За Самостійну Соборну Українську Державу

Воля Народам! Воля Людині!

ДО ЗБРОЇ

журнал української військово-політичної думки

Рік вид. III Червень/Липень 1950 Випуск 5 (18)

ЗМІСТ

		стор.
В. Остапів:	Ставлення до УПА – показник нашої державнотворчої зрілости	3
Е. Зоряний:	Як озброювалася УПА?	11
Сот. М. Богор:	Стратегічна фаза холодної війни в світлі воєнної доктрини (I)	20
Нит Умас:	Розвідка під час маневрової або т. зв. рухомої оборони (II)	27
Бібліографія:	Маршал Монтгомері — «Від Ель-Алемейну до річки Сангро»	32
З чужої преси		36
Вияснення Інформативного Відділу Місії УПА		43

Видає Місія УПА при ЗП УГВР.

Друкарня Б. Криницького, Авґсбурґ 3, Брандерштр. 3, шліссфах 58.

В. ОСТАПІВ

СТАВЛЕННЯ ДО УПА — ПОКАЗНИК НАШОЇ ДЕРЖАВНОТВОРЧОЇ ЗРІЛОСТИ

I

Для кожного народу взагалі, а для поневоленого народу зокрема, що провадить свою визвольну боротьбу за передумови свого вільного життя у своїй власній самостійній державі, надзвичайно важливі досягнення та зберігання в цій боротьбі стану відповідної державнотворчої здатности та зрілости. Важливі вони тому, що в етапі визвольної боротьби дозволяють — з одного боку — доцільно та якнайкраще поставити організацію всіх національних сил, а в етапі державного будівництва — будувати на здорових засадах саму державу і організувати вільне національне та суспільне життя; з другого ж боку, таке засвідчення державної зрілости облегчує позискати в інших народів визнання за ним повноцінного, вільним народам рівного, партнера, що своїм порядком значно полегшує визвольну боротьбу, а відтак позиції в колі вільних державних народів. Зберігати та розвивати свою державнотворчу зрілість, це одне із важливіших завдань, що їх перед собою повинен ставити кожний поневолений народ. Складати на зовні докази своєї державотворчости — це одночасно важливий елемент національно-визвольної політики.

На свідчення державнотворчої зрілости народу відограють ролю різні чинники: свідомість національно-державного

ідеалу, глибина та продуманість програмового змісту боротьби за державність, політичні методи та практика, політична культура тощо. Але найбільшою мірою державницька зрілість та державнотворча вартість народу проявляються в підході, вмілості та спосібності практично розв'язувати питання організації загальнонаціонального життя та національних сил чи то до боротьби за державу чи для вільного творчого життя у власній державі. Зокрема для поневоленого народу характер і організаційна оформленість його визвольної боротьби засвідчують та доводять його державотворчість вимовніше за всі святкові декларації та демонстративні побажання

Спроможність народу ставитися до свого поневолення не э безнадійним пасивізмом та резигнацією, але доцільно і пляново боротися з цим поневоленням, вміло розв'язувати питання організації всіх національних сил для цієї боротьби, а передусім відстояти ввесь плян і організацію боротьби проти всіх, навіть найрафінованіших, заходів ворога, що призначені на зламання національної постави, незламність самої боротьби — це елементи, що найвимовніше складають свідоцтво зрілости даного народу до держави. Бо в тих випадках показується вся конструктивна спроможність народу суверенно, пляново й організовано розв'язувати питання своєї визвольної політики і боротьби. В протиставленні до хвилево панівної, окупантської системи на очах світу встоюється тоді наглядно, всупереч чисельній, матеріяльній та технічній перевазі, нова сила, що пропорційно до рафінованих метод ворога виявляє свій спротив, засвідчує наявність свого існування і змагається за свою перемогу. Може, що правда, сама постановка національної визвольної боротьби змінятися відповідно до різних моментів — до обставин, розположення сил, політики ворога — може вона виступати в різних формах, але тільки моменти спроможности пляново та організовано провадити боротьбу та встоятися в ній дають незаперечні докази про державнотворчу вартість даного підмету визвольної боротьби. Бо ці моменти унеможливлюють підходити до так поставленої визвольної боротьби як до позбавлених будь-якого конструктивного характеру і не оформлених в своїх прагненнях бунтів, актів розпачі, чи сліпих, одчайдушних відрухів.

Якщо йдеться про конкретні пробні камені державницького підходу до розв'язування питань організації національно-визвольних сил, чи національно-державного життя взагалі,

які доводять вміліcть та спосібність по-державницьки розв'язувати всі питання національної, а зокрема визвольної, політики, то найважливіші з них такі: форма і зміст побудови всього національного політичного життя; справа репрезентації народу й його боротьби на зовні; авторитетність загальнонаціональної керівної інституції та основи її побудови тощо. Для народу, однак, що провадить збройну, революційно-визвольну боротьбу за свою державну самостійність, ключевим пробним каменем його державнотворчої спосібности є ставлення та підхід його до питання організації вирішального чинника цієї революційно-визвольної боротьби — до його збройної сили.

При розв'язці цього питання даний народ складає не тільки теоретично іспит із своєї спроможности по-державницьки організувати свої збройні сили, щоб вони були виразником організованої мілітарної спроможности ц і л о г о народу, тобто, щоб вони представляли справді збройну силу н а р о д у, але й перерішує позицію та авторитет цієї збройної сили в народі, її реальну витриманість супроти завдань та можливість стати їй тривалою опорою для цілости національно-визвольних змагань. Нераз від такого чи такого поставлення революційно-збройних сил народу залежить існування реальної сили даної національно визвольної боротьби. При тому питання, що має великий вплив на характер і на внутрішню спаяність та життєздатність збройної сили народу, що часто призводить до заламання збройної формації взагалі або до її деградації з позицій всенародної сили — це питання взаємин збройної сили до політичного сектора національного життя, репрезентованого політичними рухами чи партіями. Фальшиво розуміючи істотну ролю збройних сил в національному житті, або будучи в полоні передусім партійних зацікавлень та не вміючи піднятися до загальнонаціональних інтересів, можна при організуванні збройних сил піти подвійно неправильними шляхами. По-перше — розподілити збройні сили народу на сектори впливів поодиноких партійних угрупувань, тобто дозволити поодиноким партіям ставити власні збройні формації. По-друге — віддати збройні сили під вплив та монополь найсильнішим в даному часі політичної партії чи руху. Що такий підхід спричинює провал даної революційно-визвольної збройної сили, хай послужить прикладом доля польської »Армії Крайової« (АК), на скорий розвал якої з приходом большевиків без сумніву мало вплив те, що вона складалася із створених різними політичними групами військових форма-

цій. Ці формації, поступаючи згідно з тактикою тих груп щодо нового (большевицького) окупанта, своєю різною поведінкою дезорганізовували та хаотизували польські революційно-визвольні сили та унеможливлювали одноцілість поступування. Це призвело до різних виломів, з чого тільки користав ворог.

Монополізація збройних сил однією партією або рухом, не сприяє тому, щоб така збройно-революційна сила знайшла в народі визнання бути всенародною формацією, вслід за чим така монополізована формація втрачає належну підтримку народу, потрібну до її існування. Доказом хай тут послужить доля хорватської армії — її деградація до звичайної собі військової формації »усташівського руху« — позбавленої підтримки більшости хорватського суспільства та хорватських політичних партій, між ними найсильнішої Селянської Партії Мачека.

Здається, що зайво підкреслювати, наскільки такі невластиві розв'язки можуть катастрофально вплинути на розвиток всієї національно революційно-визвольної боротьби. На тлі повищих прикладів видно, як велике значення для визвольної боротьби народів має правильна розв'язка питання організації збройної сили.

Зрілі до державного життя народи розв'язують ці питання так, що ставлять організацію армії — або своїх революційно-збройних сил — на засаді понадпартійности, не дозволяючи при тому на міжпартійне розбазарювання та дроблення на різні, відповідно до партійних зацікавлень, військові формації, чи на роблення тих формацій монопольним інструментом однієї, хочби навіть найсильнішої, політичної групи. Така постановка не тільки доводить, що даний народ вміє з ширшого загальнонаціонального становища підходити до питання формування революційно-збройних сил, але вона дозволяє об'єднати цілий народ та всі його сили для творення своєї армії — регулярної чи революційної. Створеній на таких засадах армії придає народ характер авторитетної, всіма загально визнаної та підтримуваної збройної сили.

II

По лінії, що вказує велику державну зрілість головних чинників національної революційно-визвольної боротьби в

Україні, пішли теж організація та розвиток революційної збройної сили на українських землях. Що таке державницьке ставлення до основних питань організації українського національно-визвольного фронту боротьби знайшло цілковите зрозуміння діючих в Україні основних політичних сил, того найкращим доказом є факт, що безумовно найсильніша під час німецької окупації України політична організація, ОУН, не зважаючи на свій вклад та заслуги при творенні перших збройних відділів, не пішла шляхом формування з цих збройних відділів свого інструменту, не монополізувала їх, щоб оформити їх у всенародню збройно-революційну силу, в понадпартійну Українську Повстанчу Армію — УПА. Далі ОУН всеціло підтримала ініціятиву УПА, щоб цю новостворену збройно-революційну формацію мілітарного характеру умістити в такій побудові загально-політичного життя народу, що відповідала б державницькому ставленні та свідчила б про державнотворчу зрілість воюючої України.

Автім, як бачимо, саме довкола проблем пов'язаних з УПА, в підході до її організації та її позицій в цілому нашому національно-політичному житті ми як нація складали важливий іспит нашої національно-державної зрілости, нашої здатности по-державному підходити до актуальних питань нашої національної визвольної політики.

Що цей іспит випав якнайкраще, дальшим доказом є також факт, що УПА не постала в наслідок зісумовання різного роду партійних військових формацій і тим самим не представляла собою армії, поділеної партійними впливами, бо вона перемогла теж ті небезпечні тенденції (що такі існували, доказом служить спроба формування партійної військової формації »Оборона України«) та оформилася як загальнонаціональна незалежна формація. Цей характер УПА затримала до нині а його особливо відзначує Головний Командир УПА, ген. Тарас Чупринка стверджуючи:

»Українська Повстанча Армія понадпартійна. В ній борються всі, кому дорога справа Самостійної Української Держави, без різниці поглядів, політичних переконань і партійної приналежности...

(Дивись »Заява Головного Командування Української

Повстанчої Армії« з 25 вересня 1947 р, поміщена порядком передруку в січневому випуску журналу »До Зброї« — ч. 1(14), стон. 15).

Постання УПА в такому характері і роля, яку вона відограла в оформленні на державний спосіб сучасної конституції воюючої України, її вклад в творення Української Головної Визвольної Ради (дивись статтю ген. Тараса Чупринки: »До ґенези Української Головної Визвольної Ради« в бюлетені »Бюро Інформації УГВР«, ч. 2 за серпень 1948 р., передрукована в журналі »До Зброї«, випуск 2 (15), за січень 1950, стор. 8) дозволяють без перебільшення твердити, що саме УПА стала пробним каменем нашої здібности по-державному підходити до проблем нашої національно-визвольної політики. На цьому місці хочемо зокрема підкреслити, що перший документ — меморіял-проєкт — про необхідність створення загальнонаціонального керівництва всією революційно-визвольною боротьбою ще 19 грудня 1943 р. був складений Головним Військовим Штабом УПА і для ознайомлення та заняття становища був розісланий діючим в той час політичним самостійницьким партіям.

III

Усвідомлюючи існуючу на Рідних Землях побудову нашого національно-політичного життя, характер та позицію в ній УПАармії, далі усвідомлюючи в яких умовах вони існують і діють, ми можемо бути тільки горді і з цілковитою гордістю твердити, що, вправді нині ще поневолений але не покорений, український народ на Українських Землях не тільки маніфестує своєю боротьбою свою незламну волю жити вільним, самостійним національно-державним життям, але на ввесь зріст виказує свою державнотворчу зрілість.

До яких надій уповноважує нас такий стан нашого народу на випадок нових історичних подій та якою мірою цей стан полегшує нам позитивно переломлювати світову громадську думку щодо української визвольної справи — мабуть не потрібно аж підкреслювати.

Але цікаво провірити, наскільки еміграція, істотним і природним завданням якої є відповідно репрезентувати перед чужим світом нашу націю, щоб внести свій вклад у зміну давніше пануючої думки світу про нашу незрілість до дер-

жавного життя, вміє у вільніших умовах своего політичного буття бодай рівною, якщо не кращою, мірою виконати свою ролю свідчення про державну зрілість та творчездатність, нашої нації. На жаль, навіть поверховний погляд на нашу еміграційну дійсність не дозволяє задовільно висловлюватися про ролю еміграції в тій справі. Адже, поминаючи оцінку політично-організаційного укладу взаємин еміграції, поминаючи її ставлення до діючого на Рідних Землях укладу національно-політичного життя — явне ігнорування та нехтування багатьома еміграційними чинниками діючої в Україні конструкції нашого національного життя і то навіть з погляду ставлення до УПА — не видно, щоб серед еміграції доконувався перелім в напрямі засвоєння собі належного державницького підходу. Беручи до уваги різні моменти ставлення до УПА, треба дуже обережно та із застереженням трактувати спроби ставити знак рівности між національно-державницькою зрілістю еміграції із зрілістю Батьківщини, чи приймати стан на еміграції за відповідний виразник стану в Україні. Коли бачимо, як поодинокі еміграційні партійно-політичні середовища хотіли б, здобуваючи собі деяких прибулих закордон бійців УПА, мати до свого виключного розпорядження відділи УПА і при тому роздроблюють частину УПА закордоном; коли бачимо, як робиться спробу монополізувати в користь однієї політичної групи ввесь величезний політичний капітал УПА та узурпувати собі, всупереч виразним означенням відповідних компетенцій ніким іншим як самим Головним Командуванням Української Повстанчої Армії, право виступати від імені УПА; коли бачимо намагання вкладати в УПА — цю понадпартійну, загальнонаціональну, революційно-збройну силу воюючої України — в позицію збройного рамені одного з політичних рухів чи однієї з течій, тобто ідентифікувати її з собою; коли бачимо намагання поминути в тих чи тих випадках уповноважені до адміністрування та полагоджування справ зв'язаних з УПА чинники (адже при державницькому ставленні армію не фінансує ані не бюджетує якась партія, навіть якщо вона при владі) — коли це все завважуємо, то важко визнати, що еміграція на рівні з Батьківщиною засвоїла собі вміння по-державному підходити, хочби до справ зв'язаних з УПА.

Наскільки таким ставленням, суперечним засадам державотворчости, підривається в чужому світі переконання про

державницьку зрілість України, наскільки тим самим дезавується зріле до державного життя становище воюючої України, нікому, мабуть, не потрібно вказувати. Повище з'ясовані недоліки виявляють до того, що, подібно як на Рідних Землях, ставлення до УПА є теж для еміграції пробним каменем її державної зрілости. Однак наслідки, отримані тут на еміграції, в багатьох випадках не свідчать ще про те, що всі на еміграції стоять на рівному поземі з Батьківщиною.

Щоб цих недоліків визбутися, щоб показатися гідним репрезентантом нашої воюючої батьківщини, щоб своїм ставленням в тій чи тій справі віддзеркалювати досягнуту великими жертвами та трудами нашого героїчного народу державницьку зрілість, треба у своєму ставленні до УПА тільки приняти і визнати ті засади, що їх в питанні УПА — її характеру, ролі та позиції в національному житті — з'ясовує воююча Україна в становищах відповідальних керівних чинників її революційно-визвольної боротьби.

Як на Батьківщині правильна розв'язка ставлення до УПА дала в наслідку здорову побудову національного життя і під визвольний прапор об'єднала ввесь народ, так і тут — на еміграції — в принятті всією організованою громадськістю належного ставлення до УПА з усіми з того випливаючими наслідками лежить ключ до оздоровлення внутрішніх взаємин на еміграції, до єднання її під одним визвольним прапором, до успішного виконання одного із найважливіших завдань: з'єднувати прихильної постави світу до України й її визвольної боротьби як до нації рівної державним народам та нації державно зрілої.

Бо ставлення до УПА — це один з показників нашої державнотворчої зрілости!

Е. ЗОРЯНИЙ

ЯК ОЗБРОЮВАЛАСЯ УКРАЇНСЬКА ПОВСТАНЧА АРМІЯ?

Із записника повстанця:

«Вечером — весною 1943 р. — я витягнув з підвалини стодоли советський півавтоматичний кріс (10-зарядку) і цієї ж ночі перейшов кордон між Генеральною Губернією і «Райхскомісаріятом Україна» та зайшов до свого знайомого в берестецькому районі на Волині. Мій знайомий мав зв'язок з відділом УПА під командою к-ра Гарасименка, що діяв в цьому районі. Другого дня я вичистив свою зброю і мій знайомий зв'язав мене з вишкільною чотою на хуторах села Борочич. Після перевірки мене прийняли до чоти. Новобранці не мали ще зброї, тільки чотовий, командир вишколу та його заступник мали новенькі кріси. Деякі ж вояки мали старі, знищені, ще «царські» кріси, а то й обрізи. Тому й не диво що всі заздрісно дивилися на мою «десяти-зарядку» і відтак розбирали її та приглядалися до її найменших частин. Сам командир вишколу навіть похвалив мене за зразкове втримування зброї й авторитетно заявив, що це найкраща зброя для повстанця. Від тоді кождий з вояків дуже хотів мати автоматичний кріс.»

«За декілька днів на місце нашого постою прибула сотня УПА під командуванням к-ра Гарасименка. Вона була озброєна дуже різнородно, почавши від старих російських крісів з першої світової війни та австрійських «верндлів» і скінчивши на новітніх німецьких та советських автоматах і кулеметах. Вершком озброєння був советський чотовий ґранатомет, остаточно направлений в зброярні УПА. Моїм півавтоматичним крісом зацікавились теж вояки боєвої сотні УПА. Навіть хотіли відібрати його мені, бо, мовляв, така зброя не сміє марнуватися у вишкільній чоті. Та сотенний на це не погодився. Я після вишколу мав вступити до його сотні.»

* * *

Коли автор спогаду був вже справжнім вояком УПА і брав участь в боях з німцями, він так оповідає про забрання в німців зброї, описавши перед тим розбиття відділу німецької «шуцполіції» біля села Пілгани, берестецького району (одна легка та одна важка автомашина) після того, як переважаючі сили «шуцполіції» почали вже барабанний вогонь та наступ на рій УПА, який зробив цю засідку:

«Мені та ще двом воякам УПА чотовий дає наказ зібрати з убитих німців зброю. Кидаємося бігом до горіючих автомашин. Ворог — поки що між збіжжям на горі — стріляє високо понад наші голови. Тільки тут і там тріскають ґранатометні стрільна, але не цільно. Добігаємо до машин, кожний з нас забирає цілий оберемок крісів. Я беру німецький кулемет, два кріси і тягну дві скриньки амуніції від впавшого німецького кулеметчика. Близько нас падає вороже стрільно і легко ранить мого товариша. Німецькі крісові та кулеметні кулі бзомкають понад нашими вухами і вриваються в леваду. Повзом доходимо до своїх. Інші стрільці забирають від нас зброю і під прикриттям молодого лісу поспішно відступаємо в глибину лісу.»

«Радості не було кінця. Наш рій зліквідував 22 німецьких терористів із «шуцполіції» — і то без будь-яких власних втрат. Найголовніше — ми здобули зброю та амуніцію: 2 легкі кулемети, 7 крісів, 2 машинопістолі (МП), 3 пістолі і кільканадцять гранат.»

Вистачає цих декілька рядків з опису повстанця, щоб зрозуміти, яке значення мала зброя для УПА під час її розросту, як вояки УПА цінили кождий новий кріс, кождий набій. Тоді часто бувало так, що командир відділу діставав нагану тоді, коли розбив ворога, вбив щось 80 німців, але не опанував поля бою. Цю нагану він діставав за те, що, вистрілявши свою амуніцію, не здобув нової, бо його відділ ставав небоєздатним. Але це було характеристичне тільки на початку ставання УПА, під час німецької окупації.

Способи озброювання УПА

Ще й досі для великої кількости людей, зокрема для кождого чужинця, дуже велика загадка: хто постачає зброю Мкраїнській Повстанчій Армії? Німецька пропаганда під час

другої світової війни твердила, що зброю для УПА дають... большевики. Тепер же большевики у своїй агітпропаганді безупинно говорять, що зброю для УПАрмії дають... західні великодержави. Деякі ж американські журналісти «інформували», що зброю для УПА дає Великобрітанія, скриваючись в тому перед американцями. Брітанські журналісти твердили навпаки. Навіть члени польського визвольного підпілля не хотіли вірити, коли їм говорили представники УПА, що УПА не має жодної допомоги із зовні. Вони ж були призвичаєні до того, що ввесь час діставали матеріяльну допомогу з закордону, головно якщо йдеться про зброю.

Українську Повстанчу Армію озброював український народ своїми власними силами і УПА озброювалася сама здобутою на окупантах зброєю.

Основою озброєння перших відділів УПА була зброя, захована українською людністю ще під час першої світової війни і під час розгрому польської армії 1939 р., чи залишена втікаючими перед німецьким наступом червоноармійцями. Велика частина зброї була збережена членами підпільної мережі ОУН. Розуміється, що вся ця зброя була дуже часто в поганому стані і лише після направи можна було її вживати в боях. Тому разом з постанням перших відділів УПА майже при кожному відділі творяться власні зброярні. В зброярнях УПА працювали звичайно дуже добрі фахівці: інженери збройної промисловости, передусім советської.

Напр. в берестейському районі на Волині в 1943 р. зброярня УПА знаходилась в коваля, на кольонії під лісом. Командантом зброярні був інженер сталінградського танкового заводу, його помічниками — два слюсарі-техніки збройної індустрії, колишні танкісти советської армії. Найбільшою турботою був брак технічних інструментів, але використавши всі можливості — їх вдалося таки дістати та доставити до зброярні. Ця зброярня направляла кріси, доробляла до них замки, із старих крісових цівок роблено пістолі, до яких вживали набоїв з німецьких автоматів (калібер 9 мм). В цій зброярні направлено гранатомет, чи радше складено його наново, бо була тільки цівка. Із артилерійських стрілен роблено міни та гранати.

Зброярня ж УПА при Команді Відтинку Холмщина-Підляшшя (командант Сушко — технік) під час советської

окупації переробляла детонатори від гранат на електричні детонатори, запалювані при допомозі електричного струму. Це було дуже вигідне при зриванні ворожих автомашин. В цій зброярні сконструйовано теж окремий торпедник, при допомозі якого електричним струмом вистрілювано до призначених об'єктів стрільна німецьких «небельверфер-ів». Вояки УПА називали такі стрільна «торпедами» і вживали їх до розбивання мурованих будинків. Такими торпедами 28 травня 1946 р. в Грубешеві знищено будинок МВД, станиці поліції у Варяжі, Черничині та Кристинополі. Зразу вживали їх тільки в тому терені, але відтак спосіб вживання цих торпед поширився теж на інші відтинки УПА. Ці торпедники викликали дуже велику паніку в большевиків, які зразу не знали, що це є і думали, що в УПА стосують якийсь новий военний винахід.

Інша зброярня УПА, при Команді Відтинку «Бастіон», переробляла летунські гарматки для піхотного примінення і ці гарматки від «конструктора» Бея називалися «фав бей». Такі дещо шумні назви видумувано тому, що вони поширювалися серед населення і викликували паніку у ворога.

Найважливішим «доставцем» зброї для УПА був сам окупант. На ньому УПА здобувала зброю в боях. Роблено окремі наскоки, щоб добути зброю, затримуючи передусім німецькі ешелони зброї на східній фронт. Однак в ешелонах вдавалося здобувати тільки амуніцію та вибухові матеріяли і кріси без замків, бо німці доставляли замки на фронт літаками. Потрібні замки доробляли вже в зброярнях УПА. На початку діяння УПА також куповано зброю від деморалізованих німецьких вояків або союзників Німеччини — італійців, угорців, або отримувано даром від вояків допоміжних з'єднань німецької армії, в склад яких входили поневолені Москвою народи. Ця «достава» зброї для УПА посилилась після того, як зроблено відповідну пропагандивну акцію серед тих з'єднань, що згодом перейшли в ряди УПА.

Брак зброї в УПА відчувався всюди тільки в перших місяцях її діяння в якомусь терені. Згодом при допомозі різних, вже з'ясованих, можливостей відділи УПА озброювалися добрoякісною, для партизанських методів боротьби потрібною, зброєю. В деяких теренах існував тільки брак амуніції. Це все вдалося Українській Повстанчій Армії осягнути ще під час німецької окупації України.

Український національно-визвольний рух ввесь час вважае, що українська державність мусить бути виборена передусім силами українського народу. Тому УПА стала на становищі, що цілий народ повинен бути озброений, щоб в сприятливих умовах кождий міг стануги в рядах УПА із зброею в руках до боротьби з окупантом. Тому пропаговано, щоб кождий українець в будь який спосіб старався добути собі зброю та щоб її зберігав. Трудність, яку мала УПА з своїм озброенням під час її постання і теж брак зброї в самооборонних відділах людности, щоб успішно боронитися перед терором німецьких поліційних з'єднань, створили психологічну основу для жадоби зброї серед людности.

Найбільше зброї на українських землях залишилося під час панічного відвороту німців з України. По всіх шляхах і дорогах німці залишали зброю, рятуючи тільки свое життя. При тому відділи УПА розброювали цілі заблукані з'єднання німців. Червона армія часто оточувала німецькі дивізії, розбивала їх, при чому на побоевищах залишалася велика кількість зброї, амуніції та вибухових матеріялів. Цю всю зброю старанно збирали відділи УПА і члени революційного підпілля та магазинували її. Робила це теж українська людність, починаючи від малих дітей, а кінчаючи на старих бабусях. Заки прибули советські тилові частини призначені на те, щоб збирати зброю, ця зброя була вже дбайливо захована українською людністю чи учасниками українського визвольного руху. Тільки в прифронтових смугах советські збирачі мін розміновували заміновані поля, але звичайно ці міни забирали відтак відділи УПА та їх магазинували. Зібраної селянами зброї командування УПА не перебирало у свої магазини, бо стояло на становищі, що ця зброя пригодиться ще селянам у різних випадках. В гутірках пояснювано людності, щоб кождий дбайливо зберігав зброю для майбутньої власної самооборони.

Багато зброї залишили теж червоноармійці під час наступу на відступаючу німецьку армію, як теж під час свого повороту з Німеччини. Квартируючи в селах, червоноармійці залишали в стодолах чи в хлівах скриньки з амуніцією, гранатами, медикаментами, дуже часто навіть автомати та кріси, а то й кулемети. Вони знали, що ця зброя буде передана до УПА.

Зброю хотіли мати навіть діти. Вони розуміли, що вони виростуть і їм прийдеться боротися ще з окупантом. Ось один фрагмент:

До села Н., радехівського району, прийшли два офіцери червоної армії, що лікувалися в шпиталі в сусідньому селі і почали розмову з селянами під церквою. Два малі хлопці — один чотири — другий п'ятирічний — приглядалися до пістолі, що висіла при боці капітана. Цей звернув увагу на цікавість хлопчиків. «Що це?» — запитав капітан хлопчика українською мовою. «Це пістоля» — відповів старший хлопчик — «подаруйте її мені!». Що ж ти будеш нею робити?» — запитав знову капітан. «Буду стріляти большевиків» — відповів малий, мабуть, не знаючи що це советський офіцер.

«Але тобі її відберуть» — сказав капітан.

«Е, ні. Як большевики прийдуть, то я закопаю її за стодолою, щоб вони не спалили хати».

Селяни з острахом переглядалися, але капітан погладив хлопчика по голові, кажучи: «Хороший хлопець» і відійшов.

Озброєння відділів УПА

Дуже важко подати, як виглядає озброєння відділу УПА тому, що воно було різне в окремих періодах боротьби. Це залежало зокрема — як ми вже з'ясовували повище — від запасів зброї, якими розпоряджала УПА. Далі це залежало теж від характеру організації відділів УПА в поодиноких періодах впродовж 7 років боротьби, що було зумовлене боєвою тактикою УПА в різних умовах та доцільністю того чи того озброєння відділу УПА відповідно до терену дій.

Під час німецької окупації України, а також в перших роках большевицької окупації УПА діяла більшими з'єднаннями, до полка включно. Тоді існували т. зв. «упівські республіки», куди не вступала нога окупантів. В тому часі відділи НПА боронили цілі комплекси теренів і це вимагало озброєння легкою та важкою зброєю. Озброєння сотні УПА рівнялося тоді озброєнню сотні регулярної армії, коли ж переборено кризу браку зброї, то воно навіть було краще. Повстанський рій, напр. мав 2 легкі кулемети. Сотня мала час-

то 2-3 чотові гранатомети, або 1 сотенний, 1 а то і 2 протипанцерні кріси. Деколи, передусім під час німецької окупації, в боях вживали здобуті на ворогові панцерні авта.

Вже в першому році большевицької окупації в УПА була перепроваджена реорганізація, щоб боєву тактику відділів УПА пристосувати до боротьби в нових умовах. Тактичними одиницями УПА стали тоді відділ і підвідділ (в скороченнях: вд і пвд), якими була сотня і чота. Сотня складалася з 4 чот, по три рої кожда. Озброєння стрілецького роя тоді таке: 2 кулемети, 2-4 півавтоматичні кріси, 1-2 автомати і кріси. Тобто, сотня була озброєна 24 кулеметами, 40 півавтоматичними крісами, решта автоматами і крісами. До цього був ще протипанцерний кріс, деколи гранатомет.

Після закінчення другої світової війни до озброєння відділу (сотні) УПА вже не входить тяжка піхотинська зброя. Тоді відділи УПА стали застосовувати дуже рухливу маневрову тактику, при якій тяжка піхотинська зброя сильно обтяжувала б рухливість відділу під час постійних маршів. В безлісних теренах відділи УПА стараються не приймати одвертих боїв з ворогом, тільки тримають його в постійному напруженні частими наскоками, засідками тощо. При маневровій обороні в лісах тяжко застосовувати важку піхотинську зброю навіть советській армії.

Проти танків в тих випадках вживається в'язанки гранат, пляшини з протипанцерною запальною речовиною та німецькі «панцерфавсти». Важка протипанцерна піхотинська зброя, гранатомети, протипанцерні кріси, легкі гарматки і «торпеди» стояли в магазинах. Їх застосовували тільки тоді, коли плянувався наступ на якесь місто чи взагалі на якийсь «твердий» об'єкт ворога. Після бою важку зброю «магазиновано» наново.

Досвід боротьби в останніх роках виказав доцільність діяння ще меншими тактичними одиницями. Тактичною одиницею в останньому часі є підвідділ (пвд) та рій. Тільки в плянованих наступальних боях УПА діє більшими одиницями.

Озброєння те ж саме і важку піхотинську зброю уживається тільки в окремих випадках.

Ми згадували вже про те, що в початках УПА була озброєна новими і старими зразками зброї різних армій. То-

ді можна було зустрінути навіть голяндську, французьку, американську і японську зброю. Але кождий відділ ступнево озброювався новою німецькою зброєю, здобутою в боях з німцями. Вона була під час німецької окупації практична тому, що до неї можна було тоді здобути, чи іншим способом отримати, німецьку амуніцію. Під час большевицької окупації відділи УПА переходять на озброєння совєтською зброєю. Що правда, після переходу німецько-совєтського фронту німецької амуніції залишилося дуже багато, але совєтську зброю вживано ще й тому, що в партизанських умовах боротьби вона куди практичніша від німецької. До того легше роздобути було амуніцію до неї.

Не можна поминути озброєння революційних кадрів, що брали і беруть участь у визвольній боротьбі народу, або виконують допоміжні функції при УПА. Большевики провадять безпощадну боротьбу з українським визвольним рухом і всі члени революційного підпілля, як правило, добре озброєні. Рівно ж кадри Українського Червоного Хреста, який складається теж із жінок, та всі ранені чи хворі повстанці в підпільних криївках-шпиталях мусять бути озброєні довгою та короткою зброєю. Під час викриття підземного шпиталю ворогом вони завжди бороняться до останнього набою, залишаючи останній набій для себе. Як відомо, большевицький ворог не узнає ранених та хворих повстанців і нищить їх так безпощадно як кождого полоненого вояка УПА.

Члени революційного підпілля теж завжди озброєні передусім легкою зброєю: автоматами, пістолями, гранатами, рідше півавтоматичними крісами та крісами. Різні боєві групи для окремих призначень озброєні теж кулеметами.

Дуже широко застосовуваною зброєю повстанців є різнородне використовування вибухових матеріялів, головно матеріялів для мінування терену. Зривається засоби комунікації ворога, закладається міни на шляхах та стежках, якими ходить ворог. В багатьох випадках підміновується шлях, щоб там зробити засідку. Коли на замінованому шляху появляється ворог, зривається міни, що звичайно роблять великі спустошення та викликають значну паніку у ворожих рядах.

Тоді сильним вогнем із всієї пальної зброї нищиться решту.

Підземні криївки завжди підміновані. В них приміщені

канцелярії штабів, лікарні, друкарні, житлові мешкання тощо. Міни закладається довкола входів та виходів. Від них ідуть проводи до середини приміщення. Міни зривається потягненням або при допомозі електричного струму, залежно від роду детонатонаторів, тоді, коли ворог викрив криївку, щоб завдати ворогові втрат і викликати в нього замішання і таким чином перебитися з оточення.

Зв'язкові та кур'єри, що покористовуються засобами ворожої комунікації і не можуть носити при собі пальної зброї, забезпечені отруєю.

Найважливіша, однак, зброя Української Повстанчої Армії — це боєвий дух її бійців, їх висока ідейність, їх беззастережна відданість визвольній боротьбі українського народу. Ці високі прикмети вояка УПА та українського революціонера дають їм силу витримати в боротьбі з найбільшою потугою світу навіть в найважчих умовах боротьби. Вони є також запорукою її успішного завершення в Самостійній Соборній Українській Державі.

Сот. МИРОСЛАВ БОГОР

Стратегічна фаза холодної війни в світлі воєнної доктрини

I

Сучасна політична, господарська і стратегічна констеляція світу, що прибрала вже стабільні фронти двоподілу глобусу на проамериканський і пробольшевицький воюючі табори з етапу політичної, господарської й ідеологічної холодної війни маршує прискореним темпом в стадію занимання вихідних дефенсивних та офенсивних позицій. Цей факт переставляє холодну війну в затяжний стратегічний конфлікт, розв'язку якого може дати тільки війна. Ми поставили собі за ціль розважити складові елементи цієї холодної війни, їх розвоєвий процес та їх значення в міжнародних взаєминах і визначити ступінь їх напруження, виходячи від тверджень таких військових теоретиків, як Клявзевіц, Людендорф і американець Гомер Лі (Homer Lea), що не можна перепровадити демаркаційної лінії між поняттям миру і поняттям війни, що це релятивні поняття, які ділять людську боротьбу за існування на дві фази. Ці теоретики стверджують, що нації знаходяться в стані перманентної боротьби. Що між миром і війною є тільки різниці ступня та форми напруження національних протиріч. Що вічна боротьба, яка існує в світі — це основний мотив людського прямування і перехід з цього пасивного стану в активний, який називаємо війною, зовсім непомітний. Що причиною змагання і конкуренції є завжди розбіжність національних інтересів та динаміка національного росту.

Коли ці тези прикласти до оцінки взаємин між США і СССР, нам стануть ясні ґрандіозність і закономірність цього глобального конфлікту. Його непомітний початок довершився в зударі національних інтересів, що замикали дорогу одні одним та ставили бар'єри їхньому розвиткові. На іронію долі цей конфлікт започаткувався з хвилиною осягнення альянтами їхньої цілі — тобто перемоги над Німеччиною і Японією. Як передтим Німеччина і Японія замикали дорогу США і СССР, так після усунення цих двох конкурентів, дотеперішні союзники втратили спільну ціль. З цього моменту їхні національні цілі стали розбіжні.

З одного боку СССР — з цілями всесвітньої комуністичної революції, що в історичному аспекті є тільки модернізованою формою та трансляцією російського імперіялізму, ідейного візантинізму та азіятських методів боротьби.

З другого боку США — молодий переємник англо-саської спадщини, пошукувачі золота, нащадки машутистів.

В тому лежить ґрандіозність цього спору.

СССР ще перед закінченням другої світової війни перший пізнав загрозу конфлікту та перший вступив на шлях підготови до остаточної розправи. На цьому місці треба застерегтися, що з упертістю фаталіста не можна твердити про неминучість та конечність війни, бо стан війни визначують інші елементи. Ствердити треба тільки існування стану боротьби, стану холодної війни і треба визначити на всіх вирішальних елементах — після заіснування фактів — ступінь напруження.

II

Один з найважливіших елементів стану боротьби між СССР і США — це дипломатія.

В політичному аспекті ця боротьба позначується гарячковим заключуванням політично-військових договорів та умов і це в дипломатів викликує правдиву пактоманію. Ця активність дипломатів тільки посилює холодну війну, що провадиться по обох боках різними методами, та виповнює кождий найменший закуток світової політики. Ворогуючі партнери, що у своїх руках виключно тримають ініціятиву — це в західній Головній Команді США, в східній Головній Квартирі — генералісімус Сталін. Інші держави західнього блоку — дотеперішні головні стовпи світової політики, Великобрітанія і Франція — передали провід цілковито США. Коли усвідомимо, що в стадії розвіяних надій на тривалий мир „одного неподільного світу“ (one World), який мав постати в наслідок зламання фашизму, націоналсоціялізму і мілітаризму, та в наслідок застосованя колективних заходів в рямцях Об'єднаних Націй, для міжнародної дипломатії осталась тільки староримська засада „якщо хочеш миру, готуй війну”, то для світової політики остались тільки завдання, окреслені Клявзевіцом та Людендорфом, тобто: визначити своїх майбутніх союзників та сприємливі із стратегічного боку фронти, офенсивні і дефенсивні бази, збагнути слабі політичні місця противника, окреслити власну стратегію та тактику боротьби.

Історичну конечність зудару обох потуг англо-саського світу і російського імперіялізму заповів одно сторіччя наперед французький історик Алексіс де Токвіль (Alexis de Tocquille), а перед першою світовою війною американський військовий теоретик Гомер Лі. Помимо того ні Рузвельт ні Труман не здавали собі справи з того історичного процесу (для історичної правди треба підкреслити, що Черчіл завжди бачив російську загрозу) і опам'яталися лише тоді, коли проти США постав суцільний східній совєтський блок (в 1946-48 рр.), ця сильна твердиня московських прагнень світоволодіння, а совєтські розвідка та п'ята колона почали збирати багаті жнива в країнах свого майбутнього противника чи противників. Москва густою мережжю 24 договорів приязни та взаємної допомоги, заключених в 1946-48 рр. із своїми сателітними державами, (після анульовання договорів з Юґославією, заключення нового договору з Китаєм Мао Тсе Тунґа, договору ненападу з Фінляндією і без запляннованого договору із Східньою Німеччиною остається тепер разом 18 договорів) запрягла ввесь цей простір та його воєнний потенціял до

свого возу „світової революції". Ці договори в руках Сталіна, це звичайне знаряддя російського імперіялізму, і підписані вони не на те, щоб їх дотримуватися, тільки, щоб мати правну можливість для контролі цих держав аж до іменовання головнокомандуючих в цих країнах включно (напр. Польща і Болгарія), щоб перед світом прикрити свої правдиві наміри щодо цих, на ділі окупованих, країн і щоб підкреслити свої позиції в назріваючому стратегічному конфлікті.

Ініціятива організуваня протиоборони в Европі і Америці родилася у важких муках. В Америці від вагань повороту до ізоляційної доктрини Монрое через Пакт панамериканської унії (в Ріо де Жанейро 1947) до доктрини Трумана, пляну Маршала та Північноатляптійського пакту, — в Европі від Европейської унії 1946 р. до Північноатлянтійського пакту в 1949 р. — це замкнений період розвитку дипломатичних взаємин. Остання фаза цього періоду, це остаточна стабілізація рубежів двох фронтів, кінцева фаза стратегічного конфлікту. По демократичному боці ця стабілізація в дипломатичній війні відбулася під тиском доконаних фактів СССР, спрямованих проти США і при зміні переконань щодо політики СССР та її методів. Ще важче йде реальна дія по лінії виконання постанов пляну Маршала, щоб господарськи скріпити союзників, по лінії військової підготовки в рямцях Північноатлянтійського пакту та політичного завершення в постаті створення Ради Північноатлянтійського пакту. При тому треба теж звернути увагу на неуспіхи з Европейською радою, в склад якої входять міністри закордонних справ учасників Европейської унії.

Це все діється тому, що в США завжди ще стоїть одверте питання: ч и в і й н а з С С С Р н е м и н у ч а?

Найбільш життєвий пакт по боці Заходу — це підписаний у Вашинґтоні в квітні 1949 р. Північноатлянтійський пакт між США, Великобрітанією, Францією, Канадою, Голяндією, Бельгією, Люксембурґом, Ісляндією, Данією, Норвегією, Португалією і Італією.

Дальший крок вперед, це створення, за французькою ініціятивою, Европейської Ради — Великобрітанія, Франція, Бельгія, Голяндія, Люксембурґ, Швеція, Норвегія, Данія, Ірляндія та Італія.

Північноатлянтійський пакт має великі недоліки стратегічного порядку через відсутність в ньому Еспанії, Німеччини і Туреччини. Спроба створити нордійський військовий пакт з Данії, Норвегії і Швеції не вдалась, бо, на думку Швеції, це нарушувало б засади політики невтральности. Як доповнення Північноатлянтійського пакту мають ще бути проєктовані:

1. Тихоокеанський пакт — Індія, Австралія (за ними стоїть Великобрітанія), Японія, яка для США є стратегічною передумовою для їх панування в Азії, та інші далекосхідні держави;

2. Середземноморський пакт троїстого ступня: а) малий пакт — Греція і Туреччина, б) пакт між цими двома державами та Ізраелем, Персією і Пакістаном, в) Середньосхідній пакт. Врешті окре-

мий Середземноморський пакт ініційований турецьким міністерством закордонних справ, до якого входили б: Туреччина, Греція, Італія, Великобрітанія і Франція.

3. Африканська хартія Південноафриканської унії, що її ціллю було б забезпечити Середземне море своїм впливом на пан-арабський та магометанський світ — проєкт прем'єра Південної Африки, Маляна — і щоб зміцнити нерішену та мало життєздатну Панарабську ліґу.

4. Пан-іберійський блок за участю Еспанії та Арґентини.

До повищих пактів треба ще зарахувати інші західньоевропейські договори та умови, які мають однак менше стратегічне значення. Ця повінь пактів свідчить про намаганя дипломатів Заходу змонтувати одноцілий протисовєтський блок. США під тиском европейських держав і під враженням збройного конфлікту на Кореї розважають тепер теж форму, як втягти Німецьку Союзну Республіку (Західню Німеччину) до цього заплянованого протисовєтського блоку.

Характеристично,що брітансько-совєтський пакт взаємодопомоги з травня 1942 р., французько-совєтсько-чехословацький договір з травня 1935 р. та французько-совєтський договір приязни з грудня 1944 р. і французько-польський пакт з 1939 р. із підцисанням Північноатлянтійського пакту втратили будь-яке політичне та мілітарне значення, хоч всі вони формально-правно далі обов'язують своїх партнерів.

Безпосередні взаємини між США і СССР ніколи не були реґульовані якимсь поважнішим договором, якщо такого характеру не можна визнати за т. зв. „узгідненням між Рузвельтом і Літвіновим" в 1933 р. про визнання уряду СССР і за умовою про доставу воєнного матер'ялу в рямцях позики з травня 1942 р. Всі інші дипломатичні акти як Тегеранська Кримська (Ялтинська) і Потсдамська умови є тільки збірними актами, що стосуються другої світової війни. Всі дальші взаємини між США і СССР регулювалися в рямцях статуту ОН і кінчилися, звичайно, московським вето („нєт!").

У світлі воєнної доктрини ці договори яскраво визначують не тільки майбутніх противників, але й простір зудару та фронти. Американська дипломатія не тільки боронила мир на міжнародних конференціях, але одночасно зуміла збудувати прецизну машинерію політичних дій сприємливих із стратегічного погляду для позицій завтрішнього фронту. Ця машинерія політичних дій стала вперше дуже поважно ділати під час кореанського конфлікту в червні ц. р. Тепер кождий день приносить і на цьому відтинку докладніші уточненця. США питомим собі темпом намагаються наздігнати і втрачений час і прогаяні можливости.

Для кожного споглядача міжнародних подій нежиттєздатність ОН стає щораз більше недвозначним явищем. ОН в цілому засуджена поділити долю колишнього Союзу Народів в Женеві. ОН втрачає змисл існування, зокрема тоді, коли стало ясно, що немає мож-

ливости для добровільної співпраці між демократією і тоталітарним комунізмом. Мрія про розброєння, що його наполегливо домагалися комісія атомової контролі, комісія розброєння і Рада безпеки, уступила місце засадам „тотальної дипломатії", стратегічним договорам Північноатлянтійського пакту і проєктам політичного, господарського та мілітарного об'єднання демократичного світу поза рямками ОН.

III

Стратегічний характер холодної війни виявляється не тільки в дипломатичних потягненнях, але теж в пропагандивній, ідеологічній і господарській площинах. Це чергові фактори міждержавних взаємин, які в оцінці модерної військової стратегії займають дуже важливе місце.

В статті „Стратегічні й тактичні теорії" (див. „До Зброї", випуск 3(16) вказано, яке місце побіч самої зброї та мілітарної сили займають повище подані елементи в модерній стратегії та яке їх значення під час підготови до війни і під час воєнного поготівля. Теперішня холодна війна щодня демонструє перед нашими очима силу та значення ідеологічної, господарської та пропагандивної інфільтрації (проникнення) ворога в життя противника і то навіть вже під час миру. Старі методи Джинґіс-хана, що їх досконало розвинули в СССР, належать і в зовнішній і у внутрішній політиці до арсеналу найважчої зброї СССР. Для цієї цілі Москва має комінформ, комуністичні партії поодиноких країн, військові і політичні розвідки та менше або більше масковані п'яті колони.

В цій же площині треба в боротьбі за тоталізацію розглядати теж конфлікт між католицькими церквами і урядами сателітних держав. Тут йдеться не так про переслідування релігії та церкви, як радше про підпорядкування та впрягнення їх до послуг державного тоталітарного апарату. Доба активного безбожництва в підсовєтських країнах уступила місце втягуванні віри та церкви в політичні намагання держави, щоб зробити з них активних та співвирішальних чинників для осягнення намічених імперіялістичних цілей. Ідеться про те, щоб усе відбувалося під всевладною контролею поліційного апарату МВД-МҐБ, або навіть, щоб цей поліційний апарат виконував всі функції громадського життя. Ідею християнізму можна, на думку теперішніх кремлівських вельмож, теоретично легко погодити з комунізмом. Тому в цій площині большевики не створюють тепер окремого фронту, навпаки, вони, пізнавши силу та значення релігії та церкви в житті одиниць, суспільств і народів, прагнуть підпорядкувати їх собі та використати їх для своїх імперіялістичних цілей.

Західній світ не усвідомив, в якому напрямі йде боротьба і будує свою оборону в правно-формальній площині, що полегшує большевикам наступ і маскування своїх позицій. США не можуть похвалитися того роду інструментом що комінформ. В СССР — в герметично замкненій країні — будь-яка інфільтрація при допомозі дотеперішніх демократичних метод фактично не можлива. Про інші

методи, які розпрацював український революційно-визвольний рух і його складові політичні та мілітарні чинники і про їх успіхи треба писати окремо. Напр., радіовисильня „Голосу Америки" своїм змістом зовсім слабі, до того вони не мають жадної приваблюючої сили, поминаючи вже те, що з національного становища вони зовсім шкідливі. Єдиний потенціяльний союзник США за залізною завісою — це поневолені Москвою народи, їх національно-державні прагнення, їх національний інстинкт та збройна боротьба (напр. УПА), яка є сильніша за всю рафінованість большевицького терористичного режиму.

Американська політична концепція не створює відповідного ґрунту для орієнтації східньоевропейських і інших підсовєтських народів на Захід як на свого стратегічного союзника, тільки як на тактичного по засаді „ворог моєго ворога — мій приятель". Все ж самий життєвий стандарт і американська свобода, що стоять у разючій суперечності до совєтської дійсности, дають можливости духової інфільтрації та використання їх в стратегічному масштабі.

Заповіджена Ечісоном „тотальна дипломатія" позначилася вже концентрацією демократичної пропаганди. Ця пропаганда має не тільки внутрішній характер, в ній розпрацьовують теж основи політики, щоб могти осягнути відповідну натугу ударности. Завдання внутрішньої пропаганди, це надалі посилена освідомлююча акція, щоб визбутися совєтофільського наставлення американського суспільства і довести правдиве „мирне" обличчя СССР. Зовнішня ударність мусить покинути — якщо вона має піти по єдино правильному шляху — пропаговання неподільности Росії-СССР і заступити у своїх політичних гаслах розподіл СССР на самостійні держави поневолених Москвою народів. Без висунення таких гасел, ані американська „тотальна дипломатія", ні пропагандивна мобілізація та концентрація не відіграють своєї стратегічної ролі і то ані у стратегічній фазі холодної війни, ані в самій війні. Навпаки, вони можуть тільки стати повторенням української лекції, даної під час другої світової війни Німеччині.

США ще цілковито не усвідомили ролі, яку відограють вміла пропаганда та політична ідея в модерній війні. Департамент „психологічного керівництва війною", що мав незаперечний вплив на американського вояка, не мав майже жадного впливу на терені Німеччини, бо стосована ним пропаганда мала дуже часто наївний характер. Якщо по такій лінії мала б теж іти пропаганда проти СССР, то не можна ворожити їй великих успіхів. Помилки США на тій ділянці будуть напевно великою допомогою для СССР та його правлячої кліки. Порівнюючи з тим „управління воєнної пропаганди", „відділи дезінформації та політичного розкладу" та діяльність „політичних комісарів" в армії СССР, мусимо дійти до доволі песимістичних висновків. На нашу думку в боротьбі проти СССР — найповажніша зброя, це розумна політична концепція, в ім'я якої провадитиметься майбутня війна. Не з'ясовувати цього питання і не дотримуватися цієї постановки — це з одного боку відбирати ідейну силу своїй армії, з другого — духово скріплювати силу ворога. Найкращий приклад для такої помилкової постановки, це винищування Німеч-

чиною підсовєтських полонених, що призвело до героїчної завзятости в совєтській армії, бо кождий вояк стояв тоді перед питанням: згинути в воєнному полоні з голоду, або шукати воєнного щастя в рядах червоної армії. Таке вже право війни і така психіка Сходу!

Елементи великої тактичної пропагандивної ударности має британська дипломатія. Висуваючи жадання акредитації політичних представників в Києві і Менску, вона не тільки атакує центральний уряд СССР, але одночасно насторожує квіслінґівські уряди підсовєтських „союзних республік", вказуючи їм на модну тепер „національну децентралізацію" комунізму. Можна припускати, що такі дипломатично-пропагандивні заходи можуть розвинутися до ступня грізної тактичної гри, якщо такі заходи будуть з цілою послідовністю стосовані в дальших дипломатичних акціях. До цієї ж категорії дипломатично-пропагандивних заходів можна теж зараховувати всі проєкти і намагання створити міжнародні комісії (при ОН чи поза нею) для прослідження рабської праці в концентраційних таборах СССР тощо.

(Закінчення буде.)

Розвідка під час маневрової або т. зв. рухомої оборони

II

Продовження розвідки частинами, які прикривають відхід

Після того, як наші головні з'єднання відірвались від ворога, розвідку фронту продовжують виконувати прикриваючі відділи, розвідчі групи механізованих військ, роз'їзди кінноти та піші розвідчі групи на самоходах. Методи дій розвідчих органів на цьому етапі дуже різнородні: напади, розвідка спостереження, засідки тощо.

Розвідчі відділи тісно співпрацюють один з одним та прикриваючими частинами і не забувають, що передусім треба інформувати прикриваючі частини про ворога.

Штаб, що організує розвідку на флянгах, чи теж залишаючи розвідчі групи на теренах, які покинено, повинен при подачі завдання розвідочному відділові або відділам подати наступне:

а) дані про ворога та його наміри,

б) об'єкт або напрямок розвідки,

в) завдання розвідки,

г) час праці, порядок оповіщення та передачі розвідчих даних,

ґ) порядок напрямку та повороту,

д) пропуск.

Розвідчим групам, що посилаються в тил наступаючого ворога, або які залишаються на тилах ворога, треба давати крім розвідчих завдань теж завдання диверсійного характеру.

П р и к л а д! В березні 1943 р. розвідча група однієї стріл. дивізії в складі 9 людей під командою хорунжого прокралась на тили бойових порядків ворога. Йдучи в напрямку села Н, група захопила трьох ворожих стрільців, які їхали на санях мали при собі один легкий кулемет. Уживаючи сані ворога, група продовжувала рух в'їхавши в село Н, натрапила в північній частині села на позиції ворога, де була одна сотня ворожої піхоти. Використавши елемент заскочення, розвідчий відділ відкрив по ворогові вогонь з кулеметів та автоматів. Ворог в паніці розбігся, залишивши одну гармату та декілька підвод.

Устійнивши докладно положення ворога та використавши здобуті сані розвідча група спокійно прибула до своєї частинн.

П р и к л а д : В серпні 1942 р. під час відходу большевиків на нові оборонні позиції — невеличка розвідча група Н частини, залишилась в засідці на старій позиції. Ніччю розвідчики захопили 15-річного селянського хлопця. При допиті він заявив, що скінчив спеціяльну розвідчу школу та має стежити на тилах большевиків за їх рухом та подавати німецькій авіяції ракетні сиґнали. При ньому знайдено ракетницю, 21 ракету та поворотний пропуск.

П р и к л а д : Під час липневих боїв 1943 р. на орловському напрямку група розвідчиків Н-стріл. дивізії, в складі 5 чоловік, пройшла в тил ворога і спостереженням устійнила підхід ворожих танків та моторизованої піхоти до лінії фронту. Розвідчики напали на 2 радистів, що йшли самі, забрали їх з радіоапаратом в полоп, та спокійно повернули до частини.

Завдяки цьому вдалося устійнити підхід до фронту нової ворожої, панцерної дивіції.

В маневровій обороні організація рухомих розвідчих груп — це підстава розвідки ворога.

Розвідчим групам треба додавати радіостанцію, а також перекладача, щоб на місці робити допити полонених та негайно передавати відомості своєму командуванні.

П р и к л а д : На початку серпня 1942 р. частини НН-стріл. дивізії большевиків провадили рухому оборону на південь від річки Сал та в боях відходили в південно-східній район Сталінґраду. Для забезпечення правого флянгу та розвідки наступаючого ворога на цьому напрямку на північ від річки Сал, були виділені рухомі розвідчі партії та кінні роз'їзди.

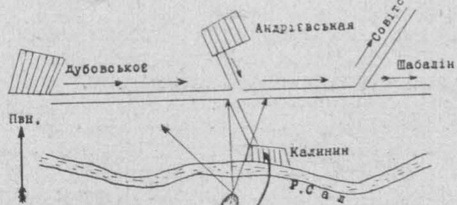

Розвідча партія ч. 1 в складі однієї розвідчої чоти на самоходах, плюс дві протипанцерні рушниці, одна радіостанція і перекладач. Завдання: спостереженнями з північного та південного берегів річки

Сал в районі села Калинин устійнитн кількість та техніку ворожого війська що йде з напрямку Дубовськоє — Андреєвская на Совітське та Шабалин.

Командир партії, докладно виконуючи завдання через спостереження та доповідаючи про все за допомогою радіостанції, рішив перепровадити активну розвідку в районі села Калинин, приймаючи на увагу, що ворог, рухаючись по шосі, не заходить в село Калинин.

Більша частина розвідчої партії в Калинині переправилась через Сал та почала полювати за поодинокими автами ворога. Впродовж одного дня розвідча партія захопила п'ять машин в тому один штабовий автобус. Взято в полон 30 стрільців та одного старшину. Крім того здобуто дуже важливі документи. Дані здобуті від полонених та з документів устійнили картину про сили ворога та його наміри.

Приклад: На Білгородсько-курському напрямку ніччю на 12 липня 1943 р. розвідча партія НН-стріл. дивізії в складі розвідчої чоти мала завдання: забезпечити правий флянг дивізії та розвідати наступаючого ворога в напрямку на село М.

Командир розвідчої партії виділив два дозори — кожний всилі одного роя. Спостереженням устійнив, що ворог перекидає багато панцерів в район села Н. Поступове скупчення панцерів йде в балках на південь та південний захід від села Н. Докладну кількість панцерів устійнити не вдалося, але командир розвідки передбачав, що їх є около одна панцерна дивізія. Ці відомості були негайно передані в штаб дивізії. Командуванню армії вдалося встановити, що ворог після невдалих спроб прорватися по головній дорозі скупчує основні сили своїх панцерів в напрямку на село Н.

З ранку 12 липня в цьому районі розгорілись тяжкі бої. В процесі цих боїв відомості зібрані розвідчою партією цілковито підтвердились. По боці німців діяли в цьому районі дві панцерні дивізії, які також не мали успіху, дякуючи передбаченим протидіям.

Бої 12 липня були останнім етапом німецького наступу на Білгородсько-Курському напрямку.

В рухомій обороні цілковито оправдав себе і такий спосіб оборони, як залишення пунктів спостереження на позиціях, з яких відходять власні частини. Ото ж укриті пункти спостереження на полі бою з переду частин прикриття або й головних сил в складі двох, трьох людей, з них один розвідчик-артилерист та один з панцерного відділу. Такий укритий пункт спостереження мусить мати при собі телефон для передачі зпостережень начальникові артилерії полку або дивізії. Також добре мати радіозв'язок із штабом командира панцерних частин.

Приклад: Командир НН-стріл. дивізії, протиставляючись наступові ворога на Білгородсько-курському напрямку, поставив перед своїм штабом завдання: устійнити сили та нумерацію частин наступаючого ворога в напрямку села Биковка.

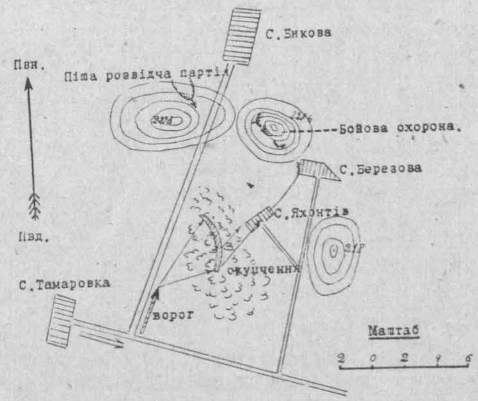

Штаб дивізії вислав пішу розвідчу партію, яка повинна провадити розвідку в напрямку висоти 222,3 — Яхонтів устійнити сили та скупчення наступаючого ворога.

Розвідча партія під командою сотника вийшла на північно-східні стоки висоти 222,3. При допомозі спостереження розвідча партія устійнила рух колон ворога по дорозі с. Томаровка — с. Бикова та його скупчення в гаю на південному заході від села Яхонтів.

Командир розвідки викрив наміри ворога, які лежали в тому, щоб із сходу обійти висоту 228,6. З моментом опанування цієї ви, соти витворилася б загроза флянгові та тилам дивізії.

Командир розвідки з невідомих причин не доповів про зібрані ним відомості про рух ворога та рішив разом з бойовою охороною забезпечити флянг та тили дивізії, принявши бій за висоту 228,6, і після того доповісти штабові про наслідки розвідки та бою.

Рішення командира розвідки було правильне — битись за висоту 228,6, але він допустився великої помилки, що не доніс раніше своєму штабові про наслідки розвідки.

В рухомій обороні, добре організована розвідка та вміле керування нею допоможуть обороняючому забезпечити себе, зокрема флянги від несподіваних нападів та атак ворога. Треба завчасу попереджувати власні частини про скупчення ворога та його перегруповання. Не допускати ворожих відділів, щоб вони проникали в прориви між власними частинами.

Як засада: власні частини будуть провадити тяжкі бої з наступаючим ворогом. Силі наступаючого ворога ми мусимо протиставити нашу високу здібність маневрування, хитрість на високу рухливість власних охороняючих частин та розвідчих органів.

Безперервне спостереження за ворогом; дослівно за кожним його кроком, несподівані та короткі напади, відважні дії дрібних розвідчих відділів на тилах ворога — будуть засаднnчими методами розвідки в маневровій або так званій рухомій обороні.

Нит-Умас.

Приєднайте бодай одного передплатника для «ДО ЗБРОЇ»

БІБЛІОГРАФІЯ

Fieldmareshall Montgomery: «El Alamein to the River Sangro» стор. 312.

Маршал Монтґомері обняв 13 серпня 1942 р. командування над 8 армією і командував нею до 31 грудня 1943 р. За той час в боях перемаршувала 8 армія від Ель-Алямейну через Сицилію та південну Італію до річки Санґро. Голосна офенсива брітанців під Ель-Алямейном почалася 23 жовтня і закінчилася 4 листопаду 1942 р. цілковитим погромом армії маршала Роммеля. З цього дня для 8 армії почався ґрандіозний марш вздовж узбережжя Середземного моря закінчений 12 травня 1943 р. капітуляцією останніх з'єднань „африканського корпусу" під Анфідавілем. Віддаль Ель-Алямейн — Анфідавіль, це 1850 миль — тобто 3 400 км. Вже 10 липня 1943 р. почався наступ західніх альянтів на Сицилію, в якому знову головний тягар боротьби лежав на 8 армії. Останній опірний пункт німців, Месина, впав 16 серпня в руки західніх альянтів і на тому скінчився сицилійський похід 8 армії. Два тижні після того відбувається десант 8 армії (2 вересня) в Калябрії, скріплений десантом 5 американської армії під Салерном (9 вересня). Того ж дня капітулює Італія і найважливіша ціль західніх альянтів на Середземному морі — ліквідація одного з партнерів „осі" — осягнена. Після зламання німецького опору на десантнім причілку під Салерном наступає паралельний марш 8 (над Адріятиком) і 5 (над Тигренським морем) армій в напрямі на північ. Сподіване замішання на німецьких тилах в наслідок капітуляції Італії не приходить. Навпаки, німецький спротив уштивнюється до тієї міри, що альянтські армії тільки з трудом посуваються в глибину Італії. До 31 грудня 1943 р. брітанська 8 армія осягає лінію річки Санґро і на цій лінії зупиняється її похід впродовж чергових зимових місяців.

Монтґомері в своїх мемуарах не силується на цвітистий стиль і в тому змислі його книжка виняток у воєнній мемуаристиці. Якраз на те, щоб віддати стиль Монтґомері, ми почали свою рецензію без жадного вступу. Сухо, безпристрасно, майже нецікаво один із видатніших полководців II світової війни з'ясовує свою ролю в ліквідуванні африканської кризи. Можна б сказати, що, якщо б не сама фасцинуюча тема спогадів, ледве чи варто було б їх читати.

Африканський похід Роммеля і протиофенсива Монтґомері, хоч обіймали тереном дій тільки побічний театр війни і хоч в них анґажовано було тільки незначні сили, якими розпоряджали обі воюючі сторони, заслуговує на увагу, бо якраз там, в пісках Сагари, прийшов поворотний пункт II світової війни. Невдачі німців на Кавказі й опісля сталінґрадська драма були тільки дальшими ланками в ланцюгу невдач, що матеріяльно зв'язані з наслідками катастрофи в Африці та в південній Італії. Можливо, найцікавіший момент цілої описаної кампанії, це те, що та кампанія тільки послідовне продов-

ження ходу подій, який невідклично був замаркований під Ель-Алямейном. На прикладі африканської кампанії бачимо дуже плястично, як окреслені диспозиції визначують долю кампаній на майже півтора роки наперед і як жадні зусилля в спізненому часі не всилі змінити вже раз визначеного ходу подій. З цього пункту бачення перебіг африканської кампанії і зокрема бій під Ель-Алямейном цікаві не тільки для військовика але й для історика та політика.

З'ясуймо насамперед положення під Ель-Алямейном на передодні офенсиви маршала Монтґомері.

Позиції під Ель-Алямейном творили лінію, довгу на 60 км, що тягнулася від узбережжя Середземного моря в глибину пустинь. Віддаль фронту від Александрії була 110 км. Обі сторони спиралися на досить відповідний для оборони терен. Між обома бойовими лініями розтягалися широкі мінові поля та дротяні засіки. Сили, якими розпоряжав маршал Монтґомері, були: XIII, XXX, і X корпуси — разом 10 дивізій, в тому дві панцерні. До стрілецьких дивізій були приділені окремі панцерні з'єднання і французькі та грецькі батальйони добровольців. Маршал Роммель мав в своєму розпорядженні: 2 панцерні дивізії, 1 ґренадирську, 1 легку та 1 парашутну бригади. Були це з'єднання т. зв. „африканського корпусу". Крім тих німецьких дивізій в складі армії Роммеля були 3 італійські корпуси, разом 8 дивізій, в тому 2 панцерні і 1 полк берсальєрів. Узгляднюючи чисельний стан та озброєння обох противників, треба ствердити, що брітанці переважали німецько-італійську армію так щодо кількости бійців, як щодо устаткування в панцерах, артилерії, зокрема в летунстві. Монтґомері не подає тут жадних чисел, але ми знаємо їх з інших джерел. Зокрема італійські дивізії були на половину слабші від брітанських і поза обома панцерними, яких можна радше зарахувати до „легких" дивізій, вони не мали власного моторового парку. Забезпечення боєприпасами та бензиною було теж незадовільне і то з тієї простої причини, що моторовий табор, який стояв до розпорядження маршалові Роммелеві далеко не вистарчав, щоб перепровадити відповідний транспорт. Розтяглість фронту і безупинні бої, щоправда невеликі, примушували втримувати бойове поготівля на цілій лінії фронту і тим примушували роздрібнювати сили.

Брітанці були в далеко кращому положенні. Близькість баз забезпечення та устаткування частин моторовим табором дозволяли концентрувати сильну артилерію на тому відтинку фронту, де шукалось рішень. Летунство, що і так мало абсолютну перевагу над летунством „осі", оперувало з єгипетських баз, а це уможливлювало збільшувати кількість денних стартів на одиницю.

Брітанська офенсива почалася 23 жовтня і закінчилася, після зажертих боїв, 4 листопада погромом армії Роммеля та відворотом, який закінчився аж капітуляцією під Анфідавіль. В тому відвороті ще раз блиснув Роммель своїм ґенієм, рятуючи з катастрофи принаймні німецькі дивізії. Зате італійські дивізії були втрачені і до кінця африканської кампанії жадні інші італійські з'єднання не відограли вже будь-якої ролі. Після бою під Ель-Алямейном Роммель не міг відзискати рівноваги і його противник — 8 армія — іде від перемоги до перемоги.

Монтґомері не закриває факту, що він завжди старався виступати з силами більшими як сили противника і його спомини виглядають деколи на поучення, як власними переважаючими силами бити слабого противника. Можна, однак, оправдано поставити питання, чому Роммель, що мусів знати — принаймні загально — якими переважаючими силами розпоряжає противник, не наказав відвороту,так як це було в стилі його тактики, але ждав на удар, якому не міг протиставитися. Коли аналізуємо диспозиції Роммеля, так як вони виглядають з перспективи брітанського фронту, бачимо, що не тільки само очікування удару було помилкою, але й само провадження бою не відповідало дотогочасній тактиці Роммеля. Роммель розчленував на цілий фронт свої дивізії і приняв бій в плиткому угрупованні без забезпечення тилів і без оперативних резерв. Вияснити це дуже легко: Наказ тримати лінію Ель-Алямейну був диспозицією політичного характеру і рішення прийшло від Гітлера, що в своєму невігластві готовив „кліщевий наступ” від Суезу і від Кавказу. Роммель міг виконати тільки диспозицію і вона забрала йому всю свободу дій і то не тільки оперативну але й тактичну. Він був примушений поставити все на одну карту і приняти угрупування, яке давало мінімальні шанси витримати наступ брітанців, якщо він був би проваджений у фальшивому напрямі, але яке крило в собі небезпеку, що на випадок прориву фронту відворот був неможливий. Бій був заложений на штивній обороні сильно укріпленого передпілля і резерви були призначені тільки для ліквідування плитких проривів. Ми побачимо ідентичне угрупування німецьких сил опісля у Франції, де т. зв. „Атлянтійський вал” дістав знову марш Роммеля на свого головного командувача. Але і в тому другому випадку рішення походило теж не від Роммеля тільки від Гітлера.

Монтґомері застосував тактику „нащупування” фронту противника, щоб викрити його слабі місця. Маючи сильну тактичну резерву і цілий корпус як оперативну резерву, він міг це робити без великих пересунень в напрямі кождочасної точки тяжости бою. Навпаки, Роммель вже з першого дня бою був примушений кидати свої резерви то в одному то в другому напрямі, що при абсолютній перевазі брітанців в повітрі було пов'язане з великими втратами панцерів та моторового парку, заки властивий бій ще почався. В такій ситуації вигляди Роммеля були дуже малі. На перебігу бою під Ель-Алямейном бачимо фатальний вплив „інтуіції” Гітлера. До речі, такими „інтуіціями” керуються чи не всі „вожді” та кандидати на них.

Дальший розвій африканської кампанії з мілітарного погляду мало цікавий. Відворот Роммеля і погоня Монтґомері за ним, це з одного боку борикання свідомого безнадійности свого положення борця, з другого — послідовність сухого калькулятора. Монтґомері не шукає надзвичайних оказій, не гонить за нагодами, що їх він тут чи там дістає, але послідовно реалізує свій, раз принятий, плян знищення бойових сил противника в Африці. Тому останній акт драми такий не драматичний.

Десант на Сицилії, хоч тактично і тереново окреме завдання, це тільки логічне продовження наслідків бою під Ель-Алямейном. Італійські дивізії, що були ще на Сицилії, не ставили брітанцям та

американцям майже жадного спротиву, а німці не мали інших амбіцій, як тільки крити свої з'єднання у відвороті на Месину. Капітуляція Італії створила політично нову ситуацію, бо німці мусіли рахуватися із виступом італійців по боці альянтів. Це не сталося з різних причин, але все таки південну Італію не можна було втримати: Великі комунікаційні труднощі й осторожність Монтґомері в диспонуванні висуненими частинами спинили марш в глибину півострову так 8 брітанської як і 5 американської армій і дали німцям можливість захоронити Рим ще на декілька місяців. Але й це рішення не було рішенням мілітарного порядку і воно ні в чому ситуації німців в Італії не міняло. Монтґомері не дався втягнути в погоню за дешевими оперативними ефектами, але спинив свій наступ на річці Санґро, щоб зискати час на матеріяльну підготовку. Це акцентування забезпечення за собою матеріяльної переваги є наймаркантнішою прикметою Монтґомері як полководця.

Монтґомері виріс в африканській кампанії на одного з найуспішніших полководців II світової війни. Залишається ще проаналізувати, яким противником був Роммель, не менш маркантна постать між полководцями модерного часу. Очевидно, оцінка людей, це завжди оцінка симпатій чи антипатій і невдача Роммеля в Африці не перешкодила йому дістати найвищий військовий ступінь — ступінь маршала. Порівнання між Монтґомері і Роммелем тим більш цікаве, що воно є одночасно порівнанням двох систем — диктатури і демократії.

Роммель безсумніву людина здібна і як полководець мав „щасливу" руку, тобто знав, що треба робити в різних ситуаціях. Всетаки він мусів уступити перед Монтґомері. Чи було це тільки наслідком великої матеріяльної переваги брітанців? Якраз ні, бо в 1942 р. німці були ще вповні своїх мілітарних сил, мали рівнорядне летунство, а їх воєнна продукція працювала всією своєю поємністю. Але саме в тому діло, що в системі диктатури, яка не терпить ні від кого порад та завважень, не було можливо сказати Гітлерові, що анґажування в Африці взагалі не потрібне, що як вже анґажується, то послідовно такими силами, які конечні, щоб виконати поставлені завдання і що анґажування великими силами вимагає відповідної організації постачання. Така проста справа як наступ на Мальту взагалі не був підготований і лише після катастрофи під Ель-Алямейном німецьке летунство почало систематично бомбардувати остров Мальту. Найважливіше, однак, що Гітлер відобрав своїм генералам свободу рішень, які мусіли змінятися залежно від положення, зате накидав їм найбільш абсурдальні вимоги, які диктувала йому його славнозвісна „інтуїція". В тій справі найдивніше, однак, те, що майже всі генерали без винятку, до речі люди розумні та тверезі, без протесту виконували дурацькі накази свого „фюрера" замість того, щоб поступати так, як диктував їм їхній здоровий розум. Але саме в тому річ, що зло лежало не в неможливості відмовити послуху, але в самому факті існування диктатури. Її треба було знищити, очевидно не методою Ґерделера, а відтак думати, які накази можна видавати.

Монтґомері не був зв'язаний жадними обов'язками обсолютного послуху і для нього „дисципліна" писалася тільки з малої літери „д". Всі свої рішення він приймав в згоді з розумом і ніколи не старався робити чогось більше, як міг зробити, хоч були категоричні накази на це. Це називається — затримувати ініціятиву не тільки формально, але, що куди важливіше, дійсно. Над цим треба призадуматися багатьом в нас.

Є. В.

З чужої преси

УПА — смолоскип свободи

„В Україні продовжується війна" — пише в чотиришпальтовій статті швайцарського щоденника „Ля Ліберте — Ль'Амі дю Пепль", Фрібур. 13 липня ц. р. (ч. 160) знана католицька журналістка Г. Обер (H. Aubert). Стаття важлива тим, що подає докладний огляд української визвольної боротьби з 1917 р. через діяльність „Спілки Визволення України" (СВУ) під головуванням проф. Єфремова до „Української Військової Організації" і ОУН.

В розділі „Геренфольк в Україні" на основі документів подана докладна характеристика нацистівських окупаційних метод, знищування української людности, заслання на примусові роботи в Німеччину та палення сіл. Окремо цитується лист рівенського єпископа Платона до митрополита Полікарпа з 20 липня 1943 р. про німецькі жорстокости в Україні. Коротко подана історія постання УПА при кінці 1942 р., з ініціятиви якої створена Українська Головна Визвольна Рада (УГВР), „найвище керівництво народу під німецьким і російським чоботом".

В розділі „Як вони живуть і чому" описані методи боротьби УПА, які не обмежуються тільки до оборони, але які дають теж можливости нападати на совєтські адміністративні та енкаведівські центри. Подавши, що весною і влітку 1946 р. боєва діяльність УПА поширилася передусім на Житомирську, Вінницьку, Київську і Чернигівську області, авторка згадує теж, що в рядах УПА боролись тоді теж відділи грузинів, азербайджанців, узбеків, татарів, киргизів а навіть росіян. Пані Г. Обер підкреслює теж значення визвольної боротьби УПА для сусідуючих з Україною народів: поляків, балтійців, чехів, румунів, як теж для Европи. Окремо підкреслена в статті героїчна постава тих вояків УПА, що попадають в полон МВД. Щоб не виставляти себе, своїх близьких і друзів на нелюдські переслідування, такі повстанці, звичайно, самі кінчають із життям...

* * *

В статті не бракує однак теж деяких недоліків:

Тенденційно характеризована роля націоналістичної організації під керівництвом полк. Мельника під час другої світової війни.

Не потрібно називається український революційно-визвольний рух „бандерівським рухом", який під час другої світової війни був „позбавлений своєго шефа", хоч одночасно говориться про УГВР, як керівництво цього визвольного руху. Таке перемішування понять нині зокрема не потрібне.

Ці недоліки треба однак брати тільки на рахунок не добрíякісного поставлення української зовнішньої інформації.

До чого допроваджують »прес-конференції«

Перед нами дві статті присвячені підпільно-революційній боротьбі в Україні: непідписана стаття у швайцарському популярному тижневику „Швайцеріше Альґемайне Фольксцайтунґ" з 10.6. ц. р. (ч. 23) п. н. „Чи існує в Україні рух спротиву проти Сталіна?" і в мюнхенській „Зюддойче Цайтунґ" з 1-2.7. (ч. 149) п. н. „Змора Сталіна — Україна проблема совєтів", автором якої є Джон М. Йір (John M. Year), мабуть, якийсь американський псевдонім. Це, на ділі, ті самі статті із правками кождої редакції.

Коротко реферуватимемо зміст статей:

„Герої спротиву далеко від теренів, де стріляють". Нав'язуючи до сенсаційних повідомлень американських пресових аґенств, що в різних відмінах появлялися на сторінках світової преси як наслідок пресових конференцій „представників українського руху спротиву" (лапки автора), підкреслено, що це „діпісти" влаштовують такі конференції, на яких заявляють, що в Україні діє ціла партизанська армія, яка тільки і жде на зброю від американців, щоб повалити „велита на глиняних ногах" (лапки автора). Ці „діпісти", це жадні злочинці — як твердить большевицька пропаганда, але вони теж не герої — за яких вони самі себе подають. Це, до речі, люди, що ще в 1941-42 рр. покинули Україну.

Далі автор пригадує „старі добрі часи коляборації" в Україні, тенденційно насвітлюючи положення в Україні під час німецької окупації. В нього, чомусь, 70 відсотків власовської армії мали творити українці. На його думку, партизанську армію в Україні, що мала поставити Москву перед доконаний факт перебрання влади у свої руки, створили „люди, що компромітувалися своєю коляборацією".

В 1945 р. було ще щось 200.000 українських повстанців, які озброїлися „залишеною німцями зброєю". Коли ж Берія енергійно

взявся до ліквідаційної акції, знищуючи центри спротиву в Києві, Харкові, Херсоні, засилаючи при тому понад 3 мільйони українців на Сибір та розстрілявши понад 42.000 людей, справа основно змінилася. В 1948 р. міг Мануїльський заявити на сесії Верховного Совєту, що „національне питання в Україні розв'язане".

Все ж Україна залишилася основною журбою „батюшки Сталіна". Тоді, як всюди інде рухи спротиву мають тільки спонтанний та неорганізований характер, в Україні існує постійна небезпека загальнонаціонального повстання. Із знаною брутальністю НКВД знищує кождий найменший вияв спротиву, так що нині залишилися тільки 2000 повстанців, які під проводом Ґурікова (так!), що заховалися на скелистому узбережжі Чорного моря. Все ж українці, що в 11 сторіччі мали свою державу, не перестають провадити боротьби за власну державність. З повстанської війни залишилася тільки „шептана пропаганда" то про десант американців на чорноморському узбережжі, то про парашутистів під Києвом. „Нині український месія... має риси обличчя невідомого вояка ззаморя, і його голос, це „Голос Америки"...

Стаття закінчується пересторогою, щоб не вірити драматичним запевненням „діпістів" про політичну силу українського спротиву.

* * *

Читаючи уважно ці обидві статті, можна дійти до висновків, які характеризують наставлення автора як протиросійське, протибольшевицьке і, умовно, проукраїнське. Згадавши про Київ, Харків, Херсон та узбережжя Чорного моря, чомусь промовчується лісові масиви Волині, неприступні терени Полісся та Карпат. Це однак не зовсім суттєве, тому залишаємо партійній СБ завдання розшифрувати автора статтей. Нас однак цікавить інший бік справи: логічна та хронологічна (часова) пов'язаність статтей того роду з правдивою повінню пресконференцій від баварського Ляндсгуту до альпейського Міттенвальду.

Підкреслюємо, що ґенези статті не треба аж шукати в такому наставленні автора. Вистачить пригадати сенсації в Ляндсгуті фотографованого доктора, що там представляв репортерам якогось „кур'єра" аж... з Херсону. Та ж „сам" С. Бандера представлявся раз малощо не „генералісімусом партизан" (інтерв'ю з першого квітня — прим. єв.), то знову „одним з чотирьох членів штабу УПА" (Юнайтед Прес) та „первовзором українських патріотів" (теж Юнайтед Прес). Німецькій пресі „знатна особа Українського визвольного комітету в Ляндсгуті" подала кількість повстанців на 50.000 і цю кількість після не цілих двох місяців С. Бандера поменшив щось на 3.000-3.700, якщо вірити йому, що на одну українську область треба рахувати 120-150 повстанців. Додаймо до повищого ще конкуренційні з'ясовання Т. Боровця в гановерському „Дер Шпіґель" і тоді все вийде дуже просто і „правдиво": головний командир українських повстанців називається... Ґуріков(!) що командує 2.000 вояків над Чорним морем.

Було б це дуже смішне, якщо б воно не було заразом так сумне. Нахабність різних еміґраційних „первовзорів українських патріотів" доходить до того, що кров і труд найкращих синів України розмінюється на дуже дрібну монету міжтаборової розигри. Тому немає найменшої причини хвилюватися того роду статтями в чужій пресі. Треба тільки демаскувати всіх тих, хто для такого роду статей дають готовий друкований чи циклостилевий матеріял. Треба бути зовсім без найменшого почуття пристойности (і гумору!), зате останнім невігласом, щоб уявляти собі, що смаленим дубам, проголошеним чужинецьким газетним репортерам — шукаючим, до речі, тільки дешевеньких сенсацій — повірять навіть мало критичні читачі. На щастя, такі ревеляції „прес-конференцій", менше чи більше сенсаційні, ні допомагають, ні не шкодять.

Бо хто хоче дійсно знати, яка ситуація в Україні, той не висилає газетних репортерів, щоб в таборах ДіПі довідувалися про те. (єв).

Червоні духовні семінарії в Україні

В поважному західньонімецькому тижневику, що заступає позиції християнсько-демократичної партії і стоїть близько до кіл канцлера К. Аденауера — „Райнішер Меркур", Кобленц, 22 липня ц. р. (ч.30) — під повищим наголовком появилася стаття о. Й. Ґлазіка, в якій з'ясоване положення української католицької церкви під большевицькою окупацією. В статті згадується про те, що в Україні для католиків немає жадної свободи релігії, що всі єпископи засуджені на заслання до концентраційних таборів Сибіру, що досі арештовано 3.600 українських священиків, що за ініціятивою МВД у Львові, Станиславові, Кам'янці Подільському і Тернополі створені „духовні семінарії", в яких „виховуються" по 300-500 емведівських кандидатів на „священиків".

„Ці заходи — пише газета — викликали збройний спротив, про який дещо відомо, але на нього звертають у світі мало уваги. Останніми місяцями 700 таких „священиків" ліквідував Український Повстанчий Рух".

Українські Церкви під охороною УПА

Швайцарський щоденник „Ля Ліберте", що появляється в Фрібурзі, в ч. 156 з 6 травня помістив велику статтю п. н. „В Україні священики створили Церкву в підпіллі". Автор статті — Г. А. — показався не тільки добрим знавцем церковних справ на европейському сході, але теж докладно ознайомлений з українським революційно-визвольним рухом.

„В Україні — читаємо на вступі — Церква продовжує боротьбу любови проти ненависти. В цій країні 40 мільйонів людей поневолені жорстоким режимом над 200 мільйонами рабів. За 30 років своєї окупації Кремль пробував знищити за будь-яку ціну українську християнську культуру."

З'ясувавши переслідування большевиками церкви і священиків: арешти, заслання і розстріли, автор пише:

„Однак, щоб остатися між народом, мученим безмилосердним режимом, священики мусіли включитися у фронт боротьби національного спротиву, станути по боці УПА, цієї української армії національного визволення. Так постала в Україні підпільна церква і патріотичний спротив священства."

Далі автор порівнює церковне життя в Україні з катакомбами перших християн і засуджує легковірність та невігластво Заходу щодо положення в східній Европі, де „азіятські поневолювачі" хочуть брутально знищити не тільки католицизм, але кожде християнське віровизнання.

В розділі про історію української Церкви читаємо, що до „16 сторіччя існувала тільки одна українська церква, незалежна як від Риму так від Москви". Докладно обговорена історія української православної Церкви, що до 1686 р. затримала була свою незалежність і після постання української держави в 1918 р. відновила свою автокефалію. „Українську Автокефальну Православну Церкву невдалося совєтам, помимо всіх жорстокостей, ніколи собі підкорити. Ця церква існує далі, хоч Москва в 1944 р. наклала на неї свою руку." З тією ж докладністю автор описує теж розвиток української католицької Церкви після унії з Римом, згадує смерть митрополита Шептицького, щоб широко з'ясувати, як в 1945 р. МВД — а не, як писала большевицька і з нею майже вся світова преса, московський патріярх Алексій — своїми відомими методами ліквідували унію в Україні.

Тепер УПА охороняє не тільки священиків, але все українське церковне життя, що знайшлися в правдивому підпіллі.

Русофільський всезнайко про визвольні рухи проти большевизму

Гітлерівська тактика ламання морального хребта европейських обивательських прекраснодухів—цих самочинних узурпаторів права на т. зв. культурну еліту — щоб тим легше зламати спротив здорових сил народів і накинути їм „єдиноспасенність" своєї людино- і народоненависницької доктрини, нічого, і то дослівно нічого, тих обивателів не навчила. Вони — ці прекраснодухи та всезнайки — аж ніяк не хочуть бачити, що в СССР провадиться жорстока боротьба на смерть і на життя поневолених народів і то проти російського імперіялізму і проти большевицької тоталітарної диктатури, та що такої боротьби російський народ нині активно ще не провадить.

На сторінках дуже впливового швайцарського щоденника „Н о є Цюрхер Цайтунґ", який формує політичну думку не тільки у Швайцарії, але теж в інших країнах Европи, „продукується" своїми писаннями такий „експерт від східніх справ", — на ділі русотяпський всезнайко або звичайний російський імперіялістичний троглодит — що соромливо скривається за криптонімом „В. Й." В числі

цієї газети з 3 квітня ц. р. (вечірнє видання — ч. 704) в статті п. н. „Звіти про внутрішнє положення в СССР" цей всезнайко полемізує із з'ясовуваннями колишнього амбасадора США в Москві, ген. Волтера Бедел Смита, про існування широко розгорнутих та організованих підпільних рухів в СССР. Бедел Смит зокрема інформував про існування таких рухів в Латвії, Литві та Україні, де вони вміло використовують спротив селянства колективізації, чим розхитують державний апарат і справляють дуже великі клопоти поліційним та партійним органам. Одночасно американський амбасадор підкреслив, що ці підпільні рухи діють координовано і що на російській національній території жадного підпілля, мабуть, немає.

Із звітування ген. В. Бедел Смита можна вичути, що в СССР один російський народ не ставить спротиву кремлівській тиранії. Це теж вичув криптонім В. Й. Він схвильовано завважує:

„У своїх недавно виданих „Спогадах про місію амбасадора в Москві" Бедел Смит, показався не надто добрим спостерігачем, який міг здобути глибший погляд на „російську загадку". Все те, що йому подали його інформатори про підпільні рухи, в основі покривається з тими звітами, які власне появилися в українській еміґраційній пресі про партизанські бої в південнозахідній Росії (! !)".

А далі йдуть твердження В. Й. про те, що ті рухи були „тільки тимчасові", що вони діяли виключно „на периферіях совєтської імперії", що російська людність рада „привітати зміну курсу, щоб в цей спосіб оминути марева нової війни", що про „незадоволення підсовєтських народних мас свідчить безліч російських (!) втікачів, які нині знаходяться в переходових таборах ДП в Німеччині та Австрії".

Для таких своїх тверджень В. Й. наводить як свідоцтво статтю Воллеса Керолла в „Ляйфі" (нью-йорське видання з 19. 12. 1949, міжнародне видання з 30. 1. 1950), щоб вбити „осиковий кіл" в примару національних відосередніх сил в СССР, зводячи все до „єдиної неподільної російськости". Тому для нього підсовєтський вояк, що добровільно йшов в німецькі стратегічні кітли — це „російський (!) вояк, що не хотів воювати за комуністичний режим", що Гітлер скрахував на Сході, „бо хотів з росіян (!) зробити народ невільників" і тому „викликав запеклий спротив російського (!) народу", що „совєтський режим можна буде повалити тільки при співпраці з російським (!) народом" і т. д. Отже, щоб довести правильність свого думання, В. Й. фальшує Керолла й аж із шкіри вилазить, щоб західній світ, бува, у свому конфлікті з СССР не поставив на карту національних протиросійських і протибольшевицьких сил. Хоч таємничий „ґаспадін" В. Й. добре знає, що ставка проти тих же національних сил тільки уможливить Сталінові та його імперіялістичній кремлівській кліці втримати цілість російської імперії, як це було теж у війні з Гітлером.

Але В. Й. належить, мабуть, — якщо він не настоящий москвич — до тих обивательських прекраснодухів, завдання яких ламати моральний хребет европейських народів та баламутити у світовій міжнародній політиці, щоб легше було Кремлеві покорити ці народи відомій доктрині та запровадити „єдиний і неподільний світ".

Хто розсіває такі газетні качки?

Воно дійсно не має стільки сил, щоб слідкувати за всіма „розбишацькими історіями”, які появляються на сторінках світової преси про УПА та визвольну боротьбу українського народу. Є собі такі газетні репортери, для яких пролита кров борців за свободу не має більшого значення, як матеріял для сенсаційних „оповідань з віденського лісу”. До таких неповажних „сторі” належить стаття в поважному швайцарському тижневику „Ді Вельтвохе” з 6 квітня п. н. „Резистанс в Совєтському Союзі”. Автор її М. І. Корі. Ось „квіточки” з тієї писанини:

„Осінню 1939 р. німці звільнили з однієї польської тюрми українського борця за свободу Степана Бандеру. Цей провідник українського підпільного руху спротиву думав, що з німецьким нападом на Росію вибила година для здійснення його націоналістичних мрій. В співпраці з німецькими військовими „штеллями” він створив Українську Повстанчу Армію (автор подає її назву в українському звучанні, мабуть, щоб дати своїм „історійкам” більш авторитетного посмаку — прим. Ред.), названу коротко УПА, яка нині творить центральну організацію всіх груп спротиву. Але поведінка „визволителів” з їхніми фразами про „герренменшів” та расу скоро розвіяла іридентистичні ілюзії Бандери. Він не довго вагався, щоб виступити теж проти німців. Обвинуваченого в зраді депортовано до одного концтабору в Східній Прусії. Але його прихильники, т. зв. „бандерівці”, залишилися своєму провідникові вірними... Після німецької поразки Бандері вдалося повернутися в Україну...”

Воно не важко знайти джерело, звідки поширюється „інформація” про „німецьку допомогу” в постанні УПА! В мюнхенській „Ді Абендцайтунґ” з 31 січня була реферована т. зв. „ляндсгутська конференція” „Українського Визвольного Комітету (!!)” (див. „До Зброї”, випуск 3 (16), стор. 57), де говорилося про „українську визвольну армію, що на початку російсько-німецької війни стояла по боці німців”. Ось, звідки п. Корі черпає свої надтхнення!

Далі читаємо у „Вельтвохе” ще таке: „Склад партизанських груп різнородний. Між ними знаходяться групи кол. козаків Власова (!), німецькі воєннополонені, що втекли з полону, дезертири Червоної Армії. Колишні німецькі старшини і підстаршини значно допомагають (!) боєздатності цієї армії спротиву...„

Шкода полемізувати з такими писаннями. Нотуємо їх тільки для політично інтеліґентного українського читача.

ВИЯСНЕННЯ ІНФОРМАТИВНОГО ВІДДІЛУ МІСІЇ УПА ПРИ ЗП УГВР

У зв'язку з останніми намаганнями еміграційного проводу ЗЧ ОУН (ОУНР) упартійнювати Українську Повстанчу Армію (УПА), зокрема її Рейдуючу Частину, що на наказ керівних органів української революційно-вивольної боротьби на Рідних Землях вимаршувала на Захід, і у зв'язку із створенням за ініціятивою проводу ЗЧ ОУН т. зв. «Братства бувших (!) вояків УПА ім. св. Юрія Переможця» — Інформативний Відділ Місії УПА уповноважений подати наступне виясненння:

I

Влітку 1947 р. деякі з оперуючих до того часу на захід від т. зв. «лінії Керзона» — тобто на захід від теперішнього українсько-польського кордону — відділи Української Повстанчої Армії (УПА) дістали від свого Головного Командування з доручення Української Головної Визвольної Ради (УГВР) наказ вимаршувати в боєвому рейді черев Чехо-Словаччину на Захід, щоб там пов'язатися із Закордонним Представкицтвом УГВР, Цей наказ був виконаний. У вересні 1947 р. в західні зони Німеччини почали прибувати поодинокі відділи цієї Рейдуючої Частини УПА.

В справі цього боевого рейду Голова Генерального Секретаріяту УГВР, п. Р. Лозовський, в липні 1948 р. дав представникові Бюра Інформації УГВР таке офіційне з'ясування керівних органів революційно-визвольної боротьби в Україні:

«Перехід деяких відділів УПА і груп революціонерів із Західніх Окраїн Українських Земель у західньонімецькі окупаційні зони відбувся згідно з директивою УГВР у цій справі та наказом Головного Командування УПА...»

(З'ясувавши положення на тих українських західніх

окраїнах, що витворилися там весною 1947 р., Голова Генерального Секретаріяту УГВР подає таке:)

«В цій ситуації деякі відділи УПА та групи революціонерів дістали завдання перейти боєвим рейдом через Чехо-Словаччину в західньонімецькі окупаційні зони з метою зв'язатися там із Закордонним представництвом УГВР і через нього — а.) скласти перед народами світу протест проти большевицьких та польських злочинств над українським народом та б.) передати закордон інформації про визвольно революційну боротьбу українського народу проти московсько-большевицьких і польсько-большевицких окупантів та про їх гнобительську політику на Українських Землях...»

(Це інтерв'ю за бюлетенем «Бюро Інформації УГВР», рік видання I, випуск 2, за серпень 1948 р., який появляється підпільно друком в Україні, передрукував журнал «До Зброї», рік III, випуск 2(14), за січень 1950 р.).

До того ще 25 вересня 1947 р. Головне Командування УПА подало до загального відома заяву, підписану Головним Командиром УПА, генералом Тарасом Чупринкою, в пункті 2 якої читаємо:

«2. Від моменту утворення УГВР Українська Повстанча Армія підпорядковується лише УГВР і визнає УГВР за єдине своє Представництво і Керівництво. Від липня 1944 р. УГВР безпосередньо на українських землях практично керує УПА і в політичній і в організаційно-персональній площинах.

Виступати від імені УПА закордоном уповноважене лише Закордонне Представництво Української Головної Визвольної Ради.»

Всупереч цим виразно уточненим завданням, згідним із структурою українського визвольного руху на Батьківщині, на еміграції вже з приходом перших відділів Рейдуючої на Захід Частини УПА почали діяти підривні сили, які нама-

галися за будь-яку ціну змінити обов'язуюі на Рідних Землях правопорядок і взаємини між поодинокими конструкціями визвольної боротьби в Україні. Одні такі сили прагнули розподілити Рейдуючу Частину УПА за «партійним ключем», приневолюючи при тому деяких вояків УПА самовільно покидати ряди цієї частини і ламати військову дисципліну. Ці спроби не осягнули, однак, значних успіхів, якщо поминути намагання створеної із різних самозванців т. зв. «Ліги Українських Повстанців». Другі такі сили ішли у своїх підривних прагненнях ще далі, роблячи заходи, щоб цілу Рейдуючу Частину УПА підкорити своєму еміграційному партійному керівництву, надаючи при тому визвольній боротьбі українського народу виключно тоталітарно-монопартійний характер. Ці монопартійні заходи докладно з'ясовані та ілюстровані відповідними документами в «Повідомленні Пресового Бюра ЗП УГВР» з липня 1950 р.

Щоб зрозуміти монопартійні намагання проводу ЗЧ ОУН (ОННР) в його ставленні до Рейдуючої Частини УПА та її вояків, треба бодай коротко згадати зміст цих документів, заперечуючих основні устроєві засади української визвольної боротьби на Рідних Землях.

II

Вже з приходом Рейдуючої Частини УПА (РЧ УПА) до команди цієї частини почали зголошуватися представники проводу ЗЧ ОУН, а то і самого п. С. Бандери, та домагатися звіту і підпорядкування. Коли ж Команда РЧУПА відкидає ці домагання як неправні і суперечні із структурою українського революційно-визвольного руху на Батьківщині, п. С. Бандера ставить вже особисто ці домагання, не зважаючи на те, що «виступати від імені УПА закордоном уповноважене лише ЗП УГВР» і що РЧ УПА дістала від своїх військових та політичних зверхників завдання «зв'язатися із ЗП УГВР», тим самим увійти в систему Закордонного Представництва УГВР. Це завдання стосувалося не тільки вояків УПА, але теж членів тих груп революціонерів, що «згідно з директивою УГВР» боєвим рейдом перейшли Чехо-Словаччину.

Не осягнувши в цей спосіб підпорядкування собі РЧ УПА, п. С. Бандера пише 8.12.1940 р. командирові рейдуючої частини Байді листа, в якому в наказодавчій формі ок-

реслює характер відділів УПА (пункт 2 а: «Усі відділи і вояки УПА, що знаходяться на терені дії ЗЧ ОУН, творять одну військову одиницю...»); рішає, хто командує РЧ УПА закордоном (пункт 2 б: «Тою частиною УПА закордоном командуєте надальше Ви...» — тобто к-дир Байда); наказує, щоб командири УПА входили до «військового штабу» та проводу його еміграційної партії (пункт 2г: «Ви — тобто к-дир Байда — і командир Громенко маєте увійти до Штабу Військового Сектора ЗЧ ОУН та до Теренового Проводу Німеччини...«). Робить це він, хоч знає, що «УПА підпорядковується лише УГВР і визнає УГВР за єдине своє Представництво і Керівництво». Хто знає, що УГВР безпосередньо... практично керує УПА і в політичній і в організаційно-персональній площинах.» Так поставлена справа підпорядкування УПА на українських землях, так теж має бути — згідно із «Заявою Головного Командування УПА» з 25.9.1947 — за кордонами України («виступати від імені УПА закордоном уповноважене лише УГВР».

Коли Команда РЧ УПА негативно поставилася до такої спроби упартійнити вояків УПА та її відділ закордоном і коли вона згідно з побудовою структури українського визвольного руху на Батьківщині та згідно з отриманими на Рідних Землях наказами підпорядкувалася Закордонному Представництву УГВР, провід ЗЧ ОУН (ОУНР) для внутрішнього вжитку своєї організації видає т. зв. «Наказ ч. 1-48» з дня 1.2. 1948 р., підписаний керманичем Сектора військових справ ЗЧ ОУН, щоб в цьому «наказі» ствердити, що «відділ УПА на еміграції, під командуванням к-ра Байди, находиться до виключної диспозиції Бюра Проводу Організації» — тобто до розпорядження партійно-політичного керівництва, всупереч всім дотеперішнім наказам, розпорядкам, нормам і практикам української визвольної боротьби на Рідних Землях. Далі в цьому «наказі» говориться, шо «військово підпорядкований відділ УПА Секторові військових справ ЗЧ ОУН», тобто теж партійно-політичному керівництву. Цей «наказ» розрахований виключно на те, що перебуваючі на Заході вояки УПА — право не оформлені і не забезпечені опікою IPO — будуть примушені користуватися тільки «допомогою» «найсильнішої на еміграції партії» і що у зв'язку з тим життя само «унормує» підпорядкування РЧ УПА проводові ЗЧ ОУН (ОУНР).

Про цей партійний «наказ» для війська старшини УПА закордоном довідуються зовсім випадково і, щоб закінчити з безправними намаганнями підкорити партійній організації РЧ УПА, на відправі старшин з 23.3.1948 р. виготовляють листа до проводу ЗЧ ОУН, в якому недвозначно заявляють:

«Принагідно довідавшись, що Керманич СВС (примітка — Сектора військових справ) при ЗЧ ОУН видав наказ ч. 1-48, яким підпорядкував нашу частину СВС при ЗЧ ОУН, навіть не вручивши цього ж наказу командирові частини, стверджено, що вищезгаданий наказ Керманича СВС не є згідний з існуючими взаємодіями УПА — ОУН в краю... Наказодавчим чинником для УПА в краю є Головне Командування УПА, що існує як Секретаріят Військових Справ при УГВР...»

Треба зазначити, що лист від Команди РЧ УПА був схвалений одноголосно всіма старшинами УПА та запрошеними на цю відправу революціонерами — членами ОУН — що боєвим рейдом прийшли закордон. Серед цих революціонерів знаходився теж Мар, хоч він не входив в склад РЧ УПА.

Якнайрішучіше треба засудити факт, що провід ЗЧ ОУН (ОУНР) досі не анулював «наказу ч.1-48», залишаючи членство ОУНР на еміграції у фальшивій вірі, що РЧ УПА та її вояки підпорядковані проводові ЗЧ ОУН.

Окремим «Наказом рейдуючим частинам УПА — ч. 48-5-1», з 8 травня 1948 р., Закордонне Представництво УГВР, якому згідно з правно-устроєвими засадами, обов'язуючими на Рідних Землях, та згідно з наказом Головного Командування УПА за директивою Української Головної Визвольної Ради була підпорядкована Рейдуюча Частина УПА — підпорядкувало військово цю частину к-рові Г., який на окреме доручення Головного Командування УПА до того часу керував справами УПА закордоном. З доручення ЗП УГВР він разом із старшинами РЧ УПА створили Місію УПА як військовий наказодавчий орган для вояків УПА закордоном. Місія УПА через ЗП УГВР підпорядкована Головному Командуванні Української Повстанчої Армії на Батьківщині.

Здавалося б, що таке з'ясування положення РЧ УПА та рішуча постава її старшин поставить край безправним намаганням проводу ЗЧ ОУН підкорити собі вояків УПА.

III

Зустрівши твердий спротив старшин УПА, провід ЗЧ ОУН переконався, що йому не вдасться підпорядкувати собі цілої частини і тому рішає виломити з військової дисципліни поодиноких людей, щоб їх поодиноко підкорити собі. 7 вересня 1948 р. Команда Рейдуючої частини УПА дістає від п. С. Бандери листа, в якому м. ін. говориться:

«Новоприбуваючі члени з Краю найперше належать до Референтури зв'язку з Краєм і тільки до неї... Жодні інші чинники, в тому теж зо сторони Вашої Частини, не можуть в тій стадії диспонувати тими людьми, входити з ними в організаційний контакт, стягати від них відомости, уділяти їм інформацій і т. п. без відома і згоди Референтури Зв'язку з Краєм...

В дальшому новоприбулі члени одержують організаційне призначення і приділ праці, згл. диспозиції щодо дальшого їхнього побуту й заняття...»

До того часу всі ті справи належали виключно до Команди Рейдуючої Частини УПА і тому вона якнайрішучіше запротестувала проти такого «наказу». Цей протест і постава самих новоприбулих вояків УПА на практиці анулювали цей «наказ», однак п. С. Бандера його формально не відкликав і намагався відтак його здійснювати.

В цьому ж листі з 7 вересня 1938 р. говориться ще таке:

«Члени, які належать до Вашої частини, стоять до диспозиції Проводу ЗЧ ОУН та уповноважених ним чинників і можуть діставати приділ функцій та завдань у загальній праці ЗЧ ОУН... В засаді члени можуть одночасно виконувати функції у Вашій Частині і поза нею в різних організаційних одиницях і різних ділянках праці Організації.»

У повище поданій цитаті застережено право розпоряжати вояками УПА за партійним проводом ЗЧ ОУН, хоч це явно суперечить організаційній структурі УПА та її основним засадам. Вояки УПА, навіть якщо вони були одночасно

членами ОУН, ніколи не підлягали двом від себе різним наказодавчим тілам, тільки своєму військовому командуванні. Це зрештою річ самозрозуміла в кождій армії, а УПА — ц е а р м і я ! Далі в УПА ніхто не робив і не робить будь-яких вирізнень політичного порядку, бо в ній боряться люди різних політичних переконань та різної партійної (або безпартійної) приналежности. Про це дуже добре відомо теж проводові еміграційних ЗЧ ОУН, бо їх провідник, п. С. Бандера, ще в своєму листі з 8 грудня 1947 р. в пункті 2ґ пише: «В трактуванні старшин, підстаршин і бійців УПА, так як в Краю, не можна уводити вірізнювання членів ОУН від інших, що не є ф о р м а л ь н о (?) членами.» Дивно тільки, що за 15 місяців це все призабуто.

Заки з'ясувати дальшу підривну роботу проводу ЗЧ ОУН проти Рейдуючої Частини УПА та її наказодавчого органу — Місії УПА при ЗП УГВР, треба теж з'ясувати «справу Мара», яка в цій підривній роботі відіграє не малу ролю. Влітку 1947 р., коли перший курінь УПА із т. зв. «Закерзоння» вирушив в рейд на Захід, надрайоновий провід ОУН на Лемківщині на чолі з Маром, не маючи в той час зв'язку з своїми безпосередніми організаційними зверхниками, рішає піти закордон, на Захід, виславши перед тим більшу частину підлеглих собі революціонерів на територію УССР для дальшої боротьби проти московсько-большевицького окупанта. Вихід провідних членів ОУН на Захід відбувся без дозволу й його треба вважати дизерцією. Так м. ін. окреслив цей вихід командир УПА-Захід, полк. Вишитий у своїй записці з липня 1948 р., подаючи закордон таку інформацію: «...деякі закерзонські пвд (підвідділи -- примітка Інф. Від.) дійшли туди (закордон — прим.), вийшовши більшими групами (серпень 1947). Після них відійшов ндр. Лемк. (надрайоновий ОУН Лемківщини — прим. Інф. Від) Мар з своїми апаратами -- без дозволу!!». До «апаратів Мара» належать теж Вернигора та Горислав — оба активні учасники в творенні т. зв. «Братства б. (!) вояків УПА». Для Місії УПА і для Команди РЧ УПА повідомлення полк. Вишитого є обов'язуюче і тому ці три особи з часу отримання інформації полк. Вишитого ніяк не могли входити в склад відділу УПА закордоном. Однак провід ЗЧ ОУН вважав за доцільне покористуватися ними, щоб підривати відділ УПА з внутра. В останніх місяцях 1948 р. цей еміграційний провід втягує у

свої партійні ряди тих вояків УПА, що були одночасно членами ОУН. В тому ж часі цей провід починає теж підривну роботу проти збірок пожертв для потребуючих вояків УПА закордоном: інвалідів, хворих, студентів. Пожертви складені на цю ціль не доходять до місця призначення. Одночасно поширюється шептана та явна пропаганда проти Місії УПА, зокрема її Господарського Відділу, що вона, мовляв, не дбає про потребуючих вояків УПА закордоном. Ця пропаганда сполучена теж з несовісними, видуманими плітками проти членів Місії.

Підготовивши собі таким способом грунт для підривної роботи, провід ЗЧ ОУН (ОУНР) приступає до творення т.зв. «Братства» та ініціює з'їзд «колишніх вояків УПА» в Міттенвальді, роблячи все потайки від Місії УПА. Лише чотири дні перед «з'їздом» т. зв. «ініціятивна група» повідомляє про його відбуття Командира Рейдуючої Частини УПА. Два дні пізніше к дир Байда отримує листа від п. С. Бандери, в якому цей «знімає» його з посту («...призначення Вас його — тобто відділу, прим. Інф. Від. — командиром від сьогодні перестає обов'язувати...». З листа С. Бандери з 14 червня 1950 р. Фотокопія цього листа знаходиться в «Повідомленні Пресового Бюра ЗП УГВР» з липня 1950 р.).

Члени Місії УПА звертали увагу «ініціяторам» на їхню підривну роботу проти загальнонаціонального, понадпартійного характеру Української Повстанчої Армії, остерігали їх перед відповідальністю за роблення диверсії в рядах вояків УПА, що на наказ Головного Командування знайшлися закордоном, за зривання військової дисципліни і за нищення всенародної концепції збройного рамені українського народу — УПА.

Та всі ці аргументи не були, мабуть, вже в силі переконати «ініціяторів» робити, бодай на еміграції, з УПА монопартійну прибудівку. 17 і 18 червня в міттенвальдському таборі відбувся т. зв. «загальний збір стрілецтва УПА», де було створене т. зв. «Братство бувших (?!) вояків УПА ім. св. Юрія Переможця». Треба при тому підкреслити, що деякі із 48 учасників, про яких говориться в пресі, не брали активної участи в «зборі» і заявили себе тільки гістьми, що в цьому «зборі» брали активну участь ті, хто б е з д о з в о л у !! вийшли з Українських Земель і ніколи не були вояками

УПА, а навіть такі, хто ніколи не були учасниками революційно-визвольного руху та визвольної боротьби в Україні.

Цей «загальний збір» приняв теж «відповідні» резолюції, які передрукувала преса, що стоїть на позиціях ЗЧ ОУН (ОУНР).

IV

До резолюцій принятих т. зв. І загальним збором Братства колишніх вояків УПА не потрібно було б займати становища вже хочби з тієї причини, що пункти, які деякою мірою присвячені так би мовити ідейно-програмовим заложенням того «братства», це заперечення ідейно-програмового змісту цілого українського революційно визвольного руху, а Української Повстанчої Армії зокрема, з'ясованого й уточненого в різних офіційних документах визвольної боротьби на Рідних Землях в тому і програмових тезах, які в 1949 р. в окремих листівках п. н. «За що бореться УПА» вже восьмий рік поширюються в Україні. Вистарчить порівняти ці тези з міттенвальдськими «резолюціями», щоб пізнати, як далеко відійшли ініціятори диверсії від ідейного змісту визвольної боротьби на Батьківщині. Спроби ревізувати ідейно-програмові заложення національно-визвольної боротьби українського народу йдуть на еміграції від довшого часу власне з боку натхненників ініціяторів міттенвальдського збору, і сам факт цього збору, це тільки наслідок таких монопартійних ревізій.

Постійно сполучувати «ОУН-УПА-УГВР» — цих трьох окремих факторів української визвольної боротьби — це теж один з наявних доказів монопартійної ревізії, на еміграції.

Але в резолюціях є теж несовісні наклепи і плямування, які з цілою рішучістю треба не тільки опрокинути, але і з глибоким обуренням засудити.

Говорити про Місію УПА як про «неправно й непотрібно створену т. зв. Місію УПА» (так!) можуть тільки люди, що не знають, що це вояцька честь, вояцька дисципліна, люди, що ніколи вояками не були і яким вояцького духа ніколи не розуміти. Так висловлюватися про все ж військову установу, можуть тільки заїлі партійці, до того тоталітарного типу, або вічні бунтівники.

Інформативний Відділ Місії УПА при Закордонному Представництву УГВР складає якнайрішучіший протест перед всім патріотичним громадянством проти плямування безвідповідальними монопартійними чинниками ідейних позицій українського революційно-визвольного руху «антисталінським рухом найлівішого покрою», «лівомарксизмом» і заявляє, що такий наклеп міг тільки зробити ворог української визвольної боротьби та ворог українського свободолюбивого народу.

Одночасно Інформативний Відділ Місії УПА стверджує, що 14 пункт «міттенвальдських резолюцій», в якому говориться про те, що «Місія УПА держить в укритті 4-ох прибувших в осені 1949 р. бійців УПА» і що т. зв. загальний збір «домагається їх звільнення», це крайньо безвідповідальна, якщо не — з національного становища — злочинна, робота!

Місія УПА є підзвітна Головному Командуванні Української Уовстанчої Армії, а ніколи еміграційним тоталітарним монопартійцям.

V

Уодаючи це «Вияснення Інформативного Відділу Місії УПА при ЗЧ УГВР» до відома передусім воякам Української Уовстанчої Армії, що на доручення керівних органів українського визвольного руху — Головного Командування УПА і Генерального Секретаріяту УГВР — в боєвому рейді вийшли у вільний світ, щоб нести у світ правду про боротьбу українського народу за Самостійну Соборну Українську Державу, далі до відома всім українським воякам інших військових формацій і врешті всій патріотичній українській громадськості поза кордонами воюючої та незламної України, робимо це тільки тому, щоб оборонити український революційно-визвольний рух перед недвозначними тоталітарними тенденціями проводу ЗЧ ОУН (ОУНР) і тих, хто стали його сліпим знаряддям. Вся підривна акція проти відділу УПА закордоном та безсовісне плямування Місії УПА свідчать про те, що здобутки революційно визвольного руху на Рідних Землях, окуплені ціною великих жертв під час важкої, нерівної боротьби, стали для цих еміґрантських елемен-

тів зовсім чужі та цілковито неприємливі. Тільки під шкідливим впливом проводу ЗЧ ОУН деяка частина вояків УПА закордоном могла несвідомо написати такі слова в «резолюціях» як: «..,бувші вояки УПА разом з Закордонними Частинами ОУН творять ідейно-політичну єдність...». Таким чином компетентні кола ЗЧ ОУН примушують вояків УПА нищити основні заложення та концепційну постановку Української Повстанчої Армії, як понадпартійної, загальнонаціональної збройної сили українського народу. Роблять це вони тільки на те, щоб зміцнити свої партійні позиції на еміграції. Таким безвідповідальним ствердженним в очах української громадськости на еміграції та в очах чужого світу зводиться УПА до ролі партійної збройної формації і тим завдається найбільшу шкоду Українському Визвольному Рухові. Заява ж про «вилучування з духової єдности» (пункт 4 «міттенвальдських резолюцій») — це не тільки пощочина всім тим, хто боролися та борються в рядах УПА в Україні і не творили та не творять «ідейно-політичної єдности з ЗЧ ОУН», але вона теж призначена на те, щоб в майбутньому замкнути дорогу до УПА всім, хто хотітиме боротися за Україну, але не належить і не належатиме до цієї «духової єдности».

В «Заяві Головного Командування УПА» з 25 вересня 1947 р., підписаній Головним Командиром УПА, генералом Тарасом Чупринкою виразно підкреслено:

Українська Повстанча Армія стала виразно всенаціональною збройною силою. Вона стала найповнішим і загальним виразом самостійницької боротьби всього українського народу.. »

«Українська Повстанча Армія понадпартійна. В ній борються всі, кому дорога справа Самостійної Української Держави без різниці поглядів, політичних переконань і партійної приналежности.»

Такою УПА була і є, такою вона залишиться. Такою УПА перейде на золоті сторінки історії Українського Народу та його збройних змагань за Самостійну Соборну Українську Державу!

На чужині, кінець липня 1950 р.

ІНФОРМАТИВНИЙ ВІДДІЛ МІСІЇ УПА
ПРИ ЗАКОРДОННОМУ ПРЕДСТАВНИЦТВІ УГВР

Наказують бойкотувати журнал «До Зброї»

В листівці, в якій з'ясовані ідейно програмові позиції Української Повстанчі Армії, в ім'я яких бореться ця всенаціональна, понадпартійна збройна сила героїчного українського народу за національне визволення і побудову Самостійної Соборної Української Держави, в цій листівці п. н. «За що бореться УПА?» поширюваній вже восьмий рік українськими повстанцями і членами революційного підпілля по широких просторах непокореної України, в цій листівці, яку в 1949 р. перевидало Головне Командування УПА читаємо м. і.:

«В рядах Української Повстанчої Армії (УПА) борються українські селяни, робітники та інтелігенція проти гнобителів за національне і соціяльне визволення, за новий державний порядок, за новий соціяльний лад в Україні...

«За свободу друку, слова, думки, віри і світогляду. Проти офіційного накидування суспільності світоглядових доктрин і догм...»

Такі позиції заступає на скривавлених землях України теж Організація Українських Націоналістів (ОУН) — нині найсильніша політична організація на Рідних Землях — бо за словами Голови Генерального Секретаріяту Української Головної Визвольної Ради (УГВР), Р. Лозовського: «ОУН стоїть також на демократичних позиціях». В програмових постановах цієї організації, принятих в серпні 1943 р. на її III Надзв. Великому Зборі читаємо:

«В лавах ОУН борються українські селяни, робітники і інтелігенція...»

«10. а. За свободу друку, слова, думки, переконань, віри і світогляду...»

Найвище керівництво революційно-визвольною боротьбою

на Батьківщині — Українська Головна Визвольна Рада (УГ ВР) — у своїй, на І Великому Зборі принятій «Плятформі» (Розділ II, пункт 4б) проголошує:

«УГВР приймає для об'єднання національно-визвольних українських сил у боротьбі за Українську Самостійну Соборну Державу таку політично-соціяльну плятформу:

«...б.) Забезпечення свободи думки, світогляду й віри...»

Так в поневоленій, але непокореній, Україні з'ясовують український визвольний рух і його політичні та збройні чинники ставлення українського народу до свободи слова і друку.

Так з'ясовані позиції обов'язують там у воюючій Україні кождого чесного українського патріота-громадянина, чийому серцю дорога справа визволення українського народу!

Бо Україна хоче бути дійсно вільною державою!

* * *

Тут на чужині засліплені тоталітаризмом проводирі-монопартійці дають своїм безперечно ідейним, але політично невиробленим, прихильникам, а передусім безідейним поплентачам накази бойкотувати і нищити журнал «До Зброї», поширюючи при тому безсовісні, видумані ворожою головою, наклепи.

Для прикладу з Великобрітанії пишуть нам:

«...журнал «До Зброї» читаємо так, як читали підпільну пресу в землянках під большевицькою окупацією...»

«...деякі дотеперішні читачі відмовляються купувати Ваш журнал, бо їх тероризують за те інші жителі гостелю...»

«Ваш журнал мені подобається, але мушу просити Вас мені його більше не посилати...»

Таких цитат можна б подати більше.

За що ж дають накази бойкотувати журнал «До Зброї», зміст якого посвячений великою мірою визвольній боротьбі в Україні?

Чи за передрук інтерв'ю Голови Генерального Секретаріяту УГВР, Р. Лозовського?

Чи за статтю генерала Тараса Чупринки, Головного Командира УПА, п. н. «До генези Української Головної Визвольної Ради»?

Чи за програмову статтю з Рідних Земель: «Наша визвольна боротьба і проблема жертв»?

Чи за передрукований фрагмент із спогадів к-ра УПА Хріна: «Крізь сміх заліза»?

Чи за хроніку з бойових дій УПА, за передруковання Наказів Головного Командування УПА, за передруковання Постанов УГВР?

Чи може за опублікування статистичних даних з бюлетену «Бюра Інформації УГВР», випуск 2, за серпень 1948 р., про большевицький терор на українських землях, щоб ніхто із своїх на чужині як теж ніхто з чужинців не довідався, як Москва поневолює і винищує український народ!!!

Таких «чи» можна б поставити безліч. Але відповіді українська патріотична громадськість не отримає, мабуть, ніколи, бо дати таку відповідь це було б в інтересах української визвольної справи.

В органі УГВР на Батьківщині — «Самостійність» поміщена велика, дуже солідно опрацьована, стаття-праця провідного публіциста ураїнського визвольного руху, О. Горнового п. н. «Про свободу преси в СССР», де з'ясована кривава голгота українського народу.

Невже ж прийдеться писати статтю про «свободу» преси серед української політичної еміграції і про наських гнобителів цієї преси?

Редакція журналу «ДО ЗБРОЇ»

Не по-журналістичному

В журналістичному світі прийнявся такий звичай, що кожда газета, передруковуючи якусь вже опубліковану статтю чи повідомлення, вважає за свій обов'язок подати джерело своєї інформації. Не так поступив видаваний в Торонті, Канада, український тижневик „Гомін України". В своєму числі з 4.3.1950 р. (ч. 9-44) він передрукував з нашого журналу статтю „У Голови Генерального Секретаріяту УГВР Р. Лозовського" та „Постанову УГВР про встановлення медалі „За боротьбу в особливо важких умовах", не подаючи, що це передрук з „До зброї", випуск 1(14), що опублікував ці речі за журналом „Бюро Інформації Української Головної Визвольної Ради (УГВР)" випуск 2, за серпень 1948 р., який видається підпільним друком на Рідних землях.

Промовчуючи джерело журналу „До Зброї", редакція „Гомону України" вправді поступила не по-журналістичному, зате по-партійному, щоб в той спосіб не повідомити своїх читачів про появу журналу видаваного Місією УПА при ЗП УГВР.

В справі вплачених передплат

Повідомляємо наших шановних заступників, кольпортерів, передплатників та читачів, що вплачені на означений час — чверть-рік, піврік, рік — передплати на журнал «До Зброї», будуть розраховуватися за поодинокі, нами вислані випуски (зошити). Тобто, хто вплатив на чверть-рік, отримає три випуски, хто на піврік — шість, хто на рік — дванадцять випусків нашого журналу, без огляду на те, коли вони появляться.

З технічних, незалежних від видавництва «До Зброї» причин, ми були приневолені видавати по одному випуску (зошиту) за місяці березень-квітень та червень-липень. В розрахунках вплачених переплат ці двомісячні випуски розраховуватимемо кождий як один.

Для прикладу: Хто вплатив досі піврічну передплату, отримає шість випусків нашого журналу, тобто ще випуск 6(19) за серпень 1950 р. Хто тепер вплатить піврічну перед плату, отримає в майбутньэму щість вупусків (зошитів) «До Зброї».

В майбутньому журнал «До Збрсї» появлятиметься щомісячно. За спізнену появу цього випуску — 5(18) за червень-липень 1950 р. перепрошуємо всіх наших шановних заступників, кольпортерів, передплатників, читачів та прихильників.

Адміністрація

Видавництва «До Зброї»

ОГОЛОШЕННЯ
в справі збірки на „Фонд Місії УПА"

У Великобрітанії вдальшому зібрано на збіркові листи:

Ч. 202 зібрав п. Федорук Р.	Springwood Hostel Kelso Roxburgshire	6,19, 6
Ч. 18 — „ — п. Стадник І.	Justhome, Ducie Road Staple Hill, Bristol	1,—,—
Ч. 232 — „ — п. Горлай Григ.	N.S.H.C.Hostel, London-Colney St. Albans, Herts	1,—,—
Ч. 212 — „ — п. Бондарук Д.	E.V.W.Hostel Friday, Bridge. Nr. Wisbech	2,—,—
Ч. 220 — „ — п. Долотко М.	Victoria Park. Peebles	3,14, 6
Ч. 225 — „ — п. Джура А.	Sandringham. Rd. Hostel Doncaster	—,10,—
Ч. 7 — „ — п. Телев'як П.	49 Linden Gardens London W 2	—, 5,—
Ч. 229 — „ — п. Шкрибляк І.	Miners Hostel, Maltby Rotherham, Yorks	6,19, 6
Ч. 6 — „ — п. Паньків Д.	C 17 Camp Hut 40. Chestnut Av. Eastleigh. Hants	1, 3,—
Ч. 214 — „ — п. Чепіль І.	E.V.W.Hostel. Monymusk Aberdeenshire	6, 7,—
Ч. 23 — „ — п. Скоропад Т.	Iscoyd Park. Whitchurch Salop	3,17,—
Ч. 223 — „ — п. Дуткевич М.	Buffer Depot 379 M. Brandon Rd. Milldenhall Suffolk	2,15,—
Ч. 209 — „ — п. Беля Е.	Newton Villa 22. King. St. Shrewsbury (Salop)	2, 1,—
Ч. 240 — „ — п. Ковтко Ст.	Cold Ashby Hol. Nr. Rugby.	1,10,—
Ч. 207 — „ — п. Деберний М.	Miners Hostel. Derby Rd Eastwood. Notts.	9,13, 6
Ч. 247 — „ — п. Николишин	Justhome. Ducie R-d Staplehill. Bristol	—,10,—
Ч. 253 — „ — п. Воронка В.	Merhay Farm Blaminster, Dorset	—,10,—

У Канаді досі зібрано на збіркові листи:

Ч. 191 Чит. Просвіти ім. Т. Шевченка в Монтреалі —	збірщик п. Василюшко Г.	9.00
Ч. 187 — „ — „ — „ —	— збірщик п. Кріль В.	14.00
Ч. 190 — „ — „ — „ —	— збірщик п. Скурчак А.	37.00
Ч. 183 — „ — „ — „ —	— збірщик п. Грицак П.	31.00
Ч. 136 — " — „ — „ —	— збірщик п. Гельнер О.	33.00
Ч. 184 — „ — „ — „ —	— збірщик п. Павлічка В.	49.95
Ч. 106 зібрав п. Репецький Степан — Тіммінс		19.00
Ч. 112 зібрав п. Федюк Іван — Тіммінс		20.00

В Америці досі зібрано на збіркові листи:

Ч. 260 зібрав п. Свищук Юрій — Бостон 52.05

Подається до відома, що поіменні списки жертводавців на „Фонд Місії УПА" будуть подані з наступним числом журналу „До Зброї".

(—) В. Ворон
Керівник Господарчого Відділу Місії УПА

На «Пресовий Фонд» журналу «До Зброї»

В США пожертвували:

п. Б. Чайківський . . . . 10 дол.
п. Ю. Вишневський . . . . 5 дол.
п. Осип Труш . . . . 5 дол.
п. Г. Б. . . . . 5 дол.
п. д-р М. Прокоп . . . . 5 дол.
п. О. Л. . . . . 5 дол.
п. Є. Стахів . . . . 5 дол.
п. С. Левицький . . . . 5 дол.
п. І. Хамуляк . . . . 5 дол.
п. Ю. Охримович . . . . 5 дол.
п. Н.Н. . . . . 5 дол.
п. Е. Гамар . . . . 5 дол.
п. І. Ориняк . . . . 2 дол.

У Великобрітанії пожертвували:

п. Гнатів . . . . 8 шіл.
п. Коваль . . . . 10 шіл.
п. Шумський . . . . 4 шіл.

Разом склали пожертви 67 ам. доляри і 1 фунт 2 шілінги. Всім пожертводавцям висловлюємо нашу щиру подяку.

Адміністрація В-ва „До Зброї"

Продаємо книжки

В-во журналу „До Зброї“ має на свому складі наступні книжки :

„САМОСТІЙНІСТЬ“ передрук органу УГВР на Рідних Землях
Ціна 4 Н. М.

УПА В ЗАХІДНІЙ ЕВРОПІ (англійською мовою)
Ціна 2 Н. М.

ОРГАНІЗАЦІЯ і ПРАЦЯ ШТАБІВ Ціна 3 Н. М.

ТОПОГРАФІЯ Ціна 2.50 Н. М.

Замовлення на ці книжки та журнал „До Зброї“ і всю переписку в справах адміністрації і редакції спрямовувати на адресу :

Soroczak Wolodymyr
(13b) MÜNCHEN 2
Dachauerstraße 9/II. Z. 10
Germany — US-Zone

†

З глибоким сумом повідомляємо українську громадськість, наших читачів та прихильників, що в Мадриді, Еспанія, в досі ще не з'ясованих обставинах згинув трагічною смертю

ПЕТРО ДЕМЧУК

співробітник журналу „До Зброї“, що як надійний молодий журналіст працював на зовнішньоінформативному відтинку Закордонного Представництва УГВР.

Похорони відбулися в Мадриді в п'ятницю, 11. серпня 1950 року.

В. Й. П.

ДО ЗБРОЇ

журнал української військово-політичної думки

Рік вид. III Травень 1950 Випуск 4 (17)

ЗМІСТ

стор.

1. Всеволод Булат: Симон Петлюра і організація української збройної сили в 1917 р. 3
2. В. С-в: Останні дні полк. Євгена Коновальця 8
3. „Крізь сміх заліза" 18
4. Хрін, командир УПА: Бій під ліщавою горішньою — 24 жовтня 1944 р. 19
5. Підпілля в Польщі і польська еміграція 34
6. Нит-Умас: Розвідка під час маневрової або т. зв. рухомої оборони 43
7. Є. Врецьона: На міжнародні теми 48
8. З чужої преси 56

Видає Місія УПА при ЗП УГВР.

Друкарня Б. Криницького Авґсбург 3, Брандерштр. 3 шліссфах 58.

ВСЕВОЛОД БУЛАТ

СИМОН ПЕТЛЮРА І ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЗБРОЙНОЇ СИЛИ В 1917 Р.

Революція 1917 року в цілій своїй ширині поставила перед тодішнім українським політичним керівництвом — Українською Центральною Радою — та перед поодинокими керівними політичними мужами, нині для декого з нас незрозуміле, питання існування чи неіснування окремої української збройної сили.

Відразу зударилися дві концепції військової роботи. Перша, — очолювана Миколою Міхновським, тоді поручником резерви — стоючи на принципах української державної самостійности, вимагала «негайної організації власної національної армії, як могутньої своєї мілітарної сили, без якої не можна й помислити про здобуття повної волі України».

Друга, — речником її був Володимир Винниченко, тоді лідер української соціял-демократії — віруючи в спільну ціль з російською «революційною демократією» та обмежуючись до осягнення автономної України проголошувала, що «не своєї армії нам соціял-демократам і всім щирим демократам треба, а знищення всіляких армій. Не українську регулярну армію нам треба організувати, а українізувати ті частини всеросійської армії, які складаються з українців. (із статті В. Винниченка в «Робітничій Газеті» з 12. 4. 1917»).

На явний гострий зудар цих двох концепцій не треба було довго ждати. Він прийшов вже на І. Українському Військовому З'їзді, що 18 — 25 травня 1917 р. відбувся в Києві.

Вже сам вибір голови з'їзду мав рішити, яким шляхом

піде тодішня військова робота в Україні. Присутній на з'їзді В. Винниченко запропонував на голову Симона Петлюру. Частина з'їзду висовувала на голову М. Міхновського. Здавалося, що порозуміння не можливе. Та компроміс був знайдений: замість одного голови з'їзд обрав п'ятичленну президію — С. Петлюру, М. Міхновського, підполк. Юрія Капкана, В. Винниченка та матроса Степана Письменного. Теж програма з'їзду була компромісова.

На з'їзді перевагу отримала концепція Центральної Ради. В резолюціях з'їзду говориться про «негайну організацію армії (російської — прим. Ред.) на національнім принципі», що українські вояки підуть в бій тільки «під своїми національними прапорами, під командуванням своїх рідних по крові й по дусі офіцерів», що «всі офіцери та салдати-українці повинні бути виділені в окремі національні частини». Для практичного здійснення всіх тих завдань утворено Український Генеральний Військовий Комітет, головою якого обрано Симона Петлюру. З того часу він тісно пов'язаний із справою творення української армії і, хоч кандидат тодішнього соціялістичного табору, він щодалі, під впливом революційних подій та військового оточення, віддаляється від «урядової» концепції українізовання військових з'єднань, щоб перейти в історію України як організатор української збройної сили.

*

Серед великих труднощів з боку своїх та ворожої українському державному будівництву російської «революційної демократії» доводилося Петлюрі та УГВКомітетові — в складі: Міхновського (після конфлікту з Петлюрою він вийшов з комітету), ген. Михайла Іванова, полк. Віктора Павленка, полк. О. Пилькевича, підполк. Ю. Капкана, підполк. В. Поплавка, пор. А. Чернявського, прап. Василя Потішка, прап. Аполона Певного, прап. Ф. Селецького, прап. летунства М. Полозова, салд. С. Граждана, салд. Д. Ровинського, матроса С. Письменного, Вол. Винниченка, д-ра І. Луценка та військ. уряд. І. Горемики-Крупчинського — виконувати організацію української збройної сили.

УГВКомітет приступив до українізовання трьох корпусів на фронті, посилаючи з запілля для їх укомплектовання виключно українців.

18—24 червня відбувся II Український Військовий

З'їзд, в якому взяли участь 1976 делегатів від 1 732 444 вояків. Як на попередньому так і на цьому з'їзді відзначився Петлюра своїм організаційним хистом та ясним ставленням справи. З'їзд схвалив постанову, що »всі прикази комітету для всіх вояків-українців та українських військових організацій однині обов'язкові«. Одночасно поповнено склад УГВ Комітету такими військовиками: ген. майором Лукою Кондратовичем, підполк. О. Жуківським, підполк. Матяшевичем, шт. капітаном С. Білецьким, кап. О. Сливинським, кап. Ю. Глібовським, пор. М. Левицьким, пор. П. Скрипчинським, прап. Володимиром Кедровським та салд. С. Колосом. Перевага була за військовими фахівцями, що давало запоруку правдивої військової роботи, яка з того часу рушила далеко вперед. З'їзд обрав теж Тимчасову Раду Військових Депутатів в складі 132 військовиків які увійшли в Центральну Раду як представники українського воєцтва.

*

Коли ж у наслідок І Універсалу був створений Генеральний Секретаріят, на пост генерального секретаря військових справ був призначений голова УГВКомітету, Симон Петлюра.

В декларації Генерального Секретаріяту з 9 липня говорилося:

»Завданням Секретаріяту у військових справах є українізація війська, як в тилу так і по можливості на фронті, пристосовання військових округ в Україні та організація їх до потреб українізації війська«. (»Вістник« УГВКомітету, ч. 5-6).

Влітку 1917 р., коли на Південно-західньому фронті ішла енергійна підготовка до офенсиви, УГВКомітет виявив велику ініцятиву та подивогідну рухливість. Петлюра почав тоді творити »спеціяльні батальйони рятування України« і закликав охотників »в ім'я оборони України стати в цей небезпечний час під знамена рятування України і, не гаючи ні однієї хвилини, помогти братам-салдатам та офіцерам, що б'ються з ворогом і чекають від нас допомоги«. (»Вістник« УГВКомітету, ч. 18). Під час цієї офенсиви українські полки та дивізії виявили велику хоробрість та боєздатність, чим вирізнилися від чисто російських, цілковито деморалізованих, військових з'єднань.

Одночасно УГВКомітет організував в Києві дві українські піхотинські школи підпрапорщиків, українські відділи

при інженерній та артилерійській військових школах, запасний гарматний дівізіон, запасний інженерний полк, телеграфну роту і розгорнув кулеметний батальйон в український полк — один батальйон системи »кольта«, другий »максима«. Крім того ішли готування для творення пішого та двох кінних полків. (»Вістник« УГВКомітету, ч. 18).

2 листопада відкрився в Києві III Всеукраїнський Військовий З'їзд при співучасті представників французької, бельгійської та румунської військових місій і 965 делегатів українського вояцтва. Саме під час нарад з'їзду в Петербургу стався большевицький переворот, наслідки якого загрожували теж Україні та її столиці.

В складній ситуації вдалося здушити спробу большевицького перевороту в Києві. Цей успіх призвів до закріплення українських позицій. І так при кінці листопада Генеральне Секретарство Військових Справ постановило створити Генеральний Військовий Штаб з ген. Борисом Бобровським на чолі. Київська »Народна Воля«, ч. 175, подає такий перший склад українського генерального штабу: підполк. Є. Кільчевський і підполк. О. Сливинський — заступники шефа штабу, кап. О. Данченко — орган. відділ, полк. Козьма — відділ зв'язку, полк. Пащенко — артил. відділ, підполк. Матяшевич — відділ постачання, полк. М. Омелянович-Павленко — військові школи, полк. О. Пилькевич — особливі доручення, підполк. Пономаревський-Свідерський — загальний відділ, прап. Ф. Селецький — політичний відділ, салд. Колос — военно-комісар. відділ, полк. Кравченко — інтендантське управління, ген. С. Дельвіг — інспектор артилерії. Товаришем ген. секретаря військових справ призначений тоді В. Кедровський. Коротко після того Військове Секретарство зайняло будинок колегії Галагана, де розташувалися його відділи.

При кінці грудня С. Петлюра подався у відставку і тоді ген. секретарем військових справ став Микола Порш.

*

Нині легко критикувати тодішні події та потягнення українських керівних політиків, зокрема якщо йдеться про таку важливу ділянку державної роботи як військова справа. Воно тим легше це роботи з віддалі кількох десятиріч, в яких український народ перейшов кольосальний процес свого розвитку. Однак ще нині ставлять історично безпредметове питання, що було б, якщо перевагу здобула була б концепція

М. Міхновського. Річ ясна, що засадничі заложення концепції Міхновського та його прихильників нині відповідають нам цілковито й нині вони мали б реальне підложжя для їх здійснення. Але чи можна було їх вже реалізувати в 1917 році ? Симон Петлюра розумів це чи не найкраще. Тому він із штабом своїх військових співробітників докладав всіх зусиль на те, щоб з українізованого вояцтва зробити українську національну армію, що зуміла б боронити права українського народу та власну державу. А це треба було тоді робити, розраховуючи, на які реальні національні сили можна було в постановці будь-якої військової роботи покладатися. Історія дала теж відповідь і на те питання.

Неподільна Европа

Відомий брітанський військовий коментатор та воєнний теоретик, ген. Фаллер, пише у своїй статті „Оборона Европи" поміщеній в місячнику „Нью Інґліш Рівю Меґезин" за березень 1950 р., м. ін. таке:

„Західні держави стоять нині перед двома питаннями. Перше — охоронити західню Европу перед дальшим посуванням Росії вперед; друге — відзискати або відвоювати (the regaining or reconquest) східню Европу, щоб европейський континент творив знову об'єднану цілість. Якщо західня Европа без східньої мала б на постійно втриматися в теперішній позиції, — при тому вона ніколи не мала б почуття безпеки — то в такому випадку західні держави мусіли б бути в постійному воєнному поготівлі. Тому без огляду на те, з якого боку ми не підходили б до цієї проблеми, ми, пам'ятаючи про мету накреслену Леніним, свідомі, що західня Европа стоїть перед ділемою: а б о воювати з Росією, а б о дозволити Росії поглинути цілу Европу. Ця друга можливість, це без будь-якого порівнання більша катастрофа, бо вона означає кінець західньої культури".

Треба погодитись з такою альтернативою уточненою ген. Фаллером. Західньоевропейські народи, хочуть вони того чи ні, скорше чи пізніше мусітимуть обрати один з повищих шляхів. До цього примусить їх імперіялістична експансія большевицької Москви. Якщо Европа не хоче загубитися духово і політично, вона мусітиме відвоювати Схід для европейської культури, бо поняття свободи є неподільне в цілому світі.

В. С-в

ОСТАННІ ДНІ ПОЛК. ЄВГЕНА КОНОВАЛЬЦЯ

(Спогад з приводу 12 річниці смерти)

Замість вступу

Не можна сказати, щоб політична література про особу та діяльність Євгена Михайловича Коновальця — полковника Армії Української Народної Республіки, командира Корпусу Січових Стрільців, цього найкращого військового з'єднання під час Великих Визвольних Змагань українського народу в 1917-19 рр., основоположника та першого Команданта Української Військової Організації (УВО) та першого Голови Проводу Українських Націоналістів, головного надхненника постання Організації Українських Націоналістів (ОУН) — була багата і з погляду історії визвольної боротьби останніх десятиріч та історії української політичної думки задовільна. Немає нині ще монографії про цю, побіч Симона Петлюри, найвизначнішу і наймаркантнішу постать українського XX сторіччя. Але й написати таку монографію нині не легка річ за браком документів, публікацій, полковникової переписки, спогадів, насвітлень та з'ясувань поодиноких ситуацій, поодиноких етапів із життя Полковника.

Все, що досі писалося, — за дуже незначними винятками — або політично - полемічного характеру або святкові статті та партійні панегірики. А полковник Є. Коновалець ні бронзи ні панегіриків не потребує, бо своєю діяльністю, невгнутою боротьбою за визволення українського народу, своєю готовістю рискувати життям в революційній боротьбі за Українську Державу — за словами Горація — «створив собі пам'ятник твердший за крицю». В нас ще немає нині й монографії про Симона Петлюру, ні збірників спогадів про цю небуденну постать української історії. Та ж політика — це тільки продовжати нині історію із вчера, що завтра вже буде сама історією, на якій вчитиметься нове, надходяче покоління. Так розуміють і політику й історію інші народи. Тому в них безліч монографій про державних мужів та політиків, перевидані їхня переписка, статті та промови, публіко-

вані спогади цих же політиків як теж спогади інших людей про них. Це все називається континуацією політики одного покоління черговим. А ми—чомусь, завжди мусимо починати від себе, кожде покоління створює «свої» шляхи, »свої« методи, навіть прагне »своєї власної« цілі.

Таке ставлення деякої частини нашої громадськости заставило автора цієї статті накреслити образ останніх днів полковника Євгена Коновальця, думаючи, що це цікавитиме широку патріотичну читацьку громаду, а для історика, можливо, даватиме деякий матеріял для монографії чи про Є. Коновальця, чи про період української політики між першою та другою світовими війнами, чи про революційні рухи і визвольну боротьбу в Україні.

Але одно застереження: автор намагався писати так, як бачив поодинокі речі, як пригадує тепер сказані перед 12 роками слова, чи поодинокі рухи; намагався бути об'єктивний, поскільки людина взагалі може бути об'єктивна, бо його бажання докинути дещо до характеристики полк. Є. Коновальця, щоб кождий українець сам міг побачити, якою постаттю був основоположник і надхненник ОУН; тому нехай ніхто не шукає тут суб'єктивізму з перспективи 12 років та з перспективи процесів, що відбулися і ще відбуваються в українському політичному житті, зокрема в українському революційно-визвольному русі.

Лист з Риму і листівка з Відня

Була субота, 14 травня 1938 р., коли пошта принесла мені листа від полк. Є. Коновальця з Риму. Лист кодований і підписаний довгорічним організаційним псевдонімом Полковника — »Віра«. Дешифровавши листа, я довідався, що Полковник прибуде до Берліну наступного тижня і що треба готовити звіти поодиноких його співробітників та замовити деякі політичні розмови. Вже цього дня всі зацікавлені отримали від мене повідомлення. Кождий готувався, щоб дати короткий, але якнайбільш змістовний звіт із своєї ділянки, опрацьовував пропозиції та поради, ставив домагання. Всі ці речі мали бути обговорені на спільній нараді, відтак на розмовах з поодинокими співробітниками. Така вже була практика політичної діяльности Полковника, що, звичайно, на короткий час, зате доволі часто, відвідував поодинокі европейські столиці або головні скупчення українців на европейському континенті.

Перший день таких відвідин був, як правило, присвячений звітуванні та взаємному орієнтуванні про положення. Кождий учасник такої наради давав на закінчення звіту коротке резюме своїх пропозицій, побажань, критичних завваг в письмовій формі. Наступного дня відбувалися дискусії, в наслідку яких поставали рішення та напрямні діяльности на найближчий час, тобто до чергових відвідин Полковника. Такі дискусії провадилися палко, навіть з темпераментом у своїй формі і в свому змісті. Полк. Є. Коновалець був в таких випадках не тільки переконливим, але й не менш палким дискутантом.

В ім'я історичної правди треба окремо підкреслити, що Є. Коновалець ніколи не проявляв будь-яких »вождівських« чи пак »провідницьких« вихваток під час таких дискусій. Навпаки, він радо дискутував навіть з молодим представником студенства і то так довго, поки його не переконав, або сам не дався цьому студентові переконати.

Кождий із ще живучих учасників таких дискусій може потвердити мої з'ясування. За життя Полковника й його керівництва в ОУН була вправді велика, тверда дисципліна — формальна і, що найважливіше, моральна — але ніколи не було будь-яких авторитарних чи тоталістичних тенденцій. Поняття »вожд«, »провідник« не існували. Був тільки Голова Проводу і в розмовах всі зверталися до нього через »Пане Полковнику«.

У вівторок, 17 травня, я отримав поштову картку з Відня, в якій Полковник заповів свій приїзд до Берліну на ранок в четвер, 19 травня. Всі зацікавлені були повідомлені, щоб стояли до диспозиції в »Українському Пресовому Бюрі« при Мекленбургіше штрасе 73, де їх сповіщу телефоном про місце наради. Всі резервували собі ввесь день для зустрічі з Полковником.

На „Ангальтербангофі" і перша нарада

Автомашиною марки »БМВ« в четвер, 19 травня, сот. Р. Ярий і я прибули під Ангальтер-бангоф, — точної години приїзду поїзду з Відня нині ніяк не можу пригадати — щоб привітати полк. Є. Коновальця, що в останнє був в Берліні в лютому 1938 р.

Пригадую як нині:

Із спального вагону вийшла людина в темно сірому,

літньому плащі, в темному капелюсі. В одній руці жовта скіряна валіза в другій чорний портфель. Побачивши нас, усміхнулася привітливо-щирим усміхом. Полковник Євген Коновалець! Так усміхатися і сміятися вмів тільки Він. Того усміху не могли знести деякі, призвіща не хочу цитувати, політики і націоналістичні публіцисти, бо на їх злобному обличчі такий усміх був би тільки неприродньою гримасою. Вони, зокрема один визначний публіцист, Полковника страх не любили за його незабобонну безпосередність, за брак в ньому »авторитаризму« та »тенденцій тотальности«. Євген Коновалець був передусім людина, найщиріший український патріот і мав розуміння для інших політичних метод та шанував своїх політичних противників.

Привітавшись з нами, він, живо жестикулюючи, подавав нам вже на залізничій станції свої погляди про положення в Україні. При тому робив таємничу міну, мовляв, незадовго він матиме можливість бути докладніше інформований про ситуацію в підсоветській Україні. Нині не тільки мені, але й кождому читачеві ясно, що тоді Полковник мав на думці.

Не забув він при тому дати коротку оцінку міжнародного положення, зв'язану із загостреною судетською кризою. Відтак слухав те, про що ми йому говорили. Так розмовляючи, ми заїхали під »Ґ о л ь ф - г о т е л ь« на Гарденберґштрасе. Тут заняв свою квартиру на час свого 4-денного побуту в Берліні.

Темою першої наради була справа пресової кампанії — внутрішньо - і зовнішньо-політичного характеру — у зв'язку з майбутньою долею Закарпаття на випадок ще більш загострених взаємин між Німеччиною і ЧСР. Реферував Орест Ч е м е р и н с ь к и й (Ярослав Оршан, що його розстріляли німці в лютому 1942 р. в Києві). Він опрацював відповідний плян. Полковник слухав, але робив теж часто свої репліки. Відтак інша справа скликання II Конгресу українських націоналістів, що мав відбутися влітку того ж року в США. Реферував Іван Г а б р у с е в и ч. (Іртен Джон, що в травні 1944 р. помер від гестаповського застрику в концтаборі Саксенгавзен). Він опонував проти того, щоб відбувати конгрес в США і пропонував Европу. Пригадую, що тоді — проти вдомашненого правила — дискусія відбулася безпосередньо після короткої доповіді. Одночасно пригадую, що Полковник рішуче обстоював свій плян, аргументуючи так (цитую з пам'яті): »Питання німецької агресії, це питання короткого

часу. Можливо, що чеська криза закінчиться мирно. Але що буде далі? Німецький ревізіонізм іде ще нині під т. зв. етнографічними гаслами. Ці гасла можуть бути теж пристосовані до Польщі. Ми можемо мати шанси, якщо не ставитимемо виключно на одну карту. Питання миру чи війни не лежить нині в руках Берліну, тільки в Лондоні, Парижі і Вашинґтоні. Якщо вони поступляться, війни наразі не буде. Не виключене, що англосаси, зокрема брітанці, готові пустити Гітлера на СССР. Тому ми мусимо розбудувати контакти з англосаксонським світом, щоб Гітлер не мав вільної руки на Сході. Конґрес в США дасть нам таку можливість«.

Дискусія була довга і перейшла з »конґресової тематики« в зовнішньополітичну площину. Сот. Р. Ярий в короткій звітуючій доповіді цілковито підтримував Полковника, підкреслюючи при тому, що між Велико-Брітанією і Німеччиною йде тепер велика розигра сил, щоб не допустити виключного панування Німеччини на европейському Сході, в тому передусім над Україною. На підоймі німецько-брітанських конфліктів ми мусимо будувати свою дипломатичну акцію. Я реферував про політичну ситуацію в Німеччині. Пор. О. Гасин — про військові справи. Після палкої дискусії більшість — проти одного Іртена — висловилася за конґресом в США. Здається, що ці розходження були причиною резиґнації І. Ґабрусевича з посту »Уповноваженого для підготовки II Конґресу«, хоч офіційно він подав як причину свій тодішній, таки поганий, стан здоров'я.

Після того ми спільно усталювали список тих, хто на підставі устрою ОУН мав брати участь в конгресі. Цей список, який Полковник заховав у своєму чорному портфелі, пропав безслідно після його смерти. Склад учасників II (римського) Конгресу Українських Націоналістів на багато різнився від того списка.

Укладення списка відбувалося в помешканні О. Чемеринського при Йоганнісбергерштрасе.

Політичні розмови з німецькими представниками і прийняття японського амбасадора ген. Ошіми в честь Є. Коновальця

В п'ятницю, 20 травня, відбулася зустріч полк. Є. Коновальця з представниками німецького міністерства закор-

донних справ, в якій з німецького боку брали м. ін. участь директор східнього відділу, тайний радник Шліп, легаційний радник Маєр-Гайденгаген та референт Ріббентропа, д-р Кляйст. Зокрема розмова з д-ром Кляйстом дала Полковникові дуже багато матеріялу про німецьку закордонну політику в стосунку до Польщі, бо німецький співрозмовець був один з активних учасників різних польсько-німецьких перемов. Одночасно д-р Кляйст орієнтувався прекрасно в залаштункових потягненнях української політики в Варшаві, Львові і на европейській еміграції.

Після того полк. Є. Коновалець зустрінувся з адміралом Вільгельмом Канарісом та його тісними співробітниками. Нині можна одверто сказати, що між цими обома таємничими мужами европейської політики, що оба згинули дуже трагічно, існувала не тільки політична, але й особиста дружба. Політично один одного дуже добре розуміли. Хто знає сильветку німецького адмірала (хочби з книжки Абсгагена: »Адміраль Канаріс«), його політичну діяльність та постійну опозицію до Гітлерового режиму — і не тільки опозицію, але й активні конспіративні протизаходи — той може бодай тепер переконатися, що т. зв. »німецькі зв'язки« Є. Коновальця та ОУН мали протинацистівський характер. Можливо, що і в цьому питанні майбутнє кине більше світла і скінчаться легенди, розсіювані бессовісними людьми.

Пополудні того ж дня полк. Є. Коновалець відбув конференцію з цісарсько-японським амбасадаром в Берліні, ген. Ошімою. А вечером в фешенебельному берлінському ресторані »Горхера« при Мартін-Лютер-штрасе, де звичайно відбувалися прийоми дипломатичного та політичного світу німецької столиці, амбасадор Ошіма влаштував приняття в честь полк. Є. Коновальця. Присутні були, побіч Ошіми та кількох дипломатів амбасади, ген. Кавабе — військовий аташе, полк. Манакі та майор Нагата. З українського боку сот. Р. Ярий та кількох його співробітників.

Коновалець рішучо проти титулу „наш вожде“

Передполудне суботи, 21 травня, Полковник присвятив своїм дальшим справам побуту в Берліні.

Після полудня відбулася друга нарада його з співпрацівниками. Тема: дискусія над доповідями з четверга, вис-

новки й укладення пляну роботи на найближчий час. До питань конгресу ніхто не повертав, бо Іртен був відсутній, залишившись в Штансдорфі під Берліном, де він лікувався.

Полковник був ввесь час »у формі«: дискутантів »клав« дотепами, укладав оптимістичні пляни, мовляв, ми близькі своєї цілі, то знову реплікував рішучо і переконливо. Робив незначні дигресії в минуле і на тому тлі аналізував сучасне. Декілька разів критично висловлювався про небезпечні тенденції в організації до т. зв. інтегрального націоналізму (понять »тоталізму« і »авторитаризму« ніколи не вживав), шукав аргументів для своєї критики в досвіді набутому в Києві і декілька разів повторив: »Ви Сходу не знаєте!« Дискусія була оживлена, деколи навіть дуже темпераментна, але Полковник впевнено накреслював її межі і ніхто сам не виходив поза них.

Докладного змісту дискусії нині мені доволі важко реконструювати.

Але пригадую: Після наради ми зайшли до кофейні »Тельшов« при Брайтенбах-пляц. Там чекав на нас Кіндрат Полуведько. (Напевно це не було його дійсне призвіще; після атентату в Ротердамі він нагло пропав у Фінляндії, щоб з'явитися після того, з приходом большевиків, у Львові, де він і залишився до приходу німців; прибув на еміграцію з СССР десь в 1934 р. і подавав себе »мужем довіря революційного підпілля на ОіСУЗ«. Ознайомлені з цією справою повинні для історії її з'ясувати). Чи Полковник мав довіря до цього Полуведька мені не відомо. Сама розмова мала необов'язуючий характер. Полуведько звернувся до Полковника через »Наш вожде«. Треба було бачити полковникове обличчя на такий титул! Усміх зовсім зчез, брови насупилися, лице видовжилося.

»Професоре, я такого титулу собі рішуче не бажаю — заявив Полковник. — Якщо хочете, можете навіть звертатися до мене через »пане Коновалець«. Облиште оперету«.

Коли ми відтак поверталися автом до готелю, Полковник декілька разів запитував мене: »Мек, що має означати таке титулування Полуведьком? Невже він хоче мені підлабузнитися?« Я не знав, що відповісти і тільки промимрів — гітлерівське малпування, пане Полковнику.

Полковника Коновальця я знав з весни 1931 р., але я ніколи не бачив, і думаю, що не бачив ніхто, щоб він будь-коли підносив руку до »римського привіту«...

Вечір провів Полковник в колі українських та німецьких особистих приятелів в ресторані »Вайс Чардаш« при Курфюрстен-штрасе.

Остання неділя, останній день...

Гарна весняна погода стояла в неділю, 22 травня.

Передполуднем зустріч з Полковником в кафе »Тельшов« при залізничому двірці »Цоольогішер Ґартен«. Присутні ще сот. Р. Ярий і пор. О. Гасин. Нині, на жаль, змісту розмови не пригадую. Знаю тільки, що була коротка, бо Полковник дуже поспішав до Пресового Бюра, мовляв, замовив собі туди закордонний телефон.

На пошті при Уляндштрасе я надав полковникового листа до його Дружини. Була, мабуть, 13 год.

Коротко після того як ми прибули до Українського Бюра, викликав Полковника телефон з Ротердаму Розмова не тривала довго. (Як опісля виявилося, розмову провадив «Валюх», умовляючи свою зустріч в Ротердамі. Після атентату голяндська поліція предклала 8 письмових зголошень на телефонічні розмови закордон, писані тією самою рукою за підписами: «Вельмуд», «Норберт», «Вельмуд-Шмідт». Були це деякі з багатьох псевдонімів вбивника полк. Коновальця. Між цими письмовими зголошеннями знахолилося теж число телефону — Берлін 88 2134, час розмови 13 год. з деякими мінутами нині вже собі не пригадую. Інші зголошення ішли на Відень і на берлінський »Гольф-готель«).

Після цієї телефонічної розмови — до речі, Полковник провадив її сам в окремій кімнаті — ми поїхали (вже без пор. О. Гасина) до одного Полковникового знайомого власника друкарні, в якого друкувалися деякі видання. В той час була в складі книжка інж. Миколи Сціборського «Советська національна політика й Україна», що мала вийти українською та німецькою мовами. Полковник взяв коректурні відбитки цієї книжки із собою та дав доручення, щоб прізвища автора не друкувати, залишаючи тільки початкові літери «М. С.». Книжка так і появилася відтак без призвіща автора. Чому воно так сталося? Цього не знаю до нинішнього дня. Всілякі ж здогади безпредметові.

Після короткого побуту разом з цим власником друкарні та його дружиною ми поїхали автами до, віддаленого на кільканадцять кілометрів від Берліну, ресторану «Шльос Маркварт», де полк. Коновалець умовився з деякими своїми

особистими знайомими між ними і з дружиною сот. Ярого. Тут в приятельських розмовах перевели ціле пополудне, проходжуючись в роскішному парку. Зроблено фотознімок всіх учасників. Фраґмент із цього фотознімку з самим полк. Коновальцем був відтак опублікований в збірнику присвяченому смерті Голови Проводу Українських Націоналістів (Париж, 1938).

Повертаючи до міста, я вступив вечером до прес-бюра, щоб довідатися, чи не було будь-якого телефонічного виклику. »Телефонував Макар, мабуть з Праги. Просив, щоб переказати Вірі, що хоче обов'язково поїхати туди, куди завтра вибирається Віра. Найкраще, якщо Віра до нього зателефонує. В противному випадку він ще раз телефонуватиме до прес-бюра» — так реферували мені.

Коли я доповідав Полковникові цю інформацію, він дав таку відповідь:

«Макар знає від мене, що я його там не потребую. Що ж він взагалі хоче! Якщо хотече, то ждіть на його телефон, але виразно підкресліть, що він мені не потрібний. Відтак приходіть до винарні Герольда на Кант-штрасе».

Я «хотів ждати на телефон» від Ярослава Барановського, бо він був цей «Макар». І дійсно, коротко після того я вже розмовляв з ним на віддаль і повторив недавно почуте. «Макар» дуже хвилювався на таку мою відповідь, питався, чи не знаю, де умовлена зустріч Віри і заявив, що таки поїде туди та просив переказати це Вірі.

Це я й зробив. Полковник не скривав свого незадоволення.

Ми — Полковник, сот. Ярий та я — сиділи за столом близько вікна та розмовляли на всілякі злободенні теми. На перехресті обох вулиць стояв на постументі великий годинник. Місто жило великим нічним хвилюючим рухом. Гуділи авта, дзвеніли трамваї. Я чомусь часто споглядав на ясно освітлений годинник, Була точно 10.45 година, коли Полковник став зза столу та запропонував мені піти з ним до близького ґотелю.

Ще нині стоїть мені перед очима ця ґотелева кімната: Ясно освітлена. На нічному столику чорний хрест. Полковник витягає деякі речі з своєї валізи і кладе їх в чорний портфель, який маю затримати до його повороту. Передає мені два великі свої фото-портрети і дарує мені при тому

свій фотознімок. Прошу про власноручний підпис. — «Коли повернуся підпишу. Хіба Ви збираєте автограми?» — питається. Сходимо по сходах в долину, Полковник платить рахунок.

Ось ми вже на близькому залізничому двірці «Цоольоґішер Гартен». З нами йде теж сот. Ярий. За декілька хвилин приїжджає поспішний поїзд. Темні ваґони. Полковник займає місце в спальному. Одкриває вікно, усміхається. І як звичайно при кождому від'їзді, дає ще доручення, пригадки, поради. Чую голос сот. Ярого: «Пане Полковнику, але уважайте на себе!» Полковник знову сміється.

Керівник руху підносить свою паличку з зеленим світлом. Поїзд тихо рушає. Стискаємо руки. На таблиці ваґону бачу напис «...Берлін—Ганновер—Оснабрюк—Амстердам —Ден Гааґ...». Червоні кінцеві світла поїзду.

Не думав я тоді, що бачу Полковника в останнє.

*

В суботу, 29 травня 1938 р., перед похороном, в домовині лежала тільки не ушкоджена голова Полковника Євгена Коновальця. Тіло розшарпала пекельна машина на Коолсінґел в Ротердамі....

Підпільна преса України провадить протисталінську пропаганду

Американський тижневик „Лейбор Екшин" з 13 березня помістив під повищим наголовком статтю, прикрашену збірною фотокопією підпільних видань українського революційно-визвольного руху на Рідних Землях з 1949 р. та фотознімком групи 4 бійців УПА.

В статті підкреслено, що українські підпільні видання першоклясно друковані і тільки незначна частина їх продукована на циклостилі. В цих виданнях знаходяться поважні статті політичного змісту, збірки новель та оповідань, драми, навіть друкований календарець українського революціонера на 1949 рік. Далі йде характеристика цих видань за їх важливістю — центральні та теренові — і за змістом.

Цей матеріял, який недавно принесли бійці УПА з України „був несподіванкою навіть для революційних груп з-поміж східньої еміґрації — пише газета — і безсумніву доводить, що підпільний рух в Україні, це організаційно подивугідне явище, проти якого сталінський апарат безсильний".

„КРІЗЬ СМІХ ЗАЛІЗА"

Період в історії національно-визвольних змагань українського народу, що ввійде в історію України як доба Української Повстанчої Армії, знаходить вже тепер своїх літописців-самовидців з рядів цієї всенародної збройної сили.

Леґендарний вже нині в Україні командир УПА Хрін списав свої бойові переживання у формі споминів-хроніки п. н. „Крізь сміх заліза", які в машинописах поширюються між бійцями УПА та українською людністю. Цю хроніку, яку к-р Хрін записав в одній землянці-криївці, читається із запертим віддихом немов якийсь роман, схоплений в розповідній формі через „я" талановитим автором. Щира безпосередність, кольоритність описів боїв, пульсуюча на всіх сторінках машинопису жива кров, простість думання поодиноких бійців УПА, геройськість їх подвигів та одночасно прояви страху у декого з них надають цій хроніці не тільки історично-документарного значення, але і незрівнану літературно-мистецьку вартість.

Колись захоплювалися Ремарковим „На Заході без змін", недивно ще Веркоровим „Мовчанням над морем" та „Сталінґрадом" Плівіє. Але Хрінове „Крізь сміх заліза" має ту перевагу, і то не тільки для українського читача, що кожда сторінка надихана глибокою вірою в перемогу правди, за яку в найтяжчих умовах бориться ті, хто добровільно і беззастережно віддали себе на послуги правди та справедливости.

Спогади Хріна охоплюють час з 1 червня 1944 р. до 9 вересня 1945 р. Вони видані в березні 1949 р. в УПА-Захід „Маківка".

Автор, зразу чотовий УПА. В 1946 році він обіймає командування над сотнею, що складалася із самих лемків, і, підлягаючи Команді Відтинку „Лемко", весною 1947 р. виконала засідку на віцеміністра війни варшавського уряду, ген. Карла Сверчевського. Влітку 1947 р. сотня УПА під командуванням Хріна переходить польсько-совєтський кордон, щоб получитися з УПА-Захід. Після того к-р Хрін обняв командування над одним із тактичних відтинків УПА.

На закінчення машинопису, на 115 сторінці, читаємо:

„Цей спомин, що його ось тут закінчую, тільки маленька частина того, що я пережив за 15 місяців. Це, на ділі, не спомин, тільки нотатка фактів, що мали місце в тому часі. Пишу їх по кількох роках, тому багато призабулося...

Можливо, що я відновив би це в пам'яті, в уяві та записав, але на те потрібний вільний час, спокійні хвилини, а цього тепер в нас немає. Ми в постійному нервовому напруженні, під землею — в „бункрі". Цей спомин пишу доривочно, у вільних хвилинах. Хай читач простить мову, стиль, будову речень та ряд всіляких помилок, але я диктую прямо до писальної машини, а справляти таки немає часу. Хочу записати, щоб було документом...

Від хвилини переходу на Лемківщину до того часу, коли записую ці спомини, проминуло чотири з половиною роки. В тому часі я пережив стократ більше як в описаних 15 місяцях. Ті роки щойно були правдивою війною, великими, завзятими, кривавими боями і то завжди з переважаючими ворожими силами. Та ми завжди виходили переможцями.....

Постій, березень 1949 рік."

ХРІН, командир УПА:

БІЙ ПІД ЛІЩАВОЮ ГОРІШ-НЬОЮ — 24 ЖОВТНЯ 1944 Р.

(ФРАҐМЕНТ ІЗ СПОГАДІВ — ХРОНІКИ »КРІЗЬ СМІХ ЗАЛІЗА«)

В с. Ліщаві Горішній 24 жовтня 1944 р.

Поганий, слотливий, мрячний з гряззю під ногами, прийшов осіній день. Військо ще спить. Сьогодні неділя. На заставу відходить на зміну рій д. Ворона, 200 м за село біля спаленої жидівської хати від сторони присілка Криве. Іду з ними, щоб щераз провірити, чи мають добрі становища. Поле зорення не було добре, бо з одного боку дороги був ліс, а з другого — потік з кущами. Якщо ворог знає про наш постій в селі, то дорогою напевно не піде. Остерігаю ройового добре зорити ліс. Повертаючи, вступив я до парашутистів. „Здорові друзі!" — привитав я їх.

— Що нового, друже чотовий? Ми вже зібралися і готові навіть до войни.

— Здається, що буде вона. — Коли я розповів їм, що в Тростянці є большевицькі танки, вони висунули пропозицію, що не зашкодило б замінувати міст на глибокому потоці біля застави. З тим іду до командира. В почоті ще всі сплять роздягнені. Один командир вже убраний лежав на лаві. Зголошую прихід і ставлю пропозицію, щоб замінувати міст. Командир на це відповів мені: „щось зробимо". Зголошую відхід і відходжу на дорогу. Година 7 вранці.

В тім ненадійно прорізали вогке, мрячне повітря приглухлі стріли на заставі. Відразу кричу: „Алярм". Алярмові будять військо. На заставі клекотить завзятий бій і чути сильний ворожий вогонь. Вже втікає застава. Біжить ранений ройовий і ще один стрілець. За ними вслід біжить один звод большевиків у розстрільній. Військо виринуло з хат і без наказу починає відступати в напрямі сотні к-ра Чорного. По хаті, де був наш почот, ворог відкрив вогонь. Звідтам вибігають заспані друзі, дехто несе маринарку в руках, зброю, дехто без шапки, залишаючи частину своїх річей. Наказів командир ще не дає, чи приймаємо бій, чи відступаємо. Чоти всі змішалися. Бачу, що може дійти до великих жертв. Даю наказ: „Четверта чота розстрільна, на становища!" Хлопці в найбільшому порядку розвинули розстрільну. Залягли. Большевики допали перших хат.

„Четверта чота! Хлопці, не дамо ми Ліщави большевикам! За мною! Вперед! За Україну! Вогонь!" — і четверта чота пішла в наступ. З большевицьким зводом дійшло до першого зудару між хатами. Наше „Слава" і большевицьке „Ура" змішалося в одну бойову симфонію. Хлопці пішли в наступ всі як один, з погордою смерті, з ненавистю до ворога, з жадобою бити. Наш удар буз такий сильний, що ми відразу перебрали ініціятиву в руки і вигнали ворога за село. Це був тільки початок.

За той час чотові опанували свої чоти, я дещо відступаю, бо ворог з двох боків б'є сильним вогнем „максимів" по перших хатах. Занимаю становища, десь за десятою хатою від краю села, а до командира висилаю зв'язкового. Кажу будувати барикади, окопи, заслони. Одні вкопуються в землю, другі укладають каміння, підтягають колоди, стоси дерева, треті перевертають кльозети, закидують обірником, глиною. Для кулеметів вибираємо становища на вікнах хат, біля старих груш, дубів та в ровах біля дороги. На оборіг, положивши собі на голову макітру, виліз одчайдух стр. Бистрий з Ліщави Горішньої, щоб звідти зорити рухи ворога та щоб якийсь час убити большевика і зголошувати це своєму чотовому. Другий стрілець приложив драбину, виліз на хату і станув за комином. Цивільне населення залишає хати й відступає в глибину села.

Четверта чота заняла становища поперек дороги й села чолом до с. Криве. З оборога повідомляє Бистрий, що в нашому напрямі підсуваються около 300 большевиків. З під одного піддашшя через далековид бачу, як ворожа розстрільна підсувається ближче, густішає, заходить попід ліс на південному сході. Вже перебігають гору на південному заході. По наказу командира щойно тепер приходить на допомогу перша чота Кривоноса. Вона займає становища на лівому крилі четвертої чоти, чолом до південного сходу й творить півколо. Її завдання відбивати наступ большевиків від річки. По карті, масштабу 1 : 100.000 рос. видання, наші становища були розположені так: перша чота заняла становища на горбку між горішнім кінцем села і дорогою, що веде до с. Лімної, півколом, чолом на схід і південний схід, недалеко назначеного дерева. Четверта чота по обох боках дороги, в невеличкому потічку, поперек через село, чолом до півдня. Направо третя чота Запорожця частинно в саді, а відтак ярмом на полі, чолом до півдня. На самій горі, де йде дорога з височини 565 м в напрямі височини 547 м, п'ята чота Гада, чолом до півдня, середина чолом до південного заходу, а праве крило чолом до заходу, в напрямі с. Кузьмини.

К-р Хома знаходився з почотом біля хати, що стоїть на перехресті доріг, в місці, де дорога з Лімної лучиться з дорогою, яка біжить селом Ліщавою. Д-р Шувар, сан. Стрілець і інші санітарі біля нас.

Сотня к-ра Чорного пішла полями від сходу, прямо до того місця, де потік перетинає село й пливе вдолину, в напрямі лісу, щоб там вдарити на большевиків з флянги і ззаду.

Большевицька лінія представлялася так: на схід від першої і четвертої чот лежала вздовж потока, який пливе попід ліс, відтак перетинала гостинець, творила коліно біля назначених на карті двох хат вздовж дорогою до височини 564 м. Ця лінія що якийсь час ширшала й була зміцнювана щеількома лініями ззаду. Большевики опанували ліс між Ліщавою, Кривим і дорогою, що веде з Кривого до Лімної, лісок біля вис. 565 м, де концентрувалися щораз більші резерви большевиків. Кілька сотень підходило з Ростоки й Кузьмини полями.

Тепер щойно наша лінія в найбільшому порядку. Заанґажоване все військо й ми можемо попробуватись з большевиками. Настрій четвертої чоти знаменитий. Хлопці мали перший бій, виграли його,

наш стрілець бачив ворожі трупи, втікаючих большевиків, був вдоволений, з радості плював у руки, обертав шапку назад дашком і сміявся.

Наші висунені гнізда вже б'ють по большевиках. Це початок другого бою.

Ворог підсунувся на яких 100 м. Його середина вже знову між першими хатами. Договорююсь з чот. Запорожцем та з чот. Івасем, що, коли большевики підсунуться близько, не дозволимо їм окопатися в селі, дамо сильний вогонь, а відтак з криком і сильним вогнем підемо в наступ. Так і сталося. Як тільки закипів бій на близьку віддаль, вже босота піднімалася до атаки, ми відкрили скажений вогонь, відтак рунули нестримною силою в наступ. Дійшло до завзятого руконашного бою мого четвертого роя і першого роя чот. Запорожця з большевиками між хатами. Ми знову перемогли. На полі бою лежать большевицькі трупи, качаються ранені, чути дикі зойки і безнастанне большевицьке „Ура". Воно тихне. Большевики втікали та постійно кричали: „Вперьод! Ура!". В нас декілька вбитих та ранених. Відставляємо ранених до заду до однієї стодоли, де лікарі бандажують. Рани важкі, бо ворог б'є тільки розривними, запальними й фосфоровими кулями.

Знову мала передишка.

За той час сотня к-ра Чорного веде завзятий бій. Бій проходить на полях між Ліщавою Горішньою і Лімною. Здійснити свій плян к-р Чорний не міг, бо стрінувся з ворогом, що йшов лісом від Грозьови. Висновок, що донесення розвідниці Галі було вірне.

На правому крилі вже чути перестрілку з большевиками п'ятої чоти на Кузьминських верхах. Між мною і командиром сотні що кілька хвилин перебігають зв'язкові. Під час цієї передишки я стояв біля грубезного дуба, між хатами недалеко дороги. Зорив через далековид передпілля. До мене підходять чот. Запорожець і чот. Івась. Милі друзі прийшли до мене дещо спитати. Сідаємо на мокру землю під дубом, роздираю на четверо сторінку газети та роблю їм здоровенні цигарки. Друзі усміхнулись. „Чому ж такі грубі й великі?" — питають, я жартом: „Война любить дим, закурім друзі". Кожний охоче втягав дим в глибину грудей, наче б вдихав запахи квітів. Кожний з нас замурзаний болотом, виваляний і втомлений. „Як довго ще так будемо продовжати бій? Що з того вийде?" — питають мене. Та що ж я міг їм відповісти, коли я сам нічого не знав. „Якось то буде, Бог не без милости, а козак не без долі".

Ворожий вогонь „максимів" став дужчати. З нашого дуба спадає прострілене гілля, жолудь і кора. „Но, друзі, буде третій наступ. Ідіть, бо хлопці зле без вас почуваються". З дивним жалем прощалися вони зі мною, відходячи.

На цілій нашій лінії, що простяглася на чотири кілометри, піднявся сильний кулеметний та крісовий вогонь. Падає дощ, налягають сильні мряки. Годі тепер розрізнити, хто веде вогонь. Чути цокотіння щонайменше двохсот кулеметів різного роду. Над головами тріскають розривні кулі, переразливо пінькають одна за другою.

Щоб між стрілецтвом був добрий настрій, подаю по лінії: „Чо-

та к-ра Запорожця стріляє босякам ввічі, щоб не бачили, куди втікати. Чота к-ра Івася стріляє по колінах, щоб свита не могла втікати". У відповідь йде: „Так, так будемо робити". Але втім йде повідомлення: Большевики приготовляються до наступу. Вже йдуть. Уже чути дикі большевицькі крики. „Перша чота і п'ята чота вогонь! Друга, третя й четверта йдуть в протинаступ". І знову загреміло повстанське „Слава", „Вперед за Україну! За її волю! Бий сталінських собак!" Тепер дійшло до найбільш завзятого бою. Мені годі описати, що тут діялося. Не маю слів, щоб змалювати десятки картин геройства різних наших одчайдухів, рукопашних двобоїв на гранати, штики, приклади, а в кінці на п'ястуки.

Четверта і третя сотні ведуть бій між хатами, стайнями, обсрогами, на пивницях, в саді, на дорозі, де тільки попало. То дух націоналізму, що виріс в серцях народних месників був так сильний, що чисельно більший ворог не здужав їх, навпаки, повстанці перебирають ініціятиву в свої руки і безпощадно б'ють ворога. Вже загорілись хати від запальних куль, від вибухів гранат, від большевицьких ракет. Клуби диму з мокрої горіючої соломи змішалися з мрякою, дрібним дощем, з димом пороху й ґранат. Довкола чути зойки, крики, большевицьке виття, наше перекликування: „Хлопці допоможіть, бо сам не дам ради", „Їх п'ятьох, а я один!", „Вважай, бо заходить тебе ззаду!", „Вважай, бо я йому кину ґранату!", „Залягай, большевицька ґраната!", „Ми вже готові! кому треба допомоги?!" — і багато, багато інших. З моєї чоти згинув стр. Коваль з цьогож села. Йому на зміну прибіг його брат цивіль, взяв кріс і заступає в бою брата. Згинув зв'язковий до командира, Михась із Крайньої. Лежить важко поранений невідомий стрілець з котроїсь чоти. Згинули вже інші, котрих псевд не тямлю, один з Ліщави Горішньої, один з Долішньої і один з с. Липи. Ранений Рудий. Пропав десь Ванька. З чоти Запорожця згинув знаменитий кулеметчик Сова.

Дозаду відсилаємо ранених. З нами в першій лінії відважний д-р Шувар дає допомогу раненим. Також санітар — парашутист. Кожний з нас не подібний до себе. Ми були вже не подібні до людей. Мов звірі воящтво розпалилось боєм, ніхто не думає відступати, кожний мокрий, заболочений, замазаний пилом горіючих хат. По лицях білі шнурочки, куди стікає піт. Очі зайшли кров'ю, печуть від болота й диму, від безустанного шукання ворога між горіючими хатами. Я ошоломлений успіхом і поставою моїх „четвертаків", яким припав найтяжчий відтинок бою. Вже й не залягаю, бо сил немає. Час до часу перекликаюсь з Запорожцем: „Гей, як там твоя кулеша?!". Його хоробрі вояки, так як їх чотовий звиваються шаленим темпом, вояки добре вишколені й зіграні.

Большевики дещо відступили, заняли становища й тепер йде вогневий бій.

Прибігає до мене кількох стрільців з п'ятоі чоти, між ними пригадую стрільця Олега із с. Явірника Руського. „Що з вами хлопці?" Та він, схвильований, розпалений боєм, кричить голосно, бо в цьому клекоті не чути: Гад втік з поля бою при першому наступі большевиків, залишив чоту, що тепер розбіглася, а нас кількох долучає до вас". Вістка тривожна. Питаю: „То мабуть праве крило загрожене?" „Покищо ні, большевики заняли наші

становища, а чот. Івась закинув своє праве крило і якоїь полатав люку". На допомогу большевикам йдуть цивілі — поляки з Кузьмини.

Від командира сотні приходить до мене наказ, щоб по лінії відійшов рій Рибака, що мусить йти на заставу від Ліщави Долішньої, бо й звідти посуваються большевики.

В додатку з поля бою на моєму лівому крилі відступив з чотою Кривоніс. „Бодай тебе дідько взяв з таким Кривоносом. Найбільші боягузи прибирають собі псевда найславніших людей". Кількох стрільців цієї чоти також долучили до мене. Своєю чотою латаю відтинок, на якому була чота Кривоноса. Далі на ліво сильний бій веде к-р Чорний. У нас надії, що може справді він піде вперед, нас відтяжить і перемога буде за нами.

Втім цікава картина: хтось напереді лінії між нами і большевиками кричнть: „Хрін, стримай вогонь!". Питаю по лінії, хто це кричить, чи не большевики. По лінії подають: „Це Кров біжить без шапки з РКМ". Наказую стримати вогонь. До нашої лінії добігає змучений, без муніції стр. Кров. Він зголошує, що під час протинаступу він загнався за большевиками, вбив кільканадцятьох і, вистрілявши муніцію, тепер повертається. Лице його заболочене, кулемет замазаний глиною, волосся розкуйовджене, тільки очі іскряться. Він мстився за свого друга Огня, що впав в с. Тростянці в бою з большевиками. Так, тобі козаче належиться таке псевдо, бо в тобі справді українська козацька кров.

Ворог закрився добре, тяжко його брати на ціль, тому подаю по лінії наказ: „Пам'ятати про перехресний вогонь. Праве крило бачить передпілля і ворога перед четвертою чотою. Відкрити туди вогонь. Третя чота бачить передпілля другої чоти. Відкрити туди вогонь. Про це пам'ятати постійно. Взаємно відтяжувати одні одних й співдіяти".

Чуючи моє командування, до мого дуба стали летіти довгі черги з „максима". Його становище запримітив рой. Синій і кличе мене на угол хати. У віддалі 150 м в густих кущах знімаються клуби диму. В мряці можна відрізнити, що там стріляє „максим". Синій цілий час стріляє з кріса, а коли цей був вже горячий, відбирає мавзера від сан. Стрільця і далі цільно стріляє туди. Вже впало кількох большевиків біля „максима". При собі маю три диски до ППШ. Прицілююсь і висилаю цілий диск по корчах, де большевики стягають трупів з „максима", щоб його перенести й далі стріляти. Синій вже бере третій кріс й далі цільно вбиває большевиків. Біля самого „максима" й у тих кущиках було вбитих 16 большевиків.

Одчайдух Бистрий, що вперся і не хоче злізти з оборогу, повідомляє, що в нашому напрямі до большевицької лінії їдуть три автомашини. На переді лімузина, а ззаду дві грузові, наладовані військом. На гостинець стягаю п'ять кулеметів: два з четвертої чоти, а три з третьої (два мадяри, два „дехтяри", один МҐ 42). Большевицькі машини зараз покажуться нам на горбочку дороги у віддалі 600 м. Вже появилась лімузина, звільнила біг і показались два грузовики. Кричу на ціле горло: „Перенести вогонь на автомашини!". Гураганом заграла зброя, назавжди станула лімузина, а з грузовиків мало хто зіскочив. Більшість побита й важко ранена. Деякі

повисли на дротах бічниць. Штука добра. Вдалося. На таку глупоту можуть позволити собі, хіба, большевики.

Висилаю зв'язкового до к-ра Хоми з повідомленням, що п'ята чота розбита, Гад утік з поля бою і також без наказу відступив з чотою Кривоніс. Щоб не смутити і не тривожити командира, повідомляю, що на правому крилі становища п'ятої чоти заняв чот. Івась із своєю чотою, а на місце першої чоти я розтягнув четверту. На закінчення наш успіх з „максимом" і большевицькими автомашинами.

Ще зв'язковий не повернувся, стрілець Бистрий з оборогу повідомляє, що в нашому напрямі їдуть два авта. За хвилину поправляється і каже: „Два танки". За ними посувається большевицька розстрільна. Посилаю зв'язкового до командира з питанням: „Що робити, танки йдуть?" У відповідь дістаю наказ; „Приготовити протитанкові ґранати, а парашутисти — міни та речовини в пляшках і знищити їх".

Наказ — це свята річ для вояка УПА, тим більше для командира. Повідомляю парашутистів і договорююсь так: першу танкетку перепустити, ліквідувати будемо її ми протитанковими ґранатами. Другу хай ліквідують парашутисти.

Договорились. Парашутисти підсунулись кільканадцять кроків вперед і залягли біля однієї хати, причаїлись біля плотів...

Моя група, в склад якої входили: Синій, Бистрий та Муха і ще двох стрільців, залягає близько дороги (я та Синій) і хати (Муха, Бистрий та тих двох). Замасковуємо себе фасолянкою, гороховянкою і ждемо.

Рой. Залізний дістав завдання з противного боку дороги, з-за пивниці, відкрити вогонь по дашку обсерватора й цілий час з МҐ 42 обстрілювати танк, щоб звернути увагу обслуги танка на себе.

Їдуть, тихо на гумових колесах. Чути легкий, але сильний віддих мотору. Все ближче... ближче... трясеться земля... Крізь листя бачу, як танкетка йде зикзаками, щоб краще бачити оба боки дороги. Ділить нас кілька метрів. Заграв МҐ 42. Танкетка прямо мене. Вже час! Піднімаюсь і під самі кола кидаю три зв'язані протитанкові ґранати. Вибух, дим, розбите каміння. Дзвонить у вухах. Не відомо, чи по хвилині відламки гранат поранили мене в уста. Здається, будуть це большевицькі з танкетки. Обмазую кров, але непорушно лежу далі. Біля танка вибухають ще ґранати стрільців. Піднімаю голову, танк вже готовий. Скручений стоїть недалеко рову. Залізний кричить, що вбив большевика, коли хотів вискакувати з танкетки. Піднімаюсь і стрибками перескакую за горіючу хату.

Гляджу. Йде друга танкетка. Паде черга за чергою з танкетки, а в тім бачу, піднявся парашутист, майнула рука, блиснула пляшка і в одній секунді загорілась танкетка. З під дашка вежі показалась большевицька голова, впала черга з ППШ, а може це була черга десь із ззаду, з поміж хат, а може це впав стріл з пістолі танкіста, бо годі було в цей час розрізнити. На лиці парашутиста кров. Він глянув у дзеркало, побачивши, що ранений, наганом дострілив себе. Його псевдо, здається, було „Фризієр", а можливо був фризієром, добре не тямлю. Большевики з горіючої танкетки повискакували.

Під час відбивання танків я не запримітив, що військо відступило, залишилось тільки кількох нас. На правому боці парашутисти і Запорожець.

Втім у садах, в димах і мряці показалася большевицька розстрільна. Я немов на хвилину забув про те, що після танків наступає піхота. Довкола нас счинилась сильна стрілянина. Бачу, як загорілася стодола з раненими і чую їхні зойки. Нас кількох з лівого боку дороги розбіглись між хати і б'ємо большевиків. Я не хотів думати, бачучи розбиті ворожі танкетки, про відступ. Прямо на мене розстрільною садами йдуть 7 большевиків. Я стою за вуглом розваленої хати й довгими чергами ППШ перестрілюю їх. Одні впали, інші залягли. Маю декілька ґранат і посилаю їх одну за другою. Ворог викінчений. Ошоломлений успіхом я забув про обережність, висунувся цілим тілом зза угла та стріляю до одного, що качається. Втім ненадійно з дороги впала до мене кулеметна черга. Дрогнула права рука, повисла безвладно, випав автомат. Я глянув перед себе і побачив третю танкетку на дорозі. Довкола мене нема нікого, тільки крики большевиків. Свідомість не лишити ворогові зброї каже мені взяти автомат на ногу і тягнути його в гноївку. На грудях пошматовані шинеля і маринарка від ворожих черг, спливає кров.

Втім чую крики: „Бандіт, бандіт здавайс!". Біжать до мене з кількох боків. Хочу добути нагана, щоб застрелитись та жадна рука не піднімається. Мене огорнув жах: живцем попаду в руки ворога. Ах, який сором, яка ганьба! В торбі маю поіменні списки стрільців моєї чоти. Вони попадуть в руки ворогові, будуть терпіти родини моїх вояків. Краще згоріти в вогні. Біжу в горіючу хату, дах вже завалився, стіни із зовні горіли, але в середині стіна заліплена глиною ще не занялась. В ній було повно диму. Большевики біжать слідом за мною, думають мене зловити живцем. Та в нещасті завжди щастя. Допадаю до розваленого вікна, куди віді ступали стрільці і коміть головою перекидаюся на другий бік. Трохи обгоріло волосся і зараз за хатою дістаю чергу з кулемета в полу плаща, яка плутає мені ноги, біжу прямо до потока. Мені стається тепло і падаю у воду.

Та ось мене хтось підіймає. Біля мене стоять вірний стрілець Муха та інші, псевд яких не тямлю. Вони йшли до мене. Одні залягли, відбивають большевиків, інші бігцем потоком втікають, тримаючи мене попід боки. Я вже в лінії наших. Знову зімлів. Коли отворив очі, я лежав на палатці. Надімною з нахиленим обличчям стояв к-р Хома. Побачивши, що я отворив очі, він схилився. Я відчув його бороду на своєму обличчі, його горяче лице, а ще більш горячими були його батьківські сльози, які падали на моє обличчя. Ще тямлю, як він наказував стрільцям: „Не лишіть його, він наш чотовий. Ви бачите, як славно бився. Він герой". На ці слова, що струєю впадали в мою душу, я вистогнав ще; „Командире, не лишай мене! Добий! Скажи моїй дочці Лілі, куди тато пішов та за що згинув..."

Мене несли полями, дебрами, тягнули по глині, але болю я не відчував.

Бій з танками відбувся між 14—16 годиною. Мене несли вже

три години, але ще ніхто не бандажував. Хвилинами трачу притомність, хвилинами здаю собі добре справу, що ось наскочуть большевики, стрільці оставлять мене, сам себе не дострілю, попаду живцем ворогові в руки. Мої стрільці втомились. Перебирають мене інші, несуть під градом куль чистим полем в напрямі присілка Ребереця. Втім большевики знову близько. Йде скажений бій. На правому крилі командує к-р Хома, а на лівому к-р Чорний. Кругом свист, шум і тріскіт кулеметів. Та ось паде черга по моїй палатці, один стрілець ранений, палатка дреться і мене лишають. Ось виринає постать дівчини — героя Степової. Не залягаючи, з пістолею в руках біжить, потикаючись через скиби, завертає стрільців, щоб мене забрали, Чую її крик: „Так не красиво, друззя, оставлять його (вона походила з Полтавщини). Стрилятиму, сейчас заберіть його!". На допомогу їй прибіг Кремінь, українець із Сходу і також автоматом завертає стрільців, щоб далі несли. Потім бачу її знову, з прямо піднесеним чолом, спокійно відступала полем, куди відходила наша лінія. Одна палатка, повна крови, залишилась на полі. Тепер друга палатка, а під нею коц наповнились знову кров'ю. Порвані артерії, подіравлені руки, кості. По дорозі чую, ак стрільці називають імена упавших і говорять про когось, що згинув на горі, але це закривають перед мною. Я тільки підслухав слова. „Чотовий Кривоніс не хотів бігти до нього, торби ані зброї взяти. За те чотовий Підкова хотів його застрелити". Мене цікавило це, але я не міг промовити слова.

Я знову втратив притомність. Десь між с. Ліщавою і Лімною я опритомнів. Санітет парашутист дав мені застрики і я відразу сів на палатці. Дуже прикро вразило мене те, що біля себе я не бачив пістолі ні торби. Їх забрав від мене чот. Івась. Жаль за пістолею не тому, що її забрав мій друг, але в цій хвилині без зброї я почував себе не вояком. Дружній і милий парашутист — санітар вговорює мене, що це все дурниця, зброя буде. Потішає, що я скоро прийду до себе і житиму. Жалко за пістолею тому, що вона пам'ятка від к-ра Хоми, а за далековидом, бо це пам'ятка від д. Пастернака. Мене тут обандажовано.

Бій кипить далі. Б'ються хлопці завзято за кожний загін, за кожну скибу рідної землі. Стрільці хвалять якогось кулеметчика Павла із сотні к-ра Чорного. Вже недалеко вечір. Мене оставляють на горі із стр. Мухою і стрільців долучують до чот.

Тут з'явились сільські дівчата, призвіщ яких не тямлю. Хоч большевики були близько, вони положили мене на глиниці воза, прикрили бараболянкою, сіли на віз і поміж большевиків і кулі поїхали в долішній кінець села. Полем біжить невідступний стр. Муха, а коли виминув большевиків, вже біля фіри. Дівчата знали мене добре, бо в цьому селі я вишколював їх хлопців, що були в моїй чоті. Мене завезли до просторої хати за потічком. Прийшов сюди д. Пастернак, який виряжав мене до сотні, а тепер заопікувався щиро. З ним цілий час біля мене д. Кадовбець.

Вже темно. Бій кипить на горах між Лімною — Грозьовою ще годину, а потім тихне. Цілоденний бій скінчився. Які жертви в нас, ще не знаю.

Заснув. Коли пробудився відчув, що буду вмирати. Прошу при-

провадити до мене священика. Це вразило друзів і вони посумніли, але послухали мене. Прийшов о. Г. Сповідь проходила з перервами, бо я часто вмлівав. Коли скінчилась, мені стало легше і я знову заснув.

Сниться поганий сон. Ось приходить до мене діявол, хоче пробити мене своїми горючими вилами. Впихає пазурі в руки. Відриває їх. В просонні кричу: „Чорт! Чорт!".

Та у відповідь на мій крик я почув ніжну відповідь: „Ні це не чорт. Це я . . . дівчина — повстанець . . . Я . . . Софія . . . " Горячка збільшується, починаю маячити. Чую близьку смерть. Друг Софія покликує д. Пастернака-Старого і д. Кадовбця, що ввесь час стояли на дворі, зорячи чи не йдуть большевики. Увійшовши в хату, обступили мене.

Умірати мені не важко. Гріха не маю. Пам'ятаю слова із сповіді, висказані о. Г.: "Кожний гріх прощається, навіть вбивство, якщо були почування національної чести, якщо вбивалось того, хто вбивав твій народ" . . .

Я втратив притомність і знову заснув.

Пробудився. В хаті тільки д. Софія сидить біля мене. Знову входять дд. Старий і Кадовбець. Цей домагається на залізному ліжку перенести мене до старої незамітної хати, підпертої колами, з вибитими вікнами, заложеними дошками, в якій живе старий, бідний каліка. Там буде безпечно. Завтра можуть бути розшуки за раненими. Таки цієї ночі над ранком мене перенесли через потік, до старої хати.

Кінець бою

Як далі проходив бій, я не знаю, бо вже не був його учасником. Тут згадаю, хіба, те, що чув я пізніше від друзів — моїх вояків, які розказували мені, коли я був ранений, а також потім, коли я видужав. Якщо тут будуть якісь неточності, або браки, то друзі учасники, що колись читатимуть цей спомин про бій, хай простять мені їх. В цьому описі може я пропустив багато героїчних дій чот, командирів та окремих стрільців, дії яких відбувались поза моїми очима. Може хтось з учасників доповнить їх.

У хвилині, коли до нашої лінії зближалися танки, великі сили большевиків вдарили на ціле село Ліщаву Горішню, на цілій його довжині із заходу, почавши від верхів Ростоки, Кузьмини та від шляху Ліщава Долішня — Кузьмина. Інші большевицькі групи, врізались клином вздовж дороги за допомогою третього танка, перетяли нашу лінію і скорим наступом хотіли замкнути наше праве крило. Однак праве крило (друга і третя чоти) пробилось на поля між сс. Ліщавою і Лімною, де на полях, горбках і лісках продовжували бій.

Інші большевицькі групи пішли дорогою з Кривого в напрямі с. Лімної, щоб окружити ліве крило, на якому були моя чота і сотня к-ра Чорного. До Великого бою приходить на полях між Лімною і Ліщавою, а також в лісі між Лімною, Ліщавою і Кривим. На горі між Ліщавою і Лімною гине к-р Хома. Сотнею командує тепер чотар Запорожець. На верхах приходить до поділу на менщі групи, що ведуть самостійно наступальні, рухомі і відв'язувальні бої. К-ра

Хому поховано на верху, а під лісом двох невідомих наших стрільців. Одна могила є в лісі між горішнім кінцем Ліщави і дорогою, що веде з Кривого на Лімну. В цьому лісі знайдено двох вояків з повидовбуваними очима, відрізаними язиками й членами.

Бій продовжувався до 22 години ночі. В загальному бій тривав 15 годин. В цьому бою брало участь п'ять чот к-ра Хоми і три к-ра Чорного, разом понад 500 людей та 70-80 кулеметів. Наша бойова лінія мала від 3 до 8 кілометрів. Вона часто звужувалась або ширшала. Большевики кинули 2500 вояків, 3 танки, кілька „максимів" та понад 200 легких кулеметів.

Наші втрати: 17 вбитих, 8 поранених; 3 ранених згоріло, 2 померло від великих ран, які отримали від непровірених куль. З цивільного населення впало декілька осіб, декілька було ранених (ранені були господар та господиня в тій хаті, де був почот). Цивільне населення тортуровано і бито. Під час побоїв і підпалів хат большевики говорили, що „це заплата за те, що згинув їх командир — по борбє з бандітізмом". Це пізніше ствердилось. На допомогу большевикам прийшла була польська банда з с. Кузьмини силою 100 чоловік. Вона піймала двох наших ранених з п'ятої чоти на горах між сс. Кузьминою і Ліщавою. Майже всі наші вбиті були проколені большевицькими штиками.

В цьому бою згинули: к-р Хома, стр. Михась з Крайньої, стр. Коваль та його брат і ще один невідомий з Ліщави Горішньої, один з Ліщави Долішньої, один з Липи, стр. Сова з Галичини, парашутист, що знищив танк і інші, походження і псевд яких не знаю. Ранені: були чот. Хрін, рой. Ворон (син вдови з Лімної) та інші.

В одному числі „Ідея і Чин", в короткій згадці було подано менше число наших убитих і поранених, а втрати ворога на 150. Ця нотатка невірна. Наші втрати були такі, як подаю, бо знаю, яке число стрільців поховано в горішньому кінці с. Ліщава і на горах над с. Лімною.

Ворог мав 207 убитих, бо таке число подали большевики в Перемишлі і Добромилі, також РК КП (б) У на партійному зібрані подав те число. Своїх убитих большевики вивезли автомашинами, відганяючи населення, щоб не було свідком. Втрати ворога були великі тому, що ми мали добрі становища, а він наступав чистим полем густою лавою. Якщо б не втеча чот. Гада і самовільний відступ чот. Кривоноса, то ми могли б тримати бій до самої ночі на тих же становищах, а під прикриттям ночі відступити й відв'язатися.

В додатку ворог втратив тут одного генерала з декількома вищими старшинами, що їхали в лімузині. Заслуга в цьому рой. Залізного та двох кулеметчиків з чоти Запорожця, що цільним вогнем знищили першу машину — лімузину, а відтак п'ять кулеметів — другу грузову.

Ворог мав один спалений танк, якого знищив парашутист, другий підірваний мною.

В цьому бою відзначилися: К-р Хома, чот. Запорожець, кул. Кров, стр. Сова, рой. Синій, стр. Бистрий, стр. Муха, невідомий парашутист, кул. Павль, рой. Залізний, чот. Підкова, д-р Шувар, санітар Парашутист, з'вязковий Михась, стр. Коваль, його брат цивіль,

що згинув, кул. Іменний та друг Степова. Заслужилась своєю розвідкою д. Галя — Тетяна. (Це далеко неповний список).

З кул. Іменним була така історія: Після засідки на поляків в с. Ростоках ми перенесли його до села Ліщави Горішньої. Під час бою в Ліщаві його ще не вилікуваного залишили в першій хаті з краю села. Коли загорілась його хата, він важко ранений і хворий, виповзує до стодоли. Большевики вже були між хатами. Він маскується в сіні, лазячи рачки, встати не може, бо має перебитий хребет. Большевики роблять перешук стодоли, ходять по ньому, а відтак кидають гранату від якої запалилась солома. Він руками гасить вогонь. Большевики знову підходять і підпалюють запальничкою. Тільки відійшли, він знову гасить вогонь і врятовує себе. Довкола згоріли всі хати, стодоли, тільки його одна залишилася. Після бою, в третій день його віднайшли люди і вилікували. (Потому він лікувався в с. Ляхаві разом зі мною, був ройовим, а відтак чотовим сотні к-ра Громенка. Згинув на Лемківщині під час пробою сотні в червні 1947 р.). Після одного року ми перенесли тіло к-ра Хоми на кладовище в с. Лімній, де висипали йому гарну могилу. Під лісом на полі двох, а на горбку один, спочивають невідомі стрільці-герої. В горішньому кінці с. Ліщави недалеко дуба, під яким трьох чотових укладали плян бою, спочивають у спільній могилі прочі вояки, що впали в цьому великому бою. Сьогодні частина людности цього села розкинена по цілій Україні, частина вивезена на „Зємє Одзисcкане", село спалене, стоїть тільки старезний дуб, який з вітрами розмовляє про великий Ліщанський бій. Цей бій — один з найбільших, які зводила УПА на українських землях з московсько-большевицькими бандитами. Про нього найменше згадано, про нього майже не знають. Записую все, що зберіглось в моїй пам'яті після пяти років боротьби в лавах УПА. Оповідали очевидці, що підчас бою в Перемишлі і Добромилі була велика трівога, гуділи сирени, в обох містах йшли готування до оборони, була паніка: большевики військові і цивільні бігали по місті, як попарені, отримуючи вістки по радіо з бойової лінії, що в тому напрямі йдуть великі сили повстанців.

Із самооборонних дій українського населення під московсько-большевицькою окупацією

(Передрук із бюлетену „Бюро Інформації УГВР",—випуск 3 за вересень 1948 р. — що появляється друком на Рідних Землях як офіційний орган Української Головної Визвольної Ради).

Для ілюстрації того, як українські народні маси глибоко ненавидять большевицьких окупантів та як вони активно, разом з УПА та революційним підпіллям, борються проти них, — ми нижче наводимо кілька фактів.

8. IX. 46 р. в с. Унятичі (р-н Підбуж, Дрогоб. обл.) селяни зловили участкового мвд та передали його в руки повстанців.

12. IX. 46 р. в с. Довге (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) місцеві селяни зліквідували участкового мвд.

22. IX. 46 р. в с. Манастирець Лішнянський (р-н Підбуж) місцеві юнаки ліквідували комсомольця — емведівського аґента.

7. X. 46 р. в м. Розділ (р-н Миколаїв, Дрогоб. обл.) 2 хлопці-підлітки з власної ініціятиви наскочили на п'яного емведиста Лазарева. Вони обезброїли його і важко поранили його ж таки наганом. Вбито його не вспіли, бо над'їхала ворожа автомашина. Здобуту зброю і шинелю з документами хлопці передали повстанцям.

15. X. 46 р. в поїзді, що їхав із Станиславова, перед станцією Єзупіль (Станисл. обл.) переїжджаючі селяни вбили нач. „стрибків" з Єзуполя, який намагався хвалити Совєтський Союз.

В днях 25.—30. X. 46 р. в м.Коломия (Станисл. обл.) у всіх місцевих середніх школах, педшколі, технікумі та деяких неповно-середніх школах молодь понищила всі большевицькі стінгазети, портрети, лозунги; у зв'язку з цією акцією „го мґб" перепровадило переслідування та арештовання молоді.

Вся Коломийщина врочисто відсвяткувала річницю 1. листопаду. В цей день в багатьох селях були вивішені національні прапори; синьо-жовтий прапор був вивішений в Коломиї. 7. листопада, в большевицьке державне свято, ввесь терен і м. Коломия були закидані протибольшевицькими революційними листівками, карикатурами.

14. X. 46 р. на верху Припір б. райцентру Славсько (Дрогоб. обл.) емведисти зловили дівчину Онаць Марію, яка несла підпільну штафету. Коли дівчина помітила большевиків, кинула штафету на землю. Це завважили большевики. Вони підняли її та забирались до читання. В цій хвилині дівчина вирвала штафету з рук емведистів, швидко взяла її до уст і намагалася проковтнути. Емведисти кинулись на дівчину, силою вийняли штафету з уст, однак, прочитати її вже не було можливо. Дівчину емведисти по-звірськи збили, забрали до тюрми та згодом засудили на 15 років в'язниці.

*

25. I. 47 р. в с. Нивочин (р-н Богородчани, Станисл. обл.) одна господиня отруїла спиртом 3 бандитів з місцевого гарнізону мвд.

18. II. 47 р. в с. Вілина Вел. (р-н Дубляни, Дрогоб. обл.) місцеві селяни з власної ініціятиви ліквідували партійця, уповажненого по заготівлі зерна з р-ну, В. Мацака.

21. II. 47 р. в с. Чорні Ослави (р-н Яремче, Станисл. обл.), користаючи з 1-денної неприсутности емведистів з місцевого гарнізону мвд, населення з власної ініціятиви здемолювало приміщення гарнізону.

1. III. 47 р. в с. Либохора (р-н Бориня, Дрогоб. обл.) мвд арештувало селянина Сипливого Михайла, при якому знайдено підпільну штафету. Сипливий, щоб не залишитись живим у руках ворога, з метою самогубства скочив у криницю. Одначе, емведисти витягли його звідти.

З початком квітня 47 р. селяни с. Лучки Вел. (окр. Мукачів, Закарпатська обл.) камінням прогнали насланих трактористів, що намагалися орати селянське поле під колгосп. На другий день ці ж трактористи приїхали під охороною міліції, одначе, селяни знову прогнали камінням і трактористів і міліціонерів.

2. IУ. 47 р. в с. Радловичі (р-н Самбір, Дрогоб. обл.) сільська молодь знищила всі документи в сільраді та 2 колгоспні трактори.

7. IУ. 47 р. в с. Верхня (р-н Войнилів, Станисл. обл.) сільські цивільні хлопці з власної ініціятиви вбили 2 завзятих сталінських вислужників — „стрибків".

20. IУ. 47 р. в с. Тороки (р-н Путила, Чернів. обл.) селянин Сав'юк Іван вирвав кріс з рук большевицького вислужника—„стрибка" Чикина Василя, і застрілив його з нього-

21. IУ. 47 р. селяни сс. Лоза, Горінчево (окр. Хуст, Закарпатська обл.) камінням прогнали із своїх піль трактористів та представників радвлади, які намагалися перепровадити оранку піль, призначених проти волі селян під колгосп.

26. IУ. 47 р. в с. Раранча (р-н Садгора, Чернів. обл.) місцеве голодуюче населення, озброївшись захованою зброєю, наскочило на большевицьке підсобне господарство. Здобуті харчові припаси розділило поміж себе.

7. У. 47 р. в с. В'яцковичі (р-н Симбір, Дрогоб. обл.) місцеві селяни застрілили 1 емведиста і 1 важко поранили. Ці емведисти грабили в селян позику і по-нелюдськи знущалися над селянами. З пімсти за цю акцію група емведистів, яка зараз приїхала в село на розслідування, поголовно побивала всіх селян, яких тільки побачили на дорозі так, що аж ломила на них приклади крісів.

12. У. 47 р. в с. Будьків (р-н Бібрка, Львів. обл.) селяни вбили 1 емведиста-розвідчика.

Впродовж квітня і травня 47 р. селянп с. Романів (р-н Бібрка) вбили 9 емведистів з гарнізону.

30. УI. 47 р. в річницю проголошення відновлення Української Держави у Львові 1941 р. в с. Слобода Банилівська (р-н Вашківці, Чернів. обл.) місцеві селяни на багатьох видних місцях повивішу-

вали національні прапори. Подібну акцію перепровадили і багато інших сіл Буковини, Станиславівщини, Львівщини, Тернопільщини, Дрогобиччини, Волині і Полісся. На цих теренах було багато районів, де синьо-жовті прапори були вивішені у всіх селях. У всіх західніх і північно-західніх областях України в цей день масово були поширені революційні протибольшевицькі листівки і заклики. У всіх майже селах у цьому дні населення було святочно вдягнене і стрималось від праці. Ось як виглядало це свято в с. Дубовиця (р-н Войнилів, Станисл. обл.): Ніччю 29.-30. УІ. молоді хлопці із співом „Ще не вмерла Україна" піднесли високо на Народному Домі синьо-жовтий прапор. Ранком селяни з відкритими головами і з найбільшим зворушенням гляділи на цей прапор та молились за волю України. В с. М. Житин (р-н Олександрів, Рівен. обл.) були вивішені два прапори. Коли один з них мвд зняло, цивільне населення зразу стягло другий, заховало, і, після виїзду мвд із села, знову вивісило. Цим способом прапор висів у селі кілька днів.

*

В Зелені Свята 2.-3. УІ. 47 р. все населення ЗУЗ врочисто відсвяткувало Свято Могил. На цей день скрізь упорядковано могили поляглих повстанців і революціонерів, покладено на їх могили свіжі вінки, поставлено багато разів уже поруйновані большевиками хрести, правлено панахиди. Ось як святкувало це свято с. Перекоси (р-н Войнилів). Після відправленої у церкві панахиди все населення гуртом пішло на цвинтар на могили Героїв. Тут, разом помолившись, відспівало кілька революційних пісень. Опісля кількох селян виступило з патріотичними промовами. На зазив одного з промовців всі присутні вшанували пам'ять Героїв кількахвилинною мовчанкою. Свято закінчено національним Гимном.

У всіх селах Жидачівського і Журавенського р-нів (Дрогоб. обл.) вже звечора 30. УІ. мвд тримало засідки біля могил повстанців і революціонерів ОУН та загально біля кладовищ, щоб перешкодити населенню прибирати могили на наступний день, день Зелених Свят. Не зважаючи на ці засідки на всіх могилах поляглих Героїв появилися нові березові хрести та свіжі вінки, прикрашені синьо-жовтими стрічками.

*

7. УІІ. 47 р. в с. Цінева (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) один селянин за ініціятивою повстанців виконав вдалий атентат на оперуповажненого мвд Джурина Антона.

12. УІІ. 47 р. в с. Максимовичі (р-н Самбір, Дрогоб. обл.) приїхала большевицька „культбригада", щоб тут влаштувати концерт, получений, як звичайно, з нахабною сталінською пропагандою. Одначе, свого завдання „культбригада" не виконала, бо хлопці-підлітки закидали „акторів" і „доповідачів" камінням та піском, так що вони мусіли тікати із села.

4. УІІІ. 47 р. в с. Красна (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) населення за ініціятивою повстанців знищило 8 большевицьких автомашин, призначених для вивозки дерева з лісу.

8. УІІІ. 47 р. в с. Банилів (р-н Сторожинець, Чернів. обл.) емведисти оточили хату, де лежав хворий селянин Петиляк Ілля, що скривався перед большевиками. Щоб не попасти живим у руки ворога, він підрізав собі бритвою горло.

20. VIII. 47 р. в м. Добромиль (Дрогоб. обл.) робітники для саботажу підпалили державний тартак.

Christus is verrezen-Ook de Oekraine zal verrijzen

„Христос Воскрес — Воскресне й Україна" — такий наголовок дала голяндська католицька газета „Де Масбоде" з 8 квітня статті, в якій широко з'ясована визвольна боротьба Української Повстанчої Армії.

„Ці слова великодного привіту — пише газета на вступі — можна читати на різних листівках, поширюваних бійцями УПА в Україні. Ці слова мають сказати, що боротьба українського народу проти большевизму закінчиться перемогою".

А далі йде характеристика „цієї в Европі, на жаль, мало відомої, прекрасно дисциплінованої армії українських повстанців з власними командирами та духовниками". З'ясувавши коротко боротьбу українського народу за державну самостійність проти російського імперіялізму з 1918 р., автор статті згадує про українське революційне підпілля, кероване полк. Коновальцем, якого „замордували аґенти НКВД в Ротердамі".

Під час II світової війни постала УПА, що зразу боролася проти нацистівської Німеччини, відтак проти росіян, „щоб на українсякій території створити суверенну державу, щоб знищити комуністично-невільницьку соціяльну та економічну систему і запровадити справедливий соціяльний лад, базований на християнстві. УПА стоїть під командуванням ген. Чупринки".

Автор з'ясовує методи боротьби УПА, пише про підземні криївки, про бойову тактику менших повстанчих відділів.

„Для політичного проводу цього руху — читаємо в статті — стало ясно, що визволення України можна досягти тільки тоді, коли російський імперіялізм в тій чи тій формі буде знищений".

А далі згадується: про Конференцію поневолених народів в 1943 р. та постання АБН; про бої відділів УПА під командою к-ра Хріна в серпні 1949 р. в Самбірщині; про нищення та палення українських сіл спецвідділами МВД; про знешкоджування повстанцями транспортів в'язнів та звільнювання їх.

„Активність та успіхи Української Повстанчої Армії — пише автор — були б не до подумання, якщо підпілля не діставало б цілковитої підтримки українського народу, хоч за таку підтримку звичайно грозить кара смерти".

Успіхи вмілої пропаганди УПА серед народів СССР призводять до того, що Москва не важиться кидати проти УПА реґулярні військові з'єднання, бо для них існує „небезпека зараження".

На закінчення статті сказано про збройні рейди відділів УПА на Захід, які з 1947 р. виконуються на наказ ген. Чупринки, щоб „довести Заходові, що совєтський кольос не є непереможний і що за залізною завісою союзники західньої гемісфери продовжують боротьбу не тільки за свою власну свободу, але теж за свободу Заходу".

Підпілля в Польщі і польська еміґрація

В 1941-44 pp. ми були свідками росту та дій польського підпілля. Зокрема з 1943 року Головне Командування УПА старалося злагодити заогнені взаємини на українсько-польському відтинку. Для того у Львові була створена окрема постійна українсько-польська комісія, завдання якої було координувати намагання обох сторін, — з польського боку Делегатура польського уряду в Лондоні -- лагодити актуальні конфлікти та випрацювати плятформу для порозуміння революційно-визвольних рухів обох народів. Про «порозуміння» в міждержавному масштабі не було тоді мови і то з тієї причини, що українська сторона була фактичним паном положення на всіх Західньоукраїнських землях, а польська леліяла ще завжди надії, що польські правні титули до цих земель творять козирі в майбутньому, якими поляки не сміють погорджувати. Неменш, однак, помимо таких діяметрально протилежних становищ обох переговорюючих сторін засідання цієї комісії відбувалися зовсім правильно і дали дуже позитивні наслідки.

В основі розмов лежала не так справа координації бойових дій проти німців, що в той час перестали вже бути поважним противником, як справа знайдення бази співпраці на протибольшевицькому відтинку. Тут показалося, як нереально думає польська сторона, що в той час вважала за неможливе погодитися на будь-яку протибольшевицьку плятформу. В дискусіях, які були проваджені дуже одверто і без будь-яких недоговорень, що рішучо творило диплльоматичний виняток, ставлено справи дуже ясно: Українська сторона твердила, що з Москвою не можна пактувати, можна з нею або боротися або їй беззастережно покоритися. Польська сторона висовувала історичні арґументи від Андрусівського до Ризького договорів і кінець-кінцем участь Польщі по боці переможних альянтів. Як дивно це не звучало б, поляки завжди ще бачили головну причину II світової війни в обороні . . . польського права на існування та потугу (моцарствовосць). Треба, однак, ствердити, що наші львівські співрозмовці признавали нам логічну рацію. Один з них трохи жартом і трохи поважно заявив тоді, що неузгідненість в тих пунктах важна тільки на найближче майбутнє, а в дальшому майбутньому — якщо істо-

рія признає рацію нашому (українському) становищу — вони повернуться до цієї теми і то в площині пропонованій нами. Очевидно, розвій подій не дозволив речево продовжати розмови і ледве чи хтось із присутніх на цих дискусіях передбачував, що ті польсько-українські балачки, проваджені направду в правому тоні і то з обох боків, будуть останніми в тому ж Львові. Поляки відійшли, примушені забрати із собою свої «ляри та пенати».

Нам цікаво тепер ствердити, які зміни зайшли в такому наставленні польського політично думаючого загалу до питання взаємин з Москвою, до питання участи чи непричасности до революційно-визвольної боротьби поневолених Москвою народів. Нам трудро реконструювати ці справи з перспективи польської громадськости в Польщі. Тому зупинимося на ставленні еміграції, яке тим цікавіше, що воно дозволить нам перепровадити порівнання з українською еміграцією.

Офіційні чинники польської еміграції, репрезентовані лондонським урядом, виявили свій стосунок до питання збройної боротьби проти Москви фактом розв'язання Армії Крайової (АК). Моменти, що диктували якраз таке ставлення справи, були зовнішньо-політичного і, деякою мірою, психологічного порядку, а саме анімозії до англосасів, які — на думку польсьої еміграції — зрадили Польщу та польський народ. Ми не хочемо заперечувати правильности чи неправильности такого рішення польських еміграційних чинників, але вкажемо на факт, що якраз така форма розв'язки проблем підпілля стала джерелом великого замішання серед самих членів АК та серед симпатизуючої з нею великої більшости польської громадськости. Цілий ряд процесів, заслань та ліквідацій був тільки наслідком абсурдального наказу «виявити себе». Це не знищило вправді самої думки, щоб затримати підпільну мережу, але це відобрало підпіллю той величезний моральний капітал, яким воно розпоряжало до наказу про розв'язання та «уявнення себе». Можна толкувати, що, розв'язуючи АК, не ліквідовано підпілля, бо наказ не стосувався НСЗ (Народових Сил Збройних), що перейшли час кризи «уявнення себе» в 1946 р. і перетривали до сьогодня. Не можна теж забувати, що польський загал, помимо комуністичного тиску ззовні та із внутра, після капітуляції Німеччини ввійшов у свій період НЕП-у із всіма його прикметами та наслідками і наказ з Лондону не натрапляв на надто великий спротив.

Чотири роки від згаданого наказу про самоліквідацію підпілля перед поляками стануло питання революційного спротиву в цілій своїй ширині. Ідилля «радісної творчости» закінчилася значно швидше ніж подібний паралельний процес в Україні НЕПу та «українізації», що перетривали майже одно десятиріччя, і нині Польща опинилася в приспішеному процесі советизації. Поляки не можуть себе потішати відмінністю культурної традиції від Москви, силою католицизму та національною свідомістю народу. Москва поступає по думці польської приповідки: «нема сен цо песціць, то сен мусі змесціць». Рокоссовський і хвиля штучного захоплення Пушкіном дають на це першорядні докази. Але не тільки те. Тиск на фактичний і потенціяльний національний актив прибрав вже такі розміри, що в наслідку прийшла стихійна міграція в «ліс». І нині маємо ситуацію подібну до ситуації в 1946 р. з тією різницею, що тоді польське підпілля розпоряжало заправленою в підпільній боротьбі масою членів, старшин та діячів інтелектуального фронту, нині таких людей або не має, або вони невтралізовані. Показується, що проблема існування чи неіснування підпілля в підсоветській дійсності явище суспільного порядку, незалежне від суб'єктивних міркувань одиниць. Та ситуація в теперішній Польщі дуже нагадує ситуацію в нас, в Україні, на переломі 1941-42 рр., коли і перед нами — в обличчі масової міґрації в «ліс» — стояло питання як скерувати процес зреволюціонізованої маси на властиві шляхи.

Наскільки проблема підпілля стає для Польщі актуальною, доводить дискусія в деяких еміґрантських періодиках, зокрема в місячнику «Культура», що появляється в Парижі (число 1 за 1950 рік — Адам Узембло: «П о д з е м е»).

Ми не думаємо на ті теми спорити з нашими західніми сусідами, хоч завжди ще далі обстоюємо тези висунені свого часу під час львівських нарад. Довкола «Культури» згуртовані незалежно думаючі люди, що не висовують жадних претенсій на політичне керівництво польською еміграцією і що з темпераментом боронять своє, добре заслужене, право мати незалежну думку та право переконувати інших у своїй правді. Напевно не можна дошукуватися в «Культурі» підстригування під якусь окреслену доктрину — всеодно, демократичну чи тоталітарну, — зате на кождому кроці видно намагання затримати незалежність думки, навіть, якщо вона дуже не популярна. Під тим кутом треба теж оцінювати про-

відну думку статті Уэембла, яку не можна утотожнювати з думкою, н. пр., польської офіційної громадськости. Це, однак, не важливо, бо і в поляків т. зв. «офіційні чинники» не мають більшого значення як в нас.

Уэембло має одну незаховану тенденцію: представити яркіше тіні підпілля як його героїчність. Це основна помилка. Підпілля не наставлене на те, щоб розвивати духа «лицарів абсурду», але воно примушене шукати в існуючій дійсності такі методи боротьби, що дозволяють поширювати базу політичних дій. І хоч героїзм та посвята, це основна кваліфікація підпільників, то не це творить властивий зміст дій підпілля, Очевидно, в уяві наших частинних націоналістів на еміграції можуть діятись саботажі, підриви та напади на транспорти, але на ділі підпільники займаються дуже не романтичним вияснюванням колгоспникам та шахтярам, за яку Самостійну Українську Державу, за який державний устрій та за який новий суспільний лад бореться УПА, що це таке ідея безклясового суспільства тощо. Навіть ті, хто сидять в «бункрах» (підземних криївках) займаються дуже прозаїчною роботою: опрацьовують маршрут для чергових посилок підпільної літератури і ані на думці їм організувати сенсаційні рейди, щоб дехто за кордоном міг фантазувати на тему «хлопців худорлявого провідника партизан із родини українських науковців» . . .

Уэембло не добачує одного в новій ситуації Польщі, а саме, що Польща через своє положення на стратегічних периферіях Москви не може бути залишена експериментам доморослих Шумських та Скрипників. Гомулка і ціла плеяда старих комуністів, колишніх підпільників, усунена від впливів та знаходиться в стані фізичної ліквідації; армія має оригінального советського маршала за свого головного командира, а церква поставлена взагалі поза дужки всілякої дії. Економічний тиск на місто має превентивно зламати матеріяльну базу національного спротиву, що з уваги на мійський характер польського підпілля криє в собі дуже велику небезпеку для плянування дій підпілля. Тимсамим і критерії, з якими пробує підходити Уэембло до питання регенерації підпілля не правильні. Він не вірить, щоб молодий елемент можна було стримати від міграції в «ліс«, але він хоче знайти способи, як, не знищуючи того найвартнішого для народу елементу, захоронити його перед заскорим маршем до «лісу». Це ж наявний нонсенс, бо таких речей не можна координувати напе-

ред і то по зробленому десь за кордоном пляну. Зате можна використати їх в спосіб найбільш доцільний для загальної лінії визвольної боротьби. В тому, однак, справа, що поляки на еміграції не всилі відповісти на перше основне питання: чи Польща є в стадії цілковитої визвольної боротьби, хочби тепер провадженої тільки в легальному, або як в нас кажеться органічному, секторі, чи може лише готується на можливість, що визвольна боротьба мусить прийти. З відси неправильне розуміння підпільної боротьби як машинопістольних фаєрверків, за якими може дуже легко засістися якийсь там відділ чужого генерального штабу. Очевидно, Узембло бачить ввесь трагізм положення, а саме в тому, що, хоч дискусія на цю тему ще навіть солідно не започаткована, «ліс» масово заповнюється. Можливостей відхилення масового напливу до «лісу» шляхом на закордон немає, в кожному випадку немає їх в таких розмірах. Але, якщо така можливість існувала б, то чи можна було б радіти із побільшування кадрів кандидатів на американців чи австралійців польського походження якраз коштом найактивнійшого польського елементу?

Уземблo пробує тлумачити психологічне тло постання підпілля і думає, що тим тлом є брак уяви в тому розумінні, що молода людина не думає про небезпеку і взагалі не вміє собі її уявити. Нам здається, що в тому основне непорозуміння. Бо хіба бракувало візії тому командирові УПА, що важко поранений зриває собі голову вибухом останньої гранати, щоб ворог «не пізнав, хто згинув»? Для одних, це безприкладний героїзм — це правда, для інших почуття обов'язку аж поза межі життя — це теж правда. Але для нас це доказ величної візії, яка не гине навіть в обличчі смерти. І ми скажемо, що там, де вже нічого не може вдіяти логічна медитація, вирішують великі перспективи боротьби. Окремі тверді життеві умови творять окремі типи людей. Щось як в Джека Лондона з тим білим ловцем, що, не маючи певности, чи витримає тортури своїх червоношкірих ворогів, переконує їх, що в нього шия не вразлива на рани; цікавий червоношкірий ватажок справді вкорочує життя білому, випробовуючи на шиї цього лезо свого военного топору. Страх перед тортурами? Ні, фантазія аж до останнього віддиху.

Ми не думаємо переконувати скептиків, що в нас самі герої а в інших тільки тупість та нечуткість на небезпеки. Ми були б не справедливі, якщо ми відмовляли б польським підпільникам прикмет, якими відзначаються наші підпільники.

Справа в дечому іншому. А саме: поляки на еміграції пробують коригувати явища в самій Польщі, які не можуть бути кориговані, тим менше з закордону. Ми пригадуємо ті тріумфальні вигуки наших еміграційних всезнайків, що покликувалися на генерала В. Андерса про неможливість повстанського руху в підсоветській дійсності. Це було «во время оно», а нині якраз поляки, що залишили збройну боротьбу, щоб опанувати органічний сектор, стоять в обличчі конечної капітуляції або повороту до повстанської боротьби. Якраз «Культура» репрезентує середовище тих інтелектуалістів, що леліють думки про «клюб третього місця» — тобто не ангажуватися безпосередньо в американсько-російський конфлікт — і якраз вони мусять відповідати на питання, яке реально стоїть перед поляками, незалежно від того, які політичні концепції та орієнтації панують офіційно.

Уембло погоджується, що рух «підземелля», це конечність, але він думає, що це залежатиме від еміграції, куди цей рух піде і як він себе виявить. Уембло знаходить навіть досить не скомпліковану рецепту як це зробити, а саме шляхом об'єднання всіх польських сил на еміграції, іншими словами відома концепція еміграційних Національних Рад. Це помилка і тому нас не дивує те, що польське підпілля на загал або дезорієнтоване або взагалі не потребує шукати опертя в еміграції. Якщо еміграція уявляє собі, що радієві вістки про об'єднання всіх польських політиків на еміграції, про їх інтервенції та дипломатичні успіхи зможуть спинити «рух в ліс» та зменшити тираж підпільної преси, то це доказ, як далеко вже відійшла ця еміґрація від краєвої дійсности. Таке «каналізування» міґрації в «ліс», це не тільки помилка, але і підримання сили підпілля, заки ця сила взагалі ще почала діяти.

Ми з'ясували польські реагування на еміграції на ренесанс польського підпілля. Цікаво було б нам знати, як на такі прояви реагує польська громадськість в Польщі. Ми мали можливість говорити з двома польськими емігрантами, які, маючи швайцарські паспорти, виїхали закордон осінню 1949 року. Хоч генералізувати такі помічення не призводить до повного образу реакцій польського загалу на відновлення підпілля, то вони дають деяку уяву бодай про те, як деяка частина польської громадськости на це реагує.

Батько і син — батько, колишній фабрикант, син гімназист. Батько — тип гешефтяра, що із самозрозумілими же-

стами розповідає, як його забрали з віллі та повезли до концтабору в Сталіно (Юзівка). Таких як він було багато і дивно, що факт вивожування громадян Польщі (вивезли його як поляка, а звільнили щойно на інтервенцію швайцарського консула) до концентраків в інших державах знаходить менше відгуків серед польської еміграції як, н. пр., факт усунення Гомулки. Коротко, суверенність польського комуністичного уряду не більша від суверенности українського. Свідомість такого факту в загалу поляків притемнена ілюзіями, що як вивозять, то «можливо тільки шпигунів». Старий фабрикант розповідає, що не всі «їдуть в Сталіно», дуже багато приміщуються в »лісі«. Син, молодий ентузіяст, що має величезний запас смалених дубів про «цілі дивізії НСЗ в Святохресних горах", які роблять випади із своїми «тигрисами» (Tieger-Panzer). В тому всьому не важлива фантазія і брак межі між дійсністю та фантазією, але факт, що це є мрії молодих поляків — ті дивізії і ті «тигриси». Чи в тому випадку можна ворожити успіх емігрантам, що плянують гальмувати молодих запальних гімназистів? На моє запитання, чому він сам не пішов за «тигрисами», він пояснив мені, що партизани із Святохресних гір перепроваджують дуже гострий добір людей і не кождому вдається туди дістатися.

Мені пригадалася одна історія з Закарпаття: одного вечора прийшла до Хусту, до «Січі», група молодих людей десь з Балигородщини. Всі вони були дуже обдерті і майже без черевиків. На запитання, чому вони так прийшли, вони відповіли дуже здивовано, що чейже всім відомо, що на «Січі» дають мундури та зброю. Здається, в Польщі положення нині дуже подібне — люди йдуть «в ліс» в надії, що їздитимуть панцирами і, хоч тих панцирів там немає, люди залишаться в лісах та творитимуть епопею.

Ми свідомі того, що немає якогось загально обов'язуючого підходу до питання підпільної боротьби і у факті постання підпілля або його відроджування можна шукати різних причин. Ми маємо власні українські критерії в тому підході і навіть в об'єктивній оцінці різних факторів постання підпілля в Польщі будемо розцінювати їх з українського пункту бачення. Для нас важливо, наскільки в сумежних з Україною країнах можуть постати, або вже діють рухи ідентичні з УПАрмією і то під кутом можливостей узгіднювати такі рухи для спільної боротьби з тим же ворогом. Немає сумніву, що підпільна боротьба в Польщі відтяжує УПА

вже самим фактом тієї боротьби, навіть якщо не думати про можливості координувати цю боротьбу.

Ще один момент для нас дуже цікавий, а саме орієнтуватися, яку матеріяльну силу представляло польське підпілля під час його самоліквідації. В тому ж числі «Культури» (ч. 1 за 1950 рік) маємо цікаву статтю К. Іранека—Осмецького п. н. «Пташкі — Зржуткі». Автор з'ясовує тут співпрацю закордону з підпіллям і при тому подає найважливіші дані.

Перші спроби зв'язатися з посталим під німецькою окупацією підпіллям були зроблені осінню 1940 р. Найперше в Англії організовано великий апарат з власними осередками вишколу, магазинами та літаками далекого радіюсу дій. Паралельно з цією підготовкою закордоном йшли готування при АК, так при головному командуванні як теж в терені. Місця, де мали зіскакувати спадуни (парашутисти) і де скидали пошту, до Лондону були подавані радієвим зв'язком. Створено дотепну сигналізацію в радіопересиланнях та устійнено окремі світляні сигнали на землі. Скидання людей та матеріялу відбувалося в часі від жовтня до квітня, коли були ще довгі ночі. Один літак забирав 3-6 людей та півтори тонни матеріялу, як зброю, муніцію, военне приладдя, гроші. Скидання відбувалося так на теренах Польщі як і на Західньо-українських Землях — в Тернопільщині, Станиславівщині, Львівщині. В часі з 15 лютого 1941 р., тобто від першого лету, до 25 грудня 1944 р., тобто до останнього лету, відбулося 483 літакові операції. Залоги літаків були передусім польські, але були теж англійські, південно-африканські та американські (107 літаків над Варшавою 18 вересня 1944 р.). Загальні засоби, що їх скинено в тому часі над Польщею були:

348 спадунів (парашутистів), 4 700 спеціяльних бомб з приладдям, 3 000 скринок на парашутах, 40 мільйонів окупаційних польських злотих, 19 мільйонів німецьких марок та 34 мільйони американських долярів.

Втрати в тому часі були: 63 літаки із залогами, 11 спадунів під час скоків, 1 300 бомб з приладдям, 500 парашутних скринок та 1 700 000 долярів.

На загальну кількість 483 летів було аж 858 стартувань.

Для тих, хто знають з якими матеріяльно-фінансовими засобами ми провадили нашу повстанську боротьбу, повищі дані можуть вважатися фантастичні. Немає сумніву, що зу-

силля АК в боротьбі з німцями були дуже поважні. Але немає теж найменшого сумніву, що не всі матеріяльні засоби були зужиті до моменту саморозв'язання АК. Іншими словами, в моменті саморозв'язання польське підпілля розпоряжало ще дуже великими засобами, що, можливо, частинно стоять нині до розпоряження нового «лісу». Тим більше незрозумілий поспіх польських офіційних кіл в 1946 р. Треба припускати, що польське підпілля, яке провадило свою революційну роботу понад три роки в умовах такого надміру матеріялу та фінансових можливостей, ледве чи зможе скоро станути на ноги, якщо не буде мати такої допомоги із зовні, або якщо вона скоро не прийде.

Положення, в якому нині знайшлось польське підпілля, дуже нагадує роздоріжжя думок, з яким воно змагалося в 1944 р. На передодні вмаршування большевицьких армій на терени Польщі провідники підпілля, можливо так інформовані з Лондону, або спираючись тільки на власних побажаннях, хотіли в Москві бачити свого союзника. Таке ставлення допровадило до трагедії Варшави і до поспішного саморозв'язання всієї підпільної організаційної мережі. Очевидно, після того як головні провідники підпілля особисто представилися НКВД. Нині підпільні діячі примушені зупинятися над питанням, чи Москва, це ворог Польщі ч. 1 і чи не йдеться припадково ще далі тільки про боротьбу з режимом і то тільки за більшу кількість громадських вольностей. Відступ з ідейних позицій 1944 р. аж надто очевидний і то під час того, як життя йде власним темпом і як «ліс» заповнюється новими рекрутами. Чи переважить здоровий інстинкт народу, чи може придушить його баляст д м о в щ и н и — це покаже найбижче майбутнє. В кождому випадку спекулювати на проволоку не провадить до цілі і польські думаючі діячі на еміграції зроблять краще, якщо залишать ті справи самим полякам на їх рідних землях. Спроби впливати порадами або навіть доконаними фактами можуть допровадити тільки до цілковитого відчуження теж і тих еміграційних кіл від краю, яким ще там вірять.

Приклад України повчаючий не тільки періодом НЕП-у та українізації, але теж, і то основно, періодом повстанської боротьби, яку восьмий рік провадить Українська Повстанча Армія, не оглядаючись на еміграційних політиків — тих із самореклямовими та галасливими симпатіями і тих з в'їдливим критицизмом.

Є. В.

Розвідка під час маневрової або т. зв. рухомої оборони

I.

Кожна маневрова або рухома оборона має на меті — виграти час, нанести ворогові втрати та за будь-яку ціну зберегти свої сили, однак, допускаємо при цьому втрату власного терену або так званого простору.

При такому характері бою розвідка має за ціль:

1) Ствердити сили ворога;

2) Склад ворога;

3) Ствердити дійсну або так звану польову нумерацію частин ворога;

4) Ствердити згруповання наступаючого ворога;

5) Устійнити докладно напрямки наступаючого ворога.

6) Спеціяльно залежить на окресленню та устійненню напрямків наступу панцерних та моторизованих з'єднань ворога.

7) Своєчасно викрити та зхарактеризувати дії ворога, його наміри та можливу загрозу нашим крилам або т. зв. флангам — під час відходу наших власних з'єднань на наступні позиції або рубежі.

Досвід II світової війни показав, що німці дуже часто для того, щоб заскочити большевиків, уживали маскування своїх дійсних замірів.

Приклад: В липневих боях 1943 р. на одному із відтинків Білгородсько-Курського напрямку німці ніччю підпровадили до фронту щось 300 автомашин із запаленими ліхтарями і тим самим хотіли викликати враження, що вони зосередили свої з'єднання на даному напрямку.

В дійсності творилося зовсім щось інше. Німці підпроваджували до фронту згаданого напрямку порожні автомашини. На машинах же з потушеними ліхтарями підвозили свої з'єднання зовсім в іншому напрямку.

Тільки безперервна розвідка та її докладність уможливлюють большевикам викрити дійсні наміри ворога та своєчасно приняти відповідні протизаходи. Німецьке командування дуже часто для того, щоб відвернути увагу большевиків, провадить демонстративні атаки, спрямовує артилерійський вогонь в цілком фальшивих напрямках.

Всі варіянти маскування та дезорієнтації, які уживається ворогом — тяжко передбачити. Необхідно пам'ятати тільки одно, що в маневровій обороні треба мати дуже добре організовану розвідку, яка діяла б досить елястично.

Наступаючий ворог намагається перешкодити пляновому відступі наших частин з однієї оборонної позиції на другу. В так небезпечний час, зміни позиції нашими частинами, ворог кидає свої моторизовані та механізовані частини на наші крила і намагається

перетяти шляхи відступу наших частин. Для цього треба мати сильну охорону та добре організовану розвідку, щоб своєчасно запобігти небезпеці.

В маневровій обороні кождому старшині ставиться наказ: „Ані кроку без розвідки". А щодо розвідки, то вона мусить бути: а) елястична, б) активна, в) докладна і г) безперервна.

При цьому треба пам'ятати, що для того, щоб запевнити та виконати згадані чотири пункти, треба, щоб кожда частина та з'єднання посідали т. зв. розвідчу резерву.

Дуже часто в маневровій війні ситуація стає для обороняючого себе неприємною. Ворог вклинюється в наші позиції та утруднює провадження розвідки. Отже в таких випадках приходиться провадити розвідку боєм та при допомозі спостережень.

Постараємося переглянути провадження розвідки на окремих етапах війни або бою.

Розвідка при відводі з бою головних сил

Під час відірвання наших головних сил від ворога, для переходу на нову оборонну позицію, розвідку проти ворога організують та провадять самі відходячі частини боєм, та добре організованим спостереженням за полем бою. Крім того треба виділити дрібні розвідчі групи з 5-7 осіб із складу курінної та полкової розвідки. Ці групи знаходяться в складі своїх відділів та виконують обшук документів у забитих вояків та полонених ворога, збірають документи у підбитих танків, автомашин, самоходових установок та стараються за будь-яку захопити полонених.

Приклад: В липневих боях на Орловсько-курському та Білгородсько-курському напрямках, бойова розвідка цілком усталила для большевиків згруповання німців та викрила на цих напрямках цілком нові німецькі з'єднання. В той же період та на тих же самих напрямках большевикам удається дрібними розвідчими групами здобути багато німецьких документів та захопити полонених, що в цілості дало змогу совєтському командуванні точно усталити німецькі з'єднання та заміри німецького командування.

Безперервне та постійне спостереження в маневровій обороні здобуло собі спеціяльну популярність та признання. Дуже часто відділи та окремі групи не обмежувалися тільки спостереженнями, а також самі переходили до активної розвідки.

Приклад: Розвідчий відділ однієї совєтської ґвардійської дивізії, провадячи розвідку при допомозі спостереження, докладно устійнив пункт спостереження німців. Цей відділ, не припинюючи спостереження пункту ворога, рішив виконати напад на цей пункт, знищити його та захопити полонених. На розсвіт, один старшина та трьох бійцій підлізли до цього пункту, німці в складі 5 вояків стали втікати, але всі були знищені. В руки совєтської групи нападників попали дуже важливі документи.

Розвідка при загрозі обходу та охвату флангів

Може в жадній формі бою не виступає так яскраво небезпека обходу та охвату флангів як в маневровій обороні. Для провадження розвідки в цих умовах, треба виділити сильні розвідчі відділи, які могли б виконати ролю і завдання ослони. Організація і склад таких розвідчих відділів залежать від умов, в яких провадиться маневрова або рухома оборона, від терену, від завдань та від того, які сили ворога загрожують нашим флангам. Радиться розвідчу сотню дивізії зміцнювати неменш як однією чотою саперів з протипанцерними та протипіхотними мінами, чотою автоматчиків, мінометами та, в окремих випадках, панцерами та бронемашинами. Щоб постійно втримати з'вязок з штабом дивізії, треба додати розвідчому відділові радіостанцію та рухливі засоби зв'язку. Враховуючи рухливість обходячого нас ворога та необхідність втримати постійний контакт з ним, треба вирядити розвідчий відділ в рухливі засоби транспорту. Дії розвідчого відділу мусять бути сміливі, рішучі, та відповідати обстановці. Головне: не дати можливости розвідчим відділам ворога проникнути в бойові порядки наших військ, відвернути увагу головних сил ворога, затримати його всіма силами для того, щоб наші власні з'єднання приняли необхідні протизаходи та випровадити головні сили з-під загрози обходу та охвату.

Одночасно такий розвідчий відділ провадить розвідку при допомозі спостереження та бою. Вміле керівництво відділом, особливо організація несподіваних наскоків на фланги ворога та його сили, сприяє замішанню в лавах наступаючого ворога.

П р и к л а д ч. 1. Дії розвідчого відділу в районі села Н...

Розвідчий відділ однієї стрілецької дивізії в складі: чота пішої розвідки, саперна чота, один панцер під командою молодшого старшини мав таке завдання: 5 березня 1943 р. вийти на фланг та в тил ворожому з'єднанню в районі села Н. Розвідати сили ворога та несподіваним наскоком нанести паніку в його лавах.

Розвідчий відділ використав сніговії, непомітно увійшов в тил німцям та нагло на них наскочив. Німці панічно залишили село, втративши 24 вояків забитими та раненими. Які ж були наслідки цього несподіваного нападу? Розгромлений штаб батальйону, захоплено дуже важливі документи, 2 полкові гармати, 3 легкі кулемети, 1 радіостанцію, 5 телефонних апаратів, 16 коней, 6 возів та цілий склад боєприпасів.

П р и к л а д ч. 2. Дії розвідчого відділу в районі села Н...

17 січня 1943 р. в районі села Н... переходила колона ворога в силі одного полку піхоти, створюючи загрозу охвату флангів однієї стрілецької дивізії. Розвідчий відділ в складі: зміцнена розвідча сотня дивізії отримав наказ-завдання:

Несподіваним нападом на фланг колони нанести паніку в ряди ворога, затримати його та дати можливість своїм частинам перегруповатись, устійнити число та назву полку ворога.

Наслідки: Несподіваним нападом розвідчий відділ наніс великі втрати ворогові, затримав рух полку, взяв в полон командира полку та полковий прапор.

Висновки щодо охорони маршу того полку та його розвідки хай читач витягне сам.

Приклад ч. 3. Нічна розвідка боєм в липневих боях 1943 р.

Відділ розвідки однієї стрілецької дивізії в складі одної розвідчої сотні дивізії, зміцненої чотою саперів, отримав завдання: ніччю несподіваним нападом перепровадити бойову розвідку — без підтримки артилерії — на безіменних висотах занятих ворогом, установити його сили та провірити, чи дійсно ворог переходить з наступу до оборони.

Розвідка боєм була попереджена докладною підготовкою всього особового складу відділу. Особливу увагу було звернено на несподіванність та скорість дії, на техніку бою в стрілецьких ровах ніччю, на зв'язок та сигнали співдіяння.

Вечером командир відділу видав наказ тут же на місці:

1) Ворог силою приблизно однієї пішої сотні, зміцненої не менше як 4 кулеметами, займає безіменну висоту і робить на передньому краї позиції дротяні перешкоди. Мається не підтверджені відомості, що ворог переходить до оборони.

2) Наш розвідчий відділ має завдання, ще сьогодні ніччю — боєм розвідати цю безіменну висоту.

3) Зближення до ворога виконати в бойовому порядку — кутом вперед. Керуюча перша чота. Відкритий терен поконати повзанням. Вихідні становища (вказує), для скупчення до атаки заглиблення (вказує) на 100 метрів від дротяних перешкод заняти о 3 год.

4) Саперній чоті о 3 год.: пробити фугасами два переходи в дротах, після чого організувати охорону цих переходів аж до закінчення акції. Допомогти відділові вийти з бою та заопікуватися раненими і вбитими.

5) Першій чоті з моментом підірвання дротів — скоро вийти через перехід в дротах на протилежний бік висоти, осідлати дорогу, яка підходить з тилу та не дати ворогові відійти з висоти або підтягти резерви.

6) Другій чоті — атакувати та знищити ворога на східніх стоках висоти, захопити полонених та документи.

7) Третій чоті — атакувати та знищити ворога на західніх стоках висоти, захопити полонених та документи.

8) Сиґнал атаки: Підірвання дротяних перешкод саперами. Сиґнал відходу: 2 жовті ракети в напрямку першої чоти. Остання відходить перша чота, з нею сапери, які до того часу охороняють переходи в дротах.

9) Одяг: похідна форма — без мішків на речі, без масок та фляг.

10) Всіх своїх ранених та забитих винести з поля бою. Перев'язочний пункт — в гаю за нами. Воєнфельшеру та двом санітарам бути на пункті. Полонених допроваджувати на КП (командний пункт) відділу.

11) Я буду знаходитись при третій чоті, а при відході буду чекати на першу чоту при переходах в дротах та приєднаюсь до неї.

О 2 год. підвідділи почали зближуватись. Перед цим всім стрільці добре допасували виряд. Як рух вперед так і скупчення на вихідньому пункті провадились в цілковитій тиші, всі накази видавались тільки шепотом. Всі командири сторожили, щоб ніхто не змилив напрямку маршруту. Точно в означений час сапери підірвали дроти, що стало сиґналом до атаки. Одночасно всі чоти приступили до виконання поставлених їм завдань.

Боротьба провадилась в стрілецьких ровах дрібними групками по 5-6 вояків та з різних напрямків.

Ворог уперто боронився, але був оточений із всіх боків. Рішучими діями розвідчиків опір його був зламаний. Оточеному ворогові було кинуто з тилу підтримку, але ця допомога, напіткавши на опір першої чоти, понесла великі втрати та мусіла повернутися назад. Стрільці та старшини розвідчого відділу діяли надзвичайно відважно та опановано. Виконавши своє завдання, розвідчий відділ повернувся до своєї частини. Під час провадження бою розвідчий відділ не втратив ні одного стрільця, лише при відході назад, з огляду на великий артилерійський та мінометний вогонь, з ладу вийшло кілька стрільців.

Які ж наслідки, розвідки боєм в цьому прикладі?

1) устійнено скупчення та наміри ворога,
2) знищено 110 людей ворога,
3) знищено 6 мінометів,
4) знищено дві 75 мм гармати,
5) знищено 20 легких кулеметів,
6) зірвано склади боєприпасів і
7) захоплено 4 полонених та цінні документи.

Нит-Умас

Є. Врецьона:

На міжнародні теми

Політики не грішать надміром передбачливости. Вони не всилі відчути та оцінити фактів згідно з їх правдивим матеріяльним значенням. Їхні почини звернені передусім на оплески маси, яка безкритично вірить, що вже самі слова мають магічну силу заворожувати події. Так є, н. пр., із, чи не найбільш надуживаним, словом »мир«. Всеодно, чи це політик з парляментарної лави чи тільки пильний та постійний передплатник та читач політичної газети. Люблять ці політики жонглювати словами, які не тільки що не мають жадного змісту, але дуже часто дістають гумористичну закраску. Останньо газети подали — деякі навіть товстими наголовками — вістку про пропозицію Жоржа Бідо, щоб створити »Високу раду миру Північноатлянтійської унії». Ми не почуваємо антипатій до елегантного політика з квіткою в бутонерці, але така словесна бомбастика нагадує більше »шлягери« з Монмартру як політичні пропозиції.

Про що властиво йдеться і чи такі миролюбні пропозиції »прем'єра до відклику« актуальніші, як, н. пр., забезпечення спокійного вивантажування кораблів з американською зброєю? Чи не краще було б людині, відповідальній за політику Франції, подумати на таким багатомовним фактом, що вивантажування американської зброї, призначеної все ж для оборони самостійности та інтегральности Франції, виконується на лад десантної операції II світової війни і то на тих самих теренах? Чи не чути в тому відзвуків погубного гасла з 1940 р. — «краще піддатися як воювати»? Чи не краще було б подумати над тим, як унеможливити комуністичним авантурницям напади на спокійних громадян, бо ж ці напади призводять опісля до жертв убитими та раненими, як це було недавно в Бресті?

Ми не маємо наміру пригадувати політичної кар'єри Жоржа Бідо, хоч вона дуже цікава, бо це ілюстрація того, де нині знаходиться Европа, або, краще кажучи, те, що з Европи ще не на довго залишилося. Однак, не від речі буде пригадати, що саме Бідо був в той час міністром закордонних справ Франції, коли другий резистант, ген. Шарль де Голь, пробував реставрувати великодержавну традицію цілковито непотрібно афронтом в бік США та Великобрітанії.

Це було вправді під час відомих торгів Европою, під час устійнювання горезвісних «гемісфер» і тим подібних лекцій «людяности та справедливости», але чи це достатня причина для того, щоб один генерал та один міністр закордонних справ додумалися аж до політики «на злість мамі, хай мені відмерзне вухо»?

Що Тіто так успішно витанцьовав собі з комінформівських рядів, це зрозуміле, на те він має доволі причин, але чому Бідо має обов'язково виступати з пропозицією, що нагадує, і то дуже нагадує, муштарду після обіду?

Якраз в березні без великої пресової реклями відбувся з'їзд шефів генеральних штабів Північноатлантійської унії. Наради провадилися в гвардейських касарнях в Газі — місце досі в міжнародній практиці доволі незвичайне! Видно були для такої постановки свої причини. В кожному випадку всілякі «фукси та гіси» найменше сподівалися такого вибору і напевно на таке потягнення не були приготовані. Преса писала про саму конференцію досить мало, комунікату — поза звичайним конвенціональним — не видано жадного.

Характеристичне, що провадження нарад не передано французькому делегатові. Кажеться, афера ген. Реверса була цьому винна. Можливо, але чому в такому випадку колишній комуніст є далі міністром військових справ однієї з держав Північноатлянтійського пакту? Ми думаємо, що афера ген. Реверса не дає ще жадних причин для недовіря високим французьким старшинам, які і як люди і як генерали заслуговують на велике довіря. Автім Франція не була б стерпіла такого применшування своєго престижу, вона ж завжди була на справу престижу дуже чутлива. На нашу думку, французький уряд не бажав того, щоб французький генерал головував нарадами шефів штабу і тому мусів робити це американець, ген. Омар Бредлі. Таке пояснення робить зрозумілим останній виступ Бідо, бо інакше цей виступ був би цілковито несмачний, якщо газькі наради відбувалися б під головуванням французького генерала.

Таке становище французької політики стане нам більш зрозуміле, коли пригадаємо основні тези цілої европейської політики. Европейські політики мало відрізняються від пересічного обивателя, що пильнує своє банкове конто і що не терпітиме на міністерському фотелі людину, яка посміла б захитати певність того. А політики? Вони мають теж свою політику, яку можна з'ясувати, м. ін., так:

Немає жадного конфлікту двох світів — комуністичного і демократичного. Є тільки спір за владу над світом між США і СССР. В такій ситуації Европа, найсвятішим обов'язком якої є рятувати европейську культуру перед загладою від атомової бомби, має всі шанси станути з боку від того конфлікту. Ці політики, нарівні з читачами фантастичних романів, замріяні різними стратосферно-атомовими ракетами. Вони переконані, що наступна війна не буде жадною світовою війною, але тільки війною між американцями та росіянами. Европа не мусить обов'язково бути втягнена в коловорот подій, бо модерна техніка, мовляв, дозволяє провадити війну в стратосферних просторах. Вони так і переконані, що росіянам та американцям цілковито можливо вирівнювати свої порахунки ракетовими стрільнами, наряджeними атомовою енергією та бактеріями, які, перелітаючи з гуркотом то над північним полюсом то над Европою, будуть вирадировувати цілі мільйонові міста на обох півкулях. В той спосіб культура Европи буде врятована. Така концепція війни не тільки основа для фабули різних фантастичних романів, от хочби як відома «Історія завтрішнього дня» Маляпарте, але вона полонює теж політиків.

Чому Бідо виступив якраз з проектом миру для «північного Атлянтику»?

Хресним батьком Атлянтійської унії є США. Зразу европейським політикам здавалося, м. ін. теж Черчилеві, що атлянтійська імпреза застрашить росіян. Але коли з жалем вони мусіли ствердити, що Сталін аж ніяк не дає залякати себе такими фаерверками, тоді стали придумувати нові історії. Ми ще не забули, як стовп модерного консерватизму Черчіль здивував ввесь світ своєю обіцянкою поїхати до Сталіна, якщо тільки брітанці зроблять його своїм прем'єром; як ту саму пропозицію він повторив в парляменті — 28 березня — бо інакше узброїть німецьких «ляндскнехтів», які нічого так не чекають як отримати нагоду пролляти кров за . . . Европу. (За Німеччину проливати кров не має причини, бо й вона так не існує. Ця рецепта приєднувати патріотів европейської культури надзвичайно вимовна, бо поручає насамперед знищити, н. пр., німцям державу, щоб відтак їм запропонувати боротися за тих, хто їм цю державу знищив.)

Інакше думають про ті справи генерали, звичайно не тому, що вони більші ідеалісти, але просто тому, що військова рутина має власні прийоми, які не дають можливостей фантазувати на «стратосферні теми». Так постало перше оформлення

військових завдань держав Північноатлянтійської унії.

Перше, що зроблено, було з'ясувати власне положення. Отже стверджено, що Европа морально не здібна себе цілковито оборонити, матеріяльно вона не всилі себе узброїти. Так прийшло до підписання цілого ряду пактів між державами Атлянтійської унії та США. Немає сумніву, що найважливішими клявзулями тих пактів були ті клявзулі, що стосувалися питань як належно вжити ту зброю, яку постачатиме Америка. Ми добре пригадуємо собі спір між Лондоном а Вашінґтоном на цю тему і навіть найбільші американофоби мусіли признати рацію американцям, які хотіли мати запоруку, і то не тільки словну, але теж у формі цілковитої контролі над доставленим военним матеріялом, що цей матеріял не помандрує, н. пр , до Мао Тсе Тунґа. Дальшим кроком вперед було створення регіональних груп, які в основі покриваються з окресленими оперативними теренами. Таких регіональчих груп створено п'ять:

1. Північна Европа -- Данія, Норвегія, Великобрітанія й умовно США.

2. Західня Европа — Великобрітанія, Франція, Голяндія, Бельгія, Люксембурґ і умовно США та Канада.

3. Західне Середземне море — Франція, Великобританія і умовно США.

4. Північна Америка — США та Канада.

5. Північний Атлянтійський океан — всі сигнатарі Атлянтійського пакту за винятком Італії і Люксембургу.

Склад учасників в поодиноких групах визначує одночасно й завдання, які падуть на поодинокі групи. Найсильніший партнер пакту, Сполучені Штати Америки, є у всіх регіональних групах. В тому виразно видно не тільки провідну ролю США в Північноатлянтійському пакті, але й їхню головну відповідальність. Наскільки серйозно провадять американські експерти всі справи, вказує факт дуже частих поїздок американських генералів та адміралів до Европи. Можливо, що підготовчі праці дещо приспішено під впливом вістки про російську атомову бомбу, все ж залишається факт, що нині ситуація куди інша як ще пів року тому. Як знаємо з пресових повідомлень, що устійнено справи зв'язані з однородним узброєнням, вишколом та тактичною організацією збройних сил сигнатарів Північноатлянтійського пакту. Зокрема в авіяції ці справи поступили значно вперед. Створено міжнародний вишкільний летунський корпус, який стаціонуватиме чергою

в різних державах, що приступили до Атлянтійської унії, і який перепроваджуватиме однородний вишкіл інструкторів. Врешті в квітні почали приходити до Европи перші транспорти американської зброї.

Як бачимо, гра словами закінчилася і нині прив'язання до европейської культури треба довести ділами. Це могло бути причиною неповажного виступлення Бідо. Ми знаємо, якою мірою французькі політики мають зв'язані руки і якою мірою вони мусять складати заяви, розраховані виключно на реакцію пересічного обивателя та члена Національної асамблеї (парляменту). Характеристично, що держави із давньою традицією невтральности нині в невтральність не вірять — Данія, Голяндія, Норвегія, Луксембурґ. Зате держави, що у всіх війнах останніх 150 років брали активну участь, чомусь хотять спекулювати на невтральність — Франція, Італія.

Розгляньмо тепер, які вигляди Европи на успішну оборону перед наступом росіян та їх сателітів, якщо справді такі пляни в Кремлі існують. Найперше мусимо успокоїти всіх зажурених европейців, що ми не дивимось так трагічно на долю европейської культури, бо вона нині не прив'язана виключно до тієї частини Европи, що лежить на захід від залізної завіси. На схід від тієї завіси є ще теж Европа і там живуть европейці, що може краще розуміють своє післанництво обороняти себе від заливу московського імперіялізму-як це роблять самі «найправдивіші» европейці. Якщо ж ідеться про матріяльну культуру, а саме тільки таку европейську культуру мають на думці її оборонці, то нині вона прикметна всім, не тільки ясношкірим, але й китайцям, японцям, індійцям, арабам. Далі є ще своїм походженням европейська культура Південної та Північної Америки, яка не мусить загинути, якщо Европа погодиться «добровільно» ввійти в склад совєтської федерації. Хто в те не вірить, хай перечитає, що про ті справи пише американець Джемс Бернгем, якого аж ніяк не можна підозрівати в намірах «дженосайду» (народовбивства).

Чи Росія справді має намір зачати марш на Европу, так як уявляють його перестрашені европейці, коли вона тільки зробить відповідний запас атомових бомб? Ми думаємо, що хресні батьки Північноатлянтійського пакту не потрібно страшать такими перспективами і себе й інших. Від п'яти років ми є свідками, як завойовувати величезні простори із сотками мільйонів людности без того, щоб творити »casus belli« та

викликувати світову війну. При такій успішности кремлівських метод наступу — без фактичного воєнного наступу — і без того, щоб армії мусіли котитися на Захід, чи можливо припускати, що Сталін нагло вдуріє і накаже своїм Жуковим, Тимошенкам, Рокоссовським поспішними маршами перти на Париж чи Лондон? Це ж не потрібне, бо куди краще ждати на нагоди, як це в 1948 р. було в Празі. Це коштує менше і, якщо вже мусить ллятися кров, хай ллється кров китайців, індонезійців, скажім, французів в Індокитаю чи англійців на Маляйському півострові. Коли в Бресті гине комуніст під поліційними палками, то і комуніст — француз і поліційні палки — теж французькі. Але чи запевнення, що всі ті Жукови, Тимошенки, Рокоссовські мають щиру волю та дозвіл Сталіна на те, щоб вмерти не наглою смертю, має радувати европейців та навіть американців?

Дін Ечесон був в праві, коли сказав, що комунізму не можна знищити тільки гарматами. Ми погоджуємося з тим, що не тільки гарматами, але від себе додамо—і гармати потрібні. З такого переконання постав плян Маршала та проклямовано гасло добробуту, як головного заборола проти комунізму. Це помилка і то дуже основна. По-перше, добробут не творить греблі проти комунізму, бо головними організаторами та пробоєвиками комунізму, це різні Фукси, кентерберійські каноніки, малярі, мільйонери та адвокати, яких аж ніяк не можна зараховувати до нуждарів. По-друге, не всюди, де панує нужда, мусить появлятися комунізм, як це бачио, н. пр , в Японії, де три четвертини людности не доїдає, але комуністична партія там далеко не так сильна і впливова як, н. пр., у Франції, де голоду не було від стоп'ядесять років. По-третє, господарськими заходами не можна знищити комунізму, н. пр., в Італії, де навіть з розподілом всієї вільної землі і всієї великої земельної власности та церковних земель не вистане землі, щоб заспокоїти земельний голод, хоч нікуди правди діти, роздаровування землі безземельним селянам і допомога в їх загосподарюванні зменшила б поступаючу пролетаризацію людности та збільшила б покупну силу внутрішнього ринку. По-четверте, маршаллові доляри, це запобігаючий середник дуже сумнівної вартости, як це бачимо з руху, викликаного киненням большевиками деякої кількости золота на світовий ринок. Банкові рахмайстри припускають, що большевики можуть мати кількість золота, яка відповідає щорічній продукції 100 тонн. Ми думаємо, що річний видобу-

ток золота в СССР куди більший, можливо навіть чотири рази, бо знаємо, що кількість рабів на далекій півночі була до вибуху II світової війни біля 3 мільйони. Майже всі ті нещасливці працюють в золотих рудниках. Чому не можна, н. пр., допустити такої ситуації, що большевики всилі кинути у вільний продаж таку кількість золота, яка була б рівна запасам США та Швайцарії, країн з найгвердішими валютами? Як тоді виглядатиме тривкість тих валют, на яких нині стоїть вся господарська структура некомуністичного світу?

Ми не маємо наміру входити в спекуляції на тему, що може статися, коли большевики поступатимуть так чи так. Зате ми хочемо вказати, що всі заходи т. зв. мирного порядку не всилі змінити будь-що в тенденції, яка провадить насамперед Европу а відтак і решту світу до цілковитого структурального розвалу. Найважливіша помилка в тому, що рятувати Европу почали тоді, коли з цієї Европи не залишилося майже нічого, далі в тому, що той рятунок хочуть робити, посвячуючи найважливішу частину Европи. Найважливішу тому, бо вона обіймає країни та народи, що здібні до дальшого буйного розвою і врешті в тому, що якраз та частина Европи від Ельби по Дон та Кавказ давала можливість жити всій Европі. Нині стоїть питання не як рятувати решту Европи, але як відзискати, чи відвоювати — за словами брітанського ген. Фаллера (the regaining or reconquest) — ту частину її, яка конечна для життя Европи як цілости. Було б не простимим засліпленням думати тільки про клаптик суші на земному глобусі в тому переконанні, що решта світу вистане на те, щоб наситити апетит Кремля.

Північноатлянтійський пакт і воєнні готування його сиґнатарів мають виразно дефенсивний характер, тобто вони побудовані на припущені, що прийде такий н-тий день — »D-Day« — в якому большевицькі панцерні дивізії покотяться на захід, на фронті від Петсамо до Тріесту. Ми не хочемо переконувати зацікавлених, що ціла така дефенсивна конструкція лежить на ілюзії, і то дуже небезпечній, що все мусить відбуватися за старими взорами. Мало того, що наступ большевиків піде без решти в наставлені »атлянтійські сіти«. Аранжери атлянтійського пакту не можуть забувати, що кремлівські політики думають категоріями десятиріч і що флюктуації одного десятиріччя їх не зворушують. Побудова комуністичного світу з його російським обличчям не потребує шукати евро-

пейських або американських взорів, бо на це існують свої російські взори змодифіковані марксо-леніно - сталінським вченням. Можуть різні ідеологи домашнього хову та всезнайки кпити з того »вчення«, але його наявні успіхи, які завжди ще приходять помимо пророцтва різних «стратегів та тактиків» протибольшевицьких фронтів, наказують не тільки більшої застанови, але й розважливіших дій. Большевики заняли кольосальні простори з великими матеріяльними ресурсами і майже невичерпаним джерелом людської робочої сили і їх перше завдання ті простори консолідувати, очевидно в большевицькому розумінні. Не можна не бачити того простого факту, що сама територія російського державного материка, СССР, не обнята не тільки спором, але вона виходить із сфери зацікавлення некомуністичного світу, тоді коли комуністична Росія не тільки цікавиться цілим світом (а не тільки Европою!), але зуміла його дуже основно підірвати. Між тим російським материком і рештою світу лежить доволі вузький пояс сателітних держав, на яких скупчується вся увага Заходу. Що скаже Готвальд чи Гротеволь, коли відбудеться марш східньонімецької молоді на Берлін — на Великдень чи на Зелені свята, втеча копунів з Братислави, ось проблеми, що викликують сяжневі коментарі західньої преси. А при тому всьому йдеться тільки про події на периферіях, які не тільки, що не мають жадного основного значення для дальшого розвою подій, але які і призначені на те, щоб абсорбувати увагу пляновиків оборонної стратегії.

Ми очевидно не беремося розглядати шанс Північноатлянтійської унії в обороні перед большевицьким заливом, бо його в такій формі, на яку готовляться генерали західніх держав, мабуть, таки не буде. Основне ядро неспокою у світі лежить далеко від кордонів Північноатлянтійської унії, можливо, що навіть далеко від східніх кордонів старої Европи і росту того неспокою не можна заворожувати творенням «санітарних кордонів» чи уній. Щоб радикально забезпечити лад та порядок у світі треба бути далеко ближче від центрів тих неспокоїв, як це є нині найдалі висунені обсерваційні пункти західніх стратегів; треба розуміти механізм виділовування центру тих неспокоїв на решту світу і треба готувати способи як знищити той центр. Все інше буде тільки пів-заходами, що вправді продовжать агонію решти старої Европи, але не зупинять походу комунізму у світі. І тоді теж не згине европейська культура, тільки, що синонімом тієї культури стане її комуністична форма . . .

З чужої преси

Українці на найважливішому відтинку боротьби проти російського імперіялізму

В европейській та світовій пресі можна, на жаль, тільки дуже рідко зустрінути статті, що поважно займалися б проблематикою визвольних рухів та революційних дій народів, які на смерть і на життя змагаються з російським імперіялізмом та його системою нищівної большевицької диктатури. Більшість статтей на т. зв. „східні теми" або тільки інформативного характеру або дешева сенсація, включаючи в те теж різні „інтерв'ю" та самореклямні „життєписи".

Однією з цих рідких статтей, що речево, з дійсним знанням справи та з правильними висновками підходять до комплексу визвольної боротьби народів проти Москви — це стаття більшого розміру, автором якої є Вальтер Шенк, уміщена в дуже поважному західньонімецькому тижневику, „Райнішер Меркур" з 25 березня ц. р. (ч. 13), п. н. „Спротив у Східній Европі". Вже сам підхід до проблеми зраджує, що автор зацікавлений нею не від нині.

На вступі гостро скритикуваши невігластво та фальшиві уявлення европейської громадськости та пресових коментаторів про визвольну боротьбу народів за залізною завісою, як теж основні, тому в своїх наслідках трагічні, німецькі та альянтські помилки щодо европейського Сходу та його народів, автор стверджує:

„Тут (в східній Европі) відбувається щось більше, як тільки розправа між супротивними доктринами за перевагу матеріялістичного думання: в боротьбі проти большевизму висловлюється сторічне змагання свободолюбних народів з російським імперіялізмом в його модерному, тим більш небезпечному, вияві, який загрожує вже не їх державним конструкціям, але й їх біологічним, моральним та національним субстанціям".

З'ясувавши безприкладну тупість і в зв'язку з нею зарозумілість нацистівської політики під час т. зв. „східнього походу", коли то „сотки тисячей вояків Червоної Армії добровільно кидалися в обняття німецьких „стратегічних обценьків", щоб в такий спосіб задемонструвати своє неґатнвне ставлення до большевизму, а позитивне до власних цілей своїх народів", автор вважає, що в останній війні Захід двічі зрадив цих учасників „приреченої долею боротьби, ...яку вони провадять кінець-кінцем для Европи проти ворога, що загрожує взагалі її свободі думання".

По-перше, коли Німеччина замість визволителя стала „новим небезпечним окупантом", що „безжалісно переслідував та знищував націоналізм окупованих народів, щоб покорити їх німецьким імперіялістичним та колоніяльним ціллям; що послабив життєві сили цих природніх протибольшевицьких резерв, що їх має Европа на Сході і що свідомо почувають себе східнім передпіллям Европи проти большевизму".

По-друге, коли „Атлянтійська хартія не знайшла застосування до визвольних змагань східньоевропейських народів", що зможе „призвести за залізною завісою до смертельного задушення права на самовизначення".

Далі автор характеризує історичну боротьбу за незалежність кількадесяти народів на Сході, ділючи їх на т. зв. „історичні" народи (поляки, угорці, румуни), що змагаються за відновлення своєї суверенности і на т. зв. „неісторичні" народи (естонці, латиші, українці, кавказці, туркестанці), що „під час боротьби народів в попередніх сторіччях були покорені і провідні верстви яких були денаціоналізовані до кінця 18 сторіччя", які все ж не відмовилися від прагнень власної державности.

„Серед цих народів є такі, — читаємо — що можуть глядіти на цілі періоди своєї державної консолідації, як от уркаїнці на свою колишню Київську Імперію (9 сторіччя — 1154), Галицько-волинське князівство (1154 — 1340), на козацькі державні конструкції ХУІ та ХУП сторіч, на роки державности після розвалу царату і на спроби відновлення держави на початку II світової війни, що їх згнобила Німеччина".

В. Шенк бачить основну базу сили протибольшевицьких визвольних рухів в непокореному колективізацією с е л я н с т в і, в природньопервісній р е л і г і й н о с т і людности та в глибокому н а ц і о н а л і з м і.

„Модерне західньоевропейське думання, — пише він — що відзначається відходом від національнодержавних поглядів, є склонне помилково тлумачити „націоналізм" східньоевропейських народів. Цей націоналізм не виключає понад-національні пов'язання і він не постав в наслідок надмірних себецінувань на тлі небезпечного обезвартіснення своїх сусідів, він —це конечне усвідомлення первісних народних сил та традицій, що природнім шляхом провадить до понад-національних об'єднань".

Далі згадується „І Конґрес поневолених народів Сходу" в 1943 р., що дав ідейний початок для постання АБН, в якому нині беруть участь представником 24 народів.

Про український революційно визвольний рух читаємо:

„Н а й в а ж л и в і ш и й в і д т и н о к ц ь о г о ф р о н т у з а й м а ю т ь у к р а ї н ц і, відповідно до географічного положення їхньої країни, до величини їхнього народу (із своїми 40 мільйонами, це щодо чисельности другий народ в СССР) та до своїх історичних осягів в боротьбі за власну державність. Витревалі сили їхнього селянства створили в Організації Українських Націоналістів (ОУН) свою політичну організацію, в Українській Повстанчій Армії (УПА) — небувалу підпільну армію партизан і в Українській Головній Визвольній Раді (УГВР) — своє військове, політичне та тимчасово-державне керівництво".

„Власне цей приклад українського спротиву характеристичний і повчаючий для внутрішньої політичної структури східньоевропейських народів. Українська визвольна боротьба прагне незалежну національну, це значить українську, державу, що в протиставленні до сучасної псевдо-державности совєтської України відповідала б демократичній волі народу".

Факт існування тільки однієї політичної організації в Україні автор пояснює так: „В кожду щілину багатопартійної системи різних політичних угруповань легко могли б ввійти зародки розкладу та розколу, вирощені по ляобраторіях НКВД".

Значення України, на його думку, лежить в тому, що вона творить „національно-історичну ключеву проблему Східньої Европи, бо у своїй понад п'ятирічній боротьбі вона зуміла знищити міт про всемогутність НКВД і іншим народам Сходу дала приклад про можливість та доцільність постійного спротиву".

Окресливши пасивний спротив і активну боротьбу як вияв свободолюбности східніх народів, в статті з'ясовується, „що фаза військових операцій за участю великих з'єднань закінчена, що ця фаза коштувала обі воюючі сторони, як це стверджують гідні довір'я джерела, великі жертви". Далі з'ясовані бойова тактика малими відділами, перехід на політично-конспіративну діяльність, використовування підпіллям депортацій людности, щоб поширити базу революційних дій на далекі простори СССР, значення підземних криївок як магазинів зброї, амуніції та харчів, як шпиталів. „При тому в різних районах появляються повстанчі відділи, н. пр., УПА, що в обороні людности виступають проти жорстокого терору НКВД, завдаючи ворогові втрати і підриваючи та розхитуючи авторитет його влади". Окреме завдання збройних рейдів УПА на Захід, щоб представництву УГВР на Заході, як теж експозитурам АБН, подати відповідні інформації з рідних земель.

На закінчення статті автор ставить справу сміливо та ясно, без будь-яких недоговорень:

„Пресові повідомлення та радієві вістки не дають належного ясного погляду на ситуацію спротиву (на европ. Сході), зате вони дають можливість розуміти, якими шляхами він піде: між межами того, що можливе в обличчі совєтського терору і того, чого можна вимагати від примусового почуття самозаховання та людської відваги. І то завжди ще після п'ятьох років!"

„В такій ситуації питання про можливість втримання цієї боротьби пересовується на почуття відповідальности Заходу: Якщо Европа викреслить із своєї пам'яти свідомість европейського значення цього спротиву на Сході, то із зникненням таємного струму, що із внутрішнього почуття співучасти в тій розправі пливе туди — навіть через залізну завісу — може заламатися витривалість тамошніх людей".

Французька газета: „Що знаєте про Україну?"

Паризький тижневик „Реформ" з 1 квітня (ч. 263) помістив на двох сторінках великого газетного формату статтю написану українцем Гаврилюком та французом Лоррелем п. н. „Що знаєте про Україну?", що складається з трьох частей — „Підпільний рух українського резистансу", „Вона знала 4 роки волі" та „Її історія, від селянських повстань козаків до визволення в 1917 р."

В статті десять фотознімок церковного будівництва, людських типів, руїн та відбудови міст, колгоспних піль, вбогої селянської хати і карта території УССР з тризубом. При фотознімках публіковані короткі довідки: Церква, Українські колгоспи, Героїзм праці, Культ матері. Окремо написане пояснення про походження „українського тризуба".

Перша частина присвячена питанні постання УПА, її боротьбі з німецьким окупантом, війні на два фронти — проти нацистів і проти большевиків. Згадана смерть Люце, шефа СА, маршала Ватутіна та польського віцеміністра ген. Свєрчевського—„Вальтера". „Військово підлягає УПА — пише газета — ген. Тарасові Чупринці, політично Українській Головній Визвольній Раді (Conseil Supreme de Liberation Nationale), що кермує цілим українським підпільним рухом". Докладніше обговорений 1947 рік — троїстий пакт СССР, Польщі та ЧСР проти УПА, рейди українських повстанців на Захід, в Польщу та Білорусію і в Юґославію для співдії з хорватськими „Крижарами". Оцінюючи силу УПА під час II світової війни, подано кількість українських повстанців в 1943 р. на 250 000, а в останніх місяцях війни на 300 000. Тепер УПА оперує малими, зате добре узброєними, відділами. Окремо підкреслена в статті підтримка української людности в боротьбі проти большевицького панування і утисків.

В другій частині обговорено чотири роки українських визвольних змагань — 1917—1920 — постання Центральної Ради, аґресивну війну московських большевиків, протибольшевицьку офенсиву українських армій влітку 1919 р. та звільнення Києва, імперіялістичні зазіхання Денікіна, спільний похід Петлюри з Пілсудським, Варшавський та Ризький договори і поділ української національної території між чотири її сусідів: Росію, Польщу, Румунію та Чехо-Словаччину. Про „самостійність" УССР газета пише:

„Зразу була вона керована українськими комуністами, яких однак обвинувачено в „націоналістичних ухилах" і ліквідовано ще перед 1933 р. З того часу її напосіли „мужі довіря" Сталіна післані до Києва. Довгий час був це Хрущов, генеральний секретар партії в Україні, відкликаний минулого листопаду до Москви і заменений Мельніковим, теж росіянином, зовсім невідомою постаттю в країні до часу його іменування. З другого боку зовнішня політика України зовсім не самостійна: вправді вона заступлена в Об'єднаних Націях, але вона не має ні амбасади ні консуляту в будь-якій країні".

Третя частина це дуже короткий перегляд історії України від Володимира Великого через козацькі повстання і козацьку державу Хмельницького до Мазепи і доби Тараса Шевченка. Окремо згадується царський указ з 1876 р. про заборону української мови.

*

Ця стаття, що дає пересічному читачеві французьких газет деяке уявлення про Україну, викликала реакцію в колах тих, кому мабуть не до вподоби зацікавлення французької громадської думки визвольною боротьбою України. Вже в черговому числі „Реформ" з 8 квітня появилися два листи до редакції, в яких „спростовується" деякі твердження статті. На жаль, автори листів не підписалися своїми призвіщами. Один з дописувачів вияснює, що Шалом Шварцбарт, знаний йому майже з дитинства, це не „большевицький аґент", як пишеться в статті, тільки „месник за жидівські погроми"; що активність теперішнього українського підпілля „позначена в серці горстки жидів середньої та східньої Европи, які ще залишилися при житті, новими вбивствами та погромами". І кінчить листа: „Гітлерівці та українські самостійники мають бодай такий спільний прапор: антисемітизм".

Повищі твердження анонімового дописувача треба найрішучіше засудити, бо вони звичайний наклеп на український визвольний рух. Не тільки колишнім та теперішнім оборонцям Шварцбарта — убивці, але й самому Шаломові Шварцбартові було добре відомо, що за погроми жидівської людности в Україні, інспіровані та в більшості виконувані деникінськими і большевицькими бандами, найменшу відповідальність ніс Головний Отаман Симон Петлюра, що був речником рівности перед правом всіх громадян української держави без огляду на національну, релігійну та расову приналежність.

Про „антисемітизм" українського підпілля під час і після II світової війни може говорити тільки наклепницька злоба, людиноненависництво та україножерство, в які тоґи вони не одягалися б. Несовісний наклепник найменшого поняття не має про жорстокості нацистівського свавілля в Україні, коли окремі команди ґестапо і СД знищували українських селян та інтеліґенцію, м. ін., за те, що хоронили жидівське населення перед такими же жорстокостями. Про це говорять безліч документів. Зокрема УПА боронила жидів. Якщо б вона була „антисемітська", як цього так дуже хотів би непідписаний дописувач, то чи в її лавах знаходилися б жиди на посадах військових лікарів? Чи головним санітарним шефом УПА-Захід бувби лікар-жид, що виступає під повстанським псевдонімом Гавриш, якого Українська Головна Визвольна Рада за совісне сповнювання важких обов'язків своєю постановою з 9 лютого 1946 р. іменувала до ступеня майора-лікаря? Пора б врешті скінчити з антисемітськими леґендами про УПА!

Другий дописувач боронить добру славу 35 міжнародної бригади в Еспанії, якою командував Свєрчевський-„Вальтер", тим самим теж його самого, мовляв, громадянська війна в Еспанії не була „аж ніяк війною між комуністами і антикомуністами" тільки „спільною боротьбою народів проти нацизму і фашизму". Така інтерпретація, однак, не заперечує ні в чому фактові, що Свєрчевський був комуністом та звичайнісіньким сталінським ступайком до своєї смерти на шляху Балигород-Сянік!

Національна революційна армія — не „отаманія"

В попередньому випуску журналу „До Зброї" ми коротко згадали про те, як зареклямував себе в німецькому тижневику, що появляється в Ганновері, — „Дер Шпіґель" з 30. 3. — Т. Боровець (Бульба), вказуючи на те, що на еміґрації не бракує людей, що на геройській боротьбі Української Повстанчої Армії — цього збройного рамені цілого українського народу — хотіли б спекти свою партійну печеню та збити собі політичний капітал. Досі збивання такого капіталу відбувалося на сторінках української друкованої та циклостилевої преси, тепер переноситься воно на сторінки чужинецьких газет. В ім'я чого воно робиться? В ім'я української визвольної справи, чи тільки для заспокоєння своїх персональних, нічим не оправданих, амбіцій? Читач, мабуть, сам знайде на те відповідь.

Довго йшли на еміґрації дискусії та полеміки на тему „партійних відсотків" в організованні УПА і в самій УПА. Лише документи надіслані з Рідних Земель, в яких Головне Командування Української Повстанчої Армії якнайвиразніше з'ясувало загальнонаціональний характер УПА, як всенародної української збройної сили, та прибуття на Захід рейдуючих відділів УПА заламали акцію перекручувань та натягувань характеру УПА на партійний еміґраційний копил.

Самореклямне використовування УПА починає, однак, відроджуватися наново. Знову постають претенсії „отаманів", що пускають у світову пресу інформації, статті, інтерв'ю, щоб баламутити міжнародну громадську думку, яка хоч поволі, зате доволі постепенно, отрясується від поширюваних Москвою та інших колишніх окупантів України (теж тих, що мріють про таку окупацію в майбутньому) фальшивих інформацій про українську визвольну справу та визвольну боротьбу. Ці ж ворожі українському визвольному рухові інформації намагалися і намагаються звести визвольну боротьбу українського народу тільки до персональних авантюр. Звідси постійне московське причеплювання українським визвольним змаганням якоїсь „—івщини". Але те, що корисне російським імперіялістичним клікам, зовсім шкідливе для української визвольної політики.

Згадувана вже нами стаття в „Дер Шпіґель" — це на п'ять шостих реклямова характеристика п. Т. Боровця і на одну шосту „інформація" про теперішню діяльність УПА. Основні тенденції статті такі:

Тарас Бульба, це творець УПА — а не собі організатор допоміжної „Поліської Січі" та отаман в Олевському районі на Волині; УПА, так би мовити, персональна армія „п. отамана" з одного боку, а з другого „його колеґи, (так пишеться бодай в статті) шефа українських партизанів Степана Бандери" — а не збройне рам'я українського народу; сьогоднішня боротьба УПА, це операції панцирами зразку Тигра, Пантери, Т 34 — а не широко розгорнена, збройно-політична боротьба народу, проваджена в тяжких умовах большевицького тотального терору. Такі „інформації" завершуються тим, що — тоді, коли УПА вже понад 7 років бореться проти окупантів України, в тому 6 років проти большевицько-російського імперіялізму — її „начальний отаман", що „в свому депівському одязі виглядає на ульмівського монтера", щоправда „без власного помешкання", чекає на.. „вибух третьої світової війни".

В статті уміщено ще генеральський портрет Т. Боровця, щоб, мабуть дати „інформаціям" більше доказових арґументів. Але, як нікого не потягнув цей портрет, в 1943 р. поширюваний в деяких районах Волині, так в 1950 р. не потягне він теж чужинців. Український народ вже настільки політично вироблений, що йому немає чого йти до „персональних армій" різних „отаманів", бо він не хотів і не хоче боротися за їхні дрібненькі амбіційки, тільки за свою суверенну державу, за право жити вільним життям. А чужий світ вже настільки інформований про збройну боротьбу в Україні, що тільки здвигає раменами на такі самореклямні витівки.

Щераз підкреслюємо: УПА розрослася та знайшла всесторонню підтримку українського народу тому, що вона побудована на

зразках загальнонаціональних революційних армій, що в ній не ставлять жадних осіб на п'єдестали божків. Ідея нації, боротьба за власну державу та інтереси цілого українського народу, яким беззастережно служили і служать всі вояки УПА, від Головного Командира до рядового бійця включно, дають тим найкращим синам українського народу сили до боротьби та віру в перемогу. Це теж зрозуміли були самі бійці відділу Бульби і вони при першій можливості підпорядкувалися командуванні УПА. Всі вони вірні своєму народові залишилися з ним, щоб продовжати боротьбу з окупантом і не „чекають на третю світову війну" в таборах ДП.

Не знаємо, якими мотивами керуються еміґраційні отамани. Дивно тільки, що в обличчі пролятої крови в Україні їхні амбіції не можуть вщухнути.

ОГОЛОШЕННЯ
в справі збірки на „Фонд Місії УПА"

Нести у світ правду про боротьбу Української Повстанчої Армії на Рідних Землях —

об'єднувати довкола визвольної боротьби всю українську еміграцію —

інформувати зовнішній світ про визвольну боротьбу українського народу, її цілі та зміст —

організувати допомогу цій боротьбі —

це завдання визначені Місії УПА закордоном.

Частини УПА, що їх за директивою Української Головної Визвольної Ради Головне Командування вислало бойовим рейдом через Чехо-Словаччину до розпоряження Закордонного Представництва УГВР, і нові групи бійців, що їх Головне Командування УПА далі висилає, вже самим фактом своєї появи на чужині об'єднали довкола визвольної боротьби на Рідних Землях всю українську громадськість закордоном, здобули для тієї боротьби її визнання, а на зовнішньому відтинку поінформували світ про визвольну боротьбу українського народу, так як досі сама еміграція не всилі була цього зробити.

Але на тому завдання Місії УПА не вичерпується. По лінії отриманих доручень діяльність Місії УПА має бути далі продовжувана.

На виконання поставлених завдань потрібні значні фонди.

Щоб їх добути, Місія УПА розписала збірку. В цьому пляні вислано на ряд відомих адрес поодиноких громадян та установ збіркові листи з проханням перепровадити збіркову акцію.

Господарський Відділ Місії УПА подає до загального відома дотеперішні наслідки збірки складені на підставі лист та розрахунків, що їх збирачі досі надіслали.

У Великобрітанії досі зібрано на збіркові листи :

ч.	5	зібрав	п. Д. Мельник	в Hockwold	6, 3, 6
ч.	35	,,	пп. Д. Мельник і М. Остафійчук	,,	6, 2,—
ч.	228	,,	п. Д. Мельник	,,	2,—,—
ч.	16	,,	п. Масляний	High Garret	7,10,—
ч.	46	,,	п. М. Гринюк	Drokelow Hostel	1, 4.—
ч.	29	,,	п. С. Салдан	Marlborough	6, 2,—
ч.	223	,,	п. Пороговський	High Ereall	5,11,—
ч.	105	,,	п. А. Кутень	Boston	1,11½
ч.	44	,,	п. М. Лучків	Wellington	10, 8,—
ч.	24	,,	п. П. Добош	Bieester	5,17.—
ч.	10	,,	п. І. Мороз	Doonfoot	1,11, 6
ч.	222	,,	п. В. Дурколевич	Doncaster	—,10,—
ч.	226	,,	п. Федай	Lodlow	7, 7,—
ч.	244	,,	п. Д. Максимлюк	Marlborough	1, 7, 6
ч.	235	,,	п. Ю. Катамай	Sheriffhalles	3,18, 8½
ч.	246	,,	п. В. Михайлишин	,,	2,14, 6
ч.	22	,,	п. А. Клапцуняк	Dalkeith	11,16.—
ч.	211	,,	п. М. Блонський	Hethesgill Host.	6, 9,—

Поіменні списки пожертводавців з кождого осередку подаємо в окремих залучниках до 4 випуску, за травень 1950 р., журналу »До Зброї«. Ці списки пересилаємо читачам по країнам: списки пожертводавців у Великобрітанії читачам в цій країні і т. д.

Всім пожертводавцям за їхні пожертви, які є виявом їхнього розуміння завдань, що їх має виконати Місія УПА, та всім збірщикам за переведення збірки складаємо нашу щиру подяку.

Дальші списки пожертв будемо оголошувати в наступних випусках журналу »До Зброї« в міру того, як напливатимуть списки та розрахунки.

Просимо всіх, хто отримав збіркову листу і ще не перепровадив збірки або, перепровадивши її, не надіслав повідомлення до Місії УПА, зробити це чимскоріше. Навіть дрібні але масові пожертви допоможуть створити відповідний фонд,

а з другого боку дадуть вияв роузміння української еміграції для визвольної боротьби УПА.

Шукаємо збірщиків у всіх осередках, де скупчується українська еміграція, до яких ми, не маючи адрес, не мали можливости вислати збіркові листи. Просимо зголошуватися по ці листи на адресу Адміністрації журналу »До Зброї«.

(—) В. Ворон
Керівник Господ. Відділу Місії УПА

ДО ЗБРОЇ

журнал української військово-політичної думки

Рік вид. III **березень/квітень 1950** **Випуск 3 (16)**

ЗМІСТ

		стор.
1.	Наша визвольна боротьба і проблема жертв (стаття передрукова з підпільної брошури в Україні з 1949 р.)	3
2.	Є. Прірка: Українські підпільні видання під московсько-большевицькою окупацією (II.)	13
3.	Фрагменти з бойових дій УПА в 1949 р.	23
4.	Із записок командира УПА	25
5.	Ізгой: До основних проблем постановки військової роботи на еміґрації (II.)	26
6.	сот. Я. Богор: Стратегічні й тактичні теорії, що лягли в основу II світової війни	38
7.	Єгчен Врецьона: Спір за стратегічну концепцію майбутньої війни і „тотальна дипломація"	47
8.	Бібліографія: „Майбутня поразка комунізму"	54
9.	З чужої преси	56

Видає Місія УПА при ЗП УГВР.
Друкарня Б. Криницького Авґсбурґ 3, Брандерштр. 3 шліссфах 58.

НАША ВИЗВОЛЬНА БОРОТЬБА І ПРОБЛЕМА ЖЕРТВ

Вже для всіх нині незаперечною й найвищою істиною є те, що народ може рости і розвиватися відповідно до своїх природних можливостей та бажань тільки в своїй назалежній державі. Після досвіду обох світових воєн і гірких розчарувань українського народу щодо міжнародної ,,справедливости", ,,допомоги" інших народів, ,,допомоги" ,,найдемократичніших" партій є вже нині для українського народу безперечною правдою і те, що ніхто нам власної держави не дасть задармо, що право на свободу треба виборотм собі впертою, завзятою боротьбою, яка нераз може тривати віки (козаччина в XVI — XVII ст., Ірляндія). Майже всі українці згідні сьогодні в тому, що така боротьба вимагає великих жертв в майні, особистій свободі, а навіть в тому, що для народу найцінніше — жертв у людах. Це нині ясно для кожного українця. Ще тільки певну частину нашого громадянства сьогодні турбують питання: 1) чи жертви мусять бути так великі; 2) чи доцільно саме сьогодні ці жертви класти; 3) чи не можна нічого зробити, щоб ці жертви були менші.

Кожному українцеві, який уже бачив різних окупантів на українській землі, стало ясним також і те, що кожний окупант, який би він не був і якими солодкими словами не прикривав би своєї злочинної роботи, — має одно на меті: назавжди заволодіти українською землею, яку загарбав, ,,освоїти", зробити її своєю кольонією, а український народ, який завжди міг би упімнутися за свою власність, як довго він ще існує, як мога більше знищити фізично, обезголовити (винищити провідний, активний елемент), зробити наймитом нації панів і поступово винародовлювати.

Така ,,програма" кожного окупанта щодо кожного поневоленого народу, тільки різні методи й час, на протязі якого окупант хоче знищити дану націю як окрему етнічну одиницю. Цієї ,,програми" окупанта щодо поневоленого народу ніяк не змінює і те, як поневолений народ поставиться до факту окупації: чи зустріне його активною боротьбою, чи йому поклониться покірно до стіп. В першому лише випадку

реалізацію „програми“ окупанта ставиться в залежність від висліду боротьби, який все таки може бути різний, не завжди корисний для окупанта, в другому ж випадку дається свою добровільну згоду на власну смерть.

Маючи на увазі таку „програму“ окупанта щодо підкореного народу (а що воно лише так, а не інакше, про це говорить досвід усієї історії), мусимо собі сказати, що жадні жертви, складені народом у боротьбі за своє визволення, тобто в боротьбі за своє право на життя, не можуть бути завеликі. Народ, який згори призначений окупантом на загибель, вибираючи боротьбу, нічим, так би мовити, не ризикує. Навпаки, як це ми вже раз сказали, перед ним є можливість у боротьбі перемогти. На це і наша і всесвітня історія дають нам багато прикладів. Він крім того, боротьбою створює для себе політично-моральний капітал, який завжди буде перешкоджувати окупантові здійснювати його програму асиміляції, винародовлення народу, отже, знову продовжує своє існування.

Це такі загальні ствердження, про які поневоленому народові обов'язково треба пам'ятати, коли йдеться про те, як великі жертви може він у боротьбі класти.

Тепер, візьмім до уваги жертви, складені нами у нашій визвольній боротьбі в останні роки. Вони, безумовно, великі. Згинули тисячі найкращих українців, згинула найкраща частина найбільш патріотичної молоді. Згинули в боротьбі проти безправ'я, проти варварського насильства, в боротьбі за своє право на незалежне життя. Цієї втрати в біологічній субстанції народу, цієї втрати в людях не можна вирівняти жадними скарбами світу. Ми, живі, не можемо бути байдужі до цієї нашої втрати. Це — з одного боку. З другого ж боку, ми, живі, які ще не здійснили наших ідеалів боротьби, не оцінюємо, як це робить деяка частина нашого громадянства, понесених нами втрат у людях, як нашу національну трагедію. Ми в цьому випадку навіть оптимісти. А до оптимізму, навіть в обличчі таких жертв, які ми склали останньо, дає нам підставу наша історія, наше минуле.

Бо ж скільки українців загинуло впродовж XVIII і XIX сторіч, як учасників царських російських армій за інтереси російської імперії, яка їх жорстоко поневолювала і гнобила. Скільки українців — учасників царських армій загинуло в період першої світової війни в Східній Прусії, Карпатах.

на всьому величезному фронті від Балтійського до Чорного морів, в Малій Азії на протитурецькому фронті. Їх загинуло мільйони. Також сотні тисяч українців загинули за інтереси Австро-Угорської імперії. А в роки між двома імперіялістичними війнами? Лише в період голоду в Україні в рр. 1932-33 загинуло коло 7 мільйонів українців; вони загинули не в боротьбі, а в наслідку голодної смерти на своїй землі, ограблені окупантами. І про них ми сьогодні згадуємо лише як про жертви терору, жертви окупантського грабежу, насильства, а не як про жертви самостійницької боротьби. А якщо б вони загинули в боротьбі за самостійність свого народу, то це було б почесніше як і для них, так і для всього народу, було б більше будуючо. А скільки мільйонів в той час загинуло в тюрмах, на далеких засланнях, по різних воркутах, колимах, на біломорканалах та інших сталінських „дальневосточних стройках"? Скільки ж, нарешті, мільйонів українців загинуло в період останньої війни як учасників червоної армії, як учасників СС-дивізії, на різних роботах поза межами України. І чи ж, маючи на увазі з одного боку, оті мільйони жертв, які складав на протязі історії і ще сьогодні складає український народ за інтереси своїх ворогів, і, з другого боку, ті тисячі жертв, що їх він склав у революційній самостійницькій боротьбі в останні роки, — ми маємо право говорити про ті жертви, які б вони не були для нас болючі, як про нашу національну трагедію, маємо право оцінювати їх як жертви завеликі. Нашою трагедією були і є ті мільйони українців, що мусіли гинути впродовж сторіч і ще сьогодні гинуть за не свою, а чужу справу. Ця трагедія кінчається сьогодні, коли вже тисячі гинуть за справу Самостійної України, коли вже мільйони борються за справу визволення українського народу. Сьогодні кінчається трагедія рабів і родиться епопея народу-героя. І саме цей факт, навіть в обличчі наших нинішніх жертв, настроює нас оптимістично. Саме цей факт дає змогу нам, живим, які ще не осягнули своєї мети, правильно розуміти розміри цих жертв, які ми склали в останні роки і сьогодні ще далі складаємо, дає нам змогу оцінити ці жертви.

І ще одне в цьому місці дуже суттєве питання. Де гарантія того, що ті люди, які загинули в нашій революційній боротьбі, жили б, а не загинули б, нпр., як учасники німецьких чи большевицьких армій на фронті? Чей же большевики, як лише вступили на наші землі, загортали

ввесь, без вийнятку, чоловічий елемент до червоної армії. А ми бачимо, скільки з тих змобілізованих до червоної армії повертається сьогодні додому здоровими і скільки їх лишилося живими.

Наше сьогоднішне становище треба вміти бачити в історичній перспективі, треба мислити не масштабами окремих сіл, районів, а всеукраїнськими масштабами. А коли ставимо собі питання про те, чому такі великі жертви, то треба вміти поставити і друге питання, що дуже тісно зв'язане з першим: чи наші жертви були б менші, якщо б не було боротьби? Хто вміє дивитися широко, хто добре знає минуле наше і інших народів, хто добре знає наше сучасне — той ніколи не буде впадати в песимізм із приводу жертв, понесених нами в останій час.

І ще про одне треба пам'ятати тим, які надто песимістично оцінюють сьогодні наші жертви. Ми живемо в імперії, в якій не існує демократія, не існують жодні громадянські права, в якій офіційно глузується з гуманности, в якій з найбільшою послідовністю і без найменшого розбору здійснюється жорстокий принцип: „Якщо ворог не здається, його знищують". Живемо в добі, що її колись один з наших поетів назвав „жорстокою як вовчиця". Живемо в добі, в якій щоденним явищем є знищування не окремих одиниць, а масове знищування цілих груп, цілих кляс, цілих народів. Проти нас застосовуется нашими ворогами найпідліші, найбільш варварські прийоми. Проти нас використовуються найрізноманітніші засоби нищення, що їх так масово продукує сьогоднішня техніка. Між нами і ворогами такі взаємовідносини, що ніхто з нас не бажає собі попасти живим у руки ворога. Все це, звичайно, повинно відповідно модифікувати наші поняття „великих" і „малих" жертв.

Чи доцільно саме сьогодні класти такі великі жертви, тобто, іншими словами, чи доцільно сьогодні вести таку боротьбу, яку ведемо ми? Безумовно, так. Хоча це окреме і дуже широке питання, ми постараємося в цьому місці на нього найкоротше відповісти.

Ми, по перше, не сміємо ніколи забувати про те, що ми пішли на повстанську боротьбу в той час, коли український народ стояв перед дилемою: або добровільно згодитися на своє знищення окупантами в концтаборах, на роботах, в окупантських арміях на фронтах — або боронити своє життя,

поставити активний спротив терористичній політиці окупанта. З доцільності прийняття цього другого рішення, в доцільності вибору цього другого шляху, шляху боротьби ніхто не сумнівається.

По-друге, в той час, коли за наші землі, за наші багатства, за право володіти нами боролися імперіялісти, ми не могли лише мовчки дивитися на це. Ми мусіли в цей час сказати своє слово, мусіли заявити про своє право бути господарями на своїй землі. А це своє право ми могли найвимовніше заявити, лише піднявши збройну самостійницьку боротьбу проти окупантів. Тому ми її підняли. Ніякі меморандуми, ніякі інші акції дипломатично-політичного характеру не могли нам в цьому випадку заступити збройної боротьби.

По-трете, коли сьогодні большевики ввели на міжнародну арену свою агентуру, т. зв. уряд УССР, для того, щоб доказати світові, що нібито український народ має свою незалежну державу, що в СССР нібито немає ні національного, ні жадного іншого гноблення, — саме сьогодні існує пекуча потреба в фактах, які б доказували, що сьогоднішній большевицький київський нібито український уряд — це ніщо інше, як агентура большевицької Москви, що цей уряд не має нічого спільного з інтересами українського народу, не представляє цих інтересів, що український народ не підтримує цього уряду, прагне до його повалення, прагне до свого визволення з під опіки большевицької Москви, до свого повного усамостійнення. Сьогодні є пекуча потреба в фактах, які б доказували, що в СССР існує національне гноблення, експлуатація працюючих, немає демократії, існує диктатура, терор, існує протисталінська революційна боротьба. Все це блискуче доказує наша сьогоднішня революційна боротьба. Якщо б не було сьогодні нашої боротьби, нашому Закордонному Представництву важко було б доказувати світові, що всі мануїльські, петровські, бажани — це московські аґенти, зрадники українського народу, а не його представники, що вони на кожному кроці брешуть про український народ. Факти нашої боротьби для Закордонного Представництва УГВР в його роботі — найпереконливіші аргументи проти большевицької брехні, проти большевицьких підступів.

По-четверте, внаслідок співпраці СССР з західніми альянтами в час війни і, в зв'язку з тим, внаслідок широкої большевицької пропаганди в цих країнах широким масам

цих країн важко здати собі справу із справжньої суті большевицького режиму, большевицького ладу. Перешкоджує бачити СССР таким, яким він фактично є, і те, що СССР разом із західніми альянтами переміг гітлерівську Німеччину і в цей спосіб завоював собі до деякої міри симпатії непоінформованих людей у світі. Якщо б не було нашої протисталінської боротьби, яка мусить застановляти всіх думаючих людей і, вкінці, розкривати забріханість большевицької пропаганди, знову важко було б переконувати маси в тому, що большевизм — їх найбільший ворог, що його треба знищити.

В цьому місці треба також пам'ятати про те, що в наслідку великого поширення партизанських форм боротьби серед різних поневолених, головно гітлерівцями, народів, ця форма маніфестації справжньої волі народу завоювала собі в останній час право громадянства в світовій опінії. Хоче сьогодні хтонебудь доказати світові свою ворожість до гітлерівського режиму в недавньому минулому — доказує її фактами боротьби національного „руху опору". І світ лише такі факти приймає як достатньо переконливі аргументи. Наша сьогоднішня боротьба — це також найпереконливіший для світу доказ нашої ворожости до большевицького режиму, наших самостійницьких прагнень.

По-п'яте, нашою боротьбою ми остаточно переконуємо всіх тих, кого ще треба переконувати в тому, що нам належиться місце серед вільних народів світу. Для майбутніх поколінь створюємо морально-політичний капітал, на якому вони будуть виховуватися, з якого будуть черпати снагу і сили до дальшої боротьби. Це, зокрема, важливий для нас момент також тому, що наша боротьба сьогодні ведеться при відсутності збручанського кордону, на неї дивляться маси всієї України. Ось чому нам доцільно вести протисталінську боротьбу сьогодні, ось чому доцільно сьогодні класти навіть більші жертви.

Жертви, які ми складаємо в нашій боротьбі, хоч як це звучить парадоксально, в кожному випадку не означають того, нпр., що ми як народ в політичному відношенні слабнемо. Навпаки, вони підтверджують наш ріст, наш рух вперед. В наслідку того, що ми пішли на жертви у Визвольних Змаганнях 1917-23 рр., ми, як нація, в період між двома світовими війнами були сильніші, як до першої світової війни. В результаті нашої теперішньої боротьби ми, знову, як нація, не зважаючи на понесені втрати в людях, будемо напевно

сильніші завтра, як сьогодні. Це й є особливість визвольної боротьби поневоленого народу. І про цю особливість ми, коли розглядаємо питання жертв, мусимо обов'язково пам'ятати.

У зв'язку з питанням про те, чи доцільно нам саме сьогодні класти жертви, ми хотіли б зупинитися ще над однією справою. Дехто з наших громадян, говорячи про жертви, звичайно, зітхає тому, що, мовляв, вони, може, падуть ще „заскоро" що вони ще, може, „передчасні", що ще не настав, може, „відповідний момент" до такої боротьби. Так звичайно думають громадяни, які дуже по-шкільному, можна навіть сказати — по дитячому розуміють питання нашого справжнього визволення. Їм здається, вони навіть переконані в тому, що в ході подій може існувати лише один такий рішальний для боротьби поневоленого народу момент, коли варто піднімати широку збройну боротьбу. В такий момент, так звичайно говорить такий громадянин, не жаль навіть найбільших жерств. Їм здається, що це зовсім проста справа підняти в такий момент ввесь народ як один чоловік (вони обов'язково лише так про цей момент говорять і лише так собі його уявляють), і що цей повсталий народ з усієї сили вдарить по ворогові, з якого і сліду не останеться, і ми найдемося вже, нарешті, в своїй державі.

Що в ході подій і революційної боротьби народу може заіснувати такий вирішальний момент, коли треба цілий народ кинути на боротьбу, коли треба повести остаточний наступ проти окупантів, — це так. Але найскладніше завдання визвольного руху — вміло використати цей момент, перемогти в ньому. Навіть найбільш сприятливий для визвольної боротьби народу момент останеться невикористаний, якщо під час нього народ не буде якслід підготовлений до рішальної боротьби. А як же ж народ до цієї рішальної боротьби може підготовитися? Він може підготовитися до неї лише в той спосіб, що зробить передтим кілька солідних репетицій, проб. Кожна армія своє теоретичне знання старається провірити, закріпити, поглибити практично на маневрах. Кожна з сучасних армій досягла вищого ступеня воєнної майстерности лише в результаті воєнних дій на бойових фронтах під час останньої війни. Не інакше обстоїть справа і з революційною боротьбою. Самого бажання не вистачає, щоб перемогти у відповідний момент. В цей момент треба також вже мати у вищому ступені засвоєне мистецтво перемагати. А таке ми-

стецтво здобувається лише в практичній боротьбі. Це тим більше важливо, що, як встановлено на основі історії, такий досвід мусить собі самостійно здобувати кожний народ, часом навіть кожне покоління. Отже, якщо навіть наша сьогоднішня боротьба — це лише наші „репетиція", наші „маневри", а такий висновок з огляду на теперішню міжнародну ситуацію, ще дуже передчасний, то й в цьому випадку вона доцільна. Доцільні й складені в цій боротьбі жертви.

А тепер відповімо ще на останнє питання. Чи не можна нічого зробити, щоб ці жертви були менші?

В цьому напрямі можна навіть зробити дуже багато і не треба на це надто великих зусиль. Тільки треба, щоб кожний учасник українського революційно - визвольного руху, кожний громадянин, який живе легально, точно виконували всі накази, інструкції, вказівки та доручення, що їх видає наш Провід. Особливо треба, щоб усі вони про справи українського революційно - визвольного руху взагалі не говорили з невтаємниченими особами, навіть з його учасниками, якщо вони до даної справи не мають ніякого відношення, щоб добре конспірували себе, оточення і роботу, не поступали легкодушно і недбало, якщо йдеться про справу безпеки, училися з досвіду і других учили, щоб звертали собі взаємно увагу на промахи й недотягнення.

Коли кожний буде пам'ятати, що 9/10 наших жертв — це жертви внаслідок доносів і всип, до яких не один з нас причинився своїм язиком, лінивством, невиконанням наказів (варти, криївки, обезпечення на постоях і т. д.) та інструкцій згори; коли кожний буде здавати собі справу з того, що він завжди співпрацює з сексотом тоді, коли забагато говорить; коли кожний буде тямити, що не вільно легковажити собі таких справ, як розвідка, обезпечення, варта, наказ, досвід, пам'ятати, що втома, забуття чи занедбання не виправдують промахів в тому напрямі і що життя та безпека кожного — це не тільки його особиста, а й загально-національна справа, — тоді число жертв значно зменшиться, український революційно - визвольний рух стане не переможний, а це, в свою чергу приспішить день нашої остаточної перемоги, — приспішить здобуття Української Самостійної Соборної Держави.

Від Редакції: Передрукована брошура, що під повищим заголовком появилась друком в 1949 році в підпільній „Друкарні ім. Лопатинського в Стрию„ на Рідних Землях.

Тема статті цікава зокрема для української політичної еміґрації, в колах якої ще сьогодні йде дискусія на повищу тему. Не підписаний автор в Україні ставить питання гостро і дає на нього одверту, переконливу відповідь. Фотознімок з цієї брошури побачить читач на 21 стор. нашого журналу.

З ВЕЛИКОДНИМИ СВЯТАМИ, З ВОСКРЕСЕННЯМ ХРИСТОВИМ

Українську Головну Визвольну Раду та її Закордонне Представництво, Головне Командування та Головний Військовий Штаб УПА і всіх командирів та бійців Української Повстанчої Армії, визвольно-революційне підпілля й ввесь Український Народ на Рідних Землях, вояків УПА на чужині і все патріотичне Українське Громадянство розкинене в цілому світі поза кордонами Воюючої України

вітає щирим українським великоднім привітом:

ХРИСТОС ВОСКРЕС—ВОСКРЕСНЕ УКРАЇНА!

МІСІЯ УПА ПРИ ЗП УГВР.

Збірковий «жетон» Української Повстанчої Армії із збірки на «Писанку УПА» з 1949 року. «Жетон» виконаний в семи барвах. Такі «жетони» українська людність називає «українськими грішми».

(З архіву ЗП УГВР.)

Є. ПРІРВА

Українські підпільні видання під московсько-большевицькою окупацією

II.

Видання Української Головної Визвольної Ради

Заки приступити до ширшого обговорення українських підпільних видань під большевицькою окупацією, коротко задержимося над їхнім розподілом за організаційними центрами, які видають цю літературу та над характеристикою підпільної літератури, видаваної поодинокими формаціями визвольного руху.

Під цим оглядом підпільні видання поділяються так само, як політична структура українського визвольного руху на Рідних Землях, це є на видання УГВР, УПА і ОУН.

Під большевицькою окупацією Українська Головна Визвольна Рада видавала »В і с т н и к У Г В Р«, опісля інший офіціоз »С а м о с т і й н і с т ь«. Коли в 1948 р. впала в руки ворога друкарня »Самостійности« разом з готовим до друку другим числом журналу за квітень 1948, Бюро Інформації УГВР почало видавати не періодичними випусками, бюлетин п. н. »Бюро Інформації УГВР«. В цих виданнях є поміщувані офіційні повідомлення, постанови, комунікати та інші офіційні матеріяли керівного чинника українського визвольного руху — УГВРади, офіційні матеріяли Головного Командування УПА, політичні публікації, в яких з'ясовується актуальні загально-національні внутрішньо-українські справи, фіксується боєву діяльність УПА і революційного підпілля та оборонні акції української людности. Н. пр. ч. 2. »Бюра Інформації« за серпень 1948 р. поміщує такі матеріяли: »Постанови УГВР«, »У голови Генерального Секретаріяту УГВР — Р. Лозовського«, »До генези УГВР«, »З большевицького терору на українських землях«; ч. 3 за вересень 1948 р. поміщує: »З боєвих дій УПА і революційного підпілля на українських землях під большивицькою окупацією«, »З дій УПА на західніх окраїнах українських земель«.

Бюро Інформації УГВР видає також звернення і заклики до українського народу з приводу важливіших подій чи плянований акцій, н. пр. »Українській Народе!« — звернення УГВР в справі »виборів« до т. зв. »Верховної Ради СССР« з 9. лютого 1946 р., в якому закликає бойкотувати вибори, »До Українського Народу під московсько-большевицькою окупацією« — звернення УГВР в справі »виборів« до т. зв. »Рад депутатів трудящих СССР« 21 грудня 1947 р.

Видання Української Повстанчої Армії

Видання УПА поділяємо на: центральні — видавані Пресовим Бюром ГК УПА (Головного Командування) і теренові — видавані пресовими бюрами нижчих команд УПА. Центральні видання УПА є поширювані в цілому терені і в них поміщувані офіційні матеріяли Головного Командування УПА. Теренові видання УПА поширювані лише в свому терені.

Пресове Бюро ГК УПА видає в 1945-46 рр. військово-політичний журнал »П о в с т а н е ц ь«. В цьому часі появилося 9 чисел. В журналі були поміщувані фахові військові статті, найчастіше теоретична розрібка найновішого досвіду в революційно-повстанській боротьбі, статті на актуальні військово-політичні теми, політичні статті, хроніка боротьби. Також була літературна сторінка.

Пресове Бюро ГК УПА видало ряд фахових військових підручників, н. пр., »Боєвий правильник піхоти« (від поодинокого стрільця до стрілецького полку), «Боєвий правильник партизанки« та »Рейди« — фахова розрібка партизанеької тактики з узглядненням найновішого досвіду. Пресове Бюро ГК УПА випустило цілий ряд брошур, листівок, закликів, відозв, осторог тощо. В перших роках большевицької окупації України видавано великий друкований гумористичний журнал »П е р е ц ь«.

Пресові бюра при нижчих командах УПА, Командах Воєнних Округ, а то й Командах Відтинків, майже завжди видають періодичні, чи неперіодичні журнали або газети, не згадуючи вже про перевидання центральної літератури. Н. пр. Пресове Бюро КВО (Команда Воєнної Округи) УПА-Буг видає »С р і л е ц ь к і В і с т і« -- друковані на цикльостилі, видано одноразово неперіодичний журнал »Л і т о п и с У П А« (осінь 1947 р.). Пресове Бюро КВО УПА-

Говерля видає періодичний журнал »Шлях до перемоги«.

З рамені УПА видаються теж брошури, звернення, заклики, остороги, кличі тощо. Н. пр., »Заклик до населення України в справі збирання обвинувальних матеріялів на большевицьких злочинців« — виданий в 1946 р., »Наша визвольна боротьба і проблема жертв« — брошура, перевидана в 1949 р. (поміщена в цьому числі »До Зброї«), »Гімн почеволених народів« — виданий в 1949 р., »До вислужника« — осторога до большевицьких вислужників, видана за підписом »Українські Повстанці« в 1949 р. »Школярі« — заклик до учнів, виданий 1949 р., »За що бореться УПА« — програма УПА, перевидана в формі брошури в 1949 р.

Належить також згадати, що при кождій КВО УПА були картографічні осередки, в яких виготовлялися військові карти різних масштабів, що були опісля розіслані до відділів і підвідділів. Карти були виготовлювані ручно.

Видання Організації Українських Націоналістів

Так само, як і видання УПА, видання ОУН поділяються на центральні і теренові. Центральні видання — це ті, які видає Провід ОУН, чи Відділ Пропаганди при Проводі ОУН. Провід ОУН видає великий політичний журнал »Ідея і Чин«. За большевицької окупації вийшли чотири числа: сьоме, восьме, дев'яте і. десяте. В «Ідеї і Чин« поміщуються політичні публікації, хроніку боротьби, офіційні повідомлення і звернення Проводу ОУН. Крім того, Відділ Інформації і Пропаганди при Проводі ОУН видає з травня 1949 р. бюлетин »Осередок Пропаганди і Інформації при Проводі ОУН«, який виходить неперіодичними випусками (приблизно квартально) по сьогодні. В перших роках большевицької окупації Провід ОУН видавав також газету »За Українську Державу«. При вищих організаційних клітинах ОУН — Краєвих Проводах — рівнож появляються періодичні і неперіодичні газети та журнали, які дуже часто своєю якістю і змістом не багато уступають центральним виданням. Н. пр., на високому рівені видаваний орган Проводу КК ОУН (Карпатського Краю) — »Пропагандист«, чи орган Проводу ОУН ПЗУК (Волинь і Полісся) — »Інформатор«. Таксамо відділи пропаганди при нищих

клітинах ОУН, включно до надрайонових проводів, майже завжди видають невеличкі журнали та газети, або принайменше радієві вісті.

Таксамо, як і УПА, ОУН видає брошури, звернення, заклики, відозви, остороги, кличі. Вони редаговані звичайно централъно, а нижчі клітини пропаганди ОУН їх перевидають і поширюють.

Вже повище зіставлення показує на те, що є різниця між виданнями поодиноких формацій українського визвольного руху. Їх характер такий же як виконувані тими поодинокими формаціями функції в цілости визвольного руху.

Характер видань

Переглядаючи зміст видань УГВР, ми бачимо, що їх характер такий сам, як офіціозів всіх урядів. (Постанови, звернення, накази і постанови ГК УПА тощо). УГВР в своїх виданнях займає лише становище до загальнонаціональних питань і видає унапрямлюючі з'ясування, звернення до народу у важливих загальнонаціональних справах і постанови про нагородження і відзначення вояків УПА і членів революційного підпілля.

Видавнича діяльність УПА не обмежується до фахововійськової проблематики, призначеної довикористання внутрі самих відділів. УПА друкує військово-політичну і суто-політичну літературу, в якій порушується найрізнородніші ділянки життя народу, а також видання, в яких роз'яснюється бойово-політичну акцію УПА. Н. пр., роз'яснення, чому УПА розбила якийсь осередок ворога, заклик чи пересторога до співробітників та функціонарів МВД тощо. Про політичний характер УПА свідчить хоча б те, що поодинокі команди УПА мають свої відділи преси, пропаганди і інформації. Українська Повстанча Армія, побудована на зразках революційних армій, бореться з ворогом передусім в ідейній площині і найкращий вислів цього ми знаходимо в її літературі.

Бойово-політичну діяльність УПА в площині формування спільного фронту боротьби всіх народів, поневолених СССР, з'ясовує повстанський публіцист О. Гончарук в статті, поміщеній в органі УГВР »Самостійність« ч. 1. (перевидано на еміґрації) — »Українська Повстанча Армія — носій ідей визволення і дружби народів«. Вклад УПА в політичну діяльність в інших

площинах боротьби з большевизмом ще належно не з'ясований, але він не менший як в ділянці організування фронту поневолених народів.

Характер видань ОУН виключно політичний. Ці видання порушують всі ділянки боротьби українського народу з большевизмом в ідейно-політичній площині. Політичні брошури і з'ясування розкривають реакційність большевицької системи, малюють образ нового, вільного світу на звалищах большевицької тюрми народів і організують боротьбу проти московсько-большевицького імперіялізму. Це стосується вже до змісту підпільних видеань, до якого ми ще повернемо.

Одночасно з бойово-політичними акціями, які виконує ОУН, появляється література, в якій з'ясовується ціль цих акцій і надається їм політичного характеру і доцільности. Н. пр., заклики й остроги для організаторів і членів ініціятивних груп та правлінь колгоспів (в пляні протиколгоспної акції), остороги мвд-івським співробітникам (в пляні боротьби з МВД), чи заклики до молоді в пляні боротьби за душу молоді.

Роди підпільної літератури

Цілковита заборона вільного друкованого слова в большевицькій системі поневолення, неможливість одержувати закордонні видання поза офіційними, строго цензурованими і унапрямлюваними московсько-большевицькими імперіялістами виданнями унеможливлюють підсоветському громадянинові правильно оцінити міжнародні відносини, зрозуміти всю облуду експлуататорського большевицького режиму, знайти шляхи до боротьби з ним за своє визволення. Тому підсоветська людина шукає вільного друкованого слова, яке давало б розв'язку всіх наболілих життєвих питань. На ці всі питання старається у своїй літературі дати відповідь український визвольний рух. Підпільні можливості не дозволяють на те, щоб у своїх виданнях порушувати всі ділянки життя, тому український визвольний рух обмежується лише до політичної проблематики.

Підпільна література дуже різнородна у своїй формі і за своїм змістом. Поруч поважних публікацій, зустрічаємо гуморески, літературні твори, поезії, короткі лозунги, ядерні гасла. В цей спосіб пропаганда українського визвольного руху є доступна до різних прошарків підсоветського суспільства — до одних промовляє поважна публікація, до інших

гумореска, до ще інших короткий, ядерний клич. Нище затримаємося над поодинокими родами літератури, щоб подати їх належну оцінку.

Журнали — дуже широко розповсюднена форма друкованого слова в підпіллі. Видають їх центральні керівництва українського визвольного руху, а також нижчі теренові клітини. Журнали видають теж нижчі команди УПА, Команди ВО УПА, а то й КВ УПА, чи теренові проводи революційного підпілля ОУН, почавши від краєвих — до надрайонових проводів. Зміст журналів та їх журналістична вартість залежать від того, хто видає цей журнал і які є журналістичні сили.

Про центральні видання ми вже говорили в попередньому розділі. Подібний зміст мають журнали теренового видання, які в більшості появляються друковані на циклостилі. Якщо це видання УПА, то поважну частину журналу займає військова тематика, якщо видання ОУН — їх характер політичний. В цих журналах дуже часто поміщувані передруки з центральних видань, актуальні передруки з большевицької і закордонної преси — з коментарами, або і без них. Якщо журнал появляється періодично частіше (що сім, десять, чи пятнадцять днів) поміщуються в ньому найновіші актуальні радіовістки, якщо появляється рідше, неперіодично, — то міжнародні огляди, готовлені на підставі советських і закордонних радіопересилань.

Появляються також підпільні журнали для молоді, як от «На чатах», «На зміну». В цих журналах поміщуються матеріяли з історії України, спогади з боротьби, поезії, публіцистичні статті на виховні теми, політичні статті, в яких викривається дійсне обличчя большевизму. Ціль журналу виховувати молоде покоління на високовартісних, національно свідомих, невгнутих борців за визволення України.

Газети. В перших початках большевицької дійсности — 1944-45 рр. появлялися центральні і багато теренових газет. Обличчя всіх підпільних газет політичне. Їхнє завдання таке ж, як кожної преси : інформувати читача про політичний події в світі, реагувати на всі потягнення ворога і їх розʼяснювати читачеві, інформувати читача про літературні і культурні процеси в Україні та в світі. Видавання центральних газет стримано черөз трудність у видаванні, а також тому, що більшість газетного матеріялу по деякому часі тратила свою актуальність. Ролю центральної газети вико-

нують тепер теренові. Більшість теренових підпільних газет друковані на циклостилі. Вістки із світу звичайно редаговані на підставі звідомлень різних радіостанцій.

В підпіллі друкуються також гумористичні газети. Найважливіша з них, «Перець», видавана Пресовим Бюром Головного Командування УПА, яка появлялася друком під час німецької і в перших роках большевицької окупації. «Перець» ілюстрований багатьома високомистецькими кольоровими карикатурами.

Вістря сатири гумористичних газет звернене в головному проти СССР, але поміщувано також гуморески з повстанського життя і побуту людности. Також появлялися теренові гумористичні газети, н. пр., «Лісовик» і ін.

Якщо в якомусь терені не було гумористичної газети, то сторінка гумору звичайно була в видаваних відповідними осередками інформації інших газетах.

Брошури. Друкування брошур, це улюблена форма друку українського визвольного руку. В одній брошурі звичайно розроблюється одну проблему, н. пр., «Українсько-польські взаємини» — З. Савченка, «Большевицька демократизація Европи» — П. Думи, «Наша визвольна боротьба і проблема жертв», «До генези Української Головної Визвольної Ради» — ген. Тараса Чупринки, «У голови Генерального Секретаріяту УГВР Р. Лозовського» тощо. Розмір підпільної брошури — кишеневий. Це тому, бо така форма практична в пересилці, кольпортажі і в підкиданні, н. пр. до кишень, а також краще її заховати перед контролями ворога. Зміст брошур — політична публіцистика. Також, головно в останніх двох роках, появляються брошури для молоді, як випуски видавництва «Слідами Героїв», «Полковник Іван Богун», «Полковник Грегіт-Різун», «Сотник Черник», що разом з іншими виданнями переслані до ЗП УГВР. Величина їх така, як попередніх, бо вони призначені передусімо для легально жиючої молоді.

Художня література. Крім публіцистики появляється в підпільних умовах боротьби також художня література. Це оповідання, нариси, новелі, сатири, поезії, навіть драми.

Найважливіші представники підпільної художньої літе-

ратури, це Йосип Позичанюк, автор новель: «Зелений шум», «Гуляйпільські хлопці», «В полі» і інші, поет Петро Волош-Гетьманець, автор збірок: «Мої повстанські марші» і «Ранок смерти», Богданна Світлик — літературне псевдо М. Дмитренко, автор оповідань: «Михайлик», «Учителька» і ін., поет Марко Боєслав, автор збірки «Поеми», драми «Сталь без іржі» і ін.

На високому рівені під мистецьким оглядом написані фейлетони та сатири, кращі з них друковані в «Перці», чи випущені в окремих брошурах, як «Лист українських повстанців до Йоськи Сталіна», «Про Остапа Вишню, сибірську дірку і сталінську чухавку», «Казка про мудру політику і довге терпіння», «Для прикладу так скажу».

В підпіллі були також перевидані літературні твори, що мали актуальну політичну тематику, як н. пр. »Гупульський курінь» О. Бабія, боєві поезії О. Олеся, Є. Маланюка і ін. Також були широко друковані календарці «Календарець українського повстанця« і «Календарець українського революціонера» кожного року. Один з них, «Календарець українського повстанця» за 1947 р. був перевиданий на еміграції. Зміст календарця — церковий та історичний календар, дещо з підставових заложень українського визвольного руху, повстанські пісні, боєві поезії тощо.

В той час, коли підпільна публіцистика так за своїм змістом. як і журналістичною вартістю стоїть на дуже високому рівні, — художня література за малими винятками під оглядом її мистецької вартости в багатьох випадках недомагає. Це звичайно спроби початкуючих майстрів слова. Однак її політична вартість незаперечна і як така, вона виконує немалу ролю в протибольшевицькій пропаганді українського визвольного руху на Рідних Землях. З цих творів вдаряє кожного читача боєвий рух, безпосередність, патріотизм, — і якщо ідеться про прозу — її вартість як хронікарського матеріялу, взятого безпосередньо з життя. Цей рід літератури призначений передусім для цивільної людности.

Листівки, плякати, кличі і заклики. Найбільш улюбленою формою української підпільної літератури для поширювання по містах, в робітничих скупченнях, осередках ворога, н. пр., серед червоноармійців підчас їхнього

Підпільні видання українського визвольного руху на Рідних Землях.

(З архіву ЗП УГВР.)

побуту в Україні, є листівки, плякати, кличі, заклики. Їх розкидають, наліплюють — якщо кличі і заклики то рисують на стінах, нарканах тощо. Їх кількісно випускають підпільні друкарні дуже багато, більше як іншого друкованого слова.

Цього роду література звичайно централізована і більша її частина видається тільки центральними керівними органами українського визвольного руху, тобто Бюром Інформації УГВР, Пресовим Бюром Головної Команди УПА, Відділом Інформації і Пропаганди при Проводі ОУН. Меншу частину видають Пресові Бюра Команд УПА, н, пр., Команда УПА— Північ чи Краєві Проводи ОУН. Нижчі команди УПА і теренові проводи звичайно ці видання передруковують і керують поширюванням.

Ця література дуже різноманітна за своїм змістом. У формі плякатів і листівок появлялися «Плятформа УГВР», «За що бореться УПА», тобто програмові матеріяли, також звернення, н. пр., «Український народе», звернення УГВР в справі виборів до т. зв. «Верховної ради УССР», «До голодуючих», — в справі голоду на СУЗ і ОУЗ в 1946/7 рр., «Красноармейци — тиловики» — до повертаючих з Німеччини червоноармійців. Зміст відозв — розкривання большевицької дійсности — та з'ясовування позицій українського визвольного руху, заклики до боротьби з московським большевизмом, чи практичні поради, як боронити себе перед нищівною політикою большевиків, н. пр., в протиголодовій листівці.

Другого роду листівки, це короткі звернення, дуже часто з рисунком, в якій кількома реченнями з'ясовується суть большевизму та закликається до боротьби, або дається вказівки, як боротися з большевицькою експлуататорською клікою. Наприклад: «Українці — інваліди, бувші учасники т. зв. вітчизняної війни«, чи «Гімн поневолених народів», слова на мельодію гімну СССР, сатира гімну СССР.

Врешті лозунги і кличі, друковані звичайно гутемберґівкою, або виписувані на мурах і плотах фарбою, тиром, тощо. Ось деякі з них: «Смерть Сталінові і його кліці», «Смерть Сталінові, смерть Гітлерові», «Хай живе Українська Самостійна Соборна Держава», »Хай живуть самостійні незалежні держави на руїнах мос-

ковсько-большевицької тюрми народів», «Сталін—реакціонер, реставратор порядків кріпосницької російської імперії. Він жорстокий тиран працюючого народу—тому ми боремося проти Сталіна».

*

Стільки про характер підпільних видань українського визвольного руху на Рідних Землях. Мусимо зазначити, що наша характеристика ще далеко не вичерпує цієї проблематики. Однак вже цього огляду досить, щоб в дальшому приступити до характеристики підпільної літератури за її змістом і ролею, яку вона виконує в боево-політичній і ідейній боротьбі з московсько-большевицьким імперіялізмом.

Фраґменти з бойових дій УПА в 1949 р.

Наскок ворога на двох стрільців.

8. 7. 1949 віст. Х. і віст. В. закватирували над с. Плоске, р-н Стрілки, куди переходили з почтою. Внаслідок всипи сектота большевики окружили згаданих повстанців. Віст. В. спав, а віст. Х. стояв на стійці. Коли стійковий запримітив ворога, почав будити віст. В., та в тім моменті впала ворожа черга, від якої гине віст. Х. Віст. В. з вогнем пробивається з окруження. Наскок відбувся о 10 год. Втрати ворога 1 ранений. втрати повтанців 1 убитий. Ворожі сили 31 чоловік (п'ять кулеметів).

Ворожа засідка..

12. 7. 1949 о 22 год. в с. Свидник, р-н Турка, ворог в числі 6 чоловік під командою полковника мґб зробив засідку на двох стрільців, віст. П. і віст. П.

Опис засідки: Вже два тижні перед засідкою біля Горішнього лісу над с. Турє і с. Свидник щоденно переходили двох офіцерів мґб, майор і полковник разом із спецбоївкою ст. лейтенанта мґб Сергійова, званого в терені „рябим". Їхня поведінка дала зрозуміти, що вони розробляють терен і підготовляють облаву па цей невеличкий ліс. 11. 7. на світанку ворог підтягнув сили в числі около

1000 осіб. Частина обложила ліс, а частина ввійшла густою розстрільною на перешуки за повстанцями. О 7 год. ранку група стрільців УПА запримітила большевиків у віддалі семи метрів. Користаючи з сильних гущаків, стрільці відступають незамітно і впадають на зади ворога. Коли ворог віднайшов місце квартирування, зробив основний перешук, перештикував землю, а відтак пішов далі перешукувати ліс. Вояки УПА рейдують цілий час по лісі вслід за ворогом аж до вечора, не маючи іншого виходу. Ніччю, хоч кругом були ворожі застави, перериваються на другий бік у с. Свидник. Ворог продовжував облаву ще 12. і 13. 7. Вечером 12. 7. о 22 год. двох стрільців з групи УПА підсунулись на розвідку до села. Тимчасом ворог поширив перстень окруження згаданого лісу і віддалився так, що захопив терен за селом Свидник. Ворог впускає згаданих стрільців до села, слідкує за їх рухом, а коли вони поверталися вже іншою дорогою, знову перепускає їх через свою лінію на чистому полі під гору через межі та плоти. Відтак під світлом ракет відкриває вогонь. Стрільці відбиваються. Віст. П. чергами з ППС убиває двох большевиків, а одного ранить. В хвилині, коли перелазить пліт, зістає ранений в праве рам'я, однак відступає далі, повзучи цілий час голим облогом.

Ворожі сили: 7 із застави, що була на засідці та около 1000, що окружили Горішній ліс. Ворожі втрати — 2 убитих, 1 ранений. У повстанців 1 ранений.

НАСКОК НА СТРИБКІВ

22. 8. 1949 о 23 год. група УПА під командою хор. О. наскочила на 10 стрибків, 3 з району (зам. нач. мвд лейтенант Чорний, участковий і уповноважений по справам колгоспів) та озброєного голову колгоспу.

Опис наскоку: Дім, в якому квартирували 3 большевики і голова колгоспу, був мурований. У віддалі 50 м від згаданого дому був колгоспний тік, якого стерегло 10 стрибків. Коли група УПА підсунулася під мурований будинок, большевики спали без стійки. Повстанці кидають до середини будинку через діру в мурі гранату, що вибухає і вбиває: участкового мвд, зам. нач. мвд Старосамбірського р-ну, Чорного, і голову колгоспу. Уповноважений по колгоспним справам районовий працівник адміністрації зістає ранений в праву руку, так що відламок гранати відриває йому пальці. Ранений кидається до дверей. Повстанці стріляють по дверях. З горішнього кінця с. Кубло, почувши стріли, прибула на поміч большевицька спецбоївка. Група УПА відступає в наміченому напрямі. Ворожі втрати: 3 убитих, 1 ранений. Втрати повстанців—1 ранений.

НАСКОК СПЕЦБОЇВКИ МВД

2. 9. 1949 в лісі над с. Недільна о 11.30 год. наскочила спецбоївка мвд на групу повстанців. Вогнем з автоматів вбиває реф. проп. Т. і ранить ще не вилікуваного бул. Д., котрий, хоч не мав сил, відповз ще 30 м, підпустив большевиків, відбиваючись з пістолі, відтак останнім набоєм дострілився. Ворожі втрати — 2 убитих і 1 ранений (ст. лейт. мґб Красявін з р-ну Стрілки). Повстанські втрати — 2 убитих.

Із записок Командира УПА

20. 10. 1946 рой. Р. з підвідділу Х пішов із своїм роєм до с. Хащів, р-н Турка, до двох сексотів. По дорозі довідався, що в одній хаті є начальник застави, що виселює людей на Сибір. Начальника застрілено. Здобуто пістолю-токар. 21. 6. 1945 рой. Р. пішов до с. Лімна, р-н Турка, де біля застави квартирував фотографіст, що був контррозвідчик, партійний, по національності русский. Хоч у віддалі 80 м на пограничній заставі було 50 большевиків, рій підсунувся під хату, а рой. Р., рой. В. і стр. К. скочили в хату, обезвладнили контррозвідчика і ще одного. Їх пізніше розстріляно. Рівнож знищено всі фотокартки, які виробляв фотографіст...

В грудні 1947 трьох вояків: ст. віст. П., віст. В. і віст. С, з підвідділу пор. М. пішли в с. Потік, р-н Стрілки, на розвідку. Зайшли до хати місцевого секретаря сільради. Ворог, що був на обсервації, силою одної спецбоївки, підсунувся в білих масковках під хату, куди зайшли стрільці. Стійковий віст. С. відразу відкрив вогонь по ворогові, що також сипнув сильним вогнем по хаті. Ворожі кулі вбили за столом малого хлопчину, прискали по горшках і стінах. Ті, що були в хаті, впали на землю та почали виповзувати до сіней, а відтак перескочили обстрілюваний поріг, де з подвіря віддали кілька черг з автоматів, і почали відступати. Мимо дуже сильного ворожого вогню, завдяки справності і твердій поставі вояків, їм вдалося вийти без втрат. В большевиків були кілька ранених.

9. 8. 1948 в с. Хащів, р-н Турка, заскочили большевики бул. Р. і віст. Ц. У хвилині, коли большевики найшлися групою під хатою, оба вояки відкрили по большевиках крізь вікно і двері вогонь з автоматів, а тоді вискочили з хати. Під хатою віддали ще кілька черг і пробилися в поле. В бою був ранений бул. Р. чергою з ППШ в оба клуби. Ворожі втрати — 5 большевиків убитих, між ними ст. лейтенант з погран-застави с. Дидьова.

21. 11. 1948 трьох вояків з КВ: бул. Г., ст. віст. Щ. і віст. Г. були окружені спецбоївкою мвд в хаті на присілку Жданна, с. Турє, р-н Стрілки. Згадані вояки зайшли на розвідку, бо їх запав в дорозі сніг, коли верталися на призначене місце. Тому, що ворог підсунувся в масковках з усіх боків, вони приняли бій, що почався о 15 год., а скінчився о 2 год. після півночі 22. 11. Хоробрі підстаршини УПА під час бою з Підбузькою спецбоївкою мвд цілий час перекликувались, видвигаючи всі бандитські злочини московсько-большевицьких зайд на українських землях. Їхньому 11-годинному бою прислухувалось багато селян, до котрих підстаршини УПА зверталися з патріотичними окликами, закликали не сумувати, що їм прийдеться зараз згинути, а далі продовжати боротьбу за УССД, співали революційних пісень. Коли ворог кількакратно пропонував здатися, плювали в його бік кпили та піднімали оклики на честь УПА, УГВР, ОУН та Головного Командира Генерала Т. Чупринки. Коли їм забракло амуніції, знищили важливу почту, і в хвилині, коли ворог запалив хату, постріляли́ся. В цьому бою впало 2 большевиків, один ранений. Населення дооколичних сіл оповідало про геройський бій повстанців. Убитих героїв забрав ворог у ліс над р-н Підбуж, де їх тіла пожерли емведівські собаки.

Згадані повище упавші герої підстаршини: ст. віст. Щ. і віст. Г. відзначені Вронзовими Хрестами Бойової Заслуги, а бул. Г. поданий до відзначення.

ІЗГОЙ

До основних проблем постановки військової роботи на еміґрації

(Порядком дискусії).

II.

У висновках аналізи досьогоднішньої військової роботи на еміґрації і розгляду заходів, що мали б допровадити до остаточного, так організаційного як змістовного, поставлення її на здорові і для підготови вояцтва для майбутніх завдань доцільні основи, висловлено в першій частині нашої статті погляд, що ключеву ролю в позитивному розв'язуванні проблем постановки військової роботи треба бачити в закладенні в її підвалини якоїсь усталеної, ясної, обов'язуючої і провідної концепції української військової політики.

Якщо метою статті має бути не лише з'ясування певного дезидеративного становища до сучасного стану військової роботи на еміґрації, але й позитивно причинитися до відповідного правильного (очевидно на погляд автора) наладнування і ставлення цієї роботи, тоді мало обмежитися до критичних стверджень і побажань, мало вказувати на потребу формулювати українську військову політику. Щоб ділово причинитися до поставлення на відповідні рейки військової роботи, необхідно накреслити відповідну проекцію концепції військової політики, з'ясувати свій погляд на її основи, цілі, ролю та суть, а далі вказати як в наших умовах мала б ставитися практична військова робота.

Звичайно, в статті навіть журнальних розмірів, важко основно і повністю, бодай оглядово, вичерпати всю проблематику, що з'вязана з того роду завданням. Щоб справитися

належно з ним, треба б і можна б писати великі студії. Маючи однак на увазі, не так стисло військовий аспект під кутом якого треба також розпрацьовувати проблему, але передусім військово-політичний, який давав би підставу компетентним військовим чинникам вже у своєму аспекті, по-фаховому і детально розробляти цю проблему, все ж уважаємо можливим, хочби в загальних обрисах, з'ясувати свої думки до тієї важливої справи. Автім, сподіємося дати не лише поштовх передумати питання постановки військової роботи, але й загалом активізувати й інтенсифікувати працю української військової думки.

Щоправда в декого можуть постати засадничі застереження проти того, щоб військову роботу зв'язувати настановою і вимогами якоїсь апріорної і шабльонової концепції, застереження обосновувані побоюваннями, що таке пов'язування своєрідним шабльоном може унеможливити практичне ставлення військової роботи, бо може запрятати увагу вправді важливими, але моментально абстрактними чи теоретичними питаннями та відвернути її від того, щоб схоплювати і використовувати ті можливості, що їх нестиме із собою щодень або дана ситуація. Залишаючи на боці те, що в основі таких застережень може лежати питоме українське оптимістично — безжурне, до речі часто з лінивством і втечею перед складнішими проблемами зв'язане „якось то буде", немалою мірою до того роду зауважень може спричинюватися панівний на еміґрації дуже спрощений, симпліфікований погляд на завдання українського воящтва на чужині. Зразком того упрощеного, зокрема серед деяких політичних еміґраційних кіл панівного, погляду є хочби те уточнення яке, н. пр., зробив Микола Лівицький в статті „Політичні завдання української еміґрації", — „Українські Вісті" ч. 95 за 1949 р. Він схоплює ці завдання в двох аспектах:

„підготова, а у вирішальний момент створення українських леґіонів, української реґулярної армії закордоном" і

„якщо повстанський вибух за залізною заслоною вимагатиме зовнішньої допомоги, то ... поспішити першими з допомогою нашим борцям повстанцям".

Безсумнівно, уточнення завдань ясне і, зокрема з огляду на узглядження допомоги повстанцям, у своїх інтенціях, здавалося б, широке, всесторонньо охоплююче можливі потреби. Докладніша аналіза згаданого уточнення доводить, що в такому ніби-конкретному ставленні справи ми могли б обме-

жити практичне ставлення військової роботи. Бо, не говорячи про другий аспект, — завдання допомоги для повстанців — який виразно узалежнюється від того, чи повстанський вибух вимагатиме тієї допомоги, і тим згори, м. ін., звільнюється воядтво закордоном від морального обов'язку, незалежно від формальної потреби, скріпляти боротьбу евентуальної воюючої з запіллі СССР армії, також у першому випадку — зв'язувати військову роботу з підготовкою і творенням реґулярної армії закордоном — зумовляється кожду військову роботу закордоном відповідною конюнктурою, узалежнюється її відповідними рямками, шабльоном. Тим самим таке позірне конкретизовання обмежує саме ставлення військової роботи, поминаючи вже те, що в тому випадку вся військова проблематика, перед якою нам прийдеться стануги, зведена до дуже вузького відтинку. Адже таке упрощене і на свій лад шабльонове трактування військової роботи оставляло б без відповіді і підготовки українське воядтво до цілої низки питань, що рішуче не вміщаються в цих двох накреслених аспектах. Н. пр., в них немає жадної відповіди на те, під яким кутом підготування до війни мала б бути організована ця регулярна українська армія закордоном. Поняття „регулярна" тут зовсім не вистарчаюче. Нам же потрібно, щоб ця евентуально закордоном організована армія поставала не випадково, але була організована, підготовлена та ужита під аспектом української національної, зокрема мілітарно-стратегічної, рації. А цього сама конюнктура не накреслить і вона не мусить по такій лінії попровадити організацію українського леґіону чи армії. Але не тільки те. Така, до згаданих двох аспектів упрощувана, постановка позбавляє воядтво закордоном відповіди і напрямних на випадок, коли б відповідної конюнктури не було. Вона позбавляє ясности поглядів, в який спосіб українське воядтво на еміґрації мало б бути підготовлюване до завтрішніх завдань і як воно все ж змогло б дати свій позитивний вклад в організовану, скажім, революційним порядком, на українських землях армію тощо. Цю дещо довгу дигресію дозволяємо собі зробити на те, щоб вказати, що з остраху перед можливою шабльонною концепцією військової політики не треба втікати в можливо найбільш упрощений практицизм, у підмінювання цієї концепції конкретизованими завданнями, бо й вони можуть відограти ролю звужуючого шаблону щодо потреб української національної, зокрема мілітарно-стратегічної рації.

Побоювання, що заздалегідь сформульована концепція військової політики може від'ємно вплинути на практичне ставлення військової роботи, було б тоді на місці, коли б ця концепція була подумана як штивна схема, коли до формування її підходили б без з'ясування собі її завдань та ролі, без означення вимог, яким вона має відповідати, і елементів, на яких вона має будуватися. Коли ж концепції військової політики придавати характеру і ролі чинника, що відповідно до кожночасних умов, наших спроможностей та вимог чи сучасного дня, чи завтрішньої війни і можливої в її розвитку визвольної збройної боротьби, чи навіть в перспективі перших днів нашого завтрішнього державного існування, мали б унапрямлювати цілу практичну роботу, яка призвела б до здійснення основних цілей військової політики — а саме забезпечення за українським народом і державою збройної сили, оборонноздатности і успішного застосування, в потребі, збройного чинника, щоб осягти цілі загально-національної політики — коли концепція мала б відогравати таку ролю, тоді не може бути мови про те, щоб вона допровадила до тупику, або звузила військову роботу. Навпаки, так зрозуміла концепція військової політики буде кожночасно, за всяких умов, отже і еміґраційних та найбільш деконюнктурних, штовхати в напрямі ставлення військової роботи. Усвідомлений загалом українського вояцтва образ всіх умов, можливостей, небезпек і мимог, що від узгляднення їх залежить успіх або неуспіх не тільки самої військової роботи, але цілої національної політики, а далі усвідомлення, що остаточно найбільшою мірою все залежне від власних сил, від незламної власної волі здійснити при всяких умовах постуляти української національної рації — поскільки така концепція це все буде ясно рисувати перед очима — вона буде тільки штовхати українське вояцтво до максимальної ініціятиви, праці та зусиль, щоб здійснити вимоги цієї концепції. Отже в такому характері концепція зможе відограти ролю могутнього мобілізуючого чинника, що посилюватиме всю військову роботу. Це з одного боку. А з другого: вона буде в силу своєї унапрямлюючої ролі давати запоруку, що практично виконувана військова робота — навіть у рямках часто дуже скромних можливостей — не буде випадкова, а продумана, налита відповідним змістом, підпорядкована певним цілям та плянам із погляду оправданности постійно піддана перевірці діючого мірила.

Тому незвичайно важливо мати свою власну, україн-

ським національно-визвольним і державним раціям відповідаючу, концепцію військової політики і згідно її вимог вміло використовувати всі можливості, а в тому й ті, що стоять або можуть станути перед нами на чужині.

Але саме намічення бажаного характеру і ролі концепції військової політики ще не вирішує, що такою у своїй функції вона мусить бути. Це буде залежне від того, на яких основах, з яких елементів, при якому реальному і повному узглядненні всіх складових компонентів та в який спосіб вона буде складатися.

На погляд автора концепція української військової політики повинна бути співвислідною :

а) з одного боку аналізи і узглядненння вимог :

— сучасної военної доктрини в питаннях підготови, організації та практичного ужиття і діяння модерних збройних сил в модерній війні, а також характеру сучасної війни взагалі ;

— умови та характеру правдоподібної завтрішньої війни з СССР, можливих фаз визвольної боротьби України і першого стану нашого державного існування з погляду забезпечення української сторони у всіх випадках відповідною збройною силою, обороноспосібністю та пляном застосування їх в потребі ;

б) з другого боку конфронтації цих вимог і потреб із нашими реальними спроможнотями, щоб, узгляднюючи навіть найгірші можливості, знаходити в кінцевому результаті розв'язки для здійснення основних цілей військової політики : творення власних збройних сил, запевнення обороноспосібности та відповідного пляну їх застосування.

Іншими словами — концепція військової політики має дати нам відповідь як ми, спираючись на кожночасний наш стан і всі можливі вимоги, що витікатимуть з досвіду военної доктрини, з різного розвитку военних подій, зокрема визвольної боротьби в Україні, маємо будувати наші збройні сили, забезпечувати за собою обороноспосібність, а в боротьбі передбачити найуспішніший спосіб застосування їх шляхом розбудови відповідних плянів, стратегічних та тактичних напрямних і загально-політичних акцій (дипломатичних, пропагандивно-інформативних тощо). При тому повинен бути застосований у формуванні нашої концепції найбільш реальний підхід, що передбачуватиме навіть найтрудніші ситуації.

Сучасний стан военної доктрини, її важкі вимоги до модерного стану і готування збройних сил може в декого викликати песимістичні настрої щодо того, чи ми спроможні виконати всі вимоги і завдання. Поминаючи те, що такий настрій дає грунт щоб шукати виходу в орієнтаціях на якісь сторонні, зовнішні сили, такий скептицизм закриває очі перед одною сторінкою нашої концепції військової політики, перед основним завданням її розв'язки, яким є знайдення якимсь способом відповідного вирівнання на наше упослідження в опануванні всіх елементів і вимог модерної військової доктрини та в диспонуванні всіми підставами і знаряддями ведення сучасної війни. В тому, на наш погляд, якраз основне завдання у формуванні концепції військової політики, її кардинальне питання, як ми повинні навіть при нашій сучасній відсталості в опануванні вимог чи в посіданні технічних та матеріяльних передумов, таке вирівнання знайти. Впрочім, шукаючи того вирівнання, ми будемо давати підставу під наш власний підхід до проблем сучасної війни, будемо закладати основи під нашу власну стратегію, основи для нашої військової політики. З них виникнуть як наслідок також відповідні вимоги до постановки практичної військової роботи, до проблем організації і змісту її. Правда з погляду професійного вояка такий підхід може видаватися небезпечною імпровізацією і одчайдушністю. Але чи так не оцінювано свого часу як нереальну ту розв'язку, яку вспіла знайти і дати УПА у відповідь переважаючим силою, технічно та матеріяльно большевикам? Цей факт доводить, що навіть і в найгірших ситуаціях можна знаходити відповідні розв'язки.

А чи до питань модерної военної доктрини та її вимог треба нам у формуванні нашої військової концепції підходити з песимізмом та скептицизмом і бачити розв'язки тільки в орієнтації на зовнішні, нам евентуально ласкаві, сили чи конюнктури? Неупереджену відповідь можна дістати на це тільки шляхом аналізи сучасної военної доктрини і війни та їх вимог, що у висліді має причинятися до формулювання нашої концепції військової політики.

Щоб зрозумілим був наш погляд на цю справу, необхідно з'ясувати собі ті особливості сучасної війни, а далі ті вимоги, які вона ставить до знаряддя війни: збройних сил й їх носія — народу. На грунті цих уточнень та висновків треба провірити, наскільки ми, в нашому бездержавному стані, є спроможні їх подолати, їх узгляднювати в нашій військовій

роботі, або чим ми могли б ці недостачі вирівнювати.

Приглядаючись знаменним особливостям а разом з тим вимогам сучасної війни до модерних збройних сил, можна, на основі аналізи доконаного розвитку і сучасного стану воєнної доктрини вичислити такі найважливіші:

Перша особливість — уполітичнення сучасного характеру війни і пересунення тяжости її вирішень від силової в політичну площину та уполітичнення модерних армій. Вплив на такий розвиток мало стоталітаризування самого характеру сучасної регулярної війни, при якій мораль народу, суспільства, а в слід за тим армії, залежна, м. ін., від атракційности, популярности, а далі від визнання за свої цілей війни, політичних ідей та політичних інтересів. Як характеристичне для сучасного способу провадження війни, що одночасно потверджує її уполітичнення, треба вважати виникнення зовсім нових своєрідних родів зброї і служб, як „відділів психологічного керівництва війною" (США), „урядів воєнної пропаганди", „дезінформації і політичного розкладу" (СССР) тощо. Далі, варто відзначити, що нераз — як вже в І світовій війні, а також у другій (н. пр. Італія) — на висліди війни починає в першу чергу впливати політичний момент, відзначуваний як заломання, (царська Росія та Німеччина в І-ій, Італія в ІІ-гій світовій війні) і дальшою чергою чисто силова, мілітарна розигра, яка, до речі, у своїх успіхах або неуспіхах тісно пов'язана з політичною постановкою. Ще дальшим доказом того уполітичнення війни і взагалі воєнної доктрини є постання в останній світовій війні також нового, поширеного поняття стратегії — поняття т. зв. великої або генеральної стратегії у воєнній доктрині. Вона, у відміну до дотеперішнього розуміння стратегії, як керування і плянування мілітарною стороною провадження війни, інтерпретується як уміщення ролі та воєнних дій збройних сил в цілісному, тотальному провадженні війни й їх підпорядковування політичним цілям війни. Доказом іншого, негативного роду значення політичного моменту в сучасній війні є, н. пр., той досвід продемонстрований Гітлером у війні з большевиками, що противник часто навіть при своїй хвилевій мілітарній ослабленості і при великих успіхах другої сторони, що шукає тільки мілітарного вирішення, може вмілим використовуванням, при відповідних умовах, свого маневрового простору і зв'язаного з тим „довгого віддиху" та занедбання

чи легковаження політичного боку війни напасником відзискати з часом, в наслідок свого морального непослаблення, не лише силове вирівнання, але навіть втрачену перевагу. Багатомовним є факт останньо перепроваджуваного у всіх арміях політичного вишколу вояцтва та творення різного роду служб, завдання яких дбати про те, як унапрямлювати політичну поставу армії в окупованих теренах та вчити її вмілого пропагування власних цілей війни тощо. Все це потверджує уполітичнення характеру сучасної війни, потверджує величезний вплив політичної постановки на наслідки війни та ролю політично свідомих збройних сил, підготованих нести власні політичні ідеї. Модерна воєнна думка це дуже наглядно підкреслює і старається дуже послідовно — інша річ, чи завжди вдало та правильно — відповідно до тої особливости і вимог сучасної війни підготовити знаряддя війни — збройні сили.

Друга особливість — це з б а г а ч е н н я с а м и х ф о р м т а р о д і в в і й н и і в і д п о в і д н о з т и м о б т я ж е н н я ц і л о г о н а р о д у і й о г о з б р о й н и х с и л н е з в и ч а й н и м и в и м о г а м и д о ї х з д а т н о с т и з ц и м и ф о р м а м и в і й н и справлятися. В залежності від геополітичного положення, від того як розпоряжати простором та від ступня технізації даної держави, далі від зв'язаної з тими моментами різної здібности до офензиви чи оборони — воєнна думка останніх часів створила різні форми та роди війни, при чому поняття „регулярної" війни втратило своє дотеперішнє розуміння. Елемент заскочення противника обняв навіть саме поняття війни, — демонструючи, н. пр., „блискавичну війну" — але одночасно воєнна доктрина і зокрема воєнна практика доказали, що навіть при небувалому технічному розвитку середників знищування і всупереч донедавнім поглядам — слабшій стороні у війні, нездатній витримувати т. зв. колись „регулярної" війни, залишається як дальша форма війни партизанська війна, зумовлена не так фактом допомоги їй з боку фронту, а передусім підтримкою населення та відповідною топографією терену. Ця релятивізація „регулярности" війни, теоретична та практична можливість її різних форм і заскакування ними противника, вимагає не лише відповідного підготування в різних варіянтах стратегічних плянів можливої війни, але і потягає за собою конечність так в самій структурі, як ще більше у вишколі, в опануванні воєнного ремесла всебічно підготовити збройні сили, зокрема сухопутні, опанувати найрізніші роди війни. Це першою чер-

гою, а далі, ростягнути ці заходи на ціле населення, його відповідно мілітаризуючи. Можлива різновидність модерної війни ставить найбільші вимоги до моралі збройних сил і цілого населення, без якої не під силу ані народові ані його збройним силам витримувати всі важкі проби війни. Нарешті, пов'язання вимогами евентуальної передбачуваної стратегії, що є оформлювана на основі, м. ін., враховування правдоподібно накидуваної ворогом різновидности війни, так цілого національно-державного організму і його розвитку, як і зокрема конечної розбудови і підготови збройних сил — це дальша послідовність відміченої особливости сучасної війни.

Третя особливість — не зважаючи на те, що інші, крім силового, моменти, як політичний, господарський, стратегічний, набули свою питому вагу, сам мілітарний чинник — збройні сили як знаряддя війни не втратили на значенні. Вони перейшли тільки велику еволюцію в напрямі технічного удосконалення і модернізації своєї зброї та відповідного структурного розросту — летунство стає самостійною стратегічною, а не допомагаючою сухопутнім військам, силою, нова окрема позиція панцерних військ і артилерії — з тенденцією піднести до максимум свою вогневу силу, маневрову та транспортову спосібність, щоб бути належно підготованими до рухомих родів війни й її різних можливих несподіванок. Вагітний найрізнішими несподіванками і перспективами характер сучасної війни доконує щодо самих збройних сил зміни в тій площині, що наказує виривати їх із всіх штивних рямок та форм, питомих давнішим поняттям реґулярної армії, модифікувати їх організацію, зокрема вишкіл (індивідуалізація у школенні поодинокого вояка та намагання запевнити арміям самостійність діяння на випадок революційно-партизанського характеру війни — це в большевиків і теж в ангійців). Що консеквенцією того розвитку є також особливо високі вимоги до старшинських кадрів, виплекання в них найбільше почуття відповідальности, творчої ініціятиви та всестороннього опанування воєнного діла — це, хіба, саморозуміле. Вимога постійної і все поліпшуваної модернізації збройних сил та їх відповідного до нових ситуацій організаційного розвитку і, вкінці, опанування ними вимог сучасного воєнного діла — це консеквенція розвитку воєнної доктрини і воєнної практики остачніх часів.

Четверта особливість — це уявлення найтіснішої залежности загальної оборонности даного національно-державного організму і зокрема стану його збройних сил, їх модерного техічного вивінування і спроможности провадити модерну війну, від загального ступеня розвитку цілого національно-державного підмету — народу, від його культурно-цивілізаційного і політичного стану, від численности і національної однородности, фінансово-господарського положення, продукційно-технологічної спроможности, простору, соціяльних відносин, стану наук ітп.

Ця особливість сьогодні настільки очевидна, що видається зайвим згадану залежність як загальної національно-державної оборонности так і збройних сил від ступеня загального розвитку ілюструвати будь-якими прикладами.

Хоч з'ясовані повище особливості тільки в дуже загальних рисах відзначують суттєві і питомі сучасній війні сторінки — все ж вони дозволяють не лише вказати, під яким кутом належить проводити підготовку даного народу під час війни, або, кажучи простійше, як ставити військову роботу— чим лише дозволяють накреслити повний її діяпазон та широту ставлення. Ця робота крім ставлення збройних сил включає також сторінки відповідної політичної підготови, стратегічного плянування й відповідного унапрямлювання загальнонаціонального і загальнодержавного — економічного, промислового тощо —, розвитку, що його метою створити основи під силу і обороноздатність. З'ясовані особливості дозволяють також робити собі один, на нашу думку, незвичайно важливий висновок. А саме, що вузькою можливістю спеціялізації у чисто військовому ділі не вичерпується військова робота і що, у випадку деконюнктури чи браку можливостей на її ставлення, є ще інші сторінки, в яких навіть тоді можна б і треба б певну роботу виконувати. Коли не можна якслід підвищувати стисло військових кваліфікацій, або дуже обмеженою мірою, н. пр., виключно теоретично, то все ж можна думати про підготову вояцтва у морально-політичній площині, у творенні ним відповідних підстав під силу загальнонаціонального чи державного організму. Це передумова завтрішнього

дальшого поглиблення і конкретизовання військової роботи у формі організування вже реальних збройних сил. З погляду вимог сучасної війни є богато сторінок, які можуть мати також характер ставлення військової роботи.

Але ще щось інше, надзвичайно важливе, показують згадані особливості сучасної війни та її вимоги і разом з тим вимоги военної доктрини.

А саме, що концепція військової політики як і взагалі військова політика і практична робота, а далі вибір постановки провадження війни (її стратегія) не зводяться до застосування і вмілого примінення самого вузько-фахового, спеціяльного військового мистецтва. Що не виключно у можливому, залежному у не державного народу без сумніву від умов і конюнктури, ставленні військової роботи у формі прямого застосовання нормальних для всякої армії способів та методів підготовки і організаційного формування полягає військова рота, що тим самим не лише це мусить мати на приміті концепція військової політики. Загально перечислені особливості і вимоги сучасної війни доводять, що дана военна концепція і доктрина війни у даного народу або держави залежні не від якогось шабльону загальної,для всіх обов'язуючої, суми військових досвідів, а перед усім залежні і диктовані реальними потребами, можливостями та спроможностями даного народу або держави. Наука і досвід війни відограють допоміжну, а не засадничу й овновоположну ролю для формування військової концепції. Кождий народ, кожда держава формують у залежності від своїх умов, від загального силового потенціялу і розвитку спроможностей свій власний плян, власну концепцію, щоб скласти іспит під час важкої военної проби, вміло застосовуючи і використовуючи всі елементи, якими розпоряжають, та намагаючись розбудовою одних вирівняти недостаток других. Це, зокрема нам українцям, треба мати на увазі, бо тільки тоді можемо не попадати в песимістичні і скептичні настрої, коли на тлі наших недоліків будемо стверджувати непідготованість, відсталість та неспроможність.

Безсумніву — коли конфронтувати постуляти модерної війни з нашими спроможностями, то в неодному можна ствердити нашу відсталість — брак спеціялізованих та кваліфікованих кадрів, технічну відсталість тощо — але це не має пересудити формування нашої концепції військової політики. Це мусить дати напрямні як подолати недоліки, як з ними справитися та їх розв'язати.

Оцінити важливість недоліків, можливу далекосяжність відсталости і тим самим необхідність такого чи такого розв'язання, можна тільки в наслідок оцінки власних потреб і спроможностей, тільки узглядднивши правдоподібні обтяження і проби, перед якими даний народ чи державу може поставити у війні здогадний ворог із своєю правдоподібною военною доктриною і своїми силами. В нашому випадку це дозволяє на висновок, що належно оцінити наші недоліки щодо постулятів модерної війни можна лише в конфронтації із здогадними перспективами розвитку майбутніх вирішних подій — отже війни з СССР або революції та правдоподібних в їх ході военних змагань. Лише в конфронтації з тим можна буде бачити які з вимог модерної війни можуть особливо гостро постати перед нами та до яких повинна наша сучасна військова політика вже сьогодні відповідно готуватися, щоб вже сьогодні, незалежно від конюнктури і в міру скромних можливостей виконувати конкретну роботу.

Але це вже завдання дальшого розділу нашої праці.

*

Стратегічні й тактичні теорії, що лягли в основу II світової війни

Поняття війни, її цілей, завдань, доцільних способів її провадження — від старинного поняття як „суду Божого", аж до Клявзевіцового сформулювання, як політичного інструменту у людських взаєминах — має свою довгу, цікаву, повчаючу історію.

Однак темою цієї статті не є подати історію розвитку стратегічних і тактичних понять, тільки представити теоретичні досягнення в цій ділянці, оперті на досвіді I світової війни, з якими вступлено в II світову війну та змінами, які приніс досвід другої світової війни, його теоретичне оформлення і сказати на розвоєві тенденції новітньої стратегії та модерної тактики.

Як основу, від якої виходитимемо в наших розважаннях беремо Клявзевіца, тому що він є беззастережним батьком новітнього філософічного обґрунтовання війни, стратегії і тактики. (Клявзевіц „Про війну" — Vom Kriege.). В двох перших питаннях він заховує й досі свій беззастережний авторитет — однак в питаннях тактики він вже перестарілий.

Зачнемо з самого поняття війни, її стосунку до політики, її цілей та завдань. Кляьзевіц формулює їх так:

. . . „Війна — це не лише політичний акт, а й справжнє знаряддя політики, провадження політичних взаємин, здійснення їх іншими засобами".

. . . „Політична мета, як первісний мотив війни, стає мірилом і для мети, що її мають осягнути в наслідок воєнних дій і для визначення потрібних напружень . . . ".

. . . „Отже війна, це акт насильства, що має змусити противника виконати нашу волю . . . ".

. . . „Звідси виходить, що метою воєнного акту, завжди повинно бути завдання обезброїти, або коли хочете, знищити противника . . . ".

„Воєнне мистецтво взагалі і полководець в кождому окремому випадку можуть вимагати, щоб напрями та наміри політики не суперечили цим засобам . . . ". "Усі види війни можна розглядати, як політичні дії . . . ".

Ці погляди Клявзевіца поділяє також Ленін, розвиваючи ті місця, що говорять про діялектичну природу війни, однак він оспорює ідеалістичний підхід Клявзевіца до політики.

За Леніном цей погляд пануючий у воєнній політиці, як офіційний, в цілому СССР.

Клявзевіц, підкреслюючи стислі стосунки війни до політики, мав на думці тільки зовнішню політику. Лише Людендорф у своєму творі „Війна і політика" (Kriegsführung und Politik) поширює цей стосунок і на внутрішню політику. Правильність такої постанови в цілості оправдала практика II світової війни.

Людендорф розрізняє:

1. зовнішн о політику, завдання якої визначити фронти боротьби приємливі із стратегічного боку, союзників, і власну тактичну силу;

2. внутрішню політику, що є базою духових сил війська і волі спротиву народу. На думку Людендорфа, той вплив внутрішньої політики на провадження війни впливає такими вирішними елементми, які не були досі відповідно використані, а саме:

а) пропагандою, що діє ударністю ідейних та моральних впливів і то так через впливи на зовні, як на власні збройні сили та на цілий народ;

б) спроможністю продукції для воєнних та мирних цілей;

в) соціяльними відносинами, що зменшують або підносять волю спротиву народу.

Він узасаднює недроздільність цих елементів і їх рішальну ролю у війні. За них відповідають в мирний час, тобто в час воєнної підготовки — політики, а під час війни — ними грає військова стратегія і тактика. Звідси його логічний внесок про конечність одности політичного і військового проводу, як передумови успіху кождої війни. З цим поглядом можна погодитися, якщо йдеться про воєнний час, але він цілком не до прийняття на час миру, бо це провадило б до мілітарної диктатури, до тоталітарного режиму. Якщо якась нація не прагне імперіялістичних цілей, а війна для неї тільки оборона власного життєвого інтересу, тоді вона і на час війни і при демократичному устрої осягне таку координацію воєнного політичного кабінету та військового штабу, що не мусить йти на ризико військової диктатури чи тоталітарного устрою під час миру.

Ще один крок вперед в цій проблемі, це праця учня Клявзевіца Дельбрюка (Geschichte der Kriegskunst), яка умотивовує існування двох форм війни, що мають окремі форми стратегії т. є окрему форму цілей та завдань війни і їх ставлення до політики. Дельбрюк розрізняє:

а) обмежену війну і б) необмежену війну.

Обмежена війна, на його думку, вимагає стратегії вичерпання (нищівна стратегія — Ermattungsstrategie) необмежена війна стратегії знищення (нищівна стратегія — Vernichtungsstrategie).

Людендорф різниться від Дельбрюка, хіба, тільки тим, що для цієї першої категорії воєн жадає примінення іншої стратегії т. зв. стратегії з ограниченими цілями, а для другої категорії — т. зв. комбінованої стратегії.

Перша полягає в тому, щоб через використання слабих місць противника і використання своєї переваги змусити його заключити мир, не виставляючи себе на небезпеку. Ця стратегія допускає застосування економічних бльокад, пропагандивних акцій (новий термін на це — „холодна війна"), військових союзів, бльоків тощо. Для підтримки цих політичних акцій рекомендується застосовувати демонстрацію збройних сил або воєнні дії льокального характеру. Як бачимо, цю стратегію добре застосувати до значно слабшого противника. Як приклад може послужити військово - політичний шантаж, як це було при пакті Гаха — Гітлер.

Друга форма всєн, необмежена війна (новий термін „тотальна війна"), яка вимагає нищівної стратегії, т. зв. нищівних боїв, в яких так звана стратегічна битва вирішує виграш війни.

На нашу думку, цей поділ, якщо його приняти за конечний, неповний. Він не узгляднює цілого комплексу громадянських і визвольно-революційних воєн. Автори, члени державних націй, не звернули на ці явища своєї уваги. Такі війни несуть у своїй найвищій потенції елементи національно-політичні, ідейні, соціяльні у революційній формі, які визначають їм питомий характер. Точне з'ясування зрозуміння цієї проблеми в поодиноких народів годі у рямцях цієї статті зробити. Треба ствердити, що кожда з них трьох типів стратегіїويродила окремі допоміжні тактичні теорії, узасаднені воєнними доктринами даних країн, які тісно узгляднюють їхнє геополітичне та стратегічне положення. Ці теорії виступають у двох формах: дефенсивній і офенсивній.

До цього питання повернемо згодом, а заки говорити про стратегію і тактику вважаємо за доцільне з'ясувати ці поняття. Клявзевіц подає таку дефініцію: Стратегія — це наука використання боїв для цілей війни. Тактика — це наука про використання збройних сил у бою.

Щоб не було помилкового розуміння, уточнимо різницю між стратегією і тактикою.

Стратегія діє операціями, що у систематичному пов'язанні провадять до політичної цілі, тактика — боями, що ведуть до стратегічних цілей. Стратегія і тактика мають спільні засади, принципи, примінення яких залежить від ситуації. (Фош: Щоб осягнути безумовне поваления ворога — засада нищівної стратегії — тактика мусить провадити бої доцільно).

Кождий рід зброї має свою тактику, т. є методи й засади, найдоцільнішого свого примінення в різних бойових ситуаціях. Є це т. зв. елементарна тактика даного роду зброї. Вона постає в результаті розвою даного роду зброї, досліджень і досвідів примінення. Ми розглядатимемо загальну тактику, яка далеко не є сумою елементарних тактик, тільки своєрідною конструкцією співдіяння різних родів зброї (які вже знаємо і які ще будуть впроваджені) у воєнних діях. Комбіновані відділи набувають в модерній війні інших тактичних якостей. Вмілість доцільного застосування і провадження родів військ у загальній тактиці, це тактична оперативність.

Звідси організаційна структура збройних сил з огляду на впровадження нових родів зброї і тактичне її примінення переходить постійну еволюцію. Звідси й потреба цілу збройну силу підчинити волі одного командування, чого домагаються всі військові теоретики. Тому беремо це як доґму.

Коли беремо збройні сили як цілість, то вони є троякісною організацією в одному тілі:

командування — мозок,

бойові частини — всіх родів зброї — рамена,

тилові частини і адміністративні служби — шлунок і ноги.

Це є ті три тактичні предмети, знищення одного з них, це знищення бойової сили ворога, що є ціллю кождої війни.

Другий тактичний предмет — бойові частини — займає зовнішню або передову полосу, перший і третій предмет займають внутрішню або тилову полосу. Звідси дві тактичні полоси: нападу й оборони.

Ген. Фаллер у книжці під наголовком „Друга світова війна в 1939-45 рр.", застановляючись над значенням тих трьох тактичних предметів і двох тактичних полос, будує тактичні теорії, на яких базувалася II світова війна.

1. Це тактика паралізування. Вона була примінена в 1939 р. у війні з Польщею і мала в німців назву блискавичної війни (Blietzkrieg). Ця тактика полягала на атакуванні зразу командних точок, опісля бойових частин. Заатаковані й неурухомлені командні точки не командують частинами й через те брак лучби й проводу, частини унерухомлюються, а опісля, заатаковані ударними частинами ворога, окружені, є винищувані або фізично або пропагандою і складають зброю. У цій тактиці оперативне значення дістають летунство й механізовані наземні роди зброї, інші дістають допоміжне значення. Тактичною проблемою стало не шукання вирішної, тактичної битви з центральним лобовим проривом чи окруженням, яке в першій світовій війні перепроваджувано з масованням артилерії, а опісля заступено його змасованням танків чи летунських налетів, але став прорив на безчисленних місцях командних точок, т. є ударів і окружень, т. зв. мішки, кітли. Одже при тому знищення командних точок (стратегічних предметів) і пропаганда прямували, щоб виграти війну.

2. Друга теорія — це тактика деморалізації. Після цієї теорії не тільки стратегічний предмет, яким є командування, має бути предметом знищення, але також ціла тилова тактична полоса. Це має доконати тільки саме летунство. Зламання бойової сили народу і знищення запасових ресурсів ворога (індустрія, господарське життя) провадять до повстання, внаслідку якого повинен наступити програш війни. Цю теорію розвинув італійський генерал Дуе (Douhet)„Володіння в повітрі". Обидві теорії, як бачимо, перенесли проблему війни з фізичної до моральної сфери.

Вони різняться тим, що перша потребує летунських і сухопутніх сил, і то в їх координованому діянні, отже єдність летунства й армії під одним проводом, друга — тільки летунства, а армія виконує ролю окупаційно-поліційних сил (міліція).

В першій теорії, акція лежить в мілітарній сфері, т. є в знищенні повітряними атаками, т. зв. стратегічними бомбардованнями, потенціялу цивільного життя. Отже не боротьба збройних сил із збройними силами, тільки з народом, отже тотальна війна і то терористичного характеру.

Теорію Дуе розвинули і застосували в практиці США і В. Британія. Тут приходять різні варіянти тактично-оперативного значення, диктовані простором і театром війни. Досвід американсько-японської війни на Тихому океані і досвід повітряних дій на Німеччину поставив перед ними дві основні нові тактичні проблеми:

першу — летунських баз і другу — постачання та його забезпечення. Цю проблему Америка розв'язала в той спосіб: летунство в співпраці з морською фльотою будує морські летунські бази крім досі існуючих сухопутніх баз, т. зв. рухомі бази.

Проблему постачання і його забезпечення, як говорить звіт ген. Маршаля, Арнольда і адмірала Кінґа, розв'язано в той спосіб: а) забезпеченням постачальних конвоїв, б) нападом на випадові бази й виробничі осередки ворога, щоб їх знищити. Життєздатність цієї тактичної теорії скріплює застосування атомової і водневої бомби, як нищівного середника. Ця теорія, як бачимо, є офенсивного характеру і має так довго тактичну перевагу, доки існує летунська перевага і таємниця атомової бомби є монополем однієї сторони й немає жадних середників протиоборони перед нею. Все ж ця теорія має перед собою приваблюючі перспективи бути приміненою в III світовій війні коли до того приходять нові нищівні зброї

3. Теорія комбінованої системи. Її розвинули німці. Вона є побудована на двох елементах:

а) доктрині Клявзевіца про тотальну війну і стратегію знищення;

б) на доктрині Дуе про значення деморалізаційного нападу.

Доктрину Дуе про зламання ворожого спротиву через зломання бойового духа народу, ще заки його сухопутні сили мали час змобілізуватися, німецька теорія каже застосувати не тільки при допомозі летунства, але також при допомозі пропаганди і нападу збройних сил, від якого вимагається, щоб він був заскоченням і блискавичний

Ця комбінована теорія э оригінальна в тому, що ціль її зламати бойову силу ворога перед, а не після вибуху війни (елемент часу) і не фізично, як це пропонує Дуе летунськими нападами, але морально при допомозі пропаганди, яка набирає стратегічного значення (пропаганда — поширення стратегії). Звідси віра й сподівання, що війна буде короткотривала, т, є при короткому часі і при малому знищенні майна знівечити бойового духа ворога, змусити до миру, який має використати дипломатія і організаційна вищість німецького народу. (Застосування засади тісного пов'язання політичного з військовим проводом).

Третя форма воєн, це революційно-визвольні війни з стратегією самоозначення та партизансько-повстанською тактикою, не буде предметом розглядання. Цей рід воєн у військових теоретиків не розроблений, має, однак, дуже багатий сирий матеріял Він цілковито самостійний, залежний від часу, простору, укладу політичних сил та ідейних зударів. Джерельні матеріяли дають нам часи французької революції, спомини Джорджа Вашінґтона, часи большевицької революції, визвольні змагання українського народу і інших поневолених та колоніяльних народів. Їх усистематизувати, усталити закономірність і принципи — це предмет окремої аналізи.

Ми будемо продовжати розважання над формами й принципами нападу й оборони, що все ж лишилися незмінні у всіх родах стратегії і всіх тактичних теоріях, однак набрали іншого, скомплікованого оперативного значення, скомплікованої механіки, організації і методів переведення.

Константуємо — основним середником війни лишився б і й. У тактичному розумінні він має дві форми, т. є напад і оборону. Всі інші форми є похідні. На полі бою існують три головні форми нападу: чоловий (лобовий), криловий і тиловий.

Чоловий напад має два типи. Це будуть: удар скрушення і удар пролому. Удар скрушення полягає на зв'язанні і обсадженні ворога, дальше на змушенні його ужити резерви і нищити його сили до часу, доки ворог не може витримати напору і для уникнення цілковитого розгрому змушений до відступу.

Переслідування є новою атакою і його треба, як досвід вчить, виконати впровадивши нові сили.

Чоловий напад допускаємий тільки при переважаючих силах напасника й перевазі рухомих середників боротьби.Блискучі осяги німців виказали, що рух має більше значеня як вогонь.

Удар пролому полягає на тому щоб вбити клин у ворожу лінію, щоб розчленувати ворожу силу, окружити й знищити її або змусити до капітуляції.Треба намагатися зробити більше проломів і окружень (досвід німців), тоді існує менша шанса ворога зібрати свої сили і ставити спротив чи виконати організований відворот. Як бачимо, тут нападаючий мусить мати переважаючу силу (досвід операцій в Арденах). Другою формою нападу — криловий наступ. Криловий наступ має два типи: однораменний (флянковий) і двораменний. Техніка крилових наступів така: зв'язувати ворога на цілому фронті, а згромадженими силами на одному з крил або обидвох крилах зробити обхід чи обхват і заатакувати ворога з флянки або тилу.

Тиловий напад не зв'язаний з діями пролому чи окруження. Він може бути виконаний самостійно, або в сполуці з іншими формами нападу. Він полягає па тому, щоб заатакувати вотога з заду, або далеким обхідним маневром осібної частини, або скиненням спадунів, атаком летунства чи ужиттям партизанки. Форма ця була залюбки стосована в II світовій війні в усіх видах і категоріях.

Друга головна форма бою — це оборона, З оборонних тактик заслуговують на увагу дві її категорії, це посередня і безпосередня оборона. Посередня оборона, це тільки допоміжні середники безпосередньої оборони. Розрізняємо три головні форми оборони: 1) л і н і й н у, 2) п р о с т і р н у і 3) р у х о м у.

Лінійна форма оборони, з старинних часів і середньовіччя вгратила на своєму значенні.

Простірна оборона полягає на розбудованні вширш і вглиб фортець та замків, що творили сітку укріплень (середньовіччя), а тепер на розбудованні укріпленого оборонного поясу н. пр, в I світовій війні Верден і Перемишль, в II світовій війні лінії Мажіно, Сталіна, Зігфріда, атлантійський вал тощо.

Рухома оборона використовує обидві попередні, але з ними не зв'язується, стосує маневрову тактику на даному терені, уживаючи рухомих укріплень (таки, панцери), Ця рухома оборона має найбільші перспективи застосування в майбутності. Клясичним доказом є бій в Арденах(16. XII. 1944 р.).

Як бачимо, методи цих двох форм боротьби нападу й оборони перейшли велику еволюцію. Зміна в провадженні війни й організації

бою постала через впровадження нових родів зброї та їх примінення. Війна тепер ведеться на землі, морі і в повітрі, не в лінії і земному просторі, а в кубічних просторах. Велику вагу набрали нові роди зброї і військова адміністрація та технічна частина армії. Війна стала більш складною, скомплікованою, бо більш складових частей входить в гру, не тільки армія, але цілий народний потенціял, вимагають інтелеґентного вояка, свідомого і морального громадянина, досвідченого командування вже на нижчих щаблях і гнучку оперативну ініціятиву проводу, так політичного як військового.

Одно осталось не нарушеним, рішальна розигра відбувається на давньому помості — поземеллі.Рішення, хоч впроваджено нові роди зброї (летунство тощо) і нові середники нищення, досягається на поверхні землі піхотою. Звідси також далекойдучі зміни в організуванні армії та нова роля і вивінування піхоти.

Зробивши аналізу стратегічних концепцій та тактичних теорій, ми подали синтетичні форми оборони й нападу, а тепер на прикладі II світової війни хочемо виказати наслідки, наскільки вони були життєздатні.

Стратегія Німеччини: ціль — здобути життєвий простір для німецького народу (лебенсраум),

Гітлер в „Майн Кампф" визначує Схід як „німандслянд„ (нічию землю), а це означало, що він шукатиме того життєвого простору на Сході. Його осягнути можна тільки війною з СССР. Політичний замисл був поконати насамперед Польщу, Францію й Англію, кожду зокрема, а відтак розправитись з Росією. Для обґрунтовання свого імперіялістичного заміру творить теорію про вищість ґерманської раси з националсоціялістичною партією, еманацією нації та її геніяльним фюрером. Для зовнішнього світу туманна ідея „европейського нового порядку" з засадами соціяльної справедливости й справедливого поділу світових дібр, а в дійсності — тільки добробут для самих німців.

Цю стратегічну концепцію поконати противників кождого зокрема скріплювали нерішучі потягнення альянтів у міжнародній політиці, які не могли припинити своїх розбіжних інтересів та національних антагонізмів.

Завданням німецької дипломатії, що була на службі війни, а не миру, було приготовити стратегічні вихідні так політичного як і простірного значення й їх зручно маскувати. Успіх стратегічної концепції вимагав „заскочення", тому зовнішній світ завжди діставав „доконані факти" і в ім'я того доконаного факту не зачинав війни. Девіза забезпечити німців від війни на два фронти є ключем для розв'язки всієї дипломатичної гри, яка провадилася виключно під кутом будучої війни.

Німецька стратегія типова офенсивна стратегія, що тісно пов'язана з імперіялістичною політикою III Райху й офенсивним характером німецького народу. Цю стратегію усталив Нюрнберзький процес, а передусім процес проти маршала Гальдера, шефа штабу. Другою основною прикметою були засади т. зв. „активної провокації", третьою — вмішування у внутрішні справи своїх противників, виступаючи в ролі оборонців гноблених меншин.

Союзники Німеччини Італія, Японія та сателіти, наслідували так в політиці як стратегії тактику німців, мимо своєї „резервації ".

Противники Німеччини Польща, Франція, СССР, США, В. Британія провадили оборонну війну, почасти привентивну. Тому їх стратегію можна називати стратегією вичерпання.

Цілі війни альянти окреслили в Атлантійській хартії, в договорах в Ялті й в умовах капітуляції Німеччини.

Вони тісно пов'язані з цілістю політики США. Життєвий інтерес США вимагав виключити Німеччину та Японію як потенціональних промислових конкурентів і монопольно опанувати світові ринки збуту. До того треба було торгівельного лібералізму, затримати паритет золота і уміжнароднити середник комунікації. Це багатим, промисловим США давало можливість затримати і піднести свою „просперіті", а навіть легко панувати силою доляра.

Атлантійська хартія і ОН угольні камені американської дипломатії з концепцією еволюційної побудови „інтеґрального світу" з світовим урядом — в наслідках II світової війни показалися, на практиці поки що, утопією. Плян Черчила об'єднаних держав Европи і плян Маршала — її частковим виконням.

Звідси твердження Віляма Буліта, що Америка виграла війну, однак програла мир, слушне.

Цій концепції протиставився СССР, висуваючи концепцію світової революції пролетаріяту, — світового комунізму, — з виробленою і випробованою стратегією і тактикою революції, з випробованою соціяльною і політичною структурою,що має на меті закріпити її мілітарні і стратегічні здобутки. Звідси слушний висновок американських публіцистів: „Другу світову війну виграв цілковито тільки СССР".

Англія і Франція приступили до II світової війни в обороні своїх оборонних військових союзів, що мали завдання боронити „рівноваги сил" (ballance of power) щоб затримати „статус кво" і під впливом страху перед експансією Німеччини.

В наслідок війни Англія втратила цю рівновагу, заплатила втратою імперіяльного становища та престіжу і розладом цілого „Комонвелту". Франція — внутрішнім хаосом, втратою мілітарної сили та значенням „жандарма" Европи. Тому що військовий і політичний проводи США не вміли визначити в другій фазі II світової війни своїх цілей і завдань, як це своєчасно вмів зробити СССР — США сьогодні стоять у льокальних фронтах проти свого недавнього союзника в обороні тих самих стратегічних цілей, в ім'я яких зачинали другу світову війну.

У своїх стратегічних і тактичних розважаннях ми свідомо залишили один елемент, основного значення а саме — простір і зв'язані з ним тактичні комбінації та воєнні потенції.

Його доцільно розглядати, конретизувавши протиставні успорюючі сили. Розробку цих простірних стратегічних ситуацій знайдемо в капітальній книжці американського військового теоретика Гомер Лі „Година англосаксів". Він передбачливо окреслив об'єктивні дані, для вибуху II свійтової війни і всі варіянти можливого її закінчення дав основні закони війни, а що найважливіше — об'єктивні дані

що викличуть вибух третьої світової війни. Цю книжку брав із собою на мирові конференції Рузвельт і Труман. Вона, це ключ для стратегічних простірних міркувань американської дипломатії.

До проблеми III світової війни, яка покищо є академічного характеру, прийдемо, з'ясовуючи голоси фахової преси.

сот. ЯРОСКАВ БОГОР

Спір за стратегічну концепцію майбутньої війни і „тотальна дипломатія“

„Нашим першим завданням є забезпечити мир. Коли ж офенсива миру мала б не дати наслідків, тоді нам належатиме охорона Сполучених Штатів Америки нашою власною збройною силою". — Такими словами перед Національним Жіночим Пресовим Клюбом в Нью Йорку уточнив ген. Омар Бредлі, шеф об'єднаного генерального штабу, завдання збройних сил США.

Щоб можна вірно інтерпретувати значення такої твердої мови відповідального за збройні сили США мужа, треба взяти до уваги ментальність американського обивателя взагалі. Той обиватель, вихований впродовж півтори сотки років в поступаючому добробуті, може мати зрозуміння тільки для справ, що безпосередньо стосуються того його добробуту — „просперіті". Йому цілковито зрозумілі необхідності допомагати іншим своїми долярами і його люданість показується в тому, що він бере живу участь в дискусії на тему іміґраційної квоти ДП („діпі"). Інша справа, якщо йдеться про „речі засадничі". Для таких він не має розуміння і в його голові не може поміститися, чому, н. пр., для уточнення окреслених форм співжиття між людьми, отже і між народами та державами, необхідно збройтися і провадити війни. Це для нього називається вже „ідеологією", що її він викреслює поза рямки своїх зацікавлень. Друга світова війна? Вона почалася для американського обивателя лише Пірл Гарбуром і заки він міг зорієнтуватися що сталося, треба було вже поспішно одягати мундур і плисти на той чи той театр війни. Опісля рішали необхідності війни, що виключали респектувати думку одиниць. Коли ж замовкли останні відгуки гармат, отже коли скінчилися воєнні реалії, вояк перемінився в обивателя в мундурі, якому було поспішно до родини чи дівчини і йому було взагалі нецікаво, що з такого його поспішного виїзду домів може вийти для політики. Політичні і мілітарні проблеми перестали для нього існувати.

Не можна сказати, щоб такий стан в ментальності американського обивателя змінився за останніх п'ять років тривання „холодної війни" і щоб в нього постало розуміння політичних і мілітарних конечностей, які існують завжди, незалежно від того, чи це т. зв. „війна" чи т. зв. „мир". Зате зродилося в ньому інше почуття, непевність і навіть деколи психоза страху перед якимсь ближче неокресленим нападом з невідомого боку. При тому всьому якраз тепер цілий ряд різних вчених, тих правдивих і тих у своїй уяві, в дуже не вчений спосіб намагається настрашити цього обивателя прерізними ревеляціями про кінець світу в наслідок вибуху тої чи тої бомби. Психоза шукання запобігавчих заходів проти кінця світу така загальна, що справжні вчені та експерти просто примушені

виступати з освідомлюючими доповідями, в яких вони допроваджують питання атомової, бактеріологічної та промінної війни до розмірів фізичної дійсности. Побіч науковців типу Дейвіда Лільєнтола, що взяв на себе таку невдячну просвітянську роботу, виступають теж військовики формату Айзенгауера і стараються протиділати безглуздим спекуляціям, які не тільки допроваджують до загальної, для нас зовсім незрозумілої, психози, але теж паралізують намагання державних керманичів дати закордонній політиці якийсь більш конкретний і послідовний зміст. Не можна засидувати шефові державного департаменту, Дінові Ечесонові, різних „порад" чи просто домагань, як треба б провадити закордонну політику, от хочби, останній вияв такої ментальности, намагання однієї групи ветеранів війни допровадити до розмови Труман-Сталін... через телефон. Сердеги пояснюють собі відмову Трумана не їхати до Москви дуже просто і пропонують телефон!

Такі імпондерабілії американської ментальности. Вони можуть мати теж дуже реальні і непередбачені наслідки. При кінці лютого ц. р. проголошено в західніх стейтах протилетунську тривогу. Тому що якраз в тому часі повідомили газети про появу підводних човнів „незнаної національности", треба було департаментові оборони негайно вияснювати, що „хоч правда, що на узбережжю Каліфорнії помічено присутність підводних човнів незнаної національности, то вправи з протилетунською тривогою не стоять в жадному зв'язку з тією появою і вони мають тільки перевірити справність алярмової цивільної служби".

Хаотична полеміка в пресі на тему „холодної війни" та рецептів як втримати мир поглиблює ще той неспокій і загальну нервозність. Обиватель, якого вся інтеліґенція абсорбується в боротьбі за доляра, не всилі якслід оцінити географічні віддалі і Марс чи Сталін можуть в нього викликати ту саму реакцію. Тому цитовані повище слова ген. Бредлі дуже зрозумілі, якщо узглянювати, що думаючі і відповідальні люди стараються звести думання своїх земляків, так в мілітарній як і політичній площинах, до реальних пропорцій. Говорити ясно й ядерно, ось засіб, щоб впливати на громадську думку. Ні генералові Бредлі, ні Ачесонові не можуть імпонувати сенатори, що завзялися кориґувати американську політику дурацькими ініціятивами в роді „телефонічних розмов" чи „віденських конґресів", але вони мусять паралізувати наслідки таких акцій не менш твердими козирями. Тому Дін Ечесон поставив останнім часом дуже ориґінальну концепцію „тотальної дипломатії" і його останні „сім пункти для замирення" треба розуміти як реакцію на різні доморослі коректури діяльности державного департаменту (міністерства закордонних справ).

Очевидно, ми далекі від того, щоб акцептувати політичну лінію державного департаменту, хоч мусимо признати, що останні виступи Ечесона в Каліфорнії вже дещо окрилюють клясичну европейську дипломатію, принаймні в тепер відбутій рунді. Коли нам доводиться читати про „холодне прийняття" пропозицій Ечесона в Парижі, то треба над тим призадуматися і можливо навіть поставити питання, чи є змисл посилати французам зброю, якщо вони нині готові приплескувати тільки таким американським пропозиціям, що були б

приємливі Сталінові. Без сумніву, перші транспорти зброї для Європи, це справа для себе і ми не хочемо порушувати її нині. Нам тепер найбільш цікава справа, наскільки США, незалежно від більш чи менш бойких заяв провідних мужів політики чи збройних сил, беруть до уваги можливість війни з Росією і наскільки вони на таку можливість готуються.

Ми повернемося до однієї дуже голосної сенсації з літа минулого року, бо якраз нині бачимо її в яснішому насвітленні. Думаємо тут про т. зв. „бунт адміралів", який викликав тоді багато коментарів і який залишив для американських високих офіцерів не дуже корисну опінію.

Справа почалася доволі не романтично. Бюджет оборони і додаткові кредити були схвалені сенатом ґлобально і про розподіл поодиноких сум мав рішати об'єднаний генеральний штаб, в якому побіч його шефа, ген. Бредлі, засідали ще ген. Гойт С. Ванденберґ і адм. Люїс Е. Денфелд від воєнної морської фльоти. В наслідку дискусій про розподіл, що, самозрозуміло, мусіло доторкнути теж ряд основних проблем стратегії та воєнної доктрини, адм. Денфелд почував себе покривдженим і спробував шукати сатисфакції, відкликаючись до громадської думки. Формально йшло про те, щоб спинити будову літаконосця поємности 65.000 бр. р. тон. Насамперед появився анонімовий лист в пресі з нападами на державного секретаря воєнної фльоти, Френсіса П. Метюса, та державного секретаря оборони Джонсона. Анонім поставив закиди шефові летунства, мовляв, будова стратегічних бомбардувальників типу Б 36 менше диктована військовими конечностями, як більше пов'язаністю самого Джонсона з летунською індустрією. Після появи анонімового листа відомий воєнний летун Джон Кромелін скликав пресову конференцію, де повідомив, що він автор цього листа. На цій конференції він повторив закиди аноніма з додатком, що Б 36, це конструкційний і мілітарний нонсенс, бо не відповідає вимогам модерної війни.

США відомі із своєї жадоби сенсації, зокрема якщо йдеться про скандали. Однак виступ знаного пільота морського летунства був і для американців надто сенсаційний. Вищі військові кола бачили в тому виступі недопущенну форму порахунків. які аж ніяк не могли не підорвати закордоном доброї слави генералів чи адміралів, тим більше що все те відбувалося саме під час подорожі високих військових старшин по Европі. Адмірали, бо вони стояли за виступом Кромеліна, обрали дуже зручну оборону своїх тез, яка пригадує самооборону Ечесона в зв'язку з нападами на його особу після процесу Олджера Гісса (відомі цитати біблії). Ми не думаємо в тому випадку нападати на адміралів чи Ечесона, хочемо тільки вказати на факт, що того роду прийоми, ніяк не зрозумілі в старій Европі, мають своє велике значення у все ще пуританській Америці. Автім, чи не того самого порядку є закид одного знаного нашого націоналіста в США, який у „Віснику", критикуючи „Позиції українського визвольного руху", обурюється що в тій книжці не розглянені релігійні питання... Власне в США не можна поминати релігії, навіть якщо мова про... тротиль.

Один з перших, що виступив на допомогу Кромелінові, був

шеф американської фльоти на Тихому океані, адм. Артур В. Бредфорд. Він боронив конечність будувати великі літаконосці, з яких могли б стартувати бомбардувальники з далеко кращим успіхом як Б 36 із спеціяльних летунських майданів.**) На його думку, не можна класти акценту зброєнь на стратегічну зброю, бо тактичні вимоги війни йдуть перед стратегічними. Впали теж дальші дуже поважні, об'єктивно беручи, закиди, що Б 36 вже нині не на місці, бо протилетунські стрільна, керовані радаром, можуть знищити кождий літак до висоти 12.000 метрів.

Справа пішла перед сенатську комісію і перед нею адм. Денфелд заявив приблизно таке: стратегічні бомбардовання з воєнного погляду не доцільні і не можуть мати великого впливу на фронтові операції, що єдині вирішують війну; стратегічні бомбардовання вдаряють майже виключно по мирному населенні й його головні жертви, це жінки та діти; хоч ми приймаємо війну як конечне зло, то це ще не означає, щоб ми мали забувати, що і війна—одна із форм тичячрічної людської цивілізації — створила дуже окреслені форми воювання, які зменшують жорстокості між людьми і які дотримувати ще завжди точка амбіції вояцької чести; перемогти противника зброєю і винищувати поголовно людність — це дві окремі речі.

Арґументація Денфелда не може не викликати в кождої людини спонтанного оплеску. Так говорить дійсно людина, що не перестає бути людиною, навіть як одягне мундур. Зокрема американський обиватель дуже чутливий на арґументацію, яка звертається до всього, що людське. Є тільки одно „але" в блискучій філіпіці адм. Денфелда, а саме, що вона оперлася на незнанні деяких основних правд щодо моральної постави єдиного можливого противника — росіян. І хоч ми з повним признанням глядимо на моряка, що з рукою при шапці стоїть на містку потапаючого крейсера, то розум і почуття справедливости кажуть нам станути по боці ген. Бредлі. На засіданні сенатської комісії виступив теж ген. Бредлі. Його слова не стосувалися спору за техніку, тактику чи стратегію, але були відкликом до почуття відповідальности, що його мусить мати кождий високий старшина. Його критика адміралів була безпощадна, але справедлива. Він — Бредлі — вправді не рішав спору формально, зате рятував добру славу американських генералів і адміралів. Формальним епілогом цього спору можна вважати поставлення адм. Денфелда до диспозиції — 28 жовтня 1949 р.

Як на ділі представляється справа стратегічних бомбардувальників та стратегічного бомбардовання в оцінці експертів?

Ми подамо думку німця, майора Ґеорґа Фойхтера кол. редактора журналу „Люфтвер" (Повітряна оборона). Він заступає думку, що бомбардувальники далекого радіюсу дій, типу Б 36 Д, можуть оперувати у висоті понад 12000 метрів, в якій справність наймодерніших мисливських літаків дуже незначна і в цій висоті „мисливці" не можуть бути небезпечні для бомбардувальників. Теж радарові ракети не мають в такій висоті достаточної певности, щоб поцілити. Але навіть вдосконалення летунської мисливської зброї і на віддаль керованих протилетунських стрілен не може спинити розбудови стратегічного летунства і це з таких причин:

1. Стратегічні бомбардувальники єдино дають можливість успішно контролювати не тільки глибоке запілля ворога, але цілу його територію.

2. Стратегічна летунська зброя уможливлює виконати стратегічні летунські десанти (висадки) в довільному місці ворожої території, що матиме своє велике значення зокрема щодо СССР. Фойхтер підкреслює можливість творення далеко в запіллі ворога „їжакових станиць“ (відомих німецьких „іґельштеллюнґ“) засоблюваних постійно летунськими транспортами***).

Фойхтер твердить далі, що, хоч стратегічні бомбардовання Німеччини не допровадили безпосередньо до капітуляції, саме вони як і абсолютна перевага західніх альянтів в повітрі створили таку ситуацію на фронтах, що капітуляція Німеччини мусіла прийти. Як приклад безпосереднього впливу летунства на закінчення війни подає Фойхтер капітуляцію Японії, яка прийшла, хоч японські сухопутні армії оставали непереможні на японському материку і в Манджурії.

Ген. Арнолд, шеф американського летунства під час II світової війни, твердить, що Росія боїться летунства далекого радіюсу дій, бо не має можливости протиставити йому повноцінну протиоборону. Найясніше уточнює завдання стратегічного летунства шеф американського летунства ген. Гойт С. Ванденберґ твердженням, що могутня летунська контр-офенсива може спинити кождий наступ росіян на Европу.

Спір, що формально постав за Б 36 і проти них, мав більш основне значення, як на перший погляд могло б здаватися. Якщо відкинути чисто американську інсценізацію як пресову конференцію сотн. Кромеліна і виступи найвищих військових чинників в пресі і перед сенатською комісією — прийоми в країні демократичних свобід нормальні, де бути добрим вояком, не значить ще писати „дисципліна“ з великого „Д“ та бити закаблуками перед „ляґеркомандантом“ — залишається спір за „методу“, або інакше, спір за стратегічну концепцію найближчої світової війни. Зрозуміти основи цього спору важливе не тільки для військовиків, але можливо навіть більшою мірою для політиків. Йшлося саме про дуже основну справу: чи готування до майбутньої війни має включати в себе теж питання стратегічної ініціятиви, чи може це готування має тільки обмежитися до того, щоб скріпити оборонний потенціял США виключно під кутом дефенсиви. Рішення спору по лінії стратегічної офенсиви означує на практиці продовжувати політику анґажування США в усьому світі. Немає сумніву, що тільки таке рішення спору між військовими дає можливість державному департаментові провадити політику взагалі, бо якщо б переможцями в спорі були вийшли адмірали, то це політично означало б поворот до цілковитого ізоляціонізму із всіми його катастрофальними наслідками для демократичного світу. Очевидно, панування над океанами не забирає США можливости провадити активну політичну гру, але тільки гру а не політику, як теж не відбирає можливости прийти з допомогою нападеним европейським державам згідно з обов'язаннями, що випливають з ратифікації Північноатлянтійського пакту. Стратегічно це оз-

начало б однак відобрати собі можливість нищити осередки збройної промисловости ворога та провадити психологічну війну. Не вільно забувати, шо СССР є й остане континентальною державою, недосяжною для безпосередніх амфібійних операцй, цієї клясичної тактики під час II світової війни Без летунства для стратегічного бомбардовання США були б примушені відкласти операції аж до часу цілковитої мобілізації воєнного потенціялу, що означало б проволоку в діях майже на один рік і в наслідку до більш чи менш лобових ударів на російські позиції. А такі удари вимагають дуже великих жертв в людях і в матеріялі і вони не всилі принести поважніших рішень. Противник, що диспонує величезними просторами, як СССР, якому залишається ненарушеним його воєнно-продукційний апарат, не може надмірно зворушуватися невдачами десь в Нормандії чи на грецькому узбережжі. Ситуація міняється, однак, цілковито, коли СССР мусить рахуватися з негайною та могутньою реакцією США, яка в бігу операцій може розвинутися практично до цілковитої контролі простору СССР. Тоді всі зусилля СССР, щоб закрити все, що діється внутрі імперії, йдуть на марне і противник дістає в руки способи розпізнати слабі місця СССР, чи паралізувати існуючі ще сильні місця. На цьому спирає Ечесон свої надії на успіх „тотальної дипломатії".

Конечно ще вияснити цитання, чи американські генерали провадять політику. Відповідаємо — ні. Але якщо візьмемо до уваги клясичне твердження Клявзевіца, що „війна — це політика проваджена іншими засобами", тоді ясно стане нам пов'язання зброєння та узброєння з політикою. З перспективи майже п'ятьох років нам можливо нині вже реконструйовувати цілу криву американської політики післярузвельтівської епохи. Можливо, що ще скоро визначувати календаріюм на найближче майбутнє, хоч без пересади можна погодитися на дефініцію Джемса Бернгема, політичного дорадника генерального штабу летунства, що третя світова війна вже почалася і що ставка в ній — панувати над світом. Не треба взагалі сперечатися на тему імперіялізмів — російського чи американського — і просто приняти до відома той наявний факт, що все, що тепер діється і далі діятисяме, буде залежати тільки від волі двох партнерів (в розумінні відповідальности) — США і СССР. Що воно так, а не інакше, про те Кремль знав завжди, Вашинґтон прийшов до цього пізнапня лише не давно. Але коли Кремль може не оглядатися на думку совєтських громадям, Вашинґтон мусить рахуватися з громадською думкою в своїй країні. Кремль про це добре орієнтований і тому буде пробувати впливати посередньо на рішення Вашинґтону, організовуючи чи тільки інспіровуючи різні мирові офенсиви чи навіть „віденські конґреси".

Під таким аспектом, закінчення спору між адміралами і генералами треба вважати поворотним пунктом американської політики. Найближчі місяці принесуть дальше вияснення положення і ми побачимо, як виглядатиме заповіджена Ечесоном „тотальна дипломатія", як виглядатиме метода нової американської закордонної політики.

Євген Врецьона.

---

*) Б 36 викінчено вже при кінці II світової війни. Перший модель

цього типу Б 36 Б, яким вивіновано американське летунство має такі відомі дати: 6 моторів по 3 500 НР, швидкість понад 480 км. год., стеля 12 000 мтр., радіюс дій 19 200 км при обвантаженні бомбами 4 500 кґ. При відповідному поменшенні радіюсу дій (досяжности) обвантаження бомбами може бути підвищене на 38 000 кґ. Залога 15 людей, в тому 11 активних і 4 запасових до обслуги. Озброєння — 1 гарматка 37 мм, 16 гарматок 20 мм, всі керовані автоматично. Найновіший модель Б 36 Д має 4 додаткові турбо-струмові мотори, швидкість понад 600 км. год. і стелю 14 500 м.

**) Летунських майданів, з яких можуть стартувати Б 36, мають США на власній території 57, поза нею 109.

***) Думку Фойхтера в різних варіянтах можна зустрінути щораз частіше у фахових військових журналах. Для нас вона має теж своє значення. Для інформації пригадаємо, що большевики стосували подібну тактику вже в минулій війні. На Волині, н. пр., над Горинню і над Стиром знаходилися трівкі пункти совєтських партизанів, які з них виконували обсерваційну, розвідочну та саботажеву акції.

В „Der Spiegel" реклямують Т. Боровця

Ганноверський тижневик „Дер Шпіґель" з 30 березня помістив фантастичну велику статтю самореклямного характеру про Тараса Боровця з відомою його фотографією, змонтовану так, що в чужого, неознайомленого читача повстає враження, що саме Т. Боровець (Бульба) основоположник Української Повстанчої Армії, що боролася проти нацистського окупансьткого свавілля в Україні і тепер кладе великі жертви в боротьбі із сталінським московсько-большевицьким поневоленням українського народу,

В наступному випуску ми займемося обширніше такою „пропагандою" укваїнської визвольної боротьби. На жаль, серед української еміґрації не бракує нині людей, що на геройстві вояків УПА хотіли б збити собі політичний капітал, і то не тільки політичний.

Нині не тільки кожному українському патріотові, але й обізнаному в українських справах чужинцеві, відомо що Головним командиром УПА був і є генерал Тарас Чупринка!

І тут приходиться тільки повторити: „Геть руки від УПА!"

ЖУРНАЛ „ДО ЗБРОЇ" ПОДАЄ ПРО БОРОТЬБУ УПА

Майбутня поразка комунізму

James Burnham: „The Coming Defeat of Communism" — New York, John Day Co., 1950.

Дуже поширений і в цілому світі популярний американський тижневик „Т а й м", Нью Йорк — 20 лютого, помістив цікаву рецензію на останній твір відомого американського соціолога, до речі колишнього марксиста, Джемса Бернгема п. н. „Майбутня поразка комунізму" із змістом якої хочемо познайомити читачів журналу „До Зброї".

Джемс Бернгем, автор нині широко відомих і дискутованих творів „Революція менеджерів", „Макіявелісти" і „Боротьба за світ", в своєму новому творі піддає гострій критичній аналізі ставлення американської суспільности до комунізму і до СССР. Зокрема нападає він на самовдоволення, безвладність і фальшиве почуття безпеки, які розпаношилися в американському політичному світі. На його думку, вільний світ вже нині знаходиться у війні з комунізмом і тому мусить цей світ врешті з'ясувати собі природу цієї війни.

„Це ще не є виразно виповіджена війна, що відбувається в принятих досі формах — пише Бернгем — це ще не війна організованих військових мас, що стоять напроти себе в тотальному збройному конфлікті (хоч це може бути пізніша фаза теперішньої війни), але це одна з відмін війни, для якої ми наразі не маємо ще відповідної назви. Це політична, ідеологічна, релігійна і господарська боротьба переворотів, спротиву, повстань та саботажів, що є такою самою війною як боротьба холодною зброєю".

А далі: „Наші пляни і наша політика (тобто американські — прим. Ред.) не є фальшиві, вони несовершенні. Від політики замирення (policy of appeasement) ми без усякого труду перейшли до політики ставлення запор (policy of containment). Але така політика не творить постійної рівноваги сил. Тому ми мусимо або повернутися до політики замирення і підписати якийсь договір чи щось подібне, або перейти до наступу, щоб свідомо розторощити потугу комунізму, який спирається на СССР".

Для американської політики Бернгем пропонує такі методи:

1. Систематична масова пропаганда проти комунізму при допомозі радіо, преси, листівок та агітаційних брошур не тільки в країнах за залізною завісою але в цілому світі.

2. Відважна дія, щоб скріпити протикомуністичні профспілки. Американські капіталісти мусять усвідомити, що ці профспілки могутня зброя проти комунізму.

3. Рішуча організована акція, щоб з'єднати нових політичних союзників в цілому світі — ґоллістів, Ватикан, іслям, китайських націоналістів тощо. США не сміють вдоволятися тільки договорами

приязні й союзами з урядами чужих держав. „Підтримувати французьку комісію атомової енергії, як довго вона під керівництвом комуніста Жоліо-Кюрі, однозначне з поразкою—пише Бернгем. З а т е допомога малому відділові Української Повстанчої Армії, що важко змагається за своє існування, призводить без сумніву до перемоги".

4. Тісна співпраця з протикомуністичними біженцями, дезертирами і учасниками визвольних рухів та рухів спротиву.

Далі Бернгем пропонує створити окреме державне управління, що керувало б побудованою на повищих методах офенсивою проти комунізму і було б безпосередньо підпорядковане президентові США. До цього управління повинні входити експерти державної адміністрації, військової оборони, розвідочної служби і представники конґресу.

У своїй в'їдливій критиці Бернгем не пощаджує американського капіталістичного обивателя і підприємця, називаючи їх „захланними невігласами і реакціонерами, трусами в боротьбі з комунізмом", що „готові за добрі бариші торгувати із своїми комуністичними ворогами". Він викпиває боязливе твердження, мовляв, комуністів небезпечно провокувати. „Комуністів аж ніяк не можна ‚спровокувати' — говорить Бернгем. — Якщо вони деколи вдають, що їх провокують, то вони на ділі тільки маскують свої окреслені заміри. Досвід вчить, що комуністи завжди наступають зухваліше, якщо до них підходити по-дружньому. А коли вони зустрічають рішучу силу, то звичайно поступаються і роблять відворот". З тієї причини Бернгем переконаний, що можна оминути „гарячу війну" з СССР під умовою, що США провадитимуть рішучу сильну політику.

Тон книжки „Майбутня поразка комунізму" витриманий в дусі непохитної віри про перемогу над комунізмом. Ця віра на холодно арґументована подіями міжнародної політики в 1947-49 рр., які доводять, що розставка сил в світі йде тепер цілковито в некористь комунізму, який вправді не отримав ще рішучих ударів — в Азії він навіть в наступі — однак темпо його поширювання значно поменшилося. Чи такий розвій в некористь комунізму буде довготривалий? Бернгем відповідає: „Це залежатиме виключно від політиків вільного світу. Щоб здобути перемогу, нам потрібна політика, що об'єднувала б вміння із знанням. Про кінцевий наслідок не може бути й сумніву. Кождий сумнів буде усунений хотінням діяти, а це призводить до вирішення".

(В. Б-т).

З чужої преси

Окремий спротив українців проти Москви

В лондонському тижневику „Обсервер" з 29 січня 1950 р. номістив Едвард Кренкшов коментар про надзвичайно великі труднощі московської влади в Україні, де „навіть широкорозгорнуті чистки перепроваджувані членами політбюра, Каґановичем і Хрущовом, не зуміли зламати організований завзятий спротив наскрізь націоналістично наставленої людности, що ніколи не виявляла прихильности совєтському режимові". Автор згадує про поїздки Мануїльського разом з іншими українськими міністрами і партійними вельможами з Києва до обласних центрів, щоб там впродовж грудня м. р. відбувати конференції з „партактивом".

„Офіційна гостра критика — пише Кренкшов — відкрила тепер балаганний стан в місцевих і обласних партійних організаціях та потвердила поголоски про масове звільнення малих партійних функціонарів з їх дотеперішніх постів. Це прямий наслідок цього насправді королівського поступу!"

Далі автор, покликаючись на київське радіо, стверджує, що „нові секретарі місцевих парторганізацій не мають майже жадного досвіду, тому отримують з центру дуже докладні, до подробиць опрацьовані, інструкції". Зате їхні звільнені з постів попередники мали навпаки багато досвіду в методах, як обходити укази з Москви для добра власного народу..."

„Більшого значення як помилки місцевої комуністичної влади— це явище, до речі, щораз частіше появляється в цілому СССР — є однак окремий спротив українців проти панування Москви, — читаємо в „Обсервері". Цей спротив посилюється ще в наслідок прикладу Західньої України (в оригіналі — колишньої польської частини України), населення якої ще далеко не зовсім пристосувалося до совєтських життєвих умов. Парторганізації цих областей отримують гострі зауваження, що своїм тоном нагадують кінець 20-их років, щоб збільшили пильність у вихованні кадрів, в дусі вірности партії і клясової ненависти до куркулів та їхніх аґентів — українських націоналістів".

„Не давно, ще нереґулярні військові частини українських націоналістів — повстанців проти Москви і колишніх воєннополонених — в'язали своїми боєвими діями великі з'єднання совєтської армії. Вправді положення в совєтській Україні не є ще критичне, але воно завжди ще надзвичайно поважне".

Мюнхенська „Ді Абендцайтунґ" має голос...

Ми пляново не з'ясовували в попередньому випуску журналу „До Зброї" нашого ставлення до писань мюнхенської газети „Ді Абендцайтунґ" з 24 і 31 січня про УПА, бо думали, що організатори й інформатори прес-конференцій, на яких покликалася мюнхенська газета, спростують перед українською громадськістю „перекручені

або незрозумілі" газетними репортерами українські інформації. На жаль, так воно не сталося, навпаки, в „Українському Самостійнику" (Мюнхен, 12 лютого) поміщені захоплюючі звіти з тих прес-конференцій в Мюнхені і Ляндсгуті. Цей факт дає нам тим більше право й обов'язок занятися того роду інформуванням чужинецького світу.

На вступі коротко реферуватимемо те, що писала газета.

В числі з 24. 1. говориться головно про те, що „українська визвольна армія нараховує нині 100.000 до 200.000 вояків", що „пункт тяжкости оперативних дій лежить в Карпатській Україні (!), але поодинокі з'єднання борються теж на Кримі, на Кавказі, в балтійських державах і в Східній Прусії, що „ми ледве можемо вірити, щоб без війни ми в Україні могли ще раз зажити вільним життям". Звіт з цієї прес-конференції в Мюнхені, як виходить, доволі короткий.

В числі з 31. 1. поданий широкий звіт про ляндсгутську конференцію п. н. „Кожночасно готові до дій — Українська Визвольна Армія чекає на удар із зовні". Стаття прикрашена двома фотознімками: Д-р Іван Тустановський і Ярослав Сулятицький знатні особи Українського Визвольного Комітету (!!) — Володимир Ґайоха з'ясовує свою акцію в Східній Прусії. В самій же статті читаємо: про 100-тисячну УПАрмію, про саботажі на залізничих мостах і транспорті, про визвольну боротьбу українців з 1919 року, про „визвольну армію, що на початку російсько-німецької війни стояла по боці німців (?!), щоб відтак воювати проти німецького окупаційного війська і проти росіян". Далі йдуть інтерв'ю з курінним лікарем УПА, Петром Вихором, інформації від Валі Сачківської про діяльність жінок в українському підпіллі і докладний звіт 25 літнього Володимира Ґайохи, що „до часу вступлення в УПА був учнем торгівельної школи". Він розказує: Весною 1949 р. наш загін, що оперував в районах Херсону, Одеси і Миколаєва, дістав наказ піти в Східню Прусію". Після чотирьохмісячного побуту в околиці Растенбурґу, Алленштайну і Йоганісбурґу В. Ґайоха в серпні повертається в Україну, щоб звідси маршувати до Німеччини. Михайло Саванчак, кур'єр УПА, що „вже більше разів переходив з України до Німеччини без будь-якого випадку", заявляє репортерам, що про свої завдання нічого не може і не сміє говорити... І так далі.

На закінчення репортер „Ді Абендцайтунґ" інформує: „В колах УПА в Німеччині ніхто не вірить, щоб можна було усунути большевизм в Росії без ,удару із зовні'".

Читаючи такі речі не можна оборонитися від зловісних думок про „українських зовнішньополітичних пропагандистів", що пускають в світ інформації про „100—200.000 повстанську армію в Україні", — в голяндському „Фолькскранті" з 10. 2. (дивись „До Зброї", випуск 2(15) за січень 1950) збільшили ці „інформатори" це число до 300.000 — про якийсь нікому невідомий „Український Визвольний Комітет" в Ляндсгуті (так!) з пп. Тустановськими і Сулятицькими, (їх обличчя можна оглядати, хіба тільки, в мюнхенському бруковику), про „початкову співдію" УПА з німцями — де? коли? хто?, питаємося з хвилюючим обуренням в ім'я тисячів українських жертв нацистівського свавілля в Україні!

Не можна ж так кустарно з'ясовувати важливість і засяг виз-

вольної боротьби збройного рамені ц і л о г о українського народу — УПА, як це робить наінструйований В. Ґайоха, яким буцім-то Головне Командування УПА кидає аж з Одещини на Східню Прусію — немов на Поліссі і Підляшші не діють відділи УПА! — а відтак в Німеччину. Хто, скажіть, представляє пресовим репортерам „постійного кур'єра УПА" тільки на те, щоб викликати дешеву сенсацію? Якщо він дійсно „постійний кур'єр", то хто несе і перед ким відповідальність за деконспірацію?

„Пункт тяжости оперативних дій УПА лежить в Карпатській Україні?" А далі подається території, т і л ь к и н е к о р і н н і з е м л і у к р а ї н с ь к о г о н а р о д у!

Нам можуть сказати, що все те „перекручення і недорозуміння" чужинецьких репортерів. Можна б і на таке пояснення погодитися, але чому тоді досі не спростовано ці „перекручення і недорозуміння" перед українською громадськістю?

Ідея свободи сильніша від водневої бомби

В канадійському англійському тижневику „Сетердей Найт" з 7. лютого читаємо:

„Ввесь час до нашого розпоряження маємо нематеріяльну вибухову речовину, що багато скорше розсадила б сталінську імперію і то далеко дешевшою ціною як воднева бомба. На жаль ми мало робимо, щоб покористуватися цією зброєю. Ця зброя — це ідея свободи!

Проголосім, що ми стоїмо за принцип самовизначення народів. Зробім в цьому напрямі святочні зобов'язання перед національними комітетами екзильних українців, балтійців, поляків, чехів, угорців, румунів та болгарів, а також грузинів, узбеків та туркменів. Витратім тільки малу кількість коштів виробництва водневої бомби на те, щоб допомогти цим народам застосовувати всю техніку рухів спротиву під час останньої війни. Тоді звернемо офенсиву холодної війни проти Кремля, знешкодимо заклики Сталіна до решти світу і допоможемо цим народам остаточно здобути волю та уможливимо їм участь в побудові вільного світу".

Наполеон висловився на подібну справу коротше: „Там, де зударяться гармати і ідеї, завжди виграють ідеї". Цього, на жаль, не всі хочуть, чи не можуть розуміти.

Україна в центрі визвольних рухів за залізною завісою

Шведська газета „Стокгольмс Тідніґен" з 7 березня 1950 р. помістила досить обширну статтю про український визвольний рух і „рухи спротивів" інших народів під большевицькою окупацією. Автор подає, що на цілій території України від Польщі до Дону діє український визвольний рух, який очолює УГВР, що є дальшим продовженням уряду УНР з часів визвольних змагань в 1917-20 рр. Бойову діяльність на цій території провадять відділи УПА.

Значення українського визвольного руху в тому, що він пов'язаний з таким ж рухами інших поневолених народів як: донських козаків, білорусів, латишів і „рухи спротивів" в сателітах СССР. Дальше автор задержується окремо над діяльністю румунського визвольного руху, якого людські кадри оцінює на 30 тисяч. За словами автора — разом з румунами боряться проти большевицької Москви на території Румунії також відділи УПА.

Свої інформації скріплює також повідомленнями большевицької львівської газети „Вільна Україна" і повідомленнями ЦК(б)У, які стверджують існування українського визвольного руху.

Причини існування визвольних рухів автор, нажаль, не бачить в самостійницьких прагненнях поневолених СССР народів, лише в тому, що в СССР „стає щораз гірше, вільне життя перестає зовсім існувати". Поважні недоліки також інформативного порядку.

*

Голяндський часопис „Де Тейд" з 22 лютого 1950 р. помістив повідомлення „Партизанська акція в Україні". Там повідомляєтся, що з совєтської окупаційної зони Німеччини большевики вислали проти УПА сильні відділи МВД. „Україна — це кубло протисовєтської активности" — читаємо. Кількість УПА оцінюється на 20—30 тисяч і стверджується, що УПА тішиться симпатіями населення. Також старшини ЧА (Червоної Армії) воліють переходити до УПА і включатися в визвольну боротьбу, ніж втікати на захід. В статті згадується про жорстокість большевицького МВД в боротьбі з УПА так супроти бійців УПА як і цивільної людности.

Українське підпілля провадить війну з Совєтами

Під таким наголовком паризька газета „Ля Ліберте дю Пепль" з 3 березня помістила велику статтю Володимира Гаврилюка, прикрашену фотокопіями підпільних видань українського визвольного руху „Бюро Інформації УГВР", „Повтанець", „Календарець українського революціонера на рік 1949", „Наша визвольна боротьба і проблема жертв", листівка „Брати червоноармійці - українці" тощо.

З'ясувавши характер підпільної боротьби, газета пише:

Українське підпілля проявляється у двох формах: рух спротиву чисто військового характеру — Українська Повстанча Армія, і організоване підпілля Організації Українських Націоналістів. Політичне керівництво обох рухів, що доповнюють один одного, виконує УГВР — Українська Головна Визвольна Рада, тобто найвища рада національного визволення, яка на ділі є підпільним урядом. Її секретар закордонних справ знаходиться, із зрозумілих причин, поза кордонами України".

Таємниця успіхів і самого існування боротьби лежить в політичній, господарській і соціяльній програмі українського визвольного

руху, що відповідає прагненням народу. Ця боротьба не обмежується своєю протирежимною настановою, вона провадиться проти росіян, проти білої чи червоної Московщини. Далі з'ясовується короткими словами соціяльна й устроєва програми визвольної боротьби, що мають великий відгомін в цілому СССР — від Прибалтійщини до Туркестану

В статті з'ясовується історію постання УПА в 1942 р., її боротьбу з німецькими окупантами, згадується смерть маршала Ватутіна і польсько-большевицького генерала Сверчевського на фронті війни з УПА, потрійний договір СССР, Польщі та ЧСР проти УПА та масові депортації українського мирного населення з теренів дій УПА на Сибір. І так при кінці жовтня 1947 р. із західніх областей виселено 150 000 українців.

В дальшому характеризована сама боротьба УПА, її методи, зимові готування. „В загальному бійці УПА, поділені на підвідділи, перебувають в підземних криївках, побудованих в лісах і також по селах. Поодинокі бойові сутички, напади на склади зброї, нищення транспорту підкреслюють присутність повстанців в поодиноких районах."

Не тільки в Україні організує УПА визвольну боротьбу, за допомогою рейдів в Польщу, Білорусію, Чехо-Словаччину мобілізує вона інші поневолені Москвою народи до спільної боротьби за „волю людини і волю народів". Для таких рейдів підготовані відповідні пропагандисти і політична література в мовах цих народів.

„Під час зимових місяців інтенсивно працюють друкарні українського підпілля, що видають журнали, газети, брошури, навіть книжки і то не тільки українською але також іншими мовами."

Характеризуючи опубліковані в статті фотокопії українських підпільних видань, газета пише, що на окрему увагу заслуговує факт, що ці українські підпільні видання мусять бути перенесені через багато кордонів, — зокрема через залізну завісу — щоб дістатися до Франції.

Підкреслено теж, що українські повстанці воюють проти большевиків вже з кінця 1943 р. без будь-якої допомоги із зовні. „Щоб мати зброю, вони мусять нападати на совєтські магазини зброї та амуніції, так як вони це і робили проти німців. Здобутою — так на німцях як на совєтській армії — ціною своєї власної крови зброєю українці борються за свою волю".

„На конференціях західні політики — пише автор — часто поступаються жаданням совєтських представників мабуть, із страху, щоб їх не дразнити. Чи таке поступовання найкраще? Коли ж ці політики оцінять врешті між собою справу існування українських повстанців в совєтській Україні? Чи зможуть вони робити висновок, що совєтський медвідь не буде так небезпечний, коли застосувати проти нього його власні методи боротьби?

Щоб втриматися в своїй важкій боротьбі з большевиками, українські повстанці такі ж тверді, і такі ж хитрі як большевики. Це також доводять факти, бо ось проминули роки, як ці повстанці продовжають боротися проти Совєтів і то боротися з успіхами."

На „Пресовий Фонд“

журналу «До Зброї» у Великій Брітанії склали:

п. Бігус Евген	4 штл.
п. Білеш В.	4 „
п. Мельник Д.	4 „
п. Остафійчук	3 „
п. Саведчук Т.	20 „
п. Фрайт М.	4 „

Всім пожертводавцям висловлюємо нашу щиру подяку.

АДМІНІСТРАЦІЯ
В-ВА „ДО ЗБРОЇ“

Одно число журналу „До Зброї“ коштує:

в Німеччині.	1.— НМ
у Вел. Брітанії . . , ...	2 шил.
в С. Ш. А.	0.50 дол.
в Канаді	0.50 дол.
в Бельгії	12 — бфр.
у Франції	100.— ффр.
в Голяндії	1.20 тумд
в Австралії	2 шил. 6 цент.
в Аргентині . . . . , ...	5 пезів
у Швеції	1.20 корон

АДМІНІСТРАЦІЯ
В-ВА „ДО ЗБРОЇ“

ЗГОЛОШУЙТЕСЯ НА ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ЖУРНАЛУ „ДО ЗБРОЇ“

ДО ЗБРОЇ

журнал української військово-політичної думки

Рік вид. III. ЛЮТИЙ 1950 Випуск 2 (15).

ЗМІСТ

стор.

1. Ген. Т. Чупринка: До ґенези Української Головної Визвольної Ради 2-16
2. І. М. Коваленко: УПА визвольна армія Українського Народу . 16-26
3. Є. Прірва: Українські підпільні видання під московсько-большевицькою окупацією 27-35
4. З боєвих дій УПА 36-41
5. США – Европа і большевицька стратегія опанувати світ . . . 42-47
6. Найкращі рецепти як програти війну з Советами 48-50
7. Нові оборонні заходи СССР? 51-52
8. Швайцарська енциклопедія про УПА 52-52
9. В самій системі диктатури лежить корінь лиха 53-55
10. З чужої преси 55-59
11. Пресова конференція Місії УПА 60-61
12. Свято УПА на чужині 61-62

Видає Місія УПА при ЗП УГВР.

Друкарня Б. Криницького Авґсбурґ 3, Брандерштр. 3 шлісcфах 58.

Генерал ТАРАС ЧУПРИНКА

До ґенези Української Головної Визвольної Ради

Визвольні Змагання українського народу 1917-21 рр. закінчилися для нього невдатно. Після 1920 р. значна частина учасників українських армій опинилася в таборах для інтернованих у Польщі, в ЧСР. Українські політичні діячі, головно із Східньоукраїнських Земель, які брали активну участь у відновленні української самостійної держави і в боротьбі за неї, переважно еміґрували. Українські Землі роздерто між СССР, Польщу, Румунію та ЧСР. Український народ знов опинився під пануванням чужинців.

Визвольну боротьбу українського народу 1917-21 рр. репрезентували два Уряди -- Уряд Української Народної Республіки (УНР) та Уряд Західньо-Української Народної Республіки (ЗУНР). В 1918 р. це було зумовлене окремим розвитком визвольної боротьби українського народу в межах царської Росії і окремим — в межах Австрійської монархії. Об'єднання усіх українських Земель в одній Українській Народній Республіці, що його святочно проголошено історичним Універсалом 22 січня 1919 р. в Києві, лише на короткий час припинило існування двох окремих Урядів. З уваги на специфічні, головним чином зовнішньо-політичні, умови, що в них проходила визвольна боротьба українського народу в 1919-21рр., обидва Уряди далі продовжували існувати й діяти окремо.

Після 1920 р. були примушені еміґрувати й обидва Уряди. На еміґрації Уряд ЗУНР як представництво Західньої України проіснував до остаточного вирішення справи Галичини Радою Амбасадорів 15. III. 1923 р. Уряд УНР продовжував існувати далі, хоч після ліквідації Спілки Визволення України (СВУ), тобто після 1930 р., його впливи на Українських Землях були дуже малі. Тут, на Українських Землях, в 1921-39 рр. в обстановці, з одного боку, посиленого наступу окупантів на український народ, зокрема в обстановці скрайно ворожої українському народові політики московсько-большевицьких окупантів, і, з другого боку, в обстановці постійного росту визвольної революційної боротьби українського народу за національне визволення, створювався новий

стан національно-політичних відносин. Уряд УНР, який продовжував стояти на політичних позиціях 1918-21 рр. та ні своїм особовим складом, ні своїми поглядами ні якою мірою не відбивав тих глибоких перемін, що доконувалися у національно-політичному житті українського народу на Українських Землях, — вже не міг уважатися представником цього нового стану національно-політичних відносин в Україні.

Після 1920 р. український народ, насильно загнаний в окупантське ярмо, своєї визвольної боротьби не припинив. Він її посилено провадив далі у різних формах і на різних ділянках свого національного життя.

Найхарактеристичнішим явищем українського національного життя 1921-39 рр. було виникнення і постійний ріст визвольної підпільної, революційної боротьби українського народу за Українську Самостійну Соборну Державу. На фронті підпільної боротьби опинився найпатріотичніший, найідейніший, найактивніший український елемент. Щораз ширше вкорінювалися в Україні ідеї українського націоналістичного руху. Скрізь там, де вони доходили, вони неподільно опановували українські народні маси, різні українські національні середовища. Український визвольно-революційний рух став одним із найважливіших факторів українського національного політичного життя.

Вибух у 1939 р. другої світової війни дав українському народові нові надії на можливість здійснення його самостійницьких прагнень.

Зокрема, провідні українські політичні кола вирішили використати для здійснення самостійницьких ідеалів українського народу вибух німецько-большевицької війни в 1941 р. З ініціятиви українських націоналістичних кіл 30 червня 1941 р., тобто зараз же в перших днях німецько-большевицької війни, на Українських Землях утворився незалежний український Уряд — Українське Державне Правління, яке перед усім світом проголосило відновлення Української Самостійної Держави.

На проголошення самостійности України німці відповіли виарештуванням членів Українського Державного Правління, багатьох діячів українського підпільного руху та чільних українських патріотів.

Терористична, гнобительська політика німецьких окупан-

тів в Україні допровадила, в наслідку, тільки до поглиблення і поширення боротьби українського народу. Український визвольний рух, шукаючи нових шляхів, змагав, як і змагає, все до однієї і тієї самої мети — до побудови Української Самостійної Соборної Держави.

1942 рік в Україні, і особливо друга його половина, позначився посиленим наступом гітлерівських загарбників на український народ. Особливо жорстокого гноблення зазнавало українське населення у т. зв. «Райхскомісаріяті Україна». Німці силоміць вивозили все працездатне населення на каторжні роботи в Німеччину, немилосердно грабили його з останніх харчових запасів, за найдрібніший спротив їхнім драконським зарядженням палили цілі села та вимордовували сотні ні в чому невинних мешканців, в тому числі завжди дуже багато жінок і дітей, масово арештовували українських самостійників, усіх українських патріотів.

Крім гітлерівських окупантів, українські народні маси, зокрема селян, тероризували і грабували банди большевицьких партизанів. Ці банди, посуваючись з Білорусії, почали опановувати північні і північно-західні лісові терени України. Вся «протинімецька боротьба» большевицьких партизанів зводилася до грабування в українського населення останніх шматків хліба, останньої одежини, до розшуків та розправ над українськими патріотами.

Активний, бойовий елемент Полісся та північної Волині, зорганізований в рядах ОУН, з метою боронити українські маси перед терором гітлерівців і большевицьких партизанів та, прагнучи активно із зброєю в руках боротися за здійснення самостійницьких прагнень українського народу, осінню 1942 р. почав творити збройні групи. Ці групи були примушені провадити боротьбу відразу на три фронти: проти гітлерівських окупантів, проти насланих Кремлем в Україну большевицьких партизанів та проти польських шовіністів. Ці, мріючи про відновлення польського панування на Українських Землях, організовувані і озброювані німцями, й собі почали у всілякий спосіб знущатися над українським народом.

Збройну, партизанську боротьбу проти ворогів українського народу українські народні маси привітали з захопленням. До бойових груп почало напливати щораз більше патріотичного, здебільша молодого, боєздатного елементу.

В лютні 1943 р. внаслідок особливого загострення ні-

мецького терору, збройна повстанська боротьба українського населення проти гітлерівських окупантів стала на Волині і Поліссі масовим явищем.

Повстанські відділи, що сформувалися після масового переходу на нелегальне становище тисяч української молоді, тисяч українських чоловіків і жінок, не могли вже існувати як бойові групи ОУН тому, що в них, крім членів ОУН, також опинилися люди, співчуваючі деколи різним іншим політичним групам, в минулому деколи до цих груп приналежні, опинилися багато безпартійних українських патріотів. З цих то причин прийшло до переорганізування усіх збройних відділів у загальнонаціональну, понадпартійну Українську Повстанчу Армію (УПА).

В короткий час новозорганізована УПА відбила всі німецько-большевицькі наступи на українське населення Волині та Полісся і обмежила панування німців на цих теренах виключно тільки до більших міст, головних шосейних шляхів та залізничих ліній. Одночасно УПА також звузила терени, опановані большевицькими партизанами, до окремих, невеличких лісових островів.

Таким чином під виключною контролею УПА опинилися значні території Волині та Полісся. УПА вже не могла обмежуватися тільки до бойових дій, але мусіла також занятися впорядкуванням опанованих територій і організуванням на них влади. Негайного втручання й організації вимагали адміністрація терену, шкільництво, земельні справи, господарське життя в цілому. Всі ці справи Командування УПА-Північ упорядковувало відповідними наказами.

Літом 1943 р. УПА поширилася на Галичину і велику частину Правобережжя. Широка збройна боротьба проти всіх окупантів України за Українську Самостійну Соборну Державу виразно стала загальним виявом самостійницьких прагнень українських народних мас, українського народу в цілому. Починалася нова доба у визвольних змаганнях українського народу, нова доба в історії України.

Відступ німецьких армій, розвал Німеччини, що зарисовувався щораз виразніше, передові ідеї свободи народів і людини, що їх голосила УПА, притягали в лави УПА багатьох втікачів з німецьких таборів для військовополонених та з різних допоміжних військових формацій організованих німцями з поневолених большевицькою Москвою народів.

В лавах УПА опинилося багато грузинів, азербайджанців, білорусів, татар та ін. Всіх їх зорганізовано при УПА в окремі національні відділи під їх власним командуванням.

З метою дати боротьбі іншонаціонального елементу в лавах УПА відповідну політичну плятформу, з ініціятиви УПА в листопаді 1943 р. на Волині скликано Конференцію Поневолених Народів. На конференції визначено спільні цілі і методи боротьби всіх поневолених Москвою народів.

Бойові і політичні успіхи УПА зацікавили українською проблемою сусідів України та інші чужонаціональні політичні кола. До Головного Командування УПА почали нав'язуватися представники урядів других держав, бажаючи провадити переговори з офіційним представництвом українського народу з метою регулювати цілий ряд політичних справ, актуальних зараз чи в майбутньому. Тому, що такого загальнонаціонального представництва українського народу в той час ще не було, — взимі 1943/44 р. ці переговори провадило Головне Командування УПА. До участи в цих переговорах Головне Командування запросило також представників інших українських політичних самостійницьких угрупувань.

Масове поширення збройної боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу, що сталося в наслідок глибокого вкорінення серед якнайширших мас українського народу ідеї українського визвольно-революційного руху; виразно всенаціональний характер цієї боротьби; опанування УПАрмією значних територій Українських Земель; наближування до кінця війни між окупантами України — гітлерівською Німеччиною і большевицькою Москвою, та, у зв'язку з цим, можливість заіснування догідної ситуації для української визвольної справи; значний зріст ваги української проблеми в наслідок визвольної боротьби українського народу — всі ці моменти спонукали Головне Командування УПА заініціювати акцію в напрямі утворення загальнонаціонального, всеукраїнського політичного центру, який взяв би на себе найвище політичне керівництво визвольною боротьбою за Українську Самостійну Соборну Державу та репрезентував би цю боротьбу назовні.

Треба підкреслити, що тут йшлося про утворення нового всеукраїнського, загальнонаціонального центру — такого центру, який відбивав би новий стан національно-політичних відносин в Україні — стан широкорозгорнутої

боротьби та який відповідав би всім потребам такої широкорозгорнутої боротьби: був би здібний такою боротьбою дійово керувати та належно її репрезентувати. Таким центром не міг уважатися Уряд УНР, що формально продовжував існувати, тому що він, як ми вже про це згадували, від тридцятих років уже ні якою мірою не віддзеркалював тих глибоких політичних перемін, що доконувалися серед українського народу на Українських Землях, і був цілковито відірваний від тієї визвольно-революційної боротьби, яка саме під час тридцятих років в Україні виникла. Таким центром не могло бути також Українське Державне Правління, утворене на Українських Землях у червні 1941 р., з тієї простої причини, що майже всі члени цього Правління сиділи в цей час у німецьких тюрмах і концтаборах.

Для здійснення пляну утворення всеукраїнського, загальнонаціонального політичного центру (цей плян зродився в колах Головного Командування УПА восені 1943 р.) — весною 1944 р. утворено Ініціятивний Комітет. Цей комітет відразу взявся до інтенсивної праці в цьому напрямі.

Саме в тому часі, тобто в березні 1944 р., на лінії Ковель — Броди — Коломия зупинилася велика зимова большевицька офенсива. Таким чином Українські Землі, розрізані лінією фронту, перебували під двома окупаціями: переважна частина Українських Земель була вже під новою московсько-большевицькою окупацією, а невеличка частина Західньоукраїнських Земель — під гітлерівською. Програна гітлерівської Німеччини була вже цілком очевидна: німці не капітулювали, надіючись хіба на чудо.

Яке було політичне обличчя Українських Земель, що опинилися під новою російсько-большевицькою окупацією, вокрема ж — Східньоукраїнських Земель?

Активно в систему окупанта включалася цілком незначна частина східньоукраїнського населення: колишні большевицькі партизани, члени большевицької партії, колишні працівники большевицької адміністрації тощо. Тут треба відмітити, що останнім часом в большевицькій партії, в адміністрації опинився найменше вартісний, спекулятивний елемент, єдиним життьовим девізом якого була особиста нажива, особиста каріера і більше ніщо. Такого елементу не бракує, мабуть, серед ні одного народу в світі, і він завжди заповняє

ряди всяких агентур, саме цей елемент, щоб здобути собі прихильність нової влади, на кілька місяців, а то і тижнів, перед приходом большевиків в Україну масово йшов у большевицькі партизанські відділи, що большевицька пропаганда не поминула широко розреклямувати як »масове поширення партизанського руху в Україні«.

Друга, чисельно найбільша, основна частина українського населення Східньоукраїнських Земель, будучи формально льояльною супроти нової окупантської влади, — в глибині душ і цих окупантів не навиділа.

Третя, досить значна, частина національно свідомого і активного східньоукраїнського елементу, побоюючись большевицьких репресій і нехотячи служити большевицьким окупантам, виїжджала на Захід, на еміграцію.

Четверта частина східньоукраїнського населення, охоплена і організована українським визвольно-революційним рухом, залишилась на Рідних Землях під большевицькою окупацією, щоб продовжувати тут визвольну протибольшевицьку боротьбу. Дехто із східньоукраїнських революціонерів переходив фронт у Західній Україні, маючи у пляні негайно після переходу фронту вертатися у східні області України. В східньоукраїнських областях діяли також деякі відділи УПА.

Дещо інша була політична ситуація на Західніх і Північнозахідніх Українських Землях.

Поза невеликою частиною українського громадянства, головно інтелігенції, яка або орієнтувалася на німців, або не чула в собі сили залишитися на Землях для активної боротьби проти большевицьких окупантів і тому готова була емігрувати на Захід, — переважна більшість українського населення, наставлена до большевицьких окупантів скрайньо ворожо, була рішена залишитися на Рідних Землях і продовжувати активну збройну боротьбу проти московсько-большевицьких загарбників за Українську Самостійну Соборну Державу. Українське населення цієї частини України було цілком під впливами УПА і революційного підпілля.

Якщо аналізувати стан і уклад українських політичних сил на Українських Землях на провесні 1944 р. та абстрагуватися від т. зв. КП(б)У, як виразно не-української агентурної політичної сили, то треба ствердити, що единою організованою серйозною-політично-активною силою була тут тіль-

ки Організація Українських Націоналістів (ОУН). ОУН, майже цілком, за винятком хіба тільки деяких середовищ міської інтелігенції, мала за собою народні маси Західніх і Північнозахідніх Українських Земель. Вона проявила найбільшу активність у кождому відношенні. На всіх політичних акціях УПА, що їх вона до цього часу провадила, слідний був дуже сильний вплив ідей ОУН. ОУН посилено готувалася до боротьби з московсько-большевицькими окупантами, залишаючи з цією метою на Українських Землях майже всі свої кадри.

Коли брати до уваги кількість прихильників, то після ОУН, як чергове політичне середовище на Західньоукраїнських Землях треба назвати середовище Українського Центрального Комітету (УЦК), хоч його впливи в порівнанні з впливами ОУН були цілком незначні. Тут в період німецької окупації опинилося багато колишніх членів і симпатиків Українського Національно-Демократичного Об'єднання (УНДО), Фронту Національної Єдности (ФНЄ), переважна частина комбатантів колишньої Української Галицької Армії, об'єднаних до 1939 р. в т. зв. Молодій Громаді. Всіх цих людей об'єднували менше-більше однакові, виразно пронімецькі, погляди на завдання і методи української визвольної політики в умовах німецької окупації. Спираючись на організаційний апарат УЦК, ці люди провадили в дусі своїх поглядів досить широку політичну пропаганду серед галицько-українських мас. Ця група, а особливо її частина складена з комбатантів, душею яких був Д. Паліїв, дуже зактивізувалася у зв'язку з пляном німців утворити з галицьких українців дивізію «Галичина». Комбатанти колишньої УГА задумали в цьому випадку повторити експеримент з першої світової війни і так як тоді через формацію Українських Січових Стрільців так тепер через дивізію «Галичина» дійти до утворення української військової сили, яка при сприятливій політичній обстановці змогла б повести боротьбу за Українську Самостійну Державу. Вся їхня ставка фактично була поставлена на німців. Впливи цієї групи обмежувалися виключно до Галичини і то тільки до частини інтелегентських і священичих кіл.

Деякі цілком невеликі, впливи серед інтелігенції Галичини, менше вже на Волині, як також деякі зв'язки з окремими громадянами Східньої України мала ще ОУН, керована А. Мельником. Ця політична група змагала до розв'язки

українського питання в рямках німецької системи. Підтвердженням цього є позитивне становище цієї групи до дивізії «Галичина», відставлення туди таких своїх провідних членів як, напр., Коник, відмовлення від будь-якої активної протинімецької боротьби, скрайнє негативне ставлення до УПА тощо. Разом з цим ОУН під проводом А. Мельника дуже песимістично оцінювала можливості боротьби в умовах большевицької окупації і тому її організовані кадри втікали перед большевиками на Захід.

Всі інші колишні політичні партії та осередки в Західній Україні фактично не існували. Щонайвище тут можна було ще брати до уваги окремих людей, в минулому часто навіть визначних діячів колишніх політичних партій і груп, які мали деякі, до речі, дуже слабі зв'язки між собою на Українських Землях і поза ними, а також зв'язки серед деяких закордонних кіл. Середовища, що їх репрезентували ці люди, були політично майже цілком не активні. Ці люди могли допомогти українській визвольній справі щонайвище своїми зв'язками і особистим авторитетом, що його вони ще мали серед деяких українських кіл. До таких середовищ треба було зарахувати групу колишніх політичних діячів УНР, УНДО-ння, гетьманців.

Поза перерахованими тут політичними партіями і середовищами жадних інших політичних сил в українському житті в цей час не було. Українське політичне життя не могло вільно розвиватися ні під німецькою, ні під большевицькою окупаціями і тому всі слабші політичні партії, які раніше існували, були цілком зметені з лиця землі, а їхні лідери в більшості випадків відсунулися від участі в активному політичному житті.

Ініціятивний Комітет вирішив творити представництво українського народу на демократичній основі. Демократична плятформа давала можливість залучити до керівництва визвольною боротьбою всіх чесних і національно вартісних українських патріотів незалежно від їхніх партійних поглядів.

Основні пункти політичної плятформи, що мала стати основою формування нового політичного представництва українського народу, були такі: 1. Беззастережно визнати ідею Української Самостійної Соборної Держави як найвищу ідею українського народу. 2. Визнати революційні методи боротьби за Українську Самостійну Державу також доцільними мето-

дами визвольної боротьби. 3. Здеклярувати своє вороже становище супроти московських большевиків та німців як окупантів України. 4. Визнати демократію як устроєвий принцип представництва. Пункти 2 і 3 Плятформи були зумовлені тією обставиною, що ініціятива творення загальнонаціонального представницького органу вийшла саме від УПА, яка провадила революційну боротьбу як проти большевицьких так і проти гітлерівських окупантів, і що цей орган мав очолювати і керувати саме такою боротьбою українського народу проти всіх окупантів України.

Беручи за основу формування загальнонаціонального керівництва українського народу демократичний принцип, Ініціятивний Комітет змагав цим способом якнайкраще, якнайповніше відбити в цьому тимчасовому українському парляменті всі, існуючі в цей час в Україні, здорові національно-політичні сили. Особливо багато уваги Ініціятивний Комітет приділяв притягненню до проектованого представництва представників східньоукраїнського громадянства, що стояло в опозиції до большевицького режиму. Тут особливий натиск покладено на притягнення до цього представництва самостійників молодої ґенерації, вихованих уже в умовах большевицької окупації.

Праця Ініціятивного Комітету не йшла легко. Найбільші труднощі були, очевидно, зумовлені потребою дуже суворої конспірації, що її треба було перестерігати при підготовці всієї справи. Обговорювати цю справу можна було виключно з людьми дуже певними та дискретними. Поза акцією мусіли опинитися, очевидно, групи, які одверто співпрацювали з німцями. Також поза акцією мусіли опинитися групи, які були вороже наставлені до УПА і які нерідко, як методу міжпартійної боротьби, стосували денунціяцію перед ворогом. Крім представників кіл сутополітичних, Ініціятивний Комітет притягнув до Представництва ще декількох визначних громадян, які репрезентували інші, позаполітичні українські громадські кола. В червні 1944 р. праця Ініціятивного Комітету була закінчена.

11 липня 1944 р., далеко від непрошеного ока, в Карпатах, почалися наради нового Українського Революційного Парляменту. Курінь УПА охороняв місце нарад перед можливим наскоком німців чи большевицьких партизанів. Зібралися представники всіх Українських Земель, при чому особливо численно були представлені Східньоукраїнські Землі.

Зійшлися люди різних політичних поглядів. Були тут такі, які репрезентували активно діючі організовані політичні партії, а були представники й неактивних в даний момент політичних середовищ, які, однак, могли внести свій вклад у визвольну боротьбу українського народу. Були й представники позаполітичних українських кіл.

Збори святочно проголосили себе Тимчасовим Українським Парляментом і назвали себе Українською Головною Визвольною Радою (УГВР). На Голову Великого Збору УГВР обрано відомого громадського діяча Волині, Ростислава Волошина.

Великий Збір вислухав широку політичну доповідь про міжнародне становище, доповідь про військове становище, що її виголосив Головний Командир УПА, та доповідь про дотеперішні зносини Головного Командування УПА з представниками других держав.

Особливо живу дискусію викликала доповідь про міжнародне становище. В дискусії зударилися представники старшого політичного покоління з молодшим революційним табором. Дуже живу участь у дискусії приймали представники Східніх Українських Земель. Пройнятий ідеєю Української Самостійної Соборної Держави, Великий Збір УГВР зумів узгіднити думки старшого і молодшого політичних поколінь. Не менш живу виміну думок викликав звіт про стосунки Головного Командування УПА з представниками других держав, і, зокрема, звіт про стосунки з польськими визвольними силами.

В дальшому Великий Збір УГВР приступив до опрацьовування Універсалу та Плятформи УГВР. Соціяльно-економічна частина Плятформи дала змогу учасникам громадянам Східньоукраїнських Земель висловити думку східньоукраїнського громадянства на ці справи. Великий Збір дуже уважно прислухувався до цих думок і в суспільно-економічній ділянці цілком прийняв пропозиції »східняків«.

З черги Великий Збір УГВР опрацював Статут УГВР, що в ньому знайшов реальне відображення демократизм учасників Збору. Устрій УГВР, будучи, з одного боку, сутодемократичним, дає з другого боку, тверду основу для існування і діяльности органів УГВР, так дуже потрібну у важких і змінливих революційних умовах. Взявши до уваги те, що з бігом часу серед українського народу можуть виникнути

нові політичні сили, як також те, що можуть змінити своє становище до УПА існуючі політичні групи, Великий Збір УГВР прийняв постанову про можливість кооптувати до УГВР нових членів, які були б виразниками цих сил.

Виходячи з того, що всяке народне представництво доти є справжнім виразником волі народу, доки воно діє серед народу і від нього не відривається, Великий Збір УГВР постановив, що місцем перебування УГВР є Українські Землі, а за кордон виїжджають тільки окремі члени УГВР з окремими дорученнями. Така постанова забезпечує УГВР перед перетворенням її в еміґрантське представництво, як це було, нпр., з Урядом колишньої УНР, та робить її у політиці цілком незалежною від будь-яких сторонніх сил.

15 липня 1944 року відбулися вибори Голови Президії УГВР, членів Президії УГВР, Голови Генерального Секретаріяту УГВР, Генерального Судді УГВР.

Урочиста тиша запанувала на залі нарад, коли Голова Президії УГВР станув перед Головою Великого Збору УГВР, поклав руку на український державний герб та почав повторяти слова присяги... Це присягав Президент України перед усім українським народом...

Цього ж дня Великий Збір УГВР закрився, а делеґати роз'їхалися на місця своєї праці. Український Парлямент — Українська Головна Визвольна Рада та Український Уряд — Генеральний Секретаріят УГВР почали діяти.

Не минуло й кілька місяців, як усі Українські Землі опинилися знов під московсько-большевицькою окупацією. УГВР осталася на Українських Землях, — осталася з народом ділити з ним його долю й недолю, провадити його, керувати ним у його святій визвольній боротьбі.

На заклик УГВР не скоритися московсько большевицьким окупантам так, як раніше гітлерівським, український народ відповів завзятою, героїчною боротьбою проти большевицьких гнобителів і експлуататорів України. Український народ керований УГВР, свою визвольну боротьбу продовжує й сьогодні, тобто вже продовж чотирьох років і є рішений продовжувати її далі, аж до її переможного закінчення — до побудови Української Самостійної Держави.

Визвольна боротьба, що її провадить в останні роки український народ під керівництвом УГВР, є найкращим підтвердженням того, що ввесь український народ, який бореть-

ся проти московсько большевицьких окупантів та їх українських аґентів, беззастережно визнає Українську Головну Визвольну Раду та її цілком підтримує.

Особливо яскравою і могутньою маніфестацією єдности українського народу на Українських Землях з УГВР є цілковитий бойкот т. зв. виборів у верховну раду СССР та бойкот таких же виборів у верховну раду УССР та місцевих рад, що його на заклик УГВР, не зважаючи на найдикіший терор окупанта, перепровадив український народ в днях 10 лютого 1946 р., 9 лютого і 21 грудня 1947 р. Бойкотуючи на заклик УГВР большевицькі вибори, український народ не тільки здемаскував диктаторський, тоталітарно-терористичний, глибоко антидемократичний характер большевицького режиму, але й провів своє публічне масове голосування за УГВР та її Генеральний Секретаріят — за свій Парлямент і Уряд.

Таємно, непомітно для широкого загалу йде праця УГВР на Українських Землях під московсько-большевицькою окупацією. Про неї чує український народ, лише в ряди-годи, читаючи її звернення, заклики, постанови тощо. Про неї чують бійці УПА й учасники збройного підпілля, коли в наказах Головного Командування УПА чують слова: »Рішенням УГВР від дня ... нагороджений Золотим Хрестом Бойової Заслуги І-шої кляси...«. Про неї знає кождий, хто повторяв слова Присяги УПА, складені на Великому Зборі УГВР. Про неї довідається, врешті, кождий, хто чує, що на полі слави крім рядових бійців УПА загинули також члени УГВР: уроженець Волині Ростислав Волошин — Голова Великого Збору УГВР та уроженець Східніх Українських Земель Йосип Позичанюк. Решта політичної праці УГВР з конспіративних причин покищо мусить бути закрита для широкої громадськости.

Праця Закордонного Представництва УГВР проходить в іншій обстановці. Воно має можливість виступати відкрито і про нього знають широкі політичні і громадські кола у всьому світі. Заступаючи українську визвольну справу на міжнародньому полі, Закордонне Представництво УГВР об'єктивно інформує закордон про становище в Україні. За його посередництвом ввесь світ є поінформований про те, що український народ не склав зброї, не скорився, а активно бореться за своє національне і соціяльне визволення, що не хрущови, не гречухи та коротченки є виразниками справжніх прагнень укра-

інського народу, а УГВР та її Генеральний Секретаріят.

УГВР — всенародне представництво українського народу існує і діє. УГВР кермує визвольною боротьбою українського народу, очолює її та репрезентує. УГВР веде український народ через усі труднощі боротьби до остаточної перемоги — до Української Самостійної Соборної Держави.

(Передруковано із бюлетеню „Бюро Інформації Української Головної Визвольної Ради (УГВР)", що появляється підпільно друком в Україні, рік І. випуск ч. 2. за серпень 1948 р. стор. 6 — 13.)

І. М. КОВАЛЕНКО

УПА визвольна армія Українського Народу

В жовтні 1949 р. проминуло сім років, як на арену українських визвольних змагань виступив новий чинник, якому на ім'я Українська Повстанча Армія. Створена зусиллями українського народу в часі, коли Україна була тереном і об'єктом гігантського змагу двох тоталітарних імперіялістичних потуг — большевицької Москви і гітлерівської Німеччини, УПА виросла у поважну збройно-політичну силу і своїми ідеями та діями неподільно зв'язала із собою дальшу боротьбу цілого народу за його волю, а то й фізичне існування. Ми сміливо можемо твердити, що з постанням УПА започатковано новий період в історії національно-визвольних змагань українського народу, період, що ввійде в історію України, як доба Української Повстанчої Армії.

Сім років збройної боротьби, з того чотири роки в часі, коли СССР находиться в стані миру після виграної війни на зовнішніх фронтах, і вже сам цей факт змушує до глибокої призадуми над небувалим і в історії визвольних змагань народів незнаним явищем. Не дивно, що саме довкола такого явища провадились і провадяться завзяті дискусії та спори і серед української еміграційної громадськости і в чужонаціональних, українській визвольній справі прихильних або й

ворожих, середовищах. Недостача однородного погляду на цю справу в українському еміграційному середовищі, погляду, що був би згідний з історичною правдою щодо самого постання УПА і з вірною оцінкою щодо її характеру, цілей, структури й ідей, за які вона бореться, без сумніву причиняється до хаотичних понять на цьому полі, а що важливіше, ніяк не сприяє скріпленню українських позицій на зовнішньому відтинку, навпаки, послаблює їх та знецінює цей велетенський вклад, що його дала і по сьогодні дає УПА в справу визволення українського народу. Переглядаючи все досі написане і проповідуване, для ілюстрації подаємо найважливіші з тих поглядів на УПА, які курсували або ще курсують по цей бік залізної завіси.

Безпосередньо після закінчення II світової війни можна було зустрічати твердження, що заперечували сам факт існування УПА. Правда, такі твердження походили з верхів деяких політичних середовищ, вони випливали з їхнього переконання про те, що в умовах большевицької дійсности, нечуваного большевицького терору і справности большевицьких органів мвд, будь-яка акція активного спротиву є неможлива, тим більше неможливою мала б бути, в їхньому розумінні, широко розгорнена і централько керована збройна повстанська боротьба. Ці погляди голошено передусім деякими людьми, що під час німецької окупації України жили поза межами України і були відорвані від всіх визвольних процесів, що в той час відбувалися в Україні, а дальше також і тими, хто — хоч були на українських землях — з таких чи таких міркувань займали негативне ставлення до підпільно-революційної та повстанської боротьби. Зате загал української нової еміграції, неупереджений український політичний емігрант чи втікач, не міг не визнавати факту існування УПА. Він же будучи в Україні, був наочним свідком дій УПА або знав посередньо від своїх знайомих про її існування і дії. Факт існування і діяння УПА в Україні під час німецької окупації загально відомий широким масам українського народу. Коли помимо всього заперечувано факт існування УПА, то причини треба шукати також в тому, що деякі кола української еміграційної спільноти не вміли належно оцінити значення підпільної повстанської боротьби під час німецької і нової большевицької окупацій, щоб належно ставити українську справу закордоном. З другого боку, навіть сприймаючи факт дій УПА за німецької окупації, були свято переконані, що дні її існування в умовах большевицької дійсности

пораховані й її ліквідація большевиками неминуча. Отже, на думку тих кіл українського громадянства, краще про факт повстанської боротьби взагалі не згадувати і його промовчувати. Не згадуємо на цьому місці того мотиву промовчування, що випливав із звичайного страху перед новими господарями окупованої Німеччини. Були одиниці серед української еміграції, які знали, що УПА провадила боротьбу не тільки проти німців, але й проти большевицьких партизан, а після повторної окупації України большевиками також проти московсько-большевицьких окупантів. Признавати це друге безпосередньо після капітуляції Німеччини, під час приязної ідиллі між союзниками, вважалося цими людьми політично недоцільним.

Загально, однак, можемо сказати, що серед українського суспільства на еміграції погляди, які заперечували факт існування УПА, не знаходили віри в широких колах української спільноти, а навпаки викликували обурення супроти тих чинників, які старались ці погляди поширювати. Українська еміграційна спільнота була ідейно й духово надто тісно пов'язана з усім тим, що проходило на українських землях, вона мала стільки незаперечних доказів діяння УПА, що свідоме чи несвідоме, злобне чи випливаюче з незнання, заперечування існування і діяння УПА не знаходило жадного ґрунту в її свідомості. В обличчі такої постави української еміграційної спільноти і зокрема тому, що про дії УПА заговорила чужа світова преса, спроби заперечувати існування УПА досить скоро показались безуспішними. До їхньої цілковитої невдачі причинились також публікації документарних даних про генезу і дії УПА, а зокрема до решти розбились всі ці намагання з хвилиною появи в окупованих зонах західньої Німеччини рейдуючих відділів УПА, що одчайдушним рейдом перейшли понад 1000 км через польську, словацьку і чеську території та перед своїм і чужим світом засвідчили, що УПА, це незаперечна дійсність.

Коли, як вже сказано, заперечування існування УПА дуже скоро покінчилось невдачею і скрахувало в обличчі безспірних фактів, то більш поширеними і ще дотепер в деяких політичних українських середовищах на еміграції панівними були погляди, які невірно з'ясовували сам характер УПА. Заздалегідь зазначимо, що ці погляди випливають з вузьких партійних міркувань і розрахунків даних політичних середовищ і з їхніх намагань звести УПА до зброй-

ного політичного інструменту іншого політичного середовища, коли не вдається впрягти її до воза партійної політики свого власного середовища. З факту, що ініціятива творення з б р о й н о г о р а м е н и ц і л о г о у к р а ї н с ь к о г о н а р о д у, як це сформульовано на II. Конференції ОУН ранньою весною 1942 р., вийшла від самостійницької ОУН, отже тієї політичної організації, що вже з осени 1941 р. провадила підпільну боротьбу проти німецького окупанта, пробують інші політичні середовища довести, що УПА, це ніщо інше, як збройні боївки цієї політичної організації. Щоб більш переконливо подати українському громадянству такий погляд про партійне обличчя УПА, поширювано твердження, що аналогічні до УПА збройні партійні відділи інших політичних середовищ, в роді УНРА чи Оборона України, діють побіч УПА в Україні. Теоретично ми не виключаємо можливости таких форм підпільної збройної боротьби. Ми маємо навіть докази, що в таких формах провадилась польська підпільна і збройна боротьба, де цілий ряд політичних середовищ, що опинились і діяли в підпіллі, мали свої збройні формації — згадати б тільки НСЗ (Народове Сіле Збройне) польських націонал-демократів, чи ҐЛ (Ґвардія Людова) польської комуністичної партії — не зважаючи на те, що ввесь час йшли намагання польських урядових і партійно-політичних чинників для об'єднання всього польського збройного підпілля в рядах АК (Армія Крайова). Ми хочемо на цьому місці тільки ствердити, що УПА вже у своїй постановці була повстанською силою ц і л о г о народу і розбудовувалась як понадпартійна формація, центрально керована одним військовим командуванням. Повстанська боротьба у формах збройних політичних боївок різних політичних середовищ не мала ґрунту для свого існування чи постання вже хоч би з тої простої причини, що під час німецької окупації України не було аналогій між діями польського й українського підпілля, точніше тому, що більшість колишніх політичних угрупувань підпільної боротьби проти німців не провадила, і тому не могло бути мови про творення ними своїх збройних відділів.

Попри ці намагання звести УПА до партійної прибудівки одного політичного середовища і позбавити її характеру понадпартійної повстанської сили згадаємо ще, хіба мимоходом, вважаючи однак безпредметним відповідати на ці твердження, спроби представити УПА, як інспірацію чужих, ворожих Україні, чинників, інспірацію призначену на те,

щоб у відплатних акціях скривавити та винищувати українське населення.

Не бракує також відповідно зафарбованого намагання російських імперіялістичних еміґрантських кіл, що стараються примазатися до УПА, як до протирежимної всесоюзної армії російського народу. Так, як українські політичні еміґраційні кола старались звести характер і ролю УПА до партійного війська, так сьогодні еміґрантські імперіялістичні російські чинники пробують пускати блахмана про те, будьтоби УПА не мала суто українського, але «російський» характер.

Саме з огляду на такий хаос думок і поглядів у питанні УПА, вважаємо за доцільне щераз насвітлити генезу і характер УПА, не зважаючи на те, що в цій справі появився цілий ряд публікацій та вияснень так закордоном, як і з боку авторитетних офіційних чинників УПА на Батьківщині. Щоб український читач закордоном виробив собі вірний погляд в цьому питанні, вказуємо йому, залишаючи на боці велику кількість публікацій на сторінках преси й окремими виданнями закордоном, на наступні документарні матеріяли авторитетних чинників в Україні: «Заява Головного Командування Української Повстанчої Армії» з 25 вересня 1947 р., передрукована в бюлетені «Бюро Інформації УГВР» ч. 1 за квітень 1948; «Святочний Наказ Головного Командира УПА» з 14. жовтня 1947 р., передрукований в тому ж бюлетені; «До генези Української Головної Визвольної Ради» — ген. Тараса Чупринки, друковано в бюлетені «Бюро Інформації УГВР» ч. 2 серпень 1948 і поширено окремою відбиткою в 1949 р.

*

На шляху історичного буття українського народу можна знайти взори повстанських форм його визвольної боротьби. До найбільш імпозантних треба зараховувати повстання, що попередили створення Української Козацької Республіки, а в новіших часах цілий період українських визвольних змагань 1918 рр. В першому випадку маємо повстанську боротьбу проти чужого поневолення і гніту так в національному, як і соціяльному розумінні, боротьбу, що з малих початків у свому наслідку допровадила до побудови української козацької держави. В другому випадку повстанська боротьба розгорталась в міру того, як під тиском ворожих сил українська регулярна армія не була спроможна ставити опір воро-

гові на широких фронтах війни й українська влада не опановувала в організаційному розумінні всіх територій України; вкінці повстанська боротьба в Україні, була ведена останками української регулярної армії в чужому запіллі, або — коли до неї залучувались нові сили — то був це неначе рефлекс ще недавньої збройної боротьби українських регулярних з'єднань. В подібній ситуації, як Україна після 1919 р. знайшлися, м. ін. в 1939 і 1941 рр., Польща й Югославія тому цілком природне, що їхні збройні підпільні формації, чи то ЗВЗ (Звйонзек Валькі Збройней), пізніше АК, чи то «четнікі» в Югославії рекрутувались і організувались передусім з колишніх вояків і старшин, недавно ще існуючих регулярних армій.

Коли хотілось організувати збройну повстанську боротьбу проти окупанта в 1941-42 рр. в Україні, не можна було цього робити за попередніми взорами, бо умови були цілковито інші. Насамперед, враховуючи технічні спроможности ворога, не було можливо знайти такі терени, як колись в часах козацької доби, до яких не сягала б або тільки з трудом сягала б рука ворожого окупанта. Далі, понад двадцять років український народ не мав своєї регулярної армії і тому організація української збройної повстанської сили не могла брати з неї свого початку. Повстанська боротьба в Україні могла в тих особливих умовах наростати або як стихійний вияв широких українських народних мас, або бути ініційована й організована вже існуючими підпільно-революційними чинниками. Коли б повстанська боротьба була тільки стихійним виявом гноблених народних мас, то це могло скривати велику небезпеку, що така повстанська боротьба спалахне великим вогнем і після короткого часу, через брак центрального керівництва і координації дій, буде ворогом здавлена. Стихійні вияви боротьби широких мас можуть мати свою вартість і успіх тільки тоді, коли їх скерувати у відповідне русло, ними організаційно покермувати та надати їм політичної і мілітарної пляновости і цілеспрямованости. На превелике щастя, цю небезпеку вдалось оминути, бо — хоч український народ два десятки років не мав своєї держави і своєї регулярної армії, з яких могла народжуватись його повстанська сила — Україна, зокрема її західні і північнозахідні землі, була вкрита мережжю підпільної революційної організації, самостійницької ОУН, що могла дати грунт, для організовання збройної повстанської сили, могла творити

тверді господарську, адміністраційну й політичну бази, на яких родилась, росла й розбудовувалась збройна повстанська сила. Без сумніву, настрої українського населення в 1942 р. були того роду, що недалеко було до стихійних вибухів проти окупанта. Та наявність дії підпільної організації і заініціювання нею збройних повстанських форм боротьби спрямували цю енергію українських мас, зокрема українського села, у правильне русло. Тому з факту, що самостійницька ОУН створила основу для існування і діяння загальноукраїнської повстанської збройної сили, інші політичні середовища, що були непричасні при її творенні ніяк не можуть заключати на монопольний або монопартійний характер УПА, як і з другого боку члени самостійницької ОУН ніяк не сміють з того ж факту свого первородства вважати УПА за свою монопольну домену, чи ще гірше, зводити її, чи тепер чи в майбутньому, до інструменту своєї групової політики. Українське громадянство й українські політичні угрупування можуть тільки висловити признання цій організації, що вона дала таку здорову і для цілої української визвольної справи важливу ініціятиву й доклала велетенських зусиль над розбудовою української повстанської збройної сили. З другого боку, самостійницька ОУН може бути горда на те, що вона в критичних часах, які переживав український народ, дала доказ своєї державницької зрілости та політичного розуму і не звела української збройної повстанської сили на манівці регіоналізму або груповости, а зробила все, щоб Українська Повстанча Армія стала армією цілого українського народу.

Як вже підкреслено, з самого факту заініціювання постання УПА та з усього вкладу, що в її розбудову дала самостійницька ОУН, не можна заключати на її якийсь вузькопартійний характер. Ініціятива і вклад були виявами природної конечности, випливали з тих умов, в яких знаходився український народ під час II світової війни, і мали цей позитив, що не допустили до можливих стихійних повстанських рухів, що могло б було допровадити на відтинку повстанської підпільної боротьби до анархізації і до її цілковитого заломання. Отже, не ініціятива, а задуми і політичні та програмові заложення, які лягли в основу творення УПА, а далі також її членські кадри, її підпорядкованість, єдино вирішують про її характер. Як же виглядала справа під тим кутом бачення?

Пригадаймо деякі історичні факти. З початком 1942 р.

перед українським організованим підпіллям, після перших ударів з боку німецького окупанта та після застосування ним жорстоких методів морального, політичного і матеріяльного знищування українського народу, зокрема в т. зв. «райхскомісаріяті Україна», стануло рубом питання дальших більш успішних форм боротьби з окупантом. Над тими новими формами боротьби треба було глибоко призадуматись ще й тому, що большевики, використовуючи зручно німецьку окупаційну політику, почали переходити до протинаступу, щоб здобути для себе настрої широких українських народних мас. Можна було припускати, що большевики знайдуть відповідний грунт, коли з українського боку не будуть вжиті протизаходи для того, щоб скріпити віру української людности у правильність і доцільність боротьби за українську державу. До цього треба було рішучих заходів, які не тільки політично освідомлювали б народ, до цього треба було стануги в обороні української людности перед знущаннями і грабіжю окупанта, до цього потрібно було задемонструвати перед народом свою силу і переконати його, що навіть в таких важких умовах, де ні звідки було можна сподіватись допомоги, боротись успішно з ворогом є можливо і конечно. Українське революційне підпілля стануло перед проблемою знайти нові форми боротьби, її поширити та залучити до неї широкі шари українського населення. Дотеперішні форми підпільно революційної боротьби були невистарчальними. Цей стан на українських землях і вимоги нових форм боротьби допровадили до того, що на II. Конференції ОУН весною 1942 р. зафіксовано в її постановах потребу й конечність творити «збройне рам'я цілого українського народу». Тими словами формульовано те, що у наслідок проведеної підготовчої роботи заіснувало як Українська Повстанча Армія. Не могло бути тоді мови про те, щоб творити збройні організаційні боївки, бо такі вже існували і діяли, отже малося на думці творити нові форми боротьби, а саме збройно повстанської, що в ній мали б брати участь не тільки члени підпільної організації, але українці без огляду на свої вужчі групові переконання. Треба додати теж і те, що в цьому часі не могло бути мови про творення якоїсь військової організації з монопольними тенденціями вже хоч би з тієї причини, що саме в тому часі проходив процес, в якому українське підпілля все більш виразно окреслювало свої позиції, які з партійним монополем не мали нічого спільного. Вже в тому часі готов-

лено проєкти і в міру можливости реалізовано їх, щоб шляхом договорення чи то з окремими одиницями чи з існуючими, але на відтинку боротьби неактивними, політичними середовищами, поширити визвольний фронт боротьби українського народу проти окупантів.

З огляду на пригожість терену, на якому можна було виконати відповідну організаційну підготову та військові вишколи, перші повстанські відділи формувались на північно-західніх українських землях, тобто на Поліссі і Волині і впродовж кінця 1942 р. та першої половини 1943 р. серед постійних вишколів і безупинної боротьби з німцями та большевицькими партизанами українські повстанські відділи розрослись у поважну збройну силу. Командир УПА - Північ Клим Савур із своїм Штабом керував усіми військовими діями УПА. Під керівництвом Командування УПА знаходилося ціле життя тих теренів в адміністративному, господарському, культурному і шкільному секторах, за вийнятком більших населених пунктів, що були опановані окупаційним військом й цивільним окупаційним управлінням. Який був тоді характер УПА, найкраще свідчить про те склад старшинських та вояцьких кадрів, а далі участь всього українського населення та всіх його шарів в різних ділянках праці. УПА, так у своїй внутрішній побудові як і в своїй дії, мала загальноукраїнський, а не партійно-груповий характер. З огляду на те, що на цю тему появилися були ще в 1946-47 рр. публікації - статті в нашому журналі, обмежуємось тут тільки до самої констатації факту. Саме цей загальноукраїнський характер УПА поставив в 1943 р. Командування УПА перед новою проблемою, а саме дати вияв характерові і складові УПА також в його зверхньому політичному керівництві. Армія, що своїм завданням має оборону національних інтересів цілого народу і стоїть на сторожі державного суверенітету, мусить мати своє загальнонаціональне політичне керівництво. Таким керівництвом не може бути ні провід якоїсь партії чи політичної організації, якщо не хочеться звести самої армії до ролі їх, а не загальнонаціональних, інтересів. Таким керівництвом також не може бути саме військове командування, коли не хочеться перетворити армії у виключно політичну силу. Якраз загальнонаціональний характер УПА видвигнув питання, щоб вирішити її політичне керівництво, що так само мало бути загальнонаціональним керівництвом усієї визвольної боротьби українського народу у всіх її ас-

пектах. Таке керівництво у формі Української Головної Визвольної Ради після переведення підготовчої роботи було створено влітку 1944 р.

Очевидно, що був можливий також інший шлях організації збройної повстанської сили. Можна було створити повстанську силу, що була б знаряддям однієї політичної організації, так, як червона армія була збройним знаряддям російської комуністичної партії большевиків, або партизанка Тіта — збройною силою комуністичної югославської партії. Теоретично така можливість існувала. І коли український визвольний рух не пішов за тими взорами, то тільки тому, що це було незгідне з його основними політичними і програмовими заложеннями, тільки тому, що йдучи за тими взорами доходиться у своїй послідовності до монопартійної тоталітарної державної системи і до монопольної диктатури партії. Український визвольний рух, що бореться з антинародною тоталітарною системою, що розоблачує таку систему, як засіб поневолення людини і народів, не міг класти в основу побудови української повстанської сили таких принципів, які випливали б з монопольних тенденцій, чи мали б допровадити до монократизму в устрої майбутнього державного ладу в Україні, бо це було б незгідне з його основними заложеннями. Не забуваймо також і те, що все українське підпілля має виховні завдання. Його члени підготовляються й виховуються на громадян майбутньої української держави, тому теж підпільне виховання, якщо має виконати свое завдання, мусить мати характер державницького виховання. Таким воно не було б, якщо б воно мало зроджувати тільки загумінкових патріотів своєї групи або свого політичного середовища. До державницького виховання і абеткової політичної грамоти зараховується також належне розуміння характеру і ролі збройної сили, яка в здорових суспільностях, впродовж цілої історії, це захисник й оборонець загальнонаціональних інтересів. Тому УПА також творилась як загальнонаціональна збройна повстанська сила і цей свій характер зберігає до сьогодні.

Про характер УПА свідчить теж найкраще те, що вона виписала як свої прапорні гасла. Вже влітку 1943 р. проголошує УПА в свому заклику до українського народу п. н. «За що бореться УПА» основні цілі своєї боротьби. Читаємо в цьому заклику, якого останнє перевидання появилося в Україні в 1949 р. наступні ствердження:

«УПА бореться за УССД... УПА з усією рішучістю бореться проти інтернаціоналістичних і фашистсько-націонал-соціялістичних програм і політичних концепцій... УПА за побудову УССД без поміщиків, капіталістів та без большевицьких комісарів, енкаведистів і партійних паразитів... В українській державі влада вважатиме за найвищий свій обов'язок інтереси народу... Народна влада України не витрачатиме часу, енергії та коштів на творення апарату гноблення... В лавах УПА боряться українські селяни, робітники та інтелігенти проти гнобителів — за УССД, за національне і соціяльне визволення, за новий державний порядок та новий суспільний лад... За свободу друку, слова, думки, переконань, віри і світогляду. Проти офіційного накидування суспільності світоглядових доктрин і догм...»

Думаємо, що наведені місця з проклямації УПА говорять найкраще про її характер. Доведемо ще до відома українського громадянства, що сформулювання основних програмових гасел УПА мало також свій вплив на пізніше, бо щойно з кінцем серпня 1943 р., уточнення програмових постанов ОУН на її III. Надзв. Великому Зборі і на таке ж уточнення у Плятформі УГВР влітку 1944 р.

Якщо порівняти проклямацію УПА з пізнішими, вище цитованими, офіційними заявами Головного Командування УПА, то не повинно бути найменшого сумніву щодо її характеру.

УПА — це загальнонаціональна, понадпартійна повстанська сила. УПА — це визвольна армія цілого українського народу.

Українське суспільство на еміграції виконає, бодай частинно, свій обов'язок супроти Батьківщини і сплатить свій довг супроти героїчної УПА, коли вірно захищатиме її дійсний характер, коли осудить намагання представляти УПА, як партійно-політичну військову формацію такого чи такого політичного середовища, або вживати доброго імени українського повстанського війська до внутрішньо політичних емігрантських розигор. Перед українською еміграцією стоїть багато більше завдання: бути оборонцем УПА перед чужими, в тому українській визвольній справі й українським самостійницьким змаганням, ворожими чинниками.

Є. ПРІРВА

Українські підпільні видання під московсько-большевицькою окупацією

I.

На призабутому відтинку

Боротьба українського народу на Рідних Землях за своє визволення складається з двох основних елементів: ідеї і чину. Іншими словами, боротьба з московським большевизмом провадиться в двох площинах, в площині ідейній та в протибольшевицькій дії збройного рамени українського народу, Української Повстанчої Армії і революційного підпілля.

На еміґрації дуже часто помилково розуміють основні завдання діяльности нашого визвольного руху під сучасну пору. Його значення, звичайно, добачується в першу чергу, або лише в його дійовому потенціялі, а забувається, або поминається, факт, що в основному боротьба українського визвольного руху з московським большевизмом провадиться якраз передусім в ідейній площині. Тим пояснюється факт, що більшість прихильної до збройно революційної боротьби української преси на еміграції дбайливо вишукує всілякі правдиві і нераз сенсаційні інформації про УПА і друкує їх на своїх сторінках, наголошуючи звичайно дійовий елемент визвольної боротьби і то якраз під кутом, що людська сила УПА така велика, що скоро почнеться остаточна розправа з большевизмом. Подається нераз переборщену кількість УПА, н. пр., 500.000 люда під зброєю. Такий підхід вносить дуже часто багато неясностей в розуміння ролі нашої збройно-революційної визвольної боротьби, робить неповажною перед чужинцями подавану вістку та пресу і дає аргументи в руки тих, хто в ім'я своїх дрібнопартійних інтересів інтерпретують по свому боротьбу УПА.

Такий підхід до визвольної боротьби українського народу на Рідних Землях унеможливлює дати її належну оцінку так для українського громадянства на чужині, як і для чужинців, і вносить хаос в розуміння ролі УПА взагалі.

Кождий уважливий спостерігач, що слідкує за розвоєм визвольної боротьби українського народу на Рідних Землях

під час большевицької окупації, не може не спостерегти, що боротьбу з большевизмом весь час, в основному, звернено на боротьбу в ідейній площині. Цій боротьбі була підпорядкована завжди вся збройна діяльність, що була розчислювана як засіб для поширювання революційних ідей, для ударности цих ідей.

Керівництво визвольним рухом ясно здавало собі справу з того, що СССР не вдасться розбити зразу дорогою повстання. До того потрібно організованої боротьби всіх народів СССР, а ще краще відповідного укладу міжнародних взаємин, які полекшували б остаточну розправу з московсько-большевицьким імперіялізмом. До цього ще не підготований грунт і боротьба на Рідних Землях ставить собі якраз завдання його підготовити. Дія мала різний характер, залежно від потреб і можливостей. Під час II світової війни ця дія мала характер широко закроєної повстанської акції. Такий характер мав найбільші успіхи в ідейно-політичній офенсиві наших ідей і широко поширив ідеї нашої визвольної боротьби серед червоноармійців з цілого СССР. З часу закінчення війни керівництво визвольної боротьби постепенно переставляє форми боротьби на дію збройно-революційного підпілля.

В той час, коли український визвольний рух в боротьбі з переважаючими людськими і технічними засобами ворога мав нераз значні людські втрати, його ідеї завжди були в офенсиві. Вони завойовували постепенно, але впевнено щораз то більші кола свободолюбих людей в СССР, які почали в дії українського визвольного руху бачити свого керівника і організатора в боротьбі з найтяжчим у світі національним і соціяльним поневоленням московсько-большевицькими імперіялістами.

Після закінчення II світової війни большевики заблькували терени діяння УПА повертючими з Німеччини відділами червоної армії. Червоноармійці, що так героїчно боролися проти німецького окупанта і, як тоді здавалося большевицькому командуванню, були послушними, вступають не радо в бої з УПА. Вони нав'язують дуже скоро, через селян зв'язки з УПА, дають УПА зброю, медикаменти, остерігають перед облавами. Всілякими можливими способами уникають боїв з УПА, а коли вже до таких доходить, то стріляють «Богові в вікна», дуже часто в бою вбивають емведівських наганячів, чи витворюють паніку і втікають з побоєвища, щоб уможливити відступ відділові УПА. Революційні настрої

так скоро зростали серед червоноармійців, що московські большевики скоро стягають їх з України і перекидають в центральну Росію чи Азію. Серед червоноармійців, які перемогли одного окупанта, а не менше ненавиділи другого, ідеї УПА, про які вони довідувалися з підпільної літератури і від селян, поширювалися і зразу завойовували їх серця.

Це є один з показчиків ударности ідей, що їх виписала на своїх прапорах УПА. Таких прикладів можна наводити більше. Однак ми не ставимо собі завдання з'ясувати в сьогоднішній публікації ідейні заложення українського визвольного руху. Ми тільки хочемо дати читачеві перегляд найважливішого із середників ідейної боротьби з московсько-большевицьким імперіялізмом — друкованого слова українського визвольного руху під большевицькою окупацією.

Методи друкування і поширювання підпільних видань

Українські підпільні видання під московсько-большевицькою окупацією дуже багаті і дуже різноманітні, так способом друкування, як своїм змістом.

Найбільш популярний спосіб, це друкувати підпільну літературу в друкарні. Однак не всюди існують можливості друкувати, а підпільними зв'язками не завжди можливо належно поширити друковані в такій підпільній друкарні видання до місцевостей віддалених нераз на сотки кілометрів. Тому місцеві підпільні клітини перебивають підпільну літературу у всілякий спосіб. Зразу відділи преси й інформації друкували літературу у великій друкарні в одній місцевості й опісля розсилали її в різні терени. Опісля практика довела, що краще друкувати в кількох друкарнях, що находяться в різних областях України. Це стосується до центральних підпільних видань. Належне поставлення цієї справи уможливило заосмотрити кождий терен відповідною кількістю літератури і, в випадку коли паде одна друкарня, це саме видання появляється в іншій. Підпільні друкарські машини в деяких випадках були фабричного виробу, але більшість з них конструйована спеціялістами в підпіллі. Їх величина і спосіб друкування були пристосовані до підпільних умов і можливостей.

Досить поширеним способом друкування є «українська ґутенберґівка». Її вживали там, де не можна було роздобути

олов'яних черенок, а тільки роблених з дерева або гуми. Найчастіше цього способу друковання вживали, щоб друкувати лозунги, плякати, короткі листівки. Тим самим способом роблено в багатьох випадках кліші, щоб друкувати заголовні сторінки газет, книжок, щоб відбивати образки, карикатури тощо. Кождий, хто мав можливість познайомитися з такими вироблюваними в підпіллі клішами, не може заперечити їх мистецького смаку і вартости, а деякі з них, н. пр., «жетони» з Великодніх Свят в 1949 р. мають велику мистецьку вартість, дуже прецизно зроблені і відбиті в 8 кольорах. Їх називають в Україні українськими грішми.

Другим способом друковання підпільної літератури, це цикльостиль. Якщо немає відповідної кількости видань для даного терену, помножують їх на місцях на цикльостилі, або навіть тільки на машині до писання. Цикльостилем друкують також всі дрібніші провінційні видання, місцеві газети, радіовісті (вістки різних радіовисилень) і навіть важливіші теренові видання.

Кождий, хто знає підсоветські умови, поставить зразу питання, де підпільні друкарні беруть папір, друкарську фарбу та інші потрібні для друковання матеріяли. На ділі, це дуже важлива справа, яку мусить роз'вязувати визвольний рух. В Советському Союзі немає вільного продажу паперу, ні інших матеріялів потрібних для друковання. До того, після війни в Україні взагалі відчувалося величезний брак паперу, напр., адміністрація врайонах, а то й областях, користувалася другою сторінкою різних німецьких актів. Щоправда, керівні осередки нашого визвольного руху поробили великі запаси паперу ще під час німецької окупації, багато потрібних друкарських матеріялів забрано з німецьких магазинів під час хаосу витвореного відступаючими німцями. Однак не всюда вдалося зберегти ці магазини, а в багатьох випадках вони за п'ять років підбольшевицької дійсности вичерпалися. Все ж знайдено способи, щоб була відповідна кількість друкарських матеріялів. Якщо не вдалося їх дістати через своїх людей в різних советських магазинах, чи друкарнях, то відділи УПА робили спеціяльні наскоки на склади і транспорти, щоб добути папір і інші потрібні до друку матеріяли.

Як правило всі друкарські осередки знаходяться в спеціяльно для цього зроблених підземних приміщеннях — кри-

ївках. Практикований за німецької окупації спосіб друковання в малих оселях у віддалених лісових чи гірських теренах, на хуторах чи в спеціяльно зроблених хатках в лісових хащах, виказалися непрактичними. На час облав друкарні мусіли бути нечинні і большевикам лекше було їх викривати.

Найголовнішою справою є побудувати підземну криївку — друкарню. Вона мусить бути побудована і втримувана в цілковитій тайні, бо московські большевики особливо за ними слідкують, та мусить відповідати життєвим умовам мешканців і уможливлювати нормальну працю друкарні. Щоб криївка відповідала тим вимогам, вона будована тільки тими людьми, що в ній будуть працювати. Вона складається з кількох приміщень: спальня, їдальня, магазин, і найголовніше, це простора кімната, відповідно опалена, в якій друкуються видання. Переплетні книжок, журналів і підпільних газет поміщуються таки в самій друкарні і роблені тими людьми.

Щоб краще уявити собі працю видавничого осередку, подаємо організацію праці в одному з них. Видавництво «Інформативних Вістей» — цикльостилевий періодичний журнал, появлявся що 10 днів, 40 сторін друку. Персональний склад: Керівник видавництва керував працею осередку, відповідав за зміст журналу, за технічне оформленя, своєчасний випуск і за забезпечення видавництва всім необхідним, як папір, прибори до друкування, приміщення, харчі тощо, одним словом — за цілість праці видавництва. Свою працю він розподіляв на відповідних працівників. І так — радист слухав закордонні радіопересилання і редагував сторінку радіо-вісті. Звичайно були редаговані ним десятиденні радієві огляди. Напр. справа Китаю, наради ОН, мирова конференція тощо. Головний редактор редагував другу частину журналу. Він організував дописувачів, давав передруки з центральних підпільних видань, редагував огляд советської і закордонної преси. Він відповідав також за мовну редакцію журналу. Технічний редактор відповідав за технічне оформлення журналу, він керував працею цикльостилю і до нього належала експедиція журналу. Крім них був ще магазинер, під чиїм наглядом були магазини паперу, кальки, матриц, фарби і частинно харчів. Інтендант дбав про доставу харчів, набивання акумуляторів до радіо, старався забезпечити видавництво папером і всім необхіднім. Не можна поминути машиністки і праці інших людей, напр., обслуги цикльостилю, які вико-

нували технічні праці.

До персоналу підпільної друкарні належали також кілька зв'язкових, що доставляли пошту до друкарні і з друкарні. Видавничий осередок працював в підземних приміщеннях, триманих в тайні навіть перед іншими членами підпілля. Підземні приміщення забезпечували безпеку, вигоду і своєчасне виконування праці навіть під час найтяжчих большевицьких розшуків і облав. Підземні приміщення будувалися лише руками тих, хто в них мешкали і варто зазначити, що було принятим, що всі працювали однаково без огляду на виконувані ними функції чи старшинські ступені. Всі члени видавничого осередку стало були на місцях праці, виключаючи відпустки. Лише керівник, інтендант і магазинер були в роз'їздах, бо цього вимагав їхній характер праці.

Персональний склад видавничого осередку дає також образ праці. Зразу звертають на себе увагу магазинер та інтендант, і бачимо, що їхні завдання в підпільних умовах настільки важливі, що вимагають аж двох окремих постів з відповідальними виключно за цю справу людьми. Не менш важливими є зв'язкові, так що треба творити окремий, незалежний від загальної зв'язкової системи, зв'язок керівника видавничого осередку.

Такої організації видавничого осередку не треба узагальнювати до всіх видавничих осередків. Керівники видавничих осередків мають свободу рішень і організація праці залежить від їх помисловости, організаційних вимог, інтелектуального рівня і можливостей праці поодиноких членів видавництва, а також від можливостей терену.

При входах і виходах до підземного приміщення, де поміщується підпільна друкарня, заложені міни, від яких проведені получення до середини. Вся залога друкарні озброєна довгою і короткою зброєю. У випадку викриття друкарні ворогом залога зриває міни, які счиняють паніку у ворога, або змушують його відступити дальше від криївки, нищить технічні засоби в друкарні і підручні матеріяли та перебивається з окруження. (Треба зазначити, що в криївках не тримають жадних документів, хіба підручні, а в спеціяльних, добре замаскуваних, приміщеннях).

Підпільну літературу пересилають по терені тільки підпільними зв'язками. Для цієї цілі побудовані спеціяльні зв'язкові лінії із спеціяльними куріерами та зв'язковими, які

в дуже короткому часі перекидають підпільну літературу на терени віддалені не раз на сотки кілометрів. В ці терени, куди не можливо підпільним зв'язком вислати літературу у відповідній кількости, пересилають тільки декілька, а то й один, примірників кождого видання, а теренові Технічні Осередки (так називаються видавничі осередки) поширюють своїми засобами кожде видання в потрібній в даному терені кількості. Якщо немає на місці друкарні, то Технічні Осередки передруковують видання на циклостилі, а то, як вже згадано, і на машинах до писання. Таким чином всі центральні підпільні видання поширені у відповідній кількості всюди, де тільки діють, навіть невеликі, групи УПА, чи революційного підпілля.

З підземних друкарень мандрує підпільна література до осередків пропаганди в різних теренах, а звідтам розсилають її до боєвих груп, дрібніших пропагандивних осередків тощо. Поширенням літератури серед людности займаються не тільки осередки пропаганди але всі бійці УПА і члени революційного підпілля. Вони влаштовують голосне читання підпільної літератури для людности. Там, де на це дозволяють умови, відбувається це у формі масових доповідей, де на це не дозволяють засади конспірації, читання підпільної літератури відбувається тільки для вузького кола довірених людей. (Тут треба підкреслити, що для бійців УПА і членів революційного підпілля постійно організовані політичні вишколи, щоб кождий вояк УПА міг бути пропагандистом ідей, за які він бореться, і щоб міг бодай пояснити підпільну літературу).

Керівництво визвольної боротьби дуже основно розпрацювало інструкції, де і в який спосіб поширювати підпільну літературу. Не час з'ясовувати методи поширювання. Однак можемо подати деякі, вже й так відомі ворогові, способи, щоб ілюструвати як поширюється підпільну літературу серед людности. До різних советських установ чи поодиноких людей в большевицьких урядах пересилають літературу також поштою. Її розліплюють, звичайно однієї ночі, на видних місцях в заводах, при інших оголошеннях по містах, по залізничих станціях, в школах, університетах, крамницях. Вона появляється на бюрках урядовців, на станках робітників, в лавках шкіл і університетів, в кишенях червоноармійців, урядовців, робітників, подорожніх на залізницях.

Засяг поширення української підпільної літератури не

тільки територія України, її поширюють теж в сусідніх країнах. З інших, вже публікованих, повідомлень знаємо, що ця підпільна література появляється також більшою кількістю в Москві, Ленінграді, Варшаві, на Кавказі, в Казахстані тощо.

До найважливіших справ належить також збирати відгуки читачів, їхні погляди на висловлювані в підпільній літературі проблеми, вимоги читача до підпільних видань, словом — провірка правильности виданої в підпіллі преси. Але й цю проблему зуміло розв'язати українське підпілля. Всі керівні члени підпілля готують щомісяця на підставі інформацій з сіл і міст інформативно-політичні звіти, в яких з'ясовують політичне положення, соціяльні умови в місті, на фабриках, урядах і на селі. В окремих теренових вістках подають важливі випадки. Відписи таких звітів дістають також видавничі осередки і дописувачі мають завжди найновіші докладні описи з усіх ділянок життя. Це служить матеріялом і вказівками для тих, хто пишуть на підсоветські теми. Крім того всі кольпортери підпільних видань докладно звітують із своїх місць кольпортажі, як на підпільну літературу реагують працюючі у всіх ділянках життя. Також пильно збираються всілякі замітки і вимоги до підпільної преси і це централізується в осередках пропаганди і в редакціях різних видань. На основі цих вимог читача вироблюються загальні вказівки і лінію видань на майбутнє. Такий підхід до вимог змісту підпільних видань зближує їх до народних мас. Одночасно постійно провірюються свої позиції.

З повище з'ясованого бачимо, що український визвольний рух знайшов і удосконалив форми друкування і поширювання підпільної літератури, хоч це відбувається з величезним накладом праці та зусиль, а часто і жертв. То ж не дивно, що у великій кількості підпільних видань ми знаходимо заповіді підпільної преси, в яких говориться:

> ,,За видавання і кольпортаж мене Твої товариші — кладуть свої голови, і тому бережи мене, як зіницю ока! Обережно мене читай, в полі або в кімнаті при закритих дверях і вікнах, щоб ворог не бачив і дурень не чув! Читай мене швидко і другому передай, бо на мене ждуть тисячі таких як Ти, і тому злочином є затримувати мене!
>
> З хати до хати, з рук до рук!
>
> Передавай мене лише тим, до яких маєш довір'я й які,

як і Ти, після прочитання передадуть мене далі!

Знищити мене можеш лише тоді, коли ворог наступає, а заховати мене вже нема часу; інакше — шануй мене, бо я йду будити народ до великого революційного діла — будувати Українську Самостійну Соборну Державу!"

І кождий український патріот береже підпільну літературу і поступає згідно з вказівками цих заповідей.

Щоб розуміти значення української підпільної літератури, треба взяти до уваги і факт, що вона невпинно появляється серед експлуатованих клясою большевицьких вельмож працюючих мас СССР, в країні, де не існує свобода слова й друку вже більше як сім років (не беручи під увагу попередніх етапів) і авторитет, яким користується серед цих працюючих мас збройно-революційна боротьба в Україні. Тоді ми зрозуміємо, яку ролю виконує українська підпільна преса у формуванні політичної свідомости народних мас в їхній підготові до революції і в сьогоднішній боротьбі проти большевизму.

Про поодинокі видання українського революційно-визвольного руху на Рідних Землях в черговій статті.

З боєвих дій УПА

Наскок на стрибків і спецбоївку мвд.

1. 5. 1949 р. о 21 год. підвідділ Х в повному складі під командою чотового ст. віст. Ч. зробив наскок на стрибків і спец-групу мвд в с. Волосянка Вел., р-н Стрілки, обл. Дрогобич. Ворожі сили 6 стрибків під командою ст. лейтенанта.

Ст. віст. Ч., перепровадивши розвідку, що в цьому селі знаходяться активна група стрибків і спецбоївка з новоприбулим оперативником, підсувається ввечері потоком до села. У хвилині переходу, біля однієї хати, побачили на побережжі большевика. До нього підсунувся віст. Х. з запитом, хто є? на що большевик відповів вистрілом ракети. На команду „вогонь" „вперед" пвд кинувся на большевиків з вогнем і окликом „слава". Була це спецбоївка мвд, що почала панічно втікати. Під час бою запалилася хата, стрільці загасили вогонь. Звідси пвд подався в напрямі, де квартирували стрибки. У віддалі 15 м від хати стояв на стійці командант стрибків, що почав стримувати пвд словами „кто йдьот". Чот. Ч. заговорив до нього по російськи „свой", підійшов до нього, відобрав кріс і пішов до будинку, забираючи полоненого. В будинку ще не було стрибків, які, почувши бій в селі, порозбігалися. Команданта стрибків, який був активним аґентом мвд, розстріляно, а на грудях залишено відповідну картку. Опісля розброєно інших стрибків, але їх звільнено. Після акції пвд відійшов в свому напрямі.

Ворожі втрати: 5 вбитих, 2 ранених. Убиті — ст. лейтенант, 3 рядових мвдистів і командант стрибків комсомолець-аґент.

В повстанців втрат не було. Здобуто один кріс і 150 штук амуніції (не здобуто більше тому, що мвдистів побито на городі в кущах, де пвд не робив розшуків.)

Бій із спецгрупами.

4. 5. 1949 о 2.20-2.55 год. той же пвд звів завзятий бій з трьома спецбоївками мвд в лісі Посіцький між сс. Лопушанка Хомина — Гвоздець — Ясениця Замкова, р-н Стрілки. Ворожі сили: три спецгрупи мвд під к-дою майора силою 50 людей.

Опис бою: 3. 5. 49 вечером пвд вийшов з лісу між сс. Недільна — Топільниця і подався по харчі в напрямі свого зимового табору під прикриттям ночі над с. Гвоздець в ліс Посіцький. З приводу того, що скрізь були сильні облави, пвд не хотів розконспіровуватися і йшов за харчами до бункру. Тимчасом того вечера, ворог віднайшов бункер, про що пвд не знав, в додатку станичний В. наткнувся під бункром на большевиків, йдучи також по харчі. В. був поранений в чоло, але щасливо відступив. Після цієї зустрічі ворог підтягнув сили й ожидав на становищах, чи хтось не прийде. Коли пвд о 2.20 год. по півночі в бойовому ладі підсунувся під бункер, ворог відкрив барабанний вогонь, на що пвд також відповів вогнем із всієї зброї. Почався бій, під час якого був поранений найближчий бункру кулеметчик, віст. Н. На наказ чот. Ч. пвд йде в наступ, щоб перед відступом забрати раненого кулеметчика і не залишити його ворогові. Пвд подався вперед, викинув ворожі ліве і

праве крила із становищ та, знаючи докладно терен, почав їх винищувати. Раненого в живіт кулеметчика забрано до заду, де його забандажовано. Чот. Ч., запримітивши, що під бункром збіралася ворожа група, яку легко було знищити, подався з кількома стрільцями вперед на ворога. Коли у їх стіп було 6 убитих, а прочі повтікали, один важно ранений большевик віддав серію з ППС і на місці вбив чот. Ч. Ворог, зібравшись в лісі з новими силами, почав наново наступати. Щоб не продовжувати бою, пвд став відступати. На бажання кул. Н. його дострілено, бо рана була смертельна. Пвд забрав зброю вбитих, а тіла заховав в глибині лісу. Після цього відступив в наміченому напрямі. Другого дня ворог великими силами перешукав ліс і віднайшов тіла вбитих.

Ворожі втрати: 11 убитих, 7 ранених. Між убитими один майор, що від кількох місяців перебував в цьому терені із спецпризначенням.

Втрати повстанців: 2 убитих.

Засідка на большевицьких головачів з Києва і Москви.

20. 5. 1949 о 21 год. перша група пвд під к-дою хор. О. зробила засідку на автомашини, що везли большевицьких головачів-делеґатів, які приїхали на контролю пограничних районів та поверталися з наради в м. Турка. Засідку зроблено в самому райцентрі Стрілки.

Опис засідки: 19. 5. 1949 к-р відтинку зробив відправу з пвд. Маючи дані, що в терені районів Турка, Стрілки, Старий Самбір вздовж шляху та обабіч його в лісах переводить облави та чистку терену якийсь полк мґб з Дрогобича, к-р відтинка прийшов до висновку, що шляхом напевно будуть переїжджати якісь большевицькі достойники, бо облави переводить спеціяльно висланий з Дрогобича полковник мґб і то виключно обабіч шляху. В додатку донесено, що в напрямі м. Турка поїхали якісь головачі в лімузині під охороною трьох автомашин, нагружених спецбоївками. Хор. О. дістає наказ за будь-яку ціну підсунутися в райцентр із своєю групою та вечером 20. 5. обстріляти під світлом ракет лімузину, що повертатисьме під охороною трьох автомашин мвдистів. Рівнож дістає наказ ст. віст. К. із своєю групою залізти в багно та маленькі кущики при самому шляху між сс. Головецьке—Ґвоздець і ждати тільки на лімузину, а більш нікого не зачіпати.

20. 5. хор. О. із своїм з'єднанням пересидів в лісі, а коли стало смеркати, помимо великого руху на шляху і приявности большевицьких груп в лісі та на шляху, підсунувся в маленькі корчики біля шляху самого райцентру Стрілки, де заляг, ожидаючи ворога. Не минуло 10 хвилин, як на шляху показалася перша грузова автомашина, на якій була орхестра і спецбоївка силою 30 людей. У віддалі 15 м від першої машини, надїхала друга грузова машина, навантажена большевиками. Відтак за нею їхала свобідно лімузина, в ній кількох череватих старшин в уніформах і цивільних одягах. За цією машиною їхала четверта грузова машина, також навантажена большевиками. Коли хор. О. дав наказ вистрілити ракети і відкрити вогонь тільки по лімузині, вся зброя заграла барабанним вогнем. Всіх головачів побито, лімузина заїхала в рів і з неї почав

куритися дим. Коли ця вже була готова, хор. О. дав наказ відкрити вогонь по другій машині і бігцем відступати. Ворог був так перестрашений несподіваним ударом в райцентрі, що бандити з першої і другої машини стали панічно втікати в район в напрямі будинку мґб, інші залягли в ровах та віддали кілька черг з автоматів. Тільки пвд вийшов на гору, а вже на місці засідки з'явилися три танкетки, одна з райцентру Стрілки, друга з райцентру Старий Самбір, а третя та, що приїхала була із згаданими головачами і ждала в райцентрі Стрілки.

Ворожі втрати: 18 вбитих і невідоме число поранених. Між убитими делеґати з Москви і Києва, що приїхали на контролю пограничних районів (в міжчасі до м. Турка від сторони Славська приїздив також зрадник Гречуха з Києва, який, однак, через Стрілки не повертався). Ворожі сили около 100 людей. Повстанці втрат не мали.

На підставі розвідки, переведеної після тієї засідки, чотирьох убитих забрано до Києва. Ворог свої втрати так законспірував, що помимо зусиль розвідати, хто впав, не вдалося цього ствердити. Те, що ворог поніс втрати, підслухали в райкомпартії, а на місці засідки залишились купи пороху, вимішаного з кровю, повно ґузиків та подіравлені дві автомашини. Пвд стріляв з віддалі 30 метрів. Після засідки ніччю, а потім в день ворог переводив великі облави при співучасті сил, що підїхали з мм. Самбора і Турки.

Засідка на підполковника мґб Колодяжного з Дрогобича.

21. 5. 1949 о 19.20 год. друга група пвд під к-дою ст. віст. К. зробила при шляху між сс. Головецьке—Гвоздець засідку на старшин мґб з області, що поверталися з облави.

Опис засідки: Завзятий ст. віст. К. виконує даний йому наказ з повною посвятою. Через два дні 20. і 21. 5. не зважаючи на ворожі облави і засідку, що відбулася в райцентрі, він лежить в болоті під час великого дощу, ожидаючи легкової машини. Точно о 19.20 год. надїхала лімузина, а в ній 5 офіцерів і шофер. Не зважаючи, що кругом присутний ворог, відкриває вогонь по лімузині, відтак зривається і біжить наступом на неї. Тут на місці кулеметчик ст. віст. Т. чергою з „Дехтяра" вбиває підполк. Колодяжного, інші вбивають одного майора, одного капітана, одного ст. лейтенанта, одного лейтенанта і рядового шофера. Три перші впали біля машини, три останні відбігли в жита, де повмирали від ран, заки ще прийшла допомога. Повстанці забирають здобуту зброю, важні документи мґб, спалюють автомашину і відступають.

Ворожі втрати: 6 убитих, між ними пполк. Колодяжний з Дрогобича. Документів інших старшин не устійнено, бо їх біля себе не мали. Здобуто: 1 кулемет „Дехтяр", 2 ППШ, 1 ППС, 1 кріс, 2 пістолі „Токар", амуніцію, гранати, торбу з документами пполк. Колодяжного.

Повстанці втрат не мали. В засідці відзначились ст. вістуни К., Т. і О.

Ця друга засідка викликала ще більшу паніку у ворога, а між

українським населенням і повстанцями великий підйом і радісний настрій.

Наскок спецгрупи мвд на стрілецьку ланку з пвд УПА.

29. 5. 1949 о 21.30 год. спецбоївка мвд наскочила на хату в с. Воля Районова, р-н Старий Самбір, на стрілецьку ланку — 5 стрільців, що під командою ст. віст. В. були на заготівлі харчів.

Опис наскоку: Хор. О. вислав 5 стрільців до с. Воля Районова заготовити харчі і одяг для пвд. До однієї хати заходять віст. В. і віст. Б., а на дворі залишається трьох стрільців з кулеметом. Цивіль-сексот з цього села, запримітивши, до котрої хати зайшли стрільці, повідомив спецгрупу мвд, що була в селі. Група почала підсуватись ровами, сексот ішов прямо дорогою до тієї хати. Стійковий, завваживши, що хтось підсувається, повідомив тих, хто був вже в хаті. Віст. Б., пішов провірити, хто йде. На дорозі цивіль на запит „хто йде" відповів „цивіль, іду коні пасти". Переконаний, що нікого немає, віст. Б. повернувся під хату, в тому моменті большевики відкрили вогонь по хаті. Стрільці залягли та почали відбиватися. Коли кул. С. бив з кулемета, ворог не наступав, але коли кулемет затявся большевики почали наступати. В бою поранений в голову віст. Б. Його бере на плечі стрілець К. і разом з ним відступає ок. 100 м. Під сильним напором ворога вістун Б. залишається в потоці, кажучи, що буде відбиватися, а хлопці хай відступають. Через сім хвилин він б'ється з большевиками, які не могли його знищити, бо мав добре становище. Вистрілявши всю амуніцію, застрілився. Від його куль впало трьох большевиків. Одного знищив кулеметчик С.

Ворожі сили — 27 людей, повстанські 5 людей. Ворожі втрати 4 вбитих, невідоме число ранених. Повстанські втрати — один убитий.

Стріча з ворожою засідкою.

2. 6. 1949 ст. віст. О. і віст. Х. з пвд Н, повертаючись з пункту, куди носили почту, о 24 год. наткнулись на спецгрупу мвд, що робила засідку на горі між присілками Звір—Тур'є Долішнє—Топільниця. Стрільці запримітили ворога скорше, відкрили по ньому вогонь з автоматів, при чому віст. Х. вбиває одного большевика. Ворог, хоч відкрив вогонь, не мав успіху. Стрільці щасливо відступили. Ворожі втрати — один вбитий.

Стріча з ворожою засідкою.

3. 6. 1949 стрільці з КВ під командою к-ра Х-а, йдучи рейдом, вийшли на ворожу засідку розложену на верхах гір між сс. Ластівка—Ясінка—Кіндратів. Ворог силою ок. 100 людей лежав на голих хребтах гір, розположившись у формі фронтальної лінії наче б загороджував усі переходи між масивом Майданських і Недільнянсько-Смільнянських лісів, та мав при собі коні. Група УПА складалася з 11 людей. Ворог підпустив її під голий верх, а відтак закидав гранатами, яких впало 11. Завдяки тому, що група залягла, гранати не зробили жадних втрат. Натомість від черги з ППС к-ра Х-а

впав один большевик. Після вибухів ворожих гранат група відступила. Ворожі втрати — один убитий.

Засідка на емведистів і партійних.

3. 6. 1949 о 21.30 год. пвд під командою хор. О. зробив між сс. Стрільбичі—Біличі, р-н Старий Самбір засідку на емведистів і партійних, що їхали на автомашині, повертаючись з колгоспної акції.

Опис засідки: Вже в 15 год. група залягла біля дороги в корчах, ожидаючи большевиків, що мали повертатись із с. Волошинова, де перепроваджували колгоспну акцію та побоями змушували селян вступити до колгоспу. Ворожа автомашина, в якій було 8 большевиків, надїхала. Група УПА обстріляла її з віддалі 70 м, але машина не затрималася. Коли група пішла в погоню за машиною, ворогові на допомогу прийшла спецбоївка, що знаходилася на полі між селом і ліском.

Ворожі сили — 8 людей в автомашині та спецбоївка 12 людей.

Ворожі втрати — 4 вбитих та 3 ранених. Засідка тривала 5 хвилин.

Наскок на большевиків — організаторів колгоспів.

4. 6. 1949 о 20.20 год. ця ж сама група УПА наскочила на большевиків-організаторів колгоспів з р-ну Старий Самбір в с. Волошинова.

Опис наскоку: Розвідка донесла, що в селі квартирує 6 озброєних посіпаків з районової адміністрації, які били селян та змушували складати підписи вступлення до колгоспу. В згаданій годині група УПА підсунулася під хату, до якої увійшли хор. О. і ст. віст. Ч., де розброїли двох бандитів. Чотирьох з большевицької групи відійшли до однієї хати і зорієнтувавшись, що в селі є повстанці, подалися до мурованої школи. Зловлені: ст. сержант — директор лісгоспу, і сержант — бухгальтер заготскоту. Один з полонених большевиків розвязав собі руки і вдарив одного стрільця в лице, у відповідь на це стрілець пострілом убив обидвох, що намагалися втікати. Коли група підсунулася під школу, большевики скочили до мурованого підвалу. Щоб не наражувати місцевих учителів на відплату, а себе на евентуальні втрати, група вийшла із села.

Ворожі втрати — 2 убитих. Здобуто 2 кріси. Повстанці втрат не мали.

Засідка на участкових мвд.

26. 6. 1949 о 19 год. група УПА під командою хор. О. зробила засідку на двох участкових мвд.

Опис засідки: Дістали вістку, що цього дня має між сс. Волошинова — Білич повертатися з курсу в Дрогобичі один участковий мвд та що йому на зустріч вийде другий участковий. Як участкові їхали вже разом група сипнула вогнем, вбиваючи обох на місці. Ранено візника. Один вбитий участковий мав ступінь ст. сержанта, другий лейтенанта.

Ворожі втрати — 2 вбитих. Здобуто 1 ППШ, 1 німецький кріс і 2 пістолі „Токар“ та мвдівські матеріяли.

* * *

Загальне: Відділи УПА перепроваджували свої оперативні дії в тому терені в дуже важких умовах. Ворог цілу зиму і весну провадив без перерви облави при співучасти великих з'єднань військ мвд так, що після кождої акції в радіюсі 15-30 км, він бльокував ліси, перепроваджував облави і всі переходи з лісу в ліс перетинав засідками. В кождий район та на пограничні застави прибули великі доповнення військ мвд. В кождому лісі ворог постійно квартирує, рейдує, провірюючи ці невеликі ліси, що дуже утруднює оперативні дії відділів УПА. В парі з тим в тому часі відчувався брак харчів, як м'ясо, хліба і бараболі. Помимо голоду в терені населення ставилось до відділів УПА прихильно, ділилось найменшим куском ощипка, чи бульбяника, з вдячности за те, що повстанці б'ють ворога. Оперативні дії відділів УПА піддержують на дусі населення, яке в жахливий спосіб тортуровано та насильно колективізовано. Успішні дії, зокрема засідки з 20. і 21. 5. сильно підбадьорили людність, також повстанські і революційні кадри.

Хай знає ворог, хай знає світ, хай знає український народ, що відділи УПА є спроможні бити ворога в 1949 р.

Справлення помилки

В попередньому випуску нашого журналу — випуск 1 (14) за січень 1950 — знайшлися такі важливі помилки:

В статті „З большевицького терору на українських землях“ (сторінки 52-54) у звітуванні про большевицький терор в районах Краковець, Судова Вишня, Мостиська, Крукеничі і Яворів помилково подано при облавах на села і на ліси та поля число людей. Має бути: провели облав на села 426, на ліси 223 (р-н Краковець) і так про всі дальші райони. Тобто числа подають в тих випадках кількість облав, а не людей.

ЖУРНАЛ „ДО ЗБРОЇ“ ПОДАЄ ВІДОМОСТІ ПРО РІДНІ ЗЕМЛІ!

США—Европа і большевицька стратегія опанувати світ

Початок 1950 р. дуже різниться від чотирьох попередніх років „миру" тим, що так державні мужі демократичних держав як і читаючий періодичну пресу читач прийшли до з'ясування однієї підставової правди: з Москвою не можна підписувати договорів, бо вона їх і так не дотримає. Однак від такого фундаментального ствердження до зміни в самому корені політичного наставлення ще дуже далека дорога. Шеф державного департаменту США (міністер закордонних справ) Ечесон уточнив це навіть дуже ядерно у формі неґативної відповіди на запитання деяких сенатських кіл, чи в обличчі небезпеки перегонів в атомовому зброєнні не є вказане, щоб перепровадити спробу дійти до порозуміння з Москвою.

Така ревеляційна заява з уст людини відповідальної за політику найбільшої мілітарної потуги демократичного світу не може нас дивувати. Мусимо мати на увазі, що в Европі існує постійне недовір'я до послідовности американської політики щодо СССР. Не можемо теж забувати, що провідною думкою американської політики доби Рузвельта, що нав'язувала до політичної традиції XIX сторіччя, а саме прихильної невтральности до Росії без огляду на те, який режим там не існував би, було намагання створити тривалі підвалини для тісної політичної й господарської співпраці на базі розмежування сфер впливів по лінії поділу обох „гемісфер". Не забуваймо теж, що вільсонівські США, не зважаючи на урочисте проголошення відомих 14 пунктів як цілей I світової війни, забезпечили большевицькій Москві плечі якраз під час найкритичнішого для неї моменту інтервенційної політики Великобрітанії і Франції в 1918-20 рр.

Рузвельт та його дорадники виходили із заложення, яке для ментальности добрих купців дуже зрозуміле, — торгувати можна з кождим, навіть з канібалами, потрібно тільки устійнити методи такої торгівлі. Цю методу устійнено дуже простим способом, ділючи світ на дві „гемісфери" — американську та совєтську, або, вживаючи евфемістичного визначення, на східню й західню. Із багатьох причин не фіксовано такого договору формальними актами. Бирнес може нині пробувати переконувати, що „Ялта була інша", для нас одно ясне: уся система американсько-совєтських перемов створила матеріяльні підстави підготовити совєтську офенсиву, щоб опанувати ще несовєтську частину земського ґлобусу. Очевидно, не справа в тому, чи правильна лінія Керзона чи ні, чи правильна анексія Манджурії або балтійських держав, але справа в самій концепції передачі 3/4 Европи і майже цілої Азії в аренду Москві. Бо, якщо йдеться про Азію, на Китаю напевно не скінчиться і ми дуже цікаві, як сестра Пандіта Негру заворожуватиме як амбасадор в Москві большевицьку небезпеку в Індії.

Повище згадана заява Ечесона була дуже на часі, бо сенсація із водневою бомбою загострила дискусію між заокеанськими публіцистами, а це своїм порядком викликало нервозні настрої серед европейських політиків, що видно ще й нині. Відомий американський публіцист „епізименту", Волтер Ліпман вимагає цілком одверто порозумітися з Москвою згідно з рецептою складеною в Лондоні — „за будь-яку ціну". Ліпман, очевидно, це не тільки екстраваґантний журналіст. За ним стоять такі імена як Барух і Морґентав, цебто репрезентанти найвпливовіших політичних і господарських кіл. Рецепта Ліпмана така проста як і наївна: „статус кво" з Москвою, цебто модифікація, тим разом із виразним речевим сформулюванням політичної лінії рузвельтівського періоду із поділом світу на дві „гемісфери". Це означає закріплення демаркаційної лінії в Німеччині в характері остаточного відмежування Москви від Европи, признання анексії Китаю, Індокитаю і Бурми із допущенням можливости „мирної" — тоді ж існуватиме формальний „мир" — інфільтрації Індії й Пакістану.

Ліпман має найвпливовіших противників в колах т. зв. „пентагону", себто генерального штабу, зокрема Мек Артур приклонник активної політики в Азії. Теж політики в уніформах — генерали Маршал і Бедел Смит — секундують порт-паролеві (речникові) військових кіл, Карлові Віґандові. Не можна однак із факту існування такої сильної опозиції проти політики „епізименту" (поєднання) робити далеко йдучі заключення, як це-залюбки і майже із вигуками роблять революційні (з малого „р") і нереволюційні журналісти на еміґрації. Генерали опонують не тому, що мають свою власну концепцію світової політики, навпаки, вони не мають взагалі жадної. Їхні міркування куди простіші: вони ставлять питання, чи поступлення Москві **нині** матимуть некорисні наслідки на мілітарне положення США у випадку — повторюємо, у випадку — збройного конфлікту **завтра**. Тому вони висувають вже нині вимогу „стоп" без уваги на те, які політичні наслідки це може мати.

Протиставлення двох політичних напрямків в міродайних колах США не можна упрощувати вульґарно, мовляв, там існують дві партії: воєнна і мирна. Кола, що їх порт-паролем є Волтер Ліпман, рахують балянсами і їх розрахунки балянсів війни і миру виходять в користь озброєного миру. Вони йдуть ще далі і рахують що ціною конкретних поступлень, як по лінії поділу на „гемісфери", можна ті кошти озброєнного миру значно поменшити. Зате військові кола не замикають очей на такі ж долярові позиції, що ростуть дуже швидко в наслідок старіння, ще вчора модерного, воєнного матеріялу. Лінія обнижування воєнного потенціялу США для них дуже виразна і викликує неспокій. Найважливіша позиція воєнної переваги США — атомова бомба — перестала із втраченням американського монополю на неї нині існувати. Теж виразна ще нині перевага в повітрі може вже завтра бути ілюзорична. Отже рахунок військовиків іде не так в напрямі війни взагалі, як радше, щоб продовжати накреслене темпо зброєнь і затримати за собою деякі, на їх думку необхідні, стратегічні позиції на земному ґлобусі. Про існування „воєнної партії" можна було б говорити лише тоді, якщо б люди з „пентагону" свідомо розбудовували воєнний потенціял, щоб ужити його тоді, коли він, релятивно беручи, осягне свою найвищу

вартість. Таке ставлення генераліз було б однак однозначне з концепцією превентивної війни, якої в них немає, і тому твердити про існування воєнної партії в США річ цілковито не обоснована.

Не можна однак забувати, що відповідальні кола Вашинґтону розуміють і належно оцінюють небезпеку комунізму для решти культурного світу. Але пізнавати небезпеку, не значить ще поставити правильну протидію. Покличемося знову на слова Ечесона, що їх він висловив, аналізуючи політичну ситуацію в Азії. Ечесон думає, і то цілковито правильно, що протиставитися комунізмові тільки при допомозі гармат не дає майже жадних шанс спинити його розвій, чи допровадити до його ліквідації. Це правильно, але від себе додамо, що ліквідація національного Китаю не прийшла тільки в наслідок мілітарних катастроф армії Чян Кай Шека, того „символу" Куомінтангу, але наслідком цілого ряду об'єктивних умов, дуже подібних до таких же умов в Україні в 1918-20 рр. Нерозв'язане земельне питання („свята приватна власність"), безоглядний визиск працюючих капіталом, і то таки рідним, китайським, а не чужим, і непотизм та самозакохання провідників Куомінтангу, що із участи в ньому випроваджували для себе зовсім окремі привілеї, створили органічні підстави для росту комунізму. Творення на поспіх „економічних доктрин" та розбудова „національної ідеології" по „соціяльному замовленні" не могли вже заворожити подій. Чян Кай Шек мусів стати жертвою системи, яку він сам створив. Всі ті „кузени революції" (непотизм) і самозакоханість провідних кіл („вічна незмінність імен, щоб затримати традицію і символ") не є явищем специфічно китайським, воно притаманне кождій тоталітарній системі, всеодно яку ширму, національну чи релігійну, вона собі не почепила б. Тому Куомінтанг мусів відійти, не зважаючи на свій колишній революційний розмах, і видати народ на поталу новим, ще гіршим, експериментам. Хоч в Чян Кай Шеку персоніфікується спротив комунізмові в Азії, не можна мати до нього надмірних симпатій, бо якраз він був той, хто висунув себе як „символ" і тим самим допровадив до цілковитої стерилізації колишній революційний розмах Китаю.

Ечесон поставив правильну діягнозу небезпеки, але рішення, які він на підставі власного розпізнання приймає, неправильні і ми скажемо, наївні. Він думає, що, допустивши до конфронтації двох життєвих стилів, — демократичного і комуністичного — азійські народи матимуть можливість на практиці дійти до переконання, який стиль кращий. Таке розумовання дуже далеке від політичного реалізму, бо комунізм, не думає гратися в того роду конфронтації, він просто прямує до диктатури, щоб, опершись на ній, силою запровадити власний лад, кращий він за демократичний чи ні, подобається це кому чи ні. Сталін не питався українських селян, чи хочуть вони колгоспів. Наслідок нині такий, що колгоспник, хоч як йому ті колгоспи ненависні, не має найменшої охоти робити якісь там порівнання двох „життєвих стилів". Немає теж найменшого сумніву, що комуністичний устрій не принесе китайському народові свободи чи добробуту, як не приніс він жадному народові, але навпаки буде тільки поневолення й голод. Різниця буде тільки в тому, що на місце стихійних катастроф прийдуть організовані голодові катастрофи. Про них буде, однак, мало хто знати, навіть брітанці з Гон-Конгу, що вже нині потирають з вдоволенням руки на думку про гарні тор-

говельні бариші. Ефект буде такий, що вправді помре з голоду яких 50 мільйонів китайців (все це у сталінській пропорції!), але за те інші 50 мільйонів будуть готові маршувати на захід, схід, чи південь.

Політична метушня в США має свій відблиск, і то дуже яскравий, в Европі. Ми привикли розглядати положення в Европі через окуляри Північноатлантійського пакту й Европейської унії, все це на підставі урра-статтей наших, при політичних партіях акредитованих, редакторів. Тому, чи може нас дивувати, як одна дуже „революційна" й „орієнтована на Край" газета приносить трюмфальний коментар про „Голос Америки" українською мовою, який, якщо, не говорить про Петра І та Івана Лютого, реклямує холоділки і ... ватер кльозети", то знову безсоромну пораду кидати атомові бомби на неслухняних українських партизан, (якщо б вони не схотіли робити загального повстання на наказ звідкись там закордоном, від своїх чи чужих) згідно із „стратегією і тактикою" партії, що цій газеті й цьому писаці патронує.

Але повернімся до Европи. Недавно принесли газети повідомлення, що ген. Біллотон, французький член військового штабу держав Північноатлантійського пакту, пішов в демісію, Коментарі доволі ревеляційні, мовляв, демісія є виявом політичної лінії тих кіл европейських політиків, що хочуть стануги збоку на випадок збройного конфлікту між США і СССР. Чи ж ген. Біллотон уступив із свого посту, сподіваючись війни вже завтра? Нічого подібного. І тут ми мусимо повернутися до Північноатлантійського пакту й Европейської унії.

В основі обох пактів лежить дефенсивна думка забезпечити власні доми, власні банкові конта і добробут перед загрозою із сходу. Ми пляново поминули гарні вислови про „свободу" чи „державну незалежність", бо в Европі найдеться справді дуже мало державних мужів, що в ім'я таких гасел візвуть своїх громадян до зброї. Заяви торезів і тольятих є куди більш маркантні, як підписування різних пактів їхніми політичними противниками. Хресні батьки Північноатлантійського пакту й Европейської унії думали, що самою демонстрацією можна настрашити большевиків і нині бідкаються вже над тим, що большевиків можна переконати тільки силою. Тим часом Сталін, поза черговим віднотованням „спроби окруження капіталістичними імперіялізмами", найспокійніш собі у світ викінчує свою китайську операцію·

Паралельно із закінченням головної фази тієї операції і підготовки наступу на Індокитай (визнання уряду Гочі-Міньа) можна помітити активізацію европейських комуністичних партій. Зростаючий тиск, щоб приспішити совєтизацію Східньої Німеччини, дискусія з Фінляндією і майже закінчена „урвніловка" в сателітних державах кажуть приняти як певність, що Москва далі послідовно реалізуватиме пляни здобуття цілого земського ґльобусу для комунізму. Европейські політики думають, що вже швидко може дійти до такої ситуації, в якій стан війни між США і СССР може бути невідхильним. Значна частина так розумуючих політиків є того переконання, що, так як це досі звичайно бувало, можна буде шукати виходу в невтральности. Розумовання на перший погляд правильне, але наслі-

док такого розумування цілковито неправильний. „Невтральність" Европи не є більш наївною думкою як можливість конфронтації „двох життєвих стилів" Ечесона.

Звідки взявся в европейців нагло такий безнадійний дефетизм? Чи можливо европейські політики стали аж так наївні, що вірять в успіх політики ягнят?

Причин для того є аж дві. Одна внутрішнього й одна зовнішнього порядку. Як ми вже згадали, пересічний европеєць думає нині категоріями власної хати власного банкового конта і добробуту. Для оборони таких дібр не треба необхідно зброї, можна попробувати боронити їх інакше. Такий обиватель не хоче вірити в невідхильність війни, бо це йому невигідно, просто кажучи, шкодить доброму травленні. Однак він теж досить інтеліґентний, щоб не пускатися на спекуляції „вічного миру". І тут знаходить він деякі практичні рецепти. Ось вони: Конфлікт іде властиво між США і СССР і Совєти напевно прихильно привітають невтральність Европи, що ґарантуватиме їм забезпечення плечей. Можливо теж, що до розправи між СССР і США не дійде, якщо США побачуть, що залишаються самі і що Европа взагалі не бажає собі американського „визволення". Ніхто, очевидно, не ставить питання, що буде, якщо до конфлікту таки дійде і переможцем вийдуть Совєти. Але й Совєти не можуть поспішати до збройної розправи, — так думає европейський обиватель —бо в них ще не розв'язані проблеми як, н. пр., наслідство Сталіна і ріст рухів спротиву. Смерть Сталіна може допровадити до внутрішньої боротьби в партійних верхах. А якщо до тієї внутрішньої боротьби за наслідство не дійде, то й тоді рівновага в політбюрі буде куплена ціною неактивности в закордонній політиці. Европейці дуже радо віднотовують вістки про резистанс за залізною завісою, бо міркують, що як довго такий резистанс там існує, так довго можна мати спокій перед рішучими атаками большевиків на Европу. Допомагати резистансові в СССР не можна, бо це могло б роздражнювати большевиків, але сприяти йому своєю тайною симпатією можна. Така інтерпретація вартости рухів спротиву під Совєтами жадна пересада й українській пропаганді треба безумовно ревізувати своє становище в цій справі, бо, як бачимо, непередумана пропаганда із „биттям в зап'ятки" має цілковито інші наслідки, як ми могли б собі бажати. (Коротко, европейці не повинні встрявати в спір за панування над світом ні у внутрішні совєтські справи).

Є ще одна, практично чи не важливіша причина европейського політичного опортунізму, зовнішнього порядку. США ратифікували Північноатлантійський пакт і підписали з всіми сиґнатарами пакту договори про допомогу воєнним матеріялом. І тут саме закопано собаку. Французькі, брітанські чи інші генерали жадають насамперед доставити зброю, що кількістю й якістю відповідала б завданням, цебто успішній обороні европейського континенту перед наступом із Сходу. Зате американські військові експерти мають свої окремі, не такі то необосновані, застереження щодо поспішної достави зброї, як доводять афера генералів Реверса і Маста а останньо афера з Фуксом. Американці думають, що Европі не потрібно надто багато зброї, бо й так не вдасться стримати інвазії большевиків і всеодно треба буде при допомозі десантів визволяти Европу. З тією концепцією „визволю-

вання" не може знову погодитися, що й оправдано, жадний европейський генерал. Далі европейські генерали вимагають, щоб США самі озброїлися і поставили свою бойову готовість на такому рівені, що ґарантував би мілітарну перевагу демократичного табору, або принайменше мілітарну рівновагу обох ворогуючих таборів.

Европейські політики не забули ще різних телеграм, несподіваних конференцій в чотири очі. Вони витягають з тих наук найпростіші висновки для оборони власних домів, власних банкових конт і добробуту і шукають в цих обставинах найбільш підходящі засоби. Вони міркують, що, якщо вже війни в Европі не виминути, то хай це буде тільки інвазія без нищення їх домів і можливого добробуту. Таку ментальність дуже добре і дотепно змалював Маляпарте в своїй „Історії завтрашнього дня" (Storia di domani). Кінець-кінцем ці европейці бачуть, що т. зв. інтереси США — як це видно на прикладі Азії — можуть звузитися так далеко, що, поскільки це мало б місце в Европі, з цієї Европи, ледве чи щось ще осталося б.

Хто винуватий — европейці, які думають, що американці страшать Москву Европою, щоб підвищити ціну її продажі, чи американці, які думають, що европейці потребують їх зброї тільки на те, щоб забезпечити власну збройну невтральність так щодо США як і щодо европейських ближніх ? Чи не характеристичні всі ті спори над різними клявзулями договорів про допомогу воєнним матеріялом?

Ми думаємо, що обі сторони однаково винуваті. Большевики знають дуже добре про такі розходження в таборі їх противників і послідовно переводять в життя свій плян постепенного захоплювання світу в той спосіб, щоб під час поодиноких стадій цього захоплювання не допровадити ні разу до casus belli. Реалізація цього пляну подумана так, що тільки на периферіях акцій можуть появитися загрозливі для миру моменти, але саме тих периферій большевики завжди будуть оминати. Демократичні стратеги ще не збагнули, що комуністична офенсива може бути так проваджена, що хоч комуністичні гармати гремлять, то гармати противників можуть мовчати, бо такої мовчанки вони собі й бажають. Очевидно, що й большевики свідомі того, що існують межі, поза які їм не вільно йти, але вони одночасно знають, що ті межі ще остаточно не визначені і що про їх існування вони будуть швидше орієнтовані як більш зацікавлені в тому їхні демократичні противники. Саме величезне мілітарне поготівля дозволяє большевикам копіювати китайський експеримент більше разів без того, шоб провокувати війну. Вони знають, що американці не схочуть вмирати ні за Формозу, ні за Берлін, чи навіть Ляндсгут. Практично це означає, що большевицька стратегія має визначені цілі на десятки років без того щоб брати до розрахунку можливість третьої світової війни.

ЄВГЕН ВРЕЦЬОНА

ПАВЕЛ ГОСТОВЄЦ

Найкращі рецепти як програти війну з Совєтами

Стратегам Нового Світу під увагу

Брітанська рецепта

Бажаючи набрати в шкіру від большевиків, очевидно найпростішою методою буде дразнити Совєтський Союз незрозумілими та високопарними деклляраціями з тим, що покрийому перепроваджуватиметься власне розброєння та терпеливо вичікуватиметься хвилі, коли большевики назбирають досить атомових бомб і зуміють мобілізувати всі свої економічні ресурси.

Щоб забезпечити цій рецепті цілковиту успішність дій, поручається дати ворогові відповідні кредити, щоб він доповнив своє озброєння, закупив конечні сирівці та розбудував воєнну промисловість. Крім цього передумовою у влучному наслідуванні брітанських рецепт, це конечність відстрашити та знеохотити до себе всіх можливих майбутніх союзників. Н. пр., вказане було б, коли мілітарна перевага противника стоїть вже поза всілякою дискусією, приступити до переговорів з ним про поширення його сфери впливів, хочби у формі визнання большевицької гегемонії на цілому европейському континенті.

Послідовне виконання цієї формули може допровадити до того, що війну можна буде програти майже без проливу крови і втрат у воєнному матеріялі. І ось таке мирне окупування Европи червоною армією може легко призвести у своїх наслідках до переходу народів Близького Сходу на бік Москви, за ними підуть народи Далекого Сходу, після чого США опиняться в положенні самітнього острова серед хвиль червоного моря. Цей самітній остров можна буде, впрочім, деякий час боронити перед заливом, але виходу з цього вже не буде.

Накреслена рецепта має свою, прямо незаступиму, вартість: її легко при невеликих видатках виконати, до того вона без сумніву успішна у своїх наслідках. Кажеться, що саме ці приманливі прикмети причинилися до поширення її серед американської та англійської громадської думки. Ніде правди діти, ця рецепта має своєрідну і то поважну недостачу: її виконання вимагає довгих років понурого й неспокійного вичікування. З цієї причини варто призадуматися над іншими більш доцільними рецептами.

Рецепта Наполеона

Ця рецепта випробована і ґарантовано успішна. Насамперед треба заняти Москву і лише тоді почати думати, що робити. Кожда армія, що прибуде із Заходу, опиниться після заняття Москви далеко від своїх баз, серед людности, що її голод, окупація та бомбар-

дування допровадять до розпачі. З приходом зими, при щораз більших труднощах з квартирами і харчовими доставами, положення переможців осягне критичний пункт, що вимагатиме швидких і сміливих рішень. Спираючись докладно на наполеонівському первовзорі, треба було б в такому моменті попробувати почати переговори із Сталіном, а після його відмови приступити до відвороту.

Цю рецепту, що у своїй простоті підкреслює прикмети наполеонівського генія, можна до того ще корисно розвинути та доповнити. Її найбільш елястична частина, це спроба нав'язати переговори в навечеря відвороту і саме тут сучасні епігони Наполеона матимуть капітальну нагоду пописатися своїм вмінням та своєю винахідливістю. Щоб заохотити Сталіна нав'язати переговори можна запропонувати йому, н. пр., — очевидно поза рямцями сьогоднішньої сфери впливів — ще Туреччину, Персію, цілу Австрію, а в випадку конечности теж Лібію й половину Японії. Коли б ці пропозиції були відкинені, то можна їх, без сумніву, ще дещо поширити у формі 50 мільярдової позики, видати всіх фашистів та еміґрантів і, скажім, половину воєнно-морської фльоти США.

Таким способом удосконалена наполеонівська рецепта дає сучасним майстрам „бліц-кріґу" шанси попровадити їх з Москви прямо під Ватерлоо, при чому вимине ться всі посередні етапи цього шляху, які відповідали б битві під Ляйпціґом та кампанії у Франції.

Адольфова рецепта

Перти всіми силами вперед, нищити країну та вимордовувати людність, при чому треба старанно стримуватися від всіляких деклярацій чи жестів політичного характеру.

Рецепта Адольфа Гітлера, хоч більш важка в переведенні, дорівнює наполеонівській своєю геніяльною простотою й успішністю. Ця тактика не залишає поневоленим народам Совєтського Союзу жадної надії, примушуючи їх одночасно до збройної самооборони, що й допровадить до постання небувалих досі своїми розмірами партизанських армій. Червона армія, розпоряжаючи завжди ще деякими резервами за Уралом, не матиме тоді жадних поважніших перешкод здобути рішаючу перемогу та викинути наїздника, який буде зв'язаний діями партизан та відтятий від своїх баз.

Рецепта Рузвельта

Знищити при допомозі летунства більшу частину індустріяльних центрів, примусити червону армію до капітуляції й окупувати на 40 років цілу територію Совєтського Союзу.

Успішність цієї формули залежить великою мірою від справности окупаційної адміністрації, що, в можливо короткому часі, зруйнує рештки господарських ресурсів країни, викликуючи загальний голод і зниження числа людности. Щоб підвищити справність військової адміністрації, поручається поставити на її чолі міжнародну контрольну комісію. Здесятковане голодом населення почне втікати в ліси і ставити збройний спротив окупантам, організуючись в партизанських загонах. В цій фазі свого виконання рецепта Рузвельта наближається до адольфової, яка майже дорівнює їй в кінцевому наслідку. Окупаційне військо, виснажене та деморалізоване безна-

дійною боротьбою з повстанцями, не бачитиме іншого виходу з положення, як тільки після кількох револьт вицофатися до портів і всісти на кораблі. На основі досвіду останніх років можна приняти, що такий наслідок застосовувати рузвельтівську рецепту можна буде осягнути вже перед упливом двох років.

Англійсько-французька рецепта з 1918-19 рр.

Заняти частину совєтської території і насадити там т. зв. „народний уряд", до якого входили б Кравченко, Джапарідзе й інші дисидентські червоні генерали, кількість яких після вибуху війни, до речі, збільшиться.

Щоб піднести авторитет такого уряду вказано було б не тільки визнати за ним право до сьогоднішньої совєтської сфери впливів, але й поширити її на Дарданелли та запропонувати вільний доступ до Перського заливу. Успішність діяння цієї рецепти можна скріпити, узалежнивши новостворений уряд від міжнародної контрольної комісії. Таким чином цей уряд з одного боку характеризуватиметься всіми прикметами совєтського режиму, з другого боку хворітиме на недоліки чужоземної окупації і через те об'єднає проти себе все населення так Совєтського Союзу, як і його сучасної сфери впливів враз з переважаючою більшістю мусулманського світу. Провал цього уряду буде питанням дуже короткого часу. Чужоземним дорадникам та їхнім військовим континґентам не остане нічого іншого, як швиденько таки сідати на кораблі.

*

Загально можна підвищити ефективність всіх цих формул з тим, що населення совєтської сфери впливів і народи Близького та Далекого Сходу будуть примушені солідаризуватися з народами Совєтського Союзу. За цією методою було б корисне — ще до початку воєнних дій — ґарантувати Совєтському Союзові якимсь відповідним міжнародним актом інтеґральність його дотеперішньої сфери впливів без огляду на кінець війни. Без сумніву окремо успішним потягненням було б після вибуху війни збомбардувати атомовими бомбами такі залізнодорожні вузли совєтської сфери впливів, як, н. пр. Варшаву, Краків, Братиславу, Прагу, Будапешт і Заґреб. В обличчі атомової смерти людність цієї зони не бачитиме для себе іншої можливости рятунку як тільки в скорій та основній перемозі червоної армії.

Примусити держави Близького і Далекого Сходу перейти на просовєтські позиції, це, хіба, ще простіша справа. Чейже вистане зажадати в ультимативній формі від них, щоб вони виповіли війну Совєтському Союзові, погрожуючи при тому, у випадку відмови, закидати відповідні міста атомовими бомбами. Тоді, м. ін., США зможуть перепровадити поважні заощадження в адміністрації, розв'язуючи Державний Департамент як установу, що не матиме з цього моменту жадного практичного поля діяння.

(За дозволом автора з польського переклав п.-ий.)

І. КУЧЕРЬ

Нові оборонні заходи СССР?

Коли в історичному аспекті аналізувати воєнну стратегію Росії, тоді доходимо до цікавого спостереження: в обличчі поважніших воєнних розгривок, в обличчі більших небезпек Росія завжди відмовлялася від офенсивних операцій, намагаючися під час дефенсивних дій завдати якнайбільше шкоди ворогові і лише в догідному моменті перейти до протинаступу. Так було в 1812 році під час походу Наполеона, так було теж під час останньої війни. Треба б знати, що така стратегія, беручи російський штандпункт, цілковито себе оправдувала і приносила росіянам чималі успіхи. Не дивно отже, що большевики, переконавшись в неможливості „догнати й перегнати" США в ділянці продукції найважливішої сучасної офенсивної зброї, якою безперечно є атомова бомба, були приневолені поробити всі можливі заходи для побудови оборонної системи проти сподіваних альянтських повітряних атак. Проте, як далеко зайшли большевики у своїх працях на тому полі, довідуємося досить основно із публікації В. Ларича, мабуть, нового втікача із Червоної Армії.

Короткий час після війни Сталін наказав поробити всі можливі заходи для побудови оборонної системи перед атомовою бомбою. Головними наглядачами над цими працями визначив „генераліссімус" Молотова і Берію. В 1946 році свою працю почала перша дослідна група під керівництвом відомого совєтського вченого В. Лебедєва. Рік після того наспів до „Державної Комісії для дослідів над атомовою бомбою" перший звіт із праць групи. В цьому звіті Лебедєв пропонував створити оборонну систему на таких трьох основах; 1) В наслідок дослідів із проміннями „гамма" допровадити до експльозії атомових бомб далеко ще перед об'єктом їхньої атаки. 2) Посилити продукцію спеціяльних винищувачів, які були б спроможні знищувати атомові бомбардувальники. 3) Знищувати атомові бомбардувальники за допомогою радіоракет, керованих на віддаль.

Плян Лебедєва затверджено. Для його реалізації відкомандировано найкращих совєтських і німецьких спеціялістів, які присвятили найбільшу свою увагу першому проєктові Лебедєва. Вже в останніх днях березня 1948 дослідна група добилася перших успіхів. Дослідникам Лебедєву, Могилевському і Л. Кардію вдалося за домогою промінних „гамма" викликати експльозію атомової маси із віддалі 50 метрів. Ці промінна названо на честь совєтського академіка Йоффе „проміннями Йоффе".

Влітку 1948 р. сконструйовано в „Ленінградському секретному заводі ч. 4" перший висильний апарат „проміння Йоффе". За допомогою цього апарату вдалося самому таки Йоффе допровадити до експльозії атомової маси із віддалі 1450 мтр. Це був переломовий момент в дослідах. Вже в травні 1949 р. викликувано експльозію із віддалі 4,5 км.

Совєтські вчені заповідають, що до кінця 1950 р. вони розряджуватимуть атомову бомбу із віддалі 25 км.

Здобувши деякі успіхи в цій ділянці, большевики задумують побудувати ряд оборонних поясів довкола СССР. Ця оборонна система мала б спіратися на співдії радарових апаратів, що викривають положення ворожих літаків, із висильними апаратами „проміння Йоффе“, що своєю чергою викликали б знищення ворожих бомбардувальників шляхом викликання передвчасної експльозії атомової бомби.

Такі оборонні пояси мали б постати рівнобіжно до західнього кордону СССР, (оборона перед атаками із Заходу), на побережжі Льодового Океану (оборона перед атаками літаків, які перелітали б північний полюс) на Далекому і Близькому Сході.

Крім тих „зовнішніх“ поясів мали б постати ще і внутрішні, а саме довкола нафтової промисловости в Баку і воєнної промисловости на Уралі. Теж такі центри як Москва, Ленінґрад, Київ і Харків мали б отримати ще окремі протиатомові станції.

Якщо ці ревеляції насправді не тільки витвір большевицького самохвальства то вони найцікавіші засоби протиатомової оборони. Вони бо не тільки обмежуються до пасивної оборони, якою є система бункрів але можуть теж активно завдавати поважні втрати ворожим повітряним силам.

Швайцарська енцикльопедія про УПА

„Швайцарський лексикон", що його видає в Цюріху видавництво „Енціклюс", помістив про УПА таке енцикльопедичне гасло:

„УПА", Українська Повстанча Армія, утворена 1942 року проти німецької окупації. Її головнокомандуючий генерал Тарас Чупринка. УПА складається з чотирьох армійських груп. Стан приблизно 200 тис. вояків. Має власну радіовисильню „Вільна Україна". Провадить боротьбу за демократичну Українську Державу під гаслом „воля народам, воля людині". В травні 1947 р. — договір трьох держав (СССР, Польща і Чехо-Словаччина) з метою спільних операцій проти УПА."

Теж в швайцарському „Лексікон дер Політік" в енцикльопедичному гаслі „Польща" згадується про УПА. На жаль, під гаслом „Україна" згадки про Українську Повстанчу Армію немає,

В інших міжнародних енцикльопедіях і лексиконах, що появилися після другої світової війни, про УПА не згадується.

БІБЛІОГРАФІЯ

В самій системі диктатури лежить корінь лиха

Rudolf Diels: Lucifer ante portas. Zwischen Severing und Heydrich. Interverlag A. G. Zürich 1949, Seiten 323

Рудольь Дільс: Люципер перед брамами. Між Зеверінґом і Гайдріхом. Інтерферляг А. С., Цюріх 1949, стор. 323

Перший шеф ґестапо подає нам хід подій від приходу до влади Гітлера до остаточного оформлення безоглядної диктатури, в якому зворотною точкою є перебрання німецької поліції Гімлером і „Тайної державної поліції" — ґестапо Гайдріхом. Гостро суб'єктивний підхід до справ ніяк не применшує об'єктивної вартости мемуарів, навпаки, надає їм безпосередньости й плястичности, прикмет, яких трудно знайти в хронології стільки інших мемуаристів. Об'єктивізм автора виходит щойно в реакції читача, який не може оборонитися перед переконанням, що так з'ясовані події можуть бути тільки правдиві.. Безумовно, автор виявив в такій формі спогадів непересічний літературний хист і читач може бути авторові вдячний, що такі важкі у наслідки події подані без зайвого вистрашування. Це дуже далеке від різних розбишацьких історій правдивих і уявних резистантів.

Дільс перебув три роки в слідчій тюрмі в Нюрнберґу, перейшов теж перипетії денацифікації і тому читач не може не подивляти спокою автора, якого не зрушує ні такий модний в німців відклик до резистансу (н. пр. Ґізевіюс), ані ксенофобія (ворожнеча до кождого чужинця) „Фатерлендіше Уніон". Теж минуле Дільса не потребує нас бентежити, мовляв, це шеф ґестапо. Дільс передусім людина, для якої „ніщо людське не є чуже". Може, чи не найкраще схаректизував Дільса німецький публіцист Ойґен Коґон у свому „Дер СС-Штаат" такими словами: „Дільс перебрав за порядком майже всі концентраційні табори і роз'язав їх майже всі до березня 1934 р. за винятком деяких, між ними й "Колюмбія-гавз" в Берліні".

Ми не наводимо цієї опінії Коґона на те; щоб зробити ритуальний реверанс в бік денацифікаційних комісій. Але саме в цьому реченні Коґона поміщується цілий зміст діяльности Дільса. Він залишився на високому державному пості, який запропонував йому Ґерінґ, бо вірив в можливість кореґувати вихватки диктатури, щоб остаточно переконатися, що таке завдання понад його сили. Після остаточної відмови на Оберзальцберґу затримати пост шефа тайної поліції 10 квітня 1934 р. Ґерінґ урочисто попращав Дільса і передав поліцію Гімлерові і Гайдріхові.

Завдання, якого хотів придержуватися Дільс: впливати гальмуючо на занепад правопорядку — не могло бути виконане не тому, що

бракувало йому для цього цивільної відваги чи поперга. Він же був шефом найважливішої установи в тоталітарній державі, він мав вплив на Ґерінґа і кожночасно доступ до Гітлера, який толерував його переконування і навіть з Дільсом дискутував. Теж не бракувало йому відданих співпрацівників, що на наказ розганяли при допомозі кулеметів і готових до мету ґранат бушуючих „партійних героїв" і ліквідували „партійні бункри". Він мав в уряді Гітлера цілий ряд людей, що думали так само як він, а далі ще жив всіми шанований президент Гінденбурґ. Дільс мусів відійти з власної волі, бо зрозумів, що корінь лиха не у всіх тих злих духах диктатури, Ґерінґу, Ґеббельсі, Гімлереві, Гайдріху чи Ернсті, але в самій системі диктатури, в якій просто законами природи на верхи мусять виходити злочинні типи.

Диктатура, все одно в якій історичній епосі вона виступає і на якому культурному поземі діє, може бути тільки арбітральною у всьому. Тому не може бути в диктатора й його „вірних" сумління, цієї основної підстави морального порядку між людьми. Коли ж не має сумління, заникає можливість розрізняти порядком моральних законів добро від зла і все, що робить диктатор і його система можуть бути тільки злом.

Кожда диктатура, які оправдання вона для себе не вишукувала б, може бути тільки нелюдяна і тим самим протилюдська. Нікого не може обманювати факт, що, н. пр., один диктатор заключив з католицькою церквою Лятеранський договір, якийсь інший деклямує на кождому кроці свою синівську відданість церкві й єпископам. Ми пригадаємо, що в Апокаліпсісі представлено антихриста, що обманюватиме людей якраз символами хреста. І кажеться: „Не по знаках пізнаєте його, але по ділах".

Дільс приходить кінець- кінцем до єдиного можливого висновку: диктатури не можна направити, бо там, де вирішує воля доктринерів — як цигований вислів Ґерінґа, „хто є жид, це рішаю я!" — не може бути вирішень добрих або злих, бо всі рішення є злі. Теж боротьба з диктатурою не спосіб, щоб охоронитися перед лихами диктатури, бо в моменті її повалення народ, який дозволив вирости в себе диктаторові, є вже в стадії невідхильної катастрофи. Єдиний спосіб боротьби з лихами диктатури — не допустити, щоб диктатор прийшов. Останній розділ книжки „Новий початок" присвячений саме тому питанні.

Дільс дуже далекий, щоб обвинувачувати німецький народ в нікчемності. Загал німців не бачив тих лих, які принесла диктатура. Шептана пропаганда, мовляв, стільки і стільки соток тисяч людей карається в жахливих умовах концентраційних таборів, пересічний обиватель збував недовірливим здвигненням рамен. Він мав свої готові арґументи: от в нас всі працюють, нікого не посадили за дроти, нікого не вбили. Саме в тому і справа, що навіть найбільш масовий терор не мусить обіймати числово аж стільки жертв, щоб кождий міг завважити зникнення в бункрах того чи того свого сусіда. В перспективі того, що відтак сталося, ті страхіття диктатури загал поволі забуває.

Очевидно Дільс не залишає без відповіді питання, як взагалі

могло дійти до диктатури. Були для цього об'єктивні умови, бо диктатура не може постати в кождих умовах, хоч теж і об'єктивно найбільш пригожі для постання диктатури умови не мусять обов'язково до диктатури допровадити. Прикметою кождої диктатури є, що вона послуговується всіми можливостями, які дає їй демократія, щоб саму демократію знищити. Загалу німців не можна винувати, що не передбачали, до чого допровадять обожування однієї людини і почитання в ній „символу". Але зате були розумні люди, політики, інтелектуали, генерали, лідери партій, що далися заворожити психозі патріотизму, чи радше псевдопатріотизму і в найкритичніших моментах покинули поле бою. Чи можна було дивуватися, що Німеччина пішла єдиним шляхом, до якого може провадити диктатура — до тотальної катастрофи?

Ще одна замітка. Дільс згадує декількома словами Україну. В 1942 і 1943 рр. він побував в Україні, в Миколаєві над Богом, бачив нову Україну й українців. Цей уступ дуже повчаючий для тих, хто хочуть відбудувати Україну від креування екзильних міністерських портфелів, чи від творення „фікс унд фертіґ" майбутніх „державних кадрів", десь, скажім, в Арґентині. Дільс бачив українські дівчата, що насмішливо відверталися від моргаючих на них німецьких вояків із словами „нікс культура", він бачив там робітників, що на свій завод гляділи як на свою вужчу батьківщину („енґере гаймат") стор. 316-317. Можливо такі відкриття, що їх робить не перший чужинець і не вперше, заспокоять горячкування деяких еміґрантських кіл довкола продукції ідеологій і господарських доктрин „по соціяльному замовленні".

Е В

З чужої преси

Брітанський коментар про положення в Україні,

Лондонський журнал „Нешенел Ньюз-леттер" з 5. січня 1950 р. присвятив останнім подіям зв'язаним з положенням в Україні короткий коментар, насвітлюючи відхід московського диктатора в Україні, М. С. Хрущова, „визначного експерта від українських справ" та надання українській совєтській республіці власного гімну і окремого державного прапору. В коментарі підкреслено теж значення українського повстанчого руху під час війни з Гітлером, що „в'язав і паралізував рухи німецького війська в Україні" та спричинився великою мірою до поразки гітлерівців на европейському Сході.

Про теперішню боротьбу УПА проти большевицького поневолення України автор пише, що „важко сказати з якоюсь певністю, до чого допровадить цей протикомуністичний і протиросійський рух". В коментарі особливо підкреслюється протиросійський характер боротьби в Україні. Згадуючи про українські радіопересилання „Голосу Америки", поставлено брітанській радіовисильні „БіБіСі" закид, що вона того досі не вчинила. США і СССР „в холодній війні усвідомлюють вагу України" — кінчить брітансьний коментатор.

УПА пробивається на Захід

Під таким наголовком помістив австрійський тижневик в Інсбруку „Ді Вохенпост" з 31. грудня 1949 р. велику статтю Араміса, в якій говориться про „невидних володарів лісових масивів" в Україні, якими є бійці УПА. Головні повстанські з'єднання оперують, на думку автора, в трикутнику між Бранськом, Курськом і західнім луком Десни і в поліських болотах на північ від лінії Берестя Литовське — Ковель — Рівне. „Крім того вся Україна покрита малими, дуже рухливими загонами, — пишеться в статті — що не мають свого тривалого місця постою і знаходяться постійно в боротьбі і в русі. Згадується теж про часті саботажі на залізничій лінії Франкфурт над Одером — Київ, так що совєтський уряд приневолений втримувати зв'язок з Німеччиною морським шляхом через Балтик, щоб не виставляти залізничий транспорт на небезпеку перед польськими і українськими повстанцями. Накресливши коротко співпрацю між ВіН-ом і УПА, автор згадує теж про підтримку чехів і словаків бійцям УПА, що прямують на Захід. Далі говориться про важливу ролю жінок і дівчат в підпільному русі. Докладно описана підпільна друкарня-криївка, в якій друкується пропагандивний матеріял УПА.

Визвольна боротьба в Україні має свої тверді і строгі закони. „Повстанець, що не має вже можливости втекти перед переслідуванням — підкреслює автор статті — вкладає ручну ґранату в уста, щоб унеможливити розпізнання свого трупа і щоб охоронити своїх рідних від жорстоких переслідувань. Крім того більшість повстанців має при собі отрую, щоб самогубством оминути небезпеку переслухувань, які могли б пошкодити друзям".

Від Редакції: Стаття написана начебто з прихильністю до українського визвольного руху, однак, на жаль, не бракує в ній дуже поважних недоліків, від яких не свобідна світова преса, що з'ясовує боротьбу УПА. Автор говорить, що повстанці „не мають центрального керівництва", яке „мусить прийти із зовні". Що в повстанських загонах „знаходяться теж німецькі воєннополонені, розбитки власовської армії (!), воєнні злочинці (!!) та дезертири червоної армії". Пояснюючи докладно, чому УПА називають теж „бандерівцями", автор прозраджує тим теж своє джерело інформацій — не виключено, що стаття інспірована деякими українськими еміґраційними колами — і робить своїм інформаторам медвежу послугу. Центральне керівництво УПА, військове і політичне, — Головне Командуваннн УПА і УГВР — існує і зовсім не потребує „приходити із зовні", як цього, мабуть, бажали б інформатори Араміса. Найгостріше мусимо, однак, засудити відлежалі казки про „воєнних злочинців" і „власовців" в лавах УПА. Поодинокі випадки з німецькими воєнполоненими теж не можна аж ніяк узагальнювати.

Чи можливе підпілля в СССР?

В амердканському журналі „Нью Інтернейшенел" за грудень 1949 р. поміщена велика стаття А. Бабенка „Чи можливе підпілля в СССР". Автор влучно характеризує відносини в СССР і на їх тлі діяльність українського визвольного руху в Україні, накреслюючи його важливе значення для дальшого розвою визвольної

боротьби за совєтською залізною завісою.

В розвитку суспільств автор бачить два роди процесів: европейський й азіятський. Европейський характеристичний тим, що в ньому мають можливість розвиватися протиріччя, з яких виростає новий тип суспільства, чи оздоровлюються старі. Це було можливе навіть при европейських абсолютизмах, в яких все ж мало змогу оформлюватися нове суспільство й після розвалу старого приходив новий, здоровіший лад (Французька революція).

Азіятські типи розвитку абсолютизму — за словами автора — нищать всі спроби постання чогось нового і дорогою терору та провокацій атомізують суспільство і після свого упадку не залишають нічого нового, вони загнивають і розпадаються.

Революція в Росії, як пише автор, це синтеза европейського й азіятського типу розвитку суспільств. Такий характер мав зразу теж СССР до постання сталінізму, який при допомозі терору та провокацій нищить кожду організовану опозицію й атомізує суспільство. Однак протиріччя в СССР існували й існують, вони навіть сильніші як в будь-яких інших країнах. Зокрема вони дуже сильні в Україні, де крім соціяльної експлуатації працюючих мас до небувалих в історії людства розмірів дійшло н а ц і о н а л ь н е п о н е в о л е н н я.

Прилучення до СССР західньоукраїнських земель зміняє в основі ситуацію в СССР, бо прилучено територію з европейським типом розвитку суспільства, з широко розгорнутим підпільним визвольно-революційним рухом (ОУН), що розпоряжав добре вишколеними і загартованими в боротьбі кадрами. Ці кадри стали основою нового протисовєтського підпілля, яке розвинулося в сильно розбудований визвольний рух. Хоч ідеологічно ці кадри були реакцією проти польського національного поневолення, в підсовєтських умовах вони скоро зрозуміли вимоги життя і стали на таких ідеологічних основах, що спиралися на протиріччях совєтської системи.

В одному цілому розділі А. Бабенко ширше з'ясовує ідейно-програмові заложення українського визвольного руху, цитуючи при тому Полтаву, Горнового, Кужіля, що, на його думку, знайшли правильну розв'язку наболілих питань атомізованого підсовєтського суспільства. В тому запорука успіху.

Питання, чи втримається український визвольний рух, це питання чи вдасться українському визвольному рухові організувати все атомізоване підсовєтське суспільство, а це питання світового масштабу, бо тут ідеться про те, чи переможе в СССР европейський чи азіятський тип розвитку суспільств. Запорукою успіху є хоч би те, що СССР поширився на захід, на країни з европейським типом розвитку суспільств, а це скріплює позиції України й її визвольно-революційного руху, скріплює европейський тип розвитку суспільств в СССР.

П р о У П А, у к р а ї н с ь к и х к у р к у л і в і ф а л ь ш и в и х с в я щ е н и к і в.

В газеті голяндської Католицької Народної Партії „Фольксрант" з 10 лютого 1949 р. появилася стаття, подана „від власного кореспондента з Парижу". „Антисталінські листівки в Москві. Совєти наказують офенсиву проти Української Армії".

Покликуючись на вістки курієрів УПА з України, автор пише про чергову одинацяту большевицьку офенсиву проти УПА. Совєтський уряд останнім часом вислав найкраще озброєні з'єднання мвд проти українських повстанців і заповів акцію також проти литовського підпільного руху Залізні Вовки. Зиму вибрано тому, бо вона дає кращі умови в поборюванні українського підпільного руху. Українське підпілля воює здобутою в німців і большевиків зброєю. Лікують ранених в підземних шпиталях, в недоступних теренах, часто в колишніх німецьких бункрах.

За словами автора роля УПА лежить в нищенню транспорту та засобів сполучення і в поширюванні листівок, які недавно навіть розкинено українськими повстанцями в совєтських уніформах в Москві.

В другій частині про „Економічний спротив" автор стверджує спротив української людности совєтським господарським плянам і окремо говорить про неуспіхи колективізації в західніх областях України і як доказ такого спротиву цитує із статті з „Вільної України" переданої Львівською радіовисильнею про боротьбу совєтської влади проти українських „куркулів". В розділі про „Фальшивих священиків" описується дальший спротив людности проти впроваджування сталінського православя в Галичині, проти фальшивих католицьких священиків, яких на скору руку вишколюють большевики і висилають щоб ширити заколот та компромітувати релігію. Багато з цих „овець у вовчів шкірі" здемаскувала УПА і унешкідливила їхню діяльність.

Як бачимо із змісту стаття змальовує боротьбу в Україні сенсаційно та поверхово, та зраджує доволі слабу поінформованість автора, або його інформаторів. На пр., завдання УПА, це тільки, як виходить, саботаж засобів сполучення і поширювання листівок при тому навіть не згадуєтся про зміст таких листівок. Відомо ж, що боротьба УПА не обмежується до якихсь диверсійних актів, це широкозакроєна боротьба українського народу із своїм політичним і військовим керівними центрами, з основно випрацюваною політичною програмою й військовою стратегією.

Чомусь в нас завівся дивний звичай інформувати чужинецьких журналістів про визвольну боротьбу України, говорячи тільки про "300 тисячну УПАрмію, що контролює простір 200.000 квад. км. з 15 міліоновою людністю". Такі інформації дезорієнтують чужий світ, бо вони не відповідають ні характерові боротьби УПА ні засягові її збройних дій.

На кордоні України друга „залізна завіса".

В швайцарськору тижневику „Ді Вохенцайтунг" з 8 грудня 1949 р. була поміщена стаття під наголовком: „Москва будує другу „залізну завісу" — натрапляє на спротив українських повстанців, в якій автор дуже широко описує нову хвилю большевицького виселювання українців та інших національностей і спротив населення та визвольних рухів.

Автор починає з протесту грецького уряду проти виселювань греків з Кавказу і зазначує, що масова депортація неросійської люд-

ности з Кавказу і інших національних підсовєтських тереторій — звичайне явище в СССР.

Далі з'ясовано, що на початку зими 1948-49 большевики кинули на терени дій УПА і інших поневолених народів, де діють визвольні рухи, велику кількість війська, головно в прикордонних районах. Це стало загадкою для Головного Командування УПА і для УГВР, що большевики плянують робити тим більше, що акцією мав керувати сам Берія.

Однак в тому ж часі УПА арештує в Чернівцях відомого терориста, капітана МВД Носова, що на переслуханні зраджує пляни МВД, які зараз були передані до УГВР і Головного Командування УПА. Москва плянувала вздовж західніх кордонів, від Фінського заливу до Кавказу, виселити всю людність в поясі 10 км, щоб будувати там другу оборонну лінію проти Заходу. Згідно з пляном політбюра мали виселити 2.000.000 людности також з цілого прикордонного терену, крім згадуваної полоси і заселити росіянами, бо „всі неросіяни, це активні, або потенціяльні вороги совєтсько-російського уряду і їх треба, в цьому випадку, вважати зрадниками великої совєтської батьківщини".

УГВР — пишеться в статті — рішає, без огляду на труднощі діяння зимою, поставити рішучий спротив цьому виселюванню людности. Як тільки большевики розпочали депортацію людности, всі відділи УПА повели рішучу протидію, розбиваючи групи МВД та засоби транспорту і організуючи саботаж транспорту при помочі залізничників та службовців транспорту.

Далі автор широко описує боротьбу УПА проти виселювання і зазначує, що завдяки організованому спротивові так УПА як і української людности большевикам не вдалося виконати своїх плянів, хоч большевики були змушені кинути на Крим, південну Україну і західньоукраїнські землі ще дві панцирні дивізії. На пр., з пляну виселити з західніх українських земель 1 міліон людности вдалося виселити тільки 200.000. Завдяки спротивові інших народів вдалося большевикам в такій же самій пропорції виселити людність з Білорусії, Литви і інших країн.

За твердженням автора, Кремль має подвійну ціль: військову — побудова другої укріпленої лінії і політичну — заселення повищого терену довіреним російським елементом.

Стаття кінчиться словами: „Перша рунда в боротьбі навколо другої залізної завіси була, що правда при великих втратах по боці героїчних борців спротиву, ними виграна. Але як довго ще зможуть втриматися проти ворожої переваги свободолюбні сили в Східній Европі, залишені цілим світом? І все це діється в „цивілізованому" XX столітті".

ЖУРНАЛ „ДО ЗБРОЇ" ПОДАЄ ПРО БОРОТЬБУ УПА

Пресова конференція Місії УПА

В Мюнхені 3. лютого 1950 р. відбулася влаштована Інформаційним Відділом Місії УПА при ЗП УГВР пресова конференція, на яку були запрошені представники української преси, всенаціональних установ і громадських організацій. Присутні понад 30 українських громадян. Ціль конференції з'ясувати ставлення української еміґраційної громадськости до нічим не обоснованих зазімань російських еміґрантських імперіялістів на Українську Повстанчу Армію.

В доповіді „До положення в Україні в 1949 році" широко накреслено ситуацію на Рідних Землях: посилений русифікаторський курс московсько-большевицьких російських шовіністів, нелюдську експлуатацію клясою большевицьких вельмож працюючих мас українського та інших поневолених Москвою народів і ріст та збройні дії українського визвольного руху. Доповідач ілюстрував свої з'ясовування багатим фактичним матеріялом, зокрема, якщо йдеться про дії УПА і революційного підпілля в Україні.

Чергова доповідь була присвячена ставленню російської еміґрації до української визвольної боротьби а до УПА зокрема. Доповідач великою кількістю цитатів із російської еміґраційної публіцистики довів присутнім, що російська еміґрантська громадськість, зокрема її керівні кола, не тільки, що відмовляють українському народові права на власне національне життя у суверенній державі, але стараються для концепції „неподільної російської імперії" здобути світову міжнародну громадську думку і керівні політичні кола демократичного світу. Російські еміґрантські імперіялісти йдуть ще далі і, майже без винятку, привласнюють собі політичний капітал найповажнішої визвольної збройної сили в СССР — Української Повстанчої Армії. Українські відповідальні політичні кола і вся організована українська громадськість за кордонами воюючої Батьківщини повинні дати рішучу відповідь нахабним вихваткам російських еміґрантських імперіялістів, повинні оборонити національно-визвольне обличчя УПА, як збройного рамені українського народу в його визвольній боротьбі за державну самостійність, повинні розоблачити перед світом імперіялістичні тенденції російської еміґрації, що нічим не різняться від імперіялізму московсько-большевицьких знищувачів свободи людини і самостійности народів.

Організатори пресової конференції познайомили присутніх з найновішими оригінальними і фотокопіованими підпільними виданнями українського визвольного руху на Рідних Землях, що викликало в присутніх українських громадян хвилююче зацікавлення.

Зацікавлення присутніх порушеними в доповідях справами виявилося в дуже численних запитах політичного характеру в яких йшлося передусім про всенародний характер УПА, про керівництво визвольного руху і визвольної боротьби в Україні, про заступництво цієї боротьби закордоном і про правильне інформування світу про українську визвольну боротьбу на Рідних Землях, про її ідейний зміст і цілі. Всі присутні погодилися із ставленням доповідача щодо

російських еміґрантських імперіялістичних кіл і висловили свою однозгідність з ним, не ставлячи в тій справі жадних запитів.

Після запитань відбулася ще коротка дискусія, в якій порушено наболілі справи української еміґрації у зв'язку з надуживанням визвольної боротьби українського народу й Української Повстанчої Армії для своїх вузько-партійних цілей. В дискусії як і в запитаннях всі справи були ставлені мужньо, одверто і ясно.

Пресова конференція довела, що українські громадські кола кровно пов'язані і зацікавлені всім тим, чим живе український народ на своїй рідній непокореній Батьківщині, що вони рішені кождому непокликаному — чужому і навіть свому — сказати: „Геть руки від УПА!"

На жаль, не всі газети і громадські організації вислали своїх представників на цю конференцію Інформаційного Відділу Місії УПА при ЗП УГВР, хоч були своєчасно повідомлені.

(В. Б-т)

Свято УПА на чужині

Продовжуємо хроніку свята УПА на чужині:

Нью Йорк, США. В неділю, 18 грудня 1949 р., українське громадянство Нью Йорку вшанувяло сьому річницю постання УПА урочистою академією. Підготовкою святочної академії занявся створений для цієї цілі Громадянський Комітет, якому належиться подяка за належне підготовання свята.

Свято почалося відспіванням американського гімну, який виконав Лисогір-Гірняк. Редактор Василь Мудрий відкрив свято короткою промовою.

Український хор „Боян" під дериґ. проф. Недільського виконав в першій частині академії „Гімн безсмертної батави" — гімн УПА-Захід і на закінчення народну пісню „Гей хлопці до зброї" та пісню „Величній день" — музика Недільського. Квінтет бандуристів під управою С. Ганушевського заграв „Ген степами" — пісня УПА, „Встає хмара зза лиману" — народна пісня, „Світить місяць" та „Я сьогодні від Вас відїзджаю" — пісні УПА і „Сон в'язня на Соловках". Оперова співачка Лисогір-Полиняк відспівала пісні „Молитва", „Хусточка" і „Ой козаче мій". Оперовий співак Лев Рейнарович виконав пісні: „Гомоніла Україна", „Геть вороги України" і „Пісня соборної України".

Рецитували С. Ганушевський — з поезій О. Олеся і пластунка поезію повстанського поета М. Гетьманця — „Мати".

Святочну доповідь виголосив Микола Лебедь.

Чистий дохід з академії 177.98 дол.

Вінніпег, Канада. 20 листопада 1949 р. українське громадянство Вінніпеґу вшанувало сьому річницю постання УПА.

В програму свята входили: відправа в церкві св. Миколая урочистої Служби Божої в намірені українського народу, панахида за

полеглих вояків УПА і святочна академія, що була підготована заходами Інституту „Просвіта" та осередку СУМ-у.

П. Кліш відкрив академію короткою промовою і візвав присутніх вшанувати пам'ять поляглих однохвилинною мовчанкою.

Далі йшли деклямації осьмирічної О. Башук, фортеп'янові виступи п. Марти Барабаш, збірні рецитації з циклю „Україна" О. Олеся, виступи хору СУМ-у під керуванням о. П. Романишина і доповідь про боротьбу УПА старшини УПА Мельодії-Крука.

Свято закінчено відспіванням національного гімну. Українське громадянство Вінніпеґу своєю масовою участю заявило своє духове пов'язання з боротьбою УПА на Рідних Землях.

Список пожертв

на допомогу воякам УПА.

1) Вп. П. Стельмах Т. — 2390 Carpenter Str. Hamtrack 12 Mich. U.S.A. (через СХС) 2 одежеві пак.
2) Осередок СУБ-у в Kingencleugh, Hostel Mauchline, Ayrshire Scotland (збірка — 26.18.— ан. фун.) . . . . 1 вел. одеж. пак.
3) Осередок СУБ-у w Whitehouse, Hostel Frome Somerset, Gr. Britain . . . . . 3 пак. звзут. і одеж.
4) Вп. П. Stenley Cap — 3539 De Bulion, Montreal, P. Q. Canada через СХС . . 4 ч. на 40 ф. см.
5) Вп. П. Хаплинська Іванна 43 Brock Ave, Toronto, Ont. Canada через СХС 2 ч. на 20 ф. см.
6) Вп. П. Франків Григорій-Мюнхен, Варнеркасерне . . . . 30.— НМ та 2 сор.
7) Збірка на весіллі Панства Жуків — в Rouyn P. Q. Canada (за ініц. членів СУМ-у пп. К. Дударя і І. Качки) . . 6ч.на60ф.см.(за32д.
8) Збірка серед українців у Тіммінс - Канада через п. Репецького Ст. в Канаді 33.— дол. (через СХС) . . . . . . 6 ч. на 60 ф. см.
9) Збірка на принаттю в п. Федюка Івана в Тіммінс — Канада через п. Репецького Ст. в Канаді — 18.— дол. (черезСХС) 2 фун. смальцю
10. Збірка підчас Свята УПА в Ляйпгаймі (чистий дохід) . . . . 38.— НМ

11) Збірка підчас Свята УПА в П'юртені 49.05 НМ
12) Knighthorpe Hostel, Leicester — Англія 2 пакети
13) Whitchurch Hostel, Aylesby — Англія . 1 пакет
14) YMCA Hostel, Fordingbidge — Англія 2 пакети
15) 282 Gr. Horton Road, Bradford—Англія 2 пакети
16) Knighthorpe Hostel,Loughborough-Англія 1 пакет
17) Hostel Morda — Англія . . . . . . 1 пакет
18) 71 O. S. D. Barby Camp — Англія . 1 пакет
19) 11 Park Str. Bolton — Англія . . . 1 пакет
20) 11 Stanley St Leicester — Англія . . 1 пакет
21) Elsham Wolds Brigg — Англія . . . 3 пакети
22) Newgate Streat, Hertford — Англія . . 2 пакети

21 лютого 1950 р.

ДО ЗБРОЇ

ЖУРНАЛ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО ВОЯЦТВА НА ЧУЖИНІ

РІК II ЖОВТЕНЬ, 1947 Ч. 5 (13)

ЗМІСТ

О. Іванів: В обороні крови 3
І. М. Коваленко: Де моє місце постою? 16
М.: Думки про організацію українського війська . . 22
Кр-ий: „Мазепа“ 27
Н. Н.: Липневий день 35
В обороні України, що бореться. 30
З преси. , ... 51

В попередньому номері подано помилково — ч. 2 - 3 (10 — 11) повинно бути — ч. 3 - 4 (11 — 12).

Редакція.

Видає Закордонне Представництво УГВР

О. Іванів

В ОБОРОНІ КРОВИ

Пакт трьох держав проти УПА викликав у світі зацікавлення визвольною боротьбою, що її веде наш народ в краю. Світова преса приносить щораз більше вісток про події на українських землях, про наступ державних армій на УПА та про їхню боротьбу з цивільним населенням, що прагне волі.

Особливою жорстокістю відзначилися дії польського війська і поліції. Наступ на відділи УПА збігається з походом проти всього українського населення в межах сучасної польської держави. Його ідентифікує польський уряд з відділами УПА і уявляє собі ліквідацію УПА на своїй державній території не інакше, як шляхом ліквідації українського етнічного комплексу. Значить, варшавський уряд і його московський протектор оцінює УПА як еманацію політичних прагнень і реалізатора волі цілої української суспільности. В пресі з пропаґандивних міркувань говориться далі про УПА, як про мішанину фашистів, СС-ів, німецьких старшин і полонених, власовських добровольців і т. п. Закордонна преса незорієнтована про дійсний стан наводить дослівні тексти польських пресових комунікатів, зберігаючи придуману большевиками термінологію, як »банди«, »фашисти« і т. п.

У самому факті передруковування комунікатів та в коментарах, що появляються, на жаль, нечасто, вичувається зацікавлення і прихильність до нашої боротьби, але при тому прикро і боляче разить нас непоінформованість чужинців про дійсний стан нашої політичної боротьби. На збройні дії наших повстанців дивиться пересічний чужинець приблизно так, як дивимось ми на дії Довбуша чи Кармалюка, або як сучасники Шевченка дивилися на гайдамаччину. Чужинці далекі ще від того, щоб розуміти, що УПА — це озброєні відділи найідейнішого елементу, відділи, зорганізовані за правилами суворої військової дисципліни, що

вони борються на базі широко розпрацьованої політичної програми за знищення большевизму і основну перебудову Східної Европи за відновлення суверенної української держави. Не пересічний, а »поінформований« про відносини у Східній Европі американець чи західньо-европейський політик знає в кращому випадку про етнографічну різнородність »Совєтської Росії«, тобто СССР та про зв'язані з тим внутрішні труднощі і конфлікти. При такій »поінформованості« голосні факти нашої боротьби йдуть на рахунок внутрішніх труднощів незгармонізованого державного комплексу — і нічого більше. Така інтерпретація нашої боротьби йде, очевидно, по лінії бажань Кремля. Большевицька пропаґанда не думає відмовитися від великого історичного досвіду російського імперіялізму та проводить свою лінію вперто і послідовно. Вона не дає найдрібнішого факту, не дає найменшої можливости для іншої інтерпретації подій, крім тієї, яка їй вигідна і потрібна: не було визвольної боротьби українського народу в 18 ст., був тільки бунт Мазепи і мазепинство, щось рівнорядне, напр., з пугачовщиною, не було великої національної революції в 1917—1918 роках, а була петлюрівщина, нема сучасної визвольної боротьби українського народу і його збройних повстанських відділів, є лише бандерівщина, бульбівщина, мельниківщина. В цьому відношенні всі репрезентанти російського імперіялізму однакові, і кремлівський кривавий оберпрокурор, а тепер дипломат, Вишинський, і трухлявий недогризок білоґвардейського смітника, колись вірний раб »их царского величества«, а тепер »бесподданный« старець на ласкавому хлібі ІРО, господин Чухнов. Один і другий, той на форумі і в кулуарах ОН, а цей за лаштунками міжнародних добродійних установ, проводять цинічно і безсоромно одну і ту ж саму лінію. Значить, світ не випадково про нас непоінформований, або невірно поінформований. Є сили, які працюють для цього з впертістю червяка. Вони інформують і формують світову політичну думку так, як їм треба. Це вдається їм тим легше, що політична думка світу в питаннях Східньої Европи — це незайманий переліг.

А що ж ми, українська еміґрація, робимо для своєї справи? Ми маємо слушні й оправдані претенсії, щоб світ нас розумів. Ми дивуємося і обурюємося, коли світ байдужий, не розуміє взагалі, або неправильно нас розуміє.

Ми маємо право на наше святе обурення, бо ми не тільки за свою справу боремося, бо ж ми знову в ролі за-

борола перед новітнім Чінгіс-ханом. Ми маємо право на те, щоб нас належно розуміли і цінили, ми маємо право, щоб нас визнавали підметом міжнароднього політичного життя, бо ми абсолютно доросли і дозріли до цього.

Право ми маємо, але право — це тільки моральна категорія, за якою в державі стоять відповідні органи — суд, адміністрація, що надають йому обов'язуючої сили. Тому, що в світі, в міжнародних взаєминах, нема екзекутивного органу, який зобов'язував би респектувати те, що зветься загально-людською правдою і справедливістю, кожний народ мусить дбати сам, щоб його права шанували інші. Пошанування прав народу ґарантує йому найкраще його держава за допомогою відповідних органів. Цими органами є не лише армія. Армія не завжди виступає активно, лише у виняткових випадках нарушення чи обмеження прав народу. Звичайно ролю цього сторожа національних прав на чужому терені виконує амбасадор. Сама його присутність каже респектувати права народу, який він репрезентує; коли це не вистачає, він протестує, інтервенює, звертає увагу, пояснює, інформує, що нарушено права його народу, і ці заходи нормально вистачають, тобто мають успіх. У нас офіційних амбасадорів немає. Але світ знає і неофіційних амбасадорів. Хто дає, напр., державні повновласті білоґвардейським політикам просовувати скрізь і всюди ідею »единой неделимой«, очорнювати й оплюгавлювати святі прагнення поневолених Москвою народів до волі? А проте вони свою роботу роблять і не без успіху.

Демократичний світ, напр., визнає Атлантійську Карту і право кожного народу на волю, а проте є в цьому світі люди, які йдуть на російські імперіялістичні підшепти і, одні визнають СССР як демократичну державу, інші як зло, однак замінили б його на білу російську імперію. Все це наслідки дії офіційних і неофіційних амбасадорів російського імперіялізму.

Українській суспільності на чужині призначена велика і важлива місія амбасадора української справи. Така роля кожної здорової еміґрації природна і зрозуміла, в наших обставинах вона ще більше природна, бо народи, відрізані від світу большевицькими кордонами не мають іншої можливости контакту із світом, як лише за посередництвом своєї еміґрації. Значить, перед нами завдання репрезентувати перед світом наш народ, наш край. Тому, що наш народ уже п'ять років веде збройну боротьбу, наше найважливіше зав-

дання — спопуляризувати в світі цю боротьбу, тобто довести до того, щоб світ пізнав і визнав програму і цілі тієї боротьби та брав їх до уваги, підготовляючи чи довершуючи міжнародні політичні акти.

Скажімо собі одверто, що це завдання сьогодні, порівнюючи, дуже легке. **Легке воно власне тим, що наша батьківщина бореться,** і вістки про цю боротьбу розходяться у світ різними шляхами, незалежно від акції нашої еміґрації. В перерві між війною, ще незакінченою формальним миром, і новою, що напевно прийде, помітне особливо сильне зацікавлення військовими діями. Це зацікавлення степенується ще й тим, що ці дії відбуваються на терені одного із партнерів майбутньої війни.

Чи виконуємо ми з честю це неважке на сьогодні, але таке важливе для нас завдання? Ні! Це не значить, що ніхто нічого не робить. Закордонне Представництво УГВР веде весь час дипломатичну й пропаґандивну акцію та інформує час-відчасу еміґрантську суспільність про деякі свої заходи. Працюють по своїм силам і спроможностям окремі люди доброї волі. Але не про таку акцію ми думаємо. На нашу думку сьогодні потрібні дії таких розмірів, щоб світову політичну думку потрясти і сколихнути до основ, щоб добитися широких і радикальних змін у нашу користь. Для цього великого завдання потрібні · всі сили, що маємо їх на еміґрації. Використані мусять бути всі дороги, всі зв'язки, всі впливи, змобілізоване мусить бути все, що маємо, чим диспонуємо тут на чужині. Основою для такої акції мусить бути ціла еміґрантська суспільність, об'єднана одним великим бажанням — сповнити свій обов'язок супроти краю, що бореться. В цьому відношенні ми прогаяли повні два роки; кожна прогаяна хвилина в майбутньому буде не занедбанням нашого обов'язку, а просто злочином.

Передумовиною для великої і успішної акції в користь краю є повна єдність і гармонія українського політичного світу на еміґрації. Такої єдности у нас ще й досі нема.

Ми знаємо всі трудноші й перешкоди що стоять на шляху до всенаціонального об'єднання нашої еміґрації навколо крайової боротьби. Але ми знаємо також, що ці тудноші можна переборóти, перешкоди можна усунути. Крім злої волі, діяла і діє тут головно непоінформованість, а через те взаємна нехіть одних до одних окремих людей і груп. Там, де є зла воля, важко щонебудь зробити, але всі інші труд-

ноші можна зліквідувати. Для цього потрібні тільки щирість і взаємна толерантність.

Корінь усього лиха лежить у партійному підході до справ, які є **понадпартійною і понадчасовою, загально-національною вартістю.** Такою вартістю є безперечно збройна боротьба народу за своє визволення. Моральний капітал, куплений пролитою кров'ю, не може і не сміє бути власністю чи монополією однієї партії, не може бути предметом напастей інших партій. Наша сучасна збройна боротьба — це така ж сама вартість, як революція, визвольна війна і повстанська боротьба 1917—22 р. р., як усі наші війни і повстання за волю в цілому нашому історичному минулому. Можна критикувати людей і оцінювати, чи вони виконали правильно свої завдання на постах, які їм доручено або які вони самі взялись виконати, але не вільно засуджувати і поборювати великої національної справи.

Щоб нарешті домогтися єдности думки в питаннях УПА, а вслід за тим і скоординованої дії цілої української суспільности, необхідно ясно, точно і щиро вирішити кілька питань, що були досі каменем преткновенія.

Перше — **Чи УПА — історична конечність, чи авантура, нерозважна дія гарячих голов?**

Відповідь на це питання була темою статті »УПА — історична конечність« у ч. 2—3 нашого журналу.

Наші основні думки в цьому питанні такі: збройний виступ УПА зродився з тієї самої героїчної духовости нашого народу, що й інші наші історичні повстання і визвольні війни. В основі нашої сучасної визвольної боротьби — органічне прагнення нашого народу до волі і самостійности..

Самостійницькі політичні прагнення серед нашого народу плекали всі чесні українські політичні партії, групи, установи, окремі індивідуальності.

Здорова, нездеморалізована маса українського народу приймала щиро й глибоко засвоювала голошені політичні ідеї і здисциплінованими лавами пішла в бій за реалізацію цих ідей.

Ворожий терор в Україні викликає потребу збройної самооборони. Загрожені в фізичному існуванні, народні маси, а не окремі люди виявляли стихійний гін до активної самооборони.

Ініціятори і керівники збройної боротьби поєднали потребу самооборони з ідеєю боротьби за політичне визволен-

ня; таким чином тенденцію до стихійного бунту вони направили в річище політично обґрунтованої і цілеспрямованої військової дії.

Активна участь у боротьбі широких народних мас, а особливо консервативного по своїй природі селянства, доказує, що дії УПА це не короткотривалий, одноразовий виступ маси чи порив гарячих голов, а суспільне явище, яке має міцну соціяльну і психологічну основу.

П'ять років боротьби під двома винятково жорстокими окупаціями — це переконливе свідоцтво, що УПА — явище історично зріле, закономірне і неминуче.

Чи УПА існує досі?

Опоненти збройної боротьби, щоб бути послідовними в своєму твердженні, що повстанські дії це авантюрний почин окремих людей, переконували, що УПА давно вже не існує, що в лісі лишилося кілька авантюрників »з чотирьома заржавілими револьверами«, а народ розійшовся по хатах або арзголосився на большевицькі збірні пункти. Сьогодні цих арґументів не повторює вже ніхто. Із загостренням політичних відносин між сходом і заходом небольшевицька преса заговорила; вона приносить досить часто вістки про дії УПА, і це є найпевнішим, бо об'єктивним підтвердженням, що УПА таки існує. Смерть Сверчевського, пакт трьох, бої за малінією Керсона, рейди УПА по Середній Европі та поява малих частин на терені американської окупації зовсім припинили дискусію на тему: існує чи не існує УПА.

Чи УПА це партійне військо?

Найбільшу трудність українцям на еміґрації у визнанні і підтримці УПА створює невияснене питання партійних у ній впливів. Тому що ОУН підготовляла політичний грунт для збройної боротьби і почала цю боротьбу своїми організаційними кадрами, серед опонентів панує дивне переконання, що УПА всеціло опанована і керована »бандерівцями«, що вона є партійним військом »бандерівців«.

Таке переконання породжує дивний страх, який не дозволяє декому дивитися на справу хоч трішки об'єктивно. Дехто із партійних противників Бандери побоюється, що визнання УПА партіями на еміґрації, це визнання гемонії за організацією, яку очолює Бандера. Вони переконані, що подати навіть об'єктивну інформацію про дії УПА,

це зробити рекляму бандерівцям. Тому вони мовчали, або якщо й відзивалися про УПА, то тільки неґативно, з розрахунком »переїхатися« по своїх партійних противниках.

Оця небувала досі тактика поборювання партії за рахунок заперечування і засуджування всенаціональної боротьби довела до курйозних наслідків. Не визнаючи, заперечуючи або засуджуючи боротьбу УПА, деякі політичні партії замість поширити свої впливи, звели їх до нуля, бо відрізали себе від маси, яка всеціло живе почуваннями і думками про батьківщину. Немає ж бо на еміґрації майже жадної людини, яка не мала б в краю в УПА когось знайомого, близького, рідного. Основна маса людей, особливо з ЗУЗ, тому й еміґрувала, бо побоювалася репресій за те, що брати, сестри або сини і дочки борятся в рядах УПА. З цих самих причин не могла вернутися на батьківщину і значна частина вивезених насильно на роботи в Німеччину. Не визнавати чи засуджувати УПА — це ставити себе в конфлікт з усіми цими людьми, що кровно і чуттєво пов'язані з крайовою боротьбою. Записування цієї боротьби на конто однієї партії, це не поборювання цієї партії, але підношення і скріплення її престижу серед найширшої маси. Однак, це одночасне звужування загально-національної справи до партійних рамців, це спростачування великого історичного діла.

Було б несправедливо і невірно говорити, що тільки деякі опозиційні до УПА партії своєю тактикою і пропаґандою звужують краєву боротьбу до ролі партійної прибудівки »бандерівців«. Відповідальні за цей стан і ті члени ОУН, що хотіли б весь політичний капітал крайової визвольної боротьби записувати на конто своєї організації. Що такі тенденції в декого є і можуть бути, не треба заперечувати. Вони мають свою основу в тому, що ОУН в краю дала направду великий вклад у підготову ідейного й психологічного ґрунту для збройної боротьби, вона кинула на фронт тієї боротьби всі свої бойові кадри і понесла у цій боротьбі колосальні людські втрати. Промовчувати ці факти було б несправедливо, заперечувати їх — було б нечесно, але в ім'я правди і справедливости не вільно говорити, що боролися і борються в краю виключно »бандерівці«. Боровся і бореться весь народ, не за партії і не за людей, а за своє визволення. Той, хто перший почав збройно боротися за Україну не може говорити, що всі інші, які пішли теж на боротьбу, борються за нього. Ні! Вони борються за ту ж саму ціль — за Україну.

Здається нема таємниці і всім ясно, що УПА-ю не керує жадна еміґрантська політична організація чи якийсь політичний центр. УПА — краєва сила, її командир і штаб в краю, в краю також політичне керівництво УГВР. На еміґрації є тільки Закордонне Представництво УГВР. Коли говорити про вплив якоїсь партії на УПА, то треба думати хіба про краєві партії. В краю, силою специфічних обставин, уже давно припинили свою діяльність усі партії і політичні центри, що відновили сьогодні діяльність на еміґрації. В краю існує лише підпільна ОУН. Раніш це був лише табір активної боротьби проти окупантів. Це не була політична партія у точному розумінні цього слова, а всеохоплюючий рух спротиву. Характер цієї своєрідної політичної організації визначувався не моментом політичним, але моментом **боротьби.** Тому що боротьба поширювалася на всі ділянки національного життя, складалося враження, що ОУН це всеохоплююча тоталітарна політична організація, яка хоче підпорядкувати собі ціле національне життя. З моментом, коли боротьба стала справою найширших мас і знайшла собі організований вияв в УПА, перед ОУН стала проблема: або розпливтися в широкій організації боротьби — УПА, або переформувати себе в **політичну** організацію. В краю сталося це друге.

Співвідношення ОУН до УПА формувалося, і воно виглядає сьогодні більш-менш так:

Влітку і восени 1942 року бойові дії проти німців на терені Волині і Полісся провадили озброєні частини т. зв. боївки ОУН, але цю боротьбу підтримала активно ціла суспільність і ця боротьба перетворилася швидко у загально-національну.

В березні 1943 року всі озброєні відділи, об'єднані в одну організацію, підпорядковані одному командуванню приняли назву УПА. Вже влітку цього ж року членів ОУН у повстанських відділах було тільки 10—15%, а на всіх командних постах були люди різних політичних переконань і безпартійні. Шефом штабу УПА — Північ був безпартійний сл. п. ген. Ступницький, полк Армії УНР, а на відповідальних постах у штабі було ще двох полковників армії УНР. Санітарними частинами керував безпартійний лікар, а господарськими і апровізаційними — старий, досвідчений 60-літній кооператор, колишній шеф кооперативного департаменту при міністерстві торгівлі УНР. Про призначення на пости і підвищення рішали принципи ідейности, фаховости і здібностей,

а не принципи партійної приналежности чи політичного минулого.

Такий стан був в 1943 році, коли УПА творилася; так було і в 1944 році, коли творилося політичне завершення боротьби УПА—УГВР. По такій же самій лінії події розгортаються далі. В боротьбу включаються щораз-то нові люди, що досі не були в жадній політичній партії, а то й взаалі політикою не цікавилися.

В краю неможливо чесному українцеві не боротися або не підтримувати боротьбу, бо хто не в рядах УПА, той раніше чи пізніше загине, індивідуально задавлений ворогом саме за те, що українець і чесний. Там нема місця на особисті амбіції, бо за амбіцію боротися чи керувати боротьбою платиться в краю життям.

Не зважаючи на строго конспіративний і бойовий характер ОУН в краю, вона зберегла і скріпила в себе в роки боротьби характер власне не військовий, а політичний.

ОУН в краю визнала за УПА-ю право організувати і керувати військовими діями, адміністрацією, ладом і безпекою. Таким чином із ростом і умасовленням збройної боротьби, відмовилася ОУН від партійних військових клітин, від виконкомів і відділів партійної поліції, від окремої партією веденої визвольної політики. Члени ОУН станули до льояльної співпраці, у військових відділах, в тилових установах УПА та в УГВР.

Тому що боротьба вимагає від окремих людей максимального вкладу енергії і часу, їм залишається мало часу на партійну діяльність. Партійне життя обмежилося в користь пожвавлення праці в загально-суспільних установах і акціях (червоний хрест, адміністрація, господарство, шкільництво, лад і безпека і т. п.). Змінився сильно в краю і тип людини, члена політичної партії. В новій дійсності твориться новий стиль громадської праці, вже в рамцях не однієї партії, але у всенаціональних формах. Вчорашні партійні противники, люди з різних ворожих займанщин, віруючі й атеїсти, католики й православні, колишні пластуни і піонери, »юнаки« (члени юнацької прибудівки ОУН) і комсомольці стоять плече в плече в стрілецькому рові, ночують або криються в одній землянці, що спільно її вигребли, серед холоду лежать поруч і гріють один одного теплом власного тіла, діляться ложкою страви, рятують один одному життя.

Коли рішуче відкидаємо можливість монополізувати одною партією всенародну боротьбу в краю, то з неменшою рішучістю треба відкинути і спроби »парцеляції« УПА. Це значить — треба рішуче відкинути спроби деяких партій на еміґрації вдавати, немов би вони поза УПА чи паралельно до неї вели в краю якусь окрему партійну збройну акцію, посилали туди людей і інструкції.

Все це не відповідає правді і придумано виключно як пропаґандивний трюк, що мав би піднести престиж даної партії в очах еміґрантської суспільности.

Не можна теж, напр., єдиного у наші часи нездисциплінованого отамана районового загону видвигати в генерали чи головні отамани, проголошувати на сторінках преси національним героєм і вписувати на його рахунок всенародну боротьбу в краю, бо така партійна спекуляція — це фальшування фактів і несерйозна фарса, що не приносить доброго імени справі нашої боротьби в краю.

Навколо справи УПА панує серед української еміґрації хаос і вавилонське помішання фактів, понять і назв. Цю суматоху ввели і підтримують для своїх цілей вороги. Її поглиблюють партійним підходом до справи свої люди, що, видвигаючи в невідповідній площині свій партійний інтерес, викривлюють, поменшують і роздрібнюють велику всенародну справу.

Погодившись з тим, що УПА це історична конечність, що боротьба в краю триває й досі і що УПА це не партійне військо, а всенародна повстанська армія, одна, дисциплінована і неподільна, треба поробити з цього необхідні висновки.

УПА повинні визнати всі українські політичні сили на еміґрації не лише в принципі, тобто визнати саму ідею боротьби, але визнати і підтримати ту конкретну силу, що діє в краю. На таку політику можуть і повинні піти всі наші політичні партії на чужині без риску і страху, що в цей спосіб скріплять впливи своїх політичних конкурентів на еміґрації чи поменшать свої впливи. В краю йдуть сьогодні нові політичні процеси, там існують такі своєрідні політичні обставини, що їх ніяк не можна ідентифікувати ані навіть порівнювати з тим, що діється на еміґрації. Нема сьогодні небезпеки, що якась еміґрантська партія може захопити під свій вплив політичні процеси в краю і ними керувати. Зате є небезпека, що від цих краєвих процесів можуть відірватися і перестати розуміти їх окремі або всі політичні сере-

довища еміґрації. Тоді могло б трапитися в нас щось аналогічне до того, що діялося в 1941—42 роках у російському політичному житті. Представники білої еміґрації, вернувшися в край, не змогли знайти з ніким спільної мови і попали з краєвою суспільністю в глибокий конфлікт. Жадна наша партія на еміґрації не може робити собі ілюзій, що вернувшися в край, застане там пустку і накине суспільності свою волю. Вона може застати такий стан що не нав'яже своєї волі навіть своїм колишнім співпартійцям, які лишилися в краю. Значить, українські еміґранти, вернувшися в край, знайдуться в новій обстановці і зможуть сказати там якесь слово або й ні.

Вирішальним у цій справі є те, чи вони, живучи на еміґрації, зуміють пізнавати, розуміти і наближуватися до крайової дійсности. В наших обставинах тільки такий критерій може творити лінію політичного поділу на еміґрації, усі дотеперішні лінії партійного поділу — це анахронізм, що мусить впасти, так, як впали старі лінії партійного поділу в краю. Підтримувати старі партійні антагонізми на еміґрації — це торчати в минулому, це відставати від актуальної політичної проблематики краю.

Останні події на еміґрації дають підставу робити висновки, що в нас починається позитивний політичний процес. Притихли трохи партійні антагонізми, упорядковуються деякі ділянки громадського життя.

Найпозитивнішим явищем треба визнати факт, що всі партії й середовища стануди на ґрунт позитивного відношення до крайової боротьби. Скріплений наступ ворога, що почався пактом трьох, виявив, що в нас існує не писаний, але живий пакт усіх українських сил. Цей своєрідний пакт не постав у наслідок дебат і торгів, але зродився відрухово і непомітно. Його породив здоровий національний інстинкт. На вістку про те, що почалися особливі дії і ллється кров в краю, відізвалася українська кров на далекій чужині. Тільки так розуміємо цю наглу і рішучу зміну відношення до подій в краю. Ми цінимо її тим більше, що вона, власне, не придумана і не заплянована, але стихійна, що не завмерли ще серед нас національне сумління і інстинкт самозбереження. Треба вірити, що вслід за голосом серця відізветься розум і українська суспільність на еміґрації почне продуману і плянову акцію в обороні крови, що ллється в краю. Коли в 1933 р. мільйони українців в СССР конали з голоду,

ціла українська суспільність поза СССР відповіла на це організованим протестом. Сьогодні гинуть знову мільйони дітей і старих, мужчин і жінок серед жахливих мук на кострищі горіючих хат і святинь, на шибеницях, під вогнем кулеметів. Невже у такий час українська еміграція не спроможеться бодай на однодушний і одностайний організований протест? Для народу, що бореться в краю, і для української справи не важне, хто почне цю акцію. Право і обов'язок має кожний чесний українець, кожна здорова суспільна чи політична оганізація. Для успіху справи бажане і необхідне, щоб кожний, хто виявить ініціятиву, робив це **чистими руками, тобто керувався інтересом народу, а не своїм персональним, партійним, чи груповим інтересом.** Прикладом хай будуть ті скромні піонери крайової боротьби, які починали її безіменно і полягли невідомі ширшому загалові. Ініціятор, організатор і перший командир УПА — Північ, сл. п. майор Клячківський, стояв на своєму пості повних два роки, але широкому загалові не було відоме ані його правдиве прізвище, ані його портрет. Для бійців УПА, що бачили його принагідно, він був тільки старшиною невідомого рангу і лише вищі старшини знали, що він — командир УПАрмії — Північ.

Тарас Чупринка командуєУПАрмією уже більше чотирьох років, але ширшому загалові в краю і на еміґрації навіть невідоме це псевдо, його знають лише командири і бійці УПА та ті громадяни, що читали підписані ним звернення. Ніхто не ідентифікує ані не зв'язує з його прізвищем великої боротьби в краю. Так тихо і скромно боролися і полягли генерал Ступницький, Йосип Позичанюк, др. Юрій Липа, Ростислав Волошин, Дмитро Маївський.

Таких же скромних, чесних і відданих інтересам народу людей треба і на чужині, щоб справу крайової боротьби винести перед світ і здобути для народу те, що він купив собі ціною крови і життя.

Ми віримо, що такі люди не перевелися у краю, вони є ще і на чужині. Ми звертаємося до вояцтва і віримо, що воно по своїй психології найближче до того, щоб без уваги на партійну приналежність станути одною лавою на оборону краю. Очікуємо, що українські журналісти почнуть пляннову систематичну і продуману акцію на сторінках української і чужої, доступної для них, преси. Ми віримо, що, нарешті договоряться наші політичні партії і поведуть скоординовану політичну акцію на українському терені і перед

чужим світом. Сьогодні, з моментом появи відділів УПА на терені американської окупації, потрібна не лише пропаґанда української визвольної боротьби в краю, але й конкретна акція для здобуття бійцям УПА права азилю і всіх прав воюючої армії. Ми впевнені в тому, що вслід за такою акцією оживе і відчує глибше сенс свого існування широка маса українців на чужині.

І. М .Коваленко

ДЕ МОЄ МІСЦЕ ПОСТОЮ?

На Загальних Зборах Корпорації Українських Комбатантів „Листопад" прочитав доповідь п. М. І. Коваленко. З уваги на глибину й актуальність думок містимо цю доповідь у скороченому вигляді у нашому журналі.

Редакція.

Ідучи назустріч запрошенню керівних органів Корпорації Українських Комбатантів, щоб з приводу Загального Збору промовити до зібраних колишніх вояків, підстаршин, старшин і запрошених гостей, я радий, що могтиму виступити саме на цьому форумі.

Наперед я б хотів сказати, що мої думки — це не святочна, ні наукова доповідь, з якогось окремого питання з такої чи іншої ділянки науки. Такими мої думки не є і такого завдання я собі не ставив. Те, про що буду говорити вважайте радше принагідними думками-рефлексіями одного з-поміж вас, одної людини з нашого великого гурта тих усіх безіменних, незнаних, які завжди одні одним приходили, приходять і будуть приходити на зміну стійки . . .

Я свідомий того, що всім нам нелегко вжитися в нову наскрізь невояцьку обстановку сьогоднішніх буднів. Ви, вояки, звикли стояти в твердих вояцьких лавах, а тут раптом знайшлися в конференційній залі, ви звикли слухати, давати й виконувати накази, а тут змушені промовляти й дискутувати; ви, вояки, виконували почесний обов'язок: стояли із зброєю в руках на сторожі прав свого народу на своїй землі; а сьогодні збираємося тут не на своїй, не на нашій життєдайній землі, а на чужині, як розбитки — ізгої . . .

Коли говорю до вас, дорогі друзі, то мимохіть приходить мені на гадку один із знаних новітніх філософів, Макс Шелер. Він глибоко аналізує природу людини і старається визначити її місце у космосі. І, провівши основну аналізу, він завважує, що опинився сам, а враз із ним людина, як центральна істота у космосі, над берегом пропасти і тратить

твердий ґрунт під ногами. Перериваючи своє роздумування, він ставить собі тривожні питання: »Де я?« »Де моє місце постою?« Щоб рятувати себе і людину перед розчаруванням, зневірою і розпаччю, він вказує на велику ідею, без якої і людина і космос не можуть обійтися — це ідея нескінченного вічного Буття, могутнього Бога. І хоч, як твердить Шелер, — не входжу в те, правильно чи ні, — шляхом розумування до цієї ідеї ми дійти не можемо, то відкриваємо її, як неминучу конечність і гармонійне завершення усього буття, своїм серцем, своєю любов'ю, бо й сама ідея Бога — це ідея любови парексцелянс.

В своєму розвитку ціле людство знайшлося сьогодні на такому етапі, що не тільки вдумливий філософ чи контемплюючий містик ставить собі ці питання, але й розумний політик-практик чи соціолог. Де знайшлося людство за дві тисячі років своєї мандрівки в новій християнській ері? Чи залишились ще якісь незрушені в основах вартості, на яких, як на фундаментах, можна будувати обновлене, відроджене життя?

Таке ж питання хвилює пересічного українського громадянина, а зокрема всю глибину цього питання відчуває український вояк. »Де я стою? Де моє місце постою?« — І це зрозуміло. Бо ж вояк не філософував, не роздумав, він віднайшов цю велику ідею своїм серцем, своєю любов'ю і відданістю самій ідеї, відданістю, яка не має собі рівної, бо в змаганнях за реалізацію своєї ідеї він поставив все. Про велич його любови завжди буде свідчити жертва, що її він приносить в ім'я любови до ідеї — жертва власного життя.

І тому, коли український вояк опинився сьогодні без своєї землі, без зброї і сили, то його тривожне питання: »Де моє місце постою?« повністю оправдане.

Коли ж сьогодні українські вояки стараються знайти себе, знати своє нове місце постою, то враз із тим мусять дати собі відповідь на питання, чи направду останні роки наших визвольних змагань не дали нам нічого тривкого, що могло б привернути нам, не тільки українським воякам, але й усім українським громадянам, розхитану у воєнній хуртовині духову й моральну рівновагу, чи не створили ці роки нового ґрунту, на якому український вояк, маршуючи до своєї мети, міг би впевнено ставити свої вояцькі кроки?

Щоб дати вичерпну відповідь на це питання, довелось би проаналізувати всебічно весь процес, який проходив на українських землях за два і пів десятка років, з окремим

відзначенням років війни, коли цей процес відбувався в незвичайно приспішеному темпі. Тому не буду аналізувати його, а коротко накреслю його істотні моменти.

Перше — це ріст і кристалізація української самостійницької і державницької ідеї. Ця ідея жила і в різних формах відроджувалася впродовж довгих сторіч. Вона з'являлася в різній одежі, яка прикривала її істотний зміст: Раз вона родилась як мрійливий задум небагатьох фанатиків, то знову одягалась у просвітянську свиту, щоб загостити під селянську стріху. Раз вона запалювалась ясним пожаром боротьби за вольності чи віру православну, то знову прикривалась червоною інтернаціональною плахтою... Одні кричали про неі, що вона назадницька, реакційна, інші обвантажували її таким новим поступовим і в чужих запозиченим змістом, що сама самостійницька ідея, не мігши розгорнутись, душилась і гинула від нього... А у висліді ця ідея залишалась, як обідрана сирота, що понад Дніпром плаче.... Обідрана сирота, що викликує співчуття і тужливу пісню, а не мобілізує всі верстви суспільства до боротьби за відродження цієї ідеї.

І ось в останні роки українських визвольних змагань наступив основний зворот. У боротьбі двох хижацьких світів, в якій Україна з початку була тільки ареною і предметом чужих ворожих апетитів, родилась самобутня ідея української суверенної держави. В героїчному спротиві обом хижакам, які вперто намагались її викривити і придушити, вона росла і оформлювалась. Оформлювалась, як незалежна від чужих домішок і не зв'язана з чужими сила ідея, що випливала з глибин української душі, промощуючи собі шлях до володіння на українській землі, в душах українського народу, як окремішня і властива українському народові духовість. Ідея власної державности, яка єдина могла б забезпечити всебічний ріст українського народу та право, справедливість і свободу всіх громадян України.

Свою незалежність і непов'язаність з чужими українській духовості силами засвідчувала українська державницька ідея тим, що її однаково ненавиділи ворожі Україні сили, які, хоч і вели між собою запеклий бій, в поборюванні її впрягались до одного воза. І тим, що вона однаково надхнула українського селянина, робітника й інтеліґента, молодого хлопчину і дорослого мужчину, молоду дівчину і стареньку бабусю. Вони всі її однаково захищали, за неї страждали і гинули. Ідея чужа, не рідна, не зуміла б захопити ціле

суспільство, цілу національну спільноту, вона, як перелетний метеор, потрапила б хіба засліпити малу кількість людей.

І друге — у великому процесі світової завірюхи українська державницька ідея зуміла звільнитись від усіх дотеперішніх ідолів. Чужих і своїх. Ідоли-божки, персоніфіковані людьми, і їх культ, який проявлявся віками на Сході у формі богопомазаного імператора Візантії чи в глибокій прострації перед потомком божим в азійському просторі, чи у возвеличуванні кремлівського білого, червоного чи якого хочете іншого деспота-володаря, як наскрізь чужі українській духовості, — безповоротно минувся.

Оцей культ ідолослужіння людині, а не служіння великій ідеї, впав, а на його місце прийшов культ служіння ідеї. Бо цей перший культ — це примітив і він характеристичний спільнотам, що на низькому ступені культурного, політичного і релігійного розвитку.

Дозвольте, що наведу одно місце з навчання Христа. Коли б ми навіть підходили до його навчання, як до навчання реформатора релігійного і морального життя людства, то його погляд незвичайно знаменний. Коли його запитали, де в майбутньому будуть приносити жертви, чи в Єрусалимі, чи на горі, де приносять жертви самаритяни, він відповів: »Прийде час, коли ні тут, ні там, тільки на кожному місці поклоняться живому, правдивому Богу«. Він зриває з примітивом в релігійній сфері думання. І так як у релігійній сфері відбувається процес від примітивного ідолослужіння до служіння великій ідеї — Живому Богу, такий процес відбувається також у розвитку політичної думки.

Трагедією нашого народу, поминаючи служіння чужим богам, було те, що ми свідомо чи не свідомо, самі чи за чиєюсь чужою інспірацією, спростачували свій культ служіння Вітчизні і боротьбу за відродження нашої державности. І ми ставили своїх ідолів божків, малих і великих. І ті ідоли притьмарювали саму живу ідею. За персонажами відходила в тінь основна жива ідея нашого народу. Тим не хочу ні заперечувати, ні принижувати вартости і ролі тих персонажів в історії нашої нації. Не їхня вина, що вони мали справу з примітивною суспільністю. Але, в ім'я правди, поставимо собі питання, що знає світ про наші визвольні змагання і про нашу державницьку ідею. До світу дійшла вона у вигляді більших чи менших персонажів, навіть світові поети складали свої твори про них, але ті персонажі — це »сепаратисти«, »зрадники«. Пригадаймо Мазепу і згадаймо як по-

інформований світ про нього, якого рік-річно виклинають священо-служителі великого ідола, царя московського.

За тими персонажами, загубилось основне, істотне, загубилась і в нас, і в чужих, свята, жива велика ідея. І в роки революції і наших визвольних змагань знаємо Махнів, Ангелів, Зелених, і їм же ність числа, але не знаємо одного — служіння великій ідеї. І це наша трагедія, що ми були народом, який горів бунтом, але світ не зрозумів, за що ми боролись. Ота ідентифікація ідеї з більшими чи меншими персонажами — це й була одна з трагедій, чому нас не трактували ніколи як народу державно-зрілого, народу, що бореться за чітку, ясну, живу ідею, а не за персонажі.

І тут треба відмітити, що останні роки визвольних змагань, яких би форм ця боротьба не прибирала — збройні, підпільні, революційні, політичні — замітні одним: вони не зродили ідолів. Спроби відродження ідолів отаманії при розгорненні повстанської боротьби були в зародку здавлені. Більш податливий ґрунт плекання отаманських традицій і культів вони знайшли собі поза межами нашої рідної землі.

На місці всіх ідолів виросла велика ідея боротьби за українську державу. Замість служіння ідолам, прийшло віддане служіння Вітчизні.

Це поступ, і я вважаю це за переломове явище на шляху нашої визвольної боротьби.

Наш нарід не видав, і це цікаве, деспотів в роді Тіта, не видав маршалів і генераліссімусів, але видав ряд сірих, невідомих борців-героїв. Це не культ маси, який, як хтось може подумати, хочу пропаґувати, але культ свідомого своїх завдань бійця, нового незнаного борця української революції.

Апостол Павло, проповідуючи в Атенах нову Христову віру, наткнувся на вівтар »Незнаному Богу«. Ґалерія відомих грецьких богів, а тут »незнаний бог«. Чи ж не нагадує це наших сучасних обставин?!

Серед галерії голосних персонажів забута ідея України. У нас більше говориться і думається про людей чим про саму ідею, якій ці люди повинні служити. Не в галерії божків-ідолів, але в тій невідомій чи загубленій серед тої галерії ідолів живій ідеї української державности наше спасіння.

Перед маєстатом тієї ідеї мусять всі впасти на коліна і тільки їй приносити служби. Примітивні часи, коли людство приносило в жертву живих дітей мертвим грізним і бездушним ідолам безповоротно минулись. Український нарід виріс з цього примітиву, бо тільки жива ідея є гідна на-

шої, зокрема вояцької великої жертви. Вона достойна нашої великої любови.

Один із знаних полководців, сказав таке: Коли полководець рішається на велике діло, він наперед повинен впасти на коліна і просити Творця про ласку, бо на ньому відповідальність за долю десятків тисяч людей-вояків. Це є признанням ієрархії вартостей в житті спільнот, і треба радіти, що в нашому суспільстві цей принцип перемагає. Індивідуальна покора перед маєстатом Ідеї. Не людина, не божок, але ідея має керувати кожною людиною без огляду на те, на якому щаблі в суспільній структурі вона не стояла б.

Нехай це для вас, українські вояки, коли починаєте своє діло і працю, буде мементом і імперативом.

Третє — ідея боротьби за українську державність прибрала також окрему, наскрізь нову структуру. З хвилиною, коли вона стала не абстрактом, але конкретом для кожного українського громадянина, — бо боротись за неї значило боротись за свій хліб, продукти праці своїх рук, за культурні надбання українського духа, — словом — за свою екзистенцію, з хвилиною коли ця ідея стала власністю цілого народу, витворилася нова структура боротьби, де весь нарід став її носієм. Так зродилась структура української підпільної держави в накиненій чужій фіктивній державній формі. Так родилась концепція УГВР, як підпільної держави, в противагу до чужої, накиненої Україні державної форми. Коли до року 1944, носієм державницької ідеї і визвольної боротьби була така чи інша група, в тій чи іншій частині українських земель, то на її місце прийшла концепція власної підпільної державности з власним апаратом; збройним, політичним і адміністративним. Створено нову широку базу одного визвольного фронту українського народу. І коли б цього не було створено, коли б, у наслідок ворожих атак на місці того, що створено залишився тільки символ, то сьогодні цю концепцію треба б творити, а сам символ підтримувати, якщо знову не хочемо вернутись до мітичної грецької ґалерії більших і менших, сильніших і слабших богів.

Думаю, що буду речником вас усіх, українські вояки, підстаршини і старшини, коли ми словами присяги наших братів, які й сьогодні у нерівній боротьбі захищають святі права нашого народу, братів з Української Повстанської Армії, з'єднаємося з ними в одній вірі і одному служінні нашій святій і невмирущій ідеї.

II.

Думки про організацію українського війська

(Продовження)

З'ясовуючи в попередньому розділі справу організації проводу збройних сил нації, ми зовсім не думали тим обезцінити значення доцільної організації тих органів війська, що ними провід керує. Навпаки, ми цілком у тому переконані, що це дуже важлива справа, хоч думаємо, що не може бути погано організованих органів війська, коли провід справляється із своїм завданням, як, зрештою, не може бути добре організованих органів війська, коли провід не відповідає своєму завданню. Добрий провід тоді добрий, коли він доцільно організує й керує підвладними собі органами; знову добре організовані військові органи мусять здеморалізуватись під керівництвом поганого проводу. Якби воно, одначе, не було, наше завдання тепер — представити організацію війська, тобто тих його ланок, частин і клітин, що складають військовий організм. Ця справа займатиме нашу увагу в цьому розділі.

Не важко, здається, зрозуміти, що в питаннях складу війська на перше місце висувається справа його **особового** складу, тобто справа його **персональної організації.** Це, очевидно, дуже важлива справа в цілости поставленого нами питання. Провідні політичні й військові кола неодної держави ламали собі голови над найкращою розв'язкою цієї проблеми. Може в ніякому організмі не є так потрібна »відповідна людина на відповідному місці«, як у війську. Не зважаючи на великий розвиток техніки, людина ще довго буде рішальним фактором і залишиться ним без огляду на »атомову добу« і всі її наслідки. Адже ж це буде людина, що ще сьогодні й завтра займатиме терен, організуватиме його й оборонятиме перед ворогом. Чи ж можна, отже, дивуватись, що **людський матеріял** — це найцінніший матеріял з усіх матеріялів, яким диспонує військо, і тому справа се-

лекції, организації, вишколу й експлуатації цього матеріялу — це в кожному війську справи великої ваги.

А це саме є те, що складається на поняття персональної організації війська.

Коли розглядаємо справу персональної організації різних сучасних армій, переконуємось, що в різних державах діють різні системи персональної організації війська. Про ці різні системи рішали різні військові традиції в арміях, панівні воєнні доктрини в сполуці з геополітичним становищем держав та специфічні умови економічного розвитку, а для війська насамперед треба грошей. Отже, залежно від цих різних умов існували й існують різні системи персональної організації і комплеткування війська. Ось у більшости сучасних держав маємо до діла з комплектуванням війська на підставі загальної військової повинности всіх громадян цих держав. Ця система сьогодні — це вже резонанс минулого, коли в поле виходили маси, які творили мільйонні армії і грали головну ролю в стратегії. Сьогодні стоїмо перед іншими можливостями організувати військо. Може вже в недалекому майбутньому дякуючи великому розвиткові воєнної техніки, місце у бойових діях займуть нечисленні кадри воєнних спеціялістів — професійних військовиків, які, опанувавши воєнну техніку, будуть старатися накинути свою волю таким самим горсткам спеціялістів противників. Місце мільйонних армій, комплектованих на підставі загальної військової повинности, займе професійне військо, комплектоване з добровольців або з призову спеціяльно підібраних громадян. Це очевидно, не виключає того, що навіть серед таких умов війна може бути, й напевно буде, **тотальною** війною, яка змагатиме до остаточного знищення противника й втягатиме в круг свого діяння цілі народи, не виключаючи жінок, дітей і стариків. І може тому саме актуальною сьогодні стає ще одна давня система комплектування війська, а саме **міліційна**, яка полягає в тому, що громадяни держави переходять тільки короткореченцеві вишколи в кадрових (професійних) частинах, але зате вони перебувають в бойовому напоготові; і їх взивають до народної самооборони у випадках виникнення реальної небезпеки. Можна, очевидно, переводити також різні комбінації цих системи, напр., професійне військо організувати поруч міліції або поруч професійного війська чи народної міліції організувати постійне військо на підставі загальної військової повинности.

Коли йдеться про запроєктування **української системи** персональної організації й комплектування війська, то й вона, думаємо, повинна відповідати українським військовим традиціям і специфічним потребам організації українського війська, що виникають з української воєнної доктрини та геополітичного й економічного становища української держави. Залишаючи, покищо, на боці справу українських військових традицій і їх вплив на персональну організацію українського війська, ми коротко зупинимось на справі української воєнної доктрини в сполуці з геополітичним і економічним становищем нашої відновленої держави.

Українська воєнна доктрина прекрасно спрецизована відомим ствердженням полк. Колодзінського: »Хто шукатиме на Україні колоній, той знайде на ній сиру землю на свою могилу«, ставить як начальний канон вимогу боротьби проти всіх сил, що загрожували б Україні і старалися б поневолити та перемінити її в колонію. З цього погляду українська воєнна доктрина вимагає рішучої боротьби з російським імперіялізмом, головним ворогом української державної незалежности. Ця боротьба мусить бути ведена революційними засобами аж до осягнення повної перемоги, тобто створення української держави. Але й після цієї перемоги потрібне організування дальшого спротиву проти всіх намагань відновлення російських імперіялістичних плянів. Ця боротьба, якщо вона має бути успішна, може бути ведена тільки в союзі з іншими народами, поневоленими російським імперіялізмом. Вона не під силу одному українському народові, бо відношення сил становить 2½ : 1 в користь російського імперіялізму. Коли ж те відношення хочемо допровадити до 1:1, то мусимо єднатись з іншими народами, які мають спільні з нами інтереси, зокрема, коли йдеться про забезпечення себе перед цим пажерливим російським імперіялізмом.

Ми вже вказували на ці геополітичні комплекси, що мають спеціяльне значення для України, а саме: а) балтійський комплекс, б) литовсько-білоруський комплекс, в) козакійський комплекс, г) кавказький комплекс, д) середнеазійський комплекс, а також геополітичні комплекси Центральної Европи, що стали об'єктами поневолення російським імперіялізмом щойно в наслідок другої світової війни, отже: Фінляндія, Польща, Чехословаччина, Румунія, Угорщина, Югославія, Болгарія, Альбанія і можливо Австрія. Ми вже вказували також, що найважливішим серед тих комплексів є **козакійський** комплекс, бо він геополітично

радикально розв'язує наше становище, забезпечуючи українську державу від сходу. Українське становище стало б нестерпне, коли б Козакія попала в руки російського імперіялізму. З цього погляду для України дуже важливо, в чиїх руках буде перешийок, що лучить Донську область з кавказьким істмом, отже землі між Волгою, Каспійським морем, Чорним морем і Озівським морем і тому вся зовнішня й внутрішня політика України повинна йти в тому напрямі, щоб витворити такі обставини, які сприяли б створенню самостійної Козакії в цьому терені, отже держави прихильної, а навіть союзної для України. Коли говоримо про внутрішню політику, то розуміємо тут відновлення козацтва на Україні. »Окозачення« України через відновлення козацтва буде одним з дуже важливих заходів для створення природного бар'єру, що відмежовуватиме російський імперіялізм від півдня і теплого моря; цим бар'єром був би союз двох **козацьких** держав: України й Козакії. Берестя—Київ—Астрахань — це не тільки природна, але й головна »вісь« української державности. Для нас цілком ясною справою є те, що союз двох держав буде психологічно більш тривалий, коли приязнь двох країн буде також базуватись на майже повній ідентичности внутрішнього устрою цих країн.

З цього погляду ми свідомо беремо, як зразок української системи персональної організації й комплектування війська, старий козацький устрій, що дійшов наших часів у традиціях козацьких військ Дону, Кубані, Тереку тощо. До цього ми додаємо статут військової повинности з дня 8. листопада 1918 р. й універсал про відновлення козацтва з дня 8. жовтня 1918 р. Це історичні джерела для нашої системи. Наші міркування про значення відновлення козацтва знаходять потвердження в діях славної Української Повстанської Армії (УПА). Беручи це до уваги, до джерел **української системи** додаємо ще територіяльно-військову організацію УПА. Із цих матеріялів складаємо основу для створення української системи персональної організації й комплектування українського війська.

Козацький устрій в старовинних козацьких військах до часів їхнього підпорядкування російській імперській владі полягав в тому, що ці війська становили собою бойові держави-республіки, в яких носіями державних прав був сам озброєний народ — козаки. Населення цих республік складалося з козаків і іногородніх. Специфічне життя козаків витворило з них тип лицаря-войовника і одночасно хлібо-

роба, що дуже відповідає поняттю »український козак«. Козаки жили в станицях, які на Кубані мали назву запорізьких січових куренів; ці курені були об'єднані у відділи. Різні відділи творили козацькі області. Всі козаки були обов'язані до служби із зброєю, що була їх власністю. Під час дійсної служби козаки отримували платню, харчі й фураж, самі мусіли подбати про зброю, коні, однострій і сідла. До зброї належали: спис, рушниця, шабля, а в терців і кубанців також кинджал. Кожний козак мав право на дідичний земельний наділ, пересічно 30 десятин (27 гектарів). Час служби в козацьких військах тривав 20 років, з чого 3 роки підготовної служби, починаючи з закінченого 18 року життя, 12 років дійсної служби в козацьких частинах, з того по 4 роки в частинах I, II і III черги і 5 років у запасі. В першому році підготовної служби козаки повинні були еквіпувати себе, в другому й третьому році відбували вправи під доглядом старших козаків у станиці. Під час дійсної служби козаки I черги відбували повну службу в козацьких частинах, козаки II черги перебували з кіньми й зброєю в повній готовості в станицях, а козаки третьої черги були покликувані тільки для формування частин III черги разом зі запасними козаками в час війни. Іногородні відбували військову службу в армійських частинах.

Статут військової повинности Української Держави з дня 8. листопада 1918 р. окреслював військову повинність як **загальну** та обов'язкову для всіх громадян Української Держави. Збройні сили, за цим статутом, мали складатись із постійного віська та народної резерви. Постійне військо мало складатись із сухопутніх, морських та повітряних сил. Сухопутні сили мали складатись з армії, що була б комплектована щорічними призивами громадян з усієї Української Держави й запасу армії; цей призив служить для приведення війська в повний склад і складається з громадян, увільнених з дійсної служби та зачислених до запасу. Народна резерва мала бути покликана тільки в випадках необхідности під час війни. Призивний вік — 19 років, і 17 років для добровольців. Час дійсної служби: в піхоті й герматі — 2 роки, в кінноті, технічних і броньових військах, фльоті і авіяції — 3 роки. Загальний час служби в запасі до 38 року життя, а в народній резерві до 45 року. Полегшення відкладення військової повинности мали допускатись тільки у випадку ствердження фізичних хиб, з уваги на родинне становище, освіту, звання і характер праці. (Продовження буде).

КР-ИЙ

„М А З Е П А"

(про повстанського командира в рядах УПА)

В останні роки перед другою світовою війною червона Москва звернула пильну увагу на Полісся, знаючи, що там, де панують злидні, — а на Поліссі вони мали хронічний характер, — найкраще сіяти зерно комунізму. На ту ціль Москва не жалувала рублів, засновуючи на Поліссі клітини КПЗУ. Але намагання Москви не мали успіху, бо вже в 1938 р. на Поліссі завмер увесь комуністичний рух. Лише де-не-де працювали червоні ячейки. З приходом большевиків на ЗУЗ комуністи також не мали великого успіху, висліди їхньої роботи були мізерні. Тоді частину Полісся з м. Бересть Литовський прилучено до Білорусі. Але чи хоч один поліщук сказав, що він білорус? Ніколи. Поліщук радше скаже, що він »здешній«. Полісся зберегло українську мову, традицію, звичаї й пісні. Воно ждало того моменту, коли власними силами творитиме своє краще майбутнє. Прагнений час прийшов. Ґрунт підготовляла ОУН. Поліщук цілком свідомо став на революційний шлях. Щоправда, це йшло дуже поволі, але з розвитком подій, пізніше, ціле Полісся кинулося у вир боротьби. І саме у зв'язку з цією боротьбою хочу розказати про одного здібного поліського командира в рядах УПА.

З цим командиром довелось мені познайомитися в другій половині 1943 р. Йому було тоді близько 35 років. Він був невеликого росту, дуже симпатичний, тільки слухача трохи неприємно вражала його шепелява вимова. Гордий син Полісся прибрав собі псевдо »Мазепа«. На початках організації УПА він залишив родину, яку дуже любив, взяв кріс, напевно ще австрійський, що лежав уже з 20 років у загаті, і вступив у ряди УПА. Він прийшов у Камінь-Каширський район, бо тут вже були перші відділи УПА. Після кількох боїв його призначили ройовим. Це не було для

нього важке завдання, бо він раніше як призовник два роки служив у польському війську. Всі рої були повні, лише його рій мав 7—8 осіб. Якось на початку, коли справа поповнення тієї сотні ще не була наладнана і вона після кількох боїв зазнала деяких втрат, рій Мазепи був »розпарцельований«. З цього приводу можна було почути на адресу Мазепи жарти:

— Мазепа без роя, Мазепа без війська, Мазепа розбитий, Мазепа скапітулював . . .

Гордий поліщук годинами думав про те, як йому вийти з цього становища. Командир сотні нераз бачив його задуму. Одного дня підійшов Мазепа до сотенного командира і сказав, що хоче йти додому. Командир допитувавсь: чому?, пощо?, нащо?. Але Мазепа свій плян скривав. Він сказав далі, що довідався про захворіння своєї жінки і тому мусить піти додому. Командир подумавши, заявив:

— Друже Мазепа, знайте, що у вашому районі ще нема відділів УПА, а большевицьким партизанам відомо, що Ви в УПА. Так бережіться.

— Я це знаю, але вірю, що відділи УПА будуть не тільки в нашому районі, але й на цілій Україні. Тепер все лиш у стадії організації, а початки завжди важкі.

Командир рішив відпустити Мазепу додому. Пізно ввечорі попращався Мазепа із своїм командиром. Він набрав повну торбу літератури, різних відозв і подався у свою рідну місцевість. Здавалося, що Мазепа зийшов на манівці хуторянської політики, але сталось інакше. В районі містечка Ратно було повно большевицьких партизан. Він перекрадався доріжками, багнами, очеретами і нарешті добрив у район Ратно. Відвідав свою родину і кинувся у вир праці. Цілими ночами не спав, ходив, радився, чогось шукав.

Мазепа ночами збирав поліщуків і говорив їм про відділи УПА; роздавав літературу і пояснював як міг. Він пробрався до м. Ратна, де ще була українська поліція. Майже всі йому знайомі. Він розповів поліцистам про те, що недавно вся поліція та інші відділи обернули зброю проти окупанта. В лісах рідні ряди УПА. Молодь слухала слів Мазепи із великим зацікавленням. Він роздав декілька летючок, закликів і т. п. Поліція рішила втікати. Мазепа сказав, що він мусить вертатись на села, але незабаром прибуде і тоді всі разом з ним підуть до УПА.

На селах р. Ратно було повно большевицьких партизан. Вони грабували села, гонили самогон і п'яні робили жах-

ливі бешкети. Тамбовські русаки, яких виховав Сталін, були готові на все. Вони, впившись, насилували дівчат і жінок. Грабіж цілих сіл був нелюдський. Незабаром село ще більше зненавиділо большевицьких партизан. Багато молоді мусіло втікати в підпілля. Мазепа використав цей пригожий момент. Він їде в Ратно і після невеликої підготови виводить усю поліцію з міста. До неї пристала молодь із сіл. Зброї на Поліссі було доволі; її залишила Ч. А., відступаючи в 1941 р. Щоправда, частина цієї зброї попала німцям у руки, але багато її мали і поліщуки. Після довгої підготови, яку провів Мазепа, одної ночі виросла бойова сотня. Коли вся молодь із зброєю в руках була разом, відділ закватирував в одній гаївці. Мазепа, як організатор відділу, промовив до хлопців:

— Друзі! Вже місяць тому я довідався, що наша українська молодь узяла зброю в руки і стала в обороні своїх рідних прав. Я залишив свою родину і пішов на південь Полісся, щоб побачити оці перші українські повстанські відділи. Побувши там місяць, я брав участь у боротьбі проти німців і большевиків. УПА має на меті підняти український народ і повести його до боротьби проти наїзників. Наш терен не сміє бути останнім, ми мусимо вступити у наші революційні ряди. Ми мусимо боронити наше вбоге Полісся. Як бачите, на ньому жирують наші вороги німці і большевики. Ми не допустимо до того, щоб комунарі знущалися над нашими жінками. Кому дорога родина, кому дорога воля, хто любить свій рідний край, Україну, цей мусить себе присвятити великій боротьбі. Нас тут зібралося ціла бойова сотня, сотня поліщуків, яка стає в обороні Полісся, в обороні прав України. Ми всі однакові, всі рівні, тепер мусимо вибрати з-поміж нас командира сотні, чотових і ройових. Я скінчив. Щасти нам Боже!

Сотня молодих поліщуків майже в один голос пропонувала Мазепі очолити відділ. Він довго вагався, відмовлявся, але коли всі настоювали, згодився. Чотових і ройових призначили з поліції, молодих хлопців, що вже брали участь у боях з большевиками. Молоді поліщуки почали кликати Мазепу »сотником«. Але Мазепа пояснив, що він ще не сотник, бо сотник, це військова ранґа. Він говорив:

— Я покищо сотенний командир, але ранґу військового ще не маю.

Молоді поліщуки кликали Мазепу »друже сотенний«. Він довго не міг з цим погодитися. Він багато разів звертав

увагу на те, щоб його кликали »друже Мазепа«, але поліщуки мало розуміли, що значить слово »Мазепа«, воно було їм якесь дивне. Мало хто з них знав історію України, і тому нічого дивного, що величня постать не ворушила їх уяви. Вони думали, що кликати його сотенним, це буде краще, він матиме більший авторитет.

Сотня звела декілька боїв з большевиками, а на початку два бої з німцями. Молоді поліщуки кидалися в бій, для них не було жадних небезпек. Вони були переможцями. Незабаром ім'я »Мазепа« наганяло жах большевицьким партизанам. Мазепа зліквідував усі лінії зв'язку большевицьких партизан, і большевики відчули, себе в терені чужими. До Мазепи почала приєднуватись молодь. Відділ зростав. Кожний рій мав кулемета, а чотові і ройові, роззброївши ворога, большевицькі »фінки«. Навіть сам Мазепа, убивши своїм австрійським крісом німака, здобув собі »фінку« (ППД). Незабаром відділ мав два невеликі міномети. Мазепа блискавично наскакував на большевиків, він зробив декілька засідок на німаків. Горіли машини, в тріски летіли борти німецьких авт, поліський пісок червонів від німецької крови. Мазепина сотня набрала широкого революційного розмаху.

До штабу групи »Турів« приходили нечувані вістки. Всі говорили про якусь сотню українських повстанців, яка зводить бої з німцями й большевиками. Цією справою зацікавилась команда штабу. Ніхто навіть не думав, що це той самий Мазепа, який тому місяць залишив сотню в Камінь-Коширщині. Коли б хтось був сказав, що це той самий Мазепа, то ніхто й не повірив би.

Мазепа, провівши ще декілька успішних боїв, зібрав сотню і почав говорити:

— Друзі! Дотепер ми вели бої на власну руку, але так дальше не сміє бути. До нас доходять вістки, що УПА зводить бої по всіх наших волинсько-поліських теренах, а може навіть по всій Україні. Про нас ніхто не знає, а в отаманщину бавитись не час. Отже, ми мусимо долучитись до якогось відділу, ми мусимо підпорядкуватись якомусь вищому командуванню. Нас мусять прийняти до УПА. Бо ми покищо тільки — партизани.

Всі радо на це згодилися. Другого дня вранці вирушили в дорогу. Вони прямували в район Камінь-Коширськ. По дорозі зустрінулися з большевиками, а чим дальше на південь, то большевиків не було вже й видно. Тут місцеві відділи зліквідували ввесь червоний рух. Мазепа довідався,

що недалеко стоїть відділ УПА під командою ком. Яреми. Перед заходом сонця сотня з піснею на устах увійшла в село, де стояв курінь. Ком. Ярема, вже поінформовий, вийшов назустріч новозорганізованій сотні.

Мазепа подав команду, відділ стояв на »струнко«, він здав звіт курінному і попросив, щоб той прийняв сотню під свою команду. Командир куріня був заскочений такою несподіванкою, він не знав, що має зробити.

Мазепа довго оповідав про те, як він організував сотню поліщуків, він просив, щоб курінний повідомив штаб групи »Турів« і щоб сотню залічили як бойову одиницю групи »Турів«. Мазепа говорив:

— Я свій святий обов'язок виконав і можу тепер бути навіть фірманом коло кухні. На мою думку, буде добре, як призначите нового сотенного командира. Мої друзі мене вибрали тимчасовим командиром, але я не хочу бути самозванцем. Я передаю відділ до УПА і сам залишаюся при відділах. Команда нехай рішає про все.

Курінний довго говорив з Мазепою, а пізніше з його стрільцями. Всі були вдоволені, що їх так радо прийняли. Штаб групи »Турів« був про все поінформований. Прийшов наказ, що сотню включено до відділів УПА, а командиром і надалі залишається Мазепа.

Сотня почала оперувати за вказівками оперативного штабу .Мазепа довершив ряд славних походів на північно-західньому Поліссю. Розташувавшись у районі Кримле, він декілька разів просив команду куріня, щоб дозволили йому з сотнею піти за річку Стохід в »червоне царство сатани«. Команда не хотіла згодитись, бо пляновано загальну акцію на червоних. Команда не хотіла кидати сотні на »произвол судьбы«. Але Мазепу годі було переконати. Він настоював на своєму, а сотня його думку підтримувала. Годі було далі переконувати і він незабаром дістав дозвіл.

Мазепа з сотнею подався на Пнівенську Вільку і пізно ввечорі переправився через ріку Стохід, на північ від села Березичі. Його оперативні рішення не завжди були строго продумані, вони були ризиковні, він часто рішав оперативні справи не як командир, а як ватажок. Так було й цей раз. Сотня йшла бойовим ладом. Але ком. Мазепа зробив великий гріх. Замість післати наперед розвідку, він підійшов до села сам з двома стрільцями. Сотня була позаду. Вони підійшли до невеличких кущів, близько перших хат.

Нараз в кущах закланцали замки кулемета, крісів і фінок. Роздався голос:

— Стой, кто идет?

— Свой, отряд Дяди Пети — сказав Мазепа.

— Пароль?

— Да что растакую твою... Бандеровцы подготовляют переправу через р. Стоход, а ты спрашиваеш пароль!

Мазепа спокійно підходить до становищ. Перелякані стрільці йдуть з ним. Большевики повірили і вся застава, девять осіб, вилізла з кущів. Мазепа підійшов, привітався; почали закурювати. Всі большевики стояли півколом. У Мазепи фінка (ППД) на шії, навіть замок відтягнутий. Він робить невеликий півоборот, так, що ППД сягає крайнього большевика. Залунала довга серія пострілів. І під час цієї серії він автоматично повертається вправо. Сім трупів на місці. Двох ранених починає втікати. Мазепа хапає большевицького кулемета і наздогін большевикам посилає кілька серій. Обидва большевики згинули. Мазепа кидає ракету на большевицький табір і кричить до хлопців:

— Бий сатану з кулемета!

Сам пускає кілька серій з ППД. Обидва його друзі стріляють: один із здобутого кулемета, другий із здобутой фінки. В большевицькому таборі паніка. Большевики втікають у підштанцях, хто куди може. Десятки розсідланих коней втікають у болота. Большевики не організують жадного спротиву, вони стараються якнайскорше вирватись з табору.

— Бий! Хай знають, що Мазепина сотня б'е!

Насправді била не сотня, лише їх трьох. Швидко наспіла сотня і разом з Мазепою кинулась навздогін большевикам Мазепа забрав увесь трофей і вернувся назад до командира куріння. Після цього випадку стрільці ще більше любили свого командира. Вони були готові віддати за Мазепу своє життя.

Незабаром випрацьовано плян походу на червоних. Участь в боях мало взяти кілька куренів. Сотня Мазепи, на його бажання, взяла найгрізніший відтинок фронту. Почалася акція. Відділи УПА зводили запеклі бої на цілому відтинку. Сотня Мазепи, після довгих боїв здобула всі для неї призначені точки. Були останні дні акції. Мазепа має перед собою ще один ворожий пункт. Під захід сонця він заатакував Любешів. Червоні боронилися, як могли. Але перед сотнею Мазепи ще ніхто не встоявся. Сотня вірить в те, що вона

переможе. Лунає знову команда: »Вперед!«. Мазепина сотня летить вперед. Після останнього наступу Мазепі доносять, що ген далеко на правому крилі чота відступила і поспішає до нього. Він хоче вдарити по большевиках центром. Пізніше доносять, що кулеметчик Лев залишився на правому крилі ранений в ногу і своїм кулеметом прикриває праве крило бою. Далі Мазепі доносять, що Лев, вистрілявши набої, розірвав ґранатою себе і кулемет. Після цього Мазепа ще запекліше кинувся на ворога. Він з кількома друзями вже підсунувся до дверей великого »кляштору« в Любишеві. Він відчиняє двері і пускає з автомата довгу серію на перший поверх. Починається страшний бій, за кожний будинок, а незабаром за кожну кімнату, за кожне вікно. Під час останніх хвилин бою ворожа куля звалила Мазепу на долівку. Його жовта шинеля німецького партійця, це він сам його убив, червоніє. Червоніє плече, кров стікає . . . Червоніє рукав. Мазепа не вбитий, лише ранений, він підводиться і гукає далі:

— Бий червону сатану, бий московського наїзника! Друзі . . . бий! . . .

З цим словами він впав на скривавлену підлогу. Його фінка в крові. Лице залите кров'ю. Найближчі друзі кинулись до командира і відтягають назад. Він розкриває очі, скреготче зубами, затискає кулаки, кричить знову:

— Бий . . . друзі . . . би . . .

Пізно ввечорі сотня получилась з курінним Назаром. На возі лежить командир. Він у гарячці, якось дико дивиться своїми чорними очима і кричить:

— Бий . . . сатану . . .

Лікар і сестра ріжуть шинелю, сорочку і роблять перев'язку. Плече перестрілене двома кулями. Сумує сотня, дехто аж плаче за своїм командиром. Лікар потішає, що рана не страшна, лише командир втратив трохи крови. Його перевозять в шпиталь.

У всіх відділах довго перепитувались, кожний хотів знати, що з командиром Мазепою. А його сотня далі зводила бої, але всі нетерпеливо чекали на поворот командира. Пройшло два місяці. До відділу прийшла радісна вістка: Мазепа здоровий, вертається до відділу. Сотня чекала. На шляху їхала підвода і кілька вершників. Підїхали до села. Чотовий, заступник Мазепи, робить збірку. Сотня стоїть на »струнко«. З підводи сходить командир Мазепа. Його за-

ступник зголошує відділ. Вислухавши його, Мазепа глянув на сотню, усміхнувся і гукнув:

— Слава Україні!

— Героям Слава! — дружньо гукнула сотня.

Мазепа підходив до кожного стрільця і вітався. Сотня людей міцно тиснула руку свого улюбленого командира. Він далі провадив сотню в бої. І коли німецько-большевицький фронт пересунувся до р. Прип'яті, сотня Мазепи перша прорвалася в большевицьке запілля. Тепер він боровся проти одного ворога. Він розбив відділи НКВД в с. Пнівне. Опісля розбив большевиків у славному бою коло с. Верхи. Мазепа і його сотня вкрилась невмирущою славою, вони — це найбільша гордість поліської землі, їхні діла будуть записані золотими літерами в історії наших Визвольних Змагань.

Н. Н.

ЛИПНЕВИЙ ДЕНЬ

(Спогад учасника бою).

Вночі з 23 на 24 липня 1946 р. в невеликому лісі над присілком Явірника Руського — Загути розташувався курінь УПА »Холодний Яр«. В склад куреня входили відділи Громенка, Б. і К. Командирі забезпечили свої відділи сильними заставами, щоб ворог не міг їх застукати несподіваним наступом.

Втомлені бійці лягли відпочивати, але так, щоб у кожній хвилині могли прийняти бій. Одні заснули зразу, інші, зібравшись у невеликі гуртки, оповідали різні пригоди, жартували.

Коли зійшло сонце, в поле виходили селяни на працю. Були це переважно жінки, чоловіки ховались і в селі не ночували. Перед полуднем, близько години десятої, жінки й дівчата повідомили, що в село Явірник Руський прийшло польське військо. Точної кількости не могли сказати, бо вибігли з села зразу, як тільки появилися перші ворожі стежі.

Ворог вислав одну сотню в село на розвідку, а дві сотні розташував у Делягівському лісі, направивши на село важкі кулемети.

Які були наміри ворога, ми не знали. Він, або думав грабити село, або готовився до наступу на наш курінь. Це був відділ КБВ (Корпус Безпеченьства Вевнентшнеґо« — корпус внутрішньої безпеки).

Командний склад нашого куреня зібрався на нараду. Рішено прогнати ворога, поки він почне грабити село та розгромити його. Кожний командир дістав своє призначення. Громенко мав наступати з південного сходу, Б. — з півдня. Оба відділи мали творити клин. К. мав обійти ворога лісом і загородити йому дорогу.

Тимчасом ворожа розвідка вийшла з села і приєдналася до частини, що стояла в лісі. Але про це ми незнали.

Після короткої наради командирі зібрали свої відділи і дали завдання чотовим і ройовим. Наступ мав початися о годині 14-ій.

Перший вирушив із своїм відділом К., що мав найбільш віддалений відтинок наступу. В годині 12-ій вирушили Громенко і Б. Маршрут Б. вів через присілки Загути, Нетребка, Рибне; Громенко просувався лісом і потоками.

Селяни зі сльозами в очах зустрічали повстанців. Вони провожали своїх месників на велику путь, віривши твердо в їхню перемогу.

Полудне. Сонце стояло високо і пражило золотистий лан хліба. Глибокими яругами, поміж збіжжям, використовуючи природне прикриття, мов ключ журавлів, просувалися тіні. Ніхто не відчував утоми, хоч була невиносима жара. По обличчях тонкими струмками спливав піт. Ось-ось настане хвилина, в якій ми зустрінемося з ворогом і відплатимо йому за кривди і знущання над народом. Хоч кожен знав, що може прийдеться згинути і на завжни попрощатися зі своїми друзями, однак це нікого не пригноблювало. Гордо, твердим кроком ми йшли вперед. Липневий вітер клонив до наших стіп жита. Всі мовчали. Лише часом по лінії приспішений запит: »Котра година?«

— Пів другої — відізвався хтось.

— Ох, ще довго! —

В годині 14-ій зупинилися на віддалі 400 метрів від села. Дві сотні розгорнулись у залізну лаву і бойовим ладом пішли вперед. Час від часу по лінії пересовуються з наказами зв'язкові.

— Вже видно село! — весело відізвався хтось.

Нараз у Делягівському лісі відізвались кулеметні серії. Мабуть командир К. »напоровся« на ворожу заставу.

— Бігом, вперед! — лунає наказ.

Мов леви скочили повстанці, щоб не дати ворогові часу зорієнтуватися і щоб несподівано вдарити на його зади.

Постріли не втихають. Відізвалося більше кулеметів. Ворог, розташувавшись у лісі на догідних позиціях, відкрив по нашій лаві сильний кулеметний вогонь.

— Стрибками, бігом вперед! Щадити муніцію! — Передається по нашій лінії наказ командира.

Ворог уже у віддалі п'ятьсот метрів. Під градом куль, стрибками, один за одним просуваються наші вперед.

В лісі бій не втихає. Ось і село! Воно немов завмерло. Хто не втік, той заховався від ворогів по льохах або криївках.

Щоб не дати нам опанувати села, ворог посилає одну чоту під командою поручника Х.

Громенко зорієнтувався і дав наказ:

— Праве крило вперед! Вдарити з флангу! —

Хлопці скочили миттю і зашахували ворога так, що він не міг рушитися ні взад, ні вперед. Вперед не можна було, бо шлях загороджував наш сильний вогонь, а позаду — чисте поле і до лісу далеко, відступати було неможливо. Ті, що пробували втікати в ліс, гинули від наших куль, або мусіли здаватися в полон. Так здався в полон поручник Х. з 14 вояками. Кількох із них були ранені. Командир дав наказ забрати ранених у село і дати їм медичну допомогу.

Розгорівся завзятий бій. Кількох наших ранених відіслано в село до санітарного пункту. Ворог попав у безвихідне становище. По першій невдачі, побачивши, що частина, яка пробувала вдертися в село, вже зліквідована, він знову старається прорвати середину нашої лінії. Але зазнав знову поразки. Сильним обстрілом наших кулеметів і крісових гранатометів, зліквідовано ворожий протинаступ. Частина втекла у ліси, а деякі зайняли оборонні становища у віддалі 30 м. від нашої лінії. Щоб скоро зліквідувати спротив ворога, командир середнього відтинка, Б., гукнув:

— Хлопці! Гранати! —

Вмить, мов грім з ясного неба, на ворожі становища впало кілька-десять гранат. Ворог відповів також гранатами, але вони нас не разили, бо наш вогонь не дав змоги ворогові піднести голів.

Наше праве крило, що вже було в лісі, почало обходити ворога. Він зорієнтувався, що йому грозить і на його задах почалося велике замішання. Під цільним обстрілом ворог відступив в глибину лісу, залишаючи на полі бою 48 вбитих; ранених забирав з собою.

Як опісля оповідали селяни Явірника Руського, крім 48 вбитими, ворог мав 55 легко ранених, яких по нашому відступі привезли до села, де й робили їм перев'язки. Як багато було тяжко ранених — невідомо, бо їх зразу відвозили до Бірчі.

В бою, що тривав дві години, наші відділи здобули багато зброї, муніції та інші військові трофеї. Наші втрати: 9 вбитих, між ними командир чоти, пор. Чайка і кільканадцять ранених. Відступаючи беремо в селі Явірник Руський кілька підвод. На них веземо із собою на збірний пункт до лісу всіх вбитих і ранених. Веземо також і полонених. В лісі всіх ранених розміщено по замаскованих санітарних криївках. Полоненим, після переслухання, тереновий про-

відник Старий, роздав літературу й відозви до польського війська і населення, а ввечорі на наказ Проводу відпущено їх додому. Кількох польських вояків, які виявили бажання вступити в ряди АК, відпроваджено до команди АК.

Від полонених ми довідались, що в бою проти нас були карний відділ КБВ і підстаршинська школа під командою полк. Виґнанського, большевицького вислужника, який вже від 1918 р. перебував в СССР. Тепер большевики вислали його до Польщі на коменданта полку. За акції проти українського населення його відзначено різними орденами.

Вночі відбулися похорони поляглих, друзів. Їх поховано у збірній могилі коло Волі Володзкої. У похоронах взяло участь українське населення, яке своєю присутністю щераз підтвердило свій кровний зв'язок з українськими повстанцями. Курінний капелян, о. Кадило, у супроводі хору відправив панахиду, після якої кожний командир відділу коротким, вояцьким словом прощав поляглих бійців, товаришів зброї а цілий курінь — »почестю крісом« вшанував їх пам'ять. Коли засипували могилу, хор відспівав »Ой, там під лісом, темним бором!..«

Після панахиди відділи розійшлись у свої оперативні терени.

В ОБОРОНІ УКРАЇНИ, ЩО БОРЕТЬСЯ

Звернення Закордонного Представництва

(УПС) — 30 травня ц. р. Закордонне Представництво Української Головної Визвольної Ради видало звернення до культурного світу »з приводу революційних заворушень, загрози міжнародньої безпеки й миру та кривавих переслідувань українського населення в Україні, зокрема на прикордонних теренах СССР, Польщі та Чехо-Словаччини«.

Згадане звернення було поширене і поширяється далі у вільних европейських і заокеанських державах. Його передано одночасно урядовим чинникам названих держав, як також політичним, громадським і культурним установам та діячам.

В зверненні Закордонне Представництво пригадує світові, що в наслідку другої світової війни, численні поневолені европейські народи відзискали свою повну державну незалежність і свободу. Але, з тих благодатей перемоги не скористав досі український нарід, хоч його вклад у спільну перемогу над гітлерівським займанцем був дуже великий. Сьогодні український нарід, подібно як і інші народи Сходу, поневолений диктаторським тоталітаризмом, що намагається його знищити. Тому й змушені українці продовжувати далі свою визвольну боротьбу, в якій вони не мають інших цілей, як ті, яких добилися інші культурні народи Заходу, тобто жити вільним і незалежним державним життям на власній землі. Як довго ота ціль боротьби українського народу не досягнена, українці, »будучи по своїй натурі глибоко демократичною і замилуваною в свободі суспільністю, рішуче протиставляться накиненій їм Москвою, монопартійній, тоталітарній, совєтській системі«.

Від трьох років, тобто від часу поворотного поневолення України, большевики ведуть політику посиленого винищування українського народу і кривавих розправ з його визвольною боротьбою, зокрема з УПА. Однак ця большевицька

практика не дала їм досі позитивного результату; їм не вдалося досі зламати сили українського народу і його повстанців. Однак тому, що останньо ця боротьба стала надто вже голосною, Москва вирішила зробити ще одну генеральну спробу завдати вирішальний удар Україні, притягаючи до того також своїх польських, чехословацьких і румунських сателітів. При тому йдеться большевикам ще й про те, щоб в цей спосіб закріпити свої позиції у відношенні до Заходу.

В цей спосіб доходить до договору трьох держав і до посиленого до крайніх меж терору тоталітарних сил проти українського населення. Відгуки оборонних дій українського населення і УПА проти таких насильств доходять до відома світу тільки в невеликій мірі і тільки з українських теренів з-поза УРСР.

В зв'язку з цим, »Закордонне Представництво УГВР стверджує, що у випадку цих подій, що проходять в Україні, а зокрема на сумежжі УРСР, Польщі і Чехо-Словаччини, маємо до діла не з »внутрішньою справою« трьох договірних тоталітарних режимів, але з важкою проблемою міжнародного характеру, яка мусить бути розглянена й поладнана в межах існуючого й обов'язуючого міжнародного права. Законні рямці для цього визначує єдино статут Об'єднаних Націй та їх Ради Безпеки«.

»Рівночасно Закордонне Представництво Української Головної Визвольної Ради стверджує, що ця кривава акція є разючим зламанням і букви, і духа статуту Об'єднаних Націй, який виключає одностороннє розліджування, устійнювання характеру, як теж ліквідацію того роду положень і з'явищ. Зокрема Закордонне Представництво Української Головної Визвольної Ради заперечує перед цілим цивілізованим світом право зацікавлених тоталітарних режимів бути єдиним суддею і екзекутором у цьому конфлікті«.

»В обличчі усього цивілізованого світу Закордонне Представництво УГВР протестує якнайрішучіше проти виконування над населенням України тієї кривавої масової масакри, яку, під претекстом поборювання »націоналізму«, »фашизму« і »колябораціонізму« проводиться з метою ліквідувати найбільш жорстокими засобами прямування українців до національно-державного визволення і самостійности. Зокрема Українська Головна Визвольна Рада протестує проти впроваджування воєнної апаратури, літаків, танків, карних експедицій, самосудів і масових знущань над мирним місцевим населенням, як засобів у полагоді цього конфлікту.«

»Вкінці Закордонне Представництво Української Головної Визвольної Ради якнайгостріше засуджує перед світом большевицькі знущання і розстріли ранених і полонених бійців УПА.«

»Закордонне Представництво УГВР звертається з гарячим закликом до людей доброї волі у всьому світі, до всіх, яким дорогі поняття свободи людини і народів, справедливости і гуманности, приєднатися до цього протесту.«

»Зокрема, Закордонне Представництво Української Головної Визвольної Ради звертається до гуманітарних та добродійних організацій усього світу, а зокрема до таких, які метою своєї діяльности ставлять охорону прав людини, щоб вони організували і виявили моральну та матеріяльну допомогу жертвам цього нелюдського, тиранського погрому.«

»Цивілізований світ не може стояти байдуже осторонь, коли в добі існування і діяння принципів та організації Об'єднаних Націй, без міжнародного вгляду й оцінки, без устійнення правди і слушности, без досліду і безстороннього справедливого суду, над цілою однією европейською територією відбувається одностороння кривава, нищівна, тоталітарна розправа.«

»В ім'я правди, гуманности й справедливости кличемо весь цивілізований світ зацікавитися і вглянути в трагічні події в Україні, щоб під моральним тиском прилюдної опінії усього світу примусити об'єднаних большевицьких червоних фашистів припинити негайно ці криваві знущання і криваві масакри.«

Звернення кінчається закликами:

»Жадаємо справедливости і волі для України! Жадаємо визнання права українського народу на свою соборну, самостійну, демократичну національну державу! Жадаємо побудови національно-державних і суспільних взаємин на Сході Европи на принципах свободи слова, свободи совісти, свободи від страху і свободи від злиднів! Вимагаємо негайно припинити пацифікації і масакри на землях України! Воля народам — воля людині!«

Звернення Комітету Антибольшевицького Бльоку Народів до народів антибольшевицького бльоку.

(УПС) — Пресове Бюро Комітету АБН переслало нам звернення Комітету, видане з приводу подій, що тепер проходять на українських землях.

Комітет АБН стверджує, що, незалежно від того, що

більше як два роки тому офіційно скінчилась друга світова війна, вона триває далі на землях поневолених тоталітаризмом народів. Її не в силі припинити ніякий ворожий терор. В зверненні читаємо: »І от, за два роки »миру«, наперекір брехливій пропаґанді, яка запевняла, що антибольшевицькі повстанці — це тільки маленька горстка безумців, приречених на загин, большевизм не тільки не зміг їх ліквідувати, але навпаки — повстанчий рух, що далі то все більше розростається, бо це є потужний рух спротиву цілих народних мас. Сьогодні, в третій рік після закінчення війни, існують і діють антибольшевицькі повстанські армії, в Україні, Польщі, Словаччині і інших країнах, де панує большевизм. Ці повстанські армії діють солідарно і скоординовано...«

»Особливо яскравим виявом цієї спільної боротьби народів АБН є повстанський революційний рух на українських землях, положених на совєтсько-польсько-чехословацькому пограниччі. Там діють західні відділи Української Повстанської Армії, цієї наймогутнішої повстанської армії поневолених народів, що на неї орієнтуються інші поневолені народи СССР, і яка, на західніх кордонах України стоїть у тривкій співпраці з польськими і словацькими повстанськими протибольшевицькими силами.«

Останньо в боях проти цієї армії згинув польський варшавський віцеміністер військових справ і це дало безпосередню спонуку большевикам заключити потрійний договір зі своїми західніми сателітами в справі поборювання українських повстанців. Таким чином створено бльок червоної реакції, в складі одної двохсотмільйонової імперії та двох опанованих большевизмом »великих« держав проти одної революційної повстанської армії одного народу АБН.«

В зв'язку з такою ситуацією, Комітет АБН стверджує: »Об'єднаний наступ сил червоної реакції на УПА є наступом на об'єднані сили революції і проґресу. Тому всі народи АБН не можуть бути байдужими до того, що відбувається нині на українських землях... Світ знає сьогодні про події в маленькій Греції, де платні большевицькі аґенти виступають під виглядом грецьких »партизанів«..., але в той же час світ, ніби глухий і сліпий, пропускає мимо своєї уваги події в Україні, Польщі і Словачині, де дійсні оборонці волі своїх народів стікають кров'ю в боротьбі проти большевицьких окупантів.«

Звренення кінчається постулятами та закликами: »В ці тяжкі, багаті на жертви дні, будьмо як ніколи, єдиними і со-

Звернення кінчається постулятами та закликами: »В ці ступи проти нашого спільного ворога — большевизму... Хай живуть самостійні, соборні, ні від кого незалежні держави народів АБН — на руїнах тюрми народів СССР і його васальних держав! Хай живе новий справедливий соціяльно-політичний лад в інтересах наших народних мас!«

Нота Генерального Секретаріяту Закордонних Справ УГВР до Голови Ради Безпеки Об'єднаних Націй.

Дня 30. травня 1947 р. Генеральний Секретар Закордонних Справ УГВР, п. Микола Лебедь вислав на руки Голови Ради Безпеки Об'єднаних Націй ноту такого змісту:

»До Голови Ради Безпеки Об'єднаних Націй.

Справа: Нагла нота з проханням негайної інтервенції в справі загрози світової безпеки й мира, створеної договором для спільного поборювання українських повстанців між урядами Союзу Совєтських Соціялістичних Республік, Польською Республікою і Чехословацькою Республікою.

Пане Голово!

Як уповноважений Генерального Секретаріяту Української Головної Визвольної Ради, підпольного національного уряду України, що керує визвольними змаганнями українського народу на українських землях, маю честь звернути Вашу увагу на наступне:

1. Дня 7. травня 1947 року міністер закордонних справ Польської Республіки п. Модзелєвскі зложив офіційну заяву свойого уряду перед комісією закордонних справ польського парляменту у Варшаві, в якій повідомив, що між урядами Польської Республіки, Союзу Совєтських Соціялістичних Республік та Чехословацької Республіки заключено договір в справі спільного поборювання українських повстанців силами повище названих договірних сторін.

2. Згаданий повище договір є завершенням і офіційним потвердженням факту насильного винищування українського народу і його оборонних сил, яке кожна з договірних сторін вела досі окремо на опанованих нею українських землях. На такий стан речей на теренах, заселених частиною українського народу, я мав нагоду вже вказувати компететним міжнароднім чинникам, зокрема моєю нотою з дня

26. листопада 1946 року, висланою до Голови Господарської і Соціяльної Ради Об'єднаних Націй. В тій ноті я просив прослідити стан на землях, заселених українським народом на захід від т. зв. лінії Керзона, тобто на теренах, що по другій світовій війні були, без узглядження волі тамошнього населення, на підставі договору між урядами Польської Республіки і Союзу Советських Соціялістичних Республік, підписаного дня 16. серпня 1945 р., влучені до польської держави. Я вказував тоді на насильне виселювання українців з тих теренів та предложив документи терору урядових частин польської армії і польської поліції над мирним українським населенням. Водночас я стверджував, що, незалежно від того, що виміна населення між урядом Польської Республіки, а т. зв. урядом Української Радянської Соціялістичної Республіки мала бути покінчена дня 30. червня 1946, далі тривало насильне виселювання українського населення.

3. Мені прикро ствердити, що терор польських військових і адміністраційних чинників триває безперервно далі. Це викликає оборонну акцію українського населення та оборонні дії Української Повстанської Армії, що хоронить українське населення. Подібний стан існує також на інших українських землях. Так отже, по двох роках від закінчення воєнних дій в Европі, Україна є тереном відкритих воєнних дій трьох договірних сторін проти українського мирного населення. Результатом тих дій є згаданий договір, що створює нормальний воєнний фронт в центрі Европи, а зокрема здовж і по обидвох боках т. зв. лінії Керзона та здовж і по обидвох боках чесько-словацько-польського, чесько-словацько-українського, українсько-мадярського та румунсько-українського кордонів. Згідно з останніми офіційними повідомленнями, що я їх одержую від Генерального Секретаріяту Української Головної Визвольної Ради, у винищувальних акціях проти українського народу приймають участь також мадярські та румунські військові та поліційні частини. В цей спосіб офіційно відкрито трьома державами фронт проти українського мирного населення та його оборонних сил, що в цей спосіб стали стороною в існуючому конфлікті. В обличчі такої неспровокованої агресії, українське населення під керівництвом Української Головної Визвольної Ради веде тепер розпучливу боротьбу в обороні своїх прав на існування та проти цілковитого знищення.

У зв'язку з таким розвитком подій стверджуємо, що:

1. Стан, що заіснував на українських землях в результаті другої світової війни, є суперечний з основними принципами про свободу народів і людини, на яких, згідно з Атлантійською Картою і Картою Об'єднаних Націй, що їх підписали також сиґнатарі потрійного договору проти Української Повстанської Армії, мав бути побудований повоєнний світ.

2. Заключений між урядами Союзу Совєтських Соціялістичних Республік, Польської Республіки та Чехословацької Республіки договір, суперечить принципам і статутові Об'єднаних Націй, бо

а) санкціонує насильство, як засіб для розв'язки проблеми міжнародного порядку та не відповідає обов'язуючим всіх членів Об'єднаних Націй нормам про ладнання спірних справ мирними засобами та неуживання насильства (глава I, абзац 3, 4 статуту ОН),

б) доводить до намагання одностороннього розв'язування поодинокими державами проблеми міжнародного характеру, як спір, про який в даному випадку йдеться, перестав бути з моментом заключення договору трьох держав внутрішньою справою тих держав і не підпадає під статтю 2, абзац 7, глава I статуту ОН,

в) покликаний до життя для цілей, що не є згідні з основними принципами Карти Об'єднаних Націй та не виповняє вимог міждержавних регіональних зговорень (глава VIII, стаття 52, абзац 1 і стаття 53, абзац 1 статуту ОН).

3. Названий договір творить загрозу світової безпеки, бо

а) уможливлює тривалу мілітарну пенетрацію одної великодержави на теренах інших договірних сторін,

б) створює основи для того, щоб у випадку послаблення свободолюбних демократичних сил, що борються, згідно з Атлантійською Картою, за відзискання своєї повної державної незалежности, розросталися тоталітарні насильницькі системи, що в своєму намаганні поневолити інші народи прямують до нарушення сучасного мира.

В обличчі ситуації, що створює загрозу для світового мира, прошу, щоб Рада Безпеки, згідно зі статутом Об'єднаних Націй (глава VI, стаття 34 і глава VII, статя 39):

1. Зарядила негайну провірку ситуації, витвореної на українських землях, для ствердження, що договір трьох держав — Союзу Совєтських Соціялістичних Республік, Польської Республіки та Чехословацької Республіки і ви-

кликані ними дії, є незгідні з принципами Об'єднаних Націй та для ствердження, наскільки продовжування існуючого збройного конфлікту на українських землях творить загрозу мира і світової безпеки.

3. Вимагала від договірних сторін потрійного порозуміння, що є членами Об'єднаних Націй, щоб вони заперестали негайно всяких мілітарних та винищувальних дій на згаданих теренах аж до винесення в тій справі оцінки й рішення Ради Безпеки.

Водночас, іменем Генерального Секретаріяту Української Головної Визвольної Ради, якому підпорядкована Українська Повстанська Армія, декляруюю нашу готовість узгіднити наші дії з рішенням в тій справі компетентних органів Об'єднаних Націй, що по засягненні опінії всіх заінтересованих сторін, зокрема умандатованих представників Української Головної Визвольної Ради, винесуть постанови в справі з'ясованого конфлікту.«

Письма Генерального Секретаря Закордонних Справ УГВР до Президента Сполучених Штатів та Прем'єра Великої Британії

(УПС) — Генеральний Секретар Закордонних Справ УГВР п. Микола Лебедь вислав дня 30. травня ц. р. до урядів Великої Брітанії, Сполучених Штатів і інших урядів держав Заходу відписи ноти до Голови Ради Безпеки Об'єднаних Націй та супровідні письма з проханням про піддержку української справи на форумі ОН. В письмі, адресованому на руки п. Гаррі Трумена, читаємо, м. ін.:

»Будучи глибоко переконаним, що Ви робите все, що Вам можливо для того, щоб забезпечити мир в повоєнному світі, я осмілююсь звернути Вашу увагу на залучену пильну ноту до Голови Ради Безпеки ОН, в якій я висловлюю моє щире й обосноване переконання, що мир є загрожений через події, що тепер мають місце в Україні, а спеціяльно в її західніх областях та прошу про розслідження витвореної ситуації.«

З'ясовуючи коротко сучасний стан в Україні і підкреслюючи одночасно великий вклад українського народу в спільну боротьбу за розвал гітлерівської тиранії, Генеральний Секретар пише:

»І коли кажеться, що остання війна велась за те, щоб забезпечити принципи Атлантійської Карти, я мушу сказати, що в жадній частині світу ці принципи, як і принципи

декларації про Чотири Свободи, не мають кращої нагоди бути здійсненими, як власне в Україні. Тому панування,терору й сили Совєтів над мільйонами українців вимагає ревізії сучасного порядку в Центральній і Східній Европі, якщо тривкий мир має бути осягнений в цій частині світу.«

Стверджуючи, що розгромлення большевиками сучасних визвольних дій українського народу відкрило б большевикам широкі можливості наступу на Захід, і покликуючись на становище президента Трумена, яке він зайняв в дні 12. березня ц. р., коли то засудив всяке насильство озброєної меншости над безборонною більшістю, Генеральний Секретар кінчить свойого листа проханням до Г. Трумена »доручити урядові Сполучених Штатів підтримку нашої справи перед Радою Безпеки на те, щоб забезпечити мир і безпеку в повоєнній Східній Еворпі«.

В аналогіному письмі до п. Етлі Генеральний Секретар з'ясовує сучасну ситуацію українського народу та значення його визвольної боротьби для цілого світу, а зокрема для Европи, і в підсумках пише:

»Це є мотиви, які заставили мене звернутися з проханням про піддержку на терені Ради Безпеки нашої слушної справи до Вас, Ексцеленціє, як керівника політики того народу, що стояв завжди на стороні великих ідеалів свободи людства. Міжнародній характер української проблеми в сучасний момент і ці важкі хвилини, що їх в обороні людства перед тоталітарним знищенням переживає Україна, повинні заставити всі демократичні народи Заходу до інтервенції в тій справі, від якої у великій мірі залежить не тільки питання дальшого мира в Европі, але також питання того, чи в найближчому часі европейські народи будуть вільними, чи втратять свою волю«.

Письмо кінчається проханням підтримати українську ноту на форумі Об'єднаних Націй.

Акція Громадського Комітету Оборони Людських Прав Українського Народу

(УПС) — Громадський Комітет Оборони Людських Прав Українського Народу вислав на адресу державних мужів світу меморандум у справі подій на українських землях з проханням розглянути українську проблему на пленумі Об'єднених Націй. Письмо підписане 30 тисячами українських гормадян і членами Комітету.

»Ми просимо, — читаємо в меморандумі, — поставити справу винищування демократичних сил в Україні спільною акією уряду СССР, Польської і Чехословацької Республік під розгляд пленуму Об'єднаних Націй. Згадана спільна акція підтверджує, що українська проблема являється міжнародньою проблемою, а не внутрішньою справою заінтересованих держав. В цих велетенських змаганнях, — читаємо там же, — які відбувалися на сході Европи, український нарід сподівався, що у висліді цієї війни будуть здійснені основні національні і людські права в змислі Атлянтійської Карти. Ці сподівання були скріплені прийнятим зобов'язанням урядами Сполучених Держав, Великої Брітанії і Совєтських Соціялістичних Республік на конференції в Ялті, що в країнах, освободжених від гітлерівського режиму, буде запроваджений демократичний лад.«

Уряд СССР брутально зламав прийняте зобов'язання про збереження демократичного ладу, прав людини і народів. Визвольна боротьба українського народу проти нового поневолення і диктатури скріплює теж визвольні рухи інших народів, що опинились за залізною заслоною. Це було властивою причиною заключення договору, який являє собою чергове звено у наступі большевизму проти Середньої Европи.

Меморандум стверджує, що цей наступ СССР і його сателітів проти свободолюбних народів Східньої й Середньої Европи є загрозою миру і світової безпеки. В пограничних теренах СССР, Польщі, Чехословаччини, Угорщини і Румунії створився воєнний фронт і ведуться нормальні військові дії. »В обличчі такої ситуації Громадський Комітет Оборони Людських Прав Українського Народу від імени 45-мільйонового українського народу просить:

1. Вплинути на держави, які заключили договір для поборювання Української Повстанської Армії, щоб вони заперестали дальші військові дії проти українського населення.

2. Предложити пленуму Об'єднаних Націй проєкт прослідження спору, який постав між українським населенням і урядами СССР, Польської та Чехословацької Республік.

3. Подати пропозицію, щоб аж до вирішення спору передати відносний терен органам Об'єднаних Націй під контролю і нагляд.

4. В обличчі того, що Українська Повстанська Армія бореться за здійснення ідей, які лягли в основу Атлянтійської Карти і Організації Об'єднаних Націй, визнати її як рівно-

рядного партнера в змислі обов'язуючих міжнародніх постанов.«

Політична плятформа Організації Оборони Чотирьх Свобід України

(УПС) — Як відомо, в США діє від двох років Організація Оборони Чотирьох Свобід України, яка, м. ін., веде широко закроєну акцію в напрямі ознайомлення українських і чужинецьких кіл за океаном з визвольною боротьбою українського народу на рідних землях. Органом Організації є »Вісник«, що появляється в Нью Йорку. 30. серпня ц. р. відбудеться за постановою Головної Управи Організації Загальний З'їзд, на який запрошено представників українських національних організацій в США, »щоб разом з ними провірити головні ідеологічні засади Організації, і її програму праці і разом накреслити подрібний плян дальшої праці«. (»Вісник« ч. 4).

У зв'язку із Зїздом Організація подала до відома свою плятформу, де викладено головні засади організації, її ціль та завдання.

Для інформації нашого громадянства на еміґрації подаємо в скороченні текст плятформи ООЧСУ:

»Наші головні засади:

1) Як ми вже раніше кількакратно зазначували, ми є всеціло американською Організацією, зложеною з українців та осіб українського походження, що вороже відносяться до всякої суспільної диктатури, зокрема комуністичної, яка в теперішню пору є не лише найжахливішим ворогом українського народу, але є також поважною загрозою для Америки і її традиційного демократичного устрою. Тому нашим найголовнішим завданням є тут, на американському ґрунті, серед нашого середовища, поборювати всіми легальними засобами комунізм і рятувати наших людей від цієї сучасної суспільно-політичної недуги.

3) Уважаємо, що український нарід повинен бути вільнгй від всіх чужинецьких окупацій... Відірвання України від Росії матиме додатній вплив також на успокоєння цілого світу, бо віковічний російський імпреіялізм в той спосіб раз назавжди матиме підкопане коріння.

4) Тому наша Організація підтримуватиме боортьбу українського народу за його самостійність, як теж підтримуватиме всі інші акції, свої й чужі, які прямували б до цього.

Наші внутрішні завдання.

Всі ми знаємо, що українські еміґраційні центри, партії і організації переживають сьогодні глибоку кризу. Майже всі вони є пересварені з собою, чи ідеологічно роз'єднані. Це роз'єднання... підкопує повагу українського народу та його політичних аспірацій. Супроти цього одною з головних засад є прямувати до справжнього об'єднання українських політичних сил...

Перш усього вважаємо за передумову хоч би найменшого успіху в нашому політичному об'єнанні, що треба нам всім прийняти засаду примату ідеї над особою...

Примінюючи цю засаду в практичному житті, заявляємо, що ми не піддержуємо ні в краю, ні тут, осіб, тільки ті цілі і ті завдання, які дані особи в теперішню пору переводять, а які ми уважаємо за правильні.

Наші конкретні ідеї.

Ми віримо, що найбільше користи для визвольних змагань України поза її границями можна буде осягнути лише тоді, коли наші політичні центри будуть свою роботу спирати на потребах краю і коли в імені України будуть говорити люди, яких уповажнює до цього край. Бо український нарід у львиній частині мусить сам рахувати на власні сили і сам боротись. Найкращу поміч йому можна подати лише через ті його рідні сили, які самі борються. Завданням усіх, що бажають волі України, є скріплювати сили морально і фізично...

Маючи на увазі сказане, вважаємо за дуже відрадне явище створення на українських територіх збройної сили України у формі Української Повстанської Армії, як теж створення політичного правління у формі Української Головної Визвольної Ради... Тими вчинками український нарід задемонстрував свій політичний розум і свою політичну зрілість. Це був одинокий правильний шлях, яким український нарід в тих важких часах міг іти. І цей вчинок повинні цілою силою піддержати всі наші політичні угрупування, що бажають волі України...«

З ПРЕСИ

БОЇ З ВІДДІЛАМИ УПА, ЩО РЕЙДУЮТЬ У СЛОВАЧЧИНІ

РЕЙДИ УПА

(Від власного кореспондента)

(УПС) — Відень. На терен Австрії прибуло в останніх днях кілька гурп УПА. Вони переходили чехословацько-австрійський кордон на північний схід від Відня у п'яти місцях і в двох на північ від Лінцу. Після засягнення інформацій і закуплення харчів, вони вернулись на терен Чехословаччини. На терені Австрії є тільки одна невелика група УПА.

Всі ці відділи, що переходили кордон, належать до лемківських частин УПА. Одна група переходить рейдом на південь, а головна частина рейдуючих відділів вертається через Чехію і Моравію в Карпати на Україну. Дві сотні з цієї гурпи розбились на невеличкі відділи і вони переходять на терен Австрії і Німеччини.

Біля Ружомберґу (Словаччина) частини УПА розбили чеську старшинську школу, яку вислано для поборювання українських повстанців. В бою полягло дуже багато чеських вояків. Їх перевезено до Чехії і влаштовано величаві похорони.

БОЇ В СЛОВАЧЧИНІ

»Зальцбурґер Нахріхтен« ч. 147 подають повідомлення про бої в Словаччині.

»Згідно з розпорядком поліційних властей, впроваджено в 11-и округах східньої Словаччини винятковий стан у зв'язку із зростаючою діяльністю банд. До прийнятих запобіжних засобів належить впровадження поліційної години і заборона мешканцям виходити з домів на випадок бою між чеськими поліційними і військовими частинами та повстанцями.«

»Під бандами, — пише згадана газета, — треба розуміти антикомуністичних партизанів, які під натиском польських і совєтських військ відступили з тамтих теренів на Словач-

чину. За неофіційними повідомленнями партизани є дуже добре озброєні і навіть розпоряджають артилерією і танками. Між ними треба розрізняти польські, українські і словацькі частини, як теж частини, складені з бувших німецьких військовополонених.«

Австрійська газета »Демократішер Фольксблят« ч. 146, звідомляючи про появу партизанських збройних частин на Словаччині, пише:

»Сильні військові і поліційні з'єднання (йдеться про чехословацькі збройні сили — прим. Д. З.) розпочали у високих Татрах бої із озброєними бандами, яких витиснуто туди з Польщі в наслідок спільної польсько-совєтської акції і які вже появилися у середній Словаччині.«

Те ж саме про появу партизанів у середній Словаччині подає »Зальцбурґер Таґблят« ч. 146:

»Як повідомляють з середньої Словаччини, сильні армійські і поліційні з'єднання (чехословацькі — прим. Д. З.) вступили в бої з бандами т. зв. бандерівців, що перейшли туди з Польщі. Ці банди витиснені на південнь у ході спільної польсько-совєтської акції і появились тепер у середньословацьких горах, правдоподібно, з наміром пробратись до Австрії.«

— »Згідно з урядовими чехословацькими повідомленнями численні озброєні групи українських партизанів, переслідуваних польськими відділами, перейшли в останньому часі з Польщі до Чехословаччини, Ці групи, які, згідно з офіційним комунікатом, складаються з українських »фашистів« і »злочинців«, є поборювані на чехословацькому терені. В боях у Чехословаччині досі загинуло або було взятих в полон 140 українських партизанів. З чехословацького боку було 12 вбитих і 25 ранених. Розпорошені групи, які ще пересуваються на чехословацькому терені, є оточені і стоять безпосередньо перед »ліквідацією«. Чехословацький комунікат стверджує, що українських партизанів підтримують певні кола на Словаччині.«

»Базлер Нахріхтен« ч. 342.

БОЇ УПА З ЧЕХОСЛОВАЦЬКИМИ ВІДДІЛАМИ В СВІТЛІ ФРАНЦУЗЬКОЇ ПРЕСИ

(УПС) — Паризький »Фіґаро« з 21. 8. ц. р. пише:

»Організованим бандам людей, що одягнуті в старі німецькі, польські, російські і чеські уніформи, вдалося перейти границю, створену чеською дивізією у північно-схід-

ній Словачині та розпорошитися на Моравії. При тому вбито і ранено 38 чеських вояків.«

»Кромба« за 14/15. серпня ц. р. повідомляє з Словаччини про зростаючу там ірреденту. Газета пише: »В 1946 році нас запевнювали, що польсько-українські бандерівські банди вже розбиті. Рік пізніше малий щоденний звіт празького уряду в англійській мові знову повідомляє про масову появу бандитів. І ось до того ми довідуємося, що ще вчора вони напали та пограбували село Злата Іда, 10 км. від Кошиць, при чому було 13 вбитих у рядах поліції і армії«. Далі газета відмічує протибольшевицьке наставлення партизанів.

СЛОВАЦЬКІ ПАРТИЗАНИ ПРОТИ УПА

(УПС) — »Зальцбурґер Нахріхтен« ч. 189 повідомляють з Праги про бій відділу УПА з чеською поліцією у селі Єстрабіце на Моравії.

»В неділю ніччю (17 серпня ц. р. — прим. УПС) напав на село Єстрабіце в Моравії відділ »бандерівців«. Прийшло до перестрілки, при чому на допомогу селові стягнуто поліційні сили з довколишніх місцевостей. Залишаючи одного полоненого, напасники врешті відійшли.«

З Братіслави повідомляють, що на конференції словацьких партизанів ухвалено взяти участь в поборюванні »бандерівців«, які ще досі діють в поодиноких частинах Словаччини. Ці словацькі партизани брали тому три роки участь у повстанні проти німців.«

Частини УПА просуваються в напрямі австрійського кордону.

(УПС) — »Тіролер Таґесцайтунґ« ч. 189 пише: »Бандерівські банди«, які нападали і плюндрували в Польщі, Чехії і Моравії цілі місцевості, намагаються, як говорять в Празі, пробитися до Баварії і Австрії. Братіславське радіо повідомляє, що банди складаються з українців, бувших німецьких СС, бувших польських старшин і різних інших елементів.

Ґро банд просунулося від часу нападу на Словаччину на віддаль 450 кілометрів і шириною фронту в 50 кілометрів. Віддаль від австрійського кордону становить вже тільки більш-менш 20 км. Чехословацькі поліційні відділи, здається, не мають змоги перешкодити перемаршові банд.«

Як вказує термінологія і характер вістки, вона взята з большевицьких джерел.

ПЛЯНУВАННЯ ЧИСТКИ В СЛОВАЧЧИНІ

У зв'язку з діями частин Української Повстанської Армії на терені Словаччини і Моравії і деякою допомогою, яку словацьке населення дає українським повстанцям, в Чехословаччині запляновано велику внутрішню політичну чистку. Словацькі комуністичні партизани підготовляють акцію, яка має за ціль, крім боротьби з українськими повстанцями, також переведення політичної чистки в Словаччині. В цей спосіб є в пляні зліквідувати в Словаччині ті партії і політичні чинники, які стоять на перешкоді комунізації Словаччини. Комуністична чистка і хвиля ґляйхшальтації, яка останньо пронеслась в Угорщині, буде тим самим, поширена теж і на Словаччині.

Як повідомляє чехословацьке інформаційне бюро, у чеського прем'єр-міністра Ґотвальда з'явилась репрезентація союзу колишніх словацьких партизанів з заявою про те, що ціллю Української Повстанської Армії є викликати неспокій в Словаччині і перешкодити консолідації Словаччини та піддержати в цей спосіб реакційні ворожі словацькі елементи. Є познаки, — твердила репрезентація, — що УПА має підтримку в кол. членів словацької народньої партії і ґвардії Глінки, яка продовжує свою діяльність у підпіллі. Союз колишніх партизанів заявив свою готовість сформувати збройні одиниці і взяти участь у звільненні країни від УПА.

У зв'язку з цією заявою представників союзу кол. партизанів, прем'єр-міністер Ґотвальд заявив, що їхні бажання будуть розглянені на засіданнях уряду, і підтвердив, що фактично на важних становищах в публічному житті сучасної Словаччини перебуває багато членів колишньої партії Глінки. Не йдеться, — твердив Ґоттвальд, — про поодиноких заговірників, але про значне число людей, які раніше були стовпами опори для уряду Тіса, а тепер втиснулись до адміністрації. Сучасне становище в Словаччині, — заявив, Ґоттвальд, — через появу повстанських частин погіршилось.

Свою готовість співпрацювати у поборюванні партизанів представники союзу колишніх партизанів зголосили теж у шефа генерального штабу ген. Бочека.

На великому зібранні кол. партизанів, що відбулось у Братиславі, комуністи знову заатакували словацькі реакційні кола«, які активно помагають українським повстан-

ським частинам. Зібрання комуністичних партизанів заявилося за конечністю чистки на Словаччині.

»Зальцбурґер Нахріхтен« ч. 192.

БОРОТЬБА ТРИВАЄ

Наш кореспондент повідомляє з Кракова: »Я мав нагоду говорити з одним учасником оборонних дій УПА-Захід і він подав мені наступні дані до ситуації: Незалежно від посиленого наступу польських і большевицьких частин на відділи УПА, їхні намагання завдати нам вирішальний удар не мали успіху. Це, однак, не зміняє факту, що сучасний натиск ворога на наші відділи є дуже сильний. Сила ворога є передусім у його доброму вивінуванні, тоді, коли основу сили УПА творить передусім безприкладний героїзм бійців і командирів та повна підтримка населення. Останньо вислано проти УПА відділи, зложені з польських комуністів із Шлеська і східньої Галичини. Ними проводили старшини советської армії, вдягнені в польські однострої. Дуже активну участь у поборюванні УПА приймав т. зв. »батальйон сьмерці« Міхальского та після смерти ген. Сверчевского — »ґвардія Сверчевского«.

Далі мій співрозмовець подав, що бої точаться не тільки на західньо-українських землях, але також на осередніх, а навіть на східніх, хоч тут вони мають менші масштаби. Помітна визвольна боротьба проходить також на південно-східніх українських землях, головно на тих теренах, що в час минулої війни були загарбані румунами.

Співрозмовець підкреслював факт об'єднання українського народу в боротьбі під керівництвом УГВР і звертав увагу на конечність спільної акції всіх українців закордоном, зокрема за океаном, в обороні України.«

УПС., ч. 35 з 5. 7 1947

ПОЛЬСЬКО-БОЛЬШЕВИЦЬКИЙ ТЕРОР НА ЗАХІД ВІД ЛІНІЇ КЕРСОНА

(УПС) — Перемишль. (Від власного кореспондента). Невдачі поважні втрати в польсько-большевицькій офензиві проти УПА-Захід на провесні ц. р., і врешті смерть ген. Сверчевского довели поляків до скаженини. Ми вже повідомляли про ліквідацію решток греко-католицького духовенства у Перемишлі першого дня нашого Великодня. Сьо-

годні можемо без сумніву ствердити, що цей брутальний акт у церкві на Засянні був початком широкозакроєної акції ліквідації решток українства в Перемишлі.

Ще й досі гуляють по місті боївки ППР, які в білий день нападають на вулиці на поодиноких українських громадян, побивають їх, або, напр., демолюють мешкання. Жертвою такого нападу впав дім гімназійного професора М. Федевича (при вул. Коперника), якого враз з дружиною примушено до втечі в одній одежі. Велике враження на всіх мешканців міста, і то не тільки українців, викликало арештування відомого адвоката д-ра Черлучакевича; його дружина залишилась сама, хоч вона вже довгий час важко хворіє. Деякі багатші українці, а головно купці, втікають на захід.

Останньо польська влада приступила до остаточного виселення всіх українських і мішаних родин з Перемишля в глибину Прусії. Спеціяльна переселенча комісія урядує в Переворську, куди звозять на вантажних машинах мешканців Перемишля, Сянока, Ярослава і Синяви. Нашим виселенцям дозволяють забрати з собою лише невеликі ручні клунки; всі меблі та інше хатнє устаткування мусить залишитися на місці. Ясно, що при цьому виселенні дуже часто приходить до нелюдських знущань над жертвами, і це без огляду на стать чи вік. Виселенців інтернують під голим небом на передмістях Перевоська, де вони, при відсутності самих елементарних гігієнічних устаткувань, тижнями чекають на дальший транспорт.

Рівночасно польсько-большевицькі власті проводять на цьому терені гостру чистку так серед патріотичних польських кругів, як теж серед членів МО і ППР. (МО, це т. зв. »міліця обивательска«, а ППР — польська партія робітнича — большевицька прибудівка, — прим. УПС). Перших підозрівають у піддержці польського підпілля, а це сьогодні на цьому терені є рівнозначне із співпрацею з УПА. Зате МО і ППР сьогодні здеморалізовані. В часі цієї чистки дотеперішнього перемиського старосту ПП-івця усунено з його посту, після чого він пропав без сліду.

Перемишль сьогодні світить пустками, на вулиці і по брудних корчмах шляються майже безперервно підпиті вояки ВП та інших польських формацій. Ніхто там сьогодні непевний за те, що станеться з ним в наступній годині. Через те в самому місті панує незвичайно напружена атмосфера. Поширюються недуги, головно тиф та червінка, а рівночасно відчувається цілковитий брак не лише деяких

ліків, але навіть бандажного матеріялу. Харчова ситуація є дуже важка, тимбільше, що »злоти« з дня на день тратить на вартості. Для прикладу подаємо, що можна там купити за одного доляра (1300-1500 зл.): 1 дол. — 2 кг масла або 6 кг цукру, або 10 кг муки.«

ЯК ВІДБУВАЛОСЯ ПЕРЕСЕЛЕННЯ З ЛЕМКІВЩИНИ

(УПС) — Українська Пресова Служба отримала ширше звідомлення про те, як відбувалося в 1946 році переселення з Лемківщини. Наш кореспондент пише:

»Українське населення, що замешкувало терени Лемківщини, з розвалом гітлерівської Німеччини і з приходом совєтської армії опинилось під пануванням новоствореної большевиками »демократичної Польщі«. З того часу польська червона влада почала провадити гострий протиукраїнський курс. Польські поліційні і військові з'єднання дуже часто грабили українське населення. У грабежі українського майна, крім військових відділів, брало теж участь і польське цивільне населення, яке в цей час було ворожо наставлене супроти українців. Поляки робили дуже часто наїзди на українські села, били селян, грабили й арештували. Для оборони населення на терени Лемківщини прийшли відділи УПА. Від самого початку населення Лемківщини поставилось до відділів УПА дуже прихильно. Обороняючи Лемківщину перед терором, УПА проганяла з сіл і містечок банди червоного польського війська. Молодь Лемківщини, бачучи, що УПА бореться за справедливість, лад і порядок, почала масово вступати в лави УПА. В недовгому часі, після закінчення вишколу, молодь Лемківщини в рядах УПА мала змогу із зброєю в руках боронити своїх батьків перед грабежом і знущаннями банд червоної Польщі. Це був рік 1945-ий. Терени Лемківщини були вповні опановані українськими повстанцями. Тут і там чути було клекіт кулеметів і видно було, як горіли селянські хати. Це Лемківщина повстала проти насилля і терору. Дуже широко і голосно розписалась про це червона польська преса. Кожного дня приносила вона вістки про втрати »Войска Польскеґо в вальце з бандеровцамі«. Надійшла зима 1945 року. Відділи УПА прогнали ворога, який раніше займав осередки: Тісна, Волковия, Ветлина, Воля Міхова, Лупків, Команча, Гічва, Загочевя, Яселко і багато інших. Селянство змогло якийсь час легше віддихнути. За свої перемоги над червоними — УПА

зустрічає з боку населення пошану та любов. Протягом всього часу УПА веде дальше жорстоку боротьбу.

Польські військові чинники раз-у-раз кидають у бій нові полки, спецгрупи та різні »батальйони сьмерці«. Одначе всі вони занають поважних втрат у боях з УПА. Треба відмітити, що польське військо в 50% було прихильно наставлене до УПА і не хотіло зводити з УПА боїв.

Весна 1946 року. Між населенням кружляють тривожні вістки, що має відбутись поновлення переселенчої акції, яка вже була започаткована осінню 1945 року. В кінці лютого 1946 року на Лемківщину — в Сяніцьку округу прибуває велика кількість польського війська. В районах цієї округи перебувають т. зв. переселенчі комісії. Їх завданням було приймати всіх, хто добровільно голосився на виїзд до СССР. Бо переселення відбувалось, за словами польсько-большевицької преси, добровільно. Населення дуже затривожене. Одначе воно вирішує ставити спротив. Усі речі, які не були потрібні в цю пору для користування, селяни закопують. Жінки печуть хліб і сушать сухарі. Серед населення йде підготовка до втечі. Одні втікають у ліси, інші виїжджають у села, де вже перейшло переселення. Ніхто не хоче добровільно покидати рідну землю.

В тому часі польсько-большевицькі частини роблять підготовку до виселення. Групами в числі 200-300 вояків закватировуються по селах, розшукуючи при тому за відділами УПА. Першим тереном переселенчої акції стають українські села, положені на захід від Сянока. Це діється в місяці квітні. З початком травня 1946 р. виселенням охоплено села околиць Ліська і Балигорода. Розлючені і повні ненависти до українців польсько-большевицькі відділи числом по 500 вояків і більше оточують села. Заставши когонебудь в хаті, виганяють його та примушують опустити село і виїздити до СССР. В цей час по селах чути було лише плач дітей і крик матерей. Польські вояки також грабують селян — стріляють курей, забирають худобу, збіжжя і інші речі. Нагадуються часи татарського лихоліття. Пограбованих, побитих до непритомности селян вкидають червоні бандити на вози і везуть »добровільно« до найближчих залізничних станцій. Дорогою селяни виривалися з вагонів і ночами вертались до рідних осель. Тут вони з рештками майна хоронилися по лісах. Переходячи лісистим тереном, можна було тоді завважити тут і там маленькі палаючі вогнища, при яких селяни готовили собі їжу.

Відділи УПА часто атакували польсько-большевицькі банди, які гонили перед собою, наче отару овець, українських селян. В часі таких атак населення розбігалося в різні сторони і дякувало Всевишньому за те, що УПА звільнила його з польсько-большевицького ясиру.

Польсько-большевицькі частини, розлючені опором населення, ночами та днями, мов скажені пси, ходили по терені, шукаючи за втікачами і українськими повстанцями. В боях з УПА зазнавали дошкульних втрат. В обороні життя і батьківської землі тисячі українців з Лемківщини поповняло ряди УПА. Перед кожним рядовиком і командиром УПА було поставлено велике завдання. Землю Лемківщини, зрошену потом і кров'ю наших предків, ворог відбирає. В боротьбі за неї зводять частини Української Повстанської Армії криваві бої. Слідами героїв-лицарів, що впали, ступає в дальшому поході УПА, у боротьбі за здійснення бажань українського народу, за перемогу над большевизмом.«

Польсько-українські бої

»Ноє Цайтунґ« ч. 53 подає таке повідомлення аґентства АП:

»Як офіційно подають, польські відділи безпеки при підтримці частин реґулярної армії борються в районах Любліна і Кракова, як також у чеських і російських прикордонних теренах проти шістьох великих груп українських націоналістів. Українці, що мають свої сховища в розтяглих лісах, озброєні в кулемети і важкі гармати. Досі мало бути 22 тисячі українців вбитих, ранених або взятих у полон. Польські відділи твердять, що українців підтримують рештки колишніх польських фашистівських підпільних організацій. Для скорого покінчення боїв зажадали допомоги Чехословаччини і Росії.«

Згинув польський літун

(УПС) -- Варшава. »Народовец« з 8. 7. ц. р. повідомляє з Варшави, що в боях проти УПА згинув польський подпоручник літунства, Ян Дзеньовскі. Його літак був обстріляний успішно українськими повстанцями. Пільот зумів ще вернутися сильно пошкодженим літаком на летовище.

Судять членів УПА

(УПС) — Швайцарська газета »Фатерлянд« ч. 169 подає за аґентством »Ройтер«, що польський військовий суд у Ря-

шеві засудив 32 членів »Української Самостійницької Армії« (читай: Повстанської — прим. УПС) на кару смерти за спробу захоплення влади у південно-східній частині Ряшівщини. »Українська Самостійницька Армія«, — подає згадана газета за повідомленням з Варшави, — це »антикомуністична і антисемітська (?! — прим. УПС) організація, яка має свої сховища в лісах і горах південної Польщі.«

Засудили комендантку УПА

(УПС) — Варшавське радіо повідомило, що польський військовий трибунал у Варшаві засудив на кару смерти Любомиру Богачевську, яка командувала одним з військових з'єднань Української Повстанської Армії. Згідно з актом обвинувачення вона вдержувала також й зв'язки з українськими тайними організаціями в Чехословаччині. Помічницю Любомири Богачевської, Зиновію Дацко, засуджено на 15 років в'язниці.«

Повстанські бої в Бесарабії

»Букарешт. Урядові звідомлення стверджують існування партизанських груп на теренах між Прутом, Дністром і Дунаєм. Ці протикомуністичні групи, що постійно зростають на силі, створюють трудноці у різних ділянках публічного життя і проникають через Дністер до Тирасполя та Одеси. Для поборювання партизанів, що виступають у малих частинах, уживають совєтської армії.«

»Зальцбурґер Цайтунґ«, 21. 6. 1947.

Збройний мир

»У зв'язку з сучасною ситуацією треба ствердити, що напруження в світі багато сильніше, чим у критичній хвилині перед вибухом другої світової війни.

На широких просторах землі панують відкриті чи замасковані такі відносини, що їх можна назвати тільки війною..

В ряді країн відбуваються бої і ведеться нормальна війна. В Европі Балкани разом з Грецією вповні виправдують твердження про »бочку з порохом«. Від Балтійського моря аж до Адрії, від Кракова і Братіслави по Акерман над Чорним морем у боях стоять цілі дивізії і армії повстанців й реґулярних військ, де використовується модерна важка і легка зброя. Чи-ж неможна твердити, що в такій ситуації мир викликав війну?«

«Зальцбурґер Нахріхтен« ч. 171.

Народи Юґославії в боротьбі за волю

»Достовірні звідомлення з царства Тіто повчають, що сьогодні, два роки після побудови »Федеративної Народної Республіки«, опозиція є сильніша і краще організована, як колинебудь раніше. Партизани, що називають себе »хрестоносцями« та ведуть нещадну боротьбу в горах Боснії і Дальматії проти збройних сил Тіто, є середовищем, що бореться за звільнення Юґославії від большевизму і побудову справжньої демокартії. Їхнім командиром є генерал Крсто Поповіч. Після розстріляння генерала Міхайловіча він командує усіми протибольшевицькими повстанцями. Подібно як Міхайлович він боровся раніше за незалежність своєї батьківщини Монтенеґро проти окупантів. Тепер він спільно з »мачківцями« (прихильниками Мачека, що оперують в Хорватії і Словенії) та »палошевичівцями« (партизани генерала Палошевича, що діють в Боснії і Герцеґовині), утруднює життя комуністам. Однак, крім цих трьох повстанських організацій, що діють під об'єднаною командою генерала Крсто Поповіча, опозиція може рахувати теж на демократичну партію Ґроля, до якої належить весь інтелектуальний світ Юґославії, яка однак має також дуже багато прихильників серед буржуазних верств і є сильною зокрема, в Загребі. Спільна назва »хрестоносців« об'єднує всіх і в селі і в місті, повстанців і інтелектуалів, урядовців і селян.

Одна велика римська газета повідомляла недавно про очайдушні збройні виступи різних підпільних груп, що контролюють великі простори, видають щоденний бюлетень та користуються симпатіями високопоставлених особистостей, кажуть, що навіть членів уряду. Під час одного сміливого наскоку між Подгоріце і Четтінє 8. липня 1946 »хрестоносцям« малощо не вдалося зліквідувати Тіта. Там відбувся завзятий бій, в часі якого Тіто був поважно ранений. В дійсності, після атентату, продовж двох місяців Тіто ніде не показувався.«

»Зальцбурґер Фольксцайтунґ«, 14. 6. 1947.

Колишні тітовські партизани проти Тіто

»Загреб. У в'язницях міста Ляйбах перебуває багато колишніх партизанських старшин, що їх обвинувачують в непослусі та саботажах. Число арештованих становить близько 400 осіб. Серед них є також командир 4. армії, товариш Сіляговіч.«

ІПК, 13. 6. 1947.

Дії партизан у Юґославії

»Сербські часописи повідомляють про появу сербських бойовиків за свободу, які під проводом ген. Крсто Поповіча, добре озброєні, діють у Сербії. Особливо проявляється їх діяльність у районі Монастиру та св. Наума на юґославсько-грецькій границі.«

»В Білгороді почався процес проти 6-ти осіб, обвинувачених у співпраці з підпіллям, в діяльності проти режиму Тіто та у зв'язках з чужинецькою розвідкою одної держави. Далі в акті обвинуваічення робиться закид підсудним, що вони доставляли противникам Тіто американську зброю і спільно з чужинецькими аґентами вишукували в горах відповідні місця для тайних аеродромів.«

»Зальцбурґер Нахріхтен«, 12. 7. 1947.

Сербські повстанці проти Міжнародньої Бригади

»Тайна радіовисильня сербського підпільного руху повідомляє про зудари сербських бойовиків з відділами Міжнародньої Бриґади в околиці Охрідзее (грецько-юґославський кордон). Ці відділи Міжнародньої Бриґади були в дорозі із Спліту в Дальматії в напрямі грецької границі, де вони вели важкі бої з сербськими повстанцями. Ця сама радіовисильня повідомляє, що збройні дії хорватських повстанців поширилися в цілій Юґославії. Численні зудари мали місце в Хорватії. Національні рухи спротиву, серед яких хорватські »хрестоносці« є найсильнішими, не зважаючи на свої політичні розходження, творять спільний фронт проти режиму Тіта.«

»Зальцбурґер Нахріхтен«, ч. 168.

»Фашистівські заговірники« в Угорщині

»Угорське міністерство внутрішніх справ повідомляє про чергове арештування 17-ох »фашистівських заговірників«, якими проводила відома модистка Амбрус Сандор. Сандор фінансувала часопис »Ассвони« і керувала зібраннями заговірників.

»Танюг« повідомляє з Будапешту про арешт 16-ох членів нелегальної фашистівської організації, яка ховалась під назвою »Угорські комуністи« і належала до заговору проти уряду. Члени організації були арештовані саме перед їх втечою закордон.«

»Зальцбурґер Нахріхтен«, чч. 163, 164.

ДО ЗБРОЇ

РІК II ВЕРЕСЕНЬ 1947 Ч. 3 (11)

ЗМІСТ:

стор.
Звернення ЗП УГВР 3
Чого ми хочемо від світу 7
Економічні причини постання УПА . . . 10
Думки про організацію Українського Війська . . 18
Радовичі 34
До побачення 48
З минулого 50
Месник 54
З преси 57

УКРАЇНЦІ ПОЗА РІДНИМИ ЗЕМЛЯМИ!

Українці на чужині!

Боротьба українського народу за своє буття й життя споконвіку важка.

У трудних обставинах доводилося Україні кувати свою долю, в трудні години родилася Воля України, при великих стражданнях і надлюдських зусиллях здійснювано ідеал життя народу — Українську Самостійну Соборну Державу.

Але не це єдино закономірне для нашої долі...

В історії нашого народу не тільки боротьба за державу та її тривалість вимагали найбільших зусиль, жертв, труду і крови! Часто доводилось Українському Народові переживати часи, коли саме існування його і як **нації**, тобто — як свідомої своєї окремішности й мети спільноти, і як **народу**, тобто — як етнобіофізичної одиниці, ставало загрожене у своїх найглибших основах. Було це звичайно напередодні великих вирішень історії, напередодні народжень нових епох, на великих закрутах розвитку народів, коли перед нами ставало питання, кому ввійти, а кому залишитись поза брамою нової доби, загубитись і загинути для дальшої історії.

У такі хвилини й Український Нарід мав перед собою великі, важкі проби своєї життєздатности. Напередодні історичних здвигів грядучої доби всі тогочасні вороги України, деколи хвилеві переможці, тривожилися самим існуванням українського питання, лякались постійної готовости Українського Народу при першій нагоді схопити в свої руки свою долю. Ворожі Україні імперіялістичні потуги страхались недалекої або й безпосередньої зловісної для них ситуації. Вони бо бачили, що їхні хижацькі наміри і все їхнє майбутнє залежить від того, чи стане Україна для них погноєм, чи зникне, перестане існувати, як окрема політична проблема. Тому вони запляновували походи на знищення України.

Так для України наставали часи великих руїн і тяжких змагань з ворогами, що найдосконалішими методами хотіли знищити, отруїти душу і зламати хребет Нації. А розміри руйнувань України були справді незвичайні. Нищення ширилось на все життя народу. Нищення ширилось на віру, мораль, традицію, науку, цивілізацію, добробут, на всі вияви і форми національного і громадського життя, на родину й одиницю-людину, політику й економіку, на все, що витворив довговічний труд народу.

Але даремні були всі зусилля!

Геній українського народу, поставлений перед бути чи не бути йому як нації, перед бути чи не бути Україні, завжди знаходив вихід. Цей вихід касував усі пляни ворога вбити душу нації і стерти її з лиця землі.

І це був шлях боротьби — не капітуляці, не упокорення, не складання своїх прапорів. Шлях боротьби — важкої, жертвенної,кривавої. Це був шлях боротьби, яка, розсіваючи невгасимі іскри пожежі, говорила і пригадувала світові про загрозу людству, якщо українська справа зазнає поразки. Це не був шлях відчайдушности, як декому здається, це був неминучий і єдиний шлях зберегти найважливішу підвалину своєї завтрішньої перемоги, глибоку і ясну свідомість своєї мети і своєї ролі на сході Европи.

Це був шлях, який тримав нарід не тільки в матеріяльній готовості, але й велів найвідважнішим триматись у такі тяжкі історичні дні зі зброєю в руках, щоб при нагоді відтворити 1648 рік. Це був шлях до Української Національної Революції, до таких зривів як козацька революція Великого Богдана. Хоч-не хоч —це був шлях нашої історії.

Українці на чужині!

Українці поза Рідним Краєм!

І на цей шлях у наші дні знову став Український Нарід, знову на це йому довелося наражатись, вступаючи в грізну прелюдію другої світової імперіялістичної війни.

У боротьбі з німецькими руїнниками, в ході самооборони перед заплянованим гітлерівською Німеччиною поневоленням, пограбуванням та зліквідуванням України виросла преславна Українська Повстанська Армія — героїчна УПА.

Виникла всупереч усім плянам і заходам ворогів, не маючи жадних спільників, зусиллями самого народу, як надія і сила, як носій — речник ідей, як охорона — меч волелюбної України.

Виникла як могутнє знаряддя цілої войовничої України й Українського Народу.

Але непосильно важкі лягли на неї завдання. Після вдалої оборонної боротьби проти німецьких загарбників УПА довелось ставати на захист народу перед новим віковічним ворогом зі сходу.

Ненаситний червоний московський імперіялізм і теперішні підголоски його Польща й Чехословаччина вирішають ліквідувати грізне для їхнього завтра — український визвольний самостійницький рух.

Зовні ця акція , спрямована на знищення України, набирає невинного вигляду відновлювання «самостійности» УССР або виправлення її кордонів, релігійного, культурного, політичного й економічного поєднання, або піднесення українських земель до совєтського рівня. Насправді — це початок нового нечуваного досі нищення живого народу, нечуваної різанини, за допомогою

витончених засобів політики, що має зламати дух народу, вбити його ідеал, перетворити його на слухняного раба імперії. Над Україною нависло мариво не тільки економічної, політичної чи культурної руїни, але щось стократ грізніше й трагічніше, а саме: фізичне і моральне знищення. Засоби до цього: терор, каторжна праця, вивезення, переселення, тортури, пляново організований голод, смерть.

Тому УПА мовчки дивитися на те не може. Покликана народом на захист і підтримувана ним, УПА діє всюди там, де для того тільки сприятливі умови. УПА стає, як і під час німецької окупації, на сторожі народу.

І оту виросла і тяжку проблему, наглядне заперечення порядку з українською справою, Москва пробує цілих 3 роки ліквідувати як дрібну внутрішню справу. Але даремно... УПА існує, на УПА далі звернені очі і надії народу...

В безрадності перед цим незнищенним символом — перед організатором народних революцій, перед носієм ідеї свободи народів і людини — Москва змушена змінити тактику. З початком травня цього року для боротьби з УПА укладено договір між Москвою та її західніми сателітами — Чехословаччиною і Польщею.

Справа УПА стає міжнародною політичною проблемою.

Але не тільки справа УПА, як такої.

Українська справа, всупереч усім заходам Москви, постає перед світом як нерозв'язана проблема. І в цьому поразка большевицького імперіялізму. Але свідомість великого морально-політичного успіху героїчного Краю тільки збільшує, а не зменшує обов'язки українців, де б вони не були. У ту грізну для героїчного Краю і важливу для української справи хвилину обов'язком кожного українця дати свій вклад в українську справу і тим зміцнити всенародний фронт Визвольної Боротьби.

Ніхто в таку хвилину не може стати осторонь, жадна одиниця чи політична або суспільна організація, бо сил окремо кожної не досить, щоб належно виконати ті завдання, які в цей час лягають на українство поза межами Рідних Земель.

Українці на чужині!

Пам'ятаймо, що на нас усіх уярмлена Україна дивиться як на своїх представників перед світом!

Тому ми, Закордонне Представництво Української Головної Визвольної Ради, кличемо всіх одностайністю постави, загально-українською солідаризацією з Краєм та всеемі́ґраційним протестом відповісти на нечувану змову проти змагань нашого народу і героїчної УПА, відповісти на ще одну спробу ліквідувати Українську Справу.

Хай у відповідь ворогові говорить не тільки зброя Краю, але заговорить також кожен українець, кожна українська політична чи суспільна організація, все українство за кордоном!

Скажім світові, що в поневоленій Україні топчуть ідеали гуманности, свободи й справедливости!

Скажіть світові про ввесь безмір страждань, що його зазнає наша уярмлена Україна!

Скажіть світові, що ліквідація УПА це загроза всьому цивілізованому людству!

Вимагайте втручування цілого культурного світу!

Будьте гідними синами героїчного Рідного Краю, що небуденними трудами, боротьбою і кров'ю підготовляє і наближає нашу майбутню перемогу!

З'єднано і солідарно заступайте Край і Українську Справу!

Українці за кордоном!

Будьте гідними представниками Краю і майбутньої Української Самостійної Соборної Держави!

Нехай живе славна Українська Повстанська Армія!

Нехай живе Українська Національно-Визвольна Революція!

Нехай живе Український Нарід!

Постій, травень 1947 р.

Закордонне Представництво
Української Головної Визвольної Ради

ЧОГО МИ ХОЧЕМО ВІД СВІТУ

Аґенство «Асошіейтед Прес» принесло важливу для нас вістку: «Польща, СССР і Чехословаччина заключили між собою договір, який звертається проти партизанських груп українських націоналістів, що діють передусім у південно-східній Польщі. Договір має на меті спільну боротьбу з тими партизанськими групами».

Аґенство Дена — Ройтер інформує, що польські війська вступили вже в боротьбу і вживають у ній важку зброю.

Ці вістки немов електричний струм вразили український організм на чужині. Наша еміґрантська суспільність сколихнулась і відповіла на останні події особливо глибоким морально-чуттєвим відрухом.

За ввесь час нашої боротьби ми звикли вже до того, що ллється кров, падуть жертви. Ми погодилися з тим, що ті жертви є і мусять бути великі, бо непомірно велике завдання поклала перед наше покоління історія. Український народ прийняв це завдання мужньо; по геройськи — без жалю, нарікань і каяття — несе він усі тягарі нечуваної і небувалої досі в світі боротьби.

Ми звикли вже спокійно і зрівноважено приймати вістки про смерть рідних, приятелів, знайомих, про індивідуальні і масові втрати нашої Повстанської Армії. Але під впливом останніх вісток ми всі інстинктово відчули, що почалися дії особливої ваги, значення яких переростає далеко значення всього того, що діялося досі. Тому зрозуміло і природно, що українська суспільність на еміґрації відповіла на останні події правильно і достойно.

Вперше, відколи веде боротьбу УПА, вся суспільність на еміґрації заманіфестувала свою повну солідарність з тими, що ведуть боротьбу в краю. Політичні середовища, що досі видвигали деякі застереження до тактики УПА, а то й взагалі стояли в опозиції до тактики збройної боротьби, заявили у своїх пресових органах свою солідарність із краєвою боротьбою. У цей важкий і критичний час українська суспільність на еміґрації, подібно як і народ у краю, стоїть активно по стороні тих, що борються.

Які б там фізичні удари не прийшлося нам прийняти, ми вийшли переможцем у моральному розумінні, бо ми один, неподільний, суцільний народ, що бореться і рішився не капітулювати. Маніфестація моральної сили нашого народу переконує нас у тому, що й фізичні втрати у поході проти нас, що його почали

спільно аж три ворожі держави, будуть мінімальні у порівнянні до тих, що їх мусіли б ми зазнати, коли були б розсварені, роз'єднані, розбиті у середині.

Коли з гордістю і спокоєм думаємо про наш внутрішній моральний стан, то в той же самий час з почуттям прикрости і хвилювання ставимо собі питання: а як же чужий світ ставиться у цей час до нас? Чи бачить він нашу боротьбу, чи розуміє змисл і вагу наших жертв? Чи думає він узагалі у цей час про нас і про... себе?

Так! Ганебний пакт трьох держав (у тому одної великодержави) проти поневоленого народу викликав деяке зацікавлення подіями в Україні. Від зацікавлення до співчуття далека дорога і покищо не видно, щоб хтонебудь цю дорогу пройшов. Та ми не хочемо і не станемо просити про співчуття. Ми хотіли б, чогось іншого, хотіли б, щоб світ нас розумів, а співчував... собі. Хочемо, щоб світ нарешті зрозумів, що йдеться не лише про бути чи не бути українському народові, але про долю цілого світу.

Здається, що вже немає сьогодні наївних оптимістів, які вірили б у можливість тривкого, мирного співжиття СССР із рештою світу. Не є, здається, і таємницею для світу, що СССР готується до війни. Але в той же самий час усі уявляють собі, що большевицький похід ще не почався, що він почнеться тільки формальним виповідженням війни, що ця війна, хай і без формального виповідження, почнеться тільки з моментом, у якому Червона Армія перейде демаркаційну лінію чи кордони.

А в дійсності цей похід уже почався. Інтеґральними його частинами є п'ятилітній плян зброєння, і всі економічні потягнення, і політика СССР, і дії формально ліквідованого комінтерну, що його секції у змінених формах вперто і послідовно підготовляють у всіх країнах світу ґрунт для приходу большевиків.

У програмі большевицького походу у світі особливе місце приділено Україні. Україна — це той пляцдарм, з якого СССР поведе атаку на Европу, а звідси далі у світ. Україна — це терен зудару і терен, на який прийдуть західні альянти, якщо вони будуть мати перевагу і будуть наступати. Україну залишать большевики альянтам, якщо потрібно буде для них тактики відступу, подібно, як це бувало під час усіх історичних походів проти Росії. За підготовку цього пляцдарму большевики вже взялись і ведуть її з небувалим поспіхом. Цей пляцдарм вони хочуть мати нарешті таким, щоб він відіграв потрібну для них ролю в усяких обставинах. Призначення Лазаря Кагановича на пост генерального секретаря КП(б)У, чистка в КП(б)У, в колгоспах, в адміністративному апараті і т. д., — все це ті особливі ходи, вжиті для того, щоб зробити Україну «надійною». Завершенням цієї великої чистки українського пляцдарму є славетний пакт трьох.

УПА —це сьогодні остання фортеця на шляху большевицького походу у світ. Впаде вона — буде усунена зі шляху остання

перешкода. Большевики добре запам'ятали собі ролю України в минулому. Вона, між іншим, бороначи себе, врятувала Мадярщину в 1919 р., не давши большевикам змоги піти на підмогу Белі Кунові: Україна була бар'єром, що не дав можливости хвилям большевицької революції перелитись у західню Европу. Европа, очевидно, цього не зрозуміла і не оцінила.

Чи розуміє Західня Европа, що сьогодні на теренах України рішається і її доля? Чи думають жителі затишних міст Европи про облогу і геройську боротьбу України, чи свідомі вони того, що наступного дня після упадку цієї фортеці ворог з'явиться під їхніми мурами?

Коли ми говоримо сьогодні про нашу боротьбу і про світ, то хотіли б, щоб світ цей нарешті зрозумів одне: Ми боролися, боремося і будемо боротися з усякою Росією, а з большевицькою зокрема, бо вона нам чужа і ворожа у відношенні політичному, культурному і всякому іншому. Ця боротьба, це очевидно наша справа. Але з уваги на наше географічне положення і політичну ситуацію, ми боронимо не лише себе. Це ми усвідомили собі точно і свідомо переставили нашу національну боротьбу на широку, універсальну політичну плятформу, і хочемо, щоб світ цей факт пізнав і зрозумів. Ми хотіли б далі, щоб світ серйозно призадумався над тим, як він має боронити себе.

Коли б світ зрозумів, не багато, лише ці дві проблеми, наша боротьба перестала б бути «внутрішньою справою СССР», ми не були б у нашому історичному змаганні самітні.

Тому наш заклик не до почувань, ми не просимо співчуття, ми говоримо до розуму і очікуємо розумних діл.

ЕКОНОМІЧНІ ПРИЧИНИ ПОСТАННЯ УПА

У державних народів ріст політичної активности може виявлятися в конструктивних формах державного життя. Такий народ може знайти розрядження для своєї енергії і динаміки в економічній ділянці (промислове будівництво), може пережити хвилю соціяльних зрушень і творити в себе новий, кращий суспільний лад, може пережити великий культурний підйом і т. п. Згущення політичної енергії в поневоленого народу веде завжди і невмолимо до зудару з тими, хто в'яже і обмежує його енергію та не дає їй виявитись у природних, власних формах, за власними законами.

В американських колоніях Великої Брітанії, впродорж двох сотень років, формувався народ, який на певному історичному етапі не міг уже жити й розвиватися в тісних рямцях, визначених йому европейською метрополією. В такий період визвольна війна прийшла як історична конечність, диктована психологічним, економічним і соціяльним процесами. Виборовши собі самостійність, тобто, знищивши обмеження, накидувані зовнішною силою, народ США зажив у власній державі вільніше, поки не виявилися протилежності економічного і соціяльного порядку, що стали гальмом у дальшому розвитку суспільности. Тоді, як історична конечність, прийшла громадянська війна, у якій перемогли проґресивні сили. Реакційні сили були зліквідовані і народ вступив у нову історичну фазу небувалого досі економічного розвитку.

Також Англійці переживали періоди творчих зрушень: економічне й цивілізаційне освоювання заморських колоній, культурний підйом, реформація, переміни соціяльні і ґрандіозний розвиток промисловости. Живучість, енергія і творчий змисл німецького народу знаходили свій позитивний вияв у великих культурних надбаннях, у розбудові великого промислу, у технічному поступові, у знаменитих соціяльних реформах і в єдиній на свій час системі соціяльних забезпечень.

Немає ніодного живого і життєздатного народу, який не переживав би процесів розвитку і росту, в якого не було б шукань, боротьби за нове, не було б творчости. Стан застою і мертвеччини буває лише в народніх масах політично нескристалізованих або в народів, які, з певних причин, занепадають і сходять з історичної арени.

Поневолений народ, якщо він живучий і конструктивний, ви-

користовує кожну можливість для творчого вияву своєї політичної енергії. Фіни, навіщені в середині минулого століття катастрофальним голодом, взялися за організацію самодопомоги. Ця економічна акція, що охопила цілу суспільність, довела в дальших наслідках до того, що у Фінляндії напередодні вибуху першої світової війни не було не тільки голодних чи небезпеки масового голоду, але не було ні одного відсотка анальфабетів. Звичайно, фіни були в тому щасливому становищі, що могли самі організувати своє економічне і культурне життя, інші народи російської імперії такої можливости не мали.

Обставини, в яких поневолені народи повстають до збройної боротьби за своє визволення, можна звести до двох основних типів. Народи, що живуть у ліберальних системах і користуються широкою автономією, спрямовують усю свою увагу в першу чергу на ті ділянки життя, в яких вони мають можливість вільного вияву. Тільки заповнивши дозволені окупантом рямці національного життя, вони повстають до боротьби за поширення прав чи повне визволення. На пр., поляки в царській Росії на одному етапі були зовсім вдоволені із законних можливостей «органічної праці від основ», поляки і чехи в колишній Австрії користувалися такою широкою автономією, що мали всі можливості для леґального вияву суспільної енергії на всіх ділянках національного життя, мадяри в цій же Австрії зробили збройне повстання і, добившись статуту унії, залишилися в складі Австро-угорської монархії та були таким своїм політичним становищем вдоволені до кінця існування австрійської імперії. Чим ширшими правами користується бездержавний народ у чужій державі, тим довший буває період його мирного життя в цій державі. Такий народ, якщо і йде на збройну боротьбу, то не за само право на існування, а за краще життя, не за елементарні права, а за кращі права до життя. Бездержавні народи при таких умовинах ідуть на збройну боротьбу не за всяку ціну і не при всяких умовинах, вони мають можливість вибирати зручний момент до виступу, можуть економити свою кров і своє життя.

Народ, що не має жодних прав, народ, що не має ніяких можливостей жити, розвиватися і творити, народ, що його безжалісно експлуатують, гноблять і нищать, народ приречений на загладу, бореться за само голе життя, за право на фізичне існування. Такий народ не завжди має змогу вибирати, комбінувати, важити, бо про його мир чи війну рішає не лише його воля і сила, але всі фактори, що існують незалежно від його волі і бажання. Такий народ не веде війни, але йде на революцію.

Наймогутнішим двигуном революції є, поруч інших факторів, фактор соціяльно-економічний. Економічне дно, матеріяльні злидні і голод — це ті причини, що ведуть до прямої і радикальної революційної дії. Голодний не може чекати і комбінувати, він мусить діяти і рятувати себе сьогодні, поки ще може, бо завтра буде запізно.

Ми розуміємо, чому перші вогні сучасної української національно-визвольної революції спалахнули якраз на Поліссі, далі в Карпатах, а згодом революція поширилася на інші терени України. При всій економічній біді й матеріяльних злиднях, які переживав український народ під німецькою окупацією, Полісся і Карпати становлять виняток — там біда ця і злидні були кількакратно більші і дошкульніші.

Найбідніша з усіх українських провінцій — Полісся. Великий відсоток багон, підмоклих і залитих водою ґрунтів; врожайні ґрунти — це насправді невеликі грядки серед мокляків, пісчані, маловрожайні. Кращі ґрунти були власністю поміщиків або держави. Якщо польський уряд і ділив цю землю, то не між українських селян, але передавав її в колонізаційний фонд і наділював нею польських селян, переселених на Полісся з центральної Польщі. Большевики поділили зразу невеликі запаси поміщицької землі між українських селян. Однак приділеної землі селянин не вспів загосподарити, бо почалась колективізація, а потім прийшли німці. Вони відібрали від селян поміщицьку землю і знову відновили фільварки, звані ліґеншафтами. Адміністрацію цих фільварків передали вони в руки поміщиків. Деякі поміщики, що встигли були втекти перед большевиками в Польщу, вернулися разом з німцями, пропонуючи їм свої послуги. Разом з німцями приїхала ціла зґрая поляків з Познаньщини (вони знали добре німецьку мову) і заняли на безпанських фільварках посади адміністраторів, економів та прикажчиків.

Якість ґрунтів і умовини клімату обмежують сільське господарство Полісся до кількох, невисокої вартости, культур — вівса, ячменю, картоплі. Все це і якісно і скількісно не дає основи для нормального прохарчування населення. Городництва і садівництва на Поліссі немає; недостачу продуктів цієї галузі компенсують до певної міри лісові ягоди і гриби. Скотарство не має на Поліссі також перспектив більшого розвитку, з уваги на брак окопових рослин і сіна. Врожаї сіна на підмоклих і пісчаних ґрунтах бувають невеликі, зокрема в мокрі роки.

В наслідок природних труднощів та економічної відсталости, населення Полісся постійно недоїдає, а в гірші роки просто голодує. В мирні часи, під Польщею, поліщуки йшли масово на Волинь на польові роботи. Заробітню платню брали в натурі і везли волами до дому. Заробітки на Волині — це для поліщуків, подібно як для вбогого населення Карпат заробітки під час жнив на Поділлі, серйозне джерело прожитку.

Населення Полісся, хоч як воно рідко заселює терен (14 осіб на 1 кв. км.), забагато, коли брати до уваги ті можливості, які дає сільське господарство. Для нормального прохарчування необхідний довіз хліба з інших теренів. Заробити цей хліб можна лише на промислових роботах. Очевидно, Полісся має дані на упромисловлення; деревний промисел, промислове рибальство та управа технічних культур і їхня перерібка, дали б населенню

великі можливості праці, заробітку і прожитку. На теренах, що були під Польщею, в цій ділянці не зроблено нічого. Большевики на своїх теренах узялися за це діло, але їхні заходи також не принесли радикального покращання. Крім поширення деревного промислу, большевики зреорганізували сільське господарство Полісся, відводячи північні райони Житомирської області під управу льону. Це, безумовно, дало загальному українському господарству користі, але при большевицькій системі заробітних платень і організації постачання харчами, поліщук радикального покращання життєвих умовин не дочекався.

При німцях положення змінилося з поганого на катастрофальне. Повне обезцінення гроша, відсутність всякого постачання харчів при одночасній забороні торгувати харчовими продуктами, високі континґенти зерна і м'яса — це все спричинило на Поліссі голод, якого досі тут не бувало. Німецькі «ляндвірти» їздили по вбогих хуторах і відбирали все, що попало під руки — хліб, молоко, мед, ягоди. Вже весною 1942 р. було визначено здати на континґент кожну третю корову, були визначені навіть норми, скільки поліщук має назбирати і дати грибів, лісових ягід, а то й лісового зілля, на пр. малинового листя, кущів черниць і т. п., потрібних німцям для аптечних цілей і для виробу «чаю».

Вибух війни, що стався якраз в пору жнив, не дав можливости використати сезон заробітків. Обезцінений гріш, якого зрештою поліщук і так не мав, не давав можливости купувати хліб. Весною 1942 р. голодне населення кинулося міняти хліб за худобу, вівці, овече сукно, домашнє полотно тощо. З далекої півночі їхали на південь довгі валки гарб, запряжених волами. Меккою, у якій голодне населення сумежних областей шукало спасіння, була славна Олика на Луччині. Сюди мандрували голодні і з-над Прип'яті, і з-під Житомира і Києва, і з північних районів Галичини. Німці завважили рух населення і, провіривши в чому діло, заблькували всі шляхи і стежки. Німецька жандармерія жорстоко розправлялась з усіми, що їх приловлено з хлібом. Поліщукам відбирали все майно, призначене для виміни або хліб, і ограблених і побитих відпускали з нічим.

На самому ж Поліссі заробити не було де. На відновлених фільварках платили за працю не натурою, а грішми, а згодом увели панщину в повному розумінні цього слова. Все здорове населення було примушене працювати певну скількість днів зовсім безплатно. Вкрасти хліб на фільварку було дуже важко, бо узброєні польські вартові стерегли його пильніше і вірніше як самі німці. За крадіж хліба карали німці смертю.

На переднівку 1942 р. харчовий стан на Поліссі був катастрофальний. Серед населення почався фермент. Політичні керівники поодиноких місцевостей звітують про положення і пропонують загострити тактику. М-ко, провідник району Т. на Костопільщині, пропонує, в місяці травні 1942 р., перейти від політич-

ної пропаґанди до активної дії проти німців. Він домагається від своїх зверхників дозволу створити узброєний відділ, який переводив би експропріяційні акції з метою забезпечити населення хлібом; цей відділ беріг би також населення перед німецьким терором. В районі був елеватор і кілька зсипних пунктів з запасом хліба, що міг би вистачити на прохарчування населення району в критичні тижні переднівку. М-ко запевнював, що німецький терор населення не залякає, що воно само домагається зміни тактики, а нову тактику активно підтримає. Навпаки, при дотеперішній тактиці однієї тільки пропаґанди проти німців, населення не бачить в ОУН того революційного аванґарду, що керує народом у його політичній боротьбі. Сам М-ко узалежнював свою дальшу працю на пості районового від того, чи буде йому дозволено перевести пляновані акції.

На політично-пропаґандивному курсі активу Житомирської області, в квітні 1942 р., всі учасники критикували тактику ОУН. Вони переконували, що голодне населення области приняло у свій час протинімецьку пропаґанду позитивно, але самою тільки пропаґандою сьогодні не вдовольняється. Люди хочуть їсти і терплять від німецького терору, тому підуть за тим, хто поведе їх до боротьби проти німців і звільнить від рабства. Коли не зробить цього ОУН, то, силою конечности, створиться нова революційна організація, яка зуміє це завдання виконати. Є серйозна небезпека, що коли не переключиться на тактику активної боротьби ОУН або не створиться нова українська національно-революційна організація, народ піде до боротьби самочинно, не організований і без проводу. Таку стихійну боротьбу зуміють використати большевики і дадуть їй своє керівництво. Протиаргумент, що ще не всі терени України психологічно здібні до боротьби, опонентів не переконав; вони запевняли, що зі зміною тактики прийде зміна настроїв також в інших теренах, бо ж гніт німецької окупації своїм характером всюди однаковий, і взагалі йде не до кращого а до щораз гіршого.

Такі ось труднощі з тактикою мала радикальна фракція ОУН, звана популярно «бандерівцями», права фракція «мельниківців» через свою поміркованість не вспіла взагалі розгорнути масової політичної роботи і до теренів Полісся не дійшла. Про інші партії не приходиться й говорити, вони взагалі не давали жадного знаку життя.

Окремий розділ до економічного положення села під німцями на Поліссі й Волині — це панщина. Фільварки стали справжньою язвою для довколишнього населення. До безплатної праці на фільварках німці ганяли все населення разом з інвентарем і тягловою силою. Панщизняна робота відбувалася звичайно в ту пору, коли селянин мав пильну роботу на своїй ниві. За недопильнування роботи на власному полі німці теж жорстоко карали. Отже, селянин мусів в часі пильних польових робіт працювати вдень на фільварку, а вночі на своюому полі. «Ляндвірти» роз'їз-

дили по селах на конях і, коли побачили, що селянин з будь-яких причин не в полі а біля дому, карали нагаями. Святкування неділь і празників у часі польових робіт було рішуче заборонено.

Особливою жорстокістю вславилися «ляндвірти» районів Тучин і Олексанрія на Костопільщині. Тучинського «ляндвірта» разом з його вірним вислужником — українцем, головою району, вбили боєвики ОУН в місяці серпні 1942 р., коли вони обидва їхали на села в службову поїздку. Олександрійський „ляндвірт”, гидкий, рижий німецький бавер, небувало жорстокий садист і хам, наганяв жах на українські села, доки не досягла його куля бійця УПА. Зв'язковий штабу УПА — Північ «Богдан» під час своєї службової поїздки в червні 1943 р. натрапив випадково на цього «ляндвірта» в селі Полонне і влучною серією автомата вбив його разом з двома польськими «тілохранителями» і посіпаками, поки вони вспіли добути зброю.

На фільварку біля Піддубець польські прикажчики знущались над селянами і, коли ці виступили в своїй обороні, одного селянина застрілили. Роз'ярені селяни кинулися на посіпак і чотирьох розшарпали на місці. На фільварку біля Сарн селяни, доведані до відчаю вічними побоями і переслідуванням, вхопили сокири і вили та перебили всю фільварочну зграю.

В різних місцевостях Полісся щораз частіше спалахують іскри пожежі, що грозила неминучим вибухом. Множаться випадки кривавих відрухів, явних або скритих вбивств німців та їхніх вислужників. Німецький терор населення не залякує, але, навпаки, ще більше активізує. Крім матеріяльних злиднів приходить ще й акція вивозу робочої сили, якою загрожена насамперед молодь. Вона рішуче відмовляється від «добровільного» виїзду, починається ловля, репресії. Загрожена молодь іде в підпілля. Таким чином німці самі влили в тліюче вогнище оливи.

Коли після жнив 1942 р. були визначені нові норми контингентів хліба і м'яса, ще більші як минулорічні, стало очевидним, що цих контингентів німцям уже не прийдеться приймати. Революційне Полісся мало вже свою тверду і рішучу відповідь. В грудні 1942 р. виступила до бойових дій перша поліська сотня УПА під командою поліщука, сотенного Коробки-Перегійняка, а в найближчі місяці Полісся і Волинь майже повністю звільнились від німецьких грабіжників і їхніх вислужників.

Роля Полісся в історії УПА та його питома вага в сучасній національно-визвольній революції це справа гідна всесторонніх дослідів і студій; вона має вже свій прецедент в історії. В. Липинський у своїй капітальній монографії «Україна на переломі» показав, яку ролю відіграла зубожіла шляхта цих теренів, далеких від тодішних українських культурних і політичних центрів, у нашій визвольній боротьбі козацької доби. У нашу пору деякі терени Полісся аж до вибуху останньої війни не були заторкнені тим, що ми звикли називати процесом українського

культурного і політичного відродження. Ще восени 1941 р. було, на. пр., в окружному місті Столині тільки троє людей, що називали себе українцями, решта населення не знала сама, як себе називати. За царських часів столинська округа була вилучена із складу волинської губерні, за польських часів вона також не входила в склад волинського тільки поліського воєвідства, яке поляки ніяк не хотіли вважати українським. За большевицьких часів вона була в складі БССР. В царські часи вчили поліщука, що він русский, поляки підшіптували йому, що він православний, «здешний», що він просто поліщук а то й поляк, тільки не українець; большевики написали в пашпорті, що він білорус. І поліщук до нікого не признавався. Але, коли восени 1941 р. прийшла в Столин група молодих ентузіястів з Волині, що назвали себе непривичною для поліщука назвою — українці, він зразу відізвався — «гето наші».

В листопаді 1941 р. німецька адміністрація визначила перші контингенти. Голова окружної управи Столина Корнелюк мусів подати цю прикру вістку на зборах сільських старостів району. Він старався в якийсь скосіб злагіднити враження неприємної вістки і сказав: «Німці вимагають від нас налогу, бо хочуть, щоб ми бодай у цей спосіб причинилися до війни з большевиками, що є теж нашими ворогами. Вони кажуть, що ми повинні дати бодай хліб, у той час, коли вони дають кров. Хоч як важко, панове, але мусимо дати, бо такий прийшов час». На це встав сивоголовий селянин і в імені всіх заявив: «Це нічого пане голово, що багато треба дати, ми віддали б усе, коб тільки нарешті на своє давати». Знеохочений уже німецькими порядками Корнелюк хотів, було, покинути працю і виїхати на Волинь у Крем'янеччину, однак вражений такою відповіддю старенького селянина, він присягнув не вступитися з терену, хоча б і прийшлося йому згинути. Незабаром сповнилась заява селянина і присяга Корнелюка: його за віддану працю в користь українського населення німці розстріляли, а населення невеличкої убогоі столинської округи дало все — вже літом 1943 р. три повстанські сотні.

Вирощена поколіннями українська національна ідея і революційна політична програма прийшла на Полісся, мов рвуча хвиля весняного вітру. Українська політично-державна програма появилась на Поліссі в чистій і скристалізованій формі; Полісся приняло її в „найновішому виданні", тобто без усіх посередніх етапів — солодкавого патріотизму, народництва, культурництва, просвіти. Сталося це не випадково, не тому, що не було часу і обставин іти до політики і революції через «просвіту». Ті, що цю ідею на Полісся понесли, подали її свідомо в чистій і безпосередній формі, вони навчили поліщука розуміти і вірити «без голосу, без каменя і хитрої мови», що Україна це земля і народ, вони не кормили його фікціями і солодкими патріотичними фразами, вчили не тужити, але організовано і солідарно боротися

за хліб, за працю, за людське життя і гідність, за волю проти тиранії, визиску і насильства.

Політична зрілість і динаміка центральних областей, Волині й Галичини, поповнилися на Поліссі цінними елементами — стійкости, впертости і наполегливости в роботі. Полісся дало УПАрмії найбільш витривалих, самовідречених і вірних до кінця бійців. Дезертирство, дуже рідкісне явище в УПА, було в поліських відділах майже невідоме. Поліщук ішов у бій навіть у безвиглядних ситуаціях під відомою девізою «Вігpaeм, не вігpaєм, коб дать». Ідучи в бій з таким наставленням, він здобував перемогу навіть тоді, коли дійсно для неї були мінімальні шанси.

Без національно-державної програми економічні злидні були б кинули доведене до краю селянство Полісся на шлях стихійного неорганізованосго бунту, сама ж абстрактна пропаґанда патріотизму була б для людей голодних і загрожених у своєму фізичному існуванні штучною і непереконливою. Тільки розумне поєднання обох елементів зразу переконало селянина Подісся, що він досі був найбільш обдуреною і найбільш пограбованою людиною. Насичена реальним, соціяльним змістом українська національна державницька програма стала могутнім революційним рушієм, що двигнув найбільш відсталу і поневолену частину нашого народу на передову революційну позицію.

Політика безоглядної економічної експлуатації, грабіж і здирства довели швидко населення інших, багатших областей України на дно матеріяльних злиднів. Як неминучий наслідок такої німецької політики, майже вслід за убогим Поліссям, повстала до боротьби заможна колись південна Волинь, після Карпат — галицьке Поділля, а далі населення найбагатіших теренів пшеничного чорнозему. Доцінюючи ролю економічного і соціяльного моменту в революції, політичне керівництво УПА використало цей момент не лише, як рушійну силу, але й поставило його, як угольний камінь у програму боротьби за вільну, оновлену Україну.

М.

ДУМКИ ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА

(продовження)

Переходимо до організації проводу збройних сил УД. Немає **сумніву,** що це справа першорядного значення, яка відогравати**ме головну** ролю в побудові української збройної сили.Ми й не **скриваємо** нашої думки, що це справа засаднича для цілости нашого майбутнього державного будівництва. Від того, який буде **провід** українських збройних сил залежатиме в великій мірі **скількість і якість** цих сил та результат боротьби за УССД. З **цього погляду** вважаємо, що добре ознайомлення з цією справою й добре вивчення її в історичному та научно-організаційному аспекті матиме велику вагу для всіх українських сучасних і майбутніх державних та військових діячів.

Історичний аспект цього питання криє в собі силу-силенну матеріялу, який треба всебічно вивчити. На жаль, скромні розміри цієї статті не дають нам змоги це зробити й ми мусимо, з конечности, обмежитись до деякої примітивізації згаданої теми. Ось організаційний геній українського Кромвеля — гетьмана Богдана Хмельницького зумів з нічого створити українську збройну силу й повести її на здобуття Увраїнської Козацької Держави. Це був політичний і мілітарний провідник з Божої ласки, й тільки його пердчасна смерть та невдачність його сукцесорів загирили велитенські надбання його організаційного таланту. Зате провідники, що стали до будови Української Держави 270 років пізніше, не тільки не вміли створити збройної сили, але навіть й цю збройну силу, яку створив сам народ (на II. Всеукраїнському Військовому З'їзді, що відбувався всупереч забороні Тимчасового російського правительства — делеґати репрезентували своїми мандатами 1,986.000 українських вояків на усіх фронтах) в скорому темпі розтратили. А не маючи за собою збройної сили — ці порвідники й не могли збудувати Української Держави.

Беручи це все на увагу, мусимо поважно застановитись, яким має бути провід української збройної сили в майбутньому, коли вона має бути тією рушійною силою, що завершить революційний зрив українських мас і закріпить його в формі самостійної держави і, врешті, оборонить її від усіх зовнішних і внутрішних ворогів. З цього погляду мусимо вже сьогодні подати ці основи,

на яких спиратиметься його організація. Для нас немає сумніву, що ці основи повинні відповідати основним тезисам науки **організації** й ми не скриваємо того, що в послідовному проведенні цих **научних** тезисів ми бачимо у великій мірі забезпечення успішности всієї організаційної системи.

У цьому місці, думаємо, дуже до реці буде згадати про факт, що сьогодні наука органі.ації ставить на дуже високому п'єдесталі научне керівництво (scientific management), отже, наукову організацію проводу, вважаючи її за рішальний фактор кожної організаційної системи. Підтримуємо цю думку, зокрема тоді, коли йдеться про таку делікатну організаційну систему як військо. Очевидно, ми тут не хочемо встановити якихось непорушних правил, які б до подробиць нормували життя військової організації (статична організаційна схема) і від яких не можна б було зробити хоч мале відхилення. Вважаємо, що життя не можна скувати нормами й накладати на нього пут, і тому йдеться нам про створення динамічної організаційної схеми, отже, про норми загального, принципового характеру, які не ставитимуть жадних перешкод у потрібному розвитку військового організму.

Коли ми це справді маємо на увазі, то нам слід, насамперед, вимагати від проводу збройної сили, щоб він був **свідомим** проводом. Отже, в кожних обставинах свого існування, провід збройної сили мусить розуміти свої завдання і мусить знати шляхи, якими їх можна осягнути. В Богдана Хмельницького — **ця свідомість** наростає поволі, але певно, зате провід відновленої Українсьиої Держави в 1918 році цієї свідомости не мав. Вистарчить простудіювати всі чотири універсали, щоб зорієнтуватись, як тодішній провід **плентався** в хвості подій. Очевидно, не усвідомлюючи собі як слід своїх завдань, провід цей не знав, що робити з українською збройною силою, яка творилася сама з інстинкту мас. Будучи русофільським і опортуністичним, він віддав цю збройну силу всеросійській демократії на гарматнє м'ясо, не одержуючи за те нічого, крім паперових признань. У червневій офензиві Керенського на південно-західньому фронті було 17 українізованих дивізій, що входили в три корпуси (6, 17, 41). Військовий Ген. Комітет вислав їм близько 70 українських маршових рот. По офензиві Ген. Комітет одержав з Ставки Верх. командування телеграму: «Шестой корпус честно исполнил свой долг перед родиной». Шостий корпус — це був 2. український (Січовий) корпус, що по цій офензиві скоро перестав існувати, втративши велику частину свого складу. 155 дивізія стратила 3/4 свого складу. Можна поставити питання, чому Ген. Комітет кидав на недоцільне нищення кращих синів українського народу, і то в той час, коли представники російської „демократії" грозили устами Церетелі, що «во имя великого целого мы не остановимся, чтобы задавить малое». Це був, власне, цей брак **свідомости** тодішнього проводу щодо своїх

завдань, шляхів до мети й засобів осягнання її. Здоровий глузд повинен був підказувати тоді посилати на фронт москалів, а українців залишати на місцях і будувати власну Українську Державу.*

Передумова успішности майбутнього проводу української збройної сили — це ясне бачення мети, якою для українського народу була й є УССД. Вона і служба їй мусить стояти перед проводом на першому місці. Оця позитивна постава до цієї мети характеризує провід УПА, яка вже п'ятий рік бореться з переважаючими силами ворогів за українську державність. Не можемо не сказати, що цей безспірний факт має джерело в свідомості проводу й керованого ним організму.

І дальше, коли ми вже кличемо на допомогу науку організації, чи пак научне керівництво, то мусимо поставити до майбутнього проводу української збройної сили вимогу, щоб він був **єдиним.** Всяка організація тільки тоді може провадити якусь діяльність, коли ця організація керується одною волею. Тільки на принципі єдности проводу може базуватися так звана військова **дисципліна,** що є міцною підставою для розвитку військових організмів. Тільки **один** провід може бути дійсно **сильним,** авторитетним проводом, тільки один провід може бути цілеспрямованим, рішучим і оперативним проводом, і тільки єдність проводу може добути для нього потрібне **довір'я** підчинених йому військових органів і в парі з цим, почуття спільної **відповідальности** за справу. Відповідальність розуміємо, як відповідальність нижчих військових керівників перед своїми зверхниками й відповідальність цих зверхніх, найвищих органів перед народом, що їх до цієї функції покликав. Повна відповідальність такого типу обумовляється тільки **єдністю** майбутнього військового проводу, який не допустить жадної політичної, чи поліційної біфуркації у військові лави.

На жаль, 30 років тому Україна такого єдиного політичного й військового проводу не мала. Під час наших Визвольних Змагань ми мали два політичні центри й дві армії, хоч було формальне об'єднання дня 22. січня, 1919 року. Що гірше, в наслідок катастрофи ці два центри опинились в двох різних ворогів української державности й потягнули за собою свої армії. Короткий період, коли Україна мала один військовий провід (Штаб Головного Отамана з ген. Юнаковом на чолі) в 1919 році — це був період наших найбільших військових успіхів, що завершились здобуттям української столиці об'єднаними українськими арміями в дні 31. 8. 1919. На жаль, цієї єдности збройних сил Української Народньої Республіки й їх проводу не вдалося відновити весною 1920 року, хоч для цього були дуже сприятливі умови. І коли ми переходимо до сучасної повстанської боротьби на Україні, то

---

* — пор. В. К. З другого Всеукр. військового З'їзду. Літературно-науковий Вісник, Львів. Ч. 8 з 1923 року, стор. 142.

факт існування УПА в умовах боротьби з найбільшими світовими потугами, через такий довгий протяг часу, дасться також пояснити фактом, що УПА має тільки один провід — Головну Команду УПА, чого, напр., не вдалось здійснити в умовах повстанської боротьби на Україні в рр. 1920-1921. Для нас немає найменшого сумніву, що **єдність** майбутньої збройної сили УД і її проводу мусить бути збережена й надалі; це мусить бути категоричним імперативом, якому мусять підпорядкуватись усі інші рішення.

Коли ми вже накреслили **загальні** принципи організації майбутнього проводу збройних сил України, нам треба з'ясувати подрібну механіку його функціонування. Для цього зупинимось на зовнішньому й внутрішньому комплексі справ, що обумовлятимуть таке або й інше його механічне оформлення.

Вже в попередніх статтях ми з'ясовували наш погляд на зовнішньо-політичний комплекс цієї справи. Немає де правди діти, що УССД буде в дуже важкому геополітичному становищі. **Вже** в момент фомування УССД треба буде брати на увагу конкретне існування загрози **московського** імперіялізму, що, видвигаючи гасла єдинства трьох Русей, мобілізуватиме 100 мільйонів росіян до завойовницького маршу на південь, до берегів Чорного мор'я, на загарбання українських земель. З цілим натиском треба підкреслити, що немає жадних природних перешкод до цього російського маршу на південь; українсько-російська етнографічна межа проходить впоперек південної частини Східньої Европи, яка й досі вважається монолітним бльоком. Треба також брати на увагу віднову польського імперіялізму, що прямуватиме до загарбання ЗУЗ, а також виступи інших сусідів, що намагатимуться пограбувати українські землі. Але, не зважаючи на те все, бачимо цілком ясно, що найбільш загрозливим для УССД вже в перших її початках буде московський імперіялізм і тому вже сьогодні треба змагати до створення ясної стратегічно-оборонної концепції проти цього імперіялізму.

Вважаємо, що є тільки одна стратегічно-оборонна концепція: союз УССД з іншими народами, загроженими московським імперіялізмом. У цьому відношенні можна рахувати на такі допоміжні фронти: а) балтійсько-білоруський (близько 20 мільйонів населення), який є рівночасно стратегічно-оборонним фронтом проти загрози польського імперіялізму, з огляду на його претенсії до Вильна й білоруських етнографічних земель; б) **козацький** (козакійський) (близько 13 мільйонів населення), для нас найважніший: в) кавказький (9 мільйонів населення), г) середньоазійський (близько 20 мільйонів населення). Коли ще взяти до уваги УССД з 40-45 мільйонами населення, Зелену Україну (3 мільйони) й Ідель-уральські держави (Татарістан, Башкірістан, республіки чувашів, марійців, вотяків і мордвинів і т. д.), що можуть включитись у московський комплекс або стануть в протимосковському фронті, — то сили, що зберуться проти московсь-

кого імперіялізму (100-120 мільйонів) врешті переважать сили, що зможе поставити до своєї диспозиції російський імперіялізм. Тому теж **майбутнє** УССД уявляємо собі, **як центр** цієї міжнаціональної конструкції в Середній й Південно-східній Европі, що матиме на меті: а) забезпечення національної суверенности великих і малих народів, що входитимуть у склад цієї міжнаціональної конструкції, б) забезпечення цієї конструкції перед відновленням або створенням якогонебудь імперіялізму, який міг би загрожувати національній суверенності великих і малих народів, що входили б до складу цієї міжнаціональної конструкції. Очевидно, УССД своєю територією, і географічним положенням, і скількостю населення, і природними багацтвами, і рівенем технічного розвитку мусить посідати відповідне місце в цій міжнаціональній конструкції.

Наше глибоке переконання є таке, що в цілій проблематиці основне значення для УССД має **козацький** комплекс. Для УССД не може бути байдужа справа, в чиїх руках будуть землі над Доном, Кубанню й Волгою, отже, Північний Кавказ і низів'я Волги з побережжям Каспійського мор'я. Суверенність УССД може бути забезпечена тільки тоді, коли цей «перешийок» буде в руках сил, приязних для УССД. Наявність ворожих сил у цьому трикутнику ставить під загрозу саме існування УССД. Сумної пам'яті Денікіяда над Доном і Кубанню була причиною упадку Української Держави в 1920 році. Але наявність сил московського імперіялізму, байдуже якої фарби, білої, чи червоної, в цьому «перешийку» має також капітальне значення для самостійности Кавказьких держав (Грузія, Вірменія, Азербейджан, Північний Кавказ (республіка горців) та для самостійности середньо-азійських держав: Туркменістану, Таджикистану, Узбекистану, Кіргізистану й Казахстану або, як це хочуть самі туркестанці, єдиного **Туркестану.** З цього погляду треба підкреслити, що всі ці держави-народи є кровно заінтересовані в існуванні суверенної держави в трикутнику над Доном, Кубанню й Волгою, що була б найважливішою **ланкою** в єдиному фронті проти московського імперіялізму, який обіймав би Україну, Козаччину й Казахстан.

Немає ніде правди діти, але певні передумови для постання самостійної, суверенної держави в цьому місці вповні існують. Ось тут над «тихим Доном» багато разів розвивалась ініціятива для сворення самостійної держави. Довгі віки така держава тут існувала й вона брала на себе всі удари азійських, проти-европейських сил. Колись існувала тут держава савроматів, і цим шляхом ішли впливи з Европи до Ірану. В 15-12 століттях перед Христом, коли над Дніпром жили дніпровські Кімерійці, над Доном сиділи близькі їм донські Кімеріці, що разом із старими донськими племенами створили нові племена савроматів, яким вдалось створити велику культурну державу. Дальша історія цих земель дуже нагадує історію сусідньої України. В 8 ст. перед Христом з'являються тут Скити, а в 4 ст. Сар-

мати. Від 4 ст. по Христі починається наступ Азії на Европу й Гуни, Авари (Обри), Печеніги та Монголи перевалюються через ті землі. По нападі Монголів Донщина стає козацькою державою (15 ст.) і вірним союзником братнього війська Запорізького Низового. Завдання козацького лицарста і його свідома чи несвідома роля такі самі, як і старинних савроматів. Це оборона осілих хліборобських племен Европи, насамперед України, від кочівничих племен, що наступали туди з Азії. А коли цей азійський наступ очолює московський імперіялізм — він стає рішучим ворогом України й Козаччини — й це вповні зрозуміло. Це єдині сили на шляху його походу на підбій Европи, сили, яких приборкати не можна й тому треба їх знищити. В цьому напрямі й розвивається вся політика імперіялізму у відношенні до України й Козаччини.

В цьому місці мусимо спростувати один погляд про те, поширюваний у цілому світі, а також і серед українців, що козаки — це кров від крови російського народу, що це найдоблесніші з доблесних поміж росіянами. В усьому світі закорінилось поняття про «російських козаків», що насправді з росіянами нічого спільного не мають. Серед українців цей погляд поширився тому, що більшість козаків говорить одним з діялектів російської мови, який при ближчому ознайомленню з ним виказує дуже великі різниці від діялектів великоруської мови й куди більше зближається до української. Насправді антропологічно козаки (донці, кубанці, терці, астраханці) нічого спільного з великоруським народом не мають. Козацький нарід творився на савроматському підложжі, а не на фінсько-монгольському, а до його слов'янської кристалізації причинились однаково і українці і росіяне, що втікали сюди перед гнітом на рідній землі. В наслідок цього постав тут козацький нарід, що дуже близький сусіднім українцям, але зовсім відрізняється від великорусів. Козаки є здавен-давна богатирсько-військовим народом; великороси проявляють чернечо-аскетичні ухили та нахил до сліпого фанатизму.

Самостійницькі рухи на Козаччині є такі давні, як сама Козаччина. В 17-18 століттях Козаччина нераз повставала проти свого поневолювача — московського імперіялізму. Повстання Разіна, Булавіна й Пугачова свідчать перед усім світом, що свободолюбивий козацький народ не має спільних національних і соціяльних ідей з російським народом. Прагнення до козацької самостійности відновились з цілою силою під час російської революції в 1917 році. Козацькі війська: донське, кубанське, терське й астраханське проголосили свою незалежність, увійшли в дружні стосунки з іншими самостійними народами на території колишньої тюрми народів (Україна, Грузія) й об'єднались між собою, створюючи т. зв. Північно-східний союз, що мав забезпечити незалежність козацьких військ. На жаль, Денікінщина й Врангелівщина, що, використовуючи реакційність деякої частини козацької старшини й козацтва, усадовились тут на півдні для відбудови «еди-

ної-неділимої» Росії й завалили козацькі держави. Отже, для козацької самостійности потрібна суверенна УССД, для УССД суверенна Козаччина. І це треба всім українським і козацьким самостійникам зрозуміти!

З цього погляду українська зовнішня політика і стратегія **мусить** за всяку ціну підтримувати козацькі прагнення створити власну й самостійну державність — незалежну Козакію, й то без жадних задніх думок про якенебудь загарбання козацьких земель. Навіть у відношенні до українського Чорномор'я (північна частина Кубанського козацького війська), яке є частиною українського народу й українських етнографічних земель, а то й прямим нащадком славного війська Запорізького Низового, що перемандрувало туди з кінцем 18. століття й відновило Запорізьку Січ на Кубанській землі, творячи **станиці**, які й досі мають назви Січових куренів, нам не вільно проповідувати жадного імперіялізму й фальшиво зрозумілого «соборництва» та накидувати чорноморським козакам своєї волі. Справа державно-національної приналежности українського Чорномор'я може бути вирішена тільки самими чорноморськими козаками на підставі безспірного права про національно-державне самовизначення, яке їм вповні прислуговує. Це безспірний факт, що для української **геополітики** абсолютно важливішою справою є самостійна, приязна для України Козакія, чим Україна з Кубанню й ворожа Козакія,що гірше, Росія на цих землях.

Отже, з'ясуймо собі твердо й остаточно: Україна зацікавлена в незалежній Козакії, яку підтримуватиме всіма силами. Думаємо, що в склад цієї відновленої Козацької держави ввійдуть перш за все чотири козацькі війська, які в 1917 р. створили були Південно-східний союз: 1) Донське Козацьке Військо, 2) Кубанське козацьке військо, 3) Терське козацьке військо, 4) Астраханське козацьке військо. З зміцненням самостійної Козацької держави, вона зможе, мабуть, поширитись на два сусідні війська, а саме: 5) Яїцьке (Уральське) козацьке військо й 6) Оренбурське козацьке військо. Разом територія цілої Козакії налічувала б понад 1,5 мільйона квадратових кілометрів і понад 13 мільйонів населення, але в тому тільки 4 мільйони козаків. Створення козакійської держави було б неможливе, коли б на цих землях не проживало щонайменше 4 мільйони українців та і 1/2 мільйона північно-кавказьких горців, що разом творили б абсолютну більшість населення цеї держави.

Вістки про міроприємства більшовиків щодо чечено-інгушської автономної республіки та інших національних автономних республік переконали світ, що не все в порядку в ділянці національної політики в СССР. І дійсно, коли тільки німецькі війська дійшли до території Північного Кавказу, горці зразу ж перекинулися на бік німців, виступаючи активно проти Советів. Зате й тепер більшовики їх «покарали». Річ в тому, що оці «горські» народи й досі не примирилися з фактом свого поневолення.

13 років тривала героїчна боротьба горців проти царських військ Миколи I, які ніколи не зуміли їх насправді приборкати. У 1917 році, на традиціях Шамілевої держави, постає Північно-кавказький союз горців-верховинців, що обіймає собою Черкесію, Карачаю, Балкарію, Кабарду, Інгушію, Чеїну, Осетію й Даґестан. Відновлена північно-кавказька держава валиться під ударами білого й червоного московського імперіялізмів і під формою «автономних» національних республік і областей проісновує до часу німецько-російської війни, в якій горці показали перед цілим світом своє справжнє обличчя. Завданням української зовнішньої політики у відношенні до горців такі самі, як у відношенні до козацьких народів. Україна повинна допомогти горцям самовизначитись, а це самовизначення може піти в напрямі самовизначення до українсько-козацького комплексу або в приналежности до закавказького комплексу, з яким горців сполучають кровні вузли.

Кажемо українсько- козацький комплекс! Так, він, без сумніву, існує й існувати буде. В рямцях широкої, дружньої сім'ї народів-держав, що постануть на розвалинах московської тюрми народів, українсько-козацький союз визначатиметься тіснішим сплетенням й пов'язанням, яке відповідає взаємній залежності від себе й спільним **козацьким** традиціям обидвох народів. Дуже можливо, що північно-кавказькі гірські народи, як третій фактор, приєднаються до цього тісного, стратегічно-оборонного союзу, який, як ми вже сказали, буде основною ланкою південного фронту проти московського імперіялізму.

На маргінесі повищих завваг треба з цілою рішучістю підкреслити, що наші стратегічно-оборонні комбінації й комплекси не є спрямовані проти **російського** народу, а тільки проти московського імперіялізму. Під московським імперіялізмом розуміємо перш за все ідею Москви, як третього Риму, отже, ідею **імперіялістичну,** що змагає до створення імперії, поневоливши інші народи. Завжди в Москві існувала кучка людей, що, граючись національними почуваннями російського народу, гнала цей нарід на імперіялістичні підбої, з яких він нічого не мав, а навіть, як учить останний досвід, позбувся своїх останніх штанів. Ця кучка чи кліка імперіялістів, дуже рідко складалась з самих росіян, в більшості випадків московські імперіялістичні кліки складались з людей не-російського походження, колись переважно германського, а тепер кавказько-жидівського. З цього робимо висновки, що **російський** нарід є **поневолений** власним (?) імперіялізмом, від якого страждає не менше, як інші поневолені ним народи.

У цьому випадку можна перевести деяку паралелю між СССР і колишньою Турецькою імперією, яка, під проводом імперіялістичних султанів і феодалів, буда в останній час свого існування «хворою людиною Европи» (sick man of Europe). Цей стан тривав до того часу, коли, в наслідок визвольних війн балканських і арабських народів, Туреччина стратила чужі землі і стала націо-

нально-однородною державою. І ось стається чудо, безнадійно «хвора людина» здоровшає, стає на власні ноги, швидко модернізується й виростає в сильну національну державу. Невже ж сьогоднішній СССР (стокількадесять поневолених народів на 1/6 світу) не є такою «хворою людиною» і то з познаками важкої інфекційної недуги? Невже ж відірвання від цієї «хворої людини» —імперії не-російських земель не оздоровило б її й не створило б для талановитого російського народу кращих можливостей розвитку в своїй національній державі, як це він має в прославленій тюрмі народів? Яке значення для російського народу може мати факт, що його уряд провадить імперіялістичну політику в Ірані чи Індонезії, Параґваю чи Венесуелі, коли цей народ є сам експлуатований своїм урядом до крайніх меж, саме тому, щоб цей уряд мав засоби для ведення імперіялістичної політики. Отже, чи відречення російського народу від амбітних плянів і нездорових тенденцій своєї імперіялістичної кліки не створило б кращих умовин розвитку у власній національній державі, не збільшило б довір'я між народами у широкому світі й не привело б до ширшого об'єднання народів у европейську або світову спілку вільних народів? Нам здається, що цього можна б було сподіватись!

Така зовнішньо-політична обстановка майбутньої УССД і такі зовнішньо-політичні й стратегічні концепції та комбінації, що їм мусить відпавідати структура майбутнього проводу збройних сил УССД. З черги переходимо до не менш важливих справ внутрішньо-політичної структури, що матиме свій великий вплив на структуру цього проводу. Ось у різних міжнаціональних стратегічно-оборонних конструкціях обов'язково треба буде рахуватись з повним національно-державним **суверенітетом** народів-держав, які входитимуть до цих міжнаціональних конструкцій стратегічно-оборонного характеру. Ось берім, наприклад, українсько-козацький - північно - кавказький стратегічно-оборонний союз. Справа в тому, що в ньому Україна — суверенна держава, але й Козакія і Північний-Кавказ — суверенні держави. Коли ці суверенні складові частини складаються з автономних частин (напр., Україна з Західньої України, Гетьманщини, Слобожанщини, Запорізьких Вольностей і Вільного города Одеси) або з суверенних держав (напр., Козакія з суверенних козацьких військ або Північний Кавказ з держав суверенних горських народів), то їх суверенітет проявляється насамперед у тому, що дані складові частини є суверенними державами й мають свої національні армії, якими мають право диспонувати верховні влади цих держав на підставі окремих основних законів. Річ в тому, що всі ці суверенні держави в випадку створення нового правно-політичного твору, яким був би такий чи інший **союз** цих держав, мусить передати частину своїх суверенних прав **спільному союзному** творові. Коли йде мова про військовий провід того твору, то немає сумніву, що всі складові частини такої міжнаціональної кон-

струкції мусіли б створити один спільний військовий провід на засадах координації, в якій всі складові частини були б заступлені рівною скількістю делеґатів від окремих військових проводів складових частин союзу, без огляду на їх питому вагу (під політичним і мілітарним оглядом); цей провід мав би право диспонувати збройними силами союзу понад компетенції окремих військових проводів складових союзних держав. Необхідно підкреслити потребу рівної скількости делеґатів від складових частин союзу для забезпечення дійсного й повного суверенітету малих народів у такій міжнаціональній конструкції.

Згідно з таким положенням, на нашу думку постав би **Комітет Оборони Союзу (КОС)**, що координував би працю війська, морської фльоти й авіяції окремих держав, що входили б у склад союзу; його головне завдання було б вивчити всі питання, що мають відношення до спільної стратеґічної оборони, а в часі збройного конфлікту покликати до життя Штаб Головного Отамана союзних військ. Цей комітет, у загальному, мав би складатись з делеґацій у рівній скількості членів, від України, Козакії й Північно-кавказького союзу. У випадку, коли б до цього союзу бажали приступити інші держави, напр., Білорусь, Казахстан тощо, вони надсилали б до КОС-у свої військові делеґації.

Переходимо до зясування справи організації військових проводів окремих держав. Щоб зрозуміти краще, які тенденції нами в цьому питанні керують, треба нам на хвилину зупинитись на загальних державно-устроєвих справах.

Українську Державу уявляємо собі, як демократичну республіку парляментарного типу. З уваги на безсумнівний українсько-козацький комплекс, що ми його вгорі з'ясували, з уваги на безсумнівну також демократичність традиційного для нас козацького устрою, вважаємо за необхідне підкреслити деяке пов'язання сучасности з традиціями минулого. Україна мусить бути до певної міри козацькою реч-посполитою, при чому традиції Козаччини 17-18 віків повинні бути в великій пошані. А в тім про вагу традицій ми вже писали в попередних статтях. На чолі української держави уявляємо собі тільки виборного **Гетьмана** з титулом Гетьмана всієї України й всього козацтва, що був би обраний на це становище до кінця свого життя всім українським народом. Очевидно голова української держави — гетьман був би одночасно Головним отаманом збройних сил, його міг би заступати призначений ним Наказний отаман збройних сил, а йому допомагала б Головна Рада Оборони (ГРО), в склад якої входили б: а) генеральний писар, як міністер оборони, б) генеральний військовий осаул, в) генеральний морський осаул, г) генеральний осаул авіяції, ґ) генеральний обозний — як начальник Генеральної булави та можливо інші члени, покликані Гетьманом, як Головним отаманом збройних сил. Очевидно — до тієї ради входили б також Головний і Наказний отамани збройних сил. До диспозиції Гетьмана, як Головного отамана збройних сил, стояла б

Військова канцелярія, що поділялася б на реферати і була б координаційним органом між згаданими найвищими зверхніми органами збройних сил Української держави. Для доповнення картини державного устрою України слід додати, що законодатну владу в Українській державі виконував би двопалатний парлямент (Українська Центральна Рада й Українська Національна Рада), а виконну — уряд, що складався б з 20 членів під проводом прем'єра, що мав би історичний титул генерального писаря, генерального підскарбія й міністра оборони. Інші члени уряду мали б історичні титули з часів Української Козацької Держави в комбінації з модерними титулами або титули генеральних секретарів (традиції Центральної Ради й УГВР), або титули міністрів, коли йдеться про наймодерніші ресорти, які не мають відповідників у старих часах. У склад уряду входили б також три члени уряду, що вели б справи збройних сил Української держави, а саме: генеральний військовий осаул, як голова ген. секретаріяту військових справ, генеральний морський осаул, як голова ген. секретаріяту морських справ і генеральний осаул авіяції, як голова ген. секретаріяту авіяції. Крім цього, існувадо б міністерство оборони в руках прем'єра і його орган — Генеральна булава.

Цілість устроєвих справ Української Держави можна показати такою схемою:

Схема ч. 1 — Устрій Української Держави

Суверен
УД
Український
Народ

Голова Держави

Законодатна влада
Сойм:

Нижча палата:
Українська Центр. Рада (УЦР)

Вища палата:
Українська Національна Рада (УНР)

Виконна влада
Уряд

1. **Генеральний писар,** він же генеральний підскарбій і міністер оборони-голова
2. **Маршал сойму** — містоголова уряду
3. **Генеральний секретар** заграничних справ
4. **Генеральний секретар** внутрішніх справ
5. **Генеральний секретар** фінансових справ
6. **Генеральний осаул** Державної Печаті й міністер безпеки
7. **Генеральний суддя** й міністер юстиції
8. **Генеральний Хорунжий УД** й міністер пропаґанди
9. **Генеральний Військовий Осаул**
10. **Генеральний Морський Осаул**
11. **Генеральний Осаул Авіяції**
12. **Генеральний Поштмайстер**
13. Міністер Народного Господарства.
14. Міністер Сільського Господарства й прохарчування
15. Міністер Торгівлі
16. Міністер Народньої Освіти
17. Міністер Народнього Здоров'я
18. Міністер Праці й Сусп. Опіки
19. Міністер Шляхів
20. Міністер Віроісповідань

Судова влада
Суди

Генеральний Суд

Краєвий Суд
(апеляційний)

Обласний Суд
(окружний)

Волосний Суд
(мировий)

Примітки: нижча палата сойму складається з представників земель (виборчих округ), вибраних на підставі загального, безпосереднього, рівного, тайного й пропорціонального голосування. Вища палата складається з представників Українських церков, краєвих соймів, областей, городів, сільсько-господарських, торговельно-промислових, професійних палат і спілок, научних установ, університетів, високих шкіл, центральних комітетів і т. д.

Структуру проводу збройних сил у цій проблематиці можна показати такою схемою:

Схема ч. 2 — Провід збройних сил УД у час миру

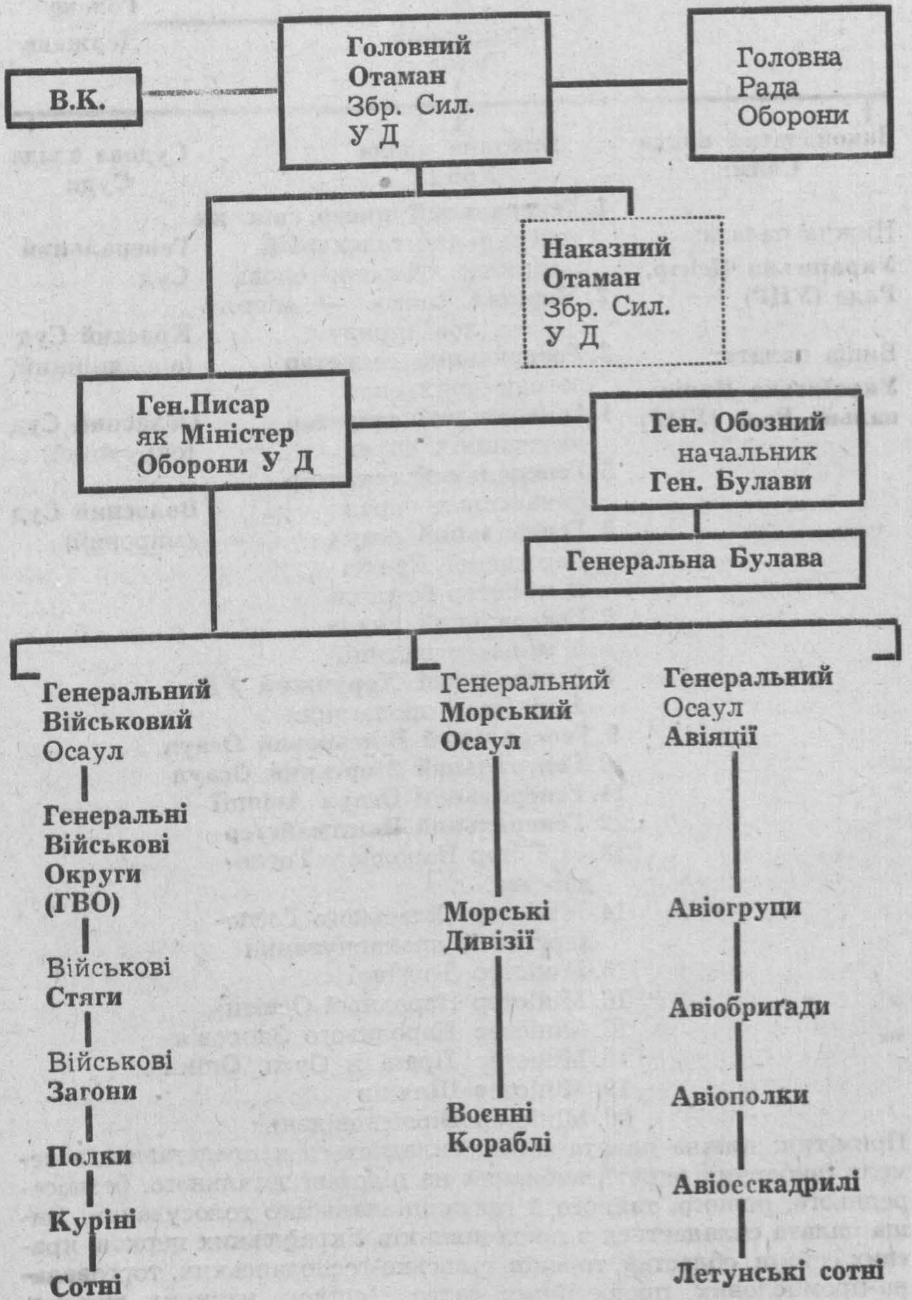

Що є характеристичного в цій схемі у відмінності до інших структур військових проводів? Передусім те, що кожна частина збройних сил має свій власний провід, але, крім цього існує ще координаційний провід, що його іменує міністерство оборони, і він є сконцентрований у руках прем'єра й має допоміжний орган у Генеральній булаві (генштаб). Отже, в порівнянні з іншими структурами проводів збройних сил, Генеральна булава є до певної міри надрядним тілом у відношенні до військового міністерства (генерального секретаріяту військових справ), що його очолює генеральний військовий осаул. В інших державах ген. булава є підвідділом міністерства військових справ, якому й підлягає. В нашій організаційній системі Генеральна булава є допоміжним органом координаційного міністерства оборони і її головним завданням є займатись воєнною політикою держави, а саме: плянуванням воєнних дій, розвідкою, забезпеченням війська в передову зброю й виряд, напрямними вишколу й воєнною наукою. Генеральна булава є, отже, в цих справах зверхнім органом окремих міністерств, але через міністра оборони.

Організація Генеральної Булави, в загальному нарисі нашої концепції, виглядає так:

На чолі Генеральної Булави стоїть Генеральний обозний. Йому підлягають Перший й Другий Обозні Генеральної Булави. Генеральна обозна канцелярія є центральним управлінням Генеральної Булави. Крім цього Генеральна Булава поділялася б на відділи. До першого обозного належали б такі відділи: О — Операції, 1 — Розвідка, 2 — Зв'язок, 3 — Вишкіл, 4 — Воєнна Наука; до другого обозного — відділи: 5 — Матеріяльна частина, 6 — Зброя, 7 — Гармати, 8 — Танки, 9 — Авіяція. Відділи генеральної булави були б поділені на підвідділи (напр., 00, 01, 02, 03 і т. д. 10, 11, 12, 13 і т. д.), а підвідділи на секції (напр.,000, 001, 002, 003 і т. д.). Крім цього, Генеральній Булаві були б підпорядковані такі установи: Воєнна Академія, Воєнна Політехніка, Воєнно-історичне товариство, Генеральний військовий комітет, Воєнно-топографічний інститут і, врешті, деякі дослідні інститути. У склад Генеральної булави, яка обіймала б також відповідні відділи булав ГВО, ВС, ВЗ і т. д., входили б дипломовані старшини Генеральної булави, що поділялися б на три групи: а) бунчукових товаришів (старшини генеральського ступеня), б) значкових товаришів (старшини булавного ступеня) і в) військових товаришів (сотників і старшин, приділених до генеральної булави). Всі вони разом творили б корпус старшин генеральної булави, тобто старшин з вищою військовою освітою. Стан бунчукових, значкових і військових товавишів відновлено б згідно з традиціями Української козацької держави 17-18 століть.

Наша концепція організації проводу не передбачає організації окремого міністерства оборони, що було б органом рівнорядним для генеральної булави й центральним для ресортних міністерств. В канцлерському уряді існувало б тільки президіяльне

б'юро, через яке проходили б усі справи оборонного характеру, що повинні б піти на стіл праці генерального писаря, як міністра оборони. Рештою справ займається, призначена до цього, Генеральна булава, що безпосередньо в ділянках своїх компетенцій співпрацює з генеральними секретаріятами військових справ, і авіяції, які є урядами дотичних генеральних осаулів.

Як вже відомо, на чолі **війська** (суходольної частини збройної сили), згідно з нашою концепцією, стояв би генеральний військовий осаул, як генеральний секретар військових справ. Його уряд був би, властиво, виконним у відношенні до цих напрямних, що їх накреслила б Генеральна булава. Його конкретне завдання обмежувалося б до практичної **організації** війська: рекрутацією й мобілізацією призовників, адмініструванням резервами, підготовкою мобілізації, удержуванням дисципліни й військовим сутовкою мобілізації, удержуванням дисципліни й військовим судівництвом, медичною обслугою, приміщенням, транспортом, постачанням і технічно-господарськими справами підвладних військових органів. На чолі генерального секретаріяту військових справ стояв би генеральний військовий осаул, що мав би двох заступників: генеральних військових підосаулів. До диспозиції генерального військового осаула були б бюра: президіяльне, перзональне й контрольне. Крім цього, генеральний секретаріят поділявся б на відділи. До першого генерального підосаула належали б такі відділи: 0) Організаційний, 1) Мобілізаційний, 2) Адміністраційний, 3) Військово-дисциплінарний, 4) Військово-санітарний. До другого генерального пілосаула належали б відділи: 5) Технічно-господарський, 6) Технічно-будівельний, 7) Військово-транспортовий, 8) Постачання, 9) Фінансовий. Крім цього, при генеральному секретаріяті були б організовані Генеральні інспекторати головних родів військ і служб, Головна шкільна управа, Генеральний військовий суд і ціла, від нього залежна, військова судова система, Головна управа козацьких військ України (ГУКВУ), Польовий вікаріят Українського війська (католицький і православний), Головна Пресова Кватира, Військово-юридичний комітет і Військово-ремонтна управа. Відділи генерального секретавіяту поділялися б на підвідділи (напр., 0-I, 0-II, 0-III і т.д. 1-I, 1-II і т. д.), підвідділи на реферати (напр., 0-I-а, 0-I-б і т.д. 1-I-а, 1-I-б, 1-I-в і т. д.).

Все те, що ми вгорі сказали, стосується організації **проводу** збройних сил УД у час миру. Але, на випадок збройного конфлікту, який без сумніву існуватиме в час бо ютьби за УД, а ця боротьба вже існує, потрібна **організація** проводу дієвої армії, отже, армії в полі. Такий провід існує вже в постаті Головної Команди Української Повстанської Армії (УПА). З поширенням аґенд Головної Команди УПА, вона буде розростатись у Головну команду збройних сил УД, що відповідатиме Генеральній булаві мирного часу, й виділить із себе Начальну Команду Війська (НКВ), яка відповідатиме Генеральному секретаріятови військових справ. Подібний поділ усіх команд на дієву й територіяльну частину

позначиться на всіх ступенях. Булави ГВО поділяться на Команди фронтів, армійських груп — з одного боку й територіяльні штаби ГВО — з другого боку, Булави військових паланок (територіяльні), Булави загонів — на Булави загонів і Окружні булави. Не скриваймо, що в нас є тенденція заступати термін «команда» —українським терміном «булава», що дуже добре віддає всі ті функції, що криються в слові «команда». Отже термін «отаман» — командир і «булава» — команда. Але про подрібну організацію всіх цих команд, чи «булав», говоритимемо щойно в наступному розділі. Справа організації начального проводу збройних сил УД була б покищо вичерпана. Думаємо, що вона відповідає загальним принципам виложеним на вступі цієї статті, а також історичним традиціям українського народу, що збереглись по сьогодні. Вони подані в пропонованих нами назвах політичних і військових установ, що зв'язані з проводом українських збройних сил.

Провід збройних сил козацьких і північно-кавказьких військ може бути організований за українським зразком, але він може покласти в свою основу й власні притаманності. В загальному думаємо, що на чолі збройних сил кожного козацького війська стоятиме його Військовий отаман, як головний отаман війська. Він може покликати також наказного отамана. Військовий круг — це парлямент козацького війська, Федеральна рада старшин — це уряд. У руках «премієра» може бути сконцентроване «міністерство» оборони, що стоятиме над відповідними ресортовими міністерствами й матиме для допомоги генеральний штаб, що веде воєнну політику даного війська. Цілком подібно може бути побудована організація військового проводу в гірських народів Північного Кавказу.

(Далі буде)

КР — ИЙ

РАДОВИЧІ

Спомини учасника бою 7-8-9 вересня 1943 р., с. Радовичі, р-ну Ковель

В червні — липні 1943 ряди УПА розрослися в дуже сильні відділи. Німці займали лише міста при залізничих шляхах і головних шосах. УПА була паном ситуації по всій Волині та Поліссі

До штабу групи «Турів» напливали звіти за звітами про успіхи УПА на теренах південного Полісся і північної Волині.

Хоч УПА була добре зорганізована, в деяких теренах існували деякі недомагання. Щоправда про німців нема що й згадувати, бо вже спостерігалось познаки розкладу німецької армії, а німецьке запілля боялось УПА. При німцях було ще багато т. зв. «козаків», які переважно берегли залізничі шляхи. Цей елемент складався переважно з колишніх совєтських громадян, більшість яких становили росіяни та інші нацмени, українців майже не було. Елемент цей був вже вповні здеморалізований трьохлітньою війною. Зрештою, вони служили німцям тому, щоб не згинути голодовою смертю в таборах для полонених. Вони знали, що німці дотепер не розв'язали проблеми Сходу і вже її не розв'яжуть. Вони були войовничі, але не мали жадних основ, щоб вести бої з будь-яким ворогом. Згодом більшість цих частин перейшла до УПА, де по короткому часі політично викристалізувалась і під проводом своїх командирів вела бої з большевиками й німцями.

Впертим ворогом були червоні партизани. Це була банда, яка жила тільки сьогоднішним днем. Вони займались грабуванням, гонили самогон та вели п'яненьке життя під ритм московської гармошки. Одним з найбільших ворогів українського народу були т. зв. «отряди» : «Дяді Петі», «Фйодорова», «Колпака», а далі менші теренові відділи, що діяли на Поліссі; це: Шматовци, Круковци, Максимовци, Косьцюшковци і інші. Однак, усі ці відділи мусіли на когось опертися, тобто йшлося про опанування населення. Бо відома річ, де цивільне населення не сприяє партизанському рухові, він не тільки не матиме ширшого маштабу, але й не встоїться і заломиться. Заломиться морально і матеріяльно. Щодо УПА, то вона швидко дістала велику підтримку українського народу , і це самозрозуміло, бо УПА виросла з українських мас. Народ сам створив свою армію, ніхто йому цієї

ідеї не накинув, він забезпечив цю ж армію командирами, зброєю і харчами. Це був найвищий час створити самооборону і якнайбільше зберегти свої сили.

УПА робила заходи співпраці з поляками, які жили на західніх землях України. Частково, в початках організування збройних сил, поляки в співпрацю включилися, але пізніше, настроєні ворожо певними польськими колами, а також большевиками і німцями, зірвали всякі взаємини з УПА. Поляки, побачивши великий розріст УПА і високу мораль українського повстанця, просто не могли погодитися з дійсністю. Як може бути, щоб українці створили таку армію? А вони, народ державний, що ще вчора мріяли про «од моржа до моржа», навіть не спромоглися на жадний зорганізований спротив. Поляки, замість дати нам поміч і створити свої відділи, усіми засобами старалися розбити весь український революційний рух. Вони почали шукати помочі у своїх ворогів: німців, а зокрема в большевиків, з якими остаточно й зв'язалися.

УПА старалась вирвати поляків з большевицької пащі, було випущено багато летючок польською мовою, в яких закликалось поляків зірвати з большевиками, однак, усе було надаремне! Большевицькі партизани найшли серед польського населення велику підтримку, головно зв'язки, розвідку та матеріяльну поміч. Мимоволі стає дивним, що поляки на західно-українських землях пішли на послуги тим, які вже 1939 —41 рр. вивезли десятки тисяч польських родин у Сибір та в Казахстан. Коли б пішли на таку співпрацю поляки в центральній Польщі, які ще не бачили большевиків, це не було б таке каригідне; їм можна було думати, що большевики — це не Росія. Поляки забули всі три розбори Польщі 1772, 1793, 1795 р., забули повстання «Стичньове» 1831 р., смерть Трауґута і його друзів, які були повішені царським урядом у Цитаделі, забули 1863 р. — повстання листопадове.

Треба було якнайскоріше опанувати ситуацію, бо большевицька партизанка почала вкорінюватися щораз то глибше на західних землях України, особливо на Волині і Поліссі. Поляки разом з большевиками почали творити т. зв. «пляцуфкі». Вони постали на Поліссі й Волині в місцевостях: Іванова Долина, Степанська Гута, Пжебраже, Засмики, Антонівка й інші Деякі «пляцуфки» співпрацювали з німцями, які радо давали їм зброю. Потім усі ці «пляцуфки» скапітулювали перед УПА. А як така «пляцуфка» падала, большевики втікали далепо на північ, а частина втікала за р. Буг разом з поляками, продовжуючи там свою роботу. В районі Ковля була саме така польсько-большевицька «пляцуфка» — в польській колонії Засмики. Там зібралась маса большевиків і поляків. Червоні партизани непомітно, з допомогою поляків, провадили розвідку в Ковлі, де, як відомо, є вузловий залізничий двірець Однак, ні поляки, ні большевики не спромоглися ні на один бій з німцями. Зате поляки робили

часто бандитські напади на довколишні українські села, у висліді чого багато сіл було знищено, ввесь дорібок селянина був пограбований, хати попалені, а багато старших селян, молоді, дітей та немовлят згинуло з рук бандитів. Життя в терені набирало кочовий характер, скрізь видніли згарища, могили і т. д. Це лихо треба було якнайскоріше зліквідувати.

Штаб групи «Турів» ще раз пробував порозумітися з поляками, але все скінчилося неуспіхом. Селяни почали самі організуватися для боротьби з ворогом. Штаб групи «Турів» про це знав і рішив допомогти населенню. Незабаром виготовлено плян акції на колонію Засмики. З північних теренів стягнено декілька менших відділів. Місцеві відділи стояли (на хуторах і селах) в т. зв. Свинаринському лісі. З північної частини Ковельщини перейшов один курінь на чолі з ком. Голобенком. На акцію прибув сам командир групи Рудий та його заступник ком. Вовчак. Перед самою акцією прибув з Г. В. Ш. ком. Омелько з дуже важливими справами і тому ком. групи Рудий передав провід акцією вславленому в боях ком. Вовчакові. Сама акція мала початися ранком дня 8 вересня 1943 р. Вже вранці 7.IX. 9 сотень УПА стояло в декількох км. від Засмиків. Відділи розмістилися по місцевих селах і хуторах і нетерпеливо очікували дня акції. Відділ Голобенка, три сотні, стояв в селі Озерянах. Місцевий відділ в Свинарі, Солотвині і Вовчаку. Командир Вовчак вислав ранком 7.IX. одну сотню на чолі з ком. Байдою, щоб заблькувала шлях Ковель — Радовичі, яким могла прибути з Ковля польська поліція на поміч Засмикам. Відділ під командуванням Байди відпочивав на хуторах поблизу шляху. Цілий день працювала наша розвідка, яка слідкувала за ворожим рухом. По полудні в год.16.00 розвідка донесла, що по шляху Радовичі — Ковель з м. Ковля їде ворожа німецька колона авт. Розвідка з м. Ковля донесла, що німці в силі 420 осіб їдуть до фільварку, щоб забрати збіжжа й худобу. Командир Байда повідомляє про це штаб групи «Турів». Командир Вовчак відповідає:«Зайняти становища, я негайно прибуду». Ком. Вовчак бере свій почот з 8 осіб, кулемет, і швидко прибуває до відділу Байди. Відділ вже зайняв становище. Ком. Вовчак їде на коні і перевіряє. Ком. Байда зайняв добре місце, так, що не треба було робити змін. Вовчак, їдучи, жартує з стрільцями:

«Хлопці! Чую носом, що буде робота, замість комунарам, всиплемо німцям, а нам без різниці, аби лиш добре чосонути!»

Чути звук моторів. Ком. Вовчак віддає коня зв'язковому і залягає біля дороги в середині відділу. Він говорить до Байди:

«Друже Байдо, боєм командуєте Ви, бо знаю Вас, як хороброго командира і доброго повстанського стратега. Де треба буде, я допоможу Вам, дам пораду».

Машини наближаються щораз ближче й ближче. «Вогонь!» — дає наказ Байда.

Заграло нараз десятки кулеметів. Ворожа колона затрима-

лась, пішла одна а за нею друга машина під укіс. Блиснув вогонь... горять авта...

Німці, як зайці, зіскакують з машин. Мимо сильного удару німці спам'ятались, під градом куль все таки розвинулись і приняли бій. Часто й густо починає бити ворожий міномет, грають ворожі скорострілі. Німці кидаються в атаку щораз сильніше й сильніше. Сили не рівні. Наша сотня і 420 німців. Ком. Байда щось радиться з ком. Вовчаком. Падає наказ ком. Байди:

«Ліве крило, вогонь! Праве крило відступати назад!»

«Праве крило,вогонь! Ліве відступати!»

Наша сотня відступає, але стрільці знають свого командира, який з своєю сотнею часто творив чудеса. Це напевно лиш маневр. Німці знову пішли в наступ. Загуркотіли недопалені авта і спустилися з гори назад в напрямку Ковля.

Бій триває годину... півтори. Грають скорострілі, ворожий міномет вже рідше обстрілює наші позиції. Командир Вовчак говорить Байді: «Якщо німці спробують наступати, наша середина відступає дальше, два рої залишається на правому крилі, а два рої на лівому.»

Бій продовжується вже дві години... Німці вдарили сильніше і наступають. Наша середина відступила, молоді німчуки шугнули вперед з нелюдським криком. Наше праве й ліве крило відкрило пекельний вогонь. Німці вже не стріляють, зубами й руками гребуть під собою землю. Вони не можуть ні вперід, ні назад. Командир Вовчак з середньою чотою переходить на праве крило. Падає наказ припинити вогонь. Німці зриваються і втікають на свої вихідні позиції.

«Вогонь!» — знову заграли всі кулемети.

Частина німців, яка загналася найдальше вперед, була відрізана від головного німецького відділу. Падає знову наказ: «Вогонь! Вперед! Вогонь! Ґранати!»

Німці в повному безладді втікають, січуть наші кулемети. Розірвалася ґраната, одна, друга, третя.

Німці не ставлять жадного спротиву. Наших дві чоти жене курінь німців. Лише чути: Вперед! Вперед! Вогонь!

Наш відділ перескакує через німецькі трупи, німці втікають у напрямі, де стоять їхні машини. Ком. Вовчак дає команду: «Залягати! Стій, залягати!»

Відділ заліг, німці дальше втікають, нема жадного спротиву. Наш відділ швидко окопується. Ззаду чути стрілянину. Ком. Вовчак пише записку й висилає другом Славком до сотенного Кубіка. «Негайно поміч в силі 1 сотні.» Сотня Кубіка була напоготові, недалеко поля бою, однак не брала в ньому участи, бо не було наказу. Пройшло добрих дві години. Сотня на чолі з ком. Кубіком заблькокувала шлях Ковель-Радовичі і змінила дві втомлені чоти ком. Байди. Німці знали, що їхня частина була оточена. Вони попробували ще раз наступати. Кубік гукнув:

«О, хлопчики! Ви напевно не знаєте Кубікової сотні! Галюда! (чотовий І чоти) сипни їм з мінометаǃ Вогонь! Вогонь!»

І знову заграли десятки свіжих скорострілів! Кубік лише покрутив головою й сказав: «Я їм сипнув би, лише був наказ не наступати, ну годі, наказ наказом!»

Німці, зміркувавши, що воно щось не тим пахне, поволі відступали, погрузилися на машини і від'їхали до Ковля. Десь далеко позаді час від часу загарчав скоростріл і спалахували поодинокі постріли. Це Байдова чота, на чолі з ним не давала невеличкій частині, 20 німцям, вирватися з оточення. Наші кричали, щоб німці здалися, але «вища раса» не хотіла. Сонце вже скотилося цілком низенько. Наші знов відкрили по німцях вогонь. Німці почали вимахувати якоюсь білою хустиною. Один з наших, запримітивши це, звівся на ввесь ріст і хотів прямувати до них, але в цю ж хвилину його підкосила ворожа куля. Німаки, як пізніше ми довідалися, не хотіли здаватися, вони хотіли тільки перетривати до вечора, щоб потім скориставши з темряви, прорватись з оточення і дістатись до Ковля.

Наш відділ зрозумів, що німці не здаються і відкрив сильний вогонь. Німці почали вимахувати білими хустками. Наша чота перестала стріляти. Хтось кричав німецькою мовою: «Руки вгору». 11 німців звелось на повний ріст, піднявши руки вгору. Наша чота лежала напоготові до обстрілу. Хтось з відділу закричав понімецьки: «Ходіть сюди!»

Німці зблизилися до нас, несучи на руках двох ранених. Відділ оточив їх. Частина пішла на їх становище. Там лежало 5 убитих німців, 14 крісів, 1 скоростріл, револьвер і дві ґранати. Набоїв в скорострілі вже не було. Ранених покладено на віз і відділ пішов разом з полоненими в напрямку Свинарина.

Сотня Кубіка збирала своїх ранених і впавших та военний трофей. Ввечорі всі наші відділи були на своїх місцях. Почалися допити полонених. Оповідав один підстаршина. За столом сиділи два наші перекладачі, хоч ком. Вовчак сам володів дуже добре німецькою мовою. Німець оповідав про все, що питали:

«Наша частина школилась майже рік біля Гамбурґу. Всі ми переважно молоді, 17-25 рр. Після вишколу нас кинули на східній фронт. Тепер нас привезли до Ковля на відпочинок. Прохарчування наше не погане, але оскільки знаємо Україну, як багату країну, то нами повинні краще пілкуватися. Про партизан ми чули, але мало. Місцева «ортскомендантура» нам сказала, що все мають у своїх руках партизани і що, як ми хочемо чогось дістати, маємо повне право забрати на фільварках і в селах. Ми, 420 осіб, виїхали в терен по м'ясо, сало, яйця, масло і хліб. Їдучи, ми мали зброю напоготові, але не думали, що в такім терені, де немає великих лісів можуть бути партизани і то в такому великому числі.»

Німець оповідав про вороже розташування у Ковлі: про це ми знали й так з докладних звітів своєї розвідки. Населення ок-

ружило хату й домагалося видачі полонених. Чути було, як юрба селян кричала:

«Давайте нам їх сюди, ми з ними розправимось за спалений Туличів і замордованих людей! Зробити з ними те саме, що вони зробили з нашими!»

Незабаром повідомлено селян, що це справа військова і військові органи, після допитів, заопікуються ними так як слід. Селяни не радо відійшли від штабу. Хтось з них говорив:

«Отой найстарший Вовчак, він має голову добру, залишімо цю справу йому, він все доведе до порядку!»

І так, замість ліквідації польсько-комуністичної колонії Засмики, треба було вести бій з німцями. Було вже пізно, стрільці спокійно спали. Вартові насторожено вдивлялись в даль... Десь далеко ледви чути скорострільні і крісові постріли...Притихло... Нічну темряву освітила далеко ракета. Одна, друга... Серія з скоростріла... Притихло. Вартовий, який стояв біля штабу, закликав ком. Вовчака і показав напрямок, в якому розцвітала ракета і чути було постріли. Командир розгорнув карту, положив компас, хвилину мовчав, а пізніше, жартуючи, сказав:

«Що, ти може злякався?»

«Е ні,друже командире.»

«Та це далеко, десь на переїзді залізниці Ковель-Здолбунів, а там далі Шепетівка, Фастів, а дальше Київ Золотоверхий!»

«Так! Київ!... Це напевно наші хлопці випробовують свої скоростріли по німецьких «дотах»!» На тім розмова й скінчилася. Вартовий далі міряв кроками подвір'я, а командир пішов до хати. Зайшовши до хати, він сказав: «Я вас слухаю!»

В хаті сиділи над картою старшини. Голубенко щось міряв циркулем по карті.Ком. Вовчак слухав, що говорили його друзі. Кожний давав іншу пораду. Одні говорили, що треба завтра почати ліквідацію Засмиків, інші радили, щоб затерти за собою сліди, бо ворог завтра може приступити до великої акції, в якій напевно візьмуть участь танки, літаки і всяка важка зброя. Ком. Вовчак, вислухавши, підняв голову. Всі втихли.

«Друзі! Сьогодні ми бій виграли, завтра мусимо його також виграти! Німці залишили на полі бою багато вбитих і напевно прийдуть по них. Ми мусимо ще раз здати іспит, треба доказати ворогові, що він б'ється не з партизанами, а з Українською Повстанчою Армією! Якщо ми завтра розіб'ємо німців, Засмики самі розсунуться.» Він знову нахилився над картою і показав, кажучи: «Наказую зайняти становища лінією на довжині 9 км. Ком. Голобенко з куренем — крило праве, ком. Щука — крило ліве! Я з одним куренем у середині. Позаду мене — важка сотня, то є: ґранатомети, гарматка. Вишкільна сотня підстаршин з гарматками позаді, правіше важкої сотні, між Голобенковим, а моїм куренем. Ком. Розважний заложить до «Максимів» ленти, змінно — набій запальний і бронебійний. З «Максимів» обстрілювати лише ворожу моторизацію на шляху Ковель-Радовичі.

клуня, вулик, за яким, як йому здавалось, сидить повстанець з великими очима, а найгірше, який стріляє поржавілими кулями, а поржавіла куля, як тільки ранить, приносить смерть. Наказ по лінії був вже переданий. Очікувати перших пострілів з нашої гарматки та ґранатометів, і щойно після них, як ворог буде близько, бити і то якнайцільніше.

Ворожа танкетка їде по головному шляху, за нею панцерні авта, а ще далі мотоцикли. Німаки йшли великою лавою, яка губилась десь далеко, направо і наліво.

Стрільці і кулеметчики пересували лише на крісах мірники, щораз ближче й ближче. Мінометчики вперто слідкували за рухом танкетки. Цівки «Максимів» голодно гляділи на ланцюги танкетки.

Найближча віддаль. Гарматчик прилицілився. Гримнуло дві ґарматки, вслід за ними декілька мінометів, а у відповідь монотонно заграли «Максими».

Ворог задержався й заліг на лінії дев'ять км. Годі було спостерегти, чи за другим, чи за першим ударом з гармат і мінометів, біля танкетки блиснуло полум'я... Танкетка горить... Десь далі загорілася машина, а два мотоцикли в рів скотилися.

Командир Голобенко затирає руки і радісно гукає: «Добре, справді добре!»

Наші становища були добрі. На початку бою німці ніяк не могли зорієнтуватися, де точно наші становища. Ворожі ґранатомети били: раз перед нашою лінією, а раз далеко поза нею. Ми навпаки, мали увесь ворожий рух, як на долоні. Аж за якийсь час, узнавши де наші становища, німці почали більше і цільніще обстрілювати позиції нашого крила, де стояв курінь Голобенка. Німці, очевидно, запримітили становища, де стояли наші два «Максими», бо впало декілька мін навколо командира Розважного, але, на щастя, не зробили вони жадної шкоди. На початку бою німці сильно обстрілювали наше праве крило. Командир Вовчак , турбуючись, вислав навіть зв'язок і запитував, чи не потрібна поміч, але ком. Голобенко відмовив. Німці не наступали, ми також не мали потреби пхатися на німецькі скоростріли. Так бій тривав майже до 12 години. В обідню пору німці щораз рідше стріляли, ми також без потреби не витрачали набоїв. Час від часу заграв скоростріл, хтось добре придивився чи не побачить німця, щоб попробувати до цілі. Німці дуже мало стріляли, хлопці жартували, кажучи, що Фріц обідає або зализує рани. Щоправда ми також мали свою кухню, але під час акції - (боїв) залишали її в запілі. Кожний з нас вийняв з торби буханець хліба (на три пальці товщиною), добрий шматок сала, ковбасу (хто любив, то мав ще часник і цибулю) і зготовив собі далеко кращий обід як тепер у всіх европейських харчівнях.

В годині 16.00 бій набрав більш поважного характеру. Від ком. Вовчака прибув до Голобенка зв'язковий. Ком. Вовчак переслав записку, в якій повідомляв, що він буде пробувати насту-

пати, ліве крило мусить добре обстрілювати ворога. Зелена ракета сиґналізуватиме наступ. Незабаром наказ передано по лінії, скоростріли були наладовані свіжими дисками. Блиснула зелена ракета, ліве крило било по німаках скісним вогнем. Ком. Вовчак кинувся з відділом в наступ з окликом «Слава!». Відділ пішов вперед, але не багато. Німецькі скоростріли били так сильно, що годі було піднятися. Німці не відступали. Ком. Вовчак скомандував: «Вогонь!». Заграли знову наші «Максими» і праве крило, на чолі з ком. Голобенком, рушило вперед. Ком. Вовчак піднімає свій курінь з окликом: «Вогонь — вперед!» Ворожа лава заломлюється. Німці відступають. Але тут знову новина. Наше ліве крило під сильним артилерійським вогнем. (Як пізніше донесла розвідка, з Ковля, по залізничній лінії Ковель — Володимир Волинський, приїхав панцерник і затримався між Турийськом і Боблами.) Наше ліве крило в паніці, але ще не відступає. Ком. Вовчак наказує правому крилові зайняти попереднє становище. Центр лінії перебирає сотенний Кубік і ком. Байда. Ком. Вовчак з сотнею іде на поміч ком. Щуці. Ліве крило під сильним обстрілом панцерника. На ліве крило прибув ком. Вовчак. Перестає бити броневик. Ліве крило відкриває вогонь і ком. Вовчак наказує відступ. Крило відступило назад. Німці думали, що наші ряди втікають і кинулися в наступ. Незабаром німці зайняли наші становища та йдуть і наступають далі. Ком. Вовчак командує: «Займай становища, вогонь!» Заграли десятки скорострілів. Знову несподіванка, ворожий панцерник безпощадно б'є по старих позиціях, у яких сидять німці. Зразу важко було зорієнтуватися, чому ворожий броневик бив по німецьких становищах. Але розвідка донесла, що з лінії бою броневик мав радіо-зв'язок. Радіо-апарат був розбитий нашими мінометчиками й німаки стріляли по тій самій цілі.

Ворог був в страшній пастці, по ньому б'є його власний броневик, а позаду без перерви рвуться стрільна наших мінометів. Відступати неможливо, вперед годі, бо січуть скоростріли. Вороже крило мішалося з землею. Ком. Вовчак командує: «Вогонь, вперед!» Ліве крило пішло в наступ, незабаром німецький спротив заломався і ліве крило гнало вперед за німцями, що відступали. Вогонь нашого лівого крила був такий сильний і раптовий, що німці навіть не змогли забрати своїх ранених. Становища, в яких були недавно німці, виглядали страшно: трупи, зброя, відламки зброї, шоломи і воронка біля воронки з обстрілу ворожого броневика. Наше ліве крило перескакувало через трупи і з окликом «слава» гнало вперед. Заходило сонце, бій продовжувався, присвічували горіючі хати, час від часу лінію освічувала ракета — червона, зелена, біла...

Був уже глибокий вечір. Німці під прикриттям вогню відступали в напрямі Ковля, куди й відїіхали з великими втратами. Щойно пізніше наші відділи були зняті з поля бою. Прибувши до Свинарина, ми застали смачну вечерю, яка варилася в кіль-

«Друже командире, голошу слухняно, курінь готовий на ваш наказ».

«Цілість на мій наказ прямо глянь! Спочинь!»

Командир Байда щось говорив з сотенним першої сотні. До відділу прямував молодий командир, вдягнений в гарну, пасовану шинелю. На голові трохи перехилена направо чорна смушева шапка з тризубом. Збоку, при поясі, висів невеличкий револьвер у гарній кобурі. Увесь курінь впізнав командира Вовчака.

Ком. Байда подав команду:

«Цілість струнко! На плече кріс! Крісом почесть дай! Направо глянь! Друже командире, голошу слухняно, курінь готовий на ваш наказ!»

Командир Вовчак провів очима по цілому курині, гукнув:

«Слава Україні!»

«Героям слава!»

«Прямо глянь! Спочинь!»

Командир Вовчак і Байда йшли повз відділ. Стрільці підривалися на струнко. Вовчак, поговоривши ще з Байдою, відійшов. Ком. Байда подав команду:

«Цілість, струнко! На плече кріс! Праворуч! Вперід ходом руш!»

Відділ пішов в напрямку цвинтаря, на якому відправлялася Служба Божа. Тут був викопаний спільний гріб для полеглих Героїв. Службу Божу відправляв місцевий священик і о. Лев (священик при УПА). Під час читання Євангелії і важніших хвилин Служби Божої ввесь курінь стояв на «струнко». Під час співання «Вічная пам'ять» курінь стояв на «струнко» і віддавав почесть зброєю. Отець Лев виголосив пращальне слово. Пригадується уривок:

«Не плачмо за тими, що віддали своє життя за своїх ближніх, за своїх друзів. Не оплакуймо тих, хто впав у рідних рядах за велику справу. Оплакуймо тих братів українців, що зложили свої голови в чужих, ворожих нам арміях, за чужу і ворожу нам справу.»

Служба Божа скінчилася. Лунає наказ:

«Струнко, на плече кріс, крісом почесть дай!»

Глибока пауза. Стрільці пращають своїх друзів.

«Прямо глянь! До стопи кріс! На плече кріс! Праворуч! Вперід ходом руш!»

По обіді розвідка донесла, що великі німецькі з'єднання виїхали з Ковля й Турийська і їдуть в напрямку Радович. Падає знову наказ: «До зброї!»

Відділ зайняв становища і був готовий до бою. Німці залягли і забирають своїх поляглих. Пройшло вже дві години, не чути ні одного пострілу. Пізніще засвистало в повітрі одне, друге, третє стрільно і розірвалося десь далеко в глибині лісу. До гарматчиків під'їхав ком. Вовчак.

«Мабуть ще мало, дайте, хлопці, покоштувати їм кілька снарядів!»

Дві гарматки на команду сипнули кілька смертельних подарунків просто ворогові в пащу.

Німці зрозуміли, що ми й далі перебуваємо в терені і готові до бою, поспішно зібралися і від'їхали. Наш відділ постояв ще декілька днів, а потім пішов у напрямку залізниці Ковель — Здолбунів. Коли сходило сонце, ми прийшли до села Дроздні. Командир Назар питається ком. Вовчака, де затримаємось на постій, бо вже сонце зійшло, а нам треба переходити шосу і залізничий шлях. Командир Вовчак дає наказ:

«На постій станемо по той бік залізниці. Вперед!»

Відділ, перейшовши залізничий шлях і шосу, розтаборився на постій в лісі. Курінь відпочиває, у військових полевих кухнях доварюється сніданок.

Стрілецтво обступило друга Шваґра і Жабу і слухало, як вони оповідали свої пригоди. Для більшого сміху, Шваґер і Жаба говорили дивацькою мовою. В їх мові не бракувало різних слів з усіх слов'янських мов, а також і з німецької. Шваґер оповідав свою пригоду, як він колись за царя Гороха ловив качки на сало, як літав з ними в повітрі. Потім оповідав про те, як батько хотів його бити, тому, що не було його довго вдома, як він втікав снігом і загруз, але, побачивши близько себе батька, скочив в зелені коноплі і сховався.

Бунчужний гукнув: «По сніданя!»

Стрільці, поснідавши, були готові в дорогу. Відділ рушив далі в напрямку Скулинських лісів. Тарахкотіли польові гарматки, а за ними кухні...

Командир Вовчак, їдучи разом з сотенним Кубіком та ком. Назаром, гукнув: «Хлопці, пісню!»

Ю.ЗЕМЛЯН

ДО ПОБАЧЕННЯ

(Фраґмент)

«Ой, мати, моя мати,
Воліла ти мене не мати.»

Горіли сльози в очах, як гаряча олива в червоній склянці перед іконою Богоматері. І біла гарячка пила спраглими устами ці сльози.

Виснажені, місяцями немиті лиця, неголені бороди, як у дідів-волокит, і в лахміття вдягнені вони, оці людські постаті-мандрівники.

Шуміла хмарою чорна зграя ворон, а стежкою коло рову бігла безпритульна собака, сапаючи худоребрими боками, бо й спрага сушила червоний язик її.

Як каламутна вода — на бічних дорогах розливались в річки хвилі людських голів. А в кого бистріші очі, то він стежкою перетинав чорні ріллі, по кістки западався на скибах або межею вкорочував свої мандри.

В долинах гір відпочивали ці люди. Путали коні на конюшинах, черпали ведрами воду з ріки й вогні клали на вільному, щоб юшкою вспокоїти набряклі від плачу і холоду діти. А під вечір прикладали вони вухо до землі й з острахом відвертали очі в той бік, де дудоніла земля і де небо горіло у вогнях.

Далеко ще до білого дня — вузькими, вивертистими ярами йшли нога в ногу коні й люди.

—Треба Лису зарізати, не йде далі вона... Підбилася...

Плакали й аж заходилися діти — пастушки, і матеві затулювали очі запаскою.

—То й нас побий!

—Тихо, жоно! Я сам дер би з себе білі паси...

А далі бір і густий ліс став на їх дорозі; чорні звали брил лежали в дебрах. Високо, над колутвишками смерік, ширяв орел, а в борі тихо було.

Тоді сини кликали своїх батьків і мовили твердо:

—Ви їдьте далі, і куди треба буде. А ми остаємося. Нам тут бути. Тепер черга на нас.

Вогнями блищали юнацькі очі.

—Ми землі не дамо на поталу.

Стояли батьки на крайчику гайбору й, наче з похмілля, во-

дили навколо очима; їх чола роса покрила й вони грубою полою рукава втирали журбу з своїх лиць.

—До побачення, — озвалися ще сини і мов тіні розгубилися за навісою бору.

А старі батьки тихо, як малі діти йшли до своїх коней, брали ласкаво повідки до рук і залізними ланцюгами обмотували колеса, щоб коні не побилися, з'їжджаючи вниз дебряними кручами; на возі діти й достаток. Плакала мати, але батько мав велику радість на душі.

—Я знав, що Юрко так зробить. Не пішла на марне моя праця.

Старий скинув капелюх з голови й мовив:

—Тобі, Творче, дякую, що дав такий талан моїм синам. А мені старому, що велиш — слухатиму.

Скрипіли підводи, іржав з білою зіркою на чолі лошак і вивірка сиділа на гілці дуба. Десь і річка взялася і станула бродом поперек дороги. Коні пили воду й люди черпали воду в долоні.

В. Перетеребенко

З МИНУЛОГО...

(1919 рік)

Запорізький корпус, Слобідський кіш, «Січ» отам. Божка й інші невеличкі частини, як Залізничий курінь, Стародубський полк та Лубенський кінний полк відходили на початку 1919 р. на Бесарабію. До Галичини не встигли відступити; крім того, місцеве населення, завдяки большевицькій аґітації, ставилося до цих частин вороже. На невеликі відділи козаків відбувалися напади. В Страсний Четвер усі ці частини перебували в районі міста Тирасполя. Переправа мала початися через міст на Дністрі в районі Бендер. Непокоїли нас великі старовірські села, як Плоске, що мало до 10.000 населення... В Страсну П'ятницю прийшов наказ посуватися до моста. Починало світати. Військові частини ще звечора очистили Тираспіль, бо з другого боку на нього наступали матроси. Всі ці частини були під безпосередньою командою ген. Зелінського та його нач. штабу, ген. штабу полк. Сіліна. Були чутки, що в Бендерах находилися колоніяльні французькі війська, що румуни згодилися пропустити нас за 10 вагонів цукру, що зброї від нас не відбирають... Висоти по лівому березі Дністра були вже обсаджені частинами Запорізького корпуса. Близько 20 канонів Запорізького корпуса стріляли в напрямі на Тираспіль... Там щось горіло і помітні були чорні лави матросів. Харківський полк (Слобідського коша) теж зайняв позицію. Треба було затримати ворога. Пів обороту наліво лежало молдавське село Паркани, до якого вже підійшли матроси. Здобуття його загрожувало успішній переправі. Тому всім кінним частинам був даний наказ стягнутися в район моста. Команду над ними перебрав полк. Аркас, і десь коло полудня вся кіннота в силі 2000 шабель рушила на Паркани. Піхота із своїх становищ бачила, як на долоні, маневри кінноти. Видно було як блищали шаблі, відбиваючи соняшні промені, як утікали матроси. Протягом 2 годин Паркани були зайняті. Але сталася несподіванка: гарматчики переправили ще раніше гарматні набої на правий беріг Дністра; румуни їх назад не пускали. Тоді хтось вирішив переправити на правий беріг більшість канонів і звідти стріляти, але румуни і це заборонили. Таким чином матроси дістали вогневу перевагу. Наші становища покривалися чорним димом, появилися ранені та вбиті. Все змішалося і почався відступ. Румунські старшини відбирали зброю, а румунська піхота зайняла по обох боках моста бойові становища. Як не було гаряче, але ми не могли дивитися без сміху на румунські скорострілі. Вони були на високих триногах, як фотографічні апарати. Перейшовши міст, наші колони почали підніматися вгору на шосе. Ось і старі бендерські бастіони;

тепер там були французькі старшини, колоніяльні війська та альжирські зуави. Французи чекали на нашу кінноту. Її атаки їм дуже подобалися і, коли показалася кіннота, французи почали махати шапками та вітати її...

Ми спали по бесарабських винницях. Аж у суботу ввечорі наше постачання підвезло нам пасочки, яйця та ковбасу. По Великодних Святах подали ешолони і ми рушили в напрямі на Унгені-Новоселиця-Заліщики. Отаман Волох переправився з нами, але пізніше десь щез. Перед Зеленими Святами переїхали ми Заліщики. На залізничому мості стояла українська варта з галичан. Вони нас весело привітали, і ми вступили на рідну українську землю. Позаду нас лишилася королівська Румунія, яка ніби пропустила нас і тим самим врятувала від большевиків, але ми до неї вдячности не мали... Це, одним словом, «цигани». Навіть румунські старшини лишили по собі погану пам'ять, бо нераз купували ми від них коньяк, а в пляшках був звичайний чай. На станціях румунські вояки залазили в ночі до вагонів і крали чоботи, на кожному кроці вони хотіли нас обдурити. Крім того, не було пошани до румунського вояка. Сам їх вигляд у постолах та в зимових російських ватяних штанах з зеленої матерії яка на задніх частинах тіла протерлася і з якої висіла біла бавовна, викликав сміх. Договорів вони не дотримували і нашої зброї нам не віддали. Ми розташувалися в районі Тернопіль-Збараж, від братів-галичан одержали ми по одній російській рушниці та по 10 набоїв. Кілька днів перед Зеленими Святами прийшов наказ для Харківського полку Слобідського коша наступати самостіно в напрямі Вижгородок-с. Жуківці-Білозорка, Купель, Чорний Острів-с. Ружільна. До нашого коша придано було 2 канони, сотню важких скорострілів та 1 сотню кінноти від корпуса Січових Стрільців. Вижгородок лежав, так би мовити, за кордонами Галичини. Туди звечора вислали 30 кінних. На північ від нас,в напрямі на станцію Лановець, двигався Запорізький корпус, на південь — в напрямі на с. Кузьмин — містечко Фельштин — «Січ» отамана Божка. Москалі кажуть «первий блін комом». Так сталося з 30 кінними. Вони зайняли Вижгородок, виспалися в заїздах, а вранці большевицька кіннота зробила напад і 20 душ захопила; інші кіннотчики втекли пішком. Вони й були першими, що попередили нас про большевиків. К-р Слобідського коша, от. Кобза, рішив відразу вдарити на Жуківці, щоб захопити зброю і вибити звідти большевиків. Це було досягнено, при чому наші здобули кілька скорострілів. Вранці рушили польовими дорогами на с. Білозірка. Коли ми тільки почали перевалювати бугор, нас обстріляли. Але ворога не було видно. Тоді наші канони дали кілька пострілів, а кінна сотня двинулася в обхід. В цей момент з польського фільварку вискочила кінна большевицька сотня і кинулася в тил. На фільварку знайшли ми списки большевиків, які тут формувалися, і на ранок рушили на Купель. Ішли польовими дорогами. Кінна сотня пішла наперед і повідомила, що Купель уже нею занятий. Під вечір показався Купель; з Купеля Січові Стрільці вели коней до водопою. Ішли вільно, байдуже. В середині Купеля був двоповерховий заїзд. Коли ми були від нього яких 100 м., з заїзду посипались постріли. Козаки хотіли зробити погром, але старшини опанували ситуацію і обійшли заїзд з кількох боків. По короткій перестрілці кілька большевиків вискочило

на ґанок і на очах усіх , пустили собі в лоб кулю. Це була невелика розвідка на возі, яка не встигла втекти і рішила наробити бешкету. Волочиська позаду нас заняли большевики. Вранці рушили ми на станцію Чорний Острів. На вечір підійшли осторожно, але на перешкоді був Буг, з дуже болотистими берегами, тому ми цілу ніч носили ворота, плоти, двері, плетні; перед ранком кілька переправ було вже готових. Ледве сіріло, як харківці перебігли на той бік, згуртувалися та вдарили на ешелон. Большевики, які ще там спали, кинулися в розтіч. Наші, крім інших речей, захопили також, кілька бочок меду. Лишивши дорогу на Проскурів відкритою, ми перейшли залізницю та рушили на с. Ружичне, 5 км на південний захід від Проскурова. Зв'язку не мали з ніким. З півночі чути було гарматні постріли; на південний захід лежало місто Фельштин. Це мав бути ніби наш тил, та нараз залунала звідти стрілянина. Кінна розвідка повідомила, що просто на нас відступає большевицька частина силою до 900 вояків, її мала тиснути «Січ» отам. Божка, який спізнився на цілу добу. Раптовим ударом ззаду большевицький відділ розбито. Вранці був перший день Зелених Свят.

На третій день фронт уже встановився і ми рушили на станцію Богдановці. Населення ставилося до нас дуже прихильно, виносило хліб, молоко. Але відчувалось, що у нас не було відповідної сили. Повстання Оскілка відкинуло фронт на Волині далеко назад. Наш тил був пересичений большевицькими аґентами. З Галичини йшли невеселі чутки. Запорізький корпус просунувся був до Деражні, але під натиском ворога почав посуватися назад. В тяжкому бою піший Мазепинський полк розбив ущент кінний полк каторжан ім. Льва Троцького, за що в нагороду пошили цілому полкові однакову уніформу захисного кольору. 24 червня почали відходити з Проскурова на південь в напрямі м. Солодківці, Ярмолинці. Постачання не мало соли. Взагалі, самого постачання не було, бо заготовку треба було робити самим. Большевики видумали нове «Яблочко»:

Ех, яблочко, з боку красное,
Што Украінє нє бить — дело ясное...
Ех, на рельсах стоіт Діректорія,
А под рельсами єя теріторя...

Почалася агонія; корпус Січ. Стрільців був так виморений боями, що потребував довшого відпочинку. Гордієнківський полк мав на фронті одну сотню (2. сот. Тісаревського)... Почалися нічні переходи, навіть старшини не розуміли, нащо вони. І ось в такий тяжкий момент до Ярмолинець прибув Гуцульський Курінь. На заході появилися ніби сині хмари, величезні валки таборів; через Ярмолинці марширували довжезні сіро-сині колони, але не будь-як, а строєм. Це брати галичани залишали рідні галицькі терени, але в той же час рятували дуже тяжку ситуацію наддніпрянської армії, так, що не знати, хто кому більше поміг.

За тиждень ситуація вже змінилася. Автор цих рядків перейшов в Гордієнківський кінний полк Запорізького корпусу, який через Проскурів, Меджибуж, Летичев, Літін прямував на Київ. Вже Гордієнківці мали на фронті 4 сотні. Всюди по містечках і містах можна було бачити галицькі комендантури, появилася польова жандармерія. Жовті шлики Гордієнківців підходили через Липовець на Білу Церкву. Галичани зайняли

Житомир, були під брамами Києва. Починалася мобілізація. Большевики збільшили темпо утечі, бо з південного сходу натиснув їх Денікін. Гарне враження робив і Запорізький корпус. Найбільшим і найкращим був 3. Гайдамацький, під командою полк. Маслова, але з гайдамацьким духом. Цілком реґулярне враження робив Дорошенківський полк полк. Литвиненка. Дуже гарно репрезентувався Чорний полк полк. Дяченка, але тільки він міг собі з ним дати раду. Мазепинський полк був одним з бойових полків, далі йшли Кармелюки та Троцького Богданівці, Республіканці та Сагайдачники під командою полк. Жупінаса. На бік українського війська перейшов от. Зелений, Махно вів переговори і мав ось-ось переправитися через Дніпро на правий беріг...

С.Вовк

МЕСНИК

З того часу, як він прийшов до нас, в лісі стало дещо інакше. Властиво ніхто посторонній не міг би цього запримітити, але ми це відчували. Ніхто не називав його інакше, тільки „Він". В нього безумовно було інше прізвище, було теж псевдо, кличка, але їх ми зразу забули, і коли говорили або думали про нього, завжди називали його „Він". Був такий самий, як кожний з нас. Повстанець. Прийшов до нас. Не знати звідкіля. Був молодий, хоч ніхто не вмів окреслити точно його віку ні кольору очей. Одні казали, що сині, інші, що зелені, сиві, до бурих включно. Одне було певне, що очі його дивилися глибоко. Заглядали в душу... І волосся його знали, цю гладко причесану чуприну. Так гладко-гладко, аж дивно, що можна мати так гладко зачесане волосся навіть під час бою, серед болота, куряви, куль і крови. А він це умів — і був сивий. Сивий, як голуб. Питання було завжди одне, чому він так рано посивів? Питали його про те. Ніколи просто не відповів. Завжди тільки всміхався, не то сумно, не то боляче.

— Чекай, — відповідав на запити, — колись дізнаєшся, ще не час, не час.

І застигав. Тоді його очі холонули, як лезо ножа, тільки усмішка була, мертво-незмінна. Очі щось бачили, бачили страшне. Щось, що скоїлося, чи мало скоїтися. Руки, дрібні й міцні руки, нервово стискали пістолю Кольта. Він мав звичку окремо сідати від нас. Спирався плечима об дерево, підгинав праву ногу під себе і, коли думав, що він сам, виймав з кишені свою пістолю. Десять, двадцять, тридцять, сто разів, одне і те саме. Вправляв, як ковбой, як герой авантюрних повістей Дикого Заходу. Нас це трішки смішило. А він вправляв і чистив свою „машину". Вона завжди блищала, завжди була у нього готова до пострілу. Врешті він так чудово оволодів нею, що справді блискавкою вмів виймати її і цільно сипати кулями. Навіщо йому це все? Воно, правда, в нашому житті потрібне. Ми це цінили, коли хтось добре володів зброєю, а командири особливо добре ставилися до тих з нас, хто вмів найкраще стріляти й найчистіше втримувати свою фінку. Але він фінки не любив. Гармата, — казав з погордою, — моя зброя це — о! — і миттю виймав свою пістолю.

Аж потім вийшло все наверх. Все вияснилося...

Ніхто так не вмів у нашому відділі підкрадатися як він. Він умів, як кіт, ступати — тихо, умів слідкувати за ворогом десятки кілометрів. Він виспеціялізувався в одній дуже небезпечній роботі: в знищуванні провокаторів. Збирав про них точні відомості, а коли вже все знав, тоді рушав.

Сам. Йому ніколи не треба було помочі. Часами не вертався два і три дні. Врешті приходив. Втомлений, брудний, але гладко зачесаний і майже вдоволено всміхнений. Валиться з ніг від утоми, але заки клався спати, чистив свою „машину", довго і дбайливо. Про виконану роботу звітував чотовому, а потім хлопці з СБ приносили потвердження, що справді роботу виконано чисто, тихо, задовільно. Вбито одного, двох чи трьох провокаторів. Завжди в один і той же спосіб: однісінька куля в чоло, один палець вище лівого ока. Він, немов гонча собака, вмів вислідити „звірину", хоч би вона як заховалася. Всіх провокаторів з даної околиці вивчав швидко напам'ять. І завжди згірдливо здвигав раменами і тихо бурмотів:

— Єрунда, це не те... Але я...

Вривав.

Надходила весна, що пахла вітром і дівочими смажкими губами. Наш загін дістав наказ перекинутися негайно швидким маршем 200 км на південний схід від того району, де ми діяли. Ми мали перейти в нові околиці, в нові ліси, переформуватися, а потім з новим набором рушити далі.

Все відбулося пляново й в порядку. Ми швидкими нічними маршами пересувалися до нового місця призначення. По дорозі зводили бої, заставляли засідки, самі попадали, йшли вперед, а він... він, немов собака на тропах. Він, здавалося, хотів бути перший. Якісь нові вогні грали в його очах, його руки стали нервові, але, проте, рука, що тримала пістолю, ніколи не дрижала. Здавалося, що якась надія, якесь передчуте сподівання оживляло його і гнало вперед. І коли ми врешті зупинилися на місці, він щез. Тим разом не було його цілий тиждень. Ми трохи непокоїлися. Дехто вважав, що він уже пропав. Аж раптом появився. Худий, блідий нервовий. Зголосився до командира. Після того проголошено збірку. На збірці командир видав наказ, що за дві години цілий відділ має бути готовий до маршу, на роботу. А він знов щез. Ми рушили — і вже в присмерку підійшли під містечко Н. Тут, заховані в кущах над рікою, що опоясувала один бік містечка, ми отримали детальні накази: Коли тільки добре стемніє, вибираючи іншу дорогу, кожний одинцем, мав увійти в місто і непомітно оточити ворожу поліційну станицю. Умовлений знак — постріл. Тоді треба було наскоком вдертися в станицю і ліквідувати все, що було живе...

Вікна станиці рясно світили. Особливо ясно було в кімнаті начальника; сам він, заклавши руки за спину, ходив по кімнаті, по м'ягкому килимі. В кімнаті були ще дві постаті: одна - це жінка, молода, гарна. Ох, чи тільки гарна — чудова! Друга постать сиділа, обернена плечима до вікна. Ми зразу не могли пізнати, хто це. Але потім, коли ця постать заворушилась і червоне світло лямпи впало на її срібне волосся, ми вже знали. Ми знали — це був „Він". Але як? Яким чином він тут дістався? Божевільний? Ми знали, що там, де він присутній — смерть певна. Ми пильно прислухалися. Говорили. Говорив начальник, а жінка ввесь час мовчала, а потім говорив „Він". Говорив чужою мовою — спокійно і плавно. Навіть усміхався. Жінка вдивлялася в нього мертвими очима. Властиво вона вже не жила. Не жив теж начальник; мертвою тінню стояв по-

серед кімнати. Ми, призначені першими ввійти у станицю, прилипли до стіни і слухали. „Він" цідив свої слова. Не допускав репліки:

— І, врешті, — говорив він, — я тебе знайшов тут. Тебе і її. Ти не можеш уявити навіть скільки я за той час пережив. Ми ненавиділися завжди, правда? І я думав, що коли розійдемося, ненависть промине. Але ти робив усе найгірше, щоб тільки доказати, як ти мене ненавидиш. А нашу матір ти не вагався вислати в далекі, чужі краї. Видав сестру... Я говорю це на те, щоб вона (кивнув головою в бік жіночої постаті), знала, який ти підлий — і трусливий. Щоб знала всю ганьбу, в яку вона зійшла ідучи за тобою. І врешті, коли тобі під ногами горів ґрунт, ти видав своїх приятелів. Сипнув цілий наш загін. Я, знай це, один тільки спасся. А ти став служити нашим ворогам. Ти став гонити за нами, бо знав, що доки я живу, тобі спокою не буде. Крім цього ти взяв від мене її, хоч знав, скільки вона для мене варта.

— Вона сама пішла, — пробував начальник боронитися.

— Сама? Можливо, тим гірше для неї. Значить братні душі знайшлися. Я перестав жити своїм життям. Я жив як гонений звір. Тікав перед твоїми собаками. Врешті я сам перемінився в собаку і почав їх гонити і знищувати. Всіх їх, твоїх помічників! Ти робив засідки на мене, але мені щастило. Я завжди виходив ціло. А ти, що її забрав, цю любов мою, ти не мав спокою... Ти боявся, ти щез мені з очей. Аж ось раптом я тебе тут віднайшов. Я прийшов відвідати тебе. Тебе і її. І я привів тобі гостей. О, сам побачиш моїх нових приятелів. Пімста мене з ними зв'язала. І мені з ними подорозі... Ех!...

А потім пішло все, як було заплановано. Не один, а два постріли ми почули. І кинулися до будинку. Ворог не сподівався цього. Наш наступ був такий наглий, що всі станичники, заки зрозуміли, що на них нападено, лягли мертвими. А містечко? Містечко раптом пригасло і сховалося в милшачу діру. Ми ввійшли до кімнати. На долівці, на м'ягкому килимі лежав начальник. Лежав важко, як мішок напханий зерном. Над лівим оком витікала струмочком кров. У фотелі сиділа жінка. Мертва. Його куля не попала в чоло, а трохи нижче. Чи ж йому задрижала рука? Він сидів напроти і дивився їй в обличчя. Дивився тупими, нерухомими очима. на столі лежала пістоля. Коли побачив нас, спокійно всміхнувся, сховав пістолю і тихо запитав командира:

— Чи вже по всему? Ходімте!

Ми нечутно покидали містечко. Обвантажилися здобиччю (кільканайцять нових фінок!), і швидко щезли в лісі. А другого дня вранці, ми завважили, що його між нами не було. І ніколи він більше до нас не вернувся і ніхто більше про нього не чув.

З ПРЕСИ.

ПОВСТАНСЬКА ВІЙНА В КАРПАТАХ

Швайцарський щоденник «Базлер Нахріхтен» ч. 149 за 10. 4. ц. р. , в кореспонденції з Варшави подає деякі подробиці про пожвавлену діяльність з'єднань УПА в Карпатах: «В останніх днях березня ц. р. шеф преси польського правління запевняв закордонних журналістів, що більш як 16 тисяч нелеґальних польських діячів зголосилися до властей, щоб згідно з проголошеною амнестією вернутися до леґального життя і праці. Безпека наших шляхів, до якої ще з початком цього року можна було б ставити чимало побажань, сьогодні вже основно покращала. Майже докладно в цій же годині, недалеко біля граничного міста Сянока, переїжджало п'ять військових автомашин шляхом уздовж лісистого карпатського провалу. Нечайно — ліворуч і праворуч шляху — вигинули уніформовані члени української національної оборонної організації. Вони відкрили кулеметну пальбу по автах — і трьох старшин та п'ять вояків лежали вже у власній крові. Коли заскочені поляки зібралися до оборони, то українці вже зникли в гірському лісі. Між вбитими, що залишилися на полі сутички, був один з провідних мужів польської армії, заступник міністра війни — ґен. Сверчевський. Очевидно — цілий цей наскок був спрямований проти нього, проти цього відомого в світі комуніста, що творив і становив співпрацю Червоної Армії з новою польською армією...

Сверчевський був саме тим, що передав росіянам мілітарні та стратегічні досвіди з еспанської війни. Від 1936 року він є заступником міністра війни. Особисте довір'я, що його має у росіян Сверчевський, як колишній червоноармієць, в рішальній мірі спонукало Москву давати Польщі більше самостійности в мілітарних справах та в скорішому темпі відтягати з польських теренів свої зв'язкові армійські частини. Українські кулі, попавши в цю людину, нанесли теперішньому польському правлінню справжнього удару.

Хто є ці українці, які роблять непевним південь Польщі? Одні з них виводяться з рядів тих східньо-галицьких націоналістів, які в часі між обидвома світовими війнами воювали одночасно проти тодішньої Польщі і Советів. Їхню мрію — злучити Львів і Чернівці з Києвом і Харковом в одну велику Україну — «здійснив» з закінченням війни Сталін, але під червоним прапором, що його націоналісти ненавидять, бо він для них знаком русифікаційної, соціяльної та світоглядової нівеляції. Греко-католицьку церкву, що мала виключно українські національні прикмети, насильно об'єднано з російським православієм. Теперішна польська держава заключила з Москвою договір, на основі якого українці, що залишилися ще в межах Польщі, мали б бути переселені до Советської України. Проти цього бороняться також неполітичні, але прив'язані до своєї батьківщини, гірські селяни, т. зв. лемки, і тому принагідно дають поміч т. зв. націоналістичним лавам...»

ВАРШАВСЬКИЙ НАКАЗ

Польське Міністерство Оборони видало наказ до старшин і вояків польської армії, в якому закликається віддати останню пошану ген. Сверчевському, що згинув від куль українських фашистів УПА. Ген. Сверчевський був чоловіком, що вкрив себе безсмертною славою в боротьбі під Мадрідом і над рікою Ебро...

Ванда Васілевська у своїй промові в московському радіо підкреслювала його заслуги для польського народу, та факт, що він згинув від рук фашистів, проти яких боровся ціле життя.

Згідно з постановою варшавського правління, на місці бою і смерти Сверчевського під Балигородом мають збудувати пам'ятник...

ФРАНЦУЗЬКА ПРЕСА ПРО ВБИВСТВО ген. СВЄРЧЕВСЬКОГО

/УПС/ — Вістка про загин ген. Сверчевського в бою з вояками УПА відбилася широким відгомоном в европейській та американській пресі. Всі коментарі преси вказують на відновлену з весною активність УПА та її невгнуту боротьбу за незалежну українську державу. Ось декілька голосів преси про недавні події на лінії Керзона;

«Комба» — паризький часопис пише: «Українські партизани вбили польського міністра, генерала К. Сверчевського, біля Сянока в східній Польщі, недалеко від словацько-російської границі, куди він виїхав на інспекцію.»

Паризький часопис «Ль Епок» пише: «Ген. К. Сверчевський, віцеміністер державної оборони, впав жертвою атентату. На нього напали українці в околиці Ряшева,недалеко польсько-советського кордону, куди він поїхав в інспекційну подорож. Ледве кілька місяців тому він був у Парижі, куди його запросили колишні комбатанти інтернаціональних бриґад в Еспанії.»

«Ль Об» —французький часопис повідомляє: «Українські терористи вбили ген. К. Сверчевського, віцеміністра державної оборони Польщі, посла та колишнього начального командира інтернаціональної бриґади, яка боролася в Еспанії. Його вбито в околиці Ряшева, недалеко польсько-советського кордону, куди він поїхав в інспекційну подорож.»

Паризький «Ле Фіґаро» повідомляє за аґентсвом ТАСС: «Дня 27. березня українські фашисти вбили зрадливо ген. К. Сверчевського, віцеміністра державної оборони та героя з бою під Ніссою Лужицькою.»

«Дейлі Мейл» /континентальне видання/ пише: «Українським повстанцям роблять закид, що вони вбили польського генерала. Польське урядове повідомлення говорить, що його вбили «фашистівські банди під час сповнювання обов'язків.» Тут переконані, що вбивники є членами української тайної армії, яка діє по обидвох боках кордону з метою утворити незалежну Україну... Урядові польські кола підкреслюють,що вбивство є ділом українських терористів, а не польського підпілля, з якого недавно піддалося 17 тисяч на основі проголошеної амнестії...»

В черговому своєму числі цей же «Дейлі Мейл» приносить таку вістку: «Польське правління оголосило скріплену акцію польської армії проти українських банд, які застрілили з кулемета ген. К Сверчевського під час його інспекційної подорожі до військових станиць в околиці Сянока. Один з польських представників заявив, що декілька менших українських банд «зліквідовано», але справжніх вбивників Сверчевського не зловлено. Члени нелеґальних українських відділів обурюються на насильне

виселювання українців з польської України до Росії на основі репатріяційного договору. Вони збільшили в останньому часі скількість своїх нападів на села, міста, військові станиці.»

ПОМІЧ «СТАРШОГО РОСІЙСЬКОГО БРАТА»

«Базлер Нахріхтен» ч. 138. повідомляють: Після відомого вбивства ген. Сверчевського, який з уваги на загрозливий засяг повстанського руху в східній Польщі переняв був команду над урядовими частинами, — приходять замітні вістки, що в Карпатах ведуться реґулярні воєнні дії. В одному звіті говориться: «Бої тривають з незменшеною натугою. Польські збройні сили є в акції, що її піддержують російські з'єднання». Терен боїв займає кількасот кілометрів і простягається від гір Карпат до ріки Буг. Повстанці мають добре озброєння і очевидну підтримку населення, держать численні ключеві становища й опановують шляхи та гірські провали. Російська влада наказала щільно обсадити кордон «аж до відклику».

«...В останніх місяцях повстанський рух у південній Польщі набрав незвичайного розпросторення. Тому, що громлення повстанських відділів ставало щораз трудніше, ген. Сверчевський особисто узяв команду над польськими частинами Безпеки, щоб опанувати ситуацію на польсько-українському кордоні та «зліквідувати» т. зв. «Українську Визвольну Армію». Тоді ж в околиці міста Сянока Сверчевського застрілено.»

«ІЗВЄСТІЯ» ПРО УПА

Московські «Ізвестія» ч. 76. повідомляють за аґентством ТАСС і польськими газетами про смерть «одного з кращих борців за незалежність і волю Польщі ген. Сверчевського з рук українських фашистів». Після відвідин у Балигороді Сверчевський виїхав в напрямі місцевості Тісна,де ще оперують останки блукаючих фашистівських банд. Його супроводили: командуючий краківською воєнною округою Венцковський, декількох вищих старшин і військова охорона. В одному місці на них напала банда, яка відкрила кулеметний вогонь. Охорона, відбивши напад банди, негайно почала її переслідувати.

Замітне, що «Ізвестія» ніяк не хотять назвати по імені української повстанської організації, але держаться своєї вже доволі витертої термінології, «фашисти» і «банди».

ПОТРІЙНИЙ НАСТУП ПРОТИ УПА

Швайцарський щоденник «Дер Бунд» ч. 219 подає таку інформацію за аґенством «Ексчейндж»: «З достовірного джерела довідуємось такі подробиці про «антипартизанський пакт», що його заключено недавно після довготривалих переговорів совєтських, польських і чехословацьких представників військових і поліційних частин з метою поборювати український підпільний рух. Три заінтересовані потуги зобов'язалися якнайскоріше зробити кінець «українському партизанському теророві» та перевести якнайстрогішу «прочищувальну акцію» на своїх прикордонних по-

лосах. Для цієї мети Польща дає до акції один спеціяльний корпус, що складається з трьох моторизованих дивізій. Совєтська команда львівської воєнної округи постановила ввести в дію одну панцерну дивізію та деякі спеціяльні групи відділів безпеки. В межах боротьби з українськими бунтівниками совєтські військові відділи мають право переступати польський кордон, щоб дальше продовжати акцію переслідування на польському терені. Цей розпорядок відноситься теж і до чехословацьких прикордонних теренів, оскільки це лежатиме в інтересі «стратегічних операцій». Чехословаччина включає в цю акцію цілу гірську бриґаду, щоб співдіяти при винищуванні партизан в непрохідних гірських околицях Карпат. З уваги на «генеральну офензиву» все цивільне населення з широкої на 10 кілометрів української прикордонної території має бути евакуйоване на схід.

Причину до переговорів трьох потуг дало вбивство польського міністра оборони ген. Сверчевського, а також здесяткування українськими партизанами одного польського полку прикордонної сторожі. Договір про заплями операції має бути згодом посилений відповідними договореннями та умовами з Румунією, тому що й в південно-українських просторах, які граничать з Румунією, сильні партизанські групи тероризують населення і адміністративні власті.»

В цій вістці треба зокрема відмітити офіційне ствердження, що з'єднання УПА діють не лише на захід від лінії Керзона, але сильні загони УПА в далеких рейдах на просторах України пробивають собі шлях теж у сусідні країни, між іншими і в Румунію.

ТАНКИ І ПАРАШУТИСТИ ПРОТИ УПА

— Париж. «Згідно з вістками зі східньої Польщі, українські повстанці на теренах на захід від лінії Керзона розгортають й тепер широку діяльність своїх банд. Повстанці називають себе Українською Повстанською Армією і стоять під наказами полковника Бендера. М. ін. вони знищили залізничий міст у Стефковій, щоб перешкодити виселюванню українців з Польщі в Україну. 300 тисяч вояків польської армії включно з панцерними і парашутними з'єднаннями заставлено до поборювання повстанців. Як звітує про це «Контіненталь Ньюз Сервіс»,дощенту спалено місцевість Вислок, що був командною станицею повстанської армії. Польські джерела налічують сили УПА на 50 тисяч вояків.»

Цю вістку передрукувала теж в цілості австрійська ґазета «Зальцбурґер Нахріхтен», ч. 83.

ВИСЛІД АМНЕСТІЇ В ПОЛЬЩІ

Австрійська ґазета «Фольксцайтунґ» ч. 73 (орган соціялістів у Тиролю) підкреслює, що польське правління говорить про 17 тисяч членів польського підпілля, які зложили зброю і користають з права амнестії, а тим часом смерть генерала Сверчевського і скріплення мілітарних польських акцій проти українських терористів вказують, що підпольний рух там таки існує.

ДІЇ УПА В ҐАЛИЧИНІ

Аґентство ІПК повідомляє зі Львова: «Дії українського підпілля тривають далі в непоменшених розмірах. Місцями відділи «Української Визвольної Армії» зводять завзяті бої з військом (большевицьким — прим. Ред.). Широкі бої розвинулися вздовж хребта Карпат у просторі Дуклянського просмику, Гуменного, через Пряшів аж до Закопаного. Для підтримки польської армії притягнено большевицькі відділи. В безперервних боях приймають участь танки і парашутні частини. Як повідомляють з польського боку, в рядах повстанців є також залишки литовських і інших балтійських добровольців, та вояки колишньої армії Власова.»

Стільки ІПК. Остання згадка про частини армії Власова в УПА очевидно спрепарована згідно з вимогами большевицько-польської забріханої пропаґанди.

«АНТИПАРТИЗАНСЬКИЙ ПАКТ» СССР, ПОЛЬЩІ, ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ ТА РУМУНІЇ ДЛЯ ПОБОРЮВАННЯ УПА

Під заголовком «Партизанські бої в Україні» приносить австрійська «Ехо дер Гаймат» з дня 22 травня ц. р. велику статтю про діяльність УПА в Україні. Ствердивши, що закінчення війни не принесло миру в Україні та що там триває безупинна боротьба українського народу та українських повстанців, газета згадує про дві замітніші події з теренів дій УПА на українських землях, прилучених насильно до Польщі. Йдеться саме про смерть генерала Сверчевського в боях з УПА та про «майже цілковите знищення прикордонної польської бриґади, що його доконали фанатично воюючі українці», про що в свій час «писала вся світова преса».

Про останній розвиток ситуації на українських землях газета пише таке: «З добре поінформованого джерела довідуємося, що заінтересовані уряди (СССР, Польщі, Чехословаччини та Румунії — прим. Ред.) роблять усе, щоб покласти край тяжким для них подіям. По довших переговорах між представниками російських, польських, чехословацьких і румунських збройних сил, заключено спільний «Антипартизанський пакт для поборювання українського підпольного руху», що має більш-менш такий зміст: «Чотири держави — учасники договору — зобов'язуються в можливо найкоротшому часі покінчити в іхніх прикордонних теренах з «українським партизанським терором» і провести найгострішу чистку найтвердшими засобами. Для здійснення тієї цілі, Польща дає до диспозиції спеціяльний корпус, складений з трьох, повністю моторизованих дивізій. Команда Львівської воєнної округи Червоної Армії дає одну панцерну дивізію і декілька спеціяльних відділів НКВД. Якщо у висліді переслідувальних боїв, які повинні розвинутися, українські повстанці перейдуть польський кордон, російським відділам дозволено вмашерувати на територію Польщі і там продовжувати операції. Це саме стосується чехословацьких прикордонних теренів, якщо цього будуть вимагати стратегічні операції. Сама ж Чехословаччина дає повну гірську бриґаду, яка буде особливо придатна для того, щоб приймати участь у важких боях в бездоріжньому карпатському терені. Подібні мірориємства для забезпечення спокою і ладу є передбачені також і щодо південних українських земель у північ-

ній Румунії, які, згідно з численними зізнаннями втікачів, мають також уже бути опановані «повстанськими українцями», що великими з'єднаннями перейшли кордон та тероризують населення. Крім того, в наслідок наступальної генеральної офензиви, цивільне населення з усіх прикордонних полос в поясі 10 кілометрів має бути в найближчому часі виселене на схід».

Поневолені народи в боротьбі проти тоталітаризму і поневолення

«Зальцбурґер Нахріхтен» повідомляють за СН-ФК з Праги під числом 28. травня ц. р. про таке: «Заступник прем'єра міністрів Фірлінґер заявив, що словацькі сепаратисти приготовляють підпільні дії, що мають за ціль повалити теперішній празький уряд. Підпільний рух організує колишній словацький міністер Дюрчанскі, що тепер має перебувати в Італії.»

Аґентство ІПК повідомляє з Братислави:: «В останньому часі трапляються щораз численніші випадки, що люди знаходять вбитих чехів у військових одностроях. В с. Товарники біля Тепчан знайдено тепер вбитого сотника штабу Бартка Сільвестер, що його пошукувано від довшого часу. Загадки цих вбивств досі не розкрито.»

Советсько-польська пацифікація

(УПС) — Військовий суд у Перемишлі засудив 5 українців, членів підпільного українського руху, на кару смерти. Їм закидувано напади на польські відділи і палення сіл.

Очевидно йдеться тут про вояків УПА, а не про якихсь здогадних паліїв. Впровадження військових судів в Перемищині є тільки початком широкої пацифікаційної акції, яку заповіло варшавське правління спільно зі своїм протектором СССР. Згідно з повідомленням лондонського радіо з 12. V. 1947. польські й советські війська та поліційні відділи розпочали давно заповіджену акцію.

Замітне віче

(УПС) — В Дітройті (США) відбулося віче для розпропаґування справи допомоги українським політичним еміґрантам в Европі та зорганізування їм правної оборни й азилю. Організатори віча і промовці виходили з заложення: «Українська Повстанська Армія (УПА) ще й досі доказує світові й фашистівській Москві, що Україна й український народ ніколи не визнають комуністичної влади, тільки будуть змагати до створення своєї власної демократичної держави. Українські політичні еміґранти в Европі є теж одним із виявів та речників цього змагання, тому Москва мобілізує всі сили та робить зусилля, щоб знищити цю еміґрацію.»

На вічу, крім промовців українців, промовляли теж деякі чужинці, як полковник Фрейзер з Ленсінгу, представник литовської організації та декан дітройтського університету.

Тайні склади зброї у Фінляндії

К. Ільїнський в «Ізвєстіях» ч. 61. пише про недалекий процес проти організаторів тайних складів зброї у Фінляндії. Перші такі склади зброї викрито в Фінляндії ще в березні 1945 року. До кінця 1946 року викрито 1311 тайних арсеналів, в яких було понад 20 тисяч рушниць, понад 9 мільйонів набоїв, 11 мінометів, 132 станкових кулеметів, 3000 автоматів, 50 польових радіостанцій. Влітку 1945 року викрито і зліквідовано підпільну військову організацію, в якій керівниками були старшини фінського генерального штабу. Фінська преса підрахувала, що з 2 тисяч обвинувачених 30 осіб є членами фінського ген. штабу (в цьому числі 9 генералів), 300 працівників окружних військових управлінь, 650 обвинувачених займались переховуванням зброї, а 900 осіб охороняли склади. «Виявлений заговір, — пишуть «Ізвєстія», — це не одинокий факт, який свідчить про активізацію фінської реакції. Систематичні пожежі на великих складах лісних товарів, призначених до висилки в СССР на рахунок репарацій, дуже часто є виявом злочинної діяльности заговірників. Таннерівське крило фінської соціял-демократії це головна сила, що обороняє інтереси фінської реакції. Обраний влітку 1946 року на секретаря цієї партії п. Лескінен є відомий як таннерівець, що під час війни був керівником профашистської організації «Асевелі» (Браття по зброї), яку зліквідовано і заборонено згідно з умовами перемир'я.»

ЕСТОНІЯ — ЦЕНТР СПРОТИВУ

«Ді Тат» ч. 101: „Російське володіння в Естонії обмежується практично до побережжа Балтійського моря і міст Естонії, що стоять під охороною сильних військових з'єднань. Совєтські військові частини нерадо і лише великими згрупованнями наважуються вступати у рівнинну країну, в мовчазливі ліси південної Естонії, де їх жде смерть. Оборонці естонської волі звуть себе „Лісовими Братами" Своє озброєння беруть вони із ще досі велетенських арсеналів зброї, що їх мусіли полишити німецькі балтійські армії, а яку переховано в лісових криївках. Як доповнення служить добича з очайдушних наскоків на російські вантажні колони і поїзди з військовими матеріялами. Естонія є сьогодні центром спротиву в Прибалтиці, як це було і в 1940 році під першою совєтською окупацією та в 1941 році під німецьким загарбником..."

„У вересні 1944 року прибув з Фінляндії зі своїми відділами добровольців естонський адмірал Пітка, причаливши до ревальської пристані. Він загородив дорогу втікаючим з-під Нарви німецьким частинам, розброїв їх і штурмом здобув Реваль.Тоді на короткий час на ревальському соборі залопотів синьо-чорно-білий прапор, а в столиці Естонії Ревалі уконституювалося незалежне естонське правління, проголосивши нову республіку. Нові німецькі армійські частини оточили місто і їм вдалося вдертися в центр городу; але його зараз оточили своїм перстенем наступаючі совєтські війська..."

„Без уваги на тодішню невдачу адмірал Пітка не втік з Естонії, але перебуває там і досі. Про це знають добре Совєти, бо відчувають це часто на собі дуже дошкульно..."

ДО ЗБРОЇ

ЖУРНАЛ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО ВОЯЦТВА НА ЧУЖИНІ

РІК II ЛЮТИЙ - БЕРЕЗЕНЬ Ч. 2—3 (10—11)

ЗМІСТ

УПА історична конечність 3
Думки про орґанізацію Українського Війська . . . 10
Айзенговтра „Оверлорд“ 30
* * * 35
Лист у простір 36
Сни 37
З документів боротьби 42
З преси 53
З листів до редакції 62

УКРАЇНСЬКИМ ВОЯКАМ У КРАЮ ТА НА ЧУЖИНІ, СПІВРОБІТНИКАМ І ЧИТАЧАМ З НАГОДИ ПРАЗНИКА ХРИСТОВОГО ВОСКРЕСЕННЯ, БАЖАЄМО ТВЕРДОГО ЗДОРОВ'Я І НЕПОХИТНОЇ ВІРИ В ПЕРЕМОГУ ВЕЛИКОЇ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ ІДЕЇ

РЕДАКЦІЯ

УПА історична конечність

В березні цього року минає чотири роки з моменту, як українські повстанські відділи виступили під офіційною назвою УПА. Цей офіційний виступ попередили, як відомо, з різних причин масковані і ніби нескоординовані дії окремих відділів, що почали свою акцію ще восени 1942 р. УПА має, отже, за собою вже дволітню історію боротьби з німцями та більш чим дволітню історію боротьби з большевиками. В нормальних умовинах такий відтинок часу вистачив би повністю для того, щоб основно висвітлити всі причини і з'ясувати цілі нашої боротьби. Це було б зроблено при помочі найрізнородніших неперіодичних публікацій і преси. У наших же умовинах для всіх цих завдань не було і немає навіть скромних можливостей. Краєві видання, УПА, як на підпільні умовини, різнородні і багаті, однак вони не були спроможні справитися із завданнями, які ставить такий масовий і так широко закроєний характер нашої боротьби. Зокрема не мали змоги проводити глибоку аналізу того, що несло на своїх бурхливих хвилях життя Для цього завдання потрібні: деякий спокій і безпека, і документи, і матеріяли. Хто знає обставини політичної роботи і боротьби в краю, той знає, що там цих необхідних передумов не було. Подібно було, зрештою, і в час нашої національної революції і визвольної боротьби 1918—20 років. Те, що пережили і передумали в ці бурхливі роки керівники революції і широкі маси народу, переглянено, передумано і записано допіру в пізніших, післявоєнних роках. Зрештою, в краю таке завдання не було пекуче Боротьба не прийшла на замовлення політичних теоретиків, а зродилася стихійно, прийшла як невідхильна конечність диктована найрізнороднішими причинами й обставинами. Народ, що жив серед тих обставин, ішов на боротьбу, керуючись здоровим інстинктом і вимогами життя, а не теоретичними міркуваннями чи пропаґандивними гаслами.

Наша сучасна боротьба це не відрух і не явище, викликане лише конюнктурою чи дією чужих сил, це в рівній мірі і **результат глибокого внутрішнього процесу, це його неминуче завершення.** Цей факт мусять усвідомити собі учасники і симпа-

тики, мусять усвідомити собі і противники УПА. Обставини склалися так дивно, що багато людей колишніх лідерів більших або менших груп і партій, тобто людей із провідних кадрів, станули в один момент осторонь від політичного життя. Вони проміняли ролю провідників чи передових учасників політичної боротьби на ролю пасивних спостерігачів подій і критиків політичної роботи, очевидно не своєї. Відставши від маршової колони, вони не хочуть визнати цього факту, ані перед собою, ані перед іншими, але галасливо намагаються переконати інших і себе, що не вони відстали, але колона пішла в іншому, неправильному напрямі. Це точно нагадує анекдот про новобранця, який, згубивши крок, переконує, що не він, але цілий відділ згубив крок.

Характеристичне, одначе, ось що: всі ці відсталі елементи не могли народові сказати нічого тоді, коли він «звертав» з правильного шляху, не потраплять і сьогодні нічого сказати на доказ того, що народ, вибираючи шлях боротьби, вступив на фальшивий шлях. Вони, ані раніше, ані сьогодні не кажуть, що повинен робити народ у цей важкий і критичний період нашої історії. Вони відхрещувалися від боротьби й осуджували її в краю, відхрещуються від неї і тут, на еміґрації, хоч тут їх ніхто ані не підозріває, ані не збирається арештувати чи розстрілювати за участь у боротьбі.

Дехто з противників УПА взяв уже курс на відворот, мовляв, ми не проти боротьби взагалі, лише проти УПА, ми були б боролися, коли б УПА не перешкоджувала і не забрала монополю боротьби для себе. Вони твердять, що в краю десь там і боролися, що ще й сьогодні їхні однодумці в краю борються і т.п. Звичайно, тут ідуть намагання насвітлити УПА не як всенародній твір, але як твір чи домену впливів одної політичної групи.

Ми, не зважаючи на крутійство і нещирість усіх противників УПА і тих, що далі її заперечують і поборюють, і тих, що в останньому часі пробують у хитрий і нещирий спосіб визнавати боротьбу в краю, ставимо справу чесно і відкрито. Заслугу за те, що український народ бореться за свою самостійну державу, ми не будемо записувати на конто однієї лише політичної партії чи групи. Цю боротьбу підготовляли довго і вперто всі чесні українські партії і групи на захід від лінії Збруча та всі революційні і політично-активні елементи під большевиками.

Візьмім для прикладу політичні партії, що існували під Польщею. Всі вони, за винятком, очевидно, ворожих, аґентурних, як большевицька «Сель-Роб», УНС (Український Народній Союз — аґентурна партія інспірована польським урядом у Галичині), ВУО (Волинське Українське Об'єднання — аґентурна партія на Волині), стояли на здоровій платформі боротьби за Самостійну Соборну Українську Державу. Це вони підкреслювали скрізь і всюди, про ці політичні ідеали, запевнювали свя-

точно на передвиборчих вічах, складали відповідні заяви в польському соймі, писали й друкували відповідні статті в своїх партійних органах. Вся преса політичних українських партій виховувала народ до великих завдань, закликала до великих діл за велику справу. Нам пригадується, з яким пієтизмом і щирим патосом писала українська преса під Польщею про всі великі історичні роковини, нпр., про 22 січня, про III і IV Універсали, про 1 листопада 1918 р. у Львові, про Центральну Раду, бій під Крутами, наступ на Київ, Зимовий Похід, Базар і т. п. Про героїв з-під Крут писала, напр., преса УСРП, що «це була молодь, якій були дорогі гасла соціяльного і національного визволення українського народу» і на прикладах цієї молоді виховувала ця партія своїх «Каменярів». Ми не дивуємось проте, що пізніше зустрічали цих «Каменярів» у рядах УПА.

Ми скажемо більше: не лише українські політичні партії, але й усі товариства й установи, далекі ніби від політики, насправді вели серед української суспільности глибоку політично-виховну роботу. Вони, наражаючись часто на всякі прикрості, репресії й ліквідацію, відступали від своїх офіційних статутових завдань і переключались на окремі, а то й систематичні політичні акції. Навіть організований жіночий рух, що копіював західньо-европейський емансипантський рух, переключився на шлях суто політичної акції. В результаті це довело до створення оригінального і своєрідного явища — жіночої політичної партії, званої «Дружина Княгині Ольги».

А згадаймо всі народні «свята», роковини, з'їзди, маніфестації! Всі мемуаристи, напр., слушно пов'язують виникнення леґіону УСС (Українські Січові Стрільці) з пам'ятним великим з'їздом «Січей» і «Соколів» у Львові в 1913 році. Молодь «Соколів» і «Січей» була вірна ідеям, і до боротьби за них готовилась. Коли прийшла «велика пора», молодь тисячами ринула в леґіон і «спалювала» себе на Маківіці і Лисоні. Чому ж молодь повоєнних «Соколів», «Лугів», «Орлів», «Пласту» мала б бути інакшою і гіршою? Чому ж не вільно цій молоді, як колись її попередникам, надіятись, тужити, боротися і гинути в лісах над Прип'яттю, під Славутою чи Надвірною? Невже тільки тому, що цим разом не було кому дати мундирів і леґального оформлення? В якому ж кращому положенні була молодь УСС-ів, що мала можливість пройти нормальний вишкіл, дістати потрібне озброєння і мала погідніший політичний горизонт! Не мала цього всього молодь під Крутами, не має і молодь, що бореться в рядах УПА. Одначе скільки очайдушности, пориву й самовідречення мусить викресати з себе молодь, яка бореться серед сучасних понурих і гнітючих обставин.

Невже, напр., аранжери й організатори маніфестації «Українська Молодь Христові» в 1933 році, найбільшої яку Львів колинебудь бачив (понад 100 тис. молоді), не бачили, що ця молодь

маніфестує не лише релігійні, але й політичні свої настрої? Чи вони могли б засуджувати ту саму молодь за те, що вона десять років пізніше пішла ділом реалізувати свою колишню готовість служити Христові і свому народові? Ми бачили пізніше цю молодь «Орлів», як вона клала свої жертви в особах безіменних рядовиків і видатних передовиків (Галема і «Юрій» згинули на керівник постах в УПА-Північ, Л. Дякова замучили німці в концтаборі Аушвіц).

Подібно виглядала справа і на східніх землях України, під большевиками. Всі організовані групи й середовища (СВУ, СУМ) своєю роботою мобілізували психологію широких мас до боротьби. І Єфремов і Шумський і Хвильовий і Скрипник у різній формі і в різних секторах національного життя вели до одного і того ж — до неминучої боротьби народу за політичне визволення.

В цілій соборній Україні йшов серед народньої маси глибокий і послідовний процес політичної активізації. Він ішов стихійно, сам по собі, як усякий процес, що йде серед живої суспільности, він був стимульований різними зовнішніми обставинами, близькими й дальшими, прихильними й ворожими. Цей процес **приспішували й організували всі чесні українські політичні партії, організації, товариства, середовища, чільні індивідуальности.** Народ, чи пак активісти й симпатики цього руху вірили в щирість і в глибину всіх святочних заяв своїх партійних лідерів. Народ не хитрував і не добачав дипломатичної гри або тактичних ходів у таких гаслах, як боротьба за самостійність. Це гасло він сприймав як догму, яку щодня і щохвилини оправдує само життя і здоровий розсудок. На заклики своїх лідерів відзивався народ з усією щирістю своєї незіпсованої душі, кожну політичну акцію, до якої кликали його лідери, виконував здисципліновано, з повною посвятою і самовідреченням. Це ж не національний обов'язок, а велике геройство, участь і моральна постава нашої народньої маси у виборчих акціях, шкільних плебісцитах, переписах населення тощо, де, напр., кожний селянин мусів протиставитися усяким переслідуванням з боку польської поліції і мусів переломлювати терор і шахрайство польської адміністрації. Ворожий терор, що постійно ріс і міцнів, не міг не то що розбити, але не міг навіть зупинити народу в його політичній роботі. Натуга і розміри цієї боротьби росли послідовно і безперервно. Що у висліді цього великого і складного процесу прийде в Укаріні до всенародньої революції і збройного виступу, — це мусіло бути ясним для всіх. Всякий бо психологічний процес доходить до вершка, у якому змобілізована енергія мусить знайти собі відповідну розпругу.

В історичному минулому, мобілізована внутрішніми і зовнішніми обставинами, політична енергія українського народу визволялась у селянських бунтах і козацьких повстаннях, поки

врешті не вибухла всенародньою революцією, що під геніяльним керівництвом Богдана Хмельницького довела до створення української державности. В новітню добу, пробуджена політична енергія нашого народу постійно росте і згущується. Хвиля селянських страйків на Східніх і Західніх Землях України 1902 р., революція в Росії 1905 р., березнева революція 1917 р. — це передвісники великої національної революції, що прийшла під кінець попередньої світової війни. Не зважаючи на неуспіх цієї боротьби і велику витрату крови, процес політичної активізації мас росте далі. Нова, друга світова війна, створює знову обставини для визволення цієї енергії.

УПА — це така сама історична конечність, як збройна боротьба українського народу під кінець першої світової війни. **Це конечність в першу чергу психологічна.** Народ у такому стані політичного змобілізування не може скоро і радикально переключитися в етнографічну масу, чи хоча б в політично-індиферентну суспільність.

Такий процес, якщо він можливий, мусів би потривати довше й обов'язково викликав би моральний розклад. Він міг би відбутися взагалі тільки при відповідних зовнішніх умовинах, коли б, напр., ворог застосував не тактику репресій і погромів, але тактику морального розкладу й винищування. Для цього теж мусіли б існувати прояви занепаду і в нутрі суспільного організму Наш моральний організм все ж таки здоровий, тому й вороги вибрали не тактику морального, але фізичного нищення. Ворожі методи наступу тільки зміцнили моральну й бойову силу народу, і вели до неминучого конфлікту. Стіна об стіну мусіла вдаритися. Стверджуючи цей факт, ми ним не обмежуємося взагалі, лише в рямцях цієї одної статті. Ми далекі від того, щоб увесь складний процес революції зводити лише до психологічного моменту Коли оцінку УПА починаємо з того становища, то тільки тому, що психологічний фактор найбільш нам притаманний, він внутрішній український фактор. Збройну боротьбу наших днів детермінують ще й інші фактори, політичні обставини в світі, дії ворожих сил в Україні, соціяльні й економічні обставини і т. п.

До категорії психологічних питань зарахувати треба в деякій мірі і питання проводу чи керівництва боротьбою. Останні події підтверджують, що український народ все ще не має такого міцного проводу, якого він в сучасному історичному етапі потребує, і на який він, до речі, «заслужив» собі. Щоб не кидати цього твердження на вітер, ми ще раз підкреслюємо: Політично освідомляли, активізували й мобілізували народню масу, напр., всі політичні партії, чи радше провідні кадри всіх політичних партій. Коли ж прийшло до цього, до чого мусіло прийти, і при кермі боротьби повинні були знайтися всі, претендентів до керування зголосилося багато менше, ніж це було за «до-

брих», довоєнних часів. У висліді народ пішов на боротьбу з прорідженими провідними кадрами.

Про що це свідчить? Хто не видержав тут іспиту — народ чи його недавні партійні лідери? Відповідь ясна.

Хто ж, отже, ці лідери, що в критичний момент проміняли ролю керівників на скромну ролю посторонніх спостерігачів і критиків подій? Вони, або дрібні, несерйозні люди, які направду не думають про те, що зробивши один крок мусітимуть робити черговий, тобто несвідомо гралися з вогнем, або це звичайні грачі й політичні спекулянти. Звичайно, в легших умовинах це виглядало б інакше — «скромних» людей було б багато менше. Було б, зрештою, менше лихо, коли б ці «скромні» були вірні зміненій лінії до кінця. Коли ж вони з «скромних» переключаються сьогодні знову на амбітних, то це вже не лише питання чесности з собою, але й питання чесного відношення до свого народу, питання нашої громадської моралі.

В місяці вересні 1941 р. приїхав з еміграції у місто Рівне на Волині один визначний лідер одної соціялістичної партії, що оце на еміграції віджила знову і головне своє завдання бачить у поборюванні визвольного руху (1939-41). Цей лідер приїхав з відомим українським видавцем, щоб на доручення Остміністерію організувати німецьку пресу в українській мові. Тоді ще Рівне роїлося від таких паломників-патріотів, що, затуживши на еміграції за рідною землею, їхали в край з побожними патріотичними почуваннями з доручення німців і в товаристві таких випробованих «приятелів» нашого народу, як Ганс Кох і Альфред Бізанц. Ці паломництва були пов'язані з певними політичними планами і комбінаціями, які, зрештою, німці дуже швидко закинули. На свого лідера наткнувся зовсім випадково його співпартієць, секретар окружного комітету тої ж партії, молодий студент, палкий і відданий політичний працівник. Ця зустріч мала такий вислід, що бувший секретар окружного комітету не міг говорити без почуття сорому, прикрости і відрази про свого лідера. Він змінив рішуче своє ставлення до націоналістичної молоді, що в підпіллі боролася проти большевиків і німців, і сам включився в підпільну політичну боротьбу. Пізніше став політичним керівником одної воєнної округи УПА-Північ.

Це один із зайвих доказів, що на плятформі боротьби з ворогом зійшлися чесні люди всіх політичних партій і переконань. Новий політичний поділ суспільства довершився в нових умовинах не за партійним ключем, але за моральним і психологічним.

Виявляється таки правдою, що боротьба є найвища проба людських чеснот. Як же великими в цій пробі вийшли люди некомпетентні ані в практичній політиці, ані у військовій справі: письменник і публіцист Юрій Липа, письменник і журналіст Йосип Позичанюк та ціла маса живих ще сьогодні в сірих вояць-

ких шинелях інтеліґентів різних професій, сивоголових кооператорів, священиків, лікарів, учителів і т. д., що з рушницею в руках роблять службу у відділах або працюють у тилових установах. Вони маршують з народом до переможного кінця. Як не скінчилася б сьогоднішня боротьба, або як не обезцінювали б, чи плюгавили її політичні грачі і спекулянти, вона є неминучою ланкою в історичному ланцюгу подій. Вона, ця ланка, коли навіть не сама, стане його завершенням, то вона нас рішуче до цього завершення наблизить.

М.

Думки про організацію Українського Війська

(Продовження)

Здається, для жадного військовика не може бути сумніву, що оригінальна **українська** військова система мусить бути побудована на військово-територіяльному поділі Української Держави, який одночасно буде підставою для поповнення військових частин української армії. Можна притягати багато арґументів «за» й «проти» реґіоналізму в організації війська, але тим неменше не сміємо забути, що «реґіоналізм» належить до наших військових традицій. Українська військова система — що козацько-міліційна система, наша традиційна система, що дійшла нашихчасів в організації Кубанського козацького війська. І, здається, не може бути дискусії про те, що в часі війни «реґіональна» частина має велику перевагу над частинами, до якої належать громадяни різних «реґіонів», через ту внутрішню спаяність й територіяльну близькість, що їх відрізняє і наслідком якої є побільшена боєздатність.

Подаючи проєкт **української** військово-територіяльної системи, я бажав би перш за все сказати, що розумію під територією Української Самостійної Соборної Держави (УССД). Це, згідно з програмовими заложеннями українського революційного визвольного руху, українські етнографічні землі, на яких український нарід творить більшість і які повинні ввійти в склад УССД. Тут, одначе, хочу з цілим притиском підкреслити, що всі дальші думки про те, які землі, области й райони мали б входити в склад УССД — це мої **особисті** думки, які в ніякому разі не відзеркалюють думок українського рев. самостійницького табору. Отже, даючи перегляд військово-територіяльної районізації УССД, я передаю виключно свій особистий погляд, що зовсім не пересуджує справи українських державних меж і території УССД. Коли я в свому проєкті виходжу поза межі сучасної УРСР, то це не тому, що я особисто проповідую якийнебудь **імперіялізм**, спеціяльно у відношенні до братнього біло-

руського народу, але тільки тому, що моїм переконанням відповідає погляд, що не всі українські етнографічні землі ввійшли в склад УРСР. Визначаючи в моєму проєкті справу приналежности тих чи інших областей і районів до УССД, я буду спиратись головно на авторитетних працях українських учених, а перш за все проф. Др. Володимира Кубійовича та Др. Тиміша Олесіюка, що дав свого часу джерельні студії про українські державні кордони в «Таборі». Отже, в загальному вважаю, що в склад Української Самостійної Соборної Держави повинні увійти такі українські землі; 1) територія т. зв. Української Радянської Соціялістичної Республіки, 2) Лемківщина, Посяння й Холмщина, що відійшли б від Польщі, 3) Закарпатська Лемківщина, що відійшла б від Словаччини, 4) Берестейщина, Пинщина та Мозирщина, що відійшла б від Білорусі (кордонна лінія з Білоруською Державою повинна йти, на мою думку, по Прип'яті та Ясольді), 5) частини Орловщини, Курщини й Вороніжчини, що повинні відійти від Московщини, 6) Крим, що досі був складовою частиною РСФСР. Отже, в усіх цих випадках йдеться про чисто українські землі, на яких український нарід творить більшість населення, що, одначе, зовсім не пересуджує справи майбутнього зговорення суверенних урядів держав заінтересованих у цих справах.

Окрема справа — це справа граничних територій різних козацьких військ, щоє й будуть союзниками України й творитимуть, мабуть, з нею військовий зачіпно-оборонний союз. Це території: Всевеликого Війська Козацького Донського Низового, Астраханського й Волзького, Козацького Війська, Терського Козацького Війська й Кубанського Козацького Війська. Також Союз Верховинців Північного Кавказу повинен відповідно оформитись, мабуть, також як союзна Україні держава. В усякому разі в основу розмежування з цими територіями повинні входити договори, що були заключені в 1918 році в час самостійного існування цих держав і територій. Зате Крим повинен бути невід'єдленою частиною УССД.

Беручи, отже, на увагу військово-оборонний комплекс матимемо, кравдоподібно, до діла з такими державно-політичними творами, що творитимуть безпосередній військовий союз:

1) Українська Самостійна Соборна Держава з кордонами, визначеними на підставах етнографічного принципу й договорів дружби з сумежними державами;

2) Всевелике Військо Донське Низове Козацьке, що являє собою самостійну державу Донських козаків під проводом Донського Атамана й Круга Донських козаків;

3) Астраханське й Волзьке Козацьке Військо, в склад якого входять Астраханська й Сталінградська області й Камишинська округа Саратовської області;

4) Терське Козацьке Військо;

5) **Кубанське Козацьке Військо;**

6) Північно-кавказький союз **верховинців, в його склад входили б** такі землі: карачаївська, **кабардинська, осетинська, чеченсько-інгушська,** черкеська, балкарська, даґестанська.

Положена між козацькими землями **Калмицька Народня** Республіка була б під протекторатом України й **Козацьких** військ.

Цього союзу України, Козацьких військ і Північного Кавказу оборонятиме в час миру й війни могутня збройна сила, що поділятиметься на: а) військо (суходільна збройна сила), б) морський фльоту (морська збройна сила), в) авіяцію (повітряна збройна сила).

Можна рахувати, що для оборони території цього союзу треба буде в час миру щонайменше 25 армійських корпусів, що в українському назовництві матимуть назву **військових стягів**, з яких:

21 припадатиме на Україну з Кримом,

1 на Військо Донське,

1 на Кубань і Терек,

1 на Військо Волзьке й Астраханське,

1 на Північний Кавказ.

Орґанізація військових стягів **відбувалась би, якщо брати** на увагу людський матеріял, на військово-територіяльній основі, як це вже сказано, тому, що вона найкраще відповідає козацьким військовим традиціям.

Військово-територіяльний поділ УССД мусить у першу чергу спиратись на загальній адміністративний поділ, що буде основою військово-територіяльної районізації. Дальше проектування повинно брати на увагу потрібну історичну й демократичну арґументацію.

До часу виготовлення української схеми адміністративного поділу, треба взяти на увагу існуючий стан, що в час творення й боротьби за УССД виглядав так: республіка поділялась на **області,** області на **райони.**

Територія УССР була поділена на 25 областей. Вони були такі: 1. Волинська, 2. Рівенська, 3. Львівська, 4. Дрогобицька, 5. Станиславівська, 6. Тернопільська, 7. Закарпатська, 8. Чернівецька, 9. Кам'янець-подільська, 10. Житомирська, 11. Винницька, 12. Київська, 13. Чернигівська, 14. Сумська, 15. Харківська, 16. Полтавська, 17. Січеславська (Дніпропетровська), 18. Єлисаветська (Кіровоградська), 19. Одеська, 20. Ізмаїльська, 21. Миколаївська, 22. Херсонська. 23. Запорізька, 24. І. Донецька (Сталінська), 25. ІІ. Донецька (Ворошиловградська).

До цих 25 корінних українських областей до складу УССД увійшли б від сумежних держав ще такі області: 26. Холмська область від Польщі, 27. Берестейська область, 28. Пинська область, 29. Поліська область від Білорусі, 30. Стародубська об-

ласть (част. брянської області), 31. Білгородська область (част. курської області), 32. Росошенська область (част. Воронізької області), 33. Кримська область від РСФСР.

Територія союзних козацьких і кавказьких країн поділялася б на такі області: 1. Катеринодарський край, 2. Ставропільський край, 3. Астраханська область, 4. Грозненська область, 5. Ростовська область, 6. Сталінградська область, 7. Даґестан, 8. Кабарда, 9. Осетія, 10. Черкесія, 11. Калмикія. Разом, отже, на території УССД й союзних козацьких країн — 44 області.

Треба думати, що територіяльний поділ на області й райони буде деякий час задержаний. На чолі областей стоятиме «обласне управління». Ось правдоподібно організація обласного управління й місце в ньому військового реферату:

Відділи:
0 — Організаційний
1 — Безпека
2 — Соціяльна опіка
3 — Господарство
4 — Культурна праця й пропаґанда
5 — Освіта й шкільництво
6 — Церковні справи
7 — Молодь і спорт
8 — Військові справи
9 — Фінанси.

Відділи поділяються на підвідділи й реферати.

Отже, в переходовому етапі військовими справами завідуватимуть 8-мі відділи Обласних управлінь. До часу організування спеціяльних військових урядів вони керуватимуть військовими справами на території області.

Якщо брати на увагу потреби **стратегічного** районування УССД й потреби підготовки збройних сил УССД в тому аспекті, то УССД й союзні козацькі землі могли б поділятись на 5 великих округ, що згідно з традиціями приняли б назви Генеральних Військових Округ (ГВО). Ось вони:

1. ГВО «ЗУЗ» — центр у Львові. Мета: оборона УССД від заходу.

2. ГВО «ОСУЗ» — центр у Києві. Мета: оборона столиці й створення стратегічної резерви, дуже подвижної завдяки моторизації.

3. ГВО «СУЗ» — центр в Харкові. Мета: оборона північних і східніх кордонів УССД.

4. ГВО «ПУЗ» — центр в Одессі. Мета: оборона УССД від півдня. Оборона Чорноморського побережжя УССД.

5. ГВО «Північний Кавказ» — центр у Ростові. Мета: оборона союзних козацьких країн залежно від потреби.

На чолі кожної ГВО стоятиме Генеральна Булава ГВО, що в ділянці військово-територіяльної організації була б зверхньою владою відділів військових справ Обласних управлінь. І так:

1. ГВО «ЗУЗ» — обіймала б області: 1) Холмську, 2) Волинську, 3) Рівенську, 4) Берестейську, 5) Липську, 6) Львівську, 7) Дрогобицьку, 8) Станиславську, 9) Тернопільську, 10) Карпатську, 11) Чернівецьку.

2. ГВО «ОСУЗ» — обіймала б області: 1) Кам'янець-подільську, 2) Житомірську, 3) Винницьку, 4) Київську, 5) Поліську.

3. ГВО «СУЗ» — області: 1) Чернигівську, 2) Сумську, 3) Полтавську, 4) Харківську, 5) Стародубську, 6) Білгородську, 7) Росошенську.

4. ГВО «ПУЗ» — обіймала б області: 1) Єлисаветську, 2) Одеську, 3) Ізмаїльську, 4) Миколаївську, 5) Херсонську, 6) Запорізьку, 7) Січеславську, 8) Донецьку І, 9) Донецьку II, 10) Кримську.

5. ГВО «Північний Кавказ» — союзні козацькі й верховинські краї та області.

Вже була згадка про те, що для оборони УССД і союзних козацьких країн треба б щонайменше 25 військових стягів (корпусів), в тому 21 укра»нський, 3 козацькі та 1 верховинський. Кожен стяг намічував би, згідно з модерною військовою організацією, 3 загони (дивізії) по 3 полки. В кожному стягу було б, отже, 9 піших полків, у цілому 225 піших полків, в тому 180 українських і 45 союзних козацьких і верховинських. Коли не рахувати **9 сердюцьких** піших полків (1—3 піші сердюцькі, 4 сердюцький Січових Стрільців, 1—2 запорізькі піші, Слобідський гайдамацький, Київський Богданівський і Полуботківський), що доповнятимуться з території цілої УССД та 10 гірських стрілецьких полків, що доповнялися б з окремих гірських округів, територія України поділятиметься на 161 доповняючу округу, що мали б назву «полкова паланка». З кожної полкової паланки доповнялися б 3/4 особового складу пішого полку, що за традиціями української збройної сили був би не тактичною військовою одиницею, але військово-територіяльною. В центрі полкової паланки мав би розташовуватись Запасний Кіш полкової паланки НН полку, що переводив би вишкіл новобранців та завідував би козацько-міліційними частинами па-

ланки, а саме: курінями молоді, трудовими курінями та курінями «вільного козацтва». Крім «запасного коша» в склад полкової паланки входив би ще: 1 або більше курінів, — складових частин стрілецьких, гірських або броневих загонів. В засаді поділ на полкові паланки розраховано так, щоб округи полкових паланок складали територію з населенням близько 300.000 душ. Це округа, що в часі миру виставлятиме коло 4500—5000 вояків, а в часі війни коло 30000. Отже, округа була б спроможна виставляти в часі миру 1 полк, а в часі війни 1 дивізію.

В ділянці військової адміністрації, а головно в ділянці адміністрації резервів полкові паланки (ПП) підлягали б ГВО через відділи військових справ Обласних управлінь. Але в ділянці військово-вишкільній, оперативній і мобілізаційній полкові паланки підлягали б ГВО через Булави військових паланок (БВП), що були б створені, як вищі військово-територіяльні штаби, що відповідали б «корпусним командам» мирного часу в арміях інших держав. Згідно з такими заложеннями територія УССД була б поділена на такі військові паланки (ВП), на чолі яких стояли б Булави військових паланок (БВП):

1. Волинська військова паланка, булава в Житомирі,
2. Подільська військова паланка, булава у Вінниці,
3. Херсонськ військова паланка, булава в Херсоні,
4. Київська військова паланка, булава в Києві,
5. Чернігівська військова паланка, булава в Чернігові,
6. Полтавська військова паланка, булава в Полтаві,
7. Харківська військова паланка, булава в Харкові,
8. Запорізька військова паланка, булава в Січеславі,
9. Поліська Січова військова паланка, булава в Рівному,
10. Донецька військова паланка, булава в Юзівці,
11. Галицька військова паланка, булава у Львові,
12. Галицько-буковинська військова паланка, булава в Чернівцях,
13. Карпатська військова паланка, булава в Ужгороді,
14. Слобідська військова паланка, булава в Білгороді,
15. Чорноморська військова паланка, булава в Катеринодарі.

Остання військова паланка входила б у склад Козацьких союзних земель. Цими 15 військовими паланками були б формовані вищі з'єднання Українського Війська в час миру й війни. Зокрема треба сказати, що в час миру, на території України існував би 21 військовий стяг, що відповідав би понятті армійського корпуса. В час миру були б організовані тільки такі Булави військових стягів (БВС): Сердюцький військовий стяг, бул. Київ, 15. військовий стяг, бул. Бердичів, 16. Військовий стяг, бул. Катеринодар, 17. Військовий стяг, бул Симферопіль, 18. Військовий стяг, бул. Одесса, 19. Військовий стяг, бул. Берестя, 20. Військовий стяг, бул. Луганське. Булави інших військових

стягів покривалися б з булавами військових паланок. Розділ штабів наступав би щойно в час війни.

В цьому місці подаю проект поділу України й союзних козацьких та північно-кавказьких країн на полкові паланки (ПП). Перш за все подаю проект поділу України на 171 полкову паланку за Генеральними військовими округами та областями.

ГВО — ЗАХІДНІ УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ

Булава ГВО—Львів

Берестейська область — 2 полкові паланки.

1. Берестейська п. п. — м. Берестя й райони: Берестейський, Висоцький, Домачевський, Малоритський, Каменецький, Жабинківський і Шерешевський.

2. Кобринська п. п. — райони: Дивинський, Кобринський, Пружанський, Антопольський і Березівський.

Пинська область — І. полкова паланка.

3. Пинська п. п. — м. Пинське й райони: Пинський, Столинський, Жабчицький, Давид-городецький, Дорогичинський та Іванівський.

Волинська область — 4 полкові паланки.

4. Камінь-коширська п. п. — райони: Камінь-коширський, Любешівський, Ратнівський, Заболотівський, Седлищанський, Любомельський, Головнянський і Шацький.

5. Ковельська п. п. — м. Ковель і райони: Ковельський, Матіївський, Колківський, Цуманський, Маневицький, Турійський і Вербський.

6. Луцька п п. — м. Луцьке і райони: Луцький, Сенкевичівський, Киверцівський, Олицький, Рожищенський, Голобський і Темнівський.

7. Володимир-волинська п. п. — м. Володимир і райони: Володимирський, Порицький Горохівський, Берестечківський, Локачинський, Торчинський, Озютичський і Устилузький.

Рівенська область — 4 полкові паланки.

8. Рівенська п. п. — м. Рівне і райони: Рівенський, Олександрівський, Клеванський, Острожський, Здолбунівський і Гощанський.

9. Сарненська п. п — райони: Сарненський, Ракитнянський, Клесівський, Дубровицький Морочнянський, Висоцький, Володимирецький і Рафалівський.

10 Костопольська п. п. райони: Костопольський, Деражнянський, Степанський. Людвипольський, Березнянський, Корецький, Межиріцький і Тучинський.

11. Дубенська п. п. — райони: Дубенський, Млинівський, Мизоцький, Вербський, Острозький, Червоноармійський, Козинський і Демидівський.

Холмська область — 3 полкові паланки (районізація проєкту автора до граничної лінії, що з незначними змінами відповідає граничній лінії, визначеній в Берестейському договорі).

12. Біло-підляська п. п. — райони: Константинівський, Янівський, Біло-підляшський, Межиріцький, Тереспільський, Володавський і Славатицький.

13. Холмська п. п. — м. Холм і райони: Холмський, Раївецький, Дорогуський, Городельський, Войславицький, Красноставський, Дрищівський і Замостенський.

14. Червенська п. п. — м. Грубешів, Белз і райони: Червенський, Грубешівський, Крилівський, Варязький, Тишівецький, Томашівський, Белзький, Любачівський, Сінявський, Тарногородський і Крешівський.

Львівська область — 5 полкових паланок.

15. Городецька п. п. — райони: Городецький, Яворівський, Івано-Франківський, Равський, Жовківський, Маґерівський, Немирівський і Краковецький.

16. Золочівська п. п. — м. Золочів і райони: Золочівський, Перемишлянський, Красненський, Глинянський, Буський, Камено-бузький, Ново-милятинський, Ново-яричівський і Поморянський.

17. Брідська п. п. — м. Броди і райони: Велико-мостівський, Брідський, Підкамінський, Лопатинський, Олеський, Пониковецький, Радехівський і Сокальський.

18. І. Львівська п. п. — Шевченківський і Залізнодорожний райони міста Львова.

19. 2. Львівська п. п. — Франківський (к. Сталінський) і Личаківський (к. Червоноармійський) райони м. Львова, райони: Львівський, Сокільницький, Винницький, Щирецький і Бобрецький.

Дрогобицька область — 4 полкові паланки.

20. Перемиська п. п. — м. Перемишль і райони: Перемиський, Добромильський, Дол. Устрицький, Хирівський, Нижанковецький, Медиківський, Мостиський і Судововишенський.

21. Самбірська п. п. — м. Самбір і райони: Самбірський, Старосамбірський, Рудківський, Комарнянський, Крукеницький і Стрілківський.

22. Дрогобицька п. п. — м. Дрогобич і райони: Дрогобицький, Дублянський, Миколаївський, Жидачівський, Меденицький, Ходорівський, Журанянський і Ново-стрілицький.

23. Стрийська п. п. — м. Стрий і Борислав, райони: Підбузький, Стрийський, Скільський, Славський, Турчанський і Боринський.

Карпатська область — 4 полкові паланки.

24. Сяніцька п. п. (районізація проєкту автора) — м. Сянік і райони: Балигородський, Лупківський, Ліськівський, Бірчан-

ський, Духлянський, Романівський, Криницький, Свидницький, Ґуменнівський, Межи-лаборецький і Стропківський.

25. Ужгородська п. п. — м. Ужгород і Берегово і райони: Ужгородський, Перечинський, Великоберееснянський, Воловецький, Свалявський і Береговський.

26. Мукачівська п. п. — м. Мукачево й Севлюш і райони: Мукачевський, Севлюшський та Іршавський.

27. Хустівська п. п. — м. Хуст і райони: Хустівський, Боловський, Тячівський і Рахівський.

Станиславська область — 4 полкові паланки.

28. Калуська п. п. — райони: Долинський, Перегинський, Рожнітівський, Вигодський, Болехівський, Калуський, Бойнилівський, Богородчанський і Солотвинський.

29. Станиславська п. п. — м. Станислав і райони: Станиславський, Галицький, Єзупільський, Рогатинський, Букачовецький, Бурштинський, Болшовецький, Лисецький, Тисьменицький і Товмацький.

30. Коломийська п. п. — м. Коломия і райони: Коломийський, Заболотівський, Снятинський, Гвоздецький, Городенський, Коршівський, Обертинський, Отинійський і Чернелицький.

31. Делятинська п. п. — райони: Кутський, Косівський, Печеніжинський, Жаб'ївський, Яремчанський, Яблонівський, Надвірнянський і Ланчинський.

Тернопільська область — 5 полкових паланок.

32. Крем'янецька п. п. — м. Крем'янець і райони: Шумський, Крем'янецький, Велико-дедеркальський, Ланівецький, Почаївський, Збаразький, Вишневецький і Ново-сельський.

33. Бережанська п. п. — райони: Бережанський, Зборівський, Козівський, Козлівський, Заловецький і Велико-глубочицький.

34. Тернопільська п. п. — м. Тернопіль і райони: Микулинецький, Велико-борківський, Скалатський, Підволочицький, Грималівський, Теребовельський, Будзанівський і Струсівський.

35. Чортківська п. п. — м. Чортків і райони: Чортківський, Пробіжнянський, Скала-подільський, Бощівський, Заліщицький, Мельницький, Копичинецький, Гусятинський і Білобожницький.

36. Бучацька п. п. — райони: Бучацький, Підгаецький, Монастирський, Товстенський, Золото-потоцький, Золотниківський і Коропецький.

Чернівецька область — 3 полкові паланки.

37. 1. Чернівецька п. п. — м. Чернівці і райони: Заставнянський, Садагурський, Герцаївський і Кіцманський.

38. 2. Чернівецька п. п. — м. Сторожинець і райони: Чернівецький, Сторожинецький, Вашковецький, Вижницький, Глібоцький і Путильський.

39. Хотинська п. п. — м. Хотин і райони: Хотинський, Новоселицький, Кельменецький і Секирянський.

Крім цього, на території ГВО «ЗУЗ» були б розташовані такі гірські полкові паланки:

1. п. п. Українських Січових Стрільців (УСС) — осідок у Львові.

2. п. п. Українських Січових Стрільців (УСС) — осідок у Чернівцях.

1. Гірська Лемківська п. п. — осідок у Перемишлі.
2. Гірська Бойківська п. п. — осідок у Стрию.
3. Гірська Гуцульська п. п. — осідок у Коломиї.
4. Гірська Закарпатська п. п. — осідок у Мукачеві.

Разом на території ГВО «ЗУЗ» буде розташовано 45 полкових паланок (в тому 6 гірських), що доповнятимуть 13 стрілецьких, 2 гірські, 2 броневі й 4 кіннотні загони, які будуть об'єднані в 5 військових стягів. 4 військові стяги покривалися б з військовими паланками (ЇХ, XI, XII, XIII), а один військовий стяг був би «екстериторіяльний» (XIX. військовий стяг, бул. в Бересті).

ГВО — ОСЕРЕДНІ УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ
Булава ГВО — Київ

Кам'янець — подільськаобласть — 6 полкових паланок.

40. Кам'янець-подільська п. п. — м. Кам'янець і райони: Кам'янець-подільський, Новоушицький, Староушицький, Маньковецький, Дунасвецький і Оринінський.

41. I. Проскурівська п. п. — м. Проскурів і райони: Михайнільський, Деражнянський, Волковинецький, Летичівський, Межибозький і Виньковецький.

42. II. Проскурівська п. п. — райони: Проскурівський, Чорноострівський, Волочиський, Базалійський, Красилівський і Теофіпольський.

43. Городоцька п. п. райони: Городоцький, Сатанівський, Ярмолинський, Солобковецький, Смотрицький, Чемеровецький і Фольштинський.

44. Староконстантинівська п. п. — райони: Староконстантинівський, Полонський, Остропольський, Грицівський, Антонинський і Старосинявський.

45. Шепетівська п. п. — м. Шепетівка і райони: Шепетівський, Берездівський, Славутський, Плужнянський, Із'яславський і Ляховецький.

Винницька область: — 8 полкових паланок.

46. I. Винницька п. п. — м. Винниця і райони: Винницький, Тиврівський, Бороновицький і Липовецький.

47. II. Винницька п. п. — райони: Уланівський, Хмельницький, Літинський, Калинівський і Турбівський.

48. **Козятинська п. п. — райони: Козятинський, Самгородський**, Комсомольський, Погребищенський, Плисківський, Оратовський і Монастирищенський.

49. Жмеринська п. п. — райони: Жмеринський, Барський, Станиславчицький, Копайгородський і Шаргородський.

50. Могилів-подільська п. п. — м. Могилів і райони: Яришівський, Мурованo-куриловецький, Черновецький і Ямпільський.

51. Тульчинська п. п. — райони: Тульчинський, Шпиківський, Брацлавський, Томашпільський і Крижопольський.

52. Гайсинська п. п. — райони: Гайсинський, Дашевський, Ситковецький, Немирівський, Теплицький і Ільїнецький.

53. Бершадська п. п. — райони: Бершадський, Джулинський, Ольгопольський, Чечльницький, Ободівський, Піщанський і Тротянецький.

Житомирська область — 6 полкових паланок.

54. І. Житомирська п. п. — м. Житомир і райони: Житомирський, Троянівський, Червоноармійський і Черняхівський.

55. II. Житомирська п. п. — райони: Ружинський, Вчорайшанський, Попольнянський, Андрушівський, Корнинський, Брусилівський і Коростишівський.

56. Коростенська п. п. — м. Коростець і райони: Коростенський, Олевський, Словечанський, Лучинський і Овруцький.

57. Зв'ягельська п. п. — м. Зв'ягель і райони: Барашівський, Емильчинський, Городницький, Ярунський, Баранівський і Довбишський.

58. Бердичівська п. п. — м. Бердичів і райони: Бердичівський, Дзержинський, Любарський, Чуднівський і Янушпільський.

59. Малинська п. п. — райони: Малинський, Базарський, Народицький, Чановицький, Потіївський, Радомиський і Володар-волинський.

Поліська область: — 1 полкова паланка.

60. Мозирська п. п. — райони: Брагинський, Хойницький, Комаринський, Мозирський, Жатковицький, Туровський, Лельчицький, Єльський і Наровлянський.

Київська область — 12 полкових паланок.

61. І. Київська п. п. — м. Київ і райони: Могилянський (б. Молотовський), Подільський і Дарницький.

62. II. Київська п. п. — м. Київ і райони: Залізнодорожний, Володимирський (б. Кагановицький) і Печерський.

63. III. Київська п. п. — м. Київ і райони: Петлюрівський (б. Ленінський), Коновальцівський (б. Сталінський) і Богданівський (б. Жовтневий).

64. IV. Київська п. п. — м. Київ і райони: Бишівський, Києво-святогорський, Васильківський, Броварський і Вище-дубечанський.

65. Димерська п. п. — райони: Кагановицький, Ново-шепелицький, Чорнобильський, Розважівський, Іванківський, Бородянський, Макарівський і Димерський.

66. Білоцерківська п. п. — м. Біла Церква і райони: Білоцерківський, Хвастівський, Гребенківський, Велико-половецький і Сквирський.

67. Переяславська п. п. — райони: Баришпільський, Переяславський, Березанський, Баришівський і Обухівський.

68. Таращанська п. п. — райони: Володарський, Таращанський, Узинський, Ракитнянський, Ставищенський, Жашківський і Тетіївський.

69. Богуславська п. п. — райони: Богуславський, Миронівський, Кагарлицький, Лисянський, Корсунський і Більшанський.

70. Смілянська п. п. — м. Сміла і райони: Смілянський, Мокро-калигірський, Шполянський, Каткринопольський, Ротмистрівський і Звенигородський.

71. Черкаська п. п. — м. Черкаси і райони: Черкаський, Городищенський, Канівський і Ржищівський.

72. Уманська п. п. — м. Умань і райони: Уманський, Ладижинський, Бабанський, Тальнянський, Христинівський, Маньківський і Букський.

Крім цього, на території ГВО «ОСУЗ» були б розташовані такі гірські полкові паланки:

7. Гірська полкова паланка — осідок у Києві.

8. Гірська полкова паланка — осідок у Кам'янці.

9. Гірська полкова паланка — осідок у Житомирі.

Разом, отже, на території ГВО «ОСУЗ» було б розташовано 36 полкових паланок, що складали б 11 стрілецьких і 1 гірський загін. Крім цього, на території ГВО «ОЗУЗ» був би розташований Сердюцький стяг, складений з 3-ьох загонів: Сердюцького, Запорізького й Охочекомонного. Ці три загони, як надзвичайно рухливі, моторизовані (швидкісні) загони, мали б у майбутньому українському війську значення подвижної резерви. Дальше на території ГВО «ОСУЗ» доповнялися б 2 броневі й 4 кіннотні загони. Все це було б сполучене в 5 військових стягів, в чому три військові стяги (I, II, IV) мали б відповідники у власних військових паланках, а два стяги (Сердюцький і XV) були б «екстериторіяльні», це значить — не мали б власних військово-територіяльних паланок.

ГВО — СХІДНІ УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ
Булава ГВО — Харків

Чернигівська область — 6 полкових паланок.

73. Чернігівська п. п. — м. Чернігів і райони: Чернігівський, Ріпкинський, Любечський, Михайло-Коцюбинський, Олишевський і Куликівський.

74. Ніжинська п. п. — м. Ніжин і райони: Ніжинський, Носівський, Козелецький, Бобровицький і Остерський.

75. Щорсовська п. п. — райони: Щорсовський, Корюківський, Березнянський, Тупичевський, Городнянський, Добрянський і Менський.

76. Бахмацька п. п. — райони: Бахмацький, Дмитріївський, Ічнянський, Комаровський, Борзнянський і Сосницький.

77. Прилуцька п. п. — м. Прилуки і райони: Прилуцький, Барвинський, Яблуновський, Лосиновський, Мало-дівицький, Ново-басанський, Іваницький і Срібнянський.

78. Новгород-сіверська п. п. — райони: Новгород-сіверський, Холминський, Батуринський, Гремячський, Семенівський, Понорницький і Коропський.

Полтавська область — 7 полкових паланок.

79. Полтавська п. п. — м. Полтава і райони: Полтавський, Карлівський, Опошнянський, Чутовський, Котелевський, Новосенжарський, Машевський.

80. Миргородська п. п. — райони: Миргородський, Шишацький, Диканський, Решетилівський, Велико-богачанський.

81. Лубенська п. п. — райони: Лубенський, Покрово-багачанський, Хорольський, Семеновський, Велико-кринківський і Глобинський.

82. Золотоноська п. п. — райони: Золотоноський, Гельм'язівський, Чорнобаївський, Ірклїївський, Оболонський і Оржицький.

83. Пирятинська п. п. — райони: Пирятинський, Згурівський, Яготинський, Ковалевський, Драбівський, Гребенківський, Лазорківський і Чернухинський.

84. Гадяцька п. п. — райони: Гадяцький, Зіньківський, Комишнянський, Сенчанський, Петровсько-роменський і Лохвицький.

85. Кремінчуцька п. п. — м. Кремінчук і райони: Кремінчуцький, Козельщинський, Градизький, Кишенківський, Кобеляцький і Нехворощанський.

Сумська область — 6 полкових паланок.

86. Сумська п. п. — м. Суми і райони: Краснопільський, Сумський, Миропільський, Хотенський і Штепівський.

87. Лебединська п. п. — райони: Лебединський, Грунський, Охтирський, Велико-писарівський і Тростянецький.

88. Глухівська п. п. — райони: Глухівський, Білопільський, Буринський, Путивельський і Шалигинський.

89. Конотопська п. п. — м. Конотоп і райони: Конотопський, Сміловський, Дубов'язівський і Улянівський.

90. Роменська п. п. — райони: Роменський, Синівський, Липово-долинський, Глинський, Талалаївський і Недригайлівський.

91. Шосткинська п. п. — райони: Шосткинський, Кролевець-

кий, Червоний, Ямпільський, Середино-будський і Зноб-новгородський.

Харківська область — 8 полкових паланок.

92. I. Харківська п. п. — м. Харків і райони: Мазепинський (б. Жовтневий), Петлюрівський (б. Ленінський), Коновальцівський (б. Червоно-баварський), Старо-салиговський.

93. II. Харківський п. п. — м. Харків і райони: Фабричний (б. Краснозаводський), Шевченківський (б. Комінтернівський), Франківський (б. Орджонікідзевський) і Чугуївський.

94. III. Харківська п. п. — м. Харків і райони: Грушевський (б. Дзержинський), Міхновський (б. Кагановицький) і Слобідський (б. Сталінський).

95. IV. Харківська п. п. — райони: Дергачівський, Харківський і Липецький.

96. Богодухівська п. п. — райони: Золочівський, Ново-водолазький, Краснокутський, Богодухівський, Коломацький і Валківський.

97. Констянтиноградська п. п. — райони: Констянтиноградський, Зачепилівський, Олексіївський, Кегичівський, Зміївський, Сахновщинський, Петровський і Старовірівський.

98. Із'юмська п. п. — м. Із'юм і райони: Із'юмський, Лозовський, Боровський, Близнецівський, Савинський, Барвенківський і Балакліївський.

99. Куп'янська п. п. — райони: Куп'янський, Шевченківський, Печенізький, Дворічанський, Велико-Бурліцький, Вовчанський і Більховатський.

Стародубська область — 2 полкові паланки.

100. Новозубківська п. п. — райони: Новозубківський, Климівський, Красногорський, Чуровицький, Злинківський, Гордіївський і Клинцівський.

101. Стародубська п. п. — райони: Унецький, Мглинський, Трубчевський, Суземський, Погарський, Стародубський і Воронокський.

Білгородська область — 6 полкових паланок.

102 Льговська п. п. — райони: Льговський, Рильський, Крупецький, Глушківський і Кореневський.

103 Старо-оскольська п. п. — райони: Старо-оскольський, Чорнянський, Ново-оскольський, Боброво-дворський, Мантурівський і Ястребівський.

104. Валуйська п. п. — райони: Валуйський, Уразовський, Вольконовський, Велико-Троїцький, Велико-Михайлівський і Корочанський.

105. Білгородська п. п. — м. Білгород і райони: Білгородський, Шебекинський, Микоянівський, Томарівський, Белениханський і Саженський.

106. Обоянська п. п. — райони: Обоянський, Велико-Солдатський, Івнянський, Кривцівський, Пристенський, Прохоровський і Скороднянський.

107. Ракитнянська п. п. — райони: Ракитнянський, Красноярузький, Борисівський, Грайворонський, Біловський і Суджанський.

Россошенська область — 4 полкові паланки.

108. Острогозька п. п. — райони: Осторозький, Олексіївський, Буденновський, Микитівський, Вейделевський, Уколовський.

109. Россошанська п. п. — райони: Россошанський, Подгоренський, Ольховатський, Ладомирівський, Ровенський, Павлівський, Білогорівський.

110. Богучарська п. п. — райони: Богучарський, Радченський, Верхнеманонський, Михайлівський, Навокалитвенський, Писарівський, Кантемирівський, Петропавловський, Новокравшанський.

111. Калацька п. п. — райони: Калацький, Бутурлинівський, Вороб'ївський, Татарський, Олександрівський, Миловатський, Бичівський, (Районізація задонських районів — проекту автора).

Луганська (II Донецька) область — 6 полкових паланок.

112. Луганська п. п. — м. Луганське і райони: Верхне-тепловський і Станично-луганський.

113. Старобільська п. п. — райони: Старобільський, Євсузький, Біловодський, Меловський, Марковський, Ново-псковський, Містківський, Білокуракинський, Білолуцький, Нижнедуванський, Покровський, Троїцький, Лозно-олександрівський.

114. Лисичанська п. п. — м. Рубіжна і райони: Лисичанський, Ново-айдарський, Ново-астраханський, Сватовський і Кременський.

115. Кадіївська п. п. — м. Кадіївка і райони: Попаснянський, Слов'яно-сербський і Олександрівський.

116. Ровеньковська п. п. — райони: Ровеньковський, Краснодонський, Свердловський, Ново-світлівський, Успенський.

117. Краснолуцька п. п. — м. Ворошиловське і райони: Боково-антрацитовський, Івановський і Ворошиловський.

Разом на території «СУС» були б розташовано 45 полкових паланок, що складали б 15 стрілецьких загонів, сполучених у 5 військових стягів. 4 військові стяги мали б власні військові паланки (V, VI, VII, XIV), один стяг був би «екстериторіяльний» (XX Луганське). Крім цього, на території ГВО «СУЗ» були б розташовані 5 кіннотних і два броневі вагони.

ГВО — ПІВДЕННІ УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ

Булава ГВО — Одеса

Донецько-озівська (І. Донецька) обл. — 11 полкових паланок.

118. І. Юзівська п. п. — м. Юзівка і райони: Фабричний, Петлюрівський (Калинінський), Богданівський (Буденновський).

119. II. Юзівська п. п. — м. Юзівка і райони: Шевченківський (Кіровський), Франківський (Куйбишевський), Петворський; райони: Маріїнський, Велико-янсольський, Авдіївський і Старо-керменчицький.

120. Горлівська п. п. — м. Горлівка і Дзержинський район.

121. Єнакієвська п. п. — м. Єнакієво і Чистяково, райони: Єнакієвський, Катиковський і Сніжнянський.

122. Бахмутська п. п. — м. Бахмут і Дебальцево; райони: Бахмутський, Красно-лиманський і Ямський.

123. Краматорська п. п. — м. Краматорська і Слов'янське; райони: Слов'янський, Олександрівський, Добропольський і Андріївський.

124. Константинівська п. п. — м. Константинівка, Дружківка; райони: Константинівський, Червоноармійський і Селихівський.

125. Макіївська п. п. — м. Макіївка.

126. Маріюпільська п. п. — м. Маріюпіль і райони: Володарський, Буденновський і Мангушський.

127. Амврозіївська п. п. — райони: Амврозіївський, Харцизький, Старобишівський, Тельманівський, Ольгинський і Вольноваxський.

128. Таганрізька п. п. — м. Таганріг і райони: Таганрізький, Куйбишівський, Анастазіївський, Хведоровський, Нетлиновський і Матвіє-курганський.

Запоріжська область — 5 полкових паланок.

129. Бердянська п. п. — м. Бердянське і райони: Бердянський, Андріївський, Чернигівський, Куйбишевський, Приморський і Ново-василівський.

130. Мелітопільська п. п. — м. Мелітопіль і райони: Мелітопільський, Акимівський, Приозівський, Весоловський, Каменсько-дніпровський і Велико-білозерський.

131. Плогівська п. п. — райони: Пологівський, Велико-токмацький, Оріховський, Гуляйпільський, Ново-кременчуцький.

132. І. Запорізька п. п. — Нове Запоріжжя і райони: Василівський, Михайлівський і Хортицький.

133. II. Запорізька п. п. — Старе Запоріжжя і райони: Камишевадський, Червоноармійський і Ново-николаївський.

Херсонська область — 2 полкові паланки.

134. Херсонська п. п. — м. Херсон і райони: Херсонський, Бориславський, Голопристанський, Калинінський, Цюрупин-

ський, Ново-воронцовський, Білозерський і Велико-александровський.

135. Кахівська п. п. — райони: Кахівський, Каламчатський, Скадовський, Чаплинський, Геническький, Сивашський, Нижне-сероговський, Івановський, Ново-троїцький, Велико-лепетихський і Горностаєвський.

Січеславська область — 7 полкових паланок.

136. Криворізька п. п. — м. Кривий Ріг і райони: Широківський, Криворізький і Софіївський.

137. Кам'янська п. п. — м. Кам'янське і райони: Криничанський, П'ятихатський і Верхне-дніпровський.

138. І. Січеславська п. п. — м. Січеслав і райони на правому березі Дніпра.

139. ІІ. Січеславська п. п. — м. Січеслав і райони на лівому березі Дніпра.

140. Самарська п. п. — м. Самарчик (Новомосковське) і Орельське (Павлоград); райони: Самарський, Юріївський, Перещепинський, Магдалинівський, Котовський, Павлоградський і Царичанський.

141. Синельниківська п. п. — райони: Синельниківський, Петропавловський, Межевський, Васильківський і Покровський.

142. Никопільська п. п. — м. Никопіль і Марганець; райони Чкаловський, Томаківський, Солонянський, Сталінський, Щорсовський і Апостоловський.

Єлизаветська область — 4 полкові паланки.

143. Єлисаветська п. п. — м. Єлисавет і Знаменка; райони Єлисаветський, Єлисаветградківський, Аджамський, Знаменський, Рівнянський, Висківський.

144. Чигиринська п. п. — м. Чигирин і райони: Ново-георгієвський, Чигиринський, Олександровський, Онуфріївський і Каменський.

145. Олександрівська п. п. — райони: Олександрівський, Петровський, Новгородський, Долинськівський, Компаніївський, Витязівський, Бобринецький, Устинівський, Ново-празький і Червонокаменський.

146. Ново-українська п. п. — райони: Ново-український, Пішано-бродський, Добро-величківський, Тишківський, Ново-архангельський, Хмелевський, Маловишківський, Ново-миргородський, Підвисоцький і Златопольський.

Миколаївська область — 2 полкові паланки.

147. Вознесенська п. п. — райони: Вознесенський, Арбузинський, Братський, Лисогорський, Веселинівський, Ново-бучський, Казанківський, Баштанський, Новоодеський, Єланецький, Приволнянський і Володимирівський.

148. Миколаївська п. п. — м. Миколаїв і райони: Березнеговатський, Жовтневий, Снігирівський, Варварівський, Широколанівський, Очаківський, Тилигуло-березанський.

Одеська область — 7 полкових паланок.

149. I. Одеська п. п. — м. Одеса і райони: Петлюрівський (Ленінський), Коновальцівський (Сталінський), Водно-транспортний і Шевченківський (Кагановицький).

150. II. Одеська п. п. — м. Одеса і райони: Франківський (Ворошилівський), Лесі Українки (Ілічський) і Одеський-сільський.

151. III. Одеська п. п. — райони: Овідіопольський, Білаївський, Комінтернівський, Янівський, Розділнянський, Гросуловський, Цебриківський, Жовтневий і Фрунзенський.

152. Андріїво-іванівська п. п. — райони: Любашевський, Савранський, Березівський, Мостовський, Андріїво-іванківський, Миколаївський, Доманівський, Троїцький, Ширяївський і Велико-врадіївський.

153. Буго-гардівська п. п. — м. Олвіхополь і райони: Олвіопольський, Кривоозерський, Гайворонський, Грушківський, Голованівський і Вільшанський.

154. Балтинська п. п. — райони: Котовський, Кодимський, Піщанський, Балтський, Чорнянський, Красно-окнянський, Валегоцуловський і Онаніївський.

155. Тираспільська п. п. — м. Тираспіль і райони: Тираспільський, Каменський, Рибницький, Дубосарський, Григоріопольський, Слободзейський.

Ізмаїльська область — 2 полкові паланки.

156. Білгород-дністровська п. п. — м. Акерман і райони: Старокозацький, Тарутинський, Арцизський, Саватський, Лиманський, Тузловський і Бородинський.

157. Ізмаїлська п. п. — м. Ізмаїл, Кілія і райони: Суворовський, Кілійський, Болградський, Ренійський, Новоівановський, Татарбунарський.

Кримська область — 4 полкові паланки.

158. Керченська п. п. — м. Керч, Феодосія і райони: Приморський, Ленінський, Кіровський, Старо-кримський, Судакський і Советський.

159. Симферопільська п. п. — м. Симферопіль і райони: Симферопільський, Зуйський, Савський, Білогорський і Нижнегорський.

160. Євпаторівська п. п. — м. Євпаторія і райони: Озівський, Джанкойський, Перекопський, Красноґвардейський, Першомайський, Раздольнянський, Чорноморський, Невеселовський, Євпаторійський, Жовтневий і Бахчисарайський.

161. Севастопільська п. п. — м. Савестопіль, Ялта і райони: Алуштинський, Балаклавський, Куйбишевський і Ялтинський.

Крім цього, на території ГВО «ПВУЗ» була б розташована:
10. Кримська гірська полкова паланка — осередок Ялта.

Разом на території «ПвУЗ» було б розташовано 45 полкових паланок (у тому одна гірська), що складали б 15 стрілецьких загонів, сполучених у 5 військових стягів. Три військові стяги мали б власні військові паланки (III, VIII, X), два військові стяги були б «екстериторіяльні» (XVII і XVIII). Крім цього, на території ГВО «ПвУЗ» були б розташовані 4 кіннотні й 2 броневі загони.

ГВО — ПІВНІЧНИЙ КАВКАЗ

Бул. ГВО — Ростів

На території ГВО «Північний Кавказ» були б розташовані такі полкові паланки:

Катеринодарський край — 12 полкових паланок, в тім 7 чорноморських козацьких (українські), 2 кубанські (пластунські (гірські) та 3 кубанські козацькі. Осідки полкових паланок: 1) 1. Катеринодар, 2) 2. Катеринодар, 3) 3. Катеринодар (пластунська), 4. 4. Новоросійське (пластунська), 5. Тихоріцька, 6. Слов'янська, 7. Єйська, 8. Уманська, 9. Кавказька, 10. Майкоп, 11. Туапсе, 12. Армавір.

Ростовська область — 9 полкових паланок, в тім 9 донських. Осідки паланок: 1. 1. Ростів, 2. 2. Ростів, 3. 3. Ростів, 4. 4. Озів, 5. Міллерово, 6. Каменськая, 7. Новочеркаськ, 8. Шахти, 9. Сальське.

Сталінградська область — 6 паланок, в тім 3 донські й 3 волзькі. Осідки паланок: 1. Калач, 2. Михайлівка, 3. Хоперськ (донські), 4. Камишин, 5. Сталінград 1, 6. Сталінград 2 (волзькі).

Астраханська область — 2 паланки, осідки: 1. Астрахань, 2. Єнотаєвськ, Калмицька Народня Республіка — 1 паланка, осідок Ергені (Еліста).

Ставропольський край — 6 полкових паланок. Осідки: 1. Ставропіль, 2. Черкеськ, 3. П'ятигорськ, 4. Ґеорґієвськ, 5. Будденовськ, 6. Петворка.

Грозненська область — 2 паланки, осідки: 1. Грозний, 2. Кізлар.

Даґестан — 3 паланки: 1. Махачкала, 2. Дербент, 3. Буйнайськ.

Терська область — 2 паланки: 1. Владикавказ, 2. Прохладна.

Горці Півн. Кавказу — 2 паланки: 1. Кабарда, 2. Осетія.

Разом, отже, 45 полкових паланок, які були б сполучені в 5 військових стягів: Чорноморський (український), Донський, Терсько-кубанський, Волзько-астраханський і Горсько-кавказький. Крім цього, на території ГВО (Північний Кавказ» були б розта-

шовані 5 кіннотних і 2 броневі загони. Всі ці частини належать до збройних сил союзних козацьких держав.

Чорноморський військовий стяг (ч. XVI) входив би також у склад українського війська. Урядова мова була б у ньому українська, бо більшість особового складу творили б українці. Аналогію такого дуалізму можна перепровадити з колишніми угорськими частинами спільної австро-угорської армії.

На цьому вичерпувалася б справа військово-територіяльного поділу Української Держави й Союзних козацьких і верховинських держав Північного Кавказу.

Айзенговера »Оверлорд«

(Докінчення)

В червні погода сприяла німцям. Альянтські морські транспорти мусіли поборювати великі труднощі, постали з приводу бурі, що часто бувала тоді на Каналі. Дуже дошкульних втрат завдала німцям велика буря, яка шаліла 19 червня й викинула на беріг 800 кораблів та пошкодила багато понадбережних споруд. Протягом багатьох днів була перервана сполука з частинами на фронті.

Коли буря трохи втихомирилася, ген. Айзенговер полетів до Франції, де хотів відбути нараду з Монтґомері й Бредлей. Він був тоді вважав, що первісні тактичні пляни альянтів повинні бути дещо змінені. Можливість німецьких протинаступів непокоїла Айзенговера менше ніж те, що німці могли осягнути на фронті рівновагу сил. Він був переконаний у тому, що мимо концентрації німецьких сил проти альянтського східнього фланку, німці не матимуть змоги проломити фронт у тому місці. Коли він приїхав до кватири Бредлей-я, рішив перенести точку тяжіння альянтських сил на праве альянтське крило, щоб зробити пролом. Монтґомері був такої самої думки. Він видав розпорядження англійським частинам посилити натиск на всіх відтинках фронту, щоб у цей спосіб зв'язати сили німців на поодиноких місцях.

Дня 26 червня впав Шербурґ. Похід на південь через терени Бокаж, де кожна п'ядь землі була твердинею, а кожна скиба була німецьким опірним пунктом, відбувався таким повільним темпом, що війська альянтів щойно в половині липня ввійшли у відкритий терен по цей бік підстави півострова. Щойно тут міг ґен. Бредлей перегрупувати свої війська для дальшого походу на південь.

Все ж таки німці не відмовились ще від своїх офензивних плянів. Цілий червень вони сподівалися стягнути панцерні дивізії та замінити їх піхотою, яка була в дорозі на фронт. На фронт приїхали дві панцерні дивізії з Польщі. Однак з цих плянів не вийшло нічого. Постійний натиск альянтів не дозволив

німцям відтягнути панцерних дивізій, а піхота прийшла пізно. За той час німецькі панцерні з'єднання мали так великі втрати, що до нових завдань вже не були здібні. Альянтські війська просувалися послідовно вперед, займаючи французькі землі п'ядь за п'яддю. Здобуто Париж. Фронт у цілій своїй ширині наблизився до кордонів Райху.

БІЙ В АРДЕНАХ

Це був уже грудень. 16-того ген. Бредлей полетів з своєї кватири в Люксембурґу до Версалю на конференцію з Айзенговером. Альянти від кількох тижнів передбачали, що німці щось задумували робити. Відомим було, що 6 СС-панцерна армія переправилася на лівий беріг Райху і правдоподібно групується коло Кельну. Крім цього, стверджено, що німці, стягнули на фронт багато нових одиниць. Це вказувало на підготову контрофензиви. Аліянти чекали, що вона відбудеться, або в Альзації або в Арденах. На всіх відтинках, крім Арден, альянти були в наступі. Самі Ардени не мали ніякої стратегічної ваги. Одинокою метою контрофензиви в тому місці могла б бути переправа через Маас, що була віддалена на 80 км від фронту. Тому, генеральний штаб альянтів не брав на увагу серйозної контрофензиви. Альянти вважали, що німці для серйозної контрофензиви мусіли б стягнути на фронт всі свої резерви. Це, очевидно, відібрало б їм можливість провадити ще боротьбу під охороною укріплень лінії Зіґфріда. Ген. Айзенговер, який хоч признавав логічну правильність такої думки, все ж таки вважав, що німецький штаб, після багатьох поразок, з чисто морального аспекту може рішитися на дуже ризиковні кроки. Близьке майбутнє показало, що він не помилявся.

Коли в головній кватирі передискутовано всі ці проблеми, прийшли перші вістки про те, що німці почали наступ на рубежі Арденів. Айзенговер зареаґував на це дуже енергійно. Видав наказ стягнути якнайбільші резерви, щоб здержати німецький наступ. Пізніші звідомлення з фронтів вповні підтвердили правильність розпоряджень головного командувача. Це було його червневе велике рішення, що перекреслило пляни Гітлера.

Ген. Бредлей стягнув негайно з півдня 10-ту, а з півночі 7-му панцерну дивізію на фланки відтинка наступу. Всі дивізії на обох боках Арденів дістали наказ бути в постійному поготівлі. Одночасно ген. Айзенговер наказав пересунути резерви головної кватири напроти відтинка німецького наступу. Дві дивізії парашутистів вислано до Бастонь, яке лежало недалеко фронтової лінії і було незвичайно важливим стратегічним пунктом. Після цих протизаходів залишилося довідатись ще, які сили кинули німці в бій. До вечора першого дня наступу стверджено, що німці наступають силою трьох армій. Вони кинули

в бій всі свої резерви. Все ж таки німці створили поважну загрозу. Сам Айзенговер признався, що довго не уявляв собі, як поважною є ситуація. Щойно читаючи газети, усвідомив собі, наскільки німецька контрофензива могла бути небезпечна, коли б не були пороблені відповідні протизаходи.

Альянти мали щастя. Погода почала діяти на некористь німців. У болоті й снігу Арденів годі було перевести всі німецькі задуми про «бліцкріґ» (на це вказувала велика скількість кинених у бій танків). Вже в перший день наступу не осягнули німці бажаних успіхів. Вже в першому дні ген. Йодль сумнівався в успіх офензиви. А третього дня навіть найбільші оптимісти з німецького генерального штабу переконалися, що їхня велика гра не вдалася.

Запізнення в перших днях наступу відібрало німцям одинокий фактор їхньої офензиви: несподіване заскочення. Німецький плян наступу був такий: вони хотіли, подібно як у 1940 р., просунути панцерні «шпіци» аж до мостів Маас'у, поки альянти вспіють зорганізувати спротив. Якщо б німецька піхота продерлася через тонкі альянтські лінії, то тоді панцерні з'єднання мали б їхати аж до Антверпії, де повинні були б обсадити пристань. Маючи в своїх руках такий важний для альянтського постачання центр, німці змогли б винищувати здезорієнтовані альянтські війська.

Однак німці не мали ілюзій. Вони розуміли, що такий плян міг би тільки тоді вдатися, коли б під вечір другого дня офензиви їхні війська осягнули Маас. Це було можливе при наглому заскоченні. Сталося інакше. Німці мусіли і цей бій програти. Одиноким заборолом, на яке вони могли в майбутньому опертися, був Райн і лінія Зіґфріда...

ПЕРЕМОГА АЛЬЯНТІВ НА ЛІВОМУ БОЦІ РАЙНУ

Коли офензива альянтів прокотилася через цілу Францію, а їхні війська в місяці вересні досягнули границь Райну, перед альянтським штабом виринула проблема побороти, ще тільки дві перешкоди, які ділили їх від серця Німеччини. Це були — Райн і лінія Зіґфріда; поміж ними не було жадних укріплень. Німецька запеклість оборони спричинила те, що німці сконцентрували всі свої сили на **одній** лінії оборони.

Штаб альянтів гадав, що німці, коли їх альянтська артилерія викине зі становищ, перейдуть на другий бік Райну, висадять за собою мости та перешкоджатимуть альянтам переправлятися через Райн. Це було б найрозумніше рішення німців, яке дозволяло б їм зменшити втрати до мінімум та охоронити свої резерви. Більший спротив німецьких військ на захід від Райну не був мілітарно оправданий, тим більше, що альянти мали вже поза собою лінію Зіґфріда. Все ж таки Гітлер видав

був ще в Нормандії наказ своїм військам боронити кожну п'ядь землі до часу, коли всяка поміч буде неможлива. Таке рішення Гітлера спричинило те, що альянтам вдалося багато німецьких з'єднань окружити і знищити.

Вже давно перед тим альянти намітили були собі догідне місце для переправи через Райн більш-менш на висоті Рури. Щоб забезпечити флянки цієї операції, вони мусіли очистити від ворога довгу лінію по Райні на південь. Ця операція була з початку продумана тільки як забезпечувальний засіб. Однак у певному моменті Айзенговерові насунулася думка повністю використати всі позитивні фактори наступальної війни. Він заплянував ряд малих операцій, які, однак, були пов'язані з собою і мали завдання розпорошити німецьку оборону на поодинокі малі відтинки. Штаб дістав доручення випрацювати цілий ряд таких операцій на відтинку Голляндія — Вогези. Якщо цей плян альянти виконали б, то тоді майже на цілій фронтовій лінії Райну упоралися б з німецькими військами. Така ситуація була для альянтів незвичайно вигідна, бо обсадивши лівий беріг Райну, вони мали б вже спокій з контрофензивами німців та могли б приготовитися ґрунтовно до переправи через Райн.

На підставі студій генерального штабу, Айзенговер видав своє наступне історичне рішення. Воно передбачало ряд скоординованих офензив, що мали очистити від німецьких частин лінію Райну аж по гирло Мозелю. Опісля мав прийти сильний удар на північ від Рур та несподівана переправа через Райн. Початкові операції введено вже в половині листопада, однак з приводу німецької офензиви в Арденах, вони мусіли бути перервані більше як на місяць. Все ж таки плян через те не змінився. Навпаки, втрати німців у невдалій офензиві були такі великі, що передбачені операції можна було проводити при догідніших обставинах.

Пізно в січні почато останню підготовчу акцію на самому полудні фронту. Тут ішлося про те, щоб зліквідувати «мішок» довкруги Сольмар, де сильним німецьким з'єднанням вдалося «видути» фронт, тримати його так довший час і тим самим загрожувати кожночасно можливістю вдертися на рівнину Альзації. Коли німецька офензива в Арденах заломилася, фронт на висоті Альзації був зміцнений 4 новими американськими дивізіями, які разом з 1-ою французькою армією дістали завдання очистити цей відтинок від німців. Сольмар впало 3 лютого. Тепер можна було врешті виконати плян Айзенговера.

Після звільнення Франції, наступною далекосяжною стратегічною ціллю була переправа через Райн, щоб добитись до «серця» Німеччини — рурського басейну. Перебуваючи ще в Англії, Айзенговер визначив, як головну ціль в Німеччині — басейн Рур. Тут билось індустріяльне серце німецького Райху.

Очевидно, що при такому вирішенні справи, перехід через Райн мусів відбутися на півночі.

Сам Райн дуже трудний для переходу армій. Тільки дві довші смуги були пригожі для переправи. Альянти вибрали північну смугу на висоті Рур. Це місце було довге на 30 км і вможливлювало атаку трьом дивізіям. Коло 250 км на південь, поміж Майцом і Карльсруге, є друге таке догідне місце для переправи, яке вможливлювало одночасну переправу 5 дивізій. В цьому місце відкривається вхід в т. зв. франкфуртський коридор. З північного місця переправи входиться відразу в північну німецьку низину і в басейн Рури.

Небезпеки, що могли постати при такій операції, не могли бути недоцінювані. Технічні труднощі можна було побороти. Для переправи мали бути вжиті судна, що їх застосовували при висадці в Африці, Сицилії і Нормандії. Небезпека була в тому, що німці, помимо великих втрат могли дуже сильний спротив в місці атаки поставити. По обох боках Райну німці в тому часі сконцентрували ще повних 7 армій.

Операції заплянованi Айзенговером вдалися, а несподіване опанування Кельну приспішило переправу через Райн. Створений тут мостовий причілок та переправа альянтів у другому місці (на півдні) цілковито заломали німців.

Рішення Айзенговера розбити німецькі сили ще на захід від Райну, при загальному опуртунізмі німецького командування, коштувало німців дуже дорого. Вони не були спроможні ставити вже якийнебудь серйозний спротив. Альянтський Головний Штаб почав негайно опрацьовувати пляни рішальної офензиви, у висліді якої оточено повністю рурський басейн та остаточно покорено мілітарну силу гітлерівської Німеччини. Не помогла Гітлерові його «геніяльна» інтуїція якою (він так сам вірив) обдарувало його «боже провидіння». Здоровий стратегічний розсудок та просто непересічні військові здібності фахівця Айзенговера мусіли перемогти гохштаплерське дилетантство Гітлера.

Б. ЛЕВИЧ

* * *

СОНЦЕ КРИВАВО ЩОДНЯ
СХОДИТЬ З-ЗА ЛІСУ — І ДНІ,
НАЧЕ З ПРОВАЛЬНОГО ДНЯ
В ДИМІ ВСТАЮТЬ І ВОГНІ

НЕБО ПРОПАЛЮЄ ЖАР,
ПОПІЛ, МОВ ЛИСТЯ СУХЕ,
ПАДАЄ ГУСТО ІЗ ХМАР.
ДЕ Ж ВИ РОЗБИТІ ШЛЯХИ?

РВУТЬСЯ В ІРЖАВУ РОЗТАЛЬ
ЛЮДИ ЧОРНІШІ, ЯК НІЧ.
БЛИСКАЄ, БЛИСКАЄ СТАЛЬ,
НЕНАВИСТЬ БЛИСКАЄ З ВІЧ.

СТРИМУ НЕМА — Є НАКАЗ:
БИТИ І БИТИ УЩЕНТ!
ОБРІЙ РОЗКВІТНЕ ДЛЯ НАС,
ОБРІЙ — ПРОМІННИЙ БРЕЗЕНТ.

Б. СИНАША

Лист у простір

Коли думаємо про Тебе Друже — зникає простір, зникають гори й ріки, зникають кордони — і виднієш тільки Ти, Твоя постать на вітрі, в бурі і зливи, в сніжні заметілі, в поросі доріг, у таємничому мовчанні лісів... Виднієш — і тінь Твоя грізна кладеться на схід, почерез спалені міста і пориті поля, почерез хрести і безхресні цвинтарища. Ти йдеш — і всі шляхи Твої, Ти йдеш — і нема сили, що спинила б Тебе. Бо Ти йдеш по своїй землі, і вона, ця земля, Тобі дає силу, дає віру, дає вперте тривання. І Ти любиш її, цю землю свою, і ця любов сильніша за смерть, і ця любов перша й остання, єдина в Твоєму житті. І Ти несеш її, як свій бойовий прапор, високо й недосяжно, вперто й гордо, — ночі й дні, місяці й роки, несеш на заобрійні шляхи, несеш у вічність.

Друже, далекий, Друже рідної землі, великий Захиснику й Воїне! Коли думаємо про Тебе — стоїмо непорушно, стоїмо закам'яніло, задивлені у простір, заслухані у вітер, як мандрівник, що на чужих дорогах, не знаючи їм краю, молиться мовчазно до великої тайни за щастя покинутих осель. І серце наше неспокійно б'ється, і щемить і щемить, і рветься і виривається назустріч Тобі, у грозові дні, у Твої сліди, на Твої шляхи, де Ти і тільки Ти, де Твоя любов.

Благословенний і великий Ти, і трагічний Ти, як благословенна і велика, і трагічна Рідна Земля в самотності своїй — наша Батьківщина!

На коліна в порох не падаєш Ти перед ворогами своїми, не хилишся, не схиляєшся в бурі вогненні, а міцнієш і ростеш, і ламаєш, і проломлюєш обрії, і проходиш час, і утверджуєш себе, і ненависті Твоїй до богів чужих немає межі і не буде її, доки хоч тінь їх лежатиме на Твоєму шляху, на Рідній Землі. Благословенна вона — ненависть Твоя!

І віримо, віримо, як і Ти, в цей день, у цей мріяний, вимріяний день, що зійде і стане, і стоятиме у височині, з обрію по обрій, на нашій, на прекрасній землі, погідній і тихій, блакитній і проміннім. Віримо, а віра ця — наш щоденний хліб!

С. ВОВК

Син

— Чому так пізно? Чому? Ти знаєш, що я завжди така неспокійна, коли тебе вдома немає. А ще коли ти заповіси свій прихід навизначений час — запізнюєшся, я просто втрачаю змисли, непритомнію. Мені здається, що тебе вже арештували, забрали...

— Розстріляли, вивезли й поховали, що?

— Так, тобі жарти в голові, а на мені вся шкіра холоне. Ти цього не можеш чи не хочеш розуміти.

— Чому ні, я це добре розумію.

— Ні, ти зовсім не розумієш, бо коли б ти розумів, то інакше поступав би. —

— Як інакше?

— А так, чи я знаю, як тобі це вияснити. Ну, інакше, ти це мусиш розуміти.

— Але ж кажу Тобі, що я добре розумію...

— Ну, уяви собі сам моє становище. Тебе майже цілий день нема. А тут приходить одна сусідка, друга...

— Не слухай сусідок.

— Не можу ж я людей за двері проганяти.

— Очевидно, але можеж про щось інше розмовляти.

— Про що?

— Про погоду, про ціни на базарі, про нові методи годівлі курей, про... про... або я знаю про що ще можуть розмовляти жінки? Аге, можуть ще обмовляти своїх чоловіків, інших жінок і т. д., і т. д. Є мільйон справ, про які можна говорити. Але ні, ти мусиш з ними про це говорити.

— Дурненький. Ми завжди починаємо з погоди, здоров'я, а потім — кінчаємо на цьому.

— Та куди там кінчаєте! Ви вічно починаєте й ніколи не кінчаєте. Треба бути трохи мужнішою. Ну, ну, заспокійся. Я знаю, це прикро, це болить, але треба затиснути зуби й виждати.

— Це вже другий місяць. І кажуть, що на Лонцького тиф вибухнув. Це правда?

— Чи я знаю, Марі, чи правда це? Ти ж знаєш, як я стараюся, щоб Петра звідтіля видістати, і все даремно. Якась худоба тяжко його всипала. Навіть не хочуть грошей брати.

— Може Ти мало пропонував.

— Не бійся. За грубші риби, як він, ми менше платили і вдавалося. Але тим разом я не можу зрозуміти в чому справа.

— А ці арештування?

— Які?

— Останні. Кажуть, що Ґестапо далі арештує.

— Та арештує. Ти ж знаєш, що цьому не можна перешкодити. Шукають одного, або тільки уявляють собі, що шукають когось — і арештують 50, 100, а то й 200 невинних. Ведуть слідство або й ні, а за той час люди по тюрмах гинуть. Але Петро... Ти знаєш, я вже на різні лади справу передумав — не можу зрозуміти, яка суть тієї справи. Він майже ніколи політикою не займався.

— Дійсно...

— І так ні сіло, ні впало, приходять і забирають хлопця з хати.

— Мама дотепер не знає, що він у в'язниці.

— І не треба говорити...

— Але боюся, що прочуває щось... Вчора я дістала від мами листа. Питається, чи бува в нас щось не сталося. Поперше, вже довго ми до неї не писали, подруге, мамі снився наш покійний батько.

— Що має одно з одним спільного? Це дурне.

— Може й дурне, але, коли в нас має бути якесь нещастя або взагалі якась прикрість, мамі сниться наш батько.

— Забобон — і ти в це віриш?

— Вірю — не вірю. Але як Тебе перший раз арештували, мамі попередньої ночі снився батько. Як наш малий Нікі захворів, два дні раніше мені снився батько. Як була ревізія в нас, мені тієї ночі снився батько. Стояв перед якимсь незнаним мені домом і стукав до дверей. В цім моменті я пробудилася — це стукали до наших дверей ґестапівці.

— Дай на Службу Божу.

— А мамі снився батько, що ніби був хворий — і перша думка в мами була; чи бува Петро не захворів. Мама дуже неспокійна — пише: «Маю вас тільки двоє, бережіть одне одного».

— Е, в тому трохи пересади, як звичайно в старшому віці.

— Пересада — пересадою, але сам бачиш. Тепер я...

— Очевидно, тепер ти перелякана і трохи істеризуєш.

— Може бути — промовила тихо Марія. І розмова на тому наче б обірвалася. Іван Скоробогатий теж замовк. Хотів цю розмову якось закінчити. Йому було прикро. Він відчував хиткість своїх арґументів. Його жінка мала рацію. Він занедбував її. Треба більше присвячувати їй уваги. Вони ж тільки три роки одружені, а він ніколи не має для неї часу. Іван вирішив своє ставлення до дружини змінити. Він знає, що це буде дуже важко, день, два, ну, хай тиждень може викручуватися від обов'язків своєю недугою, недиспозицією дружини. Але ж бо, як довго можна? А врешті-решт він не хоче викручуватися. Ні, він хоче якнайбільше робити і зробити. Ще тим більше тепер, коли одержав такий важний пост шефа розвідки львівської області. Він мусить грати «тіп топ». І він усміхається до своєї власної думки. Його полонять плани, що він їх укладає. Він вже бачить їх ви-

конаними. Він організує чудову сітку розвідчиків. Він плянує, плянує, а на його лице випливають рум'янці гарячки. Бідна Марі, маленька моя! Ти знову будеш сама. А маленька Марі, його дружина і мати його синка, далеко тепер думками. Вона також гарячиться. Вона бігає в уяві то до матері на село, то до брата в тюрмі. Цей брат Марі не дає Іванові спокою. Що за тим криється? Дотепер минуло два місяці і жадні способи не помагали, жадні інтервенції — і гроші також. Що в цьому криється? Що? Іван мусить це розв'язати. Він пустить усю машину в рух.

— А ви тут обоє сидите, як за нареченських часів. Близько-близенько. Тільки чомусь мовчите, наче б уже з 20 років по шлюбі.

— А, — скрикнула Марі, — як Ви тут дісталися, пане Миколо? Ви ходите, як дух.

— Як Ти тут дістався, що ми не чули? Сідай.

— Дякую, але не маю часу.

— Ого, не маю часу. Знову хочете Івана витягнути з хати?

— Якби він хотів піти...

— О, ні, сьогодні він не піде. І взагалі він нікуди не піде.

(Микола Пустий зглянув на Івана).

— Ви не дивіться так на нього. Це нічого не поможе. Я вже маю пірвані нерви.

— Миколо, сідай, сідай, — запрошував Іван.

— Я направду не маю часу. Хочу Іванові дещо сказати — і мушу далі бігти.

Микола прикусив нижню губу. Іван зрозумів.

— Ну, як так, то трудно. Ходи до моєї кімнати. Вибач, Марі.

— Цілую руки, добродійко, бігме не гнівайтеся на мене, я не винен. То вона винна.

— Хто вона?

— А, є така одна пані — вона всьому винна.

— Ну, хто ж це такий, говоріть.

— Вона, «ненька» Україна.

— Е, з Вами ніколи не можна поважно говорити. Раз Ви жартуєте, то знову вимушено патетичний.

— Вимушено, чи вимучено?

— Це не міняє справи.

— О, вибачте!

— Доволі, — перебив Микола.

Обидва мужчини зникли в сусідній кімнаті. Іван швидко перебіг очима по обстановці своєї кімнати і чомусь прошепотів; звичайно він говорив голосно і по-декляматорськи, але тепер прошепотів:

— Ну, що Миколо?

Микола подивився на ручний годинник. Помовчав майже три секунди й тоді:

— Петро сипле.

Іван зблід:

— Брешеш!

— Ні, це перевірено.

— На всі заставки?

— Так.

Прикра мовчанка приліпилася до них обох. Іван здригнувся.

— Значить, це справді так.

— Так.

— Я давно думав про це. Мене непокоїло підсвідоме погане прочуття. Мені було дуже підозріло, що вони не беруть грошей, ні дарунків, а при горілці переривають розмову на цю тему. Значить, він був потрібний до чогось іншого. Це все?

— Ні.

— О, ще щось?

— Так.

— Ага, Марі ані слова. Ти знаєш, як вона любить його.

— Очевидно, про це не мусиш навіть говорити.

— Дякую, що далі?

— Вони сьогодні ідуть на облаву.

— Хто вони?

— Вони: ґестапівці і Петро з ними за вожатого.

— Де будуть?

— Горішня Потоцького.

Іванові стиснуло горло. На Потоцького були речі й люди. Вони не сміли попасти в руки Ґестапо.

— Все Миколо?

— Все.

— Гаразд. Негайно обсадити об'єкт. Хлоп коло хлопа. Але тільки ґранати. Пожди на мене коло костела Єлисавети. За 10 хвилин приходжу.

Микола вийшов. Іван до жінки:

— Марі...

— Так, я знаю, Ти хочеш іти. Іди. Я вже не маю сили Тебе задержати.

— Але ж Марі!

— Чи я Тобі щось кажу? Іди, ну, іди...

— Я за годину вернуся...

І за годину.

— Ну, хоч раз ти додержав слова. Точно до секунди.

— Бо й вони були точні.

— Хто вони?

— Це не важно.

— Чому ти такий блідий і що з Тобою? Що сталося? Ти чув цю стрілянину? Так, наче б десь коло двірця... Сядь, ти виглядаєш так, якби смерть віч-на-віч бачив.

— Марі маленька, може й бачив... (павза) Марі...

— Що?
— Будь мужня.
— Петро?
— Не живе.
— ? ?...
— Тиф.
По хвилині:
— Не треба, Марі, не плач.
— Я не плачу.
— В останній хвилині, так кажуть, згадував Тебе і маму, просив вибачити йому. Але Ти знаєш, смерть не вибачає нікому. Це дав Тобі. Свій шкаплір. Ну, не треба, Марі, не плач.
— Я не плачу. Бачиш, а ти не віриш у сни.
— Тепер вірю.
— Він віддав життя за Україну, мій хлопчик малий...
— Угм...

З ДОКУМЕНТІВ БОРОТЬБИ

ІНСТРУКЦІЯ ДЛЯ КОМАНДИРА РЕЙДУЮЧИХ ВІДДІЛІВ

З числа багатьох героїчних подвигів УПА, вибиваються на одно з перших місць кількакратні пропагандивні рейди відділів УПА на Словаччину. Ці рейди, з одного боку, заскочили і збентежили большевиків, а з другого — розворушили світову опінію, актуалізуючи знову українську проблему на міжнародньому форумі. Рейди розворушили теж зокрема словацьке населення, яке віднеслося до українських повстанців дуже прихильно і через найактивніших споміж себе включилося активно в революційну боротьбу проти спільного ворога. Нижче передруковуємо інструкцію для командира рейдуючих відділів, яка дає змогу глянути поза лаштунки цілої акції. Мову і стиль залишаємо невиправленими.

Друже М.!

Як Вам відомо з наказу командира Р., Ви обнімаєте командування над рейдуючими відділами. Тим самим перебираєте на себе відповідальність за все, що буде роблене відділами підчас рейду. На підставі дотеперішньої опінії про Вашу особу, суджу, що Ви як слід вив'яжетеся в тому ділі. Поза все, що подане в «Коротких вказівках». Подаю ще деякі уваги:

1. Простудіюйте докладно «Короткі вказівки», згідно з якими належить вести нашу роботу підчас рейду.

2. Зробіть відразу з командирами і політвиховниками свого відділу (ті вд., що прибули до Вас, я сам відправляв) і подайте їм докладні інструкції, що і як робити мають підчас рейду, а чого робити їм не вільно, та зарядіть підготовку (направа обуви, одягу, запас харчів, муніції, куверт, тиру або фарби до малювання кличів, розділіть поміж вд. усі пропагандивні матеріяли і «посвідки» та «повідомлення»).

3. Командири і політ. виховники Вашого відділу перероблять, а радше повторять зі стрільцями «Короткі вказівки», і ці, що подаю (дотичні стрільців), але говорити так, щоб стрільці не зорієнтувались, що рейд відбудеться зараз.

4. По прибутті вд. В. і Б. зберіть тоді командирів усіх відділів і опрацюйте разом з ними оперативний план рейду, прига-

дайте в скороченні усі засадничі справи, зв'язані з рейдом, умовте клички, боєві знаки і т. д.

5. По короткому відпочинку прибувших вд. зараз же вирушайте. В останній годині перед відходом (не скоріше) промовте до стрільців, представте їм завдання, які мають виконати для визвольної справи нашої батьківщини. Одночасно подайте усім до відома, що коли б хтось зі стрільців чи командирів зробив якийсь нетакт (в бою, поведінці, розмові, у відношенні до тамошнього населення і т. д.), то буде найстрогіше покараний. Як що відділи будуть окремо, тоді хай це зроблять їх командири.

6. Напередодні вимаршу, а головно в останньому дні, повести докладну розвідку, щоб устійнити, де і які сили є на кордоні (польські і словецькі) та вибрати відповідні місця переходу. Все робити дуже **конспіративно.** День вимаршу і місця переходу держіть у суворій таємниці. Крім сотенних, ніхто більше цього не повинен знати. Всім іншим говоріть, щоб одурити цікавих і уникнути провокаторів, що підемо правдоподібно за три тижні, як добре потепліє.

7. Сотні переходять кордон окремо — кожна в іншому місці. Кордон переходити з найбільшими мірами обережности і якнайбільш непостережно. Якщо б котрийсь вд. мав сутичку на кордоні, або зараз по переході кордону таке сталося, то командир дотичного вд. зобов'язаний негайно повідомити про це Вас і другі вд. — сусідів.

8. Якщо вдасться перейти кордон незамітно і без сутички, тоді вд. перебудуть конспіративно через день в лісі, Ви і командири вд. зорієнтуєтеся в ситуації, підвечір вишлете розвітку і тоді — до роботи на повну пару. Якщо б це Вам вдалося, тоді були б Ви у кращому положенні, бо військо відпочило б, виринуло б несподівано і мали б цілу ніч перед собою. Коли не вдасться перейти кордону незамітно, тоді вд. відійдуть подальше від кордону (але не вимучувати стрілецтва), зайдуть в села і приступлять до акції. Одна частина відпочиває, а друга йде в народ (меткіші, більш вироблені). В одному і другому випадку по першій появі серед населення належить розгорнути роз'яснювальну акцію, щоби зневтралізувати чесько-словацькі війська, коли большевики захочуть їх кинути проти нас. В тій цілі треба зараз по появі зібрати відомості про місця постою чесько-словацьких військ, поліцій, їх силу, відношення до большевиків, наставлення командирів, та вислати негайно «повідомлення» і листівки. Найкраще посилати післанцями, в додатку переказати через них, в яких цілях приходимо, та завізвати вояків, щоб не далися спровокувати большевикам і не пробували виступати проти нас. «Повідомлення» пакувати в коверту і скеровувати до старшин протибольшевицького наставлення. Посилати одночасно «повідомлення» і літературу до урядників, поліцій, інтелігентів, головно св'ященикам. Посилати словаків з усними повідом-

леннями до важніших особистостей. При тому усім виянювати, що самі чехи і словаки повинні повідомити і переконати своїх братів у війську і поліції, що вони не сміють виступати проти українських повстанців — воїнів протибольшевицького фронту, і не сміють виконати наказу НКВД, яке буде намагатися виправити їх на братовбивчу війну проти тих, які борються за волю народів і людини. Довести до того, щоб самі чехи і словаки вкинулись у своє середовище і на кожному кроці вияснювали своїм братам, що виступали проти українських повстанців є не тільки шкідливим для самих чехів і словаків, бо це нанесе їм великі жертви, але й буде злочином з їх сторони супроти великої і святої справи визволення народів зпід большевицького ярма.

Заходити до багатьох хат, бачитися і говорити з багатьма людьми, вияснити їм ціль нашого приходу, ціль боротьби і т. д. — це робота, яку треба зробити в перших годинах по приході. Ціла перша акція повинна бути направлена на те, щоб, як сказано вище, невтралізувати чесько-словацьке військо в нас виступу більшовиків проти нас. Тут, очевидно, річ не в страху перед чехо-словаками, а в незручності з практичних і політичних мотивів — з ними битися. Тому треба доложити усіх зусиль, щоб з першим світанком блискавично розійшлась вістка по всій Чехословаччині не тільки про те, що ми перейшли, але і то перш за все — хто ми, за що боремось, як поводимося з населенням, як відносимося до війська і всіх чехів та словаків (тільки прихильно), що говоримо, як вбрані, як озброєні і т. д. А щоби опінія в перших днях і годинах не формувалась большевицькою пропагандою в неправдивому світлі, то ми мусимо сказати про себе правду вже від перших хвилин. Знаємо, що в центральній і західній Чехословаччині більшовики будуть говорити про нас, що ми б'ємо, мордуємо і грабуємо населення, як це большевики вміють, тому треба поставити документи і свідків, що з місця будуть заперечувати цю большевицьку брехню. Наша поява мусить викликати в цілій Чехословаччині не страх, а одушевлення, симпатії до нас. Посилати чехів і словаків інтелігентів, протибольшевицько наставлених, до всіх більших міст ЧСР, хай проголошують всюди і всім правду про нас, зактивізувати всі протибольшевицько наставлені елементи і їхніми руками розгорнути масову протибольшевицьку пропагандивну акцію в краї́ні, перетворити це все в широку маніфестацію проти большевицького поневолення народів. При добрій рухливості з нашої сторони і енергійній акції це нам з повністю вдасться осягнути, бо там протибольшевицькі настрої зростають, треба тільки дати їм плятформу, активізувати, дихнути революційним духом, додати відвагу. А ці моменти наша поява якраз приносить і посилює їх. Ще раз пригадую не легковажити першої акції (також і пізніше)! Пам'ятати, що перші вістки і їх зміст мають засадниче значіння для публичної опінії і впливають пізніше на їх

публичний тон. Перші відомості про ту чи іншу сенсаційну справу людина приймає з найбільшим зацікавленням в піднесеному темпераменті, бігає і розносить її усім сусідам і знайомим, додає від себе, дуже барвисто інтерпретує, перебільшує і т. д. Тому ми не сміємо поскупити матеріялами для тих пропагандистів, які робитимуть нам добру рекляму.

9. Позатим вести широку політично-пропагандивну акцію. Не повинно бути такого стану, щоби ви ходили від села в село, мовчали і тільки прохарчовувалися, а всяка большевицька твар капіталізувала наш прихід, обкидаючи нас болотом і малюючи найчорнішими красками, наставляючи публичну опінію проти нас. Розгорнути широку лозунгову акцію. Зараз по переході на першім постої, вдатися до якогось священика, або учителя і попросити, щоб переложив кличі (уміщені на прикінці «вказівок», цілости йому не показувати) на словацьку і чеську мову. Найперше на словацьку, бо це Свовaччина, а пересічний словак чеської мови не розуміє. Кличі малювати тиром на стінах будинків, взагалі на ясному тлі, а коли б неможна було дістати тиру, чи чорної фарби, тоді малювати вапном на чорному тлі (паркани, темні стіни будівель і т. д.) в різних місцях. Найчастіше малювати на урядових будинках і там, де з засади більше скуплення людей (кооператива, читальня, молочарня, гром. уряд, вітрини для оголошень). До товариства попросити словаків і чехів, щоби самі поширювали ці кличі поміж своїм населенням (як також наші видання). Підшукати спритних молодців і заохотити їх, щоби поїхали і вималювали ці кличі на вулицях Праги, Братислави і в інших містах ЧССР. Сказати їм, що така кампанія буде мати дуже великий вплив на позитивний для них вислід виборів. Кличі мусять говорити до тамошнього населення про нас і нашу боротьбу, про большевицьку тиранію всюди, куди тільки пройшла нога повстанця, а навіть пізніше по нашім відході. Тому не вільно занедбувати цієї справи.

10. Листівки «Чехи!» «Словаки!» «Вояки!» звернути головно до війська, але також передавати населенню, перечитувати на мітінгах (попросити якогось оратора — з огляду на незнання мови, щоб відчитав). «Отвертий лист» давати населенню і організовувати публичні відчити. В кожній оселі крім того, що роздається населенню, приклеїти одну листівку і «лист» в такому місці, щоб читало якнайбільше людей. Тому, що згадані видання друковані на дві сторони, треба приклеїти на одну сторону. В такому разі на одну наліпку зужиткується дві листівки і два «листи». В одному населеному пункті зробити тільки одну наліпку (у великих оселях можна дві). Це подиктоване потребою поширити посідані матеріяли в якнайбільшій кількості осель, а за посередництвом словаків — поліцій ЧСР. «Декларацію» поширювати головно серед інтелігенції. Попросити їх, щоби подали адреси різних впливових громадян у Празі, Братиславі, Мо-

равській Остраві, Брні, Пільзні, Кошицях і інших містах, вислати до них поштою наші видання, а також попросити тих, яких відвідуємо, щоб вони передали знатнішим особам чеського і словацького походження. Ніколи не звужуватися тільки до одного методу поширювання наших матеріялів, треба стосувати різні форми, не шкодить навіть, коли до адресата не дійде, все одно хтось буде читати, хочби навіть на поліції чи цензор на пошті. При тому додержуватись раціональности розповсюдження матеріялів, не вільно викидати все в кілька осель. Кожний примірник мусить бути належно використаний. Пам'ятати, що в цей спосіб ми капіталізуємо кров упавших друзів і цю героїчну боротьбу цілого нашого народу. В одну оселю не давати більше, як 10 листівок, 5 «отвертих листів» і 2—3 «Декларації» та інше. При вручуванні наших видань належить громадянинові пригадати, що його обов'язок є по прочитанню передати другим (з хати до хати, з рук до рук).

1. Мітінги також переводити в кожній оселі, але до виголошення промов допускати тільки добрих ораторів. Краще зробити менше, але добрих, чим багато, а невдалих. Мітінги робити в передвечірнім і вечірніх годинах, якщо це не суперечить з нашим побутом в даній оселі. (тоді найкращий ефект). Не вільно зганяти людей на мітінги пізною ніччю, бо це б мало характер репресій. Хто не хоче йти — не силувати. Засадничі проблеми, виложені в промові, треба переложити на словацьку мову, попросити до цього словака-інтелігента, такого, що знає нашу і свою мови. Однак тому, що немає відповідної кількости промовців, частіше треба стосувати на мітінгах розповідну форму говорення, менше деклярaтивних промов, т. зн. не виголошувати професорським тоном височовчених промов, а оповідати простими реченнями про все те, що большевики виправляють в Україні, польсько-большевицькі звірства на українських землях за лінією Керзона. Для прикладу давати конкретні факти і циферні дані (покористуватися останнім числом «Інформатора», зробити собі виписки важніших фактів), подавати факти і розміри нашої боротьби говорити про назрівання в СССР визвольної революції серед усіх поневолених народів та закінчити закликом до них, щоб розгортали боротьбу проти большевицьких гнобителів, бо інакше і їм большевики зготують незабаром такий «рай». Між іншим, треба згадати також про большевицький спосіб проводження виборів, а наприкінці додати: щоб зрозуміти цю таємницю, чому то на наставлених большевиками кандидатів падає при кожних виборах 98,9% голосів виборців, треба бути громадянином СССР, пізнати усі большевицькі шахрайства, а передусім пізнати на власній шкурі, що то значить терор НКВД. Перестерігати, щоб знали, яке становище зайняти у виборах, що наближаються.

12. Поведінка стрільців мусить бути якнайбільш прикладна.

Входячи до хати, належить завсіди стукати в двері. Увійшовши до мешкання, стрілець стає на струнко і здоровить господарів («добрий день» чи інакше, залежить від пори дня). При відході з хати також таким способом прощає господарів. Квартируючи в хатах, стрільці мусять держати у взірцевій чистоті кімнату і себе. Між населення (по харчі, з листівками, до малювання кличів, до усних розмов і т. д.) висилати проворних і метких, краще вироблених стрільців. Менше проворних ангажувати натомість до військової служби. Командири і політвиховники, як люди найбільш вироблені і інтелігентні, повинні найбільше уділятися в пропагандивній роботі, а головно роботі серед інтелігенції. К—ри мусять уважати на кожному кроці, щоб стрілець не «впоров якої єрунди», або щоб компромітуючо не повів себе. Винних карати, але ніколи не на очах тамошнього населення. В кожному стрільцеві населення повинно бачити воїна, інтелігентну людину і фанатика визвольної української справи. Кожний стрілець має говорити з такою переконливістю, жаром і вірою про правоту нашої справи і вірою в нашу перемогу, щоби слухачеві аж мороз пішов поза шкуру, і щоб бачив у нашому стрільцеві озброєного апостола нашої ідеї, який готовий кожної хвилини до найжорстокішого бою за ці правди, які голосить, в ім'я тої ідеї готовий піти на ешафот.

13. Діяльністю обняти якнайбільший терен. В села з українським населенням заходити рідше, бо нам більше потрібна робота серед чехів і словаків. Ніколи в тому самому селі не ночувати, де відділ перебував вдень і не задержуватися на день там, де відділ перебував ніч. Ворог буде старатися вистудіювати нашу тактику, щоб негайно вскочити на нас, спричинити паніку і тим компромітувати нас. Тому належить бути дуже обережним, зміняти тактику поведінки, а коли б вже дійшло до бою, то битись героїчно. Пам'ятати, що бій з більшовиками на цьому терені — це бій на міжнародньому форумі, отже не сміємо осоромити славного імени українського повстанця. При квартируванні в селі не випускати з села комуністів. Виявнити їм, що ми їм не віримо, бо вони на службі нашого ворога, ворога усіх волелюбних народів світа, на службі в московських большевиків. Зложити їм співчуття з того приводу, що вони впали жертвою большевицької забріханої політики і пропаганди і пішли на службу катові Сталінові проти свого народу. Сказати їм, що на Україні всякого комуніста вбивають жінки й діти, коли покаже носа в село, що нарід комуністів ненавидить, як зрадливих псів; хай покине комуністів — гробокопателів людської свободи, або хай чекає нашої кари, яка безумовно прийде.

14. В бої з засади (як сказано у «вказівках») не встрявати, але коли б наскочили большевики, тоді старатися через цивільних осіб окликами, білими хоругвами, письмом і іншими способами наклонити чехів і словаків, щоб не служали большевиків і

не йшли проти нас, бо дійде до зайвого проливу крови, та матимуть непотрібні жертви, що ми взагалі проти них не маємо ніяких ворожих намірів і вважаємо їх як таких, що також незабаром стануть до бою з більшовиками за незалежність свого народу і т. д. Коли б ці засоби не помогли, а відділам грозили втрати в людях, тоді стати на становищі, що маєте проти себе ворога, тобто більшовиків і чесько-словацьких комуністів (бо до інших промовили б наші аргументи), тоді дати слово нашій зброї — вдарити сильно, відв'язатись і зникнути. Але не вільно цього зробити без попередніх заходів роз'єднати чехів і словаків з большевиками. Коли б дійшло до такого випадку, то по його заіснуванні, треба вияснити населенню, що мимо наших попереджень, мимо найприхильнішого наставлення до чехів і словаків, знайшлися такі між їхнім народом облудні продажні сини, що піднесли на наказ ворога зброю проти українських повстанців-борців за найшляхетніші людські ідеали.

Заберіть з собою кілька коней. Коні зараз по переході треба продати і цими грішми платити за харчі (з усього представляти точний рахунок), — головно за м'ясо і хліб, бо там того немає подостатком. Може вдасться, то купіть більшу кількість консерв (там УНРРА обильно доставляє). Решту харчів брати від населення, а на пожертвуване виставляти посвідки (одержуєте). Коли б село зложило разом, можна виготовити збірну для всіх. Якщо б хтось з чехів чи словаків хотів пожертвувати гроші, ліки, папір, муніцію, — очевидно, прийняти, чемно подякувати, виставити посвідку і вияснити, що це його цеголка на будову храму волі, свободи, братерства і добробуту слав'янських народів. Можна і треба делікатно натякувати, але щоб не виглядало на жебранину, якщо б стрінулися з військовими, у приязному тоні, а то навіть запропонувати їм, чи не могли б дати або продати нам муніції та інших боєвих припасів. Позатим взяти з собою трохи грошей і таки купити ліків і паперу.

16. Кожний к—дир, політвиховник, а також стрільці зобов'язані записувати усі спостереження підчас рейду: бої, пригоди, стрічі й розмови з населенням, перша наша поява і враження населення, як приймали наше слово, листівки, який відгук і т. ін.

17. Час побуту відділів на тамошньому терені неозначений. Якщо будуть сприятливі умови, то будьте з десять днів. Довго також, недобре, бо збуденіємо, мусимо появитися, як метеор, і, зробивши своє, зникнути. Хай нас цікаво чекають другий раз.

Отже ведіть, друже М., підпорядковані Вам відділи і поставте справу так, щоб заговорила про нас (очевидно, в позитивному світлі) не тільки ціла Чехословаччина, але й Европа. Ведете показати світові тих, які трясуть основами цілого СССР, які вкрили наші визвольні прапори і ім'я нашої батьківщини невмирущою славою. Виконуйте гідно і з честю це завдання.

Впишете тим ще одну славну сторінку в історію славних чинів УПА, в історію наших визвольних змагань.

Бажаю Вам, друже М., і усім повстанцям, яких ведете, боєвих успіхів і вояцького щастя.

Хай Всевишній благословить Вас і Ваше діло. **Н. Н.**

Про основну і дбайливу підготовку рейдів на Словаччину свідчить хочби «короткі вказівки» для їх учасників, пронизані свідомістю великої ваги і відповідальности завдання, особливо підкресленою в цих словах: «Пам'ятайте тоді, що на нас дивиться уся Словаччина і Чехія, а їхніми очима ціла широка світова опінія. Пам'ятати, що тут в боях на чужій землі репрезентуємо цілу УПА, усі криваві визвольні змагання українського народу. Тут на нас дивиться і нас оцінює широкий світ. Тут своєю боєвою поставою маємо нагоду скапіталізувати для нашої визвольної боротьби усі дотеперішні жертви».

Ось ці «Короткі вказівки»:

КОРОТКІ ВКАЗІВКИ ДЛЯ ТИХ, ЩО ЙДУТЬ В РЕЙД НА СЛОВАЧЧИНУ

Відділи вирядити (убрання, взуття, зброя) по можності якнайбільш репрезентативно. Подати вичерпні пояснення воякам і командирам відносно політично-пропагандивної і боєвої тактики підчас рейду.

Ціль рейду: задемонструвати нашу збройну боротьбу проти большевицького гнобительського імперіялізму, розпропагувати нашу політичну постановку, кличі, ідею, факти гноблення большевиками усіх народів, зміст, факти і розміри боротьби українського і других народів і т. д.

Поведінка стрільців і командирів: супроти самих себе — товариська, але військово-дисциплінарна. Супроти тамошнього населення — культурна, ввічлива, бадьора, весела, — як пристало на синів культурного і лицарського 45-ти мільйонового українського народу та воїнів вкритої славою революційно УПА. Харчі в більшості купувати. В конечності — звертатися до тамошніх голів громад, щоб вони зібрали харчі для відділу, або дозволили самим зібрати. При цьому (при збірці) належить вияснити цілі нашої боротьби. Коли стрільці збиратимуть самі, то не сміють жебрати, ані силою реквірувати. Вияснити населенню усе так, щоб воно само охоче жертвувало. При цій нагоді **вести в кожній хаті нашу пропаганду.** За жертвування чемно подякувати. Невільно брати алькоголевих напитків, а **пити — тим більше.** Коли б навіть угощували горілкою, заявити, що українські повстанці алькоголю не вживають.

Боєва тактика: коли ми увійдемо на територію чужої держави, то її власті, не знаючи, в чому річ, будуть старатися нас поборювати і усунути. Щоб спаралізувати і зневтралізувати

виступ проти нас зі сторони тамошніх властей, належить з місця розгорнути масову роз'яснювальну акцію (листівки, кореспонденція, мітінги, індивідуальні розмови і т. д.) під кличем: приходимо до Вас не як ворог, а як гості і приятелі в таких і таких цілях.

Не вільно під ніякою умовою нападати на міліції, військо, магазини і т. д. не тільки там, де є чехи і словаки, але і большевики. Не вільно ліквідувати ніяких «типів». Навіть большевицьких емісарів не ліквідувати, бо також можемо зробити несправедливий вимір кари (ці люди можуть тішитися симпатією місцевого населення і не всі, як знаємо, щиро служать Сталінові).

По переході кордону розчленуватися на малі рухливі відділи, щоб одночасно обняти діяльністю більший терен. Це подиктоване потребою: бути всюди, говорити, роз'яснювати і дурити ворога щодо численности рейдуючого відділу. Примінити тактику рухливости: виринати і зникати. Не задержуватися довше на постоях в одній місцевості (хіба стільки, скільки конечно потрібно до відпочинку), щоб не об'їдати населення, більше зробити в інших місцевостях і здезорієнтувати ворога.

Зачіпних боїв абсолютно не вести. Коли на нас нападуть, тоді **боронитися,** маневрувати, прориватися, чи відв'язуватися й зникати. Коли наступатимуть чехи та словаки, тоді насамперед (якщо це можливе і не грозить відділові) старатися післанцем, окликами, білою хоругвою, чи іншим способом дати їм до зрозуміння і виснити, що ми маємо супроти них зовсім приязнительські наміри. Коли наступатимуть большевики, — бити силою всієї зброї і скоро відв'язуватися та зникати. Коли б наступали разом, тоді до чехів і словаків, зайняти становище, як сказано вище, — роз'єднати з большевиками. Засадничо збройних сутичок уникати: маневрувати і відв'язуватися, — але **ніколи панічно не втікати**.

В сутичках, коли не вдасться уникнути маневрування, битись героїчно, завзято. Пам'ятати тоді, що на нас дивиться ціла Словаччина і Чехія, а їхніми очима широка світова опінія. Пам'ятати, що тут в боях на чужій землі репрезентуємо всю УПА, усі криваві визвольні змагання українського народу. Тут на нас дивиться і нас оцінює широкий світ. Тут своєю боєвою поставою маємо нагоду скапіталізувати для нашої визвольної боротьби усі дотеперішні жертви. Отже: дійде до бою — мусимо вийти з нього з честю і славою, хоч би це коштувало нам найбільших жертв.

Політична пропаганда: масово кольпортувати наші листівки і літературу взагалі. Розгорнути масову кореспонденцію до впливових інтелігентів, поліційних станиць, адміністрації її. Листи висилати поштою (навіть до Праги, Братіслави і інших більших міст). Залучувати наші листівки і видання з коротенькою

допискою, в яких цілях ми сюди прибули і хто висилає це письмо — значить Українські Повстанці. Також висилати листи післанцями в поблизькому середовищі. Від словацького населення взяти (попросити і пояснити в яких цілях) адреси впливових урядових і приватних осіб, щоб вислати до них поштою наші посилки. Одночасно подавати листи «через чемність» через одних словаків до других, їхніх знакомих, — туди, куди пошта не сприяє.

В селах, через які переходимо, малювати тиром і фарбою (або на папері) на парканах, вітринах і т. д. наші кличі. Для малювання написів-кличів посилати нічччю спеціяльні ланки стрільців з місцевими провідниками (уважати на провокацію).

Кромі цього робити по селах мітинги, гутірки, товариські розмови, співати наші революційні пісні по всіх селах і хатах, де тільки перебуватимемо. Коли ж стрілець зобов'язаний вести пропаганду, а якщо не може, зогляду на слабе вироблення, вести розмови на політичні теми, тоді повинен розповідати про свої боєві пригоди і про життя УПА. Заходити до інтелігентів і роз'яснювати: чому ми проти большевизму — а защо боремося, нашу пропаганду, відношення до других народів і держав (прихильне), що ми за правдивою демократією, гуманністю та всіми іншими шляхотними людськими ідеалами, а проти шовінізму, імперіялізму, диктатури, диспотизму, тиранії і т. п. Переповідати факти боротьби українського народу, наслідки большевицької неволі, її форми та зміст, і форми большевицького гноблення народів взагалі. Бити головно по сталінізмі і його антинародній і антидемократичній системі, але не виступати і не утотожнювати цього всього з російським народом. Підчеркнути, що власне хочемо співпрацювати і мирно жити з російським народом, тільки треба усунути большевизм і т. д. Не порушувати справ Закарпаття. Коли самі про це запитають, — відповісти: ми боремося за здобуття Української Самостійної Соборної Держави, а територіяльні спори наш уряд поладнає зі сусідами полюбовною дорогою, якщо б навіть певна частина українців перебувала в кордонах ЧСР, то це нічого неприємного, бо мали б вони рівні права і свободу всестороннього розвитку і т. д. (подавати факти взаїмного приятельського відношення між нашими народами) Пам'ятати, що чехи і словаки ненавидять мадярів, але до цих протимадярських розмов не треба мішатися, — сказати, що мадярів вже доля покарала за їх гріхи і що вони також повинні змагати до визволення з-під большевицького ярма, але різко підчеркати, що ми проти мадярського загарбництва і проти їх ролі германського сателіта. Не проповідувати пімсти. Висказувати, що ми наскрізь позитивно ставимося до польського народу, тільки з польської сторони є така поведінка (вичислити факти польського терору проти нашого населення), але відносини наладнуються. Не вільно проповідувати шовінізму, а бути

носіями якнайбільш гуманно-демократичних ідей. Ми йдемо в боротьбі поруч з іншими народами. Доказувати, що єдиною тривалою основою і реальною гарантією безпеки, незалежности і свободи чехів та словаків і інших народів слов'янських перед загрозою німецького, чи будьякого іншого імперіялізму — є не невільничий, вдержуваний терором СССР, але союз вільних, самостійних держав усіх слов'янських і східньо-европейських народів та кавказько-азійських. Такий союз самостійних держав, опертий на добровільності, приязні і дружбі, на політичній, мілітарній і господарській співпраці, а не на невільничих оковах, як СССР, — буде найкращою підставою реальної оборонної системи слов'янських та всіх інших волелюбних народів східньої Европи перед загарбництвом імперіялістичних хижаків. СССР побудований на насиллі і поневоленні, не дає нашим народам оборони перед германським імперіялізмом, але сам несе жорстоку імперіялістичну неволю і гніт. Остання війна проти гітлерівської Німеччини була з одної сторони оборонною боротьбою всіх слов'ян і других народів перед смертельною загрозою людожерного німецького імперіялізму, — а з другої сторони, — була конкуренційною боротьбою між імперіялізмами Берліна і Москви за те, хто з них має панувати над нашими народами. Пам'ятати, що чехи і словаки бачать в Росії єдину охорону і оборону перед германським наступом. Тому треба цього фальшивого «оборонця» розвінчати та заступити чим іншим (союз самостійних слов'янських держав). Наша пропаганда мусить бути побудована на правді, відповідати нашій генеральній політичній лінії і дихнути на них запліснілих комунізмом і русофільством людей здоровим революційним, але демократичним духом. Якщо були б заграничні кореспонденти (треба розвідати), то обов'язково подати до них наші видання (так, щоб напевно одержали), або як можливо стрінутися особисто і передати наше живе та друковане слово. При всіх розмовах зазначувати і документувати наше протигітлерівське і протифашистівське становище (подати факти протинімецької боротьби нашого народу і УПА і т. д.). Роз'яснити, який вклад дала Україна в розгром гітлеризму та які понесла з цього приводу жертви. В розмовах з населенням про нашу боротьбу вияснювати, що ми не боїмося мілітарної могутності Червоної Армії, бо в тій армії є багато наших братів і синів союзних поневолених народів. Вони підуть разом з нами у майбутній рішальній розправі. Говорити багато про наші бойові успіхи і про факти переходу на наш бік бійців і старшин ЧА, їхнє сприяння нашим ідеям. Виказувати з яскравою переконливістю та полум'яною вірою, що ідея загально людської свободи, за яку ми боремося, мусить перемогти. В рейд взяти відповідну кількість пропагандистів добрих, головно таких, що знають чеську, словацьку та інші мови.

З ПРЕСИ

ХАЙ БУДЕ ОСТОРОГОЮ

Щоденник «Життя в Таборі», Риміні — Італія, з дня 22. X. 1946 містить, як допис з читацьких кругів, наступну статтю В. Вашковича п. з. «Хай буде осторогою».

Найновіший випадок, що трапився в таборі, в наслідок чого один з наших товаришів втратив молоде життя, насторожив і обурив до глибини душі всіх таборовиків.

Безперечно, кожний з нас уже зайвий раз застановляється над тим, чому ми і далі сидимо; кожний з нас пояснює собі це на різні можливі й неможливі способи, а тимчасом минають місяці, наповнюються нашою молоддю лічниці, тратять розум, сумують за родинами наші старші товариші, все менше вільного місця на цвинтарі в Червії. Ще рік тому, спалені сонцем і загартовані довгими та нерівними боями, наші таборовики вірили, що незабаром почнеться нова хуртовина, що нові наці «союзники» переконалися, що ми маємо твердий хребет, втягнуть нас в армію і ми вернемося до нашої батьківщини та візьмемо активну участь у її відбудові.

Коли стало ясним, що про військо немає й мови, ми почали звертати наші думки в іншому напрямку, в напрямку цивільного життя.

Старші поволі збирали цивільні речі, мовляв годі буде купити, а ремісники старалися придбати собі приладдя, бо наш брат таки дуже любить бути самостійним.

Однак і тим разом усі надії на швидке звільнення не справдилися. Про звільнення ніхто вже й не говорить, навпаки, з кожним днем атмосфера згущується, а про полегші згадується тільки в «палких промовах». При кожній нагоді можна побачити нові звої колючого дроту, що їх підвозять під табір і далі мотають на вже й так непрохідні — засіки. Оборонці гуманности й людської гідности майже кожного тижня вішають воєнних злочинців, переважно за те, що вони переслідували й вбивали безборонних полонених. Ми без застанови стаємо по стороні справедливости і покарали б навіть самі найближчих товаришів, коли б вони мали брудні від такого злочину руки. Та в нас таких

немає. **Наш вояк своєю гідністю доказав, як повинні бути шановані лицарські звичаї та міжнародні постанови. Це можуть посвідчити тисячі й тисячі словаків, словінців, хорватів і сербів, які своє життя завдячують тільки нашій вояцькій поставі та зрозумінні для поневолених народів.** Чи не пригадуємо собі частих воєнних «штандґеріхтів», які судили тих зверхників українських військових частин, що рішуче відмовилися палити «партизантські» словацькі села? Чи не зводили ми завзятих сутичок з німецькими частинами, які під нашим боком грабували мирне населення? А чи не одержуємо ми ще й досі листів з Словаччини, Словінії, Хорватії? І що пишуть? Як згадують? Чи не бачили там, як ми грішми допомагали словацьким полоненим, щоб вони не потребували пішком іти додому? Чи було це подібне до сьогоднішніх обшуків, що їх робить англійська варта.

Ми хотіли б коротко зупинитися на різниці між німецькими злочинами і останнім випадком. Щоб цю різницю знайти ми мусимо поглянути в глибину причини, сказати б, у корінь лиха.

Німці пропаґували свою «надлюдскість», і кожна розсудлива «підлюдина» могла вже заздалегідь знати, що її чекає. В війні німці робили злочини, дуже часто виконуючи накази зверхників. Вони стріляли полонених, у більшості недалеко таборів. Англійці, що втікали, були для німців загрозою, бо дуже часто приєднувалися до французьких, італійських чи інших партизан, і тим самим підсилювали протинімецький фронт. А все ж це не було причиною, щоб убивати полонених і за це німці справедливо тепер відповідають.

Наші теперішні «хлібодавці» у протилежності до німців пропаґують ідеї волі, пропаґують людяність, а проте вбили полоненого, півтора року по війні, між таборами, з яких він навіть не намагався видістатися; дуже часто стріляють по шатрах, хоч у них відбувається мирна праця. Далі, наш таборовик ніколи не піде у ворожий англійським інтересам табір, бо він свідомий, що тим самим помагав би большевикам. Про це англійці мали нагоду переконатися. Як, отже, маємо розуміти клич «Воля людині», коли вже другий рік сидимо в непевності, яка вичерпує нас гірше смертного присуду? Як маємо назвати вбивство нашого товариша, який, голодний і вичерпаний, пішов дістати шматок хліба? Сьогодні мимохідь пригадуються нам часи 1931-39 рр. Пригадуємо собі як виглядала тодішня наша преса та скільки сторінок присвячувала вона одній потузі, яка тепер лежить на лопатках; як накинулася вона на автора відомої брошури «Німці в Україні», що насвітлювала дійсні цілі ґерманського світу. Також знаємо скільки крови пролилося потім. А це все лише тому, що наше молоде покоління не мало змоги пізнати справжнього обличчя німців.

Ми не забули також тих, хто на рукавах носив жовто-сині стяжки, а на них так відомі нам букви ОУН. Ми дозволимо собі

сьогодні запитати, де ділися ті носії названих символів? Ми, українці, щирі з природи і перед кожним відкриваємо своє серце, а вже обов'язково в кожному чужинцеві бачимо свого союзника. Хоч ми були перші в Европі, що посміли без танків і гармат виповісти німцям війну, то все ж перші місяці непевности взяли в нас багато, багато найактивніших одиниць.

В першу чергу в цьому завинили політики й преса, які не відкрили в час назріваючої загрози, навпаки, перші заглушили несмілі ще голоси остороги. Про причини цього годі тепер видавати осуд, але пригляньмося, як виглядає справа сьогодні, щоб знову не робити помилок.

Коли переглядаємо наші таборові часописи, бачимо в них скупенькі статті загально-громадського чи історичного характеру, а далі цілі передовиці «передвоєнних сенсацій», потім додатки кримінальних романів, а ще далі різні спогади, як: «Доброволець», «Один місяць фронту» і інші.

Коли мова про перші з черги статті, бажаним було б, щоб вони появлялися якнайчастіше та в якнайбільшому об'ємі; не шкодило б, щоб передовиці кидали безстороннє світло на повоєнні міжнародні події та щоб не проповідували на кожному кроці війни, бо ще трохи — і не буде що писати, або в написане ніхто не схоче вірити. Правда, це подобається вулиці, але не принесе ніякої користи. Кожний бачить перед носом війну, а тим самим не визнає потреби вчитися ремесла, працювати, бо «і так буде війна, а вдома я маю й без науки з чого жити».

Прочитавши спомини, читачеві робиться прикро й мимохідь виринає питання: чи дійсно ми були такою страшною «жертвою долі», чи дійсно кожного з нас зловили в кукурудзі? Чи дійсно кожний аж трясся, або про ніщо не пам'ятав, лише про 2 кг. смальцю, як ось автор «одного місяця на фронті»? Коли так, то мусимо співчувати стрільцям, як ті, що хоч менше боялися, то все ж таки були жертвою такого зверхника. Врешті співчуваємо і авторові спомину, що бідний так намучився і набоявся, ще й вражі німці, мабуть, не нагородили. Дійсно, мусимо призадуматись, чи справді ми були такою жертвою. Якщо так, то пощо згадувати про героїв, що впали на фронті проти большевизму? Краще проголосити себе жертвами німецької ловлі. Ми не стараємося твердити, що в деяких випадках цього не було, та воно й так нам нічого не поможе.

Причини цього писання треба шукати де інде. А саме, автор уже дуже багато писав і став, так сказати б, популярним, тому то може написати щось «веселе», не застановившись, що це читатимуть тисячі таборовиків, читатимуть у Німеччині, за океаном й винесуть про нас поняття не як про майбутніх вояків, а збиранину, з якою ніхто і ніколи не числився. Можливо, що автори стараються пляново злегковажити наші останні збройні змагання й тим самим умити від усього руки, мовляв, мене спій-

мали, примусили і, хоч я боявся й не хотів, вислали на фронт, і я, хоч старий демократ, мусів стріляти. За це, очевидно, нас не покараєте...

Але защо тут карати? Ми не зробили ніяких злочинів. Не каємося й не ховаємося з тим, що чекаємо ще однієї війни, яка розв'яже нашу, як і всіх поневолених народів, справу. Іншого поняття в чужинців про нас ми собі не створимо, бо вони його давно ж мають.

Однак мусимо пам'ятати, що сьогодні всі, як колись, числяться з силою. І чим більше будемо критикувати минуле, тим гірше на цьому вийдемо. **Наша преса мусить прищеплювати нам віру у власні сили, а не в допомогу «союзників«, бо вони всі були нашими ворогами, все одно, звідки б вони не прийшли. Мусимо оспівувати наші військові подвиги й невдачі, бо тільки це, а не благальний плач, дасть нам силу до нової боротьби. Ось хоча б поляки. Вони не більше виграли від нас, однак не очорнюють себе й не жалують тієї крови, що її пролили.** Їхня преса присвячує величезні статті героям Монте Касіно, Варшави. Чи не записали й ми на своє конто так славних, хоч трагічних наших змагань?

Ми мусимо змагати до того, щоб виховувати тверді характери. **А це зможемо лише тоді, коли без іронії й зайвих насміхів насвітлимо нашу боротьбу, без уваги на те,** чи це подобається іншим чи ні. **В майбутньому напевне не заложимо рук і не будемо глядіти бездільно, коли куватиметься доля народів. Хай** смерть нашого товариша буде осторогою для всіх, хто вірить у поміч. **Хай ця смерть буде знаком, що сила, яка звільнить наш край, лежить у нас самих.** Не шукаймо союзників, бо їх немає. Нас може зрозуміти тільки той, хто вже ніс або несе тавро московської неволі. «Союзники», якщо будуть битися, то тільки й виключно за звільнення нових територій, а ми ні трохи не маємо охоти впускати нових «визволителів» на нашу скривавлену землю.

БЕЛЬГІЙСЬКА ПРЕСА ПРО ДІЇ УПА

«Ле Суар» (14. І. 1947, Брюсселя) повідомляє: «У Ряшеві — південно-східня Польща — відділ Української Повстанської Армії виконав наскок на виборчу комісію, одначе міліція відбила наскок, при чому згинуло чотирьох напасників».

Цю вістку подає теж «Ле Лібр Бельжік».

«Ле Лібр Бельжік» за 21. І. повідомляє, що в Ліську (східня Лемківщина) українські партизани вбили двох членів польської робітничої партії, а в Боську поранили предсідника виборчої комісії.

«Вер ль'Авенір», що виходить в Намур, приносить таку нотатку: «В Ліську — південно-східня Польща — тривав 5-годин-

ний бій між польською безпекою і вояками Української Повстанської Армії. Сімох українців в бою вбито, а чотирьох попало в полон».

Брюссельський «Ле Суар» за 18. I. ц. р. подає цю саму вістку з приміткою: «Це був головний інцидент, що його започаткувала польська безпека у прочищувальній акції проти тайних банд».

ВИЗВОЛЬНИЙ РУХ В УКРАЇНІ

Ж. Г. Дюмон у своїй статті в бельгійському журналі «Вре» ч. 1. пише: «Фрагмент за фрагментом — правда пробивається через славну залізну заслону, за якою СССР кує свій невблаганний імперіялізм. Раз — це депеша советської агенції ТАСС, яка доносить нам про «ліквідацію» одної групи українських націоналістів; другий раз це польський варшавський журнал «Жечпосполіта», який пише: «Активність партизанських фашистівських банд (?) простягається головно на області на схід від Люблина. Банди з-під знаку УПА стають такі нахабні, що вони атакують навіть військові табори». А деколи пощастить якійсь людині вирватися з червоного пекла і її свідоцтво кидає яскраве світло на завзяті бої українського народу проти його гнобителів. Україна стає центром широкої протисоветської партизанки! Цей факт може видаватися дивним, коли ми знаємо, що батьківщина Мазепи є переважно країною безлісних рівнин, мало пригожих для організації підпільної армії. Але на північному заході простягаються гарні волинські ліси, а Карпатські гори, хоч не можна їх рівняти до масивів Динарських Альп, все ж таки дають відносно певне схоронище повстанцям. В інших околицях країни відвага повстанців дозволяє покрити недостачі природи.

Правду кажучи, Українська Повстанська Армія — не сьогоднішня. Від січня 1942 вела вона свою боротьбу проти німців і проти росіян одночасно Зразу це були тільки відокремлені групи. Згодом акція краще зорганізувалася і сконцентрувалася на виразно означених цілях. Створено Головну Визвольну Раду, яка мала адмініструвати більш чи менш розлогі території, де оперувала УПА. Українські повстанці ніколи не одержували ніякої допомоги від англо-саксонців, ані в харчах, ані в матеріялах, скинених з літаків. Отже — вони мусіли здобути виряд і узброєння власними силами, відбираючи від ворогів гармати, кулемети, рушниці, муніцію і вантажні авта, що їх вони потребували. Що ж до прохарчування, то українська людність давала його радо й доволі.

З початком 1943 року на Волині широко закроєна акція унерухомила декілька німецьких армій на час трьох місяців. Вкінці війська райхскомісаря Е. Коха були змушені відтягну-

тися до великих міст, залишаючи село для повстанців. Повстанці негайно використали свої успіхи так, що вони реорганізували сільське господарство та використали для себе малі промислові заводи в Дубні, Луцьку, Рівному і т. д. Відкрито школи і національна поліція забезпечувала лад і порядок. Крім того ударні відділи перевели систематичний саботаж комунікаційних шляхів, що й причинилося значно до сталінградської катастрофи. В перших місяцях осени 1943 український рух спротиву захопив деякі стратегічні важні міста, під час коли в Галичині партизани закріпилися в Карпатах.

Під час німецького відвороту Українській Повстанській Армії пощастило захопити значні скількості військового матеріялу. Це було її щастям, бо росіяни вирішили зараз цілковито знищити українських націоналістів. У противенстві до нацистів, які діяли тільки спорадично, совіти виконували свою понуру репресійну роботу методично. Вночі червоні бійці окружують одно село, входять до хат та дають наказ негайно виїздити. Коли мешканці не хочуть виїздити, тоді починається стрілянина, получена з грабіжжю і насильствами. Все, що лишається в живих, депортується на Сибір. Комуністичний садизм звертається особливо проти духовенства. Сотні священиків і інтелігентів стрінула та сама доля, а апостольський адміністратор у Сяноку преосв. Малиновський врятувався тільки втечею. Католицькі церкви віддано до диспозиції московської церкви, тобто НКВД.

Тим часом в лісах і серед багон націоналістична армія не кинула зброї. Навпаки — її військо незвичайно збільшилося, так, що його оцінюють тепер на приблизно 50 тисяч людей. У противенстві до того, що діється у прибалтійських країнах, українські партизани атакують радше НКВД, аніж саму Червону Армію. Врешті багато російських жовнірів, яким остогид комуністичний режим, щораз переходять у лави УПА. Декілька місяців тому відбулися завзяті бої в околиці Модрина, а пізніше розвинулася справжня велика битва в південній Польщі. Совєтський штаб довідується щодня про те, що знищено якусь дорогу, зірвано міст, сплюндровано якийсь магазин, або розбито на голову якийсь місцевий гарнізон. Ледви здушиться револьту в одному селі, вона вже лютує декілька кілометрів дальше. Та пригноблююча гра вичерпує армію. Тим часом наслідки подій на Україні знайшли свій відгомін аж у Москві. Це не був припадок, ані чеснота в тому, що зовнішня політика Кремля нагло злагіднилася.

«Чому так важко є розбити українських партизан?» — запитує комуністичний журнал «Радянська Україна». І він відповідає зараз таки: «Націоналісти опираються на ідеології, яку вони черпають із творів проф. М. Грушевського, автора історії України в 8 томах, і проф. О. Єфремова — автора історії укра-

їнської літератури. Якщо ми хочемо винищити українських повстанців, то нам треба за всяку ціну знищити їхню релігію і культуру». («Радянська Україна» — автор статті Я. Галан).

Це безсильне признання виясніює цинічно справжню ціль СССР: знищення української національности. Не треба сумніватися, що це тільки зміцнить духа спротиву УПА. Найближчі місяці будуть, здається, вирішальними. Україна заворушилась. Внедовзі вона почне кипіти. І загальний терор і чистки, які переводяться під претекстом неслухняности письменників та поганого ведення колгоспів не вистарчать для того, щоб направити пропащі справи маршала Сталіна».

ЕВРОПЕЙСЬКЕ ПІДПІЛЛЯ

Під таким наголовком опублікував австрійський щоденник «Тіролер Нахріхтен» ч. 23 вступну статтю, у якій м. ін. пишеться теж про повстанську діяльність на українських землях на захід від лінії Керзона. Одначе автор не знає, хто є ці люди, які ведуть цю повстанську діяльність. Він вдоволяється ствердженням: «Партизани з підпольного руху мають свій головний центр в південній і південно-східній Польщі. Вони розпоряджають автами, артилерією та численними скорострілами...».

Очевидно йдеться тут про дії УПА, але автор називає цих повстанців «рештками армії Власова, що під командою німецьких старшин непокоять словацьку границю! Автор чомусь не завдав собі питання, чого би то німецьким старшинам блукати українськими горами та ще й досі непокоїти словацьку границю?

ПАРТИЗАНИ В ЛИТВІ

В Литві триває партизанська боротьба з відділами НКВД. Втрати по обох сторонах є великі. Внаслідок повстанських дій совіти масово арештують і заповнюють в'язниці. Депортації в глибину Росії є на порядку дня. Число засланих є дуже велике, а дехто обчислює навіть на кількадесять тисяч. Внаслідок постійного стану «кипіння» на теренах Литви совітські власті перевели масову чистку серед партії, адміністрації а навіть між науковцями. З університету в Ковні усунено декількох професорів, яких обвинувачують у «фальшуванні історичних фактів». Поліція конфіскує радієві апарати. Одночасно поширено сітку т. зв. «радіовузлів», які надають програму тільки льокальних радіостанцій.

ТЕРОРИСТИЧНІ АКТИ ПОЛЬСЬКОГО ПІДПІЛЛЯ

«Правда» повідомляє про терористичні акти польського підпілля, яке силкувалося зірвати вибори до польського сойму дня

19 січня ц. р. В селі Піщани, Грубешівського повіту, де був розташований виборчий «участок», група, зложена з чотирьох бандитів, намагалася незамітно підійти до будинку і висадити його в повітря. Громадяни, які пильнували будинку, вдалися в бій з бандитами, арештували їх і відібрали їм два кріси, один кулемет і 12 гранат. Були теж спроби лісних банд напасти на виборчі комісії в повітах Луків, Седльце, Любартів, Красник і т. д. В сутичках вбито декількох бандитів, а декількох схоплено в полон. В низці місцевостей Білостоцького воєвідства бандити намагалися розігнати виборців, але громадська охорона відігнала їх. Тільки в двох випадках вдалося бандитам недопустити виборців до виборчих комісій. Це було у виборчих дільницях ч. 75 і 76 в Грубешівському повіті. За неповними даними бандити вбили більш як 20 мирних громадян, та вояків польської армії.

Слід звернути увагу, що совітська преса постійно уникає повідомлень про дії Української Повстанської Армії, або взагалі про діяльність українського визвольного руху. Так нпр., совітська преса промовчала довгий і голосний варшавський процес проти членів ВіН та УПА. Так і в цьому випадку «Правда» говорить про терен, що лежить в засягу діяння українського визвольного руху, але дані факти приписує польському підпіллю. Варшавська преса про це пише інакше. Совітська вважає відповіднішим не робити розголосу українським визвольним діям.

ТАЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ В БОЛГАРІЇ

В Софії відбувається процес тайної організації «Невтральний Старшина», що об'єднувала болгарських старшин з метою усунути правління Вітчизняного Фронту шляхом революції. «Правда» робить закид цій організації, що вона розраховувала на зовнішню інтервенцію та на неминучу війну між союзниками.

ПІДПІЛЛЯ В ЮҐОСЛАВІЇ

В окружному суді в Скопле (Юґославія) почався процес проти керівників і членів нелегальної організації «Національ Шкіптаре», створеної ще в 1945 році. На лаві підсудних засіло 17 чоловік: 16 альбанців і 1 турок. Троє з них — це громадяни Альбанії, інші — Юґославії. Організація мала на меті створення «Великої Альбанії» коштом юґославської автономної области Косово і Метохія та великої частини народньої республіки Македонія, в тому теж і місто Скопле. Тітовське правління обвинувачує їх в намірах викликати революцію та при допомозі зовнішньої інтервенції повалити «демократичну» владу в Альбанії.

ЗАГОВІР НА МАДЯРЩИНІ

«Правда» обширно звітує про комунікат мадярського міністерства внутрішніх справ, в якому говориться про «антидержавний заговір». Першу групу заговірників передано вже прокуратурі. Це переважно високі військові старшини, члени підпільної організації «Мадярська Спільнота». Організація ставила собі за завдання створювати підпільні військові групи, організувати втечу політичних діячів закордон, наладжувати кур'єрську службу і хати для членів організації.

В ІМ'Я ЧИЇХ ІНТЕРЕСІВ

Китайська прокомуністична газета «Дунбейжібао» опубліковує звіт про воєнні дії китайської комуністичної армії проти військ Чан-Кай-Шека. З цього звіту довідуємося, що війська Чан-Кай-Шека не переривали бойових дій проти комуністів продовж цілого 1946 року ані на один день. Договір з 27. березня 1946 року про завішення зброї був тільки маневром для прикриття наступальних дій. Для поборювання комуністів Чан-Кай-Шек за допомогою американців перекинув з Центрального Китаю до Манджурії армію в силі 200 тисяч людей. Комуністична армія продовж 1946 року звела 1826 боїв з національними військами та завдала їм такі втрати: вбито 30177 вояків, ранено 44439, взято в полон 66722, добровільно перейшло на сторону комуністів 12121. Здобуто такі трофеї: понад 80 тисяч рушниць, 2764 кулеметів, 425 гранатометів, 257 мінометів, 1369 гармат різного калібру переважно американської продукції, в цьому числі теж 16 ракетних гармат. Крім цього захоплено багато інших боєприпасів та різнородної військової добичі.

Не входимо в дискусію про те, хто зірвав перемиря, хто кого більше разів розбив у битвах, ані за чиєю поміччю. Ставимо лише питання: за чиї інтереси кровавиться китайський народ?

ДО
ЗАКОРДОННОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА УКРАЇНСЬКОЇ ГОЛОВНОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ РАДИ

На чужині

Закордонне Представництво УГВР пересилає нам до поміщення лист «Корпорації Українських Комбатантів «Листопад».

Справи, порушені в листі важливі для насвітлення характеру наших визвольних змагань у роках останньої світової війни. Сподіваємося, що до цієї проблеми доведеться ще повертати українським компетентним чинникам, публіцистам, історикам та учасникам визвольних змагань. Тому радо містимо на сторінках нашого журналу заяву старшин, підстаршин та стрільців І. Дивізії УНА, бо воно само говорить про те, які ідеї керували та керують українським вояцтвом **Редакція.**

У цінному виданні Вашого Пресового Бюра п. н. «До Зброї», ч. 1., за місяць квітень—травень 1946 року, зустріли ми — поза всіми дорогими нам вістками та інформаціями з Краю та Чужини — матеріяли відносно 1 Дивізії Української Національної Армії, давніше знаної під назвою Дивізії «Галичина», хоч складом своїм вона вже цій дивізії не відповідає.

Не хочемо і не будемо затаювати перед Вами факт, що нас, старшин, підстаршин і стрільців 1. Дивізії УНАрмії, зорґанізованих у КУК «Листопад», дещо вразила непоінформованість Вашого пресового бюлетеню у справах, що нас так сильно цікавлять, саме у справах творення українських збройних сил при німецькій армії та організації Української Національної Армії. Не хочемо затаювати цього факту, вважаючи, що вияснення його причиниться тільки до ще більшої консолідації наших спільних змагань за ідеї, що їх репрезентує офіційно сьогодні УГВРада. Не можемо поминути його мовчанкою, бо у ворожому насвітленні він невірно і невідповідно представляє покладені нами жертви в цій боротьбі, що в ній Українська Повстанська Армія вже протягом кількох років віддає найкращих синів України за ідею Української Самостійної Соборної Держави.

Зокрема, мусимо прохати Вас спростувати відповідним способом такі місця, що вразили нас своєю незгідністю з дійсними фактами і з наслідками, що з них виникають:

1. У зверненні Президії УГВР до всіх українських вояків, що перебувають поза межами Батьківщини, підписаному крім того Генеральним Секретаріятом Військових Справ УГВР та Головною Командою Української Повстанської Армії, є в другому відступі місце такого змісту: «не хочемо входити в те, чому частина боєздатних синів українського народу **була змушена** (підкр. наше) воювати в чужих, ворожих Україні арміях, під чужими прапорами і **за чужі імперіялістичні інтереси**. Не питаємо сьогодні — хто винен, що українські боєздатні сили розпорошились по всій Европі, а не стали всі однією лавою під **наші** рідні національно-визвольні прапори на Українській землі» (всі підкр. наші).

Ми стверджуємо, як старшини, підстаршини і стрільці 1. Української Дивізії УНА, члени КУК «Листопад», що ми не були змушені воювати в чужих, ворожих Україні арміях і за чужі імперіялістичні інтереси; ми добровільно взяли зброю в руки і створили українську правильну військову частину при німецькій армії з метою боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу, і на кожному кроці наше становище пояснювали і будемо пояснювати, бо, як свідомі вояки і люди зрілі, ми не дозволили себе вести у бій за чужі інтереси. Ми воювали виключно за інтереси Української Нації і тільки для них ми брали зброю в руки, хоч нам цю зброю простягли німці. Ми були свідомі нашого кроку і ми його зробили після всебічного обміркування.

2. У статті п. Скорого: «Українське вояцтво на ідейних позиціях боротьби за Українську Державу» є довший відступ, присвячений боям і існуванню українських військових частин при німецькій армії, конкретно Дивізії «Галичина». Не наводимо цілих розділів, бо це зайняло б багато місця, але не можемо погодитися з таким висловом, як, нпр.: «це не вояки дивізії винні, що не опинились дотепер побіч своїх друзів з УПА, ставши «військом без леґенди». Правда, що частина вояцтва попала в ряди Дивізії шляхом рекрутації, але дуже сумнівно, щоб вона не була свідома, чого вона туди попала і за що ведуть її у бій українські старшини, про нас, що пішли добровільно, не згадуємо, бо нас до цього кроку не схилили, ні промови, ні аґітація, а ми пішли з глибокої віри у слушність нашого почину. Натомість дуже дивує нас вислів «військо без леґенди», бо, поперше, ми зовсім не для леґенди боролись, а за конкретну ідею створення української армії і, за її допомогою, Української Держави, з другого ж боку сам шан. автор вичисляє кілька місць боїв Дивізії, а нам здається, що ніщо інше, як Маківка чи Лисоня були підставою леґенди Січового Стрілецтва і що Броди дорівнюють цим подвигам. Ми не шукаємо леґенди, але нам прикро, коли покла-

дені нами жертви йдуть у забуття, і то зі сторони тих, що є нашими боєвими товаришами. Нашим обов'язком є нагадати шан. авторові, що наші стрільці пролили кров за ці самі ідеї, що за них сьогодні проливає її УПА, а історія хай розсудить вже, чи залишиться по цих жертвах леґенда. Сьогодні ще завчасно висловлювати на цю тему якінебудь припущення. Ми були і є вояками та вважали і вважаємо нашим обов'язком брати зброю в руки, від кого вона не була б, і у лавах правильного війська воювати за Волю. Ми знали, що Німеччина розлетиться, і автор теж стверджує, що йому це було відомо. Дивно, що у статті виникають такі нелогічності.

Поза тим ми хотіли б звернути Вашу увагу на факт, що цілковитою мовчанкою поминено в бюлетені створення Української Національної Армії, що стала фактом доконаним і історичним. В її лавах наше стрілецтво складало присягу на вірність та боротьбу за Україну і Українську Націю. Дивізії «Галичина» немає, її рештки разом із свіжо рекрутованим вояцтвом перелились у 1. Дивізію УНА, і це не повинно бути промовчуване.

Вважаючи, що повищі недокладності не випливають із злої волі, а просто з хиб інформації, прохаємо в майбутньому оминати їх і віримо, що це покладе тільки тверді основи під майбутню співпрацю всіх Українських Збройних Сил для проведення в життя ідей Української Самостійної Соборної Держави так, як їх представляє собою Українська Головна Визвольна Рада.

Слава Україні!

За Корпорацію Українських Комбатантів «Листопад»:

члени Сеньйорату

ЦІНА 4 НМ.

ДО ЗБРОЇ

ЖУРНАЛ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО ВОЯЦТВА НА ЧУЖИНІ

РІК II СІЧЕНЬ 1947 Ч. 1 (9)

ЗМІСТ

Стор.

Великі Річниці 3
Думки про організацію Українського Війська . . 6
Айзенговера «Оверлорд» 20
Перша Старшинська Школа УПА 27
Мольфар 40
З документів боротьби:
а) Повстанське Різдво 1946 44
б) Загальний огляд Українських Земель за лінією Керзона:
за місяць березень—квітень 46 45
в) за місяць травень 46 49
г) за місяць червень 46 52
ґ) за місяць липень 46 56
З преси 59

Видання Закордонного Представництва УГВР

ВЕЛИКІ РІЧНИЦІ

22. січня 1918, 29. січня 1918, 22. січня 1919

На весні 1917 р. під могутніми ударами революції, що її прапор першими підняли українці, розвалилася стара російська тюрма народів.

Ще в 1905 р. українські матроси **Вакулинчук** і **Панас Матушенко** підняли збройне повстання на кораблі «Потьомкин» і кинули кличі «До зброї! Геть самодержавіє! Геть тиранів! Хай живе свобода!» Революційний рух обняв цілу Україну. За Україною пішли інші поневолені царатом народи. Це були перші громи великої революційної бурі, що наступила в 1917 р.

Другий, тим разом вже переможний, революційний зрив в 1917 р. також започаткували українці. Тоді волинський полк, що стояв залогою в тодішній столиці Росії Петрограді повернув свою зброю проти царської тиранії і підняв збройне повстання. За ним пішли інші військові частини, в першу чергу українські. Вони вирішили долю революції, повалили царат. Після перемоги українські війська, що стояли в Петрограді влаштували велетенську маніфестацію, яка пройшла вулицями міста під синьожовтими прапорами.

На першу вістку про події в Петрограді, про повалення царату і розірвання кайданів — піднялась знову, перша з поміж усіх поневолених народів — Україна.

В Києві і інших українських містах відбулися революційні маніфестації, з усіх постів прогнано чужинців, зорганізовано українську владу, український революційний парлямент — Центральну Раду, українське військо, розділено між селян панську, поміщицьку землю й маєтки, фабрики передано робітникам. Покладено основи під будову власної незалежної держави.

Будова основ української державности продовжувалась цілий 1917 р. Це не була легка справа. Від 1657 р., тобто від смерти Великого Гетьмана Богдана Хмельницького, Україна була постійно під ярмом московського імперіялізму, що своє коріння глибоко запустив в український національний організм. В 1917 р., декому здавалося, що Україна так приспана і обмосковлена,

що взагалі забуде про свої національно-державні самостійницькі традиції і розплинеться в російському морі, розбурханим революційним зривом. Однак сталось інакше: українці показали, що вони вміють не тільки підняти революцію, що знищила б зло, але також хочуть і вміють будувати, **вміють взяти свободу для себе, для свого народу.**

Правда, національно-державні традиції були приспані неволею і нищені довголітнім московським терором. На початку революції була тільки горстка свідомих українців, в українських народних масах не було виразної державницької свідомости — але зате в народній душі й крові була величезна підсвідома сила своєї окремішности і вільнолюбности. Ця сила і довела до того, що серед усіх поневолених народів Росії Україна повстала перша і перша скинула кайдани неволі та почала будову свого національного вільного життя. Ця будова завершилася проголошенням у столиці України Києві, дня 22 січня 1918 р., самостійної, від нікого незалежної Української Народньої Республіки.

День 22 січня, коли то на Софійській площі в Києві проголошено створення Самостійної Української Держави, став для цілого українського народу найбільшим національним святом, святої нашої самостійности, нашої державности.

На жаль, українському народові не довелось довго втішатися своєю волею. Темні сили московської великодержавницької імперіялістичної реакції не погодилися з тим, щоб російська імперія розпалась на окремі вільні національні держави. Реакційні сили московського імперіялізму не відступили від своїх давніших позицій, вони зорганізувались та, використовуючи нові порядки, перейшли до протинаступу.

Московська імперіялістична контрреволюція, замаскована червоними прапорами й комуністичними гаслами, захопила владу в Росії і почала негайно відновляти розірвані революцією кайдани московської тюрми народів. Першою справою контрреволюційної, реакційної московсько-большевицької влади була **війна проти української Народньої Республіки.** Нова московсько-большевицька влада, відновляючи імперіялістичні завоювання, пішла шляхом царів на підбій України.

Треба признати, що молода українська держава не була належно підготована до оборони. Коли большевицькі війська наближувалися до Києва — не було навіть війська для охорони столиці.

І в такий великий грізний час, на самому початку наших визвольних змагань, повстав **перший великий геройський чин, перша велика свідома жертва крови, яка пробудила і відродила сумління українського народу. Це був бій під Крутами, який створив нам другу Велику Січневу Леґенду.**

29 січня 1918 р. в розпучливій ситуації оборони столиці України, в геройському бою під Крутами згинуло 300 юнаків — київських школярів. Молоді учні, ще майже діти, військово не

вишколені і слабо озброєні, але зате сильні великою любов'ю до своєї батьківщини, вирушили під Крути проти московських червоних військ, щоб жертвою свого життя й крови змити ганьбу легковірних незрячих батьків, які занедбали те, що для молодої нашої держави було найважливіше: власну збройну силу.

В цьому пам'ятному бою молоді лицарі України полягли геройською смертю.

Своїм геройським чином вони дали початок новому розділові збройної боротьби українського народу проти московсько-большевицького наїзду. Молоді лицарі Крутів доказали, що українська ідея була більшою і сильнішою від усіх фальшивих чужих доктрин, своїм геройським чином вони здемаскували ідеологію большевизму, як чужу і ворожу українському народові. Бо під Крутами проти московсько-большевицької навали станули до бою не поміщики й фабриканти, не буржуї й капіталісти, не німецькі аґенти, але цвіт українського народу, діти київського пролетаріяту!

Своїм чином лицарі Крутів створили безсмертну героїчну леґенду, що виховала й виховує нове українське покоління, яке вже ніколи не допустить до трагедії Крутів, **бо не лишить свого народу без зброї.**

Збройний змаг, започаткований Крутами, потряс сумлінням народу. Пішли події, що поглибили національну свідомість українців та зродили зрозуміння соборности українських земель. У зв'язку з тим рік пізніше, після проголошення незалежности, 22 січня 1919 р. відбулось у Києві знову велике національне свято українського народу, свято злуки Західньої Української Народньої Республіки, (яка постала 1 листопада 1918 р.), зі своїм матірним пнем в **одну, соборну, від нікого незалежну Державу Українського Народу.**

Отак січень став для нас місяцем наших найбільших національних свят. Три великі січневі річниці стали для нас символом нашої Самостійної Соборної Держави та безприкладної геройської посвяти для неї...

М.

Думки про організацію Українського Війська[1])

Борцям за Українську Самостійну Соборну Державу свою скромну працю присвячує

Автор.

Спочатку мушу сказати, що, очевидно, під українським військом, розумію військо майбутньої Української Самостійної Соборної Держави.

Коли йде мова про організацію, то дозволю собі нагадати, що слово «організація» — слово чуже. Етимологічно воно походить від грецького слова «органон», що означає «частинка живого тіла». Отже «організація» — це збирання розпорошених «органів» та будування з них нового цілого — органу вищого роду. «Організовує» людина, що зветься організатором. **Організатор** збирає розпорошені органи, сполучає їх в одно ціле й будує з них орган вищого типу, він керує органами в русі й веде їх до зазначеної заздалегідь мети. Це все разом творить **систему,** й чим вона краще **зорганізована,** тим кращі наслідки, для яких вона існує. Тому тим й організатори всіх часів старались створити найкращі системи **організації.**

Можна організувати різні ділянки людського життя. Можна створювати різні організаційні системи. Можна застосовувати організаційні закони в справах великої й малої ваги, в речах шляхетних і підлих, в діях колективних та індивідуальних. Організація — це сьогодні вже **наука,** що досліджує основи організованої людської діяльности. Вона поділяється на **загальну** частину, що займається загальними основами організації, без огляду на рід людської діяльности, й на **спеціяльну** частину, що досліджує основи організації в спеціяльних ділянках людської діяльности. Очевидно, що організація війська, це не тільки спе-

---

[1]) Цю працю містимо, як дискусійну.

ціяльна ділянка науки організації, але й одна з найстарших спеціяльностей нашої науки.

Отже наука організації досліджує основи організованої людської діяльности. Коли ж ця діяльність буде **організована?** Відповідь на це питання дає нам головний **організаційний канон,** який каже, що організованою діяльністю називаємо діяльність: а) цілеспрямовану, б) підготовану, в) пляновану, г) виконану згідно з пляном, д) контрольовану. Згідно з цим головним каноном можна організувати різні роди людської діяльности, при чому можна організувати всі ці речі в спочинку і в русі. Згідно з цим каноном прийдеться організувати також **українське військо.**

Мені здається, що вже недалекий той час, коли УССД, а в парі з цим і українське військо, будуть покликані до життя революційним зривом українського народу. Але це ще не все. Не менш важним завданням буде оцю державу **зорганізувати** і її від усіх ворогів, яких є й буде чимало, **оборонити.** Пригадуємо, що революційний зрив 1917 року покликав також до життя Українську Державу, але, на жаль, вона тоді організаційно не оформилась; тоді також не зорганізовано успішної її оборони. Тоді завинили, у великій мірі, **організатори** нашої державности й нашого війська.

Завданням майбутніх організаторів є успішно завершити організацію УССД і її оборони, тобто українських збройних сил. Вони повинні вчитись з помилок минулого, отже не сміють повторити помилок наших організаторів з часу 1917—1921 років. Вони мусять створити упорядковану, організовану **систему,** що мала б перетривати тисячоліття й забезпечити державне життя для українського народу. Коли вони хочуть справитись зі своїм завданням, вони мусять підійти до них **організовано,** отже науково-підготовано, пляново й систематично. Думаємо, що саме тепер усі ми повинні використати вільний час для організованої підготовки організації нашої державности в усіх її ділянках.

Метою мого нарису є деяке проєктування в ділянці організації українського війська. Військо — це одна з трьох головних частин збройних сил нації; вони поділяються: на суходільні збройні сили (військо), морські збройні сили (фльота) та повітр'яні збройні сили (авіяція). Коли йдеться про специфічні українські умовини, то немає сумніву, що **військо** відіграватиме головну ролю в завершенні революційного зриву українського народу, а також у перших хвилинах його державного життя. Тому цей нарис присвячую головно його організації.

Організація **війська** — це незвичайно важлива справа. Коли в рішальній хвилині матимемо здібних **організаторів** військової справи, що потраплять вбрати революційний ентузіязм українських мас у рами **організованої** системи й зуміють повести ці маси на рішальні бої, то доля укарїнського народу забезпечена. Коли ж були кращі умовини для створення цієї системи, як не в 1917 році, — та, на жаль, не було тоді здібних військових ор-

ганізаторів, що зуміли б, створити українське військо, яке було б відстояло Українську Державу. Мільйони українських бійців і матросів на всеукраїнських військових з'їздах, їхні патріотичні почування й національне наставлення, щобільше, їхній **інстинкт** кликали на організацію великої й справної збройної сили. Та що з цього? Між нами не було потрібних **організаторів.** Наші тодішні організатори були: або визначні військові фахівці, але без українських військових традицій, або українські національні й політичні діячі, але без фахових військових знань. В обох випадках наслідки їхньої організаційної діяльности швидко виявились, і то тим яскравіше, що одних і других події заскочили непідготованими до такої важної справи, як організація **оборони** відновленої держави. І тільки там, де глибокі військові знання сполучались з українськими національними традиціями, ми були свідками солідних військових формувань, що залишили по собі важкий слід в історії Визвольних Змагань. Революційний зрив поставив **мільйонову** українську армію, і якби ми тоді були мали більше таких організаторів, як ген. Скоропадський, що створив І. Український корпус, або генерал Всеволод Петрів, що на віддаленому фронті «оформив» революційний зрив українців 7. Туркестанської стрілецької дивізії в славний Гордієнківський гайдамацький полк, чи полковник Євген Коновалець, що зорганізував корпус Січових Стрільців, ми були б мали **армію й державу.** На жаль у нас таких організаторів багато не було і тому українські частини, самочинно організовані на далеких фронтах, розбігались, а їх здеморалізовані кадри пробирались неорганізовано на Україну. Що залишилось з 16 піших українських дивізій під час літньої офензиви Керенського? Який їх вклад для Визвольних Змагань українського народу? І чому саме в той час І. Український корпус ген. Скоропадського відіграв таку важливу ролю в обороні української столиці від півдня і перестав існувати тільки внаслідок політичної незрілости тодішнього українського порводу?

З якої точки погляду ми цю справу і не досліджували б, для нас немає сумніву, що організаторам 1917-21 років не вдалось зорганізувати українського війська, що й було причиною упадку відновленої української держави. Недостача організаторів спричинила те, що український народ не виявив усіх своїх сил для закріплення своєї держави. Мільйонова українська армія 1917 року розбрилась по хатах, а в час Української Держави, за гетьмана Скоропадського, через постійний спротив німецьких окупантів, українська армія нараховувала лише 65.000 вояків. Брак організаторів дав себе відчути вдруге за Директорії, коли тисячні маси повстанців знову розбрились, а залишились тільки групи фанатиків, що складали 12 слабких дивізій. Куди краще виглядала справа в Західній Україні, що зуміла зорганізувати більшу армію як східна Велика Україна. Все ж таки в серпні 1919 року, коли був апогей успіхів з'єднаних українських армій,

вони нараховували тільки 100.000 вояків. Це в порівнянні до всього українського населення тих часів (40 мільйонів) заледви 1/4%, і це жахливо мало. Державні народи виставляють у час війни не менше 10% свого населення.

Коли звернемо увагу на організаційні зусилля різних урядів на Україні та на результати цих зусиль, то треба сказати, що зусилля діячів Центральної Ради, — отже перш-за-все наших соціялістичних партій, що головно входили в склад урядів Центральної Ради, — не дали абсолютно жадних позитивних результатів. Навпаки, ці партійні діячі потрапили розгайнувати те, що було здвигнено революційним зривом українського народу, почавши від повстання Лейб-Ґвардії Волинського полку, що перший відмовив послуху цареві. Цей революційний чин вояків-українців Волинського полку дав гасло для березневої революції 1917 року. Генеральний військовий комітет не відіграв, на жаль, тієї ролі, що міг відіграти, й українська збройна сила не тільки що не була створена, але навпаки, те, що було створено революційним шляхом знищено внаслідок недостачі організаційних здібностей тодішнього українського проводу. Вся ж українська збройна сила в час першої війни з червоною Москвою — це тільки **один** загін, що згодом розвивається в дивізію.

Під час гетьманського режиму, організація українського війська не могла як слід розмахнутись, не зважаючи на те, що у проводі армії були визначні військові фахівці (генерал Рогоза — полковник Сливинський), а це головно через упертий спротив німців, які не допускали до організації української армії. Однак цей період характеризує дбайлива теоретична підготовча праця для майбутньої організації армії. Вислідом цієї підготовки був жовтневий закон про організацію української армії, що є клясичним зразком для неодного організатора. Проте на адресу цього закону треба сказати, що під час надавання назв українським військовим частинам дуже малу увагу звернено на **українські** військові традиції і через те в реєстр української армії впроваджено російські військові частини без жадного історичного виправдання. Напр., Кинбурнський кінний полк, що був створений 1776 року з драґунів Санкт-Петербурзького й Московського леґіонів, отже з українством нічого спільного не мав, впроваджено без жадної підстави до реєстру відновленої армії, хоча в тому самому часі деякі типові українські частини колишньої російської армії в цей реєстр не попали, напр., деякі полки, що традиціями сягали козацьких полків Гетьманської України або кол. Ляндміліційного корпусу, які перейшли до нас в традиціях 9. пішої дивізії на Полтавщині (Рязький, Білевський і т. п. полки).

Поза теоретичною підготовкою для організації української армії, конкретні висліди організаційної праці за часів гетьманату проявляються в існуванні 3-х дивізій (сердюцької, запорізької та козацько-стрілецької), кадрів 8 корпусів та повітових комендантських сотнях. Разом усього 65,000. Щойно пізніше органі-

зуються три загони (СС, Чорноморський і Низових Козаків), з яких два перші відіграли визначну ролю в підготовці повстання проти гетьмана.

Коли вибухло повстання проти гетьмана, кадри гетьманських корпусів проявили себе ось як: 1. корпус (Житомир) заявився виразно по стороні гетьмана, за винятком Чорноморського загону в Бердичеві, 2, 3, 4, 5 і 6 корпус заявилися по стороні Директорії, а кадри 7 (Харків) і 8 (Січеслав) корпусів утекли до Денікіна. За Директорії зорганізовано військові групи (Північну, Південну, Лівобережну) й Осадний корпус. Під час розвалу фронту, в другій війні з Червоною Москвою, ці групи здебільша розбіглись. По реорганізації, що її перевів ген. Тютюнник (старший), армія УНР рахувала 12 дивізій. В тому самому часі постає Українська Галицька Армія, що в часі Чортківської офензиви нараховує 5. армійських корпусів і 21 піших та 1. кінну бриґаду.

Коли ж влітку 1919 року з'єднані Українські армії ідуть на Київ, вони нараховують у своому складі 100.000 вояків, поділених на три армії. Перша армія в складі корпусу СС і II. Галицького б'ється на лівому крилі, друга армія в складі I і III Галицьких корпусів і Запорізького корпусу — в центрі, а третя армія в складі 11. галицької бриґади та 1—5. і 12. наддніпрянських дивізій — на правому крилі. Здобуття Києва, дня 31. серпня 1919 року, — це апогей успіхів з'єднаних українських армій в бою за Українську Державу.

Армія УНР в 1920 році, в епоху мілітарної співпраці з Польщею, нараховує 6 дивізій та окрему кінну дивізію. Організація запасних бриґад в тому часі мала на меті поставити справу організації української армії на більш солідні основи. Несолідним, одначе, виявився польський союзник, що мав допомагати в організації української армії.

Українська Повстанська Армія 1921 року (II. Зимовий похід), під проводом ген. Юрка Тютюнника, нараховує три групи: волинську, подільську та бесарабську. Тільки подільська група пройшла понад 1000 км і не була розбита ворогом (ком. ген. Гулий Гуленко). Марш волинської групи закінчився під Базаром 21. листопада 1921 року.

Кожний військовий організатор знає, яке велике значення для організації війська має справа **реєстру** армії. Це перш-за-все **назви** частин різних родів військ і їх порядкове число. В основу військового **реєстру** кладуть завжди військові трдаиції. Це так, якби армія була поділена на **роди**, що відрізняються між собою назвою, спільними спогадами й спільною історією, традиційними прикметами й познаками, а дуже часто деякими дрібничками, що саме відрізнювали ці частини від інших подібних їм частин. Ось, напр., в одному кінному полку були в сотнях тільки булані коні, в іншому тільки чорні. В одному пішому полку всі нові старшини, що були до нього призначені, обов'язково, після звіту

в командира полку, відвідували братню могилу старшин і **вояків**, що була влаштована на подвір'ї казарм, а в іншому полку до традиції належало носити окремі відзнаки. Отже з поняттям **реєстру** сполучаються поняття порядкового числа частини, її **назви,** прапора й окремих відзнак, бойового гасла, пропам'ятного дня, окремих традицій та історії частин. Великим відзначенням є впровадження даної частини до **військового реєстру,** великою карою — скреслення з реєстру, отже тим самим розв'язання військової частини.

Підкреслюю: військовий реєстр має велике значення для створення органічної системи, яка є основою організації війська. По рямці, що їх випрвнює зміст, яким є вже конкретна організація згідно з вимогами військової науки й науки організації. Це схема, що без огляду на всі конечні зміни може існувати тисячоліття. Організація чужинних армій показує це наглядно, передусім організація брітійської армії, де військовий реєстр має особливе значення. Реєстр, як схема, наповнюється там щораз то новим змістом, залежно від потреб військової справи. І так, коли виникла потреба організувати бронетанкові частини, то рямцями для них послужили старі **кінні** полки брітійської армії, що згідно з наказом перемінили живі коні на моторові. І зовсім неважко було уявити собі новітніх **гусарів** на мотоциклетках і танкетках.

На адресу наших військових організаторів з часу Визвольних Змагань можемо сказати, що вони, на жаль, українського **військового** реєстру відновленої української армії не створили. Не розуміємо причин, чому цього не було. В нашій військовій традиції залишились спогади про **реєстри** українського козацького війська XVII і XVIII віків, що до них неважко було нав'язати реєстр відновленої української армії. Крім цього в російській армії були частини, що перенесли до наших днів **славу й традиції** колишніх українських козацьких частин. Бо ж що це таке Стародубський драґунський або Охтирський гусарський полк, як не старі українські козацькі полки, що існують безперервно на українських землях від половини XVII віку.

За винятком гетьманського жовтневого закону про організацію української армії, у нас не було зовсім спроб створити **реєстр** української армії, якщо не рахувати реєстру Української Галицької Армії, що фактично, до певного ступеня, був створений. Що більше, в нас у цій ділянці панувала цілковита нерозбериха й помішання понять. Чи треба, напр., підкреслювати, що в 1917 році в нас було аж п'ять «перших» полків ім. Тараса Шевченка, не кажучи вже про певний брак логіки називати військові частини іменами літературних діячів, хоча б навіть такої міри, як Шевченко й Франко. Шевченківські полки були: в Києві (сердюцький), в Синявці з українців XXIV корпусу, запасові в Петрограді й Москві й один кінний зі складу українців 14. кінної дивізії. В цей сам час були також: три «перші» Дорошен-

ківські полки, декілька «перших» гайдамацьких полків, «перший» Богданівський полк і т. д., при чому дуже мало знаємо про «другі» й «треті» полки, яких тодішні організатори чомусь боялись і тому радше приймали назву «окремих», дарма, що назву «окремий» присвоюється звичайно частинам, що мають «окремі» завдання. Ця «окремість» була в тому, що організатори не хотіли бути «першими», а не знали «котрими» з черги їм і бути. Оця суматоха в бойовому реєстрі української армії того часу, а радше брак його вимовно свідчить про те, як тодішні організатори української збройної сили були мало приготовані до свого завдання!

Коли, отже, говорю про створення української військової системи, коли говорю про підготовчі праці, якщо йде про організацію майбутньої української армії, то почну свої міркування від думок про український військовий реєстр. Це ж основна справа, коли йдеться про організацію війська. Це ж будуть ті рямці, що можуть перетривати сотки літ, тоді, коли їх зміст, залежно від військової науки, може мінятись. Усталення певних напрямних, на яких будуватиметься українська збройна сила майбутнього, треба обов'язково перевести вже сьогодні. І вже сьогодні мусимо створити основи для побудови українського військового реєстру. Організатори недалекого прийдешнього мусять мати під рукою потрібний матеріял, бо їм не вільно повторити помилок минулого. «Перші» й «окремі» недавнього минулого не сміють повторитись у майбутньому. Практичний військовий діяч-організатор майбутнього матиме цей матеріял. Ми може навіть і не знаємо, скільки в цій ділянці вже зроблено. Цей скромний нарис — це тільки один крок вперед у розробленні цієї потрібної тематики.

Коли я сьогодні говорю про створення українського військового реєстру, то мені здається, що в його основу треба покласти органічний ріст української збройної сили від найдавніших часів. Тим то в основу відродження збройної сили України треба покласти **ідею вічности** збройної сили України. Приймаємо за факт, що **збройна сила України** не переставала діяти, без огляду на політичну історію українського народу. Приймаємо за факт, що збройна сила України підірвала, напр., силу Отоманської імперії та її сателітів — кримських татар, довела до упадку історичну Польщу й не допустила до її відновлення в XIX столітті, добула для українського народу ціле побережжя Чорного моря від гирла Дунаю аж по Туапсе і, врешті, добула для українського народу кольонізаційні простори на Кавказі (кубанське козацтво, як переемник традицій Запорізької Січі). Приймаємо за факт, що це збройна сила українського народу в рядах Української Повстанської Армії та в рядах Червоної Армії головно розторощила збройну силу германських завойовників XX віку й поклала край їхнім амбіціям володіння на Сході (Дранґ нах Остен). Отже **ідея вічности** збройної сили України позволяє

включити в українські військові традиції такі традиції українського народу:

1) Військові традиції Княжої України з її організаційною схемою збройних сил, а) дружиною — реґулярним військом, що стояло залогами по містах, а в час походу підсилювалось охотниками, б) наємними варязькими дружинами, в) городовими полками, що існували в час миру, як міліційна система, а пізніше перейшли в городові козацькі полки, г) військовими поселенськими полками, що постали у зв'язку з будовою оборонних систем і, врешті, д) з підвладними кочовими народами — «козацтвом» княжої України. Думаю, що військові традиції княжої України повинні відродитись у реєстрі відновленої збройної сили УССД в постаті: а) варязьких полків, напр., Київський Варязький полк, для означення професійних військових учбових частин, б) піших і кінних **дружинних** полків, напр., Чернигівський піший дружинний полк, отже для зазначення частин, що їх традиція сягала б княжих часів (пор. також курінь «дружинників» УПА), в) городових полків (диви наступний розділ), г) поселенських полків, передусім у межах українських оборонних систем на півночі й на сході, т. зв. «ліній» — отже також «лінійні» полки.

2) Військові традиції Козаччини. На звалищах княжої України постає Козаччина. Козацькі формації вперше порядкує гетьман Ружинський. Йому завдячуємо перший «реєстр» 20 козацьких полків. Під Хотином, за Конашевича-Сагайдачного, ці полки добувають бойові традиції, і ми маємо в історичних джерелах список полків, що брали участь в Хотинській баталії. Приходить скорочення козацького «реєстру» до 6 полків. Щойно за Хмельницького маємо поворот до 17 полків в реєстрі козацького війська, що на час війни розростається до 34 полків. Ось «реєстр» козацьких реєстрових полків 1649 року: 1. Чигиринський, 2. Черкаський, 3. Канівський, 4. Корсунський, 5. Уманський, 6. Кальницький, 7. Брацлавський, 8. Білоцерківський, 9. Київський, 10. Переяславський, 11. Кропивенський, 12. Миргородський, 13. Полтавський, 14. Прилуцький, 15. Ніжинський, 16. Чернігівський, 17. Паволоцький. До часів Хмельницького сягають також традиції **сердюцьких** полків, що в нашій історії добули собі безсмертну славу обороною Ставища за Хмельницького й Батурина за Мазепи. Ці полки були викляті москвинами й викреслені раз на завжди з реєстру російської армії. За Многогрішного козацьке військо дещо, як на тодішній час, модернізується. Формуються компанійські полки, складені з компаній (піші й кінні), фузилірські полки (напр., Глухівський фузилірський полк) і мушкетерські полки. Військові традиції Козаччини повинні вповні відродитись у реєстрі відновленої української збройної сили в формі: а) «реєстрових» козацько-стрілецьких полків, якими повинні стати 17 «реєстрових» полків часу Богдана Хмельницького, б) городових козацько-стрілецьких полків,

в) городових козацько-фузилірських полків, г) сердюцьких піших та кінних полків, д) компанійських кінних полків.

3) Військові традиції Слобожанщини. Хоча Слобожанщина не належала до Української Козацької Держави, то почавши вже від 1638 року на Слобожанщині організується військовий козацький устрій, що дуже нагадує устрій сумежної Гетьманщини. Крім Чугуївського козацького полку, що постав тут у 1638 році, в роках 1650—1653 постають тут також **слобідські** козацькі полки: сумський, охтирський, харківський, ізюмський та острогозький. Крім цього на Слобожанщині існує ще Рибинський козацький полк та Корочанський козацький курінь. Пізніше на цій території, в межах т. зв. «Української лінії», постають ще полки т. зв. Українського Ляндміліційного Корпусу, що є також типічною козацькою українською формацією. Ось з козаків Українського Ляндміліційного Корпусу постає 1738 року Лейб-Гвардії Ізмайловський полк, що без сумніву є українським полком. Чугуївські, слобідські й ляндміліційні полки доходять до наших часів в реєстрі російської армії, як гусарські полки (Сумський, Охтирський), уланські (Харківський, Білгородський), або піші (Білевський, Рязький, Сівський, Єлецький, Тамбовський, Орловський, Брянський, Курський, Козловський, Старосокольський), що були 10 пішими полками Українського Ляндміліційного Корпусу і як такі перейшли в реєстри російської армії. Ці полки й повинні бути перебрані в реєстри відновленої української армії, як: а) слобідські козацько-стрілецькі полки (5), б) чугуївський козацько-стрілецький полк, в) українські лінійні стрілецько-козацькі полки (10), г) слобідські гусарські полки (2), д) харківський, чугуївський й білгородський ляндміліційний уланські полки (3).

4) Військові традиції Запоріжжя й Запорізької Січі. Назви 38 куренів Запорізької Січі дійшли наших часів у назвах станиць Кубанського козацького війська. Вже під кінець XVIII сторіччя добавлено ще два чорноморські курені: Березанський та Катерининський. Зате зникли назви 8 запорізьких паланок, що були військовими адміністраційними округами Запорізьких Вольностей. Це були паланки: 1) Кодацька, 2) Самарська, 3) Протовчанська, 4) Прогноїнська, 5) Орельська, 6) Кальміуська, 7) Бугогардівська, 8) Інгульська. На мою думку запорізькі традиції, повинні бути перебрані відновленою українською армією, що й було зроблено в 1918 році (Запорізька дивізія, пізніше корпус). Оці традиції мали б бути відновлені в назвах: а) 1—40 пластунських куренів, що носили б назви запорізьких куренів, при чому для пояснення подаю, що «пластунським куренем» називаю розвідочний курінь (АА, разведывательный баталион), що входить у склад кожної стрілецької дивізії, б) Запорізьких козацько-стрілецьких полків, що мали б назви паланок Запорізьких вольностей, при чому назва «паланка» можна б поширити на територію всієї України для означення військової доповня-

ючої округи, в) Січового Стрілецького Полку (СС), для перебрання традицій Запорізької Січі. Крім цього треба відновити існування Запорізьких частин з часу наших Визвольних Змагань.

5) Військові традиції українських формацій російської армії. Таких формацій було дуже багато, й багато з них, що були засновані в XVIII сторіччі, дійшли до наших часів у реєстрах царської армії. Це перш-за-все: а) лейб-ґвардейські полки Ізмайловський (1730), сформований з козаків Українського Ляндміліційного корпусу, та Волинський (1818), сформований, після розбору Польщі й прилучення Правобережної України й Волині, б) ґренадирські полки, як напр., Київський ґренадирський полк або Чернигівський ґренадирський полк, в яких зберігаються традиції давніх піших компанійських полків, в) мушкетерські полки, що дійшли до наших часів, як піші полки, напр., Кременчуцький мушкетерський полк, г) пікінерські полки, що згодом були реорганізовані в піші або кінні полки, як напр., Херсонський піший полк, що був 1783 року сформований з пікінерів, а в 1789 році перемінений в ґренадирський полк, д) єґерські полки, як, напр., Бузький єґерський полк або Дніпровський єґерський полк, що дійшли наших часів, як піші полки в реєстрах царської армії. З цими полками, що комплетувались з українців і служили переважно на Україні, є зв'язані спогади наших батьків і дідів, так як на Західній Україні спогади наших батьків і дідів в'яжуться з числами й назвами полків колишньої австрійської армії. Хто на Західній Україні не знає про славний самбірський «сімсім» (77. полк) з вишневими вилогами, чи «п'ятьп'ять» з Бережан, або 33. полк «ляндвери» зі Стрия з зеленими вилогами. Не сумніваюся, що ті полки повинні увійти зі своєю історією в реєстр української армії. Ми повинні усвідомити собі, що, напр., російська кіннота, яка заслужено мала славу одної з найкращих у світі, була складена, фактично й історично, переважно з українців. Ось напр., у XVIII сторіччі російська кіннота складалась властиво з а) Малоросійської кінноти, б) Катеринославської кінноти, в) Ляндміліційних полків, г) Козацтва (тоді ще запорізьке, чугуївське, катеринославське, чорноморське і т. д.). Отже 75% російської кінноти становили українці. Малоросійська кіннота, що складала 10 полків «райтарів», пізніше карабінерів, врешті кирасирів і драґунів, і вважалась «тяжелой кавалерыей» — це колишні козацькі полки Гетьманщини, що існували з часів реєстру Великого Богдана на Лівобережній Україні. Що ж це таке, напр., Стародубський драґунський полк, один з найстарших кінних полків, не тільки російської, але й української армії? Треба, одначе, взяти на увагу, що такі драґунсько-кирасирські полки, як «Тверський» або «Софійський» — це також, фактично й історично, українські полки, бо вони виводяться з колишніх «малоросійських» козацьких полків. Це саме відноситься до т. зв. Катеринославської кінноти, що була сформована 1784 року з поселенських гусарських пол-

ків і була для відміни «легкой кавалерыей». Оцих 8 полків Катеринославської кінноти, що дійшли наших часів у реєстрах російської кінноти, як, напр., Павлоградський гусарський полк (з пікінерів Дніпровського й Катеринославського полків), Олександрійський гусарський полк з гусарів поселенців македонців та дальматинців, Ольвіопольський гусарський полк з поселенців сербів і болгар і т. д. скоро стають, і формою і змістом, українськими частинами, відомими на Україні. Інші полки, що значаться в реєстрах російської армії, перенесли до нас традиції українських козацьких частин, що були формовані російським урядом під час наполеонських воєн або під час польського повстання 1830-31 років. Традиції прославленої в Наполеонських війнах Української кінно-козацької дивізії дійшли наших часів в реєстрах Російської царської армії, як Бузький, Вознесенський, Одеський і Ольвіопольський уланські полки, що й повинні бути відновлені під тими самими назвами в українській армії.

6) Військові традиції козацьких формацій, отже військові традиції Бузького, Чорноморського, Озівського, Задунайського, Дунайського, а передусім **Кубанського** козацьких військ повинна перебрати українська армія. Це може відбутись, між іншим, у відновленні **козацтва** на всіх землях, де воно історично існувало. Воно буде поширене також на Західню Україну, де **козаччина** відновилась у наші часи в формі Української Повстанської Армії (УПА), з її станицями, куренями й загонами.

7) Українська армія повинна перейняти також військові традиції колишньої австро-угорської армії. Стара Австрія мала постійний територіяльно-військовий поділ, що дуже зміцнював військові традиції. Громадяни даної округи десятки літ служили в одній і тій самій частині, воювали в її рядах, проводили до неї свою молодь. Навіть розташування цих частин було реґіональне, при чому один курінь обов'язково був розташований в місті, де містилась окружна доповняюча команда, а інші курені в одному з недалеких більших ґарнізонів (Львів, Перемишль, Станиславів тощо). Окремий курінь рідко коли призначувано, напр., до гірської служби на італійській границі або в Боснії. Все це витворило серед австрійських українців сильні почування приналежности до даних частин австрійської армії. Треба ще згадати, що від часу наших гуцулів, що машерували по Парижі й згадували, як найкраще місто Коломию, до найновіших часів, українські частини колишньої австро-угорської армії прославлювались у боях і мали заслужену назву «тирольців сходу». Бойова історія українських полків австрійської армії під час І. світової війни не раз згадує й вирізнює їх. Так, напр., на італійському фронті визначились 15-ий тернопільський полк піхоти коло Меоло, 80-ий золочівський полк піхоти в Сербії та Альбанії, 85-ий полк піхоти закарпатських гуцулів з Сиготу на Коль Москін, де, не маючи вже муніції, камінням відбив наступ італійців. Коли беремо на увагу історію пізнішої УГА, то бачимо,

що окремі бриґади УГА продовжують бойові традиції своїх попередників, що формувались у тих самих округах, напр., 8. Самбірська бриґада (77 пп. і 18 п. стрільців), 11. Стрийська бриґада (9 пп. і 33 п. стрільців), 4. Золочівська бриґада (80 пп. і 35 п. стрільців) або 2. Коломийська бриґада (24 пп. і 36 п. стрільців). В цей спосіб оці традиції перейдуть до відновленої української армії.

8) Військові традиції українських частин часу Визвольних Змагань 1917—1921 рр., а саме:

а) Традиції Леґіону УСС 1914—1920 рр.

б) Традиції Українського війська 1917—1921 рр., а саме:

I. Українізовані частини колишньої російської армії (3 корпуси, 16 дивізій).

II. Армія Української Народньої Республіки 1917-18 рр. Богданівці, Полуботківці, сердюцькі дивізії, Запорізька дивізія, Синьожупанники й Сірожупанники.

III. Нова Гетьманщина 1918 р. Жовтневий закон про організацію української армії. Сердюцька див. Козацько-стрілецька див. Запорізька дивізія. Кадри 8 (пізніше 10) армійських корпусів, 16 піших дивізій, 4½ кінних дивізій. Окремий загін СС. Чорноморський загін. Загін Низових козаків. Армійські корпуси: I. Волинський, II. Подільський, III. Херсонський, IV. Київський, V. Чернігівський, VI. Полтавський, VII. Харківський, VIII. Катеринославський. Пізніше мали ще бути зорганізовані два армійські корпуси: IX. Подільський і X. Донецький. Штаби дивізій були розташовані: 1. Житомір, 2. Рівне, 3. Кам'янець, 4. Винниця, 5. Херсон, 6. Ольвіопіль, 7. Черкаси, 8. Київ, 9. Чернигів, 10. Прилуки, 11. Полтава, 12. Лубни, 13. Харків, 14. Бахмут, 15. Січеслав, 16. Павлоград.

IV. Армія УНР 1918—1919 рр. Осадний корпус: 1—2 дивізії СС, 1—2 Дніпровські дивізії, Чорноморська дивізія, Синя дивізія, Сіра дивізія (корпус), Запорізький корпус, Північна й Південна групи. В 1919 році реорганізація в 12 дивізій: 1. Північна, 2. Запорізька Січ, 3. Залізна, 4. Сіра, 5. Київська, 6, 7, 8 Запорізькі, 9. Залізнична, 10—11 СС, 12. Партизанська. В тому самому часі Українська Галицька Армія нараховує 3 корпуси, поділені на 12 бриґад. Під час чортківської офензиви армія нараховує 5 корпусів, 21 бриґад піших і 1 кінну. Під час офензиви на Київ, у серпні 1919 року, з'єднані українські армії нараховують три армійські групи: армійську групу ген. Вольфа (корпус СС і II. Галицький корпус), армійську групу ген. Кравса (1 і 3 галицькі корпуси, Запорізький корпус), армійську групу Дієвої армії (наддніпрянська армія і 11. галицька бриґада).

V. Армія УНР 1920 року нараховує 6 піших дивізій, 1 кулеметну дивізію, окрему кінну дивізію, запасні бриґади й спеціяльні частини. Назви піших дивізій: 1. Запорізька, 2. Волинська, 3. Залізна, 4. Київська, 5. Херсонська, 6. Січових Стрільців.

VI. Українська Повстанська Армія 1921 р. була поділена на три групи: а) волинську, б) подільську, в) бесарабську.

Думаю, що всі ці традиції повинні бути **основою** для створення **відновлених традицій відновленої української армії**. Закон про організацію української армії з жовтня 1918 року став би підставою для створення нового закону про організацію армії, якщо йде про а) військово-територіяльний поділ, б) загальні постанови про організацію стягів, загонів та частин, в) військовий реєстр з потрібними модифікаціями. Організація армії УНР 1920 року стала б основою для організації броне-танкових з'єднань відновленої Української армії. Організація Української Галицької Армії була б взором для організації західніх корпусів, яких не передбачував закон з 1918 року, тому, що Галичина була тоді частиною австро-угорської монархії.

9) Військові традиції визвольної боортьби під час II. Світової війни.

I. Традиції Української Повстанської Армії (УПА).

II. Традиції українських частин Червоної Армії, напр., 44 сд, або 100 сд, що стала 1. ґвардійською (пізніше Віденською) дивізією тощо.

III. Традиції українських частин німецької армії, напр., дивізія «Галичина».

Сьогодні найважніші для нас традиції Української Повстанської Армії. Тут беремо на увагу: а) військово-територіяльний поділ (генеральні воєнні округи — ГВО, воєнні округи), б) військові частини. Якщо йде про останні, то тут треба відрізнити частини з «пластовими» назвами (курінь «орлів», курінь «сіроманців») та частини з історично-територіяльними назвами (курінь «чорноморців», курінь «полтавців», курінь «дружинників», курінь «карпатських січовиків» тощо). Ці традиції повинні бути спеціяльно підкреслені у відновленій українській збройній силі, так у територіяльно-військовому поділі, як також у бойовому реєстрі. Революційний зрив українського народу, що доведе до організації УССД дасть остаточне завершення цим традиціям, напр., відновлення козацтва на тих землях, де діяв український повстанський рух (УПА), впровадження частин УПА до реєстру Української армії тощо.

Українська органічна військова система, що повинна мати в своїй основі **ідею вічности** збройної сили України, не може не бути **українською**, якщо під цим означенням розуміти її оригінальність. Отже її оригінальність буде в тому, що вона черпатиме організаційні зразки в минулому української збройної сили і до цього достосовуватиме модерні організаційні зразки, при чому вона вживатиме виключно українського назовництва (термінольогії), що відрізнятиме її від інших армій. Оригінальність української військової системи проявлятиметься, напр., в тому, що для організації броне-танкової зброї не візьметься модерних військових зразків, але, напр., традиції армії УНР (1920 рік) і до

них достосується модерні зразки. Ідея цього така: армія УНР мала велику подвижність і виконувала глибокі запільні рейди, що відповідає характерові модерних броне-танкових військ. Отже для організації броне-танкової зброї вистачило б відновлення дивізій з 1920 року, при чому вони стали б броне-танковими дивізіями. Ці броне-танкові дивізії розгорталися б у броне-танкові корпуси военного часу, і тому в часі миру вони поділялися б на бриґади, що в часі війни ставали б дивізіями. Очевидно, дальша організація дивізій і бриґад покривалася б з вимогами науки організації війська. Цей приклад буде дальше подрібно узасаднений.

Українське **назовництво** — це дальша вимога, яку ставитимемо до української системи військової організації. Свідомо й цілеспрямовано даймо для тієї системи українські назви. Впровадьмо українські історичні назви й не вагаймося дати їм новий зміст. Створюймо нові назви й заступаймо ними інтернаціональні. В цій справі будьмо революційні, але не розуміймо революції так, що вона має зафіксовувати втерті звички й загальновідомі поняття. Свідомо відкриваймо дорогу новотворам, але таким, що мають глибоке коріння в українському минулому і матимуть його і в сучасному, і в майбутньому.

Отже, напр., чому маємо вживати терміну «командир», коли маємо власний, історією освячений термін «отаман». Чому в нас має бути «дивізія», коли козацька армія творила «загони», що вповні відповідали поняттю дивізії. «Ад'ютантура, ад'ютант?» — в козацькому війську була інституція бунчукових, значкових і військових «товаришів», що вповні відповідала поняттю «ад'ютантів». «Паланка» — це військова округа, бо такою вона була на території «Запорізьких вольностей». І, врешті, не «штаб», але «булава», бо треба пригадати, що цей новотвір прийнявся в тому розумінні в часи Визвольних Змагань. І багато інших, про що буде мова дальше, коли представлятиму подрібні проєкти майбутньої організації.

І. ЮСТ

Айзенговера »Оверлорд«

З перспективи двох років можемо вже досить докладно проаналізувати й пізнати мотиви та закулісні причини різних рішень II. світової війни, що безумовно мали історично — вирішне значення.

До найбільше цікавих і рівночасно найбільше імпозантних явищ минулого всесвітнього змагу належить висадка альянтів на европейському суходолі в червні 1944 р.

Маючи можливість використати певні документарні праці авторитетних, військових осіб США, хочемо подати українським військовикам якнайповніше зображення тієї великої гри, що у своїому висліді мусіла задецидувати про загальну перемогу або програну на европейському континенті.

Гра навколо інвазії

Від 20 років не шаліла в червні на Каналі така буря, як це було у перших днях того ж місяця 1944 р. Альянтські війська, призначені до висадки в Нормандії, чекали завантажені на 5.000 кораблях у різних портах Англії. Головна команда експедиційних військ була в Портмут.

Генерал Айзенговер, іменований начальним командувачем альянтських збройних сил, які мали висадитися на европейському континенті й знищити сили Німеччини на Заході, стояли перед великим, засадничої ваги, рішенням...

І ось 5. 6. 44 р., коротко після 4 год. ранку, в зв'язку з 24-годинною перервою в бурі, паде наказ розпочати **інвазію на Нормандію.**

Коли іменовано генерала Айзенговера головнокомандуючим висадкою, він був ще в Африці. 10 грудня 1943 р. президент Рузвелт сам затвердив цю номінацію. Плян «Оверлорд» (так названо операцію, що мала відбутись в Европі) був уже започат-

кований генерал-хорунжим Фр. Морґаном. На конференції в Коссаблянці (січень 1943) іменовано Морґана шефом штабу головоного командувача «Chief of Staff to the Supreme Allied Commander» — в скороченні Cossac. Хоч самого командира ще не вибрано, плян інвазії, опрацьований ген. Морґаном, названо Cossac.

Ген. Айзенговер, ще перед викликанням його до Вашинґтону, мав змогу ознайомитись побіжно з «Cossac» — пляном. Він був згідний з загальним стратеґічним пляном інвазії, а також і з місцем у якому мала б відбутися висадка. Ген. Айзенговер уважав, одначе, що кількість дивізій (ген. Морґан плянував атаку 3-ох дивізій, а дві дивізії мали б находитися недалеко) є абсолютно замала. Він хотів ужити до першого удару 12 дивізій. Це було, однак, неможливе, бо альянти не мали в тому часі відповідної кількости кораблів, що була потрібна на транспорт такого числа війська. Остаточно вирішено, що атаку розпічне 5 дивізій, а дві, як резерва, мусять бути недалеко. Ген. Айзенговер уповажнює марш. Монтґомері і ген. Вальтера Сміта, який був до цього часу шефом штабу експедиційних військ в Европі, щоб вони полетіли до Лондону і там поробили поправки в пляні інвазії, так як цього ген. Айзенговер бажав. Генеральний штаб мусів збагнути те все, що могло впливати на його майбутні постанови. Тут ішло не тільки про точне звітування, відносно положення власних сил, але в першу чергу про можливості успіху та про евентуальні пляни і протизаходи ворога. Штаб опрацьовував пляни до кожної ситуації. В приготуванні «Cossac» опрацьовано в головній кватирі напрямні, на підставі яких командири морських, сухопутніх і повітряних сил мали подавати власні, потрібні пляни не тільки тактичних операцій, але також і організацій достави зброї, муніції і інших потрібних речей. Ці поодинокі пляни в Головній Кватирі порівнювано та узгіднювано, так, що на їх підставі ген. Айзенговер міг остаточно прийняти рішення щодо остаточного пляну.

Праця штабу в часі війни ставить перед штабовими старшинами високі і гострі вимоги, але помилка в річевій точці може звести на нівець жертвенну боротьбу багатьох вояків. Штаб діє завжди на засаді афоризму Франкліна: «Коли забракне цв'яха, губиться підкову, як забракне підкови, можна знищити коня, як забракне коня, їздець є згублений». **Якщо бракує доброї штабової роботи війна програна!** Тому в першу чергу оба уповажені ген. Айзенговером приступили в Лондоні до організації доброго штабу експедиційних військ.

При цій роботі мали вже альянські старшини деяку практику з плянування висадних операцій на Середземному морі.

15. січня приїхав до Англії сам Айзенговер та заявив своє задоволення і згоду на зміни, пороблені в пляні.

21. січня під проводом Айзенговера відбулася конференція операцій, а також організація достави зброї, муніції і інших по-

трібних речей. Ці поодинокі пляни в Головній Кватирі порівнювано і узгіднювано так, що на їх підставі ген. Айзенговер міг остаточно прийняти рішення щодо всіх високих командирів, що мали би проводити операціями. Всі розпорядження Айзенговера прийнято з одушевленням. Довша дискусія вив'язалася тільки щодо пляну скинути 2 дивізії парашутистів, які мали б хоронити вже на березі всі висадки з моря. Остаточно й цей плян прийнято, і то цілком слушно, бо, як показалось, обі ці дивізії, при нижче як 10% втрат, причинилися дуже поважно до перемоги. На цій конференції постановлено також перенести дату висадки на один місяць пізніше. Перше визначено висадку на 1. травня. Коли, однак, збільшено кількість дивізій, що мали брати участь в інвазії, і в зв'язку з тим повстали певні транспортові ускладнення, треба було реченець висадки пересунути на пізніше.

У воєнному кабінеті відбувалися тепер часто засідання, де головно дискутовано над проєктом ген. Айзенговера бомбардувати вузлові стації у Франції. Деякі були переконані, що ці бомбардування коштуватимуть життя багатьох цивільних французів, а крім того може насторожити опінію французів проти альянтів. Далі проти такого пляну протестував також ген. Коеніґ, що керував в Англії силами французького резістансу. Однак холодна логіка перемогла сентимент. Щоб комплікувати німцям доставу для їх сил, що начислювали тоді на заході 50 дивізій, треба було нищити залізничі шляхи у Франції, що й започатковано на 2 місяці перед інвазією.

Ще в січні 44 року почато на Німеччину 4-тий «Похід у повітрі», що цілком знищив німецькі повітряні сили та здеморалізував запілля.

В зимі та весною бомбардовано також штучні площі для вистрілювання ф-зброї, що були побудовані над Каналом.

З місяця квітня, після пересунення Головної Кватири в ліси біля Портсмуту, спеціяльну увагу присвячувано погоді, яка мала мати рішальний вплив на успіх висадки. На конференції штабу дня 17 травня визначено день 5 червня, як день «Д». В квітні почалось уже готування інвазійної фльоти. Пристань Портсмут заповнялася різного роду кораблями: лінкорами, винищувачами, шукачами мін, транспортовцями і сотками висадних човнів. Німецькі розвідувальні літаки пролітали над Портсмутом та робили знимки. Однак годі було закрити перед німцями ці приготування. Одне, чого німці не знали — це докладного часу та місця висадки. Гітлер, за звідомленням ген. Вальтера Верлімон, відчув інтуїтивно, що висадка матиме місце в Нормандії, і в зв'язку з цим наказав змінити укріплення і залоги в цілій Нормандії і Бретанії. Після цих заходів німецьке оберкомандо було переконане, що інвазія буде відбита. Німецька стратеґія оборони «Твердині Европи» основувались на великих оборонних спорудах над Атлянтиком, поза якими не було, однак, інших оборонних ліній.

Все ж таки сам «Атлянтійський вал» представляв собою дуже поважну запору, яку годі було здобути. Велика кількість гармат в бетонових бункрах, незлічимі маси кулеметів, що могли обстрілювати кожний квадратний метер побережжя, поважні перешкоди, звичайно підміновані, все це творило оборонну систему, якої не можна було легковажити, та яка була спроможна нанести противникові поважні втрати.

Та не Атлянтійський вал, що його здобуття та поборення всіх перешкод обдумано до детайлів, був для альянтів головним колопотом. Тут було важне передбачити, що робитимуть німці після висадки альянтів. Штаб Айзенговера виходив із заложення, що противник поробить заходи, які були б в цьому випадку наймудріші, тобто всі сили резерви стягне в околицю висадки і приступить до контрофензиви. Щоб цьому запобігти, альянтське летунство почало систематичне бомбардування всіх мостів на Люарі і Сені.

Однак німці думали, що альянти робитимуть висадку щонайменше у двох місцях і тому ще 6 тижнів після інвазії 19 німецьких дивізій стояло в канальній зоні безчинно, вичікуючи офензиви ген. Петтена. Альянти абсолютно не хотіли розвіяти німцям їхніх ілюзій, навпаки, ще більше їх підсилювали різними обманами, маневрами випадових човнів.

Німецьке командування було переконане, що та інвазія не може вдатися, бо альянти не матимуть пристані. Про це, одначе, також подумано. Інженери Военного Міністерства сконструювали штучні, пливаючі пристані, які частинами перекинено через канал та у відповідному часі змонтовано.

Головно-командуючий експедиційними силами кожного дня робив інспекції висадних частин.

Погода сприяла, і якщо б такою залишилася, так тоді день 5 червня, як день «д», вимагав лиш формального потвердження ген. Айзенговера.

Однак день 1. червня був темний. На Каналі розшалілася буря, якої не було вже більше як 20 років. 3. червня в Штабі зрозуміли, що визначена на інвазію дата мусить бути безумовно пересунена на, щонайменше, 24 години пізніше.

Деякі транспортовці, з приводу повільної плавби, були вже вислані з пристані скорше. Їх треба було знову завернути до Портсмут. 5. червня вранці прийшли до Штабу метеорологи. Вони заявили, що на передполудне цього дня буде погода. Можливо, що після полудня також. Всі члени Штабу звернули свої очі на Айзенговера, що сидів мовчки в кріслі під бібліотекою. Він довго щось важив. Ситуація була дуже напружена... Врешті впала децизія: «Ми машеруємо»...

Боротьба в Нормандії

Полководець звичайно, приймає рішення далеко від поля бою, в запільних квартирах. Це рішення дуже часто приходить на багато місяців перед боєм.

Однак рішення, яке припечатало долю німецьких військ в Нормандії, було прийняте Айзенговером у висуненій квартирі генерала Омара Бредлея, що коротко перед тим перебрав командування новою 12-ою американською армією.

Під час боїв в Нормандії постала вигідна ситуація для певного стилю операції, що вможливлювала б звільнення цілої Франції з німецької окупації. Це сталося тому, що Гітлер придержувався старої пруської засади про доцільність існування тільки одної лінії, що мусить бути вдержана...

Два місяці після першого рішення (щодо висадки) генерал Айзенговер прийняв чергове із шести своїх великих рішень.

Перед висадкою польовий маршал Монтґомері випрацював оперативний плян, який передбачував вихід альянтських військ до остаточного, рішального наступу з закутка Нормандії. Плян, одобрений тоді Айзенговером, був такий: основний тягар альянтського наступу мав бути коло Каєн, при брітійських і канадійських з'єднаннях. Недалеко від того місця були догідні поля для причалювання літаків та терен придатний для рухомої боротьби, яку альянти хотіли накидувати німцям, використовуючи в цей спосіб свою перевагу технічних засобів. В міжчасі альянтські з'єднання повинні були зайняти Шербурґ, забезпечити порт і пробиватися на півострів Котентен. По закінченні цієї операції частини генер. Бредлея повинні були пробиватися далі вперед у південному напрямі й зайняти Бретанію. Для цієї мети призначено 3-тю армію генерала Петтена.

В тому часі Бретанія мала для альянтів велике значення, і то не тільки як причілок, але також як територія. Однак через пізніший хід подій, що змінили ситуацію в непередбаченому масштабі, Бретанія своє значення втратила.

Спочатку альянти хотіли використати порти Бретанії для безпосереднього транспорту американських військ та воєнного матеріялу на фронт, подібно, як це було в першій світовій війні. Тому, що треба було сподіватись, що німці знищать портові споруди, альянти задумували збудувати в заливі Квіберон нову пристань.

Генерал Петтен, виконавши своє перше завдання і відвязавшися від ворога, мав швидко пробитися через бретанську шийку на південь і зайняти терен на висоті середнього побережжя.

Ці всі пляни були побудовані на передбаченнях, щодо німецької оборонної стратегії. Альянти прийняли можливим, що німці не маючи вже змоги дальше зв'язувати альянтські з'єднання в Нормандії, відступлять на розширені лінії над Сейном.

Так принаймні наказував здоровий стратегічний розсудок. Опісля під натиском (так міркували альянти) німці відступлять в повному порядку на Сомму, а потім на лінію «Зіґфріда». Такі сподівання були тим більше оправдані, що Роммель, перебуваючи в тому часі на Заході, виявив себе в Африці правдивим мистцем відступу. З тієї причини годі було сподіватись, що б німці рішилися боронити «кожну пядь» васальської землі.

Поки, однак, німецьке командування не робило більших помилок, альянти мусіли задовольнитись своїм попередньо випрацьованим пляном.

Однак Гітлер, у свому засліпленні рішився за всяку ціну боронити Нормандію, тим самим даючи альянтам нову можливість перемоги.

Це було 10 серпня 1944 р. Цілий фронт був у русі. На мапах альянтського штабу простягалися щораз дальше на схід сині лінії. На Заході вони перетинали чорні лінії ворога в вузькому коридорі між морем і Авранше. На Сході появилася червона лінія навколо Каєн. Це сильна база 21 брітійської армії. В німецьких лініях постали глибокі вломи. Від першого дня ворог стягнув в це місце найсильніші з'єднання, щоб спаралізувати прорив. По завзятих боях зрушено і цей фронт. Німці почали втікати в сторону Фалез. Не дивлячись на альянтський коридор на побережжі, німецькі частини ще вдержували в тому місці свої позиції. На схід від Авранше вказувала мапа на сильні рухи німецьких панцерних з'єднань. Тут наступав генерал фон Клюґе, щоб проломити в тому місці сполучну лінію альянтів і пробитися клином до моря. Генерал Айзенговер обговорював нову ситуацію з генералом Бредлей, який, не зважаючи на загрозу з боку частин фон Клюґе, зміг віддати певну кількість своїх військ для виконання нового пляну, який мав би вповні використати нову ситуацію.

В тому часі панцерні з'єднання генерала Петтена продерлися далеко вперед і повинні були бути спрямовані на Аргентан, тобто на північ. Всередині цього зовнішнього окруження 1 американська армія повинна була скорим просуванням, у напрямі згаданого міста, добитися з'єднання з брітійськими частинами, що машерували на Фалез. В цей спосіб ціла німецька 7 армія була б оточена. Полководцеві, що наказує по мапі, годі було сподіватися, щоб німці дали себе втягнути в таку пастку. Вправді їм дано ще можливість скоро відтягнутися на лінію Сейну, але вони не пішли на створення у Франції другої лінії.

Дуже можливо, що німці з приводу поганого летунського розвідування не могли оцінити справжньої ситуації. Все ж таки до сьогодні невияснено чому вони почали наступати в західньому напрямі, тоді, коли здоровий розсудок наказував відступати на схід.

Щодо нового пляну, Бредлей порозумівся з марш. Монтґо-

мері, який одобрив його і негайно видав відповідні накази. У висліді сталевий перстень замкнув німецькі армії...

Щойно по капітуляції Німеччини, декілька членів німецького штабу частинно вияснили причини німецьких самогубних плянів.

В першу чергу німці, на підставі обчислень німецького головного метеоролога, вважали, що день 4-го червня — це останній можливий день для висадки. На натиск альянтів німці реагували спочатку дуже повільно. Сильні бомбардування спаралізували німецький зв'язок і постачання. Німецьке командування діставало тільки фраґментальні звідомлення про місця висадки експедиційних військ, так, що не могло проглянути методи альянтської офензиви. Німці не знали теж, чи тут ідеться про фактичну висадку, чи може тільки фіктивну. Не знаючи нічого про висадку альянтських частин на півострові Котентен, німці забрали з нього свої місцеві резерви на східнє побережжя, де висаджувалися англійці і канадійці.

Можливо, що коли б у тому часі був там Роммель, то тоді німецька реакція наступила б багато раніше. Однак 6. червня Гітлер викликав його на конференцію. В поворотній дорозі Роммель задержався ще в Штутгарті, бо хотів бути на уродинах своєї жінки.

Хоч німецьке головне командування вважало, що висадка буде зліквідована таки на побережжі, то одначе Гітлер погодився думкою, що цю лінію треба буде здати. Генерал Варлімон, один з найздібніших німецьких штабовиків говорить, що Гітлер був переконаний, що після відступу, за 6—8 днів можна буде відкинути альянтів протинаступом аж до моря.

Протинаступу сподівалися також і альянти. Їхні бомбардування були обчислені на те, щоб унеможливити німцям стягнення в район висадки більших сил і тим самим спаралізувати евентуальні протинаступи. Вкінці, в дев'ятому дні після висадки, альянтські війська ждали на наступ німців. Однак контрофензива не приходила. Головний німецький командувач на заході, польовий маршал Рундштедт, чекав на підсилення. Однак замість підсилення, прийшов наказ передати командування генералові фон Клюґові...

Остаточно прийшли німецькі підкріплення. Альянти ствердили, що на фронті є нові німецькі дивізії. Німецькі панцерні частини були в дорозі на фронт. Альянтські летуни так дошкульно турбували німецькі транспорти, що підтягання частин на фронт могло відбуватися тільки вночі. Однак червневі ночі дуже короткі. Коли врахувати ще до того знищення залізничих шляхів, то з плянованих 100 клм, німці могли просуватися ніччю приблизно тільки 20 клм. (Далі буде)

М—Ч

Перша Старшинська Школа УПА

(Спомин)

У штабі УПА — Північ.

Кабінет начальника штабу УПА-Північ.

Простора кімната уся вкрита мапами, картами та плянами. На довгих столах розвинуті мапи, на яких зазначено, де находяться власні й ворожі частини. На стінах великі карти, між іншими велика карта Східнього фронту. Навіть похідне ліжко в куті кімнати — й те закидане мапами. Крім карт, на стінах висять ще різнокольорові схеми та діяграми, деякі виконані дуже оригінально. Ось стан УПА за воєнними округами та групами. Уявіть собі велику диктову таблицю з поздовжніми й поперечними переділками, в яку вкручено багато, багато ґвинтиків. Поздовжні переділки — це воєнні округи, або інакше «упівські республіки». На ґвинтиках висять різно-кольорові «штоники»; це піші (блакитні), кінні (жовті), гарматні (червоні), технічні (чорні), зв'язкові (зелені) сотні, курені, групи... Їх можна довільно здіймати й перевішувати з ґвинтика на ґвинтик. Поперечні поділки показують, що під даний час ці частини роблять, чи вони на вишколі, в акції проти ворога, чи в запасі тощо. Ось вранці ад'ютант, прийнявши звіти від груп, прийде до таблиці й тільки поздіймає різно-кольорові «штоники» та позавішує їх у відповідних місцях і вже ввесь звіт про стан готовий. Швидко, ясно і зразу все видно, як на долоні.

Коли ми вже коло таблиці станів, то годі не згадати про стан УПА в другій половині 1943 року. Те, що я на цій таблиці побачив, перейшло навіть мої сподівання. Близько 50 українських та 15 чужинецьких куренів УПА, не рахуючи цілого ряду окремих сотень, вишколів, установ, відділів тощо, творило разом стан, що бойово і харчево перевищав стан обох українських армій з часу Визвольних Змагань 1918—1921 рр. Не думаю зовсім перебільшувати, скажу, що стан УПА, маючи, постійно тенденцію росту, на переломі 1943 і 44 рр. становив 250.000 озброєних вояків. Це і потверджує тайний звіт німецької «абвери»

про «Україніше Відерштандсбевеґунґ» з весни 1944 р., який каже: «Провід бандерівського руху (Бандерабевеґунґ) зумів зорганізувати у своїх рядах велику кількість українців. В самій УПА і її прибудівках находиться тепер під зброєю щонайменше 40.000 українців, при чому, одначе, деякі знавці оцінюють стан УПА щонайменше на 100.000 людей, в тому найменше 80.000 українців і вважають ці цифри більше оправданими. Коли до тих чисел врахуємо ще різну резерву, що покищо перебуває вдома, або вчиться по різних школах, але на кожний наказ свого проводу зуміє змобілізуватись і взяти за зброю, то треба думати, що провід українського руху спротиву диспонує тепер щонайменше одною четвертою мільйоновою масою озброєних і на все готових членів». Вважаю, що «специ» з німецької «абвери» не багато помилилися оцінюючи сили українського руху спротиву, що оце вже четвертий рік підряд, без жадної допомоги із зовні веде завзяту збройну боротьбу з найбільшими мілітарними потугами світу.

В цьому завішеному мапами і діяграмами кабінеті прийняв мене зараз по мому приїзді начальник штабу УПА-Північ, полковник армії УНР і пізніший генерал УПА, Ступницький-Гончаренко. Цей найвищий старшина УПА згинув на полі слави в бою з большевиками в 1944 р.

Полковник Ступницький був середнього росту. але його худощава постать кіннотчика з засмаленим обличчям і оголеним лобом викликувала чомусь-то враження, що він значно вищий. Лискучі жваві очі, добірна українська мова з полтавським «л», особливо в часто повторюванім «любенькі ви мої», при привітній безпосередній поведінці — все це створювало дуже корисне враження.

Дивлячись на славної пам'яти Полковника, я не міг відігнати від себе сумних картин, що мені нагадували фінал наших Визвольних Змагань 1921 р. Безнадійно — сірий листопад... Холодні приморозки й непривітний східній вітер... Зимовий похід недобитків Української Армії... Мені так і ввижалось: з піснями Шевченкового Кобзаря на устах, в напрямі на Золотоверхий, від кордону прямує лісами дивна група вояків, погано одітих і погано озброєних... Їх усього одна тисяча, а озброєння на них — 400 рушниць, 6 максимів, 2 люіси, 6 кольтів та 100 ручних ґранат... Це Волинська Група кол. армії УНР виступає в останній свій похід. Одну бриґаду цієї групи веде сл. п. полковник Ступницький... Проти неї вся потуга переможної на всіх фронтах домашньої війни Советської Росії, власне Росії, з її стрілецькими дивізіями, кінними корпусами і спеціяльними загонами новітніх опричників ҐПУ. Але найтрагічніше: проти українських фанатиків віри, лицарів чину, героїв одчаю став, змучений боротьбою і стероризований окупантами, український нарід, що не зареаґував на появу рідної Повстанської Армії і залишився невтральний. Вислід нерівних змагань не дав на себе

довго ждати, 17 листопада 1921 року під Базаром розбита група перестає існувати. 21 листопада 1921 р. коло Базару сповнюється міра і завершується трагічний фінал. Кров 359 мучеників всякає глибоко в українську землю.

Але на цих самих місцях де діяла колись передниця теперішньої УПА, на четвертому році великої світової війни розвинувся широко могутній повстанський рух — всенародній зрив до боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу. Тисячі українських повстанців взяли зброю в свої руки і стали до боротьби проти червоних катів і брунатних наїздників, маючи за собою повну підтримку українського народу. В проводі цього повстанського руху став старий повстанець з 1921 р. — повковник Ступницький. Повстанська боротьба 1917—1921 рр. знайшла в цьому факті своє продовження, а ідея вічности збройних сил України прекрасний приклад! Це й уважав я потрібним заявити начальникові штабу УПА-Північ.

— Пане полковнику, пробачте мені моє зворушення, але у Вашій особі вітаю нерозривність бойових традицій УПА з традиціями українських армій часу Визвольних Змагань 1917—1921 рр.

— Любенькі ви мої, це жадна моя заслуга, а навіть, до деякої міри, мій особистий опортунізм. Де ж мені було з сином подіватись в такий грізний час? Тому ми пішли до нашої знаменитої УПА. Це ж надійна охорона, добра забезпека і, до деякої міри, відпочинок на старі літа.

— Цікаво, що так мало колишніх старшин УНР і УГА поділяє ваш «опортунізм», пане полковнику, й не зголошується сюди проводити роки своєї емеритури.

— Е, бо то ви, любенькі мої, надто вже вибагливі... Ледве, що самі відважились сюди приїхати, а хотіли б вже ка-зна-що. І що б вони робили тут, ці ваші старшини. В мене немає штабу з телефонами і ад'ютантами, немає фронтової лінії спереду, до якої можна б давати накази ззаду, немає бічного й заднього забезпечення і взагалі ніякої безпеки. Та тут, любенькі ви мої, як притисне, то я сам, старий «партизан», трачу голову й біжу до Савура[1]), який хоч і не кінчив військових академій, але краще вміє собі дати раду в заплутаній ситуації, як не один «генштаба», бо тут треба не вчених фахівців, але на все рішучих молодих «ризикантів», які одні зуміють щось у таких замотаних ситуаціях зробити.

Правдивість слів сл. п. генерала про молодих «ризикантів» доводилось мені нераз пізніше спостерігати. Говорячи правду, на перший плян висувається в УПА оцей молодий, на все рішучий «ризикант». Якщо цей «ризикант» мав завжди амбіції поши-

---

[1]) **Клим Клячевський** — Савур, командир УПА-Північ, впав на полі слави. Визначався великими орг. здібностями і знанням військової справи. **Належав до провідних кадрів ОУН.**

рити свою загальну і спеціяльну освіту, то без сумніву, він ставав скоро повноцінним бойовим старшиною молодої революційної армії. Явище, яке було в Червоній Армії її революційного періоду існування, знайшло свою повну відбитку в УПА. Серед повстанців почали виростати молоді таланти, що в багатьох випадках давали прекрасні надії.

Особливо добре пригадую одного з таких «ризикантів». Це був командир групи Чорного Лісу на Прикарпатті, ком. Р. Цей молодий гуцул не мав спеціяльної освіти, але скоро перегнав багатьох інших командирів, як своєрідний організаційний талант, що умів ще, як мало хто, добувати собі потрібну освіту і перетворювати її в потрібне знання. Під цим оглядом ком. Р. був мистцем експлоатації окруження. Він умів знайти час на все. Поруч організації і ведення великої групи повстанців, що дорівнювала корпусові Визвольних Змагань, ком. Р. мав час на контролю її господарки, а також господарки цілого терену, на керування великою «упівською республікою» в Чорному Лісі, на відбивання постійних німецьких та большевицьких партизанських наступів на неї, і знаходив час на підвищування потрібної освіти, до чого також невтомно запрягав своїх підчинених. До цього, дисципліна, лад і порядок в його групі були такі, що зуміли переконати до УПА навіть найбільш нідовірливих. Не можу відмовити собі приємности подати в цьому місці винятків з останнього листа о. др. Микитюка, капеляна групи «Р», колишнього містоголови станиславівського УОК, тоді великого противника УПА, як певної відміни «лісової потвори». Декілька днів перед своєю геройською смертю о. др. Микитюк писав до автора цього спомину: «Ставши в них капеляном, я старий жовнір, вмію такі речі оцінити[2]). Вони прекрасні вояки, вояки української національної революції, і я знаю, що це значить. Їх віра кольосальна, вони вірять у свій провід і в Україну. Це не буде св'ятокрадством, коли скажу, що коли б ця св'ята віра огорнула всіх українців, коли б ми всі повірили так як вони, коли б ми вміли для своєї віри понести мученичу смерть, так як вони її без вагання несуть, тоді для мене немає ніякого сумніву, що Україна така, яку ми її всі хочемо, Єборна і Самостійна, скоро стала б реальним фактом... А при цьому вони, оті для декого страшні бандерівці, як діти, добрі, наївні й незіпсуті. Вони безкомпромісові тільки тоді, коли йде про їх віру і їх ідеал... Додам, що над всією тією республікою стоїть відомий Тобі друг «Р». Для цього чоловіка я маю безмежний подив. Це не тільки добрий господар, відважний командир, але й золота душа... Не знаю, чи вспію я йому винагородити цю кривду, яку за підшептами Альбрехта і Асмана (станиславівські націвські кацики) робив йому та його групі своїми безглуздими виступами...»

---

[2]) **др. О. Микитюк** був фронтовим вояком австрійської армії і перейшов чимало офензив над П'явою на італійському фронті.

Неофіт упівської справи, о. др. Микитюк не вспів винагородити тієї кривди. Незабаром по написанні цього листа він згинув від куль червоних партизан, що наступали на Чорний Ліс. Але його свідоцтво знаменне. Свідоцтво людини, що зуміла передертись через огорожу брехні до правди й не завагалась дати свідоцтво правді без огляду на минулі «переконання». Свідоцтво людини, що зібрала свої враження серед повстанців під проводом старшини, що вийшов з організаційних низів, але буйно виріс в епоху української національної революції, що від своїх визнавців й послідовників вимагала великої енергії, рішучости, вміння керувати людьми й створювати обставини, які були б потрібні для добра справи. Вона потребувала людей, що вміли б вести за собою маси, що мали б хист провідників, що вміли б накидувати волю іншим. Для неї не мали значення опортуністи, що вміли тільки достосовуватись до обставин, волочитись у хвості подій, або щогірше, засиджуватись на печі. І тому також кваліфікації старшин революційної армії далеко не відповідали кваліфікаціям реґулярних армій, і ген. Ступницький мав рацію, коли говорив про малу придатність колишніх старшин УГА і УНР для модерного повстанчого руху.

— «Ризиканти» без сумніву потрібні в УПА, так, як зрештою і в регулярній армії. Поруч них, одначе, повинен стояти, як «голос сумління», старий досвідчений вояк. Це на фронті революції. Я вже навіть не говорю про її тил, де цей старий досвідчений вояк незаступимий. Крім цього, молодий старшина і боєць української революції мусить твердо знати, що за ним без різниці переконань стоїть увесь край. Ніхто не може стояти осторонь від українського всенароднього зриву. Ніхто не може стояти осторонь від боротьби за УССД, а перш-за-все український старшина, якого ніхто не звільнив від присяги, що він її склав на вірність УССД під час Визвольних Змагань.

— Наш рух — це всенародній рух і він має всебічну підтримку усіх шарів українського громадянства. Проти нас хіба платні аґенти ворожих нам сил. Щодо цього я непоправний оптиміст, пане поручнику.

— Ви праві, пане полковнику, але тільки частинно. Брак старшин старих армій в УПА пояснюється не тільки психологічним сприйманням партизанки в старшини реґулярної армії, але також у ворожому наставленні частини нашої міської інтеліґенції, або вірніш, нашої української «буржуазії» до УПА і взагалі до підпілля. Ця частина здеклясованої інтеліґенції, що поважно відійшла від народу, не розуміє його змагань і поривів, недоцінюючи власні сили, і противиться боротьбі проти німецьких окупантів з чисто опортуністичних мотивів. Між світом, що його репрезентує УПА, а світом, що його репрезентує така «інтеліґенція» є прірва, якщо не безодня. Це прикрий факт, тим більше, коли спостерігаємо, що в польському громадянстві справа виглядає цілком інакше, і там саме польська «буржуазія»

й міщанство ведуть перед у підпільному русі, тоді, коли польське селянство пасивне. У нас навпаки: селянство й сільська інтеліґенція веде перед у підпільній боротьбі, а інтеліґенція цурається нас.

— Це вже глибока пересада. Ви не конче шукайте інтеліґенції тільки серед міського елементу. Ви можете її найти на нашому українському селі, серед наших сільських юнаків і юначок. Чи думаєте, що «інтеліґенції» треба шукати там, де вбираються «по-панськи», де носять краватки й тверді комірці або шовкові панчішки? Чи думаєте, що інтеліґент тільки той, що може виказатись «студіями» й «клясами»? Пробачте, але в цьому питанні я приклонник Липинського. Наша передова кляса — ця кляса «хліборобів-войовників», які вже тисячоріччя стоять на сторожі цілости нашої нації. А ця кляса і її еліта, чи пак «інтеліґенція» в цілості за нами. Їдьте до нашої старшинської школи, й переконаєтесь у глибокій правді моїх слів.

Я поїхав і переконався в правді слів сл. п. генерала. Але тим не менші факти, це вперта річ і вони залишаються фактами. Фактом є, що українська національна революція не з'уміла захопити деякої частини української інтеліґенції й це, без сумніву, мало поганий вплив на цілість нашої визвольної боротьби. З уваги на те, що під сучасну пору помічається певна активізація цієї частини інтеліґенції, я дозволю собі, дорогий читачу, на деяку диґресію, й на переведення аналізи їхнього становища.

Збройна боротьба українського народу проти німецьких окупантів почалась у грудні 1942 р. Отже до сьогодні вона триває приблизно 3 3/4 року. Вона поділяється на два періоди: а) період боротьби проти німецьких окупантів і б) період боротьби проти большевицьких окупантів.

В період боротьби проти німецьких окупантів відлам української інтеліґенції, що був проти збройної боротьби проти нім. окупантів, був досить значний. Можна було допускати навіть деяку «ідейність» цього напрямку, мовляв большевики завжди були нашим найгрізнішим ворогом і тому українцям не треба було виступати проти сил, що боролись проти нашого найгрізнішого ворога. Якщо ще прийняти деяку спекуляцію, не позбавлену певних підстав, що по розбитті німцями большевизму наступить майже автоматичне розбиття альянтами гітлеризму (українська засада двох грибів у борщ), то годі було відмовити цій опортуністичній «ідеї» деякої психологічної привабливости. Цілком інакше виглядала справа під час другого періоду української збройної боротьби — періоду боротьби проти большевизму. Якщо не рахувати п'ятої колони большевицьких платних аґентів, всіх тих стефаників, козланюків, ґаланів, возняків і рудницьких, то немає сумніву, що все українське громадянство стоїть на анти-большевицьких позиціях. Але, коли найактивніша частина цього громадянства продовжує боротьбу проти всіма зненавидженого большевизму, боротьбу, що коштує україн-

ський нарід багато зусиль і великих жертв, інша частина цього громадянства ставиться до цієї роботи пасивно, не зважаючи на своє по суті анти-большевицьке становище. Такий факт вже трудніше зрозуміти і його не дасться легко пояснити мотивами ідейного або психологічного характеру. Тут, здається, першу скрипку грають вузько-партійні і дрібно-спекулянтські амбіції деякої частини українського громадянства, а джерело промовчування і неґативного підходу лежить, мабуть, в оцій «саклі, що в очі коле, тому, що не нами дана». Дальша арґументація — це вже тільки розвиток основної засади.

На жаль оця група української «інтеліґенції» навіть на еміґрації продовжує своє існування і, що цікавіше, в останньому часі починає значно активізувати свою діяльність. Поза загально відомою тенденцією промовчування або недоцінювання української визвольної боротьби проти націвсько-німецьких і большевицько-російських окупантів у цій «інтеліґенції» помічається дуже несимпатична злорадність, що оце, мовляв, гинуть «фашисти», ну й сподівання, що коли вони погинуть, то нічого вже більше не стоятиме на шляху до реалізації «справжньої» української демократії. Дивним дивом всі ці противники української збройної боротьби з окупантом реклямують себе знаменитими «демократами», охрещуючи своїх противників обов'язково «фашистами». Виходить отже дивовижа, якщо не парадокс, що українські повстанці, які накликували український нарід, щоб до есеської дивізії не давав добровольців, щоб утікав від «бавдінсту» та інших ново-европейських контрибуцій, щоб не їхав на невільничу працю до райху і не давав ненажерним німакам контиґенту, а найголовніше, що самі повстанці били всяких брунатних, червоних і інших «фашистів», де попало й коли попало — то вони «фашисти», а їх тодішні й теперішні противники, оці полковники «визвольних військ», голови й правні референти відомих квіслінґівських установ, редактори ґебельсівських газет в українській мові — це одинокі справжні «супер-демократи» на українському загумінку. Ось де закопана справжня демократична собака.

Коли я стільки місця присв'ятив проблемі становища деякої частини української «інтеліґенції», чи пак «буржуазії», до української збройної боротьби, то зробив це не тільки тому, що під час моего побуту в УПА-Північ справа притягнення української інтеліґенції до УПА дискутувалась у цілу ширину. Роблю це тому, що не можу позбутись враження, що неґативне становище нашої інтеліґенції мало свій вплив на цілість боротьби, а саме не дозволило українському народові розгорнути всіх сил у боротьбі. Дозволю собі ілюструвати це на деякому прикладі.

Провід українського революційного підпілля тим відрізнявся від опортуністичної частини української інтеліґенції, що дуже точно оцінював внутрішнє і зовнішнє положення українського народу. Вже в 1941 р. провід українського підпілля по-

ставив тезу про неминучість военного розгрому Німеччини, а разом з тим про неминучість повороту большевиків на Україну. В зв'язку з тим провід підпілля видав докладні інструкції, що мали на меті старанну підготовку українського народу до боротьби з большевиками після їх повороту. Ця акція обіймала підготовку до а) збройної, б) ідеологічної, в) економічної боротьби й розтягалась на ціле українське життя. Як поставилась до цих інструкцій згадана частина української інтеліґенції? В загальному — неґативно. Коли східній фронт був ще дуже далеко, оці інструкції висмівано, самі праці саботовано, а про пересування фронту ніхто поважно не думав. По серії німецьких поразок на Східнім фронті почалась, з одного боку, завзята пропаґанда про німецьку «Вундерваффе», що має рішити вислід війни, а з другого боку, колосальна акція проти наших підготовчих робіт у терені. Чи треба, напр., пригадувати акцію проти копання криївок і бункрів, започатковану в 1944 р. перед приходом большевиків, а яка мала на меті будову землянок, що пізніше відіграли колосальну ролю в збройній боротьбі проти большевиків, як криївки для бійців, склади харчів і муніції тощо. Квіслінґівський УЦК і його УОК-и провели широку акцію проти копання цих криївок і бункрів, здається на бажання своїх ґестапівських покровителів.

Можна було жалувати, що між українським підпіллям і — леґальним «сектором» за часів німецької окупації не було такого порозуміння і такої співпраці, як це було в аналогічних польських секторах. Заклики проводу підпілля до «керівництва» леґального сектору не мали успіху. Зате щораз тісніше зв'язувалось підпілля з низом українського громадянства, де українське селянство й сільська інтеліґенція давали йому повну, безкомпромісову підтримку.

Відсутність деякої частини української інтеліґенції в українському визвольному рухові сприяла ворогам українського народу і його державності. Найбільш спритні серед ворогів України — большевики — завзято старались про те, щоб позбавляти українське підпілля потрібних мозків і керівників. Єдність українського народу не була вигідна клятим ворогам української державності. В своїх зізнаннях перед органами Служби Безпеки ОУН, з дня 10. I. 44., головний аґент большевицької розвідки на терен УПА-Північ, Александер Чхейдзе (псевдо Чапаєв) каже: «Як начальник оперетивного відділу, я одержував уже безпосередньо інструкції для використання прірви, яка витворилась між українським визвольним рухом (УПА) і деякою частиною української інтеліґенції з противного табору (мельниківці, бульбівці, уцеківці). Мені з Москви постійно нагадували про те, щоб я за допомогою всієї моєї сітки діяв в напрямі поглиблення цієї прірви. Можу сказати, що це мені досить вдалося з огляду на великий політичний примітивізм цього табору, що дуже легко давав собі вмовляти різні наші провокації. Всякі сплітки

і видумки, на нашу велику радість, ці люди дуже швидко приймали і поширювали. Пригадую, що спеціяльно нашою видумкою про запрошення Бандери в склад українського радянського уряду ми наробили дуже багато ідеологічної і матеріяльної шкоди УПА та українському революційному підпіллі. Дуже легко приймались також вістки про всякі репресії, які нібито застосовувались бандерівцями у відношенні до мельниківців і бульбівців. Ці вістки розширювались летом блискавиці серед заінтересованих партійців».

Беручи все це на увагу, годі не підкреслити величезного значення організації старшинських шкіл в Українській Повстанчій Армії (УПА). Цих шкіл було дві, одна при УПА-Північ, яка вишколила до весни 1944 р. два старшинські та три підстаршинські турнуси, а потім виевакуювалась у Карпати, і старшинська школа УПА-Захід, що вишколила два старшинські і два підстаршинські турнуси. Разом з підстаршинськими школами, що були при окремих воєнних округах, обидві старшинські школи вишколили для УПА близько 2.000 старшин і 3.000 підстаршин. Це був поважний вклад у справу розбудови керівних кадрів для українського визвольного руху.

Командиром старшинської школи УПА-Північ був Польовий — леґіоновий старшина родом з Волині. Командиром старшинської школи УПА-Захід був Хміль. Коли, одначе, під натиском воєнних подій старшинська школа УПА-Північ евакувалась у Карпати і получилася з старшинською школою УПА-Захід, командиром получених шкіл став Польовий. Получені старшинські школи перевели вишкіл двох старшинських і двох підстаршинських турнусів, а саме: від 1. березня до 18. липня 1944 — перший турнус і від 20. липня до жовтня 1944 — другий турнус. Вишколювалось близько 500 юнаків у кожному турнусі, в тому около 225 кандидатів на старшин і 275 кандидатів на молодших командирів (підстаршин). 2 старшинські і 2 підстаршинські сотні переходили разом понад 4-місячний вишкіл, у тому 6-тижневий спільний вишкіл, по якому наступала щойно селекція.

Командирами сотень були сотенні старшини, як пор. Коник, Чмелик, Вихор та інші. Ад'ютантом командира школи був пор. Ткачук, а пізніше пор. Змійка незвичайно бравий старшина син колишнього високого старшини УСС.

Крім того в склад школи входив ще окремий інструкторський персонал, що складався з сотника Босого та майорів Лісового, Степового, Каца й Гамалії. Перший — це був леґіоновий старшина, галичанин, чотири останні — уродженці Східньо-Українських Земель, бувші старшини Червоної Армії. Лісовий і Степовий згинули як командири куренів під час оборони т. зв. упівської республіки в 1945 р.

Крім постійного інструкторського персоналу, для викладів деяких спеціяльних тем запрошувано окремих викладачів. Та-

ким окремим запрошеним викладачем історії українського війська й організації війська був автор цього спомину.

Програма теоретичного вишколу старшинської школи не різнилася дуже від програм аналогічних установ реґулярних армій. Більший натиск покладено на основи партизанки, яку викладалось за знаменитим підручником сотника Берези, інструктора старшинської школи УПА-Захід, а крім цього особливу увагу звернено на розвідку. Інші відомі предмети курсу навчання — це тактика, теренознавство, наука про зброю, організація війська, історія українського війська, дисциплінарний правильник, внутрішня служба, військова господарка й рахівництво, піонірська служба й маскування, санітарна служба, танкова справа (знаменитий спец сл. п. майор Степовий), протилітакова оборона. Загальноосвітні предмети та ідеологія були в руках виховних старшин.

Програму моїх предметів я заплянував так:

1) Історія українського війська: військовий устрій княжої України — 2 год., козаччина до Хмельницького — 2 год., Хмельниччина — 2 год., лівобережна Гетьманщина — 2 год., Слобідські полки — 1 год., бойові традиції Запоріжжя — 2 год., українська кіннота (малоросійська легка кавалерія, катеринославська кіннота, ляндміліційні полки, слобідські гусари) — 1 год., козацькі війська (бузьке, чорноморське, озівське, задунайське, кубанське козацьке військо) — 2 год., українська збройна сила в наполеонських війнах — 2 год., українці в царській армії — 1 год., історія УСС — 2 год., історія визвольних змагань — 10 год., українці в Червоній Армії — 2 год., історія УПА — 3 год. Разом 36 лекційних годин. У цих викладах, поза оглядом цікавих воєнних кампаній, я старався представити історію організаційних форм українського війська від найдавніших часів, протягаючи червоною ниткою ідею вічности збройних сил України та безперервність військових традицій.

2) Організація війська в 12 годинах обіймала: розуміння організації — 2 год., історія організації — 1 год., сучасні системи організації — 1 год., система організації УПА — 2 год., персональна організація — 1 год., адміністрація резерв — 1 год., вишкіл — 1 год., мобілізація — 1 год., постачання — 1 год., організація родів зброї і служб — 1 год. Ці виклади трактувались, як до деякої міри доповнення до 1).

Не тільки старшинські школи, але й взагалі УПА користала в цілій ширині з високого знання й воєнного досвіду старшин Червоної Армії. Ці старшини творили високий процент в УПА, і треба сказати, що вони себе всебічно оправдали, як знамениті інструктори, бойовики та друзі молодшого командного складу й бійців. Такі постаті, як майори: Дмитро Карпенко-Яструб, що як перший старшина УПА був відзначений Золотим Хрестом Бойової Заслуги I кляси, або майори Лісовий і Степовий записані золотими літерами в історію УПА. Вони нівечать ущент усякі

«анти-східняцькі» теорії різних партійних обер-патріотів і підкреслюють факт, що т. зв. «східняцька» проблема в УПА не існувала! УПА — це єдина всенаціональна збройна сила, в якій не було й нема поділу на «східняків» і «західняків», на «католиків» і «православних», на «козаків» і «хахлів», на «панів» і «хлопів». Там є тільки українці, що стоять віч-на-віч своїх найлютіших ворогів.

Про «непевність» елементу зі сходу, що про нього так багато любить розправляти партійний хам, хай говорить наступний звіт про знайомих мені «східняків», старшин УПА:

«Дня 11. VIII. 1945 р. в селі К. група большевиків в силі 80 бійців заатакувала несподівано 3-ох членів ОУН і 2-ох бойовиків, а саме: Олега (окружний пропаґандист), Василя (надрайонний організаційний) і Сербієнка (районний). Під час перестрілки Олег згинув, а Василя і Сербієнка НКВД-исти зловили живими. Зловлених того самого дня перевели до села Др. 12. VIII. 1945 їх мучили. Коли слідчий, старший лейтенант НКВД, побачив, що арештовані держаться стійко, наказав привести 3-ох старших громадян зі села Др. і в їх присутності посіпаки НКВД відтяли обом полоненим полові органи. Після того Василя і Сербієнка викинули на гній, де вони серед жахливих мук померли. 12. VIII. ввечері трупи замордованих відтранспортовано під конвойом до С. Примітка: Василь і Сербієнко Наддніпрянці». — Стільки звіт. Можу додати: комсомолці, лейтенанти Червоної Армії та колишні червоні партизани, що в 1944 р. перейшли до УПА.

Дуже інтересно був зорганізований набір юнаків до старшинських і підстаршинських шкіл. Головний штаб УПА призначив окремим военним округам число юнаків, яких вони мали підібрати в терені й вислати до школи. Те число залежало перш-за- все від потреб даної округи. Головний штаб брав на увагу статичне запотребовання вже існуючих частин і динамічне запотребовання частин, що мали незабаром в округах постати. А втім, число те було 2—3 рази більше, як було місць у школі. Головний штаб брав на увагу висліди селекційного підбору юнаків, що його проводжено двічі: в окрузі й школі.

Коли кандидати до школи були вже підібрані, при чому підбирали їх а) військові частини, б) підпільна сітка, то головний штаб призначав у кожній военній окрузі військово-лікарську комісію, яка переглядала підібраних юнаків і відсилала їх до школи, де перегляд відбувався знову, уже перед шкільною комісією. До школи приймали тільки тих юнаків, які обі комісії перейшли позитивно.

Початковий 6-тижневий рекрутський вишкіл переходили обидві групи разом. По 6 тижнях відбувався перший іспит, і на підставі вислідів цього іспиту та на підставі студій і освіти точно приділювано юнаків до старшинської або підстаршинської школи. А втім, про приділ до старшинської школи рішала не

так освіта, як особисті прикмети кандидата. У старшинських сотнях я стрічав юнаків-селян з освітою 7 кляс народньої школи, а в підстаршинських школах юнаків з освітою середньої школи, до того ще по рекрутському вишколі в дивізії «Галичина».

По закінченні школи відбувався за осягненими льокаціями розподіл до частин та Воєнних Округ. Засадничо юнаки не верталися до своїх Воєнних Округ, звідки вони приходили. Ідея цього розподілу була така, що округи мали дістати, так сказати б, старшин однакової вартості. Отже кожна Воєнна Округа мала дістати: одного старшину льокації 1—10, одного 11—20, одного 21—30 і т. д. Значить: кожна округа діставала екіпу старшин однакової вартости, якщо йде про осягнені льокації.

На військові традиції зверталось у школах особливу увагу.

У цьому відношенні в УПА зразу панували дещо «пластові» порядки. Члени ОУН, що урухомлювали перші відділи, були здебільша колись пластунами і називали свої частини переважно назвами різних птахів чи інших тварин, як цього і навчились у Пласті. Звідси появились в УПА: орли, леви, «сіроманці» та інші «кажани». Полковник Ступницький почав свідомо впроваджувати історичні або територіяльні назви, і в цей спосіб постали: «дружинники», «чорноморці», «полтавці» тощо. Плянову розбудову частин з територіяльними назвами заповів полк. Ступницький у розмові під час моєї візити у штабі.

Нащадок українських князів, спольщений волинський пан, князь Чарторисьний не мав щастя оглядати бравих юнаків старшинської школи, що деякий час приміщувалась у маєтку його «ясновельможності». Аж до далекої Еспанії втік князь. Зате його предки, порозвішувані на стінах палацу, зачудувано-сконфужено розглядали нащадків українських дружинників.

Для охорони району, в якому містилася школа, призначена була ціла група УПА з декількома українськими і національними чужинецькими куренями. Ця група брала на себе удари ворогів, щоб тільки юнацтво без перешкод могло вишколюватись. Однак у двох оборонних акціях і сама школа мусіла брати участь.

В другому турнусі старшинської школи УПА-Північ вишколювалась поважна група чужинців. Юнаками старшинської школи УПА були білорусини, грузини, азербейджанці, вірмени, туркмени, узбеки, козаки і кавказці. Пояснення для цих слухачів подавались у російській мові. Слухачі, що репрезентували майже без винятку інтеліґенцію своїх народів, були запряжені до пропаґандивної роботи. Це з-під їх пера вийшли всі публікації української пропаґанди в мовах поневолених большевизмом націй східньої Европи і Азії.

Під час мого перебування в штабі УПА-Північ члени його, а саме: Мр. Ростислав Волошин-Павленко і письменник Йосип Позичанюк-Шугай працювали коло підготовки І. конференції

поневолених народів, що відбулась 21 і 22 листопада 1943 р. Крім того, ці два майбутні члени Української Головної Визвольної Ради мали вже цілком ясну концепцію створення політичного проводу для УПА, що мав би складатись з представників різних політичних груп, які стояли на позиціях збройної боротьби проти окупантів української землі. Вони вже тоді підготовляли скликання тієї Ради, що одначе, з причини різних перешкод, здійснено щойно в червні 1944 р. Але вже тоді їхніми заходами створено Ініціятивний Комітет, що мав на меті вести переговори з різними політичними діячами для скликання майбутньої УГВР.

Б. СИНАША

Мольфар

Пам'яті повстанця Степана з Березова, що згинув в бою з німцями взимі 1944 р. в Калущині.

Ой, випала же пороша, випала! Замело, приструсило всі сліди. І не впізнаєш, кудою йшла людина, а кудою вовк. Сніг, як скло. Блистить, іскриться, аж до берегів лісу. А він стоїть непорушний, мовчазний — чорна фортеця. І від неї віє гроза, і до неї не підходить ніхто.

— В такий день я перший раз ходив з дедьом шукати сліду — на заяців. Мой, тож то було! Здавалоси, що на світі нема ні живої душі — тільки я і дедьо. Біло — біленько — і тихо, чути, як з ялиць обвалюється сніг. Дедьо каже: «Маєш тут леґіню, рушницю, а як побачиш заяця — просто йому у хвіст». І дає мені в руки, а сам стоїть. Ще я добре не обернув її в руках, аж щось біжить. Дивлюся — цес заяць. А я тільки — бах!

— І заяць перекинувся, що?

— Ні, побіг далі.

— І ти такий мольфар?

Розкотився сміх. Степан сміється також.

— Цес був мій перший постріл у лісі. Мені тоді було одинадцять. Пять років тому. Потім я вже ходив сам. Спочатку на заяців, а потім... Як си пригадаю, то аж мене щось за серце микає. Часом гадаюси, — деж то мій дедьо тепер?.. Чи не відтрембітали мому дедьови з високої полонини?..

Дивився у ватру. А вона то спалахувала, то потахала. Тріскотіло мокре ріще. Крісь кущі, поміж дерева видно, аж по обрій, іскриться сніг. Замело, притрусило всі сліди. Навколо лісу, навколо чорної фортеці. А в мурах її: Степан, товарищі його і командир. Повстанці.

Ой, випала ж пороша, випала! Хто ж покладе перший слід і куди? І чи з лісу він ітиме, чи до лісу?

* * *

Бунчужний читає наказ командира:

— «О четвертій годині пополудні відділ виходить на акцію. В таборі, для його охорони, залишається чота...»

Відділ стоїть непорушно. Слухає.
— Все!
Широко спалахнула ватра. Поруч Степана хтось питає:
— І куди ж це підемо?
Подивився.
— Куди? Туди, де ворог!
— Та хіба! Але куди?...
Степан зняв з плеча фінку і над головою закреслив колесо.
— Туди!
— Та не ворожи!
Засміявся.
— На смерть ворогам!
— А ти смерти не боїшся?
— Я?.. Мой, хло'!...
Найближчий ляснув його по плечу.
— Тебе таки справді не чіпаються кулі. Мабуть маєш зачаровану сорочку. Інший на твому місці був би вже, як решето. Хіба ні, хлопці?
А хлопці ніби серйозно:
— А хіба, що так! Що правда, то правда! Позич комусь із нас свою сорочку, хоч сьогодні. Бігме, так по-товариськи.
Степан також ніби серйозно:
— А як же ж мені без сорочки?.. Залишуся тут, чи як?
— Та залишися!
— А як же ж ви без мене дасте собі раду?
— Агі на тебе!
І раптом:
— Ану, хлопці, роздягаймо!
Закурився сніг. Майнули в повітрі шинелі, заскрипіли ремені, забрязкотіло залізо. Степан зник у куряві — а за хвилину вистрибнув і, підбігши кілька кроків, зупинився.
— Гей леґіні! А за чим там шукаєте?
Хлопці спам'яталися.
— І чи ж не мольфар?
— Таки мольфар — і з роду такого!

* * *

На поля і на дороги падає присмерк. Падає він м'яко, віє він тихо, і густішає він, і чорнішає він, щоб прикрити хлопців, щоб захоронити повстанців, що виступають з лісу, з лісу-фортеці на ворога лютого, на зайду проклятого.
Ритмічно колишеться кіннота.
Рипить сніг під ногами піхотинців.
Зупинилися.
Деталі наказу: «Наступ на містечко Н. Зі сходу, заходу, півночі і півдня. Наступають чотири підвідділи. Знищити сильну ворожу заставу і експедиційний відділ, що прибув пацифікува-

ти село М. Головний пункт ворога — будинки поліції. Початок акції — година...»

Знову колишеться ритмічно кіннота.

Знову рипить сніг під ногами піхотинців.

Три групи відійшли, розплилися в темінi.

Кінь Степана нетерпиливо гребе копитом сніг. Командир хвилину дивиться в темінь — і ляскає свого коня по шиї.

— Поїхали!

І півголосом:

— Степане, хлопче...

Заскрипіло сідло. Зрівнялися.

— А ти, Степане, не ґорячися. Перебємо і так

Усміхнувся.

Степан, наче винувато:

— Не буду.

А потім:

— А що ж мені куля?...

Командир моргнув:

— Хіба ж ти — мольфар?

— А може...

— А яка ж в тебе сорочка?

— Як у всіх.

— А де ж твоя сила?

— Ось тут!

Ударив долонею в ліву грудь і засміявся голосно, аж кінь здригнувся.

В'їжджали щораз глибше в темінь, під'їздили щораз ближче до містечка. Гей, буде же бій, буде же кривавий, і ласки не буде й пощади не буде! Ідуть, наступають хлопці, хлопці-повстанці, бо волю вони над усе полюбили!

* * *

Розірвалась темінь, сколихнулась тиша. Зі сходу і заходу, з півночі і з півдня. Бризнула червінь на дахи, бризнула на мури, залила вулиці.

— Бий, хлопці, бий!

Ой, як ляснули крісові постріли, як ударили автомати, як бризнули ґранати! Аж скорчились чотири кінці міста, аж збіглись на базар.

— Бий, хлопці, бий!

Щораз ближче, від дому до дому, з вулиці на вулицю. А на снігу, на холодній червіні — постаті. Відступають і падають, падають і непідводяться.

— Бий, хлопці, бий!

Зійшлися навколо будинків поліції. Оточили їх — і не підступають.

Важко.

Брама — вогнем дише. І як же ж пройти, як же ж прорва-

тись туди? Бо вже й кровця повстанська по снігу тече, бо вже й тіло повстанське гнеться, знемагає.

А під командиром коня вбито. Гей, повстанці, командиру коня вбито!

Важко.

Підсунулись ще крок, підсунулись ще два.

Командир дивиться вправо, дивиться вліво. Думає: «Невже не знищимо гнізда? Невже зупинимося на половині дороги?»

Підводиться, на скрані кров. Під ним земля хитається.

Раптом чує:

— Командире, командире!

Як вихром зірвана хмара, майнув коло нього на коні Степан — у браму.

Замахнувся: виріс стовп вогню.

Нахилився з коня: бризнув з автомата.

Рванули повстанці вперед, рванули, аж земля застогнала. А командир бачить: падає Степан з коня, падає на плече, на червоний сніг.

Гей, мольфаре, мольфаре, що за куля зборола тебе?

Ой, не одна то куля, а сім вражих серце пробили, сім автоматних повстанця скосило!

— Командире, командире...

— Бий, хлопці, бий!

І нема сили, щоб спинила їх, і нема сили, щоб зборола їх!

— Майн Ґот, майн Ґот!...

— Камерад, камерад!...

— Гільфе, гільфе.

Ой, не кричи, ой не взивай, бо ніхто не поможе тобі. Земля, що ти топчеш її — ненавидить тебе!

* * *

Несуть Степана, несуть мольфара і сім куль несуть у серці його. Гей, трембітайте трембіти, хай знає Верховина, що повстанець Степан віддав життя своє за друзів своїх, за землю свою! А сила його велика була, сила в серці його — любов.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Ой, випала ж пороша, випала! Замело, притрусило всі сліди. Навколо лісу, навколо чорної фортеці. А в мурах її: Степан, товариші його і командир. І від неї віє гроза, і до неї не підходить ніхто.

З ДОКУМЕНТІВ БОРОТЬБИ

ПОВСТАНСЬКЕ РІЗДВО 1946 РОКУ

Не таке було у нас Різдво Христове цього року, як колись, з кутею, колядками і дідухом, — а нове правдиво повстанське.

Довкруги горіло і клекотіло. Це грабили, палили і мордували криваві банди польського червоного війська з Бірчі.

А ми, повстанці, вибрались погуляти на ворогові. Засвітимо йому, раділи хлопці, в самому серці — ялинку, засвітимо під саме небо, сипнемо олов'яної куті і покараємо за кривди народу!

От і вибрались на вороже бандитське кубло Бірчу. Провадив нас наш незабутній Командир Славної Пам'яті, Полковник Коник.

Бірча чигала далеко на горбах, немов хижацьке гніздо-фортеця, мурована, обведена ланцюгами бункерів, наїжена гарматами, мінометами й кулеметами, в ній півтори тисячі польського війська, спецвійськ НКВД, міліції та всякого іншого сталінського охвістя, узброєного від стіп до голови.

Та не злякати їм нас! Наші предки, славні запорожці, жарили ворога в самому серці, скородили московські і шляхецькі ребра, або «у скутарі на пожарі» люльки закурювали собі.

А ми, новітнім поганцям, правнукам шляхецьких і московських виродків, закуримо вогнем і димом під самим носом, у їх фортеці!

Першим проломав фортифікації і увірвався в місто Бірчу з малою групою вірлів — командир Коник. За ним, в наступ на лінії ворожих бункерів, рушило його військо, його стрілецтво, славне нове повстанське козацтво січове.

За хвилину вже горіла Бірча. Це українські повстанці у Святий Вечір Різдва, засвітили ворогові свою ялинку. Засвітили ясно до самих зірок, заграли рвучко кулемети повстанських колядок і сипали оловяної куті!

Добре їм так! Хай знають, що ми не дамо безборонно знущатися над нашим народом! Хай знають вороги, що в нас козацька слава і козацька кров! Хай знають, що ми нікому не ко-

римось, нічого не застрашимось, радше згинемо, але не підемо в ярмо!

Завзятий бій палав далеко поза світанок, довго — ген до білого дня.

За кривди, муки і кров народу ворог мусів платити своїм життям і своєю кров'ю!

Впало у цьому бою також немало і наших найкращих друзів, Героїв-Борців. У завзятих вуличних боях поляг геройською смертю на полі слави наш Незабутній Командир, Славної Пам'яті — Полковник Коник.

З Його Ім'ям на устах і з Його незабутньою пам'яттю в серці підемо в дальші труди і бої, вірно і незломно до нашої великої мети, до Волі, Незалежности і Державности!

ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ ЗА ЛІНІЄЮ КЕРЗОНА

за місяць березень — квітень 1946

Виселення. — В м. березні і квітні ворог продовжував виселювання полудневo-східніх теренів Лемківщини, головно Сяніччини, але внаслідок наших протидій та спротиву населення значно темпо цієї акції послабло. Головний тягар виселенчої акції перенісся в тому часі на терен Ярославського і Томашівського повітів. Ярославщина, на схід від Сяну, творила ще майже не нарушений виселенням український комплекс. Тепер ворог ударив по ньому з цілою силою. Виселенчу акцію переводило польське червоне військо, декуди також відділи большевиків. Терен довгий і вузький, втиснений між большевицьку границю і Сян, до того, що найгірше, безлісний, не давав догідних можливостей розвинути більші операції наших відділів, ані можливостей населенню до втечі. Це вплинуло на те, що ворог мав тут більший успіх з переведенням виселення, чим в інших теренах. Поважною причиною цього була також менша національна свідомість деяких зматеріялізованих надсянських сіл. Коли в інших теренах населення ставило рішучий спротив і не дивилося на втрату нераз усього майна і забудовань, щоб тільки залишитись при житті і не дати себе вивезти, тоді тут скоріше піддалося теророві, побоюючись за своє майбутнє, мовляв «що будемо робити, коли нас пограбують до останньої нитки і спалять». Частину населення викинуло військо безпосереднім насильством і терором, частина виїхала на станції гнана страхом одержавши від війська наказ виїжджти, — і не пробувала ставити спротиву, а частина таки противилась, втікала і задержалась ще й досі мимо всього натиску і переслідувань. Подібне явище повторилось у тому часі також в томашівщині, (північ-

ній Равщині). Тут польське військо також провадило в березні акцію масового виселювання українського населення, відомими вже терористичними методами й вона мала подібний вислід. Населенню й тут було важко ставити більший спротив виселенчій акції, з уваги на те, що це дуже вузький прикордонний пас, також безлісний. Третім осередком виселення в тому часі була полуднева Холмщина (Грубешівщина). Тут залишилось було ще декілька найбільш витривалих сіл, яким не помагав жаден терор і вони ніяк не хотіли виїжджати. Крім того до багатьох місцевостей вже виселених вернулось через Буг, «нелегально» по кільканадцять, а часом і по кількадесять родин з червоного раю. Деякі верталися навіть з далеких східніх областей. Тепер накинулись на них вдруге й арештували й вивозили.

Облави і терористичні акції. — Крім загального терору, зв'язаного з примусовою, насильницькою виселенчою акцією, ворог провадив протягом останніх двох місяців ще окремі облави і терористичні акції. Дві дивізії польської армії перейшли в м. березні облавою поля й ліси Бірчанщини й Перемищини, однак не мали жадного успіху. В терені Ярославщини й Любачівщини облави переводили польські червоні війська і пограничні війська НКВД з поза границі та окремі частини большевицьких військ, стаціоновані в Польщі «для боротьби з бандитизмом». Але й тут не мав ворог жадних успіхів. Спалили кілька прилісних сіл і кілька лісових таборів самооборонних відділів і кочуючих селян. Тільки в одному випадку вдалося їм окружити самооборонний відділ (Коровиця) з якого впало в бою геройською смертю 10 стрільців, інші пробились, ніхто не здався живий ні ранений. До розвідочної акції вживали постійно літаків і скидали бомби, там де завважили дим чи підозрілий рух. В терені Томашівщини (Мриглоди) прийшло до бою малої частини Самооборонного Кущевого Відділу з величезними переважаючими силами ворожих військ, в якому згинуло геройською смертю 8 стрільців. Найбільше виселення, облав і терористичних акцій було останньо в терені Грубешівщини, Белзчини і сусідніх з ними теренів. Тут оперували польські червоні війська, штурмівки польського «безпеченьства» і найбільше та найсильніше спец-війська НКВД. Вони перетрушували ці терени дуже міцно майже цілу зиму та весну. Користаючи з цього, що тут також безлісні терени або тільки з дуже маленькими клаптиками лісів вони «гуляли» в тому терені найбільше. Майже в кожному селі, де тільки зявились вбивали по кілька або кільканадцять осіб і вдруге стільки або ще більше арештували. При кінці лютого прийшло до великого бою між одною групою повстанців і большевицькими військами біля села Ліски, в якому згинуло геройською смертю 36 стрільців. НКВД-истів впало щонайменше вдвоє стільки, а як подають обчислення деяких селян — до 150.

Наші збройні акції. — Большевицькі і польсько-больше-

вицькі урядові чинники надіялись, що осінне масове виселення, кинення численних дивізій війська, а передусім зима, мороз, сніг, сліди — допоможуть їм зломити до весни силу наших повстанських військ, нашої збройної визвольної боротьби на цьому відтинку. Ціла польська преса писала про те на всі лади. Та щераз перечислились. Наші повстанські війська, самооборонні відділи і спец-бойові відділи провадили збройну боротьбу безперервно цілу зиму і провадять її з не меншою силою і тепер. В зимових місяцях було найбільше боїв на Лемківщині у зв'язку з виселенчою акцією, веденою в тамтих теренах і намаганням польсько-большевицьких чинників розбити наші збройні сили в Карпатах при помочі кількох дивізій війська, що їм не вдалось. З весною точка тяжости перенеслась в терени між Сяном і Бугом. В місяці березні й квітні наші збройні сили перевели на цих теренах з великим успіхом понад 10 більших боєвих операцій. Відділи УПА і СКВ виконали, між іншим, наступальну операцію на повітове містечко Любачів і здобули в ньому шпиталь. На ярославській шосі здобули в бою два авта і важні документи. В бою впало 17 большевицьких і польсько-большевицьких вояків і старшин, між іншими старшини з військового міністерства з Варшави. В полудневій Ярославщині розгромили спеціяльну терористичну групу погран-війська НКВД, вбиваючи 18 вояків і підстаршин. Біля села Фельбах звели довгий переможний бій з польськими червоними військами, завдаючи їм поважних втрат. Здобули в бою містечко Любича, розгромили в бою сильну військову залогу, здобули й зліквідували виселенчу комісію та штаб операційної виселенчої військової групи. На місці бою знайдено спаленими тільки 15 машин до писання. В місці Угнові здобули на другий день Великодня залізничу станцію, розгромили ворожу залогу, спалили 40 вагонів. В Надбужанських теренах перевели малою групою блискучу партизанську операцію, в якій здобули один важкий кулемет, три кулемети «Дехтярі», амуніцію, 19 полонених польських вояків і підстаршин та одного большевицького старшину. Крім вичисленних бойових акцій наші збройні частини перевели ще протягом останніх двох місяців багато успішних засідок, наскоків та сутичок на просторі цілої «Закерзонської України» — від Лемківщини по Буг. Повний образ цього дають звіти і вістки з поодиноких теренових відтинків та звіти даних частин, які переводили ці збройні акції. В цілості протягом двох останніх місяців здобуто і знищено кілька залізничних станцій, біля 150 вагонів, кількадесять мостів, кількадесять опірних пунктів ворога, розібрано багато залізничних кілометрів рейок, здобуто в кільканадцяти випадках зброю і муніцію, вбито в боях кілька сотень ворожих вояків, підстаршин і старшин, кількадесять взято в полон і по відповідному приготуванні звільнено.

Польське середовище. Серед польської суспільности поглиблюється фермент, загострюється боротьба. Чим ближчою і ак-

туальнішою стає проблема виборів — тим більше розвіваються надії виграти їх тим полякам, які ще недавно обдурювали себе такими надіями. Польські большевицькі урядові чинники виразно заповідали, що не приступлять до виборів, доки всіми засобами не зліквідують опозиції. І беруться до цього справді твердо. Військо дістає накази частіше робити облави на польські терени опановані опозицією. Такі облави роблять безоглядно. Тому однак, що військові не довіряють, мимо того, що ними командують большевицькі старшини, на облави кидають ще спеціяльні частини НКВД. Факти стають щораз більш отвертим і частим явищем. На облавах ловлять і стріляють поляків так само як до недавна стріляли тільки українців. Це застрашує частину польської суспільности. Але з другої сторони приспішує і остаточно оформлює процес кристалізації революційних елементів. Під впливом цих подій відбувається фермент, відділяються окремі елементи, які не дають себе відстрашити і безборонно нищити. Виростають групи, які ще донедавна хотіли робити політику дешевим крутійством і вичікуванням на «Лондон», а тепер голосно починають говорити і критикувати лондонську пиняву політику. З Лондону легко і вигідно наказувати, лявірувати і вичікувати, а тимчасом у краю треба йти до в'язниць і на Сибір, треба давати себе безборонно арештувати і винищувати, треба приглядатися безчинно, як большевики всіми силами нищать своїх противників і зміцнюють свої позиції. На цьому тлі починає нарешті наростати в польському незалежницькому краєвому таборі свідомість, що така «лондонська тактика» неправильна, що їм не треба на ніякі чуда вичікувати, але треба самим братись за зброю. В наростанні цих революційних настроїв велику ролю відіграє саме приклад революційної боротьби українського народу, яка має серед польської суспільности дуже великий розголос. Всі про нас і про наші дії говорять дуже широко й подивляють нашу силу та нашу революційну безоглядну поставу. Це має посередній і безпосередній глибокий вплив на формування польського незалежницького протибольшевицького табору. Кращі, розумніші, більш політично вироблені елементи цього табору починають щораз частіше шукати порозуміння з нами, хоч і дуже несміло, бо їм важко вирватись з під величезного давлення загальної протиукраїнської шовіністичної опінії. Однак в ході дальшого загострювання внутрішної польської боротьби і дальшого щораз більшого большевицького терору цей процес буде напевно постійно розростатись, як це зрештою було вже давно правильно передбачено нашою політичною лінією. На тому тлі політика і тактика спільного визвольного фронту всіх народів поневолених і загрожених большевицькою тиранією може мати і в Польщі великі позитивні можливості.

Треба тільки держатись невідхильно тієї лінії, не зважаючи на всі евентуальні труднощі. Кожний день потверджує сьогодні правильність цієї нашої політики, так щодо постанови безоглядної збройної боротьби проти большевицької окупації, як єдиної слушної і можливої дороги, як та нашої політики спільного визвольного протибольшевицького фронту народів.

24. 4. 1946. Слава Україні!

ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД

українських земель за лінією Керзона за м. травень 1946

Ворожі терористичні акції і облави. В другій половині квітня та в травні відбулись на всьому терені українських земель за лінією Керзона великі облави й масові терористичні акції польського червоного війська й большевицьких спеціяльних оперативних груп НКВД. Ці ворожі акції набрали тим разом найбільшого розмаху й мали найбільше насилення з усіх дотеперішніх акцій від часу переходу фронту. Варшавські сталінські вислужники, Осубка й інші, офіційно заповіли скоре знищення «бандеровскіх банд» і кинули для цієї акції велику кількість військ. Тим разом вони відразу ішли в широкі комплекси лісів і сіл, безперервно бльокували їх по кілька тижнів і основно перешукували. Численні большевицькі оперативні групи військ НКВД і Войска Польського (ВП) товклись днями й ночами по лісах і селах, ловили, били і стріляли людей, переслухували, шукали. Червоні щурі й гади лазили від діри до діри, від куща до куща, всюди довбаючи дротами, нишпорячи, шукаючи. Випалили основно майже всі прилісні українські села. Декуди палили цілі села також у безлісних теренах (напр., с. Переводів і інші в Белзчині). Лінію Керзона побачить тепер і сліпий здалека, вдень чи вночі. Вночі вона тягнеться по небі широкою луною пожеж. А вдень — це широкий пас-цвинтарище... Довкруги лиш самі пустарі і згарища... В селах стирчать обгорілі, недопалені комини, а в лісах обгорілі стовбурі дерев. Однак мимо цього, мимо скаженої люті польсько-большевицьких червоних звірів-людоїдів, мимо їхнього великого накладу сил, не вдалось їм і тим разом нанести військам УПА, Самооборонним Відділам чи Організації майже жадних поважніших ударів. Основна маса військ УПА й Організація виминули незвичайно зручно удар головних ворожих сил та опісля завдали йому, у власних оперативних діях, дошкульних втрат.

Виселення. Одночасно з акцією масових облав продовжував ворог у м. квітні дальше виселення українців. Виселення в порівнанні з усіми дотеперішніми виселенчими акціями, було також

найбільш масове. Польське червоне військо обняло тією акцією в мм. квітні і травні відразу цілість українських земель від Бугу до Лемківщини. Великий український клин між рікою Бугом і Солокією (Белз, Кристинопіль, Угринів), який досі ще майже був нерушений, пішов тепер на перший вогонь. Загально спротив українського населення був і тут досить великий, мимо того, що це терени безлісні. Відділи УПА виступали також до чинної оборони, атакували ворожі терористичні виселенчі групи і переривали часто комунікаційні шляхи ворога та своїми акціями і пропаґандою підносили населення на дусі. Є багато таких, які дальше опираються виселенню всіми силами, до останніх меж можливостей, навіть тоді, коли тратять ціле своє майно, коли горять їхні хати, а багатьох членів рідні зустрічає арештування, побої і розстріл. Лови і полювання на людей, гонення і викидування, грабування, биття, катування, розстрілювання, бомбардування з літаків, останніх решток українського населення, що й досі ховається, відбувається дальше. Українці, як народ і як люди, є виняті з-під усякого, хоч би й найпримітивнішого права і є обєктом, і жертвою найбільшого варварського, жорстокого і дикого винищувального терору. Одинокою охороною і рятунком українця являється власна зброя. Ті, які це розуміють і так поступили, вибрали, під кожним оглядом найкращу дорогу.

Наші збройні акції. Відділи УПА, збройні кущеві відділи та боєві частини СБ переводили ряд успішних боєвих операцій, завдаючи ворогові дошкульних ударів. Крім боєвих акцій, згаданих у попередньому, загальному огляді, відділи УПА і боєві частини СБ звели з польськими червоними військами цілий ряд великих боїв на Лемківщині, під кінець березня і на початку квітня. Найбільші бої відбулися в місцевостях: Яселко, Команча, Лупків, Височани, Щавне, Мокре, Середнє Велике, Лукове. У тих боях наші славні повстанські війська здобули дуже великі успіхи, розбили великі скупчення ворожих погромницьких військ. взяли багато полонених (тільки в одному бою в Ясеню 79 полонених), здобули десятки тисяч муніції та різну зброю і військове майно, завдали ворогові болючих, високих кривавих втрат і змусили навіть до втечі на територію Словаччини. В Ярославщині, за Сяном, спалили велике село Сосницю (понад 450 чисел) і частину Святого, з яких ворог викинув українців і поселив польських репатріянтів, які нападали на українців. В Любачівщині, під містечком Плазовом, висаджено двома мінами в повітря цілий оперативний відділ НКВД. Згинуло багато енкаведистів, між ними один капітан. Біля села Пискорі, основно розгромлено 21 квітня більшу групу НКВД. Дня 12. 5. 46, в Томашівщині біля Угнова висаджено цілий поїзд сталінських погромщиків. Знищено біля 50 ворожих бійців і 50 вагонів з гарматами й кулеметами, які були на них приміщені; при відступі розбито ворожу заставу.

24. квітня знищено в Грубешівщині 17 авт, якими їхало польське червоне погромницьке військо, і одно авто НКВД. Наше звідомлення подає: 43 вбиті польські вояки, 5 НКВД-истів та кілька інших осіб. Польська урядова преса подала, що НСЗ вбили 24 польських вояків. В іншому місці Грубешівщини зловлено большевика, майора ґвардії, команданта польського ВОП-у (Войско Охрони Погранічней). Дня 5. 5. ц. р. виконано наступ на польсько-большевицьке військо в с. Хороброві (250 вояків). Вбито 15, полонено 2, здобуто 3 тисячі штук муніції, зброю і різне військове майно. Дня 13. 5. ц. р. відбувся бій відділу УПА в долобичівському лісі (Грубешівщина) з сотнею оперативного відділу НКВД і частиною кіннотчиків Ворогові завдано поважних втрат, відкинено його наступ, частинно окружено, взято одного в полон, біля 30 вбито в бою. Крім цього виконано цілий ряд менших боєвих акцій у різних теренах, часто з дуже гарним успіхом. (Звідомлення в теренових вістках і теренових звітах).

Рейд на Словаччину. Крім безпосередніх боевих операцій, ведених проти окупанта, його шляхів комунікації та опірних пунктів, виконано ще рейд кількох відділів у Словаччину. Згідно з дотеперішніми повідомленнями він проходить з повним успіхом і має дуже великий позитивний відгук. Уся чеська і польська урядова преса та радіо передавали офіційний **неправдивий** комунікат проте, що наші відділи, при спробі передістатись на Словаччину, були розбиті і туди продістались тільки нечисленні групи-недобитки, які будуть скоро зліквідовані.

Польське середовище. Польські газети у своїх вістках про нашу боротьбу подають, на большевицький лад, несотворені і нечувані вигадки та затрачують у брехні всяку міру. Прикладом цього може бути вістка про спалення нашими відділами виселеного українського села Сосниці. В польських газетах появилося звідмолення, що бандерівці спалили частину села, замордували кількадесять польських селян і зрабували понад 100 коней, а тоді польське військо виступило в «обороні» цього польського села, відбило напад бандерівців, наклало цілу купу вбитих і ще взяло 107 бандерівців в полон. Тимчасом наші відділи не вбили жадного поляка, тільки спалили будинки, бо це власність українських селян, яких звідси насильно викинено. Польським переселенцям, які вже були заняли це українське село, наші повстанці допомагали винести з хат їхнє майно. Польське військо нічогісінько не боронило, бо це величезне село спалено повністю. З цілої гори повстанських трупів, яку наробила большевицька пропаґанда і її тупоумні польські поплечники, зробилося велике нічого, бо не згинув ані не був ранений ні один стрілець. Таке саме сталося і з тими 107 полоненими бандерівцями, бо всі стрільці вернулися живі і здорові до своїх постоїв і здорово

сміються з тих страшних пригод, що про них писали червоні дураки в газетах. Таким дурманом-брехнею большевицькі комісарчуки дорешти дурманять польський народ. Подібних неправдивих вісток в польських газетах про нас повно. Напр. пишуть і таке, що ніби наші повстанці стріляють поляків прямо таки в тил чашки, точнісінько таксамо як і в Катиню... Газети польської опозиції (ПСЛь — Міколайчика) також не минають жадної нагоди, щоб щось не встругнути проти нас, але в них завжди заправлено ще ендецьким сосом про «резунуф» і «молойцуф». Польський червоний прем'ер Осубка ще раз заповідав на сесії Крайової Ради Народової скору ліквідацію українських «фашистівських банд». Міністер «Безпеченьства» Радзєвіч кидав громи на польське підпілля за співпрацю з бандерівцями, але, перехвалюючись величезними успіхами в ліквідації польських підпільних організацій не міг похвалитися жадними успіхами в ліквідації нашої організації.

Большевицький натиск на ліквідацію польського підпілля й на здушення всякої опозиції зростає щораз більше. Боротьба в Польщі набирає гострих форм. Множаться активні виступи проти теперішнього сталінського уряду. Третього травня, в день польського народнього св'ята, відбулися в численних містах протиурядові маніфестації молоді, декуди навіть криваві. В місті Томашові, Замостю та інших, польські підпільні організації розбили тюрми і звільнили в'язнів. Завважується тенденцію до поновного творення збройних партизанських відділів, зліквідованих більшістю літом і осінню минулого року. Протиурядові настрої в Польщі дуже сильні, ґрунт для підпілля дуже добрий, але його організація, в порівнянні з нашою, дуже слаба, недосвідчена і хаотична, необ'єднана, без ясного політичного обличчя, без вмілости належно протиставлятися такому ворогові, як большевицький стораменний і стологовий поліп, сильний своєю диявольською хитрістю, облудою і безоглядністю. Тому в них, мимо кращих як у нас умовин боротьби, стільки провалів і невдач.

26. 5. 1946. **Слава Україні!**

ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД

українських земель за лінією Керзона за місяць червень 1946

Виселення. В місяцях травні й червні примусова виселенча акція була найсильніша й передусім найширша своїм територіяльним засягом. Ворог обіймив своїми військами відразу цілу Лемківщину, Томашівщину, Грубешівщину, а на півночі Володимирщину. Населення всюди втікало, ховалося, боронилося як могло. При помочі війська ворог застосовував, як і досі, терор,

грабунок, насильство. Багато сіл, частинно, або цілковито, ворог спалив, напр., ціле велике й багате село Переводів у Грубешівщині, багато людей арештовано, цілковито пограбовано і помордовано. Деякі села й цілі околиці держалися дуже твердо, прямо по геройськи. Деякі, мимо найбільших жертв видержали та залишились до сьогодні, в меншому чи більшому числі своїх мешканців. Більшість, однак, таки вигнали, одних по коротшому, інших по довшому й важкому часі терору. Усі подрібні факти з цих подій знаходяться в долучених теренових звітах та вістках.

З кінцем червня проголошено офіційно, що акція виселювання українців дефінітивно закінчена. Сьогодні ще нема в наших теренових звітах точного образу і дійсного стану в тому, кількасот кілометрів довгому терені. Фактом однак є, 1) що майже всюди осталася таки певна кількість українського населення, часом навіть досить поважна, 2) що ворожі спроби заселювання полишених вигнанцями господарств, польськими пробольшевицькими елементами зовсім заломилися. У висліді цього ситуація на тих землях досі засадничо не змінилася, бо всюди є і діє дальше власна збройна сила УПА, яка й досі є децидуючим чинником усього життя цих земель. Ті околиці, де виселення було майже повне, села опісля спалено і знищено зовсім нашими віддiлами, щоб ворог не міг користуватись майном і працею українського народу та не використав цього майна, забудовань і осель у дальшому свойому наступі на ці українські землі. Наслідком цього деякі райони, зокрема в багатій, урожайній, безлісній частині Грубешівщини-Сокальщини, будуть повним пустарем. Населення цих районів, не маючи лісу, ані довільного до «маневрування» запілля, окружене в куті двома большевицькими кордонами, та ще й багато і тому прив'язане більше до своїх корів і коней, виїхало майже в цілості, надіючись у цей спосіб зберегти бодай частину свойого майна й худоби, бо тут грабували щоденно усе майно і не було надії його вдержати. Крім безпосереднього фізичного терору, на заломлювання витревалости населення впливала у великій мірі ворожа пропаґанда, яка всюди голосила, що по скінченні виселення вимордують безоглядно всіх, кого тільки стрінуть на тих землях. Це говорили польсько-большевицькі вояки селянам і офіційно на мітінґах. Такі страхи впливали неменше від побоїв, мордів і грабунку майна, а часто ще більше. Декуди в цій пропаґанді, а навіть у чинній терористичній акції помагало військові дуже активно польське населення, головно в тій надії, щоб захопити по виселенцях майно в свої руки. Декуди польське населення, під впливом нашої пропаґанди, навіть багато помагало українському населенню переховуватись, очевидно з різними розрахунками, так політичними, як і матеріяльними...

Збройна Оборона. Збройні акції УПА та всіх інших збройних частин (боєві групи СБ, усі кадри організації і т. п.) продовжувалися і в тому часі часто з великим насиленням та успіхами. Хоч наші відділи і не могли часто виступати проти більших з'єднань ворожих військ, озброєних по зуби, які з танками, гарматами і літаками приїздили на акції виселення українців, все ж таки звели протягом цього місяця, на просторі українських земель за лінією Керзона, понад сто менших та кілька великих боїв, більшість яких була успішна.

До найбільших боїв належить акція на повітове місто Грубешів, переведена, властиво, при кінці минулого місяця (28 травня) разом з польськими відділами ВІН-у (організація «Вольносьць і Неподлеґлосьць»); під час акції розгромлено сильну залогу НКВД, яка містилася в місті, та УБП, почту і інші ворожі гнізда. Другим великим бойовим успіхом був бій підстаршинської школи УПА з підстаршинською школою ВП в Перемищині, який відбувся 26 червня. В цьому бою наша підстаршинська школа розгромила на голову конкурента, польсько-большевицьку школу, й то не з засідки, а в отвертому бою. Майже пів сотні ворожих вояків полягло на місці. Ранених, що попали в наш полон, звільнено. Здобуто великі трофеї. Щоб себе якось потішити і інших обдурити, після бою всі польські газети подали, що їх «войсько» розбило в тому дні відділ «Хроменкі»...

Вислід рейду у Словаччині. Переведені тепер підсумки рейду відділів УПА протягом квітня на територію Словаччини, виказали великі морально-політичні успіхи цієї акції, яка під кожним оглядом належить до найкращих. Відгуки цього рейду доходять до нас ще й сьогодні. Незалежно від того, що говорить більшість словацького і велика частина чеського, прихильного нам громадянства, також і большевицька преса в тих краях змушена день-у-день ще й сьогодні кричати про нас. Ці події мали і мають доволі живий відгук у закордонній пресі за рубежем «залізної куртини». Дуже характеристичне, що не тільки майже ціла словацька суспільність, але також словацьке військо ставилось до наших відділів дуже прихильно і так само прихильно ставиться до нашого населення. Словацькі вояки старалися навіть допомагати нашому лемківському населенню перед виселенням. В одному випадку прийняли навіть кілька сіл на свою територію. Але чеські сталінські запроданці видали опісля всіх селян в руки польських спільників та ще й ограбили з майна. Тим доказали, що навіть культурний народ, з демократичними, свободолюбними традиціями, зовсім дичіє в сталінській системі, подібно як і в гітлерівській. Червоний батюшка з Кремля мусів таки добре накивати своїм чеським хвостякам і післати до Чех неодин новий полк своїх спеців, коли вони взялися так завзято направляти перед Кремлем свій гріх за наш рейд. Чехи помагають польським червоним прихвостням перево-

дити облави і переселення такими самими терористичними методами. Сталінська культура та сталінські методи і звичаї всюди, значить, однакові. Даремно сподіватися, що в середовищі культурного народу большевизм мусить прибрати інші форми. Навпаки! Ми наочно переконались, що як і большевизм так і гітлеризм потраплять в дуже короткому часі завести серед найкультурнішого народу свої дикі порядки та зруйнувати всі засади людської культури, якими жило людство від кількох тисяч років. Бо коли вже і чехи, попавши під большевицькі впливи і большевицьку команду, потраплять так само тероризувати наших безборонних селян, потраплять стріляти до безборонної жінки, бити старика, запрошувати селян на свій бік для перевховання, а там ограбити з останнього нужденного майна, коли бідного нещасного лемка віддають з насміхами польському червоному посіпаці, щоб той далі бив і гнав його до свого московського наставника, на «вивіз», — то що вже тоді лишається з усіх дотеперішніх людських понять і засад, які відрізняли людину від звірини. Незалежно від тих «змін» на чесько-словацькому відтинку, лишається фактом, що таки велика більшість словаків і поважна частина чехів щиро симпатизує з нами та готова піти з нами проти большевиків.

Польське середовище. Серед поляків, у зв'язку з референдум 30 червня, велике напруження. У зв'язку з цим помітні також намагання ближче порозумітися з нами (польське підпілля). В тому напрямі пороблено навіть деякі конкретні кроки. З нашої сторони одержали навіть згоду на спільну акцію на Грубешів, щоб тим оце договорення приспішити й поставити на реальну площину. Але наразі немає більших виглядів, щоб з цього нашого «договорювання» вийшла скоро поважніша політична акція, тому, що серед поляків не видно жадних слідів зміни їхньої безглуздої, імперіялістичної плятформи. В усіх підпільних виданнях далі товчуть, мов воду в ступі, про «Львуф і Вільно», а проти теперішньої сталінської диктатури, чи її помела, видвигають як головний закид не те, що поневолюють Польщу, але те, що продали польський «Львуф і Вільно». Не зважаючи на те, з нашої сторони буде виявлена максимальна увага до цього питання та не будуть припинюватись наші намагання, щоб на польському відтинку послідовно реалізувати нашу політичну лінію спільного визвольного фронту поневолених народів, очевидно, не коштом ламання наших святих засад волі і незалежности кожного народу на його землі для забаганок польських імперіялістів, але шляхом збільшування нашої політичної активности для використання всіх можливостей, які має сучасна ситуація, щоб посилювати й творити серед польської суспільности наростання настроїв отверезіння з імперіялістичного дурману та вирощення здорового, поступового політичного табору.

2. липня 1946. **Слава Україні!**

ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД

українських земель за лінією Керзона за місяць липень 1946

Закінчення виселення. В половині м. червня, як проголошено офіційно польсько-совітським договором, закінчено (ніби остаточно), продовжуване багато разів виселювання українців. Фактично виселенча акція тягнулася майже до останніх днів червня. Одним з останніх етапів цієї акції було насильне вивезення епископа Коциловського та українського священства в Перемишлі. В часі останньої виселенчої акції епископ Коциловський був арештований потім, по довшому перебуванні в тюрмі перекинений на большевицьку сторону. Але початково большевики заграли ще одну комедію і звільнили епископа та дозволили вернути йому до Перемишля, сподіючись, що він під враженням терору і натиску, буде змушений виїхати «добровільно», що потрібне їм було для пропаганди. Однак ані епископ, ані ніхто зі священиків не виїжджав ні добровільно, ні під погрозами, й мимо всіх налягань всі вони держались непохитно на своїх становищах. В днях 26 і 27 червня розлючені польсько-большевицькі посіпаки кинулись на них і вивезли, (застосовуючи брутальні, варварські методи). Крім згаданих у попередньому звіті виселиних повітів належить ще подати південну частину повіту Володава, яку виселили тепер до 80, а навіть до 90%. Північну частину виселили в меншому процентовому відношенні. Повіту Біла Підляська покищо не виселювали. На Лемківщині деякі села виселили майже цілковито, але деякі околиці вдержались завзятим спротивом. Докладних даних про скількість у доволі високому проценті виселених українців і тих, що залишились в цьому звіті не подається з різних причин.

Облави й терористичні акції. Короткий час після закінчення виселенчої акції, прийшли на наші терени, декуди з початком липня, декуди в половині липня, нові досить численні військові частини ворога. В деяких околицях заховуються вони ніби спокійно, намагаючись перевести для себе косовицю й жнива. В більшості, однак, вони переводять майже пермаментну бльокаду і пермаментну облаву, стосуючи при цьому в ще більшій мірі чим досі, большевицьку тактику засідок, підступів і провокацій. Засідки роблять як день так ніч, не тільки на шляхах, але й на диких партизанських дорогах та лісах. Уживають підступів, кватирують непомітно в лісах, приходять і відходять тайком, приміщують своїх обсерваторів у подібних пунктах, передягаються в цивільний одяг, чіпляють тризуби, вбирають вишивки, говорять добре по українськи, вдають частини або розбитків УПА, провокують населення, вимагаючи харчів для повстанців, посилають партизанську польову пошту «на зв'язок», питають за санпунктами для ранених і т. д. З другої сторони, вдають акістів, які шукають контакту з УПА і т. п. В загально-

му ці підступи і провокації не дуже для них успішні, однак завжди трапиться, то тут то там, жертва, яка дасться набрати на диявольську штуку провокації. Заловлених живими, пробують, для заломання решти, змусити до того, щоб їх водили й деякий час були з ними, ніби як вільні, яким, мовляв, вони нічого не роблять. Хочуть слабшим елементам уможливити зраду, якої досі в наших рядах майже не зустрічалось. Є випадки, що намагаються навіть підіслати до наших відділів провокаторів, які мали б стріляти командирів і провідників. В цілості треба сказати, що повели на нас скажений наступ.

Жнива. Цьогорічні жнива творять для нас окрему проблему. По виселених українцях остало багато обсіяного поля з прекрасним цьогорічним урожаєм. З нашої сторони видано зарядження і робиться всі можливі заходи, щоб це добро — праця українського населення — не дісталося в руки ворогові. Заряджено частину злишнього зерна продати тим цивільним полякам зі сусідніх польських сіл, які ставляться до нас прихильно і співпрацюють, щоб здобути потрібні засоби для забезпечення наших відділів та організації на цілий наступний рік. Це виконується. Безперечно частину вдається ворогові мимо всього забрати. Оставші рештки українського населення будуть забезпечені в збіжжя дуже добре. Але зовсім бракує свиней, дуже мало, а то й зовсім нема корів, коней та господарського хатнього майна, яке в багатьох околицях основно порабоване.

Польське середовище. 30-го червня відбулося в Польщі т. зв. референдум. Це мала бути проба сил між урядовим сталінським табором та опозицією. На цілому просторі українсько-польської границі, де українці мали змогу слідити безпосередньо за перебігом цього голосування, воно дало опозиції більш-менш 80 до 90, а навіть і більше відсотків. Урядово проголошено якраз протилежний вислід. Отже, відбувся ще один «цуд над урноу», так добре знаний нам з минулого, тим разом однак ще більш яскравий. Поляки мають тепер, отже, «намацальний» доказ і науку, що годі їм рахувати на будь-яку зміну, проведену шляхом виборів. Це повинно теж причинитись немало до протверезіння польських патріотичних елементів. Саме голосування відбулося спокійно. Але по голосуванні почалась сильна нагінка. Майже всюди відбуваються сильні арештування. Декуди спеціяльні загони війська переводять свого роду «пацифікації», впадають нагло, арештують декого, решту бють, не перебираючи, викрикуючи при тому: — «Якєсь ґлосовал!», «Маш-нє!». В таких місцевостях поляки цілими гуртами втікають в ліси. Втікає навіть міліція. Заходять навіть і в українські села і ліси. На цьому тлі, в от-такій большевицькій школі, відбувається дальше зближення між українцями і поляками. Декуди пішло воно вже дуже далеко й витворюються виразні форми спільної боротьби. Однак

це ще далеко не загальне явище, бо воно не обіймає а) політичної «гори», б) не обіймає не то настроїв цілої Польщі, але навіть не обіймає більшости польсько-українського стичного терену.

Коли йде про польську «гору», то з цією справою протягом цілого року відбувається з їхньої сторони одне велике крутійство. Серіозною перешкодою в наладнанні відносин з польською «горою» являється безперечно також і те, що їхня «гора» цілий час раз-по-раз «сиплеться», і відбуваються арештування, але, все таки, рішаючим чинником лишається таки брак доброї волі до повного зговорення. За цей час, напр., щойно тепер появилась у польському підпільному органі «Вольносьць і Незавіслосьць» стаття («Скарґі народуф окупуваних пшез росіян»), в якій поляки відважились згадати про нашу боротьбу, ніби в позитивному дусі, хоч і це дуже, аж надто дуже скромно і крутійсько. В них бракує також ясної революційної постановки. Замість на власну боротьбу, цілий час кладуть усі надії в пересадній, разючій і прямо негідній формі, на «Лондон», очікуючи відтам спасіння. А, що воно не приходить, так вони розгублюються і самі не знають, що робити й куди йти. Досі не видно між ними ні сліду до об'єднання своїх підпільних збройних сил в одну, ясно окреслену, політичну визвольну організацію. Ще найбільш позитивно вибивається на тому тлі організація «ВІН» (Вольносьць і Незавіслосьць), але вона далеко не панує над цілістю польського підпілля, а тим більше польської опінії. З обсервації нам видається, що в більшості діють відірвані, незорієнтовані підпільні групи з ендецькою шовіністичною ідеологією, або організовані групи НСЗ. Політично, однак, найсильніше в польському підпіллі заповідається ВІН. Польська урядова преса клеймить назвою НСЗ також усі акції ВІН-у. Дуже характеристичне, що хоч ВІН офіційно до нас відноситься прихильно й бажає співпраці, однак на Підляшші, де має серед поляків децидуючі впливи, не потрапив спинити протиукраїнського терору банд, а навіть різні клітини ВІН-у беруть масову участь у грабіжах українців, **під маскою** «приватних грабіжницьких банд». Якщо це в найближчому часі не припиниться, ми будемо змушені й тут виступити збройно в більш рішучій формі. Щоби, однак, не витворивсь невірний образ, треба признати на цьому місці, що в деяких околицях представники ВІН-у уживали навіть дуже рішучих засобів, щоби карати і зліквідувати протиукраїнські напади польських банд.

3. 8. 46. **Слава Україні!**

З ПРЕСИ

УКРАЇНА

(УПС) — Лондонський журнал «Нью Інгліш Ревю» помістив під таким наголовком статтю про Україну, про боротьбу УПА та УГВР. Кореспондент цього журналу пише про це ось так: «Постійні звіти про діяльність збройних українців по обидві сторони границі між Польщею, Советською Білоруссю і Советською Україною, вказують на те, що УПА — (Українська Повстанська Армія), військовий орган УГВР (Української Головної Визвольної Ради) є силою, з якою треба рахуватися. Її активність на польській стороні нової границі треба розуміти як протест проти заведення цієї границі і проти насильної депортації українців з польської сторони на Советську Україну. У випадках, коли українців змушувано залишати свої села й переноситися на Схід, УПА палила ці села. В квітні цього року їй вдалось спалити передмістя провінційного міста Грубешева». УПА є сильніша на давніх польських територіях, як і на Советській Україні, де знищення більші, а НКВД активніше. Уважається, що УПА числить 50.000 людей, і це не далеко від правди. Росіяни мають понад 300.000 вояків у цьому обширі і вживають літаків, танків і парашутистів проти них.

Крім історичного українсько-польського антагонізму, вживається зусиль, щоб щадити польські села і навіть будинки в районі операцій УПА. Справді, боротьба, яку веде УГВР, характеристична новим підходом до проблеми польсько-українських відносин. УГВР бажає бачити створення незалежної України, а як засіб до цієї мети вважає об'єднання і скерування народів, що живуть під російським пануванням, до спільних дій. Українські провідники вказують на те, що Фінляндія, Естонія, Латвія, Литва, Польща, Словаччина, Юґославія й Україна нараховують більше, як 100.000.000 населення.

Від весни 1945 року УГВР мала установити контакт з підпільними рухами в Білорусі, Естонії, Литві, Словаччині й Грузії. Її загальний погляд на взаємини з Польщею полягає в тому, що українці й поляки повинні жити в гармонії, згідно з часто цитованими словами Шевченка, найбільшого українського поета:

«Якщо немає сильної Польщі, не буде України». УГВР готова залишити прикордонні дискусії майбутнім урядам незалежної Польщі і незалежної України.

Одначе, українські провідники побоюються, що коли теперішнє становище триватиме, совєтській владі пощастить зломити визвольні рухи в країнах під її пануванням, як вона зломила їх у Росії по 1917 році. Українські втрати в боротьбі з Росією числяться на 8 мільйонів, включаючи тих, що їх убито під час селянських повстань та великого голоду, що остаточно заламали селянський опір колективізація. «Втрати УПА в її боях з Совєтською Армією є дуже важкі і ця зима може бути критичною. Крім того НКВД систематично винищує українську інтеліґенцію і священство, що є природними провідниками українського народу. Тим неменше УГВР рішена продовжувати активний спротив так довго, доки тільки можливо. Згідно з цим рішенням відкинула вона в липні 1945 року совєтський маніфест, в якому українцям обіцювано амнестію, якщо вони зложать зброю і підпорядкуються совєтській владі. УГВР і УПА є складені з людей з фанатичною вірою в майбутнє України, які є рішені вибороти Українську Державу».

ДВА ОБЛИЧЧЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПАРТИЗАНКИ

(УПС) — «Незалежний Польський Курієр» в Аргентіні містить на основі европейських джерел під таким наголовком статтю про повстанську діяльність на українських землях: «Здовж лінії Сяну, в районах Лежайська, Любачова, Бірчі, Сянока і Перемишля. З діючих на цих теренах організацій устійнено Українську Повстанську Армію, що є відома під скороченою назвою — УПА. Її сили обчисляється на п'ятьдесят тисяч людей. Відділи цієї армії нападають на магазини і конвої Совєтської Армії по обох сторонах льокальних адміністрацій — варшавської і совєтської. Поза нечисленними відрухами не заобсервовано досі, щоб УПА нападала на польське населення, але навпаки — з численних відповідей командирів УПА видно, що вони розуміють інтереси Польщі на Сході. УПА без уваги на енергійні совєтські протизаходи зростає на силі, а її відділи доходять на передмістя Львова. В рядах УПА опинилося багато дезертирів з 2-ої Української Армії Малиновського та з армії марш. Конєва. У Східній Україні такі ж дезертири творять відділи під назвою «Чорная Кошка», що переважно начислюють коло 500 людей. Вони грабллять поїзди, магазини і спецвідділи НКВД.

Менше виразний характер мають «бунтовці» і «бандерівці». Є деякі признаки, які вказують, що антисовєтські елементи з цих банд прилучилися до УПА. Дальше говориться в цій статті, що ці відділи мали б одержувати совєтську піддержку, як нпр.,

зброю, а деколи траплялося, що польська армія, видавши таких полонених совєтам, знову ловила їх з новою зброєю. При цьому існує виразний наказ совєтських властей, щоб зловлених бандерівців видавати в совєтські руки. «Бандерівські відділи», особливо палять польські села і вбивають поляків».

Як видно з цього, польський часопис не зовсім добре зорієнтований про совєтськкі методи поборювання визвольних рухів. Бо відомі є чейже совєтські партизанські відділи т. зв. «стрибки», що їх головним завданням є поборювання українських повстанців. Немає сумніву, що такі нквд-івські «стрибки» вживають часто засобу провокації, прикриваються назвою бандерівців, допускаються грабежей і насильств на польському й українському населенню, щоб стягнути їх ненависть на всіх повстанців, а зокрема, щоб посіяти незгоду між польським та українським народами. Тому не можна говорити про дві українські партизанки, але про одну українську визвольну боротьбу, що зростає без уваги на щораз нові ворожі затії та провокації.

ЧОТИРИ ПІДПОЛЬНІ АРМІЇ ПРОТИ ЧЕРВОНИХ В ЕВРОПІ

(УПС) — «Монтреал Дейлі Стар» пише: «Повстанські сили готові до нової війни — звітує британський старшина. Чотири національні підпольні армії тепер відкрито атакують комуністичні сили в Центральній Европі та на Сході. Якщо б Совєтський Союз замішався у війну з якоюсь світовою потугою, то ці армії не занедбали б у спільному зусиллі прогнати росіян, що їх вони уважають загарбниками і експлуататорами. Таке інтерв'ю дав для нашої газети сьогодні 28-літній старшина британської армії, уроженець Канади. Він саме приїхав до Канади у відвідини, а що остається надальше старшиною королівської армії, то мусить залишитися анонімом. Він сказав: Чотири повстанські армії діють тепер у полі. Дві в Польщі, одна в Словаччині і одна, найбільша, в Україні. Ці групи числять коло 200 тисяч людей. В дійсності вони є ще численніші з уваги на постійну допомогу, яку їм дають в поодиноких акціях місцеві селяни. Ці рухи є дуже популярні серед мас, які бажають прогнання російських сил, бо вважають їх ворожими для своїх країн. Старшина пояснив, що більшість селян у Східній і Центральній Европі прагне приватної власности і землі та зовсім не бажає собі колективізації, що її силкуються їм накинути червоні. Чотири армії є дуже могутні — заявив старшина. Чотири місяці тому назад повстанці в Одеській області напали на місто Одесу і знищили там комуністичні уряди. Шість тижнів тому українська група повстанців обстрілювала Перемишль — місто в Польщі. В квітні ц. р. представники цих чотирьох груп заснували Антибольшевицький Бльок Народів (АБН), що мав би координувати повстанські дії. Цей бльок веде на широкому від-

тинку приготування для загальної революції в пригожому моменті.

Старшина сказав, що ситуація цих підпільних армій є ідентична до цієї, що була в країнах, окупованих німцями. Він запевнює, що народи ставлять спротив пануванню червоних так, як голяндці, або данці ставили спротив володінню нацистів. Коли б була можливість перевести вільні вибори нпр. в Польщі, то теперішній режим усунули б негайно.

Східня Европа — Україна та новоздобуті російські території — є просякнуті неспокоєм.

ЗІЗНАННЯ ГОЛЕМБЙОВСЬКОГО

(УПС) — У Варшаві відбувається тепер великий процес, що його заінсценізувала большевицька Москва за посередництвом варшавських вислужників. Це процес проти українських і польських революціонерів, членів УПА та польської тайної організації «ВіН», за революційну діяльність проти польської держави і Совєтського Союзу.

Варшавське радіо, дня 15. І. 1947 р., год. 20.15, подало зізнання головного польського обвинуваченого Голембйовського: «Є дуже характеристичним фактом у зізнаннях Голембйовського, що він, зізнаючи про УПА, називає тих вбивників і фашистів «визвольним українським рухом». На питання предсідника, що він знає про УПА, обвинувачений відповідає: «Український визвольний рух датується ще з-перед 1939 року, але до більшої діяльности його дійшло щойно підчас війни. Діяло декілька груп... Вони називали себе від імен своїх провідників, але згодом об'єдналися в одній армії, що прийняла назву Української Повстанської Армії — УПА. Співпраця УПА з ВіН почалася щойно в 1945 році після освободження Польщі. Ініціятива співпраці вийшла від УПА. Дня 2. травня 1945 р. в околицях Томашова зустрілися представники УПА і ВіН. З польського боку брав участь в переговорах Поляковський, а з української сторони було трьох представників — Шейк, Рак і Збир. В розмовах устійнено, що наші відділи не будуть себе взаїмно поборювати. Лінію Керзона прийнято як тимчасову границю, розмежовуючи наші дії. В цих же переговорах, в яких я брав особисто участь, ми не погодилися на діяльність УПА на теперішній території Польщі з уваги на воєнні знищення і можливості репресійних акцій урядових військ супроти польського населення. На лінію Керзона погодилися ми тимчасово, при чому УПА не виключала можливости майбутньої федерації, що остаточно усунула б граничні питання. Представники УПА заявилися проти насильного виселювання українців на підсовєтські терени, як також проти виселювання поляків з УССР до Польщі. Устійнено теж на майбутнє виміну підпольної літератури. Ми зі сво-

його боку погодилися помогти представникові УПА наладнати контакт з Лондоном і тим самим до деякої міри залегалізувати її діяльність. Представники УПА заявили, що мають наладнані зв'язки з визвольними рухами в Чехії, Словаччині і Мадярщині. З представником УПА Збиром устійнено клички для майбутніх зустрічей. Так нпр. умовленим знаком для нас була шапка, почеплена на дуло кріса, при чому треба було виконувати нею відповідні рухи.

Треба об'єктивно ствердити, що Голембйовський держиться гідно і часто протестує проти окреслювання частин УПА як «бандерівські банди», а сам називає УПА українським визвольним рухом.

ЛИТОВСЬКІ ПОВСТАНЦІ ПРОТИ ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ

(УПС) — Гамбург, 5. I. 1947. Спеціяльний кореспондент газети «Дейлі Мейл» пише: «Понад 10 тисяч озброєних повстанців веде відкриту війну з російською армією в Литві. Балтійці та балтійські німці, що прибувають до британської окупаційної зони Німеччини, дають живі описи активности підпільної литовської армії. Вона складається з литовців, поляків та приблизно з тисячі німців під командою трьох генералів. Напади на залізничі станції та на дрібні відділи Червоної Армії і російської поліції є на порядку дня. Не бракує теж і більших, широко закроєних акцій, як нпр. останній напад на містечко з 5000 мешканців, підчас якого знищено совєтський гарнізон в силі 150-и чоловік, а харчеві й амуніційні магазини здобуто. Повстанці безоглядно винищують сексотів, а часто з ними теж і їхні родини. Вісім дивізій Червоної Армії вирушило в поле проти повстанців, які після закінчення кожної окремої акції розходяться та криються по лісах та селах. Недавно зловлено декількох повстанців, хоча вони мають наказ застрілити себе, а не датися живцем в полон. Двох з них примушено назвати ці села, де вони скривались і населення обох цих місцевостей вивезено на Сибір. Повстанці вбивають всіх полонених, які впадуть їм в руки. Одначе недавно двох старшин Червоної Армії, що попали в полон повстанської армії, зуміли доказати свої протикомуністичні переконання і тепер вони воюють спільно з повстанцями проти комуністів».

ДО ЗБРОЇ

журнал української
військово-політичної думки

ВИПУСК
6 (19)

СЕРПЕНЬ/ВЕРЕСЕНЬ
1950

РІК ВИД.
III

ЗМІСТ

стор.

1. Є. Врецьона:
   Корея 1
2. Є. Прірва:
   Українські підпільні видання під московсько–большевицькою окупацією 5
3. З бойових дій УПА і збройного підпілля на українських землях під московсько–большевицькою окупацією (передрук із підпільного видання на Рідних Землях) 13
4. сот. М. Богор:
   Стратегічна фаза холодної війни в світлі воєнної доктрини. 18
5. Бібліографія:
   Ген. Айзенгауер звітує про II світову війну. . 23
6. З чужої преси 27
7. Заклик Місії УПА до української громадськости на чужині 28

Видає Місія УПА при ЗП УГВР.

ЄВГЕН ВРЕЦЬОНА

КОРЕЯ

Три місяці боїв на Кореї виказали з цілою певністю одну правду: високу моральну боєву вартість американського вояка. Бо не можна забувати, що невибагливому, звичному до примх місцевої природи, при тому добре озброєному і добре веденому червоному бійцеві протиставлено недостатньо вишколеного, привичного до вигод, необізнаного з місцевою природою і незадовільно озброєного мешканця міліонових міст. Провідники корейських комуністів в нічому не пересаджували, обіцяючи скинути в море американців до кінця серпня, бо всі знаки на небі і на землі промовляли за правдоподібністю такого закінчення першої горячої операції холодного періоду третьої світової війни. Що це до нині не сталося, то в тому менша заслуга американського командування, американського летунства чи взагалі американської воєнної техніки. Великим переможцем корейських боїв є простий сірий піхотинець, може теж сірий артилерист лінії. Їм ми завдячуємо, що міт непоборної пробоєвости комуністичних колон знищений і то ще заки на полі бою змогли станути проти себе дві воєнні техніки. Це є основний досвід вступної проби сил.

Корейську кампанію треба розглядати з двох точок зору, мілітарної і політичної. Було б помилково на підставі такої подвійної аналізи робити окреслені передбачування на будуче. Зате плястичне представлення корейської кампанії якраз з тих обох точок зору викликує в нас рефлексії, дуже далекі від оптимізму, але дуже допоміжні для розуміння положення, в якому нині є обі ворожі сторони.

I

В мілітарній аналізі положення треба рівною мірою узгляднити в обох противників людський елемент, матеріяльне вивінування, озброєння і військове керівництво. „Корейці" це очевидно тільки умовна назва, так само як і „збройні сили ОН" . На Кореї йде бій між американцями і передовими частинами московських большевиків. Не має змислу шукати між полоненими північно - корейськими вояками московських командирів чи інструкторів, так само, як не можна сподіватися від прибуваючих баталіонів брітанських чи турецьких союзників вирішення боїв в користь оборонців суверенности і незалежности Південної Кореї. Рішення западуть у Вашингтоні й Москві, ще заки їх познаки будуть видні воєнним кореспондентам на полі бою.

Вістки про поганий людський склад північно-корейських частин треба приймати з резервою і радше треба думати, що мається до діла з добре вишколеними і навіть заправленими в боях комуністичними дивізіями. Можливо, що особовий склад північно-корейських з'єднань є в більшості таки корейський, їх вищий командний склад, спеціялісти і штаби це громадяни СССР, які може й стали „корейцями", подібно як поляком став маршал Рокосовський. Командний та інструкторський склад напевно школений російськими експертами, при чому зовсім не важливо, на чиїй території такі вишкільні табори були, чи є ще далі. Як довго війська Мек Артура є в дефенсиві і як довго не має розбитих чи оточених з'єднань, не може бути й мови про те, що в комуністичних частинах борются тільки корейці. У кожному разі треба признати, що північно-корейський вояк є у вояцькому значенню того слова, вояком добрим, а то й дуже добрим. На це складається більше причин морального і матеріяльного порядку. Вояк цей переконаний, що бореться за свою

власну, добру справу і в тому заслуга не тільки зручної комуністичної пропаганди. Корейські комуністи дали народові справді волю, дали землю і дали працю. Вони висунули гасло „соборности" і буде тут на місці пригадати, що й в Україні в 1917-20 рр. мали ми таращанські дивізії і матросів-українців з п'ятикутними червоними зірками. Матеріяльно вояк цей не вибагливий і для його боєвого вишколу не треба стільки часу, що на вишкіл вояка цивілізованих народів. Це здається зрозуміли американці, що швидким темпом школять своїх корейських союзників і вже нині мають в них досконалих піхотинців. Очевидно, що значення моралі і вояцького духа не може знівелювати й найдалі посунена технізація.

Другою виразною прикметою корейської кампанії, яка позначилася вже з перших днів боїв, є модерне і добірне озброєння комуністичних дивізій. Не можна сказати, щоб Москва поставила собі в тому якісь межі, із страху, що дорогоцінна зброя може попасти в руки ворога. Здоровий реалізм московських стратегів не дозволяє посвячувати очевидних нинішних успіхів страхові перед можливими несподіванками завтра. Вивінування автоматичною зброєю, сильна артилерія, висока якість панцерної зброї примушують ревізувати поширений погляд про нижчість советської военної та промислової продукції. Так є у трьох клясичних родах зброї. Про летунство нічого не можна сказати, бо з комуністичного боку летунство взагалі ще не виступило, хоч ми думаємо, що воно виступить, коли північно-корейське головне командування буде переконане, що всі інші засоби впливання на операції вже вичерпані і, самозрозуміло, коли прийде дозвіл з Москви — стартувати.

На окрему увагу заслуговують російські типи танків Т 34 і Т 43. Танки Т 34 це ветерани другої світової війни, що не може нікого дивувати, бо цей тип танків у великих панцерних боях 1943 – 45 показався зовсім на висоті завдань. Було теж відомою справою, що танки Т 34, хоч не дорівнювали німецьким „ Тиграм ", могли їм з успіхом ставити чоло, тоді коли американські „ Шермани " могли це робити тільки з великим трудом. Нині це потверджується на Кореї, де „Шерман" є проти Т 34 зброєю слабою.

Тактичне і оперативне командування північно – корейських частин стоїть на належній висоті. Це виказали не тільки дотеперішні оперативні досягнення, але і самі оперативні заложення — тобто визначення оперативних цілей. Якщо йдеться про тактику, то швидкі удари із обмеженими цілями мають своє оправдання, передусім в людському елементі північно – корейських частин. Головну силу тих частин творять новомобілізовані. Така армія міліційного характеру, без довшої мілітарної традиції, вимагає освоєння з війною. Дальшою причиною застосування тактики роздрібнених операцій це положення в противника, який не розпоряджає задовільною кількістю частин для суцільного обсадження фронту, зате достаточною рухливістю, щоб могти успішньо протидіяти творенню пунктів тяжкости і сильним летунством, щоб ліквідувати великі концентрації людей та матеріялу. Це очевидно може змінитися відразу, як північні корейці розпоряджатимуть належно сильним мисливським і бомбардувальним летунством. Що таке може статися вже не задовго, вказує випадок із зістріленням советського літака біля Кореї, який вважається чомусь тільки козирем на форумі Ради Безпеки ОН.

Про людей, що входять в склад частин американських і союзників, ми сказали свою думку на вступі. Треба відмітити, що оборонці незалежности Кореї з рамени ОН, які спіраються майже виключно на американських дивізіях (1 кінна, 2, 24 і 25 стрілецькі, деякі з'єднання 1 морської й останньо 7 стрілецької), ще до нині слабші числом і матеріяльним вивінуванням, зокрема якщо йдеться про артилерію і танкову зброю. Є це найслабший пункт в обороні Кореї, бо артилерія та панцерна зброя вимагають для свого поповнення часу і тонажу, про що добре знає напасник.

Окрему увагу треба присвятити американському летунству. Про технічну якість тяжко сказати щось позитивного, бо бракує до того найважливішого елементу — порівнання з противником. В кожному разі нині можна ствердити вже одно: летунство само і відокремлено від других родів зброї не може мати рішального впливу на хід боєвих операцій. До тої слабої сторінки тактичного летунства доходить ще брак поважніших цілей для стратегічного летунства. Додаймо до того ще факт, що головні бази постачання північних корійців є положені в Манджурії, тобто на чужій території і тим самим залишаються поза фактичним — а не технічним — засягом діяння альянтського лтунства, тоді стане ясна проблематичність ставки на летунство. Не можна теж поминути ще одного основного досвіду, який зроблено на Кореї, а саме, надії, які покладено на турбо-ракетні літаки не оправдалися. Це зрозуміло, бо турбо-ракетні літаки із скоростями, що переходять скорість

звуку, подумані і сконструйовані як типово дефенсивна зброя, призначена для охорони власної території перед змасованими налетами бомбових ескадр. В загальному треба ствердити, що мілітарна перевага є все ще по боці комуністичних напасників.

II

В політичній аналізі треба передусім відкинути формальну термінологію, як ми це вже зазначили на вступі, бо вона тільки притемнює образ дійсности. Отже саме основне ствердження: наступаючою стороною є СССР, стороною в обороні є США. Ми свідомо не вжили загально принят го терміну „демкратичний світ", бо хоч природним, обєктивно визначеним противником большевицької Москви повинен бути цілий демократичний, некомуністичний світ, до якого належать всі европейські держави „невизволені" ще большицькою Москгою, як теж і решта некомуністичних держав земного глобусу, то до такої ситуації ще досить далеко. Більшість тих загрожених Москвою держав хоче ухилитися від виразного визначення своїх позицій, хоче все ще шукати можливостей невтралітету а то й „епізементу", очевидно коштом других. Ця більшість ще блефує себе інспірованими надіями на можливість „співжиття" (радше треба було б говорити про „півжиття") між капіталістичним і комуністичним світом. Треба підкреслити з усім притиском, що більшість европейських політиків не залишила ще думки, що ідеалом до якого має змагати обєднана Европа, це бути невтралізуючим — не невтральним — чинником між обома ривалізуючими противниками. Нагадує це дуже наївну віру різних спеціялістів атомової зброї, що домагалися передати тайну виробу атомової зброї большевикам, мовляв, якщо ця зброя буде в посіданні обох противників, тоді до вжиття її взагалі не дійде. Це очевидно такий самий абсурд як переконання, що Москва хоче знищити тільки США, а демократичну Европу заховати як курйозний резерват старого порядку, так собі з вдячности за невмішування у „велику політику".

Стан фактичний отже такий, що одиноким противником агресора, яким є Москва, є Сполучені Штати Америки. Не маємо тут на думці тільки кволісті з якою демократична Европа анґажується у війну на Кореї, але й кволість, з якою европейські держави беруться до розбудови власних збройних сил. Гасло „орієнтація на власні сили" є ще далі чуже для демократичного світу і цей момент збільшує ще тягар відповідальности, що лежить на політиках США. Це вони правдоподібно вже зрозуміли, хоч не менше зрозуміння мусить найти в европейських політиків тиск Вашінґтону запрягти до спільного возу цілий некомуністичний світ — хоче він того, чи ні.

Як були політично підготовлені США на акт насильства з боку Москви?

Треба пригадати, що не в договорах в Ялті чи Потсдамі лежить корінь лиха, але в самому органічному наставленні американських державних мужів до системи політики „епізементу", зпершу замирення за будь-яку ціну, опісля за окреслену ціну. Ялта і Потсдам зафіксували вже зроблені помилки і нпр., відмова підписати ці акти, чи навіть теперішня заява про їх неважливість в нічому спрви не міняє. Чейже ще й нині волкується арґументацію, мовляв, Москва повищих договорів і так не дотримує.

Перша і основна помилка англосаських політиків була в тому, що поставлено як ціль війни безумовну капітуляцію Німеччини та Японії. Безумовна капітуляція мала б тільки тоді змисл, якщо англосаси хотіли б перебрати по Японії та Німеччині політичну спадщину із всіми випливаючими з того послідовностями. Таких аспірацій, при тому маємо на увазі їх політичний, не етичний бік, англосаси не мали. Мала їх за те Москва. Політика Кремля є у всьому послідовна і для єдиного спадкоємця конкурсової маси процесу другої світової війни було важливо покерувати справами так, щоб ні Німеччина ні Японія не могли вже ніколи виступити в ролі партнера, навіть в сателітній ролі. Друга справа із партнерами в розподілі конкурсової маси, нинішними сателітами яких пайки посередньо теж перейшли в руки Москви. Нині можна громити саму ідею сателітного порядку в світі, але його переведено в життя тільки за активною допомогою англосасів. Ба її батьківства треба шукати не так в Москві, як радше у Вашінґтоні. Чи 38 рівнолежник і „залізна завіса" були б можливі без активної співдії Вашинґтону і Лондону? Ефектом безумовної капітуляції є те, що кожний наступний военний конфлікт може закінчитися тільки безумовною капітуляцією одного противника, навіть якщо йдеться про часово локалізований конфлікт на Кореї.

Друга основна помилка англосасів, яка є вже тільки послідовністю першої, це намагання замирення з Москвою в надії, що апетити Москви на панування над світом можна

буде заспокоїти великими уступками. Москва приймала і прийме кожну уступку, що є самозрозуміле. Але від своєї основної мети в жодному випадку не відступить. Можливо, що до розуміння тієї правди дійшло з моментом вибуху війни на Кореї хоч того з цілою певністю не можна ще твердити.

Є ще третя дуже важлива помилка, яка буде ще довго повторюватися і яка тісно пов'язана з двома попередніми, хоч тут вина лежить вже виключно по боці Вашинґтону. Є це ставка на реакційні сили тільки тому, що ті сили декляруються силами антикомуністичними. Не заперечуємо, що й міжнародна реакція є наставлена протикомуністично. Це наставлення є однак, тільки справою похідною і в основі ставлення реакції лежить намагання використати коньюнктуру і відбудувати свої привілеї та повернути до соціяльного ладу, побудованого на соціяльній несправедливості і насиллю. Які фатальні наслідки може дати орієнтація на реакцію, доводить досвід з Чьян-Кай-Шеком в Китаї, з Бао-Дай в Індохінах і на Кореї. Не треба творити собі ілюзій; в Азії комунізм є носієм соціяльного прогресу і національної емансипації; протикомуністичні сили були, а може ще й нині є, їх запереченням. Жадна програма „анти" не може нині нікого вдоволяти і навіть темним корейським селянам не можна нині імпонувати малюванням комуністичних страшаків. Не є заслугою комунізму, що він зумів робити ставку на маси, на їх соціяльне піднесення, на знищення колоніяльного ладу. Зате є виною США, Велико-Британії, Франції, які таких простих справ не хотять, чомусь, розуміти. Ті речі треба нині пригадати, бо і в нас на овиді зарисовуються подібні перспективи: із відрази до ялтанської політики поворот до перед-ялтанських часів із безглуздим „санітарним кордоном", із відрази до „народних демократій" і компромітованого Москвою соціялізму — до монархічних експерементів і неповажного шушукання з різними „ліґами" та кандидатами на льокальних диктаторчиків.

Не має причин заперечувати, що речником визволення від кольоніяльної залежности стала комуністична Москва. Дискусія на тему, які є дальші наміри Москви є нонсенсом, як довго різні народи Азії готові вмирати за свою справу, яка в наслідок основних помилок США і цілого некомуністичного світу не стала справою якраз того протикомуністичного світу. І справді, трудно вимагати від вашинґтонських політиків розуміння національних проблем Азії, як не має розуміння для тих проблем в Европі і як довго під Европою розуміється тільки той клаптик суші, що ще залишився по цей бік залізної завіси. Не можна відділити національних і соціяльних проблем Азії від таких-же проблем Европи в цілому, а СССР зокрема.

Сучасні труднощі США в Азії випливають із фальшивого політичного старту. Що сталося, того відробити не можна. Але одне можна і треба зробити: створити нові позиції політичної і мілітарної боротьби і з них починати протинаступ. Не хочемо випереджувати подій але ревізія відсталих політичних позицій мусить зачатися від здобуття собі реальних союзників. Коли буде справа так поставлена тоді питання ремілітаризації Німеччини та Японії буде питанням виключно технічного порядку, а пляни для господарського піднесення відсталих країн перейдуть з площини політичної, в якій вони реально не можуть мати місця в площину гуманітарну, де їх властиве місце. Не поможуть демократичному світові дивізії неґрів, коли старі культурні народи із традицією боротьби за волю будуть примушені силою об'єктивних обставин вмирати „за родіну". Не ресентименти чи навички блукати старими втертими стежками мають визначити лінію фронту, але ясне розпізнання, де стоїть ворог, а де стоїмо ми.

Є. ПРІРВА

Українські підпільні видання під московсько-большевицькою окупацією

(Продовження з випуску 3(16) „До Зброї")

III

Тим, хто не розуміють значення вислову Наполеона: „Де зударяються гармати і ідеї перемагають завжди досконаліші ідеї", тяжко розуміти вагу ідейної боротьби з московсько-большевицьким імперіялізмом.

Наше завдання розглянути ідейно-програмові заложення українського визвольного руху, радше їхню теоретичну розрібку в підпільних публікаціях. Це допоможе нам розуміти визвольні процеси, що відбуваються на Рідних Землях, і дійсні прагнення широких народних мас під московсько-большевицькою окупацією. Що ідеї підпільної літератури відповідають тим процесам — не може бути сумніву. Український визвольний рух, як справді революційний рух, прагне у своїх ідейно-програмових заложеннях якнайбільше відповідати прагненням народних мас. Перебуваючи з народом, він має можливість їх провірювати і озброївшись цими ідеями, він провадить народні маси до боротьби за національне і соціяльне визволення, за Українську Самостійну Соборну Державу

СПІВЗВУЧНІСТЬ З НАРОДНИМИ МАСАМИ

Заки приступимо до з'ясовання ідейно-програмових заложень підпільної публіцистики, мусимо коротко спинитися над історією їхнього розвитку в ході визвольної боротьби. Ідейно-програмові заложення, які розробляють тепер українські підпільні публіцисти, почали ще оформлюватися з хвилиною сорганізовання боротьби на Східньо-українських Землях в 1941/43 рр. Незаперечний факт, що ОУН відіграла найважливішу ролю в розвитку українського визвольного руху і в його поширенню до того розміру і до тієї політичної структури, до якої він дійшов під час II світової війни. Тому в ідейно-програмовому розвитку ОУН під час II світової війни треба шукати початків ідейно-програмового оформлення сучасного українського визвольного руху.

Шукаючи співзвучности з народними масами на Східніх і Осередніх Українських Землях під час II світової війни і мобілізуючи їх на боротьбу з німецьким окупантом ОУН ревізує свої дотеперішні ідейно-програмові позиції. Нові ідейно-програмові позиції ОУН оформлено остаточно на III Надзвичайному Великому Зборі в серпні 1943 р.

Розуміння міжнародних взаємин, як закону панування сильніших націй над слабшими — замінено визнанням права на національну суверенність всіх націй на їх етнографічних територіях та боротьбою за такий майбутній уклад міжнародних стосунків. Тому український визвольний рух бореться в основі за знищення національного поневолення і експлуатації нації нацією.

Опертя на одну ідеологію, світогляд замінено опертям на цілий народ, незалежно від ідеологічно світоглядових та політичних переконань. Тому український визвольний рух бореться за цілковиту демократизацію суспільно-політичного життя в майбутній українській державі. Беззастережне підпорядкування інтересів одиниці інтересам держави замінено поглядом, що „державна влада вважатиме найбільшим своїм обов'язком інтереси народу".

Коли до того часу не звертали належної уваги на соціяльну проблематику, стоючи на становищі, що єдиною найважливішою справою є національне визволення — тепер рівнорядно наголошується справу соціяльного визволення, побудову справедливого соціяльного ладу, без „... клясового визиску і гноблення..., без поміщиків, капіталістів і без большевицьких комісарів, нквд-истів та партійних паразитів".

Як керівні чинники українського визвольного руху розуміли потребу зміни ідейно-програмових заложень, наводимо цитати із редакційної статті журналу „Пропагандист" за липень 1945 р., органу Проводу ОУН Північнозахідніх Українських Земель „Проблеми нашого визволення".

„З окупацією ЗУЗ большевицькими імперіялістами ситуація для нашої боротьби докорінно змінилася. До теренів практично посиленої роботи включилися цілі СУЗ. Соціяльне положення на СУЗ цілковито відмінне від положення на ЗУЗ.

На СУЗ не існує верства такого міщанства, яке було під Польщею на ЗУЗ. Тому гасла боротьби, які мобілізували до наших рядів, не пригожі ні для однієї з тих верств що витворилися на СУЗ. Вони не пригожі тому, бо вони не віддзеркалюють життя і інтересів сучасних суспільних верств на СУЗ. Тому вони не можуть мобілізувати сучасного міста на СУЗ до нашої боротьби.

Не пригожі і гасла для безробітної інтелігенції, бо на Сході інтелігенція падає під навалом наложеної на неї праці в кліщах рафінованої експлуатації.

Не пригожі гасла для безробітних робітників, бо робітництво виснажується в праці і карається тюрмою за опущення праці. Не пригожі гасла для купецтва і ремісництва, бо цих верств взагалі не має. Їх функції виконують нові люди в нових умовах з новим гнетом і новим родом експлуатації. На Сході місто живе під тиском іншого роду гнету, як це було на Заході. Гніт в загальному на Сході полягає в нелюдській експлуатації робочої сили, в невистарчаючій платні, в терорі державного апарату над народом, в рафінованій, добре маскованій асиміляції, переселенні і фізичному винищуванні українського населення. Ярмо, яке заложене на працюючі маси в місті, переложене на Сході з одного плеча на друге. Тим не менше воно гнітить."

„Селянство на Сході знайшлося також в іншому положенні як на Заході. Там його гнітить не безземелля, не те, що ніде подітися з надміру молодих робочих рук, а те, що селянин не розпоряджає продуктом своєї праці, що його гнітить виснажуюча система праці, чиновницький терор агентів пануючої верхівки. Труднощі, голови колгоспів, присадибні участки, вільна продажа і купівля на ринку, брак товарів – ось щоденна турбота колгоспника. Питання приватньої власности не стоїть там так гостро, як у західніх областях. Там приватна власніть – це неоформлена мрія тих, що їм краще колись жилося, але заразом страх перед поворотом поміщиків. Боротьба за неї – це боротьба за будуче, а не за сьогоднішне, тоді, коли на Заході це боротьба за сьогодішне, проти грабунку того, що селянин має, тримає в руках і споживає. Коли на Заході найбільш мобілізуючим буде гасло: „не даймося грабувати з нашої власности", то на Сході буде боротьба за вільне володіння продуктом своєї праці, проти насильного накидування форм праці, проти терору чиновницької аґентури."

Розвиток Української Повстанчої Армії в 1942-43 рр. і приплив до УПА широких мас народу вплинув позитивно на опрацювання програми УПА найбільш зближеної до прагнень широких народних мас. Ця програма була оформлена в першій половині 1943 в тезах „За що бореться УПА?"

Дальший розвиток визвольної боротьби на Рідних Землях, оформлення УПА як загально національного збройного рамені українського народу, як окремої, незалежної формації визвольної боротьби – створюють потребу сформування загально національного керівного центру визвольної боротьби. Тому за ініціятивою УПА в липні 1944 р. був скликаний з'їзд усіх тих політичних діячів і патріотів, що стояли на позиціях революційно визвольної збройної боротьби. На цьому підпільному зборі створилася Українська Головна Визвольна Рада - понадпартійний керівний центр революційно-визвольної боротьби. УГВР приняла на своєму І зборі політичну „Плятформу", що з цього часу обов'язує всі формації визвольного руху на Рідних Землях.

Основні ідейно-програмові принципи УГВР з'ясовані в шістьох пунктах:

1) „УГВР прагне до відбудови Української Самостійної Соборної Держави на всіх землях українського народу засобами революційної боротьби".

2) „УГВР твориться на принципі політичної незалежности своїх прагнень від впливів сторонніх сил і чинників".

3) УГВР обєднує всі політичні сили „незалежно від їх ідейного світогляду та політично-групової приналежности, що стоять на ґрунті політичної суверенности української держави та політичної незалежности українських визвольних змагань".

4) В четвертому пункті говориться про політично-соціяльну плятформу УГВР, основними точками якої є: забезпечення справді демократичного ладу в українській державі свободи думки, світогляду і віри, розвитку української національної культури, рівности всіх громадян перед законом, прав усім національним меншостям. В соціяльній площі і „забезпечення справедливого соціяльного ладу в Українській Державі без клясового визиску і гноблення", опертого на усуспільненні основних природних багацтв: землі, лісу, вод і підземних скарбів з передачею рільних земель у постійне користування трудовим хліборобським господарствам;

на удержавленні важкої індустрії, важкого транспорту; передачі кооперативним об'єднанням легкої і харчової індустрії; на праві широкого вільного кооперування дрібних продуцентів; забезпеченні вільного розвитку ремесла та права на творення індивідуальних ремісничих варстатів та підприємств. В цьому пункті також з'ясовані основні принципи забезпечення рівноправности всіх громадян України і соціяльне забезпечення.

5) В п'ятому пункті говориться, що УГВР провадитиме боротьбу за визволення українського народу в „союзі з усіми поневоленими народами Европи і Азії, які... визнають право України на політичну незалежність".

6) „УГВР змагає до порозуміння і прагне мирного співжиття з усіми сусідами України на принципі взаємного визнання права на власні держави на етнографічних землях кождого народу".

Ці ідейно програмові принципи стали підставою для підпільних публіцистів в їхньому широкому опрацюванні і уточненні змісту визвольної боротьби з московсько-большевицьким імперіялізмом в ідейній площині.

*

Розглядаючи зміст цієї публіцистики ми спиняємось тільки на її основних, центральних публікаціях. З ідейно програмових заложень цих публікацій випливає політичне обличчя революційно-визвольної діяльности нашого визвольного руху. Вони є також базою, на якій спираються теренові видання, включно з політичним змістом листівок і закликів, політичних гасел і лозунгів.

Зміст підпільної літератури можемо поділити на такі основні цикли:

а) з'ясування ідейно-програмових позицій українського визвольного руху для мобілізування українських народних мас, як теж інших поневолених народів в боротьбі за незалежні, суверенні держави;

б) викривання дійсної суті московсько-большевицького імперіялізму і нових, маскованих політичних маневрів сталінської імперіялістичної кліки;

в) боротьба за духове і фізичне збереження українського народу.

ІДЕЙНО – ПРОГРАМОВІ ПОЗИЦІЇ ПІДПІЛЬНОЇ ПУБЛІЦИСТИКИ

Прапорними лозунгами українського визвольного руху є: „Воля народам – воля людині!", „За Українську Самостійну Соборну Державу!", „За вільні національні держави поневолених народів!"

Вони є виписані на заголовних сторінках всіхі підпільних видань. Український визвольний рух бореться за їх реалізацію. Він стоїть на принципі цілковитої політичної незалежности своїх прагнень від впливів посторонніх сил та чинників. Своє національно соціяльне визволення намагається він здійснювати разом з визволенням інших поневолених народів. Під цими гаслами він мобілізує визвольну боротьбу поневолених народів СССР, як також боротьбу російського народу за визволення його від кляси большевицьких вельмож кліки сталінських імперіялістів.

Зміст цих лозунгів та концепцію майбутньої української держави, як і майбутнього справедливого укладу міжнародного співжиття народів, найобширніше з'ясував визначний публіцист українського визвольного руху на Рідних Землях П. Полтава. Прослідкуймо за його теоретичними опрацюваннями цих концепцій за публікацією, написаною в серпні 1948 р.: „Наша визвольна мета і революція в СССР, як один із шляхів до неї".

„Ми українські націоналісти, вважаємо, що лише Українська Самостійна Держава забезпечить українському народові найкращі умови для всебічного розвитку всіх його духових та матеріяльних сил". „Концепція самостійної України – пише автор в іншій публікації – є виявленням народнього прагнення українського народу до самостійного існування", вона „зродилася також, як висновок з тих кількох сторіч, що їх прожив український народ в умовах окупантського гніту і визиску".

Ставлячи своїм найвищим завданням волю людини, український визвольний рух „бореться за справжню соціяльну рівність, за справжнє безклясове суспільство", „в якому не буде ні поміщиків, ні капіталістів, ні партійних вельмож, не буде експлуатації людини людиною". „Основою цього суспільства буде національно – державна і громадська кооперативна власність на основі і знаряддя і засоби виробництва в галузі економічній та справжня демократія в галузі політичній".

Автор доводить, що такий суспільно – державний політичний лад найбільш відповідає прагненням широких народних мас України. „Вони формувалися в основному під час зустрічі нашого руху з широкими масами Совєтського Союзу. Вони дають здорову, передову синтезу всіх здобутків Сходу і Заходу. Наша програма якнайкраще відбиває прагнення як широких працюючих мас так і окремих народів СССР".

Виповнюючи змістом клич: „Воля народам – воля людині!" український визвольний рух не лише всіми можливими способами помагає визвольній боротьбі поневолених народів але має широко опрацьовану програму майбутнього міжнародного співжиття. „Ідея міжнародного співробітництва — пише П. Полтава – може бути цілком зреалізована лише при умові повного здійснення принципу самовизначення народів. Тому український визвольний рух шукає передусім союзників серед визвольних рухів інших поневолених народів в боротьбі за своє визволення. От як розуміє практичну розв'язку цього питання П. Полтава в згадуваній публікації: „Наші погляди на ролю нашого руху щодо поневолених народів і працюючих мас СССР такі:
1) ми повинні допомогти їм зрозуміти всю антинаціональну і соціяльну експлуататорську суть большевизму,
2) ми повинні їх переконати, що визволитися з під большевицького панування вони можуть лише шляхом революційної боротьби проти большевицьких поневолювачів і експлуататорів,
3) ми повинні допомогти їм нашим досвідом в боротьбі з большевизмом.
Разом з цим ми є принципово проти того, щоб вмішуватися у внутрішні справи окремих народів".

Керуючись досвідом українського народу в борбі з московсько-большевицьким імперіялізмом, П. Полтава є переконаний, що тільки справді революційні рухи можуть успішно боротися з большевизмом.

„Наше перше завдання що до свіжо окупованих большевиками народів – увійти в порозуміння з усіми справді революційними, справді народними протибольшевицькими силами і реалізувати на практиці ідеї спільного фронту поневолених народів".
"Нам треба також усвідомити всі протибольшевицькі патріотичні елементи окремих народів в тому, що їх боротьба з большевизмом може бути успішньою лише в тому випадку, коли вони її провадитимуть під справді прогресивними, справді народними гаслами, коли вони приймуть справді передову політичну і суспільно економічну програму. Основні пункти такої програми, згідно з нашим досвідом, повинні бути такі:
а) система вільних, національних держав усіх народів,
б) демократія в галузі політичного устрою окремих держав,
в) побудова безклясового суспільства, спертого на принципі суспільної власности на основні знаряддя і засоби виробництва".

Таку програму старався закріпити український визвольний рух визвольним рухам інших народів тому, бо лише з такою програмою можна успішно боротися з большевизмом. Полтава остерігає: „Коли вони (визвольні рухи поневолених народів прим. - Є.П.) таких програм не приймуть, вони в їхній протибольшевицькій боротьбі програють; програють головним чином тому, бо не зуміють для себе здобути мас".

Досвід українського народу, як і інших поневолених народів СССР доводить, що московсько-большевицькі імперіялісти змагають до плянового національного винищування, денаціоналізації неросійських народів. Таким плянам кремлівських імперіялістів можна протиставитися збройно-революційними, єдиноможливими в СССР, методами боротьби. Тому українські підпільні публіцисти завжди підкреслюють потребу такої боротьби в СССР, стверджуют її єдиноможливість і доцільність. Полтава називає це найосновнішим „елементом революційности українського націоналізму" і тому виступає проти теорії пасивного спротиву.

В питаннях світогляду – український визвольний рух необмежується до якоїсь одної світоглядової системи. Редакційна стаття, поміщена в „Осередку пропаганди і інформації при проводі ОУН" – ч.3 за травень 1949 р. – п.н. „В рядах і під прапорами ОУН на боротьбу проти московсько-большевицьких окупантів за Самостійну Українську Державу" стверджує: „ОУН репрезентує єдиновірний, національно – здоровий світогляд". Цей світогляд і ідеологія основані на вченні про націю і національну державу; „...вважаємо народи за найвищий і найміцніший тип людського розвитку, з органічне явище людського світу". Народи є головними „дієвими особами" історії, підметами". „Досвід історії останніх десятиріч доказує, що не має ніякої міжнародної солідарности". Тому „існування народів, їхній розвиток лежать в найвищих інтересах всього людства".

Виходячи з таких заложень український визвольний рух виступає лише проти тих доктрин і концепцій, що йдуть в розріз з ідеєю нації. У внутрішньо-українському житті визнає позитивними ті, що в своїх принципах визнавали державну незалежність України.

*

Між краєвими публікаціями знаходимо брошуру: „Історія революційної боротьби в наддніпрянській Україні". Автор брошури присвячує багато уваги також українським комуністам – „боротьбістам", що стояли на плятформі самостійности української дер-

жави" та ідейній опозиції українських комуністів. Це середовище хоч „. . . не зуміло із себе видати підпільної організації, однак ідейно-програмово воно більш поступове і революційне". Це середовище „. . . спочатку думає використати радянський державний лад для розбудови української нації, коли ж це показується не можливим, стає в одкриту боротьбу з большевицькою Москвою„.

Ми звертаємо увагу читача якраз на це тому, щоб показати як далеко заг..лися на еміграції ті, хто старається позиції українського визвольного руху втиснути у свої партійні чи вузько-ідеологічні, спрепаровані на еміграції, догми. Тим ми не хочемо заперечувати жадній людині чи партії мати свої програми, світогляди, догми. Українська визвольна боротьба на Рідних Землях не є зударом двох світоглядів чи догм з московським большевизмом, а національно-визвольна боротьба цілого українського народу за державне буття, яка охоплює всі сили народу, почавши від українських комуністів-самостійників та скінчивши на українських консерваторах. Це зудар всіх виявів визвольних змагань українського народу з московським імперіялізмом.

Вартість поодиноких визвольних суспільних рухів оцінює підпільний автор після їхньої мужньої постави до окупантів, їхнього вкладу в боротьбу, їхнього ідейного зближення до широких народих мас.

РОЗКРИВАННЯ ДІЙСНОГО ОБЛИЧЧЯ МОСКОВСЬКОГО БОЛЬШЕВИЗМУ.

Звичайно всі імперіялісти намагаються прикрити свої загарбницькі пляни якоюсь ідейною поволокою, щоб лекше поневолювати народи. Особливими майстрами вцьому є московсько-большевицькі імперіялісти.

Свою імперіялістичну суть вони прикривають ідеями „соціяльного визволення працюючих усього світу". Свою імперіялістичну політику: масове винищування поневолених народів та їхню асиміляцію большевицька імперіялістична кліка прикриває широко-закроєною державною пропагандою, до якої заставлені всі засоби сталінських поневолювачів: „наука", література, преса, радіо, сотні пропагандистів, навіть мистецтво, Терор поліційного апарату, марево повсякчасного арештування, розстрілу, вивозу до концентраційних таборів і інші засоби поліційного апарату МВД не дозволяють нікому розкривати всю забріханість большевицького режиму і його експлуататорську суть. Це може робити лише українське підпілля через свою пресу. Тому потрібно для широкого читача приступної, розяснювальної підпільної літератури, яка розкривалаб дійсне обличчя московського большевизму і мобілізувалаб національно-визвольну боротьбу українського народу.

Пригляньмося, як це роблять публіцисти українського визвольного руху:

Основними визначеннями суті СССР, пороблениими публіцистами українського визвольного руху, є:

а) СССР це – звичайна російська імперія,
б) внутрішня організація СССР тоталітарно-фашистівського типу,
в) в СССР немає соціялізму.

В основному можемо поділити підпільних публіцистів, що пишуть на ці теми, на дві групи: перші – зі становища позицій українського визвольного руху, чи загально-людських ідей - доводять антилюдську і антинаціональну, експлуататорську суть большевизму. До них належать: П. Полтава, О. Гончарук, П. Дума, Стояр, Мох. Вони спеціялізуються в питаннях з'ясовування українського визвольного руху. Другі доказують, що в СССР немає жадного соціялізму, а сталінські імперіялісти цими ідеями тільки прикривають свою імперіялістичну суть. До найвизначніших публіцистів цього напрямку, що марксівською методою б'ють большевизм, належать: О. Горновий, У. Кужіль і В. Коса.

В першу чергу затримаємося над публікацією У. Кужіля „Науковість діялектичного матеріялізму". надрукованою в 10 ч. „Ідея і Чин". Автор доводить з одного боку ненауковість большевицької науки, з другого боку-шкідливість підтягати взагалі життя в які небудь „довершені науки". „Вже в час свого народження марксизм зміцнив себе самообманом", роблячи свої виводи непомильними. Автор дає порівнання з розвитку різних ділянок науки, як змінялися „остаточні висновки" з дальшим розвитком кожної з наук, чи з новими відкриттями. Зміняються тимбільше суспільні науки і шум довкола „непорушних теорій" діялектичного матеріялізму – створений большевиками тільки на те, щоб сталінським суспільним експериментам надавати позорів науковости.

СССР – МОСКОВСЬКА ІМПЕРІЯ

„Західня Европа, назагал, мало орієнтується в тому, наскільки змінилися большевики від жовтневої революції до сьогодні. Все ще покутують погляди про країну перемігшого соціялізму", „диктатуру пролетаріяту", „демократію", „національну рівноправність" тощо. А тимчасом сьогоднішній СССР - це вже яскраво скристалізована російська імперія з усіма елементами імперіялістичної дер-

жави. "(П.Дума - „Большевицька демократизація Европи").

„Большевицька правляча кліка відібрала в них(поневолених народів - прим. Є.П.) всі національні права; т.зв. „союзні республіки"поставила на становище звичайних губерній колишньої царської імперії, звела до нуля т.зв. „суверенітет" цих республік." (П.Полтава, Наша основна мета і революція в СССР, як один зі шляхів до неї"). Так само, як і повище згадані публіцисти, всі інші стверджують, що СССР-московська імперія. Вони подрібно доводять поодинокі елементи новітньої російської імперії сталінського типу:

1)„Першість в керівництві державою віддано імперіялістичним елементам російського народу". (П.Дума). Большевики основують це на твердженні, що „російський народ по своїй природі найвидатніша нація, що він керівна сила серед інших народів".

„Ставши на становищі, що російська нація-„найвидатніша нація з усіх націй", сталінські вельможі вивели з цього теорію про „керівну ролю"російського народу серед інших народів, яка за їх твердженням „склалася історично"(О.Гончарук).

Яків Бусел наводить таку цитату большевицького писаки Ґота на доказ втирання горожанам СССР поняття„першенства і керівної ролі російського народу": „З особливою повагою і почуттям глибокої подяки ставилися і ставляться всі народи СССР до свого старшого брата-російського народу, під керівництвом якого вони повалили самодержавіє".

2)„..Пляновий процес внутрішнього цементування СССР на базі однієї мови, однієї батьківщини, одного патріотизму, однієї держави, одного соціяльного устрою, однієї науки, культури, мистецтва, однієї влади, партії, однієї столиці"(П.Дума).

"Сталінські вельможі російській науці і культурі відводять на те місце, яке їм належиться поруч культури і науки інших народів. Про російську культуру і науку вони не говорять інакше, як з префіксом „най" і ставлять її на першому місці". „Історія насвітлюється з чисто великодержавницького і расистського поглядів, щоб вмовити в російський народ його„вищість", „передовість", „державнотворчі здібности", „визвольну місію", „рятування Европи і цивілізації"-... Історія висвітлюється з виразною, неприхованою тенденцією роздмухувати російський шовінізм, єдину опору сталінського режиму" (О.Горновий).

Яків Бусел питанню „вирощування" сталінською імперіялістичною клікою цих прикмет присвячує цілу публікацію „Советський патріотизм".

3)„В СССР перебрано старі, царські, призначені на експорт, імперіялістичні ідеї.... славянофільство, православя". (П.Дума).

„...На місце засудженого російського імперіялізму прийшла сьогодні його більш або менш одверта апотеоза. Цьому імперіялізмові надається історично-прогресивна роля, його всіляко виправдується, ідеалізується". (О. Горновий).

„Кривавий царський гніт народів В.Ґот називає„будовою спільної держави". Кривавий підбій Кавказу і Азії, де не було ні одного Росіянина, — „збиранням русских земель". Роздання царським генералам українських земель і закріпощення українського народу за гетьманщини — виходить у Гота „допомогою братнього російського народу". (Яків Бусел).

4)„Цілість економічного життя СССР побудовано за зразками імперіялістичних, колоніяльних великодержав....Крим, Кубань і інші українські райони прилучено безпосередньо до Москви...Союзні республіки для Росії є лише продовольчо-сировинними базами...В Україні і інших підбитих країнах розбудовується великих розмірів добувно-сировинну промисловість, а всі виробничі фабрики приміщено в метрополії". (П.Дума).

5)„Большевики послідовно реалізують стару царську розбудову Росії шляхом анексії ряду держав...Під гаслом визволення зпід німецької неволі провадять большевики т.зв.буржуазно — демократичні революції в занятих Червоною Армією країнах Середущої Европи, що має в наслідку влучити їх, як чергових трабантів до московської метрополії". (П.Дума)..

„Большевицька практика доводить, що всі, хто хотіли захищати свою національну незалежність, опинилися в підвалах НКВД і на Сибірі". (Я.Бусел).

6)„СССР приступив разом з іншими великодержавами до поділу світу і цей поділ сьогодні закріпляє міжнародньою організацією. (ОН)"...„Большевики перші видвигнули на конференції ОН недемократичний спосіб голосування(вето) і щоб могти легально боронити свої імперіялістичні цілі — забезпечили собі місце в Раді Безпеки". (П.Дума)

СССР — ТОТАЛІТАРНА ДЕРЖАВА ФАШИСТІВСЬКОГО ТИПУ.

„СССР - це не демократична держава, а реакційна держава тоталітарного типу" доходить до ствердження О.Горновий. Всесторонньо це обґрунтував Стояр в брошурі

„Фашистівське страшило", в якій доводить, що елементи гітлерівського тоталітаризму питомі в ще більш звироднілій формі структурі СССР. Але, нажаль, не маємо під рукою цієї брошури.

Основними елементами фашистівської диктатури було:

а) Закріплення влади за однією клікою — партією (монопартійність) і піднесення до обожування її вождя. В зв'язку з цим — брак усякої демократії, відсунення від впливу на керівництво державою широких народних мас.

б) Беззастережна влада розбещеної поліційної кліки — терористичного апарату гноблення, існування масового винищування нераз цілих народів, політичних противників, масовий терор, концентраційні табори праці.

б) Брак будь-якої свободи - офіційні ідеологія та наука, велетенський пропагандивний апарат, заангажований правлячою клікою для вибілювання її злочинів, фальшування науки, закривання перед масами дійсного стану в державі тощо.

г) Расизм — теорія вищости одного народу, визначування йому вже історією надрядного становища над іншими націями.

Чи ці елементи фашизму не знаходяться ще в більш клясичній формі в СССР. Це розкриває для працюючих мас підпільна публіцистика.

„Прийшовши до влади, большевицька партія шляхом терору забезпечила за собою монопольне становище в керівництві державою і, знищивши всі демократичні права народів, цілковито відсунула їх від будь-якої участи в керівництві державою. Щоб утриматися при владі, большевицька партія розбудувала до нечуваних розмірів терористичний апарат гноблення — НКВД і НКҐБ —(сьогодні МВД і МҐБ), направлений своїм вістрям не назовні, як це твердять сталінські брехуни, а до середини, проти власних народних мас, які прагнуть знищення сталінського режиму". (О. Горновий „На большевицькому ідеологічному фронті").

„Терор поліційної кліки „спричинює", що кожний громадянин СССР хворіє на вічну психозу страху, що має своє коріння не в нервовому перечуленні, а таки в конкретній оцінці дійсності" (П. Дума „Большевицька Демократизація Европи").

„... Русифікація здійснюється за допомогою систематичного фізичного винищування неросійських народів і насильним насаджуванням російського елементу на неросійських землях". (О. Горновий).

„... Розрив між життям і ідеологією ставлять — в СССР — особливі вимоги до ідеології, а саме: якнайзручніше достосувати її до практичної політики, щоб зробити з ідеології засіб виправдання цієї реакційної політики, знаряддя обману і задурманення працюючих мас... З цією метою — для фальшування дійсности — були притягнені історія, філософія, політична економія, право, література, мистецтво". Тому, що ідеологія стало мінялася, із зміною напрямків большевицької політики, вчорашні політики ставали на індексі, а ролю ідеолога міг взяти на себе лише Сталін. Для большевицької зграї Сталін став усім: найбільшим філософом, економістом, істориком, критиком, літературознавцем, став пророком, здібним на основі „науки" викривати суспільні закономірности і керувати ними. Кожне слово Сталіна, навіть найбільш звичайне, а то й безглузде, оголошується за геніяльне". (О. Горновий „На больш. ідеолог. фронті").

Ставши на становищі, що російська нація — „найвидатніша нація з усіх націй" - сталінські вельможі вивели з цього й теорію про керівну ролю російського народу серед інших народів, яка — за їхнім твердженням - склалася історично. Метою цього є: 1) прищепити неросійським народам почуття меншевартости; 2) прищепити почуття рабської пошани до російського народу, як „старшого брата", як керівної нації. Гітлерівці в цьому випадку були щиріші. Вони одверто заявляли, що німецький народ — народ панів, а всі інші народи - народи-раби. Сталінські імперіялісти це саме формулюють хитріше: „російський народ не був панівною нацією, він був керівною нацією серед народів нашої країни" - та від цього формулювання суть явища не міняється". (О. Горновий - „Шовіністичне запаморочення і русифікаційна гарячка большевицьких імперіялістів").

В СССР НЕМАЄ СОЦІЯЛІЗМУ.

„Дотеперішні зміни в большевицькій ідеології треба схарактеризувати, як натягування марсизму до практичної большевицької політики... Натягувана большевицька ідеологія нічого спільного не має з духом марксизму, а проте вона зберігала бодай марксистську видимість... Сьогоднішні зміни мають характер одвертого перебудовання большевицької ідеології". (О. Горновий „На болшевицькому ідеолог. фронті").

В дальшому автор, розшифровуючи брак в СССР соціялізму, подає його поодинокі елементи і доводить, що їх немає в СССР. Прослідкуймо за висновками автора:

„В СССР немає жадної рівности народів,

а в наслідок цього дружби та співпраці між ними в цьому розумінні, як про це говорять большевики. Всі неросійські народи СССР перебувають в становищі поневолених, гноблених і визискуваних народів".

Большевицька партія „зробивши всі засоби і знаряддя виробництва – фабрики і заводи, транспорт, землю і її надра-власністю держави, вона тим самим взяла їх в своє розпорядження. . . Большевицька партія позбавила працюючих будьякого впливу на господарське життя країни. . . Партія оформилася в нову експлуататорську клясу большевицьких вельмож", бо „відновила експлуатацію працюючих". А далі: „У промисловості експлуатація відбувається, як при капіталістичній системі, шляхом незаконного присвоєння додаткового продукту праці. . . В сільському господарстві експлуатація здійснюється за допомогою сталінської колгоспної системи. . Внаслідок цього суспільство в СССР розділилося на дві непримиримі антагоністичні кляси: експлуататорську клясу большевицьких вельмож і експлуатованну клясу робітників і селян. . . Це суспільство роздирають непримирені антагонізми, антагонізми економічні, політичні, а вслід за тим культурні і морально-ідейні. . . За таких відносин, що характеризуються поділом на експлуататорів і експлуатованих, не може й мови бути про якусь „морально-політичну єдність суспільства", товариську співпрацю „ в процесі виробництва", єдність свідомости і ідейного життя". (О. Горновий).

РОЛЯ ПІДПІЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.

Ролю підпільних видань може вже читач уявити собі на підставі зіставлених цитат. Видання – це основна зброя сьогоднішньої ідейної боротьби українського визвольного руху з московсько - большевицьким імперіялізмом, бо знаємо, що й фактична збройна боротьба підпорядкована ідейно-політичним цілям. Треба відмітити, що кожну бойово-політичну, чи політичну акцію українського визвольного руху попереджувала ціла маса всілякого роду літератури, почавши від звернень УГВР, скінчивши на дрібних плякатах і лозунґах, які широко роз'яснювали ціль і причини цих акцій.

От візьмім боротьбу за душу молоді. Режим старается викорінити в молоді всі національні почуття, виховати її в дусі т. зв. „советського патріотизму". Яскраві протиріччя між офіційною ідеологією, на базі якої большевики стараються виховувати молодь – а жорстокою дійсністю, експлуатацією працюючих – наглядно доводять кожному, що щось воно не так, як говориться в офіційній „науці". Молодь завжди пнеться до високих ідеалів, але жорстока дійсність не дає їй можливости оформитися, атомізує її. Молодь часто дошукується ро зв'язки наболілих питань в р'ямках таки самої советської системи, вона хоче її направити, не розуміючи того, що в самій системі лежить корінь лиха. Щоб осягнути свої ідеали насамперед треба повалити цю систему, створити незалежну державу.

Але на допомогу цій молоді приходить підпільна література, яка чітко, ясно і послідовно викриває суть большевизму, перед очима молоді малює перспективи майбутнього, дає розв'язку. І молодь врешті знаходить свої ідеали, які чим далі – певніше полонять її душу. Так повільно але впевнено підпільна література готує нову зміну, нові кадри борців за українську державність. Це стосується молоді, що живе далеко від теренів боротьби. Хоч ця молодь рідше включається в активну боротьбу, але вона вже оформлена, скристалізована, вона вже в лавах борців.

В тих районах, в яких УПА чи революційне підпілля має беззастережний вплив, український визвольний рух керує спротивом молоді проти зазіхань большевицьких „виховників". В відозвах до дітей, школярів, молоді-ми зустрічаємо заклики до молоді не вступати до піонерів, комсомолу і всіляких інших організацій, бо вони є засобами русифікації і звихнення душі дитини і молоді.

Крім того для селянської та робітничої молоді український визвольний рух видає спеціяльні журнали і брошури, як: „На чатах", „На зміну", випуски „Слідами Героїв" з з біографіями героїчних постатей української історії-в 1948/49 рр. видані „Полк. Іван Богун", „Полк. Ґреґіт-Різун", „Сотн. Черник" і ін. В тій цілі видається також історичну літературу, н. пр., „Чому повстання 1648 р. було успішне?". В цих виданнях автори об'єктивно насвітлюють відповідну історичну подію і викривають большевицьке фальшування історії.

*

Візьмім іншу ділянку-боротьбу УПА проти виселення польсько-большевицьким ВП (Військом Польським) української людности з українських земель зза т. зв. лінії Керзона до СССР.

Співпраця УПА з польським визвольним рухом в боротьбі з московським большевизмом прихильно наставила польських селян до української людностиі за винятком декількох районів на Прикарпатті - вони всюди давали підтримку українській людності і

воякам УПА під час виселенчої акції, рискуючи особистою свободою, своїм майном, а то й життям.

Польсько-большевицькі імперіялісти старалися роздмухати серед вояків ВП шовінізм, щоб їх ворожо наставити до всього українства і переконати в потребі виганяти українську людність з рідної землі. Командування ВП дає вільну руку воякам, а то і наказує, тероризувати українську людність і грабити її. Однак, коли тільки ВП появляється в українських теренах, їх засипують підпільними брошурками, плякатами, гаслами, листівками.

В тих брошурах вияснено, на яких засадах повинні бути розвинуті польсько-українські взаємини; яке становище теперішньої Польщі; що польський народ також поневолений Москвою. Брошура взиває до спільної боротьби з московським імперіялізмом і теперішніми польськими попутчиками Москви. Найголовніші з цих видань були: брошура „Стосункі польско-українське" , листівки „До огульней вядомосьці", „Поляци!", „Поляци жолнеже!", „До войска польскеґо", „До людносьці польскей", "Поляци пшеседленьци" тощо.

Ми подали тільки декілька прикладів на те, яку ролю відограє підпільна література в підготовці політичних та збройних акцій українського революційно-визвольного руху на Рідних Землях. Таких прикладів можна б наводити далеко більше та ілюструвати ними всі ті визвольні акції, що виконувалися в Україні впродовж останніх вісім років відділами УПА чи підпільниками ОУН.

Підпільна література визвольного руху — сама вже її поява, а ще більше її ідейно-програмовий зміст — це дуже важлива зброя українського повстанця та підпільника-революціонера в боротьбі з нещадною системою тоталітарного терору імперіялістичної кліки сталінських, большевицьких вельмож. Ця література, це нерозлучний товариш повстанців та підпільників в їх боротьбі за визволення українського та інших поневолених Москвою народів, в їх мобілізації народніх мас до цієї боротьби.

Революційний ідейний зміст і збройний чин ґарантують успіх цієї мобілізації й боротьби. Тому „Ідея і Чин" стоять в наголовку провідного передового органу українського революційного підпіля.

З бойових дій УПА і збройного підпілля на українських землях під московсько-большевицькою окупацією

(Неповне зведення за місяці січень — березень 1947 р.)

З підпільного бюлетену Української Головної Визвольної Ради п.н. „Бюро Інформації УГВР" — випуск Ч. 3, за вересень 1948 р.—передруковуємо зведення боєвих дій УПА за місяці січень — березень 1947 р., як частину зведення за час від серпня 1946 р. до серпня 1947 р. Зведення за дальші місяці передрукуємо в наступних випусках „До Зброї".

„Бюро Інформації УГВР"— це офійний орган керівного центру української визвольної боротьби на Рідних Землях — УГВР, що появляється друком в підпільній друкарні УПА.

Випуск Ч.3 має 31 сторінок друку великої 8-ки, і наступні публікації: „Із бойових дій УПА і збройного підпілля" (стор. 1-26); „Із самооборонних дій українського населення під московсько-большевицькою окупацією" (стор. 26 — 28), що обіймає час з 8.9.1946 .до 20.8.1947 р.; „Із дій УПА на західніх окраїнах України" (стор. 28 — 31).

СІЧЕНЬ 1947 р.

1.1.47 р. в с. Ранів (район Залізці, Тернопільська область) в одній хаті мвд исти ото-

чили 2 підпільників ОУН. Підпільники щасливо пробилися. завдаючи мвд-івським бандитам утрат 1 вбитим і 1 важкораненим.

1.1.47 р.в с. Хищевичі (р-н Пустомити, Львівська обл.) в бої боєвики ОУН без власних утрат знищили 2 мвд-истів і 1 важко поранили.

1.1.47 р. в с. Калинів (р-н Самбір, Дрогобицька обл.) боєвики ОУН зліквідували лейт. МВД, Мельнікова Бориса, участкового на це село.

2.1.47 р.в с. Голинь (р-н Калуш, Станиславівська обл.) повстанці відділу „Рисі" сконфіскували в державному млині борошно і збіжжя. Частину борошна забрано для власного вжитку, решту і все збіжжя роздано між бідних селян — переселенців зза лінії Керзона.

4.1.47 р. біля с. Вільхівець (р-н Бібрка, Львів. обл.) на мвд-івську засідку вийшли повстанці Чубатий і Буревій. Звівши завзятий бій, вони згинули. МВД-исти мали вбитими лейтнанта і старш. сержанта.

6.1.47 р.в с. Дорогів (р-н Галич, Станисл. обл.) повстанці знищили першого секретаря райкому партії.

7.1.47 р. в лісі біля с. Сукіль (р-н Болехів, Станисл. обл.) мвд-исти оточили в криївці повстанців Ворона, Соловія і Сосну. Завзято відбиваючись, повстанці знищили мвд-івського лейтнанта і другого лейтнанта важко поранили та в безвихідній ситуації самі постріляліся.

7.1.47 р. повстанці під командуванням сот. С. зробили засідку на мвд-истів біля с. Крилос (р-н Галич). Із засідки знищили заст. начальника ро МВД, Карпенка та 2 рядових мвд-истів Спалили автомашину.

7.1.47 р. на хуторі Підвал-Дроздовичі (р-н Городок, Львів. обл.) мвд-исти оточили в одній хаті підпільника Ігоря. Треба згадати, що це була вже третя з черги зустріч Ігоря з мвд-истами впродовж останніх 12 годин та що він, відступаючи з боєм в село Річичани через Каменобрід до Дроздович, вже два рази був ранений. На хуторі Підвал Ігоря оточили в хаті 25 мвд-истів. Ігор веде бій сам один. Два рази мвд-исти, закидавши хату ґранатами, думають, що Ігор вже вбитий і обидва рази, підступивши до нього зовсім близько, падуть по кілька вбитими від вогню його зброї. Вистрілявши свої набої, Ігор довший час бореться здобутим на ворогові автоматом. Вкінці мвд-исти підпалюють хату. Тоді зовсім знесилений упливом крови Ігор, щоб не здатись, стріляється. В цьому бої Ігор вбив 7 мвд-истів 7 важко поранив, з них 2 лейтнантів згинули в дорозі до райцентру.

7.1.47 р.в с. Сгавчани (р-н Пустомити, Львів. обл.) в сутичці підпільники знищили участкового МВД та ранили 1 мвд-иста. Власних утрат не було.

8.1.47 р.в с. Борщів (р-н Заболотів, Станисл. обл.) боївка ОУН розброїла станицю „стрибків". Бойовики здобули 8 крісів, 1 ППШ, 1 СВТ, 1 кулемет. Цього ж дня в цьому селі бойовики здемолювали сільраду, понищили списки „виборців".

9.1.47 р.в с. Лютовиська (р-н Ст. Самбір, Дрогоб. обл.) у сутичці група підпільників ОУН вбила 1 мвд-иста; інші в паніці розбіглися.

9.1.47 р.в с. Стрільбичі (р-н Ст. Самбір) МВД арештувало кілька дівчат і кількох колядників. Коли їх вели до райцентру, група бойовиків ОУН зробила засідку на мвд-истів і сипнула їм понад голови (щоб не ранити арештованих) вогнем. Спанiковані мвд-исти повтікали, а арештовані, користуючись нагодою, розбіглися.

10.1.47 р. повстанці під ком. сот. С. знищили в с. Крилос (р-н Галич, Станиславівська обл.) 4 мвд-истів.

16.1.47 р.в с. Прошівці (р-н Зборів, Терноп. обл.) повстанці з віст. Тигром на чолі вийшли на мвд-івську засідку. Із засідки змісця був ранений віст. Тигр і мвд-исти почали оточувати повстанців. Бачачи безвихідне становище, Тигр дає повстанцям наказ відступати, а сам залягає і вогнем свойого автомата охороняє їх відступ. За цей час 3 повстанці щасливо відступають. По боці мвд-истів було 2 вбитих і 1 ранений.

19.1.47 р.в с. Велике Поле (р-н Янів, Львів. обл.) повстанці без власних утрат знищили мвд-івського ст. сержанта і одного мвд-иста важко поранили; останній в дорозі до райцентру помер.

21.1.47 р.в с. Кадовбна (р-н Долина, Станисл. обл.) у зведеному бою повстанці відділу Журавлі знищили 3 мвд-истів і 1 поранили.

21.1.47 р.в с. Угринів Дол. (р-н Станиславів, цієї ж обл.) на хату Мельник Марії, де в цей час скривався сот. УПА Причепа (Катамай Микола) та його бійці — Пісня, Базик, Лицар (Можилюк Павло), Чумак (Воляник Василь) та Вихор (Стасинець Зенон) наскочила банда в числі 200 чол. МВД. Коли розвідчик повідомив сот. Причепу, що наближається

ворог, сотенний змісця відіслав з хати стареньку господиню та, поділивши своїх бійців на дві частини, з яких одна мала оборонятись з горища, а друга з хати, – зайняв бойове становище. За кілька хвилин хату почали оточувати мвд-исти. Їх прийняв густий повстанський вогонь. Большевики були змушені податись назад. Незабаром вони повели другий і третій наступ. Розлючений неуспіхом мвд-івський командир диким криком заохочував своїх бандитів: „Бійці, ви здобули Берлін, а від горстки бандитів відступаєте?". Але й четвертий наступ на хату для мвд-истів був безуспішний. З-за рога хати представник райкому партії обіцював повстанцям пощаду, щоб тільки здалися живими. Партійцеві відповіла черга з автомата і він гине. Повстанцям кінчались набої. Впали останні постріли з довгої зброї і останній наказ сотенного: нищити зброю, помолитись і розриватись гранатами. Наказ швидко виконано: повстанці коротко моляться і розриваються гранатами. Мвд-исти знайшли тільки 6 пошарпаних трупів. Самі ж утратили 13 вбитими.

22.1.47 р. в с. Ригачів (р-н Комарно, Дрогоб. обл.) в короткому бою підпільники ОУН знищили участкового МВД Голозуба.

24.1.47 р. в с. Тростянець (р-н Заболотів, Станисл. обл.) банда мвд-истів обскочила хату, де вечеряло 4 повстанців. Повстанці відбиваючись, вбили мвд-івського лейтенанта, сержанта й участкового МВД (Мироняк Павло) і, з утратою 1 вбитим, пробилися з оточення.

24.1.47 р. в с. Тростянець (р-н Коломия, Станисл. обл.) повстанець Б. (Гураль Василь) сам один, оточений в одній хаті мвд-истами вбив лейтнанта МВД та участкового МВД з села Дебеславці.

25.1.47 р. повстанці під ком. сот. С. знищили в с. Крилос (р-н Галич, Станисл. обл.) автомашину з кінопересувкою. З персоналом кінопересувки, що складався з 8 осіб, вони провели пропагандивну гутірку, роздали їм революційну літературу і відпустили.

25.1.47 р. в с. Мнишин (р-н Гоща, Рівен. обл.) мвд-исти знайшли криївку, де квартирувало 5 бойовиків ОУН, між ними Харченко і Байда. Заскоченим бойовикам удалося вирватись наверх, та вбиваючи ворожого кулеметчика, майора і нанісши паніки мвд-истам, що кинулись утікати, щасливо відступити.

В м. січні 47 в с. Угорники (р-н Станиславів, цієї ж обл.) під час сутички боївки ОУН з мвд-истами був убитий оперуповноважений МВД ст. лейтнант Видренко Петро, повстанці втрат не мали.

ЛЮТИЙ 1947 р.

3.2.47 р. в с. Решняте (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) в бою з мвд-истами повстанці відділу Рисі знищили 1 мвд-иста і 1 поранили. По боці повстанців був убитий Кубанець —політвиховник відділу.

6.2.47 р. в с. Белилуя (р-н Снятин, Станисл. обл.) мвд-исти оточили в криївці повстанців Славка і Вітра. Після короткого бою обидва повстанці були вбиті. Вони самі ж вбили 2 мвд-истів і 2 поранили.

6.2.47 р. в с. Нивочин (р-н Богородчани, Станисл. обл.) підвідділ УПА зовсім здемолював виборчу дільницю. Подібні акції підвідділи УПА і боївки ОУН провели перед „виборами" до верховної ради УССР в богатьох селах і містечках західних областей України.

7.2.47 р. біля с. Ст Кути (р-н Кути, Станисл. обл.) банда МВД в числі 80 чол. наскочила на криївку групи підпільників ОУН. Від мін, якими була замінована криївка, загинуло 3 мвд-истів, а 4 було поранено. Підпільники вчас відступили.

7.2.47 р. в лісах біля с. Росохач (р-н Бориня, Дрогоб. обл.) мвд-исти, вислідивши по слідах, оточили відступаючу із свойого зимового бункру групу підпільників ОУН – Опару, Крата, Толька, Морозенка. Притиса. В геройському бою оточені повстанці знищили 9 мвд-истів та 5 поранили, та в безвихідній ситуації самі постріляліся.

7,2.47 р. в с. Орів (р-н Дрогобич, цієї ж обл.) в сутичці групи підпільників ОУН з мвд-истами, підпільники 1 мвд-иста вбили і 1 поранили.

8.2.47 р. в с. Ясень (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) банда мвд-истів з місцевого гарнізону обскочила хату, де квартирували важкоранені 4 повстанці з відділу Бистриця. Викинувши гранати, хворі зуміли щасливо вибитися з оточення, завдаючи ворогові втрати 1 вбитим.

12.2.47 р. в с. Ростоки (р-н Вижниця, Чернівецької обл.) в сутичці з мвд-истами повстанці відділу ім. Богуна без власних утрат вбили 1 сталінського бандита.

13.2.47 р. в райцентрі Жаб'є (Станислав. обл.) в сутичці з мвд-истами повстанці

відділу ім. Богуна важко поранили 1 мвд-иста.

13.2.47 р. в с. Яблінка (р-н Солотвина, Станисл. обл.) бойовики ОУН зліквідували майора — політрука полку.

15.2.47 р. в с. Биків (р-н Дубляни, Дрогоб. обл.) в бою підпільники ОУН без власних утрат знищили 3 мвд-истів і 2 поранили.

16.2.47 р. в перестрілці з мвд-истами в с. Шипіт (р-н Косів, Станисл. обл.) повстанці відділу УПА без власних утрат знищили 2 мвд-истів, між ними капітана.

18.2.47 р. в с. Оброшин (р-н Пустомити, Львів. обл.) група підпільників ОУН зліквідувала 3 грабіжників — мвд-истів, які для грабежу якраз розбивали стайню в одного господаря.

20.2.47 р. в с. Березина (р-н Миколаїв, Дрогоб. обл.) група підпільників у сутичці з мвд-истами без власних утрат знищила 2 мвд-истів і 1 поранила.

20.2.47 р. в с. Брустури (р-н Косів, Станисл. обл.) повстанці відділу ім. Богуна наскочили на мвд-истів, що якраз крали в одного господаря сіно. Повстанці вбили 3 грабіжників й 1 важко поранили; решта в паніці розбіглася.

23.2.47 в с. Княгиничі (р-н Букачівці, Станисл. обл.) підпільники ОУН без власних утрат знищили в бою 2 мвд-истів і 1 поранили.

24.2.47 в м. Долина (Станисл. обл.) повстанці відділу Журавлі зліквідували партійця працівника місцевого райпарткому — лейт Комарова.

БЕРЕЗЕНЬ 1947 р.

1.3.47 р. в с. Мшанці (р-н Великий Глибічок, Терноп. обл.) в бою з мвд-истами загинув повстанець Дуб, передтим вбиваючи 1 мвд-иста і 1 ранячи.

2.3.47 р. в с. Покропивна (р-н Козлів, Терноп. обл.) група підпільників звели завзятий 20 хвилинний бій з бандою мвд-истів, очоленою начальником ро МГБ Парфірєвом. У висліді цього бою був убитий Парфірєв та 1 рядовий посіпака, а 4 інші були важко поранені, які по дорозі в райцентр повмирали. По боці підпільників важкоранений Сивий, який, щоб не попастись в руки ворога, дострілився.

6.3.47 р. в с. Цунів (р-н Янів, Львівська обл.) повстанці, що проходили повз залізничу станцію, смертельно поранили начальника районної міліції Каструбу (по кількох днях помер) та роззброїли ворожого стійкового.

8.3.47 р. в с. Лозова (р-н Великі Бірки, Терноп. обл.) з рук бойовиків ОУН загинув судовий виконавець обл. трибуналу МГБ Василенко, який конфіскував майно арештованих селян.

10.3.47 р. в сс. Басівка і Годовиця (р-н Пустомити, Львів. обл.) боївка ОУН роззброїла станицю „стрибків". Забрано 20 крісів, 6 СВТ, 1 ППШ. Зліквідовано активного „стрибка" секретаря комсомолу – Гандюка з с. Басівки. Рівночасно знищено всі документи та телефонічне сполучення в обидвох сільрадах.

12.3.47 р. на присілку с. Перерісль Ворона (р-н Ланчин, Станисл. обл.) повстанці зліквідували ст. лейтенанта МВД.

17.3.47 р. в с. Гуцулівка (р-н Косів, Станисл. обл.) повстанці зліквідували участкового МВД Кушнірчука Михайла.

18.3.47 р. в с. Уторопи (р-н Яблонів, Станисл. обл.) повстанці відділу Сурма зліквідували участкового МВД.

18.3.47 р. в с. Дуб'я (р-н Броди, Лвів. обл.) боївка ОУН знищила большевицьку агітаційну бібліотеку при місцевому „клюбі". Рівночасно провела пропагандивний мітинг та пояснила мотиви нищення бібліотеки голодуючим із східних областей України, які ночували в приміщенні „клюбу".

18.3.47 р. в с. Ставчани (р-н Пустомити Львів. обл.) боївка ОУН сконфіскувала в місцевому большевицькому підсобному господарстві 2 ППС, 1 ППШ, 1 СВТ і 3 кріси.

18.3.47 р. в с. Чистилів (р-н Великий Глибічок, Терноп. обл.) мвд-исти оточили хату, де квартирували 3 підпільники ОУН. В бою підпільники знищили ворожого лейтенанта і щасливо пробилися.

19.3.47 р. в с. Чистилів (р-н Великий Глибічок, Терноп. обл.) бойовики ОУН роззброїли станицю „стрибків". Здобули 12 крісів, гранати і амуніцію.

19.3.47 р. між сс. Пониква – Волохи (р-н Заболотці, Львів. обл.) бойовики ОУН зліквідували участкового МВД на сс. Пониква, Суходоли — лейт. Барановського.

20.3.47 р. в с. Криворівня (р-н Жаб'є, Станислав. обл.) боївка ОУН зліквідувала

лейт.МВД Кімейчука Федора.

21.3.47 р.в с.Чортівець (р-н Обертин,Станисл.обл.) повстанці зліквідували участкового МВД Михайлишина Петра.

22.3.47 р.в с. Кам'янка (р-н Ланчин, Станисл. обл.) банда МВД оточила в хаті повстанців Славича й Ворона.Повстанці,відбиваючись до останнього набоя, вбили 2 мвд-истів,і,щоб не попастись в руки ворога,самі постріляли.

22.3.47 р.в с.Грімно (р-н Комарно, Львів.обл.) банда біля 30 мвд-истів оточила в хаті підпільників ОУН:Цяпку,Кравця й Майстра (всі в віці біля 40 років).Вив'язався завзятий бій, який тривав 3 і пів години. В міжчасі мвд-исти візвали з райцентру допомогу. До них прибуло з Комарна ще сто бандитів з гранатометами. Від ворожого вогню були вкінці вбиті підпільники Кравець і Майстер, а важкоранений Цяпка попав у руки ворога. Його всіми засобами намагались втримати при житті, рівночасно обіцяли „прощення", багато грошей й інше в заміну за якінебудь зізнання. На всі большевицькі обіцянки Цяпка відповідав одне:„Нам — українським повстанцям від вас нічого не треба". Незадовго помер. В цьому бою в запаленій хаті згорів господар дому з донькою, згоріло теж 6 господарств.По боці мвд-истів було кількох убитих і кількох ранених.

23.3.47 р.в.с.Дороговиче (р-н Миколаїв,Дрогоб.обл.) повстанці зліквідували насланого партійця — голову сільради,який намагався заложити в селі колгосп.

23.3.47 р.в с. Бабин (р-н Косів, Станисл. обл.) група повстанців відділу Сурма зробила засідку на мвд-истів. У висліді бою, без власних утрат знищила 3 мвд-истів. Здобула їхню зброю.

24.3.47 р.в с. Селиська (р-н Винники, Львів. обл.) група підпільників ОУН без власних утрат знищила в бою 2 мвд-истів.

24.3.47 р.в с.Іспас (р-н Коломия,Станисл.обл.) повстанці відділ Сурма із засідки знищили лейтенанта участкового МВД і 1 рядового мвд-иста.

25.3.47 р.в с.Кривоброди (р-н Коломия) повстанці відділу Сурма із засідки зліквідували участково МВД і 1 рядового мвд-иста.

25.3.47 р.на присілку с.Саджава Мальники (р-н Ланчин,Станисл.обл.)в сутичці з мвд-истами повстанці відділу ім.Колодзінського без власних утрат знищили 1 мвд-иста, а 2 важко поранили.

26.3.47 р. повстанці зробили засідку на мвд-истів на шляху Заболотів — Джурів (Станисл.обл.). Із засідки вбито начальника ро МГБ з Заболотова майора Бєлаєва та лейт.МГБ Болмока.

27.3.47 р.в с.Винники (р-н Підбуж,Дрогоб.обл.) боївка ОУН наскочила на хату, де квартирували 5 узброєних представників большевицької партійної адміністрації, т.зв. виїздна сесія в справах держзаготівель.Після короткого бою повстанці зліквідували 3 із цих бандитів.

27.3.47 р.в с.Вижлів (р-н Славсько,Дрогоб.обл.) один підпільник ОУН,сам один, вийшов на мвд-івську засідку. В бою він знищив 2 мвд-истів, 2 поранив та щасливо відступив.

27.3.47 р.в с. Бистриця (р-н Підбуж, Дрогоб.обл.) боївка ОУН зліквідувала б. ком.гарнізону в цьому селі,а тепер.ком.мвд-івської провокативної спецбоївки, яка своїм бандитизмом і жорстокістю зокрема надокучила населенню.

29.3.47 р.в с.Чорні Ослави (р-н Яремче,Станисл.обл.) боївка ОУН зробила засідку на активних сталінських посіпак –„стрибків".Із засідки вбито 2 їх.Здобуто кулемет.

30.3.47 р.в м. Болехів (Станисл.обл.) атентатчики ОУН вбили лейтенанта місцевого военкомату.

30.3.47 р.в с. Бордуляки (р-н Броди, Львівська обл.) повстанець С. вийшов на мвд-івську засідку.Вогнем свойого кріса він убив мвд-івського ст.лейтенанта і сам важкоранений у безвихідній ситуації розірвався гранатою.

ЖУРНАЛ „ДО ЗБОЇ" ІНФОРМУЄ УКРАЇНСЬКУ ЕМІҐРАЦІЮ ПРО БОРОТЬБУ УПА!

ПОШИРЮЮЧИ ЖУРНАЛ „ДО ЗБРОЇ" ПОШИРЮЄТЕ ВІСТІ ПРО РІДНИЙ КРАЙ!

сот. МИРОСЛАВ БОГОР

Стратегічна фаза холодної війни в світлі воєнної доктрини

(Закінчення з попереднього випуску)

IV

Рішальний елемент, що грає одну з головних роль вже в холодній війні, це перегони в збросннях. Модерна війна і в цьому випадку призвела до далекойдучих змін. Колишні перегони в зброєнні — це передусім збільшування піхотних дивізій, артилерії, танків, летунства. Тепер, це праця в лабораторіях, заводах та фабриках, в школах, на полігонах, де удосконалюється стару та випробовується нову зброю, де твориться модерну стратегію і де вивчається нову тактику.

Повчальну лекцію для того дає порівнання вишкільних програм армій світу.

Ми обмежимося тільки поданням деяких рішаючих нових елементів, які визначують боєву силу армій та існуючий стан перегонів зброєння.

Спираючись на повідомленнях військово-фахової та щоденної преси, можна відмітити появу таких нових родів зброї: а) атомові, водневі та уранові бомби, б) систему радарової протиоборони, в) вдосконалення ракетних стрілен, „літаючі тарілки" тощо, г) постання стратегічного летунства далекого радіюсу дій, ґ) вдосконалення засобів бактеріологічної та газової війни, д) нове застосування воєнноморської флоти, передусім нового типу підводних човнів.

Побіжно характеризуватимемо ці новости, щоб дати яскравіший образ їх впливу на стратегію та тактику майбутньої війни.

Про атомові і водневі бомби вже так багато писалося, що ледве чи можна будь-що до того додати, хіба тільки одну технічну заввагу — воднева бомба потребує атомової бомби як запальника. Про її нищівну силу подають різні, навіть фантастичні, думки. Все ж треба приняти як правдоподібний простір нищення цією бомбою 20 — 30 км, а наслідок вибуху — це побудовано тільки на здогадах — як ще страшніший. Ця зброя нищівного характеру надається передусім для знищування великих скупчень війська, для знищування індустрії ворога, а зокрема як засіб терору та деморалізації в застосуванні до потреб стратегічної війни. З другого боку треба підкреслити, що це дуже коштовна зброя: преса повідомляє, що кошти продукції становлять 200 мільйонів до 4 мільярди долярів. Новий термін на означення цієї зброї — це „простірна зброя", або „нищівна зброя". Продукційна спроможність СССР, як це виходить із зізнань шпигуна Клявса Фукса, тепер ще не більша як 10 до 50 атомових бомб річно. Продукція США 60 — 70 бомб річно, запаси атомових бомб США обраховують на 200 — 300. Якщо говорити про оборону проти тієї бомби, то за поданнями преси таку протиоборонну зброю розвинув передусім СССР. І так двох совєтських науковців, Василь Лебедєв і Харитон Могілевський, при допомозі німецьких експертів винайшли т. зв. „промені гамма" та „промені йоффе", що допроваджують до передчасного вибуху атомових бомб, або до їх знешкодження на віддаль 25 км від пункту оборони. Інший засіб протиоборони, який розвинув СССР, це т. зв. „радаровий пояс". Крім того СССР має застосувати як засіб протиоборони т. зв. дефенсивні ракети типу німецьких „Фав-2" (V-2). Преса сповіщає про розміщення таких совєтських оборонних пунктів та про перебіг радарового оборонного поясу, що мають забезпечувати всі стратегічно важливі об'єкти СССР. Скільки у всьому тому большевицьких перехвалок, а скілки правди, покаже лише майбутнє.

Ракетні стрільна та „літаючі тарілки" преса зараховує до німецьких винаходів, що належать до арсеналу т. зв. „нової зброї". Вдосконалення цієї зброї та найновіший її технічний розвиток позначуєтся винаходом фото і радаром кермованих ракет. Різнородність тих ракет усистематизована поділом їх на дефенсивні й офенсивні. Це т. зв. „простірна зброя", яку можна вжити з літаків, із землі з підводних човнів, як під час кожного нападу так і оборони. На увагу заслуговує скорість тих ракет: „Фав-2" мали вже осягнути 5000 км на годину. Нові ракети, в які вмонтовано кілька стрілен,

збільшують цю скорість кількакратно. Однак, технічний розвиток цієї зброї ще не закінчений. Перевагу у виробництві цієї зброї має СССР, що ще із закінченням II світової війни захопив великий запас цих німецьких стрілен та велику кількість німецьких експертів цієї зброї. Про „літаючі тарілки" не можна ще нічого докладного сказати – італійська преса подає, що це німецький винахід ще з доби „нової зброї Гітлера". Стратегічне та тактичне застосовання цієї зброї таке універсальне і важливе, що, принявши її як середник боротьби, можна вже із самого теоретичного пізнання сказати, що ця зброя готова змінити навіть засади дотеперішньої стратегії та тактики. Ракетна зброя в оцінці фахівців має назву „стратосферичної артилерії". Цим хочуть вони висловити свій погляд про майбутнє застосовання цієї зброї у війні. В пресі розійшлися навіть чутки, що СССР плянує навіть створення окремих ракетних з'єднань, що мали б заступити дотеперішню далекобійну артилерію.

Бактеріологічна і газова зброї, це після атомової зброї найжахливіша зброя нищівного порядку. Їх підготовляли німці вже в II світовій війні та зараховували їх до своєї таємної „нової зброї". Большевики після поразки Німеччини мали захопити всі ці німецькі винаходи. Серед винаходів нових газів треба занотувати один з найгрізніших — „зарін–газ" або т.зв. газ божевілля, що ділає на нервову систему і викликує стан божевілля в людини; далі – винахід д-ра Вільгельма Телемана штучного викликання бурі та громів. Йому приписують теж винахід „льодових бомб", що спроможні за короткий час перемінити велике озеро в льодовик.

Завдяки новим винаходам в ділянці военноморської фльоти, ця фльота, зокрема підводні човни, набрала нового стратегічного та тактичного значення. На перше місце висувається використовання підводних човнів як середника транспорту модерної нищівної „простірної зброї". Майбутній збройний зудар розигруватиметься між США — морською і летунською потугою, тобто державою океанічного положення і СССР — сухопутньою потугою тобто, державою континентального положення. Нічого дивного, що оба ці противники в постійній погоні за такими технічними винаходами і вдосконаленнями, які могли б найбільш спричинитися до знищення найслабших місць свого противника. СССР, знаючи, що для США порти, це найважливіші комунікаційні та продукційні центри, знищення яких є тактичним завданням совєтської атаки, буде тепер великі лінійні кораблі з ракетним або атомовим поштовхом. Н.пр. озброєння такого „лінкора СССР" (35,000 бр.р.тонн, довжина 250 м.) складається з 48 гармат 30,5 цм. двох веж для вистрілу торпед, вежі для вистрілу керованих на віддаль стрілен тощо. Ще більші досягнення має мати СССР в ділянці підводних човнів тут вдосконалено захоплені в німців підводні човни – типу XXVI (Шноркель), з дізлевими турбінами та віддиховими рурами, що уможливлюють довге перебування під водою. Скорість тих човнів доходить до 26 морських миль на годину.

Однак найважливіші винаходи можна занотувати в ділянці летунства, з постанням т.зв. стратегічного летунства, тобто літаків далекого радіюса дій, які в наслідок своєї скорости та простірної спроможности набирають самостійного стратегічного значення. (Див. Є. Врецьона: „Спір за стратегічну концепцію майбутньої війни і „тотальна дипломатія"— „До Зброї" випуск 3 за березень /квітень 1950 р.). Стратегічне летунство мають вже тепер обі сторони. Технічно можна тут відрізнити три стадії: 1) Першу стадію репрезентують два типи – американська супер-фортеця денного бомбардування, Б 29, і брітанські бомбардувальники нічного бомбардування, "Лінкольн" та "Ленкестер". Ці типи літаків творять основу бомбардувального летунства Сходу і Заходу. СССР має щось 300 чотиримоторових бомбардувальників типу Б 29. 2) Другу стадію репрезентують бомбардувальники типу „Джет", яких є два типи — „А" і „Б". Їхня сила 30 000 ПС (кінських сил), при пробному леті ці два типи осягнули 1117 км на годину. Ці літаки можуть забрати з собою 10 – 20 тон або одну атомову бомбу та при тому перелетіти 2000 км. Їх зараховують до літаків середнього радіюсу дій. Новішу стадію творять два нові типи бомбардувальників „Джет": двомоторові „Кемберра" і чотиромоторові тяжкі бомбардувальники „Джет" брітанської конструкції. В СССР сконструйовано теж два нові типи „Джетів". Це модель бомбардувальника далекого радіюсу дій — чотиритурбіновий РЕ –16 – Х, з навантаженням 4 тон та 4500 — 4600 км засягу, і бомбардувальник — П – 24– Х, що нагадує конструкцію німецького літака ДФС – 8346 і який вживається як японський „Мікадо", тобто летун гине разом з літаком. 3) Наймодерніші типи бомбардувальників мають США, це славні вже Б 36, про яких де тепер спір в американських військових колах. (Див. „До Зброї", випуск 3/16

стор. 50. Докладні дані про цей модель в тому ж випуску стор. 53.)

V

Шалений розвиток летунства, підводних човнів, стратегічного летунства, вдосконалення ракетних стрілен, створення т.зв. стратегічної артилерії, з віддалі кермованих ракет, винахід нових боєвих газів, атомової та водневої бомб — тобто „простірної зброї" — несуть із собою зміну дотеперішньої стратегії й тактики і то так в наступі як і в обороні.

Можна б накреслити цілковитий образ змін, якщо б ми знали елементарну тактику кождої зброї зокрема та її раціонального застосовання. Все ж можна на підставі поодиноких загальних теоретичних даних поставити такі тези:

1. Дефенсивне застосування простірної зброї внеможливлює всілякого роду масові летунські налети, концентрацію панцерних з'єднань тощо.

2. Військова техніка набере найбільшого значення.

3. Командування вимагатиме більшої централізації війни та оперативної децентралізації дій.

4. Ці дії мусять бути індивідуалізовані, що спричинить заник стабільного фронту, війна матиме рухомий характер та різнородні форми і методи.

5. Духові вартости вояка та воля народу до спротиву піднесуться до стратегічного значення

Ці всі елементи дають деяким теоретикам підставу творити теорію т.зв. „війни електричних кнопок" (командування обмежуватиметься до натискування електричних кнопок), або т.зв. „технічної війни" (техніка рішає!), або т.зв. „далекопростірної війни" (відбудеться вона в повітряних просторах та на морях). На нашу думку в тій ділянці не грозить жадний переворот в стратегії. Дефензивна зброя зрівноважить офензивну, елементи як „час", „простір", „вогонь" і „рух" наберуть тільки більш скомплікованого значення, що вправді змінить тактику більших та середних з'єднань, але усамостійнять боротьбу малих відділів. Зате іші елементи наберуть основного значення н.пр., воєнна продукція, духова відпорність армії та народу, якість військового вишколу, загальна інтелеґенція і соціяльні взаємини.

VI

Вихідні позиції воєнного поготівля дають такий образ:

Холодна війна в своїй — як ми це назвали — стратегічній фазі прибрала характеристичні риси стану поготівля теж в мілітарній площині. Мусимо, однак, підкреслити, що постійний розвиток техніки виключає цілковиту боєву готовість. Вихідні позиції воєнного поготівля накреслені скріпленою боєвою обсадою стратегічних ліній, розбудовою випадових баз та пожвавленими працями в розбудові дефенсивних споруд. Про все те можна читати навіть на сторінках щоденної преси. Один тільки погляд на мапу з розміщеними летунськими та випадовими базами промовляє дуже ясною мовою.

До воєнного поготівля накликує теж пропоганда обох сторін, мобілізуючи всі свої сили. Ряд оборонних плянів США, поданих до загального відома, має за завдання не тільки припинити воєнну психозу, успокоїти схвильовані уми американських громадян, але одночасно скріпити віру у власні сили та безпеку.

Російська пропоганда вже в 1944 р. освідомлювала советських бійців, що ворогом ч. 1 не є вже Німеччина, з якою війна вже як би покінчена, тільки США, (інструкція для політкомісарів), а решту людности поучається тепер щодня на публічних мітінґах. Цей фактор, що його метою є збудити ненависть двох народів, дуже важливий, бо від нього залежить боєва сила нації, а це в модерній війні набирає стратегічного значення. (Див. „Стратегічні й тактичні теорії, що лягли в основу II світової війни" — „До Зброї", випуск 3/16.).

Разом з психологічним поготівлям пішло і справжнє військове готування. Воно позначилося пожвавленням воєнної продукції, розбудовою опірних пунктів, пожвавленою працею генеральних штабів, що по американському боці запримічуємо в конференціях з начальниками штабів держав, що належать до Північно-атлянтійського пакту, впровадженням уніфікації озброєння та вишколу і посиленим постачанням зброї. По російському боці це позначується іменованням советських громадян головнокомандуючими армій в сателітних державах. Високі військові бюджети (США – 15 мільярдів, СССР – 12,8 мільярдів долярів) свідчать не тільки про перегони в зброєннях, але теж про воєнне поготівля, що з'їдає дуже великі грошові суми. Розміщення російських частин і обєднання їх за родами зброї в армійські групи є теж дуже важливим показником воєнної готовости.

Порівнання сил обох сторін в стані тепе-

рішнього поготівля має такі добрі та злі прикмети:

Схід: 1. Тотальний режим, що може несподівано викликати війну та безоглядно вже в першій стадії конфлікту може запрягти все життя до мілітарних завдань і тотально підготовити людність до війни; 2. диспонує тоталітарною, пляновою, централізованою господаркою, якій страйки нічого не діють; 3. має догідне стратегічне положення, хоч воно послаблене злим станом комунікаційних засобів; 4. розпоряджає комуністичними партіями в країнах противника, п'ятою колоною та розвідкою, що мають знамениті умови діяння; до того приготований ще організаційно та психологічно при допомозі терору та цілковитої ізоляції; 5. має перевагу сухопутнього війська, дуже добрий генеральний штаб, менше вражливого, зате досвідченого і витревалого вояка, режімові фанатично віддані окремі з'єднання; однак слабе летунство, а морська фльота непропорційно мала, якщо йдеться про завдання її супроти океанічного противника; 6. ахілевою п'ятою СССР — це поневолені Москвою народи, їх стратегічне положення та їх прагнення державної волі з усіма послідовностями внутрішнього фронту.

Захід: 1. в нього кольосальна господарська та технічна перевага при одночасній вразливості на диверсійні акти, на флюктуацію господарської коньюнктури та внутрішньо-політичне положення; 2. безумовна перевага летунства збільшена ще досвідом провадження повітряної війни; 3. перевага военно-морської фльоти та цілковите панування над морями; 4. моторизація, технізація військових частин, вищість їх вишколу та більший досвід; 5. перевага в посіданні простірної зброї та стратегічного летунства; 6. найслабше місце Заходу, це брак політичної концепції щодо майбутнього свого противника, як теж по суті дефенсивна настанова.

Досі порівнювано стосунок сил заподаннями про кількість дивізій, гармат, літаків, продукційної спроможности, далі мобілізаційною готовістю тощо. Переглядаючи, однак, всі такі числові дані, не можна мати до них будь-якого довіря. Тому не маємо наміру робити зіставлення таких числових порівнань, до того це не є темою нашої статті.

Не наше завдання на підставі такого зіставлення военного потенціялу робити висновки про такий чи такий виграш війни. Нам ідется тільки про те щоб розглянути питання, які фактори діють в теперішній фазі холодної війни, який їх розвоєвий процес і як оба бльоки — знаючи вже тепер взаємно свої слабі місця — стараються вирівняти свої сили або навіть перегнати один одного в цих перегонах зброєнь. При тому треба теж зазначити, що війни не виграється тільки самою силою. Війна завжди була і буде, до деякої міри, газардом.

У світлі военної доктрини всі ті елементи, їх якість та стан, мають свою виразну вимову. Пущена раз в рух величезна, складна военна машина приймає свій власний розгін та свої власні закони діяння. Основний життєвий імператив цієї машини — гін до дії.

VII

Для повноти образу треба теж зробити оцінку господарської ситуації в цій стратегічній фазі холодної війни. Якщо в добі теперішнього господарського устрою світу перетягнемо розділову лінію між приватним капіталізмом Заходу і державним капіталізмом СССР, тоді маркантно виступить різниця в способі та ступні включування господарського життя в засяг холодної війни. Военна доктрина визначує ролю і вплив господарського життя не тільки на военний потенціял, але теж на саму стратегію війни. Війна провадиться всіма засобами — тому теж господарськими. Зайво писати про значення господарського чинника в політиці і у війні. Ми перейдемо до конкретних стверджень.

Державний капітлізм СССР з легкістю тоталітарної системи включив все своє життя у военну підготову, щоб осягнути ціль світової комуністичної революції. Як це виконується — всім нам відомо.

Приватний капіталізм США складний і своєю формою і ціллю. Цілий ряд інституцій, як „Світовий банк", „Фонд відбудови Европи", „Допомога господарсько відсталим країнам", „плян Маршаля", „Допомога державам Північноатлянтійського пакту зброєю" творить цілу систему, ціллю якої є не тільки втримати власний господарський розвиток та ріст, осягнену під час останньої війни виробничу спроможність і... добрий заробіток, але теж приняти господарчий двобій з інфільтрацією комунізму, що підкопує основи приватнього капіталізму, і стати рішаючим фактором змагу двох світів.

VIII

З'ясувавши істотні фактори холодної війни, можемо рискувати відповідю на питан-

ня, чи ця боротьба призведе до збройного конфлікту, коли саме він станеться та які перспективи його перебігу. На це, нині так актуальне, питання – мир чи війна? – відповідають щоденно не тільки політики та дипломати, генеральні штаби, але теж сіра людина. Ми хочемо передусім з'ясувати дискусію над цим питанням, щоб після того оцінити його з боку воєнної доктрини та історичної аналізи.

Оба партнери майбутнього світового конфлікту дають на повище питання майже однозгідну відповідь, мовляв, ми хочемо миру, тільки наш противник готує війну проти нас. До того американська публіцистика, аналізуючи комуністичну теорію, паде в полон тактичної комуністичної тези про „самоліквідацію" західнього капіталізму і з цього ставить внесок, що СССР... не плянує війни. Другий самообман американської публіцистики, це можливість т.зв. „демократизації совєтської системи". Зате совєтська пропаганда займає одноцілий фронт про „паліїв війни", про готування США превентивної війни, а себе представляє тільки в ролі єдиного в світі носія миру.

Воєнна доктрина, однак, вчить, що мирне полагодження протиріч не можливе без того, щоб передтим перемогти противника. Перегони в збрoєнні свідчать про життєву наснагу, яка завжди має відвагу рискувати. Напняття фінансових бюджетів і нервів громадян не можуть тревати в безконечність. Однак, розв'язка протиріч могла б статися ще в той спосіб, що один з партнерів, у наслідок внутрішніх обставин, випав би з розгри і заломився б. Н.пр., обрання Воллеса президентом США і уможливлення большевицької інфільтрації, як це вже сталося деякою мірою у Франції, а цілковито в Китаю, були б таким заломанням з одного боку, а революція в СССР та розклад російської імперії з другого. Така розв'язка наростаючого світового конфлікту є однак нині мало правдоподібна. Отже остається тільки війна. Відомо, що сильніший противник завжди піде на риск превентивної війни. Остається ще питання, коли така війна може вибухнути. На це питання тяжко дати відповідь, бо багато різних стимулів та товчків по обох боках комплікують справу. Молотов, визнаючи конечність війни, мав заповісти її вибух на 1952 рік.

Аналіза історії воєн про їх вибух дає таке вчення: Війну починає той, хто у відповідній ситуації спостереже якусь слабість противника, що дає йому стратегічну користь. Засада ініціятиви так важлива для перемоги, що майже всі війни зачинаються нагло і несподівано. Перший напад, це таке заскочення противника, що дає напасникові можливости нанести перші удари і накинути рзвиток подій. Отже початок війни залежатиме від того, хто з обох партнерів до неї скоріше приготується і від того, хто обере доігднішиий момент.

Час працює в користь большевиків. Це зрозуміли вже США і дали це до розуміння Москві устами ген. Бредлі при обговорюванні Північноатлянтійського пакту і словами мін. Ечесона, що „США вважатимуть за агресію навіть поширювання большевицької пропаганди в будь-якій країні Північноатянтійського пакту".

Перспективи перебігу майбутньої війни, напрям стратегічних ударів так совєтського нападу як і американських превентивних заходів виходять поза рямці аналізи цієї статті. Вони можуть бути узгляднені окремо, враховуючи при тому теж важливість українського чинника.

Ген. Айзенгауер звітує про II світову війну

„EISENHOVERS OWN STORY OF THE WAR"

Спомини ген. Айзенгауера мають для нас окремий інтерес, бо подають вперше в історії модерних воєн операції, що цілком певно будуть підставою для оперативного думання західнього світу, докладніше кажучи, для США. Не забуваймо, що ще минулого року питання оборони Европи перед російською інвазією було дискутоване якраз в тій площині, щоб її „визволяти" за клясичним зразком минулої світової війни. Нині положення настільки змінилося, що оборона Европи почнеться — покищо тільки формально — від дефенсивних боїв на периферіях демаркаційної лінії, щоб відтак перейти в рішальний протинаступ. Коли, однак, зважимо, що передпілля Европи нині звужене так що про маневровий простір взагалі не доводиться говорити, тоді стане ясно, що зацікавлення амфібійними операціями великого стилю буде зажди йти перед зацікавленням операціями типу ущтивненої оборони.

Не забуваймо, що заки під тиском США прийшло до мілітарного скріплення західнього світу, запали дуже важливі рішення на Близькому Сході — в Греції та Туреччині, частинно теж в Персії — тобто близько кордонів України. Хоч пророцтва на тему найблищої війни не мають найменшого змислу — і цього ми аж ніяк не робимо — все ж мусимо підкреслити логічність переваги середземноморсько—чорноморського театру війни так з боку оперативного як і стратегічного значення. На цьому театрі війни лежать такі важливі родовища нафти, без якої не може бути й мови, щоб провадити модерну війну. Такі міркування мусять вже нині звертати нашу увагу на наявні зариси майбутньої стратегії противників СССР.

Але й російська оборонна доктрина, що не багато змінилася під впливом вимог провадження революціної офенсиви на цілому глобусі, ставить дуже виразні вимоги оперативного порядку, ядром яких є не допустити противника через чорноморські протоки — Босфор та Дарданелли. Не має теж сумніву, що заки рушать перші моторизовані дивізії на Европу, пункт тяжости вступних операцій лежатиме над Дарданеллами і що перші бої відбудуться найправдоподібніше на лінії Адріянопіль — Константинопіль. Отже зацікавлення США Туреччиною не є нині вже тільки плятонічного порядку. Практично це цілком не важливо, які простори в Малій Азії зможе обсадити російська армія, важливе зате, чи американська воєнноморська фльота та її конвої могтимуть ходити через чорноморські протоки без перешкод. Якщо США м тимуть свободу розпоряджати морським транспортом аж до північного узбережжя Чорного Моря, тоді всі найбільші операції в напрямі Західньої Европи, Малої Азії, чи Індії будуть цілковито безуспішні.

Власне те робить для нас книжку Айзенгауера дуже цікавою, бо вона дає можливість пізнати характер висадних операцій великого стилю.

*

Ген. Айзенгауер подає доволі широко передісторію великої висадки в Европі 1944 році. Вже в червні 1942 р. запало рішення для висадної операції в Европі, керівництво якої було доручено ген. Айзенгауерові. В липні того ж року він обняв командування аліянтськими операціями в Африці, тобто ще перед вирішальною офенсивою маршала Монтґомері під Ель Алямейном. В січні 1943 р. сполучений альянтський генеральний штаб рішив наступати на північну Францію.

Цікаво, що після війни розвинулася оживлена дискусія на тему правильности чи неправильности наступу на Францію. Хоч не без значення було тут становище СССР, що вимагав „другого фронту" власне у Франції, то факт залишення висадки великого стилю на Балкані стався в наслідок теренових труднощів цього театру війни. Зате Франція давала дуже добрі умови розвинути у великому стилі операції панцерними та моторизованими з'єдначнями.

В липні 1943 р. загальні зариси пляну були готові і представлені до схвалення на конференції альянтських шефів штабу з президентом Рузвелтом і прем'єром Черчілем. До часу іменування головного командувача інвазійного війська доручено керів-

ництво штабу „COSSAC" (Chief of Staff Supreme Allied Commander) ген. Морґанові.

Первісний варіянт пляну передбачував початок інвазійних операцій на 1 травня 1944 р. при участи 29 дивізій, з чого 3 дивізії першої і 2 дивізії другої хвилі мали бути завантажені на спеціяльні висадні судна. Вибір місця висадної операції був зумовлений конечністю скорого опанования узбережжя в ширину і глибину, що вистарчав би на те, щоб висадити 26 до 30 дивізій. При тому треба було ще узглянити щомісячне вивантаження 2–3 дивізій разом з конечним вивінуванням і відповідним постачанням для тих сил.

Обрано тоді півострів Котантен. По перше тому, що там було догідне для висадки узбережжя; по-друге тому, що узбережні укріплення („вест-валль") були там слабші як деінде; по-третє тому, що висадка в тому місці давала можливість скорим ударом здобути важливий для альянтів порт Шербур. В листопаді 1943 р. цей плян був вже настільки деталізований, що брітанська 21 армейська група та американська 1 армія дістали перші напрямні, щоб готувати технічні засоби для висадки.

Айзенгауер виїхав з Італії в грудні 1943 р. На конференції 21 січня 1944 р. — в ній брали участь ген. Айзенгауер, ген. Монтґомері як командувач 21 армейської групи, адм. Бертрем Г. Ремзі як командувач інвазійної фльоти і лет. маршал Трефффорд Лі–Меллорі як командувач інвазійної авіяції — змінено перівсний плян в тому, що до першої висадної хвилі враховано 5 дивізій. Крім цих дивізій мали взяти участь ще 3 дивізії парашутистів, з того дві на західньому (американському) і одна на східньому (брітанському) крилі інвазійного фронту. В другій хвилі мали бути висаджені дві дальші дивізії. Пересунено теж дату висадки на 5 червня, узглянивши моменти технічного порядку — фазу місяця, приплив та відплив моря.

На „Д–тий" день висадки в Англії стояли готові: 37 стрілецьких, 10 панцерних дивізій і 4 дивізії парашутистів. До дивізій були приділені панцерні, протипанцерні, протилетунські з'єднання та окрема артилерія. Стан дивізій — пересічно 17 000 вояків, тобто двічі стільки що в російській дивізії. В день капітуляції Німеччини під безпосереднім командуванням Айзенгауера стояли 90 дивізій: 61 американських, 13 брітанських, 5 канадійських, 10 французьких і 1 польська. Це були армії: 1., 3., 7 і 9 американські, 2. брітанська, 1. канадійська і 1. французька.

Збройні сили, якими в той час розпоряджав французький резистанс, ген. Айзенгавер оцінює на 15 дивізій.

Інвазійна морська фльота нараховувала 5000 кораблів і 4000 баркас. Военноморська фльота, що мала забезпечувати висадку від моря складалася з 6 лінійних кораблів, 22 крейсерів, 2 мініторів і 93 контрторпедовців.

Інвазійне летунство обіймало 2 британську тактичну та 9 американську летунські фльоти і, залежно від ситуації, теж стратегічні повітряні з'єднання, що підлягали виключно головному командуванні альянтів. Для безпосереднього тактичного співдіяння були призначені 171 ескадрилья, з того для прикриття терену висадки 33, для прикриття морського транспорту 15, для безпосередньої повітряної опори — співдіяння з висадкою — 36, для офенсивної охорони мисливськими і бомбардувалними літаками 33 і для наступу 33 ескадрильї.

Німецькі сили, з якими треба було рахуватися на терені Франції, Бельгії і Голляндії становили: 50 стрілецьких і 10 панцирних дивій. З того на узбережжі Голляндії до Льоріен стояли 36 стрілецьких і 6 панцерних дивізій. На самому відтинку висадки німці мали 9 стрілецьких і 1 панцерну дивізії. Найсильніше німецьке угруповання стояло в районі Па-де-Кале – 15 армія в складі 19 дивізій.

Висадка почалася 6 червня 1944 р. о 6,30 год. ранку. Німці були зовсім заскочені, решту виконали гураґанний вогонь морської артилерії і масове бомбардування летунством. Впродовж перших 24 годин висадної операції стратегічне летунство виконало 5 309 летів і скинуло на німецькі позиції 10395 тонн бомб. Тактичне летунство виконало 5279 летів. В першій хвилині наступу під час самої висадки взяли участь 2219 бомбардувальних літаків. В перших шістьох днях операцій висаджено на отвертому узбережжі 326 547 людей, 54000 моторових возів і 104428 тонн військового постачання.

Наведені дані — тілки найхарактерніші — доводять, яку матеріяльну перевагу мали західні альянти в місці висадки. Проти 10 німецьких дивізій були кинуті 10 альянтськихххих, з тим що альянти мали могутню підтримку з боку военно-морської фльоти і рішучу перевагу в повітрі. Очевидно, що так підготовлена інвазія мусіла мати успіх. Можна навіть твердити, що кожна належно підготовлена висадка мусить мати перший успіх і оборонець може рахувати тільки на можливости, які дає йому не менше масивно

підготовлений протинаступ.

Дальші операції розвивалися із щораз наявнішою перевагою альянтів. З німецького боку не було намагань організувати негайну протиоборону, так що вже 26 червня альянти здобули Шербур. Німецьке головне командування завжди ще ждало на висадку під Па-де-кале і не хотіло поставити марш. Роммелеві до диспозиції жадних більших сил. Резерви підсувано тільки частинно і теж частинно кидано їх в бій. Наказ Гітлера боронити кожної п'яди землі в'язав оперативну свободу так командування нім. західнього фронту як і командирів корпусів та дивізій. Зокрема застосовання панцерних дивізій не було зігдне з їх природнім призначенням і панцерні з'єднання зуживалися одно по одному в льокальних оборонних боях. Інша справа, що перевага альянтів в повітрі не дозволяла пересувати резерв удень, що дуже часто допроваджувало до великих спізнень. Для прикладу можна подати, що німецька 275 стрілецька дивізія потребувала, щоб перемаршувати 240 км, аж два тижні часу. Німецька авіяція майже не діяла і 300-350 летів на день, було те найбільше, на що німецька „люфтваффе" могла спромогтися.

Операції від офенсиви ген. Бредлі (3 липня) до прориву під Авранш 29 липня) мають характер „матеріялової битви", в якій німці мусіли викінчитися. Після зламання останнього спротиву під Ґранвіль — 31 липня — приходить період переслідування відступаючих німецьких армій, перерваний тільки на короткий час офенсивою марш. фон Рундштетта в Арденах. Хоч німці спромоглися тоді на поважне зусилля, зокрема повітряною офенсивою, в яку кинули 800 літаків, та проривом фронту на 75 км, всеж це могло призвести до затримання альянської офенсиви тільки на один місяць (16 грудня 1944 — 16 січня 1945). Ці події для нас менше цікаві, бо дають нам тільки образ наступу чисельно та матеріяльно великих сил проти сил далеко слабших, які до того не можуть опертися на летунстві.

Бої за лівий беріг Райну практично рішили вислід кампанії і здобуття непошкодженого мосту під Ремаґеном (7 березня 1945 р.) тільки приспішило форсовання лінії Райну.

1 квітня оточено німецькі армії в Рурському басейні. 25 квітня стежі американського 273 піхотного полку (29 дивізія V корпусу) під Торґав зустрілися з частинами російської ґвардейської дивізії. 29 квітня прийшла капітуляція німецьких армій в Італії, 7 травня ген. полк. Йодль підписав капітуляцію всіх німецьких збройних сил і 9 травня підписано ратифікацію капітуляції в Берліні в присутності представників всіх чотирьох альянтів.

*

Ген. Айзенгавер не доцінює ні німецького вояка ні організації самої оборони. Хоч перевага альянтів, зокрема в повітрі, була дуже гнітуча, не вона сама призвела до рішення, тільки цілковито фальшива тактика й угрупування. Теж і вище німецьке командування, а зокрема „головне командування збройних сил" (ОКВ) виявило таку разючу нездарність, що треба дивуватися, як досвідчені генерали могли виконувати такі очевидні абсурдальні накази. В той час ген. Айзенгауер не мав на те виясненння. Нині ми знаємо це на підставі німецьких джерел. Ганс Шпайдель, шеф штабу марш. Роммеля, пише у своїх споминах („Альянтська інвазія в Европі 1944 р." ,надруковані в „Альґемайне Швайцеріше Мілітершріфт" за листопад 1949 р.), що Гітлер вже 1 квітня 1944 р. видав наказ для штивної оборони узбережжя, відмовляючись одночасно видавати будь-які оперативні диспозиції. На передодні офенсиви генерала Бредлі, що почалася 3 липня, Гітлер видав такий наказ: Кожний ворожий прорив треба зупинити, ціпко тримаючись терену, будь-яке скорочення фронту заборонене, немає жадної оперативної свободи" . Ця заборона оперативної свободи йшла так далеко, що навіть командувач армейською групою „Б" — марш. Ромель, не мав права наказувати оперативних пересувань в терені, що йому був підпорядкований.

Особа Гітлера як полководця повинна бути обговорена окремо. Хочемо тільки підкреслити, що подібні накази Гітлер видавав до операцій під Сталінґрадом, над Доном, на Кримі, на Сицилії та в Італії. Генерали, що і фаховим знанням і інтелігенцією стояли вище свого „вождя", ці накази виконували. Це феномен, який можна пояснити тільки самою істотою диктатури. Таких прикладів можна теж знайти в нашому політичному житті, де поважні громадяни виконують дурацькі накази того чи того „кандидата на вождя". В системах диктатур інакше і бути не може, при чому не важливе, чи це диктатура на ділі, чи тільки з уроєння...

Айзенгауер підкреслює, що помимо величезної матеріялової переваги альянтів операція висадки і пізніших боїв у Франції

виказали аж три кризові моменти, які допровадили до німецьких невдач тільки в наслідок фатальних наказів нім. головного командування.

Ось вони:

1. Битва в Нормандії. — Німці ввесь час ждали висадки над каналом, бо Гітлерові наказувала, очевидно, таке очікування його „інтуіція". Якщо б не було гітлерової „інтуіції", то нім. генерали були б кинули резерви туди, де вони були найбільш потрібні. З німецького боку оборонна тактика виглядала так, що кожна військова одиниця боронилася там, де вона стояла в хвилині заскочення.

2. Битва за „мішок під Фалезом". — Хоч конечно було виконати відворот, щоб відзискати оперативну свободу, то німецькі дивізії застосували штивну оборону. Ген. Монтґомері використав це і, приймаючи бій в такій ситуації, допровадив до постепенного знищення частини німецьких сил у Франції. Зокрема абсолютне панування в повітрі дозволило альянтам знищувати панцерні з'єднання і моторизований парк, заки вони взагалі могли бути вжиті.

3. Битва на захід від Райну. — З військового пункту бачення ця битва не мала найменшого глузду. Німці втратили практично всі свої кращі частини і тяжкий матеріял так, що для альянтів форсування Райну не представляло жадних поважніших труднощів. Здобуття незнищеного мосту під Ремаґеном було тільки простим наслідком положення, що постало на західньому березі Райну через виграну там битву.

Такі рішення Гітлера не були нічим новим. Вже в 1943 р. під Білгородом і на схід від Дніпра він застосував таку ж тактику, хоч логіка тодішнього положення вимагала негайного відвороту за лінію Дніпра. Битва на схід від Дніпра дала такий же наслідок як битва на захід від Райну: німці перейшли на правий беріг Дніпра, втративши ввесь тяжкий виряд. В Україні була вирішена ситуація не під Сталінґрадом або на Кавказі, але саме в битві на схід від Дніпра.

Треба ще підкреслити такі моменти в книжці Айзенгауера:

а.) На висадній операції у Франції видно, що молода армія, яка не мала ні боєвого досвіду ні традиції, якою командували в цілому молоді ще генерали — на основі нових военних методів станула понад досвічену німецьку армію. Поза матеріяльною перевагою, яка мала теж своє значення, рішило якісно краще командування. Американські генерали не були в'язані сліпим послухом якомусь „вождеві", не відчували на собі важкого впливу якогось безвідповідального дилетанта. Саме в демократичному суспільстві важче робити кар'єру різним підбріхувачам, що свій брак знання та моральну низькість заступають „симпатією та довірям вождя". В демократичному устрої кожний невдачник мусить відійти, в диктатурі його хоронить „партійний стаж" або „ласка провідника". Тому в демократичному устрої на керівні місця виходять справді люди найкращі, в тоталітарному ж зате завжди залишаються на постах ті самі туполоби, що з правила роблять завжди ті самі помилки.

б.) Значення, яке для перебігу операцій мали сили французького резистансу. Справа не в тому, що їхня сила подана на вартість 15 дивізій, але в тому, що вони могли бути всюди і виконувати завдання, яких не могли виконати ні альянтські армії ні летунство. За ними є значна заслуга в тому, що німецькі резерви приходили на фронт тільки частинно і дуже пізно.

*

Книжка Айзенгауера написана живо і цікаво. При тому в ній завжди підкреслені тільки основні моменти.

Можна, однак зробити одно застереження, але це вже не книжці, тільки самому авторові: Генерал Д. Айзенгауер не має найменшого зрозуміння для політичних моментів війни. Так, н. пр., він наказав стримати наступ в напрямі на Берлін, бо мовляв, це місто перестало бути політичним центром Німеччини. Такий наказ він видав, хоч жадних доручень того порядку від свого уряду він не дістав. Ба, демаркаційна лінія взагалі не була тоді ще накреслена і кожна сторона мала станути там, куди вона могла тільки дійти. Таке рішення головного командувача альянтських збройних сил можна назвати тільки фатальним. Наслідки цього рішення бачимо нині.

Є. В.

З чужої преси

МІЖ СЕНСАЦІЄЮ І ДІЙСНІСТЮ

Поважні органи світової преси, що дійсно орієнтуються в справах визвольної боротьби народів проти російського імперіялізму в большевицькій шаті, не дають себе блефувати барабанним вогнем фраз прерізних особистих і збірних „прес-конференцій", на яких стало майже спортом однобічно, ба що більше — фальшиво, інформувати світову громадську думку про революційно-визвольну боротьбу українського народу.

І так поважний швайцарський щоденник, що його читають політично зацікавлені кола у всьому світі — „Базлер Нахріхтен" з 30 червня ц. р. (ч.273) — в статті п. н. „Спротив в СССР — сенсація і дійсність" дуже рішучо розправляється „з героїчними чинами та фантастичними даними" „виемігрувавших в західню Німеччину особистостей", підкреслюючи при тому, що звичайному читачеві трудно розрізнити, де починаються фантазії а де кінчається реальна дійсність.

„За повідомленнями »Юнайтед Прес« — пише газета — »генераліссімусом« руху спротиву, пункт тяжости якого знаходиться в Україні, є якийсь Степан Бандера, що під охороною своїх тяжкоозброєних ґвардейців приняв представників американської преси в одному з міттенвальдських готелів. Зате відомий ілюстрований журнал в Німеччині, »Дер Шпіґель«, поміщує статтю і фотознімок другого ж »генераліссімуса« руху спротиву, що тим разом приняв собі навіть романтичне ім'я гоголівського козацького героя »Тарас Бульба«..."

А далі читаємо: „Нам здається, що того роду репортажами тільки шкодиться добрій справі. Bож загально відомо, що учасники підпільних організацій рідко коли мають можливість приймати чужинецьких журналістів, хіба, що знайдуться такі, що нелеґально підуть до СССР."

В статті підкреслено, що рух спротиву в СССР, це явище суспільного порядку; що це боротьба за національну та соціяльну волю; що в СССР існує стан перманентної боротьби, який став там вже хронічним явищем. II світова війна сама аж ніяк не викликала цієї визвольної боротьби, вона тільки поширила її базу та надала їй нових — збройних — форм. Боротьба проти німецької окупації була лише хресною пробою, справжня проба сил наступила, коли червоний потоп хлинув на Европу.

Про числову силу учасників рухів спротиву за залізною завісою годі будь-що сказати. Та проте там і не йдеться, тільки про цілі та методи визвольної боротьби.

На підставі українських підпільних видань з 1949 р. характеризовані в газеті натуга і зміст визвольного змагу.

„Робітника в цих виданнях поучується — пише газета — як боротися із стахановською системою. Колгоспного селянина закликується поширювати свій присадибний наділ... Селян неколективізованих ще сіл взивається боротися з колективізацією і збройно протиставитися примусовим переселюванням. Теж нижчих державних службовців, а навіть членів партії, поучується як оминати тиску згори..."

Окремо в статті підкреслено, що визвольна боротьба в Україні провадиться без будь-якої підтримки із-зовні, що народи за залізною завісою дуже скептично підходять до т. зв. антикомуністичного наставлення Заходу, якому бракує і послідовности і рішучости. „Невже ж мусить комунізм залити аж всю Европу — так питають на Сході — щоб теж західні европейці набралися розуму?"

Росія теж вже не може далі існувати як імперія — кінчить газета — так само як і старі колоніяльні потуги."

*

Реферуючи цю статтю, „Кореспонденція АБН" — англійське видвння ч.7 і німецьке ч. 7/8, оба за серпень 1950 р.— чомусь сфальшувала і тенденцію і навіть поодинокі вислови статті. Н. пр. з „генераліссімуса" (в лапках!) зроблено „керівника (!) руху спротиву Степана Бандеру", пропускаючи соромливо теж паралелю до „романтичного Тараса Бульби".

Пощо і тут фальшувати фкти? Молою тарілкою і так сонця не закрити!

УКРАЇНСЬКЕ ПІДПІЛЛЯ

„Спротив проти советів — Українське підпілля", це наголовок статті, що появилася в поважному західньонімецькому тижневику, зближеному до кіл канцлера К. Аденауера, — Райнішер Меркур" з 12 серпня ц.р.

В статті полемізується з однобічністю та погонею за сенсаціями журналістів, що пишуть на тему революційних рухів у Східній Европі. Цей сенсаційний підхід треба брати на рахунок еміґраційних політиків, що хочуть пов'язати свої призвіща з визвольною боротьбою народу. Такого фальшивого пов'язання з призвіщем однієї людини не оминув теж український визвольний рух. На ділі „Головний носій українського визвольного руху — це Українська Повстанча Армія, що в Українській Головній Визвольній Раді (УГВР), до якої належать представники різних політичних переконань, має свій керівний політичний та тимчасово-державний центр." А далі „Большевицька пропаганда називає українських повстанців »бандерівцями«... Бандера однак не має з цією підпільною армією нічого спільного".

В статті подається, що головне командування УПА лежить в руках ген. Тараса Чупринки і, до кінця 1945 р., його шефа штабу, ген. Дмитра Грицая-Перебийноса, що згинув геройською смертю. Генералами іменувала їх УГВР своєю постановою з 6 лютого 1946 р. Далі коротко характеризована організаційна побудова УПА: військові з'єднання (сотні та курені) підпорядковані Командам Відтинків, ці Воєнним Округам, на які поділені оперативні групи: УПА-Захід, УПА-Схід, УПА-Північ і УПА-Південь. Накреслена в статті теж тактика рейдів в країни інших народів в 1945 і 1946 рр. на Словаччину під командуванням к-рів Рена і Бурлаки; на Білорусь і в балтійські країни; військова співпраця з польськими підпільними організаціями „ВіН" та „НСЗ"; в 1947 і 1948 рр. рейд в Східню Прусію під командуванням к-ра Прірви. Згаданий теж збройний рейд в 1947 р. під командуванням майора Байди в зах. зони Німеччини, щоб зв'язатися із ЗП УГВР.

Окремо підкреслено ідейно-програмовий та соціяльний зміст українського визвольного руху, згадуючи при тому, що боротьба на Сході провадиться за волю так в особистій як і в національній площинах. Що головним стимулом цієї боротьби є національна свідомість і почуття свободи.

„Боротьба за волю людини і народів — читаємо на закінчення — продовжається. Чи культурний світ придивлятиметься її далі без будь-якої участи в ній?"

* * *

Американська газета „Інквайрер", Філядельфія, з 21 серпня, окремою статтею помістила лист Льва Шанковського п. н. „Сторічний російський фашизм, маскований червоною ідеологією", в якому з'ясовані нищівні методи російського імперіялізму та поліційна система терору на тлі історії російської — царської та большевицької — імперії.

ЗАКЛИК МІСІЇ УПА
до української громадськости на чужині

(В справі влаштування Свята УПА в день Покрови, 14 жовтня 1950 р.)

I

З нагоди п'ятиріччя постання УПА, осінню 1947 р., нав'язуючи до стародавньої української військової традиції, постановою Генерального Секретаріяту УГВР і наказом Головного Командування УПА визначено загально обов'язуючим святом УПА день свята Покрови, 14 жовтня.

З того часу в день свята Покрови УПА і цілий український народ святкує урочисто, як лише на це дозволяють умови в підбольшевицькій дійсності, роковини постання УПА, святковий день українського війська, українських збройних сил.

Беручи це до уваги Місія УПА закликає до влаштовування свята УПА поза межами Батьківщини. Ціллю свята є демонструвати єднання еміґрації з Батьківщиною і УПА, зв'язку з Батьківщиною, пригадка, що поза турботами і радощами будня на чужині, повинна ще в українській громадськості поза межами Рідного Краю бути також турбота і обов'язки супроти українського народу на Рідних Землях.

Український народ живе на Рідних Землях в обставинах жахливого економічного визиску і національного поневолення. Ворог старається вбити в народі його окреме національне самопочуття, вирвати йому його віру в Бога, старається його духово скаструвати,

фізично винищити. Український народ всіма йому доступними засобами боронить свого національного я і в цій боротьбі творить нові вартости, творить своє обличчя. Там твориться новий тип людини — борця. Під цим не треба розуміти лише боротьбу УПА, але боротьбу української людини за своє національне обличчя, за свої вартости, за свою віру, за національне визволення, особисту волю і свободу, за своє соціяльне існування. Цю боротьбу провадить кожний українець всюди, де він не находився б, навіть в далеких концентраках Сибіру.

І не диво, що в таких умовах очі народу звернені на УПА, цього збройного, революційно- політичного завершення цієї боротьби. На УПА, що поставила собі за ціль боронити свій народ, його цінности, боротися за визволення українського народу. УПА стала всенаціональною вартістю, загальнонаціональною армією українського народу. В її рядах знайшлися найкращі сини українського народу, без огляду на свої політичні переконання, територіяльне походження. Нерозривний зв'язок з народом став підставою існування УПА, джерелом її сили і запорукою її боротьби.

Головний Командир УПА, генерал Тарас Чупринка, в своєму зверненні „До бійців і командирів УПА, членів революційно-збройного підпілля "зприводу Свята УПА в 1947 р. стверджує: „Безстрашні командири та бійці УПА виписали на її прапорах ряд боєвих чинів, що золотими літерами запишуться в історії української зброї ..." „...Такої героїчної боротьби не знає історія людства..," . „Боєць УПА, український революціонер заступить місце мужнього спартанця в історії людства...".

І дійсно, переглядаючи сторінки історії визвольних змагань нашого народу доби УПА, знаходимо там зразки небувалого гарту духа, небуденного героїзму. Вояк УПА боровся і бореться дальше в таких умовах, в яких не боровся жадний вояк, жадної армії світу. Вояк УПА протиставився нераз десятикратно чисельнішому і багато краще технічно вивінованому воякові ворога. Вояк УПА не знав і не знає полону. В безвихідній ситуації він бореться до останнього набою, який призначує для себе. Вояк УПА не заломився помимо безперспективних ситуацій і не посоромив української землі, слави української зброї.

І український народ сьогодні у восьму річницю постання УПА може з гордістю дивитися на свій пройдений шлях і у своє майбутнє. Народ що видав із себе таких борців, вихований на їхньому героїзмі, живучий їхньою ідеєю, їхньою правдою, вже не буде хилити голови перед окупантом. Він використає всі можливости, щоб вибороти собі волю.

Тому Свято УПА на Рідних Землях святкує разом з повстанцями український народ, тому це Свято стало загальнообов'язуючим святом цілого українського народу.

II

Свято УПА повинно мати загально–національний характер також на чужині і його влаштування повинно бути справою цілої української громадськости поза межами Рідного Краю. В його влаштуванні повинні взяти участь всі українці, незалежно від політичних переконань, партійної приналежности, віровизнань тощо. Тому свято УПА в жадному випадку не може бути перепроваджуване тільки з позицій будь-якої партійно–політичної доктрини, течії, організації, чи звужене до внутрішньо–партійної імпрези.

Підготовкою і переведенням свята УПА повинні занятися окремі Організаційні Комітети Свята УПА. Вони повинні сформуватися на широкій громадській базі з представників громадських установ та комбатанських організацій, або з видатних громадян в даній місцевості, на засаді збереження загально–національного понадпартійного характеру. В осередках, де перебувають вояки Рейдуючої Частини УПА, повинні входити від них представники в такі комітети.

Свято УПА повинно відбутися у всіх скупченнях української еміграції по можливості в день Свята Покрови — 14 жовтня 1950 р. Коли б це було з різних причин неможливе, можна його пересунути на одну з наступних неділь. Побажане, щоб Свято УПА відбулося в часі від 14 до 31 жовтня.

Програма Свята повинна складатися з двох частин:

а) Церковна — відправа у всіх українських церквах (всіх віровизнань) Богослуження і молебнів в намірениі успішнього скорого завершення визвольних змагань українського народу.

б) Імпрезова — святочна академія, доповідь про УПА, концертова і художня частина, сценарій та рецитації.

Де це можливо, старатися влаштувати Свято УПА ще більш урочисто.

Якщо немає можливости так влаштувати Свято УПА — немає церкви чи сил до організовання — там повинні, бодай, бути відчитані на сходинах громадян доповіді про боротьбу УПА.

Свято УПА повинно бути святом радости, бо факт існування і боротьби УПА, це вияв життєвости і незнищимої спроможности українського народу віднаходити і відроджувати в собі силу для свого дальшого буття і боротьби за волю в найтяжчих умовах підбольшевицької дійсности. Тому в жадній частині — церковній чи імпрезовій — Свято не сміє мати характеру панахид чи жалібних поминок. Воно мусить бути перепроваджене в поважній, достойній бадьорості. Зміст промови, добір музичного, хорового чи рецитативного матеріялу, сценарій та стилізація декорацій — повинні бути настільки боєво підбадьоруючі, щоб скріплювати в глядача віру у власні сили і доцільність визвольно-революційної боротьби.

З другого боку — Свято УПА повинно наявно показувати концепцію, що лягла в основу постання і розросту УПА, ідейно-політичні основи УПА, що стали запорукою успішности її боротьби. Зокрема в рефераті повинна бути звернена увага на: — а) Понадпартійний характер УПА і її політичного завершення в системі УГВР; — б) Найтісніше пов'язання УПА з українським народом, що для нього і разом з ним веде УПА боротьбу проти московсько-большевицького окупанта; — в) Жертвенність, мужність та героїзм кадрів УПА, всього революційного підпілля і цілого українського народу в боротьбі з окупантом; — ідейно-політичні заложення УПА, що УПА бореться за національне і соціяльне визволення українського народу, за побудову демократичного ладу в українській державі.

Під час влаштування Свята УПА повинні Організаційні Комітети Свята УПА занятися переведенням збірки „На фонд Місії УПА". Після переведення Свята УПА — Організаційні Комітети висилають до Місії УПА звіти із Свята УПА і розрахунки із збірки, після чого розв'язуються.

Свято УПА хай не буде святом смутку, святом болю поневоленої нації. Хай буде святом радости, святом нашої національної гордости, святом непоборности нації, святом віри в нашу перемогу. Бо Свято УПА, це свято непоборної української людини, людини чину і боротьби, яку зродили змагання нашого народу за волю в другій світовій війні, бо це свято нашої правди, нашого майбутнього, свято нашої перемоги.

В святочний день УПА пом'янім з пошаною пам'ять тих, знаних і безіменних лицарів України, що жертвою свого життя створили нові визвольні змагання українського народу. Віддаймо пошану і згадаймо з гордістю тих, хто боряться далі за волю.

Інформаційний Відділ Місії УПА

НА ПРЕСОВИЙ ФОНД

в США склали: п. Пасічняк Василь 15 дол. по 5 дол. пп. д-р Антонович О., д-р Прокоп М., Логуш О., Хамуляк І., о. Пришляк Т., інж. Цвіль Ю., Баглай Д., 3 дол. п. Ортинський, 2 дол. п. Н.Н., 1.50 дол. п. Кулинич Д., по 1 дол пп. Поритко, Хоманчук І., Кобильник, Станько І., Заброцький В., Дуцилович М.

Всім пожертводавцям висловлюємо щиру подяку.

Адміністрація В-ва „До Зброї"

НА „ФОНД МІСІЇ УПА"

у Великобританії зібрали на збіркові листи: ч.66 п. Кутин А.ф.4/-/-, ч.69 п. Нечай М.ф.1/7/6, ч.52 п. Будз А.ф.2/-/-, ч.76 п. Хома М.ф.2/8/-, ч.71 п. Коваль М.ф.2/10/-, ч.48 п. Комарницький М.ф.12/18/-, ч.47 п. Ілюк І.ф.-/18/-.

Подяка

Інформаційний Відділ Місії УПА при ЗП УГВР щиро-сердечно дякує всім Українським Громадянам, що склали пожертви на „ФОНД МІСІЇ УПА" і тим допомогли окремою книжкою видати спогади командира Тактичного Відтинку УПА -Захід Степана Хрена:

„З И М О Ю В Б У Н К Р І"

Всі, хто у Великобританії вплатили на „Фонд Місії УПА" суму понад £ 1 і ті, хто в США та Канаді вплатили понад $ 5, отримають як признання цю книжку безплатно.

Знижку 50% отримають ті, хто вплатили від 10 шл. або від 3 $ вгору; знижку 25% ті, хто вплатили від 6 шл. або від $ 2 вгору.

Списки всіх пожертводавців подаються в окремому додатку до книжки.

На чужині, у вересні 1950 р.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВІДДІЛ МІСІЇ УПА

Увага Нова книжка про УПА

У 8 річницю постання Української Повстанчої Армії В–во „До Зброї" видало окремою книжкою спомини написані в повстанському зимовому бункрі в Україні одним з командирів Тактичного Відтинку УПА—Захід.

СТЕПАН ХРІН

„ЗИМОЮ В БУНКРІ"

(Спогади—хроніка з 1947/48 рр.)

Нова книжка про УПА — це документ із жорстокої дійсности в Україні, це відблиск героїчного життя одного повстанського бункру на Рідних Землях.

ЦІНА : в Німеччині 4,– НМ; в США і Канаді 1,50 $; у Великобританії 8 шіл. В інших країнах рівновартність 1,50 $.

ЗАМОВЛЯТИ — у заступників і кольпортерів журналу „До Зброї", або безпосередньо в адміністрації В–ва „До Зброї".

Замовлення на книжки та журнал „До Зброї" і всю переписку в справах адміністрації і редакції спрямовувати на адресу:

SOROCZAK W.
(13b) MÜNCHEN 2
Dachauerstr. 9/II Z. 10
GERMANY – US-ZONE

ДО ЗБРОЇ

журнал української військово-політичної думки

ВИПУСК
7 (20)

ЖОВТЕНЬ
1950

РІК ВИД.
III

ЗМІСТ

1. Повідомлення про смерть Головного Командира УПА генерал-хорунжого Тараса ЧУПРИНКИ . . . I
2. Від Бюра Інформації УГВР III
3. Наказ Головного Командира УПА полк. Василя Коваля. III
4. На порозі дев'ятого року боротьби Української Повстанчої Армії 1
5. І.М.Коваленко: Роля і значення УПА в зовнішньо-політичних акціях українського визвольного руху 3
6. Р.Лободич: Леґіонова концепція і українська визвольна політика 6
7. Місія УПА до Вояків УПА, що перебувають на чужині 8

Видає Місія УПА при ЗП УГВР.

ПОВІДОМЛЕННЯ

Українська Головна Визвольна Рада, Головне Командування Української Повстанчої Армії та Провід Організації Українських Націоналістів на Українських Землях діляться з кадрами визвольного підпілля та з усім українським народом болючою вісткою про те, що ранком 5 березня 1950 р. в селі Білогорща біля Львова на своїй підпільній квартирі в боротьбі з московсько-большевицькими окупантами смертю героя загинув Голова Генерального Секретаріяту УГВР, Генеральний Секретар Військових Справ УГВР, Головний Командир УПА та Голова Проводу ОУН на Українських Землях, нагороджений Золотим Хрестом Заслуги та Золотим Хрестом Бойової Залуги I кляси

ГЕНЕРАЛ-ХОРУНЖИЙ УПА **Роман Шухевич**

— Р. ЛОЗОВСЬКИЙ — ТАРАС ЧУПРИНКА — ТУР.

Сл. п. друг Шухевич – Тур народився 1907 р. Після закінчення середньої школи вступив до Політехнічного Інституту і теж закінчив його з успіхом.

На шлях активної, революційної боротьби за визволення України сл. п. друг Шухевич – Тур станув від наймолодших років життя.

В половині 20-их років вступає в ряди Української Військової Організації (УВО). В період 1925-29 рр. в лавах УВО приймає участь, організує і керує різними бойовими акціями проти польських окупантів.

В 1929 р. вступає до ОУН як один з перших її членів. Довгий час працює на пості Бойового Референта в Крайовій Екзекутиві ОУН. Праці на цьому пості віддає всю свою кипучу, молодечу енергію, всі свої організаторські здібнощі і відвагу.

За свою революційну, політичну і бойову діяльність проти польських окупантів попадає до польської тюрми.

1938-39 рр. приймає активну участь в організуванні збройної сили молодої української держави на Закарпатській Україні — в організуванні „Карпатської Січі"та в керівництві нею.

В 1939-40 рр. працює в Проводі ОУН на пості Референта Зв'язку з Українськими Землями в СССР. В 1940-41 р. входить до складу Революційного Проводу ОУН. Весною 1941 р. бере участь в II Великому Зборі ОУН. Після II Збору стає на пост Крайового Провідника ОУН на Західних Окраїнах Українських Земель поза межами СССР, в т. зв. Генерал-Губернаторстві. Впродовж усього цього часу постійно працює теж у Головному Військовому Штабі ОУН як його член та викладає різні військові дисципліни на таємних к урсах кадрів ОУН.

В 1941 р.сл.п.друг Шухевич - Тур організує й очолює, як його командир, Український Легіон. Одночасно виконує теж різні особливі завдання Проводу ОУН. На цьому пості перебуває до весни 1943 р.

Весною 1943 р.сл.п. Шухевич – Тур стає членом Проводу ОУН і займає пост Військового Референта при Проводі ОУН.

В серпні 1943 р.III Надзвичайний Великий Збір ОУН обирає сл.п.друга Шухевича - Тура на пост Голови Бюра Проводу **ОУН.** В осені цього року Він теж обіймає пост Головного Командира УПА. В листопаді 1943 р., як Головний Командир УПА і Голова Проводу ОУН, Він приймає керівну участь в підготовці на Волині І Конференції Поневолених Народів та в самій Конференції.

В липні 1944 р. сл.п. друг Шухевич - Лозовський бере участь на І Великому Зборі УГВР. Збір УГВР обирає Його Головою Генерального Секретаріяту УГВР. Президент УГВР затверджує Його теж на постах Генерального Секретаря Військових Справ та Головного Командира УПА.

На постах Голови Генерального Секретаріяту УГВР, Генерального Секретаря Військових Справ УГВР, Головного Командира УПА та Голови Проводу ОУН на Українських Землях сл.п.друг Р.Шухевич – Лозовський - Т.Чупринка – Тур — в період 1944–50 рр. керує визвольно–революційною боротьбою багатотисячної УПА, широкого збройного підпілля, підпільної ОУН та мільйонових мас українського народу проти німецько–гітлерівських та московсько–большевицьких окупантів, в обороні українського народу перед окупанським терором та грабунком, за збереження та дальшу розбудову позицій українського визвольно–революційного руху в Україні, за визволення України з–під чужоземного панування, за побудову на Українських Землях незалежної і соборної держави із справедливим та передовим політичним та суспільно–економічним устроєм.

Протиокупантська визвольна боротьба, що її в 1943–50 рр. повела УПА, підпільна ОУН і багатомільйонові маси українського народу під досвідченим і відважним, безпосереднім керівництвом сл.п.генерала Шухевича - Чупринки, з погляду масового героїзму і патріотизму, з погляду завзяття і жертвенности всіх її учасників та українських народних мас, з погляду тих незвичайно важких умов, в яких вона ввесь час проходила — не має собі рівної не тільки в українській, але й світовій історії. Вона завжди становитиме одну з найславніших, найгероїчніших сторінок історії України.

В наслідок цієї боротьби московсько-большевицьким окупантам не вдалося здійснити їхні злочинні пляни щодо України, не вдалося знищити в Україні організований самостійницький рух, не вдалося поставити український народ на коліна. Сьогодні український революційно-визвольний рух, нерозбитий ані незламаний, хоч і з значними втратами в людях, продовжує далі свої нерівні змагання з московсько-болшевицькою тиранією в обороні національного існування українського народу, в ім'я національно–державної незалежности України.

Історія визвольно-революційної боротьби українського народу на Українських Землях в 1943-50 рр. з ім'ям сл.п.друга Шухевича - Лозовського, Тараса Чупринки, Тура — зв'язана нерозривно і навічно.

Як революційний керівник сл.п.друг Шухевич - Тур відзначався великими організаторськими і військовими здібнощами, глибоким політичним розумом, величезним досвідом революційної боротьби. В Його особі український визвольно-революційний рух та ввесь український народ втратили політичного і військового керівника високої кляси.

Політитична і життьова принциповість, безмежна особиста відвага, рухливість, жива і весела вдача, простота в щоденному житті і поведінці, „тверда рука" і разом з цим батьківська дбайливість про других – ось прикмети характеру сл.п.генерала Шухевича-Чупринки, що ними Він скрізь з'єднував собі симпатії, створював життєрадісний, бадьорий настрій, поривав на безстрашну і тверду боротьбу з ворогами України.

Із світлою пам'яттю про Нього, задивлені в Його геройську постать бійця і керівника визвольного руху, наснажені Його відвагою, оптимізмом та революційністю, загартовані і досвідчені під Його рукою, докінця віддані ідеї визволення українського народу — ми відважно продовжуватимемо нашу священну визвольну боротьбу аж до повної нашої перемоги.

Не складемо нашої зброї і не припинимо нашої боротьби доти, поки Україна не буде визволена.

Вічна Слава Героєві Української Національно-Визвольної Революції!

ГОЛОВНЕ КОМАНДУВАННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНЧОЇ АРМІЇ

УКРАЇНСЬКА ГОЛОВНА ВИЗВОЛЬНА РАДА

ПРОВІД ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ на Українських Землях

Березень 1950 р.

Від Бюра Інформації
Українсько Головної Визвольної Ради

Бюро Інформації УГВР уповноважене поінформувати кадри підпілля і ввесь український народ про те, що після смерти сл.п. генел-хорунжого УПА Романа Шухевича-Лозовського, Чупринки — пост Голови Генерального Секретаріяту УГВР та Головного Командира УПА обняв полк. УПА Василь К О В А Л Ь.

В Україні, 8 липня 1950 р.

БЮРО ІНФОРМАЦІЇ
УКРАЇНСЬКОЇ ГОЛОВНОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ РАДИ

З документів визвольної боротьби

УПА — ГВШ
IV/орг.-перс.

М.п. 28.7.1950 р.

Наказ ч. 1/50

ПІДВИЩУЄТСЯ:

а) ДО СТУПЕНЯ ПІДПОЛКОВНИКА:

1. мйр. Калину Місія УПА при ЗП УГВР з датою старш. від 1.7.49 р.
2. мйр. Гуцула Місія УПА при ЗП УГВР з датою старш. від 1.7.49. р.

(На основі рішення УГВР від 20.7.1950 р.)

II. НАГОРОДЖУЄТЬСЯ:

а) ЗОЛОТИМ ХРЕСТОМ БОЙОВОЇ ЗАСЛУГИ I КЛЯСИ:

1. Богдана, реф. СБ. Г4/24/III
2. Моряка Г4/24 III
3. сотн. Громенка Г5
4. Комара Г4/22

б) ЗОЛОТИМ ХРЕСТОМ БОЙОВОЇ ЗАСЛУГИ II КЛЯСИ:

1. бул. Шварного Г4/24/III
2. бул. Рибалку Г4/24/II
3. ст. бул. Мака

в) СРІБНИМ ХРЕСТМ БОЙОВОЇ ЗАСЛУГИ I КЛЯСИ:

1. хор. Оріха Г4/24/II
2. ст. бул. Паса Г4/24/III
3. Помсту Г5
4. ст. бул. Рубаня Г4/24/III

(На основі рішення УГВР від 20.7.1950 р.)

г) СРІБНИМ ХРЕСТОМ БОЙОВОЇ ЗАСЛУГИ II КЛЯСИ:

1. Славка Г5
2. Романа еміграція

С л а в а У к р а ї н і !

(–) полк. УПА В. Коваль
Головний Командир УПА

В глибокому смутку ділимося з усією українською громадськістю на чужині дуже болючою вісткою про те, що вранці в неділю 5 березня 1950 р. в селі Білогорща біля Львова в своїй підпільній квартирі в боротьбі з московсько-большевицькими окупантами України смертю героя згинув

ГОЛОВА ГЕНЕРАЛЬНОГО СЕКРЕТАРІЯТУ УГВР

ГЕНЕРАЛ-ХОРУНЖИЙ УПА **Тарас Чупринка**

(РОМАН ШУХЕВИЧ) Р. ЛОЗОВСЬКИЙ — ТУР

Генеральний Секретар Військових Справ УГВР, Головний Командир УПА, Голова Проводу ОУН на Українських Землях, нагороджений Золотим Хрестом Боєвої Заслуги І кляси.

Вічна Слава Героєві Українського Національного Визволення!

На чужині, в жовтні 1950 р.

ЗАКОРДОННЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО
УКРАЇНСЬКОЇ ГОЛОВНОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ РАДИ

ГЕНЕРАЛЬНИЙ СЕКРЕТАРІЯТ ЗАКОРДОННИХ СПРАВ
УКРАЇНСЬКОЇ ГОЛОВНОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ РАДИ

МІСІЯ УПА при ЗП УГВР

В глибокому, дуже болючому смутку повідомляємо українську громадськість на чужині, що вранці 5 березня 1950 р. в селі Білогорща біля Львова на своїй підпільній квартирі в боротьбі з московсько-большевицькими окупантами України згинув геройською смертю

генерал-хорунжий УПА ТАРАС ЧУПРИНКА (РОМАН ШУХЕВИЧ)

Р. ЛОЗОВСЬКИЙ — ТУР

Голова Генерального Секретаріяту УГВР, Генеральний Секретар Військових Справ УГВР, Головний Командир УПА та Голова Проводу ОУН на Українських Землях, нагороджений Золотим Хрестом Заслуги та Золотим Хрестом Бойової Заслуги І кляси.

Вічна Слава Героєві Української Національно-Визвольної Революції!

На чужині, у жовтні 1950 р.

Друзі і товариші зброї

На порозі дев'ятого року боротьби Української Повстанчої Армії

(З приводу Свята УПА — Покрова Пресвятої Богородиці)

Виконуючи директиву свого найвищого політичного керівництва, Української Головної Визвольної Ради, Головне Командування УПА, наказом з жовтня 1947 р., подало до відома всім повстанським відділам постанову про встановлення Свята Покрова Пресвятої Богородиці днем Української Повстанчої Армії.

З цього часу рік—річно, втомлені боями, та незламні бійці УПА збираються в місяці жовтні на теренах своїх дій, виструнчуються у своїх рядах, заслухують наказів свого командування і наново відновлюють свою повстанську присягу — боротись аж до останнього віддиху за визволення українського народу з-під ярма московсько—большевицького загарбника. В цьому дні бійці УПА шлють свої спогади та вояцький поклін тим друзям-воякам, що свою жертвенну любов до народу і вірну службу Батьківщині засвідчили своєю кров'ю і своїм геройським життям.... „Вічна слава героям, що впали в боротьбі за українську державу" — такими словами закінчується звичайно святковий наказ. А опісля, очам бійців ввижаються дальші труди, нові бої. Перед ними стелиться ще дальший, важкий непроглядний шлях боротьби. І в відповідь цьому незнаному майбутньому несуться бадьорі слова повстанської пісні: „Ну, і що ж, як умерти прийдеться у похідній шинелі, в житах, ми у вічі сміємося смерті, а вмірати прийдеться лиш раз..."

Ось так, у твердій обстановці бротьби проминає празник Покрова Пресвятої Богородиці, що одночасно є святковим днем Української Повстанчої Армії.

Встановлення Свята Покрова днем УПА має свої глибші причини, на які треба звернути увагу українському суспільству на еміґрації. Коли Батьківщину й еміґрацію сьогодні не єднає тверде життя підокупантської дійсности, в якій змагається вояк УПА, то все ж повинно їх єднати спільне прямування до однієї мети і прагнення здійснити ті цілі, що їх на своїх прапорах виписала УПА. Ідейно—духове єднання, для поневоленого народу, це підстава національного життя, запорука успішности його змагань.

Безпосереднім поштовхом до встановлення Свята Покрова днем УПА був без сумніву — як це зрештою відзначено в наказі Головного Командування — факт, що в жовтні 1942 р. з менших підпільних боївок сформувалась перша повстанска сотня. Можливо, тоді цьому фактові ненадавано особливого значення в самому процесі визвольних змагань. Сформування першої повстанської сотні було тоді диктоване вимогами боротьби з німецько—гітлерівським окупантом. Наступові окупанта на фізичне й економічне винищення української людности треба було протиставити таку збройну силу, що була б спроможна виконати боєві акції, які нанесли б серйозних ударів ворогові та перешкодили б його грабунковим, винищувальним плянам. Малі підпільні боївки, розкиненні по теренах України, з окрема на північно—західніх та західніх землях, не вистачали для таких завдань. Само життя подиктувало поширення дотеперішніх форм бортьби та збагачення їх новими збройно-повстанськими формами.

Перехід на нові форми боротьби має особливе значення в самому процесі визвольних змагань, бо створенням збройної повстанської сили — УПА, національно-визвольна революційна боротьба автоматично набирає всенаціонального характеру та виходить тим самим

поза рямці однієї політичної підпільної організації, якою в той час була самостійницька ОУН.

Роля цієї ОУН в підготуванні ґрунту для створення повстанської сили і переходу на всенаціональні повстанські форми боротьби є і залишиться неоціненною. Підтримуючи творення нових форм боротьби, ця ж ОУН дала доказ своєї державницької зрілости та свого дійсного розуміння служення українській визвольній ідеї. Маючи всі можливости творити свої боєві організаційні формації, ОУН не пішла на цей крок, бо монополізація визвольних змагань була для неї чужа. Так само ОУН з цілою рішучістю відкинула отаманські спроби монополізувати визвольну повстанську боротьбу, спроби, які бажали звести повстанську боротьбу до отаманських „івщин".

Лекція 1942–43 рр., тобто часу постання, росту та ідейного формування УПА, повинна залишитись в пам'яті українського суспільства на еміґрації, бо ця лекція має свою актуальність і сьогодні, коли часто перекручується факти, або коли й далі спекулюється на характері УПА чи то в аспекті її історичного виникнення, чи в аспекті майбутніх проєкцій творення української реґулярної збройної сили. Українське громадянство повинно тямити, що будь-які спроби зведення УПА, чи української збройної сили в майбутньому, до різних, модних на еміґрації, „івщин"— це удар в українські визвольні змагання, це вияв примітивізму в державно–політичному думанні, це шлях, на який залюбки та пляново старався і досі старається зіпхнути українські визвольні змагання віковічний ворог України — московський імперіялізм. Встановлюючи свято Покрова днем свята УПА, Головне Командування УПА відзначило не тільки історичну згадку постання УПА, воно підкреслює тим також ті нові здобутки на шляху розвитку української політичної думки та нові досягнення в процесі самих визвольних змагань, що в жовтні 1942 р. зродились із сформування першої боєвої сотні УПА.

УПА, це збройна сила всього українського народу. Так, як вона — УПА — вже вісім років захищає право українського народу на його державне суверенне життя, так кожне українське політичне середовище й кожна українська людина повинні своєю працею, своєю моральною й матеріяльною підтримкою допомогти їй і її важкій боротьбі. Коли зокрема йдеться про українську громадськість на еміґрації то моральною допомогою для УПА буде вже й те, якщо українська еміґрація у своїй інформативно–розяснювальній акції перед чужим світом та в своїй поставі щодо УПА на внутрішньо–українському відтинку буде оборонцем дійсного характеру УПА і не допустить до того, щоб у внутрішньо-політичних розиграх розміняти українську повстанську силу на дрібну монету партійно-групових розрахунків.

В евангельській притчі незвичайно яскраво описана доля перел. УПА, це святощі і перла українського народу, це неоціненний здобуток наших визвольних змагань останнього, ще незавершеного періоду. Тому не вільно кинути цієї перли на базар партійно–політичних спорів і гризні.

В наказі Головного Командування УПА відзначується також і те, що давне козацьке свято Покрова Пресвятої Богородиці встановлюється святковим роковим днем УПА. Тим самим Головне Командування УПА підкреслює тяглість українських визвольних змагань. Ці змагання не починаються ні 17-им, ні 18-им, ні 41-им, ні 42-им роками двадцятого сторіччя. Вони сягають далекої давнини. Вони є виявом одного і того самого прагнення цілого українського народу, прагнення до державного вільного життя. Цілі покоління давали свій вклад у ці змагання, одні одним передавали традицію і заповіти боротьби. Коли б було інакше, то український народ давно перестав би жити як окрема національна спільнота. Тісне пов'зання з минулими етапами боротьби засвідчує про невичерпні енерґії національної волі. На минулих досягненнях можна творити нові фактори матеріяльної та духової сили, на минулих невдачах здобувати досвід.
Як колись, в почтках творення козацької сили, Запорізька Січ була ядром волі серед розшматованої ворогами України, як колись звідтам, із Січі, прийшло визволення української землі, як колись віддано козацьке військо під опіку Божої Матері а Празник Покрови встановлено козацьким святом — так і в новітніх часах український народ в'яже свої надії з своїми борцями за волю, з українськими повстанцями, вірить, що ці малі повстанські загони розростуться у велитенські повстанські полки та при зусиллі цілого народу зметуть ворога з українських земель і принесуть народові України довго ждану волю. Так і в теперішній час поневолення, коли нізвідки не має допомоги, Головне Командувння УПА віддає бійців за волю України під опіку Божої Матері.

Вісім років боротьби стоїть український народ, а з ним його повстанська збройна

сила УПА, самітно в затяжній боротьбі з ворогом цілого людства, московським большевизмом. В оперті на здорові сили народу та з глибокою вірою в те, що доля всього людства й окремих народів є в руках вищої надприродної сили, у свідомості, що світ не спішиться на боротьбу з московсько-большевицькою загрозою, як перед віками і впродовж своєї історії знову знаходить тверду опору й запоруку своєї остаточної перемоги, зв'язавши себе вірою з помічницею горем прибитого людства, Божою Матірю. Це пов'язання, що випливає з української духовости, скріплює вояцьку витревалість, не дозволяє кинути раз взятої до рук зброї та творить чудо, де народ зданий на власні сили, без зовнішньої підтримки, входить в дев'ятий рік своєї повстанської боротьби.

Є ще один момент, який хочемо відмітити з приводу встановлення Свята УПА в день Св. Покрови. В цьому часі ввесь ворожий Україні світ — сталінські вельможі з усім своїм апаратом гноблення — святкують річницю своєї „революції", якою вже десятки років користуються, щоб обдурювати широкі маси та щоб поневолювати свободолюбні народи. В цю річницю, кожного разу перед московсько-большевицькими вельможами парадують літаки, танки, гармати, від стіп до голови озброєні емведівські війська. В ці ж дні український вояк-повстанець, віддавши себе під покров Божої Матері, згадавши про незабутні геройські діла своїх козацьких предків та задивлений у виписану кров'ю заповітню мету — вільну українську державу, з вірою в перемогу та з одчайдушністю готовиться до нових боїв. Він знає, що, хоч українському народові бракує сьогодні матеріяльно-технічної сили, зате в нього є непереможна сила духа, якої ворожі пекольні сили неспроможні перемогти.

Два світи, дві духовости, московська і українська, стоять проти себе у завзятому бої. Перемога буде за світом правди, справедливости, за українським народом й його повстанцями, які йдуть у бій під покровом Богоматері.

І.М. КОВАЛЕНКО

Роля і значення УПА в зовнішньо-політичних акціях українського визвольного руху

I

На сторінках української преси, зокрема підпільних видань, підкреслювалось нераз, яке значення мало постання УПА для мобілізації українських сил до боротьби з окупантами України. Українські підпільники не однократно стверджували в 1941-44 рр., що українське населення, особливо на осередніх і східніх землях України, з повним розумінням та прихильністю сприймало голошені тими ж учасниками українського революційного підпілля гасла боротьби. Коли ж розмова сходила на перспективи цієї боротьби, в словах симпатизуючого населення вичувалось нераз нотки сумніву, мовляв, ідеї гарні, та нема за них кому постояти. Обставини змінились, коли заговорено про існування УПА, а ще більше, коли рейдуючі частини повстанських відділів появлялись в різних місцевостях України та коли рознеслись вістки про переможні бої повстанських з'єднань з окупантами. Народ побачив, що за голошеними ідеями стоїть збройна сила, що засвідчуватиме живучість цих ідей своїми чинами, жертвами життя та крови. Існування й дії УПА почали привертати в широких масах віру в успішність революційно-визвольної боротьби та почали щораз більше революціонізувати населення.

Коли на ці моменти в підпільних виданнях вже нераз звертались увагу і насвітлювано значення та ролю УПА в цьому аспекті, то до сьогодні, на жаль, мовчанкою окутане питання, яку ролю і значення мала й до сьогодні має УПА в аспекті зовнішньо-політичної акції українського національно-визвольного руху та цілости українських визволь-

них змагань. На таку мовчанку складається цілий ряд причин. Коли досі учасники українського визвольного руху заховували вперту мовчанку, то причин треба шукати в тому, що передчасно було говорити про речі недавного минулого і то тим більше, що певні процеси, які започатковано в 1943 р. ще не завершені. Коли мовчали українські політичні чинники, що стояли осторонь всіх акцій українського революційно-визвольного руху, то причини треба дошукуватись в їх неорієнтованості, а далі також — коли деякі дії були їм відомі, бо вони частинно були інформовані про акції на зовнішньо-політичному відтинку — в недоцінюванні цих акцій.

На оцінку зовнішньо-політичних акцій українського підпілля різними українськими політичними чинниками чи діячами впливала без сумніву засаднича постава цих політичних середовищ та окремих одиниць до самої концепції революційно-визвольної боротьби і до шляхів здійснення українських національних прагнень. Цю поставу, може й правильно, характеризував для часу німецької окупації України один із польських учасників переговорів між польським і українським підпіллям такими словами: „В наших очах український політичний світ можна поділити на три основні категорії: перша — це прихильники такої концепції, в якій сподіються, що хтось чужий їм подасть в дарунку вільну Україну, друга — це ті, які ще сподіються, що Україну можна в гітлерівській Німеччині виторгувати спекуляціями на чорному ринку, третя категорія — це люди, які рішились вибороти волю Україні . . . ” Характеристика, може й надто драстична, та більш-менш відповідала тому часові.

Учасники українського підпілля у своїй оцінці і своїх діях виходили з переконання, що ніщо так виразно не засвідчує правильности ідей, за які бореться поневолена нація і що ніщо не створює так пригожого ґрунту для розгорнення відповідної політичної акції серед чужого світу, щоб зискати його розуміння та прихильне ставлення до визвольних змагань поневоленої нації, як існування хоч би невеликої збройної сили, що із зброєю в руках захищає і виборює свому народові право на суверенне державне життя. Коли народ в обороні своєї волі виявляє готовість принести жертву життя і крові своїх синів, то це незаперечний знак серйозного трактування питання свого національного буття.

Можна зустрінути заввагу, що таке ствердження випливає з суб'єктивної настанови цілого українського революційно-визвольного руху, можна стрінутись навіть з доказами, що іншим народам вдалося здобути свою державну суверенність іншими шляхами, а не засобами боротьби. Все ж цілий ряд факторів промовляє за те — так в минулому, як і сьогодні — що воля для України не прийде, як ласкавий дарунок з неба, але буде наслідком дальших небувалих зусиль і жертв цілого народу. Незаперечний факт, що лише ці зусилля, жертви і боротьба створять серед чужого світу відповідний ґрунт для українських визвольних змагань. З цього розуміння випливає цей глибокий пієтизм до УПА, який бачимо в кожного українця, з цього також випливають всі вимоги покласти в основу своєї політичної визвольної концепції орієнтацію на власні, здорові сили нроду.

Щоб скріпити правильність такої політичної концепції й підбудувати її фактами недавного минулого, наведемо бодай ті данні останнього періоду наших визвольних змагань які сьогодні вже можна подати до відома. Докладну аналізу зовнішньо-політичної дії українського революційного руху залишаємо майбутньому історикові. Зупинимось тільки на самих фактах, не подаючи при цьому імен учасників поодиноких акцій з огляду на те, що деякі учасники живуть і далі під засягом дій ворога, чи в Україні, якщо йдеться про українського партнера, чи в совєтських сателітних державах, якщо йдеться про чужих партнерів.

В більшості зовнішньо-політичних акцій українського підпілля 1942-45рр. автор цих рядків був безпосереднім учасником, тому описує їх із власної автопсії і на підставі власних переживань. Інші акції подає автор на підставі звітів, які в той час були йому доступні. Започатковуючи свої нариси деяких зовнішньо-політичних акцій, проситься учасників цих акцій — українців і неукраїнців — доповнити їх своїми заввагами та описами, щоб в цей спосіб для української історії відтворити один з цікавих і бурливих періодів українських визвольних змагань.

Почавши з 1941 р. Україна була цілковито відтята від зовнішнього світу. В Україні відбувався велитенський змаг між двома імперіялістичними потугами — гітлерівською Німеччиною і большевицькою Москвою. Перстень довкола України творили сателітні держави, що були в політичному і військовому союзі з Німеччиною. Під німецькою окупацією находилась також Польща, що хоч мілітарно переможена, всеж в дуже скорому часі почала організувати збройно-політичний спротив та провадити підпільну боротьбу. В тому часі, тобто безпосередньо після вибуху війни між Москвою і Німеччиною та після розшифрування замірів гітле-

рівської Німеччини щодо України, український революційно-визвольний рух, конкретно самостійницька ОУН, спіраючись на прихильність і підтримку українського населення, почав щораз більше розгортати підпільну боротьбу на два фронти. Скомплікованість положення була в тому, що в своїй боротьбі та в самій її концепції — боротьба проти обох імперіялістичних сил — Україна не знаходила союзника. А всеж для успішности боротьби, для відтяження фронтів, для евентуальної капіталізації визвольних змагань також у зовнішньо-політичному аспекті треба було за такими союзниками розглянутись. Ось, тут треба шукати ґенези всіх тих спроб і заходів, що їх початок сягає 1942 р., щоб розірвати перстень політичного ворожого оточення, пробити вікно у західній світ та вийти з політичної ізоляції, в якій знайшовся український визвольний рух. Завдання було незвичайно складне не тільки з огляду на саме положення українських земель, на брак технічних засобів зв'язку, але також з огляду на брак людей до такої роботи. До цього ж бішість учасників українського підпілля були цілковито заняті справами розбудови підпільних кадрів по всій Україні та творенням збройної повстанської сили. Треба було починати з незвичайно скромних початків, майже без людських і технічних засобів, потрібних для зовнішньо-політичних акцій.

Основними напрямним зовнішньо-політичної дії були наступні:

1. Ліквідувати побічні фронти непорозумінь, допровадити до зговорення і спільної дії українських і польських підпільних сил. Ця напрямна була природним наслідком політичного положення обох народів — польського і українського — в цьому часі. Польща і Україна знайшлися під чоботом одного гітлерівського окупанта.

2. Дістатись у сферу впливів і дій західніх альянтів, щоб там бодай з'ясувати ситуацію в Україні та прагнення українського народу. Враз із тим спонукати ці українські політичні та громадські чинники, які перебували поза засягом гітлерівської Німеччини, до політичних акцій на терені західніх альянтів.

3. Допровадити до зговоренн між українськими підпільними чинниками і військовими та політичними чинниками т. зв. сателітних, союзних з Німеччиною, держав, зокрема сусідів України — Мадярщини і Румунії, щоб цим способом невтралізувати їх на протиукраїнському відтинку боротьби. Цілком окремою дією, що мала також зовнішньо-політичний аспект, особливо з огляду на саму концепцію визвольної боротьби, було творення фронту боротьби поневолених народів, що найшло свій вияв в Конференції поневолених народів осінню 1943 року. Як реалізовано поставлені перед українським підпілям завдання, який був перебіг усіх згаданих акцій, які були досягнення всіх цих спроб, що, як згадано, почались з незвичайно скромними людськими і технічними засобами, це питання, які обговорювати мемо в наступних статтях. На цьому місці хочемо відмітити, що базу для ширших зовнішньо-політичних акцій, дало лише створення збройної повстанської сили — УПА. Зовнішньо-політичні акції стали з 1943 р. — року незвичайного росту УПА — не тільки словними деклараціями і побажаннями українських підпільних чинників. На сторожі цих акцій і ґарантом українських національних визвольних прагнень вже з цього року стала створена зусиллям українського народу його збройна повстанська сила. Саме цей факт надавав усім зовнішньо-політичним діям наявної переконливости та серйозности. В цьому зовнішньо-політичному аспекті треба розцінювати також ролю і значення УПА у визвольних змаганнях українського народу. Цю пригадку робимо в річницю постання УПА, згадуючи пройдений вже етап боротьби. Робимо це також з огляду на грядущі дні та події, в яких Українська Повстанча Армія відограватиме подібну ролю, а її дії будуть мати таке ж першочергове значення в акціях українських політичних чинників на зовнішньому форумі.

Р. ЛОБОДИЧ

Леґіонова концепція і українська визвольна політика

Події в Кореї, а також вістки про можливу організацію европейської армії викликали серед деяких кіл української еміґрації перебільшені надії на актуалізацію української справи. Декому мариться, що вже незабаром постане якийсь український леґіон і що український чинник якось, хоч би тією посередньою дорогою, вплететься у світову політику.

Леґіонова концепція стає основою політичного думання численних наших політичних середовищ. Вона безумовно присвічує, останньо на терені Німеччини видним, заходам допровадити до об'єднання кількох українських комбатанських організацій. Близькою до неї, з природи речі, є також кола Національної Ради. У Виконному Органі УНРади існує ресорт військових справ, що також, не бачучи інших можливостей постановки військової справи на еміґрації, присвячує свою увагу можливості постання українських військових зеднань на чужині.

Безумовно, постання української збройної сили на еміґрації було б само собою не малим досягненням українців на чужині. Знаємо, як придалися полякам під час першої світової війни у Франції зорганізовані дивізії Галлера, знаємо вартість наших УСС-ів, вміємо цінити вояків останньої війни. Ледве чи знайшовся б хтось, хто зумів би втримати своє принципіяльне протилеґіонове становище. Українські еміґранти будуть так чи інакше жертвами можливої майбутньої війни. Неодин з них знайдеться, по волі чи по неволі, в рядах коаліційних армій і краще щоб вони боролися не лише проти московського большевизму, але також за українську самостійну і соборну державу.

Що конечною передумовиною творення українського леґіону на еміґрації, це власна команда і зверхництво над нею відповідального українського політичного чинника, це само собою зрозуміла річ, хоча може, нажаль дехто вдоволився б вже самими „національними прапорами". Також вважаємо самозрозумілим, що відповідальні українські політичні чинники на еміґрації дадуть свою згоду на творення українських військових з'єднань лише тоді, коли міжнародним актом буде ґарантоване існування української самостійної соборної держави.

Це речі кардинальної натури й українська громадськість певна, що не найдеться жоден політичний чинник, що направду, без згаданих передумов, погодився б на висилку людей, н.пр. на Корею. Дотеперішні вискоки в тому напрямі, доконані нажаль, також під фірмою Української Національної Ради, зараховуємо до непродуманих пропагандивних виступів, які вже більше не сміють повторитися.

Полишаючи на боці вище згадані, самозрозумілі речі, ставимо на цьму місці питання доцільного стратегічного вжиття еміґраційних самостійницьких збройних сил. При тому покористуємося дуже повчальним прикладом з поляками в останній війні, що яскраво накреслює всю цю проблематику.

В останній світовій війні поляки мали всі політичні ґарантії, які еміґраційна політика може собі тільки бажати. Вони мали свій, всіма альянтами визнаний, еміґраційний уряд, мали досить чисельну, добре озброєну еміґраційну армію під своєю командою, мали політичні ґарантії своєї самостійности і територіяльної незайманости. Проте після закінчення війни прийшлося їм ствердити, що поза романтичним кладовищем під Монте Касіно не остало їм нічого з тих, здавалося б, мурованих політичних ґарантій.

Розчаровані та згіркнілі польські еміґранти бачуть вину по боці союзників, які не дивлячись на свої обов'язання та на великі жертви поляків, без вагання знехтували, як вони кажуть, їхніми національними інтересами. Однак здається, що поляки самі не без вини. Вони цілковито довіряючи міжнародним ґарантіям та будучи глибоко переконані, що війна провадиться головно ізза Польщі — подібно як деякі теперішні еміґранти в нас — надто беззастережно рвалися до боротьби із спільним ворогом, не оглядаючись на те, де і серед яких національно-стратегічних умов дійде до боєвої зустрічі. Під тим оглядом вони не багато різняться від деяких наших запаленців, готових іти на конець світу бити спільного ворога.

Тимчасом спільнийний ворог ще не робить зацікавлених в його поборюванні приятелями.

Тому поляки заплатили за свої помилки втратою ілюзій. Щаслива коньюнктура з часу після першої світової війни, коли їм самостійність прямо впала в дарунку, не повторилася, помимо того, що в останній війні їхній вклад був без порівнання більший як в першій. Холодний калькуляційний механізм світової політики вийшов наяв в цілій наготі і цього не треба забувати і нашим „добровольцям".

В наших обставинах, коли українська справа взагалі ще не існує в офіційній політиці, „корейські" епопеї можуть ще скоріше закінчитися „монтекасінськими" кладовищами і навіть червоні маки втрачених ілюзій не будуть їх прикрашувати. Бо на ілюзії в наших умовах немає місця. Ті, хто їх роблять, грішать проти основної засади, яку в інших обставинах — тимразом вже в невірному застосовані самі заступають: засаду щадження наших сил до відповідної пори.

Корейська чи подібні акції, зовсім не є відповідною нагодою для нас. Там не розв'язується питання поневолених Москвою народів. Йдеться тільки про те, щоб відперти комуністичну агресію.

Не можна надивуватися, що в такій політично не з'ясованій справі найшлися ентузіясти такого виступу. Не можна розуміти, чому на нього дали свою згоду наші противники „непотрібних жертв". Та ж французи уважали можливим відмовитися від своєї участи в Корейській війні, покликуючись на свою боротьбу в Індокитаю. Але для деяких наших еміґрантів, немов, не існує тяжкий фронт української боротьби, яка вже роки провадиться без будь-якої допомоги із зовні. Чи ж не дивно, що „корейським добровольцям" досі не прийшло навіть на думку віддати тепер свої сили і військове знання на українському національному фронті в батьківщині? Чому вони досі навіть не пробували, таксамо беззастережно як в корейській справі, віддати себе до розпорядження своєї рідної, діючої Української Повстанчої Армії?

Критикуючи леґіонову метушню деяких наших кіл на еміґрації, не хочемо тим самим твердити, що тут взагалі не має місця для військової роботи. Така потреба безперечно є! Однак, у всіх заходах в тому напрямі мусимо тямити одне: головна ґарантія, що наша кров не піде на марно, це вжиття наших сил на терені батьківщини і безпосередньо на нашу справу. Там, на рідньому ґрунті, в знайомому терені, українські відділи при гарячій підтримці населення, зроблять стократ більше як деінде. Там з цілою силою почне діяти політична і пропагандивна сторінка їхніх операцій. В комбінації військової, політичної і пропагандивної дій українських відділів сформованих на еміґрації, дій продовжуваних в рямцях Української Повстанчої Армії з використанням всього її повстансько-боевого та революційно-політичного досвіду, їхній вклад у війну може перевищити діяння багатьох атомових бомб. І можемо бути певні, що там навіть могили поляглих, плекані руками повними любови, виконають своє завдання.

У всіх інших випадках, якщо навіть існуватимуть всі, напочатку накреслені, політичні передумови та гарантії, так чи інакше українські вояки будуть статистичними одиницями альянських військових штабів. Політичне значення і вся динаміка їхнього военного вкладу — із становища загального керівництва війною і тимбільше з нашого, національного, розвинуться щойно в боях на рідних землях. Це правда, яку повинна засвоїти собі українська військова думка на еміґрації.

Тут ми заторкнули основне питання української визвольної справи, яку ввесь час заступає Українська Головна Визвольна Рада і Головне Командування УПА. Центр ваги української проблеми лежить в Україні. Там основне джерело наших сил, там лише можуть здійснитися наші змагання. На еміґрації і з еміґрації можемо робити велику роботу, але вона з природи речі в стосунку до батьківщини може бути тільки допоміжною.

В батьківщині находяться основні елементи державної суверенности: територія, населення і лише там може діяти третий необхідний в державі елемент — влада. Еміґраційні українські військові з'єднання можуть виконати своє завдання тільки тоді, коли підуть шляхом нашої повстанчої армії, коли цілковито нав'яжуть до неї, коли підуть разом з нею.

Інакше наш леґіон, якщо він створився б, може взагалі дуже легко не дійти до рідних земель, так як це недавно сталося з польською армією на чужині, і ввесь його военний вклад може піти намарно. В гіршому випадку, не дивлячись на найбільш патріотичне наставлення вояків, при безвідповідальному керівництві, з нього може вийти тільки якесь допоміжне військо чужих армій. В кожному випадку, без безпосереднього опертя на рідній ґрунті, жодний леґіон не виконає свого основного завдання.

Тому обережно з леґіоновими концепціями! Українська збройна сила може постати на еміґрації лише тоді, коли за неї возьме відповідальність якесь українське репрезентативне політичне тіло, коли воно діб'ється визнання

самостійної та соборної держави і — на це кладемо особливий натиск —, коли ця збройна сила буде використана в пляні дотеперішніх і майбутніх акцій Української Повстанчої Армії.

Воякам УПА перебуваючим на чужині до відома!

Наш Головний Командир генерал-хорунжий УПА Тарас Чупринка згинув смертю героя на пості першого вояка Української Національно-Визвольної Революції. Згинув вірний присязі вояка Української Повстанчої Армії, що взявши в руки зброю, перед Великим Українським Народом своєю честю і совістю поклявся: „боротися за повне визволення всіх українських земель і українського народу від загарбників та здобути Українську Самостійну Державу". Згинув вірний присязі, що „не пожаліє ні крови ні життя" і „буде боротися до останнього віддиху ..."

Ця трагічно-болюча вістка потрясла серця і уми нас всіх. Бо згинув Той, під чиїми наказами ми йшли в бої з ворогами волі України, ішли в далекі збройні рейди, щоб запалювати поневолені Москвою народи вірою в перемогу, щоб у вільний світ нести правду про визвольну боротьбу нашої Батьківщини.

Вояки УПА на чужині!

Щоб гідно і урочисто пом'янути Славну Пам'ять Нашого Геройського Головного Командира, заряджуємо з дня 10 листопада до 20 грудня ц.р. 40-денну строгу жалобу.

В цьому часі вояки УПА на чужині прикладуть всі свої зусилля на те, щоб у всіх місцевостях, де живе бодай горстка українців, були влаштовані Жалібні Академії сполучені з Поминальними Богослуженнями в честь Головного Командира УПА, що згинув в боротьбі за Українську Державу. Для влаштовання таких Святкових Академій вояки УПА повинні увійти в дружне порозуміння з українськими воякама інших військових формацій.

Одночасно взиваємо Вас, Вояки УПА на чужині, впливати на те, щоб теж інші українські вояки та вся українська громадськість поза кордонами України в назначеному часі теж із свого боку дотримувалися зарядженої для Вас жалоби.

На чужині, у жовтні 1950 р.

МІСІЯ УПА при ЗП УГВР

Від Видавництва „До Зброї"

Зогляду на те, що до Видавництва „До Зброї від Закордонного Представництва УГВР наспіли нові матеріяли з Рідних Земель, частину яких опубліковано в цьому випуску нашого журналу, ми були приневолені видати це число у зменшеному об'ємі. Зробили ми це тому, щоб нашим шановним читачам і прихильникам подати якнайскоріше дуже важливі відомости з фронту визвольної боротьби на Батьківщині. У зв'язку із зменшеним об'ємом ціна цього випуску „До Зброї"— ч.7 (20), за жовтень 1950 р.— поменшена на половину дотеперішньої нормальної ціни.

Наступний випуск появиться в листопаді звичайним об'ємом.

Наших Читачів та Прихильників перепрошуємо за те поменшення.

В-во „До Зброї"

Нова адреса для переписки з Адміністрацією і Редакцією „До Зброї":

„DO ZBROI"
(13b) MÜNCHEN 38
POSTFACH 4

GERMANY - US-ZONE

ДО ЗБРОЇ

**журнал української
військово-політичної думки**

ВИПУСК

8 (21)

ЛИСТОПАД

1950

РІК ВИД.

III

ЗМІСТ

1. Історія одного покоління I
2. В пам'ять Голови Генерального Секретаріяту УГВР V
3. Звернення Воюючої України до всієї української еміґрації 1
4. Головні мілітарні проблеми української визвольної боротьби 7
5. Армії східньоевропейських сателітів в кліщах совєтського імперіялізму . . . 11
6. Один крок назад — два вперед 13
7. Бібліографія — „Зимою в бункрі" . . . 16
8. Боротьба за світ 17
9. Посмертний салют всього українства на чужині Головному Командирові Української Повстанчої Армії 20
10. Заклик Інформативного Відділу Місії УПА 23

Історія одного покоління

Виростало воно дітьми в добу першої світової війни і приглядалося чужим арміям, що маршували по всій Україні.

Революція. Четвертий Універсал. Берестейський мир. І вперше: „Вже воскресла." Опісля драматичні події 1919–20 рр. і кінець великої армії.

Вусаті матуристи у вояцьких шинелях і стукіт їх козаких чобіт на коридорах гімназій. Оповідання батьків та старших братів і перші мандрівки в пластових одностроях.

Це той кольорит оточення, в якому виростало одно покоління.

*

Світогляд молодого покоління 30-их років формувався під впливом двох ідейних течій: націоналізму як підстави політичного думання і пласту як підстави етичного діяння одиниці. Ця норма подвійного впливу мала свою важність не тільки для тих кіл молоді, що формально належала до обох чи тільки до однієї з тих організацій. Ця норма стосується до всієї західньоукраїнської молоді взагалі.

Новий стиль життя тієї молоді, що характеризувався ясністю політичних ідеалів з одного боку і характерністю з другого, відбивався не тільки на підпільній діяльності і в леґальних молодіжних організаціях суспільно-політичного типу, але теж в спортовому житті, економічній діяльності, навіть в приватному та родинному житті.

Без того, щоб ідеалізувати ті часи, треба признати, морально-політичний тиск, який ішов з боку молоді, створював не тільки окреслені форми „стилю життя" серед самої молоді, але він промінював на все громадсько-політичне життя західньоукраїнського загалу в цілому. Чи ж можна дивуватися, що в такому морально-ідейному кліматі виростали люди такої міри як П'ясецький, Білас, Данилишин, Березинський... і наймаркантніші з них Михайло Колодзінський, Зенон Коссак, Дмитро Грицай... і РОМАН ШУХЕВИЧ.

Немає наменшої потреби провадити спори на тему, котра ідейна течія мала більший формуючий вплив на те покоління: націоналізм чи пласт. Це подвійне батьківство їх морально-політичної структури відбилося опісля, в роки великої проби, незаперечним п'ятном.

Шлях цього покоління — це шлях великої більшости тодішньої активної молоді: Пласт, УВО, ОУН. Три етапи, що їх треба було перейти. Зразу були це тільки допоміжні пости: тут треба було за кимсь слідкувати, там заховати чи перенести підпільну літературу чи зброю. Все це були, однак, вимоги, які подолати могли молоді люди, що свою мудрість черпали не з ялових та інтелектуально плитких дискусій в повних цигаркового диму кімнатах львівського Академічного Дому. „Воля чи дух ?" — таке питання так мало цікавило тодішніх активістів, як нині еміґрантський спір на тему „революція чи тільки протирежимний резистанс". Тих молодих людей полонювали тоді, як і нині, передусім заправа до боротьби, а далі сама боротьба. Ті молоді люди виростали на тому шляху виконування великого обов'язку: одні падали на ньому інші маршували далі. Маршування вперед не було легке: його етапи — це тяжкий труд поту і крови, треба було перейти тюрми та концентраційні табори. А впарі з тим треба було вчитися, треба було бути громадянином, фахівцем, спортовцем. Революція тоді й тепер, це не професія, це стан, в якому знаходиться ввесь народ, стан, невідкличні вимоги якого можуть в боротьбі зазнавати різного насилення.

Саме з рядів такої молоді твердого характеру, працьовитої і жадібної знання, бойової і

вірної взятим на себе обов'язкам вийшов Роман Шухевич, щоб закінчити свій земний шлях останнім боєм як Головний Командир Українськоїнської Повстанчої Армії. Шлях від юнака Романа Шухевича до генерал-хорунжого УПА ТАРАСА ЧУПРИНКИ — це довгий і трудний шлях. Треба було вродитись таким, яким був Тарас Чупринка, щоб цим шляхом дійти до кінця.

*

Вранці в неділю 5 березня 1950 року на окраїнах міста Львова загинув в бою з московсько-большевицькими відділами МВД генерал-хорунжий Тарас Чупринка-Роман Шухевич, Головний Командир УПА.

Львів — це місто, до якого б'ється стільки українських сердець, за яке пролито стільки благородної крови. Це місто, яке ще далі є в центрі історичного спору, це місто величезного труду і найдорожчих могил збагатиться ще однією свіжою, всім українцям дорогою, могилою. На вулицях цього міста впав шеф Головного Військового Штабу УПА — полковник Лицар-Гасин, виконуючи важке підпільне завдання. На окраїнах його впав Головний Командир.

Історична справедливість звеліла, щоб це місто великих та гарячих серць перед московсько-большевицькими окупантами, цими ворогами України та всього людства, боронили українські вояки революціонери. Історична справедливість звеліла, щоб на завжди остало: „БУЛО ЦЕ ПІД ЛЬВОВОМ...”

*

Славної Пам'яти Роман Шухевич — стрункий і дужий, простолінійний і справедливий — був з того покоління, що поєднало рішучість характеру та тугість м'язів з ясністю думки та глибоким знанням. Перейдений ним шлях революційної заправи був для нього тільки конечним етапом. Багато великих полководців було зразу тільки простими вояками і великий полководець української визвольно-революційної боротьби мусів теж бути таким простим вояком.

Вже в своїх юнацьких роках Роман Шухевич вступає до Української Військової Організації і з 1929р. є членом Організації Українських Націоналісті. При тому не залишає пластової організації — Курінь Старших Пластунів „Чорноморці” — та спортових занять. Це зовсім не припадок, що на всіх постах, у всіх заняттях висувається на перші місця. Бо чи міг бути іншим майбутній організатор УПА, її Головний Командир, Голова Генерального Секретаріяту УГВР, Голова Проводу ОУН і керівник українською революційно-визвольною боротьбою в час її найбільшого зросту та поширення?

Мрією Шухевича-студента було військове діло і він пішов в польську армію здобувати військове знання. Але не судилось йому закінчити офіцерської школи підхорунжих артилерії. Як „політично підозрілого” його усувають з тієї школи і він виконує військову повинність простим гарматчиком в одному гарнізоні на Волині. Це одна з найважливіших причин, що Р.Шухевич виїзджає закордон, щоб там знайти військове знання. Повертається на Рідні Землі, закінчивши цілий ряд старшинских курсів, до того як першорядний майстер на шаблі та пілот безмоторового літання.

Як дозрілий муж і батько родини обіймає ряд відповідальних постів в ОУН, організує різні фахові курси, служить друзям своїм знанням, досвідом та доброю порадою. В 1934р. враз з кількома десятками провідних членів ОУН попадає до концентраційного табору в Картузькій Березі, де перебуває до 1936 р. Після виходу з концтабору він примушений на деякий час залишити підпільно-організаційну роботу і переключитися на громадську легальну діяльність.

Приходить неспокійна осінь 1938р. На півдні Карпат пробуджується сторіччями неволі приспане українське життя — організується автономна Карпатська Українська Держава. ОУН ще в розладі після ротердамської трагедії. На Західньоукраїнських Землях діє Краєва Екзекутива ОУН, закордоном Провід Українських Націоналістів не може ще прийти до рівноваги по страшнім ударі, яким була трагічна смерть сл.п.полк. Євгена Коновальця.

З-поза Карпат приходять то фантастичні то тривожні вістки. Українська преса своїми почасти сенсаційними повідомленнями спричинює не тільки підйом патріотичних настроїв українського загалу але одночасно і до поглиблення хаосу. Ніхто не знає, що властиво діється на півдні Карпат, а ще менше людей знає, яка має бути постава українського по-

літичного світу до цих подій. Від ПУН приходять деколи незрозумілі директиви, щоб КЕ ОУН на ЗУЗ стрималася від будь-якого встрявання в закарпатські події. І КЕ ОУН у Львові притримується цих директив, хоч це викликає серед членства організації загальне заворушення. В такій ситуації Роман Шухевич з великим гуртом однодумців бере ініціятиву в свої руки. Дві-три зустрічі й йому ясно, що треба передусім знати, як на ділі виглядає ситуація на Закарпатті. Вже договорюється з двома друзями і ці відходять через Карпати. В грудні 1938р. до Хусту приходить теж Роман Шухевич і в штабі Карпатської Січи обіймає пост старшини для окремих доручень.

Це був пост відповідальний, що вимагав побіч знання військового діла великого політичного вироблення, здібности самостійно приймати важливі рішення і такту в поведінці з людьми. Якраз такі прикмети поєднував в собі Роман Шухевич — відомий тоді як чотар Щука.

Поїздки до Праги, Відня, Берліну, нелеґальні переходи кордону до Львова, постійні старання, щоб роздобути зброю — це обов'язки, що їх прийняв на себе чотар Щука. Всі ті, хто мали щастя пережити карпатську епопею, ніколи не забудуть сміливих плянів чотаря Щуки, його рішучости та оптимізму. Скільки разів його веселі завваги та його самопевність рятували критичне положення. Він, так як і шеф військового штабу „Січи", полк. Михайло Колодзінський (Гузар) належали до тих тверезо думаючих, що в існуючій тоді ситуації на Закарпатті бачили тільки надзвичайно сприятливі умови, щоб розгорнути власні збройні сили. Зате вони оба відкидали будь яку політичну гру, бо вона — на їх думку — тільки створює непотрібні, а то й шкідливі, ілюзії.

Неактивність ПУН-у, від рішень якого залежало дуже багато, він намагається переламати „безпосередньою акцією" так, як це було осінню 1938р у Львові. При кінці грудня він їде до Львова, щоб зацікавити кола „Молодої Громади" — західньоукраїнської організації комбатантів — справою озброєння Карпатської Січи. Це вдається йому блискуче. Українські економічні установи у Львові заявляють готовість негайно дати до розпорядження штабу Карпатської Січи поважні грошові засоби, щоб могли вистачити, щоб озброїти 5-6000 вояків. Потрібні старшинські кадри та спеціялісти мали бути перекинені із ЗУЗ. Тільки нерішучість ПУН-у, якому було передано всю цю справу до остаточного рішення, перешкодила, що справа не була в час реалізована.
Чотар Щука їздив до ПУН-у, старався роздобути зброю через різні фірми і справа озброєння КС почала поволі наладнуватися. Він якраз був тим, що всю свою увагу присвятив роздобуванні зброї і він був теж тим, що спротивлявся мобілізації кадрів, як довго не було потрібної зброї та вивінування. Ці його прикмети тверезого калькулятора і така методика праці при організуванні війська пізніше мали заблиснути в усій своїй силі. На Закарпатті це ще не сталося, бо події не хотіли ждати і заскочили всіх драматичними днями половини березня 1939 р.

Приділений до частини штабу у Великому Бичкові, завданням якої було організувати головний центр спротиву на Гуцульщині (полк. Єфремов, пор. Чорний, чот. Щука і чот. Кетроський), Роман Шухевич-Щука опиняється сам один в занятому вже угорськими частинами Бичкові. Спроба пов'язатися з Хустською групою (полк. Колодзінський-Гузар, полк. Філонович, сот. Тацинець, пор. Сулятицький, чот. Волянський і хор. Гуцул) йому не вдається, бо ця група була примушена відступати горами. Цей факт продовжує марш цієї групи так, що угорські моторизовані з'єднання вспівають обсадити долину Тиси. Чотар Щука скривається в однієї жидівської родини, яка допомагає йому в ночі перейти річку Тису до Румунії.

Вибух другої світової війни застає Романа Шухевича на зв'язковому пості в Ґданську. Німецький наступ на Польщу закінчився так скоро і негайно, що ОУН та її Провід не могли відіграти в ньому жодної ролі. Політична ситуація змінилася основно: Західньоукраїнські Землі знайшлися в складі УССР. Було ясно, що події нас заскочили вже в друге. Якраз ті члени ОУН, що були на Закарпатті, прийшли до переконання, що втретє те саме не сміє повторитися.

Роман Шухевич-Тур переїжджає до Кракова, де з усією енергією віддається справі організування вишколу старшинських кадрів. Сам переходить курс вищих старшин. Але химерна доля рішила, щоб сотник Тур обняв пост заступника команданта українського леґіону. Він належить до тих, хто перший увійшли до звільненого Львова. Опісля прийшло інтернування за німецькими дротами. Ще раз пробує сотник Тур взяти зброю і ця спроба кінчиться невдачею. Підготовка пляну перемаршу з Білорусі на Волинь кінчиться арештом всіх старшин куріня і наказом всіх їх розстріляти. Вже у Львові, куди перевезено цих

старшин, одному сот. Турові вдається із зброєю в руках вийти з оточення ґестапо. Погоня за Туром відволікає виконання екзекуції на решті старшин і опісля допроваджує до їх звільнення.

Майор Тур переходить зразу до вишкільної команди УПА. Із створенням Головного Командування УПА як Тарас Чупринка в ранзі підполковника перебирає пост Головного Командира УПА. В серпні 1943 III Надзв. Великий Збір ОУН обирає його на Голову Проводу. Це обдарування старого революціонера двома найвищими постами у визвольно-революційній боротьбі було тільки формальним леґалізуванням керівництва всім визвольним рухом, яке фактично заіснувало вже декілька місяців передтим.

1943 рік в історії українських визвольних змагань — це переломовий рік. Провід ОУН знаходиться в руках досвідчених людей, УПА дістає на Головного Командира здібного військовика і тактовного політичного керівника. Основно зміняються тоді теж вся революційна політика та звязана з нею політична тактика. Наслідки керівництва досвідченою рукою Романа Шухевича видні дуже скоро. В умовах боротьби двох окупантів за володіння над Україною Головний Командир УПА обрав трудний шлях боротьби на два фронти, шлях, який тоді єдино логічно існував. Це ставляло Головне Командування перед дуже важкі завдання спиратися в тій боротьбі виключно на матеріяльні та людські засоби, які могла дати сама Україна. Для мобілізації тих сил треба було залишити віджилі методи боротьби в оперті тільки на організаційні кадри, а перейти на методи в оперті на народні маси. Це було зроблено з найбільшою послідовністю. В УПА увійшли українські патріоти доброї волі, що рішенні були збройно боротися за Українську Державу. На командні пости призначувано тільки людей з відповідними моральними та фаховими кваліфікаціями. Збройна сила всього народу стала реальним фактором.

Разом з переставкою визвольної боротьби на маси перепроваджено теж матеріяльну мобілізацію. Кожний тиждень приносив нові успіхи. Мобілізовано тоді спеціялістів-техніків, господарників, поставлено на висоті завдань санітарну службу, поширено освідомлюючу працю. Залишено всі спекуляції на політичні несподіванки і всю увагу присвячено організуванні моральної та матеріяльної бази для революційно-визвольної боротьби, розрахованої на довгі роки і опертої виключно на власні сили українського народу. У всьому було видно, що довгорічний досвід невдач не пішов на марне, що Україна знайшла нарешті свого правдивого провідника в боротьбі.

Головний Командир УПА не обмежився тільки до керування військовими операціями. На ньому лежала теж вся відповідальність за розвій революційної боротьби, за внутрішню та зовнішню політики воюючої України. Він допровадив до створення понадпартійного найвищого політичного керівного центру — Української Головної Визвольної Ради, він допровадив до замирення на другорядних фронтах боротьби: на польському, угорському, румунському. Тільки один рік його керівництва дав такі наявні успіхи в боротьбі і створив такі тривкі підстави для її продовжування, що було зовсім природно що на I Великому Зборі УГВР Тарасові Чупринці був доручений пост Голови Генерального Секретаріяту УГВР і тим закріплено в одних руках всю цивільну та військову влади підпільної України.

Сім років керівництва генерал-хорунжого Тараса Чупринки найкраще довели, як правильною була сама його концепція провадження визвольної боротьби, опертої тільки на власні сили українського народу. Ціла структура визвольно-революційного фронту, створена в умовах важкої боротьби з могутнім ворогом, і керівні органи цього ж фронту цілковито себе оправдали. Це найбільший успіх Головного Командира і цей успіх для нього найтриваліший та найкращий пам'ятник !

*

Є люди, що ні за свого життя ні після смерти не потребують похвальних слів і величання титулами. Вони мають свій життєвий шлях труду, що краще говорить про них, як найбільша кількість вишуканих похвальних фраз. Чин і труд генера-хорунжого Тараса Чупринки-Романа Шухевича, Головного Командира УПА, продовжуються далі його наслідниками. Цей чин і труд найдуть своє завершення в остаточній перемозі, яка напевно прийде !

I в останній хвилині його життя доля йому в останнє усміхнулася: вона дозволила йому впасти лицем зверненим на вежі міста, яке дороге кожному українському серцю.

А в історії України крицевими літерами залишаться символічні слова: БУЛО ЦЕ ПІД ЛЬВОВОМ, ВРАНЦІ В НЕДІЛЮ 5 БЕРЕЗНЯ 1950 РОКУ...

Микола Лебедь

В пам'ять Голови Генерального Секретаріяту УГВР

Дата 5.березня 1950 р.— дата смерти на полі слави ген.хор.УПА Тараса Чупринки — Романа Шухевича, Голови Генерального Секретаріяту УГВР, Головного Командира УПА й Голови Проводу ОУН на Українських Землях,— входить в історію України й визвольних змагань українського народу за Українську Самостійну, Соборну Державу на рівні всіх світлих, хоч заразом так болючих дат нашої історії. Постать сл.п. Генерала в історії наших визвольних змагань не скоро буде вповні висвітлена й минуть, може, й довгі роки, щоб можна було зібрати й подати всі факти з Його життя, Його чину й Його смерти. Та ввесь український нарід в Україні й поза її межами в найглибшому болі й найбільшій пошані віддав і віддає сьогодні глибокий поклін Його Тіням, віддає поклін Генералові, що збройною рукою на протязі так коротких історичних років, але якже важких і довгих в боротьбі з ворогом не тільки українського народу, але сьогодні вже цілого людства, вписав в історію України чергові сторінки її змагань з віковічним ворогом, Москвою.

Генерал Чупринка-Шухевич керував боротьбою українського народу за волю в роки може найбільшого його лихоліття. Зброєю й словом будував українську державу, продовжав боротьбу, що нею на протязі довгих віків історії України керували Його попередники. Одним із них судилось згинути в тюрмах далеких Соловок чи Сибіру, на вигнанні чи з болю за втраченою державою або з підступних рук ворога. Генералові судилась доля впасти зі зброєю в руках в безпосередній боротьбі з ворогом. Укрїнський нарід святкує в більшості в своїй історії дні національної жалоби, дні смерти своїх Героїв, бо судилось українському народові стояти на грані двох світів й його шлях до волі найтяжчий зі всіх народів. Та ці Дні, хоч як болючі, єднають український нарід в боротьбі й наближають день остаточної перемоги.

Ген. хор. Чупринка-Шухевич не живе. Та завівся ворог, коли думав, що з Його смертю зліквідує збройний й політичний визвольний рух українського народу. Ні. Боротьба триває ще з більшою натугою й триватиме до кінцевої перемоги.

І коли не судилась доля Генералові довести боротьбу до побідних днів, то залишив Він ідею, залишив програму, залишив Українську Повстанчу Армію, що нею безперервно командував сім важких років проти російсько-большевицького окупанта України й нечуваного вандалізму його поліційної системи й адміністрації.

Ворог промовчав смерть Генерала. Це мабуть вперше в історії боротьби України з Москвою й її сьогоднішніми наслідками ворог промовчав смерть, яку задав. Чому ж ворог мовчить? Чи свідомий вже сили визвольної боротьби українського народу та своєї слабости?

Чи свідомий вже, що Ідея, політична програма та концепція визвольної боротьби українського народу безпосередньо й неминучо загрожують вже цілій системі російського імперіялізму в її сучасних большевицьких формах т.зв.СССР ?

Чи свідомий, що смерть Генерала стала стимулом до ще ширшої боротьби, що вона єднає ввесь український нарід ?

Чи боїться ворог смертю Генерала потвердити факт, що внутрі СССР, того „радісного життя народів", йде визвольна боротьба тих же народів на смерть і життя від початку існування большевицької системи й що від закінчення 2-гої світової війни та т.зв.миру в неподоланій Україні стоїть фронт боротьби двох світів, що наближаються сьогодні до остаточного зудару ?

Ворог мовчить.

Генерале! Сім років Ти керував визвольною боротьбою в Україні й поза її межами. Сім довгих років ворог — ворог всього людства — віддавав всі свої сили, маючи в розпорядимости всі засоби найновішої техніки, кидав найкращих й найжорстокіших своїх сатрапів в погоні за Твоїм життям. Скільки разів Ти виходив за ці роки побідно з боїв, засідок, провокацій?! А кожної мінути на протязі тих років ворог шукав Твоєї смерти. Скільки разів Твої вояки, добровольці легендарної УПА, й безіменні українські патріоти

та члени революційного підпілля заслонювали своїми грудьми й своєю смертю Твоє життя!

Так згинув Командир УПА Твойого охоронного відділу сл.п.Назар, що окружений ворогом подав себе за Тебе й окликом в бою: „нище майора не піддамся" змусив виступити майора військ МВД вперед, щоб перед своєю смертю покарати смертю ворога.

— Ти не уступив з поля бою й тоді, коли агентам військ МВД вдалося дістати живою одну з Твоїх зв'язкових й змусити її працювати для них. І Ти, Генерале, діждався того, що по двох роках її побуту в МВД, вона зголосилася сама до першого відділу УПА, на якого натрапила в дорозі, на добровільний суд.

— Ти не уступив з поля бою й тоді, коли Твої друзі не могли довше скривати перед Тобою трагедії Твоїх найближчих, Батьків, Дружини, сина Юрчика й дочки Марійки. Ти не зміг з ними попращатися, коли йшли вони на смерть, до тюрми чи на „виховання" в большевицькому домі безпритульних.

— Ти не залишав поля бою й тоді, коли Твоє серце з перевтоми, виснаження й болю за впавших відмовляло битися, коли найменший порух нервів грозив Тобі смертю.

— Ні, Ти, Генерале, остав в Україні й зложив своє так коротке життя згідно з Твоїми словами, коли — якже давно вже — прощав тих, що їх висилав за кордони України. Бо на запит тоді, чи думаєш рівнож опісля вийти з України, Ти відповів: Ніколи! Остану й останемо з народом. А коли прийдеться впасти, хай наші кости останутъ в українській землі.

5. березня Ти звів останній свій бій з ворогом на світанку нових світових подій, а може рівнож на світанку Волі українського народу. Сім довгих років боротьби доля берегла Тебе, але й чуда мають свої межі.

Український нарід не знає чи й де є Твоя могила, але пам'ять про Тебе житиме вічно в серцях народу.

Під Твоїм командуванням сім років вела боротьбу УПА, а 5 років в періоді т.зв. світового миру.

Твоя Армія проломила залізну заслону, якої досі не проломив ще ніхто інший.

Без жадної зовнішної допомоги Ти, Генерале, не тільки не скапітулював перед ворогом, але доказав світові правильність боротьби з російським большевизмом та успішність тієї боротьби.

І світ сьогодні вже визнав цю Правду, хоч не визнав ще формально визвольної боротьби українського народу, що в нутрі СССР йде в авангарді боротьби двох світів.

В Твойому Наказі, безсмертний Генерале, до бійців і командирів УПА в липні 1946 р. Ти писав: „Я гордий з того, що мені довелося очолювати ту славну Армію Героїв, якій рівної не знає історія України..."

Український нарід, без огляду на його приналежність до одних чи других політичних угрупувань чи середовищ, гордий Тобою Генерале.

Вічна пам'ять і вічна слава Тобі за Твої безсмертні діла.

Генерале! Ти був творцем законів УПА. Ти видав наказ заборони керівним членам визвольного руху жити разом в умовинах сучасної визвольної боротьби, щоб ворог не завдав рівночасно більших жертв. Ти розмістив свій Головний Військовий Штаб УПА по всій Україні й за ці роки Твойого Головування й Командування проміряв її вздовж і вшир, часто невідомий більшості членам й учасникам визвольної боротьби. Ти залишив їх у смутку, але живих й вони продовжують Твої діла.

Вічна пам'ять в народі й вічна слава Тобі, Генерале, за Твої безсмертні діла!

А новому Головному Командирові УПА, Твойому наслідникові, полк. Василеві Ковалеві, хай вільно нам буде висловити спільні гарячі побажання повних успіхів й вояцького щастя на цьому так важкому й відповідальному пості, щоб допровадив українську визвольну боротьбу та УПА до кінцевої перемоги над ворогом.

1. листопада 1950 р.

„Я, воїн Української Повстанчої Армії, взявши в руки зброю, урочисто клянусь своєю честю і совістю перед Великим Народом Українським, перед пролитою кров'ю усіх Найкращих Синів України та перед Найвищим Політичним Проводом Народу Українського:
Боротися за повне визволення всіх українських земель і українського народу від загарбників та здобути Українську Самостійну Соборну Державу. В цій боротьбі не пожалію ні крови, ні життя і буду боротись до останнього віддиху і остаточної перемоги над усіми ворогами України..."

(Із Присяги Вояка УПА)

Воля народам і людині !

За Українську Самостійну Соборну Державу !

Звернення Воюючої України до всієї української еміграції

БРАТИ НАШІ, РОЗКИДАНІ ПО ДАЛЕКІЙ ЧУЖИНІ !

Вже минуло чотири роки, як закінчилася в Европі війна. Але не закінчилася вона в Україні. Вже чотири роки Ви маєте змогу бачити, як народи західньої Европи, Америки відбудовують свое життя в мирній обстановці. Але в Україні миру не має! В Україні далі кипить жорстока боротьба, не втихають стріли, не вгасають пожежі. На фабриках і заводах, в колгоспах і одноосібних господарствах, школах і установах, в лісах і горах, в Україні, в далекому Сибірі і Казахстані, скрізь стоїть український народ на визвольних барикадах. Стоїть скривавлений, але невгнутий, неподоланий, нескорений.

Сповнений ненависти до неволі і рабства, насильства і безправства, він виповів нещадну війну російсько-большевицькому імперіялізмові. Свідомий справедливости своєї справи він підноситься сьогодні на вершини посвяти і героїзму.

Взявши раз свою долю в свої руки, він рішився кувати її до кінця. І кує її безперепочинку, кує невтомно, неустрашимо.

Ставши в авангарді священної боротьби народів за повалення твердині тоталітаризму, деспотії і терору — сталінського СССР, він мужньо і гідно виконує цей великий і відповідальний обов'язок. Він високо підніс сьогодні прапор, на якому написані дорогі для всіх народів і людей слова:

Воля народам ! Воля людині !

В цій жорстокій боротьбі, рівної якій не знає історія, не сміє стояти осторонь жодний українець, жодна українка. В ній мусять приймати участь усі українці не зважаючи на те, де вони сьогодні находяться. На Вас, Брати наші, розкидані по чужині, Воююча Україна дивиться як на відтинок єдиного фронту нашої великої визвольної боротьби, яка далеко виходить поза межі всенародної боротьби, яка має загальнолюдське значення. Воююча Україна дивиться на Вас як на бойовиків великої визвольної справи, які відкрили фронт в Західній Европі, країнах Америки, в Австралії, скрізь, де живе хочби один українець. На Ваші позиції Воююча Україна шле Вам бойовий братній привіт.

Батьківщина уважно прислухається до всього, що діється серед української, як старої так і нової, еміграції. Український народ пильно слідкує за тим, чи фронт на еміграції йде крок у крок з фронтом на Землях, чи від нього не відстає, не заломлюється. Народ бо в праві вимагати, щоб українська еміграція ні в чому не відставала від боротьби на Землях, щоб вона цілком стояла на висоті своїх завдань, що їх історія поставила перед нею.

Воююча Україна насамперед вимагає, щоб українська еміграція гідно і відповідально репрезентувала свій народ і його визвольну боротьбу перед зовнішнім світом.

Україна щойно виходить на міжнародну арену. Світ ще мало знає про неї а багато з того, що знає — неясне і викривлене. Змінити такий стан, занести до всіх народів і людей поза межами СССР правду про Україну й її боротьбу — це в першу чергу Твоє завдання, українська еміграціє. Край в цьому напрямі зробив і продовжує робити все, що тільки в його силах. Своєю боротьбою Край створив великий капітал, і Ти, українська еміграціє,

мусиш використати його в інтересах визвольної справи на міжнародному відтинку.

Доля розкинула і розкидує Вас по всіх країнах світу, по найвіддаленіших його закутках. Але не час нарікати сьогодні на цю жорстоку долю. Її треба повернути на добро цілого українського народу. Те, що Ви сьогодні знайшлися майже серед усіх народів світу, Ви мусите широко використати для того, щоб ці народи якнайповніше пізнали Україну, український народ, його змагання в минулому, його геройчну боротьбу сьогодні.

Пам'ятайте, що сьогодні кожний Українець закордоном — це представник боюючої України.

Пам'ятайте, що дивлячись на кожного з Вас, чужинці дивляться на ввесь український народ, що оцінюючи кожного з Вас, вони оцінюють цілий наш народ.

То ж кожний ведіть себе так, щоб не плямити імени свого народу, поступайте ж так, щоб постійно помножувати славу його. Щодня ставте перед собою питання: що доброго і корисного зробили Ви для України?

З Україною Ви мусите бути якнайтісніше духово зв'язані, Ви мусите жити нею, її прагненнями і боротьбою. У Вас не сміє вселюватись зневіра в успіх нашої великої справи. Вас не сміють підточувати сумніви щодо правильности нашої боротьби на Землях. Інакше Ви ніколи не запалите чужинців вірою в справедливість наших змагань, не прищепите їм переконання в доцільності нашої боротьби, не з'єднаєте їх прихильности для свого народу.

Боююча Україна вимагає, щоб українська еміграція була палким носієм ідей, за здійснення яких бореться український народ.

Усвідомляйте чужинців в необхідності розподілу СССР на вільні національні держави всіх його народів. Доводіть їм, що незалежних держав прагнуть і за їх здобуття завзято і мужньо боролися і борються всі поневолені народи СССР. Розяснюйте їм, що розподілу СССР вимагають інтереси всіх народів світу, бо тільки цим шляхом можна раз на завжди знищити небезпеку відродження російського імперіялізму, який сьогодні в формі большевизму загрожує цілому світові.

Поширюйте скрізь концепцію побудови міжнародного ладу, спертого на системі вільних незалежних держав усіх народів. Тільки така система створить найкращі передумови для успішної політичної, економічної і культурної співпраці і єдности між народами, бо дасть змогу будувати її на основі справжньої рівноправности, добровільности, взаємної пошани і довір'я. Тільки така система здатна виключити кровопролитні війни і забезпечити тривалий мир у світі.

Розяснюйте чужинцям, що український народ бореться за здійснення передових ідеалів людства, за волю для народів і людини, за справжню демократію, за справедливий соціяльний лад, при якому не буде ні визискувачів, ні визискуваних.

Боююча Україна вимагає, щоб українська еміґрація невтомно несла правду про сталінський СССР до всіх народів світу і активно мобілізувала їх до боротьби проти російсько-большевицького імперіялізму — цього найбільшого ворога всього людства.

Світ ще цілком недостатньо знає правду про СССР. Він ще не здає собі вповні справи навіть в тому, що російсько-большевицький імперіялізм загрожує йому самому. Відкрити перед усіми народами правдиве обличчя большевизму, здерти з нього маску демократії і соціялізму та показати його в усій його огидній наготі – це Твій великий обов'язок, українська еміграціє.

Допоможи прозріти мільйонам чужинців, які ще щиро вірять в соціялізм в СССР. Розкажи їм про жахливе гноблення народів в СССР, про колоніяльний грабіж їхніх багатств, про нечуваний визиск і рабське становище робітника, про новітнє кріпацтво в колгоспах, про придушення інтеліґенції.

Покажи перед цілим світом цю „найдемократичнішу" країну, де тероpом гонять до виборчих урн, де примушують народ голосувати на його катів і гнобителів, де суди є органами насильства і безправства, де людині не тільки зав'язаний рот, але й скута думка, де людина замінена в безправного раба, де мільйони заслані в тюрми і концтабори.

Відкрий перед усіми народами цю країну, в якій задушена релігія, збещещена церква, закована свобода сумління, потоптана не тільки християнська, але й загальнолюдська мораль, а на глум і ганьбу всього людства шумно реклямуються райські свободи та зберігається церква, яка по суті є тільки придатком мгб і мвд. Розкажи про знищення Української Автокефальної Православної і Греко-Католицької Церков, про помордованих і засланих українських епископів, священиків і вірних. Роз'ясни чужинцям, що теперішня російська пра-

вославна церква не має нічого спільного з вільною церквою і з'вляється емведівською аґентурою Закликай усіх християн, всіх вірних інших релігій до рішучої боротьби за знищення смертельного ворога людства — большевизму.

Воююча Україна вимагає, щоб українська еміґрація була активним співорганізатором единого фронту всіх народів, поневолених і загрожених російсько-большевицьким імперіялізмом.

Російсько-большевицькі імперіялісти поневолили вже багато народів, а всім іншим народам світу готуються накинути ярма завтра. Будь-які большевицькі заяви про можливість мирного співіснування двох систем — це тільки облудна пропаганда. А на ділі всі зусилля кремлівських верховодів спрямовані на підготовку нової війни для загарбання цілого світу. Все життя в СССР підпорядковане цій одинокій меті. Надії західнього світу, що війну можна відвернути — марні надії, будовані на піску. Війни світові не уникнути ні в який спосіб.

Цю істину, Ти українська еміґраціє, мусиш проповідувати на кожному кроці серед народів Заходу. Вона повинна бути для Тебе вихідною в Твоїй практичній політичній роботі серед цих народів. Скажи їм ясно, що сьогодні перед цілим світом стоїть питання не про те, як уникнути нової війни — вона не минуча — але як врятувати волю, незалежність і культуру, як уникнути людству рабства і загляди, а це не є неминуче. І Ти їм мусиш також ясно відповісти, що единий для світу рятунок — це якнайскоріше і повне знищення російсько-большевицького імперіялізму на його сьогоднішніх вихідних позиціях. А цього можна добитися тільки організованим зусиллям единого фронту всіх народів, поневолених і загрожених російсько-большевицьким імперіялізмом.

Ти, українська еміґраціє, мусиш не тільки проповідувати потребу такого фронту і в його необхідності переконувати світ. Ти мусиш робити все можливе для того, щоб антибольшевицький фронт набрав конкретних організаційних форм. Для того Ти мусиш озброїтися не тільки вірою в справедливість цієї справи, але також мусиш виявити якнайбільше організаційних здібнощів, толеранції і витревалости, бо об'єднувати треба всіх людей, які прагнуть волі, без різниці расової, національної і релігійної приналежности, без різниці їх політичних переконань.

Насамперед Тобі треба докладати всіх зусиль для того, щоб згуртувати в единий антибольшевицький фронт еміґрацію всіх народів підбольшевицької Европи й Азії та новопоневолених народів Центральної і Південносхідньої Европи.

Дотеперішні успіхи на цьому відтинку Край вітає з найбільшим признанням. Розбудовуй і поглиблюй ці успіхи, українська еміґраціє. Невтомно і вперто переборюй всі труднощі і різниці, що стоять на перешкоді до повного об'єднання еміґрації народів СССР. Зміцнюй це об'єднання в його організованих виступах як серед еміґраційних мас так і перед зовнішнім світом.

Одночасно з акцією об'днування еміґрації і поневолених народів СССР Тобі, українська еміґраціє, треба вести якнайактивнішу роботу серед народів Заходу для згуртування в антибольшевицький фронт усіх волелюбних людей світу. Входи у зв'язки і затіснюй їх з національними і міжнародними організаціями, які борються за людські права і свободи. Змагай до створення міжнародної організації, яка ставила б своєю метою боротьбу проти імперіялізму і тоталітаризму, за захист прав народів і людини.

Пам'ятайте, Брати на еміґрації, що справа організування единого антибольшевицького фронту всіх народів — це не тільки завдання керівників політичних партій. Це обов'язок кожного з Вас. Пам'ятайте, що справу антибольшевицького фронту так само як репрезентування українського народу можна ставити не тільки серед політичних і державних кіл інших народів та на дипломатичних шляхах. Цю справу можна і трба ствити серед найширших мас усіх народів Заходу, на фабриках, шахтах, фармах, школах і установах. Тільки тоді, коли в антибольшевицький рух включаться найширші народні маси, коли цей рух матиме таку широку базу, він буде здатний знищити свого ворога.

Пам'ятайте, що поширювання правди про СССР, мобілізування і організування народів на боротьбу проти большевизму — це місія всесвітнього загальнолюдського значення. То ж будьте гідними цієї великої місії, яку поклала на Вас історія. Виконуйте її з апостольською відданістю і завзятістю, виконуйте її з такою мужністю і посвятою, з якою борються сьогодні повстанці. Якщо виконаєте її, з вдячністю згадуватмуть Вас майбутні покоління всіх народів.

Для того, щоб виконати всі ці відповідальні обов'язки, Вам, Брати на чужині, треба бути об'єднаними, а не розбитими, Вам треба діяти однозгідно, а не розрізнено. Воююча Україна рішуче вимагає від української еміґрації повної едности, едности не на словах, а на ділі, едности дійової, а не паперової, едности на базі визвольної боротьби народу на українських

землях.

Стан, який існує сьогодні, не сміє продовжуватися. Не сміє бути жодного розподілу на греко-католиків і православних, автокефльників і соборників, а зокрема на „східняків" і „західняків". На такий розподіл не можна байдуже дивитися. Еміґрація мусить докласти всіх зусиль, щоб цілком знищити шкідливі наслідки довгої неволі і штучних кордонів, якими ділили і ділять окупанти живе тіло українського народу. В спільній праці й боротьбі мусять щезнути всі різниці між українцями. Свідома частина еміґрації мусить зробити все, щоб якнайскоріше піднести рівень національної свідомости і політичної виробленности національно несвідомої частини еміґрації. Це дуже важливе, прямо центральне завдання внутрішнього життя української еміґрації. Розв'язка цього питання цілком лежить в руках свідомої частини еміґрації. На неї теж паде вся відповідальність за успіх цієї справи.

В такий відповідальний момент, в такій важкій ситуації, в якій знаходиться сьогодні український народ, українська еміґрація не може дозволити собі також на жодні роздори і партійну гризню. Сьогодні всі партійні розходження мусять цілком уступити, мусять бути підпорядковані одній меті — справі визволення українського народу. Розподіл сьогодні може йти не по лінії тих чи інших партій, а по лінії патріотів і зрадників українського народу.

Край вбачає лихо не в існуванні різних партій на еміґрації, а в тому, що ці партії не вміють співжити і співпрацювати ні між собою ні в середині самих себе. Край обурений занепадом політичної і громадської моралі серед української еміґрації, що завдає шкоду цілій визвольній справі, що в очах чужинців ганьбить цілий народ і формує фальшивий погляд на боротьбу на Землях. Воююча Україна обурена тим, що в партійній боротьбі на еміґрації розмінюються загальнонаціональні цінноці і святощі. Воююча Україна найрішучіше засуджує всіх тих, хто не хочуть піднестися вище своїх вузьких партійних інтересів, хто спекулюють визвольною ідеєю.

Край з прикрістю ствержує, що саме серед еміґрації знайшлися люди, що довгий час взагалі сумнівалися в існуванні на землях Української Повстанчої Армії, Української Головної Визвольної Ради і підпільної Організації Українських Націоналістів, а деякі і виступали проти них. Треба було аж рейду відділі УПА, треба було повстанцям пройти серед боїв понад 1000 кілометрів, щоб остаточно переконати своїх невірних томів що УГВР, УПА та ОУН існують, що вони діють і борються на Українських Землях. Але навіть після цього є ще на еміґрації люди, які всіляко намагають применшувати значення боротьби на Землях, звужувати її розміри, обезцінювати політично. Край закликає всіх цих людей припинити будь-яке обезцінювання визвольного руху на Землях і віддати всі свої сили інтересам Воюючої України. Тим, хто засліплені своїми власними інтересами не знайдуть відваги і охоти покинути свої виступи проти визвольного руху на Землях і свідомо продовжуватимуть обезцінювати його — Край виразно заявляє, що їх роботу він розглядатиме як злочин щодо українського народу і його визвольної боротьби в Україні.

Брати на еміґрації !

Край сьогодні досягнув повної єдности. Еміґрація мусить піти вслід за Рідними Землями. Всі хто направду боліє долею свого народу, хто справді прагне визволення, хто сповнений щирим бажанням віддати себе народові кому дорога ідея Української Держави — об'єднуйтеся в спільному зусиллі для досягнення нашої великої мети. Створіть міцний єдиний фронт і виступайте перед зовнішнім світом здецидовано й однозгідно. Хай політична зрізничкованість української еміґрації буде спрямована на формування і зріст української політичної думки, а не на партійну гризню. Доведіть, що Ви розумієте історичну вагу теперішнього моменту і стоїте на висоті своїх завдань. Будьте прикладом єдности і організованости для інших народів, бо єдність і організованість потрібні всім народам, щоб переможно закінчити боротьбу з большевизмом.

Брати еміґранти, що працюєте на фізичних роботах!

Не маючи змоги повернути на Батьківщину, Ви опинилися на фабриках, шахтах і фармах майже всіх країн поза межами СССР. Ви сьогодні працюєте поруч з робітниками всіх національностей. Ви працюєте в цьому середовищі, де є найбільше тих людей, які впали жертвою большевицької забріханої пропаганди. Допоможіть мільйонам цих робітників отрястися з пут большевицького обману. Переконайте їх силою свого довгого досвіду, що в СССР немає жодного соціялізму, що СССР — це країна найреакційнішого тоталітаризму і тиранії. Запаліть їх вогнем своєї ненависти до російсько-большевицького імперіялізму, бо в душі вони так само ненавидять всяке рабство, насильство і безправство як і Ви. Зав'язуйте біля варстату дружбу з ними, закладайте основи тісної дружби між їхніми народами і україн-

ським народом.

Приймайте участь в праці робітничих організацій західніх народів і будьте прикладом дружности і солідарности. Творіть українські робітничі організації і організовано обстоюйте свої права. Широко розбудовуйте своє культурно-освітнє життя. Приймайте участь в праці міжнародних антибольшевицьких профспілкових об'єднань і репрезентуйте там мільйони українських робітників, які не мають сьогодні змоги вільно говорити від свого імени. Боріться разом з усіми робітниками проти імперіялізму і тоталітаризму, за справжню демократію і соціяльну справедливість.

Українські поети, письменники, мистці, люди науки, працівники преси на еміґрації !

На Українських Землях цілком задушена вільна українська наука і культура. В глибоке підпілля загнане вільне слово. В цих умовах на Вас спадає велике завдання розбудовувати українську культуру і науку, збагачувати її скарбницю новими цінностями і надбаннями. Край з радістю відмічує сьогоднішні творчі здобутки української еміґрації на полі науки і культури і закликає до ще більших зусиль в цьому напрямі.

Розбудовуйте і зміцнюйте вільні осередки української науки і культури, концентруйте в них всі творчі сили, що знайшлися на еміґрації. Докладіть усіх зусиль до якнайкращого розвитку українознання, бо саме воно піддається на Землях жахливим перекручуванням і фальшуванням з боку російсько-большевицьких окупантів. Вирощуйте молоде наукове поповнення.

Використовуйте кожну нагоду для того, щоб гідно репрезентувати українську культуру і науку перед зовнішнім світом. Невтомно популяризуйте її надбання. Скрізь несіть українську пісню, музику, сцену. Наладнайте і затіснюйте зв'язки з культурними і науковими організаціями та окремими представниками науки інших народів. Не пропускайте ні однієї можливости внести свій вклад в працю міжнародних культурно-наукових організацій. Хай світ побачить у всій повноті українську культуру і творчі здібности українського народу.

Українські жінки на еміґрації !

Край радіє Вашою активністю й організованістю та досягнутими в наслідок цього успіхами. Ще більше зміцнюйте свою організованість, ще ширше розгортайте свою активність як на внутріеміґрційному так і на зовнішньому відтинках. Пильно зберігайте на еміґрації в громадському і родинно—особистому житті світлі традиції українського жіноцтва. Використовуйте кожну нагоду для праці серед жінок Заходу. Усвідомляйте їх в страшній небезпеці з боку большевизму. Ворушіть сумління всіх жінок і матерей у світі рабським становищем жінки в СССР, знищенням родини, долею мільйонів дітей заморених голодом, запроторених в тюрми і на заслання, від своїх матерей насильно відірваних і долею безпритульних. Хай жінки всіх народів займуть своє місце у загальнолюдській боротьбі проти большевизму.

Українська молоде !

Ти на еміґрації мусиш іти в аванґарді визвольної боротьби так, як іде молодь на Землях. Ти мусиш цілком віддати себе інтересам Воюючої України і бути готовою на кожний її поклик, щоб стати поруч своїх друзів, що із зброєю в руках борються за визволення народу, за щастя, радість і творчу працю української молоді в Українській Державі. Ти мусиш бути високоорганізованою і активною, мусиш постійно сталити свою ідейність та невпинно підносити свій рівень загального і фахового знання та політичної виробленості. Своє перебування серед інших народів широко використай для того, щоб навчитися всього, що в них доброго і корисного, щоб засвоїти собі їхній досвід праці у галузях життя і державного будівництва. Але пильно зберігай себе перед всілякими розкладовими впливами, які розхитували б Твою ідейність та підривали моральну стійкість.

Перед тобою, українська молоде, як і перед всією нашою еміґрацією стоїть завдання зазнайомлювати чужинців з визвольною боротьбою українського народу. Роби це при кожній нагоді і всіма засобами. Використовуй для цього свої особисті знайомства, зв'язки з молодіжними організаціями інших народів і міжнародними організаціями молоді. Запалюй молодь усіх народі на боротьбу проти большевизму. Вона найскоріше зрозуміє Тебе, бо кожна молодь найживіше обурюється на неправду і насильство і завжди готова боротися проти них.

Бійці і командири рейдуючих відділів УПА !

Ви мужньо виконали своє завдання, покладене на Вас Українською Головною Визвольною Радою. Край із запертим вддихом слідкував за Вашим рейдом, а його успішне закінчення викликало в краю величезну радістю. Ввесь народ радіє, що Ви добилися аж за другу стіну большевицької тюрми народів, щоб там перед цілим світом скласти протест проти гноблення українського народу російсько—большевицькими загарбниками і сказати правду про

визвольну боротьбу на Землях.

Ваш прихід в Західню Европу як безпосередніх учасників і живих свідків визвольної боротьби на Землях докорінно вплинув на зміну поглядів і чужинців і своїх на нашу визвольну боротьбу і поклав кінець фальшуванні правди про боротьбу. І в цьому Ваша велика заслуга для цілої визвольної справи. Історія гідно оцінить Вас.

Хоч Ви опинилися сьогодні далеко від Рідних Земель, боротьба для Вас не закінчена. Ворог, який гнобить Вашу Батьківщину, діє і там і ви мусите боротися проти нього так, як ще недавно Ви боролися із зброєю в руках в Україні. Продовжуйте на чужині зберігати і плекати героїчні традиції Української Повстанчої Армії і високо несіть прапор її слави.

Брати на чужині!

Невдовзі Ви ще більше розсієтеся по цілому світі, опинитеся ще далі від Батьківщини. Але знайте, що все це тимчасове, що перебуванні на чужині, Вашій тузі за Батьківщиною неминуче прийде кінець.

Коли заграють воскресні дзвони і в могутньому гомоні слави встане Україна, всі Ви раз на завжди повернетеся на Батьківщину. І тоді в „сім'ї вольній, новій" зберуться усі порозкидувані по цілому світі діти України, щоб разом, у щасті і радості, будувати своє власне вільне нове життя. І здійсняться тоді слова нашого великого Пророка:

Встане Украї а,
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невольничі діти!

Вірте в це сильно і боріться всі мужньо, щоб цей великий день настав якнайскоріше.

Не зважаючи на всі неймовірні труднощі, Воююча Україна боротиметься так завзято, як вона боролася дотепер — не жаліючи ні труду ні крови.

Воююча Україна робитиме все, що в її силах, щоб український народ якнайшвидше і раз на завжди побудував свій величний Храм Волі, щоб Ви могли вернутися в Україну не як наймити, а як її вільні господарі.

Від імені Воюючої України:

член УГВР, Голова підпільної Греко-кат. Церкви о. проф. М. Лаврівський
Голова Генерального Секр-ту УГВР і Головний Командир УПА, генерал-хор. УПА Р. Лозовський-Чупринка
заступник Голови Генер. Секр-ту УГВР, член УГВР Ю. Коваль
член УГВР проф Г. Зелений
Начальник Політвиховного Відділу Головн. Штабу УПА сотн.-пвх УПА П. Полтава
член Голов. Штабу УПА майор УПА Л. Сокіл
Командир УПА-Північ майор УПА М. Дубовий
член Проводу ОУН на Українських Землях П. Максимович
член Проводу ОУН на Українських Землях, журналіст О. Горновий
член Штабу УПА-Захід сотн. УПА В. Хмель
Командир Военної Округи УПА-Захід „Говерля" майор УПА В. Грім
Керівник ОУН на Півн.-Зах. Українських Землях З. Савченко
Керірівник ОУН на Осередньо-Схід. Українських Землях І. Василенко
Керівник підпільних організацій Юнацтва ОУН сотн. УПА Р. Ільницький
Ке рівник підпільного Українського Червоного Хреста А. Шавалинська
Керівник Округи ОУН на Зах. Українських Землях інж. К. Владан
Керівник Округи ОУН на Схід.-Українських Землях І. Будько
Керівник Округи ОУН Півн.-Зах. Українських Землях Т. Іліян
Керівник ОУН на Буковині С. Сталь
редактор підпільних видань проф. С. Кузьменко
художник Д. Бей
лікар УПА І. Фесенко

В Україні, в м. жовтні 1949 р.

сот. Мирослав Богор

Головні мілітарні проблеми української визвольної боротьби

(Спроба аналізи)

I

ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ МІЛІТАРНИХ ПРОБЛЕМ

Ми глибоко переконані, що зайво обосновувати твердження, що розгляданяя українського мілітарного питання єдино правильне тільки з політичних заложень, як прімарних в житті народу, та тільки в рямках проблематики генеральної постановки визвольної революційної боротьби.

Цю політичну прімарність треба розуміти як найвищий критерій при оцінці всіх заходів, їх гієрархії, метод та економіки національних сил.

Друга вимога, це цілеспрямованість мілітарної проблеми в рямках генеральної постановки визвольної революційної боротьби.

Політична прімарність в оцінці й формуванні мілітарного потенціялу народу має своє філософічне узасаднення в стратегії і тактиці війни в таких воєнних мислителів як Клявзевіц, Гомер Лі, Дельбрюк, Людендорф, Фош і інші, так що цю позицію політики можна приняти за догму.

Друга вимога є висловом нашої віри, обґрунтованої історичним досвідом, що наше національне визволення прийде не як наслідок зовнішньої інтервенції, а передусім шляхом цілковитої духової суверенности, зформульованої, лінією основних світоглядових засад українського народу, та як наслідок революційної збройної боротьби в ім'я цих ідеалів з окупантом — чи окупантами — за свою державну суверенність, як найліпшу форму для духового і матеріяльного життя народу.

Ці два фактори перерішують модне на еміґрації питання про перевагу рідних земель чи еміґрації в користь рідних земель і то в постановці всіх політичних, соціяльних чи мілітарних справ.

Пов'язанність мілітарних проблем, у своєму істототному змісті — без стратегічних, оперативних, тактичних основ самого способу провадження збройної визвольної—революційної боротьби — з політикою, що є нічим іншим, як тільки зовнішньою та внутрішньою боротьбою і змаганням за найкраще наладнання життя національної спільноти (Клявзевіц; політика — представництво всіх інтересів цілого суспільства), визначує як знайти точно точку зору, з якої мусимо розглядати й оцінювати речі, бо тільки з цієї точки зору можемо охопити всю масу явищ в їхній єдности, що єдино може забезпечити нас від суперечностей.

З цього погляду зникає будь—яка суперечка між політичними та мілітарними (воєнними) інтересами. Там де вона виникає, її треба вважати тільки за недосконалість погляду.

Звичайно, політика не може ставити „війні" нездійснимих вимог, бо це промовляло б проти припущення, що політика знає знаряддя, якого вона хоче вжити н. пр., (питання проблеми жертв). З цього погляду неприпустимо, ба навіть шкідливо, щоб мілітарні проблеми будь—якої нації — тим більше несуверенної — обмірковувалися із суто мілітарного боку. Це доводить, що політичним керівникам конечно розумітися на військових справах. Збройна боротьба повинна цілком відповідати намірам політики, а політика повинна бути пристосована до свого мілітарного потенціялу.

Для проводу української визвольної боротьби з огляду на методи терористичного большевицького режиму в Україні, коли будь-яка національна діяльність може провадитися тільки підпільно під охороною і методами збройних дій — ця вимога ставить ще більші вимоги до його проводу.

При наявному існуванні в українській дійсності різних визвольних концепцій беремо — на підставі реальної оцінки нашого теперішнього національного положення та міжнародної ситуації — за цю політичну базу, без якої не можливо ставити жадних воєнних доктрин, політичну концепцію визволення України, висунену через УГВР, УПА та ОУН на Рідних Землях.

Як політика при своїх політичних концепціях побудови Української Держави не може не узглянднювати світових прогресивних ідейних, соціяльних, устроєвих течій так з другого боку українська мілітарна доктрина може витримати пробу життя тільки тоді, якщо буде базуватися на модерних здобутках військового мистецтва провадження війни.

З факту поневолення українського народу так для наших дипломатів як і для наших військовиків випливають тільки інші, як для суверенного народу, умови і методи діяльности, але ніколи інший зміст або інша цілеспрямованість національної енергії або інше співвідношення поміж політичним і мілітарним чинниками. Для уточнення треба ствердити, що коли йдеться про те співвідношення у нас, — а це тому, що український народ знаходиться в стані боротьби з окупантом — це співвідношення повинно відповідати співвідношенні державної нації під час війни, де дається перевагу „насильницьким методам політики".

ВИЗНАЧЕННЯ МЕТИ ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ ЇЇ СТРАТЕГІЇ Й ТАКТИКИ

На сьогоднішньому етапі визвольної боротьби український народ ставить собі ціллю, зірвати „союз" з СССР та привернути державну суверенність, усталену IV Універсалом (22.1.1918) та Актом соборности (22.1.1919), встановити владу з волі народу та в етнографічних границях закріпити свою державність з окресленим політичним та соціяльним змістом.

Це політичне завдання є для українського народу проблемою життя або смерти. Він мобілізує для цього всі свої сили. В боротьбі з окупантом уживає і насильницьких, тобто воєнних, методів. Дві суверенні нації, що б'ються між собою за предмет розбіжних інтересів, провадять в такому випадку війну. У нашому випадку істотним предметом є боротьба за те, щоб в Україні панувала воля українського народу а не правлячої большевицької кліки вельмож. Всі інші цілі є прямою послідовністю повищого. Головний ворог — правляча кліка большевицьких вельмож. Для військової доктрини це найважчий пункт, бо від усталення політичної цілі і центрального пункту сили ворога залежатимуть і стратегія і тактика війни. Тоді у нас не буде стояти питання: резистанс чи національна революція, б оротьба проти правлячої кляси, проти комунізму, чи проти російського народу, краєві чи еміґраційні позиції, демократія чи тоталітаризм — а тільки зовнішній аспект боротьби.

З військового пункту зору вимагається від політики з одного боку, щоб вона дала найвищий моральний і матеріяльний потенціял цілого народу для боротьби, а з другого якнайбільше послабити ворога та якнайбільше придбати союзників. Якщо вона цього завдання не виконує, тоді кожна воєнна діяльність є тільки актом роз уки.

Знову ж політика мусить вимагати від війська, щоб воно раціонально провадило боротьбу та було кожночасно готове виконати поставлені завдання в стратегічному та тактичному маштабах.

Для вияснення цьго абзацу треба вдатися до теорії про війну. Кльвзевіц, Дельбрюк, Люден дорф — розрізнюють два роди воєн: необмежену війну із стратегією оточення (знищення); обмежену війну із стратегією вичерпання. Обидвом родам воєн, які трактуються повищими теоретиками як продовження політики насильницькими методами, теорія заперечує самостійний характер, приписуючи їм тільки ролю засобу. У війні тільки оперативні та тактичні воєнні дії й бої позбавлені політичного характеру. Українська визвольна боротьба, яка не підпадає під повище окреслені поняття, а має свою окрему стратегію, яку ми називаємо стратегією самоозначення, має свою тактику, т.зв. тактику „малої війни" (тобто партизанську тактику), яка не позбавлена політичного характеру і тільки сама організація бою має свій військовий технічний характер.

Завдання українських військовиків на еміґрації з точки зору української визвольної боротьби можна розглядати тільки на тлі завдань УПА. Окремі завдання українських військовиків на еміґрації, які виникнуть на випадок організації українських леґіонів не будуть мати основного значення, а тільки допоміжний характер для тих, хто покличуть їх до життя.

Передумови для самостійної праці українських військовиків на еміґрації мусить створити політичний сектор.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СТРАТЕГІЇ САМООЗНАЧЕННЯ

Політичні цілі, що їх ставить собі український народ, і співвідношення сил визначують його боротьбу з СССР — це є визвольну концепцію — як оборонну війну з ограниченою метою. Наша політика, яка заступає розподіл СССР на національні держави та декляриє боротьбу з СССР аж до встановлення теж іншими поневоленими народами своєї державної незалежности, має

право це робити для зовнішньої мобілізації союзників до боротьби із спільним ворогом як теж на випадок виконування спільних революційних дій. Однак стратегічна рація вимагає концентрації всіх національних збройних сил виключно для оборони державної суверенности та оборони кордонів України. Якщо УПА в стані сучасної боротьби висилає свої відділи в рейди в інші країни, щоб пропагувати там збройнуборотьбу з большевизмом і щоб зв'язатися з визвольними рухами інших поневолених народів — то це не суперечить вимогам стратегії. Але якщо і в II етапі визвольної боротьби — тобто в етапі загального збройно-революційного зриву — УПА мала б гарантувати збройну допомогу теж іншим поневоленим Кремлем народам, то вона могла б це робити тільки тоді, коли така допомога не зменшувала б її збройної сили і не підважувала б державної рації України. Коли в такому випадку дозволити з атримати військові кадри для посилення революційних дій на інших, чужонаціональних теренах, то це суперечитиме засадам оборонної стратегії.

Оборона це сильніша форма провадження війни і певніша, щоб здобути перемогу. Основою оборони є два істотні складові елементи :1. відбивати удари ворога (тобто дія) і 2. вичікувати. У визвольній концепції відбивання ударів ворога та вичікування мають дати нам спроможність на українському театрі „малої війни" духово мобілізувати народ, втримати основний хребет УПА, а опісля організувати власну реґулярну армію. Це теж основна мета зв'зана з поняттям вичікування. Якщо йдеться про поняття „відбивання ударів" — це є про реакцію ворога на нашу позитивну діяльніть, спрямовану на створення чи скріплення нашої армії та на встановлювання на обороненому театрі війни нашої суверенности — то вона не виключає стратегічного наступу на позиції ворога на українській теріторії і є природною складовою частиною оборони, тобто стратегії самоозначення. Істотний принцип цієї оборонної стратегії: оминати вирішальних боїв, бо тільки безперервна бойова дія ріст бойових сил, мобілізація революційних настроїв мас є основною метою боротьби. В рямках цієї оборонної стратегії існують великі можливости стратегічних комбінацій, які дає тактична дія УПА на відповідних теренах. Вони означають: тактичні опірні пункти, пункти концентрації простір забезпечення, пункти і напрями стратегічних і тактичних ударів, позицій тощо. Але визначити їх, це вже справа конкретного пляну війни.

ЯКЕ ЗАВДАННЯ УПА НА УКРАЇНІ?

УПА є організована як революційна армія цілого українського народу. Політично вона підпорядкована УГВР.

Стратегію УПА можна назвати стратегією самоозначення. Основна її ціль створити спроможність здобути на українських етнографічних землях суверенність українського народу. Це є стратегія дефенсивна (оборонна).

Завдання її в стратегічному розумінні:

1. Збройними діями проти окупанта дати віру українському народові, що стан його поневолення це переходова стадія, та підтримати дух спротиву.
2. Деморалізувати окупанта і паралізувати всі його заходи на фізичне винищування, асиміляцією та експлуатацію.
3. Маніфестувати перед зовнішнім світом волю українського народу жити самостійним життям.
4. Приготувати й охоронити підготовку на загальну збройну боротьбу за суверенність.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА Т.ЗВ. „МАЛОЇ ВІЙНИ"

Тактиці УПА, тобто тактиці партизанської або т.зв. малої війни, яка є однакова в обох етапах визвольної боротьби /різниця/ тільки в натузі сил, треба було б присьвятити окрему аналізу. На цьому місці подамо тільки її загальну характеристику.

Треба розрізнити поняття: партизанська війна, повстання, мала війна. Під поняттям партизанської війни розуміємо дії реґулярних військових з'єднань кинених на тили, фронти або в запілля ворога, щоб виконати окреслені завдання в користь власної армії. Зогляду на завдання та величину тих з'єднань розрізняємо оперативну і тактичну партизанські війни. Оперативна партизанська війна відбувається тоді, коли бойові дії виконуються великими реґулярними або півреґулярними з'єднанями для оперативних або самостійних дій армії. Тактична партизанська війна — це тоді, коли бойові дії виконуються доволі малими з'єднанями, шоб осягнути тільки тактичні чи одиночні завдання.

Повстання, це масовий збройний зрив народу на означеному терені проти існуючої пануючої влади з метою повалити її.

„Мала війна", це засіб малими военними діями, оперативного та тактичного значення, досягти стратегічних цілей.

Спільною прикметою всіх цих трьох родів війни є: 1./Відсутність фронтів, тобто окресливши точніше — з огляду на модерну рухому війну — відсутність постійної стичности з ворогом. 2./ Ведення війни всюди — на фронті, на флянгах, на тилах, а пере-

дусім в запіллі ворога. 3./ При тому завдання такі: непокоїти ворога, завдавати йому втрати, впроваджувати в блуд, відтягати сили утруднювати розвідку, передачу наказів та нормальну працю, викликувати паніку тощо. Тягар всіх завдань лежить так у фізичній як і в моральній сфері. 4./Ці завдання виконують малі відділи, т. зв. „летючі", „рейдуючі", „оперативні", „підривні" відділи, залежно від поставлених окремих завдань.
Силу, озброєння, рухливість таких відділів узгіднюється з предбаченою метою. 5./Характеристичні елементи таких відділів: бойові та духові вартости вояка; зручність провідництва. Досвід та певніть людей важливіші від чисельности цих відділів, яка для їх рухливости і для моменту заскочення може стати великим тягарем; строга мовчазність всіх супроти всіх—передумова успіху. 6./Тактичні бойові форми, це марш/рейд/та наступ. По майстерськи треба вміти послуговуватися обманюванням ворога та власною хитрістю, при чому ворога теба завжди заскакувати своєю дією. Основа кожної діяльности — це розвідка і зв'язок. Згубним для „малої війни" є застосовувати ті самі методи. Треба вживати різної поведінки і поширювати фалшиві вістки про себе, бо це сприяє заскоченні та утруднює ворогові погоню. Найчастіша форма, яку при тому стосується — це „наскок" і „засідка". 7. Рівнож терен обумовлює методи такої боротьби. Малій війні чи партизанці сприяє такий терен, що противникові утруднює свободу стеження та його рухи, а власному відділові улегшує заскакування і скоре зникання.

Відмінність між поняттями партизанської війни і повстанчої війни лежить в меті дій організації поповнень та постачання і в політично—моральній площині дій.

ЗАВДАННЯ УПА В ТАКТИЧНІЙ ПЛОЩИНІ

Завдання УПА в тактичному розумінні такі:
1. Організувати, вишколювати, озброювати і кермувати малими тактичними збройними відділами у безперервній боротьбі.
2. Провадити збройну розвідку.
3. Провадити розкладову діяльність в державному апараті та рядах збройних сил окупанта.
4. Знешкоджувати поодиноких експонентів окупаційного режиму.

ЗБРОЙНА БОРОТЬБА
І ЗАВДАННЯ ЕМІҐРАЦІЇ

У визвольній стратегічній і тактичній діяльності треба розрізнити три етапи, які становлять замкнену цілість:

1. Етап сучасної збройної боротьби;
2. Етап загального збройно—революційного зриву;
3. Етап устабілізовання Українських Збройних Сил.

Кожний етап ставить перед УПА щораз більші завдачня. Якщо йдеться про допомогу вояцтва на еміґрації для УПА та всієї визвольної справи, на підставі теоретичних міркувань вони окремі для кожного з цих етапів.

1. Усіми можливими й доступними засобами підтримувати збройні дії УПА на рідних землях та на еміґрації у військових колах популяризувати її як збройне рам'я цілого народу.
2. Розвинути стратегію й тактику УПА на всі етапи та спопуляризувати їх не тільки серед власного вояцтва, але передусім серед вояцтва народів, які в майбутній розправі з большевизмом стрінуться з діями УПА.
3. Розробляти й популяризувати найновіші технічні здобутки провадження війни.
4. Теоретично й організаційно приготовити паралельно до УПА військові кадри для II і III етапу революційної визвольної боротьби, далі научний, вишкільний та пропагандивний матеріял, як рівнож фаховий допоміжний кадр фахівців.
5. Провадити відповідну усвідомлюючу акцію серед вояцтва народів, що братимуть участь в боротьбі з большевизмом, про завдання і методи боротьби УПА для приготовлення його прихильного наставлення до української збройної боротьби.
6. Приготовити акцію для розкладової роботи серед армій СССР та сателітних країн, щоб здобути серед них симпатії для УПА і наших цілей.

З цього загального зіставлення біжучих та майбутніх завдань чітко зарисовується потреба теоретичної проекції української мілітарної доктрини. Її завданням був би критичний розгляд наших мілітарних можливостей, розгляд самої природи цілей та засобів і цілей та засобів в тактиці, духових сил, соціяльних відносин, господарських та продукційних спроможностей тощо, тобто все те що дає критичне розслідження та критичний розгляд різнородних елементів з найвищої точки зору для пляну війни. То не має бути зовнішній мертвий закон або позитивна наука, яку можна б сліпо застосувати, тільки критичний розгляд, що усталив би закони, принципи (об'єктивні та суб'єктивні), правила методи й спосіб дії, які давали б, як кожна наука, певний дороговказ і підносилиб знання до висоти вміння.

(Закінчення статті в наступному випуску.)

Славомир

Армії східньоевропейських сателітів в кліщах совєтського імперіялізму

(З приводу військових маневрів в цих державах в 1950 р.)

Впродовж літніх місяців 1950 р. армії східньоевропейських сателітних держав перепровадили маневри всіх своїх військових частин. Маневри відбулися в Чехо-Словаччині, Польщі, Угорщині, Болгарії та Румунії. На підставі звітів підпільних організацій з країн за залізною завісою, звітів втікачів із сателітних армій та чужих розвідок пильний спостерігач може дуже легко зробити висновки про мілітарну силу сателітних держав, про можливі розвоєві тенденції цих східньоевропейських армій та про військову політику СССР.

Загально знаний факт, що Польща, Чехо-Словаччина і Болгарія мають не тільки головнокомандувачами своїх армій совєтських маршалів та генералів, але переважна частина членів їх генеральних штабів, це теж совєтські офіцери.

Літні маневри повище згаданих сателітних армій відбувалися не тільки за участю офіцерів совєтського генерального штабу, але також за дуже численною участю совєтських військових з'єднань. Ціллю маневрів були випробування взаємодій сателітних командувань із совєтським генеральним штабом, проба військових знаннів сателітних офіцерів, що залишилися ще після багатьох чисток, співдії військових з'єднань з цивільною обороною і партизанськими групами. Дальшою ціллю цих маневрів була провірка переставки сателітних армій на одностайну совєтську систему провадження війни, на систему совєтської зброї та глибші студії терену цього театру війни.

Командирами маневруючих з'єднань були передусім перевишколені вже в Москві молоді офіцери сателітних армій. Відомо, що у військовій академії в Москві вишколюються постійно 300 – 500 офіцерів різних націй. Вишкіл обіймає не тільки військові, але теж і політичні дисципліни.

При оцінці бойової вартости сателітних армій треба робити поділ на дві частини. Перша частина — це дивізії, створені на підставі загальної військової повинности, друга — це спеціяльні кадрові частини складені з переконаних комуністів. Перші з'єднання мають тільки офіцерський склад з переконаних комуністів, стрілецтво зате „дише непевним духом". Кадрові з'єднання мають передусім нововишколений офіцерський склад та стрілецтво виховане вже в комуністичному дусі. Ці з'єднання краще вивінувані та модерно озброєні. В них є вже навіть модерні засоби зв'язку і великою мірою в них переведена моторизація.

Про всі армії сателітів можна сказати, що вони не мають ні відповідного летунства, ні відповідної кількости панцерних дивізій, що доводить тільки їхню допоміжну ролю для совєтської армії та призначення як гарматнього м'яса в майбутньому світовому конфлікті. Брак досвідчених старшин — більшість з них підпала чистці — робить армії сателітних держав тільки знаряддям для московських імперіялістичних цілей, ба навіть знаряддям поневолювання власних народів.

УГОРЩИНА. Процес совєтизації найдалі зайшов в угорській армії. В останніх спільних російсько-угорсько-румунських маневрах в серпні ц.р., що відбулися в західній Угорщині, брали участь теж „окрема армія комуністичної партії" (А.В.О.), що складалася з 30 000 добре вишколених та модерно озброєних партійців, далі „міжнародна бригада" – організована з 12 000 вояків проти тітовської Югославії та міліція. Ядро творила народно-демократична угорська армія силою 120 000 вояків, хоч мировий договір передбачує для Угорщини тільки 65тисячне військо. Маневри виказали, що в угорській армії не все в порядку: в західньоугорському місті Польґар вояки викликали „малий бунт", відмовляючи послух комуністичним офіцерам. Хоч соціяльні та політичні стосунки, що в Угорщині існували перед і підчас II світової війни, давали добре підложжя для росту комунізму, то, як виходить, і тут струни совєтизації перетягнені.

Військові сили Угорщини скріплені 4 совєтськими моторизованими дивізіями, чисельно доволі сильним совєтським летунством та

широко розбудованим військово-адміністраційним апаратом.

ЧЕХО-СЛОВАЧЧИНА. Процес советизації чехо-словацької армії саме тепер в повному ході. Новопризначена советська військова місія має цей процес завершити. Армію ЧСР оцінюють на 140 000 вояків, крім неї існують ще 40 000 війська С.Н.Б. (страж народної безпеки). Безперечно, що С.Н.Б. — це елітарні, модерно озброєні частини, складені виключно з відданих компартії людей.

БОЛГАРІЯ. Цій країні мировий договір дозволяє тільки 60-тисячну армію, але вона вже давно переступила цей континґент і військові експерти оцінюють військові сили Болгарії на 100 000 вяків, не враховуючи партизанські бригади з недавньої грецької громадянської війни силою щось 10 000 людей та окремі т.зв. „бригади трудової повинности". Болгарія в советському генеральному штабі втішається окремим довірям і то цілком слушно: головнокомандуючий армією та більшість членів болгарського генерального штабу, це советські генерали та офіцери. Стратегічне положення Болгарії як клина проти Туреччини, Греції та Югославії диктує СССР спеціяльно скріплювати болгарські збройні сили і модерно їх озброювати. І дійсно, Болгарія подібна сьогодні до військового табору, що з кожним днем росте на силі. Переключення всієї скромної промислової продукції на воєнні цілі, великі советські скріплення, що тут перебувають чи то у формі військових місій чи то маневрових з'єднань, з успіхом виконують ролю застрашування сусідів. Дуже часто перепроваджувані маневри та постійне перекидування частин побільшують тільки воєнні настрої на Балканському півострові.

РУМУНІЯ. Здається, що найбільш озброєна сателітна держава, це Румунія. Її військову силу оцінюють на 200 000 вояків. Новостворене у вересні ц.р. „Головне командування цивільної оборони" впровадило для моторизованих та для т.зв. окремих частин 3-річну обов'язкову військову службу і для цивільної оборони загальний військовий обов'язок для чоловіків від 16 до 60 років віку.

3 советські дивізії — як це подано офіційно — що перебувають в Румунії в характері охоронної залоги, неофіційні сильні советські панцерні з'єднання та з'єднання летунства і військової адміністрації сильно не покоять Югославію. Останні серпневі маневри перепроваджені спільними російсько-угорсько-румунськими військами не тільки відбили — в теоретичному заложенні цих маневрів — напад з напряму Беоґрад, але виконали теж успішний протинаступ.

ПОЛЬЩА. Найбільш пристосованою до СССР сателітною державою є Польща. Крім маршала Рокоссовського, що виконує функції головнокомандуючого польською армією та міністра військових справ, шеф розвідки ген. Комар і велика кількість старшин генерального штабу — це советські офіцери. В панцерних з'єднанях та летунстві заступлений тільки малий відсоток поляків. Стан польського війська (В.П.) менше-більше такий: 16 дивізій піхоти, 16 панцерних полків, 3 бригади артилерії, 4 полки штурмової артилерії, 6 полків зв'язку та 6 технічних полків. Крім того існують самостійні курені кінноти та ракетної артилерії. Летунство відносно доволі слабе. Далі В.О.П. (військо охорони пограниччя) має 12 бригад, а війська „безпеки" (У.Б.) 20 полків. Воєнна індустрія — передусім будова літаків — розбудовується скорими темпами і то силами самої Польщі і за допомогою СССР, який в польській індустрії має окремих своїх контрольорів. Однак виробництво тяжкої зброї й літаків обмежена.

Озброєння польського війська назагал добре. Вишкіл стрілецтва добрий, однак дух армії не надійний. Всіх людей під зброєю тепер 300 000.

*

Із з'ясованого положення в східньоевропейських сателітних державах можемо легко зрозуміти, до чого прямує СССР в цих державах. Сателітні армії цілком запряжені до воза російського імперіялізму, чи як знаряддя для поневолювання власного народу, чи як гарматнє м'ясо для здійснювання „комуністичної світової революції" в російському розумінні. Таку свою ціль прагнуть большевики осягнути при допомозі військової мобілізації поневолених ними народів — з одного боку, а з другого — забезпечити за собою послух так мобілізованих армій, настановляючи над ними свій командний склад та керуючи ними тільки терористичною методою. Позбавивши сателітні армії тяжкої зброї — панцерів та летунства — та нав'язавши їм своє вище командування, Москва забезпечує себе перед евентуальною „зрадою" і спроваджує ці армії до ролі підпорядкованого собі інструменту. Не забуваймо, що згромадження в касарнях молодого елементу контролю над ними.

Чи всі ті заходи Москви матимуть успіх, це залежатиме від часу, що його вона матиме до свого розпорядження і, це треба одверто зокрема підкреслити, від сучасної та майбтньої політики Заходу.

Євген Врецьона

Один крок назад – два вперед

(На міжнародні теми)

„На війні, як на війні" — каже французька пословиця. Уважний спостерігач міг передбачувати катастрофу північнокорейської армії, яка поважилася на глибоку офензиву, не маючи одночасно ні поважних військових резерв, ні передусім летунства. Криза, що постала в половині вересня була характеристична тим, що в рішаючому моменті, коли всі сподівалися виступлення червоного летунства, воно не появилося. Тому й протиудар війська ОН мусів принести для аґресора такі фатальні наслідки. Це є й несподіванкою корейської кампанії і то вже другою. Першою несподіванкою був незвичайно успішний спротив американського вояка. Ту другу несподіванку, що у своїх наслідках могла допровадити до ліквідації корейської кампанії, можна пояснювати так: московські дорадники пхнули корейські комуністичні дивізії швидкими маршами вперед і хоч опісля зорієнтувалися, що генерал Мек Артур готує в глибокому запіллі десант (висадку), нічого про це не сказали своїм корейським улюбленцям. Відомо що відворот почався щойно після успішної висадки під Сеулем (Інхон), хоч дуже сумнівно, щоб опікуни північних корейців нічого про підготовку Мек Артурової висадки не знали, або щоб не бачили всієї загрози для фронту на півдні з хвилиною, коли змасування воєнноморської фльоти на відтинку висадки не могло вже для нікого бути якоюсь таємницею. Вияснення для такої мілітарної недбалоси може бути тільки одне: Москві було важливо дати армії ОН, в тому зокрема американцям, сатисфакцію престижової перемоги, щоб відтяжити себе на політичному відтинку. Бо не той чи той наслідок корейської кампанії основно змінює політичне та мілітарне положення у світі, тільки фактичне створення мілітарного протикомуністичного бльоку.

Хоч багато політиків, зокрема в Англії та Франції, стараються різними фразами прислонити цей новий фактор світової політики, то не можна заперечити, що, як до вибуху війни на Кореї єдиним реальним протикомуністичним фактором були США, так сьогодні реально існує вже політичний та мілітарний бльок народів, який здібний не тільки паралізувати всілякі маневри СССР на терені Об'єднаних Націй, але — і це найважливіше — теж здібний мілітарно співдіяти.

Політична стратегія Кремля спирається на двох основних факторах, які визначують ту політику і запевнюють їй постійні успіхи. Це, по-перше, розбудова власного воєнного потенціялу і, по-друге, втримування некомуністичного світу в стані розброєння. Шляхи, якими такі передумови політичної стратегії творяться, це систематична розбудова воєнної та тяжкої індустрії в оперті на необмежених ресурсах вільних та невільних робочих рук — якщо йдеться про перший фактор; втримування світу в надії на тривалий мир, який можна осягнути шляхом торгів — якщо йдеться про другий фактор.

Можна припускати, що Кремль, даючи сиґнал до корейського старту, не розважив всіх можливих наслідків такого потягнення, або, знаючи кволість некомуністичного світу, брав до уваги тільки можливість американського протиудару. Вкалькулювання саме такої можливости видно було на доброму озброєнні і на беззакидному провадженні північнокорейського наступу. Тут, однак Кремль зробив основну помилку, думаючи, що, втягаючи США в корейську авантуру, створить собі ще одну можливість гри, виграші якої можна буде шляхом виміни есконтувати в довільному місці земного глобусу. США заанґажувалися в корейську війну вже з першого дня і то всім своїм авторитетом. Одночасно так Мек Артур як і Білий Дім використали напад на Корею не так під кутом прискорення власних і союзних озброєнь, що були започатковані вже давніше, як під кутом мобілізовання некомуністичного світу для спільних політичних та мілітарних дій. Така політика Кремля в основах зрушила цілу концепцію його політичної стратегії, бо вона пхнула противників до масивного зброєння і мобілізації всіх засобів для можливої війни і створила мілітарно-політичний бльок, що почав успішно діяти, заки були ще зформульовані політичні основи для такого діяння. Не треба забувати, що все те, що сталося від червня ц. р.

по сьогодні, зокрема всі рішення органів ОН, не мало жодного прецеденсу, мало того, не було до передбачення на основі дотепе- рішньої практики тієї установи та її стату- тів. Тим пояснюється вся помилкова каль- куляція Кремля та її наслідок — неуспіхи на Кореї.

Ми не хочемо недоцінювати мілітарного зусилля США на Кореї, навпаки, воно нам імпонує. Одночасно неможемо замикати очей на факт, що тільки неінтервенція комуніс- тичного бльоку на полі бою уможливила аж такі поважні розміри успіхів війська ОН. Рішення Кремля не треба тлумачити неготовістю його до війни або почуттям його слабости. Нині мілітарна перевага є ще по боці комуністичного бльоку. Теж не миролю- бивість Кремля входить тут в рахунок. Вия- снення є куди істотніші: Корейська війна була Кремлем плянована як один з оперативних секторів холодної війни і коли виявилося, що цей сектор „холодним" не залишиться, не можна було вже виходити із строю, ім- провізуючи якісь военні дії на ширшу ска- лю. В тому ж змислі не можна пояснити активности в Індокитаю, мовляв, Кремль шу- кає тут сатисфакції за Корею. Кремль напе- вно визначив Індокитаєві іншу ролю в ці- лому комплексі операцій і те, що діється нині в Індокитаю, не є жодною імпровіза- цією престижового характеру Те саме сто- сується останніх подій в Тибеті.

Занепокоєння Кремля, яке видно на відсутності будь-якої реакції в корейській справі і в надзвичайній ввічливості росій- ських дипломатів на терені ОН, випливає із загального порушення того штудерного ба- лянсовання, яке будував Кремль впродовж років і про яке ми згадали повище. Поспіх, з яким зроблено відворот на Кореї, — не маємо на думці тільки відвороту північно- корейської армії — і брак рішучости на терені ОН тільки потверджує це.

В нинішній ситуації все, що робитиме Кремль, буде для нього зле, бо воно аж ніяк невідповідає тим заложенням, на яких досі пляновано в Кремлі всі дотеперішні потягнення. Тому всі старання Кремля будуть йти тепер в тому напрямі, щоб бодай частин- нно відзискати ті можливости, які існували для нього до червня цього року.

Перше питання для Кремля це, як спи- нити дальші зброєння у світі, якщо вже не можна повернути до попереднього стану. Ясно, що кожний відрух Кремля, який мо- жна б пояснювати в некомуністичному світі як аґресію, таким намаганням сприяти не може. Звідси повна неінтервенція Москви на Кореї, навіть ціною поважної престижової поразки. Кремль очевидно добре розуміє на- слідки такого рішення, але, коли до вибору стоїть рятувати престіж нині за ціну руйно- вання всієї структури, на якій побудована скрита агресивна стратегія Кремля, він му- сить рішити: радше поразка нині з вигля- дами на перемогу завтра. Не можна аж так перебільшувати цієї поразки, бо все ж з ви- ключенням комуністичних корейських дивізій залишається до розпорядження ще комуніс- тична партія, що буде діяти далі, як теж існує можливість організувати партизанську війну на таку скалю, як в Індокитаю. Теж Китай Мао-тсе-тунґа може ще активно ан- ґажуватися в корейську авантюру. А далі, стратегічна вартість Кореї для противників СССР не дуже то велика і на випадок справжньої війни Корея, мабуть, буде амери канцями евакуйована. Врешті матеріяльне анґажування США на Кореї є так поважне, що для противаги вимагало б це збоку СССР щонайменше такого ж анґажування авіяції та морської фльоти, тобто мілітарних фак- торів, які Москва прагне ще тепер затрима- ти в таємниці. Отже, чи рішення Кремля призведе до спинення зброєнь чи ні, повищі його рішення, хочби тільки в характері ма- невру, були конечно потрібні.

Друге питання для Кремля це, як насам- перед спинити, а відтак розрушити, консолі- дацію протикомуністичного бльоку. Ситуація, яка вже нині зарисовується, виразна тим, що перед Москвою вже не стоїть питання су- перництва із Сполученими Штатами Амери- ки, але загроза закріплювання політичного та мілітарного протикомуністичного бльоку, що ним дуже тактовно керує Вашинґтон. Передсмак того, що може статися, має Ви- шинський на засіданнях Ради Безпеки та Генеральної Асамблеї ОН, де йому залиша- ються тільки плятонічні протести без мож- ливости впливати на рішення. А ці рішення навіть дуже важливі й далекойдучі як н. пр., рішення перейти 38 паралелю. Це вже практично посягнення на сферу впливів СССР і просто виривання окреслених тери- торій із цієї сфери впливів.

Корейський прецеденс ще тим дуже важ- ливий, що він може повторитися в Німеч- чині чи в Австрії. Події почали йти так швидкими темпами, що на гру не стало вже часу. Це й було другою причиною, чому Кремль рішився — бодай формально і то тільки на сьогодні — відписати Корею з рахунку.

Пізнання Кремлем необхідности відступу видно не тільки на подіях в Кореї, але й на деяких його потягненях в Европі. Маємо на думці невдалий генеральний страйк в Австрії,

що його розреклямували як чергову „ катастрофу" большевицької політики. Погодімся на те, що Корея це для Москви поважна невдача. Але чи можна дати таку саму оцінку більш гумористичному як грізному генеральному страйкові в Австрії? Правда в страйк анґажувалися офіційні совєтські окупаційні чинники, але це зроблено з таким галасом так незугарно, що з того вилазить тільки поспішно препарована „леґенда" про „ слабість" австрійських комуністів. Чи можна припускати, щоб Комінформ не знав, яка властива сила комуністів в Австрії й яка їх спроможність приняти на себе ролю організатора генерального страйку ? Чи Комінформ не знає, що в Австрії немає жодної міської ради опанованої комуністами, як це є, н. пр., в Італії чи Франції, що позиція комуністів в профспілках слаба, що більше як половина території Австрії є під контролею та охороною західніх альянтів ?

Очевидно, все те в Комінформі знають аж надто добре, але конечність дозволити на другу престижову перемогу була так нагляча, що розглядатися за іншими можливостями не було часу. До того така ж авантура, н. пр., в Італії чи Франції, де існують справді сильні компартії, була підприємством дуже рисковним, бо могла б допровадити до комплікацій на важливих для Кремля маневрових теренах, потрібний йому для інших приводів. Це було й причиною, що Москва вистартувала нікому нешкідливий австрійський генеральний страйк і організувала довкола нього атмосферу малощо не державного перевороту.

Розрахунок Кремля на деяку поправу власних позицій не є зовсім безпідставний. Вже з першими вістками про переможний марш військ ОН на Кореї у світовій пресі появилися спекуляції на тему, що робитиме Сталін: чи покористується він „наукою" в Кореї і чи піде він на замирення? Саме на замирення, тобто на привернення стану з-перед корейської війни. Немає найменшого сумніву, що Сталін пішов би на такі пропозиції. Але саме в тому справа, що йому як реальному політикові не йдеться про формальні декларації, але про реальну ситуацію. І тут саме Сталін не може не бачити, що привернення стану з-перед конфлікту не можливе і що треба шукати інших способів, які, бодай частинно, могли б до нього допровадити. Розброєння ? Ледві, чи на таку пропозицію набереться демократичний світ. Контроля атомової бомби? Це абсурд, бо нині кожний генерал — російський чи американський — не відмовиться від зброї, яку вважатиме за доцільну й успішну. Мирові договори з Австрією і Німеччиною? Це мало приємливе, коли власних вимог не можна поперти абсолютною мілітарною перевагою, яка небаром залишиться тільки приємним спогадом.

Є тільки дві вимоги для політики Кремля на найближче майбутнє: обмеження успіхів військ ОН політично до мінімуму та розрушення антикомуністичного бльоку, що знаходиться якраз в стадії творення.

Перші знаки упіху з політики „один крок назад" вже зарисовується. Після зустрічі президента Трумана з головнокомандуючим військами ОН на Кореї, ген. Мек Артуром, преса подала преші зформування американської політики на Кореї. Хоч 38 паралеля перестала фактично існувати, то магічна сила цієї фіктивної лінії не перестає діяти. Корея має бути далі на неокреслений час поділена. Хто зна, чи десь в кабінетах не готується плян, щоб створити „корейський коаліційний уряд" — того „джокера", яким Сталін досі завжди бив всі демократичні карти. Можна розуміти застереження до диктаторських вихваток Синь—Ман—Лі, але чи це не простіше наполягати на створення справжнього демократичного уряду — і то без фашистів і без комуністів — як заграватн на оба боки ?Можна оправдано спитати, чи треба було аж так кривавого вмішування в події на Кореї, щоб підготовити — може в недалекому майбутньому — викидання демократичних міністрів через вікно (на празький лад з лютого 1948 р.) та свободу рухів для різних „дійових комітетів"? Думаємо, що незалежно від рішень формального порядку ті, хто відповідають за кров та життя молодих американців і їх союзників, подбають про те, щоб успіхи на полі бою не були знівечені за зеленим столом.

Преса занотувала теж перші нападки на лише творений протикомуністичний бльок. Вишинський за лаштунками ОН подав проєкт „конференції великої п'ятки", деякі ж журналісти хочуть вже бачити навіть зустріч Трумана із Сталіном. Ясно, цю гру Кремль провадить дуже осторожно, бо знає, що для США в цій грі ставкою є склеєний з великим трудом фронт солідарности пртикомуністичних держав. Цей фронт побудований на рівноправності кожного партнера, хоч нікому і на думку не приходить, щоб заперечувати США керівництво цим блоком.

Вже сама „конференція великої п'ятки", що мала б рішати про справи, які цікавлять всіх, — зокрема тих, хто активно заанґажувався на Кореї — валить цілу будівлю бльоку, створену не так із реальних міркувань як із страху перед наступом російських

дивізій. А вже евентуальна зустріч Труман–Сталін — в те жодна розумна людина не може повірити — руйнує не тільки цю будівлю, але її підвалини, на яких вона побудована, бо ж некомуністичні держави однаковою мірою загрожені большевицькою аґресією — великі вони чи малі. Така зустріч означала б тільки поворот до політики поділу світу на дві сфери впливів, очевидно коштом менших держав.

Деякі справи ясні кожній думаючій людині, але виходить, що не всі люди, що займаються політикою, вміють або хочуть думати. Можна розуміти цікавість кандидата на президентський фотель в Білому Домі, що перед виборами іде в світ і при тому заїзджає до Москви, щоб побалакати собі з Сталіном. Те, що тоді питав Гарольд Стессен — про нього йде мова — і те, що він тоді почув, було більш смішне як оригінальне. На щастя не Стессен став президентом США. Але нині, коли сила демократичного світу продемонстровується не так офенсивою ОН на Кореї як солідарністю в зусиллях, щоб врешті взятися до активної оборони перед комуністичним обхватом, саме нині виступати з такою наївною ініціятивою, що була б може на місці в часи Гопкінса–Леттімора, це більше як кепський жарт. Навіть розрахунок на вибори, що в США відбулися в листопаді, не повинен іти аж так далеко. На щастя, йдеться тільки про політика з опозиції, що його навіть Сталін не бере надто поважно — бо його добре знає — і тому не треба сподіватися з цього боку якоїсь прикрої несподіванки.

Ми вже писали в одній з попередніх статей, що „холодна війна" — це дійсна війна. Її змисл лежить саме в тому, щоб своїм довгим триванням знищити моральну відпорність противника, заки прийде до генеральної розправи на полях безпосередніх боїв. Непорозуміння, чому „холодну війну" вважається чимсь в роді суроґату миру, виникає з того, що досі всілякі акції з прикметами акцій сучасної нам холодної війни провадилися тільки рівнобіжно до операцій на полях боїв. Такі акції холодної війни в одних випадках звичайно випереджували боєві дії, в інших — йшли зараз таки за ними, але завжди вони пов'язані з боєвими акціями.

Нині „холодна війна" стала в часі зовсім незалежною від фронтових операцій. Звідси помилкове пояснювання, мовляв, доки війна тільки холодна, то це так, як би існував мир. Кремль добре знає цю істоту холодної війни і тому не боїться робити відступів там, де це йому потрібне. Нікому ж не приходить навіть на думку ганити полководця за зручно зроблені відступи, навпаки такі відступи є часто підставою для великого маневру, який уможливлює перемогу.

Не хочемо твердити що відступ Кремля має бути саме таким маневром, що ґарантує перемогу. Але підкреслюємо, що цей відступ є тільки маневром і нічим більше. Чи цей „один крок назад" Кремля дасть справді йому можливість робити „два кроки вперед"? Це залежатиме від здібности передбачування та від розуму політиків демократичного світу. Зокрома ж політиків у Вашингтоні.

БІБЛІОГРАФІЯ

„Зимою в бункрі"

Степан Хрін: „Зимою в бункрі", спогади–хроніка 1947/48. — В–во „До Зброї", на чужині 1950, стор. 144.

Спогади–хроніка командира тактичного відтинку УПА — Степана Хрена — п. н. „Зимою в бункрі" полонює нас вже з першої сторінки не тільки самою цікавістю збагнення героїчної боротьби УПА на Рідних Землях, але передусім духовим наставленням самих дійових осіб до боротьби, її цілей та завдань. Простота й щирість, з якою к–р Хрін, один із соток безіменних героїв визвольної боротьби, описує свої і своїх друзів почування, спосіб життя, взаємну дружність, надії й сподівання — дають прекрасну сильветку характеру вояка УПА. Безмежна любов Батьківщини, що не уступає перед жодною жертвою і не ставить жодних особистих передумов, — ставляє бійця УПА на п'єдестал жерця на службі ідеї. Жерця, який зводить затяжну внутрішню боротьбу

між своєю людською слабістю і божеським покликанням, — але твердо, серйозно, непохитно йде по тернистій дорозі розпізнаного обов'язку. Автор звертається до будучого еміґраційного читача з докором, що він, який не брав участи в цій боротьбі, не буде його розуміти. І справді, в тих уступах, де к-р Хрін розумує про стратегію і тактику УПА — ми маємо застереження. Ці застереження однак скоро зникають, коли Хрін звітує і описує. Перспектива часу і позиція глядача-спостерігача дає нам можливість об'єктивної аналізи і загальної оцінки. Суб'єктивна оцінка, а може і вояцька скромність автора, що сам є співтворцем визвольної епохи, не добачує тої істини, що власне найбільша сила УПА лежить не так в її збройних успіхах, тільки в духовій, ідеальній силі її провідників, бійців та її постійному чинному впливі на український народ і в потенціяльних силах в майбутності. Їх геройську боротьбу, кров і смерть булоб злочином оцінювати осягами теперішньости — ми її мусимо оцінювати перспективами майбутнього.

Стратегію визвольної боротьби визначають два елементи: елемент удару (тактичного, оперативного, стратегічного) та елемент вичікування і підготовки.

„Зимою в бункрі" описує період вичікування і то тільки вичікування командної точки одного тактичного відтинку. Справді ми хотіли б знати як йде праця підготовки, напр., в командному пункті стратегічного відтинку — ба навіть в Головній Команді — що дало б нам образ повної сили УПА, однак вже опис умов життя й праці тактичного відтинку дає основний матеріял до пізнання УПА, матеріял до пізнання душі вояка УПА та душі українського народу в цю жорстоку епоху національного й соціяльного поневолення.

Книжку „Зимою в бункрі" читається одним віддихом. Вона не тільки хвилює до глибини серця, переймає острахом за життя дійових осіб, але розгріває повним любови серцем віст. УПА Тетяни і безмежною вірою бійців УПА підбадьорує та кріпить серце читача. Симпатична постать самого к-ра Хрена дає прекрасний зразок повстанського старшини, який практично розв'язує ряд психологічних і виховних питань, зв'язаних з проблемою ведення повстанського вояка.

Книжка написана вояком в грізний час боротьби, тому читач приймає її безпосередньо щиро.

(М. Б-р)

Боротьба за світ

James Burnham: „THE STRUGGLE OF THE WORLD" — The John Davy Inc., New York 1947

Джемс Бернгем: БОРОТЬБА ЗА СВІТ" — в-во Джон Дейві Компені, Нью Йорк 1947.

„Глупота є допущеним люксусом в часах більш спокійних за наших" — пише в першому розділі своєї книжки відомий американський пофесор соціології, Джемс Бернгем. Хоч книжка „Боротьба за світ" написана чотири роки тому хоч багато аргументів автора для обоснования його тез вже нині не актуальні, всеж основа публікації залишається непорушеною: дві сили, що залишилися на руїнах другої світової війни — експансивний московський большевизм і зростаюча самопевність молодих Сполучених Штатів Америки — мусять послідовно допровадити до зудару. Наслідок такого зудару може бути тільки „один світ" — або московсько-большевицький, або американсько-демократичний.

Хто цього не хоче розуміти, той грішить глупотою, яка в наших драматичних часах є недопущеним люксусом.

Появу книжки Бернгема „Боротьба за світ" можна різно коментувати. В перспективі короткого часу, що минув від першого її видання в США до сучасних різномовних її перекладів, можна сказати одне: Бернгем не є і не хоче бути вчителем американського імперіялізму і хоч роля автора в колах Пентагону — американського генерального штабу — є першорядна, не стане він ніколи вашинґтонським Гавсгофером. Саме в тому

існує різниця, яка дає необхідний нам нині дистанс між колишнім марксистом та нинішнім гуманістом і підготовлювачем нацистського простірного імперіялізму („лебенсравм")генералом Гавсгофером, „геополітичним"дорадником Гітлера.

Бернгем виходить з основного ствердження, що сучасний світ творить об'єктивну єдність без огляду на факт існування формального поділу на держави, політично-мілітарні бльоки і сфери впливу та панування. Різниці, що виникають з існування різних культурних кіл (за брітанським історіософом Тойнбі), є нівельовані поступаючою технізацією життя, спільною для всіх культурних кіл. Свідомість тенденції до об'єднання світу не нова. Від перших початків історії людської цивілізації завжди існували намагання — більш чи менш успішні, більш чи менш тривалі — надати цій „обєктивно" існуючій тенденції реальних форм. Стара римська імперія, завершена в „пакс романа", християнство, мілітарна експансія ісляму, соціялізм і кінець-кінців комунізм — це наявні докази таких намагань.

З хвилиною, однак, коли розвиток техніки зменшив простори і опанував природу, до об'єктивно обоснованої тенденції долучилася ще тверда необхідність. Правда, що до наших днів можна було пробувати гальмувати цей драматичний розвиток подій штучними політичними конструкціями т.зв. „рівноваги сил". З хвилиною, коли політична та мілітарна гегемонія світу перейшла до московських большевиків, що ціллю свого існування бачуть в опануванні цілого глобусу, або, як це формально називається, у „світовій комуністичній революції", ситуація основно змінилася. Московські большевики, що від початку другої світової війни поставили все на знищення цієї рівноваги сил і при допомозі англосасів — своїх вчорашніх союзників — цю рівновагу справді безповоротно знищили, залишили для вільного світу тільки такий вихід з положення: або цей світ цілковито та беззастережно прийме диктат Кремля, або силою зломить його, знищивши всю політичну систему комунізму. Надії на якийсь третій вихід з цього положення Бернгем називає глупотою і адресує цей закид передусім в бік американських політиків.

Основна помилка, що її робили та роблять всі противники комунізму, лежить в тому, що вони в московському комунізмі хочуть бачити тільки одну з форм організації політичних сил, яка підлягає тим самим соціологічним законам, що і всі інші політичні сили. Тимчасом московський комунізм, це тільки всесвітній заговір, який не визнає жодних об'єктивних законів, що випливають із взаємин людських одиниць та спільнот, і який творить для себе свою власну питому лінію поступування. Ця лінія поступування завжди проста і ясна — як не змінялися б тактичні прийоми — і її остаточна ціль: абсолютне панування над світом.

Нині ми опинилися вже в такій ситуації боротьби за панування над світом, в якій вже не може бути навіть і мови про те, чи боротьба за світ неминуча, але чи в боротьбі за світ одна зі сторін, а саме московський комунізм або некомуністичний світ під проводом США, зможе закінчити цю боротьбу незаперечною перемогою. Бернгем відповідає, що таку перемогу рішить тільки атомова бомба.

Книжка появилася тоді, коли США мали ще монополь на атомову зброю. З того факту автор доводить конечність негайно діяти, заки ще противник матиме атомову бомбу. Розвиток технології в СССР каже припускати, що монополь на атомову зброю є обмежений в часі і що кожна проволока загрожує цій перевазі некомуністичного світу. З хвилиною, коли московські комуністи матимуть задовільний запас атомових бомб, щоб можна їх вжити в мілітарних операціях, вони їх вжиють і тоді прийде до безпощадної тотальної війни, наслідок якої, це знищення нашої цивілізації.

Ми знаємо, що СССР має вже нині власну атомову зброю і це означає, що елемент переваги некомуністичного світу перестав існувати. Чи цей факт має унеможливити війну із страху перед жахливими наслідками? Автор відповідає, що ні, бо страх не спинює воєн, навпаки, страх звичайно провадить до воєн. Ситуація, що заіснувала нині, передбачена автором в книжці, який з об'єктивних причин відкидає можливість превентивної (запобігавчої) війни. Залишається, по думці Бернгема, вирішення питання атомової зброї та атомової війни тільки між США і СССР. Не треба бути пророком, щоб поставити твердження, що саме до такої розв'язки прийде, незалежно від того, чи скоріше чи пізніше, в кожному випадку на наших очах.

Бернгем старається аналізувати положення з пункту відношенння політичних сил до факту існування атомової зброї, узгляднюючи при тому, річ ясна, монополь США. Хоч, як це ми вже зазначили, цей монополь вже від року не існує, то висліди аналізи Бернгема важливі теж на сьогодні і на майбутнє.

Факт існування атомової зброї примушує приняти можливість, що її таки вжиється. Звідси виникає потреба знайти спосіб, як та-

ке вжиття унеможливити. Єдиний вихід з цього положення, це створення єдиного світового уряду, за яким буде монополь посідання атомової зброї. А далі Бернгем вважає, що час поспішає і що навіть коли б була надія, що колись до створення такого уряду могло б справді дійти, то це не може статися в найблищому майбутньому і не на основі добровільного зговорення. В кожному випадку це крайній абсурд думати, що на концепцію світового уряду піде московський комунізм, якщо це мав би бути уряд некомуністичний і неросійський, бо — це підкреслює автор — комунізм, це не тільки міжнародний рух, але й російський імперіялізм. Якщо навіть мало б дійти до якогось зговорення (епізменту), то це було б тільки часовим відсуненням цієї невідхильної проби сил і це аж ніяк не ліквідувало б „атомової кризи". СССР, діставши передишку зможе спокійно далі готовитися до розправи, до якої прийде, але напевно в умовах для некомуністичного світу далеко гірших як це є тепер. Аналіза комунізму та його дотеперішньої тактики це тільки цілковито потверджує.

Очевидно що війна не є абсолютною конечністю і якщо різні тактичні потягнення Кремля відсунуть вибух її, то й тоді залишиться можливість оминути війну, але тоді вже безумовною капітуляцією перед комунізмом. Тоді ніхто вже не вживатиме атомової зброї і світ порядком „мирної розв'язки конфлікту" опиниться під владою комуністів. Чи некомуністичний світ хоче такої розв'язки? Очевидно, що ні. Тому війна остається на найблище майбутнє єдиною розв'язкою.

Бернгем — це реаліст. Він не вживає у своїй публікації жодних сльоганів, що могли б з пункту пропаганди зробити його твердження популярними. Він стверджує що, помилки американської політики, які проявилися в тому, що США на ділі попирали комуністичну експансію, допровадили до стану теперішньої світової кризи. Тепер вже неважливо, як поступатимуть уряди різних некомуністичних держав, рішаючим є тепер тільки поступовання США. Воно, очевидно, важливо, щоб за політикою Вашинґтону стояв ввесь некомуністичний світ, все ж рішення можуть виходити тільки з Вашинґтону. В ставленні такої тези Бернгем послідовний до крайних меж: для американської політики він ставить такі вимоги: 1) Мир не є і не може бути ціллю закордонної політики. 2) Не може бути абсолютної рівности між народами і Сполучені Штати Америки повинні висунути свою кандидатуру на керівництво світовою політикою. 3) Засада невмішування у внутрішні справи інших народів мусить бути заперечена. 4) Серед мас треба розгорнути широко закроєну пропаганду. Комуністична пропаганда спирається тільки на брехні, зате американська пропаганда може спиратися на правді або на речах близьких до правди. 5) Треба вміти розрізняти приятелів від ворогів. 6) Треба голосно й ясно заявити, що комуністам та їх приятелям не дається жодних допомог. 7) Треба перепровадити в життя засаду, що з СССР в жодному випадку не співпрацюється і що власні рішення приймається без огляду на те, що робить, чи робитиме СССР. 8) Треба зрозуміти, що таку політику можна провадити тільки при умові готовости вжиття фізичної сили. В наслідку — на місце політичної дефенсиви мусить прийти політична офенсива.

Бернгем розуміє, що проповідувати світову імперію під американським „старз енд страйпс", це річ непопулярна, бо кожна імперія більшою чи меншою мірою організована тиранією. Але тоді, коли комуністична імперія може бути тільки тиранією, і то в її найбільш скристалізованій формі, американська імперія тиранією не мусить бути і найправдоподібніше нею ніколи не буде. Американський народ не хоче панувати, — пише Бернгем — бо таких прагнень він ніколи не мав, і в американській імперії не може бути — з огляду на структуру цієї імперії — жодного примусу і то так в стосунках до одиниці як і в стосунках до інших народів. Американська світова імперія не зможе навіть ліквідувати війни. Ця імперія внеможливить тільки одну її форму — тобто тотальну війну. Інші війни будуть цією імперією, що обійме ролю світового арбітра, територіяльно і часово обмежені.

Було б помилково думати, що автор хоче осолодити некомуністичним народам майбутнє американське панування. Навпаки, він не скриває поза позитивними моментами такої розв'язки теж моментів неґативних. Він намагається з'ясувати справи без будь-якого серпанка, називаючи речі їх властивими іменами. Він навіть переконаний, що з хвилиною ліквідації кризи прийде до реституції стану з-перед розв'язання кризи — і то під тиском власної, як і чужої громадської думки. І справді трудно повірити, щоб колосальні матеріяльні засоби, що будуть мобілізовані для боротьби з комунізмом, могли бути вжиті теж на поневолення некомуністичного світу.

Небезпека війни буде так довго існувати, як довго існуватиме сила СССР. Тільки знищення розгону большеизму, і то із внутра, та знищення його сили в цілому світі можуть забезпечити світовий мир. Контроля

атомової зброї неможлива без її монополю і тому вимога знищити комунізм залишається вимогою основного порядку. Можливо навіть, що з хвилиною, коли СССР матиме атомову зброю, ця зброя не буде ним вжита з уваги на загрозу відплати з боку США. Тоді є можливий стан довготривалого воєнного поготівля із всіма його моральними та господарськими наслідками. Отже знову висновок: якщо вже війна — то не пізно.

Бернгем не хоче вмовляти в американських політиків, що найкращий вихід з цього завороженого кола, це превентивна війна. Навпаки, він зазначує, що жодна демократична країна, отже і США не спроможна піти на превентивну війну, навіть якщо б за такою війною промовляли всі аргументи. До війни і так дійде і то, мабуть, з дуже маловажних причин. Така війна — буде вжита атомова зброя, чи ні — все ж буде війною тотальною. Внаслідок взаємного знищування індустрії значення техніки буде меншати і зростатиме значення моралі та відпорности мас. Тому США мусять провадити таку політику, в наслідок якої цілі народи, що нині знаходяться в таборі комуністів — без огляду на те, чи добровільно, чи під примусом — перейдуть на бік США.

Без розумної політики жодні мілітарні перемоги не матимуть значення. Політики США мусять знати, що сучасні війни, це війни знищувальні (екстермінаційні), і що їхня ціль — безоглядне та остаточне знищення противника. Історія дає народам тільки один раз шансу, яку вони можуть або виграти, або програти. Іншого вибору немає.

„Боротьба за світ" написана, виходячи із заложення, що атомова зброя це монополь США. Нині ситуація інша. Нині теж СССР розпоряджає цією могутньою зброєю. Однак основні думки автора залишаються і надалі в силі, бо, як це він сам зазначив, не у використанні атомового монополю лежить розв'язка, тільки ця розв'зка невідклично прийде в наслідок зламання цього монополю.

Хоч важко твердити, що Бернгем, який має дуже поважний вплив на американську ментальність, вживає цей вплив теж на керування практичною політикою. Але знаючи його погляди та читаючи його новіші твори („Майбутня поразка комунізму"), можна краще розуміти несподіваний поворот, що стався в американській політиці у зв'язку з комуністичною аґресією в Кореї.

(ев)

Посмертний салют всього українства на чужині Головному Командирові Укрїнської Повстанчої Армії

ЖАЛІБНІ ПОВІДОМЛЕННЯ ЗП УГВР

Про геройську смерть Головного Командира УПА генерал-хорунжого Тараса Чупринки - Романа Шухевича (Лозовського-Тура) в боротьбі за Самостійну Соборну Українську Державу проти російсько-большевицьких окупантів України — Закордонне Представництво Української Головної Визвольної Ради повідомило всю українську громадськість за кордонами України ЖАЛІБНИМИ ПОВІДОМЛЕННЯМИ.

Окремими листами до Президії Української Національної Ради, Виконного Органу УНРади, Президії Українського Національного Демократичного Об'єднання, Центрального Комітету Українського Національного Державного Союзу, Проводу Українських Націоналістів, Центрального Комітету Української Соціялістичної Партії, Центрального Комітету Української Революційно-Демократичної Партії, Центрального Комітету Союзу Соборних Земель України, Центрального Комітету Української Революційної Демократичної Партії, Проводу Закордонних Частин Організації Українських Націоналістів і Головної Управи Союзу Гетьманців Державників — Закордонне Представництво УГВР повідомило політичних діячів про

смерть на полі слави Голови Генерального Секретаріяту УГВР, Генерального Секретаря Військових Справ УГВР, Головного Командира УПА та Голови Проводу ОУН — генерал-хорунжого Романа Шухевича і одночасно запросило цих діячів та всіх членів політичних середовищ взяти участь в Жалібних Урочистостях, що їх влаштовуватимуть Всегромадські Комітети для вшанування Славної Пам'яти Головного Командира УПА.

Генеральний Секретаріят Закордонних Справ УГВР та Місія УПА із свого боку окремими ЖАЛІБНИМИ ПОВІДОМЛЕННЯМИ подали українській громадськості і всьому українському воятству на чужині цю, для всього українства дуже болючу, вістку до відома.

Через своє Пресове Бюро — Закордонне Представництво УГВР розіслало цю смутну вістку всій українській пресі в Европі, США, Канаді, Бразилії, Арґентині і Австралії. Теж світові пресові аґенства — Юнайтет Прес, Ройтер, Ессошейтед Прес та Дойче Прссе-Аґентур отримали від цьогож бюра окремі повідомлення.

ДО УКРАЇНСЬКОГО ГРОМАДЯНСТВА І ВОЯЦТВА

На Україні, в нерівній боротьбі проти ворога-окупанта, згинув смертю героя Генерал Роман Щухевич-Чупринка, Головний Командир Української Повстанчої Армії. Закликаємо все українське громадянство і воятство гідно вшанувати пам'ять Борця, що поляг на полі бою за Українську Самостійну Соборну Державу. Жертви і кров, складені на вівтар визволення Батьківщини, кличуть нас до завершення розпочатого діла і дають запоруку остаточної перемоги нашої святої справи.

Вічна память і вічна слава героям, що полягли за влю і незалежність України.

На чужині, 1 листопада 1950 р.

(-) Андрій Лівицький
(-) Ген. шт. Ген. Хор. М. Капустянський

ДО УКРАЇНСЬКОГО ГРОМАДЯНСТВА

Вістка з України про геройську смерть Сл. П. Головного Командира Української Повстанчої Армії, Тараса Чупринки (Романа Шухевича), глибоко зворушила українське громадянство. Покійний поляг у боротьбі з московсько-большевицьким загарбником, впав смертю героя, віддавши своє життя в боротьбі за Волю України.

Історія належно оцінить діяльність і ролю Покійного в організації українських революційних сил.

Виконний Орган Української Національної Ради схиляє голову перед пам'ятю Романа Шухевича, Головного Командира Української Повстанчої Армії, й закликає українське громадянство гідно вшанувати Його Пам'ять.

Непослабною боротьбою український народ здійснить заповіти своїх визначніших синів і відновить незалежну соборну Українську Державу.

На чужині, 30 жовтня 1950 р.

Виконний Орган
Української Національної Ради

ЗАКЛИК
Українського Конґресового Комітету до американських українців
В СПРАВІ ВШАНУВАННЯ ПАМ'ТИ ТАРАСА ЧУПРИНКИ
(Романа Шухевича)

Комуністично-московська диктатура завдала впродовж тридцяти років і завдає далі українському народові безмежну кількість болючих ран. Мільйони українців та українок упали жертвою на шляху боротьби з комуністичним насильством, але ні одна з тих жертв не потрясла українським народом до тої міри, як геройська смерть Головного Командира збройних сил Української Повстанчої Армії, покійного генерала Тараса ЧУПРИНКИ — Романа ШУХЕВИЧА. Раннім ранком в неділю 5. березня 1950 р. зложив Він свою буйну голову в збройній боротьбі з московсько-комуністичними окупантами.

Повних сім років командував Покійний Українською Повстанчою Армією, повних сім років вистояв на відповідальному становищі першого революційного воїна з окупантами. За той час втратив батьків, що впали жертвою большевицького терору, втратив брата і сестру, втратив вірну дружину і двоє дітей. Всі ці удари, що їх завдав йому комуністичний терор, не зломили Його, але навпаки, нємов би додавали сили до дальшої безперервної боротьби за повне визволення Українського Народу. Цей безприкладний, навіть у нашій історії, героїзм Покійного генерала Тараса Чупринки ставить Його в першому ряді і на почесне місце національних українських героїв. Боровся бо Покійний на рідній землі з найстрашнішим і найбезоглядніщим ворогом—окупантом, якого знає історія, боровся не випадково, не доривочно, але постійно, пляново і до останнього свого віддиху. В тому й лежить уся Велич Його героїзму та геройської смерти.

Український Конґресовий Комітет Америки, на своєму засіданні дня 27. жовтня 1950, рішив однодушно закликати український загал Америки до вшанування пам'яти цього Героя боротьби за Незалежну Україну окремими святами—маніфестаціями в листопаді місяці цього року. Свята ці мають стати могутнім відрухом українського громадянства в Америці на геройську смерть Покійного генерала Тараса ЧУПРИНКИ і солідарним протестом проти московсько—комуністичного насильства над Українським Народом та проти кривавого масового терору цієї нечуваної в історії світу під оглядом жорстокости тиранії.

Нехай ті святкування будуть влаштовувані так, щоб не перешкоджали Листопадовим святам і, щоб в них могли взяти участь представники американського політичного і культурного світу та мали змогу познайомитись із велитенським терпінням Українського Народу під комуністичною диктатурою, того народу, що перший почав збройну боротьбу з московським комуністичним імперіялізмом і що перший впав його жертвою, але ніколи не припинив революційної боротьби із ним на українських землях та що видав мільйони безіменних героїв, а між ними й таких незрівняних своєю посвятою та величчю, як покійний генерал Тарас Чупринка—Шухевич.

Український Конґресовий Комітет Америки вірить, що всі його Філії та Відділи, всі Об'єднання Українських Організацій по всіх осередках українського зорганізованого життя відгукнуться на цей заклик масовим влаштуванням названих маніфестаційних свят.

Український Конґресовий Комітет підкреслює, що Покійний генерал Тарас Чупринка—Шухевич є всеукраїнським національним героєм і тому всі свята для вшанування Його геройчної смерти треба влаштовувати збірними загально—національними зусиллями при співучасти всіх місцевих організацій.

В Ню Йорку дня 27. жовтня 1950.

За Український Конґресовий Комітет Америки:

Проф. Лев Е. Добрянський — голова; Дмитро Галичин, д-р Л. Цегельський, М. Дуткевич, О. Ф. Лотоцька, М. Ветухів — заступники голови; Е. Піддубчишин — секретар; Й. Лисогір — касієр; С. Ярема — Екзекутивний Директор; Г. Білинський, проф. М. Чубатий, К. Дацько, проф. А. Ґрановський, Б. Катамай, д-р Р. Кришталький, д-р Д. Квітковський, д-р Л. Мишуга, В. Мудрий, проф. Р. Смаль-Стоцький, проф. А. Штефан — члени Політ. Комісії.

ПАМ'ЯТІ ГЕНЕРАЛА ТАРАСА ЧУПРИНКИ

Ділимося з Українським Громадянством в Канаді сумною вісткою, що на українських землях поляг смертю вояка за волю України Гол. Командир Української Повстанчої Армії Генерал ТАРАС ЧУПРИНКА

Українська Повстанча Армія потерпіла через смерть свого довголітнього Командира велику втрату. Ця втрата тим більша, що український народ має на дорозі до свого визволення ще багато труднощів, що прийдеться їх усувати твердими вояцькими руками.

Українська Повстанча Армія, що в ній боряться побіч себе і на полі слави кладуть свої голови українські вояки різного соціяльного походження і різних релігійних та політичних переконань, продовжує свою боротьбу дальше. Лише на хвилину затремтіли з болю вояцькі серця, бо це ж впав їх Командир.

В тій хвилині смутку склонім голови і ми всі українські громадяни в Канаді в пошані перед пам'яттю передового українського вояка. Хай в тій хвилині смутку перед нашими очима стане образ поневоленої України. Для України віддав Славної Пам'яти Генерал все, що людина може дати – всі свої сили, всі пориви свого серця і душі, а вкінці своє життя.

Прямуймо і ми до тих високих ідеалів і працюймо для їх здійснення з'єдиненою Громадою, у взаємній пошані до своїх особистих переконань, чого найкращим взором для нас є Українська Повстанча Армія. Це єдина і певна дорога до визволення України.

Вічна Слава Героєві Української Визвольної Справи!

Комітет Українців Канади.

ЗВЕРНЕННЯ ЦК СУМ-у

До Краєвих Комітетів, Організаційних Бюр, Осередків та всіх членів Спілки Української Молоді і всієї української патріотичної молоді в Европі й за океаном!

З невимовним болем повідомляємо, що — за одержаними відомостями — згинув смертю Героя в неділю, 5-го березня 1950 р., в боротьбі за визволення України

ГОЛОВНИЙ КОМАНДИР УПА Ген. Хор. ТАРАС ЧУПРИНКА

Склонім голови перед могилою Героя Української Національно-Визвольної Революції, що своїм запалом і відданістю Україні був грізною силою її ворогам. Українська Нація понесла велику втрату в Особі Командира УПА, але ніякі втрати не заламають нас на шляху боротьби за осягнення нашої Святої Мети і збройна революційно-визвольна боротьба проти окупантів України буде продовжуватись з непослабленою силою.

Тож згуртуймо свої сили в лавах Спілки Української Молоді для допомоги Воюючій Батьківщині!

Присвятім все своє життя і свої сили для Великої Справи, за яку віддав своє життя Великий Командир УПА!

Честь України! Готов Боронити!

Центральний Комітет
Спілки Української Молоді

Заклик Інформативного Відділу Місії УПА

В СПРАВІ ЗБИРАННЯ МАТЕРІЯЛІВ З ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНОСТИ

ГОЛОВНОГО КОМАНДИРА УПА ГЕН.-ХОР. ТАРАСА ЧУПРИНКИ-ШУХЕВИЧА

5 березня 1950 р. згинув в боротьбі з окупантом Голова Генерального Секретаріяту УГВР, Генеральний Секретар Військових Справ УГВР, Головний Командир УПА і Голова Проводу ОУН — генерал-хорунжий Тарас Чупринка-Шухевич.

Немає між живими найбільшого Сучасника нашої визвольної боротьби, визначного Політика, Командира і Революціонера. Він вже відійшов до історії.

Широка українська громадськість так на українських землях як і закордоном мало знає про життя Покійного Генерала, хоч всюди, де живуть українці, було знане вже оповите леґендою призвіще Головного Командира УПА ген. Тараса Чупринки, чи Голови Генерального Секретаріяту УГВР — Р. Лозовського. До цих імен ставилися з пошаною українці і з респектом чужинці. Однак умови боротьби з московсько-большевицьким наїздником на українських землях, що вимагають суворої таємниці, не дозволяли широкій українській громадськості блище познайомитися з визначними діячами українського визвольного руху, з їх революційною діяльністю, їхнім життєвим шляхом. Тому для української громадськости була дуже мало знана леґендарна особа, що крилася за прізвищем генерал-хорунжого УПА Тараса Чупринки.

Щойно після Його смерти подано короткий життепис — „Повідомлення" з березня 1950 р. підписане Українською Головною Визвольною Радою, Головним Командуванням УПА і Проводом ОУН на Українських Землях. Життєвий шлях генерала Тараса Чупринки-Шу-

хевича, це шлях боротьби за визволення українського народу. На цей шлях вступає Він молодим юнаком і йде ним невпинно і мужньо до кінця свого життя. Бачимо Його всюди, де вирішувалися найважливіші справи української визвольної боротьби, на боєвих, найбільш відповідальних і небезпечних позиціях, як співучасника, співорганізатора і співтворця. Ім'я Великого Покійника найбільше зв'язане з найновішою добою українського визвольного руху — добою УПА. Вже сам факт, що покійний Генерал стояв на стільки керівних позиціях українського визвольного руху вказує на те, що це людина непересічного покрою. Його позиції в структурі українського визвольного руху доводять, що кожна ідея українського визвольного руху була Ним співтворена, кожна важливіша справа була Ним співвирішувана, кожньою дією Він співкерував. Одним словом, український визвольний рух під час II світової війни і після неї, легендарна боротьба УПА та її подвиги носять і перейдуть до історії „з Його духа печаттю".

За кожною стрічкою „Повідомлення" криється широка діяльність Покійника, глибокий патрійотизм, беззастережна посв'ята і відданість ідеї, безмежний героїзм. Належну оцінку Його діяльности дасть українська історія.

Щоб зберегти для історії факти із життя і діяльности генерал-хорунжого Тараса Чупринки-Шухевича — Інформативний Відділ Місії УПА гаряче закликає всіх, хто знає про життєву діяльність покійного Генерала, присилати матеріяли про Нього до Інформативного Відділу Місії УПА. До таких матеріялів належать: Спогади про життя і діяльність Генерала, Його доповіді, вислови, думки, участь в різних організаціях, конференціях, з'їздах тощо. Теж часописи, що друкують статті про Генерала, звідомлення про влаштовування Жалібних Урочистостей.

Матеріяли просимо присилати на адресу в-ва „До Зброї". Важливіші і краще опрацьовані матеріяли будуть друковані.

Ми свідомі того, що нам не вдасться тепер зібрати всього про життя та діяльність Покійного. Багато з тих, хто разом з Ним співпрацювали, відійшли у вічність. Хай те, що вдасться зібрати закордоном, буде скромним вінком на могилі Генерала від тих, хто не мав змоги разом з Ним стояти до кінця в боротьбі з окупантом на Рідних Землях.

На чужині в листопаді 1950 р.

Інформативний Відділ
Мсії УПА

Від Адміністрації

НА ПРЕСОВИЙ ФОНД
журналу „ДО ЗБРОЇ" склали
в США :

Бакуменко Григорій	$ 5
Леськів Мирослав	„ 5
Др Антонович Омелян	„ 5
Поглід Михайло	„ 5
Нагірний Ст.	„ 2
Смолій Іван	„ 2
Стахів Євген	„ 2
Труш Осип	„ 2
З. . . .ко Василь	„ 1
Клим Ярослав	„14
Мирон Юрій	„ 2

в Канаді :

Бігун Ст.	„ 5

у Великобрітанії :

Воронка В.	£ -10-

в Австралії :

Подолянко Богдан	„ -16-

Всім пожертводавцям складаємо щиру подяку.

Адреси заступників
В-ва „До Зброї"

США :	K L Y M Jaroslaw 114 East 11-th Street N E W - Y O R K 3 N.Y.
КАНАДА :	S E M E N I U K Wolodymyr 95 Clinton Street T O R O N T O, Ont.
ВЕЛИКОБРІТАНІЯ :	I L U K Iwan „The Midland Tar Distillers" L-td. Station R-d Spondon D E R B Y'S
АВСТРАЛІЯ :	P O D O L A N K O Bohdan 45 Moss Street, West Ryde S Y D N E Y, NSW
ФРАНЦІЯ :	S O R O C Z A K Myroslau 71. Rue Louis Soulier St. E T I E N N E (Loire)
АРҐЕНТІНА :	H O R Y N E C S. c. Mozart 614 B U E N O S A I R E S
ШВЕЦІЯ :	H A R B A R Kirylo „Ukrainska Sellskapet" Box 32 S T O K H O L M 1.
ШВАЙЦАРІЯ :	P R O K O P Roman B E R N Bonstettenstr. 3/IV
БРАЗИЛІЯ :	L I S Y N E T Z K Y J Orest Caixa Postal 10 M A L L E T Parana
БЕЛЬҐІЯ :	S C H R A J T E R F. Av. de Visé 31 C H E R A T T E, Liege чекове конто для пересилки грошей : Camp. 2376.24

За Самостійну Соборну Українську Державу

Воля Народам! Воля Людині!

ДО ЗБРОЇ

журнал української військово-політичної думки

ВИПУСК

9 (22)

ГРУДЕНЬ

1950

РІК ВИД.

III

ЗМІСТ:

1. Повідомлення про смерть полк. Олекси Гасина і полк. Василя Сидора 1
2. Полковник Олекса Гасин–Лицар 3
3. Командир Чупринка на конференції поневолених народів 6
4. Головні мілітарні проблеми української визвольної боротьби 8
5. Політично–пропагандивний рейд УПА на територію Румунії в 1949 р. . . . 11
6. З бойових дій УПА і збройного підпілля на українських землях під московсько–большевицькою окупацією 12
7. Партизанські операції — найважча зброя в корейській кампанії 18
8. Азія чи Европа 20
9. Де лежить крапка над „і" ? 24
10. Резолюції станиці вояків УПА у Вінніпегу 25
11. Хроніка 26

Видає Місія УПА при ЗП УГВР

ПОВІДОМЛЕННЯ

В січні 1949 р. у Львові, недалеко головного поштамту, відстрілюючись з револьвера до емгебистів, що були в погоні за ним, загинув смертю героя Шеф Головного Військового Штабу (ГВШ) УПА, член Проводу ОУН

полковник **УПА** Олекса ГАСИН—ЛИЦАР

член Української Військової Організації (**УВО**) і учасник націоналістичних гуртків на Західньоукраїнських Землях в період до 1929 р., член **ОУН** з перших днів її існування (від 1929 р.), політв'язень польських тюрем і концтаборів, Організаційний і Військовий Референт Крайової Екзекутиви **ОУН** на **ЗУЗ** в 1935–36 рр., працівник Військової Референтури при Проводі ОУН в 1938–39 рр. (за кордоном), член Проводу **ОУН** в. 1940–41 рр., учасник II Великого Збору ОУН весною 1941 р., політвязень німецької тюрми під час гітлерівської окупації, член Головного Військового Штабу УПА від 1943 р., шеф Головного Військового Штабу **УПА** від 1946 р., член Проводу **ОУН** від 1947 р.

Сл.п. полковник **Гасин–Лицар** пройшов як організований і один з найбіш активних учасників майже всі етапи розвитку українського визвольно–революційного руху в Галичині після 1920 р. — від перших націоналістичних гуртків аж до наших днів.

Здібний всебічно талановитий, ініціятивний полковник Лицар особливо радо працював у військовій галузі.

Заачні заслуги друг Лицар поклав теж на полі організаційного будівництва ОУН, особливо в Стрийщині, на полі виховання кадрів Організації, в галузі початкової політики **ОУН**, а теж в ділянці пропагандивної роботи.

В особі полковника Гасина–Лицаря український визвольно–революційний рух утратив одного з найбільш досвідчених і талановитих революційних керівників та військових старшин.

Вічна Слава Героеві Української Національно–Визвольної Революції!

В місяці вересні 1949 р.

ГОЛОВНЕ КОМАНДУВАННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНЧОЇ АРМІЇ

ПРОВІД ОРГАНІЗАЦІЇ
УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ
на Українських Землях

(Передруковуємо з бюлетену „Осередок Пропаганди і Інформації", випуск ч.4 рік видання III, за травень 1950 р.)

ПОВІДОМЛЕННЯ

17 квітня 1949 р.в Перегінському районі (Станиславівська область) в долині ріки Лімниця під час наскоку військ МҐБ на зимове приміщення — в бою загинув смертю героя член Проводу ОУН, Крайовий Провідник ОУН в Карпатському Краю

полковник УПА Василь СИДОР — ШЕЛЕСТ, КОНРАД, ЗОВ

член ОУН на початку 30-их років, політв'язень польських тюрем, Військовий референт при Проводі ОУН на Українських Землях в 1949-41 рр., працівник Військового Штабу при Проводі ОУН в 1941 р., учасник II Великого Збору ОУН, Шеф Штабу УПА „Північ" в 1943 р., заочно обраний на члена Головної Ради ОУН III Надзвичайним Великим Збором ОУН в серпні 1943 р., Командир УПА-„Захід" і член Головного Військового Штабу УПА від перших місяців 1944 р. від цього ж року — член Проводу ОУН на Західньоукраїнських Землях, від 1947 р. член Проводу ОУН, Крайовий Провідник ОУН в Карпатському Краю та Генеральний Суддя ОУН.

Працюючи в ОУН передусім у військовій ділянці, Сидор-Шелест в період до 1941 р. виховав цілий ряд членів ОУН на майбутніх бійців, підстаршин і старшин УПА.

Як Шеф Штабу УПА-„Північ" і особливо як Командир УПА-„Захід" полк. Сидор-Шелест поклав великі заслуги на полі організації УПА та на полі виховання кадрів повстанських командирів.

Члени ОУН, всі учасники підпілля, всі колишні бійці і командири УПА ніколи не забудуть полк. Сидора-Шелеста — свого любимого командира, революційного керівника та друга.

Вічна Слава Героєві Української Національно-Визвольної Революції!

В місяці липні 1949 р.

ГОЛОВНЕ КОМАНДУВАННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНЧОЇ АРМІЇ

ПРОВІД ОРГАНІЗАЦІЇ
УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ
на Українських Землях

(Передруковано з бюлетену „Осередок Пропаганди і Інформації
випуск ч.4, рік видання III, за травень 1950 р.)

Полковник Олекса Гасин - Лицар

(Шеф Головного Військового Штабу Української Повстанчої Армії)

Революційно-визвольна боротьба українського народу за побудову Самостійної Соборної Української Держави, за національну суверенність народу на його прадідівській землі, за демократичний державний устрій та справедливий соціяльний лад в цій державі — вимагає великих жертв не тільки в рядах збройного та революційного підпілля і цілого українського народу, але передусім в кадрах командного складу, що очолюють та керують цією визвольною боротьбою народу.

З фронту цієї священної боротьби наспіла нова болюча вістка, що потрясає до глибини душі єством кожного українця: „...в січні 1949 р. у Львові недалеко головного поштового уряду... загинув смертю героя ШЕФ ГОЛОВНОГО ВІЙСЬКОВОГО ШТАБУ /ГВШ/ Української Повстанчої Армії, полковник УПА Олекса Гасин...”відомий Воюючій Україні під своїм повстанчим псевдонімом — полковник Лицар.

Впав із зброєю в руках на вулицях Львова ТОЙ, ХТО після геройської смерти Шефа Головного Військового Штабу УПА, генерал-хорунжого Дмитра Грицая-Перебийноса в грудні 1945 р., при боці Головного Командира УПА, генерал-хорунжого Романа Шухевича-Тараса Чупринки, підготовляє військові операції Української Повстанчої Армії й оперативно керував ними. Цей дуже відповідальний пост Шефа Головного Військового Штабу /ГВШ/ полк. О. Гасин обняв на початку 1946 р. і в жорстоко-грізних обставинах повстанчої боротьби витримав на ньому до дня своєї Геройської Смерти в січні 1949 р.

Посмертне Повідомлення ГК УПА з вересня 1949 р. характеризує полковника О.Гасина-Лицаря як „здібного, всебічно талановитого й ініціятивного” вояка-старшину, що „пройшов всі етапи розвитку українського визвольно-революційного руху”.

І справді, Олекса Гасин — це дійсний приклад тієї частини західньоукраїнського покоління, що з своїх юнацьких років цілковито посвятило себе національній військовій справі та революційно-визвольній боротьбі українського народу. Зразу це покоління виростало і набирало життєвого гарту в підпільних звенах Української Військової Організації, а з постанням Організації Українських Націоналістів люди типу Шухевича, Грицая, Колодзінського й Олекси Гасина з особливою посвятою і самовідреченням працювали у військовій галузі ОУН. Це були революціонери, що пройшли старшинські школи одного з окупантів України — а переходили вони ці школи тільки на те, щоб віддати своє військове знання українській визвольній справі — і поставили собі як життєве завдання організувати та вишколювати військові кадри для Української Армії, реґулярної чи повстанчої.

Життєвий шлях кожного з тих представників покоління з міждіб'я двох світових воєн подібний один до одного, бо ці життєві шляхи, це похідна факту поневолення українського народу і боротьби цього ж народу за свою державну суверенність.

Коли накреслювати — і то навіть побіжно — життєпис одного з них, то виходить він немов за однією „схемою”:

Перший військовий вишкіл в УВО. Відтак покликання до польського війська. Старшинська школа підхорунжих. Членство в ОУН. Праця в військовій референтурі цієї організації. Польська тюрма чи концтабор. Постійна військова самоосвіта та закінчення фахових старшинських курсів, які влаштовував Провід ОУН. Керівництво Військовою Референтурою КЕ

ОУН на ЗУЗ...

Такий теж життепис Олекси Гасина.

Але „ схема ” життевого шляху молодих українських військовиків поповнюеться теж індувідуальним змістом, залежно від вродженої здібности та талановитости, залежно від поступів засвоення військових знань.

Власне військові знання та здібнощі поручника Олекси Гасина призводять до того, що на початку 1938 р.полковник Євген Коновалець покликуе його до військового штабу при Проводі ОУН, де майбутній Шеф Головного Військового Штабу УПА враз із тодішнім сотником Михайлом Колодзінським-Гузарем під вправною та досвідченою рукою українських генералів та штабових старшин можуть поглиблювати вже набуті військові знання та поширювати свої фахово-військові горизонти. Одночасно пор.О.Гасин та сот.М.Колодзінський разом з іншими тоді молодими українськими старшинами мають можливість брати участь в кількамісячному курсі для штабових старшин, де доповідають кращі військові експерти. Цей курс О. Гасин закінчуе із ступнем сотника з кваліфікаціями працювати в штабі.

О.Гасин-Лицар — це один з тісних військових співробітників першого Голови Проводу ОУН,полк. Євгена Коновальця, який цінив Гасина передусім за вияви його всесторонньої ініціятиви,за його енергійність в праці,за вроджені військові здібнощі, за справжню військову освіту,за воядьку поставу в житті. На цьому місці треба пригадати, що тодішній поручник О.Гасин — це співавтор „Військового Підручника”,що появився стараннями Української Громади в Канаді,мабуть перший підручник того роду після Визвольної Війни.

Треба теж пригадати,що чотири останні дні свого життя(19 — 21 травня 1938 р.) полк. Євген Коновалець великою мірою перебув в товаристві тодішнього поручника О. Гасина. (Дивись — В. С-в: „Останні дні полковника Євгена Коновальця” — в журналі „До брої”,випуск ч.4 /17/,рік видання III,за травень 1950 р.)

*

В Посмертному Повідомленні ГК УПА — його передруковано на іншому місці цього випуску „До Зброї” — коротко подана революційна діяльність полк. О. Гасина-Лицаря та пости, які він обіймав в ОУН. Темою цієї ж статі е коротка спроба характеристики його військової діяльности та його воядького обличчя.

Весною 1943 р.сотник Олекса Гасин-Лицар покликаний до ГВШ УПА,де він мае можливість пристосувати багацтво своїх військових знаннів до реальної військової дії в її повстанчій формі.Він не тільки добрий штабовий офіцер, що набув військового мистецтва у вишколах регулярних армій, він теж визначний знавець партизанських методів війни, до того знаменитий підпільник-революціонер.Ці прикмети об'еднуються в ньому в одну органічну цілість,так потрібну в обставинах,в яких УПА розростаеться до важливої мілітарної сили на східньоевропейському театрі II світової війни.

Воно ще нині важко дати повну характеристику співавторства Гасина-Лицаря в поодиноких військових операціях Української Повстанчої Армії,так часу післянімецького як і підбольшевицького періодів української визвольної боротьби.Тим важко,що документи про ці періоди доволі скупі,до того не про все ще можна писати,не наражуючи цієї боротьби на важкі удари небувалого в історії світу і людства жорстокого та підступно-терористичного ворога.Про вклад і співавторство полк. Лицаря у военних діях УПА писатиме історія українського війська та українських воен.Мусимо для неї зберегти матеріяли.

Нв початку 1946 р.тодішній майор О.Гасин-Лицар покликаний ка пост Шефа Головного Військового Штабу УПА. Він гідний переемник свого енергійного та відданого справі визволення українського народу попередника на цьому ж пості — генерал-хорунжого Дмитра Грицая-Перебийноса.Він продовжувач великого діла цього вояка в крові та кості. Бо Гасин — це передусім теж вояк в крові і кості.

На пості Шефа ГВШ майор Гасин-Лицар розв'язуе дуже складне та важке завдання. Осінню 1946 р. ГК УПА дістае від Української Головної Визвольної Ради доручення „перейти з повстанських форм боротьби на підпільно-конспіративні”. Це доручення розв'язуе Головний Командир УПА — генерал Тарас Чупринка, та його Шеф ГВШ — майор Олекса Гасин-Лицар блискучо.Треба всім зважити,що переорганізація відділів УПА відбуваеться при посиленому терорі московсько-большевицького окупанта, що після закінчення II світової війни використовуе свої „миролюбні позиції ” в міжнародній політиці та кидае свої найкращі елітарні з'еднання окремих військ МҐБ та МВД проти УПА.

У розв'язуванні цього завдання майор Лицар заблестів і своєю знаменитою військовою освітою і доброю военною та революційно-підпільною практикою.

В листопаді 1946 р. у своєму „Зверненні до Українського Народу під московсько-большевицькою окупацією" — Українська Головна Визвольна Рада могла відповідально та спокійно закликати бійців та командирів УПА переходити на нові форми визвольної боротьби, знаючи яку роботу в тому напрямі виконали Головне Командування УПА та його Головний Військовий Штаб.

В цьому зверненні читаємо:

„Ми, Українська Головна Визвольна Рада, маючи на увазі інтереси Українського Народу, інтереси нашої визвольної справи, закликаємо Вас продовжати розпочату боротьбу. Продовжати за ціну чого б то не було. Продовжати всіми можливими засобами. Ми не для того брали зброю до рук і йшли в підпіля, щоб перед ворогом капітулювати. Ми підняли боротьбу для того, щоб перемогти. Переможемо тоді, коли витримаємо в боротьбі до кінця.

БІЙЦІ І КОМАНДИРИ УПА ! Співвідношення сил між нами і ворогом примушує Вас перейти з повстанських форм боротьби на підпільно-конспіративні. Опановуйте нову тактику боротьби. Вивчайте можливости завдавати ворогові ударів за цієї тактики. Будьте взірцем партизанської витривалости, бойової мужньости і відваги, як були ним дотепер. Оберігайте і продовжуйте славну героїчну традицію УПА."

(Цитовано за органом УГВР — „Самостійність", ч.І, за 1946 рік, стор.7.)

Шеф ГВШ УПА — майор О.Гасин-Лицар відіграв тоді велику ролю, опрацьовуючи нову тактику боротьби і дбаючи про те, щоб всі командні осередки і відділи та підвідділи УПА вивчили та засвоїли всі можливости бити ворога при допомозі підпільно-конспіративних метод.

Характеризувати ці методи боротьби нині ще неможливо. Недоцільно подавати навіть скелет цієї нової тактики, яка надалі завдає ворогові нищівних втрат з одного боку, а з другого підтримує український народ на дусі та мобілізує його до дальшої боротьби за Українську Державу або до підтримки для цієї боротьби.

*

Визнаючи заслуги майора Лицаря в співавторстві таспіввідповідальності за переключення всієї збройної визвольної боротьби українського народу на цю нову — єдину можливу в большевицько-поліційній системі — тактику, Українська Головна Визвольна Рада своєю постановою з 6 червня 1948 р. підвищила Олексу Гасина-Лицаря до ступня ПОЛКОВНИКА з датою старшинства від 22 січня 1948 р. (Постанова опублікована в бюлетені „Бюро Інформації УГВР" — випуск ч.2, рік видання І, за серпень 1948 р. — що друком появляється в одній з підпільних друкарень УПА на Українських Землях.)

Стільки можна наразі сказати про військову діяльність Шефа Головного Військового Штабу УПА — полковника Олексу Гасина-Лицаря, бо настільки дозволяють нині опубліковані вже документи. Решту доповнять, хіба колись тайні архіви Української Повстанчої Армії і спогади друзів та товаришів зброї Великого Покійника, військові оцінки його з-під пера співучасників визвольної боротьби українського народу, що в історію України перейде як окрема доба — як доба Української Повстанчої Армії.

*

Остається для багатьох відкритим ще одно питання: Чому Шеф Штабу УПА згинув сам, без охорони, на вулицях багатотисячного міста, большевицького військового центру Прикарпатської Військової Округи — Львова ? Важко ще дати на це вичерпуючу відповідь. Частинно знаходимо її в книжці командира УПА, Степана Хрена „Зимою в бункрі", де описаний зимовий побут вояків УПА, дослівно...під землею! Такий побут обов'язує теж найвищий командний склад УПА: зимою УПА притримується тактики вичікування та зберігання сил.

Олекса Гасин був же завжди цієї думки: „ Найкраще забезпечення для підпільника-революціонера дає тільки місто...."А може — для визвольної боротьби важливі завдання покликали його туди?

І на це теж дасть ясну відповідь історія.

Всеслав

Омелян Лоґуш

Командир Чупринка на Конференції Поневолених Народів

(Уривки із спогадів)

Генерал Чупринка не був ніколи прихильником ані російського погляду на армію, як на механічний інструмент в руках імперіялістичної державної кліки, ані не був він прихильником німецької мілітарної доктрини, в розумінні якої гіпертрофована армія — це вершок політичного розуму і сили народу, та надхненник а часто і реалізатор державної політики у відношенні до власного народу, і до зовнішнього світу.

Будучи і революційним політичним діячем, і природою обдарованим та висококваліфікованим старшиною, він розумів, як не можна краще, питому вагу і мілітарного і політичного факторів у визвольній боротьбі народу. Не попадаючи в ніяку крайність, він шукав в кожній ситуації зрівноваженого поєднання військового й політичного елементів. В ці часи винняткового підйому та зросту і політичних і військових сил в Україні він не йшов за ніякими крайностями.

Він не був скептиком серед екзальтованих і політиків і військовиків. Для кожної, навіть найбільше логічно побудованої політичної чи військової концепції, він завжди шукав реального ґрунту, щоб знайти межу між теорією і практикою, між уявленням і вірою та конкретною дійсністю.

„В це ми віримо і можемо вірити, а це ми можемо і повинні здійснити".

•

В Листопаді 1943 року на південній Волині відбулися винняткові зустрічі й наради. З Полісся приїхали на інспекційну поїздку Південної Військової Округи — командир Північної Групи УПА — Данило Клячківський–Клим Савур, комендант запілля — Ростислав Волошин–Павленко, шеф політичного відділу в штабі Північної Групи — Яків Бусель–Галина, та редактор офіційного органу „За Самостійну Україну" — Йосиф Позичанюк.

В той же самий час з'явився в цьому районі — шеф Генерального штабу УПА Данило Грицай–Перебийніс, повідомляючи, що за пару днів приїде і Головний Командир УПА — Тарас Чупринка.

Через два дні приїхав Головний Командир з невеликим, але дуже добірним охоронним відділом в силі — одного роя.

Охоронний відділ комплетував командир сам, підбираючи до нього вояків не на око, але перевірених в боях. Цінив у вояків відвагу і мужність. Одягнений в півцивільну скромну одежу, не виділявся Командир нічим від свого оточення. На кватирах і постоях напевно ніхто й не здогадувався, що гостить в своїй хаті в особі цього невідомого вояка–революціонера і бойовика, якого тверда рука ще далеко до війни карала найлютіших ворогів українського народу та що до тепер його волею і наказом йдуть в бої тисячі революційного війська на широких просторах — від Прип'яті до Карпат.

Але око ніким не розпізнаного Командира не поминуло нічого, що варто уваги. В чудесному настрої Командир ділився спостереженнями і враженнями з дороги, розказував живо і дотепно багато цікавих подробиць. Хвалив високу політичну свідомість, жертвенність і дисципліну волинського селянства, з великим признанням говорив про окремі волинські, повстанські частини, що їх мав нагоду зустрічати по дорозі. В його живій пам'яті не тільки збереглися назви сіл, місцевостей, псевда старшин й організаторів районів, але й зразу склалась правильна оцінка вперше зустрінутих окремих людей, старшин і військових частин. Нам що були народжені на Волині, або довший час жили й працювали тут, було дуже мило ствердити, що Командир так швидко збагнув тутешні відносини і що ми можемо говорити про всі справи без зайвих вступних інформацій. Це „освоєння" Командира із новими обставинами відбулося не лише в сфері політичних, організаційних і військових про-

блем, але й побуті, що мав тут дещо своєрідний характер.

Волинські Листопадові наради мали дуже діловий і серйозний характер. Якраз перейшла була широким фронтом через Дніпро Червона Армія. Було ясно, що період німецької окупації закінчується і що в історії боротьби УПА відкривається новий розділ. Ніхто не робив собі ілюзій, що ця боротьба буде легкою. Але серед присутніх панував піднесений і дуже оптимістичний настрій.

Військові, організаційні і тактичні постанови, прийняті тоді, мають для УПА історичне значення.

Але ця конференція прийняла не менш важливі і політичні рішення. До таких належить між іншим постанова про скликання І-шої Конференції Поневолених Народів Східньої Европи й Азії, що відбулася 21-22 Листопада 1943 року за участю делегацій тринадцяти поневолених Москвою народів. Скликання цієї конференції домагалися настирливо представники революційного підпілля в Південній і Східній Україні, що працювали в районах з великою кількістю національних меншостей або по сусідству з територіями інших поневолених Москвою народів. На Волині ця справа стала актуальна ще й тим, що у відділах УПА було багато вояків неукраїнського походження, а навіть були вже деякі окремі національні відділи як азербейджанський, грузинський, узбекський.

Тарас Чупринка, визнаючи всю слушність за теоретичною концепцією спільного фронту поневолених Москвою народів, зацікавився зразу чисто практичним питанням. Його цікавило особливо питання, які є реальні можливости поширення повстанських дій на території інших поневолених народів та що можна зробити для цієї справи в УПА.

В найближчі дні він відбув ряд поїздок в місцевості, де стаціонували національні відділи УПА, щоб перевірити їхні військові й політичні здібності до боротьби з большевиками. Він нав'язував принагідні розмови з вояками і старшинами і зручно та непомітно переключав балачки на політичні теми. І тут, подібно, як в інших ситуаціях, Його висока культура, товариська виробленість та вроджений дар співжити з людьми створювали зразу атмосферу вояцької щирости і дружби. В цьому відношенні він був незрівняний в часі самої конференції, особливо під час перерв чи за обідним столом. Крім кількох людей, навіть не всі присутні на конференції українці знали, що серед присутніх на конференції сидить Головний Командир УПА. Але в усіх, що з ним тоді зіткнулися, лишилося до нього якесь невимовно глибоке почуття симпатії.

А на другий день, коли Командир, покликаний іншими обовязками, не прийшов на конференцію, ті, що встигли познайомитись і за один день подружити з ним, зразу завважили його відсутність і розпитували — де то подівся оцей хороший блондин вояк, чи старшина, якого вони навіть і мені не вміли назвати.

І довго ще в Україні будуть питати по всіх хатах, в яких він зупинявся, хочби найкоротшим постоєм — чи прийде ще колись в нашу хату на квартиру той гарний вояк, чи старшина?

Тарас Чупринка посвятив Першій Конференції Поневолених Народів Східньої Европи й Азії цілий день — один день свого недовгого, але такого багатого змістом життя. Цілий перший день — 21-го листопада 1943 року він просидів серед учасників і гостей, слухаючи зосереджено доповіді і дискусію.

А коли ввечорі прощався з друзями, вибираючися в далеку дорогу, був вдоволений.

— „Конференція важна для нас не лише тим усім, що вона практично створить для нашої боротьби сьогодні. Вона переконала нас, що справа спільного фронту поневолених народів, це діло не лише необхідне, але реальне. Ми вибрали правильний шлях. Від сьогодні наша боротьба за самостійність це не відокремлена боротьба одного народу, а революція на Сході Европи й Азії за волю усіх поневолених народів і за новий лад у цій частині світу".

І Генерал-хорунжий Тарас Чупринка ішов цим шляхом аж до 5-го березня 1950-го р.

„...Боєць УПА, український революціонер заступить місце мужнього спартанця в історії людства! То ж свідомі будьте величі тієї доби, в якій Вам довелося жити і не посоромите повстанської слави, як не посоромили її ті, що від нас відійшли..."

(Із Наказу Головного Командира УПА
Ген. Тараса Чупринки)

сот. Мирослав Богор

Головні мілітарні проблеми української визвольної боротьби

(Спроба аналізи)

II

МІЛІТАРИЗАЦІЯ ЧИ РЕВОЛЮЦІЙНІСТЬ?

З критичного розгляду співвідношення політики до мілітарної сили випливає найосновніша проблема — для української визвольної боротьби роля українських збройних сил в цій боротьбі.

Як ми вже зазначили (дивись „До зброї" — випуск 8/21) революційно-визвольні війни із стратегією самоозначення — тобто дефенсивною стратегією та тактикою „малої війни" різняться від воєн між двома державами тим, що тут проти себе не стоять дві армії, тільки з одного боку народ, що бореться за свою волю, а з другого —армія та державний апарат поневолювача. Звідси випливає друга проблема: мілітаризація народних мас.

Проблеми мілітаризації народу не утотожнюємо з модною, пропагованою в нас ідеєю т.зв. „революційности мас". Це не концепція отаманщини, „індивідуального геройства", не концепція „революційних дій, яких ніхто не підготовляє", „іскра, що схопить тиранів за горло" і.т.д. Під мілітаризацією народу треба розуміти систематичну, усвідомлюючу працю, щоб виплекати основні моральні потенції, ц.є. складові елементи стратегії визвольної боротьби, та зібрати технічні засоби самого провадження війни. В оцінці визвольної стратегії співвідношення між фізичними та моральними силами є таке як між дерев'яним топорищем та топором. При тому, фізичні сили — це топорище, моральні — сталевий топір.

В реґулярній армії основними моральними потенціями є: талант та здібнощі полководців, бойова вартість озброєних сил і дух народу.

У визвольній стратегії дух народу висувається в гієрархії стратегічних складових елементів на перше місце.

Реґулярні армії можуть деякою мірою заступити дух народу уявленнями про честь прапорів та зброї і дисциплінарними санкціями, що стоять до їх розпорядження.

Повстанчі армії, уживаючи тактику „малої війни", в якій ентузіязм вояка-повстанця, його фанатичний запал, віра та погляди кожного поодинокого вояка, що часто залишений сам собі, грають дуже важливу ролю, мусять враховувати дух народу як перший основний елемент, бо для цих армій дух народу — це реальна зброя.

При тому не вільно забувати, що кожна реґулярна армія розпоряджає відповідним часом, щоб виховати і вишколити вояка. Повстанча ж армія, звичайно, того часу не має. Тому мілітаризація народу мусить заступити цей недолік. Якими засобами можна осягнути мілітаризацію поневоленого народу, це завжди залежатиме від ступня цього поневолення та від існуючих умов окупації.

Істотне при мілітаризації народу, це те, що ввесь патріотизм та революційність мас дістають мілітарну цілеспрямованість, дисципліну та схематичну організаційну структуру.

Відсутніть бойового духа та здорового мілітаризму слушно відмічувана дослідниками нашої історії як причина нашого поневолення.

Мілітаризація, що її вимагає стратегія визвольної боротьби, не перерішує питання політичної структури організованости народу. Навпаки, вона є запереченням будь-якої монопартійної ідеології, бо вона вимагає гієрархічного підпорядкування на загальнонаціональній базі і на засадах фаховости. Мілітаризація народу дає запоруку для „прямої акції" всіх національних сил, щоб при їх допомозі осягнути кінцеву мету. Зате мілітаризація, основою якої є централізм завжди провадить до мілітарно-бюрократичної тоталітарної диктатури, що своєю чергою поневолює народ. Тому ми тільки за таку мілітаризацію, що могла б дати народові формотворчої сили, коріння якої лежить глибоко в нашій крові і в нашій державній традиції.

Для поневоленого народу в боротьбі за

волю існує теж питання „як”і„яку” власну збройну силу організувати, щоб була вона спроможна протиставитися збройним силам поневолювача. В тій цілі поневолений народ мусить передусім знати армію ворога. На знанні армії поневолювача, власних спроможностей та на докладній оцінці всіх складових елементів сили й слабости постає „визвольна концепція”, яка відповідає „стратегічній концепції” — тобто плянові війни — державного народу, що пляную війну із своїм противником. В державних народів справа менш скомплікована, бо такий народ має великі можливости організувати, відповідно вивіновувати та озброювати свою армію, ц.є боєвоздатну частину свого населення. Армії всіх державних народів є менш—більш однаково організовані, вишколювані та озброювані; існує ж бо можливість наслідувати.

В поневоленого народу немає тих всіх можливостей і тому визвольна концепція такого народу мусить мати іншу зброю. Перший елемент — це національна ідея, що мобілізує власний народ та демобілізує поневолювача. Звідси ідея і пропаганда її у визвольній концепції — це найважча стратегічна зброя. Тому теж українська визвольна концепція ставить на ввесь народ. Проблема, як мобілізувати ввесь народ під одним керівництвом є найосновнішою проблемою не тільки політичного але й мілітарного характеру і розвязка цієї проблеми є передумовою успіху. В тому різниця між війною поневоленого і державного народів — бо за армією й урядом держави не мусить стояти ще ввесь народ. За імперіялістичними війнами ледве чи стоїть будь—коли народ.

ДУХОВІ СИЛИ НАРОДУ ОСНОВНИЙ ЕЛЕМЕНТ СТРАТЕГІЇ

В большевицькій дійсності завдання духової мобілізації народу до боротьби за своє визволення — це по суті мілітарна проблема. Для цієї цілі УПА має свої окремі політвиховні відділи, до того вона виконує це завдання теж при допомозі бойових дій.

Зміст і політичний аспект мобілізації духових сил народу окреслені Клявзевіцом у відомих його трьох „визнаннях”. Наполеон в цій ділянці зформулював свою думку наступно: „Коли в бою зміряються гармати і ідеї — завжди перемагають ідеї”.

З характеру визвольної боротьби виходить, що вона мусить мати дефенсивний характер. Це дає найважчий показник для цілої стратегії і тактики, це заразом теж основна вимога для визвольної політики. Всілякі імперіялістичні гасла та тенденції є смертельним і не прощеним гріхом для кожної визвольної боротьби, н.пр. жадання історичних кордонів без стратегічного значення для даного народу; висування свого народу як авангарду якоїсь вселюдської революції; створювання собі непотрібних фронтів тощо.

Питання, чи Україна своїм власним мілітарним потенціялом може визволитися, треба розглядати з геополітичного аспекту. До того це питання має виключно академічний характер, якого часто надуживають вороги нашої державности, щоб викликати в нас дефетизм.

Цього питання не можуть ставити військовики тільки політики.

В мілітарному розумінні треба поставити питання відворотно: чи Україна своїми власними силами зуміє оборонити власну суверенність? Відповідь може бути тільки така: скільки існує держав, що власними силами могли б оборонитися перед большевиками? Ми поставили це питання тільки тому, щоб дати відповідь тим, хто його ставлять, і довести, що вони це звичайні невігласи або просто національні диверсанти.

НЕСТІЙКІСТЬ ГЕОПОЛІТИЧНОГО АРГУМЕНТУ

Реального значення геополітики не можна недоцінювати, але з другого боку не вільно її пересцінювати. Теза німецької школи, що географічне положення країни творить для неї примусову стратегічну та політичну ситуацію, яка визначує долю цієї країни, нині не витримує вже критики. Французька, брітанська та американська геополітичні школи приймають, що географічне положення країни визначують тільки можливости її стратегічного та політичного напрямку.

У своїй істоті правдива геополітика, це не тільки націонал-соціялістична наука про „лебенсравм”т а необмежений експанзіонізм, це, на ділі, студії про взаємини політики до географії. Однак, приписувати геополітиці силу природного закону, на основі якого розвиваються і падуть нації, закону, що визначує нічим не змінну долю націй — а не мистецтво державного керівництва і стратегії, це дуже помилковий погляд.

В правдивому розумінні, геополітика — це тільки політичний засіб для визначення напрямних для політики та стратегії даного народу. Отже, тільки один з допоміжних складових елементів політики, і нічого більше. Тому мусимо врешті викреслити з нашого поличного думання псевдо—тезу, що, мовляв,

основою — а для декого навіть єдиною — причиною нашого поневолення, це наше „нещасливе" географічне положення в сусідстві сильніших сусідів. Значення географічного положення і звязаних з ним зовнішніх впливів не вільно неґувати, але не вільно теж підносити його до сили історичного закону, бо по-перше це не згідне з правдою, по-друге надто дефетистичне (пораженське). Геополітичне положення країни ще більше втратило на своєму значенні, коли винайдено пароплави, літаки, ракети і...атомову зброю.

Технічні науки великою мірою виперли географію з позицій основного фактора політики. Людство увійшло в стадію, в якій наука здобула силу так далеко перемагати географічний реалітет, що наука сама стала одним із найосновніших факторів політики. В процесі розвитку світу ми бачили вже, як змінялося геополітичне значення деяких країн, чи то в наслідок розвою цивілізації, нових відкрить чи винаходів (н.пр., відкриття Америки, будова Суезького і Панамського каналів, знайдення нових мінеральних родовищ тощо.) Цей розвиток цивілізації й техніки перерішив або змінив теж в стратегії геополітичне значення так країн як і рік, гірських масивів та океанів.

Висновок з цього окреслення значення географічного положення для політики і стратегії нам потрібний для визначення визвольної концепції, як одного з її складових елементів.

УПА ТА ТРЕТЯ СВІТОВА ВІЙНА

Три етапи революційно-визвольної боротьби ставлять окремі вимоги для організаційної побудови та структури армії, як центральної проблеми в рямцях тактики і стратегії кожного окремого етапу так в ряді умовних проблем: озброєння, доповнення, заосмотрення.

Вже перший організаційний етап УПА дає обширний матеріял, випробуваний 5-річною практикою. Про озброєння і спосіб достави зброї, як рівнож про доповнення та постачання, була присвячена окрема стаття в журналі „До Зброї".

Другий етап загального збройного повстання комплікуватиме ці проблеми. Конкретне теоретичне розроблення цих всіх питань — завдання штабу УПА як теж на нашу думку, військового центру та вояцтва на еміграції.

Цей другий етап може заіснувати або в наслідок загальної революції в СССР або внаслідок III світової війни, конкретно війни між СССР і США. Існує твердження, що під час такої війни УПА мусить розгорнути свої воєнні дії проти СССР і ці дії, спрямовані проти окупанта України, ставитимуть її по боці демократичного Заходу. Але, чи стає тоді Україна союзником США, а УПА союзною армією? Відповідь на це питання залежатиме від двох основних причин: по-перше, від гарантії США, що вони визнають державну незалежність України в її етнографічних кордонах; по-друге, чи демократичний захід буде готовий підписати відповідний політичний та мілітарний договір з умандатованим до цього представництвом України.

Від такого визнання і такого договору повинен теж залежати ввесь плян війни проти СССР. Україна повинна б в такому випадку домагатися, щоб головний удар ішов на центральні російські землі і мав на цілі віддiлити Україну від решти СССР. Тоді лише УПА могла б ґарантувати, що вона власними силами ліквідуватиме большевицькі військові сили в Україні та забезпечить там лад та порядок (в першій фазі такої війни) і мілітарно допоможе Заходові в його дальшій війні проти СССР (в другій фазі тієї війни).

Така стратегічна розв'язка найдоцільніша для обох договірних партнерів з погляду стратегії.

Якщо б до таких домовлень прийшло лише пізніше, то таке опізнення внесло б поважні ускладнення не тільки для обох договірних партнерів, але теж для самого провадження війни. В такому випадку стратегічний плян УПА, виходячи із становища, що боротьба України проти СССР — це оборонна війна, ціллю якої є здобути для України державну суверенність, повинен мати тільки обмежені, позитивні цілі, тобто зміцнення мілітарної сили України і на базі цієї сили примусити кожного респектувати суверенність української держави. Тоді ми за своє визволення нікому нічого не платимо, хоч використали для себе обставини.

Стратегічне положення України в системі СССР — це Ахілева п'ята російського імперіялізму і то не тільки в стратегічно-простірному розумінні, але теж в політичному та господарському.

На третій етап можна зробити тільки проєкцію, сперту на модерних зразках армій світу, а кореґувати досвідом пройденої нами війни.

Крім того на еміграції виникли специфічні питання, що базуються на неправильному розумінні громадських вояцьких організацій національного військового центру, Це питання централізації цих вояцьких організацій та їх завдань, організаційної форми та взаємин з політичними партіями чи політичним центром.

Політично-пропагандивний рейд УПА на територію Румунії в 1949 р.

Від Редакції: Передруковуємо з бюлетену „Осередок Пропаганди і Інформації" — випуск ч. 4, рік видання III, за травень 1950 р. — що появляється підпільно на Українських Землях, довідку про рейд відділу УПА в Румунію. Ця довідка складена на підставі звіту командира підвідділу, сотника УПА Хмари.

В історії УПА окреме місце займають бойово-пропагандивні рейди поза кордони СССР, на теріторії т. зв. народно-демократичних республік, народи яких, опинившись під фактичним пануванням московсько-большевицьких імперіялістів, стали природними союзниками українського народу, поневоленого большевицькою Москвою.

В 1945-47 рр. відділи УПА відбули вже декілька таких рейдів: на теріторію Чехо-Словаччини Польщі, а також в межах СССР на теріторію Білоруської СССР. Такі рейди затіснюють дружбу поневолених большевицькою Москвою народів, здобувають розголос та симпатії для визвольно-революційної боротьби українського народу та сприяють поширенню погляду про необхідність революційних — підпільних і повстанських — метод боротьби проти большевицьких гнобителів.

Продовжуючи ці славні традиції УПА, влітку 1949 р. за наказом Головного Командира УПА генерал-хорунжого Тараса Чупринки один підвідділ УПА під командуванням сотника УПА Хмари відбув політично-пропагандивний рейд на територію т. зв. Румунської Демократичної Республіки.

Мета рейду була така :

Як найширше поінфомувати населення Румунії про цілі і методи визвольної боротьби українського народу, краще роз'яснити гнобительський та експлуататорський характер московсько-большевицького режиму та закликати румунське і українське населення по той бік кордону до активної революційної боротьби з большевицькими імперіялістами та їхніми аґентами.

Підвідділ УПА перед вимаршем в рейд був забезпечений в потрібну кількість листівок та іншої революційної літератури на українській і румунській мовах. Політичним заступником сотн. Хмари був назначений к-р Перебийніс.

17.6.1949 р. повстанський відділ вирушив з місця постою в напрямі совєтсько-румунського кордону. В районі Жаб'є, за верхом Піп Іван, підвідділ затримався, щоб перевести потрібну розвідку. Тут — на полонині — перша повстанська стежа зустрілася з большевицькою пограничною стежею, яку після короткого бою повстанці розбили. Від повстанських куль загинуло двох пограничників-емведистів. Повстанці здобули зброю і військове спорядження. Тогож дня в полудне на горі Радеска підвідділ перейшов кордон і опинився на теріторії Румунії. Тут затримався на полонині Герщту, де повстанці вперше зустрілися з румунськими селянами. Селяни дуже зацікавилися повстанцями, радо їх приняли, доставили підвідділові харчі і подали потрібну розвідку. Після того підвідділ зійшов з гір і пішов рейдом головним шляхом через румунські й українські села. Підвідділ перейшов околиці міст Вішев і Сиґіт та побував в окремих селах впродовж 1-2 днів. Румунська міліція боялася виходити з міст, а охорона мостів, що була на шляхах, відступала перед повстанцями без бою. Населення скрізь зустрічало підвідділ радо. Два дні повстанці квартирували біля самого міста Вішев. Вони поширили тисячі листівок до селян, робітників та інтеліґенції і перевели ряд політично-роз'яснювальних розмов і декілька більших мітинґів. К-р Перебийніс, що добре володіє румунською мовою, широко відповідав на всі численні запитання румунського населення. Підвідділ намагався теж установити контакт з румунським протибольшевицьким підпілям. Підвідділ перебував на теріторії Румунії два тижні. Населення скрізь його щиро витало і приймало.

Румунська влада, повідомлена про перехід підвідділу УПА большевицькою пограничною

службою, кинула проти нього велику кількість війська з мінометами та гарматами. Як повідомляло повстанців населення, румунські війська нараховували декілька тисяч вояків. По містах міліція переводила суворі ревізії та перевірки. Однак повстанці, завдяки інформаціям населення, щасливо відступили в гірські лісові масиви. За ними тільки безуспішно розривалися важкі стрільна, що ними румунська артилерія насліп обстрілювала ліси. Завдяки вмілій тактиці к-ра Хмари підвідділ перейшов щасливо назад на територію СССР, хоч кордон був сильно обсаджений стягненими з цією метою большевицькими емведівськими військами.

27.7.1949 р. підвідділ в цілості, без жодних втрат, вернувся на попереднє місце постою.

Так успішно закінчився ще один політично-пропагандивний рейд УПА поза кордони СССР. Рейд відбився голосним відгомоном по всій Румунії. Населення Румунії захоплювалося Українською Повстанчою Армією, її відважною визвольною боротьбою з московсько-большевицькими окупантами. Рейд УПА — розмови румунського населення з повстанцями, поширена революційна протибольшевицька література, революційні протибольшевицькі мітинги, сама поява відділу — скріпив спротив місцевого населення проти політики румунського агентурного уряду і заклав морально-політичні основи для спільного фронту визвольної боротьби українського і румунського народів, поневолених болшевицькою Москвою.

З бойових дій УПА і збройного підпілля на українських землях під московсько-большевицькою окупацією

(Неповне зведення за місяць квітень — травень 1947 р. Продовження з випуску 6/19/, за серпень — вересень 1950 р. „До Зброї".)

З підпільного бюлетену Української Головної Визвольної Ради п. н. „Бюро Інформації УГВР" — випуск ч.3, за вересень 1948 р. — передруковуємо зведення боєвих дій УПА за квітень — травень 1947 р., як частину зведення за час від серпня 1946 р. до серпня 1947 р. Зведення за дальші місяці передрукуємо в наступних випусках „До Зброї".

КВІТЕНЬ 1947 р.

1.4.47 р. в с. Рожен Вел. (р-н Кути Станисл. обл.) пвд під ком. к-ра Залізняка знищив 3 сталінсьських посіпак. Цього ж самого дня пвд натрапив в с. Рожен Вел. на 2 мвд-івських провокаторів, що під маскою українських повстанців знущалися над населенням. Із провокаторів мвд-истів 1 був убитий, а другого зловлено живим.

1.4.47 р. на шляху Почаїв — Радивилів (Терноп. обл.) боївка ОУН зробила засідку на мвд-истів. Із засідки без власних втрат вбила 1 мвд-иста й 1 агента мвд.

1.4.47 р. в с. Гдешичі (р-н Добромиль, Дрогоб. обл.) з рук підпільників ОУН загинув участковий мвд; його помічник, залишаючи зброю, вспів втекти.

1.4.47 р. в с. Ісаї (р-н Підбуж, Дрогоб. обл.) бойовики ОУН зліквідували нач. „стрибків".

3.4.47 р. в с. Кушлин (р-н Додеркали, Терноп. обл.) боївка ОУН розброїла станицю „стрибків". Здобула 1 міномет, 1 кулемет „Дегтярева", 6 крісів і амуніцію.

4.4.47 р. в с. Гоноратівці (р-н Рогатин, Станисл. обл.) група підпільників без власних втрат знищила в бою 1 мвд-івського лейтенанта і поранила 1 сержанта.

4.4.47 р. в с. Березів Нижній (р-н Яблонів, Станисл. обл.) пвд УПА під ком. рой. Хитрого зробив засідку на мвд-истів. У висліді засідки без власних утрат знищив 2-го сек-

ретаря партії з р-н Саренка та зловив нач.паспортового стола Сергієнка та б. „стрибка”, а тепер інспектора держстраху Скворонського; інші сталінські бандити панічно втекли.

4.4.47 р.в с.Опаки(р-н Підбуж, Дрогоб.обл.)група підпільників ОУН зробила засідку на мвд-истів. Із засідки обстріляли мвд-івське авто; мвд-исти мали вбитих і ранених. Цьогож самого дня в цьомуж селі група підпільників звела ще один бій з мвд-истами. В цьому бою підпільники без власних утрат знищили 2 мвд-истів.

5.4.47 р.в с.Загірці(р-н Додеркали, Терноп.обл.)боївка ОУН наскочила на станицю „стрибків”.Вбила начальника і одного активного „стрибка”, інших розігнала.

6.4.47 р.в с. Прокурава(р-н Косів, Станисл. обл.)повстанці вд Сурма зліквідували учаткового мвд і начальника „стрибків”.

6.4.47 р.в с.Майдан(р-н Ланчин, Станисл.обл.)вд ім. Колодзінського під ком.к-ра Зенка зліквідували станицю „стрибків”. Здобули 7 крісів і амуніцію.

7.4.47 р.в с.Бистриця(р-н Підбуж, Дрогоб.обл.)з рук атентатчика ОУН загинув партієць голова держстраху Дречевич.

8.4.47 р.в с.Загайці(р-н Додеркали) атентатчики ОУН зліквідували участкового мвд Клим'яка.

8.4.47 р.в с. Тростянка(р-н Коропець, Терноп.обл.) боївка ОУН розбила насильно заложений большевиками колгосп.

8.4.47 р.банда мвд-истів оточила постій роя вд ім.Колодзінського над р. Прут б.с. Саджавка(р-н Ланчин, Станисл.обл.). За допомогою гранат повстанцям удалося прорватись з оточення, але вони зразу натрапили на другу мвд-івську банду, що вже якраз наспіла з райцентру на допомогу першій. Повстанці прийняли нерівний бій. Незабаром їх знов оточили. Повстанці по-геройськи відбивалися. Емведисти пропонували їм здатись, обіцяючи „прощення”. Повстанці відповідали їм сміхом і жартами та вогнем із своєї зброї. На полі бою незадовго впав рой. Іскра, що вогнем свойого кулемета довго стримував ворожий наступ. Впав к-р Смілий, дострілившись, щоб не попастись живим в руки ворога; розірвались важкоранені стрільці Ворон і Сірий; загинули повстанці Богун і Малий; 4 із роя вдалося таки пробитись. Ворог утратив 13 убитими і кільканадцять раненими.

9.4.47 р.під час мвд-івської перевірки лісу б.с.Боянчук(р-н Заставна, Чернів.обл.) група повстанців звела бій з бандою мвд-истів. По боці мвд-истів було кількох убитих.

9.4.47 р.на присілку с.Нараїв Чверті(р-н Бережани, Терноп. обл.)мвд-івські бандити заскочили в одній клуні 2-ох квартируючих тут повстанців. Вив'язався бій, у якому 1 повстанець був убитий, а другий щасливо пробився. По боці большевиків був 1 убитий, 2 ранені.

10.4.47 р.в с.Торське (р-н Заліщики, Терноп.обл.)кап.мгб Уваров зі своєю боївкою оточили господарство Собажко Антона на присілку Глушка, де в цей час квартирувало 2 повстанці. Після 4 гдинного бою повстанці, вбивши 1-го капітана мвд, 2 рядових мвд-истів та важко поранивши капітана Уварова, щасливо пробилися з оточення.

10.4.47 р.в с.Давидівці (р-н Кіцмань, Чернів.обл.)повстанець Вишня, сам один, розброїв 4 „стрибків”. Здобув кулемета, десятистрілку, 3 кріси і дещо амуніції.

11.4.47 р.в с.Росохуватець(р-н Золотники, Терноп.обл.)боївка ОУН розброїла станицю „стрибків”. Здобула їхню зброю.

12.4.47 р.в с.Лібухора(р-н Підбуж, Дрогоб.обл.)в бою підпільники ОУН без власних втрат знищили 2 мвд-истів і 1 ранили.

13.4.47 р.в с.Колодіїв(р-н Галич, Станисл. обл.) в зустрічному бою повстанці без вланих втрат знищили 1 мвд-иста.

13.4.47 р.в с.Рибно(р-н Станиславів, цієї ж обл.)пвд УПА звів бій з бандою мвд. У висліді бою було вбито 2 бандитів, а 1 зловлено.

13.4.47 р.в с.Козара(р-н Букачівці, Станисл.обл.) з рук підпільника загинув лейтенант мвд.

13.4.47 р. в с Мітків (р-н Заставна Чернів. обл.) в одній хаті група підпільників звела бій з бандою мвд-истів. Підпільники без власних утрат знищили мвд-івського лейтенанта і важко поранили 3 рядових мвд-истів.

17.4.47 р.в с.Юшків(р-н Кіцмань, Чернів.обл.) повстанець Хитрий, сам один розброїв 5 „стрибків”. Здобув 3 автомати, 2 кріси, амуніцію.

17.4.47 р.в с.Борівці(р-н Кіцмань) бойовики ОУН зліквідували нач. „стрибків”.

18.4.47 р.в с.Люча(р-н Яблонів, Станисл.обл.) повстанці зловили участкового міліції Кузенка.

18.4.47 р.в с.Буцків(р-н Микулинці, Терноп.обл.) бойовики ОУН розброїли станицю

„стрибків". Здобули 19 крісів, 1 кулемет, амуніцію.

18.4.47 р.в с.Пістинь (р-н Косів, Станисл.обл.) повстанці вд Сурма зробили засідку на мвд-истів. Із засідки знищили 5 мвд-истів з гарнізону в с. Брустури і мвд-івського агента — голову сільради.

19.4.47 р.в с.Люча (р-н Яблонів) повстанці вд Сурма зліквідували участкового мвд.

19.4.47 р.б.с.Денисів (р-н Козлів, Терноп.обл.) група підпільників ОУН звела короткий бій з бандою мвд. По боці мвд-истів було кількох убитих і 3 ранених. Загинув 1 підпільник.

19.4.47 р.в с. Звенигород (р-н Бібрка, Львів.обл.) група підпільників без власних утрат в бою знищила 3 мвд-истів.

20.4.47 р.в с.Небилів (р-н Перегінсько, Станисл.обл.) боївка ОУН знищила телефонічну центральку.

20.4.47 р.в с. Кропивник (р-н Калуш, Станисл.обл.) повстанці вд Хорти зробили засідку на мвд-истів. На засідку виїхало авто з 3 мвд-истами і 2 насланими комсомолками. Всіх їх повстанці арештували. Автомашину знищили.

20.4.47 р.в с.Люча — Лаз (р-н Яблонів) пвд під ком. к-ра Вихора зробив засідку на мвд-истів. На засідку вийшли гарнізонники з с. Космач. У висліді бою повстанці без власних утрат 2 мвд-исти вбили, 1 важко поранили. Всі інші в паніці розбіглися.

20.4.47 р.в с.Садки (р-н Товсте, Терноп.обл.) група бойовиків ОУН провела наскок на мвд-истів. У висліді бою 1 мвд-ист був убитий і 1 важкоранений (на другий день помер). Бойовики втрат не мали.

21.4.47 р.в райцентрі Борщів (Терноп.обл.) атентатчики ОУН зліквідували нач. міського гарнізону мвд Літвінова.

21.4.47 р.в лісі б.с. Тисів (р-н Белехів, Станисл.обл.) повстанці в бою знищили кількох мвд-истів, що сиділи тут на засідці.

22.4.47 р.в м.Тисьмениця (Станисл.обл.) в перестрілці з мвд-истами бойовики ОУН вбили 1 бандита.

23.4.47 р.у сутичці в райцентрі Ланчин (Станисл.обл.) повстанці вд ім. Колодзінського без власних утрат знищили 1 мвд-иста.

24.4.47 р.в с.Іванівці (р-н Ланчин) повстанці вд УПА провели революційний мітинг з молоддю села.

24. .47 р. під час облави військ мвд на ліс Березівці б.с. Синевідсько Вижне (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) мвд-исти оточили підпільників ОУН Володимира, Палія та старого батька Палія, який скривався в лісі перед мвд-івськими переслідуваннями. У завзятому бою, який звели оточені підпільники з бандитами мвд, підпільники знищили 4 мвд-истів та смертельно поранили капітана мвд Данілова (по кількох днях помер). Вкінці щоб не попастись живими в руки мвд, Володимир розривається гранатою, Палій та його батько гинуть від ворожої кулі.

25.4.47 р.в с.Слобода Банилівська (р-н Вашківці, Чернів.обл.) уповноважений мвд заарештував 2 голодуючих із СУЗ. Він відібрав їм випрошені харчі і по-нелюдськи над ними знущався. Це побачив з укриття повстанець Козак. Він вискочив надвір, чергою з автомата вбив мвд-иста і визволив голодуючих.

25.4.47 р.в с.Гериня (р-н Болехів, Станисл.обл.) кілька бойовиків ОУН знищили капітана мвд, що разом із своїми бандитами сидів тут на засідці.

25.4.47 р.в с. Ушня (р-н Олесько, Львів обл.) атентатчики ОУН вбили насланого майора — організатора колгоспу.

26.4.47 р.в с.Яблониця (р-н Яремче, Станисл.обл.) бойовики ОУН вбили 2 сталінських посіпак та відібрали комсомольські білети у двох комсомолок. Слід згадати, що цієї ночі в селі квартирував М.С.Хрущов з величезною охороною мвд.

26.4.47 р.в с.Слобідка Лісна (р-н Коршів, Станисл.обл.) бойовики ОУН зліквідували участкового мвд на сс.Слобідка, Раківчик, Товмачик, Шепарівці — Дутчака.

26.4.47 р. Повстанці вд Журавлі обстріляли автомашину з мвд-истами, що верталась з грабежу контигенту картоплі з с.Льдзяне (р-н Перегінсько, Станисл.обл.) Ворог мав 3 убитих і 4 ранених, між ними секретар райвиконкому. Повстанці втрат не мали.

27.4.47 р.в с.Іспас (р-н Вижниця, Чернів.обл.) боївка ОУН спалила мтс. Тут згоріли 3 великі молотарки „МК", 4 моторові тягачі й інше.

27.4.47 р.в с.Свинюхи (р-н Вишнівець, Терноп.обл.) боївка ОУН розброїла станицю „стрибків". Зліквідувала нач. станиці. Здобула 12 крісів, гранати амуніцію.

28.4.47 р.в с.Виженка (р-н Вижниця, Терноп.обл. боївка ОУН сконфіскувала всі доку-

менти в місцевій сільраді та знищили телефонічне сполучення.

29.4.47 р.в с.Сіхів(р-н Стрий,Дрогоб.обл.) мвд-исти оточили в хаті господаря Михайлюка Пилипа підпільників ОУН Довбуша і Запорожця. В часі бою Довбуш заманив до себе близько мвд-івського команданта банди та вбив його чергою із свого автомата й іншого мвд-иста поранив. Пізніше, у безвихідній ситуації на бажання Запорожця, який не мав короткої зброї, застрілив його а потім себе.

30.4.47 р.б.с.Гнидоводи(р-н Золотники,Терноп.обл.) група підпільників ОУН звела бій з бандою мвд, у висліді якого по боці мвд-истів було 5 убитих і 2 ранені; по боці підпільників — 1 легко ранений.

30.4.47 р.боївка ОУН зробила засідку на мвд-истів на шляху біля райцентру Яремче (Станисл.обл.). Бойовики без власних утрат знищили нач. ро мгб „героя" Совєтського Союзу — Кравця, нач.яремчанського гарнізону мвд — кап. Букова, 1 лейтенанта мвд і 5 рядових мвд-истів.

30.4.47 р в с.Станівці Долішні(р-н Вашківці,Чернів.обл.) боївка ОУН знищила все улаштування місцевої большевицької молочарні та всю документацію молокопоставки з боку населення.

1.5.47 р.в лісі б.с.Броница(р-н Дубляни,Дрогоб.обл.)група підпільників ОУН звела бій з боївкою мгб-иста Попова. В цьому бою підпільники без власних утрат знищили 2 мвд-истів.

1.5.47 р.в с.Лопушна (р-н Самбір, Дрогоб.обл.) у бою із спецбоївкою мвд група підпільників без власних утрат, поранила кількох мвд-истів.

1.5.47 р.в с.Ушня(р-н Олесько,Львів.обл.)боївка ОУН зліквідувала участкового на сс.Ушня,Сасів — лейтенанта мвд.

1.5.47 р.в с. Білоберезка (р-н Кути,Станисл.обл.) боївка ОУН зліквідувала нач. „стрибків"Дудидру і його заступника Шарабуряка.

1.5.47 р.в с.Підпечари(р-н Станиславів,цієї ж обл.)боївка ОУН звела бій з бандою мвд.В бою був убитий ст. лейтенант мвд Чорноус та важко ранені 2 рядові мвд-исти,з останних один по кількох годинах помер.

1.5.47 р. боївка ОУН знищила телефонічне сполучення, зриваючи дроти і знищивши стовпи на шляху між сс.Шепіт — Селятин,Лопушна — Берегомет(р-н Вижниця,Чернів. обл.).

2.5.47 р.повстанці вд Сурма зробили засідку на міліціонерів мвд б.райцентру Ланчин (Станисл.обл.).Із засідки знищили 3 міліціонерів і 2 поранили. Здобули 3 автомати,1 кріс,1 кулемет.

3.5.47 р.в с.Березовиця Вел.(р-н Микулинці,Терноп.обл.) бойовики ОУН знищили 1 лейтенанта мвд.

3.5.47 р.в с.Ляшки Муровані(р-н Ст.Самбір, Дрогоб.обл.) бойовики ОУН знищили секретаря райкомсомолу Кутельмаха, який стягав позику в цьому селі. Кутельмах дуже часто на чолі банди мвд-истів немилосерно грабив села Старо-Самбірського р-ну.

4.5.47 р.в с. Замістя (р-н Важківці, Терноп. обл.) боївка ОУН вбила лейт. мвд Москалюка.

5.5.47 р.в с.Лапшин(р-н Бережани,Терноп.обл.) атентатчики ОУН вбили насланого партійця з райцентру,завзятого ворога українського народу,Семенка. За вбивство Семенка большевики наложили на село кару 250.000 рбл.

6.5.47 р.в м.Бережани атентатчики ОУН вбили голову міськради Шегая Степана — кандидата партії і завзятого сталінського посіпаку.

7.5.47 р.в с.Петраші(р-н Вижниця,Чернів обл.)боївка ОУН сконфіскувала товари в місцевій кооперативі.Товари роздано між населення.

8.5.47 р.в райцентрі Жабє(Станисл.обл.) бойовики ОУН зловили сержанта контррозвідки Комарова Григорія.

9.5.47 р.боївка ОУН зробила наскок на станицю „стрибків"в с. Яворів(р-н Долина, Станисл.обл.).Знищили 2 найбільш активних сталінських вислужників,а решту розігнано.

11.5.47 р.в с.Літятин(р-н Бережани,Терноп.обл.)бойовики ОУН вбили нач. „стрибків"Драганька.

11.5.47 р.в с.Березів Середній (р-н Яблонів,Станисл.обл.)бойовики ОУН зліквідували нач.„стрибків"Карпяка і 1 активного „стрибка".

12.5.47 р.на полі б.с.Залуква(р-н Галич,Станисл.обл.)на мвд-івську засідку вийшли 3 підпільники ОУН — Остап,Бур'я і Чумак,довго по геройськи відбиваючись,ранені, щоб не попастись живими в руки ворога, пострілялись, а Остап пробився. По боці мвд-

истів були 3 вбиті.

12.5.47 р.б.с.Бистриця(р-н Підбуж,Дрогоб.обл.) у зустрічному бою група підпільників ОУН без власних утрат знищила 2 мвд-истів.

12.5.47 р.в с.Бабухів(р-н Бурштин,Станисл.обл.) у зустрічному бою група підпільників ОУН без власних утрат завдала мвд-истам утрат кілька вбитими і раненими.

13.5.47 р.на верху Бочків б.с.Мариничі (р-н Вижниця,Чернів.обл.)повстанці в бою знищили партійного працівника з райвиконкому капітана Кирилова і лейт. мвд Круглого. Здобули 3 кріси,пістолю і гроші,які вищезгадані пограбили в селян на державну позику.

13.5.47 р.на хуторі Ріпаки с. Мартинів Новий (р-н Букачівці,Станисл.обл.) група підпільників ОУН вийшла на мвд-івську засідку. Від перших ворожих пострілів був ранений підпільник Береза, який, щоб дати змогу своїм друзям відступати, заляг і вогнем свойого автомата стримував мвд-истів. Вистрілявши всі набої і вбивши 4 мвд-истів, у безвихідній ситуації він розірвався гранатою.

15.5.47 р.в с.Биличі (р-н Ст.Самбір,Дрогоб.обл.) у зустрічному бою група підпільників ОУН без власних утрат знищили ст.лейтенанта мвд та 1 рядового мвд-иста.

15.5.47 р. на шляху Збараж — Вишнівець (Терноп. обл.) боївка ОУН знищила 2 большевицькі трактори і спалила автомашину, що везла півтора тонни нафти для мтс-у. Обстріляли і пошкодили іншу автомашину.

16.5.47 р.під час великої облави військ мвд на ліс між сс. Суходіл — Тарасів — Поляна (р-н Бібрка, Львів.обл.) в бою підпільники ОУН знищили кількох мвд-истів.2 важкоранені підпільники,щоб не попастись живими в руки ворога,дострілились.

16.5.47 р.в лісі б.с.Довга(р-н Войнилів,Станисл.обл.)група повстанців звела бій з бандитами мвд.У висліді півгодинного бою були важкоранені 3 мвд-исти. Повстанці втрат не мали.

18.5.47 р.в с. Русів (р-н Снятин, Станисл. обл.) бойовики ОУН знищили в бою капітана мвд Манілова.

18—20.5.47 р.6.000 чол. мвд провели докладну провірку Чорного лісу на відтинку між сс.Загвіздь,Мислів,Гутиська,Майдан,Рибно, Завій, Пациків (р-н Станиславів цієї ж обл.)і Майданик (р-н Лисець). Під час цієї акції було вбито 5 повстанців (3 з них, що були важкоранені,подострілювалися власними кулями).По боці мвд-истів було 5 убитих і 2 важко ранені.

19.5.47 р.в м.Вишнівець (Терноп.обл.) атентатчики ОУН зліквідували лейт.ро мгб Козлова.

20.5.47 р.в с.Кропивник (р-н Калуш Станисл.обл.) повстанці вд Журавлі знищили ворожу автомашину і 3 партійних керівників калійного комбінату.

21.5.47 р.в с.Люча (р-н Яблонів, Станисл.обл.) пвд УПА зробив засідку на мвд-истів на шляху Яблонів — Космач.В бою 3 мвд-истів убито,між ними сержанта, 1 важко поранено (на другий день помер), 3 поранено легше. По боці повстанців загинув Сергій,родом з СУЗ.

21.5.47 р.в с.Білоберезка (р-н Кути,Станисл.обл.) боївка ОУН розброїла станицю „стрибків".Нач. „стрибків" убила, „стрибків" розігнала. Здобула 5 крісів, 1 ППШ, 1 кулемет.

22.5.47 р. під час великої мвд-івської акції на ліс Стінка (р-н Станиславів цієї ж обл.) група підпільників ОУН без власних утрат вбила 2 мвд-истів, 1 капітана і одного рядового поранила,з них капітана важко.

22.5.47 р.в с.Гніздично(р-н Вишнівець,Терноп.обл.)боївка ОУН розброїла станицю „стрибків".Здобула 14 крісів,2 автомати.Будинок,де містилася станиця,спалено.

23.5.47 р.в с.Геленків(р-н Козова,Терноп.обл.)банда мвд оточила хату, де квартирували підпільники ОУН Прут Іванко і Річка. У завзятому бою оточені вбили 2 мвд-истів і останніми набоями,в підпаленій большевиками хаті, щоб не здатись ворогам, пострілялися.

23.5.47 р.в с.Гербуртів (р-н Болшівці, Станисл.обл.) бойовики ОУН без власних утрат знищили в бою 4 мвд-истів і кількох поранили.

24.5.47 р.в с.Стегниківці (р-н Великі Бірки, Терноп. обл.) в сутичці підпільники ОУН без власних утрат знищили 1 сталінського бандита.

25.5.47 р.в с.Гнидова(р-н Козлів,Терноп.обл.) група підпільників ОУН звела бій з бандитами мвд. У висліді бою мвд-исти мали 2 убитих і 3 поранених, підпільники — 1 раненого.

25.5.47 р.в с.Олііів (р-н Козлів)у зустрічному бою повстанці вд Рубачі знищили 1

лейтенанта мвд.

25.5.47 р.в м.Бережани(Терноп.обл.) атентатчики ОУН важко поранили райпрокурора,який нераз люто знущався над українським населенням(сам бив людей).

25.5.47 р. пвд під ком. к-ра Тараска зробив засідку на мвд-истів на шляху між райцентром Ст.Самбір і с. Тершів (Дрогоб.обл.). Із засідки пвд заатакував банду мвд-истів,що верталася з облави на ліс між сс. Топільниця, Лужок Гор., Сушиця Рикова. Бусовиська.У бою без власних утрат знищили 18,мвд-истів і 12 поранили,з останніх 4 незабаром померли.Між убитими було 4 лейтенанти.

25.5.47 р.повстанці вд.Журавлі спалили в с.Кулинка(р-н Войнилів, Станисл.обл.) 4 автомашини ліспромгоспу.

26.5.47 р.в с.Слобода-Раранча(р-н Садгора,Чернів.обл.)бойовики ОУН зліквідували участкового мвд лейт.Апостолюка.

26.5.47 р.в с.П'ядики(р-н Коломия,Станисл.обл.) повстанці УПА спалили радгосп.

26.5.47 р.в с.Рафайлова(р-н Надвірна,Станисл.обл.)повстанці з вд Довбуша вбили із засідки 1 сталінського посіпаку,інші втекли.

26.5.47 р.в с.Кальне(р-н Козова,Терноп.обл.)боївка ОУН зліквідувала нач. „стрибків"ст.лейт.Коломийця і ще 1 агента мвд. З пімсти за цю акцію большевики наложили на це село кару 300.000 рбл.

27.5.47 р.в с Вербів(р-н Підгайці,Терноп.обл.)у зустрічному бою група підпільників ОУН без власних утрат знищила мвд-івського ст.лейтенанта.

27.5.47 р.в с.Ростоки(р-н Вижниця,Чернів.обл.) провокативна банда мвд під ком. „Пугача"напала на господарство Бойчука Михайла та,пострілами відігнавши господаря,кинулась грабити його майно. В обороні селянина стакули підпільники ОУН Куниця і Лис, які сміливим наскоком розігнали численну банду напасників та повернули пошкодованому його майно.З грабіжників 1 був убитий і 1 ранений.Здобуто їх зброю.

27.5.47 р.в с.Лішня(р-н Підбуж,Дрогоб.обл.)атентатчики ОУН зліквідували участкового мвд Залужного.

28.5.47 р.в с. Черешенька (р-н Вижниця,Чернів.обл.) бойовики ОУН зліквідувли нач.„стрибків",а рядових„стрибків"розброїли і наказали їм розійтись додому.

28.5.47 р.в с. Стриганці (р-н Стрий, Дрогоб.обл.) група підпільників без власних утрат знищила в бою 3 мвд-истів із спецбанди мвд,що провіряла тут терен.

29.5.47 р.в с.Довге(р-н Підбуж)у зустрічному бою група підпільників ОУН знищила 3 мвд-истів,між ними ст.лейтенанта і старшину.По боці повстанців загинув Підкова.

29.5.47 р.в с.Борткі́в(р-н Красне,Львів обл.) група підпільників ОУН без власних втрат знищила в бою 1 мвд-иста-сержанта і 1 рядового бандита.

29.5.47 р.на лісовій дорозі між сс.Волока — Станівці Дол.(р-н Вашківці, Чернів. обл.)повстанці,звівши бій з мвд-истами,що сиділи тут на засідці,вбили 1 бандита.

30.5.47 р.на шляху між сс.Волуйка — Олесько (р-н Олесько, Львів.обл.) боївка ОУН зробила засідку.На засідку,як і було передбачено, виїхали 1-ий секретар райкому партії Кухаренко, штатний пропагандист Артимов, голова райвиконкому Штурмак, голова сільради Білий Камінь Хамула. Від повстанського вогню загинули Кухаренко і Артимов, Штурмак був важко ранений,Хамула легше.Здобуто їх зброю.

31.5.47 р.під час облави на с.Красноставці(р-н Снятин,Станисл.обл.)відступаючі з села підпільники ОУН без власних утрат вбили 2 мвд-истів, в тому 1 лейтенанта і 2 поранили.

Славомир

Партизанські операції - найважча зброя в корейській кампанії

Цілу дотеперішню кампанію в Кореї можемо поділити на три етапи, які відповідають трьом окремим стратегічним плянуванням. Перший етап: плян нападу Північної Кореї на Південну, другий — оперативні дії висадки і наступ збройних сил ОН, третій — китайська офенсива в Кореї. У всіх трьох етапах друга сторона відповідала обороною чи пак відступом. Свій огляд воєнних дій присвячуємо першому етапові та оцінці одного елементу, а саме ролі і значенню партизанки в воєнних діях на цьому театрі війни.

Наша оцінка йтиме не по лінії порівняння взаємовідношення сил, воєнної підготовки, якости діючої зброї, а передусім самої стратегії і тактики. Найбільшу увагу притягають партизанські операції північно-корейської армії у фронтовій і запільній боротьбі. Партизанську війну в її модерних формах треба зарахувати до „нової зброї" дослівно так само, як Ф 2, стратосферичну артилерію, стратосферичне летунство, і навіть як саму атомову бомбу. Ця оцінка військових фахівців притягає рівнож увагу українців з огляду на подібність стратегії й тактики УПА, яка стоїть у затяжній боротьбі з большевицьким окупантом за суверенність українського народу. Новий досвід з партизанських операцій в Кореї надає діям УПА в очах західнього світу нову оцінку та вагу.

ОЗНАЧЕННЯ РІЗНИЦІ МІЖ ПОВСТАНСЬКОЮ І ПАРТИЗАНСЬКОЮ ВІЙНАМИ

Треба зазначити, що навіть визначні фахівці завжди плутають поняття повстанської боротьби з партизанськими діями. Є основна різниця між тими поняттями. Стосування повстанцями тактичних і оперативних метод т. зв. „малої війни", які теж є основою партизанських дій, цілком не вичерпує концепції повстанської війни. Українська революційна боротьба, проваджена цілим народом та УПА як його збройним раменем, має свою самостійну стратегію (стратегія самовизначення) тобто політичну ціль (самовизначення народу) та воєнну мету (насильними методами, малою війною і повстанням приневолити ворога до таких уступок, щоб мати змогу осягнути суверенність); тимчасом партизанська мала війна є тільки частиною дій армії для осягнення тільки тактичних і оперативних цілей, потрібних їй як цілості. Це треба пам'ятати. В дальшому будемо розглядати тільки партизанські дії та їхню форму.

ПАРТИЗАНСЬКИЙ ДОСВІД II СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Свою славу здобули партизани аж у другій світовій війні — як військові або півцивільні частини армії у запіллі ворога. Це були відповідно школені, озброєні, повітряним та радієвим шляхом зв'язані із своїм наказодавцем (головним командуванням армії) частини, які або скидувано повітряною дорогою, або залишувано в терені, який покидала армія, або які продерлися в запілля ворога з точно означеними тактичними і оперативними завданнями на користь своєї армії. Відповідно до величини й завдання тих партизанських частин їх дію поділено на:
1) тактичну партизанську війну,
2) оперативну партизанську війну.

ТАКТИЧНА ПАРТИЗАНСЬКА ВІЙНА

Доцільність акції партизанських груп, частин чи з'єднань залежить від пригожости терену та наставлення населення. Тактичну партизанську війну нормально провадиться малими групами, автохтонним революційним елементом, саботажними групами, п'ятими колонами, аґентами. Їм ставиться завдання: постійно непокоїти ворога пропаґандою, нападами, атентатами, розвідкою тощо. Докладний плян складає наказодавець, час виконання визначує на місці партизанський штаб, який діє за вказівками з центру. Тактична партизанська війна нормально має теж завдання приготувати базу для оперативної партизан-

ської війни, або обробити терен для улегшення удару армії.

ОПЕРАТИВНА ПАРТИЗАНСЬКА ВІЙНА

Оперативна партизанська війна має вже стратегічні маштаби, тобто є складовою частиною стратегічного пляну головного командування армії, який диктує концепція війни на даному терені боротьби. Оперативна партизанська війна провадиться великими реґулярними або півреґулярними з'єднаннями армії відповідних родів зброї. Завдання оперативних партизанських частин ідентичні з завданнями нормальної армії і підлягають тим самим законам, принципам, методам і способам дії, хоч вони діють на задах ворога й існує різниця в постачанні та доповненні. Як приклад тактичної партизанської війни може послужити польська партизанка проти німців у II світовій війні. Як приклад оперативної партизанської війни може теж служити совєтська партизанка (ген. Колпак, Наумов).

РЕВОЛЮЦІЙНІ УСПІХИ ПАРТИЗАН У КОРЕЇ

Цілий воєнний плян нападу на Південну Корею виказує комбінацію двох концепцій: блискавичної і партизанської війни. На нашу думку, перша походить від ген. Зайдліца друга від маршала Маліновського. Розвідки подають імена обох як учасників та дорадників большевицької місії при головному командуванні „Північно-корейської народної демократичної республіки". Стратегічний плян дуже оригінальний, прямо революціонуючий дотеперішню офіціяльну стратегію. Він впроваджує новий елемент стратегічного значення, а саме партизанські сили, які формально перебувають по боці противника, не щоб виконувати означені оперативні та тактичні завдання, але щоб діяти як основний, поза власною збройною силою, рішальний елемент для осягнення мети. Політичний замисл, як основний елемент стратегії, був такий: основними силами корейців встановити „єдність" Кореї. Тому треба було підготувати повстання в Південній Кореї, тобто створити партизанські, саботажні відділи, розвідку, пропаґанду, п'яті колони тощо, а з другого боку, свою збройну силу озброїти рухомою зброєю та підготувати її штаб у таких розмірах, щоб став скелетом і для революційних сил, мобілізованих по боці противника. Як плян підготовки та нападу аж напрошувалося повторити німецькі зразки „блискавичної війни". Зате Маліновський подбав за тактичне і стратегічне використання партизан. Поява партизан на задах південних корейців та скупих сил ОН завжди перерішувала справу вдержання означених позицій з огляду на терен та віддалі постачання. Поява партизан часто ділала на американців, наче атомова зброя. На вступі ми застереглися, що доціцінюємо початкову силову, чисельну перевагу різницю узброєння, момент заскочення тощо і що це не є предметом розважання, бо не переходить межі прийнятих уявлень про війну. Вичислювання боїв і сутичок, що мали вирішний вплив на дії північнокорейської армії, злишне і тільки затемнювало б проблему.

Передумови успіхів партизанських дій: відповідна політична концепція, проґресивна — на південнокорейські відносини — пропаґанда соціяльного питання, яка здобувала прихильність корейців, відповідний гірський терен з лихими дорогами, атмосферичні умови та тісна співпраця партизанського штабу з наступаючою північнокорейською армією. Передумова успіху цієї концепції лежала теж у вивінуванні, озброєнні, тактиці і гармонійній співдії північнокорейської армії з партизанами. Ідея „блискавичної війни" вимагає рухомих засобів. Ними були панцерні з'єднання (північнокорейські панцерні з'єднання вивіновані в новий тип танків плоскої будови на широких гусільницях, які надаються до їзди по болотяних рижових просторах Кореї, і нові амфібійні танки до їзди по високих гірських стежках), які диспонують двома елементами: „рухом" і „вогнем". Несподіваним ударом в численних напрямах вони скоро займали терен, не потребуючи оглядатися на доставу, власне забезпечення, зайняття терену, бо це робили вже відповідні місцеві партизанські відділи, залежно від призначення. Де таких партизанських відділів не було, там їх заступала примусова мобілізація населення. Передумовою успіху комбінованої цієї системи стратегії була слабість, неприготованість і незарадність противника і несприятливі для розвинення дій летунства атмосферичні умови. Відомо, що південнокорейські сили в своїх руках не мали одноцілого командування; воно було в руках американської військової місії; також бракувало тяжкої зброї. Коли американська військова місія дістала наказ залишити країну, тоді не було кому скоординувати дії південнокорейських самостійних полків, самостійних куренів, навіть самостійних сотень, і будь-яка плянова оборона чи відворот, стали неможливими. Для цього конечне центральне командування. Одвертим є питання: наскільки ця помилка допомогла большевицькій аґре-

сії і хто несе за неї відповідальність ?

Помилка заключалася в тому, що американці продовжували реакційну політику Японії — всупереч остереженням американського політика Лейтмора, який був висланий урядом США для оцінки політичної ситуації в Південній Кореї. Ця помилка створила політичні і соціяльні передумови для партизанки. Друга помилка була в тому, що американці знехтували потребу виставити в Південній Кореї відповідну мілітарну силу. Таким чином вони створили на тому терені стратегічну порожняву і скріпили агресивні апетити північних корейців, розагітованих большевиками.

В другому етапі корейської кампанії партизанка відограла тільки тактичну ролю, і хоч ціла північнокорейська армія розплилася в терені, однак тільки на те, щоб показати в майбутньому свою силу при евакуяції та відвороті збройних сил ОН з південної Кореї підчас китайського наступу.

Успіхи партизан тимбільш цікаві, що їх осягнено в зустрічі з модерною, технічно високо вивінуваною армією ОН. Одночасно кидаються ввічі дві окремі тактики і стратегії. З одного боку, тактика континентальної школи Північної Кореї та Китаю, а з другого, тактика і стратегія летунської і морської школи думання, яку стосують збройні сили ОН і США. Нова зброя, як різного роду ракети та нові типи літаків, спорадично впроваджувані в дію, служать більш випробуванню нової зброї, як цілям тактики на цьому терені.

Коли ми застановляємося над успіхами партизанки в Кореї, яка на цей раз діє в користь Москви внаслідок політичного недоцінювання настроїв широких мас населення і віддання його під виключний вплив ворожої агітації та ворожого терору — на думку тиснеться анальогія до ролі УПА на випадок генеральної війни між Сходом і Заходом.

Це питання ваги протибольшевицької визвольної боротьби поневолених Москвою народів як стратегічного фактора в оборонній концепції Заходу проти московської агресії зумовлене дуже складними політичними передумовами та цілою західньою концепцією війни. Це, однак, окрема проблема.

Євген Врецьона

АЗІЯ чи ЕВРОПА

На міжнародні теми

Політика демократичного світу все ще спирається на фікцію миру, який нібито існує і якого треба обороняти навіть за дуже високу ціну (вже не за всяку ціну). Можна б таку політику ще розуміти, якби вона, наголошуючи необхідність оборони миру, змагала тільки і виключно до надроблення втраченого часу і шукала вирівняння за безповоротно втрачені можливості. Однак воно не так, зокрема якщо йдеться про сплощені уми деяких европейських політиків, які для поняття часу і змін, що в часі відбулися, мають мало зрозуміння.

Пригадаймо 1945 рік! Вимога безумовної капітуляції Німеччини та Японії і її послідовне переведення довело на двох стратегічно і політично найважливіших полюсах земного ґльобу до постання мілітарної і політичної пустки. Тодішні провідники демократичного світу мусіли бути просто приголомшені небувалим історичним потрясенням, коли забули клясичну засаду фізики, що „природа не терпить пустки"; бо залишиться назавжди фактом, що вони пустку в мілітарному і політичному розумінні створили. Чи дивно, що в пусті простори влилися нові, повні динаміки сили керованого Москвою світового комунізму ?

До моменту капітуляції Німеччини можна було сподіватися, що простим наслідком заломання німецької могутности в Европі буде створення нової системи порядку, в якому право на свободу і соціяльну справедливість оборонятиме сила. Так могло здаватися, бо пляну Морґентауа ніхто серйозно не брав. В Европі стояли переможні армії західніх альянтів, а перед володарями Кремля стояла дуже небезпечна проблема повернення воєцьких мас в стахановськоколгоспні шори. Сумніви зродилися тільки тоді, як армії за-

хідніх альянтів почали свого фатального контреданса, якого названо „вирівнюванням границь"окупаційних зон. Коли ж появилися перші публікації, що намагалися висвітлити куліси різних, для демократичного загалу незрозумілих, вирішень, в нас постала певність: московський большевизм мусить висунути претенсії на зайняття місця обох імперій, німецької і японської, а тим самим і стати одиноким претендентом на панування над світом. Державні мужі демократичних держав і полководці самі про себе сказали, що, замість тверезо думати, вони вміли тільки надіятися на добру волю большевиків прийняти спільну участь у побудові нового світу, надіятися на демократизацію тоталітарної системи, врешті сподіватися, що логічні арґументи наберуть такої ваги, яку до цього часу мали тільки арґументи сили. Ген. Айзенгауер признався, що наказав стримати наступ своїх армій на Берлін, бо вважав, що це місто перестало бути столицею німців у висліді його тотального збомблення; так якби столицею міг бути механічний зліпок будинків, в якому містяться державні установи. Він сказав нам теж, що до закінчення воєнних дій не було устійненої демаркаційної лінії і всі такі важливі справи залишено ініціятиві генералів. Опісля ми були свідками поспішної демобілізації західніх армій, що подобала більше на втечу додому як на пляновий відворот з Европи. В таких обставинах не могло бути місця на жодну розумну політику.

Не є доцільним пригадувати все, що опісля сталося, бо на це вже нині пізно, а декому це може бути неприємне. Підкреслити тільки треба, що у висліді такого розуміння капітуляції мусіло прийти до суцільного виповнення центрально-европейської пустки московсько-большевицьким змістом. Такі, деколи навіть дуже драматичні, епізоди, як викидання міністрів через вікно, речі необхідні при конструкції коаліційних урядів за східньо-західніми рецептами, ні в чому справи не могли змінити. Нині треба погодитися з тим, що ціла Центральна Европа, дунайський басейн і половина Балкан є твердо в руках Москви. Здається, що про такі межі своїх володінь не мріяли й найбільш імперіялістичні царі, і найбільш загорілі московські слав'янофіли. Що всі ці зміни прийшли в епоху розросту комунізму, це не важно. Історично важливий факт, що нині Москва наказує від Адрії по Тихий Океан. Малий вилім, який Тіто зробив у цій системі основної бази для наступу на некомуністичний світ, нічого на ділі не міняє. Тіто побачив по стороні противників Москви нову зростаючу силу і на неї поставив, але він може змінити свою орієнтацію, як буде примушений пізнати, що ця сила не така велика, щоб спертися диктатові Москви.

Так є в Европі. А як є в Азії? Пірль Гербур не належить до милих спогадів у країні Вашінґтона. Але чи справді це були свіжі ресентименти, що диктували американській політиці умови, поставлені Японії в капітуляційному акті? Здається, що ледве, бо вже з першого дня окупації Японії старався Мек Артур робити все, щоб ніякі ресентименти в політику не вкрадалися. Хоч за це належиться Мек Артурові і його дорадникам повне признання, то не треба забувати, що така постава американців у Японії випливала не так із політичних передбачувань, як із міркувань морального порядку.

Тому треба поставити питання інакше: Що зроблено для того, щоб виповнити ту мілітарно-політичну пустку? Докладно нічого, а ще й пороблено старання, щоб ту пустку можливо заокруглити, і доручено Чян-Кай-Шекові створити коаліційний уряд з комуністами. Вправді не було в Нанкіні викидання через вікно невигідних міністрів на празький спосіб, але зате колишній союзник і член великої чвірки сидить на Формозі і чекає тієї хвилини, коли зможе перемінитися в лідера екзильного уряду. Ми не думаємо брати генераліссімуса в оборону, а ще менше цілий його клян, але чи справді поза тим фетишем протияпонського резистансу (в нас він називається „символом") взагалі нічого здорового в Китаї не було? Як так, тоді Китай дозрів вповні для комуністичної революції.

Не можна дурити себе Індією і великодержавними жестами Пандіта Негру. Вправді це американці допомогли Індії вибратися зпід брітанського колоніяльного володіння, але азійською потугою Індія ще аж ніяк не є і довго ще не буде. Внутрішні соціяльні протиенства, непогамованість панівної верстви у користуванні владою і грошем, культурна і соціяльна відсталість народних мас кажуть радше сподіватися, що розвій подій в Індії може вже дуже скоро піти подібно, як у Китаї, і Пандіт Негру, разом з усіма своїми однодумцями, може вже скоро бути приневолений створити екзильний уряд; Може навіть і на тій же Формозі, яку хоче віддати Мао-Тсе-Тунґові. Що в Індії немає сильної комуністичної партії і комуністичної партизанщини, то це ані заслуга уряду, ані його сила, а просто директива Кремля, якому ще незручно показувати нині індійського Мао. Наївністю є вірити, що милими жестами і заявами льояльности можна себе захоронити від

комуністичного визволення. Перші познаки нового ходу подій вже маємо: Тібет і Непаль — це найближчі сусіди Індії, і нині вони вже під впливом Москви, а завтра, може, будуть навіть просто окуповані. Останньо прийшли вістки, покищо промовчувані, що на пограниччі Пакістану і Афґаністану розгоряється повстання, мовляв — сім мільйонів паштунстанців запрагнуло прилучитися до Афґаністану. Чи Пандіт Неґру не бачить, що Кабуль нині йде вже виразно за директивами Кремля, так як і Пекін? Про останні події в Персії (Ірані) появилися тільки загальні коментарі, але чи вони не означають, що Теґеран просто перейшов у табір східнього бльоку, керованого Москвою?

Якби політики знали дещо історію, зокрема найновішу, то знали б, що японська армія вела не тільки імперіялістичну війну проти Китаю, але й загороджувала шлях до Тихого Океану московським дивізіям. Спір за Дайрен закінчився не перемогою Сполучених Штатів над Японією, а вмаршем совєтських дивізій до цього стратегічно важливого портового міста; а офенсива дивізій Мао-Тсе-Тунґа, яка саме тепер є в найбільшому розгарі, стала можливою лише з обсадженням Манджурії совєтськими військами, неважно — косоокі вони, чи ні. Не можна забувати факту, що Японія була в Азії порядкуючим чинником і заступала об'єктивно не тільки власні імперіяльні інтереси, не менше леґітимні від таких же інтересів Китаю чи СССР, й інтереси — називім це знаним терміном — західнього світу.

Безумовна капітуляція Японії мусіла призвести до негайного пересунення тиску російської експансії на цілий азійський континент, якого Европа, беручи геополітично, є тільки малим і периферійно положеним півостровом. Є абсурдом ставляти собі наївні питання про цілі московської політики в Азії, бо вони кожному очевидні. З моментом знищення сили Японії було першим і невідхильним політичним наказом перейти до реалізації опанування цілого азійського континенту, і те, що проходить нині на наших очах, є вступним етапом реалізації цієї політики. Положення, яке в наслідок такого ходу подій створилося в Азії, дуже подібне до положення в Европі, яке створилося по капітуляції Німеччини, хоч воно не таке саме.

Найважливішим є факт, що за політику в Азії відповідає на ділі тільки Вашінґтон, і тієї реальної відповідальности не міняє факт, що союзники пробують впливати на окремі рішення Вашінґтону. З тієї причини мілітарна поразка військ ОН на Кореї не може мати жодних фатальних наслідків, якщо вона закінчиться Дюнкерком, а не капітуляційним епізементом. Вашінґтон є в силі знищити всі надії Мао-Тсе-Тунґа на успішний шантаж простим рішенням: ані війна, ані мир. В такій ситуації не має комуністичний Китай найменших санкцій щодо Сполучених Штатів, зате Сполучені Штати мають їх цілу степеновану скалю, від допомоги протикомуністичним партизанам аж до бльокади і бомбардування китайських комунікаційних ліній і промислових заводів. Ремілітаризація Японії, проста консеквенція відвороту військ ОН із Кореї, не може бути ані силою спинена, ані правно оспорювана. Вашінґтон може цілком формально заключити мир з Японією, без анексій і контрибуцій (формула Леніна), признаючи їй повну суверенність, отже і в ділянці оборони. Мало цього, Вашінґтон може заключити з Токіо політично-військовий альянс, аналогічний до альянсу СССР — Китай. Тоді може постати куріозна ситуація: Японія залишиться формально в стані війни з СССР і Китаєм, може навіть ту війну мілітарно вести, користуючися американськими добровольцями, вивінуваними в стратегічне летунство і атомну зброю. Іншими словами, Вашінґтон може дуже легко перейти до реституції стану зперед другої світової війни, на що легко найти політичні і моральні арґументи. Найважливішим вислідом такої нової політики Вашінґтону буде те, що він зможе дуже активно анґажуватися в азійську політику, не зв'язуючи однак в Азії навіть стільки сил, скільки примушений зв'язати нині тільки на одній Кореї. Очевидно, Японія зуміє належно використати таку ситуацію.

В Европі положення, як уже сказано, дуже різне. Найперше, про европейські справи вирішує не тільки сам Вашінґтон, а й Лондон, Париж і Бонн. Лондон — незалежно від того, яка партія при владі — залюбки комбінує за мюнхенськими взорами купити-продати очевидно — не своє. Париж відомий з політиків, які все ще живуть під тиском привидів німецьких панцерних дивізій, а Бонн забуває, що робити політику з чепурного університетського міста — це не те саме, що висилати громові ноти з Вільгельмштрасе. Спір за німецькі континґенти европейської армії може дуже скоро закінчитися загальною мобілізацією німців до комуністичних „берайтшафтів" (поготівля).

Якраз різне положення в Европі й Азії примушує обі сторони діяти інакше в Европі і в Азії. Практично це означає, що не має ні свобідного вибору між Европою й Азією, ні примату одної над другою. Для демо

кратичного світу становить значну полегшу те, що принаймні в Азії є шанси спокійно підготовлятися до протидій — без страху, що така підготова може бути силою перервана. Така підготова може дуже поважною мірою спаралізувати пляни Кремля переданням Японії ролі, якої вона в часі другої світової війни не хотіла чи не могла прийняти. Зате в Европі жодні політичні й мілітарні вирішення, як признання Німеччині повної державної суверенности і приєднання німецьких військових частин до складу військ Атлантійської Унії, не зможуть виповнити існуючої тепер політично-мілітарної пустки. Практично Кремль має все змогу перешкодити мілітарній підготові Европи в такій стадії, в якій це буде для нього корисно. Кремль того свідомий, що він має в Европі тільки одну шансу вирішити все в свою користь, а саме скинути війська західніх держав у море і створити таке мілітарне положення, що відповідь на лад великої висадної операції з червня 1944 р. може бути безвиглядна. Інакше, коли б терен воєнних дій перенісся з Центральної Европи на схід або принаймні міг стабілізуватися в Центральній Европі; тоді всі слабощі московського колоса можуть не тільки вирости до катастрофальних для нього розмірів, але й довести до невідкличної катастрофи. Тоді події на периферіях, якими будуть Близький і Далекий Схід, нічого, або тільки дуже мало, можуть змінити в ході подій.

Московсько-большевицька пропаґанда викувала всім знаний сльоґан, мовляв, Росії не можна перемогти, бо не має такої сили, яка була б спроможна обсадити величезні простори Росії. Це очевидний нонсенс, принаймні для нашої епохи відокремлювання й найменших, найбільш культурно відсталих народів з-під колоніяльної опіки метрополій. Росія не є національно однородною державою, і щоб її побити, вистане її розбити, а це не те саме, що окупація від Висли по Тихий Океан, і необхідність воєнної окупації можна обмежити до обсади всієї етнографічно неросійської території. При тому не можна забувати, що живемо в епосі стратеґічного летунства й атомної зброї. Створення незалежних держав — України, Туркестану, Білоруси, балтійських і кавказьких держав — і відтиснення Росії до її етнографічних меж відбирає їй цілий імперіялістичний розгін і відбирає матеріяльні засоби для його реалізації. Не такі чи інші події в Азії будуть вирішувати долю світу, а зломання російської потуги в Европі. Сама Москва лежить в Европі, і того її стратеґічного положення не змінять всі дивізії Мао-Це-Тунґа докупи.

Історичний досвід виявив, що Москву можна здобути, але це має тільки тоді глузд, як здобуття Москви не є ціллю, а засобом, що веде до цілі. Теж і війна проти Росії має тільки тоді глузд, як вона буде мати своєю ціллю безумовну капітуляцію з всіма її наслідками. Однак це вже питання координації політичних і матеріяльних форм ведення війни, а не тільки самої політики.

Джемс Бернгем передбачує в своїй книжці „Боротьба за світ", що одинокою реальною політикою Сполучених Штатів може бути тільки боротьба за право керувати світом. В своїй промові з листопада ц. р. сказав през. Трумен, що ціллю свободолюбного світу і Сполучених Штатів мусить бути створення нового справедливого порядку в світі. Може буде забагато сказати, що це вже програмова заява генеральної розправи з Москвою, яка поборює такий справедливий лад і хоче цілий світ поневолити, але все ж таки це вже щось цілком інше, як „мир за всяку ціну", отже й за ціну рабства. Тепер можна вже заризикувати твердження, що не у Вашінґтоні немає розуміння ваги Европи, а навпаки, в Европі немає зрозуміння, в якому трагічному положенні вона найшлася, і то майже виключно з власної вини.

Ми йдемо швидкими кроками до важливих вирішень. Нервозність в европейських столицях була б зрозуміла, якби вона випливала не з вузького серця й егоїзму. Трагедія Европи почалася не із зайняттям її центру большевицькими арміями, а з моментом її зради самою Европою. Бо ніколи не може бути так, що межі Европи будуть визначувані страхополохами, які з легким серцем відписують від Европи все, що було з нею зв'язане духовою і матеріяльною культурою, що було Европою географічно й історично. Долею Европи все була і все буде доля її більшої частини, і шкода всіх зусиль на виправдування казуїстики договорів в Теґерані, Ялті і Потсдамі. Коли ж під кличем оборони Европи будеться розуміти її оборону від Ґібральтару по Кавказ, тоді Европа стане знов реальним чинником світової політики і европейські народи зможуть знов думати над відбудовою свого значення, сили і добробуту. Однак заки це станеться, все буде тільки пустими і нічим невиправданими мріями. Шлях до перемоги веде не через визначування (в певній і безпечній віддалі від Парижа чи Бонну), такої чи іншої лінії, за яку мають гинути европейці обабіч залізної заслони, а через проголошення і визнання неподільности Европи і солідарности всіх її народів. Можна мати повне моральне право покликати до оборони такої Европи увесь некомуністичний світ, — для іншої ніколи.

Де лежить крапка над „і"

Чи не за спонукою нашої статті, поміщеної в „До Зброї" ч. 7. п. з. „Леґіонова концепція і українська визвольна політика", заторкнено деякі нею порушені питання теж і в канадійському Гомоні України. А саме в числі з 16. XII. 1950 р. появилася стаття п. з. „Справа, про яку не згадується", де автор (О. А. М.) старається звернути увагу на конечність військової підготови, зокрема на канадійському ґрунті. При цій нагоді він заторкує певні питання засадничої натури, що їх доцільно занализувати також на цьому місці.

Отже авторові здається, що в „До Зброї" неясно поставлена справа, хто повинен взяти відповідальність за військові з'єднання, зформовані на еміґрації, і він пробує, як каже, „ставити точку над і". Закидаючи становищу „До Зброї" неясність, він пропонує покликати надпартійний, авторитетний центр (як з дальшого виходить — автор думає про військовий), що координував би свою роботу з Головним Командуванням УПА та УГВР. Неясність у згаданій статті в „До Зброї" вийшла нібито з того, що в останній частині статті говориться про „якесь політичне репрезентативне тіло", що мало б узяти політичний провід над еміґраційними з'єднаннями.

Одначе в тій статті говориться виразно що те „якесь" репрезентативне тіло має добитися визнання самостійної і соборної держави і далі, що еміґраційна збройна сила буде використана в пляні дотеперішніх і майбутніх акцій УПАрмії. Нам здається, що сказано ясно, які вимоги слід ставити до того роду „репрезентативного тіла" і хто з природи покликаний і може ним бути.

Та — всупереч твердженню автора з „ГУ" — точка над і не лежить в репрезентативному тілі як такому, лише в тому, щоб збройні сили на еміґрації були вжиті на рідній землі (отже не на фронтах, найближчих до України! — як він пише) і в пляні повстанських акцій УПА, — з усіма наслідками того.

Себто: Начальне командування тих з'єднань мусить також находитися на рідній землі і, силою обставин, ним може бути лиш головне командування УПА. Далі, еміґрантські формації мусять, побіч мілітарних завдань, сповняти — так само, як дотепер УПА — також суто політичну та пропаґандивну роботу. Іншими словами, всякі формації, створені на еміґрації, виконають уповні своє завдання тоді, коли включаться в УПА та стануть її частиною. В іншому випадку — як арґументовано в нашій статті в „До Зброї" — вони не зовсім виправдають накладені на них надії. Вони можуть також їх цілком завести.

Р. Лоб.

Резолюції станиці вояків УПА у Вінніпеґу

ВИНЕСЕНІ НА ОРГАНІЗАЦІЙНИХ СХОДИНАХ
В ДНІ 25 ЛИСТОПАДА 1950 Р.

Ми, вояки Української Повстанчої Армії, що в рейді УПА знайшлися за кордоном, виносимо однодушно на своїх організаційних сходинах в дні 26 листопада у Вінніпеґу такі постанови:

Загально-політичне положення Українського Народу вимагає сьогодні найбільшої політичної єдности, народної спаяности, твердої дисципліни та внутрішнього правопорядку.

Українська еміґрація, без огляду, де б вона сьогодні не знаходилася, й усе українство мусить стати на рішучу допомогу нашій визвольній боротьбі, що її веде надалі Українська Повстанча Армія, кадри революціонерів ОУН під проводом Української Головної Визвольної Ради.

Ми, вояки УПА за кордоном, визнаємо цю форму визвольної боротьби Українського Народу за святу і політично единоправильну. Тому висловлюємо на цьому місці вояцьку відданість Командуванню УПА та політичну підпорядкованість УГВРаді.

Рівночасно тим самим декляруємо нашу повну підпорядкованість Місії УПА за кордоном при Закордонному Представництві Української Головної Визвольної Ради.

Своїм вояцьким обов'язком вважаємо закликати до цієї підпорядкованости всіх друзів, вояків УПА, що перейшли рейдами за кордон, та кликати їх видержати на вояцькій стійці гідно до переможного кінця.

Уважаємо своїм національним обов'язком бути на еміґрації чинником об'єднуючим, цементуючим і протиставитися всякому політичному, громадському та військовому розбиттю, пам'ятаючи на святий наказ славної пам'яті Головного Командира УПА, генерала Т. Чупринки: „Ідіть і скажіть світові правду про нашу визвольну боротьбу, запаліть і об'єднайте до цієї боротьби серця наші й чужинного світу".

Ми свідомі того: перед нами вже близько остання розплата з нашим гнобителем та остаточний двобій усього світу за свободу й соціяльну справедливість всіх народів, поневолених большевизмом.

В цій запільній еміґраційній передишці вважаємо доконечним обов'язком скріпити себе на всіх відтинках життя, й тим самим ми повинні відповісти вимогам Воюючої України, висловленим у її офіційному „Зверненні" до братів і сестер на еміґрації.

Приступаючи до нашої організаційної праці на новому терені, пересилаємо цим шляхом гарячий вояцький привіт Командуванню Місії УПА при ЗП УГВР, Командирам і Бійцям УПА Рейдуючих Частин, як теж усім комбатантським організаціям за кордоном.

Вінніпеґ, 26 листопада 1950 р.

ХРОНІКА

СВЯТО УПА в НЮ-ЙОРКУ

ОБ'ЄДНАННЯ БУВШИХ ВОЯКІВ-УКРАЇНЦІВ В АМЕРИЦІ,ВІДДІЛ В НЮ ЙОРКУ при співучасті Товариств:
Демократичне Об'єднання Бувших Репресованих Українців З-під Советів(ДОБРУС); Літературно-Мистецький Клюб; Організація Державного Визволення України(ОДВУ), 10 Відділ; Соборна Україна; Союз Українських Національних Демократів (СУНД), Відділ Ню Йорк; Театр-Студія; Українська Вільна Громада влаштувало в неділю, 15.жовтня 1950 о год. 7.вечером в залі „Ірвінг Гай-Скул"

В Е Ч І Р ПРИСВЯЧЕНИЙ ПОВСТАНЧІЙ БОРОТЬБІ В УКРАЇНІ.

В програму ввійшли: Доповіді Ю.Дивнича й О.Логуша, рецитація Й.Гірняка, сольоспіви Е.Винниченко-Мозгової, Л.Рейнаровича і хорові продукції Українського Хорового Т-ва з Ню Джерзі під упр.Ю.Кириченка,мол., при фортепіяні п.Леся Вахнянин.

З цієї ж нагоди відправлено в обох українських церквах Богослуження в намірені Української Повстанчої Армії в такому порядку: в дні св. Покрови, 14.жовтня о год. 10-ій рано в церкві св.Володимира при 14 вул., а дня 15.жовтня о год.12-ій в церкві св.Юрія при 7-ій вул.

*

СВЯТО УПА в БУФАЛЬО

Заходами Громадського Комітету в складі: пп. Василь Потішко, Зиновій Саган, Алекс.Коваль, Михайло Андріюк, Ярослав Пришляк, Українське Громадянство м. Буфальо врочисто вшанувало ДЕНЬ Української Повстанчої Армії.

В дні 22. жовтня 1950 р. було відправлено у всіх церквах Служби Божі і Молебні в намірені УПА. О 3-ій годині дня, в залі Українського Народнього Дому відбулася Святочна Академія з доповідями про УПА і вокально музичною програмою.

В цей день переведено під церквами і в часі Академії збірку на Фонд Місії УПА, яка дала у висліді $ 247.99.

Після покриття понесених видатків, Організаційний Комітет передав до диспозиції Місії УПА $ 239.80.

*

УКРАЇНЦІ В КЕНБЕРРІ

урочисто відсвяткували Академію в честь УПА, дня 26 листопада 1950 р.

В програму ввійшли: Відкриття і вступне слово — п.Володимира Війтовича, Відчитання Повідомлення УГВР, ГК УПА та Проводу ОУН на Українських Землях про геройчну смерть сл.п.Ген.Хор. УПА Романа Шухевича (Тараса Чупринки), деклямація п.н. „Ми чуємо поклик" Леся Вишневого — юнак Володимир Шеремета, реферат п.н. „Визвольні змагання українського народу під бойовими прапорами УПА", — сумівець Чеслав Міщук, Деклямація п.н. „Ні ! Ми не будем" Оксани Криги — юначка Галина Безклубна, „На Стерні" — літ.шкіц Дмитрика — п.інж.Віталій Турчик, деклямація Чеслава Міщука п.н. „Будьте Готові" — юнак Олександер Змієвський, заповідження національної жалоби на вшанування сл.п.Ген.Хор.Романа Шухевича-Чупринки, яка за постановою О.У.А. зобов'язує всіх українців в Австралії, — від 12 листопада до 13.грудня 1950 включно.

Свято закінчено відспіванням Національного Гімну.

*

СВЯТО УПА В МЕЛЬБОРНІ

Заходом Союзу Українських Комбатантів відбулося в Мельборні 29.10. Свято УПА.

Президент ОУА, п. посол В. Болюх, відкрив це Свято короткою, вояцькою промовою, підкреслюючи обов'язок усіх українців включитися в боротьбу УПА.

Інж. М. Осідач виголосив доповідь „Доба УПА". Він з'ясував початки і боротьбу УПА. Дальше п. Марія Малинка деклямувала вірш: „Я вірю, вернемо таки". Мішаний хор під проводом м-ра О. Куціля відспівав „За Рідний Край". П. О. Білецький деклямував вірш В. Лагодюка „Слідами УПА". Зчерги хор відспівав кант про Почаївську Божу Матір. Сольо — п. Колодзінський. П. Ольга Кірпа віддеклямувала вірш „Вперед". П. Ст. Стебницька при форт. супроводі п. М. Кліоновського відспівала дві стрілецькі пісні: „Ой впав стрілець" і „Синя Чічка". Провідник мистецької групи, п. Тимошенко, рецитував вірш П. Гетьманця „Матері".

Національним гімном закінчено це перше Свято УПА в Мельборні.

*

ЖАЛІБНА МАНІФЕСТАЦІЯ

для вшанування пам'яти Головного Командира УПА

Заходом Комітету Об'єднаних Організацій Ню Йорку і Метрополії відбулася в Ню Йорку в неділю 26 листопада 1950 р. ВЕЛИКА ЖАЛІБНА МАНІФЕСТАЦІЯ для вшанування пам'яти Головного Командира УПА генерал-хорунжого Тараса Чупринки.

В програму маніфестації ввійшли промови та мистецькі виступи.

Пожертви на УПА

Громадський Комітет для вшанування Дня Української Повстанчої Армії в Буфальо зібрав $ 29.89.

В Ню Брітен з панахиди по сл. п. Ген. Тарасові Чупринці $ 35.-.

З Листопадового Свята і вшановання сл. п. Ген. Тараса Чупринки по відтрученню розходів $ 54.-.

Жертводавці: Михайло Стасюк $ 5-. Іван Козира $ 3-. По $ 2-. Олекса Ґодзик і Василь Івашків. По$ 1-.: А. Дзят, В. Глистяк, А. Хліп, М. Трояновський, П. Манченко, М. Івашків, М. Криницький, Н. Чубок, Н. Перон, М. Мельник, Г. Чапка, А. Натяк, А. Котик, І. Ремес, Н. Сенціо, Ю. Кирилейза, Ю. Грицьо І. Фаль, Й. Вайда, М. Седомян, Е. Кепій, М. Урбанський, К. Савка, А. Савчишин, М. Вовк, М. Мішко, М. Стаськ, Д. Карбовник, Й. Долинський, А. Корелейза, П. Хлібович, П. Березюк, М. Марущак, М. Маланчук, П. Маржинський, Н. Зементик, А. Савка, Т. Копка, П. Явин, П. Роман, решта дрібними.

Заходом п. Ярослава Микилити відд. 16 У. Н. Помочі зібрано: Я. Микилита $ 10-. По $ 5-. Анеля Папик, Т. Копка, А. Савка. По $ 3- С. Савчишин, по $ 2- П. Салабай, Г. Бариляк і М. Савчишин $ 1-. Разом $ [illegible]-.

Місцевий Допомоговий Комітет з каси $ 100-.

Зложена сума $ 222-.

Відділ Самопомочі в Джерзі Сити через п. С. Максимяка $ 8.05.

П. Григорій Бакуменко замість квітів на могилу бл. п. Андрія Гулея $ 15-.

П. Чеслав Міщук із збірки в Кенберрі £ 22,5,6.

Всім Шановним Жертводавцям, організаторам збірок та збірщикам щиру подяку складає

Господарський Відділ Місії УПА

На Пресовий Фонд

В-ва „ДО ЗБРОЇ" склали:

пп. Василь Пасічняк $ 7.50, Ярослав Клим $ 6.25, Дмитро Кулиняк $ 1-.

Жертводавцям складаємо щиру подяку.

АДМІНІСТРАЦІЯ В-ВА „ДО ЗБРОЇ"

Адміністрація В-ва „До Зброї" повідомляє Шановних Кольпортерів і Передплатників у Великобританії, що п. Ілюк Іван перестав виконувати функцію заступника В-ва. З висилкою грошей просимо зачекати до часу, коли буде подана адреса нового заступника.

Наша адреса: „DO ZBROI"
MÜNCHEN 38 POSTFACH 4

ДО ЗБРОЇ

ЖУРНАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

ВИПУСК
11 (24)

ЛИПЕНЬ
1951

РІК
ВИДАННЯ
IV

ЗМІСТ:

1. Петлюра й Коновалець надхненники Збройної боротьби України 1
2. Р. Лободич: Дещо про сучасний побут УПА 3
3. М. Б.: Совєтське морське збросння 8
4. Славомир: Проблема нафтових джерел в стратегії Схід-Захід 10
5. Є. Врецьона: Радар 13
6. пполк. А. Ч.: Організація совєтських панцерних сил 17
7. З документів боротьби 24
8. З книжок і преси (Огляди й рецензії): 30

д-р В. М.: Повітряна сила — мілітарний ключ для збереження життя
М. Б.: Як перемогти СССР?
Дріюс: Сучасна турецька армія
Є. П.: Американці наздоганяють у панцерній зброї
С. С.: Армія США і німецькі військові знавці
С. С. Німецька і брітанська оцінка сателітних армій

Пожертви
на „Фонд Місії УПА“ складали:

в Швеції:

1. Гарбар Кирило . . . . . . 20 швед. кор.
2. Пікулик . . . . 15 „ „
3. Туркот . . . . 10 „ „
4. Гивель . . . . 10 „ „
5. Пукало . . . . 10 „ „
6. Бойко . . . . 10 „ „
7. Горват . . . . 10 „ „
8. Савчук . . . . 10 „ „
9. Пікулик Дорка . . . . . . 5 „ „
10. Колесник . . . . 3 „ „

в США:

1. Гамар Е. . . . . 5.— дол.
2. збірка у пп. Дра Петра і Галі Вигінних . . . . 10.— „

в Бельгії:

Бем М. (писанка для інвалідів УПА 160.— фр.

Всім ПТ Жертводавцям щиру подяку складає Господарський Відділ УПА.

Пожертви
на пресовий фонд журралу „До Зброї“
склали

в США:

Інж. Семаковський . . . . 2.— дол.

у Франції:

Сорочак Мирослав — непринятий опуст заступника . . . . . . 444.— фр.

у Бразілії:

Лісинецький Орест — непринятий опуст заступника . . . . . . 41.— кр.

в Австралії:

Самек С. . . . . 1 фунт
Кобевка Іван . . . . 2 шил.

Всім ПТ Жертводавцям складає сердечну подяку Адміністрація В-ва „До Зброї“.

„Організована збройна і політична сила — це єдина ґарантія на зовнішньому відтинку нашої боротьби“.

Адреси
представників В-ва „До Зброї“:

Австралія: Podolanko Bohdan
45 Moss Street, West Ryde
Sydney, NSW

Арґентіна: Horynec S.
c. Mozart 614
Buenos Aires

Бельгія: Schrajter F.
Av. de Visé 31
Cheratte, Liege
чекове конто для пересилки грошей: Camp. 2376.24

Бразілія: Lisynetzkyj Orest
Caixa Postal 10
Mallet
Parana

Великобріт.: Прокоп Константин
(адресу — з уваги на заповіджену її зміну — подамо до відома в газеті „Сучасна Україна“)

Венесуеля: Dejneka Alexander
UKRAFOT
Av. Espana
Edificio Panamerica
Caracas Catia

Канада: Semeniuk Wolodymyr
418 Brock Ave.
Toronto, Ont.

США: Klym Jaroslaw
114 East. 11-th Street
New York 3, N. Y.

Франція: Soroczak Myroslau
71 Rue Louis Soulier
St. Etienne (Loire)

Тунезія: Sawtchak Wolodymyr
Barage de Ben-Metir
Ain' Draham B. P. 15

Швайцарія: Prokop Roman
Bern, Bonstettenstr. 3/IV

Швеція: Harbar Kyrylo
„Ukrainska Sellskapet“
Box 32
Stockholm 1

Запрошення до співпраці

Редакція журналу „До Зброї“ запрошує українських військовиків до співпраці у нашому видавництві. Просимо надсилати так оригінальні статті на політично-військові теми, як рівнож зреферування чужих статтей чи омовлювання фахових книжок. Редакція застерігає собі право правити мову та скорочувати. Зміна змісту за порозумінням з автором.

ПЕТЛЮРА Й КОНОВАЛЕЦЬ НАДХНЕННИКИ ЗБРОЙНОЇ БОРОТЬБИ УКРАЇНИ

Сучасна збройна визвольна боротьба українського народу за встановлення суверенности

СИМОН ПЕТЛЮРА

власної держави — це послідовне продовження Визвольної Війни 1917-1921 рр., символом якої повсякчасно залишається Симон Петлюра, і революційно-визвольних змагань, надхненником і організатором яких був Євген Коновалець.

Дві історичні постаті — одно прагнення народу: жити вільним життям у власній суверенній, самостійній, соборній державі. Дві постаті — один вислів процесу державного ставання народу. Дві постаті — один чин і один символ.

Петлюра й Коновалець пов'язані не тільки військовою співдією під час драматичних днів кінця 1918 року, коли вони обидва взяли на свої плечі відповідальність за оборону української суверенности, не тільки пов'язані подіями трагічного 1919 року, але й своєю геройською смертю, смертю, яку їм приготовила та виконала імперіялістична Москва. В цих двох історичних постатях українського XX-го сторіччя символізована вся натуга українського визвольного процесу, визвольної збройної боротьби України. Не диво, що вся українська національно-свідома, державно-політично зріла громадськість рік-річно відмічує дати їх смерти величними або скромними, зате завжди щирими, урочистостями.

Для українського воєцтва — для тих, хто в з'єднаннях УПА продовжують їх збройне діло, для тих, хто нині, змушені під зброєю служити ворогові, мріють про розправу з цим ворогом, для тих, хто нині на чужині готуються продовжувати боротьбу за визволення Української Держави — Петлюра й Коновалець, це передусім знамениті організатори українського війська, цього **справжнього** оборонця прав та вольностей українського народу. Українське воєцтво свідоме однак, що значення цих поста-

ЄВГЕН КОНОВАЛЕЦЬ

тей не лежить виключно у військовій ділянці, що вони — Петлюра й Коновалець — найви-

значніші політичні керівники народу в першій половині XX-того сторіччя. Все ж вояки святкуватимуть їхню пам'ять, як творців української збройної сили, як тих, що відродили українські військові традиції, як тих, що вели полки на поле бою й керували воєнними операціями. Коли визвольна війна закінчилася військовою поразкою, вони надалі прикладали великої ваги організуванню збройного рамени народу. Петлюра на чужині піклувався передусім вояками. Коновалець започаткував нові — революційні — форми та методи визвольної боротьби. Для одного й другого вояки, або люди з вояцькими прикметами, були завжди найтіснішими співпрацівниками. Однак обидва знали, що „війна — це продовження політики іншими методами". Тому підпорядковували все визвольній політиці народу й не марили — ні в минулому, ні в плянах на майбутнє — про військову диктатуру, або диктатуру взагалі. Права і вольности народу, забезпечені у власній суверенній державі, це стимули їх військових та політичних дій.

1917 рік це для Петлюри й Коновальця рік організування військової сили. Хвиля революції видвигнула Петлюру на відповідальний військовий пост, спершу на пост голови Українського Військового Комітету, згодом — генерального секретаря військових справ Української Центральної Ради. На цих постах він приклав великих зусиль для українізації полків та дивізій колишньої царської армії. Опісля, прикінці того ж року, він на чолі Гайдамацького Коша боронить Лівобережжя перед наступом большевиків. Коновалець в тому ж часі організує т. зв. Галицько-буковинський курінь, що став зав'язком нині вже леґендарного корпусу Січових Стрільців, цієї справжньої соборницької військової формації Визвольної Війни. В січні 1918 р. під Київським Арсеналом і Петлюра, і Коновалець боронять Столицю перед північним наїздником, що Українській Народній Республіці накинув війну, свою першу аґресивну війну в історії большевизму.

Листопад 1918 р. У Білій Церкві приходить до зустрічі між Петлюрою й Коновальцем і тоді рішається „бути чи не бути" українській суверенній державі. Не будь цього історичного рішення — не мали б величної, хоч трагічної леґенди 1919 р., не було б обох Зимового й Льодового Походів, не було б традиції, на якій виховувалися покоління...

1919 рік — це рік високого злету обох синів українського народу, Симон Петлюра — Головний Отаман військ Української Народньої Республіки. Євген Коновалець — командир корпусу Січових Стрільців. Цей рік — це час переможного наступу на Столицю, визволення її, але це й час трагічних поразок на фронтах. Однак ці поразки не ламають обох керівників, бо українська національна й державна ідея непереможна. Хоча їх політичні шляхи тоді розходяться, але мета — суверенна держава — залишається та сама.

1920 р. для осягнення цієї мети Петлюра шукає допомоги у західнього сусіда України. Ця допомога недостатня, до того обтяжена політичними та територіяльними вимогами партнера. В тому ж часі Коновалець започатковує нові форми боротьби, організовуючи на Сході ВОСС (підпільну Військову Організацію Січових Стрільців) і на заході УВО (підпільну Українську Військову Організацію), які революційними методами доповнюватимуть, або продовжуватимуть діло Головного Отамана. Нині трудно сказати, чи обидва визначні мужі узгіднили таке поступування: в завірюсі історії пропало багато документів, а учасники цих подій твердо мовчать. Однак існують логічні познаки й деякі фактичні дані — підготова Льодового Походу, участь старшин армії УНР (напр., пполк. Ю. Отмарштайна) в організуванні збройного підпілля, — що таке погодження між Петлюрою й Коновальцем було. Обидва ж вони ставили себе й своє життя на службу українському народові та його визвольній боротьбі.

*

У трагічному травні 1926 р. не стало між українськими вояками їхнього Головного Отамана. Він поляг на вулицях Парижу, прошитий кулями кремлівського аґента. Але діло Петлюри знайшло гідних продовжувачів.

У трагічному травні 1938 р. не стало Командира Січових Стрільців. Від Большевицької бомби згинув він на вулицях Роттердаму. Його революційний чин продовжують на землях України.

Імперіялістична Москва фізично знищила керівні постаті українського визволення. Їх дух однак окрилює й далі вояків Української Повстанчої Армії, українців у совєтських шинелях, українське вояцтво на чужині.

Цей дух й допровадить українську зброю до перемоги!

ДЕЩО ПРО СУЧАСНИЙ ПОБУТ УПА

Як відомо, від 1947 р. УПА переключилася з тактики масових повстанських операцій на партизанські форми збройної боротьби. Це значить, що повстанські відділи не оперують вже численними з'єднаннями, — як це було в часи німецької окупації і в перші роки по війні, — вони не стараються опановувати мілітарно якийсь терен (напр., лісовий комплекс), гірську полосу як сталу базу своїх операцій і уникають винищувальних боїв. Політична і повстанська стратегія наказує під сучасну пору перш за все господарювати ощадно силами, і тій начальній засаді підпорядкована вся теперішня тактика УПА.

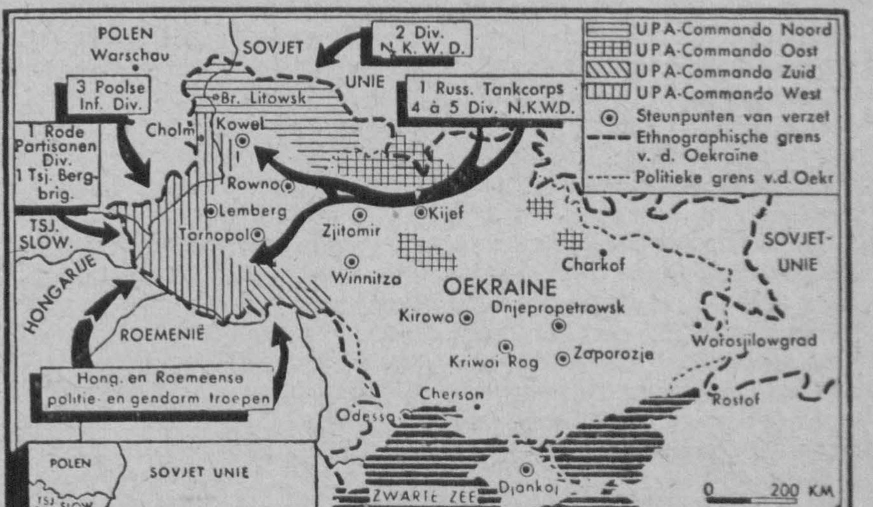

Ситуаційна карта театру дій УПА в травні-серпні 1946 р., що була поміщена в голляндській пресі осінню 1947 р.

Весною 1949 р. УПА оперувала ще більшими з'єднаннями.

Минув час, коли було доцільно опановувати великими відділами цілі райони і великі полоси лісів. Минув час, коли оплачувалося при всіх операціях, рейдах приймати одвертий бій чи доконувати більший ударний наскок. Тепер політичні і мілітарні міркування вимагають іншої тактики. Мілітарне опановання якоїсь території не дає тепер більшої політичної користи. Політичне зрушення, яке принесла б така акція, дається і без такої демонстрації сил УПА і, очевидно, без порівнання меншими жертвами — самою тільки підпільною пропаґандою, скріпленою час до часу малою бойовою акцією льокального значення. Акції ті, — коли не рахувати чисто оборонних — спрямовані з правила проти носіїв терору над населенням і мають за головне завдання дати йому збройну підтримку в боротьбі проти насильства і визиску большевицького режиму. Поза тим, як згадано, кадри УПА, перейшовши в стан підпілля і виконуючи тим часом, крім бойових, ще різного роду політично-пропагандивні завдання, — мають перш за все обов'язок вдержати свої сили до часу, коли з політично-військових міркувань буде доцільно виступити знову в повній натузі повстанських дій.

Для тієї мети кадри УПА оперують в засаді лише кількаособовими підвідділами. Це передусім полегшує маскування побуту, постачання харчу, одягу і т. д. та дає легкість у маневруванні під час великих облав і засідок. Роздріблення сил УПА на малі відділи дозволяє також розсіяти їх по великих просторах Батьківщини, що, своєю чергою, не дає ворогові змоги здушити наші визвольні сили концентричною атакою на них своїх поліційно-військових загонів. Ворог мусить також децентралізувати свої сили, мусить розставляти широко свої сіті, що в наслідок того стають рідші

і тим самим дають кращі шанси для руху і рейду повстанських відділів. радіового з'вязку — поліційний апарат ворога стосує також свої окремі, так би мовити, «під-

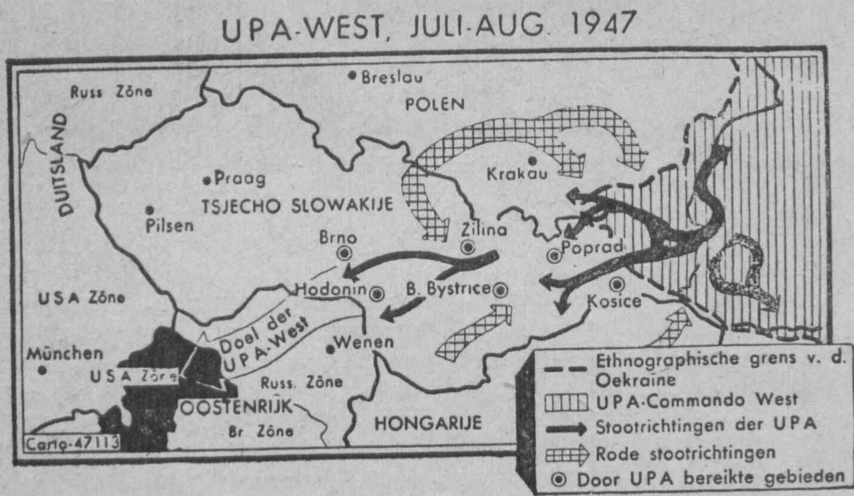

Маршрут рейду УПА-Захід в червні-серпні 1947 р.

Рейди більшими, середніми й малими групами це одна з основних форм боротьби УПА того етапу.

пільні» засоби боротьби з українським збройним підпіллям. Масові облави великими військовими з'єднаннями — поза припадковими успіхами — не дають большевикам бажаних вислідів. Не дивлячись на всі засоби обережности, не можна так маневрувати масами війська, щоб відділи УПА не були завчасу попереджені про небезпеку підпільною цивільною сіткою або населенням. Величезні розстрільні, що прочищують ліси, вже здалеку сигналізують свою присутність. На добавок бійці часто не притримуються вказівок обережности, палять вогні, курять цигарки, голосно розмовляють тощо і тим полегшують повстанцям орієнтацію. Бувало, що в час, як в одному місці червоноармійці перешукували і палили кілометрами гущаки, — у другому повстанці підсувалися до застави і . . . переводили з нею роз'яснювальну гутірку.

Змальована ситуація творить специфічні умови побугу УПА. В теренах дій її відбувається безупинна «під'їздна війна», яку характеризують безупинні засідки, облави, підслухи, масковані підходи, слідження, затирання слідів, напружена обсервація, тайна сигналізація і т. д. Все те вимагає від учасників тієї під'їздної війни окремих умінь, великої обережности, хитрости, бистроти, справности, притомности ума і перш за все — особистої відваги. В багатьох теренах України витворився стан подібний до умов степової війни козаків чи уходників з татарами, з тією різницею, що взаємне слідження і полювання двох сил відбувається не лише по полях і лісах, але й серед людських осель. Стрілянина днем і ніччю, близька і далека, чинена ворожими і повстанськими руками, належить до нормальних явищ, з якими населення вже давно зжилося. З напряму стрілянини, її напруги, роду зброї, ходу перестрілки і т. д. воно орієнтується, де йде бій, куди він переноситься, хто наступає і хто перемагає.

Таким чином повстанська боротьба відбувається безпосередньо на очах народу і має безпосередній, могутній вплив на його поставу до ворога, з одного боку, і до мети тієї боротьби — з другого. Зрозуміло, що населення не залишається лише пасивним глядачем змагу з большевицькими силами. Воно різними тайними нитками зв'язане також безпосередньо з визвольною боротьбою, і ця всенародність визвольного руху надає окремий характер нерівному, здавалося б, змагові.

Ворог бо робить найбільші зусилля, щоб здушити вже вкінці компромітуючий для большевицького режиму і дуже небезпечний для Москви спротив України. Побіч великих облав і бльокад цілих полос, великими військовими і емгебівськими з'єднаннями, керованими центрально штабами при допомозі польової сітки

Розуміється, і при тих облавах не обходиться без жертв, але вони в цілому не такі страшні та небезпечні, як здавалося б. Більш небезпечними і рафінованими є «підпільні» форми поборювання повстанців большевиками. Керманичі боротьби московсько-большевицького режиму з нашим визвольним рухом, з правила високі старшини МВД, генерали і полковники, застосували, — у відповідь на тактику командування УПА розсипувати її відділи по можливо якнайбільших просторах України, — аналогічну свою тактику. Терен, де рейдують повстанці, ворог покрив сіткою малих залог, що, подібно як повстанці, рейдують безупинно, день і ніч, по терені. Завдання їх шукати слідів повстанців, висліджувати їхні місця побуту, шляхи маршу, стежки, якими вони заходять в населені пункти, місця зустрічі із собою і цивільною сіткою і т. д. Залоги складаються з малих відділів червонопагонників і чорнопагонників з оперативниками МГБ на чолі. Крім цього в акції проти повстанців по-

магають охорони залізничних станцій, заводів, колгоспів і т. п., а також з'єднання «стрибків» (так народ прозвав формації т. зв. «істребітельних» батальйонів), тобто узброєні для поборювання повстанців місцеві люди, хоча здебільшого ті «стрибки» — звичайно організовані насильно — нечинні і в цілості не дуже самі собою небезпечні. Крім рідких випадків, коли стрибки з продажного елементу дійсно виконують якоюсь мірою наложене на них завдання, — головне служать вони, волею чи неволею, як асиста акцій властивих поліційних сил.

«нитку», при допомові якої може дійти до «клубка».

Тому оперативні залоги большевиків, пересічно по 7 до 10 люда, стоять фронтом проти повстанців і проти населення. Ворожі засідки відбуваються по полях і лісах однаково, як серед хат і господарських великих будинків селян. І то на зміну. Вдень ворожі застави чатують, напр., десь на обсервації терену або явно крутяться по селу, а наніч відходять у ліси. То знову навпаки, ніччю сходять з лісів і роблять «підслухи» під хатами або засідають між ними, очікуючи появи зв'язкових до пов-

Рис. ч. 3. Відділ кінноти УПА.
До осені 1947 р. УПА оперувала не тільки великими піхотними з'єднаннями, але й самостійними відділами кінноти.

До тих більш явних і ударних сил большевицького режиму слід зачислити ще допомогу, яку вони дістають від адміністративного большевицького апарату, від партійців, комсомольців і т. д. і передовсім від своїх тайних співробітників та агентів серед населення. Повстанська розвідка зустрічається з такою ж розвідкою ворога, і від справности однієї і другої залежить дуже багато. Згадати треба також, що бувають місцевості, де населення змушене виставляти нічні стійки, одну на десять хат, і тим також якоюсь мірою утруднений рух повстанців та зв'язок.

Акція большевиків спрямована в двох напрямах. Вони хочуть викрити і знищити повстанців — з одного боку, з другого — підпільний цивільний апарат, діючий серед українського населення, на який спираються повстанці. Ворог знає, що відтявши повстанців від зв'язку з населенням, він завдає болючий удар відділам УПА, зданим на підтримку терену. Він знає також, що потрапивши на слід зв'язку населення з повстанцями, він дістає

станців. Буває, що один відділ большевиків над вечір явно виходить, а потайки з'являється інший, або і цей самий скрито повертається.

Перебуваючи на чатах і підслухах в лісах і полях, ворожі застави стосують цілий ряд хитрощів, як, напр., зв'язують при стежках до купи галузки, чіпляють нитки, ставлять сухі галузки, намащують стежки м'яким болотом тощо, щоб лише потрапити на слід повстанців. Особливо місячними ночами і при погідному нічному небі наші браття мусять бути дуже обережними в рухах. Біле тло хати, ясне тло неба, блискуче плесо ріки — все те демаскує, і повстанці мусять їх уникати. Нечуткий хід, настороженість до всього, що несе вітер, увага до співу птиць, яких гомін або мовчанка може багато сказати, гавкіт собак, які, напр., побачивши озброєних людей, закінчують гавкітню коротким виттям — все це безупинна оборона повстанців. Подібно помагають їм і орієнтують принагідні, або умовлені звуки з близьких сіл: спів, музика, світла чи відгомін праці. Буває, що люди, особ-

ливо дівчата або діти, ступають у ліс і відповідною поведінкою, співами чи в інший умовлений спосіб орієнтують повстанців у ситуації.

Ворог це прекрасно знає. Тому всіх, кого зустрічає поза селом, трактує як помічників повстанців і з правила всіх ревідує та докладно випитує. Зі свого боку посилає він також розвідників, переодягнених на дереворубів, шукачів ягід тощо. Для кращої обсервації терену використовується високі пункти терену, шпилі гір, горбів чи вершки дерев — одною і другою стороною. У слідженні служать дороговказами поламані галузки і стебла, стрясені каплини роси і подібні романтичні знаки, знані з юнацьких пригодницьких романів, що тепер, на жаль, зовсім реально рішають про життя і смерть. Дуже ефективною зброєю проти повстанців є підступні випитування малих дітей, від яких МВД-исти, частуючи ласощами, пробують довідатися, чи не заходять до них ніччю якісь «дяді».

свіже повітря і по змозі забезпечені від вогкости. Також не обходиться без отвору на дим, коли безмісячними ночами можна палити в печі. Все те треба замаскувати. При тому треба уважати, щоб поверхня нічим не зраджувала землянки, щоб не було жодних слідів, розмазаної глини, нанесених з іншої околиці листків дерев, яких близько криївки нема, тощо. Окремий клопіт з вентиляторами. Двоокис вугілля, що виходить ними, дуже сприяє, як відомо, розвиткові недалеких рослин, і вони своїм буйним ростом зраджують вентиляційний отвір. Тому повстанці вистерігаються пускати вентилятори поблизу рослин. Це відноситься також до будови схову під управною ріллею. Стверджено, що збіжжя чи інші польові рослини відзначують своїм відмінним від нормального ростом (висотою, барвою, величиною листків і т. д.) точне положення і розмір криївки. Криївки ж, побудовані в господарських будинках, зраджуються, напр., жовтою смугою на

Рис. ч. 4. Піхотний відділ УПА-Північ.

Піхотний відділ УПА на підводах відогравав ролю змоторизованих частин. Скорий рух і огонь, два найважливіші елементи бою, були наймаркантнішими прикметами цих відділів.

Окрема сторінка побуту повстанців — це будова і маскування підземних криївок. Повстанські землянки, дуже часто зовсім закриті, є одним з важливіших об'єктів розшуків ворога, що надзвичайно прецизно вивчає всі роди їхньої будови і маскування. Особливо маскування криївок — це свого роду майстерність, окуплена, на жаль, кривавим досвідом.

Землянки, будовані на зимові лежі, мусять бути досить просторі, забезпечені у воду та

вапні або товстою росою на предметах, що находяться безпосередньо над вентилятором.

Приходиться, отже, придумувати різні способи маскування входів і вентиляційних отворів криївок, підходів до них, а тим більше саму будову криївки, при якій треба, напр., винести і десь непомітно подіти кілька кубічних метрів землі. Самі криївки треба забезпечити потрібними речами, передусім припасами харчів і ін. Все те вимагає сприту, витривалости

і завзяття. (Картина повстанської землянки подрібно і пластично представлена в спогадах С. Хріна п. з. «Зимою в бункрі»).

Ці прикмети дозволяють повстанцям встоятися перед велетенською силовою перевагою ворога, що здібний, напр., зайняти впродовж кількох тижнів цілу Европу, а не може здолати наших сміливців. Це любов і безмежна відданість нездолана, це над насильством світить тріюмфом ідея.

Приходиться не одну жертву класти. Не одно життя гасне в сутичці. Так згасла, напр., знана читачам споминів С. Хреча член УПА — Тетяна. Як ілюстрація сказаного хай послужить уривок із записків свідка її смерти.

«Дивний неспокій у селі. Брешуть собаки. Година 12-та вночі. Відхід. 50 метрів на гостинці стріл. Тетяна впала. Місяць освітив землю. Стрільці несуть її на палатці.»

«Вмерла — хтось сказав пошепки. Стрільці станули на струнко і вшанували пам'ять Довго стояли мовчки, а потім понадівали шапки, поклали тіло на палатку, занесли на ріллю і в рівці пригорнули глиною, щоб завтра ворог не найшов.»

«На другий вечір конспіративно беруть лопати, копають гріб на новому кладовищі на самому краю, кілька метрів від могилки, де спочивають повстанці. Тут складають тіло в палатці — по-вояцьки. Без труни, щоб часом ворог не довідався».

Так згинула сл. п. Таня від припадкового стрілу з ворожої засідки, як багато інших перед нею і після неї. Проте тайні могили борців виростають зараз біля залог ворога, і він супроти того таки безсильний. Українські повстанці глибоким коренем сидять у рідній землі

Рис. ч. 5. Бункер УПА.

Система криївок' наземних і підземних, бункрів це та „шапка-невидимка", що нею УПА в теперішньому етапі партизанських форм боротьби забезпечує свою дію. Добрий підземний бункер став символом конспірації.

і — мертві, чи живі — стоять на сторожі нашої незайманої волі.

Подав **Р. Лободич**

„Хоч розділили нас кордони, ми хочемо творити з Вами одну бойову дружину . . . Віримо, що Ви, Українські Вояки на чужині, не станете осторонь цієї боротьби, але внесете до неї свій досвід і свій труд".

(Звернення Президії УГВР, Генерального Секретаріяту Військових Справ та Головної Команди УПА з липня 1945 р. до всіх Українських Вояків, що перебувають поза межами Батьківщини).

Совєтське морське зброєння

Захід знає СССР як континентальну военну потугу. Символом її сили є Червона Армія. У США існує найбільший страх перед советськими бомбами, налетами. Великобрітанія знову найбільшу увагу звертає на советську червону фльоту. Західня Европа балакає зі страхом про советські панцерні дивізії. Завданням цієї статті є зазнайомити наших читачів з теперішнім станом зброєння в советській червоній фльоті.

СССР своє морське озброєння, так само зрештою, як і ввесь военний потенціял, оточує великою таємницею. Такими запобіжниками для оточення своєї фльоти таємницею, є сувора заборона чужоземній торговельній фльоті відвідувати советські порти. Деякі тільки порти можна відвідувати, як нпр. українську Одесу, але і в цім порті існує сувора заборона щонебудь фотографувати. Советська преса ніколи не подає жодних назв кораблів, не містить жодних світлин, хіба поодиноких, або збірні групи матросів. Натомість чужинецька преса (німецька, скандінавська, швайцарська й англійська) жваво займається питанням советських морських зброєнь. Останніми часами преса принесла повідомлення про великі замовлення СССР в закордоних фірмах німецьких, голляндських і брітійських) на продукцію военних кораблів та підводних човнів (подається замовлення на 1000 підводних човнів до 1954 р.).

Совєтські лінійні кораблі (лінкори)

Числове порівняння советської фльоти до фльоти США і Великобрітанії було б недоцільне й фальшиве, бо фльота континентального СССР має цілком інші завдання, ніж фльота згаданих морських країн. Военна морська доктрина СССР кваліфікує фльоту як допоміжну зброю піхоти. Поодинокі советські фльоти навіть підлягають в час війни головнокомандувачам відповідних фронтових відтинків, а не своїй адміраліції. Рівнож знаний є факт, що советська морська фльота не розпоряджала добрим старшинським складом та мала великі недотягнення у вишколі моряків. Нова п'ятилітка (скінчиться 1951 р.), втягнення до активної служби німецьких моряків, дбайлива опіка генерального штабу, самого Сталіна, мають причинитися до піднесення бойової вартости фльоти. На лінійні кораблі як основну бойову морську фльоту СССР не розраховує. Але все ж таки СССР тепер має: лінійні кораблі (лінкор) старого типу: «Анхаргельск», «Октябрская революція», «Севастополь» і італійський лінкор «Ю. Цезар», переданий в лютому 1949 р., 2 нові лінкори, збудовані в Ленінграді, 1 фінський прибережний лінкор, куплений 1946 р.

Чорноморська фльота має ще 2 лінкори; один старий царський і передвоенний італійський (1911), які здібні ще до вжиття для оборони побережжя.

Не устійнено ще, де є лінкор збудований у Миколаєві (1941 р. забраний німцями) та німецький лінкор «Гнайзенав», панцерник «Лютцов», літаконосець «Граф Цеппелін», «Шлезвіг-Гольштайн», крейсер «Зайдліц» — і чи вже вони відремонтовані, 2 літаконосні-матки: «Красное» і «Ворошилов» по 22000 тонн з 75 літаками.

Червоні крейсери

Вже перед II світовою війною СССР розбудував новий тип крейсера: корабель 8800 тонн 9 гармат 18 см., швидкість 33 милі на годину. Цей тип є ліпший від уживаних типів англійських і американських. Різниця тільки у вивінуванні гарматами. Брітанські крейсери мають гармати 13,2 або 15,2 см; американські (25 крейсерів) гармати 20,3 см.

Совєтська балтійська фльота начислює 5 крейсерів (типу Кіров), нім. «Нюрнберг» і «Лютцов» і має три нові крейсери, які ще в будові.

Совєтська чорноморська фльота має 3 крейсери типу «Кіров», один легкий італійський «Дука Аост», 2 старі царські (з 1916 р.) та один новий. Тихоокеанська фльота має 2 модерні крейсери і два ще в будові. На загал знавці подають, що СССР має 17 тяжких крейсерів та 6 легких. Обставина, що советські крейсери переважно старого й різного типу, тобто: царського, німецького, італійського, румунського та японського, утруднює їх тактичну дію та їх вдержання.

Винищувачі і торпедовці

Советські нищівники (понад 1000 тонн) і торпедовці (100 тонн) чисельно досить сильні, однак в порівнянні до англійських і американ-

ських цілком не модерні й недостатньо озброєні. Здогадна кількість 65 винищувачів, 110 торпедовців.

Балтійська фльота розпоряджає 26 винищувачами і 12 торпедовцями.

Полярна фльота: 12 винищувачів і 6 торпедовців.

Тихоокеанська: 23 винищувачів і 7 торпедовців.

Біля 20 винищувачів ще в будові. До того треба ще зарахувати 350 морських торпедовців, з яких 200 мають СССР з американської позики, поза тим ще більше число німецьких і італійських з'єднань. СССР, протилежно до інших морських потуг, цілий час держить фльоту в воєнному поготівлі. Вже і в час миру СССР послуговується підводними човнами (400), міношукачами, вартовими човнами, міноносцями (250). У цій ділянці СССР стоїть досить добре. За те примітивна транспортова фльота та амфібні засоби боротьби. СССР має всього 1000 висадних човнів і то переважно американського, німецького й італійського походження. Вже цілком погано є з допоміжною фльотилією та постачальною. Торговельна фльота незначна і використати її для морського транспорту в час війни не можна буде. Озброєння винищувачів ще не змодернізовано. Навігаційні засоби перестарілі, брак модерних улаштувань для керування вогнем, брак радарних апаратів та модерної протилетунської артилерії.

Підводні човни

Советська фльота підводних човнів складається під сучасну пору з близько 370 з'єднань, з того тільки 150 нової советської конструкції, решта це німецькі (50), італійські та інші. З того числа 50 надаються тільки до операцій в просторі Балтійського і Чорного морів, а 150 до трансокеанської дії. Продукційна спроможність виносить приблизно 50 річно через брак електричних частин. В порівнянні з Німеччиною, яка продукувала коло 20 місячно — це дуже мало. Підводні човни отже не становлять ані під оглядом своєї кількости, ані якости, жодної загрози для Заходу. Дислокація підводних човнів є така: Чорне море: 60, Тихий океан: 110, решта на полярних водах та Балтійському морі.

Певне збагачення для фльоти підводних човнів є здобуття модерного німецького моделю У 21, з апаратами «Шнорхель», та запряження в продукційний процес німецьких конструкторів. Тягар важливости цілої морської фльоти за советською доктриною лежить саме в підводних човнах, як оборонній зброї. Советська морська стратегія справді передбачає фльоту тільки до оборони, але якщо йдеться про підводні човни, то вони можуть бути також поважною офенсивною зброєю.

Персонал червоної фльоти має тепер близько 500.000 моряків. Советська служба в фльоті триває в СССР 5 років. Советська фльота має також приділене тактичне летунство в силі приблизно 2000 літаків. Реасумуючи приходиться ствердити, що морська фльота СССР не здібна до перевення жодних самостійних морських операцій, як рівнож не спроможна боронити прибережні води у випадку, напр., війни з США та Великобрітанію.

Оцінка Мек-Артура советської морської фльоти

Ген. Мек-Артур дня 3. 5. 51 р. перед сенатською комісією для закордонних і мілітарних справ подав таку оцінку советської фльоти: як царська, так і советська Росія проявляє тенденції опанувати моря. В найновіших часах для СССР створилися нові можливості й нова мета. Він (СССР) не обмежує своє намагання до опанування побережжя Середземного моря та побережжя Европи, але хоче цілковито опанувати незамерзаючі води Пацифіку та Індійського океану. Якби це пощастило, тоді його панування розшириться аж до Індійського океану, а обійшовши Середземне море і укріпившись на фляңзі, відтяло б цілковито доступ Заходу до Африки, важливого ринку збуту на найближчих 100 років. Так сповнилась би мрія царів. Стільки про завдання морської фльоти. Чисельну оцінку советської фльоти, яку подав ген. Мек-Артур, в пресі пропущено і є наведена тільки загальна оцінка. На думку Мек Артура, росіяни ніколи не були добрими морякам і це є їх велика слабість. На Далекому Сході є тепер 5 і 6 морська фльота з крейсерів та винищувачів. Вона не може рівнятися з американською фльотою, перебуваючою на тих водах, ані кількісно ані якісно. Є там рівнож і підводні човни. Певна частина з них це підводні човни нової німецької конструкції, однак малого радіюса дії. Їх призначення оборонне. Про те, чи залога підводних човнів є німецька, він незнає, але, якщо б вона була німецька, тоді бойова вартість її була б першоякісна. На жаль, в пресі не подані числові дані, і ми не можемо робити жодних порівнянь. Ген. Мек-Артур узгляднив ситуацію на Далекому Сході тільки у зв'язку з Кореєю. Для повноти образу ситуації треба б ще пригадати большевицькі напрями агресії на Близькому Сході, тобто: в напрямі Чорного, Середземного моря. Політична і пропагандивна акція проти Греції, Туреччини, Югославії, Сирії, Ірану й Іраку є суходільним маршрутом того напряму.

Советська стратегічна ситуація на півночі рівнож поправилася з опанованням Фінляндії, Східньої Прусії, Польщі і Східньої Німеччини.

М. Б.

Проблема нафтових джерел в стратегії Схід-Захід

Одною з наймаркантніших ціх теперішнього життя є його **технізація.** Символ тієї технізації є **машина.** Життєвою силою, джерелом її енергії, що її урухомлює, є нафта й вугілля. Нафтові й вугільні продукти стали душею машини, яка визначає ступінь господарчого, культурного життя, розвитку індустрії, транспорту тощо. Найбільшу одначе ролю ці продукти грають у военній машині. Сотки модерних панцерних дивізій, моторизованих піхотних і артилерійських частин, многотисячне летунство, морська флота, підводні човни потребують мільйонів тонн нафтових продуктів, щоб могти діяти. Без нафти, як без крови люди, машини стають мертві. Брак нафти (точніше бензини) був одною з головних причин катастрсфи военної машини гітлерівської Німеччини під час II світової війни.

Нашим завданням є саме розглянути значення й ролю нафти й нафтових джерел як основного потенціяльного елементу военної машини в стратегії суперечливих світів Захід — Схід.

Багатство американських нафтових джерел

США 1949 р. продукували 253 мільйони тонн нафтових продуктів, тобто 52 % цілої світової продукції. Цілий континент Америки дальших 20 % світової продукції. З нафтової ропи американські рафінерії осягають приблизно 30 % бензини. 1934 р. США випродукували напр. 21 мільйон тонн бензини для літаків. Продукція США цілковито покриває запотребування і дає ще можливості 9 % вивозити. Тяжче є з оливою. США пересічно 8 % запотребування оливи покриває з імпорту.

Південні нафтові полоси СССР.

Ці полоси тепер збагачують нафтові джерела Румунії та Австрії, Польщі та Західньої України (Дрогобич)

У випадку війни США можуть розраховувати на допоміжні джерела Венесуелі (2-ге місце в світі), яка продукує 68 мільйонів тонн, призначені майже в цілості на експорт. Трудноці, які постають, це буде транспорт і його забезпечення. У випадку морської, підводної і летунської війни на цьому театрі США мусіли б призначити великі контингенти війська на забезпечення цілого терену та дороги постачання. Треба б числитися рівнож з потребою

інших нафтових джерел. Держави Північно-атлантійського пакту мають ще під своєю контролею багаті нафтові джерела і в Середньому Сході в Ірані, який річно продукує 27 мільйонів тонн, з найбільшою модерною рафінерією світу в Абадан. Стратегічне положення цих джерел на віддалі всього 40 км. від Перської затоки дуже догідне. Боротьба, яка тепер за ці джерела розгорілася між іранським урядом та іріансько-англосакською компанією (Велико бріатнією), ставить безпеку цих джерел під велику загрозу. СССР робить усі можливі заходи узалежнити ці джерела від себе. Менші джерела є в князівстві Кувайт (Kuwait), які є

Нафтова продукція СССР

Після другої світової війни забезпечення нафтовими продуктами СССР значно поліпшилося. ССС здобув нові нафтові джерела в Галичині (Борислав), Мадярщині, Румунії (Плоешті 3,5 мільйони тонн), Австрії. Знані нафтові джерела на острові Сахаліні (1,5 мільйони тонн, Баку (17 мільйонів тонн), нові джерела між Волгою й Уралом (8 мільйонів тонн річної продукції) та менші джерела. СССР після чотирьох п'ятирічок значно підніс свою продукцію і уліпшив методи продукції. З нафтової ропи СССР видобуває близько 20 % бензини. Менші нафтові

Внутрішні нафтові родовища СССР звані: »другим Баку«.

керовані англо-американською фірмою, з річною продукцією 12 мільйонів тонн. В Савді-Арабії нафтові джерела американсько-брітансько-французької фірми продукують 23 мільйони тонн. Ці джерела тепер під великою загрозою через непевне політичне положення, зростаючий вплив націоналістичних тенденцій, підривну роботу комінформу й акцію агентів СССР. Загальна продукція нафти Заходу 1948 р. виносила 415 мільйонів тонн, 1949 р. — 469 мільйонів тонн і стало зростає в порівнянні до 33 мільйонів тонн річної продукції Сходу 1945 р. та 36 мільйонів тонн 1949 р. з малою тенденцією зросту продукції.

джерела (Грозний, Махач-Кала, Гурієво, Майкоп, Куйбишев, Чусовая, Рошна (Україна) й інші) не працюють задовільно. Виріб синтетичної бензини, яку можна отримувати з вугілля, наладнаний тільки в польському Шлеську і то в невистачаючій кількості. Для воєнної машини СССР нафтова продукція є невистачальна. Тільки зужиття для 15 тисяч літаків становить 7 мільйонів тонн бензини річно. Якщо взяти під увагу чисельні советські панцерні і моторизовані дивізії, тоді ще ясніше унаочнюється недобір бензини в СССР. Запаси, які СССР може зробити коштом цивільного населення через роки воєнного перепочинку, ціл-

ковито не розв'язують проблеми браку бензини. Тому бензина надалі лишається дуже слабим місцем в стратегії СССР.

Нафтові поля як стратегічні об'єкти

Вже в основі теперішньої холодної війни, яка ведеться між Сходом і Заходом за здобуття симпатії Середнього Сходу — лежить іранська нафта. У випадку глобальної війни між Сходом і Заходом перші бої розвинуться за ці терени. Советська важливіша військова продукція лежить на вузькому просторі між Чорним і Каспійським морями (70 % цілої продукції). Оборона цього простору географічно дуже трудна. Сильне стратегічне летунство, морське летунство й морська артилерія — це поважна загроза. Оборона менших нафтових джерел між Волгою й Уралом, в Узбекістані, Казахстані й Туркменії — справді легша, але ці джерела не перевищують кожне зокрема по одному мільйонові річної продукції та дають малий відсоток продукції бензини. Інші джерела, напр., в сателітних державах, будуть загрожені летунськими налетами, партизанкою й далекобійною зброєю таки з европейського суходолу. Оборона американських нафтових піль є легка й не представляє більших труднощів, зате розташування нафтових джерел недогідне, бо утруднює транспорт і достави на театр майбутньої війни. Будова бензинових збірників, магазинів, відповідна дислокація, розбудова транспорту — це одна з основних праць штабів США. Технічні проблєми, зв'язані з самою продукцією на воєнні цілі, лишаємо поза розважанням цієї статті. Однак треба ствердити, що США лишає СССР в цій галузі далеко позаду.

Боротьба за нафтові поля Близького Сходу

Здається, немає важливішого господарського простору та важливішого сирівця, про який ішла б дискусія, дипломатична й холодна війна, як саме про нафту. У психозі страху перед III світовою війною валкується ця проблема і представляється її у різних видах. У такій психозі йде боротьба за іранські нафтові поля. Назагал поширений на Заході погляд, що положені близько советських кордонів джерела можуть бути об'єктом нападу СССР. Для СССР був би це звичайний прохід, який треба б почати після доброго обіду, щоб вже вечеряти при світлі іранської нафти. Така теза можлива тільки тоді, коли Туреччина не перешкодила б тому проходові. Але як довго на флянзі перемаршів розложила свої дивізії й летунство Туреччина та летунство США на турецьких летовищах, так довго цей советський прохід — тільки самогубство. Цій тезі можна протиставити другу, а саме, що прохід з ірансько-турецьких кордонів до нафти Баку — релятивно ще коротший і легший. При тім одно не треба забувати, що кожний «прохід» це окрема проблема постачання. Розвиток політичних подій в Ірані, які допровадили до націоналізації нафтових джерел, дотепер керованих американсько-англійськими акційними спілками, вилонює ще одну проблему — потребу цілої флоти — для перевозу заофірованої Іраном Заходові нафти. Націоналізація нафтових джерел, большевицька інфільтрація, пропагандивна офенсива комінформу витворили дуже непевне положення не тільки в самому Ірані але й на цілому Близькому Сході. Дипломатичні заходи Великобрітанії та США йдуть по лінії знайдення компромісу з іранським урядом та близького пов'язання цілого арабського світу зі Заходом, тобто влучення в оборонну систему Заходу. Перша проблема: щоб нафта не йшла до СССР — можна припускати, знайде позитивне розв'язання, однак друга проблема: як забезпечити ці джерела перед большевицьким імперіялізмом, що засягатиме на них під різними видами, вимагатиме спільної акції західніх потуг та зміни дотеперішньої політики Заходу.

Чи нафта принесе Іранові й перському народові долю, чи катастрофу — покаже найближче майбутнє.

Славомир

»Всі Ви, що залишаєтеся на чужині, пам'ятайте, що ввесь український народ веде затяжну боротьбу за єдину священну ідею — українську державу і український народ«.

(Звернення Президії УГВР 1946 р.)

РАДАР

Вступ

Радар є одним з найбільших технічних здобутків останньої світової війни. Щораз поступаюча технізація воєнних операцій, збільшення засягу діяння далекобійних гармат, летунство і ракетна зброя заставили воєнних техніків шукати за способом, який дозволив би поширити поле стеження в безпосередній і дальшій віддалі від поля бою. Вже під кінець I світової війни наземна і надземна обсервація не давали бажаних успіхів. Удосконалення далековидної техніки не розв'язувало проблеми, бо зорова обсервація, навіть при найдосконаліших далековидах, не давала змоги обсервувати вночі, під час мряки, дощу чи сніговію. Значним поступом в техніці зорення було введення акустичного зорення, зокрема якщо мова про викривання ворожих становищ. Слабою сторінкою акустичного зорення є однак його мала досяжність з тієї причини, що швидкість акустичних хвиль невелика (300 м на секунду), до того ці хвилі підлягають значним деформаціям під впливом атмосфери.

Дальшим поширенням можливостей зорення було введення апаратів, що базуються на використанні інфрачервоних, цебто теплових променів. Звичайно кожний предмет. кожна конфіґурація терену виказує окреслені вагання температури, а тим самим аемісій (висилання теплових променів). На основі цього ефекту можна побудувати фотоапарати, в яких фотоплівки (теж фотоекрани) реагують на інфрачервоні промені, цебто дають картину терену чи предметів, що на ньому находяться. Обмеженість користування такими апаратами, якими можна »бачити« вночі, випливає з малої досяжности інфрачервоних променів, всього на декілька кілометрів.

Тільки з застосуванням електромагнетних хвиль у поясі 2 до 10 цм, проникливість яких сягає до 350 кілометрів, знайдено методу »бачення« на далекі віддалі. Ця метода це „Radio Dedection and Ranging", в скороченні »Радар«, застосована англійцями вже з початком II світової війни.

Загальні завваги до техніки радару

Радар не відбігає в основних технічних засновках від знаної нині всім радіотехніки. Поняття радіових хвиль теж нині кожному відоме. В звичайнім радіоприймачі є поділ на хвилі різної довжини: короткі (20—80 м), середні (200—400 м) і довгі (понад 800 м). Оперування тими поясами хвиль відоме кожному власникові радіоприймача. Радар можемо вважати радіоапаратом, в якому сполучено радіоприймач і радіовисильник в обсягу хвиль 2 до 10 цм, отже т. зв. »ультракоротких«. Підбір хвиль 2 до 10 цм диктує практика, бо це практично найкоротші хвилі, які мають ще достатню атмосферичну проникливість, а саме в модерних радарових апаратах до 300-350 км. Ці хвилі вже схожі на хвилі світла, цебто їх шлях прямолінійний і вони підлягають законам згинання, відбиття й інтерференції та затримуються на предметах, для світла непроникливих. Тим стає радар подібним до дуже чуткого ока і тому зустрічаємося з окресленням »бачення радаром на віддаль«.

Будова радару

Радар складається з висильника. в якому, як в кожному радіовисильнику, є висильна лямпа, що приймає модульовану (достроєну) висильну хвилю від модулятора. Висильник получений з рухомою антеною у формі параболі, яка збирає електромагнетні промені в сильно сконденсований жмут. Різниця між звичайною радіовисильною і радаровою антеною в тому, що радіоантена висилає промені у всіх напрямах, а радарова антена рухома, може приймати кожне потрібне положення і висилає промені тільки у формі жмута в бажаному напрямі, подібно як світляний прожектор. Радарова антена получена через автоматично діючий перелучник з радаровим приймачем і »екраном«, на якому обсервуємо »радарово« терен чи простір.

Діяння радарової обсервації полягає в тому, що радар висилає короткі електромагнетні промені у формі імпульсів на переміну з прийманням »відголосу« (еха). Ці короткі електромагнетні промені йдуть у простір і в ньому заникають, подібно як всі інші промені. Однак коли жмут радарових променів натрапить на предмет непроникливий для променів, вони відбиваються від того предмету під тим самим кутом, під яким на предмет падають (отже

приблизно кут 90⁰), згідно з законом про відбиття променів, і повертаються до джерела, з якого вийшли, себто до радарової антени. Тому, що висилані імпульси є автоматично переривані (вилучник радарної антени), антена працює на переміну як висилач і приймач. Поворотний промінь, себто відбитий від предмету в просторі, це радарове ехо (відголос), яке переноситься з антени на приймач, а з приймача на радаровий екран. Радарові промені, що йдуть в просторі із скорістю світла, потребують на дорогу від радарової антени до предмету і від предмету назад до радарової антени окресленого часу. Цей час є мірилом віддалі предмету від антени. Очевидно, що цілий процес »бачення« й обрахування віддалі йде автоматично, так що з величини рефлексу, з його положення на радаровому екрані оператор дістає відразу уяву про те, який предмет появився в полі обсервації радару і яка його віддаль, скорість і напрям руху.

Радаровий екран - це круг, на якому видно всі електронові імпульси висильного і приймального апарату. Висильний імпульс появляється завжди всередині екрану і розпросторюється по екрані радіяльно зі скорістю, що відповідає скорості руху променів у просторі. Ехо (відголос) появляється на екрані в момент, коли відбиті від предмету промені повернуться до антени. Положення відголосного сиґналу на екрані, його величину, напрям і скорість руху обсервує радар-оператор і може на основі відповідної поділки відчитати кожночасне положення обсервованого предмету.

В залежності від призначення радарної стації можна застосувати різні ступені автоматизації. Наймодерніші радарові улаштування для керування вогнем повністю автоматизовані. так що з моментом, коли, напр., ворожий літак найдеться в жмуті радарових променів, починає діяти автоматичне урядження, яке керує зброєю (гармати, кулемети чи ракетні викидні) в напрямі літака і започатковує вогонь у момент, коли літак найдеться в засягу діяння стрілен. В тому змислі заступає радарове улаштування рівночасно обсерватора, мірничого і стрільця.

Описаний спосіб стеження на екрані називається „PPI" (Plan Position Indicator). Справний радар-оператор дуже добре відрізняє кожне порушення стеження і дуже швидко орієнтується, чи бачить на екрані ворожий літак, чи відголосні імпульси йдуть від станіолевих лент, уряджень для перешкоджування (подібно, як для перешкоджування радіовисилань) тощо.

Крім системи PPI вживають теж упрощеної системи екрану „А". В цій системі висильний імпульс видний в одному кінці екранового круга, а ехо (відголос) - як слабший імпульс з меншою амплітудою (відхиленням від осі екрану) видно в певній віддалі від висильного імпульсу і зміняє своє положення в залежності від руху стеженого предмету. Ця простіша система, хоч така сама точна, як і попередня, не є така прозора, і тому модерні апарати вивінувані в систему PPI.

Величина радарових улаштувань може бути в залежності від призначення дуже різна. Є улаштування стаціонарні,—приміщені в відповідних будівлях, рухомі—змонтовані в декількох автах, переносні для керування вогнем батерії чи ракетометів, і врешті цілком малі у формі не більшій від нормальних радіоприймачів, призначені для сиґналізації. Розвиток радарової техніки ще не закінчений, і можна в тій матерії очікувати ще різних нових відкрить.

Застосування радару

В модерній війні має радар застосування як:

1. Алярмові апарати: вживається їх в протилетунській обороні. Звичайно уставляється їх недалеко від кордонів і на важливих, висунених стратегічних базах. Радіюс їх діяння сягає до 350 кілометрів і вони призначені для обсервації повітряного простору. Їхнім завданням є своєчасно алярмувати протилетунську оборону про наближення ворожих літаків. Звичайно уставляється радарові станції так, щоб вони охоплювали можливо великий простір. Найдалі висунені радарові станції приміщується на окремих літаках, т. зв. »літаючих очах«. Це потрібне тому, що радарові промені, подібно, як світляні, не можуть обняти просторів за високими тереновими вивищеннями і поза кривиною землі. Наприклад, щоб мати в повній контролі терен за високими горами, треба примістити радарову станцію або на найвищому шпилі, або перед горами. Тому, щоб оминути явища згинання, інтерференції і притемнення променів, вміщується »першу«

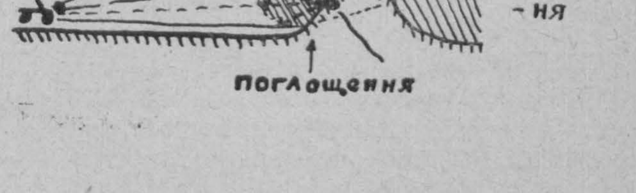

радарову станцію в літаку, а вона передає свої радарові спостереження радіовим шляхом до цілої системи радарових станцій. Практично виглядає справа так, що з моментом схоплення ворожого літака »літаючим оком« цей ворожий літак вже не може вирватися з поля обсервації радарової системи.

2. Апарати керуючі вогнем: вони служать для керування вогнем протилетунських гарматних і ракетних батерій, тощо. Їх бойова позиція є в безпосередній віддалі від батерій. Досяжність їх до 20 кілометрів. Ці апарати зв'язані з алярмовою радаровою системою і перебирають від неї перші звіти про віддаль, напрям, скорість руху і кількість ворожих літаків. З моментом появи літаків у сфері досяжности радарових апаратів для керування вогнем починає автоматично діяти співгра між батеріями і радаровою обсервацією. Стріляння так вивінуваних батерій не залежить від пори дня і атмосферичних умов. Тільки дуже сильні сніговії і зливи перешкоджають обсервації.

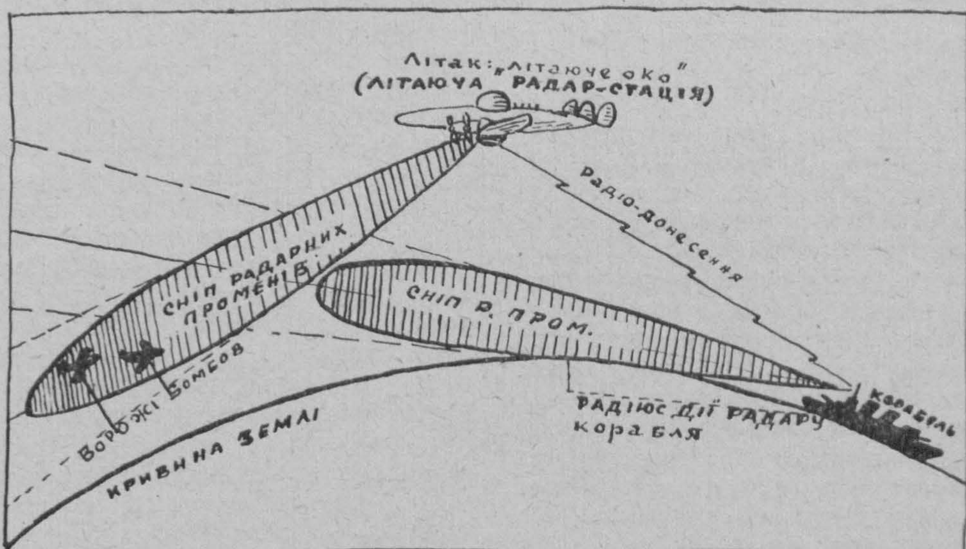

3. Бортові апарати: вони вмонтовані на літаках, чи ракетних стрільнах, тобто служать і для орієнтації, і для керування літаком чи ракетою. Окремі покладові апарати призначені для навіґації, чи вишукування цілей для бомбардування.

Позитиви і неґативи радару як підстави обсервації на далеку віддаль

Позитиви радару в тому, що стеження простору може відбуватися за всіх атмосферичних умов. Тільки сильні сніговії і зливи перешкоджають правильній оцінці вислідів стеження. Досяжність радару доходить до 350 км, а це означає, що радарова система стеження і алярмування дає змогу в час остерегти перед налетом навіть найшвидших літаків. Вже на 350 кілометрів перед кордонами держави, а в випадку існування віддалених опірних баз (як їх має Великобрітанія і США) на ще дальші віддалі, можна ствердити ворожі операції в повітрі. Протилетунська зброя може бути впору заалярмована, населення впору остережене.

Окремою прикметою радарових апаратів є змога вжити їх для безпосереднього керування вогнем. Техніка радару так розвинулася, що вже існують спеціяльні стрільна, які, немов живі, керуються за ціллю — літаком чи воєнним кораблем. При допомозі радару можна керувати ракетними стрільнами, змінювати напрям їх лету і викликувати вибух наряду в довільному моменті. (Атомова бомба!)

Бортові радарові апарати уможливлюють нічні лети і лети в мряці та в хмарах, як теж бомбардування з дуже великих висот і з хмар. Теж осіданням літаків можна керувати в повній пітьмі і без світел. Коротко, радар може бути вжитий всюди там, де зір і слух вже безсилі.

Неґативи радару лежать у самих прикметах радарових променів. Вони, подібно, як промені світла, пробігають простолінійно, тому не можна ними бачити, що діється за тереновими заслонами. Це обмежує діянння радарових апаратів в наземній обсервації до мінімум, і тому краще вживати їх до стеження повітряних просторів.

Дальшою від'ємною сторінкою радару є поглощування електромаґнетних променів, різною силою в залежності від конфіґурації терену. Радаровий апарат для стеження повітряного простору не може бути уставлений в довільному місці, навпаки, кожне місце для можливої уставки радарової апаратури мусить бути докладно провірене на »мертві поля«. „Мертві поля« можуть бути викликані »затіненням«, як на протилежних від насвітлення схилах гір, або »поглощенням« у висліді деяких явищ над поверхнею землі. »Затінення« не можна усунути, а одинока рада в тому випадку або перенесення апарату в інше місце, або комбінація

апаратури уставленої на землі з »літаючим оком«. Тоді радарові жмути променів перетинаються і так обіймають цілий простір стеження. »Поглощення« радарових променів поверхнею терену можна, принаймні значною мірою, усунути відповідним »відекрануванням« терену металевими сітями.

В II світовій війні застосовано проти радарових променів скидання станіолевих лент з літаків. Таке перешкоджування »баченню« радаром не має нині великої вартости, бо вправлений радарист дуже швидко може зорієнтуватися, звідки походять затемнюючі картини на радаровому екрані. А втім їх діяння тільки коротке. Трудніше справитися радаристові з предметами, покритими верствою матеріялів, що поглощують радарові промені й тим самим не дають »відголосу«. Таку методу поборювання радарового стеження застосовували німці на своїх підводних човнах. Для літаків ця метода не входить до уваги, бо це обтяжувало б літаки дуже сильно. Зате нині відбуваються спроби будувати »протирадар«, себто радарову апаратуру, що висилає промені тієї самої довжини і приблизно тих самих імпульсів, що ворожий стежний радар, і так унеможливлює противникові відтак успішне стеження. Такий »протирадар« не потребує навіть завдавати собі труду вишукувати ворожі радарові станції, бо вистачить тільки наставити протирадар на відповідну довжину хвиль, якої вживає ворог. Трудність повного застосування тієї методи перешкоджування в радаровому стеженні у тому, що модерні радарові апаратури зміняють довжину хвиль автоматично і тим утруднюють противникові включення у власну хвилю. При тому всьому вправлений радар-оператор може дуже швидко відрізнити »відголоси (ехо) імпульсів власного радару від імпульсів висиланих ворогом.

Врешті великим неґативом радару є його висока ціна (приблизно 120.000 долярів за нормальну радарову станцію) і необхідність мати для його обслуги інтеліґентний і вишколений персонал. Саме посідання радарової алярмової сітки без інтеліґентного персоналу не дає ще нічого, навпаки, може приводити до цілком непотрібних комплікацій. Обслуга радару повинна складатися з фахівців радаристів із середньою й вищою технічною освітою.

Кінцеві завваги

Радар буде грати в майбутній війні дуже важливу ролю. Можна вже нині твердити, що західній бльок розпоряджає не тільки більшим досвідом в ділянці радарової техніки, але теж має змогу спертися на висококваліфікованих спеціялістів, чого не можна сказати про СССР. Вже в час II світової війни замічувався в советській армії брак кваліфікованих спеціялістів і тому, напр., ні в панцерній зброї советської армії не було вжито радіової комунікації в потрібних розмірах, ні в летунстві не знайшов радар застосування. Тому нині стараються совети загорнути якнайбільше німецьких і чеських спеціялістів. Чи буде це однак вистачати на збудування суцільної радарової системи, як це є вже в Англії і ще більшою мірою в США, можна сумніватися.

Окрему ролю в побудові радарової системи стеження грають висунені стратегічні бази. Таких баз СССР не має, тоді як США і Великобрітанія їх мають на теренах Атлянтійського та Тихого океанів і на Близькому Сході. Теоретично існує можливість окружити СССР суцільною сіткою радарових станцій, так що навіть кожний старт советських літаків з теренів не далі 350 км від советських кордонів може бути в час сиґналізований. Означало б це дуже далекойдуче зв'язання свободи рухів советського летунства не тільки в стратегічному, але й у тактичному розумінні. Тому не може нікого дивувати, що советська політика старається паралізувати західні впливи на Близькому Сході, в Ірані, Індії, Пакістані, в Скандінавії і на Кореї, що Ґромико і кремлівська дипломатія намагаються за кожну ціну знищити атлантійську спільноту. В ситуації, яка нині існує, атлантійський пакт ще не означає повного окрилення советського мілітарного потенціялу. Але в найближчому майбутньому технічна перевага США і західніх держав може довести до стану практичної безвлади всього советського мілітарного потенціялу. Можна собі уявити таку ситуацію, що хоч би й яке сильне советське летунство не матиме змоги рушитися, щоб не натрапити на приготовану наземну чи повітряну оборону. Неспроможність виконувати несподівані напади, неспроможність заскочити противника і врешті неспроможність оцінити, коли противник думає атакувати, в котрому місці і якими силами, ставить советський генеральний штаб перед дуже тяжкі завдання. Боротьба за політичне передпілля — це частинно теж боротьба за свободу діяння радарової системи стеження, від якої значною мірою буде залежати вислід найважливіших военних операцій.

Євген Врецьона

—

Організація сов. панцерних сил

Організація панцерних військ Ч. А. в широких розмірах припадає на 1929-30 рр. Дана праця має на меті показати три періоди (1929-1940 рр., 1941-45 рр.), які в основному характеризують типові зміни в організації панцерних військ, **баталіон**, залишився весь час незмінним.

Керівництво панцерними військами в Ч. А. йшло по двох лініях: загально військовій-командній та по спеціяльно-командній. Вищим органом спеціяльно-командного керівництва було Головне Управління Авто-Бронетанкових Військ Червоної Армії при Міністерстві Оборони, яке керувалося в своїй роботі такими засадами:

(Схема ч. 1.)

— підготовлення штатів на основі вказівок адміністративно-мобілізаційного управління генерального штабу Ч. А.;
— формування автопанцерних частин та з'єднань;
— забезпечення баз формування;
— постачання всіма видами бойових і матеріяльних засобів, за виключенням виряду та харчу;
— вироблення наставлень щодо керівництва, експлутації та використання автопанцерних військ;
— вироблення наставлень, програм та плянів щодо переведення вишколу зформованих військ;
— керування вишколом та перевишколом старшинських кадрів;
— призначення та пересунення старшинського складу в погодженні з відділом кадрів міністерства оборони;
— інспекція сформованих відділів.

Вище зазначені міроприйняття начальник ГУ АБТ в Ч. А. переводить при допомозі штабу по лінії відділів АБТв, — військових округ, армій, корпусів, стрілецьких дивізій та укріплених районів.

Частина та з'єднання першого періоду формувань

Окрема панцерна сотня укріпленого району (УР).

(Схема ч. 2.)

— Лінійних панцерів типу Т—26 — 17 машин, з них: з радійостанціями (71—ТК—І) — 5 машин і просторих 12 машин.
Автомашин грузових ГАЗ чи ЗІС — 5 машин.
Ремонтна летючка типу „А" (ГАЗ) — 1 машина
Бензозаправщиків (ЗІС) — 2 машини.
Евакуаційні засоби пошкодженого бойового парку — 1 трактор (ЧТЗ) чи „Сталінець".

Сотня призначувалася до підтримки стрілецьких прикордонних батальйонів на напрямках можливого прориву у панцерних частинах ворога та для переведення контратак у районі оборони батальйону.

По загальновійськовій лінії вона підлягала командантові УП та командирові частини, з розпорядження якого поступала, а по спеціяльній лінії начальникові АБТв укріпленого району.

В 1939-40 р. дані сотні були розформовані та влиті до складу окремих панцерних батальйонів. панцерних бриґад та стрілецьких дивізій.

Примітка:

Кожна панцерна сотня, озброєна малими і легкими панцерами (Т—26 і ВТ), мала незалежно від величини з'єднання — три чоти по 5 панцерів та 2 панцери — командира і політрука сотні.

Окремий панцерний батальйон стрілецької дивізії (корпусу).

(Схема ч. 3.)

Лінійних панцерів типу Т—26 — 24 машини, з них: з радіостанціями (71—ТК—1) — 17 і простих 37 машин. Автомашини ГАЗ або ЗІС — 15—25 машин.
Тракторів — 5 машин.
Ремонтних летючок типу „А" (ГАЗ) — 4 машин.
Ремонтних летючок типу „Б" (ЗІС) — 1
Мотоциклів розвідки — 5 машин.
Радійостанцій „5 АК" (ГАЗ) — 1 машина.
По схемі стійки ВНОС (Пікап ГАЗ) — 1 машина.
Батальйон призначувався для підтримування дій дивізій у всіх випадках загальновійськового бою.
По загальновійськовій лінії підлягав командирові дивізії, а по спеціяльній-начальникові АБТв дивізій.

В 1940 р. дані батальйони було виведено із складу стрілецьких дивізій та передано на формування мотомеханізованих корпусів (панцерних).

Примітка:

В такім самім штатнім складі окремі панцерні батальйони входили до панцерних бриґад, озброєних малими та легкими панцерами. Окремий панцерний полк кавалерійської дивізії (корпусу).

(Схема ч. 4.)

Лінійних панцерів типу БТ — 85 машин з них з радійостанціями (71—ТК—1) — 29 машин і простих 56 машин.
Бронеавтомашин БА—20 — 20 машин.
Мотоциклів (змінялися бронемашинами БА—10 чи танкетками Т—37) — 10 машин.
Автомашин ГАЗ чи ЗІЗ — 25—35 машин.

Головне Управління Авто-Бронетанкових Військ Ч. А.

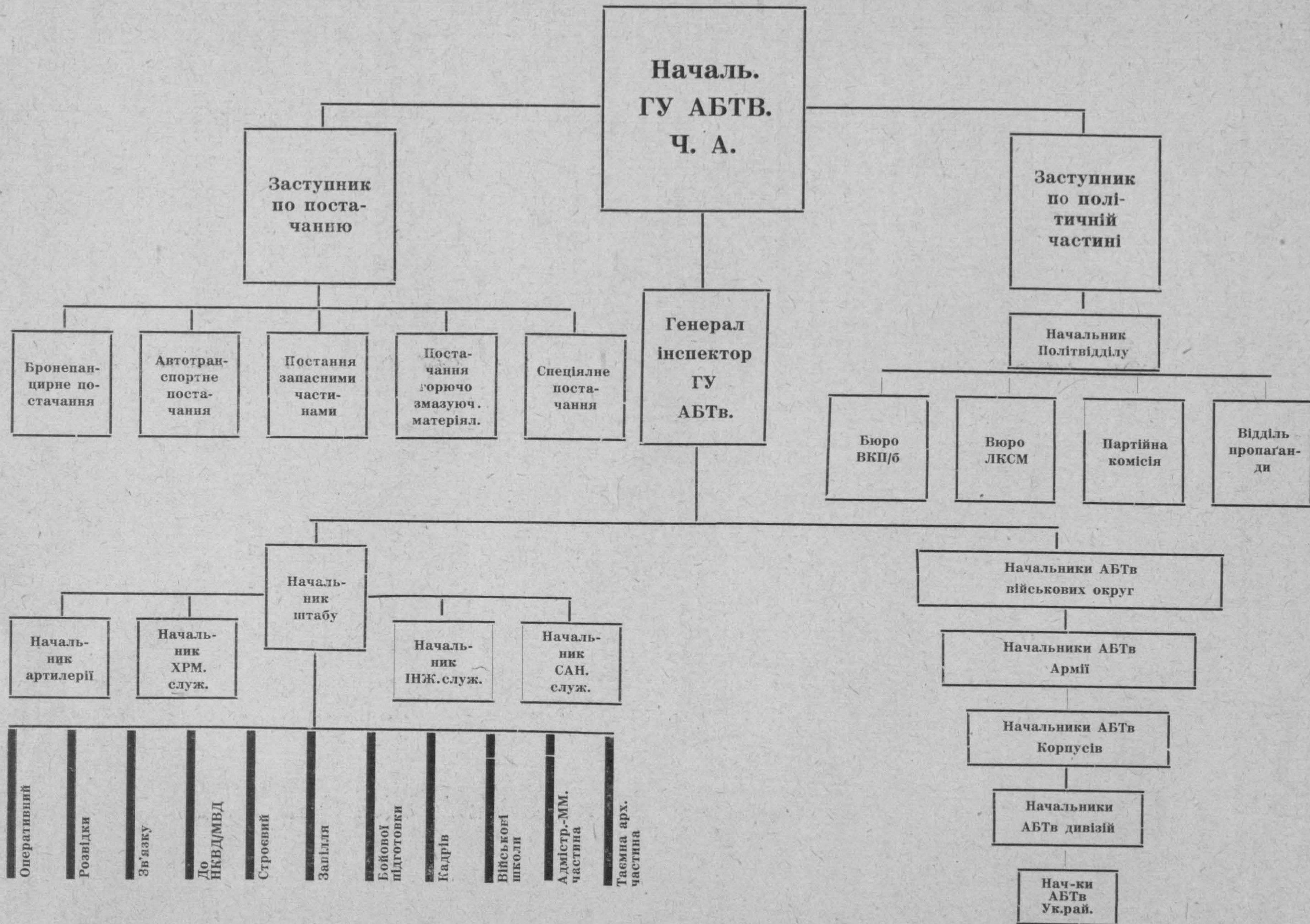

СХЕМА 1.

Окрема панцерна сотня укріпленого району (панцери типу Т-26)

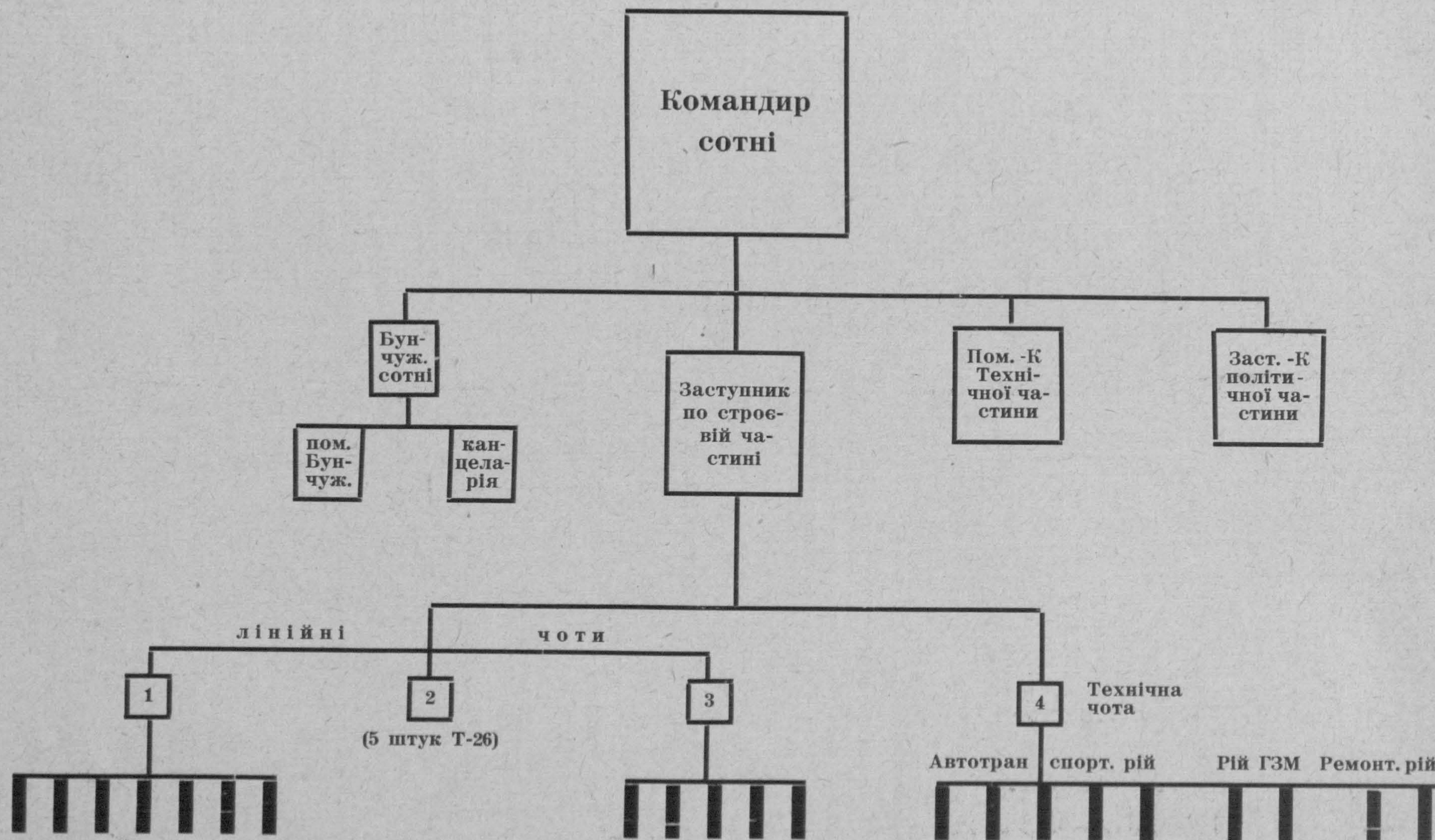

СХЕМА 2.

Бензозаправщиків (ЗІС) — 15—25 машин.
Тракторів (різних типів) — 5 машин.
Летючка типу „А" (ГАЗ) — 1 машина.
Ремонтна летючка типу „Б" (ЗІС) — 1 машина.
Радіостанція „5 АК" (ГАЗ) — 2 машини.
Посхема стійки ВНОС (пікап ГАЗ) — 1 машина.

Полк призначувався для підтримки дій дивізій в усіх видах загальновійськового бою. По загальновійськовій лінії підлягав командирові дивізії, а по спеціяльній — начальникові АБТв дивізії.

1940 р. дані полки було виведено із складу кавалерійських дивізій та передано (як більшість кавалерійських дивізій) на формування мотомеханізованих корпусів (панцерних.).

Окрема легка панцерна бриґада.

(Схема ч. 5.)

Лінійних панцерів типу Т—26 чи БТ — 277 машин, з яких: 5 панцерів інженерних та 17 хемічних (вогнеметів).
Бронемашин БА—20 — 17 машин.
Мотоциклів — 42 машини.
Автомашин ГАЗ — 20 машин.
Легкових автомашин — 15—20 автомашин.
Пікапів ГАЗ — 6 машин.
Радіостанцій „5 АК„ на машині ГАЗ — 5 машин.
Ремонтних летючок типу „Б" (ГАЗ) — 25 машин.
Ремонтних летючок типу „Б" (ЗІС) — 7 машин.
Тракторів (різного типу) — 43 машини.
Бензозаправщиків — 50—60 машин.

По загальновійськовій лінії бриґади, які не входили до складу панцерних корпусів, резерви командування особливих військових округ чи головного командування Ч. А., підлягали командуючим армій в особливих округах, а в звичайних округах — командуючому округи.

По спеціяльній-командній лінії — начальникам АБТв армій та військових округ.

В 1940 р. дані бриґади було переведено на формування мотомеханізованих корпусів, але поодинокі бриґади залишилися як резерва командування військових округ.

Окрема тяжка панцерна бриґада

Озброювалася панцерами Т—28 і Т—35.
Бриґада складалася:
Тяжкий батальйон — 33 панцери Т—28.
Три підтяжких батальйони — 99 панцерів Т—28.
Останні частини мали такий самий штатний склад, як і легкі панцерні бриґади.

Таких бриґад Ч. А. мала три, які були льоковані в слідуючих особливих військових округах: Ленінґрадська, Київська і Білоруська.

Окремий панцерний корпус резерви командування військових округ та головного командування Ч. А.

Даних корпусів Ч. А. було три, з яких два легких, що складалися з двох легких панцерних бриґад (БТ) та одної мото-стрілецької бриґади (три стрілецькі та один автотранспортний батальйон), підлягали командуючим Ленінґрадської та Білоруської військових округ. Один корпус, що складався з двох легких панцерних бриґад (БТ), одної тяжкої (Т—35, Т—28) та мотострілецької бриґади, був резервою головного командування Ч. А.

В 1940 р. дані корпуси, як і всі інші панцерні частини та з'єднання (бриґади, полки, батальйони, сотні і т. д.) ліквідовано і передано на створення мотомеханізованих (панцерних) корпусів.

Панцерні з'єднання другого періоду формування (1940 1941 рр.).

Окремий мотомеханізований корпус

(Схема ч. 6.)

Формування даних корпусів розпочалося після закінчення совєтсько-фінляндської війни. Один мотомеханізований корпус припадав на армію (одну армію), але справа в тому, що штатні потреби даних корпусів були забезпечені бойовою матеріяльною частиною лише на 50%.

На формування даного корпусу було потрібно біля 5—6 панцерних бриґад, яких ніколи не мала армія (армійська група) до цього часу в своєму розпорядженні, а завдяки цьому мотомиханізовані корпуси існували лише на папері з живою людською силою (масою), але без панцерів, на озброєння яких повинні були йти нові типи панцерів (Т—34 і КВ—1 і КВ—2), але Харківські і Ленінґрадські панцерні заводи з цими завданнями до початку II світової війни не справилися, в зв'язку з поганим освоєнням технологічного процесу.

Панцерні з'єднання третього періоду формувань (1941—1945 рр.)

З початком війни, завдяки незадовільній мобілізаційній підготовлености генерального штабу та головного Ч. А., а також раптовому ударові німецької армії, панцерні корпуси західніх військових округ розбито, і командування Ч. А. переходить на творення таких бойових одиниць:

Окремих панцерних бриґад.

Один тяжкий батальйон КВ (тяжкі панцери 54 т.).
Два батальйони Т—34 (середній панцер 30 т.).
Батальйон розвідки БА—20 (Броневі машини ЗІС).
Мотострілецький батальйон (Автстранспорт ГАЗ і ЗІС).
Дані бриґади входили до складу окремих панцерних корпусів і лише в виняткових випадках входили в розпорядження загальновійськового начальника як окремі одиниці.

Окремі панцерні корпуси.

Дві панцерні бриґади і одна мотострілецька бриґада (3 мотострілецькі батальйони і автобатальйон). Дані корпуси передавалися в розпорядження командуючих армій та армійських груп.

Окремі панцерні армії.

Два панцерні корпуси і мотострілецький корпус. Дані армії передавалися в розпорядження командуючих фронтів на виконання головних ударів, як резерва головного командування збройних сил СРСР.

Примітка: В останніх двох періодах реорганізації панцерних з'єднань Ч. А. не подавалося штатного складу сотні і батальйону лише тому, що вони весь час на протязі всіх конструктивних змін залишалися сталими (17 панцерів — легка сотня і 10 панцерів — тяжка сотня.).

Подати точну кількість панцерів надто тяжко, завдяки тому, що штати в Ч. А. існували лише на папері, а практично їх кількість була цілковито в залежності від інтенсивности праці (в більшості незадовільної) совєтської панцерної індустрії.

Окремий панцерний баталіон стр. дивізії (панцери Т-26)

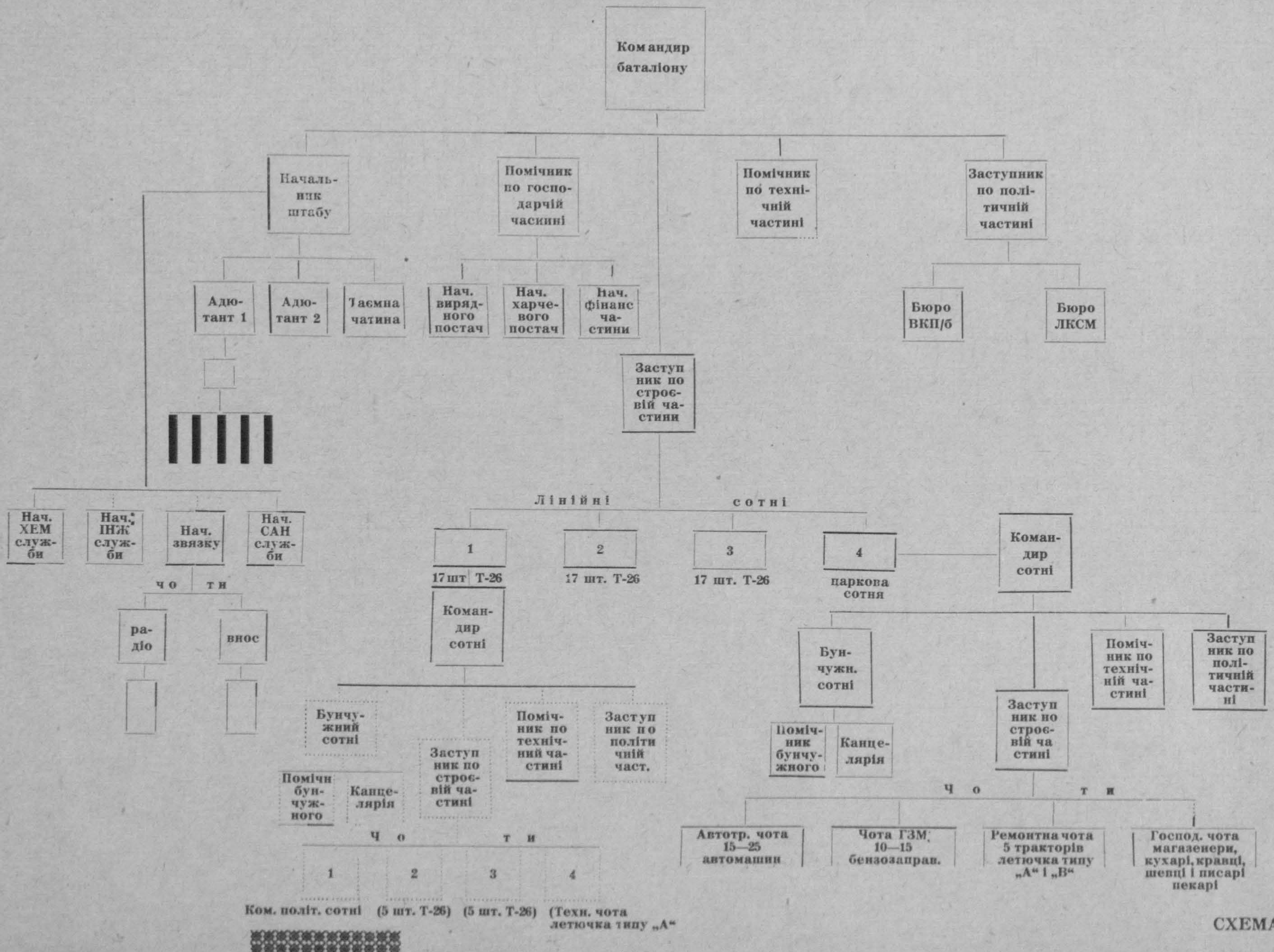

СХЕМА 3.

Окремий полк кавалерійської дивізії. (панцери типу БТ.).

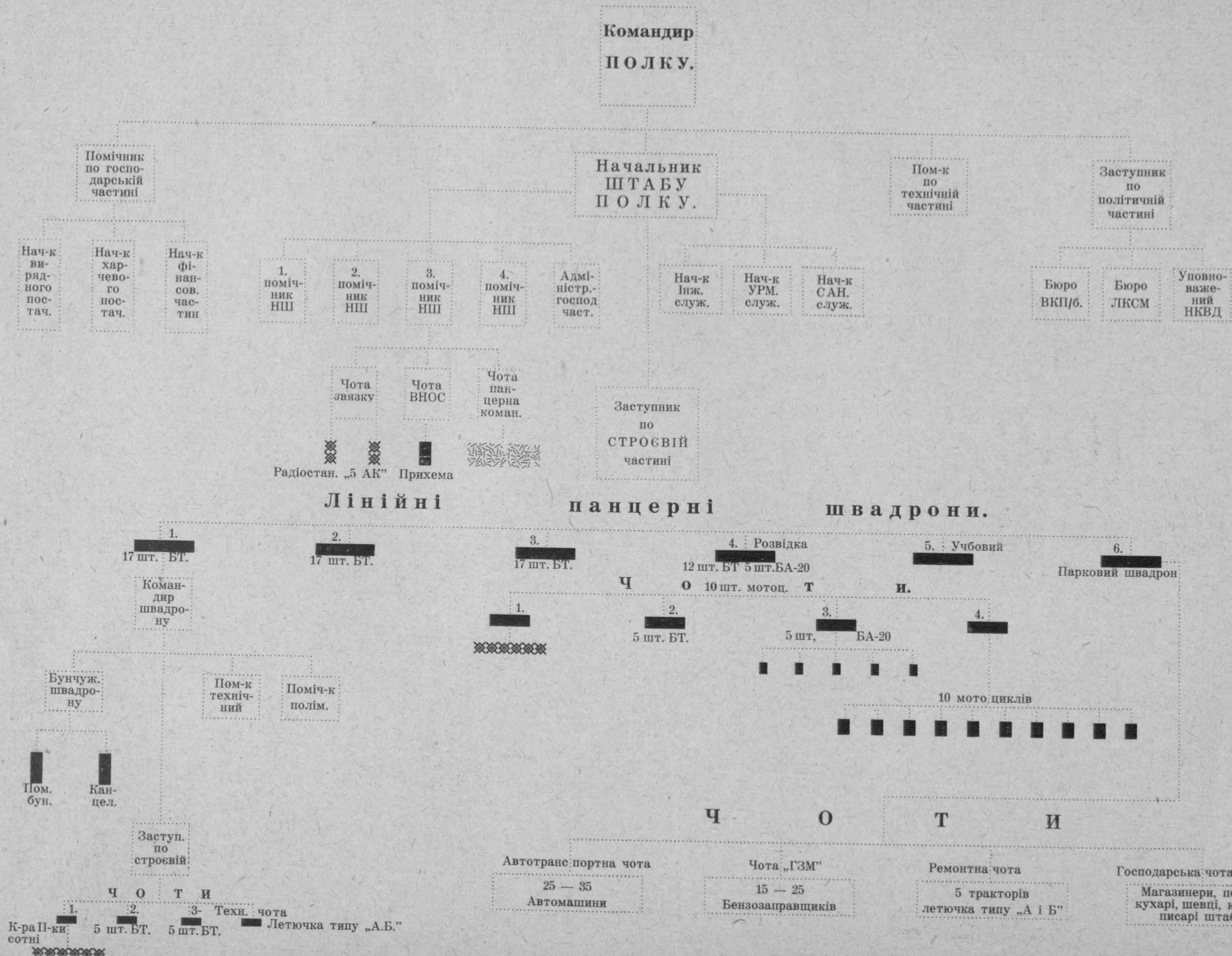

СХЕМА 4.

Учбові заклади панцерних військ червоної армії

Військові панцерні школи.

Орловська панцерна школа ім. Фрунзе — перша панцерна школа Червоної Армії. Вихованці цієї школи займали високі посади в панцерних військах. За невеликим винятком викладачами в ній були переважно бувші старшини руської царської Армії, які в більшості були арештовані в 1937-38 рр.

Харківська панцерна школа ім. Сталіна — до 1938 року дискльоцирувалася в м. Ґоркому.

Випускники цеї школи відзначалися поганим знанням, завдяки поганому складові викладачів. Праця військової школи була поправлена групою старшин школи ім. Фрунзе.

Примітка: Обидві школи підготовляли в більшості старшин для легких панцерних бриґад, які озброювалися на той час кращими панцерами БТ (прототип „Крісті").

Перша Саратовська панцерна школа — це один із старих учбових закладів для підготовки старшин для легких панцерних бриґад, які озброювалися панцерами Т—26:

Друга Саратовська панцерна школа — створена в 1937 році по підготовленні старшин для тяжких панцерних частин та з'єднань, які озброювалися панцерами Т—28 та Т—35.

Уляновська (Самарська) панцерна школа — підговляла старшин-панцерників особливої техніки (керування панцерами через радіо на віддаль під час бою і т. д.). Вихованці цієї школи відзначалися добрим знанням і стояли на рівні з вихованцами школи ім. Фрунзе.

Владивостоцька панцерна школа — створена в 1939-40 р. для панцерних військ далеко східніх військових округ Ч. А.

Полтавська авто-панцерна школа — створена в 1940 р. для забезпечення авто-панцерних військ Ч. А.

Борисовська авто-панцерна школа — створена в 1940 р. для забезпечення авто-панцерних військ Ч. А.

Ленінґрадська технічна панцерна школа — крім забезпечення панцерних військ технічними старшинами, також поповнювала технічний склад совєтських військових місій за кордоном. Поступити в цю школу було надзвичайно тяжко, завдяки суворій мандатній комісії,

Примітка: обидві ці школи було злито в одну військову панцерну технічну школу ім. Тимошенка і в 1940 р. дискльоцировано в м. Києві.

Авто-панцерні курси перевишколу командно-старшинського складу Ч. А.

До 1939 року такі курси існували лише в м. Ленінґраді, а пізніше з штабним ухилом при начальниках АБТв основних військових округ.

Академія механізації і моторизація Червоної Армії ім. Сталіна.

Створена в 1930 році, як найвищий учбовий військовий заклад панцерних військ Ч. А. Начислювала в основному два факультети — командний та інженерський.

Продовження в наступному числі.

ппполк. А. Ч.

»Ми клонимо голови перед усіма Героями тому, що вони берегли чести і життя українського народу, тому, що своїм життєвим трудом зближували українську націю до її призначення, не дали нам як нації загинути і своїм прикладом покликали до життя і чину нові тисячі борців«.

(ген. ТАРАС ЧУПРИНКА)

З документів боротьби

З бойових дій УПА і збройного підпілля на українських землях під московсько-большевицькою окупацією

Закінчення II світової війни дозволило московсько-большевицьким окупантам України кинути всі свої сили на боротьбу з українським повстанським і підпільним визвольно-революційним рухом. Мир, що настав у світі, створив московсько-большевицьким імперіялістам догідні умови для зміцнення їхнього становища в середині СССР, яке зараз після війни було серйозно захитане посиленим спротивом нещадно гноблених і експлуатованих працюючих мас та національно-визвольними змаганнями поневолених народів, зокрема ж визвольною боротьбою українського народу та народів Прибалтики. Супроти всього населення, а особливо супроти українського населення на території дій УПА і революційного підпілля, большевицькі кати застосували нечуваний терор. Вони кинули на українські землі численні банди МҐБ, МВД, партії, озброєної адміністрації і дали їм повну свободу у здушуванні визвольної боротьби українського народу, хоч би навіть найбільш звірськими і жорстокими методами.

Такий стан вимагав з боку українського визвольно-революційного руху зміни тактики. Йшлося про те, щоб, враховуючи існуючі в Україні обставини, а теж сили, що ними розпоряджався визвольний рух, знайти такі форми і методи боротьби, які забезпечили б визвольно-революційний рух перед розгромом з боку окупантів та дозволили б йому далі успішно розгортати свої дії. З цих причин УПА і революційні кадри перейшли з повстанських форм масової збройної боротьби в глибоке підпілля. Суцільні відділи УПА продовжують ще діяти тільки в тих районах, де для цього були догідні природно-географічні умови (головним чином у підкарпатських областях). Головним завданням підпілля стала організаторська і широка політично-пропаґандивна робота. Її метою є повалення большевицького панування в Україні і побудова на українських етнографічних землях Української Самостійної Соборної Держави.

Перейшовши в глибоке підпілля, український визвольно-революційний рух, проте, своїх збройних акцій не припинив, змінився тільки їхній характер. Це вже не великі бої сотень і куренів УПА, а постійні дрібні збройні сутички з ворогом розчленованих, але тісно організаційно пов'язаних та керованих одним центром повстанських і підпільних груп. З-за кожного рогу в селі чи місті, на кожній стежці, в полі чи в лісі, днем і ніччю шле большевицькому окупантові невидна рука українського повстанця і підпільника-революціонера караючу кулю за кривди народу, за топтання його прав, за мільйони закатованих, запроторених у тюрми чи концтабори українських патріотів, за грабіж українського населення і знущання над ним, за намагання національно розкладати український народ і деморалізувати його, в обороні позицій українського визвольно-революційного самостійницького руху в Україні. Своїми збройними діями УПА і революційне підпілля, з одного боку, утруднюють московсько-большевицьким окупантам їхні протинародні злочинні пляни, не дозволяють їм закріпитись в Україні, завдають утрат у людях. З другого боку, цими діями вони скріплюють українські народні маси в їхньому опорі большевицьким гнобителям та втримують їх у постійній готовості до остаточної розправи з окупантом в ім'я побудови незалежної української держави.

Наше неповне зведення, що його публікуємо в цьому Випуску, охоплює факти збройних дій УПА і збройного підпілля від початку м. вересня до кінця м. грудня 1947 р. В це зведення включено теж деякі факти збройної боротьби, що не були включені в попереднє зведення. (Зведення бойових дій УПА і збройного підпілля за час від м. серпня 1946 р.

до м. серпня 1947 р. було опубліковане в Випуску ч. 3 Бюра Інформації УГВР; зведення з другої половини 1945 р. і до м. серпня 1946 р. — в органі УГВР „Самостійність" ч. І).

*

1. 1. 47 р. в с. Оліїв (р-н Залізці, Терноп. обл.) підпільники обстріляли групу стрибків. Перелякані стрибки розбіглися.

20. 1. 47 р. на хуторах Шляхтинецькі Гаї (р-н Бірки Вел., Терноп. обл.) емведисти зайшли на подвір'я, на якім була криївка підпільників. Підпільники, завваживши ворога, відкрили по ньому вогонь, в наслідок чого один емведист був убитий. Загинула підпільниця Дарка, яка, жертвуючи собою, залишилася в криївці, щоб поницити всі таємні матеріяли.

22. 1. 47 р. в с. Цецори (р-н Зборів, Терноп. обл.) банда емведистів зайшла до хати, в якій була криївка двох повстанців. Емведисти, завваживши криївку, почали кричати, щоб повстанці здалися. На це, зі зброєю в руках, повстанці відповіли: „Вояки УПА не здаються. Ми боремося за право людини і народу на життя, ми боремося за Українську Незалежну Державу. А ви за що воюєте? Чи за те, щоб наші брати, батьки і матері з голоду гинули?" Розпочався бій, в якому один повстанець загинув, а другого непритомного забрали емведисти.

25. 1. 47 р. в с. Білоскірка (р-н Бірки Вел.) Терноп. обл.) підпільники обстріляли стрибків, в наслідок чого один стрибок був ранений.

27. 1. 47 р. в с. Рожанка (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) пвд. УПА розбив магазин ліспромгоспу. Сконфісковані речі частинно роздано населенню, а частинно зужито для власних потреб.

1. 3. 47 р. в с. Мшанці (р-н Вел. Глубічок, Терноп. обл.) 14 бандитів з МВД зробили засідку. На засідку вийшло двох підпільників. Вони завважили ворога і відкрили по ньому вогонь, в наслідок чого двох емведистів було ранених.

19. 3. 47 р. підпільники роззброїли стрибків на колонії Романів (р-н Торчин, Волин. обл.).

Того ж дня в Уляницькім лісі (р-н Торчин, Волин. обл.) була сутичка між групою повстанців і бандою МВД.

28. 3. 47 р. в с. Соколі (р-н Луцьк, Волин. обл.) підпільники знищили в сільраді документи і телеф. апарат.

28. 3. 47 р. в с. Дітківцях (р-н Вел. Глубічок, Терноп. обл.) була перестрілка між підпільниками і бандою емведистів.

29. 3. 47 р. в с. Осмоговичі (р-н Турійськ, Волин. обл.) емведівські бандити знайшли криївку повстанців. Зав'язався бій, в якому, окружені ворогом, повстанці загинули.

1. 4. 47 р. в Вишнівецькому р-ні Терноп. обл. в сутичці з підпільниками впало 2-ох емведистів, а один був ранений.

1. 4. 47 р. в с. Стінка (р-н Золотий Потік, Терноп. обл.) повстанці мали перестрілку з групою емведистів. У висліді перестрілки по обох боках було по одному вбитому.

3. 4. 47 р. В Мшанецькому лісі (р-н Вел. Глубічок, Терноп. обл.) була перестрілка між групою повстанців і емведівськими бандитами.

Того ж дня в тому самому лісі була сутичка між емведистами і підпільниками. Підпільники втрат не мали. Емведисти свої втрати законспірували.

3. 4. 47 р. в с. Кушлин (р-н Великі Дедеркали, Терноп. обл.) група повстанців роззброїла станицю стрибків. Повстанці здобули 1 кулемет, один міномет, 6 рушниць і амуніцію. Повстанці арештували також райуповноваженого з мінзагу, який грабив селян з останного шматка хліба. Згідно з бажанням населення, повстанці покарали його карою смерти через повішення.

4. 4. 47 р. в Дітковецькому лісі (р-н Великий Глубічок, Терноп. обл.) група емведистів наскочила на двох підпільників. Зав'язалать перестрілка, в якій підпільники, оточені ворогом, згинули геройською смертю.

6. 4. 47 р. в с. Трибухівці (р-н Бучач, Терноп. обл.) була сутичка між повстанцями і бандою МВД.

7. 4. 47 р. б. с. Ріпиці (р-н Бучач, Терноп. обл.) була перестрілка між підпільниками і емведистами -ґарнізонниками.

З початком м. квітня 47 р. в с. Цапівці (р-н Товсте, Терноп. обл.) 10 емведівських бандитів зайшли на подвір'я, де була криївка 3-ох підпільників. Зав'язався бій, під час якого підпільники, оточені ворогом, погинули.

8. 4. 47 р. р. в лісі біля с. Коропецька Діброва (р-н Коропець, Терноп. обл.) відбувся бій між групою повстанців і бандою МВД.

8. 4. 47 р. в с. Тростянці (р-н Коропець, Терноп. обл.) повстанці розбили колгосп.

В м. квітні 1947 р. в районі Золотники (Терноп. обл.) підпільники покарали карою смерти начальника „істрєбітєльного" батальйону, який грабив місцевих і голодуючих із східніх областей селян.

9. 4. 47 р. в с. Вівся (р-н Козова, Терноп. обл.) була перестрілка між групою підпільників і емведівською бандою.

10. 4. 47 р. в с. Сапогів (р-н Борщів, Терноп. обл.) відбувся бій між підпільниками, оточеними в криївці, і бандою МВД та стрибків. Підпільники, вистрілявши всі набої, пострілялися. Ворог мав одного вбитого.

12. 4. 47 р. в с. Матіївці (р-н Великі Дедеркали, Терноп. обл.) була сутичка між повстанцями і бандою МВД, під час якої вбито одного повстанця.

13. 4. 47 р. на шляху Загайці-Якимівці (р-н Вел. Дедеркали, Терноп. обл.) була перестрілка між групою підпільників і емведистами.

13. 4. 47 р. в с. Буцнева (р-н Микулинці, Терноп. обл.) два повстанці роззброїли 17 стрибків. Здобуто 17 рушниць, 1 кулемет і амуніцію.

15. 4. 47 р. в с. Вівся (р-н Козова, Терноп. обл.) один підпільник зустрів на дорозі 4-ох озброєних бандитів з адміністрації з райцентру. Підпільник обстріляв їх і ранив одного бандита. Сам відступив.

17. 4. 47 р. в с. Милівці (р-н Чортків, Терноп. обл.) була сутичка між групою повстанців і емведівськими бандитами.

18. 4. 47 р. на полі біля с. Звенигород (р-н Бучач, Терноп. обл.) була перестрілка між двома підпільниками і бандою МВД.

18. 4. 47 р. б, с. Шибалин (р-н Бережани, Терноп. обл.) 60 емведівських бандитів наскочили на криївку 6-ох підпільників. Зав'язався бій, в якому підпільники, вистрілявши всі набої, пострілялися останніми залишеними кулями.

21. 4. 47. р. в лісі б. с. Кривче (р-н Борщів, Терноп. обл.) була перестрілка між підпільниками і бандою МВД.

24. 4. 47 р. в с. Оріховець (р-н Підволочиська, Терноп. обл.) підпільники обстріляли групу бандитів з озброєної районової адміністрації й „істрєбітєльного" батальйону, в наслідок чого був ранений працівник райфінвідділу.

24. 4. 47 р. в лісі б. с. Комарівка (р-н Бережани, Терноп. обл.) емведисти зустріли одного підпільника. Зав'язалась перестрілка, під час якої підпільник, оточений емведистами, розірвався ґранатою.

25. 4. 47 р. в с. Бодаках (р-н Вишнівець, Терноп. обл.) 3-ох повстанців зустрілися з бандою МВД в числі 50 чол. Розпочався завзятий нерівний бій. В бою повстанці 5-ох емведистів вбили та 3-ох поранили. Оточені переважаючими силами ворога, з національним гімном на устах та окликом „Слава Україні!" повстанці погинули.

25. 4. 47 р. в с. Сосулівка (р-н Чортків, Терноп. обл.) була перестрілка між підпільниками і групою МВД.

28. 4. 47 р. в с. Забара (р-н Шумськ, Терноп. обл.) група підпільників обстріляла ґарнізонників МВД.

30. 4. 47 р. була перестрілка між повстанцями і емведівськими бандитами на шляху Мізюринець-Радешівка (р-н Вел. Дедеркали, Терноп. обл.).

1. 5. 47 р. Городище (р-н Вел. Глубічок, Терноп. обл.) підпільники мали перестрілку з бандою МВД.

1. 5. 47 р. б. с. Бересток (р-н Товсте, Терноп. обл.) група повстанців звела бій з бандою МВД.

3. 5. 47 р. б. с. Камерівці (р-н Заліщики, Терноп. обл.) була сутичка між групою підпільників і емведистами.

4. 5. 47 р. повстанці забрали із станції Корначівка (р-н Вишнівець, Терноп. обл.) пограбоване большевиками збіжжя і роздали населенню. Рівночасно знищили автомашину, телеф. устаткування і забрали 4 рушниці.

4. 5. 47 р. в с. Залісці (р-н Шумськ, Терноп. обл.) була сутичка між підпільниками і бандою МВД.

4. 5. 47 р. в с. Круголець (р-н Шумськ, Терноп. обл.) повстанці обстріляли емведистів, які провіряли документи у селян.

5. 5. 47 р. в с. Березолупи Малі (р-н Рожище, Волин. обл.) емведисти, які переводили розшуки, натрапили на одного підпільника. Підпільник відкрив по них вогонь, в наслідок чого один бандит був убитий. Підпільник загинув.

6. 5. 47 р. в Базниківському лісі (р-н Бережани, Терноп. обл.) була перестрілка між підпільниками і групою МВД.

6. 5. 47 р. в с. Явір (р-н Бориня, Дрогоб. обл.) пвд УПА під командою ст. бул. Тараска обстріляв емведівських бандитів, в наслідок чого 2-ох емведистів впало вбитих, а один був ранений.

8. 5. 47 р. в с. Глубічок (р-н Борщів, Терноп. обл.) група повстанців зустрілася з бандою МВД. Під час перестрілки один емведист був ранений.

9. 5. 47 р. на Литвинських хуторах (р-н Підгайці, Терноп. обл.) емведисти натрапили на криївку підпільників. Зав'язався бій, під час якого оточені підпільники, вистрілявши в бою амуніцію, пострілялися.

9. 5. 47. р. б. с. Росохуватець (р-н Підволочиська, Терноп. обл.) була перестрілка між групою повстанців і стрибками.

11. 5. 47. р. пвд УПА під ком. ст. бул. Тараска покарав карою смерти 3-ох найактивніших комсомольців в с. Шум'яче (р-н Турка, Дрогоб. обл.), а іншим комсомольцям повстанці дали тільки пересторогу.

11. 5. 47. р. в с. Гиновичі (р-н Бережани, Терноп. обл.) підпільники застрілили емведиста з емведівського ґарнізону в с. Шум'яни.

11. 5. 47 р. в с. Свершківці (р-н Товсте, Терноп. обл.) банда емведистів наскочила на хату, в якій квартирувало двох підпільників. Зав'язався бій, під час якого, оточені ворогом, підпільники загинули.

13. 5. 47 р. була сутичка між групою повстанців і бандою МВД в Мужилівському лісі (р-н Підгайці, Терноп. обл.).

13. 5. 47 р. в с. В. Вікники (р-н Вел. Дедеркали Терноп. обл.) 25 емведистів наскочили на хату, що в ній мало криївку 3-ох підпільників. Зав'язався нерівний бій, в якому підпільники, пробиваючись з-поміж ворогів, загинули.

14. 5. 47 р. в с. Заруддя (р-н Вишнівець, Терноп. обл.) підпільники розззброїли стрибків.

14. 5. 47 р. в с. Котузів (р-н Золотники, Терноп. обл.) з бандитами МВД зустрівся підпільник Дон. Зав'язався бій, в якому Дон був ранений. Він заліг і далі стріляв по ворогові та боронився ґранатами. Коли ворожі стріли втихли, підпільник заспівав: „З піснею на устах ми йдем до бою . . .". Почалась знова перестрілка. Донові забракло набоїв. Він загинув з окликом: „Слава Україні! Смерть московським окупантам!".

15. 5. 47 р. в с. Золочівка (р-н Козова, Терноп. обл.) банда емведистів наскочила на криївку повстанців. Зав'язався нерівний бій, в якому повстанці, щоб не попасти живими в руки ворога, пострілялися.

16. 5. 47 р. в с. Шишківцях (р-н Борщів, Терноп. обл.) група повстанців зустрілася з бандою МВД. Під час перестрілки один бандит був ранений.

16. 5. 47 р. в с. Залуче (р-н Заліщики, Терноп. обл.) підпільники обстріляли банду стрибків. Стрибки повтікали.

18. 5. 47 р. була перестрілка між групою повстанців і бандою МВД в с. Ценів (р-н Козова, Терноп. обл.).

18. 5. 47 р. в с. Заглинки (р-н Овадне, Волин. обл.) підпільники зліквідували участкового МВД.

19. 5. 47 р. в лісі б. с. Ялове (р-н Устрики Долішні, Дрогоб. обл.) пвд УПА під ком. к-ра Тараска звів бій з бандою МВД. Емведисти були приневолені відступити, залишаючи одного вбитого.

20. 5. 47 р. в с. Теклівка (р-н Володимирець, Рівен. обл.) була перестрілка між підпільниками і групою МВД.

21. 5. 47 р. б. т. зв. Великого лісу (р-н Дубровиця, Рівен. обл.) відбулась сутичка між повстанцями і бандитами з МВД, які верталися з облави.

21. 5. 48 р. в с. Ворвулинці (р-н Товсте, Терноп. обл.) була перестрілка між підпільниками і групою МВД, під час якої загинув 1 підпільник.

21. 5. 47 р. в с. Ганівці (р-н Товсте, Терноп. обл.) група підпільників звела бій з бандою МВД.

21. 5. 48 р. повстанці зробили засідку, з якої поранили начальника „істрєбітєльного" батальйону в с. Шишківець (р-н Вишнівець, Терноп. обл.). Від переляканого ворога здобуто 2 рушниці.

22. 5. 47 р. в с. Медведівці (р-н Бучач, Терноп. обл.) емведисти зайшли до хати, в якій крартирувало 2-ох підпільників. Зав'язалась перестрілка, під час якої обидва підпільники впали.

23. 5. 47 р на Синовських хуторах (р-н Стара Вижівка, Волин. обл.) була перестрілка між повстанцями і бандою стрибків.

23. 5. 47 р. в Базниківському лісі (р-н Бережани, Терноп. обл.) була перестрілка між групою повстанців і бандою МВД.

23. 5. 47 р. в с. Оков'ятин (р-н Борщів, Терноп. обл.) була сутичка між повстанцями і емведівськими бандитами, в наслідок якої впав один повстанець.

23. 5. 47 р. в с. Лисівці (р-н Товсте, Терноп. обл.) підпільники мали сутичку з бандою МВД.

24. 5. 47 р. в с. Камерівці (р-н Заліщики, Терноп. обл.) підпільники мали сутичку з бандою МВД.

24. 5. 47 р. в с. Камерівці (р-н Заліщики, Терноп. обл) підпільники зустрілися з бандою емведистів. Зав'язалась перестрілка, під час якої один підпільник був ранений.

24. 5. 47 р. на полі б. с. Угринківці (р-н Заліщики, Терноп. обл.) був бій між 4-ма повстанцями і бандою МВД. Оточені ворогом повстанці в безвихідному становищі постріляялися.

24. 5. 47 р. б. Комарівського хутора (р-н Колки, Волин. обл.) емведівські бандити зустрілися з підпільником. Під час перестрілки підпільник загинув.

25. 5. 47 р. в лісі б. с. Конотопи (р-н Степань, Рівен. обл.) була перестрілка між повстанцями і бандою емведистів.

25. 5. 47 р. в с. Довга Нива (р-н Камінь Кошірський, Волинська обл.) підпільна боївка обстріляла озброєних бандитів з ворожої адміністрації.

25. 5. 47 р. в Базниківському лісі (р-н Бережани, Терноп. обл.) була сутичка між групою підпільників і емведівською бандою.

25. 5 47 р. в. с. Тойкут (р-н Ковель, Волин. обл.) група підпільників мала сутичку з емведівськими бандитами.

25. 5. 47 р. в с. Оліїв (р-н Залізці, Терноп. обл.) підпільники стрінулися з бандою МВД. Зав'язалась перестрілка, під час якої один емведист був важко ранений, так що по кількох днях помер.

26. 5. 45 р. в с. Глядках (р-н Залізці, Терноп. обл.) була перестрілка між двома підпільниками і бандою МВД. Обидві сторони втрат не мали.

29. 5. 47 р. в с. Городище (р-н Козова, Терноп. обл.) повстанці поранили одного ворожого вислужника з районної адміністрації

29. 5. 47 р. в с. Залісся (р-н Коропець, Терноп. обл.) була сутичка між повстанцями і групою емведистів.

29. 5. 47 р. підпільники мали перестрілку з бандою МВД на Соснівських хуторах (р-н Золотники, Терноп. обл.)

29. 5. 47 р. в с. Королівці (р-н Коломия, Станисл. обл.) емведівські бандити зустрілися в одній хаті з підпільником. Підпільник відкрив по них вогонь, від якого був убитий сержант МВД. Оточений емведистами, підпільник застрілився.

30. 5. 47 р. на хуторах Соснівських (р-н Золотники, Терноп. обл.) емведисти знайшли криївку, в якій лежав хворий повстанець. Повстанець відкрив по ворогах вогонь і, вистрілявши всі набої, розірвався ґранатою.

31. 5. 47 р. в с. Ренів (р-н Залізці, Терноп. обл.) група підпільників звела бій з бандою МВД.

1. 6. 47 р. в с. Лапшин (р-н Бережани, Терноп. обл.) повстанці мали сутичку з бандою МВД.

В перших днях червня 1947 р. в с.綫Бересько, (р-н Затурці, Волин. обл.) повстанці зліквідували уповноваженого для заготівлі, який грабив населення, а в с. Холопечах — емведиста, що організував „істрєбітєльний" батальйон.

2. 6. 47 р. в с. Скулин (р-н Ковель, Волин. обл.) була перестрілка між повстанцями і групою емведистів.

3. 6. 47 р. між сс. Котузів — Гниловоди (р-н Золотики, Терноп. обл.) повстанці мали сутичку з бандою МВД.

4. 6. 47 р. в с. Залісці (р-н Рожище, Волин. обл.) була перестрілка між підпільником і емведівськими бандитами.

5. 6. 47 р. на хуторах Мельниця (р-н Степань, Рівен. обл.) була сутичка між підпільниками і бандою емведистів, що переводили розшуки. Обидва підпільники, вистрілявши всі набої, загинули.

7. 6. 47 р. в с. Верхів (р-н Камінь-Коширський, Волин. обл.) підпільна боївка зробила засідку на озброєних бандитів з ворожої адміністрації. В висліді зліквідовано фінаґента і голову сільради, які тероризували населення.

7. 6. 47 р. між лісом і с. Івашківці (р-н Великі Бірки, Терноп. обл.) група повстанців мала сутичку з бандою МВД. В сутичці ворог втратив 2-ох вбитих. Повстанці втрат не мали.

8. 6. 47 р. в с. Кульчиці (р-н Дубляни, Дрогоб. обл.) рій УПА з вд. відділу „Булава" обстріляв емведівських бандитів. Від повстанських стрілів впало 4-ох емведистів.

8. 6. 47 р. на Лісовськім хуторі (р-н Колки, Волин. обл.) була перестрілка між групою підпільників і емведівськими бандитами.

9. 6. 47 р. повстанці затримали і спалили потяг, яким большевики вивозили дрова з с. Верхів до м. Камінь-Кошірський (Волин. обл.).

9. 6. 47 р. в с. Вулька (р-н Бережани, Терноп. обл.) підпільники мали перестрілку з бандою МВД.

9. 6. 47 р. в лісі б. с. Устечко (р-н Товсте, Терноп. обл.) була сутичка між підпільниками і бандою МВД.

10. 6. 47 р. була перестрілка між повстанцями і емведівськими бандитами в с. Скулин (р-н Ковель, Волин. обл.).

10. 6. 47 р. на присілку Якубівка (р-н Товсте, Терноп. обл.) була перестрілка між підпільниками і емведистами. В час перестрілки тяжко ранений підпільник, щоб не попасти в руки ворога, дострілився.

13. 6. 47 р. в с. Чорна (р-н Нижні Устрики, Дрогоб. обл.) пвд. УПА під ком. к-ра Тараска провів акцію на колгосп і молочарню.

13. 6. 47 р. в Луцькому лісі (Коломийщина, Станисл. обл.) була сутичка між підпільниками і бандою МВД.

13. 6. 47 р. в с. Слобідка Мала (р-н Борщів, Терноп. обл.) повстанці мали сутичку з бандою МВД.

13. 6. 47 р. в с. Вістова (р-н Калуш, Станисл. обл.) підпільники роззброїли капітана ЧА. Капітана після перевірки звільнено.

14. 6. 47 р. відбувся бій між групою повстанців і бандою МВД в с. Гайворонка (р-н Золотники, Терноп. обл.).

15. 6 47 р. в с. Деражне (р-н Деражне, Рівен. обл.) була сутичка між двома повстанцями і емведівськими бандитами, які переводили розшуки. Вистрілявши всі набої, оточені ворогом, повстанці загинули.

16. 6. 47 р. в с. Рукомиш (р-н Бучач, Терноп. обл.) була перестрілка між підпільникали і емведистами.

16. 6. 47 р. на полі б. с. Шумляни (р-н Підгайці, Терноп. обл.) емведисти наскочили на криївку 3-ох підпільників. Зав'язався завзятий бій, під час якого підпільники, оточені ворогом, постріляялися,

16. 6. 47 р. на полі б. с. Вівся (р-н Козова, Терноп. обл.) повстанці обстріляли банду емведистів, після чого емведисти повтікали.

17. 6. 47 р. рій УПА з вд. „Басейн" знищив молочарню в с. Сушиця Велика (р-н Хирів, Дрогоб. обл.).

18. 6. 47 р. в лісі т. зв. Красику (Коломийщина, Станисл. обл.) була перестрілка між підпільниками і емведистами.

19. 6. 27 р. була сутичка між повстанцями і бандою МВД в лісі б. хуторів Переспа і Конотопи (р-н Степань, Рівен. обл.).

20. 6. 47 р. на шляху б. хутора Гуньки (р-н Микулиці, Терноп. обл.) повстанці мали перестрілку з бандою МВД.

23. 6. 47 р. в с. Залісці (р-н Рожище, Волин. обл.) під час перестрілки з підпільниками був ранений один емведист, який після перевезення до лікарні помер.

23. 6. 43 р. в лісі б. с. Садки (р-н Товсте, Терноп. обл.) повстанці звели бій з бандою емведистів.

25. 6. 47 р. в с. Білина Мала (р-н Дубляни, Дрогоб. обл.) рій УПА під ком. к-ра Верхового мав сутичку з емведівською заставою.

25. 6. 47 р. на полі б. с. Цапівці (р-н Товсте, Теноп. обл.) підпільники звели бій з емведівськими бандитами. Оточені ворогом в криївці підпільники, після завзятого бою, постріляли́ся.

28. 6. 47 р. була перестрілка між підпільниками і емведистами б. с. Купчинець (р-н Козлів, Терноп. обл.). Свої втрати ворог законспірував.

28. 6. 47 р. в лісі б. с. Хмелева (р-н Товсте, Терноп. обл.) була сутичка між групою підпільників і бандою МВД.

28 6. 47 р. на полях б. с. Бзовиці (р-н Залізці, Терноп. обл.) підпільники обстріляли групу емведистів, в наслідок чого один емведист був убитий і один ранений.

28. 6. 47 р. в с. Хатках Лучанських (р-н Микулинці, Терноп. обл.) повстанці звели бій з бандою МВД. Під час бою один емведист був ранений, а інші розбіглися.

28. 6. 47 р. в с. Голибіси (р-н Шумськ, Терноп. обл.) була перестрілка між групою підпільників і емведистами.

28. 6. 47 р. в с. Теклівка (р-н Володимирець, Рівен. обл.) повстанці мали сутичку з бандою МВД.

29. 6. 47 р. на Осташовецьких полях (р-н Зборів, Терноп. обл.) була сутичка між емґебистами і двома підпільниками.

29. 6. 47 р. б. присілка Альбанівка (р-н Зборів, Терноп. обл.) підпільники мали сутичку з бандою МВД.

29. 6. 47 р. повстанці звели бій з емведистами в Микулинецькому лісі (р-н Микулинці, Терноп. обл.). Ворог мав одного вбитого і одного важко раненого.

29. 6. 47 р. в лісі б. с. Садки (р-н Товсте, Терноп. обл.) емведисти мали сутичку з підпільниками.

30. 6. 47 р. в с. Пліхів (р-н Бережани, Терноп. обл.) була перестрілка між підпільниками і бандитами МВД.

30. 6. 47 р. на хуторах Драгоманівка (р-н Козлів, Терноп. обл.) емведисти наскочили на криївку підпільників. Зав'язалась перестрілка, під час якої ранені підпільники постріляли́ся.

30. 6. 47 р. в с. Купчинець (р-н Козлів, Терноп. обл.) емведисти наскочили на хутір, в якому була криївка підпільників. По короткому бою, оточені певеважаючими силами ворога, підпільники понищили всі підпільні матеріяли і постріляли́ся.

30. 6. 47 р. в с. Копчі (р-н Луцьке, Волин. обл.) підпільники зліквідували ворожого вислужника з райцентру, що виганяв силою селян на роботу до лісу.

31. 6. 47 р. в с. Устечко (р-н Товсте, Терноп. обл.) була сутичка між повстанцями і бандою МВД.

1. 7. 47 р. в с. Двоpіччя (р-н Микулинці, Терноп. обл.) була перестрілка між повстанцями і бандою МВД.

1. 7. 47 р. в с. Купчинець (р-н Козлів, Терноп. обл.) відбувся бій між двома підпільниками і бандою емведистів. В бою ворог втратив одного вбитого — ст. лейтенанта — і одного тяжко раненого. Обидва підпільники в безвихідному становищі, з окликом „За тебе, Україно", постріляли́ся.

2. 7. 47 р. в Новосілецькому лісі (р-н Колки, Волин. обл.) повстанці звели бій з емведівськими бандитами.

2. 7. 47 р. б. с. Подусова (Перемишлянщина, Львів. обл.) була сутичка між групою повстанців і емведівською бандою. В цей же час в Станимирських лісах інша група підпільників звела бій з емведистами, що переводили облаву.

В днях 3. 6. 10. 7. 47 р. в с. Веселівка (р-н Шумськ, Терноп. обл.) емведисти робили засідки. Їх завважили повстанці і обстріляли, в наслідок чого один емведист був убитий. Повстанці втрат не мали.

3. 7. 47 р. в с. Криве (р-н Бориня, Дрогоб. обл.) вд. УПА під ком. к-ра Хріна звів бій з бандитами МВД. В бою вд. втратив 2-ох вбитих. Ворог свої втрати законспірував.

5. 7. 47 р. під с. Лозова (р-н Великі Бірки, Терноп. обл.) була перестрілка між групою підпільників і емведистами.

6. 7. 47 р. була сутичка між групою підпільників і бандою МВД б. с. Сокіль (р-н Рожище, Волин. обл.).

6. 7. 47 р. б. с. Лапшин (р-н Бережани, Терноп. обл.) повстанці звели бій з бандою МВД. В наслідок бою ворог втратив 2-ох вбитих і 12 ранених. Рівночасно згинуло в бою 3-ох повстанців.

6. 7. 47 р. на Сокальських хуторах (р-н Рожище, Волин. обл.) була сутичка між групою підпільників і бандою МВД.

7. 7. 47 р. в с. Ходачкові (р-н Козлів, Терноп. обл.) підпільники знищили кіноапарат.

7. 7. 47 р. в с. Ходаки (р-н Шумськ, Терноп. обл.) зав'язалась перестрілка між підпільниками і бандою МВД. Втрат не було по обох боках.

7. 7. 47 р. в Замшанському лісі (р-н Стара Вижівка, Волин. обл.) повстанці мали сутичку з емведівськими бандитами.

В м. липні 47 р. б. с. Довжиця (р-н Колки, Волин. обл.) була перестрілка між підпільниками і емведистами, які переводили облаву. В перестрілці впав один підпільник.

9. 7. 47 р. в с. Журавенко (р-н Букачівці, Станисл. обл.) підпільники мали сутичку з бандою емведистів.

9. 7. 47 р. в с. Микитинці (р-н Косів, Станисл. обл.) пвд. УПА з засідки обстріляв емведівських бандитів.

9. 7. 47 р. на Володимирецьких хуторах (р-н Володимирець, Рівен. обл., була перестрілка між підпільниками і емведівськими бандитами.

В м. липні 47 р. в с. Золоте (р-н Висоцьке, Рівен. обл.) група МВД зустрілась з одним підпільником. Зав'язалась перестрілка, в якій, оточений переважаючими силами ворога, підпільник загинув.

10. 7. 47 р. на полі б. с. Літин (р-н Турійськ, Волин. обл.) повстанці зустрілися з групою емведівських бандитів. Зав'язалась перестрілка, під час якої один ранений повстанець дострілився

12. 7. 47 р. під лісом Літинщина (р-н Турійськ, Волин. обл.) була сутичка між підпільниками і бандою емведистів.

12. 7. 47 р. в с. Іспас (р-н Коломия, Станисл. обл.) в перестрілці з емведистами впав один підпільник.

12. 7. 47 р. в Стрипських лісах (р-н Турка, Дрогоб. обл.) вд. УПА під ком. к-ра Хріна звів бій з бандами емведистів. В бою ворог втратив 6-ох убитими і мав одного раненого. По боці повстанців був один вбитий і 2-ох ранених.

13. 7. 47 р. в с. Хатки (р-н Золотники, Терноп. обл.) емведисти зайшли до хати, в якій було 2-ох підпільників. Підпільники привітали їх вогнем, в наслідок чого був вбитий один емведист. Зав'язався бій. Підпільники, оточені ворогом, вистрілявши останні набої, погинули.

13. 7. 47. р. в с. Новосілка (р-н Підгайці, Терноп. обл.) емведисти застали в хаті 3-ох повстанців. Повстанці відкрили по них вогонь, в наслідок чого

був вбитий старший лейтенант МВД і ранений один рядовий емведист.

14. 7. 47 р. в лісі б. с. Блохи (р-н Заложці, Терноп. обл.) була перестрілка між підпільниками і бандою МВД.

15. 7. 47 р. 50 бандитів МВД наскочило на криївку 3-ох підпільників на т. зв. Залісся (р-н Олесько, Львів. обл.). Підпільники в нерівному завзятому бою погинули.

16. 7. 47 р. б. с. Болшів (р-н Болшівці, Станисл. обл.) підпільники обстріляли групу емведистів, в наслідок чого був убитий один емведист.

17. 7. 47. р. б. с. Коржова (р-н Манастириська, Терноп. обл.) повстанці стрінулися з емведистами і відкрили по них вогонь. Від повстанських стрілів впало 2-ох емведистів.

17. 7. 47 р. в с. Дрищів (р-н Бережани, Терноп. обл.) була перестрілка між підпільниками і групою МВД.

48. 7. 47 р. в с. Підлісках (р-н Гоща, Рівен. обл.) банда МВД зустрілася з двома підпільниками. Підпільники обстріляли емведистів, в наслідок чого був вбитий майор МВД.

19. 7. 48 р. в с. Турці (р-н Коломия, Станисл. обл.) повстанці знищили устаткування радгоспу та спалили стирти збіжжя і сіна.

19. 7. 47 р. в лісі б. с. Плоске (р-н Стрілки, Дрогоб. обл.) пвд. УПА зловив ворожого розвідника, якого передано до Служби Безпеки (СБ).

20. 7. 47 р. в с. Руське Ольб'є (р-н Камінь-Кош. Волин. обл.) підпільники знищили молочарню.

24. 7. 47 р. в с. Дрищів (р-н Бережани, Терноп. обл.) підпільники обстріляли емведівську банду, в наслідок чого один емведист був убитий.

25. 7. 47 р. на полі б. с. Ганівці (р-н Болшівці, Станисл. обл.) повстанці обстрілями банду емведистів. Один емведист був ранений, інші втекли.

25. 7. 47. р. в с. Золота Свобода (р-н Бережани, Терноп. обл.) підпільники покарали карою смерти партійця — голову сільради за невідповідну поведінку з населенням.

25. 7. 47 р. в с. Русилів (Золочівщина, Львів. обл.) була сутичка між групою підпільників з ґарнізону із с. Фірлеїв.

26. 7. 47 р. в селі Вівся (р-н Бережани, Терноп. обл.) повстанці зліквідували двох партійців за невідповідну поведінку з населенням.

27. 7. 47. р. в с. Воскресінці (р-н Букачівці, Станисл. обл.) підпільники вимінували спіртзавод.

28. 7. 47 р. в с. Буховичі (р-н Крукеничі, Дрогоб. обл.) повстанці зробили засідку на емґебистів. Від повстанських стрілів був вбитий лейтенант МҐБ і тяжко ранений участковий МВД.

29. 7. 47 р. в лісі б. с. Ігровиця (р-н Вел. Глубічок, Терноп. обл.) була перестрілка між групою емведистів і підпільником, під час якої підпільник загинув.

30. 7. 47 р. в с. Ставчани (р-н Славсько, Терноп. обл.) емведисти, роблячи розшуки, наткнулися на 3-ох підпільників. Підпільники відкрили по них вогонь. Під час бою впало двох емведівських бандитів, а один був ранений. Підпільники пробоєм вирвались з оточення.

З книжок і з преси.

Повітряна сила — мілітарний ключ для збереження життя

„The Military Key to Survival" Reader's Digest (SePt. 1950)

(„Мілітарний ключ для збереження життя").

Зміст книжки:

„Air Power: Key to Survival" by Major Alexander P. de Seversky (Майор Александер П. де Северскі: „Повітряна сила, ключ для збереження життя".

В цей критичний момент, під загрозою російської світової аґресії. основною метою США є утримати мир. Для цього мілітарна підготова США мусить бути така, щоб діяти відстрашаючо, якби СССР (автор говорить тільки про „Росію") вступив у війну. Хтонебудь, досить нерозважний визвати США, мусить бути свідомий, що не зважаючи на те, які страшні не були б змагання, його можливості виграти майже жодні, — що остаточно перемога буде по боці США.

Основний закон перемоги, дійсний впродовж історії, такий, що **війна мусить спиратися на одну основну силу.**

Залежно від свого географічного положення, нація шукає за виразною перевагою в одній площині, шукаючи вирішного бою, який потвердив би її силу. Про інші елементи підмоги треба дбати теж, але ніколи коштом головної сили у вирішній площині.

Цей закон відповідає розсудкові. Він вимагає з'єднання ресурсів і зусиль в вирішних стратегічних вимірах, замість роздріблювати силу для побічних цілей. Дотепер у нас щодо цієї клясичної аксіоми ніхто не сумнівався. Воюючі нації дбали про непереможність на суші **або** на морі.

Кожний американський стратег знає, що США не могли б бути однаково сильні в обох площинах. З огляду на острівно-континентальне положення США, прийнято було ролю морської фльоти за найважливішу (найвищу); вона ґарантувала безпеку батьківщини і — якщо потрібно — час для підготови сухопутніх військ.

Абсолютне панування в одній площині — це суть правдивого **стратеґічного балянсу**. Поділ народного богатства поміж усі мілітарні елементи, який сьогодні вважається „вирівняними силами" є в дійсності розтраґним невирівнянням, себто хаосом.

Цей клясичний принцип був у послідній війні притемнений. Одначе навіть через його притемнення концепцію можна розпізнати. В Европі основною силою був піший вояк, все інше відігравало допоміжну ролю. На Пацифіку стратегія була в концепції морська, змагаючи до заблькування і здушення противника на його островах. Та пляни обох сторін були перекреслені, коли найсуттєвішою площиною ведення війни стало повітря. В висліді цього світ був свідком війни безмежних імпровізацій і замішання. Комбінація суша - море - повітря виявилась вислідом **переходового періоду.** Це був лиш чинннк, творений конечністю, що втрачає значення, як лиш повітряна сила стає вирішною.

Від того часу повітряна сила **стала** вирішною. Вона осягнула те, що зі своєї домашньої бази може вдаряти кожну ціль на поверхні землі; вона може прийняти бій денебудь, не зважаючи на віддаль. Тому то стратегія США мусить знову зважати на клясичнний принцип одної непоборної сили в домінантній площині. США мусять готуватись змести ворога з облаків і перебрати цілковите панування у повітрі

США мусять зрезиґнувати з помилкових порад щодо одночасної переваги в усіх ділянках. Прямування США мусить бути просте й безсумнівне: відстрашити аґресію через осягнення панування в повітрі — такого виразного, такого незаперечного й такого утримуючого мир, яким було брітанське на широких морях у зеніті сили Великобрітанії.

Криза народної безпеки

Теперішня загроза для миру далеко більш серйозна, як будь коли у минулому. Якщо війна прийшла б, тоді США, їх міста, індустрія, комунікація й населення будуть головною ціллю. Це буде жорстока боротьба проміж двома світами, двома ідеологіями, з безумовною перемогою як єдиною метою. І цим разом США стануть віч-на-віч з ворогом з людською силою й тотальними ресурсами, більшими, як її власні.

В II світовій війні США здушили ворога самою вагою людей і машин. США мали доволі часу на експерименти, імпровізації, копіювання зброї і стратегії, для неправильних починань.

Як змагун важкої ваги, маючи в рінґу противника ваги пера, США могли сліпо вдаряти, витрачаючи даремно енерґію і все таки маючи надію якнебудь поцілити. Та навіть і тоді перемога була сумнівною, аж поки США не випустили повітряної сили, щоб сповнила своє стратегічне завдання.

Якщо б була США накинена третя світова війна, США напевно не мали б таких догідних місць для помилок. Їх стратегія мусить бути правильно продумана й скерована з самого початку. Вона мусить бути пристосована до спеціялізованих талантів власної країни і технічної переваги для приготування до квантитативної переваги над потенціяльним ворогом, який може мати у своєму розпорядженні цілий евразійський континент і майже половину людської раси. Як Давид, стоячи напроти Ґоліята, так і США мусять вибрати належну зброю і поцілити стратегічне око вола.

Стратегічний вибір, що буде рішати долю для США і через те цілого людства, мусить бути зроблений швидко — і лише народ США може його зробити. Він мусить вибрати поміж застарілими методами й історичною нагодою зробити свою країну найпередовішою в умовах нових метод.

Теза цієї книжки спирається на трьох основних переконаннях, які Северскі старається довести:

1) **Передпосилки, на яких тепер формулюють стратегію у Вашінґтоні, є хибні й мають у собі зародки невдачі.**

В основному США готуються провадити наступну війну методами й зброєю минулої — готуючись, так би мовити, до такого конфлікту, якого вже ніколи не буде. США намагаються стати максимально сильними на суші, на морях і в повітрі. Така стратегія розтратна понад спроможності США й тому засуджена на невдачу.

2) **Стратегія перемоги є для США відкритою: стратегія, що охоплює ґльобальне командування повітрям, виконуване просто з американського континенту.** Вона може бути установлена повітряною силою міжгемісферного характеру, яка з бойовою меткістю може податись кудинебудь, вчинити конечне й повернутися без затримки до домашньої бази. Це плян, що надзвичайно відповідає американським індустріяльним можливостям, потенціялові науковому, підходові американського народу не вповні згідний з теперішнім повітреплавним досвідом. Що більше, це є в силах США.

3) **Правильна стратегія буде тяжіти до ґарантії миру.**

Вона може ефективно відстрашувати можливого аґресора, тому що жодне невільне суспільство не може надіятись дорівняти США у найвищих осягах технології, конечної у модерній повітряній силі.

Вибір належної зброї

США довели достатньо свою волю до миру. Закінчивши війну з монополем найбільш нищівної зброї у своїх руках, США віддавали її інтернаціоналізації, хотіли поділитись власним спеціяльним знанням з цілим світом. Такого доказу волі до миру не дала жодна велика нація. Щоб оцінити цей факт, треба собі уявити, що сталося б, якби положення було протилежне, якби СССР сам посідав тайну атомової бомби.

Якщо США мусять тепер подбати про свою національну оборону, то це лиш під тиском тривожних післявоєнних фактів. Нерадо США мусіли признати, що їх слабкість творить невинну приманну для аґресії. Аж поки надії, покладені на Об'єднані Нації, не виправдають себе, США не залишається нічого іншого, як збройтись.

В цьому аспекті ми мусимо найперше усвідомити собі, що найсильнішою основою СССР є **маса** людської сили, природних багатств, географічного простору. Армії Гітлера — так, як перед ним Наполеона — врізались глибоко в СССР лиш на те, щоб потім бути загубленими в його безмежних просторах і остаточно знищеними його незчисленними народами і їхньою здібністю до помсти. СССР не відстрашиться ніколи від збройної аґресії і експансивних цілей через всесторонній військовий вишкіл у США і посилення збройними дивізіями Західньої Европи. Ці речі означають сухопутню війну, в якій СССР держить козирі.

Щодо морської війни, то СССР не має морської фльоти, не потребує її і не боїться жодної морської фльоти. Морська сила не може бути жодною реальною загрозою самовистачальному континентові, що не боїться бльокади і в жодному випадку не є залежний від морської комунікації.

Совєтські правителі можуть дійсно заклопотатись лиш тоді, коли США виразно покажуть свій намір протиставити свій **сприт** їх кількості. Бо сприт, виявлений у перевазі стратегії, тактики і зброї, є найсильнішим козирем США.

А що під сьогочасну пору є найпередовішим, найбільш механізованим, найбільш технологічними типом ведення війни? Зрозуміло, що відповідь звучить: **повітряна сила якнайдальшого засягу.**

Повітряна сила, що опановує повітряний океан понад усією нашою планетою, тому що вона рівночасно опановує всі суші й води внизу, може як запорука миру відігравати ту саму ролю сьогодні, яку давніше відігравала морська сила.

Якщо США зредукують до абсолютного мінімум свою мілітарну інвестицію на суші і морі, а сконцентрують усі можливі ресурси, можуть мати переважаючу повітряну силу.

Майбутня повітряна сила не мусить бути колосальна. Вона лише мусить утримати свою вищість, особливо в якості, над повітряною силою будь-якої недемократичної країни, або коаліції країн.

Кінець заморських баз

Тепер США мусять плянувати і розбудовувати справжню ґльобальну повітряну силу. Повітряна стратегія II світової війни була помилкова. Не зважаючи на те, які великі були повітряні сили, вони були так довго нечинні, поки сухопутні армії і морська фльота не забезпечили їх заморськими базами. Природнє питання є, отже, чому не можуть США тією самою стратегією виграти наступну світову війну? Щоб відповісти на це питання, треба розглянути умови, що існували в II світовій війні, та як вони міжтим змінились.

Факт, що повітряна сила могла опанувати лиш частину певного театру дії в II світовій війні, змусить творити тільки **льокальну перевагу** від часу до часу.

„Передусім ви мусите виграти повітряний бій", сказав ген. Монтґомері під кінець 1943 р. „Якщо ви провірите ведення своїх кампаній, пізнаєте, що ми ніколи не зводили належного бою, поки не був виграний повітряний бій".

Проблемою для Монтґомері було лише перемогти ту частину німецької повітряної сили, що оперувала на певному відтинку. Він не перемагав цим цілости німецької „люфтваффе".

В Пацифіку картина була не дуже різна. На щастя для США, японське високе командування вирішило боронити цілий ряд островів, кожний з них далеко від підсилення і з довгим шляхом постачання. Цей дефенсивний ланцюг повітряної сили, роздріблений, не був сильніший, як його найслабша ланка. США могли кидати концентровану силу проти одного острова за одним. Так була нищена японська повітряна сила, що, бувши розпорошеною, залишала безборонним японський материк.

Таким чином США зводили на Пацифіку і в Европі ряд повітряних боїв для льокального панування в повітрі. Та сьогодні з 8.000 км довгим радіюсом діяння летунства льокальний контроль денебудь в межах ворожої сфери повітряної переваги став справою минулого.

В епоху морської сили було б абсурдом супроти переважаючої ворожої морської фльоти старатись опанувати лише частину океану. В нашу добу летунства було б не меншим абсурдом намагатись втримати контроль частини повітря супроти ворожої повітряної фльоти.

Час льокального панування та стратегії, що полягала на висунених базах, ближчих до ворожого континенту, як до власного, скінчився. Приймім, напр., що СССР мав би могутні повітряні бази близько американського материка, на Кубі й Ґренляндії. Очевидно, якби війна почалась, США могли б зараз знищити їх. США вели б бій з джерела й середини своєї сили; ворог був би залежний від тисячів кілометрів шляхів постачання. Для осягнення мети США могли б кинути все своє летунство; ворог міг би вжити лиш частини на далеких базах.

Але чому картина мала б бути менш реальною, коли США пропонують боротись з баз на периферіях европейського континенту? Їх проєктовані бази в Північній Африці, Европі, на Близькому й

Далекому Сході є в прямому засягу всієї повітряної сили СССР і відкриті в певних випадках для його мільйонових червоних армій. В двобою за ці бази кориснішe положення було б у тієї сторони, що оперувала б з домашніх баз. США могли б надіятись втримати ці бази лиш тоді, коли достатньо забезпечили б **кожну з них** великими повітряними силами, спроможними протиставитись усім совєтським повітряним силам. Саме тільки ствердження фактів виявляє безнадійність намагання.

Северскі бачить лиш один виняток з цього правила про висунені бази, а саме Англію: Англія має індустріяльну спроможність тримати власні повітряні сили, здатні протиставитись ворогові. Як довго Англія має власні повітряні сили для контролювання своїх власних повітряних просторів, так довго вона не може бути здобута. Англійські повітряні сили будуть могутнім союзником у загальній боротьбі за панування над ґльобальним повітряним океаном.

США не можуть, одначе, класти надії на розвиток своїх атомоносних і інших далекосяжних стратегічних повітряних сил на Брітанських островах для офенсиви проти СССР. Брітанські острови так близько до континенту, що ворог зможе вжити проти них свої тактичні авіяційні одиниці. Доцільне роздріблення бомбовозів США на цьому обмеженому терені неможливе. Тому дуже сумнівне чи США зможуть розвинути в Англії великі маси великих далекосяжних бомбовозів, виставлених на налети ракетного летунства.

Відношення японських островів до Азії таке саме, як Англії до Европи.

Тому жодна стратегія, яка прямує до перемоги, не може будуватись на засаді зближених до ворога баз. Приманлива ідея, що коли війна буде зв'язана з морськими базами, то це віддалить війну від власних американських берегів, є лиш думкою — бажанням. Зброю для простої атаки на американський континент ворог має до розпорядження. Беручи під увагу важливу ціль — продукційний потенціял США —, вона напевно буде вжита. США не можуть рахувати на те, що не будуть нарушені, й американський народ мусить бути готовий на потрясення, Обдурювати себе, що можна б тримати ворога здалека від Америки, було б повторенням згаданої основної помилки Японії.

А все таки сьогодні американці далі проповідують цю японську помилку. Вони хотіли б окружити Евразію базами роздріблюючи таким чином повітряні сили США, розчленовуючи комунікаційні лінії в сотнях напрямків, узалежнюючи США від довгих шляхів постачання. Ворог зможе тоді ковтати кусками роздріблену силу США так, що у фіналі США стояли б перед залишками своєї сили, як це пережила Японія.

Міт літаконосів

Все те, що Северскі сказав щодо сухопутніх баз, стократно більше стосується до плаваючих баз, т. зв. літаконосів. Якщо не можна втримати непотапаючого острова, то якою маґічною силою можна втримати ці малі плаваючі острови?

Однак кращою сторінкою плаваючої бази від сталої є рухомість та укриття. Але як можна уникнути, щоб літаки, що літають 600 миль (коло 900 км.) на годину, не відкрили корабля, що пливе 600 миль денно, — адмірали ще не вияснили. Що це вже не є можливим, довели і потвердили морські маневри на Північному Атлантику в 1949 р. Сто кораблів мало завдання інвазії на Нову Фундляндію. Згідно з твердженням віцеадмірала Д. Б. Данкена, (D. B. Duncan) вони були теоретично затоплені або пошкоджені лише 8-ми шноркелями. (Schnorkel — підводний човен випосаджений у спеціяльні споруди). А підводний напад був успішний передусім тому, що акція підводних човнів була керована ворожими літаками, які ввесь час кружляли над ними.

„Знищена" фльотилія складалася з 6 літаконосців, підсилених бойовим кораблем „Міссурі", двома легкими крейсерами, 23 винищувачами і різними іншими кораблями та танкерами (паливоносцями), з залогою 25.000 людей. Самі кораблі коштували 670,000,000 долярів. І вистачило 8 підводних човнів, щоб їх виелімінувати. Чи можуть такі фльотилії втриматись на Північному морі, в Арктиці, Середземному морі й інших морях на периферіях Евразії? В послідній війні літаконоси США не були допущені до Середземного і Північного морів та до інших пунктів, контрольованих німецькою „Люфтваффе". Теж у японські прибережні води вони дістались тільки в четвертому році війни, коли американці повністю панували в повітрі. Якже можна тоді зблизитися до континенту, бороненого масивною совєтською повітряною силою?

Морська фльота, здається, забуває, що коли головна ворожа повітряна сила може діяти в радіюсі 7000 миль (4800 км.), тоді літаконоси, щоб не бути досягненими, потребували б 3000 миль плюс віддаль мети, яка лежить у глибині суходолу і яку вони хотіли б атакувати. Отож щоб бомбардувати безпечного ворога в Европі, літаконос мусів би залишити Бруклінський порт (Brooklyn Navy Yard.).

Одинокий „літаконосець", що може бути заякорений близько европейського континенту, є Брітанські острови.

Втримування цього „літаконоса„ плаваючим і оперативним вимагатиме зусиль всієї брітанської повітряної сили й усього брітанського населення плюс суттєва підтримка з боку США. Величина зусиль, що будуть конечні для втримання Брітанських островів як бази, є достатнім мірилом абсурду спроб тримати слабенькі плаваючі бази денебудь в засягу совєтської повітряної сили.

Тільки з хвилиною, коли відносно далекосяжне летунство було включене, почала війна на Далекому Сході звертатись у користь США. Ген. Дулітл сказав щодо плянів інвазії Японії: „Морська фльота мала уможливити інвазію своїм траспортом, наземні війська мали силу зробити її успішною, а Б-29 зробили її непотрібною".

Северскі вважає літаконоси переходовим періодом у проминущій стадії стратегічного розвитку.

Проблема підводних човнів

Існує загальне припущення, що СССР розбудовує грізну фльоту підводних човнів, втілюючи найпередовіші німецькі осяги в цій ділянці. Він робить це, видно, в припущенні, що США будуть триматися стратегії II світової війни. Якщо США зірвуть з минулим і піднесуть війну з поверхні в небесні простори, тоді всі величезні большевицькі вклади в розбудову підводних човнів підуть намарне. Бо в цьому випадку червоні Schnorkels будуть скородити порожні моря. США будуть ще потребувати морського транспорту для постачання Брітанських островів і буде відбуватися збільшений рух вздовж побереж Південної і Північчної Америки. Але ці суттєві морські шляхи будуть мати від початку ті самі умови, що їх під кінець війни давав шлях Канада — Ґренляндія — Ісляндія — Брітанія з охороною повітряної сили, під якою гітлерівським підводним човном не вдалось успішно оперувати.

Очевидно, не слід не рахуватися з можливістю, що підводні човни одного дня можуть постачати атомові бомби проти прибережних міст. Одначе Северскі не вірить, що існують підводні човни, спроможні вистрілювати атомові стрільна, або що вони можуть бути розвинені в протягу кількох років. Факт, що вони остаточно будуть, не може нарушити характеру поборювання підводних човнів.

Є підстава вірити, що **наука може незадовго елімінувати всі підводні човни.** Порівнюючи з кораблями на поверхні, одинокою кращою сторінкою підводних човнів є укриття під водою; вони є зброєю

несподіванок. Якщо вода стане „прозорою”, тоді їх так само легко буде ліквідувати, як інші кораблі. Тоді занурювання буде безцільне, а навіть буде перешкодою.

Стратеґічна позиція США

Є правдою, що США готуються до наступної війни такого самого характеру, як послідня. Послідній акт драми уявляє собі як зустріч гігантних армій на полях бою старого стилю.

Якщо США ще раз виберуть ведення війни рівночасно в усіх трьох площинах — на суші, морі і в повітрі, — вони мусітимуть прийняти бій з СССР з його потенціялом, оцінюваним на 300 до 500 дивізій (правдоподібно ще підсилених з гігантного китайського резервуару людської сили). Це означає війну **на умовах Кремля** із страшенним ризиком програшу. Так у тактичній площині треба прийняти совєтську перевагу як дійсну.

Підносячи війну в небесні простори, США накинули б СССР свої умови ведення війни.

Міжконтинентальне ведення війни прийде не тому, що воно „простіше”, не тому, що „дешевше”, воно прийде тому, що не буде іншого способу розв'язання конфлікту. Будучи економічно самовистачальними ці обидві гемісфери не можуть себе взаїмно бльокувати. Ані не можуть вони зчепитися на морі ані на суходолі. Один одному накинути свою волю лиш за посередництвом небесних просторів. Тому очікується появи одинокої сили, що може вимусити капітуляцію, а саме — міжконтинентальної повітряної сили. Северскі вірить, що доля людства може залежати від того, як швидко США вирішать її будувати.

Війна гемісфер

Все дотепер вияснене **є одинокою стратеґією перемоги відкритою для США.** Ще в одному США мають корисніше положення, що дає змогу зосередитися на розбудову повітряної сили. А саме: **США мають вже підтримку цілого свого континенту.** Вони не потребують звертати свою енергію, продуктивність і ресурси на підбиття і контроль домашньої бази.

Натомість СССР мусить звернути в першу чергу увагу на контроль свого континенту. Він мусить мати свій мілітарний потенціял — хоча б виключно для втримання сателітних держав і свого власного нещасного населення та для втримання панування над цілим Евразійським континентом. СССР засуджений утримувати найбільшу армію світу.

Припустім, що Канада і Мехіко були б ворожо наставлені до США, аж так, що вони могли б служити як операційні пляцдарми сухопутньої війни для заморського ворога. Хоч США самі не хотіли б цих територій, вони не могли б допустити, що б вони були вжиті ворогом. Така сама конечність є для СССР щодо Західньої Европи, Скандінавії, середземноморських країн, Близького Сходу і південносхідньої Азії.

Завтрашня сила

Тому, що першою метою США є панування над повітрям, елімінація ворожої сили в повітрі і на землі, бойова сила мусить мати першість перед бомбардувальною силою.

Вся дотеперішня летунська література, каже Северскі, говорить про першість бомбардувальника. Натомість Северські вважає, що головна функція припадає бойовому літакові. Бомбардувальна сила має в першу чергу провокативний характер, значить вона, так би мовити втягає ворога в бій. За Северским, в першій мірі бойовий літак повинен мати примат якому тільки додається бомбардувальну силу.

Повітряний бій

Послідня війна в повітрі була виграна силами, що складалися з бомбардувальників та одноособових мисливців. Мисливці служили як певного роду „поворотна вежа” в панцері, даючи до бою додаткову вогневу силу. В наступній війні США мусітимуть додати до театру дії не лише осібну вогневу силу, але теж додаткову електронну силу — для протидіяння дефенсивному радарові, для допомоги в обсервації й стрілянні, для поборення керованих на віддаль стрілен, через передчасну експльозію їхніх запальників, та для стосування позірної тактики.

Швидкість тепер така велика, що очний приціл не входить в увагу. Радарна обсервація, радарне стріляння, радарне керування викидних стрілен такі важливі як для наступу, так і для оборони, що електронні змагання стають пекучими і їхні осяги

такі вирішні, як змагання вогневої сили.

Далі Северскі займається детальними тактичними діями модерного летунства.

На кінець Саверскі пише:

Час працює проти США. США мусять уже тепер починати розбудовувати згадану повітряну силу. Коли США ще не рішені, яку стратегію слід прийняти, будуючи дещо й усе принагідно, то СССР консолідує свою силу. США мусять негайно прийняти правильну стратегію, так що зможуть осягнути перевагу, заки СССР може бути готовий до удару.

Безсумнівною користю по совєтському боці є пропаґанда. Северскі думає, що теперішня комуністична пропаґанда підтримує нереалістичні мілітарні плянування США. Москва найбільше боїться повітряної офенсиви, тому за посередництвом своїх аґентів зробить усе, щоб відвернути цей рід стратегії.

Логіка наведених фактів веде до такого висновку: головною метою США мусить бути опанування цілого повітряного океану. Переважаюча повітряна сила дасть США **силу:**

1) знеохотити технологічно нижчу націю розпочати війну; тим самим, отже, служитиме відстрашаючим засобом,

2) приневолити ворога боротись на **умовах** США в площині, де якісна перевага надто очевидна, щоб її можна було легковажити,

3) мати найкращі вигляди перемогти ворога, тому що вона зневтралізує ворожу сухопутню силу й не буде зважати на його головну сторінку — масу.

4) залишитися після перемоги в посіданні сили, що зможе найкраще забезпечити тривалий мир.

Зреферував: **Д-р В. М.**

Як перемогти СССР?

„Чи Росія непереможна? Ні! Можна Росію перемогти? Так!" Цими словами починає автор свою розвідку про майбутню війну Заходу з Росією, точніше з СССР. Підставою кожної війни є **політична концепція.** Автор стверджує, що III світова війна вже провадиться. Вона має тепер **два боки** одної медалі. Один бік — це **психологічна** (холодна) війна, а другий — це мілітарна гаряча війна.

стороні Заходу. Докладної політичної концепції і психологічної розв'язки проблеми не подає. Ряд загальних стверджень і порад є більше превентивного ніж конструктивного значення, так, що в українського читача лишається враження, що це старі англійські методи витягання чужими руками печених каштанів з жару.

Основніше приходиться зупинитися над його

Шляхи протинаступу у випадку світової агресії СССР

Для перемоги в теперішній психологічній війні потрібно Заходові духово переставитися. **Треба перейти в офензиву.** Завдання цієї духової офензиви є піднести дух спротиву російському імперіялізмові і то не тільки Заходу але й сателітних держав та поневолених Москвою народів. Він стверджує, що в СССР існує потенціяльний тітоїзм та радить втягнути його до боротьби проти СССР по

мілітарним проєктом. Автор подає оцінку теперішнього военного стану поготівля Заходу і Сходу. Схід має 175 дивізій, а в часи війни може виставити 350 дивізій. Основою сили Заходу є Північноатлантійський пакт. До від'ємних сторінок цього пакту треба зарахувати „духову неблагонадійність" армій держав Франції й Італії, в яких поважний відсоток становлять комуністи. Непричетність до пакту та-

ких держав як Еспанії, Греції, Туреччини є другою з черги від'ємною сторінкою. На дальшому пляні стоїть потреба приспішити озброєння. Автор домагається щонайменше 100 дивізій з того 40 у Німеччині, 10 на близькому Сході, а решта тобто 50 дивізій як стратегічна резерва. Сила західніх дивізій повинна лежати не так у їх численності, як радше у їх вивінуванні рухомими засобами. Порівнюючи тактику Заходу з тактикою Сходу, автор твердить, що „росіяни наступають завжди широким фронтом". Їх офензиви можна порівняти з заливом який, затамовується на обороні, і проривається у слабих місцях. Вони (офензиви) шукають тактично найнижчого позему і наслідком того повільні та (інфільтрують) просякають обережно. Як всі східні армії в минулому, російська армія складається з двох частин: з елітарної частини та з озброєної маси. Елітарні частини є переможним інструментом боротьби, а озброєні маси тільки інструментом заливу та окупації за допомогою терору. Елітарні російські частини складаються з тяжких панцерних частин та з пробоєвих з'єднань піхоти. Масові частини це піхота кінного запрягу, яка дуже узалежнена від постачання. Постачання є рівнож ахілловою п'ятою елітарних армій СССР, бо моторизовані колони не дістануть в Европі погінного матеріялу.

Тактика Заходу відрізняється від російської тактики **вузькими офензивними фронтами.** Причиною того є обмежність людськими резервами. Тактика Заходу будується на двох формах: на „проломі" і на „використанні пролому". За Фаллером „пролом" означає прорив кожного фронту, "використання пролому" означає дезорганізацію ворожого фронту та знищення тилових служб. Оточення в цій тактиці є тільки посередньою формою. Тактична проблема полягає в тому, щоби перемогти елітарні частини, переважаючі не через сили, тільки через переважаючий рух. Вона є в тому, щоби поперше стримати елітарні частини елястичним власним спротивом, подруге, щоби через пролом російського фронту на вибраних місцях та через спаралізування ворожого постачання відтяти російські елітарні частини від постачання.

Перша операція вимагає панцерів, які могли б протиставитися совєтським, і після сильної протипанцерної зброї для їх знищення. Друга операція вимагатиме сильно рухливих панцерів та моторизованих піхотних з'єднань для оточень. Обидві операції повинні бути посилені тактичним летунством. Ці операції треба буде переводити в день і вночі. Ця перша фаза війни повинна бути рішальна. Теорія доказує, що комбінація „щиту" і „меча" оборони й наступу є найкращою обороною проти маси.

З'ясована Фалером тактика зобов'язує тільки в першій фазі конфлікту. Друга фаза конфлікту повинна бути офензивна. Офензивна повинна при тому йти з усіх боків і творити цілий ряд фронтів. Головний удар повинен бути спрямований на корінну російську землю, як на центр політичної і мілітарної сили СССР. В першій політичній частині статті автор підкреслює ролю совєтської партизанки та рівнож ставить тезу, що Захід повинен забезпечити собі допомогу проти большевицької партизанки, однак у мілітарній концепції нічого про неї не пише. А цікаво було б почути його погляд на ролю і завдання цієї партизанки в майбутній III світовій війні. Автор нічого не згадує і про атомову зброю й її майбутню ролю. Як з його інших творів (II світова війна) виходить, він є проти стратегії нищення, проти вжиття атомових бомб. На його думку основна мета війни — це не знищення ворога, тільки окупація ворожої країни. Основний акцент автора в роздуманнях над III світовою війною лежить у твердженні, що Захід мусить думати офензивно, мати конструктивн політичну концепцію, мобілізувати всі ідейні, духові матеріяльні й мілітарні сили з вірою та сильною волею протиставитися російському імперіялізмові вже тепер у холодній війні.

М. Б.

»Українська держава — це добро всіх громадян України, тому за неї мусять усі боротися«.

Сучасна Турецька Армія

В квітні ц. р. турецький відпоручник при ОН сказав про свою національну армію таке: „Наше військо в сучасну хвилину найсильніше в Европі. Туреччина може дати до диспозиції атлантійської осі два мільйони вояків".

Можливе, що сума двох мільйонів вояків дещо перебільшена, але немає ніякого сумніву, що Туреччина має більше, ніж півтора мільйона вишколених рекрутів.

Мораль вояків дуже висока. Військова служба триває півтора року, і кожний континґент бранки дає щороку 125.000 нових вояків. Турок є добрим вояком. Він показав це в Кореї. Військо просякле високим патріотизмом. На жаль, багато вояків не вміють ні читати, ні писати.

Нижчого ступеня старшини та підстаршини надзвичайно добре сприйняли та засвоїли собі модерну зброю, „мейд ін Амеріка". Мабуть серед вищих

500.000 війська стоїть під зброєю: 340.000 піхоти, 60.000 летунів та моряків і якихось 100.000 людей, розміщених у поліційних відділах та жандармерії.

Сухопутні сили турецького війська в 1948 р. становили більше, як 40 дивізій, згрупованих в 15-ти корпусах. Цю армію переформовано опісля за американськими зразками та скупчено її в 22 дивізіях і 9 корпусах.

Турецька армія вивінована в наймодернішу зброю та має боєздатність аналогічну до типу американського війська.

старшин та серед генерального штабу таке засвоєння модерної воєнної техніки та стратегії йшлидещо повільнішим темпом.

Окрім 22 дивізій піхоти, сухопутні війська диспонують шістьома панцерними бриґадами та трьома дивізіями кавалерії; вони знаменито забезпечені воєнним матеріялом.

Турецьке летунство складається з трьох дивізій, в тому числі 40 тисяч вояків і 600 літаків.

Ціле летунство зорганізоване американцями, які дали теж Туреччині свої апарати: „тендербольц",

легкі бомбардувальники Б-26, транспортні літаки Д-47.

Сучасне турецьке летунство може легко допомагати сухопутній армії, але воно ще слабе, щоб вести бомбардувальні акції, закроєні на велику скалю.

Який стан турецької фльоти?

Окрім колишнього німецького крейсера „Ґебен", Туреччина має ще декілька контрторпедовців, винищувачів та підводних човнів. Є ще теж два крейсери, алє вони теж старого типу. В сучасну хвилину США переорганізовує турецьку фльоту, даючи їй 6 підводних човнів, 6 винищувачів та цілий ряд кораблів-патрульників.

Зрештою американський воєнний матеріял постійно приходить до Туреччини: більше як 400 панцерних возів, 700 гармат, дуже багато протилетунських гармат, як теж 500 бойових літаків — це короткий балянс американського постачання зброї в останні місяці.

Американська військова місія, на чолі якої стоїть ген. Мек Брайд, складається з 500 старшин і підстаршин-спеціялістів. Ця місія веде вишкіл турецького війська в 50-ти осередках.

Стратегічне значення Туреччини.

Якщо американці дали Туреччині військові кредити звиш 1 мільярда долярів, то тільки тому, що вони вважають Туреччину важливим сухопутнім і летунським бастіоном на Близькому Сході.

Турецька територія Тракійським пасмом, що є в турецьких руках, доторкає до Греції. В центрі в турецьких руках є Дарданельський пролив, тобто вхід до східнього Середземного моря. На сході має Туреччина спільний кордон з совєтською Грузією. Вкінці на півдні вона своїми плечима хоронить перед СССР бльок націй Близького Сходу.

Свідомий своєї функції, турецький генеральний штаб розподілив свої війська на три великі групи: одна армія стоїть на території европейської Туреччини, друга біля Дарданеллів, а третя, найбільша, в східній Анатолії, в околицях Ерзеруму. Як бачимо, центр тяжіння розподілу турецьких збройних сил дислокований на східніх кордонах, бо саме від Кавказу грозить найбільша небезпека.

Американці побудували в Туреччині величезним коштом багато летовищ, а три аеродроми мають справжнє міжнародне значення. На випадок війни американці ужили б оці летунські бази для своїх бомбардувальників, щоб атакувати совєтські військові та промислові центри.

Остання політична криза, витворена нафтовими інцидентами в Персії, ще більше скріпила стратегічне значення Туреччини на Близькому Сході.

За „Фіґаром" з 3. 4. 51.

подав: **Дріюс**

З американської військової думки:

Моя воєнна теорія це: „Наступати, наступати, наступати, і в неясних ситуаціях ще раз наступати!" Це не дає ніколи змоги противникові зібрати сил для сконцентрованого протинаступу, чи то загалом прийти до себе.

*

Армія це вояк. Немає армії кращої за своїх вояків. Вояк це теж громадянин. Найперший обов'язок і найвище право кожного громадянина це носити зброю за свою батьківщину. Тому бути вояком, добрим вояком, це направду горде право.

Ген. Паттон: „Війна, якою я її пережив".

Американці наздоганяють в панцерній зброї

В американському журналі „Life" за 14. 4. 1950 р. опубліковано кілька коротких популярних статтей, в яких досить ясно розглянуто розвиток танкової зброї і з'ясовано погляди військовиків США на застосування танкової зброї.

В статті **„США намагаються наздогнати в танковій справі"** говориться: В перші дні війни танки червоних викликали страх серед американських і південнокорейських військ. Червоні завдячують танкам успіх в першій частині корейської кампанії, вони були озброєні тяжкими совєтськими танками Т-34. Американські не мали ні відповідного прототипа тяжкого танка, ні протитанкової зброї. Старотипні протитанкові „базуки" були немов би вогнем з рушниць проти совєтської панцерної зброї.

СССР використав досвід другої світової війни, постійно розвивав та удосконавлював танкову зброю і масово її продукував. Американці мали лише уліпшені „Паттони" 14-46, і то випродукували їх лише в невеликій кількості, а інші уліпшені моделі танків були виготовлені лише на папері. Генерал Якоб Діверс 1946 р. настоював на тому, щоб армія поступово розвивала танкову зброю. Та на цю справу був призначений дуже скромний бюджет і армія США розвинула лише проєкти моделю 22 тонного Т-41 з 75 мм. гарматкою, його однак не продуковано.

Причиною неуспіхів в Кореї був також погляд американсьих військовиків і дорадників з Кореї, що на тому терені неможливе успішне використання танкової зброї.

*

На одній із сторінок журналу накреслено ідеальний танк, що відповідав би всім вимогам танкової зброї, і в короткій статейці **„США на шляху до продукції кращого танка"** зреферовано успіхи конструкції танка. Ідеальний танк повинен мати сильне опанцерення, якнайпотужнішу вогневу зброю, не високу силуету, сильний мотор тощо, а заразом бути легким, дуже рухливим і мати велику швидкість. А це все тяжко поєднати разом при конструюванні танка і кожний новий модель має поважні недостачі якоїсь з вимог. Найбільшим досягненням танкової зброї в другій світовій війні був совєтський танк Т-34. Його вага 33 тони, він низький, рухливий, має сильну гарматку (86 мм.) і легкий панцер. Американський танк „Шерман" був корисним в боротьбі з німецьким танком лише при чисельній перевазі. При кінці війни американці випродукували більш смертоносний танк з 80 мм. гарматкою і низькою силуетою та грубим панцером, лише не була цілком задовільною сила мотору охолоджуваного плином (500 кінських сил.)

США продукує тепер 48 тонний танк „Паттон", що повинен бути найкращим легким танком світу. Поступку зроблено в товщині панцеру, а головним удосконаленням конструкції була сила гарматки, швидкість і рухливість. Силуета Паттона сягатиме лише 9 стіп 1 інч, швидкість 35 миль/год., холодільник повітряний. Паттон посунув вперед початі німцями й удосконалені совєтами здобутки в конструкції танка. Т-34 добре достосовані до вимог клімату й рельєфу Кореї. Паттон ще робитиме швидкісні повороти, що також дуже важливе;

*

В цьому ж числі „Life" показано й розвиток танків і протипанцерної зброї та розвиток думки про застосування панцерної зброї в воєнних операціях.

Перший англійський танк (в першій світовій війні) був механічно слабий, озброєний кулеметами. Застосовували його до ламання дротових засік фронтів першої світової війни. Французький „Вікет" був дуже високий. Його вживали в першій світовій війні для пенетрування німецьких артилерійських позицій і дивізійних команд.

Після першої світової війни совєти мали тип „Манстера", що був лише копією чужих танків. Японці розвинули легкий танк, якого успішно вживали в співдії з піхотою в Манджурській Кампанії 1931 р. Американці перші розвинули панцерні авта. У військових колах панував погляд, що це майбутні розвідчі панцери використали в своїх конструкціях німці і совєти ідею Танка „Крісті" США. Цей тип танка переходив бойові христини в Еспанії.

Бетонові протитанкові загороди („зубатий") було споруджено на лінії Мажіно, щоб затримати німецькі танки. Автор іронічно стверджує, що, будуючи лінію Мажіно, французи забули досвід Фоша: „Не ховатися в окопи (тепер фронти рухомі), Коктайль Молотова" (брак газоліну), тобто рухомий вогнемет, був застосований відділами США в Еспанії при здобуванні форту Кокс. 37 мм. протитанкова гарматка США була першою протитанковою зброєю, В 1938 р. її вважали непоборною.

Розвиток панцерної зброї в другій світовій війні: фінські сніги затримували високий совєтський танк. Совєти врахували досвід і побудували розлогий танк Т-34. Легкий танк був культивований в США при кінці 30 років. Цей танк має високу силюету, легкі гарматки і велику швидкість

Дальшим удосконаленням був німецький танк „Марк ІУ", 22 тонн, озброєний 75 мм. гарматкою. Він „провадив німецькі дивізії через Европу". „Головний Ґрант" був першим серйозним кроком США до модерних танків. Його недостачі — надто високий, мало рухливий, вузький отвір для гарматки. Першим англійським кроком до модерних танків був „Крусадер". Кращий за Ґранта, бо був значно нижчий і мав сильну гарматку „для конкуренції з Роммелем". Масово продукований в США „Шерман" був якісно нижче німецьких зразків, і озброєний 75 мм. гарматкою. Дальшим кроком у розвитку танків була німецька Пантера (1943 р.), мала низьку силюету і озброєна 88 мм. гарматою. Врешті новий совєтський тип Йосиф Сталін III. — найбільший совєтськпй танк (57 тонн), озброєний 122 мм. гарматкою.

У другій світовій війні сильно розвинулася також протипанцерна зброя. Призначені до артилерійського двобою проти літаків гарматки Герман 38 виявилися також добрими в боротьбі з панцерною зброєю. Великою новиною США до боротьби з панцерами був побудований за зразком Шермана танк

„Винищувач танків", озброєний 76 мм. гарматкою. Совєти випродукували 85 мм. легкі гарматки, які були минулого року показувані на параді на Червоній площі в Москві. Вони призначені для боротьби з панцерами. США розвинули „базуки". Перший її зразок (2,36 інчів) може пробивати панцер товщиною в 5 інчів на віддаль 20 ярдів. Вона виявилася безуспішною проти Т-34 в Кореї, і тепер американські війська озброєні новим типом „базуки" (3,5 інча), що вже є успішна на віддаль 900 ярдів; її набої пробивають панцер в 11 інчів товщини. До поборювання танків вживають ще ракетні набої, що їх вистрілюють з літака. На образку показано, як літак США скидає такі ракети Ф 47. Ці ракети розвинула Англія. З літаків скидають і газолінові бомби — „напальм", які спалюють залогу і вантаж танка.

*

Розвиток теорії про застосування танків показаний в кількох шкіцах і коротенькій статтейці: **„Танк, народжений незграбною потворою, став сьогодні душею операцій на суходолі".**

Коли винайшли танк, в першій світовій війні вживали його до проривання дротяних загород фронту. Припускали також, що танк може заступити кавалерію і частину його застосовували до такого завдання. „Танк розвинувся скорше, як філософія про стратегію і тактику танка... порівнюючи з тим, як уявляли його можливості, танк зробив революцію в воєнних операціях". Залежно від терену і природньої оборони панцерів був успішний, чи як совєтський „тяжкий молот техніки" в поперетинаній країні, чи як „американське шило" на рівнинному терені. Теперішній американський погляд про вжиття танка коротко з'ясований словами Паттона: Не має такого терену як „терен танка" в дослівному розумінні. Лише один рід терену кращий, другий гірший, але танк повинен і мусить оперувати всюди".

*

На шкіцах показані теорії застосування панцерної зброї в новішому часі. В Еспанії летунство невтралізувало чи й нищило артилерію противника, а танки разом з піхотою наступали на оборонні позиції ворога.

При німецькій „блискавичній війні", по короткій артилерійській підготовці, очолені літаками танки робили вузький провив в обонній лінії ворога і швидко проривалися разом із змоторизованою піхотою на тили ворога.

Такіж прориви англійців в Африці ліквідував Роммель в той спосіб, що артилерією і піхотою стримував наступаючі ворожі частини, а концентрованою атакою своїх танків вдаряв у англійський прорив в його вихідних позиціях.

Американський генерал Паттон застосовував сконцентрований прорив танками в ворожі позиції на ширшому відтинку, після чого розчленовував вістря наступаючих на тили ворога панцерних колон, а літаками охороняли крила.

Совєти підготовляли наступ танків тяжкою артилерією з вихідних позицій. Піхота й тяжкі танки разом пробивали оборонну лінію — їх супроводили літаки-„совєтський молот".

Нова теорія США — пропонує вживати танк як частину офензивної групи при підтримці власної артилерії і літаків. Наступає піхота з невеликою стежею танків, а сильні танкові колони ударяють сконцентровано на крило ворожих позицій і сходяться на тилах ворога з головними наступаючими силами.

Зреферував **Є. П.**

Армія США і німецькі військові знавці

Автор, німецький мілітарний критик, бере під „люпу" побільшаюче скло) критику німецьких „експертів" про американську армію. Помилковий осуд німецьких мілітарних публіцистів має глибоке підґрунтя, яке зродилося на незнанні американської психології мілітарних концепцій та американської методики і педагогіки. На наш погляд, цей самий недогляд виступає у всіх українських оцінках, бо ж і ми призвичаєні судити і міряти европейськими уявленнями, тому хочемо з'ясувати ці кардинальні поняття.

В нашому погляді покутує переконання про „меншевартість" американської піхоти та твердження, що американська піхота сповнює своє завдання тільки завдяки „технічної переваги". Це факт, що технічне вивінування американського вояка було і є найкраще в світі. Блуд „експертів" започатковується з моментом, коли вони технічну перевагу ставлять вище за моральні якости вояка, замість її дочислити до неї. Ніхто не буде уважати злим шофером того, хто здобув першенство у змагу на ліпшій машині. Обставини, що американський піхотинець має кращу зброю не перерішує питання його якости. Про якість американського піхотинця не рішає рівнож обставина, що американська армія має повну моторизацію, інші сильніші роди зброї і що у своїй воєнній доктрині не ставить на піхоту, як королеву зброї, тільки на інші роди зброї. (У цьому випадку на летунство). Про т. зв. „esprit de corps" — дух армії, децидують цілком інші елементи. Стратегія не є жодним мистецтвом тільки знанням. Модерна армія є організацією родів зброї, а не самих піхотинських дивізій. Як у мистецтві не тільки досягнення є рішаючі, то в науці-знанні досягнення є саме остаточною метою Такі досягнення мали США у двох світових війнах. США добилися цих досягнень не досягненнями поодиноких родів зброї, тільки колективними досягненнями усіх людей, методів та машин. Війна в Кореї дала в цій площині ще більший досвід. Такі тези як майора Александра де Саверського „Victory through airpower" — „перемога через летунство" — і найновіша теза про: „Victory through firepower" — „перемога через силу вогня" є ясним доказом, що американська стратегія складається з багаточисельних компонентів і не є закостенілою, навпаки, живою, елястичною, експерементуючою. Ця стратегія дозволяє бачити всі похибки і без втрат власного престижу впроваджувати всякі уліпшення, коректури, новини. За примір такої стратегічної елястичности може служити факт цілковитої зміни озброєння американського піхотинця. Сьогодні американський піхотинець носить о половину легче озброєння чим пів року тому. Під цим оглядом США не мають жодного сентименту, так дуже ціненого в европейських арміях. З цих усіх доказів видно, що німецька оцінка американського піхотинця є фальшива. Зовнішні ознаки не рішають про боєву вартість. Вони є тільки американською життєвою формою, яка відповідає їх демократичній психіці та воєнній концепції.

Подав **С. С.**

НІМЕЦЬКА І БРІТАНСЬКА ОЦІНКА САТЕЛІТНИХ АРМІЙ

З міркувань німецького автора про політичну і мілітарну ситуацію на Середземному морі заслуговує на увагу його зіставлення мілітарних сил сателітних держав та Західніх держав середземноморського театру.

Совєтські окупаційні з'єднання в сателітних державах дають наступний образ:

Угорщина: 2 совєтські дивізії
Румунія: 4 —"— —"—
Болгарія: біля 5000 інструкторів
Албанія: біля 3000 совєтських вояків

Мирні договори після II свовітої війни устійнювали такий максимальний стан війська.

	Армія	Летунство	Теперішній стан летунства
Угорщина:	65000	70 машин	120 машин
Румунія:	138000	100 машин	150 машин
Болгарія:	64500	7 машин	250 машин

Теперішний мілітарний балянс

	Число населення	Збройні сили
Угорщина:	9350000	130000
Румунія:	15800000	250000
	поліція	50000
Болгарія:	7000000	195000
Албанія:	1000000	55000
	партизанські відділи	18000
Разом:	33350000	698000
Юґославія:	16200000	500000
Греція:	7500000	122000
Туреччина:	19200000	500000
Разом:	42900000	1122000

Цей стан скоро зростає по обидвох сторонах. Дипломатична акція за включення до Північноатлантійського Пакту держав: Греції й Туреччини, якщо увінчається успіхом введе, для оборони цього фронту всі американські і британські летунські і морські збройні сили. Окреме становище Юґославії, яка не хоче входити до західньо-европейської колективної оборони, має бути забезпечене двосторонніми договорами між Юґославією і США та Великобрітанією. Автор подає сугестію, що три балканські держави: Юґославія, Туреччина і Греція роблять старання про заключення окремого спільного мілітарного договору. Автор не подає ближчих інформацій і трудно оцінити, чи впав жертвою комінформівської інформації, яка твердить, буцімто, "Юґославія стає форпостом американських імперіялістів проти СССР", чи дійсно згадані держави вже знайшли спільну мову в обличчі большевицької загрози.

Подав **С. С.**

„Chatham House Review"

Royal Institute of International Affairs оцінює збройні сили совєтизованих сателітних армій на 1500000-2000000 вояків та щонайменше на 2000 панцерів. Максимальний стан поодиноких країн такий:

Польща: 450000 вояків, 200000 поліції, 600 панцерів, один нищівник, один або два підводні човни і кілька торпедових човнів.

Чехо-Словаччина: 250000 вояків, 150000 поліції, 500 панцерів.

Угорщина: 180000 вояків, 120000 поліції, 300 панцерів.

Румунія: 280000 вояків, 115000 поліції, 400 панцерів.

Болгарія: 180000 вояків 100000 поліції 5000 панцерів.

Альбанія: 60000 вояків, 20000 поліції.

У коментарі до циферних даних автор вияснює, що це мобізаційна сила, яку СССР виставить з цих країн в перші дні війни. Коментар підкреслює, що ця сила стало побільшується. Летунство цих країн має модерні бомбовози, мисливці і протилетунську зброю виключно совєтського походження, яка стало доплинає з совєтських заводів і фабрик.

Подав **С. С.**

Видає Місія УПА при ЗП УГВР.

Druck.: Bohdan Krynyztkyj, Augsburg, Branderstraße 3. Telefon 6348

ДО ЗБРОЇ

ЖУРНАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

ВИПУСК
12 (25)

ВЕРЕСЕНЬ
1951

РІК
ВИДАННЯ
IV

ЗМІСТ:

1. Обличчям до Воюючої України 1
2. М. Богор: Принципи воєнної доктрини української визвольної боротьби 3
3. Є. Прірва: Самооборонні Кущові Відділи (СКВ) 5
4. Волос: На жертівник Батьківщини 8
5. О. Домовина: Панцирна зброя Червоної Армії й її тактичне стосування вчора й сьогодні . . 9
6. З документів боротьби 13
7. З книжок і преси (Огляди й рецензії) 22
8. Із голосів воя́цтва УПА на чужині 32

Є. В.: Kyrill D. Kalinow: Sowjetmarschälle haben das Wort
Є. Прірва: Новий закон про військову службу в Польщі
О. Ф.: Полк. К. Г.: Міжнародній військовий огляд
О. Ф.: Совєтський мисливський літак МІҐ 15
О. Г.: „Броди“
Є. З.: Сталінські яничари

Видає Місія УПА при ЗП УГВР.

Druck.: Bohdan Krynytzkyj, Augsburg, Branderstraße 3. Telefon 6348

ОБЛИЧЧЯМ ДО ВОЮЮЧОЇ УКРАЇНИ

. . . Слухай: в ранки пахучі, гучні,
Чи у темні, розбурхані ночі
Їх наказ, їх присяга, їх гнів
гомонять, мов закляття пророчі.

Марко Боєслав, 24. 6. 1947 р. „Чорний ліс", ч. І. Рік 1947

Постановою Генерального Секретаріяту УГВР і наказом Головного Командира УПА ген.-хор. Т. Чупринки 31. X. 1947 р. визначено день св. Покрови (14 жовтня) загально обов'язуючим святом УПА, святом української зброї. На цей день Головне Командування УПА та командири тактичних відтинків видають святочні накази до віддилів, а УГВР відозви до українського народу, щоб йому з'ясувати стан дотеперішньої боротьби, вказати нові перспективи, закликати до непохитної витривалости та віддати пошану тим, що склали своє життя на жертівнику Батьківщини. В цей день, ховаючись від ворога, не одна мати скрито втирає пекучу сльозу, не один юнак, приглядаючись нерівній боротьбі УПА, затискає п'ястуки, потішаючи матір помстити зневагу народу. Друзі повстанці і підпільники збираються по лісах чи по криївках, щоб однохвилинною мовчанкою пом'янути поляглих та обновити складену козацьку присягу: „Здобути або дома не бути!"

Разом з УПА святкує цілий український народ так, як колись при запорожцях. Вже перша слава про УПА полонила національну душу, а кожна жертва, кожне геройство щоденно спаювали в одно. Від того моменту, коли ворог почув могутню мову української зброї, честь українського народу була врятована. На оборону національної чести—він, народ, завжди давав своїх найкращих синів і дочок. Вони завжди свідомі бійці, а не жертви. Тому нічого дивного, що в день свята УПА, в день української зброї увесь народ черпає зі свого національного пантеону животворчі сили на дальшу, незакінчену ще боротьбу. Хоч інколи й заблисне на цьому святі таємна сльоза, то однак ця скрита сльоза не є висловом **слабости, суму,** *тільки* **гордости**, *що родить* **незламну волю** *продовжувати боротьбу, родить* **віру у власні сили** *та* **надії** *на світле завершення свого Богом благословенного діла!*

Пригадуючи цей день українській еміґрації, кличемо її присвятити цей день єднанню з Батьківщиною. Обличчям до Воюючої України! Українська еміґрація повинна доказати ділом, що вона невід'ємна частина українського народу. Цей день вона повинна присвятити маніфестації своєї солідарности з Батьківщиною, і то з Воюючою Україною, з УПА та українським збройним підпіллям. Ця маніфестація солідарности має бути виявом доцінювання зусиль, вкладу у справу національного визволення, має бути скріпленням нашої національної єдности на базі крайової боротьби. Для зовнішнього чужинецького світу вона повинна стати популяризатором цілів і мети боротьби українського народу, щоб придбати симпатії чужого світу для нашого народу і його змагання за державну незалежність.

Обставина, що свято зброї, свято УПА, це вояцьке свято всього українського народу, в якому йдеться про усвідомлення значення збройної боротьби і лицарських чеснот нації в її поході до суверенности, виключає всякий партійний підхід. Одов'язок організації таких свят спочиває на всій еміґрації, а в першу чергу на членах УПА, на українських комбатантах і ветеранах, що перші станули до цієї боротьби, врешті на товариствах молоді, що має на цих традиціях виховуватися та згодом продовжувати цю боротьбу.

В цей день українське воєцтво на еміґрації повинно усвідомити собі, що тільки спільним зусиллям всього українства на Батьківщині і на еміґрації зможемо осягнути нашу мету. Ми не можемо ні на хвилю забути звернення Воюючої України до нас: що „хоч розділили нас кордони, ми хочемо з Вами творити одну бойову дружину . . ." „Віримо, що Ви, Українські Вояки на чужині, не станете осторонь цієї боротьби, але внесете до неї свій досвід і свій труд". А ще тим більше, що в цій холодній війні поміж Сходом та Заходом діє ворожа моральна зброя і на нас у формі розкладових політичних концепцій (поділ вояків за партійним принципом, орієнтації на чужу інтервенцію, у формі диверсії у наших рядах, у формі морального розкладу.

б) кількість і якість війська,
в) кількість і якість зброї,
г) система постачання й транспорту.

Воююча Україна заявляє, що теперішня боротьба УПА спрямована тільки на **підготову загально-національного повстання у сприятливих умовах.** Перед Г. К. УПА зразу не стоїть питання про ведення реґулярної війни як цілости, тільки про ведення партизанських операцій, чи окремих боїв на різних щаблях командування, тому трудно йому математично (як воно річ мається у реґулярних арміях) обрахувати дію поодиноких елементів, а тільки намітити загальний плян.

УПА може розчислювати в першому етапі тільки на суходільні сили, і тільки з розвитком повстання розраховувати на перехід на її сторону більших частин різного роду зброї, ба навіть цілих армій, від Ч. А. У цих обставинах не можна мислити категоріями, прийнятими у реґулярних арміях, обчислювати власні сили, будувати стратегічну концепцію, тактичні доктрини, тощо.

Стратегічна концепція

В основі стратегічної концепції лежить конечність існування на українських ететнографічних землях суверенного, загально-національного тіла, яке керуватиме боротьбою та противажитиме насильницькому урядові УССР. Український народ знаходиться у стані перманентної війни із ворогами своєї державности, яка уважається найкращою формою національного життя і творчого вияву народу. Стратегічна концепція визволення України, що її можна назвати генеральною стратегією (»grand strategy«) не є строго воєнною стратегією в понятті европейських стратегів (Шліффена, Клявзевіца, Кастекса, Фаллера, Кульмана, Свєчіна, Шапонікова і ін.), а більше в понятті наполеонського окреслення »grand tactics« супроти поневолювача, себто тактикою, як зберегти себе перед національним (денаціоналізаційним) і фізичним винищенням та підготовитися до національного самовизначення, себто встановити власний уряд і політично-соціяльний устрій. Цілі цієї стратегії не спрямовані на знищення чи вичерпання ворога, тільки на національне збереження та самовизначення. Засоби цієї боротьби не тільки насильницькі характером, — таких вживає зараз лише збройносна частина українського народу (УПА, підпілля), — але і мирні (господарські, культурні, ідеологічні, тощо) і як такі є випливом природньої життєвої функції народу. Звідси генеральна стратегія визвольного руху має два тактичні види: **легальний і підпільний.** Легальна діяльність є почасти організована, переважно ж стихійна, запліднена однак ідеями організованої підпільної боротьби. Ця генеральна стратегія, звана теж політичною стратегією, координує і унапрямлює зусилля народу, спрямовані на стратегічну ціль боротьби. цю функцію сповняє саме УГВР, в структурі якої є втілені погляди на український ідеал держави (влада законодатна, виконна, судова, — див. Устрій УГВР). Тимчасовий устрій УГВР має за ціль: забезпечити український нарід перед: а) військовою диктатурою і тоталітаризмом; б) виелімінувати отаманію; в) зв'язати визвольний рух із широкими народніми масами; г) створити правні рамці, в які кожночасно могла б влитися революційна стихія.

В основу політичної тактики лягли такі основні закони, принципи, правила, статути і методи революційної дії:

а) зі силою закону, (себто наказу і заборони) діє засада:
1. орієнтації на власні сили цілого народу,
2. єдности українського визвольного руху,
3. безкомпромісовости супроти ворога,
4. ієрархічного підпорядкування в рамцях, визначених законом;

б) зі силою принципу (що випливає лише з духу закону, але полишає більше свободи волі в його застосуванні і є більше вихідною точкою і провідною ниткою, ніж законом) діють такі засади:
1. співдія зі союзниками при збереженні повної суверенности та національної рації стану;
2. суверенний чинник боротьби мусить діяти на рідних землях;
3. тільки підтримка цілого народу ґарантує успіх боротьби;.
4. тільки збройно-революційною боротьбою можна здобути суверенність.

Окрім закону і принципів діють ще в політичній стратегії до поневоленого народу **правила,** себто життєві правди, які випливають з пізнання певних істин, та статути і методи дії, що, як правила, визначають дію чи спосіб дії в окремих випадках.

Всі ті закони, принципи, правила й методи, стосуються не тільки до політики але й до стратегії і тактики готування на збройну розправу з окупантом. З ними пов'язане тепер справжнє ведення повстанської, а згодом реґулярної війни. На них виховується весь народ і вони визначають його моральні прикмети. У з'ясованій повище стратегічній концепції роля збройних сил має своє докладно визначене місце, ціль і завдання, Щоб не повторювати вже вияснюваних на сторінках нашого журналу питань, відсилаємо читачів до статті М. Б. п. н. »Головні мілітарні проблеми української визвольної боротьби«, 1950 р. ч. 8, 9, яка аналізує ролю УПА у загальній політичній стратегії української визволної боротьби.

Оцінка властивих і потенціяльних ворогів

Властивим ворогом українського народу є російсько-большевицький імперіялізм, носієм якого зараз являється імперіялістична російська верхівка та кліка большевицьких вельмож. Оцінку цього питання дає підпільна стаття О. Горнового п. н. »Наше становище до російського народу«.

Важлива справа для воєнної доктрини є ще пізнання воєнного потенціялу ворога, числа його збройних сил, його стратегії й тактики, його плянів і морального стану війська й населення. На підставі оцінки сил ворога та напрямних власної воєнної доктрини постає плян війни, як конкретний плян боротьби.

На жаль, з різних причин годі нам вже у цій статті вичерпно відповісти на питання реальних збройних сил УПА, їх дислокації, тощо, хоча ці справи органічно й належать до проблеми української »генеральної стратегії«; до цих питань повернемось ще в майбутньому.

Якщо в новітніх часах вибухає війна поміж націями, яких мілітарна підготовка стоїть на висоті їх спроможностей, і націями, яких мілітарна підготовка зредукована мінімуму, то перебіг воєнних дій дасться передбачити, ще заки їх армії вирушили в поле. Боротьба в тих випадках має тільки невеликий або й ніякий вплив на вислід війни; своїми трагічними милевими стовпами вона значить тільки старий шлях, яким і мчаться недбалі народи до своєї загибелі.

Гомер Лі: „Година англосаксів".

Є. Прірва

Самооборонні Кущові Відділи (СКВ)

(Із організаційно-тактичних проблем сучасної української збройної боротьби)

Коли ви за большевицької окупації опинилися на терені УПА, маючи там своїх батьків чи то знайомих селян, ви з розмови з ними довідалися, що находитеся обов'язково на терені діяння такого то „куща". Вас цікавило довідатися, що воно за організаційна клітина кущ і яке її місце в структурі цілого українського визвольного руху. Та точного пояснення ви звичайно не дістали, хіба стільки, що в кущі є такі то „хлопці з нашого села", командиром такий то з того ж села, чи котрогось сусіднього, „другим командиром, провідником", або ще назвуть „головою" — такий то. Вже „краще обізнані" поінформують вас, що це СКВ і в ньому існують ще інші референтури, як от „господарник", пропаґандист, „зброяр", референт зв'язку тощо.

Далі ви довідалися, що СКВ веде бої з НКВД, чи, як його перезвали опісля — МВД, проводить збірку харчів, одягу, зброї, грошей тощо, втримує зв'язки на всі сторони, має невеличкий шпиталик і аптеку, проводить зібрання із селянами тощо. Коли ви приїхали з іншої области СССР, чи повернулися з ЧА або еміґрації, цього ж таки вечора, або вже в найкоротшому часі прийдуть до вас вояки СКВ. Вони поінформують вас, що ви находитеся на території діяння УПА і вас обов'язують закони українського визвольного руху. Коли ви хочете там жити, мусите тих законів дотримуватися.

Місце СКВ в організаційній структурі українського визвольного руху

СКВ це найнижча бойово-адміністративна територіяльна клітина українського визвольного руху, що виконує, як бачимо хоча б із уже сказаного, просто **універсальну ролю в українському визвольному русі.**

Організація української революційно-збройної боротьби знає паралельну структуру—політично-адміністративної та військової ділянок. Ця паралельність сягає від гори — від УГВР та Головного Командування УПА—до низу аж по політично-адміністративні проводи округ та командування тактичних відтинків УПА включно. Їх побудова, щоправда, окрема, але поміж собою вони співпрацюють дуже тісно.

Командуванню тактичного відтинку УПА підлягають безпосередньо самостійнодіючі відділи й підвідділи УПА та посередньо СКВ. Поодинокі відділи штабу тактичного відтинка УПА мають своїх функційних у командуваннях самостійних відділів і підвідділів УПА. Лише 4-ий відділ штабу—організаційно-мобілізаційний (оргмоб) має розбудовану вниз свою мережу, що вже прикріплена до підпільної адміністрації. І так маємо в політично-адміністративній структурі оргмоба при надрайонах та районах і командира СКВ „військовика", що керує військовими діями СКВ та одночасно виконує доручення оргмоба.

В підпільній адміністрації СКВ підлягає проводові району (район підпільної адміністрації покриваються з большевицькою районізацією терену). Провід району в підпільній адміністрації сповняє ролю більш керівно-контрольного характеру. На СКВ лежить, попри бойову діяльність, увесь тягар адміністративної роботи нашого підпілля.

За большевицької окупації СКВ спочатку нараховував 30 — 40 люда, що виконували всю адміністративну й бойову роботу на терені 4 — 7 сіл. Нижчих клітин від СКВ спочатку не було; лише поодинокі клітини проводу СКВ мали інформаторів, розвідчиків, чи просто „своїх людей", що жили леґально на селі чи в місті.

Однак згодом подекуди заведено ще нижчу від СКВ організаційну клітину, якою була станиця із „станичним" у проводі; терен діяльности такої станиці охоплював одне село. Станиці в таких випадках являлися виконним органом СКВ.

СКВ був зорганізований на військовий лад. Він складався із проводу та з боївки. У склад проводу входив: кущовий (інакше — провідник СКВ), його заступник — військовий референт (командир СКВ, званий теж „військовиком"), господарський референт („господарник"), референт зв'язку, референт пропаганди („пропагандист"), і референт служби безпеки. По менших СКВ окремі референтури бували скумульовані.

Командирові СКВ („військовикові") підлягала боївка СКВ, у склад якої входило звичайно 30 — 40 бійців. В бою „військовикові" підлягали всі референти СКВ. Кущовий (провідник СКВ) керував цілістю роботи СКВ, зокрема ж її політично-адміністративною ділянкою. Він мав право вимагати, від командира СКВ провести на терені СКВ окремі військові акції, чи то їх заборонити. Інші члени проводу СКВ для виконання накладених на них завдань могли домагатися від кущового приділити їм людей із боївки СКВ.

„Військовик" незалежно від своєї участи в проводі СКВ підлягав ділово організаційно-мобілізаційному референтові при районі („оргмоб-ові"). Районовий „оргмоб" підлягав по військовій лінії надрайоновому „оргмобові", а цей, входячи з однієї сторони організаційно в склад надрайонового проводу, з другої підчинявся ділово організаційно-мобілізаційному референтові штабу даного тактичного відтинку УПА.

Референт служби безпеки СКВ підлягав ділово районовому референтові сб; цей же ж розпоряджав уже окремою групою із 2—3 людей.

Бойовий склад СКВ з військового погляду поділявся на 3—4 рої. До помочі командирові СКВ („військовикові") стояли ще подекуди зброяр і вишкільник та завжди санітар. Вони належали до бойової частини СКВ. Ідею введення цієї формації (СКВ) в структуру нашого визвольного руху вперше застосовано за большевицьким фронтом на Волині й Поліссі. Сильний натиск большевиків, діяльність МВД, набір всіх чоловіків до ЧА і т. д., вимагали ґрунтовної реорганізації терену, зміни тактики як у діяльності УПА, так і в праці підпільної адміністрації, вимагали пильнішого добору кадрів, строгішої конспірації, більшої рухливости й справности при малій кількості людей.

Із створенням СКВ в основному стало можливим при якнайменшій кількості дібраних певних кадрів добитися якнайбільшої рухливости та справности, як бойової й адміністративної. Це завдання фактично осягнено.

До часу створення СКВ в кожному селі було 10—20, а то й більше люда—чоловіків і жінок, (себто на 5—7 сіл припадало понад 100 люда), що виконували якісь функції в підпіллі і то лише адміністративного характеру. В умовах підбольшевицької дійсности, при сильному поліційному й адміністративному тискові було б большевикам доволі легко роботу такого підпільного адміністративного апарату в багатьох околицях паралізувати чи й зліквідувати. СКВ ці адміністративні завдання виконував набагато справніше при куди меншій скількості, людей, і попри те він певніше серед всяких ситуацій доволі широку льокального характеру оборону населення. Невелика кількість людей і їх перебування в підпіллі підвищували ударність і дозволяли на конспірацію.

Вказівки про організацію й діяльність СКВ разом із іншими матеріялами про досвід боротьби в підбольшевицьких умовах принесли зв'язкові УПА в 1944 р. також на тили німецької армії, щоб тут врахувати їх в підготовці відділів УПА і мережі підпілля для боротьби з большевиками. Вже в літі 1944 р. цілий терен діяння УПА на німецьких тилах був поділений на СКВ, що створилися на базі дотогочасної підпільної мережі ОУН. Очевидно до праці в системі СКВ притягнено потрібних фахівців та місцевий актив.

Коли треба було зліквідувати якийсь поважніший опірний пункт ворога, районовий чи надрайоновий оргмоб збирав разом кілька СКВ і проводив наскок.

Адміністративні завдання СКВ

Дальше дуже важливе завдання СКВ це військова адміністративна праця — нагромадження засобів і постачання для відділів УПА. В часі переходу почерез українську територію большевицько-німецького фронту СКВ самі і при помочі насе-

Рій повстанців — „новиків" під час вишколу.

Вояки УПА проходили перший військовий вишкіл в СКВ.

лення зібрали з теренів боїв великі запаси зброї амуніції й військового виряду, ще заки вспіли їх прибрати большевицькі тилові частини. Опісля частину тих запасів передано до диспозиції, чи до замагазинування відділам і командуванням УПА, частину ж замагазинували СКВ. Ті околиці, де відчувалася недостача зброї чи воєнних матеріялів, дістали їх від тих, де цього було подостатком.

В деяхих околицях СКВ проводили лише підготовну роботу: магазинували харчі, будували криївки, вояки СКВ проходили військовий вишкіл тощо. В більшості випадків, головно в лісистих районах, напередодні липневої большевицької офензиви СКВ вже вспіли вповні підготовитися на прихід большевиків: побудували харчові магазини, забезпечилися криївками і здобули повний військовий вишкіл, а то й бойову заправу в боротьбі з німцями.

Оборона населення — головне завдання СКВ.

Завданням бойової діяльности СКВ була в першу чергу оборона населення. **Прикріплення до терену уможливлювало СКВ-ові кожночасно мати всецілу контролю свого терену** і ліквідувати засідками чи наскоками дрібні групи ворога (з ворожої адміністрації, міліції, її розвідчиків, та війська, нищити телефонні сполуки, робити засідки на транспорт, невеликі проїжджаючі групи ворога та врешті виконувати атентати на визначних большевицьких діячів, дрібні наскоки на об'єкти по районних центрах і в зародку ліквідувати спроби ворога творити напр. по селах станиці стрибків, опірні розвідчі пункти тощо, тобто виконувати територіяльно-тактичні завдання.

Найбільше визначилися СКВ в безпосередній обороні своїх рідних, особливо, коли ворог вивозив селян, проводив арешти чи перевозив арештованих. СКВ несподівано нападали на нього і дуже часто вдавалося перешкодити большевикам при справах вивозів і арештувань, або визволити арештованих. Було багато випадків, що СКВ нападали на в'язниці, чи визволяли призначених до вивозу на Сибір людей на залізничних станціях.

Ця діяльність СКВ унеможливлювала ворогові закріпитися в терені, мати інформації про нього, або принаймні цю справу дуже ускладнювала. Ворог міг показуватися в терені лише більшими відділами.

Коли на терен діяння СКВ приходив відділ УПА, — СКВ проводив бойові операції разом із таким відділом під командування к-ра відділу УПА.

Таким чином завдяки справності підпільної адміністрації вже місяць після переходу фронту увесь терен діяння УПА був доволі рівномірно забезпечений зброєю й вирядом.

Велике значення мало те, що всі вояки СКВ були місцеві, знали людей і відносини.

Дальшим важливим адміністративним завданням СКВ було постачання відділів УПА і вищих клітин підпілля харчами й одягом. СКВ закладали харчові й одягові магазини та організували по селах шевські й кравецькі варстати, виріб светерів, пральні тощо. Біжуче харчування відділів УПА і інших бойових чи адміністративних груп підпілля, що перебували на терені СКВ, належало до обов'язку й компетенцій господарського референта СКВ. Звичайно і відділи УПА на своєму терені робили „харчові пункти", себто магазини харчів по більших лісах. Це уможливлювало в часі большевицьких акцій відділові просидіти кілька чи кільканадцять днів у лісі, не показуючись на села. Забезпечення одягом чи харчами відділів та груп міг робити господарський референт СКВ за дозволом районового чи надрайонового референта.

Бувало часто, що відділи УПА окружені большевиками, пробиваючись із окруження, ділилися на дрібні групи, чи то пробивалися одинцем. На визначений збірний пункт зібратися цілому відділові можна було лише при помочі СКВ, бо не всі групи мали карти, чи настільки знали терен, щоб самим туди прийти. Якщо якась група вояків УПА не прийшла на час на зв'язковий пункт, залишалася при якомусь СКВ так довго, доки не зв'язалась із своїм відділом.

Найважливіші ділянки адміністративної діяльности, поза вже вичисленими, це господарка і зв'я-

зок. Найпростішим видом нагромадження харчів, одягу й інших засобів, була заготівля („організація"). Заготівля це просто стягнення „контингенту" з населення. Фахово проводив заготівлю господарський референт; за політичну сторінку заготівлі відповідав голова проводу СКВ. Вони часом ще враз із іншими членами проводу СКВ, чи то й вищих адміністративних клітин підпілля, проводили нараду з довіреними статочними селянами і на цій нараді селяни визначували „контингент" на кожну хату, беручи до уваги заможність господарств. Після цього кожний член проводу СКВ діставав свій відтинок села, людей і кілька вояків і однієї ночі проводжено збірку. Після заготівлі одні речі, як от харчі, м'ясо, товщ, збіжжя, магазинували під землею, полотно красили на зелено і шили уніформи, з вовни дівчата робили светери і т. д.

ріяльне забезпечення вдів по полеглих в боротьбі і матеріяльно зруйнованих внаслідок большевицьких грабежів, черпаючи засоби на це від господарського референта СКВ. Однією з форм допомоги була „взаємопоміч населення". Напр. селянинові, що має малих дітей большевики забрали корову. Такий селянин діставав корову, приділену від того, що їх мав кілька, а якщо це було неможливо, то зобов'язувано когось, хто має добру корову давати пошкодованому молоко за винагородою, чи то без неї.

Завдання інших референтур СКВ — пропаґанди і служби безпеки — були вужчі. Референт пропаґанди проводив гутірки з населенням, керував справою поширювання підпільної літератури не лише на своєму терені по селах, але за посередництвом тих, хто працює в місті — і в містах, допомагав учителям урухомити шкільництво, тощо. Референт служби безпеки збирав матеріяли про діяльність ворожої аґентури в терені і передавав їх своєму зверхникові.

Повстанці біля свого шаласа — денебудь в карпатських лісах.

Літом повстанці звичайно квартирували „під голим небом": під плащ-палатками, в шаласах із ріща, чи просто „під смерічкою", зимою в землянках, підземних бункрах, або в селі.

Господарка СКВ охоплювала на своєму терені також різні підприємства, що були під управою ворога, як от: млини, горальні, цукроварні, молочарні, кооперативи, тартаки тощо. З них поза очима большевицької контролі забирано частину товарів, а то й гроші. Забрані речі використовувано безпосередньо, або продавано, і за гроші закуповувано потрібні товарі в місті. Напр. спирт вживали до лікувальних цілей, для варення страви в криївках, і на продаж, на закуп ліків, амуніції, одягу; служив він нерідко й „дипломатичним цілям" — для підкуплення большевицьких „апаратчиків".

Коли були кращі умови, господарський референт СКВ урухомлював і невеликі промислові підприємства. Напр. СКВ-Лівче в Любачівському повіті на Закерзонні урухомив фабрику випалювання вапна і його продавали як українському, так і польському населенню, а дохід із цього ішов на потреби підпілля.

Для важливого зв'язку були побудовані спеціяльні „штафетні лінії". Вся теренова зв'язкова служба припадала на долю СКВ. Багато часу займала вона спеціяльно тоді, коли СКВ лежав на перехресті підпільних зв'язкових чи й штафетних ліній.

Не можна проминути і УЧХ (Українського Червоного Хреста), що більшості складався з жінок — підпільниць. Медичний відділ УЧХ мав по селах криївки і вишколених санітарок, що лікували легко ранених і хворих вояків УПА і підпільників. При котромусь із СКВ в районі, чи в якомусь безпечному від ворога селі, була підземна лікарня, в якій лікувалися тяжко хворі й ранені. При такій лікарні або на кілька таких лікарень вже був лікар. Аптечний відділ завідував медикаментами, часто виробляв лікарства сам і доставляв до санпунктів і лікарень. СО (Суспільна Опіка) дбала про мате-

Оцінка СКВ з перспективи часу

Впродовж більше як 7 років боротьби — СКВ показалися успішною її формою. З'ясована діяльність СКВ відноситься до часу 1944—1946 рр.; на українських землях Закерзоння вона продовжувалася аж до весни 1947 р.

Повстанці патрошать ялівку. М'ясо піде до кухні, шкіра до підпільної гарбарні.

Одне з важливих завдань СКВ це заготовити харчі для відділів УПА. Тому нерідко прилипала до членів СКВ глузлива назва „телятники".

В лісистих теренах СКВ перетривали до наших днів, хоча з хвилиною переходу всього революційно-визвольного руху на підпільні форми боротьби, дуже змінилися завдання СКВ і кількісний склад. Тепер СКВ можуть начислювати 5—10, найбільше 13 люда і виконують звичайно функції політично-пропаґандивного характеру.

В безлісному терені СКВ, організовані за німецької окупації, вже на зиму 1944—45 рр. розходяться по своїх селах; їхня діяльність уподібнюється своїм характером до діяльности мережі ОУН перед постанням СКВ. В таких безлісних теренах, де було небагато відділів УПА і ці відділи були невеликі, не було потреби в широкій адміністративній діяльності, бойова ж була неможлива. Там СКВ були розпущені, а їх ролю виконували АБ (адміністративні боївки), що їх мали до своїх диспозицій поодинокі члени районового проводу. Їхню діяльність намічувано на зразок СКВ — щось ніби „районові СКВ", з тією лише різвицею, що кожна референтура мала власну АБ.

Життя звужувало чи поширювало ділянки праці цих клітин нашого визвольного руху; в деяких випадках вона набирала зовсім інакшого характеру, як ми накреслили. Сьогодні про СКВ ми можемо говорити, як про одну з найважливіших формацій підпільної боротьби, яка була базою для діяльности УПА.

Волос

На жертівник Батьківщини

(В дволітню річницю смерти мого любого брата Василя)

Ой, ти, друже мій,
Кріса не жалій,
Добий моє серце...

Ще сьогодні стоїть перед моїми очима образ із наших повстанських буднів: лежить він у старім окопі горілиць, розкинувши руки й ноги, груди його прошиті чергою розривних куль, під ним скривавлена трава й листя. Погляд його спрямований на мене і на дуло пістолі, що дрижала в моїй руці.

Цей мент вічно житиме в моїй пам'яті так, як живе на дні моєї душі і клятва, що я її тоді склав.

13. 4. 1946 р. коло год. 15-ої большевики, яких 30 осіб, наскочили на табір СКВ (Самооборонний Кущовий Відділ — бойова клітина УПА, зорганізована на територіяльному принципі — прим. Ред.), що квартирував в лісі. У висліді бою геройською смертю загинули бойовики СКВ — рядові члени підпілля:

Салітра Василь Тимкович, 20 років — Медвідь,
Бугра Микола Федорович, 20 років — Ґонта.

***

Було це в лісі поміж селами Далевою і Долиною (в Товмаччині), який тягнеться вузькою смугою вздовж Дністра з півночі на південь.

Кущ заквартирував тут удосвіта. День був холодний і хмарний. Зранку падав дощ, опівдні небо прояснилося і гарне весняне сонце додавало нам своїм ясним промінням надії на краще завтра. А надія була сороката.

Хто з нас, українських повстанців не пам'ятає зимової блокади 1945-46 рр.? По всіх наших селах квартирували гарнізони орд НКВД. День і ніч сталінські вовки ганялися за нами по всіх-усюдах. А ми в голоді й холоді змагалися очайдушно. День-у-день зводили тяжкі бої, часом ради самих харчів.

І ось прийшла весна... Большевики стягнули частину гарнізонів. Легше зідхнулося нам. Скріпла надія. Кожний вірив, що треба жити. Жити для загалу, для кращого завтра. Але „де дрова рубають, там тріски летять". Була Шуткова Субота. За тиждень мав прийти день Воскресіння Господнього. Ми думали про Воскресний День нашої Держави. А вітер гнав весняні хмари із заходу на схід, а за ними й наші думи-мрії.

Минав „спокійно" день.

Десь зполудня біля 3-ої я прокинувся з тяжкого сну. Мовчки, мов очманілий, ще пробую пригадати собі кошмарний сон. Враз Ґонта, бойовик, що стояв на стійці, скрикнув:

— Большевики!

Раптом уже зовсім близько гримнув крісовий постріл і Ґонта похитнувся. Падаючи, схопився руками за голову, з якої дзюркотом лилася кров. Але він ще жив.

Большевики підійшли так близько, що про плянову оборону не могло бути й мови. Із ревом „урра!", сіючи з автоматів смерть, кинулись на нас. Вже при першому вистрілі кожен з нас схопив був за зброю. Ситуація була безвихідна, бо ворог наступав з трьох сторін і намагався захопити нас у кільце. Наша позиція була явно невигідна.

Обостороння стрілянина зі всіх родів зброї тяглася вже з 20 хвилин. Большевики мусіли залягти. У власній їх крові охололо їхнє „ура!". Рішуча наша відсіч стримала ворога та дала нам змогу розглянутися за кращим становищем. При відступі ворожа куля прошила мені ногу. Та я все продовжував іти.

Тоді ж зі мною лишилося 4-ох бойовиків, що завзято відстрілювались. Інші відлучилися в лісовій гущавині. По хвилині наша п'ятка наскочила на большевицьку заставу. Проганяємо її рясним вогнем наших гвинтівок. Але тоді осколок розривної кулі ранить мене в чоло над правим оком. Кров залила лице. Раненою ногою зачепив за кущ і впав. Моїм товаришам видалося, що мене вже вбито. Доки я вимотався з кущів, щоб піти далі, поранено ще двох із нашої п'ятки: Медведя і Барила.

Медвідь бо побачивши, що я впав, розлютився був до безтями і, підвівшися ва весь ріст, став сіяти з кулемета по ворожій гущі із стоячої постави. Та незабаром упав прошитий ворожими кулями. Упав, мов молодий високий дуб, стятий рубачами, зрошуючи рідну землю гарячою кров'ю.

Кров запливала мені на очі. Підводжуся і йду далі.

— Брате, не лишай... Добий!,.. — пізнаю голос свого брата.

Шкутильгаючи завертаю. По дорозі відбезпечую пістолю. Коли я підійшов до нього, він лежав у старім окопі горілиць, розкинувши руки й ноги. Груди у нього прошиті чергою розривних куль. Біля нього скривавлена трава і листя. З боку на лапках „дегтяр" з порожнім диском. Погляд його то на мене то на дуло пістолі, що дрижала в моїй руці. В тому погляді невимовне благання — не лишати його живим на поталу ворогові. На його молодечому лиці видно було рішеність не здатися живим.

Думки безрадно забігали мені в голові, збивали одна одну.

Він глядів своїми соколиними очима на моє залите кров'ю лице і поглядом молив — кінчити.

Останками сил пращав Україну, друзів, мене... Довго роздумувати не було часу, бо чути вже було окрики енкаведистів, що наближались. Я рішився. Сухий тріск із пістолі. На його лиці появилася біла барва, а з лівої сторони носа невеличка червона ямка.

Він примкнув очі.

Нова жертва на вівтарі слави зайняла своє місце.

* *
*

Большевики зазнали втрат і за нами більше не гналися.

(Передрук із крайового видання УПА „Чорний Ліс", 1948 р., ч. 5-6 (8-9), Дрогобич-Станиславів-Чернівці.)

О. Домовина

Панцирна зброя Червоної Армії й її тактичне стосування вчора й сьогодні

Сьогодні багато пищуть у світі про головний козир совєтських збройних сил — танкові частини. Воно не дивниця, бо ж танкові частини у з'єднанні з тактичним летунством являються в модерній війні головною наступальною силою. У попередньому числі „До Зброї" (ч. 11) старалися ми з'ясувати проблеми організації совєтських танкових сил. На цьому місці хочемо познайомити наш читацький круг із головнішими типами танків та їх бойового супроводу — штурмових гармат, уживаних сьогодні в Червоній Армії, як теж із тактичними бронетанковими з'єднаннями ЧА та приділюваними їм із сторони командування ЧА бойовими завданнями.

Важливіші типи совєтських танків.
Від „стальових скриньок" до панцирних твердинь Т 34 та „Щуки".

З довоєнного періоду залишається ше й досі в ЧА низка старих зразків танків — легкого, середнього й важкого типів. Вже в другій половині німецько-совєтської війни були вони здебільша замінені, зокрема ж у гвардійських полках, новішими двома основними типами — середніми танками Т 34 та важкими ИС.

До старших типів серед легких танків належать: Т 26, Т 60, і БТ; між середніми — Т 28; поміж важкими — Т 35 а й б, далі зокрема КВ І, ІІ та КВ-ИС.

Т 60 це низький малий танк, вагою 6-8 тон, розмірами 2,30 х 3,45 х 1,75 м (ширина-довжина-висота), узброєний пушкою калібру 20 мм та 2-ма кулеметами; опанцирення вежі й ванни порівняно сильне—25 мм, максимальна швидкість 40 км/год. Його залога складається із 2-3 бійців.

Т 26 це вузький, порівняно високий легкий танк, вагою в 10 тон, розмірами 2,45 х 4,60 х 2,36 м, узброєний пушкою калібру 45 мм та 2-ма кулеметами, із опанциренням вежі й ванни 16 мм товщиною та з максимальною швидкістю 28 км/год. Його залога складається із 3 бійців. Набоїв для пушки везе він одноразово 169 штук.

БТ це довгий, дуже швидкий танк, вагою в 14 тон, розмірами 2,30 х 5,80 х 2,40 м, узброєний пушкою калібру 45 мм та 2-ма кулеметами, з опанциренням вежі 15 мм, ванни 22 мм. Його максимальна швидкість сягає 55 км/год., а що, враз із його формою, стає причиною, що його змішують з Т 34. У підвіззі від Т 34 відрізняється він меншою кількістю бігових коліс, що їх є тут 4 (крім двох кутових), тоді як Т 34 їх має 5. Залога БТ складається із 3 бійців. Набоїв до пушки везе він одноразово 144 штуки.

1942 р. появилися були на північному й середньому відтинку німецького фронту большевицькі легкі танки Т 70 та Т 50.

Т 70 це легкий танк порівняно сильного узброєння й опанцирення, вагою в 9 тон, із опанциренням вежі товщиною в 35-60 мм, ванни — 25-35 мм. Узброєний він був пушкою калібру 45 мм та 1 кулеметом.

Т 50 — легкий танк вагою в 13,5 тон, із опанциренцям вежі товщиною в 37-40 мм, узброєний пушкою калібру 45 мм та кулеметом. Інколи йому додавано ще додаткові стальові плити з-переду й боків вежі, що збільшувало його вагу до 18 тон.

Т 28 це масивний 3-вежний середній танк, вагою в 28 тон, розмірами 2,78 х 7,25 х 2,75 м, узброєний пушкою калібру 76,2 мм та 3-5 кулеметами, із опанциренням 23-25 мм та максимальною швидкістю 35 км/год. Його залога складена з 6 бійців. Набоїв до пушки везе танк одноразово 69 штук.

Т 34 це один із найкращих совєтських середніх танків, у відрізненні від інших — низький і елеґантний формою, плоский, із скісними боковими стінами. Його опанцирення сягає 45 мм товщини, а в вежовій частині 52-70 мм. Набоїв до пушки везе він із собою 77 штук. Залога складається із 4 бійців. Його максимальна швидкість це 55 км/год.

Т 35а це велетенський, 5-вежний важкий танк із гусеницями, хороненими з боків опанциренням; вагою він в 45 тон, розмірами — 3,21 х 9,70 х 3,47 м, узброєний 3-ма пушками, з-поміж яких одна калібру 76,2 мм та другі 2 калібру 45 мм; крім того танк має ще 5-6 кулеметів. Відповідно до того його залога складається з 10 бійців. Його максимальна швидкість сягає 30 км/год. Набоїв везе він 100 штук для пушки 76,2 мм, та 225 для пушок 45 мм. Порівняно слабеньке його опанцирення: заледве 25 мм товщиною. Змінений тип цього танка це Т 35б із зменшеним до 4 числом веж.

Куди сильніше вже опанцирення дальшої серії важких танків — КВ („Клим Ворошилов"), що їх зареєстровано в совєтсько-німецькій війні аж 3 відміни: КВ І, ІІ і КВ-ИС.

КВ І це у формі широкий важкий танк, вагою в 43 тони, розмірами 3,35 х 6,8 х 2,75 м, узброєний пушкою калібру 76,2 мм та 2-3 кулеметами з опанциренням вежі й ванни 75 мм товщиною та швидкістю 35 км/год. Набоїв до пушки везе КВ 111. Залога його складається із 4-5 бійців. Вирізняється у підвіззі широченними гусеницями та більшим числом коліс (бігових 6, кутових 2, горішніх 3) Інколи його вежу скріплюють в передній та бокових частинах ще додатковими стальовими плитами товщини 20 мм, а що збільшує його вагу тоді до 46-8 тон.

КВ ІІ це незугарний важкий танк, вагою в 52 тони, розмірами 3,35 х 6,8 х 3,28 м, узброєний пушкою калібру 152 мм та 2-ма кулеметами. Опанцирення його сягає 75 мм товщини, швидкість 35 км/год. Набоїв до пушки везе танк 36 штук. Залога його

складена з 6 бійців. Вирізняється він своєю вежею скринькуватої форми, незугарною цівкою пушки та диспропорцією поміж вежею та підбудовою.

КВ-ИС важкий танк вагою в 40 тон, розмірами 3,75 x 6,50 x 2,63 м, узброєний пушкою калібру 76,2 мм та 3-ма кулеметами, із скріпленим опанциренням вежі з-переду та з-заду (120-180 мм), з-боку — 90 мм, ванни — 75 мм. Його максимальна швидкість 35 км/год. Набоїв до пушки танк везе 114, на 1 кулемет б. 1000. Залога його складається з 5-6 бійців.

Здобуванню укріплених точок, боям у місті служить того ж типу танк вогнемет *КВ 8*, вагою в 43,5 тони, розмірами 3,35 x 6,8 x 2,75 м, узброєний в 1 пушку 45 мм, 4 кулемети (з-поміж них 1 зенітний) та 1 автоматичний вогнемет. Опанцирення його 75 мм, максимальна швидкість 35 км/год. Його залога складена з 4 бійців. Танк вогнемет везе з собою, крім 116 набоїв до пушки, ще запас пальної мішанки до вогнемету на 52-5 струмків носности 60-70 та 90-160 м.

Сьогодні головними типами модерного танкового узброєння застин ЧА являються танки Т 34 — середньоважкого вразка (що важать б. 30 тон) та ИС (Йосип Сталін) — важкого типу (вагою в 50, 55, 65 тон). Кожен з тих двох типів має низку відмін, головно щодо форми башні, товщини опанцирення та узброєння. Назовні обидва зразки чітко відрізняються виглядом підвіззя (шасі): у підвіззі Т 34 гусениця ходить на 7 колесах (з них 2 кутові); підвіззя ж важких танків це „КВ", в якому гусениця ходить на 11 колесах (з них 2 кутові та 3 менші горішні).

Стандартним сьогодні середньоважким типом танка являється *Т 34/85* (інакше звуть його ще Т 43). Він узброєний швидкострільною гарматою калібру 76,2 мм. Його розміри 3 x 6 x 2,70 м, вага 33 тони. Т 34/85 різниться від попередніх Т 34 ще міцнішим опанциренням та появою командирської башні у вежі танка. Він відповідає американському „Шерманові" (35 тон), якого одначе перевищує узброєнням (більшим калібром гармати), ширшим полем обстрілу та рухливістю. Задля його великої швидкости й рухливости його вживають при проломах у першій лаві із завданням знищити ворожу протитанкову артилерію. За цією першою лавою Т 34 йде лава важких танків ИС, якої завданням розправитися із розставленими ворожими пушками, та загалом артилерією й опірними точками. Як уже лінію ворожого опору проламано, вливається у цю прогалину третя лава Т 34 враз із панцирною піхотою й артилерією (штурмовими гарматами) із завданням знищити вороже запілля. Підвіззя Т 34 широко стосується у всіх типах середньої панцирної артилерії (штурмових гармат — СУ 85. СУ 122, СУ 100).

Стандартним типом важкого танка уважається *ИС 122* (вагою 50 тон, розмірами 3,12 x 6,65 x 2,75 м), узброєний пушкою калібру 122 мм та 3-ма кулеметами калібру 7,62 мм. Дальші уліпшення того типу стосуються головним чином фронтального опанцирення (у зв'язку з тим зростає його вага до 55, чи то 65 тон) та форми вежі. Так напр. в останніх його зразків (ИС III, званих теж „Щукою") його вежа має виглям черепашиного щита, сплощеного й заокругленого на всі сторони. „Щука" має водночас на верху вежі зенітний кулемет, що його одначе звичайно відмонтовують. Гарматки танку ИС у відрізненні від гарматок Т 34 мають надульні гальма. Форма пологого, пригорбленого черепашиного щита як теж скісність площин його опанцирення назовні роблять танк відпорним на обстріл ворожої протитанкової зброї, якої гранати легко сховзуються на цих скісних площинах опанцирення.

Як сказано, важких танків типу ИС вживають у другій лаві при наступах. Їх завдання розправитися з розставленою у ворожій смузі артилерією та опірними точками. Їх просування вперед супроводжене самохідними штурмовими гарматами, піхотою й артилерією.

В боротьбі із ворожими танками головну ролю відограють саме важкі танки ИС: завдання Т 34 заманити ворожі танки в засідку, де їх очікують „сталінці"; самі ж Т 34 атакують тоді слабше опанцирені боки й тил ворожих танків.

Штурмові гармати — супровід танків у наступі

Із танками тісно співдіють, підтримуючи їх у проломах ворожих ліній, штурмові гармати. Від танків різняться вони назовні тим, що не мають рухомої вежі. Штурмова гармата це власне вбудована легка чи важка гармата на підвіззя легкого чи важкого танка. Їх головне завдання — підтримати власні танки в боротьбі з ворожими танками, артилерією й укріпленими точками. Для тієї цілі мають вони міцне опанцирення з-переду, з боків та з-верху. Декотрі штурмові гармати верхнього опанцирення не мають і наближаються до типу т. зв. самохідних гармат (гармат на самохідних ляфетах). Бокові повороти самою гарматою обмежені й поправки тоді приходиться робити цілим підвіззям. Штурмові гармати стріляють звичайно із скритих позицій прямим націлом. Одночасно їх можна використовувати і для непрямого вогню на ті ж віддалі, що й відповідні гармати на звичайних ляфетах.

Червона Армія знає декілька типів штурмових гармат — СУ: різняться вони поміж собою калібром та підвіззям, що взяті або з танків типу Т 34, або КВ. З-поміж легких штурмових гармат найчастіш зустрічаються типи СУ 76, СУ 100 та СУ 122, рідше ж СУ 85; з-поміж важких СУ 152. Під кінець німецько-совєтської війни появилися на фронті ще й середньоважкі штурмові гармати СУ 249.

Для винищування ворожих танків служать головно *СУ 85*, що власне являють собою швидкострільні гармати калібру 85 мм на підвіззі Т 34, далі ж СУ 76 — польова пушка калібру 76 мм взірця 1942 року на підвіззі легкого танка Т 70.

СУ 85 (вага 30 тон, розміри 3 x 4 x 2,36 м) вирізняється зокрема довгою цівкою (2,20 м), що виступає далеко наперід підвіззя. Сьогодні при частинах цей тип штурмових гармат виступає тільки рідко: його заступлено новішим типом СУ 76.

Легка штурмова гармата *СУ 76* скидається радше на німецький тип самохідних гармат (Selbstfahrlafette); від інших типів СУ різнитяся вона тим, що не має загалом верхнього, ні відповідно товстого фронтального опанцирення, На підвіззя легкого танка Т 70 вбудовано тут легку польову пушку 76 мм взірця 1942 р. Вага цієї штурмової гармати 15 тон, розміри — 4,50 x 2,75 x 2,10 м. СУ 76 звичайно вживається для допомоги піхоті. З піхотою в охороні просувається вона вперед, коли призначається їй проломлювати ворожу протитанкову смугу. Подібно справа малася і з СУ 85. Великий позитив цих СУ це їх швидкість. В обороні із засідок стараються вони нищити ворожі танки з флянку.

Дальшим поширеним типом середніх штурмових гармат являється СУ 100 (вагою 31 тона, розмірами — 3 x 6 x 2,30 м), якої узброєння це 100 мм пушка із цівкою довжини 3,30 м. її завдання — так само боротьба з ворожими танками.

Середніми типами штурмових гармат можна уважати СУ 122 та СУ 249. Тоді, як СУ 122 виходить уже з ужиття, СУ 249 стає помалу стандартним типом середніх штурмових гармат ЧА.

СУ 122 (вага 30 тон, розміри — 3 x 6 x 2,25 м) це власне гавбиця взірця 1938 року, калібру 122 мм, вмонтована на підвіззя Т 34. Назовні вона від усіх інших типів штурмових гармат відрізняється короткою цівкою (1 м) гармати. Під кінець німецько-совєтської війни ввели большевики новий тип середніх штурмових гармат *СУ 249*. В цьому випадку на ляфету важких типів КВ вбудовано пушку калібру

125 мм. До появи СУ 249 доволі поширеним типом штурмових гармат була її попередниця СУ 122.

У наступах окремі штурмові гармати СУ 122 та СУ 249 проникають у ворожі позиції одинцем, допомагаючи танкам і піхоті, стріляючи з укриття прямим націлом.

В окремих завданнях цю середню штурмову артилерію підпирають важкі штурмові гармати типу СУ 152 — стандартний тип важкої штурмової артилерії (50 тон ваги, розмірів — 3,35 x 6,80 x 2,50 м). Це пушка-гавбиця калібру 152 мм на підвізі важкого танка КВ.

Від дрібних груп танків до танкових корпусів.

Найчастішими тактичними танковими з'єднаннями, вживаними в ЧА в останній війні з німцями, спочатку були з-правила танкові бриґади та самостійні танкові батальйони.

У склад танкової бриґади входили звичайно 2 танкові батальйони, 1 батальйон мото-піхоти та 1 батарея зенітної артилерії, якщо не вчислювати постачальних частин. На 1 такий танковий батальйон припадала: 1 сотня легких танків (8 штук Т 60), 1 сотня середніх танків (10 штук Т 34) та 1 сотня важких танків (5 штук КВ, згодом ИС). Тоді танкова бригада налічувала разом 46 танків всіх трьох типів.

підтримки наступу піхоти. Відповідно до того танки вели наступи тільки в малих групах (5-10 легких, середніх і важких танків всуміш) із обмеженими завданнями. На відтинку однієї дивізії таких танкових груп виступало й декілька.

Тактика таких груп полягала здебільша в тому, що танки розпочинали зразу на середніх віддалях з укри ття вогонь, щоб з-зарання виманити оборонний вогонь противника, згодом скоками, використовуючи місцевість, просувалися, розштафельовані в клини, до ворожих становищ. На переді клинів їхали важчі танки, позаду легкі. Такі просування ведено дуже обережно з довгими перервами поміж скоками; саме під час перерв і ведено дальший вогонь. Ворожі гнізда, що їх не вдавалося побороти вогнем, старалися важкі танки розчавити своєю вагою, переїжджаючи по них.

З танками завжди йшла піхота: чи то посідавши на них, чи то просуваючися враз із ними. Її завдання — перешкодити ворожому поборюванню танків з-близька. Якщо ворогові вдалося розділити піхоту від танків, тоді ці звичайно спинялися, або й заверталп на вихідні становища.

В обороні нерідко використовувано окремі танки як „опанцирені укріплені точки": затягувано їх в відповідної форми викопані ями до висоти вежі

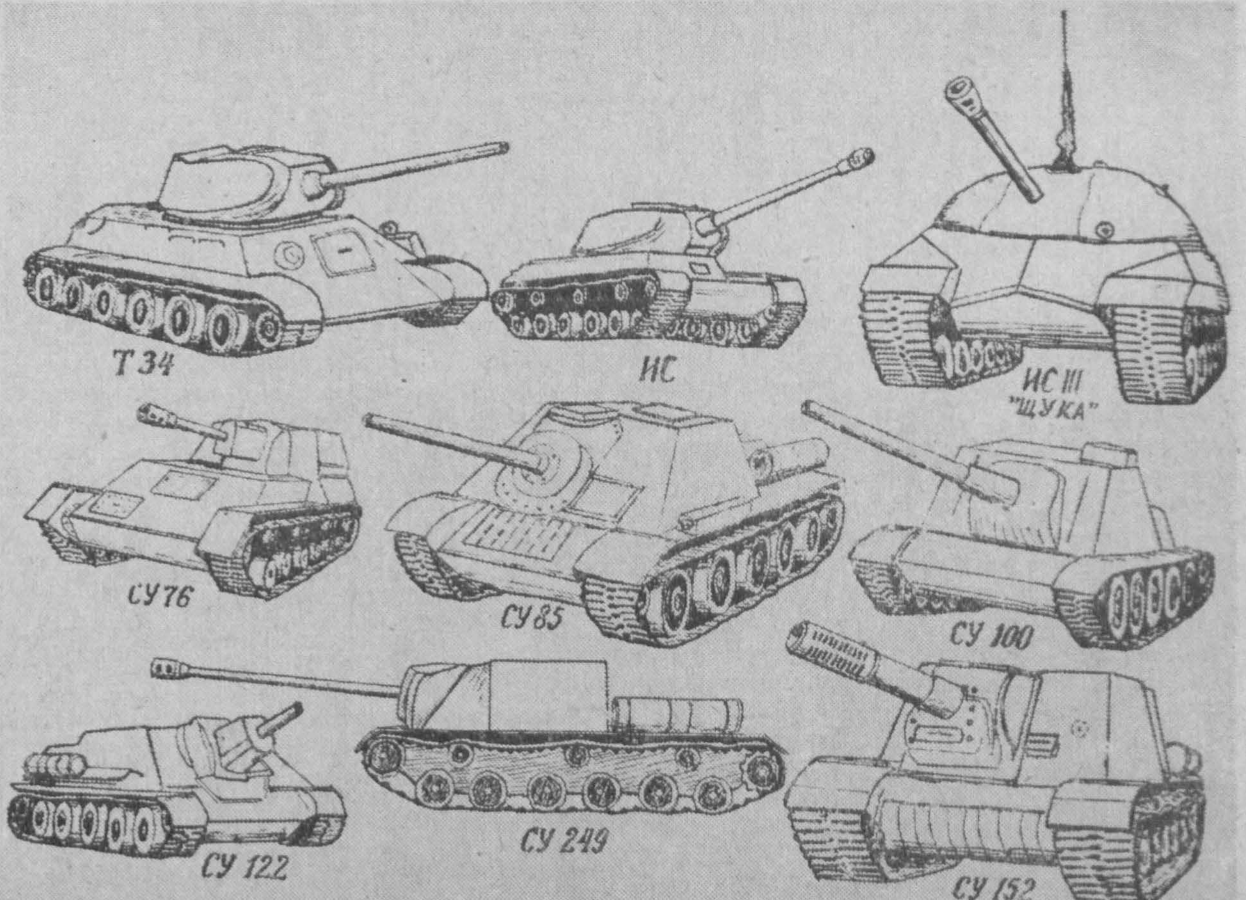

Важливіші типи советських танків та штурмових гармат.

Головне їх завдання — прямим вогнем знищити ворожі танки, протитанкову оборону, артилерію й опірні точки.

Самостійні танкові батальйони могли бути: легкі важкі або мішані. Легкий танковий самостійний батальйон налічував 30 легких танків Т 60 (чи то старших серій). Важкий — 15 важких танків типу КВ; мішаний 10 легких танків, 16 середніх танків Т 34 та 5 важких танків КВ.

У початковій стадії війни вживали большевики танків майже виключно тільки для безпосередньої

танка, з яких вони вели оборонний вогонь.

Оперативного значення набули танкові з'єднання аж із весною 1942 р. коли їх почато сполучувати в більші з'єднання: корпуси а то й армії. Почавши з весни 1942 р. почато об'єднувати танкові частини в танкові корпуси, у склад яких увіходили тоді 2-3 танкові бригади та 1, або більше, бригада мото-піхоти.

На кожну танкову бригаду складалися 2 середні танкові батальйони, 1 батальйон мото-піхоти (виключно автоматчиків), 1 саперна сотня та інші частини, серед яких найважливіша це батерія штурмових гармат, приділюваних від корпусу. Кожний танковий батальйон налічував 30 штук Т 34. При проломах укріплених позицій у склад танкового корпусу в допомогу середнім танковим бригадам приходив ще полк важких танків, складений із 4 сотень по 5 штук ИС кожна сотня. Тоді ж одночасно додавано важким танкам для прикриття піхоту, як теж штурмові гармати (СУ 152, СУ 122, СУ 85 чи то СУ 76). Танковий корпус налічував одних танків — важких та середніх біля 200, не вчисляючи інших родів зброї — штурмових гармат, піхоти, тощо. Це надало танковим з'єднанням широкого оперативного значення. Вони вирішили у великій мірі вислід війни.

Перевищити вогневу силу американської панцирної дивізії.

Доцінюючи силу міцного „панцирного п'ястука", як свідчать вістки із СССР, зараз там перейдено до організації більших танкових з'єднань, якими являються танкові дивізії.

У склад такої танкової дивізії входять, 3 полки середніх танків (по 3 танкові батальйони, по 1 сотні автоматників та по 1 сотні зенітних кулеметів кожен полк), 1 полк важких танків. 1 полк мотопіхоти, 1 полк гранатометів, 1 полк штурмових гармат, 1 полк протитанкової артилерії (здебільша на самохідних ляфетах), 1 полк зенітної артилерії, 1 дивізіон розвідки, 1 дивізіон метачів, 1 батальйон саперів та 1 дивізіон зв'язку, не вчисляючи понадто тилових служб, головно постачальних. Можна собі приблизно уявити силу танкової дивізії, як зважити, що загалом налічує вона 230 танків середнього типу (Т 34/85) та 64 важкого типу (ИС III), штурмових гармат легких — 68, середніх 21 та важких 42. При тому переплітані танковими середніми та важкими батальйонами й полками та полками легких, середніх і важких штурмових гармат дивізії мотопіхоти, змеханізовані та кавалерійські дивізії.

Доцільність таких перетасовувань в організації панцирних сил ЧА зрозуміємо належно ще коли зважимо факт, що йдеться тут і про перевищення числом бронетанкових возів відповідної американської оперативної панцирної одиниці — панцирної дивізії, що налічує б. 400 легких, середніх та важких панцирних возів.

Завдання таких танкових дивізій становити собою опанцирене наступальне з'єднання для оперативного пролому в вирішному пункті боїв. Їх тісна співдія із рухливими частинами мотопіхоти та змеханізованими дивізіями запевнює таким проломам успіх на дальшу мету.

Якщо здамо собі справу з того, яку вогневу силу являють собою танкові з'єднання та яке їх завдання, то зрозуміємо, чого Захід, не зважаючи на миротворні заяви й пропозиції СССР, так завзято забрався підчислювати большевицькі та власні дивізії і в висліді—почав швидкими темпами дозброюватися.

Є два роди національних ідеалів: сучасні й історичні. Із їх характеру та впливу, який вони мають на дану націю, можна до деякої міри пізнати напрям національної політики.

Якщо ці національні ідеали вже затратили зв'язок із історією й обмежилися виключно на сучасність—як воно річ мається при партійній політиці та в політичних буднях—тоді ці ідеали такі ж проминущі, як і обставини, з яких вони зродилися. Національний занепад тоді тим скоріш поступає вперед, що екслюзивніше цього роду ідеали визначують національну політику.

Якщо ж з другої сторони національні ідеали надто виключно опановані історією, то від того національна політика тільки яловіє, а це далі веде до національного ослаблення.

Тільки коли національні ідеали виведено з великих історичних подій нації і водночас збережено й основні засади сучасної політики даної нації, тільки тоді приходить плідне поєднання минулого з сучасним. Як довго існує таке поєднання, так довго живими залишаються національні ідеали і втримують таким чином державу в повноті сил.

Національні ідеали й поняття, що сформувалися обставинами, які давно вже перестали існувати, а проте все ще далі підтримуються ілюзією своєї ніби то незмінности, стають не тільки можливою, але зовсім таки певною причиною національного занепаду.

Гомер Лі: „Година англосасів".

*

Оборона якоїсь нації чи то територій під її охороною не вимагає доконче застосування насилля. Державні мужі обороняють і втрачають куди важливіші державні інтереси як вояки, і в загальному національна екзистенція і велич залежать куди більше саме від їх розуму або нездарности. Війни приходять або в наслідок їх непересічної інтеліґенції, яка веде до національного росту, або в наслідок їх нездарности, яка приводить до національного занепаду.

Гомер Лі: „Година англосасів".

З ДОКУМЕНТІВ БОРОТЬБИ

З бойових дій УПА і збройного підпілля на українських землях під московсько-большевицькою окупацією

(Продовження з попереднього числа „До Зброї“)

1. 8. 1947 р. в с. Кадовбна (р-н Долина, Станисл. обл.) емведисти зайшли до хати, в якій квартирували повстанці. Вив'язалась перестрілка. Перестрілку почули другі повстанці, що квартирували також в тому селі і наспіли з допомогою. Під повстанським обстрілом емведисти в паніці втекли.

1. 8. 1947 р. в с. Межиріччя (р-н Жидачів, Дрогоб. обл.) підпільники виконали атентат на оперробітника МГБ і 3-го секретаря КП(б)У. Здобули мотоцикл, два кріси і пістолю.

1. 8. 47 р. в с. Воля Велика (р-н Миколаїв, Дрогоб. обл.) група повстанців мала сутичку з відділом МВД.

1. 8. 47 р. на полях б. с. Почапи (р-н Золочів Львів. обл.) відділ емведистів зустрівся з групою підпільників. Між обома групами зав'язався бій, в якому згинув один підпільник, а один емведист був ранений. В цьому часі з райцентру Золочів над'їхала автомашина з другими емведистами, що спішили на допомогу. Вони зустріли подорозі підпільницю. Підпільниця вистрілила до них з пістолі і почала відступати. Важко ранена вона була змушена дострілити себе.

3. 8. 47 р. в с. Кадовбна (р-н Долина, Станисл обл.) підпільники зліквідували стрибка — уповноваженого МВД на сс. Кадовбна і Креховичі, який ходив списувати селянську худобу, а токож намагався організувати стрибків.

3. 8. 47 р. в с. Теляче (р-н Підгайці, Терноп. обл.) відділ емведистів під час розшуків зустрів у двох хатах підпільників, що мали там свої криївки. Зав'язався нерівний бій, під час якого підпільники оточені ворогом, понищили свої речі й постріялялися.

3. 8. 47 р. в с. Вербіж Н. (р-н Печеніжин, Станисл. обл.) підпільниця Леся зустріла емведівських бандитів. Вона почала стріляти до них з пістолі, а коли її оточили, підпільниця, щоб не попасти живою в руки ворога, застрілилася.

4. 8. 47 р. в с. Лолин (р-н Вигода, Станисл. обл.) підпільники спалили автомашину, якою большевики возили дрова.

5. 8. 47 р. в Прошівськім лісі (р-н Вел. Бірки, Терноп. обл.) була сутичка між групою повстанців і емведистами, що вели арештованих.

5. 8. 47 р. в с. Вільшаниця (р-н Золочів, Львів. обл.) емведисти з опергрупи зустрілися з одним підпільником. Зав'язалась перестрілка, в якій цей підпільник загинув.

5. 8. 47 р. в с. Перекоси (р-н Войнилів, Станисл. обл. (була перестрілка між підпільниками і групою емведистів.

6. 8. 47 р. в с. Остряниці (р-н Дубровиця, Рівен. обл.) група емведистів наскочила на хату, в якій скривався підпільник. Зав'язалась перестрілка, під час якої, оточений ворогами, підпільник загинув.

6. 8. 47 р. в с. Шибалин (р-н Бережани, Терноп. обл.) 3-ох підпільників звело бій з 50-ма емведистами. У висліді бою впало двох підпільників і один емведист.

7. 8. 47 р. в райцентрі Калуші (Станисл. обл.) атентатчики підпілля застрілили стрибка, що був дуже активним емведівським вислужником, і ранили капітана МВД, що біг за ними після виконання атентату.

7. 8. 47 р. в с. Несторівцях (р-н Зборів, Терноп. обл.) повстанці зліквідували заступника голови райвиконкому.

8. 8. 47 р. в с. Голині (р-н Калуш, Станисл. обл.) повстанці здемолювали молочарню.

8. 8. 47 р. була перестрілка між групою підпільників і емведистами на Бойковецьких хуторах (р-н Вел. Бірки, Терноп. обл.).

8. 8. 47 р. в Чорному лісі (р-н Перемишляни, Львів. обл.) повстанці обстріляли емведистів, внаслідок чого один емведист був ранений.

В. м. серпні 1947 р. в Лагодівському лісі (р-н Перемишляни, Львів. обл.) була сутичка між групою підпільників і бандою емведистів.

8. 8. 47 р. в с. Чагрів (р-н Бурштин, Станисл. обл.) група повстанців мала сутичку з бандою МВД.

8. 8. 47 р. була перестрілка між групою підпільників і емведівським відділом на Бойковецьких хуторах (р-н Вел. Бірки, Терноп. обл.).

9. 8. 47 р. в с. Бзовиця (р-н Залізці, Терноп. обл.) відбувся бій між підпільниками і відділом МВД. Під час бою загинув підпільник Іван, а другий, Хмель, був важко ранений. Хмель, побачивши, що його друг не живе, підповз до нього, забрав від нього записки і знищив враз зі своїми, щоб вони не попали в руки ворога. Після того відбивався ще до останнього набоя і щойно тоді розірвав себе гранатою.

10. 8. 47 р. в с. Гниловоди (р-н Золотники, Терноп. обл.) підпільники обстріляли емведистів, що були на заставі, внаслідок чого один емведист був вбитий.

10. 8. 47 р. в с. Ставчани (р-н Пустомити, Львів. обл.) була сутичка між групою підпільників і відділом МВД.

11. 8. 47 р. в с. Поручин (р-н Бережани, Терноп. обл.) емведисти наскочили на криївку підпільників. На заклик ворога здатися, підпільники відповіли: »Ті, що борються за Самостійну Україну, не здаються!« Зав'язалась перестрілка, після якої оба підпільники постріялялися.

12. 8. 47 р. в с. Слобідка Лісна (р-н Коломия, Станисл. обл.) повстанці обстріляли групу озброєних бандитів з адміністрації і партії, що збирали по селі контингент.

12. 8. 47 р. в с. Раків (р-н Долина, Станисл. обл.) була

перестрілка між двома підпільниками і відділом МВД.

14. 8. 47 р. в Краковецькому р-ні (Львів. обл.) група повстанців мала сутичку з емведистами.

14. 8. 47 р. була перестрілка мід підпільниками і емведистами в с. Лисівці (р-н Товсте, Терноп. обл.).

15. 8. 47 р. в с. Банилів (р-н Сторожинці, Чернів. обл.) була перестрілка мід підпільниками та емведистами.

16. 8. 47 р. в с. Орв'яниці (р-н Дубровиця, Рівен. обл.) в одній хаті зустрілись емведисти з підпільником. Розпочалась перестрілка; ранений підпільник дострілився.

16. 8. 47 р. в с. Пісочне (р-н Миколаїв, Дрогоб. обл.) підпільники зробили засідку на стрибків, з якої вбили двох стрибків. Здобуто 1 СКТ і 1 ППШ.

16. 8. 47 р. в с. Татари (р-н Мединичі, Дрогоб. обл.) група повстанців вийшла на емведівську засідку. Повстанці відкрили по емведистах вогонь, після чого емведисти повтікали.

16. 8. 47 р. в с. Плотича (р-н Бережани, Терноп. обл.) підпільники обстріляли групу емведистів.

Під час облави, яку переводили бандити МВД в днях 16, 17, 18. 8. 47 р. на Краковецький ліс і села (р-н Краковець, Львів. обл.) була сутичка між підпільниками і емведистами. Ворог мав одного вбитого. Підпільники втрат не мали.

17. 8. 47 р. в с. Кам'янка В. (р-н Коломия, Станисл. обл.) повстанці знищили устаткування радгоспу та спалили стирти збіжжя і сіна.

17. 8. 47 р. в с. Слобідка (р-н Козлів, Терноп. обл.) була перестрілка між групою підпільників і відділом МВД.

17. 8. 47 р. б. с. Трубики (р-н Іваничі, Волин. обл.) була перестрілка між підпільниками і емведистами.

17. 8. 47 р. в с. Райтаревичі (р-н Самбір, Дрогоб. обл.) рій УПА з відділу »Басейн« мав сутичку з емведистами. По стороні ворога був один ранений. Повстанці втрат не мали.

18. 8. 47 р. в с. Стовпин (р-н Олесько, Львів обл.) під час перевірки емведисти наскочили на двох підпільників. В бою, що зав'язався, 3-ох емведистів було важко поранених. Повстанці, поранені також, розірвалися гранатами.

18. 8. 47 р. б. с. Гаї Нижні (р-н Дрогобич, цієї ж обл.) була сутичка між повстанцями і відділом МВД. Обі сторони втрат не мали.

18. 8. 47 р. б. с. Печенія (р-н Новий Яричів, Львів. обл.) 30 емведистів наскочили на заквартированих тут двох підпільників. Зав'язалась перестрілка; оточені підпільники постріляліся.

19. 8. 47 р. б. с. Ворончин (р-н Луцьк, Волин. обл.) двох повстанців обстріляли відділ стрибків, що слідили по дорогах. Стрибки повтікали.

19. 8. 47 р. в с. Ясень (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) підвідділ УПА звів бій з відділом емведистів.

20. 8. 47 р. була сутичка між підпільниками і відділом МВД на полонині Шандрова (р-н Вигода, Станисл. обл.).

20. 8. 47 р. в лісі б. с. Буянів (р-н Журавно, Дрогоб. обл.) була сутичка між підпільниками й емведистами.

20. 8. 47 р. на полі б. с. Пищатинці (р-н Борщів, Терноп. обл.) група підпільників зустрілася з емведистами. Зав'язався бій, у висліді якого один важко ранений підпільник розірвався гранатою. Ворог мав також одного вбитого.

20. 8. 47 р. на присілку Романівка с. Сморжів (р-н Лопатин, Львів. обл.) відбувся бій між групою повстанців і емведистами. По обох сторонах було по 1-му вбитому.

20. 8. 47 р. підвідділ УПА, під ком. к-ра Тараска, зробив засідку на шляху Хирів-Устрики б. с. Смільниця, на яку наїхала підвода з 5-ма пограничниками. Від повстанських стрілів впало 3-ох пограничників, а двох було поранено. Зброї повстанці не могли взяти, бо зараз наспіла пограничникам підмога, з якою підвідділ мусів ще звести короткий бій.

20. 8. 47 р. б. с. Майдан Г. (р-н Золочів, Львів. обл.) емведівські бандити зустрілися з двома підпільниками. Зав'язався бій, в якому згинуло двох емведистів.

20. 8. 47 р. в с. Сморжів (р-н Лопатин, Львів. обл.) підпільники обстріляли відділ емведистів. Під час перестрілки, що зав'язалася, впав один підпільник і 1 емведист.

21. 8. 47 р. 3-ох підпільників зустріло 20 емведистів на присілку Новоставці с. Березівка (р-н Лопатин, Львів. обл.) Підпільники відкрили по ворогові вогонь, внаслідок чого один емведист був вбитий та один ранений.

21. 8. 47 р. в с. Потутори (р-н Бережани, Терноп. обл.) емведисти знайшли криївку підпільника. Після перестрілки оточений емведистами підпільник застрілився.

22. 8. 47 р. в с. Коритне (р-н Вашківці, Чернів. обл.) була сутичка поміж підпільниками та відділом МВД.

22. 8. 47 р. в м. Долина (Станисл. обл.) повстанці виконали вдень атентат на стрибка, що особливо активно виступав проти підпілля та УПА і знущався над народом. Здобуто 1 ґвинтівку і 1 ППШ.

23. 8. 47 р. в Чорному лісі (р-н Перемишляни, Львів. обл.) підпільники обстріляли табір емведистів. Втрати ворога невідомі.

23. 8. 47 р. в с. Сарники (р-н Бурштин, Станисл. обл.) була сутичка між підпільниками та відділом МВД.

23. 8. 47 р. на р. Ілемка (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) група повстанців звела бій з відділом МВД.

23. 8. 47 р. в с. Чолгани (р-н Болехів, Станисл. обл.) була сутичка поміж емведистами та підпільниками.

24. 8. 47 р. в с. Довга Калуська (р-н Калуш, Станисл. обл.) підпільники спалили будинок сільради.

24. 8. 47 р. в с. Довжанці (р-н Козлів, Терноп. обл.) повстанці спалили будинки, призначені під новий колгосп.

24. 8. 47 р. в Кадовбнянському лісі (р-н Долина, Станисл. обл.) група повстанців звела бій з відділом МВД, в якому ворог втратив двох вбитих. Повстанці втрат не мали.

24. 8. 47 р. б. с. Вовків (р-н Лопатин, Львів. обл.) підпільники зліквідували двох партійців, що як уповноважені по збиранні контингенту, грабували селян.

25. 8. 47 р. в с. Молодятичі (р-н Печеніжин, Станисл. обл.) двох повстанців зі сотні к-ра Спартака звели бій з емведистами. Оба повстанці в бою загинули.

26. 8. 47 р. в с. Тересівка (р-н Вигода, Станисл. обл.) була сутичка поміж групою підпільників та емведистами.

26. 8. 47 р. в с. Тейсарів (р-н Жидачів, Дрогоб. обл.) була сутичка поміж підпільниками та відділом МВД.

27. 8. 47 р. підчас облави на ліс б. с. Станимир (р-н Глиняни, Львів. обл.) зав'язався бій між підпільниками і відділом емведистів. В бою підпільники вбили двох емведистів.

27. 8. 47 р. на полі між сс. Кам'янка В. і Якубівка (р-н Обертин, Станисл. обл.) була перестрілка між підпільниками та емведистами.

27. 8. 47 р. в лісі поміж сс. Пациків-Велдіж (р-н Вигода, Станисл. обл.) повстанці мали сутичку з емведівським відділом.

27. 8. 47 р. в Сенечів (р-н Вигода, Станисл. обл.) відбулася перестрілка між підпільниками та відділом МВД.

28. 8. 47 р. в с. Рогізно (р-н Жидачів, Дрогоб. обл.) рій УПА знищив молочарню і обстріляв емведистів.

28. 8. 47 р. в райцентрі Лопатин (Львів. обл.) підпільники зліквідували провокатора МҐБ.

28. 8. 47 р. двох повстанців вийшли на засідку, яку

зробили емведисти в с. Тетенчичі (р-н Радехів, Львів. обл.). Після короткого завзятого бою один повстанець загинув, а другий відступив.

28. 8. 47 р. в с. Грибовиця (р-н Іваничі, Волин. обл.) була сутичка поміж групою підпільників та відділом МВД.

29. 8. 47 р. в с. Сваричів (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) підпільники спалили міст вузьколінійної залізнички на р. Чечві.

29. 8. 47 р. б. с. Красне на шляху Перегінсько-Калуш (Станисл. обл.) повстанці спалили 2 автомашини, призначені для вивозу дров.

30. 8. 47 р. в с. Станимир (р-н Глиняни, Львів. обл.) група повстанців звела бій з відділом емведистів. В бою впало 5-ох повстанців та 5-ох емведистів.

30. 8. 47 р. в лісі б. с. Куткір (р-н Красне, Львів. обл.) зав'язалась перестрілка поміж групою повстанців та відділом МВД. По обох сторонах не було втрат.

30. 8. 47 р. в лісі б. с. Щупарка (р-н Борщів Терноп. обл.) підпільники звели бій із відділом МВД. В бою впав лейтенант МВД, а по стороні підпільників кулеметник.

31. 8. 47 р. в лісі б. с. Станимир (р-н Глиняни, Львів. обл.) під час облави емведисти знайшли криївку, в якій було 5-ох підпільників. Зорієнтувавшись, що ворог знайшов криївку, підпільники вискочили на верх і почали стріляти по емведистах. Після короткого нерівного бою всі 5 підпільники загинули.

1. 9. 47 р. б. с. Білого (р-н Перемишляни, Львів. обл.) була сутичка між групою підпільників і відділом МВД.

1. 9. 47 р. в с. Оборошин (р-н Пустомити, Львів. обл.) повстанці мали перестрілку з відділом МВД. Втрат не мала жадна сторона.

1. 9. 47 р. в с. Миколаїв (р-н Лопатин, Львів. обл.) підпільник застрілили одного емведиста.

2. 9. 47 р. в с. Слобода Рівнянська (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) відділ МВД наскочив на криївку підпільників. Зав'язався бій, у висліді якого оточені підпільники постріялялися.

2. 9. 47 р. в с. Ориші (р-н Локач, Волин. обл.) мала місце перестрілка між підпільниками й емведистами.

2. 9. 47 р. в с. Путятинці (р-н Рогатин, Станисл. обл.) група повстанців звела бій з відділом МВД. В бою, рятуючи своїх друзів, впало двох повстанців. Ворог мав 4-ох вбитих і кількох ранених.

3. 9. 47 р. підпільники зліквідували партійця з райцентру Яворів (Львів. обл.).

4. 9. 47 р. повстанці застрілили 2-ох партійців з райцентру Яворів (Львів. обл.), що тероризували населення.

4. 9. 47 р. в лісі між сс. Медвежа й Унятичі (р-н Дубляни, Дрогоб. обл.) була сутичка поміж підпільниками й емведистами.

5. 9. 47 р. під лісом б. с. Угольна (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) повстанці мали сутичку з відділом МВД.

5. 9. 47 р. в с. Вербіж Н. (р-н Печеніжин, Станисл. обл.) повстанці зліквідували начальника контори уповмінзагу — партійця, що приїхав на село грабувати населення.

6. 9. 47 р. в с. Миколаїв (р-н Лопатин, Львів. обл.) підпільники застрілили емведиста.

6. 9. 47 р. б. с. Лецівка (р-н Рожнітів, Станисл. обл. підпільники зробили засідку на групу стрибків і емведистів, що йшли в село грабувати в селян збіжжя. Від перших стрілів упало двох стрибків і був ранений капітан МВД, інші розбіглися. Підпільники здобули 1 ППШ і 1 пістолю.

6. 9. 47 р. в м. Болехів (Станисл. обл.) мала місце перестрілка поміж групою підпільників і відділом МВД, під час якої був убитий лейтенант МВД.

6. 9. 47 р. в с. Берегомет (р-н Вижниця, Чернів. обл.) повстанці застрілили істебітеля — секретаря комсомольської організації, який тероризував і деморалізував населення. Від нього забрано ППС і архів комсомолу. В цій же хаті застали повстанці воєнрука — капітана ЧА, якого після провірки відпустили.

8. 9. 47 р. в с. Яструбичі (р-н Радехів, Львів. обл.) емведисти, що проводили розшуки, знайшли криївку двох підпільників. Один підпільник цільним пострілом вбив емведиста, що добирався до криївки. Після того підпільники вискочили з криївки і, стріляючи по емведистах, почали відступати. В нерівному бою один із підпільників згинув, другому вдалося щасливо врятуватися.

8. 9. 47 р. в с. Увин (р-н Лопатин, Львів. обл.) група підпільників звела бій із емведистами. В бою був важко ранений начальник міліції з райцентру й 1 рядовий емведист вбитий та 1 ранений.

9. 9. 47 р. в с. Грушки (р-н Лопатин, Львів. обл.) повстанці обстріляли групу емведистів.

9. 9. 47 р. в с. Блищиводи (р-н Куликів, Львів. обл.) підпільники мали сутичку з опергрупою МВД.

9. 9. 47 р. в с. Увин (р-н Лопатин, Львів. обл.) емведисти заскочили раненого підпільника. Зав'язалась перестрілка, у висліді якої підпільник, щоб не попасти живим у руки ворога, застрілився.

9. 9. 47 р. відділ МВД оточив криївку 3-ох повстанців у лісі б. с. Волуйки (р-н Олесько, Львів. обл.). Впродов ж 3-ох годин тривав бій оточених повстанців із емведистами; бачачи одначе своє безвихідне становище, повстанці понищили все, що було в криївці, й пострілами із власних пістоль відібрали собі життя.

9. 9. 47 р. на прис. Гаронівка с. Грушки (р-н Лопатин, Львів. обл.) на емведівську засідку вийшла група повстанців. Вив'язалась перестрілка, з якої обі сторони вийшли без втрат.

10. 9. 47 р. в с. Серники Гор. (р-н Бурштин, Станисл. обл.) мала місце перестрілка між повстанцями та відділом МВД.

10. 9. 47 р. на горі Довжки (р-н Бориня, Дрогоб. обл.) була сутичка поміж підпільниками й емведівськими бандитами.

11. 9. 47 р. в с. Корнич (р-н Коломия, Станисл. обл.) підпільники спалили три молотарки, призначені большевиками для обмолоту контингентового збіжжя.

11. 9. 47 р. в с. Гаї В. (р-н Дрогобич, цієї ж обл.) група підпільників мала сутичку з емведистами.

11. 9. 47 р. б. с. Труханів (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) була сутичка поміж групою повстанців і відділом МВД.

11. 9. 47 р. в с. Волцнів (р-н Жидачів, Дрогоб. обл.) група повстанців звела бій з відділом МВД. Під час бою впав ранений повстанець Перебендя. З окликом: »Прощайте, друзі! Пімстіть за мене! Слава Україні!« він заляг і стріляв до ворогів, поки не забракло набоїв. Тоді дострілився. На місце бою емведисти відважилися підступити аж вранці. В бою вони втратили 1 вбитого та 2 ранених.

11. 9. 47 р. в м. Долина (Станисл. обл.) повстанці з відділу »Журавлі« застрілили активного комсомольця-стрибка.

11. 9. 47 р. в с. Усте (р-н Миколаїв, Дрогоб. обл.) підпільники обстріляли відділ емведистів, внаслідок чого вбито ст. сержанта МВД, а двох рядових емведистів поранено.

12. 9. 47 р. в с. Осмаківцях (р-н Коломия, Станисл. обл.) підвідділ УПА зліквідував станицю стрибків, при чому вбито 1 стрибка й здобуто 1 кулемет. Водночас спалили повстанці колгосп і здемолювали будинок сільради.

12. 9. 47 р. під час облави на ліс б. с. Тростянець (р-н Золочів, Львів. обл.) зав'язався бій поміж підпільниками та відділом МВД. Під час бою, переслідувані переважаючими силами ворога, впали при відступі 2 підпільники. 1 підпільниця, вбивши лейтенанта

МВД, дострілилася, щоб не попасти живою в руки ворога.

13. 9. 47 р. підпільники вийшли на емведівську заставу в с. Суховоля (р-н Броди, Львів. обл.). Завваживши емведистів, вони відкрили по них вогонь. Емведисти розскочилися поміж хати і втекли.

13. 9. 47 р. мала місце перестрілка поміж групою підпільників та відділом МВД в с. Шишківці (р-н Кіцмань, Чернів. обл.).

13. 9. 47 р. в м. Стрию (Дрогоб. обл.) мала місце сутичка поміж групою повстанців та відділом МВД.

13. 9. 47 р. в с. Жулин (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) група повстанців звела бій із емведистами. По обох сторонах були втрати.

14. 9. 47 р. в с. Городниця (р-н Гусятин, Терноп. обл.) підпільники обстріляли групу емведистів, в наслідок чого двох емведистів впало, інші ж в паніці втекли.

14. 9. 47 р. в с. Вихопні (р-н Кутиків, Львів. обл.) була перестрілка поміж групою МВД та підпільниками.

14. 9. 47 р. двох підпільників вийшло на емведівську засідку в с. Фірлеївка (р-н Красне, Львів. обл.). У висліді короткої перестрілки був убитий сержант МВД. Підпільники щасливо відступили.

15. 9. 47 р. рій УПА із відділу ім. Хмельницького на шляху поміж сс. Крушельниця-Підгородці (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) обстріляв із засідки підводу, якою їхали озброєні бандити з районної адміністрації. Перелякані бандити з одним раненим втекли. Повстанці здобули 1 гвинтівку і виряд.

15. 9. 47 р. в с. Скоморохи Ст. (р-н Болшівці, Станисл. обл.) повстанці обстріляли емведистів, що їхали підводою. Від стрілів був поранений лейтенант МВД; інші повтікали. Раненого лейтенанта повстанці забрали із собою.

16. 9. 47 р. в с. Нанчілка Мала (р-н Самбір, Дрогоб. обл.) стрільці з підвідділу УПА зловили 2 ворожих розвідчиків і передали їх Службі Безпеки.

17. 9. 47 р. в с. Красне (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) повстанці обстріляли озброєних бандитів з партії й адміністрації, що грабували населення. Від повстанських куль впало їх двох.

17. 9. 47 р. між сс. Поляниці-Тисів (р-н Болехів. Станисл. обл.) підпільники вдень застрілили провокатора МВД.

18. 9. 47 р. на дорозі б. с. Пісочна (р-н Миколаїв, Дрогоб. обл.) повстанці обстріляли емведистів, що вели арештованих. Від повстанських куль впало 2 емведистів, а 3 було поранених.

18. 9. 47 р. в с. Золотковичі (р-н Крукеничі, Дрогоб. обл.) підпільники звели бій із відділом МВД. Ворог втратив 4-ох вбитими та 1 тяжко раненого.

20. 9. 47 р. в с. Кривка (р-н Боринія, Дрогоб. обл.) в перестрілці з підпільниками був ранений 1 емведист.

20. 9. 47 р. в с. Княжолука (р-н Болехів, Станисл. обл.) підпільники виконали вдень атентат на емведівського провокатора.

20. 9. 47 р. в с. Бубнищі (р-н Болехів, Станисл. обл.) емведисти наскочили на криївку підпільників. Вив'язався бій, у висліді якого оточені підпільники постріялися.

21. 9. 47 р. в с. Замулинцях (р-н Коломия, Станисл. обл.) повстанці спалили колгосп, при чому роззброїли одного стрибка.

21. 9. 47 р. в с. Худіївці (р-н Борщів, Терноп. обл.) була перестрілка між групою повстанців і відділом МВД. Ворог втратив 2 вбитих й 1 раненого.

21. 9. 47 р. в с. Грабів (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) була сутичка підвідділу УПА з відділом емведистів, в якій ворог мав 1 вбитого й 1 раненого. Повстанці втрат не мали.

21. 9. 47 р. в Гербутів (р-н Болшівці, Станисл. обл.) емведисти зайшли на подвір'я хати, де вечеряли підпільники. Стійковий чергою з автомата вбив одного емведиста, а одного важко поранив. Емведисти відступили й залягли. Підпільники наступом прогнали їх із подвір'я й забрали з собою раненого емведиста.

21. 9. 47 р. в с. Луги (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) мала місце сутичка між підпільниками та відділом МВД.

21. 9. 47 р. в с. Ганівці (р-н Жидачів, Дрогоб. обл.) підпільники звели бій із відділом МВД.

22. 9. 47 р. на шляху б. с. Замістя Нове (р-н Вашківці, Чернів. обл.) мала місце сутичка між підпільниками та емведистами, у висліді якої ворог втратив 1 вбитого та 1 раненого.

23. 9. 47 р. в с. Струтин Нижній (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) повстанці спалили колгосп.

24. 9. 47 р. в Жидачівському р-ні (Дрогоб. обл.) емведисти наскочили на базу повстанців. Вив'язався бій, у висліді якого ворог мав 5 вбитих і 8 поранених. По стороні повстанців був 1 убитий.

26. 9. 47 р. в с. Лисятичі (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) була сутичка поміж групою підпільників та відділом МВД.

26. 9. 47 р. в с. Нанчілка Мала (р-н Самбір, Дрогоб. обл.) повстанці зловили й відставили до СБ 2 ворожих розвідчиків.

27. 9. 47 р. на полонині б. с. Мариничі (р-н Вижниця, Чернів. обл.) була перестрілка поміж групою повстанців та відділом МВД.

28. 9. 47 р. в Риснівському лісі (р-н Володимир, Волин. обл.) група емведистів зустрілася з підпільниками. Зав'язалася перестрілка, у висліді якої один важко ранений підпільник, щоб не попасти живим ворогові в руки, розірвався гранатою.

29. 9. 47 р. до с. Іванків (р-н Скала Подільська, Терноп. обл.) приїхали автомашинами, емведисти. Поміж ними й повстанцями, що були в тому часі в селі, зав'язався бій. Оточені переважаючими силами ворога, вистрілявши всі набої, повстанці постріялялися.

29. 9. 47 р. в с. Ролів (р-н Мединичі, Дрогоб, обл.) мала місце сутичка поміж емведистами та групою підпільників.

29. 9. 47 р. в с. Заланів Вел. (р-н Рогатин, Станисл. обл.) підпільники обстріляли групу емведистів. Ті перелякані скрилися в мурованій стайні й просиділи там аж до ранку.

30. 9. 47 р. в с. Кугаїв (р-н Пустомити, Львів. обл.) була сутичка між підпільниками та відділом МВД.

З кінцем м. вересня 47 р. в Уторопському лісі (р-н Коломия, Станисл. обл.) група емведистів вийшла на постій повстанців, що відкрили по ворогові вогонь. 2 емведистів впало, 2 поранено. Повстанці втрат не мали.

1. 10. 47 р. рій УПА під командуванням ст. віст. Косаренка мав перестрілку з емведівською опергрупою в с. Білич (р-н Ст. Самбір, Дрогоб. обл.).

1. 10. 47 р. в с. Олексичі (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) підпільники звели бій із відділом МВД. Оточені ворогом обидва підпільники розірвалися гранатами.

2. 10. 47 р. в с. Слобода Рівнянська (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) була перестрілка між відділом МВД й підпільниками. Ніодна сторона втрат не мала.

2. 10. 47 р. в с. Чорнокінці (р-н Яворів, Львів. обл.) емведисти наскочили на хату, де було двох підпільників. В перестрілці з підпільниками впав 1 емведист, та 1 був ранений.

2. 10. 47 р. на Милостівських Хуторах (р-н Рівне, обл.) на шляху до села двох повстанців завважили емведівську засідку. Повстанці відкрили по емведистах вогонь. Перелякані емведисти спочатку навіть не відстрілювалися та аж, як повстанці скрилися поміж хатами, вистрілили декілька ракет.

2. 10. 47 р. в с. Павликівка (р-н Войнилів, Станисл. обл.) підпільники зробили засідку на начальника істребітельного батальйону в Войнилові, який жорстоко знущався над населенням. Від куль підпільників бандит згинув на місці.

3. 10. 47 р. б. с. Миколаїв (Дрогоб. обл.) була сутичка поміж групою повстанців та рейдуючою групою МВД.

3. 10. 47 р. в с. Соколів (р-н Золотники, Терноп. обл.) мала місце сутичка поміж відділом МВД та групою підпільників.

3. 10. 47 р. на шляху між сс. Виписки й Борщів (р-н Перемишляни, Львів обл.) підпільники мали сутичку з емведистами, у висліді якої двох поранених підпільників, понищивши підпільну пошту, щоб не попалась ворогові, постріляли́ся.

3. 10. 47 р. в лісах Перегінського (р-ну Станисл. обл.) підчас облави були дві сутички поміж повстанцями та емведистами.

4. 10. 47 р. в с. Лісневичі (р-н Пустомити, Львів. обл.) була перестрілка між підпільниками й емведистами.

4. 10. 47 р. в с. Кошелів (р-н Куликів. Львів. обл.) підпільники спалили новозорганізований колгосп.

5. 10. 47 р. в с. Раківець (р-н Обертин, Станисл. обл.) підпільники здемолювали приміщення сільради й молочарні.

В м. жовтні 47 р. в с. Завада (р-н Мостиська, Дрогоб. обл.) підпільники спалили приміщення клюбу.

5. 10. 47 р. в с. Пчани (р-н Жидачів, Дрогоб. обл.) відділ МВД обскочив хату, де квартирувало двох повстанців. Один повстанець почав стріляти до емведистів, а другий вискочив надвір і кинув між них гранату. Вив'язався бій. Повстанцям не вдалося вирватися з оточення. Вистрілявши всі набої, вони погинули.

5. 10. 47 р. в лісі т. зв. Кисилинщині (р-н Затурці, Волин. обл.) мала місце перестрілка поміж повстанцями й емведистами.

5. 10. 47 р. в с. Ковалівка (р-н Монастириська, Терноп. обл.) була сутичка поміж підпільниками та відділом МВД.

7. 10. 47 р. група повстанців вийшла на емведівську засідку в Павлівському лісі (р-н Радехів, Львів. обл.). Зав'язалась перестрілка, з якої обі сторони вийшли без втрат.

7. 10. 47 р. в с. Пуків (р-н Рогатин, Станист. обл.) була перестрілка між підпільниками та відділом МВД.

7. 10. 47 р. в с. Підгороддя (р-н Рогатин, Станисл. обл.) мала місце перестрілка поміж повстанцями та емведистами.

8. 10. 47 р. в с. Конюхів (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) повстанці обстріляли відділ емведистів. Ворог втратив 2 вбитими й 1 раненим.

8. 10. 47 р. в с. лісі б. с. Болшова (р-н Болшівці, Станисл. обл.) була перестрілка поміж підпільниакми та емведистами.

10. 10. 47 р. в с. Добрівляни (р-н Калуш, Станисл. обл.) підпільники важко поранили начальника стрибків.

10. 10. 47 р. в с. Оборошин (р-н Пустомити, Львів. обл.) повстанці обстріляли відділ МВД.

10. 10. 47 р. в с. Нинів Гор. (р-Н Сколе, Дрогоб. обл.) була сутичка поміж повстанцями й емведистами.

11. 10. 47 р. в с. Стриганці (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) була сутичка поміж підпільниками та емведистами.

12. 10. 47 р. в лісі поміж сс. Лужок Долішній і Медвежа (р-Н дубляни, Дрогоб. обл.) була перестрілка поміж підпільниками та відділом МВД.

12. 10. 47 р. в с. Любша (р-н Рогатин, Станисл. обл.) була сутичка поміж повстанцями та емведистами.

13. 10. 47 р. в с. Новиця (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) емведисти наскочили на криївку повстанців. Повстанці вискочили наверх, цільним вогнем вбили одного емведиста й щасливо врятувалися.

13. 10. 47 р. в с. Криве (р-н Бориня, Дрогоб. обл.) була сутичка між підпільниками й емведистами.

13. 10. 47 р. підпільники спалили міст вузьколінійної залізнички в Перегінському р-н (Станисл. обл.)

14. 10. 47 р. на полі б. с. Вимислівка (р-н Козова, Терноп. обл.) група емведистів наскочила на криївку підпільника Кіся. Цей вискочив наверх і почав стріляти по ворогові. Від його стрілів впало 3 емведистів, а 1 був важко ранений. Перелякані емведисти подалися назад і стали ожидати підмоги. Коли наспіла підмога, підпільник, користаючись із замішання, врятувався, вирвавшись із оточення.

14. 10. 47 р. в лісі б. с. Довге (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) мала місце перестрілка поміж підпільниками та відділом МВД.

14. 10. 47 р. в с. Черче (р-н Рогатин, Станисл. обл.) повстанці завважили групу емведистів, Вони відкрили по емведистах вогонь, внаслідок чого 1 емведиста вбили, 1 поранили; решта ж панічно втекла.

14. 10. 47 р. б. с. Кам'янка (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) була сутичка поміж повстанцями та емведистами.

15. 10. 47 р. в лісі поміж сс. Бандровом та Яловим (р-н Нижні Устрики, Дрогоб. обл.) групи повстанців та підпільників мали тричі сутичку з відділами МВД, що проводили облаву.

16. 10. 47 р. в с. Рахиня (р-н Долина, Станисл. обл.) була сутичка поміж повстанцями та емведистами. По обох сторонах було по 1 вбитому.

17. 10. 47 р. в с. Рудники (р-н Миколаїв, Дрогоб. обл.) підпільники застрілили стрибка. Здобуто 1 ППС.

18. 10. 47 р. в с. Слобода Бол. (р-н Болехів, Станисл. обл.) підпільники застрілили лейтенанта МВД.

18. 10. 47 р. на шляху Ветлин-Гільське (пов. Лісько, за т. зв. »лінією Керзона« група повстанців зустрілася з відділом ВП. Вив'язалась перестрілка, після якої повстанці без втрат відступили.

19. 10. 47 р. в лісі б. с. Завадка (р-н Войнилів, Станисл. обл.) була сутичка поміж групою повстанців та емведистами.

20. 10. 47 р. в с. Щуровичі (р-н Лопатин, Львів. обл.) група підпільників обстріляла підводу, якою їхали партійні бандити з райцентру. Вбито 1 партійця здобуто 1 ППС.

20. 10. 47 р. в с. Наконечне (р-н Яворів, Львів. обл.) підпільники зустрілися з емведистами. Зав'язалась перестрілка, у висліді якої впало 2 емведистів.

20. 10. 47 р. в лісі б. с. Сморже (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) була сутичка поміж повстанцями та відділом МВД.

20. 10. 47 р. в лісі б. с. Кам'янка (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) група підпільників звела бій із відділом МВД.

22. 10. 47 р. в с. Будилів (р-н Козова, Терноп. обл.) підпільники зліквідували фізрука, що ходив із зброєю та переслідував населення.

24. 10. 47 р. в с. Оряві (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) була сутичка поміж підпільниками й емведистами.

25. 10. 47 р. в кущавнику б. с. Луг Ходовицький (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) Мала місце сутичка поміж повстанцями та відділом МВД.

25. 10. 47 р. в с. Стрілки (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) двох підпільників звели бій із відділом МВД. Під час бою один ранений підпільник дострілився, а другий відступив.

25. 10. 47 р. в с. Кульчиці Рустикальні (р-н Дубляни, Дрогоб. обл.) повстанці зліквідували члена обласного управління Смірнова, що приїхав вербувати молодь до ФЗН.

26. 10. 47 р. в с. Брошнів (р-н Калуш, Станисл. обл.) підпільники обстріляли відділ стрибків, внаслідок чого був убитий 1 стрибок. Підпільники забрали 1 ППШ й гранати.

26. 10. 47 між сс. Стронятин і Вислобоки (р-н Новий Яричів, Львів. обл.) була сутичка поміж групою повстанців та відділом МВД.

26. 10. 47 р. в лісі б. прис. Радванецька Воля (р-н Радехів, Львів. обл.) повстанці обстріляли відділ емведистів, що тримали засідку.

27. 10. 47 р. в с. Каменопіль (р-н Новий Яричів, Ль-

вів. обл.) підпільники зліквідували начальника істребітельного батальйону.

27. 10. 47 р. в с. Петрилів (р-н Товмач, Станисл. обл.) була перестрілка між повстанцями та відділом МВД, внаслідок якої 1 емведист був ранений.

27. 10. 47 р. в с. Київець (р-н Миколаїв, Дрогоб. обл.) була сутичка між повстанцями й емведистами. Обі сторони мали по 1 вбитому.

28. 10. 47 р. в с. Раделич (р-н Мединичі, Дрогоб. обл.) підпільники застрілили двох стрибків та одного поранили.

28. 10. 47 р. в с. Кропивник Новий (р-н Підбуж, Дрогоб. обл.) двох підпільників зустрілося з відділом МВД. Підпільники обстріляли емведистів, внаслідок чого вбитий упав лейтенант МҐБ.

29. 10. 47 р. в с. Вишнів (р-н Букачівці, Станисл. обл. була перестрілка поміж групою повстанців та відділом МВД.

29. 10. 47 р. в с. Дашава (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) була сутичка поміж підпільниками та емведистами.

29. 10. 47 р. в с. Верхня (р-н Войнилів, Станисл. обл.) емведисти наскочили на криївку повстанців, зав'язався бій, у висліді якого оточені повстанці порозривали себе гранатами.

29. 10. 47 р. в с. Передільниця (р-н Добромиль, Дрогоб. обл.) була сутичка поміж емведистами та стрільцями підвідділу УПА бул. Березного.

29. 10. 47 р. рій УПА під командуванням к-ра Тараска звів бій із відділом МВД поміж сс. Бистриця й Лип'є (р-н Стрілки. Дрогоб. обл.).

30. 10. 47 р. в с. Ішків (р-н Золотники, Терноп. обл.) група підпільників звела бій із відділом МВД, що налічував 300 чоловік. В бою згинув 1 підпільник.

30. 10. 47 р. на прис. Дубовня с. Устин (р-н Лопатин, Львів. обл.) емведисти зайшли до хати, де вечеряли повстанці, що прибули з Закерзоння. Повстанці відкрили по емведистах вогонь, внаслідок чого 1 емведист був убитий та 1 поранений.

31. 10. 47 р. б. с. Бунів (р-н Краковець, Львів. обл.) підпільники звели бій із відділом пограничників.

В жовтні 47 р. в с. Арланівська Воля на прис. Помийники (р-н Судова Вишня, Дрогоб. обл.) була сутичка поміж групою повстанців та відділом МВД.

2. 11. 47 р. в м. Скала Подільська (Терноп. обл.) повстанці обстріляли міліціонерів, внаслідок чого убито начальника міської міліції й поранено двох міліціонерів. Повстанці втрат не мали.

2. 11 47 р. в с. Годах (р-н Коломия, Станисл, обл.) повстанці звели бій із відділом МВД. Загинув 1 повстанець.

2. 11. 47 р. в с. Кадовбна (р-н Долина, Станисл. обл.) повстанці обстріляли групу емведистів, що переляканi повтікали.

3. 11. 47 р. в с. Коростові (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) підпільник обстріляв 2 емведівських старшин, ранячи їх при тому.

4. 11. 47 р. в с. Грімно (р-н Комарно, Дрогоб. обл.) група підпільників вийшла на емведівську засідку. Підпільники відкрили по емведистах вогонь, вбиваючи трьох з-поміж них.

4. 11. 47 р. в лісі б. с. Ясень (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) група підпільників звела бій із відділом МВД. По обох сторонах були втрати.

4. 11. 47 р. в с. Тяпче (р-н Болехів, Станисл. обл.) була перестрілка поміж підпільниками та емведистами.

4. 11. 47 р. в лісі б. с. Липа (р-н Болехів, Станисл. обл.) емведисти мали перестрілку з групою підпільників.

5. 11. 47 р. в с. Бахманка (р-н Букачівці, Станисл. обл.) двох підпільників зустрілося з відділом МВД. Підпільники відкрили по ворогові вогонь, внаслідок чого вбили лейтенанта МВД і смертельно поранили сержанта. Решта в паніці втекла.

5. 11. 47 р. в с. Підгірках (р-н Калуш, Станисл. обл.) група підпільників звела бій із відділом МВД, у висліді якого ворог втратив одного вбитим.

5. 11. 47 р. на горі Пустошак (р-н Вигода, Станисл. обл.) була сутичка поміж підпільниками та відділом МВД.

5. 11. 47 р. в с. Витвиця (р-н Болехів, Станисл. обл.) повстанці застрілили емведиста.

5. 11. 47 р. в с. Вербляни (р-н Немирів, Львів. обл.) підпільники зліквідували уповноваженого райпарткому й участкового МВД, а також спалили колгосп.

6. 11. 47 р. в лісі б. с. Кропивник Н. (р-н Дубляни, Дрогоб. обл.) була сутичка поміж групою підпільників та відділом МВД.

6. 11. 47 р. в с. Нова Мощаниця (р-н Мізоч, Рівен. обл.) відділ емведистів наскочив на криївку, де було 3 підпільників, що, поницивши всі організаційні матеріяли, вискочили наверх і почали стріляти до ворога. В нерівному бою всі три вони загинули.

6. 11. 47 р. на шляху Довга Войнилівська (р-н Войнилів, Станисл. обл.) повстанці обстріляли стрибків, що поверталися з грабунку сіл. Від повстанських куль двох стрибків упало, а двох поранено. Повстанці здобули 3 гвинтівки й амуніцію.

7. 11. 47 р. в с. Михалевичі (р-н Дрогобич, цієї ж обл.) емведисти зайшли до хати, де в тому часі квартирував підпільник. Підпільник вбив пострілом одного емведиста, але оточений ворогами, відбивався ще деякийчас, а опісля, поницивши всі речі біля себе, застрілився.

7. 11. 47 р. в с. Чесники (р-н Рогатин, Станисл. обл.) була перестрілка поміж підпільником та групою емведистів. Пораненому підпільникові вдалося врятуватися.

7. 11. 47 р. в с. Замочок (р-н Жовква, Львів. обл.) атентатник підпілля застрілив вдень провокатора МВД.

7. 11. 47 р. в Тоболівськім лісі (р-н Радехів, Львів. обл.) група повстанців мала перестрілку з відділом МВД. Ніодна сторона втрат не мала.

7. 11. 47 р. в с. Товмачику (р-н Коршів, Станисл. обл.) підвідділ УПА під командуванням чот. Зенка звів бій із двома відділами МВД, у висліді якого ворог утратив 12 вбитими. Втрати повстанців 6 вбитими.

8. 11. 47 р. в лісі б .с. Лолин (р-н Вигода, Станисл. обл.) була сутичка поміж групою підпільників та відділом МВД.

9. 11. 47 р. в с. Грімно (р-н Комарно, Дрогоб. обл.) підпільники обстріляли групу емведистів з гарнізону, внаслідок чого двох емведистів було вбитих та 1 поранений.

10. 11. 47 р. в с. Немирів (р-н Радехів, Львів. обл.) зустрілися в хаті емведисти з повстанцями. Зав'язалася перестрілка, у висліді якої 1 емведист був ранений. Повстанці втрат не мали.

10. 11. 47 р. в с. Наконечне (р-н Яворів, Львів. обл.) була сутичка між групою підпільників і відділом МВД.

В листопаді 47 р. в с. Потік (р-н Стрілки, Дрогоб. обл.) була сутичка поміж повстанцями та відділом МВД, у висліді якої ворог мав декілька ранених.

Восени 47 р. в с. Слобідка (р-н Товсте, Терноп. обл.) підпільники зліквідували двох бандитів із райцентру, що тероризували населення, та ще одного поранили.

12. 11. 47 р. в с. Щуровичі (р-н Лопатин, Львів. обл.) група повстанців оточила млин, де забавлялися бандити з адміністрації, що ввесь час тероризували населення. Один повстанець вскочив до середини й автоматною чергою постріляв їх усіх.

12. 11. 47 р. в м. Калуш (Станисл. обл.) міліціонер при перевірці документів натрапив на двох повстанців. Тому що повстанцям затялася пістоля; міліціонерові вдалося втекти.

13. 11. 47 р. в с. Скулин (р-н Ковель, Волин. обл.)

підпільники наскочили на будинок сільради, де саме відбувалася нарада емведистів та районної адміністрації, що приїхали тероризувати село. Підпільники закидали приміщення сільради гранатами, внаслідок чого 7-ох бандитів важко поранено. Один із ранених по дорозі до лікарні говорив: »Як буду жити, то тепер уже буду з людьми обходитися краще.«

15. 11. 47 р. на шляху б. с. Бабин Сер. (р-н Калуш, Станисл. обл.) була перестрілка поміж підпільниками та відділом МВД.

15. 11. 47 р. в лісі б. с. Липа (р-н Болехів, Станисл. обл.) була сутичка поміж повстанцями та емведистами.

16. 11. 47 р. в с. Голобутів (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) двох повстанців вийшло на емведівську засідку. Вони закидали емведистів гранатами і відстрілюючись відступили.

16. 11. 47 р. в с. Новиця (р-н Прегінсько, Станисл. обл.) мала місце перестрілка поміж підпільниками та емведистами.

17. 11. 47 р. підпільна боївка роззброїла в с. Пиловичі (р-н Новий Яричів, Львів. обл.) істрєбітельний батальйон.

17. 11. 47 р. на полях б. с. Семенівки (р-н Коломия, Станисл. обл.) Група повстанців мала перестрілку з відділом МВД.

17. 11. 47 р. в м. Калуш (Станисл. обл.) повстанці обстріляли стійкових МВД.

17. 11. 47 р. в райцентрі Крукеничі (Дрогоб. обл.) підпільники обстріляли провокатора МВД.

18. 11. 47 р. в с. Боянівка (р-н Олександрія, Рівен. обл.) підпільники обстріляли групу емведистів, у висліді чого вбили слідчого МГБ та поранити трьох емведистів.

18. 11. 47 р. в с. Кропивник (р-н Вигода, Станисл. обл.) підпільники звели бій із емведистами. Оточені ворогом, понищили всі речі, що мали з собою, й постріляліся.

18. 11. 47 р. в с. Човгани (р-н Болехів, Станисл. обл.) мала місце сутичка поміж підпільниками та емведистами.

19. 11. 47 р. в с. Завидовичі (р-н Городок, Львів. обл.) була перестрілка поміж підпільником та емведистами.

19. 11. 47 р. в с. Середпільці (р-н Радехів, Львів. обл.) підпільники зліквідували слідчого МВД та поранили одного емведиста.

19. 11. 47 р. в с. Олесин (р-н Козова, Терноп. обл.) група емведистів увійшла до хати, де двох підпільників підготовляло криївку. Підпільники відкрили по емведистах вогонь із автоматів, у висліді чого поранено одного емведиста. На постріли наспіла друга група емведистів, що була в селі. Підпільники кинули гранати й пішли в пробій. При тому поранили емведисти підпільника Гайдамаку, що, розбивши тоді свого автомата, зі словами: »Пращайте, друзі, пращай, Народе! Слава Україні!« дострілив себе з пістолі.

19. 11. 47 р. на кол. німецькій колонії Флеберґу б. Коломиї (Станисл. обл.) емведисти зустрілися з двома повстанцями із сотні Спартана. Виз'язалась перестрілка, у висліді якої двох емведистів було поранених.

20. 11. 47 р. в с. Загір'я (р-н Букачівці, Станисл. обл.) підпільники обстріляли групу емведистів, що в паніці розбіглися: одні на сусіднє село, другі ж позамикалися в хатах і там просиділи до ранку. Підпільники здобули 1 ППШ, що його тікаючи згубили емведисти.

21. 11. 47 р. на полі б. с. Воля Якубова (р-н Дубляни, Дрогоб. обл.) мала місце сутичка поміж підпільниками та емведистами.

21. 11.47 р. б. с. Білина Велика (р-н Дубляни, Дрогоб. обл.) група повстанців звела бій із відділом МВД.

21.11. 47 р. в с. Мала Совна (р-н Межиріччя, Рівен. обл.) підпільники обстріляли банду емведистів, внаслідок чого поранили одного з-поміж них.

21. 11. 47 р. в горах Рожнітівського р-ну (Станисл. обл.) була сутичка поміж підпільниками та відділом МВД.

21. 11. 47 р. в с. Бердехів (р-н Яворів, Львів. обл.) повстанці обстріляли емведистів, що тримали засідку.

21. 11. 47 р. в с. Наконечка (р-н Яворів, Львів. обл.) двох повстанців звело бій із відділом МВД. Один із них, оточений емведистами, на заклик піддатися відповів: »Я український повстанець і тому живим мене не візьмете. Хоч я загину, але на моє місце стануть другі, що пімстять мою смерть і здобудуть незалежну українську державу, а ви все одно пропадете, бо воюєте терором і брехнею!« Відбиваючись до останнього, повстанець врешті застрілився.

22. 11. 47 р. в с. Воскресінцях (р-н Коломия, Станисл. обл.) на хату, де квартирувало двох підпільників, наскочила група емведистів. Підпільник націлився до емведиста з автомата, але автомат затявся. Дійшло до рукопашного бою. В той час підпільниця вирвала від емведиста автомата й застрілила його. Інші емведисти, що були в сусідстві, відкрили по хаті вогонь. В бою підпільник згинув.

23. 11. 47 р. в с. Пакість (р-н Крукеничі, Дрогоб. обл.) повстанці застрілили міліціонера.

23. 11. 47 р. в с. Новосілки (р-н Медика, Дрогоб. обл.) повстанці зробили наскок на хату, де забавлялися стрибки. При тому застрілено 3-ох стрибків та здобуто 1 ППШ й 1 гвинтівку.

23. 11.47 р. в с. Добряни (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) емведисти зайшли до хати, де тоді перебував один підпільник. Він кинув на них гранати й відкрив вогонь із автомата, вбиваючи 3-ох із них та ранячи 1-го. При тому здобув він ППШ й 2 гранати.

23. 11. 47 р. в р-ні Стрий (Дрогоб. обл.) була сутичка поміж повстанцями та відділом МВД, в якій ворог втратив 2-ох вбитими. Повстанці мали 1-го вбитого.

23. 11. 47 р. в с. Новошичі (р-н Дубляни, Дрогоб. обл.) мала місце перестрілка поміж підпільником та емведистами.

23. 11. 47 р. в с. Довге (р-н Мединичі, Дрогоб. обл.) в перестрілці з повстанцями був ранений 1 емведист.

23. 11. 47 р. в с. Мокротин (р-н Жовква, Львів. обл.) група емведистів увійшла до хати, де тоді були підпільники. Ті кинули поміж емведистів гранати й після короткої перестрілки відступили.

24. 11. 47 р. повстанці із засідки застрілили участкового Підбужського ро МВД й важко поранили секретаря райкому Дрогобицької області.

24. 11. 47 р. в с. Туради (р-н Жидачів, Дрогоб. обл.) повстанці звели бій із відділом МВД.

25. 11. 47 р. в лісі т. зв, Гостилів (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) була сутичка поміж підпільниками та емведистами.

25. 11. 47 р. в лісі б. с. Ягідно (р-н Овадне, Волин. обл.) була перестрілка поміж групою підпільників та емведистами.

25. 11. 47 р. в с. Кропивник (р-н Калуш, Станисл. обл.) в перестрілці із підпільниками був ранений один стрибок.

25. 11. 47 р. б. с. Лецівка (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) була перестрілка поміж групою повстанців та відділом МВД.

26. 11. 47 р. в с. Лісневичі (р-н Івано-Франківський, Львів. обл.) підпільники звели бій із відділом МВД.

26. 11. 47 р. в с. Лисятичі (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) повстанці зустрілися на шляху з емведистами. Вив'язалася перестрілка, у висліді якої вбито 1-го емведиста.

26. 11. 47 р. б. с. Божа Воля (р-н Стара Вижівка, Волин. обл.) була сутичка поміж двома підпільниками та відділом МВД.

26. 11. 47 р. в с. Кадовбна (р-н Долина, Станисл. обл.) була перестрілка поміж підпільниками та бандитською групою адміністрації з райцентру.

27. 11. 47 р. в с. Коростові (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) емведисти зайшли до хати, де квартирували підпільники. Підпільники поранили одного емведиста й самі відступили без втрат.

27. 11. 47 р. в с. Желдець (р-н Куликів, Львів. обл.) емведисти переводили ревізії. Саме тоді надійшли повстанці, що відкрили по них вогонь, у висліді чого 2 емведист в було вбитих та 1 поранений.

27. 11. 47 р. в с. Соколів (р-н Підгайці, Терноп. обл.) відділ емведистів наскочив на криївку двох підпільників, що, викинувши гранати, вискочили нагору й засипали ворога стрілами. Розпочався бій, у висліді якого обидва підпільники, важко поранені дострілилися.

27. 11. 47 р. в с. Мізунь Старий (р-н Вигода, Станисл. обл.) двох підпільників звело бій із відділом МВД. Оточені ворогом обидва підпільники загинули.

28. 11. 47 р. між сс. Бистриця й ластівки (р-н Дубляни, Дрогоб. обл.) Група підпільників звела бій із відділом МВД.

28. 11. 47 р. на полі поміж сс. Ортиничі й Лука (р-н Дубляни, Дрогоб. обл.) був бій між групою повстанців та емведистами.

28. 11. 47 р. в с. Улянівці (р-н Остріг, Рівен. обл.) повстанці звели бій із відділом МВД.

28. 11. 47 р. в с. Завій (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) була перестрілка поміж повстанцями й емведистами. Обі сторони мали по одному раненому.

28. 11. 47 р. в лісах Вигодського р-ну (Станисл. обл.) відбувся бій поміж повстанцями та відділом МВД. В бою впало 4 емведистів і 2 повстанців.

28. 11. 47 р. в с. Човгани (р-н Болехів, Станисл. обл.) група підпільників звела бій із відділом МВД.

28. 11. 47 р. на шляху між сс. Перківна-Розтічки (р-н Болехів, Станисл. обл.) підпільники зробили засідку на партійців, що проїжджали, при чому вбили 1-го партійця та важко поранили Голову рвк.

28. 11. 47 р. в с. Нанчілка Мала (р-н Стрілки, Дрогоб. обл.) рій відділу УПА »Басейн« обстріляв озброєну большевицьку спецгрупу. Большевики з одним пораненим втекли.

29. 11. 47 р. між сс. Бистриця- Лип'є (р-н Стрілки, Дрогоб. обл.) рій УПА під командуванням к-ра Тараска звів півгодинний бій із спецгрупою МВД.

29. 11. 47 р. в с. Лісневичі (р-н Івано-Франківський, Львів. обл.) була перестрілка поміж підпільниками й емведистами.

29. 11. 47 р. в с. Обельниця (р-н Бурштин, Станисл. обл.) підпільники мали сутичку із відділом МВД.

29. 11. 47 р. в с. Гребенів (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) була перестрілка поміж підпільниками та емведистами.

29. 11. 47 р. в с. Стопчатові (р-н Яблонів, Станисл. обл.) група підпільників мала перестрілку із емведистами.

30. 11. 47 р. в с. Лісневичі (р-н Івано-Франківський, Львів. обл.) один підпільник зустрівся з емведистами, у висліді чого вив'язалась перестрілка, в якій підпільник загинув.

30. 11. 47 р. в с. Дідушичі Великі (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) емведисти зайшли на подвір'я, де тоді були повстанці. Повстанці відкрили по емведистах вогонь, внаслідок чого одного із них вбили, та одного поранили. Решта емведистів в паніці втекла.

30. 11. 47 р. в Покровецькому лісі (р-н Жидачів, Дрогоб. обл.) повстанці обстріляли емведистів, внаслідок чого двох емведистів було вбитих.

1. 12. 47 р. в с. Кавчий Кут (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) група повстанців звела бій із відділом МВД.

В грудні 47 р. в с. Ридодуби (р-н Білобожниця, Терноп. обл.) повстанці розброїли стрибків. Здобуто 1 СВТ, 1 ППШ, 1 гвинтівку та пістолю.

2. 12. 47 р. в лісі б. с. Стинава Н. (р-н Сколє, Дрогоб. обл.) група підпільників звела бій із відділом МВД.

3. 12. 47 р. повстанці мали перестрілку із емведистами поміж сс. Льдзяне — Топільсько (р-н Перегінсько, Станисл. обл.), у висліді якої 1 емведист був поранений.

3. 12. 47 р. в лісі б. с. витвиця (р-н Болехів, станисл. обл.) була сутичка поміж підпільниками й групою емведистів.

3. 12. 47 р. в с. Синьовідсько Вижнє (р-н Сколє, Дрогоб. обл.) була перестрілка поміж підпільникиами та групою МВД.

3. 12. 47 р. в с. Виспа (р-н Рогатин, Станисл. обл.) була перестрілка поміж підпільниками та емведистами.

4. 12. 47 р. підвідділ УПА під командуванням чот. Гамалії роззброїв дружинників в с. Прислопі (Закарп. обл.)

В грудні 47 р. в с. Добрівляни (р-н Калуш, Станисл. обл.) підпільники зробили засідку, у висліді чого вбили трьох емведистів.

4. 12. 47 р. б. с. Струтин Вижній (р-н Рожнітів, Станисл. обл.)емведисти наскочили на криївку двох підпільників. Зав'язався бій, у висліді якого підпільники в безвихідному положенні, оточені ворогом розірвали себе гранатами.

4. 12. 47 р. в с. Човгани (р-н Болехів, Станисл. обл.) емведисти наскочили на криївку підпільників. В бою з ворогом підпільники загинули.

4. 12. 47 р. в лісі б. с. Лисовичі (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) група підпільників звела бій із відділом МВД. Ворог свої втрати законспірував, підпільники втрат не мали.

4. 12. 47 р. в лісі б. с. П'ятничани (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) в бою з підпільниками впало двох емведистів.

5. 12. 47 р. в с. Мацошин (р-н Жовква, Львів. обл.) підпільна боївка зліквідувала голову сільради та міліціонера-комсомольця. Вони ходили із зброєю й тероризували населення.

6. 12. 47 р. в с. Борщівка (р-н Мізоч, Рівен. обл.) повстанець роззброїв емведівських агентів, яким МВД доручило вбити підпільників із цього села.

6. 12. 47 р. в с. Небилів (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) підпільники застрілили одного стрибка. Здобуто 1 СВТ- й гранату.

6. 12. 47 р. в райцентрі Перегінсько (Станисл. обл.) підпільники виконали атентат на стрибка - активного співробітника МВД.

7. 12. 47 р. в с. Бедриківці (р-н Заліщики, Терноп. обл.) повстанці роззброїли й забрали з собою лейтенанта МВД і двох працівників контори райуповмінзагу, що грабували населення.

7. 12. 47 р. б. с. Заколоть (р-н Підбуж, Дрогоб. обл.) була сутичка поміж групою підпільників та відділом МВД.

7. 12. 47 р. була перестрілка поміж підпільниками та емведистами в с. Майдан (р-н Підбуж, Дрогоб. обл.)

7. 12. 47 р. в с. Солець (р-н Дрогобич цієї ж обл.) була сутичка поміж групою повстанців та відділом МВД.

9. 12. 47 р. на прис. Руда (р-н Жовква, Львів. обл.) емведисти наскочили на криївку підпільників. Зав'язалась перестрілка, у висліді якої обидва підпільники, щоб не попастися живими в руки ворогові, постріялялися.

9. 12. 47 р. в с. Тужилів (р-н Калуш, Станисл. обл.) повстанці обстріляли відділ МВД. Емведисти розбіглися.

9. 12. 47 р. в с. Семиківці (р-н Жовтневе, Станисл. обл.) була перестрілка поміж повстанцями та емведистами.

10. 12. 47 р. в с. Спас (р-н Новий Милятин, Львів. обл.) підпільники зліквідували заступника начальника істребітельного батальйону.

10. 12. 47 р. в с. Вацевичі (р-н Дубляни, Дрогоб. обл.) повстанці звели бій із відділом МВД.

10. 12. 47 р. в с. Брониця (р-н Дрогобич цієї ж обл.) була сутичка поміж повстанцями й емведистами, у висліді якої 1 емведист був убитий.

11. 12. 47 р. в с. Камінь (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) емведисти наскочили на криївку підпільників. Зав'язався бій, у висліді якого обидва підпільники, оточені ворогом постріляли́ся.

12. 12. 47 р. в с. Михалевичі (р-н Дрогобич цієї ж обл.) група повстанців звела бій із відділом МВД.

14. 12. 47 р. в с. Саранчуки (р-н Бережани, Терноп. обл.) підпільники вбили 1-го емведиста та 1-го поранили.

14. 12. 47 р. в с. Рівня (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) емведисти наскочили на криївку трьох підпільників. Зав'язався бій, у висліді якого підпільники, понищивши всі речі, що мали з собою, розірвали себе гранатами.

14. 12. 47 р. в с. Брониця (р-н) Дрогобич цієї ж обл.) підпільники обстріляли емведистів, внаслідок чого 1 емведист був убитий.

14. 12. 47 р. в с. Фалиш (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) повстанці обстріляли стрибків, що силували людей вступати до колгоспу.

16. 12. 47 р. в с. Шешернівці (р-н Борщів, Терноп. обл.) підпільники застрілили стрибка, що тероризував селян.

16. 12. 47 р. в с. Любеля (р-н Великі Мости, Львів. обл.) відбувся бій поміж групою повстанців та групою ББ (спецзагони »по борбє с бандітізмом«). В бою ворог втратив двох убитими.

16. 12. 47 р. в с. Добрівляни (р-н Калуш, Станисл. обл.) повстанці зліквідували начальника стрибків.

17. 12. 47 р. в с. Лукавець Журівський (р-н Букачівці, Станисл. обл.) повстанці зустрілися з відділом МВД. Зав'язався бій, у висліді якого переляканi емведисти поховалися по хатах у селі.

17. 12. 47 р. в лісі б. с. Туря Велика (р-н Долина Станисл. обл.) емведисти наскочили на криївку підпільників. Зав'язався нерівний бій, у висліді якого підпільники, опинившися в безвихідному становищі, понищили архіви, машину, радіо й одяг, постріляли́ся.

18. 12. 47 р. в лісі б. с. Сураж (р-н Шумськ, Терноп. обл.) емведисти знайшли криївку підпільників. Зав'язалась перестрілка, у висліді якої оточені підпільники постріляли́ся.

18. 12. 47 р. в с. Синьовідсько Вижнє (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) підпільник звів бій із емведистами, у висліді якого оточений ворогом загинув.

18. 12. 47 р. в с. Волочин (р-н Букачівці, Станисл. обл.) повстанці застрілили емведиста, що приїхав на передвиборчий мітинґ, скликаний у зв'язку з »виборами« до т. зв. Верховної Ради УССР.

19. 12. 47 р. в с. Радохінці (р-н Крукеничі, Дрогоб. обл.) підпільник зустрівся по дорозі з відділом МВД. Зав'язалась перестрілка, у висліді якої підпільник був двічі поранений. Щоб не попасти живим ворогові в руки, він застрілився.

20. 12. 47 р. в с. Слав'ятин (р-н Підгайці, Терноп. обл.) підпільники мали перестрілку з відділом МВД. Емведисти мали одного вбитого та одного пораненого. По стороні підпільників втрат не було.

20. 12. 47 р. в с. Гаврилівка (р-н Ланчин, Станисл. обл.) підпільники здемолювали будинок сільради й агітпункту.

21. 12. 47 р. в с. Шепарівцях (р-н Коломия, Станисл. обл.) в сутичці із підпільниками емведисти втратили двох убитими, в тому лейтенанта МВД, і двох раненими.

21. 12. 47 р. в с. Заруддя (р-н Великий Глубічок, Терноп. обл.) була сутичка поміж підпільниками та відпоручниками з району, що везли виборчі урни з бюлетенями.

22. 12. 47 р. в с. Заглинки (р-н Овадне, Волин. обл.) була перестрілка поміж повстанцями та групою емведистів. Обі сторони вийшли без втрат.

22. 12. 47 р. в с. Стрільче (р-н Городенка, Станисл. обл.) підпільники спалили колгосп.

22. 12. 47 р. в с. Креховичі (р-н Долина, Станисл. обл.) відбувся двогодинний бій поміж боївкою СБ та відділом МВД. В бою впало 4-ох повстанців; ворог мав 12 вбитих, в тому 1-го майора, і 5-ох раненими.

23. 12. 47 р. в с. Воскресінці (р-н Букачівці, Станисл. обл.) підпільники зліквідували кол. начальника стрибків, що далі ходив із зброєю і тероризував населення.

23. 12. 47 р. в с. Млиниська (р-н Журавно, Дрогоб. обл.) повстанці арештували емведиста, що бив сільську дівчину.

23. 12. 47 р. в с. Добрівляни (р-н Калуш, Станисл. обл.) повстанці стрінулися з групою емведистів. Від повстанських куль загинув сержант МВД і двох рядовиків, а третій, кинувши зброю, втік. Повстанці здобули 1 ППС, 3 гвинтівки, ракетник і амуніцію.

24. 12. 47 р. в с. Белеїв (р-н Долина, Станисл. обл.) підпільники обстріляли групу емведистів і двох з-поміж них важко поранили.

24. 12. 47 р. в с. Медвежа (р-н Дубляни, Дрогоб. обл.) була перестрілка поміж групою повстанців та відділом МВД.

24. 12. 47 р. в с. Урич (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) емведисти наскочили на криївку підпільника. Підпільник відстрілювався до останнього набою, а врешті в безвихідному положенні розірвав себе гранатою.

25. 12. 47 р. на полі б. с. Медвежа (р-н Дубляни, Дрогоб. обл.) емведисти наскочили на приміщення підпільної друкарні. Поміж підпільниками та емведистами зав'язався бій, у висліді якого оточені переважаючими силами ворога підпільники загинули.

25. 12. 47 р. в лісі т. зв. Гостилів (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) була сутичка поміж групою підпільників та емведистами.

25. 12. 47 р. в с. Рахиня (р-н Долина, Станисл. обл.) повстанці звели короткий бій із відділом МВД.

25. 12. 47 р. в с. Лучка (р-н Микулинці, Терноп. обл.) повстанці зустрілися з відділом МВД. Зав'язався бій, в якому ворог мав одного вбитого й одного пораненого. Повстанці втрат не мали.

26. 12. 47 р. в с. Комарівка (р-н Бережани, Терноп. обл.) підпільники обстріляли озброєних бандитів із райцентру, що ходили по селі й вимагали від селян здачі молока. Перелякані грабіжники повтікали.

26. 12. 47 р. в с. Гукалівці (р-н Залізці, Терноп. обл.) група підпільників мала сутичку із відділом МВД.

26. 12. 47 р. в с. Лішня (р-н Підбуж, Дрогоб. обл.) була сутичка поміж підпільниками та відділом емведистів. Оточені ворогом підпільники загинули.

26. 12. 47 р. в с. Задеревач (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) група підпільників звела бій із відділом МВД. Ворог втратив в бою трьох убитими. По стороні підпільників був 1 убитий.

26. 12. 47 р. в лісі б. с. Лопушанка (р-н Стрілки, Дрогоб. обл.) охоронний відділ к-ра УПА Рубаня звів бій із відділом МВД в числі 300 чоловік. В бою ворог утратив 5 убитими. З охоронного відділу загинув 1 повстанець.

27. 12. 47 р. в с. Криниця (р-н Медичичі, Дрогоб. обл.) була сутичка між групою підпільників та емведистами.

27. 12. 47 р. в с. Шептичі (р-н Рудки, Дрогоб. обл.) повстанці роззброїли істребітельний батальйон. Здобуто 5 гвинтівок та 1 пістолю.

27. 12. 47 р. в с. Берлоги (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) була перестрілка поміж підпільниками та відділом МВД.

28. 12. 47 р. в с. Білокриниця (р-н Шумськ, Терноп. обл.) емведисти наскочили на криївку підпільника. В перестрілці оточений ворогами підпільник застрілився.

29. 12. 47 р. в с. Лівчиці (р-н Жидачів, Дрогоб. обл.) емведисти із гарнізону зайшли до хати, де в тому часі були повстанці. На вистріл стійкового повстанці вискочили з хати та відкрили вогонь по емведистах, після чого останні відступили.

30. 12. 47 р. в с. Кадовбна (р-н Долина, Станисл. обл.) мала місце перестрілка поміж підпільниками та відділом МВД.

30. 12. 47 р. в с. Посягле (р-н Гоща, Рівен. обл.) була перестрілка поміж підпільниками та групою емведистів. Один підпільник, важко поранений, дострілився.

Огляди й рецензії

Kyrill D. Kalinow: Sowjetmarschälle haben das Wort.

Hansa Verlag, Josef Toth, Hamburg, 1950.

Перше ствердження: книжка могла так само добре появитися в любому совєтському виданні без жодних змін у тексті. Не бракує обов'язкових славословій Сталінові, правда, вкладених дипломатично в уста вірних маршалів. Загальне враження після прочитання книжки таке: найбільший воєнний геній новітньої історії — Сталін, найкращі полководці світу — сталінські маршали, найкраща армія світу — совєтська армія, могутня і непереможна. Горе тим, хто поважиться посягнути на совєтську імперію, бо жде їх кінець Гітлера.

Ми знаємо, що Сталін війну виграв, Гітлер програв. Але аналіза Калінова, яка старається вияснити прапричини німецької поразки на сході, не переконлива, зате дуже претенсійна. Калінов надто багато бачив, багато знає і багато хоче сказати, щоб можна було йому вірити. Нині ми не маємо ще під рукою об'єктивного насвітлення ходу подій на східньому фронті німецькою стороною і тому не можемо провести конфронтації німецького насвітлення воєнних подій із російськими. Калінов легко знаходить аргументи на свої твердження, бо за ним виграна війна, а, звісно, правду мають ті, які говорять і яким не перечать. Все ж таки і в твердження Калінова вкралися поважні недокладності, от хоч би із освітленням битви під Корсунем (Каневом), яка за Каліновим закінчилася повною капітуляцією німців (армії під командуванням ген. Велера), за німецькими джерелами проривом, правда, з величезними втратами, але все таки проривом з кітла, плянованого маршалом Коневим. Як же тоді виходить пропонований для Конєва титул »канівського князя«, нібито по аналогії із звичаями наполеонівських кампаній?

Щодо ретельности автора маємо дуже поважні сумніви, і ми таки твердимо, що книжка Калінова — це тільки досить зручно видана пропагандивна брошура. Маємо один дуже яскравий приклад, що його ми можемо провірити. Йдеться про думку Калінова про ОУН і її ролю в німецьких воєнних плянах на сході. На ст. 232 пише Калінов таке: »Не зважаючи на замордування її (цебто ОУН-прим. рецензента) провідника Коновальця в Роттердамі, продовжувала вона (ОУН) свою роботу і співпрацювала із полк. Мельником (?! — прим. рец.), що мав свою головну квартиру на Карпатській Україні« (в Калінова: Карпатська Русь — Карпаторусслянд). Вже ця одна цитата велить брати книжку Калінова з поважними застереженнями.

Є в книжці Калінова й цікаві місця, які, якби не сумніви щодо ретельности автора, могли б мати деяке значення на майбутнє. Калінов твердить, що основною помилкою ОКВ (німецького головного командування (був плян удару в двох напрямах рівночасно, на Москву і на Україну. Німецьких сил не вистачало на такі дві величезні операції тим більше, що в міру поступу тих операцій, їх напрями розходилися, і тим самим поставала між обома оперативними групами щораз ширша прогалина, якої не було чим заповнити. Калінов твердить, що удар виключно тільки в українському напрямі, зрештою, як його сподівалася Москва, міг дати дуже далекосяжні політичні наслідки при умові, що рівночасно було б притягнено до акції і українські визвольно-революційні сили. Калінов пише дослівно:

»Справді найбільш дивно, що ОКВ не використало в більшій мірі тих українських зрадників« (так називає Калінов український визвольно-революційний рух). В дальшому, пише Калінов, опанування України і досягнення Волги давало в руки ОКВ незвичайно вигідні умови для операції в московському напрямі, власно повторення єдино успішних в історії наступів з півдня, які застосували Карл XII. і поляки. (Йдеться про спроби поляків посадити на московському престолі Дмитра Самозванця і похід Володислава IV і гетьмана Петра Конашевича Сагайдачного на Москву). Ми знаємо, що Гітлер не мав жодних »українських плянів«, і тому не міг користуватися »українськими зрадниками«, що вимагали за свою співучасть у війні визнання вільної, суверенної української держави. Все ж таки твердження Калінова настільки цікаве, що його повинні запам'ятати собі всі, що цікавляться проблемою Східньої Европи. Як би не оцінювати думки Калінова, одне залишається незаперечним: як в другій світовій війні, так само і в черговій рішення перше і остаточне западе на Україні і за Україну.

Цікаві зауваження подає Калінов до постання партизанського руху на німецьких тилах. За ініціятивою Ворошилова було скликано окрему конференцію для розгляду питання організації партизанських сил. В конференції брали участь ген. Щербаков, шеф політичного відділу Армії, Берія, шеф НКВД, Шверник, президент професійних спілок, і секретарі різних місцевих партійних комітетів. На конференції вирішено створити партизанські відділи, яких ядром мали бути окремі частини НКВД, скріплені членами місцевих партійних осередків і професійних спілок. Щойно навколо такого кадрового партизанського ядра мали мобілізуватися інші совєтські елементи. Призначенням тих партизаських відділів була боротьба проти масової коляборації (отже терор проти населення) з німцями, якої сподівалися у Кремлі. Жодного військово-тактичного призначення ці відділи в початках не мали, і щойно згодом, як німецька політика на окупованих теренах зробила кожну коляборацію ілюзорною, кинено створені вже партизаські відділи до бойових акцій. В другій половині 1943 року уживається партизанських відділів для скріплення панцерних проривних частин, які пробивалися в глибокі німецькі тили звичайно без супроводу піхоти. Ця тактична новина може знайти своє застосування в третій світовій війні, зокрема на неросійських теренах, де існують підстави для створення масового руху опору.

Найцікавіший в книжці Калінова перший розділ п. н. »Совєтське найвище командування під час другої світової війни«. Калінов ділить розвиток структури найвищого командування на п'ять періодів. В першому періоді хаосу перших днів війни все командування належало Військовій Комісії Політбюра під головуванням маршала К. Ворошилова. Пляну концентрації із нормальним ієрархічним поділом не було, і директиви йшли безпосередньо до командувачів частинами. Добір вищих командирів йшов не по лінії фахових кваліфікацій, а політичної благонадійности. Тим то на високі командні пости попадали »політичні генерали«, які відповідають, на думку Калінова, за перші воєнні катастрофи. Ми думаємо, що вина була не по боці невдалих генералів, а таки системи, побудованої на терорі і недовір'ї навіть до найближчих співробітників.

Від 5 липня увійшов у дію новий поділ командування. Увесь театр війни поділено на п'ять фронтів, якими командували, йдучи від півдня: Будьонний, Тимошенко, Мережков і Ворошилов. В Фінляндії створено п'ятий відтинок, командувача Калінов не подає. Восени 1941 р. проведено нову зміну в найвищому командуванні. На Україні перейняв командування Тимошенко, на північ від Прип'яті Жуков. Дальша зміна, четверта зчерги, прийшла навесні 1942 р. Всі збройні сили поділено на 57 незалежних

армій, підлеглих безпосередньо найвищому командуванню. Для координації дій поодиноких армій призначувано окремих генералів (маршалів), які не зберігали своїх командних постів постійно.

Врешті при кінці 1942 р. створено нову систему, п'яту за чергою, командування воєнними операціями. Увесь театр війни поділено на »фронти«. З початком великих офензивних операцій 1943 східний театр війни мав такий організаційний поділ: ленінградський фронт — Ґоворов, 3-ій балтійський — Масленніков, 2-ий балтійський — Єременко, 1-ий балтійський — Баграмян, 3-ій білоруський — Черняковський, 2-ий білоруський — Захаров, 1-ий білоруський — Рокоссовський, 1-ий український — Конєв, 2-ий український — Маліновський, 3-ій український — Толбухін.

Зміни організаційної структури командування совєтської армії в час другої світової війни пояснюються потітичними моментами. Сталін не мав довір'я до своїх генералів і тому старався достосувати організаційну структуру головного командування і оперативних відтинків до політичної системи нагляду й контролю. Щойно з першими невдачами німців на сході і тим самим зменшенням небезпеки масового дезертирства і врешті, як Сталінові стало обсолютно ясним, що Гітлер ніяких політичних плянів на сході Европи не має і веде тільки завойовницьку війну, міг Сталін відступити від дивовижної організаційної структури більших армійських з'єднань (на пр., 57 незалежних армій!) і перейти на колишні форми організації вищого командування. Ці зміни повчальні з того погляду, що на випадок війни із Заходом, який висуне гасла національного і соціяльного визволення, Сталін опиниться знову в тяжкій позиції — неможливости доцільної організації найвищого командування при рівночасному забезпеченні його повного політичного контролю. Це буде один із парадоксів системи, яка й може спричинитися в значній мірі до прискорення катастрофи режиму.

Є. В.

Новий закон про військову службу в Польщі. „Беллона", Лондон, 1950, IУ, 57-61 стр.
(Переклад з польського).

Минулого року заведено в Польщі новий закон про загальну військову службу.

Цей закон був схвалений »соймом« дня 4 лютого 1950 р. і є безсумніву найповажнішою подією на відтинку змін структури польських збройних сил, їх способу поповнення і піднесення мобілізаційної справности. Він складається з дев'яти частин.

Перша частина охоплює загальні приписи, що обіймають:

а) завдання збройних сил (»Збройні Сили стоять на сторожі найвищого добра Польського Народу: незалежности Речі Посполитої і **устрою народньої демократії, що веде до соціялізму«.**

б) Новий поділ Збройних Сил на: суходільні війська, летунські війська, морську фльоту, війська протилетунської оборони, внутрішні війська (охорони пограниччя і внутрішньої безпеки).

в) постанови щодо поповнення Збройних Сил дорогою загально військового обов'язку і доручення поповнювати і адмініструвати резервами Міністрові Народньої Оборони, а в частині, що стосується Внутрішніх Військ — Міністрові Народньої Оборони в порозумінні з Міністром Публичної Безпеки;

г) визначення границі віку чоловіків, що підпадають загально-військовому обав'язкові: **рядові** — від **18-50 років, старшини до полковника (включно)** — до 60 років, **генерали й адмірали** — до 65 років життя.

ґ) засяг загального військового обов'язку: обов'язок зголошуватися до реєстрації, ставати до бранки, відбувати військову службу і обов'язок зголошуватися.

Друга частина охоплює приписи про реєстрацію і бранку. Важливіші постанови тієї частини: мобілізації підлягають чоловіки, що в данім календарнім році **кінчають 20 років життя.** Бранка проводиться щорічно між 1 вересня та 31 жовтня. Її проводять керівники Військових Округ і військові Районові Коменданти за участю районових і окружних призовних комісій. Добровольча служба починається з покінченням **18 років життя.**

Третя частина закону, що називається »Військова Служба«, обіймає приписи, які нормують відбування військової служби. Ця частина впроваджує ще найбільші зміни в порівнянні з дотеперішнім станом. Військова служба поділяється на **активну службу і службу в резерві.** На місце дотогочасної однорідної активної військової служби новий закон впроваджує три її роди: а) активну військову службу; б) територіяльну військову службу; в) заступну військову службу.

Артикул 42 визначує, як довго триває активна військова служба в поодиноких родах збройних сил: в сухопутніх військах - 2 роки, в летунських військах - 3 роки, в морській фльоті - 3 роки, у військах протилетунської оборони - 2 роки, у внутрішніх військах - 27 місяців.

Артикул 43 надає Міністрові Народньої Оборони — а в відношенні до внутрішніх військ міністрові публічної Безпеки в порозумінні з Міністром Народньої Оборони-право затримувати з важливих причин в активній службі на час до трьох місяців повище поданого в 42 артикулі часу, або також звільнити зі служби перед окресленим реченцем.

Артикул 44 дозволяє міністрові народньої оборони усталювати час скороченої військової кадрової служби в межах до 15 місяців.

Артикули 46—47 реґулюють відбування **територіяльної військової служби.** Її відбувають короткими реченцями впродовж чотирьох років. В першому році чотири місяці, в дальших трьох роках по два місяці. Незалежно від того передбачені щорічні десятиденні військові вправи.

Артикули 48—49—50 реґулюють відбування **заступної військової служби.** Час відбування цієї служби устійнений на 2 роки. Вона полягає на відбуванні військового перевишколу при одночасному виконуванні праці, що потрібна для цілів оборони держави і реалізації народніх господарських плянів. До цієї служби можуть бути покликані також чоловіки, що зачислені до резерви без відбування активної військової служби, однак не старші 28 років життя.

Артикул 51—54 нормує **службу в резерві.** Служба в резерві полягає на відбуванні військових вправ і участі в контрольних зібраннях. На військові вправи можна покликати рядових на час 2 місяців, а старшин на 4 місяці напротязі одного року. Сумарний час вправ впродовж цілого часу перебування в резерві не може перевищати для рядових 18 а для старшин — 28 місяців. Час контрольних зібрань не може тривати довше 10 днів в році.

Закон передбачує обов'язок виконувати військову службу вояками резерви в часі мобілізації, в часі війни, **або також в часі миру.** В останньому випадку служба заряджена »в інтересах оборони Держави шляхом постанови Ради Міністрів, схвалена на пропозицію Міністра Народньої Оборони«.

Четверта частина нормує військову службу в часі мобілізації і в часі війни. Мобілізацію заряджує »президент Речіпосполитої«. Поборовий вік тоді обнижений до 18 років життя. Всякі відкладення військової служби тратять важність. Міністер народньої оборони може з уваги на державні інтереси звільнити від обов'язку відбувати військову службу ті особи, що їх признають реклямаційні комісії незаступними на їхніх становищах. Тоді створюються реклямаційні комі-

сії: районові, окружні і центральна (при Міністерстві Народньої Оборони).

Частина п'ята визначує обов'язок зголошуватися, який обов'язує осіб, що підлягають загальному військовому обов'язкові за вийнятком тих, хто виконує військову службу. Він полягає на обов'язкові кожночасно повідомляти військові власті про зміну місця пробування, цивільного і родинного стану, при виїзді за кордон повороті з-за кордону і т. д. і на обов'язкові зголошуватися на покликання відповідних властей.

Шоста частина реґулює відношення жінок до військової служби. Жінки можуть бути покликані:

а) до відбування допоміжної військової служби (служба здоров'я, зв'язку, транспортова, вартівнича, протипожежна, протилетунська та інших, служби зв'язані з обороною держави) у випадку мобілізації або в часі війни — дорогою розпорядку Міністра Народньої Оборони,

б) до виконування допоміжної військової служби в часі миру — на підставі постанови Ради Міністрів,

в) в часі миру до відбування перевишкоду, що не може тривати довше 6 місяців (на підставі постанови Ради Міністрів).

Сьома частина охоплює особливі приписи, що стосуються до обов'язків справи заведення і дальшого провадження реєстру осіб, які підпадають під загальний військовий обов'язок, до обов'язку провірки військових особистих документів властями, урядами і т. д., (напр. при приниманні на працю), до обов'язку повідомляти власті про випадки, що мають вплив на виконування загального військового обов'язку (це стосується органів судівництва), додаткової реєстрації і зміни оціну про здібність до військової служби.

Третій відділ цієї частини нормує особливі обов'язки і права осіб, що підлягають загальній військовій повинності. До них належить:

а) обов'язок дістати дозвіл у військових властей на виїзд і побут за кордоном,

б) утримувати силу службового відношення без уваги на перерву у виконуванні служби або праці, що спричинена відбуванням військової служби,

в) в часі відбування військової служби працюючий має право до цілості заробітної плати впродовж двох тижнів чи то до кінця даного календарного місяця, в якому почав відбувати військову службу. На випадок покликання на військові вправи, контрольні збирання або перевишкіл, покликані мають право на половину заробітної плати. Аналогічні права дістають також ті вояки, хто відбуває територіяльну військову службу, якщо вони є одинокими працюючі в сім'ї,

г) право сімей вояків на допомогу.

Восьма частина обіймає карні приписи. В них особливо суворо, включно до кари смерти, трактуються проступки, що зв'язані в якийнебудь спосіб з безправним виїздом чи перебування, за кордоном, або діяння в інтересі чужої військової організації і чужих осередків.

Дев'ята частина охоплює переходові і кінцеві приписи і має таку гідну уваги постанову:

Артикул 103: Міністр Народньої Оборони може в інтересі війська покликати чоловіків, що переходили активну військову сужбу, або що є обов'язані до військової служби в резерві — до виконування професійної військової служби.

Незалежно від випадків перенесення до резерви або в стан спочинку, передбачених в окремих приписах, що з'ясовують права й обов'язки професійних вояків, Міністер Народньої Оборони може кожночасно переносити до резерви, або в стан спочинку ті особи, які виконують професійну військову службу згідно приписів закону 1, (вище), якщо перестануть бути актуальними обставини, що спричинили покликання тих осіб до виконування професійної військової служби.

До кінця 1955 р. приписи закону 1 і 2 (вище) стосуються також до жінок, які призначені до помічної військової служби з тим, що обов'язок виконування ними професійної військової служби кінчається найпізніше з днем закінчення 40 років життя.

Артикул 104 нормує переформовування т. зв. »надконтинґентових« бриґад ПО. »Служба Польщі« у військові відділи, що складаються з вояків, які відбувають заступну військову службу.

Артикул 111 передбачує можливість позбавити польського громадянства ті особи, що, перебуваючи закордоном, оминають виконувати військові обов'язки та тих, що перебувають закордоном без приписаного дозволу військових властей.

Головне значення цього закону в тому, що він опирається на кадрово-територіяльній системі і передбачує підголовку всіх громадян до військової служби. Аналізуючи поодинокі постанови закону варт звернути увагу на такі пункти:

а) нова організація збройних сил дає можливість повної мобілізаційної справности збройних сил і уможливлює військово вишколити майже всі людські резерви.

Поділ збройних сил за родами зброї управнює керування і запевняє кращу організацію і контролю вишколу. Створення військ протилетунської оборони вказує на належне доцінювання повітряної загрози.

б) Поповнення і адміністрація резервами збройних сил переходить під управу військових чинників інші ж державні власті і територіяльна самоуправа є тільки співпрацівними чинниками. Це є ґрунтовна зміна в дотеперішних приписах, які доручували цивільним властям проводити бранку при співдії з військовими властями. Ці зміни загострювати муть бранку. Військо, а не цивільні власті, децидуватиме про кількість і якість змобілізованого рекрута.

в) Обниження віку бранки з 21—20 років життя побільшує континґент військово вишколених громадян. Устійнення горішньої межі віку чоловіків, що підпадають під загальний військовий обов'язок, означає, що навіть старші річники підлягатимуть деяким правним обмеженням та кожної хвилини зможуть бути покликані до активної служби.

г) Диференція активної військової служби дає змогу військово перешколити всіх мобілізованих.

Активна служба не потребує коментарів.

Територіяльній військовій службі треба присвятити декілька слів. В законі не сказано про істоту й організацію територіяльних одиниць. Не є таємницею, що новий закон не є »польського походження«, він являється копією відповідного совєтського закону, то ж там треба дошукуватися зразків для територіяльної військової служби. В СССР були формовані військові відділи за територіяльними критеріями, то значить, що кожна фабрика, установа чи село давали поповнення для якогось окресленого підвідділу (чота, сотня чи курінь). Не важно, чи польська організація відповідає в усіх подробицях совєтській, — істотне тут факт, що заведення того роду служби в Польщі уможливить перевишкіл всіх людських резерв і разом з активною службою побільшить мобілізаційні здібноші збройних сил.

Служба в резерві в сполуці з військовими вишколами дає запоруку тримати на доволі високому рівні вишколу навіть старші річники резервістів.

ґ) Приписи закону про військову службу на випадок мобілізації і на час війни дуже лаконічні. Очевидячки, це спричинене намаганням заховати в таємниці військове законодавство в часі війни.

д) Приписи про військовий обов'язок жінок уможливлють використати жіночу військову службу в запіллі і на власних теренах та тим притягти більше чоловіків до фронтової служби. Та частина закоду підсуває думку, що в часі війни на плечі жінок спаде чимала частина тягару не лише праці в промислі й на полі, — на що вказує сьогоднішня система вишколу жінок до типово чоловічих професій, — але й тягар служби в війську.

Немає найменшого сумніву, що новий закон про військову повинність це копія відповідного совєтського законодавства, зрештою цього не скриває й варшавський режим.

Підполковник В. Вінавер (військовий правник), обговорюючи новий закон на сторінках старшинського місячника »Наша Мисль«, що виходить у Варшаві, пише: »Створення нового закону про загальну військову повинність має засадниче значення для нашого війська: воно бо означає, що наше молоде народнє військо, зроджене в огні боротьби з фашизмом і внутрішньою реакцією, скріпло під час будови підстав соціялізму — розвинулося в сперті на тривкі основи Збройні Сили — збройне рам'я держави й диктатури пролетаріяту.

Новий закон, вводячи випробувані в будові Червоної Армії організаційні форми Збройних Сил, форми, що найкраще відповідають суспільним і економічним устроєвим умовам нашої країни, відкриває перспективи дальшого розвитку наших Збройних Сил. Ці перспективи — це підвищення вишколу війська, поширення засягу того вишколу, підготова всіх здібних носити зброю громадян до оборони незалежности Речіпосполитої і устрою народньої демократії, що веде до соціялізму. Це врешті побільшення нашого вкладу в таборі миру, що групується довкруги Совєтського Союзу«.

Оцінюючи цей закон, приходиться безсторонньо ствердити, що він дає дійсні підстави розбудови і створює можливості в короткому часі збройні сили поставити в мобілізаційну готовість. Безпосереднім вислідом проводження в життя цього закону є бранка в жовтні ц. р. замість одного двох річників, — в вислідi чого в 1950/51 році виконуватимуть активну військову службу означасно три призовні річники.

Переклав **Євген Прірва**

Полк. К. Г. Ланза: Міжнародній військовий огляд.

„Ю. С. Комбат Форзез", Піхотно-артил. журнал, Вошінґтон, червень 1951.

Автор, аналізуючи сучасну політично- військову ситуацію двох блоків: комуністичного й демократичного, подає при тому загальні дані про сили обох сторін, стратегію та воєнні пляни СССР у відношенні до інших держав. З уваги на деякі цікаві дані й критичні завваження дотично військової політики західнього блоку держав та реалізм, з яким він підходить до оцінки сучасної ситуації, уважаємо що не від речі буде познайомити наших читачів із міркуваннями американського військовика.

Комуністичні сили

Приблизне число совєтських дивізій оцінює автор на 175 дивізій, що розміщені по таких країнах:

в Північній Европі	20	дивізій
в Середущій Европі (не вчисляючи сателітських дивізій)	35	„
на Балкані (не вчисляючи сател. дивізій)	30	„
на Кавказі й біля кордонів Ірану (враз із якими 3—4 сателітськими дивізіями)	30	„
на Далекому Сході (не вчисляючи китайських та північно-корейських дивізій)	35	„

Щодо числа дивізій у резерві, то дехто оцінює їх навіть на 50, з яких кожна налічує ок. 12 000 бійців.

Центральне положення комуністичного блоку держав дає їм чималу географічну перевагу. Совєтські сателіти охороняють зовнішній рубець цього блоку. За залізною завісою воно без труду можливе перекидати наземні сили з одного театру операцій на інший, чи то дати підтримку котрому небудь з-поміж сателітів.

Сили сателітів налічують приблизно: 292 дивізії (з них 80 в Европі та 212 на Далекому Сході), в тому:

у Північній Кореї	12	дивізій
в Китаї (згідно із совєтськими заподаннями)	200	„
в Албанії	1	„
в Болгарії (згідно з югослав. заподаннями)	14	„
в Мадярщині „ „ „	15	„
в Румунії	15	„
в Чехословаччині	15	„
в Польщі	20	„

На папері то комуністичні наземні сили куди більші ніж протикомуністичні. Та це тільки на перший погляд так видається. Китайських та північнокорейських дивізій не так то легко перекинути на інший театр операцій. Так само сумнівна й лояльність европейських сателітів. За винятком Болгарії, що, мабуть, справді просовєтська, всі інші сателіти настроєні протикомуністично, і тримають їх тільки силою. Вони легко можуть перемінитися тільки в колоду при нозі. Важко відповісти, чи вони схотять бити своїх давніх ворогів — Югославію, Грецію й Туреччину. Краще все ж вчисляти, що так.

Комуністичне летунство на практиці усе російське. Немає вповні вірогідних даних щодо його сили.Назагал то воно перевищає числово протикомуністичне летунства, хоча й недостає йому деяких типів літаків, зокрема ж далекольотних бомбовиків.

За вийнятком підводних човнів комуністичні морські сили занедбані. СССР доволі сильний щодо числа підводних човнів, та все ж не сильніший від західнього блоку.

Всі комуністичні сили підлягають одному командуванню — Політбюрові в Москві. Цей факт являється дуже важливою стратегічною перевагою комуністичних сил. Панує те ж загальне переконання, що право рішати про день наступу в руках Сталіна. А в міжчасі всі ці сили зібрані на поготові на своїх позиціях.

Протикомуністичні сили

Флота США куди вища від комуністичних морських сил, і подібно, мабуть, справа мається із пануванням у повітрі. Зате на суходолі сили США на багато не дорівнюють комуністичним. Щоб зарадити тому то 12 протикомуністичних народів зорганізували Північно-Атлантійський Союз, а 3 інші — заключили Тихоокеанський Пакт. І тут і там США являються найсильнішим і найвпливовішим членом. Згідно з точками обох договорів держави-члени зобов'язані діяти тільки на території засягу підписаного ними договору.

США прийшли до частинної згоди з Туреччиною та Грецією, далі ж порозумілися з Югославією та поробили заходи, щоб дійти до згоди з Еспанією.

Число всіх протикомуністичних сил у формі дивізій, чи то їх рівновартних одиниць, як і їх розподіл представляється так:

в Кореї (враз із південно-корейськими частинами та частинами ОН)	15	дивізій
в Японії	2	„
в Гонґ-Конґ	1	„
в Індо-Китаї	4	„
в Малаї	3	„
в Австралії й Ново-Зеляндії	2	„
на Середземному Морі (Суез, Трієст, Мальта, Гібралтар, Кипр)	3	„
у французькій Африці	5	„
в Туреччині	18	„
в Греції	6	„
в Югославії	30	„

в Італії	3	„
в Еспанії	20	„
в Португалії	2	„
армія Півн.-Атлант. Театру Операцій в Німеччині (під кінець 1951 р.)	15	„
в Норвегії й Данії	2	„
в резерві (в США, Великобрітанії, Канаді, тощо)	10	„
	разом 141	дивізій

При тому треба відмітити, що разом західні дивізії начислюють трохи більше бійців ніж советські.

З числа усіх протикомуністичних сил тільки 30 дивізій (себто 22%) по половині насьогодні розділені на Корею йНімеччину, себто території, де комуністичний наступ уже почався чи то загрожує. Яких 111 дивізій (себто 78%) сьогодні розсипані по всьому світі і їх відразу в бій ввести не було б можна. Вистачить порівняти тільки цей розподіл із тим, як розміщені комуністичні сили враз із їх внутрішніми комунікаційними лініями та змогою сконцентруватися на котромунебудь із театрів воєнних операцій в Европі чи то в Азії.

Стратегія протикомуністичного блоку

На нещастя ще й стратегія протикомуністичного блоку порушує елементарні закони всякої стратегії. Та обставина, що цьому ніях зарадити не можливо, в нічому не міняє самого факту основної слабости й недоліків оборонних плянів.

Єдність командування. Кожна з-поміж 16 названих вгорі територій, де розміщені протикомуністичні сили, має бодай одного свого власного власного командувача і в жодному випадку вгляд цього командувача не йде далі поза його власний театр операцій. І це тоді, як советське зцентралізоване командування контролює не тільки всі військові сили, об'єднані під одним начальсьвом, але й усі позавійськові сили. У Північно-Атлантійському Союзі 12-ти держав як і в Тихоокеанському Пакті 3-ьох держав вимагається однозгідна ухвала членів для кожного важливого виступу. Не легко воно щось зробити в такого роду союзі. Треба було аж двох років, щоб заледве покласти початки під якусь Армію Північно Атлантійського Театру Операцій.

Розпорошення. Вистане кинути оком на табельку розміщення дивізій, щоб переконатися, як далеко порушено тут засаду сконцентрування сил. Які тому причини?

Туреччина й Греція звернулися були з проханням прийняти їх до ПАТО й заявили свою готовість співпрацювати. Не допускано їх довше з уваги на застереження держав Бенелюксу та Скандинавії, які побоювалися, що це їх могло б втягнути в якусь війну на Середземному морі. Тим самим ізольовано 24 дивізії на правому крилі того ж ПАТО у якійсь майбутній европейській війні. Якщо не вдалося б утримати балканського терену, то комуністичні сили малиб вільний шлях до Північної Італії, та Південної Франції. Очікуючи розв'язки цього питання, Туреччина відмовлялася дозволити США на розбудову летунських баз на її території.

Юґославія попросила від США воєнного матеріялу для забезпеки перед загрозою комуністичного наступу й такі матеріяли уже дістає. Заявила теж, що братиме участь в европейській війні по строні армій ПАТО. Маршал Тіто заявив, що має добрий воєнний плян. Детайлі його не знані. Якщо Юґославія буде заатакована й відступить від болгарського кордону в гори, чи то не витримає офензиви від півночі, то комуністичні з'єднання залиють Грецію так, як це 1941 зробили були німці. Могла б бути втрачена Греція, а Туреччина ізольована, ще заки наспіла б якась допомога. Найкраще було б підчинити турецькі, грецькі й юґославські сили одному командуванню та зосередити їх на півдні. Вони могли б тоді заатакувати Болгарію, залишаючи тимчасово Північну Юґославію. США пробували довести тут до якоїсь такої угоди, та це не повелося. Юґославія, не зважаючи на те, що отримала від США допомогу, й далі не дозволяє ніякому американському літакові пролітати понад своєю територією.

Еспанія настроєна дуже протикомуністично й заоферувала свою допомогу ПАТО, яку одначе було відкинено.

Оборона. Північно-Атлантійський Союз обороняє Західню Европу, ОН обороняють Корею. Скрізь протикомуністичні сили відступили ініціятиву противникові й обороняються. Заскочення ж у дефензивному пляні можливе тільки від сторони противника. І так то комуністам вдалося заскочення в Кореї 25 червня 1950 вперше, а китайцям у п'ять місяців пізніш вдруге. В початках в обох випадках противник добився поважних успіхів.

Статегічна дефензива рідко коли вдається. Вона бо вимагає переваги в людській силі, матеріялі та в часі. А кожний з цих моментів, як виглядає, промовляє не на користь, протикомуністичних сил.

Німеччина й Японія. Якщо б ці дві країни можна було знову озброїти та включити до протикомуністичних сил, то ці останні перевищали б силою комуністів. СССР завзято протиставиться цьому, хоч і сам — всупереч договорові — озброїв всіх своїх сателітів.

Німеччина не виказує надто великого ентузіязму дня справи озброєння. Її симпатії власне більше по стороні заходу ніж росіян, алеж не вірить вона, щоб дотеперішні пляни спинили Кремль та боїться, що її озброєння тільки стягне у висліді на неї кару Кремля.

Російські воєнні пляни

Найдавніші советські пляни щодо війни з США були складені б. 15. 1. 1945. Це був плян на довшу мету, що охоплював біля 20 років з війною з США, як кінцевою фазою. Попередні фази його були такі:

Театр війни:	час виконання:	шляхом:
Балкани й Східня Европа	1945	советської окупації
Китай	1950	при помочі китайських комуністів
Корея й Японія	1951	при помочі місцевих комуністів, підтриманих зброепостачанням
Індія	1953	місцевими повстаннями
Південно-Східня Азія	не устійнено дати	місцевими повстан.
Туреччина	„	„
Північна Африка	„	„
Західня Европа	1957	війною з допомогою 5-тих колон
Брітанські острови	1957	„
США й Канада	1952—3	війною, що закінчиться інвазією з повітря

Фазу першу й другу довершено, фазу ж третю розпочато своєчасно, та не закінчено ще згідно з пляном. Советська преса заповідає, що Індія прилучиться до комуністичного світу приблизно в 1953 р. навіть без того, щоб була потрібна аж війна. Сильні комуністичні збройні рухи активно підтримуються зараз в Бирмі, в Малаї та в Індо китаї.

Відповідно до нових змінених обставин цей воєнний плян проглянено в 1949 р. Основна зміна тут була — підготуватися до війни з США приблизно на 1953 р., якщо зайде потреба.

Реалізується цей плян крок за кроком — із завоюванням Азії, заки буде розпочата війна з Західньою Европою, після якої знову ж прийшла б війна із США. Плян не передбачає ведення війни на два фронти в

тому самому часі. Проте й це, ймовірно, змінено на протязі двох останніх років. Розміщення совєтських частин промовляє за можливістю війни рівночасно на три фронти: на Далекому Сході, на півдні (в Ірані та на Близькому Сході) та на заході. Росія розуміє зараз також, що війна на котромунебудь з-поміж тих фронтів означатиме автоматично війну з США.

Воно тим самим не дивно, що зайшла потреба в новому прогляненні цього воєнного пляну.

В січні 1951 піддався альянтам в Австрії один совєтський старшина. Він заявив, що являється працівником відділу розвідки СССР та приніс із собою те, що можна б назвати біжучим воєнним пляном СССР. Подавав себе за сина колишнього російського начальника штабу з 1941 р. — ген. Шапошнікова.

Основною концепцією цього пляну являється могутня стратегічна й тактична офензива. Армія ПАТО буде переможена сильними наступами в парі з розбудовою власних дефензивних ліній. Розчислюють, що армію ПАТО можна буде знищити впродовж 15 днів.

Рівночасно з наступом на Західню Европу розпічнеться другий наступ на південному фронті у двох напрямках: на Іран та на Близький Схід аж до Суецького каналу. При помочі сильного летунства впарі з допомогою арабських повстанців буде позбавлено ПАТО баз у Північній Африці. При окупації Західньої Европи не буде роблено жадних спроб інвазії на Брітанські острови і тільки укріплятиметься атлантійське побережжя.

Безпосередньо після окупації Західньої Европи буде розпочата загальна офензива в Азії. Для тієї цілі зараз приготовані вже 100 совєтських та 200 китайських дивізій.

Плян цей не подає жадних дат і ці згадані операції повинні закінчитися в рік після того, як розпічнеться наступ. Тоді й буде запропоновано США мир. Цей переповіджений плян, може, є тільки трюком, але так само може бути й правдивим. За першим промовляє його закінчення — щодо оферти про мир для США. Це звичайне запрошення не вмішуватися ні в далекосхідні ні в західньо-европейські справи і вдоволитися мирною екзистенцією з гегемонією в Західній Півкулі. Він спрямований на те, щоб дати підтримку тим американцям, що пропонували, щоб США скупчили свої сили для оборони Америки й не починали воєн на віддалених територіях.

Решта ж цього совєтського пляну може бути вповні вірна. Сам він стратегічно правильний і совєти можуть мати подостатком сил для конечних тактичних успіхів.

Атомова війна

24. 3. ц. р. диктатор Арґентіни Перон заявив, щов його країні 16. 2. відкрито спосіб витворювати контрольовану нуклеарну реакцію та виробляти необхідні для того матеріяли, що не вимагають жадних рідких мінералів таких, як ураній, і то в більших кількостях та порівняно дешево. Ця заява, якщо згідна з правдою, означає, що атомові бомби можуть бути вироблювані скоро в великих скількостях та в кожному об'ємі. Американські науковці опрокинули цю арґентінську заяву, як неправдоподібну.

Вже більше ніж рік тому совєтська преса натякала, що СССР може виготовляти атомові бомби, куди вищі і щодо якости і щодо кількости від американських. В вересні м. р. визначний брітанський науковець-спеціяліст від атомових дослідів професор Понтекорво (походженням італієць) втік до СССР. Прибувши до Москви виголосив він промову, у якій сказав, що він так довго працював у Брітанії, як довго там можна було чогонебудь навчитися та, що він задоволений зараз, що і американці і брітанці відстають позаду в атомових дослідах.

Згідно з зізнаннями перебіжця Шапошнікова совєтські дослідники відкрили таємницю, як виробляти керовані на віддаль стрільна, що везли б атомові чи біологічні вантажі геть аж почерез Атлантійський океан. Але їх продукції іще не розпочато.

Опрокидати чужі заяви щодо нових відкрить тільки на підставі того, що наші дослідники не дійшли ще до них, дуже рисковна річ. В 1918 р. американські артилерійсько- гарматні експерти не хотіли повірити, що якась німецька гармата обстрілює Париж, бо ж це давало відстань 76 миль, а це видавалося неймовірним. Але так воно було. Совєтських і арґентінських заяв щодо нових методів виготовлювання атомових стрілен не слід недоцінювати.

О. Ф.

Совєтський мисливський літак МІГ 15.

(„Флюгвер унд Техік", Фраувенфельд (Швайцарія), за травень 1951)

Совєтський мисливський літак МІГ 15

Уведений в бойову дію на Кореї північно- корейськими та китайськими частинами мисливський літак МІГ 15 був сконструований подібно як і всі попередні літаки типу МІГ двома відомими совєтськими конструкторами літаків Мікояном і Гуревічем. Від деякого часу тип МІГ 15 продукується вже серійно і можна його запримітити в чималому числі і в СССР, і в окремих державах-сателітах. Літак цей порівняно невеликої ваги. Його опанцирення дуже легке й відновідно до того сам літак досягає дуже великої скорости та поворотливости. Аеродинамічно він дуже добре сконструований й дається легко розібрати на свої головні складові частини. Те, що їх можна скоро у випадку пошкодження обміняти, дуже облегшує його направу на фронті. Так, напр., заміна одного його крила дається провести в декількох хвилинах.

Будова: МІГ 15 побудований увесь з металу, одноособовий з однопластовими крилами, прикріпленими до кадовба по середині його висоти. Крила та керування стрільчасті. Крило, що звужується у кінцевій частині, насаджене під кутом біля 40°. На задньому рубці крила прикріплені приземнювальні рухомі прикрильці. Зовнішні крила мають прикрильці для скріплення поперечної стійкости (стабільности) крила при великих кутах наставлення. Для більшої поворотливости крила насаджені стрільчасто у формі оберненого V.

Кадовб у перерізі має круглу форму і зпереду його є круглий отвір впускати повітря та позаду турбіна. Кабіна летуна вбудованоа перед переднім рубцем крил та має покривець із штучного скла. Позаду цього відсувного накриття кабіни вміщена на горішній стороні кадовба коротка палочкова антена. На долішній стороні кадовбища додані по обох сторонах кадовбищного носа два прибудівки.

Совєтський мисливський турболітак типу МІГ 15.

Первісно панував здогад, що у них приміщені циліндрові старові цівки якогось автоматичного ракетомета, чи то безвідштовхної зброї. Але там, мабуть, вміщені звичайні кулемети, для яких уже не знайшлося місця в передній частині кадовбища по-

при отвір на повітря, кабіну та схов переднього (бу́гового) колеса. Бокове керування помітно велике. Його стрільчастість незвичайно велика й вистає воно далеко ще поза кінчик кадовбища. Не менш стрільчасте трапезоїдне висотне керування приміщене близько горішнього рубця кільового поплавця. Тому й бокове стерно розділене на дві частини: горішню й долішню. В задній частині кадовбища вміщені по обох його сторонах великі гальмувальні клапани, що, порушувані гидравлічно, відчиняються вниз до переду.

Головні колеса підтягаються в крила до себе. Звідси й вузький профіль крила у спідній частині дещо відстає.

Погін: Турбіна з радіяльним згущувачем, мабуть, скопійована з типу Роллз-Ройс »Нене« із зрушною спроможністю біля 2300 кг.

Признака: Ширінь 10,8 м, довжина 12,2 м.

Льотна спроможність: Максимальна подорожна швидкість біля 950 км на годину, найвища скорість біля 1100 км на годину,межова висота польоту понад 15000 м.

Узброєння: Дві машинові гарматки калібру 20-37 мм у прибудівках по обох сторонах носа кадовбища, два кулелемети калібру 12,7 мм у насадах крил.

О. Ф.

„БРОДИ" Збірник статтей і нарисів за ред. О. Лисяка, Мюнхен, 1951, 164 стр. видання Братства к, вояків І УД УНА

Перед нами чепурно видана книжка про 1 УД „Галичина", річ, якої укр. громадянство очікувало від довшого часу, як зрештою стверджують однозгідно всі рецензенти — прихильні, менш прихильні й ворожі. Увага приділена цьому виданню не безпідставна: тут бо йдеться не тільки про одну із військових формацій, але й про одну з укр. політичних концепцій, якої І УД була військовою дитиною. Про концепції творення укр. проти большевицької частини в останній світовій війні по німецькій стороні. Питання це як із уваги на факт існування в часі творення І УД — УПА, так з уваги на те, що за концепцією І УД стояли німецькі чинники, яким тоді майже все свідоме українство виповіло холодну чи гарячу війну, було завзято обдискутовуване як у 1943 р., коли І УД творено, так і після капітуляції Німеччини.

Створення І УД проголошення 28. 4. 1943 р., 17. 7. виїхали перші транспорти на військовий вишкіл, а 5. 7. 1944 р. прибули перші її ешелони під Броди, де дивізія зайняла становища в другій лінії оборони на протибольшевицькому фронті. У висліді успішної большевицької офензиви в половині липня кинуту в першу лінію укр. частину враз із іншими з'єднаннями німецького XIII армійського корпусу було окружено й розбито далеко переважаючими большевицькими силами. Рештками І УД вдалося з 17.—21. 7. прорвати перстень оточення і враз із німецькими недобитками пробитися на Закарпаття. Із них та із свіжомобілізованих зформовано згодом „другу" І УД, що весною 1945 р. брала участь в боях із большевиками на схід в Ґрацу.

Один із найдраматичніших моментів історії І УД це битва в брідському кітлі в липні 1944 р., що коштувала біля 4 000 вбитими й раненими впродовж трьох-чотирьох днів. Саме цій центральній події і присвячена книжка. Але чи не третину її об'єму становить з'ясування того „психічного клімату", що супроводив постання дивізії, а саме, відношення І УД до питання укр. визвольної боротьби в лавах УПА та до проблеми місця І УД в історії укр. військових формацій. Другу частину книжки присвячено змалюванню самої брідської битви.

Серед авторів першої — загальної частини зустрічаємо к. члена військової управи—інж. М. Хроновята („Паралеля між визвольною боротьбою українців у двох світових війнах"), що у 1943 р., як зрештою і зараз пробує знайти аналогію поміж І УД та куренем УСС у першій світовій війні.

Віддано слово і представникові підпільної концепції 1943 р.: о. д-ру І. Гриньохові. Він у статті „Дивізія Галичина" і українське підпілля" з'ясовує причини неґативного відношення укр. підпілля до політичної концепції творення укр. частини по німецькій стороні і далі зв'язки того ж підпілля із воятцтвом І УД в період після брідської битви.

Про працю підпілля внутрі І УД говорить стаття інж. Б. Підгайного „Два шляхи—одна мета" з перспективи старшини І УД.

Зв'язкам старшин І УД із УПА в період перебування І УД на території Галичини присвячений і нарис Р. Долинського „УД та УПА під Бродами". Всі автори однозгідно стверджують тісні зв'язки і співпрацю укр. воятцтва І УД із підпіллям.

Багато дискусії досі викликала інша загальна стаття у книжці—д-ра Л. Ортинського „І УД на тлі політичних подій другої світової війни". Автор її —один з-поміж старшин І УД—старається дати критичний погляд на стан укр. військової справи і на національну політичну думку на ЗУЗ поміж двома світовими війнами як і в часі другої світової війни і врешті пробує висвітлити політичну атмосферу в самій І УД (зокрема проблему: українці-німці). Оборона автором того елементу укр. молоді, що до І УД пішов не зважаючи на принципово неґативне ставлення підпілля до І УД при одночасній „мовчанці" досі саме відвічальних за політичне вивінування І УД її творців українців стягнула на адресу автора закиди по праву належні творцям І УД.

Те саме питання про відношення укр. політичної думки до жертви, складеної дивізійниками найяскравіше у битві під Бродами заторкає і вступна стаття редактора збірника О. Лисяка „Битва без леґенди".

Другу частину статтей присвячених вже описові самого бою започатковує загальний нарис кол. начальника штабу І УД німця В. Д. Гайке „Бій під Бродами". Це власне суха, твереза оцінка бойової вартости І УД та тієї трагічної ситуації, в яку поставлено німецьким командуванням цю молоду укр. частину. Ця, на жаль, рідко перетикувана датами стаття робить враження ще одного оправданого обвинення німецького співвідвічального за долю частини старшини вищому німецькому командуванню. Стаття ця, як і дальший нарис того ж автора „У кітлі" це переклад із його виготовленої для друку книжки про І УД п. н. „Вони хотіли волі". Стаття проливає чимало світла на невідрадні відносини в німецькому командному складі І УД, а що водночас було однією з основних причин важких бойових втрат частини.

Дальші нариси це власне льокальні ілюстрації до цієї трагічно-фатальної змістом оцінки В. Д. Гайке. Статті: Д. Феркуняка „Уривки з щоденника", Ф. Кордуби „Дивізіон тяжкої артилерії під Бродами, М. Длябоги „В артилерійському полку", П. Силенка „За прорив з оточення", М. Л. „Піонери" І. Полюляха „На зустріч танкам", Л. Ортинського, „Ми повернемось" (з військового щоденника), за винятком одного тематично іншого нарису (С. Гуляка „Празник св. Петра і Павла в окопах"—про гостину довколишніх дівчат-селянок в Фюзилерському курені на становищах), все це репортажі — нариси—спомини та уривки щоденників із описами

жахіть модерної війни, які ілюструють водночас поставу укр. вояка у цій приреченій згори ситуації без виходу

В боях у брідському кітлі брали участь крім І УД ще чотири німецькі дивізії. В дивізії, зокрема ж в її старшинському складі, був чималий відсоток німців. Звичайно говорять, що спільні бойові переживання єднають товаришів спільної долі й недолі. Та мабуть це не випадок, ні вислід моди, що ніде серед цих нарисів не зустрінетеся з теплим словом в сторону німецьких колеґ-співтоваришів цього бою. Це ще одна ілюстрація для тези, що про німецько-українську симбіозу в тій частині ні охоти, ні умов не було.

Як сміливе заторкнення проблеми І УД і „дивізійників" устами їх самих „Броди" добрий початок. Як книжка військових споминів із участи українців у модерній війні „Броди" дуже цікава сторінка. Правда, через свій часово-обмежений матеріял, зв'язаний тільки з однією трагічною битвою може надто односторонній.

Врешті слід з приємністю відмітити, що книжка багато ілюстрована знимками мистецькими рисунками та ситуаційними шкіцами з боїв.

О. Г.

Сталінські Яничари

Kaziemiez Smogozewski, „Wiadomosci", London, Nr. 18, 13. 5. 1951

Західні держави мають перевагу над морськими силами СССР і його сателітами і навипадок війни не можуть бути поважно загрожені на морі. Повітряні сили Заходу і Сходу кількісно менш-більш однакові, але Захід стоїть далеко вище з погляду якости вивінування летунства, має багато краще вишколені летунські кадри і може легко здобути також кількісну перевагу. Большевики мають сильну перевагу лише на суходолі. Совєти мають на континенті Европи у вісім разів більше дивізій, ніж держави Атлантійського пакту. Кількісно і силою вогню СССР у шість разів сильніший на суходолі від держав Атлантійського пакту. За два роки озброєння західніх держав все ж таки СССР буде мати подвійну перевагу.

Суходільні сили Заходу на европейському континенті дорівнюють сьогодні 21:6 дивізій. 1953 р. ці сили ще збільшаться до 68 дивізій. СССР має сьогодні, як це оцінюють військовики Атлантійського пакту, 175 чинних дивізій, з чого 88 на захід від лінії Нарва, Мєнськ, Київ, Одеса; з того 28 дивізій у Східній Німеччині, 3 — в Австрії, 7 — в Польщі, 16 — розкинені на залізничих шляхах Угорщини та Румунії і кілька дивізій у Болгарії. До цього треба додати сухопутні сили сателітних держав, що дорівнюють 55 великим одиницям, а за 2 роки збільшаться до 70 великих одиниць (-без Східньої Німеччини).

Повне озброєння сателітних держав почалося два роки тому, з хвилиною призначення маршала Булґаніна шефом т. зв. бюра союзних військ. Тоді починається остаточна совєтизація армій сателітних держав — це третій етап совєтизації тих армій. На першому етапі — большевики послуговувалися ще старими старшинами. На другому етапі — під різними претекстами усувано цих старшин, а на їх місце приходили нові, вже з совєтського виховання. Передвоєнні старшини ще залишилися на високих становищах. На третьому етапі їх замінено совєтськими офіцерами або перебраними в військові мундури комуністичними діячами. В Польщі усунено Жимєрського, в Чехо-Словаччині Свободу, Пальфі-Естеррайхера в Угорщині і Романеску в Румунії — зліквідовано. Болгарські Кіиов і Булґарінов та мадярський Солєом-Шік — сидять у в'язниці. На їх місце до Польщі прийшов Рокосовський і Корчиць, Панчевський і Греков — до Болгарії. Совєти ввели в арміях сателітних держав свою організаційну структуру, совєтське озброєння, методу виховання тощо, на зразок совєтського уведено також законодавство у військовій ділянці. Між іншим вік бранки з 21 річника знижено на 20 річник, що уможливило в 1950 р. прийняти до війська зразу 2 річники. В піхоті служба триває 2 роки, в летунстві і морській фльоті — 3 роки, у „внутрішніх" військах — 27 місяців.

Суходільна армія складається: з піхотних дивізій (3 піхотинські полки і полк артилерії з кінним запрягом, враз із службами 11 тисяч чоловік); змоторизованих дивізій — забезпечених достатнім автопарком; з механізованих дивізій (два полки моторизованої піхоти, полк танків і полк змоторизованої артилерії, разом — 8.500 чол.); панцерних дивізій (3 полки танків, полк змоторизованої артилерії, разом — 250 танків, 7 тисяч чол.). В декотрих сателітних арміях є самостійні гірські і кінні бриґади. Дивізії об'єднані в армії, а в час війни—армії об'єднуються у фронти.

Всюди заведено т. зв. внутрішні війська, — совєтський відповідник — війська МВД і МГВ. Вони підлягають міністерству безпеки. Їх ділять на т зв. корпус внутрішньої безпеки і військо охорони пограниччя. Ці поліційні відділи по можливості змоторизовані, озброєні танками й гарматами, а в СССР мають також тактичне летунство. Їх завдання — в час миру забезпечувати внутрішній устрій держави, в час війни також утримувати порядок на тилах фронту, включно з придушенням бунтів фронтових частин.

На третьому етапі Кремль почав забезпечувати війська сателітних держав нормальним військовим совєтським вирядом і озброєнням. Тепер війська сателітних держав озброєні совєтськими легкими й тяжкими кулеметами, 80 і 120 мм. мінометами, 76 2 і 122 мм. гарматами і гавбицями, 152 мм. гавбицями, 85 мм. протилетунськими гарматками і танками типу Т-34. Найтяжча артилерія і модерні танки — зарезервовані тільки для совєтських дивізій. Сателітні держави мають лише тактичне летунство, тобто: винищувачі; розвідочні і легкі бойові літаки. Вже мають також ракетні літаки типу Мікоян і Гуревіч. Морської фльоти в сателітних державах СССР не розвиває.

Розвивається в сателітних державах під найпильнішим контролем совєтів також воєнний промисел, але однобоко, щоб узалежнити його від совєтської промисловости. Найбільш різнородну воєнну промисловість ще має Чехо-Словаччина, що продукує гармати, танки, навіть ракетні літаки совєтських зразків. Польща продукує ручну зброю, легкі гарматки й амуніцію. А тепер будується фабрика самоходів і тракторів, напевно рівночасно танків в Жераню і Новій Гуті під Краковом. Колишня фабрика Вайса під Будапештом і фабрика в Брашов в Румунії також, кроме авт, продукує танки. СССР залишає собі місце бути базою військового вивінування для сателітних держав.

Сьогоднішній стан суходільних сателітних держав подає автор в оцій таблиці, яка є спробою оцінки:

	Людність в міл.	Бойові війська	Внутр. війська	Великі одиниці Берез. 1951	Весна 1952
Польща	22.0	420.000	90.000	15	20
С. Німеччнна	17.3	70.000	50.000	0	13
Румунія	15.9	255.000	70.000	9	12
Чехо-Словація	12.4	190.000	60.000	8	12

Угорщина	9.2	135.000	50.000	8	12
Болгарія	7.1	170.000	40.000	11	11
Албанія	1.2	40.000	10.000	3	3
Разом:	88.1	1.280.000	370.000	55	83

Карта військових округ та осідків дивізій у сателітних державах.

Польща: 16 дивізій. Польща поділена на чотири воєнні округи. Варшавська воєнна округа (командир — генерал Роткевіч, з дивізіями: в Варшаві (1-ша), Люблині (3-тя), Ольштині (15-та), і в Білостоку (18). Бидґощська воєнна округа (командир — генерал Полтужицкі) з дивізіями: в Бидґощі (14-та), в Лодзі (8-ма), в Щеціні (12-та), і в Ґданську (16-та). Вроцлавська воєнна округа (командир — генерал Стражевські) з дивізіями: в Вроцлаві (10-та), Калішу (4-та). Познані (5-та) і в Єлєній Ґурі (11-та). Краківська воєнна округа (командир— генерал Кеневіч) з дивізіями: в Кракові (6-та), Кельцах (2-га), в Жорах (7-ма) і в Ряшеві (9-та). Чотири дивізії ВП (Війська Польського) змоторизовані, в чотирьох перепроваджують механізацію і формують 4 нові панцерні.

Чехо-Словаччина: 8 дивізій. Представник Булґаніна маршал Конєв, а шеф совєтської військової місії в Празі—генерал Ґусєв, що мав в своєму розпоряджений шість совєтських генералів, 30 полковників, 70 майорів і кілька сот нижчих офіцерів. Чехо-Словаччина поділена на три військові округи. Перша Празька округа має 4 дивізії: 5-та в Празі, 11-а в Пільзні, 13-та в Карлових Варах і 1-ша в Чеських Будійовицах. Осідок другої воєнної округи в Брні, з дивізіями— 3-ою в Кромеріжі і 7-ю в Їчині. Третя воєнна округа — Братиславська, з дивізіями 4-ою в Жиліні і 9-ою Нітрі. Тепер творять 4 змоторизовані дивізії, 4 змеханізовані і 4 панцерні. Кромі того в Чехо-Словаччині є 11 незалежних артилерійських бриґад.

В останніх двох роках совєти прогнали ген. Свободу, міністром військових справ—ген. Чепічка, зять Ґотвальда. Минулого року прогнали також шефа головного штабу — ген. Дрґача, а на його місце призначили ген. Прохазку. В березні минулого року арештовано ген. Райчіна, з походження жида, першого віцеміністра військових справ, і ген. Новака, командира Брненської воєнної округи, за спротив совєтизації армії.

Угорщина: 8 дивізій. Угорщина поділена на 4 воєнні округи, які мають 8 великих одиниць. Перша з осідком в Будапешті має дивізії в Будапешті і Кечкемет; друга округа — Дебрецен, з дивізіями в Дебрецені і в Мішкольці; третя округа — Кішкунфелєдьгаза, з дивізіями на місці і в Сольнок; четверта округа — Печ з дивізіями в Печ і в Секешфегервар. Плянується створити ще 4 дивізії.

Совєтизація мадярської армії почалась у вересні 1947 р., коли міністром військових справ був призначений Міхаль Фаркаш; а головнокомандувачем ген. Ревеш, який народився в Росії. Після ліквідації ген, Пальфі-Естеррайхера 24. жовтня 1949 р. за „тітоїзм" шефом штабу став ген. Селєон-Шік, Його арештували також у вересні 1950 р., а на його місце прийшов ген. Батта-Бац.

Румунія: 9 дивізій. Румунія поділена на 3 воєнні округи: 1-а (Яси), з дивізіями в Ясах і гірською бриґадою в Тарґул-Муреш; 2-га (Букарешт) з дивізіями в Пітешт і Брашові та гірською бриґадою в Сіная; 3-тя (Клюж), з дивізіями в Клюжі і Сібіу та з моторизованою дивізією в Араді і панцерною бриґадою в Ліповій. Командир воєнної округи ген. Камбреа, що організував 1-шу румунську комуністичну дивізію „Тудор Владіміреску" з полонених в СССР 1943 р. Ця дивізія розвинулася в сучасну румунську армію.

Повна совєтизація румунської армії почалася в 1947 р. з призначенням на міністра військових справ Боднарас-Боднарчука, українця з Буковини, колишнього румунського поручника артилерії, що його розкрили румуни в 1932 р. і він втік до СССР. Перший віцеміністер військових справ ген. Сутер, румунський німець, другий віцеміністер і шеф головного штабу — ген. Салаґеану, колишній механік фабрики самоходів. Він має на допомогу двох фахівців з передвоєнної румунської армії — ген. Романеску і ген Драґанеску. (Романеску розстріляли минулого року як „американського шпигуна").

Болгарія: 11 дивізій. Пропорційно до своєї людности Болгарія має найчисленнішу армію і — поруч польської — найкраще вишколену. В жовтні 1949 р. міністром і головнокомандувачем був призначений ген. Панчевський (у війну майор в штабі маршала Толбухіна). Совєтський ген. Греков шеф головного штабу. Із 3,500 колишніх болгарських офіцерів залишилася ледве сотня ще в війську, і то як викладачі в технічних військових школах.

Болгарія поділена на 3 воєнні округи: 1-а (Софія), з 1-ю дивізією піхоти і 1-ю механізованою дивізією в Софії, 6-ю дивізією піхоти у Враці і 7-ою дивізією — Дупніці; друга округа — Пловдів з 2-ою дивізією піхоти на місці, 8-ою — в Старій Заґорі і 2-ою змеханізованою — в Хаскові; третя округа — в Варні, з 5-ою дивізією в Руссі, 4-ою в Шумені, 3-ою в Слівені і 3-ою змеханізованою — в Казанлику. Крім того, Болгарія має 3 кінні бриґади, що стоять у Софії, Коляровґраді і Ямболю, та три дивізії артилерії.

Албанія: 3 дивізії, що стоять у Тірані, Скутарі і Валоні Головним командиром формально є ген. Годжах, а шефом головного штабу —ген. Балуку. На терені Албанії стоять два полки совєтської морської піхоти і одна совєтська дивізія під командуванням контрадмірала Ржевського. Крім того, Албанія має уфортифікований острів Сасено, що може загрожувати мореплавству на Адріятицькому морі.

Східня Німеччина повинна мати за два роки 13 дивізій. Німецька армія має постати з т. зв. східньої поліції, що має зараз 11 офіцерських шкіл з коло 1000 учнів в кожній. Творення східньо-

німецької армії має проходити під контролем совєтського ген. Чуйкова. З німецької сторони цю справу провадив комуніст Куртафішер, керівник центральнії управи для внутрішніх справ Східньої Німеччини, а на чолі вишколу стоїть Вільгельм Зайсер, „ген. Ґомез" з еспанської громадянської війни.

*

Чи яничарські війська будуть боротися за Сталіна — автор вважає - залежатиме від політики Заходу. Якщо Захід піде на зустріч поневоленим народам Сходу, включно з російським народом, — „яничарські" війська за Сталіна битися не будуть.

Ми не можемо погодитися з тезою автора, що сателітні армії це „яничари Сталіна". Якщо правильно розуміємо слово „яничар", то це означає людину, яка добровільно або через відповідне виховання стала, напр., з українця — турком і фанатично віддана новій батьківщині в боротьбі із своєю старою батьківщиною. Автор в статті сам ілюструє кривавий спосіб совєтизації та підкреслює духову неблагонадійність сателітних армій; і надалі поневолені Москвою народи не можна кваліфікувати як „яничар". Можна найбільше говорити про поодинокох яничар. Теза автора дуже шкідлива з політичного погляду. Шкідлива в двох аспектах: з внутрішнього політичного погляду, бо кладе вал ворожнечі між польським народом. Чи з чистим сумлінням може автор назвати яничарами тих всіх польських старшин, підстаршин і вояків, які насильно мобілізовані в ряди В. П.? Автор цих рядків ще в 1946—1948 рр. зі зброєю в руках бився в рядах УПА проти В. П. і в ім'я історичної правди мусить ствердити, що не всі частини ВП поводилися як „сталінські яничари".

Пан Смоґожевський робить їм велику моральну кривду і то тим більшу, що за кожне порушення „наказу" вони ,як звичайно, платять власним життям. Ця теза про сателітні армії як „російських яничар" так само шкідлива і неправильна на форумі міжнародньої політики. Якщо б вона прийнялася, тоді її наслідки були б трагічні для поневолених Москвою народів.

Чи пан Смоґожевський бажає, щоб членів ВП трактували західні держави як „сталінських яничар"? Як тоді воно буде? Ні! **Сателітні армії і поневолені Москвою народи — це не яничари, вони у своїй основній масі жертви, запряжені у ридван російського імперіялізму.** Домагання автора від Заходу позитивної політичної концепції, яка брала б до уваги національні ідеали поневолених Москвою народів — правильне і політично мудре, однак воно **має бути звернуте** не до „яничарів", а до **ідейного, демократичного, національного елементу тих націй.** Політична концепція—це не лік для ліквідації „яничар".

Панові Смоґожевському пригадуємо римську проповідку, якої він повинен триматися у своїх журналістично блискучих статтях: „Quidquid agis, prudenter agas, et respice finem" („Коли щонебудь робиш, роби мудро і зважай на наслідки").

Зреферував **Е. З.**

Війна існує більше для того, хто обороняється, ніж для завойовника; адже вторгнення спочатку і викликає оборону і разом із нею війну.

Завойовник завжди миролюбний (як це завжди твердив Бонапарт), з великою охотою він спокійно зайняв би межі нашої держави; щод він не міг цього зробити, тому ми повинні хотіти війни і, отже, до неї готовитися.

Карл Клявзевіц: „Про війну".

*

Перша заповідь для оборони якоїсь нації це перешкодити тому національному декадансові, що випливає із байдужности для власної військової справи.

Друга заповідь — це перешкодити експанзії тих націй, чиї інтереси протилежні нашим власним.

Від тих двох основних принципів, що себе взаємно доповнюють, залежить національна безпека.

*

Ніколи якась нація не віддається більшому самообманові щодо своєї сили, як напередодні власної загибелі. Пізнання прапричин власного занепаду звичайно тоді враз із її самозарозумілістю пропадає в попелі власних руїн.

*

Патріотизм не спадає з неба, він є продуктом землі. Він є те почуття, що його люди здобувають із землі, яку обробляють.

Гомер Лі: „Година англосасів".

Резолюції

групи вояків УПА м. Торонта і провінції Онтаріо, Канада, схвалені на сходинах 15 липня 1951 р.

Виконуючи наказ Головного Командування УПА бути у вільному світі живими свідками героїчної боротьби українського народу за державність, ми, вояки Української Повстанчої Армії, учасники рейду відділів УПА в Західню Европу, зібрані на сходинах 15 липня 1951 р. ухвалюємо наступне:

1. шлемо воядький привіт Головному Командуванню УПА на чолі з полк. В. Ковалем і впевняємо в непохитній нашій вірності Головному Командуванню УПА та ідеям нашої боротьби;
2. свідомі наказу сл. п. Головного Командира УПА ген.-хор. Т. Чупринки: „Ідіть і скажіть світові правду про нашу визвольну боротьбу, запаліть і об'єднайте до цієї боротьби серця наші і чужинного світу" — ми стверджуємо: на наших рідних землях не вгаває кривава і героїчна боротьба українського народу за волю і державність. Організовану боротьбу, збройно-політичну, веде Українська Повстанча Армія і Організація Українських Націоналістів під керівництвом Української Головної Визвольної Ради;
3. Українська Головна Визвольна Рада є верховним керівництвом українського народу на час його визвольної боротьби і має всенароднє довір'я та авторитет;
4. наш народ, що став до нерівної боротьби з московсько-большевицьким імперіялізмом і цю боротьбу веде з великою вірою й завзяттям та кладе великі жертви найкращих синів і дочок — зберігає за собою неподільне право рішати про форми й принципи боротьби та про своє політичне керівництво;
5. всіх наших друзів, вояків УПА на чужині, закликаємо до посиленої акції проти московсько-большевицьких п'ятих колонта проти намагань обезцінити нашу боротьбу і підірвати авторитет Української Головної Визвольної Ради;
6. ми, вояки УПА, приймаємо до відома слова Воюючої Укроїни до нас: „Хоч ви сьогодні опинились далеко від Рідних Земель, боротьба для вас не закінчилась Ворог, який гнобить вашу Батківщину, діє і там, і ви мусите проти нього боротись так, як ще недавно ви боролись із зброєю в руках в Україні . Продовжуйте на чужині зберігати і плекати героїчні традиції УПА і високо несіть прапор її слави";
7. ми повторюємо і підкреслюємо слова „Звернення": „Воююча Україна рішуче вимагає від української еміґрації повної єдности, єдности не на словах, а на ділі, єдности дійової а не паперової, єдности **на базі визвольної боротьби народу на Українських Землях;**
8. вітаємо всіх вояків УПА на чужині та закликаємо стати до виконання завдань, поставлених їм і всій українській еміґрації воюючою Україною;
9. шлемо дружній привіт Місії УПА та вітаємо Президію Закордонного Представництва Української Головної Визвольної Ради.

Підписали: Пімста, Орленко, Зірка, Хромовенко, Жук, Хмара, Зозуля, Арпад, Співак, Козак, Лісовий, Сернюк, Соловій, Конарик, Швейко, Сосна.

РЕЗОЛЮЦІЇ

зборів групи вояків УПА в Сіднеї (Австралія)

Ми, вояки Української Повстанчої Армії, учасники рейду відділів УПА в Західню Европу. — зібрані на сходинах в Сіднеї, обговоривши наше положення тут як вояків УПА та заслухавши коротке звідомлення про наші політичні та громадські завдання, в цій країні, а також про взаємовідношення наших політичних партій і середовищ, рішили вислати за посередництвом нашої Місії УПА сердечні привітання:

а) Головному Командуванню УПА і всім нашим друзям, що залишились в Україні і продовжують завзяту боротьбу з московсько-большевицьким окупантом,

б) Українській Головній Визвольній Раді, що керує визвольною боротьбою на рідних землях і її Закордонному Представництву, яке заступає інтереси нашої боротьби поза межами України,

в) Місії УПА, як закордонному представництву Головного Командування УПА, яка організаційно керує вояками УПА, що опинилися на чужині, допомагаючи їм виконувати завдання, накладені на них воюючою Батьківщиною,

г) всім нашим друзям, що, як і ми, опинилися по всіх континентах вільного світу та чекають скорого повороту на Батьківщину для дальшої відданої праці для неї.

Ми вояки УПА, тут в Австралії, в країні найбільш відданеній від України, не забуваємо про наші завдання, що їх на нас наклала Батьківщина, висилаючи нас на Захід говорити правду про Україну і її важку та осамітнену боротьбу. Ми віримо, що Захід зрозуміє нашу боротьбу і наші завдання тут як політичних, а не заробіткових еміґрантів.

Ми болієно над фактом, що деякі наші друзі виламалися з організаційної структури Місії УПА і створили окремі групи. Ми вважаємо нашим завданням гідно репрезентувати наш народ і нашу рідну Українську Повстанчу Армію та нести нашому політичному представництву, яким вважаємо Закордонне Представництво УГВР, моральну та матеріяльну підтримку. Ми знаємо, що хоч на короткий час ми закінчили боротьбу з крісом в руках, проте ми продовжуємо її іншими засобами. Бо наше завдання: «Служити Україні».

Ми долучаємо наш голос до голосу всіх Українців на еміґрації, щоб єдність та тісна співпраця запанувала між українськими політичними середовищами. Цю вимогу воюючої України ми мусимо виконати.

В Сіднеї, Австралія, липень 1951 р.

Підписали: Г. Балух, І. Гарасимів, І. Япківський, С. Козак, В. Костка, В. Шумський, І. Панилик.

Адреси
представників В-ва „До Зброї“:

Австралія: Fokshan W.
17 Acacia St.
Glenroy-Melbourne, Vic.

Арґентіна: Horynec S.
c. Mozart 614
Buenos Aires

Бельгія: Schrajter F.
Av. de Visé 31
Cheratte, Liege
чекове конто для пересилки грошей: Camp. 2376.24

Бразілія: Lisynetzkyj Orest
Caixa Postal 10
Mallet
Parana

Великобріт.: Prokop Konstantyn
263 Dykes Lane
Sheffield 6

Венесуеля: Dejneka Alexander
UKRAFOT
Av. Espana
Edificio Panamerica
Caracas Catia

Канада: Semeniuk Wolodymyr
418 Brock Ave.
Toronto, Ont.

США: Klym Jaroslaw
114 East. 11-th Street
New York 3, N. Y.

Франція: Soroczak Myroslau
71 Rue Louis Soulier
St. Etienne (Loire)

Тунезія: Sawtchak Wolodymyr
Barage de Ben-Metir
Ain' Draham B. P. 15

Швайцарія: Aubert H.
Postfach 46
Muri bei Bern

Швеція: Harbar Kyrylo
„Ukrainska Sellskapet“
Box 32
Stockholm 1

Подяка

Пожертви на Фонд Місії УПА склали в Бразілії такі особи:

по 30.— кр.: Кощевко Іван;

по 20.— кр.: Бодак Іван, Весоловський Теодор, Винницький Гнат, Канюга Петро, Маскула Іван, Печений Григорій, Підгірський Іван, Сулима Володимир, Томашівський Григорій;

по 10.— кр.: Багнівський Олександер, Весоловська Анна, Джуган Михайло, Дроник Никола, Кондрат Микола, Копійченко Іван, Куренда Гнат, Леньо Федір, Макар Іван, Михайлейко Петро, Міжунський Іван, Найчук Дам'ян, Подоляк Іван, Сидор Микола, Тарновецький Антоній, Фартушний Теодор, Франко Е. Чура Ілько, Швець Олександер.

Разом 363.— кр.

Усім Жертводавцям сердечну подяку складає

Господарський Відділ
Місії УПА

Справлення недогляду з попереднього числа (11) „До Зброї“.

На стр. 3. в підписі ситуаційної карти просимо справити; „Весною 1949 р...“ на „Весною 1946 р.“

Запрошення до співпраці

Редакція журналу „До Зброї“ запрошує українських військовиків до співпраці у нашому видавництві. Просимо надсилати так оригінальні статті на політично-військові теми, як рівнож зреферування чужих статтей чи омовлювання фахових книжок. Редакція застерігає собі право правити мову та скорочувати. Зміна змісту за порозумінням з автором.

Ціна одного примірника журналу до „ДО ЗБРОЇ“:

в Німеччині	1.— нм
у Вел. Брітанії	2.— шил.
в Бельгії	12.— бфр.
в Голляндії	1.20 ґульд.
у Швеції	1.20 кср.
у Швайцарії	1.— фр.
у Франції	100.— ффр.
в США	0.50 дол.
в Канаді	0.50 дол.
в Австралії	2 шил.6 пс.
в Арґентіні	3 пези
в Бразілії	5 крз.

Адреса В-ва: „DO ZBROJI“

MÜNCHEN 38, Postfach 4 US-Zone Germany

Незабаром появиться у видавництві „До Зброї"
нова книжка про УПА

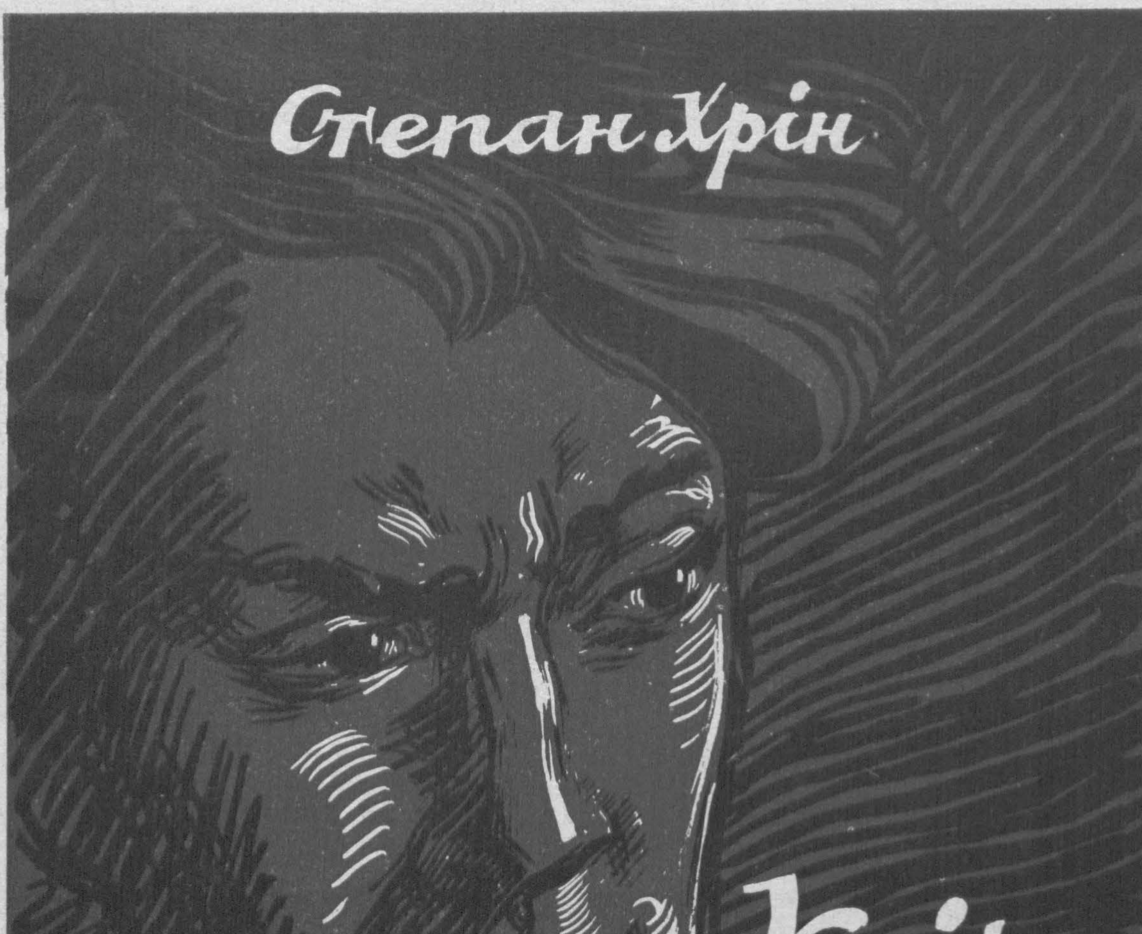

Ціна примірника:
в Німеччині — 4.-НМ., в США й Канаді — 1,50 дол., в Англії — 8 шил., в Австралії — 10 шил.

Замовлення надсилати на адресу В-ва „До Зброї" або його представників в поодиноких країнах.

ДО ЗБРОЇ

ЖУРНАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

ВИПУСК
13 (26)

ЛИСТОПАД
1951

РІК ВИДАННЯ
IV

ЗМІСТ:

1. П. Волош-Василенко: Ранок смерти 1
2. Сот. М. Богор: Два тактичні періоди УПА 2
3. В. Ярко: Наскок на райцентр Отинію 8
4. Славомир: Психологічна війна 11
5. Д. К.: Організація боротьби проти червоних партизан у запіллі 6-ої нім. армії в 1942 р. 14
6. Дж. Д. Гіттл: Російський Генеральний Штаб . . . 17
7. В. Г.: Нова американська протитанкова гармата . . 24
8. З документів боротьби 25
9. З книжок і преси (Огляди й рецензії) 33
   О. Сагор: „Перемога"
   Є. Прірва: М. Небелюк: „Під чужими прапорами"
   О. ф.: Із німецького воєнного досвіду на Сході
10. Із голосів вояцтва УПА на чужині 40

Ціна одного примірника журналу до „ДО ЗБРОЇ“:

в Німеччині	1.— нм	у Франції	100.— ффр.
у Вел. Брітанії	2.— шил.	в США	0.50 дол.
в Бельгії	12.— бфр.	в Канаді	0.50 дол.
в Голляндії	1.20 ґульд.	в Австралії	2 шил.6 пс
у Швеції	1.20 кор.	в Арґентіні	3 пези
у Швайцарії	1.— фр.	в Бразілії	5 крз.

Адреса В-ва: „DO ZBROJI"

MÜNCHEN 38, Postfach 4 US-Zone Germany

Видає Місія УПА при ЗП УГВР.

Druck.: Bohdan Krynytzkyj, Augsburg, Branderstraße 3. Telefon 6348

ЗА САМОСТІЙНУ СОБОРНУ УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ

ВОЛЯ НАРОДАМ
ВОЛЯ ЛЮДИНІ

РІК ВИД. IУ — ЛИСТОПАД 1951 — ВИПУСК 13 (26)

Петро Волош-Василенко:

РАНОК СМЕРТИ

. . . .

Вели їх колонами в поле на страту
У ранок осінній, у ранок лункий.
Висвистував вітер над ними проклятий,
Безжалісний вітер, холодний, чужий.

На устах їх ні слова жалю чи розпуки,
Ні суму, ні сліз не було в їх очах.
Хай вітер і хмари!... Хай кружаться круки!
Ввижався їм далі нескінчений шлях!

Ввижалась їм рідна, святая руїна, —
І бунтом шаленим кипіла їх кров,
Серця їм й останні земнії хвилини
До рідного краю сповняла любов!

Над ямою стоять... В устах мовчання вперте,
Зір багатьох очей злився в один блиск...
Кати, їх не манїть життям невільним вмерти,
За волю вже давно вони всі поклялись!

»Нічим нас не купить! Не зрадимо Вітчизни!«
І вітри понесли слова ці в степи...,
І грім палких промов, в вогонь погроз залізних
Перетворились лицарські засуджені ряди.

Раптом хтось почав величний гімн народній,
І сотні голосів злилися в один спів,
Заколихались подивом захмарені безодні,
І посвист лютий стих безжалісних вітрів...

Посипалося оливо розгоном невблаганним
І падали, і падали із піснею ряди...
Лилась святая кров... в палких обіймах в ямі
Вмирали лицарі, визвольники, брати.

. . . .

Так, вбили їх... Кати, кати.
Ви духа волі не убили!...
Летіли дні, плили роки,
Нам відростали дужі крила.

І знов окрадена земля
Гримить нечуваним змаганням,
Ще день — прокинеться вона
Побідним буремним повстанням!

І не сховатись вам ніде
Від суду нашого і кари, —
Неволю вічну помстимо,
І згубу Крут і кров Базару!

Шлях звільнення кожної нації густо кропиться кров'ю. Нашої так само. Кров'ю чужою і своєю. Ворожою й рідною.

Кров закінчує глибокі процеси національних емоцій, усвідомлень, організаційної праці, ідеологічної творчости, всього того, що нація свідомо й ірраціонально використовує для ствердження свого права на державне життя.

Кров, пролита для цієї великої мети, не засихає. Тепло її все буде в душі нації, все відограватиме ролю непокоючого, тривожного ферменту, що нагадує про нескінчене й кличе на продовження розпочатого.

С. Петлюра: „Пам'яті поляглих за державність", 1926.

Ми клонимо голову перед усіма Героями тому, що вони берегли чести й життя українського народу, тому, що своїм життєвим трудом зближували українську націю до її призначення, не дали нам, як нації, загинути і своїм прикладом покликали до життя і чину нові тисячі борців.

ген.-хор. Тарас Чупринка — Роман Шухевич

Сот. М. Богор

Два тактичні періоди УПА

(Спроба аналізи)

Українська еміґрація не усвідомила собі достатньо характеру нашої революційно-збройної боротьби на рідних землях, ані її стратегії і тактики. Численні публікації на ці теми, байдуже, прихильних чи ворожих цій боротьбі таборів, часті інтерв'ю чільних українських політиків представляють УПА у кривому, невірному дзеркалі. Це неправдиве з'ясовування боротьби УПА, з однієї сторони її гарячими прихильниками привело до яскравого перебільшення, романтичної ідеалізації, і з другої сторони її ворогами до її сплюгавлювання та відмовлювання зартости, ба навіть приписування їй шкідливих наслідків для українського народу. Оба табори робили й роблять ведмежу прислугу УПА, бо роблять її незрозумілою для Заходу. Передумова правильного розуміння українського підпілля це зрозуміння тієї воєнної дійсности, яка постала під час і після 2-ої світової війни на українських землях (див. „Ганьба XX-го сторіччя", „Самостійність"). Ця дійсність створила передумови для реалізування концепції збройної боротьби. Примусовість ситуації зразу диктувала й головні напрямні концепції. Примусовість ситуації накинула УПАрмії зразу два фронти большевицький і німецький, власне супроти чіткого зрозуміння потреби ведення самостійної боротьби, вона накинула й повстанським діям масовий характер, не зважаючи на чітке розпізнання, що загального повстання в СССР не вдасться викликати і СССР вийде з 2-ої світової війни переможцем.

Концепційна окремішність УПА

При оцінці українського підпілля недопущенна яканебудь аналогія до тогочасних партизанських дій інших народів, як напр. польської АК, (Армії Крайової) чи партизанки в Юґославії Тіта чи Михайловіча. Основна різниця тут в тому, що ті партизанки творилися при зовнішній допомозі армій і то як військові формації. УПА знову постала як витвір політичного руху власними силами революціонерів. Ця обставина мала вплив як на саму організаційну структуру УПА так і на її стратегію й тактику, на окремий характер політичної революційно-збройної формації. Польська і юґославська партизанки зв'язували свій виграш, із перемогою союзних альянтських армій, в пляні допомоги для яких вони і діяли; УПА знову була стратегічно самостійна, бо обидві потуги Німеччина й СССР були їй ворожі. Про ці основні різниці здавали собі справу і Г.К. УПА, і ОУН, і УГВР, і кожний командир і кожний вояк чи революціонер. Отже постання УПА і революційного підпілля не було випливом ілюзорних сподівань на зовнішню допомогу, тільки являлось самостійною концепцією, що зродилась із реальної дійсности, концепцією, зумовленою примусовим політичним положенням. Не було воно теж плодом здеґенерованої пропаґанди про перманентну революцію, тільки природнім процесом державницької свідомости широких мас українства, та його наснаги на здобуття свободи. Як у кожному процесі, так і тут коректором всякого роду теорій було саме життя — сувора дійсність. Передумовою для розуміння тактики УПА, яку саме хочемо проаналізувати, є обзнайомлення із політичною стратегією української визвольної боротьби, (Див. стаття „Принципи..." „До Зброї" (ч. 12 (25)).

Стратегічно-тактичні умови, революційні методи озброювання, постачання, поповнення, вишколу — це ті елементи, що вплинули на організаційну структуру УПА. Організаційна структура в свою чергу впливала на саме функціонування командного апарату та організацію бойових операцій. Щоб правильно зрозуміти бойову тактику УПА, необхідно знати ще її організацію та спосіб функціонування її командування. На жаль, свою організаційну структуру УПА тримає ще далі в таємниці, виявляючи тільки деякі її загальні принципи та організацію на нижчих щаблях.

Загальна характеристика тактики УПА

Стратегічні міркування ГК УПА виходили з тієї точки бачення, що бойові дії УПА не доведуть безпосередньо, як воно є у всякій реґулярній війні чи то повстанні, до визволення України, і є тільки одиноким засобом її оборони, утримання національної свідомости, підготовлення загальної революції та подекуди засобом мести супроти окупанта. Це пізнання диктувало основну тактичну засаду щодо мети бойових дій.

Звідси УПА не клала собі завданням закріплювати на стало за собою терени, розбудовувати адміністрацію, безоглядно нищити ворога, але тільки його терроризувати, деморалізувати з однієї сторони, та вести пропаґанду й активізувати визвольну боротьбу, приєднувати їй союзників з другої сторони. Тактика полягала не у винищувальних боях, тільки у рухомих, несподіваних наскоках, у вмілому маневруванні, яке мало виказати ворогові і власному народові, що підпільний рух незнищенний, і ворог не всесильний і не треба йому рабсько коритися. Провідною думкою цієї тактики спочатку була тенденція здобути розголос і славу, що мали розбудити революційну стихію, і, опісля, тенденція економно господарити революційними силами. Несподівані й скорі бойові операції, якими Г. К. намагалося елімінувати неекономні і стратегічно невказані позиційні бої—**це перша позитивна** характеристична прикмета. Рух і маневрування давали добрі тактичні досягнення, а саме, створювали бойову перевагу над потенціяльно і бойово сильнішим ворогом, заскакуючи його в найслабших і невральгічних місцях. Час, що його здобували відділи УПА маневруванням, ініцятива, що ґарантувала несподіваність наскоку та доцільний вибір бойових цілів, природньо упрощували тактику боїв, бо їх помітно редукували, й переносили точку важкости з тактики до вищих площин політичної стратегії. Це була і є друга позитивна прикмета тактики УПА. Провідна думка в тому, щоб діяти не силою удару, тільки безперебійним впливом своєї зброї та силою ідей і соціяльних та політичних концепцій. Ця провідна думка вимагала від Г. К. поставити техніку боротьби, техніку боїв на можливо найвищий ступінь та прецизно пов'язати їх у співдії з моральною зброєю, як на тактичному, так і на стратегічному ступені. Пов'язання і підпорядкування боїв політичним принципам мало вирішний вплив на стратегічну доцільність революційно-збройної боротьби. Ця основна стратегічна вимога, що вирішна дія лежить не в силі самої зброї, але в силі ідеї, політичної концепції, соціяльної програми, себто у моральній площині, — висунула категоричну вимогу моральної і політичної якости УПА і всього підпілля. Це зродило потребу творити спеціяльні політичні клітини на всіх щаблях військової ієрархії. Можна б зарискувати твердженням, що, якщо б УПА була розвинулася з військових формацій ,— не була б змогла перейняти цих завдань і не зуміла б перейти до свого другого тактичного періоду (що про нього мова далі). Ця основна стратегічна вимога подиктувала не тільки потребу політично вишколити кожного вояка, потребу ідеологічної праці над власним населенням та ворогом, але теж потребу окремих правил війни. Ці моральні правила надали власний політичний характер усій визвольній боротьбі.

Театр дій УПА

В етапі поміж 1942 — 46 рр. УПА охоплює такі окремі терени операцій: Полісся, Волинь, Карпати, східні області України та Закерзоння. Терен, політично-соціяльні відносини, ступінь усвідомлення і революційности мас, ступінь власної організованости, ступінь закріплення ворожої адміністрації — це істотні компоненти, що визначають політичну і збройну тактику українського підпілля на цих теренах. Перегляд бойових звітів з того часу про бойові операції, великі бої, сутички і партизанські рейди, що їх годі перелічити, доказує про натугу цієї боротьби. Перевидані вже тут на еміграції окремі книжки про бойові дії УПА та крайові звіти подрібно розглядають поодинокі бої. У відозві УГВР з листопада 1946 р. до українського народу („Самостійність", 1949 р.) знаходимо таке з'ясування:

Осінь 1943 р. на Північній Волині.
УПА-Північ. Кінна Стежа. Полісся й Волинь це колиска УПАрмії. Повстанська діяльність розгорнулася там у широкому маштабі зразу проти німців та проти рейдуючих і десантних большевицьких партизан.

„Впродовж останніх двох років (1945—46) УПА звела з енкаведівськими загонами і кинутими проти неї частинами Червоної Армії кількасот більших боїв і незліченну кількість менших боїв і дрібних сутичок, провела цілу низку саботажних акцій, знищила кілька тисяч найзапекліших ворогів українського народу зпоміж партії, НКВД, большевицької адміністрації. Революційне підпілля провело величезну протибольшевицьку політично-виховну й організаторську роботу серед українських мас... В наслідок революційно-визвольної боротьби українського народу большевицькі окупанти фактично не панують над величезною територією України і не можуть тут успішно здійснювати своїх терористичних і грабункових заходів".

Тактика і бойові форми УПА на І-ому етапі боротьби

На тому місці постараємося схопити тактику УПА та схарактеризувати найосновніші її форми. Перейдімо зразу до загальної характеристики боїв УПА в цьому етапі.

Основна прикмета цього етапу це:

1) тенденція операцій великими з'єднаннями повстанських відділів та тенденція втримувати постійну бойову стичність із ворогом;

2) тенденція опанувати не тільки великі лісні комплекси, але цілі райони враз із містами, а що приводить боротьбу УПА до оборони того терену;

3) тенденція творити реґулярні суходільні сили (кіннота, артилерія, колони постачання, важка зброя).

Це надавало діям УПА характеру повстання, бойовим же ж діям УПА характеру оперативної партизанки. Якщо критично проаналізувати ці тенденції, — то треба ствердити, що вони переходили накреслені Г. Командуванням стратеґічні рамці. Зі знаної декларації ОУН на рідних землях з травня 1945 р. та відозви УГВР з листопада 1946 р. про потребу переходу з повстанських засобів боротьби на підпільно-революційні напрошується теж такий висновок. Причину, такого довгого періоду переходу (1945—47) треба, мабуть, шукати не в стратеґічній похибці Г. К., тільки в психічній поставі населення і вояків УПА та в політичній ситуації. Цей недолік однак, на нашу думку, має тільки теоретичне значення. Годі передбачувати обставини, як виглядав би визвольний рух без масової національної суґестії й революційного піднесення, без заіснування примусової політичної ситуації, чи міг би колинебудь постати органічним шляхом в большевицькій окупації. Не знати, чи раптовна демобілізація в роках 1945—46, як це зробила польська АК, не мала б подібних наслідків і на Україні. Ми глибоко переконані, що природній інстинкт воюцтва УПА був тут доцільніший ніж стратеґічна логіка. Признаємо, що супроти іншого ворога така розв'язка однак ледви чи була б правильна.

Стратеґічна рація, якщо не брати під увагу тогочасного реального положення, диктувала перехід на засади партизанської тактики малих відділів і тактики психологічної війни вже в травні 1945 р., яка не створювала б атмосфери демобілізації; однак не було це можливим з огляду на психологічне наставлення широких мас українського населення, поставленого перед дилемою: або бути змобілізованим до ЧА, або йти до УПА; чи опісля дати себе фізично винищити, чи продовжувати боротьбу.

У цьому тактичному періоді УПА застосувала такі тактичні прийоми (форми): 1) несподівані бойові напади на більші і менші енкаведівські з'єднання (ніколи на Червону Армію), 2) турбуючі наскоки на адміністративні центри, 3) бойові засідки,

і часто меншими, а то й цілком малими групами на частини МВД, їхніх верховодів, і т. п., 4) саботажні акції для нищення комунікаційних споруд і засобів зв'язку тощо, 5) бойові акції для оборони населення і диверсії серед ворога, 5) терористичні акції й замахи, 7) рейди для революційно-пропаґандивних цілів. Передумою успіхів при застосуванні цих форм було відмінне опанування відділами УПА техніки оперативного приготування, техніки маневрування та приготування до боїв у спеціяльних умовах, як от боротьби ніччю, в лісі, в селах. Несподіваність, хитрощі, маскування, несподівана поява та безслідне зникання — це наймаркантніші елементи упівської тактики і форм боротьби. Ця тактика УПА давала їй добрі успіхи. Звіт за 1946 р. УПА-Захід (Карпати) за місяці травень серпень (тому беремо 1946 р., бо він був переходовим роком у тактиці УПА) виказують пересічне відношення втрат 1:30. Справді, тут вчислено тільки самі втрати УПА, без втрат мережі підпілля й населення, що брало безпосередню участь в акціях, але коли й ті втрати вчислити, то пропорція залишається теж дуже висока. В роках 1944—45 ця пропорція ще більша в некорисць німців і совєтів. За той час в інших теренах на Волині і Поліссі це відношення багато менше, а на Закерзонні всього 1:8. Це можна пояснити більшою придатністю терену для того роду операцій і подекуди теж станом організованости та якости поодиноких командирів, і психічним наставленням вояків, яке примушувало вести оборону терену, а це вимагало більших жертв. Найбільший відсоток втрат мала УПА в оборонних боях (облавах) і великих операціях. Ми вже підкреслювали, що такі операції не відповідали військовій стратегічній доцільності, однак були подекуди політично і психічно оправдані.

Якщо йдеться про числову пропорцію ворожих сторін (числові зіставлення подамо іншим разом), то вона була потенціяльно дуже велика в некорисць УПА. Подібно справа мається з вогневою перевагою. Боротьба НКВД і частин Червоної Армії проти УПА та інших формацій українського революційного підпілля прибирала дуже часто форму широконакреслених модерних фронтових операцій, в яких брали участь і співділяли із собою всі роди військ і зброї з летунством включно. В той час відділи УПА користуються лише легкою і важкою піхотною зброєю. На проблему співвідношення сил УПА мала свій виправданий практикою погляд. Пересічно 1 вояк на 10 вояків ворога. Це пропорції, що дозволяли на бойону діяльність. Великі військові одиниці і партизанські з'єднання оправдували себе лише в роках 1944—45, коли пересувалися фронти, пізніше ж вони були неоперативні. Турботою УПА була власне потреба їх деконцентрацій і незамітної перебудови, що остаточно завершилася в 1947 р. з переходом УПА й підпілля на підпільні форми боротьби. Тактика УПА, ведена в строгих рамцях політичної стратегії, мала великі успіхи. Завдяки цій бойовій і політичній тактиці — осягнуто не тільки виключно бойові успіхи (завдано великих втрат ворогові, знищено і здобуто воєнний матеріял), але передусім політичні. Найбільшим успіхом цієї тактики було комплетне заламання частин Червоної Армії, яку виеліміновано як засіб для боротьби з УПА. Це дало довгу передишку самій УПА — аж до часу, поки совєти не застосували окремої тактики її поборювання. Ці нові засоби поборювання УПА були: голодова бльокада, масове випалювання лісів з підлісними селами, стосування бактеріологічних і хемічних засобів війни, стосування загального терору й диверсійних засобів супроти мирного населення, стосування засобів диверсії в самих лавах УПА і підпілля та творення окремих „істрєбітєльних батальйонів" („стрибків") — відділів до боротьби із УПА при застосуванні тих самих методів боротьби, що УПА, себто збройних і моральних засобів аж до рейдуючих відділів МВД включно. Ці „істрєбітєльні батальйони" (відділи „стрибків", примусово організовані із демобілізованих українців з ЧА та з молоді допризовного віку) показалися теж ненадійними в боротьбі із УПА

Травень 1944 р. в Карпатах.

УПА-Захід — IУ. Воєнна Округа. Звіт куреня к-ра Греґота к-рові IУ-ої Воєнної Округи.

У боротьбі проти червоних „ковпаківців" (літо 1943 р.) та проти німців карпатські бори скріпили в повстанську фортецю.

Літо 1944 р. Львівщина.

УПА-Захід. Курінь УПА „Льви“ у миколаївських лісах під Львовом при будові землянок. Надкочується німецько-большевицький фронт. Наказ хвилини: принишкнути, поки буревій перевалиться понад головами, зібрати якнайбільше зброї та підготовитися до боротьби з новим окупантом новими методами.

Основна думка большевиків зорганізувати братовбивну війну з уваги на патріотичне наставлення молоді, не зважаючи на страшний терор, не повелася так, що насправді всю боротьбу із УПА проводили тільки відділи МВД.

Проблеми переходового періоду тактики УПА

Як ми вже підкреслили, УПА творилася не за засадами реґулярних армій, як це було в АК чи в юґославській партизанці, та не для цілів допомоги арміям, але як збройне рам'я самостійного політичного визвольного руху зовсім органічним шляхом повстання широких мас населення, а що надало УПАрмії характер повстанської революційної армії. Вона на початку носить характер територіяльних міліційних відділів підпілля і аж згодом виділює елітарні бойові групи, підпорядковані одноцілому командуванню та одній стратегічній цілі. Територіяльні бойові відділи (СКВ), територіяльне підпілля справді є і надалі базою дії стратегічних відділів УПА, але насправді сповняють вони тактичну ролю. У висліді підпорядкування територіяльних відділів СКВ у своїй бойовій діяльності тактичним відтинкам УПА—залишаються вони прецизними засобами **споводних діянь УПА,** а часто теж засобом прикриття у відв'язуванні від ворога. Це пов'язання принципу стратегічної організації бойових відділів із принципом загально-національним, має ще такі позитиви: забезпечує для УПА безпосередній зв'язок із широкими масами, забезпечує їй постачання і мобілізаційне поповнення, забезпечує її льокальною розвідкою, сприяє рухливості та дає сприятливі можливості оперативного маневрування.

Проблема полягала в тому, щоб з однієї сторони забезпечити діям УПА зорганізовану законспіровану допомогу всього населення, та можливості якнайдогідніше оперувати і маневрувати елітарними відділами УПА з другої сторони. Це ґарантувало інтенсивність і екстенсивність на терени мало сприятливі діям УПА та елімінувало неекономні, оборонні, накинені ворогом бої. Це змушувало ворога тримати великі сили у постійному поготівлі (див. підпільна стаття в органі УГВР „Самостійність“ ч. 1, 46, п. н. „На українських землях"), змушувало до постійних операцій, що, як правило, вдаряли в порожнечу, висилювало його та деморалізувало невдачами і пропаґандою.

Вже в травні 1945 перед Г. К. УПА стояла проблема, чи ті самі стратегічні завдання (див. стаття: М. Б., „Головні мілітарні проблеми укр. визвольної боротьби", "До Зброї" ч. ч. 8, 9, і „Принципи української воєнної доктрини", ч. 12 (25), не можна б виконувати меншою кількістю людей, зміняючи тактику і організацію підпілля та методи дії. У декларації Проводу ОУН із травня 1945 р. читаємо такі постанови (цитуємо з „Календарця Українського Повстанця“ на рік 1947)

„Із закінченням війни в Европі — заіснували лише інші, змінені умови воєнної передишки в якій:

а) нам треба, і ми мусимо далі вести збройно-революційну боротьбу в ім'я оборони народу перед фізичним та моральним знищенням;

б) нам треба бути готовим на найгірше, щоб все таки берегти других і себе перед знищенням;

в) нам треба берегти і розбудувати максимум революційних сил до часу вирішального чергового моменту;

г) нам треба увійти в новий мирний, післявоєнний стиль революційної роботи й почати діяти на довшу мету;

д) нам треба бути там, де наростають вогнища революційної боротьби й їх поширювати;

е) нам треба вирощувати нові революційні кадри, нових людей, що дивилися б з вірою в майбутнє;

є) нам треба з масових форм підпільної роботи переключитися на вужчі, індивідуальні форми конспірації, з кількости на якість, з екстенсивної на інтенсивну роботу, вглиб, а не вшир;

ж) нам треба вмілої конспірації, прецизности в підпільній роботі, підпільно-революційного мистецтва, бо тоді напевно успішно пройдемо важкий період боротьби;

з) нам треба ліквідувати другорядні форми і дрібні непорозуміння з іншими співзвучними силами в ім'я спільної затяжної боротьби проти спільного ворога.

За нами період неповторних революційних змагань".

Тактика УПА на II-ому етапі

У періоді від травня 1945 до вересня 1947 р. УПА остаточно переключається з повстанських

форм збройно-революційної боротьби на партизанську тактику, українське ж підпілля, себто УГВР та ОУН, приймає підпільні, збройно-революційні методи боротьби. На цьому етапі відділам УПА призначена зовсім інша роля і інші завдання. Змінені умови, інший уклад сил, інші перспективи диктують інші засоби. іншу мету, без зміни її цілів. Ми підкреслювали, що революційно-збройна боротьба українського визвольного руху — це типова **оборонна війна.** Війну українське підпілля розуміє як стан активної ворожнечі між українським народом та окупантом. Цей стан активної ворожнечі триває у новітній історії перманентно від 1918 р. (від Визвольних Змагань) по сьогоднішній день. Він має різні етапи, що визначаються натугою тієї ворожнечі. Так, після Визвольних Змагань, що були збройною боротьбою, маємо Льодовий Похід, як окремий акт, опісля СВУ, ОУН, Скрипників, Хвильових, мільйони розстріляних і голодом заморених і т. д. У 2-гій світовій війні українці знову беруть участь у війні проти окупанта та творять УПА. У визвольній війні із СССР — український народ і його підпільні організації, стосуючи **оборонну стратегію**, яка тільки визначає співвідношення між ударами та вичікуваннями, тільки змінив тактику цієї боротьби.

»Український плебісцит крови« в 1947 р.

*906 протибольшевицьких виступів це несповна 3 виступи денно, з того несповна два збройних. Зріст числа збройних сутичок УПА й підпілля із російсько-большевицьким окупантом в західньо-українських областях наступив у квітні у зв'язку з приходом сюди весною 1947 р. відділів УПА із т. зв. Закерзоння. *)*

До інших протибольшевицьких виступів належить: демолювання большевицьких клюбів, кіноустановок для пропаганди, колгоспів, розброювання станиць „стрибків", тощо.

Висліди українсько-большевицької »малої війни« в 1947 р.

Ще в три роки після закріплення большевицької влади на цих теренах відношення втрат повстанців і большевиків є як 1 : 3 при кількаразівкратній числовій перевазі сил у користь большевиків. Це вислід з одної сторони загальної підтримки повстанців населенням, з другої ж — стосованої повстанцями тактики: засідок, наскоків, атентатів. Мале число ранених повстанців це вислід того, що ранені, не маючи змоги відступати, дострілюються. Більші втрати підпілля в порівнянні із УПА це у великій мірі наслідок „всипаних" криївок.

Основною прикметою II-го тактичного періоду є перехід від інтенсивних форм на екстенсивні, на на якість, і не на кількість, покладення натиску моральну зброю, застосування строгої конспірації, перехід у глибоке підпілля. Крайові звіти з того часу за 1947, 48, 19, 50 рр. (вони друкуються постійно на сторінках нашого журналу) носять уже назву: „З бойових дій УПА і збройного підпілля та самооборонних дій населення. Вся ця збройна політична боротьба проходить далі зорганізовано під найвищим керівництвом УГВР та територіяльних підпільних проводів на місцях. Коли основні цілі тієї боротьби і генеральна стратегія залишилися ті самі, то основно змінилися засоби й форми тієї боротьби. Відділи УПА (крім команди УПА-Карпати) в періоді 1946—47 рр. були розчленовані і включені в рамці підпілля, яке, з огляду на умови большевицької терористичної системи, стає збройним підпіллям, бо тільки ця форма дає єдину можливість для існування активного і зорганізованого самостійного руху українського народу. В роках 1948—1949 одна третина української етнографічної території охоплена українським збройним підпіллям та партизанкою.

*) Обчислення зроблені на підставі друкованих в „До Зброї" (чч. 17, 19, 23, 24, 25) звітів із дій УПА та збройного підпілля за 1947 р.

Провідною думкою цього рішення Г. К. УПА була конечність закрити увесь визвольний рух „шапкою-невидимкою", зберегти увесь політичний та адміністративний апарат (УГВР, ОУН). З хвилиною переходу в підпілля і з хвилиною його озброєння та поставлення у ті самі умови — цю мету осягнено.

Завдання, яке ставить собі українське збройне підпілля, зформульоване в віснику „Бюра Інформації Української Головної Визвольної Ради (УГВР)", (випуск 5, за листопад 1949 р., рік вид. II.). Безпосередньою метою збройних дій УПА і збройного підпілля є: а) **боронити** українські народні маси перед терористичною, грабунковою та розкладовою політикою московсько-большевицьких окупантів, **карати** большевицьких гайдуків за їхні знущання над народом; б) не дозволяти московсько-большевицьким гнобителям міцно **закріпитися** на українських землях; в) **боронити** перед знищенням та далі розбудовувати **організаційні** та **морально-політичні позиції** українського визвольного самостійницького руху на українських землях в СССР; ґ) **підготовити ґрунт** для революційної протибольшевицької боротьби на терені всього СССР в дусі революційної боротьби; 3) ширити ідею протибольшевицької визвольної революції в усьому СССР; 4) активною боротьбою **маніфестувати** перед усіма волелюбними народами світу самостійницькі прагнення українського народу..."

Порівнюючи оба з'ясовування мети підпілля під сучасну пору вже на протязі двох років, бачимо ще дальше обмежування бойових дій і поставлення наголосу на політично-моральну зброю, тенденцію бойовії дії УПА та збройного підпілля обмежити лише до засобів оборони самого руху, який може діяти тільки у формі збройного підпілля.

На підставі звітів можна ствердити, що в 1949 р. відділи УПА діють тільки в підкарпатських областях, що являють собою особливо догідний терен для партизанки. На інших теренах України (третина простору України) діє вже тільки збройне підпілля, якого завдання революційно-організаційного характеру. Це підпілля виконує не тільки свої первісні завдання виховні, пропаґандивно-політичні, але й бойові, що їх на першому етапі виконували тактичні відділи УПА. Один із більших виступів УПА у нових умовах це рейд УПА з підкарпатських баз на Румунію в 1949 р. (див. „До Зброї", ч. 15), зрештою відділи і підвідділи УПА рідко виступають. Звіти говорять лише про повстанців, що є колишніми членами розчленованих вчорашніх відділів УПА, та про підпільників.

У лавах УПА і збройного підпілля й їх боротьбі беруть участь українці з усіх українських земель. Західні області України тільки найкращий терен для цієї повстанської діяльности. Зрештою ж з різних причин не публіковано досі звітів із повстансько-підпільної діяльности на східньо-українських областях.

В 7-му числі „Випуску" Б. І. УГВР з березня 1950 р. знаходимо таке зформулювання завдань: „1. **втримати і далі розбудовувати** на українських землях під московсько-большевицькою окупацією **свою організацію,** яка в умовах емґебівського і емведівського терору може існувати і діяти тільки у формі збройного підпілля; 2) втримати і розбудувати серед українського народу свої **ідейні та моральні позиції** шляхом поширювання визвольних, самостійницьких ідей та включування в активну протибольшевицьку боротьбу якнайширших мас українського народу, шляхом **виховання** народу

На цьому етапі збройні дії УПА (повстанців) і збройного підпілля (підпільників) мають таке призначення: „В першу чергу в умовах большевицької системи, — читаємо у „Випуску" БІ УГВР, ч. 7, за березень 1950 р. — за їх допомогою український визвольний рух в СССР зберігає своє організоване існування та забезпечує собі умови для активної

протибольшевицької політичної роботи. Далі своїми збройними діями УПА і збройне підпілля: а) карають большевицьких гайдуків за їх знущання над народом та таким чином деякою мірою хоронять населення України від ворожого терору і безпощадного грабунку; б) знищують значне число ворогів-окупантів та їхніх вислужників, зривають різні їхні пляни і через те не дозволяють московсько-большевицьким загарбникам міцно закорінитися в Україні; в) революціонізують народи й працюючі маси в усьому СССР. На цьому тлі завдань збройного підпілля (генеральної тактити УГВР, ОУН і УПА) можна розглядати щойно проблему його організації, доцільности засобів, якість форм боротьби та оцінювати здобутий досвід цього другого тактичного етапу. Якщо йдеться про проблему, організаційної структури українського підпілля на 2-му етапі, то, не забуваючи про ролю УПА, як збройного рамени всього народу очолюваного УГВР, як його організатором і керівником на час визвольної боротьби, та про нові умови побуту після закінчення 2-ої світової війни, вона підпала чималим змінам. Першою ознакою цієї зміни є перехід на строго конспіративні, підпільні збройні форми, що вповні змінили теж спосіб праці, методи керування рухом, затерли назовні організаційні окремішньості, поставили свої вимоги перед всією складною революційною машиною. Важливе питання відношення політики до війська, військових операцій і широких мас населення, яке на 1-му етапі часто виступало як окрема проблема, перестало існувати. УГВР, ОУН, УПА (збройне підпілля) прибрали форми одноцільної політично-революційної організації. Подробиці цієї нової організаційної структури ще завчасно з'ясовувати. Загально можна подати, що поділ поміж владою законодатною, виконною і судовою, себто основні демократичні принципи, збережено.

Проблема засобів боротьби на II-ому етапі

Якщо йдеться про питання засобів боротьби, то на першому місці залишаються далі збройні засоби, але не тому, що вони є тією вирішною зброєю (вирішні для боротьби з МҐБ і ВКП/б), тільки як засіб для створення можливости політично-ідейної акції. Отже тією вирішною зброєю має бути підготовлення революції в СССР у догідній ситуації. Збройні форми боротьби на 2-му етапі залишаються ті самі при помітно обнижених розмірах та інтенсивності. Вага поставлена на створення потенціяльної революційної сили, не на часові успіхи. Ця стратегічна вимога має вирішний вплив на оборонну тактику підпілля. Вона подиктувала потребу обмежити свої протиудари до власної оборони та до карання МҐБ-МВД за протинародні злочини. Принцип організованости вимагав: розчленувати політичний, адміністративний і бойовий елемент підпілля та створити нові організаційні рамці, що давали б бажану охорону та уможливлювали б виконування політично-бойових завдань. Це довело до перегрупування підпілля за певним принципом у малі відділи та нову його дислокацію. Подавати числовий стан підпілля, хоча б навіть у відсотках супроти всього населення на поодиноких теренах України, не доцільно. Звіти з Краю свідчать про широку мережу збройного підпілля, яка провадить виховну пропаґандивну, саботажну, диверсійну і атентатну акцію. Однак треба приймати, що більшість підпілля при тактиці вичікування веде свою роботу законспіровано, і про це немає мови ані у звітах, ані не є це під безпосередньою обсерваціею ворога.

Не зважаючи на розчленування на малі групи, всі повстанські відділи і підпільні клітини між собою тісно пов'язані та підпорядковані територіяльним проводам, і в дальшому УГВР. До найчастіших бойових зачіпних, типово партизанських форм цього етапу лежать:

1) засідка; 2) наскок; 3) атентат.
До оборонних форм:

1) прорив з окруження; 2) засоби конспірації.

Пристосування українського підпілля до нових обставин, застосування нової тактики і великі політичні досягнення в ділянці революційно-збройної боротьби, здобуті в останніх трьох роках, вповні оправдують надії підпілля на майбутнє. Ми глибоко переконані, що завдання, що їх воно на себе взяло, і надії, які на нього покладає український народ, воно при активній допомозі народу сповнить. Дотеперішня діяльність, продумана стратегія й тактика показують, що загартовані й досвідчені в боях відділи УПА збережуть себе як організатора й аванґард майбутньої української армії, українське ж підпілля (УГВР і ОУН), як надхненник і керманич національно-визвольної боротьби, доведуть наш народ до його остаточної мети.

Ярко

Наскок на райцентр Отинію

Неділя, 5 листопада 1945 р. У Майданському лісі, біля с. Боднарівка, Ланчинецького району, заквартирував курінь »Смертоносці« під командою хор. Чорного.

Повстанці весело гуторили при ватрах. Трохи оддалік сиділи командир куреня і сотенні. Перед ними лежала розгорнута мапа та папери. Від самого ранку вони між собою про щось радилися, час-до-часу заглядали в мапу і щось записували.

День був холодний, непривітний. Густа мряка сірою заслоною оповила ліс. Останки пожовклого листя ліниво злітали з дерева та вкривали землю. Ліс стояв сумний, похмурий, — нагадував недалекий прихід зими. В лісі панувала мертва тишина, лиш поміж смереками клубився сивий дим.

В 2-гій годині заступник курінного, сотенний Гроза, передав наказ командира куреня, щоб усі сотенні і чотові приготовились до відправи старшин.

Від ватри до ватри стрілою пролетіло:

— Сотенні, чотові, до командира!

За п'ять хвилин вишикована лава старшин куреня стояла перед командиром.

Командир з веселою усмішкою поздоровив молодих старшин та просив сідати.

Після короткої бесіди передав усім старшинам виготовлені пляни бойових дій.

Після відправи старшин службовий старшина, бул. Рибак подав наказ — приготовитись до збірки. В кількох хвилинах курінь стояв вишикований на лісовій лінії. Понеслося у простори грімке — »Струнко!« — Службовий старшина склав звіт командирові.

— Слава Україні ! — дзвінко пролунав привіт командира.

— Героям Слава ! — громом покотився привіт повстанців.

Командир куреня Чорний, що його так любили повстанці, виголосив коротеньку, запальну промову.

Після промови службовий старшина наказав розійтися та почистити зброю.

Стрілецтво захоплено взялося до роботи. Якою радістю, яким надхнінням були сповнені серця повстанців ! З яким хвилюванням ждали вони тієї хвилини, коли зможуть належно покарати сталінських бандитів у їхньому кублі Отинії. Ще сьогодні вони розіб'ють тюремні ґрати і визволять невинні жертви кремлівського опиря.

За пів години службовий старшина подав наказ до збірки всім чотовим, заступникам чотових і чотовим розвідчикам. Тут не поминуто й мене. Вмить всі станули в трилаві.

— Котра чота ? — запитав мене командир куреня. — Перша 2-гої сотні — відповідаю.

— Ваша чота дістає як підкріплення два рої з другої чоти. Ви із шістьома роями маєте здобути тюрму.

Друга половина другої сотні, в якій буде сотенний, бере ощадну касу і шевську артіль, що недалеко тюрми. Ви заходите з північного заходу, а друга частина заходить з північного сходу. При наступі треба вважати, щоб наші самі себе не ранили кулеметним вогнем. Всім підсуватися якнайшвидше і ждати умовленого знаку, що буде для всіх однаковий — зелена й біла ракети. Вони будуть пущені в 21-шій годині 10 хвилин в напрямі півдня. Кличка для всіх — »Грім гуде«; запасна — »7 — 3«. Ракета відступу червона потрійна, в тому ж напрямі. Збірне місце в лісі на площі Шевченка. Відступ найкоротшою дорогою.

— Розвідчики, підійти і добре обсервувати місце відходу наших чот.

Чотовий бул. Вихор назначив мене командантом розвідки обсервацій.

Я в групою розвідчиків вирушив в дорогу. Ми йшли понад чотири кілометри. У кожного з нас думки були однакові: успішно виконати своє завдання.

На місці наказую розвідчикам — пильно стежити за рухами ворога.

За короткий час до нас долучила наша чота. Шарівкою ми вирушили до визначеного нам пункту. Дорога була щаслива і без перешкод.

Був вже темний вечір, як ми підійшли до міста. Заблимали білі вогники світел у крайніх міських хатах.

Ось ми вже підійшли до перших будинків. Передано тихо наказ чот. Вихора: »Маршувати якнайтихіше !«

Скоро ми проминули перші будинки і повільно підсуваємося до центру містечка. Всюди панувала нічна тишина, лиш де-не-де гавкали собаки. Тихою ходою ми підсунулись під тюрму.

Передано другий наказ: »Зайняти становища і залягти !« Чекаємо означеного часу. Дивлюсь на годинник: зелена стрілка на чорному цифербляті пересувається ліниво. Нетерпеливо жду хвилини, коли на вистріл ракети, заграє 40 повстанських кулеметів, 100 автоматів та 110 гвинтівок.

Враз серед нічної темряви загорілись ярко зелена і біла ракети. Прийшов час помсти за сльози і кров народу.

— Тра-ра-рата-та-та ! — заграла повстанська музика зо всіх кінців. Грізною мельодією гриміла вона та клекотіла, сіючи жах серед большевицьких варварів.

Враз недалеко від мене загорівся дерев'яний будинок. Нам зробилось видно як вдень. Переді мною, як зпід землі, виросла струнка висока постать командира куреня.

— Вперед ! — упав його наказ. —

— Слава ! Слава ! — гучно понеслось зі всіх сторін і повстанці зірвались у наступ за командиром.

— Хто дасть наказ відступу, як він тут? — промайнуло мені в думці.

Перший раз прийшлось мені бути з командиром у наступі в першій лінії. З автоматом в руках він ішов, не зважаючи на ворожий вогонь. Наказав мені подати йому »дегтяра« з запасними дисками. На правому крилі люто почав гавкати енкаведівський »максим«. У чвірку з командиром ми підсунулися близенько до ворога. Командир поставив мені кулемета на плече і зі стоячої постави сіяв чергу за чергою по »максимі«. За хвилину »максим« затих.

Нараз задзвеніли двері — одні, другі, треті, і . . . десяті . . .

— Рятуйте нас ! . . . Ще й нас ! . . . — розносилося з тюремних камер.

А повстанці увихаються як у жнива; дзвенять тюремні замки, з тріскотом ламаються двері, а звідти — дивишся — одні плачуть, другі тішаться, треті просять дати їм зброю, щоб пімстити енкаведівським душогубам за всі кривди і тортури. Цілувалися одні з одними, падали на коліна, дякували Всевишньому і повстанцям за рятунок. Ще інші недовірливо оглядали нас, боялися енкаведівського підступу.

Коли все успокоїлося, я почув легкий стогін та тихий плач. Вмить подався туди. На бетоні побачив напівмертву районну працівницю Марту. Ми взяли її на руки і винесли на коридор. (Через півтора місяця після визволення, в нерівному бою з большевиками в Остринському лісі, ранена Марта розірвала себе гранатою, щоб вдруге не попасти живою в руки ворога).

Командир дав наказ, щоб усі — старі, молоді і діти вистроїлися в лаву. Стортуровані тюремники повільно шикувались в трилаву. Їх було 84. Між ними були й українці зі Східніх Земель. Тут командир промовив до них кілька слів. В тій хвилині ройовий Тур з двома стрільцями увів роззброєних енкаведистів. Командир спитав присутніх:

— Що зробити з цими двома, які вас так пильно берегли, із оцього кулемета вбили нам одного дорогого повстанця.

— Розстріляти! — Хором залунали голоси тюремників.

Командант курінної жандармерії бул. Лис, сипнув чергою із здобутого кулемета і енкаведисти з грюкотом повалились на бетон.

— Виходимо з тюрми. Народ розходиться, хто куди може.

В південному напрямі бій не вгавав. Виязалася обабічна стрілянина, немов на фронті. Командир дав наказ чотовому іти туди на підмогу.

Вже за кілька хвилин наша чота наспіла на місце. Гураґанним дощем посипались кулі з нашої сторони. Не мовчали й большевики.

Після довшої обосторонньої стрілянини від півдня загорілася червона ракета. На цей знак наша сотня стала відступати.

Вже після відступу довідався я від сотенного, що біля ощадкаси і шевської артілі, увечері заквартирувало 50 большевиків. Мені стало ясно, чому ми не могли здобути всіх намічених об'єктів.

Приходимо на збірний пункт. Сотенні й чотові складають звіти зі своїх операцій. Курінь вишикувався у трилаві. Командир коротко з'ясував, що наш курінь за дві й пів години завдав величезних втрат ворогові в райцентрі. Розбито і знищено приміщення НКВД, тюрму, воєнкомат, залізничну станцію та раймолочарню.

— Друзі, ми добре упорались. Підемо до села Струпкова на вечерю — кінчив командир.

— Після вечері курінь рушив у Боднарівський ліс, а нас п'ятьох розвідчиків залишилось, щоб докладніше розвідати про втрати большевиків.

Ще другого дня в райцентрі Отинії до полудня не було ні одного большевика. Все НКВД, НКГБ і вся большевицька адміністрація розбіглись по селах. Вони вранці посилали старих дядьків у райцентр, щоб розвідати, чи немає ще повстанців.

У місті по вулицях валялося 40 убитих сталінських опричників. Ніхто й не спішився їх хоронити.

Передрук із крайового видання УПА „Чорний Ліс", 1948 р., ч. 5—6, (8—9) Дрогобич-Станиславів-Чернівці).

Нації як і одиниці знаходяться постійно в стані потенціяльної боротьби. Майже незамітно переходить ця потенціяльна боротьба із пасивного стану, що його називаємо миром, в активний, що його називаємо війною. Війни вибухали ще задовго до того моменту, поки публічна опінія собі це усвідомила, бо нації, зокрема ж немілітарні нації, затають перед самими собою, як довго це лиш можливе, цю зміну атмосфери. Вбиті можуть вже встеляти побойовища, доки такі нації усвідомлять собі дійсність; насправді бо то вони вже давно до того моменту знаходилися в стані війни.

*

Битви аж ніяк не зведено тільки того саме дня, коли вона відбулася, як теж перемога чи поразка не залежать єдино від зусиль цієї одної днини. Війна зі своїми походами й битвами залежить від попереднього мирного періоду так, як якась битва від попередньої стадії війни. Битва це лиш частина війни так, як війна це частина миру. Воно годі розрізнити, де кінчається одне й починається друге. Битва це лиш момент скрайньої напружености людської активности. В свою чергу вона являється результатом незлічених інших передумов і активностей, що її попередили.

Гомер Лі: „Година англосасів".

Славомир

Психологічна війна

Вже грецький філософ Платон дійшов до переконання, що всі народи перебувають у стані перманентної війни між собою, а те, що ми назваємо »миром«, є тільки абстрактне поняття, бо природа сама втягає спільноти до вічної боротьби за існування.

Клявзевіцове поняття війни, як продовження політики іншими засобами, не стверджує властне нічого нового. Так само і поняття »тотальної війни« не новість. Задум »тотальної війни« спирається в основному на концепції ужиття всіх різнородних потенціяльних засобів для єдиної цілі: знівечення мілітарних, господарських, ідейних, суспільних та економічних плянів ворога як в періоді його готування, так і самої війни. У модерній формі тотальної війни даються відокремити три основні етапи:

1) т. зв. »холодна війна«, 2) блискавична війна, 3) загальна війна. Виходячи з цих позицій ставимо собі за завдання з'ясувати **значення моральної** зброї у тотальній війні, себто визначити стратегію, тактику, засоби т. зв. **психологічної війни.** Ціль психологічної війни, як і кожної війни, чи то господарської, дипломатичної, чи збройної, є **знівечити пляни ворога і накинути йому свою політичну волю,** а різниця тільки у засобах, що їх застосовуємо. Теорії про істоту й мету війни, хоча різно її оцінюють (метою війни уважають: знищення ворога, зайняття його території, зламання його волі, примушення його прийняти наші домагання тощо) та подають різні методи застосовувати різнородні засоби залежно від воєнної доктрини кожного народу (напр., наперед заламати господарсько, чи психологічно, чи дипломатично, а опісля збройно чи навпаки, то всі високо оцінюють вагу моральної зброї на всіх етапах війни. Що більше, деякі тактичні теорії перенесли проблему війни з фізичної до моральної сфери (тактика деморалізації). Психологічна війна може бути офензивною або дефензивною залежно **від мети,** якій служить у рамцях, визначених їй генеральною стратегією держави.

Генеза концепції психологічної війни

Потребу стосувати психологічні засоби у війні відчували вже на заранні історії. Старинна історія дає такі клясичні приклади, як »троянський кінь«, незліченні хитрощі Одисея, психологічно продумані вчинки Олександра Великого (гордійський вузол), Ганнібала під Каннами, Сципіона і т. д., але все це індивідуальні прийоми, хоча на найвищих командних щаблях (стратегічних). Вони, однак, **не творили системи,** не були пляновою діяльністю на дальшу мету, а тільки помислами одиниць, отже тільки **тактичного значення.**

Першу стратегічну концепцію психологічної війни вже у теперішньому її розумінні мали знати (вже у 500 р. перед Хр.) китайці. Вона була спрямована на моральний розклад ворожої держави у мирний час. В Европі першою спробою філософічно обґрунтованої системи для методичного стосування психологічних засобів треба вважати працю Макіявеллія »Il Principe« з 1513 р.«. Першою державою, що присвоїла собі китайські і макіявелівські методи психологічної зброї була царська Росія. З успіхом стосувала її Катерина II у відношенні до Польщі (омотання Понятовського), знаменито розвинув ці теорії Ленін, світовий маштаб надало їм політбюро і Сталін. Зрештою, в Европі користувалися цією зброєю абсолютистичні і тоталітарні імперіялізми.

Першим теоретиком психологічної війни в Німеччині треба вважати проф. д-ра Павла Рорбаха; Гітлер, Геббельс, Розенберг являються її континуаторами й реалізаторами.

В США і Великій Брітанії досліди над психологічною зброєю ведено під не кутом політичного інтересу, а наукового, почерез соціяльну психологію і психотехніку; звідси щойно починають цікавитися ними політики і військо. Створення Труменом »Ради психологічної стратегії« вказує на те, що США надають серйозної ваги психологічній зброї та її стратегічному застосуванню. Та вже про якусь систему психологічної війни у цих країнах, ще годі говорити.

Мета, засоби й методи психологічної війни

У вступі ми подали загальну мету, яку ставить собі психологічна війна; тепер постараємося докладніше її спрецизувати.

Метою офензивної психологічної війни є **спаралізувати та обезвладнити волю противника до спротиву. Метою дефензивної психологічної війни є втримувати власний нарід і союзників у постійному психічному підйомі та піднести їх бойового духа для боротьби з ворожою акцією, спрямованою на заламання нашої ідеології чи нації.**

Засоби, що ведуть до осягнення цих цілів, можна поділити на такі роди духової зброї:

1. **пропаґандивна,**
2. **обичаєва** (деморалізація і дезорганізація),
3. **диверсійно-терористична,**
4. **ідеологічна,**
5. **наукова.**

Названі роди моральної зброї можуть мати дефензивний або офензивний характер, можуть

бути застосовані в тактичному, або стратегічному маштабі. Кожний рід моральної зброї має свої окремі методи дії. Основна їх прикмета це діяльність, спрямована на те, щоб увести противника в блуд, себто: або обманути його, або здезорієнтувати, заскочити, застрашити, словом, так психічно »обробити«, спаралізувати його, щоб можна було »взяти його голими руками«. Теорія ще не створила системи практичного оперування всіми моральними засобами нації, як це є у военній штуці, або у господарській політиці; немає ще окремої моральної стратегії, тому в публіцистиці кожен із названих моральних засобів має свою методу дії. Звідси такі окреслення, як: »ідеологічна війна«, »пропаґандивна війна« і т. д.

Однак ніхто не заперечить потреби одноцілого пляну дії, координації та співдії тих усіх родів моральної зброї. Справа виділення моральної зброї у в окремий рід зброї із окремим найвищим командуванням в окремих державах так чітко ще не проведена, як у військовій справі; тому питання співвідношення моральної зброї та її організації треба розглядати у кожній державі окремо, — а ще тим більше, що поняття психологічної війни, як самостійного явища, зовсім нове.

Характеристика поодиноких родів моральної зброї

На перше місце зі всіх родів зброї висувається **пропаґанда**, під якою розуміємо суму засобів, спрямованих на вироблення опінії власного або чужого суспільства, на викликання згори заплянованих настроїв (не мішати з поняттям інформації!). Пропаґанда послуговується такими групами засобів: а) радіо, радіотелевізія, б) кіно й театри, в) преса, г) легка література й письменство, ґ) музика й спів, д) мистецтво (малярство й різьба).

Пропагандивна зброя може мати дефензивне й офензивне застосування. Пропаганда застосована до внутрішнього вжитку, повинна поборювати ворожу пропаганду та скріплювати моральні сили, власного народу. Зовнішня пропаганда наставлена переважно на заламання моральних сил противника. Ясно, що, як кожна бойова зброя, так і моральна зброя має свої засади дії, свою індивідуальну тактику і від умілого її застосування дає позитивні або негативні висліди. Характеристичною її прикметою є потреба індивідуального і національного підходу до народу, супроти якого вона має бути вжита. Пропагандивної зброї можна вживати у тактичному і стратегічному засягу. Властива роля пропагандивної зброї у тотальній війні припадає на етап холодної війни. Вістря пропагандивної зброї можна спрямувати на широкі маси, або на поодинокі верстви чи навіть особи. Вона повинна постійно впливати на уяву та створювати сугестію. Пропагандивні кличі повинні бути старанно підбирані до суб'єктивних поглядів. Цілеспрямованість і елястичність це основні вимоги, які ставить індивідуальна тактика цієї зброї. Фаза холодної війни надається передусім до офензивної пропаганди тому, що її можна добре підготовити й керувати. У фазі »блискавичної війни«, яка творить перший удар у загальній війні, психологічна зброя вибивається на перші бойові позиції. У військовій організації пропагандивна зброя має своє окреме місце поруч інших родів моральної зброї.

Другий рід моральної зброї це **обичаєва зброя.** Сюди належить цілість деморалізаційних і дезорганізаційних засобів. Деморалізацію можна проводити чи то поміж поодинокими особами, групами, урядом, чи то спрямовувати її вістря на цілий народ. Засобами тут служать: підкупство властей, поширювання порнографії, розпусти тощо. За дефензивну зброю тут служить добре поставлена моральна й соціяльна опіка держави, або державних, церковних і громадських інституцій. Окремий рід моральної зброї творять **засоби диверсійно-терористичної дії.** До офензивних і дефензивних засобів цієї зброї належать: організація розвідки, п'ятих колон, саботажних диверсійних груп, індивідуальний і масовий терор (система розвинена в СССР).

Наукова зброя — це окремий рід моральної зброї стратегічного застосування. До офензивних засобів можна зарахувати творення шкідливих нації теорій і доктрин: філософічних, економічних, правничих, суспільних тощо. Приклади: критика державного устрою (напр. як »гнилої демократії«), ширення безбожництва, расизму, розпалювання боротьби кляс, підсичування партійної боротьби і т. д.

Ідеологічна зброя – має велику ударну силу у революційно-визвольних війнах. Вістря цієї зброї спрямоване на ідейне заламання політичного руху та його діячів, на ідейно-політичну компромітацію перед широкими масами.

Повну характеристику й оцінку моральної зброї вичерпно подати годі. Йдеться тут про моральну зброю, дія якої лежить у моральній площині, не легкій для провірки.

Ділянка політичного і морального думання, що являється наріжним каменем філософічного ущасливлення людства, потапає у повені трактатів і студій, що творять широкі форми думання, отже мають не тільки об'єктивізм але й суб'єктивізм думання. Те, що нам видається »життєвою правдою«, для інших може бути фікцією. Тому повна оцінка моральної зброї скоріше належатиме до філософії.

Вже із сказаного читач може виробити собі погляд на важливість моральної зброї у боротьбі. Ми з'ясували значення моральної зброї у т. зв. »політичній стратегії«, яку стосують найвищі державні інституції в моральній офензивній війні проти ворога, та значення цієї зброї у державній моральній дефензиві.

Збройні сили в часі холодної війни подібно виставлені на діяння моральної офензиви ворога, як і цілий народ, однак дефензивні засоби є інші: збройні сили мають окремі військові чинники для боротьби з діянням ворожої моральної зброї. Організація кожної модерної армії бере до уваги вагу моральної зброї і вже у її структурі є відповідні інституції дефензивного й офензивного характеру, що нею керують. Тут вкажемо тільки на деякі збіжні цілі. Такою справою є насамперед військовий моральний вишкіл молоді, вплив оточення, поведінка війська супроти населення. Окремою ділянкою буде вивчення військової психології, моральне приготування до війни, моральні засоби втримати мораль у війську тощо.

Співвідношення психологічної війни до збройної

Вже Клявзевіц, що ще не знав поняття »психологічної війни«, тільки »моральні потенції«, поставив такі тези:

1. »Найкраща стратегія — це **завжди бути дуже сильним,** насамперед — **взагалі,** а далі — на **вирішальному пункті**« (розділ »Зосередження сил«).

2. »Війна, це тільки частина політичних відносин, а зовсім не щось самостійне . . . (розділ 6. »Війна є інструмент політики«).

3. Війна є знову справа цілого народу... Засоби, пущені в хід, не мають видимих меж... моральні величини належать до найважливіших елементів війни — (розділ: »Елементи стратегії«, »Моральні величини«). Ці основні моральні потенції — таланти полководця, воєнна хоробрість армії і **дух народу** (розділ: »Основні моральні потенції«).

В тих тезах Клявзевіца є визначене місце психологічної війни між збройною війною та політикою. Дальшим теоретичним розгорненням думки Клявзевіца про моральні потенції є постуляти Людендорфа (»Війна і політика« — „Kriegsführung und Politik") та Дельбрюка („Geschichte der Kriegskunst") про конечність застосувати не тільки зовнішню але й внутрішню політику, як вирішні фактори у війні. На основі тез Клявзевіца проф. д-р Павло Рорбах виступив із власною теорією психологічної війни. Стоячи в першій світовій війні (1914—1918 рр.) на чолі »Центрального бюра зовнішньої інформації« в Берліні, він переконався, що моральна зброя може бути дуже грізною офензивною зброєю в боротьбі з ворогом. Він перший дав систему психологічної тактики в обороні і в офензиві. Від нього походить думка, що предметом знищення у війні повинні бути не тільки збройні сили, але **й цілий народ.** На народ можна діяти не тільки фізичними засобами нищення, але й моральними, — себто вести психологічну війну. На погляді Клявзевіца теж і Ленін створив самостійну стратегічну концепцію війни, у якій моральна зброя має важливе місце. У творі »Війна й революція« Ленін окреслює співвідношення моральної війни до збройної приблизно так: »Найкращою воєнна стратегія буде тоді, коли воєнні операції відкладе до часу, коли моральний розклад ворога уможливить, або облегшить вимірити зброєю останній смертельний удар«. Основною моральною зброєю він уважав використання наявної боротьби кляс. Ленін, виходячи з погляду Клявзевіца, що війна »складається з насильства, як первісного свого **елементу, ненависти й ворожнечі,** які слід розглядати, як **сліпий природній інстинкт,** із гри імовірностей і випадку, що робить її **вільною душевною діяльністю,** з підпорядкованости її як знаряддя політиці, завдяки чому вона підпорядковується **простому розсудкові**«, та, що »перша з цих трьох сторін стосується більше до **народу,** а третя до **уряду**«, він викладає цілу теорію про революційні засоби і методи політичної боротьби з капіталістичним довкіллям на народ, уряд, військо, як стратегічний предмет; метою цієї боротьби має бути панування пролетаріяту на цілому світі.

В діяльності СССР — і то у внутрішній і зовнішній практиці — засоби і методи психологічного обезвладнення противників мають загальне застосування. Преса, кіно, театр, радіо, література, ідеологія, наука, релігія, індивідуальний і масовий терор, це постійний арсенал психологічної зброї, якою СССР веде дефензивну, щоб втримати партію при владі, та офензивну, щоб поневолювати й боротися, з іншими націями, війну у всіх її видах. Різниця тільки в натузі, неоднаковій в окремих фазах. Таке співвідношення психологічної війни до збройної зустрічаємо тільки в СССР і в тоталітарних режимах. Заходові чужі такі прийоми психологічної війни і він її веде з інших позицій та іншими методами. Захід не знає такого тотального включення моральних засобів ані до політики, ані до війни. На це не надається ані державна структура західніх країн, ані національна психіка, ані моральний стан народів. Захід знає тільки дефензивну психологічну війну.

Щоб основно вичерпати тему, треба б ще подати організаційну структуру цілого апарату, що веде психологічну війну. Але це зробити не легко. Напр., в СССР — тому служить ціла державна система, в інших державах служать тому окремі приватні або державні інституції.

Ми старалися з'ясувати психологічну війну в її найвищій формі: у плянах тоталітарних режимів, проти яких саме спрямована наша боротьба, і від чого залежить і наш плян оборони.

Д. К.

Організація боротьби проти червоних партизан у запіллі 6-ої нім. армії в 1942 р.

При галасі, що його підняли білоросійські еміґранти з приводу ідентифікування державним секретарем США Діном Ечісоном большевицької політики із традиційною російською, надали арґументи, що, мовляв, німецька „розенберґовщина" програла останню війну із СССР саме тому, що ставила собі метою розчленувати Совєтський Союз на національні держави. Як на ділі виглядала німецька „розенберґовщина" на одному із відтинків українсько-німецьких взаємин в останню війну, ілюструє стаття нашого співробітника, одного із очевидців описуваних подій. Звичайно, при такій „постановці національного питання" німці виграти не могли.

До самого перебігу описаних тут подій від себе можемо додати, що нам відомі на Україні численні випадки в останній війні, коли після того, як виявилися справжні німецькі цілі щодо України й українців, большевики при відвороті 1941-2 рр. зилишали тут своїх аґентів із єдиним завданням: втиснутись до праці в німецькі окупаційні установи та виконувати із безоглядною суворістю супроти населення всі накази й інструкції німців.

Можливо, що й доля „скорих відділів" на Харківщині це наслідок такої східної большевицької тактики.

Не виключене, що такої тактики вони не зречуться і в випадку, якщо б іще раз повторилися події з 1941 р.

Від Редакції.

Із зайняттям Харкова 24/25. 10. 1941 р. німецька 6-та армія, просунувшися далі на схід і обсадивши лінію приблизно по Білгород — Із'юм, приготовлялася до перезимування. Ця лінія згодом зазнала деяких відхилень то в одну то вдругу сторону, але за вийнятком поважнішого большевицького влому в районі Балаклії, Із'юму, Барвінкової з обсадженням важливого залізничного вузла Лозової, а який в травні 1942 р. послужив вихідними становищами у відомій офензиві маршала Тимошенка, ця лінія втрималася аж до початку німецької офензиви в червні 1942 р.

Вже в кінці листопада та особливо в грудні 1941 р. командування 6-тої армії було примушене подіями на своєму лівому крилі призадуматися над способом зорганізування боротьби проти червоних партизан у своєму запіллі. Першим поштовхом для цього послужила саботажна акція на єдиному шляховому сполученні Полтава-Харків близько Високополя, далі озброєний напад більших розмірів у Лебедині (на північний захід від Харкова) та головно незвичайно сміливо й спритно проведений атентат в самому ж таки Харкові на штаб 101-ої піхотної дивізії, що відбувся на межі грудня 1941 та січня 1942 р. Тут за допомогою »інженера по центральному огріванні« в будинок, де містився штаб, пропачковано й закладено вибуховий матеріял. Одного дня біля 9-ої вранці, коли всі старшини штабу враз із командиром дивізії ген. Бравном війшлися до праці, стався жахливий вибух: увесь будинок розвалило, ті ж, хто в ньому тоді був, загинули. Треба знати, що 101-а піхотна дивізія належала до кращих у складі 6-ої армії. Від Перемишля аж до Харкова була вона без перерви на фронті.

На нараді що, відбулася у штабі армії в Полтаві, був прийнятий із деякими змінами плян поборювання большевицьких партизан, що його випрацював пор. М. К. Йшлося в ньому про те, щоб зорганізувати добе озброєні скорі відділи („Schnelltruppen") з місцевих українців із власними командирами, добре їх зодягнути, забезпечити харчами та наладнати поміж ними якслід зв'язок (дорогою зголошувань). Ці відділи мали б зорганізувати в дальшому власну розвідувальну сітку, яка постійно стежила б за рухами та починами ворога, »прошивала б« його сітку й відділи своїми людьми й таким чином постійно була б інформована про його наміри. Скорі відділи зорганізували б у цілому запіллі по місцях свого постою пункти зголошувань („Meldekopf"-и), які були б пов'язані радієвим та телефонним зв'язком із центральним пунктом зголошувань („Zentralmeldestelle") в Харкові, як теж і поміж собою. Німецьке командування в засаді погодилось на цей плян, але відмовилося дати цим відділам свободу діяння, як і власних командирів. Командувачами мали бути німці, члени Вермахту, українці ж лише їхніми заступниками. Та вже зовсім неповажно ставлено проблему озброєння таких відділів: німці вимагали, щоб відділи постійно озброєні не були; зброя мала бути складена при пунктах зголошувань і мала видаватися відділам лише в випадку потреби. Це безглуздя було змінено доволі скоро. Причиною послужила така подія: в супроводі українців німці поїхали декількома автомашинами на колгосп біля Мерефи (на південь від Хар-

кова) щоб там щось »зорганізувати«. В колгоспі прийшлося їм заночувати. Яке ж було вранці їхне здивування, коли вони, дивлячись крізь вікно, побачили на дворі повно закутаних у якесь лахміття, із обмотаними в мішки і шматтямя ногами (були сильні морози) полонених червоноармійців. Їхне здивування іще збільшилось, коли вони побачили, що ці »полонені« озброєні та й то не лише гвинтівками й кулеметами, але мають навіть гармати.

Всіх німців змісця розстріляно. Цивілістів-українців взято »до армії«. Лише двом українцям вдалося вирватись і повідомити про це в Харкові. Цей червоноармійський відділ налічував біля 360 чоловік. Як пізніше устійнено, він був однією із решток розбитих восени 1941 р. під Брянськом советських армій. Йому вдалося пробитись на південь аж до Харкова. День перед тим, заки він прийшов на колгосп б. Мерефи, перейшов він між Люботином і Високополем лалізничий шлях Полтава-Харків, заскочив до містечка Валки, де знищив невеликий німецький поліційний відділ, набрав харчів і всього, що взяти далося, і подався в східньому напрямі. Від Мерефи він подався в південно-східньому напрямі на Зміїв. Там в лісі його згодом оточено і після дводенннго бою знищено. Саме цей відділ, появившись неочікувано близько Харкова та нанісши німцям чималих втрат, і причинився до приспішеного організування українських скорих відділів уже з постійним їхнім узброєнням.

Ці відділи стаціонували по селах і містах і були різної сили — від 20 до 200 чоловік. Відділ у Грайвороні був найсильніший: він налічував 240 людей. Всіх відділів було чи не 15. Озброєні вони були советськими гвинтівками, автоматами й ручними гранатами. Деякі з них, як от у Грайвороні, Охтирці, Богодуюові, мали кулемети й гранатомети. Кожний із цих відділів творив т. зв. пункт зголошувань. Пункти зголошувань поділялися на головні (Грайворон, Охтирка, Богодухів, Гути, Люботин, Нова Водолага) й побічні. Всі вони під-

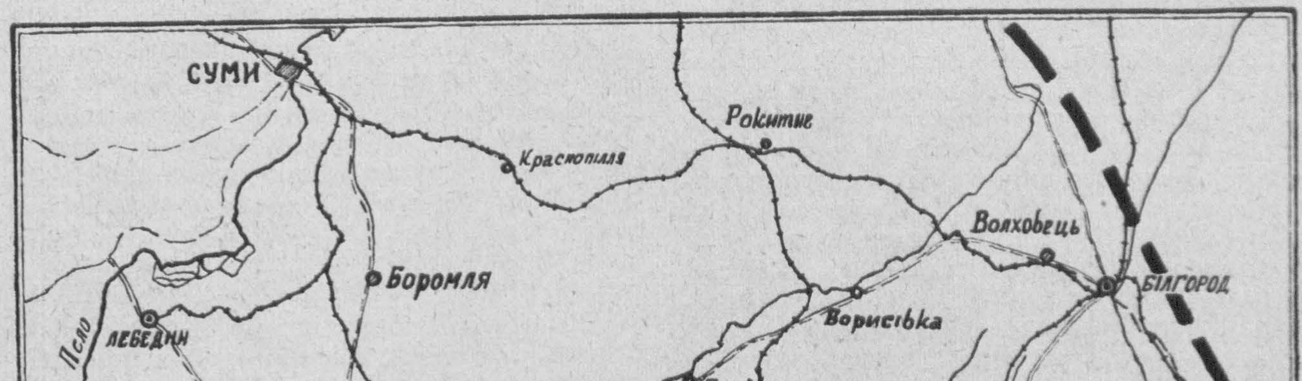

Харківщина район діяння в 1942 р. українських „скорих відділів" у запіллі німецької 6-тої армії, що неповна рік пізніш була знищена большевиками в сталінградському кітлі.

лягали Центральному пунктові зголошувань у Харкові (Сумська 42) і втримували з ним радієвий (Грайворон, Богодухів, Охтирка) та телефонний зв'язок (Гути, Яблонне, Довжик, Дергачі, Високопіль, Валки, Нова Водолага, Люботин, Коломак). Решта ж користувалася куріерами до найближчого пункту. Така організація функціонувала дуже добре.

Пам'ятаю, одного вечора наспіло зголошення з Яблонного, що в 5 ти кілометрах на схід від цієї місцевости устійнено відділ партизан силою в 18 чоловік, який прямує на південний захід. Негайно радієм повідомлено пункти зголошувань в Богодухові, Грайвороні й Охтирці. Ще тієї ж самої ночі біля 4-ої години скорий відділ із Богодухова віднайшов партизан близько залізничого шляху на південний схід від Яблонного і зліквідував їх, захопивши при тому три »язики«. Був це відділ парашутистів, що ще навіть не вспів на цьому терені »загрітися« (попередньої ночі їх щойно скинено) і мав різні завдання в терені поміж Харковом та Полтавою.

Великим успіхом було теж вислідження і розбиття сильного відділу большевицьких партизан поміж Лебедином і Охтиркою. До цього відділу були теж »прошиті« свої люди, що докладно інформували про кожний ворожий крок. Все ж таки при бойовій зустрічі із цим відділом між Кам'яним і Камишем, в якій брали участь відділи із Охтирки, Богодухова і Гут (разом біля 220 чоловік), останні мали чималі втрати (напр. відділ із Гут із своїх 40 людей втратив аж 16: всіх втрат було біля 25 чоловік). Советський відділ, що був також однією із решток зпід Брянська, прийшов аж у околиці Лебедина в силі б. 230 чоловік. В цьому районі, на північний схід від Лебедина, він був підкріплений парашутистами на 300 чоловік. Майже всі вони в бою під Кам'яне-Камиш загинули. При житті залишилося лише декількох ранених. Цікаво, що аж 26 людей із цього відділу, і то самі росіяни, покінчили самогубством. Невиясненим залишилося, як партизани відкрили наших »прошитих« людей: двох їх після бою знайдено пов'язаних і застрілених.

Найбільшим успіхом було викриття советської радіовисильні, що містилася в Богодухові в одного німецького полковника »за пазухою«. Той мав любовницю, 15-річну дівчину, і переселив її до себе мешкати. Вона ж на горищі хати примістила малу радіостанцію і зголошувала до вороніжа, що їй подавали аґенти і що сама вивідала. У Вороніжі була централя, звідки большевики керували всіма акціями на Харківщині. Ця дівчина »на пораду« своїх людей богодухівського відділу викликала з Вороніжа на побачення одного старшого лейтенанта, що прилетів літаком і зловлений прислужився до викриття верхівки советської розвідки на Харківщині, включно до її керівника, майора Маслова. Німецький полковник, що так чудово »тінив« дівчину з радіовисильнею, застрілився.

Запілля 6-о армії майже вияснищеноід большевицьких партизан. Якщо вони ще десь появлялися, то хіба на північному заході в околиці Сум, отже поза засягом дій скорих відділів. Після цієї чистки терену відношення німців до українських скорих відділів стало остигати. Виринали проекти перетворити їх на сотні — »гундершафт-и«, тощо. Причиною цього охолоджения було те, що німці їх більш не потребували. Принаймні німцям так здавалося. І тут показалася вся їх брутальність. Десь з початком квітня 1942 р. вони спровокували спровокували заздалегідь підготовлений інцидент у Грайвороні. Що якраз у Грайвороні, то це теж не припадково. Там був числово найсильніший, найкраще вишколений і узброєний відділ.

Одного передполудня відділ вправляв під лісом у двох кілометрах від міста. Нараз із лісу посипались стріли з кулеметів та з гранатометів. Відділ негайно зайняв оборонні становища і післав повідомлення до міста про напад партизан. Але з міста вже надходили панцирники і відкрили вогонь по . . . українцях. Ті зразу думали, що тут якесь непорозуміння, але в дальшому впізнали, про що йдеться . . . В цій жахливій бійні українці боронилися завзято. Загинули майже всі. Командувач відділу, що його арештували коротко перед акцією на квартирі в Грайвороні, був поставлений ще того ж дня »під суд«. Його обвинювано в »підготові й виконанні нападу на німецькі збройні сили« і негайно повішено на міській площі.

Водночас подібно зліквідовано й інші скорі відділи. На щастя, в інших місцях ця ліквідація не вдалася так, як у Грайвороні: багато людей врятувалося втечею в міста, або в ліс.

Із різні в Грайвороні в живих залишилося лише 4 людей та ще понад 30-тих, що не були на вправах.

В Гутах усіх людей завантажено в тягарові авта й відвезено в невідомому напрямі. В інших пунктах зголошувань врятувалося до 60 % людей. В Богодухові стало відомо про подію в Грайвороні ще ввечері того самого дня. Це уможливило майже всім людям врятуватися, бо вже вночі появилося в Богодухові німецьке »зондеркомандо«.

Про долю грайворонського скорого відділу знаю з оповідань його члена, українця з Чутова, колишнього лейтенанта ЧА, що врятувався втечею до Харкова, тримаючись засади, що під лямпою завжди темно.

Така доля стрінула з весною ці скорі відділи, що добилися були впродовж доволі короткого часу існування чималих успіхів в боротьбі з червоними партизанами. Годі вже сьогодні з певністю ствердити, скільки при їх жорстокій ліквідації заважив виключно німецький »інтерес«, а скільки зручна робота большевицьких аґентів.

Дж. Д. Гіттл

Російський Генеральний Штаб

Прусія взірцем для військових реформ у Росії.

Як багато інших російських установ, і російський генеральний штаб бере свій початок від часів царювання Петра I. І тут він виразно взорований на західньо-европейських зразках, спочатку шведських і німецьких.

1701 р. при організуванні вищого командування армії Петро I наказом вперше назначив генерал-квартирмайстра. Військовими Статутами з 1716 р. — на шведський і німецький лад — він же змінив дотогочасну російську військову організацію й процедуру.

Характеристичною прикметою пруського, чи попередньо бранденбурзького штабу було те, що генерал-квартирмайстер став тут відогравати ролю найважливішого старшини штабу, а його штаб став властивим генеральним штабом.

Саме й цей стан відбився у Військових Статутах Петра I., не зважаючи на те, що врештою базою їм послужили шведські взірці. Від генерал-квартирмайстра В. Статути вимагали, щоб він був »хоробрий і розумний, вправлений в географії і фортифікаційній штуці, бо ж він має плянувати марші й вибирати місце на польові та постійні фортифікації. Він повинен добре знати свою власну й ворожу армії. Під час походів він повинен знаходитися враз із своїми підчиненими в аванґарді, чи то з передньою сторожею«. Згідно з тим російський генерал-квартирмайстер, як і його пруський взірець, мав оперативні й розвідкові функції в додатку до традиційних інженерних обов'язків. Майже 300 років таке поєднання оперативних і розвідкових функцій характеризувало квартирмайстра пруського й російського штабів.

Щоб підвищити кваліфікації своїх старшин Петро I оснував 1700 р. в Москві »Школу навіґації й математики«, на чолі якої станув шотляндець Генрі Фарґварсон. 1715 р. її перенесено до Петербурга й перезвано на »Воєнно-морську академію«. Ця школа причинилася радше до вишколювання старших запільних служб армії. Властиву ж військову школу відкрито вже після смерти Петра I 1730 р. 40 років від його смерти аж до коронації Катерини II ніяких проґресивних змін у військовій організації Росії не зроблено. Подібно як роки занепаду прийшли в Прусії після смерти Фрідріха Великого, чи то в Франції Наполеона, подібно в Росії після Петра I.

Ґвардійські полки, куди належали виключно дворяни, набули впливу при вирішуванні й невійськових справ. Від впливу цих мілітарних кругів визволилася Катерина II, доречі, ними ж таки винесена на престіл. Її аґресивна закордонна політика (війни з Польщею, Туреччиною) мусіла спиратися на військову силу. Це в свою чергу вимагало й відповідної реорганізації штабу. При цій реформі знову взято за взірець пруську армію. Помічним для цариці тут був німець ген. Теодор Баур. Замолоду вступивши до війська, служив він був у геській армії, що була під пруським впливом. 1769 р. поступив він на службу в російській армії. Тут була недостача на розумних, вишколених і досвідчених штабних старшин. Тут Баур став генералом у штабі. Ще того ж року він причинився до російського успіху в 1-ій турецькій війні, служачи як генерал-квартирмайстер 1-ої російської армії. Вже 1770 р. предклав він плян далекосяжної реорганізації російського генерального штабу, опертий на пруській доктрині, і прийнятий 1. 3. 1772 р.

На штаб складалися всі старшини від головного командувача до профоса, що не повнили в даному часі якоїсь полкової служби.

І надалі відділ генерал квартирмавстра був відділений від цього штабу. Назовні це відзначувано окремими уніформами для старшин його штабу. Його організація залишалася незмінна, байдуже війна, чи мир. За пруським взірцем Баурів відділ генерал-квартирмайстра ставав практично незалежним від решти армійської організації. Генерал-квартирмайстер мав право призначати людей у своєму відділі незалежно від командувача армії. Одночасно для персоналу, підібраного для цього відділу, введено в часі миру під керівництвом генерал-квартирмайстра вишкіл для провідників колон. В дальшому цей відділ генерал-квартирмайстра ставав генеральним штабом російської армії.

Після смерти Баура (1783) штабну систему дещо відмінено: генерал-квартирмайстер втратив контролю над призначуванням людей до свого відділу і над їх вишколом. Надалі ж залишилося ідентифікування персоналу генерал-квартирмайстра із виконавцями функцій генерального штабу, зокрема ж сполучування розвідково-оперативної функції в руках генерал-квартирмайстра.

Баурові реформи штабу були поставлені в тінь славою Олександра Суворова (1730-1800). Геній Суворова полягав на вродженому провідництві, настоюванні на офензивних діях та на погорді для воєнного формалізму. Алеж мав він належне зрозуміння і для ролі штабу. Назаранні військової карієри виконував він постачальні функції, далі ж досвіду набув він у відділі генерал-квартирмайстра; згодом у своїх кампаніях в Італії спирався він деякою мірою на допомозі своїх штабних старшин. Його карієра проходила під його патронкою Катериною II та її наслідником Павлом I.

„Вперед — на Сибір — марш!...”

Павло, цікавлячися зокрема військовими справами, зразу після вступлення на престіл провів реформу генерального штабу. Указом із 13. 11. 1796 відіслав низку старшин із штабу до служби в частинах. Така реформа замкненої в собі касти, звичайно, допомагає звільнити штаб від панівної кліки. Далі ж переформував він генеральний штаб у »Світу його величества для обов'язків квартирмайстра«. Ця організація й надалі сповняла ті ж функції, що відділ генерал квартирмайстра.

Основними ділянками штабної праці уважалися рисівництво та землемірництво, зокрема ж виготовлювання мап. Як окремі штабні установи створив Павло »Рисувальну камеру його величества« та »Приватний склад мап Й. В.«. Як звеличник фрідріхіянських військово-вишкільних методів Павло розпочав програму прущення російської армії. Заведено нові однострої на пруський взірець (тісні штани, плащі, лякеровані чоботи, пудровані перуки з лентами). За найдрібніші порушення виданих приписів карав цар жорстоко (напр. полкові, що не задовольнив його під час паради, він мав скомандувати зразу: »Вперед — на Сибір — марш«). Найзавзятішого опонента прущенню армії цар мав саме в Суворові.

Реґулючи особисто навіть таку справу, як плян зайнять війська, Павло приписав так само і лісту обов'язків штаб. старшин. Суворов як польовий маршал всупереч тим інструкціям вжив одного із нижчих штабних старшин як курієра для кореспонденції до Ст. Петербурга, а що викликало догани зі сторони царя. У висліді спору за компетенції командувача армією Суворов на власне прохання був звільнений із свого посту. На прохання ж Австрії, щоб Суворов командував австро-російськими силами у війні проти Італії й Франції, Павло відкомандував Суворова до Відня. Але австрійська пошана для індивідуаального таланту Суворова не включала пошани для працездатности російського штабу: Суворову додано для помочі австрійський штаб, як теж перейнято справу постачання для сполучених арйій. Повертаючись 1800 р.до Ст. Петербурга з успішної кампанії, Суворов перед слертю іще раз попав у царську неласку після того, як цар довідався, що той не дотримувався його інструкцій щодо праці штабу...

Після вбивства Павла його син Олександер І відновив »Світу Й. В. для обов'язків квартирмайстра« — без постійного поповнювання старшинами і постійного її числа. 1803 р. налічувала вона 106 старшин, у наполенонські ж війни 1811 р. 152. Для підвищення кваліфікацій штабних старшин деяке їх число — зокрема старшин, призначених для служби провідників колон — вислано в університет у Москві для технічних студій. Вони обмежувалися власне мапознавством і топографією. Цей технічний вишкіл штабних старшин тісно з'вязаний теж із діяльністю Московського Математичного Т-ва, заснованого заходами Миколи Муравйова, яке причинилося також чимало для вишколення штабних старшин.

Муравйов, вихованок університету в Штрасбурзі, із 1789 р. старшина російської фльоти, покликаний 1802 р. до армії, став шефом штабу дивізії.

Щоб перемогти великого корсиканця з його тактичною засадою концентрувати силу на критичному пункті бою в слушний час, його противники теж стосували той самий прийом. А це в свою чергу вимагало високого рівня праці штабу. Недоліки російського штабу, наслідки низького рівня освіти старшин, Муравйов бачив і тому, виступивши в 1815 р. із армії ,віддався вповні навчанню військової штуки майбутніх штабних старшин. На власні кошти відновив він школу провідників колон, навчаючи в ній теорії й практики штабної праці. Вже в 1816 р. князь Волконський, начальник головного штабу поручив цареві студентів школи Муравйова до штабу генерал-квартимайстра. Школа ця залишилася аж до 1826 р., згодом під керуванням його сина.

Чужинці керують розбудовою російської військової потуги

Під час і після наполеонських воен російську армію залила хвиля чужинців старшин, що тут шукали більших можливостей для власної військової карієри. Короткий період (1812-4) на російській службі перебував відомий пізніш німецький військовий теоретик Карл Клявзевіц. Його вплив (зокрема його твору »Про війну«) на російську військову думку власне аж посмертний.

Іншим видатним набутком російського штабу в тому часі був Антуан Анрі Жоміні, начальник штабу Наполеонового генерала Нея. На його непересічний військовий талант звернув був увагу ще Наполеон. Після миру в Тільзіті 1807 р. запрошував його до себе на службу і цар Олександер. До російської армії вступив він одначе аж після бою під Бавцен 1813 р., коли його взаемини із начальником штабу Наполеона Бертьє стали нестерпні. Жоміні мав чи не найбільші практичні військові здібнощі серед своїх сучасників. Дослідник клясичної військової історії, він умів поєднати блискучу теорію із її практичним стосуванням на полі бою. Вишколений у штабі наполеонської армії він вирішно причинився до розвитку російського генерального штабу. Близький дорадник Олександра І., відогравав він визначну ролю у практичних реформах штабу. Вже 1815 р. царським указом перетворено »Світу Й. В. для обов'язків квартирмайстра« на куди логічніший організаційно »Штаб Головної Квартири Й. В.«. Начальником нового штабу назначено кн. Волконського, одночасно начальника відділу генерал-квартирмайстра. Окремо призначено підчинених йому: генерал-квартирмайстра (якому

підлягали справи маршів, квартир і військових операцій частин) і директора адміністративних справ (для персональних і фінансових справ, друкарні головного штабу, тощо). Генерал-квартирмайстрові підчинено окрему установу: Центральне Управління Генерального Штабу як оперативне керівництво армії. Тоді як Штаб Головної Квартири відогравав ролю, як порівнювати з іншими країнами, більше военного міністерства, то Центральне Управління Ген. Штабу було властивим »генеральним штабом«. Відділ же ж генерал-квартирмайстра доставляв засобів (людей) для виконування директив ЦУГШ. Пруську систему відновлено тим, що генерал-квартирмайстер відзискував контролю над старшинами свого відділу, приділеними до Головної Квартири, корпусних і дивізійних штабів. Реформа ця наново надавала великої ваги постові грнерал-квартирмайстра.

1826 р. предклав Жоміні своєму вихованкові, новому цареві Росії Миколі І плян оснування регулярної школи штабу. Того ж року при Головній Квартирі 1 ої армії в Могильові відкрито школу штаб их старшин. 1829 р. після закінчення війни з Туреччиною назначена була комісія з Жоміні як головою для випрацювання докладного пляну академії старшин штабу, що її відкрито під керуванням ген. І. Сухозанета 28. 11. 1832. Під тим оглядом Росія спізнилася від Німеччини на 20 років та Франції 15 років, випередила ж штабний вишкіл Англії на 25 років, а США на 68 років. Ця Миколаївська Академія стала душею російського військового вишколу взагалі. Якщо проте штабна думка Росії не вибилася на одне з передових місць, то причиною тут був незадовільний загальний освітній рівень російських старшин.

Вже 1836 р. проведено організаційні зміни в штабній системі. Начальник Штабу Гол. Квартири дістав титул міністра війни. Міністерство війни включало в собі центральну штабну установу — Головний Штаб, якої директором був генерал квартирмайстер. Сама вона поділялася на 3 відділи: 1-ий — закватирування й пересуненнь частин, 2-ий — военної історії, 3-ій — фінансово-рахунковий. Перший і третій, як і домінуюче становище генерал-квартирмайстра, являлися продовженням організації з 1815 р. Історичний відділ займався не тільки збіркою документів, на його долю припадало збирати військово статистичні матеріяли про чужі армії, отже радше — розвідкові функції. Крім того реформа торкалася й штабу корпусу й дивізії: командувачеві корпусу додавався штаб із 4 вищих і 4 нижчих старшин, командувачеві ж дивізії — із двох старшин. У военному міністерстві розрізнювано центральну штабну установу — »Ґлавний Штаб« від решти корпусу штабних старшин — »Ґенерального Штабу«.

Невдачі Кримської війни (1854-5) привели до дальших поправок в системі штабу в 1868 р. В 1863 р. Миколаївську Академію штабних старшин назад піддано під контролю генерал-квартирмайста (1854-62 була вона під контролею царевича). Підвищено вимоги для прийому до неї: кандидати мусіли відбути бодай 4 роки служби при частині. Реформи, проведені Олександром І, тільки в невеличкій мірі були змінені напередодні російсько-японської рійни.

Штаб Головної Квартири включено як окремий відділ в міністерство війни. Його начальник був безпосередньо відповідальний перед міністерством війни. Тут врешті російська думка відступила від пруського взірця. Начальник ШГК фунгував як заступник міністра війни у всіх військових справах. Він був відповідальний за вишкіл старшин генерального штабу і тісно пов'язаного з штабом Військового Топографічного Корпусу, далі мав нагляд над Миколаївською Академією, Військовою Топографічною і Кадетською Школами, призначав старшин до ШГК і розпоряджав їхніми авансами.

Російський штаб на порозі 20-го ст.

Приписи з 1869 р. після змодифікування в 1903 р. передбачували поділ Штабу ГК на 5 відділів, по 1-2 підвідділи в кожному і з дальшою диференціяцією.

1-ший Відділ Генерал-Квартирмайстра — займався організацією, ладом, постачанням, заквартируванням, операціями, вишколами частин і штабних старшин, наглядом над штабною академією, ба навіть такими неспорідненими справами, як навчання східніх мов для старшин, справами Сибіру, Приамурщини і Квантуньщини.

2-ий Відділ 2-го Квартирмайстра — займався розвідкою, її організацією, як теж логістичними справами. Розвідка зосереджувалася головно в Військовому Статистичному Відділі, що далі розпадався на дві секції: перша збирала, опрацьовувала, й розділювала військово-статистичні дані про Росію, друга займалася чужою розвідкою — із підсекціями окремих країн. Інша секція охоплювала архіви та бібліотеку військової історії. Окрема секція займалася вичислюванням статистичних даних дотично концентрації й рухів армії. Мобілізаційний підвідділ мав 2 секції, з яких одна займалася справами рекрутації, резерв і ополчення в часі миру, друга ж побором людей, поповнення людських і кінських резерв в часі війни.

3-ій Відділ Загальної Служби — адміністративного характеру, займався справами призову, авансів, переносу й відпуску старшин, відзначень, військового судівництва та постачання армії.

4-ій Відділ Військових Комунікацій — займався плянуванням транспорту частин і військового матеріялу.

5-ий Військово-Топографічний Відділ — виготовляв і розподілював військові мапи.

Крім тих 5 відділів Гол. Штаб включав у собі ще 4 постійні комісії для координування функцій штабу. 1 ша займалася справами організації й вишколу армії: її головою був начальник Гол. Штабу, а в її склад входило 5 генералів-голов згаданих відділів ГШ, Директор Миколаївськві Академії і 10 інших генералів, назначених начальником ГШ. Інші комісії були: мобілізаційна, транспорту запасів і частин, і врешті комісія внутрішніх справ ГШ. За вийнятком останньої, головою їх був начальник ГШ, що таким чином міг завжди бути в курсі всіх справ ГШ й їх координувати.

З такою організацією штабу Росія вступила в війну з Японією, як і в 1-шу світову. Характеристичне тут, що оперативні й розвідкові функції уут, як і в пруській системі, передано генерал-квартирмайстрові. Водночас оперативні фунції входили у засяг відділу квартирмайстра І-го й ІІ-го. Недоліком російського штабного думання колись, як і сьогодні ще, було занедбання логістики, постачання. Їх тут змішано з персонально-адміністративними справами. Це боляче відбилося зокрема в Манджурії й на західньому фронті в 1-шу світову війну. Правильно зате поставлено справу розрізнювання оперативної й розвідкової ділянок штабу, як і питання координування різних відтинків праці штабу. Залишаючися позаду німецької чи французької, російська штабна система все ж випереджувала англійську й американську.

Згідно з приписами начальник штабу армії, корпусу й дивізії — на пруський взірець — набирав тут характеру помічника командувача. Командувач підписував власне тільки важливі накази, начльник же ж штабу мав право видавати інструкції за власним тільки підписом. Навіть якщо нижчий рангою, він у неприявності командувача з'єднання проводив нарадам командувачів нижчих частин.

У дійовій армії справжнім начальником штабу був генерал-квартирмайстер, якого бюро складалося із 4 відділів: оперативного, донесень, розвідки й топографічного, як теж із окремих штабних старшин, приділених для спеціяльних завдань. Оперативний відділ займався приділюванням частин до підчинених з'єднань, будовою фортифікацій, виготовлюванням наказів що до завдань частинам, пароль, та заквартируванням частин. Відділ донесень охоплював підготову звітів вищим властям про хід операцій, адміністрування персоналом генерального штабу в армії й ведення військового щоденника. Відділ розвідки збирав інформації про склад і розміщення ворожих сил, розшифровував ворожі »наміри«, збирав географічні дані про театр війни, вів переслухування полонених, оцінював і поширював дані про ворога і врешті контролював звіти прескореспондентів, приділених до командування. Логістичні функції в армії припадали на долю начальника військових комунікацій, підчиненого безпосередньо командувачеві. До нього теж належали такі справи, як виготовлення плянів організації комунікаційних ліній, охорона запілля, втримування телеграфних служб, та управління окупованих теренів, як і нагляд над військовою жандармерією, стаціонованою в запіллі. Крім постачальних функцій до нього належала ще справа евакуації ранених та заряд вивезеним військовим майном. Таке пов'язання оперативних справ із постачальними мало за наслідок погану координцію обидвох ділянок. Ні штаб корпусу, ні дивізії не мали вже відповідних клітин начальника військових комунікацій. Російське военне мишлення передбачало штабну організацію тільки для армії. Функції начальника штабу й квартирмайстра штабу армії на нижчих щаблях (в корпусі, в дивізії) були з'єднані в руках начальника штабу.

Штабних старшин школила Миколаївська Академія: навчання зчаста поринало з теорії, з надто малою увагою для практики. Тільки вибранці-випускники проходили ще додатковий курс, що охоплював штабний вишкіл для заавансованих, а який спирався вже куди більше на практичних самостійних працях курсантів.

Розвідка й постачання — хронічні болячки російської армії

Серед причин російської поразки в японській війні однією з важливих була непрацездатність штабу. Зокрема лихо була поставлена справа розвідки і постачання. У висліді поразки приступлено до реорганізації штабу: знову ж за німецькими зразками Генеральний Штаб підчинено безпосередньо цареві, аж поки 1907 р. його передано назад міністрові війни. 1905 р. Ген. Штаб відділено від Головного Штабу. Гол. Штаб перестав бути верховним штабом, затримав власть тільки над персональними справами, адміністрацією козацьких частин і деяких провінцій в Азії. Ген. Штаб перебрав насправді функції Гол. Штабу. Нові приписи щодо Ген. Штабу видано 1914 р. як »Устав польового управління частинами в военний час«, який став базою праці штабу царської і згодом із 1917 р. Червоної Армії. Згідно з ним штаб генерал-квартирмайстра надалі залишився властивим генеральним штабом: він поділявся на відділи: операцій, розвідки, загальний (комунікації і зв'язок, персональні справи старшин ген. штабу, справи відзначень), цензури, топографічний. І надалі начальник постачання був відповідальний безпосередньо перед начальником штабу генерал-квартирмайстра. Так само для корпусів і дивізій не передбачувано повних самостійних штабів. Кардинальним недоліком російської штабної праці і в 1-ій світовій війні була справа постачання (не передбачувамо напр. навіть таких речей, як польові репаратурні варстати гвинтівок чи гармат). Боєпостачання артилерії й залізнича комунікація були слабими місцями російської военної машини. Як лихо працювали штаби,

можуть послужити такі приклади, що напр. на французький запит про бойові втрати відповідь прийшла аж після 4 місяців, два ж окремі звіти про стан армії в 1916 р. різнилися поміж собою аж на 2 мільйони. На низах одначе не бракувало людей, які не пробували б зарадити якось тому станові: тут і там при штабах армій організовано курси штабних старшин, щоб заповнити прогалини.

Царські старшини рятують „клясичну" (царську) доктрину для Червоної Армії.

Враз із старшинами, що масово зголошувалися до Червоної Армії (в серпні 1920 р. було в ЧА 48 409 старшин; Троцький заявляв, що в ЧА є понад 30 000 кол. царських старшин), прийшла в ЧАрмію й практика царських штабів. Ці старшини причинилися й до збереження тяглости російської військової думки з попереднього періоду. Багато зпоміж кол. царських старшин скоро добилося високих становищ у ЧА (як от С. Каменев. Васетіс, Корк, Шапошніков, А. А. Свечін, і інші). Вони й причинилися до збереження засад воєнної доктрини у захитаній революцією військовій думці Росії.

Зразу ж звернено окрему увагу на вишкіл старшин і вже 14. 11. 1917 створено пост головного комісаря військово-навчальних заведень. Не зважаючи на вказівки з 1918 р. змодернізувати навчання, його вели давні інструктори й далі по-давньому.

Впродовж перших 13 місяців діяльности цього комісаря відкрито 105 військових шкіл під кого контролею. Виникали домагання »нової революційної воєнної доктрини«, одначе Троцький обстоював зв'язок із »клясичною військовою думкою« (очевидно, царською). В грудні 1917 р. створено в рамцях народнього комісаряту воєнних справ (колишнього міністерства війни) »Всеросійську Колеґію для Організації Робітничо-Селянської Червоної Армії«, 8. 5. 1918 перезвану на »Всеросійський Верховний Штаб«, начальником якого став А. Свечін, кол. царський старшина генерального штабу.

Політкомісар стежить за діяльністю „військових специялістів"

Недовір'я комуністичних провідників для кол. царських старшин в ЧА, бажання контролювати їхні кроки привели до створення в ЧА нового посту — військового комісаря — інновації в дотогочасній російській військовій системі.

Політичні комісарі появилися вже в перших місяцях існування ЧА, алеж перший наказ воєнного наркома, що окреслював їхне становище і функції, датується 6. 4. 1918. Завданням їх забезпечити, щоб »армія не стала окремою річчю від усієї советської системи і щоб військова установа не стала гніздом змов, чи то знаряддям проти робітників і селян«, далі ж глядіти сторожко за всією діяльністю »військових спеціялістів« (царських старшин). Всю кореспонденцію дістають командувач і комісар спільно, як і спільно підписують накази; крім того комісар був відповідальний за скоре виконання наказів. З військової точки бачення це було нелогічно, бо ж комісар ставав таким чином співпартнером командувача. Восени 1918 Троцький стверджував, що комісар має право вмішуватися і в диспозиції командувача. Це становище комісаря ще скріпили постанови 8-го Конґресу РКП(б) з березня 1919 р., причому обом їм: командувачеві й комісареві спільно передано й відповідальність за постачання. На практиці червоноармійці жили з населення, і ще 1927 р. їхня щоденна харчова пайка була нижча за колишню довоєнну. Передача постачання в руки комісарів робила з останніх ще й членів штабу. Ті компетенції воєнних комісарів як співсиґнатарів наказів і співвідповідальних за постачання потвердив і декрет із 15. 8. 1937 р.

Часово знесено було давні функції воєнно-політичних комісарів під час війни з Фінляндією 12. 8. 1940, щоб їх відновити зараз після вибуху німецько-советської війни, після початкових поразок ЧА, щоб »піднести мораль« війська. І знову вони набули не лиш неоперативних функцій, бо стали знову співвідписувачами всіх наказів із правом не лиш відкидати пляни командувача, але й накидати свої. Як же ж ЧА і далі терпіла поразки, в жовтні 1942 р. втретє знесено інституцію комісарів, щоб надати більше ініціятиви командувачам. Комісарі ставали тільки помічниками командувачів у політичних справах. Щоб зберегти їх військовий авторитет їм надано військові ступні. Таким чином партія забезпечила за своїми людьми ключові позиції в армії. На практиці комісарі й так зберегли давній вплив на штабні справи.

Намагання завести в ЧА нові польові устави на місце царських зроблено аж 1926 р. Ворошилов назначив комісію у складі Тухачевського, Якіра, Уборевіча, Блюхера, Ейдемана і Прімакова, яка впродовж 2 років опрацювала нові устави. Всі члени цієї комісії в 1937 р. впали жертвами »чистки«.

Німці вишколюють советських генералів

Аж до 1935 р. советська військова думка залишалася під впливом німецької. Згідно з умовою поміж фон Зектом та Троцьким в 1922 р. Німеччина доставляла ЧАрмії інструкторів, за те ж могла користуватися советськими тереанами для вишколу танкістів, артилеристів, летунів, а що їй було заборонено Верзайським договором. Сотні високих старшин ЧА щорічно висилано до Берліна на військовий вишкіл. На практиці то все советське вище командування брало в них участь. Скінчилася ця співпраця аж 1935 р. після приходу Гітлера до влади. Цей період тісної співпраці військовиків обидвох армій зазнайомив советські військові круги з німецькою післявоєнною штабною доктриною. Характеристивне для обидвох сторін,

що в них однаково применшено ролю генерал-квартирмайстра.

Від „революційности" до традицій царської імперської армії

Польові устави ЧА з 1936 р. зміняли вже чимало з приписів початкового періоду. Штаб дійової армії складався тепер з таких відділів: оперативного, розвідкового, організаційного і зв'язку (що виконував чимало функцій комунікаційного характеру). Тилові служби, не бувши частиною властивого штабу, являлися основною логістично-плянувальною установою. Крім того входили ще сюди командувачі різних родів зброї, щось як відповідник західніх — старшин-членів спеціяльного штабу. Основною зміною у стосунку до попередньої системи було скасування посту генерал-квартирмайстра: штаб підлягав безпосередньо начальникові штабу. Додано ще організаційний відділ. Відділ зв'язку виконував багато функцій давнього відділу донесень. Начальник тилових служб відповідав давнішому начальникові комунікацій з тим, що тепер його тісніше зв'язано із властивим штабом. Зміни ці являлися логічними поправками до попердньої системи. Крім того окрему увагу присвячено розвідці — слабій сторінці колишньої царської армії, а початково й ЧА. Тепер напр. дивізійну розвідку очолював шеф відділу, що мав такі обов'язки: виготовлювати й назначувати розвідкові завдання підчиненим установам (якщо цього не зробив особисто начальник штабу), виготовляти й передавати вгору домагання до повітряної розвідки, виготовлювати і втримувати ситуаційну мапу ворожих становищ, наглядати над зібранням і аналізою інформацій про ворога — для начальника штабу і командувача, передавати інформації про ворога корпусові та нижчим інстанціям. У відрізненні від західніх армій розвідкові функції тут поділені поміж шефом розвідки та політкомісарем частини з тим, що останній займався більше справами контррозвідки.

У вислідї дальшої реорганізації 1946 р. створено »Ставку« — головну квартиру верховного командувача, складену із 30-40 старшин ЧА (в тому й летунства) та воєнно-морської фльоти, а які зрештою виконують і свої реґулярні функції на місцях. Ставка становить собою дорадне тіло при верховному командувачеві із завданням виготовляти загальні стратегічні пляни. Подрібна розрібка цих плянів стала завданням Генерального штабу ЧА. Перед цією реорганізацією Ген. Штаб ЧА був відчинений Наркоматові оборони СССР; тепер підчинено його Ставці. Опрацьований Ген. Штабом за директивами Ставки оперативний плян подається верховним командувачем збройних сил СССР польовим командуванням.

Летючі штабні команди як засіб централізації командування ЧАрмією і як виручка у безініціятивності нового типу совєтського командувача

Недостача штабних старшин в часі останньої війни примусила большевиків створити »летючий круг« вищих командирів — штабних старшин при Ставці, яка їх і висилала до частин керувати більшими операціями. Такі команди, складом 2-5 старшин під керуванням якогось маршала, з'являлися від імені Ставки в деотичному командуванні відтинка конролювати проводжену операцію. Цю систему летючих команд і штабних груп стосовано й на нижчих ступнях керування: тут вони евфемістично звалися »командами зв'язку«. Свідчило воно про недостачу відповідного числа здібних старшин, якими б можна було обсадити всі відтинки.

Так само зцентралізовано (чи то офіційно оформлено фактичний стан із часів війни) і командування всіх збройних сил СССР: дотоді під наркоматом оборони і наркоматом морських справ СССР, підчинивши їх Ген. Штабові і Ставці. Розвиток тут подібний до американсьі кого (Сполучених Начальників Штабів). Ген. Штаб ЧА став тут таким чином генеральним штабом усіх збройних сил СССР — на німецький лад — знову з перевагою суходільних сил над іншими родами зброї. До половини листопада 1948 р. начальником штабу збройних сил СССР був марш. Ол. Маліновський, протеґованець його попередника Шапошнікова. В березні 1948 р. був назначений міністром оборони Васілевський на місце Булґаніна. В листопаді 1948 його замінив інший молодий генерал — Штеменко.

Генеральний Штаб Збройних Сил СССР, або як працює мізок совєтської воєнної машини

Ген. Штаб Збройних Сил СССР охоплює сьогодні такі відділи: Головне Управління Операцій, Головне Управління Розвідки, Організаційне, Мобілізаційне, Зв'язково-Комунікаційне, Топографічне, Історичне Управління та Управління Укріплених Районів.

Головне У-ння Операцій це найважливіша установа ГШЗС СССР. І тут совєтське мишлення йде слід у слід за німецьким, підкреслюючи головно оперативні функції штабу, і всупереч американській і французькій доктрині, що уважають інші ділянки праці штабу рівнорядними із оперативною. Головному У-нню Операцій додані зв'язкові старшини від різних родів зброї і служб, включно з тиловими, та наземних, морських і повітряних сил.

Головне У-ння Розвідки — центральна розвідкова установа збройних сил.

Організаційне У-ння займається питанням організації військових сил.

Мобілізаційне У-ння відповідальне за мобілізацію. Тут, між іншим, панує загально-європейський погляд про якнайскорішу мобілізацію людського матеріялу на випадок війни.

Зв'язково-Комунікаційне У-ння аналогічне до секцій донесень і зв'язку колишнього царського штабу дійової армії.

У-ння Укріплених Районів відповідає за плянування військових фортифікацій в окремих теренах як теж має нагляд над частинами, що будують ці укріплення.

Історичне У-ння не тільки збирає історичні дані, але й виконує різні дослідницькі та аналітичні роботи. Воно тісно пов'язане з Ворошилівською Академією Ген. Штабу і має почерез свої звідомлення вплив на розвиток советської військової думки.

Інспекторат Ген. Штабу Збройних сил СССР, очолюваний марш. Л. Ґоворовим, контролює бойову готовість і боєздатність з'єднань збройних сил і підчинений беспосередньо Міністерству Збройних Сил.

Головне Політуправління ЗС це установа ВКП(б) для праці в війську, яка посідає власну автономну організацію внутрі військової структури із власними зв'язковими лініями вниз аж до батальйону. Ними користуються політичні комісарі.

Друга незалежна від штабу (і то від відділу розвідки) і підчинена безпосередньо Міністерству Державної Безпеки установа це Головне Управління Контррозвідки »Смерш« (смерть шпіонам) — для ведення протирозвідки. ГУКР »Смерш« тісно співпрацює з Головним Політуправлінням і на нижчих ступнях пов'язане персонально навіть із політичними комісарями.

Як і за царату, вишкіл штабних старшин контролюється безпосередньо високим старшиною генерального штабу, зараз начальником штабу. Під його наглядом находяться головні штабні школи. 3-курсна Академія ім, Фрунзе та Академія Генерального Штабу ім. Ворошилова — теж 3-курсна (на рівні Воєнного коледжу США).

Теоретично всі три роди зброї: сухоідльні, повітряні й морські сили поміж собою рівні, насправді ж суходільні війська в СССР найважливіші. Безпосередньо Міністерству Збройних Сил підлягають: головні командувачі наземних, морських і повітряних сил, тилових служб, командувачі деяких технічних родів зброї і служб, адміністративного та інших відділів. Не ясне взаємовідношення командувача повітряних сил до командування далекопольотних сил, як і сил крайової повітряної оборони. Сучасною советською воєнною доктриною летунство уважається тільки допоміжним родом зброї.

Головний командувач наземних сил являється водночас начальником головного роду зброї — піхоти і має під собою Головний Штаб із 5-ти відділів (оперативного, розвідки, зв'язку, організаційного і бойового вишколу). Головний Штаб відповідає за розвиток загальної піхотної тактики й доктрини.

Внутрішня адміністрація кіннотою виконується начальником кінноти — марш. С. Будьонним. Два інші важливі роди зброї — артилерія й танки, піддані під контролю Мін-ства ЗС, а Головний Штаб має тільки координаційні компетенції у стосунку до них. Цей анормальний стан це залишок із давнішого періоду — часів Нар-Ком-ату Оборони, який скупчував у своїх руках керування тільки наземними військами.

Морські сили зорганізовані так, що кожна з них має свої окремі власні установи, відповідальні за репаратури й будову, як інші вузькодопоміжні інституції.

Основні суходільні школи підлягають командувачеві наземних сил. Сюди належать старшинсько-кандидатські, »Суворовські« (кадетські) та різні спеціяльні суходільно-військові школи.

Установи, що їх діяльність стосується різних родів зброї і служб, підлягають Міністерству ЗС (як напр., Головне Персональне Управління, Головне Управління Гідрометеорологічних Служб, Головне Управління Військових Трибуналів).

За царськими традиціями тилові служби не залежні від Ген. Штабу ЗС; їх начальник є на тих самих правах, що верховні командувачі наземних, повітряних чи морських сил. Під його керуванням знаходяться установи загального постачання, харчо- і кормо-постачання, медичні, ветеринарні, фінансові, залізнично-транспортні, горючого, тощо. Його логістичні компетенції дуже широкі, почавши від безпосереднього пристарання по транспорт і видачу постачальних засобів. Його організація координує справу розрахунків за реквізиції окремих засобів, потрібних армії. Деякої координації поміж тиловими службами і Ген. Штабом ЗС досягається приявністю дрібних зв'язкових ланок тилових служб в оперативному відділі. Це тільки частинно хіба направляє старий недолік непов'язаности логістичних справ із працею штабу. Таким чином советська штабна організація з часів 2-ої світової війни і згодом під багатьома оглядами тісно пов'язана з колишньою царською з часу після 1865 р. Постачання в ЧА і останній війні не дорівнювало західньоевропейському, хоч було поставлене порівняно на багато краще віж у японську, чи то 1-шу світову війну. У відрізненні від царських часів немає зараз окремого корпусу старшин ген. штабу. Проте на практиці становище старшин, приділених до ген. штабу, і далі домінуюче.

Суходільне мишлення штабної системи СССР

В часі німецько-советської війни Ген. Штаб ЧА в Москві безпосередньо щоденно контролював операції, видаючи постійно на ранок накази командувачам. Йому ж так само безпосередньо підлягав і підлягає штаб повітряних сил, у відрізненні напр. від їх незалежности в США. Це зрештою випливає і з суходільного характеру СССР як держави. Відповідно до того й советські операції над Чорним морем в

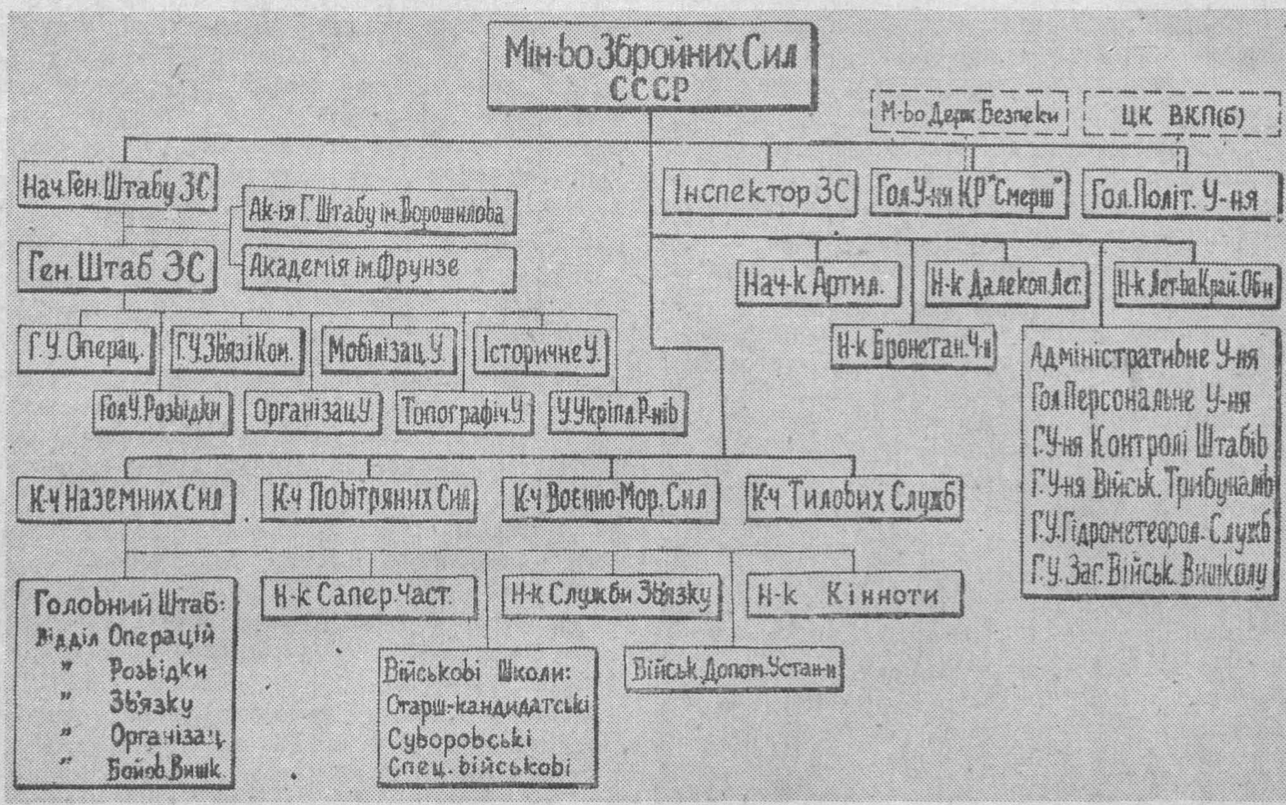

останній війні характеризувалися невмінням вповні використати спроможності фльоти при підтримці боротьби суходільних військ.

Суходільний характер останньої війни з німцями давав змогу Ген. Штабові ЧА з осідку уряду — Москви керувати операціями проти ворога. Можна одначе сумніватися щодо повних спроможностей штабної системи ЧА внести поправки у свої методи і думання відповідно до вимог ведення війни проти неконтинентальної сили та протидіяти противникові, могутньому на морі і в повітрі.

Зреферував О. Ф.

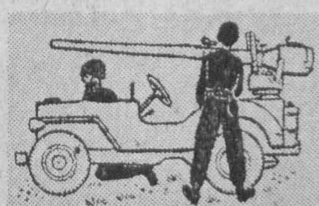

Нова американська протитанкова гармата

Американська армія випробовує тепер на Кореї нову безвідштовхну гармату калібру 105 мм, спеціяльно придуману на те, щоб придати піхоті зброю великої потужности, спроможну пробивати опанцирення всіх відомих досі типів танків.

Її стрільно має засяг 7,5 км, скорість стріляння досягає 10 вистрілів на мінуту. Вага гармати, якої цівка довга на 4 метри, 350 кг. Її можна вмонтовувати на „джіпі“, як це видно на нашому рисунку.

Подав **В. Г.**

ЗА УКРАЇНСЬКУ САМОСТІЙНУ СОБОРНУ ДЕРЖАВУ!

БЮРО ІНФОРМАЦІЇ

УКРАЇНСЬКОЇ ГОЛОВНОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ РАДИ (УГВР)

Випуск № 3 Вересень, 1948 р. Рік вид. I.

З бойових дій УПА і збройного підпілля на українських землях під московсько-большевицькою окупацією

В першій половині 1948 р. визвольна боротьба українського народу проти московсько-большевицьких окупантів та їхніх українських агентів — українських большевиків, за відокремлення України від Росії та за побудову незалежної української держави з демократичним політичним та передовим суспільно-економічним устроєм — далі триває.

В авангарді боротьби, як і до цього часу, йдуть Українська Повстанська Армія (УПА) та збройне підпілля. Мільйонні маси українського народу приймають якнайактивнішу участь в цій боротьбі, всіляко підтримуючи, з одного боку, революційно-збройну боротьбу УПА і збройного підпілля, і, з другого боку — ставлячи широкий, незвичайно завзятий опір московсько-большевицьким загарбникам у всіх галузях життя.

В результаті цієї боротьби на чималій частині території України панування московсько-большевицьких загарбників продовжує й надалі залишатися дуже обмеженим, вузьким. Всі свої зарядження на великій частині українських земель московсько-большевицькі загарбники реалізують тільки за допомогою нечуваного терору МГБ, МВД та їхніх спецвійськ, за допомогою терору озброєної адміністрації.

Як про це вже повідомлювано в попередньому Випуску (ч. 4), з причини важких умов для широкої збройної боротьби в обстановці миру та емведівської системи в большевицькому СССР, УПА, згідно з наказом Головного Командування, в переважній більшості районів своїх дій перейшла від форм масово-повстанської боротьби до форм строго підпільних. Суцільні відділи УПА продовжують ще діяти тільки у підкарпатських областях України.

Як боротьба УПА і збройного підпілля, так і боротьба широких народніх мас проходить цілком організовано, під найвищим політичним керівництвом УГВР, при якнайактивнішій участі в цьому керівництві Проводу Організації Українських Націоналістів (ОУН) на Українських Землях.

Безпосередньою метою збройних дій УПА і збройного підпілля є: а) боронити українські народні маси перед терористичною, грабунковою та розкладовою політикою московсько-большевицьких окупантів, карати большевицьких гайдуків за їхні знущання над народом; б) не дозволяти московсько-большевицьким гнобителям міцно закріпитися на українських землях; в) боронити перед знищенням та далі розбудовувати організаційні й морально-політичні позиції українського визвольного самостійницького руху на Українських Землях в СССР; г) підготовляти ґрунт для революційної протибольшевицької боротьби на терені всього СССР.

Наше неповне зведення, що його публікуємо в цьому Випуску, охоплює факти збройних дій УПА і збройного підпілля від початку м. січня до кінця м. червня 1948 р. Зведення бойових дій УПА і збройного підпілля за час від м. серпня до кінця м. грудня 1947 р. було опубліковане у Випуску ч. 4 (за м. вересень 1949 р.) Бюра Інформації УГВР.

---

1. 1. 48 р. с. Війниця (р-н Демидівка, Рівен. обл.) повстанці спалили колгосп ім. Хрущова.

1. 1. 48 р. на Рясницьких хуторах (р-н Гоща, Рівен. обл.) була сутичка між повстанцями і групою емведистів, в якій ворог втратив 2-ох убитими.

1. 1. 48 р. в с. Шумляни (р-н Бережани, Терноп. обл.) емведисти, що робили облаву, зайшли до хати, де кватирував підпільник. Підпільник відкрив по емведистах вогонь та поранив 1-го з них; інші, відстрілюючись повтікали з хати. Одначе, в перестрілці був важко ранений один підпільник. Він кинув ще за емведистами гранату, а другою розірвався самий.

1. 1. 48 р. в с. Балинці (р-н Гвіздець, Станисл. обл.) підпільники обстріляли озброєних бандитів з ворожої адміністрації, що грабували в селян корови.

1. 1. 48 р. в с. Кип'ячка (р-н Великі Бірки, Терноп. обл.) підпільники знищили в сільраді всі документи.

В м. січні 1928 р. в с. Калюсик (р-н Вінківці,

Кам'янець-Под. обл.) зліквідовано секретаря сільради за невідповідну поведінку з селянами.

2. 1. 48 р. в с. Коростів (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) була сутичка між групою повстанців і відділом МВД.

2. 1. 48 р. в лісі б. с. Мразниця (р-н Дрогобич, тієї ж обл.) група підпільників звела 6-годинний бій з відділом МВД. Оточені ворогом, підпільники постріляли́ся.

2. 1. 48 р. в с. Губичі (р-н Дрогобич, тієї ж обл.) була перестрілка між підпільниками і емведистами.

3. 1. 48 р. в лісі між сс. Луги-Лецівка (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) між підпільниками та емведівським відділом відбувся бій, в якому ворог втратив 2-ох убитими.

3. 1. 48 р. в с. Грабовець (р-н Великі Бірки, Терноп. обл.) повстанці обстріляли станицю стрибків, внаслідок чого один стрибок був поранений.

4. 1. 48 р. на Дублянському хуторі (р-н Демидівка, Рівен. обл.) 2-ох підпільників звели бій з 15-ма емведистами. В бою був убитий 1 емведист і упав один підпільник.

4. 1. 48 р. в с. Гніздичів (р-н Жидачів, Дрогоб. обл.) атентатчики підпілля важко поранили одного секретаря РК ЛКСМУ з Жидачева.

5. 1. 48 р. б. с. Тисів (р-н Болехів, Станисл. обл.) була сутичка між підпільниками і емведистами.

5. 1. 48 р. в с. Любша (р-н Журавно, Дрогоб, обл.) була перестрілка між групою повстанців і відділом МВД.

6. 1. 48 р. в с. Кам'янка-Липники (р-н Маґерів, Львів. обл.) була перестрілка між підпільниками і бандитами з ОБВ (отдел борьбы с бандитизмом), які грабили в селян сіно.

В м. січні 1948 р. в с. Задеревач (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) повстанці зліквідували капітана МВД, який приїхав до села на грабунок.

6. 1. 48 р. в с. П'ятничани (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) двох підпільників вийшло на емведівську засідку. Підпільники відкрили по емведистах вогонь, внаслідок чого був убитий сержант МГБ, а інші емведисти повтікали.

6. 1. 48 р. в с. Чемерин (р-н Олика, Волин. обл.) група підпільників мала сутичку з емведистами.

6. 1. 48 р. в с. Демінка Наддністрянська (р-н Жидачів, Дрогоб. обл.) була перестрілка між підпільниками і емведистами.

6. 1. 48 р. в с. Рівня (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) була сутичка між підпільниками і відділом емведистів, що конвоювали арештованих.

6. 1. 48 р. в с. Камінь (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) повстанці обстріляли емведистів, що вели арештованих хлопців, уможливлюючи останнім утечу.

7. 1. 48 р. більша група повстанців зустрілася з відділом МВД. б. хуторів Весела Гора (р-н Підгайці, Терноп. обл.) Розпочалась перестрілка. Постанці змусили своїм вогнем втихнути дві ворожі кулеметні ланки. Інші емведисти, побачивши своїх вбитих і ранених, почали тікати і стріляти вгору ракети, взиваючи допомоги. Їм наспіли на допомогу емведівські відділи, що були в той час в довколишніх селах. Повстанці зайняли становища в долині б. с. Курдибанівка (р-н Бучач, Терноп. обл.), де були залишені фронтові окопи. Розпочався завзятий бій. По наступаючих емведистах повстанці сипнули вогнем, від якого впало багато емведистів вбитих і ранених. П'ять разів наступали на повстанські становища емведівські відділи і п'ять разів мусіли відступати, залишаючи вбитих і ранених, хоч їм наспіла підмога ще з м. Підгаєць. В бою ворог втратив 45 вбитих, повстанці — 14.

7. 1. 48 р. в с. Устечко (р-н Товсте, Терноп. обл.) була перестрілка мід підпільниками і групою емведистів.

7. 1. 48 р. в с. Перекоси (р-н Войнилів, Станисл. обл.) групи підпільників звели під час облав бій з відділоми МВД. В бою підпільники мали втрати.

7. 1. 48 р. в с. Берлоги (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) емведисти, шукаючи по хатах за підводами, натрапили на квартируючих повстанців. Зав'язався бій, в якому ворог мав 2-ох вбитих і 2-ох важко ранених.

7. 1. 48 р. в с. Дворіччя (р-н Микулинці, Терноп. обл.) підпільники звели бій з відділом МВД.

7. 1. 48 р. в с. Загайці (р-н Великі Дедеркали, Терноп. обл.) Була перестрілка між групою повстанців і відділом МВД.

7. 1. 48 р. була перестрілка між підпільниками і емведистами на прис. Збоїська (р-н Радехів, Львів. обл.)

7. 1. 48 р. в с. Дашава (р-н Стрий, Дрог. обл.) була перестрілка між повстанцями і відділом МВД.

7. 1. 48 р. в с. Дуліби (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) підпільник застрілив капітана МВД і ранив двох емведистів.

7. 1. 48 р. в с. Лаврині (р-н Маґерів, Львів. обл.) підпільники зліквідували стрибка. Здобуто ППШ і ґранати.

7. 1. 48 р. в с. Рясна Польська (р-н Брюховичі, Львів. обл.) повстанці зробили засідку на емведистів. Від повстанських куль один емведист був ранений.

7. 1. 48 р. в с. Рясна Руська (р-н Івано-Франківський, Львів. обл.) підпільники поранили 2-ох емведистів.

8. 1. 48 р. в с. Дуліби (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) емведисти зайшли до хати, в якій квартирував підпільник. Від стрілів підпільника впав 1 емведист, а 2-ох було поранених. Оточений ворогами, підпільник понищив записки, годинник, порізав одяг та чоботи і розірвав себе гранатою.

8. 1. 48 р. б. с. Головецько (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) група повстанців звела бій з відділом МВД. Ворог втратив одного вбитого і одного раненого.

8. 1. 48 р. на шосі між сс. Холоїв-Добротвір (р-н Радехів, Львів. обл.) повстанці зліквідували начальника емведівського гарнізону і 1-го бійця МВД.

8. 1. 48 р. в с. Козлині (р-н Олександрія, Рівен. обл.) підпільники зліквідували комсомольця, що ходив зі зброєю і тероризував населення.

10. 1. 48 р. в лісі б. с. Ясениця Сільна (р-н Дрогобич, Дрогоб. обл.) була сутичка між групою повстанців і емведистами.

10. 1. 48 р. в с. Бортковї (р-н Красне, Львів. обл.) емведисти наскочили на хату, в якій квартирувало двох повстанців. Повстанці відкрили по ворогові вогонь і ранили двох емведистів. Зав'язався бій, в якому обидва повстанці загинули.

10. 1. 48 р. в с. Тростянець (р-н Верба, Рівен. обл.) була сутичка між повстанцями і стрибками.

10. 1. 48 р. в с. Денисів (р-н Козлів, Терноп. обл.) підпільники застрілили голову РВК, що тероризував населення. Здобуто автомат, пістолю і гранати.

2. 1. 48 р. Новоселиця (р-н Вигода, Станисл. обл.) відбувся бій між емведистами і квартируючими в селі повстанцями. В бою впав 1 емведист і 2-ох повстанців.

12. 1. 48 р. в с. Ордів (р-н Радехів, Львів. обл.) боївка підпілля зліквідувала слідчого Радехівського ро МГБ і емведівського вислужника, що ходив зі зброєю.

12. 1. 48 р. в с. Коханівка (р-н Вишнівець, Терноп. обл.) була перестрілка між підпільниками і групою емведистів.

12. 1. 48 р. в с. Головецьке (р-н Стрілки, Дрогоб. обл.) була сутичка між повстанцями, що прийшли за харчами для відділу УПА, і емведистами.

13. 1. 48 р. в с. Манаїв (р-н Залізці, Терноп. обл.) повстанці застрілили емведиста, який конвоював арештованих.

13. 1. 48 р. в лісі б. с. Суходіл (р-н Бібрка, Львів. обл.) група повстанців звела бій з відділом МВД.

14. 1. 48 р. в с. Стрілків (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) була сутичка між підпільниками і емведистами.

14. 1. 48 р. в с. Лукавиця Гор. (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) була перестрілка між групою повстанців і відділом МВД.

14. 1. 48 р. в с. Бедриківці (р-н Заліщики, Терноп. обл.) група емведистів і озброєних бандитів з адміністрації зустрілася з групою підпільників. Підпільники обстріляли бандитів, внаслідок чого були вбиті начальник МВД — гвардії майор і заступник райуповмінзагу — капітан, і ст. лейтенант МВД ранений.

14. 1. 48 р. в с. Яківцях (р-н Журавно, Дрогоб. обл.) емведисти зайшли до хати, в якій під час перемаршу затрималися повстанці. Повстанці відкрили вогонь по емведистах. Емведисти почали тікати, але, приперті повстанцями до плота, прийняли бій. В бою 1 емведист загинув, а 1 був ранений.

14. 1. 48 р. в с. Поляниці (р-н Болехів, Станисл. обл.) була перестрілка між групою підпільників і відділом МВД.

15. 1. 48 р. в с. Дорожів (р-н Дубляни. Дрогоб. обл.) була сутичка між підпільниками і відділом МВД.

15. 1. 48 р. в с. Медвежа (р-н Дрогобич. Дрогоб. обл.) група підпільників звела бій з віддлом МВД.

15. 1. 48 р. в с. Буцнів (р-н Микулинці, Терноп. обл.) група емведистів наскочила на хату, в якій квартирував підпільник. Зав'язалась перестрілка, якій підпільник убив 1-го емведиста, та вистрілявши всі набої, щоб не попасти живим в руки ворога повісився.

16. 1. 48 р. в с. Кропивник (р-н Калуш, Станисл. обл.) підпільники мали сутичку з відділом МВД.

16. 1. 48 р. в с. Бишки (р-н Козова, Терноп. обл.) була перестрілка між групою емведистів і 2-ма підпільниками.

16. 1. 48 р. в с. Доброгостів (р-н Дрогобич, Дрогоб. обл.) група підпільників звела бій з відділом МВД, в якому ворог мав 1-го вбитого і 1-го раненого.

17. 1. 48 р. в с. Журів (р-н Заболотів, Станисл. обл.) підпільники застрілили 2-ох емведистів.

17. 1. 48 р. в с. Збора (р-н Войнилів, Станисл. обл.) була сутичка між групою підпільників і емведистами.

18. 1. 48 р. в лісі б. с. Малехів (р-н Яричів, Львів. обл.) група емведистів знайшла криївку підпільників. Зав'язався бій, у висліді якого оточені підпільники погинули.

18. 1. 48 р. в с. Красне (р-н Демидівка, Рівен. обл.) емведисти наскочили на криївку підпільників. Підпільники відкрили по ворогові вогонь, в наслідок чого впав лейтенант МВД, а сержант був смертельно ранений. Підпільники стріляли до ворога до останнього набою і, вкінці, щоб не попастись живими, пострілялися.

19. 1. 48 р. на Островських хуторах (р-н Верба, Рівен. обл.) була сутичка між 2-ма повстанцями і групою МВД.

19. 1. 48 р. в с. Хатки (р-н Золотники, Терноп. обл.) емведисти, шукаючи за підводами, зайшли до хати, де квартирували повстанці. Зав'язалась перестрілка Повстанець Гайдамака вискочив з хати і хотів стріляти до ворога, але йому затялася зброя. Тоді Гайдамака прикладом повалив найближчого емведиста. В той час емведистам прийшла на допомогу друга група. У важкому нерівному бою впало двох повстанців.

19. 1. 48 р. в с. Тростянець (р-н Верба. Рівен. обл.) була перестрілка між групою підпільників і емведистами.

19. 1. 48 р. в с. Веселівка (р-н Микулинці, Терноп. обл.) емведисти зустрілися з одним підпільником. зав'язалася перестрілка, у висліді якої підпільник згинув.

19. 1. 48 р. в с. Камінь (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) була перестрілка між підпільником і емведистами. Підпільник відступив.

20. 1. 48 р. на хуторі Козацька Хата (р-н Мізоч, Рівен. обл.) 2-ох повстанців стрінули групу 20-ох емведистів. Після перестрілки повстанці відступили.

20. 1. 48 р. в с. Малі Вікнини (р-н Вел. Дедеркали, Терноп. обл.) повстанці знищили клюб.

20. 1. 48 р. на Островських хуторах (р-н Рафалівка, Рівен. обл.) 3-ох підпільників звело бій з 10-ма емведистами. В бою був убитий уповноважений МВД і важкоранений начальник ро МГБ.

20. 1. 48 р. в с. Заборонь (р-н Олександрія, Рівен. обл.) була сутичка між групою повстанців і відділом МВД.

20. 1. 48 р. в с. Жовтанці (р-н Куликів, Львів. обл.) емведисти наскочили на хату, в якій квартирували повстанці. В бою ворог втратив 1-го вбитим і 1-го раненим. Від ворожої кулі загинув також 1 повстанець.

20. 1. 48 р. в с. Острів, (р-н Рудки, Дрогоб. обл.) підпільники спалили колгосп.

20. 1. 48 р. в с. Ярушичі (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) підпільники поранили 2-ох емведистів.

20. 1. 48 р. в с. Кавчий Кут (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) була перестрілка між підпільниками й емведистами.

21. 1. 48 р. в с. Вістова (р-н Калуш, Станисл. обл.) в сутичці з групою підпільників емведисти втратили 2-ох убитими й 1-го раненим.

21. 1. 48 р. в с. Рівня (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) була сутичка між групою МВД і повстанцями. Обидві сторони втрат не мали.

22. 1. 48 р. в с. Іграниця (р-н Великий Глубічок, Терноп. обл.) емведисти знайшли криївку підпільників. Підпільники, зачувши ворога, відкрили вхід і почали стріляти. Зав'язався нерівний бій. Побачивши своє безвихідне становище, підпільники понищили в криївці свій одяг і зброю і залишеними пістолями пострілялися.

22. 1. 48 р. в с. Соколець (р-н Пробіжна, Терноп. обл.) група емведистів зайшла до хати, де в той час квартирувало 2-ох підпільників. Підпільники відкрили по них автоматний вогонь, викинули гранати, і. вискочивши надвір, розпочали бій. В бою ворог втратив одного вбитим і 3-ох раненими.

22. 1. 48 р. в с. Ярушичі (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) підпільники зліквідували 2-ох участкових МВД.

23. 1 48 р. на дорозі з с. Грані до с. Припутні (р-н Дубровиця, Рівен. обл.) 3-ох повстанців зустрілися з 2-ма групами емведистів. Розпочався нерівний бій. В перехресному вогні повстанці почали відступати, увесь час відстрілюючись. В той час з другого села прибула на підмогу емведистам 3-тя група емведівських бандитів. Повстанець Ярослав, щоб уможливити друзям відступ, заліг на рівному полі і стрілами зупинив ворогів. Через пів-години він сам один тримав бій з бандою емведистів. Поранив тяжко ворожого кулеметчика і після того, як інші повстанці щасливо відступили, щоб не попасти живому в ворожі руки, відібрав собі життя.

24. 1. 48 р. в с. Цунів (р-н Івано-Франківський, Львів. обл.) була перестрілка між підпільниками і емведистами.

24. 1. 48 р. в с. Попівці (р-н Підкамінь, Львів. обл.) емведівські грабіжники, що ходили по хатах за харчами, зустрілися з одним підпільником. Розпочалась перестрілка. Підпільник змушений був відступити перед переважаючою силою ворога. В селі, одначе, оточений більшою кількістю емведистів, дострілився з автомата.

24. 1. 48 р. в м. Болехів (Станисл. обл.) була сутичка між підпільниками і групою емведистів.

25. 1. 48 р. в с. Кропивник. (р-н Калуш, Станисл. обл.) повстанці обстріляли бандитів з МВД, що вели арештованих.

25. 1. 48 р. в с. Печихвости (р-н Горохів, Волин. обл.) була сутичка між 2-ма повстанцями-кіннотчиками і групою МВД.

27. 1. 48 р. в с. Вибурів (р-н Козова, Терноп. обл.)

2-ох підпільників звело бій з 50-ма емведистами. Бій тривав ок. години. Підпільники, оточені ворогами, вистрілявши всі набої, розірвали себе ґранатами.

28. 1. 48 р. в с. Ішків (р-н Золотники, Терноп. обл.) група емведистів наскочила на криївку, в якій було 2-ох підпільників. На заклик емведистів здатися, підпільник Юр відповів, що він знає і слухає тільки свого провідника і відкрив по емведистах вогонь. Оточені ворогом, підпільники понищили всі речі в криївці і порозривалися ґранатами.

28. 1. 48 р. в с. Гниловоди (р-н Золотники, Терноп. обл.) група емведистів наскочила на криївку підпільника. Після короткої перестрілки, підпільник розірвав себе ґранатою.

28. 1. 48 р. в с. Курильче (р-н Скала-Подільська, Терноп. обл.) повстанці звели бій з групою МВД.

28. 1. 48 р. в с. Миколаїв (р-н Лопатин, Львів. обл.) підпільники мали сутичку з групою емведистів.

28. 1. 48 р. на полі між сс. Глядки-Курівці (р-н Глубічок, Терноп. обл.) була перестрілка між емведистами і підпільниками.

28. 1. 48 р. в с. Рівня (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) була перестрілка між групою повстанців і відділом МВД.

28. 1. 48 р. в с. Новиця (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) була перестрілка між підпільниками і емведистами.

28. 1. 48 р. в с. Берлоги (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) повстанці мали сутичку з групою МВД.

28. 1. 48 р. в м. Болехові (Станисл. обл.) була сутичка між повстанцями і відділом емведистів.

29. 1. 48 р. в с. Новосілка (р-н Скалат, Терноп. обл.) банда озброєних партійців і емведистів ловила людей і примушувала їх катуванням вписуватися до колгоспу. З будинку сільради далеко було чути крики катованих селян. Коли настав вечір, на сільраду наскочили повстанці. Вони обстріляли будинок, ранили інструктора РК КП(б)У, і зловили живим секретаря РК КП(б)У по пропаґанді. Після наскоку повстанців перелякані бандити на якийсь час перестали тероризувати село.

30. 1. 48 р. в лісі б. с. Красне (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) була сутичка між підпільниками і відділом МВД.

30. 1. 48 р. в с. Стронятин (р-н Новий Яричів, Львів. обл.) підпільники зліквідували участкового МВД.

30. 1. 48 р. на шляху між сс. Куца-Муравиця (р-н Млинів, Рівен. обл.) підпільники обстріляли групу емведистів, в наслідок чого вбито заступника начальника ро МГБ, а його охорона в паніці розбіглася.

30. 1. 48 р. в с. Обич (р-н Шумськ, Терноп. обл.) підпільники роззброїли істребітельний батальйон. Здобуто 2 гвинтівки, 1 автомат, 1 пістолю.

30. 1. 48 р. в с. Бужок (р-н Олесько, Львів. обл. повстанці звели бій з відділом МВД. Внаслідок бою ворог утратив 2-ох вбитими і 2-ох раненими.

31. 1. 48 р. в с. Велдіж (р-н Вигода, Станисл. обл.) повстанці обстріляли групу емведистів.

1. 2. 48 р. в с. Пирятин (р-н Верба, Рівен. обл.) в сутичці з підпільниками емведисти втратили 1-го вбитого і 1-го раненого.

В лютому 1948 р. в с. Вишенька (р-н Остріг, Рівен. обл.) підпільник виконав атентат на уповноваженого МВД.

2. 2. 48 р. в с. Ступки (р-н Великі Бірки, Терн. обл.) повстанці здемолювали приміщення сільради і знищили колгосп.

3. 2. 48 р. в лісі б. с. Орів (р-н Дрогобич, тієї ж обл.) була сутичка між групою підпільників і емведистами.

3. 2. 48 р. в с. Скварява (р-н Золочів, Львів. обл.) емведівські бандити зустріли в одній хаті квартируючих повстанців. Повстанці розпочали бій, в якім вбили 2-ох емведистів, в тому числі 1-го ст. лейтенанта, і 3-ох поранили.

3. 2. 48 р. в с. Косів (р-н Білобожниця, Терноп. обл.) підпільники спалили колгосп. Згоріло все колгоспне, пограбоване у селян, майно.

3. 2. 48 р. б. с. Ямельниця (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) була перестрілка між підпільниками і відділом МВД.

В днях 4—12. 2. 48 р. під час великої облави на один з підпільних осередків б. с. Синьовидне Вижнє (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) підпільники звели кілька сутичок з емведівськими відділами. В цих днях були також сутички між підпільниками і емведистами в с. Підгородцях і Сопіт, а теж біля сс. Крушельниця та Корчин, того ж р-ну.

4. 2. 48 р. в с. Кропивник (р-н Калуш, Станисл. обл.) емведисти наскочили на криївку підпільників. Зав'язався бій, в якому обидва підпільники, в безвихідному положенні, постріляліся.

4. 2. 48 р. в с. Малашівці (р-н Вел. Глубічок, Терноп. обл.) підпільники мали сутичку з групою емведистів.

4. 2. 48 р. в лісі б. с. Орів (р-н Дрогобич, Дрогоб. обл.) була перестрілка між повстанцями і групою МВД. В цім же лісі була сутичка між повстанцями і емведистами 5. 2. 48 р.

4. 2. 48 р. в с. Печенія (р-н Глиняни, Львів. обл.) підпільники знищили кіноапарат.

В м. лютому 48 р. в с. Невірків (р-н Межиріччя, Рівен. обл.) 3-ох підпільників підійшли до хати, в якій знаходилася оперативна група МВД. Зав'язався бій, в якому один підпільник загинув.

5. 2. 48 р. в лісі між сс. Орів-Синьовидне (р-н Дрогобич Дрогоб. обл.) група підпільників мала сутичку з відділом МВД.

В м. Лютому 48 р. в с. П'ятничани (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) підпільники поранили 1-го емведиста.

6. 2. 48 р. в с. Лучиця (р-н Сокаль, Львів. обл.) підпільники зліквідували райуповноваженого мінзагу, що грабив населення.

6. 2. 48 р. в с. Пирятин (р-н Верба, Рівен. обл.) була стутичка між двома повстанцями і групою емведистів, в результаті якої 1-го емведиста вбито, а 1-го поранено. В сутичці загинув також 1 повстанець.

7. 2. 48 р. в с. Орв'яниці (р-н Дубровиця, Рівен. обл.) підпільники обстріляли групу емведистів, в наслідок чого 3-ох емведистів було вбито.

7. 2. 48 р. на Коловертській Колонії (р-н Межиріччя, Рівен. обл.) група емведистів зустріла двох повстанців. Повстанці обстріляли емведистів, в наслідок чого 1-го зпоміж них поранили.

8. 2. 48 р. в Майданських лісах (р-н Бориня, Дрогоб. обл.) був бій між 3-ма підвідділами УПА і відділами МВД. В бою впало 24-ох повстанців і 120 емведистів.

8. 2. 48 р. б. с. Довге (р-н Підбуж, Дрогоб. обл.) була перестрілка між підпільниками і групою МВД.

9. 2. 48 р. б. с. Орів (р-н Дрогобич, Дрогоб. обл.) група підпільників звела бій із відділом МВД.

9. 2. 48 р. в с. Константинівка (р-н Вел. Бірки, Терноп. обл.) повстанці спалили канцелярію колгоспу.

9. 2. 48 р. в с. Котюжинці (р-н Вишнівець, Терноп. обл.) повстанці звели бій з озброєними стрибками-комсомольцями, під час якого застрілили секретаря комсомолу. Рівночасно повстанці знищили приміщення клюбу.

10. 2. 48 р. в с. Чижки (р-н Ст. Самбір, Дрогоб. обл.) була сутичка між 3-ма повстанцями і групою емведистів. В сутичці один емведист був ранений, а 2-ох ранених повстанців дострілилося. Третій повстанець щасливо відступив.

10. 2. 48 р. в с. Раків (р-н Долина, Станисл. обл.) повстанці вбили партійця, що виганяв в ліс на вирубку дерева.

11. 2. 48 р. на дорозі, що веде до с. Будилів (р-н Козова, Терноп. обл.) була сутичка між підпільниками і групою емведистів. Обидві сторони мали втрати.

12. 2. 48 р. б. с. Довга Войнилівська (р-н Войнилів, Станисл. обл.) перестрілка між групою підпільників і емведистами.

12. 2. 48 р. в с. Ценів (р-н Козова, Терноп. обл.) була перестрілка між повстанцями і емведистами, під час якої загинув 1 повстанець.

13. 2. 48 р. в с. Вислобоки (р-н Новий Яричів, Львів. обл.) повстанці зліквідували 2-ох емведистів з погранвійськ МВД і голову сільради — організатора колгоспу, які тероризували населення.

13. 2. 48 р. в с. Цапівці (р-н Товсте, Терноп. обл.) була перестрілка між підпільниками і відділом емведистів.

13. 2. 48 р. в с. Ангелівка (р-н Товсте, Терноп. обл.) була перестрілка між підпільниками і емведистами.

13. 2. 48 р. в с. Шляхтинець (р-н Великі Бірки, Терноп. обл.) підпільники здемолювали приміщення сільради.

13. 2. 48 р. в с. Татаринці (р-н Вел. Дедеркали, Терноп. обл.) підпільники стрінули опергрупу МВД. Зав'язалась перестрілка, під час якої 2-ох емведистів вбито та 2-ох поранено. Підпільники мали 1-го раненого.

13. 2. 48 р. в с. Волцнів (р-н Жидачів, Дрогоб. обл.) підпільники застрілили з засідки участкового МВД і уповноваженого райкомпартії. Здобуто 1 ППС і 2 пістолі.

13. 2. 48 р. в с. Рахиня (р-н Долина, Станисл. обл.) повстанці зліквідували начальника лісопункту-партійця. Здобуто пістолю.

13. 2. 48 р. в с. Татаринів (р-н Комарно, Дрогоб. обл.) 3-ох повстанців звело бій з відділом МВД.

14. 2. 48 р. на хуторі с. Татаринці (р-н Вел. Дедеркали, Терноп обл.) група емведистів, що переводила облаву, зустріла в одній хаті повстанця. Повстанець викинув на емведистів крізь вікно ґранати. Зав'язалась перестрілка, у висліді якої, оточений ворогами, повстанець застрілився.

14. 2. 48 р. в с. Ходачків (р-н Великі Бірки, Терноп. обл.) підпільники обстріляли емведистів, що вели арештованих селян. Перелякані емведисти залишили арештованих і втекли.

14. 2. 48 р. на полі б. с. Крупець (р-н Червоноармійськ, кол. Радивилів, Рівен. обл.) повстанці обстріляли групу емведистів, внаслідок чого один емведист був убитий.

15. 2. 48 р. в с. Бонищин (р-н Золочів, Львів. обл.) група емведистів зустрілася з 2-ма підпільницями: Іриною Захарчук і Іриною Кілярською. Під час перестрілки Ірина Захарчук впала важно ранена. Вона попросила Кілярську, щоб дострілила її, бо сама не має змоги. Кілярська дострілила подругу, і, опісля, оточена емведистами, застрілилася сама. Стріл не був цільний і емведисти забрали підпільницю Кілярську живою. Вона, одначе, не дала себе санітарці забандажувати і з упливу крови на другий день померла.

15. 2. 48 р. в с. Лапшин (р-н Бережани, Терноп. обл.) емведисти, роблячи перевірку, зустріли в одній хаті підпільників. Підпільники відкрили по емведистах вогонь, в наслідок чого поранили двох із них. Самі підпільники втрат не мали.

15. 2. 48 р. в с. Кімната (р-н Крем'янець, Терноп. обл.) емведисти наскочили на криївку підпільників. Підпільники викинули наверх ґранати і почали вискакувати. Зав'язався бій, у висліді якого, оточені ворогом, підпільники постріляли ся.

15. 2. 48 р. в с. Човгани (р-н Болехів, Станисл. обл.) емведисти зайшли до хати, де тоді саме були повстанці. Повстанці відкрили по емведистах вогонь. Перелякані емведисти втекли.

16. 2. 48 р. в селі Романів (р-н Бібрка, Львів. обл.) повстанці звели бій з відділом МВД. Ворог утратив в бою 7-ох убитими. Загинув також один повстанець. Він, вистрілявши всі набої, щоб не попасти в руки ворога, скочив у криницю.

16. 2. 48 р. в с. Тисів (р-н Болехів, Станисл. обл.) підпільники звели бій з групою МВД.

16. 2. 48 р. в с. Увин (р-н Лопатин, Львів. обл.) повстанці обстріляли групу емведистів, внаслідок чого був ранений слідчий берестецького ро МГБ.

16. 2. 48 р. в с. Теслугів (р-н Козин, Рівен. обл.) підпільники обстріляли групу емведистів, в наслідок чого був ранений уповноважений по заготівлі, що грабив місцеве населення.

17. 2. 48 р. в с. Ясениця (р-н Кам'янка-Бузька, Львів. обл.) повстанці спалили колгосп.

17. 2. 48 р. на присілку Зимівки с. Орів (р-н Дрогобич, тієї ж обл.) була сутичка між 2-ма повстанцями і емведистами.

18. 2. 48 р. в с. Заболотівці (р-н Жидачів, Дрогоб. обл.) була перестрілка між групою підпільників і відділом МВД.

18. 2. 48 р. в с. Ігровиця (р-н Вел. Глубічок, Терноп. обл.) відділ емведистів наскочив на хату, де квартирував підпільник. Він відкрив по емведистах вогонь, в наслідок чого один емведист був убитий, а один ранений. Оточений ворогом, у завзятому бою підпільник загинув.

18. 2. 48 р. в с. Ходачків (р-н Козлів, Терноп. обл.) група повстанців звела бій з відділом МВД. Ворог втратив 2-ох вбитими.

18. 2. 48 р. в с. Тучапи (р-н Заболотів, Станислав. обл.) була перестрілка між підпільниками і відділом МВД.

19. 2. 48 р. група підпільників зліквідувала уповноваженого по заготівлі Івано-Франківського р-ну (Львів. обл.).

20. 2. 48 р. на хуторі Устини б. с. Крижі (р-н Крем'янець, Терноп. обл.) повстанці мали перестрілку з відділом МВД.

20. 2. 48 р. б. с. Духів (р-н Крем'янець, Терноп. обл.) підпільники обстріляли партійних і емведівських бандитів, після чого ті втекли.

20. 2. 48 р. емведисти переводили розшуки на хуторі Мокре с. Гаї Бережецькі (р-н Крем'янець, Терноп. обл.). Тут зустрілися з підпільниками, що почали по них стріляти. Ні одна сторона втрат не мала.

21. 2. 48 р. в с. Наталія (р-н Березно, Рівен. обл.) була перестрілка між підпільниками і відділом МВД.

21. 2. 48 р. в с. Топорів (р-н Лопатин, Львів. обл.) була перестрілка між групою підпільників і емведистами.

21. 2. 48 р. в с. Дубівці (р-н Вел. Глубічок, Терноп. обл.) підпільники спалили будинок сільради.

21. 2. 48 р. б. Обаринецького ліса (р-н Вел. Глубічок, Терноп. обл.) 2-ох повстанців зустрілося з відділом МВД. Повстанці закидали ворога ґранатами і зав'язався бій. Під час бою повстанець Джеря був ранений. Повстанець Шувар взяв раненого друга на плечі і, відстрілюючись, почав відступати. Вже близько села Шувар був важко ранений. Він заліг біля Джері і стріляв по ворогові, доки стачило куль, а тоді дострілився з пістолі.

21. 2. 48 р. в с. Погорільці (р-н Рудки, Дрогоб. обл.) повстанці застрілили двох емведистів.

21. 2. 48 р. в с. Брошнів (р-н Долина, Станисл. обл.) підпільники зліквідували автоматним вогнем 3-ох емведистів, в тому числі представника МВД з області.

21. 2. 48 р. в с. Сливки (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) емведисти наскочили на криївку підпільників. Зав'язався бій, у висліді якого оточені підпільники постріляли ся.

22. 2. 48 р. в с. Цінева (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) 35 емведистів наскочило на криївку 3-ох підпільників. Підпільники почали стріляти по ворогові. Зав'язався бій, що тривав 6 годин. Врешті підпільники, оточені переважаючими силами ворога, вистрілявши всі набої, понищили всі речі біля себе та постріляли ся.

22. 2. 48 р. в с. Івачів Гор. (р-н Вел. Глубічок, Терноп. обл.) повстанці спалили сільраду.

22. 2. 48 р. Попелів (р-н Дрогобич, тієї ж обл.) Група повстанців звела бій з провокативною бандою МВД. Ворог утратив 1-го вбитим і 3-ох раненими.

23. 2. 48 р. в с. Медове (р-н Козова, Терноп. обл.) був бій між групою повстанців і відділом МВД. У висліді бою ворог мав одного вбитого і одного раненого.

23. 2. 48 р. в с. Раковець (р-н Вишнівець, Терноп. обл.) група емведистів наскочила на криївку повстанців. Зав'язався бій, у висліді якого повстанці погинули.

23. 2. 48 р. в с. Погірці (р-н Рудки, Дрогоб. обл.) група підпільників звела бій з відділом МВД. Ворог утратив 2-ох убитими і 1-го важко раненим.

24. 2. 48 р. в с. Передільниці (р-н Добромиль, Дрогоб. обл.) була сутичка між групою повстанців та емведівськими відділами.

25. 2. 48 р. в с. Ясень (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) відділ емведистів наскочив на криївку повстанців. В бою з емведистами, оточені ворогом, повстанці пострілялися.

25. 2. 48 р. в с. Тужилів (р-н Калуш, Станисл. обл.) повстанці зліквідували участкового МВД і ранили одного емведиста.

25. 2. 48 р. в с. Івачів Гор. (р-н Вел. Глубічок, Терноп. обл.) в одній хаті емведівський відділ оточив підпільника. Підпільник почав по ворогові стріляти. У висліді перестрілки підпільник загинув.

27. 2. 48 р. в с. Лев'ятин (р-н Червоноармійськ, Рівен. обл.) була перестрілка між підпільниками і групою емведистів. Під час перестрілки був важко ранений підпільник і непритомний попав у руки емведистів. Не зважаючи на нелюдські тортури підпільник мовчав, не зрадив підпільних таємниць і загинув замучений в ро МГБ.

28. 2. 48 р. в с. Нагірці (р-н Новий Милятин, Львів. обл.) група підпільників звела бій з емведівськими відділами. Під час бою згинув 1 підпільник. По ворожій стороні був убитий оперуповноважений МВД, а 2-ох бійців було ранених.

28. 2. 48 р. на полі б. с. Лисичники (р-н Заліщики, Терноп. обл.) була сутичка між групою повстанців і відділом МВД.

Ніччю з 28/29. 28 р. в с. Ст. Почаїв (р-н Почаїв, Терноп. обл.) група підпільників зустрілася з емведистами. Підпільники відкрили по емведистах вогонь, в наслідок чого 1 емведист був убитий.

28. 2. 48 р. в. с. Липа (р-н Болехів, Станисл. обл.) була перестрілка між відділом МВД і підпільниками.

28. 2. 48 р. на прис. Лісова (р-н Жовква, Львів. обл.) бандити з МВД і озброєної адміністрації зайшли на подвір'я господаря, в якого були повстанці. Повстанці привітали їх вогнем. Перелякані бандити втекли до хати і звідти відстрілювалися. В перестрілці втрат не мала ніодна сторона.

28. 2. 48 р. в с Рокитно (р-н Брюховичі, Львів. обл.) була сутичка між підпільниками і відділом МВД.

28. 2. 48 р. в с. Сихів (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) двох підпільників звело бій з відділом МВД. У висліді бою по обох сторонах було по 1-му вбитому.

29. 2. 48 р. в с. Великі Глібовичі (р-н Бібрка, Львів. обл.) була сутичка між підпільниками і емведистами. Обидві сторони мали по 1 вбитому.

29. 2. 48 р. в лісі б. с. Крива (р-н Боринея, Дрогоб. обл.) була перестрілка між підпільниками і відділом МВД.

29. 2. 48 вс. Млиниська (р-н Журавно, Дрогоб. обл.) була перестрілка між підпільниками і відділом МВД.

1. 3. 48 р. в с. Буховичі (р-н Крукеничі, Дрогоб. обл.) повстанці застрілили стрибка, якому МГБ доручило вбити місцевого підпільника.

1. 3. 48 р. в с. Рудники (р-н Миколаїв, Дрогоб. обл.) емведисти зайшли до хати, в якій квартирували повстанці. Зав'язалась перестрілка, в якій ворог утратив 2-ох вбитими.

1. 3. 48 р. в с. Бишів (р-н Радехів, Львів. обл.) бандити з битківського ґарнізону обскочили криївку, в якій перебувало 3-ох підпільників. Підпільники вискочили з криївки і протягом 4-ох годин вели завзятий, геройський бій. В бою впало двох емведистів вбитими, а 3-ох раненими. На поміч ґарнізонникам прийшло ще 20 емведистів. Оточені переважаючими силами ворога, перші впали підпільник Байда і Явтух. Підпільник Задирака сам вів ще бій цілу годину, а коли вистріляв усі набої, знищив автомат і останньою кулею з пістолі відібрав собі життя.

2. 3. 48 р. в с. Городищі (р-н Олександрія, Рівен. обл.) підпільники виконали атентат на завідувача районного відділу сільського господарства. Разом із завідувачем зліквідовано 1-го емведиста і спалено контору скотгоспу.

В м. березні 1948 р. в с. Мартинівка (р-н Бахмач, Чернігівська область) виконано атентат на партійця — завгоспа колгоспу, який знущався над народом.

3. 3. 48 р. б. с. Церківна (р-н Болехів, Станисл. обл.) повстанці звели бій з відділом МВД. По стороні ворога були вбиті лейтенант і сержант МВД.

3. 3. 48 р. в м. Смотрич (Кам'янець-Поділ. обл.) знищено пам'ятник Леніна, що знаходився у центрі міста.

3. 3. 48 р. в с. Гординя (р-н Дубляни, Дрогоб. обл.) відділ емведистів, оточивши село, почав переводити розшуки. В той час в селі квартирували повстанці і підпільники. Вони під командою сотенного УПА Орленка майже цілий день вели бій з ворогом, внаслідок чого впало 15 емведистів, а п'ятьох було ранених. В бою загинув геройською смертю сот. Орленко.

3. 3. 48 р. в с. Куськівці М. (р-н Ланівці, Терноп. обл.) повстанці знищили телефонне устаткування.

3. 3. 48 р. повстанці вимінували залізнодорожний міст на річці Зубрі б. с. Вербіж (р-н Щирець, Львів. обл.).

4. 3. 48 р. в лісі б. с. Кульчиці (р-н Дубляни, Дрогоб. обл.) емведисти наскочили на криївку підпільників. Зав'язався бій, якому впало 15 емведистів, а 5-ох було ранених. Оточені переважаючими силами ворога, підпільники пострілялися.

4. 3. 48 р. рій УПА під під командуванням к-ра Стаха провів акцію на колгосп і на станицю стрибків в с. Сусідовичі (р-н Самбір, Дрогоб. обл.) Повстанці спалили колгосп, знищили кінопересувку і поранили 1-го стрибка.

4. 3. 48 р. в с. Вороблевичі (р-н Мединичі, Дрогоб. обл.) підпільники обстріляли озброєних бандитів з райцентру, що прибули в село виганяти людей на лісорубку. Перелякані бандити разом із раненими втекли.

4. 3. 48 р. в с. Підгірки (р-н Калуш, Станисл. обл.) підпільники зліквідували завідуючого відділом будівництва при рвк — явного аґента МВД.

5. 3. 48 р. б. с. Климець (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) група повстанців звела бій з відділом МВД. В бою згинув 1 повстанець, а ворог утратив 5-ох вбитими і 3-ох раненими.

6. 3. 48 р. б. с. Вижлів (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) підпільники звели бій з відділом МВД. В бою ворог утратив 4-ох убитими та 2-ох раненими.

6. 3. 48 р. в с. Станимир (р-н Глиняни, Львів. обл.) підпільники спалили клюб.

6. 3. 48 р. в с. Шестакові (р-н Рівне, цієї ж обл.) відділ емведистів обскочив хату, в якій була криївка підпільників. Коли емведисти відкрили вхід криївки на них посипались стріли і вони перелякані відскочили від будинків. Розпочався 2-годинний бій. Двох підпільників з боєм прорвались крізь оточення, а 2-ох інших друзів за той час нищило всі речі, що залишилися в криївці. Після того, щоб не попасти живим в руки ворога, пострілялися.

7. 3. 48 р. пвд УПА під командою хор. Романа звів бій із відділами МВД, що робили облаву в лісі між сс. Лаврів, Нанчілка Вел., Нанчілка Мала, Тиха (р-н Стрілки, Дрогоб. обл.) Вранці в год. 6-ій стежа пвд-у повідомила, що с. Нанчілка Вел. обставлене ворожими заставами. О год. 9,30 хор. Роман, будучи біля стійкового, завважив ворожу розстрільну, що посувалася в напрямі їхньої криївки. Він вислав стійкового, щоб повідомив про це групу повстанців, що квартирувала недалеко, а сам із ще одним стрільцем заліг і ждав ворога. Коли емведисти приблизилися, хорунжий відкрив по них вогонь. »Вніманіє, ребята, — крикнув емведівський офіцер — здесь Тараско, будет бой крепкій«. Хорунжий Роман полураско, будєт бой крепкій«. Хорунжий Ронан получився з групою і зав'язався завзятий бій. В бою був ранений віст. Вовк, якого група забрала зі собою. Ворог, поражений сильним повстанським вогнем, на хвилину затримався. З того скористала група і подалася потоком Грабовим. За повстанцями непомітно посувалися емведисти і, коли група завертала з потока в напрямі ліса »Яблінки«, сильним вогнем вдарили по ній ззаду і з правого боку. Хор. Роман дав наказ залягти і відкрити сильний вогонь по ворогові. Зав'язався бій, в якому емведисти спанікували і перестали стріляти. З їхньої сторони долітали тільки крики ранених. Під час перестрілки був ранений віст. Крук. Група в бойовому ладі подалася далі в напрямі ліса »Яблінки«. Емведисти, діставши сильного прочухана, затрималися і вже далі не переслідували групи. На верху »Яблінка« група натрапила на емведівські застави, розставлені хребтом що 100—150 м. Наказ хорунжого: »У прорив!« Група розтягнулася розстрільною та з окликом »Слава!« зліквідувала першу ворожу заставу. Просуваючись далі хребтом, група натрапила на другу ворожу заставу та в короткому бою зліквідувала й її. Третя емведівська застава, йдучи на поміч, натрапила на ланкового Березу, що вбив 1-го емведиста й не дозволив обстрілювати повстанську групу з флянки. Повстанці, пробившись крізь ворожі застави, подалися в напрямі с. Ханова, а вслід за ними посувалися емведисти і час-до-часу обстрілювали групу. Коли емведисти підступилися дуже близько, повстанець Вільний цільними стрілами з десятизарядки примусив їх затриматися. В дальшому відступі на полянці зустрілися вони з іншою групою емведистів. Знов зведено з нею короткий бій. Ворог наступав також з села Росохи. Не зважаючи на виснаження тифом і зимою, повстанці відступали далі. Відпочиваючи, підвідділ звів з емведистами ще одну перестрілку. Емведисти вже не мали відваги близько наступати. Повстанці сміялися з них і кричали: »Ванька, ходи ближче, получиш медалі!« Після відпочинку група подалася далі горами понад с. Нанову. Емведисти вже за нею не йшли. Бій тривав на трасі 4-ох км. Ворог втратив в нім 19 вбитими і невідоме число раненими. По стороні повстанців було 2-ох вбитих.

7. 3. 48 р. в м. Болехів (Станисл. обл.) підпільники звели бій з відділом емведистів, в якому впало двох підпільників.

7. 3. 48 р. в с. Добрівляни (р-н Калуш, Станисл. обл.) повстанці зліквідували заступника директора МТС, який організував по селах району колгоспи. Здобуто 1 гвинтівку.

7. 3. 48 р. в с. Корналовичі (р-н Дубляни, Дрогоб. обл.) повстанці зробили засідку на емведистів. Від повстанських куль впало двох емведистів з охорони радгоспу.

7. 3. 48 р. в с. Оборошин (р-н Пустомити, Львів. обл.) група підпільників звела бій з відділом МВД.

8. 3. 48 р. в лісі б. с. Рожанка Нижня (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) група емведистів наскочила на табор повстанців з вд ім. Б. Хмельницького. Зав'язалась перестрілка, під час якої був ранений чотовий Плющ. Він відступав в напрямі верха Магой і тут стрінувся з другою групою емведистів. В перестрілці чотовий згинув, вбивши двох емведистів.

8. 3. 48 р. на хуторі р. с. Синівці (р-н Ланівці, Терноп. обл.) з відділом емведистів зустрівся один підпільник. Зав'язалась перестрілка, у висліді якої, оточений ворогом, підпільник загинув.

8. 3. 48 р. в с. Грабів (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) в бою з групою повстанців було ранених 3-ох емведистів.

10. 3. 48 р. в лісі б. с. Сушиця Вел. (р-н Хирів, Дрогоб. обл.) пвд УПА під командою чотового Чорного мав перестрілку з емведівським відділом.

11. 3. 48 р. б. с. Волошинової (р-н Ст. Самбір, Дрогоб. обл.) група повстанців мала сутичку з відділом МВД.

Того ж дня б. с. Волошинової в лісі група повстанців і підпільників під командою ком. Стаха звела 3-годинний бій з відділом емведистів. В бою впали 1 повстанець, 3-ох підпільників і санітарка УЧХ. Ворог мав 6-ох вбитими і 8-ох ранених.

11. 3. 48 р. в с. Довголука (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) підпільники вбили участкового МВД.

11. 3. 48 р. в с. Буянів (р-н Журавно, Дрогоб. обл.) була сутичка між підпільниками і відділом емведистів.

12. 3. 48 р. на дорозі б. с. Кугаїв (р-н Пустомити, Львів. обл.) група підпільників мала сутичку з емведівським відділом.

12. 3. 48 р. в с. Угольна (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) повстанці обстріляли міліціонерів; міліціонери в паніці втекли.

12. 3. 48 р. в с. Куропатники (р-н Козова, Терноп. обл.) підпільники обстріляли емведистів, що робили перевірки. Перелякані емведисти втекли аж до с. Баранівки, залишаючи 1-го вбитого. Підпільники здобули 1 автомат.

12. 3. 48 р. в райцентрі Перегінсько (Станисл. обл.) група повстанців звела бій з відділом МВД. В бою ворог втратив 3-ох вбитими, в тому числі ст. лейтенанта і сержанта МВД.

12. 3. 48 р. в райцентрі Калуш, (Станисл. обл.) підпільники зліквідували днем заступника директора МТС по політчастині, що організував по селах району колгоспи.

13. 3. 48 р. в с. Човгани (р-н Болехів, Станисл. обл.) була перестрілка між повстанцями і відділом МВД.

13. 3. 48 р. в с. Покрівці (р-н Жидачів, Дрогоб. обл.) група підпільників звела бій з емведівським відділом.

13. 3. 48 р. в с. Малехів (р-н Н. Яричів, Львів. обл.) повстанці роззброїли істрєбітєлів і зліквідували заступника істреб. батальйону.

13. 3. 48 р. в с. Незнанів (р-н Кам'янка Бузька, Львів. обл.) 30 емдевистів зустрілося з двома квартируючими підпільниками. Зав'язався бій у висліді якого смертю героїв загинули обидва підпільники. Ворог свої втрати законспірував.

13. 3. 48 р. в с. Немилів (р-н Радехів, Львів. обл.) група підпільників вийшла на емведівську засідку. Під час перестрілки був убитий 1 підпільник.

14. 3. 48 р. в с. Волошинова (р-н Ст. Самбір, Дрогоб. обл.) повстанці з вд ім. Б. Хмельницького звели в двох місцях бій з відділами МВД, що робили облаву. В бою ворог утратив 3-ох убитими і 3-ох раненими. По боці повстанців було двох убитих.

14. 3. 48 р. стрільці з пвд УПА під командуванням ст. бул. Березного — зліквідували капітана МВД командира охорони в'язнів, що працювали при вирубці ліса в с. Райтаревичі (р-н Ст. Самбір, Дрогоб. обл.); двох сержантів, що їх зловлено живими, роззброєно і відпущено. Здобуто 3 десятизарядки, пістолю й амуніцію.

14. 3. 48 р. на полях б. с. Мислова (р-н Підволочиська, Теноп. обл.) група підпільників звела бій з відділом МВД.

14. 3. 48 р. в с. Новиця (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) емведисти стрінулися з групою повстанців. Зав'язався бій,в якому 2-х емведистів було ранених.

14. 3. 48 р. в м. Болехів (Станисл. обл.) була сутичка між підпільниками і емведівським відділом.

15. 3. 48 р. в с. Ґериня (р-н Болехів, Станисл. обл.) емведисти, роблячи розшуки, зайшли до хати, в якій був в той час один підпільник. Підпільник відкрив по ворогах вогонь. В бою впало 2-х емведистів, а підпільник важко ранений, дострілився.

15. 3. 48 р. в с. Кальна (р-н Болехів, Станисл. обл.) була перестрілка між повстанцями і відділом стрибків та емведистами.

15. 3. 48 р. в м. Бережани (Терноп. обл.) підпільники вбили 1-го емведиста та одного поранили.

16. 3. 48 р. в с. Тишковичі (р-н Медика, Дрогоб. обл.) підпільники спалили канцелярію сільради.

16. 3. 48 р. в с. Мшанець (р-н Вел. Глубічок, Терноп. обл.) група емведистів зайшла до хати, в якій квартирував в той час один підпільник. Підпільник вискочив з хати і відкрив по емведистах вогонь. Зав'язалась перестрілка, у висліді якої підпільник загинув.

16. 3. 48 р. в с. Грабів (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) повстанці звели бій з відділом МВД. В бою повстанці вбили 1-го емведиста і здобули торби з документами. Емведисти відступили.

17. 3. 48 р. на Білівських хуторах (р-н Клевань, Рівен. обл.) група підпільників мала сутичку з рейдуючою групою емведистів.

17. 3. 48 р. на присілку Гутисько (р-н Жовква, Львів. обл.) підпільники поранили двох бандитів з районцентру, що тероризували населення.

18. 3. 48 р. в с. Дідушичі (р-н Стрий, Дрогоб, обл.) була перестрілка між підпільниками і бандою МВД.

18. 3. 48 р в м. Болехів (Станисл. обл.) підпільники звели бій з емведівським відділом.

19. 3. 48 р. в с. Галівка (р-н Стрілки, Дрогоб. обл.) група емведистів наскочила на криївку 4-ох повстанців і підпільників. Зав'язався бій, у висліді якого, повстанці і підпільники в безвихідному становищі постріляли́ся останніми кулями.

19. 3. 48 р. в с. Мазурівка (р-н Журавно, Дрогоб. обл.) була сутичка між повстанцями і відділом МВД.

19. 3. 48 р. на шляху поміж сс. Янківці-Пушківці (р-н Ланівці, Терноп. обл.) була сутичка між повстанцями і відділом МВД.

19. 3. 48 р. в с. Незнанів (р-н Кам'янка Бузька, Львів. обл.) емведисти зустрілися з 2-ма підпільниками, що відкрили по емведистах вогонь. Зав'язався бій, у висліді якого оточені ворогом підпільники щоб не попасти в руки ворога постріля́лися.

20. 3. 48 р. на терені сс. Воля Районова і Страшевичі (р-н Ст. Самбір, Дрогоб. обл.) група повстанців і підпільників під ком. к-ра Стаха звела 5-годинний бій з відділами емведистів. По стороні ворога було 8 вбитими і 9 ранених.

20. 3. 48 р. в с. Ролів (р-н Дрогобич, цієї ж області) була перестрілка між повстанцями і відділом МВД.

20. 3. 48 р. на залізнодорожній станції Прошова (р-н Вел. Бірки, Терноп. обл.) підпільники роззброїли техноруха спіртзаводу — партійця.

20. 3. 48 р. в с. Мізунь Новий (р-н Вигода, Станисл. обл.) повстанці спалили міст вузьколінійної залізнички.

21. 3. 48 р. в с. Ялинковате (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) була перестрілка між підпільниками і відділом МВД.

22. 3. 48 р. повстанці спалили колгосп с. Ясениця (р-н Кам'янка Бузька, Львів. обл.)

23. 3. 48 р. в с. Креховичі (р-н Долина, Станисл. обл.) емведисти зайшли на подвір'я секретаря сільради, в якого в той час було 2-ох повстанців. Повстанці вискочили надвір, і відкрили по емведистах вогонь. В перестрілці 1 повстанець загинув, а другий відступив.

23. 3. 48 р. в с. Сваричів (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) був бій між підпільниками і емведівським відділом.

23. 3. 48 р. на хуторі Маринка (р-н Журавно, Дрогоб. обл.) емведисти наскочили на криївку підпільників. Зав'язався бій, у висліді якого оточені підпільники загинули.

23. 8. 48 р. в с. Тисовець (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) була сутичка між повстанцями і емведівським відділом.

24. 3. 48 р. в с. Залокоть (р-н Підбуж, Дрогоб. обл.) повстанці обстріляли емведистів, що тримали засідку, в наслідок чого один емведист був убитий, а двох ранених.

24. 3. 48 р. в с. Прошова (р-н Вел. Глубічок, Терноп. обл.) повстанці спалили приміщення сільради і покарали смертю місцевого кандидата в партію.

25. 3. 48 р. в с. Новиця (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) емведисти вдерлися до хати, де квартирували в той час підпільники. Підпільники привітали їх вогнем, в наслідок чого впав убитий 1 емведист, а кількох було ранених. Підпільники взяли від вбитого автомат і разом із селянами з цієї хати пробоєм відступили. Емведисти почали на хату наступати аж вранці, але в ній уже нікого не було.

25. 3. 48 р. в с. Мушкатівка (р-н Борщів, Терноп. обл.) відбувся бій між групою підпільників і відділом МВД. Ворог втратив 3-ох вбитими і 2-ох раненими В бою загинуло 2-ох підпільників.

25. 3. 48 р. в с. Хоростів (р-н Копичинці, Терноп. обл.) в бою з повстанцями емведисти втратили 2-ох вбитими.

25. 3. 48 р. в с. Тростянець (Глинянщина, Львів. обл.) підпільники зліквідували двох стрибків.

26. 3. 48 р. в с. Орлів (р-н Дрогобич, цієї ж обл.) повстанці обстріляли відділ емведистів, що вдерлися до хати одного селянина. Від повстанських стрілів впало 2-ох емведистів, а інші втекли.

28. 3. 48 р. в с. Дашава (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) підпільники застрілили одного емведиста, а одного поранили.

29. 3. 48 р. в с. Малі Барежці (р-н Крем'янець, Терноп. обл.) група емведистів наскочила на хату, де лікувався хворий повстанець. Зав'язалась перестрілка, у висліді якої хворий повстанець у безвихідному становищі застрілився.

29. 3. 48 р. в с. Губичі (р-н Дрогобич, Дрогоб. обл.) група підпільників звела бій з відділом МВД.

30. 3. 48 р. в с. Ступниця (р-н Дубляни, Дрогоб. обл.) підпільники зробили засідку на партійних бандитів, що організували колгоспи. У висліді засідки були вбиті: голова комунального відділу — підполковник ЧА та 3-ій секретар райком-у партії, що мав за собою 19 років злочинної партійної діяльности. Інші бандити поранені, розбіглися.

30. 3. 48 р. в с. Бужани (р-н Берестечко, Вол. обл.) повстанці знищили в сільраді всі документи і здемолювали клюб.

30. 3. 48 р. в с. Лещатові (р-н Сокаль, Львів. обл.) повстанці зліквідували фінаґента, що, не зважаючи на пересторогу зі сторони підпілля, тероризував безперервно село.

31. 3. 48 р. на Бабинських хуторах (р-н Гоща, Рівен. обл.) бандити з МГБ наскочили на криївку двох підпільників. У висліді перестрілки, оточені підпільники постріля́лися.

31. 3. 48 р. в с. Хитрейки (р-н Жовква, Львів. обл.) підпільники здемолювали сільраду, клюб, молочарню та знищили телефонне сполучення з райцентром.

„Перемога", Воєнно-науковий журнал

Ч. 1. (червень 1951), Мюнхен, стр. 48; видає Воєнно-Наукове Товариство.

Привітати лиш можна в нашій воєнно-науковій літературі появу журналу, в якому заступлені як автори військовики з різних українських політичних середовищ, об'єднані в Укр. Воєнно-Науковому Т-ві.

Крім редакційної передмови оце число журналу охоплює 14 статтей, заміток та перерібок із чужомовних військових видань. Тематичний діяпазон його теж доволі широкий: від перегляду військових доктрин по новини воєнної техніки (радар) та організації військових систем окремих держав включно. Загально характером статтей і їх стилів журнал іще не рішився вповні, на яку „ногу стати": строго наукову, чи півпопулярну. Пошана для поглядів і слів авторів іде так далеко, що Редакція в окремих випадках у відсилачах дискутує з висловленими даним автором поглядами, чи то дозволяє собі на, мабуть, зайві рекапітуляції думок і змісту під кінець статтей, ба навіть на свої власні ремарки зприводу статтей. Так то у висліді читач має властиво скорочені протоколи засідань Редакції. Воно ледве чи вказана така „семінарійно-протокольна" форма редагування, бо ж це читача власне мало цікавить, ба й нарешті заваджає йому при читанні, коли автор у статті твердить одне, а Редакція в примітці, що воно „не зовсім так". Тоді вже краще таку „дискусію з авторами" вести „тихцем" (для внутрішнього вжитку Редакції), а в випадку принципово різних поглядів на ту саму справу „втерпіти" до наступнього числа і там у контр-статті розправитися із поглядами автора. Бо так, то Редакція, підриваючи довір'я до автора, у висліді підриває його і до... себе. Читач вірить, що усе написане — після проглянення стільки головами і після провірок по словниках, підручниках і енциклопедіях — „в порядку", а тут вискакує такий прикрий „пропаґандивний" промах (до якого, доречі, ніхто не дав відсилача!), як от, що непримиренним ворогом Картаґіни в Римі наказано бути ще навіть... Ціцеронові („Пропаганда як окремий рід зброї", стр. 14). А за таке давали в клясичних гімназіях ще в 5-ій клясі „незадовільно". Прикро тут, що „scripta manent"...

Так само насувається чимало грубих застережень щодо слушности історіософічних міркувань автора напр. статті „Вплив техніки на форми війни" (зприводу 30-річної війни, чи гуситських воєн), не говорячи вже про поправне написання латинських, чи французьких слів. Усе те пробачити можна в журналах популярних, але прикро вражає воно у журналі науковому.

Зчерги в порядку доброзичливої критики та інформації нашого читацького круга дозволимо собі подати коротенький перегляд вміщених у журналі статтей.

Переглядові військових доктрин від 1-ої світової війни до початку 2-ої присвячена стаття **М. Капустянського „Еволюція військової думки"**. Автор точніш характеризує летунську доктрину італійського генерала Дує, доктрину англійського генерала Фаллера, доктрину французьких генералів Кальйона й Альйо про масові армії, доктрину німецького генерала Зекта та врешті подає процес розвитку й характеристику німецької армії напередодні 2-ої світової війни. Поданий перегляд все ж далеко не вичерпує теми про розвиток військової думки поміж двома війнами. Цікаво було б почути щось і про еволюцію військової думки в СССР.

Розглядом розвитку льотних сил СССР займається стаття **Маґнатеско „Військово-повітряні сили СССР"**. Автор порівнює наявні в СССР льотні сили та конструкції літаків із німецькими в останній світовій війні та робить цікаві висновки дотично теперішнього стану авіяції в СССР у порівнянні із Заходом. Його спостереження й висновки ще більш цікаві, як зважити компетентність автора в тих справах — його безпосереднє практичне знайомство із совєтською летунською промисловістю та авіяцією.

Стаття **П. Самутіна „До питань сучасної оборони"** розглядає проблему розбудованої вглибину „активної оборони" із рухливими стратегічними навіть резервами, стосованої успішно большевиками в останній війні з німцями в боях б. Курська. В тому напрямку йде й сучасна совєтська воєнна наука у поглядах на оборону. Стаття власне стосується загальних міркувань зприводу засади, що оборона завжди мусить іти крок в крок із засобами нападу, ніж яких поглядів совєтських військовиків так, що її підзаголовок („Совєтська військова думка") не оправданий.

Чимало застережень як щодо вияснювання окремих фактів з воєнної історії, так щодо висновків викликає стаття **Є. Побігущого „Пропаганда як окремий рід зброї"**. Автор не вдається глибше в аналізу істоти, методів та родів большевицької пропаґанди американські ж протизаходи в нинішній холодній війні оцінює виключно із становища власних побажань. Трохи наївні, гадаємо, суґестії автора як щодо фільмів, так щодо „бомблення" Росії бомбами з білизною, замість атомовими. „Бальоникова" акція Стассена на чеському кордоні однак свідчить, що наївних є все таки більше.

В. Солонар в статті **„Піхота є королевою бою"** підходячи скептично до твердження про успішне стосування атомових бомб у військових операціях, приходить до старої істини, що „піхота вирішує бої". Підтвердження свого погляду автор пробує знайти в корейських операціях.

В. Остапенко у статті **„Роля кінноти в сучасній війні"** старається оборонити тезу про чимале значення кінноти — власне рухливої зокрема на недоступних для моточастин теренах „піхоти на конях. Вагу кінноти ілюструє автор прикладом із німецько-совєтської війни в боях за Канів 1943 р. та в боях на захід від Одри 1945 р.

В. Татарський („Боротьба з танками зблизька") переповідає про не завжди наймодерніші засоби поборювання танків піхотою зблизька („осліплювання" — глиною заліплювати обсерваційні щілини, кидати на танк запалєну соломку); нагадує воно ті шаблонові, мало-вигадливі рецепти, що їх можна було почути в польськім війську, чи на початкових вишколах в Дивізії „Галичина". Опис, поданий автором, різниться хіба в вигуці винищувача після запалення міни: там «brennt!», в автора „запалений!" (стр. 24).

Я. Курдидик у статті **„Майбутній чорноморський фронт"** розглядає вагу чорноморсько-дарданельського відтинку в майбутньому змагу з СССР. Цікаві для нас тут зокрема інформації автора про совєтські укріплення чорноморського побережжя та про Чорноморську воєнну фльоту (2 лінкори: „Севастопіль" і „Джуліо Чезаре", 2 крейсери по 9 000 й 1 із 7 900 реґістрових брутто тон, 8 винищувачів із 1 600 — 2 600 реґ. бр. тон, 10 торпедувальників по 900 реґ. бр. тон, 50 підводних човнів—35 дальших в будові, — 60 мінних загороджувачів та б.80 швидких катерів).

У дальшій статті **„Сучасна тітовська армія"** той самий автор переповідає за вашинґтонським „Мілітарі Ньюз" стан і узброєння армії Тіта (б. 700 000 бійців, заледве решта в одній третині узброєних модерною зброєю, решта ж старою здобутою німецькою, італійською, англійською, американською й совєтською).

М. Стечишин старається у статті **„Походження назв старшинських рангів у чужоземних арміях“** не все вдало і прозоро вияснити походження назов старшинських ступнів в европейських арміях (на практиці в англійсько-американській та французькій). Поминувши вже мало компетентні етимологічні виводи та хибні написання чужих слів (компромітуючі в наукових виданнях, як от читання французького lieutenant з німецька, чи capitain з англійська, стр. 33), сама речова сторінка „розвідки“ не витримує скрізь критики. Може компетентніше було б авторові обмежитися у статті хоча б до розвідки про назви українських військових ступнів. Бо на Заході надто багаті вже етимологічні словники, щоб так з легкої руки братися за того роду речі. А раз взявшися за них, слід завжди брати до уваги дотеперішні досліди на тому полі. Не потрапили б тоді до статті такі твердження, як напр. постання назви „майор“ із „maior domus“ (стр. 32). А вже зовсім зайво в статті доволі обширно переповідати історію франконської держави.

Нотатка **Я. Кудидика „Генерал Лімей“**, інформуючи коротко про творця новітньої летунської стратегії й тактики США ген. Лімея, говорить власне більше про американські бомбовики Б 36.

Лиляків у статті **„Радар“** інформує популярно про засади діяння радарових апаратів.

К. Ф. (питання, чи слід у **науковому** журналі загалом користуватися криптонімами) в популярній статті **„Вплив техніки на форми війни“** розповідає про відомі йому форми бойових з'єднань, їх узброєння й тактику від світанку людської історії („Від ломаки!“) аж по атомову бомбу—все те на 6 сторінках. Ледве, чи вказані такі обширні, „матуральні“ теми в науковому журналі. Було б цікавіш за те почути вичерпніше про якусь одну окрему добу.

Солідно, прозоро й цікаво інформує стаття **Кісіля „Охорона кордонів СССР“** про організацію, вишкіл і внутрішній устрій однієї частини військ МВД, а саме Військ Пограничної Служби. Подрібно з'ясована автором і сама організація прикордонної служби СССР. Стаття, це треба підкреслити, приносить багато вартісного матеріялу для пізнання одного із коліщат поліційної системи СССР.

Не зважаючи на загалом дуже різний, як видно, рівень статтей журнал „Перемога“ поява в нашій військовій публіцистиці дуже позитивна. Можна сподіватися, що в майбутньому Редакція виправить того роду недоліки, що на них ми собі дозволили вказати, і журнал зможе гідно репрезентувати нашу військово-наукову літературу й назовні.

О. Сагор

Мирослав Небелюк: „Під чужими прапорами“

Париж, 1951, 205 стр., видання "Українського Слова"

Книжка ставить своїм завданням насвітлити боротьбу українців в рядах французької армії. В дальшому її мета допомогти справі українсько-французького зближення. Пишучи під тим аспектом, автор подекуди старається „підретушовувати“ не надто „ґалянтну“ поведінку французів (маємо на думці ставлення французьких властей до українських куренів після совєтських інтервенцій щодо репатріяції; воно дуже нагадує істину: „Мурин зробив своє, мурин може відійти ..“). Зрозуміле таке підретушовування було б у французько-мовному виданні такої історії, але мало зрозуміле у виданні для української публіки, ну, і для ... історії.

Книжка дає матеріял про еміґраційне культурно-організаційне життя українців у Франції в період поміж двома світовими війнами, далі ж про участь українців у французькому війську та русі спротиву в часі 2-ої світової війни.

Напочатку книжки на кількох сторінках автор зреферував на підставі відповідної розвідки І. Борщака діяльність у Франції у XVIII сторіччі ген. пор. Григорія Орлика і його службу у французькій армії. Цим автор зв'язує в історичній перспективі давню українсько-французьку дружбу з теперішньою.

Розділ „Під прапори Франції!“ розповідає про участь українців у французькій армії (у Чужинецькій Леґії) у німецько-французькій війні 1939—40 рр.

Польська військова місія у Франції намагалася силою із французькою поміччю змобілізувати українців своїх громадян до польської армії. Українці, щоб заманіфестувати, що поляки є окупантами українських земель, протестують проти того і волють йти до французької Чужинецької Леґії. У висліді довготривалих заходів українці таки домоглися того, що польські вербункові станиці не сміли займати тих українців, що бажали служити в Чужинецькій Леґії.

На жаль, автор надто подрібно вдаючися в історію „Укр. Народнього Союзу“, чомусь не спиняється в книжці ближче ні над справою числа українців у Чужинецькій Леґії (у друкованих попередньо в паризькому „Укр. Слові“ фейлетонах, що попередили цю книжку, подано бодай їх число на 5000 бійців), ні над вербунковою акцією ген. Шаповала до польської армії.

Вже цікавіше написаний розділ: „Щоденник Леґіонера“. Автор цього розділу — Іван Курок — український робітник доволі цікаво подає свої пригоди в часі польської вербункової акції. З цього розділу ми маємо вже повну уяву, як українці мусіли тікати від польських поборових комісій, як виглядало життя в Чужинецькій Леґії; розділ дає багато картин з воєнного хаосу і побуту у Франції. (Щодо мотивів служби в Леґії пор. на стр. 93: „Італієць пішов до Леґії, бо хотів натуралізації, німець, щоб не сидіти в концтаборі, а я українець, щоб не йти служити до ворожої нам польської армії“).

Найцікавішою частиною книжки є зреферована на 90-ох сторінках участь українських військових частин у французькому резистансі ФФІ, а головно Куреня ім. Івана Богуна. Ось короткий зміст — історія Куреня: як подає автор, Курінь змобілізували німці в лютому 1944 р. з українських робітників в Східній Прусії. Після шостимісячного вишколу Курінь перекинено в складі 30-ї дивізії зброї СС, що складалася з українців, росіян і козаків, до Франції. Зараз після переїзду кордону (18. 8. 1944) українці з Куреня стають в обороні кількох цивільних французів, що їх німці хотіли розстріляти. З ініціятиви українських старшин майора Глоби, сот. Джуса, сот. Зінчуча і пор. Возняка, Курінь зв'язується із поручником ФФІ Д. Сімоном і плянує перехід до французької партизанки. Курінь складався з 820 українців і 272 німців. Командування паралельне — окремо німецьке, окремо українське. Німці кидають Куренем на всі боки і це утруднює його перехід в підпілля. Врешті Курінь квартирує в селі Френ-Сент-Мамес (департамент Везуль, північно-східної Франції). Німці довідуються, що до французів перейшов інший український курінь — майора Негребецького і через поведінку українських старшин набрали підозріння, що те саме готовиться і в цьому Курені. Вони перекидають Курінь до міста, але по дорозі коко села Нуадан-ле-Ферру українські вояки розправляються з німцями і від-

ходять в ліс (27. 8. 1944). Зчерги йде опис дальшої діяльности Куреня, визволення Франції. Курінь згодом бореться в рядах Чужинецької Леґії, але, як пише автор, на гостру вимогу совєтської амбасади його розв'язують і частина вояків переходить до цивільної праці, а частина, щоб охоронитися перед совєтськими людоловками, записується до Чужинецької Леґії і ще й досі в Індокитаї, або в Північній Африці „проливає кров за Францію".

Найбільш очайдушний і найбільш цікавий з військового боку вже згадуваний нами бій біля села Нуадан ле-Ферру. Історія Куреня від переходу на територію Франції до часу визволення написано живо й цікаво. Описи боїв дещо недомагають під військовим оглядом, аде це надолужують цифрові дані і бездоганно зроблені шкіци. Треба признати, що командування Куреня працювало добре, бої були пляновані й проведені з військового погляду блискуче. Навіть і тоді, коли ліс, в якому квартирував Курінь, був щільно окружений переважаючими силами ворога, командуваня Куреня мало в своїх руках повну ініціятиву і, використовуючи перегруповування німців для зведення бою на цьому відтинку, зручно виманеврувало з окруження почерез необставлений відтинок. Втрати Куреня завжди були дуже малі з порівнянні з втратами ворога. Це вказує на добре командування і на добрий військовий вишкіл та бойому заправу вояцтва.

Курінь квартирував по більших лісових масивах укріпленим табором і звідти висилав сотню, або й дві на засідки, або на намічені командою ФФІ ліквідації ворожих пунктів. Зв'язок з французьким командування втримувано почерез зв'язкового старшину капітана Д. Сімона. З наближенням альянтського фронту американці скинули парашутом одного полковника і лейтенанта Кузьмука (з походження українця), що мали керувати дальшою діяльністю Куреня вже в пляні фронтових операцій. Варт підмітити, що німці для боротьби з українським куренем кидали російські й козацькі частини.

Подібна історія другого куреня ім. Т. Шевченка, що перейшов до французьких ФФІ в департаменті Ду (Doubs), під командуванням сот. Негребецького, хор. Білика і хор. Федорова, яку автор подає лише схематично. Історія того куреня, як пише автор, більш „бойова й трагічна". Його стрінула така сама доля: „французьке вище командування оцінило як слід його бойову якість і ... на категоричну вимогу совєтської амбасади мусіли французи його „розв'язати" 21 жовтня 1944 р. і „більшість" (вояків куреня—Е. П.) мусіла шукати захисту у французькій Чужинецькій Леґії, в складі якої виїхала до Північної Африки і Індокитаю, де й досі українські вояки проливають свою кров за Францію".

Є ще подана загальна характеристика діяльности українського партизанського відділу під командуванням пор. Круковського. В цьому часі німці перекинули на вишкіл до Франції три курені Української Дивізії „Галичина" (Тарб у Піренях). Круковський, що спочатку війни був в Чужинецькій Леґії, враз з іншими українськими вояками нав'язує зв'язок з французьким підпіллям. Це викрили німці, підозрілих арештували і хотіли вивезти до Німеччини. Та під час паніки в часі бомблення залізниці арештовані в липні 1944 біля Тур тікають зі зброєю в підпілля, підпорядковуються ФФІ і їх згодом включують в склад Чужинецької Леґії.

В книжці, як ми вже довідуємось від учасників, невірно подано історію організації Куреня ім. І. Богуна . Курінь був зорганізований на багато скоріше з військовополонених червоноармійців і української молоді з Волині і він вже брав участь в боях із совєтськими партизанами на Білорусі і на східньому фронті. Фронт на з ближався до українських земель і німці боялись, щоб він не перейшов на сторону УПА, то його перекинули до Франції. Думаємо, що правди нема чого соромитися, зрештою вже тепер на Заході німецька практика в таборах полонених, чи німецькі мобілізації, добре відомі та й українці цього куреня найкраще засвідчили про себе своєю участю в визвольній боротьбі у Франції.

Також неясно з'ясована паралельність українського й німецького складу Куреня; зі змісту виходить, що воякам наказували українські старшини, а важливіші накази і нагляд за виконанням наказів виконувало німецьке командування. Було б цікаво знати, як виглядала організація таких чужинецьких частин.

Дуже прикро вражає також тенденція автора. Автор пише, що французьке вище командування належно оцінювало заслуги цих куренів. Тим часом довідуємося з переповідженої історії, що властиво французький уряд поступив негідно, бо зараз після визволення їх порозв'язував і воякам навіть не дав охорони перед совєтськими людоловками. Думаємо, що французи вже починають розуміти свої помилки, бо „медові" часи співпраці зі Сталіном помалу проминають. Думаємо також, що українські вояки перейшли на сторону французького резистансу з моральних мотивів, щоб боротися за визволення так само, як і українського. поневоленого французького народу, а не щоб боротися „за Францію" взагалі, от хоча б за поневолення індокитайців. Туди, як і в німецькі частини, загнали українських вояків — людоловки.

Ледве чи вказане воно в того роду книжці вміщувати ще на 60-ти сторінках історію УНС у Франції. Цю тему УНС повинен опрацювати радше в своєму альманахові. Книжка багато ілюстрована знимками українців у Чужинецькій Леґії та груповими знимками різних клітин УНС і двох основоположників організації—інж. М. Сціборського і ген. хор. М. Капустянського в його військовій уніформі.

Є. П.

Із німецького воєнного досвіду на Сході

H. J. Dingler: Kriegsgemässe Ausbildung, Allgemeine Schweizerische Militärzeitung, вересень 1951.

Свої думки спирає автор на кількакратному досвіді й поміченнях з часів німецько-совєтської війни й тому вони для нас набирають окремого інтересу. Автор застерігається, що деякі з його помічень могли втратити на давній повновартості у зв'язку із дальшим розвитком воєнної техніки.

Незмінними факторами — явищами при совєтському веденні війни він уважає:

1. майже незрозумілу західній людині витривалість совєтського бійця й людини,
2. пов'язаність совєтської людини з природою, а яка їй уможливлює використовувати цю природу в безприкладний спосіб для своїх цілів,
3. „пасивну душу" в совєтській людині, що робить її (людину) куди менш вразливою на терпіння, втрати, смерть і на свій безоглядний провід, ніж це загалом можна б собі уявити у випадку західньої людини,
4. хитрість і непередбаченність, яку мусить завжди західній боєць брати до уваги, як притаманність специльно совєтського способу думання, при кожночасній оцінці ситуації,
5. примітивність, що проявляється першзавсе у способі стосування технічних речей,
6. явище, обґрунтоване психічними властивостями росіян, кожну активну розв'язку проводити введенням в дію мас.

В основу мілітарного розумування Заходу у

стосунку до совєтського людини пропонує автор покласти такі передумови:

1. Командування, частина і населення мусять здати собі з того справу, що всяка форма уступчивости росіянам пояснюється ними як ознака слабости. Твердість і непохитність діють на них майже в усіх ситуаціях відстрашливо.
2. Щоб піднести моральні якості власного війська слід ще в часі мирного вишколу плекати в ньому: хоробрість (що у випадку армії, наставленої засадничо на оборону, однозначна із неуступчивістю), товариськість (кожен боєць мусить могти покладатися на другого, зокрема в війні із противником, що його масові дії діють депремуючо), довір'я до власних сил (зумовлене свідомістю власної фізичної і психічної вартости, власного доброго вишколу і виряду), довір'я для командування (що його здобувається завжди підкреслюваним і доказаним зрозумінням проводу для частин), карність (що полягає на добровільній основі, на зрозумінні для потреби кожному підпорядкуватися загальній справі); така дисципліна можлива єдино при беззастережній чесності командування у стосунку до частини і навпаки.

При організаційно-тактичному поділі армії слід в першу чергу брати до уваги масові дії противника і то при всіх родах зброї: піхоті, артилерії, танках, летунстві. В останньому випадку першзавсе щодо парашутних десантів. Тому виникає потреба — як говорити зовсім загально — в легких для керування, себто не надто великих, піхотних з'єднаннях. Бо ж в наслідок масових наступів противника напевно доходитиме до вломів чи й проломів у нашій оборонній лінії. А в таких ситуаціях найважніше, щоб про дане положення якнайскоріш був повідомлений відповідальний за відтинок вломy командувач, а почерез нього й вище командування. Це можливе в свою чергу тоді, коли відтинок даного піхотного з'єднання неширокий і тим самим легко і скоро проглядний. При доставленні піхотних резерв для очищення відтинку вломy справа теж у якнайбільшій швидкості. Менші з'єднання куди рухливіші, їх легше виділити й перекинути, ніж ті великі, що їх досі вживається звичайно в більшості армій.

Як беремо до уваги совєтську бойову тактику й способи боротьби, то ніколи не слід втрачати з очей вимоги, щоб наше командування завжди могло ввести в дію достатні й рухливі резеви. Досвід останньої війни показав, що супроти такого противника, як росіяни, справа в тому, щоб постали вломи очистити яко мога скоріш власним протиударом, чи протинаступом. З того виходить, щоб резерв вищого командування і то в першу чергу скорих відділів, ніколи не тримати так далеко позаду, щоб воно унеможливлювало їх якнайшвидше введення в дію. Звідси випливає й необхідний тактично-організаційний поділ таких скорих відділів. В першу чергу їх ведення повинно бути легке і зручне. Ці частини повинні органічно включати в собі всі ті роди зброї, що роблять їх (відділи) здатними до самостійної оборони і наступу, отже: 1. піхоту (на мотоциклах на конях, на роверах), 2. артилерію на механічній тязі (на причіпці до автомашин, тракторів, або на самохідних ляфетах), 3. протитанкову оборону (на механічній тязі, або на самохідних ляфетах), 4. моторизовані піонірські частини, 5. моторизовану частину зв'язку. Щодо сили такого з'єднання то найкраще тут виправдалася бриґада.

Щодо діяння артилерії під час совєтсько-німецької війни, то досвід показав, що з уваги на невеличкий бойовий стан піхотних частин у висліді постійних і то чималих бойових втрат — у багатьох випадках можна було завдячувати виключно артилерії те, що німецькі становища могли втримуватися. Відбиття совєтських масових піхотних наступів єдино піхотною зброєю не було б ніколи можливе. Справа полягала в тому, щоб совєтські наступи здушити вже в самім зародку. Це вдавалося нераз із чималим успіхом за допомогою сконцентрованого вогню всіх можливих артилерійських з'єднань, які, щоправда, при великому зужитті амуніції, поборювали совєтські вихідні позиції перед наступом.

Досвід на всіх воєнних театрах останньої світової війни показав, що найкращою протитанковою зброєю є саме танк. Це зокрема показалося слушним у німецько-совєтській війні, де досі ще дуже добрий російський танк Т 34 міг був з успіхом бути поборюваний майже виключно тільки німецькими танками. Навіть там, де не можна б сподіватися широкого оперування великими танковими з'єднаннями, і там не слід занедбувати виставляти танкові з'єднання із подвійною метою: для оборони ворожих масових танкових наступів, і для підтримки власній піхоті при її протиударах і протинаступах за відзискання втрачених становищ. Але досвід показав, що танкові з'єднання, підчинювані командувачам без досвіду щодо бойового вжиття танків, в дуже багатьох випадках були вживані нераз не згідно з їх характером. Нерідко як наслідок приходили дошкульні втрати. Тому тут слід брати до уваги такі застереження: 1. Якщо не передбачено виставити окрему танкову дивізію, так тоді наявні танки повинні бути підчинені безпосередньо вищому командуванню, 2. Організаційно вони повинні бути об'єднані в окремих батальйонах, 3. Стан окремих батальйонів не повинен бути нижчий 40 бойових машин.

Протитанкова оборона. Крім тих засобів протитанкової оборони, що приділені бойовій частині й належать до неї органічно, на основі досвіду із німецько-совєтської війни уважається доцільним, якщо в руках вищого командування знаходяться ще окремі протитанкові з'єднання. Вище командування мусить мати змогу творити вирішні пункти протитанкової оборони там, де того вимагає ситуація. Саме в боротьбі з противником, що пробує добиватися успіхів масовими фронтовими діями, важливішим є таке створювання вирішних пунктів вищим командуванням, ніж роздріблене вжиття при частині, де інколи більшість тієї протитанкової зброї й не приходить до застосування.

Найдоцільніший був би такий поділ цих протитанкових з'єднань у розпорядженні вищого командування: 1. протитанкові стрільці (артилерія на самотніх ляфетах), об'єднані дивізіонами, 2. легкі протитанкові гармати на механічній тязі, теж об'єднані в дивізіони, 3. батальйон із 3 сотень спеціялістів у поборюванні танків зблизька, рухливий на легких автомашинах.

Протиповітряна оборона. Хоча в останній війні совєтське летунство не відограло серйозної оперативної ролі, все ж треба числитися в майбутньому із масовими діями летунства, вивінованого модерними літаками.

При поділі війська на майбутнє щодо протиповітряної оборони слід буде брати дві речі до уваги: 1. оборону проти налетів на промислові осередки, міста і військо. При невеликому просторі догідніше всю протилетунську артилерію залишати в руках вищого командування, ніж органічно її приділювати частині. 2. оборону проти ворожих парашутних десантів. Воно без сумніву з тим слід числитися, що совєти в майбутній війні широко стосуватимуть цей засіб. Оборона, що не своєчасно приділена до даного терену, приходить для поборення їх з правила надто пізно. Тому з'єднання того роду, організаційно підчинені найвищому командуванню, повинні бути розміщені скрізь там, де слід числитися із ворожими парашутними десантами. Додаткове, своєчасне замінування даного терену ще тільки збільшує власну безпеку.

При веденні оборонної війни на вужчому просторі слід притримуватися таких засад: творити невеликі, легкі керувати з'єднання, дуже рухливі; скупчувати по змозі багато важкої зброї в руках

найвищого командування, щоб воно могло творити скоро виразні вирішні пункти боїв.

Якнайінтензивніший і всесторонній вишкіл частини в часі миру можна тільки гаряче поручити, бо ж він збільшує в частині довір'я бійців для власних сил і тим самим дає їм перевагу над противником.

Вишкіл командного складу. Остання війна ще раз якнайвиразніш показала, яку велику вагу повинні всі командні установи приділювати проблемі постачання. І найкраще змоторизована частина втрачає вартість, якщо не функціонує постачання пальним. Навіть і найкраще під керувальним оглядом розпляноі ана операція втрачає всякий глузд, якщо тій частині, що ту операцію мала б провести, не доставлять в пору і то достатньої скількости амуниції.

1. Досвід останньої війни вчить, що кожен старшина генерального штабу зараз на початку своєї карієри повинен набути достатньо знань у ділянці постачання. Керування і постачання в модерній війні поміж собою неподільно пов'язані. У майбутньому ще більш, ніж воно було досі, заходи командування мусять спиратися на бездоганному постачанні.

Дальший досвід із останньої війни вчить, що вищому командувачеві не оминути керування „з передніх позицій". Це значить, що воно не вистачає щоб командувач слідкував за розвитком ситуації на своєму відтинку (дивізії, корпусу) і керував нею із свого командного пункту. Він мусить пробувати особисто виробити собі враження про ті всі чинники, що в модерній боротьбі важать при безбоганному командуванні більшими з'єднанями. А всюди належить не лише знання місцевости (терену), можливостей вжиття власної зброї, ворожої вогневої дії, але і ще дещо, чого ніколи у належній мірі не можна довідатися із самих звітів частини, а саме: духа й настрою частини, її життєвих умов, провідницьких властивостей нижчих командувачів, здобутого наочною обсервацією уявлення про поведінку противника. Тільки той командувач, що всі ті речі знає із власної обсервації, буде в стані добре вести, себто не надто форсувати своєю частиною, не вимагати від неї неможливого. „Довір'я для командування" можна здобути єдино шляхом постійного особистого контакту із частиною. Алеж це „керування з попередніх позицій" може на війні добре функціонувати лише тоді, якщо командний апарат вже в часі миру миру тут належно зіграний. Стрижнем командного штабу є начальник штабу, або старшина при генеральному штабі для справ фронту, із якими даний вищий командувач, що перебуває „в передній лінії", повинен бути в постійному контакті.

„Керування з передніх позицій" ніраз не значить, що даний командувач безпосередньо мав би вмішуватися у справи нижчого командування, бо ж таке вмішування робило б неможливим усяке впорядковане керування. Воно могло б увіходити в рахубу єдино у випадках, де йдеться про оминення катастрофи. Нормальний командний порядок мусить бути зберіганий: особисті враження командувача, що їх він здобув у передній лінії, його штаб перекладає на мову наказів.

Дальшим пунктом, що його ніяк не слід занедбувати в рямцях вишколу командування, це творення і вводження в дію резервів. При воєнних грах чи на маневрах це наче б то не становить собою ніякої проблеми. Але практика війни показала, що неправильне трактування цієї ділянки командуванням тягне за собою ненаправні наслідки, зокрема ж, як іще приходиться боротися проти переважних сил. Відома максима, що „командувач без резервів це ніякий командувач" набирає ще окремої ваги в боротьбі з противником, що має числову перевагу.

Труднощі в тій ділянці починаються тоді, як командувач у критичній ситуації після всесторонньої застанови й оцінки був примушений ввести в дію ті резерви, що стояли в його розпорядженні, і з надісланням нових резервів зі сторони вищого командування із якихсь мотивів числитися не можна. Створення власних, нових резервів шляхом імпровізації тут скрайній випадок (напр. шляхом виділення частини бійців із тилових служб). Така розв'язка все ж краща, ніж ніяка. Але з огляду на вагу наявности резервів мусить командувач своєчасно пошукати якоїсь повнісної розв'язки. Однією з можливостей було б, напр., стягнути власні частини із неатакованого фронтового відтинку й передати оборону цього відтинку, втримуваного досі одним полком, напр., одному куреневі так, щоб таким чином звільнити два інші курені. Інша можливість полягала б у тому, щоб власну, введену саме в дію резерву підчиняти дотичному командувачеві відтинку тільки „часово", себто для проведення ясно окресленого завдання на протяг окресленого часу (напр., для проведення льокального протинаступу). Трудність при такій ситуації лежить здебільша в тому, що успіху такого підприйняття не дається з певністю визначити наперед, і ще більше в тій обставині, що командувач відтинку, якому було підчинено дану резерву, тільки у рідких випадках признається, що цієї резервної частини він уже більш не потребує. Ця остання можливість введення резервів доказує, яка важлива є присутність вищого командувача на місці.

Врешті ще куди важливішою справою, і то рідко заторкуваною, являється вишкіл вищих старшин: кожен, ужитий в шта бах, чи то на вищих командних постах старшина повинен мати якнайвичерпніші знання із тактики і спроможностей **інших** родів зброї (напр. про летунство, зокрема ж про його обсерваційну дію, про танки, артилерію, піонірів, зв'язок). Довір'я до вищого командування зникає, скоро представники інших родів зброї помітять, що відповідальний для них штабний старшина ізза незнання властивостей діяння їх зброї видає недокладні, або невикональні накази.

З тієї вимоги всесторонности командувача і штабного старшини випливає інша, важлива для частини проблема: вишкіл спеціялісстів, чи всесторонніх бійців? Німецький досвід в остaній війні показав, що всесторонній вишкіл піхотинця оправдав себе під кожним оглядом. Не вистачає піхотинця вишколювати єдино з крісом і машиновою пістолею. Окопний боєць, зокрема ж той, що мусить постійно рухатися з ворожою числовою перевагою, ніколи не може бути достатньо всесторонньо вишколеним. Він мусить опановувати не лише бездоганне користування „основною зброєю" (машиновою пістолею, гвинтівкою), але повинен уміти обслуговувати ще й легкий кулемет.

Слід додати, що відповідний всесторонній вишкіл залежить від призначеного на те часу. Однак змагати до всестороннього піхотного вишколу слід у кожному випадку. Необхідним для кожного бійця уважається вишкіл у зброї для поборювання танків зблизька. У майбутній війні із її масовими, як можна гадати, діями танків не може бути ніколи доволі бійців, що вміли б таку зброю обслуговувати.

2. **Вишкіл піхоти.** Головна вага при вишколі всякої армії, що стоятиме по стороні Заходу, спочатку доволі довго мусітиме бути кладеною на оборону. Вправи у наступі у рамцях вишколу обмежуватимуться до випадків, що служать для відбиття власних початкових позицій. В засаді при вишколі в оборонній війні слід приймати числову перевагу противника. Звідси випливають — на підставі німецького досвіду з війни— окреслені вимоги:

а) Піхотинцеві мусить увійти в кість і кров така засада, як користування в кожній ситуації польовою лопаткою; тільки скоре й доцільно проведене окопання до деякої міри дає запоруку, що вдасться витривати ворожий артилерійський вогонь і танкові наступи, і звідси — втрати в людях.

б) Піхотинець мусить бути вишколений із своєю машиновою зброєю так добре, щоб ті її головні випадки затинання, що найчастіш виступають, вміти скоро усунути самому навіть під сильним ворожим вогнем.

в) Піхотинець мусить призвичаїтися давати себе у своїй стрілецькій ямі, чи окопі, „переїхати" танкам. Ворогом піхотинця в передній лінії не є танк, але піхота, що йде за танком. Відперти її — це його головне завдання. У висліді вправ із співдією всіх інших родів зброї: артилерії, танків, протитанкової оборони — мусить піхотинець набрати переконання, що той ворог, що вламався, чи прорвався, буде знищений на задах.

г) Із наглядних прикладів піхотинець мусить набрати переконання, що, не зважаючи на деякі від'ємні сторінки, у більшості оборонних споруд становища на задньому склоні ще найкращі в обороні. Для обґрунтування можна навести із воєнного досвіду ось що: істотна позитивна сторінка становища на передньому склоні з їх добрими обсерваційними можливостями майже вповні зникає у боротьбі проти числової переваги людей і матеріялу через такі чинники:

1. обсервація й коректури артилерійського вогню ворогові куди легші при цілях на передньому склоні, ніж там, де його розриви лягають на непроглядний терен (вийняток тут — стріляння, кероване обсерватором із літака); тому втрати частини, що займає передньо-схилові становища, є куди більші;

2. власна далекобійна протитанкова зброя тільки в дуже рідких випадках може подати успішну охорону піхоті, що на передньому склоні, перед розчавленням стрілецьких окопів і ям ворожими танками. Власні ж, слабші числом танки і протитанкова зброя мусять відтягтися до становищ на задньому склоні, щоб не бути завчасу знищеними. А через те піхота, що залягла на передньому склоні, залишена без успішної протитанкової охорони. Становища задньо-схилові мають однак ту від'ємну сторінку, що для окопного бійця в тому випадку поле зорення буде обмежене. Дуже нагло він уже аж на найближчу відстань бачить проти себе противника, що наступає масою.

Зате позитиви таких становищ дуже великі:

1. втрати від обсервованого ворожого артилерійського вогню менші ніж при передньо-схилових становищах;

2. власна протитанкова оборона, стріляючи навіть із укриття, може охоронити піхоту перед розчавленням танками;

3) піхота у своїх стрілецьких окопах і ямах може користуватися на найближчу відстань власною ручною протитанковою зброєю.

Передумовою для успішної оборони із задньосхилових становищ є однак, щоб піхота була достатньо вивінована автоматною скорострільною зброєю і розпоряджала подостатком стрілива, бо ж відкриття вогню може наступити залежно на найближчу стрільну віддаль. Далі потрібно тут, щоб частина була добре вишколена в цьому способі боротьби і могла опанувати „нерви", якщо ворог вирине перед нею нагло на найближчій уже відстані. Численні відомі з останньої війни приклади показали, що — зокрема віч-на-віч наступові мас — у більшості випадків найкориснішою методою для числово слабшої сторони це втримати свої становища й так оминути втрат.

ґ) Піхотне командування повинно завжди звертати увагу при вправах із оборонними позиціями на те, щоб власні відтинки оборони розбудовувати вглиб. Російська тактика введення в дію мас бійців потягає за собою мимоволі те, що ворог „перевалиться" понад нашими становищами. Якщо ж, схематично взявши, буде тільки одна чи дві лінії, то тоді такий „перевал" понад цими лініями однозначний із проривом.

А прорив може бути наново очищений єдино підкинутими резервами вищих командувань.

В армії ж, що мусить дуже далеко економити у вживанні своїх сил, мусить і частина сама вміти порадити собі у передній лінії. Це вона може зробити тим, що сама розчленовується вглиб. Передумовою ж такого розчленування вглиб є вузькі відтинки фронту. А вони зрештою мають у собі те позитивне, що частині дозволяють на виділювання льокальних інґеренційних резервів. Очевидно, на підставі досвіду із російського театру війни, — досі подавані в німецькому уставі тактики („Труппенфюрунґ") ширини при обороні дивізійного відтинку втрачають свою важність. Їх слід, залежно від терену, помітно зменшити.*)

3. **Вишкіл „скорих частин"** повинен зосереджуватися на наступі. Їхнього завдання слід дошукуватися в тому, щоб їх задля їхньої великої рухливости вживати до протиударів, протинаступів і наступів у співдії з танками.

До цього потрібні такі передумови:

а) старшини всіх ступнів мусять бути якнайкраще вишколені в техніці видавання наказів (т. зв. „нази з сідла"),

б) частина мусить бути вправлена в бездоганній їздовій дисципліні, в їзді ніччю і в мряці без світла у всякого роду терені, у виконуванні рухів під ворожим діянням із повітря, у зручному маскуванні своїх автомашин.

При школенні у наступі слід брати до уваги такі вимоги: швидкість при виконуванні, без того, щоб поспіх замінювати похопністю. Росіянин, як зв'язаний із природою борець, після зробленого вламання, яке — здогадно — могло б бути відтяте, вміє дуже скоро пупко окопатися. Що більш залишати йому часу ті новоздобуті позиції скріпити і ввести резерви у місце прориву, то важче буде наступом відзискати старі становища.

Тому то для рухомих власних резервів справа в тому, щоб з'явитися скоро у місці вламання, далі — скорою, але не менш дбайливо проведеною розвідкою терену встановити розміри вламання, як і приблизні сили ворога, зайняти найскоріш випадові становища і не гаючи часу, перейти в наступ. Томущо таких ситуацій, що ведуть до вламань зі сторони числово сильнішого противника не дасться обминути, то важливою ділянкою вишколу „скорих частин" мусять бути вправи в наступі „із маршу".

Кожна частина є особливо вразлива щодо своїх флянків. Тому дуже важливо буде, щоб командувачі „скорих частин" школилися в розпізнаванні можливостей флянкового удару, чи наступу.

Росіянин в обороні тугий. Тому власний наступ натраплятиме на численні російські гнізда спротиву й пункти, що боронитимуться до останнього бійця. Через те наступ недостатньо вглиб розчленованої частини може дуже скоро застрягнути. Тому при кожному наступі вимагається заздалегінь розчленування вглиб, щоб такі гнізда залишати для ліквідування позаднім розчленованим вглиб відділам, і щоб таким чином властивий наступ набрав розмаху.

Вишкіл у співдії з танками. Німецький досвід показав, що співдія піхоти з танками вимагає особливої вправи. Піхотний старшина мусить знати тактику й спроможності танків. Сама ж піхота мусить пережити на практиці те, на чому полягає взаємодоповнення обох родів зброї. Танкіст мусить знати з досвіду, як він має підтримувати супровідну піхоту. Обидві сторони мусять пізнати свої взаємні

*) Німецький „Труппенфюрунґ" передбачує в наступі — при догідній для всіх родів зброї місцевості — для куреня відтинок 400-1000 м, для піхотної ж дивізії — 4-5 км, див. § 329; в обороні ж при некорисній місцевості подвійно широкий відтинок, див. § 443. Прим. Ред.

особливості, яких істота здебільша полягає в особистостях окремих командувачів. З того виходить, що такої співдії, яка веде до успіху, можна добитися єдино частими вправами. З тих вимог виливає далі, що було б побажане „скорим частинам" органічно приділити власну протипанцирну зброю. У німецькій армії виступала вона в формі штурмових гармат. Де воно з організаційних і інших мотивів не можливо, там слід цю вимогу задовольняти пернаментними вправами у співдії піхоти й танків.

4. **Вишкіл танкових з'єднань.** При обороні виявилося на Сході, що німецькі частини були в стані при слабших власних танкових силах відбивати куди сильніші ворожі танкові наступи. Доводилося переживати випадки, де відношення „оборонець : наступач" було як 1 : 10. Передумовою однак при такій ворожій перевазі було, щоб власні танки в малих групах (приблизно по 4 штуки кожна) в догідному терені — зчаста на задньому склоні — розставити так, щоб російські танкові наступи були „сканалізовані" (просякали прогалинами) і при тому могли бути заскочені з фляньки.

Дальша вимога це достатнє боєпостачання стрілином. Врешті ж при обороні необхідно розставити власні танкові групи до деякої міри вглиб, щоб могти „викінчити" в другій лінії ті ворожі танки, що прорвуться.

При наступі важливо воно, щоб його можна було підсичувати з глибини. Поскільки отже не стоятимуть у розпорядженні більші танкові з'єднання, то доконче втримувати наявні танкові групи разом і ніяк не роздрібнювати їх у дії на „краплини". А це в свою чергу вимагає особливого тактичного вміння від дотичного командувача-танкіста: добре вибрати терен, вміти розпізнавати особливо небезпечні місця в противника (протитанкову оборону, замінований терен), підтримувати власні роди зброї.

5. **Вишкіл артилерії.** Декілька заміток щодо вишколу на підставі досвіду з війни.

а) Артилерійський вогонь, ведений батерією чи дивізіоном, у більшості випадків не достатній. При ворожій числовій перевазі під кожним оглядом справа в тому, щоб вживати всієї доступної артилерії змасовано в ситуаціях, що видавалися б на перший погляд навіть маловажними. Ця вимога тягне за собою дві речі: наявність добре вишколених вищих старшин-артилеристів, що могли б при допомозі відповідного, приділеного їм до помочі штабу керувати вогнем більших артилерійських з'єднань. Далі ж—забезпечення й постачання достатніх запасів артилерійського стрілива.

б) При відбиванні російських масових наступів артилерія в німецькій армії — задля того, що стан німецьких піхотних частин постійно меншав — показалася головною зброєю при обороні. Супроти того, що німецькі частини щодо піхоти були дуже ослаблені, справа тут мусіла полягати в тому, щоб маси наступаючої російської піхоти так ослабити, щоб німецька піхота могла справитися із тими наступаючими, що до її становищ дійшло. До того потрібно було розпізнані російські передвипадові терени так узяти під артилерійський вогонь, щоб наступи — навіть якщо й не все здушувані в зародку — все таки втрачали істотно на розмаху. Проведення цієї практики вимагало дуже багато стрілива.

Із наведених тут мотивів випливає, що справа належного керування артилерією це проблема постачання стрілином. Тому необхідно, щоб кожен старшина-артилерист попри добрий артилерійський вишкіл у стрілянні, мав іще вправу першзавсе в ділянці постачання амуніцією, отже постійно повинен турбуватися проблемою боєпостачання.

Німецька артилерія за час останньої війни піхоту, якій приходилося зводити важкі бої, відтяжувала не лише цільним вогнем, але й тим, що її прекрасне зв'язістське устаткування давало їй змогу передавати піхоті висліди обсервації із артилерійських обсерваційних пунктів. Це вимагає старанного вишколу у співпраці обох родів зброї ще в часі миру. При тому важливо, щоб таке передавання артилерійських обсервацій відбувалося безпосередньо, отже не лише „службовою дорогою" почерез надрядні командні пости. Те саме стосується і співпраці артилерії з танками. Врешті, кожен артилерист повинен бути достатньо вишколений у піхотній справі. Досвід війни з большевиками виявив, що артилерія нераз опинювалася в такому становищі, що мусіла по-піхотинському обороняти свої вогневі становища. Впроваджене в німецькій армії поняття оборонного артилерійського становища показалося доцільним. Щоб досягти достатньої глибини власних оборонних позицій, завданням артилерії в тому випадку було — самій обороняти свою вогневу позицію.

6. **Загальні думки щодо вишколу.** Остання війна виявила у ще більшій мірі, яке велике значення для бойової вартости частини припадає обом поняттям: мораль і дисципліна.

Під мораллю в основному розуміємо згадувані вже попередньо: хоробрість, товариськість, готовість частини виконувати накладені на неї завдання по найкращій спромозі, довір'я для власної сили, довір'я для командування, і врешті почуття нерозривної приналежности воюючої частини до свого народу. Вже під час мирного вишколу слід покласти належний натиск на скріплювання тих моральних чинників. Практичне школення у тих речах під час миру провести важко. Але його можна проводити в теоретичному викладі тим, що на прикладі окремих випадків з останньої та попередньої воєн бійцям буде підкреслювано вагу тих чеснот, і на підставі досвіду буде їм виснено, як вони в окремих ситуаціях повинні себе вести. І доцільне воно при тому не лише протиставляти, як якусь зброю „правильно" чи „неправильно" обслуговується, але теж, як напр. „добрий боєць" трактує полоненого і як лихий боєць" заводить свого товариша в важкій ситуації.

Особливу вагу такий вишкіл має для небойової частини. У війні показалося, що саме етапні: обозні і постачальні команди дуже „вразливі" у критичних ситуаціях. Тому, особливо щодо „моралі", слід було б вишколювати саме ті небойові (запільні) частини. Понадто війна виявила, що навіть і цим частинам трапляються нерідко ситуації, коли вони мусять братися за зброю. Тому то піхотинський вишкіл для них дуже важливий. Там, де на це дозволяє час і мета вправи, слід ті з'єднання час-до-часу в маневрах вживати як „алярмні частини".

Для спаяности і бойової вартости частини, що бореться в першій лінії, вирішною — згідно з воєнним досвідом — являється виключно особистість (характер) фронтового старшини (чотового й сотенного). На нього звернені очі його людей у всіх ситуаціях, зокрема ж у критичних хвилинах. Тому то доборові й вишколові таких молодших старшин щодо їх фізичних і духових прикмет слід надавати особливого значення. Їхнє вибуття із строю зчаста було однозначне із моментальним упадком вартости даної одиниці. Тому уважаємо за доцільне при нагоді вправ і маневрів частіш вправляти на нижчих ступнях з'єднань вибуття із строю старшин. Практика війни виявила, що найнижчі ступені старшин і підстаршини, саме найважливіші для втримання духа й боєспосібности частини, наражені

на найбільші втрати. З тієї причини воно не повинно видаватися аж ніяк незвичайним, що підстаршини мали б вскаузувати на місце вибулих із строю чотових чи сотенних. Слід звертати окрему увагу на те, щоб і підстаршинам у формі заступства довіряти ведення сотень. Такі у формі вправ проведені вибуття із строю старшин дають змогу і вищим начальникам розпізнати яскраві провідницькі характери, що інакше серед незмінюваних умов ніколи не вибилися б.

Зреферував **О. Ф.**

ІЗ ГОЛОСІВ ВОЯЦТВА УПА НА ЧУЖИНІ

Резолюції

групи вояків УПА в Дітройті, США, схвалені на сходинах 23 вересня 1951 р.

Головне Командування УПА дало наказ відділам, що вийшли в рейд у Західню Европу, бути живими свідками визвольної боротьби українського народу за державність.

Ми, вояки УПА, зібрані далеко від рідних земель на сходинах дня 23 вересня 1954 р. в м. Дітройт, схвалюємо наступне:

1. Шлемо вояцький привіт Головному Командуванню УПА на чолі із полк. В. Ковалем і зголошуємо нашу непохитну вірність ідеям української визвольної боротьби та Головному Командуванню УПА;
2. Стверджуємо, що на рідних землях не вгасає криваве героїчне змагання нашого народу за свободу й державність; до цієї боротьби станув увесь український нарід під керівництвом УПА;
3. На час визвольної боротьби УГВР являється верховним керівництвом збройно політичної боротьби всього українського народу враз із його підпільною мілітарною силою — УПАрмією. УГВР в керівництві визвольною боротьбою українського народу здобула собі всенародне довір'я та авторитет. Неподільне ж право рішати про форми й принципи боротьби і про своє політичне керівництво зберігає за собою наш нарід, що зараз стоїть у нерівному змагу з московсько-большевицьким імперіялізмом;
4. Всіх наших друзів, вояків УПА на чужині, закликаємо ширити правду про визвольну боротьбу українського народу та захищати авторитет його верховного політичного керівництва — Української Головної Визвольної Ради;
5. Зголошуємо нашу вірність Зверненню Воюючої України: »Хоч Ви сьогодні опинились далеко від рідних земель, боротьба для Вас не закінчилась. Ворог, що гнобить Вашу Батьківщину, діє і там, і Ви мусите проти нього боротися так, як недавно Ви боролися із зброєю в руках в Україні. Продовжуйте на чужині зберігати і плекати героїчні традиції УПА і високо несіть прапор її слави«.
6. Зокрема свідомі ми ваги Звернення Воюючої України в тому, де воно рішуче вимагає від української еміграції повної єдности не на словах, а на ділах, єдности в діяльності, а не на папері. єдности на базі визвольної боротьби українського народу на рідних землях.
7. Вітаємо товаришів повстанської зброї на чужині та закликаємо непохитно й вірно виконувати завдання, накладені на них і на всю українську еміґрацію Воюючою Україною.

Вітаємо Закордонне Представництво УГВР та шлемо дружній привіт Місії УПА.

Підписали: *Гордій, Дорош, Зірка, Олень, Дунай, Борсук, Словак, Василь*

Подяка

У Торонто, Канада, 21. 10. ц. р. у п-ва Вонсів з нагоди христин їх сина Ігоря на заклик п. Осипа Матвіїшина проведено серед присутніх гостей збірку на інвалідів УПА. Пожертви склали: по 7. — дол. — Грицай Микола; по 5. — дол. — Коверко Маріян; по 2. — дол. — Вірстюк Петро, Співак, Вонс Теофіль, Вонс Ярослав, Матвіїшин Осип, Пелих Данило; по 1. — дол. — Макар Іван, Одинокий Василь, Хухрик Петро.
Разом: 25. — дол.

З тієї суми зразу призначено на радіопередачу п. Шарвана — 5 дол .Решту, 20 дол., передано на інвалідів УПА до Місії УПА

Жертводавцям щира подяка; а п-ву Вонсам бажаємо щастя і здоров'я, нехай їх син Ігор росте здоровий на добро українському народові і на славу Україні.

На Фонд Місії УПА склали пожертви на руки п. Олександра Дейнеки в **Каракасі, Венесуеля,** такі особи:
по 20. — болíварів: Герасименко Б., Закревський, інж. Король, Сагайдак Микола;
по 15. — бол.: Кутовий;
по 10. — бол.: Бабій Степан, Дейнека Олександер, Дум'як Михайло, Захарчук Степан, Фомик Степан, Хом'як, Чабан Дмитро;
по 8. — бол.; — Головко Григорій;
по 5. — бол.: Білоус, Гринишин Ілько, Дзюба Василь, Лотоцький Левко, Рудик Іван, Самуцький Кароль, Тихоненко Василь, Філатов Віктор;
по 2.50 бол.: Головка Валентина.
Разом: 225.50 болíварів.
Усім Жертводавцям сердешну подяку складає

Господарський Відділ Місії УПА

Подяка

Пожертви на Фонд Місії УПА склали:

в Бельгії ва руки п. Г. Грибка в Буа-дю Лю: по 100. — б. фр.: Грибко Григорій, Моткалюк Адольф; по 50 — б. фр.: Дмитрук Дмитро, Крук Микола. Курилас Степан, Маковій Валентин, Міхович Іван, Періг Степан, Сметрук Степан, Черевик Михайло, Шепівдин Степан; по 25. — б. фр: Єднак Іван, Ковтун Василь, Мельник Петро; по 20. — б. фр.: Грицюк Михайло; разом 745. — б. фр.

на руки п. І. Шкрібляка у Флені: по 50. — б. фр: Волошин Рвман, Гвоздянский Іван, Кілішан Мирон, Чичерський Василь, Шкрібляк Іван; по 30. — б. фр.: Горошко Іван; по 20. — б. фр.: Березницький Андрій, Боднарчук Данило, Броварський Петро, Бунда Василь, Вінчук Антін, Голод Дмитро, Дричевич Григорій, Золотаренко Семен, Ільницвкий Іван, Качор Кость, Колісник Павло, Корнута Степан, Пирожак Василь, Пшик Маріян, Скубайло Степан, Стельмах Микола, Фіялка Григорій, Януш Михайло; по 15. — б. фр.: Глива Теофіль, Макух Михайло,; по 10. — б. фр.: Капустяк Юрко, Романов Михайло, Степаненко Іван, Стиранка Михайло, Шкамарда Григорій; разом 750. — б. фр.

в Австралії: на руки п. Миросл. Болюха в Мельборні: по 20 шил.: Болюх Мирослав, БромірськийІ., Козак Д.; по 10 шил.: Вірлик Ю., ГорбацьоМ., Іванчо В.; по 5 шил.: Демедин Н., Савка Р.; по 4 шил.: Вльк Штефан, Старчак І.; по 3 шил.: Андреїв Н., Павлюк І.; по 2 шил.: Гришин В., Мулярчук, Савчин, Ярник М.; разом: 6 фунтів, 2 шил.;

на руки п. І. Гарасимова в Креморн: по 40 шил.: Гарасимів І.; по 10 шил.: Бодлак Г., Кітинський П., Козак С., Козар І, Отаманюк, Поєдинець І., Стець, Хабайлюк В., Янківський І., Ярема Є; по 6 шил.: Баран П., Комарницький М., Панилик І., д-р Пуць І.; по 5 шил: Гев'як Ф., Костка В., Матіюк М., Розквас,; по 4 шил.: А. Б., Г. П., Кісіль П., О О., Паучок, Чор.; по 3 шил.: Н. Н., Подолянко В., Терновий Д.; по 2 шил.: Борецький О, Драган Аріядна, Лісовець С., Местеренко А.; разом: 11 фунтів, 9 шилінгів;

на руки п. І. Галярника в Аделяйді: по 100 шил.: Клименко Фока; по 20 шил.: Ґалярник П., Ковальчук П, Стеца Осип, Чорний К.; по 10 шил.: Вогнедар Я., Дмитрук М., Дяків О., Карпенко Г., Мачеванчук П., Муравський Ю., Ракіта О., Ткачук В., Шумський С., інж. Яськевич Тарас; по 6 шил.: Кліш Й., Теслюк; по 5 шил.: Андруська Я., Денисевич В, Лопка Мирон, М. З., Найко Олекса, д-р Приставський; по 4 шил.: Андрієвський, А. Р., Бедрак В., Гнатюк, Голуб В, Гурко Е., Іващкевич В., М. Г.; по 3 шил: Прадун І.; по 2 шил.: М. З., Семенюк, Ставський Р.; разом: 18 фунтів, 3 шилінги;

на руки п. Калитовського Степана: по 20 шил.: Калитовський Степан, Котовський М., Левицький Г., Лесик В., Лотоцький Б.; по 10 шил.: Демко І., Пірко М., Сітка В., Чепіль Михайло; по 5 шил.: Янківський В., Янківський О.; разом: 8 фунтів;

на руки п. О. Клюфаса в Мельборні: по 20 шил.: Клюфас О., Любченко Р., Познанський З., Стихівський І.; по 10 шил.: Бен В., Венгльовський Ю., Виклина, Гевко Я., Головнів В., Глех С., К., Капко Р., КасіянП., Прийма М., Смиречинський М., мгр. Фокшан Ценко В.; пв 6 шил.: Крижанівсккий С; по 5 шил.: Бабік Б., Герик С., Куціль М., мгр. Куціль О., Нагірний О., інж. Підгородецький М., Саковський І., Страґан І., Тауцький І.; по 4 шил.: Сорока П.; по 3 шил.: Місько С., Рищак Степан, Трайтар М.; по 2 шил.: Чолій М.; по 18 пенні: Романченко Г.; разом: 13 фунтів, 17 шилінгів, 6 пенсів;

на руки п. Григорія Комишана в Тасманії: по 10 шил.: Дурич Остап, Комишан Григорій, Олійник Василь, С. Е.; по 2 шил: Мирошник Василь; разом: 2 фунти, 2 шилінги;

на руки п. Волод. Малащука в Сковн: по 24 шил.: Малащук Володимир; по 20 шил.: Гробелько Е., Шарамета В., Шевчук Л., Юрків І.; по 10 шил.: Варіян Г., Воловський Т., Кіндрат М, Хулик Т., Шумський В.; по 6 шил.: Подоляк О., разом: 8 фунтів;

на руки п. І. Панасюка у Вакол: по 20 шил.: Віконський П., Галик В., Дубницький М., Матуля М., Панасюк І., Пилат Д., Тамґамара П., Туліка Теодор; по 10 шил.: Бідюх Ст., Вовк І., Захарків Йосип, Ласійчук, Малашевський П., Пиріг К., Роман В., Соколюк М., Ухач Іван, по 5 шил: Коцюрба М., Ляшинський М., Мудрик Г., Сверщ Юрко: по 4 шил.: Васьків Я., Забава, Митка Степан, Рибняк В., Титаренко В.; по 3 шил. 6 пенсів: Павлюк Лев, по 2 шил.: Любовіч М., Сухоцький В.; разом: 14 фунтів, 17 шилінгів, 6 пенсів.

Усім ПТ Жертводавцям сердешну подяку складає ГОСПОДАРСЬКИЙ ВІДДІЛ МІСІЇ УПА

Адреси

представників В-ва „До Зброї":

Австралія: Fokshan W.
17 Acacia St.
Glenroy-Melbourne, Vic.

Арґентіна: Horynec S.
c. Mozart 614
Buenos Aires

Бельгія: Schrajter F.
Av. de Visé 31
Cheratte, Liege
чекове конто для пересилки грошей: Camp. 2376.24

Бразілія: Lisynetzkyj Orest
Caixa Postal 10
Mallet
Parana

Великобріт.: Prokop Konstantyn
263 Dykes Lane
Sheffield 6

Венесуеля: Dejneka Alexander
UKRAFOT
Av. Espana
Edificio Panamerica
Caracas Catia

Канада: Semeniuk Wolodymyr
418 Brock Ave.
Toronto, Ont.

США: Klym Jaroslaw
114 East. 11-th Street
New York 3, N. Y.

Франція: Soroczak Myroslau
71 Rue Louis Soulier
St. Etienne (Loire)

Тунезія: Sawtchak Wolodymyr
Barage de Ben-Metir
Ain' Draham B. P. 15

Швайцарія: Aubert H.
Postfach 46
Muri bei Bern

Швеція: Harbar Kyrylo
„Ukrainska Sellskapet"
Box 32
Stockholm 1

ДО ЗБРОЇ

ЖУРНАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

ВИПУСК
14 (27)

БЕРЕЗЕНЬ
1952

РІК
ВИДАННЯ
V

ЗМІСТ:

1. **На службі народові** 1
2. **Є. Прірва: Проблеми господарсько-постачальної справи українського збройного підпілля** 4
3. **Степан Хрін: З відділами УПА з лемківщини на Україну** . 9
4. **Ратник: Основні елементи партизанської тактики УПА** . 12
5. **О. Сагор: Сучасна Греція й її армія** 17
6. **З Документів боротьби** 19
7. **З книжок і преси** 27

О. Ф.: Дж. Д. Гіттл: Військовий штаб, його історія й розвиток
О. Ф.: Hugh Seton-Watson: The East-European Revolution
Л. Корбут: Polskie Sily Zbrojne
О. Ф. Allgemeine Vorschriften über die Truppenführung
Г. Л. Ген.-майор Дж. Ф. К. Фаллер: Чого Кремль боїться найбільше?
Ґеорґе Будік: Стиль боротьби Европейської армії — „партизанська тактика“

Ціна одного примірника журналу до „ДО ЗБРОЇ":

в Німеччині	1.— нм	у Франції	100.— ффр.
у Вел. Брітанії	2.— шил.	в США	0.50 дол.
в Бельгії	12.— бфр.	в Канаді	0.50 дол.
в Голляндії	1.20 ґульд.	в Австралії	2 шил.6 пс
у Швеції	1.20 кор.	в Арґентіні	3 пези
у Швайцарії	1.— фр.	в Бразілії	5 крз.

Адреса В-ва: „DO ZBROJI"

MÜNCHEN 38, Postfach 4 US-Zone Germany

Видає Місія УПА при ЗП УГВР.

Druck.: Bohdan Krynytzkyj, Augsburg, Donauwörtherstraße 121. Telefon 6348

ЗА САМОСТІЙНУ СОБОРНУ УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ

ВОЛЯ НАРОДАМ
ВОЛЯ ЛЮДИНІ

ДО ЗБРОЇ

РІК ВИД. У | БЕРЕЗЕНЬ 1952 | ВИПУСК 14 (27)

ген.-хор. Роман Шухевич
(1907 — 5. 3. 1950)

Був наказ: »До походу! До зброї!
Україна розп'ята в огнях!«
Кожна хата родила героїв,
Месник руку могутню підняв.

Залунав у просторах так гордо
Віщий гомін хоробрих боїв!
Рознеслися стогромним акордом
По світах ідеали Твої.

Ще момент і Твій голос владарно
Загримить на руїнах Кремля,
І напише кольонам ударним
Пісню слави розкута рука.

М. Боєслав: „14. X. 1942“

На службі народові

(В другі роковини смерти Глоловного Командира УПА, ген.-хор. Р. Шухевича)

„Із світлою пам'яттю про Нього, задивлені в Його геройську постать бійця й керівника визвольного руху, наснажені Його відвагою, оптимізмом та революційністю, загартовані й досвідчені під Його рукою, до кінця віддані ідеї визволення українського народу — ми відважно продовжуватимемо нашу священну визвольну боротьбу аж до повної нашої перемоги."

(Із повідомлення Г. К. УПА, УГВР та проводу ОУН на Українських Землях із березня 1950 р.)

Це була реакція воюючої України, призвичаєної до постійних жертв, реакція на смерть свого командира, політичного лідера, чільного революціонера-підпільника. Так само теж на вістку про геройську смерть того, з іменням якого нерозривно зв'язана історія визвольної боротьби українського народу в 1942 — 50 рр., зареаґувала й наша еміґрація.

Для українського підпілля на Українських Землях Головний Командир УПА, генерал Т. Чупринка, Голова Генерального Секретаріяту та Генеральний Секретар Військових Справ УГВР Роман Лозовський, Голова Проводу ОУН на Українських Землях Тур, себто ген.-хор. Роман Шухевич, — навіть після смерти далі стоятиме на почесній стійці та своїм прикладом кріпитиме й кликатиме до життя й чину нові тисячі борців за волю.

Коли ми, українські вояки на еміґрації, сьогодні, в другі роковини смерти сл. п. ген.-хор. Р. Шухевича схиляємо свої голови над Його свіжою ще могилою, то не на те, щоб виголошувати бездушні фрази та виносити на п'єдестал божків нову фіґуру, але щоб крок-у-крок із воюючою Батьківщиною вчитися жертвенного служіння народові та з духа Її героїв черпати досвід та моральну силу.

Життєвий шлях та геройська постать сл. п. ген.-хор. Р. Шухевича, першого вояка УПА, армії, яка, за його ж словами, має в новітній історії заступити героїчні Термопілі, є безперечно тим прикладом, який приковуватиме увагу не лише нашої української нації, але й усього волелюбного світу.

Зразкова, безінтересовна любов до свого народу і тверда віра в нього, любов до свободи, основана на Божих заповідях, і твердість волі — це та внутрішня моральна сила, що уживотворювала життєвий шлях боротьби Командира УПА з тиранією та безправ'ям. В тому таємниця Його росту та історичної місії, у тому теж основне джерело надхніння для сучасного й майбутніх поколінь.

Відповідаючи на питання про перспективи визвольно-революційної боротьби представникові Бюра Інформації УГВР, ген.-хор. Р. Шухевич з'ясовує: „Я вірю насамперед у силу й завзяття українських народних мас, у їх високий патріотизм. Я вірю також у мужність українських повстанців і революціонерів, у їх підпільно-конспіративну та бойову майстерність."

Любов і віра в народ, ці глибокі загально-людські почування, що виповнювали серце вояка, політика, революціонера, це підвалини, на яких спочиває його політичний світогляд.

У тому ж інтерв'ю читаємо: „Ґарантією справжньої демократичности майбутнього ладу в українській державі є, в першу чергу, щиро-народний характер українського визвольно-революційного руху, його безприкладна ідейність. Він зродився із надрів українського народу, діє в імені інтересів українського народу; воля і щастя українського народу — його найвища мета.

Українські революційні організації завжди підкреслюють, що вони борються не за Україну для себе, але за Україну для українського народу.

Далі, реальною ґарантією демократичности майбутніх форм правління в Україні є саме існування УГВР. УГВР побудована на чисто демократичних принципах та заступає демократичні погляди.

ОУН стоїть також на демократичних позиціях. УГВРаді підпорядковується УПА."

Занимані Ним позиції — пости в структурі українського визвольного руху доводять, що кожна ідея була Ним співвирішувана та носить печать Його творчого духа.

Так вірив, думав і на основі цього діяв ген.-хор. Р. Шухевич, в якого руках скупчувалися різні форми влади. Це теж вияв величности людини, якій та влада не запаморочує голови і яка залишається слугою своєму народові аж до кінця свого жертвенного життя.

Життєвий шлях ген. Тараса Чупринки-Шухевича — це шлях боротьби за визволення українського народу. На цей шлях ступає Він молодим юнаком і йде ним невпинно, мужньо почерез чисельні жертви, що їх Йому прийшлося скласти, аж до кінця життя. Імення ген.-хор. Р. Шухевича найтісніше пов'язане з УПА: Він її леґендарний командир. Сім років боротьби на цьому пості говорять за себе самі. На ньому він витривав вірним складеній військовій присязі: „В цій боротьбі не пожалію ні крови, ні життя, і буду боротись до останнього віддиху й остаточної перемоги над усіми ворогами України."

Останнє „Звернення воюючої України" з Його підписом звертається теж до нас: „Віримо, що Ви, українські вояки на чужині, не станете осторонь цієї боротьби, але внесете свій досвід і труд і, хоч розділили нас кордони, але ми хочемо з Вами творити одну бойову дружину."

Ці слова повинні стати для нас заповітом, виконання якого по думці Його побажань буде найкращим вшануванням Його пам'яті.

Повідомлення

У жовтні 1949 р. в Карпатах у бою з російсько-большевицьким окупантом України загинув смертю героя

Командир Відтинку УПА-Захід „Маківка 24",
нагороджений Золотим Хрестом Бойової Заслуги І кляси

Степан Хрін

народжений 1914 р., член Організації Українських Націоналістів, політв'язень польських та німецьких тюрем, командир сотні УПА на Лемківщині в 1946-47 рр., з серпня 1947 р. командир тактичного відтинку УПА.

В особі командира УПА Степана Хріна український визвольно-революційний рух втратив одного з завзятих та надзвичайно відважних військових старшин і революціонерів.

3 травня 1950 р. у Львівській області під час наскоку військ МҐБ в бою загинув смертю героя

старшина для окремих доручень Головного Командування УПА,
нагороджений Золотим Хрестом Бойової Заслуги І кляси

пор. Іван Явір

член Організації Українських Націоналістів, політв'язень польських тюрем, з весни 1943 р. вояк УПА.

Як старшина для окремих доручень Головного Командування УПА поручник Іван Явір визначився великою відвагою і бойовістю.

Вічна Слава Борцям Української Національно-Визвольної Революції !

Місія УПА при ЗП УГВР

Золтий Хрест Бойові Заслуги І кляси *встановлені наказом ГК УПА з грудня 1943 р і наділюваний лише воякам УПА.*

Медаля »За боротьбу в особливо важких умовах«, *введена постновою УГВР з 6 червня 1948 р.*

Золтий Хрест Заслуги, *встановлекий наказом ГК УПА з грудня 1943 р. і наділюваний цивільним особам і воякам УПА.*

Є. Прірва

Проблеми господарсько-постачальної справи українського збройного підпілля

В сучасних арміях постачання й господарсько-адміністраційна організація — це окрема галузь військового знання. Функцію постачання в модерній армії порівнюють із кровоносною системою людського організму, що утримує організм при житті.

Завдання цієї статті є розглянути проблему постачання в того роду збройно-революційній формації, якою є УПА, та проблему господарки й адміністрації в того роду »підпільній державі«, яку творить наше збройно-революційне підпілля (УГВР і ОУН) на окупованій большевиками Україні.

Генеза і розвиток підпільної господарки й постачання

Вже діяльність перших відділів УПА поставила перед командуваннями цих відділів вимогу забезпечувати себе всім необхідним. При цих відділах постають шевські й кравецькі варстати, гарбарні, пральні, слюсарські варстати, зброярні (слід пам'ятати, що в початках зброї недоставало — її все далі здобували на ворогові), шпиталики, аптечки тощо. Для господарських цілей командування відділу висилало в терен підпорядкованого бунчужному »інтенданта«, чи »господарчого« і він в околиці відділу організував ці варстати та їхню працю й розбудовував пристарування харчів і одягу із збірок, чи то шляхом оподаткування населення. Це насувало поважні труднощі: кожна така господарка велась самостійно, тягар постачання не був рівномірно розподілений на все населення, відчувалася недостача фахівців, бракувало різних товарів, і не завжди вона могла вповні забезпечити відділи.

Набагато покращала справа, коли ОУН в 1942-43 рр. почала організувати, разом з мобілізацією дальших відділів, підпільну адміністрацію, в тому й централізувати господарську базу для підпілля на цілій Волині й Поліссі. Тоді постало також ГК УПА (Головне Командування УПА) та командування ВО (Воєнних Округ): Поліської, Рівенської і Луцької. В ГК УПА і ВО-ах тоді господарську ділянку перебрали відповідно поширені господарські відділи цих штабів УПА. ВО ам підлягали »самостійно діючі« загони чи відділи УПА і окрема підпільна адміністрація, що на тих щаблях співпрацювала із бойовими відділами УПА.

Побудована за таким принципом адміністративна мережа підпілля адмініструвала увесь терен і забезпечувала господарсько збройні відділи, весь апарат підпілля і також старалася унапрямлювати розв'язку деяких господарських питань цивільного населення. В господарському відношенні почато на тому етапі плянове постачання, тягар його розділено рівномірно на все населення, зорганізовано взаємну допомогу одних теренів другим; притягнення фахівців уможливило створити невеликі власні підприємства на звільнених від ворога теренах. Далі за посередництвом клітин ОУН в Галичині, чи навіть власною торговельною мережею - закуповувано в Галичині й на Холмщині потрібні товарі, медикаменти і зброю і їх постачано на Волинь і Полісся. ОУН була розбудована також в волинських містах і почерез її мережу черпано різні засоби з міст чи то шляхом закупів, чи експропріяції.

В Галичині перші повстанські відділи УНС (Українська Народна Самооборона) творила ОУН влітку 1943 р. і їх постачала, а з початком 1944 р. теж перебрала функції підпільної адміністративної мережі для УПА. В Галичині підпільну адміністрацію розбудовано окремо від військових командувань УПА, і опісля, коли постала УГВР, поодинокі референтури адміністративного апарату були підпорядковані відповідним Секретаріятам УГВР.

Всі етапи розвитку, що їх проходили Волинь і Полісся доволі довго, Галичина пройшла в дуже короткому часі. Господарська референтура підпільної адміністрації перебрала на себе забезпечення й постачання відділів УПА і членів підпілля. В руках господарських відділів командувань УПА залишилося лише потрібне для відділів майно, яке здобуто на ворогові, або яке передали їм господарські референти підпільної адміністрації для користування в майбутньому. В руках »оргмобів« УПА (організаційно-мобілізаційний відділ) залишилися магазини зброї, амуніції і іншого військового матеріялу,— але закупи зброї проводжено також за посередництвом господарського референта.

В окремих випадках там, де було велике скупчення відділів УПА, (напр. на »холмському фронті« за німецької окупації) господарському відділові штабу того »фронту« була господарсько безпосередньо підпорядкована підпільна адміністрація кількох повітів, з яких він черпав засоби для відділів.

Окремим етапом господарської діяльности підпілля треба вважати період від часу утворення в 1944 р. СКВ (Самооборонних Кущових Відділів див., стаття про СКВ в »До Зброї« вип. 12 за 1951 р.). Тоді головний тягар господарської діяльности спав на плечі СКВ. Вищі господарські клітини передали більшість

своїх виробничих клітин і свою практичну роботу в руки СКВ.

Перевал фронту через терени діяння УПА остаточно розв'язав проблему постачання зброї, амуніції і медикаментів, частини виряду, одягу й інших матеріялів. Це майно частинно підібрано на побойовищах і здобуто в німецьких магазинах; частину залишили при відступі німецькі відділи постачання. Також багато головно амуніції й медикаментів, на пропагандивні заклики підпілля, залишили по селах червоноармійці, щоб їх селяне передали до УПА.

В періоді переходу на підпільні форми боротьби в 1946—47 рр. господарську працю децентралізовано ще далі (перший етап децентралізації—передача господарської діяльности головно в руки СКВ); в тому часі кожна група підпільників, чи відділи УПА діставали призначений терен—кілька сіл, в яких господарили почасти при помочі СКВ, а почасти самостійно. Господарські референти лише унапрямлювали цю роботу і вели евіденцію в своєму терені. Та праця приблизно виглядала так: відділ УПА розчленовувався на зиму, чи на якийсь час в літні місяці, і квартирував групами у визначених селах. В тому часі вояки робили для себе криївки, заготовляли харчі, одяг і створювали харчові та одягові пункти в цілому терені дії. Коли відділ збирався наново і починав діяти, мав уже свої склади. Господарські референти магазинували централізовано лише важливіші запаси, якими вони безпосередньо забезпечували підпілля (напр., паперу, медикаментів і засоби, потрібні для праці центральних клітин). Починаючи з 1947 р., коли вже боротьба прибрала цілковито підпільних форм, і крім збройного підпілля діяли лише невеликі групи УПА чи боївки, господарська діяльність підпілля вповні децентралізується. Кожна група постачає себе самостійно. Очевидно, вони собі взаємно допомагають, або речі, що їх важче набути,— стараються підпільники набути у всьому терені.

Подібно, як у цьому підпільному періоді боротьби, виглядала господарська діяльність в новоопановуваних УПАрмією теренах (Підляшшя, Закарпаття, Житомирщина і т. д.) тощо. Заки там була побудована підпільна організаційна мережа, бойові групи й відділи господарсько забезпечували себе самі.

Організаційна структура підпільної адміністрації й постачання

За німецької окупації опановувана підпіллям територія поділялася на краї, області (величина областей советської адміністрації), округи, повіти, райони, кущі, станиці (село). Під большевиками проведено реорганізацію: райони побільшено до величини районів советської адміністрації; 3–4 райони творили надрайон, 3–4 надрайони творили округу, округи були об'єднані в краї. Ще раніше утворено нижчу від районів клітину—кущ (із СКВ) — із 3–7 сіл.

Дозема побудова УПА виглядала так: ГК УПА (Головне Командування УПА, Командування УПА: Північ, Схід, Південь і Захід — що відповідали »краям« в адміністративному поділі), Командування Групи, або ВО (Воєнної Округи — величина області з невеликими відхиленнями), Командування Тактичних Відтинків (величина »округи« в адміністративному поділі, — утворені в 1945 р.), яким підлягали самостійнодіючі відділи й підвідділи.

Провід підпільної адміністрації від »краю« по »станиці« чи опісля до СКВ складався із: Провідника, що керував цілістю роботи, організаційного референта, »оргмоб-а«, референта пропаґанди, господарського (називаного коротко господарчим, служби безпеки, зв'язку і УЧХ (Український Червоний Хрест). Референтура »оргмоб« існувала лише почавши від надрайонів вниз. На вищих щаблях вона була прикріплена до штабів УПА. Постачанням і адмініструванням майна займався господарський референт; деякі його функції повнив УЧХ; зброєю, боєприпасами й військовими магазинами господарив »оргмоб«.

Щоб успішно виконувати свої завдання »господарчий« на середніх щаблях (округа, надрайон, район) мав своїх помічників — підреферентів: заготівлі, закупів, виробництва, інтендантури, магазинера, книговода й контролера. Підреферентури могли бути скумульовані.

Підреферент заготівлі дбав і керував заготівлею господарських дібр, оподатковував підприємства і стягав податки, вишукував ворожі магазини потрібних товарів і дбав про проведення експропріяційної акції. Підреферент закупів організував і проводив закупи потрібних товарів. Підреферентові виробництва підлягали всі підпільні виробничі варстати, майстерні й підприємства. Підреферент інтендантури й постачання втримував зв'язок з усіми відділами УПА, бойовими групами та клітинами підпілля і наладнував сам безпосередньо, або за допомогою своїх низових клітин, постачання. Магазинер відповідав за безпеку магазину і якість замагазинованих речей.

Крім того частину господарської роботи виконував УЧХ. (УЧХ мав такі відділи: медичний, фармацевтичний і суспільної опіки). Його СО допомагала вдовам і сиротам по полеглих вояках УПА і вміру можливостей — іншим потребуючим. Потрібні матеріяльні засоби вона черпала від господарського референта. За німецької окупації при УЧХ ще була господарська жіноча підреферентура, що діяла при помочі розбудованої тоді жіночої мережі ОУН. Її завданням було співпрацювати з господарськими підреферентурами заготівлі й виробництва. Дівчата з цієї підрефе-

рентури проводили збірки харчів для відділу УПА, коли він квартирував в околиці села, варили для нього їжу, переводили збірки полотна, харчів і лікувального зілля. Вони організували виріб светерів, швальні тощо. Після того, як розв'язано господарську жіночу підреферентуру (кінець 1944 р.), ці завдання виконували далі, звичайно, дівчата під керівництвом господарської референтури.

Господарські відділи Командування УПА займалися звичайно лише плянуванням і завідували магазинами на своєму терені (своїми власними чи відділів УПА). На Волині й Поліссі і там, де командування УПА займалося також і господарською діяльністю в терені (напр., на Холмщині 1944 р.), — господарські відділи УПА були розбудовані так, як подана нами господарська референтура підпільної адміністрації.

Постачання відділів УПА боєприпасами належало до »оргмоба«. Йому підлягали безпосередньо чи посередньо (відділи могли мати свої власні магазини) магазини боєприпасів і зброї та зброярні (майстерні направи чи виробу зброї). На закуп амуніції і зброї »оргмоб« діставав гроші чи товарі від »господарчого«.

Властива господарська робота велася в повіті, опісля в надрайоні. Господарський апарат надрайону й нижчих організаційних клітин призбирував потрібні добра і їх розділював. Це стосується до піднімецького і початків підбольшевицькото періоду боротьби. В дальшому часі виконними клітинами залишилися СКВ, а надрайонова господарська референтура лиш детально розплановувала роботу і допильновувала її виконання. З переходом на підпільні форми боротьби кожна бойова й підпільна група забезпечувалася самостійно, керуючись лиш пляном господарської референтури та звітуючи їй.

Методи заспокоювання господарських потреб

Джерелами приходів підпільної господарки були: а) засоби, здобуті на ворогові, б) добра, черпані з підприємств чи магазинів під зарядом ворога, в) власна господарська діяльність і г) збірки й оподаткування населення.

Здобування майна на ворогові було основним джерелом забезпечення підпілля. В кожному невдачному бою ворог залишав на побойовищі якесь майно, або чисто військового значення, або пограбоване в населення. Пограбовані в населення речі, як правило, верталися пошкодованим. Інше майно, потрібне відділові, ставало власністю підпілля, — непридатне — вимінювано в населення на потрібні товарі. Про його розподіл рішали, якщо його здобув відділ УПА, — керівник господарського відділу ТВ УПА; коли ж майно здобув СКВ — ним диспонував господарський референт СКВ — чи вищої адміністративної клітини. Далі організовано спеціяльні експропріяційні акції на відділи постачання ворожих опірних пунктів, на ворожі магазини амуніції, харчів, одягу, аптеки тощо, в часі війни — на ешелони постачання фронту і врешті на підприємства ворога, до яких не мала доступу підпільна господарка. Здобутим майном диспонував організатор наскоку. Такі наскоки організовано тоді, коли була певність, що при тому не буде жертв у людях. Лише тоді, коли якість речі були необхідні для дальшої діяльности підпілля, (напр., для здобуття амуніції) — наскок проводжено навіть тоді, коли такі жертви могли бути. Чималу скількість всякого майна захопила підпільна господарка після того, як втекли німці, а большевики ще не мали зорганізованої адміністрації.

Другим поважним джерелом прибутків були товарі, черпані з підприємств, що були під зарядом ворога. Необхідним до того було, щоб по них сиділи »свої люди«. Цю методу особливо широко стосовано за німецької окупації: сітка »своїх людей« охоплювала всі адміністровані українцями установи. В підбольшевицькому періоді ця метода роздобування засобів давала менші успіхи, бо большевики не мали багато товарів і в їх установах сиділи звичайно прислані з СССР довірені чиновники, і врештою їх добре берегли відділи МВД.

Де ще не було контролі ворога, господарські референти старалися врухомити наявні в терені виробничі підприємства (напр., гуральні, млини, вапнярки тощо). Далі організовано для власних потреб свої варстати (шевські, кравецькі, пральні, гарбарні, печаткарні для підроблювання печаток, масарні для консервування м'яса, аптекарські лабораторії тощо). »Оргмоби« мали свої зброярські варстати, в яких направлювано зброю, виготовлювано міни, гранати і т. д. Всі працівники тих упівських підприємств були мобілізовані.

Дальшим видом господарської діяльности того роду була торгівля виробами власної продукції та матеріялами, здобутими на ворогові.

Збірки серед населення були або добровільні, або накладані на кожного селянина. Добровільно переводжено групові збірки, звичайно, з нагоди церковних чи національних свят і збирання харчів для поточного прохарчування відділу. Збирання обов'язкового оподаткування (»заготівля« або »організація«) було проводжувано в пляні господарських відділів підпільної адміністрації. Залежно від багатства сіл, вони визначували на поодинокі села контингент потрібних для господарської референтури засобів. Збірку в селах проводили СКВ звичайно під контролем вищих господарських клітин, чи членів підпільної адміністрації. Наперед господарський референт СКВ скликав нараду довірених статочних господарів і з ними розкладав оподаткування на окремих

селян. Тоді йшла пропагандивна підготова: приїздив хтось з поміж представників вищих клітин підпілля, проводив в селі мітинг. Перед збіркою самі селяни, чи члени підпілля, розносили по селі видрукований на циклостилі заклик, в якому повідомляли, що буде збірка, і що селяни мають підготовити. Збірку переводили ніччю вояки СКВ. часом ще при допомозі інших формацій. Збірки збіжжя, вовни тощо проходили легко, селянство давало призначену на одну господарку кількість, бо вона зрештою не була велика. Гірше було з м'ясом і одягом, бо одній родині було важко дати хоча б свиню чи ялівку, або добрі штани, чоботи, блюзу чи плащ, головно за большевиків, коли бракувало одягу. Зразу заготівники реквірували їх, опісля цю справу розв'язувано компромісово: напр., у селянина брано лиш половину свині, або — хто не дав м'яса при збірках в попередньому році, тому доручували ще заздалегідь підгодувати свиню чи ялівку на наступний рік для підпілля; часто навіть корм для їх хову давало кількох селян. Хто не мав чи не міг купити молодої худобини для хову, діставав її від господарського референта СКВ. В подібний спосіб розв'язано справи одягу: доручувано кільком селянам до спілки купувати якусь одну річ.

Дальшим видом оподаткування було у піднімецькому періоді—оподаткування купців, торговельних і виробничих підприємств і установ. Під большевиками там, де це було можливо, стосовано ще такий спосіб: керівники підприємства, колгоспів тощо, давали різні продукти підпіллю, а большевикам подавали нижчу продукцію, чи, якщо це було можливо, передані підпіллю речі, записували в брак або в якийсь інший можливий розхід. (Напр., передано підпіллю з колгоспу яйця, записано ж, що видано для жеребця). Того роду доходи були часто більші, як із збірок серед населення.

Збірки серед населення переводжено, як безповоротний дар для визвольного руху. Селяни отримували лише посвідку від господарської референтури з подякою за свої дари.

Бойове постачання відділів УПА

Перші відділи діставали зброю чи то із запасів, що збереглися в населення, чи то від українців, що здезертирували з різних німецьких формацій і принесли її зі собою.

Магазини зброї, амуніції і боєприпасів находилися в руках »оргмобів«. Відділ мав лише ту зброю й амуніцію, що була йому потрібна для діяльности. В лісових масивах терену своєї дії відділ мав амуніційні й збройові пункти. За большевицької окупації відділи були узброєні лише легкою піхотинською зброєю; тяжка зброя—міномети, протипанцирні рушниці, торпеди, міни тощо--лежали в магазинах і її витягали лише тоді, коли підготовляли наскок на якийсь ворожий опірний пункт, на засідку тощо. Це облегшувало відділ і робило його тактично справнішим. Зрештою вояки УПА запас амуніції носили із собою (на кріс 200—300 набоїв, на кулемет »Дегтярова« 400—500, на німецький »МГ« 500—700 набоїв) тому, що нормального постачання в боях не могло бути, хіба що бій відбувався близько амуніційного пункту. Амуніція мусіла вистачати на проведення навіть дуже довгого бою, а то й кількох боїв. Після бою відділ виманевровував із загроженого терену, вступаючи по дорозі на амуніційний пункт і поповнюючи свій запас амуніції.

Коли відділ переходив в інший терен діяння, де не мав своїх амуніційних пунктів, висилав наперід кількох вояків, щоб вони там їх підготували. Коли це було неможливим, відділ після свого приходу в новий терен зв'язувався негайно з командиром ТВ УПА чи тамошнім »оргмобом« і творив собі амуніційні пункти. Найгірша справа була в рейді. Тоді відділ мусів брати із собою більшу кількість амуніції, щоб її вистачило навіть на більше боїв. Це, щоправда, обтяжувало відділ. Ще краще було, коли відділ рейдував по українській території, бо тоді міг дістати поповнення амуніцією.

При такій методі постачання найголовнішою справою була дисципліна вогню в бою в повному розумінні того слова. Коли ж було тяжко з постачанням амуніції, відділ уникав боїв з ворогом, а особливо затяжних боїв.

Весна 1948 р. УПА-Захід.
Працівники підпільної гарбарні УПА.

Одяг відділи УПА здобували на ворогові і почасти діставали його від господарської референтури. В першому випадку організовано наскоки на ворожі магазини, далі забирано одяг вбитих ворожих вояків, і в полонених вимінювано його за знищений. Господарська референтура даного терену (1—2 райони) мала зодягати якийсь один відділ. Вона також мала »резервний фонд« і в потребі обов'язана була постачати одягом також відділ із іншого

терену, що перебував на її території. Коли відділ вирушав в рейд, господарський референт того терену сам, або спільно з господарськими з сусідніх теренів, вивіновував його новим, доброї якости одягом, щоб скоро не знищився в часі рейду. Лиш у вийняткових випадках була дозволена реквізиція самими вояками в населення (напр., зимою »розлітаються« комусь чоботи і їх не можна дістати нормальним шляхом від господарського).

Літо 1946 року. УПА-Захід.
Хворі й ранені стрільці УПА із санітарами й охороною.

Було два способи прохарчування: самостійне і в населення. Відділ УПА мав в терені свого діяння харчові пункти (невеличкі магазини по лісах). Нормально відділ діставав харчі від господарського референта, звичайно від СКВ. З харчових пунктів користав лише тоді, коли терен був загрожений і не можна було дістати харчів шляхом постачання, або шляхом прохарчування у цивільного населення. Де це було можливе, відділ квартирував і харчувався в селі, або квартирував в лісі, а дівчата приготовляли в селі їжу і привозили до відділу, чи то врешті вдень відділ був у лісі (тоді сніданок і обід варила військова кухня), а на вечеру заходив до села. В 1946—47 рр. відділи вже харчувалися здебільша лише з власної кухні, бо по селах були сексоти і про кожне квартирування відділу в селі могло бути зголошено ворогові.

Окрема справа, це постачання відділу під час рейду. Вояк УПА був зобов'язаний завжди носити харчову »залізну порцію«: хліб, сало, або товщ, дещо крупи й солі, у скруті —біб і печене зерно. »Залізну порцію« можна було їсти на дозвіл командира в скрутних випадках, коли вже взагалі не було харчів. Коли відділ вирушав у рейд, вояки діставали подвійну »залізну порцію«. В рейді кожний рій мав своє відро, в якому варено їжу. Вечером відділ заходив до села на вечеру й одночасно переводив добровільну збірку харчів, що вистачили б йому на прохарчування впродовж кількох днів. В окремих випадках, коли не можна було роздобути харчів добровільним способом, командир відділу міг дозволити зареквірувати їх, вияснюючи населенню причину реквізиції і видаючи посвідки.

Лікарства діставав відділ від фармацевтичного підреферента УЧХ. Ранених відставлювано на найближчий санітарний пункт (такі були в що 2—3 селі); від себе санітарний пункт організував переїзд до шпиталика. Щороку відділ підготовляв 1—2 підземні шпиталики й передавав їх УЧХ ові. Їх забезпечував всім потрібним УЧХ—із засобів господарського референта. Раненими в рейді відділ мусів навіть за найгірших умов опікуватися, аж доки не прибув ма терени діяння УПА і не передав їх до санпунктів.

Постачання клітин революційного підпілля належало нормально до господарських референтур, а коли перейдено до підпільних форм боротьби, його вповні здецентралізовано.

*

Такі поважні засоби на утримання підпілля і на всякі допомогові акції могло дати населення завдяки спротивові грабіжницькій політиці окупанта, що його організував наш визвольний рух. За німецької окупації і в початках під большевиками цей спротив організовано просто. З теренів, контрольованих УПАрмією населення по-простому не віддавало ворогові жодних контингентів. В околицях, що були загрожені ворожими гарнізонами, контингент здавали лише частинно й отягалися від здачі, або, як і везли його селяни до міста, договорювалися з підпіллям, і валку з контингентом завертали повстанці до лісу, забирали збіжжя для підпільної господарки, або завертали її до дому. Селяни були криті, солтис, чи голова, звітував, що стільки то збіжжя вже здано, а стільки забрали партизани, і село для держави більше зерна не може дати.

Складнішою була справа, коли закінчилася війна й большевики могли в другій половині 1945 р. кинути більші сили МВД й адміністрації на терени діяння УПА. Підпілля тоді дбало, щоб наші села трималися солідарно і ставили одностайний спротив грабіжницьким затіям ворога, щоб місцева большевицька адміністрація не йшла різько проти інтересів населення, щоб затаювала урожай і т. д. Далі підпілля всякими способами підтримувало індивідуальні селянські господарства, бо таким краще було ставити спротив грабіжницькій політиці ворога. Такою політикою підпілля втримувало внутрішню єдність селянства всупереч стосованому большевиками принципові »діли і пануй«; правда, нераз приходилося стосувати суворі кари на тих, що ставали по стороні ворога і йшли проти своїх односельчан. Подібну політику ведено в колгоспах. Там підпілля дбало, щоб село ставило одностайний спротив, затаювало урожай, не здавало »добровільних« надпрограмових драчок, щоб справедливо були розділювані зарплати тощо, і тим злагіднювано експлуататорську суть советського колгоспу.

Степан Хрін

З відділами УПА з Лемківщини на Україну

Уривки зі звітів

У висліді 2-ої світової війни та договору поміж Польщею й УССР, заключеного 16. 8. 1945 р., українські землі на захід від т. зв. лінії Керзона опинилися у складі совєтської Польщі, і українське населення мало бути „репатрійоване" до УССР, подібно зрештою як польське із земель на схід від тієї лінії — до Польщі. Цей договір дошкульно відбився на українському населенні Лемківщини, Перемищини, Грубешівщини, Холмщини та Підляшшя. Підтримане терористичною акцією польських військових і большевицьких енкаведівських частин „добровільне" виселення українського населення почалося восени 1945 р. й офіційно мало закінчитися 30. 6. 1946 р. Насправді продовжувалося воно до осени: кожний ліс, кожне село, кожний поріг української хати ставав заборолом, що його ворог мусів здобувати. У цій боротьбі вславився на Східній Лемківщині своєю одчайдушністю к-р УПА Степан Хрін.

Решту українського населення поляки стали виселювати у Штеттінщину, Ґданщину та Ольштинщину (у Східній Прусії). Проти відділів УПА вони кидають нові з'єднання війська. Від куль українських повстанців гине в акції на південь від Балигорода 27. 3. 1947 р. заступник міністра оборони Польщі, ген. В. Свєрчевський. 7. 5. 1947 р. міністер закордонних справ Польщі Модзелевський складає в соймі заяву, що для тіснішої співдії у поборюванні українських „банд" було складено договір поміж Польщею, Чехословаччиною й СССР: під час поборювання повстанців союзні частини можуть переходити кордони цих держав. З кінцем квітня 1947 р. у Східній Лемківщині, де тоді діяли 2 сотні УПА, зосереджено 2-гу польську армію — ок. 100000 війська, проведено масові облави по лісах і довершено виселення українців.

В обличчі нової облави в червні 1947 р. на лісовий масив Хрещату (у трикутнику поміж р. Сяном, Ославою й польсько-чехословацьким кордоном) зустрічаються 3 сотні УПА-Захід командирів: Хріна, Біра й Стаха. Оточені кільканадцятикратно переважаючими силами ворога (ок. 20000 польського та 18000 чеського війська), вони все ж проривають ворожий перстень. На нараді сотенних командирів 29. 6. 1947 р. вирішено залишити опустошілу вповні вже Лемківщину та перейти кордон УССР, щоб тут продовжувати далі боротьбу із большевицько-московським окупантом.

Редакція

Плян переходу кордону

Всі три сотенні спільно обговорюємо плян переходу кордону. Він такий: тільки почнеться смеркати, підсуваємося біля с. Сянки до джерела р. Сяну. Командування над трьома сотнями перебираю я. Як перша, маршує сотня к-ра Біра, що має дати з першої чоти перший рій із ножицями й автоматами та має перетинати дротяні засіки. Дві кулеметні ланки другого і третього роя дадуть застави у віддалі 50 — 100 метрів, праворуч одна і ліворуч друга, та будуть в'язати й паралізувати своїм вогнем ворожі кулемети. Перетявши дроти, перша чота піде розстрільною в напрямі лісу, щоб його опанувати. За нею стрілецьким рядком у деякій віддалі піде друга й третя чота. На випадок сильного ворожого вогню й спротиву друга й третя чота мають вдарити своїм вогнем у тому напрямі, звідки ворог вестиме вогонь, і будуть просуватися за першою чотою. Якщо перша чота не зможе здобути лісу, друга чота вдарить з лівої, а третя з правої флянки, щоб узяти ворога в півколо, а на допомогу першій чоті сотні к-ра Біра піде тоді перша чота моєї сотні. Друга чота моєї сотні буде оберігати правого й лівого боку, щоб ворог не флянкував крила першої сотні. Сотня к-ра Стаха має просуватися вслід за моєю із завданням оберігати боки й тил, стримувати наступ ворога від заду та постепенно підходити за моєю сотнею. Відвороту немає. Йдем, хоча б із найбільш кривавим боем. Все, що нам на перешкоді, ліквідуємо вогнем, ґранатами, штиком.

Командири підвідділів — Яр, Довгий, Ворон, Грань, Оріх і Байрак — отримують наказ.

До вояцтва виголошую промову.

— Друзі вояки й командири! Сьогодні ми останній день на нашій Лемківщині. Сьогодні прощаємо нашу вівсяну землицю, зрошену нашим потом, злиту нашою кров'ю, засіяну кістками наших друзів — вояків і революціонерів, встелену непохороненими трупами наших героїв на побойовищах...

Сьогодні, коли будемо переходити цей кордон, ідіть з такою силою, щоб ніхто не завернув вас. На вогонь відповідайте вогнем, ґранатами і штиками. Ранених друзів не оставляйте на поталу ворогові. Забирайте їх із собою.

Я вірю, що внедовзі прийдете до своїх рідних із цього переможного походу. Вам напроти вибіжать батько-мати, а, може, брат, сестра, і ви обнімете їх і скажете: »Тату, мамо! Ви вже вольні, чуєте! Я, син ваш, вернувся із бою, прийшов у славі; оце приніс вам радість — Вільну Незалежну Самостійну Українську Державу!«

Ходім мерщій, це кличе воююча Україна: »Лемки, на поміч!« Хай свистять кулі, ревуть гармати, рвуться міни, а ви йдіть та мстіть під звуки канонади, у бій за нарід свій!

Бій на кордоні

Кінчиться ліс, ніч ясна. Маршуємо за пляном. Минаємо джерело р. Сяну. Ще кілька кроків — і цілий ряд военних окопів. Місяць

освічує на рівному полі чорного вужа нашої колони. Перід раз-у-раз залягає і під горизонт зорить терен. Кругом зловіща тиша. Переходимо окопи, дорогу, залізничну лінію, ще якісь окопи.

Дроти вже поперетинані. З першим роєм к р Бір. Ще декілька метрів і чоло попало на розкинуті дротяні петлі. Це змушує нас затриматися, щоб стрільці повитягали ноги з дроту. Враз упав перший стріл, а з ним дикий крик: »Кто йдьот?« Голос большевика ще раз заверещав: »Антонов, Казаков! Сматрі, кто йдьот!«

Вгорі розблисло декілька ракет, а за ними від південної сторони посипались стріли. Застава — ройовий Запорожець, кулеметний Орел та ще декількох стрільців із другого роя — відкриває барабанний вогонь по ворожому кулеметному гнізді і по ворожому бункрі. Падають стріли також і від лісу. Ворог має встріляне поле: б'є цільно. По кількох хвилинах стріли понеслися вздовж кордоном: заблисли ракети, чути крик тривоги по большевицьких гніздах і заставах.

Вже й з лівого боку падають стріли: працює друга застава — ройовий Голуб, кулеметний Дунайчик та ще декількох стрільців третього роя першої чоти. Перша чота розгортається в розстрільну, перебивається через глибокий, кількаметровий протитанковий рів і наступає на ліс. Зліва падають рідкі постріли. Друга й третя чота виконують свої завдання. Большевицькі гнізда скріплені. Бій прибирає на силі. Хвилинами ворожий вогонь такий сильний, що треба залягати. Стрілецтво відповідає таким самим вогнем. Середина впадає до протитанкового, на три метри глибокого рову. З великим трудом, за допомогою »веж«, зроблених із стрільців, вилізаємо наверх.

Бій продовжується. Тягар бою перебирає вже середина, бо чоло вже захватило ліс. Посуваємось системою латинського »З«. У наших рядах вже чути зойки ранених. На заставі ройового Запорожця гине стрілець Клим-Андрій, ранений в руку і згодом важко поранений в голову. Напереді в рові залишився важко ранений в коліно жандарм Степовик. На заставі ройового Голуба ранений стрілець Дуб; рій забирає його з собою. Біля мене гине стрілець Клепка. Він ще простогнав: »Пращай те, друзі! Я вмираю...«

Напереді лінія прорвана. Большевикам приходить допомога; вони вдаряють не тільки зліва, але підсуваються окопами і вдаряють із заду, як і було передбачено. Тил — відділ к-ра Стаха — розсипається в розстрільну і з вогнем подається за серединою. Багато стрільців, падаючи, калічаться на дротяні засіки. Стрільці домагаються йти в наступ. Стримую їх, бо мусимо наступати за пляном, однак у хвилині, коли ворог ударив відзаду і з правого боку, середина самочинно з окликами »Слава!« рушила вперед.

Большевики втікають. В большевицьких лавах чути зойки. Під світло ракет входимо до лісу. В дорозі поранено стрільця Пелню. Ворог іде в погоню, але ми панами положення: ліс у наших руках. Тил відбиває большевиків, а напереді перев'язують ранених.

На полі бою осталися: 2 убитих, 2 важко ранених; одного раненого забрав рій.

Ворожі втрати: около 10 вбитих.

Бій почався в год. 23-ій і скінчився в 24.30.

Засідка на ворога

В сусідних селах і на кордоні чути большевицькі крики, горять ракети, чути гул моторів автомашин. Спішимось, хоч погоня для нас не страшна, але хочемо вимінути загороди й засідки, бо ворог старається перебігти нас дорогою. Горою, хребтом Перейба, хребтом Гребінь сходимо на дорогу, що веде з с. Сянок до присілка Сигловатого у селі Бітлі.

Спішимось далі, щоб ще цієї ночі відбитися подалі від місця переходу кордону, дістатися до великого масиву лісу. Тільки пройшли ми з 200 метрів дорогою, а тил уже подає, що слідом за нами купою біжать большевики. Їх добре видно на дорозі. Приспішити марш — просто фізично неможливо, тому наказую к-рові Оріхові дати позаду три кулемети, большевиків підпустити близько і сипнути по них вогнем. На дорозі залягають кулеметники: Дух із німецьким »МҐ 42« та Мак і ройовий Заяць із двома »дехтярями«. З ними — декількох стрільців.

Вони підпускають першу групу большевиків, числом у кільканадцять бійців, на відстань 10 — 20 метрів, відкривають цільний вогонь і більше половини з них ліквідують.

Ворог за нами вже не біжить, тільки обстрілює здалека. Світляні кулі падають по дорозі і розприскуються поміж камінням. Ми скручуємо праворуч, на південь у ліс Щовб. Ліворуч, у присілку Ласовець чути пожвавлений рух і гавкіт собак, — там ворог. Перебігаємо річку Гнилу і північно-східнім склоном гори Керничка йдемо в напрямі лісу Кругла до дороги на верхи. На горі відпочиваємо хвилин п'ять, а там полями переходимо потік Довгий і доріжкою сходимо в Либухору. Ворожі втрати: 10 — 16 вбитих. У нас втрат не було. В бою на кордоні і в засідці оба відділи вистріляли: 1360 штук рушничних набоїв російських, 510 німецьких і 75 штук набоїв до ППШ.

Село, село...

Вже світало. Стійки й застави розставлені. Кожному з нас хотілося не так їсти, як бачити людей. Населення вітає нас радо. Воно чуло наш нічний бій; хоч і вбоге, але щиро обдаровує, чим може. На душі стає весело, легко. З невисказаним вдоволенням оглядаємо людей, яких ми так давно не бачили. Найцінішими присмаками стали — молоко, сир, яй-

ця й вівсяні ощипки. Кожний тулить у кишені бадилля бакуну, що ним обдарувало нас населення. Дехто за старою звичкою набрав у кишені картоплі й бобу.

Ніколи в житті я так апетитно не їв і так смачно не курив, як саме тоді в селі.

Висилаю гінців виходити скоро з села, кінчати збирання харчів та збиратися в потоці, що пливе з півдня, з під Великого Верха.

Щойно ми вийшли з села, як туди в'їхали автомашини з большевицьким військом.

Був уже день: 30 червня 1947 року.

В лісі відпочиваємо, ховаємось від пастухів, не віримо їм, бо до них ми не звикли. На Лемківщині цивільне населення по лісах не вешталось, а останньо, то навіть худоби не пасло. Кожний крик, гівкання чи спів нас ранять: завжди думаємо, що це ворог.

Облава

У 7-й вранці появились літаки. Кружляють низько над лісами, шукають нас. Кругом у лісі чути постріли. Ворожі групи пішли в ліс від півдня й від півночі Бескиду. На допомогу большевикам пішли «істребітельні батальйони« із Закарпаття.

Далеко на півночі чути гул моторів: ворог підтягає нові сили. Зв'язку наладнати не можемо, бо друг Коханий, маючи важливу пошту, відлучився під час бою на кордоні, а друг Вовк нічого не знає. Посуватися верхами в напрямі південного сходу не можемо, бо терен відкритий. Тому весь час ідемо скраєм лісу, вздовж попід верхи старим польсько-чехословацьким кордоном: минаємо Гострий верх, Зелемінь, Пікуй. На Великому Менчулі відпочиваємо декілька годин. Увесь час веде нас к-р підвідділу Чова, що походить з тієї околиці і знає свої рідні сторони. У пляні маємо вечеряти в с. Кривці і вночі перейти в масив лісу між селом Іванківцями й Сморжем.

Ворожа засідка

Пополудні після відпочинку підсуваємось ближче до с. Кривки. На горі Менчулі група большевиків зробила засідку, на яку вийшло наше чоло. Ворог чатував не тільки поміж деревами, але й на деревах, на буках, де примістив кулемети. Від першого ворожого вогню гине стрілець Воробель, к-р Чова, важко ранений в голову, залишається на місці (його забрали большевики до району, до Турки), та ще один стрілець, ранений в руку. Чоло негайно відступило, а ворог із собаками пішов за нами в погоню. Піти в наступ зараз не було вигідно, тому що праворуч мали ми голі поляни; треба було відступити вглиб лісу яких 500 метрів. Відступаючи, середина й тил відкрили сильний вогонь по ворогові, а мінер Щупак убив великого білого большевицького собаку, що ловив його за шию. Ворог, діставши сильний вогонь, перестав гнатися, зорієнтувавшися, що має до діла з більшою групою повстанців. В лісі займаємо півколом становища й чекаємо ворога аж до вечора.

Друга ворожа засідка

Ввечері зміняємо плян: ловимо старшого віком пастуха й кажемо вести себе близько села Гусного. На скраї лісу затримуємося, щоб провірити, чи немає під лісом ворожої розстрільної. До крайньої хати під лісом ідуть у розвідку стрілець Михась, Кравець і друг Галя по молоко для ранених. Вертаючись із розвідки, наступили большевиків, що спали в кущах. Ті відкрили з ППШ вогонь, але нашим вдалося втекти щасливо. Розвідка донесла, що в терен сусідніх сіл наїхало багато большевиків, десь около 40 автомашин. На завтра сподівана облава.

З цього кітла нам треба виховзнутись і добитись до Майданських лісів, передусім тому, що ворог знає про нашу присутність у лісі. Оминаючи большевицьку засідку, бродимо потоком Зелемінь, виходимо в поле і залягаємо в картоплях між ліском Будина й горішнім кінцем Гусного Вижнього, бо місяць світить ясно.

Стежа іде по зв'язкового

Місяць так освітив землю, що видно не тільки в селі, але й на протилежній горі найменші чорні цятки.

В село висилаємо жандармерію, щоб засягнути розвідку і взяти зв'язкового селянина. В одній із хат забарились досить довго, бо діти й жінка не хотіли випустити батька — господаря хати, вважаючи, що це большевицький підступ. Врешті господаря беруть силою. Діти й жінка підняли крик, що його напевно вчули большевики під лісом. Доручаю господареві вести нас полями на Маґуру біля села Комарники.

На висоті Шолодянський Круглий розділяємось. К-р Бір залишається з двома чотами й квартируватиме в лісі, а я прямую з його третьою чотою в напрямі річки Стрия.

* * *

Зв'язковий селянин оповідає, що в Турчанщину приїхало ок. 20 000 большевиків, якими командує якийсь генерал-майор, і штаб його в селі Комарниках. Справді, їх було там тоді 18 — 20 000.

На світанку наближаємось до річки Стрия.

Бльокада, про яку ми не знали

Вночі ще з 29/30 червня 1947 р., коли відділи з Лемківщини перейшли на Україну, всі погранзастави, почавши від Бескиду аж по Устріччину, були заалярмовані. 30 червня на поміч погранзаставам пішли всі залоги райцентрів, як от Борині, Турки, Стрілок, Старого Самбора й Самбора. Всі вони спільно на тому ж просторі вздовж у смузі 20 км. пере-

шукали всі ліси, поля й села, шукаючи за повстанцями. Були пороблені засідки й загороди. Їх групи постійно лежали на становищах у таких місцях, де можливі переходи з одного лісу в другий.

На вістку про перехід відділів українське населення, піднесене на дусі, раділо й переповідало прерізні історії. В одному селі говорили, що повстанців перейшло 50 000, в другому, що 2000, ще в інших селах, що... пів мільйона. Такі вістки затривожили ворога і тому він кинув автоколонами зі Львова й Дрогобича 30 червня після полудня около 20 000 війська, підсиливши його панцирними автами, танками, гарматами й літаками. Всі літаки, що були в с. Яблінка Нижня, району Турка, заанґажовано теж до облав і вони без перерви цілими днями патрулювали ліси.

Коли над'їхали згадані сили, большевики створили довгу загороджувальну лінію, почавши від Стрілок, почерез Розлуч, Турку, вздовж шляхом, почерез Бориню аж по Кривки. В Комарниках заквартирував штаб. По селах почались масові арешти. Напр., у Красному арештовано ок. 100 чоловіків, забрано їх до Борині, звідки після катувань і допитів частину звільнено.

Вночі з 30 червня на 1 липня ворог перекинув частину сил, що оперували ближче кордону, і створив другу загороджувальну лінію, почавши від Ільника, почерез Закопці, Молдавсько, Завадку, Задільсько, Красне, Мохнате до Івашковець.

1 липня, не ліквідуючи першої лінії, большевики перекидають сили і творять третю лінію, що йде від Завадок через Довжки, Криве, Погар, Ораву, Тухольку до села Климці, і четверту, що йде від села Завадки почерез Росохач, Миту, Оравчик до Орави.

Ліси були провірювані щоденно малими большевицькими групами та розвідниками, що рекрутувалися з бесарабців, молдавців, гагаузів і місцевого населення. Ходили також переодягнені в цивільний одяг большевики. В тому ж часі під'їжджають гарнізони до сіл Кропивник Старий, Ясінка, Масьова, Кіндратів, Головсько, Майдан, Зубриця. В лісі біля Багноватого заквартировує полк, що робить скрізь засідки, а другий полк контролює верхи поміж Боринськими полонинами, селами Завадка — Росохач, Мита — Тисовець. Завдання тих ворожих ліній було не допустити відділів УПА до Майданських лісів і знищити їх на просторі поміж згаданим масивом лісів та кордоном. Бльокада ця тривала около трьох тижнів. Кордон був скріплений ще довше.

Взявши загально, то наші відділи потерпіли невеликі втрати завдяки тому, що вміло лявірували.

Ратник

ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ ПАРТИЗАНСЬКОЇ ТАКТИКИ УПА

Цю статтю передруковуємо з неістотними пропусками із журналу „Повстанець" 1946 р. Автор статті належить до визначних інструкторів старшинських шкіл УПА.

Сам журнал містить чимало матеріялів з повстанського досвіду та з розрібки теоретичних питань партизанської тактики і стратегії.

Вміщаючи цю статтю хочемо зазнайомити загал українських військовиків на еміґрації з військовим мисленням провідних старшинських кадрів українського збройного підпілля. — Редакція

Загальна характеристика елементів тактики реґулярної й партизанської армій

Коли брати за основу реґулярну армію, що діє в нормальних умовах державного життя, то засоби й можливості партизанських відділів у порівнянні з нею дуже малі й обмежені. Але зате партизани завдяки своїм малим відділам та використанню маневру й руху та певних теренових умов і воєнних хитрощів можуть піднести ефективність (успішність) своїх бойових дій до тієї міри, що вона може в певних умовинах майже зрівноважити числову, організаційну й технічну перевагу ворога.

Розглядаючи поодинокі елементи, що мають вплив на тактику, хочемо вказати на їх додатні чи від'ємні сторінки на партизанські дії.

Щодо питання співвідношення сил, то сили ворожої реґулярної армії, що має ще на допомогу поліцію та напіввійськові чи поліційно військові формації (в часі миру якраз поліція веде боротьбу з повстанцями), дуже часто й десятикратно переважають сили повстанських відділів. Вони (ворожі сили) теж краще вивіновані, вишколені, узброєні та мають добре вишколений командний склад.

Партизанські відділи, звичайно, малі, слабше вишколені (багато зовсім ні), гірше вивіновані, різно узброєні, та не мають таких фахових, вишколених старшинських кадрів.

Ці недоліки партизанських відділів у великій мірі рівноважать: кращий моральний стан (відвага, завзяття, риск, посвята) повстанців та ідея, за яку вони борються (знають, за що борються), загартованість на холод і голод, партизанська вигадливість і винахідливість (з десятистрілок роблять ручні кулемети, переробляють советські набої до німецької зброї і т. д.), максимальне й найкраще використання тих засобів, що їх

мають. Вишкіл поодиноких повстанців переводиться і поповнюється досвідом, здобутим на полі бою, та вирівнюється спритом і военними хитрощами партизанського командира.

Крім величезної числової переваги, ворог має над повстанськими відділами ще й таку ж велику технічну перевагу, а саме: важку зброю піхоти (важкі кулемети,) артилерію танки, літаки. Щоб могти цю колосальну технічну перевагу ворога бодай частково зрівноважити, партизани діють малими відділами, в закритому, важко-прохідному терені, використовуючи для своїх дій всі природні перешкоди й ніч та в широкому маштабі маневри й рух. Таким чином вони не дають ворогові змоги використовувати проти себе цієї такої великої технічної переваги. Вони стараються представляти собою надто малі для ворожої техніки цілі, (шляхом роздрібнення), що легко губляться в терені, швидко зникають, і до яких не можна дібратися важкою зброєю.

Зрештою партизани стараються нищити всі ці технічні засоби ворога, де й як тільки це можливе, недопускати їх на поле бою шляхом нищення мостів, складів пального, гаражів і т. д.

Дуже велику перевагу над партизанськими відділами дає ворогові політично-адміністративна організація терену та засоби транспорту і зв'язку (районні оседредки, станиці, МВД-МҐБ, шляхи, авта, залізниці, телефони, телеграфи, радіостанції і т. д.). Зорганізований та впорядкований терен дає ворогові сильну оперативну базу, можливість швидкої комунікації та перекидання частин у терені, де появилися партизани. Тому при всяких діях партизанські командири мусять брати це до уваги і, або старатися ці засоби організації терену (адніністрація), зв'язку й комунікації нищити чи знешкідливлювати, або так вести дії, щоб ворог не міг їх (тих засобів) використати проти нас (блискавична поява, чин і зникнення відділу, використання умов терену й ночі, сувора конспірація, заздалегідь приготовані місця відступу і скриття та тому подібне).

Кожна реґулярна армія в нормальних умовах діє звичайно вздовж якогось фронту, маючи перед собою ворога, а за собою — запілля (базу), з якої вона черпає поповнення, і яке дає змогу на відпочинок вичерпаним в бою частинам та на лікування ранених і хворих.

Партизанські відділи того всього в такому розумінні не мають. Ворог кругом них, вони мусять діяти серед ворога, не маючи ніякого ані запілля, ані найменшого зовсім спокійного і безпечного кутка. Полем бою партизана — цілий окупований терен, фронт на всі сторони, кожної хвилини можливість зудару чи зустрічі з ворогом. Партизан мусить бути **вічно** настороженений, **вічно** готовий до бою. Мусить уміти чувати, навіть у сні.

Це незвичайно важливий момент, що дуже дається в знаки партизанам. Цю таку від'ємну сторінку партизанської дійсности можна почасти зрівноважити. Зрівноважується вона з однієї сторони створюванням частими наскоками на ворога й засідками такого самого стану непевности й нервового напруження і для ворога (постійна непевність і нервове напруження »з'їдають« моральні сили ворога), з другої сторони прихильністю, жертвенністю і допомогою населення (харчами, вивінуванням, переховуванням партизанів, здорових, хворих і ранених, розвідкою, тощо) та зарадністю самих партизанів (здобуванням зброї та вивінування в ворога, конфіскатою ворожого майна з колгоспів, молочарень, магазинів, тощо). При цьому повстанці повинні дуже вважати на те, щоб не надуживати доброї до нас постави населення нерозважними кроками (неконспіративною поведінкою й непотрібним наражуванням населення на небезпеку) та всією своєю поведінкою, ширенням наших кличів і вказуванням на займанницько-руїнницьку політику ворога, проти якої ми боремося, старатися з'єднувати собі це населення.

Населення в районі постійних дій партизанів є звичайно своє і прихильне до партизанів (чи то бодай нетральне). Це дуже влегшує партизанам роботу. Але щоб користі з населення були ще більші, то треба над цим постійно працювати — виховувати населення. І то не тільки політично щодо цілів нашої боротьби, ворожої руїнницької політики, але й практично щодо поведінки у стосунку до ворога (конспірація, фальшиві інформації для ворога, розвідка для нас, пропаганда серед ворожих частин, саботування доручень ворога, тощо); і то виховувати не тільки словом, а й усією своєю поведінкою (також конспіративною). Бо шкода кожного нашого слова, коли хоча б найменшим своїм ділом заперечено те, що говоримо (напр., не кажемо говорити про організаційні справи, а самі говоримо!). Обов'язком кожного партизана є звертати увагу довкілля на похибки, що їх воно робить.

Однак, яке добре й яке прихильне не було б до нас населення, ми ніколи не повинні говорити йому ні про які організаційні справи (особливо про персональні, про завдання, чи проведені дії, про місця побуту, спроби руху, квартирування, военні хитрощі, власні втрати, стан зброї). Бо навіть серед найкращого гурта може трапитися зрадник, або вістка, навіть у добрій вірі подана, може так поширитися, що дійде до сексота.

Дуже велику прислугу партизанам при виконуванні їх завдань можуть зробити терен та відповідне використання пори дня й погоди та вміння достосуватися до довкілля (маскування). Але ці речі треба постійно студіювати і знати. Партизан мусить вміти ходити з відкритими очима, мусить вміти дивитися (обсервувати), бачити (помічати) й запам'ятову-

вати собі бачені речі та використовувати досвід.

Це може комусь на перший погляд видаватися маловажною річчю. Але це дуже важливе, зокрема ж для умов партизанського життя, і воно нераз рішає про успіх партизанських дій та про життя чи смерть окремих людей, а то й цілих відділів.

У нас в загальному на ці справи в минулому не звертано уваги взагалі, абож дуже мало (через відсутність туристики в мирних часах). Пересічно наш громадянин заледве слабо знає свою найближчу околицю (до 4–5 км довкруги свого місця проживання). Нераз, коли треба обминати якийсь небезпечний пункт, виявляється, що зв'язковий крім головної дороги чи стежки вже не знає інших, вночі не орієнтується в терені, блукає, нераз усю ніч водить людей по полях. Добрий партизан повинен добре знати свій терен так, щоб у найглибшу ніч міг дати собі раду в усіх напрямках. Він повинен знати всі стежки, всі проходи, дороги навпростець, закриті місця, броди, терен, куди закрито можна підійти, чи перейти, де можна скритися, зробити засідку, тощо так, щоб у потребі не мусів шукати на мапі, чи розпитувати, але щоб уже сам це знав. Це тимбільш важливо, що ворог також уважно студіює терен. Напр., раз чи двічі емгебист побуде в селі і вже знає всі підходи, закриті місця, стежки, тощо.

Особливо, коли знаходимося в якомусь терені перший раз, то повинні старатися зараз таки пізнати його та добре зорієнтуватися в нім (де, які місця добрі для відступу, звідки може зайти ворог, де поставити стійки, тощо). І постійно, куди б ми не йшли, завжди повинні студіювати терен, запам'ятувати собі нові завважені речі, або їх зміни, чи то поодинокі предмети, важливі об'єкти (мости), оцінювати їх під кутом партизанських дій і можливостей використати чи потреби знищити їх.

Щодо пори дня, то слід пам'ятати, що кожна пора має свої злі і добрі сторінки. Вдень нас далеко видно, але й ми дальше бачимо. Зате вдень ворог, особливо в відкритому терені, може краще використати проти нас свою числову й технічну перевагу (тому то »ніч наша і ліс наш«). Для того теж партизани використовують денну пору тільки для дій (рухів, бою) в закритому терені, чи то, коли до того змушені обставинами.

Ніч, зокрема ж темна, прикриває усе. Поле зорення вночі дуже обмежене і не дає ворогові змоги на вільний обсервований вогонь, особливо ж важкої зброї, та на належне використання технічної, а почасти й числової переваги (бо розгортання сил утруднене); ніч унеможливлює справне керування боєм і дуже часто доводить до грубих тактичних промахів сутичок поміж власними відділами, (заблукання, тощо). Ніч підсилює момент непевности і паніки. Тому то добре зорганізований і зіграний, навіть невеличкий, відділ, що має добру розвідку, може нанести величезних втрат і вдесятеро сильнішому ворогові. Момент заскочення грає при тому дуже важливу ролю.

Однак при нічних боях слід теж пам'ятати, що ворог може вжити світляних ракет і прожекторів. Тому слід старатися, наскільки це можливе, підходити до ворога закритим тереном.

З другої сторони ніч має для партизанів і деякі свої від'ємні сторінки. Вночі поле зорення і для нас дуже обмежене, тому легко наскочити на ворожу засідку, ворогові в самі руки, або розгубитися. Тому слід пам'ятати про обезпечення, зв'язок і місце збірки та кличку на випадок розбиття.

Вночі дуже добре все чути. Нераз найменший шелест, чи шепіт, скрипіння взуття чи шелестіння одягу гути на далеку відстань, зокрема ж »по росі«. Тому слід старатися ходити й говорити якнайтихіше, постійно приставати й наслухувати, старатися, щоб не бряжчала зброя й виряд та не скрипіло взуття.

Слід пам'ятати про колір убрання (маскування), особливо ж в ясні ночі. Не добрі тут барви: біла, чорна й загалом темні. Не дуже добра й темнозелена. Найкращий тут »вибляклий«, полинялий дреліх такий, як у ньому ходять большевики, або ясносіра барва (мішанина ясніших і темніших барв). На дорогах і на дуже сухій землі, чи стерні, надається вночі вилинялий, дуже ясний дреліх, абож дуже ясно-сіра барва.

Слід пам'ятати, що навіть у найтемніші ночі добре видно силюет людини на тлі неба (при переходах через хребти гір), далі — що проти місяця видно краще, бо бачимо затінену частину предмету чи особи, ніж як маючи місяць за собою (в білому світлі місяця контури й барви зливаються), особливо, коли барва предмету чи одіння достосована до барви довкілля; слід пам'ятати, що рух дуже зраджує — впадає в очі. Слід пам'ятати, що в світлі не вільно бігти, бо помітять.

Таких способів тисячі: їх у такому загальному огляді годі й перелічити, то ж взято лише декілька прикладів. Ті речі зрештою треба уважно студіюватн й розвивати щораз дальші способи. Найкраще вчитися тих речей тим, що обсервуватимемо себе і других та проводитимемо відповідні вправи—навіть в часі маршу чи на стійці. Напр., двоє людей говорить потихо, а третій, відійшовши на деяку відстань, прислухається і стверджує, з якої відстані вже було чути шепіт. Тоді на зміну йде другий, і т. д. Або ще так: один стоїть на місці, а другий іде раз проти місяця, а раз у протилежний бік і тоді інші стверджують, на скільки кроків було видно особу, чи пред-

мет в одному й другому випадку. Потім можна ще стосувати зміну барв одягу, тощо. Коли приходиться нам іти рівнобіжно до дороги так, щоб з дороги нас не було видно, то найкраще спершу поставити одного повстанця близько дороги, щоб ствердив, на якій відстані від дороги вже справді не було видно окремих людей, чи то групи осіб (група бэ завжди скоріш впадає в очі). Тільки таким способом може партизан легко навчитися ходити вночі й добре маскувати себе.

Лиха погода (дощ, сніг, завірюха) помітно влегшує виконання даного завдання (дії), алеж зате куди більше вичерпує людей; тоді завжди слід подбати про приміщення й відпочинок після дії. Вплив такої лихої погоди на ворога — психічний і фізичний, такий самий, як і вплив ночі; слід пам'ятати при ній про момент заскочення.

Щодо вивінування (одяг, взуття, мапи, компаси), прохарчування і санітарних справ, то партизани не мають ніяких певних постійних баз, як це є в випадку регулярної армії. Вони залежні від того, що здобудуть собі від ворожих відділів, з магазинів, молочарень, колгоспів, абож дістануть від населення. Повстанець повинен вміти переносити брак того чи іншого, повинен бути загартованим на спрагу, голод і холод. Він не повинен вимагати для себе від селян речей, яких вони самі не мають, чи не їдять (бо й таке бувало). Очевидно, що коли партизанові хтось не хоче дати їсти, хоч має й може, то цей не стане церемонитися й забере силою, однак тільки в випадках виразної неприхильности, чи ворожого наставлення даної особи.

Про санітарні справи (лікування хворих і ранених) треба вже заздалегідь подумати. Треба мати під рукою малу аптечку, бодай з найконечнішими речами, та когось (санітар, медсестра), хто дбав би про санітарні справи, і хто на тому розуміється, вмів би дати бодай першу поміч. Це має у відділі дуже велике значення, не тільки матеріяльне (допомога хворим), але й моральне.

Конспірація—основний елемент партизанської тактики

Тепер торкнемося ще трьох дуже важливих чинників, від яких остаточно залежить успіх чи неуспіх бойових дій партизанських та боївкарських відділів, а разом з тим і доля всього визвольно-революційного руху поневоленої нації, а саме: конспірації, розвідки й досвіду.

Конспірація — це основа кожного нелеґального (підпільного) руху поневолених націй, руху, що нераз мусить тривати цілі десятки років (ОУН в часі польської окупації ЗУЗ, СВУ на Наддніпрянщині і нелеґальні організації в царській Росії і т. д.).

У цій статті не станемо торкатися самих засад конспірації та різних способів її здійснювання. Тут тільки з'ясуємо, яке значення має конспірація в цілості справ українського визвольно-революційного руху, а зокрема в бойових діях партизанських і боївкарських відділів.

Конспірація — це система таємних заходів, що їх політичні організації, які перебувають у конфлікті з пануючим режимом, стосують у боротьбі проти своїх ворогів себто проти даного режиму) й противників для осягнення своїх політичних цілів. Конспірація має на меті охорону організаційного апарату від ударів противника, що має в руках величезну числову силу, технічну, організаційну і т. п. перевагу, і якому через те в відвертій боротьбі організація ніяк не могла б протиставитися. Щоб могти бодай почасти паралізувати ці переваги ворога, підпільна організація закриває (конспірує, триває в цілковитій таємниці), людей (прізвища, число, функції), побудову організаційних клітин (референти, ділянки, пости, залежності), розміщення своїх сил в терені, способи дій і засади боротьби (тактику), задуми й дії (які переводиться), власні втрати і загалом усе, що давало б ворогові якінебудь дані щодо складу, числа, способів діяння, а навіть побуту й щоденного життя членів організації.

Коли визвольно-революційна організація добре законспірована (ворог про неї нічого не знає), тоді вона, хоча б навіть не була велика числом, але сильна духом і характером —може завдати ворогові дуже великих (в першу чергу моральних і політичних) шкід, при власних якнайменших втратах і дуже великих успіхах (теж в першу чергу морального й політичного характеру).

В обличчі добре законспірованої організації ворог стає безсильним. Його б'ють, йому шкодять, а він не може вдарити, не може боронитися, не знає, яка сила криється в цій організації. Хіба відразу нищити весь народ. Але це не виходить знов політично і коштує ворога багато власних жертв і зусиль.

Кожний новий удар деморалізує ворога, показує йому його безсильність (хоча б не знати скільки мав танків, літаків і гармат), безрадність, підриває у ворожому таборі довір'я мас до свого проводу, до доцільности його методів, викликає в його людей страх перед цією організацією, розхитує ворожу адміністрацію і т. д. А на зовнішньому, міжнародному полі авторитет даної держави окупанта паде щораз нижче в очах світу та заохочує його противників використати нелад і революційний рух внутрі його держави для своїх порахунків, а що в свою чергу створює воєнну ситуацію, придатну для всенародного зриву і здобуття своєї держави.

З другої сторони такі дії й успіхи добре законспірованої визвольно-революційної організації підносять на дусі власну націю, з'єднують визвольно-революційному рухові но-

вих прихильників, симпатиків і членів, спонукують народ до активнішої допомоги революційному рухові і жертв для цієї мети, підсилюють почуття єдности внутрі нації, роблять націю відпорною на всякі провокації і деморалізаційні заходи ворога тощо. А на зовнішньому форумі підносять визвольно-революційний рух, а з ним і всю націю в очах світу, з'єднують їм симпатії, вводять в коло міжнародних заінтересувань (допомога на політичному й військовому полі).

Само собою, що й ворог дуже добре здає собі справу з того всього, себто якою силою є добре законспірована організація і докладає всіх зусиль і ще більших коштів (видатків на поборювання революційних рухів нічим не обмежується !) для поборювання революційно-визвольної організації **всякими засобами**, особливо ж шляхом **деморалізації населення, донощицтва і провокації**.

Слава Україні! Героям Слава!

Повстанець

Рік І. Листопад 1944 р. Ч. 1

Видає Українська Повстанча Армія

Присяга вояка Української Повстанчої Армії

Затверджена УГВР і введена наказом ГВШ ч. 7. з 19. VII. 1944.

Вінєта журналу „Повстанець", *в якому вперше появилася передрукована у нас стаття Ратника „Основні елементи партизанської тактики УПА". Пропаґандивна зброя у доротьбі УПА: книжка, журнал, летючка, відозва — цінитьcя не менш кулеметів чи автоматів. Вона бо теж веде бій — за викривлювану ворогом українську душу. Оба ці „роди зброї" у стратеґії УПА дуже добре себе доповнюють.*

Ідеальний стан конспірації був би тоді, коли б ворог не мав змоги нічогісенько довідатися про внутрішні справи організації. Але ідеального стану конспірації ніколи не можливо осягнути тому, що рух, робота й дії даної організації розконспіровують її в меншій чи більшій мірі, розкриваючи деякі моменти організаційного життя (особи, способи дій і т. д.). Треба собі здавати справу з того, що чим більше розгорнено працю внутрі і дії назовні, то все те важче законспірувати (роботу, дії), то більші можливості розконспірування.

Та річ не в тому, що в **перших моментах** (праця, дії, число членів) **не можливо дотримуватися засад ідеального законспірування організації** (найкращим законспіруванням було б взагалі нічого не робити). Це т. зв. »вища сила«, це **вимоги роботи**, це від нас не залежить. І якщо б ворог знав про організацію тільки те, що спричинене цією, як сказано, »вищою силою«, то він знав би ще дуже мало, і шкоди від цього для організації ще великої не було б.

Але дуже часто члени організації (часом навіть несвідомо), говорячи про справи організації з непокликаними людьми (навіть у найкращій вірі) чи поводячись невідповідно в терені, розкривають перед ворогом ту чи іншу сторінку організаційного життя і дають ворогові вгляд у справи організації чого він так дуже добивається. Може ті, люди, що так легкодушно говорять про організаційні справи й не розуміють, якого страшного злочину вони тим чином допускаються як щодо організації, так теж і всієї визвольної справи, якої колосальної шкоди вони завдають організації розкриттям найдрібнішої справи, як вони легкодушно самі допомагають ворогові її — »організацію« розкривати й нищити, як вони тим самим вибивають з її рук найсильніші її арґументи — найпевнішу зброю проти ворога та, як таким чином вони (може й несвідомо) стають ворожими аґентами чи сексотами. Або ще гіршими, бо вони мають вгляд в справи організації, вони мають що »сипати«, до них їхні товариші мають довір'я, якого вони надуживають, через що не один таки член, їх товариш, накладає головою.

Може, й несвідомо вони це роблять. Але від того справі зовсім не легше і фактом є, що від них ворог довідався про організаційні справи, отже **вони зрадили організаційну таємницю**. А шкоди, що через це потерпіла організація, нічим не дадуться повернути. Бо ворог, раз діставши нитку до справи організації, буде докладати всіх зусиль, щоб далі і далі її розмотувати. Запопадливо збираючи навіть — на перший погляд — дрібнички про організаційні справи й зіставляючи їх між собою, він зчасом отримує досить вірний образ організаційних справ.

Так отже, бачимо, якою колосальною зброєю може бути в руках організації справжня конспірація і скільки жертв та шкоди зазнає організація й нація, якщо такої конспірації немає.

Розвідка — передумова успіхів партизанської тактики

Так, як у конспірації ми стараємося, щоб перед ворогом якнайстаранніше закрити визвольно-революційний рух: організацію і все, що до неї стосується, так, з другої сторони, ми завжди повинні старатися **якнайбільше довідатися про ворога**: про його силу, розміщення, пляни, дії, способи дій, магазини, склади, втрати, настрої серед війська, адміністрації, мас, словом, про все, що він **собою уявляє та що задумує зробити**.

Збирання таких вісток — це **розвідка**.

Не будемо тут спинятися над родами, методами й способами розвідки. Йдеться тут про те, щоб вказати на її велику ролю в визвольно-революційній роботі, зокрема, коли йдеться про бойові дії партизанських відділів.

(Продовження в наступному ч. „До Зброї")

О. Сагор

Сучасна Греція й її армія

В поняттях европейця нова Греція стала символом політичної незрівноважености й нестійкости, відсталої з невпорядкованими політичними відносинами країни. Про неї пригадували собі звичайно при нагоді вісток про перевороти й заворушення, після ж останньої війни ще з приводу боротьби з партизанами Маркоса. Із прийняттям її, як і Туреччини, в оборонну систему держав Північно-атлантійського пакту щораз частіш в Европі обзиваються голоси з респектом для модерної грецької збройної сили. Грецію з мілітарного погляду починають уважати не колодою при нозі в західніх альянтів, але вартісним набутком.

Грецьку армію поміж двома світовими війнами характеризувала — тут більше ніж деінде — політична заангажованість її вищих військових старшин. Тому що країна була ареною безоглядного політичного дужання поміж двома головними політичними групами: республіканцями (»популістами« під проводом відомого Венізелоса) та роялістами (»лібералами« — прихильниками короля Юрія II), зміни в складі уряду тягли за собою й »чистку« в старшинському складі армії та в адміністративному апараті держави. Зріст лівих настроїв серед перенаселеної »репатріянтами« з Туреччини Тракії й Тессалії послужив притокою для встановлення диктатури роялістського генерала Метаксаса.

Жовтень 1940 р. приніс інвазію італійців з Албанії, що перемінилася в ганебне прогнання італійської армії, поки в квітні 1941 р. німецькі танки не перерішили справи грецької капітуляції. Широкий спротив німецько-італійській окупації поставили найперше комуністи, зокрема ж — як і скрізь інде — із вибухом німецько советської війни. Тереном їх діяння й була головно північна частина Греції (Македонія, Тракія). Зорганізований ними у вересні 1941 р. Національний Визвольний Фронт (ЕАМ) покликав до життя Національну Визвольну Армію (ЕЛАС), що впродовж 1943 р. зросла до 20000 бійців. Характеристична була побудова її командування, що складалося із: всевладного комуніста — »політичного представника«, військового командувача, відповідального за операції, та »капетайноса«, відповідального за постачання й військову мораль. Крім ЕЛАС-у існували ще окремі повстанські загони демократичного крила, з поміж яких найзамітніший був 5000 ний відділ Зерваса в Епіросі. При обох цих повстанських частинах англійці втримували свої військові місії й постачали партизан з повітря зброєю, одягом і харчами.

Після капітуляції Румунії в Греції в жовтні 1944 р. висадилися англійські війська. Назначений головнокомандувачем грецьких військ англійський генерал Скобі, щоб запобігти збройним сутичкам поміж лівими й правими партизанами, наказав демобілізацію всіх повстанців і створення Національної Гвардії з одного довоєнного річника запасу. Добір старшин до неї став наново предметом спору поміж лівими й правими. Розстріл поліцією демонстрації ЕЛАС у в Атенах 4. 12. 1944 привів до відновлення внутрішньої громадянської війни, поки збройна інтервенція двох британських дивізій не поклала кінця боям. Одночасно англійська військова й поліційна місія взялася за розбудову політично незаангажованої армії й поліції.

Поворот правокрилової реакції в стосунку до лівих, а на міжнародному відтинку загострення взаємин західніх альянтів із СССР, привели до того, що впродовж літа й осені 1946 р. розгорілася наново громадянська війна; підтримувані Албанією, Югославією й Болгарією комуністичні відділи опанували впродовж вересня 1946 р. вповні Македонію й загалом чималу частину північної Греції. Справа тут ускладнювалася ще тією обставиною, що по стороні комуністів станули слов'яни — македонці. Цю домашню війну перерішила аж постанова США в березні 1947 р. допомогти демократичній Греції економічно й військовим матеріялом. Проведена влітку 1948 р. урядовими військами акція проти гірського масиву Граммос витіснила повстанців на терен Албанії. Остаточного ж удару партизанам задано аж рік пізніш після того, як у липні 1949 р. тітівська Югославія закрила для них свої кордони.

Респект для модерної грецької армії спертий сьогодні: на вояцькій традиції й видатних бойових властивостях її бійців, на доброму вивінуванні модерним воєнним матеріялом, на її високому вишкільному рівні й ознайомленні з методами модерного ведення війни та врешті на свіжому бойовому досвіді, що його вона здобула в боротьбі з партизанами.

Сьогодні грецького вояка характеризує саможертвенність і неймовірна скромність у вимогах, тугість і витривалість на кліматичні невзгодини й фізичні та воєнні труднощі. Американський військовик обсерватор характеризує грецького вояка такими словами: »Він рішений на все, хоробрий і рисковний. При комбінованих вправах під вогневою підтримкою власної артилерії й летунства він підсувається із майже самоубивною холоднокровністю так близько до стрільних і бомбардувальних цілів, що аж глядачам стає жаско«. Свого часу цей грецький вояк, що під час зимової офензиви в Албанії — невзутий, неодягнений, при денному пайку із 100 гр хліба та кількох оливок — гнав перед собою італійців, уже був раз привів весь світ в остовпіння. Грецький батальйон, що сьогодні пліч-опліч з іншими експедиційними частинами ОН бореться в Кореї, дав теж багато доказів на свою незвичайну мужність, військову справність і надійність.

Тими ж прикметамм визначаєтьтя й теперішня грецька армія, якої 130 000 бійців сторожать північного 1 260 км довгого кордону.

Покищо ще не можлива повна механізація тих грецьких суходільних сил, бо США не в стані зараз підвищити настільки свою військову допомогу. Так само не могли вони вповні задовольнити побажань грецьких військовиків і щодо скількости надсиланої, згідно з Труменовою доктриною, зброї й воєнного матеріялу. Зокрема »краплинами« дoпливала ця допомога, якщо справа про важку артилерію, танки й літаки. Зате збільшено її із вибухом корейського конфлікту. Військова допомога Великобрітанії за рр. 1945 — 7 обмежувалася до елементарного виряду б. 120 000 війська та 30 000 жандармерії. У висліді допомоги США стало можливим впродовж дальших трьох років збільшити число кадрового війська до 200 000. Почавши з літа 1950 р., США стали постачати грецьку армію наймодернішою зброєю, зокрема ж протилетунською й протитанковою артилерією, 15,5 см і 10,5 см гарматами, середньоважкими танками типу М 26 (28 тонн) і базуками. По кінець 1951 р. американська військова допомога досягла вартістю суми 550 мільйонів долярів.

До відбудови грецької фльоти причинилася основно Великобрітанія під час і після 2-ої світової війни, передавши Греції 2 винищувачі, 8 фреґат, 6 підводних човнів, 8 корвет і б. 50 висадних, міноносних і репаратурних човнів. Останньо Греція отримала дальших 6 винищувачів від США. Восени 1951 р. після довших переговорів отримала Греція від Італії, як відшкодування за затоплений 1940 р. флагшіф »Елі«, італійський кружляк »Евдженьйо ді Савоя« (10831 рег. бр. тонн). Воєнні пристані Греції — це Піреос, Волос і Салонікі.

Ще найгірше представляється грецьке летунство. Напередодні американської допомоги Греція мала заледве 3 мисливські ескадри (»Спітфайр«), 1 обсерваційну (»Остер АОП«). 1 зв'язкову й 1 морсько-рятункову. З американських достав у ході війни в партизанами зформовано із «Норт-Амерікен-Гарвард« ів та »Давглес Дакот« три розвідувальні групи й 1 транспортну ескадру. До остаточного розгрому партизан у Граммоських горах вирішно причинилися й 54 американські пікувальники «Геллдайвер«. З початком зими 1951 р. США передали Греції 2 перші турболітаки, обіцюючи в найближчому часі доставити 30 дальших. Вишкіл грецької армії проводиться згідно з вимогами модерної стратегії й тактики під наглядом американської й британської військових місій з тим, що за елементарним вишколом наглядають американці, а за польовим у маневрових з'єднаннях і за вишколом у комбінованій співдії різних родів зброї — британці. Така співпраця дає дуже добрі висліди. Під час боїв із партизанами кожній грецькій бригаді додавано, як дорадників, трьох брітанських чи то американських старшин у рангах майорів. Сьогодні діяльність американської та британської військових місій в Атенах обмежується до тактичних і технічних порад грецькому генеральному штабові. Більшість 280 членної американської військової місії (Joint US Mission for Aid to Greece) і 300-членної британської перебуває сьогодні в Атенах і тільки врядигоди відвідує кадрові грецькі частини. Крім того британські військовики повнять дорадні функції в піхотній школі в Халкес, американські ж у штабній школі в Салонікі.

Як запевняють американські й британські військовики, грецький вояк дуже понятливий при науці обслуговування модерного воєнного матеріялу. Крім того він має неабияку перевагу над неоднією іншою армією вже своїм практичним воєнним досвідом із недавньої боротьби з партизанами. Грецькі частини, як не брати до уваги трьох останніх річників, складаються з бійців, що брали активну участь у боях із комуністичними партизанами в рр. 1946 — 9, з бійців, що пережили тотальну війну з противником, який стосує всі доступні йому засоби.

Для західніх альянтів Греція — це наче вартовий біля виходу большевиків із Босфору й Дарданеллів у Середземне море. Тоді як таким вартовим самих морських проток є Туреччина (теж член Північно-атлантійського оборонного пакту), то ключ до воріт суходільного виходу з басейну Чорного моря в Егейське — почерез Румунію й Болгарію — долиною Маріци в руках Греції. А що кожний шлях так само добре веде і в протилежному напрямку, то не менш важливе значення Греції і при наступальних операціях Заходу у майбутній війні із СССР і його сателітами. Північні райони Греції ще важливі й для економіки самої країни: там скупчена бодай половина грецького промислу і така важлива в грецькому балянсі експортна культура, як тютюн.

Большевики прогавили були нагоду в 1944 р. захватити Грецію силою, сподіючися прийти там до влади »мирним« шляхом. На Греції їм тоді й менше залежало, бо вихід до Середземного моря вони сподівалися тоді мати почерез Югославію (Тріест і Ріеку). Вирішне значення Греції в оборонній системі Заходу належно оцінили США, не даючи в 1947 р. Греції перемінитися в сателітну державу СССР. Ще більш свідомі того англійці, для »лінії життя« (себто дороги Ґібральтар Суез) яких »розчепірені пальці« Пелопонезу, керовані з Москви, означали б стиск на горлянці. Для СССР після »збунтування« Тіта в 1949 р. біля Середземного моря залишився тільки »острів-енкляве« — Албанія. Оборонна стратегія держав Північно атлантійського пакту передбачує стягнення сил Югославії й Греції в випадку совєтської агресії для оборони лінії півкола: Дунай — Маріца, себто недопущення червоних до Албанії й Егейського моря.

ЗА УКРАЇНСЬКУ САМОСТІЙНУ СОБОРНУ ДЕРЖАВУ!

БЮРО ІНФОРМАЦІЇ

УКРАЇНСЬКОЇ ГОЛОВНОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ РАДИ (УГВР)

Випуск ч. 5 Листопад, 1949 р. Рік вид. II.

З бойових дій УПА і збройного підпілля на українських землях під московсько-большевицькою окупацією

(Неповне зведення за час від місяця січня до місяця червня 1948 р.)

Продовження передруку з попереднього числа „До Зброї", 13 (26), листопад 1951

1. 4. 48 р. в с. Лісеничі (р-н Івано-Франківський, Львів. обл.) група підпільників звела бій з відділом МВД. В бою загинув один підпільник. Ворожі втрати: 2-ох вбитих і кількох ранених.

1. 4. 48 р. в лісі б. с. Буянів (р-н Журавно, Дрогоб. обл.) була перестрілка між групою емведистів і повстанцями.

2. 4. 48 р. в лісі б. с. Слобода Бол. (р-н Болехів, Станисл. обл.) була сутичка між повстанцями і відділом МВД.

2. 4. 48 р. повстанці спалили міст вузьколінійної залізнички між сс. Спас-Луги (р-н Рожнітів, Станисл. обл.).

2. 4. 48 р. в лісі б. м. Болехів (Станисл. обл.) підпільники застрілили двох партійців.

2. 4. 48 р. в с. Передмірка (р-н Ланівці, Терноп. обл.) підпільники знищили приміщення клюбу.

2. 4. 48 р. в лісі б. с. Поточисько (р-н Чернелиця, Станисл. обл.) була перестрілка між групою МВД і підпільниками.

2. 4. 48 р. в с. Мильча Мала (р-н Верба Рівен. обл.) підпільники підпалили колгосп.

2. 4. 48 р. в с. Підвисока (р-н Козин, Рівен. обл.) була перестрілка між групою повстанців і емведистами.

2. 4. 48 р. в с. Белзець (р-н Золочів, Львів. обл.) двох підпільників вийшли на емведівську заставу. Вони обстріляли емведистів, в наслідок чого двох емведистів поранили. Один із ранених другого дня помер.

2. 4. 48 р. в лісі б. с. Шершенівці (р-н Борщів, Терноп. обл.) була перестрілка між підпільниками і групою МВД.

3. 4. 48 р. в с. Лішня (р-н Шумськ, Терноп. обл.) група МВД застала в хаті підпільника. Він відкрив по емведистах вогонь, в наслідок якого один емведист упав убитий. Підпільник в бою загинув.

3. 4. 48 р. в с. Тейсарів (р-н Жидачів, Дрогоб. обл.) була перестрілка між підпільником і відділом емведистів.

В м. квітні 1948 р. в районі Підбуж (Дрогоб. обл.) в сс. Майдан, Довге, Кропивник, Ст. Опака повстанці знищили телефонну лінію.

3. 4. 48 р. в с. Буянів (р-н Журавно, Дрогоб. обл.) була перестрілка між групою повстанців і відділом емведистів.

3. 4. 48 р. на полі б. с. Вербилівці (р-н Букачівці, Станісл. обл.) група повстанців звела бій із відділом МВД.

М м. квітні 48 р. в районі Підбуж (Дрогоб. обл.) в сс. Сторонне, Підманастирок, Кропивник Нов., Ждана — підпільники понищили приміщення сільрад.

3. 4. 48 в лісі б. с. Чижки (р-н Ст. Самбір, Дрогоб. обл.) рій повстанців під ком. ст. бул. Березного разом із декількома підпільниками звели бій із опергрупою МВД. В бою одного емведиста убито і двох ранено.

3. 4. 48 р. в с. Тейсарів (р-н Жидачів, Дрогоб. обл.) один підпільник зустрінувся з 8-ма гарнізонниками. Зав'язався короткий завзятий бій, під час якого ранений підпільник розірвав себе ґранатою.

4. 4. 48 в. в с. Сулятичі (р-н Журавно, Дрогоб. обл.) повстанці знищили документи в сільраді.

4. 4. 48 р. в с. Грабів (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) повстанці обстріляли 3-ох стрибків, що грабували селян. Один стрибок був убитий, один поранений попав в руки повстанцям, а один ранений втік.

В м. квітні 48 р. під час облави на ліс б. сс. Голодівка-Дібринів (р-н Рогатин, Станисл. обл.) група підпільників звела бій із відділом МВД. У висліді бою ворог втратив 7-ох вбитими і 3-ох раненими.

4. 4. 48 р. в с. Повче (р-н Верба, Рівен. обл.) підпільники підпалили колгосп.

4. 4. 48 р. в с. Куровичі (р-н Глиняни, Львів. обл.) повстанці роззброїли охорону тартаку.

4. 4. 48 р. б. с. Ляшки Муровані (р-н Н. Яричів, Львів. обл.) підпільники зліквідували емведиста з охорони радіовисильні.

5.4.48 р. в с. Липовець (р-н Дрогобич, Дрогоб. обл.) відділ емведистів наскочив на господарство, де була криївка підпільників. Зав'язався бій, в якому оточені підпільники погинули.

5.4.48 р. в с. Гончари (р-н Винники, Львів. обл.) була сутичка між повстанцями і емведівським відділом.

5.4.48 р. в лісі б. с. Буянів (р-н Журавно, Дрогоб. обл.) була перестрілка між підпільниками і емведівським відділом.

6.4.48 р. в сс. Ізидорівка та Крехів (р-н Журавно, Дрогоб. обл.) підпільники здемолювали приміщення сільради та знищили телефонні апарати.

6.4.48 р. в с. Братківці (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) повстанці обстріляли грабіжників з райцентру, які ходили по селі за м'ясопоставками. Двох грабіжників поранено, інші втекли.

6.4.48 р. в с. Баличі (р-н Мостиська, Дрогоб. обл.) підпільники застрілили організатора колгоспу і ранили начальника райконтори мінзагу.

7.4.48 р. в с. Ріпчиці (р-н Мединиця, Дрогоб. обл.) підпільники спалили будинки, призначені для колгоспу.

7.4.48 р. в с. Конюшки (р-н Крукеничі, Дрогоб. обл.) пограничники, що робили розшуки, зайшли до хати, де квартирувало двох повстанців. Повстанці відкрили по них вогонь, в наслідок чого вбили одного пограничника, а одного ранили. Опісля викинули ґранати і вискочили надвір. Зав'язався бій. Оточені емведистами повстанці не могли прорватись і постріляли́ся.

7.4.48 р. в с. Калинівка (р-н Н. Стрілища, Дрогоб. обл.) була сутичка між підпільниками і біддділом МВД, під час якої один підпільник був легко ранений.

8.4.48 р. в с. Фійна (р-н Жовква, Львів. обл.) була перестрілка між підпільниками і емведистами.

8.4.48 р. підпільники спалили міст вузьколілійної залізничкй б. с. Липовиця (р-н Рожнітів, Станисл. обл.).

8.4.48 р. в с. Буглів (р-н Ланівці, Терпон. обл.) була перестрілка між групою МВД і одним підпільником. Підпільник, обстрілявши емведистів, відступив.

9.4.48 р. в с. Угорськ (р-н Шумськ, Терноп. обл.) повстанці зробили засідку на емведистів, що верталися до райцентру з пограбованим селянським майном. Від сильного повстанського вогню впало двох емведистів, в тому числі райуповноважений Скоп'юк.

9.4.48 р. в лісі між сс. Рахиня—Слобода Долинська (р-н Долина, Станисл. обл.) підпільники зліквідували механіка Долинської автобази, що ходив зі зброєю і слідкував за рухами повстанців.

10.4.48 р. в с. Подусів (р-н Болшівці, Станисл. обл.) була сутичка між підпільниками і відділом МВД. Один підпільник в сутичці був ранений.

10.4.48 р. в с. Липовиця (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) була перестрілка між групою МВД і підпільниками.

10.4.48 р. на хуторі Березина (р-н Верба, Рівен. обл.) відбувся бій між групою повстанців і відділом МВД. У висліді повстанці поранили двох емведистів. Інші емведисти втекли до с. Повча.

10.4.48 р. в с. Волиця Барилова (р-н Лопатин, Львів. обл.) підпільники знищили клюб.

10.4.48 р. в с. Полюхів (р-н Глиняни, Львів. обл.) підпільники знищили кіноапарат.

11.4.48 р. в с. Лівчиці (р-н Жидачів, Дрогоб. обл.) повстанці зліквідували уповноваженого по заготівлі, що повертався зі села до району.

11.4.48 р. повстанці покарали смертю провокатора МВД з с. Цінева (р-н Рожнітів, Станисл. обл.), що помагав партійним емведівським злочинцям вивозити дня 21.10.47 р. українське населення на Сибір.

11.4.48 р. в с. Дороговиже (р-н Миколаїв, Дролоб. обл.) підпільники знищили клюб.

11.4.48 р. в с. Рожанка (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) повстанці наскочили на хату, де затриалися емведисти. Від повстанських пострілів впало двох емведистів.

11.4.48 р. в с. Лівчиці (р-н Жидачів, Дрогоб. обл.) підпільники застрілили уповноваженого по заготівлі з райцентру.

11.4.48 р. в с. Козара (р-н Букачівці, Станисл. обл.) група підпільників звела бій з відділом МВД. В бою ворог втратив 2-ох вбитими. Підпільники втрат не мали.

12.4.48 р. віст. Гамалія з одним стрільцем з вд. ім. Б. Хмельницького в с. Рожанка Нижка (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) обстріляли емведистів, що квартирували в хаті одного господаря.

12.4.48 р. в с. Манастирець (р-н Журавно, Дрогоб. обл.) підпільники здемолювали приміщення сільради, молочарні, знищили документи і забрали два телефонні апарати. Разом з приміщенням згоріло збіжжя, призначене большевиками на засів в проєктованому в тому селі колгоспі.

12.4.48 р. в с. Тарнавка (р-н Журавно, Дрогоб. обл.) повстанці знищили сільраду, клюб і молочарню.

12.4.48 р. в райцентрі Мединиця (Дрогоб. обл.) повстанці зробили засідку на озброєну банду організаторів колгоспу. Від повстанських пострілів один бандит був убитий, а двох ранених.

12.4.48 р. в с. Горуцько (р-н Мединиця, Дрогоб. обл.) підпільники зробили засідку на озброєних большевицьких вислужників. У висліді засідки двох вислужників убито, та тяжко поранено одного емведиста. Здобуто 1 автомат.

12.4.48 р. в с. Башківці (р-н Шумськ, Терноп. обл.) підпільники обстріляли групу емведистів, що були на засідці.

12.4.48 р. в лісі б. с. Антонівці (р-н Шумськ, Терноп. обл.) підпільники мали сутичку з відділом МВД.

12.4.48 р. на хуторі Подоляни (р-н Шумськ, Терноп. обл.) група повстанців мала сутичку з відділом МВД.

12.4.48 р. на дорозі з с. Стіжка до Антоновець (р-н Шумськ, Терноп. обл.) була сутичка між повстанцями і відділом МВД.

13.4.48 р. впд. УПА під ком. ст. віст. Сиротюка в лісі б. с. Либохора (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) зайшов до працюючих лісорубів. Повстанці знищили приладдя до вирубки лісу і забрали державні коні, а з лісорубами зробили мітинґ і розпустили їх домів.

13.4.48 р. в сс. Бережниця, Рогізно, Журавків (р-н Жидачів, Дрогоб. обл.) повстанці здемолювали приміщення сільради і молочарень.

13.4.48 р. в с. Корналівка (р-н Ланівці, Терноп. обл.) була перестрілка між підпільниками і відділом емведистів.

13.4.48 р. в с. Бистриця (р-н Підбуж, Дрогоб. обл.) повстанці застрілили днем участкового МВД.

В днях від 12 до 14.4.48 р. в лісі б. с. Ілів (р-н Миколаїв, Дрогоб. обл.) повстанці мали двічі сутички з відділами МВД. Від повстанських куль впало 3-ох емведистів.

14.4.48 р. в с. Сілець Беньків (р-н Кам'янка Бузька, Львів. обл.) повстанці здемолювали приміщення клюбу.

15.4.48 р. група повстанців мала перестрілку з відділом емведистів під лісом б. с. Голівка (р-н Остріг, Рівен. обл.).

15.4.48 р. в с. Бондарі (р-н Верба, Рівен. обл.) була перестрілка між підпільником і групою емведистів. Оточений ворогами підпільник загинув.

15.4.48 р. в с. Качанівка (р-н Підволочиська, Терноп. обл.) підпільники з засідки ранили уповноваженого по збиранні континґенту, що в нелюдський спосіб грабив населення.

15.4.48 р. в с. Вороблевичі (р-н Мединиця, Дрогоб. обл.) був бій між групою повстанців і емведистами. В бою ворог мав 1-го вбитого лейтенанта МҐБ і важко раненого сержанта, що незабаром помер.

15.4.48 р. в с. Бистриця (р-н Підбуж, Дрогоб. обл.) підпільники застрілили вдень участкового МВД.

15. 4. 48 р. в с. Крушельниця (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) повстанці застрілили лейтенанта МҐБ.

15. 4. 48 р. б. с. Бринці Церковні (р-н Нові Стрілища, Дрогоб. обл.) була перестрілка між підпільниками і емведистами.

16. 4. 48 р. в с. Лисятичі (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) була сутичка між двома підпільниками і опергрупою МВД, в наслідок чого впало двох емведистів та один був поранений. Інші втекли до сільради і телефонували в райцентр за допомогою.

16. 4. 48 р. в лісі б. с. Башківці (р-н Шумськ, Терноп. обл.) була перестрілка між групою МВД і повстанцями.

17. 4. 48 р. в лісі б. с. Стрільбичі (р-н Ст. Самбір, Дрогоб. обл.) група повстанців звела бій з відділом МВД. В бою впало двох емведистів, а трьох було ранених. По стороні повстанців був один убитий.

17. 4. 48 р. в с. Новосілки (р-н Здолбунів, Рівен. обл.) двох повстанців мали сутичку з відділом МВД.

17. 4. 48 р. в с. Савчиці (р-н Крем'янець, Терноп. обл.) емведисти зайшли до хати, де був підпільник. Зав'язалась перестілка, у висліді якої оточений ворогом підпільник загинув.

17. 4. 48 р. в лісах на поляні Соколів (р-н Вигода, Станисл. обл.) була перестрілка між підпільниками і відділом емведистів.

17. 4. 48 р. в лісі б. с. Нинів Дол. (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) була сутичка між підпільниками і відділом МВД.

18. 4. 48 р. в с. Волчнів (р-н Жидачів, Дрогоб. обл.) емведисти підглянули, що в одній хаті квартирують повстанці і обскочили хату. Повстанці відкрили по емведистах вогонь, в наслідок чого 3-ох емведистів загинуло, а один був важко поранений. Повстанці відступили без втрат.

18. 4. 48 р. на полі б. с. Кустин (р-н Олександрія, Рівен. обл.) емведисти зустрілися з двома підпільниками. Підпільники відкрили по ворогові вогонь, в наслідок чого був убитий 1 емведист.

18. 4. 48 р. на полях б. с. Лозівка (р-н Нове Село, Терноп. обл.) була перестрілка між підпільниками і групою емведистів. Під час перестілки загинув один підпільник.

18. 4. 48 р. в с. Поршна (р-н Пустомити, Львів. обл.) повстанці обстріляли групу емведистів, в наслідок чого 1 емведист був убитий.

18. 4. 48 р. в райцентрі Жовква (Львів. обл.) підпільники наскочили на хату голови сільради с. Воля В., що ходив зі зброєю і тероризував населення. Підпільники здобули 1 ППШ.

18. 4. 48 р. в с. Зашків (р-н Жовква, Львів. обл.) повстанці знищили кіноапарат і зліквідували двох учасників емведівської провокативної боївки.

19. 4. 48 р. 2-ох підпільників звели бій з відділом емведистів на полі б. с. Пруси (р-н Яричів, Львів. обл.). В бою ворог втратив 2-ох убитими. Підпільник Хитрий, важко ранений, розірвав себе ґранатою.

19. 4. 48 р. в лісі т. зв. Острів (р-н Демидівка, Рівен. обл.) була перестрілка між групою емведистів і підпільниками. По обох сторонах втрат не було.

19. 4. 48 р. в с. Синьовидне Вижнє (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) підпільники зліквідували парторга МТС.

21. 4. 48 р. в с. Чижки (р-н Ст. Самбір, Дрогоб. обл.) група повстанців мала двічі перестрілку з групами емведистів, що тримали засідки.

21. 4. 48 р. в с. Кавчий Кут (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) була перестрілка між групою повстанців і емведистами.

21. 4. 48 р. в лісі б. с. Орлів (р-н Дрогобич, цієї ж обл.) була сутичка між групою повстанців і відділом МВД.

21. 4. 48 р. в с. Красів (р-н Щирець, Львів. обл.) була сутичка між повстанцями і відділом емведистів.

21. 4. 48 р. в с. Синьовидне Виж. (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) повстанці мали сутичку з відділом МВД.

21 4. 48 р. в Озірнянськім лісі (р-н Зборів, Терноп. обл.) група емведистів знайшла криївку підпільників. Зав'язався бій, під час якого підпільники, оточені ворогом, понищивши все біля себе, пострілялися.

21. 4. 48 р. в с. Повжах (р-н Острів, Рівен. обл.) група підпільників звела бій з відділом МВД. Один важко поранений підпільник, винесений друзями з поля бою, помер.

22. 4. 48 р. в с. Антонівці (р-н Шумськ, Терноп. обл.) повстанці мали перестрілку з опергрупою емведистів.

22. 4. 48 р. в с. Почапи (р-н Глиняни, Львів. обл.) підпільники знищили кінопересувку.

22. 4. 48 р. в с. Білозірка (р-н Ланівці, Терноп. обл.) 2-ох підпільників звели бій з групою емведистів.

22. 4. 48 р. б. с. Витвиця (р-н Болехів, Станисл. обл.) повстанці звели бій з бандою емведистів. Під час бою один ранений повстанець розірвався ґранатою.

22. 4. 48 р. б. с. Мізунь Новий (р-н Вигода, Станисл. обл.) група повстанців знищила вузьколінійну льокомотиву, спалила міст, канцелярію ліспромгоспу та магазин зі знаряддям до експлуатації лісу. При цьому повстанці застрілили 2-ох стрибків, що охороняли машину. Здобуто 1 СВТ, 1 кріс і амуніцію.

22. 4. 48. в с. Зашків (р-н Жовква, Львів. обл.) була перестрілка між підпільниками і відділом МВД.

24. 4. 48 р. в с. Новосілки (р-н Демидівка, Рівен. обл.) була перестрілка між емведистами і підпільником, у висліді якої підпільник згинув.

24. 4. 48 р. в лісі б. с. Новий Рогівець (р-н Збараж, Терноп. обл.) була сутичка між групою повстанців і відділом МВД.

24. 4. 48 р. в сс. Майдан, Довге, Кропивник Н., Смільна, Сторонна, Підманастирок, Опака (р-н Підбуж, Дрогоб. обл.) повстанці знищили обстановку сільрад і телефонні лінії.

24. 4. 48 р. б. с. Нинів Дол. (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) була сутичка між підпільниками і емведистами.

25 4. 48 р. в лісах між сс. Радванці-Яструбичі (р-н Радехів, Львів. обл.) група повстанців зустрілася з 2-ма групами емведистів. В бою 3-ох ранених повстанців, щоб не здатись в руки ворога, дострілилися, а одного раненого друзі винесли з поля бою. Емведисти мали 3-ох ранених.

25. 4. 48 р. в с. Слиховичі (р-н Золочів, Львів. обл.) була перестрілка між підпільником і групою МВД. Підпільник, поранений в обидві ноги, дострілився.

25. 4. 48 р. в с. Межигір'я (р-н Коропець, Терноп. обл.) була сутичка між підпільниками і відділом МВД, під час якої один емведист був ранений.

В днях 25. до 29. 4. 48 р. в лісі б. с. Башківці (р-н Шумськ, Терноп. обл.) підпільники мали кілька сутичок з відділами МВД.

25. 4. 48 р. в с. Гряда (р-н Крем'янець, Терноп. обл.) була сутичка між групою підпільників і відділом МВД. Один ранений підпільник розірвав себе ґранатою.

26. 4. 48 р. в с. Буцнів (р-н Микулинці, Терноп. обл.) була сутичка між двома повстанцями і емведистами. Ворог втратив 1-го вбитим і 1-го раненим. Повстанці втрат не мали.

26. 4. 48 р. в с. Решняте (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) повстанці обстріляли відділ МВД. Перелякані емведисти втекли.

27. 4. 48 р. в с. Межиріччя (р-н Жидачів, Дрогоб. обл.) 2-ох підпільників звели бій із відділом емведистів. Оточені ворогом підпільники подострілювалися з пістолі.

27. 4. 48 р. в с. Винники (р-н Підбуж, Дрогоб. обл.) повстанці зліквідували 3-ох істребітелів з охорони місцевого колгоспу. Здобуто 3 кріси і набої.

27. 4. 48 р. в с. Шили (р-н Ланівці, Терноп. обл.) 2-ох підпільників звели бій з відділом МВД. Оточені ворогами в горіючій хаті, підпільники безперервно стріляли до ворога, аж вкінці загинули, пронизані ворожими кулями.

27. 4. 48 р. на хуторі Кирилівка с. Соснівка (р-н Шумськ, Терноп. обл.) була перестрілка між повстанцями і відділом емведистів.

28. 4. 48 р. між сс. Сураж і Боложівка (р-н Шумськ, Терноп. обл.) була сутичка між підпільниками і опергрупою МВД.

28. 4. 48 р. в с. Горянка (р-н Почаїв, Терноп. обл.) група повстанців мала сутичку з відділом МВД.

28. 4. 48 р. в с. Іванівка (р-н Підволочиська, Терноп. обл.) підпільники застрілили голову колгоспу, що ходив зі зброєю і знущався над колгоспниками.

28. 4. 48 р. в с. Новиця (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) була сутичка між підпільниками і групою емведистів.

28. 4. 48 р. в лісі б. с. Поляна (р-н Щирець, Львів. обл.) була перестрілка між підпільниками і емведистами.

29. 4. 48 р. в с. Романівка (р-н Великі Бірки, Терноп. обл.) підпільники застрілили большевицького вислужника, що ходив зі зброєю і грабував та тероризував населення.

29. 4. 48 р. в с. Куденівці (р-н Зборів, Терноп. обл.) емведисти, пограбувавши селян, засіли біля села на засідці. Тудою проходила група повстанців. Вони завважили емведистів і відкрили по них вогонь. Повстанці вбили 2-ох емведистів та 1-го ранили. Емведисти, освічуючи терен ракетами, відступили.

29. 4. 48 р. була сутичка між емведистами і 3-ма підпільниками в с. Тучапи (р-н Городок, Львів. обл.).

29. 4. 48 р. в с. Підтемне (р-н Щирець, Львів. обл.) підпільники звели бій з відділом МВД.

29. 4. 48 р. в с. Лецівка (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) повстанці обстріляли групу емведистів, в наслідок чого був ранений уповноважений МВД, що опісля помер.

29. 4. 48 р. в райцентрі Підбуж (Дрогоб. обл.) підпільники застрілили міліціонера, що знущався над населенням.

29. 4. 48 р. в лісі б. с. Антонівці (р-н Шумськ, Терноп. обл.) була перестрілка між групою повстанців і емведистами.

29. 4. 48 р. в с. Княже (р-н Красне, Львів. обл.) була перестрілка між емведистами й підпільниками. Оточений емведистами підпільник дострілився з пістолі.

29. 4. 48 р. 2-ох підпільників мало сутичку з емведистами в лісі б. хутора Довжок (р-н Шумськ, Терноп. обл.).

30. 4. 48 р. в с. Стара Мощаниця (р-н Мізоч, Рівен. обл.) емведисти наскочили на хату, де квартирували підпільники Медвідь і Білий. Підпільники відкрили по ворогові воогонь і розпочався довгий і завзятий бій. Серед окликів «Слава Україні!» підпільники безперервно стріляли по емведистах і кидали ґранати, Коли не стало їм набоїв, вони, щоб не дати своїх тіл на наругу ворогові, запалили стодолу й останніми набоями пострілялися.

30. 4. 48 р. в с. Межигір'я (р-н Коропець, Терноп. обл.) група повстанців зустрілася з емведистами. Зав'язався бій, що тривав дві години. У бою впало 2-ох повстанців.

30. 4. 48 р. б. с. Льдзяне (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) була сутичка між підпільниками і бандою МВД.

30. 4. 48 р. в с. Поляна (р-н Щирець, Львів. обл.) був бій між підпільниками і емведистами.

30. 4. 48 р. в с. Хохонів (р-н Болшівці, Станисл. обл.) була сутичка між повстанцями і відділом емведистів, під час якої один повстанець був ранений.

30. 4. 48 р. Бібрки Янівські (р-н Брюховичі, Львів. обл.) повстанці обстріляли емведистів. В перестрілці згинув один емведист, а один був ранений.

1. 5. 48 р. на полі б. с. Черниxівці (р-н Збараж, Терноп. обл.) була сутичка між 2-ма повстанцями й емведистами. По обох сторонах втрат не було.

1. 5. 48 р. в с. Вижня Стинава (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) була перестрілка між підпільниками й емведівською опергрупою.

1. 5. 48 р. на полі б. с. Березина (р-н Миколаїв, Дрогоб. обл.) група емведистів наскочила на криївку підпільників. Зав'язався бій, у висліді якого оточені підпільники розірвали себе ґранатами. По стороні бандитів було двох ранених.

2. 5. 48 р. в с. Нове Село (р-н Куликів, Львів. обл.) група бандитів з оперуповноваженим ро МҐБ на чолі вдерлася до хати, де квартирували 2-ох повстанців. Зав'язався бій, в якому ворог утратив 3-ох убитими, між нини ст. лейтенанта і сержанта МВД. Повстанці відступили без втрат.

2. 5. 48 р. в с. Ясенівці (р-н Золочів, Львів. обл.) повстанці спалили колгосп.

2. 5. 48 р. в лісі б. с. Дерев'яне (р-н Клевань, Рівен. обл.) була сутичка між групою підпільників і відділом МВД. В сутичці, стріляючи по ворогові до останнього набоя, впали 3-ох підпільників.

2. 5. 48 р. в с. Майдан Олександр. (р-н Вінківці, Кам'янець-Подільської обл.) спалено хату голови сільради, що погано відносився до населення.

3. 5. 48 р. в с. Любінь Вел. (р-н Городок, Львів. обл.) 2-ох підпільників наскочили на хату, де забавлялися большевики, вислужники і емґебісти. Большевики гуляли безпечно, бо хата була близько ґарнізону. Підпільники вкинули в хату крізь вікно ґранати, а коли перелякані і поранені большевики почали тікати, відкрили по них вогонь. Важко ранених бандитів ще тієї ж ночі ґарнізонники відвезли до Львова і Городка.

3. 5. 48 р. в с. Новиці (р-н Лопатин, Львів. обл.) повстанці виконали атентат на завідувача райкультвідділом, уповноваженого по стяганні контингенту, і ще одного большевицького вислужника, що знущалися над населенням.

3. 5. 48 р. на хуторі Мельники с. Озято (р-н Жабинка, Берест. обл., Білоруська ССР) група повстанців звела бій із відділом МВД.

3. 5. 48 р. в с. Сторонна (р-н Підбуж, Дрогоб. обл.) підпільники застрілили участкового МВД і одного міліціонера. Здобуто 1 ППШ, 1 пістоль і торбу з матеріялами.

3. 5. 48 р. в с. Ріпчиці (р-н Мединиця, Дрогоб. обл.) підпільники зліквідували кол. стрибка-аґента МВД, що знущався над населенням.

В м. травні 1948 р. б. с. Чорний Потік (р-н Печеніжин, Станисл. обл.) від мін, закладених повстанцями, загинуло двох емведистів, а один був важко ранений.

4. 5. 48 р. в с. Волосько (р-н Жовква, Львів. обл.) підпільники зліквідували участкового МВД.

4. 5. 48 р. в с. Івання (р-н Дубно, Рівен. обл.) підпільник роззброїв стрибка.

5. 5. 48 р. в с. Константинівка (р-н Кам'янка Бузька, Львів обл.) між групою повстанців і емведистами, що тримали засідку, зав'язалась перестрілка. Обидві сторони втрат не мали.

5. 5. 48 р. в с. Ферлеївка (р-н Красне, Львів. обл.) підпільники спалили колгосп.

5. 5. 48 р. в с. Сваричі (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) повстанці застрілили двох бандитів з райцентру, що озброєні прибули в село грабувати збіжжя.

В м. травні 1948 р. підпільники зліквідували І-го міліціонера і стрибка в Ланчинському р-ні (Станисл. обл.).

6. 5. 48 р. в с. Мокротин (р-н Жовква, Львів. обл.) повстанці застрілили двох озброєних бандитів з райцентру (уповноважених) і важко ранили заступника начальника МҐБ.

6. 5. 48 р. в с. Добросин (р-н Жовква, Львів. обл.) підпільники звели бій з відділом емведистів.

6. 5. 48 р. в с. Комарівка (р-н Почаїв, Терноп. обл.) підпільники звели бій з відділом МВД. В бою впав важко ранений підпільник Гриць. Він понищив біля себе усі записки і гроші, розбив годинник і з окликом «Слава Україні!» дострілився з пістолі.

7. 5. 48 р. в с. Іванівка (р-н Межиріччя, Рівен. обл.) група емведистів наскочила на двох квартируючих підпільників. Зав'язався бій, під час якого ранені підпільники пострілялися.

7. 5. 48 р. на шляху між сс. Коростів-Козьова (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) бойовики охоронного відділу «75» із засідки вбили мол. сержанта військ МВД.

В м. травні 1948 р. в р-ні Яремче (Станисл. обл.) підпільники понищили всі сільради.

8. 5. 48 р. в с. Дорожів (р-н Дубляни, Дрогоб. обл.)

була сутичка між групою підпільників і емведистами.

8. 5. 48 р. в с. Лахвичах (р-н Любешів, Вол. обл.) повстанці застрілили 1-го озброєного партійця, що тероризував у селі населення.

9. 5. 48 р. в с. Надіїв (р-н Долина, Станисл. обл.) підпільники зліквідували начальника КПЗ (камера предварітєльного заключенія) Долинського ро МГБ і 1-го стрибка.

9. 5. 48 р. в с. Вербляни (р-н Немирів, Львів. обл.) повстанці спалили колгосп і знищили телефонну лінію.

10. 5. 48 р. в с. Кип'ячка (р-н Бірки Вел., Терноп. обл.) була сутичка між групою підпільників і відділом МВД.

10. 5. 48 р. в с. Острів (р-н Красне, Львів. обл.) повстанці роззброїли стрибків. Під час роззброювання застрілили одного стрибка, що чинив опір.

10. 5. 48 р. в с. Явче (р-н Букачівці, Станисл. обл.) підпільники знищили кінопересувку.

11. 5. 48 р. в с. Лука (р-н Золочів, Львів. обл.) повстанці роззброїли станицю стрибків. Здобуто 9 крісів і 1 автомат.

12. 5. 48 р. в с. Вербівці (р-н Буданів, Терноп. обл.) емведисти, що ходили по хатах грабувати харчі, зустрілися на подвір'ї одної хати з повстанцями. Перший відкрив по емведистах вогонь стійковий. Зав'язалась перестрілка, у висліді якої один емведист був убитий, а один важко ранений. Повстанці втрат не мали.

13. 5. 48 р. в с. Ситихів (р-н Новий Яричів, Львів. обл.) підпільники зліквідували 3-ох емведистів з ґарнізону МВД в с. Брюховичі.

14. 5. 48 р. в с. Вільхова (р-н Букачівці, Станисл. обл.) атентатник з доручення підпілля виконав атентат на завідуючого торфзаводом, що особливо активно виступав проти визвольного руху.

14. 5. 48 р. в с. Майдан (р-н Красне, Львів. обл.) підпільники роззброїли станицю стрибків. Здобуто 11 крісів і 1 автомат. В той час здемольовано канцелярію сільради і знищено телефонне устаткування.

14. 5. 48 р. в с. Почапах (р-н Золочів, Львів. обл.) була перестрілка між підпільником і емведистами. В перестрілці впав капітан МВД, а підпільник, оточений ворогом, щоб не попастись живим, дострілився.

14. 5. 48 р. в с. Підліски Малі (р-н Брюховичі, Львів. обл.) 30 бандитів з МВД наскочили на хату, де квартирували підпільники — Скакун і Зенко. Розпочався важкий, завзятий бій, у висліді якого обидва підпільники, коли їм забракло набоїв, відобрали собі життя. Ворог утратив в бою 5-ох вбитими, в тому числі 1-го капітана, 1-го ст. лейтенанта і 1-го лейтенанта.

15. 5. 48 р. в с. Уличню (р-н Дрогобич, цієї ж обл.) підпільники знищили приміщення сільради.

15. 5. 48 р. в лісі б. с. Опака (р-н Підбуж, Дрогоб. обл.) підпільники зліквідували колишнього емведиста — «об'їздчика», що покарав грошовою карою понад 100 селян та кількадесятьох віддав під суд.

15. 5. 48 р. в с. Воля Велика (р-н Миколаїв, Дрогоб. обл.) була перестрілка між повстанцями і групою емведистів.

16. 5. 48 р. в с. Опака (р-н Підбуж, Дрогоб. обл.) підпільники застрілили одного емведиста.

17. 5. 48 р. в м. Новий Почаїв (Терноп. обл.) повстанці обстріляли банду большевицьких грабіжників з райцентру, в наслідок чого важко поранили уповноваженого з райпарткому. Здобуто 1 кулемет.

16. 5. 48 р. в с. Русилів (р-н Красне, Львів. обл.) підпільники спалили колгосп, здемолювали приміщення сільради і роззброїли стрибків.

16. 5. 48 р. в с. Різдвяни (р-н Бурштин, Станисл. обл.) підпільники знищили приміщення сільради.

17. 5. 48 р. в с. Волочин (р-н Букачівці, Станисл. обл.) підпільники обстріляли озброєних бандитів з адміністрації, що прибули в село за поставками. Перелякані грабіжники розбіглися.

17. 5. 48 р. в с. Артасів (р-н Куликів, Львів. обл.) була перестрілка між підпільником і групою емведистів. Ранений підпільник дострілився з пістолі.

18. 5. 48 р. в с. Синьовидне Нижне (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) була перестрілка між підпільниками і емведистами.

18. 5. 48 р. в с. Вел. Дідушичі (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) підпільники обстріляли опергрупу МВД, в наслідок чого один емведист був убитий та 1 ранений.

18. 5. 48 р. в с. Новосілка (р-н Болшівці, Станисл. обл.) повстанці здемолювали приміщення сільради.

20. 5. 48 р. в с. Підтемне (р-н Щирець, Львів. обл.) була сутичка між підпільниками і емведистами.

21. 5. 48 р. на полі б. с. Опака (р-н Підбуж, Дрогоб. обл.) група повстанців звела бій з відділом емведистів. В бою ворог втратив одного вбитим та одного раненим. Повстанці втрат не мали.

22. 5. 48 р. в с. Гостинцеве (р-н Мостиська, Дрогоб. обл.) повстанці мали сутичку з групою МВД. В сутичці ворог мав 1-го раненого. Повстанці втрат не мали.

22. 5. 48 р. в с. Передмірка (р-н Ланівці, Терноп. обл.) підпільники вийшло на емведівську засідку. Зав'язалась перестрілка, у висліді якої емведисти під сильним вогнем підпільників відступили.

23. 5. 48 р. в с. Дібринів (р-н Рогатин, Станисл. обл.) повстанці обрстріляли відділ емведистів, що конвоювали арештованих юнаків. Від повстанських куль був убитий лейтенант МВД і 2-ох рядових емведистів поранених.

25. 5. 48 р. в с. Глібовичі (р-н Бібрка, Львів. обл.) підпільники знищили клюб.

23. 5. 48 р. в с. Забойки (р-н Козлів, Терноп. обл.) повстанці важко поранили завідуючого клюбу, що ходив зі зброєю, тероризував населення і був ініціятором колгоспу в селі.

23. 5. 48 р. в с. Завадка (р-н Войнилів, Станисл. обл.) була перестрілка між повстанцями і групою МВД.

23. 5. 48 р. в с. Грабівка (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) була перестрілка між підпільниками і емведистами.

23. 5. 48 р. в с. Новиці (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) була перестрілка між групою підпільників і відділом МВД.

24. 5. 48 р. в с. Купчинці (р-н Козлів, Терноп. обл.) повстанці звели бій з відділом МВД, в наслідок якого впало двох емведистів.

24. 5. 48 р. в с. Бовшів (р-н Болшівці, Станисл. обл.) була сутичка між групою повстанців і емведистами.

25. 5. 48 р. в с. Щуровичі (р-н Лопатин, Львів. обл.) була перестрілка між підпільниками і групою МВД. Обидві сторони втрат не мали.

25. 5. 48 р. в с. Жуличах (р-н Золочів, Львів. обл.) підпільники зустрілися з групою емведистів. Зав'язалася перестрілка, у висліді якої один підпільник згинув.

25. 5. 48 р. в с. Іванння (р-н Дубно, Рівен. обл.) група повстанців обстріляла відділ емведистів.

25. 5. 48 р. в с Сатанів (р-н Кам'янець, Терноп. обл.) повстанці зробили засідку, на яку наїхала підвода з озброєними бандитами з райцентру, що їздили на села тероризувати населення. Від повстанських стрілів загинули: уповноважений райпарткому і 2-ох міліціонерів, а капітан МВД був важко поранений. Повстанці здобули 2 автомати і кріс.

25. 5. 48 р. в лісі б. с. Ілем'я (р-н Рожнятів, Станисл. обл.) була перестрілка між підпільниками і групою МВД.

25. 5. 48 р. в лісі між сс. Суходіл — Поляна (р-н Щирець, Львів. обл.) двох повстанців зустріли групу емведистів. Зав'язалась перестрілка, під час якої один емведист був убитий.

26. 5. 48 р. в Кирниченському лісі (р-н Пустомити, Львів. обл.) група підпільників зустріла відділ МВД. В перестрілці двох емведистів було вбитих.

26. 5. 48 р. в лісі б. с. Нижня Стинава (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) була сутичка між підпільниками і відділом залізно-дорожного МВД.

26. 5. 48 р. в с. Ходовичі (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) була перестрілка між повстанцями і емведистами.

26. 5. 48 р. в с. Німшин (р-н Болшівці, Станисл.

обл.) в бою з повстанцями був убитий сержант МВД.

27. 5. 48 р. в с. Тишковичі (р-н Нижанковичі, Дрогоб. обл.) підпільники зробили засідку на емведівську машину. Підчас обстрілу було вбито 2-ох офіцерів-пограничників та одного поранено.

27. 5. 48 р. на полі б. с. Бовшів (р-н Болшівці, Станисл. обл.) була перестрілка між підпільниками та емведистами.

27. 5. 48 р. в лісі б. с. Гусаків (р-н Нижанковичі, Дрогоб. обл.) група пограничників зустрілася з 3-ма підпільниками. Підпільники відкрили по пограничниках вогонь, в наслідок чого впало 3-ох бандитів, а інші втекли. 2-ох підпільників пустились здоганяти тікаючих пограничників і під час того набігли на кулеметне емведівське гніздо. Від ворожих пострілів один підпільник був убитий, а один ранений. Ворог мав також кількох ранених.

28. 5. 48 р. в с. Залужани (р-н Дубляни, Дрогоб. обл.) група підпільників звела бій з відділом МВД.

28. 5. 48 р. в с. Курники (р-н Вел. Бірки, Терноп. обл.) повстанці покарали смертю через повішення секретаря первинної комсомольської організації, явного аґента ро МҐБ, що працював фінаґентом, ходив зі зброєю і тероризував населення.

28. 5. 48 р. в с. Сукіль (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) була перестрілка між повстанцями і групою мінерів, що перші обстріляли повстанців.

28. 5. 48 р. в с. Стоянові (р-н Радехів, Львів. обл.) підпільники звели бій з емведистами. В бою загинув геройською смертю один підпільник.

29. 5. 48 р. в лісі т. зв. Лиса (р-н Вигода. Станисл. обл.) була сутичка між групою повстанців і відділом МВД.

29. 5. 48 р. б. с. Радохінці (р-н Нижанковичі, Дрогоб. обл.) група повстанців звела бій з відділом пограничників.

30. 5. 48 р. в с. Зелений Яр (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) була сутичка між групою повстанців і емведистами.

30. 5. 48 р. в с. Болохів (р-н Войнилів, Станисл. обл.) підпільники обстріляли емведистів, в наслідок чого впав один рядовий емведист.

30. 5. 48 р. в с. Ферлеївка (р-н Красне, Львів. обл.) підпільники спалили МТС і 4 молотарки.

30. 5. 48 р. в с. Топорів (р-н Бузьк, Львів. обл.) підпільники виконали атентат на большевицького вислужника-члена партії.

30. 5. 48 р. в с. Трійця (р-н Лопатин, Львів. обл.) була перестрілка між підпільником і емведистами.

Того ж дня була перестрілка між групою повстанців і емведистами на присілку с. Трійця — Кутах Трієцьких.

30. 5. 48 р. в с. Завидовичі (р-н Городок, Львів. обл.) була перестрілка між підпільниками і емведистами.

Під кінець м. травня 48 р. на хуторі б. с. Милини Олександрівські (р-н Вінківці, Кам'янець-Под. обл.) повстанці, що квартирували в одного колгоспника, застрілили участкового МВД Попельнюха і райуповноваженого контори мінзагу.

В мм. травні-червні 48 р. в с. Черниця (р-н Підкамінь, Львів. обл.) повстанці спалили колгосп і замінували стежку до ґарнізону. Міна вбила лейтенанта МҐБ і ст. сержанта, а 4-ох бійців тяжко поранила. В с. Літовиці, того ж р-ну, підпільники застрілили одного емведиста з ґарнізону. В с Гаї Старобрідські (р-н Броди, Львів обл.) підпільники, у відплату за грабіж населення, зліквідували райуповноваженого мінзагу. В с. Кадлубиська (р-н Заболотці, Львів. обл.) повстанці вбили одного большевицького бандита та 3-ох поранили. В с. Паликорови (р-н Підкамінь, Львів. обл.) підпільники спалили колгосп, знищили сільраду, телефонне устаткування, клюб, молочарню, та зліквідували 2-ох стрибків. Автомашину з емведистами, що їхали з райцентру на допомогу, знищила раніше закладена підпільниками міна. Були вбиті підполковник МҐБ з Києва, начальник ро МҐБ Нікітін, та 12 емведистів поранених. Ворог мав, мабуть, більше жертв, але їх постарався законспірувати.

1. 6. 48 р. в с. Верхня-Мостище (р-н Войнилів, Станисл. обл.) емведисти мали перестрілку з групою підпільників, під час якої один емведист був ранений.

1. 6. 48 р. в с. Дашава (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) повстанці спалили молочарню і приміщення клюбу.

2. 6. 48 р. в с. Опака (р-н Підбуж, Дрогоб. обл.) була сутичка між групою повстанців і емведистами. Ворог мав 1-го вбитого і 1-го раненого. По стороні повстанців втрат не було.

2. 6. 48 р. в с. Фащівка (р-н Підволочиська, Терноп. обл.) підпільники зліквідували сержанта МҐБ.

2. 6. 48 р. в с. Кобиловолоки (р-н Буданів, Терноп. обл.) емведисти, що робили розшуки, натрапили на 2-ох повстанців, що квартирували в стодолі. Підпільники обстріляли емведистів, в наслідок чого один емведист впав ранений, а інші втекли і щойно оддалік від стодоли залягли. Розпочався бій. Повстанці спалили всі організаційні матеріяли, що мали зі собою, щоб вони не попали в руки ворога. Крізь тріскіт кулеметів і автоматів сусіди чули, як повстанці кликали: «Ми, українські повстанці, боремося за Українську Самостійну Соборну Державу! Ми не останні, — як ми навіть впадемо в бою, то боротьбу буде продовжувати весь народ!» Емведисти вислали бійця до сільради, щоб потелефонував за допомогою. Він прибіг до сільради і почав взивати з райцентру підмоги, додаючи при цьому, що вони мають вже одного вбитого і одного раненого. Виконавши наказ, емведист, одначе, вже боявся виходити з сільради. Тим часом повстанці серед співу «З піснею на устах ми йдем до бою» закидали ворога ґранатами і пішли в пробій та щасливо відступили.

В літі 1948 р. в с. Ясениця (р-н Кам'янка Бузька, Львів. обл.) повстанці спалили колгосп.

3. 6. 48 р. в с. Мосурівка (р-н Заставна, Чернів. обл.) був бій між підпільниками і групою МВД. Ворог втратив кількох вбитими. Двох підпільників, важко ранених в бою, дострілилися.

3. 6. 48 р. б. с. Кам'янка (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) була сутичка між підпільником і емведистами. Підпільник поранив двох емведистів, але сам, важко ранений, оточений ворогами, дострілився.

4. 6. 48 р. Грабів (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) була перестрілка між двома повстанцями і опергрупою МВД.

4. 6. 48 р. на полі б. с. Виспа (р-н Рогатин, Станисл. обл.) була перестрілка між групою повстанців і емведистами.

4. 6. 48 р. між сс. Виноград і Пріклище (р-н Гвіздець, Станисл. обл.) група підпільників звела бій з відділом МВД.

5. 6. 48 р. в лісі б. с. Топорова (р-н Бузьк, Львів. обл.) група підпільників звела бій з большевицькою заставою.

5. 6. 48 р. в с. Чернилява (р-н Яворів, Львів. обл.) повстанці знищили устаткування клюбу.

5. 6 48 р. на прис. Зимівки с. Орів (р-н Дрогобич, цієї ж обл.) підпільники завважили емведистів, що проходили і відкрили по них вогонь. Зав'язалась перестрілка, з якої обидві сторони вийшли без втрат.

6. 6. 48 р. в с. Ляшків (р-н Лопатин, Львів обл.) підпільники застрілили стрибка з райцентру.

6. 6. 48 р. в с. Гориславичі (р-н Нижанковичі, Дрогоб. обл.) підпільники зробили засідку на уповноваженого по позиці — завідувача райторгом, що ходив по селі зі зброєю та переслідував населення. Уповноважений вийшов на засідку і був убитий.

6. 6. 48 р. в с. Скнилів (р-н Красне, Львів обл.) атентаники підпілля виконали атентат на секретаря партійної організації, що тероризував населення.

6. 6. 48 р. Костеїв (р-н Жовква, Львів. обл.) підпільники знищили клюб.

7. 6. 48 р. в с. Кальна (Болехів, Станисл. обл.) емведисти зустрілися з двома підпільниками. Зав'язався бій, у висліді якого, оточені ворогом, понищивши раніше все біля себе, підпільники порозривали себе ґранатами.

8. 6. 48 р. в лісі б. с. Грицеволя (р-н Лопатин, Львів. обл.) група повстанців вийшла на емведів-

ську засідку Зав'язалась перестрілка, у висліді якої один повстанець згинув.

8. 6. 48 р. на присілку Залісся с. Нестаничі (р-н Радехів, Львів. обл.) підпільники звели бій з емведистами. В бою двох емведистів було вбитими та 1 поранений.

9. 6. 48 р. б. с. Кулява (р-н Жовква, Львів. обл.) була сутичка між підпільниками та емведистами

В м. червні 48 р. в с. Пилипи Олександрівські (р-н Міньківці, Кам'янець-Под. обл.) був бій між групою повстанців і відділом емведистів та озброєної адміністрації. В бою були вбиті участковий МВД і уповноважений райконтори мінзагу. Повстанці втрат не мали.

В другому кварталі 1948 р. в сс. районів Болехів, Долина і Рожнятів повтанці здемолювали низку приміщень сільрад і молочарень.

9. 6. 48 р. в с. Бутини (р-н Вел. Мости, Львів. обл.) емведисти, що робили розшуки зустрілися з двома підпільниками. Зав'язався завзятий бій, під час якого двох емведистів було ранених. Оточені підпільники в безвихідному становищі, розірвали себе ґранатами.

10. 6. 48 р. в лісі б. с. Кропивник Новий (р-н Підбуж, Дрогоб. обл.) група повстанців мала сутичку з відділом МВД.

10. 6. 48 р. Бистриця (р-н Підбуж, Дрогоб. обл.) підпільники застрілили вдень участкового МВД.

10. 6. 48 р. підпільники знищили телефонну лінію між сс. Дубровиця — Довжки (р-н Войнилів, Станисл. обл.).

10. 6. 48 р. в с. Вихопні (р-н Куликів, Львів. обл.) група емведистів наскочила на хату одного селянина. В той час недалеко проходили повстанці. Вони відкрили по емведистах вогонь і примусили їх до втечі.

11. 6. 48 р. в с. Боянець (р-н Куликів, Львів. обл.) підпільники звели бій із групою емведистів.

11. 6. 48 р. в с. Молошковичі (р-н Яворів, Львів. обл.) підпільники знищили кіноапарат.

12. 6. 48 р. Яблонів (р-н Болшівці, Станисл. обл.) повстанці спалили будинок сільради.

12. 6. 48 р. в с. Дивині (р-н Дивин, Берест. обл., Білоруська ССР) підпільники зліквідували участкового МВД.

13. 6. 48 р. в с. Майдан (р-н Підбуж, Дрогоб. обл.) пвд УПА зробив наскок на станицю стрибків. У висліді наскоку один стрибок був убитий та двох ранених.

13. 6. 48 р. в райцентрі Городок (Львів обл.) атентатник підпілля важко поранив большевицького вислужника-організатора колгоспів, що приніс населенню багато лиха.

14. 6. 48 в с. Цунів (р-н Городок, Львів. обл.) повстанці зліквідували партійця. Здобуто 1 пістоль.

14. 6. 48 р. в с. Криниця (р-н Городок, Львів. обл.) атентатник підпілля важко поранив капітана МВД, що в наслідок ран помер.

14. 6. 48 р. в с. Бортятин (р-н Судова Вишня, Дрогоб. обл.) була сутичка між підпільниками і емведистами.

14. 6. 48 р. б. с. Виспа (р-н Рогатин, Станисл. обл.) група підпільників зустрілася з емведистами. Підпільники відкрили по емведистах вогонь. Зав'язався бій, в якому впало двох емведистів та був ранений один підпільник.

14. 6. 48 р. в с. Винники (р-н Підбуж, Дрогоб. обл.) повстанці знищили колгосп.

14. 6. 48 р. в с. Томашівці (р-н Войнилів, Станисл. обл.) підпільники обстріляли групу емведистів. Емведисти втекли.

14. 6. 48 р. в с. Миколаїв (р-н Лопатин, Львів. обл.) емведисти зайшли до хати учительки зо східніх областей, в якої в той час були повстанці. За в'язався бій, в якому емведисти втратили кулеметника.

В половині м. червня 48 р. б. с. Сілець Беньків (р-н Кам'янка Бузька, Львів. обл.) була перестрілка між групою підпільників і емведистами. Обидві сторони втрат не мали.

15. 6. 48 р. в лісі між сс. Broниця-Медвежа (р-н Дрогобич, цієї ж обл.) була сутичка між групою підпільників та емведистами.

15. 6. 48 р. в с. Скоморохи Нові (р-н Болшівці, Станисл. обл.) група підпільників звела бій з відділом МВД.

16. 6. 48 р. в с. Кулява (р-н Вел. Мости, Львів. обл.) 2-ох підпільників звело бій з групою МВД.

16. 6. 48 р. в с. Завій (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) повстанці мали сутичку з опергрупою МВД.

17. 6. 48 р. на присілку Мазярня с. Стоянів (р-н Радехів, Львів. обл.) була перестрілка між групою підпільників і стрибками. Під час перестрілки один стрибок був ранений.

18. 6. 48 р. в с. Надіїв (р-н Долина, Станисл. обл.) атентатники підпілля застрілили партійця-організатора колгоспу й аґента МҐБ.

18. 6. 48 р. б. с. Стіжок (р-н Шумськ, Терноп. обл.) відбувся бій між групою повстанців і відділом МВД.

18. 6. 48 р . в с. Колодно (р-н Куликів, Львів. обл.) повстанці зліквідували одного емведиста з ґарнізону в с. Жовтанці.

18. 6. 48 р. в лісі б. с. Ілів (р-н Миколаїв, Дрогоб. обл.) група повстанців звела бій з відділом МВД.

20. 6. 48 р. в Більче (р-н Борщів, Терноп. обл.) в перестрілці з підпільниками емведисти втратили одного вбитим і 2-ох ранених, з яких один незабаром помер.

20. 6. 48 р. в с. Більче (р-н Мединиця, Дрогоб. обл.) була сутичка між групою підпільників і відділом МВД.

20. 6. 48 р. в с. Воля Якубова (р-н Дрогобич, цієї ж обл.) повстанці знищили кіноапарат.

21. 6. 48 р б. с. Воляновичі (р-н Крукеничі, Дрогоб. обл.) повстанці зробили засідку, з якої застрілили 2-ох емведистів.

21. 6. 48 р. в с. Красносілці (р-н Збараж, Терноп. обл.) 10 емведистів зайшли до хати, в якій було двох повстанців. Повстанці відкрили по ворогові вогонь. Бій, що зав'язався тривав три години. Щойно, коли емведисти підпалили хату, повстанці, в безвихідному положенні, постріляли́ся. В бою було 4-ох емведистів поранених.

21. 6. 48 р. на залізничій лінії між м. Болехів і с. Гошів (Станисл. обл.) 2-ох підпільників звело бій з 12-ма емведистами. Ворог утратив 3-ох убитими і 1-го раненим. Оточені ворогом підпільники згинули.

22. 6. р. під лісом б. с. Бовшів (р-н. Болшівці, Станисл. обл.) була сутичка між підпільниками і емведистами.

22. 6. 48 р. б. с. Волоща (р-н Мединиця, Дрогоб. обл.) група повстанців звела бій з емведистами.

22. 6. 48 р. б. с. Лядське (р-н Красне, Львів. обл.) була перестрілка між групою емведистів і двома підпільниками. Під час перестрілки був ранений лейтенант МВД. Підпільники втрат не мали.

22. 6. 48 р. в лісі б. с. Суховоля (р-н Броди, Львів. обл.) група повстанців звела бій з більшим відділом емведистів. У бою ворог втратив 2-ох убитими і 1-го раненим. По стороні повстанців був 1 убитий.

24. 6. 48 р. в с. Лівчиці (р-н Комарно, Дрогоб. обл.) підпільники спалили колгосп і знищили трактор.

24. 6. 48 р. в м. Долина (Станисл. обл.) атентатники підпілля зліквідували вдень фінаґента — явного ворожого вислужника і аґента МВД.

25. 6. 48 р. в с. Криве (р-н Козова, Терноп. обл.) повстанці обстріляли емведистів, що переводили ловлю молодих хлопців на каторжні роботи в Донбас.

25. 6. 48 р. в с. Застав'я (р-н Вел. Бірки, Терноп. обл.) повстанці зліквідували начальника істребітебітельного батальйона, що разом з емведистами робив ревізії, виломлював двері по селянських хатах і тероризував населення.

25. 6. 48 в лісі б. с. Слобода Бол. (р-н Болехів. Станисл. обл.) була сутичка поміж групою МВД і підпільниками.

25. 6. 48 р. в с. Новиця (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) рула сутичка між групою повстанців і відділом МВД.

25. 6. 48 р. в с. Купичволя (р-н Великі Мости, Львів. обл.) підпільники обстріляли з кулемета групу емведистів, в наслідок чого убили лейтенанта МВД і поранили 1-го емведиста.

26. 6. 48 р. боївка Служби Безпеки (СБ) зліквідувала начальника стрибків в с. Щельпаки (р-н Нове Село, Терноп. обл.).

26. 6. 48 р. в с. Германівка (р-н Мельниця-Подільська, Терноп. обл.) була перестрілка між групою підпільників і відділом емведистів. У перестрілці впав один підпільник.

26. 6. 48 р. на дорозі з села Ліщинці до лісу (р-н Пробіжна, Терноп. обл.) група емведистів зустрілася з санітаркою УЧХ — підпільницею Тирсою. Підпільниця з пістоля ранила двох емведистів та опісля, прошита ворожими кулями, впала сама.

27. 6. 48 р. в с. Желдець (р-н Куликів, Львів. обл.) 3-ох підпільників, заскочених емведистами, звели бій, у висліді якого згинули геройською смертю.

27. 6. 48 р. в с. Козирщина (р-н Демидівка, Рівен. обл.) підпільники знищили клюб.

27. 6. 48 р. в с. Угорськ (р-н Шумськ, Терноп. обл.) підпільники мали сутичку з групою МВД.

27. 6. 48 р. в лісі б. с. Свистільники (р-н Болшівці, Станисл. обл.) була сутичка між повстанцями і групою емведистів.

28. 6. 48 р. с. Грабівка (р-н Перегінсько, Станисл обл.) була сутичка між підпільниками і емведистами.

28. 6. 48 р. в с. Сушно (р-н Радехів, Львів. обл.) повстанці зліквідували двох стрибків та голову колгоспу, що шкодив населенню. Одночасно знищили канцелярію сільради і телефонні апарати в сільраді і в спиртзаводі.

30. 6. 48 р. в с. Каневичі (р-н Самбір, Дрогоб. обл.) група повстанців мала сутичку з відділом МВД.

30. 6. 48 р. в с. Майдан (р-н Жовква, Львів. обл.) підпільник обстріляв емведистів, в наслідок чого один емведист був убитий. Підпільник щасливо відступив.

Під кінець м. червня 48 р. атентатник підпілля виконав атентат на двох працівників залізнодорожного МҐБ в м. Ходорові. Атентат виконано днем на станції Помонята-Псари (р-н Рогатин, Станисл. обл.).

В літі 48 р. повстанці перевели масові акції проти колгоспів у Волинській області. Спалено колгоспи в наступних селах: Первісся, Городище (р-н Луківці), Доротище (р-н Ковель), Гупали і Запілля (р-н Любомль); Полапи (р-н Головно); Дубечко, Кримно (р-н Заболоття); Ратно, Бузаки, Хотишево, Чорче, Височно, Прохід (р-н Ратно); Синово, Замшани, Мізово (р-н Стара Вижівка); Тоболи, Ворокомич (р-н Камінь-Каширський), Рівночасно в деяких з-поміж згаданих сіл здемольовано сільради і зліквідовано большевицьких вислужників-активістів. В с. Городище (р-н Луківці) повстанці зліквідували представника з райцентру; в с. Полапи (р-н Головно) зліквідовано уповноваженого з райкомпартії; в с. Височно (р-н Ратно) зліквідовано одного стрибка.

Для того, щоб реалізувати наш плян розгортання самостійницької боротьби на всіх українських етнографічних землях від Тиси по Кубань, ми використовуєм кожну можливість, кожну щілину в оборонній системі окупанта. Утворивши на нашому основному пляцдармі „кругову оборону", ми звідси ведемо в першу чергу наш пропаґандивний „обстріл" ще неопанованих районів України. Кожна наша листівка, кожна наша революційна брошура, кожне наше пропаґандивне революційне видання, розповсюджене нами в цих районах — це, вживаючи для образовости порівняння з військового словника, наше далекобійне стрільно, вистрілене нами в глибокий тил ворога.

Кожне наше революційне видання, відчиняючи підсовєтським людям очі на всю злочинність большевицької системи, закликаючи їх до активної боротьби проти большевицьких гнобителів, вказуючи їм, що повинні боротися за знищення большевицької тюрми народів, знищує, так би мовити, „живу силу" противника — відбирає йому людей.

Ми ведемо безперервну розвідку районів, опанованих ворогом. З нашого пляцдарму ми постійно робимо вилазки — рейди у ворожий тил. На ворожій території ми постійно створюємо наші нові опірні пункти. Ми постійно поширюємо наш революційний пляцдарм на рахунок районів, дотепер всеціло опанованих ворогом. Тільки до оборони ми ніколи не обмежувалися, ні не обмежуємося. Боронячись на нашому пляцдармі, ми в той же час робимо все можливе, щоб наш пляцдарм поширити, щоб розгортати визвольну протибольшевицьку боротьбу на всіх землях України.

П. Полтава: „Безпосередньо за що ми ведемо наш бій?"
Крайове видання, 1950

Дж. Д. Гіттл: Військовий штаб, його історія й розвиток

Гаррізбурґ, Па., 1949, стор. 281

Книжка подає ядерний перегляд розвитку військового штабу від найдавніших відомих історичних часів по 1948 р. Історичний матеріял автор розподіляє на добу до смерти новатора в ділянці організації армії, шведського короля Ґустава Адольфа під Люцерном (1632) та добу розвитку започаткованих ним ідей в ділянці проводу окремих національних армій світу, отже: історію й характеристику пруського (згодом — німецького), французького, англійського, американського та російського генеральних штабів. Тоді як перша частина тільки загально характеризує згадані військово-керівні системи, то друга частина подає порівняно повний огляд розвитку окремих штабів згаданих 5-ти армій, далі — важливішої військово-фахової новаторської літератури на ту тему та врешті перекрій організації штабів по тих арміях в останньому часі.

Мабуть, практична мета книжки — знайомити слухачів воєнно-морської школи США (книжка являється циклом лекцій автора у цій школі) із наявними сучасними союзниками й ворожими „мізками армій", їх недоліками та позитивами — вплинула на те, що по-мачушиному коротко потрактований (мабуть, як „неактуальний") німецький „ґенеральштаб" та навпаки, доволі обширно російський „ґенеральний штаб", ну і власний „дженерел стаф" США.

При опрацюванні цього доволі проглядно з'ясованого конспекту історії розвитку інституції генеральних штабів автор послугувався вичерпною німецькою публікацією ген. П. Л. Е. Б. Шеллендорфа п. н. „Обов'язки і служба генерального штабу", 1905, — для давнішого періоду та низкою американських, англійських, французьких, німецьких і російських публікацій при історії розвитку генеральних штабів у новіші часи Незнання російської мови присудило автора до використовування головно іншомовних публікацій на тему історії й організації російського генерального штабу і в меншій мірі — російськомовних праць, головно „Російської Воєнної Енциклопедії", Птб. 1913. Не вільна книжка й від таких частих у західніх публікаціях на східньоевропейські теми перекручень прізвищ (напр. Тульхачевський зам. Тухачевський). Мета, що її собі поставив автор — виказати фактами з історії істину, що не було такого поважнішого збройного зусилля, яке було б краще, ніж штаб, що ним керував, та що основною вимогою справжньої штабної системи є вишкіл і освіта. Лектуру цієї вартісної книжки можна гаряче поручити і всім нашим ляїкам-невійськовим, яким видається інколи, що вибороти і втримати міцну державу можна самим тільки „революційним зусиллям мас".

Мотто праці із слів видатного наполеонського військовика, ген. А. А. Жоміні „добрий штаб має ту велику перевагу, що він куди тривкіший за генія однієї лиш людини" водночас говорить про становище автора до проблеми ролі військових геніїв в організації оборони батьківщини.

Щоб познайомити наших читачів із поглядами автора, дозволяємо собі передати в скороченні хід думок названої праці. Розділ про російський генеральний штаб, з уваги на його чималу актуальність для нас, зреферовуємо обширніше окремо.

Початків появи військового штабу точно устійнити годі. Воєнна історія їх добачує в тому моменті, коли якийсь невідомий ватажок попросив допомоги й поради від одного із своїх спів-вояків. Сталося воно тоді, як щораз далі ускладнювані засади воювання стали переростати керувальну спроможність однієї людини. Штаб сьогодні це гурт старшин, що допомагає командувачеві в командуванні тим, що переводить його рішення у форму наказів для військових частин та провірює згодом їх виконання. Є два типи штабів: один, що з доручення верховної державної військової влади виготовляє плян реалізації державної військової політики та рішає про спосіб, як мали б бути використані польові сили, другий — це власне та група — „штаб" старшин, що допомагає польовому командувачеві.

Як посередній тип появляються ще штаби основних родів зброї (наземних сил, повітряних, морських), що керують загально дотичними ділянками.

Окремі державно-військові системи знають часове відрядження старшин-членів верховного генерального штабу до штабів фронтових командувачів. Історично розвиток верховних штабів тісно в'язався із штабами польових командувачів.

Праця штабу військової одиниці розподіляється в основі на 4 ділянки: організаційно-адміністративну, розвідкову, оперативну та постачальну („логістикальну", що підготовляє вичислення й відає боєматеріяльними засобами, потрібними для операцій). Чітке розмежування цих ділянок праці штабу відбувалося на протязі історії доволі повільно. Треба було сторіч, заки загалом ці ділянки виразно розмежовано при керуванні військом.

Найдавніших слідів логістичного (постачального) відділу в війську дошукуються в інституції писарів єгипетської армії вже в 2000 р. перед Хр. за фараона Тотмеса. Висока обложнича техніка та наявність спеціяльних відділів різних родів зброї в сирійському війську промовляють за наявністю при королеві відповідних дорадників — „штабу". Комбіновані морсько-суходільні, далекосяжні походи персів за Дарія кажуть також здогадуватися якогось попереднього „штабного" плянування та координування операцій. У спартанській армії полемархи при боці короля та в атенській 10 стратегів повнили функції, в деякій мірі подібні до штабних. Далеко вперед посунув справу організації керівництва військом македонський король Филип II та його син Олександер Великий. Добра розвідка, широке застосування метавкової „артилерії" при переходах річок для прикривання кінноти й піхоти, інженерно-саперні частини, координування операцій різних родів військ свідчать про високий розвиток „штабної справи" в армії останнього. Добре поставлено справу керування військом і в римського полководця Ю. Цезаря (І ст. перед Хр.), в якого леґат являється командувачем леґіону, два чергові трибуни — адьютантом і „начальником штабу", квестори — постачальними старшинами, спекулятори — розвідчиками, „фабрі" — піонірами, а „когорс преторія" — службою внутрішнього порядку. Після середніх віків, що в військове мистецтво не принесли нічого нового, наново військова штука піднеслася аж у 15 ст. в італійських кондотьєрів та німецьких ляндскнехтів. Тоді, як перші своїми студіями воєнної штуки клясичної старовини відродили здобутки стратеґії й тактики тієї доби, другі своєю організацією дали початок новітній побудові армії. У кожній частині — полку були люди, що повнили в ній штабну службу: фельдвебель займався адміністрацією й вишколом, кватирмайстер — заквартируванням і прохарчуванням частини. Тому, що кватирмайстер мусів їхати перед маршовою колоною, щоб приготовити своїй частині квартири, то ставав відповідальним ще за розвідку й за постачання. Такий характер кватирмайстри затримали згодом у модерних штабах пруської та британської армій. Йдучи за римськими зразками, французька армія витворила вже в 16 ст. окремий варіянт штабу, в якому справу розвідки поручено окремому старшині. Організаційну схему ляндскнехтів розгорнув згодом в 17 ст. шведський

король Ґустав Адольф, додавши до цього „полкового штабу" дальших старшин так, що той складався із: полковника, полковника-ляйтенанта, майора, головного кватирмайстра, 2 капелянів, 2 суддів, 4 фельдшерів, 4 профосів, 1 профоса-помічника та писарів. Плянова підготова й постачання характеризують його військову діяльність. Функції розподілу харчів перейняв у полку помічник кватирмайстра — сержант-мажор. 1621 р. завів він польові суди під головуванням полковника. В армії король ввів головне командування-штаб, побудований на взірець полкового з тим, що до нього крім функцій, знаних у полку, входили ще начальники спеціяльних військових частин: артилерії, піонірів та командувач розвідчиків. Шведську схему оргнізації штабу перейняли враз із шведськими військовими частинами пруська, брітанська та французька армії. Змін зазнала шведська схема у Франції, де Рішельє передав адміністративно-харчові функції в армії інтендантові. У Франції розвинулася в 17 ст. власна схема командування військом: короля заступав у командуванні маршал Франції (comes stabuli-constable), якому підчинялися генерали, що їм стояли до помочі, як начальники штабу, — польові маршали (маршаль де шамп); оперативні обов'язки в штабі повнив „маршаль де батай", підчинений шефові штабу, а постачанням, транспортом, вибором місця таборування й маршем відав „маршаль женераль де льожі", що відповідав функціями німецькому кватирмайстрові.

Еспанська система не різнилася в основному від французької.

Німецький „Ґенеральштаб"

Німецька військова думка знайшла свій найяскравіший вияв у пруській армії та в побудові її керівництва. Кожна німецька перемога була вислідом докладного плянування у штабі армії, а після кожної поразки приходило відродження військової сили, зв'язане з посиленим розвитком насамперід штабу, а тоді щойно армії. Після 1-ої світової війни німці за всяку ціну дбали зберегти свій генеральний штаб, хоча й не мав він власне армії, якою міг би керувати.

На розвиток німецької військової організації великий вплив мав пруський король Фрідріх Великий (1712 — 86). Доцінюючи вагу фахово вишколених старшин, оснував він 1765 р. у Бресляві „Академію для дворян", передвісницю воєнної академії, що дала низку вишколених старшин штабу.

У бранденбурзькій, згодом пруській армії розвиток побудови генерального штабу пішов по лінії зросту значення кватирмайстра й переміни інших членів штабу армії власне у штаб кватирмайстра. Ген. фон Лекок (1800) ще поширив функції кватирмайстра на ділянку розвідки. Полк. фон Массенбах (1802), устійнюючи функції окремих старшин штабу, ще далі причинився до розвитку штабу вимогою, щоб штабних старшин ще якийсь час відкомандовувано до частин, а що забезпечувало їх перед надмірною теоретизацією. Його ж реформа генерального штабу (1806) остаточно перемінила пруський штаб у „штаб кватирмайстра".

Після поразки пруської армії під Єною 1805 німецька військова думка, восіблена в постатях Штайна, Шарнгорста, Ґнайзенава та Клявзевіца, запрацювала над реорганізацією пруської армії, щоб усунути ті недоліки, що спричинили єнську катастрофу. Шарнгорст, працюючи над підвищенням кваліфікації старшин, провів дальші реформи штабу, випинаючи зокрема функції шефа штабу, який ставав на ділі „молодшим товаришем" командувача. В ході воєн 1813 — 14 витворилася в пруській армії окрема каста старшин генерального штабу, підчинених „Великому Генеральному Штабові" в Берліні, залежному від міністерства війни. Від 1821 р. на основі королівського декрету шеф „В. Г. Штабу" перейшов під безпосередню залежність від короля, а що давало пруському генеральному штабові повну незалежність від уряду й політичних чинників. Інструкції 1828 р. устійнювали поділ штабу корпусу на 4 відділи: генерального штабу, фахового штабу, правний та інтендантський, управнювали шефа штабу видавати накази в імені командувача та старшин генерального штабу — контролювати виконання наказів від вищих командних установ нижчими. Рідка зміна шефів штабу тільки підсилювала зріст його значення (напр., Мольтке був на цьому становищі в рр. 1857 — 89).

Нова зміна в німецькому „В. Г. Штабі" зайшла із передачею функцій заступника шефа штабу генеральному кватирмайстрові, та створенням 1889 р. посту надкватирмайстра („1-го кватирмайстра"). Розбудова штабу Мольтке, як шефом штабу, дозволила йому керувати операціями армії вже виключно на підставі мапи.

Функція штабових старшин, зокрема ж шефа штабу, була така важлива, що в випадках неуспіхів змінювано тільки шефів штабу. Значення „В. Г. Штабу" було таке велике, що переможна Антанта 1918 р., як одну з умов миру, поставила вимогу скасувати його та військову Академію. Але німецький військовий діяч післяверзайської Німеччини фон Зект використав можливість існування 10 дивізійних штабів „Райхсвери" і від 1920 р. почав школити штабних старшин по дивізіях „Райхсвери". Тим то, як 1935 р. Німеччина офіційно проголосила поновне озброєння, можливим стало й негайне створення найвищого військового командування. „Великий Генеральний Штаб" відродився у формі „Оберкоммандо", генерального штабу наземних військ гітлерівської Німечини, знову — із повною перевагою в ньому інтересів суходільних та в меншій мірі повітряних військ при мачушиному трактуванні морських сил. Перевага в ньому оперативно-адміністраційного відділу й повне занедбання розвідки, недоцінювання саме воєнно-морських ресурсів західнього демократичного бльоку, виключне довір'я для блискучих, „блискавичних" операцій — ті старі хиби німецького штабного думання, м. і., привели Німеччину у висліді 2-ої світової війни до руїни.

Французький „Ета Мажор"

Початків постійної французької армії дошукуються в заведених королем Карлом УП (1403 — 61), унезалежнених від февдальної системи „ордонансних сотнях" (для службових доручень). Після Рішельє (1585 — 1642) основні реформи французької армії провів міністер війни Люї XIУ-го — маркіз де Лювуа (Louvois) 1666 р.: функції шефа штабу став повнити „маршаль женераль де льожі", членів штабу, його помічники. Нагляд над родами зброї повнили інспектори. Дальший свій розвиток завдячує французький генеральний штаб П. Бурсе (Pierre de Bourcet), штабному старшині у 7-річній війні (1756 — 63), та директорові Штабної Школи в Ґреноблі. Після Революції Національна Конвенція 1792 р. створила пост „шефа генерального штабу армії", додаючи йому до помочі 4 генерал-адьютантів як помічників (вони заступили давніших „маршаль женераль де льожі").

Нові зміни в організації армії й штабу увів Наполеон; створенням дивізії допоміжних родів зброї він поклав початок дальшій організації корпусів. В основу праці свого штабу взяв Наполеон плян шефа штабу Альпейської Армії П. Бертьє (Berthier) із 1796 р. Його поділ на 4 відділи штабу під генерал-адьютантами, підчиненими шефові штабу, лежить в основі організації нового французького та американського штабів. Безперечний вплив на дальший розвиток загально-европейської військової думки та на практичну організацію праці штабів мав ген.-адьютант Поль Тієбо (Thiebault), що 1800 р. видав „Підручник генерал-адьютантів та службовців генеральних штабів армії", у якому виклав засади праці генерального штабу.

За Наполеона постав унутрі головного генерального штабу ще окремий вужчий „maison", підчинений впрост імператорові. Складався він із групи 11 високо-ранґових старшин-помічників (aide), 12 старшин для доручень (officier d'ordonnance) та із кабінету, куди належали: бюро розвідки, топографічне (що постійно вело ситуаційну мапу ворожих сил) та секретаріяльне бюро імператора. Головна кватира Наполеона під проводом шефа штабу Бертьє складалася знову ж із вужчого особистого допоміжного штабу самого Бертьє та із властивого генерального штабу, куди входили адьютанти-командувачі 4 ділянок штабної праці, топографічне бюро, артилерійський штаб, керування піонірської служби, військова жандармерія та поштовий персонал. Окремо стояло бюро головного інтенданта, як командувача етапних служб, підчинене безпосередньо Наполеонові, чи часами його шефові штабу Бертьє. Скореґована наполеонська організація штабу з її справністю й чітким розмежуванням окремих функцій стала базою для організації праці штабу новіших часів — французького та американського.

1818 р. міністер війни маршал Ґувіон Сен Сір (Gouvion Saint Cyr) заснував у Парижі Школу Генерального Штабу, що дала французькій армії низку добре вишколених штабових старшин.

Чималим недоліком в цій організації армійського керівництва було виділення розвідки з-під відання шефа штабу, як теж автономність інтендантури. Ці недоліки в організації вирівнювались військовим генієм Наполеона, що в більшості випадків користувався працею штабу лише як допоміжною.

Постановою з 1826 р., щоб випускники Школи служили спершу при лінійних частинах, забезпечувано їх перед замкненням у теоретичному. Занедбання липневою монархією Люї Філіпа (1830 — 48) заходів для досконалення кваліфікацій штабу стало згодом однією з причин поразки французької армії 1870 р. Закон із 1833 р. робив штабних старшин окремою кастою в старшинському корпусі. Заходи міністра війни маршала Ніеля 1867 р. в напрямі дорівняння кваліфікаціями французького штабу пруському прийшли надто пізно. У висліді седанської катастрофи французи посилили студії в ділянці організації штабів і армії.

1878 р. засновано під керуванням ген. Леваля Вищу Військову Школу та 1880 р. за пруським взірцем Вищу Школу Війни.

Інструкції 1891 та 1900 рр. підкреслювали особливе значення функцій шефа штабу, хоча все ж не спів-командувача, як це було в пруській армії.

В 1900 р. увійшов у французьку модерну систему праці армійських штабів поділ на 3 бюра: організаційно-адміністративне, розвідково-топографічне та оперативне; це було вдосконаленням попередньої системи.

1917 р. виділено постачальні функції із 1-го та передано створеному 4-ому бюрові. До цього часу їх повнила окрема організація — Дирекція Етапів та Служб (Direction des Etapes et des Services). Система 4-ох бюр штабу перетривала у французькій армії аж до сьогодні.

Брітанський Генеральний Штаб

Шведський та голляндський вплив в організаційній побудові армії Кромвелла („Нью Модел Армі") не слабший, ніж у пруській, чи французькій. Цю постійну „армію нового взірця" створено офіційно 15. 2. 1645. Командувачеві додавався до помочі штаб, складений із шефа штабу, генеральних комісарів: для набору, харчування, футражу, далі — генеральних „мастерів": транспорту, розвідки та військового скарбу, і врешті — групи цивільних урядовців: судді, 2 лікарів, аптекаря, капеляна, 3 секретарів та 2 післанців-адьютантів. Функції шведського кватирмайстра перейшли на начальника постачання. Командувач давав наказ шефові штабу, а той передавав його в дальшому командувачам піхоти й кавалерії. Заведена Кромвеллом система запанувала у брітанських силах.

За князя Марльборо (Marlborough, 1650 — 1722) у штабній організації великого значення набирає адьютант при командувачеві, переймаючи оперативну та розвідкову функції в штабі.

Після років довгого застою англійську армію й штабну працю наново переорганізував переможець з-під Ватерло, Веллінґтон (1769 — 1852) в процесі воєн із Францією. Веллінґтонова організаційна схема передбачувала крім персонального штабу командувача частин підчинений йому ж таки „штаб командований до головної квартири", у склад якого входили:
а) відділ генерал-адьютанта (оперативно-адміністраційна ділянка),
б) відділ генерал-кватирмайстра (марші, квартирування, транспорт),
в) штаб при головній квартирі (адміністративні функції в головній квартирі),
г) корпус при головній квартирі (командувачі окремих родів зброї — артилерії, піонірів, кавалерії, польової жандармерії та розвідчиків),
ґ) цивільний відділ (директори спеціяльних служб: медично-санітарної, поштової, рахівничої, маґазинової, друкарської).
По дивізіях штабні функції були розділені таким чином, що оперативна й розвідкова ділянки припадали на долю адьютантів, постачальна ж — кватирмайстрів. Такий двоподіловий принцип і досі панує в брітанській армії. Система ця виключала загалом потребу шефа штабу. Після Веллінґтона штабна праця в брітанській армії послабла, що й показалося в Кримській війні. Щоб підвищити давню працездатність штабних старшин, Рада Військового Вишколу заснувала 1858 р. Штабну Школу.

Розвиток пруського штабу притягнув увагу військового публіциста Спенсера Вількісона, що у висліді студій над ним опублікував 1890 р. свою відому працю „Мізок армії". Книжка ця мала неабиякий вплив на розбудження зацікавлення питаннями генерального штабу у військовому думанні брітанського та американського народів. З'ясування праці й значення тієї пруської воєнної машини було таке переконливе, що ще в 1946 р. брітанським урядом була відкинена пропозиція створити брітанський головний штаб на німецький взірець.

Недоліки брітанського штабу показалися в бурській війні (1899 — 1902). У висліді цього комітет під проводом лорда Ешера запропонував низку змін у побудові керівництва армією. Найважливіша — утворення координаційного посту начальника штабу, якому в свою чергу підлягали б усі брітанські сили. Зміни ці ішли в напрямі наближення англійської системи до пруського зразка. Щоб водностайнити вишкіл штабних старшин, визнано Штабну Школу в Кемберлей центральною для Сполученого Королівства. Згідно з прийнятим 1912 р. „Підручником Штабу" останній складався із 3 відділів: генерального штабу — із оперативними та розвідковими функціями, відділу генерал-адьютанта — із адміністративно-персональними функціями, та відділу генерал-кватирмайстра — із „логістичними" (постачальними) функціями. В основному власне тут надалі залишено давню брітанську двовідділову систему. Координується праця відділів спільним зусиллям шефа „генерального штабу" (оперативно-розвідкового) та шефа адміністративно-кватирмайстерського відділів. На пруський зразок командувача в неприявності заступає шеф генерального штабу. Устійнена напередодні 1-ої світової війни система втримується до сьогодні. Вона панує водночас в арміях Канади, Австралії, Нової Зеляндії й Індії.

Штаб США

Континентальний Конґрес 15. 6. 1775 передав командування наземними військами США Дж. Вошінґтонові. Прийнята тоді ж схема штабу армії па-

нувала в США понад сторіччя аж до початків 20 ст. Вона в основному спиралася на брітанську систему (Вошінґтон служив попередньо в брітанській армії). Побоюючись нової кромвелівщини, Конґрес боявся наділювати Вошінґтона повною владою. До помочі додано йому штаб. Щоб позбутися турбот адміністративного порядку, Вошінґтон запропонував створити Бюро Війни, що й зроблено у формі „Board of War", що стало зародком теперішнього Департаменту Війни. В самій же армії панували в окремих відділах брітанський, французький та пруський зразки в керуванні. Щоб уодностайнити вишкіл, заведено 1777 р. пост генерал-інспектора. Бюро Війни використало цю позицію для контролі Вошінґтона, роблячи генерал-інспектора незалежним від командувача й підчиненим собі безпосередньо. Тільки призначення на цей пост пруського капітана барона фон Штойбена, що тісно співпрацював із Вошінґтоном, усунуло інтриґи внутрі командування армією. Вишколений у штабі Фрідріха Великого, Штойбен зумів скоро належно поставити довишкіл армії та штабних старшин на пруський лад, даючи їм потрібну військову рутину. Штойбен водночас заступав Вошінґтонові шефа штабу. У ході війни змінилися функції перейнятих від брітанців членів штабу армії: з давніх постачальних і оперативних обов'язків кватирмайстра йому залишено тільки перші (що перетривало аж досі). Функції штабних старшин повнили за брітанським зразком головно адьютанти. Формально-правно генеральний штаб був утворений законом із 1796 р. у складі: генерал-адьютанта, генерал-кватирмайстра і генерал-рахункового. 1797 р. сюди додано ще генерал-суддю. Полковий штаб складався із полковника, підполковника, майора, адьютанта, кватирмайстра, рахункового та хірурга. Для вишколу штабних старшин основано 1802 р. військову академію у Вест Пойнт заходами Вошінґтона, Штойбена й ін. Все ж генерального штабу на европейський лад не створено.

За першу половину 19. ст. американська військова думка й організація штабу відстала від европейських досягнень, залишаючися на рівні 18. ст. Аж у громадянській війні 1861 — 65 справу штабу посунено вперед: Мек Клеллен визначив шефа генерального штабу. Правда, по нижчих одиницях залишалася ця функція й надалі за адьютантом. Не наладнано справи розвідки (спираючись тут на детективську аґенцію!).

Відсутність штабу відбилася і в війні із Еспанією 1898 р. У висліді того державний секретар війни Рут ініціює враз із Ладловом 1900 р. акцію за заснуванням воєнної школи; давню піхотно-кавалерійську школу в Лівенвирт (Канзас) поширено в Воєнно-Штабну Школу (сьогодні це Command and General Staff Colleege), де звернено на пруський зразок окрему увагу на навчання тактики. 1902 р. Рут добився скасування окремих шефів бюр при департаменті війни та заведення на їх місце генерального штабу, далі ж скасування бюра генерального командувача армії і оснування на його місце бюра шефа штабу корпусу генерального штабу, підчиненого президентові США й департаментові війни, із наглядом над військовими частинами і над штабними відділами, давніш підчиненими департаментові війни. Завдання самого корпусу — виготовляти пляни державної оборони й мобілізації на випадок війни, виконувати нагляд над вишколом і боєздатністю армії, допомагати департаментові війни та командувачеві в керуванні армією. Генеральний Штаб департаменту війни був поділений зразу на 3 відділи: 1-ий для нагляду над дійовою армією (крім шкіл), 2-ий для військової розвідки, 3-ій для керування військовими школами, із наглядом над плянами операцій та справами, зв'язаними із набережними укріпленнями. Вже 1910 р. ген. Л. Вуд (1860 — 1927) переорганізував цей штаб у 4 відділи: 1-ий „відділ рухомої армії" (займався справами рухомих сил), 2-ий „відділ воєнного коледжу", 3-ій відділ набережної артилерії, 4-ий відділ для справ міліції. Ця організація втрималася аж до 1-ої світової війни. В експедиційних частинах США, висланих 28. 5. 1917 до Франції, ген. Першінґ достосував свій штаб до брітанської і французької системи. Всі з'єднання до дивізії включно мали свої штаби. Генеральний штаб Експедиційних Сил, як і армійські, поділявся на 5 відділів: 1-ий (під проводом старшини „G 1") адміністративний, займався черезокеанським транспортом, змінами персоналу, організацією й типами вивінування для частин, приміщенням полонених; він же включав у себе справи польової жандармерії, моральної опіки, тощо. 2-ий (під проводом „G 2") займався справами розвідки, 3-ій („G 3") оперативний, 4-ий („G 4") постачальний із включенням будувальної та транспортної й медичної ділянок, 5-ий („G 5") займався загальним керуванням вишколами. Окремі командування мали ще технічних і адміністративних старшин („спеціяльний штаб").

Ця встановлена наказом із 16. 2. 1918 організація становить базу для штабної доктрини США й досі. Сьогодні „G 1" займається тільки справами персоналу, всі ж логістичні справи належать до „G 4". Так само сьогодні в нижчих штабах відпав відділ 5-ий; він існує тільки на вищих ступнях, де можуть виринати проблеми спеціяльних вишколів. В дивізії, де штаб складається тільки з 3 відділів, 1-ий займається справами персоналу й постачання, 2-ий розвідкою, 3-ій операціями й вишколом. Ця система скопійована з французької, де тоді існували по дивізіях теж тільки 3 відділи, а на вищих ступнях — 4. Від французів перейнято теж і бюро начальника штабу (аж до дивізії включно). Для довишколу штабних старшин створено в Лянґр (Langres) в листопаді 1917 школу. Там і перейнято брітанські назви на членів штабу як „G 1", „G 2", і т. д. Досвід праці штабів Експедиційних Сил прийнято в США після війни. До 4 відділів додано ще окреме тіло: Відділ Воєнних Плянів, перейменований 1942 р. на Відділ Операцій, що мав функціонувати як їхнє (4-ьох відділів) верховне тіло й заступати „начальника штабу". Зреорганізовано департамент війни й армію в 1946 р.: скасовано Відділ Операцій Ген. Штабу департаменту війни і поділено останній на 6 відділів: персоналу й адміністрації (G 1), розвідки (G 2), організації й вишколу (G 4), служб і постачання (логістики), плянів, операцій, дослідів і розвитку.

Із 1948 р. замінено назву „департамент війни" на „департамент армії". Також сполучено відділ дослідів і розвитку із логістичним, редукуючи число відділів до 5. На брітанський лад замість 1 заступника начальника штабу створено 2: для плянів і операцій та окремо для адміністрації. Адміністративні служби підчинено директорові персоналу й адміністрації, технічні ж служби — директорові логістики. Акт національної безпеки з 1949 р. збільшив владу секретаря оборони над усіми збройними силами. Дотепер окремі департаменти: армії, фльоти і повітряних сил стали тільки відділами департаменту оборони. Тоді ж створено пости: голови сполучених шефів штабу, депутата секретаря оборони, 3 помічників секретаря оборони, контролера департаменту оборони і політичну раду збройних сил. США залишилися вірними засаді цивільної контролі над збройними силами.

На чолі військового вишколу в армії зараз стоять коледжі командування і генерального штабу. Летунські школи зосереджені при летунському університеті в Меквел Філд, Алябама; фльота має свої школи, з яких головною є Школа Амфібіяльної Війни, вищий курс, що дає амфібіяльний вишкіл для старшин усіх служб. На чолі ж фльотної вишкільної системи стоїть Воєнний Коледж Фльоти. Для дошколювання випускників шкіл різних родів зброї для штабної праці в найвищих командуваннях служить Штабний Коледж Збройних Сил. Завершенням же вишкільно-навчальної системи усіх родів зброї являється Національний Воєнний Коледж.

О. Г.

Hugh Seton-Watson: The East-European Revolution, London, 1950, стр. 406.

З-під пера відомого знавця середущо-европейських справ вийшов новий твір: „Східньо-европейська революція", попереджений раніш й іншою цікавою книжкою „Східня Европа поміж війнами 1918-1941". Гюґ Сетон-Вотсон — це син не менш відомого проф. Романа В. Сетона-Вотсона, що своїми вдумливими аналізами відносин довоєнної Австро-Угорщини знайомив англо-американський світ із проблемами Середущої Европи і був одним із духовних батьків Вільзонової ідеї самовизначення народів Австро-Угорщини, точніш розподілу „Дунайської монархії". Його спопуляризуванню цієї ідеї на Заході багато завдячує постання Королівства Сербів, Хорватів і Словінців та Чехо-Словацької Републіки. Студіювання середущо-европейських проблем — від Балтики аж по Чорне море й Пелопонез стало вже родовою традицією Сетон-Вотсонів: перейшло „у спадку" з батька на сина.

Книжка, про яку зараз мова, це наче продовження попередньо-згаданої аналізи державно-політичних і соціяльних відносин тієї ж самої середущо-европейської смуги поміж двома світовими війнами. За англійською традицією він зве ту смугу трохи для нас незвично — „Східньою Европою". Обсервації й аналіза автора тим цікавіші, що він мав змогу особисто відвідувати сателітні країни Середущої Европи ще весною 1947 р. Зрештою, як свідчить подавана й використовувана ним література, він знайомий із данонаціональними публікаціями — "лівими" й „правими". Вже ці обставини свідчили б, що авторова аналіза поверховною не повинна бути. І справді він без милости секціонує ті соціяльні й національні відносини, що запанували у створених на руїнах Австро-Угорщини національних державах. Книжка дуже цінна своїми критичними спостереженнями фактів з історії згаданих країн на протязі 30 років після І-ої світової війни по 1950 рік.

Автор завжди старається зберегти при розгляді тих глибоких і бурхливих змін, що пройшли на цій території, об'єктивний підхід: реферуючи погляди однієї сторони, звичайно не забуває подати й контраргументів другої. Його аж ніяк не слід було б називати, якщо йдеться про подану оцінку тих економічно-суспільних змін, прихильником старого „ладу"; він надто бистро помічує його хиби. Подекуди постає навіть враження, що автор симпатизує з „реформаторами" — комуністами й їх поплічниками — в тому, як вони успішно розв'язують проблеми господарської структури своїх країн, перекидаючи надвишку робучих рук із перелюдненого села на фабрики й до міст. Він, як добрий англієць, тільки не згідний з тими методами — насилля й поліційного терору, що їх стосується там при проводженні в життя цих 2 —, 3 —, 4 —, 5 — і 6 — річок. Він не без тихого задоволення сприймає большевицьку „розв'язку" національних контроверз: словаків — мадяр, мадяр — румунів, тощо. Набираєте враження, що його надто „втомили" ті національні спори, що опановували були післяверсайську „Східню" Европу.

Нас може боляче вражає в автора той надто слабий протест проти того, що большевицькі „розв'язки" економічних, соціяльних і національних проблем дали в першу чергу зниження життєво-стандартного рівня у всього населення, отже, „зрівняли вниз" і той колишній буржуазний шар, що ще щонебудь посідав, і самих робітників. Очевидно, що при такім „зрівнянні" стерлося багато ворожостей внутрі придушених державно-партійною диктатурою і давніх посідачів і безвласників; останні деякий час могли б бути навіть задоволені з більшого „упадку" перших (мовляв, а добре їм тепер так). Так само не підкреслив автор, що на місці давніх посідаючих шарів суспільства виросла нова партійно-державна бюрократія, і не лиш олігархічна групка можновладців.

Читаючи книжку, подекуди набираєте враження, що в особі автора маєте надто „об'єктивного" „амеріканского наблюдателя", що усі ці „реформи" розглядає, може, аж надто „спокійно", наче б ішлося тут про експерименти на морських свинках, а не про руїну й фізичне нищення сотень тисяч людських існувань.

У своїй відразі до всякого „націоналізму", що привів післяверсайську Европу до нещасть 2-ої світової війни, автор задивлений у містерію, як то чудесно з Москви годять окремі міжнаціональні чвари (вправді деінде визнає, що большевизм дуже опортуністичний у розв'язці національних проблем — завжди розв'язує їх із точки бачення СССР), алеж якось не підмічує аж надто випнутої ролі вузько-російського націоналізму при тому.

Надто багато автор довіряє комуністичній літературі і надто мало її противникам („учням Геббельса"!), що радше говорять про діла, а не про комуністичні теорії лише. Зрештою автор і признається, що „комплетно не знає історії Росії і до якогось 1944 року знав комуністів у „Східній Европі" лише як мучеників фашистських диктатур, на яких із симпатією гляділо немало демократичних інтелектуалів і невдоволених селян" (стр. IX). СССР він знає лише з останніх теоретичних студій — головно ж на підставі совєтської ортодоксальної та західньої літератури. Про вартість першої говорити не приходиться, про другу ж знову ми маємо право твердити, що вся вона (і то навіть писання ґрунтовно обзнайомлених „спеців") писана у 99% із перспективи Москви. Про всіх цих „амеріканскіх наблюдатєлєй" можемо сміливо твердити, що вони, навіть сидівши в Москві, здебільша „слона так і не увідєлі"...

Надто велика увага автора, як англійця, до парляментарних справ, до офіційних проявів партійно-політичного життя привела його до трактування усіх проблем (зокрема ж „центрифуґальних" — національних) виключно із точки бачення урядів і їх заходів. Інтереси національних меншин у нього не удостоюються загалом уваги — навіть їх парляментарні заходи — не говорячи вже про інші сторінки. Це зокрема стосується проблеми білорусинів у Польщі, українців у Польщі, Румунії, Чехословаччині (і згодом Мадярщині), чи македонців на півдні. Можливо, авторові важко було перебороти — во ім'я „об'єктивности" свій власний, великобрітанський націоналізм.

Усю політику обманеної Версаєм нацменівської Східньо-Середущої Европи автор, такий вирозумілий хоча б для політики комуністів, — зокрема як ідеться про її становище в часі 2-ої світової війни — розглядає першу виключно із становища Великобрітанії. Звідси, не помиляючись надто, можна б дати книжці підназоловок „Проблеми великобрітанської політики у Середущій Европі". Автор тому не пробує вглибитися в мислення словаків, хорватів, македонців, не говорячи вже про українців, при аналізі політичних напрямків у часі війни. Поняття „коляборації" це оцінка їх політики із становища західніх альянтів чи СССР, або, як хто хоче, то й німців, але в усякому разі не словаків, чи хорватів. Інтереси тих націй теж не мусять конче збігатися з англійськими. Тим самим їх поняття „коляборації" не конче мусять збігатися з поданою автором специфікацією, які бувають форми коляборації та „державної зради" (стр. 107). Як далеко об'єктивізм автора зникає у відношенні до недержавних націй, видно із трактування, точніш промовчування української й білоруської проблем. „Щасливіша" ж македонська проблема дослужилася розгляду як об'єкта-м'ячика у розгрі поміж Югославією, Болгарією й Грецією.

Про українців автор може теж згадати єдино як про об'єкт торгів поміж Польщею й СССР, чи Німеччиною й СССР. Глум вичувається із слів автора про

долю Закарпатської України в 1939 р., як про „абортивний Піємонт українських націоналістів" (стр. 56). Так само про український рух спротиву німцям — УПАрмію тільки як про свідомих чи не свідомих колaборантів із німцями (бо ж СССР помагав врятувати Великобританію із скрутної ситуації, отже кожен, хто воював проти ворога Німеччини, в нашому випадку большевиків, автоматично дістає етикетку „коляборантства"). Дивувати воно могло б, якби автор не знав ніякої літератури про українські змагання і про рух спротиву. Одначе так не є: автор знає книжку „УПА" М. Лебедя, алеж тому, що „комплетно немає незалежних доказів про цю справу, то до цієї книжки українського націоналіста треба підходити з обережністю, хоча й варт вона зацікавлення" (стр. 110) *). Такими „об'єктивними доказами" для автора мусіли б бути хіба потвердження совєтських джерел. Власне це далекойдуче „шукання правди" на половині дороги поміж твердженнями комуністів і „націоналістів" приводить автора нерідко до дуже лівої „середньої аритметичної"...

Грає тут, мабуть, чималу ролю, як сказано, саме великобританський патріотизм, що каже йому, може й підсвідомо, розглядати всі події із становища великобританської політики в минулому. Це зокрема слідне в довжелезних виправдуваннях британської політики супроти грецьких комуністів у 1945 р. і падькання з приводу того, що проти тих, хто, саботуючи німецький транспорт, допомагав перемозі британських військ, ті ж таки війська декілька місяців пізніш були змушені вжити зброї (стр. 320). Мова про здушення британськими військами комуністичних заворушень в Атенах 1945 р.

Події та зміни, що мали місце в Середущій Европі від 1944 р. по 1950 чи то й далі, автор розглядає як прискорене продовження совєтської революції з 1917 р. Етапи совєтизації даних країн він зовсім слушно порівнює з етапами, що їх проходили землі кол. Росії під пануванням большевиків. Такий підхід дозволяє авторові об'єднати у проглядному синтетичному схопленні політику соціяльну (знищення нетрудових кляс, куркулів на селі, тощо), економічну (індустріялізація цих здебільша хліборобських країн шляхом „п'ятирічок") і національну („дружба трудових кляс", розсварених іще вчора через спірні території середущо-европейських народів). Упростило таку політику совєтам знівелювання середущо-европейських державних організмів брутальною експансією гітлерівської Німеччини. Безпосередні післявоєнні роки — це „перебрання влади" комуністами й нищення інакше думаючих політичних груп. В дальшому автор, спершися на таку історіографічну схему, ілюструє її переглядом подій по дотичних країнах від вибуху 2-ої світової війни по 1950 р.

З повним респектом треба ставитися до того педантного переліку партійних програм, персональних змін тощо, досі, мабуть, єдиного того роду ядерного з'ясування. Не входимо тут у слушність поданого автором схематичного схоплювання цього історичного процесу: схематизація завжди виказує тенденцію втрачати з очей, чи бодай применшувати вагу тих процесів, що до неї не пасують, а ще до того **така**, що мимохіть приписує ролю активного суб'єкту комуністам і СССР, і не бере до уваги інших, позакомуністичних „силових осередків".

В тому огляді автор старається геть до подробиць бути об'єктивним: розглядати всі „за" й „проти" при спірних справах — від сторони лівих і від сторони правих.

До автора ми українці можемо мати претенсію, що нашу проблему в Середущій Европі він комплетно промовчав; якщо й згадує принагідно, то рідко де забуває дочепити етикетку „коляборації"... Можна б це відносити ще до його непоінформованости, чи пак „поінформованости" з інших джерел, але, мабуть, підсвідомо тут заважила в ґрунті схиблена авторова схема: тоді як навіть „державні народи" не могли дійти чести бути інколи й суб'єктами в розгрі іншотериторіяльних потуг, то чи варт шукати „силового осередку" хоча б в українцях, чи білорусах... Вони припадково припали Польщі і так само „пасивно" відійшли від неї. Навіть таке назагал уважливе ставлення „гордого альбіонця" до парляментарно-партійних груп і їх програм в інших народів — у нас не було варт уваги: не удостоїлися й марної згадки всякі наші леґальні заходи й прояви життя, а що вже говорити про „нелеґальні".

Після прочитання цієї книжки дивно звучить добродушна заява д-ра С. Барана в його цінних споминах, поміщених в „Українських Вістях", Ной-Ульм, ч. 82 від 14. 12. 1951, що, мовляв, як довідуюся, то й син проф. Р. Сетон-Вотсона ставиться до української справи прихильно.

Не перечимо, що Ю. Сетон-Вотсон добрий англійський патріот; однак наше враження від прочитаної книжки таке, що українським „приятелем" він може бути лише настільки, наскільки йому на це дозволяє його „дюті" супроти Великобританії. Українська ж „дюті" не завжди тотожна з великобританською.

Не зважаючи на ті застереження щодо книжки й підходу автора, все ж її можна поручити як один із систематичних конспектів історії наших ближчих і дальших сусідів, змін у їх політичній і економічній побудові за останніх 30 років. Вповні бо приходиться погодитися з авторовою ідкою, та, на жаль, правдивою заввагою на адресу румунської інтеліґенції, яку сміло можна б поширити на інтеліґенцію всіх середущо-европейських країн:

„Нічого не було зроблено, щоб причинитися до взаємного пізнання і зрозуміння поміж сусідами. Напр., багато румунів знало обширно про Францію, деякі з них мали навіть ґрунтовне знання про неї, але ледве хтонебудь з них знав будь-що загалом про Юґославію, Болгарію, чи Польщу. Інтеліґенція просто чванилася своєю іґноранцією відносин по сумежних балканських країнах.

Націоналізм (ми сказали б: шовінізм — прим. рец.) був систематично пропаґований урядами майже як якась державна релігія. По школах учено дітей дивитися на сусідні нації, як на культурно й морально нижчі у стосунку до їх власної. При навчанні історії найбільший натиск кладено на короткі періоди середньовіччя, коли дана нація опановувала території, що тепер під пануванням її сусідів. Ці ефемеридні середньовічні кордони представлювано як якісь „природні" кордони даної нації"...

О. Ф.

---

*) Дотичне місце м. ін. було „перекладене" нашим демократичним лондонським землячком О.Беркутом на такий лад:

„В своїх післявоєнних працях проф. Г. Сетон-Вотсон заторкував українські проблеми, черпаючи матеріяли з праць п. Лебідя, про які в замітці сказав, що вони не мають ніякої політичної вартости, бо є виявом диктаторських думок меншости українського народу." (Проф. Гюґ Сетон-Вотсон — оборонець України". В світлі й тінях Лондону, „Укр. Вісті", Ной-Ульм, ч. 69 від 30. 8. 1951).

Коментарі зайві. Співчувати тільки можна Редакції „У. В.", що дала себе „набрати" несовісному дописувачеві.

Polskie Sily Zbrojne, tom III; Armija Krajowa, видання: Instytut Historyzcny im. gen. Sikorskeigo, Лондон, 1950, стр. 972.

Рецензія на одну товсту книгу

Треба особливої дози терпеливости, щоб перечитати «ten ogromny tom druku», як його назвав на одному дискусійному вечорі, присвяченому обговоренню згаданої книжки, ген. М. Кукель. Списано справді багато паперу: аж 972 сторінки має книжка; оправлено їх в гарну окладинку, і заголовок витиснено золотими літерами. Зовнішньо годі цій праці щонебудь закинути, натомість — тимбільше побажань до її змісту й вартости. Але не випереджуймо фактів й пригляньмося дещо ближче цій праці.

Редагування книжки тривало повних п'ять років; працював над нею цілий штаб фахівців, членів Історичного Інституту ім. ген. Сікорського. Поставлене перед ними завдання, як говориться в передмові, звучало: строго зберігаючи історичну правду, дати об'єктивне опрацювання польської політичної і збройної боротьби в краю, за час 2-ої світової війни. Заохочені таким вступом ви багато обіцюєте собі, тимбільше, коли ще прочитали наказ шефа головного штабу ген. С. Копанського до предсідника історичної комісії, від якого вимагається дати: «документ безспірної історичної правди». Ну, й беретеся до читання цього великого документу.

Складається він з шести частин, кожна знову ж із цілої низки розділів й підрозділів.

Перша частина описує загально відомі події зараз же по вересневій кампанії, при чому акцент покладений головно на т. зв. «креси», себто західні українські й білоруські землі й на незаконність проведених в них виборів чи то референдум, дня 22. X. 1939.

Про саму польсько-німецьку війну не згадується ані словом. Українського читача цікавить дальший розділ, в якому характеризується поодинокі окупаційні режими й поставу населення. Очевидно, автори виходять з точки погляду польської рації стану й хотіли б, щоб усі національності кол. Польщі, оплакували вересневу катастрофу й далі мріяли й боролися за реставрацію Польщі. Доволі наївний підхід як на історичну комісію, але не тільки на цьому кінчається її наївність, — висловившись обережно. Вже трохи далі читач дістає першу міцнішу давку «історичної правди», коли на 49 сторінці приходиться йому познайомитися з Об'єднінням Українських Націоналістів» (йдеться про ОУН, яку перехрищено авторами на «Об'єдніння»). Отже в цьому «Об'єднінні» постав розлам; «мельниківці» створили в 1943 р. Дивізію СС «Галичина», а конкуренція — «бандерівці» — УПА, — партизанську армію, що тільки й тому постала, щоб різати поляків. І німці і большевики (сік!), твердять польські специ від історичної правди, толерували, а навіть і попирали цю формацію «z dobrze wiadomych wzgledow». Куди чемніші були натомість білоруси: «тен почціви людек» прийняв розвал Польщі як «допуст божий», залишився лояльний і... далі мріяв про Березу Картузьку.

Про поставу польського населення довідуємось тільки з суперлятивів, так немов би справді поляки не видали зі себе ні одного фольксдойчера, і ні одного «банщуца», про Swietokrzysk-y Brygady-y вже навіть не говори.

Найбільша об'ємом друга частина книжки займається висвітленням організації Армії Крайової й приготуванням до збройного виступу. Тільки з великою трудністю вдається пробратися крізь цей лябіринт псевд, скоротів і справжній ліс партій, груп, центрів і військових формацій. Інша річ теж і Редакція мала не легку справу, бо самих тільки мілітарних організацій було ні більше ні менше як 30. Польське підпілля хворіло на інфляцію підпільних організацій, при чому, не зважаючи на екстермінаційну політику окупантів й міліони польських трупів по концентраційних таборах, не зуміло сконсолідувати своєї підпільної боротьби. Не тільки комуністичні елементи не признавали «Ради Народової Єдности», тіла що прийшло на зміну «Крайової Політичній Репрезентації». Оба політичні центри були твором т. зв. «Товстої Чвірки», себто «Польської Соціялістичної Партії», «Стронніцтва Людового», Стронніцтва Народового» і «Стронніцтва Праці». В опозиції до неї залишалася колишня санація («пілсудчики») зі всіма групами й групками як теж середовище Обозу Народово-Радикального (Групи АБЦ, т. зв. «ОНР накрапяни» й інші). На лівому крилі не визнали Раду Єдности ліві демократи, що сформилися в Центральному Комітеті Людовому, що потім визнав і підпорядкувався Люблинському Комітетові. Рада Єдности видала дня 15. III. 1944 деклярацію під заголовком «За що бореться польський нарід». Цей документ ще найкраще віддзеркалює трагічність й нереальність польської політики. Самі в неволі, стогнуть, плачуть й жебрають помочі в чужих, неспроможні знайти між собою спільну мову і... мріють про уярмлення й поневолення других народів. І з чим це все? Де ті ресурси людського матеріялу, де та сила, що має втримати імперію від Штеттіна по Тернопіль, якими моральними, культурними елементами, якою матеріяльною культурою мало б усе зліпитися й тримати купи? — На це нема відповіді, хіба тільки «духом» Заґлоби й хоробливою імаґінацією малокалібрових реакціонерів. Але тими справами ніхто не займеться. Самі автори стверджують з деякою ніяковістю, що — «цивільний сектор» — уряд, не робив ніяких заходів так чи сяк поставити національне питання.

Робила деякі спроби А. К. але, як признають автори, чужонаціональне населення, головно українці, ворожо ставилися до «ідеї паньствовосьці польскей». Справді наївнячки, якщо сподівалися чогось іншого! Але не тільки національності, що колись мали «приємність» відчути на власній шкірі блага «ідеї паньствовосьці польскей» відмовилися від співпраці, навіть побратими чехи, чито зі страху й опортунізму, чи, може, ще пам'ятали крик варшавської товпи весни 1939 року «Водзу, провадзь на Заользє!» відмовилися навіть від кольпортажі виданої польським підпіллям летючки зі знимкою Масарика й цитатами з його праць.

Ліплення АК закінчилося при кінці 1943 року, а найвищий її стан виносив в марті 1944 р. 6287 чот (плютонів), кожна по 50 людей. (Виходить, що АК мала кругло 400 000 вояків, цифра, на нашу думку, дуже «смілива», але що ж, — так стоїть на стр. 123-ій).

Велику поміч діставала АК від лондонського польського уряду. Як виходить з заподань, отримало польське підпілля за час від 1939—1944 30 мільйонів доларів, 4 міл. нім. марок, 90 міл. поль. злотих й менші суми в різних европейських валютах. Кромі матеріяльної допомоги поляки дістали ще велику поміч в технічному виряді до літаків включно.

З'ясуванню диверсійно-підривної роботи польського підпілля присвячена третя частина праці. В перших двох розділах подається докладний календар усіх диверсійних актів і їх короткий опис. Третій розділ займається описом т. зв. самооборонної акції поляків. В ньому теж згадується про волинські події, при чому ці останні зведені до простої формулки: українці й УПА різали невинних поляків, а ті оборонялися. Про те, що робила польська поліція на спілку з посіпаками Коха, про огидні мордування українських вчених у Львові польськими боївками, і що саме вони викликали самозрозумілу оборону українського населення перед вислужниками ґестапа — «зберігачі історичної правди», очевидно, ні чичирк.

Дальші дві частини книги присвячені т. зв. «Бурі», бойовим діям АК, що закінчилися варшавським повстанням. Як і в попередньому розділі, так і в тих йдеться про хронологічне зведення бойових дій поодиноких округ. Утруднює перегляд недостача відповідної систематизації й непотрібне цитування таки справі маловажних вийнятків із наказів поодиноких командирів відтинків. З причин, як подається в книжці, «скупої документації» майже немає звітів про дії АК на терені українських округ. Вправді подається про сотні «плютонів» АК у статистичній табелі, але про їх дії чомусь забракло інформацій. Очевидно, легкше поставити в табелі кілька трициферних чисел, ніж спрепарувати героїчні звіти, де все ж таки треба подати якусь місцевість, ну й ще кілька деталів.

Зі співчуттям читається про безнадійне шамотання польського підпілля й АК на розпутті поміж співпрацею і боротьбою з большевиками. Серце й розум каже їм вбачати в надходячій Червоній Армії свого ворога, накази з Лондону знову ж доручують виходити з підпілля, зголошуватися в большевицьких командантів відтинків, вітати від польського уряду й заявляти про охоту співпраці, складаючи при цьому заяву, що роблять це на наказ польського уряду в Лондоні. І йдуть вони, голосяться і зникають в підвалах большевицьких вязниць. Залежно від большевицького комісаря, на якого попадають, ліквідації проходять різно. Одні таки з місця арештовують і розстрілюють просто, другі з більшим чи меншим «театром», «гостиною», «запрошенням на штабову нараду» і т. п. І так повторюється не раз, а десятки разів, доки врешті приходить наказ — заперестати зголошуватися —.

І врешті останні два розділи присвячені варшавському повстанню й розв'язанню Армії Крайової. Ніхто краще не зрозуміє, як саме український читач, тієї страшної трагедії, що її переживали поляки і провідники польського підпілля, розпочинаючи повстання. Справді, треба схилити голову перед маєстатом смерти й цією великою ідейністю польського патріотичного населення Варшави. Само повстання випало в книжці доволі блідо, ба навіть сказали б ми, за деталями й цитуванням менш важливих наказів і т. п. втрачається цілість образу, що так повно й величньо вийшов у споминах Бора-Коморовського «Таємна Армія» (The Secret Army).

На тім закінчили б ми наш огляд. Рецензійна стаття журналу не дозволяє на ґрунтове обговорення такої великої праці, до того ще історично-документарної. Нашим завданням було радше познайомити наших читачів з книжкою й найзагальніше поінформувати про її зміст. Але ми ще винні нашим читачам загальну оцінку. Вже на початку ми дали відчути, що товщина книжки не оправдує її змісту. Перше, що вражає це те відчуття, що книжку не редаговано, а «ліплено». Праця абсолютно перевантажена другорядним матеріялом, що нічого нового до теми не вносить, і тільки повторює вже сказане і радше затирає чіткість образу.

Автори аж ніяк не взяли собі до серця наказу ген. Копаньського й потрактували об'єктивізм й історичну правду таки дуже по-сенкевічовски. Але не тільки не пороблено старань об'єктивно висвітлити події, думаємо, волинські чи загалом українські; навіть не задано собі труду перевірити назву будьщобудь сотням польських суддів і прокураторів відомої ОУН. Авторами книжки доручено «мельниківцям» творити Дивізію «Галичина», а в покровителі УПА покликано німців і большевиків. Правда, папір може багато витримати, але що варта така писанина, коли кожний поляк, вже не журналіст, але от такий собі «з'ядач хлєба», що хоч трохи обізнаний з тематикою, мусить підсміхнутися, читаючи ті енунціяції про толерування УПА большевиками. Очевидно, якщо він ісповідник «Огнєм і Мєчем», то напевно забурмотить «добже їм далі». Але тоді, де та історія, що на ній мають виховуватися польські покоління? Але Бог з ними, якого пива собі наварять, таке й будуть пити.

Та не тільки насвітлення, скажім, чужонаціональних стосунків аж ніяк не відповідає характерові книжки, якою вона була подумана. Є теж і великі недоліки, коли йдеться про висвітлення самої польської боротьби. **За псевдами загублено польський нарід!** Загублено його направду героїчний змаг до волі й державности. Зпоза описів ініціятив і починань поодиноких генералів і полковників ледве можна доглянути воюючий польський нарід. Пройдено поминмо великого феномену, що йому на ім'я польський визвольний рух. Рух справді всенародній, героїчний; бажання волі, що ним жили не тільки одиниці, а таки ціла польська суспільність.

Безперечно, книжка дає масу фактів, може, аж забагато деталів, але не дає найважливішого — синтези польського визвольного руху. В ній не знайдете навіть силуету психічного образу польського підпільника чи вояка АК, і це, на нашу думку, таки чи не найбільший недолік Редакції. Реасумуючи, треба ствердити, що книга «Польске Сіли Збройне» не виправдує ні вкладу праці, ні золотих своїх черенок на палітурці, а справі українсько польського зближення робить песю прислугу.

Л. Корбут

Allgemeine Vorschriften über die Truppenführung, Bern, 1952 — 181 стр.

На пресовій конференції в Берні 10. 1. 1952 р. шеф швайцарського військового департаменту передав для відома загалові новий устав тактики швайцарських збройних сил, який заступив дотеперішній ще з 1927 р. п. н. „Felddienst". Новий устав включає в собі досвід у ділянці воєнної тактики, здобутий військовою наукою в останній війні, пристосований до особливостей швайцарських умов і психіки. Враз із „Dienstreglement" із 1933 р., що охоплює внутрішню службу частин, організацію та вишкіл швайцарської армії, цей устав творитиме стрижінь усієї діяльности війська. На них обох сперті всі дальші подрібні устави й інструкції. М. і., заповіджено теж нове видання і уставу служби війська. Оба ці підставові устави затверджуються у Швайцарії Федеральною Радою. Їх отримують усі старшини, і так вони становлять підставу для однакового військового мислення командирів усіх ступенів.

У порівнянні з попереднім уставом тактики (порівняти б лише зміну в окресленні: „Felddienst" на „Truppenführung"!) новий вирізняється вже здвоєним об'ємом: це вислід, очевидно, дальшого розвитку родів зброї і нового досвіду. Зокрема набрали в об'ємі розділи про танки й протитанкову оборону, про летунство й протилетунську оборону; врешті появився новий розділ про парашутні частини. (Вперше широко застосував парашутні війська в Червоній Армії у маневрах 1935 р. з обороною Киева командувач Укр. Воєнної Округи Й. Якір).

Новий і, може, найхарактеристичніший розділ нового уставу той, що стосується принципів і методів ведення військової частини. Тут зокрема підкреслеється, що і при змеханізованому сьогодні веденні війни в ньому все ж «людина є й залишається в першій мірі вирішною». Не зважаючи на всяке досконалення воєнного знаряддя, **вона** є тим, хто рішає про вжиття цього знаряддя. Тому остаточною метою всіх воєнних дій є зламати бойовий дух ворожого командування і частин.»

Чимало місця присвячено й окресленню духових прикмет командира, як передмов для піднесення бойового духа (Kampfmoral) частини: «втримування й вирощування бойового волеспрямування це най-

важливіше завдання командирів (Führer) на всіх щаблях. Особистість командира така ж важлива, як і рішення та накази, що виходять від нього. Командир мусить завжди виказувати впевненість у діях і поставі, відвагу й повну посвяту для свого завдання, в обличчі якого всі його особисті бажання мусять відступити на друге місце. Командир мусить проявити ініціятиву, мусить посідати внутрішній ґін до того, щоб змірятися з ворогом і побити його. Він мусить постійно клопотатися про дух і бойове волеспрямування підчиненої йому частини. Він оминає того, щоб в наслідок його власних, чи його штабу потягнень частині накладано зайві труди й недогоди. Хто кидає частину в дії, які наглядно ведуть не до чого іншого, як лише до зайвих втрат, той підриває бойовий дух частини й її довір'я для командування.

Командир поділяє всі труди й недогоди своїх підчинених. Він не щадить похвали там, де виявлено великі досягнення, чи приклади незвичайної мужньости. Він не видає похопних осудів про частину, якій не судився якийсь успіх, доки не будуть недвозначно вияснені причини невдачі. При всій же ж доброзичливості для частини командир мусить уміти бути невгнуто твердим, якщо цього вимагає дане завдання, чи то бойове положення.»

Четвертину уставу займає розділ про роди військ, їх тактичне стосування в бою, їх бойові засоби та видайність узброєння — наскільки ті дані потрібні для командирів інших родів зброї. Головний рід зброї, — каже устав, — це піхота. Від неї залежить остаточно всякий успіх. Вона здобуває від ворога окуповану ним територію, чи то втримує свій терен оборони перед наступом противника. Вона зводить вирішну боротьбу на найближчих відстанях, де вона вже не може бути безпосередньо підтримувана іншими родами зброї. Аж до того моменту підтримка піхоти це найістотніше завдання для інших родів зброї. Далі йде підрозділ про засяг вогню різного піхотного узброєння.

Де йдеться про скорість уведення в дію (напр., проти ворожих парашутистів), як резерва вищого командування, виступають: мото-драґони, мотоциклісти й роверисти, теж уживані ще для бойової розвідки.

Танкам і протитанковій обороні призначено в достосуванні до швайцарських теренових умов, як найважливіше завдання, — підтримку піхоти. «Інколи вистане небагатьох танків, щоб надати розмаху піхотному наступові, допомогти йому в успішності. Для безпосереднього супроводу наступові піхоти потрібно міцно опанцирених типів танків; легко опанцирених возів можна вживати лише при заскочних акціях — із укриття. У відкритому, проглядному терені, що дає невеличке укриття для ворожої протитанкової оборони, танки можуть їхати перед піхотою, піхота ж просувається тоді під їх прикриттям. В поперетинаному й непроглядному терені чи то в заселених пунктах піхота мусить іти попереду танків, щоб очищувати терен від захованої протитанкової оборони.»

Для кавалерії передбачаються лише заскочні дії в теренах, куди транспортовані автомашинами частини не можуть продістатися — отже головно в лісистому й поперетинаному терені. У формі чот, груп і дрібних відділів вона ще прицiплюється піхотним частинам для бойової розвідки, зокрема для оберігання некритих флянків і для втримування зв'язку поміж сусідніми, розділеними непроглядним тереном частинами.

Артилерія, як вогневий засіб боротьби в руках вищого командування, своїм власним вогнем впливає на перебіг бою і подає піхоті у його вирішних хвилинах могутню допомогу.» Це можливе для неї завдяки високій матеріяльній і моральній дії і маневровості її вогню. Її введення в дію це в першу чергу завдання командувача дивізією. Вогневою одиницею артилерії являється дивізіон.

Піонірські частини (Genietruppen) сьогодні вже куди тісніше зв'язані з бойовими відділами. Вони співпрацюють при закладанні мінних піль, протитанкових перешкод і направляють головно для змоторизованих частин пошкоджені бомбами й артилерійським вогнем дороги й мости. «Піонірна частина це незаступна помічниця в діяльності інших родів зброї». Безпосередні бойові задачі їм даються тільки вийнятково. До піонірів зачисляються: сапери, понтоньєри, линвово-залізничі та нищівні частини. В тому, як бачимо, розходиться швайцарська воєнна думка із, напр., німецькою, яка в піонірах вбачала ще головно пробойові, штурмові частини, відповідно вивіновані.

Летунство, — згідно із швайцарським уставом, «мусить обмежитися до тактичної співпраці з наземними військами», переймаючи крім того розвідувальні завдання». Боротьбу в повітрі веде воно лише в випадках, коли вона служить для сповнення цього головного завдання. «Найстрашнішим противником летуна уважається протилетунська оборона. Її вогонь робить летуна непевним, примушує підніматися вище, чи оминати терен її становищ, утруднює керування летунським з'єднанням і тому зменшує цільність його бомб і бортової зброї».

Розділ про «військові таємниці» устійнює, що заходи для протирозвідки належать до компетенцій аж командування армією. «Страх перед шпигунами й пошукування їх на кожному кроці це ознака внутрішньої непевности і можуть, зокрема на початку війни, чи загалом в критичному положенні, заподіяти чималих шкід. Коли ж хто запримітить підозрілі факти, зобов'язаний завжди про це зголосити. Понадто, зокрема з початком війни і згодом слід частині постійно звертати увагу на потребу зберігання військових таємниць. Вона собі це мусить усвідомити, що через необережні розмови про подробиці із службового життя і про, на перший погляд, зчаста невинні речі, навіть в крузі рідні чи приятелів, можуть прийти прикрі наслідки.

Дальші розділи це «наступ» і «оборона» у пристосуванні до швайцарських умов. Передбачувану ворожу перевагу, числову і щодо зброї, устав радить вирівнювати відповідною поставою й поведінкою. «Догідні для наступу ситуації постають скрізь там, де в противника покажеться оголене від війська місце, нехоронені, чи бодай слабо хоронені флянки, де він недостатньо обезпечений, або нечуйний, чи то, де він необережно просувається далі після гаданого, чи справжнього успіху. Поперетинаний, непроглядний терен роздрібнює ворожі сили, утруднює їхню співдію і сприяє поставанню таких ситуацій. Заскочення дає націстотніші вигляди на успіх наступу. «Готуючись до наступів наше командування мусить старатися нападати на окремі ворожі частини поодинці в замкнутих теренах при власній числовій перевазі.» Але: «Ведення частин до наступу в положеннях і серед умов, які у висліді можуть привести лише до зайвих і важких втрат, підриває довір'я до командування і може на довгий час сильно підривати бойову вартість частини.» При обороні: «Вимога укриття перед ворожою обсервацією і вогнем не завжди збігається з вимогою доброго власного бойового діяння. Але вона супроти матеріяльно сильнішого противника дуже багато важить.»

Тут, як бачимо, швайцарська думка теж розійшлася, напр., із німецькою, де панувала засада: «Спершу поле власної дії, а потім укриття перед ворожим вогнем.» Супроти передбачуваної ворожої числової переваги задача швайцарського командування вбачається у стратегічній обороні, яка все ж не виключає тактичного наступу. Оборонні дії великих з'єднань доповнюватимуться ще «ловецькою війною» (Jagdkrieg), яка використовуватиме сприятливі умови швайцарського терену. Органи «ловецької війни» потребують підтримки від головних сил армії, що постачатимуть їх амуніцією, вибуховими матеріялами, а часто й харчами. Мова тут про «ловецькі» загони (Jagdpatrouillen), складені із дібраних старшин і стрільців, що висилатимуться противникові на тили на окреслений час для спеціяльних

завдань: головно перед власним наступом, чи у вирішних фазах оборони для спинювання ворожого наступу. Вдячними цілями для нападів таких «ловецьких патруль» є вищі ворожі командири, командні пости і штаби, далі курієри, телефонні й радієві станції та сполуки. В гірських просмиках вони зможуть нападати й на ворожі колони, врешті на приміщення, біваки й вороже постачання. Ідея ловецьких патруль дуже нагадує ідею й завдання «стрілецьких двадцяток УСС» із 1914-15 рр. австрійсько-хорватського поручника Кватерніка. Сама ж назва відома із німецької протипартизанської війни із 1944 р., коли окупаційні військові одиниці (сотня, батерія) виставляли алярмні «ловецькі чоти» (Jagdzug) із добре узброєних, завжди на поготові, найкращих своїх бійців — для поборювання партизан вппблизу свого ґарнізону.

Від ведення партизанської війни швайцарський устав однак відказується, бо спричинені нею жертви не співмірні із її вартістю. Бойова бо дія населення тягне за собою репресії окупанта. Найкращу ж прислугу подає населення окупованого терену вже тим, що постійно слідкує за ворогом і ці відомості про нього передає своїм частинам.

Як бачимо, швайцарський устав тут ще не прийняв вимог тотальної війни, такої, як її стосували німецька воєнна доктрина і в ще більшій мірі комуністична большевицька, а які об'єднювали воєнні зусилля власного фронту й запілля із воєнними зусиллями окупованого противником запілля в одне. Можливо, відповідні коректури у своїй воєнній доктрині відважиться Швайцарія внести аж у гарячій фазі нинішньої тотальної війни за «бути чи не бути».

Як заключний розділ вміщено «боротьбу серед особливих умов» (в заселеному пункті, в лісі, вночі, серед мряки, за укріплення, за річкові й озерні побережжя, в горах, в зимі).

Зреферував **О. Ф.**

Ген.-майор Дж. Ф. К. Фаллер: Чого Кремль боїться найбільше?, »The Saturday Evening Post«, Філядельфія (США), від 27. X. 1951.

Кравборо, Сассекс, Англія

Чи не вірите ви там в Америці якось наосліп, що найближча війна буде подібна до останньої — буде війною безумовної капітуляції, вимушеної у висліді загрози повного знищення? Виглядало б воно, що таки вірите, бо сиплете своїми долярами на продукцію смертоносних засобів так, наче б ви були якоюсь золотою Ніяґарою.

Ви маєте зараз перевагу на морі; маєте вже сотні воєнних кораблів у будові, крім велетенських фльот «заличинених» у доках. Маєте, чи там скоро матимете, перевагу в повітрі, бо ж ваш плян будови 50 000 літаків річно постійно йде вперед. Маєте півторамільйонову армію, без порівняння сильнішу і силою вогню і вирядом від будь якого числового рівноважника російської сили. Зовсім недалеко вже той час, коли випускатимете по 100 танків денно. Зараз маєте, імовірно, на складі вже яких 1 000 атомових бомб як і іншу масово-нищівну зброю, і то зовсім навіть незнану загалові. Маєте нові типи ракетних бомб, нові радарні і нові на віддаль керовані стрільна, до атомової ж артилерії, атомовопогінних підводних човнів і водневої бомби, здається, вам не так то дуже вже далеко.

На свої збройні сили ви витрачаєте 18 разів більше, ніж ми у Великобританії. Ваш індустріяльний потенціял межує з чудом. Ви маєте, як це вже було добре кимсь сказано, «і канони і цілу корову», гул же ж ваших моторів розкочується довкруг земної кулі. Ви — її модерні титани; незабаром у якійсь короткій битві ви будете в стані розкувати ту нищівну енергію, що її вже показала остання війна. Тим не менш не вільно вам забувати, що, не зважаючи на свою могутність, ваші прототипи із клясичної давнини остаточно опинилися в Тартарі.

Припускаючи, що найближча війна буде, мабуть, в першу чергу фізичною боротьбою і що тому фізична сила буде тим «відкрийсь, Сезаме», перемоги, чи не занадто багато з того всього ви уважаєте вже зовсім певним? Чи не могли б ви присвятити з вашого вульканічного способу життя якоїсь годинки на те, щоб присісти в спокої і самим собі поставити питання: «Про що йдеться, в чому справа?»

Виходить, що ні, бо ж ви вдивляєтеся в російське виставове вікно, де все прикрашене пропагандивними цяцьками і через якусь невияснену причину лякаєтеся зайти до самої крамниці. А якраз ці товари внутрі крамниці сказали б вам, в чому суть справи, і, якщо б ви захотіли хоч дрібку призадуматися, то й піддали б вам відповідь на це питання.

Серед інших речей у виставовому вікні показана мапа большевицької Ідеологічної Імперії. Ця імперія більша ніж Джінгіс-Ханова, бо займає більше ніж четвертину земної поверхні, простягаючись від Льодового Океану по Гімалаї й китайські моря і від Ельби по Тихий Океан. Вона охоплює в собі біля 33% людности світу. Є отже титанічна.

Але ж як зайти до самої крамнички, то запримітите, що все, що показане на виставі, це або обман або брехня. Бо ж 1917 року Ленін завів нову філософію. Він взяв основну максиму західньої цивілізації «Правда визволить вас» і обернув її навиворіть. І так, у большевицькому словнику обернене навиворіть кожне слово: брехня зветься правдою, а правда проголошується брехнею, поліційний терор звуть демократією, кріпацтво називають свободою, підбої називається звільнюванням, поневолення ж — самовизначенням, а Політбюро ВКП(б) зветься пролетаріятом, в інтересі якого знищується всяка індивідуальна свобода і національні права.

Чому ж застосовано цю політику змішування значень слів? Відповідь тут така: щоб нації «не розуміли слів одна одної». Це є історія про збольшевизовану Вавилонську вежу.

Властиве ім'я Російської імперії, що тепер звучить — СССР, є власне брехня, бо ж СССР не є союзом республік так, як його було проголошено; насправді це закріпощення близько двох сотень поневолених народів, що говорять різними мовами і походять з різних культур, а кожен з них у кайданах утримуваний терором. Але в тому немає нічого нового, бо ж так як панславізм царської Росії це було лише гасло для російського імперіялізму — так сьогодні комунізм це лише гасло большевицького імперіялізму — і то найбезоглянішого, який колинебудь історія знає.

Невдача російської економічної системи.

Звідси комунізм це теж брехня, це лише марксівська шмінка, накладена на незмінне в основному історичне російське обличчя. Хоча воно й правда, що в 1917 році Ленін пробував накинути Росії марксівський комунізм, та це в 1921 році наробило такого замішання, що для того, щоб урятувати себе самого, він завів Нову Економічну Політику. Це було вислідом його невдачі і аж ніяк успіху, що під Сталіном постала своєрідна мішанина державного капіталізму і азійського деспотизму, яка, спираючись на невільничу працю, залишилась і далі безуспішною так, що не могла конкурувати з т. зв. «капіталістичним» світом — себто з вільною ініціятивою. Томуто, щоб большевизм міг далі жити, повинна бути знищена свобідна ініціятива. Сьогодні марксизм існує тільки на експорт, бо ж він є розпускувачем свобідної ініціятиви. а його осадом є хаос, та передумова для встановлення пістолем керованої (большевицької) системи в світі. Поза концентраційними таборами сьогодні немає зрештою комуністів в СССР.

З-поміж його 193,000 000 населення яких 3½% це державні бюрократи — високо упривілейована кляса, — решта ж 96½% це державні кріпаки, яким — якщо свобідна ініціятива в світі не буде знищена — одного дня відкриються очі на факт, що вони живуть під пануванням брехні і в висліді зліквідують своїх поневолювачів.

Вирішним фактом є, що СССР не може безконечно існувати пліч-опліч із системою незмірно більшої продуктивности і наскільки непродуктивним цей Союз є, то це можна побачити із тієї низької участи в світовій торгівлі перед переламом останньої війни. Тоді як у 1938 р. закордонна торгівля Франції й Балтійських держав із населенням, що не переходило разом 10,000 000 душ, сягала оборотами суми 586,000 000 долярів, тоді закордонна торгівля СССР із його 170,000 000 населення була меншою на 74,000 000 долярів. Іншим показником може послужити блькада Берліну. Чому ж бо Кремль її накинув? Головною причиною було тут те, щоб вберегти східніх німців перед пізнанням, що західній Берлін куди багатіший, ніж їх власна територія. Саме ця брехня так безнастанно накидає советам їхню політику, і в висліді й утруднює зрозуміти її західнім народам, яких моральні критерії зовсім інші.

Зміст цієї (большевицької) крамниці виказує далі, що внутрі СССР немає ніякої єдности; і навпаки є прихована й явна незгода. Так як колись у 19 ст. Турецька імперія так СССР це мозаїка поневолених народів. Згідно із російським переписом населення з 1939 р. із загальної суми 170,467 186 душ 58% було росіян і 42 не-росіян. І так, як колись стара Турецька імперія, так сьогодні Кремль пробує розв'язати цю проблему національної асиміляції шляхом народовбивства — себто, масакруючи й вивозячи силою автохтонні народи поневолених країн та розсіваючи їх поміж російським населенням. У висліді того — незадоволення там, хоча звичайно неокреслене точно, все ж тим неменш загальне.

Усі втікачі розказують ту саму історію: що СССР кипить від неспокоїв і що поза залізною заслоною усе ферментує. Поміж серпнем 1945 і серпнем 1950 не менш 15 000 російських старшин і рядовиків здезертирувало до Західньої Німеччини, місячно ж близько 20 000 східніх німців та інших переходить західньо-німецький кордон. Ще інший доказ, це постійне зростання числа советських тюрем. Недавно ще один втікач — колишній начальник советської тюрми, заявив, що тоді як у 1920 році було 3450 тюрм в СССР, у 1950 р. їх число зросло до 11 760.

Заторкнуло це теж російську армію. Від 1939 року не тільки захиталася її структура від стрічі з Заходом, але ж і багато її бійців розчарувалося. Типовим прикладом може послужити випадок із лейтенантом Бистровом, що здезертирував у грудні 1950 року. Хоча перед його дезерцією його перші враження від західнього життєвого стандарту спиралися заледве на пануючих умовах у Східній Німеччині, вони «подіяли на нього», читаємо, «наче велетенське потрясення», після чого прийшло друге — коли він, приїхавши на відпустку додому на Урал, підкорену свого часу країну, порівняв те, що він бачив в Німеччині із тією скрайньою вбогістю й нуждою, в якій жила його рідня. Далі ж не слід недобачувати факту, що 42% рекрутів советської армії походить із поневолених народів, і тим самим приносить із собою їхнє незадоволення.

Хоча советська армія незвичайно міцна, воно не припадок, що Кремль, скільки разів рішуче притиснений до муру, завжди присідає. Є дві причини тому. Перша це те, що ті, хто сидять на Кремлі, зрозуміли, що в теперішніх умовах військова окупація не вирішує нічого, що направду фізичний підбій вже не оплачується — квестія, до якої повернемося це пізніш.

Друга причина це те, що вони бояться зараз війни як язви. Не тому, що СССР міг би бути без труду переможений зовнішньою силою, але томущо війна веде до внутрішнього вибуху (розриву). Це є якраз фактор життєвого значення.

Підчас російсько-японської війни не японська морська чи військова сила примусила Росію прийняти умови мирного договору в Портсмавті; причиною був вибух революційних сил всередині. І знову підчас першої світової війни не поразка в полі примусила Росію підписати принизливий договір у Берესті Литовському; це спричинила хитрість Леніна, що, розраховуючи на немилосердну поведінку царського режиму супроти поневолених народів — запропонував їм свободу, заздалегідь задумавши поневолити їх поновно після того, як він зорганізує большевицьку армію. Наслідком було те, що царська Росія розпалась і 16 поневолених народів оголосили себе вільними й незалежними державами.

В другій світовій війні німецькі армії не раніше увійшли в Балтійські держави, Білорусь і Україну, заки вони не проголосили себе визволителями і величезні маси російських вояків здезертирували до них. В тому часі граф Шуленберґ, колишній німецький амбасадор у Москві, запропонував перемінити інвазію на громадянську війну, під час якої росіяни самі мали допомогати скинути большевиків. Він пропонував оголосити, що Німеччина не має будь-яких територіяльних претенсій і що вона погодиться на те, щоб постали на здобутих територіях місцеві уряди, які Німеччина визнає за своїх союзників.

Але самогубна політика Гітлера, політика «цілковитого нищення українського та інших східньоевропейських народів» перемогла. Замість визволення наказано нищити український та інші підпільні рухи. Наслідком було, що, намагаючись зберегти себе, поневолені народи звернулись наново проти німців.

Це був початок упадку 3-го Райху, що його приспішила хитрість Сталіна, який почав застосовувати не-большевицьку тактику, подібно як Ленін, хоч його наміром було повернути все до давнього після закінчення війни. Якби Гітлер був запропонував поневоленим народам волю й самовизначення, тоді дуже правдоподібно СССР був би розлетівся ще перед кінцем 1941 року.

Крім того Кремль не встані числити в часі війни на свої поневолені народи, тому то він боїться інвазії західніх держав, бо якби до того дійшло, то советські вояки відкрили б, що СССР не є найпоступовішою країною в світі, як це наказано їм вірити, а є найвідсталішою країною, і що вони впали жертвами найбільшої брехні. Вже з тієї одної причини, хоч є ще інші, Сталін змушений замінювати гарячу війну холодною.

Її ціллю є: 1) внести замішання в думку противників Росії, обертаючи кожен арґумент навиворіть і збиваючи на цьому замішанні пропаґандивний капітал для себе; 2) розкласти своїх противників зі середини шляхом 5-тих колон — і здискредитувати їхні демократичні принципи, якщо б ці держави вдалися до репресивних заходів; 3) примусити їх постійною військовою загрозою видавати такі великі суми на озброєння, щоб підірвати їх фінанси й підкопати економіку; 4) розбити їх військові сили, затягаючи їх у віддалені райони, як напр., в Маляю, в Індо-Китай і Корею, де їм протиставлено тільки сателітні війська.

Для Кремля холодна війна це єдиний рід аґресивної війни, що добре підходить до російської психіки. Її стратегією є «розклад» (розпущення), а не знищення — наступ на думку противника, щоб дістати таким чином контроль над його тілом, а не на тіло, щоб звідси мати вплив на його думку. Тут не є так як у випадку Західніх потуг, коли вони говорять про психологічну чи політичну війну, як допоміжний засіб всякої війни, тільки тут замість справжньої війни — вирішний конфлікт у площині психологічної.

У своєму погляді на війну Кремль є куди модерніший ніж його суперники. Він бачить, що у модерних індустріяльних і наукових умовах фізична війна стає щораз взаємно-нищівною, щоб бути виплатним знаряддям політики. Як уже останні дві світові війни яскраво показали, то переможець

виходить майже так само кепсько з них як переможений, а воно з політичної точки бачення не має глузду.

Попросту, не можемо недобачувати факту, що сьогодні холодна війна дедалі витіснює гарячу війну як знаряддя політики і що, наскільки ми не навчимося, як її вести у всіх її формах: політичній, ідеологічній, економічній і мілітарній — так щоб у часі властивої війни здобути перемогу над союзними масама ворога, замість нищити їх (фізично), то тоді якраз ті засоби знищення, що їх уживатимемо, у висліді поб'ють нас самих.

Тепер, коли ми вже оглянули зміст большевицької крамниці, то питання: «В чому справа?» стає ясним. Вона в тому, щоб ударемнити дво-фронтову стратегію Кремлю, прийнявши самим власну дво-фронтову стратегію: поперше, бути доволі сильними фізично, щоб або запобігти вибухові війни, або ж, якби війна прийшла, щоб могти здушити (стримати) російські воєнні операції; подруге, під прикриттям наших фізичних сил бути настільки потужними, щоб розпочати війну за розчленування внутрі СССР і його сателітів і то не тільки після вибуху війни, але вже від сьогодні. Якщо б мета цієї війни — успішна контрреволюція внутрі СССР — вдалася осягнути без справжніх воєнних дій, то тим краще, але — війна, чи мир — такого не можна осягнути, хіба що та війна за розчленування стане ультраофензивною.

Наша теперішня розв'язка цієї проблеми — якщо її загалом можна звати «розв'язкою» — є ультрадефензивною, бо спирається на концепції стримування комунізму, шляхом: а) військової дії на лініях пожарної бриґади скрізь, де якась аґресія проявиться, б) економічної поправи по західніх країнах, щоб запобігти ширенню там комунізму, і в) розбудови того, що зветься Атлантійським Союзом, як заляжка якоїсь дефензивної Атлантійської чи Европейської армії.

Томущо все воно тільки чиста дефензивна політика, то це залишає ініціятиву в руках Кремля. Ба що гірше, вона загалом не стає обличчям до дійсности. Яка ж бо користь із системи пожарних бриґад так довго, як спричинювач вогню користується широкою свободою? Далі ж це розпорошування сил ослаблює розбудову Атлантійського Союзу, а який теж нереалістичний, бо спирається на реґіональному плянуванні із понад 50-ткою всяких комісій, як і включає в собі Францію й Італію, країни з великим відсотком комуністичних елементів.

Що ж до заходів проти поширення комунізму шляхом економічної поправи ситуації Західніх країн, то вони так довго дуже добрі, доки їх вести, а воно часто не добачується того, що економічна поправа сама в собі не може замінити собою ідеології так, як і напихання порожнього шлунка не може вилікувати захворілого мізку.

Це змішання оборонних заходів скріпило в нас школу рішучого удару, а саме — що найпростіша дорога із цієї плутанини це розтяти цей гордійський вузол. Іншими словами, спиратися єдино на фізичну силу. Бо ж нарешті, чи не маємо ми атомової бомби і якщо б дійшло до скрайнього, чи не могли б ми змести Росії з лиця землі?

Це однак трохи жорстока розв'язка. бо ж замість лікувати пацієнта — цю світову кризу — вона б'є його по голові.

Зрештою, подостаток сили це тільки одна половина розв'язки, її величина залежатиме стільки само від морального стану російського народу, що й від сили російської армії. Що нижча буде перша, то слабша буде друга, а що слабша буде ця остання, то меншої треба буде нашої фізичної сили для перемоги над нею.

Друга половина розв'язки лежить в нестерпному большевицькому пануванні, яке встановило в кожній країні поза залізною заслоною готовий другий фронт. Де посіяно большевизм, там можна пожати анти-большевизм. Бо, хоча людину можна терором примусити повинуватися своїм панам, то її не можна примусити заперестати ненавидіти їх.

Ненависть це такий собі «ураній 235» для другої половини, і без неї його фізикальний прототип залишається єдиною зброєю фізичного нищення. А з-поміж усіх вибухових речовин психологічне розбиття («розколення атому») є те єдине, якого Кремль боїться найбільше, томущо воно вибиває ґрунт з-під ніг його (Кремля) ідеології. Томуто замінити СССР в велетенську психологічну бомбу це та друга половина розв'язки.

Так як на сьогодні, то ця половина розв'язки була майже цілковито занедбувана Західніми потугами, а проте вона куди легша для осягнення, бо ж СССР, бувши етнографічно поділений на росіян і не-росіян, у висліді є наснажений таким психологічним «ураніем».

У 1943 році представники підпільних рухів, що тоді появилися поміж підбитими й поневоленими народами згуртувалися в Антибольщевицький Бльок Народів — АБН. Сьогодні він включає в собі такі 25 країн — 14 в СССР і 11 в Европі.

В СССР: Арменія, Азербайджан, Білорусь, Кавказ, Естонія, Грузія, Ідель-Урал — поміж Волгою й Уралом — Латвія, Литва, Північний Кавказ, Сибір (Західній і Східній), Татарія, Туркестан і Україна.

В Европі: Альбанія, Болгарія, Хорватія, Чехословаччина, Фінляндія, Мадярщина, Польща, Румунія, Сербія, Словаччина і Словенія.

Ціль АБН-у це повнісне розбиття СССР Совєтської імперії і встановлення кожної його частини як суверенної нації. АБН тому протиставляється всякій формі російського імперіялізму, чи він царистський, соціялістичний, демократичний, республіканський, чи комуністичний. Ані не хоче він толерувати ніякої форми російської федерації, бо боїться, що яку б то вона форму не прибрала, вона неминуче вестиме до відбудови якоїсь російської геґемонії.

Тому ж, що в Атлантійському Пакті — хоча й дефектному — можна вбачати єдиний потенціяльний перший фронт проти СССР, то в АБН — хоча недостає йому все ще організації — можна вбачати єдиний потенціяльний другий фронт. Оба разом повинні б становити собою величезне стратегічне знаряддя Західніх потуг; кожне з-поміж них однаково важливе, бо ж при відсутності котрогонебудь з них не може бути осягнута мета Заходу — не стримання комунізму, але повнісне елімінування большевизму, без чого не може бути в світі миру.

Від ваги АБН-у, як розривного знаряддя, спершу перейду до його спроможности економічно і стратегічно здушити СССР у найближчій війні.

Україна із своїм населенням 42,000 000 — це економічний центр СССР — і це причина, чому Гітлерова ціль була відірвати її від Росії. Вона достачає понад 50% всієї російської продукції і не можливо воно знищити большевицьку імперію, не відділюючи України від неї. Ще сьогодні Українська Повстанська Армія, знана як УПА, веде війну проти Кремля.

Нижче подані відсотки показують вагу України і інших поневолених країн в цілості совєтської економіки. Вугіля: 60% з України і 9% з Туркестану; залізна руда: 60% з України й Криму і 30% з Ідель-Уралу; манґан: 100% з Грузії й України: мідь: 40% з Туркестану й Кавказу; оливо: 80% з Туркестану; цина: 80% з Кавказу й України; ртуть: 100% з Туркестану і з України; сірка: 80% з України, Кавказу й Туркестану.

Майже вся продукція нафти в СССР походить з не-російських теренів. Врешті і щодо хліборобських продуктів, 33% російської пшениці походить із України й Північного Кавказу, 70% цукру виробляє Україна, а 100% бавовни вирощується в Туркестані й Кавказі.

Звідси насувається висновок, що якби в часі війни була підтримана зорганізована партизанська війна в поневолених країнах і достатньо постачана Західніми потугами, то дуже правдоподібно, що вся економіка СССР завалилася б.

Історично сила Росії все спиралася на двох чинниках: безмежних просторах її території та на її

безмежному людському потенціялі. Це було так довго добре, доки збройна сила була проста, а пересування відбувалися за допомогою кінської тяги. Але так воно вже не є тепер, бо ж збройна сила зіндустріялізована, а повітряні сили зменшили її розтяглість.

Комунікації в Росії завжди стояли кепсько, бо великі простори й пересування даються важко погодити. Навіть сьогодні ще в СССР є заледве 57 487 миль залізничих рейок, тоді як у Великобританії їх є 19 863, а в США 227 000. Далі ж — багато з російських залізниць все ще однорейкові, а томущо ті з них, що в'яжуть Тихий океан із кордонами Польщі й Румунії, переходять почерез поневолені країни: Балтійські держави, Білорусь і Україну, то вони наражені на саботаж, і то в часі миру й війни.

Щоб забезпечити свою індустрію — свої арсенали перед атаками з повітря, Росія прийняла тут політику розпорошення, але, мабуть, переочила факт, що віддаленість багатьох із її галузів від правдоподібних театрів війни дає змогу сьогоднішній авіяції відтяти їх від цих других, знищуючи проміжні комунікаційні вузли. Сьогодні не буде потреби знищувати самі індустріяльні осередки СССР, бо як вивести із строю головні залізничі вузли СССР, то мале число залізничних ліній в більшості випадків унеможливить наладнання об'їздних шляхів.

І далі ще, що більша розпорошеність, то важче буде для російської авіяції запобігти систематичному нищенню індустріяльних осередків і залізничних сполук, що до них ведуть. У зв'язку з тим теж не слід переочувати, що через кліматичні умови і через великі відстані, що їх треба проїздити, заміна залізничного транспорту на автотранспорт не входитиме назагал в рахубу. Далі теж, інакше ніж в США, СССР не має ширшої мережі нафтогінних проводів для розподілу оливи й нафти.

Висновки, що їх можна зробити із поданого стратегічного перегляду насуваються такі: 1. технічний виряд бойових сил Росії буде стояти найвище з початком війни, а якщо буде спаралізовано її залізниці, то він спаде нагло. 2/3 тієї причини, можна гадати, що так як і в минулому Росія спиратиметься на масових атаках, щоб тим надолужити свої технічні недомагання.

Ясно, що до того ще й потреба в російській армії внутрі самого СССР вестиме до її числового меншання на театрах операцій, а цього можна добитися за допомогою поневолених народів. Для них відстані внутрі СССР, якщо в сполуці із повітряним постачанням і допомогою, улегшать револьту, яку одночасно буде важко і здушити, якщо залізнична комунікація буде спаралізована.

Теж не можна переочувати факту, що велетенський пояс таборів праці й концентраційних таборів, в яких ув'язнені мільйони невільників-робітників в яких ув'язнені мільйони невільників-робітників, тягнеться впоперек Північного Сибіру й Манджурії. Перший із цих районів знаходиться в засязі трансполярних польотів США, а другий в не дуже то великій відстані від Кореї й Японії. Всі ці табори це потенціяльні осередки револьти. Тому то, що більше Кремль може бути змушений їх обсаджувати, тим слабші числово будуть його частини на терені воєнних дій.

Як взяти до уваги усі ті чинники, то можна помітити, що бойовий потенціял Росії, хоча й великий він, як цілість не може бути сконцентрований так, як воно річ мається з потенціялом її противників. Хоча останній це своєрідне об'єднання автономних націй, що прямують радше до роз'єднання (центрифугально) ніж доосередньо, то СССР це деспотія над поневоленими народами, насильно об'єднаними терором із загрозою розбиття. Що справді Росія це кольос на глиняних ногах і чимбільше її бойові сили розпорошені через внутрішню безпеку, тим грізнішими для неї стають її противники.

Я, здається, вияснив, що на те, щоб повалити цього пожаророзпалювального кольоса, занадто мало тут технічної переваги Західніх націй. Те, чого їм недостає, це не справа сили розпочати війну, бо хоча ця сила може все ще бути недостатня, то власне нема такої непереборної трудности, щоб цю сили зробити достатньою. За те, тут є повна відсутність віри у свій спосіб життя, відсутність відваги проголосити це.

Вони повинні зрозуміти, що меч свободи це лише мертвий метал так довго, як довго він у піхві. Це тому, що вони бояться його витягти з піхви, тому що їм брак позитивної політики щодо народів, силою й обманом включених до СССР. А без якоїсь позитивної політики вони ніколи не можуть сподіватися використати розбурхане незадоволення поза залізною заслоною. Слід пам'ятати, що, вже не вчисляючи поневолених народів СССР, 10 незалежних старих европейських країн, населених біля 80 мільйонами людей, зараз знаходиться під совєтським пануванням. З-поміж тих мільйонів і з-поміж ще дальших мільйонів, що є в СССР, величезна більшість це потенціяльні союзники. Доки Західні нації одверто їх такими не проголосять, меч свободи залишатиметься в піхві.

Якщо Захід має здобути симпатії цих поневолених народів, то він мусить їх надхнути. Думати поняттями атомової бомби це автократично; думати катеґоріями визволення це демократично і хоча атомова бомба має свої корисні сторінки, їх слід розважити, повірнюючи з тими психологічними наслідками, що їх вона може витворити. Стосувати цю зброю без розрізнень це покторити Гітлерів промах. Спосіб, в який вона буде вжита, визначить, чи мільйони поневолених народів в Европі й СССР станеть союзниками Заходу чи поневільними оборонцями Москви. Те, чого вони шукають, це визволення, а не забутість — хай про це пам'ятають Західні нації.

Врешті я закінчу конкретною пропозицією. Томущо з історії минулого нема ніяких підстав заключати, що зміна режиму в Москві викличе стрим для прадавнього гону російської експансії, то мета Західніх потуг повинна збігатися з метою АБН-у. Це означає, що з Совєтською імперією слід поступити так, як колись із Турецькою — себто розколоти її на складові частини з тим, що кожна з них стане незалежною країною.

Перший крок до осягнення цієї мети це згуртування усіх свободолюбних народів по обох сторонах Залізної заслони у спільний протибольшевицький фронт. Другий — це створення генерального штабу психологічної війни, який дасть зуби цьому об'єднанню. Він повинен охоплювати три ділянки: операції, розвідку і постачання.

До обов'язків першої належало б плянувати й організувати партизанські дії в середині поневолених країн, вишколювати втікачів та формувати їх у зав'язки національних армій, довкруги яких поневолені народи могли б розбудувати свої бойові сили в часі чи після вибуху війни.

До обов'язків другої належало б збирати и координувати інформації, зібрані підпільними рухами; вишколювати агентів розвідки для праці не лише поза залізною заслоною, але й у всіх країнах, які в часі війни могли б бути залиті росіянами так, щоб партизанська війна могла бути зорганізована росіянам у запіллі, і шляхом інтенсивної пропаганди підтримувати дух контрреволюції.

До завдань постачальної ділянки належало б підготовитися на широку скалю до всіх вимог партизанської війни; забезпечити її зброєю, амуніцією, вибуховими речовинами, медичними запасам, харчами, радіоапаратами, і т. д. як і визначити літаки, потрібні для транспорту і теж персонал для заздалегідь намічених скидних пунктів так, щоб на час, коли прийде знак, психологічна бомба здетонувала від арктичного побережжя по Середземне море і від Тихого океану по Ельбу.

Якщо все це буде зроблене, то Західні народи не

потребують нічого боятися. Алеж, якщо ні, то хоча й Захід виграв би наступну війну, то в цій перемозі він пожне власне знищення і може добре скінчити в збольшевизуванні світу.

Переклав Г. Л.

Від редакції

Стаття ген.-майора Фаллера цікава з двох аспектів, а саме: з політичного й із стратегічно-концепційного. Погляд ген. Фаллера про вагу визвольних змагань поневолених Москвою народів у стратегічній концепції Заходу, у його боротьбі — в основі відповідає досі висуваному українському поглядові. Якщо цю статтю автора порівняємо із його ж статтею: „Як перемогти СССР?" (див. „До Зброї" ч. 11 (24)), що є наче рамовою статтею до цієї проблеми, тоді матимемо повний образ його думок.

Політична оцінка СССР, політичний висновок про конечність поділити СССР на незалежні держави, висунення проблеми внутрішньої слабости СССР, як вирішного елементу перемоги над СССР, підкреслення політично-ідейного аспекту війни із СССР, критика дефензивних заходів та ставка на конструктивно-офензивні елементи — це ті компоненти, що накреслюють стрижінь стратегічної концепції ген. Фаллера. Як із усього змісту статті виходить, автор розуміє під Антибольшевицьким Бльоком Народів цілість народів, що опинилися у сфері впливів російсько-большевицького світу й які творили б суцільний табір у боротьбі проти російсько-большевицької експансії.

Конкретні пропозиції, висловлені під адресою Заходу, теж реальні. Думки Фаллера чесні й відважі, питання лише, чи знайдуться на Заході їх реалізатори.

Ґеорґе Будік: Стиль боротьби Европейської армії — „партизанська тактика", „Der Spiegel" Ганновер, ч. VII, від 30. 1. 1952 р.

Тоді, як політики ще борються за 12 німецьких дивізій, в Головній Квартирі Айзенгауера вже давно винесено рішення про ці з'єднанн. Німецьких дивізій у дотеперішній формі не будуть загалом організувати. І військові частини, і їх штаби мусять переставитися на нові шляхи мислення. Суходільна й повітряна тактика переформовується ґеть до основ і вже і німецький контингент в оборонній системі Европи повинен розпочати свою організацію на таких нових основах. Це ще звичайно, триватиме роками, алеж раз врешті станеться.

Небагато сьогодні таких, що заступають інакші погляди, і саме визначні мізки є тими, в яких ця революція, що то «її відчувалося в повітрі», перемінилася в практичне плянування. Чи йдеться воно про італійського генерала Ляззаро де Кастільйоні, американського генерала Шінтера, француза Кюрньє, англійця П. В. Фестінґа чи інших, всі вони не лише однозгідні тут поміж собою, але, що ще дивніше, навіть генеральні штаби країн ОПАП-у тут тісно співпрацюють. Як же ж мало б виглядати це радикальне переставлення й яке його значення?

Дивізію придумав Наполеон

Наполеон створив модерну військову організацію: дивізію, що творить хребет першої. Ще в 1-ій світовій війні вона функціонувала. Та вже переформовано «чотирикутникову формацію» — що виникла із карре, доброго проти кавалерійських атак — у «трикутникову формацію». Бриґади зникли, дивізія стала начислювати замість 4-ьох три полки. Американці, вже як останні з-поміж усіх великодержав, аж у 1936 р. перейняли цю «трикутникову дивізію».

Але цей наполеонский твір зазнав іще одного процесу — процесу спеціялізації. Дивізія 19. сторіччя була точка в точку подібна в усіх країнах. Замість цієї клясичної дивізії сьогодні прийшли інші, що різняться поміж собою не лише щодо своєї структури, свого виряду артилерією й щодо свого загального числового стану, але й щодо свого застосування в бою, і ті різниці немалі. Є дивізії піхотні, гірсько-стрілецькі, танкові (панцирні), артилерійські, а в Росії сьогодні навіть дивізії ракетниць. Плянування праці в Верховному Штабі Атлантійських Потуг в Европі (SHAPE — ВШАПЕ) утруднене ще й тією обставиною, що сьогодні напр. французька піхотна чи танкова дивізія ні в якому разі не однакова і італійською, англійською, чи американською. Тому то їхнє зведення в армії ОПАП-у чи в Европейській армії є й із внутрішньо-організаційного огляду дуже утруднене.

Остання «клясична» морська битка

Цим формаціям тепер повинен би прийти кінець. На їх місце повино б прийти щось нове; майори, полковники й генерали мусітимуть митирати шкільні лавки ще неодин місяць. З ними буде точнісенько так само, як зі старшинами воєнно-морської фльоти, з тією лише різницею, що в ній від 1-ої до 2-ої світової війни мусіли себе радикально переставити тільки верхи щодо морської тактики, а тут невдовзі й увесь хребет армії.

У травні 1916 р. зустрілася англійська «Ґовм Фліт» й німецька воєнноморська фльота в Скаґерраку у клясичній битві лінеарного розташування сил. Це була та остання «справжня» морська битва, — і такої вже більш ніколи не буде. У 2-ій світовій війні ведено боротьбу на всіх семи морях роздрібненими формаціями. Американці створили «task force» («бойову групу», загін), мішані дрібні з'єднання, що за своїм складом виглядали діяметрально різно, і до того постійно мінялися. На морі ведено боротьбу бойовими кораблями, як і винищувачами на партизанський лад.

Залишки на картах генерального штабу

У повітрі літали величезні формації бомбовиків у 500 ба навіть у 1000 машин, впорядковані у штафлі (ескадриллі), ескадри і групи. І все це у строгих клинових уставленнях. Навіть мисливські літаки виступали масою у зімкнутих формаціях. Ця тактика вже пережилася. В Англії маршал авіяції Е. Гаддлстон, що сьогодні працює в ВШАПЕ, ще наприкінці 1945 р., генерал Вален у Франції в тому ж самому часі, впізнали, що часи таких лінеарних бойових формацій уже минулися. Американці ж, що так скоро були переставилися під тим оглядом на морі, щодо повітряної боротьби впізнали цю істину дивним-дивном аж геть пізніше — на Кореї. Росіяни перейшли перші практично до того, щоб змінити воєнну тактику в повітрі; їх слідами сьогодні пішов Захід. В повітрі вже не буде більше тісно згущених роїв великих бомбовиків. І в ВШАПЕ, і в міністерстві оборони США працюють сьогодні над тим, щоб створити нові засади в тактиці повітряної війни; великі театри операцій зникають, роблячи місце тактиці «партизанського типу».

Але на суходолі по мапах все ще сувають сюди й туди залишками з часів Наполеона. Очевидно, і тут подекуди мають уже місце виламання із старої системи. Американці сторили «combat teams («бойові з'єднання, групп»), дрібні з'єднання з усіх родів зброї, рухливі, що даються розділювати, чи зводити докупи, нетрадиційні словом «енправовірні». Призбирано чимало досвіду, алеж у широкому маштабі

ще нічого з нього не застосовувано досі на практиці. Французи мають уже готовими на папері свої «легкі бриґади» («brigades legéres»); англійці мають свої «мішані групп» («mixed groups»). І якщо ще у стосунку до фінансів, продукції, розмежування влади існують якісь суперечки, то в тактичних питаннях панує тут скрізь згода.

Перекрій нової армії

Впродовж останніх тижнів штаби закінчили свої плянувальні роботи. Подробиці залишаються іще «top secret», алеж тимнеменше у перекрої їх можна вже зхарактеризувати.

1. Дивізія вже не становить собою більше фронтової частини; вона стане єдино адміністраційною, постачальною й вишкільною формацією.

2. Тактичні з'єднання складатимуться з бойових груп, для яких імовірно вживатиметься окреслення «task forces» (»загін»), подібно як досі до морських.

3. Для Німеччини число таких різних «task forces» сягатиме 35—40 одиниць, по 1800—3000 чоловік кожна.

4) Схвалено вже включення мисливських бомбовиків у такі «task forces». Зараз ідеться ще про зламання того спротиву повітряних міністерств і штабів, що воюють за свою незалежність.

5. Нижчим командуванням буде залишено куди більше наказодатних самостійних компетенцій, ніж це було досі. Почасти буде перейнято еспанську систему децентралізації наказодатної влади. Це зумовлює повну переміну у вишколі нижчих старшин і підстаршин.

6. Такі «task forces» це не якісь стабільні частини; їх можна розділювати, об'єднювати, переставляти — залежно від плянів проводу. Це в свою чергу зумовлює поворот від «лише-спеціялізації» до більш всеохопного вишколу штабів і нижчого командування.

7. Як чергове вище з'єднання передбачується «група», що охоплюватиме 3—9 таких «task forces».

8. Декілька «task forces groups» творитимуть армію. Схема армії пливка.

9. Усе постачання буде централізоване і підчинене армії. Кожна «task force» розпоряджатиме лише своїм власним фронтовим обозом.

10. Найважча зброя, важка артилерія і далеконосні ракетниці підлягатимуть европейському центральному командуванню.

Реалізування цього новаторського військового твору залежить, очевидно, не від плянувальних інституцій військовиків, але від урядів. Однозгідність серед штабних старшин іще не означає однозгідности серед політиків.

Малі «кітли» за ворожою фронтовою лінією

Все ж одне вже майже певне: німецький оборонний континґент — буде він виставлюваний в рамках Европейської армії, чи на національній базі — дістане, як перший, таку нову форму, бо лише у випадку Німеччини збігаються однозгідно пляни військовиків і політиків.

Мілітарні позитиви цього пляну зорганізована на поданий вгорі лад німецька армія може довше ставити спротив, ніж 12 стабільних зімкнутих дивізій, понад якими ворожі сили відразу «перевaляться» і їх знищать. А так, то залишиться багато льокальних дрібних кітлів, що дадуться втримати довший час і зможуть дошкульно стати впоперек російському походові на захід.

Позитиви цього пляну в очах західніх політиків: якась німецька армія в такій формі не являється «глибинно-територіяльною загрозою» ні для Франції чи то держав Бенелюксу, ні для росіян. Тим самим істотно меншала б і загроза якоїсь совєтської превентивної війни. Оба останні пункти зрівноважують у західній оцінці ту втрату часу, яка виникає при будуванні такої модерної збройної сили.

Аліянти погоджуються поміж собою

Так зорганізована Европейська армія стоятиме поруч, щоправда переформованих, але все ж аж не так дуже роздрібнених американських, британських і французьких дивізій (французи бо обстоюють далі втримувати під національним командуванням т. зв. «заморські частини»), і буде втримувана, як «визвольна збройна сила» (протиофензивна ударна армія із стратегічними завданнями). Для німців цей аліянтський плян, що вже має апробату американців, французів і британців, означає, що вони мали б виставити, щоправда модерні, алеж всетаки лише якісь чисто стримувальні з'єднання.

ПОВІДОМЛЕННЯ

У з'язку з виїздом нашого представника на Бразілію, п. Ореста Лісинецького представництво нашого Видавництва на Бразілію перейняв п. Омелян Радиш.

У зв'язку з резиґнацією нашого представника на Арґентіну, п. С. Горниця представником нашого Видавництва на Арґентіну перейняв п. Микола Денисюк.

На тому місці складаємо сердечну подяку пп. О. Лісинецькому та С. Горницеві за їх співпрацю з нами.

Видавництво »До Зброї«.

ДО ЗБРОЇ

ЖУРНАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

ВИПУСК
15 (28)

ЧЕРВЕНЬ
1952

РІК
ВИДАННЯ
V

ЗМІСТ:

1. Ратник: Роля поодинокого повстанця й революціонера в цілості визвольних змагань української нації . 1
2. Повстанські бойові акції, засідка, наскок, атентат . . 6
3. Ратник: Основні елементи партизанської тактики УПА . 11
4. З документів боротьби 13
5. Ф. О. Мікше: Стратегія таємної війни 23
6. Совєтські воєнні академії 31
7. З книжок і преси:
Felix M. Steiner: Die Wehridee des Abendlandes 32
F. O. Miksche: Sektet forces. The technique of underground movements . 33
T. Zawadzki: Rokossowski's Army, „Polich Affairs" 38

Ціна одного примірника журналу „ДО ЗБРОЇ“:

в Німеччині	1.— нм	у Франції	100.— ффр.
у Вел. Брітанії	2.— шил.	в США	0.50 дол.
в Бельгії	12.— бфр.	в Канаді	0.50 дол.
в Голляндії	1.20 ґульд.	в Австралії	2 шил. 6 пс
у Швеції	1.20 кор.	в Арґентіні	3 пези
у Швайцарії	1.— фр.	в Бразилії	5 крз.

Адреса В-ва: „DO ZBROJI“

MÜNCHEN 2, Karlsplatz 8/III US-Zone Germany

Видає Місія УПА при ЗП УГВР.

Druck.: Bohdan Krynytzkyj, Augsburg, Donauwörtherstraße 121. Telefon 6348

РІК ВИД. V ЧЕРВЕНЬ 1952 ВИПУСК 15 (28)

Ратник

Роля поодинокого повстанця й революціонера в цілості визвольних змагань української нації

Стаття Ратника була друкована у військовому журналі УПА „Повстанець" в 1946 р. й рік пізніш автором доповнена й у дещо зміненій формі видана окремим рефератом для масового розповсюдження серед вояків УПА. Передруковуємо її з неістотними пропусками із реферату. Для українського читача на еміґрації вона цікава не лише самим з'ясуванням ролі повстанця й революціонера, як одиниці, але перш за все умотивуванням зміни тактики, зміни оцінки поодиноких організаційних форм та засобів. Критичний читач запримітить теж підкреслювання ваги членів підпілля у протиставленні до вояків УПА. Причина лежить у тому, що в тому часі ішло саме переорганізування й багацько вояків УПА діставало політичні, організаційні, пропаґандивні, господарські, тощо, призначення, і до яких вони підходили з деяким упередженням. Стаття написана саме з метою усвідомити рядове вояцтво про значення кожної одиниці в цілості визвольних змагань та про вагу збройної боротьби у генеральній стратегії підпільного визвольного руху.

Тут, на еміґрації теж часто підношено критичні голоси про „шафування" кров'ю українського народу; стаття дає теж і на це питання відповідь, хоча й посередню. Безпосередньо вона ним не займається, бо на низах справа стояла якраз навпаки: наснага до збройної акції, яку власне Головне Командування УПА обмежувало. Що і в тому сенсі, як у нас на еміґрації, ставлено це питання в проводі підпільного руху, про це свідчить поява статті „Визвольна боротьба і проблема жертв". Оборонна стратегія визвольного руху в часі появи статті Ратника переключила активне наставлення вояцтва на озброєне вичікування та використання непригожого для удару часу на піднесення свого державно-творчого знання. Стаття Ратника — це не теоретичний еляборат на цю тему, а живе схоплення пливких проблем, що існували на низах. Саме тому вона для нас — це причинок для пізнання настроїв низового членства революційно-визвольного підпілля. Тому й тепер передруковуємо її тут на еміґрації. — Редакція

Зі зміною положення нова тактика й нові засоби

З нечуваним героїзмом, відвагою, посвятою, завзяттям і справжньою бойово-повстанською майстерністю вже п'ятий рік (1942 - 7) ведеться на українських землях збройна боротьба УПА проти окупантів.

Під напором ворога, що перевищує наші відділи не тільки своєю чисельністю, але й колосальною технічною перевагою (танки, літаки, важка зброя), і який застосовує в боротьбі з нами нечувані досі методи боротьби (аґентура, збірна відповідальність, провокація, голод, жахливий терор), наш визвольно-революційний рух для того, щоб охоронити себе й народ перед зайвими втратами та зберегти організаційні форми нашого руху для нашої боротьби, прийняв нові форми боротьби, нову тактику — тактику підпільно-революційної боротьби. Одначе цей перехід від масової збройної боротьби до законспірованої, підпільної малими групами — це ніраз не послаблення, ані скорочення фронтів нашої дотеперішньої боротьби, але навпаки тільки зміна тактики та засобів, що при менших наших втратах наносять ворогові більших шкід і втрат матеріяльних (у людях, майні, техніці) і моральних (підривання сил окупанта, створювання в нього стану непевности, революціонізування мас, підривання престижу СССР закордоном), це поширення визвольної

боротьби. Цей перехід — це звужування боротьби на збройному відтинку, на якому для нас тепер в наслідок ворожої переваги не вигідно скупчувати всіх наших сил, на те, щоб поширити її на інших відтинках — політичної, соціяльної та культурної боротьби (саботажі, підпільні акції, пропаґанда, зберігання й поширювання організованого спротиву, тощо, (де ми ці сили уживаємо з куди більшою користю для завдань боротьби і то з меншими для нас втратами).

Та багато людей, особливо тих, хто стоять поза нашим рухом, а частинно теж тих, хто досі були зайняті тільки збройною боротьбою і не мали ясного погляду на цілість нашої визвольної боротьби, на всі її складники й чинники, уважали одверту збройну боротьбу УПА за єдину й найважливішу форму, ба навіть за ввесь зміст нашої визвольно-революційної боротьби. Тому тих людей зміна нашої тактики розчарувала, огірчила, а в декого навіть викликала враження, що це наша повільна резиґнація.

Крім того є теж багато підпільників, особливо на низах, що, сидячи на місцях і виконуючи якусь нескладну роботу, з першого погляду — «нереволюційну», «небойову» (особливо ж — станичні, господарники, зв'язківці, вояки охоронних відділів, тощо), та не розуміючи гаразд ваги своєї роботи для цілости нашого руху і своєї ролі в цілості боротьби, зражуються і чуються упокореними. Ці небажані явища часто ще посилюються легковажним ставленням деяких організаційних зверхників та інших членів до тих, таких важливих і конечних для цілости нашої боротьби низових працівників нашого руху.

Тим то потреба вияснити широкому загалові членства та народним масам цілости проблеми нашої боротьби та ролі в ній кожного учасника визвольно-революційного руху це питання дуже важливе й конечне. Бо тільки тоді, коли кожний член нашого руху буде ясно розуміти генеральну стратегію нашої боротьби, важливість її складників, поодиноких ділянок і вагу кожної одиниці в тих ділянках, тільки тоді кожний зуміє якнайкраще вив'язатися з накладених на нього завдань, розумітиме доцільність змін у тактиці, радо погоджуватиметься на перекинення його з однієї ділянки в іншу й не ставитиметься з легковажністю до будькотрої ділянки нашої боротьби, розумітиме, що в окремих моментах і залежно від умов ми мусимо класти натиск на ту чи іншу ділянку чи то послаблювати її. Тільки той член нашої боротьби, що матиме ясний погляд на її цілість, зможе якслід вив'язуватися із накладених на нього завдань і стати повновартісним членом руху.

Визвольно-революційні завдання та роля одиниці

Наша боротьба змагає не тільки до перебрання влади в УССР, до зміни суспільного, чи господарського устрою, це теж боротьба за новий тип творчого активного українця. Це великий історичний змаг віками поневолюваного народу за всі ці переміни взяті разом: за духове відродження народу, за віднову УССД, за побудову в ній нового, кращого суспільно-політичного й господарського ладу.

Вже з цього короткого накреслення завдань, що стоять перед нашим рухом, ясно видно, що осягнути ці завдання самою тільки збройною боротьбою не можливо.

Як сказано, наші визвольні змагання і наша боротьба охоплюють цілість життя нашого народу й кожну його ділянку. Ми боремося для того, щоб:

1) охоронити й по змозі якнайкраще зберегти наш народ і наші організаційні кадри як фізично, так теж духово й матеріяльно від ворожих ударів,

2) охоплювати організаційною сіткою всі українські землі, підтримувати народ на дусі, а наші кадри в постійній бойовій готовості,

3) підготовляти наші кадри і весь народ до відбудови УССД,

4) нашим словом, чином і боротьбою відродити наш народ, зактивізувати його духово, політично й суспільно-громадсько, розвинути в ньому національну свідомість, почуття власної гідности, любов до своєї батьківщини й її минулого, тугу до її творчого майбутнього,

5) підготовляти остаточний збройний зрив усього народу для знищення окупації й побудови УССД,

6) вже сьогодні підготовляти основи для якнайкращої побудови й розвитку нашого державного, суспільно-політичного й духово-культурного життя та виховувати в тому напрямку кадри й народ; для тієї цілі в нас уже сьогодні продискутовуються, студіюються й опрацьовуються пляни й програми з усіх тих ділянок нашого суспільного й державного життя; це знаходить своє відзеркалення в постановах III. ВЗ ОУН та Плятформі й устрою УГВР,

7) вже сьогодні підготовляти основи під нашу міжнародну політику.

Отже, як бачимо, збройна боротьба це не одинокий зміст нашої визвольної боротьби і навіть не найважливіша її ділянка — особливо тепер, у «мирних» умовах життя СССР. Для належного виконування всіх тих завдань, що охоплюють майже ціле життя нації, потрібно такого апарату й механізму, що його має модерна держава, потрібно багацько установ, різних референтур, тощо. І тільки тоді, коли всі ці ділянки належно працюватимуть, наш рух зуміє якнайкраще вив'язатися з узятих на себе завдань і обов'язків.

Та в обличчі цих велетенських завдань наші спроможності реалізувати все те сильно обмежувані з однієї сторони нелеґальними, підпільними умовами нашої діяльности, з другої ж — великим натиском і безпощадною бороть-

бою ворога. Все те накладає на наш рух і на кожного його члена ще додаткові обов'язки-вимоги:

а) не обмежуватися в праці до однієї котроїсь ділянки, але працювати, де тільки можна й де це найбільш потрібно,

о) не виброблювати тільки якоїсь означеної норми, але працювати скільки сил і давати з себе якнайбільше,

в) не ждати лише доручень і вказівок, але в рамках цілости нашої боротьби проявляти власну ініціятиву й почин,

г) працювати над піднесенням свого фахового знання і духово культурного рівня свого ж довкілля, особливо в тому часі, коли немає якоїсь пильнішої загально організаційної роботи,

ґ) допомагати друзям на інших ділянках, коли в нас хвилево менше праці,

д) вивчати теж інші ділянки нашої боротьби.

Словом, кожний член нашого руху це не якийсь урядовець, фахівець, робітник, чи вояк, що обмежує себе до якоїсь однієї ділянки, фаху й там виконує свою норму, але це в пер гу чергу повновартісний член нашого руху, що віддає все своє знання й здібнощі, всі свої сили й цілого себе на службу нації й для реалізації ідей та кличів нашого руху.

Організаційні форми боротьби та їх функції

Перед нашим рухом, як сказано, стоять завдання, що за своїм розміром (національне визволення, внутрішня й зовнішня політика української нації, духове відродження, побудова нового державного й суспільно-політичного ладу на Україні, тощо) перевищують на багато ті завдання, що стоять перед неодним державним народом, який розпоряджає при тому всіми можливостями (власна держава) й засобами (відповідний апарат і люди). Для здійснення тих завдань наш рух мусів теж покликати до життя відповідні органи й установи, що мають у підпільних умовах організувати дотичні ділянки й ними керувати, далі ж закликав увесь народ до співучасти й допомоги в здійснюванні цих історичних завдань.

Головні установи нашого руху, що мають здійснювати ці наші завдання, це — УГВР, УПА, ОУН та всі їх органи, референтури, відділи, тощо.

Вже в 1942 р. ОУН включувала в своїх військових лавах усіх чесних і активних українців-патріотів, без уваги на їх переконання й партійну приналежність, що добровільно бажали вступити в ці ряди з метою — захищати збройною боротьбою українську націю від насильства й грабежів окупантів. Восени 1942 р. число й сили тих відділів розрослися до тієї міри, що вони — за своїм числовим складом — перестали вже бути військовими відділами ОУН і перетворилися на всеукраїнську збройну силу. ОУН сама дала почин для оформлення цієї всеукраїнської армії у велику понадпартійну Українську Повстанчу Армію зі своїм окремим командуванням, добираним за фаховим і загально національним принципом. На збройну боротьбу в лавах УПА за УССД і проти насильства окупантів мав і має право кожний українець, що визнає шлях збройної боротьби одиноким для здобуття повної державної незалежности української нації. А функція і пости в цій боротьбі залежать виключно від здібнощів, фахового знання й заслуг даного члена УПА на полі бою.

Геройські збройні подвиги УПА і всього визвольно-революційного руху в боротьбі проти німецьких і большевицьких загарбників впродовж 1942 — 7 це одна із найславніших сторінок української зброї в нашій історії. Коли в 1943 — 4 рр. з одного боку збройна боротьба УПА розгорнулася до величезних розмірів і охопила майже всі українські землі (більша частина Волині й Карпат були вщіло в руках УПА, звідки рейдовано й громлено ворогів майже по всій Україні), а з другого боку в наслідок тих успіхів до наших організаційних осередків почали зголошуватися для політичних переговорів представники сусідніх із Україною держав та представники поневолених Москвою народів для узгіднення спільних дій проти гітлерівських та сталінських окупантів, а з третього боку 2 а світова війна входила в свою кінцеву фазу, то виникла конечна потреба в одному всеукраїнському політичному керівництві й представництві. Тоді за почином Головного Командування УПА (19. 12. 1943) шляхом переговорів з цілою низкою найвизначніших українських громадян з різних середовищ та партій (українські партії, як організаційні одиниці, не існували вже від 1939 р., отже з ними й неможливо було переговорювати) з усіх земель України та тієї частини еміграції, з якою був тоді зв'язок, вдалося врешті представникам УПА й ОУН створити ініціятивний комітет та скликати в першій половині липня 1944 р. перше зібрання й уконституювати УГВР, як виконну владу.

Подібно як УПА це всеукраїнська збройна сила української нації й об'єднує в ділянці збройної боротьби за УССД у своїх лавах українців усіх земель без огляду на їх політичні переконання та партійну приналежність, так теж УГВР в політичній площині об'єднує в своїх рядах українців усіх українських земель, що стоять на становищі збройної та підпільно-революційної боротьби за УССД і добровільно беруть на себе обов'язок у ці важкі для нації і небезпечні для одиниці дні вести політично-визвольну справу української нації. Кожний чесний українець патріот може кожної хвилини включитися в працю цього органу й зайняти пост, що відповідав би його особистим здібнощам, фаховому знанню та успіхам у пра-

ці. Від участи як в УГВР, так і в УПА виключені люди, чи партії, що зв'язані з аґентурами чужих, ворожих нам держав, та люди нечесні, чи скомпромітовані лихими вчинками.

Між ці три основні органи визвольно-революційного руху (УГВР, УПА, ОУН) та між їхні референтури, установи, тощо розподілена ціла праця і завдання нашого руху, що старається охопити цілість життя нації та спрямувати всі її зусилля на здобуття, закріплення й якнайкращий дальший розвиток УССД.

Цілість цієї праці і завдання розподілено поміж ними так:

УГВР, як тимчасовий український парлямент, і Генеральний Секретаріят УГВР, як тимчасовий український уряд, мають за завдання:

а) об'єднувати всі сили й зусилля української нації в Україні й поза нею, скеровувати їх на шлях збройної та підпільно революційної боротьби за УССД і керувати цілістю наших визвольних змагань,

б) репрезентувати українську націю та захищати її інтереси на міжнародному полі у взаєминах з іншими народами й державами світу,

в) керувати внутрішніми справами української нації та її визвольно-революційного руху,

г) організовувати співпрацю з визвольно-революційними рухами інших поневолених і загрожених Москвою народів.

Для виконання цих завдань УГВР має різні свої установи й референтури (Генеральний Секретаріят, Закордонне Представництво, тощо). УГВР діє на українських землях, а закордоном тільки її представництво. Так отже сьогоднішня УГВР — це одинокий всеукраїнський політичний провід революційно-визвольного руху і всієї нації.

УПА — це українські збройні сили. Їх завданням є збройною й підпільною боротьбою:

а) захищати і відтяжувати решту нації від ворожих ударів, чи то ті удари послаблювати,

б) своїми чинами підтримувати нарід на дусі,

в) перешкоджувати ворогові в його руїнницькій роботі,

г) стати ядром-осередком повстанського руху та зав'язком молодої української армії в часі зриву.

Для виконання цих завдань УПА має: бойові відділи, військові штаби, територіяльні управи, вишкільні й мобілізаційні осередки, тощо.

ОУН, як суцільна політична революційна організація, що веде вже впродовж майже 30 років боротьбу проти всіх окупантів України, має в цій боротьбі найбільший досвід та найактивніше, бойове, політично високоякісне, високоморальне і повне посвяти для загальної справи нації членство. Вона й надалі залишається головною основою нашого визвольно-революційного руху.

В цілості нашого руху роля ОУН зводиться в основному до:

а) охоплювання організаційною мережею всіх українських земель,

б) поширення ідей та кличів нашого визвольно-революційного руху серед мас, поглиблювання їх національної свідомости, виховування їх у дусі революційних ідей,

в) виховування вартісних кадрів для поповнення ними всіх клітин нашого руху й для державного будівництва,

г) втримування постійного зв'язку з населенням та допомоги йому радою й чинною обороною,

ґ) до реалізування всіх рішень і постанов УГВР,

д) до ідеологічного спрямування нашого руху (розбудова ідеологічних основ, намічування й підготова суспільно-політичних форм, тощо),

е) боротьби проти аґентурних елементів чужих, ворожих нам держав,

є) адміністрації й господарського забезпечення всіх клітин нашого руху, тощо.

Для належного виконування цих завдань ОУН має теж різні свої референтури, установи, тощо, а саме: організаційну мережу, пропагандивний апарат, виховні й вишкільні кадри, боївкарські відділи, службу безпеки, зв'язок, контрольний апарат, господарські клітини, тощо.

Як бачимо, на ОУН і надалі спочиває головний тягар праці й боротьби, особливо від хвилини, коли в наслідок мирних умов і стабілізації політичних відносин збройна боротьба відділів УПА мусіла бути обмежена і коли треба було знову перейти в підпілля.

Не зважаючи на свою політичну й організаційну перевагу та вплив у народі, ОУН не змагає до того, щоб змонополізувати в своїх руках політичний провід та створити диктатуру одної партії в Україні, але навпаки — даючи почин до створення визвольно-революційного руху і ставлячи цілу себе на службу нації, ОУН змагає до створення такої влади в Україні, що була б всеохопним виявом волі, змагань і прагнень всього українського народу. ОУН бореться за побудову демократичного політичного ладу та безклясового суспільства. Тільки така форма державної влади й устрою забезпечить нашому народові всесторонній розвиток і добробут.

Як ОУН, так і УПА в політичній площині підпорядковані УГВР, цьому одинокому українському політичному проводові.

З того бачимо, яка багатогранна є праця й боротьба нашого руху та кожної його ділянки й клітини. Кожна його клітина й ділянка

має велике значення, вповні рівнорядне з іншими та доповнює їхню успішну працю, а це з черги впливає й на успіхи всього нашого руху. Всі ділянки нашої боротьби однаково важливі з погляду на якнайшвидше й якнайуспішніше здійснення нашої мети — відновлення й закріплення УССД.

Роля УПА в організаційній структурі визвольно-революційної боротьби

Одна з ділянок нашої боротьби — це збройна боротьба відділів УПА. Український повстанець, член УПА, це український воїн, що рішився шляхом збройної боротьби знищити в Україні владу окупанта й тим допомогти до відновлення й закріплення на всіх українських землях УССД. Але його завдання не таке вже просте; ні в якому випадку не слід зводити його тільки до виключно збройної боротьби, яка стоїть перед вояками регулярних армій. В державної нації найрізнородніші ділянки національно-державного життя виконуються численними суспільно державними установами й організаціями. Одна з таких і є там армія, до якої належить збройна оборона незалежности країни. Ясно, що там військо, чи окремий вояк, не може займатися іншими справами, незв'язаними з його безпосереднім завданням. Це було б недоцільно ба й шкідливо: перешкоджувало б у праці тим установам, до яких ці ділянки й функції належать.

Інша справа в нас. Поневолена нація, чи її політично визвольне представництво (у нас УГВР), що змушене діяти нелегально, не має змоги розбудувати такі організації суспільно-політичного характеру, що належно обслуговували б усі згадані ділянки національного життя, доконечні для росту й розвитку нації. На це не дозволяє ворог та й порівняно не великі можливості й засоби нелегального життя. Тому багато функцій вагалом не виконуються, багато ділянок стоять облогом. Окремих же ж, навіть важливих життєвих функцій не завжди можна заступити такими підпільними установами. Тому тут годі робити строгі розмежування поміж поодинокими установами, як воно є в державної нації. Крім того зміна загально політичного положення (міжнародна ситуація, тиск і терор окупанта, власні втрати, тощо) може вимагати зміни в наголошуванні поодиноких ділянок життя. Тому кожний член підпілля крім свого основного завдання може, а часом і мусить виконувати ще інші функції, незв'язані з його основним завданням; він же може бути кожної хвилини перенесений до іншої ділянки боротьби. І так, напр., коли положення є таке, що окупант перебуває у війні з іншими державами, абож його головні сили зайняті іншими справами (напр., у висліді внутрішнього розладу, заворушень), чи відтягнуті в іншому напрямі (при конфлікті в Азії чи заворушеннях в окупованих Москвою країнах), тоді з-поміж усіх справ у нас на перший плян висуваються знову військово бойові акції в широкому маштабі, включно до загального повстання. Тоді всі інші організаційні справи підпорядковуються військовим. Коли ж ситуація для ворога сприятлива й він має змогу розгорнути проти нас усі свої сили, тоді військово-бойові акції треба зменшити до дій меншого маштабу, добре обдуманих і життєво конечних. Зате тоді посилюються інші ділянки визвольної справи (пропаганда, поширювання й зміцнювання організації, вишколи, служба безпеки, тощо) і всі зайві сили включуються на цьому напрямку. Та й в основному завданні даної ділянки можуть бути пересунення в той чи інший бік, наголошування тих чи інших моментів у зв'язку з загально-політичним положенням (напр., вишколу, бойових дій, повстання).

Універсальність революційного знання кадрів — це передумова успіхів

У зв'язку з тим кожний повстанець, як член загальної політично-визвольної організації, повинен:

1) пам'ятати, що йому припала в участі найпочесніша частина нашої боротьби, а саме: а) збройною боротьбою захищати український нарід і його визвольно революційний рух, б) творити кадри, провідний елемент і зав'язок майбутніх збройних сил, в) першим в часі зриву виступити для знищення й усунення ворожих сил з України та для відновлення й закріплення УССД,

2) пам'ятати, що він не тільки вояк, але й член нашого руху, тому й мусить крім основного свого призначення — збройної боротьби за УССД, — підготовляти себе до всебічної політичної боротьби на всіх ділянках нашого руху, себто він мусить бути теж добрим організатором, пропагандистом, господарником, членом служби безпеки, тощо; це потрібне для того, щоб успішно співпрацювати з членами нашого руху з інших ділянок, допомагати їм у виконуванні їхніх обов'язків, щоб кожної хвилини могти зайняти даний пост, чи включитися в іншу працю, коли того вимагатимуть обставини. Він мусить пам'ятати, що кожна ділянка нашої боротьби однаково важлива і що в окремих моментах (у мирній обстановці окупації) певні ділянки (пропаганда, спрямована на розклад ворога з середини, духова мобілізація власних сил) можуть бути хвилево, або на довший час більше наголошені, ніж військово-бойові акції; цілість наших справ аж тоді вестиме найкоротшим і найлегшим шляхом до мети, коли ці ділянки нашої боротьби будуть належно розроблені та обслуговувані залежно від ситуації,

3) у своїй ділянці школитися та підноситися на щораз вищий рівень, бо сьогоднішні відділи УПА — це ядро й зав'язок української регулярної армії,

4) студіювати терен, його мобілізаційні можливості й спроможності, щоб у майбутніх діях він міг завжди знайтися в кожній ситуації і в кожній роботі та зумів належно використати терен з усіма його можливостями,

5) бути прикладом вояцьких та громадянських чеснот щодо друзів повстанців і загалу населення; населення подивляє героїзм і подвиги повстанців, бо хоче бачити в кожному повстанцеві зразок громадянських і вояцьких чеснот; добрий, дисциплінований і національно-свідомий повстанець може в зустрічі з населенням зробити куди більше впродовж кількох днів, ніж будь-яка пропагандивна література,

6) використовувати тісний контакт із населенням для пропаганди наших ідей, для виховування мас у високій національній свідомості, у патріотизмі, ненависті до окупанта; давати населенню поради щодо боротьби проти режиму.

Коротко, український повстанець — це воїн-громадянин, що живе цілим життям народу та бере активну участь у ньому, виконуючи працю, що в дану хвилину найважливіша. Він не замикається у своєму військовому гетті, не жде бездіяльно »великих пригод«, ні шукає їх, але доцільною щоденною працею на будь-якій ділянці національного життя змагає наблизити день остаточної перемоги. Він не дивиться на інших товаришів спільної справи »згори«, але розуміє, що кожна ділянка цієї справи однаково важлива для цілости і кожний український революціонер — це його товариш зброї, з яким завтра вони стануть рам'я об рам'я на полі бою.

Повстанські бойові акції

З виданого повстанцями на рідних землях підпільного підручника „Військово-повстанський вишкіл", що включає в собі розділи про стрілецький вишкіл (узброєння, прийоми й елементи стрільби), впоряд і польову службу (поземелля, забезпечення, розвідка, зв'язок, маневр, види боїв і повстанські бойові акції), передруковуємо розділ про найхарактеристичніші бойові повстанські акції: засідку, наскок, атентат.

Уважаємо це доцільним як з уваги на те, щоб познайомити наших військовиків на еміграції із шляхами розвитку нашої військової думки на рідних землях, так — з другої сторони — щоб „нефахового читача" ближче познайомити з кулісами сухих, в телеграфічному стилі зредагованих, 2-рядкових повідомлень, що того то й того дня там то й там зроблено атентат, засідку чи наскок на таку то ворожу групу, чи партійно-емведівського вельможу. Аж пізнавши, скільки заходів, труду, жертв нераз коштує вдачно провести таку акцію, аж тоді можна належно оцінити, які зусилля скриваються за „скучними" 2-рядковими звідомленнями крайового Бюра Інформації УГВР.

Одночасно вважаємо, що не від речі буде зілюструвати знову ж ці теоретичні вказівки військовика-повстанця, списувані у котромусь із підземних бункрів-криївок в Україні, докладнішим описом-звідомленням, як такий наскок чи засідка виглядають на практиці. Вибираємо з десятка таких звітів, писаних командиром одного з тактичних відтинків УПА-Захід Ст. Хріном, перші з краю.

З таких подрібних звітів з „терену" складаються згодом телеграфічні стилем, „сухі" рядки випусків Бюра Інформації.

I. Засідка:

Засідка — один з найширше стосованих повстанцями способів знищування сталінських посіпак і мучителів народу з рядів мвд-мгб, партії, адміністрації. Засідка догідна тим, що її можна переводити в усякому терені та в яку-небудь пору року і дня; вона вдається однаково рівно добре при участі як більшої, так і меншої скількости повстанців. Вона наносить противникові великі втрати в людській і матеріяльній силі і одночасно заощаджує, вберігає, а то й збільшує сили повстанської армії. Вона приносить повстанцям не тільки матеріяльні здобутки (головно в зброї і амуніції), але — і що не менш важливе — підносить бойового духа і завзяття. Сила засідки — в її **несподіваности і раптовності;** завдяки цьому можлива кількісна перевага противника, на якого робиться засідка, не має більшого значення.

Тільки успішна засідка має право називатися засідкою. Щоб вона такою була, треба виповнити ряд обов'язкових вимог і то до подробиць.

Найважливіше, чого вимагає засідка — це якнайсолідніша **підготова.** До підготови належать:

а) Розвідка про бойову й моральну силу ворожої групи, на яку підготовляється засідку (кількість бійців, бойова і моральна вартість командирів і бійців, озброєння), знаки розпізнання в ній найбільш небезпечних для повстанців і народу сталінських бандитів; про тактику тієї групи (шляхи, час і способи переходу, спосіб забезпечення, поведінка серед населення); про найближчі ворожі групи, засоби зв'язку і транспорту.

б) Вибір місця засідки, яке повинно давати повне закриття й охорону для повстанців та якнайбільший простір відкритого позе-

мелля для обстрілювання противника. Воно має бути несподіваним для ворога; з тієї точки бачення дуже практично робити засідки під містами й ворожими опірними пунктами. Крім того, для повстанців потрібний закритий терен для відступу з місця засідки. Вибір місця засідки буде тим кращий, що ґрунтовнішою була попередня розвідка.

в) Вибір часу засідки спирається на відомостях розвідки; він зв'язаний також з місцем засідки. Не можна ж робити засідки вдень у такому місці, з якого немае відступу, або на яке може скоро прибути ворогові підмога і відтяти нам дорогу.

г) Підбір і підготова учасників засідки. Всі учасники повинні бути добрими стрільцями й горіти бажанням знищити ворога. Їм треба добре знати місце засідки, силу й тактику ворожої групи, знаки для розпізнання небезпечних цілів, спосіб співдії, умовний знак на відкриття вогню і на відступ, дорогу відступу й місце збірки, найближчий санітарний пункт.

ґ) Перевірка зброї і підбір щонайпевнішої амуніції. Найкраща зброя на засідку — автомати й кулемети.

Декому здається, що поставивши перед повстанцями вище подані вимоги для підготови засідки, ми тим самим виключаємо можливість практичного стосування цього способу боротьби. Коли ж, кажуть вони, нагода зробити засідку на якунебудь ворожу групу трапляється, звичайно, так несподівано, що немае часу проводити основну підготову? Тоді, хіба, що ж? — Пускати кроволивців з душею?

Така думка зовсім невірна. Добрий повстанець не чекае нагоди, а все й всюди, при всяких обставинах веде підготову до своїх бойових дій. Організуючи серед населення загальну розвідку, він цікавиться і всіма ворожими групами, що бешкетують у даній місцевості. Проходячи тереном з якимнебудь завданням, він уважно спостерігае всі властивості терену, вивчае поземелля, знаходить в ньому місця на засідку, плянуе розположення повстанців, підхід до місця, та одночасно передбачае можливий у цьому місці час на засідку. При найближчій нагоді (для цього добре організувати окремі сходини) повстанці обмінюються своїми спостереженнями й розвідкою та таким чином підготовляють один одного до бойової акції. Час-до-часу, незалежно від того, чи акція плянуеться чи ні, вони перевіряють свою зброю. Так повстанець виконуе основну частину завдань, що в'яжуться з підготовою бойової акції. А коли трапиться нагода провести її, повстанцям легко використати цю можливість: треба тільки доповнити підготову, рішитися і виконати рішення.

Виконання засідки складається з:

а) **Зайняття вогневої позиції.** Підходити до місця засідки найкраще на такий час (коли відомо про час переходу ворожої групи), що потрібний на розміщення стрільців, поправлення вогневих становищ та для замаскування (приблизно на 20—40 хвилин перед боем). Повстанці розміщуються так, щоб кожний мав необмежені можливості зорення й обстрілу цілого поля бою і щоб вогонь із засідки разив уже від першого моменту всю ворожу групу або основну її частину. Ні в якому разі становище одного повстанця не може перешкоджати другому вести вогонь. Маскування в нічому не може відрізняти поземелля чи предмету, що служить за місце засідки, від звичайного його вигляду. Підхід, розміщення і маскування слід проводити вміло, так, щоб не зрадити своєї присутности перед ніким, байдуже — ворог він чи хтось із населення. Для виключення можливости спостерігання за нами людиною, що несподівано може підійти близько нас, від самого приходу на місце засідки виставляти зорця. Зайнявши вогневі становища, завмерти: не вільно рухатися, говорити навіть пошепки, курити. Заряджену зброю сперти на догідну підпору. Коли це ніч, зброю завчасу відбезпечити; досвід показав, що вночі навіть найменший шелест при відбезпечуванні зброї може передчасно зрадити ворогові нашу присутність.

Важливі умови успішности засідки — повна конспірація підготови (найбільше розконспіровуе невміло поведена розвідка!) і скрите зайняття вогневої позиції.

б) **Бою і підбору здобутих матеріялів.** Про вислід бою на засідці завжди вирішуе перший вогонь. Він має принести противникові найбільші втрати, головно в командному складі, а решту ворожих бійців повинен цілковито спанікувати та змусити до втечі. Щоб перший вогонь був таким, повстанцям треба підпустити ворога якомога ближче (але не наражувати себе на закидання гранатами), зберігаючи при тому цілковиту холоднокровність, рівновагу духа і плавність рухів, заздалегідь наставити мірник зброї на прямий вистріл і відкрити вогонь одночасно на умовлений знак командира засідки. З автоматичної зброї стріляти короткими серіями по поодиноких цілях, або довгими по групових з переношуванням вогню по ширині й глибині фронту цілі.

Рештки розбитого противника донищувати цільними пострілами аж до повного опанування поля бою. Особливу увагу звернути на важчі і загрозливі цілі, що можуть організувати оборону противника, або нанести нам втрат. Співдія зброї конечна в кожному випадку, а найбільше тоді, коли декому з друзів відказала зброя, і, отже, є загроза, що ворог може вдертися в наші становища та спричинити втрати.

Буває, що розбитий першим нашим вогнем противник, маючи надалі значну числову перевагу, переорганізовується й займае оборо-

ну, деколи навіть починає наступ з метою зв'язати нас боем до хвилини приходу підмоги. В таких випадках командир засідки керується доцільністю продовжування бою, беручи під увагу наші сили, запас амуніції, можливості оточення нас тощо. Без наказу командира повстанці не відступають.

Може трапитися випадок, що противник, маючи за собою дуже поганий шлях відступу, на якому наша куля досягла б кожного його бійця, кидаєтьья по першому нашому вогні не взад, а вперед — на наші становища. Такий крок ворога не сміє спантеличити ані спанікувати повстанців. Добрий повстанець тільки використає таке положення, щоб спокійними й цільними стрілами та гранатами покласти трупом кожного, що до нього наближається. Застрашення повстанця в такому випадку, а ще гірше втеча, може привести до зайняття противником нашої вогневої позиції і нанесення нам поважних втрат.

Добре підготовлена й виконана засідка кінчається однак, як правило, опануванням поля бою. Підбираючи з поля бою здобуту зброю й матеріяли, повстанцям треба пам'ятати, яке велике значення для боротьби з окупантом і його агентурою мають здобуті документи. Тому підбирати всі підручні торби, перешукати всі кишені й забирати кожний, хоча б найменший, шматок паперу.

Ворожих бійців, що відкидають зброю, не стріляти, а забирати в полон і передавати зверхникам для переслухання. При тому берегтися підступу.

Коли в засідці бере участь більша кількість повстанців, вимагається бічних і заднього забезпечення.

2. Наскок

Бойова акція, в якій більша або менша група повстанців несподівано нападає на постій ворожої групи або на інституцію ворога з метою завдати противникові втрат у людях і майні, зветься наскоком. Наскок, подібно як засідка, відзначається несподіваністю й раптовністю удару. Коли до цих властивостей додати ще маневр, стане зрозумілим, чому наскок можна проводити тільки в закритому поземеллі—в лісі та в населеному пункті і вночі. Вся штука наскоку в тому, щоб підсунутися під ворога якомога ближче і швидко знищити його гранатами та вогнепальною зброєю.

Підготова наскоку в населеному пункті починається розвідкою, що має дати відомості: про скількість, моральну й бойову вартість, зброю, технічне устаткування, спосіб вести бій, звичаї, відношення до населення; про забезпечення, а саме бункри, окопи, вогневі становища, рови зв'язку, систему стійок і стеж, час зміни стійок і стеж, кличку; про місце постою (докладний опис будинку, підходи до нього, розміщення командирів і бійців по кімнатах); про найближчі ворожі групи, зв'язок між ними і можливості підмоги.

Відомості про поземелля, що оточує даний об'єкт, розташування окопів ворога і ровів зв'язку, розміщення вогневих засобів, спосіб виконування служби, тощо найкраще — коли дозволяють обставини—перевірити вдень власним спостереженням. Як розвідку, так і спостереження треба вести вміло, щоб перед нікким не розкрити наших намірів.

В пляні наскоку треба розглянути і встановити: підхід під постій противника, розміщення своїх бійців, власне забезпечення, полә зорення і обстрілу для кожного бійця, хто має зняти стійкового (стійкових) і в який спосіб, хто зриває телефони і коли, хто закидує гранатами, як мають співдіяти окремі стрільці, підвідділи, спеціяльні зброї, умовлений знак на початок акції і додаткові дії (напр. на закидання запальними пляшками), умовлений знак до відступу, дорогу, місце збірки, санітарну опіку на випадок поранення.

Найдогідніша пора для наскоку темна ніч. Вночі можна підсунутися під ворога на найближчу віддаль, а часом і схопити за руки. Але ніч, і особливо темна, має і свої від'ємні сторінки: в ній найменший шелест далеко чути. Тому, щоб не виявитися ворогові й не попасти в засідку, треба посуватися без шуму, вважати, щоб не бряжчала зброя і виряд, не говорити, не курити. Орієнтуватися по азимуті й намічених за дня орієнтаційних пунктах. Часто затримуватися й наслухувати. Атакувати сміливо й рішуче.

До наскоку треба сильних, сміливих і кмітливих стрільців, що вміють скоро орієнтуватися і діяти в темряві. Кожний повстанець зобов'язаний під час наскоку точно виконувати всі накази командира, добре слідкувати за полем бою й повідомляти в разі потреби зверхника або друзів, співдіяти з друзями, проявляти ініціятиву й хитрість у викуренні й знищенні противника.

3. Атентат

Атентатом зветься вбивство представника ворожої влади в оточенні ворожого середовища, при чому особа атентатника повинна залишатися для ворога невідомою. Атентати — дуже догідний спосіб підпільної боротьби з большевицькими наїздниками та їхніми аґентами, і вони в нас щораз то більше стосовані. Для виконання атентату потрібно невеликої кількости людей; найчастіше виконує його тільки один підпільник. Не потрібно багато зброї, і часто вона може бути навіть найпримітивнішою. Атентату можна вживати серед найбільшої гущі сталінських опричників, і тому шляхом атентату можна знищувати навіть найбільше захованих зрадників — всіх тих катів і п'явок українського народу, що добре бережуться від засідки і наскоку. Атентат

догідний ще й тим, що його може виконати кожний член підпільного руху, байдуже — чоловік він чи жінка, доврілa людина чи юнак.

Та атентат вимагає ще більшої й основнішої підготови, ніж засідка. Підготовляючи його, треба:

а) знати об'єкта (на кого атентат має бути виконаний). Загальна розвідка подає відомості про всіх представників окупаційної влади та їх місцевих аґентів на даному терені і про ступінь злочинности кожного з них. Ці відомості є підставою для вибору об'єкта атентату.

Додатковою розвідкою треба зібрати такі відомості про об'єкта: зовнішній вигляд (вік, зріст, докладний опис лиця й рухів, колір волосся, особливості в будові тіла і в рухах, одяг і взуття); професія (військовик чи ні), озброєний (і в що озброєний) чи ні; прикмети характеру (такі, як от спостережливість, бистроумність, відвага); моральний стан (п'яниця чи ні, ставлення до жінок, до хабарів тощо); поліційні знання.

б) знати обставини, в яких може бути виконаний атентат. Для цього треба розвідати про місце проживання об'єкта (мешкання, входи, вікна, сусіди, довколишнє поземелля); про місце праці об'єкта; куди він ходить і де перебуває поза домом (в який час, в яких цілях, як довго і в якому товаристві); про систему ворожого забезпечення в даній місцевості (варти, стежі й стійки, насичення поліційними й військовими частинами); про особливості даної місцевості й способу життя її мешканців.

в) **скласти плян дії.** Вивчивши докладно дані розвідки і врахувавши всі спроможності атентатника щодо зброї, маскувального матеріялу й інших допоміжних засобів, треба скласти плян атентату — підібрати найкращий спосіб для його виконання. В пляні встановити: хто виконує атентат, а хто, коли потрібно, допомагає; час і місце акції; як запевнити сприятливі умови; як дістатися у вороже середовище; якої вжити зброї, як і чим маскувати; як відв'язатися від місця акції.

Підбір атентатника залежить від умов, при яких атентат можна виконати. Відомо, наприклад, що цивільній людині неможливо дістатися у військове середовище, не звернувши на себе уваги; для цього треба людини у військовій формі і добре обзнайомленої з правилами поведінки у ворожій армії. Відомо також, що людина з села, яка вперше потрапила в велике місто, легко може розгубитися. Тому найкраще, коли атентатник сам жив в даній місцевості і не відстав від способу життя в ній. Особисто знає об'єкта атентату і всі обставини, зв'язані з його життям. Проте, зовсім успішно можуть виконувати атентат зовсім чужі в даній місцевості підпільники, а в випадку малих міст і сіл — навіть з меншим риском. Таким атентатникам треба побувати хоч кілька разів у даній місцевості, освоїтися з тамошніми обставинами, самому перевірити можливості для атентату. Обов'язково треба бачити хоч раз об'єкта і добре запам'ятати його вигляд.

Місце і час акції підбирати так, щоб в найменшим риском запевнити цілковитий успіх.

В багатьох випадках атентати тільки тоді можливі до здійснення, коли повстанці самі, або з допомогою своїх симпатиків, створять для цього догідні умови. Раз треба навмисною стріляниною на хвилинку відвернути увагу ворожої поліції в інший бік, другий — якоюсь »згубою« затримати на хвилинку об'єкта, щоб краще можна було націлитися, знов інший раз — підсунути об'єктові добру чарку алькоголю і т. п. Що вигадливіший повстанець, то простіше й успішніше удогіднить він собі виконання атентату. Та в пляні він мусить передбачити навіть найгірші обставини і запобігти всім можливим несподіванкам.

Стежа УПА в розвідці гірського гущавника

Не все легко дістатися в бажане вороже середовище. Часом для цього потрібно підробити відповідні документи, забезпечити собі потрібний засіб транспорту, знайти »спільників« з-поміж людей з ворожого середовища (які, проте, не сміють нічого знати про наші дійсні наміри), перехитрити вороже »око« тощо. В кожному випадку атентатникові треба якнайкраще замаскуватися. Добре маскування — одна з основних передумов успіху

акції. Замало зробитися несхожим до підпільника; треба вміти точно уподібнитися до людини, під виглядом якої будемо здійснювати свій плян. Треба »переродитися«. Маскування буде аж тоді добрим, коли атентатник вживеться із своєю ролею, коли вся його нова поведінка набере зовсім природнього вигляду.

До атентату вживається всякої зброї, залежно від обставин і наших спроможностей: від складної годинникової бомби до примітивного ножа. Одне важне — атентатник мусить мати зброю найпевнішу, таку, яка ні в якому разі його не заведе. Ось чому багато атентатників радше вживають кинжала чи звичайної сокири, ніж пістолі, за яку ніколи не можна бути певним у сто відсотках. Крім того, холодна зброя дозволяє виконати атентат без зайвого галасу, а тим самим дає атентатникові кращі можливості спокійно відв'язатися від місця акції й затерти за собою сліди... Щоб виключити всяку невдачу через відказ зброї, атентатник озброюється двома, а то й трьома засобами знищення.

Плян акції має встановити також дорогу відступу атентатника з місця акції, засоби транспорту, спосіб змилення слідів. Важливе — зберегти в таємниці, хто і яким способом знищив сталінського вислужника. (Трапляється, що деякі атентатники самі хваляться своїм »довіреним«; таким варт пригадати, що своїм довгим язиком вони ні трохи не збільшують собі слави, а навпаки — зовсім її перекреслюють).

Кожний атентатник зобов'язаний мати біля себе індивідуальні перев'язні пакети і знати найближчий санітарний пункт.

Виконання атентату вимагає від атентатника високих прикмет характеру й фізичних здібнощів: завзяття, розумного риску, холоднокровности, зарадливости, вигадливости, самостійности дій, рішучости, бистроумности, відваги, доведеної до геройства, сприту, вправлених рухів тощо. З другої сторони, атентати сприяють розвиткові таких саме прикмет, роблять атентатників найкращими повстанцями.

Засідка

Засідка на большевицьке особове авто

Дня 17. 6. 1948 підвідділ 513 в силі двох роїв під командуванням ст. віст. Оріха зробив засідку на особове авто, в якому їхало п'ятьох старшин МГБ при шосі між сс. Смільниця — Терло (р-н Хирів, Дрогоб. обл.).

Опис засідки: Підвідділ прийшов на становища в год. 4-ій вранці і пролежав там аж до год. 18.30. Увесь час дорогою проїжджали автомашини порожні, або з большевиками й цивільними так, що не можна було до них стріляти. Аж о год. 18.30 большевики вислали в те місце, де лежала наша засідка, цивільних рубати дрова. Двох стрільців забрали тих 15-ьох цивільних, відвели оддалік у закрите місце й казали лежати на землі. Становища наші були погані, бо треба було лежати під зрубаними деревами; місцевість була відкрита так, що ворог міг нас скоро запримітити.

Коли над'їхало авто, к-р Оріх крикнув: »Бий голоту!« Славний кулеметник однією довгою чергою з »МГ-42« з вільної руки перекосив усіх большевиків, а стрільці своїм вогнем ще доправили. З авта однак вспів іще вискочити важкоранений капітан МГБ і віддати одну чергу з ППС; але у міжчасі наше праве крило вже добігло: перший добігає до авта віст. Гриць, а ст. віст. Корінь чергою з автомата добиває капітана.

В тій самій хвилині почали наступати на нас большевики з с. Смільниці, гонячи поперед себе цивільних. Так само робили й другі, що під'їхавши автомашиною, наступали від с. Старяви. Однак повстанці забирають усе, що здобули; до большевиків не стріляють, бо поміж ними є наші селяни. Цивільні, що йшли попереду, з радости сміялися, робили всякі комедії і кричали до большевиків, що повстанців страшна хмара, щоб їх тим спанікувати й уможливити нам безпечний відворот. Поміж собою ж переморгувалися, мовляв: »А так їм треба! Дай, Боже, здоров'я нашим!«

Наших втрат не було.

Ворожі втрати: 5-ьох убитих, між ними: пполк. Військ МГБ Баченков Іван Михайлович, капітан Військ МВД, ст. лейтенант Військ МВД, лейтенант Військ МГБ Макрушін Володимир Олександрович, ст. сержант і сержант.

Здобуто: 2 ППШ, 2 пістолі »Токарева«, 1 гвинтівку, 4 гранати, 4 пари чобіт, 3 плащпалатки, 1 мапник з документами.

Час засідки: 18.30 — 18.45.

Вистріляно амуніції: крісової російської — 112 штук, крісової німецької — 60 шт., набоїв до ППШ — 30 шт.

В долученні подаємо персональні дані про двох убитих старшин-большевиків, від яких удалося забрати документи.

1. Пполк. Військ МГБ Баченков Іван Михайлович, нар. 1900 р. в с. Красне, Івановської обл.; майором Військ НКВД став 29. 1. 1944 р. і був призначений начальником радіоцентру в окремому полку спецслужби Військ НКВД; згодом у 1947 р.—начальником радіоцентру 10-го відділу (»отделения«) дивізіонної спецслужби Військ МГБ СССР та заступником командира 10-го відділу спецдивізіону спецслужби військ МГБ. 15. 6. 48 назначений підполковником Військ МГБ. У нього була дружина Клавдія й син Мирон. Був відзначений

ювілейною медаллю »20 років РСЧА«, ордена ми: »Знак почота« в 1943 р., »Красного знамені« 1945 р., і медаллю »За победу над Германіей 1941 — 5« 1945 р.

2. Лейт. Військ МГБ Макрушін Володимир Олександрович, нар. 1926 р. в с. Кубиличі, Вітебської обл.; назначений лейтенантом 1948 р., перебував на военній службі в Саровській вищій школі (»училище«) Внутрішніх Військ МГБ. 1947 р. був відзначений орденом »Красной Звезди«. Нежонатий.

Наскок

Наскок повстанців на спецбоївку МВД, „стрибків“ та кіно в с. Ісаї (р-н Турка, Дрогоб. обл.)

Дня 7. 8. 1948 р. в год. 22 ій підвідділ 513 під командуванням к-ра Островерхи при співучасті відділу к ра Стаха та при допомові охорони командира відтинка пор. Ст. Хріна зробив наскок на бандитське гніздо емведистів і »стрибків« в селі Ісаї. Наші сили - 35 чоловіка, ворожі — 37 чоловіка (без лісорубів, яких було ок. 15 люда).

Опис наскоку: Село Ісаї, зокрема ж його бандити— »стрибки« при співучасті спецбоївок МВД та пограничників безустанно »торпедували« села: Тур'е, Ластівки і Свинник. Та сама банда ще минулого року стягнула була пограничників, що наскочили були на відділ к-ра Хріна 12. 7. 1947 р. в лісі над с. Ісаї. Тому саме к-р піввідділу 513 Островерха дістав наказ розбити цю бандитську станицю.

Вечером група повстанців підсунулася до села саме, коли висвітлювався фільм, а на охороні були дві спецбоївки і »стрибки«. К р Островерха з однією групою пішов роззброювати »лісорубів«, що йому і вдалося, і провів пропагандивну розмову з ними та з медсестрами у шпиталі. Група к-ра Стаха очікувала біля дороги большевиків, що поверталися з кіна. Большевики вистрілили собі ще дві ракети, а кулеметники: ст. віст. Чайка (Мід) і ст. віст. Дух підпустили їх на кілька метрів, віддаючи по кілька черг із кулеметів. На місці вбито одного большевика і двох »стрибків«. Інші большевики панічно позіскакували з моста в потік і стали тікати. Шлемо за ними наш барабанний вогонь, а в погоню кидаються ст. віст. Орел і ст. віст. Гайовий (обидва з охорони КВ), здобувають ще три гвинтівки та вбивають двох большевиків. Підвідділ пішов нищити хати »стрибків« — спалено їх п'ять, — а ст. віст. Орел, віст. Дуговий, ст. віст. Мак і ст. віст. Гайовий (усі з охорони КВ) наскочили на школу, де висвітлювано кінофільм, прогнали большевиків і знищили кіноапарат.

Акція тривала від год. 22-ої до год. 1-ої вночі. Ворожі спецбоївки розбіглися панічно; допомога з Турки не прийшла, бо повстанці знищили телефонне сполучення і ворог боявся по дорові засідки. Зрештою ворог знав, що на місці е дві спецбоївки і »стрибки« (їх ми й розбили). Ворожі втрати: 7 убитих, 2 ранених. Знищено великий кіноапарат. Здобуто на ворогові: 7 гвинтівок, 1 ППШ, 4 плащі, 2 пари чобіт, книги сільради, лікарства й інше.

Вистріляно амуниції: 40 штук німецької та 150 шт. російської крісової і 25 шт. набоїв до ППШ.

Акція на с. Ісаї викликала велику радість по селах Турчанщини. Багато селян з Боринського та Турчанського р-нів приходили в Стрілківський р н із проханням, щоб тут селяни переказали відділові УПА, хай прийде до них знищити колгоспи, або хай би лише показався, а вони самі будуть палити.

На другий день після акції погранвійська зробили велику облаву в Майданських, Тур'івських, Ісайських, Лопушанських лісах при співучасті літаків і кінноти, але без успіху.

Ратник

Основні елементи партизанської тактики УПА

(Докінчення з попереднього числа)

Як ворог, при добрій конспірації з нашої сторони, стає безсильним, не можучи по нас ударити чи перешкодити нашим діям, так і ми без належно поставленої розвідки не можемо як слід і з добрим успіхом вдарити по ворогові, нанести йому шкоди, чи, не знаючи про його намір, перешкодити йому нанести нам шкоди, чи випередити його.

Тому кожний член організації, а то й кожний член нації повинен постійно збирати вістки про ворога, по змозі їх перевіряти і по інстанції подавати вгору. Особливо, коли йдеться про пляни ворога щодо організації (концентрація ворожих сил, гарнізони, засідки, облави та способи їх переводження тощо).

Але розвідчі вістки — це не фантазії, а голі, реальні факти, без прикрашувань і здогадів тих осіб, що подають це. (Здогади слід подавати окремо, зазначуючи їх, як такі). Факти, по змозі провірені, за поданням джерела (сам бачив, чи чув, від кого).

Можемо сміло ствердити, що у нас ще люди не вміють збирати матеріялу без додатків і прикрашувань, чи перекручувань, і по-

давати його до вищої інстанції. А вартість мають тільки правдиві, дійсні факти, донесені в пору. Всякі фантазії тільки вносять хаос та через те тільки шкодять, затемнюючи наше справжнє знання про ворога. Крім того треба ще пам'ятати, що ворог може навмисне пускати різні сплетні, щоб нас дезорієнтувати, відвертати нашу увагу в інший бік, непокоїти. Розвідчу справу треба починати ставити від найпростішого. Найперше треба навчити людей обсервувати, помічати, слухати, запам'ятувати, і те, що знають, передавати вірно, просто, без прикрашувань, перекручувань і додатків, у формі донесення. Це буде одночасно і школення і певна користь.

Від цих простих справ треба послідовно переходити до щораз важчих. Завжди головне те, щоб добре обсервувати, слухати, подавати правду та провірити факти й джерело інформації.

Нижчі теренові організаційні чинники повинні ці розвідчі дані збирати, порядкувати і передавати, кому треба.

Розвідка — це вуха й очі підпільної організації.

Партизанський відділ без належної розвідки — це так, як змагун-борець на сцені з зав'язаними очима й позатиканими вухами. Особливо, коли йдеться про певні дії, то їх завжди повинна попереджувати солідна розвідка щодо сил ворога, їх розміщення, озброєння, способу забезпечення об'єктів, терену тощо.

Бойовий досвід — основний капітал боротьби

Як уже згадано, наука тактики таких засад ведення боїв, що відповідали б усім можливим умовам, не подає. Усе, що подається в тих чи інших правильниках, це тільки приклади (яких може бути тисячі), на основі яких здорово думаючий командир має виробити собі погляд на раціональне ведення бою відповідно до умов і засобів, що їх має до диспозиції (люди, їх якість і вартість, вивінування і т. д.), та сил ворога. Це тим більше стосується до партизанських умов, де найкращим правильником і школою є досвід, здобутий на полі бою і дуже часто окуплений кров'ю.

Цим зараз не хочемо сказати, що військові правильники нічого не варті. Навпаки! Вони дають певні основи військового знання, певний здобутий вже досвід, певні приклади, школять розум і заставляють до зорганізованого, практичного й ясного тверезого думання, до ясного, короткого викладу свого рішення в наказі.

Але досвіду з поля бою ніщо не може заступити!

Скільки то військових правильників з вибухом війни підпадає основним змінам! Знання основних воєнних засад, трохи військового таланту і досвід роблять з людини справжнього вояка й командира.

У нас на досвід замало звертано уваги. Робили це окремі командири, що вже мали вроджену командирську іскру й військовий талант. Однак було б дуже побажане, щоб ці командири збирали свій досвід на письмі (як воно робиться в кожній армії на війні) і поділилися з другими, щоб цей досвід можна було охопити в певні рамці і на його основі створити наші власні військово-партизанські правильники, випробувані на полі бою, достосовані до наших умов.

З другої сторони навіть найкращий досвід нічого не вартий, якщо його не стосувати в практичному житті.

Досвід, окуплений кров'ю, це надто дорога річ, щоб стати власністю тільки декількох людей. Досвідами треба ділитися з другими, щоб заощадити нових жертв при здобуванні тих же досвідів.

Як бачимо з цього короткого перегляду окремих елементів, що складаються на ті чи інші тактичні засади, розумне використання цих елементів і певних моментів та умов визвольно-революційних змагань дає партизанам, не зважаючи на чисельну, технічну, чи інші переваги ворога, змогу, не тільки йому (ворогові) чинно протиставитися, а й у зорганізованій формі перетривати довший час і у відповідний момент очолити загальний зрив нації.

ЗА УКРАЇНСЬКУ САМОСТІЙНУ СОБОРНУ ДЕРЖАВУ!

БЮРО ІНФОРМАЦІЇ
УКРАЇНСЬКОЇ ГОЛОВНОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ РАДИ
(УГВР)

Випуск ч. 6 **Лютий, 1950 р.** **Рік вид. III.**

З бойових дій УПА і збройного підпілля на українських землях під московсько-большевицькою окупацією

(Неповне зведення за час від м. липня до м. грудня 1948 р.)

Збройна боротьба Української Повстанчої Армії (УПА) та збройного підпілля проти московсько-большевицьких окупантів України, за здобуття Української Самостійної Держави на українських етнографічних землях — в другій половині 1948 р. далі триває.

Майже на одній третині всієї території України групи повстанців і озброєних підпільників щоденно мають сутички і зводять бої з бандитами МВД, МҐБ, озброєних партійців та адміністрації. В бойових зустрічах з повстанцями й підпільниками, від їхніх засідок і наскоків ворог тратить чимале число найбільш собі відданого, найбільш активного та вислужницького елементу. Страх перед кулею повстанця чи підпільника часто стримував московсько-большевицьких ґайдуків від нелюдського переслідування і грабунку українського населення та від знущань над ним.

УПА і збройне підпілля масово переводить теж збройно-саботажеві акції: знищують ворожі адміністративні й господарські пункти, засоби транспорту, що служать цілям грабунку українського народу і багатств української землі, зв'язок, клюби, кіноустановки, всі засоби большевицької пропаґанди й аґітації взагалі, збройно підтримують українське селянство в його спротиві проти колективізації (в Західній Україні), переводять саботажеві акції в уже зорганізованих і закріплених колгоспах, організують спротив проти всіх партійно-державних кампаній (державні поставки, позики, пропаґандивні кампанії та большевицькі святочні імпрези).

Одночасно з бойовими й збройно-саботажевими діями УПА і збройне підпілля ведуть широко закроєну політично-пропаґандивну роботу. Підпілля й УПА видають свою пресу, розповсюднюють десятки тисяч брошур, сотні тисяч протибольшевицьких, революційних листівок, лозунґів, політично-пропаґандивних плякатів, ведуть широку усну роз'яснювально-пропаґандивну роботу, влаштовують іноді масові мітинґи.

Дії збройного підпілля й УПА проходять цілком організовано, під найвищим політичним керівництвом УГВР, під керівництвом територіяльних підпільних проводів на місцях.

Відділи УПА продовжують ще діяти тільки в підкарпатських областях України. В інших областях, здійснюючи наказ Головного Командування про перехід від повстанських форм боротьби до форм підпільних, уже раніше (1946-47 рр.) відділи УПА були розчленовані і включені в рамки збройного підпілля.

Збройна боротьба, збройне підпілля є єдино можливими формами існування й активної діяльности організованого політично-визвольного руху українського народу в СССР. В умовах большевицької диктатури, в умовах надзвичайно широко розбудованої емґебівсько-емведівської поліційної системи, в умовах нещадного фізичного знищування всіх противників большевицького режиму організована політична визвольна боротьба неможлива в ніякій іншій формі, крім як у формі збройного підпілля та партизанки. Збройні політично-пропаґандивні дії УПА й збройного підпілля, як теж уся їхня організаторська й виховна робота серед українських мас, підривають панування московсько-большевицьких окупантів в Україні, не дозволяють їм тут міцно ні адміністративно ні політично закріпитися, утруднюють їм переведення в життя їхніх протинародних, злочинних плянів, революціонізують маси, поширюють серед них визвольні протибольшевицькі ідеї, підготовляють народ до остаточного повалення окупантського панування та до побудови незалежної української держави.

Визвольна революційна боротьба збройного підпілля та УПА має якнайширшу підтримку з боку мільйонових мас українського народу. Під керівництвом підпілля український народ ставить рішучий спротив московсько-большевицьким загарбникам в усіх галузях життя.

Нижче подаємо неповне зведення збройних дій УПА та збройного підпілля за другу половину

1948 р. Зведення збройних дій УПА та збройного підпілля за першу половину 1948 р. було опубліковане у Випуску 5. УГВР (за м. жовтень 1949 р.).

1. 7. 48 р. в с. Завидів (р-н Іваничі, Волин. обл.) була перестрілка між підпільниками і емведівською групою.

1. 7. 48 р. на дорозі біля с. Ясениця (р-н Дрогобич цієї ж обл.) була сутичка між групою підпільників і відділом МВД. Під час сутички дострілилися важко ранені підпільник і санітарка УЧХ.

1. 7. 48 р. в лісі б. с. Станькова (р-н Войнилів, Станисл. обл.) була сутичка між підпільниками і відділом МВД.

1. 7. 48 р. в с. Лещатів (р-н Сокаль, Львів. обл.) повстанці звели бій з відділом МВД.

1. 7. 48 р. в лісі б. с. П'ятничани (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) була сутичка між групою повстанців і відділом емведистів.

1. 7. 48 р. б. с. Дашава (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) група підпільників звела бій з відділом МВД.

1. 7. 48 р. в с. Ілем'я (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) емведисти наскочили на підпільний осередок. Зав'язався бій, в якому ворог утратив 2-ох убитими і 2-ох раненими. Підпільники втрат не мали.

2. 7. 48 р. в райцентрі Великі Мости (Львів. обл.) повстанці зліквідували капітана погранвійськ МВД, який жорстоко знущався над населенням.

2. 7. 48 р. в лісі б. с. Болохів (р-н Войнилів, Станисл. обл.) була перестрілка між групою повстанців і емведистами.

2. 7. 48 р. в лісі б. с. Рогізно (р-н Ст. Самбір, Дрогоб. обл.) була перестрілка між двома підпільниками й групою емведистів.

2. 7. 48 р. в райцентрі Підбуж (Дрогоб. обл.) пвд УПА зробив засідку, на яку вийшла спецгрупа МГБ. Від повстанських куль загинуло 3-ох емгебистів.

2. 7. 48 р. в с. Іванівці (р-н Кіцмань, Чернів. обл.) підпільники обстріляли групу стрибків. Перелякані стрибки розбіглися.

2. 7. 48 р. в с. Підгірці (р-н Олесько, Львів. обл.) чотирьох большевиків зустрілося з одним підпільником. Підпільник кинув між них гранату, від якої один большевик був убитий та один ранений. Підпільник щасливо відступив.

2. 7. 48 р. в лісі б. райцентру Підкамінь (Львів. обл.) підпільники мали сутичку з відділом МВД

В липні 1948 р. в с. Біла Криниця (р-н Рівне, цієї ж обл.) повстанці знищили сільраду і клюб.

3. 7. 48 р. в с. Драчинці Нові (р-н Вашківці, Чернів. обл.) в перестрілці з повстанцями був убитий участковий МВД. Повстанці втрат не мали.

3. 7. 48 р. в лісі т. зв. Причілки (р-н Жаб'є, Станисл. обл.) група підпільників звела бій з відділом МВД.

3. 7. 48 р. в райцентрі Жаб'є (Станисл. обл.) група підпільників затримала автомашину, яка везла мануфактуру. Сконфіскувану мануфактуру роздано населенню.

3. 7. 48 р. в лісі між сс. Тершів-Стрільбичі-Білич (р-н Ст. Самбір, Дрогоб. обл.) трьох підпільників зустрілися з відділом емведистів. Розпочався бій. Кулеметні черги почув пвд УПА, який квартирував в той час в лісі, і поспішив на допомогу. Бій відділів УПА з емведистами тривав годину. Ворог втратив чотирьох убитими, повстанці одного.

3. 7. 48 р. між сс. Гніздичів-Заболотівці (р-н Жидачів, Дрогоб. обл.) в бою з підпільниками було вбитих двох емведистів.

3. 7. 48 р. в лісі б. с. Туря Велика (р-н Долина, Станисл. обл.) була сутичка між групою повстанців і відділом МВД.

3. 7. 48 р. в лісі б. с. Велдіж (р-н Вигода, Станисл. обл.) підпільники мали сутичку з відділом емведистів.

5. 7. 48 р. в т. зв. Старосільському лісі (р-н Журавно, Дрогоб. обл.) була перестрілка між підпільниками і емведистами.

5. 7. 48 р. підпільники застрілили фінаґента Войнилівського р-ну (Станисл. обл.).

5. 7. 48 р. в с. Глинки (р-н Рівне, цієї ж обл.) повстанці обстріляли емведистів, які катували приарештованих хлопців.

5. 7. 48 р. б. т. зв. Жирівського лісу (р-н Жидачів, Дрогоб. обл.) група підпільників звела бій з відділом емведистів. Ворог утратив двох убитими й одного раненим. В бою загинув один підпільник. Важко ранений він стріляв до останнього набоя і опісля дострілився з пістоля.

5. 7. 48 р. в с. Церківна (р-н Болехів, Станисл. обл.) була перестрілка між підпільниками і відділом МВД.

В м. липні 1948 р. в с. Мокротин (р-н Жовква, Львів. обл.) підпільники спалили будинок клюбу.

5. 7. 48 р. б. с. Сморжів (р-н Лопатин, Львів. обл.) була сутичка між повстанцями і групою емведистів.

7. 7. 48 р. на дорозі б. с. Розгірче, (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) була сутичка між підпільниками й емведистами.

Літом 1948 р. в райцентрі Сокальськім (Львів. обл.) підпільники спалили колгоспи в м. Сокаль і сс. Боб'ятин, Волиця, Зубків, Більковичі, Ксаверівка, Спасів, Перв'ятичі, Тартаків, Шарпанці.

7. 7. 48 р. в с. Лука Мала (р-н Грималів, Терноп. обл.) була перестрілка між групою повстанців і групою МВД.

8. 7. 48 р. в с. Красноставці (р-н Снятин, Станисл. обл.) підпільники здемолювали приміщення сільради, знищили всі документи і телефонний апарат. Так само здемольовано сільради в сс. Стецівка і Підвисоке.

9. 7. 48 р. в с. Струтин (р-н Золочів, Львів. обл.) підпільники знищили колгоспний трактор.

10. 7. 48 р. в лісі б. с. Чорні Ослави (р-н Яремче, Станисл. обл.) відбувся бій між групою підпільників і відділом МВД.

10. 7. 48 р. в с. Михайловичі (р-н Дрогоб., цієї ж обл.) була перестрілка між повстанцями та відділом МВД.

10. 7. 48 р. в с. Кретівці (р-н Збараж, Терноп. обл.) підпільники роззброїли станицю стрибків, при чому застрілили участкового МВД, а рядових стрибків відпустили. Здобуто: 5 крісів, 1 ППШ, 1 СВТ, пістоль, амуніцію й важливі матеріяли.

11. 7. 48 р. в с. Джурів (р-н Заболотів, Станисл. обл.) підпільники мали перестрілку з емведистами.

11. 7. 48 р. в с. Топільсько (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) була сутичка між повстанцями і відділом МВД.

11. 7. 48 р. в с. Сторонна (р-н Підбуж, Дрогоб. обл.) була перестрілка між повстанцями і емведистами.

12. 7. 48 р. в сс. Руденко, Кустин і Хмільно (р-н Лопатин, Львів. обл.) повстанці спалили колгоспи. Під час акції в с. Руденко роззброїли стрибків, при чому здобуто 5 крісів і 1 автомат, а також зліквідували ворожого українському народові голову райвідділу сільського господарства.

12. 7. 48 р. на полі б. с. Нижня Лукавиця (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) була сутичка між підпільниками й емведистами.

12. 7. 48 р. в лісі б. с. (р-н Шумськ, Терноп. обл.) в бою з повстанцями було ранених двох емведистів.

12. 7. 48 р. на полі б. с. Петрилів (р-н Коропець, Терноп. обл.) була сутичка між емведистами й підпільниками, під час якої загинув один підпільник.

12. 7. 48 р. в с. Урмань (р-н Бережани, Терноп. обл.) повстанці мали перестрілку з групою емведистів.

13. 7. 48 р. в с. Лядське (р-н Коропець, Терноп. обл.) підпільники обстріляли групу грабіжників з партії та адміністрації.

13. 7. 48 р. в с. Завадів (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) підпільники знищили приміщення сільради й клюбу.

14. 7. 48 р. на прис. Радів (р-н Миколаїв, Дрогоб. обл.) була сутичка між підпільниками і емведистами.

14. 7. 48 р. на прис. Колодруби (р-н Комарно,

Дрогоб. обл.) підпільники зліквідували стрибка — емведівського вислужника.

14. 7. 48 р. на полі б. с. Кімната (р-н Крем'янець, Терноп. обл.) була сутичка між підпільниками і групою МВД.

14. 7. 48 р. в с. Торговиця (р-н Городенка, Станисл. обл.) група повстанців стрінула відділ МВД. Повстанці відкрили по емведистах вогонь. Емведисти відступили.

15. 7. 48 р. в с. Запитів (р-н Новий Яричів, Львів. обл.) емведисти наскочили на хату, в якій квартирували повстанці. Зав'язався бій, в якому впало кількох емведистів і двох повстанців.

15. 7. 48 р. на полях б. с. Лопушани (р-н Залізці, Терноп. обл.) був бій між групою підпільників і відділом МВД. Ворог втратив одного вбитим та одного раненим.

15. 7. 48 р. б. с. Туря Велика (р-н Долина, Станисл. обл.) була сутичка між підпільниками й емведистами.

15. 7. 48 р. в с. Камінь (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) була перестрілка між емведистами й групою підпільників.

16. 7. 48 р. в с. Голгочі (р-н Підгайці, Терноп. обл.) відділ емведистів знайшов в одній хаті криївку підпільника. Підпільник кинув між емведистів ґранату. Розпочалась перестрілка, під час якої оточений емведистами підпільник загинув.

16. 7. 48 р. в с. Шибалин (р-н Бережани, Терноп. обл.) повстанці мали перестрілку з відділом МВД.

17. 7. 48 р. в с. Городилів (р-н Золочів, Львів. обл.) підпільники спалили колгосп.

17. 7. 48 р. в с. Тростянець (р-н Бережани, Терноп. обл.) була сутичка між відділом емведистів і підпільником. Оточений ворогом підпільник, тяжко ранений, дострілився.

17. 7. 48 р. в т. зв. Джурівському лісі (р-н Заболотів, Станисл. обл.) була сутичка між групою підпільників і відділом МВД.

17. 7. 48 р. в с. Зимівки (р-н Дрогобич, цієї ж обл.) група повстанців звела бій з емведистами.

18. 7. 48 р. в с. Барилів (р-н Лопатин, Львів. обл.) була сутичка між підпільниками й відділом емведистів.

18. 7. 48 р. в селі Долішнє (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) підпільники обстріляли групу емведистів і партійних бандитів, в наслідок чого трьох бандитів було вбито.

18. 7. 48 р. в лісі б. с. Трускавець (р-н Дрогобич, цієї ж обл.) була сутичка між групою повстанців і відділом МВД.

19. 7. 48 р. на річці Черемоші (р-н Жаб'є, Станисл. обл.) підпільники затримали дараби, в наслідок чого утворилася величезна загата, яка на деякий час стримала грабунковий вивіз дерева. Після очищення річки, підпільники стримали знов дараби 21. 7., а опісля 23. 7. 48 р.

19. 7. 48 р. підпільники зліквідували начальника істребітельного батальйону в райцентрі Яблонів (Станисл. обл.).

19. 7. 48 р. в лісі б. с. Волошинова (р-н Самбір, Дрогоб. обл.) підвідділи УПА звели дві сутички з відділом емведистів. Під час однієї сутички загинув повстанець кулеметник, який по геройськи бився з ворогом.

20. 7. 48 р. в сс. Спас і Струтин Виж. (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) підпільники здемолювали сільради й молочарні.

20. 7. 48 р. в лісі б. с. Кропивник (р-н Вигода, Станисл. обл.) була перестрілка між групою підпільників і відділом МВД.

20. 7. 48 р. в с. Ямельниця (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) підпільники мали сутичку з відділом МВД.

20. 7. 48 р. в с. Кулачківці (р-н Гвіздець, Станисл. обл.) підпільники роззброїли істребітелів.

20. 7. 48 р. в с. Невір (Любешів, Волин. обл.) група повстанців звела бій з відділом емведистів і стрибків. Повстанці вбили трьох стрибків, в тому числі секретаря Любешівського райкому комсомолу.

21. 7. 48 р. в с. Зарайсько (р-н Дрогоб. тієї ж обл.) була перестрілка між підпільниками й відділом емведистів, що ходили по хатах грабити населення.

21. 7. 48 р. в с. Демня (р-н Щирець, Львів. обл.) був бій між групою повстанців і відділом МВД.

21. 7. 48 р. в лісі б. с. Урич (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) була сутичка між двома повстанцями й емведистами.

21. 7. 48 р. в с. Лоп'янка (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) підпільники знищили телефонічну лінію.

21. 7. 48 р. в с. Грабів (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) підпільники знищили молочарню.

21. 7. 48 р. в с. Суходіл (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) повстанці здемолювали сільраду й молочарню.

22. 7. 48 р. в с. Малнівська Воля (р-н Мостиська, Дрогоб. обл.) була перестрілка між повстанцями й відділом МВД, під час якої загинув майор погранвійськ МВД.

22. 7. 48 р. в лісі б. с. Розгірче (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) підпільники звели бій з емведистами, в якому обидві сторони мали втрати.

22. 7. 48 р. в с. Сторонна (р-н Підбуж, Дрогоб. обл.) була перестрілка між повстанцями й емведистами.

23. 7. 48 р. в с. Маринка (р-н Журавно, Дрогоб. обл.) підпільники виконали атентат на агента МВД. Здобуто 1 ППШ й пістоль.

23. 7. 48 р. в с. Сівка Войнилівська (р-н Войнилів, Станисл. обл.) повстанець виконав атентат на участкового МВД. Того ж дня повстанці забрали з квартири того участкового 1 кулемет, 2 кріси й документи. Рівночасно здемолювали сільраду.

23. 7. 48 р. в с. Бобриківці (р-н Заліщики, Терноп. обл.) була перестрілка між групою підпільників й емведистами.

23. 7. 48 р. б. с. Підзахирич (р-н Вижниця, Чернів. обл.) повстанці мали сутичку з емведистами.

23. 7. 48 р. на скраю лісу б. с. Болехівці (р-н Дрогобич, цієї ж обл.) була сутичка між підпільниками й емведистами.

23. 7. 48 р. в с. Ясеновець (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) повстанці обстріляли станицю стрибків. Під час обстрілу двох стрибків було ранених.

23. 7. 48 р. в горах б. райцентру Перегінсько (Станисл. обл.) була перестрілка між групою повстанців і відділом МВД.

В м. липні 48 р. в с. Струтин (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) підпільники здемолювали сільраду й молочарню.

27. 7. 48р. в с. Нежухів (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) група повстанців зустрілася з емведистами, що були на засідці. Зав'язалась перестрілка, під час якої двох емведистів було вбито. Повстанці втрат не мали.

24. 7. 48 р. в с. Корчин (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) підпільники обстріляли відділ партійців і емведистів, в наслідок чого трьох бандитів було вбито.

24. 7. 48 р. в с. Урич (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) була перестрілка між повстанцями й емведистами з охорони нафтових вишок. В перестрілці згинув один емведист.

24. 7. 48 р. на полі б. с. Росохате (р-н Нижні Устрики, Дрогоб. обл.) відділ емведистів наскочив на криївку, в якій у той час була підпільниця Пальма. Підпільниця вискочила на верх і почала стріляти до ворога з кріса. Коли емведисти підсунулися ближче, кинула між них дві гранати і впала прошита ворожими кулями.

24. 7. 48 р. в с. Гошівчик (р-н Нижні Устрики, Дрогоб. обл.) емведисти зайшли до хати, в якій квартирував підпільник. Коли вони відчинили двері, підпільник обстріляв їх з автомата, а коли перелякані емведисти вибігли надвір, він кинув ще за ними гранату. Ворог мав одного раненого. Підпільник щасливо відступив.

24. 7. 48 р. на сіножатях б. сс. Гаї Верхні-Улично (р-н Дрогоб. цієї ж обл.) була сутичка між групою підпільників і відділом емведистів.

24. 7. 48 р. в с. Корчин (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) в сутичці зповстанцем Зенком загинув лейтенант

МВД, секретар райкому комсомолу, зненавиджений усім населенням району большевицький вислужник.

25. 7. 48 р. в с. Будилів (р-н Козова, Тернон, обл.) була сутичка між підпільниками і відділом емведистів.

25. 7. 48 р. в с. Ключів Великий (р-н Коломия, Станисл. обл.) в сутичці зпідпільниками емведисти втратили одного вбитого.

25. 7. 48 р. в с. Кропивник (р-н Вигода, Станисл. обл.) була перестрілка між повстанцями й емведистами.

26. 7. 48 р. на полі б. с. Гозіїв (р-н Болехів, Станисл. обл.)) була сутичка між групою повстанців і відділом МВД.

26. 7. 48 р. в с. Туре (р-н Нижні Устрики, Дрогоб. обл. банда стрибків і адміністрації з райцентру вийшла на повстанську засідку. Від повстанських стрілів двох стрибків було ранених, а інші повтікали.

26. 7. 48 р. в с. Ступниця (р-н Дубляни, Дрогоб. обл.) підпільники обстріляли відділ емведистів.

26. 7. 48 р. в Курницькому лісі (р-н Великі Вірки, Терноп. обл.) була перестрілка між підпільником і відділом емведистів. Оточений ворогом і поранений підпільник дострілився.

27. 7. 48 р. в лісі б. с. Рогізно (р-н Ст. Самбір, Дрогоб. обл.) була сутичка між підпільниками і емведистами.

27. 7. 48 р. в лісі б. с. Радохінці (р-н Крукеничі, Дрогоб. обл.) група підпільників зустрілася з відділом емведистів. Зав'язалась перестрілка, під час якої впало двох емведистів.

27. 7. 48 р. в с. Мізунь Старий (р-н Вигода Станисл. обл.) підпільники застрілили партійця — голову райземвідділу. Здобуто СВТ.

27. 7. 48 р. на полі б. с. Сморжів (р-н Лопатин, Львів. обл.) була сутичка між двома підпільниками й емведистами.

28. 7. 48 р. на присілку Ясень (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) була сутичка між групою повстанців і відділом МВД.

28. 7. 48 р. в с. Цінева (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) підпільники здемолювали сільраду й молочарню.

28. 7. 48 р. в лісі б. с. Брустур (р-н Жаб'є, Станисл. обл.) була перестрілка між групою повстанців і відділом омеведистів.

28. 7. 48 в с. Мартинівка (р-н Бахмач, Чернігівська обл.) зліквідовано голову колгоспу — партійного, який переслідував і експлуатував колгоспників.

28. 7. 48 р. в с. Судче (р-н Зарічне, Рівен. обл.) група повстанців зробила засідку на бандитів з адміністрації, що стягали від селян поставки, при чому знущалися над населенням. На засідці повстанці вбили працівника райнарсуду —кандидата КП(б)У і аґента МГБ. Голову сільради, якого взяли живим, після перевірки відпустили. Здобуто 1 ППС.

28. 7. 48 р. б. с. Теляче (р-н Підгайці, Терноп. обл.) була сутичка між двома підпільниками й відділом емведистів. Обидва підпільники в нерівному бої загинули.

28. 7. 48 р. в с. Мостище (р-н Войнилів, Станисл. обл.) була перестрілка між групою повстанців і відділом МВД.

29. 7. 48 р. в с. Довга Войнилівська (р-н Войнилів, Станисл. обл.) відділ емведистів наскочив на стодолу, в якій кватирувало двох підпільників. Зав'язався бій, у якому ворог втратив двох убитими й одного раненим. Обидва підпільники, оточені емведистами, в бою загинули.

29. 7. 48 р. в лісі т. зв. Турова (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) група повстанців мала перестрілку з відділом емведистів.

29. 7. 48 р. в с. Рівня (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) емведисти зайшли до хати, в якій вечеряли підпільники. Підпільники обстріляли емведистів і відступили без втрат.

29. 7. 48 р. в райцентрі Войнилів (Станисл. обл.) підпільник застрілив стрибка. Здобуто ППС і пістоль.

29. 7. 48 р. на полонині т. зв. Веснарки (р-н Жаб'є, Станисл. обл.) група підпільників мала перестрілку з відділом МВД.

29. 7. 48 р. атентатник підпілля в райцентрі Рожнітів (Станисл. обл.) застрілив одного стрибка, а другого ранив. Здобув 1 ППШ.

29. 7. 48 р. в с. Містки (р-н Пустомити, Львів обл.) підпільники розбили кіноапарат.

30. 7. 48 р. в с. Завидче (р-н Лопатин, Львів, обл.) підпільники обстріляли банду озброєних партійців, які прибули в село для грабежу. Від караючої руки підпільників загинули два аґенти уповмінзагу, а інші повтікали.

30. 7. 48 р. в с. Люлинці (р-н Ланівці, Терноп. обл.) відділ МВД наскочив на криївку трьох підпільників. Зав'язався завзятий бій, у якому загинув один підпільник.

30. 7. 48 р. б. с. Туради (р-н Жидачів, Дрогоб. обл.) двох повстанців зустрілися з емведистами. Повстанці кинули між емведистів гранати. Зав'язався бій, в якому ворог втратив трьох убитими й одного важко раненим.

31. 7. 48 р. в лісі б. с. Баня Березівська (р-н Яблонів, Станисл. обл.) була перестрілка між підпільниками і групою емведистів.

31. 7. 48 р. на сіножатях б. с. Улично (р-н Дрогобич, цієї ж обл.) підпільники звели бій з відділом пограничників.

1. 8. 48 р. в с Гологірки (р-н Красне, Львів, обл.) була перестрілка між підпільниками й емведистами, що держали засідку. В перестрілці ворог утратив одного вбитим і двох раненими.

В м. серпні 48 р. на станції Немішаєво (р-н Сквира, Київська обл.) повішено трьох партійців за злочинну протинародну роботу.

1. 8. 48 р. в с. Дунаєць (р-н Журавно, Дрогоб. обл.) була перестрілка між постанцями й емведистами.

1. 8. 48 р. в райцентрі Жовква (Львів. обл.) була сутичка між підпільниками й емведистами.

1. 8. 48 р. в с. Зеленів (р-н Івано-Франківський, Львів. обл.) повстанці спалили сільраду.

В м. серпні 48 р. повстанці знищили телефонічну лінію між сс. Спас і Лоп'янка (р-н Рожнітів, Станисл. обл.).

1. 8. 48 р. в с. Угольна (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) була сутичка між двома підпільниками й опергрупою МВД. Обидва підпільники загинули в бою.

1. 8. 48 р. в с. Задеревач (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) була перестрілка між групою повстанців і емведистами.

2. 8. 48 р. в с. Заруддя (р-н Великий Глибічок, Терноп. обл.) був бій між групою підпільників і відділом МВД. Один з підпільників, важко ранений, дострілився.

2. 8. 48 р. в лісі т.зв. Коширна (р-н Галич, Станисл. обл.) була перестрілка між повстанцями і відділом МВД.

В м. серпні 48 р. в с. Боратичі (р-н Нижанковичі, Дрогоб. обл.) повстанці знищили кіноапаратуру.

2. 8. 48 р. в с. Станькова (р-н Войнилів, Станисл. обл.) підпільники обстріляли групу бандитів з партії й адміністрації, що ходили по хатах за контингентом, в наслідок чого один з них був ранений.

2. 8. 48 р. в с. Мальчичі (р-н Городок, Львів. обл.) підпільники обстріляли емведистів, після чого емведисти втекли зі села.

3. 8. 48 р. в с. Арестів (р-н Мізоч, Рівен. обл.) повстанці роззброїли й покарали двох партійців смертю за знущання над населенням.

3. 8. 48 р. в с. Новики (р-н Збараж, Терноп. обл.) підпільники спалили колгосп. Того ж дня спалено також колгосп і підсібне господарство в с. Стрілки, того ж р-ну. Під час акції підпільники зліквідували двох участкових МВД і знищили приміщення сільради.

3. 8. 48 р. в районі Новоселиця (Чернів. обл.) підпілля перевело організовану акцію на колгоспи. В

одинчас почали горіти колгоспи в сс. Головчинці, Козярі, Сухівці, Шильпаки (два колгоспи), Глиниці Малі. Рівночасно підпільники обстріляли охорону колгоспів-стрибків та емведистів.

3. 8. 48 р. в с. Зарубинці (р-н Скалат, Терноп. обл.) підпільники знищили колгоспні машини.

3. 8. 48 р. на скраю лісу б. с. Зарубинці (р-н Скалат, Терноп. обл.) була сутичка між групою повстанців і відділом емведистів.

3. 8. 48 р. в с. Малинці (р-н Гвіздець, Станисл. обл.) повстанці здемолювали приміщення сільради. В двох наступних днях здемольовано приміщення сільрад в сс. Трофанівка й Кулачківці.

3. 8. 48 р. в с. Ставчани (р-н Пустомити, Львів. обл.) підпільники спалили скирти в емведівському підсобному господарстві.

В першій половині м серпня 48 р. в с. Вовків (р-н Пустомити, Львів. обл.) повстанці зліквідували уповноваженого по заготівлі, що грабив населення.

4. 8. 48 р. в с. Грабів (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) підпільники здемолювали молочарню й сільраду.

5. 8. 48 р. в с. Майдан (р-н Копичинці, Терноп. обл.) повстанці зробили засідку на большевицьких грабіжників, що прибули до села стягати від людей поставки. Большевики панічно розбіглися, залишаючи одного раненого.

5. 8. 48 р. в с. Кутівка (р-н Копичинці, Терноп. обл.) група підпільників зустріла емведистів. Підпільники обстріляли емведистів і вбили капітана та сержанта РО МВД.

5. 8. 48 р. в с. Бортків (р-н Красне, Львів. обл.) повстанці обстріляли сільраду, де були большевицькі грабіжники. Від повстанських куль один з грабіжників був ранений.

5. 8. 48 р. в лозах над Дністром б. райцентру Заліщики (Терноп. обл.) була перестрілка між підпільниками й емведівською спецгрупою.

5. 8. 48. р. в Болохівському лісі (р-н Войнилів, Станисл. обл.) група повстанців звела бій з відділом МВД.

6. 8. 48 р. б. с. Підвисоке (р-н Бережани, Терноп. обл.) була перестрілка між підпільниками і відділом МВД.

6. 8. 48 р. в с. Барвінкова (р-н Кути, Станисл. обл.) була перестрілка між емведистами й підпільниками. В перестрілці ворог потерпів чималі втрати.

6. 8. 48 р. в лісі б. с. Кривополе (р-н. Жаб'є, Станисл. обл.) у сутичці з повстанцями емведисти мали двох ранених.

6. 8. 48 р. в с. Старе Село (р-н Журавно, Дрогоб. обл.) підпільники здемолювали приміщення сільради й знищили телефонічну лінію.

6. 8. 48 р. в с. Берлоги (р-н Войнилів, Станисл. обл.) повстанці звели бій з відділом МВД.

6. 8. 48 р. в лісі б. с. Зелена (р-н Надвірна, Станисл. обл.) була перестрілка між підпільниками й групою МВД.

6. 8. 48 р. в с. Деревня (р-н Великі Мости, Львів. обл.) підпільники важко поранили уповноваженого райкомпартією по господарських справах, що грабив селян і знущався над ними.

7. 8. 48 р. в райцентрі Городок (Львів. обл.) повстанці спалили колгосп.

7. 8. 48 р. на полі б. с. Добряни (р-н Щирець, Львів. обл.) була сутичка між групою підпільників і емведистами.

7. 8. 48 р. в с. Слобода Болехівська (р-н Болехів, Станисл. обл.) двох підпільників стрінулися з відділом емведистів. Зав'язалась перестрілка, під час якої один емведист був ранений.

7. 8. 48 р. в сс. Струтин Виж. і Ниж. (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) підпільники знищили телефонну лінію.

8. 8. 48 р. в с. Розтічки (р-н Болехів, Станисл. обл.) кількох повстанців стрінулося на дорозі з групою емведистів. Під час перестрілки один емведист був убитий і один повстанець ранений.

8. 8. 48 р. в с. Грімно (р-н Комарно, Дрогоб. обл.) підпільники спалили колгосп.

8. 8. 48 р. в с. Гоголів (р-н Радехів, Львів. обл.) повстанці зліквідували уповноваженого мінзагу, який у нечуваний спосіб тероризував населення.

8. 8. 48 р. в с. Дарчинці Нові (р-н Вашківці, Чернів обл.) була перестрілка між групою повстанців і відділом МВД.

8. 8. 48 р. в с. Устечко (р-н Товсте, Терноп. обл.) емведисти, переводячи ревізії, зустрілися з одним підпільником. Підпільник засипав емведистів стрілами. Зав'язався нерівний бій, у якому оточений ворогами підпільник загинув.

8. 8. 48 р. в с. Оріховець (р-н Підволочиська, Терноп. обл.) підпільники спалили колгосп.

8. 8. 48 р. повстанці зробили наскок на колгосп в с. Підлипці (р-н Золочів, Львів обл.). Під час обстрілу був ранений секретар комсомолу.

9. 8. 48 р. на Коршнівських хуторах (р-н Новоселиця, Чернів. обл.) відділ емведистів наскочив на хату, де квартирувало трьох повстанців. Зав'язався бій, що тривав дві години. В бою смертю героїв згинуло двох повстанців.

9. 8. 48 р. в с. Русів (р-н Снятин, Станисл. обл.) в сутичці з повстанцями емведисти мали одного вбитого.

9. 8. 48 р. в с. Мшана (р-н Городок, Львів. обл.) підпільники обстріляли бандитів з озброєної адміністрації, що ходили за контингентом. Один грабіжник був убитий, один здався живий, а інші повтікали.

9. 8. 48 р. в с. Спас (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) підпільники знищили сільраду.

9. 8. 48 р. в с. Хащові (р-н Турка, Дрогоб. обл.) емведисти зайшли на подвір'я хати, в якій були в той час повстанці. Повстанці відкрили по ворогові вогонь, від якого впало п'ятьох емведистів.

10. 8. 48 р. в с. Сморжів (р-н Лопатин, Львів обл.) повстанці застрілили стрибка з райцентру.

10. 8. 48 р. на полях б. с. Ганівці (р-н Журавно, Дрогоб. обл.) група підпільників стрілася з емведистами. В перестрілці емведисти мали одного вбитого й одного раненого. Один підпільник був легко ранений.

10. 8. 48 р. в с. Плавуча В. (р-н Козлів, Терноп. обл.) повстанці знищили устаткуваня в колгоспі. Емведисти, стрибки й партійці, що були в той час у селі, заховалися й перелякані просиділи аж до ранку.

10. 8. 48 р. в с. Карабівці (р-н Зборів, Терноп. обл.) підпільники спалили молотілку, якою большевики молотили селянське збіжжя.

10. 8. 48 р. в с. Довжанка (р-н Козлів, Терноп. обл.) повстанці спалили колгосп.

10. 8. 48 р. в с. Конопківка (р-н Микулинці, Терноп. обл.) підпільники спалили колгоспні будинки й устаткування.

10. 8. 48 р. в с. Грабківці (р-н Великі Бірки, Терноп. обл.) повстанці спалили устаткування в колгоспі й МТС та обстріляли охорону колгоспу та гарнізонників МВД. Перелякана охорона втекла.

10. 8. 48 р. в с. Чернилів Руський (р-н Великі Бірки, Терноп. обл.) підпільники спалили колгосп.

10. 8. 48 р. в с. Товстолуг (р-н Великі Бірки, Терноп. обл.) підпільники спалили в колгоспі парову машину, трактор та інший сільсько-господарський інвентар. П'ять стрибків з охорони колгоспу враз із участковими МВД здалися живими.

10. 8. 48 р. в с. Гринява (р-н Жаб'є, Станисл. обл.) була перестрілка між групою МВД і підпільниками.

10. 8. 48 р. в с. Стублі (р-н Здовбунів, Рівен. обл.) повстанці запалили колгосп, при чому вбили одного озброєного вартівника, що ставляв спротив, інші спаніковані розбіглися. Гарнізонники МВД, що квартирували у віддалі 10 м. від колгоспу, залягли в заздалегідь приготованих окопах і перелякані, не відкриваючи вогню, пролежали там аж до ранку.

11. 8. 48 р. в с. Будилів (р-н Козова, Терноп. обл.) повстанці спалили збіжжя, яке большевики пограбували в селян.

Під час бльокади військами МВД Тоболівського

ліса (р-н Радехів, Львів. обл.), яка тривала від 10. до 23. 8. 48 р., була сутичка між групою повстанців та емведівським відділом. Обидві сторони втрат не мали.

11. 8. 48 р. в с. Чистопади (р-н Залізці, Терноп. обл.) шістьох озброєних бандитів з адміністрації ходили по хатах за контингентом. В одній хаті застали вони двох підпільників. Зав'язалась перестрілка, під час якої підпільники постріляли всіх шістьох грабіжників.

12. 8. 48 р. в с. Вербіж (р-н Щирець, Львів. обл.) повстанці звели бій з емведистами.

12. 8. 48 р. між сс. Добряни-Путятичі (р-н Городок, Львів. обл.) підпільники зустрілися з групою МВД. Завваживши ворога, підпільники відкрили вогонь, внаслідок чого був ранений ст. лейтенант МВД. Були, мабуть, і вбиті. Підпільники втрат не мали.

12. 8. 48 р. в с. Гніздечне (р-н Великі Бірки, Терноп. обл.) підпільники обстріляли відділ емведистів. Ворог мав двох вбитих і одного раненого.

12. 8. 48 р. в с. Мишковичі (р-н Микулинці, Терноп. обл.) повстанці спалили автобазу МТС.

12. 8. 48 р. в с. Тулуків (р-н Заболотів, Станисл. обл.) група повстанців мала сутичку з відділом МВД.

12. 8. 48 р. в с. Вільшана (р-н Красне, Львів. обл.) підпільники зробили засідку на стрибків. Стрибки розбіглися, а один з них був ранений. Після того підпільники спалили колгоспну солому і устаткування колгоспу.

13. 8. 48 р. в с. Вербівчик (р-н Підкамінь, Львів. обл.) група повстанців зробила засідку на банду большевицьких грабіжників. Від повстанських стрілів були ранені один емґебист і райоповажнений мінзагу. Обидва вони незабаром померли.

13. 8. 48 р. в с. Милятин (р-н Городок, Львів. обл.) підпільники зліквідували завідуючого загальним відділом райвиконкому.

13. 8. 48 р. в с. Дубівці (р-н Великий Глубічок, Терноп. обл.) повстанці знищили сільраду і спалили парову молотілку, якою большевики молотили грабоване в селян збіжжя.

14. 8. 48 р. б. дільниці Дубина м. Сколє (Дрогоб. обл.) повстанці обстріляли групу емведистів, в наслідок чого двох емведистів було вбитих, а начальник паспортного стола смертельно ранений.

14. 8. 48 р. в райцентрі Миколаїв (Дрогоб. обл.) група підпільників звела бій з відділом емведистів. В бою емведисти втратили одного вбитим і одного раненим.

14. 8. 48 р. в лісі т. зв. Шандрів Звір (р-н Вигода, Станисл. обл.) була перестрілка між підпільниками і емведистами.

14. 8. 48 р. на дорозі б. с. Гаї Зарудянські (р-н Залізці, Терноп. обл.) повстанці ранили уповажненого по збиранні контингенту.

14. 8. 48 р. в с. Цукрові (р-н Мізоч, Рівен. обл.) група підпільників зустрілася з опергрупою МВД. В перестрілці підпільники вбили сержанта МВД.

15. 8. 48 р. в с. Вербіж Виж. (р-н Печеніжин, Станисл. обл.) група повстанців мала перестрілку з провокативною бандою МВД.

15. 8. 48 р. в с. Томашів (р-н Войнилів, Станисл. обл.) підпільники спалили дві молотарки, якими большевицькі грабіжники плянували молотити селянське збіжжя. Також спалено збіжжя, зграбоване большевиками у селян, що їх вивезено на Сибір.

15. 8. 48 р. в с. Струтин Н. (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) була сутичка між підпільниками і емведистами.

15. 8. 48 р. в Чорному Лісі б. с. Глубоке (р-н Богородчани, Станисл. обл.) була перестрілка між повстанцями і емведистами.

В половині серпня 48 р. на дорозі Стрий-Сколє (Дрогоб. обл.) повстанці зліквідували двох емґебистів.

16. 8. 48 р. на хуторах Гаї Ходорівські (р-н Великі Бірки, Терноп. обл.) двох повстанців вийшло на емведівську засідку. Між ними та відділом емведистів зав'язався бій. Почувши стріли, на допомогу повстанцям прибула друга група повстанців, що була близько. Повстанці звели емведистів у перехресний вогонь і примусили їх замовкнути. Від повстанських стрілів впало шістьох емведистів, а двох було ранених.

16. 8. 48 р. в лісі б. с. Семигинів (р-н Сколє, Дрогоб. обл.) була перестрілка між підпільниками і відділом МВД.

16. 8. 48 р. в с. Братишів (р-н Товмач, Станисл. обл.) була сутичка між відділом емведистів і групою підпільників.

16. 8. 48 р. б. с. Остриня (р-н Товмач, Станисл. обл.) група підпільників мала перестрілку з емведистами.

16. 8. 48 р. в с. Кам'яна Гора (р-н Маґерів, Львів. обл.) була перестрілка між підпільниками і групою МВД. В перестрілці один ранений підпільник розірвав себе гранатою.

16. 8. 48 р. на полях б. с. Торки (р-н Радехів, Львів. обл.) підпільники мали сутички з відділом МВД.

16. 8. 48 р. на дорозі в лісі б. с. Білоголови (р-н Залізці, Терноп. обл.) підпільники застрілили уповажненого по збиранні контингенту. Від убитого забрано зброю і всю документацію.

16. 8. 48 р. на полонині т. зв. Висварки (р-н Жаб'є, Станисл. обл.) була перестрілка між підпільниками і групою МВД.

16. 8. 48 р. в с. Терентіїв (р-н Гоща, Рівен. обл.) підпільники здемолювали приміщення сільради і спалили хату участкового МВД, який тероризував і грабив населення. Участковий оминув смерти тому, що не був дома, але після того втік зі села.

16. 8. 48 р. в с. Луб'я (р-н Заболотці, Львів. обл.) підпільники зліквідували райуповажненого мінзагу, який тероризував населення. Забрано автомат і пістоль.

17. 8. 48 р. в с. Пліски (р-н Коршів, Станисл. обл.) емведисти зустрілися з одним підпільником. В перестрілці тяжко ранений підпільник дострілився.

17. 8. 48 р. в с. Грушка (р-н Отинія, Станисл. обл.) була сутичка між групою повстанців і відділом МВД.

18. 8. 48 р. в с. Цуцилівці (р-н Жидачів, Дрогоб. обл.) підпільники виконали атентат на участкового МВД. Здобуто 1 СВТ.

18. 8. 48 р. в с. Барилів (р-н Лопатин, Львів. обл.) відбувся бій між групою повстанців і відділом МВД. Ворог втратив двох убитими. В бою загинув один повстанець.

18. 8. 48 р. б. с. Завидовичі (р-н Городок, Львів. обл.) була сутичка між підпільниками і відділом емведистів. Обидві сторони мали по одному вбитому.

18. 8. 48 р. в лісі б. с. Космач (р-н Солотвина, Станисл. обл.) була перестрілка між підпільниками й емведистами.

18. 8. 48 р. в с. Рожанівка (р-н Товсте, Терноп. обл.) повстанці обстріляли групу большевиків. Від повстанських стрілів один большевик був ранений.

18. 8. 48 р. в сс. Волиця, Литятичі і Котів (р-н Бережани, Терноп. обл.) підпільники здемолювали клюби.

18. 8. 48 р. на полях між сс. Богданівка і Гори Стрийковецькі (р-н Збараж, Терноп. обл.) відбувся бій між групою підпільників і сильним відділом МВД. В нерівному бою згинуло чотирьох підпільників.

19. 8. 48 р. в лісі б. с. Зазуличі (р-н Золочів, Львів. обл.) була сутичка між підпільниками й відділом емведистів.

19. 8. 48 р. в лісі б. с. Радванці (р-н Радехів, Львів. обл.) повстанці мали перестрілку з емведистами.

19. 8. 48 р. в лісі б. с. Спас (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) відбувся бій між групою повстанців і відділом МВД.

20. 8. 48 р. в с. Манастирець (р-н Жидачів, Дрогоб. обл.) була перестрілка між групою емведистів і підпільниками.

20. 8. 48 р. група підпільників обстріляла охорону МТС в районі Межиріччя (Рівен. обл.) і знищила трактори й бензину.

20. 8. 48 р. на шляху Хильчичі-Золочів (Львів. обл.) підпільники спалили два мости, щоб припинити вивіз грабованого в селян зерна на заготівний пункт в м. Золочеві.

21. 8. 48 р. в сс. Пліхів і Краснопуща (р-н Бережани, Терноп. обл.) повстанці здемолювали клюби.

21. 8. 48 р. б. с. Поляна (р-н Щирець, Львів. обл.) двох підпільників звело бій з відділом МВД. В бою впав один підпільник, а емведисти втратили чотирьох вбитими.

21. 8. 48 р. на полі б. с. Човгани (р-н Болехів, Станисл. обл.) була перестрілка між підпільниками і відділом МВД.

21. 8. 48 р. на сіножаттях б. с. Межиріччя (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) підпільники мали перестрілку з емведистами.

Під час облави на ліс між сс. Пониквою й Боратином (р-н Підкамінь, Львів. обл.) зав'язася бій між групою повстанців і емведистами. В бою сімох емведистів було вбитих і кількох ранених.

22. 8. 48 р. підпільники здемолювали клюб в с. Поручин (р-н Бережани, Терноп. обл.).

22. 8. 48 р. в лісі б. с. Стільсько (р-н Миколаїв, Дрогоб. обл.) підпільники звели бій з відділом емведистів. По обох сторонах були втрати.

22. 8. 48 р. в с. Радванці (р-н Сокаль, Львів. обл.) була сутичка між підпільниками й відділом МВД.

23. 8. 48 р. в лісі б. с. Дора (р-н Яремче, Станисл. обл.) була перестрілка між повстанцями і групою МВД.

23. 8. 48 р. в с. Труханів (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) була сутичка між групою підпільників і емведистами. В сутичці один підпільник був ранений.

24. 8. 48 р. в с. Золота Свобода (р-н Козова, Терноп. обл.) повстанці спалили молотарку і збіжжя, що його зграбували большевики від родин, вивезених на Сибір.

24. 8. 48 р. в с. Вівня (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) була сутичка між підпільниками і відділом МВД.

24. 8. 48 р. в с. Порудні (р-н Яворів, Львів. обл.) підпільники роззброїли двох емведистів.

24. 8. 48 р. в с. Рожанка Мала (р-н Комарно, Дрогоб. обл.) повстанці зліквідували двох партійців.

24. 8. 48 р. в с. Поточани (р-н Бережани, Терноп. обл.) підпільники здемолювали клюб.

24. 8. 48 р. підпільники застрілили міліціонера в лісі між сс. Новосілка-Залісся (р-н Мельниця Подільська, Терноп. обл.).

25. 8. 48 р. в с. Пониковиця (р-н Заболотці, Львів. обл.) повстанці, що переходили селом, завважили підводу большевиків, які вдень грабили в населення збіжжя. Повстанці відкрили по них вогонь з автоматів, в наслідок чого одного грабіжника ранили. Інші в паніці повтікали.

25. 8. 48 р. в с. Новосілки (р-н Красне, Львів. обл.) підпільники роззброїли стрибків і знищили в сільраді документи.

25. 8. 48 р. б. с. Веринь (р-н Миколаїв, Дрогоб. обл.) була перестрілка між підпільниками і відділом МВД.

26. 8. 48 р. підпільники мали сутичку з емведистами б. с. Радиничі (р-н Крукеничі, Дрогоб. обл.).

27. 8. 48 р. підпільники зробили засідку на шляху Яблонів-Космач (Станисл. обл.). На засідку наїхала група емведистів. Підпільники відкрили по них вогонь, в наслідок чого вбили одного лейтенанта та ранили двох рядових емведистів.

27. 8. 48 р. в с. Мшана (р-н Зборів, Терноп. обл.) підпільники знищили кінопересувку.

28. 8. 48 р. в с. Трійця (р-н Лопатин, Львів. обл.) була сутичка між групою підпільників і відділом МВД.

28. 8. 48 р. в с. Височанка (р-н Галич, Станисл. обл.) в бою з повстанцями емведисти втратили двох вбитими й одного раненим.

28. 8. 48 р. в с. Гряда (р-н Брюховичі, Львів. обл.) атентатник підпілля виконав атентат на уповноважненого по заготівлі. Здобуто 1 ППШ.

28. 8. 48 р. повстанці знищили телефонічну лінію Долина-Калуш (Станисл. обл.).

28. 8. 48 р. в с. Катериничі (р-н Комарно, Дрогоб. обл.) підпільники знищили кіноапарат.

28. 8. 48 р. в с. Белелуя (р-н Снятин, Станисл. обл.) юнак виконав атентат на участкового МВД, хоча в селі в той час було 25 емведистів. Коли при першому стрілі атентатникові затявся пістоль, він кинувся на участкового і пробив його ножем.

28. 8. 48 р. в с. Королівка (р-н Коломия, Станисл. обл.) емведисти застали в одній хаті підпільника Ярослава. Зав'язався бій, в якому підпільник убив чотирьох емведистів і, будучи раненим, дострілився.

28. 8. 48 р. в с. Лапшин (р-н Бережани, Терноп. обл.) підпільники спалили дві скирти державного сіна.

28. 8. 48 р. в с. Накваша (р-н Підкамінь, Львів. обл.) підпільники знищили кіноапарат і здемолювали приміщення сільради.

29. 8. 48 р. в с. Тростянка (р-н Коломия, Станисл. обл.) була сутичка між повстанцями і відділом МВД.

29. 8. 48 р. в с. Рудники (р-н Заболотів, Станисл. обл.) підпільники застрілили начальника колгоспної охорони.

29. 8. 48 р. в с. Старе Село (р-н Журавно, Дрогоб. обл.) повстанці застрілили стрибка. Здобуто 1 ППШ.

29. 8. 48 р. між сс. Белеїв-Тростянець (р-н Долина, Станисл. обл.) був бій між підпільниками й емведівським відділом. В бою ворог втратив двох убитими і двох раненими. По стороні підпільників був один убитий.

29. 8. 48 р. в с. Якубів (р-н Долина, Станисл. обл.) повстанці здемолювали приміщення сільради, молочарню й клюб та знищили телефонічну лінію.

29. 8. 48 р. в Лузі б. с. Рівня (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) підпільники звели бій з відділом МВД.

29. 8. 48 р. б. с. Дора (р-н Яремче, Станисл. обл.) була перестрілка між повстанцями й відділом емведистів.

29. 8. 48 р. б. с. Мужиловичі (р-н Яворів, Львів. обл.) була сутичка між групою підпільників й емведистами.

30. 8. 48 р. б. с. Кропивник (р-н Вигода, Станисл. обл.) була перестрілка між підпільниками й групою емведистів. В перестрілці ворог утратив двох убитими.

30. 8. 48 р. в с. Протеси (р-н Журавно, Дрогоб. обл.) підпільники здемолювали сільраду й знищили телефонічне устаткування.

Того ж дня в с. Верхня (р-н Войнилів, Станисл. обл.) повстанці знищили телефонічну лінію.

30. 8. 48 р. в с. Нова Гута (р-н Манастириська, Терноп. обл.) була сутичка між групою підпільників і відділом МВД.

31. 8. 48 р. в с. Буянів (р-н Журавно, Дрогоб. обл.) підпільники здемолювали приміщення сільради й молочарні та знищили телефонічне устаткування.

31. 8. 48 р. в с. Середнє (р-н Войнилів, Станисл. обл.) повстанці тяжко ранили завідуючого відділом пропаґанди й агітації при РК КП(б)У, в наслідок чого він у дорозі до лікарні помер.

31. 8. 48 р. в с. Поляни (р-н Жовква, Львів. обл.) була сутичка між підпільниками й емведистами.

Осінню 1948 р. в Стрийському р-ні (Дрогоб. обл.) повстанці знищили телефонічні лінії в 35-ох селах та в 30-ох селах здемолювали молочарні. В цей же час в сс. Великі й Малі Дідушичі повстанці розбили колгоспні магазини збіжжя і роздали його населенню.

При кінці місяця серпня 1948 р. в с. Стрілків (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) підпільники спалили МТС.

1. 9. 48 р. в сс. Хідновичі і Тишковичі (р-н Нижанковичі, Дрогоб. обл.) підпільники спалили колгоспнізабудування.

1. 9. 48 р. в с. Гусаків (р-н Нижанковичі, Дрогоб. обл.) підпільники спалили сільраду.

1. 9. 48 р. в с. Чайковичі (р-н Рудки, Дрогоб. обл.) повстанці наскочили на будинок сільради, в якому перебували стрибки й озброєна адміністрація. У висліді цієї акції будинок спалено, двох стрибків поранено та одного вбито.

В мм. серпні-вересні 1948 р. в районі Броди (Львів. обл.) підпільники знищили чотири колгоспи.

В цей же час в районі Заболотці (Львів. обл.) підпільники знищили клюби в сс. Колпин і Голосковичі.

В м. серпні 1948 р. в с. Мельнич (р-н Жидачів, Дрогоб. обл.) підпільники здемолювали приміщення сільради й молочарні.

1. 9. 48 р. в с. Суходоли (р-н Заболотці, Львів. обл.) боївка СБ злівкідувала начальника істребітельного батальйону.

В м. вересні 1948 р. в с. Верхів (р-н Остріг, Рівен. обл.) повстанці знищили клюб і всі списки в сільраді.

2. 9. 48 р. в с. Вовківці (р-н Теофіполь, Кам'янець Подільська обл.) була перестрілка між емведистами й місцевим підпільником. Оточений ворогами підпільник стріляв до ворога до останнього набою і, в безвихідному положенні, дострілився.

2. 9. 48 р. в с. Передмістя (р-н Золотий Потік, Терноп. обл.) повстанці наскочили на групу большевиків, що приїхала на контролю колгоспу. Від повстанських куль впало трьох большевиків, у тому числі капітан з У МҐБ (з області).

2. 9. 48 р. в с. Наконечне (р-н Яворів, Львів. обл.) була перестрілка між підпільниками й емведистами.

3. 9. 48 р. в с. Грушів (Коломийщина, Станисл. обл.) в бою з підпільниками емведисти втратили одного вбитим.

3. 9. 48 р. в с. Бутини (р-н Великі Мости, Львів. обл.) підпільники застрілили капітана погранвійськ МВД і важко поранили одного емведиста.

3. 9. 48 р. в лісі б. с. Копанки (р-н Жовква, Львів. обл.) була сутичка між підпільниками й відділом МВД.

У м. вересні 1948 р. в Стрийському р-ні (Дрогоб. обл.) підпільники знищили дві кінопересувки.

3. 9. 48 р. в с. Жуківці (р-н Ланівці, Терноп. обл.) підпільники знищили документи в сільраді.

4. 9. 48 р. в с. Коростятин (р-н Тучин, Рівен. обл.) боївка СБ (Служба Безпеки) зліквідувала большевицького вислужника — голову колгоспу і організатора стрибків. Після того большевики на якийсь час заперестали свою терористичну колгоспну акцію і змушені були віддати селянам землю, яку відміряли вже до колгоспу.

4. 9. 48 р. в с. Лопатники (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) була сутичка між підпільниками й емведистами.

5. 9. 48 р. в с. Поляниці (р-н Болехів, Станисл. обл.) підпільники знищили молочарню.

5. 9. 48 р. б. с. Ілів (р-н Миколаїв, Дрогоб. обл.) була перестрілка між підпільниками й емведистами.

5. 9. 48 р. в с. Комарин (р-н Крем'янець, Терноп. обл.) повстанці спалили скирти радгоспу та господарські машини й ранили директора радгоспу — ворожого вислужника.

5. 9. 48 р. в Болохівському лісі (р-н Войнилів, Станисл. обл.) підпільники звели бій з відділом МВД.

5. 9. 48 р. в с. Степанівка (р-н Войнилів, Станисл. обл.) була сутичка між групою підпільників і відділом МВД.

6. 9. 48 р. б. с. Любінь Малий (р-н Городок, Львів. обл.) група повстанців звела бій з емведистами. В бою впало двох повстанців і трьох емведистів.

6. 9. 48 р. в лісі б. с. Крушельниця (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) була перестрілка між підпільниками й емведистами.

6. 9. 48 р. в с. Івашківці (р-н Збараж, Терноп. обл.) група емведистів наскочила на трьох підпільників, що квартирували в одній хаті. Зав'язався важкий, нерівний бій, під час якого згинув один підпільник.

Того ж дня в с. Заруддя (р-н Збараж, Терноп. обл.) емведисти наскочили на криївку хворого підпільника, в якій був він зі сестрою. Підпільник почав відстрілюватись і вбив капітана МҐБ та ранив одного бійця. У безвихідному становищі, підпільник та його сестра постріля́лися.

6. 9. 48 р. в с. Кокорів (р-н Крем'янець, Терноп. обл.) повстанці обстріляли емведистів, в наслідок чого одного з них ранили.

7. 9. 48 р. в лісі б. с. Селиська (р-н Яворів, Львів. обл.) була сутичка між групою повстанців і емведистами.

7. 9. 48 р. б. с. Ілем'я (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) була перестрілка між повстанцями и відділом емведистів.

7. 9. 48 р. в с. Поляниці (р-н Болехів, Станисл. обл.) підпільники знищили приміщення сільради й телефонічну лінію.

7. 9. 48 р. на полях б. с. Литятина (р-н Бережани, Терноп. обл.) була перестрілка між відділом МВД та одним підпільником. Підпільник довго стріляв до ворога, та врешті важко ранений — дострілився.

7. 9. 48 р. в с. Калинівці (р-н Вашківці, Чернецька обл.) була перестрілка між групою МВД й підпільниками.

7. 9. 48 р. в с. Іванівці (р-н Ланчин, Станисл. обл.) в бою з підпільниками емведисти втратили одного вбитим.

8. 9. 48 р. в с. Мізунь Старий (р-н Вигода, Станисл. обл.) підпільники обстріляли емведистів.

8. 9. 48 р. в с. Семегинів (р-н Стрий, Львів. обл.) підпільники ранили участкового МВД.

9. 9. 48 р. в с. Братківці (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) підпільники зліквідували участкового МВД й уповажненого по збиранні континґенту.

9. 9. 48 р. між сс. Чорний Потік і Заріччя (р-н Печеніжин, Станисл. обл.) була сутичка між повстанцями й відділом МВД. В сутичці один повстанець, важко ранений, дострілився.

9. 9. 48 р. в с. Завалля (р-н Снятин, Станисл. обл.) підпільники зліквідували начальника охорони колгоспу.

10. 9. 48 р. в Чорному лісі б. с. Нова Гута (р-н Станиславів, цієї ж обл.) група повстанців звела бій з відділом МВД.

10. 9. 48 р. група підпільників зробила наскок на лісопункт на приліску Явірник (р-н Жаб'є, Станисл. обл.). З лісопункту забрано гроші й мануфактуру, з чого частину роздано населенню, а частину зужито на потреби підпілля.

10. 9. 48 р. на скраю Буянівського лісу (р-н Журавно, Дрогоб. обл.) група підпільників зустрілася з відділом емведистів. Зав'язався бій, в якому був важко ранений підпільник Славко. Підпільник Твердий виніс раненого друга з бою, але по дорозі Славко помер. Твердий заховав тіло перед емведистами й долучив до друзів.

11. 9. 48 р. в с. Калюсик (р-н Вінківці, Кам'янець-Поділь. обл.) обстріляно підводу, на якій їхали з райцентру голова колгоспу і бриґадир. Вони обидва використовували й переслідували колгоспників. Обидвох поранено.

11. 9. 48 р. в лісі б. с. Олексичі (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) група повстанців мала сутичку з відділом МВД.

11. 9. 48 р. на хуторах Діброва (р-н Підгайці, Терноп. обл.) була сутичка між підпільниками й емведистами.

11. 9. 48 р. в с. Карлів (р-н Снятин, Станисл. обл.) підпільники зліквідували начальника істребітельного батальйону.

11. 9. 48 р. в с. Дубівці (р-н Вел. Глубічок, Терноп. обл.) група емведистів зустрілася з двома підпільниками. Підпільники кинули на них гранати й обстріляли автоматним вогнем, після чого емведисти з одним раненим втекли.

11. 9. 48 р. в с. Ізидорівка (р-н Журавно, Дрогоб. обл.) підпільники здемолювали приміщення сільради й знищили телефонічний апарат.

11. 9. 48 р. в с. Протеси (р-н Журавно, Дрогоб. обл.) повстанці знищили кіноапарат.

12. 9. 48 р. на полі б. с. Підпечари (р-н Станиславів, цієї ж обл.) була сутичка між підпільниками й відділом МВД.

12. 9. 48 р. в с. Поріччя (р-н Городок, Львів. обл.) повстанці наскочили на будинок міліції, при чому вбили одного міліціонера, а будинок спалили.

13. 9. 48 р. б. с. Морянець (р-н Краковець, Львів.

обл.) була сутичка між підпільниками і відділом МВД.

13. 9. 48 р. в с. Підпечари (р-н Станиславів цієї ж обл.) була перестрілка між підпільниками і групою емведистів.

13. 9. 48 р. б. с. Ангелівка (р-н Підкамінь, Львів. обл.) в лісі повстанці зробили засідку на емведистів, з якої вбили старшого лейтенанта МВД.

14. 9. 48 р. з ініціятиви підпілля виконано атентат на партійця, який тероризував населення в с. Ляховичі Подорожні (р-н Журавно, Дрогоб. обл.). Здобуто 1-го кріса й пістоль.

14. 9. 48 р. б. с. Мокротин (р-н Жовква, Львів. обл.) емведисти наскочили на криївку двох підпільників. Зав'язався бій, в якому оточені підпільники загинули від гранат.

14. 9. 48 р. в лісі б. с. Михайлевичі (р-н Рудки, Дрогоб. обл.) підпільники вбили начальника стрибків, кол. тюремного ключника.

14. 9. 48 р. б. с. Воля Велика (р-н Миколаїв, Дрогоб. обл.) була сутичка між групою повстанців і відділом МВД.

14. 9. 48 р. в с. Стоянів (р-н Радехів, Львів. обл.) підпільники спалили колгосп.

15. 9. 48 р. в с. Зашків (р-н Жовква, Львів. обл.) атентатник підпілля зліквідував команданта міліції.

15. 9. 48 р. в с. Любша (р-н Журавно, Дрогоб. обл.) підпільники здемолювали приміщення сільради і знищили телефонну лінію.

15. 9. 48 р. в с. Саджава (р-н Ланчин, Станисл. обл.) була сутичка між підпільниками й емведистами.

16. 9. 48 р. в с. Чайковичі (р-н Рудки, Дрогоб. обл.) підпільники спалили колгоспну стодолу з пограбованим від селян збіжжям і сіном.

16. 9. 48 р. в лісі б. с. Базниківка (р-н Бережани, Терноп. обл.) трьох підпільників звели півторагодинний бій з відділами МВД, що проводили облаву. Всі три підпільники в геройському бою загинули.

16. 9. 48 р. в с. Ясенові (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) повстанці здемолювали приміщення сільради й клюб.

17. 9. 48 р. в с. Черешнівка (р-н Дубно, Рівен. обл.) була сутичка між групою підпільників і емведистами.

17. 9. 48 р. в лісі б. с. Дідушичі (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) була перестрілка між підпільниками й емведистами.

17. 9. 48 р. в с. Грабівка (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) була сутичка між повстанцями й відділом МВД.

17. 9. 48 р. в лісі б. с. Хоцінь (р-н Олександрія, Рівен. обл.) емведисти зайшли над криївку підпільників. Підпільники вискочили наверх і відкрили по них вогонь. Зав'язався бій, у висліді якого оточені переважаючими силами ворога підпільники загинули.

17. 9. 48 р. в лісі б. с. Криве (р-н Козова, Терноп. обл.) підпільники звели бій з відділом МВД.

17. 9. 48 р. в с. Стрілківці (р-н Борщів, Терноп. обл.) повстанці застрілили інспектора райфінвідділу і фінаґента, що грабували населення з останніх грошей.

17. 9. 48 р. на шляху б. с. Пістинь (р-н Косів, Станисл. обл.) підпільники звели бій з відділом МВД. Ворог утратив одного вбитим.

17. 9. 48 р. в с. Бутині (р-н Вишнівець, Терноп. обл.) підпільники знищили в сільраді телефонний апарат і документи.

17. 9. 48 р. на полях б. с. Плотича (р-н вел. Глубічок, Терноп. обл.) підпільники знищили колгоспний трактор і бензину.

18. 9. 48 р. в с. Рунґури (р-н Печеніжин, Станисл. обл.) в бою з підпільниками емведисти втратили одного вбитим.

18. 9. 48 р. в лісі б. с. Базниківка (р-н Жидачів, Дрогоб. обл.) підпільники виконали атентат на участкового МВД. Здобуто 1 СВТ.

18. 9. 48 р. в с. Камінь (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) підпільники мали перестрілку з емведистами.

18. 9. 48 р. в с. Велдіж (р-н Вигода, Станисл. обл.) підпільники здемолювали сільраду.

18. 9. 48 р. між сс. Скварява-Тернів (р-н Жовква, Львів. обл.) група підпільників звела бій з відділом МВД.

18. 9. 48 р. в с. Дуброва на шляху Станиславів-Надвірна (р-н Богородчани, Станисл. обл.) була перестрілка між підпільниками й емведистами.

19. 9. 48 р. в с. Грабів (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) підпільники знищили приміщення сільради й молочарню.

19. 9. 48 р. в с. Бистриця (р-н Надвірна, Станисл. обл.) була перестрілка між повстанцями й емведистами.

19. 9. 48 р. підпільники знищили трактор в селі Корсів (р-н Броди, Львів. обл.).

19. 9. 48 р. в с. Глинка (р-н Рівне, цієї ж обл.) група підпільників мала перестрілку з відділом МВД. Один ранений підпільник дострілився.

19. 9. 48 р. повстанці зробили наскок на т. зв. «гражданстрой» (р-н Жаб'є, Станисл. обл.). Здобуту мануфактуур повстанці роздали населенню.

19. 9. 48 р. в р-ні Краковець (Львів. обл.) підпільники застрілили працівника контррозвідки Нагачівської погранзастави, а також одного сержанта і одного рядового пограничника. Здобуто 1 ППС, 1 ППШ, 1 кріс і пістоль.

19. 9. 48 р. в с. Залуче Дол. (р-н Снятин, Станисл. обл.) підпільник застрілив начальника стрибків.

20. 9. 48 р. в с. Милування (р-н Тисьмениця, Станисл. обл.) підпільники спалили сільраду.

20. 9. 48 р. в с. Перв'ятичі (р-н Сокаль, Львів. обл.) підпільники спалили колгоспні будинки.

20. 9. 48 р. в с. Спасів (р-н Сокаль, Львів. обл.) підпільники спалили колгосп.

20. 9. 48 р. в лісі б. с. Нинів Дол. (р-н Дрогобич цієї ж обл.) була сутичка між групою повстанців і відділом МВД.

20. 9. 48 р. в с. Перев'ятичі (р-н Сокаль, Львів. обл.) була сутичка між групою повстанців і відділом МВД.

20. 9. 48 р. в с. Острів (р-н Рудки, Дрогоб. обл.) підпільники спалили колгосп і обстріляли станицю стрибків.

20. 9. 48 р. в с. Белеїв (р-н Долина, Станисл. обл.) повстанці здемолювали приміщення сільради й молочарню.

20. 9. 48 р. в с. Верем'яни (р-н Золотий Потік, Терноп. обл.) підпільники обстріляли групу емведистів, в наслідок чого один емведист був убитий.

21. 9. 48 р. в м. Болехів (Станисл. обл.) була сутичка між підпільниками й емведистами.

21. 9. 48 р. в лісі б. с. Тисів (р-н Болехів, Станисл. обл.) була перестрілка між повстанцями й емведистами, які тримали засідку.

21. 9. 48 р. в лісі між сс. Лисовичі-Моршин-Нинів (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) була сутичка між повстанцями й відділом МВД.

21. 9. 48 р. в с. Поршна (р-н Миколаїв, Дрогоб. обл.) підпільники звели бій з відділом МВД. Ворог втратив одного вбитим та одного раненим.

21. 9. 48 р. в с. Стинава Виж. (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) група підпільників звела бій з відділом МВД. В бою впало чотирьох емведистів і двох підпільників.

21. 9. 48 р. на полях б. с. Поратин (р-н Радехів, Львів. обл.) була сутичка між групою повстанців і

21. 9. 48 р. в с. Спас (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) підпільники спалили міст вузьколінійної залізнички між сс. Луги-Спас.

емведистами.

21. 9. 48 р. в с. Цвітова (р-н Жидачів, Дрогоб. обл.) була перестрілка між групою підпільників і відділом МВД.

21. 9. 48 р. в с. Будилів (р-н Козова, Терноп. обл.) підпільники застрілили агента райконтори мінзагу, який грабував і побивав населення.

21. 9. 48 р. в с. Угерці (р-н Городок, Львів. обл.) підпільники спалили будинки заготскоту.

21. 9. 48 р. в с. Глинна (р-н Козова, Терноп. обл.) трьох емведистів наскочило на хату, в якій вече-

ряли повстанці. Повстанці застрілили сержанта МВД, а одного емведиста поранили.

21. 9. 48 р. в райцентрі Славсько (Дрогоб. обл.) підпільники обстріляли групу емведистів, в наслідок чого був важко ранений ст. лейтенант МВД.

22. 9. 48 р. в с. Цвітова (р-н Войнилів, Станисл. обл.) була перестрілка між повстанцями й емведистами. Обидві сторони втрат не мали.

22, 9. 48 р. в с. Вовчків (р-н Жовтень, Станисл. обл.) підпільники роззброїли станицю стрибків. Здобуто 10 крісів, 1 автомат, 1 СВТ і амуніцію.

23. 9. 48 р. в с. Підвисока (р-н Козин, Рівен. обл.) група повстанців звела бій з відділом МВД.

23. 9. 48 р. в с. Лисовичі (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) була перестрілка між підпільниками й бандитами з адміністрації, що грабували населення.

23. 9. 48 р. в с. Новий Тараж (р-н Почаїв, Терноп. обл.) підпільники знищили приміщення сільради й клюбу.

24. 9. 48 р. в с. Побіч (р-н Заболотці, Львів. обл.) повстанці знищили колгосп, при чому вбили двох большевиків та кількох поранили.

24. 9. 48 р. в с. Михова (р-н Луківці, Волин. обл.) була сутичка між підпільниками й емведистами.

Наприкінці місяця вересня 1948 р. між підпільниками й емведистами була низка сутичок теж у районах Щацьк, Ратно, Камінь Каширський (Волин. обл.).

24. 9. 48 р. в с. Миколаїв (р-н Лопатин, Львів. обл.) підпільники здемолювали клюб і зліквідували одного партійця.

24. 9. 48 р. в лісі між сс. Грицеволя-Щуровичі (р-н Лопатин, Львів. обл.) була перестрілка між повстанцями й емведистами.

25. 9. 48 р. в с. Бишів (р-н Жовтень, Станисл. обл.) повстанці спалили колгосп.

25. 9. 48 р. в с. Чорнокінці (р-н Тисьмениця, Станисл. обл.) підпільники застрілили участкового МВД.

25. 9. 48 р. на хуторі Грицина (р-н Радехів, Львів. обл.) була перестрілка між підпільниками і групою МВД.

25. 9. 48 р. в Чорному лісі на терені Богородчанського р-ну (Станисл. обл.) повстанці мали перестрілку з відділом МВД.

25. 9. 48 р. б. с. Чорнилів Руський (р-н Великі Бірки, Терноп. обл.) група повстанців звела бій з відділом МВД. В бою загинуло геройською смертю двох повстанців. Ворог на другий день забрав своїх убитих і ранених автомашинами.

26. 9. 48 р. в с. Озерянка (р-н Зборів, Терноп. обл.) підпільники обстріляли групу емведистів, в наслідок чого трьох емведистів було ранених.

26. 9. 48 р. в с. Лопушна (р-н Почаїв, Терноп. обл.) підпільники спалили колгосп. Охорона колгоспу втекла.

26. 9. 48 р. група підпільників зробила засідку на автомашину з емведистами, що переїздила через Чорний ліс (р-н Підкамінь, Львів. обл.). Підпільники відкрили по над'їжджаючій автомашині вогонь. Авто було знищене. Двох емведистів вбито (в тому капітана МВД — команданта тюремної охорони) та двох поранено.

26. 9. 48 р. була сутичка між повстанцями і емведистами б. с. Скварява Нова (р-н Жовква, Львів. обл.).

26. 9. 48 р. в с. Черниця (р-н Миколаїв, Дрогоб. обл.) підпільники мали сутичку з емведистами.

27. 9. 48 р. в с. Рясна Польська (р-н Івано-Франківський, Львів. обл.) підпільники зліквідували одного міліціонера й одного партійця.

27. 9. 48 р. на полі б. с. Довге (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) підпільники звели бій з відділом МВД. У висліді бою був убитий ст. лейтенант і один емведист ранений.

27. 9. 48 р. в сс. Спас і Струтин Виж. (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) підпільники знищили сільраду й молочарню.

27. 9. 48 р. в лісі б. с. Поляниці (р-н Болехів, Станисл. обл.) була сутичка між групою повстанців і емведистами.

27. 9. 48 р. в с. Ст. Кокорів (р-н Крем'янець, Терноп. обл.) в бою з підпільниками був важко ранений один емведист.

27. 9. 48 р. в с. Попівці (р-н Бережани, Терноп. обл.) відділ емведистів наскочив на криївку двох підпільників. Зав'язався бій, в якому підпільники, оточені ворогом, загинули.

28. 9. 48 р. в лісі б. с. Іванків (р-н Скала-Подільська, Терноп. обл.) була перестрілка між групою підпільників і емведистами.

28. 9. 48 р. в с. Туради (р-н Жидачів, Дрогоб. обл.) підпільники здемолювали приміщення сільради молочарні й клюбу.

28. 9. 48 р. в лісі б. с. Рудники (р-н Отинія, Станисл. обл.) повстанці знищили машину-молотілку, якою молочено пограбоване у селян збіжжя.

29. 9. 48 р. б. с. Петранка (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) була перестрілка між підпільниками й опергрупою МҐБ.

29. 9. 48 р. в с. Бряза (р-н Болехів, Станисл. обл.) повстанці зловили участкового МВД. Здобуто автомат і пістоль.

29. 9. 48 р. в лісі б. с. Либохора (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) група підпільників звела бій з відділом емведистів. Ворог втратив двох убитими й одного раненим. В бою один ранений підпільник, щоб не попасти живим у руки ворога, розірвав себе гранатою.

30. 9. 48 р. в лісі б. с. Феліцієнталь (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) була сутичка між групою повстанців і відділом МВД.

30. 9. 48 р. в с. Качанівка (р-н Підволочиська, Терноп. обл.) атентатник з доручення підпілля трьома пострілами з пістоля вбив райуповажненого по збиранні контингенту й секретаря парторганізації та ранив директора дитдому. Всі вони в нечуваний спосіб знущалися над населенням. Атентат виконано біля самої станиці стрибків.

30. 9. 48 р. під лісом б. с. Вертедка (р-н Залізці, Терноп. обл.) група повстанців звела бій з відділом МВД.

30. 9. 48 р. повстанці здемолювали приміщення молочарень, сільрад, і клюбів в селах: Пняни й Волиця Гніздичівська (р-н Жидачів, Дрогоб. обл.).

Ф. О. Мікше

Стратегія таємної війни

(Зреферування ІІ-го розділу авторової книжки „Таємні сили й техніка підпільної війни", Лондон, 1950)

Організація народних повстань й керування ними це таке ж саме мистецтво, що й традиційна війна. Вони підпадають під своєрідні практичні засади, недотримування яких вестиме до упадку,— писав К. Маркс у »Революція й контрреволюція в Німеччині«. Труднощі ж в підпільної війни немалі: недостатня підготова, половинчасті заходи чи то промахи в їх реалізуванні ведуть до поважних і зайвих втрат кров'ю й майном.

Загальні революції, в яких беруть участь цілі народи, мусять бути ведені за зовсім іншими напрямними від тих засад, за якими використовуються в бою регулярні армії. Загальні засади стратегії й тактики народної війни, щоправда, даються визначити, але їх притримування не конче даватиме ті самі висліди, бо кожен аспект такої боротьби має свої власні особливості, а кожна акція відбувається серед зовсім інакших обставин. Єдині передбачні чинники тут це ті, що складаються зі схопних і окреслених елементів таких, як час і простір, терен, кліматичні умови, число бойовиків, видайність транспортної системи, число й якість озброєння та інших допоміжних технічних засобів. Психологічні ж і моральні чинники не даються ні схопити, ні вирахувати та виразити окресленими величинами.

Годі бо враховувати при тому індивідуальні характеристики людей, що з ними приходиться тут мати до діла. Можна лише сказати, що війна це двобій поміж двома протилежними волеспрямуваннями. Тоді як загалом дві третини стратегії й тактики піддаються якимсь законам, то остання третина залишається невловленною. Цей чинник можна зрозуміти інстинктом, а його стосування залежить від нагоди й ініціятивности.

Ясний образ про стратегію підпільної війни дасться накреслити при порівнюванні її із стратегією нормальної війни. В нормальній війні мета зовсім ясна: знищити противника в бою. Її успішне досягнення вимагає сконцентрованого застосування всіх можливих засобів на суходолі, в повітрі, чи в певних випадках — на морі, щоб добитися переваги над противником. Найкраща засада, як вигравати бої, це—за словами Клявзевіца — завжди бути сильнішим у вирішному пункті. Мольтке тут говорив: »Спрямувати на поле бою тих декілька армій, що досі були відокремлені«, а Людендорф писав: »Армія ніколи не надто сильна в пункті, де шукаємо вирішення«.

Чи то така битва має місце в відкритому терені у рухомій війні, а чи це якась знищувальна битва в позиційній війні, то перемога завжди вимагає матеріяльної і моральної переваги у слушному місці й часі, абож іншими словами -- вимагає сконцентрування власних сил у часі й просторі.

Битви в підпільній війні, якщо їх так загалом можна називати, мають зовсім інший характер. Немає бо тут ніякого поля бою у властивому значенні цього слова, ні ніякого більшого удару, але велике число малих ударів і то наношених без перестанку в усіх напрямках і повсякчасно. Цю рису можна окреслювати як розпорошеність у часі й просторі. У цій війні загальний вислід цих мало-маштабних операцій можна зрівняти з операціями однакової силою регулярної армії.

Зосередження з однієї сторони, розпорошення з другої; у цій антитезі лежить істотна різниця поміж стратегією й тактикою цих двох типів війни: нормальної й таємної.

Така аналіза веде до двох дальших важливих понять стратегії: централізації й децентралізації. Перша загально характеризує стратегічні й тактичні акції, сперті на концентрації — зосереджуванні; підстава ж підпільної стратегії й тактики це децентралізація у стосунку до командування, організації, комунікацій, постачання тощо. Це конечне не лише через вимогу розпорошення в боротьбі, але й через нелеґальну атмосферу, в якій усі підпільні рухи примушені діяти.

Знищення запільної структури армії приводить фронтові частини до стану фасади, що може за певних умов завалитися при порівняно невеликому зусиллі. Народна війна може знищувати одну регулярну армію по одній і то не наносячи їм великих ударів щодо людей і матеріялу. Ідеалом стратегії такої таємної війни є за допомогою розпорошення розколоти якусь кампанію на низку ізольованих сутичок, у яких регулярна армія не в стані використовувати своєї переваги в матеріялі. Скупченість по стороні нерегулярних частин приведе їх до знищення, професійні ж армії через свою організацію й традиційні типи формацій є в багато гіршому положенні при стосуванні нетрадиційних методів бою.

Підпільні рухи не розвивалися з властивих військових частин, але зцементовувалися індивідуальностями при доволі широкому типі дисципліни, які не визнавали ніяких кодексів стратегії й були абсолютно свобідними у своїх рухах. Вони оминають за всяку ціну регулярних битов, сила ж їхньої оборонної лінії лежить у розпорошуванні. Партизани атакують зненацька і зникають так само скоро, коли їх примушувати до оборони. »Вони є скрізь і ніде, вони носять свою власну оперативну базу з собою і всяка акція проти них якстій викликає їхне зникнення, як цілі« — писав у

1854 р. К. Маркс з приводу еспанської партизанки проти Наполеона.

Регулярний вояк без окресленої цілі—безсилий. Він може втримувати тільки те, що він у даному часі займає, а займати може лише те, що може покривати вогнем своєї рушниці. Істотна засада партизанської війни полягає в постійному висмикуванні ворогові з рук. Т. Е. Лоренс у своїй книзі «Сім стовпів мудрости« при нагоді протитурецької партизанки арабів у 1-ій світовій війні каже: »Ніколи не ставайте цільною шайбою (мишенню]. Багато бо турків на нашому фронті не мало змоги за всю війну вистрілити в нас, а ми ніколи не були в дефензиві, хіба в наслідок припадку або помилки«. Лоренсова стратегія була отже справжньою антитезою клясичної. Сот. Лідделл Гарт у своїй книжці »Стратегія непрямого наближування« пише про ту війну: »Тоді, як нормальні армії стараються зберегти стик з противником, то араби якраз намагалися його оминати. Тоді, як нормальна армія старається знищити ворожі сили, араби старалися єдино знищити матеріял і то там, де не було ворожих сил. Але Лоренсова стратегія ішла далі: замість пробувати прогнати противника, відрізуючи йому постачання, Лоренс старався його затримувати, допускаючи невеличкі харчі до нього так, що чим довше ворог там затримувався, тим слабіший і пригнобленіший він ставав. Удари могли б його привести до сконцентрування і упрощення постачання й безпеки: також »колення« тримало противника розпорошеним. Не зважаючи на всю її неконвенціональність, ця стратегія тільки веде до свого логічного заключення: переслідувати лінію якнайменшого спротиву. Арабська армія ніколи не пробувала втримувати чи поправляти якогось догідного становища, але відступала і вдаряла знову ще десь інде. Вона вживала якнайменшої сили в якнайшвидшому часі і на якнайрозлогіших відстанях. Продовжувати акцію, аж поки ворог не змінив би своїх рішень, ставити йому спротив, означало б зламати основну засаду — не дати себе зробити цільною шайбою«.

Так само запевнює партизанам безпеку велике число наступальних акцій, бо ж напр. найбільші та найкраще вивіновані поліційні сили будуть безсилі в країні, де все населення почне красти. Факт, що партизани постійно стосують нові методи боротьби проти своїх противчиків, це той інший іще їх засіб безпеки. »Томущо обставини, серед яких нам доводилося діяти, ніколи не були двічі такі самі, то ми не могли стосувати тих самих методів більш ніж один раз і в наслідок того ворожа розвідка цілком потратила голови. Тоді, як батальйони й дивізії є завжди тих самих розмірів, розвідкові відділи працюють поза шаблоном. Наша сила полягала в змінюванні...«, — писав Лоренс.

На практиці то ці названі стратегічні принципи стосуються й соціяльних заворушень та революцій. Але тоді вони мусять стояти в належному стосунку до політики тієї потуги, що підтримує такий рух із-зовні.

Партизанські бої належно сповняють своє завдання єдино, якщо їх пляни тісно пов'язані з загальним веденням війни. Їх вплив на нормальну стратегію може бути прямий або посередній. Тоді як акція советських партизан була безпосередньо пов'язана з основною стратегією Червоної Армії, їх вплив на висліди битов був безпосередній. На Балкані ж партизанська боротьба велася поза тереном великих стратегічних операцій війни і Тітове повстання мало тільки посередній вплив. Події 2-ої світової війни показали, що ніякий підпільний рух не може привести до вирішного розвитку на своєму власному терені, якщо його дії не скоординовані з широкими стратегічними операціями. Тітів кінцевий успіх залежав від того, що гро німецької армії було спаліжоване й розбите альянтськими військами на інших театрах війни — на заході —у Франції, на сході — в Росії й на півдні — в Італії. Що більше було скоординування поміж підпільними рухами та союзними регулярними частинами, тим кращих успіхів можна було добитися.

Народні повстання й революції рідко добиваються успіху без допомоги з-зовні. В таких випадках перемагають вони тоді, якщо поважні частини регулярної армії перейдуть до повстанців, або якщо ціла адміністративна структура держави розпадається. Саме російська революція дає приклад такого розвитку. Без чужої підтримки вона тяглася довший час, аж поки не назріла до відкритої револьти; навіть розгром царських армій в російсько-японській війні 1905 р. не вистачав. Проте численні битви, програні росіянами в 1-ій світовій війні, показалися важливими для успіху революції. З другої сторони, партизанські війни через свою велику затяжність можуть так вичерпати обидві сторони, що остаточно кінчаються компромісом, який, само собою, не завжди означає кінець ворогуванню. Причиною цього є те, що всі рухи спротиву носять виразно політичний характер і авторитет їх провідників часто опертий на їхньому ж політичному впливові. А звідси їх рішення можуть інколи й не збігатися з поглядами партизан, над якими вони мають тільки обмежену владу. Іншими словами, революція не кінчається ніколи і є засуджена на невдачу з хвилиною, коли її учасники перестають бути революціонерами; її розвиток залежить радше від мас, ніж від її провідників.

Революції й підпільні рухи повинні бути започатковувані й керовані спершу з зовні; матеріяльна бо допомога відограє велику ролю, а політична й дипломатична підтримка теж не менш необхідні.

Алеж чи то в часі миру чи війни, що довше якесь народне повстання позбавлене матеріяльної чи моральної підтримки, тим важчим стає його положення й тим більше воно втрачає із своєї корисности для стратегії даночасової війни, чи то для політичних плянів на випадок не об'явлюваної ще війни.

Тоді, як у регулярній стратегії слово »ціль« має чітко окреслене значення, то в партизанській війні можна говорити лише про стратегічні цілі. Згідно із Клявзевіцом, стратегія це »використовування битви для цілів війни«, алеж характеристична признака партизанської боротьби це постійне турбування, а воно само по собі не є вирішальне. Воно може причинитися до вирішень тільки, якщо пов'язане з регулярною стратегією. Тут і причина, чому властиві партизанські бої не визнають ні офензивних, ні дефензивних стратегічних цілів. Вони мають офензивну, чи дефензивну вартість лише настільки, наскільки в їх пляні є впливати на стратегію регулярної армії. Рух спротиву, зорганізований для цілів відкрити двері якоїсь країни для інвазійної армії, діє тут у характері підмоги в офензивній стратегії, і звідси має офензивний характер. З другої сторони, партизанська війна, започаткована проти запілля окупаційної армії, має в ґрунті речі дефензивний характер.

Якщо в загальній схемі якоїсь світової війни підпільні рухи бувають стратегічно дефензивні, то тактично вони повинні бути офензивні. Партизанська війна не може діяти дефензивно; вона завжди або атакує, або відступає і ніколи не є в застої. У своїй статті »Революція й контрреволюція« (1852) К. Маркс твердить: »Оборона це смерть народної війни! Вона бо угробить таку війну ще до початку боротьби.« Широковідомий аксіом про те, що наступ це найкраща форма оборони, стосується зокрема підпільної тактики. Протинаступи в широкому маштабі тут рідкі, бо ж вони тільки натрапили б на зосереджені сили регулярних військових частин. Партизани рідко можуть надіятися відбити від регулярних частин втрачене становище, а саме таке намагання закінчилося б їхнім власним знищенням.

Перевага партизанки лежить у її рухливості. Партизани це наче якась рідина; вони просочуються крізь ворожу лаву й появляються знову на її тилах, щоб заатакувати там, де лише знайдуть пункт найслабшого спротиву. Вони постійно загрожують комунікаційним лініям і сполуці ворожих частин і ця загроза це одночасно один із їх найкращих засобів оборони.

При тому партизани не потребують боятися наступу на свої тили та й утрата терену для них без значення. Із стратегічної точки бачення вони й не мають нічого істотного для втрачання, і звідси й нічого для оборонювання. В афганській війні англійці були заскочені легкістю, з якою тубильці зникали з поля дії, тільки щоб зібратися знову в іншому місці. Після бою вони часто заховували свою зброю й тоді вітали англійців при вході до своїх селищ. Французам траплялися подібні несподіванки в Марокко.

Підставові елементи стратегії — час і простір — важливі і в стосунку до поведінки партизан. Народне повстання, як і всяка інша військова операція, повинно відбуватися в слушному місці і в відповідному часі.

Зі стратегічної точки бачення чинник часу має зовсім інакшу вартість у партизанських рухах. Тоді, як регулярні армії вже існують перед вибухом війни, то партизанські рухи організовуються здебільша аж в її ході. Перед такою політичною організацією, необхідною для зосередження національних чи соціяльних невдоволенців, стоїть важка робота, бо дійти до народних мас пропагандою це довге й важке завдання. Досвід 2-ої світової війни показав, що довгі війни сприяють розвоєві підпільних рухів, послідовно перетворюючи їх від примітивних форм боротьби до стану піврегулярних армій. Такий послідовний розвиток зовсім природний. Воно було б важко присилувати якийсь підпільний рух набирати наперід окреслених форм, як воно мається справа з регулярним військом. Далі ж сама еволюція підпільної війни залежить куди більше від особливих обставин, ніж хоча б нормальна війна. Все, що можна тут зробити, це пробувати впливати на цей розвиток. Алеж це делікатне завдання, подібне до ролі того огородника, що повільно й обережно пробує змінити форму якоїсь рослини; при тому завжди існує риск повної невдачі.

З точки бачення »місця«, то що стратегічно важливіша якась околиця, то більша, очевидно, вартість повстання, що вибухає у ній. Високоцивілізовані країни куди вразливіші на наслідки підпільного наступу, ніж примітивні громади. Одночасно в таких околицях куди легше зорганізувати й оборону. У партизанській війні стратегічне значення якоїсь околиці окреслюється в основному операціями регулярних армій і її економічною та індустріяльною вартістю для ворога. У такому часі, коли все запряжене до воєнної машини, всі околиці з точки бачення воєнної економіки мають свою вартість. Всякий рух спротиву створює роз'ятрене болюче місце в запільних областях ворога і відтягає його частини з фронту. В нашу добу тотальної війни воююча потуга може почати революцію навіть у якійсь невтральній країні, щоб позбавити противника важливої економічної допомоги, а за деяких умов це може бути куди корисніше, ніж втягання цієї невтральної країни у війну.

Очевидно, розпалення народного повстання куди легше приходиться в примітивних країнах, ніж у густо заселених околицях, чинник якраз протилежний до стратегічної вартости підпільних рухів, головні цілі яких

це густо заселені райони. Бо ж ті охоплюють не лише важливі економічні осередки, вони теж є й головними центрами комунікаційних ліній і тому являються важливими цілями для клясичної стратегії. Але те, чого партизани не можуть добитися самі проти індустріяльних центрів саботажем, того вони дуже часто можуть довершити у своєму сусідстві, проводячи постійні атаки на ці комунікаційні лінії. Воно можливе, само собою, що важливі лінії постачання регулярної армії можуть проходити крізь зовсім примітивні країни.

У загальному світовому конфлікті можна почати декілька народних повстань у дуже віддалених районах, синхронізуючи їх у часі й просторі із стратегічними операціями регулярних військ. Таким способом можна створити низку подібних взаємовіддіювань, як вони можливі поміж окремими битвами регулярної кампанії. Тоді як одна якась партизанська акція паралізує нафтеву продукцію, інша може саботувати вугільні шахти і сталеварні ще десь інде, третя ж може заатакувати і спинити рух на головній лінії підвозу військ на фронт.

У народній війні якась околиця уважається стратегічно здобутою тоді, коли її населення готове боротися за політичну ідею того підпільного руху. В такому розумінні поняття простору у таємній війні має зовсім інакше значення від того, що в клясичній стратегії. Партизанський рух не здобуває терену широкомаштабним, добре зорганізованим і скоординованим маневром. Його ціллю нiраз не є нормальне здобування території. Тільки рідка такі здобуті околиці тут можуть бути охоронювані з військової точки бачення, а ще менш оборонювані силою зброї перед регулярним військом. Але такі нові околиці можуть бути здобуті за допомогою пропаганди і втримувані підпільними політичними організаціями.

Звідси ясно, що стратегічні рухи в партизанській війні дуже різняться від рухів у нормальній війні. Рухи спротиву є обмежені до терену їх походження, з яким вони зв'язані через свою тактику наглих ударів, засідок і ухилювань від бою. З другої сторони їхні операції окреслюються назагал характером рейду. Що більш вони віддалюються від своєї »бази«, то більша правдоподобність, що вони втрачатимуть свою перевагу в тому, що знають місцевості, терен, населення й його звичаї, мовні звички, тощо. Їм буде дуже важко робити рухи в великому маштабі щодо їх розмірів, сили і стратегічних цілів, через вимогу завжди оперувати таємно і зберігати свою основну притаманність — заскочення. Крім того для успішности широких операцій потрібно докладної співпраці в часі й просторі та строго централізованого командування. Про жодну з тих передумов не може бути мови в підпільних рухах, що своєю природою — нелегальні.

Ці замітки стосуються зокрема умов по европейських країнах і винятками тут не є ні Росія, ні Югославія. Хоча партизанській війні в Балканських горах дуже сприяє сама природа терену, то початковий характер Тітового руху спротиву теж був вузько льокальний. У початках були тут створені чисто льокальні організації спротиву — »одреди«, щось ніби регіональні загони. Аж пізніш дійшло до створення югославської визвольної армії. На невеличкій території — в окремому лісі, чи горах невеличка група підпільників організувала такий «одред«, називаний за такою то горою, лісом, чи данорайонним центром; його круг діяння був специфічно льокальний. Як же ж ворог прогнав його з того району операцій, то він мусів старатися повернутися туди знову і то чим скоріш. Це й надавало цьому спротивові справді народного характеру: люди обороняли свої хати й місцевини. Сотні таких »одредів« постали в рр. 1941—42 й аж до кінця війни становили вони головне джерело рекрутів для рухомих формацій.

Таким чином опанування свіжих територій очевидно збільшує й число партизан. Навіть якщо регулярні частини й мають перевагу в матеріялі й кращу організацію, то з уваги на симпатії великої маси населення, партизани в загальному міцніші щодо людської сили. Окупаційним силам важко контролювати широку територію: чимало її районів загалом не має окупаційних частин, бо ті можуть контролювати тільки найважливіший терен. Що далі німці були від своєї батьківщини, то довші були їх комунікаційні лінії і тим більше військових частин приходилося їм виділювати для контролю країн поза фронтовою лінією. Гітлерові опанцирені легіони, що спершу могли оточувати ворожу армію, остаточно самі були без решти оточені ворожим населенням.

Щоб добитися повних успіхів, партизанські рухи мусять мати якнайбільш свободи й простору для маневрування. Що обширніша повстанська територія, що менше число ворожих поліційних частин, то такі умови кращі. Нормально в певних районах, зокрема ж у стратегічно важливих, затримується чимале число таких звичайних і поліційних ворожих частин. Але їх дія тоді куди більше розпорошена по цій широкій території, і це й дає партизанам такий необхідний вільний простір для маневрування. Це й причина, чому зорганізувати революцію й керувати нею куди легше на великих просторах. Що ширше поле дії якогось руху спротиву, то могутніші ті партизанські частини, що оперують на ньому. Очевидно, поважну ролю відограє тут ще й загальна географічна структура країни.

При тому події можуть розвинутися так, що даний підпільний рух так неподільно контролює цілі околиці, що ця боротьба може

перемінитися в відкриту війну. Тоді з його партизанських загонів можуть постати напівреґулярні частини. Подібно саме сталося в Югославії. Тут поруч згаданих »одредів«, зв'язаних із своїми лише місцевостями, партизанські керівники зформували рухомі бригади, згодом замінені в дивізії й корпуси (в мінімальному маштабі, порівняно з реґулярними частинами, щоб надати їм великої тактичної рухливости й легкости в керуванні). Там, куди така дивізія проходила, набирано з »одредів« всю охочу молодь, а старшим залишувано працю в місцевій організації, мобілізаційній і саботажній ділянках. Таким чином забезпечено реґулярний доплив активної молоді до військових формацій, вже не зв'язаних із будь-якою місцевиною. Всьому тому допоміг гористий характер Югославії, що перешкоджував німецьким протизаходам, а далі — у 1943 р. капітуляція й роззброєння, а то й перехід до партизан італійських гарнізонів (бл. 10 дивізій).

Стратегічні рухи в партизанці майже завжди зведені до мінімуму, навіть якщо сила таких партизанських загонів поважна. Партизанські рухи загально обмежені до маршового кроку піхотинця й не можуть дотримувати кроку ні в часі ні в просторі змоторизованим реґулярним з'єднанням.

У нормальній війні задача резервів — стратегічних чи тактичних — має подвійний характер: вони служать для очищування небезпечних ситуацій, і далі — для поглиблення й розширення вже осягнутого успіху. У партизанці немає резервів у тій самій формі, що в клясичній стратегії. У підпільній війні воно було б нелогічно пробувати рятувати небезпечну ситуацію тим, що кидатимемо туди більші резерви: це ж привело б партизан до своєрідної реґулярної битви, що суперечить засадам партизанської війни. У небезпечних ситуаціях слід поробити старання, щоб відтяжити тиснутих партизан не тим, що надсилатимемо до них стратегічні резерви, але — за допомогою багатьох завзятих акцій, що відвертатимуть увагу ворога. Якщо можливе, то такі відтяжування повинні бути спрямовувані проти таких важливих для ворога цілів, щоб той був змушений числитися з ними. Але часом партизани можуть спершу заатакувати цілі другорядної ваги, щоб відтягти увагу ворога і спрямувати його сили в зовсім іншу околицю; і аж як те осягнуто, то можна починати акцію проти основної цілі. Замість слати підкріплення на відтинок, де положення загрозливе, примушується ворога розпорошувати свої сили, стягаючи їх частину в іншу околицю. Щоб маневрувати по тій думці — добре керований підпільний рух повинен постійно вміти плянувати відтяжувальні рейди; їх схеми, матеріял і люди — все те мусить бути підготовлене наперід. Питання про розширення чи зконсолідування якогось успіху зовсім інше. Тут резерви можуть бути кинуті подібно як і в нормальній війні, хоч партизани власне ніколи не повинні зрікатися своїх власних методів боротьби.

Всі ці міркування стосуються вищої підпільної стратегії. Але вони втрачають багато із своєї вартости, як їх застосувати до окремих битв маломаштабної боротьби.

Вийнятковий метод створювати в народній війні резерви полягає в формуванні в тій самій околиці кількох строго відізольованих підпільних організацій. Таким чином спершу може бути заанґажована в боротьбу одна організація, тоді знову інша, відповідно до загального положення, під час як ще якась одна організація може бути втримувана як резерва. На такий лад були зорганізовані французькі підпільні організації: одна частина співпрацювала з англо американським генеральним штабом («Бакмастер» за прізвищем свого шефа), ще інша була керована ген. де Ґолем (BCRA — «Центральне бюро інформації й акції» під наказами полк. де Пассї); і тоді, як одні діяли під час окупації, інші взялися за зброю аж у часі висадки. Таке розділення сил має свої позитиви, напр. з уваги на безпеку. Бо якщо ворожа розвідка розкриє одну з тих підпільних груп, то тяглість повстання забезпечена, навіть у випадках дошкульних втрат, чи провокації. Очевидно, це вимагає дуже скомплікованої штабної праці, щоб контролювати такий підпільний рух, зокрема ж як її приходиться виконувати з-за кордону. Очевидно, не обходиться тут без комічних ситуацій, бо ж годі в тому самому терені повстання замаскувати більші рухи. Але все ж така метода має свої позитиви. Роздрібнення на групи проходить згідно з політичними переконаннями й приналежністю партизан. Звідси, воно можливе наперід влаштувати так, що головну підтримку в повстанні отримає якась окрема група, що або виявила себе найнадійнішою в боротьбі, або, що репрезентує таку політичну гарантію, якої шукаємо в майбутньому мирі. Попередні міркування з цими дають дуже докладне уявлення про тактичні й стратегічні резерви в партизанці. Одне запевнює тяглість даночасної боротьби, а друге діяння руху як цілости.

Врешті приходимо до останнього питання — баз. Партизанка не має жодного запілля, а тому й жодних баз. Підпільні рухи майже незалежні від терену й комунікаційних ліній. Найвище хіба є заледве малі тактичні бази в теренах повстання. Що ж до прохарчування, то партизани в основному живуть із самої країни. Їх вимоги щодо амуніції невеликі, бо й їхня тактика вимагає радше коротких, гострих атак, ніж довгих боїв. Остаточно, можна б сказати, що стратегічні бази партизанського руху — це летовища, звідки висилається для нього постачання. В такому випадку деяку ролю відіграє тут льотний шлях літаків: що довша відстань, то більша загроза в переловлю-

ванні ворогом цих підтримувальних літаків. Ця відстань понадто позначається і на співпраці поміж партизанами й підтримувальним літунством; і ця співпраця впливає дуже на успішність самої підпільної війни.

Принципи партизанської боротьби стосуються загалом і самої підпільної війни. Очевидно, що партизанський рух, що розростається щодо числа й території, втрачатиме свій початковий характер. Його методи дадалі ідентичні з методами нормальної війни.

Ті ж методи стосуються не тільки до партизанської боротьби — однієї із форм резистансу, але й до саботажів і страйків. Щоб бути вповні успішними, саботажі повинні бути розпорошені в часі й просторі та стосовані в широкому маштабі. Серйозні акти саботажу це наче сконцентровані атаки, а численні дрібні його акти рівновартні ефектові одного великого. Що більше поле дії якогось таємного руху, то більші можливості саботажу і тим важче ворогові запобігти їм.

В партизанській боротьбі втрати вбитими серед бійців надсподівано малі. Це вислід партизанської рухливости і тактики заскочувальних атак і втеч перед ворогом. Тоді як реґулярна воєнна машина зі своїми довжелезними колонами з'єднань, велетенським апаратом допоміжних служб, промислових і економічних організацій, являє собою догідну на всі сторони ціль, тоді партизани це дуже невловлена ціль. Реґулярні частини тому й пробують здушити повстання терором: звідси то жертви в людях і майні від таких репресій високі. Партизанська війна тому отже з-поміж усіх родів війни показалася найжорстокішою. Партизани, що не мають запілля і мусять вести безправне життя, зрідка тільки попадають у полон. Дуже часто партизани самі вбивають своїх власних ранених, щоб оминути всяких можливостей зради. Такого стану речей не може змінити ніякий Міжнародний Червоний Хрест. Якщо реґулярне військо може дивитися на полонених партизан, як на звичайних воєннополонених, то що мали б робити партизани із своїми полоненими?

Втрати партизан людьми просто смішні у порівнянні із втратами регулярних військ; зате велетенські втрати несе населення в наслідок відплатних репресій.

Зчерги переходимо до питання: 1) вступних політичних і ідеологічних передумов таємної війни, 2) впливу традицій і вдачі населення на хід такої війни, 3) географічного елементу в руках спротиву.

Партизанська війна мусить могти тісно співпрацювати з населенням і черпати звідти свою силу. Але для того те населення мусить бути опановане якимсь політичним ідеалом. Очевидно, всяка війна ведеться на базі якогось політичного ідеалу, але в народній війні це ідеологічне обґрунтування повинно переростати у найглибший фанатизм, у своєрідну політичну релігію. У нормальній війні уряд закликає до загальної мобілізації і, якщо треба, то видає закон, яким змушує громадян сповнити свій обов'язок. У народній війні навпаки: тут сам нарід домагається війни і змушує уряд до дії; нарід може навіть підняти повстання і створити новий уряд. Звідси то в нормальній війні єдиний її політичний аспект це її ціль; зрештою ж політика не вмішується в технічні методи, стосовані армією під стратегічним оглядом. З другої сторони у народній війні наскрізь політичними є не лише намічена ціль, але й методи, і таємні організації. То ж ніщо дивне, що в 2-ій світовій війні політичні комісарі фігурують в усіх руках спротиву.

Які б там не були політичні мотиви даного народного повстання, вони повинні промовляти до найширших кругів населення і не лише до окремих його каст. Тому партизанську війну проголошує назагал не уряд, але нарід і партизанські армії рекрутуються спершу із добровольців, або докладніш із »політичних борців«. Їх однак годі підчинити військовій дисципліні й ієрархії стилю регулярної армії, як добровольці, вони уважають себе вищими з точки бачення моралі. Це не означає, що регулярним арміям недостає моралі, але — що партизанські армії втримують свою на дуже високому рівні. Зфанатизовані своїм політичним ідеалом партизани — це вроджені борці з високо розвинутии бойовим темпераментом. Партизана чи саботажиста зчаста регулярний вояк, як теж і деяка частина цивільного населення вважає злочинцем з погляду карного кодексу. Справді, його не охороняє ніякий закон; регулярний же ж вояк відчуває, що за ним стоїть закон. Партизан, що живе таємно і в конспірації, інколи терпить від комплексу іллегальности. Тоді, як регулярний вояк куди менш обов'язаний робити якнайширший ужиток зі своїх змислів, інтелігенції, вручности, то для партизана стосування цих властивостей — це перша передумова успіху. Партизан довіряє своєму власному осудові в часі небезпеки; регулярний вояк покладається на своїх старшин, — звідси то під індивідуальним оглядом регулярний вояк стоїть нижче від свого суперника — партизана.

У час тотальної війни, в боротьбі заангажована ціла нація. У випадку ж підпільної війни населення зв'язане з цією боротьбою ще глибше. Кожний бореться на свій особливий лад: хто із зброєю, хто пускаючи фальшиві відомості для ворога, хто даючи приют підпільникам і відступаючи свою квартиру на сховок зброї й припасів, ще інші тим, що не віддають ворогові своїх знань. Таким чином участь бере тут ціла нація: чоловіки, жінки і навіть діти. Тому то підпільні організації мають такий різнородний склад і характер.

Як довго якась народна війна ведеться партизанами якогось окремого політичного се-

редовища, то ведення операцій ще порівняно просте. Ситуація ускладнюється, якщо створюється спільний фронт з поміж декількох політичних рухів різних відтінків. Тут уже трудніше добитися одного командування, бо ж інтереси тих багатьох складників зчаста розбіжні. Узгіднення існує лише в одному пункті — боротьба проти спільного ворога. А звідси такий союз тільки переходовий і виявляє споро заздрощів і недовір'я. Однак, щоб створити щось на лад об'єднаного військового командування, постають різні зв'язкові комітети, щоб координувати ці різні партії. У багатьох рухах спротиву насправді ці різні групи мають свою власну організацію, ба й свої приватні партизанські загони, і воно безцільно дискутувати про абсолютне підпорядкування їх одному командуванню. Рішення, схвалені мішаними політичними комітетами, надто часто носять познаки нездорового компромісу. Однак дуже істотний координуючий вплив може мати чужа військова місія, що діє, як дорадник того руху спротиву поза ділянкою внутрішньої політики. Воно куди важче контролювати якийсь підпільний рух, ніж хоча б керувати битвою танків.

Провідництво в народній війні вимагає широкого світогляду, психологічного інстинкту, такту і перш усього — політичної вправи. Тому дуже небагато регулярних старшин мали успіхи в різних підпільних рухах у 2-ій світовій війні. Проти них стануло їх усе виховання і зовсім різне поняття про війну. Вони пробували стосувати ортодоксальні методи до нерегулярних ситуацій і ніколи не були спосібні вповні зрозуміти всі ті численні інтриги, постали головно на політичному тлі. Що більше, провідники, що вийшли з лав партизан і командували партизанськими рухами, часто в тих старшинах вбачали небезпечних суперників і через повне недовір'я й заздрощі старалися протидіяти їхньому впливові. Одночасно ніщо не є таке фатальне, як старатися організувати підпільні рухи на регулярний військовий лад, бо ж вони тим самим втрачають ті свої прикмети, що, не зважаючи на деякі негативи, становлять їх головну силу. Партизанські рухи слід брати такими, як вони є, з усіми позитивами й негативами, і витягати з них--з військової точки бачення— всю допомогу, що її вони можуть подати.

Такі політичні розходження привели до боротьби поміж Тітовими партизанами й Міхайловічевими четніками, між лівими (ЕЛАС) і правими (ЕДЕС) грецькими партизанами.

Традиції й характер населення — це важливі моменти в народній війні. Подібно як кожна армія створює свою стратегію й тактику згідно із своїм національним характером, так і кожний підпільний рух має свої власні прикмети. Та й не кожна нація надається для підпільної війни. Напр., німецьке вроджене почуття дисципліни й пошани для встановленої влади є тут серйовними труднощами. З німців кепські конспіратори й багато їх »вервольфів« хотіло було боротися єдино в уніформах. Мабуть, не надаються з тих таки причин до партизанки й англійці. Але в індивідуалістичних, запалених ромачців: італійців, еспанців, французів — справа інакша. У слов'ян їх хитрощі, дар для змов і інтриг роблять із них добрих організаторів підпільних рухів. Та й народи, що у своїй історії вже зазнали на власній шкурі лихоліть, куди більш войовничі. Мешканці степів, чи гористих околиць куди більш призвичаєні до війни, ніж населення цивілізованіших рівнин. Вбогі країни мають менше для втрачання, ніж ті, що живуть заможно; цей чинник стосується й умов в середині кожної нації. Упривілейовані прошарки куди більш оминають важких рішень, ніж менш протеговані кляси. Високоцивілізовані народи достосовують себе лише з трудом до недостатків і терпінь, на які вони наражуються у народних війнах. У підпільних рухах інакше ведуть себе міщухи від селюхів. Можна йти навіть так далеко, щоб твердити, що професія чи зайняття одиниці впливає рішально на ту ролю, яку вона відограватиме в цьому русі. Реагування комерційника зовсім інакше від реагування робітника чи селянина.

Що більш цивілізованою стає якась нація, то більш втрачає вона із своїх природних войовничих інстинктів. Що більш якась нація цивілізована, то більш схиляється до таємних методів підпільної війни, ніж до відкритої боротьби. Тому й підпільна боротьба в західньоевропейських країнах набула форм саботажу, шпигування й пропаганди. З людської точки бачення воно легко зрозуміле. Воно менш рисковно бути волоцюгою, ніж справжнім злодієм, як зрештою безпечніш бути злодієм, ніж убивником. Очевидно, це загальні міркування, і без винятків тут не обходиться.

Російські партизани не набули своїх традицій єдино з партизанських боїв російської революції. Ще більше сотні років тому російський селянин показався був добрим партизаном у наполеонських війнах. Так само глибоке коріння має партизанка в Югославії: традиції юнаків сягають тут ще часу боротьби сербів і хорватів із турками. Однак щодалі на Захід, то більш хитрим стає ведення підпільної війни і менше відкритих операцій. У гористій частині Франції перші »макі« виринули аж у 1942 р., та й то їх відкрита боротьба мала місце для дефензивних цілів. По інших же частинах Франції партизанські бої почалися аж після альянтської висадки.

В дуже сприятливому положенні у підпільних рухах і партизанці опинилися комуністичні партії. Загалом то комуністична ідеологія легко приймається серед »безвласників«, а вони томущо нічого не посідають — являються найкращими борцями. Комуністи мають дуже добрий досвід у нелегальних організаціях і їх

партія, поділена на дрібні ячейки, особливо надається для розвитку таємних рухів, та й її традиції тут сягають ще основників марксизму. Противники марксизму тут настільки в гіршому положенні, як приходить до народної війни, що їх ідеології не завжди мають ту саму притягальну силу для мас, що комунізм, який став майже своєрідною релігією. Резистанс проти марксизму у сателітних країнах не має такого глибокого коріння. Друга перевага комуністів у тому, що після розв'язання Комінтерну 1941 р. вони наново зорганізували центральне управління — Комінформ для плянування координації всієї підривної діяльности. Ленін писав: »...марксизм від усіх інших форм примітивного соціялізму різниться тим, що не обмежує себе до якогось окремого роду боротьби. Марксизм готовий прийняти всяку форму боротьби, якщо засоби досягають мети. Його політика старається зробити всі методи універсальними, організовувати їх так, щоб тактика всіх революційних кляс будувалася на них у ході їх розвитку. Всі абстрактні форми й педантні теорії — чужі марксизмові.«

Алеж все воно ще не значить, що активний спротив повинен обмежуватись єдино до районів, географічно пригожих. Навпаки, слід докласти всіх зусиль, щоб таємну війну поширити в усіх напрямках з однаковою натугою. Різнитися повинні єдино шляхи й засоби. У середні віки замки служили за випадові бази для »партизан«, що робили рейди вниз на рівнину і тоді скоро відступали до своїх гірських фортець. Таку тактику партизан із гір можна пов'язувати — у погодженні із загальним стратегічним пляном — із статичним резистансом повстанців на низах. Саботажисти, розвідувачі, пропагандисти й гірські партизани співпрацюють тісно й підтримують одні одних. Сміливий рейд може часто розпалити загальне повстання, що до того часу тільки жевріло.

Не припадково осередками югославського партизанського руху були високі гори, звідки партизани опановували рейдами побережжя Адріятики й дунайську низовину, подібно як французьких — Піренеї, Альпи, Юра й Центральний масив.

Окрему ролю в партизанському русі відіграють великі міста. З точки бачення таємної війни їх місце посередині — поміж гірськими околицями й рівнинами. Лябіринти великих міст дають першорядні сховки перед ворожими органами безпеки. Звичайно як центри різної публічної й приватної адміністрації, вони крім того правлять за осідок важливих індустрій і за вузли головних комунікаційних ліній. Тому великі міста — це завжди осередки саботажу, шпіонажі й пропаганди. Алеж у відкритій війні ледве чи можливо втримувати в містах будь-які загони. Окремих агентів — так. Відкрита боротьба, зокрема як після неї приходять репресії, може нанести населенню велетенських втрат у людях і майні і тому ледве чи такі жертви виправдуються успіхами, здобутими в вуличній боротьбі. У горах партизани знаходять сховок у кущах, скелях, а в містах — серед мешканців, що можуть впасти жертвами відплатної акції. Насправді то тільки великі міста заанґажовуються в підпільну дію, і що більші ці міста, то кращі умови для таємних рухів. Дрібні провінційні міста, де мешканці знають один одного і де всяку незвичайну дію легко спостерігати, не надаються для широкої конспірації.

Друга світова війна дала декілька прикладів народних повстань по великих містах, як от Париж, Варшава і Прага. Цікаво, що всі ті револьти мали багато спільного. З військової точки бачення, поминаючи всякі політичні, патріотичні, психологічні й інші моменти, повстання в Парижі й Празі не мали жодного стратегічного значення. Повстання в Парижі (18 — 25. 8. 1944) і зв'язані з ним втрати вже після вирішної битви за Францію й прориву в Авраншах, було зовсім зайве. Те саме в Прагою (5. 5. 1945), коли совєтські частини були за декілька миль до міста. Все промовляє за тим, що військове значення підпільних рухів лежить у допомозі, що її вони можуть подати перед кінцевим стратегічним вирішенням, здобутим на головному полі бою. Його початкове значення звільна меншає, ба й нарешті воно може справляти клопіт у загальному стратегічному й політичному веденні війни. Бо події в Парижі й Празі були б покотилися трагічніше, якби німецькі командувачі, не пертрактуючи з повстанцями, пішли були на боротьбу. І так варшавське повстання (вересень 1944), не діставши підтримки від Червоної Армії, покінчилося 200 000 жертв. Як зрештою і завжди, всі ці три повстання мали більше політичний, ніж військовий характер. Це тому, що політичний колір великої столиці завжди має немалий вплив на розвиток цілої країни.

Як бачимо, ведення таємної війни вимагає особливої стратегії із зовсім різними засадами від нормальної війни. Декотрі з них зрекапітульовані Леніном так:

1. ніколи не слід гратися з народним повстанням: раз боротьба ведеться, слід її наполегливо вести аж до кінця;

2. організувати заскочні атаки, зокрема, коли ворожі сили розпорошені;

3. Постійне змагання до мети навіть шляхом дрібних успіхів, здобуваних день за днем за всяку ціну це конечна передумова кінцевого успіху.

Історія показує, що народні війни добивалися великих успіхів проти неодного суперника. Однак остаточна перемога залежить від сприятливої комбінації терену й незвичайно корисних стратегічних і політичних обставин. Ці обставини, потрібні, щоб народній війні забезпечити успіх, даються зібрати так:

а) даний рух повинен виходити з-поміж якнайширших верстов населення,

б) партизани мусять боротися на своєму власному терені,

в) сама війна — конфлікт поміж воюючими націями — мусить тривати доволі довго, щоб дати змогу даному підпільному рухові дійти повного розвитку,

г) партизани мусять мати відповідно великий простір, в якому могли б оперувати,

г) вдача народу, особливо його тугість і войовничість, мусить бути така, що робила б його спосібним вести такий рід війни,

д) характер терену мусить бути пригожий для такої війни,

е) підпільний рух повинен бути підтримуваний або якоюсь регулярною армією, з якою він може співпрацювати, абож отримувати політичну й всяку іншу допомогу від якоїсь чужої потуги.

Вага народної війни ще зростатиме й жоден генеральний штаб не може собі дозволити на те, щоб її зігнорувати. В тотальній війні нашого сторіччя стосуватимуться всі шляхи й засоби в пов'язуванні модерної техніки із найбільш примітивними методами. Кожна держава мусить враховувати можливості підпільної війни. Вони влегшують перемогу для регулярної армії в її офензивних операціях і становлять преважливу частину дефензивної стратегії в випадку ворожої інвазії.

Совєтські воєнні академії

На початку останньої війни було в СССР 16 воєнних академій; поступ науки в останніх роках і потреба пристосувати її до військової техніки виявили необхідність створити ще дві дальші академії.

Ось їх повні назви:

у Москві:

1. Вища Воєнна Академія ім. Ворошилова,
2. Воєнна Академія ім. Фрунзе,
3. Політично-воєнна Академія ім. Леніна,
4. Інженерно-летунська Академія ім. Жуковського,
5. Воєнна Академія Панцирних Сил ім. Сталіна,
6. Академія Артилерії ім. Дзержинського,
7. Воєнна Академія Фортифікаційної Інженерії ім. Жукова,
8. Воєнна Академія Протихімічної Оборони ім. Ворошилова,
9. Академія Воєнного Законодавства (колишня ім. Бухаріна),
10. Воєнна Академія Ветеринарії ім. Павлова;

в Ленінґраді:

11. Воєнна Академія Авіяції ім. Кірова,
12. Воєнна Академія Транспортів ім. Кагановича,
13. Воєнна Академія Медицини ім. Павлова,
14. Воєнна Академія Піхоти ім. Тимошенка;

в Києві:

15. Воєнна Академія Служби Зв'язку ім. Калініна,
16. Воєнна Академія Кавалерії ім. Будьонного;

у Харкові:

17. Воєнна Академія Інтендантури ім. Жукова;

у Моніно біля Москви:

18. Академія Військового Летунства ім. Сталіна.

Крім цих академій існує ще біля 100 шкіл різних родів зброї, призначених для підстаршин. Щорічно покидають їх мури коло 10000 випускників.

Молодий старшина, пробувши принаймні один рік у полку і не закінчивши ще 35-ти літ, може старатися про прийняття до академії свого роду зброї. Наука триває там від 3-ох до 5-ох років. Випускників назначують командирами батальйону або полку.

Оці названі академії не тільки виховують високих старшин, але теж займаються і дослідженням воєнної історії, розпоряджають теж багатьома модерними ляболаторіями, видають фахові журнали й часописи, що інформують старшин про найновіші здобутки в ділянці техніки й досягнення стратегії. Для старшин, що перебувають здалека від осідків академій, зорганізовано кореспонденційні курси (позаочне навчання).

Найстарша поміж цими військовими високими школами — це Академія ім. Фрунзе. Тут приймають виключно старшин справді здібних. Додатково вони мусять мати за собою ще досвід 4-ох до 6-ти років активної служби, закінчену середню освіту і знати одну із чужих мов, найрадше: англійську, французьку, німецьку, японську. Але про прийняття рішає остаточно вислід конкурсового іспиту. Кандидати підготовляються до цього часто й декілька років. Академічний курс триває 3 роки. Випускників призначують командирами дивізії, абож поступають вони до генерального штабу свого роду зброї.

Згодом власне зпоміж них рекрутуються кандидати до Вищої Воєнної Академії ім. Ворошилова. Вступ до неї не обмежений віком, але за те вимоги там куди більші. Кандидат мусить мати за собою принаймні два роки служби як командир більшої одиниці і його прохання про вступ мусить бути підтримане ЦК партії. Самозрозуміло, що кандидат мусить виказатися прекрасним знанням марксизму-ленінізму, і анкета, проведена на доручення Політбюра, повинна виявити, чи його життя є вірною відбиткою цього знання. Курс триває три роки і охоплює три вишкільні кляси: політичну, загальновійськову і спеціяльну даного роду зброї. Щороку ця академія має випускати біля 300 високих старшин, перед якими з тієї хвилини відкривається шлях аж до маршальської булави. Подав: **Володимир Гаврилюк**

Felix M. Steiner: Die Wehridee des Abendlandes, Verlag Parma, Frankfurt a. M., 1951

Ідея воєнної доктрини Заходу

Ціль, що її поставив собі автор, к. генерал панцирних частин, що оперував на західньому (під Дюнкерком) та на східньому фронтах (над Дніпром), це насвітлити із німецького погляду проблему колективної оборони Европи та з'ясувати всі пов'язані з нею потілічні, воєнні й психологічні елементи.

Автор уважає, що третя світова війна, яка вже «висить в повітрі», рішатиме про долю західньої культури. Боротьба за втримання західньої культури почалася ще в 1917 році, коли то до влади прийшов большевизм, що поставив собі ціллю світову революцію, із масовими революційними засобами ведення війни. Увесь східній простір вже тепер має свою окрему воєнну доктрину, стратегію, тактику, організацію, різнородні інституції, тощо проникнуті одноцілою філософічною ідею воюючого матеріялізму — большевизму. Для досягнення остаточної мети такої світової революції сьогодні східній бльок має бл. 20 мільйонів вояків, приготованих до тотальної війни. Для успішної протидії цій загрозі Захід не має ще конкретної воєнної концепції, ще не усвідомив собі, які політичні, ідеологічні, господарські, організаційні тощо протизаходи та засоби застосувати у цьому змагу.

Захід ще далі живе в полоні ілюзій, що всі народи приймуть один світовий лад і мирний правопорядок. Тимчасом світ поділився на два ворогуючі, контрастові табори. Наспів уже час для об'єднання всіх західніх держав на засаді паритету й рівноправности всіх націй. Без зміни своїх дотеперішніх форм оборони (Wehrformen), Захід не буде спроможний ні забезпечити миру, ні навіть своєї свободи.

Після такого вступу автор зупиняється над аналізою дотеперішньої воєнної системи Европи. Ця аналіза й становить теж істотну цінну частину цієї праці. Свою аналізу починає автор від французької революції, себто від реформ Карно (шефа штабу Наполеона, що й увів загальний обов'язок військової служби) та Наполеона (нова організація, нові оперативні й тактичні ідеї). Теоретичне оформлення цих реформ філософічно опрацьоване пруським ген. фон Клявзевіцом у його творі «Про війну». Деяке відхилення щодо потреби озброєння мас знаходимо в Енґельса, що домагається тільки озброєння робітників та створення народної міліції, як найдосконалішої форми оборони народу.

Це був перший вилім у дотогочасній системі організації збройних сил. Другий вилім був спричинени розвитком техніки, винаходом кулемета, а що й довело до позиційної війни в окопах та розвитку цілої системи позиційних бойових становищ з однієї сторони та до збільшення масових акцій і запотребування на бойові матеріяли й муніцію з другої. Головною проблемою стало, як прорвати ворожий фронт і знову дійти до руху. Цього задумано добитися шляхом масових наступів та концентрації вогню. Та це теж не дало бажаних успіхів. У цій фазі безпощадної війни людських мас і воєнного матеріялу прийшла до слова знову стара призабута зброя — пропаґанда, що мала успіх там, де заламався бойовий дух, і то не лише армій, але й народу. Це раніш, при сталих фронтах, і не було можливе.

На питання, які зміни принесла 1-ша світова війна, автор відповідає: «Операції, тактика, організація й дух втратили своє прийняте значення. В вирішних моментах і в воєнній теорії завели: о п е р а ц і ї, томущо виступили нові елементи руху, т а к т и к а, томущо її знівечила нова технічна зброя, о р г а н і з а ц і я, томущо не вистачала на довгий період війни, та врешті д у х, томущо в вирішній фазі війни були інші люди, ніж ті, на яких спершу обчислювано.» У цьому питанні автор приходить до висновку, що техніка перемогла маси: «Вона не тільки змінила обличчя війни, але й започаткувала банкротство панівної воєнної системи 19-го сторіччя.» У 1-ій світовій війні виступили не тільки названі деструктивні елементи старої воєнної системи ведення війни, але теж познаки зародження нової воєнної концепції. Основним джерелом зародження нової концепції стало пізнання, що **винищувальна стратегія** веде до абсурду. Коли обидві воюючі сторони мобілізували великі людські маси та вводили масово технічну зброю, тоді теж не привело це до жодних змін. Аж впровадженням елітарних частин (танкових та штурмових з'єднань), що надавалися до концентричного удару та спонтанного руху, придумано властивий інструмент проламувати застоялі фронти; це й започаткувало теж нову тактику.

Головне їх значення в тому, що вони елімінували ідею війни масами та ідею тотального знищення і показали ролю технічних елітарних частин. Вони вже тоді вказали на доцільність зміни дотеперішніх воєнних доктрин.

Дальший розвиток воєнної думки поміж двома світовими війнами та згодом в часі 2-ої світової війни все ж не пішов по цій лінії. Тільки деякі воєнні теоретики, як от, англійці: ген. Фаллер та сот. Лідделл Гарт, француз ген. де Ґоль, а з-поміж німців ген. Г. Блянк, ген. фон Зект, ген. Ґудеріян та маршал фон Маннштайн, зрозуміли значення панцирних та літунських з'єднань, які революціонізували дотеперішні воєнні системи. 2-га світова війна це, на думку автора, вершок банкротства давніх воєнних концепцій, банкротства політики насилля, думок про нищівну стратегію, теорій про вирішне значення масових армій. Німеччина програла війну тому, що просторові та масі свого ворога (СССР) не протиставила іншого сильнішого рівноважника. Концепція воєнних дій проти СССР була фальшива. Оперативної цілі — Москви не можна було осягнути, томущо операції були заповільні та переривані. Їх можна було провести єдино при допомозі панцирних частин та літунства; а їх Німеччина не мала в достатньому числі.

Спираючись на своєму досвіді з 2-ої світової війни, автор подає критичну оцінку дотеперішніх оборонних та превентивних протизаходів західнього бльоку проти большевицької загрози. Виходячи з заложення, що в майбутньому не буде національних воєн, а лише війни поміж континентальними бльоками, або поміж національними коаліціями (через надто коштовне технічне озброєння!), автор виступає за тісне політичне й господарське об'єднання Европи, за створення сталого правопорядку та спільної оборонної сили. **Ця остання може бути сильним фундаментом нової доби в світі, яка принесе заміну колективу та на його місце поставить щиру демократичну мирну спільноту на індивідуальній базі.**

Вплив техніки на форми війни.

Виходячи з заложення, що модерні армії не будуть в засаді споряджувані ніякими новими бойовими засобами крім тих, що їх винайдено наприкінці 2-ої світової війни, абож які були тоді в стадії розвитку і вже заповідали революцію в способі ведення війни, автор закидає воєнним теоретикам невміння використовувати з оперативного й стратегічного погляду ті здобутки техніки для створення нової воєнної концепції. З тих важливих технічно-воєнних винаходів називає автор чотири: модерний танк, модерний літак, ракету й атомову бомбу. Вони повинні були ґрунтовно змінити образ війни. Вони основно скріпили два вирішні фактори у веденні війни, себто: с к о р і с т ь та с и л у у д а р у, які змогли були довести до **блискавичної війни.** Однак 2-га світова війна, не враховуючи окремих битв, такою не була. У своїй основі 2-га світова війна була теж в і й н о ю м а с. Вона не розв'язала цього ключового питання, як його за допомогою техніч-

них засобі із війни мас зробити війну справді блискавичну.

Це питання стоїть відкритим і на майбутнє. Автор уважає, що розв'язка цього питання вимагатиме не тільки зміни в дотеперішньому воєнному мишленні, закинення дотеперішньої військової системи, спертої на масах, але теж повної переоцінки воєнних засобів, нової організації армії, яка ґарантувала б оперативність з'єднань модерної зброї та стратегічного використання воєнного потенціялу. Остання світова війна показала, що часи клясичної піхоти, подібно зрештою як це зробила 1-ша світова війна у стосунку до кавалерії, безповоротно минули; моторизація піхоти тільки піднесла її рухливість, а тимчасом нова зброя — атомова бомба, тактичне літунство й ракети виключають можливість такої масової концентрації, як теж рухливости. Першу можливість нівечить простірна зброя (атомова бомба, ракети), друга ж її особливість вимагає притримуватися шляхів, а вони будуть теж під обстрілом, чи то спостеріганням літунства. Місце піхоти повинні зайняти панцирні частини, як основний рід зброї. Його повинні доповняти: тактичне літунство, парашутні й десантні з'єднання. Така технічна бойова частина буде теж стандартною зброєю майбутнього. В дальшому це вимагатиме бойових кадрів, спертих на принципі добровільности, та побудови армій на міжнародному принципі. Розвоєвий процес іде по лінії вимог великопростірної (геопростірної) стратегії, себто обмеження стратегічної суверенности національних армій, воєнних концепцій та теорій. Найважливішим елементом цієї геопростірної стратегії стануть на Заході — бльоки колективної оборони, сперті на спільних ідейних, господарських та географічних інтересах цих бльокових націй. По стороні Сходу, ці тенденції йтимуть по лінії дальшої тотальної інтеґрації простору та по лінії засад ідеологічної війни мас. У рамках тих двох розвоєвих стратегічних тенденцій йтиме до постання нового типу штабного та бойового старшини, ба навіть і нового типу вояка. До витворення нового типу вояка «революційного пролетаріяту» приходить спершу в СССР, і звідти він поширюється на весь простір впливів СССР. Цей тип вояка постав на базі теорії Леніна про перманентну революцію й на базі марксівської ідеології. На думку автора, цей тип не національний, але інтернаціональний. На Заході позначується тенденція до станового добровольця з особливостями західньо-европейської культури. Характеристика такого добровольця в автора це власне більше пророкування й фантазія, ніж реальна оцінка майбутнього.

У кінцевому слові автор подає характеристику нашої «переходової епохи» та висловлює віру в відновлення ідей західньої культури, початки якого проявляються в дружній поставі по обох сторонах фронтів, що досі себе взаємно поборювали. «На спільному фронті, — пише автор, — боролися французи, англійці, американці враз із вояком з Голляндії, Бельгії, Данії, Норвеґії, Польщі й Греції за збереження західньої свободи проти німців. У спільному фронті, хоча на іншому відтинку, боролися одночасно німці враз із іншими добровольцями з Голляндії, Бельгії, Данії, Норвеґії, Швеції, Фінляндії, Естонії, Латвії й інші молоді люди із Східньої Европи за збереження їхньої свободи проти сприйнятого ними як спільного ворога — большевизму.» Читач спитає: «А де тут «tertium comparationis»? Чи сам факт участи в війні? Чи не знає автор, як скінчилася ця «співпраця» добровольців з гітлерівською Німеччиною? Невже ж гітлерівська Німеччина несла народам Східньої Европи західню культуру? Та зайво воно спинятися над цими фантастичними міркуваннями автора, і ще більше шукати тут джерела духового надхніння для майбутньої спільноти народів. Автор, як виходить, має доволі коротку пам'ять; хоч воно правда, що тепер йому не можна відмовити доброї волі до міжнародної співпраці, та все ж жалко, що не пошукав він для того іншої бази в минулому. Дружба народів не базується виключно на «братерстві зброї», але мусить мати глибше політичне, ідейне, господарське та психологічне вмотивування.

Тема, що її заторкує автор, без сумніву — дуже трудна й викликає широкий вахляр думок. Завдання — внести причинок до дискусії над пливкими ще проблемами воєнної доктрини автор все ж виконав вдало, не зважаючи на те, що не подав конкретного пляну і тільки загальниково вказав на вирішні стратегічні елементи.

М. Богор

F. O. Miksche: Sekret forces. The technique of underground movements. London, 1950, стр. 172

Таємні сили й техніка підпільних рухів.

Автор книжки, першорядний військовик-публіцист, має за собою низку праць із питань військової стратегії й тактики («Блискавична війна» — сперта на спостеріганні німецької тактики в еспанській громадянській війні, «Війна поміж континентами», «Чи бомблення вирішає?», «Гітлерові стратегічні промахи»). Якраз зазнайомлення з комуністичною стратегією й тактикою громадянської війни в Еспанії, далі праця в операційно-плянувальному відділі французької підпільної служби ген. де Ґоля та після війни — як військового аташе, привели його до зацікавлення проблемами стратегії й техніки «народньої війни», як він зве підпільну війну партизанськосаботажну боротьбу.

Крім вступу, який звертає особливу увагу на ростуче значення цього широко-стосованого комуністами нового типу війни, книжка охоплює 4 розділи: історичний перегляд стосування партизанського типу війни в нові часи в Европі, стратегію таємної війни, техніку підпільної війни і врешті оборону перед підпільними формами боротьби. Тоді як історичний перегляд головним чином аналізує стосовану большевиками партизанську тактику, розділ про «техніку підпільної війни» спирається здебільша на досвіді саботажно-підривної роботи французького резистансу в останній світовій війні. Розділ про оборону перед того типу війною використовує майже виключно німецький досвід у війні з партизанами на Балкані й у Франції. Розділ про стратегію підпільної війни з уваги на його цікаве схоплювання проблеми «психологічної війни» зреферовуємо на іншому місці обширніше.

Виходячи з заложення, що підпільна, чи пак народна, війна це самостійний тип воєнних дій, автор шукає застосування понять клясичної воєнної доктрини Клявзевіца і на цьому відтинку і проводить дуже влучні паралелі поміж засадами, що обов'язують тут і там. Різницю поміж стратегією й тактикою реґулярної й партизанської війни відчували завжди практики-військовики під час боротьби з партизанами, дораджуючи своїм колеґам рішуче забути вивчені в школі поняття з військової тактики, бо тут панують зовсім інші засади. Їх і пробує подати автор.

Проблематику партизанської боротьби розробляли ще від половини 19 ст. марксисти й комуністи, тому сьогодні вона була так сміливо і в такому широкому маштабі стосовано совєтами; Захід відмахнувся назагал від її прийомів, як погубних у своїх наслідках, бо, мовляв, така народна (підпільна) війна знищує душу нації, систематично її приводячи до непослуху й непошанування права й порядку; вона бо — як висловлюється Л. Гарт з приводу підпільних рухів 2-ої світової війни — проголошує чеснотою відкидання авторитету й порушення законів.

Треба признати, автор добре обзнайомлений із писаннями теоретиків марксизму-ленінізму (Маркса, Леніна) на теми народньої війни й дотичні місця

своєї книжки переплітає цитатами з них. «Війна для комуністичної держави, — писав Ленін, парафразуючи Клявзевіца, — означає продовжування революції іншими засобами». Звідси й таке педантне вивчання комуністами того нового типу боротьби. Автор зупиняється над суттю політики комуністичних партій; насправді компартії сьогодні це найбільша змова світу. Пробуючи розкрити справжнє обличчя тих експонентів Кремля на Заході, готових на найбільші жорстокості у своїй боротьбі за владу, автор намагається відкрити Заходові очі на ті методи й тактику, що їх стосував, стосує й стосуватиме у формі народної підпільної війни цей світ.

Обґрунтування тому типові війни дали ще К. Маркс і Ф. Енґельс, що живо цікавилися еспанською партизанкою проти Наполеона й її дошкульними для французів наслідками. Теоретичне розроблення й практичне стосування висновків проводили російські революціонери в 1905 й 1917 рр. Спроби ввести партизанські саботажні відділи — правда, на наємницькій базі — у боротьбі проти сербів робила в 1-шу світову війну Австрія. У формі зав'язків психологічної війни перші кроки були тоді зроблені обома воюючими сторонами: Заходом у стосунку до Австро-Угорщини (Вільсонові гасла про «самовизначення народів») та німцями у стосунку до Росії (висилка Леніна до Петрограду). Куди успішніші спроби ніж у Сербії з повстанням проти Австрії зробили були тоді альянти в партизанській війні проти Туреччини в Арабії, а якою тоді дуже зручно в широкому маштабі керував полк. Лоренс.

У другій світовій війні рухи спротиву відогравали вже куди важливішу ролю. Методи підпільної війни давніш не були стосовані в такому широкому маштабі, бо і загальний характер війни не сприяв їх стосуванню та й наслідки їх не відповідали б були політичним цілям, що їх собі ставляли воюючі сторони у воєнних конфліктах. На їх же частіше стосування сьогодні склалися такі причини: 1) розвій воєнної стратегії й тактики, 2) повна залежність модерних армій від індустріяльних і економічних баз запілля та від комунікаційних ліній, 3) розвій літунської й радієвої техніки, 4) зріст сьогодні значення ідеологічного аспекту у воєнних конфліктах і звідси революційний характер таких конфліктів.

Вирішну ролю в останніх двох війнах відігравали маси людей і зброї, але тоді як 1-ша світова війна була позиційною, то в другій основним елементом став рух. Такою й буде вже всяка майбутня війна. Тактично рух (стосування моторизованих і танкових частин та повітряних сил) означає, що поле бою незмірно поширилося і поняття тяглого фронту належить уже до минулого. Сили противників будуть дуже далеко перемішані і в шир і вглиб. Через блискавичні рухи стає вже неможливим контролювати все поле бою й тому в «порожніх місцях» існує можливість для партизанських рухів. Отже ще більшої ваги набирає Наполеонова засада, що «вся таємниця воєнного мистецтва полягає в опануванні сполук»; лінії постачання пального для моточастин це й їх Ахіллова п'ята. Нищення тих сполук це параліжування фізичного організму армії, нищення радіостанцій і телеграфних споруд робить армію глухо-німою.

Велетенські стратегічні рухи армії вестимуть до окупації таких же величезних просторів — «запілля» із бодай частково ворожим населенням. Ціллю бо воєнних операцій є знищити ворожі армії й зайняти стратегічні терени, звідки воно можливо на ворожій території обороняти власні кордони. Масові армії вимагають включення індустріяльних і економічних ресурсів окупованої території до власного воєнного потенціялу. Сьогодні отже осередок тяжкости воєнного конфлікту пересунувся з фронту в запілля і військо на фронті це лише малий відсоток всіх включених в воєнну дію людей із запілля. Танки й літаки отже можна так само вивести із строю далеко в запіллі, що й у фронтовій лінії. Тимто захитується важність Наполеонової засади, що «битви виграються великими батальйонами». Виведення із строю котрої-небудь ланки в довгому ланцюзі продукції й постачання на фронт спричинює ослаблення боєздатности фронтової армії; звідси набирає такого значення бомблення промислових осередків і широкомаштабна радіопропаґанда. Звідси й зросла вага підпільних рухів. Одночасно розвиток літунства й радіотехніки вможливлює координування окремих партизанських виступів на широкому просторі, від чого ще більшає їх значення. Та найважливіший момент при зрості значення підпільних рухів це соціяльно-політичний розвиток нашої доби. Кожне бо суспільство в нові часи зазнало дуже далекого соціяльного розшарування, а в зв'язку з тим зросли можливості внутрішніх конфліктів поміж цими соціяльними прошарками. Людендорф казав, що політика держави повинна бути спрямована на те, щоб уможливити генеральному штабові своїх збройних сил легше й задовільніше виконувати свої задачі, себто в випадках актуального, чи потенціяльного ворога створювати роз'єднання в його лавах та запобігати вступленню в війну нових ворогів. Ця стратегія інфільтрації в політиці й економіці означає, що аґресор вишукує тріщини в політичній і економічній структурі противника ще до початку війни й допомагає елементам, опозиційним супроти уряду даної держави. Реалізована Гітлером така політика підтримки правих рухів молоді, далі ж німців — «фольксдойчів» по сумежних країнах, як теж врешті виграванія незадоволених іншонаціональних елементів у Дунайському басейні та в СССР давала німцям спершу навіть чималі успіхи — допомогу в операціях реґулярної армії. Нездібність німців психологічно з'єднати собі завойовані території (скрізь бо вони приходили як завойовники!) викликала спонтанні рухи спротиву, до яких долучувалася ще й ворожа їм мережа комуністичних партій. Протинімецький партизанський рух в СССР був добре підготовлений і централько керований з Москви секретарями комуністичних партій (Коротченком — в Україні, Пономаренком — в Білорусі й Лацісом — в Прибалтиці).

Клясичний приклад гірської партизанки це юґославська, що розвивалася послідовно з дуже скромних початків. Вагу ж її окреслюють такі, напр., факти: на те, щоб знищити впродовж декількох днів юґославську й грецьку армії німці потребували всього 20 дивізій, а для окупації цієї території треба було 15 німецьких і 30 інших (італійських, болгарських і хорватських) дивізій. За німецькими ж підручниками, втрати німців вбитими на Балкані сягали бл. 24 000, тоді як в Африці всього 12 000.

При високорозвинутих шляхових сполуках в Західній Европі підпільний рух був змушений набрати інших форм — саботажу, тощо. Після останньої війни, переможцями з яких вийшли лише США й СССР, і довкруги яких оформилися два ворожі собі табори, таємна війна, що ведеться в обох бльоках далі, стала вступом до нового, 3-ого світового конфлікту. Воєнний плян большевиків, на думку автора, буде зі Східньої Німеччини добитися Піренеїв, чи то Ґібральтару на заході, та з кавказько-туркестанської випадової бази — Суезу й Перської затоки та Індійського океану. На Далекому ж Сході, спершися головно на партизанські ліво-націоналістичні рухи індокитайців, маляйців і індійців, опанувати маляйські шляхи. У їх пляні — замкнути Середземне море від сходу й заходу — вони використовуватимуть з однієї сторони комуністичний рух у Франції, Італії й Греції та національно-визвольні народні рухи в Північній Африці й на Близькому Сході. Зате можна числитися з протикомуністичними рухами в середині совєтського бльоку. Отже ця війнаноситиме не національний, але ідеологічний характер і тим самим роля підпільних рухів у ній ще зросте.

У розділі **«Техніка підпільної війни»** автор спиняється спершу над технікою підпільної роботи комуністів у демократичних країнах. Таємні комуністичні інструкції дораджують строгий розподіл на дві ділянки діяльности: офіційної (ідеологічно-пропагандивної) та підпільно-підривної. Отримуючи директиви з одного центру, керують обома ділянками різні люди, що з собою таємно співпрацюють. Це одночасно хоронить перших від судово-поліційної відповідальности за організовану підривну роботу других. Заразом в такий спосіб досягається видна діяльність комуністичної партії завжди данонаціональна, а таємна організація зберігає знову міжнаціональний характер. Такий самий поділ ролями і «вгорі»: хоч уся та діяльність керована з Москви, то офіційно уряд СССР не компромітується відповідальністю за діяльність Комінтерну, чи Комінформу. Такою широкою таємною організацією не розпоряджає жодна інша потуга, крім СССР. Всі інші можуть тільки — або спиратися наявні таємні рухи (з'єднуючи собі там чолових людей), абож самі організувати таємні рухи. Останнє куди важче реалізувати. Коли все ж до того приходить, то особливу увагу слід звертати на важливі з політичного, економічного й стратегічного погляду околиці, в тому — зокрема на великі міста.

Первісно члени таємної організації це люди, що здавна себе знають і собі довіряють, зчаста вони навіть з тієї ж місцевости. Але зчасом із розростом даної організації такий характер втрачається. Партизани це завжди виключно добровольці. Зчаста, щоб скривати свій справжній характер вони ще займаються якоюсь професією, що зв'язує їх з якоюсь околицею, чи місцевістю. Звідси то в народній війні органічні з'єднання радше зв'язані з поняттям якоїсь околиці ніж військової частини. Відповідно до даної стратегічної ситуації втягаються в заплановану ширшу акцію не військові частини, але організації даного району, одного чи й кількох. Відповідно до того для координації в середині руху й сама країна поділена на округи за засадами: адміністративного поділу, географічної структури (гори, ріки) чи економічної (напр., осередки тяжкости руху це індустріяльні райони). Кожен з тих **принципів при районуванні** має свої позитиви, а його вибір залежить від загальної ситуації і стратегічних цілів. Поділ, згідний із адміністративним, добрий для саботажної, пропагандивної і шпіонажної діяльности; поділ за географічними особливостями добре підходить до вимог партизанської війни. Індустріяльні робітничі райони дуже важливі з погляду ворожої воєнної машини: поділ за тим принципом має ідентичні з адміністративним позитиви.

У Франції, напр., підпільний рух був зорганізований на базі адміністративного поділу країни: тричленний комітет керував підпільними силами одного департаменту і підчинявся такому ж тричленому міждепартаментальному комітетові, а цей Національному військовому комітетові.

Тіто зорганізував свій рух у 1942 р. у 5 зонах, відповідно до географічної структури країни; великі міста творили одиниці для себе.

Таємні організації деяких ділянок (напр., залізничників, телеграфу) повинні бути організовувані понадтериторіяльно згідно із поділом своїх установ. Подібно й профспілчанські організації промислових центрів повинні організуватися незалежно від територіяльних. Такі організації повинні працювати, з мотивів безпеки, строго відізольовано й координувати свою працю тільки почерез свої централі. Одночасно над ними всіми повинно стояти тіло, що керуватиме діяльністю кожної з них.

Преважлива роля припадає в підпільному русі **особистості провідника.** Тому, напр., в усіх комуністичних організаціях провідник завжди наперід назначує свого наступника на випадок свого арешту. Дуже складна проблема командира в партизанці: річ тут не так в його технічних і військових знаннях, але в наявності певного психологічного інстинкту й політичної вправи. Він повинен вміти загріти до бою членів свого загону і вміти підтримати їх на дусі в часі самого бою. Він тут менше командир у військовому розумінні, як радше щось наче «начальник племени». Він мусить походити з народу і бути призвичаєний до простого життя. Вирізнюючись серед своїх людей він здобуває індивідуальне довір'я серед них. Найкраща заправа для таких партизанських провідників це важке життя. Крім звичайних старшинських прикмет він іще — повинен вміти зберігати таємницю кожної плянованої акції і для тієї цілі, як добрий конспіратор повинен вміти «обманути» не лише противника, але й співтоваришів щодо своїх плянів; далі — успішно командувати своїми людьми він може лише тоді, як може з них зробити політичних фанатиків, отже й сам ним мусить бути. Він мусить бути бистрий в оцінках ситуації і людей та ініціятивний. Він мусить мати моральну відвагу й волю добитися всього, чого вимагає його завдання і врешті мусить бути фізично сильний і самовідречений так, щоб могти достосуватися до найневибагливіших обставин.

Партизанські провідники не сміють бути присилані з-за кордону, але вирослі з самого руху, бо інакше викликають особисті негодування й ривалізацію. Тому то комуністичні партії вишколюють своїх провідників так, що з-поміж автохтонів вибирають найспосібніших і висилають до Москви на Комуністичний університет на потрібний теоретичний довишкіл з усіх ділянок.

З другої сторони реґулярна армія висилає для кращого контролю над партизанами і зв'язку з ними добірні з'єднання — військові місії. Такі зв'язкові старшини не сміють вмішуватися у внутрішні спори; їх завдання — наглядати над діяльністю партизан, звітувати до свого командування, привозити й розділювати грошові фонди, зброю й постачання та надавати боротьбі бажаного політичного забарвлення.

Області, де діє якийсь підпільний рух, це його «поле бою», а даний крайовий національний комітет це наче «головна квартира армії», «запілля» ж народної війни це закордон, чи то запілля тієї реґулярної армії, яку дана партизанка підтримує.

Спочатку 2-ої світової війни альянти не усвідомлювали собі ролі підпільних рухів і підчинювали їх просто відділові військової розвідки, зацікавленої більше у збиранні відомостей про ворога, ніж в активних операціях, і аж пізніше зорганізовано тут окремі установи та поставлено в розпорядження ширші засоби.

Підготовні праці для підпільної організації, зокрема ж її політичну діяльність, слід провести ще в часі миру, а з вибухом війни — вже тільки зорганізувати центральне командування, дати в розпорядження повстанцям спеціяльну транспортувальну летунську фльоту й летовища, підготовити постачання зброєю, вибуховими матеріялами й харчами, придатними для підпільних цілів, мати добре зорганізовані вишкільні осередки розвідувачів, емісарів, зв'язкових старшин, парашутистів, радіотелеграфістів, тощо. Закордонний центральний комітет для справ повстання, що керує підпільним рухом з-за кордону чи з-за фронту, повинен бути незалежний у своїй діяльності, може навіть рівнорядний з іншими трьома ділянками — штабами наземних, морських і повітряних сил. Інакше, то ця ділянка завжди уважатиметься другорядною. Штаб же ж підпільного руху повинен бути політично-військовим тілом, спосібним розв'язувати проблеми з обох ділянок. Він повинен співпрацювати з міністерством закордонних справ, якщо йдеться про іншонаціональний підпільний рух, чи то внутрішніх справ — у випадку підпільного руху на власній, окупованій ворогом території. Такий штаб повинен включати фахівців з усіх ділянок громадсько-державного життя.

Підпільні рухи працюють чотирьома тактичними способами: розвідкою, пропагандою, саботажем і

партизанкою. Перші два це власне підготова для останніх. З тактичних міркувань ці ділянки повинні бути розділені поміж три окремі **організації: розвідки, пропаґанди й саботажу та партизанки**. Перші дві повинні складатися з низки осередків розвідки чи пропаґанди на терені револьти: кожен осередок із власних аґентів, які — якщо можливо — не повинні анґажуватися в відкриту боротьбу. Ці дві мережі повинні в'язатися тільки вгорі. Відділ активної (збройної) дії повинен охоплювати бійців під посереднім командуванням різних льокальних чи реґіональних комітетів. Тоді як перші два відділи стоять на службі генеральної стратегії, то останній це екзекутива цього центрального пляну. Позитив такої побудови в тому, що вона запевнює штабові почерез розвідку мати нагляд над діяльністю всього руху, а почерез пропаґанду політичний вплив на нього. Більшість підпільних рухів розбудовувалася послідовно від розвідки й пропаґанди до саботажу й партизанки. Інакший шлях розвитку звичайно тягнув за собою низку втрат.

Добра **розвідка** вможливлює вдарити ворога там і тоді, де його найбільше болить, як теж хоронить рух перед неприємними несподіванками. Підпільні рухи це одночасно й найкраще джерело розвідки і для реґулярної армії. Для самого ж підпільного руху придається тільки частина тих інформацій, що їх здобуває його розвідка. Успішний розвиток пропаґанди, саботажу й партизанки залежить єдино від вправної розвідки.

До оборонних заходів розвідки належить теж протирозвідка — «відкрите око на власну організацію», чи нема там ворожих аґентів і провокаторів; тому вона має своїх людей у лавах ворожої розвідки, поліції, тощо.

Таємна **служба зв'язку** в підпільних організаціях повинна втримувати такі сполуки: поміж закордонним генеральним комітетом і національним крайовим комітетом, поміж окремими аґентами й пунктами розвідки і далі поміж цими та закордонним комітетом, врешті ж поміж крайовим комітетом та його підчиненими нижчими клітинами. Найкращий тут засіб це кодований радіотелеграфний зв'язок, та все ж, не менш важливі й особисті контакти шляхом парашутних скидів, тощо. Як можливе, то найкраще лучити окремі крайові станції безпосередньо з закордонною радіовисильнею. При стосуванні кур'єрських ліній зв'язку найкраще обирати до того людей, яких професія не робить їх подорожів незвичайними (залізничники, комерсанти, шофери, поштарі).

Завдання **пропаґанди** в війні це скріплювати власну національну мораль і ослаблювати ворожу. Найчастіші засоби цієї пропаґанди в підпільних рухах це говорене слово (радіомовлення і особистий виступ) та писане слово (підпільна преса). Така пропаґанда повинна популяризувати воєнні цілі й ідеали підпілля, спрямовуючи увагу на слабості ворога, та накреслювати напрямні щодо поведінки неселення супроти окупанта. Її методи мусять бути достосовувані до ментальности народу, до якого вона промовляє, спиратися на серйозних студіях його психіки, далі ж промовляти до різних верств населення; вона мусить гармоніювати з тими ідеалами, що найбільш поширені серед найважливіших прошарків населення. Всяка інформація, подавана по радіо, повинна бути докладна й об'єктивна, інакше її успіх дуже короткий. Повинно бути зроблене все можливе, щоб поширити довір'я для власних радіомовлень (напр., заповіджене по радіо і проведене бомблення викликує на майбутнє більше слухачів). Крайова пропаґанда подає місцеві відомості і тут ще найкраще оправдують себе підпільні газети. Інформації з краю повинні переходити почерез закордонний генеральний комітет, а той може інколи й спинювати дальшу передачу почерез радіо незгідних із загальною лінією вісток, бувши ж одночасно про них докладно інформованим. В дальшому — в розпорядженні пропаґанди стоять: летючки, виписування гасел по мурах, тощо. Партизанські ж наскоки можуть знищувати осередки ворожої пропаґанди. Добрий засіб психічно пригноблювати ворожого вояка це постійно розкидувати поміж ворожими частинами летючки, тощо. «Коли відчуєте, що вам вдалося здобути для вашого задуму в людей симпатію й зрозуміння, не лишайте їх самих і ніколи не давайте їм часу до надуми; кажіть їм тоді, як їм найкраще використати свій час, дайте їм відчути, що за ними якась всевідуча сила, яка їх завжди вестиме щиро й вірно», — говорив генеральний секретар Комінтерну, Г. Дімітрієв.

Саботаж дефініюють як фізичну акцію, спрямовану на пошкодження воєнної машини ворога в найширшому значенні слова. Він складається зі сміливих ударів, нанесених без боротьби; до ударів з ворогом приходить тільки, коли саботажисти переловлені на вчинку. Деякі акти саботажу ворог відкриває безпосередньо, деякі ж аж по якомусь часі. Що більше такий проміжок часу, то менше риску для виконавців. Акти саботажу можуть бути виконувані одиницями або й частиною всього населення. В останньому випадку ворогові легше викрити спричинників, ніж коли втаємничених небагато. Інакша ще справа це масовий саботаж, складений із дрібномаштабних актів, керованих централько; він нераз наносить куди більше шкоди ніж широкомаштабні акти насилля. Конче мусить бути підтримувана тяглість і численність актів саботажу, бо тоді вони відвертають увагу ворога й роблять його нервозним. Тоді він змушений до протизаходів, а ці крім втрати матеріялу вимагають ще розпорошування власних людей.

Саботаж може бути пасивний, чи активний. Приклади першого це, напр., невиконування заряджень влади, недбайливість у виконуванні праці, неспівпрацювання з іншими установами промислової воєнної машини. Такий саботаж не пов'язаний із самим підпільним рухом і є вислідом самочинної психологічної реакції мас на добре зорганізовану пропаґанду. Навіть фабрикування фальшивих банкнотів тут це добрий засіб підривати фінансову стабільність ворога.

Передумова активного саботажу це наявність операцій за пляном, виготовлени м якимсь однорідним командуванням. Такі саботажні операції мають свою спеціяльну тактику й стратегію: вони повинні бути скоординовані в часі й просторі — їхня черговість тут дуже важна. Такі організовані саботажні акції це щось наче справжні битви: вони вимагають спершу докладної розвідки про ворожу економіку й промисл, і то загальної (стратегічної) та спеціяльної (тактичної). Перша докладно студіює економічний воєнний потенціял країни й його ролю в економіці країни (напр. знищення сирівців — вугільної й сталеварної індустрії — куди дошкульніше, ніж допоміжної продукції — напр. ґумової). Спеціяльна розвідка студіює технічні деталі атаки (напр., те, які машини на даному підприємстві найважливіші, як довго потривала б їх направа, тощо). Черговість і місце саботажів дуже важливі, бо, напр., менш доцільно нищити магазини готових виробів, ніж якусь галузку промислу, необхідну для цілости; чи то — доцільніше знищувати сирівці, ніж фабрику. Так само різні машини в фабриці важливіші від інших, чи то якесь одне заведення дає енергію іншим (напр., електростанція) має куди ширше значення і тоді його пошкодження спинює працю всіх інших. Саботаж доречі куди успішніший, бо докладніший і дешевше обходиться від повітряного налету.

Окремий рід саботажу це організовані страйки. Основне при них це теж координування їх черговости по різних ділянках продукції.

За словами Айзенгауера, діяльність французь кого резистансу, якщо йдеться про його наслідки, дорівнює 15 дивізіям. Очевидно, успішність саботажної акції вимагає завжди скоординованости й систематичности.

Партизанка.

Мета боротьби це знищення живої сили противника, — каже Клявзевіц. Але не це є завданням партизанки. Партизанка це власне саботаж із застосуванням насилля.

У партизанському бою партизанам часто видається, що вони оточені, але таке оточення ніколи не має успіху, якщо вони не дадуть запанувати над собою перелякові, ніби все вже пропало. Бо ж треба пам'ятати, що так само й ворожим частинам на повстанській території, доки ще партизани борються, видається, що вони відізольовані.

Безустанний рух партизан дає їм змогу втримувати за собою ініціятиву й тримати противника весь час в русі. Тільки коли підпільний рух постійно своєю ініціятивою й наступальними діями примушуватиме ворога до ударів в порожнечу, тоді це створюватиме нові свобідні місця для дії партизанам і саботажистам. Ніколи воно не вказано в маломаштабній війні вживати більших груп партизан для рейдів і заскочних атак. Справді бо, що дбайливіше якусь операцію підготовано, то менше людей вона вимагає, а що менше людей, то менші можливості тертя й більша легкість у дії. Акції що вимагають великих з'єднань, у партизанці засуджені на невдачу: вони часто кінчаються повним знищенням. Мала група краще використовує терен і не може бути відкрита танками чи літаками, а після акції легше скриється.

Один з основних елементів успішного рейду це належне використання темряви, мряки й поперетинаного терену. В околицях, де можна розчислювати на підтримку загалу населення і де ворожа поліція не чуйна, дуже добре вживати мотоциклів і автомашин. Тоді бо легше ненадійно появитися, блискавично вдарити і нагло зникнути. Але здебільша партизани здані на власні ноги, — вийняток тут це подекуди кінні партизани. Вони пересуваються скоріш, ніж піші і не є зв'язані з шляхами, як от мотоцикли. Партизани потрафлять проходити велетенські відстані. Про свій рейд до Карпат Ковпак розповідає, що впродовж ночі він проходив до 30 миль, ховаючись вдень по лісах, і тримався бічних доріг, роблячи великі обходи попри більші міста. Часто зміняв напрям і оминав ворожі ґарнізони. Почерез добре стережені райони його відділ проходив дрібними групами.

Більші міста надаються радше для саботажної акції, як для відкритої боротьби, бо наражені на великі жертви в наслідок відплатного бомблення. Барикади тут втратили багато з давнього значення; служать хіба спиняти танки; обороняють їх сьогодні вже тільки з сусідніх домів. При вдиранні ворога в дім партизани мусять відступати до дальших будинків. Перед самою боротьбою повинні бути знищені написи й дороговкази та перервані телефонні сполуки. Відділи партизан тут повинні творитися з мешканців одного кварталу і з наперід устійненою системою знаків порозуміння.

Постачання зброєю й організація відділів залежить від місцевих умов, сил противника й можливостей постачання з повітів. Велика територія, що не дається ворогові контролювати, краще надається для операцій більшими відділами. В Югославії оперовано цілими дивізіями, в СССР загонами силою в 100-120 чоловік, а в Франції групами (з двох підгруп по чотири чоловіки). Тут члени цілої групи стрічалися тільки під час самої акції.

Постачання зброєю відбувається головно повітряним шляхом і то або скидами, або реґулярним вивантажуванням літаків. В обох випадках мусить бути договорення про місце скиду чи приземнення. Такий скинутий матеріял мусить бути чимскоріш сприятаний. Більшість таких операцій може бути проведена єдино вночі при місячному світлі, і тільки якщо ворог не чуйний, то і вдень. При сьогоднішній техніці постачання з повітря навіть цілі відділи партизан можуть бути в порівняно короткому часі вивіновані зброєю.

Більшість **озброєння партизан** це легка переносна зброя, важка бо знерухомлює такі відділи. Це в основному автомати, пістолі, ручні гранати, тощо; інколи ж іще й кулемети та гранатомети. Аленазагал у партизанській тактиці (боротьба зблизька) засяг цієї зброї зайво великий та й важко її переховувати. Для боротьби з танками партизани потребують базук, чи то протитанкових мін, для саботажних акцій — вибухових речовин, чи то спеціяльних матеріялів (хемікалій, тощо). Для зв'язку їм конечно потрібно радіостанцій; у спеціяльних умовах ще й харчів. Магазини зброї повинні бути розпорошені й роздрібнені — і на випадок викриття, і — щоб у ході боротьби їх можна було скрізь находити. Воно навіть вказано організувати поруч розвідки, пропаґанди й акції ще й спеціяльний відділ боєпостачання. Він до деякої міри може мати вплив і на поставу та політичний розвиток даного підпільного руху.

Де лише можливо, реґулярна армія й партизани повинні співпрацювати. Але при тому слід пам'ятати, що існує куди більша можливість проникання ворога в лави партизан, ніж у реґулярну армію, де кожного вояка можна зідентифікувати. Тому партизани не повинні ніколи більше довідатися про плян, силу й становища реґулярних частин, ніж це їм конче потрібно. Але звичайні формації реґулярної армії рідко надаються для співпраці з партизанами. Тому модерна війна вимагає тут спеціяльно вишколених для того частин (як, напр., спеціяльні британські «команди» й парашутні частини в останній війні). Воно тут навіть вказано вишколювати цілі **бриґади «реґулярних партизан»** і відповідно їх спорядити для боротьби в ворожому запіллі.

Партизани зокрема становлять поважну загрозу постачальним лініям моторизованих дивізій; та найефективніша форма співпраці їх з армією це **творення т. зв. «редут»** — повстанчих осередків у гірських околицях поблизу стратегічно важливих ворожих комунікаційних ліній. Такі редути можна творити тим, що при відвороті будуть залишувані армією добре вивіновані групи спеціяльно перешколених вояків; замкнувши доступ до таких гірських районів (знищенням мостів, замінуванням шляхів, тощо), в горах можно влаштувати аеродроми для боєпостачання. Такі редути можна ще створювати шляхом побудови знизу — послідовною організацією в терені підпільного руху. Те, як довго може така редута втриматися, залежить: від числа військ, що їх може противник кинути проти партизан, від загальної ситуації на головному полі бою (на фронті), себто чи взагалі противник може відтягти з фронту якісь сили, від розмірів допомоги, що її можуть партизани отримати з повітря, і врешті від підтримки бомбовиків і мисливців, що можуть співпрацювати з партизанами. Для підтримки партизан все ж найважливіший засіб це літунство. Бомблячи ворожі колони, літаки остерігають партизан, допомагають їм при рейдах; дуже догідний момент для заскочної атаки партизан на якесь місто це, напр., час налету.

Оборона перед партизанським рухом повинна в першу черґу відбуватися в ділянці політики. Національна й соціяльна політика, спрямована на здобуття симпатій широких мас населення, запобіжить усякому наглому повстанню. Не завжди воно однак можливе; зокрема при окупації не обходиться без терть. Тоді в підпільному русі, що складений, напр., з кількох партій, слід підсилювати можливі тертя. Все ж завжди при боротьбі проти партизанського руху треба мати симпатії бодай частини місцевого населення. Всі такі заходи завжди менш коштовні, ніж відкрита боротьба.

Оборона, за Клявзевіцом, це відпаровування удару, спрямованого на нас самих. Але така вичікувальна оборона проти підпільного руху завжди породжує почуття непевности, якіо «нічого не дінеться», хоч загроза існує весь час. Така реакція впливає далі настільки на оборонця, що він послаблює свою чуйність.

Проти підпілля поліція в дальшому створює мережу протирозвідки. Наполеон дораджував своєму

маршалові в Еспанії: «Висилайте скрізь шпигунів і познайомлюйтеся з рухами ворожих партизан». Німці у Франції визначували високі нагороди агентам, що видавали б підпільні радіостанції, тощо. Ґестапо висилало провокаторів — «альянських парашутистів» так, що врешті населення боялося підтримувати справжніх парашутистів; далі вбудовувало своїх аґентів у підпільні мережі. Оборона проти підпілля теж мусить поділити дану територію на округи й сектори: по них всією діяльністю керують зцентралізовано відповідні установи. Радіополіція може сьогодні легко вмісцевити підпільні радіовисильні. Важка зате оборона перед закордонною радіопропаґандою, — тут навіть краще дозволяти її слухати, ніж забороняти, бо тоді це лише «загострює апетит» і підсилює шептані переказування, яких вже не можливо спинити. Добрий спосіб це, якщо можливо, виарештувати й відокремити провідників підпілля. На території, охопленій повстанням, усі об'єкти мусять бути бережені, а по установах уміщені надійні люди. В Польщі, напр., німці обставляли залізничні рейки стійковими, организували мішані — німецько-місцеві поїзди, врешті брали закладників, щоб зменшити саботажі на залізниці. Але терористичні відплатні акції викликали ще завзятішу реакцію.

Все це лише пасивна оборона: ще Наполеон пропонував боротися і побивати партизан їхніми ж методами — рухливими відділами. Подібно й робили німці в останній війні, набираючи з-поміж місцевих цілі відділи для боротьби з партизанами партизанською ж тактикою. Що сміливішою однак стає боротьба партизан, то більшого числа власних частин вимагає вона.

Крім цих тактичних протизаходів звичайно стосуються ще й адміністративні (вимога поспортів з фотознимкою для кожного мешканця, поліційні години вночі, вивезення харчів з даного терену, тощо). Та всі ті заходи вистачають лише тоді, коли повстання ще не дійшло до повного розвитку. Для поборювання партизан добре надаються змоторизовані частини та спеціяльне літунство (гелікоптери в розпорядженні поліційних і парашутних відділів). У випадку ж широкого повстання не обходиться без традиційних воєнних операцій. При них реґулярні частини спершу працюють зовсім «напотемки»: через незнання терену, шляхів, перецінювання сили й числа партизан — через заскочну тактику дрібних ударів (напр., у Центральному масиві у Франції оперувало 2 500 партизан, німці оцінювали їх на 15 000). Звичайно партизани знають куди більше про рухи й пляни реґулярних частин, ніж навпаки, тому слід нерідко послуговуватися ширенням фальшивих вісток. У відрізненні від двох реґулярних армій, де одно може вгадати пляновані рухи й поведінку другої — через спільні стратеґічні засади — тут такого нема. Боротьба з партизанами через свою неокресленість, брак вирішальних моментів — з безконечними маршами без видної цілі — втомлює й нервово вичерпує реґулярну частину. Тому всяка операція з її сторони повинна мати окреслену ціль і об'єкт, а раз започаткована, повинна бути проведена до кінця. Півзаходи тут фатальні.

Реґулярним частинам перешкоджує в цій боротьбі їх вища організація, яка стає справді колодою при нозі для їх свободи акції в боротьбі проти партизан, а їх невідлучні лінії постачання це найвдячніша ціль для нападів партизан.

Щоб змусити партизан до боротьби їх треба аж окружити, себто відізолювати окремі райони перстенем військ і одночасно повести в середині концентричні атаки. Це само собою дуже коштовна операція і вимагає неймовірно більше власних військ, ніж там може бути партизан. У Греції в 1948 р. 20 000 партизан в'язало собою в боротьбі 120 000 реґулярного війська. Отже найуспішніший засіб це недопустити розумною політикою до такої народної війни.

Ми навмисне завдали собі труду подрібніше зреферувати цікавіші місця цієї праці на тему партизанської війни, щоб познайомити наш читацький загал із підходом до тих питань на Заході. Як бачимо, автор до підпільного руху й партизанки підходить виключно з погляду їх оперативної співпраці з реґулярною армією. Його цікавить головно партизанка, організована з-за кордону; знаємо ж, що така її форма звичайно засуджена на невдачу за браком підтримки зі сторони самого населення. Але з того погляду і при такому підході окремі проблеми розв'язувані ним правильно, бо й сперті на особистому досвіді, правда, головно з терену Франції. Зате авторові відомості про партизанські рухи на Сході Европи — крім юґославського й польського — сперті виключно на совєтські джерела та поневолі подають совєтське насвітлення, зокрема ж в історичній частині.

Бо ж партизанські протисовєтські рухи на Україні й на Кавказі в 1941 р. мали своє коріння не в німецькім «абвері» з 1941 року, але в боротьбі національних партизан ще з 1920-их років. Повстання на Словаччині в вересні 1944 р. (43 стор.) дає тільки ще один доказ на те, чим кінчається «народне повстання», організоване «з-за кордону», якщо воно не має ґрунту й підтримки в населення. Саме почасти й з тих причин совєтська «партизанка», доречі, відповідно вишколені реґулярні частини, скинуті в запіллі на догідному ґрунті, обмежувалися в першу чергу до оперативної співпраці з Червоною Армією. Про інший тип «народної війни», непідтримуваний «з-за кордону», стратеґічну партизанку, суверенний визвольний рух цілої нації, яким у нашому випадку є УПА, авторові, на жаль, нічого не відомо. Ним він власне й не цікавиться.

Все ж ця праця в накреслених автором рамках оперативної партизанки цінна й цікава.

О. Ф.

T. Zawadzki: Rokossowski's Army, „Polish Affairs", Nr. 3, березень 1952, Лондон

Польський державний бюджет на 1952 рік виказує велетенський зріст витрат на озброєння й збройні сили, як дальший видний крок воєнних ґотувань. Зараз польська військова політика визначається директивами совєтського Генерального Штабу в Москві. Спершу у післявоєнні роки там не прив'язувано особливої уваги до вишколу, озброєння й боєздатности сателітних армій, в тому й польської. На пості міністра народної оборони тоді толеровано маршала Жимерського, польська ж армія була бідненько споряджена й кепсько вишколена. Теоретично нею керував Жимерський.

Після того, як Комуністична партія в грудні 1948 р. перебрала всю владу, та після розгромлення в її рядах «націоналістичного ухилу» Ґомулки в листопаді 1950 р. довір'я СССР до уряду Берута зросло і СССР, згідно з власними військовими плянами, наклав і Польщі конкретні економічні (у формі 6-річного пляну) та військові задачі. В останньому випадку про те свідчило відкомандування маршала Рокоссовського на пост міністра оборони Польщі.

В декілька тижнів після переберення Рокоссовським цього становища зразу сойм ухвалив збільшення військового бюджету на понад 40% більшу суму ніж у попередньому році; кожен дальший рік приносив такуж дальшу підвишку цих витрат (у 1949 р. за Жимерського — 1 800,000 000 золотих, у 1952 р. 6 000,000 000 зл.). У біжучому році цей бюджет становить 10,5% витрат всього державного бюджету. Очевидно, до оголошених витрат треба ще додати інші суми, призначені на військові цілі і заховані під т. зв. «бюджетними резервами», як теж у позиціях інших міністерств, як от напр. у видатках на військовий вишкіл молоді. Насправді то витрати

на озброєння й збройні сили сягатимуть бодай 10 000,000 000 зл., себто 10% всіх національних прибутків, абож бл. 400 зл. на кожного мешканця (отже не на багато менше від пересічної місячної заробітної платні польського робітника).

За Жимерського рівень вишколу в збройних силах був низький і перестарілий, а технічне спорядження вбогіше навіть, як наприкінці війни. Ґрунтовно й різько змінилося положення з приходом Рокоссовського: армію забезпечено властивим вишкільним спорядженням, великий натиск покладено на військову видайність кожного вояка, словом — Польща дістала модерне озброєння, включно з совєтським ракетним літунством.

Реформи Рокоссовського дістали правну основу в низці законів і розпорядків, що змінили дотеперішні правні реґульовання щодо військової служби. Всі вони, геть до подробиць, копіюють совєтське військове законодавство й устави. Не зважаючи на фрази про «демократичну народну армію», Рокоссовський у своїй 1-травневій промові з 1951 р. домагається «залізної військової дисципліни» (теж крилата фраза з уставів і побуту Червоної Армії!), якою він надіється забезпечити безоглядний послух і виелімінувати політичне недовір'я, яке СССР відчуває у своїх взаєминах із поляками. Сконкретизування цієї дисциплінарної суворости можна вже помітити в спеціяльному законі про «відповідальність вояка за порушення дисципліни і заплямування чести й гідности бійця», який передбачує створення в армії окремих карних частин.

Новий закон про воєнну повинність обнижує призовний вік до 20 років, а тривання кадрової служби здовжує до 2 років (в морських і повітряних силах — 3 роки). Той же закон передбачує продовження служби і поза ці межі як теж покликування резервістів до активної служби. Оба ці закони були Рокоссовським вповні використані. У 1950 р. зараз після обниження призовного віку покликано до війська два річники; восени 1951 р. річник, покликаний у 1949 році, а який тоді повинен був бути відпущений, затримано на ще один рік кадрової служби. У міжчасі ж до війська був покликаний зовсім нормально річник 1931 року.

Так отже у 1952 р. Рокоссовський має під зброєю одночасно чотири річники, а що дає в сумі — враз із реґулярними професійними кадрами — понад 650 000 бійців, число, що його мав Жимерський наприкінці останньої війни. У 1947 р. польська армія налічувала всього 165 000 люда. Резерву цієї армії творять понад 600 000 молодих людей, що покінчили свою службу після 1945 року; дальші ж річники (аж по 31-ий рік життя) можуть дати ще дальших 500 000.

Приготовний військовий вишкіл молоді проводиться організацією, що зветься Служба Польщі, до якої обов'язково мусить належати молодь обох статів від 16 року життя. Зрештою й такі назверх невинні громадські організації, як от Ліґа Приятелів Вояка, чи Ліґа Повітряних Сил або Ліґа Воєнно-морської Фльоти — всі, доречі, керовані членами ЦК Комуністичної партії — теж ведуть вступний військовий вишкіл молоді.

Всі ці зміни в вишколі й числовому стані збройних сил супроводяться важливими змінами і в самій організації армії. Рокоссовський поділив усю військову машину на: наземні, протилітунські, повітряні, воєнно-морські і внутрішні війська. Всі з'єднання нашвидку заміняються в змоторизовані.

Наземні війська втримується на високому рівні, їм дається нове спорядження й переорганізовується в широкі з'єднання. Збільшено число танкових частин: їх вишколюється зокрема в підтримці піхоти та в незалежному оперуванні. Велику увагу присвячується розбудові артилерії. Не перебільшуючи надто, наземні сили Рокоссовського сьогодні дорівнюють 17-18 піхотним і бодай 6 танковим дивізіям. Сюди треба ще додати технічні і дуже розбудовані допоміжні частини, зокрема ж збільшену артилерію. Деякі піхотні дивізії мали б бути вповні змоторизовані.

Протилітунські війська, як незалежна формація, завдячують своє існування Рокоссовському. Ще перед роком було заледве декілька протилітунських полків, їх число дедалі зростає з розбудовою територіяльної зенітної мережі.

Літунство, як бойова зброя, за Жимерського не мало більшого значення й було вивіноване перестарілими машинами. З Рокоссовським тут командування перейняв свіжо прибулий совєтський ген. Туркель; тоді ж спроваджено із СССР і нові типи мисливських і легких бомбардувальних літаків. Польща дістала чимале число мисливських турболітаків і для них почато вишколювати польських літунів. Вишколюється зараз і польські парашутні відділи.

Воєнно-морській фльоті все ще недостає бойових кораблів: її головна сила складається з трьох довоєнних польських підводних човнів, одного винищувача враз із деяким числом тральщиків і переслідувальних човнів. Все ж і тут вишколюється непропорційно велике число старшин і підстаршин. І тут росіянин уже від двох років перебуває на командному становищі.

Внутрішні війська, складені з вояків, особливо підбираних за принципами політичної надійности, поділяються на Війська Оборони Пограниччя (12 бриґад) і на широко змоторизований Корпус Внутрішньої Безпеки (бл. 18 полків). Цього Корпусу вживають як допоміжних поліційних частин для забезпечення перед можливими заворушеннями чи то проти партизан в середині країни.

Виеліміновування польських старшин з усіх вищих становищ і їх заміщування росіянами, розпочате ще перед Рокоссовським, насьогодні вже завершене: віцеміністер народної оборони і шеф штабу — ген. В. Корчиц, 2-ий віцеміністер і головний інспектор військового вишколу — ген. С. Поплавський, командувач артилерії — ген.-лейт. Бевжук, командувач саперних частин — ген.-лейт. Борджиловський, начальник комунікацій — бриґ. Р. Маліновський, начальник моточастин — бриґ. Матвієвський, начальник розвідки — бриґ. Кашніков, командувач повітряних сил — ген. Туркель, командувач воєнно-мор. сил — віцеадм. Чероков, командувачі танкових дивізій — генерали Сухов і Баринов та полк. К. Шевченко, командувачі зенітних частин — ген. Міхалкін і полк. Права рука ген.-кватирмайстра, старого комуніста ген. Комара це росіянин, ген. Кінасов. Чотирьома воєнними округами, на які поділена Польща, командують совєтські громадяни — генерали Стражевський, Полтужинський, Кеневіч і Роткевіч.

Особливу увагу присвячено довишколові нових військових кадрів: численні старшинські школи заповнені людьми, що передше пройшли почерез перевишколи Компартії. Вищий військовий вишкіл провадиться у зреформованій Академії Генерального Штабу та в заснованих у 1951 р. Воєнно-політичній та Воєнно-технічній Академіях; чимало старшин висилається на спеціяльні вишколи до СССР.

За винятком політичних, всі вищі й відповідальніші становища в війську заміщені совєтськими старшинами, решта ж — вихованими в комуністичній системі поляками.

Щоб виховати військо в вірності до СССР скрізь проводяться відповідні курси й вишколи. Начальником Центрального Політуправління армії назначено старого польського комуніста М. Нашковського і, як його помічників, Меленаса й Кременя. Політична ділянка — з психологічних міркувань — єдина ще, що обсаджена виключно поляками. Завдання політичного вишколу зформулював згаданий ген. Нашковський у своїх промовах так: «Навчім наших вояків інтернаціоналізму, любови до всього проґресивного, прив'язаности до СССР і любови до тов. Сталіна». Випускників-старшин Політичної школи навчав він: «вщіплювати в серця вояків безмежну ненависть до аґресорських американських імперіялістів і їх союзників».

Дальший чинник, що формує політичну поставу

вояка, це урядово підтримувана в армії діяльність комуністичної Об'єднаної Робітничої Партії та Союзу Польської Молоді (відповідника Комсомолу). Обі ці організаціїдіють у тісній співпраці з політичними старшинами в сотні, курені й полку так, що вояк ніколи не втече від їх впливу, навіть у своїх свобідніших хвилинах.

Нова військова присяга, введена Рокоссовським у 1950 р., зв'язує польського вояка з Росією на особливий лад, накакуючи йому „невгнуто й твердо стояти на сторожі миру у тих самих лавах, що Советська армія, й на випадок нападу боротися враз із нею у братньому союзі».

Тільки частина польського промислу працює безпосередньо для потреб польської армії. Більшість його виробів віддається в розпорядження загальним плянам советської воєнної машини. Це зокрема стосується важкої індустрії. Але з другої сторони, напр., новий польський моторо-вирібний промисл ще не є в стані сам задовольнити потреби армії. Заводи в Страховіцах, що в 1949 р. почали виріб 3,5-тоннових автомашин, у 1951 р. вже випускали 2 500 штук, а на 1952 р. передбачують річну продукцію 7,300 їх штук. Так само помітно збільшують свою продукцію автозаводи у Жерані та Люблині як теж тракторні, мотоциклові, автобусні й вагонобудівельні фабрики. Для армії працює ще й недавно відновлена вовняна індустрія, дрібнозброєві, муніційні, літакобудівельні й телекомунікаційні заводи.

У плянах Москви для Польщі передбачується важлива роля широкої постачальної й ремонтної бази на Заході, спосібної працювати для безпосередніх потреб фронту, чи то виробляти матеріяли, потрібні для центральної постачальної бази в самій Росії й одночасно роля постачальника сирівців (першзавсе, вугілля) для таких самих допоміжних баз по інших сателітних країнах. Зреферував **О. Г.**

Подяка

В Канаді:

на руки п. **Богдана Чубенка** в **Біссет:**
по 10,— дол.: Дем'янів Михайло, Чубенко Богдан; по 5,— дол.: Дудюк Семен; по 3,— дол.: Комарницький Василь, Лесик Михайло, Прус Михайло, Соп'як Іван; по 2,— дол.: Новосадний Василь, Котик Микола, Олійник Антін, Дзюма Василь, Солінський Андрій, Позел Іван, Чучман Іван, Савченко Олександер; по 1,— дол.: Тонконог Дмитро, Походай Микола, Сеник Фабіян; разом: 56,— дол.; на лісту ч. 0255 на руки **п. д-ра М. М. у Вінніпеґу:**
по 3,— дол.: Шальгот Рієлті-Загарія, Ґерич А., д-р Новак Н.; по 2,— дол.: Коман В. Г., Маґера К., Н. Н., д-р Мандрика М. І., Федорук — Ідеаль Продукція, Чайковський І.; по 1,— дол.: Горойський Д., Мирний А., Курта С., Дубіцький І., Стельмах М., Корній Микола, Грицюк І., Головчук С., Якиміщак Н., Брик, Вінніпеґ Сосидж: по 0,50 дол.: Мозоль Теодор, Нестор, Бабинець О.; разом 22,— дол.;

в Параґваї:

на руки п. **Володимира Кривінського** в **Кармен дель Парана:**
по 30,— ґварані: СУМ ім. 1 листопада, Т-во „Просвіта"; по 25,— ґв.: Володимир Кривінський; по 20,— ґв.: Цап М., Жирий Іван; по 15,— ґв.: Костів О., Яремко Корнило, Копач Єфрем, Підмогильний Юрко, Литвинович Іван, Воробей Василь; по 10,— ґв.: Місяць М., Непорадний Андрій, Перебийніс, Щупак Микола, Перегінець Михайло, Бачун Олександер, Веретка Михайло, Клюба Антін, Турчин Сень, Хомин П., Хомин М., Пристайко Василь, Пристайко Анна, Жечковський Стах, Савків Степан, Боднар Степан, Головатий Іван, Долотович Осип, Корчевий Іван, Кернична Кирило, Герасимчук Юхим, Супик Микола, Овсійчук Максим, Копач Дмитро, Сойка Іван, Худик Степан, Худик Остап; по 5,— ґв: Лобода С., Овсійчук Лукія, Шкабрій Василь; разом: 500,— ґварані.

Пожертви **на інвалідів УПА** склали в Канаді такі особи:

У **Сент-Кетрінз** 16. 11. 1951 присутні гості на христинах сина Богдана у п-ва Андрія і Евфросини Маличевських — 18,-- дол.;

в **Торонто** на христинах дочки Олі у п-ва Олинських зібрав п. **Співак** — 7 дол.;

в **Торонто** 26. 10. 1951 у п-ва Важів зібрав п. **Петро Вірстюк** — 20,00 дол.;

в Австралії:

в **Лонсестоні, в Тасманії** з нагоди дня народин п. В. Гуневича присутні гості склали суму 4 австрал. фунти, п. Марія Ковальчук склала 2 австрал. фунти.

Пожертви **на фонд місії УПА** склали в Канаді такі особи:

на руки п. **Петра Вірстюка** в **Торонто**:
по 2,— дол.: Бойчук Михайло, Бучишин Юрій, Дзьомбак Михайло, Долішний Василь, Канин Іван, Мартинюк Теодор, Матвіїшин Осип, Одинський Василь, Тиник Степан; по 1,— дол.: Близнюк Іван, Вонс Ярослав, Ґузиляк Іван, Диць Михайло, Захарчишин Петро, Макар Іван, Радь Василь, Шлемко Михайло; по 0,75 дол.: Шенела Анна: разом: 26,75 дол.:

на руки пп. **Г. Ференца** й **М. Чайківського** в **Вінніпеґу:**
по 5,— дол.: о. Й. Пуляк; по 2,— дол : І. Дикий, В. Б. Гилька, інж. Д. Михайлюк, Якимець; по 1,— дол.: В. Кметь, К. Крук, Г. Голуб, С. Хомчин, Павло Шпильчак, М. Січ, П. Сухарина, І. Подушко, С. Терлінський, М. Микитюк, О. Хруник, М. Чайківський, Г. Ференц, С. Ференц; разом: 27 дол.;

на руки п. **Степана Пасічника** в **Вінніпеґу:**
по 5,— дол.: Дичкевич Микола, Литвин В., Пасічник Степан; по 2,— дол.: Лазар Є.; по 1,— дол.: Король Микола, Мінцюк Дмитро, Хрупало Михайло, Дяків Михайло, Ґуль Микола, Лаба Микола. Уманців П., Василькевич. В., Мельник Д., Букало Г., Коваль Іван, Назар Василь, Жук Іван, Брунда Г., Янів Іван; разом: 32,— дол.;

на руки п. **Миколи Вільхи** в **Вінніпеґу:**
по 2 — дол.: Маланчук Петро, Тереньтяк Микола; по 1,— дол.: Батіг Петро, Буячок Ілько, Калина Михайло, Май Микола, Новачинський Дмитро; разом: 9,— дол.;

на руки п. **Шахая** в **Вінніпеґу:**
по 10,— дол : Кушлик Степан; по 5,— дол.: Чорноморець Т.; по 2,— дол.: д-р Марунчак Михайло; по 1,— дол.: Бойчук Михайло, Вовчук Володимир, Мостовський Петро, Макота Василь, Мозіль Ґаррі, Модашій Антін, Маланчук Остап, Процак Лукіян, Пньовський Любомир, Цілінський Богдан, Шміґель Григорій; по 0,50 дол.: Ґойда Петро, Красний Павло, Романчишин Пилип, Олещук Теодор, Сокіл Василь, Савків Петро; разом 26,— дол.;

на руки п. **Михайла Ґави** в **Форт-Вільям:**
по 1,— дол.: Ґава М., Ґава Я., Михайлишин П. І., Корда І., Гук М., Лесишин Р., Позничка В., Голубець Я., Савицький І., Козира І., Росол Д., Вербих П., Притула Ю., Яцик В., Пура Г., Кудрик І., Лиж І., Манюх М., Дашко В., Козак І., Незнаний, Гармата В., Кубай М., Паланюк В., Юрків М., Пісоцький Ст., Рісний П., Хмарний М., Скоропад В., Марціновський В., Циндюк Т., Богачук Я., д-р Мигаль Б., Пасічняк Д., Жура Б., разом: 35,— дол.;

в **Монтреалі:** по 2,— дол.: Голубенко, М. Б.; разом: 4,— дол.; в **Торонто:** 1,— дол.: Денис І.

На святочних сходинах в честь УПА в **Стокгольмі** і **Сурагаммарі** у **Швеції** склали:
по 30,— шв. кор.: Гарбар Кирило; по 25,— шв. кор.: Федорчук Валеріян; по 20,— шв. кор.: Бойко Григорій, Гивель Теодор, Горлатий Петро, Камінський Іван; по 15,— шв. кор.: Удод М.; по 10,— шв. кор.: Іванків Гарасим, Колесник Андрій, Костів Юрій, Остапчук Микола, Пікулик Яків, Рудник Роман, Савчук Михайло, Сало Іван, Свідерський Арсеній, Скобович Богдан, Федорів Богдан, Федорчук Юзеф; по 5,— шв. кор.: Лишайко Дмитро, Пікулик Доріс; разом: 280 — шв. кор.

На руки п. **І. Камінського у Швеції** склали: по 15,— шв. кор.: Пукало Григорій; по 10 шв. кор.: Камінський Іван, Гарбар Кирило, Гивель Т., Бойко Григорій, Кіх В., Горлатий Петро, Базилевський Юрій, Скобович Богдан, Пікулик Яків, Рудник Роман, Федорчук В., Савчук Михайло, Харитон Михайло, Костів Юрій; по 5,— шв. кор.: Колісник Андрій, Харіпчак Брітта, Іванків Гарасим, Сало Іван; разом: 175,— шв. кор.

На руки п. **Мисюри М. і Руя М.** в **Норвегії:** по 30,— норв. кор.: Руй Михайло; по 20 норв. кор.: Тимчак Іван, Пилипчук Микола; по 10,— норв. кор.: Місюра Маркіян, Невідомий, Заєвич Василь, Краль Франтішек, Райц Михайло, Різницький Юзеф; по 5,— норв. кор.: Процюк Сергій; разом 135,— норв. корон.

На руки п. **В. Галамая в Альсіна, Арґентіна:** по 10.— пезів: Хомин Григорій; по 5,— пез.: Аґрис Василь, Бреус Андрій, Буртняк Теодор, Витрикут Василь, Гай Степан, Галамай Володимир, Галамай Михайло, Гатола Павло, Гривнак Федір, Дицьо Богдан, Дмитрів Василь, Калинчук Микола, Карпик Василь, Качуляк Петро, Кирик Іван, Козицький Андрій, Крушильницький Йосип, Липа Василь, Литвинюк Дмитро, Лозовий Іван, Лукач Теодор, Мельник Андрій, Михайлів Теодозій, Палагнюк Петро, Перекліша Микола, Петришин Михайло, Плахешко Степан, Собенко Володимир, Токар Степан, Удаля Петро; по 3,— пези: Гльомба Микола, Придаток Іван; разом 166,— пезів;

на руки п. **Степана Горинця** в **Буенос Айресі, Арґентіна:**

по 20,— пез.: Вержбицький В.; по 10,— пез.: Галущак П., Горинець Степан, Паламар М., Сапіга; разом: 60 пезів;

на руки п. **Осипа Кльося в Вероніка, Арґентіна:** по 20,— пез.: Кльось Степан, Саванчак Теодор; по 10,— пез.: Кузьма Григорій, Помазанський Петро, Семенців Григорій, Фіголь Олекса; по 5,— пез.: Семенців Василь, Семенців Михайло, мгр. Хлопецький Антін; разом: 95,— пезів;

у **Мармоні, Арґентіна:**

62,— пез. з нагоди заручин; по 15,— пез.: Гиначинський Богдан; по 10 пез.: Кухта Ярослав, д-р Малецький М., Панилик Осип; по 5,— пез.: Гасяк Ф.; по 2,— пези: Величковські, д-р С.; по 1,— пез.: В. Слава, Величковська І., Кухта Славко, Кухтин, Пензик Гр., Пина Іванна, Р.; разом: 123,— пези;

на руки п. **д-ра Зиновія Патолі** в **Хунін-де-лос-Андес, Арґентіна:**

по 100,— пез,: д-р Зиновій Патоля; по 50.— пез.: Драґа Патоля; разом: 150,— пезів;

на руки п. **Анастасії Тиси** в **Берісса, Арґентіна:** по 10,— пез.: о. Галабарда Осип, Горін Володимир, Драла Василь, Кіяк Григорій, Підгайний Андрій, Шевченко Петро; по 6,— пез.: Кіндрат Михайло, Кучинський Мирон; по 5,— пез.: Балук Анна, Басукало Михайло, Богданович Степан, В. В., Василишин Іван, Вовк Іван, Вовк Олена, Волошин Леся, Волошин Петро, Григораш Іван, Громик Ольга, Зеник Микола, Кривко Іван, Криш Г., Кухта Я., Лазоренко Василь, Лазоренко Настя, Лутчак Т., Малярчук Михайло, Михальський, Михальська Віра, Немирівський Богдан, Пласконіс Степан, Полянський, Салюк Ольга, Сидор Михайло, Соколюк М., Стойко Михайло, Твердий Іван, Ференц Микола, Херхир Пелагія, Цап Анна, Цап Василь, Цюпер І., Шевчук Осип, Шевчук Софія, Юзва Т., Я, Д.; по 3,— пези: Лазоренко Михайло, Лазоренко Світляна, Юзва О.; по 2.— пези: Бай І., Брик Анна, Грицюк Катерина, Змія Настя, Казюк Петро, Ломницький Роман, Ломницький Юрій, Слободян Онуфрій, Тракало Василь, Т. М., Фаренюкова Н., Цапівна Ірина, Юзва Анна, Юзва Марія; по 1,— пез.: Горішна, Замойський І.; разом: 302 пези.

Усім Жертводавцям сердечну подяку складає

Господарський Відділ Місії УПА.

Адреси
представників В-ва „До Зброї“:

Австралія: Fokshan W.
17 Acacia St.
Glenroy-Melbourne, Vic.

Арґентіна: Denysiuk Mykola
c. Curapaligüe 790
Buenos Aires

Бельгія: Schrajter F.
Av. de Visé 31
Cheratte, Liege
чекове конто для пересилки грошей: Camp. 2376.24

Бразілія: Omelan Radysz
Rua Rio de Peixe Nr. 10
Vila Zelina
Correio V. Prudente
Sao Paulo

Великобріт.: Prokop Konstantyn
263 Dykes Lane
Sheffield 6

Венесуеля: Dejneka Alexander
UKRAFOT
Av. Espana
Edificio Panamerica
Caracas Catia

Канада: Semeniuk Wolodymyr
418 Brock Ave.
Toronto, Ont.

США: Klym Jaroslaw
114 East. 11-th Street
New York 3, N. Y.

Франція: Soroczak Myroslau
71 Rue Louis Soulier
St. Etienne (Loire)

Тунезія: Sawtchak Wolodymyr
Barage de Ben-Metir
Ain' Draham B. P. 15

Швайцарія: Prokop Roman
Waberustr. 40
Bern

Швеція: Harbar Kyrylo
„Ukrainska Sellskapet“
Box 32
Stockholm 1

На **пресовий фонд** журналу „До Зброї“ склали:
у Франції: Сорочак Мирослав 94,— ффр., Заремба Володимир 320,— ффр.,
в Канаді: Семенюк Володимир 3,05 кдол., Станиця вояків УПА в Торонто 10,— кдол.
в США: Чуйко Микола 8,85 адол.,
в Великобрітанії: Прокоп Константин 3,2 шил.

Усім Жертводавцям сердечне Спасибі складає

В-во „До Зброї“.

ДО ЗБРОЇ

ЖУРНАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

ВИПУСК 16 (29)

ВЕРЕСЕНЬ 1952

РІК ВИДАННЯ V

ЗМІСТ:

1. М. Богор: Ген.-полк. М. Омелянович-Павленко . . . 1
2. Є. Прірва: Дії УПА на оперативному терені між ріками Сяном і Бугом в рр. 1944-7 3
3. С. Хрін: Партизанськими стежками по Хрещатій . . 11
4. З. Семенів: Рейди УПА й їх значення 15
5. Словак: З Перемищини „під зону“ 18
6. С. К.: Розвідкова служба в совєтських партизанських загонах 1941-5 рр. 21
7. О. Сагор: Добровольное Общество Содействия Армии, Авиации и Флоту 25
8. З документів боротьби 26
9. З Книжок і преси:
   R. Wild: Літаки американського військового літунства 33
   А. Болдирев: Зловіщий симптом 40

Ціна одного примірника журналу „ДО ЗБРОЇ“:

в Німеччині	1.— нм	у Франції	100.— ффр.
у Вел. Брітанії	2.— шил.	в США	0.50 дол.
в Бельгії	12.— бфр.	в Канаді	0.50 дол.
в Голляндії	1.20 ґульд.	в Австралії	2 шил.6 пс.
у Швеції	1.20 кор.	в Арґентіні	3 пези
у Швайцарії	1.— фр.	в Бразілії	5 крз.

Адреса В-ва : „DO ZBROJI“

MÜNCHEN 2, Karlsplatz 8/III US-Zone Germany

Видає Місія УПА при ЗП УГВР.

Druck.: Bohdan Krynytzkyj, Augsburg, Donauwörtherstraße 121. Telefon 6348

ЗА САМОСТІЙНУ СОБОРНУ УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ

ВОЛЯ НАРОДАМ ВОЛЯ ЛЮДИНІ

ДО ЗБРОЇ

РІК ВИД. У | ВЕРЕСЕНЬ 1952 | ВИПУСК 16 (29)

Ген.- полк. М. Омелянович-Павленко

М. Богор

Ген.-полк. Михайло Омелянович-Павленко

У Парижі 29 травня 1952 р. помер на запалення легенів на 77 році життя колишній командувач Українською Галицькою Армією, командарм Зимового походу та командувач армією Української Народної Республіки ген.-полковник Михайло Омелянович-Павленко.

На кладовищі Пер Ляшез спочив найстарший вояк української держави, відновленої в вогні й бурі національної революції. Схиляючи голови над свіжою могилою останнього командувача відновлених українських збройних сил і роздумуючи над Його життєвим шляхом, перегортаємо ще незакінчені героїчні сторінки історії змагань українського народу за суверенність і незалежність, щоб одним почуванням — прагненням свободи і жертви на її вівтарі — лучити минулі, теперішні й грядучі покоління в одну націю.

Життєвий шлях Покійного повчає нас аналогією історичних подій, що можуть повторитися завтра, коли український народ розправлятиметься із своїми окупантами. Із чужонаціональної глуші, під чужою уніформою теж і тепер б'ються тисячі сердець українських вояків,

або які ще зродяться в розпалі визвольної боротьби, — може, для тих тисяч українських вояків у червоній армії життєвий шлях Покійного послужить прикладом, що рватиме до чину.

Покійний — це зразок такого вояка-фахівця, що вийшов із ворожих українським змаганням рядів і який, поставивши себе на службу народові, стає через свої фахові знання й здібнощі у проводі українських збройних сил і вірний своїй боротьбі залишається там у всіх найважчих обставинах аж до кінця свого простолінійного, трудового, воядького життя.

У житті й діяльності ген.-полк. М. Омеляновича-Павленка можна відмітити три етапи: добу військової служби в російській армії, службу в українській армії та етап еміґрантської діяльности.

Службу в російській армії кінчає Він із ступнем генерал-хорунжого. Революція застає Покійного в Одесі, де він лікує свої поранення, на пості начальника одеської військової округи. В листопаді 1917 р. бачимо Його вже як 42-літнього генерала в Українському Генеральному Штабі Центральної Ради на посту начальника військового шкільництва. За гетьманату Він не перериває своєї служби, командуючи 11-ою стрілецькою дивізією, а згодом козацьким кошем у Катеринославі.

Від 10 грудня 1918 р. по 7 червня 1919 р. ген.-полк. М. Омелянович-Павленко виконує функції команданта Української Галицької Армії. Після звільнення його з цього посту президентом і диктатором Петрушевичем Він перебирає командування запорізькою групою армії УНР.

Від 6 грудня 1919 р. по 6 травня 1920 р. ген.-полк. М. Омелянович-Павленко кермує партизанськими операціями в запіллі большевиків у т. зв. Зимовому Поході аж до сполуки Його групи із зформованою армією УНР та польською армією, що спільно переводили наступ на Київ. Період Зимового Походу у діяльності ген. М. Омеляновича-Павленка, найбільш активний і революційний, приносить Йому найбільше слави й окрилює ці змагання німбом героїзму. Боротьбою в запіллі ворога група ген. Омеляновича-Павленка рятувала честь всієї армії УНР. Ісаак Мазепа в другому томі „Україна в вогні й бурі революції", стор. 241 дає таку характеристику Зимового Походу: „Згадуючи тепер про цю багату на події добу, я можу без перебільшення тепер сказати, що Зимовий Похід був достойним продовженням героїчної війни 1919 року. В цьому його історичне значення. Це була боротьба разом з народом і за народ. Боротьба власними силами і за власну ціль... За цей час армія ні разу не схилила національного прапора. Зберегла себе морально й фізично. Населення годувало й зодягало армію, постачало їй все потрібне й усіма способами допомагало, бо бачило в ній свою армію, яка боролася за інтереси народні... Армія Зимового Походу дала приклад високого героїзму своїх вояків, що не знали ні труднощів, ні перешкод. Не зважаючи на всі несприятливі умови, тверда, незламна віра в свою справу, ентузіязм і запал окриляли всіх на дальшу боротьбу... Українська Армія зі своїм славним Зимовим Походом сприяла кристалізації бажань, віри й надії українського народу біля однієї ідеї — Самостійної України."

Сам ген.-полк. М. Омелянович-Павленко та Юр. Тютюнник, головні герої Зимового Походу, у своїх споминах про Зимовий Похід з'ясовують свої ролі скромно, по-воядьки: „Ми своїми рейдами в центрі України опанованої ворогами (большевиками й білоґвардійцями) виконали все, що могли: зруйнували запілля ворога на великому просторі, підготовили населення, щоб у слушний час воно знало, з ким має йти і за що боротися."

Коли в 1948 — 49 р. ген. М. Омелянович-Павленко в Ульмі зустрівся з вояками УПА, зі сльозами в очах і повний зворушення розпитував їх про подробиці партизанської війни, а старе серце партизана тремтіло від одчаю, коли вояки УПА жалілися Йому, що політичне середовище, до якого він належить, обезцінює боротьбу УПА. Старий генерал нагадав їм тоді, що Його Зимовий Похід не лише чужі, але й свої п'ятнували як „політичну авантюру". Але, Він сказав, треба вірити, що так, як помилялися Його противники, так теж і визнають свою помилку ті, що обезцінюють героїчну боротьбу УПА.

Доля ген. Омеляновича-Павленка була зв'язана із відворотом українських армій до Збруча. Мирові переговори, що закінчилися Ризьким договором, остаточно знівечили всі політичні й військові пляни уряду й командування армії УНР. Славний епос українських змагань кінчається інтернуванням та нидінням армії за дротами таборів, які зготовила їм союзницька Польща. На цьому закінчується воядька служба ген.-полк. М. Омеляновича-Павленка.

Прага — Ульм — Париж — це вже тільки сумні етапи постою й еміґраційної громадсько-військової та мемуаристичної праці.

Матеріяльні злидні, які Йому прийшлося переживати під пізню старість, ніколи не зламали простодушности цього із крови й кости вояка. Його українське серце, що забилося під час національної революції, яка Його згодом цілком полонила, залишилося вже до останньої хвилини вірним зрошеному кров'ю й окупленому воєнними трудами ідеалові вільної самостійної України.

Гордість на своє воядьке покликання, воядька честь та кожночасова готовість жертви для добра народу — це ті чесноти, що Він залишив нам для наслідування.

Євген Прірва, сотн. УПА

Дії УПА на оперативному терені між ріками Сяном і Бугом в рр. 1944-47

Постановами Ялтанської конференції і взаємодоговором поміж СССР та большевицько-польським урядом кордони поміж Польщею й УССР установлено на т. зв. «лінії Керзона» з деякими відхиленнями від неї на схід, і в дальшому відбулась «виміна населення» — українського й польського поміж обома сторонами. У висліді такого устійнення кордону залишилося в межах большевицької Польщі близько мільйона українців, що населювали вузьку смугу здовж кордону.

Організований тут за німецької окупації рух спротиву проти німців був пов'язаний із Галичиною. На відтинку Холмщини неменшу ще увагу тоді присвячувано й обороні перед наступом польського підпілля. На Холмщині перші відділи УПА постають на провесні 1944 р. Щоб протиставитись польському наступові тут створюються скорими темпами більше число відділів УПА, сюди приходять підкріплення з Галичини і з Волині, і тут власне був головний театр польсько-українських бойових дій, що мав немалий вплив і на пізніші польсько-українські взаємини на т. зв. Закерзонні. То ж над цим етапом і зупинимося дещо обширніше.

Протипольські дії УПА на Холмщині в першій половині 1944 р.

Ще перед 2-гою світовою війною українсько-польські відносини на Холмщині були загострені куди більше ніж по інших частинах Західньо-українських земель. На Холмщині було заборонене будьяке українське суспільно-громадське життя, ба навіть поширювання українських видань з Галичини. Ще найбільше розбурхала пристрасті ліквідація українських православних церков у 1939 р., організована урядовими чинниками (бандами т. зв. «кракусів»). То ж, коли з приходом німецької окупації впали ці заборони, на Холмщині дуже скоро розвивається українське організоване життя як на леґальному так і на підпільному секторах, відроджується національна свідомість, навіть по назовні спольщених селах.

Спираючись на польське населення Холмщини й сусідніх польських земель, постає тут у 1942 р. польське підпілля і то націоналістичного («АК» — Армія Крайова) та прокомуністичного напрямків («БХ» — Батальйони Хлопске, «АЛь» — Армія Людова). Польське підпілля, уважаючи українців польськими громадянами, вимагає від них послуху, підтримки й солідаризування із своїми діями. Це й стало першою причиною для конфліктів. Керівництво польського підпілля, не отримавши підтримки від українського населення, дошукується винних у керівниках українського суспільно-громадського життя і проти них спрямовує свій терор. Впродовж 1942 р. та першої половини 1943 року в наслідок «присудів» польських підпільних судів і виконаних атентатів гине низка наших громадських діячів, серед них: полк. Я. Войнаровський, д-р М. Струтинський, д-р Павлюк, о. С. Захарчук, о. С. Малеша, учитель Шаваля й багато інших. Очевидно, це лише загострює відносини, і українці організовують самооборону своїх сіл. Цю створену ситуацію використовують німці і в 1943 р. організовують з українців окремі відділи для самооборони українського населення і для поборювання польського підпілля (напр. «Холмська Самооборона» в Грубешові).

Польське підпілля посилило терор проти українців особливо в другій половині 1943 р., а на переломі 1943—4 рр. почало одверте масове винищування українських сіл, щоб створити «коридор» до Львова. Йдучи за прикладом з 1918 р., коли існував такий «коридор» поміж Перемишлем і Львовом, командування АК хотіло тепер зробити такий же «коридор» від Рави Руської до Львова, як політичного осередку Галичини. Цей «коридор» на сході мав спиратися на річку Буг, а на заході на Білгорайський і Янівський ліси. Базою ж його мали стати військові полігони від Рави Руської по Куликів близько Львова, звідки большевики були в 1940 р. виселили все населення. На заваді ж ще стояло пасмо українських сіл на пограниччі Холмщини й Галичини. Наближення німецько-большевицького фронту й вістки про постання перших відділів УПА в Галичині, що могли б перешкодити зреалізуванню цього пляну, наглили, щоб його виконувати якнайшвидше.

Взимку 1943/4 року відділи АК займають неопановані ними українські села в Білгорайському, Томашівському й Грубешівському повітах, «заводячи в них порядок»: розстрілюють «найбільше винних», а інших карають матеріяльними чи іншими карами. Ті села, що ставлять спротив чи мають зорганізовану самооборону, винищуються силою: здебільша відділи АК спалюють усе село, а його населення винищують поголовно. Таким чином знищено щонайбільше сіл у західній і південній частині Грубешівського повіту та в східній частині Томашівського.

ОУН створює в цих теренах на швидку руку боївки, що мають подомогти селам в самообороні (боївки Очерета, Ягоди), але вони безсилі супроти польських батальйонів. То ж наприкінці березня 1944 р. постають на цьому відтинку перші відділи УПА (відділ Галайди, відділ «Тигри»), що й поставили реальний спротив польському наступові. В квітні таких відділів було тут уже десять. Для цього відтинку створено теж окреме командування (під проводом сот. О.; пізніше Командування групи «Сян» і «Закерзоння»). Ці відділи були озброєні слабо й вишколені на швидку руку, все ж уже могли протиставитися польському наступові. Найбільше ж ускладнювало ситуацію те, що на тилах цих відділів — за винятком їх західнього відтинку — Любачівщини — місцевість скрізь була відкрита і відділи УПА могли мати свої бази аж за р. Солокією. Сталося ще й в наслідок заатакування німцями цих відділів на північ від р. Солокії, у висліді чого останні були змушені у своїй масі відійти на південь від р. Солокії і тим самим не все вспівали з допомогою заатакованим польською АК українським селам у північній Угнівщині.

З початком квітня 1944 р. АК опанувала такі села, як іти від р. Буга на захід: Крилів, Витків, Марисін, Посадів, Жерники, Ярчів, Белзець, Нароль, Плазів, Руда Ружанецька. Українське населення з того терену, себто в першу чергу із Грубешівщини, Томашівщини й Білгорайщини частково втекло на південь — до Галичини, частково на схід — на Волинь, чи то врешті до міст.

На теренах, опанованих відділами УПА, організовується українська підпільна адміністрація, впливи німців тут все далі меншають, населення нетерпляче очікує, коли прийдуть більші відділи УПА й відсунуть подалі польську загрозу.

В половині квітня 1944 р. місцеві відділи УПА дістають підкріплення: з Волині приходить загін (полк) під командуванням Островського і сотня «Вовки» під командуванням Ягоди-Черника. Ягода це колишній підстаршина 1-ої Української Дивізії що перейшов з групою вояків із Замістя в підпілля та обороняв з ним сіл під Грубешовом, звідки й був витіснений на Волинь у висліді наступу польської

АК. На Волині Ягода зорганізував із утікачів з Холмщини сотню.

З Карпат прийшла сотня УПА «Сіроманці» під командуванням Яструба.

Розпоряджаючи такими силами командування відтинка починає протинаступ. На латинський Великдень воно влаштовує наступ на відділи АК, сконцентровані в селі Посадів. Несподіваним нічним наступом розбито частини АК, розташовані в селі, і після цілоденного бою частини, що квартирували в лісі й ті, що були укріпилися на фільварку. Використовуючи хвилеве замішання серед АК, частина загону полк. Острівського, відділ «Вовки» й курінь під командуванням Наливайка серед невеликих сутичок зайняли пасмо лісів поміж містечком Тишівці та річкою Буг, отже таким чином опанували територію поміж річками Бугом і Гучвою. Правда, АК пробувала ще відстояти цей терен — сюди прийшов навіть батальйон АК під командуванням Віктора і в селі Діброва оточив був сотню «Вовки», але її командир Ягода відбив усі атаки ворога і після цілоденного бою наніс йому таких втрат, що той ввечорі панічно втік із поля бою.

Річка Гучва і поданий повище відтинок на захід від неї — з невеличкими змінами розмежовували АК й УПАрмію майже до самого приходу большевиків. Вздовж цієї «мережі» увесь час велися місцеві бої.

Для наступу на Львів командування АК ще зконцентрувало було в Білгорайському лісі бл. 15 000 війська, але про це довідалася німецька розвідка і наприкінці травня 1944 р. німці кинули туди проти поляків дивізію СС, складену з підсовєтських тюркських народів, яка й розбила це польське скупчення. Поляки при тому мали бл. 3 000 вбитими.

Перед приходом большевиків два курені УПА — один під командуванням Наливайка та один курінь із загону Островського — займають західню частину Грубешівського повіту (за р. Гучвою) аж по містечко Грабовець, в якій жили переважно українці. Біля Грабівця курені УПА звели в тому часі більші бої з польською АК та із німцями.

Як бачимо, то головна увага УПА на Холмщині була спрямована на оборону населення перед нападами польської АК. Але крім того йшла ще боротьба і з німцями. Ще взимку 1943/4 р. сокальське «гештапо» почало посилену нагінку проти підпілля ОУН і ув'язнило чимало його членів. Перший відділ УПА на цьому терені «Галайда» (його назва пішла від тодішнього його командира Галайди) в березні 1944 р. перевів наступ на Сокаль щоб звільнити тут в'язнів, зліквідувати деякі терористичні пункти ворога і здобути потрібне підпіллю спорядження. В декілька тижнів пізніш такий наступ влаштовано й на Белз. На провесні 1944 р. у зв'язку із творенням дальших відділів УПА й підпільної адміністрації відділи УПА й групи підпільників ліквідують німецьку адміністрацію по селах всього терену та в більшості малих містечок, далі ще — «лігеншафти», лісничівки тощо. Це зразу викликало хвилю німецьких облав, але томущо німці не кинули були проти УПА більших сил, і що деякі німецькі кола загалом супротивлялися роздразнюванню українського підпілля, то ці облави не увінчалися серйознішими успіхами. Аж коли на весну цього ж року німці отримали підкріплення, почалися нові облави. Тоді й дійшло до боїв, головно в хідній частині Равського повіту: головний зудар відбувся в лісі біля хуторів Вандзін, коло села Карова, та на обох крилах німецького наступу — в селах Карові й Брукенталі. Дальший великий бій мав місце в селі Голе Равське та в Кам'янках біля Рави Руської. В обох випадках відділи УПА успішно відбили наступи німців. Крім того відділи й менші групи УПА мали цілу низку дрібних сутичок із різними німецькими меншими й більшими бойовими й поліційними групами (що охороняли урядовців). Ці бої велися звичайно з ініціятиви УПА з метою чи то ліквідувати такі ворожі групи, чи то здобути від них зброю.

Пізніше німці обмежуються до охорони шляхів, хоча й влаштовують іще й облави, але без серйозніших наслідків завдяки добре зорганізованій розвідці й зв'язкові УПА.

Тактика відділів УПА в тому часі не вибаглива. Командування й штаби як теж резервові частини перебувають в лісах на південь від Угнова. Відділи квартирують чотами в селах і лісах здовж «фронту». Командування було, як на партизанку, доволі централізоване й обслуговуване телефонним зв'язком (на середущому відтинку), мотоциклевим, кінним і пішим. Німецьких наскоків уникано за допомогою розбудованого розвідувального апарату в спірних пунктах ворога та за допомогою мережі, зорганізованої для передавання інформацій про ворога, при чому послуговувалися нерідко німецькими телефонними лініями. Бойові операції, перемарші озброєних відділів відбувалися тільки вночі. Про УПА ворог не мав жодних інформацій, бо населення поставилось до німців одностайним фронтом, а полонених не було.

Пересунення німецько-большевицького фронту й визначення кордону поміж Польщею й СССР

Почерез ці землі німецько-большевицький фронт проходив наприкінці липня 1944 р. Згідно з інструкціями Головного командування УПА, що використовували вже досвід волинських відділів, тутешні частини УПА повинні були відійти в великі лісові масиви, подалі від головних шляхів, чи то схоронитися в криївках серед цивільного населення, а на випадок, якщо б фронт стабілізувався — негайно відходити в запілля ворога. Однак не всюди вдалося це зреалізувати.

Фронт рушив несподівано і на Холмщині наші відділи заскочив. В селі Набруж прийшло до бою поміж відступаючими німецькими частинами та сотнею «Вовки», якій на допомогу прийшли ще сотні під командуванням Громового і, мабуть, Голуба, що належали до одного відтинку під командуванням Юрченка. Після декількох годин бою німці кинули проти наших частин бл. 60 танків і підкріплення піхотою. Лише завдяки тому, що в першій фазі бою наші частини захопили три танки, якими й згодом могли забезпечувати відступ, і що німці обмежились єдино до прочищення шляху, відділи УПА не були там розбиті цілковито. Цілою вийшла лише сотня Громового, інші ж мали бл. 50 вбитими і мусіли були розчленуватися, щоб пробитися. На другий день знову вже большевики відкрили в лісі біля села Щип'ятина відділ Громового і в бою з большевиками впало бл. 30 вояків УПА так, що й цей відділ був розпорошений.

Інші відділи на відтинку між Сяном і Бугом при переході фронту вже розчленовуються по селах, переходять фронт і пізніше збираються знову, крім кількох сотень, що втратили свій командний склад. Мабуть тільки три сотні проходили фронт, не розчленовуючись і відійшовши з лісистої Любачівщини в лісові комплекси полігонів: сотня «Месники» під командуванням Залізняка, сотня «Галайда» під командуванням Ема і сотня «Сіроманці» під командуванням Яструба.

В подібний спосіб пройшли фронт і відділи УПА, що оперували на Посянні. Вони приєдналися до куреня під командуванням Рена (сотні Бурлаки, Веселого, Іскри); долучилися отже: курінь Євгена, і сотні — Байди, Громенка, Нечая, Остапа, та дві чоти Чорного. З тими 11 сотнями Рен робить Карпатами рейд у Чорний ліс, на далекі тили большевиків, магазинуючи по дорозі тяжку зброю піхотну і частину обозу. 17. 9. 1944 р. він зводить бій із відділами МВД біля села Сторонної (коло Недільної), в якому мав 17 вбитими і втратив обози. Втрати большевиків були при тому вчетверо більші. Наприкінці жовтня 1944 р. Рен розчленовує свій загін на менші відділи, звичайно, по дві сотні, і вони по-

ПОЯСНЕННЯ
Терен розташування віддилів УПА
Райони опановані польською А.К. і відаремнені спроби її поширення
Райони опановані червоними партизанами
Німецькі військові й поліційні залоги
Лісові масиви
Межі дистриктів
Польсько-совєтський кордон
0 5 10 15 20 25 км
ВОЙСЛАВИЧІ
ГРАБОВЕЦЬ
ГРУБЕШІВ
УСТЕЛУГ
ЗАМІСТЯ
ГУЧВА
КРИЛІВ
МІРЧЕ
КОМАРІВ
ТИШІВЦІ
СТАРЕ СЕЛО
ВИТКІВ
ДОЛОБИЧІВ
УГРИНІВ
КРАСНОВРІД
БІЛГОРАЙ
ЛАЩІВ
ТЕЛЯТИН
КОСТЯШИН
ВАРЯЖ
ПОСАДІВ
ЖЕРНИКИ
ПЕРЕВОДІВ
РІЧИЦЯ
ВІЛЬГІВОК
ОЛЕКСАНДРІВ
ЮЗЕФІВ
ТАНВА
ТОМАШІВ
ЯРЧІВ
СОКАЛЬ
КОРШМИН
БЕЛЗ
СОЛОКІЯ
КРИСТИНОПІЛЬ
ОСТРІВ
УГНІВ
ТАРНОГОРОД
НАРОЛЬ
РУДА РУЖАН
ЛЮБИЧА
БРУКЕНТАЛЬ
КУЛИЧКІВ
ХЛІВЧАНИ
ЛЮБЛИНЕЦЬ
ПЛАЗІВ
ЛІВЧЕ
БРУСНО
ВЕРХРАТА
ЧЕСАНІВ
ВІЛЬКА МАЗОВ
РАТА
РАВА
СЕНЯВА
ГОРИНЕЦЬ
КАМІНКА ВОЛОСЬКА
ОЛЕШИЧІ
ЛЮБАЧІВ
НЕМИРІВ
МАГЕРІВ
ЖОВКВА
ЯРОСЛАВ
ВИШЕНЬКА
ВЕЛИКІ ОЧІ

вертаються назад, переходячи вже й новостворений поміж СССР і Польщею кордон.

*

Найдалі до двох тижнів після зайняття терену большевиками був устійнений кордон поміж СССР і Польщею. На кордон приходять совєтські погранвійська МВД. Погранзастави, що розташовані від себе на відстанях яких двох до п'яти кілометрів, мають доволі сильні залоги із 30—100 пограничників, команди ж «кордонних отрядів» мають ще чималі резервові частини, що змінюють місця розташування на відтинках «отряду». У погранвійськах переважали молоді вояки, по національності — майже поголовно росіяни, вивіновані новою піхотною зброєю, радіозв'язком; резервові частини — змоторизовані. Спочатку вони були слабо активні через відпорність населення на їх розвідку; пошукували в першу чергу за відділами УПА. Згодом же ж різними терористичними заходами, головно ж масовими арештованнями й переслухуванням населення вони опановують прикордонну смугу й розбудовують тут мережу сексотів: спершу лише в поясі, шириною в п'ять кілометрів, в другій же половині 1945 р. — вже в смузі шириною до 10 кілометрів, а то й ширше, пізніше ж оперують вже й у смузі шириною в 30-40 км. від кордону. З весною 1945 р. большевики загороджують увесь кордон непрохідними дротяними засіками, заорюють прикордонну смугу, завширшки й до одного кілометра, щоб зареєструвати кожен перехід кордону, створюють мережу механічної сиґналізації (головно ракетної), мінованих піль та інших пасток, як от вовчі ями, дротяні петлі тощо, так що відтоді перехід кордону дуже утруднений.

Після переходу фронту к-р Ем впродовж дуже короткого часу доповнює свій відділ військово вишколеним елементом, головно ж із повіту Рава Руська, й перетворює його на курінь (сотні «Галайда І», «Галайда ІІ» й «Галайда ІІІ» під командуванням Перемоги, Куліша й Беркута). Восени 1944 р. Ем і Яструб пробували в Равщині розбити кордонну смугу, влаштовуючи цілу низку вдалих наскоків на погранзастави й на розташовані в прикордонній смузі погранвійська, ба навіть на команду погранотряду в самій Раві Руській, але здобути вдалося лише деякі об'єкти. Проти цих відділів УПА большевики кидають чималі сили погранвійськ, із якими й дійшло до великих оборонних боїв (напр. біля сіл Карова, Річиці, Грушки) та декількох дрібніших, у яких втрати відділів УПА сягали 20 чоловік, большевиків — яких 150, чи то напр. у бою біля Карова — яких 300 чоловік. В останньому такому більшому бою біля села Яструбич у Сокальщині був смертельно поранений к-р Рен. У цих боях брав тоді участь і відділ «Кочовики» під командуванням Шумського, а пізніше Штиля. Після смерти к-ра Ема кожна з сотень його куреня стала діяти вже окремо.

Почавши з пізньої осени 1944 р. польсько-совєтський кордон став уже виразно відмежовувати діяльність відділів УПА по обох його сторонах: на українських землях під Польщею і в УССР.

Організаційна побудова УПА на Закерзонні

Аж до весни 1945 р. на Закерзонні діяла давня організаційна структура в УПА й підпіллі; а тоді оформилися місцеві відділи УПА й підпілля в окреме організаційне ціле. Тоді тут створено окрему Воєнну Округу (ВО) УПА «Сян». У проводі Групи УПА «Сян» станув сотник О. Група «Сян» поділялась на три Тактичні Відтинки (ТВ) УПА: «Данилів», «Бастіон» і «Лемко».

ТВ «Данилів» охоплював трикутник поміж річками Гучвою, Бугом і Солокією та Підляшшя (себто неції його Володавський та Білс-Підляшський повіти); діяли тут відділи УПА (сотні) «Вовки» І, ІІ і ІІІ, що в різний час налічували 30—70 чоловік. «Вовки» ІІ і ІІІ до осени 1946 р. були на правах підвідділів (чот). Крім цих частин командир ТВ-а розпоряджав іще гостюючими відділами УПА: одним підвідділом «Галайда ІІ» під командуванням хорунжого Ч. із яких 40-50 чоловік (аж до літа 1947 р.), відділом «Кочовики» під командуванням хор. Штиля із яких 90 вояків (до зими 1946 р.). Ці відділи належали до Групи УПА «Буг».

ТВ «Бастіон» охоплював частину (що була під Польщею) Равщини, Любачівщину й частину Ярославщини (на схід від річки Сян). Його командиром був майор Залізняк. Йому підчинялися п'ять відділів, силою по яких 130 чоловік кожен: «Месники» І, ІІ, ІІІ, IV й V — під командуванням Шума, Баглая (спершу — Біса), Ярого, Тучі й Калиновича. Довший час гостювали тут: відділ «Переяславці» під командуванням Бриля, і від початку 1946 р. аж до половини 1947 р. одна чота з відділу «Кочовики».

ТВ «Лемко» охоплював Перемищину й підпільську частину Лемківщини. Його командиром був майор Рен. Цей ТВ-к мав сім відділів УПА під командуванням Бурлаки, Громенка, Ластівки (Перемищина й Підгір'я), Хріна, Стаха, Біра (спершу Бурого) — на східній Лемківщині, і Бродича (від осені 1946 р. на західній Лемківщині — біля Криниці). Завдяки пригожим умовам боротьби (гірський терен!) ці відділи звичайно мали більший стан, ніж його в тому часі передбачував правильник (себто 136 бійців); їх стан сягав і до 180 чоловік. Тут також діяли ще інші відділи, головно ж із сусіднього ТВ-ка «Маківка 24», вже в УССР — курінь Прута (спершу Різуна-Грегота).

В організаційній схемі підпілля (ОУН) цей терен становив окремий край «Українські землі за лінією Керзона», що поділявся на три округи (їх межі покривались із ТВ-ами УПА): Холмську, складену з надрайонів Холмського й Підляшського, Любачівську — з одним надрайоном Любачівським, і Перемиську, складену з надрайонів — Перемиського й Лемківського, а від осені 1946 р. — Західньо-лемківського.

Від переходу фронту до виселенчої акції 1946 р. на Холмщині й Підляшші

Виселення українського населення майже з усієї Холмщини та з засянської Перемищини восени 1944 р. і взимку 1944/45 р. виключило цю територію з теренів дій УПА. Це виселювання все ще мало добровільний характер, якщо не враховувати натиску зі сторони польського підпілля, пережитого останньо, і блідого натиску зі сторони польського уряду, як рівняти його з наступними. Записували до виселення комісари-уповноважені міністерства закордонних справ УССР. Записаних вивожено відрсзу в приморські области УССР, кого ж не забрали, то охоронювали. Наше підпілля не перешкоджувалов цьому виселюванні, головно ж на Холмщині, бо не могло брати на себе відповідальности за оборону цих районів. На Підляшші й на Холмщині українці залишились тільки в Біло-Підляшському й Володавському повітах та в прибужських і пригалицьких селах Грубешівського повіту. Зрештою ж українські села залишились ще тільки тут і там, якщо не враховувати напів-спольщених «калакутів».

Господарства по виселенцях зараз таки зайняли поляки, виселені з СССР; у трикутник поміж річками Бугом, Гучвою й Солокією УПА не допустила нікого.

До пізньої осени 144 р. на теренах діяння УПА не було жодної польської адміністрації. Сили, спрямовані проти УПА, це в першу чергу погранвійська МВД, большевицькі поліційні частини «Червона мітла», складені головно з колишніх червоних партизан під проводом емведистів, і інші, що зрештою виконували адміністраційні функції, як от збирання податку. Взимку 1944/45 р. закріплюється польська повітова й ґмінна адміністрація на Холмщині та в Любачівщині, далі ж — УБП («Ужонд Безпеченьства Публічнего»), МО («Міліція Обивательска») і

теж спеціяльні частини («берлінґовці»), що враз із большевиками беруть участь в боротьбі проти УПА.

Польська партизанка, як бойові групи, майже не діє і веде тільки підпільну роботу: висилає своїх членів до урядів, до МО й рідше до УБП (цей елемент комуністи пересівали докладніше) так, що ці установи здебільша були опановані підпіллям («ВіН-ом»).

На тактичному Відтинку «Данилів», себто у трикутнику поміж рр. Бугом, Гучвою й Солокією, а до виселення Холмщини — і на західній Грубешівщині, до жовтня 1944 р. панує відносний спокій; хіба що тільки большевицькі пограничники наскакують на прикордонні села й перешукують поодинокі хати, чи то роблять облави на все село й арештовують те переслухують по декілька селян. По терені їздять групами й відділами частини ЧА щоб заготовити для фронту харчі. До них прикріплені розвідувачі МВД. Трохи згодом під такою притокою почали діяти оперативні групи МВД: із Сокаля, де було командування погранотряду, Ванова, де була командатура погранвійськ, і з грубешівського ґарнізону МВД. Більші з'єднання пограничників запускалися в терен тільки за відділами УПА чи групами повстанців, що переходили кордон.

Після переходу фронту (в серпні 1944 р.) в терені наново збирається відділ «Вовки», що нараховує бл. 80 чоловік. Інші відділи відходять до УССР та лише деякий час перебувають на підпольській стороні. Ці відділи мали тут два більші бої: курінь «Галайда» з початком осени 1944 р. був оточений погранвійськами біля села Річиці в Губинку й витримав цілоденну облогу, а ввечорі пробився з оточення; відділ «Кочовики» (під командуванням Недолугого-Шумського ,згодом Штиля) був заскочений в селі Гільче і з боєм відступив у Варяжський ліс, відв'язавшися від большевиків.

Таки зараз після переходу фронту серед керівних кол на цьому терені виринули два погляди на методи бойової діяльности УПА. Командир «Вовків» Ягода заступав думку, що в цьому відкритому терені може успішно діяти найвище одна повна сотня УПА (136 чоловік). Тодішній «оргмоб» округи Юрченко і керівник округи Жен стояли на становищі, що треба організувати курінь. «Теренові чинники» в тому часі рішали самостійно, не маючи зв'язку із своїми зверхниками, то ж окружний провід підпілля організує під проводом Юрченка курінь, який мав би відійти на перевішкіл в Порицькі ліси на Волинь і згодом повернутися в терен. Охороною цього куріня мала бути сотня «Тигри» під командуванням Голуба, а яка вже брала була участь у боях на Холмщині. На курінь складалися три сотні новобранців. При мобілізуванні куреня знехтовано засадами, досі стосованими в УПА: тут вояків до УПА мобілізовано, і не набирано добровільно, тому ж, що в терені було «спокійно», ніхто не зважав на дотримування засад конспірації. Як виявилося пізніше, большевикам вдалося зібрати інформації про організування куреня і про плян перекинути його на Волинь. То ж як тільки цей курінь в половині осені 1944 р. перейшов річку Буг, заатакували його з усіх сторін большевицькі погранвійська.Курінь попав в оточення. Правильну оборону повела лише сотня «Тигри» під командуванням Голуба й витримала наступ большевиків. Сотні ж новобранців були розбиті з першим наступом большевиків на дрібні групи; частина їх долучила до сотні Голуба, інші ж рятувалися втечею. Оточена з усіх сторін сотня Голуба, до того ж — на відкритому терені, лише під прикриттям ночі зуміла пробитися групами з персня. Сконцентровані на цьому відтинку большевицькі частини ще цілий тиждень переслідували розпорошені групи УПА. В цьому бою курінь мав близько третини вбитими й полоненими; решта новобранців повернулася додому й куреня вже не відновлювано. Очевидно, все те дуже неґативно відбилося на настроях населення.

Але на тому не кінець. Після цього бою Юрченка визвало командування Воєнної Округи «Буг» (Львівщина), якій були підчинені в тому часі відділи УПА на цьому терені. Після переходу кордону Юрченка серед ближче невідомих обставин схопили большевики, і він пішов на співпрацю з МВД. Незабаром у терені появляються погранвійська, підчинені сокальському командуванню погранотряду, і з ними Юрченко в мундирі майора МВД (пізніш уже тільки звичайного рядовика). Почалися масові облави. Юрченко дуже добре знав цілу Белзчину й деякі села Холмщини, знав людей з підпілля, їх квартири, криївки, зв'язки тощо.

Пізня осінь і зима 1944/45 р. проходить під знаком масових облав і сильного большевицького терору. Підпілля має великі втрати вбитими й арештованими, з-поміж яких ще біля десятка пішли слідами Юрченка.

Ягода перекинувся із відділом «Вовки» під Грубешів і серйозніших втрат не мав, хоча й його декілька разів застукало МВД, він все відв'язувався успішно. В одному з таких боїв згинув чотовий його першої чоти — Карпо. По криївках згинуло йому декілька вояків — це або ранені, що лікувалися, абож вислані на села з різними дорученнями. МВД в тому часі арештувало зокрема багато молоді й деяких селян, що активно співпрацювали з підпіллям; їх і знав Юрченко. Більшість з-поміж них МВД випускає на волю, а серед них і примусом завербованих сексотів.

Перші большевицькі облави при співдії Юрченка цілковито приголомшили населення Белзчини й спаралізували тут працю підпілля. Але дані МВД скоро вичерпалися: підпільники законспіровуються або переходять у Грубешівщину і дальші удари МВД попадають уже безуспішно в порожнечу. В лютому-березні 1945 р. населення вже прийшло до себе, і підпілля, переорганізувавшись, починає діяти знову.

Але під час тих облав закріпилася вже польська адміністрація. До волосних осередків Черничин Крилів, Варяж, Белз, Кристинопіль приходять відділи МО, силою в 40-60 чоловік кожен, і волосні («ґмінні») уряди. МО в Черничині й Крилові вже від осені починає пожвавлену діяльність, спрямовану виключно проти цивільного населення (грабіжницькі напади). Оба ці осередки МО ліквідує Ягода. На станицю МО в Черничині він влаштовує пізньої осені 1945 р. два напади: один МО відбила, заховавшись за мурами будинку, під час же другого — будинок розбито «торпедою» і він похоронив у своїх розвалинах поліцистів. М. і., «торпеди» тут вжито було на Закерзонні вперше. Власне «торпедами» називано ракетні стрільна німецьких «верферів» (117 кг вагою) і «небельверферів» (бл. 65 кг вагою).

Станицю МО в Крилові відділ взяв підступом: в мундирах погранвійськ МВД він прийшов на станицю МО й зарядив тут збірку МО, мовляв, вона має йти разом на облаву. На збірці МО роззброєно і майже всіх міліціонерів розстріляно.

В половині зими 1945/46 р. чотовий «Вовків» із засідки зліквідував у селі Пересоловичі оперативну групу УБП із Грубешова (бл. 15 чоловік).

У селі Махнівок большевики зорганізували відділ «істребітєлів» з українських селян, очолений селянином Ґалянтом і його синами; були в ньому теж слідчі МВД. Відділ цей був підпорядкований Домашівській командатурі й допомагав пограничникам у боротьбі з підпіллям, ба навіть діяв самостійно у своїй околиці. На нього відділ «Вовки» робить теж наскок і його розбиває: частину відділу присипають розбиті «торпедою» мури їхньої домівки, іншу ж частину заскочено по хатах. Декількох їх втекло до УССР.

Напровесні 1945 р. дуже активними стали Варяжська й Хоробрівська станиці МО, розташовані в мі-

стечку Варяжі (разом бл. 70-80 чоловік). 26.5.1945 р. Ягода ліквідує обі ці станиці «торпедами».

Останнім успіхом Юрченка був наскок на частину окружного проводу підпілля на колоніях Корчунок, на північ від Долобичівського лісу, а який там зібрався був на конференцію, влаштовувану контролером УПА-Північ Вадимом. Згинули при тому: новоназначений керівник округи Мстислав і його охорона (боївка під командуванням Яструба, передтим чотового «Вовків«) та осередок окружної пропаґанди (Ярополк і його співробітники) — разом 17 чоловік. Але вже від весни 1945 р. терен переходить під повну контролю УПА. Після ліквідації МО в Варяжі в терені появляється хіба лиш відділ МВД із Сокаля, очолюваний ст. ляйт. Леоновим, а з ним і Юрченко, далі — відділ МВД з Домашова під проводом капітана Сметанова та УБП із Грубешова, скріплюване батальйоном ВП із Грубешівського ґарнізону. Та всі їх облави серйозніших успіхів вже не добилися.

В травні 1945 р. на терен ТВ-ку приходять відділи УПА із Групи «Буг» із УССР: «Кочовики» під командуванням Штиля, «Галайда II» під командуванням Ворона (їх попередній командир Куліш був смертельно поранений у бою з МВД в селі Сурмачівка на Ярославщині) і відділ під командуванням Шумського. Всі вони мали визначений маршрут рейдів по Люблинському воєвідстві в Польщі, де мали відвідати українське Підляшшя; Шумський мав перейти з Підляшшя на Волинь тоді, як два перші старою дорогою мали повернутися назад.

Відділ «Галайда II» вирушив першим у рейд, але завернув з дороги, бо стрілець відділу Грабовий убив командира Ворона; причиною тому було введення Вороном дуже суворої дисципліни.

«Кочовики» відбули рейд у травні-серпні 1945 р., не маючи по дорозі жодних боїв.

Відділ під командуванням Шумського мав сутичку при переході кордону (при тому згинув чотовий Гроза); його рейд пройшов теж спокійно і він з початком серпня 1945 р. перейшов р. Буг у Берестейську область (БССР).

Відділ «Галайда II» розділено на два підвідділи: з них перший пд командуванням Сивого завернув назад до УССР, а другий під командуванням Чавса відбув восени 1945 р. рейд на Підляшшя.

На весну 1945 р. Ягода організовує третю чоту в відділі «Вовки», очолену Багряним; ще до жнив цього ж року вона була перевишколена й спосібна до дії. З початком червня 1945 р. Ягода з одним роєм і своєю охороною робить засідку на полі під Варяжем при шосі Варяж-Долобичів на Юрченка, що мав туди переїздити з невеликою групою МВД. Спершу зліквідовано групу МВД, що над'їхала підводами з Варяжа (вбито бл. 15 емведистів при власних — 2 поранених), а опісля автомашину Юрченка з 22 чоловіками залоги. Втекти вдалося лише одному провокаторові — Габданкові. Власні втрати при тому — 1 вбитий. При тому ще здобуто важливі матеріяли — список сексотів Сокальского погранотряду МВД — бл. 170 чоловік, що підписали були зобов'язання. Варт підмітити, що заледве 17 з-поміж них дали були большевикам якісь дані про наше підпілля, інші ж на різні лади ухилювалися, чи просто ховалися, коли МВД було в селі. Покарано лише найбільш винних, через яких підпілля потерпіло серйозні втрати. Серед інших, як теж серед усього населення, проведено освідомну акцію, і в її висліді згодом усі, хто підписав під час арештування заяву про співпрацю з МВД, зголошував про це підпіллю. У згаданій засідці згинув теж Юрченко і ст. ляйт. Леонов, командир оперативного відділу МВД.

Восени 1945 р. боївка підпілля (п'ятьох чоловік з трьома кулеметами) на засідці біля села Вижлова зліквідувала автомашину з працівниками польської поліції (22 чоловік, в тому командант Белза Баліцький і трьох старшин УБП).

В серпні 1945 р. одна чота «Вовків» під командуванням Крапки звела короткий бій із частиною ВП, що йшла в напрямі Долобичівського ліса. ВП втекло панічно, залишивши кільканадцять вбитих.

У другій половині серпня 1945 р. відділ ВП заскакує Ягоду в селі Жнятині й він гине враз із одним вояком із своєї охорони. При тій нагоді хочемо коротко зупинитися над тактикою цього командира УПА; вона була вповні достосована до цього відкритого терену, в якому він оперував. Ягода розбудував тут окрему розвідкову мережу зв'язку, що була спосібна щодень передавати інформації про рухи ворога в цілому терені. Відповідно до даних розвідки Ягода маневрував відділом, чи то його розчленував і «конспірував». Завдяки тому відділ крім Масломич не бував заскочений ворогом. Більших боїв Ягода уникав, і робив наскоки лише на можливі для здобуття силами відділу опірні пункти ворога, як теж засідки на його дрібніші відділи. Всі такі операції були проведені дуже вміло: наші втрати не переходили звичайно одного-двох вбитих і стільки ж раненими — на пересічно 20-40 вбитих у ворога. Зрештою ж гинули хіба поодинокі його вояки, заскочені по селах, криївках, чи постелях. Жертвою ворожого заскочення впав і сам Ягода.

Після його смерти «Вовки» розділилися на два відділи: «Вовки I» під командуванням Крапки і «Вовки II» під командуванням Багряного, оба приблизно по 60 чоловік. Під кінець серпня 1945 р. «Вовки I» перейшли на Підляшшя.

На Підляшші найдовше, бо ще до німецько-совєтської війни, затрималися були доволі сильні впливи комуністів, хоч із приходом німецької окупації в 1939 р. тут розгорнулася живо праця на національно-громадському відтинку, а серед молоді, головно середньошкільної (в гімназії в Холмі та по торговельних школах) поширилася ОУН обох напрямків. У 1943 р. на Підляшшя прийшли перші рейдуючі відділи большевицьких партизан із Білорусі, і знайшовши тут крім пригожої місцевости ще й підтримку від місцевих комуністів та від загалу населення, вони закріпилися тут на постійно. Населення їм подало підтримку, бо саме зріс був німецький терор і здирства (напр. у селі Білка німці за переховування жидів постріляли майже всіх чоловіків, яких 80 осіб; по кільканадцять чоловік німці розстріляли в селах біля багнистого лісу «Охожа» на північний захід від Володави, як ото в Грабівці, Голешові, Красівці — тільки через те, що в лісі відкрито криївки жидів). Було багато арештовань а то й розстрілів селян ще й за нездачу контингенту, за приналежність до комуністичної партії тощо, і врешті й за співпрацю з партизанкою.

Коли ж у 1944 р. прийшли большевики, то місцеві червоні партизани створюють польський адміністративний апарат по повітах і по волостях: чимало їх іде до воєвідського уряду в Люблині. Позамісцеві партизани відходять до СССР. Але на населення посипались репресії зі сторони польського підпілля (відділ Ястшемба «ВіН-у») за співпрацю з большевиками. У відповідь на те повітові уряди роздали зброю по селах, де переважали комуністи: створюється ОРМО (Охотніча Резерва Міліції Обивательскей). Очевидно, ОРМО не було в силі оборонитись від польського підпілля. До того ж іще дорешти впали серед населення прокомуністичні настрої: поперше, через те, що цих повітів не прилучено до УССР, а подруге, від осені 1944 р. стали приходити листи від тих, хто виїхав до УССР, і в них чорні описи підсовєтської дійсности; врешті ж сюди втікають очевидці, переховуються по селах у свояків і розповідають про життя в СССР. За ними й почалися облави погранвійськ МВД та УБП.

Пізно восени 1944 р. на Підляшшя перейшла з Грубешівщини група, складена з п'ятьох підпільників — уродженців Підляшшя, під проводом Хмари; вона й натрапила тут уже на сприятливий ґрунт. Спираючись на членах ОУН із холмської гімназії та з торговельних шкіл у Володаві та в Білій Під-

ляшській, вони організовують в терені підпільну мережу, видавничий осередок пропагандивної літератури, санпункти тощо. На весну 1945 р. підпілля налічувало тут яких два десятка активних членів. Прибула група пояснює населенню, що вони — це розвідка УПА, а на весну прийдуть більші сили УПА й оборонять населення. Прихід перших відділів УПА (Штиля й Шумського) мав дуже велике значення. Зустріч із рідним військом зробила велике враження на населення. Завдяки рухливости відділів УПА ніхто не був зорієнтований, які сили УПА тут діють: їх оцінювали на кілька тисяч чоловік. Відділи ВіН-у перейшли відразу на польську етнографічну територію, підбадьорене ж наше населення почало одверто підтримувати УПА й підпілля. Незабаром посилилось і місцеве наше підпілля та його праця.

Після жнив, коли прибули перший підвідділ «Галайда II» й «Вовки I», прийшло й до переговорів поміж УПА та ВіН-ом, наладнано постійні контакти поміж обома організаціями, розділено компетенції (до українського населення мала відношення тільки УПА) та наладнано співпрацю. У майбутньому усі справи на цьому відтинку були розв'язувані без поважніших конфліктів поміж обома сторонами.

На відділ «Вовки I» зараз після його приходу на Підляшшя наскакує в лісі біля села Королівка УБП. Відділ мав одного вбитого й двох ранених. Тиждень після того «Вовки I» ліквідують групу УБП з Володави, що підкрадалась до санітарного пункту УПА. 17 «убепістів» згинули, і тільки двох урятувались втечею.

Підвідділ «Галайда II» зліквідував на засідці автомашину із майором МВД та кількома рядовиками. Оба відділи УПА роззброюють у терені станиці ОРМО.

Цих декілька бойових успіхів ще більш підбадьорили населення і настільки стероризували ворожі установи, що їх працівники аж до весни 1946 р. майже не показувались поза своїми центрами.

В грудні 1945 р. ці відділи УПА повернулися назад у Грубешівщину.

Під кінець літа і з початком осени 1945 р. на Грубешівщині діяло лише УБП з Грубешова, що й переводило час-до-часу облави по селах, чи то квартирувало в них по кілька день. УБП було підкріплюване одним батальйоном ВП із Грубешівського ґарнізону, але за малими винятками ВП під впливом пропаґанди ВіН-у вело себе неактивно.

Наприкінці вересня 1945 р. чота «Вовки II» під командуванням ст. булав. Дуди знищила в селі Варешин 13 убепістів (серед них слідчого й поручника УБП), а в пів години після того — роззброїла 17 емведистів із грубешівського ґарнізону, але думаючи, що це червоноармійці (саме в тому часі закінчувався перехід через Грубешівщину частин ЧА, що верталися з Німеччини) — після проведення пропаґандивної гутірки їх відпущено. З тієї групи, додавши ще й інших емведистів, що якось були провинилися, начальник грубешівського МВД зформував карну оперативну групу МВД, силою в 40 чоловік, що мала за завдання постійно перебувати й діяти в терені УПА. Ця група однак поважніших успіхів не мала, хіба що арештовувала селян, змушуючи їх до співпраці, зате ж дуже заваджала в нормальній роботі підпілля, бо появлялася в кожній порі дня і ночі по селах, що були найактивнішими осередками нашої праці, побула там кілька годин чи добу й відходила далі. Відділи УПА намагалися зліквідувати її, але це не вдалося. Вона так оперувала аж до розгару виселенчої акції (половина травня 1946 р.), пізніш уже скріплена до сотні чоловік і більше, і частково перебувала в Грубешові, часково ж в оперативній поїздці.

Після жнив 1945 р. появляються ще нові труднощі: зактивізовуються станиці МО в Кристинополі й Забужжі (Хоробрівська), роблять вдень наскоки на села, арештовують і знущаються над селянами, що їх підозрівали у співпраці з УПА, і просто — граблять населення. В селі Клюсів з їх рук гине повітовий референт пропаґанди Амон (із УССР), що тут лікувався. В обох тих осередках були ще й виселенчі комісари із охоронами (до 20 чоловік), а в Забужжі — чота ВП. Слід згадати, що тут іще від осені 1944 р. чекали селяни, головно із Долобичівської волости, на транспорт до УССР.

Як нас інформували місцеві члени ВіН-у, то в цих станицях МО «всяке шумовиння, що шукає наживи, а безпечно чуються тому, бо пограничники із Сокаля й Бендюги на випадок нападу обіцяли негайну допомогу». На ці два осередки переведено в жовтні 1945 р. наскок. Відділ «Кочовики» зайняв станицю МО в Кристинополі (поліція втекла при перших стрілах), знищив станицю, залізничну станцію, розпустив звідси холмщаків-виселенців, знищив приміщення й документи волосної управи тощо. Зліквідовано декілька міліціянтів. Подібно виглядав бій і в селі Забужжя і з таким же ефектом, з тим, що тут бій тривав довше: ВП і МО боронилися з мурованого будинку. Аж як відділ УПА вистрілив «торпеду», правда, нецільно — ВП втекло з будинку. Тут наступав відділ «Вовки II» і боївка ВОП-у (відділ особливого призначення) під командуванням пор. З. В наступі на Забужжя згинув один вояк УПА.

Цієї науки вистачило обом станицям МО і аж до кінця дій УПА на цих теренах (літо 1947 р.) вони ведуть себе коректно.

Взимку 1945-46 р. з початком весни — на Грубешівщині діють ті самі сили ворога: Грубешівський ґарнізон МВД й УБП, скріплюване частинами ВП.

В грудні 1945 р. на інспекції відділів УПА був командир ВО «Буг», полк. Вороний — у заступництві командира Групи «Сян», що відійшов до Головного командування УПА і довго не вертався. Він і створив командування ТВ-ка під керуванням сот. П. Відділ «Галайда II» дістав доручення перейти до УССР (він при переході кордону попав на мінні поля і втратив одного вбитим та двох раненими, що й повернулися назад — лікувались). Командуванню ТВ підпорядковано чоту під командуванням Зірки (три рої, разом — бл. 25 чоловік), як підвідділ «Вовки III».

Група Зірки була зорганізована Зіркою самостійно на провесні 1945 р. під Грубешовом в районі сіл Богородиця, Черничин, Чомів, Крилів. Спершу вона налічувала неповний десяток люда, але завдяки партизанській зручності Зірки — проводить цілу низку успішних боїв та засідок на дрібні групи ворога; група ця впродовж літа 1945 р. побільшилась. Фактично то нею керував сот. Ягода, але офіційно вона не входила в склад УПА аж до грудня 1945 р.

В січні 1946 р. появився на території ТВ «Данилів» к-р Групи «Сян» О. На спільній нараді з командантом ТВ й командирами відділів і підвідділів устійнено методи діяння УПА на цьому терені на час зими. Відділи мали перебувати по селах розчленовано по приготованих ще в осені криївках. Коли в терені не було поважніших сил ворога, відділи мали квартирувати нерозчленено чи то в селі, чи в лісі, щоб таким чином підтримати дисципліну, а також для підготовки наскоків на можливі ворожі групи. Кожен відділ мав діяти самостійно у визначеному йому терені, і за його межі міг виходити лише з конечности.

Впродовж січня і в першій половині лютого 1946 р. відділи УПА звели цілу низку успішних боїв, головно ж із засідок. Назвемо тут важливіші з-поміж них.

Відділ «Вовки III» й перша чота відділу «Вовки II» розбила частини погранвійськ в околиці сіл Корчів-Махнівок, а які показалися тут після того, як «Кочовики» перейшли кордон.

Над іншим боєм — у селі Масломичах і в Шиховицькому лісі зупинимося обширніше, бо він характеризує відносини в ворожому таборі. Обі зга-

дані чоти УПА квартирували на колоніях села Масломичі на південь від Грубешова. На колонії над'їхала підводами сотня ВП. Перші дві чоти ВП, що вже були поміж хатами, роззброїла УПА, друга ж частина з розтягненої валки підвод, що були іще на шосі, втекла доГрубешова. Серед роззброєних проведено пропаґандивну гутірку, роздано літературу, виміняно свої знищені мундири за добрі й відпущено. Як нас інформували старшини ВіН-у, то коли перші втікачі ВП прибігли до Грубешова, місцеве МВД, силою в яких 80 чоловік (інші були на польських селах), негайно вирушило в погоню за УПА й одночасно зарядило, щоб якстій за ним вирушив і грубешівський ґарнізон ВП. Збірка ВП тривала понад годину, вояки саботували зарядження «алярму». Аж після арештування яких 80 вояків вдалося врешті цю збірку зробити і ґарнізон ВП рушив на підмогу. У міжчасі відділ УПА забраними від ВП підводами переїхав на колонії близько Шиховицького лісу, але МВД таки попало на їх слід. Танкетки МВД старалися відтяти йому дорогу до відступу в ліс. Та відділ залишає підводи на хуторах і пробігає до лісу, ще заки танкетки наблизились на відстань цільного вогню. В лісі відділ затримується й займає оборонну лінію, на яку незабаром і надходить розстрільна МВД. Її й підпущено на близьку відстань. Починається короткий бій. Большевики мали кільканадцять вбитими, серед них начальника грубешівського МВД, і панічно втекли. На шосі ж декілька кілометрів від лісу зустріли колону ВП, що чекала на вислід бою. Ст. ляйтенант МВД накидається на капітана ВП з лайкою і б'є його в лице. Це так обурило вояків ВП, що вони займають в ровах становища, спрямовуючи зброю на емведистів. Але до перестрілки не дійшло. Після того грубешівський ґарнізон ВП переформовано, змінивши більшу частину його командного складу.

В другій половині лютого 1946 р. ворог дуже активізується. У селі Войславичах відділ МВД наскакує на «Вовків І». Останні відстрілюючись, відступили до Угринівського ліса. Положення було скрутне, зокрема ж коли який десяток вершників МВД заїхав перед відступаючий відділ, щоб йому відтяти дорогу в ліс. Треба зазначити, що МВД було споряджене радіозв'язком і могло завжди скоро викликати підмогу. Але відділ змусив вершників вступитись з дороги й відступив з одним убитим та одним пораненим.

У підвідділі «Вовки III» виявився провокатор, поворотець з Німеччини, що був у відділі неповна два місяці. Трапилося це тому, що над цією групою аж до грудня 1946 р. не було більшого нагляду зі сторони КВ. Коли підвідділ заквартирував на колонії, яких 5 км від Грубешова, брат к-ра Зірки Гайда запримітив, що немає стійкового. Розглянувшись ближче, він запримітив, що бракує двох кулеметів і одного коня. То ж по тривозі відділ негайно покинув квартири. Ще підвідділ не віддалився й на кілометр від колонії, як танкетки й автомашини МВД вже оточували ці його квартири. Хоч провокатор не знав зв'язків і співробітників — селян, але знав машрут маневрування відділу і знав, як селяни приймали вояків УПА, то ж мав деякий успіх. У першому дні облав, що прийшли, згинули три розвідники підвідділу, що квартирували по селах; МВД арештувало деяких селян, у яких квартирував підвідділ. Зірка перекинув підвідділ на південь, а коли вже надстали облави в околиці Грубешова, повернувся з двома вояками у свій терен назад щоб зорієнтуватися, чи можна туди перекинути підвідділ назад. Але на його слід попало МВД і, наскочивши на його квартиру, зловило його самого під час сну. Було це в половині лютого 1946 р.

Командування над «Вовками III» перейняв брат Зірки, ст. булав. Гайда. 22. 2. 1946 «Вовки III» вирушили санками в дводенний рейд у польські терени, роззброїли сотню ВП в селі Конопне щоб роздобути амуніцію, 23. 2. роззброїли групу МО на хуторах в селі Коритина біля містечка Грабовець і того ж дня МО в селі Невірків та повернулися в Белзчину.

28. 2. 1946 погранвійська МВД несподівано провели облави по селах західньої Белзчини: проходили селами, поверховно переглядаючи будинки, чи немає тут більшої військової одиниці. У селі Лісках вдається частинам МВД заскочити «Вовків III», що збиралися перейти під Грубешів. Два рої «Вовків І» під командуванням сотенного Крапки готовились підводами від'їхати в рейд у польські терени. Ланка вояків із підвідділу «Галайда II» мала в Ліскаx свої криївки. Відстрілюючись відділи УПА відступили в ліс і тут прийняли бій. Але ця облава була зорганізована добре і негайно їх оточив майже полк МВД, яких 800 чоловік. Після південного бою лягло сорок вбитих вояків УПА (частина з них дострілювала себе, коли забракло амуніції). З оточення прорвався тільки один рій із відділу «Вовки І» і декілька вояків з інших підвідділів. В бою згинули: командир «Вовків І» Крапка й командир підвідділу «Вовки III» Гайда. Большевики мали бл. 150 вбитими і стільки ж поранеными.

Після того бою відділ «Вовки І» очолив Кропива. Очевидно, цю поразку частин УПА боляче відчуло і населення і підпілля. Але незабаром прийшли ще нові турботи. Вже з початком березня 1946 р. стало відомим, що на весну підготовляється примусове виселення всього українського населення до УССР, то ж починається підготова до такого виселення: заготівля й магазинування харчів, боєприпасів, підготова криївок, магазинів тощо.

Прийшла ще зміна в командному складі «Вовків II», що їх тепер очолив Лис, попередньо бунчужний відділу «Вовки І».

СТЕПАН ХРІН

Партизанськими стежками по Хрещатій

(СПОМИН З ВЕСНИ 1947 р.)

„Виморити їх голодом!"

Це був травень пам'ятного 1947 року. Впродовж кількох днів простір від замінованого Дуклянського просмику аж по річку Сян перемінився в пустар. Ворог підсилив ті дивізії, що на цьому терені вже давніш оперували, як і ті, що сюди прибули недавно — в половині березня.Приїхали ще нові дивізії й вивантажились у Сяноці, Риманові, Загір'ї, Ліську — разом 46 ешелонів, і в кожному по яких 70 вагонів. За нашими обчисленнями, з кінцем квітня на Лемківщині було яких 100 000 чоловік ВП. Була це 2-га армія, якою командував знищений нами ген. Сверчевський, віцеміністер „оборони народової" враз із кількома большевицькими вищими старшинами. Частину тих військ перекинено в Бірчанщину.

Всі ті сили взялися за остаточне насильне виселення українців із рідних сіл на „земє одзискане". Те населення, що тут ще залишилося було після виселення до СССР, і що його ми обороняли серед кривавих боїв під час виселенчої акції восени 1945-го, взимку й весною 1946-го. Крім насильного виселювання почалися скрізь з кінцем квітня і в початках травня масові арешти. Щоб улегшити собі роботу й виловити всіх наших симпатиків війська МВД й УБП зігнали українське населення в „ґетта" в Лупкові, Команчі, Полонній, Загір'ї, Щавному, Яслиськах, Прусіку і тут почали розшуки за підозрілими, а далі посортували лемківські родини на три катеґорії: одних поселено на післянімецьких господарствах, других розкинуто по різних зруйнованих безвласницьких дворах, а третіх перевезено на північ — на піски, пустарі, чи врешті — до тюрми. Перша катеґорія уважалася „певними", друга — „підозрілими", а третя — „непевними". З тієї третьої групи вибирано теж закладників, що їх часто потім розстрілювано публічно по містах. Деякі з місцевин обведено дротяними засіками та обставлено стійками й кулеметами. Так зроблено в Гічві, Полонній, Прусіку. У Завадці Мороxівській, де чотири рази вже вимордовувано населення, а тепер зібралось кілька родин ,що під час тих мордувань скривались по сусідніх селах, тепер, як єдиних наочних свідків варварств ВП, вивезено всіх до Прусіка до „ґетта" й тут згодом вимордовано.

ВП й большевицькі батальйони МВД на час цієї переселенчої акції окопалися довкруги лісів над селами і таки по самих селах, щоб перешкодити зв'язкам УПА й підпілля з населенням, зірвати постачання відділів УПА в лісах харчами („жеби бандерофци з ґлоду здехлі в лясах, бо іх іначей нє витемпіми!"), внеможливити нам усяку розвідку, зв'язки й рух та перешкодити нам прийти населенню зі збройною підтримкою під час виселювань. Після того ж — пляновано замкнути нас у лісових масивах та повести остаточну боротьбу в великому маштабі.

Коли мова про Лемківщину в тому часі, то її слід поділити на три смуги. Перша — це на захід від Дуклянського просмику; там оперував тоді відділ УПА під командуванням Бродича-Романа. Умови діяння там були тоді ще найкращі. Життя населення було порівняно „нормальне", заможне. Нечасті облави дозволяли відділові УПА якось лявірувати. Друга смуга — це терен поміж Дуклянським просмиком та шляхом Тісна-Балигород-Новосілки. Цей терен потерпів ще найбільше: тут боїв було найбільше і найбільше концентрувалися ворожі сили. Ішла завзята боротьба за кожне село, за кожен ліс, за кожну станицю, і найбільше за залізничий шлях Загір'я-Лупків. Оперував тут мій відділ, відділ к-ра Дідика, що пізніш перейшов на захід, і згодом ще й відділ к-ра Стаха. Третя смуга це терен поміж шляхом Тісна-Балигород і р. Сян; її ми назвали „Трикутником". В початках 1946 р. тут оперували: відділ к-ра Мирона, відділ к-ра Біра й відділ к-ра Кармелюка. „Трикутник", маючи великі лісові масиви й недостопні села, ворогом був менше „торпедований", і тому тут і зосереджувалися провідні й командні центри. Аж до кінця тут залишався відділ к-ра Біра.

Перший найбільший удар ворога був спрямований на мій терен; погоня ворожих дивізій спрямовувалася особливо за відділами моїм і к-ра Стаха. Чимало старшин польської 2-ої армії і спецвідділів КБВ („Корпусу Безпеченьства Публічнеґо") поклялися помстити знищення ген. Сверчевського, що то приїхав був на Лемківщину в супроводі кількох високих старшин, щоб тут провести інспекцію тих військ, що вже з нами боролися, особисто вручити відзначення старшинам і стрільцям за участь у боях із УПА, і врешті — зорієнтувавшися на місці в положенні, підготовити плян боротьби із відділами УПА-Захід, заки ще прибудуть головні сили ВП. Впродовж усієї зими постійно ганявся за мною 34-ий полк полк. Ґеґардта, далі ж — 32-ий і 36-ий піхотні полки і спецбатальйон КБВ. З весною 1947 р. ця погоня ще посилилась частинами ВОП-у („Войско Охрони Поґраніча") та варшавською дивізією, з якою нам довелося 16. 3. 1947 звести бій над селом Кам'янки та в два дні опісля — цілоденний бій у Луківсько-Загучевських лісах. Та по-

гоня стала ще скаженіша після засідки й бою з охороною штабу 2-ої армії 28. 3. 1947.

Під час самої виселенчої акції, що тривала три-чотири дні й велася за допомогою автомашин, військових і селянських підвод з польських сіл (Небещани, Пораж, Тарнава, Ясліська, Буківсько, Победно, Марковці, Повстанєц, Наґужани, Глибоке, передмістя Сянока), вивезено все устатковання з українських хат, збіжжя, картоплю й інвентар, непотрібну ж їм посуду, жорна, банки від консерв — побито й подіравлено. Польське ж населення сіл, що були нами знищені під час акцій чи боїв, під охороною війська кинулося грабувати все, що ще осталося. В деяких місцях ворог зумисне залишив збіжжя й картоплю, як принаду для повстанців, порозставлявши довкруги засідки. В селі Туринське напр. залишив бочки з капустою, що її затруїв, задумуючи нас знищити таким способом, та ми це незабаром розшифрували: в червні декількох стрільців із відділу к-ра Громенка наїлись цієї капусти і їх прийшлося дострілити.

Знову ж у „Трикутнику" ВП спалило майже всі села за вийнятком декількох вподлизу Ліська. На згарищах залишилися хіба погорілі горшки, бляха, пили, сокири, де-не-де — жорна, по льохах — напівзгоріла картопля, частково ж по селянських хатах — криївки зі збіжжям; їх саме й дуже завзято розшукували повстанці.

Діємо самі

Томущо ні від Командування Відтинка ні від надрайонового проводу не маємо жодних наказів, починаємо діяти самі. 1-го травня, порозумівшися з к-ром Стахом, розділюю оба відділи на підвідділи й висилаю в різні напрями терену мого діяння. Не хочу скупчувати підвідділів на випадок великих облав; підвідділам куди легше пробиватися, лявірувати й конспіруватися. Меншу групу куди легше прохарчувати, далі ж — більше можна зібрати й замагазинувати решток збіжжя, бобу, картоплі, як теж господарського устатковання (як от: сокири, пили, лопати, жорна, ціпи, коси), посуди, решток взуття й одягу, що потрібні нам при самостійному господарюванні чи в лісовій господарці. Далі — вроздріб краще можна впорядкувати магазини й криївки в різних лісових пасивах, у випадку боїв — можна себе краще відтяжувати; таким чином теж можна бути свідком усіх подій на нашому терені діяння. Врешті — командири підвідділів мають тоді найкращу нагоду привчитися самостійно діяти.

Перед рочленуванням проінструктовую, як вести себе в терені, як видирати ворогові „з-під носа" рештки збіжжя й картоплі, бо ж від сьогоднішньої нашої зарадности й активности залежатиме, як довго втримаємося на цьому терені, інакше ж — нам загрожуватиме голод. До кожної групи придідюю по одному членові з почоту обох відділів. Підвідділи розділюю так: підвідділ к-ра Граня прикріплений до району сіл: Душатин, Прелуки, Туринське й Луків (в ньому стояв штаб дивізії ВП); підвідділ к-ра Оріха до району сіл: Хоцень, Ќалічава, Тисовець (тут квартирувало ВП), Розтоки — із випадковою базою над селом Суковате; підвідділи к-ра Дуні й к-ра Байрака — до району сіл: Явірник, Прибишів, Полонна (тут квартирував полк кінноти ВП), Вислік (де квартирували — полк піхоти й артилерії ВП та спецгрупа МВД), Воля Петрова й Воля Сенькова (в Буківську приміщений штаб дивізії ВП). Командиром тих двох підвідділів назначую Дуню; їх випадова база — це ліс Прибишів-Буковиця. З цією групою йде бунчужний Соловій. Підвідділ к-ра Зенка прикріплений до району сіл Смільник, Воля Міхова, Радошиці, Довжиця й Манів; з цією групою йде бунчужний Приспів, а згодом і к-р Стах. В її районі розташовані — в Маневі батальйон піхоти й відділ кінноти, в Волі Міховій — полк піхоти й автоколони, в Ославиці — з'єднання танків, полк саперів і летунська частина, а в Радошицях і в Довжиці — полк піхоти.

Здовж залізничим шляхом Загір'я-Лупків раз-у-раз проїжджають військові ешелони й панцирні поїзди. На всіх головних шляхах і дорогах чути грюкіт танків, гармат, гул моторів, а по ночах блискають світла прожекторів і ракет. В моєму районі діяння багато шляхів, що улегшують ворогові доїзд до найдальших закутин.

27 травня висилаю кур'єрів по районового провідника Чорноту, щоб з ним обговорити низку справ, положення тощо і дати доручення кущовим ланкам, що стали безрадні, що їм робити. То ж устійнюємо наші пляни і до тієї ж роботи, яку проводять підвідділи УПА, з наказу Чорноти забираються й кущові ланки.

Уперших чотирьох днях травня продовжую виготовляти звіти за попередні місяці, що їх я не був ще вислав, бо постійна погоня ворога за нами й квартирування в снігах під голим небом — внеможливлювали писання. Користаюся нагодою, що в лісі нема ще облави та що потепліло, забираю з собою к-ра Стаха, політвиховників Цяпку, Соломку та ще п'ятьох стрільців для охорони й переходимо до колиби сл. п. генерала Перебийноса над Душатинським озером, щоб тут писати звіти. Спішуся ще й тому, щоб провід і КВ отримали звідомлення про останні бої та зокрема про засідку на ген. Сверчевського.

В оточенні

5-го травня в пів шостої вранці ворог, силою одного полку, оточив Душатинське озеро і з ним і нашу колибу. До колиби підсувався так тихенько, що стійковий, стр. Рибалка помітив ворожих вояків аж на віддалі яких трьох десятків метрів. То ж швидко збираємо архів і завдяки тому, що знаємо місцевість,

де в ній найбільші гущаки й скелі, виповзуємо з ворожих „кліщів”.

Ще на світанку ворог зайняв кругом окопи, порозставляв мінометні й кулеметні гнізда і в середину впустив спецгрупу з собаками. Нашу колибу спалено, а ліс старанно перешукано.

Ми перейшли щасливо ворожу лінію й прямуємо до місця постою групи Граня, до якої вже долучила й група Оріха. Тут займаємо становища на горі, що на захід від присілка Ясенова села Суковатого. Щоб змилити напрям нашого відступу стрілець Сян обстрілює кількох польських вояків з протилежного боку, щоб звернути туди увагу ворога. Наш маневр був вдалий, бо частина ВП пішла облавою в протилежну сторону, а друга частина тримала озеро й колибу в оточенні, аж до вечора.

Попереднього дня підвідділ під командуванням Оріха виконав був хитрий наскок на село Тисівець, де вирвав з-поміж застав і стійок ВП чотири штуки худоби. Щоб двері стайні не скрипіли, підливано їх водою, а худобу, котра була білої масти, накрито плащпалатками. Ратиці, щоб не лишати слідів, позавивано шматами. Саме цей сміливий наскок і був причиною сьогоднішньої облави.

Після полудня м'ясо скадаємо в бочки й закопуємо.

Наступного дня, 6-го травня, бойові розвідувальні стежі доносять, що в лісах над селами Гічвиці, Рябе, Воля Міхова, Суковате Туринське, Прелуки заквартирували поважніші сили ВП, та що чотири панцирні поїзди постійно підвозять все нове військо. На всіх шляхах і дорогах зміцнений рух. Здовж лісів проїжджають кінні стежі по яких тридцять вершників, скрізь по лісових дорогах і стежках — ворожі засідки. Ворожі групи сполучені поміж собою телефонними лініями, що їх наші стежі в декількох місцях перервали. Під впливом таких вісток дезертирують два стрільці — Угерець і Панна — до своїх крівняків-поляків у Сянічку. Стрілецтво з обуренням нап'ятновує їх вчинок, а здогадуючись, куди вони втекли, зголошується декількох охотників піти до Янічка зліквідувати їх.

На всякий випадок провірюю, про які криївки вони знають, щоб зараз таки там перемагазинувати зброю й амуніцію, далі — чи не підслухали вони таких розмов, що могли б ворогові дати матеріял, а врешті — томущо саме вони магазинували м'ясо, висилаю к-ра Оріха — перемагазинувати його. В якому терені находяться зараз інші групи, вони не знають, бо призначування терену і напрям відходу груп я завжди робив законспіровано перед іншими групами.

Після полудня стежі доносять, що ворог перешукує в лісі всі потоки, палить старі колиби, й перешукує старі табори відділів і кущів, шукаючи за криївками.

Ще перед полуднем Оріх із роєм Заяця вирушив перемагазиновувати м'ясо. По дорозі прийшло до сутички з ворожою групою в лісі напроти Гічвиць, де ворог перешукував старі місця таборування к-ра Бродича. Рій звів 20-хвилинний бій та без власних втрат зник у кущавнику. Ророг мав двох вбитими та одного пораненим.

Другого дня, 7-го травня, пишу штафети до к-ра Бродича на захід у Криниччину, щоб його попередити про насильне виселювання й великі облави, отже щоб забезпечив себе харчами та поробив закупи необхідних речей для мого відділу. Пишу також і до „господарника” Христі, щоб і вона поробила подібні закупи для мене й раджу їй позакуповувати для себе також. На жаль, записки ці три дні пізніш впали з тоброю кущового Макаренка в бою над селом Репедь, і послужили польській місцевій пресі темою статті: „Гринь піше до ксендза Романа Завіхостнего”.

Впродовж дальших днів у різних місцях лісового масиву „Хрещата” „інсталюємо” жорна, закопуємо картоплю, магазинуємо ячмінь, біб. Тих харчів дуже мало, вистане на який тиждень. Варимо тільки вночі у глибокій ямі, а над вогнищами, щоб не била ясність і полум'я, будуємо з гілля заслони. Зі світанком виходимо на становища: переважно вибираємо хребет гори, скали чи поляни й залягаємо в коло, щоб краще можна було під час бою розгорнути крила. Далі ще прочищуємо амуніцію, доповнюємо нею скриньки та набійниці. Кожен чистить зброю, бо свідомий того, що від її чистоти нерідко залежить успіх бою.

10-го травня передполуднем переводжу інструктаж, як вести відв'язувальні бої, рухому оборону, прориви почерез ворожі лінії й окопи, як і яку місцевість вибирати на прориви. Серед командирів дається помітити зрозуміння для серйозности положення, кожен здає собі справу з того, яка відповідальність і обов'язок лежить на ньому. Вояцтво трохи знервоване: воно свідоме того, що кожної хвилини може початися кривавий танок.

На другий день висилаю к-ра Стаха до його підвідділу над село Смільник й доручую перевести подібний інструктаж у себе, вповядкувати підвідділ, провірити магазинування харчів та залишитися при людях, бо положення дуже напружене.

Того ж дня ввечорі відходить один рій із мінером Шупаком по картоплю до Душатина. Ніч була дуже темна й стрільці просувалися так тихенько, що в селі пройшли повз ворожу заставу, зовсім не знаючи, що тут ворог. Тоді підсунулись під хати й тут прийшло до сутички із ВП: звели 15хвилинний бій, вогнем обсипали хати, де відпочивало ВП, і прогнавши заставу, без втрат відступили до лісу. Крім кількох убитих у хатах ворог мав одного вбитим на заставі.

Приявність частин ВП в Душатині казала

мені здогадуватися, що завтра слід сподіватися великих облав і що загалом „у повітрі пахне порохом і кров'ю".

Вояцтво вже давно хропе, та мені не спиться: куди тут іти далі без наказів, коли в терені такі великі ворожі сили? Очі моїх лемків завжди з довір'ям спрямовані на мене, „кади наш старий поведе . . ."

2-га армія ВП проти двох сотень УПА

Вже сіріло. Була третя. Наш сніданок це декілька печених картоплин і жменя печеного бобу. Маскуємо місця постою, заховуємо жорна й виходимо на поляну поміж селами Душатином і Миковом. Вона — на хребті, що тягнеться від вершка Хрещатої на захід до села Ослави. Займаємо становища, висуваю застави, підслухи й зорців, — усі в бойовому напруженні. З нами кущ Сорокатого та кур'єрська ланка Духа, разом — нас 83 чоловік.

Над лісами стали зовсім низенько кружляти літаки. Довкруги чути рушничні постріли й короткі кулеметні черги.

Пів десятої. В напрямі нашої застави — кулеметника Комиша й стрільця Дуба — враз заграв кулемет: „Ду-ду-ду!"

Тоді ще кілька пострілів і — тишина.

Наша застава впоралась із ворожою стежею, вбиваючи одного капрала й двох вояків, та помалу відступає до лінії.

Враз цю тишину розбиває гураґанна стрілянина й вигуки: „Урра-а! До пшоду-у!" І почалася пекельна музика різнородної зброї.

Командую: „Хлопці, вогонь!"

І сипнули. По-лемківськи сипнули, аж зашуміло. Повно диму й гуку.

Ворог наступає на нас від півночі, від сторони Душатина. Та враз дістаємо вогонь і з вершка Хрещатої. Скрізь над лісом розблисли світла ракет. В нашому напрямі летять літаки. Їм ракети показують напрям бою. Нас хотять оточити або витіснити в долину, де нас очікують три ворожі лінії. Ворог закидує крила: його праве крило наступає від вершка 812 ,а ліве — від вершка 921. Відразу бачу, що це операція в більшому маштабі.

Користаю з нагоди, що середина лінії ВП під нашим вогнем відступила, і наказую швидко, не залишаючи слідів, перескочити почерез верх, де треба — врозсип, кущами за мною. Узбіччя вершка 921 перебігаємо від півдня. Ліс тут дуже рідкий, листя ще не розвинулося. Польські „кукурузяники" звиваються таки понад самі вершки дерев; коли вони надлітають, зупиняємось, замасковуючи і зброю і себе самих. По лінії наказую, щоб — якби нас літун запримітив і почав стріляти — відкрити по літаку вогонь з усієї довгої зброї.

Позаду нас на горі чути ще вигуки й постріли. В деяких місцях літаки стріляють із кулеметів і кидають гранати. Обережно підсуваємось до стежки, що йде з Хрещатої до хати „Катерини" в Микові. Широкою розстрільною — щоб не залишити слідів — перебігаємо стежку. На південь від нас, від села Микова чути тріскіт гілок, шум і людську бесіду. Наказую чимдуж переправлятись через потік, що випливає з-під Хрещатої, і залягти на його стрімкому березі. Якщо ворог йтиме на нас, підпустити його близько, приготовити гранати, сипнути гураґанним вогнем і тоді — в наступ.

Кожен наказ хлопці ловлять з повною увагою. Усе вже на становищах. Чекають. На віддалі яких кількадесяти метрів крило ворожої розстрільної виминає нас і просувається на північ в напрямі гори, де був бій. Пройшла так одна розстрільна, далі друга й третя. Тріск ламаного гилляччя й шелест листя чути далеко; така була в ті дні посуха, що в деяких потоках вода висохла.

Та ось чути знову голоси, що йдуть, все ближче до нас, від вершка Хрещатої. Чути вигуки й команду на вершках сусідніх гір. Положення стає дуже серйозне: воно все критичніше з наближенням ворожої розстрільної, що надходить у нашому напрямі зі сходу. Виразно чути команду з літака:

— Лінія перфша! Лінія друґа! Лінія тшеця! . . .

Десь з лісу чути відповідь:

— Лінія А, Б, Ц! Лінія кфят! . . .

Ці команди, далі — шелест листя, тріск гілок докладно орієнтують мене про рухи ворога.

Тихенько піднімаємось і хильцем, із готовою до стрілу зброєю, слід-у-слід ступаємо один за одним, оминаючи ворожі лінії. Увесь час прислухаюсь уважно й сам веду напереді. Коли надходить яка ворожа група, затримуємось і непомітно, коли вона пройде, просуваємось далі. Шепотом передаю по лінії наказ — докладно зорити довкруг себе, помічене зголошувати, зустрівши ж ворога, залягти й чекати наказу.

„Для фантазії й уроку валькі" вояки ВП підпалили в лісах листя, ріща й висохлі кущі ялівцю. Використовую дим, виверти, старі річища потоків, довгі клепки дерева, густі грабники і — щасливо виминаємо ворога. Так лявіруємо поміж ворожі групи через три години. У хвилині, коли зі сходу і з заходу наближувалась ворожа розстрільна, підсуваємось гущаками — бо тільки в гущавнику добре пробиватися — до потока Микуви, що пливе зі сходу в напрямі села Микова. Від тилу передають, щоб поспішати, бо ворог тільки ще на яких сто метрів за нами, а тут ліворуч і праворуч над потоком, що його маємо переходити, чую людську бесіду.

Прислухаюсь: розмовляли польські вояки, будуючи окопи. Використовую місце, де потік шумить найбільше — де з двох сторін зливаються два потічки — і водою, виминувши дорогу, що веде з села до табору, де ми квартирували ще минулого року, горі потоком перебігаємо в ліс, що на північному

склоні гори Маґурчине. Тільки що ми пройшли, як за нами замкнено дорогу: підійшло вороже військо й стало займати виготовлені окопи.

Затримуємося, щоб хоч трохи віддихнути. Висилаю „ПЖ" (ланку польової жандармерії) з кулеметником Соколом перевірити терен. Не минуло й п'яти хвилин, як вони повернули й зголосили, що наш ліс оточений перснем ВП, яке залягло в свіжовиготовлених окопах. Височини ж довкруги — сполучені ланцюгом ворожих окопів. Отже з однієї біди щасливо вибрались і влізли в друге оточення — в друге кільце.

З. Семенів, *поручник УПА*

Рейди УПА й їх значення

Заки говорити про рейди відділів УПА, то першусього треба згадати політичні й тактичні причини розвитку такої форми дій.

Поперше — на теренах України, неохоплених діями підпілля, треба було спопуляризувати наші визвольні ідеї й закріпити їх у народі. Це завдання могли виконати тільки рейдуючі відділи УПА. Для цього не вистачало лише літератури, листівок, закликів, чи навіть праці поодиноких законспірованих підпільників. Жива сила у формі бойового відділу своєю організованістю, поведінкою, бойовими пропаґандивними акціями, чи обороною населення мала б документувати вірність ширеним ідеям, висловлювати бажання народу, а теж показати своє справжнє обличчя й тим доказати брехливість ворожої пропаґанди, яка всіма можливими засобами старалася оплюгавити наше підпілля.

Подруге — деякі терени України були аж надто виставлені на нищівну політику займанців, а тому оборона населення перед постійним терором, винищенням і аґентурою належала до завдань УПА. Крім оборони відділи ці мали підсилити вже існуючий рух спротиву чи то його організувати.

Потретє — повстанські відділи не могли „засиджуватись" на одному місці, а тим самим підпадати під все дальшу контролю ворога. Невловленність числа й сили поодиноких відділів, їхнього місця побуту, постійний рух тощо — це запорука їхнього існування. Рейдування було теж деякого роду формою оборони перед сконцентрованою дією ворога. На теренах перемаршів рейди деморалізували ворожий апарат, а тим самим придушували його сваволю.

Крім цього рейд гартував усі вояцькі прикмети, незалежно від того, чи бійці й командири мали за собою довший чи коротший час служби в УПА. Рівнож при допомозі рейдів здобувано досвід підпільної боротьби по різних теренах і за всяких умов. Можна тут додати, що завданням деяких рейдів було теж принести розвідку з неохоплених діями підпілля територій.

І врешті — рейди на терени чужих народів мали побільшити коло наших приятелів, запізнати ближче ці народи з нашою боротьбою й нашими ідеями, та підсилити протирежимні настрої в найширших масах цих народів, або наявний там підпільний рух.

Командування УПА вивчило значення рухливости повстанських відділів і тому за цілий час дій УПА рейди це основна форма бойово-оперативних чи пропаґандивних дій. Така форма боротьби прийнялася зараз же після перших успішних наслідків. Існувала вона за німецької і за большевицької окупації. Існує вона досьогодні, хоча, може і не в таких розмірах, як це було декілька років тому назад.

Ми не можемо подати повного перегляду поодиноких рейдів УПА і з уваги на обширність матеріялу і теж з уваги на брак вичерпних даних. Обмежимося тут лише до важливіших зовнішніх, відомих нам ближче рейдів УПА поза її „бази".

Уже в 1943 р., за німецької окупації, УПА виконує низку рейдів, спрямованих на Осередні й Східні українські землі. Їх мета ознайомити народні маси з нашими цілями, ідеями й програмою, як теж приготовити нарід до нової окупації. Крім цього шляхом різного рода бойових акцій стримати розбещеність ворога та не дозволити йому знущатися над безборонним населенням.

В другій половині жовтня 1943 р. частини УПА силою 6 сотень під командуванням к-ра Енея рейдують по Житомирщині й доходять аж до Дніпра; під кінець жовтня і в листопаді 1943 р. пішли туди нові сотні, що своїм рейдом охопили Житомирщину, Київщину й Кам'янець-Подільщину.

Скрізь, куди проходили ці рейдуючі відділи, стрічали вони симпатії українського населення й тепле відношення, включно з матеріяльною й моральною підтримкою.

В грудні 1943 р. і першій половині січня 1944 р. рейдує по Кам'янець-Подільщині курінь УПА для особливих доручень під проводом к-ра Бистрого. Він зводить там ряд успішних боїв з ворогом,

Після перекочення фронту Україна опинилася в цілості під большевицькою окупацією. Одночасно з тим мусіла бути частково й змінена тактика боротьби УПА. Вага рейдів ще зросла, бо в ряди УПА напливав свіжий елемент — чи то ті, що втікали перед набором до ЧА, чи то ті, що втікали з неї. З однієї сторони треба було відтяжити терени, в яких скупчувалося більше відділів, з другої ж запобігти зосередженим ударам ворога і зберегти сили.

Першим способом як зберегти сили під новою окупацією було розміщення повстанців по змозі в знаних їм теренах. Тоді й розв'язано питання національних меншин в УПА (різних сусідніх народів, особливо східньо-европейських і азійських). Їм командування УПА поставило до вибору дві можливості: залишатися на місці, або зформувати національні відділи й перейти на свої землі. Особливо ж підкреслювано принцип добровільности. Подібно поставлено справу з відділами із східньо-українських земель. Для більшости з них це було вигідне з уваги на те, що рідні сторони уможливлювали їм кращу орієнтацію, а знання місцевих умов — відповідний спосіб боротьби.

Таким чином після переходу фронту доходить до перших великих рейдів чужинецьких відділів УПА, що зі зброєю в руках пробиваються у рідні сторони на Схід. Сьогодні немає певних даних про їхні дії, але ми певні, що ці відділи зробили дуже багато, прибувши у рідні сторони — а це сталося — і посіяне ними зерно визвольної боротьби напевно має і сьогодні вплив на ці народи й їхнє змагання до визволення.

Командування УПА, знаючи силу спільного фронту протибольшевицької боротьби, не занедбує й рейдів на сусідні території. Як подає О. Гончарук в статті „Українська Повстанська Армія — носій ідей визволення і дружби народів" („Самостійність", 1946), рейди відділів УПА на Білорусь, починаючи від осени 1944 р., відбуваються постійно.

Та — прийшов 1945 р., а з ним і перемога над

Німеччиною. Командування УПА передбачувало поворот мільйонових большевицьких армій з Заходу і сподівалося, що Червона Армія буде вжита ще до ліквідації УПА (це й справдилося пізніш). Тому воно рішається на висилку поодиноких відділів (особливо там, де були їх більші скупчення) в рейди до сусідніх країн чи в терени, де була б сподівано менша концентрація ворожих військ.

Вже в половині квітня 1945 р. вирушають перші відділи в рейди на Закарпаття, в Польщу, Білорусь і частинно на литовську територію. Всюди вони дістають повну підтримку — чи свого, чи чужого населення. Завдяки цій підтримці проведено теж значну пропаґандивну роботу. Напр., одна з сотень, що пішла в Польщу (під командуванням к-ра Куліша), добилася майже до передмістя Варшави. Без співпраці й допомоги польського населення це було б неможливе. На марґінесі подамо, що співпраця та стала тіснішою з хвилиною договору між підпільними рухами обох народів.

Другі знову ж відділи, що ходили рейдом на Закарпаття, під командуванням к-ра Града, мали повну підтримку наших земляків-закарпатців, які до цього часу були під впливами большевицької аґітації. Неодин закарпатець завдячує сьогодні цим повстанцям те, що не дався зловити на большевицьку вудку і не пішов добровольцем до ЧА (большевики давали родині такого добровольця по корцеві пшениці, його ж самого гнали під Берлін). Окремі сотні під командуванням к-рів Града, Глухого й Грізного пройшли терени північно-західного Закарпаття.

З цих рейдів відділи вернулися наприкінці червня, або в липні 1945 р.

Влітку 1945 р. курінь „Підкарпатський" під командуванням майора Прута виконав перший великий рейд на територію Словаччини.

Словацько-польський кордон цей відділ переходить 22. 8. 1945 р. Його частини проходять почерез різні села районів Межиляборці, Стропків, Гіральтовці, Пряшів, Сабінів, Бардіїв, Гуменне й повертаються в половині вересня 1945 р. Ми бачимо у зв'язку з тим — прозріння наших таки „русинів", словацьких комуністів і врешті метушню й занепокоєння в Братиславі й Празі. Вилікувані „председи", священники й учителі, синьоока студентка, що повезе нашу літературу до столиці, врешті оклики населення „Хай живе УПА!", а яке спочатку ставилося з недовір'ям, а навіть вороже, — це наслідки цього рейду. Він наглядно показував, яку велику популярність здобувають собі українські повстанці. Словаки взагалі не хотіли з нами воювати, а вірні Москві наймити боялися й оминали нагоди збройних сутичок. Все те було наслідком зорганізованої пропаґанди й зразкової поведінки повстанців.

Для орієнтації подамо, що в згаданих нами рейдах, — на Закарпаття йшли відділи з Жовківщини, в Польщу відділи з Сокальщини й Равщини (з-під большевицької окупації), а на Словаччину з Самбірщини, хоч не бракувало відділів УПА і в Карпатах чи на Закерзонні. Грала тут ролю доцільність вислати ті, а не інші частини.

Однак бувають випадки, що в сусідню країну йдуть рейдом частини, найближче до неї розташовані. Це й було весною 1946 р., коли вирушили відділи південного Закерзоння (Лемківщина, Переми-

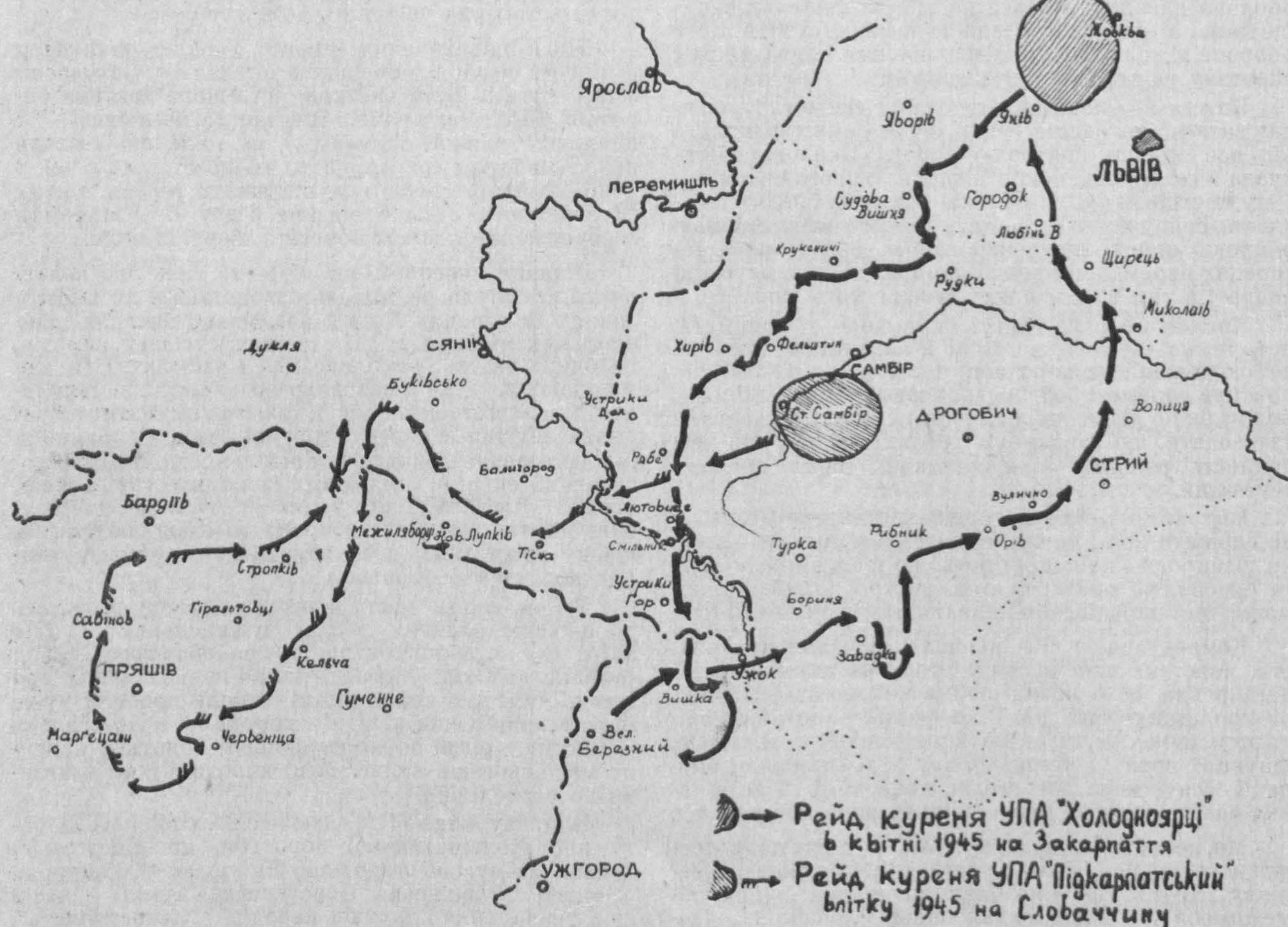

щина) в другий рейд на Словаччину, під командуванням к-ра Мирона. Вони проходять цілою східньою Словаччиною й доходять на півдні до Кошиць. Всюди населення їх радо вітає як уже давно знаних приятелів. І тим разом не приходить до більших сутичок, хоч стривожена Прага висилає на боротьбу з повстанцями великі військові з'єднання. Навпаки, окремі старшини чехо-словацької армії стараються на власну руку нав'язати взаємини з повстанцями. І хоч рейд цей скінчився 24. 11. 1946 р., то відгомін його залишився в цілій Чехо-Словаччині ще на довший час. Це виявили вибори в ЧСР, які відбулися внедовзі після рейду, це виявилося теж і в посиленні словацького руху спротиву.

В 1946 р. проведено теж бойово-пропаґандивні рейди в Пинську й Берестейській області, як теж і на Закарпатті (Турянський і Волівський райони). Останній рейд, що його я ще зустрічав, відбувся на просторі 300 км. і тривав від 16. 6. по 31. 8. 1946 р.

В наслідок виселення всього українського населення з Закерзоння (весною 1947 р.) рішенням командування УПА приходить до великих рейдів у другій половині 1947 і 1948 рр. За винятком окремих одиниць у поодиноких теренах, що мали залишитися до означеного часу, всі відділи й підпільна мережа отримують наказ рейдувати. Частина відходить через большевицько-польський кордон до УССР, частина до Західньої Німеччини й Австрії, а менші з'єднання рейдують у Польщу, а далі у Східню Прусію й на т. зв. „Зємє одзискане". Не зважаючи на потрійний союз (СССР, Польщі й Чехо-Словаччини), спрямований проти УПА, і не зважаючи на введення в дію великих з'єднань армій (Польща, Чехо-Словаччина), а крім цього і на озброєння цивільних комуністів в кожній місцевості (в СССР — „істрєбітєльні батальйони", в Польщі — ORMO — (Охотнічa Резерва Міліції Обивательскей, в Чехо-Словаччині — СНБ), рейдуючі частини УПА, хоч і з чималими втратами, добилися до місць свого призначення. Заговорила світова преса, про що еміґраційній громадськості відомо.

Ми могли б закінчити на цьому перегляд важливіших зовнішніх рейдів УПА, вже хоча б тому, що останні роки боротьби УПА це чисто підпільна боротьба, яка вже самою істотою відрізняється від попередніх форм. Ясно, що розчленовані колишні одиниці є прикріплені до сталого місця з обов'язком якнайбільшої конспірації і наношення ворогові ударів там, де це найдоцільніше. Ця тактика не дозволяє робити рейдів у таких розмірах, як це було в рр. 1942 — 1947. Та все ж, не зважаючи на це, малі з'єднання рейдують далі, чи то в Україні, чи на чужі території. Факт, що мале з'єднання вояків УПА рейдувало по Житомирщині від 1947 — 1950 рр., користуючись повною підтримкою населення, говорить дуже багато сам за себе.

Треба згадати теж про рейд до Румунії, що відбувся в часі між 17. 6. 1949 р. та 27. 7. 1949 р. під командуванням сотника Хмари. Маршрут цього рейду проходив околицями біля міст Вішев і Сиґіт. Повстанці квартирували в безпосередній близькості з містами. Сутичок ніяких не мали, бо міліція з міст боялася вийти. Поведінка повстанців, розмови, листівки й відозви, писані румунською мовою, дуже тісно зблизили румунів до повстанців. Вже при поворотній дорозі наздоганяли повстанців розриви гарматних стрілен; це румунсько-большевицькі війська обстрілювали наосліп ліс. Зусилля були марні й не завдали ніякої шкоди.

Хочемо ще зробити підсумки й встановити, які позитиви й неґативи мають рейди для поодиноких рейдуючих відділів, цілої визвольної боротьби й для населення, крізь терени якого проходить рейд, з'ясувати вплив і наслідки рейдів на політичне й економічне положення ворога та на його мілітарну силу.

Для прикладу візьмемо вислід другого рейду на Словаччину в квітні 1946 р. В цьому рейді відділи УПА відвідали 106 сіл (в тому числі 11 більших осередків), провели 16 великих мітинґів з населенням, 40 гутірок і 69 розмов з представниками інтеліґенції. Розповсюджено велику кількість революційної літератури, писаної українською, словацькою і чеською мовами, і то не лише поміж населенням, з яким зустрічалися повстанці, але її теж вислано на адреси поодиноких людей і наукових, культурних чи громадських установ, по цілій ЧСР.

Уважний і критичний читач вже з цих кількох речень зможе собі відтворити образ дії повстанців у рейді, себто їх політичної й воєнної дії.

Коли говорити про вплив рейдів на поодинокі відділи і на вояків, то він переважно позитивний. Не лише відділи, але й кожний боєць після закінчення рейду, має в собі почуття внутрішнього задоволення, відчуває, що його вартість як політичного вояка збільшилася. Пройдений шлях, труди й невигоди, невпинні бої в незнаних теренах, наглядна успішність революційних ідей між іншими народами, зустріч з різним населенням, гутірки з ним і вдячність цього населення не лише за оборону його власних, але й загальнолюдських прав, це речі, що лишають людині почуття особистої вартости, ба й почуття гордости.

Практика довела, що частини, які вернулися з рейду, своїми моральними й бойовими вартостями стояли помітно вище від відділів, що не рейдували. Рейдування спою€ учасників почуттям тісної дружби й взаємної виручки, загартовує їх на особливі фізичні невигоди й розвиває в них орієнтаційний змисл. Постійний риск особливо розвиває в учасників рейду особисту відвагу.

Є однак інші прикрі наслідки рейдів. Такими є: брак умов для приміщення ранених чи хворих для їх лікування, що дуже обтяжує й зменшує оперативність відділу. Часами, при найкращій дії рейду, бувають конечними бої, які приносять із собою дуже важкі втрати. Коли з'єднання проходять теренами, де панують пошесні недуги, то це наражує повстанців і на цю небезпеку. Врешті надто виснажливий рейд підриває в людей здоров'я.

Коли ж мова про український визвольний рух, то сміло можна сказати, що він набирав розголосу за допомогою рейдів. Поява повстанського відділу на чужих територіях викликала шептану пропаґанду в цілій країні так, що врешті мусіли „голосно" заговорити й офіційні чинники та преса, щоб виправдати свою безсилість, чи надто гострі приписи щодо населення. Врешті доходило до того, що ціла країна жила вістками про українських повстанців. Найменші навіть бої набирали широкого розголосу і з блискавичною швидкістю доходили навіть за кордони країни.

Українське підпілля користувалося активною підтримкою населення: ми бачили випадки самочин-

ної підготовки населення до приходу повстанців у багатьох місцевостях. Призбирані харчі, медикаменти, гроші, одежа, а часто й зброя або муніція були до диспозиції в різних оселях, близьких до маршруту рейду.

Населенню, крізь країну якого відбувався рейд, вже сама вістка, що прибули відділи УПА, давала надію хоч на хвилеве відпруження, бо зменшиться тиск ворожого апарату. З приходом повстанців цей тиск зменшувався до мінімуму. Примовкали теж аґенти і всякого роду вислужники ворожої влади. Далі — повстанці давали відповідні поради, вказівки чи попередження, що згодом ставали населенню дуже в пригоді. При наскоках на ворожі магазини, пограбоване майно верталося до власників.

Можна думати, що після відходу повстанців населення було ще більше репресоване, як перед тим. Це однак невірно, хоч ніби логічно можна б і робити такі заключення. Вже сама розпорошеність відділів і груп у терені (якщо їх рейдує більше), або маневрування одного з'єднання виключали можливість „змови" населення з повстанцями, а тим самим не могли стягати особливих репресій на оселі. Зрештою в інтересі повстанців було, щоб своїми рейдами не дати причин до таких наслідків.

Наприкінці мусимо згадати, що рейди українських повстанців були важкими ударами по ворогові з усякого погляду. В країнах, де відбувався рейд, ворог наявно тратив свої впливи в народі. В дальшому приходило до підриву економіки через різного рода саботажні акції населення на рахунок партизан. Поліційно-адміністративний апарат в більшості втрачає змогу контролю над громадянами. Часто-густо він починає „дивитися на задні колеса". В більшості нижчі клітини адміністрації співпрацюють з повстанцями, зберігаючи формально залежність своїй владі. В загальному з появою повстанців вривалася „хоробрість" функціонарів, а на її місце приходив страх і небезпека перед караючою рукою. В дальшому деморалізація перекидалася й на військові чи поліційні частини ворога, а що ще найкраще можна було побачити в боях, або взагалі виправах на повстанців.

Підсумовуючи сказане, ми можемо ствердити, що рейди УПА вповні виконали свої завдання. Надії командування на підпорядковані йому рейдуючі відділи ніколи не завели. Повстанські рейди розносять славу УПА далеко поза границі її дій. Вони це найкращі засоби пропаґанди і успішна форма повстанської боротьби.

Словак, *булавний УПА*

З Перемищини „під зону"

(Спомин з рейду УПА в 1947 р.)

Було це весною 1947-го. Зазеленівся, розвинувся ліс. Сумно було тоді на Закерзонні: почалася акція насильного виселення українців на захід, на т. зв. »земе одзискане«. Скрізь чувся плач, зойки. З Лемківщини відходили із залізничних станцій вагони з людьми та з їх мізерним дорібком. На піски. По лісах залишилися ще тільки повстанці. На них і впали тоді масові облави. Укладений 7 квітня поміж Чехо-Словаччиною, Польщею й СССР договір про спільне поборювання УПА створив на Лемківщині трикутник смерти. Відсутність українського населення, виселеного раз у 1946 і вдруге в квітні 1947 року, до деякої міри позбавила УПА харчових баз, а великі сили трьох союзних держав завдали повстанцям чималих втрат.

В липні 1947 р. прийшло рішення про те, хто залишається на місці, а хто відходить з Лемківщини — до УССР чи на захід (»під зону«).

* * *

Мені дано наказ відходити на захід враз із п'ятьма вояками: Гордієм, Крутієм, Медведем і ще двома, яких псевд уже собі не пригадую. Ми стали готовитись в дорогу. Заготовили харчі, добру зброю, муніцію і 12 липня вирушили з Перемиського повіту на захід. За дня ми добралися до Сяну й тут добре розглянули терен, чи немає якої небезпеки. Але над Сяном було спокійно.

Почало темніти. Ми роздяглись, бо вода була глибока, й перебрили річку біля самого містечка Мриглід та попрямували далі польськими селами на Криницю. Дорога була важка, бо в кожному селі були »Самооборони« й міліція. Та все ж вдавалося нам пройти без перешкод.

Так ішли ми шість днів, ніде не вступаючи до хати — ні за розвідкою, ні за харчами. На сьомий день вирішили ми таки зайти до першого стрічного села, бо в наплечниках вже не було ні куска хліба чи загалом харчів. За дня підійшли ми лісами над село, щоб розглянутися, чи немає тут війська, та куди б воно найкраще зайти і до котрої хати. Так само визначили ми і збірний пункт, куди всі маємо зійтися з села. В селі було спокійно.

Як тільки почало темніти, я залишив двох на стійках, а сам із ще одним зайшов до наміченої хати. Застукали ми в двері, бо в хаті ще не спали. Господиня відчинила. Видно було по ній, що вона щось підозрівала. Крутій привітав її по-польськи:

— Добрий вечір, що у вас нового?

Багато вона не хотіла говорити, але сказала, яке це село та повіт. Крутій попросив її, чи не могла б нам дати хліба. Господиня, багато не роздумуючи, вийняла з шафи буханець хліба й каже:

— Панове, я знаю, хто ви такі, але ви тут довго не затримуйтесь, бо тут у сусідстві квартирує 37 поліцаїв...

Ми подякували їй і вийшли. В тій самій таки хаті ми запримітили зброю й двох молодих чоловіків. Вони, мабуть, належали до місцевої »Самооборони«, що теж була в селі. Пішли ми в другу хату. Підходимо, аж по селі чуємо рух і притишений гомін. Алеж голод був сильніший, ніж страх перед небезпекою. Двох наших зайшли в хату, а я з іще одним зали-

шився на подвір'ї. Наслухуємо: гомін приближається. Не гаючись, стукаю в вікно. Наші вибігли з хати. Кажу їм, що небезпека і ми мусимо таки зараз відступати.

Не вспіли ми ще відбігти від хати, як над нами розблисли дві білі ракети. Ми зараз таки залягли та почали відступати в напрямі лісу, де був наш збірний пункт. Але шлях туди вже був обставлений ворогом. По нас сипнули рушничним і автоматним вогнем. Не звертаємо на це ніякої уваги і підсуваємось далі. Приповзли ми так над потік.

На ясному тлі неба бачимо тіні ворожих вояків, що нас тут очікують. Даю наказ сипнути по тіках вогнем. Ті втекли, а ми підбігли далі вперед до потока. Тут прийшлося прийняти ворожий вогонь уже з двох сторін. Відступаючи звільна потоком, дійшли ми все ж щасливо без втрат до нашого збірного пункту. Тут зійшлися всі. Наш здобуток були три буханці хліба та розвідка про околицю. Хоч і яка велика була небезпека, все ж хліба ніхто не кинув по дорозі.

На збірному пункті ми під'їли трохи та перепочали і подалися ще таки вночі в напрямі словацького кордону. На ранок ми опинились на якомусь битому шляху. Тут прийшлося користуватись уже тільки самим компасом, бо мапи вже не стало. Тримаючись цеї дороги, ішли ми так на захід два дні й одну ніч. Не відходячи далеко від неї, ми там і спали і варили.

Аж на другу ніч дібрались ми до якогось залізничного шляху: підходимо ближче — перед нами замкнена рампа. Розглядаємось краще — є якась таблиця. Один з поміж нашого гуртка йде туди на розвідку. За хвилину вертається й каже, що на таблиці є лев. Отже, це хіба словацький кордон.

Ніч була темна. Далі йти було годі, то ж відійшли ми від цієї дороги ліворуч у ліс і сіли відпочивати.

На сході починало світати, як ми рушили далі. Чуємо, на дорозі нам напроти якісь співи. Йдемо далі: видніють якісь хати. Скручуємо праворуч, щоб їх оминути. Перед нами враз — асфальтова дорога. Це переконує кожного, що це може бути хіба тільки Словаччина. Перейшовши дорогу, подались ми до недалекого лісу щоб тут закватирувати на день і розвідати, де ми.

Вранці почав падати дощ. Натягаємо в окопі плащпалатки. Люди гуторять підбадьорено, раді, що ми вже за кордоном. Іду я на розвідку над село. Підходжу на скрай лісу — пасуться корови. Прислухаюсь, як говорять поміж собою пастухи. Чую — по-словацьки. Корови теж усі однакової масти, отже ми таки напевно на Словаччині. Біжу чимдуж по друзів, що залишились в окопі, щоб і їх впевнити, що ми таки на Словаччині.

Нараз до нашого окопу підходить якийсь дядько. Вдає, що нас не бачить. Я певен, що він нас запримітив, бо ж був на яких 5 — 6 метрів від нас. Затримуємо його та починаємо про дещо розпитувати. Побачивши у нас зброю, дядько зразу так перелякався, що не міг спершу й слова промовити. Успокоюємо його і він нам розказує про все, що нам цікаво знати. За яких 40 хвилин дядько відійшов додому, а ми зараз таки залишаємо це місце, щоб бува дядько не навів на нас поліції.

Ішли ми так далі цілий день. На вечір дібрались до села за харчами та за розвідкою для дальшого маршу. Люди тут були дуже приязні так, що ми дістали всі потрібні на дорогу речі, навіть карту Чехо-Словаччини. Вона була нам конче потрібна. Біля якоїсь 11-ої вночі вирушили ми з села в повному виряді далі на захід.

За яких три-чотири дні дальшої дороги із нашої групи відділилось двох, що рішили йти окремо від нашої групи. Наша чвірка пішла далі.

Дорога була різна: і добра і зла. До сіл ми рідко заходили. Радше вступали до окремих хат і шалашів, щоб не стягати на себе уваги.

Після яких двох тижнів нашого маршу Словаччиною зайшли ми до одного села за харчами. Селяни нас тут зустріли дуже радо, хотіли нас залегалізувати в себе. Ми їм пообіцяли, що зайдемо до них на другий день ввечері й дамо відповідь, порадившись насамперід поміж собою. Селяни пристали на це. Ми взяли дещо з харчів і пішли скоро далі, навіть не зупиняючись вроблизу, бо побоювались якої погоні. Інколи приходилося обминати небезпеку, по яких кільканадцять кілометрів звертаючи з дороги. Та назагал нам щастило на Словаччині. Так ми перейшли на Моравію.

Заходимо тут до якогось малого сільця. Мало воно яких 30 дворів. Заходимо вдвійку до однієї з хат за харчами. Входимо з Крутієм на подвір'я. Тут стоїть п'ятеро чоловіків. Крутій зайшов у хату, а я залишився на подвір'ї говорити з цими чоловіками. За хвилину Крутій виходить з хати й збираємось іти далі. Враз брама зачинилась і один з-поміж чехів каже:

— Ми вас не пустіми, ми вас оддами нашим жандармум...

Якстій витягаю пістолю, відскакую від тих людей і кричу:

— Відчиняй браму, бо вас тут постріляю.

Моравці, побачивши зброю, зараз таки відкрили браму, а самі поставали, як вкопані.

Ми вийшли за браму й ніде вже не заходили по дорозі, а пішли просто до лісу. Так наші пістолі врятували нас з небезпеки.

За декілька днів добрались ми на Чехію, коло містечка Подградї Веселе, що від австрійського кордону віддалене ще яких 50 км.

Недалеко від цього містечка закватирували ми на день над одним селом. Над вечір задумали ми по дорозі зайти до цього села, щоб зорганізували деякі харчі на дальшу дорогу.

Весь день сиділи ми в кущах так тихо, що певно й пташина не могла нас запримітити. Сонце вже опускалось на обрій, як ми виповзли із кущавника й стали підсуватись до села. Хотіли ще за дня його розглянути, запізнатись із тереном та врешті дістати розвідку від людей, що працювали на полі недалеко ліса.

Крутій підійшов до одного дядька, що косив траву, і почав його розпитувати, як називається село, чи є в ньому »четнікі« та загалом, що нового. Дядько чемно розповів про все: що в селі немає ні жандармів, ні війська, що люди дуже добрі, що село має 90 дворів, словом, що можна сміло заходити туди, а він, дядько, гарантує за безпеку. Після цієї короткої розмови дядько поправцював до села.

Сонце вже сховалось за обрієм і на долину почав налягати туман. Скрізь темніло, як я враз із Крутієм і Медведем вирушили до села. Одного залишаємо на збірному пункті.

Входимо в село. Зараз біля першої хати виставляємо стійку при дорозі, а я з іще одним входимо на подвір'я. Свого товариша залишаю під хатою, а сам входжу в дім. Ще не побув я яких трьох хвилин у хаті, як мій стійковий, що був під хатою, вбігає до середини й каже, що небезпека: збігаються звідусіль люди. Не гаючись ні хвилини, вибігаю на подвір'я. Вулиця, що вела від головної дороги до забудови, огороджена мурованим парканом, вже повна людей. Яких 20 — 30 чоловік заступають дорогу. Питаю їх:

— Чого вам тут треба? Чого збігаєтесь?

Відповідають мені хором:

— Ми хцеми відет партізанув . . .

Хочемо пройти повз них. Вони нас пробують затримувати; обіцяють нас обдарувати всім, що нам треба.

Стійковий, що стояв біля головної дороги, запримітив, що в нашу сторону збігаються люди із зброєю під плащами, і гукнув до мене:

— Словак, утікай!

Сам він кинувся на дорогу й біжить. Вже чую постріл, не знаю, з чиєї сторони. В тому моменті з натовпу вискочив стійковий, що був при мені, і кинувся тікати. Я за ним. Витягаю з-за пояса пістолю й починаю стріляти в натовп. Мій товариш, що біг попереду мене, не побіг однак за своїм попередником, тільки попрямував в поле. Оглядаюсь назад і бачу, що натовп біжить за нами. Витягаю отже з кишені гранату, на бігу відбезпечую й кидаю позад себе. Сам скручую ліворуч, на дорогу. Позаду чую крики. По нас почали стріляти. Їхні кулі почали свистіти нам понад головами. Бігти за нами вони не могли, бо наші стріли їх спиняли. Тоді чехи подались за тим, що побіг на поле. Доганяю свого товариша яких 300 метрів від місця, де нас заатакували. Стали ми відпочивати, очікуючи третього.

Враз від сторони поля чуємо крики: »Лапай живего!« Той кричить на рятунок: »Словак, рятуйте, бо мене здоганяють«. . .

Не проминуло й хвилини, як чуємо, його вже зловили живого. Тоді вони почали вже збірним вогнем стріляти за нами в напрямі лісу. Ми, вже не затримуючись, відійшли на свій збірний пункт із сумною вісткою про пригоду, що нас стрінула в цьому проклятому селі. Це нам трапилось 5 вересня 1947 року. Ми рушили далі в дорогу.

До сіл ми вже більше не заходили: жили лише з того, що зустріли на полі. Не роблячи більших відпочинків, ми поспішали до кордону. Ми вже були недалеко австрійського кордону, як вночі зустріли в лісі двох чехів, що проїжджали туди підводою. Підбігаю до них і починаю про дещо розпитувати. Ті мені показують, що в тому напрямі, куди йдемо, американська зона. Ми не були докладно зорієнтовані й повірили.

На ранок 11 вересня перейшли ми кордон із Чехо-Словаччини до Австрії. Не відпочиваючи пішли ми далі лісами. Десь біля 10-ої години зустріли ми в лісі двох німців, що працювали тут при сяжнях. Розпитуємо їх, яка це зона. Німець відповідає: »Руссіше«. Ми запитали його про ще дещо й скоро відходимо. Німець сказав нам ще, що до американської зони буде ще яка година ходу. Йти треба на захід.

Ми зараз таки відійшли з того місця, бо тут було небезпечно: нас бачили багато людей. То ж відійшли ми яких два кілометри назад і заквартирували на ввесь день у гущавнику. Аж вечером вийшли ми на скрай лісу, щоб розглянути терен, куди нам далі йти.

Недалеко села зустрічаємо німця, що саме повертався з поля. Розпитуємо його, як далеко до кордонів Баварії. Дядько відповідає, що ще година ходу. Тепер ми вже були певні, що попередній нас не одурив. Дядько залишив нас і пішов своєю дорогою, а ми попрямували на захід до кордону, просто таки вже селами, дорогою. Так ішли ми чотири години швидким маршем. Міркуючи, що ми вже хіба таки перейшли кордон, лягли ми відпочити.

Вранці, все ж таки ще не впевнені, що ми в американській зоні, рішили ми пошукати якихось кущів, щоб скритися. Але їх ніде не було: ліс рідкий, скрізь швендяються люди. Тоді один пішов до хати на скраю лісу розпитати, яка це зона. Нас двох залишилося в лісі. Хвилини, що прийшлося вичікувати на поворот нашого »розвідника«, здавалися безконечністю. Врешті він повернувся і приніс вістку, що ми з три години ходу як перейшли кордон американської зони. Ми віддихнули легше. Йдемо до цього ж бавора. Попросили води, поголились, помились, почистили мундир та взуття, розпитали бавора, як далеко до міста та як туди зайти. До Фравнунгу було ще 17 км. Подякувавши гарно баворові за все, в 13-ій годині попрямували до Фавнунгу. Аж до самого міста ніхто нас не затримував. Самі ми зайшли

С. К.

Розвідкова служба в совєтських партизанських загонах 1941-5 рр.

Коли взимку 1941/2 р. чинниками ВКП(б), НКВД-НКҐБ та Червоної Армії були зактивізовані підготовлені ще заздалегідь партизанські бойові відділи, то їм, як завдання було поставлено — перешкоджувати в німецькому постачанні фронту, робляча на нього наскоки, далі ж дезорганізувати адміністрацію окупованих німцями теренів тощо. Такі поодинокі партизанські відділи, що здебільша оперували зовсім незалежно від себе, у своїх початках були тільки саботажними групами. Але командування ЧА швидко здало собі справу з того, що вони в глибокому запіллі ворога й його оперативному терені можуть так само бути дуже допоміжні ще й при розвідувальній підготові стратегічних плянів ЧА та для перешкоджування німецьких запільних зв'язків під час бойових дій. То ж ЧА включила до розвідувальних відділів своїх фронтових штабів ще й т. зв. «Партизанський відділ», щоб, наскільки на це дозволяли тодішні розвідкові зв'язки й звітові дороги, встановити зв'язок із партизанськими групами по той бік фронтової лінії й використати їх для розвідувальних і саботажних завдань, потрібних з'єднанням ЧА.

Коли назаранні 1942 р. всі совєтські партизанські відділи й групи зорганізувалися на військовий лад — під власним політично-дозволеним керівництвом і таким чином постав «партизанський рух», як загальна організація, то при кожному новопосталому партизанському штабі та при кожному відділі в окупованих німцями теренах були створені: окремий Розвідувальний відділ («РО») та Окремий відділ НКВД («ОО НКВД»), згодом перезваний в «ОО НКҐБ». Їх працею стала керувати за допомогою дуже добре розбудованої на лад ЧА служби звітування — розвідкова й контррозвідкова служба партизанського руху. Висліди їх роботи мали особливу вагу не лише для самих відділів, але й для ЧА, для політичних і господарських відділів ВКП(б) та для НКВД-НКҐБ. Тому в дальному й розв'язано «Партизанські відділи» при розвідувальних відділах фронтових штабів ЧА й заступлено їх подекуди вже лише зв'язковими старшинами до новостворених партизанських штабів.

Головним завданням партизанського руху стала поруч саботажу й диверсійної роботи — розвідка для оперативного плянування ЧА. Таким чином відтяжено й розвідочну службу відповідних відділів ЧА, зв'язану з висиланням аґентів у вороже запілля. Характеристичне тут, що ще в травні 1944 р. на оперативному терені німецького східнього фронту понад 80% розпізнаних совєтських аґентів були вислані партизанськими відділами. Із дедальшим переходом фронтової лінії на несовєтські терени значення червоного партизанського руху, що втратив свій природний ґрунт під ногами, в ділянці розвідки поступово меншало.

Розвідувальне Управління при ЦШПР

Організація совєтських партизанських відділів і отже й їх розвідкової служби була достосована до різниць у силі й складі тих відділів — залежно від терену, від умов його діяння, спричинених стратегічною важливістю цього терену, врешті ж від наставлення населення й німецьких протизаходів.

Найвищою верховною владою партизанської розвідкової служби стало Розвідувальне Управління Центрального Штабу Партизанського Руху (РУ ЦШПР); сам ЦШПР находився в Москві й стояв у тісному зв'язку з Народним Комісаріятом Оборони (НКО) та в дальшому із Розвідувальним Управлінням ЧА та з ЦК ВКП(б). На практиці партизанська розвідка була знаряддям розвідувальних центрів, що мали за завдання розвідку окупованого німцями терену.

Саме Розвідувальне Управління при ЦШПР керувало розвідувальною роботою, даючи накази, напрямні й розвідочні завдання, приймало звіти підпорядкованих йому штабів і передавало для використання відповідним установам, втримувало радіозв'язок із численними групами, що їх вислали підпорядковані йому розвідочні штаби, врешті керувало численними власними розвідочними школами й курсами. Центральний Штаб Партизанського Руху влаштовував спеціяльні школи з 3—6 місячними курсами для партизанської роботи на окупованій німцями території, школи саботажної роботи і врешті школи для партизан-радистів. Випускників таких шкіл призначувано просто зі школи до різних штабів партизанських відділів.

В дальшому ЦШПР-ові підлягали керівні штаби данореспубліканських (напр. українського, білоруського, естонського) партизанських рухів, що одночасно підчинялися ЦК-ові данореспубліканської компартії (нпр. КП(б)У) — головно з організаційного погляду. Одночасно ж різні розвідочні чи оперативні завдання отримував данореспубліканський партизанський рух від ЧА почерез Воєнну Раду Фронту, і то від розвідувального чи оперативного відділу дотичного штабу фронту.

За зорганізування партизанського руху на дотичній окупованій території відповідав перед ЦК-ом данореспубліканської КП(б) Партизанський штаб цього руху; він і висилав звичайно почерез німецький фронт «ядрові групи», довкола яких і гуртувалися нові партизанські відділи. Для керування ж розвідкою такий партизанський відділ діставав згори окремо вишколеного аґента-партизана. Інші ж вислані таким керівним (республіканським) штабом аґенти й групи аґентів приділювалися до наявних уже партизанських відділів: їх завданням було, крім розвідки про ворога, ще контролювати роботу партизан і звітувати догори про керівництво, стан, активність відділу, тощо.

Партизанські штаби при штабах фронтів ЧА офіційно звалися «заступництвами штабу партизанського руху України (чи Білорусі) при Воєнній Раді Фронту». Предсідники таких штабів були одночасно членами Воєнної Ради Фронту і таким чином був встановлюваний тісний зв'язок поміж оперативними й розвідочними завданнями ЧА та партизанського руху. Почерез такі воєнради фронтів передавалися, як сказано, і завдання, розвідочні домагання й цілі і до розвідувальних («других») відділів партизанських штабів. Вони, ці «другі» відділи, й були найактивнішими висилковими станицями партизанської розвідки.

Праця й завдання такого розвідкового відділу зводилися:

1) до керування розвідувальною роботою підчинених партизанських відділів, приймання й передачі здобутих ними інформацій,

2) до висилання з окремими завданнями «спеціяльних груп» (складених із 10—20 чоловік) чи зрідка й поодиноких аґентів, часто до того в терен, де

на американську станицю СіАйСі, де нас прийняли доволі добре. Зброї від нас вразу не забирали. За яких дві години приїхали по нас урядовці СіАйСі з Пассаву й забрали нас туди в собою. Після двох днів побуту в Пассаві нас перевезли до Деггендорфу, де нас уже інтерновано.

вже діяли партизанські відділи, і то незалежно від них,

3) до переводження розвідки, щоб підготовити висилку нової партизанської групи, себто до підшукування місць для заложення більших партизанських баз і для десанту дальших партизанських відділів,

4) до висилання «ядрових груп», довкола яких мали створюватися нові партизанські відділи; такі групи були засновками пізніших партизанських полків чи бриґад і складалися з: керівника, комісара, розвідника, мінувача (спеціяліста від висаджування) з помічником — якими найчастіш бували сапери ЧА — та врешті з радиста,

5) до вишколювання розвідників, саботажистів і радистів для власних розвідувальних груп і до розвідувальних органів підчинених партизанських відділів. У загальних партизанських школах при фронтовому штабі влаштовувано курси для розвідувачів, саботажистів і для «заступників командирів бриґад для військової розвідки»; на цих курсах викладачами були саме й співробітники розвідувального відділу партизанського штабу. Такі курси відбувалися постійно при цих штабах; вишколювано впродовж 4—6 тижнів по 50—100 курсантів. Вишколені аґенти-розвідувачі відсилалися зі школи безпосередньо до відділів і рідше до поодинокої роботи. Нерідко такі курси «для підвищення кваліфікацій розвідувачів» влаштовувалися й на піднімецькій території в таборах партизанських бриґад чи відділів.

Виконанням названих завдань займалися при розвідувальних відділах партизанських штабів фронтів ЧА: шеф партизанської розвідки (найчастіш у ранзі полковника), його заступник, референт від вербування й вишколу аґентів (одночасно відповідальний за склад висиланих груп), старшина й його помічник для забезпечування аґентів фальшованими документами, грішми тощо, відділ для опрацьовування розвідочних інформацій і їхньої передачі та врешті — вишкільний табір аґентів.

Про інтенсивність висилки аґентів на німецьку сторону свідчить напр. факт, що з летовища одного фронтового штабу вилітали щоденно три-чотири літаки з дрібними групами аґентів. Крім того впродовж тижня відлітало неменш вісім 11-членних груп із завданнями виконувати саботажі, організувати нові відділи й вести пропаґанду серед населення.

При армійських штабах ЧА, якщо дотичні армії стояли перед тереном, в якому оперували партизани, часто були ще «оперативні групи партизанського руху», що підлягали партизанським штабам при фронтових штабах ЧА. Справи партизанської розвідки вів тут старшина «РО» — «уповноважений». Така «опергрупа партизанського руху» сама аґентів не висилала, і тільки посередничила при їх пересиланні — в одну чи другу сторону; тим то й завдання «уповноваженого» були лише посередницькі. Винятком тут були хіба «пробойові армії», що теж висилали аґентів-партизан подібно як «фронт».

Але крім таких надрядних партизанських штабів, що мали осідок по підсоветській стороні фронту й керували роботою бриґад і відділів по піднімецькій стороні, були ще й на окупованій території численні штаби, що служили для кращого керівництва й контролю над партизанськими відділами на своєму терені. Існував при тому тісний зв'язок і співпраця поміж такими штабами й місцевими таємними клітинами компартії, часто навіть у формі персональної унії їх керівництв. Так напр. на Білорусі партизанські штаби: «оперативний центр», «головний партизанський штаб», «оперативна група», «оперативні райони» в системі партизанського руху відповідали мережі нелеґальних клітин КП(б) Білорусі — «облпартком-ам», «райпартком-ам», і насправді були до деякої міри їхніми (компартії) «виконними органами». Часто партизанська розвідка послуговувалася ячейками компартії при влаштуванні «резидентур», при будові ширших таємних організацій, особливо ж у місцях осідку партосередків. З лав компартії й комсомолу зрештою добирано особливо довірених аґентів.

Властивими виконними органами організації розвідки були розвідкові станиці партизанських бриґад і відділів. З їхніх інформацій советське командування діставало щодень тисячі дрібних звітів про військові, політичні й господарські умови в німецькому оперативному терені.

Організація розвідки такої добре випосаженої партизанської бриґади спочивала в руках заступника командира, що був одночасно керівником розвідувальної роботи бриґади. Ця робота в основному велася в двох напрямках: розвідування почерез власні розвідувальні відділи й шляхом висилання аґентів.

Розвідувальні відділи підлягали звичайно заступникові командира бриґади. Розвідуючи про положення у ворога, вони служили ще власному забезпеченню і підготові партизанської акції. Цього вони досягали, розвідуючи про терен і місцевості, слідячи рухи німецьких відділів та фронтового постачання, принагідно нападаючи на німецьких вояків і здобуваючи німецькі документарні матеріяли. Сила такого розвідувального відділу при партизанській бриґаді сягала 10% загального стану бриґади. Більші розвідувальні відділи бували поділені на чоти й групи; з тих одна частина посітйно була в акції, друга ж — при штабі. Члени такого відділу були краще харчовані, мали краще приміщення ніж інші партизани. Вони були зодягнені в більшості в цивільне абож у німецькі мундири за вийнятком командирів, що носили червоноармійські уніформи. Часто такі розвідувальні загони розпоряджали кіньми, роверами й власними радіовисильними апаратами, томущо нерідко вони взагалі були відділені від головної партизанської групи. При деяких партизанських бриґадах та особливо при пратизанських відділах бували приділювані до кожного загону дві й більше розвідниці.

Щоб могти виконувати особливо важливі завдання бриґади мали ще один-два відділи висаджувачів чи то «спеціяльних диверсійних груп», що в їх склад входили люди, особливо досвідчені в зриванні і в піонірській справі.

Розвідка почерез поодиноких аґентів була керована або почерез заступника команданта бриґади безпосередньо абож почерез одного з підчинених йому «шефів аґентурної розвідки», що нерідко бував вишколюваний у військовій розвідчій школі. Йому призначувано аґентів із шкіл, що находилися по советській стороні; решту ж співробітників він вербував з-посеред населення терену, де оперували партизани, абож вибирав їх з-поміж членів бриґади чи підчинених йому відділів. У багатьох випадках партизанські відділи віддавали до надрядного штабу бриґади по двох чоловік, особливо придатних для аґентурної служби. Аґенти бриґади жили окремо від інших партизан і діставали кращі харчі. Але все ж число таких аґентів звичайно було дуже невелике: більшість відділів зовсім не потребувала вести розвідки в безпосередньому сусідстві партизанського відділу почерез таку розбудовану мережу аґентів. Здебільша відомості про рухи німецьких відділів чи їх протиакції проникали самі до партизанських розвідувальних відділів — почерез місцеве населення. Власних партизанських аґентів тому й висилано на т. зв. «глибоку розвідку» (за яких 30—40 км) щоб розвідати там про військове, політичне й господарське положення. В самому ж партизанському терені розбудовувано першусього розвідувальні мережі почерез саме населення, влаштовувано звітові пункти по місцевостях, вербовано зв'язкових, що могли кожночасно і без риску для членів партизанського відділу приносити до штабу відділу вістки.

В загальному партизанська розвідка розрізнювала

серед населення чотири роди співробітників: «інформаторів», «резидентів», аґентів і зв'язкових. Розвідочних інформаторів вербовано з-поміж населення, подібно як і аґентів і «резидентів» шляхом пропаґандивних заходів, політичного впливання, а то й під пресією — шляхом погроз. «Резиденти» керували цими інформаторами й приймали їхні звіти. Найкраще до цього надавалися кандидати й члени компартії. Про завдання інформаторів і «резидентів» совєтські інструкції писали таке:

«Створити по змозі в кожній місцевості групу, що має повідомляти відділи про рухи німецьких частин, про скупчення німецько-фашистських сил, криївки й маскування ворожої зброї, а також розділювати поміж населення отримувані ґазети й листівки. Цими групами керуватимуть організатори, яких треба обрати з партизанського відділу або з підпільних партійних організацій ...»

На аґентів вербовано особливо впливових осіб, що працювали в місцевій адміністрації та по всяких німецьких установах, як от бурґомистрів, урядовців і працівників адміністрації тощо.

На зв'язкових надавалися особи, що мали змогу вже через своє зайняття без перешкод переїздити з однієї місцевости до іншої та непомітно зустрічатися з аґентами й «резидентами». Крім того відомості надавано теж і на т. зв. «поштові скриньки», звідки їх зв'язкові вибирали й доставляли шефові розвідувального відділу партизанського штабу.

Ця мережа співробітників мала бути так замаскована, щоб аґенти не зналися поміж собою, ні їх самих не знав ніхто у партизанському відділі. Навіть командант бриґади не бував інформований про розвідкових співробітників з-поза відділу. Таким чином совєтський партизанський рух створив широко розвинену, добре замасковану розвідкову мережу й розвідкові пункти, за допомогою яких поодинокі партизанські відділи, а почерез них і совєтське командування, були завжди інформовані про положення й події в близькому й глибокому оточенні партизанського терену.

Дуже важливою справою було передавання здобутих розвідкою інформацій на совєтську сторону, отже — зв'язок.

Аґенти-партизани, що працювали по піднімецьких селах і містах, та розвідочні інформатори передавали свої помічення на письмі почерез зв'язкових до партизанського штабу. Створення зв'язкової групи було й першим підготовним етапом при організуванні партизанського відділу місцевими клітинами компартії й НКВД-НКҐБ в 1941 р. ще перед відступом Червоної Армії.

«Секретар обкому партії й начальник НКВД мають створити на майбутньому терені діяння відділів і груп зв'язкову групу для передавання відомостей і для зв'язку з партизанськими відділами й саботажними групами. Ці люди повинні залишитись у запіллі німецьких частин і тому слід вибирати лише таких, що не стануть предметом підозріння, відплати окупаційних чинників за лояльне ставлення до совєтської влади і до яких не стосуватимуться розпорядження окупаційної влади про притягнення до праці», — подає інструкція одного обласного керівництва компартії в 1941 році.

Вже тоді призначувано фронтових кур'єрів, що мали втримувати зв'язок поміж керівництвом відділу по совєтській стороні та самим відділом по німецькій. Крім цих заходів, що полягали на особистих зустрічах аґентів і зв'язкових, було ще влаштовано збірні пункти для інформацій. Вони мали находитись «в далеких колгоспах, радгоспах і фармах, хатах і садах, недалеко від лісів, кущів тощо». Подібне завдання сповняли теж «поштові скриньки», себто окремі місця, куди складано звіти й інформації.

Зв'язковими намічувано осіб, що через своє звання могли кожночасно перебувати в терені партизанського відділу або недалеко від нього, на пр. колгоспників, робітників, що мусіли їхати щодня з міста до фабрики тощо. Вони передавали отримані від аґентів звіти «шефові аґентурної розвідки» або шефові розвідки партизанського відділу, що, як правило, про це звітував лише командирові відділу. Ніхто з інших членів відділу не смів знати про роботу аґентів. Ці звіти партизанський відділ передавав по радіо чи почерез зв'язкового до надрядної бриґади; бриґади були сполучені поміж собою рідко радіозв'язком, а частіш зв'язковими, чи то в теренах, опанованих партизанами вповні — навіть телефонним зв'язком. То ж вістки, що стосувалися до власної безпеки чи протиакції німців цією дорогою були передавані і швидко і успішно.

Лише рідко бриґада передавала ці висліди розвідки до «посередніх штабів» (як от напр. «оперативний центр», «оперативна група» чи «партизанська дивізія»); щоб забезпечити скоре використання цих інформацій вона висилала їх по радіо просто до надрядного штабу по совєтській стороні, отже залежно від умов підчинености до: «штабу партизанського руху» при штабі фронту ЧА, «керівного партизанського штабу» (напр. до «штабу українського — чи білоруського — партизанського руху»), або безпосередньо таки до «Центрального Штабу Партизанського Руху», якщо дана бриґада підлягала йому. Відповідно до тісного пов'язання партизанського руху з політичними органами часто передавано й нелеґальним місцевим осередкам парторганізації до відома досягнення партизанської розвідки.

Очевидно, такі радіозвідомлення були лише зіставленнями зібраних відомостей, за якими ще додатково в міру потреби висилано й докладні письмові звідомлення — почерез кур'єрів. Такі письмові звіти висилано бодай раз на десять днів, і в них докладно подавано про джерела інформацій й їх подробиці. При висилці здобутих документів подавано ще й хто, де, коли й як здобув ці папери. І так напр. в одному з випадків — для зв'язку оперативного відділу з партизанською бриґадою приділено шістьох кур'єрів; при тому інструкція доручувала обрати їх «з-поміж довірених і випробуваних комуністів та комсомольців, добре вишколених, хоробрих, міцних і витривалих, що знають дорогу з опервідділу до бриґади». При тому висилати все по двох із звітами про діяльність бриґади, про здобуті інформації, із здобутими документами полягли х німецьких вояків і поліцаїв, з літературою, видаваною німцями для місцевого населення, з наказами й розпорядженнями німецької влади для своїх відділів і для населення. «Висилайте першим кур'єром вашу опінію про кожного з-поміж шести намічених кур'єрів для мого затвердження. Без мого відома найгостріше заборонено заступати затвердженого кур'єра іншими особами... Кур'єрів треба обирати якнайстаранніше і в жодному випадку не допускати до кур'єрської служби шкідливих нам людей», — писав шеф оперативного відділу предсідника ЦШПР при Воєнраді 3-ої пробойової армії. Деякі бриґади кур'єрами мали частково або й виключно дівчат. Такі кур'єри мали ще й під час своєї дороги почерез фронт робити помічення. Від партизанських штабів до своєї частини вони звичайно поверталися назад із наказами й інструкціями.

Аж до 1943 року партизанські фронтові й керівні штаби на совєтській стороні мусіли всі інформації, що їх діставали від окремих підчинених партизанських відділів, пересилати без використання до ЦШПР в Москві. Аж тут провірювано вартість цього матеріялу й його придатність для використання іншим совєтським установам. Помічення військового характеру ішли почерез Генеральний Штаб до підчинених штабів ЧА, помічення політичного характеру — до ЦК ВКП(б). Тому розвідкові відділи штабу фронту ЧА отримували відомості про важливі події по німецькій стороні не почерез партизанський штаб при штабі фронту, але аж окружною дорогою почерез Розвідувальне Управління Генштабу. Це означало велику втрату часу й тому наприкінці 1943 р. створено «поперечні зв'язки»: важ-

ливі військові відомості були пересилані з партизанського штабу при фронті й із оперативної групи при армії — негайно до дотичного відділу штабу ЧА: фронту, чи армії. Але щоб не порушувалася й попередня звітова дорога, то ЦШПР і керівні штаби партизанського руху поодиноких республік затримували своє центральне значення в ділянці звітування й наказування партизанській розвідці.

Хоч розвідкові служби партизанського руху й ЧА були власне зовсім ніби незалежні, але поміж ними насправді існував природний зв'язок. Якщо висиланим диверсійно-розвідувальним «окремим групам» ЧА не було наказано уникати зустрічі з партизанами, то вони звичайно тісно співпрацювали у своїх саботажних і розвідувальних завданнях із партизанами. Наказ Сталіна з січня 1943 р. називав партизанський відділ «глибоким розвідочним відділом» у стосунку до розвідувальних відділів ЧА. Але здебільша «окремі групи» ЧА вели свою роботу цілком незалежно від партизанських розвідувальних органів, отримуючи однак господарську підтримку від партизанських бриґад. Звичайно, висилку такої «окремої групи» ЧА підготовляло Розвідувальне Управління Генштабу чи то «РО» штабу фронту, повідомляючи про це вищий партизанський штаб, а цей радіозв'язком повідомляв відповідні партизанські відділи цього терену, подаючи ще й розпізнавальну кличку. Цією кличкою чи то особливими документами ця розвідувальна «окрема група» ЧА й виказувалася перед партизанським відділом, який і орієнтував її про обставини, необхідні для її акції в цьому терені. Залежно від положення й наказів робота такої «окремої групи» бувала різна.

Часами командант і радист такої «окремої групи» залишалися на терені партизанського відділу, причому перший розбудовував мережу інформаторів у ближчому й дальшому сусідстві за допомогою інших членів групи й населення, що знало околицю чи працювало в німецьких установах. Здобуті інформації радист тоді передавав безпосередньо до того, хто давав групі завдання. Нерідко поміж такими розвідувальними «окремими групами» й керівництвом розвідки партизанського відділу доходило до тертів щодо компетенції у розвідувальних завданнях і в передаванні вісток догори.

Інколи ж «окрема група» ЧА залишалася недалеко від партизанського відділу, в терені якого була скинена з літаків, і влаштовувала свої «резидентури» поза тереном відділу; постачання тощо вона отримувала звичайно почерез відділ.

Ще в інших випадках розвідувальна група ЧА діяла зовсім самостійно від партизан і тільки в випадку загрози вдавалася під опіку партизанських частин. Подібно було і з висилкою від ЧА окремих аґентів-розвідувачів — звичайно знайомих з тереном — що мали в ньому організувати мережу інформаторів і які звітували тоді самостійно до розвідувального відділу даного штабу ЧА.

Тоді як політичні й господарські інформації розвідки подавалися вищими партизанськими штабами до ЦК партії, то військові — розвідувальним органам ЧА. Таким чином керівні партизанські штаби й їхні представники при фронтштабах ЧА постійно передавали ЧАрмії відомості про найдрібніші помічення в німецькому оперативному терені; розвідувальний відділ кожного фронтштабу ЧА подавав двічі денно ці інформації до штабів армій, корпусів і дивізій, бо ці не мали безпосереднього зв'язку з партизанськими відділами по німецькій стороні.

Співпраця поміж штабами ЧА та партизанською розвідкою йшла не тільки по лінії звітів із «власноініціятивних» помічень партизан, але й по лінії розвідування обставин, що зокрема цікавили дотичний штаб ЧА: шеф розвідувального відділу фронту, що цікавився положенням по німецькій стороні, укладав враз із оперативним відділом штабу ЧА анкетний листок, що включував запити щодо всіх можливих умов в майбутньому терені наступу. За дозволом Воєнради фронту листок цей передавано тоді чи то відповідному керівному партизанському штабові чи його заступництву при фронтштабі ЧА. З другої сторони від розвідувального відділу ЧА так само й партизанський відділ отримував інформації про можливі для переходу місця.

«Окремі відділи НКВД-НКҐБ» при партизанських штабах

Через свій побут в німецькому оперативному терені й через постійний стик із місцевим населенням партизанські відділи куди більш ніж напр. червоноармійські частини підлягали небезпеці «зараження фашистськими думками», а через те й політичному розкладові і можливостям дезерції. Враховуючи наперід можливість німецької окупації, НКВД доручило створити в новоорганізованих партизанських відділах подібну систему нагляду й контррозвідки, що вже існувала і в частинах ЧА в формі «окремих відділів НКВД-НКҐБ» (ОО НКВД). Такі ж «ОО НКВД» й були приділені всім партизанським штабам по совєтській стороні і всім партизанським відділам аж до бриґади включно по піднімецькій стороні. При менших партизанських загонах їх заступали «уповноважені». Шефами ОО НКВД при партизанах були звичайно досвідчені командири «держбезпеки», і багато з-поміж них працювало ще до війни по станицях НКВД-НКҐБ районів, по яких в війну стали діяти партизанські загони.

Коли в травні 1943 р. «ОО НКВД» при штабах частин ЧА були перемінені у власну армійську організацію контррозвідкового характеру «ОКР НКО ,Смерш'» (відділи контррозвідки Народного комісаріяту оборони «Смерть шпигунам»), то «ОО НКВД» в партизанських відділах залишилися й надалі і були підпорядковані новоствореному НКҐБ. Очевидно, ця зміна в формі підпорядкування НКҐБ не принесла помітної зміни в персоналі чи завданнях; в мовній звичці партизан все ж і надалі ще залишалася назва «ОО НКВД». Так само не стосувався партизанського руху наказ Президії Верховної Ради СССР від 9. 10. 1942 «про відновлення самостійного керівництва ЧА й усунення воєнкомісарів» і тут інституція політичних комісарів залишилась була й надалі. Кожен приділений до відділу комісар якнайтісніше співпрацював із «ОО НКҐБ». Його завдання перехрещувалися з завданнями «ОО НКВД-НКҐБ», а саме мав він: пильнувати дисципліни й порядку, берегти відділ перед «проникненням шпигунів і зрадників», наглядати над радистом, щоб той скоро й правдиво передавав вістки до вищого штабу, і врешті — побудувати політорганізацію та повести політичну пропаґанду серед цивільного населення.

Завдання ж «ОО НКВД-НКҐБ» були такі ж, що й розвідкового відділу при партизанській частині, себто: вести загальний нагляд і охорону перед ворожими аґентами в її середині, організувати контршпіонажу по установах, що поборювали партизан і в адміністративному апараті окупованого німцями терену.

Поділ завдань із розвідковим відділом бував різний у різних партизанських відділах і подекуди «ОО НКВД-НКҐБ» переймав завдання розвідувального відділу й таким чином вів усю акцію аґентів відділу й розвідувачів; при інших знову — контррозвідкові завдання виконував розвідковий відділ і тоді «ОО НКВД-НКҐБ» обмежувався вже лише до внутрішнього нагляду. Все те залежало від місцевих умов, а головно ж від наявности чи недостачі вишколеного персоналу, в наслідок чого нерідко обі функції й бували з'єднані в одних руках: шеф «ОО НКВД-НКҐБ» бував одночасно шефом розвідкової служби і заступником командира бриґади, що знову як такий вів розвідувальну роботу.

Завдання «ОО НКВД-НКҐБ» зводилися в загальному до такого:

1. Поробити заходи проти проникання німецьких аґентів до партизанського відділу, при чому докладно провірювано перебіжників до партизан і випитувано звільнених воєннополонених на підставі окремих анкет від вищих партизанських штабів; аґентів, що вже втиснулися, арештовувано й найдокладніше випитувано про завдання й установу, що їм їх давала тощо. Про все те повідомлювано «ОКР НКО „Смерш"».

2. Шляхом контршпіонажі в німецьких розвідкових і контррозрідкових установах викривати всіх аґентів, що їх німці вислали чи готовилися висилати в партизанський терен. Німецьких «фавманів» перевербовувано на власну службу навіть під погрозами.

3. Вербувати совєтських громадян-працівників на керівних становищах в німецькій адміністрації, шпиталях, фабриках, на власних аґентів. Їх зобов'язувано за підписом працювати для партизан. Нерідко такі створені підпільні організації з членів компартії й комсомолу, зокрема по містах, достачали партизанам не лише інформацій, але й зброї, амуниції, санітарних і пропаґандивних матеріялів.

4. За допомогою власної мережі аґентів реєструвати всіх осіб, що «провинилися проти совєтської батьківщини», співпрацюючи чи симпатизуючи з німцями. Списки їх передавано до «Смершу» й до підпільних партійних чи НКҐБ-івських організацій терену.

5. Особливо наглядати за аґентами розвідувального відділу даного партизанського загону; керівник «ОО НКВД-НКҐБ» й його заступник були зобов'язані до особистої перевірки правдивости бойових і саботажних звітів.

6. Провадити в околиці господарську, політичну чи інколи й військову розвідку.

Щоб перевести всі ті завдання «ОО НКВД-НКҐБ» розбудовували широкі, здебільша незалежні від розвідувальних відділів, мережі аґентів. До них звербовувано зокрема осіб, що якось провинилися були своїм приязним наставленням до німців і тепер повинні були реґабілітуватися. Всі вони підписували при тому відповідну заяву-зобов'язання. Завдання аґентів «ОО НКВД-НКҐБ» звичайно були дуже докладно — у формі пляну на найближчий місяць — наперід підготовлювані і їх проведення перевірювалося надрядним «ОО НКВД-НКҐБ», при чому завжди вимагалися письмові звіти.

Совєтський партизанський рух — політично знаряддя компартії й НКВД-НКҐБ, військово-розвідувально-оперативна підтримка ЧА — зник уже під кінець 1944 р. з переходом фронту на позасовєтську територію. Його членів використано згодом для боротьби проти підпільних рухів в середині СССР, як «Червону мітлу» чи то як частини МВД — з окремими навіть рейдуючими відділами.

Накреслюючи обширніше одну з найважливіших ділянок їх роботи, за 1941—1944 роки, ми не тільки хотіли подати історичний матеріял, але й ті схеми, що з ними слід рахуватися при повторених подіях на Сході Европи теж — завтра.

О. Сагор

„Добровольное Общество Содействия Армии, Авиации и Флоту"

(ДОСААФ)

Місце давнішої совєтської організації, що займалася масовим допризовним військовим і військово-технічним вишколом всього населення, а зокрема ж молоді обох статей, — «ОСОАВІЯХІМ-у» (Общество Содействия Авиации и Химии) зайняла після закінчення війни нова організація — ДОСААФ (Добровольное Общество Содействия Армии, Авиации и Флоту).

Клітини цієї нової організації, що втішається широкою підтримкою держави, працюють зокрема по заводах, установах, навчальних заведеннях і колгоспах. В дальшому їх праця має ще підтримку від місцевих клітин парторганізації, комсомолу й профспілок. Члени ДОСААФ-у беруть участь у різних публічних спортових та військових імпрезах, слухають теоретичних лекцій з різних ділянок військознавства та воєнної техніки на окремих вечірніх курсах, доповнюють їх відповідними практичними вправами та врешті самоосвітньою працею по різних фахових клюбах, утримуваних заходами ДОСААФ-у. Таким чином ця організація виконує масову пропаґандивно-мілітарну й військово-підготовну роботу: даючи з однієї сторони своєму членству теоретичну підготовку з усіх ділянок військової справи, загартовуючи те членство — зокрема ж молодь — фізично й школячи спортово, чи врешті розпропаґовуючи у масах військознавство, ДОСААФ готовить армії, літунству й фльоті кандидатів до професійних військових шкіл, а на випадок війни — загально-вишколені резерви.

По окремих низових клітинах ДОСААФ-у влаштовуються вишкільні курси із зброєзнавства, науки стріляння, шоферування, автомеханіків, мотоциклістів та інші, як от: радіотехніків, повітре- й мореплавного спорту. Останньо особливий натиск покладено ще на діяльність гуртків летунського моделярства, парашутистів, науки стріляння й автомеханіків. Майже кожен такий гуток ведеться окремим інструктором. Ще інші гуртки при місцевих клітинах ДОСААФ-у займаються бойовим стрілецьким та військово-тактичними вишколами; критика в совєтській пресі на недостатнє поставлення праці саме тих ділянок свідчить, що й їм сьогодні присвячується чималу увагу.

Масового члена до клітин ДОСААФ-у організують окремі групи пропаґандистів при обласних керівництвах цієї організації. Завдання таких груп пропаґандистів це — крім проводження різних пропаґандивних гуртків і влаштовування ескурсій чи вечірок — нерідко при співучасті «героїв Вітчизняної війни» — організувати «соцзмагання» із іншими клітинами ДОСААФ-у (напр. щодо масового охоплювання робітників даного заводу чи щодо кращих досягнень) і самим брати участь у різних спортових і військово-railписних імпрезах в характері провідників гурткових дружин. Здебільша ці ж пропаґандисти й бувають інструкторами по відповідних місцевих фахово-вишкільних гуртках ДОСААФ-у.

Зорганізуванням курсів пропаґандистів та інструкторів займаються вищі клітини ДОСААФ-у; вони й дбають про наявність відповідної вишкільної літератури й підручників, зокрема ж із ділянки військознавства. Такі бібліотеки, як теж утримувані організацією клюби (напр. спортовців, літунів, стрільців) служать головно для самонавчання членів та для підвищування кваліфікацій із дотичної ділянки. Обласні та районові групи пропаґандистів ведуть теж постійні консультації для зацікавлених.

Наскільки масовою організацією є сьогодні ДОСААФ, про те можна заключувати із статті А. Саакіяна в «Комуністі» від 9. 2. 1952 про працю ДОС

ЗА УКРАЇНСЬКУ САМОСТІЙНУ СОБОРНУ ДЕРЖАВУ!

БЮРО ІНФОРМАЦІЇ

УКРАЇНСЬКОЇ ГОЛОВНОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ РАДИ

(УГВР)

Випуск ч. 6 **Лютий, 1950 р.** **Рік вид. III.**

З бойових дій УПА і збройного підпілля на українських землях під московсько-большевицькою окупацією

(Неповне зведення за час від м. липня до м. грудня 1948 р.)

1. 10. 48 р. в с. Іспас (р-н Коломия, Станисл. обл.) була перестрілка між підпільниками і провокативною групою МВД. Підпільники, обстрілявши групу, щасливо відступили

1. 10. 48 р. в с. Якимчичі (р-н Комарно, Дрогоб. обл.) підпільники знищили колгоспний трактор.

2. 10. 48 р. в райцентрі Крем'янець (Терноп. обл.) повстанці застрілили слідчого МҐБ.

2. 10. 48 р. в с. Базників (р-н Бережани, Терноп. обл.) була перестрілка між підпільниками й емведистами.

3. 10. 48 р. в с. Костільники (р-н Бережани, Терноп. обл.) була перестрілка між групою постанців і емведистами.

3. 10. 48 р. в с. Озірне (р-н Жовтень, Станисл. обл.) підпільники звели бій з емведистами.

4. 10. 48 р. в райцентрі Перегінсько (Станисл. обл.) підпільники виконали атентат на начальника стрибків.

5. 10. 48 р. в с. Задеревач (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) повстанці спалили колгосп.

5. 10. 48 р. в с. Задеревач (р-н Стуий, Дрогоб. обл.) підпільники знищили молочарню й приміщення сільради.

6. 10. 48 р. в лісі б. с. Феліцієнталь (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) емведисти знайшли криївку одного підпільника. Зав'язалась перестрілка, у висліді якої підпільник загинув.

7. 10. 48 р. в райцентрі Рожнітів (Станисл. обл.) підпільники зліквідували большевицького вислужника-стрибка.

7. 10. 48 р. в ліс б. с. Нягрин (р-н Вигода, Станисл обл.) була перестрілка між групою повстанців та відділом МВД.

7. 10. 48 р. в с. Чернихів (р-н Рудки, Дрогоб. обл повстанці злівквідували заступника начальника стрибків.

8. 10. 48 р. в с. Новосілка О. (р-н Комарно, Дрогоб. обл.) повстанці застрілили участкового МВД.

8. 10. 48 р. Никонковичі (р-н Щирець, Львів. обл.) підпільники розігнали колгоспну охорону та поранили начальника охорони. Одночасно здемолювали також приміщення сільради.

8. 10. 48 р. в с. Семенівка (р-н Пустомити, Львів. обл.) була сутичка між підпільниками й групою МВД.

8. 10. 48 р. в райцентрі Перегінсько (Станисл. обл.) двох підпільників звели бій з групою МВД. Здобутим під час бою від ворога колеметом підпіль-

---

ААФ-у в столиці Вірменії — Ерівані: серед робітництва місцевої фабрики акумуляторів 60% це члени ДОСААФ-у.

Очевидно, на втримування хмари пропаґандистів та організаційної бюрократії як і загалом на роботу ДОСААФ-у відпускаються державою велетенські суми (вони, до речі, включені зовсім не в бюджет міністерства оборони, але — міністерства освіти!). Зрозуміємо ж значення тих заходів, як пригадаємо собі історію попередника нинішнього ДОСААФ-у — ОСОАВІЯХІМ-у. ОСОАВІЯХІМ був організований у 1927 р., а вже в 1939 р. налічував 20 000 000 членів, серед них майже 30% жінок. Резерва армії, авіяції й фльоти СССР проходила якраз його передвійськові вишколи, подібні до тих, що їх сьогодні веде ДОСААФ. Декілька мільйонів совєтських громадян пройшло в ОСОАВІЯХІМ-і курси протитанкової, протилетунської та протихімічної оборони. У німецько-совєтську війну теж почерез ОСОАВІЯХІМ організовувано з цивільного населення відділи для боротьби з ворожими десантами. 15 000 з-поміж його активних членів увійшли як кадри до совєтських партизанських загонів. Завдання ж ОСОАВІЯХІМ-у під час цієї війни були накреслювані Сталіном у 1941 р. такими словами:

«На території, зайнятій ворогом, ви повинні організовувати відділи снайперів, і то піших і кінних, далі ж загони партизан, щоб поборювати ворожі з'єднання, щоб повести партизанську боротьбу на кожному кроці, висаджувати мости й дороги, перетинати телеграфні й телефонні лінії, палити його маґазини, боєпостачальні склади й харчові припаси.»

Сьогодні така масова передвійськово-вишкільна підготова населення в СССР проводиться в ДОСААФ-і.

ники вбили двох старшин МВД., але оточені емведистами, важко поранені, обидва подострілювалися з пістолів.

8. 10. 48 р. в с. Загір'я (р-н Залізці, Терноп. обл.) група емведистів зустрілася з одним підпільником. Зав'язалась перестрілка у висліді якої, оточений ворогом, підпільник загинув.

8. 10. 48 р. на полях між сс. Орелець-Белелуя-Задубрівці (р-н Снятин, Станисл. обл.) група підпільників звела бій з відділом МВД.

В днях 9—10. 10. 48 р. в Сморжівському лісі (р-н Клевань, Рівен. обл.) підпільники мали сутичку з відділом МВД. По обох сторонах були втрати.

9. 10. 48 р. в лісі б. с. Ковина (р-н Жовтень, Станисл. обл.) була сутичка між відділом повстанців і групою МВД.

10. 10. 48 р. в с. Тужилів (р-н Калуш, Станисл. обл.) була перестрілка між групою повстанців і емведистами.

11. 10. 48 р. вечером в с. Глубічки (р-н Борщів, Терноп. обл.) повстанці звели бій з відділом МВД. Ворог втратив одного вбитим та одного раненим.

11. 10. 48 р. в с. Тростянець (р-н Долина, Станисл. обл.) повстанці здемолювали приміщення молочарні й сільради.

11. 10. 48 р. між сс. Лівчиці і Гніздичів (р-н Жидачів, Дрогоб. обл.) була перестрілка між підпільниками й емведистами.

12. 10. 48 р. в с. Петрилів (р-н Товмач, Станисл. обл.) була сутичка між підпільниками й відділом стрибків.

12. 10. 48 р. в лісі б. с. Феліцієнталь (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) повстанці мали сутичку з відділом МВД.

12. 10. 48 р. в с. Борщівка (р-н Почаїв, Терноп. обл.) повстанці обстріляли стрибків, в наслідок чого один стрибок був убитий.

13. 10. 48 р. в с. Церківка (р-н Болехів, Станисл. обл.) була перестрілка між двома підпільниками й емведистами.

13. 10. 48 р. в с. Касперівці (р-н Заліщики, Терноп. обл.) повстанці обстріляли емведистів, що напали на хату одного господаря. Зав'язався бій, в якому один емвелист був убитий. Повстанці втрат не мали.

13. 10. 48 р. в с. Канафости (р-н Рудки, Дрогоб. обл.) підпільники зліквідували міліціонера, що знущався над населенням, насилував жінок і організував стрибків.

14. 10. 48 р. б. с. Ставки (р-н Мости, Львів. обл.) була сутичка між групою повстанців і емведистами. В сутичці був убитий один емведист.

14. 10. 48 р. в с. Дмитровичі (р-н Винники, Львів. обл.) була сутичка між підпільниками й відділом емведистів.

14. 10. 48 р. в с. Гаї (р-н Винники, Львів. обл.) підпільники звели бій із емведистами.

14. 10. 48 р. в с. Суховоля (р-н Городок, Львів. обл.) підпільники спалили підсібне господарство.

14. 10. 48 р. в с. Луг (р-н Яремче, Станисл. обл.) була перестрілка поміж підпільниками й відділом емведистів.

14. 10. 48 р. в с. Кальна (р-н Болехів, Станисл. обл.) підпільники обстріляли групу емведистів, які катували людей за те, що ті не згодилися розкопувати могил Героїв. Двох емведистов було вбитих і один ранений.

14. 10. 48 р. в с. Башуки (р-н Почаїв, Терноп. обл.) група емведистів знайшла криївку двох повстанців. Повстанці відкрили по них вогонь. Зав'язався бій, у висліді якого оба повстанці, поранені, дострілилися.

14. 10. 48 р. в горах на пограниччі поміж Станиславською й Чернівецькою областями підпільники роззброїли начальника стрибків та ще двох бандитів з ворожої адміністрації. Здобуто два пістолі, один СВТ і два кріси.

14. 10. 48 р. в с. Мусорівці (р-н Збараж, Терноп. обл.) була сутичка між повстанцями й емведистами. Обидві сторони мали по одному вбитому.

15. 10. 48 р. в с. Никовате (р-н Косів, Станисл. обл.) група підпільників звела бій із відділом МВД.

15. 10. 48 р. в с. Покропивна (р-н Козлів, Терноп. обл.) повстанці обстріляли бричку з першим секретарем райкомпартії.

15. 10. 48 р. на полях б. с. Косівці (р-н Вел. Глубічок, Терноп. обл.) підпільники звели бій з емведистами.

15. 10. 48 р. б. с. Лецівка (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) була перестрілка поміж повстанцями й групою МВД.

15. 10. 48 р. на полі б. с. Добряни (р-н Щирець, Львів. обл.) підпільники обстріляли емведистів, що тримали засідку, в наслідок чого один емведист був ранений.

16. 10. 48 р. в райцентрі Рожнітів (Станисл. обл.) повстанці роззброїли двох стрибків. Одного з них, як ворожого вислужника, зліквідували, а другого звільнили. Здобуто 2 ППШ.

17. 10. 48 р. в с. Бутин (р-н Вишнівець, Терноп. обл.) повстанці знищили канцелярію сільради.

17. 10. 48 р. в с. Мишківці (р-н Вишнівець, Терноп. обл.) підпільники обстріляли біля млина групу емведистів.

17. 10. 48 р. б. с. Волосів (р-н Ланчин, Станисл. обл.) підпільники мали сутичку з емведистами.

В м. жовтні 1948 р. на шляху б. с. Тартаків (р-н Сокаль, Львів. обл.) повстанці зліквідували партійця-відпоручника РК КП(б)У на село Перв'ятичі.

17. 10. 48 р. б. с. Острожець (р-н Крукеничі, Дрогоб. обл.) група повстанців мала сутичку з відділом МВД.

17. 10. 48. р. на сіножатях між сс. Братківці й Фалиш (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) підпільник і підпільниця звели бій з емведистами. Емведисти мали двох вбитих і двох ранених. Обоє підпільники поранені та не маючи змоги відступити, подострілювались.

18. 10. 48 р. б. с. Боляновичі (р-н Крукеничі, Дрогоб. обл.) підпільники зліквідували участкового МВД. Здобуто 1 ППШ і пістоль.

18. 10. 48 р. в с. Шайноги (р-н Радехів, Львів. обл.) була сутичка між групою повстанців і емведистами.

18. 10. 48 р. в с. Зелене (р-н Надвірна, Станисл. обл.) була сутичка між підпільниками й відділом МВД.

18. 10. 48 р. в с. Новиця (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) підпільники спалили міст на річці Урів.

18. 10. 48 р. в с. Яворів (р-н Долина, Станисл. обл.) підпільники знищили клюб.

18. 10. 48 р. в лісі б. с. Базниківка (р-н Бережани, Терноп. обл.) була сутичка між повстанцями й відділом МВД.

19. 10. 48 р. в лісі б. с. Мильно (р-н Залізці, Терноп. обл.) була перестрілка поміж групою повстанців і емведистами.

19. 10. 48 р. в с. Сваричів (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) підпільники застрілили техноррука, явного агента МВД. Здобуто кріс і ППШ.

20. 10. 48 р. в с. Сваричів (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) була перестрілка між підпільниками й емведистами.

21. 10. 48 р. в с. Воробіївка (р-н Новосільці, Терноп. обл.) повстанці зліквідували ворожого прислужника, що ходив зі зброєю і знущався над населенням. Здобуто кріс і набої.

21. 10. 48 р. б. с. Волоща (р-н Мединиця, Дрогоб. обл.) була сутичка між групою повстанців і емведистами.

21. 10. 48 р. в лісі б. с. Гряда (р-н Радехів, Львів. обл.) група повстанців звела бій з емведистами. Емведисти втратили в бою трьох вбитими, в тому числі одного лейтенанта, і трьох раненими, з-поміж яких один помер.

22. 10. 48 р. в Родатицькому лісі (р-н Яворів, Львів. обл.) була сутичка між підпільниками й емведистами.

22. 10. 48 р. в с. Кубаївка (р-н Ланчин, Станисл. обл.) група підпільників звела бій з опергрупою МВД. В бою був убитий ст. лейтенант МВД. Підпільники втрат не мали.

22. 10. 48 р. б. с. Рівна (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) була перестрілка між підпільниками й емведистами, що конвоювали арештованих.

22. 10. 48 р. в с. Тростянець (р-н Долина, Станисл. обл.) повстанці знищили приміщення клюбу й сільради.

23. 10. 48 р. в с. Раківець (р-н Обертин, Станисл. обл.) підпільники звели бій з відділом МВД.

23. 10. 48 р. в с. Хащів (р-н Турка, Дрогоб. обл.) повстанці обстріляли бандитів з озброєної адміністрації, що приїхали з райцентру гонити селян на вивізку дров. Від повстанських куль впало кількох напасників.

23. 10. 48 р. в с. Гнійниця (р-н Краковець, Львів. обл.) підпільники зліквідували стрибка-організатора колгоспу та партійця, колишнього сержанта погранвійськ МВД.

23. 10. 48 р. в Завадівському лісі (р-н Іваничі, Волин. обл.) була сутичка між емведистами й двома підпільниками.

24. 10. 48 р. на Ковельщині (Волин. обл.) емведисти наскочили на підпільну друкарню. В приміщенні друкарні тоді був тільки один підпільник. Обстрілявши ворога, він був змушений відступити.

24. 10. 48 р. в с. Тужилів (р-н Калуш, Станисл. обл.) емведисти наскочили на повстанців, що квартирували. Зав'язався бій, у якому оточені повстанці порозривали себе гранатами.

24. 10. 48 р. б. с. Монастирок (р-н Борщів, Терноп. обл.) відділ емведистів наскочив на криївку підпільників. Зав'язалася перестрілка, у висліді якої загинув один підпільник.

24. 10. 48 р. в с. Андрусів (р-н Межиріччя, Рівен. обл.) підпільна боївка зліквідувала стрибка, активного ворожого вислужника.

25. 10. 48 р. в с. Глинсько (р-н Жовква, Львів. обл.) був бій між групою емведистів і повстанцями.

26. 10. 48 р. підпільники зліквідували працівника райуповмінзагу Краковецького району (Львів. обл.), що грабував населення.

27. 10. 48 р. в с. Слобідці (р-н Тисьмениця, Станисл. обл.) підпільники обстріляли відділ емведистів, в наслідок чого двох емведистів було вбитих та один ранений.

27. 10. 48 р. в с. Лапшин (р-н Бережани, Терноп. обл.) підпільники спалили клюб.

28. 10. 48 р. в с. Плешевичі (р-н Крукеничі, Дрогоб. обл.) повстанці застрілили участкового МВД.

28. 10. 48 р. в с. Розвадів (р-н Миколаїв, Дрогоб. обл.) повстанці зустрілися на вулиці з емведистами. Зав'язалася перестрілка. Ранений бул. Максим понищив всі записки, що мав біля себе, і вистрілявши всі набої, просив повстанця Стефка, щоб його дострілив. В дальшому бою загинув також повстанець Стефко: важко ранений, він дострілився з пістоля.

29. 10. 48 р. в с. Кропивник (р-н Калуш, Станисл. обл.) була перестрілка між підпільниками й відділом озброєної адміністрації.

29. 10. 48 р. в с. Слобода Рівнянська (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) була сутичка між повстанцями й відділом МВД.

29. 10. 48 р. в с. Перв'тичі (р-н Сокаль, Львів. обл.) підпільники спалили солому, що її колгосп пограбував у селян.

30. 10. 48 р. в Королинському лісі (р-н Судова Вишня, Дрогоб. обл.) група підпільників звела бій з відділом емведистів, що оточили їхню криївку. В бою загинуло п'ятьох підпільників.

30. 10. 48 р. б. с. Добротів (р-н Ланчин, Станисл. обл.) підпільники мали сутичку з емведистами.

31. 10. 48 р. в с. Синьоводне Вижнє (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) повстанці обстріляли відділ емведистів. Зав'язався бій, у якому загинуло трьох емведистів, в тому числі начальник ґарнізону. Інші емведисти повтікали. Повстанці мали одного вбитого.

1. 11. 48 р. в с. Тростянець (р-н Миколаїв, Дрогоб. обл.) повстанці застрілили ініціятора і голову колгоспу, що ходив озброєний і тероризував населення.

В м. листопаді 48 р. в с. Охматів (р-н Демидівка, Рівен. обл.) повстанці знищили телефонічне спорядження.

1. 11. 48 р. в с. Голодовичі (р-н Нові Стрілки, Дрогоб. обл.) була сутичка між підпільниками й відділом МВД.

1. 11. 48 р. в с. Балинці (р-н Гвіздець, Станисл. обл.) підпільники здемолювали приміщення сільради.

1. 11. 48 р. в с. Тростянець В. (р-н Залізці, Терноп. обл.) підпільники обстріляли і важко поранили участкового МВД.

В м. листопаді 1948 р. підпільники зліквідували партійця, завідуючого клюбом в с. Делятин (р-н Яремче, Станисл. обл.).

2. 11. 48 р. в с. Городжеві (р-н Маґерів, Львів. обл.) була перестрілка поміж групою повстанців й емведистами.

2. 11. 48 р. в с. Копанки (р-н Войнилів, Станисл. обл.) емведисти з ґарнізону зустрілися з повстанцями. Повстанці відкрили по них вогонь, в наслідок чого одного емведиста вбили та одного важко поранили.

2. 11. 48 р. в с. Тростянець (р-н Долина, Станисл. обл.) група підпільників зустрілась зі спецбоївкою РО МҐБ. Підпільники вікрили по емведистах вогонь, від якого впав один емведист.

2. 11. 48 р. в с. Чернилів Руський (р-н Великі Бірки, Терноп. обл.) група повстанців наскочила на станицю стрибків. Від повстанських куль впали: участковий МВД, начальник стрибків і трьох інших емведистів. В акції повстанці здобули зброю.

В м. листопаді в с. Горбків (р-н Сокаль, Львів. обл.) підпільники роззброїли двох стрибків.

Того ж місяця підпільники спалили колгосп у с. Лучиці (р-н Сокаль, Львів. обл.).

3. 11. 48 р. в с. Мукарів Підлісний (р-н Солобківці, Кам'янець Под. обл.) обстріляно хату директора школи Бабійчука, що ходив зі зброєю і здирав з людей різні драчки.

3. 11. 48 р. в с. Залуччя (р-н Скала Подільська, Терноп. обл.) повстанці роззброїли станицю стрибків та зруйнували будинок сільради.

3. 11. 48 р. в с. Двірець (р-н Крем'янець, Терноп. обл.) підпільники здемолювали приміщення сільради.

4. 11. 48 р. в с. Пасічна (р-н Станиславів, цієї ж обл.) група підпільників звела бій з відділом МВД.

4. 11. 48 р. в с. Жуківці (р-н Зборів, Терноп. обл.) повстанці обстріляли станицю стрибків і вбили одного стрибка, що жорстоко знущався над населенням.

4. 11. 48 р. в с. Вербіж (р-н Печеніжин, Станисл. обл.) група повстанців звела бій з відділом МВД. У бою емведисти втратили двох убитими й трьох раненими. Охороняючи друзів, загинув в бою кулеметник Явір. Він стріляв по ворогові до останнього набою і опісля розірвав себе гранатою.

4. 11. 48 р. в с. Германівка (р-н Мельниця-Подільська, Терноп. обл.) підпільники застрілили міліціонера.

4. 11. 48 р. в лісі б. с. Річки (р-н Косів, Станисл. обл.) відділ емведистів несподівано наскочив на двох місцевих підпільників, що були зайняті копанням бункру. Одному підпільникові вдалося відступити, а другого, Гая, в наслідок несподіваного наскоку, емведисти зловили живим. В руках ворога Гай переніс найважчі тортури, але не зрадив таємниць підпілля. Емведівські опричники пекли його залізом, били, плювали в лице, вимагаючи, щоб він зрадив, хто з населення помагав підпіллю, хто співпрацює з ним. Гай на всі питання, серед мук, відповідав: «Я вам нічого не скажу, я вам не маю що сказати. Я можу сказати тільки своєму другові, а не ворогові. Свого народу не зраджу». Замучений Гай, загинув у ворожих руках.

4. 11. 48 р. в лісі б. с. Любінь Вел. (р-н Городок, Львів. обл.) група підпільників звела бій з відділом МВД.

5. 11. 48 р. в с. Лукавиця Ниж. (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) підпільники мали бій з емведистами. В бою був убитий один сержант МВД, і один рядовий емведист ранений.

5. 11. 48 р. в с. Синьоводне Вижнє (р-н Сколе,

Дрогоб. обл.) група підпільників звела бій з відділом МВД. По обидвох сторонах були втрати.

5. 11. 48 р. в с. Космач (р-н Яблонів, Станисл. обл.) група повстанців зустріла відділ емведистів. Повстанці відкрили по емведистах вогонь. Зав'язався бій, у якому був важко ранений підпільник Буйний. Він заліг і стріляв по ворогові до останнього набоя, а опісля розірвав себе гранатою. Емведисти не відважилися підійти до трупа підпільника і забрали його аж вранці, коли їм наспіла допомога.

5. 11. 48 р. в с. Більча (р-н Борщів, Терноп. обл.) підпільники обстріляли групу емведистів. Втрати ворога невідомі.

5. 11. 48 р. в сс. Дворіччя, Сепелівка, Ладичин (р-н Микуличиці, Терноп. обл.) повстанці понищили клюби.

5. 11. 48 р. в с. Липник (р-н Маґерів, Львів. обл.) була сутичка між групою емведистів і підпільниками.

5. 11. 48 р. в лісі б. с. Передвір'я (р-н Краковець, Львів. обл.) була сутичка між повстанцями й емведистами.

6. 11. 48 р. в с. Лівчиці (р-н Жидачів, Дрогоб. обл.) емведисти зайшли до хати, де квартирувало двох повстанців. Повстанці відкрили по ворогові вогонь, в наслідок чого двох емведистів було вбитих. Після того повстанці відступили без втрат.

6. 11. 48 р. в с. Кальна (р-н Болехів, Станисл. обл.) підпільники здемолювали приміщення сільради й спалили трактор, яким большевики возили з лісу дрова.

6. 11, 48 р. в с. Гукалівці (р-н Залізці, Терноп. обл.) була сутичка між відділом емведистів і підпільниками. Ободві сторони втрат не мали.

6. 11. 48 р. в с. Мишковичі (р-н Микулинці, Терноп. обл.) підпільники знищили клюб.

6. 11. 48 р. в райцентрі Гвіздець (Станисл. обл.) повстанці спалили на пункті заготсіна 25 тонн сіна і 20 тонн соломи.

6. 11. 48 р. в с. Мечищів (р-н Бережани, Терноп. обл.) була сутичка між групою підпільників і опергрупою МВД.

7. 11. 48 р. в с. Делятин (р-н Яремче, Станисл. обл.) підпільна боївка обстріляла з кулемета привіщення МВД, де відбувалася забава.

7. 11. 48 р. в с. Дмитрів (р-н Радехів, Львів. обл.) була сутичка між підпільниками й емведистами.

7. 11. 48 р. підпільники знищили стовпи електричного проводу б. райцентру Яворів (Львів. обл.) в наслідок чого в Яворові на свято жовтневої революції не було світла.

7. 11. 48 р. на прис. Буда (р-н Вел. Мости, Львів. обл.) була перестрілка віж двома підпільниками й емведистами.

8. 11. 48 р. на хуторах Драгоманівка с. Купчинці (р-н Козлів, Терноп. обл.) підпільники звели бій з відділом МВД.

8. 11. 48 р. в с. Долиняни (р-н Городок, Львів. обл.) підпільники зустрілися з групою стрибків. Зав'язалась перестрілка, під час якої один стрибок був убитий та один ранений.

9. 11. 48 р. в лісі б. с. Гринів (р-н Бібрка, Львів. обл.) емведисти наскочили на криївку підпільників. Зав'язався бій. Оточені підпільники постріляли́ся, понищивши раніше всі речі й одяг.

9. 11. 48 р. в с. Торки (р-н Радехів, Львів. обл.) була сутичка між відділом емведистів і групою підпільників.

10. 11. 48 р. на полі б. с. Торки (р-н Радехів, Львів. обл.) емведисти наскочили на криївку підпільників. Зав'язався бій, в якому оточені ворогом підпільники постріляли́ся.

10. 11. 48 р. в с. Голгочі (р-н Підгайці, Терноп. обл.) емведисти зловили хлопця й вели його до одної хати допитувати. В хаті був тоді підпільник. Він відкрив по емведистах вогонь, від якого був убитий сержант МВД і ранений кулеметник. Інші емведисти панічно втекли.

10. 11. 48 р. в с. Невірків (р-н Межиріччя, Рівен. обл) двох повстанців наскочили на хату, де затрималася група емведистів. Зав'язалась перестрілка, з якої обидві сторони вийшли без втрат.

11. 11. 48 р. в с. Нетерпинці (р-н Залізці, Терноп. обл.) підпільники спалили клюб.

11. 11. 48 р. в с. Бряза (р-н Болехів, Станисл. обл.) підпільники знищили вузьколінійну залізничку та спалили дві автомашини, що возили дерево. При цьому роззброїли чотирьох бійців, що охороняли залізничку. Здобуто 4 кріси й муніцію.

12. 11. 48 р. в с. Слобода Болехівська (р-н Болехів, Станисл. обл.) повстанці звели бій з відділом МВД.

12. 11. 48 р. на дорозі б. с. Церківка (р-н Болехів, Станисл. обл.) була сутичка між відділом МВД. і групою підпільників.

13. 11. 48 р. в с. Шершалівка (р-н Борщів, Терноп. обл.) повстанці застрілили стрибка.

13. 11. 48 р. в с. Комарин (р-н Крем'янець, Терноп. обл.) підпільники знищили телефонну лінію.

13. 11. 48 р. в с. Гериня (р-н Болехів, Станисл. обл.) підпільники обстріляли групу партійних і емведистів. В перестрілці були вбиті: директор сільзаводу, партійний, і лейтенант МҐБ. Інші повтікали.

14. 11. 48 р. на полях б. с. Синягівка (р-н Збараж, Терноп. обл.) підпільниця Маруся зустрілася з групою емведистів. Вона вихопила пістоль і почала стріляти. Одного емведиста вбила та одного поранила. Оточена ворогами Маруся розірвала себе гранатою.

14. 11. 48 р. в с. Жуківці (р-н Зборів, Терноп. обл.) з ініціятиви підпілля атентатник застрілив двох емведистів, що грабували населення. Від них забрано зброю.

15. 11. 48 р. в с. Лівчиці (р-н Комарно, Дрогоб. обл.) підпільники спалили колгосп.

15. 11. 48 р. в с. Серетець (р-н Залізці, Терноп. обл.) повстанці спалили клюб.

15. 11. 48 р. в с. Пшеничник (р-н Вигода, Станисл. обл.) підпільники здемолювали приміщення сільради.

15. 11. 48 р в с. Перв'ятичі (р-н Сокаль, Львів. обл.) повстанці спалили колгоспні стодоли.

16. 11. 48 р. в с. Зашків (р-н Брюховичі, Львів. обл.) повстанці звели бій з відділом МВД.

16. 11. 48 р. в с. Новошин (р-н Вигода, Станисл. обл.) підпільники здемолювали приміщення сільради.

16. 11. 48 р. в с. Стрілків (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) підпільники спалили МТС.

16. 11. 48 р. в сімох селах Комарнянського р-ну (Дрогоб. обл.) підпільники здемолювали клюби.

17. 11. 48 р. на передмістях м. Крем'янець (Терноп. обл.) трьох підпільників звели бій з 50-ма емведистами. Емведисти оточили підпільників і закликали їх здатися. «Борці за волю України не здаються» — була відповідь. Почався завзятий бій. Емведисти запалили стодолу. Двох підпільників, прориваючись крізь ворожий перстень, загинуло. Третій ще довго стріляв до ворога з горіючої стодоли і щойно під валеною крівлею затихла його зарядка. Смертю героя загинув і він.

17. 11. 48 р. в с. Стара Гута (р-н Станиславів, цієї ж обл.) група повстанців звела бій з відділом МВД.

17. 11. 48 р. в с. Брухналь (р-н Яворів, Львів. обл.) підпільники застрілили ст. сержанта МВД.

18. 11. 48 р. в с. Кропивник (р-н Вигода, Станисл. обл.) повстанці спалили автомашини, якими большевики возили дрова.

18. 11. 48 р. в с. Ярчівці (р-н Зборів, Терноп. обл.) підпільники обстріляли станицю стрибків. Одного стрибка, що знущався над населенням, вбили.

18. 11. 48 р. в с. Березина (р-н Миколаїв, Дрогоб. обл.) підпільники зліквідували стрибка, голову колгоспу, що тероризував населення.

19. 11. 48 р. б. с. Сморже (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) група підпільників звела бій з відділом МВД.

19. 11. 48 р. на полі між сс. Новиця-Угринів Середній (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) була перестрілка між емведистами й підпільниками. Під час перестрілки дострілився один ранений підпільник.

19. 11. 48 р. в с. Волиця Комарева (р-н Сокаль, Львів. обл.) повстанці спалили колгосп.

20. 11. 48 р. в с. Зашкові (р-н Городок, Львів. обл.) підпільники зліквідували оперативника МВД.

20. 11. 48 р. в с. Туре (р-н Стрілки, Дрогоб. обл.) трьох повстанців: бул. Гайовий, ст. віст. Шука і віст. Граната звели 10-годинний бій з більшою групою емведистів. Коли вже героям-повстанцям забракло набоїв, вони понищили пошту, яку мали біля себе, і з окликами на честь УГВР, УПА та ОУН пострілялися. В бою впало двох емведистів та один емведист був ранений.

20. 11. 48 р. б. с. Посухів (р-н Бережани, Терноп. обл.) підпільники обстріляли емведистів, що тримали засідку.

20. 11. 48 р. в с. Креховичі (р-н Долина, Станисл. обл.) підпільники знищили телефонну лінію.

21. 11. 48 р. в с. Туря Велика (р-н Долина, Станисл. обл) повстанці спалили стайню і магазин лістпромкомбінату, а коні і збіжжя з магазинів забрали та роздали населенню.

21. 11. 48 р. в лісі б. с. Тисів (р-н Болехів, Станисл. обл.) була перестрілка між підпільниками й емведистами.

21. 11. 48 р. в райцентрі Болехів (Станисл. обл.) підпільники мали перестрілку з емведистами.

22. 11. 48 р. в с. Мізунь Старий (р-н Вигода, Станисл. обл.) підпільники здемолювали приміщення сільради.

22. 11. 48 р. на хуторі Підфіґура (р-н Козова, Терноп. обл.) повстанці звели бій з групою МВД. В бою один ранений повстанець розірвав себе гранатою.

23. 11. 48 р. в с. Мокротин (р-н Жовква, Львів. обл.) емведисти наскочили на хату, де були повстанці. Заалярмовані стійковим повстанці кинули між емведистів гранати і пішли в пробій. В бою, прориваючись крізь ворож оточення, впало двох повстанців.

25. 11. 48 р. в с. Вороців (р-н Городок, Львів. обл.) підпільники зліквідували двох емведистів: капітана й ляйтнанта.

25. 11. 48 р. в с. Вербів (р-н Бережани, Терноп. обл.) емведисти зайшли до хати, де квартирував місцевий підпільник. Зав'язалася перестрілка, у висліді якої ранений підпільник розірвав себе гранатою.

25. 11. 48 р. в с. Турильче (р-н Скала Подільська, Терноп. обл.) підпільники обстріляли в сільраді міліціонерів. Один міліціонер був убитий, а один важко ранений. Останній опісля в лікарні помер.

25. 11. 48 р. в райцентрі Великі Бірки (Терноп. обл.) підпільники зліквідували емведівського аґента, що ходив озброєний і тероризував населення.

26. 11. 48 р. в с. Гаврилівка (р-н Ланчин, Станисл. обл.) з доручення підпілля атентатники обстріляли голову сільради, що був аґентом МВД. Голова і ще один емведист були поранені.

26. 11. 48 р. в с. Козівка (р-н Великі Бірки, Терноп. обл.) підпільники знищили кіноапарат, а в селі Скоморохи здемолювали приміщення сільради й клюбу.

26. 11. 48 р. на хуторах б. с. Горожанка (р-н Манастириська, Терноп. обл.) була перестрілка між повстанцями й групою МВД.

26 .11. 48 р. в с. Середнє (р-н Підгайці, Терноп. обл.) підпільники звели бій з емведистами. Емведисти мали одного раненого.

26. 11. 48 р. в с. Труханів (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) група повстанців звела бій з відділом МВД. По обидвох сторонах були втрати.

26. 11. 48 р. в с. Мшана (р-н Городок, Львів. обл.) була сутичка між повстанцями й опергрупою МВД.

27. 11. 48 р. в с. Замочок (р-н Жовква, Львів. обл.) атентатник підпілля застрілив вдень провокатора МВД — Мазура Василя.

28. 11. 48 р. в с. Лопушани (р-н Залізці, Терноп. обл.) повстанці знищили клюб і сільраду.

28. 11. 48 р. в с. Ульбарів (р-н Здовбунів, Рівен. обл.) емведисти наскочили на криївку чотирьох підпільників. Підпільники відкрили по ворогові вогонь з автоматів і кинули гранати. Зав'язався бій, в якому обидві сторони потерпіли втрати.

29. 11. 48 р. в с. Торговиця (р-н Городенка, Станисл. обл.) повстанці мали сутичку з відділом МВД.

1. 12. 48 р. в с. Паньківці (р-н Новосілки, Терноп. обл.) підпільники обстріляли стрибків в сільраді. Перелякані стрибки втекли до с. Малин.

1. 12. 48 р. в с. Кукинець (р-н Вишнівець, Терноп. обл.) група підпільників звела бій з відділом МВД. В бою один важко ранений підпільник дострілився.

1. 12. 48 р. в с. Окопах (р-н Маґерів, Львів. обл.) повстанці звели бій з групою емведистів. Оточені в хаті повстанці довго відбивалися і, коли емведисти запалили хату, вони опинившися в безвихідному становищі, пострілялися.

В м. грудні 48 р. в с. Баб'ятин (р-н Сокаль, Львів. обл.) підпільники спалили колгоспні стайні.

2. 12. 48 р. в с. Бишів (р-н Радехів, Львів. обл.) підпільники спалили колгоспні скирти.

2. 12. 48 р. в Малобережецькому лісі (р-н Крем'янець, Терноп. обл.) група емведистів оточила в криївці чотирьох підпільників. Розпочався важкий бій, що тривав 3 години. Підпільники не могли прорватися з оточення. Вони понищили всі записки, гроші, одяг, чоботи і тоді пострілялися.

В м. грудні 48 р. в с. Дубшара (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) двох атентатників з доручення підпілля застрілили уповажненого з райцентру по господарських справах, що грабував населення і знущався над ним.

3. 12. 48 р. в с. Топільсько (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) був бій між підпільниками й відділом МВД.

3. 12. 48 р. на дорозі між сс. Вікторівка і Козова (р-н Козова, Терноп. обл.) двох підпільників зустрілося з групою емведистів. Зав'язався бій, під час якого підпільник Оверко впав важко ранений. Підпільник Влодко не хотів покинути важко раненого друга. Він заліг біля нього і стріляв до емведистів, аж доки сам не був також ранений. Тоді знищив усі записки й дострілився.

В м. грудні 48 р. в р-ні Коршів (Станисл. обл.) група підпільників звела бій з відділом МВД. Оточені ворогом, в безвихідному становищі, підпільники пострілялися.

3. 12. 48 р. б. Великовікненського лісу (р-н Великі Дедеркали, Терноп. обл.) група підпільників мала сутичку з емведистами.

3. 12. 48 р. в с. Гусаків (р-н Нижанковичі, Дрогоб. обл.) підпільники звели бій з відділом МВД. По обох сторонах втрат не було.

4. 12. 48 р. в с. Бучачки (р-н Гвіздець, Станисл. обл.) підпільники спалили колгоспний магазин нафти й бензини.

В м .грудні 48 р. в с. Рип'янка (р-н Калуш, Станисл. обл.) підпільна боївка зліквідувала стрибка Іваськова Костя, що знущався над населенням і намагався організувати колгосп.

5. 12. 48 р. на полі б. с. Вербівка (р-н Скала-Подільська, Терноп. обл.) була перестрілка між повстанцями і групою МВД.

5. 12. 48 р. в с. Глубічок (р-н Борщів, Терноп. обл.) повстанці обстріляли групу емведистів, в наслідок чого був убитий сержант МВД і двох рядових емведистів ранених. Повстанці втрат не мали.

5. 12. 48 р. в с. Засулинці (р-н Заліщики, Терноп. обл.) один підпільник зустрівся з групою емведистів. Зав'язалася перестрілка, під час якої оточений ворогом підпільник загинув.

5. 12. 48 р. в с. Наконечне (р-н Яворів, Львів. обл.) повстанці застрілили міліціонера, організатора колгоспів.

6. 12. 48 р. в с. Заріччя (р-н Судова Вишня, Дрогоб. обл.) підпільники зліквідували аґента райміназагу, що в жорстокий спосіб грабував населення.

6. 12. 48 р. в с. Іванків (р-н Скала-Подільська,

Терноп. обл.) була перестрілка між повстанцями й групою емведистів.

В грудні 1948 р. в м. Снятин (Станисл. обл.) атентатник з доручення підпілля застрілив оперативника МҐБ — Василису.

7. 12. 48 р. в с. Молошковичі (р-н Пустомити, Львів. обл.) була перестрілка між повстанцями й емведистами.

8. 12. 48 р. в с. Слобідка Лісна (р-н Коршів, Станисл. обл.) емведисти в числі 60 чоловік, оточили хату, де квартирувало трьох підпільників: Буря, Мирон і його син Тихий. У завзятому бою всі три підпільники загинули.

9. 12. 48 р. в с. Кам'янки (р-н Підволочиська, Терноп. обл.) емведисти зайшли до господаря, в якого була криївка. Вони завважили відкриту в той час криївку і зі страху почали стріляти вгору, взиваючи допомоги. Підпільники вискочили з криївки і розпочали бій Емведисти тричі діставали допомогу. Бій тривав три години. Коли підпільникам забракло набоїв, вони, щоб не попасти живими в руки ворога, постріялялися.

9. 12. 48 р. в сс. Драгасимів і Тучапи (р-н Снятин, Станисл. обл.) підпільники мали сутичку з емведистами, що тримали засідку.

9. 12. 48 р. в с. Лавочне (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) була сутичка між групою повстанців і емведистами.

9. 12. 48 р. в с. Кунин (р-н Жовква, Львів. обл.) підпільники зліквідували стрибка, що тероризував населення.

9. 12. 48 р. підпільники зліквідували завідуючого комунального відділу в райцентрі Маґерів (Львів. обл.).

9. 12. 48 р. в с. Рогізно (р-н Яворів, Львів. обл.) повстанці зліквідували члена райпарткому — завідуючого клюбами, що організовував по селах колгоспи. Цього ж дня зліквідовано також партійця з Яворівського райпарткому.

9. 12. 48 р. в с. Кам'янка (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) була сутичка між групою повстанців і відділом МВД.

10. 12. 48 р. в с. Липа (р-н Болехів, Станисл. обл.) один підпільник звів бій з емведівською провокативною групою. Оточений ворогом підпільник загинув.

10. 12. 48 р. в с. Берлогах (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) емведисти наскочили на криївку підпільників. Зав'язався бій, у якому оточені ворогом згинули всі три підпільники.

10. 12. 48 р. в зв'язку з вивозом населення на Сибір підпільники вимінували міст на лінії Львів—Перемишль.

11. 12. 48 р. в с. Бонишин (р-н Золочів, Львів. обл.) підпільники мали сутичку з групою емведистів.

11. 12. 48 р. в с. Струсів (р-н Зборів, Терноп. обл.) повстанці знищили клюб і кінопересувку.

12. 12. 48 р. в с. Золота Слобода (р-н Козова, Терноп. обл.) емведисти наскочили на хату, де квартирувало двох повстанців — Орел і В'юн. На заклик емведистів здатися, повстанці відповіли: «Ми на те взяли зброю в руки, щоб воювати, а не здаватися. Смерть московським загарбникам!» Почався бій. Емведисти запалили хату. Довго відстрілювалися повстанці, аж нарешті Орел упав прошитий ворожими кулями, а В'юн, важко ранений, дострілився.

12. 12. 48 р. в с. Трефанівка (р-н Гвіздець, Станисл. обл.) атентатник підпілля зліквідував вдень явного большевицького вислужника.

13. 12. 48 р. в с. Довга Войнилівська (р-н Войнилів, Станисл. обл.) була сутичка між групою підпільників і емведистами.

13. 12. 48 р. Романове Село (р-н Збараж, Терноп. обл.) підпільники здемолювали клюб і приміщення сільради, де знищили канцелярійні книги й телефонний апарат.

13. 12. 48 р. в с. Боришківці (р-н Мельница-Под., Терноп. обл.) підпільники обстріляли стрибків і спалили клюб.

13. 12. 48 р. на хуторі Вишнівка (р-н Гвіздець, Станисл. обл.) повстанці спалили філію Гвіздецького радгоспу.

13. 12. 48 р. в с. Монилівка (р-н Залізці, Терноп. обл.) емведисти наскочили на криївку підпільників. Зав'язався бій, під час якого підпільники, оточені ворогом, постріялялися.

13. 12. 48 р. в с. Розвадів (р-н Миколаїв, Дрогоб. обл.) з доручення підпілля атентатники застрілили двох партійців: підполковника й голову радгоспу. Від них забрано пістолі й документи. Вертаючись домів, атентатники мали сутичку зі стрічною групою МВД.

13. 12. 48 р. під лісом б. с. Колодруби (р-н Комарно, Дрогоб. обл.) була сутичка між підпільниками й емведистами.

14. 12. 48 р. в с. Дубаневичі (р-н Рудки, Дрогоб. обл.) підпільники зустрілися з групою емведистів і відкрили по них вогонь. Почалася перестрілка, під час якої був убитий лейтенант МҐБ і ст. сержант. Підпільники здобули ППШ, гранати, пістоль і торбу з важливими матеріялами.

14. 12. 48 р. в с. Станькова (р-н Войнилів, Станисл. обл.) була перестрілка між підпільником і групою емведистів. Ранений підпільник щоб не попасти живим в руки ворога, дострілився.

14. 12. 48 р. в с. Славне (р-н Зборів, Терноп. обл.) група юнаків обстріляла відділ емведистів. Емведисти втекли; один з-поміж них був ранений.

14. 12. 48 р. в с. Борки (р-н Товсте, Терноп. обл.) двох підпільників звели бій з відділом емведистів. Ворог мав одного раненого.

16. 12. 48 р. в с. Лежанівка (р-н Грималів, Терноп. обл.) повстанці знищили приміщення клюбу.

16. 12. 48 р. в с. Завій (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) був бій між групою підпільників і відділом емведистів.

17. 12. 48 р. в с. П'ятигори (р-н Здовбунів, Рівен. обл.) емведисти, що переводили розшуки, зустрілися з підпільниками. Підпільники застрілили лейтенанта МВД, а двох емведистів поранили. Самі відступили без втрат.

17. 12. 48 р. повстанці спалили клюб в с. Кошів (р-н Тучин, Рівен. обл.).

17. 12. 48 р. в с. Кійданці (р-н Збараж, Терноп. обл.) повстанці знищили сільраду й клюб.

17. 12. 48 р. в с. Стрілківці (р-н Борщів, Терноп. обл.) на подвір'ї однієї хати підпільники зустрілися з емведистами. Зав'язався бій, у якому впало двох підпільників. Ворог утратив одного вбитим і двох раненими.

17. 12. 48 р. в с. Потутори (р-н Великі Дедеркали, Терноп. обл.) емведисти знайшли криївку раненого повстанця Славка. Зав'язалась перестрілка. Повстанець, не маючи сили довше відбиватися, понищив у криївці всі речі і дострілився.

18. 12. 48 р. в с. Чорний Острів (р-н Нові Стрілища, Дрогоб. обл.) підпільники зліквідували слідчого МҐБ.

18. 12. 48 р. в с. Дев'ятники (р-н Бібрка, Львів. обл.) група повстанців звела бій з відділом МВД. В бою загинув від повстанської кулі участковий МВД. Повстанці втрат не мали.

18. 12. 48 р. в с. Мальчичі (р-н Городок, Львів. обл.) була перестрілка між підпільником і емведистами. В перестрілці підпільник загинув.

18. 12. 48 р. в с. Луб'янки Вищі (р-н Збараж, Терноп. обл.) була перестрілка між групою підпільників і емведистами. Один підпільник, будучи важко раненим, дострілився.

18. 12. 48 р. в с. Носів (р-н Підгайці, Терноп. обл.) повстанці мали перестрілку з емведистами. Обидві сторони втрат не мали.

19. 12. 48 р. в с. Добросин (р-н Жовква, Львів. обл.) була сутичка між підпільниками й емведистами.

19. 12. 48 р. в с. Тартаків (р-н Сокаль, Львів. обл.) повстанці спалили колгоспну стодолу.

20. 12. 48 р. в с. Манастирець (р-н Комарно, Дрогоб. обл.) підпільники зліквідували стрибка. Здобуто 1 СВТ.

21. 12. 48 р. в с. Станин (р-н Радехів, Львів. обл.) підпільники спалили колгоспні будинки.

21. 12. 48 р. в с. Лукавиця Гор. (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) була сутичка між підпільниками й емведистами.

21. 12. 48 р. в с. Сукіль (р-н Болехів, Станисл. обл.) була перестрілка між підпільником і емведистами. Ранений підпільник у безвихідному становищі дострілився.

22. 12. 48 р. в с. Черниховці (р-н Збараж, Терноп. обл.) повстанці звели бій з групою емведистів. Ворог утратив одного вбитим і двох раненими. В бою загинув один повстанець.

22. 12. 48 р. в с. Космач (р-н Збараж, Терноп. обл.) два підпільники обстріляли групу емведистів.

22. 12. 48 р. в с. Грабівка (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) група підпільників зліквідувала слідчого МҐБ і двох емведистів. Здобуто 2 автомати, 1 кріс, 3 пістолі і дві торби з матеріялами.

23. 12. 48 р. в с. Угринів Серед. (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) емведисти оточили криївку, де було трьох підпільників. Зав'язався бій. Підпільники, оточені ворогом, опинившися в безвихідному становищі, понищили все, що було в криївці, і з національним гимном на устах розірвалися гранатами.

23. 12. 48 р. в с. Березів Нижній (р-н Яблонів, Станисл. обл.) була сутичка між групою повстанців і емведистами.

24. 12. 48 р. в с. Станківцях (р-н Ходорів, Дрогоб. обл.) підпільники мали сутичку з емведистами.

25. 12. 48 р. в с. Ключів Великий (р-н Печеніжин, Станисл. обл.) два підпільники звели бій з відділом МВД. Під час бою важко ранений підпільник Лоза дострілився.

25. 12. 48 р. в с. Андріянів (р-н Комарно, Дрогоб. обл.) повстанці зліквідували стрибка. Здобуто 1 ППШ і пістоль.

27. 12. 48 р. б. с. Жукова (р-н Великі Бірки, Терноп. обл.) група юнаків зустрілася з відділом емведистів. Юнаки перші відкрили по емведистах вогонь. Зав'язалася перестрілка, з якої обидві сторони вийшли без утрат.

27. 12. 48 р. б. с. Лавриківці (р-н Зборів, Терноп. обл.) була сутичка між групою повстанців і групою МВД.

28. 12. 48 р. в с. Сваричів (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) група емведистів, що робила розшуки, зайшла до хати, де була криївка підпільників. Підпільники розпочали з емведистами бій. Вони важко поранили сержанта МВД, але оточені ворогом, у безвихідному становищі, порозривали себе гранатами.

28. 12. 48 р. в с. Завій (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) була перестрілка між підпільниками й групою МВД.

29. 12. 48 р. в с. Тростянець (р-н Бережани, Терноп. обл.) була перестрілка між емведистами й підпільниками.

29. 12. 48 р. в с. Підвисоке (р-н Снятин, Станисл. обл.) повстанці зробили засідку на опербоївку МВД. Від повстанських куль був убитий сержант МВД та один рядовий емведист важко ранений.

29. 12. 48 р. в с. Почапинці (р-н Козлів, Терноп. обл.) підпільники знищили сільраду та забрали від стрибків 1 СВТ.

29. 12. 48 р. в с. Кунин (р-н Жовква, Львів. обл.) підпільники зліквідували стрибка, що тероризував неселення.

29. 12. 48 р. в лісах б. с. Бряза (р-н Болехів, Станисл. обл.) облавові війська МВД наскочили на підпільний осередок. Наступаючого ворога повстанці зустріли рушничним, автоматним та кулеметним вогнем. Приміщення враз з усім майном, підпільними матеріялами та документами, щоб вони не попали в руки ворогові, запалено. До палаючих бункрів ворог уже не міг доступити. Відбиваючись від ворога, пробиваючись поміж його застави, група відступала в напрямі с. Либохора (р-н Славсько, Дрогоб. обл.). Відступ незвичайно утруднював сніг, що сягав до одного метра, стрімкі гори та важко прохідні ліси. В селі Либохора підпільниця Доля, співробітник Бюра Інформації УГВР та Осередка Пропаґанди при Проводі ОУН, цілком знесилена близько 20-кілометровим відступом, скочила до селянської хати, сподіючись, що наступаючі емведисти в погоні за рештою групи цього не замітять. Та емведисти обскочили хату й почали перевірку. Тоді Доля вихопила пістоль та стрілила в емведівського офіцера. Сама впала від ворожих куль. Решта групи за цей час відв'язалася від ворога й вийшла без втрат. Ворог мав ранених.

30. 12. 48 р. в с. Головецько (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) група підпільників мала перестрілку з військовою опергрупою. Ворог у паніці розбігся.

30. 12. 48 р. в с. Країв (р-н Гоща, Рівен. обл.) підпільна боївка зліквідувала уповноваженого райкому партії по організуванні колгоспу — Сонячкіна Петра, що тероризував населення.

R. Wild: Amerikanische militärische Flugzeuge, „Neue Züricher Zeitung", 3. 1. і 16. 4. 1952

Літаки американського військового літунства

Американське військове літунство майже вповні сьогодні вивіноване типами літаків, що були продуковані вже після закінчення 2-ої світової війни. Однак розвиток великої частини уживаних сьогодні моделів сягає ще воєнного часу. Американський літаковий промисел, що впав був дуже помітно зараз у перших післявоєнних роках, сьогодні знову працює повною парою, хоча його продукція все ще не осягнула вершин розвитку з останньої війни.

Мисливські літаки

Всі мисливські літаки американського військового літунства сьогодні вивіновані ракетним погоном.

Найпопулярніший тип серед них це широко стосований у Кореї North American F-86 «Sabre». Цей стрільчастокрилий літак ще сьогодні втримує за собою здобутий у 1949 р. офіційний швидкісний рекорд — 1073 км/год. Зрештою при пікувальному польоті «Сейбр» може осягнути понадзвукову швидкість. Промінь дії цього мисливця доходить 800 км, зрушна спроможність — понад 6 тонн. Узброєний він 6-ма автоматичними кулеметами калібру 12,7 мм із скорострільністю 1200 стрілів на мінуту. Як показав досвід із Кореї, це узброєння для сьогоднішніх умов бою уже недостатнє, і отже американське військове літунство стало заводити кращу зброю на своїх мисливських літаках.

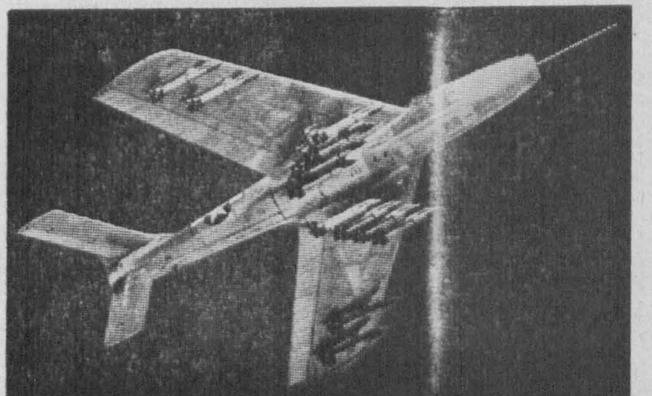

Ракетний мисливський літак типу „Republic F-84-E"

Поруч цього типу F-86 по військових частинах вживається ще й давніших моделів: Lockheed F-80 «Shooting Star» і Republic F-84 «Thunderjet», що головно використовуються для встрявання в наземну боротьбу. Модель F-84-E «Thunderjet», що зараз находиться в серійній продукції і буде кинутий на Корею, крім 6 кулеметів калібру 12,7 мм він везе ще 32 ракетні стрільна калібру 12,7 см, абож 2 ракети «Tiny Tim» по 560 кг і 12 штук 12,7 цм-ових ракетних стрілен. Промінь дії цього F-84-E виносить 1370 км, абож 1600 км при застосуванні додаткових збірників із погінним матеріялом.

Тоді як модел F-84 первісно мав прямі крила, модель F-84-E має крила стрільчасто прикріплені до кадовбища й таке ж стрільчасте керовання. Для атакування наземних цілів цей модель (F-84-E) може везти з собою 24 ракетні стрільна, або 18 ракетних стрілен і 2 бомби по 450 кг кожна. Для погону літака служить ракетний механізм британської конструкції Армстронґ Сіддлей «Сепфайр» із зрушною спроможністю 3300 кг, будований фірмою Врайт під окресленням J-65. Цей мисливець, що при повному бойовому вантажі важить понад 11 тонн, осягає максимальну швидкість польоту 960 км/год. Для польотів вночі і при поганій погоді розвинуло американське літунство два типи одноосібних мисливців.

Локгід F-94 бере свій початок із 2-особового вишкільного моделю T-33 відомої машини «Шутінґ Стар». Він має прямо насаджені крила та турбіновий погін із післяпальником. В передній частині кадовбища вбудоване радарне приладдя, вагою в 1300 кг, для польоту при поганій погоді та для виловлювання противника. Вага літака — 7 тонн, швидкість — ок. 970 км/год.

Помітно важчй нічний мисливський літак Northorp F-89 «Scorpion» розпином крил в 17 м і вагою в понад 15 тонн. Цей 2-особовий мисливець вивінований двома ракетними погінними приладами Allison J-35, зі зрушною спроможністю по 2270 кг кожен та із об'ємистим устаткованням. Як і при F-94, його засяг дії може бути збільшений за допомогою додаткових резервуарів із погінним матеріялом. F-89 має нерухомо вбудовані в переді кадовбища 6 20 мм-ових автоматичних гарматок, що роблять із нього дуже сильно узброєний бойовий літак.

З моделю F-86 ровинуто два дальші нові типи оборонних мисливських літаків, що вирізнюються добрими спроможностями підльоту і великою швидкістю та передбачаються для поборювання надлітаючих бомбовиків на великих висотах. Оба ці нові моделі у відрізненні від первісних моделів F-86, устатковані власним бортовим радарним приладдям. У випадку F-86-E це радарне приладдя вбудоване в перед кадовбища повище впускового отвору для повітря, тоді як у типі F-93 воно займає увесь перед. При тому в бокових стінах кадовбища передбачені впускні отвори до погінної апаратури. Турбіни обох літаків виряджені ще післяпальниками для скорого підльоту, зокрема ж при стрімкому підльоті. Найбільша швидкість обох мисливських літаків подається на ок. 1050 км/год. Крила й керовання, як і деякі частини кадовбища ув обох моделях, відповідають первісному зразкові F-86. Модель F-86-E був ужитий із дуже добрим успіхом на Кореї.

Для оборонних завдань були розвинуті й оба спеціяльні моделі: Republic F-91 і Convair F-92. Модель F-91 має подібне кадовбище, що й відомий зразок F-84, далі ж — стрільчасто уставлені крила, кут насадження яких може бути змінюваний в часі польоту. Для кращого розподілу підльотного погону під час повільного льоту малі крила мисливця F-91 у зовнішній частині відповідно ширші й товстіші. Головне підвіззя із тонкими подвійними колесами, що складаються до зовні в кінці крил. Крім турбінового механізму системи General Electric J-47 із післяпальником у задній частині літака, вбудовані ще 4 ракетні механізми, що моделеві F-91 можуть надавати незвичайно високу швидкість і підльотну спроможність. Цей мисливець із стартовою вагою в 14 тонн, ще сьогодні перебуває у стадії випробовування.

Розвинутий фірмою Consolidated Vultee модель F-92 це перший американський літак із трикутними крилами. Передній рубець крила насаджений стрільчасто під кутом 60 градусів. На прямому задньому рубці вбудоване висотне й поперечне керовання. Великий трикутний спіндій, кільний поплавець, подібний назовні своєю формою до половинки крила, охоплює й бокове керовання. Цей одноособовий мисливський літак вивінований турбіною Allison J-33 із зрушною спроможністю 2450 кг. Цього оригінального літака досі вживано ще лише для експериментів.

Як напасницькі мисливські літаки — для проникання в ворожий терен — сконструйовано для повітряних сил США два моделі, що ще досі перебувають у стадії випробовувань.

Модель Mc Donnell F-88 «Voodoo» одноособовий, стрільчастокрилий, довжиною в 17 м. Він вивінований ракетним механізмом Westinghouse J-34; його швидкість сягає понад 1100 км/год. Його засяг дії

доходить 2700 км. На його узброєння складається 6 20-мм-ових гарматок, що вбудовані в передній частині кадовбища.

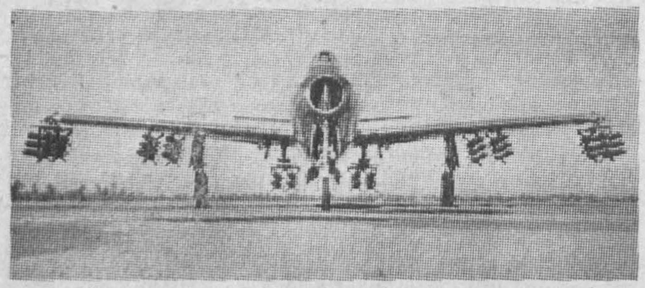

Передній профіль ракетного мисливського літака типу „Republic" F-84-E": під своїми крилами він може везти 32 ракетні стрільна, що зокрема придатні для поборювання наземних військ.

Для подібних цілів розвинуто модель Lockheed F-90, розчислюваний на понадзвукову швидкольотність. Він має гострокінчасте кадовбище, стрільчасті крила і два ракетні погінні механізми Westinghouse J-46 із зрушною спроможністю по 3720 кг. Завдяки високим спроможностям погінного механізму, F-90 може перевищати швидкість звоку при горизонтальних польотах. Він узброєний теж 20 мм-овими гарматками і при старті важить понад 20 тонн.

Бомбовики

Серед бомбовиків все ще далі вживається відомий модель Boeing B-29 «Надфортеця» із максимальною швидкістю 560 км/год. та із поємністю вантажу бомб у 9 тонн. Свого часу цей B-29 уважався найважчим бомбовиком у світі, сьогодні його офіційно залічують вже лиш до середньо-важкого типу. Частину залишених із останньої війни B-29 перебудовано в бензино-транспортні літаки, яких уживають для поповнювання бензиною мисливських і бомбардувальних літаків під час польоту.

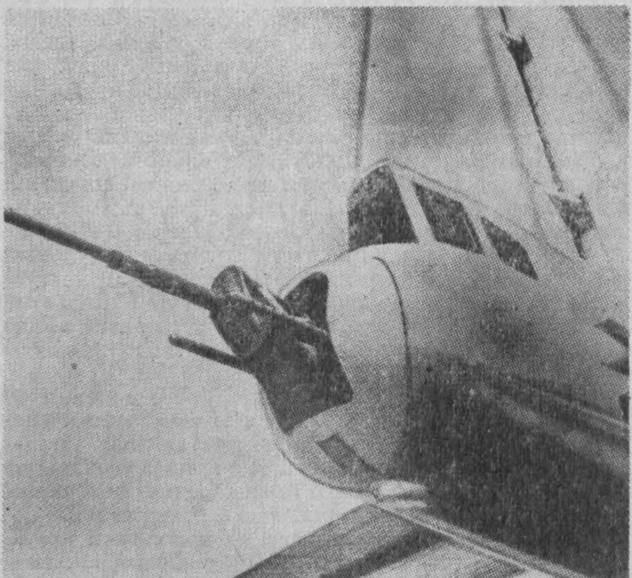

Хвостова башня бомбовика типу „B-29"

Розвинутий із B-29 модель бомбовика B-50 має сильніший погінний механізм і досягає швидкости 640 км/год. Цей ок. 75-тонновий бомбовик устаткований 4-ма холодженими повітрям толоковими моторами Pratt and Whithney по 3500 кінських сил кожен; його засяг дії — 9600 км. Його оборонне озброєння складається із 13 автоматичних гарматок, вбудованих у 4-ох рухомих башнях та в задній частині кадовбища. Вся ця зброя керована на віддаль із 5 націльних станцій за допомогою окремого механізму, розвинутого фірмою General Electric. Цей B-50, що може перевезти вантаж бомб загальною вагою до 14 тонн, становить ще сьогодні опору американських бомбардувальних з'єднань.

В характері важкого бомбовика для стратегічних завдань вживається відомого Convair B-36. Літунство США сьогодні розпоряджає понад 150 машинами цього 10-моторового ґіганта. Щомісяця будуються 2—3 такі нові B-36. Тоді якпервісний модель цього велетня-бомбовика мав заледве 6 толокових моторів по 3500 кінських сил кожен, а які діяли на тискові пропелери, приміщені на задньому рубці крил, то найновіший варіянт його — B-36-D має ще додаткові 4 турбіни типу General Electric J-47 по 3260 кг зрушної спроможности кожна. Ці турбіни попарно вбудовані в ґондолях під крилами і служать для приспішування польоту бомбовика понад тереном цілі. При таких включених турбінах цей B-36-D на висоті 15.000 м може досягти швидкости 700 км/год. тоді, як його максимальна швидкість без цього турбінового механізму сягає 560 км/год. При цій високій швидкості і великій висоті переслідування цього важкого бомбовика незвичайно утруднене. На випадок повітряної боротьби B-36-D розпоряджає ще додатковою важкою оборонною зброєю: 16-ма 20-мм-овими і однією 37-мм-овою гарматками. 12 з-поміж цих 20 мм-ових гарматок попарно вбудовані в складаних і на віддаль керованих рухомих башнях. Дві дальші 20 мм-ові гарматки вбудовані в задній частині літака. B-36 може у своїх трьох бомбових шахтах везти до 38 тонн бомб. Але для свого офіційного засягу (16.000 км) його бомбовий вантаж виносить заледве бл. 5 тонн. Залога цього 130-тонного бомбовика складається з 15 людей, що приміщені у двох, сполучених тунелем герметичних кабінах.

В характері скорого середньо-важкого бомбовика продукується зараз серійноBoeing B-47 «Stratojet». B-47 із своєю максимальною швидкістю понад 1000 км/год. сьогодні чи не найскоріший бомбовик у світі. Він має тонкі і гнучкі дуже стрільчасто насаджені крила. Турбінові механізми General Electric J-47, по 2360 кг зрушної спроможности, приміщені під крилами. Для короткочасового приспішення льоту B-47 має вбудовані в задній частині кадовбища рідинові ракети — разом зрушною спроможністю в 9080 кг. Щоб скоротити дорогу свого кочення під час приземнювання цей бомбовик має окремий гальмувальний парашут. Томущо його крила дуже тоненькі, то підвіззя під час льоту втягається в кадовбище. Залога цього швидкого бомбовика складається із трьох людей. Як оборонна зброя, в його задній частині вбудовані 2 машинові гарматки, керовані радарним механізмом. Максимальний вантаж бомб у B-47 сягає 9 тонн, його ж польотний тягар — ок. 90 тонн.

Поруч B-47 все ще вживається й перший ракетний бомбовик американського літунства — North American B-45. Цей побудований за традиційними принципами 4-моторовий бомбовик із прямонасадженими крилами досягає швидкости 900 км/год. і може перевозити ок. 9 тонн бомб. Сам літак важить 37 тонн; вибудовано його ок. 200 штук; його засяг дії — ок. 1200 км. Із цього бомбовика розвинуто вживаний на Кореї розвідувальний літак RB-45, вивінований у 18 фотоапаратів. У висліді збільшення поємности резервуара з горючим зріс і засяг дії цього розвідувальника на 1900 км, при чому його польотна вага зросла на 50 тонн.

В характері тактичного бомбовика для підтримки наземних частин розвинула фірма Мартін у Балтімор двоособовий модель B-51. Цей скорий бомбовик має стрільчасто-насаджені крила, що їх кут насадження у стосунку до кадовбища може бути змінюваний під час польоту. Два турбінові механізми на коротких кріпленнях вбудовані обабіч переду кадовбища. Третя турбіна вбудована під задньою частиною кадовбища; її можна виключувати під час по-

льоту. Довжина літака — 24,4 м. Цей бомбовик має сильне нерухомо вбудоване озброєння. Тоді як B-51 сьогодні все ще находиться у стадії випробовувань, фірма Мартін від декількох місяців будує британський модель English Electric Canberra під назвою B-57. У відрізненні від цього вдалого британського первісного моделю, що не має ніякої оборонної зброї, B-57 вивінований нерухомо вбудованим автоматичним озброєнням. Два брітанські турбінові механізми зразка Armstrong Siddley «Sapphire» (Wright J-65) по 3000 кг зрушної спроможности кожен, надають бомбовикові B-51 швидкости понад 1000 км/год.

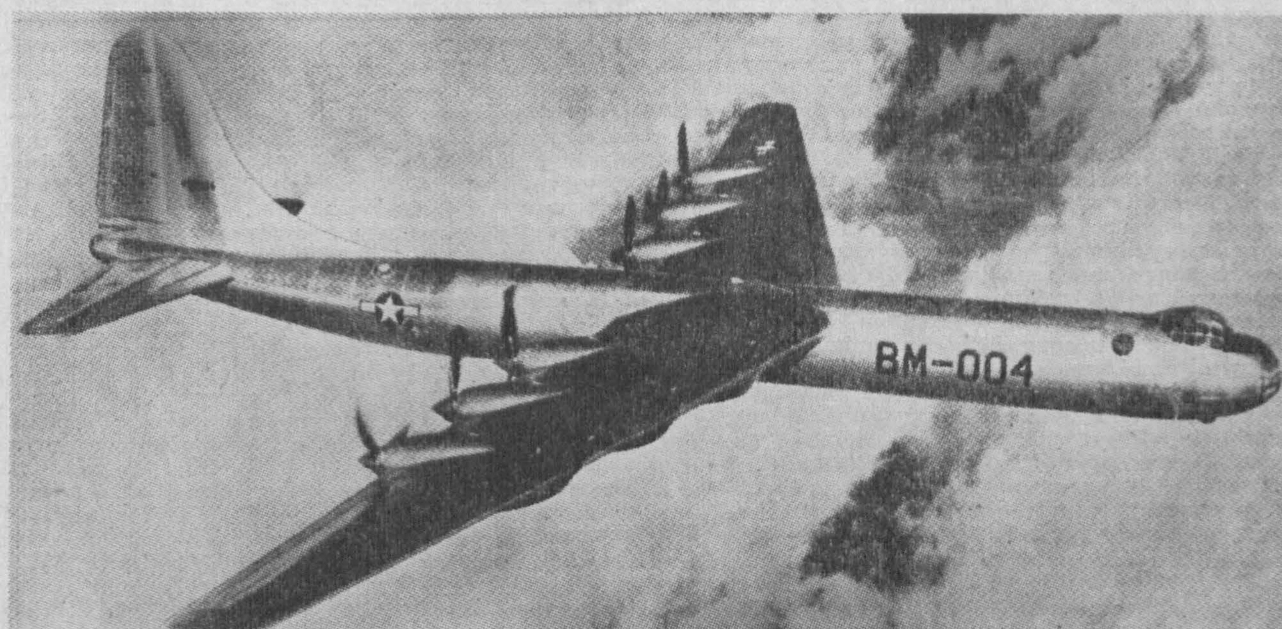

Бомбовик типу „Convair B-36"

Для поповнення фльоти важких бомбовиків B-36 фірма Boeing розвиває зараз модель великого турбінового бомбовика зі стрільчастими крилами, означуваного як B-52. Перші два прототипи цього бомбовика повинні б уже в найближчих місяцях появитися в серійній продукції. Засяг дії цього стрільчасто-крилого моделю повинен би виносити кругло 10.000 км. Крім того й фірма Convair працює над дальшим розвитком стрільчастокрилого турбінового бомбовика B-36.

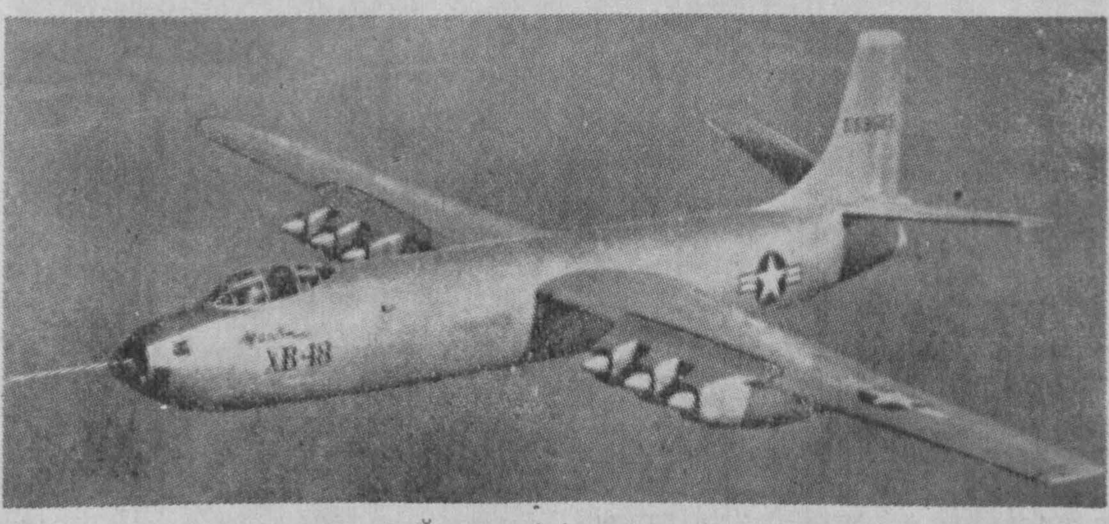

Ракетний бомбовик типу „XB-48". *Його швидкість польоту майже дорівнює скорості звуку*

Транспортові літаки

Як засіб транспорту війська, літак набрав ваги в останній світовій війні. Із впровадженням же нових, видайніших типів транспортувальників це його значення ще зросло. Якщо під час останньої війни альянти вживали головно, розвинених із цивільних транспортувальників Douglas DC-3 і DC-4, типів C-47 Dakota і C-54 Skymaster, то сьогодні є вже чимале число транспортувальників, достосованих спеціяльно до військових транспортів. Через свої просторі кадовбища й великі вантажні отвори вони особливо надаються для транспорту автомашин, гармат і легких танків. Зчаста однак пропаґанда перецінює значення таких повітряних транспортів. Насправді бо то такий транспортувальник не розв'язує всіх проблем транспорту й тільки обмежується в основному до певних спеціяльних задач. Повітряний міст до Берліну, що головно спирався на перестарілі вже сьогодні Douglas C-54, щоправда, доказав, що при продуманій організації й якнайсуворішій дисципліні воно можна з повітря забезпечити постачанням мільйонове місто. Також на Кореї досі дуже гарно оправдав себе літак, як засіб транспорту, алеж кошти, що зв'язані із транспортуванням матеріялів повітряним шляхом, такі великі, що лише дрібна частина транспортових задач армії і то навіть при

теперішніх транспортових повітряних фльотах великодержав може бути заледве сяктак виконана.

Супроти наземних і морських засобів транспорту помітно вищі кошти повітряного транспорту ілюструються вже тим, що поємність важкого 4-моторового транспортувальника приблизно відповідає поємності заледве одного залізничного вагону. Але цей літак коштує своїх декілька мільйонів, має погінний механізм, що — разом взятий — вимагає дуже скомплікованого обходження й висококвааліфікованої обслуги. Тим самим число транспортувальників навіть у великодержав таке обмежене, що повітряний транспорт сьогодні можливий єдино в випадку особливо конечних матеріялів і важливих операцій.

Військові транспортові літаки поділяються на дві кляси. Перша з них охоплює важкі машини з великою поємністю й далеким засягом; їх можна б назвати «стратегічними транспортувальниками». Літаків цієї кляси, вагою здебільша в понад 50 тонн, що вимагають добре розбудованих летовищ, вживають в першу чергу для підвожування матеріялів до більших постачальних центрів у запіллі фронту.

Друга кляса літаків — «тактичні транспортувальники» — є легші і менш вибагливі щодо летовищ. Їх засяг польотів менший; вживають їх для транспортів із постачальних центрів до летовищ впоблизу фронту, як теж і при парашутних операціях.

Типовий зразок стратегічного транспортувальника це американський Boeing C-97, якого сьогодні вживають для транспортів із США на Корею. Цей 4-моторовий літак має такі самі крила, керування й погінний механізм, що й відомий середньоважкий бомбовик Boeing B-50 і відповідає пасажирському літакові Stratocruiser. Літак C-97 має двоповерхове, тиско-провітрювальне кадовбище, в якому можна примістити два легкі танки, чи то півторатонну автомашину, чи то 134 люда з повним вирядом, або врешті 83 лежачих ранених. Великий вантажний отвір під геком кадовбища із вбудованою аврорампою і електричною віндою влегшують швидке вантаження цього 65-тонного літака. Чотири зірчасті мотори Пратт-Ґвітней R 4360 надають цій машині подорожну швидкість 480 км/год. Після першої серійної продукції, що дала американському літунству 50 машин цього зразку (C-97 A), введено його справлений варіянт C-97 C, що від останнього року перебуває в серійній продукції. Ще інші його варіянти вживаються як «літаюча головна квартира» і як танкери для постачання бензиною мисливців і бомбовиків під час льоту.

Дальший стратегічний транспортувальник це новий модель Douglas C-124 Globemaster II, що постав із давнішого C-74 Globemaster I. Цей останній (його випущено всього 14 машин) важить 75 тонн і назовні нагадує конструкцію відомого C-54. Одноповерхове кадовбище цього 4-моторового спідньопластівця має внизу великий вантажний отвір з двома електричними кранами підносити вантаж; він може везти два легкі танки, або дві легкі гавбиці калібру 75 мм, чи 105 мм, враз із тягачами й обслугою, або 2—3 розібрані мисливські літаки. При

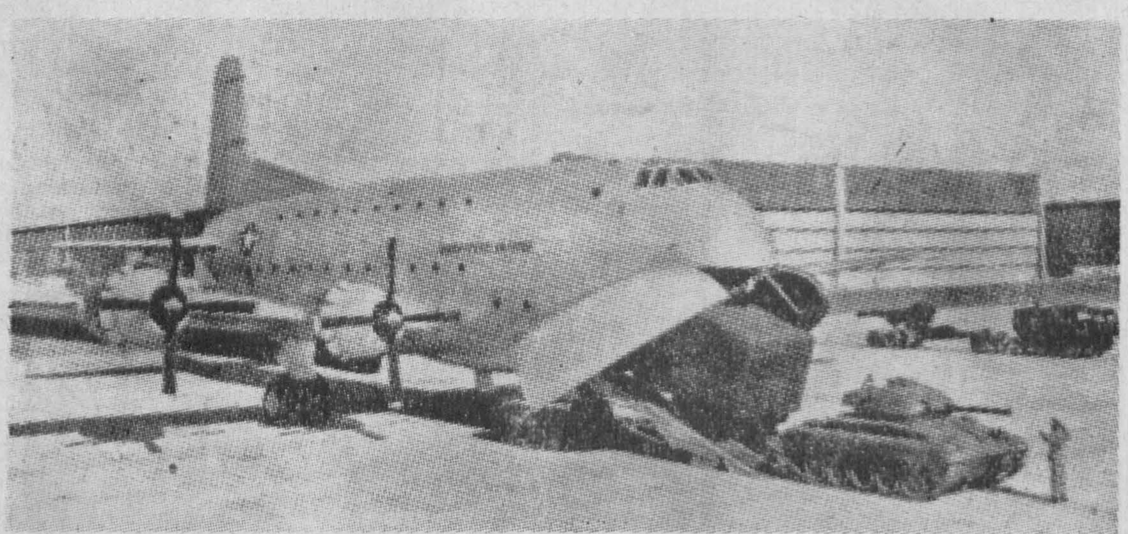

Важкий транспортовець типу „C-124 Globemaster II"

транспорті людей — C-74 може перевезти 125 чоловік з повним вирядом.

Новий модель C-124, що сьогодні продукується вже серійно, від своїх попередників різниться головно своїм об'ємистим кадовбищем, що може взяти до 200 люда з вирядом. У переді кадовбища є великі двокрилові двері висотою й шириною в 3,5 м із рампою гидравлічної конструкції, а крізь яку можуть в'їздити автомашини й гармати. Вантажна комора в кадовбищі висока бл. 4 м й довга понад 23 м. Літак важить 80 тонн і може розвинути швидкість 480 км/год.; його максимальне обтяження — 22.700 кг; засяг польоту — 3500 км. Нова його серія замість чотирьох толокових моторів по 3500 кінських сил кожен, має стільки ж пропелерних турбін (Пратт-Ґвітней) по 5500 кінських сил, і тим самим і мищу швидкість.

Так само слід тут згадати найбільший дотеперішній військовий транспортувальник Convair C-99 випущений в одноразово. Це властне копія важкого бомбовика B-36; він може перевозити 400 чоловік враз із вирядом. Від часу передачі його воєнному літунству цей 6-моторовий літак зробив уже 21 неофіційний рекорд в далеких польотах з обтяженням. Незугарне кадовбище цього C-99 включає вантажну комору поємністю в 850 кбм і може перевозити 45 тонн вантажу. Серійно того моделю однак не продукують, зате ж виготовляють його нові вліпшені варіянти.

Найпопулярніший досі тактичний транспортувальник це Fairchild Packet, що вживається дуже широко в американському літунстві. Цей двомоторовий верхньопластівець складається з частини з керованням та з прямокутної в перекрої кадовбищевої ґондолі, де й є його вантажна комора. Позаду цієї ґондолі є двокрилові розсувальні двері, що вможливлюють швидке завантажування й вивантажування. При парашутних скидах гармат і автомашин ці двері зовсім розсуваються так, що скидувані предмети витягаються до заду з вантажної комори своїми парашутами. Цей перший модель C-82 (його було випущено всього 220 штук) може теж перевозити 41 чоловіка з вирядом; дальший уліпшений варіянт цієї машини, як C-119, сьогодні є в серійній продукції, має сильніші мотори й просторішу вантажну комору. Нормальне обтяження

цього C-119 виносить бл. 5 тонн, засяг же ж — 1600 км.

Цікаву спробу являє собою новий Fairchild XC-120, що за вийнятком кадовбища зрештою подібний до попереднього C-119. Його кадовбище складається з двох частин, а саме з ґондолі, вбудованої по середині крил, з плоським сподом і з великої фрахтової комори, що може бути примонтовувана під цією ґондолею. В ґондолі й міститься кабіна для пілота; все ж влаштоване так, що літак може літати і з фрахтовою коморю і без неї. Ця комора має своє власне підвіззя й за його допомогою може, відчепившися від ґондолі, відкочуватися сама. Шляхом виміни цих фрахтових комор при цьому літаку дається виелімінувати довге очікування, зв'язане з його завантажуванням і вивантажуванням. Ця відчіплювальна комора зрештою дається влаштувати ще як варстат, чи то як командний чи перев'язочний пункт, і може залишатися на місці приземнення тоді, як сам транспортувальник повертається назад уже без неї. Цей принцип відчіплювальної вантажної комори заповідає нові цікаві можливості для військового й цивільного повітряного транспорту.

Дальший тактичний транспортувальник це Master Chase C-123, що зараз находиться в серійній продукції. Споряджений двома зірчастими моторами Пратт-Гвітней, по 1900 кінських сил кожен, цей верхньопластівець може перевозити одну гавбицю калібру 155 мм з тягачем, абож 60 чоловік із повним вирядом. Кадовбище цього C-123 в задній частині підняте догори і в тому місці зроблений великий вантажний отвір, що служить як рампа. Цей модель C-123, що виводиться з різних безмоторових

Двомоторовий тактичний транспортовець типу „Chase XC-123". *Його завантажувальний отвір — у задній частині кадовбища*

ширяків, продукований теж і в безмоторовому варіянті, споряджуваному чотирьома турбінами General Electric J-47. Вони вбудовані попарно під крилами. При зрушній спроможності по 2360 кг кожної з цих турбін C-123 осягає швидкість 450 км/год. Вбудування турбін зрештою таке саме, як і в важкому бомбовику B-36. C-123 це не лише перший літак, що вживається і, як безмоторовий ширяк, і з толоковими моторами чи з турбінами, але й перший транспортувальник США з турбіновим погоном взагалі.

Британське летунство вживає сьогодні, як транспортувальників, головно моделю Handley Page Hastings. Цей 4-моторовий двійняк пасажирського Hermes IV може перевозити вантаж вагою в 9 тонн, або — 50 чоловік. Як важкий транспортувальник, Блекбирном був розвинутий модель GAL 60, якого прототип іще в стадії пробних польотів. Цей 4-моторовий GAL 60 у своєму незугрному кадовбищі може перевозити вантаж вагою в 15.750 кг; його засяг — 400 км, швидкість — 385 км/год. Три велетенські машини Saunders Roe Princess, споряджені десятьома пропелерними турбінами, первісно передбачені для потреб трансатлантійського цивільного транспорту, мають бути теж віддані британському літунству, як військові транспортувальники.

Франція також розвинула низку військових транспортувальників, і серед них зокрема моделі Breguet 89 Mars Fouga CM 10 і CM 100 та Nord 2501. Цього останнього випродуковано 160 машин; це двомоторовий верхньопластівець, подібної конструкції, що й американський модель Fairchild Packet.

Совєтська армія вживає, як транспортувальника, військовий варіянт двомоторового цивільного моделю ИЛ 12 (Ільюшін), та виведеного із американського Boeing B-29, свого моделю ТУ 70 (Туполев). Першого (ИЛ 12) вживають теж тягти безмоторові ширяки. Максимальна швидкість ИЛ 12 це бл. 360 км/год., ТУ 70 — бл. 500 км/год.

Ivan Krylov: Soviet Staff Officer, New York 1951, переклад Е. Фіцґеральда, стр. 298

„Діло було під крислатою клюквою . . ."

Перед нами «спогади», яких автор подає себе за довіреного старшину совєтського Генерального Штабу (працював начальником балканського відділу в Розвідувальному Управлінні), що знає всі цікавіші постаті московського Кремля майже як добрих приятелів, знає всі сплетні й інформації про пляни Політбюра в тому часі і про все те розповідає в книжці. Часово, то тут охоплені події поміж травнем 1940 і травнем 1945. Їх опис однак різниться в першій половині книжки від описів у другій половині, де вони вже куди блідіші й менш безпосередні. Але про це згодом. На всякий випадок — видавці уважали книжку вартою опублікування, «бо вона справді різна від усього того, що було досі написано про Росію й російські справи — росіянами, що залишили свою батьківщину. Багато

бо з того це їдкі напади, інше ж — тільки сенсація, щоб самообагатити автора чи запевнити йому підтримку неприязних до СССР сил». Словом, аж тепер перед нами справжній образ того, як воно на ділі було й є в СССР! Очевидно, годували вже бідолашних американців історіями з «дикого Заходу», чому б діло не пішло з такими ж історіями з «таємничого Сходу»?

Сам автор (чи, може, «автори»?) нам не відомий, та й зрештою, не важно воно. За те ж книжка робить враження виготовленої вигадливим слідчим НКВД старанно-розробленої фабули сенсаційних обвинень у протидержавних змовах, так усе тут назверх ніби логічно побудоване й поцятковане масою прізвищ, місцевин, фактів. Є очевидно й «недогляди», які дуже квестіонують авторові «свідчення», правдивість яких ні ми ні ледви чи хтонебудь на Заході зрештою не може провірити. А що ця книжка має за завдання допомогти зформувати на Заході опінію про Червону Армію й відносини в її старшинському складі, то слід дуже уважно ставитися до такого роду «мемуарів». Коротко перекажемо фабулу цього роману, чи пак — «спогадів».

Автор, капітан ЧА, уродженець Києва, довірена особа в крузі старшин Генштабу, — в 1935 р. їздив до Берліна з місією від Ворошилова, — начальник балканського відділу в розвідці ЧА, втягнений почерез начальника Розвідувального Управління ЧА, Муравйова в «клюб шахістів», насправді військовиків-змовників під проводом начальника Генштабу ЧА Шапошнікова проти політики Політбюра, що йде проти «інтересів російського народу». Тим самим він має вгляд у всі закулісові кроки совєтської закордонної політики, ба навіть бере участь у засіданні — Політбюра. З розвідочними завданнями за відомом Шапошнікова має навіть їхати, як агент розвідки ЧА, до Берліна в червні 1941, нібито від імені гурта старшин, що хотять повалити партійний режим в СССР. З вибухом війни однак його призначують військовим цензором фронтових звідомлень до московської преси. За легкодушне показування таємного бюлетеню про справжнє положення на фронті кореспондентові «Труда» Барському — на донос попадає під наглий військовий суд, що свій первісний засуд — 10 років тюрми — замінює йому на здеґрадування до сержанта й висилку на фронт.

Не помогли вставлювання самого Шапошнікова (автор став був його секретарем) і його таки післали на фронт під ... Кременчук (!). Тут він від 25. 8. геройчно б'є німців, допомагаючи арміям Будьонного вирватися з «Київського казану» і ранений наприкінці вересня переїжджає на рік до шпиталю в Казані, діставши одночасно високі відзначення й підвищення. Згодом повертається до попередньої праці в розвідці до Москви й тут спостерігає видиме відродження російського патріотизму й мілітаризму серед старшин Генштабу. Через розходження в поглядах на такі нові нотки «шахістів» його відкомандовують в листопаді 1942 до редакції органу Генштабу «Красная Звезда». Захворівши на тиф, від попав на чотири місяці до шпиталю в Солдатенково під Москвою, а потім знову повернувся до праці в «Красній Звезді». На весну 1943 р. дістав доручення в освітньому відділі Генштабу виготовити малий російсько-англійський словничок. У Москві ж опісля зустрічається з помічником воєнкоманданта Москви, капітаном Барсуковим, що й уводить його в інший таємний гурток старшин ЧА «Маяк», щось на лад колишніх декабристських з-перед півторасторіччя, і тут бере жваву участь у дискусіях про демократію й потребу її заведення в СССР. Знайомство з працівником Політуправління ЧА, пполк. Елізаровим приводить його до праці в Політуправлінні — праці над видаванням популярної літератури для червоноармійців. У свої брошурки він тепер перепачковує демократичні погляди (напр. пише брошурку про новгородську демократичну вічову систему). У міжчасі розійшовся із гуртком старшин Генштабу, бо ті наставилися вже на дальшу війну після розгрому Німеччини — війну з Заходом за впливи на Балкані. Сподіваючися все ж полекш після закінчення війни, члени «Маяка» в 1944 р. вирішують «іти в народ» і ширити свої ідеї серед червоноармійців; автор сам старається отримати становище в окупаційній адміністрації і це йому вдається в березні 1945 р. З початком квітня він виїздить з Москви до Кеніґсберґу, де заступаючи команданта Ґурова, насправді адмініструє новонабутою частиною СССР (що за Катерини вже була під Росією!) — Східньою Прусією. В травні він виїздить до Берліна працювати як перекладач у тутешній комендантурі.

Ми так довго спинилися саме над «фабулою» мемуарів, щоб уже в ній самій показати «недотягнення»: дуже неймовірно звучить історія, щоб відповідального працівника розвідки Генштабу, навіть здеґрадованим до сержанта, слали на фронт — до того ж із загроженої Москви, де все тоді мобілізувалося вже для її самооборони, конче аж під Кременчук! Такі байки можна оповідати хіба американському читачеві. Але таке «відкомандування» на Україну авторові було потрібне на те, щоб представити «зовсім інакше, ніж це досі є в мемуаристиці втікачів із СССР» — хід воєнних дій в Україні. Це отже звичайний собі літературний технічний прийом романіста, коли він захоче водити героя роману по всіх прошарках і середовищах, щоб крізь призму його «помічень» дати перекрій дотичної доби. І тільки з тієї причини водить автор свого «Ваню Крилова» по різних закутинах СССР, зводить його на зустрічі з різними суспільними й військовими гуртами, щоб показати «геройчне зусилля великого російського народу» (мабуть, таки це є «те справді нове», що так фасцинувало видавців!). До речі, книжка зраджує ще інші познаки «літературности», найяскравіші ще в своїй першій половині: тут її партії, що дотичать «напруженої політичної ситуації», переплітані яскраво-повістевими, сантиментально-ідилічними розділами, що їх дія відіграється в «нижчих сферах». Сюди слід зачислити такі «інтермедії», як от історія з гуртком безбожників, «сніговією в Москві 7 червня 1941 року» (дуже скидається на вступ до Сєнкевічевого роману «Огнєм і мечем» про «зловіщий 1648-ий», отже мотив нітрохи не свіжий!), «конспекти лекцій Шапошнікова в Академії Генштабу» (до речі, псевдопоетичні маячіння середньошкільника на тему історіософії Росії!) на стр. 84—7, гороскопні іграшки НКВД щодо вибуху війни, містичні маячіння старенької бабусі біля шведських могил під Полтавою, підслухана розмова двох поранених вояків у шпиталі, розмови про магічні порошки НКВД при бенкетах для закордонних гостей, балачки на тему змисловости російських жінок тощо. Отже сміємо твердити, що ці «спомини» це і грубими нитками шита і нечесна містифікація, до того розчислена на наївного читача на Заході. Поминаємо вже «цііломудрі» ремарки на тему мови одеситів («Мешканці Одеси говорять цікавим власним діялектом з латинськими коренями, слов'янськими префіксами й декількома жидівськими суфіксами. Говорячи по-російськи, вони завжди пересувають наголос. Їх граматика не має нічого спільного з російською граматикою, а вживають вони родового відмінка замість давального, в конюґації ж їх дієслів є такі перекручення, що дуже часто важко зрозуміти, що ‚одесит' каже», — стр. 273), якими можна дурити хіба читача з-над Місісіпі.

Захоплення «Скитами» Блока (стр. 164) нагадує трохи празьких «евразійців» з 1930-их рр., а термінологія «галичани» в розмові совєтських старшин у 1941 р. (стр. 112) скидається на термінологію післявоєнної еміґрації й нью-йоркського «Східняка» з 1952 р. («Ґосподін Крилов», в СССР знали тоді тільки термін «західні українці»!). Так само в тому часі аж так свобідно не користувалися терміном «хахли». Але всі ті еміґраційні промахи може ви-

ловити тільки читач-українець. Все ж є ще й речі, які помітить і читач-американець: напр. термін «холодна війна» не існував іще в 1941 р. (стр. 145), бо ж його вжито вперше на Заході в стосунку до советської політики аж після 1946 року; годі повірити, щоб автор міг запам'ятати докладно, як голосував кожен із 18 присутніх на засіданні Політбюра 21. 8. 1941 р. у справі оборони Києва чи його евакуювання. Все це теж тільки підтверджує нашу думку, що перед нами тут звичайна, чи точніш — нечесна містифікація, що вийшла з-під пера якихсь російських емігрантів. Нечесна вона просто тому, що писана з виразною тенденцією — ґльорифікувати советську людину на службі російській імперіялістичній «історичній місії», далі ж — фальшиво насвітлює людей і відносини по большевицькій стороні, користуючись видимо вигаданими й неймовірними «фактами». А що в програмі російських еміґраційних імперіялістів «хахли» справляють чимало клопотів, то щоб якось впоратися з ними та з їх «федерацією з народами СССР», бідолашний автор свого героя з Москви (він там мусів бути увесь час, щоб «винайти» всевідучість, всерозумність і непомильність советського Генштабу й його розвідки!) мусів кинути аж під Кременчук, щоб той тут міг «побачити», як то загал українського й козацького народу героїчно бив німців, а як одночасно «купка зрадників» готовилась на прихід німців. Мусів звести героя в Казані з киівлянином, лікарем Гречком, щоб у розмові висвітлити події в Києві з приходом німців. Загалом, то його герой «путешествує» єдино на те, щоб у розмові із «поінформованими» людьми та «наочними свідками» довідатися про інший ще вирішний пункт боїв (Сталінґрад, Ленінґрад, Курськ, про Тегеран тощо). Отже без сумніву ця книжка це просто «сенсаційний» роман, написаний у літературній формі автобіографічних спогадів. Годі нам провірювати усі «факти», цитовані автором доволі авторитетно (скрізь здебільша у «розмовах» подавані частіш загальні політичні події ніж властиві переживання «героя»); все ж деякі разючі недоречності (як от із Бурмістенком, 2-им секретарем КП(б)У, конкурентом Хрущова, а який — от «хитрий малорос», і загалом в автора саме переважає скрізь тип українця — «хитрого», «підступного», «зрадливого», «підлого»! — у 1943 році втік до німців і став там чільним «коляборантом», стр. 143) — кажуть здогадуватися, що більшість отаких «авторитетних інформацій» така ж правдива, як і оця качка з Бурмистенком.

У стосунку до українців (ними ж бо особливо зацікавлений наш СБОНР-івець!) він дозволяє собі на більше недоречностей і фальшувань: тут у 1941 р. стара жінка «ворожить», що Сталін виграє, бо він православний, а Гітлер програє, бо він лютеранин, як воно колись було з Петром І і Карлом XII. Та стара жінка, що напевно повинна б пам'ятати про голод 1932—3 років (про це, само собою, в книжці — нічичирк!). Ми знаємо, як нарід тоді кляв Сталіна.

В автора знищені колективізацією казаки б'ються з німцями до останнього; тим задумано показати, як то «всі народи СССР» обороняють свою «батьківщину», хоча б під проводом зненавидженого режиму. І це й є той «моральний сенс» нашої містифікації. Правда, автор ладен згадати про відокремлені виступи зрадливих «хахлів», що чи під Берестям, під Уманем, чи на Кубані повбивали в армії політкомісарів і перейшли до німців (згадати ж про все те авторові було потрібно просто на те, щоб виправдати жахливі поразки ЧА під проводом «геніяльного» патріотичного советського Генштабу!). Квінтесенція ж цієї книжки нашого «киівлянина» виражена в розмові героя із свояком, який намовляє його в Харкові 1941 р. втекти й переховатись, поки німці прийдуть. Його відповідь, як справжнього СБОНР-івця, така:

— *Я йду боронити мою батьківщину, навіть під проводом Сталіна, якого я ненавиджу подібно, як і ти. Тут ніраз не йдеться про визволення України. Німцям ні трішки не йдеться про український націоналізм. Вони вам не дадуть навіть Квіслінґа. Вони прийшли сюди по добичу й по ніщо більше, а ви станете рабами 3-го Райху, щось як африканські кафри.*

— *Але й «кацапи» нас граблять...* — пробував той боронитися.

— *Вас граблять, як і всі інші народи Росії — без жодної різниці. Компартія виконує свої п'ятирічки наче в якійсь відізольованій від світової економічної системи реторті. Вона хоче побудувати соціялізм в СССР власними засобами, ведучи одночасно з рештою світу одверту чи скриту, гарячу чи* **холодну(!)** *війну, ставлячи на капіталістичні війни в період імперіялізму. Ми видаємо 60% наших національних доходів на озброєння. А ви тут маєте бодай вашу автономію. Вам дозволяється говорити по-українськи, ви маєте подостатком українських книжок. Ви маєте шкільні підручники по-українськи. Ви маєте університети, політехніки, ветеринарні й хліборобські академії. Виростає ціле покоління, що буде українське, а в день загального визволення ваша українська республіка увійде в* **вільну федерацію всіх народів СССР.**

— *Ти бодай віриш, що тут конечне взагалі якесь визволення?* — запитав він з ноткою надії.

— *Очевидно, що так. Ну, старий, пока бувай здоров. Не покладайся на німців.* **Обороняй своєї батьківщини, боронячи нашої федерації, що припадково в даний момент є советською...** (стр. 145; підкреслення наші).

Додавати до того щонебудь — зайво. Перед нами викладена програма власовщини (з обережности «всевідучий» герой спогадів нічого загалом не чув якось про власівців і Андрея Андрейовича, не говорячи вже про змови НТС-у проти Сталіна чи про вбивство Кірова; забув якось поговорити собі в Москві з Байдалаковим!) — і то з 1951 року, вкладена в уста «киівлянинові» в серпні 1941 року. Отже це й є «те зовсім нове» в нашій містифікації, бо такого, очевидно, ніхто не міг був принести, хто із СССР **втік,** а не **був присланий** звідти.

На жаль, українська воєнна мемуаристика не дала нам ще й досі повного образу й синтези змагань 2-ої світової війни, в яку були втягнуті, по волі чи по неволі, мільйони саме українців. Все ж таки це вже не таке аж «дике поле», щоб автор міг оповідати нам казки про те, як то «загал український» (крім купки «ґаліцан» і «зрадливих хахлів»!) обороняв справи «родіни» в 1941 році. З того ж описуваного автором «Київського казану» є вже спогади, а вони говорять про щось зовсім інакше, ніж воно в автора написано. І автор (чи автори) знає про це, але йому потрібно підфарбувати все під відому програму російської шовіністичної еміґрації: мовляв, зачепиш єдність «Росії», то на тебе йтимуть «всі язики», обороняючи недоторканности «федерації». А справжні події з 1941 року говорили про щось зовсім інше...

А щоб і сантиментальний американець мав свою цукерку, то йому оповідаються заспокійливі леґенди про «демократичні ґуртки», «Маяки», «новгородську демократію» (очевидно, першу в Европі, бо як же ж би не «винайти» якогось «винаходу» і на еміґрації й відставати від «винаходів» «винаходжуваних» зараз в СССР, хоча б і під проводом «зненавидженого режиму»!) мовляв, у збереженій «федерації хахлів із кацапами» піде все по-демократичному. Але тільки пробуйте зачепити цю «федерацію», то автор має ще в резерві «ґуртки шахістів» — мілітаристично настроєних військовиків, які вам покажуть зуби, чи то й самі «демократи» й «маяківці» йтимуть боронити «федерацію», очолювану колись царем, а сьогодні припадково — Сталіном.

Гадаємо, що тих декілька заміток вистане, щоб опрокинути загалом «мемуарну» чи «документарну» вартість цієї книжки й розкрити її справжню, дуже навіть незґрабно масковану шовіністичну ро-

сійську тенденцію, доцільно засервовану на стіл терпеливому західньому читачеві. Не будемо вже говорити про інші сенсаційні «смаколики», як напр. про «кухню НКВД», що свого їдця робить «податливим на домагання СССР». Аж тепер хіба «єнкі» зрозуміють Рузвелтову уступчивість в Тегерані й Ялті. Є тут свій «десерт» і для противоріч «єнкі»-«томмі» з посередніми лайками на «цепного собаку капіталізму» — Черчілла за політику проникання Англії на Балкан (мабуть, наші корешки дістають менше «пособій» від англійських імперіялістів, які до того й зазіхають відколювати від «федерації» Туркестан і Закавказзя!). А для пікантности (ану ж якогось «малороса» за серце візьме!) героя «спогадів» названо «київлянином».

Словом, оці «спогади» автори повинні б були назвати за відомою одеською анекдотою так: «Дєло било под развєсістой клюквой...»

О. Г.

А. Болдирев: „Зловіщий симптом“, „Посєв“ від 30. 3. 1952, Франкфурт

Стаття ген.-май. Фаллера, що була вміщена в американському журналі «Сачирдей Івнінґ Пост» під наголовком «Чого Кремль боїться найбільше?» і в українському перекладі теж у нашому журналі (ч. 14/17), зустрілася з критикою російського еміґраційного тижневика «Посев» від 30. 3. 1952 у статті під знаменним наголовком «Зловіщий симптом». Замітки критика важливі для нас тим, що віддзеркалюють поставу російської еміґрації до т. зв. «національного питання в СССР». Насправді, то критика російських еміґрантів не вносить жодних коректив до наявних концепцій, ні не додає їм жодних нових аспектів. Автор статті в «Посєві» вже на початку насторожує читача, подаючи загальну оцінку статті Фаллера: «Його стаття, — пише він, — це цікава мішанина здорових, навіть дуже тонких і глибоких помічень, оцінок і висновків загально-політичного характеру із скрайньо-наївними, треба б просто сказати, безглуздими, задерикуватими й провокативними уявленнями про Росію. Другий елемент це плід якоїсь фантастичної «інформації» (чи вірніш — дезінформації). А в висліді — глибока і в основному **правильна аналіза** автора зовсім несподівано закінчується висновком і безглуздим і небезпечним, чи навіть ще більш — небезпечним для всього світу».

Читаючи цю критику в «Посєві», читач не знайде власне жодних конкретних протиарґументів, бо ж ними, очевидно, годі вважати злобні замітки й примхи ображеної прімадонни. Автор «Зловіщого симптому» хвались Фаллера за його здефініювання холодної війни, підкреслення її большевицьких форм і її стратегічної концепції — опанувавши наперід духа, заволодіти й тілом. Він погоджується з Фаллером, що одинокий засіб проти кремлівської двофронтової тактики (скріплювати власну внутрішню силу з однієї сторони та послаблювати ворога, створивши в його запіллі другий фронт з другої сторони), це й буде — протиставлювати йому свою власну, теж двофронтову стратегічну концепцію. На думку Фаллера, вона повинна спиратися на створенні такої моральної й фізичної збройної сили, щоб або відстрашити СССР від аґресивної війни або ж — вже на початку війни здушити большевицькі воєнні операції. Це був би той «перший фронт». Одночасно треба б вже тепер створювати «другий фронт» — фронт психологічної війни в запіллі ворога з метою внутрішньо розкласти народи СССР і їх сателітів. Цій логічній і політично та стратеґічно обґрунтованій тезі ген. Фаллера, який уважає, що цей «внутрішній фронт» можна створити лише при політиці визволення народів СССР та сателітних країн, критик із «Посєва» не може протиставити жодних переконливих протиарґументів. Подавані ним арґументи, про які буде мова далі, не мають навіть в очах автора переконливої сили і радше свідчать лише про його знервування, яке й проявляється в лайці й інсинуаціях.

Перший і найважливіший його протиарґумент це обвинення, буцім то Фаллер у своїй концепції не взяв до уваги російського народу, який і становить собою 58% всього населення СССР (арґумент сили) та сам теж поневолений інтернаціональним комунізмом (арґумент моралі). Ставку Фаллера на внутрішню слабість СССР та твердження, що Ахілловою п'ятою СССР є саме поневолені народи, критик із «Посєву» називає «вівісекцією Росії». Того, що роля російського народу у концепції Фаллера окреслена чітко, наш критик вдає, що недобачає. Ген. Фаллер шляхом історичної аналізи (а яку хіба через непорозуміння критик з «Посєву» був признав уже правильною) стверджує, що «большевизм, це лише марксівська шмінка, накладена в основному на незмінне історичне російське обличчя» (порівняти ще вислови Ечісона й Трумена про большевизм, як нову форму російського імперіялізму!), як колись нею був уже панславізм, та далі — що СССР це не є союз республік, а лише форма, яка здійснюється шляхом народовбивства, насильної асиміляції, політикою насильних переселень тощо, і що її здійснює саме **національно-російська бюрократія;** а звідси — він зовсім логічно ставить на поневолені народи, бо «третього можливого тут нема». Саме й це обурює російську еміґрацію. Простий висновок ген. Фаллера, що **ненависть поневолених народів** (ми сказали б радше: **прагнення волі й державної незалежности)** у конфлікті поміж Сходом і Заходом мала б силу атомової бомби при нищенні СССР — обурює критика з «Посєву» і це він записує на конто «дезінформації» ген. Фаллера, як жертви АБН-у, ґітлерівсько-розенберґівських концепцій чи вузького націоналізму. Якби так от автор з «Посєву» мав владу, то напевно Фаллера поставили б ще «под стєнку» за «український сепаратизм чи націоналізм»!

Дальше твердження Фаллера, що стратегічною ціллю майбутньої війни не може бути сама лише зміна режиму в СССР, а тільки розчленування СССР на національні держави, та що аж це може покласти барієру російській експансії, як воно вже й було в випадку османської Туреччини, наш критик зве «ґітлеризмом». Щоб умотивувати таке своє несподіване «твердження» наш критик з «Посєву» фальшує історичну правду, твердячи, ніби то вже німецька концепція розчленування СССР скріпила мораль російського народу й спричинила поразку Ґітлера.

Фаллер твердив, що реакційна й антинаціональна політика Ґітлера не була спроможна перетягти на німецьку сторону поневолені народи та що ставка Ґітлера на російський нарід у формі підприємства Власова теж не дала бажаних успіхів.

Арґументи, що їх подає критик з «Посєву» ще раз тільки зайво підтверджують психологічний імперіялізм російської еміґрації та повну відсутність зрозуміння духа демократії.

Бачучи, що «моральні» арґументи проти добре обоснованих тез Фаллера не можуть нікого переконати (ось ті арґументи «Посєву»: великі історичні завдання російського народу, — чи по-нашому: поневолювання інших народів; калічити живий організм — себто СССР — це злочин; наявна зараз тенденція до об'єднаної Европи підтверджує необхідність залишити неподіленою територію СССР), критик з «Посєву» просто вигукує: «Залишімо зрештою мораль в спокою, — історія моралі не знає!» І справді, історія російського імперіялізму не знає

моралі, хоча знає тисячі способів використовувати її. Тільки не зрозуміло, чому б її не мав знати молодий, свободолюбний американський народ? Це, очевидно, залишиться таємницею «російської душі» російської еміграції. Ген. Фаллер у своїй статті звертається саме до тієї моралі американців; «Посев» подає протипропозицію — щоб американці облишили мораль, бо історія її не знає. Порада, думаємо, дуже підозріла. Ген. Фаллер радить: «Фізична сила — каже він за Клявзевіцом — це лише рукоять, ідея ж — це гостре вістря меча. Меч свободи це лише мертвий метал так довго, як довго він у піхві».

Як бачимо, то те, чого найбільше боїться Кремль, є те ж саме, чого теж найбільше боїться «Посев», а з ним майже вся російська еміграція. **М. Б.**

Адреси
представників В-ва „До Зброї“:

Австралія: Fokshan W.
17 Acacia St.
Glenroy-Melbourne, Vic.

Арґентіна: Denysiuk Mykola
c. Curapaligüe 790
Buenos Aires

Бельгія: Schrajter F.
Av. de Visé 31
Cheratte, Liege
чекове конто для пересилки грошей: Camp. 2376.24

Бразілія: Omelan Radysz
Rua Rio de Peixe Nr. 10
Vila Zelina
Correio V. Prudente
Sao Paulo

Великобріт.: Prokop Konstantyn
263 Dykes Lane
Sheffield 6

Венесуеля: Dejneka Alexander
UKRAFOT
Av. Espana
Edificio Panamerica
Caracas Catia

Канада: Semeniuk Wolodymyr
418 Brock Ave.
Toronto, Ont.

США: Klym Jaroslaw
114 East. 11-th Street
New York 3, N. Y.

Франція: Soroczak Myroslau
71 Rue Louis Soulier
St. Etienne (Loire)

Тунезія: Sawtchak Wolodymyr
Barage de Ben-Metir
Ain' Draham B. P. 15

Швайцарія: Prokop Roman
Waberustr. 40
Bern

Швеція: Harbar Kyrylo
„Ukrainska Sellskapet“
Box 32
Stockholm 1

ДО ЗБРОЇ

ЖУРНАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

ВИПУСК
17 (30)
-
ЛИСТОПАД
1952

РІК
ВИДАННЯ
V

ЗМІСТ:

1. З вірою в серці і зброєю в руках 5
2. М. Боєслав: Їх наказ 3
3. Як святковано в Чорному лісі п'яті роковини постання УПА 5
4. Е. Прірва: Дії УПА на оперативному терені між річками Сяном і Бугом в рр. 1944 - 47 6
5. Степан Хрін: У лемківському „Трикутнику" проти трьох армій 9
6. І. Кисіль: Совєтський повітряний десант 15
7. З. Семенів: Другий випуск старшинської школи УПА „Олені" 18
8. Мао Тсе Тунґ: Проблеми партизанської боротьби 35
9. Недобитний: Бій с большевиками під Сеньківським біля С. Гриняви 28
10. З документів боротьби 30
11. З книжок і преси: . . . .
Piechocki; Совєтське летунство 34
Václav Slewik: Pravá tvár benderovcu 38
H. J. v. Schulz: Partisanenbekämpfung 40

Ціна одного примірника журнала „ДО ЗБРОЇ“:

в Німеччині	1.— нм.	у Франції	100.— ффр.
у Вел. Брітанії	2.— шил.	в США	0.50 дол.
в Бельгії	12.— бфр.	в Канаді	0.50 дол.
в Голляндії	1.20 ґульд.	в Австралії	2 шил. 6 пс.
у Швеції	1.20 кср.	в Арґентіні	3 пези
у Швайцарії	1.— фр.	в Бразілії	5 крз.

Адреса В-ва: „DO ZBROJI“

MÜNCHEN 2, Karlsplatz 8/III, US-Zone Germany

Видає Місія УПА при ЗП УГВР.

Druck: „Logos“, München 8, Rosenheimerstr. 46 a.

ЗА САМОСТІЙНУ СОБОРНУ УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ

ВОЛЯ НАРОДАМ ВОЛЯ ЛЮДИНІ

РІК ВИД. V **ЛИСТОПАД 1952** **ВИПУСК 17 (30)**

З вірою в серці і зброєю в руках...

(На свято зброї у десятиліття УПА)

У звіті збройного підпілля з Підкарпаття від весни 1950 року читаємо: „14-ого жовтня українське громадянство відсвяткувало свято УПА... Свято відбулося так: увечорі по всіх селах були вивішені прапори, відновлені могили героїв і поляглих на полі слави, прикрашені вінками та березовими хрестами. В кожному населеному пункті розпалено по кілька вогнів, які означали, що завтра свято. По деяких селах, де наш вплив був слабший, були розкинені заклики в справі свята УПА...”

Так у день святої Покрови—свята української зброї маніфестує український народ під окупаційним терористичним режимом свою солідарність з УПА та збройним підпіллям. Вивішені національні прапори, березові хрести й вінки на могилах, розпалені вогнища, летючки — це символіка, що в большевицькій терористичній дійсності говорить сама за себе революційною стихією. Незламний фронт українського народу і збройного підпілля це підвалина, яка доказала те, що дотепер уважалося неможливим, а саме — довела можливість існування дії зорганізованого збройного підпілля у большевицькій дійсності. Коли сьогодні, з десятилітньої перспективи аналізувати збройну боротьбу УПА і збройного підпілля, саме ці два моменти—можливости існування збройного підпілля та наявні докази гарту й видержливости та солідарности із ним цілого українського народу є найбільш загадочні та імпонуючі. Загадочні не так для українського народу, як для західнього світу та української еміґрації. Для українського народу, який цю боротьбу веде по через свої підпільно - збройні формації, вже сам факт десятилітньої боротьби, з того семилітньої у „мирній“ обстановці, сповняє його гордістю. У ній він, український народ, бачить свою силу, національну гідність і політично-державну зрілість. Десятилітня проба нерівних сил, хоча окуплена важкими жертвами, оцінюється як позитивна позиція у національному балянсі. Криваві жертви на полі бою є менші не лише від втрат ворога, але теж від жертв „мирної“ політики штучних голодів минулих років. Зате моральна вартість цих жертв неспівмірно висока. Міт всевладности МҐБ-МВД, теорія про безпомічну слабість народу — належать вже до минулого. Пізнання цього це стовпи, на яких спирається бойова мораль народу. Воно освободило спаралізовану національну силу і відкрило широко ворота для майбутнього революційного зриву всіх поневолених Москвою народів. Не применшує цього значення обставина, що покищо це лише морально підважені ворота тюрми народів. Не силою, лише організованою безперебійною політичною дією у рамках визвольної стратегії можна було захитати мораллю червоної армії, киненої після переможної 2-гої світової війни на ліквідацію УПА і збройного підпілля, розкрити очі власному народові на експлуататорську терористичну систему Кремля притупити комуністичний фанатизм ворога, п'яного перемогою. Подібно як уже в 1947-48 роках совєтська армія в наслідок політичної дії збройного підпілля стала морально неспосібною боротися

проти УПА, а сьогодні не придатні для того вже істребітельні батальйони й відділи, так завтра може вже бути морально неспосібна для того адміністрація, і навіть рядові емґебистиемведисти, ці останні не конче в наслідок морального заламання, але ради самозбережного інстинкту й страху. Методийне протиставлювання теророві—терору супроти тих, що не розуміють жодних інших арґументів—це лише караюча рука українського народу.

Для тих, що „родилися з крови народу, колихала їх грізна війна, гартували бої за свободу і ненависть до ганьби-ярма", зразу стало ясним, що вирішною зброєю в цій боротьбі із безоглядним підступним ворогом, який виступає під гарними назовні гаслами може бути лише ідеологічна зброя: справедлива національна й соціяльна програма, яку збройному підпіллю треба викувати не лише для внутрішнього вжитку, але як зброю для цілого народу. Тому в УПА і в збройному підпіллі плекався тип політичного вояка, якого символізує постать сл. п. ген.—хор. Р. Шухевича, що гармонійно об'єднав в одне чесноти вояка, революціонера, політика. Ці чесноти характеру ґарантували збройному підпіллю організаційну безперебійність у всіх найважчих обставинах та моральну, політичну й бойову вартість, що завжди виходила непереможною в зударі із лжепропаґандою та збройними акціями ворога. Фанатична відданість збройного підпілля справі національного й соціяльного визволення стала джерелом моральної сили для широких мас, які те підпілля виховувало на прикладі свого героїзму.

Свято зброї, свято діючої тепер підпільної армії українського народу, святкує цілий народ, бо цим він хоче задеклярувати про своє переконання в доцільності збройної боротьби, про свою орієнтацію на власні моральні. політичні, організаційні здібнощі. Воно це наче іспит національної совісти, що його роблять у той день на всіх ієрархічних щаблях УПА і збройного підпілля. Головне Командування УПА наказом від 31.10.47 року визначило день святої Покрови святом зброї УПА, себ то днем, у якому український народ і його національна підпільна армія повинні, заманіфестувати про свою нерозривність. Віддання УПА під святий Покров Пречистої Діви Марії не було лише формальною даниною традиціям української козацької доби, але відповідало теж глибокому моральному й релігійному переконанню її тодішнього Головного Командира сл. п, ген.—хор.—Романа Шухевича та наявній уже тоді в УПА практиці.

Українська політична еміґрація, що хоче маршувати крок у крок із воюючою батьківщиною, відмічуючи десятиліття УПА і збройного підпілля, повинна перевести у цей день теж свій рахунок совісти щодо свого відношення до українського народу, його збройної сили та цілої визвольної боротьби. Не хочемо тут виступати у ролі прокурорів, перелічувити прогріхи свідомого й несвідомого фальшування крайової дійсности, і, організаційної структури, форм боротьби, її програмово-ідейного і соціяльного змісту тощо.

Але згадуючи про все те, очевидно не хочемо заперечувати потреби в критичній аналізі положення на рідних землях та в критичному розгляді стосованих засобів революційно-визвольної боротьби. Навпаки, за цю демократичну свободу—свободу критики бореться українське збройне підпілля і стосує її теж у себе. Але вдармося в груди і спитаймо чи справді багацько є таких із-поміж „батьків народу", що виступили з порадами, запитами (окрім відомого листа Бабенка) до українського підпілля, таких, що справді хотіли йому допомогти, а не збивати свій партійний капітал? Кожен хоче служити батьківщині за власною совістю і в згоді із своїми переконаннями. Гарно, визнаємо цей принцип. Але тоді писанина в стилі „Ліс у правдивому світлі", яка ще й далі продовжується однією невеличкою групою, це прикрий доказ недержавницького її думання. Зрештою мило ствердити наявність ідейного й морального зв'язку української еміґрації із воюючою Україною. Оті численні свята по всіх закутинах нашої еміграційної діяспори, заупокійні богослужби, масова жертвенність на національні цілі—переконливо свідчать про високу національну мораль широких кіл еміґрації, що її не зуміла підірвати партійницька диверсія.

Вимога воюючої України, щоб українська еміґрація об'єдналася на базі крайової боротьби для скоординованої дії, залишається й надалі актуальною. Ця вимога освячена кров'ю українського народу, кров'ю бійців УПА і збройного підпілля, мусить стати основною тезою програми нашої внутрішньої політики. Аж осягнувши цю мету, наша еміґрація стане достойною частиною цього геройчного покоління, що продовжує збройну боротьбу визвольних змагань від 1918 р. На рідних землях існує лише один поділ: на патріотів і зрадників. Програмові, структуральні і соціяльно-устроєві питання будуть поладнані аж конституантою освободженої України — які будуть визначені суверенною волею народу, рамки змагань за такі концепції—а тепер ми тут подібно як і наш народ на рідних землях, мусимо йти одним скоординованим фронтом.

З вірою в серці та із зброєю в руках уже десять років маршує і бореться молоде покоління воїнів за національне й соціяльне визволення українського народу, зрошуючи власною і ворожою кров'ю рідну землю. Ця віра в ідеал вільного народу на вільній прадідній землі вклала йому зброю в руки і навчила захищати народ перед нещадним терором, пониженням людської і національної гідности, соціяльною експлуатацією, рабством.

Із словами цієї віри на устах цей воїн вмирає на полі бою, в криївках, у підвалах МВД. Із зброєю в руках захищає одиноку можливість висловити народну волю, можливість приготовляти день визволення. Він навчився її цінити, бо вона—ґарант свободи. Відмічуючи зокрема свято зброї, УПА ставляє народові перед очі потребу існування власної збройної сили. Визначуючи цей день на свято Покрови, Головне Командування УПА задеклярувало недвозначно яким цілям ця збройна сила має служити, коли її віддано під покров Богоматері.

Ще тісніше відношення до свята зброї повинно мати українське воящтво на чужині: батьківщина закликає нас „внести свій досвід і свій труд“ у спільне діло: Вона хоче творити з нами „одну бойову дружину. Українському воящтву на чужині припало завдання сповнити координуючу ролю на еміґрації, подібно як її в 1944 р. сповнила УПА на рідних землях. Воно з вірою в серцях повинно знайти своє місце у сучасній внутрішньо-українській дійсності і підготовляти не лиш седе, але теж усю нашу еміґрацію до того дня, що його УПА із зброєю в руках підготовляє на рідних землях. Це й є завдання і зміст свята зброї тут на еміґрації.

Місія УПА

Відзнака вояка УПА

Марко Боєслав

ЇХ НАКАЗ

Слухай — в ранки пахучі, гучні,
Чи в темні розбурхані ночі
Їх наказ, Їх присяга, Їх гнів
Гомонять, мов закляття пророчі.

Чуєш голос? — Це Їх —
Так гуде, мов громів мегафони —
— Україно, Твоїх
Не зломим ми вічних законів.

Ми життя, як наказ Твій велів,
Кров свою віддали Волі в жертву,
Чином дух наш горів — замість слів,
Щоб Ти встала, Вкраїно, із мертвих!

Ми лягли — та за нами — поглянь —
Ждуть нові вже славетні колони —
Авангард революцій, повстань! —
О, дрожіть, люті гади — дракони!

24.6.1947 р.

Як святковано в Чорному лісі п'яті роковини постання УПА

Наказ Командування Відтинка „Чорний ліс"

У дні 14-го жовтня 1942 року постали на Поліссі перші збройні відділи Української Повстанчої Армії.

Це дата, що творить нову добу в історії українського війська.

Це день, що вибиває золотими літерами нову сторінку історії української нації!

Це момент, що вкопує гранітний стовп під будову Української Самостійної Соборної Держави!

Це ще один доказ, що український народ навіть в найтяжче лихоліття здібний до великих чинів!

Щоб відзначити цю історичну дату, Українська Головна Визвольна Рада проголосила день 14-го жовтня Святом УПА.

У зв'язку з п'ятою річницею — 14.X.1947 р. — існування УПА, що одночасно збігається з великим козацьким святом св. Покрови, наказую:

1. всі відділи й підвідділи УПА проведуть у дні 14-го жовтня 1947 року вранці святочну збірку зі звітом;
2. командири поодиноких повстанчих груп відчитають „Слово про УПА" („У п'яті роковини боротьби УПА");
3. вшанувати двохвилинною мовчанкою пам'ять усіх полеглих вояків УПА і учасників збройного підпілля, що загинули в рр. 1942—47. В цьому місці (напочатку) вшанувати пам'ять ген. Перебийноса — Шефа Штабу УПА, полк. Савура — першого організатора УПА і Роберта — провідника ОУН Карпатського Краю.

Відділи і підвідділи УПА вшанують пам'ять полеглих: командира Відтинка — Різуна-Грегота, політвиховника Відтинка — Бояна та всіх інших командирів, політвиховників і бійців своїх відділів. Проводити як повище.

Свято закінчити спільним виголошенням: „Зродились ми . . ." і „Марш УПА—Захід".

Хай живе героїчна Українська Повстанча Армія!

Хай живе найвище керівництво визвольної боротьби українського народу — Українська Головна Визвольна Рада!

Хай живе Головний Командир УПА — Генерал Тарас Чупринка!

Вічна слава бійцям і командирам УПА, що впали в боротьбі за волю України!

1 жовтня 1947 р.

(—) Дунай
Командир Відтинка

У п'яті роковини боротьби УПА

П'ять років тому назад, 14-го жовтня 1942 р. в лісах Полісся окремі повстанчі відділи оформилися в єдину Українську Повстанчу Армію, щоб успішніше продовжувати боротьбу за побудову Української Самостійної Соборної Держави, щоб успішніше обороняти народ перед терором і грабунком гітлерівських окупантів і банд сталінської партизанки.

Від того моменту вороги знову почули могутню мову української зброї, мову, що їм єдино зрозуміла і для них єдино переконлива. Від того часу окупантам доводиться дошкульно відчувати таки на собі, що за їхні звірства і грабунки є кому їх карати, і то карати гідно, карати безпощадно.

Грізною луною покотилася по Україні перша слава про УПА. Весь народ ловив жадібно кожну вістку про УПА. Весь народ радів кожним найдрібнішим її успіхом. Весь народ прислухався до могутнього гомону нововідродженої української зброї. І цей гомін підбадьорив його. Народ відчув свою велику, окупантом сковану силу. Він горнеться до УПА. Скоро зростають її ряди. Вона постійно поповнюється тими, хто хоче зі зброєю в руках мститися за кривди народу й боротися за українську державу.

УПА виходить поза межі Полісся і швидко поширюється на інших землях України. За короткий час виростає в поважну силу, що цілком звільнила від гітлерівців Полісся, Волинь і закріпилася в Карпатах.

А коли на зміну гітлерівським загарбникам на Україну прийшли знову російсько-большевицькі імперіялісти, УПА сміливо поставила чоло і тим окупантам. З непослабленою завзятістю вона продовжує далі в нових умовах боротися за свої великі цілі повного національного й соціяльного визволеня України.

Славний шлях пройшла УПА від 14-го жовтня 1942 р. Влаштовуючи сьогодні своє свято, УПА підходить до нього з величезними досягненнями й успіхами. П'ять років її боротьби записані золотими літерами в нашій історії. Саме ці п'ять років героїчної боротьби УПА посунули значно вперед справу побудови Української Самостійної Соборної Держави і приблизили день нашої остаточної перемоги. Боротьба УПА змобілізувала довкола її великих ідей якнайширші народні маси. В лавах УПА загартувалися кадри безстрашних борців за визволення України. П'ять років її боротьби — це непереверше-

ний вклад у скарбницю наших збройних традицій.

Це ж УПА зірвала на значній частині України вивіз української молоді на каторжні роботи до Німеччини. Це ж вона масово, цілими поїздами звільнювала цю молодь, коли гітлерівські работоргівці відправляли її в гітлерівську неволю. Це ж вона обороняла населення перед терором дикого ґештапо, перед жорстоким грабунком гітлерівських ляндвіртів. Вона криваво відомстила гітлерівцям за попалені волинські села, за розстріляних і повішених у Києві, Львові, Рівному, Станиславові, Дрогобичі, Чорткові, за жертви крематорій Освєнціма, за смерть Мирона-Орлика, Климова-Леґенди й інших. УПА також подала населенню надійний захист перед бандами горезвісної сталінської грабпартизанки. А хто ж, як не УПА охороняла величезне число українських чоловіків перед знищенням на фронтах? Це ж вона закликала їх не йти до окупантських армій, не давати своїх голів за імперіялістичні пляни Гітлера і Сталіна. Хто ж, як не УПА цілковито зірвала в Західній Україні намагання сталінських окупантів масово вивозити робітників на такі ж, як і гітлерівські, каторжні роботи в Донбас, на Урал, в Кузбас? Кому ж, як не УПАрмії треба завдячувати такий стан, що в Західній Україні ще досьогодні не заведено колгоспів, що тут населення уникло голоду?

Вона завжди з народом, вона весь час обороняла й обороняє його.

УПА подала всебічну підтримку й захист нашим братам на землях на захід від лінії Керзона у їхній боротьбі проти варварського переселення.

Ще під час гітлерівської окупації УПА провела величезну роботу між поневоленими народами СССР: білорусами, грузинами, азербайджанцями, татарами, узбеками, казахами, туркменами й іншими, що їх воєнні дії кинули на Україну. Вислідом цієї роботи були національні відділи цих народів, створені при УПА, була 1-ша конференція поневолених народів Сходу Европи й Азії, що відбулася в листопаді 1943 р.

Вдалі рейди, що їх відбула УПА під час другої большевицької окупації на Білорусь, у Польщу, Словаччину, широко рознесли славу про героїчну боротьбу українського народу.

Рейди стали не тільки доказом сили УПА; вони також яскраво підтвердили ту велику прихильність і ту пошану, що ними втішається УПА серед інших народів.

Сьогодні про УПА знає цілий світ. Боротьба УПА здобуває нам друзів серед усіх волелюбних народів.

УПА внесла великий вклад у справу творення єдиного фронту народів, поневолених і загрожених російським імперіялізмом.

Не диво отже, що УПА викликала і викликає стільки люті й злоби в наших ворогів. Пригадаймо собі, скільки зусиль докладали гітлерівці, щоб у зародку здушити УПА. Але осягнули те, що УПА росла з кожним днем на їх же таки очах. А як тепер скаженіє Сталін! Та все даремно — не помагають ні великі воєнні операції, ні постійні облави, ні дикий терор щодо населення.

Сталінські окупанти думали всякими „зверненнями" морально розкласти УПА. Та глибоко розчарувалися: в лавах УПА виросли борці з такою сильною мораллю, якої ворогові не зламати. Бійці й командири УПА не вміють капітулювати, вони не знають, що таке здатися ворогові. Без жодного наказу, керуючися тільки національною повстанською честю, вони волять самі собі заподіяти смерть, ніж перейти до ворога. То ж зрозуміло, що большевицькі „звернення", „накази" не дали жодного успіху. На них зловилися лише деякі одиниці.

Відмічуючи успіхи УПА, ми мусимо виразно сказати собі, що їх УПА здобула серед неймовірних труднощів. Адже ж УПА весь час має проти себе величезну перевагу ворога і в людях і в техніці. До того ж вона бореться вже більш як два роки в мирній обстановці, коли ворог не має вже жодних воєнних фронтів. Успіхи УПА окуплені кров'ю, окуплені дорогоцінними жертвами її бійців і командирів. В боротьбі загинули такі видатні її командири, як от перший командир УПА Клим-Савур, шеф Головного штабу УПА Перебийніс, командуючий великим боєм під Гурбами на Волині Ясень, прославлений командир „Сіроманців" Яструб, хоробрий командир повстанських відділів на Вінниччині й Кам'янець-Подільщині Шаблюк, невстрашенний командир Перемога, герой Чорного Лісу Різун-Грегіт, командир першого рейду на Словаччину Прут, герой наскоку на червоне кубло в Бірчі Коник, командир юнацької школи „Олені" Поль і багато інших.

Ми свідомі тих втрат, що їх потерпіла УПА. Ми боліємо цими жертвами, але вони не можуть ні злякати ні зневірити нас. Ми знаємо, що тільки через боротьбу, а тимсамим через жертви, веде шлях до визволення України. Саме життя навчило нас бачити різницю між тими, що гинуть по-рабськи, стоптані ворогом, і тими, що гинуть в боротьбі за Україну.

Крім того ми всі добре знаємо, що втрати ворога багато, багато разів більші за втрати УПА. В кожнім бою окупантів завжди гинуло й гине багато більше, ніж повстанців. До

зовсім рідкісних належать бої, щоб було навпаки.

Цей факт нераз дивував нас самих. Він ще більше дивував і дивує так наших ворогів, як і наших друзів. Всі бо знають, що УПА не користується жодною чужою допомогою, що вона бореться виключно своїми власними силами.

Сила УПА в тому, що вона чисто народна армія, що вона вийшла з народу й бореться за його найжиттєвіші інтереси: за його визволення і за побудову Української Самостійної Соборної Держави. Сила УПА в тому, що її підтримує народ. Сила УПА в мужності, стійкості й героїзмі її бійців і командирів. Сила УПА в її вмілій партизанській тактиці. Ось що зумовило успіхи УПА, ось що дозволило їй вести нерівну боротьбу впродовж минулих п'яти років.

З почуттям гордости влаштовуючи п'яті роковини героїчної боротьби УПА, ми утверджуємося в нашій вірі у творчі здібноці українського народу, в неминучу нашу перемогу. Народ, що видав із себе таку армію, як УПА, може сміло глядіти на своє майбутнє, може бути впевнений, що він здобуде свою державу.

Вічна слава бійцям і командирам УПА, що полягли в боротьбі з окупантом.

Передруковано з підпільного журналу „Чорний ліс" ч. 3 жовтень 1947

Є. Прірва

Дії УПА на оперативному терені між ріками Сяном і Бугом в рр. 1944-47

(Продовження)

Масове насильне виселення українського населення до СССР

З початком квітня 1946 р. починають польсько-большевицькі війська (ВП) виселенчу акцію на Грубешівщині. Треба однак зазначити, що на цьому відтинку виселення було менш криваве, ніж на південному Закерзонні, де ВП вимордовувало цілі села.

В Грубешові, Белзі й Угнові заквартировують полки ВП, при чому частини Грубешівського ґарнізону були розташовані теж у Вербковичах та в Чомові, Белзького ж — іще в Кристинополі, Забужжі, коротко в Варяжі й Хороброві. По цих осередках примістилися теж большевицькі виселенчі комісії й їх охорони (МВД). Крім того в терен приїхали ще три сотні ВОП-у (Войско Охрони Пограніча), що взяли теж участь у виселенчій акції.

Частини ВП роз'їжджають по довколишніх селах, при тому вони споряджені ще в мішки й довгі ціпки — грабувати й бити населення. Приїхавши в село, вояки розбігалися по селянських господарствах, грабували, що попало під руки, стріляли дріб, свині тощо. Під час таких наскоків побивали бодай половину мешканців села, насилували жінок, траплялося чимало випадків вбивств. При тому залякували селян, що якщо ті не виїдуть до СССР, то всіх вимордують.

Після такої «пропаґандивної підготовки» приїжджали совєтські комісари під охороною МВД, скликували в селі мітінґ і намовляли селян виїздити. Большевики вели себе доволі коректно, комісари навіть списували звірства. ВП й обіцяли інтервеніювали, в що — зовсім слушно — ніхто не вірив. Така «обрібка» населення тривала звичайно два тижні, після неї починалося виселення: вранці частини ВП оточували село й забирали на найближчу залізничну станцію всіх, кого застали дома. Там реєстрували й відсилали до СССР.

МВД діяло постійно в терені аж до кінця виселенчої акції, в першу чергу проти відділів УПА і членів підпілля.

Виселювати почали одночасно з двох сторін: від Грубешова й від Угнова та Белза. Ця акція зразу захитала стійкістю населення й воно не ухиляється від виселення, зокрема ж села під Грубешовом, під Угновом (до 10 км від цих міст), в чотирокутнику Белз-Варяж-Забужжя-Кристинопіль, звідки, доречі, власне й не було куди втікати. Але далі під впливом боїв УПА і бойових груп підпілля і можливостей скритися цілі села втікають в пустарі на Холмщині, після порозуміння з ВіН-ом — у польські села, а в лісистих околицях — у ліси.

На час виселенчої акції на бойову діяльність переставлено всіх членів підпілля. Ще перед виселенням проведено основну підготову населення: вказувано, де й як можна скритись перед виселенням. Як тільки почалось виселення, відділи УПА й інші бойові групи нищать залізничні мости (на річці Солокії в Кристинополі) як теж і на ґрунтових дорогах (напркінці квітня), а це на деякий час спинило виселювання. Залізничного моста на р. Буг на шляху Сокаль-Володимир Волинський не знищено, бо мав сильну охорону погранвійськ МВД. Нищено мости й залізничні рейки впродовж усієї виселенчої акції й це завжди спинювало на декілька день рух поїздів. В дальшому проведено цілу низку боїв із ворогом: засідок, наскоків. Назвемо важливіші з них.

Мабуть, 10. 4. 1946 р. відділ УПА «Вовки I» підступом роззброїв частини ВП в містечку Вербовичах; «Вовки I», довідавшись від ВіН-у кличку ВП, за допомогою своїх роїв УПА під командуванням Кропиви роззброїли застави ВП, варту на залізничній станції й відділи на квартирах (квартирував один батальйон ВП) й розпустили наловлених для виселення селян. Полонених ВП після гутірки звільнено. Серед полонених був теж виселенчий комісар-українець, що перед тим об'їздив села з мітінґами за виїздом до СССР. Тепер він став їздити по тих же селах і оповідав правду про життя в СССР, регабілітуючись таким чином.

16. 4. «Вовки I» роблять засідку на шляху Угнів-Річиця на частину ВП, що вела наловлених людей в селі Василів. Ворог мав 12 вбитими, а під час самого замішання частина людей втекла. Цього ж дня підвідділ «Галайда II» ліквідує автомашину з 12 вояками ВП й МВД на шляху Белз-Угнів. В обох цих засідках відділи УПА втрат не мали.

24. 4. «Вовки I» знищили автоколону (18 автомашин), а з нею бл. 40 вояків ВП — охорони; автомашини їхали до Белза щоб транспортувати виво-

жене наше населення. Коли вже всі автомашини були в руках УПА, шляхом над'їхала панцирка із виселенчим комісарем і автомашина МВД, як його охорона. Танкетку й автомашину також знищено і зліквідовано частину залоги МВД, решта ж врятувалась утечею. Ворог мав який п'ятьдесяток убитими; по нашій стороні згинув чотовий ІІ-ої чоти Лев.

5. 5. «Вовки І», «Вовки ІІ» та боївка підпілля провели спільно наступ на батальйон ВП, який щойно заквартирував у селі Хоробрів; цей батальйон мав саме провести «пропаґандивну підготову» для виселення околиці. Спротив ворога зламано в перших хвилинах бою і він врятувався втечею, залишивши 15 вбитими, 5 полоненими, обоз і чимало амуніції й зброї. Після того вже не було спроб насадити в цій околиці ґарнізону ВП.

13. 5. відділ МВД з Грубешова повів наступ на заквартировані в Долобичівському лісі відділи УПА: «Вовки І», «Вовки ІІ» й боївку підпілля. Всі наступи ворога відбито і врешті й прогнано його з лісу. Ворог втратив бл. 30 вбитими й одного полоненим. З нашої сторони згинув командир «Вовків І» Кропива.

В дальшому майже до кінця травня відділи УПА не мали поважних боїв і лише влаштували декілька дрібних удачних засідок, головне за допомогою мін. Попередньо, 28. 4. ворог заскочив у криївці в Шміднівському лісі один рій УПА під командуванням Діброви (1-ша чота «Вовків ІІ») й зліквідував його: майже всі одинадцять чоловік постріляялись самі, двох ранених забрав ворог. Це була болюча втрата, бо це був найкращий рій УПА в цьому терені і вславився був умілим стосуванням різних партизанських прийомів. В половині травня 1946 р. проведено зміни в командному складі «Вовків»: «Вовки ІІ» розділено на два підвідділи — підвідділ «Вовки ІІ» під командуванням Дуди й підвідділ «Вовки ІІІ» (2-га чота «Вовків ІІ») під командуванням Давида. Відділ «Вовки І» очолив хор. Громовий (за німецької окупації він діяв на Холмщині, опісля в УССР, наприкінці ж 1945 р. був відпущений на Закерзоння на лікування).

Всі ті бої УПА хоча й не паралізували цілковито виселенчої акції, все ж мали велике значення: дуже утруднювали виселення і, що найголовніше, підтримували дух спротиву серед населення. Населення продовжувало втікати й ховатися від виселення, а на виселенчі пункти попадало лише по декілька родин з кожного села.

На конференції представників УПА й ВіН-у 18. 5. 1946 р. ВіН подав пропозицію повести спільний наступ на ворожі сили й установи в Грубешові, що шкодили як українському так і польському народові. Для УПА була така операція невигідна, бо після неї ворог, можна було гадати, кине проти УПА більші сили на облави, а наше населення буде змушене повернутися до сіл, а там його зможе ворог виселювати; далі ж треба було перервати бойові дії щоб приготовити відділи до наступу. Але з другої сторони спільний наступ із ВіН-ом на большевицькі сили мав велике політичне значення і закріплював співпрацю визвольних рухів обох народів. На нараді, на якій був присутній командир Групи «Сян», рішено такий наступ таки провести.

Наступ на Грубешів відбувся вночі з 27/28. 5. 1946 р. Його опис поданий в «До Зброї» ч. 7-8 за листопад-грудень 1946 р. Наступ визнано вдачним. Було знищено частково приміщення МВД «торпедами», число ж жертв ворога не устійнено докладно (за обчисленням ВіН-у — бл. 80 чоловік). Здобуто будинок УБП, де знищено понад 30 убепістів, випущено бл. 40 чоловік арештованих, здемольовано різні уряди, як от приміщення ППР (Польської Партії Робітничої) пошти, тощо, за різні провини зліквідовано декілька «пеперівців» (ВіН). Наші втрати: один вбитий вояк УПА і трьох вояків ВіН-у. В наступі від УПА брали участь всі відділи ТВ-ку «Данилів», отже «Вовки І», «Вовки ІІ», «Вовки ІІІ», «Галайда ІІ» та боївки.

Вранці почалась погоня за відділами УПА, що відступали. Погоня попадає на підвідділи УПА в Метелинському ліску й вони, відстрілюючись, відступають до Тихобіжського ліса, де й приймають короткий бій щоб стримати розгін ворога, впорядкуватись і розчленувавшись зникнути. Відділи УПА відбили перший наступ від піль, а коли ворог заперестав наступати, очікуючи, поки прийде допомога, відділи УПА відв'язались. В тому бою відділи УПА мали трьох вбитими й п'ятьох раненими; втрати ворога — 38 вбитими (серед них 32 емведисти) і ще більше число поранених.

Ще 29. 5. на підвідділ «Вовки ІІ» двічі наскочив ворог, але к-р Дуда, вдаючи частину ВП, зумів його ввести в блуд, підпустити його на близьку віддаль, тоді привітати ґураґанним вогнем і зникнути. В обох випадках — біля села Діброви й хуторів Вигинів — ворог мав по якому десятку вбитими. У великій скруті того ж дня опинився був відділ «Вовки І» в маленькому ліску біля Телятина, перетомлений вже дводобовими безперевнимими маршами й боями при малій кількості амуніції. Зі сходом сонця полк ВП почав облаву на ліс, спихаючи УПА на скрай лісу. Тут той прийняв польську розстрільну вогнем і, скориставши з замішання, проскочив на тили ворога. Опісля ВП аж до заходу сонця перешукувало ліс, а к-р Громовий із подивуґідною зручністю виходив завжди на тили польських частин, вже без пострілу. Під вечір командування ВП було таки переконане, що в лісі немає жодного відділу УПА, а стрілянина вийшла тільки поміж власними частинами, то ж полк ВП від'їхав до Белза.

Після наскоку на Грубешів ще цілий тиждень, а то й довше, тривали облави. Проводили їх свіжо кинуті в терен нові сили ВП і теж частини, що їх відтягнено від виселенчої акції. Очевидно, що наше населення, яке стояло таборами по лісах, пустарях чи польських селах, повернулось на села й очікувало виселення. 15. 6. 1946 р. вигасав реченець договору про «виміну населення»; дотоді ворогові ще вдалося вивезти на станції всі села, яких ще не виселювано передше, але ж залишилось населення тих сіл, де вже виселення відбулось і звідки виїхала майже половина людности. В цілому терені залишилося таким чином бл. 20% населення.

Виселенча акція на Підляшші почалася в місяць пізніше. Виселював тут один полк ВП. Тут участи в боротьбі проти виселювання частини УПА не брали: всі відділи були на півдні, оборону ж організовувало місцеве підпілля. Воно й провело добру пропаґандивну підготову населення, організувало дрібні засідки, нищило шляхи тощо. Населення виїздило лише в перших тижнях, а потім села, що були на черзі, втікали в ліси, багна, в польські й подальші українські села і це було причиною, що виселення в дальшому на мало успіхів, а до 15. 6. 1946 р. ворогові вдалося виселити лише частину Володавського повіту (волості на захід від Володави).

Під час виселювання ворог пробував заселювати виселені села колоністами з центральної Польщі. Перших таких колоністів УПА прогнала. В дальшому підпілля й УПА напали на обох відтинках: на Холмщині й на Підляшші — залишені господарства щоб недопустити до їх заселення. Заселені були тільки села Чомів і Сліпче під Грубешовом; там колоністів УПА не проганяла, бо ці села не мали практичного значення для її бойової діяльности.

Жнивна кампанія

Закінчивши виселення, ворог вибрався з терену й два тижні панував спокій. В першій половині липня 1946 р. почалась нова акція проти УПА, т. зв. «жнивна кампанія». В терен прийшли такі ж сили ВП, що були й під час виселювання, скріплені до того ще внутрішніми військами (УБП), й почали облави в цілому терені, почавши від р. Гучви, і заквартировували по селах в силі від однієї сотні до батальйону; все те — в якій третині сіл. Частина тих залог займалась збором жнив, частина ж діяла проти УПА.

При тому кинуто багато робітників із центральної Польщі, але ті, побачивши дію УПА, скоро повтікали з терену, не зважаючи на добру винагороду за працю. То ж збіжжя збирало таки наше населення і польське населення з сусідських сіл (за порозумінням УПА-ВіН) та лише в декількох селах зібрало саме військо. Сам же терен був так зашахований, що відділи УПА не могли провести ширшої акції проти збору жнив. Все ж — основне таки зроблено. Дрібні наші групи постійно підсовуються вночі під ворожі ґарнізони й обстрілюють їх щоб викликати в них стан постійної тривоги. Майже всі залоги ночами просиджували чи спали в окопах за дротяними проволоками. На станиці ВОП в Тудорковичах і Жужелі, на ґарнізони ВП в Гільчі й Варяжі поведено наступи. У перших трьох випадках ворожих залог не розбито (вони боронились з-поза окопів і мали лише по декілька вбитими; наші втрати — в Гільчі один убитий), але обі станиці ВОП-у перенеслись до Белза, в Гільчі ж спалено скирти державного збіжжя. Куди успішнішим був наскок на Варяж, де знищено деякі об'єкти ворога й зліквідовано деяке число ворожих вояків по хатах.

Успіх тих дрібніших наскоків УПА настільки вичерпував частини ворога, що той не був спосібний повести серйознішого наступу проти УПА.

Під кінець осені 1946 р. частини ВП вибралися з терену. До зими 1946/47 ішли по стороні УПА гарячкові готування: для зимівлі готовлено криївки по селах і землянки по лісах, бо очікувано нової акції. Криївки по селах мали бути незалежні від населення; найбільшою трудністю було, що наші кадри не були підготовлені до «криївкарської системи» боротьби, далі ж — відчувався брак товщу щоб поробити запаси на зиму. Та це показалося непотрібним: і осінь і зима пройшли спокійно, лише декілька разів ВП й УБП з Грубешова провели облави на деякі села й ліси, при чому під час облави на село Себечів зловлено двох вояків УПА.

Доволі важко пройшла жнивна кампанія на Підляшші, де вона мала такий самий характер. Там в руки ворогові попав Чумак, член підпілля, попередньо стрілець «Кочовиків», що лишився тут на лікування. Він почав «сипати» відомі йому зв'язки, підпільні квартири, декілька маґазинів тощо. Через цю «всипу» підпілля потерпіло чималі втрати в людях; здезертирувала частина новобранців. Тут якийсь час були порвані зв'язки поміж поодинокими клітинами підпілля. Цей відтинок вперше пережив таку пробу. Тут під час жнивної кампанії ворог мав у своїх руках повну ініціятиву, але серйозного удару нашому підпіллю не зміг навести завдяки лісистому теренові. Під час жнивної кампанії на цьому терені перебував підвідділ «Галайда II», але його дія обмежувалась до самозбереження.

Взимку 1946/47 р. відбулася «акція уявлення» ВіН-у і той у сусідніх із УПА теренах перестав діяти.

Восени 1946 р. командування ТВ-ком «Данилів» перейняв сот. Б., шефом штабу став Громовий, а командування відділом «Вовки I» перейняв хор. Яр. Сот. Б. і хор. Яр були прислані з командування Групи «Сян».

Останній наступ проти УПА на Закерзонні в 1947 р.

З весною 1947 р. Польща, СССР і Чехословаччина підписали договір про спільну боротьбу проти УПА на українських землях на захід від лінії Керзона. Вже наприкінці зими 1946/47 р. командування УПА знало про цей договір і про підготову ворога виселити з тих теренів все українське населення, опору повстанців. То ж ранньою весною почалось гарячкове готування до протидії новому наступові ворога, хоч панувало загальне переконання, що виселенню протиставитись не вдасться. Але йшлося про те, щоб позиції здати в бою: інструкції від Крайового Проводу й від командування групи «Сян» наказували боротися проти виселення.

На спільній нараді командира ТВ-ка, командирів відділів УПА й окружного проводу рішено, що відділи УПА й теренові бойові групи, зформовані в бойові одиниці силою в три-чотири десятки чоловік, рейдуватимуть по терені діяння УПА й по сусідніх польських теренах і всюди тривожитимуть ворога дрібними наскоками. Тією тактикою задумувано змусити ворога розпорошити свої сили в широкому терені й тим самим мати більші вигляди на невловленність як теж більшу свободу діяння. Та цьому спротивився командир Групи «Сян» і наказав відділам УПА залишитись у терені, спираючись на місцевих лісках і криївках, та звідси перешкоджувати ворогові в виселюванні. Головне — не покидати населення.

На відтинку Холмщини чехи в цьому наступі участи, само собою, не брали. Допомога ж СССР обмежувалася до того, що скріплено сильно кордон, щоб унеможливити перехід через нього відділам УПА чи дрібним групам повстанців. Тут наступ проти УПА повела сама Польща.

У перших днях червня в терені появилися перші частини ВП, а до тижня тут була вже ціла дивізія. Вони групами, звичайно в силі батальйону, переводять в цілому терені облави на ліси й села, квартируючи в окремих місцевостях по декілька день, а в деяких селах то й постійно. Число ворожих сил і їх тактика не дозволяли навіть зібрати відділи, щоб організувати серйозну протиакцію. Лише в перших днях акції в рейд на польські терени відходить група в силі яких 50 чоловік під командуванням пор. З. (боївки), а частина підвідділу «Галайда II» йде на Підляшшя. Ця група затримала поїзд в Білгорайському лісі; де й роззброїла охорону штабу дивізії ВП і провела з подорожними мітинґ, далі провела наступ на містечко Краснобрід, де роззброєно частини ворога й зліквідовано місцеві уряди.

В перших днях акції ми потерпіли поважні втрати: під час облави згинув канцелярист командира ТВ-ка і був поранений сам к-р ТВ-ка Б.; 20. 6. згинув командир відділу «Вовки III» Давид у селі Старгород, а в селі Осердів ворог зліквідував ПО (видавничий осередок пропаґанди). Крім того в декількох місцях падають криївки з вояками УПА чи членами підпілля; вони звичайно стріляються, але були випадки, що люди здавались «в полон». Двох із полонених заломились на тортурах і почали «сипати», то ж втікають інші вояки з тих криївок, про які ці могли знати: люди переходять в інші криївки, якщо мають такі, або ж самостійно йдуть малими групами в польські терени. Таким чином на початку цього наступу на УПА — відділи «Вовки I» і «Вовки III» були розпорошені й не мали поміж собою зв'язку.

Одночасно ворог грабував і тероризував населення. Десь наприкінці червня почато скрізь виселювати села, залишаючи хіба по декілька родин, а то й нікого. Оминути виселення було неможливо, то ж до двох тижнів його закінчено. Одночасно на місце виселених населювано колоністів, здебільша озброєних — ОРМО.

Під час виселювання ворожі групи звернули більшу увагу на саме населення й заперестали масових облав, міркуючи зрештою, що наші сили вже вповні розпорошені. Це уможливило підпіллю зорганізуватись і наладнати зв'язки системою «мертвих пунктів». Зразу відчувся брак населення, головно ж важко було здобути розвідку й харчі. Під час виселювання відбулося багато сутичок, накинених головно ворогом: вночі ворог розставляв засідки скрізь, де могли появитися повстанці. З нашої ж ініціятиви дрібні групи палили залишені господарства й проганяли колоністів. В другій половині липня 1947 р. проведено наскоки на частини ВП й ОРМО в Угринові, ОРМО в Старому Селі й Річиці і розбито групу ВП біля села Угринова, при чому вбито 11 вояків ВП. У всіх цих боях командував пор. З. Одночасно посилено акцію палення сіл і майже з усього терену прогнано колоністів. Вони ще залишилися тільки в тих осередках, що були опірними пунктами ворога, як от Жнятин, Угринів. Поміж кожним з таких боїв проходив тиждень-два, впродовж яких відділи або розпорошувалися в терені абож відходили в Польщу.

Наприкінці серпня 1947 р. частини ВП виселюють решту населення, залишаючи хіба в деяких селах по одній-дві родини; при них майже постійно влаштовуються засідки. ВП отримує нові підкріплення й починає нові ґрунтовні облави на ліси, поля й села, шахуючи одночасно терен системою нічних засідок. В наслідок цієї нової хвилі наступу падають нові жертви: заскочені в криївках чи лісах. Тоді гине командир «Вовків І» Яр у Лісоцькому лісі, в бою з частинами ВП був смертельно поранений командир «Вовків ІІ» Дуда: частини УПА під командуванням пор. Зенона зробили засідку на ВП в селі Варишин, вбиваючи яких шістьдесят вояків ворога, з нашої сторони згинув тоді Дуда.

В вересні положення дуже погіршало: відчувався брак харчів, розвідки, постійна погоня ворога, у висліді чого постійно рвалися внутрішні зв'язки, поодинокі ж групи підпільників і вояків УПА блукали без зв'язку. Правда, бойовий дух не впав, але все ж над усіми зависло питання, що далі — тимбільше, що наближалася зима. Впродовж усього серпня зв'язок із керівництвом боротьби на Закерзонні був порваний і аж у вересні прийшли інструкції: основна маса людей має відійти до УССР і там включитися в лави УПА; в терені мали б залишитися невеличкі групи, при чому хворих слід залеґалізувати; можна вислати групи в західні зони Німеччини. Згідно з тим розв'язано питання людей, достосовуючи ці вказівки до місцевих умов. Із відділами УПА в УССР терен не мав безпосередніх зв'язків, то ж по зв'язку відійшла лише одна група із присланим зв'язковим від командування Групи «Сян». Були зформовані групи з підвідділу «Галайда ІІ», що був здебільша рекрутований із місцевих, та декілька груп, у складі яких були уродженці земель, що були в УССР. В терені на зиму не лишався ніхто; декілька невеличких груп по 5-10 чоловік перебули зиму в лісах сусідніх польських земель, щоб на весну перейти до УССР або в Західню Німеччину. Восени 1947 р. на захід відійшла тільки одна група під командуванням командира ТВ Б. Інша група під командуванням сот. П. відбула рейд у Східню Прусію.

Так закінчилася боротьба УПА в південній Холмщині. Під час цього останнього ворожого наступу — УПА й підпілля мали бл. 80 чоловік вбитими (напередодні виселення в цьому терені було яких 330 вояків УПА і членів підпілля).

Виселювання й боротьба з нашим рухом на Підляшші почались теж у червні. Їх проводили два полки ВП, скріплені поліційними частинами: УБП, ВОП і МО. Ці сили вповні вистачили, щоб стероризувати населення й виселити його на «земє одзискане». Наші кадри не потерпіли там серйозніших втрат тому, що це порівняно надто великий терен, щоб його могли опанувати присутні в ньому ворожі сили; там багато лісів і недоступних боліт і вони давали повстанцям охорону. Підпілля тут було чисельно невелике (яких 45 чоловік і частина підвідділу «Галайда ІІ»), всип не було, а харчуватися можна було в польського населення. То ж підпілля тут діяло справно й перешкоджувало ворогові виселювати наші села: нищено шляхи, організовано дрібні наскоки, палено залишені господарства, проганяно колоністів.

Втрати потерпіло тут підпілля аж у вересні 1947 року: під час кількох наскоків на квартири загинуло разом десять підпільників, в тому й керівник надрайону — Штиль. Теж і на Підляшші восени 1947 р. подібно, як на Холмщині, розв'язано питання кадрів; однак більшість ще залишилася зимувати в терені.

Степан Хрін

У лемківському «Трикутнику» проти трьох армій

(Із звітів)

В другому оточенні

Кругом нас чути говорення, сміхи, жарти, нарікання, брешуть собаки, долітає запах диму цигарок. Знову займаємо становища між буками, ялицями, вивертами, маскуємо сухим ріщям і листям. У нас тишина. Години довгі, пливуть, як море. В напрямі, звідкіля ми прийшли, дещо на захід від поляни, де ми мали бій, чути знову бій. Хтось проривається. Це напевно к-р Стах, що його витіснили з півдня. Наші стежі що години підповзають до ворожих окопів і розвідують. Ще не можна йти. Ворог далі на своїх становищах. Коби скоро вечір, тоді ми панами положення.

Вже смеркає. Прибігає стежа з командиром ПЖ Соколом і зголошує:

— Ворог тільки що зійшов з окопів до села Микова, а на його місце йде нічна зміна. Вона ще яких 200 м. від нас.

Використовую цю хвилину і переходжу з відділом почерез гору Магуричне, почерез новозбудовані окопи в густий смерічник, що поміж селами Волею Міховою та Смільником.

Жалко було минати ворожі окопи; тут тільки треба було засісти і здорово покосити ворожу зміну на чистій поляні, але приявність великих ворожих сил і розсудок відрадили реалізувати такий плян.

В гущаках ми вже безпечні. Хоч маємо вийти ще з одного оточення, та це нас не турбує; і з тим якось дамо собі раду.

Розсилаю бойові стежі на скрай лісів, на верхи гір, щоб розвідали, де розташовані ворожі лінії. Бунчужний Приспів відходить із однією стежею лісами та дебрами до місця таборування нашого підвідділу 522 над село Смільник, де мав бути к-р Стах, щоб забрати їх, а якщо ж їх там нема, то залишити записку, що ми йдемо на Словаччину.

Опівночі вертається бунчужний Приспів і зголошує, що к-ра Стаха там немає.

Стежі, розіслані на скрай ліса і на лісові дороги, скоро впоралися із своїм завданням. Подали мені докладно розташування ворожих ліній. Мрії пана ген. Моссори та большевицького генерала з Трускавця, щоб знищити нас, залишаться тільки мріями.

Точно в 10-ій вночі 13-го травня відсуваємося до скраю ліса. Ясно світить місяць. Щераз докладно провіряю звіти стеж і на місці орієнтуюся, що ворог розташував свої сили над потоками, дорогами й на височинах. Наказую маскувати зброю перед зрадливим місяцем; відра, щоб не бряжчали, пов'язати в палатки, диски ж, щоб не калатали, нести плазом, дотримувати широких відстанів і повзати навколішки сухими травами чистим полем в напрямі дороги з села Смільник до Волі Міхової. Коли місяць виринає з-за хмар, кожен припадає обличчям до землі, а коли його знову закриє хмаринка, просуваємось далі. Щасливо переходимо отак до річки Ослави, залягаємо на її берегах, а стежі провірюють дорогу і згарища хат, що за дорогою. Немає нічого. Переходимо дорогу, повну пилюги, зорану танками та безупинним рухом автомашин. Тил замасковує сліди. Наказую маршувати скоріш, щоб іще за ночі добитися до лісів у Бескиді. Світанок зловив нас іще на полі поміж селами Зубинське та Воля Міхова. До ліса змагаємося вже потоком, щоб часом не помітили нас з кордону чехи або літаки, що вже кружляють.

*

У відділі після бою забракло п'ятнадцятилітнього стрільця Петрика. Це був один із найвідважніших вояків, прекрасний стрілець і розвідник сотні. Він мав було звичку залізати в кущі і там спати. Так власне й трапилося в останньому бою. Коли ж його розбудили його ж товариші, він зірвався й побіг в напрямі ворожої лінії, сам пробився крізь неї і ранений добіг аж до місця, де був постій сотні. Там його після двох місяців і знайшли стрільці неживого, голова сперта на набійниці, в обіймах рушниця, а в кишенях сирі картоплини.

Цей круглий сирота ціле життя був у наймах пастушком. Коли в квітні 1946 р. після боїв появилася сотня УПА в селі Полянка, він прийшов до мене з проханням:

— Прийміть мене до Вашої славної Лемківської сотні.

Він часто в бою прибігав до мене з допомогою, коли ми — к-р Стах, кулеметник Сова, стрілець Рибалка та ще один стрілець стримували ворожий наступ, щоб уможливити відділові вихід із глибокого потоку. Жалкували за ним всі вояки сотні, бо любили його.

У Бескиді

На скраю ліса в Бескиді, недалеко спаленого села Зубинського будемо днювати. Зорці докладно зорять місцевість від півночі і заходу, чи не наближається ворог. Звідси наче на долоні видно масив Хрещатої. Там тепер бушує яких 40 000 ВП. Над лісами піднімаються високо дими. Чути регіт кулеметів, розриви мін і гук артилерії. Те саме зустріло масив лісів Буковиці та Прибишівсько-Репедські ліси. Там теж бушує яких 15 00 ВП. Непокоїть мене, як дали собі раду молоді командири трьох підвідділів, коли ворог кинув такі сили на цілий терен, що треба пробиватися крізь ворожі лінії окопів і застав.

Стежа зголосила, що на кордоні в окопах лежить чеське військо. Наші зорці не спускають чехів з ока аж до вечора. Увечорі розвідувальна стежа підсунулася до самого кордону і помітила, що чехи сходили із своїх свіжо викопаних ліній в ліс на південь. Використовую це. Виходимо на кордон, просуваємося ним на схід і завертаємо ліворуч до замінованого ліса, що поміж селами Воля Міхова і Бальниця, щоб роздобути вночі харчі та дещо підкріпитися. Заледве ми вибрали місце постою, як на кордон прийшла нічна зміна. Чехи від нас — яких 300 м.

В глибокому потоці розкладаємо невеличкі вогнища, бо ніч холодна. Палимо дуже обережно без диму сухою бучиною, вважаючи, щоб ріщя не тріщало, коли його ламати. Стрілецтво веде себе гідно, ніхто не нарікає, всі накази виконуються совісно. До Бальниці висилаю з кожного рою по двох стрільців з ройовими Заяцем і Островерхою по картоплю. З ним йдуть ще мінери Щупак і Крилатий. Серед ночі вовчими стежками поміж міни вони підсуваються до села. На кордоні над Бальницею видно вогнища чехів. В селі ВП зумисне після вивозу населення залишило собак, щоб ті алярмували про прихід повстанців до села. З цими собаками скоро «договорилися» Щупак і Крилатий: вони їх знали ще з «добрих часів». Скоро набирають картоплі, дехто знайшов навіть бадилини бакуну. Та враз стійкові алярмують, що на дорозі з села Манева до Бальниці чути чвал кінноти, заалярмованої вже собаками.

УПА-Захід, Лемківщина: Група повстанців у бескидських лісак

В таборі кожен пече картоплю і закурює «самокрута» з бакуну. Паперу до куренння багато: всі ліси закидані летючками «До обаламуцоних члонкуф УПА».

Вночі не вдалося нам перейти кордону, тому спимо посеред мін до світанку, а біля п'ятої 14-го травня у місцях, де ліси заміновані, і де чехи не сподівались, що зможемо пройти, перекрадаємось на словацький бік.

Тут обираємо пригоже до оборони місце, розставляємо забезпечення, а на дерева вилізають зорці зорити кордон. Втомлене вояцтво засипляє. Крізь дерева продирається ясне весняне сонце, на кордоні — безупину стрілянина. На голих вершках, на обсерваційних вежах видно чехів: вони зорять Лупківську долину, запалену Хрещату, чи часом не появляться «бандеровци». Бідолахи не знали, що позаду них відпочивала Лемківська сотня. Стиха кепкують собі мої лемки з «пепічків». Командири згадують 20-те квітня 1946 року, коли то ми оточили були словацький полк на кордоні напроти Калінова. В наших руках був штаб, якого командир думав, що ми поляки, зрадив переді мною пляни облави на населення, що втекло було перед виселенчою акцією на словацький бік. Тому, що на-

ша політична лінія забороняла тоді виступати проти чехо-словацької армії, я признався, хто я такий, провів з ним пропаґандивну розмову і випустив з оточення. Трапився тоді цікавий момент, що характеризував тодішні відносини в чехо-словацькій армії; лікар-словак шептав мені:

— Майор — комуніста, -- а на політрука казав: Енкаведиста — руский.

При відході я звернув увагу майорові, що весь тримтів зі страху, що проти них ми не воюємо, а тільки проти большевизму. Також я застеріг собі, щоб вони не грабили нашого населення та не видавали молоді в руки ВП, бо інакше за кривдження українського населення я відплатив би на станицях погранчичників. Широко розповідали тоді про УПА словацькі вояки. І саме тому, що словаки ставилися до нас прихильно, то сьогодні на кордоні чеські війська.

На Словаччині

Під вечір пускаємося в дальшу дорогу без карти, тільки при компасі. Виверти, вертепи, глибокі потоки, місцями гущавники — утруднюють марш, виснажують вояків. Заночовуємо на галявині в лісі.

15-го травня збудили нас кулеметні черги на кордоні: стріляють чехи для більшої відваги, щоб нас відстрашити. На Лемківській Україні далі дуднить артилерія, чути детонації, гул моторів і літаків. Маршуємо далі.

Тут життя інше. Очищені поляни і ліси біля сіл, весело співають пастушки, гівкають робітники на залізничці, веселіше світить сонце. Цей контраст помітив і відчув кожен стрілець.

Часом прилягаємо на землі, щоб нас не помітили пастухи. Корови, занюхавши людей, немов на злість ідуть до нас. Стрільці по лінії шепотом пропонують забрати одну штуку на м'ясо. Та цього робити не можемо, бо це зрадило б нашу приявність тут і спричинило б облави або погоню слідами, що їх важко замаскувати на молодій траві; зрештою ж поміж «руснаками» піде шум, мовляв, ми грабуємо. Тимбільше, що населення тут — великі матеріялісти і забрати комусь корову це щось найгірше.

Кругом по лісах квартирує чеське військо. Вимимаємо їх з партизанською обережністю. Щоб не лишати за собою слідів часто йдемо розсипною «по-татарськи», часом водою, потоком — на південь. По селах стоять військові чеські гарнізони по 100-200 вояків. До села підсунутися важко, бо на полях стійки, які що якийсь час вистрілюють ракети, освічують місцевість і перекликуються умовленим вівканням. В селі чехи заквартирували в горішньому й долішньому кінцях та на середині села. Від групи до групи ходять стежі.

Ночуємо біля військового чеського табору, що від нас яких 200 м. До нас долітає їхня розмова, сміхи, співи. Видно вогнища коло військової кухні, чути запах диму й цигарок. В нас нема страху, щоб хтось закурив, бо ніде ні крихітки бакуну. Ми на добрих становищах: звідси було б добре обстріляти чехів. Ми напевно розбили б їх табор, були б харчі і цигарки. Але одне не дозволяє нам цього робити — брак мапи.

Ще година і вояцтво потомлене заснуло з думкою, коли ж врешті скінчиться ця погоня. Чути тільки, як стійкові переступають з ноги на ногу. Наступного дня маршуємо далі. Минаємо село Телепівці, Камінну; непомітно без сліду перебігаємо поляни від дерева до дерева, від куща до куща. Перескакуємо стежки й доріжки, на яких повно слідів від чеських вояцьких черевиків із зольниками. В лісі чути рушничні постріли, часом блисне ракета. Чути, як перекликуються вояки. Часто треба обходити рубачів, пастухів, маскуватися перед чеськими розвідувальними літаками.

Вже надходить вечір третього дня безнастанного маршу Словаччиною. Ми вже три дні нічого не їли. Веду сам напереді, зі мною бунчужний Приспів. Маршувати дуже важко, шукаючи серед темряви дороги, перелізаючи скалисті потоки, скелі, дебри, ями, військові окопи й землянки. Важко йти без мапи. Часто треба було залишати відділ і йти в яр шукати стежки, а знайшовши її, знову завертати по відділ. Знаками ми не в'язались, бо кругом по лісах військові табори чехів. Минаємо села Гостовиці, Чукалівці, Паригузівці і поміж селами Злава та Острожниця полем і лісами маршуємо далі. Часто треба виминати заміновані поля, що, на щастя, тут обведені дротом. По дорозі зустрічаємо табун коней, а біля нього чеське військо. Обережно виминаємо його горою понад селом Смільним а далі біля села Руського почерез Землянське і верх 813 над світанком 17-го травня заходимо в ліс, що прилягає до кордону. Заряджую відпочинок — дві години спання. Потомлені всі засипляють. На стійках уже не стрільці, але підстаршини. Після півтори години відпочинку розбуджую вояків, бо в нашому напрямі з села Руського йде чеське військо. Стрільцям про це не говорю нічого, щоб нервове напруження їх не вичерпувало. Підсуваємось ближче до кордону.

Ройові Заяць, Волинець, Островерха, Вирва, Зайчик тримають своїх хлопців в порядку. По дорозі поручую командирам Граневі й Оріхові та бунчужному Приспівові та політвиховникові Цяпці бути бадьорими, щоб надавати стрілецтву веселого настрою. На яких 100 м. від кордону займаємо під стрімкою горою становища, щоб на випадок, якби на нас нападали чехи, відбити їх і ще щоб розвідати, чи кордон обставлений військом. Чехи нас не помітили. Вони пішли іншими стежками змінити нічні частини, що на кордоні. Слід за собою ми замасковували добре: ступали з каменя на камінь, з листя на листя, щоб не столочити трави й не лишати свіжих слідів на глині.

Знову через кордон

Ще сяжінь і весняне травневе сонце сховається за верхом. Воно гаряче припікає, продираючися крізь градники. Час-до-часу блисне, мов вістря меча, замаєна зброя. На кордоні падають стріли. Найбільше чути їх на горі Стриб і Сенькова. Перед нами ворог. В кожного у грудях кипить з люті, бо вже маємо досить того виминання чехів. Саме друга після полудня. Рішаюся таки вдень пробоєм іти через кордон. Вибираю охотників з роя Зайчика і перший підсуваюся до кордону. За нами вужем готові зустріти ворога, із зброєю, готовою до стрілу, підповзають стрільці. Мусимо пройти.

Ненадійна поява повстанців за плечима чеських вояків, що задивилися на північ, викликала таку паніку, що ті без стрілу втекли. Ще хвилина і ми вскакуємо до їхніх окопів і тут відпочиваємо декілька хвилин. Стрільці задоволені жартують. Кругом нас багато окопів, землянок, покалічені стрільнами дерева, розрита земля, ще непорозривані стрільна, людські кості, дроти, міни, скриньки від амуніції тощо. Перед нами на Лопіннику куряться дими, на горі Фавеля й Ричивул видно по верхах польське військо.

Кожен спрагнений води: вона далеко, аж в долині села Розтік. Зриваємо зелений квасок, заячу конюшину, дикий часник і апетитно заїдаємо. Один ворог за нами, а ще більше перед нами. Маршуємо далі, щоб ще за дня добитися над село Присліп, там назбирати «бандурок», заспокоїти голод і відпочати.

Через зруйноване село

Лісом поміж ними обережно підсуваємося над село Розтоки. Зоримо його: немає нікого. Потоком, а далі городами проходимо біля хат. Хати поруй-

новані, вікна вибиті, стіни полупані і тільки де-не-де ще красніють мальовила.

Заросли бур'янами стежечки, сади, городи, де лемкиня квіти садила, розбиті колеса возів, січкарень, поламані сані і подіравлені бочки. Де-не-де під порогом, або біля заваленої крамниці лежить здохлий кіт чи пес. І вони були вірними до кінця своїй землі, своїм господарям. Переходимо шлях, що йде від Тісної до кордону; на ньому багато слідів війська від автомашин і танків. На право на рогачці є ворог. Йдемо потоком, а опісля просто на північ і виходимо на гору Ясло. Під ногами шелестить листя, тріщить гілляччя, бо посуха. Мліють потомлені ноги, болять рамена від зброї й амуніції. Командири часто помагають воякам нести кулемети й амуніційні скриньки. Піт заливає очі, уста й груди; стрілецтво обтирає його долонями і стріпує на землю. Хусточки не має ніхто: їх уже давно подерли на бандажі. Часом хтось, щоб додати сил, подає до заду:

— Гора близько. «Шпіца» вже на верху.

Це оживлює стрільців. Ще хвилина і кожен охолоджує себе джерельною водою на горі.

Лежати не вільно. Ройовий Зайчик веде каменистою дорогою, що її не докінчили будувати німці на верхах Тісна-Руське. К-р Грань каже:

— Шкода, що не закінчили будувати шляху. Сьогодні ми йшли б «по-панськи»...

У відповідь додаю:

— Так, так, були б сьогодні «по-панськи» їздили за нами поляки танками.

Спускаємось в долину стрімкими проваллями і на віддалі яких 800 м. від села Прислопа закварти-ровуємо над потоком.

Службовий підстаршина розставляє стійки та застави. Одні збирають дерево на паливо, а другі йдуть в село «організувати» харчі. Інші кепкують:

— Гей, розвідку там засягніть і замовте пироги!

Вже темніє, може, нарешті спокійно відпочинемо після довгого маршу — цілих три доби в голоді. Все затихло. Тільки завзято журчить потік, з просоння цвірінькне волове очко, крикне сич, затріщить у вогниці. На гіллях мерехтить блеск вогню. Як тільки повернулися стрільці з села, почався рух: одні куховарять, другі замонтовують принесені з села жорна, треті ділять знайдений на горищі макух, четверті очищують від сміття знайдене збіжжя, товчуть льон на омасту до «чиру», колють бадилини бакуну, з бляхи роблять терка, дискутують над можливими дванадцяти стравами з картоплі, над тим, в кого будуть добрі «книдлі», «тертяники», «стульники», у кого стиранка і «будинь» з тертої картоплі.

З обуренням оповідають стрільці про руїни в селі по хатах. Уся посуда, образи, вікна, книжки — понищені. Навіть євангелія і церковні книги розкинені, подерті, а частково поваляні людським калом на землі... Все збіжжя і картоплю ворог забрав до решти, врятувався тільки один льох з картоплею на полі, що його наші повстанці під час виселювання «замаскували», спаливши дах, щоб відвернути увагу ворога. Все перешукано й перекопано ґрунтовно.

Беру в руки й перегортаю євангелію. На останній сторінці список жертводавців села Струбовиськ: коштувала — 100 долярів. Євангелію забрав був до себе дяк Плішка з Прислопа. В його зруйнованій хаті знайдено ще церковні книги села Яблінок: «Євангеліон», «Требник» та низку інших, що їх ворог хотів знищити, щоб лемки Божого слова не забрали з собою на «земє одзискане», щоб там не зродилась нова Лемківщина.

Нарешті після довшого часу напруження знайшли ми два дні відпочинку. Зі світанком гасне нічне життя повстанців, а через день усі відпочивають у найбільшій тишині. Тільки настає день, починається довкруги інше життя, повне співу пташок, гудіння мушок, шуму весняного вітру, що привабливо пестить розквітле листя і квітки у радісному промінні сонця. «Хлопця із сонцем у кишені» немає вже на Лемківщині. Ось тут лежать лемківські воїни, а в них замість сонця блистить зброя й гранати. На заставах напруження зір і грізні партизанські дула кулеметів шукають у кущах ворога.

18-го травня після полудня стрільці впорядковують свій одяг, взуття і зброю. Кулеметник Нетля з гумором і з захопленням розповідає про свою зустріч із кроликом у селі:

— Є! Бігме, є в хаті! Втік мені десь, як під землю. Завтра його мушу мати, буде цілій сотні помастити росолом «бандурки».

Кремезний ройовий Островерха «втинає» юшку, їдунка за їдункою. «Свого хову» кравці направляють одяг принесеними з села шматами. «Полатайки» дротом і шнурками направляють взуття, якого на цілу сотню всього декілька пар, а решта — всі босі. Мінер Крилатий, що прозвав себе «капітаном», з помпою обдаровує почот кількома листками старого бакуну. Ст. вістун Попрад набожно переглядає святі книги. Бунчужний Приспів карткує книжку «Життя і смерть», а опісля ховає її до і так переладованої торби. Це не пройшло уваги стрільців. Всі знають історію цієї торби, набитої всяким добром: у ній ще сіль із 1944 р., коли Приспів в сотні к-ра Веселого переходив фронт.

Стрільці миються, голяться, стрижуться, бо ж завтра неділя, а при тому зтиха жартують. Вони теж час-до-часу заглядають, що робить їх «камандир», «старий» або «татуньо». Вони любили мене, бо відчули й мою любов до них за їх хоробрість у боях, вони бачили, що люблю Лемківщину так само, як вони.

День проходить без тривоги. Шляхом Тісна-Ветлина що хвилина проїжджають автомашини, мотоцикли або танки. До ліса ворог якось не заглядає. Тут він чувся безпечним: у цьому терені його рідко коли хто зачіпав.

Щоб наладнати зв'язки з надрайоновим проводом і з командуванням відтинка висилаю напередодні відходу над село Бук і ліс Лопінник референта СБ при відділі, ст. вістуна Хитролиса з жандармом Ославою — шукати зв'язку. Хочу отримати інформації, що робити далі.

Розташування ворожих ліній під час наступу і бльокади Хрещатої 11—17 травня 1947 р.

Почавши від Балигорода, почерез села: Бистре, Лубно, Яблінки, Гапківці, Тісна, Зубряче аж до Солинки і чехо-словацького кордону були зосереджені ворожі сили: артилерія, важкі міномети, танки й моточастини. Здовж ровами шляху лежала розстрільна з важкими кулеметами, звернена на захід. На полях Лубного, Колониць, біля лісничівки Яблінок, біля сіл Гапковець, Тісної та Солинки були скопані батерії ворожої артилерії калібру 4,5 см та 7,6 см. На поля, куди годі було дістатися артилерії, виїздили гірські танкетки й були окопані важкі кулемети. Лінія, що лежала в ровах здовж шляху, мала за завдання охороняти власну важку зброю від сторони масиву Лопінник та ліквідувати ті групи повстанців, що під натиском дивізій від заходу, незнищені ще першою і другою лініями ВП, пробували б прорватися почерез шлях у масив Лопінник. Цю лінію можна б назвати — третьою.

Друга лінія проходила, почавши від Новосілок, попри Загочев'я, через Габрий верх, Щаби, Калічаву, Ґавґан, Гучок, село Гічвиці, здовж потоком біля лісничівки лісу Чорне, шляхом на схід від села Рябого, горішнім кінцем села Колониці геть аж до Тісної. Тут були окопані піхотні частини ВП, що в'язалися з третьою лінією за допомогою кінних вістових. Третя лінія мала в розпорядженні шляху, що

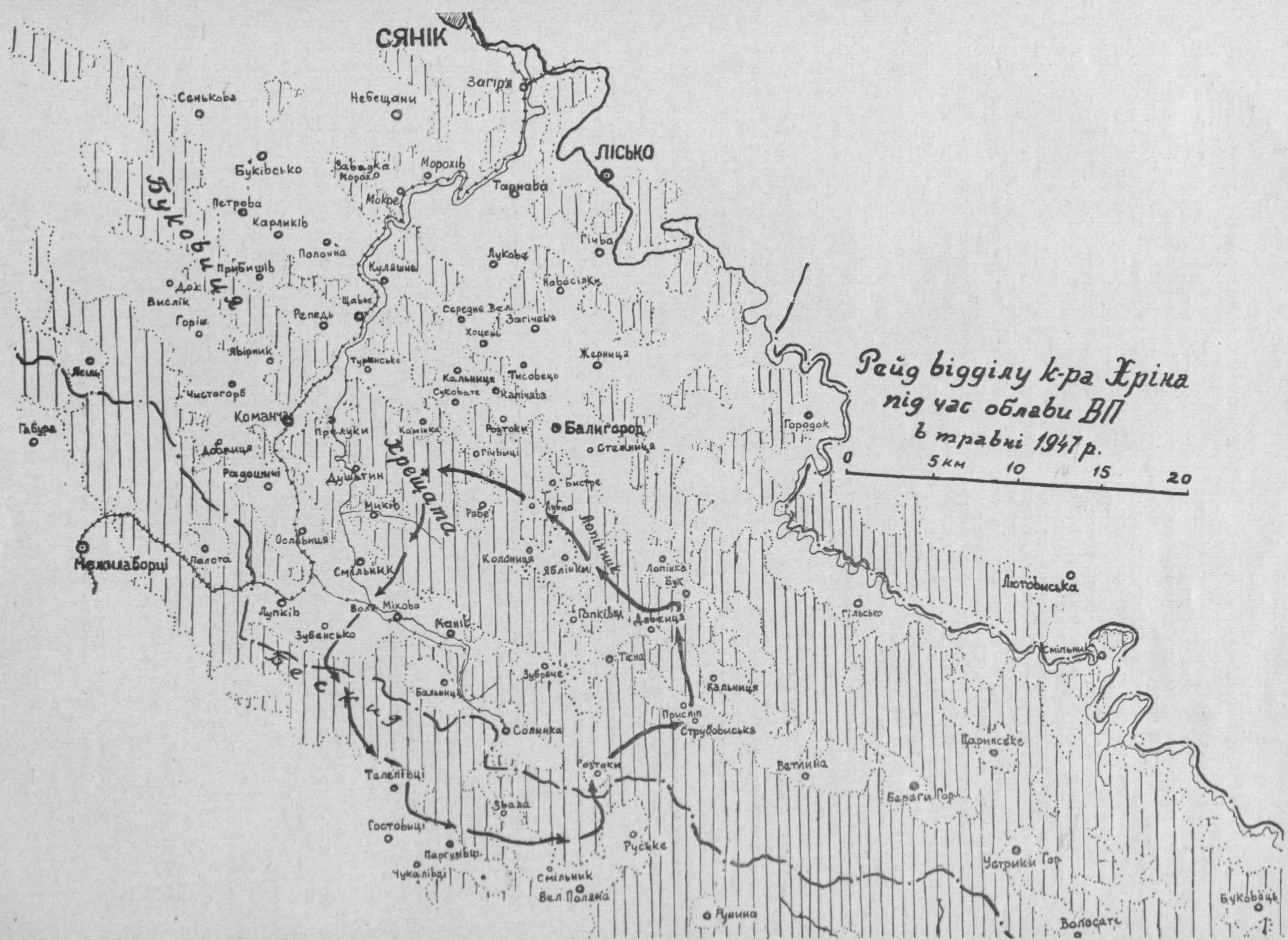
Рейд відділу к-ра Хріна
під час облави ВП
в травні 1947 р.
0 5 км 10 15 20
Сянік
Лісько
Загір'я
Небещани
Сенькова
Буківсько
Морохів
Мокре
Тарнава
Гічва
Петрова
Карликів
Полонна
Прибишів
Вислік
Горіш
Явірник
Чистогорб
Куляшне
Щавне
Репедь
Лукове
Новосілки
Середнє Вел.
Загічев'я
Хоцень
Жерниця
Туринське
Кальниця
Тисовець
Суковате
Капічава
Команча
Прелуки
Каміка
Ростоки
Балигород
Стежниця
Гічьвиці
Габура
Ясель
Ловниця
Радошичі
Душатин
Хрещата
Микєв
Раве
Бистре
Лубно
Лопінник
Ославиця
Смільник
Колониця
Яблінки
Лопінка
Бук
Межилаборці
Палота
Лупків
Воля Мікова
Канів
Полківці
Довжиця
Зубенсько
Бескид
Тісна
Зубрече
Кальниця
Бальниця
Солинка
Присліп
Струбовиська
Телепівці
Ростоки
Ветлина
Звала
Гостовиці
Паргувиці
Чукалівці
Смільник
Вел Поляна
Руське
Ршина
Городок
Лютовиська
Гільсько
Смільник
Царинське
Бараги Гор.
Устрики Гор
Буковець
Волосате

ним їздили мотоциклами вістові на всі відтинки ворожих ліній. Головний штаб у тому часі був, мабуть, у Балигороді. Крім важких кулеметів друга лінія мала ще міномети калібру 50 і 82 мм та ПТР-и.

Перша лінія тяглася від села Туринське верхами до Суковатого і далі попід ліс на захід від Гічвиць та Рябого аж до фільварку та лучилася з лінією, що йшла хребтами від масиву Хрещатої аж до станції Тісна. Завданням цієї першої лінії було знищити відділи УПА, що під напором дівізій, які наступатимуть від заходу, прориватимуться на схід. Окопи цієї лінії не були лучені, тільки поодинокі, але зате густо розташовані із кулеметами що 20 м. Окопи — будовані з глини, каміння, колод, а деякі навіть криті глиною. Так виглядали ворожі лінії на схід від масиву Хрещата. Ліси, що опинилися поміж третьою та першою лініями, вже 11-го травня були пройдені й перешукані ворожими розстрільними, випосаженими в радіо-станції. На цьому відтинку сили ворога виносили яких 10 000 чоловік.

Почавши від села Руське, здовж словацьким кордоном, через Лупківський просмик, здовж Бескидом аж до дороги Ясель—Габура була окопана 18-ти тисячна чеська армія. Її завданням було не впустити відділів УПА на територію Словаччини, ліквідувати їх у Бескиді, абож завертати на територію Польщі.

Крім чеських сил на півдні були ще зосереджені сили ВП. Польська лінія йшла, почавши від села Зубряче, Щербанівка, попід ліс через дорогу Воля Міхова — Рябе і тут лучилася з лінією, що йшла хребтом верхів від гори Хрещата, і далі на схід від Смільника, перетинала дорогу й річку Ославу між селами Смільник—Миків й доходила аж до залізничної лінії між селами Ославиця—Команча.

Тут поруч окопаних піхотних частин були ще змоторизовані, що квартирували по селах: Манів, Воля Міхова, Радошиці, Ославиця, Довжиця й Лупків. Їх завдання було — перекидувати сили на випадок бою на котрому-небудь із відтинків ліній. Вони теж постачали харчі й амуніцію, які приходили залізничними транспортами під охороною панцирних поїздів. Часто автоколони переїздили в супроводі літаків. В Ославиці стояв полк кінноти, полк саперів, частини артилерії 7,6 см важкі міномети 120 мм. На полях біля села Ославиці було летовище. На південному відтинку крім чеських сил було ще близько 7 000 ВП.

На заході залізничною лінією переїздили вдень і вночі чотири панцирні поїзди. Здовж залізничного насипу лежала розстрільна ВП й залізничної охорони. Ця розстрільна свого місця не зміняла, в розшуки в ліс не ходила і тільки очікувала на становищах, чи хтось, може, туди не буде прориватися, та охороняла залізничний шлях, щоб ми не зірвали мостів, рейок, чи то не висадили в повітря панцирного поїзду.

Друга лінія від заходу була окопана, почавши від перехрестя дороги Воля Міхова—Рябе та стежки, що йде хребтами зі сходу на захід, до млина в селі Микові і далі потоком Микувою аж до річки Ослави, а звідси на північ до Душатина (де схрещувалася з іншою лінією польських становищ, що йшли від верха Хрещатої на захід), Прелук і долішнього кінця села Туринського. Тут вона сполучувалася з лінією, що йшла здовж залізничного насипу Загір'я—Команча. Залізничний насип був іще обсаджений далі на північ у селах: Репедь, Щавне, Мокре, Морохів. На цьому відтинку в червні вночі з 9/10-го мав бій к-р Громенко. Завданням цього північного продовження ворожої лінії було ліквідувати наші групи, які в бою 10-го травня мали в пляні пробиватися з Прибишівських лісів у масив Хрещатої, а то: к-р Дуня і к-р Байрак із двома підвідділами. Також перед головним наступом на масив Хрещатої ворог прочісував ліси: Куляшнянський, Середнянський і Кальницький. Лінія над залізничним насипом уже зайняла становища 9-го травня. На західньому відтинку було яких 7 000 чоловік ВП.

Оточивши отак масив Хрещата, ворог на світанку 12-го травня кинув у середину того «кітла» близько 10 000 ВП, яке й створило ще низку менших ліній, оточуючи окремі бльоки лісів, Душатинське озеро, деякі верхи, село Кам'янки. Вони окопалися здовж потоків, кругом полян, хребтом Діл, почавши від Хрещатої до села Прелук та до середини села Туринського.

В оці оточені місця ворог впускає спецбатальйони переважно большевиків, які ґрунтовно перешукують ліси і постійно контактуються з літаками, що прилітали з летунських площадок в Ославиці, Щавному, Буківську й Балигороді. Це переважно «кукурузяники». Бомбовики приїздили безпосередньо з Коросна. Крім спецбатальйонів було ще багато кінних груп, що під час наступу на Хрещату були розташовані в Суковатому, Туринському, Кальниці, Розтоках, Калічаві, Хоцені, Середньому Великому, і врешті полк у Полонній.

За мету поставив собі ворог в днях 7—10 травня витіснити облавами з усіх менших лісів групи повстанців до масиву Хрещата і тут нанести їм нищівного удару. В облаві на масив Хрещату брало участь близько 40 000 ВП й большевиків, крім 18 000 чехів на кордоні.

Розташування ворожих сил, а головне — важкої зброї, будови окопів, кулеметних гнізд, ям на автомашини з амуніцією, розміщення ліній, використовування поземелля й терену загалом, — все те мене інтересувало, тому я пішов опісля особисто оглянути все те, що готовилося на відділи УПА—«Лемко», а зокрема на мою «столицю» — на лісовий масив Хрещата. Цікавили мене не тільки розбудовані лінії, але й вихідні та висунуті становища, розміщення артилерії, танків та важких мінометів. Мене цікавило передусім те, куди ворог спрямовував свої сили, куди хотів нас витіснити, де хотів нас оточити, а куди ми пішли.

Ворог почав свій наступ від заходу, від північного заходу й від півдня. В першу чергу він хотів виперти нас на схід, де нас очікувала його важка зброя. Однак інтуїція, досвід і партизанський «нюх» покерували нами так, що ми, частково лявіруючи, щасливо вирвалися з ворожих обіймів або прорвалися й зникли. Пішли туди, куди ворог, може, не сподівався, проховзувалися так непомітно, як лише вміють повстанці.

Охоту оглянути ворожі становища виявили не тільки командири, але й стрілецтво, що спільно з нами ходило оглядати кругом по лісах усе те, що на нас ворогом було наготовлене.

Оцей опис розташування ворожих сил — далеко не повний. Розвідку, що її ми діставали, приносили виключно бойові розвідувальні стежі. Цивільне населення, що залишалося ще хвилево в районах розташування ворога, не могло порушуватися в терені взагалі; тому висліди його розвідки були не повні. Розвідку утруднювало нам також повне відсепарування від нас ворогом населення. Те, що опишу тут, сперте виключно на моїх власних спостереженнях як теж на спостереженнях командирів і стрільців із відділу «95 а» та відділу к-ра Стаха.

І. Кисіль

Совєтський повітряний десант

Совєтський парашутно-повітряний десант зароджувався в 1924—8 роках. Тоді це були ще окремі спортовці, спортові відділи чи гуртки, що їх організовував «ОСОАВІЯХІМ» (Общество Содействия Авиации и Химии). Питанням десанту займалися також спортові клюби при домах Червоної армії і фльоти (ДКАФ). У цей організаційний період стояло питання про вивчення парашуту, принципів та методів його стосування і можливостей його використання для стрибків із якнайбільшої висоти. Ті спроби й дослідження спрямовувалися й на те, щоб сконструювати такий парашут, що поєднував би всі найкращі властивості, не лише технічного, але й оперативно-тактичного призначення, та одночасно був би найдешевший для масового продукування.

Парашутний тренаж набував усе більших розмірів, навчання досягло своїх успіхів, і СССР мав уже окремих «героїв-спортовців», що в першотравневі свята та в свята жовтневої революції стрибали навіть з двома-трьома парашутами, виконуючи т. зв. віртуозні спортові вправи, що звуться: сховзання, розворот, затяжний стрибок, стрибок на ноги з ходом, тушіння парашуту тощо. Показували свої віртуозні досягнення радянським партійним керівникам, представникам ЧА та представникам закордонних армій, роблячи з того неабиякий галас.

На цьому гарячковому спортово-десантному рівні Політбюро, Генеральний штаб чи Центральний Інститут Фізичної Культури й Спорту не зупинялись, але продовжували ще більш розбудовувати спортові клюби, завданням яких і було охопити якнайбільше молоді й готовити з неї кадри спортовців-парашутистів і інструкторів; їх у 1930-тих рр. уже нараховувано сотні.

Генеральний штаб СССР, ведучи розвідку та стежачи за чужоземними арміями і вбачаючи неминучість та наближування 2-ої світової війни, був змушений розбудовувати й парашутно-десантну службу та готовити кадри десантників повітряних сил, щоб не відстати від нових форм і методів бою. Тому після 1930 р. ЦК ВКП(б) та ЦК Комсомолу навіть в обов'язковому порядку доручили ввести облік і мобілізувати до армії та школи парашутних інструкторів — активну, фізично здорову молодь, ідеологічно й морально стійку, готову вірно служити ідеям партії.

Тоді й вийшов наказ організувати парашутно-повітряний десант як окремий рід війська, що став рости з сотень і батальйонів у бриґади ба й навіть — корпуси. Цей рід війська залишався в безпосередньому розпорядженні Генерального штабу, як військо спеціяльного призначення; його передбачувано кидати в бій лише в особливих моментах надзвичайно важливої акції стратегічного чи оперативного значення. На розбудову цих військ призначено величезні суми і в десантній ділянці почався пожвавлений рух. Десятки інженерів-винахідників працювали над питанням побудови й продукції найкращого парашуту для вояка, як теж парашуту, при допомозі якого було б можливе скидати зброю та амуніцію. Виринуло питання, як скидати на землю важку зброю, як перевозити хоч легкі гармати, міномети, автомашини, радіостанції тощо. Тоді ж виринула потреба реконструювати літаки, щоб було можливо перевозити ними десант, зброю для десанта та все, що забезпечує оперативність цього війська.

Нарешті сконструйовано парашут, що звався «ММ» («Мягкий мешок») як теж багато інших типів парашута для стрибання вояків з повним бойовим навантаженням. Один з найбільш вживаних парашутів, т. зв. «ПДС-6» («Парашут десантной службы — 1936») мав зовнішню форму круглу. Пізніше уряд та військова ставка запропонували інженерно-винахідницькому складові побудувати такий парашут, що давав би більшу площину опертя в повітрі та міг би втримувати ще більшу вагу навантаженого зброєю вояка. В 1941 р. появився в серійній продукції парашут квадратової форми, на половину з шовку, а на половину з іншого матеріялу. Тим самим було знижено попередній дорогий виріб із шовку, а цей парашут, що звався «ПДС-41» своїми властивостями ні трохи не уступав парашутові «ПДС-6». Пізніше появилися ще інші системи високоякісних парашутів, але більшість їх вживали тільки летуни. У важливих питаннях повітряно-десантної служби, як от у конструюванні парашутів, в їх реконструкції, в будівництві планерів (ширяків) використано інженерів і винахідників, що пізніш були знищені в ході чисток. Перед 2-ою світовою війною провадив величезну працю інженер-конструктор Туполев, що багато праці вклав не лише в повітряно-десантній ділянці, але теж і в летунстві.

Десант, та його стратегічне й оперативне призначення.

В совєтських інструкціях основи стосування й використання авіяційно-повітряного десанту зформульовано так:

«Авіяційно-повітряний десант це військо особливого призначення, що повинно бути спосібне вести бій так самостійно, як і у взаємодії з іншими родами зброї».

«Повітряний десант використовується централізованим способом як РГК (резерв головного командування) і децентралізується лише в особливих випадках з наказу головної ставки».

«Авіяційно-повітряний десант повинен бути ідеологічно стійким, бо лише при таких умовах матиме змогу діяти в запіллі та на ворожих теренах. За все виховання несуть відповідальність головою в першу чергу комісари, політробітники та партійні організації».

Як бачимо, то повітряно-десантна частина або з'єднання не допускаються до виконування навіть малого оперативно-тактичного завдання.

Совєтський повітряний десант поділяється на дві частини: десант стратегічного призначення і на десант оперативно-тактичного призначення.

Десант стратегічного призначення використовується при взаємодії з резервами власних штабів фронту чи армії — в запіллі ворога та в смузі фронту чи армії ворожого запілля; він діє звичайно силою цілого корпуса, або окремої бриґади.

Десант оперативно-тактичного призначення використовується в тих випадках, коли децентралізовано управління корпусу чи бриґади, підчинивши їх загально-військовому штабові армії чи корпусу. В таких випадках оперативно-тактичний десант може діяти в запіллі ворога і в фронтовій смузі так своєї армії, як і ворожої — в силі батальйонів або сотень. Для того, щоб бриґади, батальйони чи сотні могли діяти самостійно, їх штати побудовані так, що кожен відділ і підвідділ має змогу сам себе забезпечувати.

Крім поділу на десант стратегічно-оперативного та оперативно-тактичного призначення, совєтський повітряний десант поділяється з уваги на спосіб свого використання, ще на:

а) повітряний десант повного призначення,
б) повітряний десант мішаного призначення,
в) повітряний десант посадочного призначення.

Що собою являє повітряний десант повного призначення? Це десант, що має за завдання при особливих оперативно-тактичних умовах відповідно

своєму наказу зіскочити вповні за допомогою парашутів та непомітно для ворога приземнитися на вказаному терені, щоб виконати дотичне бойове завдання.

Повітряний десант мішаного призначення це такий десант, що одна третина його бойових сил стрибає за допомогою парашутів, займає терен, охороняє його та дає змогу решті сил (двом іншим третинам) прилетіти на літаках або ширяках і осісти там, де підготовила район перша бойова група. Такий спосіб десанту вигідний тим, що можна завезти з собою більше запасів амуніції, технічного спорядження й продуктів для забезпечення десанту на період виконування його бойової задачі. Недолік такого способу десанта в тому, що ворог впродовж дії даного посадочного десанту краще розпізнає терен його розташовання, а напр. з гудіння моторів літаків спостерігає й окреслює силу десанту. Також з повітря ворог може спостерігати, де організовується база постачання, щоб її опісля тим швидше знищити. Тому такий мішаний месант мусить бути використовуваний обережно та ще при передумові доброго і точного знання тієї місцевости, де десант повинен приземнитися.

І нарешті — повний посадочний повітряний десант використовується в таких випадках, коли не маємо добре підготованих стрибунів, десантна одиниця молода, недавно зформована, і вояки не вспіли добре навчитися принципів десантної служби; та врешті ще в таких умовах, коли потрібно в запіллі ворога організовувати демонстративний бойовий напрямок, піднявши паніку на розклад запілля, паралізувати основні лінії постачання в запіллі й знищувати дивізійні та корпусні складові пункти чи то обмінні пункти постачання.

Підготова та підбір десантних кадрів

Командний та інструкторський склад до десантних військ підбирається — попри передумову ідеологічно випробуваних в совєтському розумінні людей — з-поміж фізично сильних, військово вишколених в умінні добре орієнтуватись у терені одинцем та в умінні вести довірену собі групу бійців у найрізноманітніших типах місцевости на ворожій території, до того ж не лише вдень, але і вночі. Десантники мусять уміти добре стіляти при всяких умовах і з різної зброї. При підборі командирів, політкомісарів а то й вояків за всім пильно слідкують ще окремі відділи МҐБ та перефільтровують увесь особовий склад десанту крізь систему комісій та перевірок в період призову до десантних частин. Так проходить сама лише підготова та підбір кадрів до десанту; до того ж ми згадуємо тут лише про основні моменти, а коли б їх ще далі деталізувати, то можна б помітити дуже багато прикмет, що політично зцементовують совєтський десант. Та все ж поруч з тим він має цілу низку недоліків, як його порівнювати з десантними військами західніх держав.

Вишкіл повітряно-десантних кадрів

Навчання в повітряному десанті розподіляється на дві частини: на навчання вдень і вночі. Більше як половину учбового часу відпущено на навчання вночі, щоб у бійця вишколити спосібність орієнтуватися й діяти так одинцем, як і цілими відділами. Частину учбового часу призначено на навчання в стрілянні і на вправи, як стрибати за допомогою парашута в повному бойовому спорядженні. В основу десантного вишколу поставлена вимога, щоб десантне військо вміло вести бій на ворожих теренах, вміло знищувати ворожі лінії комінікацій, що постачають фронт, вміло нищити бази постачання, центральні залізничні вузли, мости, штаби, вміло планово дезорганізувати вороже запілля та сіяти серед населення паніку, пов'язуючись при тому з п'ятою колоною.

Десант мусить уміти виконувати операції при взаємодії з фронтовими частинами так у фронтовій смузі своїх армій, як і в смузі ворожого фронту, координуючи свої дії із цілістю запланованої акції. Вишкіл ставить собі за ціль — навчити командира й вояка діяти в повітрі і на землі.

Тому то й перша частина навчання має назву — наземна підготова, а друга частина — повітряна підготова; так перша, як і друга провадяться системою одиночного і групового вишколу.

В наземному вишколі проробляються такі основні питання:

1) вивчення матеріяльної частини різних систем парашутів, їх неґативних і позитивних сторінок при тактичному використанні;

2) вивчення системи та матеріяльної частини основного парашуту, за допомогою якого командир і вояк будуть діяти; саме такий парашут повинні вони знати краще від інших;

3) вивчення методів і принципів, як провірювати парашут в його спровності перед вживанням та як виявляти його дефекти; коли ж парашут бракований, то як його зібрати, скласти; як забезпечувати власний парашут та який порядок охорони до моменту його вживання і після вжиття;

4) які правила одягнення та допасовування так основного, як і запасного парашуту;

5) вивчення методів і способів підвішувати парашут та вміння сидіти, вивчення техніки ослаблювання та допасовування парашуту в різних випадках;

6) опанування техніки одиночного та групового стрибання із спеціяльних горбків та вишок;

7) вивчення техніки стрибка та техніки вживання взуття, щоб зменшити травматичні пошкодження (потовчення й поламання);

8) спеціяльне допасовування одягу, зброї, укладка бойових і харчових припасів та вправи по алярмі сідати в вишкільний літак на землі і швидко висідати з нього;

9) вивчення способів, як опаковувати і допасовувати важку зброю для кожного вояка та опанування принципів, як стрибати разом зі зброєю;

10) вивчення спеціяльних методів, як тушити парашут під час вітру, як робити розворот парашута та як сховзати в повітрі.

Вишкіл у повітрі

Лише добре оволодівши наземним вишколом, десантник допускається до вишколу в повітрі. Тоді проробляються та вивчаються такі питання:

1) який порядок дій на площі посадки; при тому вивчається умовні знаки та як діяти за їх допомогою;

2) який порядок розміщення в літаках без зброї та зі зброєю;

3) десантники привчаються, як вести себе в повітрі під час льоту; командир вивчає своїх підчинених, а підчинені привчаються до різних рухів літака при всяких швидкостях та вишколюються в спостеріганні та в орієнтуванні щодо терену, понад яким літак саме пролітає;

4) вони вивчають порядок швидкої висадки, коли літак приземнився по сиґналу;

5) вивчають порядок практичного стрибання одинцем і групами;

6) привчаються, як володіти над собою до моменту розкриття парашуту і після його розкриття з динамічним ударом; привчаються спостерігати в повітрі, вже вискочивши з літака, робити розвороти в повітрі та підготовлятися до приземнення відповідно до місцевости;

7)вчаться способів приземнювання, відриву від парашута та способів, як парашут знищити чи то заховати;

8) вчаться збірки по сиґналах чи самостійно, привчаються, як діяти, орієнтуватись по місцевих предметах, та вивчають способи, як прийняти бойовий порядок;

9) врешті ж — вчаться стрибати масовим порядком вночі на малій площині та відділами виконувати швидко тактичне завдання і при тому не бути зовсім помітним для ворога.

Так проходив вишкіл советського повітряного десанту, що особливо посилено розвивався аж перед 2-ою світовою війною та виявив низку недоліків, які й спинювали його дію. В основу советського десанту при виконуванні тактичних завдань і операцій покладені в інструкціях такі визначення:

а) повітряно-десантний батальйон це одна з одиниць, що здібна виконувати самостійно тактичне завдання;

б) повітряно-десантна бриґада це самостійна частина, що призначена за своєю маневровою здібністю та матеріяльно-технічним забезпеченням самостійно виконувати лише оперативно-тактичні завдання;

в) повітряно-десантний корпус виконує завдання стратегічно-оперативного призначення та відограє основну організуючу й контролюючу ролю в керівництві підчинених йому бриґад та окремих батальйонів, які діють за окремими частковими наказами. Таким чином у праці штабу над підготовою до виконання оперативного пляну зупинимось на повітряно-десантній бриґаді, що відограє основну ролю в бойових діях, як більш маневрова, більш оперативна і більш насичена технічними та допоміжними засобами для знищення ворога.

Советський повітряно-десантний корпус має в своєму складі: штаб корпусу, відділи, що обслуговують штаб, відділи забезпечення, відділи розвідки і зв'язку, відділи, що додаються для забезпечення бою, політвідділи, відділ постачання, відділ санітарного забезпечення і обов'язково також — окремий відділ МҐБ.

В склад корпусу входять і йому підпорядковуються три десантні бриґади.

Склад повітряно-десантної бриґади

На повітряно-десантну бриґаду складаються: штаб бриґади з політичним апаратом, чотири самостійні батальйони із власними штабами, чотири окремі сотні та чотири допоміжні відділи.

У склад штабу бриґади входять: командир бриґади, начальник штабу, начальник оперативного відділу, начальник парашутно-десантної служби, начальник постачання зброєю та ремонту, начальник постачання амуніції, начальник харчового постачання, начальник санітарної служби, начальник зв'язку, начальник розвідки, два перекладачі чужоземних мов і 10-15 чоловік молодших інструкторів парашутно-десантної служби. Крім того в кожному з відділів є ще по два-три чоловіки писарів та машиністів.

На політичний апарат бриґади складаються: комісар бриґади, його заступник — він же старший політичний інструктор, секретар партійного бюра, інструктор окремого відділу МҐБ, а врешті — низові партійні та комсомольські організації.

При штабі бриґади є ще відділи й підвідділи, що забезпечують її дії так у вишкільний, як і в бойовий період; вони можуть збільшуватись або зменшуватись залежно від тактичного завдання й операцій.

Крім чотирьох самостійних батальйонів із власними штабами бриґада має ще: сотню розвідки, складену з автоматників, сотню радіо-телефонного зв'язку, сотню саперів, сотню для охорони та обслуги штабу (т. зв. «комендантську»), ремонтний підвідділ, відділ технічного забезпечення, відділ санітарної обслуги і врешті транспортний відділ постачання.

Штаб повітряно-десантної бриґади та його служби перед опрацюванням дотичних оперативних плянів ведуть свою працю такими етапами:

1) спершу штаб бриґади отримує попереджувальне розпорядження від свого зверхника;

2) зчерги провадить повітряну розвідку дотичного терену дій вдень та вночі чи то вивчає цей терен із фотознімок;

3) вивчає мапи дотичного терену та можливості їх використання згідно з місцевістю;

4) видає попереджувальні розпорядження підчиненим відділам та підвідділам у зв'язку з передбаченими діями й операціями;

5) нав'язує сполуку з командиром транспортової авіяції, вивчає сиґнали та паролі як також опрацьовує декілька варіянтів десанту;

6) отримавши бойовий наказ від свого зверхника, обраховує та складає плян бойово-оперативного часу;

7) видає свій бойовий наказ, наказ про постачання як теж розпорядження підвідділам;

8) негайно надсилає заяви на поповнення боєприпасами, харчами й людськими резервами;

9) негайно відокремлює хворих та політично «ненадійних»;

10) командир бриґади і начальник штабу приймають рішення про виділення «ПО» (передового загону);

11) оба вони приймають рішення про ешелонування й бойовий порядок в повітрі, на землі і про їх охорону; саме бойове рішення приймається і подається остаточно аж у терені;

12) сиґнали та умовні знаки опрацьовуються ще до операції і вивчаються кожним старшиною та вояком; також і місцевість вивчається ними з мап;

13) видаються розпорядження на знищення або на заховання парашутів після приземлення;

14) наказується про порядок заступників командирів на випадок, коли хтось з-поміж них буде вбитий чи поранений;

15) визначується остаточне положення та місце санітарної служби і те, який буде зв'язок з фронтовими з'єднаннями і якими способами при евакуації ранених бриґада забезпечена.

Такий порядок основних моментів у праці штабу повітряно-десантної бриґади. Їх загалом багато, вони бо завжди виникають із завдання та з ваги операції. Ми на них зараз детально не зупиняємось, бо це справа окремої статті.

Советський повітряний десант, як ми вже згадували, розвинувся особливо перед 2-ою світовою війною. Все ж Генеральний штаб СССР не вмів ефективно використовувати такого важливого війська. Ціла низка технічно-матеріяльних недоліків та малий досвід у практичному діянні великими з'єднаннями в терені — все те привело советський десант до того, що його доволі таки швидко знищила німецька армія. В почактах німецько-советської війни були скинуті советські десантні одиниці, а то й цілі відділи у німецьке запілля, та вони, не встигши навіть приземлитись, були вповні знищені німцями; та ж частина десанту, що вже була на землі і змогла заволодіти тереном, також діяла без пляну. То ж у висліді, напр., були знищені: 8-а, 9-а, 212-а бриґади та багато інших.

Советський генеральний штаб, побачивши такі великі втрати у своєму повітряному десанті, пізніше використовував його вже тільки в прифронтовій смузі своїх теренів у характері бойових партизанських груп — скидаючи їх у цивільному одязі на терени німецької прифронтової смуги. Такі десантні групи-«партизани» діяли в районах: Старої Руси, Пскова, Острова, Полоцька, Вітебська і далі на південь. Німці були змушені кидати цілі

полки на охорону шляхових вузлів та залізниць і вести спеціяльне прочісування лісів щоб знищити цих совєтських партизан-десантників.

Совєтський повітряний десант не мав успіху ще й тому, що Червона армія, коли німці наступали, в початках вела війну за принципами рухомої оборони і часткових протинаступів на окремих напрямках, а совєтський висаджений десант весь час находився в непостійному запіллі; що далі німці просувалися на схід, то цей совєтський десант все більше відривався від фронтової смуги своєї армії і тим більше труднощів зустрічав у своєму постачанні та зв'язках, а тим самим залишався на знищення.

Совєтський повітряний десант до того мав, як і загалом уся Червона армія, дуже слабий радіозв'язок і надто мале число добре вишколених радистів; а саме ті чинники відограють величезну ролю в керуванні сучасним боєм. Як бачимо, совєтський повітряний десант, як окремий рід зброї, показався ще надто молодим щодо свого досвіду при своїх діях в 2-ій світовій війні.

З. Семенів

Другий випуск старшинської школи УПА «Олені»

Однією з найпекучіших проблем в УПА було питання старшинських кадрів. Ряди збройного підпілля під кінець німецької окупації безнастанно збільшувалися і треба було розв'язати питання їхнього очолення. Цьому не могло зарадити порівняно невелике число старшин з т. зв. Українського Леґіону і з червоної чи німецької армій. Не могли заповнити цієї прогалини й одиниці-старшини з колишньої польської чи українських єрмій із доби Визвольних змагань: цих останніх було дуже мало. Військової школи ОУН, що велися до того часу, давали радше елементарні військові знання ширшим колам членства, але ж не теоретичну і практичну підготову до командних становищ. Щоб розв'язати цю проблему, тут і там на теренах дій УПА піднімаються спроби зорганізувати різні вишколи військового характеру, підстаршинські школи, курси тощо. Намагання ж Командування УПА йдуть у напрямі зорганізування старшинської школи: підібрано відповідний інструкторський склад і 1943 року в волинських лісах постає перша старшинська школа УПА. Серед інструкторів і командирів цієї школи бачимо старшин з різних армій: є там вихованці чеської армії, Українського Леґіону, польської армії як теж декількох старшин української армії з 1918-21 рр. Безупинно ведеться вишкіл молодих людей, що незабаром повинні б зайняти командні становища в УПА. До кінця 1943 р. старшинська школа на Волині дає два випуски вже вишколених кандидатів на старшин.

Тимчасом східній німецький фронт доволі скоро відкочувався на захід: Волинь незабаром мала змінити окупанта. Для старшинської школи не було тут перспектив на нормальну працю. Треба було шукати захиснішого місця. Такий порівняно кращий захист давали тоді карпатські лісові масиви. З наказу Головного Командування УПА увесь інструкторський і командний склад школи переходить в зимових місяцях 1943-44 рр. в Карпати. Тут уже ждали нові кандидати на вишкіл. Заздалегідь зібрані з усіх на тоді піднімецьких теренів України вони пройшли сотні кілометрів, щоб іще перед переходом фронту пройти вишкіл у цій старшинській школі. І так приблизно в лютому 1944 р. починає діяти ця нова старшинська школа УПА в лісах Скільщини. Вона дістає назву «Олені». В першій половині липня 1944 р. закінчується вишкіл її першого випуску. Саме коли вони мали розходитися в терен, збиралися групи нових кандидатів на другий випуск. Цьому другому випускові школи «Оленів» і присвячуємо нашу статтю.

Кандидати на вишкіл

Ще заздалегідь перед закінченням першого випусків «Оленів» вийшов наказ Головного Командування до командувань воєнних округ, як теж до теренової мережі ОУН про намічення й відправлення свіжих кандидатів до старшинської школи. З уваги на обмежене число місць окремим ВО (Воєнним Округам) були визначені максимальні контингенти кандидатів.

Від кандидатів вимагано: відповідного віку (мабуть, від 18—25 р.), бездоганного здоров'я, середньої освіти (при відповідній рекомендації тут допускалися й винятки), зразкової поведінки, виявленого відповідного ступеня інтеліґенції, елементарних знань військового діла як теж практичної участи й зарадности в боях. За підбір людей відповідальність несли командири ВО. Так підібрані кандидати з поодиноких сотень УПА і з теренової мережі ОУН відсилалися спершу до командування ВО. Тут вони проходили лікарські оглядини й відповідну перевірку. Перевірка полягала на тому, що командир ВО чи його відпоручник переводив з кожним кандидатом зокрема коротку ґутірку, з якої й міг зорієнтуватися про знання і здібнощі кандидата. Він теж звичайно приходив декілька разів на інспекцію групи кандидатів під час їх перебування при штабі ВО. Власне це перебування тривало декілька днів і було виповнене вправами. Очевидно, до всього того доходили ще поручення зверхників кандидата, а які йшли слідом за ним до ВО. Після цієї перевірки групу кандидатів відправляли по зв'язках на вишкіл.

При тому слід додати, що кандидатами були тут самі охотники. Звичайно їх число на багато переходило винячений контингент, то ж не дивно, що після перевірок залишалося чимало таких, які почували себе «покривдженими».

З бойових відділів на вишкіл приходили не лише рядові стрільці, але й такі, що вже повнили були в них командні функції, як от ройових, чотових, бунчужних; був навіть один (із УПА—Північ), що вже командував був куренем, але ж не мав іще вимаганих кваліфікацій. Теренова мережа ОУН надсилала теж свої найкращі сили: від членів районових проводів геть аж до обласних. З хвилиною відходу на вишкіл вони були підпорядковувані військовому командуванню. Після закінчення школи залежно від потреб вони могли або повернутися назад до теренової мережі ОУН або ж залишитися у відділах УПА. Якщо мова про територіяльне походження курсантів, то це були здебільша повстанці із відділів УПА—Захід і УПА—Північ, отже із західньої Волині, Холмщини й Галичини. Перед відходом із ВО кандидати мусіли здати всю автоматичну зброю і пістолі, а за те отримували рушниці. Арґументовано це тим, що школа не зводитиме боїв, її охоронятимуть бойові сотні, автоматична ж зброя потрібна на місцях. То ж після такої «чистки» групи кандидатів відходили на зв'язкову лінію і звідти вже підводами чи пішо мандрували в Карпати.

Школа й її командування

З прибулих у Карпати кандидатів створено дві сотні, з яких кожна налічувала понад 150 чоловік. На їх озброєння складалися рушниці й гранати; крім того кожному роєві приділено тут один кулемет — «МҐ-42», кулемет Дехтярова або ж польський «РКМ». Всі командири, почавши від чотових, були озброєні в автомати, головно мадярські, до яких тут можна було легко дістати муніцію. Обі сотні мали теж по одному важкому кулеметові — мадярського типу і системи Кольта. Особливого умундирування не було: кожен ходив у такому, яке приніс із собою. Були це мундири німецькі, мадярські, чи то врешті колишні польські і цивільні. Решта виряду визначувалася правильником і була при «апелях» строго контрольована.

Командиром школи був майор Поль. Це був старшина з кол. польської армії, родом волиняк. Він і був командиром старшинської школи ще на Волині, під його керівництвом вишколювався і перший випуск «Оленів» у Карпатах. Низького росту, сухорлявий, чорнявець, понад 30 років, з енергійними рухами — він на перший погляд видавався дуже суворим, хоч насправді був дуже поміркований і холоднокровний. Вимагаючий у відношенні до себе й до підчинених, він зумів собі з'єднати всіх і перетворити увесь склад школи в гармонійний колектив. Визначався незвичайною тактовністю й особливим знанням вояцької душі; це зокрема виявлялося у прикрих для школи хвилинах. Його попередня приналежність до ОУН полк. Мельника ніяк не стояла йому на перешкоді включитися в загально-український фронт боротьби, пліч-опліч із своїми партійними суперниками, та поставити свої сили і знання на службу загальній справі.

Добрий командир вміє підібрати собі відповідний штаб співпрацівників і впливати на них своїми шляхетними прикметами. Це й позначилося на ад'ютантах к-ра Поля. Ними були — спершу хор. Зміюка, син полк. Д. Вітовського, а згодом — десь від половини серпня 1944 р. — хор. Ткачук. Звідки він походив, не знаю. Був це високого росту чорнявець, яких тридцять років, мовчазний, в поведінці привітний; у собі мав щось, що притягало до нього людей, але ж одночасно казало підлеглому затримувати повний респект перед ним як зверхником. Він був вірним відображенням свого командира.

Особливою повагою визначався командир розвідки і зв'язку Ждан. Низький, худощавий, з гарно виплеканою борідкою — вже з першого погляду зраджував свою попередню цивільну професію. Всякий середньошкільник впізнавав у ньому учителя. Його доводилося зустрічати в самій школі тільки зрідка: здебільша він перебував у терені чи то нав'язував зв'язки з мадярами. Ходили чутки, що він кількакратно їздив на переговори з ними до Будапешту.

Політвиховником на вишколі був курсант Руслан, родом із Коломийщини. Сюди він прибув з теренової мережі, де мав був функцію в обласному проводі. Визначався неабиякими здібнощами й був людиною високої культури. Над собою працював дуже багато. Не надто часті зайняття з політвиховання не перешкоджували йому брати участь враз із іншими курсантами на лекціях чи вправах. Тут він був разом з усіма, вчися.

Функції капеляна школи повнив о. Н., що хоч і не завжди, але доволі часто перебував на терені школи. В особливо важких умовах він завжди знаходив слова потіхи для повстанців. Худий, високий, з сивим волоссям, він серед молодшого покоління скидався на якогось апостола із церковної ікони.

Двома роями польової жандармерії командував к-р Вуйко, людина незвичайно веселої вдачі, віком у сороківку. Це був верховинець-бойко, родом із Славська, що нераз дивував усіх своєю витривалістю та безнастанними жартами. Свій величезний наплечник при всякій нагоді поповнював харчами, що служили «залізною порцією» для всіх, хто від знемоги й голоду валився з ніг.

Контрастами за своєю вдачею і поведінкою були оба командири сотень. Хор. Щит — к-р 1-ої сотні, низький ростом, худощавий, темний русявець, із вдачі — гарячий і нервовий. Своїми здібнощами надавався радше на штабного старшину. Через свою надмірну строгість не дуже був люблений вояками. Зовсім протилежними прикметами вирізнювався к-р 2-ої сотні хор. Коник. Повільний, маломовний, ніколи не виявляв назверх знервування. Мало буває людей, що дають себе так любити, як цей 35-літній старшина ще з польської армії. Він був душею воєцтва. Суворий у вимогах до себе й до своїх підчинених, він був дуже вирозумілий для потреб вояцтва і ті бійці, що будь-коли були під його наказами, довго згадуватимуть його як одного із зразкових старшин УПА.

Курінним лікарем і одночасно лікарем 2-ої сотні був д-р Максимович. Сам він — галицький жид, середнього росту, худощавий, темний русявець, під сороківку — з особливою сумлінністю виконував свої обов'язки. У кожну хоча б і найменшу працю старався вкласти максімум вміння. Втікаючи перед гітлерівським знищенням, він знайшов у рядах УПА захист для себе і для своєї понад 60-літньої матері. Обоє вони були в школі «Олені» через увесь час.

Другим лікарем — у 1-ій сотні — був д-р Кум, теж жид, віком близько 36 років. Він студіював в Італії і до війни вів практику в Стрию.

Оба лікарі-жиди трималися дуже добре, хоч невигоди повстанського життя дошкульно давалися їм в знаки. В короткому часі вони зуміли зжитися з повстанцями і були ними дуже люблені. Про д-ра Кума пізніш були вістки, що він, заскочений большевиками, сам застрелився в безвихідному положенні.

Бунчужними були: в 1-ій сотні — молодий, життєрадісний русявець ст. бул. Запорожець, а в 2-ій сотні — старший віком, не надто привітний і доволі скупий ст. бул. Арпад.

Обі сотні мали по три чоти, кожна ж чота по тричотири рої. Чотовими в першій сотні були: хор. Крук, ст. бул. Вікторія, що пізніш відійшов на становище командира бойової сотні, а його місце зайняв ст. бул. Симпатичний; псевда чотового третьої чоти не пам'ятаю. У другій сотні чотовими були: ст. бул. Черник, ст. бул. Антон та в третій чоті — коротко хор. Козак, а згодом бул. Зенко.

Інструкторський склад і дисципліни

Інструкторський склад школи становив окреме тіло. Тут були заступлені старшини, що своє знання здобували в усіх окупантських арміях: польській, німецькій і червоній.

В першу чергу треба згадати сот. Березу, що знаменито читав лекції з загальної («польової служби») і партизанської тактики. Його підручниками з партизанської тактики, мабуть, ще й до сьогодні послуговуються повстанці в Україні. Сам сот. Береза був уродженець східних областей і згідно з поголосками був попередньо інструктором в большевицькій старшинській школі. Дуже приступна форма його лекцій, ядерність висловлюваних думок і добра метода навчання давали змогу курсантам багато скористати на його лекціях. У вільних хвилинах цей кремезний 40-літній козарлюга любив проводити на розмовах із вояцтвом. Його увага для кожного курсанта була теж однією з причин тієї широкої популярности, якою він втішався у школі.

Подібно, як сот. Береза в 2-ій сотні, викладачем «полівки» (польової служби) і партизанської тактики в 1-ій сотні був пор. Ярема. Свої знання здобув він у німецькій армії (Український Леґіон); сам — уродженець Галичини. Теж визначався неабияким знанням своїх дисциплін і вмінням передавати його іншим.

Пор. Степовий — теж уродженець східніх областей; про нього теж ходили чутки, що був інструктором у большевицькій старшинській школі — читав лекції з топографії і зв'язку. Він теж відзначався діловим підходом до своїх лекцій, ясністю думки і вмінням передати її слухачам. Замкнений в собі, у співжитті з курсантами «формаліст», не користувався особливими симпатіями серед останніх.

Високим ростом дорівнював Березі і Степовому куди молодший, стрункий, з голеною головою пор. Кацо. Сам він з національности — осетинець, свої військові знання здобув у червоній армії. У школі «Оленів», як і попередньо у волинській, він читав лекції із збросзнавства. Чималі труднощі він мав із мовою: старався говорити по-українськи, але на ділі виходила якась мішанина українсько-російських слів. Незвичайно гострий своєю вдачею, він ставив високі вимоги до курсантів. Взаємини бійців із ним мали більше формальний характер.

Поважним віком (понад 45 років), середнім ростом, худощавою постаттю, з окулярами в грубій чорній оправі вирізнявся пор. інж. Крутий — спеціяліст у справах «піонірки», маскування, «мінерки», будови оборонних споруд тощо. Теж уродженець східніх областей і своє знання здобув у червоній армії. Він мав особливий дар педагога. Всі свої лекції старався, наскільки на це дозволяли обставини, продемонстровувати практично. Серед курсантів він мав марку «добродушного старушка»; вже ця обставина свідчить про безпосередність його взаємин з ними.

Решта дисциплін таких, як напр. внутрішня служба, наука стріляння, муштра тощо, належала до командирів сотень; про санітарну справу лекції читали лікарі.

День починався раньою зорею в п'ятій годині вранці. Миття, молитва, сніданок, ранній звіт і вимарш на лекції тривали до сьомої години. В сьомій починалися лекції, що тривали аж до дванадцятої, тоді — півтораголинна перерва на обід, знову лекції аж до год 17-ої. Від години 17-ої до вечірньої зорі (21-ої год.) мали місце — денний наказ, чищення зброї, вечеря, індивідуальне навчання тощо. Зрештою декілька разів відбувалися нічні вправи і часто мали місце нічні алярми.

Неділі і свята були вільні від усяких офіційних зайнять: тоді можна було направити одяг, скупатися, вчитися а то й погрітися на сонці.

Обі сотні вишколювалися окремо за рідкими винятками спільних вправ. Лекції з поодиноких дисциплін не читалися довше, як по дві години під ряд. На зміну теорії приходили вправи або муштра. Функції сотенних, чотових тощо повнили самі курсанти за попереднім назначенням; вони кожного дня змінювалися. Властиві ж сотенні і чотові вели тільки нагляд.

Сьогодні важко вже відтворити подрібно ґрафік лекцій як теж подати число годин, призачених поодиноким дисциплінам. Немає теж програми лекцій у школі «Олені». В загальному можна окреслити, що на польову службу і партизанську тактику припадала половина всіх годин лекцій. Другу половину виповнювали інші дисципліни. До обов'язкових дисциплін належали: загальна тактика («польова служба») в обсязі дій піхотного куреня, партизанська тактика, організація армії, топографія (наука про форми поземелля, картографія), збросзнавство (давано перегляд всієї піхотної зброї до важкої включно — без гармат), піонірська справа, куди входило навчання про переправи, будову мостів, мінування, маскування, протитанкову оборону тощо, внутрішня служба (вивчення компетенцій і обов'язків старшин у поодиноких функціях), служба зв'язку (її технічні засоби, шифрування тощо; через надто мале число приладдя у великій мірі приходилося тут обмежуватися теоретичними лекціями), наука стріляння (з уваги на щадження муніції та з конспіративних міркувань гостре стріляння відбувалося рідко), санітарна справа і врешті муштра. Навчання «політграмоти» тут, з уваги на брак часу, було пропущено. Обмежено його до огляду міжнародніх подій, що його постійно давав Руслан.

Під Липою

Перший випуск школи «Олені» вишколювався головно на горі Маґура (1365) в Скільщині. Там були вибудовані з кругляків шаласи, що мали хоронити перед дощами й негодою. Такі ж шаласи стояли і в лісі біля с. Липа. В них вишколювалася підстаршинська школа «Беркути», а від другої половини липня 1944 р. почала тут працю школа «Олені» зі своїм другим випуском.

Заки дібратися до табору біля с. Липа треба було всім новоприбулим кандидатам ще раз пройти лікарську комісію в с. Слобода Болехівська. Були й такі, що прибули скоріше, тоді їх перегляд відбувався вже в лісі.

Тимчасом большевики уже прорвалися в північну Галичину й скорим маршем просувалися на південь. 27. 7. 44. вони зайняли Львів і витіснювали німців та їхніх союзників у Карпати. Тут німецькі частини приготовлялися до оборони. Можна було сподіватися, що із-за догідних теренових умов їм вдасться тут вдержати фронт дещо довше. На це також розчислювало й командування школи й воно, давши один день відпочинку для втомлених дорогою кандидатів, негайно приступає до реґулярного навчання. Конечним було використати затримку фронту, бо прихід большевиків поважно відбився б на навчанні: його треба б було припинити, може, і на довший час. Виявилося, що біля Липи не прийдеться довго побувати, бо цей терен, правдоподібно, мав входити в смугу німецької оборони. Все-таки вивикористати цей терен, і то якнайдовше, було потрібно, вже хоча б з тієї причини, що звідси було недалеко до «долів», які знову ж постачали всі повстанські відділи в Карпатах, а тим самим і школу, харчами. Достава харчів в глиб гір натрапляла б на чималі трудноші, особливо у випадку школи, якої курсанти не могли покидати так часто лекцій чи практичних вправ. Населення ж гір було надто вбоге, щоб ділитися з повстанцями своєю «мізеротою». Та коли б і мало прийти до того, що воно стане одиноким поставцем харчування, то все ж цей реченець треба було відтягнути якнайдалі.

Згідно з передбачуваннями, біля Липи вишкіл не потривав довго. Приблизно в тиждень після того, як навчання розпочато, вже треба було це місце покинути. Недалеко вже розривалися гарматні стрільна, а околицю зайняли німецькі фронтові частини. За догідним місцем у великих лісових масивах гір не довелося довго шукати. Пройшовши через гору Яворина (1041), на якій квартирувала тоді сотня к-ра Ясеня, школа розтаборилася під голим небом біля гори Болт (1243) над двома малими потічками.

Сотень, що мали б охороняти вишколи, не було. Рівнож не було кому доносити харчів з недалекої Липи, біля якої приміщувалися магазини, поповнювані з «долів». Таким чином забезпечення школи і її прохарчування були покладені на сили самих курсантів. Навчання однак не переривалося. Всюди, навіть на маршах, для цього використовувано найменшу нагоду. Бувало таке, що люди, до краю потомлені чи то трудними гірськими маршами чи то стійками або чатами, мусіли йти на лекції, хоч сон чи втома клеїли очі.

Врешті незабаром після відмаршу з-під Липи, почав навідуватися в гості — голод. Фронт на Передкарпатті спинив доставу харчів з «долів», а за-

паси, що ще були, все далі вичерпувалися в наслідок великого числа повстанських відділів у горах. Вислана до попереднього табору чота Антона принесла рештки харчів; вони були аж надто скупі, а на майбутнє не було ніяких виглядів дістати щонебудь. Там же на старому таборі після короткої перестрілки було зловлено декількох німців, що здезертирували були після того, як їх частини розбито під Тернополем. Зараз же після провірки їх відпущено.

Школа обезпечувала себе стійками, розставленими зараз же біля табору, чатами, що були віддалені на яких 3 км. від табору, а теж окремими «секретами» й стежами. Одна чата мала приміщення від сторони Липи біля оборога з сіном. Звичайно там перебувало шість-сім курсантів, які виставляли стійку. Німці, що стояли в Липі, розвідали про постій тієї чати й одного слітного ранку заскочили її, але так, що оминули стійкового і половили живими всіх, хто спав під оборогом. Коли від оборога наближалися до стійкового Юрка, він, запримітивши німців, вистрілив до них декілька разів з рушниці й сам побіг до табору. Погоня, що негайно вирушила за німцями, була безуспішною. Принесено лише важкораненого вояка німецької армії, за національністю словака. В поспіху про нього німці забули.

Саме тоді були на школі два лікарі — мадярські жиди; їх були забрали німці копати окопи і вони втекли від цієї роботи. По зв'язках УПА вони відходили назад в Мадярщину і по дорозі задержалися на деякий час при школі. Один з них, — він мав псевдо Корона, — виявився знаменитим хірургом і він і заходився біля раненого словака. Виявилося, що ранений мав прострілений хребетний стрижінь і для лікування тут потрібно шпитальних умов. Тоді це було неможливе і словак мусів лікуватися в умовах, які були на школі.

Тимчасом гірські ліси починали наповнятися мадярською резервою. Одна така частина закватирувала недалеко постою школи, нічого не знаючи про це. На школі заряджено поготівля; коли ж перед вечером рухи мадярських частин видалися надто підозрілими, обі сотні зайняли догідні позиції й пролежали на них до ранку, очікуючи ворожих дій. До зудару однак не дійшло, бо над ранком мадяри відійшли.

Вдень далі відбувалися зайняття, хоч втома й голод позначилися на всіх: обличчя у всіх стали худі-прехуді, лиш очі побільшали і якось дивно світилися. Виряд дуже тяжів і ноги відмовляли послуху. Крім того — у всіх майже показалися прояви цинги, незвичайно стали надокучувати воші: бо ж часто дощі мочили одяг і він сохнув таки на тілі до того вичерпалися запаси мила і їх нізвідки було поповнити. У декого родилась думка перейти назад до бойових сотень але ж як тоді такому виснаженому відбути далекий марш. Цей настрій вичув добре сам к-р Поль і, зарядивши збірку цілої школи, звернувся до курсантів з промовою. Ледве стоячи на ногах, він був тоді ще якийсь менший, ніж звичайно. Але його слова були грімкі й бадьорі і неодному, хто думав був про дезерцію зі школи, приходилось червонітися й соромитися самого себе. На запит, хто хоче бути звільненим зі школи, не виступив ніодин. І хоч згодом приходилося ще цілих два тижні не їсти нічого, крім лісових ягід, така думка в нікого вже не зроджувалася.

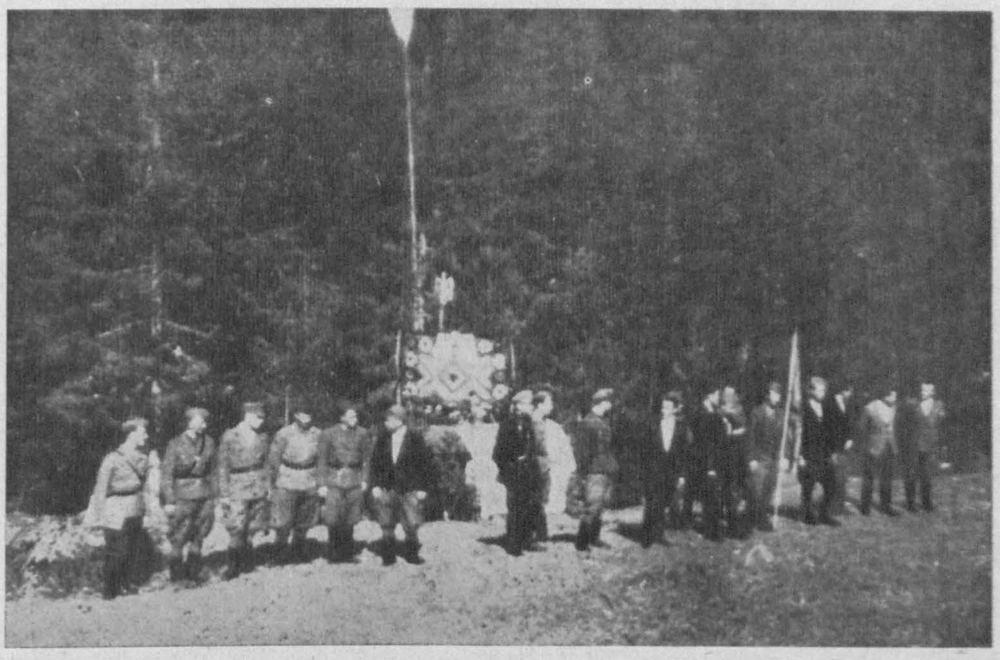

Фрагмент з свята заприсяження Старшинської Школи УПА-Захід «Олені» біля с. Рожанка у Скільщині 21. 9. 1944. Стоять від ліва: хор. Ткачук, пор. Кацо, пор. Степовий, сот. Береза, пор. Крутий, пор. Ярема, —, —, —, о. Др Гриньох, —, —, —, чот. Черник, ройовий Мрія, гості.

На зміну одним мадярським частинам прийшли другі: ці вже квартирували на самому Болті й там заміновували поля. З ними школа нав'язала контакт безпосередньо. До цього спричинився бугай, що його інтенданти привели з полонини. Коли пізно ввечорі його хотіли обухом «причмелити», щоб пізніше легше було зарізати, він обірвав мотузку і зранений помчав лісом просто на мадярів. Випускати таку дорогоцінність з рук було б каригідне і різники, в погоні за ним, декілька разів вистрелили. Стріли й рев бугая зчинили серед мадярів переполох. Пізніше перекликування стеж привело до зближення. Дальші ж переговори вів уже к-р Ждан, що чудово говорив па-мадярськи. А бугай завернувся назад і, хоч було темно, його таки зловили на втіху цілій школі.

Перемарш під Рожанку

К-р Ждан переговори з мадярами вів в ширшій площині, маючи, мабуть, на те окреме уповноваження. Наладнання зв'язку поміж школою й окремими мадярськими частинами було конечне і корисне, бо це заощаджувало курсантам сили, особливо в перемаршах: вже не треба було обминати мадярів нетрями. Цим разом було встановлено «взаємний ненапад» і школа могла пройти поміж квартируючи-

ми мадярами на південь. Такий перехід із-за браку харчів був аж дуже конечний. Прийшов час, коли нашими виживлювачами мали стати самі верховинці.

В декілька днів після цієї історії з бугаєм школа вирушила в марш. Про ступень знесилення курсантів най посвідчить факт, що на саму таки гору Болт, в половині якої квартирувала школа, мандрували більше як пів дня. На зміну несли ще раненого словака. Єдина вирука були ще коні, яких можна було обвантажити важкими кулеметами й мінометами.

На самім верху вже чекали мадяри. Вони забрали раненого, якого ще передше погодилися передати до лічниці на лікування. Тут, на верху, вони мали свої шатра, поміж які й проходили курсанти. Мадярські вояки з цікавістю гляділи на повстанців, стоячи обабіч стежки. Були здебільша без зброї, що свідчило про відсутність якогонебудь підступу з їхньої сторони, як це дехто підозрівав спершу. Треба сказати, що тоді мадяри вже були морально заламані; це згодом і справдилося. А курсанти, хоч які були зморені, перед чужинцями показалися напричуд бадьорими. Можливо, що «застриками» тут послужили ті три кістки цукру, що їх кожний дістав зранку перед відмаршем.

Перемарш до Рожанки тривав понад два тижні. Такий довгий марш був зумовлений і великим виснаженням всіх людей, і тим, що догідні місця використовувано — на школення. Видавання харчів інтендантами відпадало: одинокою поживою залишалися борівки й малини, що саме були добре зародили. Доходило до того, що сотенні висилали на зміну чоти «пастися» в малинниках. Цим заповнялися всякі обідові перерви чи інші вільні хвилини. Маршувати багато було годі, бо це було не під силу: звичайно після пройденого кілометра-двох, а часто й менше, треба було робити відпочинки. Особливо далися в знаки — гора Маґура (1365), а ще більше гора Чирак (1283) своїми крутими схилами.

Біля Маґури дійшло було до сутички роя 1-шої сотні, що стояв на заставі, з німецькою патрулею. Сутичка ця трапилася через корову, що її взяли повстанці з полонини, а яка була «власністю» німців: німці вислали патрулі й окремих розвідчиків в терен і така одна патруля зайшла на заставу школи. Втрати були по обох сторонах раненими і, мабуть, теж — вбитими. Двох німецьких розвідчиків зловлено живими.

Під Рожанкою

Гірські села Рожанка Вижня і Нижня розкинені широко і мають багато присілків. Крім цього в лісах і на горах є ще чимало окремих будинків. т. зв. зимівників. На таких то «зимівниках» заквартирувала школа «Оленів». Переважно до одного господарства прикріплювано одну чоту й вона мала себе обезпечувати стійками й «алярмовими». Приміщеннями, своєрідними «казармами», були стодоли. На лекції і вправи сходилися сотнями й обі сотні вели їх окремо, недалеко одна від одної. Віддаль між заквартируваннями чот була один-два км.

Можна сказати, що вишкіл тут проходив зовсім нормально. Спокій, відсутність довгих виснажливих маршів давали ґарантію на безперебійне навчання. Коли порівняти з попереднім станом, то і прохарчування, зваживши терен і умови, було наладнано задовільно. Харчі брано з поблизьких сіл, де селяни, це треба особливо підкреслити, не жаліли нічого. Правда, харчів не було аж надто багато, але все була дотримана певна норма. До цього причинилося, мабуть, те, що тут не було бойових сотень, що обтяжували б терен; це, мабуть, було так узгіднене з командуванням ВО. Замість хліба розділювано вівсяні паляниці («ощипки») — одну на цілий рій денно. Вранці і ввечорі була кава, рідше молоко, а на обід юшка («зупа»), в якій майже завжди було м'ясо. До паляниць додавано звичайно сир або масло.

Тимчасом фронт все ще далі стояв на північних склонах Карпат. По ночах безперестанно гуділи літаки, що пролітали на південь на Мадярщину. Це були большевицькі й американські літаки, що мали свої бази в СССР.

Після кількох тижнів нашого побуту під Рожанкою теренова розвідка донесла, що в околиці Рожанка-Волосянка скинено на парашутах большевицьких партизанів. Їх мало б бути небагато. Щоб не дозволити їм турбувати населення, командування школи рішається вислати декілька роїв у погоню. Цілонічні розшуки роїв і ПЖ (полевої жандармерії) під командуванням Мрії не дали бажаних успіхів. Зловлено лиш одного парашутиста, який не хотів нічого говорити. Виглядав він дуже бідолашно — низький, коростявий і брудний. Решта парашутистів, як пізніше виявилося, відразу була подалася на захід.

В лісах появилися знову мадяри. Це були резервні частини як теж ті, що приходили сюди змінювані з фронту. Перед ними і перед большевиками, що могли кожної хвилини прорватися сюди, школа виставляла чату на гору Чирак. Звичайно туди йшов неповний рій, очолюваний кимсь з-поміж курсантів. Час тієї чати тривав цілу добу. Віддалена вона була від табору більш як 5 км. Ці чати, за згодою командування, нав'язали знову контакт із мадярськими частинами, що стояли по другій стороні хребта Чирак. «Братання» тут ішло так далеко, що стежі курсантів постійно заходили поміж таборуючих мадярів питати, «чи далеко большевики». При цій нагоді можна було розглянутися між мадярами. Їхній моральний стан був уже дуже низький: брак дисципліни й невеликий авторитет командирів відбивалися теж і на самих вояках. Опущені, не дбали про власну гігієну, занедбували зброю, що на дощі ржавіла. Падали зливні дощі, а їм не хотілося навіть добре надягнути палаток. Спали майже в болоті. Найбільшою для них карою був брак харчів. Наші чати, що з собою брали картоплю для харчування, відмовлялися добровільно від цієї власної поживи, несли її мадярським воякам і в заміну за це одержували амуніцію.

«Я, воїн Української Повстанчої Армії . . .»

Дата 21 вересня 1944 р. залишиться у випускників старшинської школи «Оленів» у пам'яті на завжди. Це ж бо день, в якому молоді курсанти склали присягу вояка УПА на вірність Україні. Урочистість того дня полягала не так у зовнішньому оформленні, як радше у внутрішньому перевороті кожного курсанта. Ідейний порив молодих людей знаходив своє завершення в цих таких знаменних словах присяги.

Вже ціле післяполудне 20-го вересня було вільне від усяких занять. Воно було призначене на впорядкування виряду, чищення зброї купання, тощо. До командування школи приїхали якісь гості і зверхники, перед якими звітував і к-р Поль. Заносилося на щось велике.

Вранці 21-го вересня обі сотні, вичищені і впорядковані, відходять на вишкільну площу 1-ої сотні. Сюди сходяться теж і селяни з поблизьких присілків, щоб бути присутніми на першій того рода події в їхній околиці. Всі святочно повбирані, всі ждуть тієї хвилини, що залишить свій слід на довгі роки. На площі стоїть гарно прибраний вівтар, приготовлений до польової Богослужби. Врешті надходять гості, штаб школи й інструктори. Після звітувань починається богослуження.

Після богослуження командири сотень зголошують свої відділи к-рові Полеві готовими до присяги. Сам акт присяги проводить віцепрезидент УГВР — о. д-р І. Гриньох. Здавалося, поза шкурою проходив мороз, коли падали слова, дотримуватись яких курсанти присягалися до смерти. Урочистість і повага хвилини були величні. Вони не меншали і під час того, як курсанти з піднесеними вгору пальцями проходили мимо прапора, доторкаючись його, а заздалегідь зорганізований хор співав «За рідний край...», не меншали і під час теплих побажань зверхників.

Після обідової перерви (обід був тоді справді «святочний»!) почалася друга частина св'ята, тим

школа доходить до старого постою під Болтом і тут отаборюється.

По дорозі, — вона була теж трудна, бо запасу харчів з собою не несено (з Рожанок не можна було багато взяти), — притрапилося нещастя. Стр. Вир з 2-ої сотні, що вів навантаженого важким кулеметом коня, наступив на міну, що вибухла й поранила його й коня. Звичайно, коней не можна було вбивати, бо це ж була незамінна тяглова сила, та тим разом коня таки дострілено. М'ясо розділено між обі сотні, щоб підкріпити сили. На щастя, до старого табору під Болтом не було вже так далеко і раненого вояка, важкого кулемета та достреленого коня не довелося нести довго.

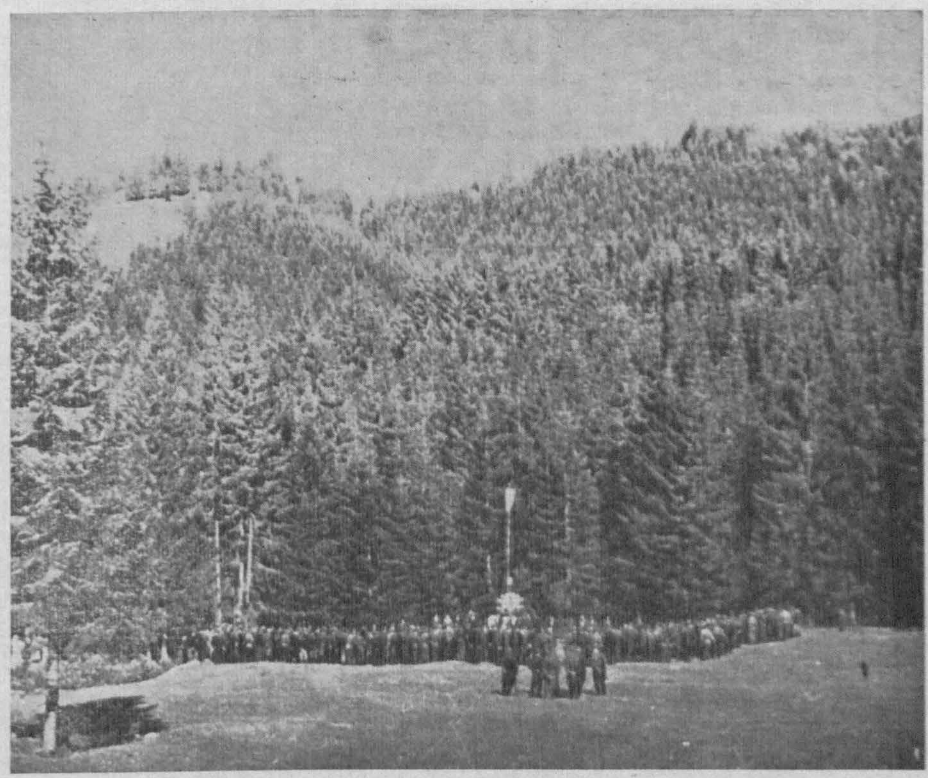

Свято заприсяження другого випуску Старшинської Школи УПА. Захід «Олені» біля с. Рожанка у Скільщині 21. 9. 1944: дві сотні старшинського випуску.

разом розвагова. На чергу прийшли різні гри, веселі точки, скечі, хорові виступи тощо. Неперевершеним майстром гумору показався чот. Антон. Знаменитий підбір веселих точок, які він зорганізував, захоплював усіх. Особливою радістю сповнювалися обличчя селян-бойків, які вперше в житті мали нагоду бачити таке велике св'ято рідного війська.

Напрям — північ

Біля Рожанок школа перебувала до кінця вересня. Большевики прорвалися в гори і фронт, якого насправді й не було видно, переходив радше тільки битими шляхами. Та все ж, щоб не бути заскоченим різними несподіванками, треба було вибиратися в ліси. І так, десь на початку жовтня школа прощається з Рожанками і після кількаденного маршу в лісових гущах зустрілася з бойовими сотнями к-рів Різуна і Рена, що зібралися тут, щоб спільно проходити фронт. Всіх сотень було понад десяток; до того доходила ще чота дівчат-курсанток. З цими сотнями був теж к-р Лицар (О. Гасин), що в окремій доповіді поінформував учасників про міжнародне положення й про становище на українських землях.

При бойових сотнях школа залишалася всього один день. Треба було пробиватися на північ, бо сотні Різуна і Рена мали, мабуть, інший напрям маршу. Пройшовши через Маґуру й Чорну Сиглу

На новому постої інтенсивно викінчувано навчальні дисципліни, бо йшлося про те, щоб визначений програмою плян якнайскоріш вичерпати. В основному то програма вже була вичерпана, а залишалися ще меншеважні доповнюючі години. На 15-е жовтня готовлено офіційне закінчення школи й після видачі свідоцтв курсанти мали розходитися в терен.

Недостача харчів починала знову надокучувати, але такого, як на початках, голоду не було.

Трагічне закінчення

13-го жовтня після полудня мала відбутися в 2-ій сотні остання година зброєзнавства. Пор. Кацо, що разом з інструкторами приміщувався недалеко 1-ої сотні, йдучи на цей виклад крізь гущавники, — до 2-ої сотні не дійшов. По дорозі здезертирував. Спочатку всі думали, що він напевно заблукався, але енергійні розшуки цього не підтвердили. Виявилось, що він таки справді здезертирував. Негайно заряджено поготівля й вислано в терен цілу польову жандармерію. На відшукання дезертира вона мала час до наступного дня пополудні. Якщо б розшуки не дали жодних успіхів, ціла школа перейшла б в Станиславівщину до Чорного ліса й там перевела б офіційне закінчення.

14-го жовтня приходили поодинокі жандармеристи й зголошували про безуспішність своїх розшу-

ків. Всі однак ще не зійшлися і їх треба було ждати. К-р Поль заряджує відмарш 1-ої сотні, з якою висилає кількох інструкторів, а сам зі штабом та з 2-гою сотнею залишається на місці аж до приходу всіх жандармеристів.

Перша сотня вже була далеко в лісах, як до табору прибіг втішений жандармерист (здається, мав псевдо Степ) і оголосив, що він вночі знищив дезертира Каца. Він мав спати у селянина під оборогом і опис, поданий господарем збігався з виглядом Каца. Цього осібняка жандармерист під час сну вбив, а тому, що терен був загрожений, ще вночі труп заховав. Ця вістка незвичайно втішила всіх і к-р Поль після довгих розпитувань жандармериста рішив, що закінчення школи відбудеться таки на місці й не треба буде робити цього прикрого кожному маршу. Перша сотня мала негайно завернути назад.

На охорону штабу відійшла 3-тя чота під командуванням бул. Зенка. Сам штаб, а з ним і ПЖ, залишався на давньому місці й не долучував до місця постою 2-гої сотні.

15-го жовтня вранці, із сходом сонця (була, мабуть, неділя) в таборі саме готовились до богослуження, як чата від сторони Липи помітила якесь військо, що просувалося здалека полонинами в напрямі постою школи. Після зголошення в таборі чаті наказано залишитися на місці до відклику. Коли це ворог, не уступати з місця й відбиватися. Про большевиків тоді, мабуть, ніхто й не думав, а радше про якийсь повстанський відділ.

Тимчасом за горбком, що був перед чатою, розляглися демонстративні постріли з автомата. Незадовго після цього на горбі появилася большевицька стежа. Її привітано кулеметним вогнем. На підкріплення чаті прийшла 2-га чота й незабаром зав'язався бій.

Тоді, коли 2-га чота відв'язувалася від ворога (такий був наказ) і відступала на гору Болт, штаб школи відступав на Яворини. 1-ша чота, при якій був к-р Коник, ліквідувала табір і з обвантаженими кіньми відходила теж на гору Болт. Саме тоді на Яворинах зчинилася скажена стрілянина з кулеметів і автоматів; почулися густі вибухи гранат. Густо бив теж міномет. Було ясно, що штаб школи разом з 3-тою чотою попав на засідку. Зв'язана боєм 2-га чота не могла йти на поміч, а к-р Коник був уже з 1-шою чотою на Болті.

Бій на Яворинах не тривав довго. Він був нагальний і скоро скінчився. Вислана розвідка й прибулі розбитки принесли страшну вістку: майже цілий штаб був знищений. Впало яких 12 людей, а між ними к-ри: май. Поль, хор. Ткачук, Ждан, Вуйко, о. Н. Дзвінка (мабуть, зв'язкова) і інші. Засідка ця була така раптова і з таких догідних становищ, що годі було скоро розгорнути оборону і перші курсанти, а за ними й командири впали від перших пострілів. З цієї засади вирвався ранений сот. Боровий-Босий, що на школі був з окремим призначенням, чот. Зенко і бійці, що були подалі від чола.

Цей наскок на школу, а особливо спосіб його організації (зв'язання боєм чати на те, щоб при відступі на Яворини могла краще діяти засідка) свідчили, що дезертир Кацо живе і що це він так вміло зорганізував цей напад. Можна було здогадуватися, що він перед своєю дезерцією розвідав про намічені шляхи відступу й використав їх для засідки. Так само невірним було донесення жандармериста про знищення Каца. Вже пізніше виявилося, що він насправді знищив якогось дезертира з червоної армії, який своїм виглядом був зовсім подібним до Каца. Та ці висновки роблено надто пізно. Остання «лекція» була заплачена надто дорого.

У різні напрями

1-ша сотня вже не повернулася під Болт. До неї скоро наспіла вістка про трагедію. Вертатися не було за чим. Маючи з собою інструкторів Ярему і Крутого, вона йде в ліси біля сіл Ілемня-Суходіл і тут веде далі доповнення вишколу. Зв'язавшися з Головним Командуванням, командування сотні в другій половині листопада видає випускникам посвідки закінчення старшинської школи й за призначеннями висилає їх в терен. На місці залишається лиш т. зв. скелет, себто ті, хто виконував дотепер різні функції в сотні, як теж деяке число (бл. 16) кандидатів на такі функції з-поміж випускників, що проявили відповідні здібності. Цей скелет мав би бути зв'язком і очоленням наступних випусків, якщо б такі була змога влаштувати.

Найвищими ступенями, наданими курсантам 1-шої сотні, були ступені булавних; з приходом к-ра УПА-Захід Шелеста п'ятьом курсантам затверджено звання старших булавних.

Скелет 1-шої сотні до травня 1945 р. проходив політично-пропаґандивний вишкіл і дехто з нього мав відійти на Закарпаття.

2-а сотня після відступу на Болт ходила ще декілька днів в околицях Чорної Сиґли і висилала в різні сторони стежі. Одна така стежа в силі роя під командуванням Мрії зводить біля Липи з большевиками короткий бій, з якого вийшла без втрат. Після цього, нав'язавши зв'язки, сотня подається через села Брязу й Поляницю в ліс біля с. Бубнище. Тут долучує до бойової сотні к-ра Вікторії (попередньо чотовий з 1-шої сотні «Оленів») й має змогу відпочати й відживитися. Сюди прибуває к-р Лицар, а в декілька днів після того к-ри ВО, чи їх відпоручники, щоб забрати призначений їм контингент випускників школи. Курсантам видаються тимчасові, писані ручно посвідки, в яких, крім псевда й віку, було стверджено про закінчення школи з відповідним ступенем і льокатою. Коли не враховувати таких, як от чотові Черник, Антон, або рой. Мрія, що дістали звання хоружних, то найвищими наданими званнями були ступені старших булавних.

При кінці жовтня випускники школи розходяться в різних напрямах, по всіх воєнних округах. Лиш ті, хто йшли до ВО «Буг», пристають до «скелету», що теж прямує на північ. При «скелеті» 2-гої сотні були теж інструктори сот. Береза і пор. Степовий. В с. Селиськах (Бібреччина) призначені до ВО «Буг» відходять. Після деякого часу, коли виявилося, що вести дальші випуски старшинської школи, не можливо, «скелет» розв'язано.

Курсанти другого випуску порозходилися всюди по просторах України. Хоч і їх не було в потрібній кількості, все ж прогалину частинно виповнено. Найважніше, що це були люди, які хотіли працювати над собою і передавати своє знання другим. Є багато випадків, що випускники старшинських шкіл УПА вели пізніше підстаршинські школи, вишколюючи там підстаршин. Багато з-поміж них займали високі командні становища, до командирів Тактичних Відтинків включно (один був навіть командиром ВО). Багатьох виконували відповідальні функції в тереновій мережі ОУН. А всі вони доповнювали ще свої знання з ворожої військової літератури й застосовували їх в практиці.

Ясно, що в практиці старшинської школи УПА були недоліки, браки, можна б мати застереження всякого роду. Напр. можна сказати, що мало було практичних вправ, відчувався брак всяких технічних споряджень, слабе було обізнання з модерною зброєю тощо, але при цьому не слід забувати положення й обставини, серед яких велися ці вишколи. І це повинно бути їх виправданням. Важливе є те, що охоту і запал до науки спрямовано

у відповідне русло і курсанти набули теоретичну підготову, потрібну до практичної боротьби й її кермування.

Пам'ятник вічної слави належиться тим, що, не пожалівши трудів і не зважаючи на хвилеві невдачі, зорганізували старшинську школу УПА, а з другої сторони тим, хто нарівні з курсантами, крізь голод і недостатки, крізь злидні й невигоди, керував нею і давав своє знання і свій досвід жадним цього повстанцям.

Багатьох сьогодні немає між живими — і командирів і інструкторів і давніх курсантів. Відійшли туди, звідки ніхто не повертається. Вірні складеній присязі, всі вони довершили геройських чинів, чинів, що їх оцінить історія.

Примітка: Всі псевда, звання тощо, подаємо такими, якими вони вживалися на школі.

Мао Тсе Тунґ

Проблеми партизанської боротьби

Щоб зілюструвати погляд видатного китайського марксиста, сьогодні голови червоного Китаю, Мао Тсе Тунґа, на питання партизанської війни вміщуємо в скороченні один із розділів його опублікованої ще 1938 р. брошури п. н. „Проблеми протияпонської боротьби Китаю". Наш переклад із її французькомовного видання.

Сам автор (нар. 1893 р.) належить до „старої ґвардії" червоних володарів Китаю (від 1921 р. в ЦК комуністичної партії Китаю, від 1924 р. в її політбюрі, від 1931 р. голова раднаркому совєтських провінцій Китаю). Від 1927 р. бере безпосередню участь у червоній китайській партизанці; зорганізований ним партизанський відділ згодом перeформувався в ІУ-у китайську червону армію. Сам Мао Тсе Тунґ як її політичний комісар брав участь в усіх її вирішних операціях.

Цікаві його думки про відношення й ролю партизанських операцій до таких же дій реґулярної армії, далі ж про характер партизанки як масової „народної війни". Ці питання зокрема актуальні сьогодні, коли військова думка на Заході хотіла б загально-національну партизанку (а яка тоді бореться за власні ідеали, отже не дається керувати „ззовні"!) замінити різними напіввійськовими тільки „командами" чи „ловецькими патрулями". Цікаві також авторові думки про тактику партизанських відділів. Не зважаючи на свою марксистську „Лінію", авторові все ж прийшлося ствердити, що загальнонаціональна партизанка має ширше опертя в масах, ніж „одноклясова". Звичайно, це вже „націоналістичний ухил", на який Мао як представник компартії 400-мільйонового народу всеж міг собі безкарно дозволити.

Від Редакції

Партизанська війна становить невід'ємну частину всіх революційних війн. Задумана в ширшому маштабі партизанська війна є конечна й неминула в рамках народної визвольної війни, що ведеться на розлогій території. В Китаю, де територія величезна, технічні ж удосконалення й комунікаційні засоби мало розвинуті, партизанка повинна співдіяти з основною, реґулярною армією. Це співдіяння це стрижінь всяких дій при намаганні перемогти цього великого неприятеля, що ним є японський імперіялізм. Це єдиний шлях здобути над ворогом перемогу.

Однак не слід уважати партизанку незалежною формою ведення війни, бо вона є тільки доповнювальною її формою, тільки одним із етапів революційної війни. Сама по собі партизанка не може розв'язати проблеми цілої війни і для реалізування політичних цілів війни вона мусить поступово розвиватися й досконалити свої головні сили щоб перетворити їх в реґулярні відділи; вона мусить вести війну у співдії з менш розвиненими партизанськими силами як теж і з наявними та свіжо зформованими реґулярними військами.

Партизанською війною керують цілеві права розвитку. У випадку, коли сильний неприятель починає кампанію збройної аґресії і окупації у відношенні до слабшого народу, воно самозрозуміле, що аґресор находиться у догідному положенні, а заатакований нарід у недогідному. Однак у випадку коли цей нарід не лише відкине капітуляцію, але намагається визволитися, то партизанська війна стає формою боротьби, в якій слабші сили і озброєння можуть успішно протистояти переважним силам та кращому озброєнню окупанта. Коли напасник проникає в глиб території жертви своєї аґресії і накидає їй збройну окупацію, застосовуючи жорстокі насилля, тоді воно теж самозрозуміле, що демографічні, топографічні, економічні і соціяльні умови стають некорисними для напасника і сприяють тим, хто ставить спротив. І саме ці догідні умови повинна й використовувати партизанка. Названі повище основні поняття можна проаналізувати на такий лад:

1. Партизанська і політична війни

«Війна це продовження політики». Протияпонська партизанська війна це форма протияпонської війни і отже в висліді вона й є продовженням політики напівколоніяльного народу в його боротьбі проти імперіялізму; тому вона мусить мати виразно накреслену політичну ціль і повинна рішуче намітити собі безпосередні політичні завдання чи політичну програму об'єднаного народного фронту проти японців. Перш за все вона мусить розбудити і сконсолідувати з політичного погляду величезні маси народу, політично об'єднати внутрішні сили, розкласти з політичного погляду неприятеля та знищити його політичну силу, знову відзискати протияпонську політичну силу, наново здобути втрачені території, створити протияпонської бази, співдіяти з усіми протияпонськими збройними силами та боротися за здійснення остаточної політичної мети — за народне визволення. В жодному випадку партизанська боротьба не сміє зрікатися політики; навпаки, все тут

повинно бути підпорядковане вимогам протияпонської політики. Єдино ті, хто викривляє значення партизанської війни, можуть думати, що «партизанська війна не є політична проблема, але чисто мілітарна» (Жен Чішан). Такий односторонній мілітарний погляд позбавлює партизанську боротьбу її політичної цілі і неминуче веде до закинення політичної роботи, до все меншої підтримки зі сторони населення і врешті до поразки партизанської війни.

2. Партизанська війна і маси

Партизанська війна без політичної цілі неминуче мусить заламатися, подібно як у випадку, коли її політична ціль незгідна з цілями населення. Це основна причина, чому партизанка може бути тільки формою революційної війни і чому її не може собі присвоїти яканебудь контрреволюційна війна. Це випливає з тієї обставини, що партизанську боротьбу в основному організовують і підтримують маси і що вона не має найменшого вигляду втриматися і розгронутися у випадку, коли вона не є міцно пов'язана з населенням, або коли не вдасться їй здобути для себе участи і співдіяння широких мас. Єдино ті, хто не хоче бачити масового характеру партизанської війни, могли б сказати, що «тільки реґулярні війська можуть вести партизанку». Єдино ті, хто не хоче признати переможних партизанських боїв, можуть зробити цю основну помилку, говорячи, що «партизанські групи це тільки малі формації, спосібні на особливу акцію, яка не вимагає співдіяння мас» (Жен Чішан). Єдино ті, хто помиляється у відношенні до народу і саботує воєнні зусилля, можуть кричати, що «маси ніколи не виявляли будь-якого свідомого прагнення до добровільної участи в боротьбі резистансу» (Ен Чіянґ). Протияпонська партизанська боротьба без участи мас не переможе ніколи.

3. Організований характер партизанської війни

Партизанська війна мусить бути зорганізована. Хоч усі самочинно створені партизанські народні відділи постають менш чи більш спорадично, то партизанська боротьба сама по собі мусить бути зорганізована. Незалежно від того, чи партизанку започатковує місцеве населення, чи мішані відділи реґулярної армії спільно з акцією населення, незалежно від того чи — якщо йдеться про його чисельність — відділ складається просто із горстки борців, чи із кількох десятків, сотень чи тисяч — у всіх тих випадках мусить існувати постійний політичний і військовий провід, безперервна політична акція, високий рівень революційної свідомости, певність себе і бездоганна витривалість, відповідний рівень знань з ділянки адміністрації, сувора дисципліна і зразкова праця мас як теж і рішуча боротьба з шпигунством. Не можна уявити собі перемоги нездисциплінованих партизанських відділів. Єдино ті, хто не здає собі справи з питання, чим є партизанська війна, кидають очорнюючі обвинення на партизанські групи як на формації анархістів та бандитів. Не заперечуємо фактів повсякчасного проникання небажаних елементів до партизанських відділів ані випадків формування партизанських груп небажаними одиницями з низьких спонук, теж не заперечуємо, що в партизанських відділах панує безладдя, яке зчасом може прибрати навіть серйозних розмірів, але ми не можемо осудити партизанської війни як цілости з уваги на деякі недокладності або ж хвилеві недоліки. Запобігти тому можна лише, співдіючи з партизанкою або ж консеквентно і активно подаючи їй допомогу, щоб вона впоралася із своїми недоліками та скріпила свою бойову силу. «Самозрозуміле, що все те це важке завдання, якого не можна виконати зразу. Нарід як цілість мусить сам досконалитися боротьбою. Однак в усякому випадку треба теж виховувати і вироблювати нарід згідно із здобутим досвідом.» «Не партизанська війна деморалізує, але незорганізований, безладний і анархістичний характер партизанських дій». (Ленін, «Партизанська війна»).

4. Елементи партизанської тактики

Тактика партизанської війни повинна спиратися на елементах ініціятиви, рухливости, плянування і зачіпних дій в достосуванні до положення ворога, топографії, комунікаційних засобів, атмосферичних умов, сили партизан і населення в окресленому часі і місці, — на елементі маневрування, себто униканні сильних місць ворога і атакуванні слабих, запевненні собі свободи удару та відступу, даванні боїв коротких, зі скорим вислідом, як теж — у випадку чисельної переваги ворога — на діянні згідно з принципом: «відступати, коли ворог атакує, непокоїти його, коли він відпочиває, вдаряти на нього, коли він вичерпаний, та переслідувати його, коли він відступає». Згідно з цим зводимо бої на те, щоб нападати, розбивати, робити засідки й диверсію в ворожому запіллі чи флангах як теж нападати на незабезпечені і слабі його місця, щоб тим наражувати його на небезпеку, деморалізувати й ослаблювати, бити й винищувати. Отсе методи, що їх слід стосувати у самостійних акціях або в співдії з реґулярними військами. Однак промахи військового керівництва можуть привести до поразки навіть у тих випадках, коли всі ці названі передумови — сповнені, а напрямні дій узгіднені з ними.

Партизанська війна, сперта на цих названих елементах, відіграватиме безперечно немаловажну ролю в протияпонській війні за народне визволення, якщо взяти до уваги величезну територію Китаю, відсталу техніку й утруднені засоби комунікації. Це переходова форма до подуманої в великому маштабі війни, елементарний крок до перетворення в реґулярну армію, необхідне доповнення реґулярної війни, стратегічна акція всіх протияпонських збройних сил як у запіллі ворога, так і на фронті.

Хоча партизанка в основному може бути тільки формою або фазою революційної війни, тому що вона невід'ємна від широких мас, то однак годі твердити, що організування партизанських дій є абсолютно неможливе і в контрреволюційній лінії, то ж тому важливо розрізнювати ці два роди партизанки. Народні революційні партизанки заступають або інтереси цілого народу або широких народних мас і, спираючися на силі цих мас, своє ж існування завдячують законам історичного розвитку. Тому якщо їхні політичні і військові керівники не зроблять якогось засадничого промаху, всі вони можуть втримуватися, розгортатися й добиватися успіхів. З другої сторони, всі «партизанки», суперечні із законами історичного розвитку, штучно організовувані ворогом, це знаряддя аґресії й насилля та діють на шкоду народові. Такі партизанки з уваги на брак оперття в масах легко піддаються розкладові і занепадають. Такий рід «партизанської війни» мусить зустрітися з нашим рішучим спротивом. Як не розрізнювати тих двох родів партизанки, то засаднича концепція партизанської війни може бути викривлена.

Менш істотне вже розрізнювання революційної партизанки, хоча обі є революційними партизанськими війнами. В першому випадку йдеться про партизанську війну всього народу, незалежну від клясових чи політичних різниць, про війну, ведену під керівництвом політичної влади держави проти чужих аґресорів. Її оперття в масах є куди більше, ніж у випадку другого роду революційної партизанки — клясової. В період окупації чужою державою цілий нарід симпатизує з партизанкою і подає їй допомогу. Одночасно співдіяння реґулярних військ із такою партизанкою є куди тісніше ніж у другому випадку. Під час громадянської війни партизанські відділи можуть помітно прибирати на

силах, однак вони не можуть осягнути того значення, що його вони мають у випадку окупування країни чужою державою. Перевага однак партизанки в громадянській війні полягає на внутрішній спаяності її учасників, а яка влегшує їх об'єднання. Народно-революційна війна є тут в гіршому положенні і тому тут слід завжди підкреслювати вагу об'єднаного народного фронту та пропаґанди у відношенні до ворожих відділів. Така є різниця поміж двома родами революційних партизанок. Однак політичне опертя на маси і висовувана військовиками на перший плян метода зачіпних дій — повинні бути спільні для обох її родів як теж повинні взаємно використовувати свій досвід.

В своєму творі «Про війну» Клявзевіц стверджує: «Війни кожного сторіччя мають свої особливі прикмети й умови... Для кожного сторіччя повинні існувати тут різні теорії (доктрини)».

Різні партизанські війни народного характеру, хоча й споріднені щодо своєї істоти, мають різні характеристичні особливості залежно від різних конкретних умов, які випливають із різниць поміж народами в різних історичних добах. Різниці випливають із відмінности дотичних періодів історії і з різного національного характеру. Але треба прослідити їх спільні прикмети та їх специфічні різниці.

Війни маневрувальні й позиційні находять місце в рамках реґулярної війни; цей поділ однак не стосується вже партизанки. Існують характеристичні різниці поміж першою та другою формою воєнних дій, а яка проявляється в числі оперуючих з'єднань, в їх організації, у спорядженні, у забезпеченні, в тактиці, в формах наказодавства, у відношеннях поміж фронтом і запіллям та в бойових задачах.

Поперше, треба звернути увагу на те, що хоч партизанські відділи і формації бувають числово великі (поодинокі операційні одиниці тут сягають від малої групи з кількадесяти чи кількасот людей аж до великої формації, що складається із кількох сотень чи тисяч людей), алеж вони завжди з чисельного огляду на багато менші від з'єднань реґулярної армії.

Подруге, тому що партизанка спирається головно на малих групах або формаціях, нашвидку зорґанізованих населенням при наближуванні ворога, організація партизанських з'єднань відповідає місцевим потребам. Їх озброєння в загальному вбоге, а постачання обмежується тільки тим, що дається роздобути на місці. Все те якраз протилежне організаційним принципам реґулярної армії.

Потретє, партизанка стосує головно маневрувальну тактику і назагал уникає вирішного бою. Тут немає місця для реґулярної позиційної війни, яка полягає на позиційній обороні і ударі, щоб добитися пролому на певному відтинку фронту, себто на безпосередній боротьбі, яка робить цю тактику нелясичною, — ані теж не є подібна до «клясичної» маневрувальної війни, якої тактика полягає на организованому розвідуванні, втримуванні бойового контакту, на просуванні вперед і відвороті, на ударі й обороні, на відкритій і безпосередній боротьбі з ворогом. Перехід від маневрувальної форми дій до позиційної, що є можливий в реґулярній війні, ніколи не трапляється в партизанці.

Якщо йдеться про наказодавство в партизанці, то тут назагал маємо до діла з незалежними рішеннями і здецентралізованими наказами, які не дають місця кожночасному вмішуванню керівних властей. Хоча реґулярна війна головно ж її маневрувальна форма, дозволяє нижчим одиницям на деяку свободу рішень, то однак і тут в принципі існує централізація наказодавства. Випливає це з того, що вже сам характер реґулярної війни вимагає якнайбільше скоординованої акції в боях, операціях і стратегії — поміж поодинокими одиницями, відділами, родами зброї та театрами війни тоді, коли в випадку партизанки такої вимоги годі ставити ані ж неможливо її виконати. Тут вимагається тільки певний ступінь співдії поміж сусідніми одиницями в боротьбі, загальної форми стратегічного співдіяння поміж партизанкою і реґулярною армією як теж співдіяння в битвах і операціях поміж реґулярними з'єднаннями та сусідніми партизанськими відділами. Воно неможливе, щоб формою партизанських дій була струнко скоординована акція та мало тут місце повне скоординування дій поміж різними родами зброї.

Якщо йдеться про відношення фронтової лінії до запілля, то партизанка запілля у властивому розумінні не має, бо хоч має вона всій мінливий, але в жодному випадку неустійнений операційний фронт на кожному терені партизанських дій, то ведеться ця партизанська війна головно у запіллі ворога і є відізольована від запліччя краю; все те знову ж не стосується реґулярної армії.

З точки погляду воєнних завдань теж існують чималі різниці поміж партизанськими й реґулярними арміями. Ціль партизанських з'єднань це нищити малі відділи ворога, непокоїти його більші з'єднання, несподівано нападати на його комунікаційні лінії, створювати незалежні операційні бази у ворожому запіллі, стримувати ворога стратегічно і координувати дії із реґулярними військами.

Ці названі завваження вистачають, щоб провести чітку лінію поміж війною партизанською та реґулярною; цих двох форм не слід переплутувати.

Немає теж сумніву, що партизанка може перемінитися в реґулярну війну. Це полягає не лише на тому, що завдяки сконцентруванні сил, раніш розпорошених, можна безпосередно перейти до виконування завдань реґулярних частин, але теж і на тому, що кожна озброєна група чи з'єднання партизан можуть за певних умов перетворитися в реґулярну силу і стати поважним джерелом у формуванні реґулярних одиниць і в дальшому перейти до реґулярних форм воєних операцій. Тому не має слушности той, хто не розрізняє реґулярних сил від партизанських, чи то реґулярної війни від партизанської. Але помиляється теж і той, хто вважає що оба ці роди розділені непрохідною пропастю. Докладне пізнання відношень поміж обома цими родами війни означає схоплення різниць, що їх ділять, і визнання їх взаємного пов'язання.

Тому очевидне, що як не розрізнювати цих двох форм війни, то можна в дальшому зробити нову похибку: теоретично перебільшувати ролю партизанки й недоцінювати вагу реґулярної форми війни.

Переціннювання ролі партизанки може привести партизанські відділи до переймання на себе завдань реґулярних частин, а які переходять їх спроможність і тим самим можуть загрожувати й самому існуванню тих відділів. Одночасно це може теж поменшити активне співдіяння партизанських відділів із реґулярними військами, як теж відсовувати їх дальшу розвиткову фазу — перетворення в реґулярні відділи. З другого боку моністична теорія партизанської війни, якщо зробити з неї логічний висновок і переводити його в діло, може привести до ослаблення реґулярного фронту та спричинити виродження форм партизанських операцій через «перетворення всіх реґулярних сил в партизанські відділи». Це позбавило б нас основного ствердження, що наша перемога над ворогом мусить спиратися головне на реґулярні форми війни.

Ось декілька прикладів невластивих поглядів у противників партизанки. До них належать перш за все ті, хто вбачає поміж нею і реґулярною формою війни непрохідну пропасть. Напр., існує погляд, що партизанка завжди залишиться тим, чим є, тому що не можна її в жодних умовах перемінити в реґулярну війну. Цей погляд, хоч і признає існування партизанської форми війни, то класифікує її як зовсім щось відокремлене. Це применшує ролю партизанки, а це безперечно шкідливе в своїх наслідках. Ще інші зовсім засуджують партизанську війну і заперечують можливості існування іншого типу війни крім реґулярної. Цей погляд випливає з певних каригідних випадків у практиці партизанських відділів, як от поганої дисципліни, провокаторства і безправ'я. Ця опозиція стосується особливо до партизанських сил, складених з озброєних мас і знаходить свій вислів у погляді, що мовляв «тільки реґулярні одиниці можуть братися до партизанських операцій». Це однозначне із запереченням масової партизанки, а це власне ніяк не допущенне.

Тому необхідно належно оцінити відношення поміж партизанською і реґулярною формою в нашій народній революційній війні. На нашу думку тут слушний такий погляд: хоч партизанська війна може припадково стати головною формою операцій в цілості нашої війни, то все ж вона становить тільки головну форму акції у запіллі ворога. Однак у понятті війни як цілости реґулярна форма війни без сумніву є її головна й основна; її стратегічна роля є вирішна, роля ж партизанки тільки допоміжна. За певних окреслених умов реґулярна форма війни може підпасти на деякий час переміні в партизанську форму і навпаки. Як одну так і другу треба проводити в належний спосіб взаємно скоординувати в погодженні з умовами та цілями цілої війни. Якщо це буде зроблене, то ми зможемо остаточно перемогти.

Про відношення поміж маневрувальною, позиційною й партизанською формами війни говориться назагал, що з уваги на особливості нашої війни проти японців як теж і на нашу технічну відсталість маневрувальна війна повинна бути головною формою боротьби, з якою за певних умов повинна співдіяти позиційна форма війни і подумана в ширшому маштабі партизанка. Воно зрозуміле, що головна, засаднича форма боротьби у революційній війні це завжди маневрувальна. Хоча маневрувальна війна може в ході боїв перетворюватися в позиційну і навпаки, хоча в деяких окреслених умовах мусить існувати координація між тими двома формами боротьби, хоча позиційна війна стає більш доцільною в погодженні з маневрувальною при кращих технічних умовах і хоча насправді не можливо перевести стратегічного протиудару в ширшому маштабі з метою відзискати головні міста і важливі комунікаційні вузли з рук ворога без позиційної боротьби, — то однак головна засаднича форма акції у революційній війні є завжди маневрувальна війна. Занедбання цієї форми може вплинути фатально на цілість війни. Якщо йдеться про партизанку, то вона становить, як уже згадано, невід'ємний стратегічний допоміжний елемент реґулярної війни як цілости, отже сповнює важливу ролю у стратегії; але й не можна приписувати партизанській війні головної ролі і тому партизанка не може заступити маневрувальної чи позиційної форм війни. Тільки в такому саме схопленні можлива координація тих трьох форм війни з користю для нашої боротьби проти японців.

переклав

Володимир Гаврилюк

Недобитий

Бій з большевиками під Сеньківським біля с. Гриняви

Зима 1944—45 рр. В лютому 1945 року курінь „Перемога" під командуванням курінного Недобитого перебував у Жаб'єнському р-ні над Білим Черемошем, що відділяє Галичину від Буковини. Курінь тут перевишколювався. На Буковині большевики тоді переводили сильні облави, стараючись за всяку ціну знищити решти буковинських відділів УПА, що в двох перших зимових місяцях 1945 р. були здесятковані тифом та іншими недугами. З початком лютого ці відділи перейшли Черемош і заквартирували на галицькому боці. За ними посунули групи большевицьких військ, щоб не дати нашим відділам відпочати і тим самим остаточно їх зліквідувати.

7-го лютого большевицька стежа, яких 20 чоловік, наскочила на заставу куреня в селі Перехреснім. В короткій перестрілці три большевики були вбиті і два поранені, в тому — один майор. Курінь негайно зайняв становища. Большевики однак, підібравши своїх убитих і ранених, повернулися на буковинську сторону. До вечора курінь мав спокій.

Увечорі, сподіваючися більшої ворожої групи, курінь відійшов під полонини, де заквартирував в присілку Сеньківське, біля села Гриняви над Черемошем. Тут можна було зайняти на випадок ворожого наступу дуже догідні становища на гірському стрімкому хребті, що розтягався підковою на яких два кілометри. З четвертої сторони були полонини, звідки в зимі ніщо не загрожувало через їх непрохідність: там лежали великі сніги.

У днях 8—9 лютого розвідка донесла, що ворог зосереджує сили у місці недавнього бою і наближається до місця постою куреня. 9-го лютого ввечорі вже тільки один гірський хребет відділював нас від ворога, що обережно підходив вперед. Його сили розвідка подавала на 300 чоловік. При тодішньому бойовому стані куреня — 360 бійців, до того ж — маючи ще в своєму складі чоту мінометів — два сотенні мінометі — та беручи до уваги догідні оборонні становища, командир куреня рішився прийняти бій, не хотячи дати себе витіснити в полонини, де сніг і голод викінчили б стрільців не менше, як большевики.

Ніч із 9-го на 10-е лютого курінь перебув у поготівлі. У 3-ій вранці сотня к-ра Підгірського відійшла на заставу, щоб не допустити ворога на хребет, що його ми обрали на оборону. Умовлений знак небезпеки — червона ракета. В 7-ій вранці вистрілюють нагло аж три червоні ракети, а вслід за ними посипалися густі постріли. Курінь рушає бігом на становища. Сотня під командуванням сотенного Дорошенка свої становища мусить здобувати приступом, бо їх уже зайняли були большевицькі стежі. Після короткої перестрілки дві сотні уже на обраних становищах. Третя сотня к-ра Хмари в резерві. Большевицькі передні стежі спішно відступили. Стрільці на швидку руку підготовляють становища, щоб краще себе захистити від ворожого вогню. Курінний обходить становища, що розтягнулися на відтинку двох кілометрів. Всі стрільці бадьорі; вони нетерпляче очікують появи ворога, щоб його відповідно привітати. Довкруги тишина. Ми знаємо добре, що це тишина перед бурею, яка ось-ось спалахне у всій потужності. Крізь далековид видно ворога, що збирається під нами в потоці і час-до-часу показується на довколишніх горбах.

В пів 9-ої заграли ворожі кулемети, що зайняли догідні становища на поблизькому верху, яких два кілометри від нас. Під їх прикриттям рушили большевики серед дикого вереску на наші становища. Їх зустріли цільним вогнем наші стрільці. Мов хвиля від морського берега, відкотилися большевики в потік, що під нами. Здалека видно, як нові большевицькі частини підбігають, щоб поновити атаку. З запасної сотні курінний підтягає одну чоту, щоб скріпити лінію оборони. Вже під сильним ворожим вогнем чота доходить на становища. Є перші вбиті. Друга навальна атака на весь відтинок оборони большевикам теж не принесла успіхів: скривавлені вони відкотилися в долину.

Бачучи, що загальною атакою нічого не вдяти, ворог вдаряє концентричними ударами на окремі крила й центр. До полудня сотні витримали десять таких ворожих атак. Ворожі трупи лежать уже скрізь на передпіллі. Відступаючи, большевики стараються за кожним разом стягнути їх нижче. Десята їх атака була доволі критична: під скаженим натиском ворога одна з-поміж чот на правому крилі відступає. Це загрожувало проривом оборони і ліквідацією куреня. Кинуті негайно два рої з резерви у тісній співпраці з чотою, що часово була відступила, гранатами й вогнем ліквідують прорив. І знову большевики відкотилися зрубом вниз. Одночасно один з наших мінометів пострілом розносить вороже кулеметне гніздо на протилежному горбі. Видно частини людських тіл, перемішаних з залізом. Найдошкульніше для нас вороже гніздо перестало існувати.

Большевикам надходить допомога з Кут і з Буковини — яких двісті чоловік. Курінний кидає на бойову лінію ще два запасові рої, залишивши в резерві тільки два рої „на чорну годину". Тепер хіба ніч може врятувати положеня. Однак стрільці завзяття не тратять; всюди чути відповідь:

— До вечора напевно витримаємо!

Зполудня знову прийшли скажені большевицькі атаки. Наступають лави за лавами, що хотять за всяку ціну знищити „божевільних" . . . Черги автоматів, клекіт кулеметів, рушничні постріли, вибухи мінометних стрілен відбиваються на поблизьких верхах Скупови, творячи пекельну симфонію.

Курінному доносять, що три найкращі кулеметники вбиті цільними пострілами в голову. Видно, що це робота снайпера. Справді, наші зорці висліджують на протилежному горбі на дереві ворожого снайпера. Коротка черга з кулемета одного з кращих наших кулеметників і большевик падає із смереки, мов мішок картоплі. До землі долітає вже тільки безвладна маса.

Ще п'ять раз атакували большевики наші становища. Під вечір їм нестало сил. Годину до вечора настав спокій, перериваний час-до-часу окремими пострілами. 15 атак, одна безпосередньо після одної, висилили і прорідили лави „сталінських" дітей. І недиво: тільки перед одним кулеметником, гуцулом Кичерою, лежала купа большевицьких трупів. А другі стрільці були не менш меткі від нього. Використавши передвечірній спокій, на місці бою ми поховали сімох поляглих товаришів. Вісьмох важко ранених друзі відносять у безпечне місце.

Помалу надходить вечір. Курінний вистрілює дві білі ракети — знак, щоб підвідділи за чергою помалу стягалися, починаючи від найдалі висуненого правого крила. В 4-ій ввечорі курінь увесь зібраний. Забравши ранених, відходимо, щоб нам тільки знайомими стежками відв'язатися від ворога.

На другий день большевики свобідно господарювали на вчорашньому побойовищі. Своїх убитих постягали до трьох хат і, поливши все разом бензиною, запалили. 104 обгорілі ворожі черепи були свідком сталінської поразки і доказом хоробрости гуцулів-бійців УПА. 90 легко і важче поранених большевиків наповнили шпиталі в Кутах і Вижниці.

Передруковано з підпільного видання «Чорний ліс», ч. 7-8 (10-11), 1948

ЗА УКРАЇНСЬКУ САМОСТІЙНУ СОБОРНУ ДЕРЖАВУ!

БЮРО ІНФОРМАЦІЇ

УКРАЇНСЬКОЇ ГОЛОВНОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ РАДИ (УГВР)

Випуск ч. 7 | Березень, 1950 р. | Рік вид. III.

Із збройних дій УПА і збройного підпілля на українських землях під московсько-большевицькою окупацією

(Часткове зведення за час від січня до червня 1949 р.)

В 1949 році збройна боротьба УПА і збройного підпілля на Українських землях в СССР проти московсько-большевицьких окупантів з непослабною силою триває далі.

Увійшовши в період післявоєнного миру, український визвольно-революційний рух в СССР поставив перед собою такі завдання: 1. Втримати і далі розбудувати на Українських Землях під московсько-большевицькою окупацією свою організацію, яка в умовах емґебівського і емведівського терору може існувати і діяти тільки у формі збройного підпілля; 2. Втримати і далі розбудувати серед українського народу свої ідейні та моральні позиції шляхом поширювання визвольних, самостійницьких ідей та включування в активну протибольшевицьку боротьбу якнайширших мас українського народу шляхом виховування народу в дусі революційної боротьби; 3. Ширити ідею протибольшевицької визвольної революції в усьому СССР; 4. Активною боротьбою маніфестувати перед усіма волелюбними народами світу самостійницькі прагнення українського народу. Таким чином ведеться підготова до остаточного повалення в Україні в догідний момент московсько-большевицького панування, до відокремлення України від Росії, до побудови незалежної української держави із справедливим суспільно-економічним та політичним ладом (безклясове суспільство та демократія). Закликаючи до боротьби з московсько-большевицькими гнобителями всі інші народи СССР, український визвольний рух змагає до перебудови СССР на засаді вільних національних держав усіх підсовєтських народів, до найтіснішої співпраці цих народів після визволення на засадах повної рівноправности, без упривілейованого становища російського народу.

Всі ці завдання українське підпілля ось уже сьомий рік в умовах московсько-большевицької окупації послідовно й успішно здійснює.

В українській визвольно-революційній боротьбі останніх років збройні дії УПА і збройного підпілля мають таке призначення: в першу чергу в умовах большевицької поліційної системи за допомогою тих дій український визвольний рух в СССР зберігає своє організоване існування та забезпечує собі умови для активної політичної протибольшевицької роботи. Далі, своїми збройними діями УПА і збройне підпілля: а) карають большевицьких гайдуків за їх знущання над народом та таким чином деякою мірою хоронять населення України від ворожого терору і безпощадного грабунку; б) знищують значне число ворогів-окупантів та їхніх вислужників, зривають різні їхні пляни і через те не дозволяють московсько-большевицьким загарбникам міцно закріпитися в Україні; в) революціонізують народи і працючі маси в усьому СССР.

УПА і збройне підпілля широко підтримуються мільйонними масами українського народу. За прикладом і під керівництвом підпілля українські народні маси ставлять московсько-большевицьким загарбникам завзятий, в багатьох випадках просто героїчний спротив.

Визвольною боротьбою українського народу, діями УПА і збройного підпілля керує УГВР. Всі підпільні клітини і повстанські групи між собою тісно пов'язані і підпорядковані одним територіяльним проводам.

В 1949 році в підкарпатських областях, які являють собою особливо догідний терен для партизанки, продовжують ще існувати та діяти відділи УПА. Літом 1949 р. один з таких відділів відбув пропаґандивно-політичний рейд поза межі СССР, на територію Румунії. Рейд пройшов успішно.

Нижче подамо часткове зведення збройних дій УПА і збройного підпілля за першу половину 1949 р. Неповне зведення таких дій за другу половину 1948 р. було опубліковане у Випуску № 6 БІ УГВР (за місяць лютий 1950 р.).

*

1.1.1949 р. в с. Поруби (р-н Немирів, Львів. обл.) підпільники зліквідували начальника стрибків.

2.1.1949 р. в с. Новини (р-н Немирів, Львів. обл.) підпільники знищили клюб.

В м. січні 1949 р. повстанці спалили колгосп в с. Свитазів (р-н Сокаль, Львів. обл.).

4.1.1949 р. в лісі б. с. Бірче (р-н Комарно, Дрогоб. обл.) була сутичка між повстанцями й емведистами.

4.1.1949 р. в с. Довжанка (р-н Козлів, Терноп. обл.) підпільники здемолювали приміщення сільради й клюб.

4.1.49 р. б. с. Янківці (р-н Вел. Глубічок, Терноп. обл.) група повстанців звела бій з відділом емведистів. Ворог втратив трьох убитими і трьох раненими. По боці повстанців був 1 убитий.

5.1.49 р. на Осмолоді (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) повстанці роззброїли 2-ох стрибків і пустили під укіс вузьколінійну залізничку.

6.1.49 р. в с. Бунів (р-н Краковець, Львів. обл.) була сутичка між групою повстанців і відділом пограничників. Повстанці вбили двох пограничників та одного поранили. Самі втрат не мали.

6.1.49 р. в с. Марківка (р-н Печеніжин, Станисл. обл.) 10 емгебистів зробили засідку біля однієї хати. Туди переходили в той час підпільники. Зустрівшись, обидві сторони вхопили за зброю, але як одним, так і другим затялись автомати. Підпільники почали стріляти по емведистах з пістолів. Коли забракло набоїв, підпільники почали кидати до емведистів дровами, що були під шопою. Емведисти, думаючи, що це гранати, втекли до хати. Після цього підпільники відступили.

6.1.49 р. в с. Порозів (р-н Здовбунів, Рівен. обл.) група повстанців зробила наскок на станицю стрибків, під час якого застрілили трьох стрибків.

7.1.49 р. в с. Уїздці (р-н Мізоч, Рівен. обл.) відділ емведистів наскочив на криївку підпільників. Зав'язалась перестрілка. Побачивши своє безвихідне положення, підпільники серед співу революційних пісень та з окликами «За Україну! За її волю!» відібрали собі життя.

7.1.49 р. в с. Воскресінці (р-н Коломия, Станисл. обл.) емведисти наскочили на хату, де квартирувало двох підпільників. Підпільники кинули між ворога гранати. Зав'язався бій, під час якого загинув 1 підпільник, що поранений дострілився.

7.1.49 р. на дорозі б. с. Чортория (р-н Микулинці, Терноп. обл.) підпільники обстріляли емведистів, що над'їхали саньми. Зав'язався бій. Тому, що підпільників було тільки двох, емведисти їх оточили. У безвихідному положенні підпільники відбивалися, докй вистачало набоїв. Останніми набоями постріляли́ся.

7.1.49 р. в с. Маняві (р-н Солотвина, Станисл. обл.) була сутичка між групою підпільників і відділом емведистів.

7.1.49 р. в с. Лисовичі (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) повстанці звели бій з відділом МВД. В бою загинув один повстанець. По боці емведистів був убитий капітан МВД і один емведист ранений.

8.1.49 р. в с. Баличі (р-н Мостиська, Дрогоб. обл.) емведисти наскочили на хату, де тоді перебував один підпільник. Оточений підпільник довгий час відбивався; врешті у безвихідному положенні дострілився.

8.1.49 р. в с. Дорогів (р-н Галич, Станисл. обл.) повстанці звели бій з відділом озброєної районової адміністрації. Від повстанських куль згинули три особи. Повстанці здобули 2 рушниці, 1 автомат і 3 пістолі.

8.1.49 р. в с. Ясеновець (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) була перестрілка між групою підпільників і відділом МВД.

9.1.49 р. на дорозі б. с. Рунґури (р-н Печеніжин, Станисл. обл.) була сутичка між підпільниками й відділом емведистів.

9. 1. 49 р. в с. Кальна (р-н Болехів, Станисл. обл.) підпільники мали перестрілку з емведистами.

9. 1. 49 р. в с. Острів (р-н Галич, Станисл. обл.) група підпільників звела бій з відділом МВД.

10. 1. 49 р. в с. Судковичі (р-н Кручевичі, Дрогоб. обл.) підпільники зробили наскок на станицю стрибків. Під час наскоку одного стрибка вбито, інших роззброєно.

10. 1. 49 р. в с. Озірна (р-н Зборів, Терноп. обл.) була сутичка між двома повстанцями й групою МВД. По обох сторонах було по одному раненому.

10. 1. 49 р. в с. Петранка (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) емведисти застали припадково в одній хаті підпільника. В перестрільці підпільник важко ранив одного емведиста, та самий, оточений ворогами, був примушений у безвихідному положенні дострілитися.

11. 1. 49 р. в с. Кайданці (р-н Збараж, Терноп. обл.) підпільники знищили виставлений большевиками пам'ятник, хоча в селі перебували весь час емведисти.

11. 1. 49 р. в с. Мшана (р-н Зборів, Терноп. обл.) підпільники знищили приміщення сільради й клюб, при чому в сільраді понищили всі документи.

11. 1. 49 р. в с. Загір'я (р-н Залізці, Терноп. обл.) повстанці знищили колгоспну контору.

12. 1. 49 р. в с. Гозіїв (р-н Болехів, Станисл. обл.) була сутичка між підпільниками й відділом МВД.

12. 1. 49 р. в с. Гозіїв (р-н Болехів, Станісл. обл.) була перестрілка між повстанцями й відділом емведистів.

12. 1. 49 р. в сс. Полянці і Тисів (р-н Болехів, Станисл. обл.) підпільники знищили телефонне устаткування.

12. 1. 49 р. в с. Білоголови (р-н Залізці, Терноп. обл.) підпільники знищили кінопересувку й здемолювали клюб.

12. 1. 49 р. в с. Присівці (р-н Зборів, Терноп. обл.) повстанці застрелили активного ворожого вислужника — організатора колгоспу, який ходив зі зброєю; одночасно ранили начальника стрибків. Обидва згадані знущалися над населенням.

12. 1. 49 р. в. с. Озірна (р-н Зборів, Терноп. обл.) була сутичка між групою підпільників і відділом МВД. Важко ранений підпільник Табір, дострілився, знищивши раніше біля себе всі записки.

12. 1. 49 р. в с. Луб'янки Вижні (р-н Збараж, Терноп. обл.) підпільники обстріляли емведистів, в наслідок чого був убитий ст. сержант МГБ. Підпільники втрат не мали.

13. 1. 49 р. на полях б. сс. Березовиця Велика і Мишковичі (р-н Микулинці, Тарноп. обл.) трьох підпільників звели завзятий півторагодинний бій з 30-ма емведистами. Оточені ворогом, підпільники відстрілювалися до останнього набоя, та щоб не впасти живими в руки емведистів — у безвихідному положенні постріля́лися. Ворог втратив сімох убитими.

13. 1. 49 р. в с. Травотолоки (р-н Зборів, Терноп. обл.) підпільники спалили приміщення сільради й клюб.

13. 1. 49 р. в с. Беремівці (р-н Залізці, Терноп. обл.) підпільники знищили приміщення клюбу й сільради.

13. 1. 49 р. в с. Наконечне (р-н Яворів, Львів. обл.) підпільники звели бій з відділом МВД. В бою один емведист був убитий та один ранений.

14. 1. 49 р. в с. Вороничі (р-н Нові Стрілища, Дрогоб. обл.) повстанці зліквідували большевицького вислужника, що ходив зі зброєю і тероризував населення.

15. 1. 49 р. на сіножатях б. с. Яструбичі (р-н Редехів, Львів. обл.) оточені підпільники звели з емведистами бій. У безвихідному положенні підпільники постріля́лися.

15. 1. 49 р. в с. Хижевичі (р-н Рудки, Дрогоб. обл.) була перестрілка між повстанцями й емведистами.

16. 1. 49 р. в лісі б. с. Блюдники (р-н Галич, Станисл. обл.) емведисти наскочили на криївку підпільників. Зав'язався бій. Оточені ворогом підпільники

обляли криївку бензиною, підпалили й тоді пострілялися.

16. 1. 49 р. в с. Брошнів (р-н Долина, Станісл. обл.) емедисти зайшли до господаря, в якого була криївка підпільників. Зав'язався бій, в якому ворог втратив одного вбитим та одного пораненим, що скоро помер. Підпільники оточені емедистами, розірвали себе гранатами.

16. 1. 49 р. в с. Брошнів (р-н Долина, Станисл. обл.) обл.) група повстанців зробила наскок на станицю стрибків. Рядових стрибків роззброєно, а уповажненому МВД, партійця розстріляно.

17. 1. 49 р. в с. Цурків (р-н Мізоч, Рівен. обл.) була перестрілка між двома підпільниками й емедистами.

17. 1. 49 р. в с. Завидовичі (р-н Городок, Львів. обл.) була сутичка між підпільниками й відділом МВД.

18. 1. 49 р. в с. Яжів Старий (р-н Яворів, Львів. обл.) повстанці зліквідували участкового МВД. Здобуто 1 ППШ.

18. 1. 49 р. в с. Чистопади (р-н Залізці, Терноп. обл.) поовстанці обстріляли групу озброєних бандитів з районової адміністрації, що приїхали в село ловити молодь на каторжні роботи. Перелякані бандити втекли.

18. 1. 49 р. в с. Коростова (р-н Остріг, Рівен. обл.) підпільники застрілили одного стрибка та одного поранили. Здобуто 1 ППШ й 1 рушницю.

19. 1. 49 р. в с. Несторівці (р-н Зборів, Терноп. обл.) повстанці спалили клюб і знищили приміщення сільради.

19. 1. 49 р. в с. Танява (р-н Болехів, Станисл. обл.) емедисти зганяли силою людей на збори. Їх помітили повстанці, що квартирували в одній хаті, вискочили на дорогу й автоматним вогнем вбили двох емедистів. Інші емедисти втекли.

19. 1. 49 р. в с. Воля Арланівська (р-н Судова Вишня, Дрогоб. обл.) повстанці звели бій з відділом МВД. В бою пало двох повстанців та один лейтенант МВД.

19. 1. 49 р. в с. Угольна (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) була сутичка між підпільниками й емедистами, під час якої був убитий один емедист.

20. 1. 49 р. в с. Манастирець (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) група підпільників звела бій з відділом МВД. Ворог утратив двох убитими і одного раненим.

20. 1. 49 р. в сс. Монилівка і Мильно (р-н Залізці, Терноп. обл.) підпільники знищили клюби й сільради.

21. 1. 49 р. двох атентатників з доручення підпілля застрелили в м. Калуші (Станисл. обл.) стрибка — Кучера Павла.

21. 1. 49 р. в с. Іванівці (р-н Ланчин, Станисл. обл.) була сутичка між групою повстанців і емедистами. В сутичці один емедист був ранений.

21. 1. 49 р. б. с. Грушка (р-н Отинія, Станисл. обл.) емедисти наскочили на криївку підпільників. Після кількагодинного завзятого бою оточені повстанці пострілялися.

22. 1. 49 р. в с. Здовбиця (р-н Здовбунів, Рівен. обл.) емедисти застали в одному будинку юнака-підпільника. Підпільник почав до емедистів стріляти, але оточений ворогами, не маючи змоги відступити, розірвався гранатою.

22. 1. 49 р. в с. Поляниці (р-н Болехів, Станисл. обл.) повстанці здемолювали приміщення сільради й знищили телефонну лінію.

24. 1. 49 р. підпільники зліквідували уповажненого по заготівлі шкір з р-ну Остріг (Рівен. обл.) — Хоменка, що грабував і тероризував населення.

25. 1 .49 р. в лісі б. с. Княждвір (р-н Печеніжин, Станисл. обл.) емедисти наскочили на криївку двох підпільників. У нерівному, завзятому бою підпільники пострілялися.

25. 1. 49 р. в с. Пнів'я (р-н Надрівна, Станисл. обл.) була сутичка між підпільниками й емедистами.

27. 1. 49 р. в с. Бенькова Вижня (р-н Рудки, Дрогоб. обл.) повстанці звели бій з відділом МВД.

28. 1. 49 р. в с. Тучапи (р-н Городок, Львів. обл.) емедисти опергрупи зайшли до хати, де квартирували підпільники. Підпільники відкрили по них вогонь. Зав'язався бій, в якому ворог утратив двох убитими й одного раненим. Оточені ворогами підпільники пострілялися.

29. 1. 49 р. в с. Завій (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) була сутичка між групою повстанців і емедистами. Емедисти втратили двох убитими. Повстанці втрат не мали.

30. 1. 49 р. в с. Кавчий Кут (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) повстанці роззброїли істребітельний батальйон.

30. 1. 49 р. в с. Верхів (р-н Остріг, Рівен. обл.) підпільники зліквідували організатора стрибків. Інші стрибки склали зброю.

31. 1. 49 р. повстанці обстріляли групу емґебістів в Тростянецькому лісі (р-н Залізці, Терноп. обл.).

В мм. січень-березень 1949 р. в Калуському й Перегінському р-нах (Станисл. обл.) повстанці та підпільники постійно нищили телефонні лінії, сільради, молочарні й клюби.

1. 2. 49 р. в с. Старий Скалат (р-н Скалат, Терноп. обл.) повстанці застрілили партійця — Дідова Зенона, що тероризував населення.

2. 2. 49 р. в с. Черчик (р-н Яворів, Львів. обл.) була перестрілка між підпільниками й емедистами. Обидві сторони втрат не мали.

4. 2. 49 р. в с. Гаї Зарудянські (р-н Залізці, Терноп. обл.) підпільники знищили сільраду й клюб.

4 2. 49р . в с. Ляшки (р-н Ходорів, Дрогоб. обл.) група повстанців звела бій з відділом МВД. Емедисти втратили двох убитими — лейтенанта й сержанта — та одного важко раненим. В бою також був важко ранений один повстанець.

5. 2. 49 р. в с. Бoляновичі (р-н Крукеничі, Дрогоб. обл.) підпільники зробили засідку на участкового МВД. Участковому вдалося втекти; був ранений один стрибок.

6. 2. 49 р. в с. Нетерпимці (р-н Залізці, Терноп. обл.) підпільники знищили приміщення сільради й клюб.

6. 2. 49 р. в с. Люб'янки Вищі (р-н Збараж, Терноп. обл) підпільники здемолювали приміщення сільради й клюбу. З сільради забрали всі документи.

6. 2. 49 р. в с. Ясені (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) емедисти знайшли криївку підпільника. Зав'язалась перестрілка, у висліді якої важко ранений підпільник дострілився.

7. 2. 49 р. в с. Радохінці (р-н Нижанковичі, Дрогоб. обл.) вдень перед будинком сільради повстанці обстріляли й важко поранили участкового МВД.

7. 2. 49 р. в с. Морги (р-н Городок, Львів. обл.) зліквідовано одного стрибка.

8. 2. 49 р. в с. Розтічки (р-н Болехів, Станисл. обл). була сутичка поміж двома підпільниками й відділом МВД.

8. 2. 49 р. в с. Яворівка (р-н Калуш, Станисл. обл.) підпільники застрілили стрибка Лукаша Василя, що намагався проти волі населення організувати в своєму селі істребітельний батальйон.

8. 2. 49 р. в с. Лопушани (р-н Залізці, Терноп. обл.) підпільники знищили приміщення сільради й телефонний апарат.

10. 2. 49 р. в с. Молодятин (р-н Печеніжин, Станисл. обл.) повстанці мали сутичку з відділом МВД.

10. 2. 49 р. в с. Уторопи (р-н Яблонів, Станисл. обл.) підпільники обстріляли групу емедистів, що була на засідці. Один емедист був ранений.

10. 2. 49 р. в Чорному лісі б. с. Завій (р-н Пергінсько, Станисл. обл.) повстанці застрілили із засідки лейтенанта й сержанта обласного МҐБ.

11. 2. 49 р. на хуторах Хащівка села Токів (р-н Нове Село, Терноп. обл.) група підпільників вийшла на емведівську засідку. Зав'язався бій, в висліді якого трьох підпільників згинуло, інші ж відступили.

11. 2. 49 р. в с. Вербіж Вижній (р-н Печеніжин, Станисл. обл.) була перестрілка між підпільниками й емведистами.

12. 2. 49 р. на Заставському передмісті райцентру Городок (Львів. обл.) була сутичка між підпільниками й емведистами.

12. 2. 49 р. в с. Хащовання (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) була сутичка між повстанцями й відділом стрибків.

14. 2. 49 р. в с. Петранка (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) група большевиків з РК і ДОСАРМ зустрілася з підпільником. Зав'язалася перестрілка, у висліді якої важко ранений підпільник дострілився.

14. 2 49 р. б. с. Байківці (р-н Великі Бірки, Терноп. обл.) був бій між групою повстанців і емведистами.

14. 2. 49 р. в с. Поріччя Любінське (р-н Городок, Львів. обл.) підпільники звели бій з емведистами.

15. 2. 49 р. б. с. Буківка (р-н Товмач, Станисл. обл.) була сутичка між повстанцями й емведистами.

15. 2. 49 р. в с. Ратиці (р-н Залізці, Терноп. обл.) підпільники знищили клюб і сільраду.

16. 2. 49 р. в с. Човгани (р-н Болехів, Терноп. обл.) група підпільників зустрілася з відділом емведистів. Зав'язалася перестрілка, під час якої був убитий сержант МВД.

16. 2. 49 р. в с. Новосілки (р-н Здовбунів, Рівен. обл.) група повстанців зробила наскок на будинок сільради, в якому задержався відділ озброєних большевиків. Большевики спершу відстрілювалися, а опісля втекли. Повстанці здемолювали приміщення сільради.

16. 2. 49 р. в с. Ставищанах (р-н Білогір'я, Кам'янець-Подільської обл.) повстанці знищили на пошті телефонне устаткування, далі — приміщення сільради й клюб. В сільраді попалили всі документи.

16. 2. 49 р. в с. Загір'я (р-н Залізці, Терноп. обл.) повстанці здемолювали сільраду й клюб та застрілили голову клюбу, що ходив зі зброєю й тероризував населення.

16. 2. 49 р. в с. Угринів Середній (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) була перестрілка між групою підпільників і групою МВД. У перестрілці загинуло двох підпільників.

16. 2. 49 р. в лісі між сс. Підсухе—Дубшари (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) емведисти знайшли криївку підпільників. Зав'язався двогодинний бій, в якому підпільники загинули.

17. 2. 49 р. в с. Івачків (р-н Здовбунів, Рівен. обл.) підпільники здемолювали приміщення сільради Після відновлення підпільники здемолювали його вдруге.

17. 2. 49 р. в лісі б. с. Туря Вел. (р-н Долина, Станисл. обл.) була сутичка між підпільниками й групою емведистів

19. 2. 49 р. в с. Теремне (р-н Остріг, Рівен. обл.) підпільники роззброїли істребітельний батальйон. Одного стрибка, що знущався над населенням, застрілили, а інших відпустили. Здобуто 8 рушниць амуніцію й гранати.

19. 2. 49 р. в с. Вишеньки (р-н Остріг, Рівен. обл. повстанці спалили колгосп. Вогонь знищив усі будівлі й увесь інвентар.

20. 2. 49 р. в с. Цінева (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) була перестрілка між двома підпільниками й відділом МВД. В бою загинув один підпільник.

20. 2. 49 р. в с. Гніздище (р-н Великі Бірки, Терноп. обл.) відділ емведистів під час розшуків знайшов криївку підпільників. Зав'язався бій, в якому обидва підпільники, оточені ворогами, разом з господарем та його братом, щоб не здатись у руки ворога, постріляялися.

19. 2. 49 р. в с. Вишеньки (р-н Остріг, Рівен. обл.) повстанці роззброїли стрибків. Здобуто 10 рушниць і амуніцію.

21. 2. 49 р. в с. Квасилів (р-н Рівне, цієї ж обл.) група підпільників роззброїла істребітельний батальйон, при чому покарано смертю участкового МВД і голову колгоспу — ворожого вислужника. Здобуто 4 рушниці і 2 ППШ.

23. 2. 49 р. в с. Кривобороди (р-н Коломия, Станисл. обл.) підпільники біля однієї хати обстріляли спецбоївку МВД. Один емведист був убитий.

24. 2. 49 р. біля хуторів с. Константинівка (р-н Великі Бірки, Терноп. обл.) підпільники обстріляли групу емведистів.

24. 2. 49 р. в горах б. с. Головецько (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) група підпільників звела бій з відділом МВД. В бою впало п'ять підпільників; емведисти мали дев'ятьох убитими та п'ятьох важко раненими.

24. 2. 49 р. в с. Велдіж (р-н Вигода, Станисл. обл.) група повстанців зустрілася з емведистами. Зав'язалась перестрілка, під час якої було вбито чотирьох емведистів і двох поранено, з-поміж яких один ще тієї ж ночі помер. Повстанці втрат не мали.

24. 2. 49 р. в с. Княгиничі (р-н Крукеничі, Дрогоб. обл.) відділ емведистів наскочив на хату, де квартирувало двох повстанців. Зав'язався бій. Емведисти оточили хату й закликали повстанців здатися. Повстанці відповіли, що волять радше загинути, як здатися живими в руки ворога. Вони понищили біля себе всі записки і, викинувши кілька гранат, пішли в пробій. Ранені від кулеметного вогню, у безвихідному положенні постріляялися.

26. 2. 49 р. в с. Юсиптичі (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) група підпільників звела бій з відділом МВД. В бою ворог утратив двох вбитими і трьох раненими. Підпільники втрат не мали.

27. 2. 49 р. в с. Забойки (р-н Козлів, Терноп. обл.) була перестрілка між повстанцями й емведистами.

27. 2. 49 р. повстанці мали перестрілку з опергрупою МВД в с. Лозівка (р-н Нове Село, Терноп. обл.).

27. 2. 49 р. в с. Камінь (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) 27 емведистів наскочили на криївку трьох підпільників. Зав'язався бій, у висліді якого оточені ворогом підпільники порозривалися гранатами.

28. 2. 49 р. в с. Тарасівка (р-н Товмач, Станисл. обл.) повстанці спалили клюб.

28. 2. 49 р. в лісі т. зв. Стінка (р-н Станисл. цієї ж обл.) емведисти знайшли криївку повстанців. Повстанці вискочили наверх і почали обстрілювати емведистів. Інші повстанці за цей час понищили все в криївці. Повстанцям не вдалося пробитись із оточення і вони, щоб не попастись живими в руки ворога, постріляялися. В бою був убитий один емведист.

28. 2. 49 р. в с. Уїздці (р-н Мізоч, Рівен. обл.) була перестрілка між двома підпільниками й групою емведистів.

В лютому 49 р. в с. Спасів (р-н Сокаль, Львів. обл.) повстанці спалили колгоспні будинки.

В першому кварталі 1949 р. в Єзупільському районі (Станисл. обл.) підпільники знищили чотири клюби й чотири сільради, а також зліквідували партійця — уповаженого контори райміндзагу.

З КНИЖОК І ПРЕСИ

Horst Piechocki: Die russische Luftwaffe, Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift, 1951, 5, стор. 362-72

Совєтське летунство

На сьогодні на Заході не відомі жодні офіційні звіти про озброювальні заходи СССР і тому важко відтворити одностайний образ про сьогоднішню мілітарну потугу СССР. Автор піднявся у цій статті подати огляд совєтських повітряних озброєнь на підставі безлічі вісток і різних звітів — німців-поворотців із совєтського полону та західніх спеціялістів повітреплавби. На його думку, СССР має сьогодні настільки сильне летунство, що воно — бодай щодо числа й бойової сили тактичних з'єднань — куди перевищує західньо-европейське та дорівнює американському.

У термінології ми собі дозволили в частині статті, що стосується совєтського періоду консеквентно провести термін «совєтський», «СССР», і не — як це в автора часто трапляється — «руссіш», «Руссляид».

Серед світових потуг Росія була останньою, що взялася розбудовувати свою авіоіндустрію. У 1-ій світовій війні тут місячно будовано не більше як 20 літаків; літакових же ж моторів власної продукції тут тоді не було ще взагалі. Їх спроваджувано готовими здебільша з Франції, в Росії ж їх уже тільки вмонтовувано. Перший удар потерпіла молода російська авіоіндустрія під час большевицької революції, коли то велика частина спеціялістів від повітреплавби виеміґрувала. Тоді треба було дуже великих і важких зусиль, щоб цей утрачений терен знову опанувати і підховати нову екіпу фахівців. При тому радо принимано послуги й досвід чужинців, які в конструюванні літаків були вже далеко вперелі. Після того, як в країні запанував сякий-такий спокій і лад, перейдено до відбудови й авіопромислу. Наукові передумови мав тут створити керований популярним ще нині конструктором бомбовиків Туполевим Центральний Аеро- і Гідродинамічний Інститут, сповнення ж економічних і технічних передумов обіцювано собі від першої п'ятирічки (1928-32). Першзавсе прямовано до унезалежнення від закордонного імпорту сировин, бо ж у 1928 р. 60 відсотків потрібних для авіоіндустрії сировин імпортовано, тоді, як у 1932 р. сировину тут постачала вже здебільша власна країна.

Крім впровадження конваєрного способу продукції, у 1929-32 рр. збудовано ще 36 нових заводів так, що в 1932 р. було вже — 54, а в 1936 р. — 74 заводи авіоіндустрії із бл. 160 000 працівників. З того часу побудовано ще багато нових фабрик. Відомими стали головно: великий завод біля Філі недалеко Москви, при будові якого видатну участь брали після 1-ої світової війни німецькі фабрики Юнкерса, а який вперше в СССР став випускати частини літаків конваєрів, далі — великі заводи в Комсомольську, Куйбишеві, Молотові, Томську, Уфі, Владивостоці й Ворошиловграді. Томущо з початком 1930-их рр. ще не було взагалі помітніших власних совєтських конструкцій літаків, то здебільша продуковано тут за ліцензією закордонні моделі, при чому кожен завод назагал продукував серійно завжди лише один-два типи. 1944 р. СССР випускав уже 40 000 літаків, тоді як США в тому ж році — 96 000. Під час 2-ої світової війни СССР отримав від США разом 13 000 військових літаків. Здогадуються, що совєтська авіоіндустрія сьогодні спроможна продукувати річно 45-50 000 літаків, з того яких 5 000 до 7 500 турболітаків.

Для такої велетенської продукції запотребування алюмінію сягає 120 000 до 200 000 тонн. Згідно з публікаціями про досягнення першої післявоєнної п'ятирічки, продукція алюмінію в СССР сягає дещо понад 100 000 тонн річно. У протилежності до того американська спроможність ще в 1941 р. виносила бл. 300 000 тонн, а від тоді вона ще істотно піднеслася. Томущо алюміній це найважливіша сировина при продукції літаків, то ж в СССР робляться всі можливі зусилля, щоб його продукцію підвищити. Навіть якщо СССР і посідає достатні запаси бавкситу й кріоліту, то видайність алюмінієвої індустрії можна підвищити лише до тієї міри, наскільки вдасться створити ту велетенську кількість енергії, що потрібна для продукції алюмінію. Особливо цінні дані отримали совєти, здобувши науковий матеріял німецької ляборатії для провірки й для легких металів концерну «ІҐ-Фарбен» у Біттерфельді. З-поміж затруднених у совєтській алюмінієвій індустрії 150 000—200 000 працівників, на думку знавців, більш як половина це засудженці. І так найбільший завод того типу біля Туринська — лежить у карному районі середущого Уралу. Інші велетенські продукційні центри це — Омськ, Уаз (за Уралом), Західньо-Сталінськ і — в Східньому Сибірі.

В ділянці моторобудівництва, то найбільший завод у Чернігівці бл. Уфи затруднює 20 000 працівників. Моторобудівельний цех комбінату «Червоний жовтень» у Сталінграді налічує бл. 10 000 працівників на загальне число 65 000. Великі заводи находяться ще в Куйбишеві, Свердловську й Вороніжі. Понадто будуються ще нові фабрики, при тому частково під землею.

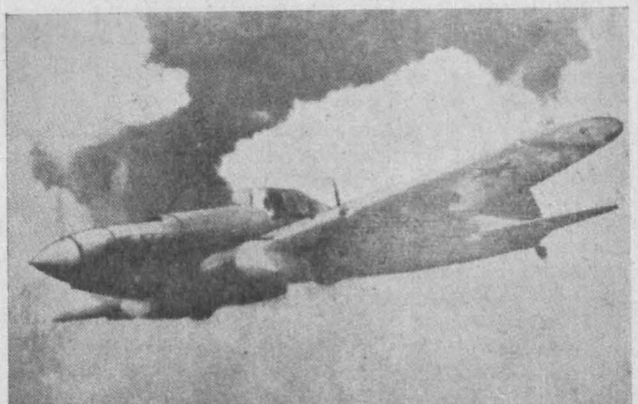

Совєтський штурмовик типу «Ил-2».

Спорядження заводів машинами, потрібними для будови літаків і літакових моторів як і для продукції решти частин літака, — все те ще й надалі Ахілова п'ята совєтської авіоіндустрії. Але ж робляться всі намагання, щоб наздігнати Захід у застосуванні модерних продукційних способів. При тому першзавсе використовується при серійній продукції досвід американців.

У 2-у світову війну СССР вступив із 16 000 боєздатними літаками та з резервою 30 000 машин. Вже перші повітряні бої виявили недвозначну нижчість совєтських літакових моделів супроти німецького летунства. Томущо в усіх майже совєтських мисливських літаках на початку війни було

надто багато дерев'яних частин, то вони дуже легко ставали добиччю німецьких мисливців. Супроти невеликої їх переваги (через меншу свою вагу вони були більш поворотливі) стояла їх серйозна слаба сторінка: легка запальність. При тому треба пам'ятати, що в совєтській продукції воєнних літаків панувала засада можливо якнайпростішого виробу. Цій вимозі в багатьох випадках підпорядковувано навіть боєздатність неодного моделю. Найуспішніші аж до кінця війни типи були: бомбовик «Ил-2» (німці називали його ще «цементбомбер») та піхотний літак «Ту-2». Оба ці моделі, що вживались виключно для підтримки наземних військ, оправдали себе дуже добре. Але в загальному то совєтське летунство стояло нижче від німецького щодо своєї бойової сили, техніки й навіґації. Малий чинник безпеки і нераз недостатні методи навіґації залишалися аж до кінця війни найбільшими недоліками червоного летунства. З-поміж усіх причасних у війні держав ще Німеччина, що мусіла дуже ощадно обходитися із своїм летунським персоналом та матеріялом, мала ще найвище поставлений співчинник безпеки. Її літаки могли нерідко навіть із серйозними пошкодженнями повернутися до своїх летовищ.

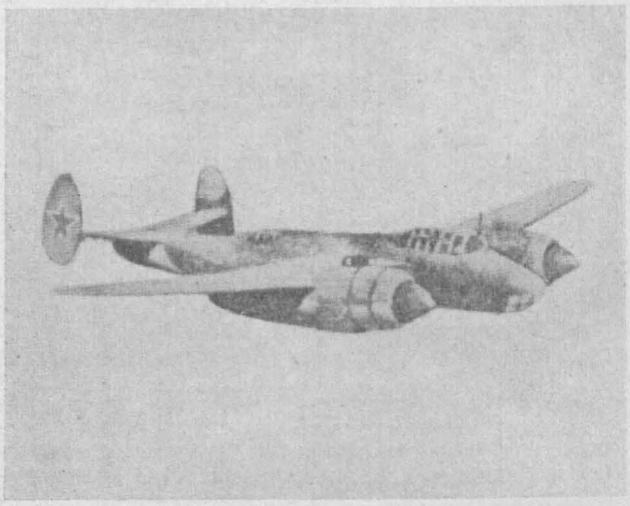

Совєтський бомбовик-винищувач типу «Ту-2».

Після закінчення війни совєти поспішили чимскоріш захватити науковий і технічний матеріял бодай 500 чоловік. СССР забрав: чотири філіяли німецької авіоіндустрії. Вони тут дістали пребагату спадщину, що стала їм у великій пригоді при розвитках їх власного летунства. На думку проф. Мессершмідта, СССР захватив близько двох третин всієї німецької авіоіндустрії. Вже не враховуючи навіть тих незлічених вивезених до СССР фабричних устатковань, саме число німецьких фахівців від повітреплавби, вивезених до СССР, сягає фабрик Мессершмідта (на Шлеську, в Коліні, Вінер-Нойштадті і в Ґота), заводи Арадо в Берліні-Бабельсберґу, заводи Юнкерса в Дессав і заводи Гайнкеля в Ростоку. Крім того припали йому ще: ліцензійована фабрика Дорньє у Візмарі, ліцензійовані заводи БМВ в Айзенаху, а далі берлінські й ерфуртські заводи Геншеля та врешті — заводи Вальтера в Празі, що виготовляли ракетні мотори до мисливських літаків типу Мессершмідт «Ме 163». Варт згадати і заводи Ґреца в Саксонії, які своїм спеціяльним бензиновим насосом заощаджували німецькому летунству дуже багато літакової бензини. Тим самим СССР вперше став розпоряджати ракетними моделями Юнкерса і БМВ як теж різними проєктами ракетних моторів Вальтера. Крім цієї велетенської матеріяльної добичі їм дісталися ще першусього важливі наукові матеріяли, зокрема ж «Німецького дослідчувального заведення для повітреплавби» в Берліні-Адлерсгофі.

Після того, як СССР забезпечив за собою захвачений у німців матеріял, прийшов до переконання що із своїми 20 000 врятованих з війни військових літаків багато не вдіє. То ж треба було якнайшвидше нав'язати до німецьких і альянських досягнень у тій ділянці. Першусього треба було будувати швидші мисливські літаки. (Німеччина мала наприкінці 2-ої світової війни у своїм «Ме 262» єдиний придатний для фронту найшвидший у світі ракетний літак). А що і в СССР врешті пізнали, що толоковим мотором більшої вже швидкости осягнути не вдасться, то ж з усією енергією тут взялися розвивати ракетні мисливські літаки. Найбільшою перешкодою тут виявився брак придатних ракетних погінних механізмів. То ж знайдений у Дессав проєкт JUMO-012 став їм у добрій пригоді при їх намаганнях. Цей великий погінний механізм у 1945 р. перебував іще в стадії розвою, алеж різні його складові частини були вже готові. А що якось не йшло тут без допомоги інженерів, причасних до розвитку ракетних моторів, то ж просто перенесено групу німецьких техніків під керівництвом д-ра інж. Шайбе до Куйбишева, сьогоднішнього центру продукції ракетних мисливських літаків, щоб вони тут далі продовжували попередні праці.

Дальшу підтримку дістала совєтська авіоіндустрія в рр. 1946/47 у формі дозволу британійського уряду на вивіз вироблюваних заводами Роллз-Ройс ракетних моторів типу «Нене» і «Дервент». Томущо оба ці погонні механізми забезпечені в радіяльні згущувачі, то особливо добре надавалися задля порівняно нескладного вирібництва для серійної продукції в великому маштабі. А що совєтська людина посідає вже традицією стверджену обдарованість для вдалого наслідування, то ж сьогодні можна напевно твердити, що і англійські турбомеханізми Роллз-Ройса і німецькі Юнкерса та БМВ послужили зразками для власних конструкцій і стали продукуватися серійно. Назагал СССР не стосував купленого чи здобутого летунського матеріялу в його первісній формі, але перебудовував його. Лишень здобутих взимку 1941/42 роках в Істрі біля Москви 120 нових «Ме-109» вживали пізніш такими дослівно, як вони були: навіть з німецькими розпізнавальними знаками.

Але не зважаючи на ці досягнення в копіюванні турбінових погінних механізмів, як здогадуються західні знавці, ще нині СССР має деякі трудноці в осягненні високої видайности й надійности своїх турбінових моторів. Якщо СССР зміг розвинути власні турболітаки в порівняно короткому часі, то цей успіх завдячує в першу чергу не так своїм власним конструкторам, як головно використанню закордонного досвіду.

Серед прерізних післявоєнних задач неостаннє місце займала й справа розвою ракетних мисливців. Тоді, як для будови бойових і транспортових машин зразками послужили в першу чергу американські моделі, то при будові мисливських літаків совєтська авіоіндустрія сперлася головно на німецький і англійський досвід. І так перші післявоєнні мисливські літаки в основному виявляють німецький зразок. Тоді, як назагал поміж початком конструювання і серійною продукцією звичайно проминає два, два і пів року (такий час відповідає пересічній міжнародній нормі), то СССР вже в 1946 р. виступив з першим мисливським літаком конструктора Яковлева «Як-15». Цей модель це власне дальший розвиток типу «Як-9», що особливо наприкінці війни робив чимало клопоту німецьким мисливцям і міг легко виминути німець-

кого «ФВ-190». Цей споряджений 20 мм гарматкою й двома 12,7 мм кулеметами мисливський літак має швидкість понад 800 км/год. А що СССР в тому часі ще не мав досвіду в будуванні тилового підвіззя, то цей модель має ще гекове колесо; аж пізніш при типі «Як-15 Б» вперше тут вбудовано тилове підвіззя.

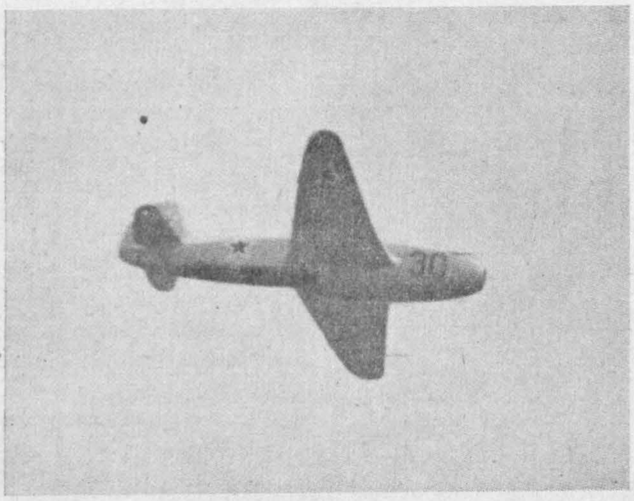

Перший післявоєнний совєтський літак типу «Як-15».

В тому самому часі Мікоян і Ґуревіч розвинули модель мисливського літака, увесь із металу — «МиГ-9», середньопластівець із двома приміщеними під кадовбищем німецькими турбінами типу БМВ-003. Із своїм дуже сильним озброєнням, що складається з 43 мм гарматки й двох дальших 20 мм або 30 мм гарматок як теж 12,7 мм кулеметів та із швидкістю 850 км/год. цей літак був будований для різних завдань: із застосуванням і як оборонного мисливського на середущі висоти і як підтримки в наземних боях. І «Як-15» і «МиГ-9» не були ще вповні визрілими конструкціями, а тільки перехідними проєктами. Лавочкін сконструював двомоторовий ракетний мисливський літак «Ла-15», що зовнішньою формою дуже нагадував тип «Ме-262». У протилежності до «Ме-262», що був споряджений двома JUMO-004, Лавочкін застосував у своєму типі погінний механізм БМВ-003. Здогадуються, що «Ла-15» виявляє ті самі приблизно польотні досягнення, що й «Ме-262», себто — 850 км/год. і підльотну швидкість 20 м/сек. За озброєнням (30 мм і 20 мм гарматки) цей літак призначався для тактичної підтримки наземних військ. Серійно однак його не продуковано.

Тут слід згадати, що в наслідок застосування німецького типу «Ме-262» під кінець війни відношення втрат змінилося було приблизно, як 7 : 1 на користь Німеччини. Ґаллянд, що декілька разів в Гітлера безуспішно вставлявся за застосуванням «Ме-262» як «тільки мисливця», добре вгадав був перевагу цього турбомисливця. Бо навіть, якщо й із посиленим застосуванням цього типу мисливця вже не можна було й так війни виграти, то немає сумніву, що англо-американські з'єднання бомбовиків не важилися б були налітати на Німеччину вдень так густо, як це воно було.

Не зважаючи на всі ті досяги в будові турбомисливців, все ж СССР 1947 р. ще не вспів був наздігнати тут західнього розвитку. Швидкости понад 1000 км/год не досягнув жоден зі сконструйованих типів. Вседалі у компетентних чинників перемагала думка, що такими мисливцями, будованими для різних завдань, не вдасться добитися швидкости 1000 км/год. То ж треба було конструювати нові спеціяльні літаки, що призначувалися б виключно для оборонних завдань. До того прийшло ще пізніше, що швидкість звуку можливо буде досягти єдино моделями із стрільчастими крилами. Проф. Гайнкель був перший аеродинамік, що займався проєктом стрільчастокрилого літака. Перші совєтські спроби в тому напрямі почалися 1948 р. Застосований у Кореї турбомисливець «Як-17» належить до перших середніх моделів цього роду; він ще однак має прямоусталені крила і через свою зовнішню подібність до американського мисливського літака «Ф-84 Тсандерджет» зчаста окреслюється ще як «червоний Тсандерджет». На озброєння цього мисливця «Як-17» складаються дві 20 мм гарматки. Його максимальна швидкість — бл. 950 км/год.

Тип «Як-19», дальше розвинення німецького прототипу «ДФС-346», згідно з вістками, мав би своєю швидкістю переходити швидкість звуку.

Останні совєтські конструкції совєтських мисливських літаків це: «МиГ-15» і «Ла-17». У дні совєтської авіяції в 1949 р. можна було вперше побачити деякі моделі «МиГ-15» під час повітряної паради в Москві. У міжчасі його вже вжито теж на Кореї. Швидкість цього надмисливця сягає в нормальному польот 1000-1100 км/год. Його крила й бокове керовання мають сильно стрільчастий вигляд. Його теж стрільчасте й дуже вузьке висотне керовання було так високо вбудоване, мабуть, тому, щоб виставало понад повітряну струю кабінної накривки. Прямолінійний струм повітря, що проходить крізь кадовбище, розвиваються тільки обабіч пілотної кабіни. Назагал думають, що погінний механізм складається з розвинутої Челомеєм совєтської копії брітанського моделю «Роллз-Ройс». Вміщена далеко вперед (для кращого спостерігання) герметична кабіна споряджена в викидне сидження. Озброєння складається з 30 мм і 20 мм гарматок, що приміщені під носом кадовбища. Максимальну висоту польоту «МиГ-а» оцінюють на яких 15 000 м.

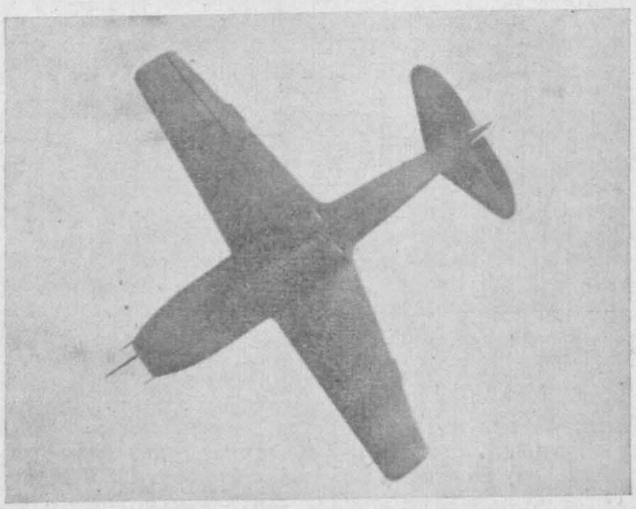

Совєтський мисливець — із подвійно турбіковим мотором типу «МиГ-9».

Тоді як стрільчастість крил типу «МиГ-15» сягає 40 градусів, то стрільчастість верхньопластівця «Ла-17» доходить аж 45 градусів. В американських мисливців вона сягає заледве 35 градусів. В наслідок того, що висотне керовання тут приміщене на горішній частині кільового поплавця, то бокове керовання складається з двох частин. Обі 20 мм автоматичні гарматки находяться в слідній частині переду кадовбища. Погінний механізм, мабуть, такий самий, що і в «МиГ-а 15». Максимальна швидкість — 1100 км/год.

Оба ці типи: «МиГ-15» і «Ла-17» — є приблизно 12 м довгі, їх розпин крил сягає 11 м. Не зважаючи на те, що спорядження в обох цих типах дуже далеко прирівняне до західніх умов (викидне сидження, отоплювання тощо), все ж свідомо обмежено в них інструментацію й опанцирення тільки до найконечніших речей. Досягнуте таким чином менше обтяження носної поверхні літака добре тут відбивається при стрімкісних закрутах під час польоту.

Ще в 1948/49 рр. в совєтській авіяції панували то-

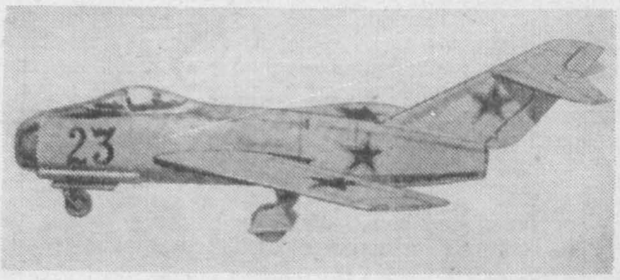

Совєтський мисливський турболітак типу «МиГ-15».

локові мисливці різних типів «Як- і «Ла». Хребет червоної мисливської фльоти, якщо загалом не всієї авіяції, сьогодні становлять турболітаки «МиГ-15» і «Ла-17». Здогадуються, що оба ці типи перевищають щодо швидкости відомі сьогодні моделі британських і американських турбомисливців. За те ж щодо осягу вони не дорівнюють західнім моделям Всетаки досвідчені летуни-мисливці є тієї думки, що оба ці типи це та зброя, яка буде встані розпорошити зімкнені з'єднання бомбовиків типу «Б-29», на яких колись заламалися були німецькі мисливці.

До найціннішої воєнної добичі совєтів належав теж сконструйований Ліппішем німецький ракетний мисливець «Ме-163». Цей окреслюваний німецькими летунами звичайно як «крафтай» («силове яйце») модель, був збудований свого часу в Швебіш-Ґмюнд і випробовуваний колишнім пілотом Чан-Кай-Шека Мозбахером влітку 1944 р. Томущо час тривання польоту цього «Ме-163» виносив всього 6-12 мінут, то він ставав здебільша легкою добичею альянських супровідних мисливських літаків, що завжди використовували цю єдину добру нагоду зістрілити його під час сховзного польоту при приземнюванні. Превелика перевага цього моделю, вживаного для охорони об'єктів, полягала в його велетенських підльотних спроможностях. Впродовж трьох хвилин «Ме-163» осягав висоту 10 000 м. Його погінний механізм складався з одного мотора ГВК-509, розвинутого, Вальтером і продукованого в Еберсвальде в Празі. СССР у міжчасі за допомогою німецьких техніків далі вдосконалив цей «Ме-163», тепер під назвою «Як-21». Його зовнішній вигляд в основному затримано; додано йому ще постійне підвіззя (в німецькому прототипі підвіззя завжди відкидано після старту). Приземнюється ж він, як і в колишньому німецькому типі, — на куфі. Справлений ракетний мотор надає йому максимальну швидкість — 1100 км/год. Тривання польоту здовжено на 15-20 мінут; підльотна швидкість виносить 60 м/сек. Сьогодні по західній стороні немає ще противажника цьому мисливському літакові. Знавці уважають цей «Як-21» надійною охороною перед американськими бомбовиками типу «Б-36».

Радарова техніка в червоній авіяції покищо іще в пеленках. Правда, існують нескладні керувальні способи для нічних мисливців, а деяке число цих останніх навіть споряджене радарним оборотовим приладдям, але все ж іще й сьогодні надійність радарних навіґаційних і приземлювальних споряджень не висока. Дуже гальмуюче назагал на розвитку совєтської авіопродукції позначилася відсталість у бездротній техніці. Аж після здобуття німецьких заводів Асканія, Сіменс і Телефункен положення тут покращало. Німецькі, англійські й американські досягнення в цій ділянці становлять ще сьогодні базу, на якій СССР тут спирає свій дальший розвиток.

Конструктор Лавочкін розвинув після свого моделю «Ла-8», що теж виявляє велику подібність із німецьким «Ме-262», також нічний мисливський літак із максимальною швидкістю 1050 км/год. Як і при «Ме-262», так і тут обі турбіни, що приміщені в ґондолях під крилами, можуть бути враз із цими ґондолями вимінювані. У переді кадовбища приміщене потрібне радарне приладдя. Всупереч західній традиції — совєтські нічні мисливці — одноособові. На озброєння складаються: дві 20 мм гарматки і два 12,7 мм кулемети.

Хоч наголос у совєтському повітряному озброєнні ще й далі кладеться на будування мисливських літаків і таких типів, що можуть безпосередньо служити для підтримки наземних військ, то після 2-гої світової війни і тут присвячено більше місця конструюванню бомбовиків. 1947 р. появився вперше розвинений нестором совєтських конструкторів бомбовиків — Туполевим, турбобомбовик; але що він, мабуть, не виправдав надій, то й не взято його до масової продукції. У цьому випадку йшлося мабуть, про якусь перехідну стадію розвитку. Майже звичайнісеньку копію американської «Надфортеці» Б-29 Туполев створив у моделі «Ту-70» — 24 м широкому й 36 м довгому. Цей 4-моторовий бомбовик різниться від свого американського зразка лише хіба нижче насадженими криловими пластами і більш допереду вбудованими моторами, кожен з-поміж яких має 2200 кінських сил. Промінь діяння «Ту-70» сягає 3500-4000 км. Саме цей тип, якого

Совєтський 4-моторовий бомбовик типу «Ту-70».

СССР налічує сьогодні бл. 1000 машин, становить хребет червоної фльоти бомбовиків. Цей же «Ту-70» одночасно будується і як транспортовець для перевозу 70 бійців. «Чистий» транспортовець тут це — двомоторовий «Ил-12», власне «схрещення» поміж Юнкерсом і Давґлесом; його пересічна швидкість — 400 км/год, засяг — 3500-4000 км, поємність перевоженого вантажу — 35-40 бійців. Уся совєтська транспортна фльота складається, згідно з оцінками знавців, із бл. 3000 літаків, здебільша — двомоторових, а яких транспортна спроможність не переходить 2000-3000 тонн вантажу денно. Як же ж зважити, що під час самої берлінської бльокади денно перевожено до 10 000 тонн вантажу, то порівняно з

тим советська транспортна спроможність — дуже невисока.

Так само — і як бомбовик і як транспортовець сконструйований і 4-моторовий «Ил-18». А що його мала швидкість (всього 480 км/год) і обмежений промінь діяння (1500-2000 км) не відповідають уже сьогоднішнім вимогам, які ставиться бомбовикові, то слід згадати, що цей тип вживається головно як

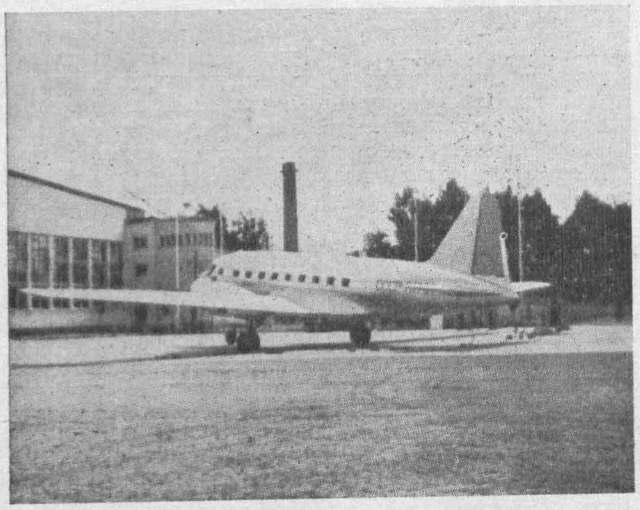

Советський двомоторовий транспортовець «Ил-12».

транспортовець. В травні 1951 р. вперше виринув турбобомбовик «Ту-10», що його знавці окреслюють як советський противажник британського турбобомбовика «Кенберра», а який недавно перелетів понад Атлантиком в $4^1/_2$ годинах. Цей споряджений двома турбопогінними механізмами бомбовик має триоособову залогу і досягає швидкости 850 км/год.

Розвинутий Ілюшіном 4-моторовий турбобомбовик «Ил-16» дуже нагадує німецький модель Арадо «Ар-234», а частково й американський турбобомбовик «Б-45 Торнейдо». Цей верхньопластівець має прямі крила, під якими приміщені в окремих ґондолях чотири турбінні механізми. Максимальна швидкість цього п'тиособового бомбовика сягає 800 км/год. Він може перевозити 2,3 тонни бомб. Гарматки на його горішній частині кадовбища та з-переду обслуговувані механізмом керованим з кабіни.

Як згадано, що й сьогодні советське летунство головну вагу кладе на підтримку наземних військ. Цим і пояснюється та обставина, що, не зважаючи на передачу декількох фльотиль бомбовиків военноморській фльоті, ґро повітряних сил СССР це і надалі — частина наземного війська. В рамках військової організації це має вагу настільки, що тим самим суходільні сили мають першість перед фльотою й летунством.

Персонал червоного летунства оцінюється на бл. 600 000 бійців супроти теж 600 000 бійців англійської й американської авіяції, взятих разом. Подібно, як свого часу Герінґ хотів зробити німецький нарід народом летунів, так теж і в СССР передвійськовий і масовий військовий вишколи відіграють велику ролю. Вистане кинути оком у східню зону Німеччини, щоб переконатися, що там усі більші летовища колишньої німецької «Люфтваффе» знову в ужитку. Подекуди їх навіть поширено й споряджено новими стартами. Вишкіл пілотів в СССР і в окупованих теренах іде повною парою. В майбутній війні СССР на всякий випадок не заламається із-за браку персоналу.

Якщо сьогоднішню бойову силу червоної авіяції обчислюють на 15-20 000 боєздатних фронтових літаків, то це число слід розглядати тільки як властиве ядро. Советська авіяція в цілому — куди більша. Її не слід легковажити, не зважаючи навіть на всі наявні ще в ній недоліки.

Зреферував **О. С.**

Václav Slavík: Pravà tvàr banderovcu. Akce B proti civilnì sìti. Praha 1948, стор. 39.

Чесько-советська версія нашої збройної боротьби

Появу цієї брошурки, виданої заходами чеського «МВД»—СНБ (Страж Народні Безпечності) викликала була хвиля рейдів частин УПА почерез Словаччину й Чехію на Захід, а в дальшому — підготова до зліквідування непрокомуністичних партій в ЧСР, як теж підготова до наступу на католицьку церкву в ЧСР. Зручною притокою для нападів послужили звіти в некомуністичній словацькій та чеській пресі влітку 1947 р. про рейди відділів УПА на Заході, а які, мовляв, мали за завдання інформувати самих вояків УПА, кудою їм краще йти. Ширше насвітлена теж справа зліквідування т. зв. української підпільної мережі в Празі й у Хебі, в яку автор вплутує теж і українську католицьку єрархію в ЧСР. Насправді йдеться тут про розгром решток української еміґрації в ЧСР на наказ Москви.

Під назвою «бандерівці» автор охоплює — як виходить зі змісту — загалом усе українське національне некомуністичне життя; у нього воно подане тут, очевидно, в стилі дешевої большевицької пропаґанди з цинічним (і глупо недоречним!) натяганням і фальшуванням фактів. Тут ОУН це «прибудівка НСДАП із завданням тероризувати цивільне населення Східньої Европи» (СССР, Польщі, Румунії й ЧСР). У висліді внутрішньо-партійних порахунків гине її провідник Є. Коновалець, а на чоло ОУН вибивається його заступник С. Бандера, що за напад на пошту був засуджений польським судом на смерть; його то в 1939 р. визволюють німці і в проводі леґіону, вишколеного в Гаммерштадті, шлють почерез Словаччину для удару в запілля польської армії. З тим же леґіоном Бандера вирушує з німцями проти СССР і 1. 8. 1941 проголошує себе премієр-міністром; але вже після трьох днів німці висилають його до концтабору в Освєнцімі. «З-поміж найвипробуваніших бандерівських бандитів була створена 1941 р. ,СС-Дивізія Ґаліціен', що воювала під Сталінґрадом» (стр. 9). На третьому році війни з СССР ці «ґештапаки» німцями були відпущені із зброєю до лісу — як Українська Народна Самооборона чи УПА — для боротьби проти червоних партизан, і тут вони знову під проводом С. Бандери, випущеного німцями з концтабору, винищували поляків на Волині, Поліссі й Поділлі та чехів на Волині; само собою, що крім того — ще й жидів. Перед самим переходом фронту ця УПА назверх ніби то виступала ще й проти німців. Самій їй «німецький таємний генеральний штаб» передбачив після програної війни — ролю «6-ої колони» — терористичних груп для боротьби проти СССР. Але в СССР її загони були винищені зараз після закінчення війни; на терені ж Польщі вони утворили в 1945 р. на просторі яких 50 км від советсько-польського кордону «державу в державі», бо польське військо й поліція були тоді занґажовані в боротьбі з власними протидержавними осередками.

Відповідно до крайової адміністрації були зорганізовані сотні УПА (із бл. 120 чоловік) із районом, як оперативним тереном. Сотні були озброєні важкими і легкими кулеметами, автоматами, рушницями й гранатами. Людей вербували насильно ще в 1945 р. по ночах; за недотримування службових розпорядків ждав польовий суд, в якому вирішний голос має «греко-католицький парох». Керує тією організацією «Українська Рада», що втекла з німцями до Баварії і зв'язок втримує почерез кур'єрів. В Баварії ж вона, співпрацюючи напр. із СРО (Словенскі Револючні Одбой), і стягала на Словаччину рейди УПА. Поміж цивільним населенням діє з метою підтримки УПА т. зв. цивільна мережа, а в ній важливу ролю відограють знову — греко-католицькі священики.

Подавши отак «історію виникнення» українського підпільного руху й його організаційні форми й діяльність, автор переходить до появи відділів УПА на терені ЧСР. Йому йдеться на кожному кроці про скомпромітування серед чеського населення частин УПА й тому він спеціяльно підкреслює, що вони діставали наказ вести себе тут коректно, але що все таки — вони вбивали й грабували, врешті ж іде навіть так далеко, що тих совєтських вояків, які — як «красні партизани» — грабували були Словаччину в 1944 р. під час комуністичного повстання, зве поперебираними в мундири повбиваних совєтських вояків — вояками УПА (стр. 15).

За його ж інформаціями, рейд в околиці Гуменного влітку й восени 1945 р. виконали спершу дві, згодом чотири сотні УПА, зводячи там бої з чеськими військовими відділами. В березні-квітні 1946 р. прийшли пропаґандивні рейди на Східну Словаччину у зв'язку з недалекими виборами, щоб стероризоване населення змусити голосувати за Демократичною партією, яка тоді й дістала тут аж 70% голосів. При тім, як твердить автор, упівці вбивали ще жидів і комуністів, хоч назверх ніби були видані інструкції — лагідно вести себе супроти перших і других та осуджувати гітлеризм.

Зиму 1946/7 р. просиділи відділи УПА по криївках лісових масивів Перемиської й Сяніцької округ, втікаючи при польських наступах на словацьку сторону; при тому вони мали підтримку і від місцевого українського населення, що за вказівками ОУН не виїхало було до СССР, і зі сторони польського протидержавного ВіН-у — англо-американської аґентури, з яким і вели вони спільну противиборчу кампанію. З перемогою ж «народньої демократії» в Польщі (19. 1. 1947) та з виселенням українського населення відділи УПА переходять до ЧСР з тим, що сотні, які тут уже попередньо рейдували, мають затриматися на Східній Словаччині, інші ж — перейти до американської зони Німеччини, і після перевишколу там — повернутися до ЧСР. Одночасно члени витісненої з кордонів Польщі підпільної мережі мали б створити таку ж цивільну мережу в ЧСР.

Яких 500 чоловік перейшли організованими відділами під проводом Громенка, Бурлаки й Бродича з початком червня 1947 р. межі ЧСР. Як перша хвиля прийшла «група Рена» під командуванням Громенка, складена з кількох відділів по 60—150 чоловік. Один такий відділ мав добитися до Лінцу, був однак розбитий по дорозі, інші ж — розпорошилися по всій Словаччині. Боротьба з цією першою хвилею «бандерівських бандитів», як пише автор, затяглася аж до 3. 9. 1947 р., коли зловлено Бурлаку із штабом на Яношіковому біля Врутoк після того, як було розбито його 80-членний відділ. Найзавзятіші ж бої велися під кінець серпня 1947, коли аж «червоні партизани» зверталися з проханням до влади, щоб і їх вжито проти «бандерівців». Проти Бурлаки було кинуто в першу чергу поліційні частини СНБ й довірені військові. Розбиття його відділу, мовляв, відсунуло плян словацького повстання. Автор подає, як офіційний вислід тих боїв від 10. 6. до 11. 11. 1947 (після цієї дати, мовляв, залишилися ще хіба одиниці й відділи УПА, силою не більш 15—20 чоловік) — втрати «бандерівців»: 344 чоловік (з того 59 вбитими, 39 раненими, 217 полоненими й 29 таких, що добровільно зголосилися, при тому зловлено ще 16 членів підпільної мережі та ін.), втрати ж чехів — 125 чоловік (в тому: 39 вбитими, 81 пораненими, 5 пропалими без вістки). При тому траплялося, що «деякі старшини соромно ховалися перед ворогом, а дехто й переходив на сторону противника» (стр. 21).

Автор перелічує ті трудноці, що на них натрапили були урядові війська при поборюванні відділів УПА: прихід чеських частин, мовляв, прийняла словацька пропаґанда як «нову окупацію»; новоприбулі чеські частини (словацькі ж були ненадійні!) не знали місцевости; населення помагало «бандерівцям», зокрема ж на Східній Словаччині, яку «бандерівці» бажали б відірвати від ЧСР. Врешті ж трудність справляла і сама тактика відділів УПА, що над нею автор зупиняється докладніш; її автор реконструює на основі переслухувань полонених та на основі бойового досвіду урядових військ. З уваги на деякі цікаві помічення, подаємо цей відступ брошури обширніше.

Сотенний Бурлака

«Звичайно бандерівські таборища є зараз близько води. Вогонь вони розкладають біля самих дерев, щоб не було видно диму, а тому й на випадок пожару самого дерева впоблизу мусить бути вода для гашення. Коли таборують, то оминають усяких боїв, бо це в них здебільша повний відпочинок після більшого «скоку». Саме таки дослівно «скоки» робили перші відділи бандерівців при своєму поході. Були це ті, що мали швидким маршем перейти почерез нашу країну до Баварії, а далі — пропаґандивні частини. Вони робили «скок» від одного грабунку до другого. Нападена місцевина була для них завжди відскочним трампліном. У своїх плянах вони завжди встановлювали околицю, на яку нападуть. Передова стежа, що в їх говірці зветься «шпіцою», вирушала завжди наперед і шляхом спостерігання й розпитування людей завжди встановлювала дороги виходу з села, засоби зв'язку з околицею, телефонні сполуки, далі ж — довідувалася, де крамниця й оглядала терен, кудою з місцевини вийти, як теж і місце збірки в напрямі дальшого походу. За цією «шпіцою» вирушала

нападна група. Насамперід вона йшла на пошту; тоді командир відділу обходив хати по місцевині, по окремих же ж домах розходились по два члени відділу з сумками збирати харчі. Одночасно з такою нападною групою рушало головне ядро відділу та обходило саму місцевину аж до місця збірки. А звідти тоді із цією нападною групою, що з місцевини виходила завжди в протилежному напрямі походу власного відділу, — щоб замаскуватися — робили «скок» нерідко яких 50 км і аж тоді розділювали добичу, а відділ відпочивав.»

«Єдине, що по собі залишили бандерівці в нападених селах це були фантастичні вістки; при кожній зустрічі з цивільним населенням, навіть коли їх з розбитих відділів було лише декілька, то все ширили чутки, мовляв, вони лише початок, а за ними йдуть тисячі й десятки тисяч.»

«Вслід за цими частинами прийшов Бурлак із своїм відділом, дуже добре вишколений в підступному лісовому бою. Його «шпіци» завжди допитувалися, «де словаки, а де чехи», і він, розчислюючи на приязне ставлення словаків, радше оминав зустрічі з частинами СНБ.»

«Його 50-членна група зуміла маршувати так, що за собою залишала сліди, ніби тудою пройшли тільки три чоловіка. Вночі вони босоніж проходили поміж нашими становищами у формі довгого вужа, тримаючись поміж собою за руки. Коли треба було, то вся ця довга колона скручувала ліворуч, чи праворуч, робила «обернись», чи повзла як вужі. До наших становищ вона завжди була звернена найвужчим профілем. Інколи вони маршували нечутно в найбільші гущавники, а далі вирушали, аж минувши ціль нашого наступу, чи район нашого зосередження, і найшовши вільний шлях.»

Згідно з авторовими даними, чеські частини зіпхнули Бурлаку з хребта Низьких Татрів на Оравську Маґуру, перекресливши таким чином його плян зимувати в Низьких Татрах. Він однак після докладнішої розвідки зробив скок в Малу Фатру.

Ширше описані бої Бурлаки біля Краснян, де згинув його заступник Кучерявий. Сам Бурлака, взятий в полон, пробував втікати ніби за допомогою Маренка з табору в Кошицях 12. 2. 1948, але був зловлений.

В дальшому автор займається «розгромом підпільної мережі ОУН в ЧСР». Мережа ця була керована з Мюнхену й рекрутувалася в Празі з репатріянтів з Польщі, з закарпатців — членів «Східньої армії» та з політичних еміґрантів. Її, як сітку для кур'єрських ліній до Польщі, зорганізувала ОУН, сподіючись, що відділи УПА перетривають у Польщі аж до вибуху 3-ьої світової війни. Керувати мав цією мережею ніби Я. Ґерманич, що застрілився при арештуванні, коли пробував перейти кордон ЧСР, а його заступник Й. Капко повісився в тюрмі. Автор широко розводиться над ролею празького пароха П. Гучка й його помічника Буранича та пряшівського епископа Ґойдича — в цій мережі «живих пунктів». Ішла ця лінія кур'єрів почерез Пряшів—Требішов—Прагу—Аш до Баварії. Священики головно розстарували документи для втікачів з Польщі й для кур'єрів. Ця мережа впала при переловленні кур'єра І. Жилінського в січні 1947 р., що при переході кордону біля Жандова заблукав у снігах і попав у руки жандармам.

Останній розділ брошури говорить про трактування американськими окупаційними військами наприкінці вересня 1947 р. інтернованих вояків УПА, які перейшли кордони Баварії. Тут повно недоречних вісток про «озброєні відділи українців»; вістки ці отримано нібито від зловленого кур'єра Маренка. При тому автор зараз таки застерігається, що ніхто не опікується ні трохи тими «нашімі упрхлікамі», що не є «політичними промінентами», щоб не спокусити, борони Боже, когось з-поміж чехів втікати за кордон (стр. 37).

Крім того в брошурі подано ще декілька знимок, головне з побуту української еміґрації в ЧСР, з вишколів у Чехії частин Української Дивізії «Галичина» та із взятих в полон вояків УПА; крім того ще — тризуб, паперові знаки УПА, як посвідки за отримані від населення харчі, врешті ж — знимка засуджених на смерть Братиславським судом п'ятьох полонених вояків УПА і мапа місцевин, де появилися були відділи УПА, чи де стверджено «живі пункти кур'єрських ліній».

Сам огляд змісту цієї брошурки, її «ревеляції» — говорять про її характер і завдання. Ближче зайнялися ми нею тому, що це своєрідна спроба історичної генези нашої визвольної боротьби в останніх роках, зроблена по большевицькій стороні залізної заслони — з інспірації Москви. Гадаємо однак, що празькі учні ще не опанували якслід мистецтва «передової науки» й тому в брошуру проскочило чимало «промахів», за які автора напевно по головці не погладжено. Один з них це загалом порівняно широке заторкнення такої пределікатної матерії, як рейди УПА чи їх вплив, хай і найменший, на населення (а його автор не скриває).

К. С.

Hans-Joachim v. Schulz: Partisanenbekämpfung, „Wehrwissenschaftliche Rundschau — Zeitschrift für die Europäische Sicherheit" Дармштадт, VIII, 1952, стор. 415-7,

Автор, німецький старшина, що — як виходить — брав участь на Східньому фронті, де йому доводилося «зустрічатися» з червоними партизанами, займається питанням найуспішнішого поборювання партизан взагалі, зокрема ж під аспектом нової війни з СССР, у якій СССР напевно організовуватиме знову партизанські загони. Свої міркування автор розгортає на типовий для неелястичного («здисциплінованого»!) німецького думання лад: мовляв, тому що для **активного** поборювання партизан не вистачало німцям поліційних чи обезпечувальних з'єднань — через високі вимоги щодо фізичної витривалости у випадку такого поборювання, а до цих частин відставлювано саме нездібних до фронтової служби — чи то далі замало для того було частин, створюваних із автохтонів — через невелику їх політичну надійність, — то звідси висновок (і його подано в формі пропозиції): кожна армія в майбутньому повинна мати свій окремий «полк для активного поборювання партизан». Очевидно, цей полк розчленовувався б на окремі батальйони, сотні, чоти — а в цих діяли б просто «ловецькі команди» (Яґдкоммандос) по 5—6 чоловік із одним перекладачем-автохтоном; для якоїсь ширшої акції ці команди сполучувано б разом. Очевидно, команди були б споряджені наплечниковими радіостанціями для кращого взаємозв'язку. Команди ці діяли б просто у призначених собі ревірах. Окремо ще діяли б частини обезпечення ліній зв'язку та ліній постачання. В окремих однак випадках в міру потреби притягалися б і ширші військові з'єднання на партизанську акцію. Основна думка тут — і її автор ще особливо підкреслює — це потреба ще в часі миру вишколювати окрему військову частину, як армійське з'єднання, в поборюванні партизан. Це потрібне як протизахід на випадок війни із СССР, бо там партизан вишколюють постійно окремі військові школи.

З уваги на особливо повну небезпек боротьбу з партизанами чи інколи й трудність визнатися в тому, хто власне «партизан», — автор пропонує окреслювати «партизаном» — байдуже, воює він в мундирі чи в цивільному одязі — всякого, хто послуговується «партизанськими методами боротьби». До партизан не можуть стосуватися постанови женевської конвенції.

Хтось міг би собі уявити, що кількарічна боротьба німців на Сході навчить їх чільних представників дечого і що висновки, роблені ними будуть здебільша правильні, бо сперті на кривавому досвіді. Низка статтів німецьких «спеців» на теми «психології советського вояка» і взагалі «дер Руссен», подібно зрештою як і оця зреферована стаття. доводить чогось іншого: їм до крови понаглодувались ноги, ганяючись по «Руслянді», але крім загальників і трафаретів про «руссішер Натурменш-а» зрідка тільки в тих статтях зустрінете намагання зрозуміти якийсь глузд у поведінці «східньої» людини, чи глузд подій, що їх вони пережили на власній шкурі.

Типові тут і наведені оце думки. На Заході вже багато дечого написано на тему характеру «народної війни» і її причин — національних і соціяльних, а тут такий «досвідчений» «знахор із наглоданими ногами» радить залiплювати плястрами зовнішні прояви серйозної недуги, уважаючи, що це ґрунтовна курація.

Достойний автор **не бачить** грубих промахів німецької національної й соціяльної політики на Сході, як отих ґрунтовних прапричин розколиханої большевиками «народної війни» — партизанки; для нього «ляндесайґене Фербенде» — «ненадійні» при її поборюванні (але **чому** якраз «ненадійні», то над тим його «здисциплiноване» мишлення не зупиняється!); партизани для нього це тільки ті, вишколені Советами, що їх вислано непокоїти спокій німецького запілля. Мало було останнім разом «поліційних і обезпечувальних з'єднань», то на другий раз треба молодих «полків для поборювання партизан», додавши ще «дольмечерів» і — проблема розв'язана! Можна вже буде втретє йти на Схід.

З респектом можна ставитися до **військових** знань достойного полковника «а. Д.», зате важко йому признати хоча дрібку вичуття для суспільно-політичної проблематики. З «дольмечерами» війни сьогодні виграти годі, навіть серед «Натурфольку». Запілля на Сході самими тільки армійськими «полками для поборювання партизан», спорядженими й найкращими радіостанціями, самими тільки «ловецькими командами» з «дольмечером» — нікому не опанувати. При **розумній національній і соціяльній політиці** на Сході будуть тільки **ворожі десанти** чи **ворожі рейдуючі військові частини**, що їх винищити допоможе саме населення, як воно було, «Герр Оберст», у 1941 р., коли Вас вітали хлібом-сіллю ті, пізніш «політично ненадійні» автохтони.

Звичайно, здаємо собі справу, що потрібні скрізь і окремо вишколені «особливі частини», але ними **не вільно** «розв'язувати» проблем! Саме німецька військово-політична думка, що дошкульно вже попекла собі пальці на такому «розв'язуванні» українського питання «дольмечерами», повинна б сьогодні йти глибше; але ми й сліду призадуми не зустрічаємо ні в автора, ні в редакції журналу, яка зрештою в інших випадках застерігається, коли не поділяє думок, висловлених у статті. Отже тут наші слова стосуються мишлення ширшого круга людей.

Словом, історія вчить, що з неї рідко хто чогонебудь навчився...

О. Г.

ДО ЗБРОЇ

ЖУРНАЛ УКРАЇНСЬКОЇ
ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

ВИПУСК
18 (31)

БЕРЕЗЕНЬ
1953

РІК
ВИДАННЯ
VI

ЗМІСТ:

1. Місія УПА: З печаттю його творчого духа 1
2. М Богор: Основні моральні потенції УПА 3
3. Марта Гай: Люди підпілля 5
4. Степан Хрін: У лемківському "трикутнику„ 9
5. І. Кисіль: Мобілізаційне питання в СССР 17
6. Тиса: Як організувалася сотня УПА „Бистриця“ 19
7. Беркут: З боївкою в погоні за ворогом 20
8. О. Гартманн: Психічні й фізичні чинники в війні . . . 23
9. З книжок і преси:

Е. Загачевський; Спогади фронтовика 31
Jürgen Thorwald: Wenn sie verderben wollen 32
Генсан В. Болдін: Зростання сил ОПАП-у у відношенні до сил СССР 34
В. Кравзе: Стан озброєння по державах ОПАП-у 36

Ціна одного примірника журнала „ДО ЗБРОЇ":

в Німеччині	1.— нм.	у Франції	100.— ффр.
у Вел. Брітанії	2.— шил.	в США	0.50 дол.
в Бельгії	12.— бфр.	в Канаді	0.50 дол.
в Голляндії	1.20 ґульд.	в Австралії	2 шил. 6 пс.
у Швеції	1.20 кср.	в Арґентіні	3 пези
у Швайцарії	1.— фр.	в Бразілії	5 крз.

Адреса В-ва: „DO ZBROJI"

MÜNCHEN 2, Karlsplatz 8/III, US-Zone Germany

Видає Місія УПА при ЗП УГВР.

Druck: „Logos", München 8, Rosenheimerstr. 46 a.

ЗА САМОСТІЙНУ СОБОРНУ УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ

ВОЛЯ НАРОДАМ
ВОЛЯ ЛЮДИНІ

ДО ЗБРОЇ

РІК ВИД. VI — БЕРЕЗЕНЬ 1953 — ВИПУСК 18 (31)

З печаттю його творчого духа...

У треті роковини смерти Головного Командира УПА, ген.-хор. Р. Шухевича

> *„Ми клонимо голови перед усіма героями тому, що вони берегли чести й життя українського народу, тому, що своїм життєвим трудом зближали українську націю до її призначення, не дали нам як нації загинути і своїм прикладом покликали до життя й чину нові тисячі борців“*
> *Ген. — хор. Тарас Чупринка — Роман Шухевич.*

Призадумуючись над Його словами, сьогодні в треті роковини Його геройської смерти, проходимо Його життєвий шлях та нав'язуємо до Його творчого духа, щоб вшанувати Його пам'ять та щоб із Його досвіду, на Його прикладі вчитися, щоб у джерел Його моральної сили обновити наші серця свіжими почуваннями любови й благородної жертвенности для неосягнених ще досі національних ідеалів...

Він на службі народові силою своєго духа й ума, своїм життєвим трудом промощував шлях до національної волі. Цей шлях вів почерез збройно — революційну боротьбу, почерез криваві жертви. Він сам із твердою вірою, завзяттям, любов'ю й надією йшов по цьому шляху жертви, ішов із своїми друзями, а за ними увесь національно зрілий актив, увесь народ. Не лише конструктивні досягнення, але теж і жертви на цьому шляху сповняли сповняють і сповнятимуть ролю ферменту, що запліднює національну душу. Культ героїв стає власне ніраз не новітнім ідолопоклонством, але виховним засобом, не лише жалібною церемонією, але палким маніфестом віри, що кличе до дії та боротьби.

На найвищі пости Головного Командира УПА, Голови Секретаріяту УГВР, Голови ОУН на рідних землях не винесла його слава, здобута на нищих постах, але властивості його характеру: духовні сили та особливості розуму. Гармонійне поєднання здатностей політика, вояка й революціонера, велика сила темпераменту та розсудку, були тими компонентами, що визначали Його життєвий шлях. Усвідомивши собі обставини й атмосферу, в якій проходить революційна війна, себто — небезпеку, фізичне напруження та випадковість, ми легко зрозуміємо, що тут треба було героїчної натури, щоб можна було впевнено й успішно

йти вперед у цій стихії, яка утруднює поступ. Його характеризувала присутність ума, себто побільшена здатність перемагати несподіване. Жаром любови й християнської віри у своїх грудях та світлом своєго духа Він дув здатний запалювати жар ініціятиви, світло надії в усіх інших, Він був природним провідником, що власною мужністю підтягає всіх на висоти. Ця його властивість, що випливала із позитивного боку до активности, поєднана з міцним незалежним розсудком, впливала як на бунтарські так і на боязливі натури його довкілля. Досить було бути хоча б на одній нараді, якій Він проводив, то — хоч Він був одним із найстриманіших промовців, — ця його здатність закарбовувалася в пам'яті співучасників і не ставала у цілій своїй величині. Він завжди уважно слухав думок другого. Любив незалежну ініціятиву й ніколи не встрявав у компетенції своєго підчиненого. Любив скупчувати біля себе незалежні й отверті натури. Здібність добирати людей та давати їм вільний шлях розвитку як і змога занімати відповідні своєму темпераментові та духовим здібнощам становища сильно заважили на розвитку організаційних форм нашої революційної боротьби та на її ідейному змістові.

Ініціятиві Головного Командування УПА, себто передусім ініціятиві Р. Шухевича, треба завдячувати постання УГВР, що започатковує новий організаційний етап революційного руху, етап творення ембріонів державного будівництва, етап нової організаційної структури підпілля. Ця ініціятива була випливом Його глибоких демократичних переконань і ніраз не даниною моді.

Нині ще важко дати повну характеристику і оцінку співавторства ген-хор. Р. Шухевича в усіх клітинах збройного підпілля, дати повний образ Його вкладу при творенні політичної концепції, при творенні партизанської стратегії й тактики, яка характеризувала б Його як політика, командира, революціонера.

У Нього як командира не такі важливі бойові прикмети Його характеру (Він нагороджений найвищими відзначеннями — Хрестом за Хоробрість: Золотим Хрестом Бойової Заслуги І. кл., та Золотим Хрестом Заслуги) як першавсе Його політичний кругозір, Його політичний розум і організаційний хист. У посмертному повідомленні УГВР, Г. К. УПА, та Проводу ОУН на рідних землях так з'ясовані ці Його ціхи характеру: „Як революційний керівник сл. п. друг Шухевич — Тур відзначився великими організаторським і військовими здібнощами, глибоким політичним розумом, величезним досвідом революційної боротьби"...

„Політична й життьова принциповість, безмежна особиста відвага, рухливість, жива й весела вдача, простота в щоденному житті й поведенці, „тверда рука" і разом з цим батьківська дбайливість про других".

Людина, політик і вояк такого покрою як Р. Шухевич мусів відограти велику ролю у визвольному русі, і цей вплив Його не скінчився з Його фізичною смертю. „Із світлою пам'яттю про Нього, — читаємо у згаданому звідомленні, — задивлені в Його геройську постать бійця й керівника визвольного руху, наснажені Його відвагою, оптимізмом та революційністю, загартовані і досвідчені під Його рукою, до кінця віддані ідеї визволення українського народу, — ми відважно продовжуватимемо нашу священну визвольну боротьбу аж до повної нашої перемоги".

З такою настановою згадуватимуть у третю річницю Його смерти Його друзі в підпіллі, з такою настановою згадуємо Його й ми тут на еміґрації. Із печаттю Його творчого духа, витисненою Його семилітнім провідництвом у революційній боротьбі за її ідеали й свободи, українські патріоти й революціонери на українських землях будуть боротися далі.

Річниця Його смерти для них, що стоять у затяжній боротьбі, і для нас тут, що творимо резерви тієї боротьби, хай буде днем обнови нашого духа, днем що, нагадує незакінчене діло й мобілізує наші духові сили до дальшої боротьби!

МІСІЯ УПА.

М. БОГОР

Основні моральні потенції УПА

На героїзмі УПА і Визвольно революційного підпілля будуть виховуватися нові українські покоління. Боєць УПА, український революціонер заступить місце мужнього спартанця в історії людства.

ген. Тарас Чупринка — Роман Шухевич

У цій статті хочемо подати спробу аналізи духових сил УПА, які належать до найважливіших елементів генеральної стратегії української визвольної боротьби. Предметом аналізи мають бути моральні величини підпільної армії та її окремішний дух (еспріт де корпс), про які Клявзевіц писав: «духові сили, які просякають усю стихію війни, завжди мають якнайсильнішу спорідненість із волею, що пускає в рух і керує всією масою матеріяльних сил, і зливається з нею до купи, бо й воля, це — моральна величина». Порівнюючи співвідношення фізичних і моральних сил кожної армії, він каже: «можна, мабуть, сказати, що фізичні сили подібні до дерев'яного держака, а моральні — до благородного металу, з якого викуваний добре вигострений клинок». До цього висновку Клявзевіц дійшов після аналізи самої природи війни і її суворих законів. Закони далеко суворіші від війни, веденої реґулярними арміями, має революційно-визвольна боротьба. Вона ставить теж більші духові вимоги до революційно-повстанських вояків; ці бо вояки часто лише завдяки властивостям характеру можуть встоятися в боротьбі з технічною й числовою перевагою ворога. У революційній війні, а яка є завжди виразно політично-ідейною війною, духові сили народу і його політично-військового провідного прошарку, це передумова її успіху, просто — підстава всього руху.

Моральні елементи революційно-визвольної стратегії

Чинники, що у визвольно-революційному змаганні поміж окупантом та поневоленим народом зумовлюють використання наявного існування боротьби, можна поділити на елементи різного порядку, а саме: на моральні, фізичні, статистичні, географічні тощо.

До першої катеґорії — моральних величин стратегії належатиме все, що зумовлене духовими властивостями та діянням духа. Поодинокі елементи у воєнних революційних актах бувають здебільшого тісно пов'язані й перемішані один з одним.

Про вартість моральних величин найкраще свідчить історія, що показує їхній подекуди неймовірний вплив; вони засівають насіння мудрості, а ці в свою чергу запліднюють душу не тільки людини, чи провідної верстви, але теж нерідко — цілого народу. Якщо йдеться про аналіз моральних потенцій революційно-визвольної боротьби в рр. 1942—52, то на першому місці висувається **дух народу,** дух підґрунтя, на якому родиться весь дух спротиву та **організовані форми боротьби.**

При аналізі духа народу в 1942—52 рр. варт зазначити, що критичні дослідження національних і соціяльних причин та наукові трактати на цю тему тут заважили менше, ніж національне відчування, загальні враження та окремі іскорки роботи духа, які засіяли насіння мудрости та запліднили національну душу. Про національні й соціяльні причини постання УПА у нас зібрано та посеґреґовано всі арґументи, але нам видається, що ті розумові тези не запліднили національної душі, крім хіба в інтеліґенції. Тих рушійних елементів треба шукати теж деінде, а саме в **політично-соціяльному положенні, та в прикладах героїчної боротьби УПА.** Так, як ріст революційних настроїв в Західній Україні підчас польської окупації спричинили: політичні процеси, пацифікація та Береза Картузька, так у період 1941—45 рр. їх викликала жорстока поведінка німців із населенням, як от: насильне стягання континґентів, розстріли закладників, большевицькі рейди, та ліквідація еврейського ґетта. Цей останній арґумент — може бути оспорюваний лише тими, які не хотіли бачити, що ті розстріли створювали фактичну атмосферу. Напр., один публічний розстріл німцями українських закладників в Станиславові — викликав психічний перелім у цілій окрузі — (і то при обмеженій інформації), а чого не могла б була осягнути жодна протинімецька пропаґанда. З другої сторони відплатні успіхи українських революціонерів теж мали великий вплив на ріст активности революційної стихії.

Щойно на другому місці моральних величин треба поставити **організовану виховно-освідомну працю над народом,** яка, як правило, надає рамки і цілеспрямованість революційним почуванням. Цю ролю сповнюють організовані клітини визвольного руху. Без організованих форм не може бути мови про можливість існування визвольного руху.

Це ті моральні фактори, що виховують, організують керують, впливають на народ як підставу всякої визвольно-революційної дії.

Далеко більшу творчу ролю відограють **моральні потенції самих організаторів революції** — УГВР, Провід ОУН, Головне Командування УПА. Предметом аналізу є лише моральні потенції самої УПА, а на нашу думку, було б мильно трактувати це питання вузько, ана-

логічно до того, як розглядаємо це питання в реґулярних арміях. Різниці між революційно-повстанською та реґулярною армією, поміж урядом та революційно-визвольним проводом — надто великі, щоб можна поставити поміж ними знак рівнання. Український повстанець це звичайно громадянин-вояк. Він приходить із народу вже з такими властивостями: ентузіязмом і вірою в доцільність боротьби, відвагою, загартованістю на злидні врешті з меткістю й рішучістю; всього іншого вчиться у рядах підпілля, чи то вчать його умови боротьби. Лише з неї він черпає свої сили.

Моральні й ідейні елементи збройного підпілля ввійшли у підставу самої концепції визвольно-революційної боротьби. Вишкіл, виховання, творення публічної думки цілого народу — враховані як одне з основних завдань. Мета цієї праці це не лише знайти активну підтримку для боротьби, але це **генеральна ставка на народ,** на його підготову до активної дії. Революційна акція українського народу і збройного підпілля це загальна стихія, яка відбивається у скрайній ворожості народу до окупанта. Ця ворожість однак не є індивідуальна — вона стосується до цілого режиму. Ненависть ця породжує в цілого народу активну протидію ворожим плянам, створює властивий ґрунт революційного руху. Цій природній протидії населення збройне підпілля надає пляновости й політичної цілеспрямованости. Обставина, що стратегія збройного підпілля бере свої цілі та засоби із досвіду своєї боротьби, провіреного серед народу, вирішує, що вона формує й організовує національні зусилля і духово запліднює цілий народ. В тому лежить основна історична вага і вартість цієї стратегії, що є плодом духа революційного проводу як еманації тих сил нації, які ведуть активну боротьбу із окупантом.

Моральна база визвольної стратегії

Заки розглядати вартість моральних величин революційного проводу, то аналізуючи та досліджуючи життєвий шлях визначних його представників, як от — Савура-Клячківського, Ступницького, Шухевича, Волошина, Позичанюка, Маївського, Липи, о. Лаврівського і інших), треба накреслити собі ті історичні рамки, в яких виховувалися, росли, дозрівали поодинокі політики й командири. Загально можна ствердити, що в УГВР, УПА та ОУН після 1943 р. була помітна велика **многообразність духових індивідуальностей, яка збільшувалася знизу вгору, особливо ж на вищих становищах і вищих щаблях.** Вона зумовлювала й многообразність шляхів, які ведуть до мети, та надавала самій боротьбі широких і глибоких форм. Вистане тут звернути увагу на персональний склад УГВР та Головного Командування УПА, який творив широкий вахляр характерів, темпераментів, індивідуальностей, ідей, тактик. Можна рискувати тезою, що колиб у 1944 р. не дійшло було до створення УГВР та зміни організаційних і ідейних позицій в ОУН — тоді як УПА так і весь визвольно-революційний рух не відограв би більшої ролі як організаційна форма у визвольній боротьбі, та крив би в собі далекосяжні небезпеки на майбутнє.

Ці політичні й організаційні заложення уможливили **включити народ як стратегічну резерву** у генеральній стратегії визволення. Визвольна концепція — у протилежності до героїзму поодинокого підпільника-революціонера і цілого народу, який росте-живе на національній традиції та на прикладах боротьби, що сколихує його душу, — це плід духа провідного революційного прошарку. Тут маємо до діла з політичною зрілістю. Вона знайшла свій вислів у плятформі й устрою УГВР, у постановах III-го НВЗ ОУН та в плятформі УПА й її тактиці та стратегії. Ця організаційна структура уможливлює **кожночасний доплив нових сил, безперебійну дійову еманацію провідної верстви** та економне господарення людським матеріялом. Гнучка організаційна структура з великими можливостями еволюціонувати до демократичних державних форм, наповнена ідейною наснагою, однак без зайвих устроєвих і соціяльних перерішень, **утримана у рамках бойової цілеспрямованости** — виказує твір дозрілого духа, що плянує на далеке майбутнє.

Зусилля політичного проводу йшли саме в тому напрямку, щоб із ставки на збройну боротьбу в перших роках революційної боротьби (1942—45) переключити УПА та підпілля на збройну політично-ідейну боротьбу; а саме, щоб **знайти синтезу між насильницькими і ідейними засобами революції.** Ці дві скрайності становлять теж дві основні небезпеки для цілого визвольного фронту: переступлення межі збройних спроможностей веде цей рух до фізичної самоліквідації з одного боку, а з другого боку переставлення його виключно на ідеологічну війну на основі якогось монолітного погляду веде до дійового маразму й повного розкладу з середини **(революційний бо рух мусить завжди бути в наступі!).** Це та Скилла й Харибда цілого визвольного руху. Еміґрація не розуміє цієї загрози. Вона навпаки домагається від краю докладної спрецизованої проєкції соціяльної програми (хоч кожна партія за своїми критеріями!), не здаючи собі справи з того, що виконання цього домагання булоб початком зла, булоб зародком декомпозиції. Програму має лише ОУН, а УГВР та УПА лише загальну плятформу як рамові проєкції.

Моральні джерела збройного підпілля

Для характеристики вояка УПА, підпільника-революціонера вистане студіювати хочаб двошпальтові звіти Бюра Інформації УГВР.

Умови боротьби витиснули на ньому незатерте п'ятно. Основне, вояк УПА — це політичний воїн, перед яким стоїть заєдно проблема, коли він рішиться прийняти бій: знищити ворога або самому згинути. Ані капітуляції ані полону немає; повстанець сам стріляється, чи розриває себе ґранатами, щоб не дістатися в руки ворогові. Сміливість, твердість, скорість рішення — це прикмети, що їх він здобуває у щоденній небезпеці та постійному напруженні всіх фізичних сил. Енергія поодиноких командирів, що силою мотиву боротьби, переконання, розсудку (політичного переконання) та силою душевної емоції, а яка випливає з благородних почувань, — родить твердість волі і витривалість на безперервні удари. Це той пересічний тип революціонера.

Однак не можна звести всіх під один знаменник, хоча б з уваги на різнорідність характерів та темпераментів. Ст. Хрін — командир тактичного відтинку УПА — у своїх споминах «Зимою в бункрі» та «Крізь сміх заліза» дає загальне тло й атмосферу, в якій живуть та діють повстанці. **Джерело, з якого визвольний рух черпає свої моральні сили, це — як ми вже казали — українська національна традиція.** Вона проявляється в нав'язанні до останніх Визвольних змагань та в ремінісценціях із козацької (січової, запорізької) доби. Основним елементом є тут релігійна атмосфера. На тлі ремінісценцій із козацької доби можна вияснити постання оцих усіх козацьких псевд, що в них кохаються командири УПА. Під час Визвольних змагань в рр. 1917—21 ми бачили подібний зворот до козацької доби, який проявлявся в наслідуванні зовнішних ознак (оселедці, жупани, назви полків). В УПА бачимо шукання позитивних духових властивостей лицарських чеснот. Зайво доказувати про демократичний дух серед вояцтва УПА та про дружність, посунену аж до самопосвяти для збірноти, бо вони це просто передумова успіхів. Цей дух панує серед цілого підпілля. Карність і дисципліна осягаються скоріше вихованням ніж карами.

Цей бойовий дух збройного підпілля — це **посвята героїв на низах та політична мудрість в горі,** — це джерело, з якого він черпає моральні сили; воно забезпечує йому не лише успіхи у визвольній боротьбі під сучасну пору, але воно заразом це ключ до оцінки перспектив на найближче майбутнє. Це ключ до оцінки спроможностей на «день Х» — день загального збройного повстання проти окупанта і день реалізації суверенних прав українського народу, творення самостійної влади.

Марта Гай

Люди підпілля

(Мініятюри)

Долі

Я бачу: ти стоїш передо мною. На тлі майбутніх моїх днів повільно коливається твоя тінь. А життя тече, мов нестримний потік, пульсує кров'ю в моїх жилах, вливається у груди з кожним дишком повітря, хвилює мільйонними ударами серця.

Ти присудила мені прийти на світ у найважчі дні історії моєї батьківщини. На ній широкій не має де притулитися хоча б одній справжній людині. Велика трагедія неволі нависла темною хмарою над її золотонивими просторами, налягла кривавим туманом на кожне людське серце.

Тобі здавалося, що ти поглузувала з мене. Адже сотні мільйонів людей в Україні прийшли на світ у прекрасній добі, що сяла славою княжої держави з древнього Києва, чи тоді, коли козацька воля перетикала рідну соняшну блакить веселими піснями; адже незліченні мільйони народяться в майбутньому знову на свобідній землі. Тільки я народився в жорстоку добу неволі, в добу, що її поети називали лютою, як вовчиця.

Я знаю, будуть такі, яким ти дозволиш провести молодість у розсміяному гурті друзів у ясних коридорах університетів. Я знаю, будуть такі, яким ти розкриєш глибинні таємниці науки. Будуть такі, що знатимуть і шумні забави молодости, і чар солов'їної пісні, яка заструнить по квітучих скверах, коли місяць полоскатиме щедрим світляним дощем густе листя дерев.

Тільки я перейду молодість свою дикими лісами, де рідко ступала людська нога, під бичем слот і покликами оленів, з душею, яка ніколи не забуде вільних зльотів, що доступні іншим, але належаться і їй . . .

Але я не дорікаю тобі, доле.

* * *

Дуже швидко прийшлося мені пізнати тебе. Я відчув, що ти значиш, коли ти вперше забігала мені дорогу. Це було ще в дуже ранній молодості. Вже тоді я мусів вибирати: або покаятися перед ворогом і примиритися з його чоботом на нашій землі, на наших широких шляхах, або відректися навіть тих скупих людських прав, залишених ще займанцем, найелементарніших і зрозумілих прав.

Ти гляділа тоді злорадісно на мене, немов ждала, щоб я скорився . . .

Але я не скорився. (Я не скорився так, як не скорився весь мій народ. Бо нинішня доба,

люта доба неволі, це тільки важка перешкода, що її він переборює в своєму райдужному поході життя).

Я станув до боротьби і по довгих літах я врешті остаточно перейшов в підпілля.

Коли я перемірював ночами вздовж і впоперек терен моєго району, мене наздогоняли вітри, що несли крик моєї матері, яку емведисти кинули на автомашину і в куряві повезли від воріт рідної хати . . . Мені на зустріч вибігало зідхання моєго брата — малого післанця підпілля: облавники його закололи штиками.

Так зараз на початку ти забрала мені всіх, кого я найбільше любив. Ти знищила безжалісно тих, для кого в інший час я з радістю віддав би своє власне життя. Тепер я віддав їх сам на страту ім'ям всього народу.

Після того ще більше хвилювали мене успіхи моєго терену — вони одні приносили мені радість. Але ти вивела мене в життя не генієм і не титаном, але простою, сірою людиною і казала двигнути завдання, важке понад міру. Я двигнув його і через невдачі, якими ти всіяла мій шлях, іду вперед, все вперед, то падаючи, то піднімаючись. Ніщо мені не приходить легко. Ані здібнощів, ані знання в мене не має — ти ж інших обділила ними так щедро! У мене тільки вперте і не — переборне бажання: наперекір тобі — перемагати . . .

Не легкі ці перемоги. Вони — снага душі і болісне зусилля тіла. За них мені не ждати ані слави ані нагороди. Я, сіра людина, загублюся в буряному танку сьогоднішніх днів. Тільки діло моє залишиться. Воно — начало нової доби і житиме вічно у щасті майбутніх поколінь.

* * *

Так я іду темрявою похідних ночей, а ти блискаєш на мене своїми вогняними очима. Я повертаю голову і гляджу прямо в них . . .

Я добре знаю: ти ще не скінчила змагатися зі мною, ти чигаєш, щоб завдати мені ще не один важкий удар. Близько я чую твій погрозливий поклик . . .

Що ж, підходь, я жду на тебе. Хто з нас переможе, не знаю, але знаю, що тобі не скорюся.

Моя ж ти доле! На обличчі в мене блукає усміх: я не легковажу тебе; але чомусь хочеться до тебе усміхнутися. Ти — мій друг і приятель, бо ти — подарувала мені відвагу.

Розвідувальниця

Я прийшла до вас, друзі, після того, як довго, довго з наказу провідника, жила в опанованих ворогом містах серед людей, що розуміли життя, як ви; серед ворогів, що на завойованій землі не бачили горя мільйонів і визнавали тільки насилля та жадобу власної наживи; серед господарів цієї землі, що лякались своєї тіні, що втратили віру в перемогу швидше, ніж зважились по неї посягнути; між тими, врешті, що навчились торгувати честю, і проте насмілювались глядіти другим у вічі. Мало було там сильних та нескорених, і вони губилися серед товпи ворогів і слабодухих людей. Я прийшла до вас з рідних, але чужих нам міст, залитих чужою московською мовою, сповнених гомоном поліцейських кроків . . .

В тому натовпі, серед чужинців і зневірених своїх, я була така самітна!

В довгі дні і ночі мучила мене туга за життям підпілля, у якому не треба було підступно усміхатися до ворога і мовчки зносити удари в лице зустрічного п'яного офіцера.

Ця туга зростала як пристрасть, як непереборне бажання, коли в ресторанах треба було засідати біля столиків з нашими катами і простягати до них ввічливо руку. Тоді я відчувала з усією розпукою, як дуже хотілося мені засісти біля наших вогнищ, друзі, як дуже хотілося послухати вашої розмови, ваших слів, простих і одвертих слів. Я так давно не чула їх! І хотілося піти з вами в підпільні рейди, щоб чути, як скрикують смертельно ранені вашою зброєю окупанти-злочинці . . .

Я підносила очі і — бачила тих же злочинців напроти себе. Вони сиділи свобідно і попивали вино. В моїх очах спалахувала ненависть. Я гляділа на їхні руки — і мені ввижалися на них сліди вашої крови. Я зустрічалася з їхніми очима і з них вичитувала жахливі картини нелюдських учинків: дими пожарів, валки обідраних, голодних кістяків — селян, труп яснокучерявої дитини . . .

Як сильно я відчувала бездонну пропасть, що відгороджувала наші душі! Ніщо на світі ані нині, ані в прийдешньому не всилі було її засипати.

І з тією нестерпною свідомістю я мусіла повертати до них привітно лице і ввічливо продовжувати розмову. Вони невідмінно згадували наш край і наші святощі та довго, безглуздо реготалися. Я мусіла сміятися разом з ними, хоч гнів заливав моє серце, стискав кліщами горло і давив прокльоном уста. В такі хвилини я навіть не думала про смерть, що чигала на мене, ані про тортури в підвалах МВД. Мені здавалося — смерть була б легша.

Так зближався зв'язок до вас, зближалася наша зустріч і в ті дні щораз частіше приходила мені думка, щоб просити провідника про інше призначення, або хоча б про коротку перерву в роботі. Я знала, що він не відмовить мені, бо така праця в мене тягнулася вже літами і вона могла б вичерпати навіть найсильнішу людину.

Я повернулася до вас. Повернулася з ворожого кубла і ночі підпілля проковтнули мене як свою дрібну, складову частинку.

В вашому таборі спалахнула вечірня ватра і під тихий бойовий спів ваш, друзі, я на боці звітувала провідникові . . .

Мої осяги вдоволили його. Він, вислухавши звіту, довго мовчав. Я знала, про що він думав. Ідучи за його думками, я, здавалося, бачила, як ви розтягаєте підпільну мережу в прослідженених мною містах, як вона починає діяти і валить заміри ворога там, де він найменше цього сподіється. Я бачила, як падають поцілені кулею атентатника ті самі злочинці, з якими я ще так не давно ввічливо розмовляла. Чи сподіються вони, що цю печать смерти наклала на них моя власна рука?

Я бачила ваші нові удачі, друзі, яким я промостила шлях. І, здавалося, я чула, як після кожної вашої удачі зідхають з полегшею мільйонні груди нашого змученого народу. З усіх-усюдів нашої широкої землі линуло до мене це зідхання як нагорода. І тоді я зрозуміла, що ніколи не зможу сказати провідникові про мою втому, про мої сподівання.

А він все ще мовчав. Я відчула: ще хвилина, ще одна хвилина — і він, може, скаже мені ще цієї ночі вирушати знову . . .

Із-за гір налітав вітер, будив сонні смереки, наповнював провалля клекотом і шумом, ловив мене за полу витертого старого плаща і тягнув кудись у незнану буряну темряву. Тихими нетрями лісу пробігала дрож неспокою . . . В мене була дуже втомлена душа.

Ви давно вже скінчили співати, друзі, а я далі стояла мовчки, з затисненими устами — з них не злетіло ні одне слово.

Врешті провідник почав говорити. Він говорив мені про новий пункт, який треба було прослідити, про мій контакт з большевицьким партійним комітетом в облцентрі «Х». Я слухала уважно його слів, хоч у мене здригалася від них душа, хоч скигліло протестом недобите право людини на відпочинок, на відпочинок хоч раз у житті.

А коли провідник звернувся з запитанням, чи відійду сьогодні, чи, може, схочу залишитись у вас ще декілька днів, я відповіла твердо:

— Я відійду сьогодні.

* *
*

Крутими стежками я сходила з гір туди, де тягнулися чорні залізничні рейки, що раз то далі від вас, від вашого вогнища, коло якого я думала відпочити.

Передо мною били в небо заграви електричних вогнів далеких міст. Я, малий сірий розвідник підпілля, спішно верталася до цих заграв . . .

Ішла зима

Ішла зима . . . Листя тихо шелестіло, осувалося з високих дерев та клалося довкола нашого табору, одне побіч другого. Була осінь. Морозні ночі зустрічали нас в колибі біля засвіченої лямпи; похилені над звідомленнями ми виготовляли новий плян праці.

Праця. Вона була для нас усім. Вона була винагородою за передвчасні зморщки на чолі, вона була благословенням втраченої матері і ласкавим усміхом ніколи незнаної дружини. В обличчі смерти вона була нашим безсмертям. З кожною годиною вона наближувала день волі нашої країни і тому давала нам тільки щастя.

Коли після довгої безсонної ночі думки відмовлялися послуху і голова безсило хилилася на груди, ми, наче торкнені невидимою силою, зривалися, протирали очі і питали себе:

Що ще? Шо ще нині зробити?

Адже спочати не можна, коли весь народ взиває безсловним, але незмірно болісним, криком «Рятунку!»

Ішла зима і з нею ішло нове життя. Життя! Це було, може, безглуздо, — адже і в лісі наше життя так само безперервно гасло, як короткі спалахи метеорів. Але це і не було так безглуздо. Літом, коли сніги зникли з наших піль, а неспокійні вітри переганялися в незнану далеч, підпільна організація шуміла буйно як звільнені з льодових оковів гірські потоки. Тоді нам було ніколи думати про смерть, а, значить, і про життя. Але зима заносила снігами всі дороги і багато з нас гуртувалося тоді разом на спільне зимування. Нам бажалося бути тоді з найближчими товаришами і зверхниками, щоб не трапилось часом пережити їх.

Так виникало в нас на зиму питання життя. Чи за те осудите нас ви, що колись читатимете сторінки нашої історії?

І мені хотілось цієї зими бути з вами, друзі, з тобою, командире . . .

Одного дня, коли сиві мряки розтягнулися між деревами і зависли там німі та нерухомі, ти покликав мене, командире, і сказав, що на зиму мені треба від вас відійти у зв'язку з моїм останнім завданням.

А коли я мовчав, ти підніс на мене свої уважні очі і сказав:

— Там також буде вам безпечніше. Я сподівався, що на цей пункт може наскочити ворог.

О, чому ти сказав мені це, командире? . . . В моїх грудях невидима струна натягнулась до крайности і — урвалася. Вона зойкнула, як смертельно ранена людина.

Я знаю, ти думав про те, що я хворий, що в мене немає однієї половини легенів, що нирки мої знищила німецька тюрма, що останніми місяцями опускали мене зовсім сили, — але це все було таке маловажне!

А ви всі? А ти, командире? !

І хотілося крикнути:

— Я не хочу відходити, щоб зберегти себе! Я хочу залишитися з вами, і, коли вже сил у мене не стане, загинути на ваших слідах, на слідах, якими ви відступили!

Але я стримався. Усвідомив собі, що це не про мене самого йдеться. Тут ідеться про завдання і, щоб його виконати, треба мені мати інші умови. Я вже давно не належав до себе.

Тоді я глянув тобі в очі і сказав тихо, але з притиском, щоб задушити те супротивне, що ворушилось в грудях:

— Ви вирішили.

Ти мовчав і твої очі гляділи довго в далеч. В них я бачив, спалахували так турботливі, такі теплі блиски.

Мряка піднеслася вгору і ліси стали буро-темні. Може від того так потемніли наші обличчя?

*

Я відходив у соняшний блакитний день. З наших грудей злітала молодість і била крилами попід ці блакиті, все вище і вище. Вона була сповнена силою, і на неї навіть не відважились наступати вітри.

Ми поглянули собі ввічі і замовкли. Я ждав: може, ти мені ще щось скажеш, хоч і знав, що ти вже не маєш що мені сказати. Ти передав завчасу увесь інструктаж, а іншої мови наші уста не знали.

Ех, командире! Чому воякові не вільно заплакати? Ні, не заплакати, тільки так, опустити одну, одиноку сльозину? Це смішно, правда, але це було б легше. Бо вона, пакосна, скапує в серце і росте там, розливається, як гіркі, глибокі хвилі моря.

Ялицями коливали темні віття, і горою тихо, але виразно ріс шум. Мені видавалося: це так шумить Україна . . . В шумі цім, в його далекому гомоні, мені знову причулося розпучливе:

— Рятунку !

Тоді я спішно зголосив свій відхід і обернувся. Разом з двома повстанцями я сходив згори, крок за кроком, щораз-то швидше . . .

Ти все ще стояв позаду і глядів за нами.

Чи зустрінемося ще? — Я не знав. Але знав, що до кінця своїх днів я і ти спішитимем на цей рятунок.

Хрест Заслуги

Коли йому подали черговий Випуск Бюра Інформації УГВР, в якому повідомлювано про його нагородження, — він розгубився. Глядів по черзі на всіх, немов хотів сказати, що такі жарти не годяться. Це ж, мабуть, ідеться про когось іншого, з таким самим псевдонімом, як у нього.

А проте це була правда. Писали власне про нього — говорили про це поставлений номер його терену та примітка про його теперішню функцію. Від цієї свідомости йому видалося, немов би в одній хвилині розвіявся німб чогось так дуже недосяжного і дуже гарного. Цей Хрест такий далекий, про який навіть ніколи не думалося, який згадувано хіба тільки тоді, коли вшановувано нагороджених ним друзів, — цей Золотий Хрест втратив для нього несподівано весь свій чарівний блиск. Якже так? Хрестом Заслуги нагородили такого, як він, звичайного, незнаного бійця революції, якого, здавалося, і годі помістити серед тисячів інших.

Та в душі одночасно прокинулося якесь тепле зворушення: відзначення прийшло від тих, хто для нього завжди був і найвищим законом і батьківським піклуванням. І хоч, на його думку, не слушне — воно, то всетаки було від тих, про яких він невпинно думав. Це його незвичайно хвилювало . . .

*

В ніч морозну сніжними полями йшли на зв'язок. Під ногами хрустів і мінився сніг, як розсипані тендітні кришталі. І тому здавалося, що він тепер так в житті ступає по безцінних кришталах чийогось довір'я і уваги. Як же йому від нині іти в життя? Як берегтися треба, щоб їх не потоптати!

А в думках питав себе сотий раз: за що це? Хіба ж він відзначився за весь час хоч одним небуденним бойовим подвигом? Хіба довершив щонебудь трудне — трудніше, як інші? . . . Минали літа, не знати й коли вони минали. Не знати й коли скроні припорошились сивиною. Минули з ними і такі людські, такі звичайні надії на родинне життя, на відпочинок . . . Тільки день за ніччю і ніч за днем тягнулись неодмінно подібні до себе, сповнені турботами про загрожений терен, сповнені зусиллям, щоб його вдержати, щоб полум'я визвольної боротьби поширити все далі і далі. Що ж він такого зробив? Скільки літ у невпинній мандрівці, все з одного терену в другий, все туди, де найважче, де найбільше втрат.

Пригадую:

Прикордонна смуга, в теренах кипить від районних і прикордонних емведистів, села тягнуться попід проволоку вузькою пасмугою . . . Щойно загинула тут попередня підпільна група . . . Треба було відбудувати сітку знову . . . Тяжко було, не знав з-поміж населення нікого. Але люди йому повірили, самі селяни допомогли, і станули спільно на ноги. Через кордон знову пішов зв'язок, знову на погранзаставах забіліли листівки, знов ніччю спалахували ворожі станиці . . .

Потім під містом. Воно горіло вночі світлами і — не давало йому спокою. В терені все ніби ішло добре, але його манило ще й місто. Там більше було роботи, як на це вистачали кинені туди підпіллям сили. Його тягнуло докласти там ще й своїх рук, хоч місто до нього не належало. Як пішло тоді діло! Йому радісно і тепер стало на саму згадку.

Незабаром потім наладнану мережу передав другим, а його кинули знов кудиінде. В лісі, у вогкій криївці, на сухім хлібі, без води, почалась тяжка праця над архівами. Правда, казали ждати, аж налагодиться постачання, але він не чекав. Скінчив швидше, щоб далі відійти до іншої праці, бо і ворог не ждав, не давав передишки, не дарував ані дня, ані години.

Серед такої праці, в найбільшій таємниці, щоб навіть ніхто не догадався (бо навіщо це!), мріяв про велику хімічну ляболяторію. Цю далеку, ніколи нездійсненну мрію він бачив, похилений над інформаційними звідомленнями, бачив серед маршів і стріч, бачив, розмовляючи з сивими дідами, фабричними робітниками, студентами . . . І він колись почав студіювати, але покинув, не скінчивши, покинув, коли на терезах опинилось життя народу. Коли для волі треба було гарячої, живої крови, не вистачала наука . . . Минали літа, але візія ляболяторії не миналась, вона інколи мучила гірше за цілоденні облави, хвилювала, коли оглядав припадком роздобутий підручник хімії, науковий журнал.

Мінились сніги міліярдами кришталів. Зв'язкові западали в них по коліна і важко дихали. Ясна ніч рисувала чітко їхні силуети, зраджувала. В недалекому селі лютували собаки — там, зовсім певно, була емведівська банда. Срібно мережалось небо зорями над рідними оселями. В них спочивали тепер люди після важко пропрацьованого дня, для яких майбутнього щастя він все своє життя трудиться . . .

Передрук підпільної брошури:
Марта Гай — **Люди підпілля**
Мініятюри, І. 1950

Степан Хрін

У лемківському «Трикутнику» проти трьох армій

(Продовження із звітів)

Неділя, 19-те травня 1947, це наш останній день відпочинку. Наказую магазинувати жорна, пушки з консерв, дещо картоплі, бо це придасться на другий раз. Щоб піднести вояцтво на дусі, збудити в нього бойовий настрій, приготовлююся до промови: в таких хвилинах вона завжди викликала у вояків підйом.

О год. 12-ій к-р підвідділу 513 Грань переводить збірку відділу. Після звіту промовляю до вояків.

Друзі вояки й командири!
Мої хоробрі лемки!

Останній раз я говорив до вас на руїнах шпитальки, де в нерівнім бою з трьома сотнями большевицьких наймитів — червоних польських військ, геройською смертю впали 17-ть наших друзів. Там ви склали присягу помститися. Колись писала Леся Українка: «Той ненависти не знає, хто цілий вік нікого не любив». Ви любили їх, ви жили з ними, ви спільно боролися, ви горіли любов'ю до друзів своїх і тому помстили. Немає більшої, шляхотнішої, чистішої любови, як та, що зродилася в боях.

З ними ділили ми радощі і злидні, оновлювались у нечуваній в історії людства боротьбі. Наділяйте себе й далі взаємно тою любов'ю, що завдяки їй ви залізним градом лемківських куль вдарили по головах бандитів зі штабу 2-ої армії ВП.

Ось там, біля шоси Тісна—Балигород, в потоці біля с. Колониць, скупали ви генералів і полковників, що везли смерть і руїну вашій Лемківщині, що везли нові пляни наступу на наші відділи та медалі за знищення шпитальки. В тих автомашинах, що їх на решето подіравили ваші кулі, був ген. Сверчевський, що говорив: «Цо, мам сєн баць на польскєй земі? Єще сєн нє уродзіл такі ґувняж, жеби мнє застшеліл». Так говорив він у місті Ліську.

Купався він у Віслі, в Москві, в Ебро, але найкраще таки скупався ось там, у тій калабаньці, звідки тільки лису голову виставив. Хай знає клятий ворог, сталінський наймит, скажений варвар, що не жити йому на нашій соняшній землі, а гнити тут у дебрах, у наших стіп. У стіп відвічних господарів тої землі.

Хай кожний ліс і кожне поле, село і гора будуть йому могилою, нехай киплять погрозами.

Лемківська сотня вписала у книгу слави УПА ще одну славну перемогу. Радійте своїм успіхом, бо ним радіє наш Провід, і Головний Командир УПА.

Дня 28. III. 1947 р. ви вбили того, що в роки наших Визвольних Змагань у лавах дикої півночі ішов на Київ, а коли гад із дикої півночі поневолював Україну, він помагав Сталінові голодом морити мільйони наших братів на СУЗ, помагав ссати кров і грабити дорешти.

Чи ви знищили тільки ката України? Ні! Ви помстили і за руїни Еспанії, де цей же таки „ген. Вальтер" мордував еспанських дітей та жінок, на згарищах сіл і міст командував червоною міжнародньою бриґадою.

Ви вбили одного з-поміж найвірніших соратників, псубратів, мучителів Сталінових. Знищили того, хто йшов дорешти поруйнувати ваші села, вашу Лемківщину. Ви своїм ударом дали арґумент нашому проводові, що на Україні далі йде бій, і то вже йде третій рік після закінчення війни, коли будується в світі «мир». Та ми, друзі, знаємо і забріханий захід і дикий схід.

Колись слово «лемко» — було для вас обидою, сьогодні воно стало для вас словом гордости і слави, а Лемківщина своєю боротьбою і жертвами своїх синів здивувала ввесь світ.

Хто не вірить, хай сьогодні погляне на західні рубежі наших українських земель, а зокрема на Лемківщину й Перемищину: там побачить одне побойовище. Ні населення, ні сіл, лише згарища, руїни, окопи і могили.

Хай знають люди, хай почують всі, що Україна ніколи не перестане боротись, а нашому вояцькому серцеві, що палає безмежною любов'ю до Неї, не вмерти ніколи.

Якщо українець має бути наймитом, невільником на своїй рідній землі, а засісти на ній має «єдна креф», чи «старший брат», що з брехливими кличами «визволителів», «спасителів» закладають на нас ярмо, то краще хай наша рідна земля заміниться в одну руїну, коли того вимагає боротьба за волю.

Він силою армії пішов проти нас, застосував найжорстокіші методи, тактику, яких його навчив Сталін. Та мало того: він покликав собі на допомогу 18-тисячну чеську армію та орди московських варвар.

Ми горді з того, що підписаний акт про взаємну допомогу трьох ворожих держав був спрямований в першу чергу проти нас. Боїться нас ворог, а якщо боїться, то це значить, що ми — сильні. Ми не віддали йому квітучих наших сіл, а пустарем, згарищами водили його, водили по дебрах і лісах.

Це остереження світові, що миру не буде доти, доки українська нація не матиме своєї суверенної держави.

Сьогодні за нами три доби безустанного маршу: 120 км, в голоді, словацькими лісами. Зробили ми цей маневр тому, щоб відв'язатися від ворога, оминути довгих боїв та великих жертв.

Нехай ні ворог, ні голод, ні холод, ні рани, ні смерть, ані підступ, ні зрада — не зломлять вас. Ідіть, мої хлопці, далі твердим шляхом революційної боротьби зустрічати Волю. Хай радіє Україна своїми вояками, що залишилися вірними їй аж до загину. Скажім собі сьогодні тут, на згарищах сіл, на наших побойовищах, де відгримів бій свою пісню: Хай замовкнуть на віки ті уста ще таки сьогодні, які мали б завтра висказати слово зневіри!»

Пам'ятайте, що біля нас і завжди з нами — духи славних командирів і стрільців нашої сотні, які хоробро бились і славно вмирали. Не забудьте командира впертої в боях першої чоти — Омелька, не забудьте командира пробойової другої чоти — поручника Вітра, а з ними командирів: Морозенка, Шведя, Лемкуса, Ворона, Ігоря, Чугайстиря, Завірюху, Любенького і інших.

Линьте думкою до тих, що з ними ви йшли разом у наступ, торощили всюди ворога, що з ними ви спали разом у снігах, їли з однієї їдунки, ділились останнім вівсяним коржиком. Ви знаєте, як хоробро боролися і славно вмирали: сл. п. Бескид, Голуб, Шпрота, Сосна, Кавун, Петрик, Осока, Сливка, В'юн, Риболов, Русалка, Карась, Лин, Тирса, Комаха і десятки інших наших друзів, що бились до останку, а коли забракло набоїв, або були важко ранені в нерівному бою, розривали себе гранатами. Їм присягнім свою незламність і вірність Україні аж до перемоги. Дотримайте слова, даного вашим матерям і батькам, яких вигнали на схід і захід, а ви в бою за них, прощалися з ними. «Якщо ми не зможемо вас оборонити, якщо насильно викине вас ворог з ваших хиж, то пам'ятайте, що ми — лемківські повстанці, не дозволимо ворогові замешкати на наших землях. Наші села зрівняємо з землею, не остане камінь на камені, і нестримним маршем підемо туди, де треба продовжати боротьбу, підем на Україну. На сторожі лемківських земель остануть могили наших друзів, що впали в кривавому бою, не зрадивши справи. І ці могили стануть документом української Лемківщини, незмінними граничними стовпами, що ось поти сягає українська земля, ось тут її рубежі».

Ворожим трупом угноїмо лемківську землю, наші стаї, щоб овес добрий родили, щоб шуміла трава, гудів ворогові зловіщо ліс. Не йти йому сюди більше. А там, де пролилась наша кров, де спочили кості українських повстанців на те, щоб уже більше проклятий ворог у своєму божевіллі не різав багнетом, не вішав по тюрмах, не палив вогнем наших дітей, жінок і батьків, земля наша буде цвісти калиною, маками і волошками.

Відроджені сини української нації не бояться вмирати, тому і ви глузуйте смерті ввічі. Якщо прийдеться вмерти — то славно на полі бою. Хто впав на полі бою, той вічно житиме. Про нього будуть розказувати старенькі бабусі своїм унукам.

Любіть свою смертоносну зброю, якої вам ніхто не дав, ви у двобою її здобули, кров'ю і ранами заплатили. Вона — невідступний ваш друг. За нами десятки завзятих боїв, ви загартувались у них, загартувались у маршах і рейдах. Я пам'ятаю ваші обличчя з 1945 р., з осені. Вони тепер змужніли в боях; в очах у вас горить вогонь завзяття, а в серцях кипить бажання принести Україні волю.

Прийде час, що на цілій Україні і тут на Лемківщині, на згарищах і руїнах збудуємо будівлі і знову родинний вогник загріє нас, вольним господарем оратимемо наші загони і тріюмфальна пісня волі буде гомоніти по ваших полонинах і ґрунтах.

Сьогодні перед вами далека путь; збирайте всі сили, будьте карні, здисципліновані, завжди вірте у своїх командирів, бо вони у вас вірять. У двобою з ворогом ліквідуйте його холоднокровно цільним вогнем, як треба — то штиком і гранатою; при цьому допомагайте собі криком і свистом: він панікує ворога, робить його нездібним боротися. Виручайте в скрутній ситуації один одного. Ранених друзів не оставляйте на поталу ворогові.

Незабаром прийде рішення Проводу, що маємо далі робити; не турбуйтеся нашим майбутнім, ним турбуються наші провідники і командири.

Ми сьогодні з нації хліборобів перемінились в націю лицарів. Хай кожна ваша думка, кожен ваш вчинок буде життям нової української лицарської людини!»

На засідці

По промові, після полудня прощаємо спокійне місце відпочинку, виходимо на скрай ліса і залягаємо в фронтових окопах здовж старим насипом «вузькоторівки». Ждемо на ворога, щоб його почастувати, чи, як це звичайно хлопці казали, «прочистити зброю» і загріти роззухвалених «рицежів». На засідці пролежали ми сім годин, але ворог, на превеликий жаль, не появився.

Мінуємо гостинець

Як почало сутеніти, підсуваємось чистим полем в напрямі битого шляху Струбовиська—Присліп. По дорозі на беріжку знайшли стрільці купу амуніції, яку господар висипав на те, щоб ми її забрали, коли його вивезуть. Стрільці скоренько поділились нею, понабивали кишені, бо амуніція не була для них ніколи тяжкою. Якийсь час ідемо «гостинцем», готові в кожній хвилині зробити засідку. Напроти с. Струбовиськ, в горішньому кінці с. Кальниці, наказую мінерам Щупакові і Крилатому замінувати шлях у двох місцях, щоб бодай тим наварити ворогові трохи «каші».

Замінувавши маршуємо лісом, верхами над село Бук. З верхів бачу, як у с. Кривім і Довжиці горять світла. Населення там немає, отже це станціонують ворожі полки. На дорозі Яворець-Струбовиська чути посилений рух, скрипіт возів, говорення і миготіння світла. Це ворог перекидує свої сили з невідомим нам пляном. Хочемо ще раз за ночі дістатися до с. Бук, щоб дістати дещо картоплі, але пітьма змушує заквартирувати в лісі.

Наступного дня (20. 5.), в 10-ій вранці повітря прорізали дві сильні детонації. Це автомашина з «рицежами», як кажуть мої лемки, поїхала «на гіммель-командо». Скільки їх там згинуло, не знаю, але напевно тепер ворог зі страхом буде проїздити біля того ліса і глядітиме з тривогою на скроплене його ж кров'ю каміння.

Зустріч з надрайоновим господарником Давиденком

Мої «розшуки» віднайшли в лісі надрайонового господарника Давиденка, машиністку Марту і референта ОС Марійку. Провідника Мара — «12» не було, він в цьому лісі пішов до криївки порядкувати архів, бо здезертирували йому два стрільці, що знали про місце цієї криївки. В розмові з Давиденком ставлю питання, що робити дальше, коли немає наказів від к-ра Р. «477», годі бо його десь відшукати, далі — як прохарчувати відділи, що робити з відділом «95 б» — к-ра Стаха; числовий бо стан цього відділу дуже малий і бракує підстаршини; врешті — що військо обдерте і босе. На це відповів мені Давиденко:

— З к-ром Р. «477» скоро не зустрінетесь; збирайте ягоди, овочі, картоплю, крайте в «плястерки» і сушіть, а з відділом к-ра Стаха робіть, як самі уважаєте, та ожидайте рішення...

Тут теж зустрічаю стрільців із відділу 96, під проводом стр. Юри; вони відбилися були в часі наскоку. Від них довідуюся, що група моїх стрільців, ранених у бою 18. 3. над селом Луковом, а саме: кулеметник Мак, ст. віст. Чапля, стр. Каштан, стр. Вишня і стр. Трут — хоче долучити до відділу, бо впав санпункт і всі вони не мають де лікуватися.

Знову в кліщах у ворога

Враз прибігають зорці і зголошують, що з усіх сторін у напрямі нашого ліса ідуть розстрільною великі сили ВП.

Облава. Ми знову в кліщах ворога.

Цієї ночі розставив ворог свої сили так:

Здовж битого шляху Балигород-Тісна-Струбовиська в окопах або в придорожних ровах залягло ВП, в силі около 3000 чоловік. Що кільканадцять метрів на становищах — важкі кулемети. Дорогами проїжджають зв'язкові мотоциклісти і легкі танки. Від сторони лінії сіл: Радева-Тискова-Лопінка-Завій-Яворець-Струбовиська, йдуть розстрільною — при тому в деяких місцях двома лініями — сили ВП, в числі яких 3000 чоловік около 200-300 кінотників. Завдання цієї лінії — перейти поля і ліси, а при тому витіснити нас на першу лінію, що розташована вздовж шляху. Балигород-Струбовиська.

Місце, де ми нічлігували, не відповідає якслід своїм положенням для оборони. Наказую негайно перекинутись почерез дорогу і річку Бук між села Бук-Тісна.

Занімаємо скоро становища в ялиновому лісі, в старих фронтових окопах. Висилаю зорців, що докладно слідкують за рухами ворога. Зв'язкові поміж мною та зорцями раз-у-раз приносять нові звідомлення. Ворог розстрільною перешукує всі потоки, кущі і ліски, обережно пробігає поляни, а кіннота чвалом переїздить поля, чи там часом хто не скрився під межами. Перстень оточення щораз звужується; вже кругом чути команди, перекрикування та близькі кулеметні серії. Резигную з оборони і приготовляю пробій. Підтягую до переду кілька кулеметів, рій автоматників і разом з ними прямую кущами, західнім склоном гори Лопінник, у віддалі яких 100 м. від вершка, просто на північ на ворожу розстрільну. Тут зустрічаю добре місце для оборони — глибокі німецькі окопи. Задержую відділ, кажу зайняти становища і хвилинку відпочити. Зі заду від нас ворог ще яких 200 м. Стрільці замасковані ожинником, бо на грабині ще немає листя. Вирушаємо далі: перед нами ворог вже тільки на 100 м. Тихенько, без найменшого шелесту шукаємо ворога між деревами, щоб ударити на нього ґураґанним вогнем, криком і свистом спанікувати, а тоді прорвати його лінію. Та в тім моменті — в іншому напрямі зірвався ґураґанний вогонь. Ворог пристав. Це проривався рій Берези.

Ворог знову підсувається ближче і ось чую наказ:

— Уваґа! Машероваць направо!

Це було вже перед вечером. Ворог робить прогалину в своїй лінії, використовую це і ми без зудару просмикаємось.

В лісі після облави

Ввечорі партизанськими стежками підсуваємось до колиби куща Яреми й до колиби кур'єрської ланки Крука. Тут оглядаємо спалені колиби, докладно провіряємо, чи нема слідів крови, чи часом не впав хто з повстанців. Та годі когось зустріти, щоб дістати розвідку. Розпалюємо вогнища на місцях спалених колиб, а в глибину ліса посилаємо нічні підслухи, щоб часом ворог не захотів провірити, чи не повернулись господарі спалених колиб. До села Тискови висилаю стрільців по картоплю. Десь опівночі вертаються втомлені і оповідають, що скрізь по селі, біля льохів, на полі і під лісом — ворожі засідки. Вони щасливо вимимули їх, закралися, повзучи по землі, до одного льоху на полі і таки вкрали ворогові з-під носа стільки картоплі, що стане для кожного роя по відрові.

Над ранком виходимо з цього ліса і переносимося на Скалу, місце догідне і для оборони і для зорення з дерев шляху Тісна-Балигород. З нами крім Давиденка є ще стр. Жарний, що докладно зорієнтував нас у терені.

Після полудня прощаємось. Вони відходять шукати провідника Мара над с. Бук, а ми підсуваємось ближче битого шляху. Щоб не лишати по собі слідів на шляху, що є під постійною ворожою контролею, ще задня переходимо шлях потоком, попід міст до ліса, що біля с. Лубного, де й заночовуємо.

«Не роби того, що ворог хоче»

На другий день (21. 5.) з місця постою вирушаємо далі на захід. На полях біля сіл: Рябого, Гічвиць. Колониць, Яблінок — зустрічаємо спустошення: усі комиші, трави, ялівці, гущаки, а місцями й ліс — спалені. Скрізь повно доріг, стежок і — тисячі окопів. Земля зорана автомашинами, танками, гарматами, скрізь повно кулеметних гнізд, мінометних ям, артилерійських становищ, а біля них ями на авта з амуніцією. Ліси і поля на схід від Хрещатої здовж шляху Новосілки—Балигород—Тісна аж до кордону зорані окопами, ще більше, як Бескид, де колись проходив шеститижневий німецько-большевицький фронт. Тут ворог створив «залізну лінію», маючи в пляні знищити відділи мій і к-ра Стаха. Однак ворог грубо помилився: ще довго не дорівняє командир реґулярної армії командирові партизан.

У плянах ворога я скоро був зорієнтувався і не пішов тоді тудою, куди хотів ворог, а тудою, куди диктував мені мій партизанський досвід, вояцька інтуїція і розум. Ворог зосередив свої найбільші сили в першій мірі, щоб завдати нищівного удару нашим відділам, які оперували поміж Балигородом та Римановом.

Перешукана Хрещата

За шість днів бльокади масиву хрещатої, почавши від 11-го травня, ворог перешукав усі ліси, потоки, вертепи, скали, поля так ґрунтовно, що перевернув дослівно всі старі колоди, пні, віднайшов низку наших старих криївок і магазинів — за допомогою розкопів, штикування і апаратів. Усі колиби, бункри — спалені, а криївки — виміновані. Ліси закидані летючками із різного роду погрозами; є привіти й побажання в російській і польській мовах, під адресою моєю і к-ра Стаха. Тут зустрічаємо знову сотні і тисячі окопів; деякі з них будовані з каміння, колод, а деякі навіть криті.

Все те, що вдалося нам замагазинувати з харчів і необхідних речей, ворог віднайшов і знищив або забрав. Праця десятка ночей пропала марно. Марево голоду аж тепер загляне до нас.

Відколи Хрещата горою ще такого чуда не видала. Та вже кажім, що ворог хотів помститися за смерть ген. Сверчевського, але чого від Душатинського озера хотіли польські ґенерали на чолі з ген. Моссорою та большевицькі ґенерали із тим, що вернувся опісля до Трускавця в жовтні, того таки не знаю. Біля озера ворог вибудував яких 10 перстенів окопів, а всі вони фронтом звернені в напрямі його 30-метрової глибини. Та ж хіба не повірили лемківській леґенді, що там спить лицарство, і, коли заграє золотий ріг, звідтіля вийде і битиме всіх ворогів України. Чи, може, до них дійшла жартівлива леґенда про к-ра Дідика, що то вигнаний в лютому 1945 р. зі свого табору з-над Прибишева, перейшов над Душатинське озеро і довший час там квартирував; то селяни тоді жартували, що от, мовляв, к-р Дідик тепер на озері будує кораблі, ними поїде на Чорне море і звідти вдарить на большевиків.

Думав я нераз в дні і ночі, а ніяк не міг додуматися, що воно за «геніяльний» міг бути їхній плян. Чого вони там шукали, їй Богу, не знаю. Чи, може, думали, що знайдуть там який мішок муки; його часто повстанці занурювали в воду на те, щоб мука не псувалася.

Місце, де стояла колиба сл. п. ген. Перебийноса, а в якій і мене застукали були під час писання звітів 5-го травня, кругом глибоко перекопано. Думали, чи часом там не знайдуть «характерніка Хриня з ґумовон правон ренкон».

Усіх убитих у боях повстанців ворог закопував і замасковував місця їх вічного спочинку. Робив він це тому, щоб дезорієнтувати нас, кого піймали раненого живцем, а хто згинув, хто може всипати криївки, магазини тощо. Ця тактика змушувала нас негайно переносити муніцію, зброю, що була замагазинована, і інше. Однак і це ми скоро розшифрували.

Стежі вислані до Прелук, Душатина, Микова, Суковатого приносять багато російської й польської преси та військових журналів. Знайдено на деревах. писані олівцем, ламаною російською і польською мовами погрози, подяки і поздоровлення.

В Прелуках, Душантині, Микові, Туринському, Суковатому повно провізоричних шаласів з чатиння. Біля них ВП на вогнищах пекло нашу картоплю і мололо на жорнах знайдене збіжжя, з якого варило чир. Голодний польський вояк прийшов наїстися на зруйновану Лемківщину . . .

У знайдених журналах низки світлин із боїв ВП з УПА. В пресі бої з УПА названо «південно-східнім фронтом». Сам ворог своєю пресою зробив нам велику пропаґанду перед світом, висвітлював боротьбу УПА з ворожими арміями не як «ліквідацію банд», але як справжню війну: кількамісячний завзятий бій при співдії всіх родів зброї.

На збірному пункті

22-го травня на збірний пункт біля с. Душатина в лісі приходить командир вд «95 б» — Стах, а з ним всього 20 чоловік з пвд 522. Він відійшов був від мене до свого підвідділу ввечері 11-го травня над с. Смільник.

Вд 95 б, це була моя друга сотня, яку я зорганізував був зимою й навесну 1946 р., командиром відділу назначив я к-ра Стаха. З невідомих мені причин з наказу КВ 477 забрано її від мене в червні 1946 р., тоді, коли вона вже була перешколена в лісі біля с. Кам'янки, і передано її прибулому з Перемищини хор. Крилачеві. Стан її в хвилині передачі був — 60 стрільців і підстаршин. Після доповнення ця сотня відійшла в Перемищину, де почали стрільці-лемки дезертирувати. Тут виявилося, що до лемка треба мати окремий підхід, пізнати його психіку, з'єднати собі його.

Після цього командиром відділу стає знову к-р Стах, що з цим відділом вертається на Лемківщину. Відділ прийшов обдертий і босий. Командир Р. 477 прислав відділ до мене і в бойових діях підпорядкував мені. Я цей відділ негайно взув і вбрав, і то навіть коштом вд 95 а.

Відібрання мені другої сотні, саме під час найбільшого розмаху, коли ворог під моїми ударами був спанікований, було для мене великою втратою, бо ж цими двома сотнями я міг через декілька місяців розбити ворога і здійснити без хвальби наскок на Сянік, розбити там станцію і фабрику вагонів, знищити Загір'я враз із двома станціями і мостами, Яслиська і Дуклю. Тимчасом своїх плянів я не міг зреалізувати. Також не зроблено тоді відплатної акції (за вимордування Завадки Морохівської) на с. Небещани, до якої треба було щонайменше три сотні.

З жалем приходиться ствердити, що на Лемківщині не проведено ні одної спільної акції, не було співдіяння, ані взаємного відтяжування відділів.

Наступного дня приходять спецкурієри від к-ра Дуні, з-за Ослави, а саме: стр. Велча, стр. Ластівка і стр. Осіб з підвідділу к-ра Байрака, і приносять звіти про бої своїх частин та записки.

Бої к-ра Стаха

12-го травня в 4-ій вранці почала в напрямі їх табору наступати ворожа піхота трьома лініями: від сторони с. Смільника і від дороги Смільник—Миків.

Прориватися крізь три ворожі лінії підвідділові було важко. К-р Стах знав теж, що й дорога між селами Воля Міхова—Рябе напевно обставлена, а зорці помітили, що й від с. Воля Міхова пішли в ліс три лінії ВП.

На польсько-словацькому кордоні запримічено чеське військо. Разом з підвідділом відступають кущовий Сірко і районовий господарник Вій. Виминають щасливо ворожі з'єднання, переходять с. Миків і, не знаючи про це, що на горі між Миковом та Душатином ми мали бій (бо стрілянина була на різних відтинках), вибирають цей напрям.

В першій годині на краю ліса, біля поляни, де стоїть старий хрест, попадають в оточення. К-р Стах переформовує підвідділ і приготовляється клином прорвати ворожий перстень, підпустивши на близьку віддаль ворога, сипнуто вогнем з усієї зброї, а тоді бігом з окликами: «Слава! Вперед!», пішли в прорив. Вив'язався 15-хвилинний бій, в якому відзначилися хоробрістю стр. Лютий, стр.-госп. Мирон, кул. Ванька, сотенний зв'язковий Кучерявий і кущ. Сірко. Прорив свій спрямували на с. Душатин, де почерез луки, біля лісничівки прорвалися в ліс, правобіч потока, який пливе до с. Душатина; там задержалися й залягли.

Під час прориву ворогові вдалося відтяти тил відділу, де були: рай. госп. Вій, к-р підвідділу 522 Зенко, стр. Квітка, стр. Швець (старший чоловік, родом із Перемищини), політвиховник Соломка і рой. Явір. Після прориву, ворог розпочав розшуки за оточеними. Рой. Явір та пвх Соломка вилазять на дерева і тим врятовують себе. Зараз у зустрічі з ворогом гине районовий господарник Вій, поцілений в голову, стр. Квітка, стр. Швець, а к-р Зенко скривається під колоду, звідкіля відбивається гранатами і ППС-ом. У безвихідній ситуації він застрілився з «мадярки». Біля вбитого господарника Вія ворог знайшов торбу з квітами, польськими грішми і долярами. Убитих роздягнули й закопали в невідомому місці.

Наші втрати: 4-ьох убитих і один ранений (стр. Вивірка).

Ворожі втрати: сім убитих і невідоме число ранених.

Тому, що ворог далі бушує за підвідділом в лісі, підвідділ продирається над сам центр ворога — с. Команчу, а звідтіля, біля с. Довжиці, вночі переходить на словацький бік.

На Словаччині

На словацькому боці сконцентровані великі сили чеських військ. Словаків перекинено, як непевних, остали хіба словацькі комуністи та партизани. І там перешукують усі ліси при співдії польського війська таксамо, як на польському боці.

13-те травня пересиджують голодні в лісах на словацькому боці. Наступного дня, під натиском чеського війська продираються на кордоні через лінію окопів чеського війська на польський бік і вночі з трудом переходять залізничний шлях Команча—Лупків, до ліса, що між сс. Команчею, а Смільником.

Знову облава

Ще відділ не відпочав після нічного маршу, як 15-го травня, облава продовжується далі. Від ранку до полудня лявірують по лісі, виминаючи ворожі групи. Після полудня попадають в оточення. Рой. Ярослав пробивається з шістьома стрільцями в напрямі піль с. Смільника, де в спалених ялівцях, не зважаючи на ворожі розшуки, і то при допомозі кінноти й літаків, щасливо пересиджує до вечора. Група інших стрільців проривається з к-ром Стахом і відступає в напрямі с. Команчі. Коли ж запримітила, що ворог їх пляново витіснює трьома лініями на чисте поле до залізничного шляху, здовж якого лежить ворожа розстрільна і стоять два панцирні поїзди, к-р Стах ділить стрільців на групи так, щоб одна група про другу не знала і каже вилазити на дерева.

Втомлені, виголоднілі стрільці, прив'язували себе поясами до дерев, бо ослабли; терпли їм руки й ноги. Долом пройшла одна, друга, а врешті й третя ворожа розстрільна. Наказ контролювати дерева дано однак аж тоді, коли остання лава минула стрільців, що були на деревах.

Сьогодні відлучилися рой. Сук, кул. Ванька та кухар Волос. Вони пішли в напрямі села Ратнавиці, щоб там скритися на час облави; так заявили вони перед другими стрільцями. Буває так, що голод бере верх над розумом... Підвідділ не їв на тоді вже дослівно — п'ять днів.

Цієї ночі підвідділ переправляється через р. Ославу, щоб дістатися на старе місце таборування. Ворог находиться і далі ще в лісі. Бльокада триває.

Бої к-ра Дуні — підвідділу 515 і к-ра Байрака — підвідділу 523

1-го травня пвд-и 515 і 523 пішли тим шляхом, що я їм вказав, а саме: полями між сс. Туринським та Кам'янками, не зближаючись до ліса, на північ від с. Туринського, увесь час полем понад село. Над залізничною лінією задержались, вислали розвідувальну стежу, та провіривши, що терен безпечний, перейшли на поле між с. Репеддю, та лісом на південь. Ворожі сили були по селах і лісах; на полі їх не було. Пвд 515 і 523 заквартирували на місці, де був колись старий табір к-ра Дідика, у Прибишівському лісі, подалі від Каменя. Звідсіля роями робили випади на села, організували харчі й інші потрібні речі. До них долучила БСБ (боївка служби безпеки) реф. Беркута. За першим випадом до с. Прибишева вдалося зорганізувати трохи ячменю й бобу, але в дальших днях уже нічого не застали. До с. Полонної не можна було підійти, бо там квартирував полк кінноти. Там концентраційний табор виселенців; МВД переводить арештовання і допити. З рук ворога втікли дві лемкині; вони хотіли вступити в повстанці, але їх не прийняли. Яка доля їх зустріла, нікому не відомо.

Польське населення сіл: Буківська, Прусіка, Побєдна, Наґужан, Новотаньця, Пелні і Новосілок розбирає хати, новопобудовані після двократних спалень, в таких українських селах: Прибишові, Полонній, Карликові, Волі Петровій, Кам'янному і вивозить їх. Побіч цього грабують все майно, що ще осталося. В с.: Явірнику (одиноке село, що вповні збереглось під час виселення до СССР), так скоро вигнали людей, що осталася гуска на яйцях, на столі мішене тісто, а в печі варена страва. Всяку білизну, взуття, збіжжя, ярину, картоплю і всяке устатковання ворог пограбував. К-р Дуня з одним роєм забрав до ліса невелику пасіку, щоб мати початок господарки на Лемківській Січі. До с. Вислока дуже важко підсунутися, бо село обложене великими силами ВП і МВД. Там також відбулися арешти і мордування. Кількох чоловіків і одна дівчина (Марися) осталися в лісах, з постановою не кинути рідного села. По селах лівобіч р. Ослави мала місце низка розпучливих сцен спротиву безборонного наслення. Потайки заховували селяни по лісах збіжжя й худобу для повстанців. Писали прощальні листи під адресою стрільців і командирів УПА.

Нерівний кривавий бій

10-го травня в 7-ій вранці зорці повідомили, що ВП підсувається більшими силами від дороги, що з с. Вислока, і від с. Прибишева. К-р Дуня, к-р Байрак, рай. проп. Борис і кущ. Макаренко спільно рішили відступати лісом в напрямі хребта між с. Репеддю та с. Явірником, де в лісі в 11-ій годині зупинились, в повному бойовому поготівлі.

Через півгодини стійки повідомили, що ворог просувається далі в їхньому напрямі. К-р Байрак висилає стр. Скакуна стягнути стійки, а рой. Палій

стягнути підслухи, розставлені в лісі. Але ворог був уже на такій віддалі, що запримітив стійкових.

Крик: «Стуй! Кто там єст?» і почалась перестрілка. Ворог скоро йде в погоню за стійковими і так приходить до зудару з підвідділом 523. Починається завзятий бій. Кул. Крамар цільним вогнем стримує наступ поляків, працюють і інші кулеметники. Ворог наступає від сторони с. Явірника. К-р Дуня чує наказ польського командира, щоб ліве польське крило занімало гору, де вже був кущ. Макаренко і БСБ Беркута. Приходить до зудару між двома підвідділами, кущем і БСБ, з однієї сторони та кількома сотнями ВП — з другої. Ворожий вогонь падає від півдня, південного сходу й від південного заходу. Бій за гору замінюється в рукопашний. Дуня, хоч молодий командир, але старий вояк — був п'ять літ на фронті, — то й тут дає собі раду. Та ось ненадійний удар від тилу — зі заходу, від тих частин ВП, що йшли від с. Прибишева. Під час бою слабне к-р Байрак, хворий на легені; його ні на крок не відступають стр. Слабий та Грушка.

Хворий на ноги к-р Дуня — до того ранений в праву руку ще 18. 3. 1947 р. — ослаб і остається по заду. Бачучи це, рой. Хитрий перебирає ініціятиву в свої руки і кричить: «Хлопці на пробій!» Він із своїм бойовим роєм і стрільцями: Опирем, Рожею, Водяником, Сірком, Белчею, кул. Сяном пробивається в напрямі присілка Файтиська без жодних втрат і промощує туди дорогу обом командирам. Обидва пвд без командирів ведуть далі бій, а опісля теж пробиваються. Тут командують: рой. Чорний, рой. Палій і реф. Беркут. При тому приходить до такого вимішування з ворогом, що починають командувати вже самі стрільці. Відзначуються тут кул. Комар, кул. Яловець, сан. Чорт, стр. Осіб, стр. Ластівка і стр. Білий, які підчас бою перекликувалися з ворогом, відповідаючи по-повстанськи — градом куль, на заклики: «Поддай сєн!» На горі гине стр. Голуб. Стр. Віск був невідступним другом важкораненого стр. Гайворона (він помер опісля в лісі над с. Полонною і там і похований). Разом із БСБ стрільці прориваються через ворожий перстень чистим полем в напрямі с. Репедді. У прориві гинуть: рой. Цвіркун, стр. Воробець і стр. Бадьорий. З підвідділу 523 гине стр. Щур. Стрілецтво, щоб додати собі відваги і спанікувати ворога, свище на пальцях і проривається далі. Втомлений, разом із вояками біжить пропаґандист Борис і закликає хлопців відстрілюватися. Разом із стрільцями відступає — стадо диків і оленів. Добігають до села; самі стрільці без командирів плянують прорватися в ліси Хрещатої, «бо там наш старий є». Та ось на долішньому кінці села виходить проти них сотня «чорних» (залізнична охорона) яку за п'ять хвилин бою стрільці женуть наперед себе, немов отару овець, аж до залізничної лінії. Тут уже була розтягнена лінія ВП, тому звідсіля завертають в напрямі с. Полонної. В невеличкому ліску між Прибишевом та Полонною, в сутичці з ворогом гине районовий пропаґандист Борис, а стрільці півколом понад с. Прибишів завертають до ліса, звідкіля були вийшли. Тут гине також стр. Шумний.

Бій тривав від год. 11.30 до год. 15.30.

Наші втрати — 8 убитих, а саме: з пвд 515 — рой. Цвіркун, стр. Воробець, стр. Бадьорий; з пвд 523 — стр. Щур, стр. Гайворон, стр. Шумний, а з куща — стр. Голуб і рай. пропаґандист Борис.

Ворожі втрати: 13 убитих і невідоме число ранених.

Вистріляно муніції: 760 шт. набоїв німецьких, 1 800 шт. набоїв совєтських, 560 шт. набоїв до ППШ.

Тіла поляглих вояків ворог закопав у невідомих місцях.

Сл. п. районовий пропаґандист Борис

Сл. п. пропаґандист Борис із села Терки пов. Ліськo, був загально люблений стрілецтвом. Він — довголітній член ОУН на Лемківщині, працює пропаґандистом в Устріччині до 1945 р. Був учасником похідної групи членів ОУН на СУЗ, де й пережив німецьку окупацію аж до приходу большевиків. Маючи глибоке знання і життєвий досвід, дуже часто переводив гутірки із стрільцями обох підвідділів. Вони були такі інтересні, що стрільці ще до сьогодні згадують їх. Найцікавішою була історія про одного царя й філософа до теми: «Воно все минеться».

Тому, що про нього ніхто може й не згадує в записках із революційної боротьби, то я записав ці рядки. Його дружину (дочка священика з села Г. в Самбірщині) вивезли поляки з Вислока на Захід.

Нові вістки від к-ра Дуні

13-го травня ввечорі рій Палія з підвідділу 523 закрадається до с. Волі Селькової, де жило декілька польських родин, і звідси забирає декілька штук худоби, не зважаючи на те, що в селі квартирує військо.

Наступного дня ворог іде в погоню за тими забраними коровами. Цілоденна облава не дала жодного висліду. Стрільці лявірували поміж ворожими групами: ніхто й не думав віддати останнього куска м'яса. Замагазиновувати м'яса не могли, бо не було солі.

Від к-ра Дуні приходить записка, в якій він пише про фатальне положення. Села такі знищені і пограбовані, що харчів не можна знайти жодних. Ставить питання, що далі робити. По лісах квартирує скрізь військо так, що вогню не можна розкласти навіть вночі. Картоплі мають іще на декілька днів. Висилаю кур'єрів, щоб обидва підвідділи долучили до мене.

Наша розвідка у ворожому гнізді — Команчі

23-го травня висилаю розвідувальну стежу до с. Команчі, де постійно квартирував батальон ВОП-у, а тепер полк ВП. Завданням її було розвідати, що діється кругом нас, які в терені ворожі сили, яка їх зброя і командування, хто залишився в селі з українців, який рух на залізниці, куди ворог вивіз українське населення, як довго продовжуватимуть поляки облави та бльокаду, чи не заноситься на генеральну облаву.

Туди зголошується рой. Явір (походить з того села), жандарм Ослава і політвиховник Соломка.

Ще задня стежа просувається лісами, щоб виминути ворожі групи, що є в лісі, прослідити, де знаходяться ворожі застави й стійки, що охороняють с. Команчу, щоб опісля ввечері виминути їх та підсунутися до села. В 10-ій ввечері стежа щасливо увійшла в середину ворожого центру. Тут гамірно, весело, п'яничення, співи. Бенкетують, а повстанські тіні біля селянських хат пересуваються незамітно до обраної мети. Біля хати, куди підсунулись, гавкнула собака, але за одним скоком стрільця — пес, замотаний ланцюгом, мовкне, до того закритий тілом вояка. В хаті квартирує військо. В тій хвилині вийшов селянин, що його рой. Явір потягнув за собою бігцем. Переляканий селянин і не вірив, що це повстанці, христився, але врешті пізнав і, не вагаючись довго, подав інформації:

а) село обведене окопами; що деяка віддаль на становищі окопаний «Максим» і міномет, в селі військо має підземні бункри і землянки, де постійно мешкає; від них до окопів, що за селом, ідуть підземні криті тунелі; головна станція — обведена дротяними засіками; на ній стоїть панцирний поїзд. В хатах квартирують тільки ті, що приїхали на облави;

б) сили ворога в Команчі налічують близько 5 000 чол., вони постійно зміняються, приїжджають одні, а другі від'їжджають; на залізничній лінії без перерви рух днями й ночами;

в) сили ворога, що приїхали на облави, сягають яких 50 000 (без тих, що вже тут були в березні). Приїхали сюди з ними якісь визначні генерали поляки й большевики. Ворог ще не скоро думає звідсіля виїздити. З розмов між поляками чув, що 10-го червня, має вибухнути «война» (це були провокаційні вістки, пущені ворогом);

г) частина ворожих сил (яких три полки) поїхала кудись на захід (вони поїхали в Криниччину й Горличчину, де діяв к-р Роман-Бродич);

ґ) в Команчі ворог залишив яких 30 родин, що походять із Команчі, Смільника, Радошич, Восківка, Волі Міхової і Чистогорба; це переважно ті, що мають польські метрики з-перед 1939 р. Між ними у винагороду ворог залишив заслужених сексотів з тих же сіл. Також осталося кілька осіб, як робоча сила, необхідна станиці ВОП-у під час постою війська, що приїхало на облави;

д) настрій між військом різний: одні радіють демократичною Польщею, — це переважно поляки зі сходу та колишні вояки армії ім. Костюшка, більшість між ними — це росіяни й білорусини; другі мовчать, боячись МВД й УБП; треті проклинають, нарікають на своє погане щиття («Вальчиш не ведзонц за цо, заґналі нас в ґури, жебиśми тутай пшепадлі; то сен вшистко мусі змєніц» . . .»);

е) вояки і старшини ВП, за малими винятками, у своїх розмовах підкреслюють хоробрість повстанців, їх знаменитий військовий вишкіл, ударність у прориві і веденні вогню, вмілість маневрувати і талановитість командного складу. Кожний має собі за честь, що воював з УПА. Дуже часто оповідають собі різні пригоди й історії про бої з повстанцями; між собою старшини твердять, що «Гринь, Стах та Бір сон нєухвитні».

Підчас облав привозять багато вбитих і поранених; сам дядько чув зойки на станції. Старшини твердять, що ВП потерпіло поважні втрати, менші ніж повстанці;

є) Населення вивезено в Східню Прусію й під Штеттін. Так розділили людей, що на кожне польське село припало 415 родин. Там заборонено українцям-селянам говорити, а навіть молитись по-українськи; частину людей дано на роботи до панських фільварків. Дуже багато сидить арештованих по тюрмах, а після кожного бою, який мало ВП з УПА і потерпіло втрати — розстрілюють закладників в Сяноці, Ліську і Ряшеві;

ж) тут у Команчі є також наша «цьоця» зі села С.; її залишили варити їсти (вона в минулому давала нам завжди добру розвідку).

Цієї ж ночі стежа щасливо долучує до відділу.

Наша розвідка в селі Мокре

Також висилаю розвідувальну стежу до ворожого осідку в с. Мокре. Туди відходять» командир ПЖ Сокіл, кул. Нетля, стр. Белча і стр. Чміль. З превеликим трудом, використовуючи береги р. Ослави, відсунулись до села. Населення звідсіля вже вивезене; осталося ще тільки декілька родин, незаступних робітників на копальні.

Тут розвідали:

а) з кінцем квітня і впродовж цілого травня українські села, що сусідували з польськими, були пограбовані населенням польських сіл;

б) населення, що ще осталося, має також виїздити. Директор копальні в селі — акіст — робив старання, щоб тут залишилися всі робітники-українці, що працюють при копальні; однак його прохання відкинуто і він заанґажував до роботи на копальні поляків із сіл: Тарнава, Чашин, Пораж, Нєбещани;

в) ворог і далі проводить щодень облави, перешуки, а ночами засідки по всіх лісах, полях, спалених селах тощо;

г) сюди на облави після вбивства ген. Свєрчевського приїхала його 2-га армія. Багато старшин, що з ним брали участь на протинімецькому фронті добровільно зголосилися йти на облави, щоб помститися за його смерть;

ґ) в Балигороді, Буківському й Лукові розташовані штаби дивізій;

д) довідуємося, що стр. Голуб, про якого я подав у звіті за березень, що він пропав без вісті, був наскочений поляками біля с. Мокрого, відбивався, а опісля ранений розірвав себе гранатою. Цей хоробрий вояк походив із села Полонної, Стр. Незгода також там саме згаданий, знаходиться у д. Зірки. Тільки стр. Мара попав живцем ворогові в руки. Стежа повернулася щасливо аж на другу ніч. З собою принесли прощальний подарунок і записку від дівчат із с. Мокрого. Вони пишуть:

«Командирові, батькові наших хлопців.
Не знаємо хвилини, коли нас вивезуть. Прощайте, про нас не забувайте. За рідну Лемківщину, за наші кривди бийте далі ворогів, Вам Бог допоможе. Як Бог дасть, стрінемося. Ми чесно в селі держалися, хоч хотіли нас зробити своїми стругачками. Ні одна з нас не пішла, хоч били. Бувайте здорові.
Слава Україні!

Дівчата с. М.
Ганя, Наталка і Кася.»

В селі Мокрому було яких 100 «шибів» (нафтових вишок), з яких тягнули нафтову ропу. Перед облавами зимою їх охороняло ВП в силі 100 чол. і залізнична охорона яких 80 чол. Між забудованнями копальні вони мали побудовані бункри; інші ж були окопані біля відбудованої (знищеної нами минулого року) станції. Вночі на станцію приїздив постійно панцирний поїзд із Загір'я; він постійно патрулював залізничну лінію Загір'я—Команча. Допоміжним опірним пунктом для охорони залізниці була група в с. Щавнім — яких 40 чол., а яка квартирувала також у бункрах. Тепер, під час весняної бльокади тут квартирувало також ВП — в силі одного полку.

Третя стежа у ворожому гнізді

24-го травня висилаю бойову стежу з завданням виконати атентат на квартиру штабу дивізії в с. Луковім. Колись це село було одинокою нашою опорою. З цього села походила низка стрільців у відділі, звідсіля ми діставали харчі й розвідку. Сьогодні нашого населення тут немає, осталося кілька польських родин, що нам давали точну розвідку.

Туди висилаю: ст. віст. Лісовика, кул. Антипка, віст. Водяника і мін. Крилатого. Село обставлене ворожими стійками так щільно, що стрільці кількакратно з ними зустрілися, однак розвідку таки засягнули:

а) штаб дивізії квартирує в долішньому кінці села; підсуватись важко, але ударом більшого числа повстанців можна б штаб знищити; усіх їх разом з охороною є близько 150 чол.;

б) молодь села залишила для повстанців деяку кількість муніції й зброї; родини стрільців оставили в умовлених місцях харчі й прощальні записки;

в) багато лиха наробив солтис — поляк Янковський, що видав до УБП родини повстанців. Ворог піймав стрільця Кочергу з відділу к-ра Стаха, що теж «всипав» кілька родин;

г) під моєю адресою також прийшов прощальний лист від Г. Я.

Тієї самої ночі стежа не повернула, але заднювала біля с. Вільхи, де заскочили її поляки; між ними вив'язався бій, однак стежа щезла і вже в білий день пробилася лісами й полями до масиву Хрещата.

Розглядаючи можливість ліквідації штабу польської дивізії в с. Луковім, я прийшов до висновку, що це вповні вдалося б. Треба тільки, щоб сотня к-ра Б., наробила руху десь біля Ліська, або Вол-

кови́ї і цим відтягла б сили ВП з Балигорода за собою, а мені тим уможливила б відступ до масиву Хрещата — після знищення ВП в с. Луковім. Однак цього зреалізувати не можу, бо нема жодних зв'язків в к-ром Р. 477.

Також дуже витідним тепер було б зірвати залізничні рейки, висадити панцирний поїзд, або вимінувати «телермінами» шляхи, якими їздять танки. Однак вибухового матеріялу в мене вже нема, бо його давно використав, а всі запаси мін були під контролею к-ра Р. 477.

У пращальній записці до мене пишуть:

«Друзю Командир!

Жебисте знали, що нас виганяют, вивозят, не зназнати де. Прощаємося з Вами. Люди в селі плачут, заливаются сльозами з пережиття, яке мают. Не можемо ся дивити на ті прокляті морди тоді, як ідут в погоню за нашими хлопцями. Будьте обережні, бо ворог говорит, що їм не треба якихсь інших, тільки єдного Гриня, то би було по Україне. Жаль нам Вас і хлопців. Така судьба нашого народу. Коли видимо розлюченого ворога, що гонит безпощадно за вами, то крепко затискаємо зуби і шепчемо слова Мати Божа Неустаючої Помочі даруй долю, успіхи та щасливого повороту до нас нашим хлопцям, до нашої хати, а тов хатов є власна держава. Нас нихто не переконат, не перетягне до себе, залеґкі ще польські кайдани та їх обдирливі лиця, жеби ми сплямили нашу українську честь.

До милого побачення Г.»

Стрілець Чумак 9 днів нічого не їв

25-го травня висилаю стежу ПЖ: провірити, чи не квартирує в лісі ворог, відвідати мертві пункти, збірний пункт, та шукати за могилами поляглих. В лісі між с. Душатином та поляною, де ми мали бій 12-го травня, ПЖ під командуванням ст. віст. Сокола зустріла стр. Чумака. Побачивши нашу стежу в польських шапках, стр. Чумак, заточуючись, ступає за бука, кладе повільно рушницю на гілляку і хоче стріляти. На крик ст. віст. Сокола «Не стріляй, це Сокіл!» він здержався, але не підпускає їх ближче себе: хоче пізнати по голосі, бо з голоду вже добре не бачить. Від дев'ятьох днів нічого не їв, а на вогонь, щоб спекти картоплі на 9-ий день, він чекав у кущах три дні, заки поляки відійшли від вогню. З радости від зустрічі із своїми друзями цілий дрижав, а плачучи сказав:

— Я щасливий, що вас бачу. Ведіть мене, бо далі не можу йти. Я міг застрілитися, але чекав, щоб в бою з ворогом впасти та бодай ще одного вбити.

ПЖ запровадила Чумака до табору.

Сьогодні теж знайдено могилу сл. п. рай. госп. Вія, к-ра Зенка, стр. Квітки і стр. Шевця. Вони спочивають на верху 100 м. від поляни біля похилого хреста зі світової війни між с. Душатином та Миковом.

Розв'язання пвд 522

Того ж дня (25. 5.) в порозумінні з к-ром Стахом, розв'язуємо його підвідділ 522, яким командував сл. п. к-р Зенко. Робимо це самі бо зв'язків із КВ і далі ще немає. З цього підвідділу осталося всього 18 стрільців; їх моральний стан поганий, вояки пригноблені, почасти зневірені. Щоб доповнити підвідділ 513 та 514, а також тому, що там стрілецтво держалось добре — приділюємо їх до тих підвідділів. Переходять стрільці: Дуб, Берест, Беркут, Пізний, Метелик, Звір, Луговий, Жук, Чумак, Лютий, Жах, Вивірка, Івасик, Цвіркун, Довгий, Мирон і Смок. Рой. Явір і рой. Ярослав переходять до ПЖ, щоб тим скріпити безпеку у відділі.

Сьогодні розвідувальна стежа донесла, що над с. Розтоки, в лісі на горі звернена в напрямі с. Суковатого лежить ворожа розстрільна силою яких 300 чол. Ворожі зорці на деревах зорять ліси.

Долучають к-р Дуня і к-р Байрак

З кінцем травня долучує підвідділ 516 — к-ра Дуні (вд 95 а) і підвідділ 523 — к-р Байрака (вд 95 б).

К-р Дуня подає додаткові відомості з терену; ворог і далі розташований у великій силі в місцевостях: Яслиська, Одрехова, Воля Сенькова, Нагоряни, Буківсько, Полонна, Вислік (разом яких 10 000 чол.).

Вдержатись в терені було дуже важко, а ще більш погіршало після наскоку БСБ реф. Беркута на кілька цивільних хат по словацькому боці, де вони забрали: худобу, товщ, одяг, взуття, мило, матерії, сіль тощо.

Цей нерозважний вчинок наробив богато шуму по словацькому боці: чехи й словаки стали днями й ночами гостріше контролювати ліси, зокрема у Бескиді напроти сіл: Висока, Яселка і Воля Нижня (БСБ мало запаси сухарів і м'яса по криївках так, що цей крок був зовсім зайвий).

Тоді, коли у нас відділ три доби нічого не їсть, щоб не викликати негодування по словацькому боці і не нарушити політичної лінії, то БСБ — і то не тільки реф. Беркута, але також і Ромашка забирає з с. Руське речі, без яких можна б було обійтися.

Вдержатись в лісі не міг також районовий провідник Бурлака, що увесь час перебував у малому потічку, на чистому полі між с. Суровицею та Верниївкою. Йому селяни передали всі свої криївки із збіжжям. Друг Ема пасе корову і помалу «розгаздовується».

На групу цивільних із с. Вислока, що втекли перед вивозом, де були: Подобинський, Сушко, Семко, Марися і ще двох, — наскочило ВП і Подобинського піймало.

К-р Дуня хотів наладнати зв'язки з кущовим Зіркою (с. Боховка), з кущовим Довгоруком (с. Великополе), з районовим провідником Бізуном, але ніхто з них не вийшов на зв'язкові пункти. Були вістки, що дехто з них впав.

Вояки ВП в нагороду за піймання живцем повстанця діставали 20 000 зл., а за вбитого 5 000 зл.

25-го травня під час облави на масив Буковиці впав на стійці стр. Рияк, к-р Дуня і к-р Байрак з цієї облави прориваються в Бескид, в ліс над с. Яселко. В с. Рудавці по льохах назбирали ще декілька відер картоплі, нею підкріпились, а згодом Бескидом, понад с. Вислік через с. Радошичі перейшли в масив Хрещата.

Передишка

З кінцем травня на Хрещатій спокійно. Через кілька днів роблю відправи з командирами підвідділів ройовими, а зі стрільцями переводжу гутірки, щоб збагнути їх настрій і думки. Всякі кари доручаю командирам стосувати якнайменше, а більше вести розмови із стрільцями, вдарити на амбіцію вояка. Вояк у важких обставинах, а зокрема лемко, коли побачить, що він часом несправедливо покараний, або карають його надто гострою карою, буде нарікати, буде ширити невдоволення, яке знову ж створює пригожий ґрунт для дезерції.

Якщо виринуть справи, за які треба строгіше карати, їх передавати мені. У зв'язку з тим роблю відправу з ПЖ; у її склад входять: командир — ст. віст. Сокіл, ст. віст. Вирва, (колишній ройовий), ст. віст. Явір (колишній ройовий), ст. віст. Орішок, ст. віст. Зруб, ст. віст. Ярослав (колишній ройовий) і віст. Ослава.

Політвиховникам Цяпці і Соломці доручаю залишити політ-зайняття на теми, подані від «гори», як неактуальні. Хай проводять гутірки на теми, що стрільців саме цікавлять і до того — які зараз необхідні, напр. «Ворожий терор на Лемківщині», «На Лемківщину глядить ціла Україна», «Українські гекатомби», «Доля наших виселенців на Заході», «Чому ворог хотів знищити Лемківщину, виселюючи одних до СССР, других на захід», «Наша героїч-

на боротьба з ворожими арміями, арґумент у руках проводу за кордоном». «Мирові конференції і наша боротьба», «Чи ворог може знищити наш підпільно-революційний рух», «Зрада це найбільший злочин».

Стрілецтво думає здорово. Воно негайно домагається рішення, або вказівок місцевого проводу. На жаль, місцевий провід — безрадний. Кур'єри, вислані в «Холодний Яр», вертають з нічим, або гинуть по дорозі.

КВ 477 не дає про себе нічого знати. Нам його відшукати трудно, бо дуже конспіруються, але нас можна було знайти кожної хвилини: були бо зв'язки через теренову мережу.

полк. І Кисіль

Мобілізаційне питання в СССР

Кожна держава має свої таємниці внутрішньо-військового і дипломатично-політичного порядку. До таких таємниць належить теж мобілізаційна структура та основні принципи мобілізації.

Вона має військо для охорони кордонів (в СССР ще й для ізолювання народу від зовні), має збройні сили, що готує їх по плянам виробленої політично-воєнної доктрини на випадок війни.

Поза політично-воєнною доктриною в СССР охоплено не лише плянами, а також ідеями комуністичної ідеології: господарство, промисловість, науку, мистецтво і т. п. Пропаґандою впоюється зараз населенню СССР ненависть до західнього світу, особливо до США. Все поставлено під контроль МВД-МҐБ під притокою журби про зберігання таємниці, щоденно совєтській людині нагадують на кожному кроці про «внутрішнього і зовнішнього ворога», «клясово чужі елементи і ворогів народу».

Таке кругове недовір'я переплелось з критикою і комуністичною самокритикою, що веде до цькування один на одного, та взаємонищення.

Все, що торкається мобілізаційних плянів, тут прикрите шифрами, кодами, таємними наказами та інструкціями, не підлягає оголошенню, та ховається в сейфах під багатьома замками і суворою охороною.

В статутах та інструкціях совєтської армії мобілізаційне питання займає одне іх важливіших місць. Сучасний плян війни проникає майже всі клітини державного організму, охоплює всі політичні, економічні, господарчі, оперативно-стратегічні та військово-технічні питання.

Воєнна машина захоплює в свої руки дослівно всю державу, яка готує мілітарні сили. Та ж від організації і переведення мобілізації часто залежить і виконання воєнної кампанії. Тому мобілізація мусить проходити швидко, таємно, або напівтаємно та під забезпеченням від наземних і повітряних дій ворога.

Мобілізація це період переходу держави від мирної обстановки на воєнне становище. Це перехід всіх збройних сил держави від організаційної схеми мирного часу до схеми воєнного часу. Мобілізація — це період, щодо якого воєнна доктрина вимагає якнайбільшого напруження всіх матеріяльних, духових і організаційних сил держави, щоб досягти воєнної готовости при задержанні максимальної таємности.

Мобілізаційні пляни мусять розподілити дії і нормальну працю в державі між промисловістю, господарством, транспортом і кадровою армією, яка в свою чергу прикриває період мобілізації, та доповнювання і організацію нових резервових одиниць. Таким чином мобілізаційні пляни — це схеми дії самої мобілізаційної машини та схеми доповнення і організації резервових армій, з'єднань, маршових колон та одиниць, не тільки людьми але теж технічним матеріялом, зброєю, спорядженням, харчами тощо.

Мобілізаційні пляни потрібні на те щоб:

а) зібрати в повній бойовій готовості військо своєї країни на означених місцях зосереджування, та якнайскоріш розгорнути їх для бойових операцій;

б) скоротити до мінімуму мобілізаційний час; взяти ініціятиву у власні руки та забезпечитися від несподіванок.

При складанні мобілізаційних плянів в СССР приймаються під увагу такі моменти:

1) на скільки і як швидко ворог може змобілізувати свою армію;

2) як у противника побудована мережа залізничного транспорту, шляхів сполучення, та яка їх пропускна спроможність;

3) який час потребує противник для того, щоб сконцентрувати свої змобілізовані армії, з'єднання, дивізії тощо в районах оперативного розгортання;

4) яка міць укріплень і сила військових з'єднань ворога в прикордонній смузі, що призначені охороняти безпеку оперативного розгорнення збройних сил;

5) пляни власних вихідних операцій, та їх забезпечення перед зовнішнім і внутрішнім ворогом.

За даними маршала Берії на XIX З'їзді ВКП(б) річний приріст населення СССР становить понад 3 мільйони. З початком 1950 р. СССР мав 201 мільйонів людей. Тому стан населення на 1. 1. 1953 р. треба приймати на 207 мільйонів людей. У випадку війни нормально СССР мобілізує від 10—12% населення, але в тяжкій потребі, як от хоча б наприкінці 2-ої світової війни це число сягало до

20% всього населення. Мобілізаційна машина при повній мобілізації (10—20% населення) покликує понад 20,7—25,4 мільйонів людей, а то тому, що цілковито мобілізуються молоді передпризовні річники чоловічої молоді, дівчата і жінки; це дає разом понад 30 мільйонів людей. Тепер совєтська кадрова армія начислює понад 9 мільйонів вояків, та вишколених резерв — понад 12 мільйонів вояків.

СССР, витрачаючи величезні суми грошей на утримання тоталітарної режимної машини, компартії, війська МВД, та величезної кордонної і прикордонної охорони (війська МВД, МҐБ), окрім того примушений утримувати ще одну третину кадрової та дві третини територіяльної (приписної) армії, яка служить щорічно від півтора до трьох місяців, не відриваючись від промисловости і господарства. Така армія обходиться дешевше ніж постійна кадрова. Сов'єтська армія складається з кадрового і приписного поповнення, але в спокійний час більше з'єднань, дивізій, полків і підвідділів все таки є кадрового складу **(кадрово-територіяльна армія).**

В воєнний час призивається бійців приписного-резервового складу першої і другої черги і тоді у відношенні з кадровим складом — резервових частин більше, тоді сов'єтська армія по змісту є **територіяльно-кадрова.** Така форма армії вигідна, бо коштує дешевше, алеж має і свої неґативні сторінки, бо ж не достатньо вишколена, і не повністю маневрово-боєздатна.

Кадрова сов'єтська армія ще в мирний час має за завдання прикривати небезпечні вже в передвоєнний час напрямки на кордонах і відтинки в середині країни. Особливу увагу приділяється в мирний час тому, щоб кадрова армія підготовила в військових з'єднаннях командно-політичний, адміністративно-технічний, медично-інтендантський і старшинський склад. Він мусить бути також щодо кількости і якости належно підготований, щоб передбачені мобілізаційним планом фронти, армії, з'єднання, були вповні забезпечені цим командним складом не лише для оборони, а й для наступу, чи протинаступу.

Сов'єтський мобілізаційний апарат та установи, у своїй праці і керівництві побудовані централізованим і децентралізованим порядком, з метою кращого зберігання військової таємниці інтенсивно контролюються органами МҐБ і МВД з остраху перед внутрішньою зрадою.

Про централізований і децентралізований порядок говоримо тут тому, що, починаючи знизу від села до райвоєнкомату включно, вояки і старшини знають, до якої частини або підвідділу вони приписані та мусять ще в мирний час з'являтися до вишколу. В прикордонній смузі вони знають навіть своїх старшин і підстаршин і коли під час воєнного алярму з'являються до відділу, то вже знають своє місце і командирів.

Мобілізаційний та **організаційний** відділи генерального штабу совєтської армії знають про роботу своїх військових округ, про роботу **воєнкоматів** лише частково в особливих випадках та в випадках компетенційного непорозуміння, зрештою ж уся мобілізаційна справа належить Політб'юрові (тепер Президії) ЦК ВКП(б) (тепер КПСССР).

Військові округи керують воєнкоматами, що розташовані на їх терені, а основне їх завдання це контролювати людський та транспортовий склад за інструкціями й розпорядженнями мобілізаційного відділу при ЦК ВКП(б).

Районовий воєнний комісаріят безпосередньо зв'язаний з окремими людьми і вивчає їх через місцеві організації: райкоми, МТС, совгоспи, сільради, та партійно-комсомольські організації.

Райвоєнкомат складається із штабу, що працює й обслуговується самостійно. В його склад входять:

1 воєнний комісар,
1 заступник комісара,
3 писарів — молодших старшин,
1 машиністка із цивільних,
5—6 вояків, як охорона воєнкомату.

Таким способом совєтська мобілізаційна структура є двоходілова: вища її частина, почавши від організаційного відділу ЦК ВКП(б) та організаційно-мобілізаційних відділів генерального штабу Совєтської Армії до військових округ — **централізована,** а райвоєнкомати мають **децентралізовану** систему, охоплюючи самостійно села, пункти вишколу, місця збірки новобранців та вивчення населення для прийому в совєтську армію.

Для того, щоб до армії не проникли «ворожі» елементи, в період мирного часу заведений облік в пашпортизації, що дає змогу працівникам комісії легше приділити, куди можна послати призваного: чи на відповідальну чи на другорядну роботу. Такі військові одиниці, що комплектуються з «чужих (ворожих) елементів», це «робочі батальйони» або «робочі колони», які працюють для армії без зброї, а на випадок ворожого прориву їх посилають просто на смерть — «на м'ясорубку» («іскупіть кровю свою віну»!).

В пашпортах їх помічається літерами «ЧЭ» («чуждиє елементи»), а коли рекрут отримує військовий білет, то його (цей білет) теж помічають різного роду таємними літерами (у рубриці «Помітки»).

Головними мобілізаційними питаннями займається спеціяльний мобілізаційний відділ ЦК ВКП(б), генеральний штаб з мобілізаційним відділом, підвідділом укомплектування та постачання. Всі розпорядження й накази йдуть від організаційного відділу та гене-

рального штабу рівнобіжно до низу в військові районові і місцеві комісаріяти, що являються основними, щоденними клітинами в питаннях організації, підготовки й обліку людського складу, авто-гужового транспорту та в перепідготівці резервових командирів, техніків і інших фахівців по військовим питанням.

Так виглядало мобілізаційне питання в СССР напередодні німецької війни; у своїх засадах воно залишається незмінним і сьогодні.

Бул. УПА Тиса

Як організувалася сотня УПА «Бистриця»

(Уривок із споминів)

Зима 1944/45 р. це час посиленого творення нових повстанчих відділів. Не перепиняла цьому ні погана зима із прикрими вітрами, сніговіями та морозами, ні обставина, що новозорганізовані сотні не мали спершу ні виряду, ні взуття, ні зброї. Український народ, переживши дві ворожі окупації, твердо рішився збройно обороняти своє існування і непохитно змагав вибороти собі волю.

Те, як поставали окремі повстанчі відділи, залежало від різних теренових умов, від ставлення до них цивільного населення від наявности фахових військовиків у даному терені.

Наша повстанська боротьба привела мене до сотні «Бистриця» вже на самому початку існування цієї сотні. Не багато з неї залишилося людей та й ті розбрилися по терені на різну роботу. Сотня не залишила собі жадного архіву з документальними даними про початки її організації. Тимто все те, про що хочу писати, спирається на тих даних, які збереглися в моїй пам'яті.

Сотня «Бистриця» заснувалася в лютому 1945 р. Хто їй надав цю назву, мені не відомо. Догадуюся, що це могло статися хіба тому, що перший її сотений мав псевдо «Бистрий». Можливо теж, що від річки Бистриці.

Зав'язком цієї сотні була боївка СБ (Служба Безпеки), яка оперувала зимою 1944/45 р. під командуванням Бистрого в районі Перегінська. В лютому 1945 р. цей командант боївки під час зустрічі із командиром Х. і провідником Нечаєм одержав доручення зорганізувати сотню.

Як це перевести та з чим, це вже була справа самого Бистрого. Від своїх провідників він не отримав ні зброї, ні виряду, ні взуття. Організація, розвиток і доплив поповнення залежали вповні від сотенного. Якщо в таких випадках сотенний виявлявся людиною бойовою, відважною, якщо його воякам нічого не бракувало, якщо він зумів відповідно з ними обходитися, розумів їх потреби та дбав за них, то сотня могла бути спокійна за своє майбутнє.

Сотенний Бистрий виявився власне одним з таких організаторів. Вже самою поставою» — надавався на це становище. Відважний, бойовий та вирозумілий — він скоро здобув собі пошану серед своїх стрільців. Почав спершу від командного складу сотні. В першу чергу придбав собі інструктора в особі Гайдамаки. Це була ще молода людина, але, як інструктор, Гайдамака знав добре своє діло, бо мав покінчену старшинську школу «Олені». Другим з черги був я; мене взяв собі сотенний Бистрий на бунчужного; на інтенданта ж взяв собі Верховинця, що тоді прибув до нас. Крім нас було ще 10 стрільців.

Черговим завданням сотенного було придбати для сотні зброю, виряд, харчі та знаряддя, щоб побудувати табір, де хлопці могли б вишколюватися та мати сяке-таке приміщення. Для цього він наступного дня вислав інтенданта з одним вояком, щоб зорганізував для сотні все, що потрібне, а в першу чергу зброю, виряд та знаряддя. Один повстанець одержав доручення піти в село Ясень (ми тоді там квартирували), зорганізувати деякі менше важливі речі та пересилати до табору все, що пришле інтендант. Чотирьох повстанців пішли в терен вербувати охотників до сотні.

Всі інші, що залишилися біля сотенного, пішли шукати відповідного місця на табір. Нам пощастило знайти стару робітничу колибу, де могли поміститися 30 людей. Вона була під горою Заплатою над потоком Шумлячим. Це було 1 березня 1945 р. Як на початок, це вже було багато. Ми випрятали колибу та зробили її придатною для життя.

На другий день прибули до нас із с. Небилова 10 вояків, а за декілька днів ще 40 дальших. Вони принесли з собою заледве одну рушницю — «Мавзера», тай то без прицілу.

Для новоорганізованої сотні вояків було вже досить. Та великої потіхи з цього покищо не було, бо хлопці не мали зброї, не було й харчів для стільки людей. На додаток виринули ще й інші клопоти: погода погіршала, зірвався такий сильний вітер із сніговією, що годі було носа з колиби показати. Сама колиба стала надто тісною для стільки люда. Довелось спати на дві зміни. Одні спали вночі, а другі вдень. Крім того не легко було новобранцям, особливо ж тим, що прийшли з долів, привикати до гірських умов життя. Студінь була велика, а одяг у хлопців — дуже

легкий. Холод і голод — це кепські товариші. Новобранці посумніли.

Та це не довго тривало. Інтендантура доставляла харчі, пили, сокири, джаґани, лопати, та декілька рушниць, і цим ми вже могли взятися до будови нового табору.

Заки перейти до цієї роботи, сотенний перевів організацію сотні. Під час збірки виявилося, що сотня начисляла вже 80 людей. Сотенний поділив їх на дві чоти і визначив чотових: для першої — Явора, для другої — Соловія. Крім цього визначив для першої чоти ройових: Нечая, Борсука і Прута. Для другої чоти не стало вже ройових, бо не було для цього відповідно вишколених людей. Чотовий другої чоти мусів до якогось часу вести всю роботу сам.

Коли ця справа була вже наладнана, розпочалася робота біля будови табору. Ми працювали на дві зміни, бо знаряддя не вистачало для всіх: коли одні стинали дерево, обтісували, зрівнували джаґанами та лопатами місце під бараки, другі проходили військовий вишкіл.

Робота біля будови табору тривала чотири дні. Після цього почалося строге таборове життя. В часі будови ми одержали нове поповнення з 8-ох стрільців і польових жандармів, що прийшли до нас із сотні Грабенка та від курінного Летуна. З-поміж них декого сотенний призначив на ройових до другої чоти. Вони теж принесли від курінного наказ, щоб сотня була на кінець березня готова до відходу в рейд.

В таборі почалася пильна робота над вишколом. Цілий день був поділений так, що кожна година була призначена на іншу працю. Зайняття тривали цілий день. До полудня пророблювано практичний вишкіл, а пополудні теоретичний. Ясно, що навчати докладно всього так, як це діється в реґулярній армії, було годі. Треба було рахуватися з вимогами повстанської боротьби і подавати саме основне, що український повстанець мусить опановувати в першу чергу. Решту мали собі хлопці доробляти в рейдах та в боях.

Хоча робота в таборі велася приспішеним темпом, все ж таки велася вона за добре продуманим пляном. Під кінець березня сотня, чи то властне її перша чота, була вже майже вишколена. За цей час сотня придбала собі стільки зброї, що першу чоту озброєно добре. Чота побільшилася до 4-ох роїв. Кожний рій мав два кулемети, декілька автоматів та рушниць. Не бракувало теж набоїв. Все те сотня зорганізувала у селян, що в часі переходу фронту мали були змогу підібрати доволі зброї й амуніції. Вони теж радо віддавали це повстанцям.

25-го березня прибув до нас курінний Летун із своїм ад'ютантом і інтендантом.

Ввечері другого дня після приходу він зробив перегляд сотні та наказав, щоб перша чота була на 28. III. готова до відходу.

День відмаршу був для першої чоти празником. Від самого ранку чота готовилася, чистила зброю, набої, направляла одяг, взуття. Хлопці тішилися, що вже могтимуть показати на ділі те, чого так пильно впродовж цього місяця вчилися.

Ввечері цього дня чотовий Явір зробив збірку чоти серед табору. Курінний Летун станув перед чотою та сказав коротку промову, в якій дав практичні вказівки, як вести себе в терені і вказав на завдання, які накладено на чоту. Промова була бадьора. Хлопці набрали великої охоти йти в терен так, що навіть деякі з другої чоти зголосилися до рейду добровільно.

За декілька хвилин перша чота відійшла від нас. Ця подія замикає одну добу в історії нашої сотні. Про дальшу її судьбу напишу колись іншим разом.

(Передруковано з підпільного неперіодичного видання для молоді «За волю України» Ч. 7. Жовтень, 1949 р.)

Булавний УПА Беркут

З боївкою в погоні за ворогом

(Бій із ВП під с. Лівче у Белзчині)

Вже цілий тиждень наша боївка мерзне ночами на засідках. Чекаємо коли надійде ВП. Хоч уже квітень 1947 р., але ночі досить холодні. Терпеливо переносимо невигоди, потішаючи себе тим, що не раз бувало куди гірше: ліси були завалені снігами, а морози витискали з тіла останнє тепло. Наша ціль: відплатити ворогам за бандитський наскок на село Ліски. В одній хаті в цьому селі квартирували вояки УПА. Почався бій, польсько-совєтське військо, не можучи взяти наших вояків приступом, запалило те господарство. Наші вояки, не маючи іншого виходу, пострілялися, щоб не попасти живими в руки ворога. Наш командир Ясень поклявся за всяку ціну помстити цю геройську смерть і доказати ворогові, що всякі бандитські вчинки безкарно не обійдуться, бо господарями на українській землі є ще ми.

Улаштовуємо цілий тиждень засідки, переважно на головніших дорогах, в місцях, де нема лісу й підозрілих шкарпів і кущів, бо ворог дуже обережний. Ідучи на бандитський наскок під наганом большевицького старши-

ни, він волів сидіти на підводі просто на драбині, звісивши ноги, щоб, як буде потреба, «пустити їх в рух» — втекти. Кожне підозріле місце волів обминати, накладаючи хоча б кусник дороги. Але й це їм не помагало. Ми кожної ночі зміняли місця засідок, та ворог немов би прочував це й об'їжджав наші засідки. Ми починали вірити, що маємо «пеха» і що з наших засідок нічого не вийде. Чумак, що в його практиці ще не траплялося чогось подібного, щоб цілий тиждень прогайнувати і ті самі набої приносити до дому— ходив насуплений як чорна ніч. Кожного з нас мало «чорти не брали», весь труд — даремний.

Командир Ясень хотів вже заперестати улаштовувати засідки, та його заступник Гріша просив ще раз попробувати щастя. Проходить ще одна ніч. Також невдача. Вертаємось похмурі додому. Кожний на свій лад виладовує лють.

Приходимо до села Гільче; а що вже розвидняється, остаємося в цьому селі квартирувати, вибравши одну сторону з краю села від ліса. Хлопці, попоївши, ідуть собі в сіно спати, залишаючи стійку та двох місцевих дівчат як розвідувальниць. Наш стійковий, якого ми поставили таки в стодолі, щоб мати все на оці, для кращого поля зорення вирвав сніпки в стрісі.

Із неспокійного сну раптово збудив нас голосний жіночий сміх. Протираємо очі. Кожен зривається на ноги. Перед нами розіслане на тоці простирало, а на ньому повно всякого їстивного добра. Сон зразу кудись щез. Дивлюся на годинник- третя по обіді, час, коли партизан починає оживати. Спішно миємося біля криниці та відразу беремося обідати, щоб добро із току не пропало. За обідом стрільці весело гуторять та жартують з дівчатами, які чекають на подвір'ї, щоб забрати порожну посуду. По обіді, як звичайно щодня, чистимо зброю. Стрільці знову починають жартувати: обід додав усім гумору. Дехто починає укладати пляни засідки, другі знову сперечаються, мовляв, їхні пляни кращі, дехто затягає пісню. Кінець кінцем усе звелося в одну гармонію, із суперечок не залишилося й сліду, бо пісня полонила всіх і кожний співав її залюбки.

Тільки ми почистили зброю, як прибігла дівчина і зголосила, що на дорозі із Варяжа показались підводи з військом. Залишаємо свою квартиру та виходимо на цвинтар поміж села Гільче і Хохлів: звідти добре поле зорення та обстрілу. Гріша спрямовує далековид на дорогу і по хвилині звітує, що їде три «фірманки», на кожній по 9—10 вояків. Командир Ясень гадає, що рук шкода собі мазати на тих тридцять «франків». Гріша знову радить, що таки варто похристити їх, бо надто часто починають вештатись по терені. Але командир Ясень був іншої думки, кажучи, що їх переполохаємо і потім ніщо гідне в терені не покажеться, а якщо й прийде, то вже стільки, що не зможемо їх своїми силами розігнати. В міжчасі ворог, не задержуючися в Гільчі переїжджає до Хохлова, а далі до Довжнева.

За яких 20 хвилин приходить дівчина-зв'язкова і каже, що те військо, яке саме переїжджало, злучилося з відділом, що просто з шоси Белз—Варяж переїхав через село Винники на пятьох «фірманках», і вже разом подалися до Довжнева. Ясень рішається зробити засідку. Займаємо догідні становища на горбку біля дороги Гільче—Хохлів і ожидаємо гостей, що перед вечором повинні вертатися, може, ще із награбованим добром.

Вечоріє дещо скоріш як звичайно, бо день був хмарний. Але наших, якраз тепер таких бажаних гостей чомусь не видно. Невже ж чи думали б закватирувати у Довжневі! Хтось здогадується, що вони могли просто з Довжнева поїхати на шосу Белз—Варяж та вернутися до Варяжа. Тут знову сперечається інший, що там, мовляв, ліс, якого вони вистерігаються, а ще тимбільш вночі. Ще хтось гадає, що ліс не такий то дуже великий, а що довгий час їх ніхто не страхав з того ліса, то воно можливе, що можуть поїхати лісом шосою. Командир Ясень каже, що пока вони не їдуть ми перенесемось під с. Лівче і там засядемося, а щоб їх змусити поїхати просто на нас, а не на шосу, один піде під ліс і вистрілить зо дві ракети. Тоді вони зрезиґнують із шоси та поїдуть на села а потім просто на наші кулемети.

Так і сталося. Ми рушили в дорогу та відійшли з пів кілометра, як нараз від сторони Хохлова чути співи: військо вертається назад. Ясень закляв в голос, мовляв, знову невдача, бо ж не вспіємо їх перебігти, вони бо підводами а ми пішком. По хвилині таки рішається: «Вперед»! За всяку ціну мусимо сьогодні розправитися — невдач уже нам доволі! Стрілецтво рванулося за ним. Та навряд, чи командир Ясень зарискував би, якщо б знав вістки, принесені зв'язковою після нашого відходу. Вона звітувала, що до Довжнева приїхало ще дванадцять «фірманок» із військом, і це після злучення разом дало понад 180 вояків, вони й верталися тепер до Варяжа. Нас було всього вісімнадцять, за те ж добре узброєних. Тоді на узброєння ВП складалися рушниці, рідко автомати, десятизарядки та на чоту по три кулемети. Ми мали аж сім кулеметів, а вояки ж були озброєні десятизарядками та автоматами. Та все таки сила ворога була надто велика, щоб ми могли його розбити, навіть тоді, коли б ми відкрили сильний кулеметний вогонь із засідки, з готових уже становищ та чекали там на неприготованого ворога.

Про їхню силу ми нічого не знаємо і біжимо тільки із бажанням відплати. Командир Ясень біжить попереду, а я, як кулеметник першого

роя, і мій муніційний зараз за ним. За нами решта стрільців. Маємо яких два кілометри дороги. Слабші здоров'ям стрільці відстають — з кожного цюрком ллється піт. Починають нам заважати наші шинелі; ми ходили в них на холодні ночі.

Ясень передає Гріші наказ: очолити тих стрільців, що не можуть надати більшого темпа та вдарити на ворога з боку тоді, як ми вже відкриємо вогонь з чола. Ми розділилися на дві групи.

Прибігаємо під Лівче. Слова один до одного не можемо промовити після такого маршу. Але й нема часу на говорення, бо Ясень, ставши над дорогою на високому шкарпі запримітив ворога під самим носом. Відразу відкрив вогонь по трьох «фірманках», що їхали як «шпіца», яких 200 метрів попереду. Ми спізнилися на стільки, що не мали вже часу зайняти становища, на які ми числили як на ще одну перевагу для нас. Підбігаю також та відкриваю вогонь із кулемета по першій «фірманці» ворога, що ще не був вповні викінчений вогнем із автомата командира Ясеня. Другий кулеметник Мороз з кулеметом бере під обстріл дві задні «фірманки». Стріляємо стоячи, бо наші становища на стільки невигідні, що коли заляжемо, не бачитимемо нічого, що діється внизу.

Ворожа «шпіца» майже зліквідована, за винятком одного поручника і 4 стрільців, що вспіли втекти із задньої підводи, ще заки Мороз відкрив із кулемета вогонь, та почали нас закидувати гранатами знизу. В вічі кидається запалена підвода, що шалено мчить в сторону Варяжа. Пізніше виявилося, що на возі, по якім я стріляв запальними кулями, зайнялася солома. Всі були побиті і не було кому здержати коней, так вони сполошені пігнали з запаленим возом шосою.

Та немає часу дивитись на це видовище, — воно вже майже ховалося за недалеким горбом, — бо тут обзивається польський кулеметник, що зі заду прибіг своїм на поміч. Він зайняв становище на краю шкарпа і пражить з «дехтярова» по Ясеневі, що був уже й так ранений від гранати польського поручника. Залягаю на землю та відкриваю вогонь по тому кулеметі. Віддаль між нами яких 35 метрів, але не можу йому нічого зробити, бо вечірні сутінки та дим від гранат і курява, що піднялася в наслідок вогню, не дозволяють на добрий приціл до ворога в його догідному становищі. Тоді підводжуся на весь ріст, підбігаю на декілька кроків та вже стоячи випускаю черга за чергою цілий магазинок. Польський кулемет втихає . . .

Нараз чую:

«Граната, вважай!» — кричить мій муніційний Міша.

Це вже четверта з черги. Попередження прийшло запізно. Майже в цю ж мить вона осліплює мене своїм розривом, — від мене на яких три метри. Однак я мав щастя, бо вибухла в ямі і я вийшов ціло . . .

«Що за чорт кидає?» — питаю стрільця Суботу. Він відповідає, що це на дорозі під шкарпом чути розмови і звідти летять гранати. Перекинувшись кількома словами, ми вже маємо готовий плян. Мій муніційний Міша і стрілець Субота на зміну обстрілюють дорогу, а я з кулеметом на плечах з'їжджаю по шкарпі на дорогу . . . Лежу притиснений до шкарпу, однак нічого не бачу, хоч як видивляю очі: вже добре стемніло. Нараз мигнула рука у віддалі 20-ти метрів і полетіла знову граната на гору. Зараз чую експлозію в тому місці де лежить Міша і Субота. Щойно тепер я запримітив хто кидає гранати. По двох чергах мого кулемета, рука більше не підводиться. Підходимо ближче, бачу: п'ять трупів, поміж ними поручник, що нас закидував гранатами.

Аж тепер ми почали прислухуватися до бою, що йшов на полях по другій стороні села. Там перебіг бою був приблизно такий: коли ворог почув, що його «шпіца» зустрілася з нами, його вояки позіскакували з возів та хотіли обійти нас своїм лівим крилом, взяти нас у перехресний вогонь і відтяти нам шлях відступу до недалекого лісу. Але тут заступив їм дорогу Гріша, що вже вспів розгорнутися зі своїми людьми в лінію та зайняти становища. Поляки були дуже заскочені, бо сподівалися, що ми тільки спереду. Вогонь з наших п'ятьох кулеметів Грішиної групи привів їх у паніку дорешти. Вони зразу кинулися втікати, просто на болота, деякі ще й з підводами. В річці їхні коні грузнуть і топляться.

Коли поляки відступили, ми їх уже не переслідували. Ми мали вже час спокійно позбирати зброю від убитих. Позбиравши зброю, ми спокійно відступаємо в сторону ліса. Відходимо від села яких 300 метрів, тоді чуємо за селом знову польське «ура!» на наші опущені становища. Як пізніше виявилося, то капітан, що тоді командував цілим відділом (під час утечі згубив був шапку), десь із кілометр від побойовища «зорганізував новий наступ» на село.

Стоїмо спокійно на високому горбі, звідки видно село, та прислухаємося до польського голосного «Ура!». Говоримо про перебіг бою і щойно тепер я довідався від стрільців, що сила поляків була понад наші сподівання. Розмовляємо та покурюємо папіроски, закриваючи вогонь руками. Нараз у селі вибухає пожежа. Поляки в наступі на порожнє село освічують собі господарськими забудованнями. Нараз на однім подвір'ї чую крик жінки:
— Не стріляйте, він нічого не винен! Цілий час був дома, а вдень працював! Йдіть у поле, ловіть тих, що вас били.

Далі було чути лише дикі крики напасників та жіночий лемент. Тоді щераз ставлю

кулемета та б'ю по цілому селі, де тільки запримічу трохи більший рух. По тількох хвилинах такої стрілянини все стихає... Ворог втікає... Відходжу я в свою сторону, до призначеного збірного пункту. Другого дня прийшли відділи ВП забрати своїх трупів. Вони зібрали населення, щоб ладували своїх вбитих на підводи. Наказували теж дядькам шукати побитих «бандитів», яких вони вчора тут побили, але що таких не було, мусіли від'їхати тільки із своїми. Від мешканців того села ми довідалися, що в селі були 23 убиті та що військо ходило по полях шукати за іншими. Мабуть, шукали ще тих, що потопилися в річці. Ранених поляків люди не бачили. Що такі були свідчили великі криваві леговища на полях, де наступало ВП. Наші втрати — один легко ранений.

Після того бою ми мали на деякий час спокій, бо ВП не скоро забуло про цей бій.

ген. Отто Гартманн:

Психічні й фізичні чинники в війні

Gen. a. D. Otto Hartman: Physische und psychische Faktoren im Kriege, „Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift, Берн. серпень 1952.

Фізичні й психічні чинники, що відограють таку важливу ролю для вояка в боротьбі, не завжди даються строго розділити. Не дасться теж тут повести ясної межі, яка мала б бодай будь-яке значення чи то на час війни чи миру. Майже всі чинники, що якось проявляються підчас війни, це наслідки попередньої праці підчас миру. Вони невблаганно виносять на денне світло всі неґативні наслідки пороблених попередньо промахів і недотягнень. Війна тут це тільки час найбезогляднішої проби. І то не лише для вояка, але й для всього народу. Та вояк в окремих випадках мусить ще особливо покутувати за наслідки тих давніших потягнень, на які він власне тоді й не мав найменшого впливу.

1. Фізичні чинники: а) вишкіл вояка

Остаточно в боротьбі вирішує таки фізична перевага, чи то візьмемо досягнення одиночного бійця, чи суму й потенцію одиночних досягнень у бою більших з'єднань. При тому воно має другорядне значення, наскільки ці досягнення співвизначувалися більш чи менш вирішно чисто матеріяльними чинниками (напр. озброєнням), психічними умовами (напр. бойовим настроєм, вичерпанням тощо), чи просто якимись ще іншими моментами (напр. тереном, погодою). Якщо це вже самозрозуміле сьогодні, щоб вояка споряджувати тільки наймодернішим і найкращим вирядом і озброєнням, як теж і організаційно рамки частини так оформити, щоб усі ці матеріяльні плюси виявлялися якнайкраще, то все ж вирішне тут — шляхом якнайкращого вишколу запевнити, щоб цей вершок ефективности таки справді дався осягнути і то за пренайрізнородніших умов у кожному окремому випадку.

Цей «головний психічний чинник війни» не може прийти аж як вислід розвитку воєнних подій. Він є передумовою успіху взагалі, а ця передумова мусить бути створена зчаста у монотонній праці ще підчас миру. Такий вишкіл в часі це й є та важка, самовідречена праця старшин і підстаршин, які в часі самої війни, як правило, зовсім не стоять серед тих своїх підчинених з попереднього періоду. Час мирного вишколу залишився тоді далеко в минулому. Вже ці обставини змушують до того, щоб оце ремесло мирного вишколу, поскільки воно служить справі володіння зброєю в часі війни, і наскільки воно в деякій мірі причиняється шляхом скріплення зовнішніх форм теж і до внутрішнього скріплення людини супроти ворохобних психічних впливів, щоб його отже якнайдалі змеханізувати геть аж до несвідомого виконування певних рухів. Отже — ніби «дріль»? З таких мотивів і в такім розмірі — так; але в кожному випадку не як вислів якоїсь бездушної манери «давати зайняття», а яка нездібна на кращі помисли. Алеж чи перша-ліпша цивільна праця не визнає теж конечности в подібній механізації при таких основних рухах? А вони в цивільному званні ледве чи коли-небудь вирішують питання про «жити чи не жити». А хто із завченої привички при наглій зустрічі з ворогом скоріше вживе своєї зброї і обслужить її правильно наосліп, той і першим вистрілить та має тим самим кращу змогу поконати свого противника, ніж навпаки. Лише стільки про цей «проклятий дріль»; його неґативної сторінки, його шкідливого паралізуючого впливу на духа й на волю — не стане хіба заперечувати жоден тямущий зверхник.

Глибша мета вишколу вояка це опанування матеріяльного духовим і характеровим як теж підмуровування переданих практично-емпіричних знань теоретичними поясненнями.

б) вишкіл старшини

Ще куди більше значення має вишкіл старшини. Він бо мусить обґрунтувати не лише становище старшини як універсального вчителя на всіх секторах навчання, але мусить теж оправдати й його неоспорений авторитет як зверхника, як шанованої й довіреної людини, як радо визнаного провідника. Це стосується не лише круга військового діяння, але й цілости особової вартости старшини.

Необхідність піднести до найвищого ступня вишкіл, чисто практичний військово-тактичний і військово-технічний, включно з усім теоретичними ділянками знання — тут самозрозуміла. Односторонні фахові знання тут не вистачають. Гурт ними ледве чи й цікавиться. Спортові досягнення можуть знайти признання тільки в колах спеціялістів. Отже мусить бути зроблене все можливе, щоб розвинути духові здібноці старшини. Кінець-кінців метою всякого вишколу старшин мусить бути зформування серйозних, відповідальних характерів, що своїми знаннями, спроможностями й поставою діяли б як переконливий зразок. Молодий старшина шляхом самовиховання мусить навчитися до деякої міри вміти самокритично й об'єктивно спостерігати себе самого ззовні. Він мусить перебороти цей людський нахил прикривати вимівками кожну власну хибу і тим самим замикати собі шлях до самовгляду в свою душу. Але й такий самостворений авторитет слід теж вирозуміло підтримувати в армії й поза нею.

в) Спорт

Особливо підхожий засіб для повищення фізичних досягнень, для вишколу й сили волі в людині це — без сумніву — спорт. Але не обходиться й тут без застережень. Корисним тут спорт можна уважати лише настільки, наскільки він залишатиметься позбавленим всякої яскравої односторон-

ньости. Він бо не повинен тут добиватися поодиноких вершкових досягнень, але служити для піднесення фізичної пересічної заправи і то всієї частини. Попри те він повинен ще розвивати окремі на війні преважливі прикмети, як от бистрість в орієнтуванні й русі, підвищувати спосібність реаґувати й виносити рішення тощо. А до того належать, попри легкоатлетику, першусього біг, що скріплює серце й легені та взагалі гартує, далі ж — біг у терені при утруднених умовах, які нагадували б воєнну обстанову. Гри м'ячем, наскільки вони підсилюють загальну фізичну заправу, розвивають одночасно бистрість орієнтації й рішень та суперництвом теж і здорову амбітність. Плавання це той рід спорту, що ним повинен займатися кожен вояк. Вже навіть як і не брати до уваги його значення для загальної фізичної заправи й гігієни, то все вміння плавати це преважлива передумова для неперешкоджуваного просування вояка в терені.

г) Використовування терену

Близько споріднена із спортом — зручність у використовуванні терену. Підчас 2-гої світової війни до повної майстерности не довела її нікотра з-поміж західній армій. Теж і земляні роботи для укріплення терену й для маскування були тут — на Заході — недолюблювані. Винні тут, очевидно, несприятливі обставини вишколу. Зрідка бо при вправах в терені трапляється культивований ґрунт, на якому можна б вести себе згідно з вимогами війни. Майстрами при використовуванні терену в останній війні були японці й іще більш — росіяни. Очевидно, у них згляди на терен для вишколу не були жодною перешкодою. Советські частини впродовж півроку влітку приміщені по «лагерях», себто по невеличких, розсіяних по всій країні площах вправ із польовим приміщенням у зразково-впорядкованих шатрах-палатках. Як завзято зрештою проводжено в СССР вишкіл, видно вже хоча б з того, що ще 1928 року роблено вправи із мостовими переправами почерез великі ріки, при чому не брано зовсім огляду на запобіжне забезпечення.

Близько споріднені із змислом спостережливости в терені — ще змисл для часу й простору, що їх шляхом вправ можна добре розбудити й розвинути. У пов'язанні бистрої спостережливости ока й вуха вони ведуть до своєрідної інстинктовної певности, щодо якої все ж ті народи, що стоять ближче до життя серед природи, — як от росіяни, японці, марокканці — завжди перевищатимуть західню людину.

II. Психічні чинники

При довшому триванні війни і то з усе важчими її умовами, з несподіваною появою нових воєнних засобів особливо сильного діяння, із усе дальшим занепаданням фізичної витривалости частини, евентуально — з погіршанням людських поповнень і з послабленням постачання матеріялами, — ці психічні чинники виступатимуть все важучіше. На фронті ледве чи вдасться уже щонебудь надолужити, а вже зовсім мало добитися примусом. Томуто психічні чинники слід підчас миру скріплювати вихованням так, щоб вони встоялися супроти всіх пізніших труднощів. Слід особливо старанно плекати взаємну пов'язаність поміж старшиною й рядовиком, бо ж тут насамперед починається пізніш усякий розкладовий процес.

а) Вирішні прикмети й властивості характеру

Послух. Безперечна підстава кожної армії це — обов'язок послуху. Та він зрештою аж ніяк не притаманний виключно армії. Але в військовому житті й на війні він ставить свої якнайгостріші вимоги, за окремих умов, геть аж до повного самовідречення й жертви життя. Томуто він не може бути аж ніяк тільки якимсь одностороннім зобов'язанням підчиненого. Він полягає на взаємності. По стороні зверхника, як співпартнера, з того випливає обов'язок бути справедливим і дбати про підчиненого як теж і якнайсовісніше виконувати свої власні обов'язки. Та й зверхник підлягає не менш суворим зобов'язанням. Кінець-кінців — співпартнером тут являється держава.

Послух затримує своє моральне оперття лише коли спирається на довір'ї, як на тій поставі, що випливає з розуму й серця, а яка до деякої міри замінює примус у своєрідну вищу форму добровільности. Де приходить до голосу це фатальне слово про «мертвецький послух» («кадаверґегорзам»), там маємо вже певний доказ на те, що там надужито вимогу послуху. Очевидно, що послух мусить бути «сліпий». Він не може допитуватися за мотивами наказу, бо вони здебільша не відомі й зверхникові, що їх передає. В іще меншій мірі може послух вимагати як своєї передумови — критичного розгляду наказу за власними індивідуальними маштабами. Без послуху не може існувати жодна армія, ані теж цивільне чи державне життя. Парляментарна боротьба як засіб політики йде, як відомо, так далеко, що своїх однопартійців інколи ставляє під фракційний примус і вимагає голосувати в такому наказаному сенсі — навіть проти власного переконання одиниці. Узалежненість військового примусу від волі більшости стояла б у логічній суперечності із правом і обов'язком видавати накази.

Із обов'язку послуху виводиться теж військове дисциплінарне й карне право, подібно зрештою, як і загальне карне право для загалу виводиться із законом вимушеного дотримування окреслених норм. Потреба в окремому військовому дисциплінарному й карному праві знаходить своє обґрунтовання в особливостях військової служби підчас миру і ще більш підчас війни. З цих то особливих умов і випливає, що ці карні постанови подекуди гостріші. Так напр. воєнне право не може зрезиґнувати з кари смерти.

Довір'я й пошана. Як уже сказано, добровільне виконування військових повиностей спирається не лише на примусі щодо послуху, але й на добровільній посвяті цьому визнаному обов'язкові, на пошані для кращих знань зверхника-наказодавця і на переконанні в конечності цих накладених повинностей.

Довір'я не можна ні приписати якимсь декретом, ні вимусити якоюсь загрозою кари. Його здобувають. А це вимагає, зокрема ж при більшій різниці з віці, деякого часу і залежить майже виключно від особистої вартости зверхника. Томуто один його (довір'я) здобуває без труду впродовж короткого часу, а інший — ніколи. Властивим засобом при тому не є ні м'яка податливість чи сторонниче запевнювання догід, але єдино власна вища вмілість, впевнена стійкість у поставі, доказаний змисл для справедливости і то без дрібничковости й нерішучости як теж вирозуміла відкритість, з якою зверхник відноситься до підчиненого. Це довір'я мусить викликати певність щодо сповненого обов'язку навіть тоді, де воно не відбувається на очах зверхника. В модерному бою безпосередній нагляд і керування вояком не можливі майже ніколи; томуто таке невидне віддіювання мусить давати себе відчути. З цього довір'я випливає сила, що може піднести одиницю далеко понад межу її власних досягнень і спроможностей. З довір'я випливає прив'язаність, яка залишається ще й тоді, коли особиста співпраця зверхника з підчиненим уже давно скінчилася.

Відповідальність і хоробрість. Необхідна кожному воякові і зокрема старшині енергія це в ґрунті речі своєрідна властивість темпераменту. Її не

можна здобути ні освітою, ні виховати, але зате її можна розбудити і під багатьома оглядами підтримати. Її відсутність робить людину взагалі нездатною на зверхника. Назовні то енергія виражується в гоні до чину, до особистих досягнень. Вона шукає змоги виявитися. Із поштовхливим гоном до значучости («ґельтунґстріб») вона не має нічого спільного. Гін і охота до чинів виступають уже здебільша в молодої людини, але мусять щойно розвинутися до своєї властивої суті із незрілої фантазії, з охоти до бійок і пригод, із неокресленої романтичної туги. Енергія не хоче обходити труднощів: вона їх хоче переборювати. Вона мусить діяти вповні свідомо; вона не може проявлятися лише як принагідні поштовхи. Вона хоче своїм прикладом поривати за собою й інших.

У тісному пов'язанні з енергією стоять: відвага і її фатальний антипод — страх, чи бодай острах. Оба останні, як принагідні прояви не чужі так само дозрілій людині, як і юнакові. Вони — це та невикорінення недуга, і то одиниці і масової душі. Причин страху ніхто ще не прослідив геть без решти.

Досягнення вояка на війні сягають зчаста до меж, чи як дехто думає, і понад межі фізично й психічно можливого. Не лише безпосередньо повними небезпек бойовими діями, але принагідно й низкою інших усяких віддіювань. Це починається вже з хвилиною нічних стійок і розвідувальних стеж проти ворога, де вимагає переборення себе самого проти безмилосердних кліматичних невзгодин, як і проти голоду й спраги. Це вимагає витривалости і то при найважчій довгій напрузі та в безпосередній небезпеці для життя. Слабші фізично й психічно натури мусять себе ще в збільшеній мірі переборювати, щоб могти дотримувати кроку своїм дужчим співтоваришам. Вони додатково зазнають багато трудного, що тих сильніших ледве чи й заторкує. Якщо ж їм вдасться на довше таке самопереборення, то це підсвідомо для них стає джерелом особливої психічної сили.

Відвага і страх у змаганні з противником перемінюються в хоробрість і трусливість. Перша — це основна прикмета всякого одиночного бійця, друга ж — це найбільш осміювана слаба сторінка вояка. Обі діють заразливо. Томуто тут приклад зверхника і товариша особливо важливий. Він — такий приклад — пориває за собою слабшого чи новика. Такий приклад може запобігти катастрофі, але може й спричинити її. Обґрунтована на зброєвому, тереновому й спортовому вишколі та на добрій заправі самопевність це найкращий засіб щоб розвинути відвагу.

Енергія й відвага це вирішні передумови для почуття відповідальности, яке виражується в тому, що включає у рішення власної волі і в його (того рішення) виконання теж і інших шляхом підчинення їх волі і співпритягнення їх енергії, — абож у тому, що виконання отриманих наказів переноситься на великий і то доволі віддалений круг людей при далекосяжній запоруці для наміченого успіху. Найвищу міру почуття відповідальности має той зверхник, що то, враховуючи змінені обставини супроти часу, коли якийсь наказ видався, і на основі якнайсовіснішої провірки — від цього отриманого наказу чи то відступить, взагалі облишить його виконувати, чи то навіть свідомо поступить проти його інструкцій. Але через те ламається і сувора зобов'язуюча повинність послуху. Приклади такої«самостійности в рішеннях» легко створюють цілу школу послідовників. Те, що в певних випадках може стати обов'язком і забезпечити найвищу славу, те однак не сміє виродитися в самозадоволену кращезнайківську самовладність, яка тягне за собою нерідко фатальні наслідки.

Релігійність. Не йдеться тут в жодному випадку про конфесійні різниці, але про релігію як джерело моральної сили. Кожне життя, а зокрема ще наражене з усіх сторін на можливі душевні хитання й фізичні небезпеки, і визначене обов'язком до найвищих особистих жертв воядьке переживання війни приносить із собою хвилини, коли людині вже не вистачає її власних сил, черпаних із зрозуміння і волі. Кожен вояк у бою, зокрема ж на фронті бачив себе поставленим віч-на-віч потребі знайти задовільну відповідь на кардинальні питання людського буття. Для більшости вояків воюючих сторін ледве чи був тут інший кращий вихід, як ті форми релігійности, що або ще були в них збереглися, абож до яких кожен якось пробував повернутися. При тому в пригоді ставала в першу чергу допомога польових духовників.

Відома річ, що при орієнтуванні щодо настрою частини вищий командувач не міг спертися єдино на офіційні інформації службових звітів. Лікар і духовник, перед якими вояк відкривав куди легше свої потреби й болі, ніж перед авторитетом зверхника, завжди могли доповнити дуже істотними й цінними даними офіційний звіт частини. Наскільки поміж зверхником і ними обома панувала атмосфера взаємного довір'я, то це могло відбуватися в отвертій розмові без будь-якого неприємного посмаку «винюхування» за чиїмсь наставленням чи то видавання званневих таємниць.

Оптимізм, песимізм, фаталізм. Вояк потребує позитивної настанови до життя й дії. Ця потреба виступає назверх зокрема тоді, коли він, зданий єдино на себе, мусить непохитно виконувати свої обов'язки серед смертельних небезпек та пригнітливих обставин. Роздертість сумнівами й дрібничкові роздумування розсівають його увагу. Не йдеться тут стільки про те, щоб кожен зокрема мав ясне, геть аж до подробиць і останніх висновків розроблене уявлення про світ. Але внутрішній розмах повинен йому допомогати в переборюванні виринулих труднощів і в прикладному віддіюванні на довкілля. З другої сторони непогамована легкодушність заведе нерідко до важенних наслідками хибних рішень. Зате ж здорова веселість, що випливає із внутрішнього оптимізму, переноситься й на інших.

Із песимістичного наставлення у зверхника легко випливає надмірно критична й строга постава, що заважає життєвому зрозумінню й доброзичливості у відношенні до, звичайно, куди молодшого віком підчиненого. Вона ж і куди менш спосібна позискувати довір'я і може в дальшому виродитися навіть у несправедливість. По стороні підчиненого песимізм веде до — в найкращому випадку — коректного, але безрадісного виконування обов'язків і до прерізних ялових і повних сумнівів роздумувань.

б) Чинники гуртового життя

Дружність. Там, де зверник на фронті служив своїм підчиненим як приклад і, не попадаючи в недостойну свого становища поведінку, стояв поруч цього підчиненого дбаюче й доброзичливо, там де підчинений з повним довір'ям і без остраху виступав перед своїм зверхником, там було осягнуте найважливіше завдання мирного вишколу, себто була створена дружна спільнота, в якій один одного розумів і був готовий один одному поспішити з допомогою, один за одного заступитися.

Пропаґанда. Підчас миру пропаґанда долучується до низки інших засобів, що служать публічному навчанню й формуванню публічної опінії по лінії державної рації (як от шкільне навчання, преса, фахова література тощо). Пропаґанда звертається безпосередньо до ока й вуха (програма кінододатків, радіо, телевізія). Особливість останніх її форм

це необмежений вплив на швидке поширювання вісток.

Для воюючих сторін така пропаґанда мала ще преважливе додаткове завдання — зв'язкового поміж народом та армією й навпаки, томущо інші шляхи інформування були замкнені абож працювали лише із великим опізненням. Радіовісті ж на практиці досягнули кожного окремого бійця на найвіддаленішому театрі війни. До летунства й воєнноморських сил ними можна було звертатися куди легше ще, ніж до наземних частин. Психологічне значення пропаґанди полягало в швидкому передаванні інформацій про всі воєнні події з фронту на батьківщину, а звідти на всі інші фронти, (якщо мотиви зберігання військових таємниць не казали тут робити деяких обмежень), далі в живому пластичному зображенні воєнних випадків, з якого населення могло дістати наглядне уявлення про мілітарні досягнення.

Радіопропаґанда мала для воюючих сторін окремо ще поза чисто інформативними функціями ще й завдання формувати і впливати на публічну опінію, в першу чергу серед цивільного населення. Об'єктивне бо роз'яснення й орієнтування може це довір'я скріпити і, де це потрібно, приготовити на прикріші випадки.

До завдань пропаґанди належить в дальшому духова опіка над частиною й розважання її відповідною програмою.

Участи пропаґандистів у справжніх бойових діях і їх принесених при тому жертв не можна аж ніяк применшувати. Але більшість фотознімок із чисто бойових сцен у кінотижневиках походила все ж із нераз не небезпечних монтажних образів. Вони властне діяли на вояка розсмішуюче, навіть якшо вдома прекрасно виконували своє ісінструкційне завдання. Кінотижневики в цілому були безсумнівним успіхом. Не даром їх ще підчас війни перейняли й альянти й відтоді вони залишилися скрізь. Але німецькі кінотижневики у своєму стереотипному повторюванні — хоч зрештою воно при цьому довгому триванні війни й не могло бути інакше! — все далі вичерпувалися і не діяли вже більш, зокрема ж тоді, коли підфарбуванням стали викривляти справжні події.

Їда при спільному столі. Ще в 1-ій світовій війні запанувала засада, що харч для старшин і мужви і кількісно і якісно повинен бути однаковий до чого по змозі споживаний спільно. Те, що спершу уважалося самозрозумілим, те тоді в дальшому ході війни, на жаль, тут і там занедбувано. Почасти важила тут обставини, але почасти й чисто еґоїстичні мотиви. На всякий випадок це стало роз'єднувальним моментом серйозного значення.

Зате в 2-ій світовій війні вимога щодо рівности й спільности в харчуванні була строго підкреслювана. Реалізування цієї вимоги спершу не натрапляло на трудноші, аж зчасом виявилося, що така спільність через розпорошеність частини в терені, чи то через поважніші різниці щодо часу повнення служби, не завжди дається перевести в життя. То ж опісля або варено окремо, або споживано їжу окремо, зате ж засаду однакового харчування дотримано строго аж до кінця війни. Було навіть, де це лиш було можливе, виразне протеґування справжніх фронтових частин різнородними полекшами, моральної оправданости якого ніхто й не оспорював. Наглядно дотримувана засада рівности в харчуванні була не лише істотним чинником, щоб запобігти незадоволенню з причини якогось самовільного упосліджування мужви. Дружня зустріч підчас спільного харчування була там, де це давалося провести, теж безпосередньою доброю нагодою, щоб взаємно наблизити до себе людей, занехуючи службові форми поведінки в розмові. Очевидно, томущо ці відносини ніде не були однакові — для такту й виховницької зручности зверхника залишалося широке поле для дії. По інших країнах тут існували почасти ґрунтовно інакші відносини, що й німецькими вояками були дуже різко критиковані. В румунських і словацьких частинах напр. харч старшини й рядовика поміж собою різко різнився. В Італії ж були навіть уставом приписані чотири різні роди пайків — залежно від групи військових ступенів.

Вшановування поляглих. Пошана для чужого людського життя не сміє затратитися навіть серед отуплюючого діяння жорстоких, затяжних боїв і важких втрат. Де лише на те дозволяли обставини, воно було обов'язком друзів похоронити співборця на побойовищі. Цей похорон, навіть якщо він і збуденнів, не смів знижуватися до рівня ділово байдужої роботи. Де лише стояв у розпорядженні духовник, там на ньому спочивав обов'язок останньої прислуги над гробом. При тому віровизнання не відогравало жодної роз'єднувальної ролі. А зрештою це був самозрозумілий обов'язок свякого військового зверхника сказати кілька щирих слів над могилою поляглого свого підчиненого — в його пошану.

Духові чинники. Вояцький стан як обов'язок кожного громадянина, чи навіть як звання ставить як передумову — високу мірку ідеалістичного самовідреченого мишлення, до деякої міри вимагає внутрішнього визволення від матеріяльних відчувань. Це означає далекосяжне постійне занехування власних інтересів во ім'я діяння серед спільноти, як армії чи народу.

Розвоєва тенденція нашої доби йде без сумніву в напрямі масової людини, як воно зрештою сьогодні і радо почитають число-цифру; але насправді то дійсне значення цієї цифри визначується не так її абсолютною, як радше релятивною вартістю. То ж і при порівнюванні великих армій, що вчора боролися проти себе, абож сьогодні готовляться до нових боїв, не слід переваги в цифрі ставити на перший плян, за вийнятком хіба випадків, коли це робиться для особливих пропаґандивних цілів. Боєздатна армія це теж ніщо інше, як тільки маса, як тільки незугарна цифра. Вона представляє собою зрізничковану в найвищій мірі організацію, що — само собою — лише тоді приходить до повної ефектности, коли індивідуальна фізична й психічна вартість одиночного бійця і старшин усіх ступенів сублімована до можливо найвищої досяжної міри. Перемога чи поразка визначуються радше індивідуальністю, ніж тільки голою числовою перевагою.

О. Г.

ЗА УКРАЇНСЬКУ САМОСТІЙНУ СОБОРНУ ДЕРЖАВУ!

БЮРО ІНФОРМАЦІЇ

УКРАЇНСЬКОЇ ГОЛОВНОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ РАДИ (УГВР)

Випуск ч. 7 Березень, 1950 р. Рік вид. III.

Із збройних дій УПА і збройного підпілля на українських землях під московсько-большевицькою окупацією

(Часткове зведення за час від січня до червня 1949 р.)

1. 3. 49 р. в с. П'ятигори (р-н Здовбунів, Рівен. обл.) підпільники виконали атентат на начальника обласного управління МВД — Миколаєнка. Рівночасно вбили також одного міліціонера. Здобуто автомат, рушницю, пістоль і торбу з важливими документами.

1. 3. 49 р. в с. Турівка (р-н Підволочиська, Терноп. обл.) емґебісти знайшли криївку, де було двох підпільників. В нерівному бою оточені ворогом підпільники пострілялися.

1. 3. 49 р. в с. Човгани (р-н Болехів, Станисл. обл.) була перестрілка між групою емведистів і повстанцями.

1. 3. 49 р. в с. Мистичі (р-н Судова Вишня, Дрогоб. обл.) була сутичка між підпільниками і групою емведистів.

1. 3. 49 р. в селі Великі Глібовичі (р-н Бібрка, Львів. обл.) повстанці застрілили одного емведиста.

2. 3. 49 р. в с. Сукіль (р-н Сколє, Дрогоб. обл.), була сутичка між групою підпільників і відділом МВД.

3. 3. 49 р. на полі б. с. Поляниці (р-н Болехів, Станисл. обл.) три повстанці звели бій із відділом МВД. В бою був ранений повстанець Охотник. Вибившися з сил, він відступив до села, залишаючи за собою на снігу слід крови. Коли по сліду його допали емведисти, повстанець розірвався гранатою.

3. 3. 49 р. в с. Семегинів (р-н Сколє, Дрогоб. обл.) емведисти знайшли криївку підпільників. Зав'язався бій, у висліді якого підпільники в безвихідному положенні пострілялися.

3. 3. 49 р. в лісі б. сс. Дорогів—Селиська (р-н Галич, Станисл. обл.) емведисти наскочили на криївку підпільників. Зав'язався бій, у висліді якого підпільники понищили все, що було в криївці, і оточені ворогом пострілялися.

3. 3. 49 р. в лісі б. с. Поляниці (р-н Болехів, Станисл. обл.) була сутичка між групою емведистів і повстанцями.

3. 3. 49 р. в с. Слобода Долинська (р-н Долина, Станисл. обл.) повстанці здемолювали молочарню.

4. 3. 49 р. в лісі б. с. Комарів (р-н Станиславів, цієї ж обл) підпільники звели бій з емведистами.

4. 3. 49 р. в с. Ялинковате (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) повстанці обстріляли відділ стрибків і емведистів. Від повстанської кулі згинув один стрибок, інші втекли.

5. 3. 49 р. в с. Човгани (р-н Болехів, Станисл. обл.) підпільники мали сутичку з відділом емведистів.

5. 3. 49 р. в с. Новомильськ (р-н Здовбунів) підпільники зліквідували директора радгоспу — партійця.

В березні 1949 р. в с. Шарпанці (р-н Сокаль, Львів. обл.) підпільники розбили збіжовий магазин і збіжжя роздали населенню.

6. 3. 49 р. в с. Сваричів (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) емведисти під час розшуків знайшли криївку підпільників. Підпільники відкрили по них вогонь. В нерівному, завзятому бою підпільники згинули.

9. 3. 49 р. на полях б. с. Ходачків Малий (р-н Великі Бірки, Терноп. обл.) був бій між групою підпільників і відділом емведистів.

10. 3. 49 р. на горі т. зв. Дровнич (р-н Станиславів, цієї ж обл.) група повстанців звела двогодинний бій з відділом МВД. В бою загинуло трьох повстанців.

10. 3. 49 р. в лісі б. с. Чорний Потік (р-н Яремче, Станисл. обл.) була сутичка між підпільниками й емведистами.

11. 3. 49 р. в с. Заріччя (р-н Судова Вишня, Дрогоб. обл.) повстанці обстріляли емведистів.

12. 3. 49 р. в с. Тишковичі (р-н Нижанковичі, Дрогоб обл.) група підпільників звела бій з відділом емведистів.

14. 3. 49 р. на село Лоп'янка (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) наскочили емведисти. Тут кватирували в той час підпільники. Зав'язався бій, в якому згинув один підпільник.

14. 3. 49 р. в с. Свидник (р-н Турка, Дрогоб. обл.) була сутичка між групою повстанців і емведистами, підчас якої був убитий лейтенант обласного управління МҐБ.

15. 3. 49 р. на горі б. с. Риків (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) повстанці мали сутичку з групою емведистів.

15. 3. 49 р. в лісі б. с. Селиська (р-н Галич, Станисл. обл.) група підпільників звела бій з відділом МВД.

15. 3. 49 р. в с. Рахиня (р-н Долина, Станисл. обл.) двох повстанців звели бій з емведистами, що робили на селі розшуки. В бою впали чотирьох емведистів. Обидва повстанці загинули.

15. 3. 49 р. за ініціятивою підпілля зліквідовано істребітєльний батальйон в с. Кропивник (р-н Калуш, Станисл. обл.). Атентатники застрілили чотирьох бандитів з групи оперробітника РО МҐБ Іщен-

ка. При тім трьох стрибків вбили та одного стрибка важко поранили.

16. 3. 49 р. в с. Підліски (р-н Крукеничі, Дрогоб. обл.) підпільники зліквідували голову сільради, що ходив зі зброєю.

16. 3. 49 р. в с. Розношинці (р-н Збараж, Терноп. обл.) відділ МВД в числі 40 осіб зайшов до хати, де квартирували три повстанці. Перелякані емґебисти вибігли на двір і оточили хату. Розпочався бій, що тривав дві години. Повстанці понищили всі записки, гроші, літературу і в безвихідному положенні постріляли́ся.

18. 3. 49 р. в с. Нинів Дол. (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) група емведистів наскочила на приміщення трьох підпільників. Зав'язався бій, в якому оточені підпільники загинули.

18. 3. 49 р. в с. Радиничі (р-н Крукеничі, Дрогоб. обл.) підпільники спалили колгосп, приміщення сільради і знищили кінопересувку.

18. 3. 49 р. в лісі б. с. Луг (р-н Жаб'є, Станисл. обл.) емведисти знайшли місце постою повстанців. Повстанець, що перший помітив ворога, почав стріляти з пістоля. Зав'язався нерівний бій,в якому повстанці, щоб не попасти живими ворогові в руки, постріляли́ся.

21. 3. 49 р. в с. Нагірне (р-н Мостиська, Львів. обл.) 30 пограничників наскочили на господарство, де квартирували чотирьох підпільників. Підпільники викинули між емведистів гранату і відкрили вогонь з автоматів. Зав'язався бій, у якому один підпільник був важко ранений. Підпільники мали одного вбитого й одного раненого. Всі підпільники відступили.

26. 3. 49 р. в с. Росохуватець (р-н Підволочиська, Терноп. обл.) на домагання населення повстанці застрілили вислужника — голову сільради і уповноваженого РК КП(б)У.

26. 3. 49 р. в с. Підбереж (р-н Болехів, Станисл. обл.) підпільники здемолювали клюб і сільраду.

28. 3. 49 р. в с. Цаївка (р-н Грималів, Терноп. обл.) підпільники здемолювали сільраду і клюб.

29. 3. 49 р. в с. Тартаків (р-н Сокаль, Львів. обл.) підпільники перевели акцію на МТС. Під час акції знищено 8 трактористів, 1 автомашину і 10 тисяч літрів нафти. В наслідок акції в колгоспах була спинена весняна посівна кампанія.

29. 3. 49 р. в с. Мочеради (р-н Крученичі, Дрогоб. обл.) підпільники роззброїли станицю стрибків. Здобуто 11 рушниць.

30. 3. 49 р. в с. Манастирець (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) підпільники зліквідували висланого райцентром організатора колгоспів.

31. 3. 49 р. в с. Глібів (р-н Грималів, Терноп. обл.) підпільники здемолювали приміщення сільради й клюб.

31. 3. 49 р. в с. Стадники (р-н Гоща, Рівен. обл.) повстанці знищили колгосп. Сконфісковане в колгоспі збіжжя роздано населенню.

1. 4. 49 р. в лісі б. с. Кубаївка (р-н Ланчин, Станисл. обл.) двох підпільників звели бій з групою емведистів. В бою емведисти втратили двох вбитими й одного важко раненим.

2. 4. 49 р. в с. Погар (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) група повстанців мала сутичку з відділом МВД.

2. 4. 49 р. в с. Завій (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) була перестрілка між групою повстанців та емведистами. В перестрільці, рятуючи товаришів, загинув один підпільник.

3. 4. 49 р. в с. Підпечари (р-н Станислав, цієї ж обл.) підпільники знищили кінопересувку.

3. 4. 49 р. в с. Буховичі (р-н Кручевичі, Дрогоб. обл.) підпільники важко поранили озброєного комсомольця — аґента МВД.

4. 4. 49 р. в с. Волиця Комарева (р-н Сокаль, Львів обл.) повстанці вимінували колгоспні муровані магазини.

4. 4. 49 р. в с. Яцківці (р-н Зборів, Терноп. обл.) підпільники переходили біля хати, де квартирували емведисти і обстріляли стійкового. Зав'язалась перестрілка, в якій один емведист був убитий.

4 . 4. 49 р. в с. Новиця (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) місцевий стрибок з доручення підпілля виконав атентат на ворожого вислужника — стрибка Василева Івана. Здобутий кулемет і пістоль передав підпільникам.

6. 4. 49 р. в с. Боляновичі (р-н Крукеничі, Дрогоб. обл.) підпільники роззброїли станицю стрибків. Здобуто дев'ять рушниць.

6. 4. 49 р. б. с. Озірна (р-н Зборів, Терноп. обл.) була сутичка між групою підпільників і відділом МВД.

7. 4. 49 р. в с. Лоп'янка (р-н Рожнітів, Стасинл. обл.) була сутичка між групою підпільників і відділом емведистів.

7. 4. 49 р. в с. Гвозд (р-н Солотвина, Станисл. обл.) повстанці звели бій з емведівською опергрупою. Один емведист був убитий, а один важко ранений.

8. 4. 49 р. в с. Вижлів (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) група повстанців зробила засідку на емведистів, в наслідок чого повстанці вбили шістьох емведистів, а трьох поранили.

9. 4. 49 р. в с. Покрівці (р-н Жидачів, Дрогоб. обл.) участковий МВД зайшов в одній хаті до комори. Звідти на нього посипались стріли повстанців. Участковий упав ранений, а інші емведисти, що були надворі, почали обстрілювати хату. Зав'язався бій, в якому один важко ранений повстанець достріли́вся.

12. 4. 49 р. на полях між сс. Козівка і Смолянка (р-н Великі Бірки, Терноп. обл.) підпільники зустрілися з групою емведистів. Зав'язався бій. Оточені підпільники, вистрілявши свої набої, у безвихідному становищі постріляли́ся.

14. 4. 49 р. в лісі б. с. Головецько (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) була сутичка між групою підпільників і емведистами.

З початком квітня 49 р. в лісі б. с. Розтічки (р-н Болехів, Станисл. обл.) двох підпільників — Дивак і Сливка вийшли на емведівську засідку. Розпочалась перестрілка, підчас якої підпільник Сливка був ранений в груди. На крик раненого друга Дивак, що вже був пробився з ворожого оточення, вернувся назад і почав стріляти по емведистах. Після короткого, завзятого бою обидва підпільники загинули смертю героїв.

14. 4. 49 р. в горах на терені с. Ясень (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) емведисти знайшли криївку підпільників. В бою підпільники загинули геройською смертю.

15. 4. 49 р. в м. Станиславів вбито участкового, уповаженого другого відділу міліції.

6. 4. 49 р. в с. Угринів Горішній (р-н Станисл., цієї ж обл.) підпільники знищили кінопересувку.

17. 4. 49 р. б. с. Пасічна (р-н Надвірна, Станисл. обл.) була сутичка між групою повстанців і відділом МВД. В сутичці один емведист був важко ранений.

17. 4. 49 р. під лісом між сс. Прошова і Застав'я (р-н Великі Бірки, Терноп. обл.) група підпільників звела бій з відділом МВД.

18. 4. 49 р. в с. Данилівці (р-н Зборів, Терноп. обл.) підпільники поранили уповажненого з райцентру по поставках. Мотоцикл, яким він їхав, знищено.

18. 4. 49 р. в с. Новиця (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) підпільники спалили приміщення сільради і знищили телефонічні апарати.

20. 4. 49 р. повстанці спалили міст на річці Бережниця між сс. Завій—Бережниця (р-н Перегінсько, Станисл. обл.). Таким чином здержано на кілька днів грабунковий вивіз дерева.

22. 4. 49 р. в лісі т. зв. Вільшанки (р-н Войнилів, Станисл. обд.) був бій між підпільниками і відділом емведистів.

23. 4 .49 р. в с. Вижлів (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) група підпільників звела бій з відділом емведистів.

У бою один підпільник був ранений. Емведисти мали трьох убитих.

25. 4. 49 р. в с. Пукасівці (р-н Галич, Станисл. обл.) повстанці обстріляли емведистів, що були на засідці. Один емведист був убитий та двох ранених.

26. 4. 49 р. в с. Підпечари (р-н Станиславів, цієї ж обл.) підпільники обстріляли групу емведистів, в наслідок чого двох емведистів було вбито та двох ранено.

26. 4. 49 р. в с. Кропивник (р-н Калуш, Станисл. обл.) місцевий юнак з доручення підпілля виконав атентат на стрибка, який безнастанно знущався над населенням, грабив селянське майно, побивав і арештував селян.

26. 4. 49 р. в с. Пациків (р-н Станиславів цієї ж обл.) була сутичка між групою підпільників і емведистами.

27. 4. 49 р. в с. Загір'я (р-н Залізці, Терноп. обл.) група емведистів наскочила на хату, в якій квартирувало двох повстанців. Зав'язався бій. Один повстанець, вже ранений, прийняв з емведистами рукопашний бій. Емведисти мали одного вбитого та одного пораненого.

28. 4. 49 р. в с. Станківці (р-н Болехів, Станисл. бл.) група підпільників звела бій з відділом емведистів. В бою ворог мав двох вбитих і одного раненого. З нашої сторони загинуло смертю героїв двох підпільників.

28. 4. 49 р. б. с. Мшанець (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) топографічні групи червоної армії, серед яких звичайно МВД має двох людей, зустрілися з повстанцями. Тому, що топографічна група відкрила перша повстанцям вогонь, повстанці її обстріляли, після чого большевики з декількома раненими втекли.

30 4. 49 р. в с. Сеничів (р-н Вигода, Станисл. обл.) група емведистів наскочила на хату, де квартирувало двох підпільників. Зав'язався бій, підчас якого один емведист був убитий та двох ранених. Коли загорілася хата, підпільники у безвихідному становищі розірвалися гранатами.

1. 5. 49 р. в с. Бринь (р-н Галич, Станисл. обл.) підпільники застрілили уповаженого партії Сорокіна.

1. 5. 49 р. в с. Свидник (р-н Турка, Дрогоб. обл.) була сутичка між підпільниками і емведистами.

1. 5. 49 р. в с. Волосянка (р-н Стрілки, Дрогоб. обл.) підвідділ УПА зробив наскок на станицю стрибків та групу емведистів. Стрибків роззброєно і звільнено. З групи емведистів повстанці п'ятьох застрілили та двох поранили.

В травні 49 р. в с. Підгородці (р-н Сколє, Дрогоб. обл.) повстанці роззброїли станицю стрибків і участкового МВД. Того ж місяця в районі Сколє повстанці спалили міст вузьколінійної залізниці та чотири автомашини до вивізки дров. Двох стрибків з охорони, що спротивлялися, застрілено.

1. 5. 49 р. в місті Станиславів зліквідовано полковника МҐБ.

3. 5. 49 р. в с. Сторонна (р-н Підбуж, Дрогоб. обл.) підпільники застрілили участкового МВД і одного міліціонера, що грабували місцевих селян.

4. 5. 49 р. в лісі між сс. Лопушанка—Хомина і Гвоздець (р-н Стрілки, Дрогоб. обл.) підвідділ УПА під командуванням чот. Чорняка звів бій з трьома спецбоївками МВД. В бою емведисти мали одинадцять вбитих, у тому числі одного майора і сімох ранених. Підвідділ утратив двох вбитими.

7. 5. 49 р. в с. Молдавсько (р-н Бориня, Дрогоб. обл.) підпільники обстріляли групу емведистів. Перелякані емведисти втекли з села.

В травні 49 р. повстанці знищили телефонні лінії, сільради й молочарні в сс. Рип'янка, Тужилів — двічі, Добрівляни, Кропивник (р-н Калуш), Брошнів, Кадовбна (р-н Долина), Сваричів (р-н Рожнітів — всі райони Станисл. обл.

9. 5. 49 р. в с. Дорожів (р-н Дубляни, Дрогоб. обл.) була сутичка між емведистами та підпільниками.

12. 5. 49 р. підпільники розбили кооперативи в сс. Цуцилів і Кам'янка (р-н Солотвина, Станисл. обл.). Сконфісковані товари роздано людям.

13. 5. 49 р. в с. Бистриця (р-н Надвірна, Станисл. обл.) була перестрілка між двома підпільниками й групою емведистів. В перестрільці був убитий сержант МВД.

13. 5. 49 р. група повстанців обстріляла стрибків і спалила колгосп в с. Кам'янка (р-н Солотвина, Станисл. обл.). З групою МВД, що йшла на допомогу, повстанці звели бій.

14. 5. 49 р. підпільники знищили телефонну лінію між сс. Лоп'янка—Грабів (р-н Рожнітів, Станисл. обл.).

16. 5. 49 р. в с. Підлужна (р-н Станисл., цієї ж обл.) вбито одного стрибка.

16. 5. 49 р. б. с. Слобода Рівнянська (р-н Перегінсько, Станісл. обл.) була сутичка між групою підпільників і емведистами.

18. 5. 49 р. в с. Довга Калуська (р-н Калуш, Станисл. обл.) підпільна боївка разом з двома місцевими хлопцями наскочила на станицю стрибків. Підпільники обстріляли станицю і закидали її гранатами, в наслідок чого були вбиті: начальник стрибків, участковий МВД (нагороджений декількома медалями) і чотирьох стрибків. Підпільники здобули: 2 ППШ, 2 рушниці і 2 пістолі.

19. 5. 49 р. в с. Вижлів (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) група підпільників вийшла на емведівську засідку. Підпільники обстріляли емведистів перші, в наслідок чого сімох емведистів було вбито та трьох поранено. Підпільники втрат не мали.

20. 5. 49 р. в райцентрі (Дрогоб. обл.) підвідділ УПА під командувнням хор. Оріха зробив засідку на вищих старшин МВД, що приїхали з Києва і Москви на контролю погранвійськ і верталися з паради в м. Турці. Старшини їхали лімузиною в супроводі трьох вантажних автомашин охорони в числі коло сто чоловік. Повстанці пропустили першу вантажну машину і відкрили вогонь по лімузині, в наслідок чого всі чотири делеґати з центру були вбиті. Оохорона з вантажних машин повтікала.

21. 5. 49 р. в лісі б. с. Опаки (р-н Підбуж, Дрогоб. обл.) була перестрілка між групою повстанців і емведистами. Ворог мав одного вбитого та одного пораненого. Повстанці втрат не мали.

22. 5. 49 р. в с. Парище (р-н Солотвина, Станисл. обл.) підпільник застрілив інструктора райпарткому, який намагався зорганізувати в селі колгосп. Здобуто автомат і пістоль.

23. 5. 49 р. в с. Залужани (р-н Дубляни, Дрогоб. обл.) була сутичка між групою підпільників і емведистами.

23. 5. 49 р. в лісі б. с. Гута (р-н Солотвина, Станисл. обл.) була перестрілка між підпільниками й групою МВД.

23. 5. 49 р. в с. Тейсарів (р-н Жидачів, Дрогоб. обл.) повстанці обстріляли стрибків і спалили колгосп.

24. 5 .49 р. в с. Угорники (р-н Степань, Рівен. обл.) вбито комсомольця — аґента МВД.

24. 5. 49 р. в с. Загвіздь (р-н Станисл., цієї ж обл.) підпільники зліквідували капітана і шофера МҐБ, що охороняли в'язнів. Здобуто ППС і пістоль.

24. 5. 49 р. в с. Нежухів (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) 45 емведистів обскочили хату, де квартирували двох повстанців: Ромко і Бистрий. Повстанці відкрили по емведистах вогонь і зав'язався бій, підчас якого емведистам на допомогу приїхали дві танкетки. Бій тривав аж до вечора. Через цілу ніч емведисти держали хату в оточенні та освітлювали її рефлекторами, щоб унеможливити повстанцям відступити. Вранці бій розпочався знову. Незабаром повстанцям забракло набоїв. Знищивши всю підпільну почту, що її мали біля себе, повстан-

ці постріляли́ся. В бою впало двох емведистів і один був ранений.

25. 5. 49 р. в с. Болохів (р-н Долина, Станисл. обл.) була сутичка між групою підпільників і відділом МВД.

27. 5. 49 р. в с. Ботилка Нижня (р-н Бориня, Дрогоб. обл.) підпільники зліквідували участкового МВД.

28. 5. 49 р. в с. Підгірки (р-н Калуш, Станисл. обл.) місцеві юнаки з доручення підпілля виконали атентат на начальника істребітельного батальйону.

29. 5. 49 р. Воля Районова (р-н Старий Самбір, Дрогоб. обл.) група стрільців з підвідділу УПА звела бій з відділом емведистів. В бою ворог втратив чотирьох убитими. По боці повстанців загинув віст. Береза. Він, зайнявши догідне становище, стріляв до ворога, доки вистарчило набоїв. Після цього останнім набоєм дострілився.

31. 5. 49 р. в сс. Лімна і Дністрик Дубовий (р-н Турка, Дрогоб. обл.) підпільники знищили клюби і сільради.

31. 5. 49 р. в с. Дубрівляни (р-н Станиславів, цієї ж обл.) підпільники зліквідували участкового МВД. Здобуто автомат і пістоль.

31. 5. 49 р. б. с. Дуброва (р-н Войнилів, Станисл. обл.) в сутичці з підпільниками був убитий ляйтенант МВД.

1. 6. 49 р. в с. Підгірки (р-н Калуш, Станисл. обл.) підпільники застрілили стрибка.

В червні 49 р. в с. Черніїв (р-н Лисець, Станисл. обл.) повстанці спалили колгосп.

2. 6. 49 р. між сс. Туря Дол. й Топільниця (р-н Стрілки, Дрогоб. обл.) була сутичка між двома повстанцями і групою емведистів. Один емведист був убитий.

3. 6. 49 р. б. с. Хащовання (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) була перестрілка між підпільниками й емведистами.

3. 6. 49 р. на горах між селами Ластівки—Ясінька—Кіндратів (р-н Турка, Дрогоб. обл.) в сутичці з підвідділом УПА був убитий один емведист.

3. 6. 49 р. між сс. Стрільбичі—Біличі (р-н Ст. Самбір, Дрогоб. обл.) пвд. УПА під ком. хор. Оріха зробив засідку на групу емведистів і партійців, що верталися автомашиною з колгоспної акції. Від повстанського вогню чотирьох бандитів було убитих та трьох поранених.

В червні 1949 р. в с. Ясень (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) підпільники здемолювали сільраду, молочарню і знищили телефонну лінію між сс. Новиця—Зелений Яр. В Рожнітівському р-ні (Станисл. обл.) підпільники знищили телефонну лінію між сс. Суходіл—Луги. В Калуському р-ні (Станисл. обл.) спалили сільраду і здемолювали молочарню в сс. Кропивник і Голинь.

4. 6. 49 р. в с. Волошинове (р-н Ст. Самбір, Дрогоб. обл.) пвд. УПА під помандуванням хор. Оріха зліквідував двох озброєних бандитів з районної адміністрації, які побоями і знущаннями примушували селян вписуватися до колгоспів. Інших учасників тієї бриґади з адміністрації, що не знущалися над населенням, повстанці розігнали.

6. 6. 49 р. в с. Волосянка (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) була перестрілка між повстанцями й емведистами.

6 .6 .49 р. в с. Спас (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) відбувся бій між групою підпільників і більшим відділом МВД. По обох сторонах були втрати.

7. 6. 49 р. б. с. Ботилка Ниж. (р-н Бориня, Дрогоб. обл.) була сутичка між підпільниками й відділом МВД, в наслідок якої двох емведистів було вбитих. В сутичці загинув один підпільник.

8. 6. 49 р. повстанці зробили засідку на стрибків в с. Межиріччя (р-н Жидачів, Дрогоб. обл.) . Двох стрибків було вбито. Повстанці здобули 1 ППШ і одну рушницю.

В червні 1949 р. в с. Радче (р-н Лисець, Станисл. обл.) підпільники застрілили участкового міліції.

9. 6. 49 р. на полі б. с. Колодіївка (р-н Станиславів, цієї ж обл.) група підпільників обстріляла відділ емведистів, що держав засідку. Підпільники вбили двох емведистів та одного ранили.

10. 6. 49 р. в лісі б. с. Мединя (р-н Галич, Станисл. обл.) була перестрілка між групою підпільників і відділом МВД. По обох сторонах втрат не було.

11. 6. 49 р. в Чорному Лісі (Станисл. обл.) повстанці спалили чотири большевицькі автомашини, застрілили одного ворожо наставленого до українського визвольно-революційного руху сержанта та дванадцять бійців з рушницями відпустили.

В днях від 15. 6. 49 р. до 1. 8. 49 р. УПА під командуванням сот. Хмари відбув рейд на територію Румунії. Мета рейду: інформація румунського населення про визвольну боротьбу українського народу, ширення протибольшевицьких настроїв, пропаґанда визвольних протибольшевицьких ідей, пропаґанда спільного фронту визвольної боротьби всіх поневолених большевицькою Москвою народів. Повстанці перейшли українські та румунські села на території від м. Вішев до м. Сигіт. Підчас рейду повстанці перевели низку роз'яснювальних пропаґандивно-політичних розмов з українським і румунським населенням та розкинули кілька тисяч листівок в українській і румунській мовах. При переході кордону перша стежа підвідділу звела бій з большевицькою погранзаставою. Пограничники розбіглися, залишаючи двох вбитих. Повстанці здобули один автомат, одну рушницю та військовий виряд. Румунський уряд кинув за підвідділом великі військові з'єднання, а большевики замкнули кордон відділами погранвійськ. Пвд УПА, зручно маневруючи, вийшов одначе без жодних втрат.

16. 6. 49 р. в лісі б. с. Зубриця (р-н Турка, Дрогоб. обл.) була сутичка між підпільниками і групою МВД. В сутичці загинув один підпільник.

В половині червня 1949 р. в с. Струтин Виж. (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) підпільники застрілили стрибка — кандидата в партію.

17. 6. 49 р. між сс. Лімна і Боберка (р-н Турка, Дрогоб. обл.) підпільники застрілили з засідки двох емведистів.

18. 6. 49 р. в лісі б. с. Боберка (р-н Турка, Дрогоб. обл.) була сутичка між повстанцями й групою МВД. В сутичці був убитий один емведист.

18. 6. 49 р. б. с. Гніздичів (р-н Жидачів, Дрогоб. обл.) була сутичка між групою підпільників і відділом МВД.

19. 6. 49 р. в с. Узінь (р-н Станиславів, цієї ж обл.) підпільники застрілили двох стрибків.

19. 6. 49 в с. Дністрик Дубовий (р-н Турка, Дрогоб. обл.) група повстанців звела бій з відділом МВД. В бою впало двох повстанців і п'ятьох емведистів.

21. 6. 49 р. в с. Покрівці (р-н Жидачів, Дрогоб. обл.) підпільники зліквідували комсомльця — участкового МВД. Здобуто ППС і пістоль.

24. 6. 49 р. в лісі б. с. Чорні Ослави (р-н Яремче, Станисл. обл.) була сутичка між групою повстанців і емведистами. По обох сторонах втрат не було.

24. 6. 49 р. в с. Добротів (р-н Солотвина, Станисл. обл.) повстанці знищили сільраду.

26. 6. 49 р. між сс. Волошинове—Біличі (р-н Ст. Самбір, Дрогоб. обл.) пвд УПА зліквідував двох участкових МВД.

26. 6. 49 р. між сс. Сливки—Майдан (р-н Калуш, Станисл. обл.) підпільники висадили в повітря вузьколінійну залізничку, якою большевики возили дрова. Охорона залізнички в паніці розбіглася.

30. 6. 49 р. в с. Манява (р-н Солотвина, Станисл. обл.) підпільники обстріляли групу емведистів. Емведисти свої втрати законспірували.

30. 6. 49 р. в с. Грабівка (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) група повстанців роззброїла червоноармійців, що доставляли дрова. Червоноармійцям забрано 4 ППШ, і самих їх після роз'яснювально-політичної гутірки відпущено.

З КНИЖОК І ПРЕСИ

Є. Загачевський: «Спогади Фронтовика». Одисея сірого «коляборанта». Видання Братства кол. вояків 1-ої Української Дивізії. Мюнхен 1952, стр. 237.

Після збірника статтей і нарисів «Броди» — колективної праці про 1 УД — «Спогади Фронтовика» — це перша праця-спомин молодого українського вояка, що появилася на еміґрації про 2-гу світову війну.

Автор — родом львов'янин, колишній підстаршина німецької армії, а згодом теж підстаршина 1-ої УД. У редакційному вступі про нього подано такі дані: «Я народився 28-го квітня 1919 року у Львові. Батько мій помер у 1925-ому р. як політичний в'язень у польській тюрмі — був підстаршиною, чотовим у Українській Галицькій Армії. До школи я ходив спершу до української приватної ім. Б. Грінченка у Львові, звідки після закінчення 7 кляс вступив до польської технічної школи при вул. Снопківській, та вже після двох років мусів закінчити навчання через матеріяльні труднощі. Аж до вибуху польсько-німецької війни, я працював по різних споживчих крамницях як помічник склепового. З приходом большевиків я втік до Генерального Губернаторства, звідки в 1940-му році виїхав до Німеччини на роботу. В початках 1941-го року я, та ще декілька українців, зголосився добровольцем до українського леґіону». Далі довідуємося, що замість до леґіону автор попав до німецької вишкільної групи. Вістка про червневі події 1941 року була причиною для одних з-поміж цих українців до дезерції і для других — між ними й для автора — до «добровільного» вступлення до німецької армії, пройшовши спершу почерез карний табір. Після короткого вишколу автор виїжджає на фронт. Від цієї хвилини (травень 1942) починаються спомини, що їх у підзаголовку позначено як «Одисею сірого коляборанта».

Оцей короткий життєпис, що його ми навели, це ключ до розв'язки всіх психологічних і політичних питань, що хвилюють чутливу, але мужню авторову душу серед найтяжчих воєнних переживань. Тоді, коли на весь ріст стає питання: «За що рискувати життям і чи має будь-який глузд моя участь у цій війні?» Цей душевний конфлікт постає на тлі глибокого розуміння патріотизму та національних ідеалів — з одного боку — та жорстокої дійсности, яку автор як мале коліщатко німецької воєнної машини несе своїй батьківщині — з другого боку. Цей конфлікт викликає глибокі рефлексії, що — несвідомо — звучать як грізна пересторога майбутнім ідеалістам, які хотіли б шукати втілення суверенности української рації у якихсь інтервенційних концепціях.

Цікаво, що підстаршина Є. Загачевський своїм палким серцем глибше бачить проблему« репресованого коляборанта», ніж деякі його критики. Він підсвідомо відхрищується від «коляборування» (один критик подає, що аж вісім разів), бо не може вийти з дилеми: власного патріотичного наставлення — з одного боку, обвинювань українців із Вермахту та Дивізії у коляборантстві та відчуття потреб української суверенної політики — з другого; він хоч не ставить цієї дилеми, хоч її не розуміє, однак проникає своїм відчуванням. Він подає на своє оправдання, що йдеться про потребу мати військовий вишкіл, щоб опісля послужити ним Україні. Деякі критики беруть за основу «розрішення» від коляборації з ворогом лише суб'єктивне патріотичне наставлення, і поминають об'єктивну політичну рацію, що єдина може бути одиноким вірним критерієм, — і на одній лінії ставляють українця з німецької армії, з Дивізії, з партизанського загону Ковпака, з армії УНР і УПА. Такий критерій веде до політичного пантеїзму, чи то нігілізму. Ми згідні в тому, що Загачевському не можна причепити ярлика коляборант; він — «штрафняк» (покараний — сам так окреслює свою групу), що впав жертвою свого часу актуальних інтервенціоністських настроїв та жертвою німецької політики «визволення», веденої частиною німецьких фальшивих «українофілів». Приклад Загачевського не відокремлений: таке вербування «на власну руку» до леґіонів чи до «української армії», а з тим і наслідки такого вербування, це був метод стосовний німецькою владою. Приклад Є. Загачевського це ще й тепер актуальна осторога.

Є. Загачевський, хоч він і «штрафняк», жертвенно бореться з большевиками, бо большевизм це «ворог людства ч. 1». Мотив, як бачимо, ідеалістичний і оправдує його участь у війні. Сумління Є. Загачевського здригається на згадку, що по другому боці теж може бути «штрафняк» інший. Що ж, воєнна машина потребує гарматного м'яса. У цій проблемі, що живою була вчора, є сьогодні, і буде теж нею завтра, в 3-ій світовій війні, — лежить виховна вартість цих спогадів. Коли, цей сумнів тривожитиме кожного українця, по якому б боці він не опинився, тоді не буде легковажного проливання української крови. Та все ж треба пам'ятати, що лише українець в українській суверенній армії це оборонець народу і української змлі, носій його суверенности.

«Спогади фронтовика» дають прекрасні описи фронтового життя та такі ж описи усіх форм бою. Не можемо мати до Є. Загачевського претенсій, що кругозір описуваних ним воєнних дій обмежений лише до малого фронтового відтинка. Є. Загачевський, як підстаршина, імпонує конкретним знанням вояцького діла на своєму щаблі. Його описи форм бою, — основи цілої війни, — докладні, повчальні і, що найважливіше, — реальні.

Фронтові переживання й психологічне насвітлення людських поривів, слабостей, свідомих і підсвідомих реакцій на воєнні злидні — свою безпосередністю і щирістю, хоч подекуди, правда, не позбавлені дешевого патосу, викликають у фронтового вояка цілу ґаму симпатичних рефлексій і полонюють читача.

Можливо, «мовники» мають обґрунтоване застереження до оповідного стилю й мови автора, вона однак для наших дивізійників не лише зрозуміла, але що більше — навіть конче потрібна в такій формі, якщо книжка має вірно відтворювати недавню вояцьку атмосферу.

Славомир

Знай, що в боротьбі перемагає той, що не жахається невдач, але має відвагу піднестися з упадку і завзято змагає до цілі.

(М. Орлик)

Jürgen Thorwald: Wenn sie verderben wollen — Bericht des Großen Verrats.

Steingrüben-Verlag, Stuttgart 1952, 606 стор.

До німецької літератури на тему т. зв. східньої політики під час останньої світової війни дійшла ще одна товста книга Юрґена Торвальда, що її він назвав за старовинною приповідкою: «Кого боги хочуть знищити, того карають глупотою...»

Ще заки читач вспіє відкрити перші листки книжки його увагу насторожує обгортка, вдержана в російських національних барвах. Та не зважаючи на це кольорове мементо й не хотячи бути «дрібничковими», ми беремось sine ira et studio до читання...

Закриваючи після прочитання обгортку нам вповні стає ясно, чому саме така форма віньєти книжки. Інша й не могла бути. Ще вірніше було б, коли б на обгортці було велике фото Власова, — тоді зовнішнє оформлення акуратно віддало б зміст і ціль книжки. А зводиться вона до простого заключення: ми програли 2-гу світову війну, бо не послухали Власова. Феноменальний Андрей Андрейович — ось де було спасіння й ключ німецького виграшу на Сході, а там і — взагалі. Безперечно автор старається тут і там бути об'єктивним, дає дещо матеріялу і проти російської імперіяльної концепції, — все це однак робить тільки на марґінесі. Крізь цілу книгу червоною ниткою тягнеться його зітхання до «великої Росії» й її любимого вождя Власова. Йому він присвячує десятки сторінок, не поминає ні одного деталю його силуетки, геть аж до заподачі величини склянки, з якої він запивається самогоном, та до полової розперізаности й орґій Андрея Андрейовича включно. Що ж, широка душа — новий Петро Великий і тому треба подивляти теж і його екстраваґанції. А втім, автор знаходить повне зрозуміння для них, мовляв, «велікая русская душа» геніяльного вождя шукала в похміллі й розпусті втечі від незрозуміння німців для її спасаючих ідей.

Для українського читача книжка цікава тим, що дає трохи матеріялу про підхід німців до української справи в 2-гій світовій війні, висвітлюючи дещо докладніше останній етап існування 1-ої Української Дивізії. В загальному автор відводить українській проблемі, так би мовити, почесне місце серед національностевої проблематики СССР, він не в силі одначе спромогтися поставити крапку над «і». Вона в нього поставлена над Власовим і великоросійською концепцією. Все інше — Randerscheinungen eines großen Dramas, що тільки псують загальну концепцію Власова, під якою він підписується руками й ногами. Нашу окрему увагу скеровуємо на матеріяли, що ними користувався автор і що їх наводить наприкінці книжки в заподанні джерел. Вони, як на таку працю, доволі скупенькі. Кілька репортажів і споминів, що вже появилися на ту тему після війни, дещо звітів і стенограм німецьких урядів і урядовців, що мали якесь відношення до «Осту» — 90% матеріялів стосується Росії і Власова, декільк наголовків про українську справу от і все. Такий індекс джерел говорить сам за себе, — а зміст книжки тільки підтверджує, що автор **не простудіював** як слід цілої проблеми і тому обраний ним, до речі, такий влучний наголовок книжки, можна б подекуди застосувати й до самого автора та його праці. Medice cura te ipsum! — це враження, що лишає по собі лектура Юрґена Торвальда. Та не зважаючи на всі недоліки книжки, нам всежтаки треба познайомитися ближче з її змістом, що відкриває лаштунки німецької східньої політики під час 2-гої світової війни. Книга має сім великих розділів і написана живим репортажним стилем, часто-густо поперетиканим безпосередньою мовою дійсвих осіб. Наскільки вона автентична, та їх мова, — годі ствердити, бо автор не подає, звідки її бере, — всежтаки ці абзаци вірно передають думки, принайменше головних персонажів книжки.

Перший розділ — «Мислителі і п'ястуки» — впроваджує нас в атмосферу гітлерівської «кузні планів» для Сходу. Неначе кепський жарт або маячіння божевільної людини читаються ті місця, де передана розмова Гітлера з Розенберґом. Ми мусимо з ними ближче познайомитись, бо це божевільне маячіння стало злочинним, кривавим чином, що йому ім'я — німецька політика на Сході, — нам так добре відома — Deutsche Ostpolitik. Призначений Гітлером в квітні 1941 р. міністром для «східніх країн» Розенберґ звітує «фюрерові» декілька тижнів після номінації про свою програму для Сходу. Він пропонує створення п'ятьох ґуберній (Gouvernement): Північної з назвою «Ostland» — для балтійських країн і Білорусі, і ґубернії — Україна, що в її склад хоче додатково включити теж і республіку надволжських німців. Цю останню на те, щоб тамошні німці «разом з заслуженими німецькими вояками, що одержать в Україні посілості, могли створити фундамент для сильного німецького моста там таки». Хоч як це йому, Розенберґові, прикро, але покищо «за відсутністю конечного для того людського матеріялу годі думати про ґерманізацію України». Як переходову стадію він передбачив своєрідну українську самостійність з прихильною німцям верхівкою, щось на зразок домінії. План домініяльного статусу для України — це вже таки надто багато й Гітлер перебиває свого анемічного фантаста й «ґерманізатора на рати». Закидаючи йомуму доґматизм, з'ясовує свою власну концепцію політики на Сході. Ось вона: «Після перемоги на Сході поширимо кордони нашого панування аж по Москву. Етнографічні різниці не відограватимуть жодної ролі... Все можете робити, тільки ніякої національної політики в Україні... Назва «Gouvernement» не підходить, я є за «Reichskommissariat». — Кажете, що пригадуватиме большевицьке поневолення, — тим краще, будуть нас боятися, як зарази... Що, ви хочете потурати українському націоналізмові? Вилікуйтеся від такого експериментування... Знавці Сходу твердять, що українці взагалі не існують як нарід, тільки як меншина, що вже давно затратила своє політичне обличчя. Мене цікавить Україна тільки як резервуар, подібно як іншим народам потрібні колонії... Геть пальці від загравання на національні амбіції в Україні!» «Jawohl, mein Führer!» стільки міг видусити з себе Розенберґ; щоправда, він побоювався, що може так скоро не вдасться подолати Untermensch-ів, — він хотів би взяти їх дещо делікатніше за горлянку, щоб тим певніше викінчити, але... — а, може, фюрер таки має тут слушність? «Führer befiehlt, wir folgen ihm» і, сховавши хвіст під себе, притакує німецький «експерт» своєму божкові.

Зчерги заторкнено ще на цій історичній конференції персональні справи — і довше зупиняються на проблемі, хто має бути в Україні комісарем. І тут мусить Розенберґ поступитися Гітлерові, що вимагає для України «eine Persönlichkeit mit eisernen Fäusten, die die Reichtümer des Landes herausholt». Її знайдено в особі колишнього залізничника з Вуперталю, похожого на бугая Еріха Коха. Ще устійнено, що Галичина не ввійде в склад «Райхскомісаріяту Україна», а перейде «під руку» Франка і — програма була готова. З малим додатком: Гіммлер подбає про «очищення» теренів і забезпечить «Polizeigewalt», Ґірінґ про їх справну господарську експлуатацію. Мислителі мусіли поступитися перед п'ястуками. Інша справа — такі то й були мислителі.

Те, що діялося згодом в приміщенні «Остміністерюм», — було вже «муштарда по обіді». Ще протестував прихильник української самостійности в штабі Розенберґа, Бройтіґам, звертаючи увагу на труднощі при переведенні такого пляну, ну й на «vor den Kopfstoßen der Ukrainer», але все воно — як тоді, так і в наступних роках — осталось «голосом вопіющого во пустині». Машина пішла в рух. Вона мала покласти тривкі підвалини під «тисячелітні», а насправді викопала яму під «дванадцятилітній».

Другий і третій розділи: «Шлях, за який мусимо боротись» і «Кавказький епізод» — переносять нас — спершу на Україну 1942 року, до штабів німецьких армій і дивізій, а в дальшому на Кавказ. Запроєктовний Ґітлером на конференції з Розенберґом плян організації Сходу став у міжчасі дійсністю. В Рівному господарював вже Кох, вже погинули були сотні тисяч полонених совєтської армії в німецьких таборах, а кожного дня доходили ще нові тисячі. Заповіджена ліквідація червоної армії, здобуття Москви і загалом повне заламання совєтської системи а за тим і держави — якось давали себе чекати. Замість того прийшли великі німецькі втрати під Москвою і... поява перших червоних партизан а ще далі — відсутність колись таких численних совєтських перебіжників. Рівнобіжно з тим постають при німецьких фронтових частинах більші й менші відділи т. зв. Hiwis (Hilfswillige). **Майже кожнна німецька фронтова частина середущої групи німецької армії, від сотні починаючи** «організує» собі «на чорно» полонених, отаке собі «власне» підприємство, що вже в короткому часі показується дуже корисним і практичним. Помалу починають доглуповуватися деякі критичніші мізки по німецьких штабах, а там і звичайні фронтові командири, що щось воно не так. Замість хліба й солі, що ними спершу вітали німців, вони дістають тепер час до часу дещо олива з-поза кущів, вже немає перебіжників, натомість є — партизани. З заповіджених вісьмох тижнів війни з Совєтами зробився вже один рік і немає ніяких ознак, що «Іван» хоче скоро капітулювати, ба навпаки — він стає щораз то завзятіший. Йдуть перші звіти догори, в яких звертається увагу на конечність зміни дотогочасної політики; «гора», докладніше Ґітлер і круг його дорадників, — стоїть твердо при своїм пляні і всякі спроби зміни й критичні завваження осуджує як «дефетизм». Та все ж, такі звіти стають все численніші й росте круг німецьких старшин, переконаних в конечності зміни. Прямою дорогою не можуть осягнути нічого й тому рішають робити на власну руку — творити доконані факти. Майор ген. штабу Штавфенберґ, майор Ґерре й іще декількох беруться за рисковне завдання — організувати допомічні відділи з совєтських вояків. Власне вони мають леґалізувати вже наявні відділи. А такі вже є, — ба вже навіть успішно б'ються проти червоних партизан. Є вже в районі Локотя — Россійская Освободітельная Народная Армія «РОНА» — Камінського — до речі, ніяка «армія», а декілька загонів у «самовврядувальній окрузі Локоть», є вже численні батальйони при армії ген.-фельдмаршала Клюґе. Починається завзята залаштункова ґра за зміну політики на Сході. Томущо немає надій на якісь радикальні зміни в Україні й Білорусі, йдуть заходи за зміну курсу в Кавказі, що його саме здобуває німецька армія. Ген. Кестрінґ і д-р Бройтіґам мають тут рятувати положення й недопустити до повторення випадків з України.

І нзову повторились на Кубані і на Кавказі сцени з України: хліб і сіль, привітальні транспаренти, козацькі герці, святкування кабардинців в Нальчику, урочистості Карачаїв — все це в подяку великому «визволителеві» Адольфові Ґітлерові. Ніяковіє свідок і збігом обставин наставлений представник того ж Ґітлера д-р Бройтіґам. На його руки складають всі ці кавказькі племена слова подяки і щедрі дари. Ніяковіє, бо знає, що після цього великого свята надії прийде ще більше розчарування. Власне воно вже є, тільки ті, хто ставить вітальні брами й виводять козацькі герці в пошану німців, ще про те не знають. Дві тисячі кілометрів від них в польському місті Рембертові є їхні брати, сини гордого Кавказу в німецькому уніформі. Це ті нечисленні, що не подохли в німецьких таборах полонених, і що з них зараз створено леґіон. Добре, що їх тут немає, бо вони мусіли б переповісти своїм братам, як прийняв їх Третій Райх, мусіли б переказати, що для них, тих, що носять німецьку форму і готові наставляти свої груди в обороні «тисячелітнього», не дозволяється уживати звичайних поїздів, а тільки спеціяльних вагонів з насипом „Polen, Juden und Legionäre". Їм ще не відомо, що вони мають стати «кольоніяльфольком» і що за випробуваним зразком „Kurz halten" їм відведене місце білих неґрів. Про це вони одначе в хвилині вітання німецької армії ще не знають.

Ледве пройшов переможний марш німців до вершків Кавказу, а вже прийшлося робити «давай назад». Сталінґрадська катастрофа і відступ німців з Кавказу потягнув за собою найбільшу в історії терсько-кавказьких племен катастрофу. Тільки нечисленні змогли своєчасно відступити з німецькою армією. Решта — з приходом большевиків пішла в «неісходімую Сибір», або таки просто «в штаб Духоніна». Ще більш трагічною була судьба калмиків, з яких тільки незначна група змогла вирватися своєчасно з калмицьких степів.

Поскільки насвітлення автором подій у перших трьох розділах ще доволі об'єктивне, хоч назагал дуже побіжне, а часто й докладне, постільки в дальших розділах він дає волю свойому суб'єктивному наставленні й свою увагу присвячує виключно Власову, що його називає «великим даром Божим для німців».

Четвертий розділ книги: «Власов — великий подарок» — вповні розкриває наївність німецьких т зв. «східніх спеців», а ще більше наївність — автора. Читаючи дотичні сторінки — а їх багато, аж надто багато, про цей «великий подарок», авторові оцих рядків мимоволі пригадується розмова з англійською журналісткою, що отак схарактеризувала німців: «Пильні, великі діти і політичні примітиви». І слушно, бо чим же іншим можна пояснити собі цей дитячо-наївний галас, що його підняли німці довкола постаті одного з-поміж сталінських ґенералів, який був готовий коляборувати з ними? Нічим іншим, як тільки примітивізмом політичного думання, а ми ще додамо, — і дилетантизмом т. зв. німецьких «спеців». Але про це пізніше. Цілий четвертий розділ це — з одного боку великий пеан Власову й його імперіялістичній російській концепції, з другого ж — скигління на Ґітлера, що не впізнав «месії» і єдиної дошки спасіння. При тому, всі виводи автора таки більш плиткі. Він ні разу не завдає собі труду проаналізувати цілу проблематику Сходу Европи. Для нього притаманне таке характеристичне для деяких німецьких кругів «дерев'яне думання», що зводиться приблизно до такої формули: «Завела ґітлерівська концепція, — давай нову рецепту, але просту нескомпліковану». Його знання політичної справи Сходу Европи не вийшло поза «гей да ухнем», Гоголівських «Мертвих душ», ну й Достоєвського «Бесів», і ще сантименту для „ausgezeichnete pierożki". Так, дослівно так. Автор не завдає собі труду навіть накреслити політичного положення і прямувань народів СССР. Так і видно, що його праця — це вбога компіляція, зліпок із звітів всяких «тоже експертів» різних німецьких «штеллів».

Німецькі прихильники й протектори Власова роблять все можливе — і це зміст четвертого розділу — щоб зробити Власова сприємливим Гітлерові. Ці клопоти це теж і тематика п'ятого розділу, що має назву «Цукерки або велике очікування». В ньому обдаровує щедрий автор Андрея Андрейовича вісімсот тисячами вояків, т. зв. «Гівіс», мовляв, все, що дотепер ненімецьке при німецькій армії, це — власівське військо. Що ці сотні тисяч в 80% не російський елемент, що вони, вдягаючи німецьку уніформу, і не чули про Власова і що вони вступили в німецькі ряди тільки й виключно ради своїх національних цілей, автор ні словом не згадує. Ґоловне, що його німецький порядколюбивий мізок знайшов «заммельбеґріф» і місце в шуфляді свого бюрка.

Дещо цікавіший для українського читача є шостий розділ п. н. — «Неправдоподібна зміна». Найбільш здекляровані речники німецької екстермінаційної політики — «СС-и» роблять 180-градусне «Керт!» і відкривають нового союзника на Сході — поневолені національності. Речником тієї групи є д-р Арльт, добрий знавець східньої справи і прихильник «націоналів». Він добре орієнтується в українському визвольному русі, знає низку його чільних представників і є противником власівщини. Але він сам, проти нього — мракобісіє власівщини, що вже пролізло до бюр «Райхсзіхергайтсгавптамт-у». Ще заки Арльт зумів розгорнути свою діяльність в т. зв. „Leitstelle für Ost-Freiwillige", якому підлягали вже наявні дивізії східньо-европейських народів, між тим і 1-ша Українська Дивізія, він дістає знечев'я в особі шефа ґестапо Кальтенбруннера завзятого прихильника і протектора Власова і його концепції. Цей же Кальтенбруннер впроваджує Власова до Гіммлера і є хресним батьком празького маніфесту і взагалі цілого того спектаклю. І врешті — геврека! Гіммлер, а там і Гітлер, зрозуміли Андрея Андрейовича. Авторові годі притаїти захвату з приводу цього факту. Він змальовує заходи Власова і його німецьких покровителів звести «націоналів» до «общего котьолка». Його симпатії неподільно по стороні великоросійської ідеї Власова. Ще трішки респектує український визвольний рух, хоча теж хотів би, щоб і він підкорився Власову. Для інших народів і їх національних прагнень він взагалі не має зрозуміння.

І врешті останній розділ, що немов доповнює наголовок книжки — «Того боги карають сліпотою» це сльози радости німецьких протекторів з приводу перемоги Власова. В ньому маємо докладний опис празького з'їзду та цілий ряд деталів з побуту Власова до полових орґій включно. Для нас цікаво одначе довідатися дещо ближче про т. зв. армію Власова. До речі, ця армія це теж — великий блеф. Такої взагалі не було, а була тільки одна повна дивізія під командуванням ген. Буніченка і початки другої, що перебували заледве в стадії організування. Теж довідуємося, що, за вийнятком одного батальйону, що нюхав порох коло Кюстріна над Одрою, то ні дивізія Буніченка ні т. зв. 2-га дивізія фронту не бачили, а стріляли хіба до німців біля Праги. Цю найзвичайнішу в світі зраду вбирає автор в дуже лагідну форму, а навіть наказ Власова, що його він підписав ген. Буніченкові — «перестрелять фріцоф!» наївний автор старається оправдати.

Вершком наївности і таки прямо хоробливої німецької зарозумілости є звернення автора до американців, що його він вкладає в уста ген. Кестрінґа під час переслухання в «СіАйСі». Він каже: «Ми, німці, програли капітал, єдиний в боротьбі проти большевизму. Ви, американці, знищили й те, що ми залишили.» Ми не будемо боронити американців, бо всім відомо, що вони зробили величезну похибку, видаючи большевикам тисячі борців проти большевизму. А втім вони це самі знають і признають.

Нам тільки хочеться сказати, що хто як хто, але німці взагалі і автор цієї книжки зокрема, аж ніяк не мають не тільки морального права, але й потрібного знання, щоб дораджувати другим, що й як треба робити на Сході. Книжка Торвальда — це ще один доказ німецького дилетанства, коли йдеться про Схід Европи й його проблематику. Ми хочемо вірити, що нові експерти східньої справи не підуть слідами своїх німецьких колеґ, але справді докорінно простудіюють справу.

Про поляків кажеться, що вони — мудрі по шкоді, але про німців типу Торвальда — й цього сказати не можна.

Л. Корбут

Генсан В. Болдвін: Зростання сил ОПАП-у у відношенні до сил СССР, «Нью Йорк Таймс», 15 січня 1953

Військова сила західньої Европи в останніх двох роках зросла — в порівнанні до такої ж сили СССР та його союзників, — не зважаючи на поважні проблеми, що стоять перед Організацією Північно-Атлантійського Пакту (ОПАП-ом).

Відносний ріст сили осягнено головно за допомогою США і через концентрацію поважної частини сил США й Великобрітанії в Европі. Найсильніша бойова армія в Західній Европі це 7-ма армія США в Німеччині; найсильніша морська одиниця на европейських морях це 6-та фльота США на Середземному морі; більше ніж 1000 з-поміж усіх 5000 літаків, наявних в ОПАП-і, або чинних у державах-членах Европи чи недалеко неї, це літаки США.

До того ж комплетний і могутній вузол повітряних баз для стратегічних бомбовиків, що його розбудовано в Британії (за британською допомогою), вже спроможний помістити куди більше бомбовиків, ніж ті, що тут нормально станціоновані.

Хоча хребет ервопейської мілітарної сили все ще становлять американські збройні сили, то вже почалося відродження західньо-европейської мілітарної сили і добре започатковано виповнення мілітарної порожнечі, що залишилася була як наслідок війни.

Релятивний ріст сил

Початкові фази роботи в цьому напрямі видавалися свого часу майже непереборними. Франція й Німеччина — ключі до Західньої Европи — лежали знеможені. Великобрітанія перестала бути центром світової імперії, а менші нації, зведені нанівець німецькою окупацією, а до того терпіли від економічних недуг і від знищень війни, насправді не мали жодних військових сил. Не було тоді організованости, ще менше спорядження і вже зовсім мало компетентних старшин-керівників. Озброєння, що його мала Европа, було і нескоординоване і перестаріле.

Супроти таких величезних проблем мілітарні і постачальні досягнення, що їх бачимо в Европі впродовж останніх двох років, — подивугідні.

Більшість військовиків і політиків переконані, що Захід за поштовхом зброєнь США в останніх роках помітно зріс на силах у стосунку до СССР. Але, мабуть, саме того, як далеко ми зросли на силах, ніхто не може сказати, бо ж оцінки альянтських розвідок поміж собою серйозно різняться і немає одної згідної відповіді на питання: який сильний сьогодні СССР?

В штабах розвідок аліянтів, США та ВШАПЕ (Верховного Штабу Альянтських Потуг Европи) існує поважне розходження в поглядах, чи розвідки ВШАПЕ (а на яких базуються мілітарні вимоги ВШАПЕ) не перецінили сили СССР. Велике число старшин думає, — висловлювався один генерал на високому становищі — що, мовляв, ми все приписуємо СССР спроможність давати собі легко раду з найтяжчими проблемами тоді, коли США та Великобританія, — що стоять куди вище з погляду техніки — можуть розв'язати ці проблеми тільки серед найбільших труднощів, якщо взагалі можуть їх подолати.

Ці невирішені розходження в поглядах щодо оцінок розвідки мають особливе значення для майбутніх плянів ВШАПЕ, бо ті, хто твердить, мовляв, військові вимоги ВШАПЕ — виражені в числах дивізій, кораблів і літаків — надто високі, ті домагаються ревізії щодо таких трьох основних пунктів:

Поперше, вони твердять, що ці вимоги є куди вищі понад усякі спроможності Европи і тимсамим не будуть та не можуть бути виконаними. Подруге, коли намічувано вимоги щодо воєнних сил ОПАП-у, то не брано до уваги дії родів зброї, як от атомова артилерія, що може заступити деяке число дивізій і літаків, а потретє, на всякий випадок ці вимоги спирилася на перебільшених оцінках совєтської сили.

То ж при таких різних оцінках совєтських сил неможливо сказати, наскільки сили ОПАП-у зросли, за час свого короткого але драматичного існування, якщо не приймати якогось одного довільного мірила.

Деякі факти є певні: сили Заходу приблизно дорівняли силі совєтських наземних і повітряних збройних сил, що станціонують постійно у Східній Европі — даних про які не можна скрити. На деяких теренах (напр. у Німеччині) ці збільшені збройні сили альянтів перевищили совєтську збройну силу на сусідніх просторах.

Оцінка совєтських збройних сил

У східній зоні Німеччини, Австрії та в східньоевропейських сателітних країнах розташовано яких 32—34 совєтські дивізії та декілька артилерійських дивізій (рівновартних альянтській корпусній артилерії). На тих же теренах розташовано приблизно 2500 совєтських військових літаків усіх типів, із транспортовими включно; з них около 1700—1800 це бойові літаки. В Західній Европі проти цих сил альянти мають тепер (не вчисляючи Греції, Туреччини й Португалії) яких 28 дійових дивізій, помітно сильніших від совєтських дивізій щодо величини та сили вогню, — та приблизно 4000 літаків. Німці твердили, що в 2-гій світовій війні їхня одна дивізія своєю ефективністю дорівнювала трьом совєтським дивізіям, отже сьогодні можна твердити, що ОПАП має перевагу над совєтськими силми, які стоять проти Заходу у Східній Европі.

Як дорахувати ще 60—70 східньоевропейських дивізій до совєтських сил, то східній бльок числово перевищує новостворену альянтську силу. Але якщо знову дочислити 400.000 югославянських вояків до сил Заходу, то числова перевага буде знову по стороні Заходу. Сателітні армії та повітряні збройні сили безсумнівно зросли в ефективності; деякі з них посідають тепер реактивні літаки; їх модернізація та розбудова все ще далі продовжується. Сьогодні однак можна сумніватися щодо ефективности й надійности тих сил. Повітряні сили сателітів СССР мають чисто дефензивний характер.

Тому то саме Захід зріс на силі у кожній мілітарній балансовій позиції, навіть якщо упадок акції комунізму в Західній Европі зрівноважився якоюсь мірою зконсолідуванням комунізму в Східній Европі, де він помалу починає здобувати собі й молодь.

Однак у перспективах на майбутнє оптимізму куди менше

Однак куди менше оптимізму на майбутнє. Погляди розвідки на сили поза совєтським кордоном це в найкращому випадку «вигадування». Більшість старшин думає, що військове становище альянтів в Европі все ще непевне з тих причин, що СССР розпоряджає поза своїми власними кордонами великим числом готових уже і запасних дивізій як теж дійових літаків.

І ніхто з певністю не може сказати, що альянти виграють на часі. Темпи зброєнь ОПАП-у стали повільніші. Сьогодні наша концепція відновити рівновагу сил в Европі шляхом озброєння Західньої Німеччини в рамках ОПАП-у — загрожена.

СССР не стоїть на місці. Він скріпив ефективно свої дивізії у східній зоні Німеччини, розбудував бази постачання пальним і муніцією у висунених до переду теренах та приготовив густу мережу летовищ у східній зоні Німеччини, в Австрії і в сателітних країнах, де правдоподібно можуть примістится 5000—6000 літаків.

СССР і далі продовжує постійно дозброюватися і стандаризувати та модернізувати збройні сили сателітів. Захід не знає напевно, чи темпи росту совєтської продукції не перевищують темпів США. Деякі урядові чинники гадають, що Москва або вже розв'язала або на шляху розв'язати у себе проблему браку нафти, та що вона тепер нафти має подостатком, і то на війну в великому маштабі.

Ми певні, що СССР постійно збільшує свій запас атомової зброї, що працює над сконструюванням водневої бомби, і що незабаром матиме доволі «спеціяльної зброї», щоб могти серйозно загрожувати нам чи нашим союзникам — і таким чином невтралізувати нашу атомову зброю як запобіжний засіб війни і зменшити її ефективність як вирішного чинника перемоги.

Критичний день — невідомий

Але немає ще жодної певної дати щодо критичного дня, так думають в Европі. Року 1954-го що його часто уважали недавно «роком небезпеки» і роком, до якого ОПАП мусить бути готовий, таким сьогодні не вважають. Вийнятком тут декілька військовиків і політиків. Меншість думає, що між кінцем 1953-го і 1955-им роками СССР матиме доволі напродукованої атомової зброї, не щоб дорівняти нам, але доволі, щоб зневтралізувати нашу дотеперішню перевагу. Далі, що воно мало ймовірне — з уваги на поточні проблеми ОПАП-у, — щоб альянти в тім самім часі могли розбудувати свої домовлені сили в такій мірі, щоб перманентно охороняти Західню Европу проти генерального нападу. Деякі спостерігачі думають, що криза прийде тоді, коли Західня Німеччина справді виставить свою армію. Все це однак погляди песимістичної меншости.

Більшість є тієї думки, яку поділяють деякі, щоправда, не всі американці, а що її в основному висловив, хоч і не тими словами прем'єр Черчил і президент Труман, а саме, що «Айзенгауер виграв бій за Европу ще останнього року». Це означає, що найбільша небезпека совєтського нападу проминула та це не є офіційний військовий погляд США. Генерал Мат'ю Б. Ріджвей остерігав кількакратно перед небезпекою від такого погляду. Американські генерали і дипломати постійно остерігали Европу, що чим довше протягатиметься дозброєння Европи і чим більше часу потребуватиме ОПАП, щоб виконати військові вимоги ВШАПЕ, то довшим буде період скрайньої небезпеки.

На думку більшости — в основному великобрітійських щефів штабу, — теперішня криза «холодної війни» в Европі і гарячих воєн в Азії може продовжуватися в безконечність; і немає ні одної дати, коли теперішня криза може загостритися, як теж що нема ніякої певности, що альянтські сили ростимуть в майбутньому і далі так, як це було в минулому.

Р. Г.

Розділ сил, приділених тепер ОПАП=ові

Нижче подано бойовий порядок (січень 1953) держав-членів Північноатлантійського Пакту, що виставляють військові сили (Ілсяндія, член цього ж союзу, їх не виставлає). Числа приблизні; дивізії

	готових дивізій або їх рівновартість	* запасних дивізій або їх рівновартість	тактичних літаків
Данія	$\frac{2}{3}$	$1\frac{1}{3}$	150
Норвеґія	$\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	150
Голляндія	$1\frac{2}{3}$	$\frac{2}{3}$	350
Бельґія	3	2	350
Франція	$5\frac{1}{3}$	7	800
Брітанія	$4\frac{2}{3}$	12	1300
Канада	$\frac{1}{3}$	—	75
Італія	6	4	375
Греція	10	—	200
Туреччина	21	4	350
США	6	1000	до 1200
Люксембурґ	†	††	—
Портуґалія	1	2	50
Разом	60	35	5192 до 5292

різняться величиною, станом і готовістю; деякі літаки — реактивні. Брітійських, французьких і інші військові сили з-поза европейського терену (на Середньому Сході, в Індо-Китаї тощо) не включено.

Примітка — Запасні дивізії вагаються щодо своєї сили від кадрів — (із штабу дивізії й декількох старшин) аж до понад 60 відсотків свого стану. Брітанія має 10 територіяльних дивізій на своїх матірніх островах силою около 40% як теж інші одиниці — разом до яких двох дивізій, але ніяка із них не може бути готовою тижнями ба й місяцями від дня вибуху війни. Інші запасні дивізії теж різняться щодо своєї готовости від тієї дати. З-поміж цих 35 наведених вище запасних дивізій правдоподібно не більше як 15-20 будуть порівняно готові впродовж 30-60 днів після того, як війна зачнеться.

---

* Готових у різних відступах часу після того, як війна зачнеться.

† Бойове з'єднання в силі 1-го курення.

Р. Г.

Стан озброєння по державах ОПАП=у

В. В. Кравзе: **Модерна турецька армія,** «Зольдатенцайтунґ», Мюнхен, 20. 11. 1952.

Ще почавши від 1946 року, коли ще Захід мав інакші уявлення про СССР і починав розброюватися, Туреччина перебуває в стані частинної мобілізації. Тодіто СССР ні з цього ні з того виповів свій пакт дружби із Туреччиною і зажадав крім ревізії договору в Монтри (щодо Дарданеллів) ще й звороту східньоанатолійських областей Карсу, Артвіна й Ардагану, які ґюмрісським мировим договором були Туреччині повернені після 40-річної російської окупації. Старий ворог, з яким зведено за останніх 250 років бодай 12 війн, стояв знову перед воротами. На болгарському кордоні це був 450 км довгий фронт, а в Східній Анатолії — понад 400 км.

Анкара відповіла совєтському амбасадорові простим «Ні!» і змобілізувала 900 000 чоловік, щоб тим якнайвиразніше підкреслити, що оборонятиме територіяльної інтеґральности країни. Від сімох років іде майже 50 відсотків державного бюджету на скріплення оборонного потенціялу Туреччини.

До особистого виряду турецького «аскера» (бійця) належать: 1 літня й 1 зимова уніформа, 2 ґарнітури білизни, 1 бавовняне накривало — все те здебільша таки вже добре проношене попередниками, — 1 пара простих черевиків, що їх можна що шість місяців віддати до шевця прибити підметки, 1 рушниця 7,92 мм, а врешті — місячне жалування: 0,65 куруша (дорівнює 1,— НМ). То ж п'яних і галасливих «аскерів» в Туреччині не видно.

Проноситься щонебудь із уніформи підчас цієї твердої військової служби, то «аскер» латає: і то латками, що, очевидно, ні трохи не можуть принести доброї репутації його зовнішньому вигляду (недавно один американський часопис писав: «турецьке військо справді скидається на невишколену банду»). Замість шнурівок нерідко появляється звичайний шнурок, а як зрештою трапляються й діри, то чого дивуватися тут при цьому терені? «Аскер» коштує турецьку державу річно 500,— долярів, тоді як його американський співтовариш «джі-ай» — американського податкодавця коштує 5000,— долярів.

Але враз із Трумановою доктриною проти східнього комінформізму в сусідстві, у греків, ця вартова постава Туреччини набрала нового аспекту. Туреччина через ніч стала ключовою позицією і неначе запрудою на шляху до східньої частини Середземного моря. Що більше: якщо б противник увірвався до Східньої Анатолії, то увесь Близький Схід із своїми життєважливими джерелами опинився б без охорони і наче засервований СССР-ові на тарілці, а врешті — совєтська армія на протоках! Це викликало б непердбачені наслідки в цілому Середземномор'ї. То ж тут появився JAMMAT (Joint Amerikan Military Mission for Ajd to Turkey — «Сполучена Американська Військова Місія для Допомоги Туреччині») із своїми 10250 експертами, себто з найсильнішою загалом військовою місією в країні-члені ОН. До половини 1952 р. інвестували тут США безпосереднє й посереднє військове спорядження на суму ок. 1 міліярда долярів; на думку ген. Арнольда, це «найкращі інвестиції, що їх США зробили закордоном». Як вроджені реалісти, турки прийняли цю допомогу із властивою собі достойністю — як від приятеля, що тепер набрав подібної відрази супроти їх північно-східнього сусіда, та яку вони вже мали здавен-давна. То ж не диво, що ці американські дорадники, які появилися були тут з таким велетенським покриттям, спершу пережили неодне розчарування, бо натрапили в турків на таку високу — обґрунтовану історією — думку про себе самих, як ніде інде. Мусіли теж вислухати й те, що їх допомога — щоправда, дуже побажана, але що власне Туреччина вже від багатьох років допомагає Заходові і що зрештою навіть без цієї допомоги вела б боротьбу. На американців тут гляділи як на союзників і були готові з ними разом вести спільну боротьбу, алеж на базі взаємного пошанівку.

Одне з найперших і ніраз не останніх розходжень поміж турецьким генеральним штабом і JAMMAT-ом виникло з приводу майбутньої маршрути турецького «аскера». Турки думали про добре вишколені й добре споряджені піхотні дивізії, що в гірських просмиках Східньої Анатолії могли б враз із ланцюгом гір створити непереборний оборонний вал. Американці ж були за модернізацією й рухливістю. Впродовж трьох місяців понад сотня штабовиків мусіла покинути службу. Армію зредуковано з 900 000 чоловік на 360 000 (до того числа доходять іще: 20 000 летунства і 20 000 военно-морської

фльоти), зате ж здвоєно їхню вогневу силу. У міжчасі направлено, чи то збудовано заново 20 000 км шляхів. Тоді як американці переперли свої пляни в загальному, то в подробицях натрапили на завзятий спротив — і щонайменше навчилися шанувати своїх приятелів.

Корея остаточно показала, що турецький «аскер» на фронті є те, чим повинен бути вояк: добрим бійцем. Оповідають, що в Кореї опинився був один висунутий вперед турецький батальйон у скрутному положенні. Американський сотник-ад'ютант запропонував турецькому курінному відтягнути свій батальйон до тилу. «Не маємо такого наказу». «Але ми не маємо вже харчів!» — спорив далі американець. «То здобудемо собі від ворога». «Алеж ми вже не маємо амуніції». «То будемо боротися баґнетами!» Якже ж цей сотник-американець, всупереч наказові, хотів відійти до заду в штаб, (щоб пожалітися, то його особисто застрілив цей турок-майор «за трусливість перед ворогом». «Цей майор, очевидно, був пізніше воєнним судом звільнений».

На місце кожного вибулого турецього вояка в Кореї зголошуються вдома шість заступників. І хоч Туреччина — аж до листопада 1952 року — ще й не була прийнята до Північно-Атлантійського Пакту, то виставила як перша країна, що до того ще й межує з СССР, — на Корею одну бриґаду. Ця рішеність брати участь у боротьбі, де лише йдеться про східню загрозу, принесла турецькому «аскерові» найвище признання серед фронтових співтоваришів. Він найбезкомпромісовіший ворог «Москви», як він називає росіян.

Туреччина сьогодні має разом модерно вишколених частин: 16 піхотних, 5 кавалерійських і 3 танкові дивізії. У Східній Анатолії проти 32 совєтських стоять 9 турецьких, в укріпленім же районі Тракії — проти 12 болгарських і 3 совєтських — 5 турецьких дивізій. Крім вишколених резервів із 2 000 000 люда, Туреччина розпоряджає ще 2 000 літаками (з того 300 модерних турболітаків), 8 підводними човнами, 11 винищувачами і 1 кружляком. Мрія ЈАММАТ-ту це — 40 бойових турецьких дивізій.

На місце давнішого турецького старшинського корпусу, тяжкуватого й надто заскорузлого в своїх застарілих доґмах на те, щоб могти достосуватися до нових напрямків, — прийшов новий. Він рекрутується головно з-поміж синів анатолійського селянства, вихованих в дусі Ататюрка і відкритих для модерного способу думання. Їх американські вишкільники говорять з подивом, що «турки представляють собою щасливу синтезу поміж бездушною технікою й фанатичним одиночним бійцем».

Осідком штабу близько-східнього верховного командування ОПАП-у «Південний схід» обрано турецьке місто Ісмір (Смірну).

ФРАНЦІЯ: Зброєневе плянування французкої армії після війни проходило в трьох головних етапах: почалося меморандумом уряду від 7. 8. 1950 про трирічну програму на 20 дивізій, далі законом про військову службу від 1. 12. 1952 із встановленим обов'язком військової служби на 1½ року та врешті військовим бюджетом. Тоді як впродовж 1952 року в розпорядженні стояли 14,7 міліярдів НМ (з чого на саму тільки війну в Індокитаї — 4,7 міліярди нм), то на 1953 р. передбачене підвищення цього бюджету до 17,56 міліярдів НМ. Міністер оборони Плевен заповів, що цю суму однак прийдеться обнизити на пів міліярда, якщо американська фінансова допомога для Франції буде скорочена, як це подавано, з 650 мільйонів долярів на 525 мільйонів.

У Франції щорічно стає яких 210 000 призовників; на те ж, щоб могти ці передбачені 20 дивізій із 900 000 чоловік виставити до кінця 1953 р., то необхідно було б продовжити військову службу на 24 місяці. Таке продовження було однак ще настільки завзятіше поборюване соціялістами й комуністами, що такі дворічняки мусіли б бути вжиті як зміна розташованих головно в Індокитаї добровольців із довшими термінами служби. Річні ж втрати старшин в Індокитаї дорівнюють щорічному випускові старшинських поповнень із воєнних шкіл у Сен Сір і Куекідан.

До кінця 1952 р. Франція повинна б була мати під зброєю в Европі 642 000 вояків, в Індокитаї 196 000, а по інших заокеанських теренах — 47 000. Число однак на Европу видається не достовірним та невиконанним. У 1951 р. Франція мала в Европі: 5 піхотних дивізій, 3 танкові й 1 повітряно-десантну дивізію. Передбачених же тоді 10 дивізій до кінця року так і не осягнено. Спорядження й бойова вартість цих дивізій були неоднакові і здебільша не надто високі. До кінця 1952 р. не були виставлені передбачені на Ліссабонській конференції ОПАП-у 12 дивізій, чи то навіть згідно із французьким пляном — аж 15 дивізій.

Французька авіяція розпоряджає 500 мисливськими літаками, з-поміж яких 430 англосаського походження. За французькими з'ясуваннями, устійнений у Ліссабоні на Францію контингент із 800 мисливських літаків міг би був бути випродукований до кінця 1952 р. — як і дальший із 1200 літаків на 1953 р., — тільки під умовою, якщо б це було фінансоване допомогою з американських літакобудівельних замовлень.

Французька воєнно-морська фльота зменшилася в наслідок 2-гої світової війни з 5 на 2 лінійні кораблі, з 18 на 3 кружляки, з 72 на 8 винищувачів та з 77 на 12 підводних човнів, абож разом — із 518 000 на 190 000 реґістрованих бруттотонн. А згідно з ліссабонським пляном передбачається — 456 000 тонн.

Проти 30 000 активно приготованих на громадянську війну комуністів — «стратегія оборони спеціяльних теренів» (себто перед повітряним і морським десантом, перед партизанами й заворушеннями) розбудувала «народну охорону» із таких з'єднань: жандармерія, республіканська гвардія і республіканські охоронні сотні, територіяльна гвардія й реґіональні батальйони та запас.

ІТАЛІЯ: Устійнені в італійському мировому договорі 1947 р. на 250 000 чоловік, 350 літаків і 26 воєнних кораблів зброєневі обмеження для Італії були знесені заявою західніх потуг в вересні 1951 р. після того, як в наслідок озброєння східніх сателітних держав, колись пов'язаних із державами осі, як теж коли в наслідок приступлення Італії до Північно-Атлантійського Пакту створилася нова ситуація. Почавши від тоді Італія належить до тих потуг в Европі, відбудова власної збройної сили яких знайшла далекосяжне признання. Ця відбудова власне проходила непомітно і з поминенням публічної уваги. Як же ж минулого року підчас дебат над бюджетом італійський міністер оборони подав до відома, що до кінця 1952 р. стоятимуть 7 піхотних, 3 легкі й 1 танкова дивізія, далі — 1 танкова бриґада і 3 альпейських бриґади, то стало очевидним, що Італія із своїми 12 дивізіями належить до тих небагатьох европейських держав, що виконали встановлену для членів ОПАП-у в Ліссабоні з початком 1952 року зброєневу програму. Це збільшення армії, очевидно, було вможливлене вчетверо збільшеним військовим бюджетом супроти напр. р. 1948/49; у 1952/53 р. міністерство оборони розпоряджає 518 200 мільйонами лір, а дальших 125 мільйонів лір парлямент признав на надзвичайні військово-оборонні кредити.

Ці досягнення були в немалій мірі підтримані ще й американською зброєпостачальною допомогою у формі: 800 нових танків, понад 100 важких гармат, 36 воєнних суден (серед них передбачено було 8 винищувачів) і 328 літаків (в тому 64 турболітаків).

Міністер оборони Паччіярді заявляв при нагоді різних міжнародних конференцій минулого року, що Італія із допомогою закордону змогла б виставити в 1953 р. ще дальших 3 дивізії. Італія домагалася американських збросневих замовлень на 350 мільйонів долярів, і США заявилися готовими на 250 мільйонів долярів, якщо Італія дотримуватиметься відповідних реченців достави. Понадто Італія домагалася ще й військових достав на 350 мільйонів долярів, однак тут США своє рішення зумовили дальшим ходом реалізації італійської збросневої програми.

Для оборони Італії воно важливе, що ці саме виставлені 12 дивізій відповідають передбаченому для неї військовому контиґентові в рамках договору про Европейську Оборонну Спільноту (ЕОС), тоді як Франція досі тут виставила заледве 10 дивізій. Крім того для характеристики італійського становища важливе ще, що військові сили Туреччини й Греції не підчинені командувачеві наземних сил верховного командування ОПАП-у «Південь», італійському ген.-лейт. Фраттіні, але що для них створено нове верховне командування ОПАП-у «Південний схід». Італія дуже зацікавлена в міжнародних переговорах щодо створення єдиної південно-східньої оборонної системи враз із Грецією, Туреччиною, Юґославією та морськими силами США й Великобрітанії, однак на перешкоді тут — нерозв'язана ще проблема Трієсту, як теж і його вплив на недалекі вибори.

Італійська воєнна фльота складається з двох перестарілих лінійних кораблів, 3 кружляків, 33 супровідних і 626 прибережних човнів та 10 виловлювачів мін. США доставили: 5 винищувачів; передбачена ж іще достава 3 дальших винищувачів. 1 винищувач уже спущений на воду у Спеції, запляновані ж — один 6000-тонновий кружляк протилетунської оборони та два 4000-тонні кружляки як теж намічена програма кораблебудівництва до 1955 р. на 350 000 тонн — ніраз не така мала, як її порівняти з програмою на 370 000 тонн Франції.

Сензацією італійських літакобудівельних збросвь стали продуковані з брітійськими погінними турбінами De-Havilland-Ghost турболітаки Fiat G-80, що вже брали участь у середземноморських маневрах ОПАП-у. Прем'єр міністрів Де Ґаспері створив в Італії національний комітет для дослідів над атомовою енерґією, а міністер оборони Паччіярді повідомив про успішні вже спроби з вибухом невеликої кількости водню. Паччіярді заявив теж, що італійські фабрики могли б у випадку американських замовлень виконати військове спорядження для Заходу на суму 450 мільйонів долярів.

Вмерти за України — це жити вічно.

(із кличів УПА)

Ліпше умерти в боротьбі, ніж умирати як покірний раб, не боронячись, цілуючи ноги того, хто визискує, хто глузує й погорджує, хто катує тебе.

(Микола Міхновський)

П О Д Я К А

Пожертви на Фонд Місії УПА склали:

в Канаді: на руки п. А. Маличевського в Ст. Кетрінз на л. ч. 299:
по 2.— дол.: Бубна М., Михаськів У.; по 1.— дол.: Гриб М., Гук О., Корнацький І., Яворський В., Бейко Л., Кулик С., Гейко І., Будяк М., Маличевський А.; по 0.50 дол.: Чиж В., Кобилянський С.; разом 14.— дол.;

на руки п. М. Климочка в Ст. Кетрінз на л. ч. 300:
по 2.— дол.: Конит А., Купратий Д., Католик В., Бинковський В., Федоришин І.; по 1.— дол.: Климочко М., Лужба М., Сьолковський Л., Тиховецкий С., Єзерський Т., Березовський В., Берекета М., Репіцький Г., Роздольський Б., Чорнописький М., Кіслюк С., Гаврилишин О., Демидас П., Кучмій А., Мартинюк Ф., Казанівський О., Шоцький І., Андрусишин, Іванець І., Процик В., Солтис В., Гороус М., Соколівський П., Клим'юк А., Дощин Р., Міносора В., Корда М.; по 0.50 дол.: Гучок В.; разом 37.50 дол.;

на руки п. О. Жигара в Торонто на л. ч. 292:
по 5.— дол.: Репецький Степан; по 3.— дол.: Осип і Ірена Слов'як; по 2.— дол.: Ковалів М., Дудар П., Дудар М., Дудар А. і К., Денис Д., Проців С.; по 1.75 дол.: Дудар П.; по 1.— дол.: О. Жигар, Ройт Роман, М. Кавчинська, М. Галабар, М. Міґус, А. Кордан, І. Цьова, М. Голій, В. Бізан, Павлишин, М. Курис, Р .Вірстюк, А. Куриш, І. Шанківський, С. Стахура, Р. Стахура; по 0.25 дол.: П. Борковський; разом 38.— дол.;

на руки п. В. Білана в Торонто на л. ч. 291:
по 2.— дол.: Д. Семчишин, Д. Крапко, В. Ринда, по 1.— дол.: В. Білан, Т. Ратушний, О. Саган, Н. Ізьо, О. Жигар, К. Курінка, Т. Гулич, Л. Тризна, В. Кушніренко; по 0.50 дол.: Н. Сабуха; разом 15.50 дол.;

на руки п. М. Гая в Торонто на л. ч. 297:
по 2.— дол.: М. Сметанюк, М. Довгий, Г. Босий, С. Артимович, А. Ганачівський, В. Бищак; по 1.— дол.: І. Бурда, Ф. Хридун, С. Волос; разом 15.— дол.;

на руки п. М. Міґуса (на христинах у п-ва Жигарів) в Торонто на л. ч. 298:
по 5.— дол.: О. Жигар; по 2.— дол.: П. Алик, О. Юрчишин, В. Гелюк; по 1.— дол.: С. Загребельний В. Білан, А. Хомин, С. Николюк, П. Серватяк, А. Курис, В. Цап, А. Куприк, М. Міґус, І. Денис, В. Діхтяр; разом 22.— дол.;

гості на весіллі п. Михайла й Анни (з дому Куприк) Міґусів, яке відбулося 31. 5. 52 в Торонто, — 64.60 дол.;

сотн. Гуляк (збірка на христинах) — 18.— дол.;
в Австралії: на руки Г. Білика в Вікторії на лісту ч. 301а:
по 20.— шил.: Адам Дикий, Г. Білик; по 10.— шил.: М. Проць; разом 2.— фунти, 10.— шилинґів;
на руки п. В. Рудя на л. ч. 302а:
В. Рудь — 2 фунти, М. Домажак — 1 фунт; разом 3 фунти;

на руки п. М. Лібера в Пертс на л. ч. 315:
по 5 фунтів: Мир. Лібер; по 2 фунти: Е. Ростик, Вол. Поповський, І. Диміцький; по 1 фунтові: М. Ткачишин; разом 12 фунтів;

на руки п. Вол. Кані в Фріментль на л. ч. 317:
по 1-ному фунтові: І. Міщук, Б. Нагерпяк, Олекса Тимус, Р. Ситар, О. Дубіняк; по 10 шил.: Д. М., Д. Бурич, Чабаль, Беґей, Я. Борбадин, Борис Черкасов, Василь Моцик, Б. Зубач, Вол. Пошивак, Іван Тарапацький, Мик. Пошивак, Ю. Липка, Василь Алісієв; по 5 шил.: В. Крилатий; разом 11 фун., 15 шил.

на руки п. Петра Кардаша в Пертс на л. ч. 318:
по 5 фунтів: Ф. Андрусяк, Ігнатій Івородецький, Іван Дмитрук; по 2 фунти: Петро Кардаш, Ярослав Кулинич, Павло Гуґей, Василь Стасів, Степан Яценко, І. Скіцко, М. Л., Ю. Федичканич, Василь Слободян; по 1-ному фунтові: І. Костишин, Мих. Фітяк, Мих. Гарасим, І. Кучма, Евстахій Темник, Іван Шийка, Василь Кандеревич, Гр. Сенюта, І. Годьо, ..., І. Грицан, І. Приймак, Кость Копчук, Мик. Бойчик, Петро Вражук, Данило Коліщак, Степан Хомяк, І. Дулиба; по 10 шил.: Д. Менцінський, Б. Перець, С. П.; разом 52 фун., 10 шил.

на руки інж. Хлібовицького в Нортгам на л. ч. 319:
по 10 шил.: Петро Гупців, Онуф. Розвадовський, Юхим Колодій, В. Гоголь, М. Пришлюк, Мик. Леник, М. Гавриляк, Я. Микитюк; по 8 шил.: Р. Гуменяк, Гаврило Похлібаєв; по 6 шил.: В. Шнайдер; по 5 шил.: М. Клімак, М. Корець, В. Стефанюк, П. Тітке, Федір Вороненко, В. Кузик, П. Окис, М. Яремович, В. Глібовицький; по 4 шил.: Прокіп Козак; разом 7 фун., 11 шилінгів;

на руки п. Мирослава Болюха в Мельбурні на л. ч. 322:
по 2 фунти: М. Болюх; по 1-ому фун.: Іван Докуф . . .; по 12 шил.: С. Корінь; по 10 шил.: Є. Підг . . ., В. Іванчо, М. Глуховера, І. Тройняр, Р. М., Х . . ., А. . . .; по 5 шил.: др. Б. У.; разом 7 фун., 7 шил.;

на руки п. О. Клюфаса на л. ч. 324:
по 5 фун.: І. Бромірський; по 1-ому фун.: О. Клюфас, В. Фок . . ., С. Герик, В. Болехівський, І. Клодзінський, П. Пікас, Р. Савка, З. Познанський, Я. Тевко, Б. Саджуга; по 10 шил.: мґр. О. Куціль, Я. Кутний, І. Андрейко, П. Сукач, Клодзінський, І. Гончар, І. Самагальський, І. Стехівський, О. Нагірний, Ю. Вен. В. Щера; по 6 шил.: П. Муц; по 5 шил.: В. Михайлів, С. Іванів, О. Соґаль; по 2 шил.: М. Качмар, С. Антоняк, А. Старий, Волошинович, Ружило; разом 22 фунти, 1 шилінг.

на руки п. Степана Стахова в Льонстон-Тасманія на л. ч. 328:
по 1-ому фун.: М. Корабяк, С. Стахів, В. Беркита, Ю. Бородайко, Федір Гас . . к, В. Гірник, С. Стельмах, А. Гірняк, В. Туневич, І. Польовий, П. Вакарук; по 10 шил.: І. Ващишин, Василь По . . . ., В. Тарнавський, І. Костюк, Ільків, О. Скіра, Семен Паціра, Малуй Г., В. Федик, Г. Стецина, І. Стрішко, І. Радненко, В. Макар, Д. Романів, В. Федик, М. Лацишин; по 5 шил.: С. Дутко, Мих. Макарен, М. Сиротинська, Я. Грицишин; по 4 шил.: Борис Па . . . й; по 2 шил.: Стецина Катерина, Теодор Юрчик; разом 20 фунтів, 8 шилінгів.

на руки п. Степана Стахова в Льонстон-Тасманія на л .ч. 329:
по 10 шил.: М. Дідух, Роза Дідух; по 5 шил.: О. Петрусів; по 4 шил.: В. С . . . ць; разом 1 фунт, 9 шил.;
на руки п. С. Макушака в Вікторії на л. ч. 330:
по 1-ому фун.: Й. Хавиляк, С. Макушак, П. Степанюк; разом 3 фунти;

на руки п. Степана Самека в Вікторії на л. ч. 506:
по 5 фун.: Степан Самек; по 1-ому фун.: П. Циб, Вол. Б . . ., Д. Козак; по 10 шил.: І. Лащук, К. Муренко, І. Подоляк, П. Зубчинський, О. Чайка; разом 10 фун., 10 шил.;

на руки п. Петрика Михайла в Глен Лейвіс на л. ч. 507:
по 2 фун.: М. Петрик; по 1-ому фун.: Ю. Залеський, Я. Шевчик; по 10 пил.: Ю. Мицьо, П. Поспілий; по 6 шил.: В. Попович; по 5 шил.: Ігор Гузаль, В. Паливода; разом 5 фун., 16 шил.;

на руки п. Чеслава Міщука в Кенберрі на л. ч. 511:
по 10 шил.: Ч. Мішук, проф. С. Парамонів, Г. Гірняк, Мик. Щерб'як, інж. Віталій Турчик, Ю. Куліщак, Мих. Кубань, Марко Темнюк, І. Стецюк; по 6 шил.: Олександер Теодорович; по 5 шил.: А. Вовк, С. Салдат, Гр. Когут, А. Гаженко, Мих. П'ятничка, Д. Мазуренко; по 4 шил.: Мих. Міґус, Филип Залуцький, Ю. Тернак, др. Р. М.; по 2 шил.: полк. Вартоломей Мойсієнко, І. Головченко, Мих. Сеньчук, інж. Ст. Ваврик, Мих. Яцишин, Ілько Вакун, Мик. Дирів, Мик. Ілик; разом 7 фунтів, 18 шилінгів.

на лісту ч. 515 п. Ст. Калитовський в Вікторії 3 фунти;

на руки п. В. Гошовського в Вікторії на л. ч. 518:
по 1-ому фунтові: В. Гошовський, О. Замогильний, А. Ведмідський, П. Дмитрів; по 10 шил.: Ю. Кортняк, П. Федус; разом 5 фунтів;

на руки п. Ігора Галярника в Аделяйді на л. ч. 519:
по 1-ому фон.: І. Галярник, Л. Ваврик; по 10 шил.: М. Дмитрук, О.Дяків, Д. Пирогів, Є. Гарбаренко, К. Чорній, В. Макосій, С. Шумський, В. Полішко, Р. Івашків, інж. Т. Яськевич; по 6 шил.: М. Лапка; по 5 шил.: М. Гнатишин, Д. Решітник, О. Рапіта, П. Леськів, Г. Карпенко; разом 8 фун., 11 шил.;

на руки п. В. Бубенка в Аделяйді на л. ч. 520:
по 2 фунти: А. Федай, В. Гібський; по 1-ому фун.: З. Наконечний, О. Королюк, В. Бубенко; по 10 шил.: І. Войціховський, др. Н. Кривовяза, А. Стрілецький; по 5 шил.: М. Паранюк, Б. Потежний, М. Шкірка, І. Ощипок; по 4 шил.: Г. Братасюк, В. Обушак; по 3 шил.: В. Цуцуловський, С. Буцик; по 2 шил.: Г. Цьолка, А. Поліковський, Музика, І. Ф...-ків, І. Денисюк, П. Глувка, П. Пацюх, С. Крицький; по 1-ому шил.: Мельничук; разом 11 фунтів, 1 шилінг.

в Новій Зеляндії: на руки п. Д. Степанюка на лісту ч. 504:
по 1 фун.: Пилип Пугач, ...; разом 2 фунти.

на руки Бронислава Легкого на лісту ч. 513:
по 1-ому фунтові: Б. Легкий, Р. Молочій, О. Степаненко, Мих. Гринкевич; по 10 шил.: Марія Луканюк, В. Клепач, Гр. Альбит; по 5 шил.: ....; разом 5 фунтів, 15 шилінгів;

в Швеції: на руки п. Теодора Гивеля на прийнятті під час уродин п. Якова Пікулика в Штокгольмі: по 10 шв. корон: Гивель Теодор, Гр. Бойко, Кир. Гарбар, Ю. Костів, Юзеф Федорчук, Теодор Лишайко, Я. Бальд, Яків Пікулик; по 2 шв. кор.: Доріт Пікулик, Ельн Нільсен, Ернст Персон — 1 шв. корону; разом 85 шв. корон.

в Штокгольмі присутні під час академії 10-их роковин постання УПА 122.— шв. корон;

На інвалідів і хворих в. УПА склали в Канаді:
у Сент-Кетрінз 16. 11. 1951 присутні гості на христинах сина Богдана у п-ва Андрія і Евфросини Маличевських — 18.— дол.;
в Торонто 18. 11. 1951 на христинах дочки Олі у п-ва Олинських зібрав п. Співак — 7.— дол.;
в Торонто 26. 10. 1951 у п-ва Важів зібрав п. Петро Вістюк — 20.— дол.;
в Селкірку під час весільного прийняття у п-ва Кропивницьких присутні на заклик п. В. Близнюка з Вінніпеґу склали 18.50 дол. і з зібраної суми переслано на УПА через Місію УПА 13.50 дол.;
у Сент-Кетрінз під час академії 10-их роковин збройної боротьби УПА, яка відбулась в дні 16. листопада 52 р. за ініціятивою гурту вояків УПА приналежних до Станиці Вояків УПА в Торонто, присутні склали 62.05 дол.

Для потребуючих вояків УПА в Німеччині склали парохіяне в Мінерсвіль — США на руки о. Василя Стебельського 50.— дол., які переслано через Високопреосвященного Апостольського Візитатора українців католиків у Зах. Европі на руки Місії УПА для розподілу потребуючим воякам УПА.

Усім пожертводавцям щиру подяку складає
Фінансовий Відділ Місії УПА

ДО ЗБРОЇ

ЖУРНАЛ УКРАЇНСЬКОЇ
ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

ВИПУСК
19 (32)

ЧЕРВЕНЬ
1953

РІК
ВИДАННЯ
VI

ЗМІСТ:

1. Місія УПА: П. Полтава 1
2. Чайка: Чужинці в УПА 2
3. М. Романів: Сини рідного буревію 3
4. Беркут: Епізод із жнивної акції 4
5. С. Данилюк: Балянс бойових досягнень УПА 7
6. Крига: Залізні нерви 11
7. М. Боєслав: Леґенда Чорного Ліса 12
8. Е. А. Реймонд: Народня війна 13
9. С. К.: До історії розвою совєтської таємної служби до 1945 р. 16
10. К. Клявзевіц: Народня війна 21
11. Г. Д. Ф.: Основні засади німецької системи бойової розвідки 23
12. Р. Всеволод: Напальм замість вибухових речовин . . 28
13. З документів боротьби: Звіти К-ня відтинка УПА 30
14. З книжок і преси 35
15. Подяки Місії УПА 41

Ціна одного примірника журнала „ДО ЗБРОЇ":

в Німеччині	1.— нм.	у Франції	100.— ффр.
у Вел. Брітанії	2.— шил.	в США	0.50 дол.
в Бельгії	12.— бфр.	в Канаді	0.50 дол.
в Голляндії	1.20 ґульд.	в Австралії	2 шил. 6 пс.
у Швеції	1.20 ксp.	в Арґентіні	3 пези
у Швайцарії	1.— фр.	в Бразілії	5 крз.

Адреса В-ва: **„DO ZBROJI"**

MÜNCHEN 2, Karlsplatz 8/III, US-Zone Germany

Видає Місія УПА при ЗП УГВР.

Druck: „Logos", München 8, Rosenheimerstr. 46 a.

ЗА САМОСТІЙНУ СОБОРНУ УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ

ВОЛЯ НАРОДАМ
ВОЛЯ ЛЮДИНІ

РІК ВИД. VI — ЧЕРВЕНЬ 1953 — ВИПУСК 19 (32)

†

Зимою 1951-1952 рр. на українських землях у бою з російсько-большевицьким окупантом України загинув смертю героя

Заступник голови Генерального Секретаріяту УГВР,
Командир УПА, нагороджений Золотим Хрестом Бойової Заслуги І кляси
і окремою медалею «За боротьбу в особливо важких умовах»

майор П. ПОЛТАВА

член Української Головної Визвольної Ради, начальник Політвиховного відділу Головного Штабу УПА, керівник «Бюра інформації УГВР», член Проводу Організації Українських Націоналістів на українських землях, довголітній підпільний вояк-революціонер, борець за волю України, видатний публіцист українського визвольно-революційного підпілля, відомий своїми публіцистичними працями в Україні і закордоном.

В особі Заступника голови Генерального Секретаріяту УГВР, майора УПА П. Полтави український визвольно-революційний рух утратив одного з найвизначніших політичних керівників і революційних діячів сучасної України.

Вічна Слава Героєві Української Національно-Визвольної Революції!

Місія УПА

Саме та обставина, що концепція Самостійної України відповідає найглибшим, віковим прагненням українського народу і що вона зродилася як висновок з тих кількох сторіч, що їх прожив український народ в умовах окупантського гніту і визиску, вирішує про те, що ця концепція — найбільш логічна, реальна, життьова, отже, єдиноправильна і єдиноможлива для українського народу політична концепція. Саме ця обставина вирішує також про те, що український народ ніколи не перестане боротися за повне здійснення цієї концепції, хоча б навіть це коштувало йому найбільше жертв, і хоча б проти себе він мав увесь світ.

Концепція Самостійної України — це, також, концепція такого суспільного ладу в майбутній Українській Державі, за якого не існуватиме експлуатація (визиск) людини людиною. Цей лад буде спиратися на національно-державну й кооперативну власність у промисловості, банковій справі, торгівлі, на національно-державну власність на землю при індивідуальному або колективному, в залежности від волі населення, землекористуванні.

Ідея нації посідає домінуюче становище серед усіх інших чинників, що впливають на хід історії. Вона є найбільша сила історичного процесу, в зударі з якою капітулюють усі сили, скеровані проти неї. Вона через те визначає і основну розвиткову тенденцію історичного процесу.

П. ПОЛТАВА

Августин Донніні — Михась

Шумні, бурхливі води Тибру, високі, стрімкі гори, вічно живий, з високою, аж по небо колюмною диму, Везувій, синьо-голубе небо — оце країна, що в ній 1920 року вперше побачив світ Августин Донніні.

Батько до першої світової війни — воєнний інвалід. Інвалідська рента, що її одержував батько, не могла вповні забезпечити доволі чисельної родини. Тому мати важкою працею мусіла здобувати засоби на прожиток для своєї родини.

Перші кроки ставив малий Августин серед мурів родинного Риму. Тут кожний камінь, кожний крок має свою історію. Дитячі мандрівки серед тих історичних пам'яток виробляли в ньому почуття національної гордости та любови до рідної країни.

Батько його матері жив у підміському селі. Бувши учнем народної школи, тут він проводив вакаційний час. Нераз і під час науки, коли в нього був вільний час, він забігав туди. Тут, серед природи, в сільському затишші він любив проводити свобідні хвилини. Перебування в великоміському середовищі та серед сільської природи творило контрасти, що впливали на багатство духовного життя дитини.

Скінчивши середню школу, Августин Донніні рішив студіювати медицину. В уяві він леліяв той час, коли, мов той вояк, стане на боротьбу із смертю і вириватиме їй жертви з обнять.

Час плив. Плило й життя, ніби човен на спокійному морі. Та тогочасні вожаки Італії почали роздмухувати воєнну бурю. І воєнна хуртовина загнала човник Августинового життя далеко-далеко . . .

*

1945 рік. Україна горить всенародним повстанням. Шумить Чорний ліс, в його мові вчувається шепіт минулих віків, що народжує тугу до волі українського народу. Тіні високих ялиць скривають тих, що мали відвагу стати напрю з долею, й силою зброї та революційного підйому заявити волю українського народу жити самостійним життям. Горить повстання. Горять серця повстанців вогнем великої ідеї. І вогонь цей передається всім, хто зіткнеться з ним і хто відчує його велич.

Чорноліська сотня «Месники», що нею командує пор. Павло, на постої. Зв'язківці, що їх вислав до сотенного командир Різун-Грегіт, привели стрільця середнього росту, чорнявого, в сірій советській шинелі, з довгою советською ґвинтівкою.

— Друже, сотенендо, Михасю зголошує свій прихід! — Це були перші слова, що я почув з його уст. Вони говорили мені, що це чужинець, яких в УПА було багато.

Зразу, після зголошення та короткої розмови з сотенним, його обступили тісним колом стрільці, щоб познайомитися з ним.

Вже в перших днях я постарався заприязнитися з ним. Веселий та жартівливий, в розмови встрявав дуже радо. Говорив багато про свою батьківщину, про своє минуле. Згадував роки, що їх провів у рідному місті, бувши ще учнем і студентом. Згадував дуже мило часи із свого життя в курені Прута.

На Україну кинуло його командування італійської армії враз з усім відділом, що в ньому служив Августин Донніні. Він повинен був воювати проти большевицького СССР. Та загарбницька війна була йому не понутру. Страхіття, що їх зазнав український народ в часі большевицького поневолення та можливість такого в рідній країні, створили в ньому ґрунт для позитивного сприйняття наших ідей, що з ними він зустрівся в 1943 році вперше. Вони захопили його до тієї міри, що він дезертирує з відділу і переходить в лави УПА.

Рейди, бої, постійний натиск ворога та політвиховна робота поручника Бояна та командира Різуна-Грегота остаточно оформили його в лавах УПА. Його бойовим девізом було «Нищити ворога — большевизм, ще заки він дійде до кордонів Італії!» Цей клич він здійснював впродовж свого життя активно й послідовно.

В бою — вояк, яких мало. В потребі — санітар. Завдання санітара виконував він з самопосвятою, рятуючи бойових друзів. Жити риском, зазирати смерті в очі для нього — закон.

Підчас перебування в відділі «Месники» він разом із відділом чи то поодинокими підвідділами ходив у села полагоджувати різні справи, зв'язані з життям відділу. Швидко він стає відомим майже всьому населенню сіл, що в них тоді базувався відділ. Ще сьогодні згадують його селяни дуже мило.

Прийшла пізня осінь: землю покрили жовті листки, а дерева сумно простягли костисте віття. Поле опустіло, почорніло. Нам із жалем прийшлося попращати друга Михася, що його тоді забрав із собою командир Довбуш. Він пішов туди, де був більше потрібний. Тоді я бачив його востаннє.

Зимою 1946 року долетіла до мене вістка: Михась, син соняшної Італії, згинув у бою з большевиками. — Згинув, але прапор, що на ньому написано: «Воля народам і людині!», що його ніс гідно, як усі українські націоналісти революціонери, доніс гідно до кінця. Перед його світлою пам'яттю клонять голови його бойові друзі — українські повстанці, а згадка про нього останеться навіки, вписана золотими літерами в історію Української Національної Революції. 4. 4. 1948 р.

(«Чорний Ліс» ч. 3-4 [6-7]

Пвх УПА М. Романів:

Сини рідного буревію

За нами розгубленість мертва,
Де страх і покора — закон.
Там втрат не буває, де жертва —
Здобутий в огні бастіон.

О. Ольжич.

Йшли... А вслід глумилася доля. Презирливо вдивлялася в очі, а в них — божевільне завзяття.

Йшли. Ні, воліклися. Наперекір втомі, що косила ноги. В грудях повстанських колихали віру. Сильну, невгнуту віру в Майбутнє, мережане щастям і розквітом століть.

І всміхалися втомлені лиця до віри, скутої твердими повстанськими буднями. Вітер висохлі щоки лоскотав. Добирався до грудей, до душі. Видерти віру хотів. Дарма!

— Куди, навіжений?! — стискалися спалені голодом уста. — От, вітряга. Туди не смій!

Щільніше обгорталися в рештки колишніх одностроїв. А дехто таки руками закривав: вітер по них щоб не шмагав, віру не студив.

Кругом пустар снігом курив.

*

По пояс у сніг поринали. Боролися з ним за кожний крок вперед. А внутрі аж пищало — їсти!

Он там у далі світильця блимали. Мов блудні вогники. Там село... Там теплі стіни, привітні, там...

Скоріше в село! Хоч трохи розігріти перемерзлі тіла, хоч трохи заглушити скигління шлунка. Там, там гієни скалили зуби, там смерть на чатах притаїлася.

Нехай! Хутчій в село!

*

Виразніше вигулькували з туману світла. Верещала втома у виснажених тілах. Гнала стрілецькі ноги.

— Друже командире! — Рванулося.

Поглянули блискучі владні очі. Чорні, мов прірва беззоряної ночі.

— Слухаю, — виразно, твердо.

— Стрілецтво знеможене. Втома з ніг валить. Відпочати треба, а то в селі на випадок «войни» ... — й покрутив головою.

Командир майнув зором по сірому ряді. Щезла гострота і м'якість любов'ю загорілася.

— Добре, Славко, — сказав, — заряди відпочинок.

І владні очі м'яко дивилися вслід сотенному.

*

Розкошували відпочинком. Припали до снігу і наче завмерли. Тільки командир стояв, мов дуб серед сніжного пустару. На глум утомі. Чорними очима пестив стрілецькі постаті. Душа кривавилася.

Пройшовся вздовж ряду.

— Зенку, Зенку, слухай! У тебе груди не закриті!

— Нічого, — майнуло усміхом.

Дрогнуло в душі командира і брови над владними очима на мить стягнулися.

— На, візьми оце, Зенку, — скинув легенький кожушок. — Я обійдуся без нього.

Щось тепле залоскотало командирові щоки.

— В мене шинеля ще є.

— Друже командире... Хіба то шинеля? Це...

— Зенку...

— Дякую, я не можу...

— Зенку, друже. Послухай друга, не командира.

— Влодку...

— Ну, візьми.

Довше не сперечався, взяв. Вдягнув кожушок і ніжне тепло розійшлося по його тілі.

У командира дрижала тверда душа. Всіх пригорнути хотів, скласти щирий поцілунок на спалених стрілецьких щоках. Роздер би душу за них. Вони ж діти Революції і його.

Ішов далі і очима голубив своїх дітей.

— Петрусю, знемігся ти. В селі лишу тебе. А то десь у снігу загубишся, — глядів на чотирнадцятьлітнього стрільчика.

Зайнялися у малого сірі очі.

— Не хочу, друже командире, — затрясся діточий голос. — Я з вами хочу бути. Моя мама на Сибірі, а я на печі мав би сидіти? За Україну боротися я пішов. Мій батько згинув за неї. Не хочу на село, — шептав швидко, ніби боявся, що його слова розгубляться у просторі.

Командир, здавалося, не слухав його. Петрусь завмер в ожиданні. Він знав командира. Командир рішає.

— Не лишите мене в селі? Я з вами хочу бути, друже командире, — і сірі очі втопилися в чорній тоні командирових віч.

Пригорнув до своїх грудей маленьку голову.

— Не лишу, — сказав.

*

А потім знову дорога стелилася їм, і навздогін кидалось ридання сніжного пустару.

З кострубатого сутінка визирало село.

«Їсти» — наново відгукувалося внутрі, а ноги спочину просили.

«Ще, ще трохи, а там...» — всміхалася надія в стрілецьких очах.

*

Вже пахло теплом, їжею. Парувала на столі картопля. Вже руки повстанські простягалися до неї, а тут, як на глум, заскреготав кулемет.

Зареготалася скалозуба, повела в смертний тан свої зірчасті колони.

Десь заграли на тривогу Марсові лютні.

Загорілися владні очі, заспівала душа бойової.

— Друзі! Соколи! До зброї! За честь стрілецьку, за славу!

І понеслися рвучко, мов вихри осінні, сміливі і хороші.

Штормом гуляла в венах кров.

Вінчалася слава гордочола і клонилися їй до ніг повстанські дружби. Розсипали китиці багряних троянд препишних. І слава квітчалася ними та сорокшостому в дарі приносила.

А бій кипів. Затяжний. Ригала полум'ям сталь грізна. Жалю ні пощади не знала вона.

Ворог доповнювався все новими силами, а ряди повстанські рідшали. Мов леви боролися вони. Знали: підмоги не буде! Впереді — життя або смерть!

— Друзі! У наступ! Прорватися конче! З Богом, Зенку, свою чоту веди у бій! Славку, ліве крило прорвати мусиш! Іди! Я з другими помчуся! — дзвінко лунали жаркі слова командира, загрівали до наступу повстанські душі.

— Вперед! За мною! На пробій! — ніби сам Стрибог погнався з своїм леґіоном.

Світ веретинився в повстанських очах.

Зривалися зойки ранених і тонули, розгублені в тумані по ночі. А над ними звитяжно кружляло лунке «Слава!», голошене десятками повстанських грудей. Безстрашними.

Рвався ворожий перстень. Не видержав напору безумних завзятців.

Ніби сірі птахи, вилітали повстанці з оточення. Мостили свій шлях ворожими трупами. А кожний частку себе лишав по заду. Там на багряному полі друзі осталися важкоранені. І помочі їм ні звідки. Вони мовчки схиляли чола перед Всевладним. Гарячі лиця тулили до засніженого лона землі, а руки пістолі шукали. Під скажені вигуки дружилися з останньою кулею. Без жалю . . .

В ім'я Великої Ідеї . . .

В ім'я Руїни і задимлених степів . . .

В обороні рідних стріх . . .

Глумився кат, штиками поров мертві тіла. Дихав лютттю розбещеної півночі. В безсиллі скреготав гнилими зубами.

У відповідь лиш вітер іржав.

І тільки пустар над героями сторожем стояв.

*

Співали вихри пеан перемозі.
Окупленій кров'ю.
Багряними самоцвітами.
Синами рідного буревію.
Незломними.

*

Потомлені і голодні світанок стрічали. А він ніс їм у своїх черствих долонях нові змагання.

Не жахалися. Бо змагання виростило їх. З ними сплели вони свої юнацькі мрії, палкі сподівання.

Давили втому і ясний погляд кидали на шлях. Твердий, як і доля борців.

Орали свій шлях, і зір їх якорився до синьої далі.

Там Схід купався у крові . . .
Там райдужився Київ Святий . . .

(«Чорний Ліс», ч. 1-2 [14-15], березень 1950 р.)

Бул. УПА Беркут

Епізод із жнивної акції на Закерзонні в 1946 р.

(Спомин)

Коли закінчилося виселення українського населення із т. зв. Закерзоння до УССР, польська адміністрація думала зібрати все збіжжя з полишених піль. В Грубешівщині в той час оперували малі партизанські відділи, тому польський советський уряд кинув численні частини війська, яке мало завдання не тільки збирати хліб але передусім ліквідувати відділи УПА. Тиждень перед жнивами їздили їхні панцирні авта з метою розвідки, а зараз за ними йшло військо, яке робило облави по полях та лісах. В очищених, на їхню думку, околицях залишали свої залоги, які заквартировували по селах і починали жнива. Та тут зустріла їх несподіванка. Поперше майже всі мости були позривані. Подруге також відділи УПА, що заховалися — почали протидію. Хочу навести один приклад.

Квартируємо в селі Гільче, вибираємо мід із пасіки, що її залишив нам господар кажучи, що наколи він не буде мати змоги нам допомагати (бо його вивозять до «раю») то нехай його пчілки трохи нам життя осолодять. Саме закінчили ми вибирати мід і сидимо у саду, як нараз почулося гудіння сирени. Зриваємося та мерщій подаємося в кущі. Просиділи кільканадцять хвилин — не чути нічого. Виходимо назад у сад, а назустріч іде одна жінка. Коли вона нас побачила із пістолями та гранатами в руках, почала сміятися та питати від коли то ми вже починаємо з «пукавками» робити наступи на панцирні авта. Ми зробили винуваті міни, бо поляки застукали б нас неприготованими та лише з короткою зброєю. Жінка повідомила, що саме переїзджали два панцирні авта, вони задержалися на хвилину, спитали чи не має тут «бульбовців», забрали одну дівчину,

щоби показала дорогу і віділхали в напрямі с. Хохлів. Вони вихвалялися, що з їхнім прибуттям прийде кінець «бандитам». Потішали дівчата, що коли вони стануть залогою по селах, то не одна дівчина вийде заміж і вони не одно весілля відгуляють.

Коли ми так розмовляли, повернулася дівчина, яку були забрали вояки ВП. Вона оповіла нам, що коли вояки ВП приїхали до с. Хохлів та побачили, що на річці нема моста, почали кожний на свій лад «благословити бандеровцув», прикрашуючи свої погрози добірною польською лайкою. Та тут, став їм в пригоді місток, який збудували селяни. Шофер заризикував тудою переїхати і з трудом це йому вдалося. З того не були задоволені вояки, що мусіли служити за тяглову силу та випихати авто з болота, що сягало майже у пояс. Та не так то щасливо обійшлось другого дня, коли по переїзді розвідки, яка мабуть позвітувала, що в терені спокійно (крім поганих переїздів через неглибокі рівчаки). Коли надворі стемніло, наш стрілець Дубовий — (спеціяліст-мінерчик, бувший вояк І УД) ще з одним помічником просив командира Ясеня дозволу «направити» цей міст, щоби вояки ВП не мусіли за кожним переїздом сушитися та чиститися вечером до дівчат. На женихання треба було виглядати пристійно. Коли стрілець Дубовий одержав дозвіл, то по кількох хвилинах наші «сапери» взялися до роботи і заклали дві «телерміни», щоб скріпити міст. Населення було про це повідомлено та для безпеки ще сторожив один чоловік.

Другого дня прокидаємося від страшного зриву та зойків.

Авто, що саме переїздило мостом, вилетіло у воздух. Все на ньому було перемішане, зброя із відірваними руками та ногами. Кільки було вбитих тяжко сказати, бо зараз підїхало друге авто, яке все позабирало. Під час того не допускали нікого з цивільного населення. Одинокий шофер вийшов цілий, бо коли міни зірвалися, він разом з кабіною вилетів лише кілька метрів вгору.

ВП вибирало собі квартири переважно по великих будинках, мурованих і під бляхою, щоби не можна їх підпалити. Такими будинками були переважно школи, громадські доми та читальні «Просвіта». З цих випадових баз, вони часто робили «скоки» на села. Коли ВП заквартирувало у с. Гільче, яке ми вважали своєю випадовою базою, наша боївка мусіла перейти до інших сіл. К-р Ясень на деякий час зарядив цілковиту конспірацію для цілої боївки, крім розвідки, що мала тоді роботи «по самі вуха». Не дармувала теж розвідка ВП. Дуже часто появлялися в селах підозрілі типи в цивільному одягу, — це були ворожі розвідчики.

Коли такий тип зникав, то можна було сподіватися — як не облави то частин ВП, що розпитували чи не було тут такого чоловіка і наслідком одного і другого у селі завжди переводилися ревізії та розшуки. Через такі відвідини у с. Мицові стрінула нас не мила пригода. Рано ще сонце не сходило як прийшла господиня до стодоли, де ми спали і повідомила, що село окружене частинами ВП. Ми спали досить глубоко в сіні, але господиня, щоби ще краще нас заховати, закидує нас зверху снопами, замикає стодолу на колодку, відходить. В селі було більше наших стрільців, але з огляду на можливість наскоку ВП — не квартирували разом.

Я, мій амуніційний Міша та стр. Вічний сидимо разом та прислухуємося до відголосів, що лунають знадвору. Наша господиня, яка обіцяла нас відвідати, також не показувалася. Ми це розуміли як велику небезпеку для нас. Нараз чуємо постріли з напрямку, де квартирував ройовий другого роя Моряк. Стріли не вгавали. По якомусь часі віддаляються в поля, а потім зовсім стихають. Міша здогадується, що це Моряк пробивається. Раптом доходить до нас страшний шум. Я не можу зорієнтуватися, що це, але стр. Міша відразу пізнає, що це наша стодола горить, і радить пробиватися з окруження. Тоді я пробую вилізти на верх, але воно мені ніяк не вдається — забагато снопів лежить зверху. Кричу, щоб котрийсь із них виліз та відкрив мене. Вони відповідають, що теж не можуть ворухнутися. Мене огортає жах, що прийдеться згоріти. Не звертаю вже уваги на всі крики знадвору, збираю всі свої сили і облитий потом, захикавшись, дістаюся наверх. Перше, що впало мені ввічі, то свідомість, що наша стодола ще не горить, друге — що на дворі ясний день, бо світло попід стріху освічувало цілу стодолу. За кілька хвилин повідкривав я моїх друзів і втрійку радимо, що робити. Один радить сейчас пробиватися, я знову обстоюю думку, що доки наша стодола не горить, то треба сидіти. Так сидимо ще яких п'ятнадцять хвилин і прислухуємося як зближається вогонь, до криків людей, що стараються бодай щонебудь рятувати з горіючих хат. Нараз, паде стріл з пістоля, а згодом чути розрив гранати. Ми здогадуємося, що це стріляють наші стрільці — тяжко ранений ройовий Хмарний і хворий на легені стр. Калина, які тут лікувалися. Виявилося, що наші здогади були правдиві. Оба ранені попавши в руки ворога — застрілилися. Коли ми так сиділи, не знаючи, що почати, вогонь показався на стирті соломи, зараз таки біля стодоли. Він вивів нас з омертвіння. За малу хвилину ми зі зброєю злізли на тік. Коли цілий дах був вже в вогні і вітер війнув вогнем попід стріху до середини, ми з поспіхом пробуємо відчинити двері. Підходжу до других дверей, що виходили в сад, та вони теж заперті грубим дрючком, якого не можна навіть зрушити, так сильно забитий.

Кидаємося втрійку до задніх дверей, вдаряємо плечами, і на превелику нашу радість, дрючок подався. Двері відкрилися впору, бо з даху вже добре почала сипатися горіюча солома. Поміж відхилені двері виставляю цівку кулемета, а потім обережно виглядаю у сад. В саді нема нікого. Все військо, сподіючися, що з горіючих забудувань будуть вискакувати повстанці і почнеться бій, позалягало біля дороги у ровах. Перебігаємо сад ніким незапримічені і ховаємося на городі у коноплях. На заввагу стр. Вічного, що можуть за нами шукати, рішаємо відійти в поле. З городів обережно переходимо попід верби на луку. Розглядаємося — нема нікого. Прямуємо на дорогу, яка поміж двома горбами веде до села Хлоп'ятина. Тільки вийшли ми на дорогу, як раптом закричали поляки: «Здай сєн, жуць бронь!» і рівночасно почали обстрілювати нас з крісів. З усіх сторін чуємо такі самі крики. Аж тепер зрозуміли ми, що попали поміж дві застави, які не мали нічого більше до діла, як тільки сторожити чи не буде прориву зі села. Миттю зродилося питання чому ми не запримітили ворогів скоріше, а так подурному влізли на перехресний вогонь обох застав.

Застава з лівої сторони обстрілює нас із крісів, натомість застава із правої сторони обстрілюючи нас, забігає теж дорогу. Ми не стріляємо. Цілий час йдемо вперед, і стежимо за силою ворожого вогню. Вояки ВП думали мабуть, що ми хочемо здаватися, бо біжать прямо на нас. Коли вони зблизились на яких сто метрів, я крикнув, щоби почати вогонь. Стр. Вічний приклякає на коліно і стріляє до тих, що підбігають з чола, стр. Міша спрямовує свій вогонь на ліву сторону. Нараз стрілець Вічний повідомляє: «Беркут, моя „десятка" урвала гільзу». Замовкла рівнож і «десятка» стр. Міші, бо як пізніше виказалось, то йому під замок «десятки» залізло пшеничне зерно, замок не доходив на своє місце і спусковий язичок не міг піднести ударника. Він бідняга, цілий час тільки викидав набої думаючи, що вони не спалюються. Но, думаю — тепер потрібно тільки, щоби мій «дехтяров» щось подібного встругнув, і трівога вкрадається в серце . . . На щастя мій кулемет затарахкотів, немов би хотів відвдячитись за це, що я його так чутливо доглядав. По двох чергах із кулемета полякам відійшла охота дальше забігати нам дорогу до відступу. Вони полягали в бурянах і стріляли «богові у вікна», не загрожуючи нам більше своїм вогнем. Тоді відвертаюся і роблю це саме на лівій стороні, де вже виставали лише голови з бур'янів, а по двох других чергах вони зовсім потонули в бур'янах. Згодом обізвався теж Міша зі своєю десяткою. Він вдаривши долонею по замку роздушив пшеничне зерно і по такій операції його десятка рівномірно затакала по два вистріли у напрямі, де тільки занадто високо підносилася польська шапка. Стр. Вічний теж уже вспів вибити гільзу і, заклавши свіжий магазинок набоїв, кулю за кулею посилає в ті місця, де бур'яни забагато колишуться. Ми із паніки, яка була заволоділа нами на початку через відмову зброї, переходимо у пляновий відступ. Стрільці Міша і Вічний, обстрілюють цілий час поляків, а я з кулеметом відбігаю яких тридцять метрів вперед, відтак починаю обстріл, прикриваючи своїм вогнем їхній відступ. У такий спосіб ми щасливо прорвались, як також урятували ройового Моряка, який по втечі із горіючого будинку тільки з пістолею та одною гранатою заховався на полі у бур'янах, де поляки почали його шукати. Коли ми прорвалися, поляки залишили шукання, бо були певні, що він долучив до нас і пішов разом з нами. Та ройовий Моряк не зробив того мимо цього, що ми переходили біля нього не більше двадцятип'яти метрів і він нас бачив. Він не хотів ризикувати в уніформі ВП вискочити зі своєї криївки, бо в такому гарячому часі міг від кожного з нас дістати кулю.

Коли, третього дня ми знову стрінулися з ройовим Моряком, він переповів нам обставини свого заскочення і прориву. Облава заскочила його під час сну. Вояки зпочатку знаходять його зброю і речі, а опісля перешукують солому другий раз і знаходять його шапку і плащ. Пішли знову, голосять, що є тільки шапка і плащ, а більш нікого немає. Капітан, побачивши старшинську шапку та гарний німецький плащ, хапнувся за пістолю і зверещав до вояків, щоби шукали, бо тут повинна бути велика «шишка». Капітан висилає одного на дах, щоби розшивав стріху. Вояки шукають знова і нараз один з них занурив руку у солому і разом з нею зловив за волосся Моряка. Ворожий вояк став і не знаючи, що робити, нічого не говорить, тільки так стоїть тримаючи волосся. Ройовий Моряк не відзиваючися, націлюється просто на ворога та чекає . . . Тимчасом зробилось досить видно, бо вояк, що розшивав стріху, вспів уже зробити досить велику діру. Цей, що держав Моряка за волосся, постояв ще хвилину і відтак пустив і відійшов до свого товариша, що шукав по другій стороні і сказав йому: «Намацалем влоси». Цей крикнув: «Но, то давай ґо ту». Тоді Моряк побачив, що так чи так все пропало. Піднісшися зі соломи, стріляє в того, що на стрісі. Цей звалився убитий, два інші починають утікати. Моряк убиває ще одного і зіскакує на тік. Та тут же прорізує воздух клекіт кулеметів, які тим часом згуртувалися довкола стодоли на вістку, що знайдено старшину УПА. Від фосфорових куль займається солома і все кругом нього горить. Рой. Моряк заглядає через двері, які були не зовсім зачинені і бачить, що перед дверима стоїть вояк з автоматом і не спускає їх з очей, так само як і моряк вояка. Моряк стоїть так кілька хвилин, а в його

думці родяться наміри пустити собі вже кулю, як нараз зривається вітер і вдаряє димом прямо ворожому автоматчикові в очі. Цей закриває очі руками і відвертається, а тоді Моряк вискакує і стріляє в нього. Цей паде, а кулеметчик, який лежав недалеко, побачивши, що Моряк так близько від нього, лишає кулемета та починає втікати. Але йому видно теж судилося умерти, бо по ще одному вистрілі Моряка цей теж паде. Жертви, які впали майже у кількох секундах надали другим страху і напрям, куди пустився Моряк став вільним. Моряк користає з того. Втікає на городи. Пізніше погоня загубила його поміж коноплями, а наш прорив остаточно його врятував. Так вийшов щасливо Моряк із становища, яке видавалось йому безвихідним. Все потім, коли ми оповідали про свої пригоди, Моряк не забував цієї пригоди і додавав, що не штука застрілитися, але штука холоднокровно підождати моменту, який напевно може змінити ціле становище. Це лише малий деталь того великого образу, що ми його пережили під час т. зв. «протижнивної акції».

Степан Данилюк

Балянс бойових досягнень УПА і збройного підпілля

Неповні зведення протибольшевицьких збройних акцій УПА і визвольного підпілля на Україні за час від 1 січня 1948 р. до 30 червня 1949 р. обчислено на основі зіставлень, поміщених у бюлетенях «Бюра Інформації УГВР» від 1948 до 1950 рр.

Підраховуючи (за півтора року) збройні і саботажні акції УПА, враховуємо теж ті політично-пропаґандивні акції, що випливають із збройних чи саботажних. Метою є дати образ бойових акцій. Політично-пропаґандивних акцій є така маса, що годі їх полічити. Цих обчислень на жаль ніхто не провадить, хоча це дало б повніший образ напруження спротиву українського народу.

Числовим та графічним зіставленням акцій хочемо дати наглядний образ подій на Україні, образ боротьби за буття, за душу української людини, за свободу українського народу, образ жертв і ціни свободи, з одного боку, і ціни, яку платить окупант для вдержання свого насилля, з другого боку. Він (образ) доводить, що йде підпільна боротьба між двома, хоч фізично нерівними силами, але з моральною перевагою українського визвольного руху.

Погляньмо, що говорять самі цифри.

Рід протибільшовицьких виступів:	Місяці 1948 і 1949 років:																	
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	I	II	III	IV	V	VI
Збройні акції	97	84	73	117	81	69	111	114	117	75	71	73	57	42	34	30	30	28
Саботажні акції	4	9	16	48	27	43	43	138	61	15	35	19	37	27	13	7	37	13
Пол. — проп. акції	3	—	9	3	2	1	5	2	1	2	2	—	1	2	2	1	3	26
РАЗОМ	104	93	98	168	110	113	159	254	179	92	108	92	95	71	49	38	70	67

Табл. 1

Коли йдеться про акції УПА і збройного підпілля в час від 1 січня 1948 р. до 30 червня 1949 р. то розрізняємо три основні роди їх, а саме: збройні акції, саботажні акції і політично-пропаґандивні акції. Повчальний образ дає слідуюче зіставлення: (табл. 2)

Хочемо звернути читачеві увагу, що збройні дії УПА і підпілля — це тільки оборонний засіб, що ґарантує самостійність підпільного руху, який однак застосовує під сучасну пору ідейну зброю як вирішну. Збройні акції — лише ілюстрація умов і напруження тієї боротьби.

За 1948 рік пересічно було по 10-ох областях України денно по 4,3 сутички з большевиками і по дві сутички в Берестейській області Білоруської ССР.

Характер дій сучасного підпілля

В першій половині 1949 року визвольне підпілля стягається і концентрується на своїй базі, тобто в 6-ох областях України, що політично і тереново найбільше придатні до того

Області України і сусідні країни:	Число акцій в 1948 і в 1949 рр.																	
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	I	II	III	IV	V	VI	РАЗОМ
Волинська	2	—	1	—	1	21	2	—	13	2	—	—	—	—	—	—	—	—	42
Дрогобицька	24	27	34	48	21	18	41	95	35	18	12	14	11	7	13	8	17	15	458
Кам'янець-Подільська	1	—	1	—	2	1	—	—	2	—	1	—	—	1	—	—	—	—	9
Київська	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Львівська	16	14	14	24	35	27	17	42	31	15	23	16	9	5	4	1	—	—	293
Рівенська	13	10	4	12	4	1	3	6	6	2	3	3	7	7	3	—	1	—	85
Станиславівська	23	13	18	21	22	21	52	47	42	33	27	25	39	22	16	20	43	20	504
Тернопільська	25	28	12	33	10	10	17	40	26	18	33	30	18	14	6	6	—	—	326
Чернігівська	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Чернівецька	—	—	—	—	—	1	3	6	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	12
Берестя, Білорус. ССР	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Румунія (рейд)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
																		РАЗОМ	1736

Табл. 2

роду операцій. Пересічна кількість дій за першу половину 1949 року в 6-ох областях України виносить денно 2,15 та 1 рейд підвідділу УПА під командою сотенного Хмари до Румунії. Часто поруч збройних акцій ідуть мітинґи та роз'яснювальні дії, які підкреслюють політичний характер боротьби. Нпр. рядових совєтських полонених УПА відпускало, а партійних і командирів мвд-мгб карало згідно з наказом ГК УПА. Політично-пропаґандивні акції далеко переважають збройні чи саботажні акції як чисельно, так і своєю інтенсивністю і засягом дії. Із звітів і зіставлень БІ УГВР видно, що відділи і підвідділи УПА переводять тільки найбільше конечні збройні акції, саботажні і важніші атентати. Атентати виконуються на високих функціонерів, партійних на високих посадах, офіцерів мвд-мгб чи начальників стрибків.

На мережу збройного підпілля припадає завдання розвідки, постачання, опіка над раненими і криївками-лічницями, місцева саботажна акція і передусім революційне виховання широких мас населення та протибольшевицька пропаґанда.

Саботажні акції УПА і визвольного підпілля концентруються в другому тактичному етапі в такому ієрархічному порядку завдань:

1) **Акції на інституції большевицької пропаґанди і виховання** (міські, заводські шкільні і сільські клюби, обласні, районові та сільські кінопересувки, вибори, мітинґи та збори і менші радіовузли).

2) **Господарські саботажі** (ліквідація державних маґазинів і роздача населенню колгоспного майна, оборона приватного майна населення, нищення засобів колективізації та спротив вивозові і безпляновій вирубці лісу)

3) **Відплатний терор проти совєтської адміністрації,** тобто сільрад і районових установ

4) **Акція на в'язниці і табори** з метою звільнення арештованих чи депортованих

5) **Саботажі проти засобів зв'язку і комуні-**

кації (мости, телефони і телефонічні лінії, пошта і поштові лінії та поїзди).

Не узглянили ми теж «самочинний спротив населення», про який згадують звіти. Про цей рід спротиву ми теж довідуємось із скупих совєтських джерел — з преси та радія (т. зв. «боротьба з буржуазними націоналістами та пережитками капіталізму»).

За півтора року УПА і збройне підпілля провело 1736 збройних протибольшевицьких акцій. Коли зважимо, що означає один постріл в час миру, тоді можемо усвідомити собі, який політичний відгомін знаходить він у душах народу та яке депримуюче враження справляє він на самопочуття окупанта. Ці постріли падуть в обороні свободи, вони спрямовані проти визначних окупантів, вони мають свою чітку політичну мову.

Ціна свободи і ціна окупації

При числовім і графічнім зіставленні обосторонніх утрат (вбитими і раненими) можна наявно бачити ту велику перевагу, яку дає тактика підпілля в боротьбі з насланими відділами мвд-мґб в чужому, незнаному терені та при наявності населення, вороже наставленого до большевицького режиму. Коли порівняємо втрати в морозний і засніжений місяць лютий 1948 року, коли згинуло 162 мвд-мґбисти і 6 компартійців та стрибків і тільки 36 вояків УПА та 19 підпільників, то це числове співвідношення є показником не сили боєвих суперників, але сили допомоги усього народу своїм захисникам.

І знову розгляньмо, що виказують цифри:

ВТРАТИ ВОРОГА:

За 1948/49 роки		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	I	II	III	IV	V	VI	РАЗОМ
Вбиті	МВД-МҐБ	81	162	107	48	44	31	46	64	38	29	38	15	28	24	14	21	43	29	862
	парт. і стриб.	6	6	12	27	24	15	17	34	20	19	11	16	14	6	8	2	14	10	261
Ранені	МВД-МҐБ	29	22	64	20	36	17	13	23	20	11	13	14	12	12	—	18	14	6	344
	парт. і стриб.	3	1	5	6	5	4	6	8	9	—	1	—	2	1	1	3	—	1	56

Вбитих за півтора року: МВД-МҐБ 862, парт. і стриб. 261. Разом: 1123.

Ранених „ „ 344, „ „ 56. 400.

НАШІ ВТРАТИ:

За 1948/49 роки		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	I	II	III	IV	V	VI	РАЗОМ
Вбиті	У П А	22	36	12	12	—	4	4	4	5	10	9	4	6	8	12	2	5	2	157
	підпільники	21	19	30	20	15	14	15	13	20	9	12	37	22	20	13	11	—	4	295
Ранені	У П А	1	2	—	2	—	—	—	1	—	2	1	—	1	1	—	—	—	—	11
	підпільники	2	1	—	2	1	1	2	2	—	—	2	—	—	—	1	1	—	1	16

Вбитих за півтора року: УПА 157, підпільників 295. Разом: 452.

Ранених „ „ 11, „ 16. „ 27.

Табл. 3

Коли в травні 1949 року зелень піль і шапка лісу хоронила повстанців, то вбитих ворогів у цім місяці є 57, а вояків УПА — лише 5. Висновок, що весна і літо для повстанців сприятливіші (для бойових дій, постачання, розвідки і маневрування), ніж зима, був би неправильний. Основна причина в тому, що на полі бою, при доброму знанні і використанні терену, при наступальному дусі і власній ініціятиві повстанці мають менше втрат,

ніж в чисто оборонних діях при наскоках ворога на криївки. В число вбитих повстанців і підпільників враховано теж коло 70% утрат наслідком самовбивства повстанців, що як ранені чи бувши в безвихідному положенні самі дострілювались чи розривали себе ґранатами, щоб не попасти живцем до рук ворога.

Мале число ранених мвд-мґб-истів, компартійців і стрибків пояснюється у звітах БІ УГВР тим, що большевики, які появляються в терені для протиповстанських акцій на автомашинах, при всякім числі своїх ранених, від'їжджаючи, забирають їх із собою і цим унеможливлюють повстанцям чи підпільним органам розвідки усталити число ранених ворогів. Подруге, большевики скривають перед українським населенням утрати, завдані їм повстанцями, бо це ж не на руку режимові і його пропаґанді про «всемогутність СССР».

Застосовуючи нову тактику, большевики **насильно** створили «істребітєльние» батальйони з місцевого населення, кермовані офіцерами мвд-мґб чи надійними партійними офіцерами-партизанами «отчизняної війни». Це дає привід УПА виконувати атентати на начальників цих батальйонів та вислужницьких стрибків, послуговуючися при цім самими стрибками як атентатниками.

Співвідношення за 1948 рік межи вбитими мвд-мґб і втратами УПА виносить 2,62 до 1-го в користь українського визвольного руху. Відношення раненими за 1948 рік виносить 15 до 1-го, також у нашу користь.

Відношення вбитими з сторони ворога і українського визвольного руху за першу половину 1949 року виносить 2,028 до 1-го в нашу користь, а відношення раненими за те саме півріччя виносить 14 до 1-го також у нашу користь.

В загальному за півтора року співвідношення втрат убитими виносить 2,408 до 1-го в користь українську, а раненими 14,814 до 1-го, також у користь українську.

Це є ілюстрація не лише до проблеми жертв, але теж ілюстрація до проблеми ціни окупації, коли народ рішився не ставити питання про ціну свободи для України.

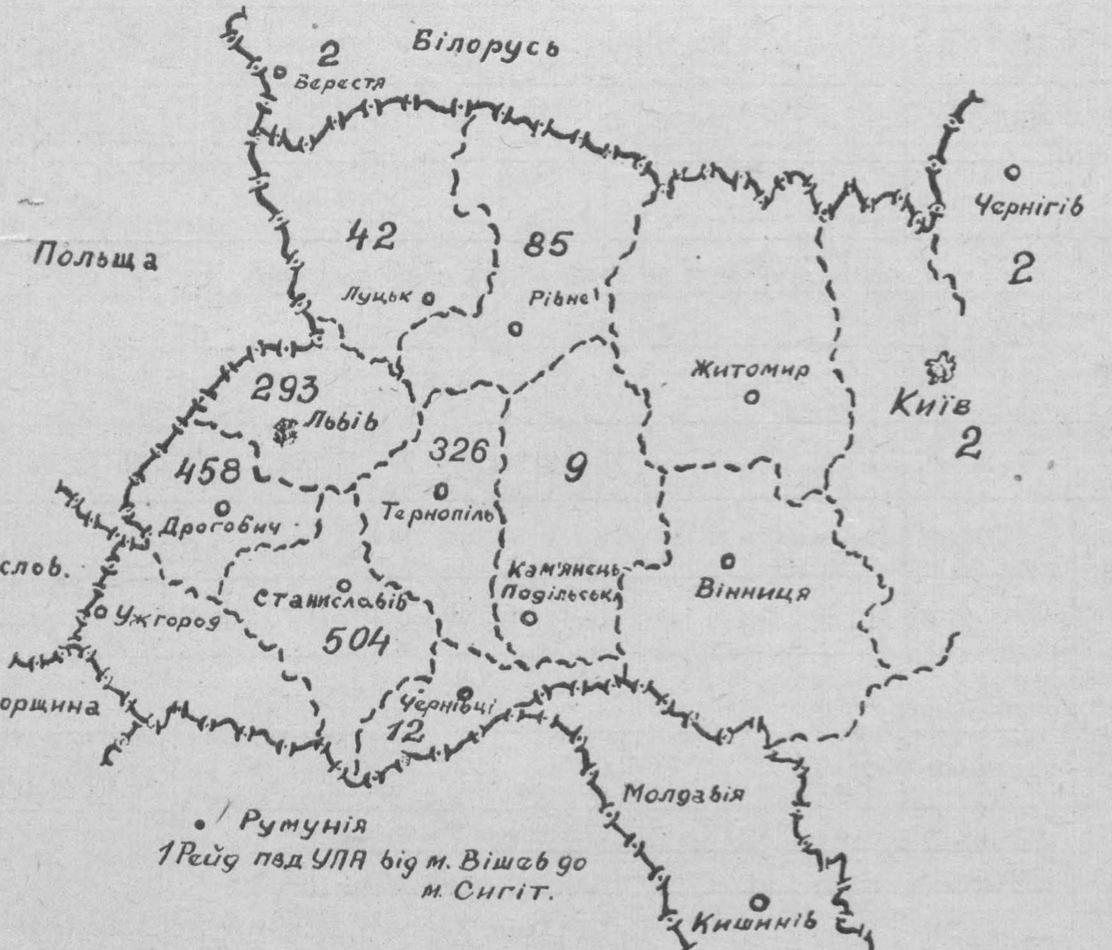

Число протибольшевицьких виступів УПА і збройного підпілля по 10-вох областях України і 2-ох сусідніх країн (Білорусь і Румунія) за 1948 і 1-шу пол. 1949 рр., виносить разом 1736

Пвх УПА Крига

Залізні нерви

(Спомин)

Зима 1947-48 року для повстанців-підпільників була доволі сприятлива. Сніг товстим шаром покривав землю, то знову топився, і це давало можливість щораз виходити вести пропаґандивну роботу серед населення.

Один з таких осідків був розташований біля села Деліїв. В цьому осередку жили й працювали пор. Сапер, рай. тех. реф. Лиман та бойовики Пісня і Річка.

Дня 5-го лютого 1948 р. день був хмарний. Дорогою, розмоклою від недавно розтопленого снігу просувалася чимала група большевиків. Вона ввійшла в ліс, оточила його частину й розпочала розшуки. Саме в тій частині лісу і знаходився оцей осередок. Большевики розпочали свою роботу. Ходили, шпигали, шукали дротами, пальцями перебирали кожний листочок, намагалися найти криївку.

Мешканці осередка, почувши рух, зорієнтувалися, що діється над ними. Вони відповідно підготовилися. Коли почули, що большевик вдарив дротом об скриньку, що нею закрито вхід, знали, що це вже їхня могила.

Затріщали дошки, заскрипіли цвяхи і до криївки вдарило денне світло. Це однак не збентежило повстанців. Всі були спокійні, чекали, що буде далі. Кожен плянував, як обороняти себе і як вирватися з цього пекла.

Загули у вході перші гранати. Їх було сім штук. Всі большевики, що лежали на становищах (а було їх 52 чоловік), лежали тихо й прислухалися. І їм було цікаво, що діється у криївці після вибуху гранат. В криївці було тихо. Повстанці не хотіли зрадити своєї присутности. Після деякого часу большевики викинули знову декілька гранат і знову слухали. Потім знову тої самої: викидали й слухали.

Повстанці вичули, що в большевиків немає певности, чи в криївці хтонебудь є. Грали на часі, чекали вечора. Ворог скаженів. Мертва тиша дратувала його.

Після деякого часу большевики викинули сім димних гранат. Повстанці змочили платки, лягли низько до землі. Холодне повітря підтискало дим в гору, а віддихання через платки вхоронило від удушення в перший момент. Від диму один з-поміж повстанців зомлів. За допомогою штучного віддихання та води його зараз вдалося привести до притомности. Все це було виконане так, що большевики не могли вчути нагору жодного руху.

Не знаючи напевно, чи є хтонебудь в середині, чи немає, большевики почали розкопувати вхід і вкидати гранати — не помагало. Гранати падали й не разили повстанців. Щоб самим не йти провірювати, чи криївка порожня, чи є в ній люди, большевики привели чоловіка з Делієва й наказали йому лізти в середину. Чоловік відмовився. Большевики почали знущатися над ним. Ламали йому пальці в руках, та це нічого не помогло. Тоді большевики взяли чоловіка на руки і головою вниз вкинули до криївки. Теж не помогло. Чоловік цей скоро вискочив з криївки. Ще довго знущалися над ним, аж врешті непритомного кинули в кущі.

Тимчасом інша група большевиків привела других людей. Між ними був один переселенець із заходу. Йому большевики запропонували лізти в криївку, але він відмовився. Його вкинули силою. Скриваючись за нього, вліз один большевик. У вході натрапили на якусь дошку. Вона наробила ґуку. Большевик вискочив, мов поранений. Переселенець виліз, однак нічого не сказав. Большевики післали ще одного чоловіка; цим разом натрапили на підлого. Він вліз у криївку і хоч повстанці наказали йому нічого не говорити, він все таки сказав, що в криївці є якісь люди.

Большевицький командуючий сказав своїм бійцям скоро розкопувати криївку. Закипіла робота. З повали посипалася глина і крізь щілини поміж дошками показалося денне світло. Якщо б большевики кидали цією дірою гранати, вони падали б в саму середину криївки. Поручник Сапер рішив забарикадувати діру. Так і сталося. Большевики післали людей викидати ці речі наверх. Крізь діру вкинули 18 гранат. Залунало вісімнадцять переразливих вибухів. Криївка стала однією страшною руїною. Большевики слухали, чи не чути якогось руху в криївці. Але там було тихо.

Знову закипіла робота. Заставлені большевиками люди почали прокопувати діру напроти входу. Ця діра була найбільше небезпечна. З неї можна було вкинути гранати, які разили б повстанців.

Вдарило денне світло. Крізь діру показалися дула автоматів, що були спрямовані просто в середину криївки.

Час наглив. Чекати вечора було неможливо.

Сонце вже заходило. Пор. Сапер рішив, що далі перебувати в криївці не можна. Двох повстанців спрямувало свої автомати в прокопану діру і вдарили вогнем. Двох большевиків повалилося, навіть не крикнувши. В тому часі пор. Сапер викидає дві гранати. Наверху повітря стрясає сильний вибух. Повстанці вискакують нагору.

Така поведінка повстанців збентежила большевиків до тієї міри, що вони почали втікати. На полі бою осталося трьох больше-

виків і чотирьох повстанців. Частина більшевиків втікла в глиб лісу, друга частина на чолі з старшим оперативником мгб Коваленком опинилася в селі. Бій біля криївки тривав ок. 10 хвилин. Большевики втекли, атаковані повстанським вогнем. При цьому поранено капітана ОББ. Він другого дня помер. По стороні повстанців був ранений Лиман, районний технічний референт.

Вогонь притих. Повстанці почали відступати. Ледви встигли відбігти від місця бою кількадесять метрів, як їх знову почав переслідувати вогонь большевицької зброї.

Щораз відстрілюючись, повстанці продовжували відступати. В тому часі був легко ранений в праву руку пор. Сапер і бойовик Пісня.

Лиман залишився на полі бою. Забрати його було неможливо, а сам відступати не міг. Обидві його ноги були перебиті ворожими кулями. Бачучи своє безвихідне становище, він рішився дорого продати своє життя. Відбиваючись, вистріляв усі набої, а останнім застрілив себе.

Ще й по смерті повстанець-герой був страшний ворогам. Вони боялися до нього підступити. Тому післали цивільного чоловіка, щоби забрав від нього зброю.

Тіло повстанця забрали большевики до районного центру.

(«Чорний Ліс» ч. 1-2 [14-15], березень 1950 р.)

Пвх УПА Марко Боєслав

Леґенда Чорного Ліса

Сиджу задивлений в синє небо, а кучеряві сосни шумлять надо мною. Сонце цілує мене в очі, а я слухаю чарівного шуму сосен.

О, як я люблю цей шум. Як люблю я цю думу співучу! Бо про лицарів гордих ця дума, бо про героїв завзятих цей спів бринить, мов та арфа, що душу і серце полонить.

А потім загуде грім, зареве буря, заскриплять кремезні дуби і —

— Чую стукіт грізної ходи,
Пісня громом об хмари вдаряє! —

Серце стукоче, кров, мов скажена, жбурляє серцем, бо чути скрізь шуми могутні й гомін хоробрих боїв.

— Бої гомонять, наче бурі стокрилі.
І слава тріюмфом в століття іде!...

О, ні, друже! Я п'яний од шуму, я п'яний од тонів бурхливих пісень. Я не розкажу тобі того, що чути в акордах чорноліських сосен. Я не **перелив у пісню тої туги за** славним Минулим і великим Майбутнім, що горіло й горить грізним полум'ям у душах безсмертних героїв. Я не вискажу тобі тої гарячої любови, що нею палали їхні гартовані в боях серця.

Це завдання я передаю Тобі, Народний Геніо. Ти прийдеш колись між ці старі сосни, а вони заспівають Тобі так, як сьогодні співають мені! Ти переллєш їхню пісню на папір і понесеш у міські мури та між сільські стріхи. Старі батьки й матері слухатимуть цієї співучої леґенди та втиратимуть сльози. А в тобі, молодий юначе, загримить карпатським громом серце, заграє весняною повінню кров і ти затужиш за безсмертними чинами революціонера Роберта, залізного лицаря Різуна-Грегота та все-усміхненого героя Гамалії, хороброго курінного Прута, завзятих командирів Благого й Шума, невстрашних чотових — Мороза, Ґонти й Миші та тисячі інших безсмертних героїв-повстанців, що з піснею на усміхнених устах вмирали в завзятих боях з дикими сталінськими злочинцями.

— А ти, зневірений земляче, йди на святі могили тих усіх **відомих і невідомих борців**-повстанців і скріпи своє серце гранітною вірою в перемогу України. Бо не думай, що бої вже затихли, а леґенда Чорного ліса, покрита серпанком туги ходить по роздоріжжях, мов та мати, що втратила сина, і плаче.

Ні! Чорноліська леґенда родить нових революціонерів-повстанців і з дня на день невтомно дзвенить месним мечем і кличе всіх: До зброї! До бою за волю, за славу і честь України!

(Передруковано з неперіодничного видання УПА — «Чорний Ліс», рік І, ч. 1, червень 1947 р., Дрогобич—Станиславів—Чернівці.)

Історична доба, яку переживаємо — це доба емансипації поневолених дотепер народів як в Европі, так і в усьому світі.

Ідейний крах є завжди початком кінця всяких політичних і суспільних систем.

П. Полтава

Е. А. Реймонд

Народня війна

(E. A. Raymond: People's War, „US-Forces Journal", December 1952)

Автор цієї статті ппол. Реймонд, США, — сьогодні працює в бюрі Шефа Психологічної війни, в департаменті Армії. Вже з того погляду, як теж з уваги на цікавість висловлених думок — подаємо цю статтю в перекладі.

Редакція

Маркс і Ленін називали партизанську війну «народною підпільною війною»; Сталін назвав її «Сталінською війною», «підпільним оточенням» і «війною четвертого виміру». Партизанську війну дехто окреслює як операції, що їх виконують малі, самостійні з'єднання незалежно, переважно на тилах противника, щоб непокоїти, спинювати й переривати його військові операції. Можливості партизанської війни безконечно більші, як оці саме згадані.

Наприкінці 1949 р. сильно розвинута партизанка опанувала з середини Китай — націю із найбільшим числом населення. В останніх двох роках 2-ої світової війни, на східньому фронті совєтські і польські партизани на німецьких комунікаційних лініях зв'язували більше число нацистських дивізій, від того, що було розташоване на т. зв. фронті. Партизанські загони Тіта визволили Юґославію від окупації державами осі. В Греції 1947-49 рр. комуністична партизанка загрожувала існуванню центрального уряду. В Індокитаї партизанські збройні сили загрожують захватити державну владу. В кожному з цих випадків партизанка відограє серйозну ролю і далеко виходить поза «непокоєння й спинювання», і сягає куди далі, ніж саме «переривання».

В кожному з цих випадків можна помітити одну важливу її характеристичну рису: момент перемоги зумовлюється могутньою підтримкою якоїсь великодержави. Китайські збройні сили отримували спершу американську допомогу, а потім наш союзник — СССР передав комуністам захвачену японську зброю. Партизанські загони на тилах німецьких ліній на східньому фронті в 2-ій світовій війні вживали муніції, що залишилася після відступу Червоної армії, або і це тільки вийнятково, цю муніцію постачало летунство із незайнятих теренів. Великобритійська й американська підтримка постачанням з моря й з повітря вирішила бій за Юґославію. Совєтські сателіти підтримували грецьких комуністичних партизан, а комуністичний Китай підтримує збройні сили Го-Чі-Міну в Індокитаї.

Завдання непокоїти, спинювати й розпорошувати ворожі операції притаманне партизанським збройним силам радше тільки в менш серйозних ситуаціях, але ж не визначує повних можливостей цієї форми боротьби в сприятливих для неї обставинах. Остаточна мета партизанської війни, подібно як зрештою кожної війни, це — перемогти ворога. У своїй найхарактеристичнішій формі партизанська війна це громадянська війна — повстання проти режиму; в ньому частини, що беруть участь, ростуть на силах і розгортаються до нормальних армій та приневолюють дотичний уряд чи окупанта уступити.

Підтримка ззовні від прихильної держави це передумова, щоб партизанська війна могла як слід розгорнутися. Завдання поодиноких партизанських з'єднань, і то стратегічні і тактичні, мусять бути сперті на цілях тієї зовнішньої потуги, що партизанку підтримує.

Сторінки історії побагряніли від крови після невдачних револьт. Партизани ясно бачать, як мало у них зброї й муніції. Харчі і транспорт це в них постійна журба, масу ж енергії їх загони витрачують на те, щоб вдержатися при житті. Недостача медикаментів, труднощі чи просто неможливість евакуювати й лікувати ранених — все те дуже підкопує їх мораль.

Роками вести боротьбу проти переважних сил це вимагає таки своєрідного фанатизму. Так як потопаючий хватається кожної стебелинки, так партизани хватаються допомоги ззовні. Надія на зовнішню допомогу додає сил. Постає небезпека, що такі сподівання можуть викликати надто великий ентузіязм, причинитися до виставлення надто широкої програми та загалом переходити всякі межі реального. Ще більша небезпека тут у нездаванні собі справи про ціну, яку треба заплатити за цю допомогу ззовні. Інколи національна свідомість може бути надто слаба. Реґіональні традиції, особисті амбіції провідників, політичні розходження чи й релігійні різниці інколи можуть стояти тут на перешкоді плянам цієї держави чи держав, що підтримують партизан. В Юґославії поборювали себе взаїмно роялісти Міхайловіча і комуністи Тіта. Куди трагічніше закінчилося намагання польської Крайової Армії визволити Варшаву з-під німецької окупації в хвилині, коли в 1944 р. від сходу наближувалася совєтська армія. СССР відклав тоді свій наступ і поляки втратили тоді приблизно 100 000 людей, більшість з-поміж них непотрібно. В 2-ій світовій війні в Греції боролися поміж собою партизани ЕЛАС-у, ЕДЕС-у й ЕАМ-у.

Завдання партизанки в сильно обсадженій країні мусять обмежитися до завдань держави-підтримувача. Якщо ця держава інвазію плянує в короткім часі, партизани мусять переводити свої акції так, щоб не стягати на себе жодної уваги. Загони партизан

не сміють лишити за собою «паперового хвоста» з летючок, плякатів та видань; до того ж таку діяльність з успіхом можуть вести небойові одиниці, постійно зв'язані з одним місцем і не пов'язані з бойовими частинами. Саботажі в широкому маштабі, надокучливі рейди й акти терору притягають надто багато уваги. Все те ніби самозрозуміле, але ж деякі альянтські штаби підчас 2-ої світової війни із завданням координувати дії поза ворожими лініями, мали рішуче забагато заінтересованих тут відділів. Кожен відділ тут наввипередки старався вести акцію на своєму відтинку цілий час.

Другорядне завдання партизанки на випадок недалекої приязної інвазії може бути скоординована бойова акція для захоплення тактичної переваги на теренах цієї грядучої морської чи повітряної висадки.

Від лютого до травня 1944 р. французький резистанс спрямував був свою головну увагу на підготову висадки в Нормандії. То ж серед тих обставин там, на цьому терені було досить французьких сил, щоб перевести вступні акти саботажу. Якраз перед висадкою і підчас неї проведено широко закроєну акцію на комунікаційні лінії і на відокремлені німецькі військові одиниці. Ці операції, як і повітряна кампанія, перешкодили стягти на поле бою в Нормандії шість німецьких дивізій в найкритичнішому часі від 6 червня до 26 липня 1944 р. Німецькі тяжкі танкові з'єднання, змушені їхати дорогами замість залізницею, прибули на терен бою надто пізно і надто здезорганізовані. Ген. Айзенгауер оцінював ролю цих французьких партизанських сил рівновартною до ролі 15 альянтських дивізій.

Перші теоретики комунізму К. Маркс і В. І. Ленін звернули особливу увагу на боротьбу еспанського народу проти Наполеона, на австрійські кампанії в Італії а також на французько-німецьку війну. Вони й спопуляризували ідею народної підпільної війни.

У своїх студіях вони пробували дійти, як його організований народний рух без належного озброєння можна повести до боротьби, з дрібкою хоча б надії на перемогу над добре організованими й спорядженими арміями. Ф. О. Мішке в своїй цікавій студії «Таємні сили» вказує, що франко-еспанська війна була тут дуже повчальна. Французькі збройні сили — як на той час доволі великі — около 670 000 вояків і 520 гармат — перейшли Піренеї в рр. 1807-1813 щоб підбити Еспанію. З-поміж них уже тільки 250 000 вояків і 250 гармат повернулися до Франції. Альянти перемогли на Близькому Сході, в Мезопотамії й Палестині в 1-ій світовій війні при допомозі арабських кінних партизан під проводом напівлеґендарного полковника Т. Е. Лоренса. Значення Лоренса в тому, що це він у великій мірі знищив турецькі збройні сили і піддав нам нові ідеї щодо партизанської стратегії. Тоді як араби були рухливіші, алеж на втрати вразливіші від регулярної армії, то турки відчували дошкульно не так втрати в людях, як у матеріялі, якого їм недоставало. Майстри при боротьбі в окопах, або в стрілянні на цілі, що наближаються прямо, турки не могли приноровитися, ані видержати виснажливих рухомих дій. Лоренс використав цю слабість, знищивши залізничну сполуку, та таким чином паралізував турків.

Коли до інвазії зі сторони держави-підтримувача ще далеко, стратегічне завдання партизанки виконується зовсім іншими тактичними засобами.

В цих обставинах основним тактичним завданням може бути психологічна війна, щоб підтримувати надію на евентуальне визволення та переборювати невиправданий страх перед займанницькою владою. Слід тоді оминати всіх дій, що викликали б широку відплатну акцію зі сторони ворога. Під маскою сповидного коляборування треба заохочувати до сповільнених темпів праці, не тільки щоб надоїсти ворогові, але також щоб показати людям, що вони не такі то безпомічні, що з'єднаними вони сильні. При цьому слід використовувати всі можливі засоби інформації, але здебільша найефективніші тут летючки і підпільна преса. Мек Лін, бриґадир великобрітанської армії, пише: «для партизан ідеї куди важливіші як кулі».

Закордонні штаби повинні усвідомлювати собі риск партизан не тільки при збиранні інформацій, але також при їх передаванні. Вимоги отже тут повинні бути обмежені тільки до даних, що їх справді буде використано, але не для прикраси актів, де стають перестарілим, заки їх буде потрібно. Напр., якщо вплітати в радіопередачі біографічні дані про менші особи при окупаційних залогах, то це на загал потрібне. Але треба й добре провірити, чи осягнений цим успіх вартий зусиль, вкладених при збиранні цих даних.

Повстання на Балканах дають клясичний приклад партизанської війни у високих горах. Спершу дуже примітивна й погано споряджена повстанча організація зросла на силах так далеко, що наприкінці війни досягла рівня реґулярної армії. Тоді як на весну 1941 р. німці потребували тільки 20 дивізій, щоб знищити впродовж кількох днів юґославську і грецьку армії, то зв'язані з тим в дальшому окупація й адміністрування цих країн вимагали 15 німецьких і 30 італійських, хорватських і болгарських дивізій. Під контролем партизан опинилась територія величиною Бельгії. Документи керівника бюра інформації головної квартири німецької армії подають, що німецькі втрати вбитими на Балканах виносили 24 000 супроти 12 000 вбитими в Африці.

Коли держава-підтримувач не має в пляні інвазії, але хоче, щоб партизани в'язали якнайбільше число окупаційних військ і спи-

нювали вороже постачання, то дотичні тактичні завдання партизанки змінюються. В цьому випадку їх можна слушно окреслити як акцію непокоєння, спинювання й розпорошування дій ворога. З уваги на затяжність партизанки у цих обставинах, психологічній війні припадає знову найважливіша роля. Підчас збройної акції почуття довершених вчинків, як теж дальший її розвиток причиннюються до наростання ентузіязму. Коли нема виглядів на визволення, а боротьба продовжується в безконечність воно важко піддержувати духа неколяборування з ворогом, духа саботування.

В такій власне ситуації, з точки бачення партизан, найбільш підхожі розпорошені акти терору по широкій території. «Гакбейлегепс», які находяться під комуністичними впливами, дуже опізнили післявоєнний розвиток Філіппінів і в'язали великі урядові сили. Комуністичні китайські партизани на маляйському півострові перешкодили економічній відбудові країни і змусили Великобританію кинути туди великі військові і поліційні сили.

Зараз після визволення Греції вибух конфлікт поміж урядом та партизанами, контрольованими й піддержуваними комуністами. В наслідок цього впродовж чотирьох років цей конфлікт загрожував розкласти політичне й економічне життя країни. Комуністи вповні опанували північну частину Греції, а комуністичні держави, як от Альбанія, Юґославія й Болгарія постачали їх усім. Ці ж держави в свою чергу підтримував СССР. На цих теренах тоді було організовано реґулярні збройні сили. Ще інші частини вели партизанську війну в інших частинах Греції. І лише в наслідок економічної й військової допомоги США в більшому маштабі грецькому урядові вдалося побороти комуністичні війська.

Індонезійці, що ніколи не погоджувалися на голляндську окупацію, одверто спротивилися голляндським намаганням наприкінці війни наново окупувати їхню країну та успішно обороняли перед голляндськими військами велику частину своєї території. У висліді уряд Голляндії визнав повну незалежність їх країни.

Сьогодні в небезпеці Індокитай і в'яже собою бодай 150 000 доброго французького вояка.

Рухи спротиву мають виразно політичний характер, тож держава-підтримувач мусить добре розглянути всі політичні чинники такого руху. Преважлива справа це вибір переможця з-посеред повстанських угрупувань, що ривалізують поміж собою. Стратегія альянтів в Юґославії, хоча тут і там дуже оспорювана, це найкраща ілюстрація для того типу труднощів. Підтримка, яку дістали прихильники Тіта, була одним чинником, який привів католицьких хорватських усташів до того, щоб стати по стороні нацистів. Інший преважливий політичний аргумент це післявоєнні наслідки партизанської війни.

Нормальна війна ставляє собі ціллю в бою знищити армію противника; повітряні налети мають на меті знищити індустрійні осередки й міста противника. Але «народна підпільна війна» руйнує душу народу систематично ведучи його до непослуху, нехтування законів і порядку. Так як в усіх революціях «народна війна» означає повний хаос і дику боротьбу, в якій ціль оправдує засоби, а помста, підступ ба й зрада відограють велику ролю. Кожна акція викликує реакцію, а виниклі з того репресії роздмухують ненависть.

Проблема політичних зобов'язань належить тут до преважливих справ. Звичайно, то важливі політичні зобов'язання даються наперід. Лоренс приобіцяв був арабам самостійність. Коли ж опісля того не дотримано, серед арабів запанувало почуття кривди.

Зовнішні з-за кордону пропаґандивні зусилля можуть мати деякий політичний ефект. Вони повинні поборювати ксенофобні тенденції в партизанських збройних силах. Постава німців супроти італійців була така арогантська й зарозуміла, що багато італійських вояків перейшло до партизан, які в 1944-45 рр. підняли були в північній Італії повстанський рух. Данонаціональні провідники, яких вишколено поза країною охопленою повстанням, відограють велику ролю при встановленні одностайного штандпункту після закінчення кампанії. Ленінський Інститут в Москві вишколив Мао-Тсе-Тунґ-а, Анну Паукер, Чу-Ен-Ляя, Петра Димітрова, Йосипа Броза (Тіта) й багато інших.

Дуже важлива справа це постійна допомога ззовні, яка повинна включувати технічний і тактичний зв'язок, постачання зброєю, муніцією, вибуховими матеріялами, як і постачання, що його вимагає дотичне тактичне положення.

В 1937 р. Мао-Тсе-Тунґ написав цікаву працю про партизанську війну. Американець полк. Б. Ґріффіт зробив переклад із цієї маловідомої, але важливої книжечки. Мао закінчує цю свою працю такими словами: «Історичний досвід пишеться кров'ю й залізом. Ми мусимо підкреслити, що партизанські кампанії, які ведуться сьогодні в Китаї, це в історії сторінка, що не має прецеденсу. Їх вплив не обмежується тільки до Китаю; він пошириться на весь світ».

Коли Мао-Тсе-Тунґ писав ці слова, — докидає від себе полк. Ґріффіт, — «він керував комуністичною партизанкою, яку японці уважали збираниною обідраних бандитів без серйознішого значення. Мао керує сьогодні 460-мільйонною нацією. Він є головний будівничий стратегії, наміченої, щоб повторити комуністичний тріюмф в Китаї і в цілій Азії».

Мао порівнює партизан до риб. «Нарід це вода, де плавають риби. Якщо температура

води відповідна, то риби множаться й розвиваються». Військові рейди на ворожу територію, такі як от Морґана й Ірлі в американській війні не були підтримані місцевим населенням — себто «температура була невідповідна». Антикомуністичні потуги контролювали воду, в якій плавали риби в Греції і в Індонезії. Чи можна це буде зробити підчас війни на землях, опанованих комуністами? В СССР в 1941 р. німців вітали як визволителів і здезертирували два мільйони червоноармійців. Це ще не доказ на те, що таке саме число здезертирувало б сьогодні на сторону якихсь інвазійних військ, але це вказує на їхні справжні почування для Сталіна. Існують ще й інші показники. Після того, як припинено насильну репатріяцію «Ді-Пі» після 2-ої світової війни, дуже мало тільки з-поміж сотень тисяч тих, хто остався, ще хотіли були вертатися до СССР. За багато теж громадян СССР рискували й рискують своїм життям, щоб втекти від деспотизму та дістатися на захід.

Незадоволення в сателітних державах оцінити важко. Хоча число втеч на захід куди вище саме із сателітних держав як із СССР, однак змога втечі з них далеко більша, як у випадку советських громадян. Чу-Ен-Ляй сам подавав, що в 1950 р. в комуністичному Китаю було не менше як 250 000 «бандитів».

Полк. Ґріффіт пише: Мао-Тсе-Тунґ зревідував теорію «народної війни», так давно перед ним сплоджену Марксом. Всі дослідники партизанської війни, з Мао-Тсе-Тунґ-ом якийсь час включно, думали були, що самою партизанкою не можна ніколи добитися остаточної перемоги; партизанська армія може бути хіба складовою частиною реґулярної армії, що бореться на фронті. Але Мао доказав у Китаї, що як запевнити партизанам підтримку великодержави, модерну техніку зв'язку й постачання, то вони можуть самі перетворитися в реґулярні збройні сили. Тоді вони можуть добитися повної перемоги».

С. К.

До історії розвою совєтської таємної служби до 1945 р.

1. Основи совєтської таємної служби.

Організацію совєтської таємної служби в її основних зарисах було побудовано ще на багато років до вибуху війни, власне — від створення совєтської держави. Від того часу вона залишилася в суті та сама, як зрештою й ідейна суть большевизму, з якої вона виросла; всі ж зміни назов і становищ і так само всякі розв'язування наявних і будування нових клітин означали лише достосовування до політично-мілітарних потреб часу. Знання чинників, що від самого початку обумовлювали побудову совєтської таємної служби, ще й тепер помагає зрозуміти її якслід.

В офензиві, як і в дефензиві, совєтська таємна служба віддзеркалює прямування СССР такими, якими вони від самих початків послідовно передаються в доповідях про державні питання большевизму; в дальшому вони випливають із зовнішньої і внутрішньої ситуації нової держави після громадянської війни як теж із суті совєтського простору та його населення. Ці прямування мали вести до подвійної мети, а саме:

1. До цілковитого відгородження власної держави від впливів і атак іззовні і з середини. Цілий час коренем усіх внутрішньо-політичних заворушень, кожної опозиції й кожного саботажу в СССР уважали кінець кінців інакше політично думаючих вдома і заграницею, що в свою чергу стала на свою оборону перед поширенням комунізму. Тому то кожна господарська й індустріяльна невдача була п'ятнована як саботаж закордонних аґентів, а кожний політично інакше-думаючий громадянин СССР, як шпіон. Страх перед шпіонами і саботажистами прибирав просто комічні форми. Він був навіть штучно піддержуваний урядом на те, щоб оправдати постання велетенської організації нагляду, яка могла б тримати ввесь народ у перманентному стані взаємного шпигування, що повинен провадити до викриття не лише ворожих аґентів, але теж і активних противників партії. Заходи для цієї оборони перед аґентами на совєтській території було успішно доповнено й поширено висилкою совєтських аґентів контррозвідки закордон. Вони вислідживали по центрах тамошніх аґентур всякі акції, пляновані проти СССР, і встановлювали в дальшу чергу, за допомогою Комінтерну, політичне, господарське й індустріяльне зростання закордону, що пізніше могло б позначитися якиминебудь впливами на державне життя й безпеку СССР. Всі інші завдання політичного нагляду, оборони перед аґентами й контршпіонажі як теж і особливих розвідочних завдань за кордоном — підлягали органам державної безпеки (Ґосударственной Безопасності), що від 1918 року міняє свої назви, але ж не свою суть: ЧК, ҐПУ, ҐУҐБ, НКВД і від травня 1943 року на НКҐБ (т. зв. Народний Комісаріат Ґосударственной Безопасності, а з перейменуванням «народних комісаріятів на міністерства — Міністерство ҐБ).

2. Другою метою була й є світова революція, себто створення світового комуністично-

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК СОВ. ТАЙНОЇ СЛУЖБИ Ч.А.

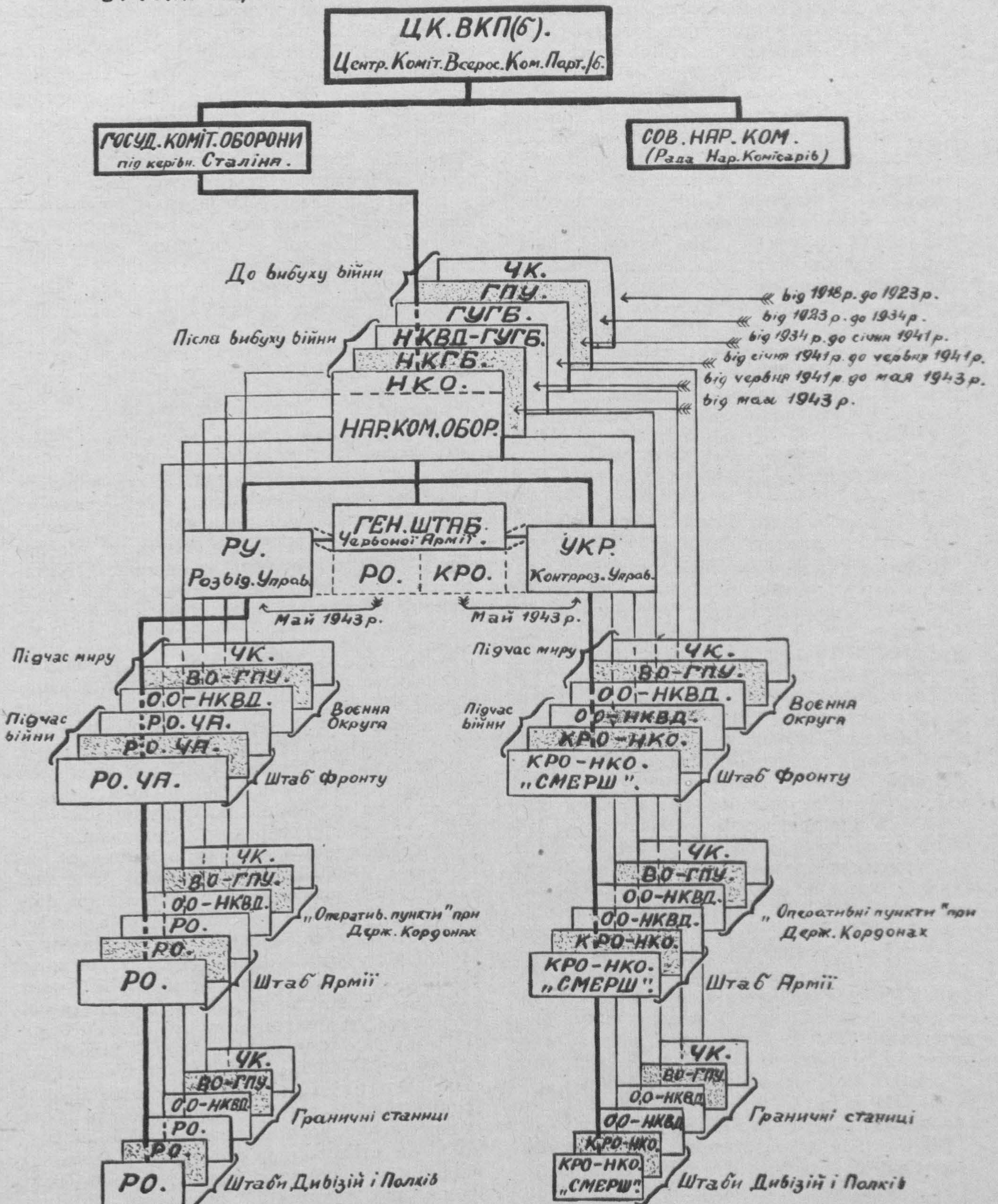

го Союзу під керівництвом СССР, як здійснення гасла «Пролетарі всіх країн єднайтеся!». Для здійснення цієї мети, що мала б бути осягнена політичними засобами комунізму як теж і мілітарними — постійно зростаючим дозброєнням ЧА, СССР веде ще й далекойдуче розвідування оборонної сили закордону. Мережа аґентів повинна була тримати ЧАрмію постійно в курсі справ про військове й господарське положення держав головно Европи. Керівництво, крім військової розвідувальної діяльности, підлягало розвідковим відділам РО (Разведивательний Отдел) ЧА і ЧФлота. Так совєтська тайна служба повинна була причинитися до сповнення завдань совєтської держави, організованої комуністично-большевицькою партією. Верховною її владою, що встановляла їй окремі розвідчі вимоги в формі часткових докладно окреслених рамових доручень і назначувала кожночасне ставлення завдань на найвижчий час, — була й є найвища політична влада Совєтського Союзу — Центральний Комітет Всесоюзної Комуністичної Партії большевиків — (ЦК ВКП[б]), чи нині КП СССР.

II. Організаційний розвиток совєтської таємної служби.

1. До вибуху 2-ої світової війни. Організація військової розвідчої служби в суттєвому залишилася до вибуху війни незміненою. Воєнні готування СССР не внесли сюди жодних іновацій, себто нових змін, і лише ширшу розбудову, в ході якої розвідчий відділ (РО) Генерального Штабу ЧА побільшено до розвідчого управління (РУ). Інакше воно було в ділянці цивільної служби шпигування і розвідки як теж і контррозвідки на військовому й невійськовому секторах. Тут прийшло перед, підчас і після війни до основних змін у назві й підпорядкуванні компетентної для цього влади та в її засязі діяння як також у її виконних органах. «Державна безпека», завжди повна відповідальности, розвивалася тут все далі й далі в тотальну організацію. Армія СССР, що скріпла з кінцем громадянської війни (від 1923 р.), потребувала сильнішого поліційного нагляду й одночасно якоїсь охорони перед уявними аґентами закордону, що мали б розвідувати й перешкоджувати в дозброєнні СССР. Щоб отже наглядати за цими аґентами чи то боронитися перед ними, вбудовано відповідальне тоді за безпеку держави ҐПУ у штаби й частини ЧА і ЧФ т. зв. «військові відділи» (ВО ҐПУ).

Коли в 1934 р. «розпущено» ҐПУ (при тому політичні мотиви грали тут не останню ролю!), себто коли насправді замість ҐПУ появилося «Головне Управління Державної Безпеки» (ҐУҐБ), то в народнім комісаріяті внутрішніх справ (НКВД) військові відділи нагляду над керуванням НКВД були побільшені й перейменовані на «Особиє Отдели НКВД» (ОО НКВД). Ці ОО НКВД були включені до всіх збройних сил СССР і підлягали лише НКВД. Тому то вони були чужим тілом у совєтській армії й як таке «дике м'ясо» на її тілі військовими кругами були постійно сприймані. Не зважаючи на те, на їхній службі стояла около одна п'ята всіх рядовиків і старшин ЧА, ЧФ, СВ, бо на практиці ніхто не міг відмовитися від набору до ОО НКВД, щоб не попасти в катеґорію «антисовєтського елементу». Завданням ОО НКВД були: загальний і політичний нагляд над рештою бійців, контррозвідка й боротьба з ворожими аґентами. Ось так розділилися два від себе незалежні в керуванні совєтською таємною службою органи:

а) розвідча служба була керована самою Червоною Армією почерез свої розвідчі відділи (РО).

б) за військову ж контррозвідку й боротьбу з ворожими аґентами по військових частинах було відповідальне НКВД із своїми ОО НКВД.

Ця двоторовість тривала аж до травня 1943 р.

Вибух війни поставив НКВД, якому підлягали теж пограничні відділи й прикордонна розвідка як також і 18 дивізій т. зв. «внутрішніх» відділів НКВД, у становище всеопановуючого і контролюючого чинника. Нагляду НКВД не могла оминути жодна військова станиця, включно із своєю розвідкою й контррозвідкою.

2. Від вибуху війни. Тому що з вибухом війни до чинностей совєтських аґентів закордоном долучилася ще надзвичайно пожвавлена діяльність в районах військових дій, то ж відповідно до цих змінених обставин в рамках наявних уже організацій совєтської таємної служби були створені нові відділи, чи то були відповідно розбудовані вже наявні, але так, що основне розчленування (поділ) передвоєнної організації залишилося незміненим. Особливо у військовій розвідчій службі була введена, крім закордонної розвідки, ще розвідка про положення в ворога. Її здобування перейняли на себе підвладні «Розвідчому Управлінню» (РУ) — «розвідчі відділи» (РО) при вищих штабах військових з'єднань. Розвідування про положення ворога чи вжиття аґентів по другій стороні бойової лінії вимагали інших методів ніж акція внутрі державних кордонів. Розвідування почерез аґентів в оперативному терені було лише одним із джерел, щоб отримати образ положення у ворога; цьому завданню служило ще стеження за допомогою військових відділів, за допомогою летунства тощо. Тому однак, що організація військової розвідки вже віддавна була достосована до воєнних умов, то до цих нових методів могла легко пристосуватися, а при тому в загальній своїй побудові залишилась незміненою, не зважаючи на спроби переставлень, які зрештою виявилися невдачними і їх скоро було залишено.

Вибух війни перервав в організації НКВД спроби нових змін започаткованих коротко перед тим (у лютому 1941), що за їх допомогою ҐУҐБ (Ґлавноє Управлєніє Ґосударствєнной Бєзопасності), яке організаційно належало до НКВД, тоді на короткий час було піднесено до становища самостійного НКҐБ (Народного Комісаріяту Державної Безпеки).

Перші два роки війни принесли для НКВД дальше збільшення його повновластей; це було зумовлене воєнними загостреннями нагляду над цивільним життям та над армією.

Мережа для боротьби з аґентами ще затіснилась в наслідок притягнення багатьох допоміжних організацій, ворог був перешкоджений у своїх власних розвідчих заходах в наслідок висилки школених аґентів контррозвідки, і в дальшу чергу окремі відділи ОО НКВД при штабах військових частин були уповажнені до піддержки відділів військової розвідки і до стосування розвідчих аґентів у запіллі противника.

СССР опинився у новій ситуації, що її створив — відступ ЧА на початку німецько-совєтської війни, окупація ж німецькими та союзними військами великої частини країни і опанування цієї нової ситуації вимагали широкого застосування аґентів.

Населення окупованих німцями районів було позбавлене контролі НКВД й партії: небезпека їхнього відвернення від большевизму була велика. Щоб до цього не допустити постали новостворені відділи НКВД враз із відповідними партійними органами як політичні аґенти із завданням розбудувати підпільну совєтську управу й партійні організації. Їхня робота була успішно піддержувана пропаґандою і розкладовою роботою, яку розгорнено на низах серед підсовєтського населення.

Щоб перешкодити дальшому просуванню німців треба було заатакувати їхню адміністрацію й постачання. До цього треба було тільки розбудувати механізм організації, що спирався на досвіді громадянської війни 1917—1922 років і ще відтоді був передбачений на випадок ворожої окупації країни, а саме — партизанський рух. Партизанські відділи мобілізувалися на окупованих теренах НКВД і партійними станицями та поповнювалися і підкріплювалися висиланням військово-вишколених саботажистів-спадунів, що були звичайно організаторами й командирами таких загонів.

Плянована Червоною Армією офензива з метою відбити окуповані німцями терени була завжди, як про це свідчать часті накази Сталіна, постійно старанно і до подробиць підготовлювана попередньою розвідувальною роботою. Розвідчі відділи при штабах військових відділів посилювали стосування своїх аґентів на німецькому оперативному терені. Крім того, ще було створено спеціяльні стежні формації, що поза роботою, доручевою їм командуванням вповлизу бойової лінії і в глибокому ворожому запіллі, виконували ще також роботу почерез аґентів. Це все далі частіше вживання аґентів і розвій загального положення **були причиною трьох важливих змін в організації совєтської таємної служби,** що мали місце аж у 1943 р.

1. Створено самостійний «Народний Комісаріят Державної Безпеки» — НКҐБ. Головний тягар новоповсталих завдань в ділянці контррозвідки і нагляду спочивав на ҐУҐБ (Головне Управління Державної Безпеки) при НКВД. Круг завдань цього ҐУҐБ так поширився через воєнні готування, що воно за час від січня до червня 1941 р. усамостійнилося в окремий Народний Комісаріят Державної Безпеки (НКҐБ).

2. При штабах військових відділів розпущено ОО НКВД, а їхні завдання перейняла сама армія. Приготування до офензиви ЧА вимагало зосередити всі сили в руках війська. Політичні комісарі й службові станиці ОО НКВД при штабах військових відділів не були підпорядковані командуванню ЧА: єдність командування ЧА вимагала усунення цих обох самостійних чинників. Коли наказ Президії Верховної Ради СССР про створення одного неподільного командування ЧА і про скасування установи воєнних комісарів появився ще 9. 10. 1942 р., то ОО НКВД були розв'язані аж у квітні-травні 1943 р. Фактично то вони не зміняли в основному ані контррозвідочних завдань свого персоналу ані свого відношення до штабів військових відділів, а тільки були підпорядковані безпосередньо НКО (Народному Комісаріятові Оборони) і відтепер стали зватися «Контррозвідочні Відділи при НКО» — з додатковою назвою «Смерть шпіонам!» (Отдел Контрразведкі НКО — ОКР НКО «Смєрш»).

Цими то організаційними заходами усунено двоторовість найвищого проводу, військової розвідчої служби з однієї сторони та контррозвідки з другої сторони; відтепер було об'єднано обі розвідки центрально в НКО.

3. Партизанському рухові визначено розвідчу службу як головне завдання. Тому що партизанські відділи почерез своїх довірених людей оперували, як говорилося в совєтських наказах, «в самій середині ворожої купації», вони мусіли наперед самі себе забезпечити, створити собі «інформативну службу», яка могла б одночасно з розвідчої сторони підготовити їхню саботажну діяльність. Із скріпленням партизанського руху впродовж 1942 року в районах партизанських оперативних теренів в цю мережу були втягнені довірені люди щораз то з-поміж ширших кругів населення. Значення партизанської розвідки для совєтської тайної служби при одностайному керівництві зростало все далі. Почерез запроваджений наприкінці 1942 р. строго центральний провід партизанського руху і його співпрацю з ЧАрмією, можна бу-

ло надавати спільні напрямні всім партизанським відділам, що оперували за німецьким фронтом. Розвідування про ворога стало тепер, крім саботажної діяльности, головним завданням партизан. «Партизанські відділи і групи саботажників зобов'язані провести інформативну роботу для оперативної боротьби ЧАрмії.» І далі: «Довірений чоловік-партизан це око й вухо ЧАрмії», — каже одна совєтська тогочасна інструкція.

Це зобов'язання партизанського руху повнити інформативну службу для ЧА, привело послідовно до розбудови розвідкових відділів при штабах партизанських груп по обох сторонах бойової лінії фронту. Їхня діяльність виявилася вповні в 1943 р. Партизанські розвідувачі брали вирішну участь у військовій розвідці. Крім того — оперативні райони партизан перемінилися в далеко висунені опірні пункти, та місця причалювання й відчалювання більшости аґентів усієї совєтської таємної служби.

III. Найважливіші дійові станиці совєтської таємної служби й їхні завдання.

Всі воєнні зусилля СССР, отже посередньо й її таємної служби, підчас війни став очолювати Державний Комітет Оборони під керівництвом Сталіна. Ті народні комісаріяти, що почерез свої клітини розвідувачів чи аґентів брали участь у совєтській таємній службі, підлягали щоправда, як і всі інші, Раді Народних Комісарів СССР, однак їхні розвідкові й контррозвідкові організації були підпорядковані щодо політичних напрямних та у ставленні завдань, особливому наглядові ЦК ВКП(б). Те саме стосувалося, в іще більшій мірі, й партизанського руху та його розвідкової організації.

1. Таємна служба Червоної Армії

Організація розвідки. Таємною розвідкою ЧА керує Розвідкове Управління (РУ — «Развєдиватєльноє Управлєніє») при Генеральному Штабі ЧА. Йому підлягають ділово Розвідкові Відділи (РО — «Развєдиватєльниє Отдели»), як «другі відділи» штабів від штабів фронту аж до штабу дивізії включно. Їхнє завдання це розвідування й «диверсія» (совєтський фаховий вислів на означення «знищення шляхом саботажу, почерез аґентів закордоном, та передусім у ворожім оперативнім терені»!). Розвідування ведеться по обох сторонах головної лінії фронту за допомогою окремих відділів.

Організація контррозвідки. Безпосередньо НКО підпорядковане «Головне Управління Контррозвідки НКО-«Смерш» (ҐУКР-НКО «Смерш»). Воно керувало станицями контррозвідки, що були приділені до штабів ЧА, — від штабу фронту до штабів дивізії, — а їх представники — навіть до найменших відділів. Організація контррозвідки стежить за військовими відділами й цивільним населенням, що знаходиться в засягу її діяння, щодо його політичної надійности, далі — веде боротьбу з ворожими аґентами й висилає власних аґентів у ворожий оперативний терен для контррозвідки й політично-господарської розвідки. В разі потреби вона має піддержувати військові розвідчі відділи та виконувати чисто військові, розвідчі й господарські завдання.

2. Таємна служба Червоної Фльоти

Організація розвідки. «Розвідчому Управлінню» (РУ) у Штабі Червоної Фльоти підлягають фахові «Розвідчі Відділи» (РО) поодиноких штабів фльоти. Їхні завдання, достосовані до ведення морської війни і до умов прибережного терену, такі ж, як і завдання подібних установ ЧА.

Організація контррозвідки. Про якесь Головне Управління Контррозвідки при НК ВМФ недостає даних. Треба допускати, що воно існує як керівний штаб відділів контррозвідки при штабах окремих фльот. Його завдання подібні до завдань організації контррозвідки у ЧАрмії. НКО і НК ВМФ в загальному і їхня тайна служба зокрема — підлягають політичному контролеві «Військового Відділу ЦК ВКП(б)».

Про розвідкову службу совєтського партизанського руху ми вже писали в нашому журналі. (Див., «До Зброї» Ч. 16 (29), стор. 21-5)

Ціла організація розвідки партизанського руху враз із його розвідчими завданнями була тісно пов'язана із військовим командуванням. Розвідкове Управління (РУ), Центрального Штабу Партизанського Руху керувало Розвідковими Відділами (РО), що були починаючи від партизанських командних штабів для окупованих німцями совєтських республік, аж до партизанських відділів, що знаходилися по совєтській стороні фронтової лінії. Дорога наказів і звітів до розвідкових органів партизанських відділів вело сюди від РО даного партизанського штабу, якому дотичний партизанський відділ був безпосередньо підпорядкований. Так напр. РУ могло безпосередньо давати розвідчі доручення партизанським одиницям, підпорядкованим йому безпосередньо. Організація розвідки партизанського руху перенесла вихідну базу совєтської таємної служби безпосередньо на німецький оперативний терен і тому брала найживішу участь у совєтській розвідчій і саботажній діяльності.

Організація контррозвідки в партизанському русі не була створена самим партизанським рухом: її створило НКҐБ, яке приділяло партизанським штабам і відділам т. зв. «Окремі Відділи» (ОО НКҐБ). Їхнє головне завдання було — шляхом якнайстрогішого нагляду забезпечити «надійність» партизанських відділів і одночасно охоронити їх перед проникканням до них ворожої таємної служби. Вони самі висилали поза партизанський

терен аґентів із контррозвідковими й диверсійними завданнями. У багатьох випадках ОО НКҐБ було одночасно теж і керівним РО партизанського відділу.

3. Таємна служба НКҐБ

Службові станиці НКҐБ, організації «Державної Безпеки» охоплюють, почавши від НКҐБ СССР в Москві почерез службові станиці НКҐБ в поодиноких совєтських республіках, областях і районах — цілу територію СССР. Кожна з-поміж цих службових клітин поєднує в собі всі речові ділянки, почерез які вона на підлеглому їй просторі може спостерігати невійськовий сектор державного й приватного життя, охороняти його перед проникання ворожих аґентів, і далі — почерез які вона, в міру потреби, може також висилати своїх аґентів закордон.

4. Таємна служба пограничного НКВД

Розвідкова служба пограничного НКВД займала в совєтській таємній службі лише допоміжне становище і в загальному не переводила ніяких залучувань аґентів для розвідки чи контррозвідки. Лише погранична розвідка з пограничними відділами залишилась під керівництвом НКВД. В цих найважливіших органах совєтської таємної служби, насаджували аґентів в особливих випадках ще інші совєтські власті, як напр.: Центральні Комітети литовської, естонської чи інших совєтських республік, партійні установи тощо. При готуванні й переводженні цих акцій вони однак майже завжди послуговувалися однією із уже попередньо названих клітин.

(Продовження в черговому числі)

Карл Клявзевіц

Народна війна

(Із твору: «Про війну», розділ двадцять шостий, «Озброєння народу»).

Народна війна в культурній Европі є явище XIX сторіччя. Вона має своїх прихильників і своїх противників. Останні виходять або з політичних міркувань, уважаючи її за революційний спосіб, за узаконений, сказати б, стан анархії, що загрожує однаковою мірою й ворогові, і громадському порядкові в країні, — або з міркувань військових, гадаючи, ніби наслідки не відповідають витраченим силам. Міркування першого порядку нас не цікавить, бо народну війну ми розглядаємо тільки як засіб війни, тобто у відношенні її до ворога. Міркування ж другого порядку змушують нас зауважити, що на народну війну взагалі треба дивитись як на наслідки прориву, зробленого стихією війни в гатях, у наш час штучно поставлених круг неї, як на дальше поширення та посилення всього того процесу шумування, який ми звемо війною. Система реквізицій, розбухання армій, які збільшилися завдяки цій системі та загальній військовій повинності до колосальних розмірів, застосування ландверу — ось ті явища, які, коли виходити з колишньої обмеженої військової системи, ідуть в одному й тому ж напрямі. На цьому таки шляху лежить і призов ландштурму або озброєння народу. Перші з цих допоміжних засобів є природний і доконче потрібний результат зруйнування старих рамок. Вони так збільшили сили тих, хто скористався ними перший, що це спокусило противника, який і сам мусив удатись до них. Так само сталося і з народною війною. Як правило, народ, що розумно користається цим засобом, здобуває чималу перевагу над тим, хто зневажає його. Коли воно так, то може постати питання: чи благодійне для людства це нове підсилення воєнної стихії, чи ні? — питання, на яке можна дати ту ж відповідь, як і на питання про війну взагалі — залишмо ці обидва питання філософам. Можна, проте, додержувати думки, що сили, які забирає народна війна, будучи використані на інші засоби боротьби, дали б кращі наслідки. Але не потрібні ніякі глибокі дослідження для переконання, що розпоряджатися цими силами й використовувати їх як хочемо, ми здебільшого не можемо. Істотна частина цих сил, а саме елементи моральні, завдячують своє буття лише такому способові використання їх.

Отже, ми не питаємо, скільки коштує цьому народові опір, що його чинить озброївшися весь народ, а ставимо питання: як вплине той опір, які умови його і як його використовувати?

З самої природи речей випливає, що такий розпорошений опір не придатний до зосереджених у часі та просторі міцних ударів. Діяння його скероване на поверхню; подібно до процесу випаровування у фізичній природі. Чим обширніша поверхня й чим більше поле контакту, в якому озброєні народні маси перебувають із ворожою армією, отже чим більше остання розпливається, тим ефективніше й діяння народної війни. Воно, як жар, що ледве жевріє, нищить підвалини ворожої армії. Щоб воно виявилось, потрібний час, і тому, поки обидві стихії взаємодіють, виникає стан напруження, який або розв'язується поволі — в разі народна війна подекуди придушується, а подекуди повільно згасає або ж призводить до кризи — коли полум'я цієї загальної пожежі охоплює всю ворожу армію й змушує її покинути окуповану країну, щоб не загинути зовсім. Щоб до такого вирішення могла спонукнути сама народна війна, потрібні або такі розміри окупованої території, які в Европі має лише Росія, або ж така невідповідність між нападною армією та поверхнею країни, якої в дійсности ніколи не буває.

Якщо не ганятися за привидами, то народну війну слід уявити собі в зв'язку з війною, яку провадить регулярна армія, а обидві вони мусять бути об'єднані спільним планом.

Умови, при яких народна війна тільки й може бути ефективною, такі:

1) щоб війна відбувалася всередині країни,
2) щоб розв'язала її не одна якась катастрофа,
3) щоб театр війни обіймав чималу територію,
4) щоб вдача народу підтримувала цей захід,
5) щоб поверхня країни була дуже пересічена й важко доступна в зв'язку з наявністю гір, лісів чи болот на ній, або у зв'язку з характером обробітку її ґрунтів.

Численне чи нечисленне має країна населення — не є вирішальний момент у цьому питанні, бо людей тут бракує найменше. Не вирішальне значення має — або принаймні мусить мати — і питання про те заможне чи бідне в країні населення; а втім не можна заперечувати, що бідний, звиклий до тяжкої

праці та злиднів нарід, як правило, показує себе войовничішим і дужчим.

Є одна умова місцевого характеру, яка надзвичайно сприяє народній війні і яка спостерігається в багатьох місцях Німеччини. Це — розкиданість осель. Завдяки цьому країна набуває більш пересіченого й прикритого характеру; шляхи бувають гірші, хоч їх і більше; розквартировувати військо стає надзвичайно важко. Але найбільше повторюється тут у малих розмірах особливість, яка відрізняє народну війну в цілому, а саме: початок опору є скрізь і ніде. В разі населення мешкає групами в селах, то найспокійніші з них віддають під постій військові або карають штрафами, спалюють тощо, що, проте, не так легко зробити при хуторській системі у вестфальських селян.

Не можна й не треба використовувати ландштурм та невеличкі загони озброєного народу проти головних сил ворожої армії і навіть проти досить великих військових частин. Народна війна мусить не розмелювати зерно, а підточувати його з поверхні. Провадити її треба в провінціях, які лежать по сторонах головного театру війни, куди наступаючий не вступає із значними силами, щоб зовсім звільнити ці провінції від його впливу. Там, де ворога ще нема, не бракує й мужності озброїтись проти нього, а цей приклад підпалюватиме чимраз ширшу масу сусіднього населення. Вогонь поширюватиметься, неначе пожежа в степу, і нарешті дійде до просторів, на які базується наступаючий; він оточує його комунікаційні лінії й перегризає нерв його життя. Адже, не мавши навіть перебільшеного уявлення про всемогутню силу народної війни, не вважаючи її за невичерпну, непоборну стихію, вгамувати яку сама військова сила може так само мало, як людина може вгамувати вітер або дощ, коротко кажучи, не базуючи своїх думок на красномовних памфлетах, слід усе ж таки визнати, що не можна гнати перед собою озброєних селян, немов загін солдатів, звиклих, неначе стадо, тулитись один до одного й кікати туди, куди дивиться їхній фронт. Ні, розбиті селяни кинуться в розтіч, не потребуючи для цього якогось штучного плану. Через це марш усякої невеличкої військової частини в горах, у лісистій або дуже пересіченій місцевості набуває дуже небезпечного. характеру. Кожної хвилини марш цей може обернутись на бій, навіть тоді, коли про військові сили ворога давно не було й мови, бо в усякий момент у кінці колони можуть з'явитись озброєні селяни, яких перед тим розігнали головні частини. Якщо говорити про псування шляхів та перегороджування вузьких проходів, то засоби, уживані для цього сторожовою охороною й летучими загонами, стосуються до способів дії повсталої селянської маси, як рухи автомата до рухів людини. Єдиний засіб, яким ворог може відповісти на операції ландштурму, — це відрядження багатьох частин для супроводження транспортів, охорони етапів, проходів, мостів тощо. Оскільки перші спроби ландштурму будуть несерйозні, то й ці відокремлювані загони будуть слабкі, бо ворог боятиметься розпорошувати свої сили. На долю цих слабких загонів і випадає звичайно розпалювати вогонь народної війни. Якщо подекуди їх, завдяки більшій масі повсталих селян, буде переможено, то мужність населення зростає — войовничий дух підноситься і інтенсивність боротьби збільшується, доки не дійде кульмінаційного пункту, що мусить розв'язати справу.

Згідно з нашим уявленням про народну війну, вона, як туманна, хмарувата істота ніде не повинна густішати до стану компактної маси, інакше ворог відрядить проти ядра її відповідні сили, знищить його й забере багато полонених. Тоді мужність згасає; всякий думає, що справу вже остаточно програно, дальший опір буде даремний, і зброя випадає з рук народу. З другого ж боку потрібно, щоб цей туман у певних пунктах збирався густішими масами й створював грізні хмари, з яких могла би блиснути потужна блискавка. Пункти ці лежать, як сказане, головне на флангах ворожого театру війни. Там мусить озброєний народ збиратися в більші та краще організовані одиниці з невеличким додатком регулярного війська. Це робить враження справді впорядкованої армії і дозволяє наважуватись на серйозніші операції. Від цих пунктів інтенсивність діяльності ландштурму мусить слабшати в напрямі до тилу противника, де вона наражається на найміцніші контрудари. Ці густіші маси призначені на те, щоб нападати на більші гарнізони, які ворог залишає в своєму тилу. До того ж вони викликають неспокій та острах і збільшують загальне моральне враження; без них вплив ландштурму не був би дужий і становище в цілому не досить клопотало б ворога.

Досягти такого дужчого оформлення народної війни полководцеві буває найлегше тим, що ландштурм він підпирає маленькими загонами регулярної армії. Без цієї підбадьорливої підтримки населенню здебільшого бракувало б віри в свої сили, яка дозволяє ставати до зброї. Чим міцніші призначені для цього частини, тим дужча їхня сила притягання, тим більша буде лавина, яка впаде на противника. Але цьому є межі. З одного боку, згубно було б для такої другорядної задачі розпорошувати армію, до певної міри розчиняти її в ландштурмі й утворювати розтягнену, скрізь слабку оборонну лінію, певно знаючи, що й армія і ландштурм однаково будуть розбиті. З другого боку, досвід, здається, учить, що коли в якій небудь провінції забагато регулярного війська, то енергія й ефективність народної війни звичайно зменшуються. Причини цього полягають у тому, що, поперше, наша армія притягає до себе забагато ворожого війська; подруге, населення звіряється тепер на свою регулярну армію; і, потретє, наявність великих військових мас занадто послаблює населення іншими способами: розквартируваннями, транспортами, постачанням різного роду тощо.

Другий засіб запобігти занадто ефективному реагуванню противника на народну війну становить разом із тим і головний принцип її застосування. Цей принцип каже, щоб, використовуючи народну війну як серйозний засіб стратегічної оборони, рідко, або й ніколи, не доводити справи до оборони тактичної. Характер бою, що його веде ландштурм такий самий як і всіх боїв із поганим військом: велика потужність та запал натиску, але мало холоднокровності та недовгочасна стійкість. Не багато значить, коли маса ландштурму переможена або розігнана, так уже їй судилося. Але ніколи не слід дозволяти знищити її, завдавши їй великих втрат убитими, пораненими та полоненими. Така поразка швидко охолодить запал. А втім, ці дві особливості цілком суперечать природі тактичної оборони. Оборонний бій вимагає стриманої, повільної, планової дії й сміливого вирішення. Проста спроба, від якої легко відмовитись, коли схочеш, ніколи не може бути вдалою при обороні. Значить, в разі ландштурм мусить перейняти на себе оборону якоїсь ділянки, він ніколи не повинен доводити справу до вирішального оборонного бою: він неодмінно загине, навіть коли обставини нібито й сприяють йому. Отже, він може й мусить обороняти доступ до гори, гаті, болота, переправу через річку стільки, скільки це йому можливо. Але раз лінію оборони прорвали, він повинен краще розсіятись і боронитись далі несподіваними нападами, ніж зосередитись десь у вузькому, останньому притулкові, перейти до справжньої оборони і дозволити замкнути себе. Хоч який відважний буде народ, хоч яка войовнича у нього вдача, хоч як ненавидить він ворога, хоч як сприяють йому умови місцевості, — але безперечно народну війну не можна провадити в згущеній атмосфері небезпеки. Тому то пальний матеріял народної війни може дати чималий жар лише в більш далеких пунктах, де йому вистачає повітря і де його не можна загасити єдиним міцним ударом.

Ці міркування є більше намацування істини, ніж об'єктивний аналіз, бо явище народної війни існує ще занадто недовго й занадто мало описане тими, хто довший час спостерігав його на власні очі. Отож, нам лишається тільки сказати, що стратегічний план оборони може прийняти співробітництво народної війни двояко: або як останній допоміжний засіб після програної битви, або як природну поміч ще перед генеральною битвою. В останньому випадку необхідною передумовою є відступ углиб країни і той посередній спосіб реакції. Тепер, значить, нам лишається сказати ще кілька слів про призов ландштурму після програної битви.

Жодна держава не повинна вважати, ніби її доля, тобто все її буття, може залежати від однієї, нехай найрішучішої, битви. В разі битву програно, то справу можуть обернути на інше і призов нових сил і природне послаблення, якого з плином часу зазнає всякий наступ, абож допомога може прийти ззовні. Щоб померти, часу завжди буває досить. Природно, що той, хто потопає, хапається за соломинку; так і природний порядок морального світу вимагає щоб народ випробував останній засіб свого спасіння, коли бачить себе відкиненим до краю безодні.

Хоч як мала та слабка проти свого ворога дана держава, але вона не повинна шкодувати сил на це останнє напруження, бо інакше можна сказати, що вона — організм без душі. Це не виключає можливості підписати мир, зв'язаний з великими державами, щоб врятуватись від цілковитої загибелі; але такий намір не виключає й корисності нових оборонних заходів. Вони не погіршать умов миру й не утруднять складання мирної угоди, а навпаки — поліпшать та полегшать їх. Ще більше потрібні вони, коли ми чекаємо допомоги від тих, хто зацікавлений, щоб ми існували й далі. Отже, уряд, який, програвши генеральну битву, думає лише про те, щоб якнайшвидше заспокоїти народ на ложі миру, і пригнічений загибеллю своїх великих, але безпідставних надій, не має ні мужності, ні охоти напружити всі сили — такий уряд легкодушно виявляє в усякому разі велику непослідовність і доводить, що він був не гідний перемоги, а мабуть, саме тому і нездатний її здобути.

Хоч яка, значить, рішуча буде поразка, якої зазнала держава, а все ж таки, відступаючи вглиб країни, їй треба вдатись до діяння фортець та народної війни. Тут вигідно буває, щоб фланги головного театру війни межували з горами або важкоприступними місцевостями. Вони становитимуть немов висунутий уперед бастіон, стратегічний фланговий обстріл, з якого має затримувати просування вперед противника.

Якщо переможця втягнути в обложні роботи, якщо він скрізь позалишає міцні гарнізони забезпечувати свої комунікаційні лінії або відрядить військові частини, щоб визволити собі лікті й тримати в порядку сусідні провінції, якщо він послаблений уже втратою живих та неживих засобів боротьби, то настане момент, коли оборонна армія зможе знову вийти до бар'єра й влучним ударом захитати положення наступаючого, що й так перебуває тепер у скрутному становищі.

Г. Д. Ф.

Основні засади німецької системи бойової розвідки

Розвідка має за завдання здобути впродовж можливо найкоротшого часу повний і докладний образ про **становище ворога.** Її висліди творять найважливішу основу для добору **засобів керівництва,** для рішень проводу та для використання дії різних родів зброї.

Розвідка відбувається в формі оперативної й тактичної розвідки з повітря й на землі. Її досягаємо, здобуваючи відомості за допомогою окремих засобів розвідки.

Оперативна розвідка достачає даних для оперативних рішень.

Тактична розвідка достачає даних для керування і стосування війська. Найдалі з першою бойовою зустріччю починається **бойова розвідка;** вона здобуває дані для зведення бою, в ній беруть участь всі роди зброї.

До розвідувальної служби не слід вживати сил більше, ніж цього вимагає мета.

Розвідувальні сили треба своєчасно стягнути на найважливіший напрям, головно, коли слід рахуватися з переважаючими силами ворожої розвідки. На побічних напрямках слід вживати тільки найнеобхідніших сил.

Треба змагати до того, щоб розвідку можна було — залежно від становища — підсилити, поширити, або як треба, теж післати на новий напрям.

Власна **перевага в розвідуваному терені** влегшує власну й утруднює ворожу розвідку.

До вироблення переваги на землі успішно помагає відповідна постава супроти ворожої розвідки. Згідно з цим повинні діяти всі розвідувальні сили, аж до звідунів включно, наскільки, очевидно, на це дозволяють завдання й становище.

Якщо розвідувальні відділи для дальшої розвідки змушені прорвати заслону ворожої розвідки й забезпечення, то повинні швидко скупчити свої сили і ненадійно вдарити. Коли ворог сильніший, тоді легше можна буде перед ним забезпечити власну розвідку шляхом зручного обходу.

Армійська кіннота може вибороти собі вгляд у ворожий терен навіть проти більших ворожих сил. Самостійні моторизовані розвідувальні відділи для такого самого завдання треба своєчасно змінити дальшими моторизованими силами.

Деколи дасться створити корисні передумови для переваги в розвідуваному просторі наглим обсадженням важливих пунктів. Тут входять в рахубу через свою швидкісність головно моторизовані сили.

Добра розвідка місцевости дає водночас деяке забезпечення, а дія забезпеченого відділу може служити теж і розвідці. Тому розвідка й наземне забезпечення доповнюються й не даються завжди виразно відділити. Розвідувальні відділи мусять мати змогу стосуватися до ворога, своєчасно просуватися в терені, зате ж відділи забезпечення — зв'язані своїм місцем із тим військом, що його мають забезпечувати.

Коли ж якійсь розвідувальній частині треба винятково доручити розвідку й забезпечення водночас, тоді необхідно підкреслити, котре завдання перше, а при достатній наявності сил призначити частинам для кожного завдання окремі сили.

Розвіди терену щодо його прохідности, стану шляхів, залізниць, мостів, загородних можливостей, стежених місць і закриття перед стеженням, як теж щодо будови ліній зв'язку — це й водночас будуть переважно завдання розвідки.

Навіть без окремого наказу повинні всі сили, вжиті до розвідувальної служби, з розвідкою злучити розвіди терену, оскільки, очевидно, дозволяє їм на те їхнє завдання.

Фоторозвідка з повітря підтримує й поширює розвіди терену.

Розвідувальні засоби.
Співпраця під час розвідки

Розвідку з повітря виконують розвідувальні летуни розвідувальних ескорт.

Наземну розвідку аж до застосування бойової розвідки в загальному виконують звідуни моторизованих і кінних розвідувальних відділів.

Летунська розвідка спирає свою перевагу на скорості літака, на його здібності перелітати ворожі забезпечення, запори й становища, отже на спроможності глибокого вгляду в ворожі відносини, та врешті на деякій незалежності літака від форми поземелля. За сприятливих умов може розвідувач-летун здобути швидко широкий образ про ситуацію в ворога та продовж дуже короткого часу зголосити свої висліди.

Однак летунська розвідка достачає тільки данохвилинних знімок; невпинний дозір того самого простору здебільша неможливий. Погода, покритість терену і вороже протидіяння це ті дальші обмеження.

Найпростіший рід летунської розвідки це **наочна розвідка.** Її вислід залежить від висоти польоту, зумовленої завданням і ворожою обороною, від маскування противника та від умов стеження.

Найчастіша форма летунської розвідки — **це польот вдень;** він не зв'язаний з ніякою порою дня.

Що більше відтягається ворог обороною й нічними рухами перед летунською розвідкою вдень, то більш необхідна вона вночі.

Нічна летунська розвідка відбувається у формі наочного розвідування з незначної висоти при освітленні місцевости окремими засобами; вона не може заступити розвідки в день, до того здана на легко прикмітливі ознаки, як напр. шляхи, залізниці й річища й тому обмежена тільки до деяких завдань.

Розвідувальні польоти раннім ранком або пізнім вечором можуть ствердити кінець або початок нічних рухів.

Фоторозвідка доповнює і підтверджує висліди наочної розвідки. Що вище літак змушений летіти, тим необхідніша фоторозвідка. Вона служить розвідам про ворога, ствердженню наслідків власного вогню, та стеженню за маскуванням ворога. Куди менше значення має фоторозвідка для ствердження короткохвилевих цілей у бою.

Фоторозвіди служать розвідувати місцевість як теж теодезійним цілям.

Світлини з повітря це поодинокі, або довшечергові знімки. Щоб знімки випали добре, треба ясного денного світла, до того ж їх обріб вимагає деякого часу. Під час повітряної бойової розвідки можна зголошувати вже приблизно після 1 або 2 годин висліди, здобуті на основі незначного числа знімок. Обрібка більшого числа знімок тактичної повітряної розвідки вимагає приблизно 2-5 годин, оперативної ж розвідки, якій ідеться переважно про великі маси знімок, вимагає приблизно 10 і більше годин. Обрібка відбувається в фотографічній робітні летунської бази; Фотографічні вози можна при потребі теж підтягнути до висунених летовищ, або близько до командного пункту командувача.

Наземна розвідка. Глибокий вгляд у відносини ворога як правило неможливий. Аж летунська розвідка призначує їй часто напрям, в якому вона має діяти. Зате ж тільки розвідка на землі може з певністю ствердити, чи якийсь терен свобідний від ворога. Тільки вона за допомогою полонених, вбитих і інших стверджень може здобути дані про поділ ворожого війська, втримати стик з ворогом, принести подробиці про поведінку ворога, його силу й склад, деколи теж про бойову вартість, та врешті своєчасно ствердити затроєння терену. Далі вона може достачити відомостей теж і тоді, коли летунська розвідка в наслідок поганої погоди не можлива, або бодай дуже утруднена.

Моторизовані розвідувальні відділи мають змогу добитися впродовж короткого часу і на великих просторах розвідочних досягнень. Не завжди вдається їм здобути потрібні дані. Їх розвідувальна дія проходить звичайно вдень. Марші можуть відбуватися вночі. Їх скорість виявляється найкраще на танках. Тоді їх треба внезалежнити від розвідувальних сил, що маршують повільніше.

Виконоздатність моторизованого розвідувального відділу залежить від їздових прикмет їх розвідувальних возів, від постачання пальним, умов зв'язку, від місцевости, погоди, пори дня та зокрема від спроможности використати засоби зв'язку власні і ті, що існують у даному терені.

Перевага **кінних розвідувальних відділів** у їх великій швидкості і здібності розсіватися в усіх напрямках; від погоди, місцевости й постачання вони залежні в меншій мірі, ніж моторизовані розвідувальні відділи. Їх маршова скорість — обмежена. Вони мають добрий вгляд, вони можуть створювати густу мережу розвідки і взагалі вони цінніші тоді, коли йдеться про потрібне ствердження.

До вищих командувачів і старшин у розвідувальній службі частин вниз аж по звідунів — ставляються дуже високі вимоги. Вирішне значення для успіху має особистість старшини. Зручність, розуміння задачі, рішуча їзда в терені мотором і конем, орієнтація в терені, навіть вночі, холоднокровність, швидке й самостійне діяння — ось прикмети, що їх він повинен мати.

Всі старшини відповідають за те, щоб здобутого з ворогом стику не втратити ні вдень ні вночі, наскільки це, очевидно, не суперечить їхньому завданню. Перерваний стик треба негайно знову встановляти.

Поодинокі розвідувальні засоби повинні доповнюватися, недостатні треба доповнювати шляхом застосування, придатніших.

Застосування розвідки залежить від положення й наміру, від роду й числа розвідувальних засобів та від ворожої протидії, з якою вони повинні рахуватися, далі — від місцевости, мережі шляхів і доріг, далі — від пори року і дня та від погоди. Отже різних можливостей ввести розвідку в дію є стільки, що годі подати один спосіб, що підходив би в кождому випадку.

Всі засоби розвідки слід вводити в дію, бо тільки тоді вони зможуть успішно співпрацювати і подати можливо найповніший образ про ворога. Вже здобуті висліди розвідки слід використовувати при дальшому вводженні розвідки в дію. Тільки так можна добитися необхідного ощаджування поодиноких розвідувальних сил.

Скільксть сил, вжитих до розвідувальної служби, не рішає про якість вислідів розвідки. Зате ж вирішне значення тут має те, щоб кожний розвідочний орган знав, чого хоче зверхник та щоб був поінформований про його наміри й про положення, як теж про завдання уже висланих і наступних розвідочних органів.

Завдання, ставлені у розвідувальній службі старшинам, мусять бути чітко окреслені і включувати в собі пункти, що їх треба ствердити в недвозначній формі та в порядку їх наглости.

Зв'язок поміж летунською і наземною розвідкою унаправильнює вищий командувач, який обі ці розвідки висилає; для цього він може устійнити особливі знаки. Звичайно зв'язок іде почерез нього. Безпосереднє нав'язання зв'язку між летуном і розвідувальним відділом це вийняток, бо важко наперед устійнити час, місце і спосіб нав'язання такого зв'язку. Необхідне для цього порозумівання можливе переважно лише перед висилкою нової розвідки.

Зв'язок поміж вищим командуванням і розвідувальною ескадрою в часі, коли при цьому (командувачеві) нема командувача летунів, відбувається почерез **старшину летунського зв'язку.** Його діяльність прибирає на вазі, коли внаслідок великої віддалі від летунської бази треба будувати висунені

летовища. Щоб же таке летовище збудувати, йому потрібно людей і засобів.

Командувачеві розвідувальної ескадри треба подати намічені шляхи розвідувальних відділів, шляхи примаршу головних сил і заплянoвані висунені летовища, щоб він міг поінформувати летунів-розвідувачів, де находяться власні війська. Летунам-розвідувачам і власним частинам слід наказати, щоб на себе взаємно вважали.

Деколи вищі командувачі можуть мати у власному розпорядженні поодинокі розвідувальні літаки.

Летуни-розвідувачі і розвідувальні відділи втримують зв'язок світлогасловими засобами, далі скиданням звітів і вивішуванням зголошень. Цей зв'язок може відбуватися за допомогою радія, якщо є відповідне радіоустаткування й радієві можливості.

Летуни-розвідувачі як правило не встані інформувати розвідувальних відділів про ворожі частини на самому переді, бо ж ствердити їх присутність з повітря дуже важко.

Спосіб зв'язку поміж моторизованими і кінними розвідувальними відділами управильнює спільний командувач. Крім цього такий зв'язок треба при кожній нагоді наладнувати самостійно, передусім за допомогою радія. Всі активні в розвідувальній службі частини повинні при зустрічі обмінюватися цінними відомостями.

Скора і певна передача вислідів розвідки геть аж до вищого командувача вимагає докладного нормування.

Звітування летунів-розвідувачів відбувається звичайно після приземнення на летунській базі, або на висуненому летовищі. Їх звіти передаються телефоном, вістовим чи вийнятково радієм. В окремих випадках летун-зорець складає звіт особисто. Важливіші частини звіту треба подати як вступний звіт, зрештою висліди розвідки треба списати і зредагувати в проглядній, ядерній, але вичерпній формі. Безпосереднє звітування з літака відбувається радієм, або скиданням звіту.

Оскільки розвідувальні відділи не можуть використати поштової мережі, то як правило вони користуються радіозв'язком, а зрештою в передачі звідомлень послуговуються моторовими засобами зв'язку; кінні розвідувальні відділи у наглій потребі вживають кінних гінців. Кінні звідуни зголошують як правило почерез кінних гінців. Їм можна приділяти мотоциклістів або наколесників. Можна використати теж наявні поштові телеграфні лінії. Особливо важним частинам кінних звідунів можна додати радіоприладдя, деколи теж світлострільне спорядження.

Бойові звіти мають часто лише тоді якесь значення, коли їх можна зараз же використати для власної збройної дії.

Щоб зменшити небезпеку підслуху, штаб мусить нормувати поширений у фронтовій смузі радієвий рух.

Переведення розвідки.

Оперативна розвідка схоплює стеження за бойовим розгортанням ворога, головно ж за його розгортанням за допомогою залізниць, за примаршем або відмаршем, підвожуванням чи відвозом армійських частин, за будовою польових або постійних укріплень та за дією й розгортанням ворожого летунства. Своєчасне ствердження великих моторизованих з'єднань, зокрема ж на відкритих флангах дуже важливе.

Виконавець оперативної розвідки в повітрі це окремі розвідувальні ескадри авіяції.

Оперативна летунська розвідка це переважно фоторозвідки підчас польоту на великій висоті (5 000 до 8 000 м.). Глибина летунської розвідки може сягати аж до меж засягу польоту.

Коли не передбачається близького зудару противників на землі, то може виявитися доцільним, крім окремих розвідувальних ескадр, до оперативної летунської розвідки притягнути ще розвідувальні ескадри штабів. Засяг їх польоту, їх підльотні спроможності та їх швидкість — менші.

До оперативної розвідки на землі вживається самостійних моторизованих розвідувальних відділів і армійської кінноти. Ця остання виконує оперативну розвідку головно на вільних флангах та в напрямах, що відповідають її пізнішому бойовому призначенню.

Введення в дію оперативної розвідки відбувається згідно з правилами, що обов'язують тактичну розвідку.

Призначування розвідувальних теренів для оперативної летунської розвідки, що переважно мусить обмежуватися до стеження за важливими шляхами і дорогами, звичайно не береться до уваги.

Самостійні моторизовані розвідувальні відділи і армійська кіннота як правило отримують для оперативної розвідки тільки напрям і цілі. Їх розвідувальні ланки коли треба, повинні бути в сторону флангів обмежувані.

Тактична розвідка охоплює блищі дані про скупчення сил противника, про наближення, поділ, розташування його сили в ширш і в глиб, про його постачання враз із базами постачання, дані про його летунське положення, головно ж про нові летунські бази та про протилетунську оборону. Важливо, щоб своєчасно звітувати про змоторизовані сили ворога.

Глибина тактичної розвідки залежить від положення і виконоздатности засобів розвідки.

При залочині тактичної розвідки, головно ж при визначуванні її головного напряму, слід використовувати висліди оперативної розвідки, наскільки це не припинює дії. Коли оперативної розвідки немає, необхідно поширити цілі тактичної розвідки.

Що блище до ворога, тим більше тактична розвідка цікавиться подробицями.

Тактичну розвідку проводять у повітрі розвідувальні ескадри штабів. Тактичну розвідку в терені ведуть моторизовані розвідувальні (самостійні змоторизовані розвідувальні відділи і змоторизовані розвідувальні відділи армійської кінноти), та кінні розвідувальні відділи (розвідувальні відділи вершників і розвідувальні відділи піхотних дивізій).

Командувач армії і командувач армійського корпусу кавалерії вводить в дію безпосередньо собі підчинені розвідувальні частини і узгіднює їх співпрацю з розвідувальними силами підвладних з'єднань.

Свій моторизований відділ та свої кінні розвідувальні відділи може командир кінної дивізії вислати або один за одним, або поставити кінні розвідувальні відділи фронтом, а моторизований розвідувальний відділ вжити для обходу фланги противника. Моторизовані розвідувальні відділи армійської кінноти слід використувати по змозі якнайдовше так, щоб вона могла свої кінні частини затримати вкупі для бою.

Тактична летунська розвідка летить переважно на висоті 2 000—5 000 м. Розвідувальні ескадри свої розвідувальні обшари як правило отримують подані в наказі райони й лінії або обов'язкові для всіх частин, або ж розвідувану область подається ширше. Межі розвідуваних областей визначується незалежно від меж для наземних частин; розвідувальним ескадрам на фланзі доручується водночас вести розвідку на флангах.

Наказ командувачеві розвідувальної ескадри, крім самого завдання, може ще включувати в собі: розпорядок про зв'язок і передачу звідомлень до вищого зверхника й до розвідувальних відділів, наказ про всяке інше звітування, дані про маршові дороги головних сил та розвідувальних відділів із заподанням часу, як теж дані про висунені (передові) летовища. Командувач ескадри дає завдання залогам літаків і пояснює ці завдання. Він вибирає залоги, призначує літаки для головного й побічних польотів. Шлях польоту обирає звичайно залога сама.

Розвідувальні летуни летять звичайно одинцем і в часі, що каже надіятися якнайкорисніших вислідів розвідки. Для розвідувальних і мисливських летунів можна устійнити спільні часи польоту.

Летунів-розвідувачів до довгих виснажливих польотів звичайно вживають тільки раз у день. Однак до коротких польотів може літак стартувати більше разів, якщо це дає іншим залогам змогу відпочати. При невеликому вивінуванні розвідувальними літаками слід зважати, щоб при різнородних і важких завданнях висилати їх тільки у найважливішому напрямі, а при менше важливих — користуватися іншими засобами розвідки.

Для завдань **наземної тактичної розвідки** розвідувальним відділам звичайно призначується розвідочні смуги, в яких вони відповідальні за розвідку. Щоб їх однак більш унезалежнити, або влегшити їм зміну напряму, можна їм подати тільки одне означене розвідочне завдання. В таких випадках можна визначити поміж сусідними розвідувальними відділами межову лінію їх розвідочних смуг.

Ширина розвідчої смуги стосується до положення, роду й сили розвідувального відділу, до мережі шляхів і місцевости. Коли розвідка охоплює широкий обшир, треба погодитися з тим, що поміж сумежними розвідочними смугами постануть прогалини. Шляхів не вільно вживати за лінії поділу або за бічні межі розвідочних смуг. Осями розвідочних смуг слід визначувати головні шляхи.

Розвідувальні відділи не повинні встрявати в бої, що не конечні для прогнання ворожої розвідки або здобуття розвідки. Коли ж вони вийнятково призначені теж для завдань забезпечення, тоді треба розвідувальний відділ своєчасно скріпити. Всі командування є відповідальні за те, щоб саме розвідування не терпіло тоді зприводу таких завдань.

Наказ розвідувальному відділові, крім завдання, повинен як правило подавати час вимаршу, відомості про сусідні розвідувальні сили, повинен визначувати розвідочні смуги чи то напрям розвідки, ціль розвідки, лінії, що впродовж дня повинні осягнути відділи звідунів, розпорядки про передачу звітів враз із заподанням проміжних цілів, після осягнення яких слід зголошувати деколи теж реченці звітів, постанови про зв'язок із розвідувачами-летунами як теж час вимаршу, дорогу маршу й завдання головних сил.

Можуть теж бути потрібні вказівки, як вести себе супроти ворога та цивільного населення.

Подібно теж виглядають накази, що їх отримують відділи звідунів.

Моторизовані розвідувальні відділи при ймовірній зустрічі з ворогом, вперед просуваються скоками. Довжина таких скоків залежить крім форми й покриття терену, теж від мережі шляхів. В міру наближування до ворога ці скоки треба скоротити. Чи й як повинно бути ще особливо обезпечене таке просування скоками, залежить від положення.

Всі частини моторизованого розвідувального відділу так довго як це дається користуються шляхами. В ворожій країні при повороті треба часто обирати інші шляхи. Коли потрібно, то ті місця на шляхах і оселі, що важливі для рухів треба забезпечити.

На нічний спочинок моторизовані розвідувальні частини можуть відв'язатися від ворога, залишаючи при ньому відділи звідунів. Місцевини при великих шляхах звичайно для квартирування не придатні.

Ширина розвідочної смуги моторизованого розвідувального відділу в загальному не повинна переходити 50 км.

Його глибина повинна враховувати і можливості запевненого постачання пальним. При обчислюванні дороги їзди з уваги на непередбачені випадки треба подбати про надвижку пального.

Повна їздова спроможність панцирних возів без поповнення пальним сягає 200—250 км.

Для проведення розвідки відділи звідунів залежно від завдання, від постави ворога й населення, від стану доріг і від способу пересилання звітів складається із панцирних возів, кулеметів на самоходах, а вміру потреби ще з мотоциклів. На важливих шляхах і проти головних цілей вживається сильніших відділів звідунів. Відділи звідунів висилає звичайно командувач моторизованого розвідувального відділу.

Дорогу маршу й ціль розвідки відділам звідунів слід подавати в наказі. Відділів звідунів можна лише деколи вжити для забезпечення їхніх з'єднань. Вони скоками підходять від одного стежного пункту до другого. Їхнє випередження власного розвідувального відділу відбувається залежно від положення, від терену й засягу розвідки, і воно виносить звичайно не більш, як віддаль одногодинної їзди.

Моторизований розвідувальний відділ служить відділам звідунів за резерву розвідки, за збірне місце звітів і опору. Коли відстань поміж відділом і його звідунами велика, то їх зв'язок треба забезпечити подекуди підсуненими до переду силами.

Осягнений стик із ворогом треба в разі потреби підтримати висилкою розвідувальних возів. Мотоциклістів можна вживати для загущення розвідочної мережі.

Коли у висліді взаємного наближення противників вже не можна успішно вживати змоторизованих відділів, тоді їх треба відтягнути. Спільний командувач управильнює перекинення їх розвідкових завдань на кінні розвідувальні відділи так, щоб розвідувальна дія не припинялася й щоб стик із ворогом не переривався. Частини змоторизованих розвідувальних відділів можна тимчасово приділити до кінних розвідувальних відділів для підтримки дії цих останніх.

Вилучені з фронту моторизовані розвідувальні відділи слід використати для розвідки на флангах і тилах противника та для замаскування прогалин поміж армійськими частинами, або ж забрати їх на фронт як резерву.

Кінні розвідувальні відділи мусять вирушити в пору так, щоб не поспішаючи надто випередити свої головні сили й здобути час для розвідки. Вони творять резерву розвідки, головне місце звітів і опору для своїх звідунів; вони просуваються вперед скоками, в загальному оминаючи головні шляхи, (зокрема ж коли їм бракує протипанцирної зброї) і тільки зорять ці шляхи. Що непроглядніший терен і що ближче слід сподіватися ворога, то ці скоки повинні бути коротші.

Розвідувальні відділи вершників армійської кінноти треба складати залежно від завдання, положення й терену. Їх сила вагається поміж чотою й двома ескадрами в окремих випадках можна вжити до розвідки теж і кінний полк. Радієвим станціям треба як правило наколесників, важких кулеметів, мотоциклістів і в міру потреби протитанкових гармат. Деколи можна приділити також і артилерію. Однак звичайно воно куди доцільніше не зменшувати рухливости таких кінних розвідувальних відділів цими менш рухливими частинами. З тієї причини можна на деякий час навіть затримати обози позаду і, якщо необхідно, заступити їх нашвидку зігнаними підводами, які, в разі потреби, можна залишити на ласку долі.

Ширина смуги, що призначається кінній бриґаді для розвідки, не сміє, якщо її треба зорити в цілості без прогалин, переходити в загальному 50 км. Число відділів кінної розвідки, що мають бути введені в дію, залежать від розвідувальної ширини смуги дивізії. Коли вона більша, ніж 50 км., тоді слід оминати того, щоб бодай у найважливішому напрямі розвідка не терпіла прогалин.

Розвідкові смуги кінним розвідувальним відділам призначується відповідно до мережі шляхів. Ширина смуги для одної ескадри не повинна в загаль-

ному переходити 10 км. Ескадрам, висиланим у бічних напрямах а у власній країні теж чотам і самостійним старшинським відділам звідунів, подається лиш напрям і ціль розвідки. На бічних напрямах треба переважно зрезигнувати із щільної розвідки.

Командир дивізії свій кінний розвідувальний відділ повинен тримати сильно в руках. Його випередження перед головними силами дивізії залежить зрештою від його наміру й від положення, і рідко коли воно сміє виносити більше ніж приблизно 30—40 км. При чотах і самостійних старшинських відділах звідунів треба брати до уваги засяг приділеного радіоустаткування.

Кінні розвідувальні відділи отримують звичайно своє завдання поденно; коли завдання можна дати на кілька днів, то доцільно все ж розпорядити, що в днях, охоплених ще завданням, відділи приступають до розвідувальної праці лиш тоді, коли до означеного реченця вони не отримали жодного інакшого наказу.

Кінні розвідувальні відділи відпочивають в ночі оподалік головних шляхів, що їх вони, наскільки це вказане бережуть і замикають.

У випадку більшого числа відділів кінної розвідки можна влаштувати для них на переді збірне місце зголошень. Воно необхідне, коли кінна дивізія зміняє напрям свого наступу.

Введення в дію розвідочного відділу дивізії відбувається згідно з наміром, положенням, як теж шириною й глибиною її розвідкового обширу.

В даному випадку командир дивізії подає на основі наказу корпусу завдання й напрямні для розвідки. Він нормує випередження дивізійного розвідувального відділу, що може бути менше ніж при кінних розвідувальних відділах, та визначує ще інші належні йому завдання. Коли підчас маршу дивізії в похідній колоні дивізійний розвідувальний відділ вийнятково підпорядкований командувачеві передньої сторожі, тоді той наказує про це випередження і подає завдання згідно з напрямними командира дивізії. Треба вистерігатися ділити розвідувальний відділ на поодинокі маршові колони.

Навіть якась інша розвідка, що саме відбувається в даному терені, не звільнює командира дивізії від обов'язку, вести розвідку і від себе. Коли перед дивізійним розвідувальним відділом немає ніякої розвідки, то командир дивізії може продовжити віддаль розвідкових цілів. Однак мусить бути збережений зв'язок із дивізією, і забезпечена передача звітів і наказів.

Коли наступний марш іде широким фронтом, необхідно поробити заходи, щоб можна було своєчасно повідомити командувачів поодиноких колон.

Якщо дивізія виступає вподлизу ворога, тоді може бути доцільне затримати дивізійний розвідувальний відділ, і вперед вислати тільки звідунів.

Провідник дивізійного розвідувального відділу дає наказ перевести розвідку і висилає звідунів. Коли ж їх висилає командир дивізії, тоді він повинен повідомити про їх завдання і командувача дивізійного розвідувального відділу.

Якщо командувач дивізійного розвідувального відділу залишиться без вказівок, або ж несподівано опиниться віч-на-віч зміненому положенню, тоді він повинен самостійно керувати розвідкою по думці напрямних командира дивізії, чи то вести її далі.

Командувачі кожного відділу мусять тримати **своїх звідунів** міцно в руках. Близькі цілі (10—15 км.), строго обмежені завдання й продуманий рух вперед від відтинка до відтинка — це передумови успішної праці звідунів. За допомогою звідунів, що зіткнулися з ворогом, як теж шляхом висилки нових звідунів слід дбати, щоб цей здобутий стик із ворогом не переривався.

Деколи доцільно з уваги на ощаджування сил, передусім при розвідувальному відділі, звідунів підвозити на автомашинах.

Сила таких відділів залежить від їх завдання, від постави ворога й населення. Вона мусить відповідати теж кількості вимаганих звітів. Треба завжди пам'ятати, що із зростом сили тих відділів труднішає їх діяльність, головно ж, коли вона має відбуватися скрито перед ворогом. Приділення іншого командувача нераз може мати успіх.

Звідунів можна використовувати до забезпечування розвідувального відділу. Вони, як довго це можливе, користуються наявними дорогами і підходять скоками від одного стежного пункту до другого.

Поодинокі роди зброї під охороною кінних розвідувальних відділів виконують такі розвідки, які треба доконче провести завчасу з уваги на пізнішу бойову дію згаданих відділів. Про висилку цих розвідок слід інформувати командувачів розвідувальних відділів; тимчасово їх можна приділювати теж до розвідувальних відділів.

Бойова розвідка як правило починається враз із розгортанням бою.

Під час наближування до ворога, більш часто відчувається потреба в забезпеченні ніж потреба в розвідці. Тому кожен командувач повинен стежити за тим, щоб попри розвідку не занедбувано й забезпечення.

Найпізніше з хвилиною розпочатої бойової розвідки слід наказати кінним розвідувальним відділам, які ще находяться перед фронтом про те, чи вони мають звільнити фронт і повести розвідку проти ворожих флангів, а чи продовжуючи дотеперішню розвідку і тримати важливі пункти терену, дозволити перейняти себе головним силам, а чи врешті вони повинні відступити власне в напрямі цих головних сил.

Коли розвідувальні відділи не отримують ніякого наказу, то залишаються перед фронтом, далі ведуть розвідку, заслонюють наспілі головні сили й відступають у їх напрямі аж під натиском ворога. Кінні розвідувальні відділи відступають переважно до частин, з яких їх було вислано. Дивізійний розвідувальний відділ, що має ліворуч і праворуч оперта в інших частинах, після виконання свого завдання відходить взад.

Коли розвідувальний відділ діє на відкритому фланзі, тоді треба його, якщо це можливе, розташувати ступнево до переду. Тоді він творить опору для розвідки проти фланга і тилів ворога, як теж охорону власного флангу.

Бойова розвідка летунів-розвідувачів має доставити даних про розчленування сил противника, головно ж його артилерії, про постій і рухи резерв його бойових возів та про інші події поза ворожим фронтом. Вона слідкує за перебігом бою.

Бойова розвідка проходить переважно на висоті понижче 2 000 м. Розвідка на найнижчих висотах конечна тоді, коли треба ствердити подрібний стан речей та слідкувати за дальшими рухами власної й ворожої піхоти. Військо на жадання мусить дати себе пізнати деяким летунам-розвідувачам ручними світляними знаками, розісланими полотнами, маханням, тощо.

Бойова розвідка охоплює теж розвідку цілів для артилерії. Вона повинна початися ще підчас вимаршу; тільки тоді можна рахувати на ствердження становищ ворожої артилерії й їх поборювання.

Проводження бойової розвідки залежить у великій мірі від бойового положення у повітрі. Деколи необхідно вимусити його вогнем протилетунських військ а то й уведенням в дію мисливських літаків.

Командувач може наказати підвладним з'єднанням межі, а деколи й цілі **наземної бойової розвідки.** Але й без окремого наказу кожна частина відповідає за бойову розвідку в поданих їй межах маршу, розташування й бою. Неоперта частина відповідальна теж за бойову розвідку на відкритому фланзі.

Коли ж органи бойової розвідки натраплять на ворожий спротив, якого не можуть ані зламати ані

обійти, тоді слід або їх змінити, щоб цей спротив усунути, або ж дальше вияснення положення облишити головним силам. Вимушена бойова розвідка вимагає звичайного стягнення й суцільного вжиття призначених для неї сил до наступів з обмеженою ціллю — відтинках, вирішних для проведення бойової розвідки.

Потрібні дані про ворога деколи можуть швидко роздобути теж **бойові частини звідунів** незначної сили, кінні або піші, що їх тримають у свойому поготівлі командувачі.

Коли бойову розвідку передбачується на ніч, тоді звідунів треба вислати раніше, щоб вони могли ще задня розглянутися в терені.

Бойова розвідка вимагає часу. Тому залежно від положення їй треба дати відповідний випередь; теж і час, потрібний для дальших заходів, слід мати на увазі.

Бойова розвідка поодиноких родів зброї служить їхнім потребам; часто її можна підготовити підчас тактичних розвідів.

Швидка взаємна виміна вислідів розвідки із сусідами, приспішене зголошування важливих даних вищим командам, що в свою чергу повинні дбати про дальшу передачу всім зацікавленим станицям зібраних у себе помічень, — запевнюють негайне використовування вислідів розвідки й розвідів, здобутих всіми родами зброї.

Бойова розвідка поодиноких родів зброї набирає більшого значення тоді, коли летунська бойова розвідка не вистачає, або не дописує, а всі інші засоби наземної розвідки вичерпані.

Бойова розвідка мусить часто служити водночас забезпеченням і розслідом терену (напр., щодо можливостей наближення, щодо просторів, закритих перед стеженням і вогнем, щодо стежних пунктів і вогневих становищ).

Однак коли можна, слід розвіди про те все доручувати окремим частинам.

Бойова розвідка може теж ствердити положення власної передової лінії.

Стеженням за полем бою командувачами, або ж ними для цього призначеними особами, це істотна частина бойової розвідки.

Зорення поля бою стежним відділом — дуже цінне. Його стежники дуже часто можуть своєчасно достарчити командувачеві важливих звітів. Теж у дальшому ході бою вони спроможні це робити головно за допомогою розставлених на ширшому фронті мірничих стійок світломірних батерій.

Здобування відомостей за допомогою окремих засобів.

Служба повітряного зв'язку стежить за діяльністю ворожого летунства й здобуває тим важливі основи для оцінки положення в повітрі. Вона може принести цікаві дані для розпізнання намірів ворога, ще навіть перед початком ворожих кроків на землі.

Розвідка зв'язку військ зв'язку має на меті стежити за ворожим рухом зв'язку в повітрі й на землі за допомогою підслухових станцій і світлогаслових відділів як теж включення до проводів. Вона вимагає спільної керми особливо вишколених людей і строгого береження тайни.

У власній країні можна здобути, хоча з часта лиш бічними дорогами, цінні відомості про ворожі телефонні й телеграфні уряди, і про положення на ворожому боці; все те заощаджує тоді вводження в дію власних розвідувальних засобів.

Деколи можна у власній країні для зв'язку користуватися умовленими зоровими й слуховими знаками.

У ворожій країні може мати успіх включення розвідкових органів до телефонних ліній прилюдного зв'язку.

Слід стежити за ворожою **пресою.** Ближчі розпорядки щодо цього подають штаби.

Спільного керування вимагають **переслухи полонених** і **використовування здобутих паперів** (накази мапи, нотатники, книжечки платні, листи, часописи, знімки, фільмові стрічки, тощо — які найдено при вбитих, при полонених, при поштових голубах, у вістових, у селищах, становищах, здобутому ворожому запіллі, літаках, бальонах, тощо, і які треба тоді зберегти перед знищенням). Старшини, придатні для переслухування полонених, мусять находитися у військових штабах.

Після короткого переслухування, обмеженого до відомостей про хвилеву бойову ситуацію і вгляду в папері, полонених враз із паперами слід доставити найкоротшою дорогою в розпорядження штабів.

Велике значення має вмілий і швидкий переслух полонених одинцем. Він повинен ствердити їхні військові частини, сусідні частини, більші з'єднання, прізвища їх провідників, останні приміщення, марші і транспорти, стан, настрій, завдання їх частин та наявність окремих бойових засобів. Стосувати засоби насилля, щоб вимушувати зізнання заборонене міжнародним правом. Папери, за вийнятком військових документів військового змісту треба після перегляду полоненим повернути.

При вбитих слід ствердити прізвища, числа та відзнаки військових частин.

Зізнання місцевих мешканців можуть включувати в собі цінні дані. Перешук залізничних станцій, поштових та інших урядів може дати в руки телефонні стрічки військового змісту, шифрові ключі тощо. Важливі вказівки може подати в урядах службовий рух письмами. Особливо підчас погоні можна таким чином здобути цінні відомості.

Роман Всеволод

Напальм замість вибухових речовин

Від «грецького вогню» до вогнемета

Від початку корейської війни вживають «напальму», як одного з засобів поборювати ворога, тоді як уже всі інші засоби недопишуть. Його вживають як пальне до метачів вогню, як начинку летунських бомб та навіть замість вибухового матеріялу в наземних протипіхотинських мінах. Досвід показав, що червоні не люблять цього роду «зброї», та що вона дуже ефективна.

Здавалося б, що це щось нове в техніці війни, якийсь переворот; але насправді то навіть старші вояки, що брали участь у 2-ій світовій війні, такої думки не є. До того самого переконання дійдемо, якщо перегорнемо сторінки історії воєн. Вогню скрізь уживали як засобу поборювати ворога. Здавен-давна стосували його китайці у формі вогненних стріл. В історії воєн давньої Греції також находимо описи вживання вогню. Вже в 429 р. перед Хр. при облозі Платеї греки застосували смолу й сірку і так спалили це місто. Там також зустрічаємо описи вживання вогню в морських битвах і наземних боях. З історії України знаємо, що княгиня Ольга помстила смерть мужа спаленням Коростеня. Морські походи князів Святослава й Ігоря на Византію не вдалися через те, що греки вжили т. зв. «грецького вогню» та спалили княжі кораблі. Цей «грецький вогонь» — це предтеча модерних метачів вогню. Загадки цього вогню не вдалося ще й досі до

подробиць збагнути. Це правдоподібно була мішанина сірки, нафти та негашеного вапна, що при стику з водою дає високу температуру та приводить цю мішанину до запалення. Цю мішанку під тиском викидали із кораблів із труб, що находилися в пащах — приміщених, немов би для «прикраси» кораблів, — ґідр, смоків тощо (це для «психологічного ефекту»!). Підчас хрестових походів винахід цей закинули, мабуть, через малу технічну освіченість лицарів-хрестоносців.

З винаходом експльозивних матеріялів занехано хемічні запальні засоби. Аж у 1-ій світовій війні зустрічаємо вогнемет («метач вогню») в боротьбі проти ворожої піхоти й укріплених пунктів. Застосували його вперше німці в бою під Буа-д'Авокур (Верден) 26 лютого 1915 р. Мабуть, і французам був уже відомий цей рід «зброї», бо вживають його зараз після німців. Британці вживають його аж у 1918 році. Тоді, мабуть, вперше застосували вогонь проти живої сили; досі бо вогонь застосовувано в першу чергу для нищення воєнного мертвого матеріялу ворога.

Вогнемет складався тоді із: а) збірника, що вміщував мішанку тяжкого та легкого пального; б) товстостінної посудини (банки), наповненої сильно скомпримованим повітрям, азотом чи CO_2, та в) випорскної труби з насадкою та запальним приладом. Дещо вдосконаленіші, але в основному побудовані на такому ж самому принципі, вогнемети зустрічаємо ще й сьогодні.

Вогнемети й «напальм»

В 1-ій і 2-ій світових війнах вогнеметів не стосували часто через небезпеки при їх стосуванні. Вони були побудовані на принципі, що скорість випливу пального мусить бути все більшою від скорости його горіння. Отже виникла проблема найти таке пальне, яке, маючи дуже малу скорість горіння, та порівняно високу температуру запалу, запалене горіло б та давало б велике тепло спалювання. При цьому воно мусіло б бути доволі густе (щоб можна прицілюватися на малі цілі), було дешеве й просте в продукуванні. Мішанка легких і тяжких олив не давала бажаних вислідів, тому в американській армії, ще до війни, техніки із Хемічного корпусу, знаючи, що найкраще до цього надається бензина, почали шукати такого засобу, що робив би її густою та редукував би її скорість горіння. Спочатку випробувано для цього кавчук і маґнезій. Обі речовини давали в цьому напрямі добрі висліди, але їх не було подостатком.

Після довгих дослідів дослідники такий засіб винайшли. Була це мішанка нафтену алюмінію і товщевих сполук кокосових горіхів. Нафтен — це насичені циклічні вуглеводневі сполуки із загальним знаком $C^n H_2^n$; вони виступають у нафтових ропах. Їхніх кислот уживається до виробу т.зв. нафтанових мил. Цих «мил» вживають у техніці до імпреґнації дерева тощо. Через те цей складник дешевий і широко розповсюднений. Товщеві сполуки кокосових горіхів уживається в техніці для виробу звичайного мила й тому вони теж дешеві й широко доступні.

Від цих складників і пішла назва «напальм». Нап — від нафтену, пальм — від пальмітилевих товщів кокосових пальм. Насправді ж то напальм це тільки засіб «желятинувати» бензину, яка власне є тим пальним. Напальм це бура речовина, що нагадує погане мило. Спорошкований напальм мішають з бензиною, додаючи його до неї потрохи, при тому ж — постійно мішаючи рідину. При цьому бензина спочатку ціпеніє, а згодом стає подібна до рідкої «ґаларети». Через те, збірники треба наповнювати за допомогою насосів або скомпримованого повітря.

Застосування напальму

Впродовж короткого часу напальм знайшов широке застосування у воєнній техніці. Полем дослідів тут стала головно Корея, де напальм застосовано масово, хоч уже й наприкінці 2-ої світової війни його було вжито ще на японському воєнному театрі.

Важливіші форми застосування напальму:

а) у вогнеметах: Після розв'язання проблеми пального в вогнеметах, користування вогнеметами вже не натрапляє на поважніші труднощі. Американці вжили їх ширше в 2-ій світовій війні для боротьби в джунґлях та для «викурювання» фанатичних японців із укріплених пунктів. Ширше застосовано їх, вмонтовуючи на легкі й середні танки. Танки це догідніший «носій» вогнемету вже через те, що можуть брати куди більше пального, можуть метати вогонь цільно на віддаль до 200 м. та можуть під'їздити близько до укріплених пунктів. Свої вогнемети вони маскують від ворога, надаючи їм форму гармати, щоб таким чином заскочити ворога. Ворог часто пропускає звичайні танки на близьку віддаль, не зраджуючи себе. Танк із вогнеметом може тому кількома «чергами» вогню накоїти ворогові багато лиха. Деякі воєнні техніки заступають думку, що танки повинні б брати більше пального, а навіть тягнути за собою спеціяльну причіпку із пальним. Це становить однак більший риск для екіпажу танка.

У 2-ій світовій війні таких танків уживали вже німці (без напальму!) та в іще більшій мірі американці, майже на всіх театрах війни.

б) в летунських бомбах: Летунська бомба, наповнена «напальмом» це ніщо інше як тільки розширення засягу дії вогнемета. Наповнені напальмом бомби скидаються там, де іншого роду бомби не дають бажаних наслідків.

в) як наземні міни: Це застосування придумано аж в останній корейській війні. Воно особливо ефективне проти масових атак піхоти, що їх залюбки застосовують китайці в корейській війні (мабуть, на зразок большевицької тактики з 2-ої світової війни).

Звичайно це імпровізовані міни, величиною від великої консервної банки до 200-літрової бочки; вони наповнені «зжелятинованою» напальмом бензиною та фосфоровими ґранатами. Ці ж знову запалюються детонуючим запальним шнуром. Цілість пов'язана дротами так, що піхотинець, проходячи, зриває міну. Їх запал можна також виконати електричним струмом. Після детонації вогонь розширюється на велику площу, творячи при цьому перешкоду, яку годі пройти.

г) вночі для освітлення передпілля: Через невелику скорість спалювання 200-літрова бочка з напальмованою бензиною горить цілу ніч, ясно освічуючи при цьому передпілля. Це застосовують тепер у Кореї, щоби вберегтися перед несподіваними нічними атаками північних корейців та китайських «добровольців».

Властивості та дія напальму

Розгляд властивостей та дії напальму почнемо від вогнеметів. Це тому, що в усіх інших родах застосування діє подібно.

Вистрілений з вогнемета запалений струмок напальмованої бензини (коротко її зватимемо «напальмом»), веде себе всупереч всяким теоретичним передбачуванням: він летить куди далі як летів би незапалений навіть у порожнечі. При цьому вітер відограє також поважну ролю. Вітри зпереду і ззаду не заважають летові запаленого струмка. Зате вітер з боку перериває струмок, і через те він не досягає такої віддалі, як при вітрах зпереду чи ззаду. Чому воно так, цього досі не вдалося вияснити.

До особливостей напальму належить ще те, що він дослівно «розливається широко поза вугли». Це пояснюють тим, що бензина, зуживши кисень на місці виливу, мандрує далі, шукаючи собі нових джерел кисню. Це головно запримічується при дії летунських бомб. Знимки бомблень напальмовими бомбами виявили, що хоча напальмова бомба не поцілила, наприклад будинку, то вогонь напальму поширюється до нього, часто «поза вугли» і виникає в нього крізь вікна й двері. Те саме діється і з танками. Танк відпорний на все, крім прямого поцілу протитанкового чи артилерійського стрільна, базуки та летунських ракет. Беручи до уваги величину танка (в артилерійському обстрілі й при летунському бомбленні танк уважається т. зв. пунктовою ціллю!) це не так легко. Інакше з напальмовими бомбами: вони не конче мусять поцілити танк прямо, щоб його знищити. Вистане, якщо вони впадуть близько нього. Вогонь скоро розширюється на сам танк, охоплює його, вбиває залогу і приводить до експльозії муніцію й пальне танка. Нищівна вартість напальмових бомб проти фабрик з тих самих міркувань також куди більша, ніж нищівна вартість бомб із вибуховими матеріялами.

Але дія напальму в першій мірі важлива через його нищівне діяння на людей. Побіч жахливої психологічної дії, яку викликає вогонь у людей, він діє також як нищівний засіб через попарення, горяч і брак кисня. Але на цьому не кінчається дія напальмових бомб. Досліди тіл ворожих вояків, вбитих напальмовими бомбами виявили, що вони померли наглою смертю і, мабуть, без мук. Багато з-поміж них навіть не виявляли знаків попарення. Це підтверджує японські звіти, що при поцілі американською «запальною» (мабуть, напальмовою) бомбою близько протилетунського сховища, всі люди у сховищі погинули без найменших наявних знаків поранення чи попарення. Здогад, що напальм «може вбивати, зуживаючи ввесь кисень з повітря» — неправильний. Людина може жити деякий час навіть при наявності меншої кількости кисня в повітрі, як та, яка залишається ще після спалення бензини. Виглядає, що смерть тут приходить із багатьох причин разом взятих, як от горячі, переляку, недостачі кисня, від димів тощо, але неконче від оного з них окремо взятого. Отже хибним було б думати, що від напальмової бомби можна охоронитися у глибоких «мишачих» норах чи стрілецьких шанцях. Навпаки, вогонь напальмових бомб має тенденцію розширюватися по рівчаках, а сам вогонь, розлившися, охоплює обшир величиною приблизно футбольної площі. Із цих причин проти піхоти, сильно окопаної в непроглядній місцевості, вживають тепер у Кореї напальмових бомб.

Війна в Кореї навчила війська ОН вживати напальмових мін, на яких заламлюються масові атаки ворожої піхоти. І ціле значення напальму лежить в тому, що через його вжиття зменшується небезпека масових наступів, а через бомби ще більше підкреслюється важливість тактичного летунства та вага його підтримки для піхоти.

Звіти К-ня відтинка УПА

Оперативне зведення відділу УПА 90 ім. Хмельницького

під командуванням хор. Грузина за час від 1. 5. 47 до 1. 5. 48.

Від 1. 5. 47 р. по 10. 6. 47 р. відділ не провадив жодних оперативних дій, тому що, як зізнає хор. Грузин, був покликаний хор. Романом до його диспозиції.

Від дня 10. 6. 47 р., хор. Грузин був покликаний з одним роєм до охорони окружного провідника Н., і з ним був аж до початку серпня 1947 р., а відділ 90 на той час перебрав хор. Роман, що не проводив жодних оперативних дій.

15. 8. 47 р. відбулася реорганізація відділів: 90 (к-ра Грузина) і 96 (к-ра Біра); її переводив хор. Грузин на доручення хор. Романа. У її висліді перемішано людський склад обох відділів: з відділу 90 до відділу 96 перейшло 11 чоловіка (ст. віст. Орел, ст. віст. Буденко, ст. віст. Летун, віст. Буйний, віст. Тигрис, віст. Вишня, віст. Ясень, віст. Звір, віст. Медвідь, віст. Орлик, віст. Трясило), а з відділу 96 до відділу 90 25 чоловіка (ст. віст. Галайда, кул. Верба, віст. Цвіркун, віст. Сливка, віст. Оцет. віст. Впертий, віст. Уж, віст. Ясень, віст. Шьець, віст. Соловій, віст. Довгий, віст. Бульба, віст. Юра, віст. Калина, віст. Сокіл, віст. Павло, к-р Яр, ст. віст. Гроза, ст. віст. Запорожець, віст. Кравець, віст. Чайка, віст. Кухар, віст. Граб, віст. Михась, віст. Пелня). Група к-ра Біра начислювала 44 люда, група к-ра Грузина 47 люда.

Восени 1947 р., тому що відділи були вимішані і не представляли собою бойових одиниць, не проводили жодних оперативних дій.

1. Наскок большевиків на місце постою к-ра підвідділу сл. п. Плюща

Дня 8. 3. 48 р. відбулася облава на ліс біля с. Рожанка Нижня, в якій брало участь ок. 800 большевиків. В часі облави одна з большевицьких груп наскочила на місце постою повстанців. В перестрілці був ранений в руку і голову чот. Плющ, що відступив спершу в напрямі верха Магий; але під верхом зустрівся з другою большевицькою групою. Вив'язалася перестрілка, у висліді якої згинув чот. Плющ, вбиваючи двох большевиків.

Відділ 90 ім. Хмельницького має три підвідділи: пвд 473, пвд 474 і третій пвд 475 під командуванням ст. бул. Гайдамаки, який діяв самостійно у Дрогобиччині і безпосередньо звітував до Командування Відтинка.

2. Засідка роя під командуванням ст. бул. Гайдамаки

Дня 15. 9. 47 р., один рій підвідділу 475 зробив засідку на шляху Крушельниця—Підгорці на підводу, якою мав їхати фінагент з р-ну Сколе враз із охороною з двох большевиків та мав везти масло.

Точно в год. 8.30 обстріляно підводу, ранено одного большевика, що втік.

Здобуто: 1 рушницю, 1 шинелю, 20 кг. масла і 40 л. сметани.

Вистріляно муніції: 20 шт. рушничних набоїв совєтських, 7 німецьких і 15 до ППШ.

Згідно з рішенням окружного провідника 27. 9. 47 р. підвідділ розв'язано (не був переданий новоназначеному к-рові Відтинка). На теренову роботу перейшли: 10 чоловік, а сімох стрільців перейшли до підвідділу 514 (к-ра Байрака).

3.) 21. 9. 47 р., пвд 473 під командуванням ст. віст. Гамалії забрав з кооперативи в с. Новоселиця (Закарпатська обл.) 4 000 шт. цигарок, 15 кг. мила, 20 л. горілки, 30 кг. муки, радіоприймач (шестилямповий). Також забрано з молочарні 90 л. сметани. Все те розподілено поміж стрільців підвідділу.

4.) 15. 9. 47 р. пвд 474 під командуванням ст. віст. Сиротюка здемолював у с. Либохора (р-н Боринял)

молочарню і сільраду; при тому забрано 40 кг. масла, призначеного на контингент для большевиків.

5.) Вночі 4. 12. 47. р. пвд 473 під командуванням ст. віст. Гамалії в с. Прислопі (Закарпатська обл.) роззброїв двох дружинників, що стерегли клюбу. Акція відбулася так: пвд обступив домівку клюбу, а до середини післано дижурного з сільради. сказати їм, що домівку обступили українські повстанці. Дружинники затарасували двері й хотіли втекти крізь вікно, заховавши зброю. Застава, що стояла по другій стороні, зловила їх; вони довго не хотіли признатися, де зброя, але згодом віддали.

Здобуто: 1 ППШ, 1 кріс «Мавзер», 30 шт. муніції до ППШ і 20 шт. до «Мавзера». Дружинників відпущено.

6.) Тої самої ночі (4. 12. 47 р.) та сама група здемолювала в с. Прислопі клюб, де забрано радіоприймач (шестилямповий) разом з батеріями. Знищено молочарню, подерто портрети і здемольовано виборчу дільницю. З кооперативи забрано: 6 м. мануфактури, 7 пачок кави, 4 щіточки до зубів, 33 шпульки ниток, 19 коробок пасти до взуття, 6 пар підштанців, 1 сорочку, 10 жіночих суконок, 1 цивільне убрання, 20 пар шнурівок, 300 кор. сірників, 1 кг. цукру, 2 кг. кави зернистої, 1 муж. шаль, 6 кг. квасолі, 1 плящину одеколону і 40 крб. готівкою. Суконки й убрання продано за 690 крб., за які доповнено стрільцям виряд.

Від партійного у цьому селі забрано: його партійний білет, 3 кг. сушених грибів, 19 кг. сушених сливок. Забрані харчі приділено для стрілецтва підвідділу.

7.) 30. 12. 47 р., к-р вд Грузин враз із бунч. вд Гамалією і трьома стрільцями з пвд 474 забрав з кооперативи в с. Рожанці Нижній: 60 л. горілки, 2 кг. цукру, 10 плящинок одеколону і 300 крб. готівкою. Цукор передано в розпорядження санітаря відділу.

8.) 27. 1. 1948 р., пвд 474 під командуванням хор. Грузина провів акцію на большевицький магазин «Ліспромгосп» в с. Рожаночці, звідки забрано: 27 цивільних блюз (з кльоту), 17 пар штанів (з кльоту), 2 пари штанів ватованих, 29 чоловічих сорочок, 31 пара підштанців, 18 м. полотна (чорне на райтування), 40 м. полотна (в цвіти), 35 м. полотна на рушники, 5 000 папіросів (Стадіон), 51 пачка тютюну (по 100 гр.), 4 кг. цукру і 1 409 крб. готівкою. Мануфактуру продано за 880 крб. Інші речі приділено для пвд 474. За готівку закуплено стрільцям виряд.

9.) 12. 1. 48 р., вночі пвд 474, під командуванням хор. Грузина забрав з кооперативи в с. Сеновичі (Станиславівська обл.): 150 кг. житньої муки, 7400 шт. цигарок, 3 000 коробок сірників, 20 м. полотна (біле), 6 м. полотна на рушники, 3 малі центрифуги (Дзержинець), 36 коробок пасти до взуття, 19 дзеркалець. Центрифуги і сірники продано за готівку 1 300 крб., за них доповнено групі виряд.

10.) Вночі 12. 4. 48 р., к-р пвд Гамалія із стр. Солов'єм, станичним с. Рожанок і його помічником підійшли в с. Рожанка Вижня під хату одного господаря. Тоді в хаті було шістьох большевиків. Вікна в хаті були заслонені, ворожого стійкового не було. Станичний Рожан підійшов під вікно і хотів викликати господаря надвір. Большевики помітили його під вікном і потихо з автоматами, готовими до стрілу, вийшли на двір (так зізнав господар хати). К-р пвд Гамалія по метушні в хаті зорієнтувався, що там є большевики, і сипнув по большевиках з автомата. Група почала відступати. Шлях відступу йшов через річку. Большевики освітили місцевість ракетами й почали обстрілювати повстанців з автоматів. Від цього при переході річки був тяжко поранений в ногу стр. Соловій, а що вода була велика, він утопився. На другий день його знайшли большевики і забрали до Славська.

Наші втрати: 1 утопився; втрати в матеріялі: 1 рушниця «Мавзер», 80 шт. рушничних набоїв.

11.) 13. 4. 48 р., пвд 474 під командуванням ст. віст. Сиротюка зайшов в ліс над с. Либохорою, де при рубанні ліса були зайняті робітники з СУЗ і ЗУЗ. Надрайонний реф. господарки провів з робітниками одногодинний мітинг і наказав їм іти додому. Пвд знищив приладдя для вирубування лісу і забрав 4 пари коней.

Оперативне зведення вд 90 ім. Хмельницького

під ком. хор. Грузина за час від 1. 5. 48—24. 7. 48 р. (до дня демобілізації)

1. Пвд 473 під ком. ст. бул. Летуна, а від його смерти (4. 6. 48 р.) до 24. 7. 48 р. під ком. бунч. вд ст. віст. Гамалії-Степана.
2. Пвд 474 під ком. ст. віст. Сиротюка.

Пвд 473 під ком. ст. віст. Летуна.

1.) Засідка на автомашину з емведистами.

4. 6. 48 р. в год. 12-ій пвд 473 в числі 14 чоловік, під ком. ст. бул. Летуна, в присутності к-ра вд хор. Грузина, при шляху Коростів—Козьова (р-н Славсько), зробив засідку на 20 емведистів, що їхали автомашиною.

Опис засідки: Пвд лежав на становищах, коли від сторони Коростова над'їхала ворожа автомашина й опинилася перед нашими становищами. К-р вд наказав правій кулеметній ланці вдарити вогнем по моторі автомашини, а ліва кулеметна ланка з іншими стрільцями вдарила по ворогові. До 4-ьох хвилин автомашину виведено з ладу, і ворог був розбитий. Викинувши дві ручні ґранати, к-р пвд чот. ст. бул. Летун крикнув: «Хлопці вперід! Слава!» і стрільці кинулись добивати ворога, що ще боронився. Підчас наступу ворожий капітан чергою з ППС смертельно поранив у груди сл. п. ст. бул. Летуна, але й його зараз же знищив вогнем віст. Цвіркун. Чотовий санітар Сірко забрав з поля бою важкораненого к-ра пвд ст. бул. Летуна. Одночасно з напрямку с. Коростова під'їхала друга ворожа автомашина з військом і задержалася на віддалі яких 150 м. від наших становищ та відкрила нецільний назагал кулеметний і автоматний вогонь. Пвд забирає трофеї і розсипною відступає в ліс в напрямі с. Орявчик. Тому що ворог йде в погоню, чот. сан. Сірко добиває важкораненого командира; його тіло заховано в лісі.

Ворожі втрати: 9 вбитих, 4 важко ранених. Між убитими було двох капітанів і один ст. лейтенант, решта бійці. Один з-поміж капітанів був заступником начальника військ МҐБ Скільського гарнізону, що брав участь у боротьбі проти нас. Цей капітан враз із своєю частиною брав участь в акції 8. 2. 48 р. на вд 96 в Майданських лісах, яктеж 8. 3. 48 р. на Рожанку Нижню і її дооколичні ліси, де впав тоді к-р групи з вд 90 — сл. п. к-р Плющ.

Наші втрати: 1 убитий.

Вистріляно амуніції: рушничної совєтської 111 шт., до ППШ 109 шт., 2 ґранати.

Здобуто: 2 автомати (ППД і ППШ), 1 рушницю, 1 ріжок і два кружки до автомата, 170 шт. амуніції до ППШ, 10 шт. рушничної.

Тіло сл. п. ст. бул. Летуна забрано з поля бою. Третього дня після засідки його похоронено під горою Панасівкою, 1 км. на захід від місця засідки. Похоронено скрито, через ворожі облави на цей відтинок ліса.

2.) 15. 6. пвд 473 під ком. ст. віст. Гамалії силою одного роя провів у с. Вишкові (Станиславівської обл.) акцію на місцевих членів комсомольської організації, учасників батальйону «стрибків».

Підчас акції роззброєно двох комсомольців, при чому забрано 1 рушницю совєтську, 1 «Мавзер» мадярський, 60 шт. амуніції, дві рушничні ракети.

Комсомольців-«стрибків» покарано сконфіскуванням деяких речей.

3) 21. 6. рій під ком. к-ра пвд ст. віст. Гамалії на шляху між сс. Сенечів-Вишків забрав 80 кг. масла, яке везено до райцентру Вигода.

4) 26. 6. в год. 22.30 пвд під ком. ст. віст. Гамалії провів акцію на магазин ліспромгоспу в с. Бистрім (Закарпатська обл.). Із сконфіскованих речей роздано для цивільного населення 2 000 кг. муки, 200 бохонців хліба, 20 000 шт цигарок, 50 пар калошів і інших дрібних речей.

Підчас акції знищено контору ліспромгоспу враз із телефонним апаратом.

Після роздачі товарів к-р пвд Гамалія перевів з місцевим населенням одногодинний пропаґандивний мітинг, під час якого пояснив, хто такі українські повстанці і за що вони борються. Після мітингу роздано нашу підпільну літературу й листівки та понаклеювано по селах карикатури. Постава населення до повстанців була прихильна.

5) Засідка на большевицьку охорону вузьколінійної залізниці.

6. 7. в год. 15-ій пвд 473 в силі 11 чол. зробив засідку при залізнодорожнім шляху Мізунь—Буковець (Станисл. обл.) на охорону з вузькоторового поїзду (5-ть чоловік), яким транспортовано дерево з ліса Буковець. Засідкою керував к-р вд хор. Грузин.

Коли поїзд опинився перед становищами, пвд обстріляв вагони, на яких їхала охорона, а біля неї цивільні люди. У висліді двохвилинного вогню вбито двох із охорони, інші ж зайняли становища. Тоді друга кулеметна ланка зайшла ворогові на зади і в трьохвилинному бою було вбито ще одного з охорони поїзду та іншого важко поранено. Коли сот. сан. Василько підсунувся до становища раненого, той розірвав себе ґранатою, а при тому відламки ґранати поранили санітаря.

Ворожі втрати: 4 убитих; усі комсомольці, а поміж ними нач. істребітельного батальйону. З-поміж цивільних теж був 1 убитий, що вирізнявся військовим мундиром.

Наші втрати: 1 легко ранений.

Вистріляно муніції: рушничної советської 69 шт., до ППШ — 72 шт.

Здобуто: 1 ППС, 1 ґвинтівку, 2 «Мавзери», 2 диски до кулемета, амуніції рушничної 170 шт., до ППШ 70 шт., 2 пелерини, 1 плащ.

Після акції к-р вд хор. Грузин виголосив пропаґандивну промову до лісорубів, закликаючи їх не виконувати сталінської п'ятирічки, і з'ясував цілі нашої боротьби. Після того наказав робітникам забрати свої речі з бараків, припинити роботу й відійти. Спалено чотири бараки й забрано чотири державні коні. Після акції відмаршовано в напрямі с. Либохора.

6) Бій з большевиками. 9. 7. частина стрільців пвд 473 і 474, разом 15-ть чоловік, заквартирували на західньому узбіччі г. Сигла біля с. Рожанка Вижня.

Цього дня в згаданому масиві відбувалася велика облава, про що стрільці не знали. В часі облави ворожа група в числі ок. 20 вояків підсунулася бойовим ладом до місця постою повстанців, що спали Була год. 8.30. Стійковий помітив ворога і заалярмував к-ра пвд Гамалію. Стрільці чимскоріш займають становища і відкривають вогонь по ворогові, що саме почав наступати. В бою відзначується кул. ст. віст. Михась (з вд сл. п. к-ра Біра), що цільним вогнем з кулемета вбиває чотирьох большевиків. В дальшому бою відважний Михась гине, кулемета забирає амуніційний, віст. Чайка. Стрільці відважно йдуть в наступ, а ранені большевики почали розривати себе ґранатами. Але большевицькі групи, що перевіряли ліс на верхах Кичірка, Щавина, Дехтьовець, почувши бій, стали швидко сходити на допомогу цій своїй групі. Пвд відступає під гору Щавина, переходить верх Багно, звідки саме зійшли заалярмовані большевики. К-р пвд хотів перейти присілок Річка, а там перейти в ліс, що на версі Горб. Однак, помітивши ворожі застави в селі і по верхах, переходить на північний схил верха Дихтьовець, де в гострому поготівлі перебуває до вечора.

Наші втрати: 1 убитий (з с. Буківця над р. Сяном — Лемківщина).

Ворожі втрати: п'ять убитих, трьох важко ранених (розірвали себе ґранатами), — разом вісім.

Вистріляно амуніції: рушничної советської 190 шт., до ППШ — 30 шт.

УВАГА: Пвд не проводив жодних акцій, бо чот. ст. віст. Сиротюк, рой. ст. віст. Кравець, віст. Скала, віст. Граб і віст. Дунай, хворіли на поворотний тиф.

24. 8. 48 р. відділ розв'язано і вояків приділено до інших груп, або відпущено до місцевих СКВ.

Звіт складено на підставі місячних звітів к-ра Грузина та к-ра пвд ст. віст. Гамалії.

К-р Відтинка
Постій, 29. 9. 48 р.

Оперативні зведення відділу УПА 91 „Басейн“

к-дир відділу хор. Мирон, від дня 18. 10. 47 до 22. 12. 47 р. ст. бул. Тараско, від дня 10. 3. 48 р. хор. Роман.

Підвідділ 476 під командуванням ст. бул. Тараска

1) Наскок на большевиків в с. Явора р-н Турка

Дня 6. 5. 47 о год. 21-ій два рої під командуванням к-ра Тараска наскочили в с. Явора на сімох большевиків з райцентру Бориня.

Опис наскоку: Підвідділ зійшов з ліса до села, щоб роззброїти голову сільради і кількох комсомольців, які, згідно з одержаною розвідкою, мали б мати зброю. Підвідділ був одягнений в большевицькі уніформи, а йдучи до сільради, зустрів по дорозі трьох большевиків без зброї. К-р Тараско, перевіривши їх, запитав, де їх зброя; вони сказали, що в хаті, де перебуває ще чотирьох большевиків. К-р Тараско наказав їм вести себе до тої хати, де є большевики, бо він хоче з ними говорити. Коли ж підійшли до цієї хати, большевики, заалярмовані тим, що перші три зустріли на дорозі якесь військо, зайняли в хаті оборонне становище. Як же підвідділ підійшов під хату, большевики кинули з середини крізь вікно ґранати. Підвідділ відкрив вогонь, вбиваючи двох і ранячи одного з-поміж них. Тих, що стрінуто на дорозі, а саме: ст. лейтнанта, сержанта і рядового, — тому, що не були партійні, — звільнено. Підвідділ не здобув нічого, бо з Турки зараз над'їхало військо, а також з протилежного боку наспіли на допомогу большевики, що квартирували у віддалі 1 км. Підвідділ відступив без жодних втрат.

Ворожі втрати: двох убитих, один ранений.

В сутичці вистріляно муніції: 60 шт. набоїв до ППШ, 20 шт. рушничних набоїв німецьких і 40 шт. набоїв советських.

2) Акція на комсомольців в с. Шум'яне р-н Турка

Дня 11. 5. 47 р. між год. 21-ою та 24-ою підвідділ під командуванням к-ра Тараска при співучасті трьох стрільців з куща і кущового зробив акцію на комсомольців у с. Шум'яче.

Опис акції: У віддалі чотирьох кілометрів від райцентру підвідділ підсунувся вечером до с. Шум'яче, де було 45 комсомольців. Частина комсомольців була на обох забавах, що саме відбувалися в селі. Підвідділ оточив хати, де відбувалися забави, перевірив комсомольців та забрав їм комсомольські квитки. Після цього кущовий есбіст карою смерти покарав двох комсомольців і одну комсомолку, що

були організаторами комсомолу в селі, частину покарано буками, вияснюючи їм, за що їх карають, а врешті загрожено усім, що як далі залишатимуться в комсомолі, то зустріне їх така сама доля, як тих перших. Перестерігано їх — не допомагати большевикам. На забаві понищено музичні інструменти, щоб більше в цьому селі не відбувалися гульні з большевиками. Втрат з нашої сторони не було жодних.

Після акції підвідділ спокійно відійшов.

3) Сутичка з большевиками коло с. Ялове, р-н Устріки Долішні

Дня 19. 5. 47 р. о год. 18-ій в лісі коло с. Ялове один рій та двох стрільців з куща — під командуванням к-ра Тараска — зустрілися із спецбоївкою лейт. Смірнова, що складалася з 12 чоловік та з 25 — на заставі.

Опис сутички: Ворожа спецбоївка в силі 12 чоловік була правдоподібно підведена сексотом до місця таборування роя. Решта большевиків — 25 чоловік — поробила застави по дорогах в лісі. Підвідділ, що квартирував в тому лісі, розійшовся на засідки по роям, залишаючи на місці таборування кількох стрільців — пильнувати залишені речі. Під вечір к-р Тараско вислав зв'язкових до табору, щоб долучила решта стрільців. Коли згадані стрільці підходили до скраю ліса, ворог, заприміти́вши їх скоріше, підпустив їх на віддаль яких 5 м та сипнув гураґанним вогнем, вбиваючи на місці стр. Чайку. Решта стрільців відступила. К-р Тараско з одним роєм поспішив на місце большевицької засіки і, помітивши большевиків, відкрив вогонь. Большевики зразу йдуть у наступ. К-р Тараско наказує протинаступ. Вив'язується завзятий бій. Лейт. Смірнов командує вже: «Звод впєрьод!» — а потім: «Рота в кальцо!», к-р же Тараско теж командує «чотою», а далі «сотнею». Бій продовжується через півтора години. В хвилині, коли к-р Тараско помітив серед большевиків замішання та оклики «Нє убєґай!», кидає хлопців у наступ вже вчетверте і проганяє большевиків. Тіло сл. п. стр. Чайки відбито (до його ніг уже були прив'язані обмотки, за допомогою яких мали тягнути тіло вбитого з собою), і похоронено в с. Бандрові.

Наші втрати: один убитий; в матеріялі: одна рушниця «Мавзер», один магазинок до кулемета типу «Мадяр», 100 шт. набоїв до «Мавзера».

Ворожі втрати: один убитий, один ранений; один магазинок до пістоля «Токарев».

Вистріляно муніції: 170 шт. набоїв до ППШ, 365 шт. набоїв рушничних совєтських, 6 шт. набоїв до «Мавзера».

(Увага: Під час бою большевики, щоб залякати наших, розтягнули в лісі розстрільну так широко, що вона зайняла відтинок ок. 300 м; те саме зробив к-р Тараско. На підставі оповідань стрільців, примітка К. В.).

4) Сутичка з ворожою спецгрупою червонопагонників, між с. Тершів та райцентром Ст. Самбір

Дня 25. 5. 47 р. о год. 22-ій увечері, підвідділ в силі трьох роїв — під командуванням к-ра Тараска — зустрівся з ворожою спецгрупою, що прибула з Польщі, та з МВД-истами в числі яких 50 чоловік усіх було — біля 330 чол.).

Опис сутички: Підвідділ під командуванням к-ра Тараска зробив засідку на цвинтарі коло шоси між Ст. Самбором та с. Типшовом на автомашину, якою мали їхати МВД-исти. Засідку зроблено о год. 20.30. Підвідділ пролежав понад годину. О год. 21.40 переходило цією шосою групами в напрямі Ст. Самбора 300 червонопагонників, що вдень робили облаву на ліс, що між сс.: Топільниця, Лужок Горішній, Бусовиська, Сушиця Рикова.

Перша група, яких 50 осіб, перейшла незаймана підвідділом. К-р Тараско думав, що більше большевиків уже немає і наказав маршувати в напрямі с. Тершова. Перед підвідділ пішло трьох стрільців як чолове обезпечення у віддалі 50 м. Тоді саме дорогою надійшла друга група большевиків, яку заприметило обезпечення й знаком повідомило підвідділ. Підвідділ заліг у ровах при шляху, пропускаючи переднє вороже обезпечення, і впустив большевицьку групу в середину. Коли ж большевики зорієнтувались, що вони оточені повстанцями, підвідділ сипнув по них гураґанним вогнем з усієї зброї, кидаючи при тому гранати. Удар був такий сильний, несподіваний і цільний, що ворог, крім переднього обезпечення, яке кинуло гранату і вистрілило ракету, не мав часу боронитися. В короткому бою на місці впало вбитими: 18 червонопагонників, в тому числі один ст. лейтнант і три лейтнанти. Ранених було 12, з-поміж них чотирьох померло. Разом вбитими — 22 чоловіки.

Підвідділ втрат не мав жодних; згублено один зимовий плащ. Підвідділ не мав змоги зібрати з поля бою ворожої зброї тому, що третя група большевиків — яких 200 чоловік — почала наступати й оточувати підвідділ від сторони с. Тершова, а від сторони Ст. Самбора завернула перша група і під'їхала танкетка із старшинами.

Вистріляно муніції: 270 шт. набоїв до ППШ, 280 шт. набоїв рушничних совєтських, 90 шт. набоїв до «Мавзера» та дві ґранати.

(Увага: Ця засідка викликала у ворога скажену лють, але й паніку: через деякий час у терені зникли усі малі ворожі групи. Населення прийняло це з одушевленням; к-р Тараско став леґендарним героєм цих теренів. Примітка КВ — Х.).

5) Акція на колгосп і головну молочарню в с. Чорна, р-н Устріки Долішні

Дня 13. 6. 47 р. о год. 22-23-ій підвідділ під командуванням к-ра Тараска, в силі чотирьох роїв та двох тереновиків з куща, зробив акцію на колгосп і головну молочарню.

Сили ворога: 25 чоловік — охорона копальні — у віддалі 1 км, 15 істрєбітєлів — у віддалі 500 м., 20 большевиків, які ставили вежі, — у віддалі 1 км., і погранзастава із 120 чоловік — у віддалі сімох км.

Опис акції: О год. 22-ій підвідділ зійшов до с. Чорна, щоб розбити копальню, але, діставши на місці розвідку, що біля копальні є 25 большевиків охорони з п'ятьма окопаними кулеметами, зрезиґнував з того пляну. В селі одержано розвідку, що в колгоспі є коні, а в молочарні можна забрати масло і знищити обстановку, то ж виконано цю акцію.

З колгоспу забрано: 8 коней, а в молочарні знищено машину, молочарські приладдя та забрано 100 кг. масла. Після акції підвідділ відійшов без втрат. За деякий час у селі був алярм, було чути постріли й вибухи ґранат.

6) Спіймання розвідувача

Дня 19. 7. 47 р. підчас квартирування підвідділу в лісі, біля с. Плоське р-н Стрілки, стійковий придержав одного підозрілого чоловіка, що волочився по лісі, чогось шукав. Як виявилося пізніше, це був розвідник із с. Нанови, р-н Хирів, якого НКҐБ вислало на розвідку за повстанцями в лісі. Розвідника передано ЕВ (Екзекутивному Відділові), де він подав низку цінних матеріялів.

7) Засідка на обласну комісію з м. Дрогобича і ВМҐБ, які везли арештованих селян, — біля с. Виців, р-н Стрілки

Дня 21. 7. 47 р. о год. 14-ій біля с. Виців, 100 м. понижче церкви, зроблено засідку силою трьох роїв пвд 476, — під командуванням к-ра Тараска, — на автомашину, в якій їхало п'ять осіб обласної комісії з Дрогобича, п'ять осіб охорони «Отряду Суворова» ВМҐБ з р-ну Стрілки та одна провокаторка; ВМҐБ везли арештованих чотирьох селян із с. Мшанця.

Опис засідки: Підвідділ квартирував у лісі біля с. Тиха. На вістку про те, що в с. Виців большевики відкопали тіло одного селянина, який втік із заслання з Сибіру та був убитий тому тиждень спецбоївкою з р-ну Стрілки і похований на місцевому кладбищі, рішився к-р Тараско почастувати ворога

партизанськими кулями. Підвідділ подався закритим тереном до місця засідки. Ще не вспів зайняти становищ, як над'їхала автомашина. У віддалі 100 м. відкрито вогонь, спершу по моторі, щоб не поранити арештованих. Автомашина, поцілена в мотор, під'їхала ще п'ять м і стала. Арештовані, користаючи з того, позіскакували з автомашини та почали втікати. Аж тепер зосереджено сильний вогонь по ворогові, що тікав, та по тих, які залягли в ровах оборонятись. К-р Тараско крикнув: «Хлопці вперед! Слава!» і погнався вперед, а стрілецтво за ним. Скоро ворога вибито із становищ. Трьох убитих витягнено на дорогу, щоб населення бачило.

З автомашини забрано: 150 кг вівса, який роздано п'ятьом убогим українцям із східних областей, які стояли оподалік і приглядалися засідці. (Вчора пвх Вільний у 4-годинній розмові з ними, інформував їх про нашу визвольну боротьбу). Українці-східняки були задоволені й із сльозами в очах бажали стрільцям далі щасливо громити ворога. Пізніше вони в терені ширили добру славу про вояків УПА.

О год. 15.30 підвідділ без втрат відійшов у наміченому напрямі.

Ворожі втрати: 1 капітан, 1 ст. лейт. з области Дрогобич та 1 рядовик — вбитими; ранено чотири особи: шофера, дві совєтські жінки й одну провокаторку, яку зловили кущовики в с. Мшанець. Без вісті пропав майор МҐБ з области Дрогобич, який відбіг важко ранений в ліс і там пропав. Ранено большевицького пса, знищено автомашину і звільнено чотирьох арештованих.

Здобуто: один кулемет «Дехтярова», три ППШ, 150 шт. набоїв до «Мавзера», 125 шт. набоїв до ППШ, чотири гранати Ф-2, один плащ гумовий, одну плащ-палатку, три рубашки, три пари штанів, дві пари чобіт і дещо медикаментів.

8) Акція на нафтову вишку та розігнання ланки, що будувала телефонну лінію в с. Волосянка Мала, р-н Турка

Дня 30. 7. 47 р. о год. 18-ій підвідділ в силі трьох роїв — під командуванням к-ра Тараска — зробив акцію на нафтову вишку та розігнав робітників, які прокладали телефонну лінію до сільради.

Опис акції: Увечорі підвідділ зійшов у згадане село, щоб захопити секретаря місцевого комсомолу та завідувача клубом; їх однак не застано в селі. В селі при будові телефонної лінії було шістьох робітників, під наглядом двох майстрів із східних областей. Їх забрано до місцевої сільради разом із кількома зловленими комсомольцями, яким к-р Тараско вияснив суть нашої боротьби та неминучий упадок большевизму. Після одно-годинної розмови відпустив їх додому, закликаючи покинути свою роботу. Забрано три коні райцентру Турка, яких уживано при будові телефонної лінії. Підпалено збірник нафтової ропи — 5 тонн. Крім того в сільраді понищено всі континґентові списки та інші акти. Акцію закінчено о год 21-ій увечорі, після чого підвідділ без жодних втрат відійшов у наміченому напрямі.

9) Засідка над с. Лінина Велика, р-н Стрілки, на першого секретаря райпарткому та прокурора з области.

Дня 8. 8. 47 р. о год. 15.30 підвідділ силою двох роїв — під командуванням к-ра Тараска — зробив засідку над с. Лінина Велика — напроти церкви, від гори «Кобила».

Опис засідки: Згаданого дня підвідділ зайняв становища у віддалі 150 м. від шляху, кудою мали вертатися автомашиною 16 большевиків, що стягали континґенти по доколишніх селах. Коли автомашина над'їхала, відкрито тураганний вогонь з усієї зброї. Автомашина поцілена в мотор, під'їхала ще декілька метрів і перекинулась до придорожнього рова. Ворог панічно став зіскакувати та втікати на відкрите поле, по протилежній стороні дороги. Тільки двох большевиків намагалося відбиватися, але їх скоро зліквідовано. Вогонь по ворогові провадженo п'ять хвилин, завдаючи йому втрат вбитими й раненими. Підвідділ, не маючи відповідних становищ, бо засідку зроблено 100 м. від хат, де квартирували 70 озброєних лісорубів, мусів швидко відступити. Через те й не забрано трофеїв з автомашини та від убитих.

Ворожі втрати: 6 убитих, 4 ранених, з-поміж них один ще того самого дня помер (розвідка з району). Між убитими були: перший секретар райпарткому Дудко, що працював був другим секретарем райпарткому за першої большевицької окупації, а з приходом другої большевицької окупації — першим секретарем райпарткому, прокурор з области Дрогобич, трьох секретарів райпарткому по кадрах та одна провокаторка, що скривалася в районі. У ворожій вантажній автомашині знищено мотор. Вбитих ворог похоронив 9. 8. у спільній могилі, в р-ні Стрілках.

Підвідділ втрат не мав жодних.

Вистріляно муніції: 265 шт. набоїв совєтських, 7 шт. набоїв до «Мавзера», 225 шт. набоїв до ППШ.

(Увага: Смерть першого секретаря партії Дудка, що своєю жорстокою, безоглядною поведінкою дався в знаки українському населенню району, викликала велику радість в околиці, а пригноблення серед большевиків. К-ра Тараска населення так любило, що на його появу селяни вбирали святочний стрій, гостили найкращою їжею, а сексоти навіть не зголошували куди він переходить. Це був авторитет, якого в Самбірщині і взагалі в цім терені не заступить ніхто. Його засідки мене зокрема цікавили. Примітка К. В. — Х.).

10) Засідка на пограничників.

Дня 20. 8. 47 р. о год. 16-ій пополудні підвідділ в силі двох роїв, — під командою к-ра Тараска, — зробив засідку на шляху Хирів—Устріки понижче с. Смільниця.

Опис засідки: К-р Тараско одержав розвідку, що до с. Смільниця автомашиною має приїхати група большевиків, в силі 16 чол. за континґентом. Щоб перешкодити цій групі здирати збіжжові континґенти від пограбованого уже й так українського населення підвідділ вийшов на засідку вже о год. 3-ій вранці та ждав на ворога до год. 16-ої після полудня. Саме тоді над'їхала підвода з п'ятьома пограничниками й собакою. У віддалі 100 м. відкрито вогонь, вбиваючи на місці трьох пограничників, собаку й коней; двох інших важко поранено. Ранені большевики зайняли становища в ровах при дорозі, звідки й боронились. Підвідділ пішов у наступ, та зліквідувати цих большевиків не вдалося, тому що рови були глибокі. До того ж підвідділ мусів спішитися, бо саме прибула ворогові підмога, яка й заатакувала підвідділ від тилу. Підвідділ відстрілюючись відступив без жодних втрат у наміченому напрямі.

Ворожі втрати: один сержант, два рядові — вбитими, двох ранених; один з-поміж них на другий день помер у шпиталі, а другий таки в дорозі до р-ну Хирова.

Вистріляно муніції: 250 шт. набоїв совєтських, 26 набоїв до «Мавзера» і 58 шт. до ППШ.

11) Наскок на розвідників.

Дня 16. 9. 47 р. о год. 13-ій після полудня розвідка донесла, що селом Нанчілка Велика проходять двох невідомих людей, які своєю поведінкою викликають підозріння, що вони розвідувачі.

Командир підвідділу Тараско бере трьох стрільців із ланки Берези, передягається в цивільний одяг і ловить розвідників, яких передано ЕВ. Пізніше виявилось, що це були справді розвідники, що покінчили двомісячну розвідницьку школу. Підчас чотириденних допитів вони дали цінні матеріяли. Призналися до низки провокацій поміж цивільним населенням і повстанцями. Один з-поміж них був при тайній поліції в м. Києві, другий дістав від командира спецбоївки Кривенка гранату, щоб її кинути між командирів УПА, та в першу чергу шукати к-ра Тараска.

(Закінчення в наст. числі)

З КНИЖОК І ПРЕСИ

Generaloberst Guderian: „Kann Westeuropa verteidigt werden?"

Plesse-Yerlag, Göttingen

Автор, ген.-полк. Ґудеріян, відомий творець німецьких панцирних частин, колишній шеф генерального штабу німецької суходільної армії (Wehrmacht-у) ставляє собі два завдання: 1) розглянути проблему оборонної готовости Західньої Европи, її стратеґічне становище у сьогоднішній констеляції сил, 2) з'ясувати німецьке становище (вояцьких кругів) до актуальних питань европейської інтеґрації та передумови, на яких могла б Німеччина «по душі» стати партнером Заходу й узяти на себе обов'язок оборонити західній світ перед потенційною большевицькою аґресією.

Щоб ясніше з'ясувати поставлені автором тези й їх умотивувати, хочемо поділити їх на дві катеґорії: 1) історично-політичні тези, 2) стратеґічно-мілітарні тези.

До таких сумнівної вартости його історично-політичних тез належить відома теорія про історичну ролю Німеччини як оборонного валу проти азійських орд, теорія про «культурну місію на Сході Европи» та оборона першої й другої світових війн, як історичних закономірностей у конечній обороні західньої культури, в обороні одиниці проти колективу (маси), повторювання імперіялістичної тези, що горесла́вний «Drang nach Osten» це лише відвойовування староґерманських просторів «німандсланду» тощо. Не будемо зупинятися над цими твердженнями автора; вони справді ще мають глибоке коріння у широких масах, але власне вже радше належать до історії, ніж до політики. Затe, куди цікавіша авторова оцінка причин німецької програної, витримана, правда, в тому самому дусі, що й його історично-політична оцінка історії, висловлена у наведених нами тезах. Захід оцінював СССР як «іншу форму демократії», а націонал-соціялістичну Німеччину просто як «диктатуру», тимчасом же було навпаки: єдиний націонал-соціялізм у тому часі зрозумів загрозу для Европи, яка виринула в наслідок постання великопотуги на Сході. великодержави із комуністичною господарською системою та з диктаторським устроєм. Німеччина прийняла свою «диктатуру» лише тому, щоб успішно побороти СССР. Окупація Чехословаччини й Польщі (до спілки із СССР; загарбання Австрії автор якось не згадує!) було, на думку автора, **історичною конечністю,** бо ці країни стояли Німеччині на перешкоді в її розправленні з СССР. Першою причиною, чому Німеччина війну програла, була отже обставина, що Британія й Франція вступили в війну з Німеччиною, а в 1944 р. ще й США висадкою в Нормандії «вдарили в плечі» тоді, коли Німеччина змагалася за «голе життя». Друга причина програної — тут уже стратеґічної натури — це брак воєнної концепції. У перших днях Гітлерові присвячувала ідея зайняти Ленінград, себто північне побережжя, опісля він уже вагається, чи не краще буде, згідно з Наполеоновою концепцією стратеґічну мету вбачати у здобутті Москви, чи то, — згідно з концепцією Карла XII, — здобути Україну, чи врешті за альянтським пляном з часів Кримської війни, — здобути Кавказ. Господарсько-воєнні мотиви, які промовляли за стратеґічною метою зайняти Україну, втягнули Гітлера у пропасть. Другою кардинальною помилкою в стратегії Гітлера було те, що він надто тримався терену, себто не вів рухомої війни, яка одинока дала б йому змогу використати власну технічну перевагу; все те й довело до Сталінграду. Третя причина, що привела до програної, це пропаґанда ненависти проти Німеччини, яка й породила партизанку. Захід допустився теж стратегічного промаху, вдаряючи з Нормандії, бо це привело до знищення Франції, Бельгії і Голляндії та віддало в посідання СССР низку сателітних держав. Плян удару почерез Балкани, що його пропонував був Черчіль, був би куди кращий, і оборонні спроможності Европи сьогодні виглядали б куди краще. Другий промах Заходу він вбачає у постанові про безумовну капітуляцію Німеччини і в двоподілі Німеччини, бо це причинилося до постання стратеґічного вакуум з одного боку та до захитання політично-господарської рівноваги поміж Сходом і Заходом — з другого боку.

Після такої історично-політичної аналізи автор приходить до стратеґічної оцінки сучасного становища Західньої Европи. Двоподіл світу, що наступив після капітуляції Німеччини й Японії, не приніс сподіваного миру і лише холодну війну із запальними вогнищами вздовж кордонів; вони, ці вогнища, й загрожують вибухом війни поміж колишніми союзниками. Внаслідок 2-ої світової війни потужність СССР зросла не лище в висліді набуття теренів сателітних держав, не лише в висліді численности населення, але теж і з політичного, господарського й мілітарного поглядів. Це тепер бльок 750 мільйонів із 175 дивізіями (підчас війни біля 500 дивізій!) із сильним летунством, модерним озброєнням, одноцілою ідеологією, децентралізованим воєнним промислом, розташованим переважно під землею. Західня Европа начислює всього 250 мільйонів людей та 50 дивізій і представляється як зрізничкована антагоністична шахівниця національностей. Це співвідношення теренів і збройних сил зілюстроване в книжці мапами та діяграмами. Автор проводить порівняння людини «східнього типа» із заходнім. «Східній тип» має примітивні потреби, є твердий, витривалий, безчуттєвий, не піддається жодній паніці — ніколи не капітулює, словом такий, що його треба «двічі застрелити, і ще раз штиком проколоти, заки він врешті буде переможений». Подібні теж його помічення й щодо східніх жінок. За час після останньої війни СССР в усіх ділянках життя добився великих досягнень.

Західній тип, хоч індивідуально стоїть вище, однак тяжчий до керування і часто ідеологічно здемобілізований. Автор проводить цікаву аналізу оборонних спроможностей поодиноких західньо-европейських держав. Ця оцінка не відбігає від відомих зразків і від загально знаних даних щодо сили цих держав.

Сьогодні Західня Европа, якщо вона хоче рятуватися, мусить перейняти ролю Німеччини й давнішу ще ролю Австро-Угорської монархії, якої вона не встані виконати без Німеччини. Усі оборонні пляни Заходу, які приймають **лінійну систему** оборони, байдуже чи то на Одрі-Найсі, чи Рені чи на Арденах, на думку автора, засуджені на неуспіх. Автор відкидає теж превентивну війну. Своєї стратеґічної концепції оборони не вияснює і обмежується до критики загально відомих досі плянів і засобів оборони.

Він критикує теж систему европейсько-американської коаліції (пляни Европейської унії, ОПАП, ОН). Автор дораджує Німеччині **дивитися й чекати,** доки Німеччини не визнають вирішальним партнером. **Якщо Західня Европа це стратеґічна база оборони світа (дефініція ам. ген. Бредлі!), то Німеччина серце цієї оборони.** Як довго США на основі власного досвіду не дійде до того переконання, то оборона стоятиме на фальшивих рейках.

Як першу політичну передумову до німецької ремілітаризації автор подає відому вимогу покійного лідера соціялістів д-ра К. Шумахера, щоб **на випадок війни Німеччина, і то ціла Німеччина із 1939**

року, була офензивно оборонена на Сході, себто над Вислою і над Німаном. До цієї генеральної вимоги автор додає ще окремо 10 інших передумов. Найважливіші це вимога щодо співучасти Великобрітанії в Европейській унії, щодо поширення операційних баз на північно-африканське побережжя та щодо модернізації стратегічних і тактичних засад міжальянтського керівництва, відповідно до потреб нової зброї й її технічних спроможностей.

МБ

Heinrich Sanden: „Europa ohne Phrase" Druffel-Yerlag 1953

Основне питання, що його поставив собі автор книжки **«Европа без фрази»**, це проблема: чи і як можна Европу зробити третьою силою в світі, як зробити її рівноважником сил поміж двома полюсами: США й СССР. Це важливе й актуальне питання не лише з політичного погляду, але теж із мілітарно-стратегічного це проблема не так поточної політики, що займається під сучасну пору питанням «інтеґрації» Европи, як радше її дилема, тобто протиставна концепція на далеку мету. Автор підходить до цього питання по-публіцистичному, ілюструючи поодинокі актуальні питання поточними подіями, і це надає його праці живої актуальности та полемічного характеру.

Геополітичне положення Европи внаслідок двох останніх світових воєн основно змінилося на її некористь. Її центральне географічне становище, її моральна й мілітарна сила давали їй змогу опанувати інші континенти і залишатися метрополією світу. Справді, европейські нації, їх дух, стан науки, культури, окремий стиль життя, тощо, перетривали ненарушені, однак постання потуг США на Заході і СССР на Сході, до того — порівняно більших, ніж Европа, перенесли пункт політичного тяжіння з Европи до цих двох антагоністичних осередків, що є основною причиною теперішнього стану холодної війни. Коли Европа не хоче зійти із сцени світу як самостійна сила, то всі европейські нації мусять сконсолідуватися, створити одну европейську силу і тим причинитися до замирення в світі. Передумова і основна проблема консолідації майбутньої Европи це правильна й справедлива розв'язка національного питання. Автор приймає націю за основну клітину, що може ґарантувати кожній спільноті свобідний і повний ріст, але виступає проти вибуялого націоналізму, що його він уважає найважчою перешкодою на шляху до постання европейської спільноти народів, до европейської держави. При тому автор ставить одне засадниче питання, а саме: чи Росія належить до Европи? Наука географії дає фальшиву відповідь, приймаючи, що кордони Европи сягають аж по Урал. Це значить, що частина російського народу це европейці, а частина — азіяти. Це, очевидно, абсурд. На це питання автор не дає безпосередньої відповіді. Він упрощує собі відповідь, визначуючи СССР (в автора це «Росія»!) як — під сучасну пору — властивого, в минулому історичного та сьогодні потенційного ворога Европи, її культури, стилю життя тощо.

Коли йдеться про перший бігун, себто силу й слабість СССР, автор називає три проблеми, які обумовлюють цей стан. Перша проблема це питання союзників СССР, друга — стратегічне становище европейської частини СССР, третя — двосічний меч партизанських воєн.

Проблему союзників СССР автор спроваджує до фальшивого питання взаємовідносин поміж слов'янськими й неслов'янськими національностями у сфері впливів СССР. На думку автора, СССР не може вповні числити на сателітів, бо там ще за свіжі спомини про державну суверенність, а накинені комуністичні режими ніраз ще не втішаються довір'ям широких мас населення.

Стратегічне становище европейської частини СССР (ця вихідна для оцінки сили СССР, очевидно, одностороння!) для майбутнього наступу не догідне. СССР, не зважаючи на загарбання в 1945 році великих просторів, не здобув найважливіших вихідних стратегічних позицій, себто: доступу до Дарданеллів та до Середземного (відпала Юґославія!) й до Північного моря. Ці дві фланги, із сильно розбудованою обороною Заходу і при одночасній його, Заходу, перевазі в атомовій і технічній зброї, це ахіллова п'ята СССР.

Третя проблема, яка мусить тривожити можновладців СССР — це підпільні, партизанські, протисовєтські рухи. Партизанський досвід від 2-ої світової війни навчив багато не лише СССР, але теж і Захід. «Вже тепер, — каже автор — росіяни мусять у деяких провінціях свого панування активно боротися проти різних мілітарних підпільних рухів, вивінуваних зброєю і муніцією другої світової війни, і які вже від років боронять своєго життя. На випадок війни ці гнізда спротиву, — що з географічного погляду дуже густо порозкидувані в догідних для того роду операцій провінціях, а передусім на Білорусі й у лісистій частині України, в Карпатах, на Балканах і, можливо, теж на Кавказі, — Захід матиме можливість організувати та забезпечувати воєнним постачанням. Вже сама наявність тих рухів, навіть без партизанської дії тих гнізд, для російської офензиви із її вразливим характером постачання дуже важка, а проблема забезпечення перед ними загрозлива.» Автор однак перестеріґає Захід перед висновком, що вже саме існування збройного підпілля може спинити СССР перед аґресією.

Другий бігун з тих обох, поміж якими знаходиться Европа, себто США, автор характеризує чотирьома пунктами: 1. Свою сьогоднішню позицію в світі США завдячують спадщині по Европі. 2. Ріст СССР це наслідок фальшивої політики Рузвелта, яка спиралася на двох основних напрямних, себто на політиці виелімінування Німеччини як европейської світової потуги та на політиці послаблювання Великобрітанії на арені світової політики. 3. США не всилі без союзників оборонити всіх країн, де позначається й росте їх, США, вплив. Навіть найбільша концентрація продукції не забезпечить за США потрібної сили. 4. Політична методика США в Европі із основною метою її політики «всесвітнього уряду» породжує в Европі все далі зростаючий спротив проти США.

Після характеристики політики европейських країн у їх історичному аспекті та, схарактеризувавши сьогоднішнє становище Великобрітанії, Франції й Німеччини, себто тих основних чинників, що визначують долю цілої Европи, автор аналізує питання принципів, на яких може постати вільна Европа, як рівноважник сил, як третя сила, як ґарантія світового миру.

Автор називає такі вирішні факти, що, на його думку, є передумовою життєздатности майбутньої Европи і передумовою продовжування її історичної місії: 1. Досягнення повної обороноспосібности **власних** збройних сил Европи, а яке становитиме першу передумову й ґарантію її, Европи, світового значення. 2. Наладнати спільну продукцію, що створила б базу для сили Европи. 3. Включити Африку до життєвого і оборонного простору Европи. 4. Органічно консолідувати Европу, себто створити один державний устрій у формі федерації европейських держав або европейської федеративної держави. 5. Прийняти соціялізм як одностайну господарсько-соціяльну структуру для европейських націй.

Цікаве його обґрунтовання-мотивація оцих поодиноких тез, але, на жаль, скупі рамки рецензії не дозволяють переповісти усіх цих думок.

Автор критикує сьогоднішні пляни оборони Европи, бо вони мають за мету боронити «Атлантик» а не Европу. Включення Африки, як життєвого простору Европи, для майбутнього поселення перелюдненої Европи потрібне на випадок, коли б Україна, колишній шпихлір Европи, мала залишитися при СССР. З'ясувавши поточні політичні завдання теперішнього покоління щодо створення європейської держави на нових передумовах і в нових формах, як «майбутньої імперії миру», автор закликає фронтових вояків усіх націй ставати в організовані лави до боротьби за цей ідеал. Йдеться передусім про мобілізацію доброї волі, що є передумовою до перемоги.

Як ми вже на вступі зазначили, актуальна проблема, яку автор заторкує, це радше пропаґандивне гасло, ніж внесок до розв'язки поточних проблем; але, — про це треба пам'ятати — вона віддзеркалює настрої широких кол німецького воянтва. Критичний читач всеж не винесе враження, що це якась теоретично солідно обґрунтована й отже у своїх основах реальна концепція, а радше, що це — німецькі інсинуації в стилі відомої Гітлерової доктрини «нової Европи».

М. Б.

Die Panzerstreitkräfte des Westens und des Ostens, Ein Vergleich

„Neue Zürcher Zeitung", 8. 3. 1953

Панцирні сили Заходу і Сходу

Впродовж останніх 12 місяців зайшли деякі зміни в поглядах американських і британських військових кол щодо можливостей спинити майбутній напад СССР на Західню Европу, — і то в сенсі більшої самодовіри. Цю змінену оцінку щодо виглядів Заходу слід почати пояснювати збільшенням числа готових дивізій, підчинених ВШАПЕ (Верховний Штаб Аліянтських Потуг в Европі), а в іще більшій мірі розвитком нових атомових стрілен і прибуттям до Европи старшин, що обзнайомлені з тактичним стосуванням цієї нової зброї.

Очевидно, це жодна підстава для безтурботности. Бо ж давно вже відомо, що атомова зброя це тільки успішна підтримка оборони, коли ця оборона може бути ведена загально-вживаною конвенціональною зброєю так вперто, щоб напасник був змушений концентрувати військові з'єднання й засоби вогню, проти яких саме тоді можна стріляти атомовими стрільнами з виглядами на їх пробійну дію. А вигляди на впертий спротив такою загально-вживаною зброєю власне ще ніраз не задовільні.

Панцирні війська СССР могли б у перших тижнях майбутньої війни перейняти ініціятиву, ба й затримати її на деякий час. Перед двома роками обчислювано число панцирних возів СССР на 50 000, сьогодні ж їх число, мабуть, зросло до 60 000; совєтські ж фабрики продукують річно яких 5 500 бойових возів. В Англії і в США, як зрештою і в Европі, про видайність совєтських панцирних сил висловлювалися при різних нагодах радше ненадто високо — і то на підставі помічень у Кореї. Там справді совєтські танки виявилися гіршими супроти британських. Але це слід пояснювати тим, що китайці отримали тільки перестарілі совєтські моделі, які походять почасти ще з 1942 р., тоді як американці й англійці на Корею мусіли посилати свої найновіші типи.

Нормальний модель середньо-важкого танка в совєтській армії це дуже істотно вдосконалення багаславного «Т 34», що то після Сталінграду так багато причинився був до німецької поразки. Його вага не на багато переходить 30 тонн; його максимальна швидкість — 45 км/год. Його гармата калібру 8,6 см — на 10 см довша як цього «сталінградського» «Т 34» і дещо краща від гармати британського «Центуріона». Сам танк побудований просто, опанциреєний міцно і дуже поворотливий, навіть на поганому терені та в снігу. Хоч цей «Т 34» ще й досі представляє собою прекрасну зброю, але й його вже заступають новішим моделем — «Т 54», озброєним в 10 см гармату.

Серед важких танків нормальний тип — це «Йосиф Сталін». Він був вжитий ще в 2-ій світовій війні і, як відомо, був одиноким танком, що міг ставити чоло німецькому найважчому типові «Королівському тигрові» («Кинігстігер»). Але його слаба сторінка — це невеличкий запас муніції і пального, що їх він спроможний брати з собою. Зате ж його озброєння — це 12,2 см гармата (вага гранати — 25 кг). Здогадуються, — хоч це ще не підтверджене, — що в міжчасі СССР збудував новий модель «Й. Сталіна», озброєний іще сильнішою гарматою.

Поруч танків найбільше значення в совєтській армії мають гармати на самохідних ляфетах «СУ» (самоходная установка). Їх добрі й лихі сторони — відомі: до неґативів належить невеликий кут бокового повертання від напрямку їзди; до позитивів — їх низька будова. Їх вживають для вогневої підтримки на далекі й середні віддалі властивим танкам, що знову ж завдяки своїй поворотливій вежі можуть не тільки підтримувати власну піхоту, але й вдаватися в боротьбу з ворожими танками.

Відомі два моделі «СУ»: один — це 10 см гармата із дуже великою початковою швидкістю стрільна та з швидкоїздним підвіззям (40 км/год), другий же — із куди меншою швидкоїздністю, — це 15,2 см гармата.

За найновішими відомостями, СССР розпоряджає нині 70-ма чи навіть 80-ма механізованими дивізіями. Під ними слід розуміти властиві танкові дивізії як теж механізовані піхотні дивізії, що складаються із мотопіхоти та чималої домішки панцирних бойових возів. У східній зоні Німеччини зараз стоять 10 танкових і 8 механізованих піхотних дивізій.

Німецькі частини в совєтській зоні споряджені танками «Т 34» і «Й. Сталін», що загальним числом дорівнюють кількості танків в одній танковій дивізії. Польща розпоряджає 6-ма танковими дивізіями, Болгарія 4-ма, Мадярщина — 2-ма. Число танкових з'єднань в Чехословаччині сьогодні не відоме.

Якими ж типами танків розпоряджає Захід? ОПАП (Організація Північно-Атлантійського Пакту) частину своєї програми на 1952 р. виконала і виставила 25 дивізій у Західній Европі, алеж у тому числі 16 дивізій — піхотні. Великобританія тримає в Німеччині три танкові дивізії, а Канада — одну танкову бриґаду. Франція розпоряджає двома танковими дивізіями, США мають в Европі механізовані з'єднання, що дорівнюють двом дивізіям. Бельгія виставила одну дивізію. Голляндія й Данія недавно отримали 500 танків типу «Центуріон», з якими можна виставити дальші дві танкові дивізії.

До цієї отже числової слабости доходить ще й те, що ці частини аж ніяк не розпоряджають таким озброєнням, яке дорівнювало б озброєнню совєтських типів. Найкращий модель тут це британський «Центуріон», що теж відображає собою стан техніки ще з 1943 чи 1944 р. Він з механічного погляду бездоганний,

дуже поворотливий, озброєний 8,3 см гарматою, що характеризується високою початковою швидкістю стрільна. Гармата забезпечена стабілізатором, який дозволяє на цільну стрільбу, навіть коли танк іде по нерівній місцевості. Але «Центуріон» це тільки середній танк: вага його гранати не дорівнює навіть половині ваги гранати «Й. Сталіна», а його вежа має сьогодні вже перестарілу чотирокутну форму, яку в СССР закинуто вже давно.

По американській стороні «Центуріонові» відповідає «Паттон», озброєний дещо важчою гарматою калібру 9 см. Його перші моделі, вислані на Корею, виявили там серйозні недоліки, особливо ж при їзді під гору та в нецільності гармати. В новому зразкові «Паттона» ці недомагання усунено, але досі то ним розпоряджає єдино американська армія.

З початком березня ц. р. верховний командувач британських сил у Німеччині ген. Ґейл (Gale) заповів впровадження важкого танка у цих частинах. Але хоч ген. Ґейл і натякнув, що цей танк появиться «ще цього року», то все ж, мабуть, перших його возів не слід чекати перед початком наступного року. Теж і американці побудували важкий танк із 12 см гарматою, але й він в Европі покищо ще не появиться.

Крім Великобританії в Европі є ще тільки одна країна, що була б у стані продукувати танки; це — Франція. Після війни французи сконструювали були два нові типи танків: швидкий «АМХ» із 7.5 см гарматою, що його закупила Швайцарія, і середньо-важкий 50 тонн, гармата якого сяко-тако дорівнює гарматам у совєтських танках. Але серійну продукцію цього типу припинено з економічних міркувань, а французькі панцирні частини, на своє велике розчарування, мусять задовольнятися перестарілим сьогодні американським матеріялом.

ОПАП і ВШАПЕ, очевидно, не можуть собі дозволити на плян розбудувати таку механізовану армію, яка бодай у скромній мірі дорівнювала б панцирним силам СССР. І тому прагнуть добитися такої армії, яка мала б доволі сили, щоб при допомозі тактичної атомової зброї перешкодити большевикам залити Західню Німеччину. У британському верховному командуванні в Німеччині панує переконання, що в такому розумінні одна панцирна дивізія може втримувати фронт довжиною в 25 км. Як же ж враховувати, що деякі смуги Німеччини менш придатні для ведення війни танками, то слід приймати, що для оборони Західньої Німеччини потрібно бодай 24 танкові дивізії. Як відомо, члени ОПАП-у в цьому році розбудовуватимуть свої збройні сили у внутрішньому напрямі і ледве чи й виставлятимуть нові дивізії. А в 1954 й 1955 рр. можна буде щонайвище виставити 5 чи 6 нових танкових дивізій. То ж важко уявити собі, як це без німецького континґенту можна б було добитися мінімального забезпечення перед несподіваним ударом зі Сходу.

М. Константін: Болгарська армія — паросток ЧА, «Райнішер Меркур»

Без сумніву, з-поміж усіх сателітних армій, що зараз перебувають під командуванням совєтських старшин, болгарська армія найбойовіша й найнадійніша, і то з політичного та з мілітарного погляду.

1944 р. воєнні сили болгарського королівства знаходилися в нітрохи не нарушеному стані. Хоч теоретично вони й причислювалися до сил держав осі, але в війні проти СССР вони участи не брали. З тієї причини болгарській армії й було легше переставитися на новий курс так, що вона зараз після німецької поразки на Балкані вже могла бути вжита в складі ЧА у ««3-тьому українському фронті» на Мадярщині та в Австрії. Після закінчення війни для Болгарії настала нова доба: довголітні німецькі впливи тут замінено на совєтську геґемонію.

Вже в 1945 р. мілітарну й політичну реорганізацію армії взяли в свої руки совєтські генерали; можна гадати, що цю роботу вони вели, не покладаючи рук, бо її вислід можна назвати просто блискучим.

І в Болгарії перший крок Москви полягав у тому, щоб усі ключові позиції в армії обсадити або росіянами абож болгарськими штабними старшинами, що свою військову освіту здобули в ЧА. Притримуючися здавна вже відомого звичаю, совєтські старшини своє завдання вбачали в тому, щоб очистити болгарську армію від усіх елементів, на які, на їх думку, годі б покладатися. Хоч Росія від давна в Болгарії мала куди більше прихильників, ніж денебудь інде в Східній Европі, то все таки і тут, і то зокрема в рядах армії, постала сильна пронімецька і протикомуністична реакція. Томуто викинено з армії тисячі ненадійних старшин. Ще найбільше потерпіли від цієї чистки вищі старшини: їх заступлено або нижчими старшинами, яких тоді й нашвидку поіменовано полковниками й генералами, або ж — партизанськими старшинами. Деяких з-поміж-цих останніх, що видавалися особливо гідними довір'я, вислано до військових шкіл в СССР, щоб там познайомилися із методами й побудовою ЧА.

У міжчасі ці болгарські старшини, що вже були служили в СССР, розпочали перебудовувати болгарську збройну силу на зразок совєтської армії. Їх наглядною метою було зробити болгарську армію паростком совєтської в такій мірі, щоб вона могла бути кожночасно включеною в склад совєтських з'єднань. Спорядження, службовий устав, побудову, уніформу ба й навіть відзнаки зрівняно з червоноармійськими. Як же ж совєтські частини в Болгарії, яку вони окупували від 1944 р., були відтягнені, то вже залишили за собою ембріон совєтської болгарської армії. Розрив Тіта з Комінформом приспішив цю розвоєву тенденцію болгарської армії. Ген.-полк. Паншевський, що як новий міністер оборони замінив у 1950 р. ген. Дамянова, ще приспішив цей совєтизаційний процес. Час військової служби підвищено для піхоти з 20 на 30, а для спеціяльних частин на 48 місяців.

Одночасно споряджено всі болгарські частини совєтською зброєю й розпочато розбудовувати резервні частини. Паризький договір обмежував болгарські збройні сили до 65 000 чоловік (суходільні війська — 55 000, протилетунська оборона — 1 800, воєнноморська фльота — 3 500, авіяція — 5 200). Хоч зараз і немає точних даних, але все ж є підстави здогадуватися, що в міжчасі в Болгарії вже далеко перейдено межу 200 000 бійців, якщо врахувати ще прикордонні війська та робочі батальйони; сюди не враховуються резервісти, які бодай що третій рік прикликаються на вправи. За всіми знаками правдоподібности, болгарська артилерія налічує ок. 1 500 гармат, а зенітна артилерія ок. 2 000 гармат. Болгарські панцирні з'єднання мають ок. 600 танків типу «Т-34» і, мабуть, деяке число танків «Й. Сталін». Воєнноморська фльота — не значна; авіяція налічує 250 бойових літаків типу «Як-9», «Ил-12» і «П-2».

Рівнобіжно з таким побільшенням і скріпленням спорядження й озброєння Паншевський взявся і за духове перевиховування армії, щоб зв'язати її беззастережно з комуністичним режимом та з СССР. Підвищено жалування і надано війську, без уваги на службові ступені, широкі привілеї. Вояка свідомо фанатизують, виховують у ненависті до

юґослав'ян, турків і греків, відповідно «освідомлюють» з примарою «західньої загрози» та одночасно, за совєтськими зразками, ґльорифікують військове минуле Болгарії.

На думку фахівців, рівень болгарської армії помітно піднявся і навіть американці признають, що совєтські військові місії в цій країні не прогаяли ні трішки часу. Ніхто вже не сумнівається, що в цій закутині Европи постало першорядне мілітарне знаряддя, яке, не зважаючи на своє невелике число, не відстає позаду будь-котрої з-поміж сусідніх армій, із Юґославією та Грецією включно.

Слід гадати, що вже саме існування цієї армії, яка являється постійною загрозою для морських проток, для Егейського моря і для юґославського кордону, викликало ті посилені дипломатичні намагання Заходу на Балкані, щоб привести до здруження поміж Беоґрадом, Атенами й Анкарою. Цей дивний поспіх викликаний бодай почасти зброєнням Болгарії, яка сьогодні, без сумніву, куди войовничіша ніж перед 15-ма роками і, здається, виявляє більш, ніж колинебудь охоту заволодіти тими оспорюваними територіями, які сьогодні знайшлися в руках її сусідів.

Збройні сили держав Близького Сходу

Події в Єгипті й Персії, як також переговори в справі створення спільного оборонного командування для Близького Сходу, спрямували увагу світу на Середущий Орієнт. Це заінтересування стосується в першу черґу мілітарної сили тих держав Близького Сходу, що не входять до ОПАП-у. Американський часопис «Мілітері Рев'ю» опублікував статтю Лідделя Гарта, в якій автор подає кількісний і якісний стан армій оцих згадуваних держав.

Персія. Армія підчас миру налічує 10 дивізій і низку менших бойових одиниць, що чисельно дорівнюють кільком дальшим дивізіям. Її бойова сила невелика. Американська військова місія, якої становище зараз ще не окреслене чітко, старається піднести бойову силу перської армії шляхом вишколу й достав военного матеріялу, що походить із американських запасів із часів 2-ої світової війни. З уваги на малу боєздатність перської армії, найуспішніша оборона перед інвазією з півночі це, на думку автора, знищення комунікаційних шляхів, що йдуть від півночі почерез іранську височину на південь.

Ірак. Іракська армія, що зараз начислює 30 000 вояків, складається з двох малих дивізій і кількох самостійних військових одиниць. Одна дивізія розташована на півночі, вздовж гірського кордону країни, а друга в районі Баґдаду й Перської затоки. Не зважаючи на те, що південна й західня частина Іраку це ідеальний терен для панцирної війни, іракська армія не розпоряджає жодною панцирною зброєю.

Сирія. Основна бойова сила 100-тисячної сирійської армії це її панцирна бриґада. Бойову вартість цієї одиноко модерної одиниці, погіршує, на жаль, в першу черґу недостача военного матеріялу, якого Сирії в обмеженому числі достачає Франція, як також недостатнє забезпечення головно летунських збройних сил. Пустиня від сходу і сильна Туреччина від півночі становлять опору оборонної сили Сирії.

Лібанонська армія, що начисляє всього 5 000 вояків, споряджена перестарілим французьким воєнним матеріялом, і тому її бойова вартість не велика. Зате поважну силу представляють собою войовничі племена Джебель Друзе.

Королівство Йорданія. Арабський леґіон, що його вишколили й озброїли англійці, це з бойового погляду найсильніша армія арабських держав Близького Сходу. Він складається з двох малих змоторизованих дивізій, з-поміж яких одна перебуває в стані організації.

Савдійська Арабія — від 1947 р. розпоряджає кількадесятитисячною змоторизованою армією, яку виставлено за допомогою Великобрітанії. В країні перебуває англійська мілітарна місія. Крім цієї армії, порівняно велику нереґулярну силу творять пустинні племена.

Єгипет — поруч Туреччини має найбільшу щодо числа армію на Близькому Сході. Вона налічує зараз 80 000 вояків та в майбутньому має бути побільшена до 100 000. В пляні створення двох панцирних дивізій, скелет яких вже існує і розпоряджає танками типу «Шерман» і «Центуріон». Летунські збройні сили частково споряджені реактивними літаками.

Єгипетську армію зараз докорінно переорганізовують за новими зразками організації та вишколу.

Ізраель, за Лідделем Гартом, має найтвердішу армію на Близькому Сході. Вона складається з чотирьох змоторизованих бриґад, число яких на випадок потреби можна збільшити кількакратно, завдяки резервам, що налічують 120 000 добре вишколених вояків. Армію очолюють енергійні, добре вишколені й інтеліґентні старшини.

Зреферував **В. Парашут**

Новости совєтської авіяції

Відомий американський журнал «American Aviation Magazine» подає відомості про досягнення найновішої совєтської авіотехніки. В ньому висловлене твердження, що СССР у кожній катеґорії військових літаків розпоряджає моделями, які дорівнюють, чи навіть перевищують, американські та британські зразки. Декотрі з-поміж цих найновіших моделів пішли в своєму розвитку так далеко вперед, що навіть розпочато їх серійне продукування. Розбудова совєтської авіяції поширилася вже й на повітряні сили сателітних держав. Німецька «Народна поліція» Східньої Німеччини розпоряджає власною авіяцією, що налічує сьогодні 300 пілотів. Всі східньонімецькі пілоти вишколюються на типі «МіҐ-15». Не слід теж забувати, що багато німецьких літакових фабрик у східній зоні знову працює повною парою і знову розпочало конструювання нових моделів літаків.

Совєтська авіяція, якої 16-та повітряна армія розташована в Східній Німеччині, перейняла всі колишні німецькі авіопункти ба й навіть побудувала низку нових летовищ. Багато з-поміж цих летовищ використовуються вспіль совєтськими і східньо-німецькими з'єднаннями. 16-та совєтська повітряна армія налічує сьогодні ок. 1200-1300 авіомашин, з-поміж яких 800 це «МіҐ-15» і «МіҐ-17». В дальшому ж зараз за цією 16-ою на німецько-польських теренах розташована 4-та повітряна армія із дальшими 600-800 мисливськими турболітаками та з'єднаннями бомбовиків і бойових літаків

На підставі відомостей із спеціяльних джерел цей же американський журнал подає такі дані про найновіші совєтські моделі літаків:

1) Мисливець **«МіҐ-17»** це дальший удосконалений модель відомого з корейського театру війни типу «МіҐ-15»; продукується зараз масово. Совєтська авіяція має вже декілька з'єднань, споряджених уже цим новим типом. Цей літак розпоряджає двома погінними механізмами — у противагу до «МіҐ-15», що має лише один такий механізм. «МіҐ-17» вживається головно як денний мисливець, алеж його велика радарна апаратура дозволяє й на використання його при всякій погоді й порі. Його максимальна швидкість біля «Мах 1» у відзвуковому обсязі. Його вершкова висота польоту — 15 тисяч м над поземом моря; його вага — ок. 6,8 тонн, довжина — 13,40 м, висота — 4,25 м, розпин його крил — 12,80 м.

2) **«МіҐ-19»** це високоякісний переловний літак, призначений першусього для оборони власних теренів. Назовні він у дечому нагадує нового шведського мисливця «Летючу бочку» — через своє коротке сутулувате кадовбище.

3) **Мисливець** із крилами **дельтоїдної** (трикутної) **форми**, споряджений двома ракетними механізмами. Його конструкцію приписують талановитому совєтському конструкторові Б. І. Черановському. І цей літак належить до катеґорії «підзвукошвидкісних» мисливців із скорістю, що не доходить «Мах 1»; розпин його крил — 13,70 м, довжина — 13,70 м.

Минулого року започатковано конструювання бомбовика такої ж дельтової форми, спираючись на досвід оцього розвиненого Черановським мисливця.

4) **Мисливці і легкі бомбовики Туполева:** Туполевом був сконструйований мисливець для використання при всякій порі й погоді, споряджений двома погінними турбомеханізмами, із сильно-стрільчастим насадженням крил, — і зараз продукується вже серійно. Його максимальна швидкість — ок. 1000 км/год, промінь дії, себто $^{3}/_{8}$ засягу, доходить заледве 1000 км; його довжина — 17,65 м, висота — 4,25 м, розпин крил — 15,25 м, польотна вага — ок. 12 250 кг. Масово продукується теж його варіянт — легкий бомбовик.

5) **Бомбовики «Ил»:** відомий конструктор «штормовиків» Ілюшін сконструював низку різних легко-бомбовикових моделів; про них однак, крім голих назов, «Ил-26», «Ил-27», «Ил-28» сьогодні нічого ще не відомо.

6) **Бомбовик «Модель-150»** належить до катеґорії середніх, як от напр. американський турбобомбовик «В-47»; і він зараз у масовій серійній продукції. Він споряджений двома погінними механізмами із зрушною спроможністю по 4 500 кг кожен; його насада крил — сильно-стрільчаста, а максимальна швидкість дорівнює найшвидшим мисливцям і майже сягає «Мах 1». Засяг цього бомбовика доходить приблизно 3 600 км.

7) **«Ту-25»** це середній чи навіть важкий бомбовик із 4-ма ракетними погінними механізмами; алеж не відома ані стадія його розвитку ані інші дані про нього.

8) **«Модель-31»** — важкий бомбовик, що поруч «ТуҐ-75», себто іншого важкого бомбовика, становитиме міжконтинентальну зброю совєтської авіяції, щось на лад американського бомбовика «В-36»; він споряджений 6-ма турбопропелерними механізмами і мав би перевищати своїми досягненнями «ТуҐ-75, максимальна швидкість якого сягає 760/год, а засяг дії — 10 500 км; розпин його крил — 60,90 м, довжина ж — 57,90 м. Відомо, що в Комсомольську біля манджурської границі здано 10 таких літаків для з'єднань совєтського стратегічного летунства, які розташовані впоблизу Хабаровська на Далекому Сході.

Із новин військової техніки

Нові американські стрільна, керовані на віддаль

Міністерство американської воєнно-морської фльоти подало довідома, що в користування його одиниць поступили нові стрільна, керовані на віддаль — «Реґулюс». Їх серійну продукцію розпочала була ще перед декількома місяцями фабрика в Деллес, у Тексасі.

Згідно з повідомленнями американського міністерства воєнно-морської фльоти цього «Реґулюса» випробували вже: підводний човен, авіоматка і постачальний пароплав; його може вистрілювати майже кожний воєнний корабель навіть без якихсь попередніх істотних змін у своїй конструкції. Для вистрілювання служить дуже коротка рампа так, що це стрільно можна вистрілювати під будь-яким кутом піднесення. Траєкторію (шлях польоту) «Реґулюса» можна зміняти під час польоту за допомогою відповідного командувального приладу. Зміну напрямку подає тоді керувальному механізмові цієї ракети радіоприймач, вбудований у кінчику ракети. Ця ракета летить здебільша із понадзвуковою швидкістю. Про її дію не відомо нічого докладнішого. «Реґулюс» має вигляд круглого 10 м довгого ціґаро з короткими крилами. Він вміщує в собі незвичайно сильний ладунок вибухових матеріялів. В американських військових колах думають, що «Реґулюс» може в собі вміщувати «малу атомову бомбу» із вибуховою силою, яка дорівнює 20 000 тоннам трінітротолюолю.

Американські військові чинники подають, що ще цього літа протилетунські організації по більших містах будуть споряджені новими, керованими на віддаль стрільнами «Ніке». Уживані тут досі протилетунські гармати місцевої оборони будуть виміняні впродовж декількох місяців. Ці нові, керовані на віддаль стрільна, призначені винищувати літаків, що летять дуже високо з великою швидкістю.

Атомова гармата. В американській армії впроваджено нову гармату, з якої можна вистрілювати звичайні й атомові стрільна. Вона важить 85 тонн, її калібер — 32 см, засяг стрілу — 32 км. Її транспортують за допомогою двох тракторів (один — спереду, другий — із заду); водії обох їх втримують поміж собою телефонічний зв'язок. Бойова готовість гармати: 15 хвилин після прибуття на вогневе становище.

Стрільна великої скорости. В американських лабораторіях досліджуються стрільна, скорість яких повинна б бути 235 разів більша від скорости голосу, і тим самим наближуватися до скорости метеорів. Підчас досліджень виявилися ті ж самі труднощі, що пов'язані з проблемою міжпланетних ракет.

Новий тип мисливського літака «Старфайр». В США розпочато серійну продукцію нового мисливського реактивного літака типу Ф-94. Він вирізнюється тим, що озброєний виключно ракетами. Літак цей важить 9 тонн, довгий — 12,6 м, високий — 4,1 м; розпин його крил — 11,4 м. 24 7-цм ракети приміщені довкруги «носа» літака. Крім того під його крилами можна примістити додаткові ракети, 500-кг звичайні і напальмові бомби. Завдяки дуже великій скорості підльоту (найбільша досі!), він може дуже скоро досягти інвазійних літаків на висоті 13 000 м. Він може розгорнути скорість — до 1 000 км/год. Цей літак споряджений «розумоподібним» радаром і прицільним приладом, що викриває ворога на віддаль кількох кілометрів, автоматично скеровує на нього літак і автоматично відкриває вогонь. Він забезпечений теж так зв. «приземнювальним гальмом» у формі

своєрідного парашута, завдяки застосуванню якого можна на половину скоротити довжину летовища.

Торпеди — оборонна зброя проти підводних човнів. В майбутньому американські торговельні кораблі будуть озброєні торпедами, які самі шукають цілі, знаходять її і нищать незалежно від того, чи ціль знаходиться під чи над водою.

Опанцирені піхотні гарматні бойові вози. (Самохідні гармати). Фабрики Бофорса вдосконалили піхотний гарматний бойовий віз, якого гармата калібру 70 мм може вистрілювати на мінуту 8 гранат. Цей бойовий віз важить 8 тонн, широкий 2 м і 1,5 м високий. При новій серійній продукції цих возів їх споряджують півавтоматичною 10,5 см гарматою.

Нові десантні судна. Для користування в американській армії передано нове 60-тонновe, десантне, земно-водне судно (амфібію). Воно споряджене чотирьома моторами Дізеля; потужність кожного з-поміж них 165 кінських сил. У воді воно порушується за допомогою двох шруб, а на суходолі їде на колесах. У ньому обертають одну шрубу два мотори, і кожен мотор — одне колесо. Ця амфібія може просуватися по найтруднішій місцевості і може везти при тому один танк.

Модерне опанцирення поодинокого американського вояка. — Воно складається із «панцирної» сорочки і штанів і важить шість кілограмів. Цей панцирний «одяг» зроблений із метало-панцирного найлону. Практика в корейській війні виявила, що завдяки цьому «опанциренню» втрати раненими й убитими зменшилися на 65%.

Летунські збройні сили американської суходільної армії. Американські суходільні збройні сили в порозумінні з летунськими збройними силами взялися за організування своїх власних летунських з'єднань. У склад цих з'єднань входитимуть 1 100 вантажних гелікоптерів і таке ж саме число легких літаків. Ці летунські з'єднання в бойовій зоні забезпечуватимуть армію постачанням і людьми. Летунські збройні сили і надалі забезпечуватимуть транспорт повітряних десантів.

В. Парашут

Подяки

Пожертви на Фонд Місії УПА:

Канада:

Дня 17 січня 1953 р. на христинах сина Володимира-Мирона у п-ва Катерини і В. Біланів в Торонті присутні гості склали 20.00 долярів. Жертводавцями були: В. Білан — 3 дол.; по 2 дол.: Т. Ратушний, С. Репецький, І. Щепанський, Д. Семчишин, І. Ленисюк; по 1 дол.: П. Ізьо, О. Жигар, Д. Кремко, М. Голд, І. Олешня, С. Гладищук, В. Вайда.

Антін Конит в Ст. Кетеринс із продажі книжки «Крізь сміх заліза» зложив 3.00 дол.

США:

З добровільних датків підчас Жалібної Академії сл. п. ген.-хор. Т. Чупринки, заініційованої Станицею вояків УПА, Організацією ООЧСУ й Осередка СУМ-у в Рочестері 8 березня ц. р., Станиця вояків УПА в Рочестері переслала призначену суму — 16.32 дол.

Прокіп Кісіль, Стюйвісан Фоллс — 2.05 дол.

В. Мотиль, Нью-Йорк — 1.00 дол.

Пожертви на інвалідів УПА:

На писанку для інвалідів УПА зложив п. Павло Баран з Торонта в Канаді 5.00 дол.

На уродинах п. Василя Цапа в Торонті в дні 28 лютого 1953 р. присутні гості склали на інвалідів УПА слідуючі датки: по 2 дол.: О. Жигар, Василь Цап, Павло Лапан, Теодор Сміговський, Г. І.; по 3 дол.: В. П. Разом: 13.00 дол.

На христинах дочки Петрусі у п-ва Дошчин в Ст. Кетеринс — Канада, 11 квітня 1953, присутні склали на руки Петра Кебала 7.00 дол. на інвалідів УПА.

Жертводавцям і збірщикам щиру подяку складає

Фінансовий відділ Місії УПА

За Самостійну Соборну Українську Державу

Воля Народам! Воля Людині!

ДО ЗБРОЇ

ЖУРНАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

ВИПУСК

20 (33)

ВЕРЕСЕНЬ

1953

РІК ВИДАННЯ

VI

ЗМІСТ:

1. М. Богор: Досягнення українського підпілля 1
2. Є. Прірва: Стратегічне значення „великих будов комунізму" 4
3. І. Кисіль: Перспективи модернізаційних тенденцій сучасної совєтської піхоти . . . 8
4. С. К: До історії розвою совєтської таємної служби до 1945 р 12
5. К. В. Р: Збройні сили совєтської Польщі 15
6. Г. Д. Ф: Оперативні принципи наступу в німецькому формульованні 19
7. О. Сагор: Атомова артилерія 22
8. З документів боротьби: Звіти К-ня відтинка УПА . . . 24
9. Спомини: 29
10. З книжок і преси: 38

Ціна одного примірника журналу „ДО ЗБРОЇ“:

в Німеччині	1.— нм.	у Франції	100.— ффр.
у Вел. Брітанії	2.— шил.	в США	0.50 дол.
в Бельгії	12.— бфр.	в Канаді	0.50 дол.
в Голляндії	1.20 гульд.	в Австралії	2 шил. 6 пс.
у Швеції	1.20 кср.	в Арґентіні	3 пези
у Швайцарії	1.— фр.	в Бразілії	5 крз.

Адреса В-ва: **„DO ZBROJI“**

MÜNCHEN 2, Karlsplatz 8/III, US-Zone Germany

Видає Місія УПА при ЗП УГВР.

Druck: „Logos“, München 8, Rosenheimerstr. 46 a.

ЗА САМОСТІЙНУ СОБОРНУ УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ

ВОЛЯ НАРОДАМ ВОЛЯ ЛЮДИНІ

РІК ВИД. VI ВЕРЕСЕНЬ 1953 ВИПУСК 20 (33)

М. Богор

Досягнення українського підпілля у психологічній війні з російським імперіялізмом

У «Повідомленні з батьківщини» від липня 1953 р., Закордонне Представництво УГВР, подає оцінку становища на батьківщині з'ясовану керівництвом українського національно-визвольного руху. Цю оцінку дається охопити такими тезами:

1) Український народ, хоч у постійній боротьбі та в щоденному спротивові російсько-большевицькому теророві й винищувальній колонізаційній політиці **несе великі втрати,** однак **не втратив віри** в побудову суверенної держави та **готовости до боротьби** й жертви за реалізацію своїх ідеалів.

2) На батьківщині організовано далі **діють УПА-ОУН-УГВР** і проти цих сил, які користаються повною **моральною й матеріяльною підтримкою народу,** скеровані найжорстокіші удари ворога.

3) **Вже в 1952 р.,** Москва під тиском українського національно-визвольного руху й постави всього населення була змушена піти на **тимчасові поступки населенню.** (Полегші для колгоспів у здачі контингентів, звільнення від контингентів, зменшення податків, піднесення заробітної платні лісовим та нафтовим робітникам, зниження цін на харчі, амнестія, заперестання масових вивозів.)

4) Пропагандивна акція проти українського самостійницького руху не зменшилася і з смертю Сталіна ні в чому не відчувається **будь-яких поважніших змін.**

5) В жовтні 1952 р., командування, відділи і всі вояки УПА та члени українського підпілля відсвяткували 10-річчя УПА.

Ці ствердження доводять, що терористичному апаратові уряду УССР вимикається контроля над народом, що в десятилітньому бою за народню душу, за зламання пасивности мас, перемагає підпілля. Щоби цей висновок не був милозвучною фразою, що сповидно в контрасті до наочної дійсности, приглянься ближче компонентам, що творять базу духового володіння, про яке йдеться в нашому ствердженні.

Аналіза сучасної ситуації

Це факт, який годі оспорювати, що влада советів базується на терорі. Совети ніколи не мали й не дбали за підтримку мас, лише за їх одурманення і втримування в послусі. Проблема боротьби з апаратом терору СССР не була в питанні здобуття довіря мас і перемоги в виборах, ані теж у знищенні того потужного апарату гноблення, бо це переходило б реальні можливости, лише на початку в **заламанні міту всевладности МҐБ-МВД.** Заламання всевладности терористичного апарату панування мало б **освободити спаралізовану волю одиниці,** групи, нації, що відкрила б ворога для майбутньої, **як протирежімної так і соціяльної й національної революції.** Проти цього апарату, знаряддя російського імперіялізму був саме теж спрямований удар українського підпілля. Українське підпілля здавало собі справу, що не збройною силою буде спроможне повалити окупанта, лише організованою, безперебійною політичною дією на компоненти його сили, тобто апарат насилля, що паралізував свободу дії, соціяльну структуру, що експлуатувала народ, лже-ідеологію, що удурманювала його та армію, що ґарантувала й була основою сили режіму. У основу своєї

стратегічної концепції підпілля поставило **конечність існування на українських етнографічних землях суверенного, загально-національного тіла,** яке керувало б політичною, психологічною боротьбою визвольного підпілля і всього народу та противажило б насильницькому урядові УССР. Аналіза післявоєнного становища на українських землях і дотеперішний історичний і революційний досвід диктували йому конечність створити **кадри професійних революціонерів,** які підготовляли б народ до революції, унапрямлювали б холодну війну українського народу проти російського імперіялізму. В противенстві до тези Леніна, що революція не може вийти безпосередньо з народу, не може бути органом демократичної політики, якщо ці кадри мають бути знаряддями боротьби, революційне підпілля ставить **саме на народ і демократію.** Ці професійні революційні кадри за хребетний стовп стратегічного плянування взяли органічні правди й засади, які диктував аналіз політичної ситуації, тобто **природні прагнення українського народу** та його природні протиставлення советській політичній, соціяльній та культурній дійсности. У «повідомленні з батьківщини», знаходимо **потвердження життєздатности революційної концепції,** яка витримала десятилітню бойову пробу. Це потвердження дають теж большевики фактом, що всі їхні удари спрямовані саме на революційне підпілля й тих всіх, що йому допомагають з одного боку, та фактом, що мусять йти на тимчасові поступки населенню для відтягнення його з орбіти впливів УПА з другого боку. У повідомленні читаємо: «Російсько-большевицький наїзник холодно розраховує на те, що знищивши організовані кадри українського національно-визвольного руху, він з меншим трудом буде національно-політично поневолювати й економічно експлуатувати український народ».

Як бачимо українське підпілля здає собі справу, що метою большевиків є:

1) Фізично знищити підпілля, яке згідно з Ленінською тезою вважають кадрами революції,

2) Ізолювати підпілля від народу,

3) Всі полегші вважають тимчасовими, вимушені підпіллям, а не жодним щирим, новим курсом.

Десять років підпілля, яке воно урочисто відсвяткувало — переконує большевиків, що фізично, як ставлено після переможної другої світової війни, не має можливости його знищити, бо **народня підтримка гарантує приплив нових кадрів та безперебійну еманацію проводу.** Всі засоби, які большевики примінювали для фізичного винищення не дали успіхів. Червона армія не тільки, що **не мала успіхів зі згляду на тактику партизан,** але й сама **заразилася «отруйними» ідеями.** Її треба було вивести з дії. Так теж скінчилися й «істребітельні батальйони», організовані із місцевого населення, советських партизан з другої світової війни під контролею МҐБ-МВД, які показалися теж **не «благонадьожними».** Спеціяльні отряди МҐБ-МВД і інші засоби, зміна тактики, не вистарчальні.

Ці всі, що зустрілися з ідеями українського підпілля «здеморалізувалися» й жодні високі відзначення у противагу до каральної руки підпілля вже не притягали.

Ціна окупації й терористичного виконування влади оказалася дуже високою, (диви стаття: Балянс бойових досягнень УПА, До Зброї ч. 19 (32) та ґрафік вбитих) досягнення бойового характеру неспівмірно невеликі щодо морального й ідейного змісту досягнень українського підпілля. В повідомленні подані такі факти:

1) Політично-пропаґандивна акція проти підпілля не зменшилася (тоді, коли большевики хваляться, що «бандерівці» вже знищені).

2) Окупаційна влада, факти поступок на користь населення й підвижку заробітної платні в лісовому й нафтовому промислі — використовує у своїй пропаганді проти українського визвольного руху, з метою протиставити село містові.

3) Коли зважимо, (що в союзному маштабі, потверджує советська преса) що йде теж боротьба проти **«буржуазного націоналізму й аґентів капіталізму»** — тоді матимемо повний образ ситуації на українських землях.

Безперечно, що найбільшою загрозою для большевицької окупації являється українське підпілля, штаб що унапрямлює **холодну війну народу проти режиму і проти обов'язуючої ідеології.** Воно є тою загрозою не тому, що з його рук річно гинуть сотки окупаційних достойників, але тому, що існує **організована сила як носій революційної концепції національного, соціяльного й культурного визволення,** що воно є джерелом заразливих **ідей свободи,** що викриває **реакційний характер большевизму.**

Не лише в СССР, але й перед західнім світом **не вдалося закрити існування організованого підпілля.** Для большевиків, які засобом «визвольних громадянських воєн» хотіли б виграти боротьбу за панування над світом, факт 10-літнього існування, хоча б навіть малого розмірами підпілля, підриває до них довіря у тих, яких вони хочуть «визволяти». Втрата цего засобу несе советській стратегії великі некористи вже у світовому маштабі, подібно як це доводить факт відокремлення Юґославії від комуністичного бльоку.

У пропаґандивній і ідейній площині існування українського підпілля наносить невимірних моральних втрат як внутрі СССР так і в закордонній політиці.

Вже після смерти Сталіна, який своїм німбом закривав проломи всепотужної МҐБ-

МВД, перед його спадкоємцями постало питання: як вдержати режім терору?

За непровіреними, але сяк-так умотивованими тезами були дві розв'язки: одна що Берія хотів санувати режім через поступки в користь населення й національних стремлінь поодиноких націй, друга — що інша група хотіла продовжувати насилля.

Берія як знаємо провалився. Причини ще не з'ясовані. Є дві тези: одна, що він провалився наслідком боротьби за владу, друга, що саме наслідком розходжень щодо національної політики.

У повідомленні маємо потвердження, що процес тимчасових поступок зачався вже в осені 1952 р. Якраз МВД-МҐБ вело боротьбу з українським підпіллям і за неуспіхи підпало під осуд політбюра й опісля президії. Воно не могло дати собі раду із наростаючими революційними настроями й тому, що кремлівський олімп шукає винних, знаходять їх у ріжних особах.

Другим винуватцем є таки сама комуністична партія, яка не **встоялася на ідеологічному полі бою з українським підпіллям** і треба чекати, що властивий фактор російського імперіялізму советська армія теж у розгрі за владу, поставить і її під суд.

Новий внутрішній курс в СССР після смерти Сталіна, що його часто у нас порівнують до НЕП-у, ще не устабілізувався, бо немає однозгідности чи провадить до мети, тобто невтралізації революційних і протирежімних настроїв.

Чи може новий курс причинитися до покращання відносин і умовин боротьби українського підпілля?

Згідно з заявами підпілля збройно-революційна боротьба вважає за головну мету **втримати організацію, яка могла б незалежно говорити іменем народу** (окрім того збройні дії мають завдання: охороняти народ і відстрашувати МГБ-МВД від злочинів тощо), отже коли б зайшли відрадніші обставини — тоді підпілля мало б інші засоби вести далі холодну війну з російським імперіялізмом. Досліджуючи причину росту УПА й підпілля, ми стверджували, що немалу ролю грало тут теж політично-соціяльне положення. Зміна цего фактора не може не мати впливу на постановку боротьби.

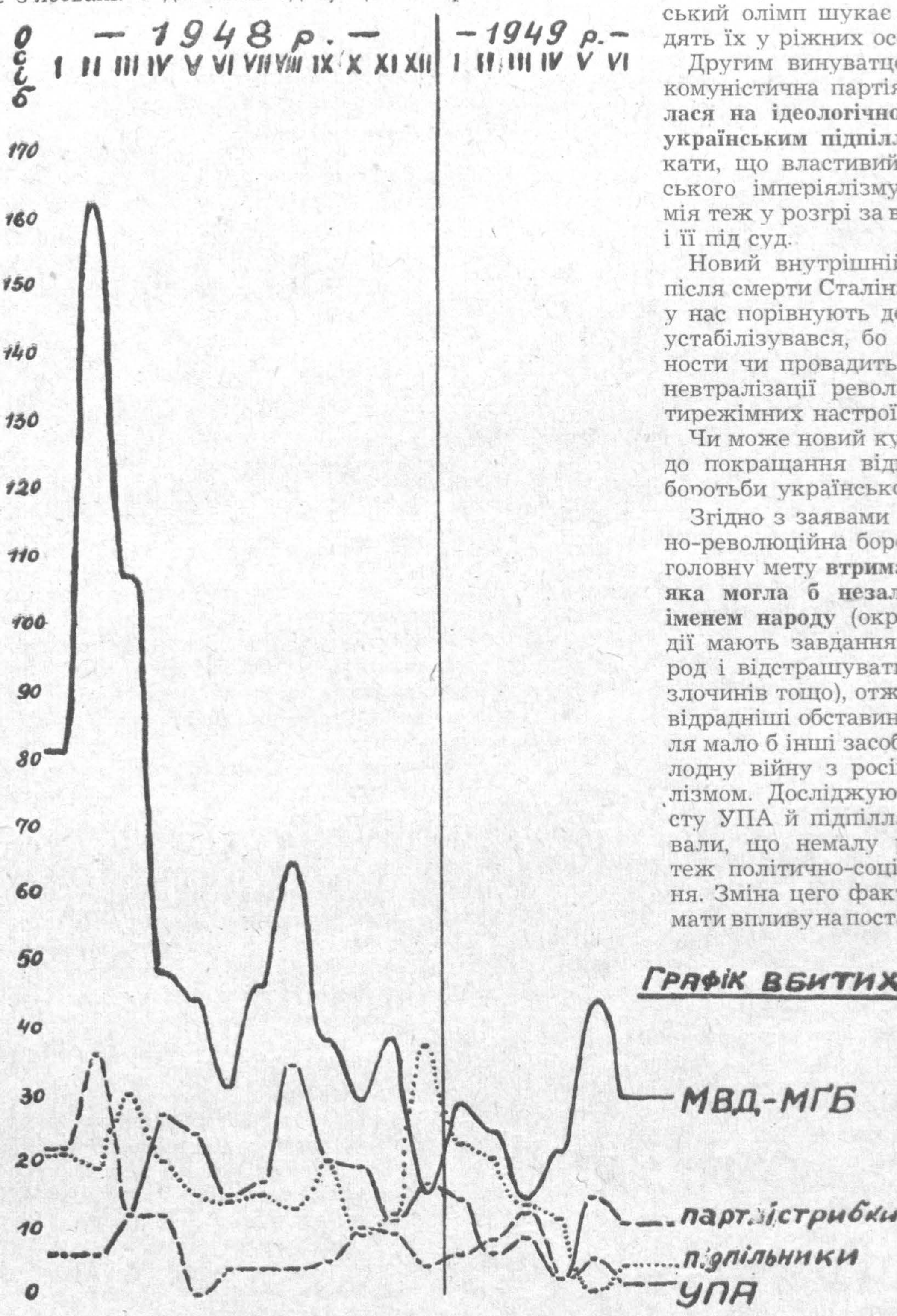

ГРАФІК ВБИТИХ:

Основні моральні потенції українського народу, на які ставить УПА і збройне підпілля, які вона спрямувала в своє русло й за які власне йде затяжна боротьба з окупантом, у нових обставинах можуть зажевріти вогненним полум'ям.

Режім, хоче того, чи ні, **мусить іти на поступки населенню!** Інше питання, на яке тяжче дати віповідь то питання, чи Кремлеві вдасться поступками національну филю негодування і гніву знову спрямувати в режімне русло, чи під розхитаним терором не скріпляться й не вижиють нові революційні сили, що викличуть загальну повінь. — Це важке питання, яке стоїть перед визвольним рухом.

Українське визвольне підпілля вже свідоме, що воно завдяки небувалим успіхам, стає національно-визвольним рухом, що його організаційні кадри чекають великі завдання. Воно, знайшовши синтезу між насильницькими й ідейними засобами революції, включає увесь народ до боротьби, й уможливлює доплив нових сил, безперебійну дійову еманацію провідної революційної верстви. Організаційна структура, політична й соціяльна плятформа, та наступальна тактика — є гнучкі й це каже сподіватися, що процес росту й перестановки на нові тори йтиме без поважніших труднощів.

Українське підпілля переконане, що збройний зудар між Сходом і Заходом неминучий, хіба, що Захід скапітулює перед російсько-совєтським імперіялізмом. Перша розв'язка, тобто війна, є ще можлива тому, що Москва за її допомогою схоче ратуватися від внутрішнього краху.

Що до другої можливости, тобто капітуляції Заходу, якої об'яви в ідейній і політично програмовій ділянці підпілля чітко критикує, його плян холодної війни спрямований на викликання революції за залізною занавісою.

Є. Прірва

Стратегічне значення „великих будов комунізму" в СССР

Совєтська пропаґанда дуже багато говорить про реалізування плянів «переміни природи» і «великих будов комунізму», при чому звичайно, підкреслює тільки їх економічне значення, мовляв, що виконання цих намічених у великому маштабі будов мала б піднести добробут населення, і далі — що реалізація цих плянів означатиме перехід від соціялізму до комунізму. Алеж відомо, що всякі зусилля кремлівських можновладців були спрямовувані не так на піднесення соціяльного рівеня, як саме на **піднесення й скріплення воєнної сили СССР як аванґарду комунізму.** І все, що робилося в СССР, було безпосередньо, чи посередньо підпорядковане цій головній меті. Так само й «великі будови комунізму» мають на увазі в першу чергу, чи то й навіть — лише ту мету. Треба мати на увазі, що пляни, поставлені володарями СССР на порядок дня негайно по війні, отже коли ще не було ліквідовано воєнних знищень, передбачували підготову СССР до війни з рештою і ще непідкореного йому світу. Само собою, в плянуваннях використано щодо оцінки поземелля стратегічний досвід із останньої війни.

Із совєтських пропаґандивних звідомлень видно, що большевики кинули на ці будови, окрім в'язнів концентраційних таборів, велику масу технічних засобів (напр. на роботах при будові Каховської ГЕС і зрошувальної системи в Україні, що є найбільша за своїми розмірами, працює понад 10 000 автомашин), далі ж — поспіх, з яким працюють, вказує на те, яке значення мають ці будови для большевиків. Згідно з пляном все воно має бути закінчене до кінця 1956 року.

Декляративна мета цих будов це:

а) поширити й зв'язати з собою внутрішні річкові маґістралі СССР, поправити їх і пристосувати до вимог великих і скорих вантажооборотів;

б) запрягти водну енергію для совєтської промисловости, транспорту, сільського господарства тощо;

в) створити нові життєві простори на місці дотеперішніх пустель і півпустинь.

На справді ж мета всіх оцих «великих будов комунізму» це приготовити для потреб війни стратегічно важливі терени. Розглянемо обширніше значення цих будов у поодиноких ділянках, беручи до уваги їх стратегічне значення як **випадкових баз чи як шляхів постачання.**

Річковий транспорт

Вистане кинути оком на карту СССР, щоб побачити, в якому невигідному положенні находиться цей велетенський простір з погляду водного транспорту (очевидно, коли трактувати СССР як цілість). На окраїнах совєтської території — моря, а з-поміж них кожне з принадлежною до нього системою річок творить окрему, відірвану цілість. Аральське море з Аму-Дарією та Сир-Дарією і Каспійське море з Волгою, Курою і Тереком — замкнені і зовсім відірвані від решти водної транспортної системи. Чорне море із своїми річками також немов замкнене Дарданелською протокою. Зрештою навіть під час миру перевозити водним шляхом вантажі з Ленінграду й Мурманська в Чорноморські порти не надто поплатно, і до того — вони мусіли б відбуватися на очах чужих держав, чи й чужими кораблями; треба було б випускати совєтських лю-

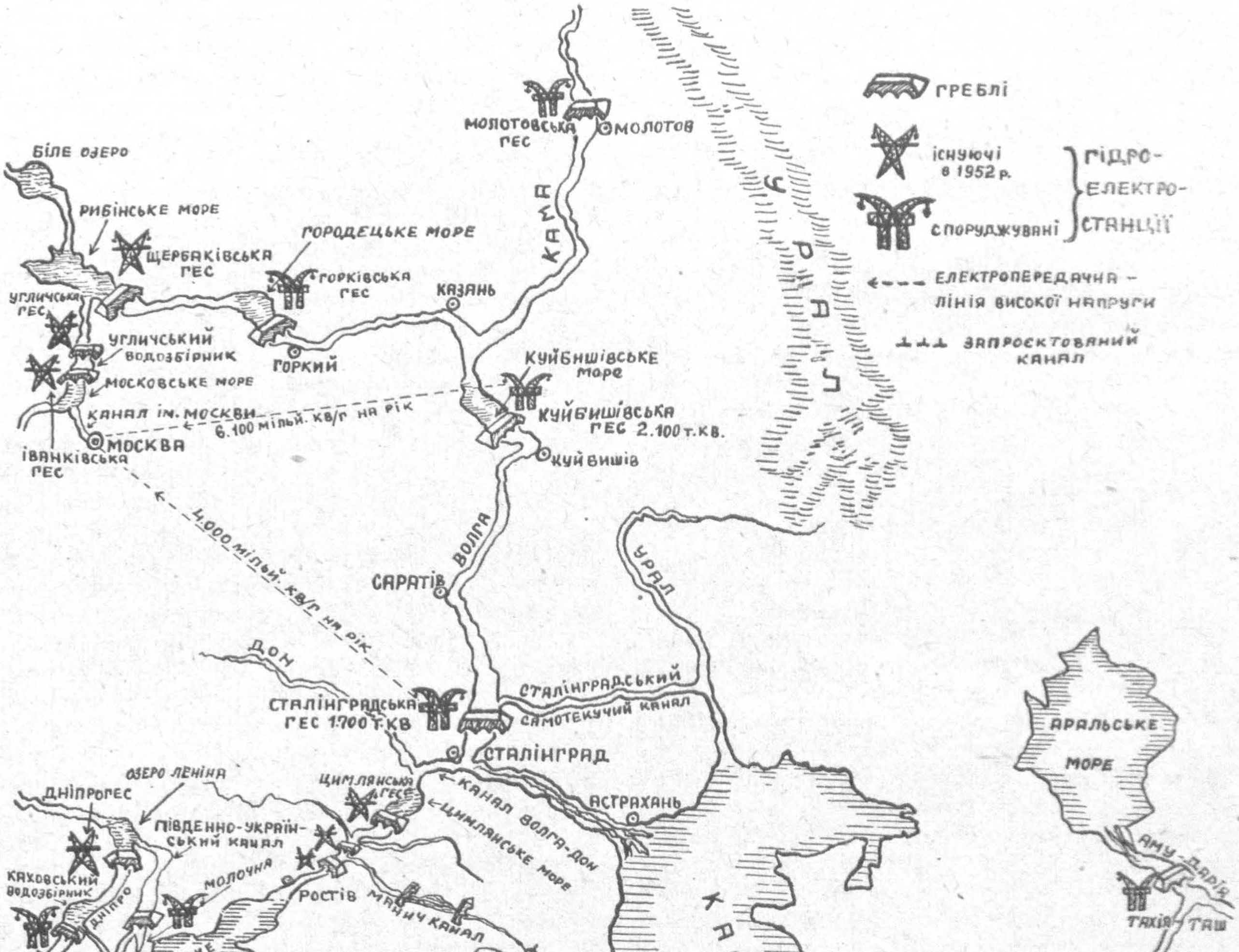

ГРЕБЛІ
існуючі в 1952 р.
споруджувані
ГІДРО-ЕЛЕКТРО-СТАНЦІЇ
ЕЛЕКТРОПЕРЕДАЧНА - лінія високої напруги
запроектований канал
БІЛЕ ОЗЕРО
РИБІНСЬКЕ МОРЕ
ЩЕРБАКІВСЬКА ГЕС
ГОРОДЕЦЬКЕ МОРЕ
ГОРКІВСЬКА ГЕС
УГЛИЧСЬКА ГЕС
УГЛИЧСЬКИЙ ВОДОЗБІРНИК
МОСКОВСЬКЕ МОРЕ
КАНАЛ ІМ. МОСКВИ
МОСКВА
ІВАНКІВСЬКА ГЕС
ГОРКИЙ
КАЗАНЬ
МОЛОТОВСЬКА ГЕС
МОЛОТОВ
КАМА
УРАЛ
КУЙБИШІВСЬКЕ МОРЕ
КУЙБИШІВСЬКА ГЕС 2.100 т. кв.
КУЙБИШІВ
6.100 мільй. кв/г на рік
4.000 мільй. кв/г на рік
ВОЛГА
САРАТІВ
ДОН
СТАЛІНГРАДСЬКА ГЕС 1.700 т. кв
СТАЛІНГРАДСЬКИЙ САМОТЕКУЧИЙ КАНАЛ
СТАЛІНГРАД
ЦИМЛЯНСЬКА ГЕС
КАНАЛ ВОЛГА-ДОН
ЦИМЛЯНСЬКЕ МОРЕ
АСТРАХАНЬ
ОЗЕРО ЛЕНІНА
ДНІПРОГЕС
ПІВДЕННО-УКРАЇНСЬКИЙ КАНАЛ
КАХОВСЬКИЙ ВОДОЗБІРНИК
ДНІПРО
МОЛОЧНА
РОСТІВ
МАНИЧ КАНАЛ
ОЗІВСЬКЕ МОРЕ
КУМА
СУХУМСЬКА ГЕС
КАВКАЗ
КАХОВСЬКА ГЕС 250 т. кв
ПІВНІЧНО-КРИМСЬКИЙ КАНАЛ
ЧОРНЕ МОРЕ
БАТУМ
ХРАМСЬКА ГЕС
СЕВАНСЬКИЙ КАСКАД
ОЗ. СЕВАН
МІНГЕЧАУРСЬКА ГЕС
КАСПІЙСЬКЕ МОРЕ
КРАСНОВОДСЬК
АРАЛЬСЬКЕ МОРЕ
АМУ-ДАР'Я
ТАХІЯ-ТАШ
ГОЛОВНИЙ ТУРКМЕНСЬКИЙ КАНАЛ
ТУРЕЧЧИНА
ІРАН
0 100 200 300 400 500 км

дей поза кордони совєтської держави, тощо. Те саме можна сказати й про Балтійське море, Льодовий океан з Мурманськом і Архангельськом, і врешті — про совєтське побережжя Тихого океану. Така непов'язаність совєтських морів дуже послаблює совєтську морську потугу навіть тоді, коли б СССР мав сильну воєнну фльоту. Вона розбита на поодинокі фльотилії, що їх противник може зліквідувати кожну зокрема. Коли до цього додати ще слабу залізничну мережу в середині країни, то перед нами повний образ труднощів совєтського транспорту під час війни. Він, цей транспорт, навіть під час миру не може обслужити потреб народнього господарства. Тому не можна беззастережно приймати твердження, що **кожного, хто ввійде в російські простори ці простори згублять.** Це сталося, напр., з німцями тому, що вони не мали ні фльоти ні транспортного летунства.

Щоб оминути транспортних труднощів, СССР ще перед війною взявся до будови каналів поміж поодинокими морськими басейнами в европейській частині СССР, себто **Біломорського каналу** поміж Балтійським і Білим морями. Цей канал уможливив плавбу з одного моря до другого не лише вантажних, але також невеликих воєнно-морських кораблів. Одночасно каналом сполучено Балтійське море з Москвою, себто із важливою водною маґістралею — Волгою, що мало значення в першу міру для перевозу вантажів. Обі ці будови виконано виключно невільничою працею. Ще в 1930-их рр. в СССР ведено інтенсивні дослідження Льодового океану, на берегах якого, — також на кістках «заключонних», — побудовано ряд пристаней, а що уможливило, — бодай впродовж декілька місячного літнього сезону, — плавбу з Мурманська до Владивостока, чи із Сибірських рік до котрогось із цих портів.

Останньо большевики побудували **канал поміж річками Волгою й Доном,** який сполучує цю систему водних шляхів із басейном Чорного моря. Тепер будується **Туркменський канал** поміж річкою Аму-Дарією й Каспійським морем, а який почерез Волгу буде сполучуватися з рештою водних артерій СССР. Щоб по Волзі, себто поміж північними й південними морями СССР, могли плавати й більші кораблі, — на Волзі будуються великі греблі і при них **гідро-електростанції — в Куйбішеві, біля Горкого, Сталінграду та на допливи Волги— Камі біля Молотова,** а які мають перемінити цілу течію річки в довжелезне озеро, цією водною маґістралею могтимуть плавати вже й кораблі морського типу, хоч і з обмеженим тонажем, себто з-поміж воєнних кораблів могтимуть плавати тудою — міноносці, підводні човни й канонірки.

Ґідростанції й шлюзи (щоб піднести рівень води й затримувати на літній, безводний сезон весняних вод) побудовано теж і **на Дону.** Ці будови зв'яжуть окремі моря в одну водну систему. Вона не має великого значення для воєнної фльоти, але тут ідеться більше про дешевий, і безпечний перевіз вантажів українського заліза, хліборобських продуктів, вугілля, дерева з півночі для Донбасу, бавовни з Середущої Азії та азербайджанської нафти.

Ще треба додати, що таке сполучення річок уможливлює перекидати річкові кораблі там, де їх потрібно, бо передше річки, що вливалися до басейну одного з морів, мусіли мати свої окремі фльоти, верфи тощо. Наприклад, коли німці зайняли Дніпро, тоді СССР мусів усю фльоту та всі споруди для плавби на річці знищити, щоб вони не попали ворогові в руки. Коли ж большевики повернулися, то тоді, щоб урухомити плавбу, прийшлося знову все те відбудовувати, і то починаючи від побудови фабрик для виробу устаткування, потрібного річковому транспортові, і кінчаючи будовою річкових кораблів. Велике значення для багатонаціонального СССР матиме ще й те, що тепер в СССР не мусітимуть судноплавної промисловости розбудовувати, напр., в Україні, а лише в центральній Росії, десь над Волгою, а судна чи устаткування можна буде перекидувати потім водними шляхами, куди потрібно, напр., на Дніпро.

Кільканадцятиметрові греблі на Дніпрі, Дону, Волзі й інших річках мають чимале значення для суходільного транспорту, бо вони одночасно — це дуже вигідні мости для залізниць і загалом для переїзду (їздня на них широка на кільканадцять метрів). У війні такі греблі з залізобетону знищити з літаків дуже важко, а часткові ж пошкодження завжди можна впродовж короткого часу направити.

Алеж на будові оцих комунікаційних водних ліній ще не кінець: зараз після війни СССР інтенсивно взявся за реґулювання річок і за **будову портів,** верфів, ремонтних станцій та за побудову великої **річкової фльотилії.** Вже в першій післявоєнній п'ятирічці большевицькі вантажообороти на Дніпрі, Дону, Двині, себто на річках, де річкова фльота була знищена війною, — досягли довоєнного рівеня. В тому ж самому часі большевики підготовили для річкового судноходства всі важливіші допливи Волги, далі — річки Сибіру, що перетинали одиноку прокладену через Сибір залізничну маґістралю так, що під кінець першої післявоєнної п'ятирічки річкова фльота плавала на понад двісті річках, на близько тридцять тисяч кілометрах довжини. Щоправда, навіґація на сибірських річках триває лише впродовж декількох літніх місяців, бо ж решту року ці річки замерзлі, алеж у сибірській тайзі просто не можливо прокласти залізничні шляхи і отже тим робом большевики можуть здобути дешеву сировину з різних родовищ у тайзі; її там добувають в'язні концентраційних таборів. Коли до тих

шляхів додати 7 500 км залізничних шляхів, що їх побудовано підчас післявоєнної п'ятирічки, то бачимо, наскільки поправився совєтський транспорт після 2-ої світової війни.

Господарсько-мілітарне значення будов

Із побудовою гідроелектростанцій на Дніпрі, Волзі й Аму-Дарії зв'язана теж розбудова систем зрошувальних каналів у південній Україні та на Криму, у Прикаспійських степах у долині нижньої Волги (пустинний степ колишньої калмицької республіки і такий же степ поміж річками Волгою й Уралом і в пустині Кара-Кум у Середущій Азії. Зрошувальні простори на Україні (1 700 000 га) піднесуть урожай вже плеканих тут культур, уможливлять плекати нові культури, як от бавовну, середземноморські рослини тощо. В Україні за допомогою зрошування й лісозахисних смуг мають бути зліквідовані посухи, що дуже часто нищили урожаї, в першу чергу — в степу. У Прикаспійщині і в Середущій Азії будуть зліквідовані великі простори степових пустель, напр., води Аму-Дарії мають зрошувати простір поверхнею в около сім мільйонів гектарів. Само собою, зрошувані простори вплинуть на клімат сусідніх околиць так, що це зробить життєздатними ще нові простори, напр. пустиня Кара-Кум, — згідно із совєтськими передбачуваннями, — має бути відсунена на яких 500 км на північ і то на довжині около 700 км. Далі — новозбудовані гідроелектростанції мають дати 22 500 000 000 кіловат в рік, себто майже двічі стільки електроенергії, яку мала промисловість усіх українських земель перед 2-ою світовою війною.

Розглянемо тепер значення цих досягнень для господарства й військової сили СССР.

Як відомо, царська Росія була головним постачем хліба (очевидно, українського) для Европи. СССР, почавши від колективізації майже не міг вивозити збіжжя через занепад по колективах продукції збіжжя, через відпущення великих просторів на різні промислові культури, врешті через велике побільшення числа населення. Хоч ув останніх роках большевикам вдалося піднести урожай, але й цього було ще мало. Харчова проблема й далі незвичайно загострена, і особливо ж такою стане в майбутній війні, коли будуть відрізані достави з-за кордону, бо тоді прийдеться Москві прохарчовувати не лише власне населення й армію, якій завжди треба дати більше їсти, ніж колгоспникові чи робітникові, але ще дохарчовувати й своїх сателітів: Китай, ЧСР, Східню Німеччину. Одне з перших завдань реалізації «переміни» природи це побільшити продукцію хліба; цього стараються добитися шляхом поправи сільськогосподарської культури.

Найбільшу кількість електроенергії достачатимуть саме гідроелектростанції Волги й її допливів, що мають створити базу для побудови нового промислового району поміж центрально-російським і уральським промисловим районом (нафта — «друге Баку» Башкірія!). Вони даватимуть енергію для залізниць (досі їх погінною силою було українське вугілля що дуже боляче большевики відчули в останній війні, коли Україна була зайнята німцями). Із Сталінградської і Куйбишівської ГЕС електроенергія буде доставлювана проводами великої напруги в Москву. Дехто здогадується, що тут — поміж Волгою й Уралом мав би бути центр совєтської атомової промисловости. Електрифікування залізниць підвищить їх швидкоїздність із 35 на 50 км на годину, і крім того ще здешевить кошти. Електроенергія Кахівської й Туркменських ГЕС має бути використана так: в Україні головно для наявної вже промисловости, а в Туркменії — для розбудови нового промислового району Середущої Азії.

Оці нові промислові й сільсько-господарські райони матимуть велике значення теж і для мілітарної сили совєтсько-російської імперії, якщо історичні події не перекреслять тих намірів. Візьмім хоча б найважливіший з-поміж районів — долішню течію Волги й Дону та Калмицький степ. Досі російське населення на південь від лінії Вороніж-Саратів було лиш національною меншиною і тільки вздовж Волги аж до Каспійського моря і в Ставропільській області росіяни були в більшості. Змагання українців, козаків, калмиків і кавказьких народів до волі загрожувало, що ті терени можуть від Росії відокремитися. Знищення чеченців, інгушів і калмиків було одним із радикальних злочинних засобів зліквідувати таку «загрозу» для російського імперіялізму. Зрошення й електроенергія новобудованих ГЕС стануть для тих районів базою розвитку сільського господарства й промисловости, а що вимагатиме багатьох робочих рук, а ці напливають і напливатимуть з центральної Росії і русифікуватимуть ці простори. Таким способом большевики хочуть за допомогою народовбивства пересунути російську етнографічну межу аж на Кавказ і Чорне море. Це особливо небезпечне для України й для інших чорноморських країн. Коли зважити, що Москва таку саму політику веде на Кубані і в Криму, то нам загрожує сусідувати із «старшим братом» не лише від півночі, але й від сходу та від півдня.

Економічна розбудова того району й побудова в ньому залізничних і річкових шляхів мають велике значення для СССР на випадок боротьби за Україну і Кавказ. Досі тут були всього дві залізничні лінії: Донбас-Сталінґрад-Новоросійськ, що в жодному випадку не могли заспокоїти потреб в воєнних доставах до фронту і в перевозі військ під час війни (це, між іншим, було однією з дуже поважних причин, чому облегшено підхід німцям під

Сталінґрад, бо ж большевикам куди догідніше було мати фронт на лінії Вороніж-Сталінград, кудою йшло багато залізниць з Москви). Брак доріг у цьому районі дуже утруднював армії евакуацію всякого добра й війська з України.

Загосподарення цього простору матиме велике значення як для оборони так для підготування бази з метою наступу в напрямі південних берегів Чорного моря.

Подібну мету й значення має також розбудова сільського господарства й промисловости в долині Аму- Дарії і поміж Каспійським та Аральським морями; само собою, цей простір не буде заселений трукменами, узбеками чи казахами, але «інородцями», в першу чергу — росіянами. Розбудова цього району в середині советської Азії на цих принципах, це передусім дальший крок для зрусифікування цих теренів щоб удержати їх при Росії. Русифікація цих теренів створює нове стратеґічне положення для сусідніх держав, себто для Афґаністану й Ірану. Ці терени приготовляється як форпост для советського наступу на іранську нафту й на індійські мільйонні маси, себто для клинового удару в серце британському коммонвелтові. Маючи на увазі цю стратеґічну мету Москви, можна збагнути чому з таким поспіхом вона нараз взялася за мирні будови таких великих розмірів, замість продукувати засоби першої потреби для свого населення із найнужденнішою в Европі життєвою стопою. Звичайно, цей велетенський парк машин, що залишиться після закінчення будови каналів матиме теж застосування і в війні. Ними будуть будувати нові оборонні «лінії Сталіна», (тепер хіба зватимуться ім'ям Маленкова, чи то якогось іншого сатрапа) підземні сховища, підземні фабрики тощо.

Чи ці велетенські роботи, виконувані потом і кров'ю передусім поневолених народів, справді послужать отій меті, яку їм назначили володарі Кремля, чи послужать тим, хто їх будував, — покаже аж найближче майбутнє.

І. Кисіль

Перспективи модернізаційних тенденцій сучасної советської піхоти

За советськими військовими уставами піхота була й залишається основним і вирішальним родом збройних сил СССР.

Советська піхота має за завдання не лише остаточно знищити ворога й зайняти ворожий терен, але й підготовити встановлення советської влади на цьому зайнятому терені. Вона передає до перевірки в руки МВД-МҐБ місцеве населення.

У західньому світі панують протилежні думки щодо оцінки советської піхоти. Одні твердять, що советськаа піхота слаба, другі, що вона сильніша, ніж західні армії. Протилежності й контрасти в оцінках виказують лише невластивий підхід до концепційної ролі піхоти у військовій доктрині СССР.

Советська піхота не є сильна, бо має низку недоліків, що й виявилися в 2-гій світовій війні, але вона й не є слаба: це знову виявили успіхи її окремих стратеґічних елементів.

Погано воно перецінювати або недоцінювати ворога. Щоб вияснити це питання, зупинимось на деяких характеристичних особливостях советської піхоти і постараємось поробити порівняльні висновки щодо її бойової тактики, інакшої від західних метод провадити війну.

Друга світова війна заставила советське командування усвідомити собі ряд недоліків власної піхоти, над усуненням яких воно й почало гарячково працювати зараз же після закінчення війни, та своїм основним завданням поставило собі зробити советську піхоту **модерним маневровим засобом** вести війну.

Советські піхотні начальники й командири розцінюють **основним ворогом** **ворожі танки**, панцирні машини й авіяцію.

Звідси теж і основні зусилля советської піхоти спрямовані на знищення теж цього повітряного ворога саме піхотою, а не іншими родами зброї, і далі на самоохорону перед ворожою авіяцією в першу чергу шляхом досконалення методів маскуватися, цебто достосовуватись до кольру місцевости, далі ж — шляхом закопування танків, машин, магазинів а то й цілих фабрик і заводів у землю.

Повсякденно в мирний час навчають армію, що **«лопата й кирка (джаґан) це — побратими советського піхотинця».**

Головну увагу присвячено теж і протитанковій зброї піхоти, що розвинулась в окрему систему ПТО (протитанкової оборони), крім окремих ще панцирних частин. З малих віддів ПТО виросло нове ціле: окремі відділи й підвідділи в рамках полків і дивізій, з новими калібрами гармат. Піхотинців почали (навчати) закладати та усувати протитанкові міни, тоді як раніш це завдання виконували окремі відділи. Піхотні дивізії раніш мали по одному артилерійському полкові, сьогодні ж — кожна піхотна («стрілецька») дивізія вже має по два артполки. Ці зміни продиктовані саме вимогами, що їх поставлено піхоті, як вирішній нищівній силі.

Деякі дивізії перетворено у піхотні бригади, щоб таким чином добитися більшої оперативности піхоти, та модернізовано їх, і в наслідок того совєтську кадрову піхоту зроблено **рухливішою-маневровішою.**

Транспорт, постачання та зв'язок, як відомо, були завжди Ахілловою п'ятою збройних сил СССР. Тому після війни звернено особливу увагу й на цю проблему. Тепер вивчається проблема транспортування піхотних відділів не лише залізничним транспортом, але теж **автоколонами** та **транспортовими літаками.**

І на сьогодні важливіші питання це слабий підвіз і постачання **бойовими припасами** (амуніцією), теж на самому полі бою. Тут на відтинку транспорту й розбудови стратегічних шляхів досягнення не великі. При стратегії відворотів вглиб країни це був поважний фактор оборони (простори та відсутність шляхів!), на якому не раз заламлювався ворожий наступ.

Дуже слабий, чи й навіть ніякий, є **зв'язок** в бою: і це та друга хронічна недуга совєтської піхоти, що гальмує виконування оперативних плянів. В боротьбі з танками й панцирними машинами та авіяцією кволий зв'язок утруднює керівництво боєм, гальмує маневр піхоти та примушує штаб тримати великі протитанкові резерви, щоб забезпечитися перед несподіваним ворожим протиударом. Вже ця відсутність модерного зв'язку робить совєтську піхоту в рухомій війні неповоротною в наступі та в інших видах бою. Елемент руху в совєтській піхоті ще не вдосконалено. На 170 кадрових дивізій лише 63 — танкові. Від несподіваних ударів з запілля і з флянгів штаб швидко втрачає панування над ситуацією, в наслідок чого завжди приходить дезорганізація, паніка, а піхота тікає цілою лавою, як звичайна товпа, що її командуваневі важко зупинити навіть при допомозі МВД-МҐБ. Коли принципи рухомої оборони не завжди дописують, то приходиться застосовувати навіть цілі **«заґрадительниє отряди МВД-МҐБ.**

В наслідок такого поганого й немодерного зв'язку теж бойова взаємодія з іншими родами війська не була задовільна. Такі відносини в совєтській піхоті диктують засаду, щоб командири були навчені вимагати від своїх вояків воювати до останніх сил. Самозрозуміло, що це неґативно відбивається на стійкості вояка, бо ж кожна людина хоче жити, а вояки воюють більш **«за страх» ніж «за совість».**

Совєтська піхота навчилася як правило, вже просуватися не суцільною масою, а розчленованим порядком, використовуючи при тому побічні шляхи та лісисту місцевість. У цьому відношенні піхота досягла майстерности в маскуванні свого руху й дій.

Маскування в СССР — це окрема наука. Серед принципів тактики вчать, як його — маневром, несподіванкою обдурити ворога й добре маскуватися від повітряного ворога. Як правило, прийнято марші й наступ — в ночі, а вдень — відпочинок в укриттях лісу та ярів. Ці обставини вишколу мають позитивний вплив на совєтську піхоту: саме тут вироблюються її характеристичні риси.

В непередбачених труднощах та перипетіях совєтська піхота винахідлива, здібна імпровізувати, ініціятивна та напориста, а в важких кліматичних і зовнішніх умовах, як от: спека, холод, велике обвантаження та довга відсутність відпочинку й реґулярного постачання, — може вперто утримувати об'єкт чи місцевість на зайнятому терені. В повному виряді збро́єю й амуніцією совєтський піхотинець, навіть при спеці, може витримувати переходи (марші) пішком 30—40 км в добу та без перерви може щоденно переходити 25—30 км і зразу вступати в бій. Витримує також п'ятикілометровий т. зв. «бросок», себто наступ безпосередньо після пройдених 5 км маршу, при умові, що вояк не обтяжений вантажем.

Коли совєтська піхота попадає в оточення, то швидко розбивається на хаотичні, поміж собою непов'язані гуртки, але все ж таки спротив ставляє, не зважаючи на те, що головні сили, як правило не допомагають частинам, які попали в оточення. Вона теж уміє кріпко тримати пляцдарм; прикладом цьому може послужити оборона Одеси, Сталінграду, Севастополя тощо, а в деяких моментах вона вміє цей пляцдарм зробити невідступним, як це було на Дону, на Волзі, в Ленінграді.

Совєтський піхотинець — боєць економічний і самовистачальний. Бойові припаси, набої, стрільна розраховано на короткий період самого бою і спотребовується з дуже великою ощадністю; там, де це можливе, слід воювати без цих боєприпсів; то ж совєтський піхотинець вміє застосовувати багнет і лопату.

Піхота взагалі навчена форсувати річки і подібні вузькі водні перепони, використовуючи примітивні засоби, та таки місцевий підручний матеріял, і користуючись своєю власною орієнтацією швидко закріплюватися на зайнятому протилежному березі.

Совєтські командири штикову атаку розцінюють як найвластивіший вирішальний бій, а тому до атаки готується кожний піхотинець індивідуально, в системі свого відділу. Ближче приглянемося цій формі совєтського бою, бо вона ще найяскравіше характеризує совєтську піхоту відрізняє її від західньо-европейської та показує її психіку. Т. зв. «штикова атака» складається в основному з трьох етапів.

Перший етап — **наближення** — це такий момент, коли атакуюча піхота, вийшовши зі своїх шанців «траншей», підходить до бойових становищ противника прямо під прикриттям своєї артилерії і мінометів при тому не рахуючись з убитими чи раненими. Приближується не загальною суцільною стіною, а

розчленовано, переважно в шаховому порядку, короткими перебіжками (20—30 метрів, залежно від сили ворожого вогню та від рельєфу місцевости). Стріляти та зуживати боєприпаси під час наближування атакуючим заборонено і лише станкові та ручні кулемети з флянгів ведуть допоміжний вогонь.

Ще в другій світовій війні наближування відбувалось масами, а тепер вчать підходити в розстрільній і розсипній. Тепер впроваджено більші відтинки теж між наступаючими лініями. Ці дві засади повинні причинитися до зменшення власних втрат. Але воно залишиться сумнівним, чи вдасться цього навчити советського піхотинця, що для контролі переважно був триманий від НКВД вкупі.

Другий етап — **скупчення перед атакою** на віддалі яких 50—100 метрів (залежно від сили ворожого вогню) — не є постійне. Атакуючі очікують підходу задніх, одночасно підготовляються ручні гранати; лише станкові й ручні кулемети ведуть тоді сильний вогонь по ворогові; заборонено вести стеження або вилазити з шанців і обстрілювати ворога, чи то вилазити з ціллю контратаки. Як тільки більшість вояків осягнула лінію скупчування піхоти, то кулемети припинюють вогонь і починається властива атака.

У третьому етапі вояки під командуванням командира, із криком «ура»! виступають вперед, відкривають вогонь з автоматів, гвинтівок і піднімають як найбільший галас і тріск та кидаються на бойові становища ворога. Коли ворог не здається, його закидують гранатами в середині окопів. Станкові й ручні кулемети ще не рухаються вперед, а залишаються на лінії скупчування, щоб стримати можливий протиудар ворога (б'ють отже й як своїх так і ворога). Коли перша лінія наступу зазнає неуспіху й потерпить поразку, тоді зараз же підходить друга лінія, третя, тощо; отже це ціла система звірячого масового наступу з розрахунком психічно й морально здушити ворога та примусити його покоритись і здати свої бойові становища.

Повоєнна критика цієї системи масових наступів, що дають у висліді лише жертви і спроваджують піхоту до ролі гарматного м'яса, шукала способу направити цю систему шляхом насичення піхоти старшинами й підстаршинами та танковими з'єднаннями і відділами мінометів (ґранатометів).

Коли в обороні піхоту підтримує артилерія й мінометн, тоді організовується так званий **«вогневий вал»,** що переноситься поступово в глибину ворожого становища, а піхота помалу просувається вперед. Організовується також артилерійський **вогневий напад, артилерійська підготовка,** ще до виходу піхоти в атаку.

Часто батальйонна піхотна гарматка веде безпосередньо вогонь враз із піхотою та просувається «перекатами» вперед поруч з атакуючою піхотою.

Та незважаючи на насичування советської піхоти автоматичною зброєю, все ж її, піхоти, характеристичною рисою й надалі залишається її масовість, а більшовицька пропаґанда ще скріплює її провідну ролю серед інших родів війська.

Щоб підвищити бойову силу піхоти, як основного й вирішального роду зброї серед усіх збройних сил СССР, після 1945 року впроваджено зміни в озброєнні, (скріплено елемент вогню), в моторизації (підвищено елемент руху) та в організації (елемент оперативно-тактичних вимог!). Ці зміни ще найкраще ілюструє числовий і збройний стан сучасного советського піхотинського куреня. В 1952 році впроваджено модернізовану організацію й озброєння куреня, що виглядали так:

1) три піхотинські сотні, кожна по 118 вояків, (разом 354) з таким озброєнням: 8 важких кулеметів, 24 машинових пістолів, 64 автоматів, 22 пістолі;

2) одна сотня важких мінометів (гранатометів) — 51 вояків: озброєння: 7 гранатометів — 12,2 цм, 18 машинових пістолів, 22 гвинтівки і 12 пістолів;

3) одна сотня кулеметів — 47 вояків; озброєння: 9 важких кулеметів, 20 машинових пістолів, 12 гвинтівок і 15 пістолів;

4) одна протипанцирна чота — 20 вояків; озброєння: 2 гармати 7,6 цм, 12 машинових пістолів, 6 пістолів;

5) одна чота протипанцирних рушниць — 17 вояків; озброєння: 9 протипанцирних рушниць, 6 машинових пістолів, 7 гвинтівок та 4 пістолі;

6) штаб куреня — 83 старшин, підстаршин і стрільців; озброєння: 3 легкі кулемети, 20 машинових пістолів, 30 гвинтівок та 30 пістолів.

Цілий курінь разом налічує тепер 572 вояки та аж 46 старшин. На перший погляд увагу звертають такі особливості цього нового бойового куреня:

1) велике число старшин,

2) зменшення чисельного стану майже на половину,

3) велике число важкої зброї,

4) сильне озброєння машиновою зброєю,

5) впровадження двох важких сотень і двох протипанцирних чот.

Цей новий советський курінь нагадує стосований німцями наприкінці війни т.зв. «зміцнений курінь», званий теж «бойовою групою».

Советська піхота має декілька особливостей, що відрізнюють її від інших армій. Її перша така особливість заключується в її **політично — ідейному, однобокому вихованні й**

психіці. За 35-літній період советська влада, виховуючи молодь в повній ізоляції від загального світу, в атмосфері марксистсько-комуністичної доктрини, виплекала фанатичний тип політичного вояка. Бійцеві прищіплюється почуття, що лише система комунізму найкраща в світі. Юнаки ще в школі, а солдати в армії — отримують «марксо-ленінську смикалку», науку, що вчить їх, мовляв, «соціялізм можна збудувати і в одній країні», а тим самим прийти до безклясового колективо-комунізму, де кожний житиме добре, працювати по змозі, отримувати по потребам, і тому тепер, в сучасний момент, все населення повинно зазнати труднощів, і навіть слідкувати один за одним, щоб не порушувались советські закони.

Така віра є примусова, себто підтримувана терором. За неї дбають політкомісарі, активісти та ціла мережа контррозвідки. Друга світова війна принесла чималі виломи в цій системі, що подекуди підважили політично-моральний стан советських збройних сил і передусім найменш упривілейованої піхоти. Зустріч із західнім світом не залишилися без впливу на психіку советського вояка. Збігці після 1945 р. із СССР й советської зони Німеччини та Австрії однозгідно звітують про моральний розклад всіх старшин, підстаршин і бійців, які брали участь у 2-ій світовій війні. Ця війна показала в повній наготі моральну слабість советської піхоти хоча б висуненням **національного питання,** яке експльодувало із силою атомової бомби. Однак цієї деструктивної сили гітлерівська Німеччина не могла використати, не маючи жодної політичної концепції.

Коли русифікаційний курс у советській армії скрахував, повернено ще в половині 2-ої світової війни до випробуваних метод «націоналізації по формі»: пропаґанди «нерозривної дружби вільних, братніх, народів Радянського Союзу». Зараз після війни знову круто повернено до русифікаційного курсу під знаком славословія «великому російському народові», передовому народові, чи «старшому братові»; після смерти Сталіна знову бачимо сповидний поворот до ленінської національної політики «національної самостійности до отделенія». Все ж таки національне питання в армії остається й надалі одним із найвразливіших її пунктів: бо ж як зламати мораль одиночного бійця — неросіянина, ламається мораль піхоти взагалі, що на 50% — не-російського походження.

Друга особливість советської піхоти в її **масовості** та в **невичерпних джерелах поповнення.** Коли під час 2-ої світової війни німецька армія мала великі труднощі з поповненням кадрами солдат, то Кремль у цьому відношенні ніякої недостачі не відчував, а гнав тисячами на фронт невишколені маршові сотні, батальйони, полки, що не мали навіть часу дати воякові в руки гвинтівку, в наслідок чого примушені були чекати на зброю вбитих і ранених.

Третю особливість надає советській піхоті її основне ядро — **кадрова советська піхота.** Кадрові частини це актив советської молоді, одержимої комуністичним патріотизмом. Другі, треті й усі наступні резервні частини, що прибудуть з запасу мають уже менше в собі советського ворожого ставлення проти народів Заходу; вони вже куди менше стійкі.

Четверта особливість советської піхоти — це той серпанок **«строго таємного»,** що обов'язує всіх: від генералів і полководців по старшин впродовж усього навчання, що провадиться в мирний час. Він полягає в тому, що молодих старшин — командирів не навчається всього, бо ж усе тримається в таємниці, щоб не розсекречувати перед західнім світом нових видів зброї чи то нових методів бою, в наслідок чого в початках війни нормально не діє взаємопорозуміння поміж начальниками й підлеглими. Вояк не зрозуміє командира, чого той хоче досягнути в бою та яким способом хоче провадити операцію.

П'ята особливість — лежить у **безоглядних методах вести бій** у взаємодії з допоміжними військовими одиницями, як напр. інженерними, понтонними, хемічними, що будуть відрізані від глибокого запілля, від баз постачання, а в міру цього не матимуть повної змоги допомогти піхоті виконати її завдання активно в операціях. Таким чином советська піхота залишиться без забезпечення: таким військом на великих просторах СССР годі вести рухому плянову війну, бо цьому перешкоджуватиме західнє летунство, систематично бомблячи не лише фронтові лінії, але й запілля Уралу й Далекого Сходу.

Шоста особливість власне найосновніша й на неї зокрема розраховують — це **«повітряна піхота»,** себто масові повітряні десантні одиниці, відділи, що будуть скинуті в запілля західнього театру воєнних дій.

Це може бути армія без зброї й амуніції, озброєна лише марксизмом-ленінізмом, що матиме завдання забезпечити себе зброєю на місцях висадки та вести пропаґанду й диверсію, і згодом дезорганізувати та паралізувати бази постачання, посіяти паніку серед населення, винищити керівні організації, зорганізувати місцеву партизанку, і тим самим створити **другий фронт** (т. зв. стратегічний буфер в запіллі), що зробить війну затяжною, а советській піхоті приготовить успіхи окремих оперативних напрямках.

С. К.

До історії розвою советської таємної служби до 1945 р.

Розвідкові відділи Червоної Армії

З черги хочемо накреслити організацію розвідкових відділів ЧА з погляду на ті станиці й відділи ЧА, що висилали своїх аґентів у вороже запілля. Інші влаштування розвідкових відділів будуть обговорені лише коротко для повноти образу.

Побудова розвідкової служби в ЧА

Найвища службова станиця розвідкової служби ЧА називається «Розвідкове Управління» (РУ), яке й підлягає генеральному штабові. Воно існувало аж до 1940 р. як «Розвідковий або 5-ий Відділ Генерального Штабу», якому початково підлягала й розвідкова діяльність Червоної Фльоти. В 1940 р. цей відділ було піднесено до рівня «Розвідкового Управління», якогось окремого числа йому вже не додавано. Однак згідно з твердженнями інших, його називали ще «2-гим Відділом Генштабу», при чому в дальшому він ніби то змінив цю назву ще на «Головне Розвідкове Управління» (Главноє Разведивательноє Управленіє) — ГРУ. Під час миру оцьому РУ підлягали «розвідкові відділи — РО» воєнних округ, «оперативні пункти» і висунені аж до державних кордонів СССР «граничні розвідкові станиці». Під час війни завдання розвідувати про положення ворога в оперативному терені виконували називані «розвідковими відділами» (РО). другі відділи штабів частин вниз аж до дивізійного штабу включно, а в штабі полку т. зв. «2-гий помічник шефа штабу полка» (помочнік начальніка штаба 2). РО корпусів та бригад звичайно власних аґентів не висилали безпосередньо.

Поодинокі розвідкові відділи (РО) при штабах частин одержують часто фахові вказівки від — РО— безпосередньо вищого штабу, чи то від РУ Генерального штабу ЧА.

Завдання розвідкової організації ЧА

Розвідкова організація військової — і, якщо це з нею зв'язане, то ще — господарської й політичної розвідки, як теж саботажів у оперативному терені під німецькою окупацією та за кордоном. При тому РУ співпрацювало в усіх питаннях військової розвідки і розвідкових завдань з тими советськими державними й партійними організаціями, що були якось заінтересовані щодо даних теренів. Особливо тут слід відмітити його співпрацю з розвідковою організацією партизанського руху.

Методи розвідкових відділів ЧА

Розвідкові відділи ЧА розв'язували свої задачі зрештою так:

а) **розвідуванням почерез аґентів** («аґентурна розвідка») розвідкою й саботажами за допомогою висиланих поза головну лінію фронту чи то й за кордон аґентів, що доходили вглиб ворожого терену чи закордону;

б) **загальним стеженням відділами** («общевойсковая разведка») себто загальною розвідкою за допомогою військових відділів стеження, насильною розвідкою по обох боках головної лінії фронту за допомогою спеціяльних розвідкових відділів, пробойових частин тощо;

в) **стеженням з повітря;**

г) **інформативними стежами** («радіо-розвідка») — шляхом підслуховування й виловлювання ворожих радіо-передач;

ґ) **використання всіх власних і доставлених** відділами шпіонажі розвідкою партизанського руху тощо **розвідкових матеріялів,** що враз із захопленими документами та відомостями, одержаними при переслуханні воєннополонених, служать для з'ясування положення у ворога.

Співробітники військової розвідки та їх вишкіл

До розвідкової організації ЧА принимано до війни лише активних старшин і адміністративних урядників, що відповідали особливим політичним вимогам і мали ґрунтовний фаховий вишкіл. Не зважаючи на скорочення часу вишколу і на деяке облегшення особистих вимог, також і підчас війни кладено вагу на відповідний добір і вишкіл співробітників військової розвідкової служби. Передумовою було покінчення одного з-поміж оцих трьох вишкільних заведень:

1. **Розвідкові курси** (курси розвідувачів), на яких вишколювалися впродовж 3-6 місяців особливо надійні і спосібні старшини ЧА; їх пізніше приділювано на нижчі становища в РУ чи РО.

2. **Вища школа розвідки** з характером академії; для маскування її офіційна назва була: «Учіліще подґотофкі командіров штабной службы» (УПКШС).

Перед війною УПКШС вишколювало за час від пів-до дво-річного навчання спец-старшин, що згодом працювали або в РУ, або ж як закордонні резиденти чи важливі аґенти.

Переводжений шляхом іспитів добір був такий строгий, що часто лише 20% курсантів могло ці іспити видержати. Від початку війни навчання, головно ж для аґентів, тут мало бути куди упрощеніше і тривало лише 6 місяців.

3. **Другий факультет «Академії Генерального штабу»** вишколював особливо спосібних старшин від сотника до полковника на керівні становища в РУ й РО. Цей факультет мав іще в 1941 році мати около 600 курсантів. Попереднє чотиро-річне навчання мало бути скорочене до одного року; ще за іншими чутками загалом ця школа мала бути на час війни закрита.

Вже ці короткі дані унагляднюють інтензивний вишкіл співробітників таємної служби в СССР. Із-за цього добору при відкомандовуванні до шкіл та при обсаді головно керівних становищ у розвідковій службі виросла та висока повага, якою втішається в советській армії старшина розвідки. Надійність персоналу це одна з найважливіших підстав усякої таємної служби, а ще тим більше советської. Для того кожному шефові розвідкового штабу ЧА додавався до помочі комісар чи там політрук — для політичного нагляду й дисципліни серед персоналу РО. Навіть тоді, коли 9. 10. 1942 р. було видано наказ Президії Верховної Ради про «відновлення самостійного керівництва в ЧА та про усунення інституції воєнних комісарів», ці комісари задержали такі ж самі завдання і лише були з відповідним службовим степенем переведені в старшинський корпус ЧА та одночасно підпорядковані шефові даного розвідкового відділу як його заступники.

РОЗВІДКОВЕ УПРАВЛІННЯ (РУ) ПРИ ГЕНЕРАЛЬНОМУ ШТАБІ ЧА

РУ підлягає Генеральному Штабові ЧА і то безпосередньо шефові штабу. Особливо важливі дані розвідки передавалися почерез нього, шефа штабу, до [К ВКП(б) — Каґановичеві, що одночасно для військової таємної служби був заступником Сталіна як народного комісара оборони. Він у загальних зарисах давав Розвідувальному управлінню завдання, що мали бути виконані; ці завдання стосувалися розвідки військового положення закордону, і особливо розвідки загального положення ворога в оперативних і окупованих ворогом теренах.

Побудова Розвідочного Управління при Генштабі Ч. А.

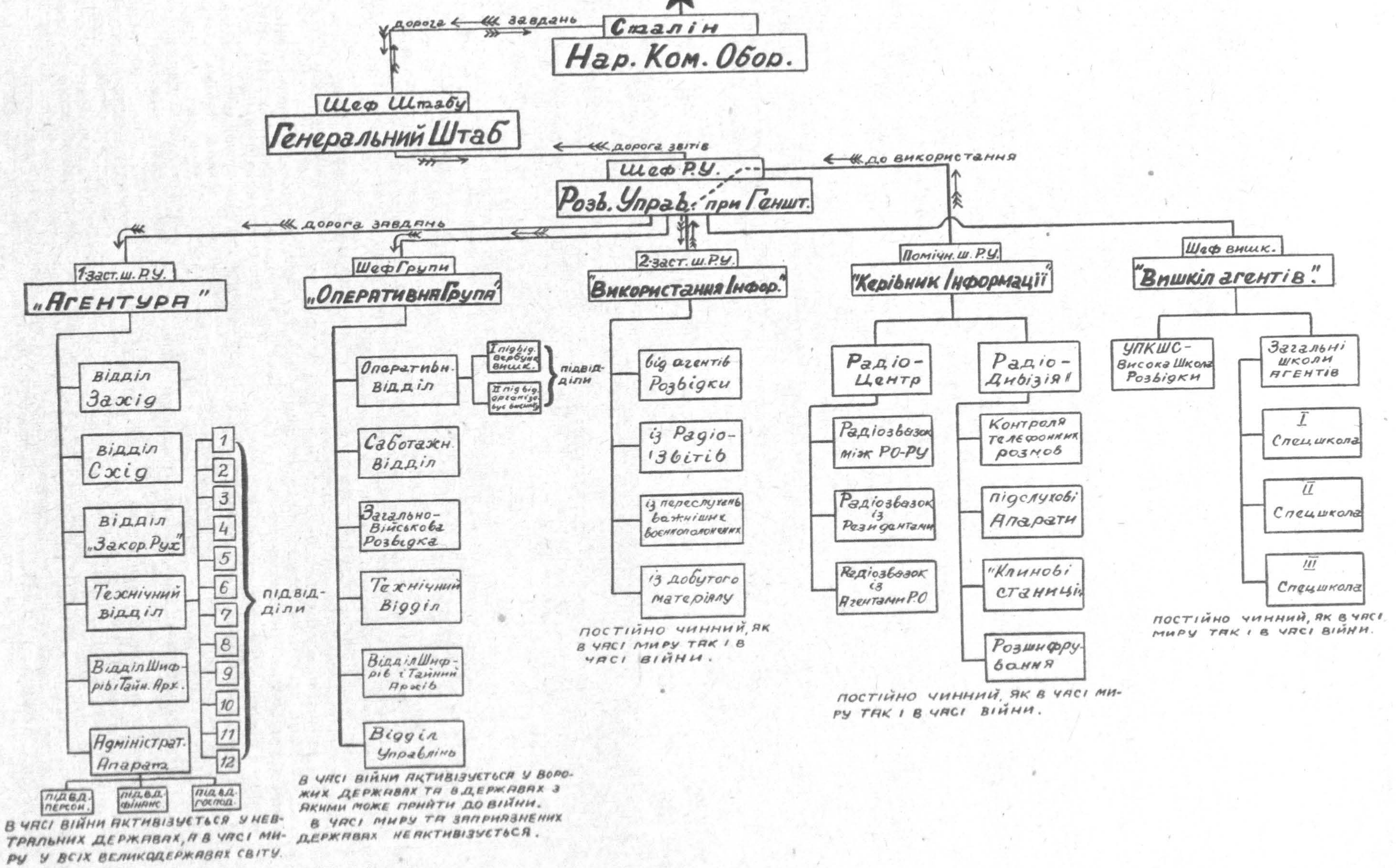

Побудова РУ під час війни різнилася істотно від побудови під час миру.

Шеф РУ керує особливо роботою всіх тих відділів і підвідділів, що займаються висилкою аґентів, як і всіми зв'язаними з цим питаннями. Своєму заступникові залишає він повну свободу в його ділянці праці, себто в використовуванні здобутих матеріялів та інформацій.

Шефові Розвідкового Управління підлягають такі відділи: «Аґентура», «Оперативна група», «Використання інформацій», «Керівник інформації», «Шеф вишколу аґентів».

I. «Аґентура» находиться під керівництвом 1-го заступника шефа РУ. Завдання цієї аґентурної станиці до війни було висилати власних особливо добре вишколених аґентів на цілу заграницю; у війні ж її діяльність обмежувалася на неворожі країни закордону.

Керівник «аґентури» відповідальний за переведений своїми підвідділами набір, вишкіл і висилку аґентів та резидентів централі; він підтверджує запроєктовані референтами доручення і леґенди завдань, провірює документи, що їх мають дістати аґенти тощо.

Далі ж — він має узгіднити розвідкову діяльність своїх закордонних аґентів і резидентів ще з такими совєтськими розвідчими станицями як напр. НКҐБ-МҐБ (передше НКВД), НКІД, тощо.

Найважливіші підвідділи «аґентури» це:

а) відділ «Захід», що переводить висилку аґентів до країн, які лежать на захід від лінії Босфор—Дарданелли;

б) відділ «Схід», що переводить висилку аґентів до решти країн.

У цих підвідділах, в кожному зокрема працювали до війни: шеф відділу з 1-2 співробітниками, з 1-2 помічниками шефа, з 1-2 уповаженими та з багатьома зв'язковими. Як відділ «Захід», так і «Схід» розподілені ще на окремі країни. Відповідальні керівники цих підвідділів робили поїздки закордон і на підставі зібраного при тому досвіду мали вести підготовку для впроваджування аґентів у ці умови праці, з якими їм прийдеться зустрічатися в країні їх побуту.

в) **відділ «Закордонний рух» — група аташе:** цей відділ підготовляє — в тісній співпраці в НКІД (Народний Комісаріят Іностранних Дєл) та з органами державної безпеки НКВД (згодом НКҐБ і МҐБ) — військових аташе й персонал їхніх штабів для їхньої службово-інформативної діяльности та відправляє їх. Совєтські військові аташе стоять у всіх справах таємної служби у зв'язку з шефом саме цього відділу.

г) Технічний відділ, поділений в дальшому на 12 підвідділів, завданням яких це споряджувати аґентів у потрібний для їх роботи технічний виряд: вони забезпечують аґентів особистими документами, що відповідають їхнім леґендам, фотоапаратами, радіостанціями, далі — у своїх власних «інститутах навчання й плянування» підготовляють подорож аґентів та технічну сторінку зв'язку поміж аґентом і станицею, що його висилає.

д) Відділ шифрів і таємних архівів.

е) **Адміністраційний апарат «Аґентури»,** що складається з персонального, фінансового, господарського відділів ,тощо.

II. «Оперативна група»: яке керівна група цей великий відділ РУ існує лише під час війни. Він відповідальний за розвідку у ворожих країнах та в теренах, окупованих ворогом, і має за завдання висилати аґентів і саботажистів із особливо важливими завданнями поза головну лінію фронту.

При намічуванні завдань він тісно співпрацює з 1-им (оперативним) відділом Генерального штабу ЧА. Шеф «Оперативної Групи» видає напрямні йому ж таки підлеглим РО при фронтових штабах. Праця «Оперативної Групи» проходить у низці підвідділів:

а) **«Оперативний відділ»** практично переводить висилку аґентів: його перший підвідділ звербовує й вишколює аґентів для особливих завдань, тоді як 2-ий підвідділ, що висилає аґентів поодиноко або групами дає їм завдання, леґенди, кличку й радіоключ, організовує перехід кордону чи фронту або старається для них про літаки у власній «Оперативній групі».

б) **«Саботажний відділ»** або відділ диверсантів (його ще називають відділом «активної розвідки») має нагляд над діяльністю відповідних відділів при РО фронтових і армійських штабів. Цей відділ висилає, крім поодиноких саботажистів, ще й бойово-сильні групи «диверсантів», завданням яких — перешкоджувати ворогові в постачанні та нищити особливо важливі об'єкти в глибокому ворожому запіллі. У другій фазі німецько-совєтської війни таку висилку саботажистів цей відділ РУ переводив рідше, а частіш довірені люди й саботажні групи розвідкових відділів РО при фронтових штабах; це тому, що такі завдання в дуже великій мірі може виконати партизанський відділ і тим самим така висилка стала зайвою для диверсійних відділів РУ.

в) **відділ «загально-військової розвідки»** керує загальним розвідуванням за допомогою військових відділів.

Друге джерело відомостей про положення в ворога, особливо ж у прифронтових районах це окремі військові відділи, що ведуть розвідку впоблизу головної лінії фронту та в близьких до фронту районах, як ото — відділи близького й далекого розвідування, пробойові групи, а то й спеціяльні з'єднання. Під час війни їх усе далі розбудовувано: покращанню їх діяльности були присвячені численні накази самого Сталіна. Розвідувальні частини находяться при штабах — від армії чи дивізії вниз.

Саме РУ розпоряджало особливо добре вишколеними й випосадженими розвідувальними відділами та вживало їх для спеціяльних завдань при головній лінії фронту, або ж приділювало їх часово штабові фронту.

Відділ РУ для розвідкових стежних частин кожночасно розділяє завдання відповідним відділам фронтів та армій: він опрацьовує вислiди розвідки, які наспівають із фронту та передає їх далі до «Оперативної групи». Практичне використання приходить щолиш у порозумінні з «Оперативним відділом» Генерального штабу ЧА.

Те саме стосується також і до летунської розвідки; за одними даними вона прикріплена до відділу для стежних частин, за іншими ж — вона становит окремий відділ при РУ і при підчиненних йому РО.

г) **«Технічний відділ»** споряджування аґентів поодиноко та групами працює як при відділі «Аґентура».

д) **«Відділ шифрів і Таємний архів».**

е) всякого роду **«відділи управління».**

III. «Використання інформацій». Керівник «використання» це одночасно другий заступник шефа РУ. Відділ цей працює строго відізольовано від відділу «Аґентура» й не знає аґентів, що ці матеріяли дають. Завдання цього відділу це використовувати всі дані здобуті аґентами розвідки, переслухання важливіших воєннополонених і здобутий матеріял. У своєму звідомленні про положення в ворога та на своєму ситуаційному шкіці РУ складало образ загального положення в ворога, що поставав на підставі звітів інших відділів, і подавало його почерез свого шефа — шефові Генерального штабу. Фронтові РО одержували щоденно інформативні звідомлення про ворога, а в довших відступах часу й особливі зіставлення.

IV. «Керівник інформації» також називаний «Помічником шефа РУ». Йому підлягають:

а) «Центральний радіо-вузол», чи коротко — «Центр». До війни радіозвідомлення аґентів були зіспрацьовувані централльно. «Центр» принімав звідомлення радіоаґентів і резидентів, що працювали зокрема в Америці, Японії, Англії, Франції, Еспанії, Німеччині тощо. Інші держави були опрацьовувані радіостанціями відповідних швидких РО. «Центрові» підлягали на державнім кордоні СССР т. зв. «Контрольні пункти відомостей», що приймали радіовістки совєтських аґентів, які приходили з місця праці тих аґентів недалеко від кордону; ті дані «перекидувано» малими радіовисильними апаратами з засягом яких 50 км на совєтський бік. Під час війни з «Центром» зв'язувалися не лише радіоаґенти, вислані самим РУ, але також і більшість аґентів, висланих РО-ами фронтових штабів; із окупованих німцями теренів вони передавали свої радіозвіти просто до «Центру». «Центральний радіовузол» теж наладнував радіозв'язок поміж РУ та РО штабів фронту.

б) «Відділ радіо-розвідки» («Радіо-дивізія»). Йому підлягають підслухові станції враз із долученими до них шифровими відділами, які й розшифровують переловлені шифри ворога; цьому ж відділові підлягають і підслухові станції для відшукування ворожих радіоаґентів. Побічні станиці т. зв. «підслухові і засічні пункти» розпорошені по всій території СССР і пов'язані поміж собою за допомогою власних радіостанцій.

V. «Шеф вишколу аґентів». Яку вагу приділено вишколові аґентів, про те свідчить та обставина, що керівник «вишколу аґентів» керує не лише численними й добре спорядженими школами, що їх РУ влаштовувало для вишколювання своїх аґентів і співробітників, але він же провірює й станиці вишколу РО-ів при армійських і фронтових штабах, відвідуючи їх особисто. Його керівництву й наглядові підлягають такі важливіші школи аґентів РУ:

а) **«висока школа розвідки»** (УПКШС), як здогадуються, лише фахово 2-ий факультет Академії Генерального штабу. У ній совєтські громадяни й чужинці, часто на паралельних курсах, що тривають 4-6 місяців, отримують ґрунтовну підготову для майбутньої діяльности за кордоном чи за фронтовою лінією. Дійсне опанування аґентом вимаганих знань та його фахову вартість провірює кінцевий іспит, у який включувано питання, напр. про побудову німецького війська, знання зброї і вибухових матеріялів, теренознавство, спадунство (парашутистику) тощо.

б) «загальні школи аґентів»; збільша вони звичайно поділяються на три й більше відділів: для вишколу аґентів розвідки, радіо-аґентів і саботажистів. Ці відділи мають характер самостійних шкіл. Дані німецької протирозвідки в 2-ій світовій війні підтвердили існування таких шкіл:

«Спеціяльної школи І» — для вишколу розвідкових аґентів. Її навчальний плян відповідав у меншому маштабі школі УПКШС.

«Спеціяльної школи ІІ» пересічно на три-місячних курсах вона готовила саботажистів. Курсанти, що підбиралися з точки погляду фізичної справности й особливої надійности, поділялися по військовому на сотні й чоти та вишколювалися в техніці висаджування об'єктів, а також у володінні німецькою й совєтською зброєю, в теренознавстві, у німецькому військовознавстві, у знанні виказок і документів на окупованих німцями теренах, в спадунстві тощо. Крім того особливу увагу присвячували політичному вишколові аґента-курсанта. Абсольвенти цієї «Спеціяльної школи ІІ», часто бували далі відкомандовувані до партизанських шкіл і штабів, і тому часто її, цю школу (помилково) називано «Спецшколою ІІ — школою партизан».

«Спецшкола ІІІ» вишколювала радистів і радіоаґентів. У ній серед курсантів нібито переважали жінки та ще позасовєтські громадяни. Радіо-вишкіл, що спирався на відомостях, набутих в основному уже передше і тут проходив по сотнях і чотах. Такий 3-4-місячний теоретичний вишкіл закінчувався практичними вправами, переводженими звичайно на відстанях і до 400 км. Курсантів — якщо їх не висилано як самостійних радіоаґентів, — то приділювано до розвідкових відділів — РО-ів при штабах, або ж як радистів до партизанських відділів. Вишкільний відділ РУ вів, крім оцих більших шкіл, ще й численні інші спеціяльні школи й курси.

Він висилав також старшин як фахівців — викладачів до вишкільних заведень інших клітин розвідкової служби, як от до: контррозвідкових відділів НКҐБ, до партизанських відділів, до Центральних комітетів тощо.

(Закінчення в наступному числі)

К. В. Р.

Збройні сили совєтської Польщі

Збройні сили совєтської Польщі зазнали в 1949—1952 рр. ґрунтовної реорганізації. Після того, як «звільнено» маршала Ролю-Жимєрського із його становища міністра оборони та заарештовано його заступника, ген. М. Спихальського, якого знову ж обвинувано в «правицевій змові серед армії», — в армії почався період ґрунтовної чистки під керуванням маршала Рокоссовського. Яскравим прикладом проти того може послужити процес із серпня 1951 р. проти дев'ятьох високих старшин, у висліді якого й засуджено чотирьох генералів на досмертну тюрму. Після цього процесу з вищих становищ в армії усунено всіх довоєнних старшин, як теж і тих старшин, що належали до гурта прихильників ген. Спихальського й міністра Ґомулки.

«Братання» з совєтською армією. Найвищий провід польських збройних сил сьогодні в руках совєтсько-польського маршала Рокоссовського. Він належить до найвпливовіших постатей у польському уряді, а далі він — член Центрального Комітету Польської Робітничої Партії (ППР) та її Політбюра. У склад його найвужчого штабу співробітників увіходять: генерали Корчиц, Поплавський і Комар — всі три вони совєтські старшини, мабуть, з походження поляки; їх було приділено до генерального штабу в характері старшин, відповідальних за плянування, вишкіл і постачання; зрештою ж до штабу співробітників Рокоссовського належать іще: Нашковський, поляк вишколений у Москві — шеф політвідділу польської армії. Під керуванням оцих людей і впроваджуються до польської армії совєтські методи військового й політичного вишколу. Властива ціль полягає в тому щоб усе далі прирівняти польську армію до совєтської, і тоді в останньому передати її вповні під російське керівництво. Таке зрештою недвозначне й висловив колишній заступник міністра оборони, ген. Охаб з приводу «дня польської армії» наприкінці 1950 р., кажучи: «... Наша армія, в руках якої доля нашої країни, старшинський корпус, який від імені партії керує вихованням вояків, усі командири окремих відділів, як і теж і всього війська — всі працюватимуть непослабно, щоб скріпити й поглибити дружбу й братерство польської армії, на те, щоб наш великий вождь, товариш Сталін міг кожночасно і за

всякої ситуації на польську армію покладатися, і то в такій самій мірі, що й на героїчні дивізії совєтської армії...» (12. 10. 1950).

Числовий стан. З числового погляду польське військо зростає під керуванням маршала Рокоссовського з року на рік. В 1952 р. польська армія порівняно до 1949 р. зросла на 250 000 люда і досягла числа — 600 000 люда, не враховуючи в цьому уніформованого персоналу «УБП» (Ужонд Безпеченьства Публічнеґо), себто політичної поліції. Томущо закон із 1950 р. про військову повинність змінено в тому напрямку, що призовний вік устійнено на 20-ий рік життя (попередньо — на 21-ий), а одночасно було продовжено тривання військової служби на два роки, ба й довше, то армія досягла найвищого числового стану ще в 1952 р., коли до активної служби було притягнено річники: 1929, 1930 і 1931.

У Польщі існують 24 великі військові з'єднання, в тому — 4 мотопіхотні і 4 танкові дивізії.

З-поміж важливіших змін, що їх впроваджено вже за Рокоссовського, слід згадати такі:

1) введено нові типи штурмових літаків (Ил-10) у мисливських ескадрах, як теж — турбомисливський тип «МиГ-15»; введено нові типи бомбовиків (Ту-2), при чому збільшено і загальний стандарт летунства;

2) до летунства долучено ще й парашутні частини;

3) дуже помітно збільшено число вишкільних частин;

4) як самостійний рід зброї введено — протилетунську артилерію;

5) підвищено якість обмундирування й постачання.

Військовий бюджет. Порівняно з 1949 роком (це останній рік режиму Жимєрського) зросли витрати міністерства оборони з 1,800 мільйонів злотих на 6,600 мільйонів, — отже стали в 3,5 рази більші, ніж у 1949 р. До того ж ця сума не вичерпує всіх позицій державного бюджету, що передбачені на військові цілі. У бюджетах окремих міністерств та в бюджетних резервах включені ще додаткові мільйони на військові цілі, як от на допризивний вишкіл молоді тощо. То ж в загальному ці витрати слід підвищити до 10,300 мільйонів злотих, а що — тоді перевищує 10 відсотків всього бюджету Польщі. Якби це перечислити на одного мешканця держави, то воно дає яких 400 злотих на одну особу, отже приблизно одномісячний заробіток робітника-чорнороба.

Організація. З адміністративного погляду — вся країна поділена на окружні командантури і на окружні командантури поповнень.

Порівняно з десятьма передвоєнними окружними командантурами («ДОК» — Довудзтво Окренґу Корпусу) таких округ сьогодні всього — чотири («ДОВ» — Довудзтво Окренґу Войсковеґо), а саме: Варшава — генерал дивізії Ян Роткевіч; Бидґощ — ген. дивізії Броніслав Полтужицький; Вроцлав — ген. дивізії Всеволод Стражевський; Краків — ген. дивізії Броніслав Кенєвіч. Усі оці команданти ДОВ це совєтські громадяни.

З організаційного погляду польські збройні сили поділені на п'ять родів зброї: наземні війська, летунство, воєнноморську фльоту, війська протилетунської оборони і т. зв. «внутрішні війська». Чотири перші підлягають міністерству оборони, а т. зв. «внутрішні війська» — міністерству публічної безпеки і складаються з корпусу публічної безпеки «КБП» (Корпус Безпеченьства Публічнеґо) та з військ охорони кордонів «ВОП» (Войсько Охрони Поґранічней). Щодо своєго вишколу, постачання та бойових уставів ті частини однак підлягають міністерству оборони.

Форма й час військової служби. В загальному військовій повинності підлягають усі польські громадяни в роках 18—50 включно. Для старшин до полковника включно — горішня межа сягає 60-го року життя, а для генералів і адміралів — 65-го року.

Існує два роди військової служби: активна (основна) і в запасі. Активну службу відбувають в кадрових і територіяльних частинах або в замісній формі. Кадрова служба триває в випадку наземних частин і частин протилетунської оборони — два роки; у т. зв. «внутрішніх військах» — 27 місяців; у летунстві й фльоті — три роки. Цей час служби може бути понадто ще продовжений на дальших три місяці — на основі декрету міністерства оборони, а в випадку «внутрішніх військ» — у порозумінні з міністерством публічної безпеки.

Спорядження. Сьогодні польська армія майже вповні змоторизована. Її спорядження — походженням головно совєтське.

Піхота, пограничні війська (ВОП) і «внутрішні війська» (КБП) носять однострої жовтяво-зеленкуватого коліру. Технічні ж війська (сапери, летунство, артилерія, танкові частини і зв'язківці) — однострої стальового коліру. Околиця шапок у піхоти — ясночервона, у пограничних військ (ВОП) — ясно-зелена, у «внутрішніх військ» (КБП) — ясно-голуба, у технічних військ — чорна, а в танкових — синя.

Військове шкільництво. 1951 р. рескриптом міністерства оборони покликано до життя три вищі військові академії. Крім того діють ще інші різні старшинські й спеціяльні школи. Число курсантів більшає по них з дня на день. У багатьох випадках скорочується час тривання курсів.

До військових шкіл академічного рівня залічуються:

1) Академія генерального штабу ім. генерала К. Сверчевського; її завдання полягає в «вишколюванні й готуванні старшин для занімання становиц, які вимагають вищих студій і ладження наукових робіт у рамках військознавства». Час навчання триває тут три роки. Ця академія підлягає шефові генерального штабу.

2) Академія військово-політичного виховання ім. Ф. Дзержинського, — тут навчаються військовики, «щоб пізніш занімати становища, які вимагають вищих військово-політичних студій, як теж щоб керувати політичною пресою в дусі Маркса й Леніна». Час навчання — три роки; академія підчинена шефові Головного політичного відділу армії.

3) Військова технічна академія ім. Я. Домбровського; її завдання це «вишколювати й готовити своїх курсантів занімати згодом технічі становища й виконувати науково-дослідчі роботи в ділянці військової техніки, спираючись на передову науку марксизму-ленінізму, як теж і на досвід совєтської науки, і далі — виховувати їх, курсантів, на ідеологічних і активних будівничих соціялістичної Польщі та її збройних сил». Час навчання — три роки.

Інші ще вищі військові школи це:

1) Вища виховна школа, що має за завдання вишколювати сотенних, курінних і полкових командирів, як теж полкових штабних старшин;

2) Вища артилерійська школа, що в ній навчаються майбутні командири батерій, дивізіонів і полків, як теж дивізіонні й полкові штабові старшини артилерії;

3) Вища школа політичних старшин, де вишколюються політичні старшини в курінному й полковому обсязі.

Діють 23 старшинські школи, що випускають старшин-професіоналів. Вони відограють дуже важливу ролю.

Зрештою ж то старшинські курси влаштовуються ще й окремими відділами центральних установ у міністерстві оборони «МОН-і» (Міністерство Оброни Народовей), чи то установами, що підлягають МОН-ові, як от Географічною старшинською школою при Військовому географічному інституті.

Однак до старшинських шкіл і на старшинські курси приймають тільки таких кандидатів, що мають поручення від партії чи то від організації молоді «ЗМП» (Звйонзек Млодзєжи Польскей — відповідник комсомолу).

«Клясовий перекрій» кандидатів до старшинських шкіл представлявся приблизно так:

	1949/50 р.	1951/52 р.
сини робітників	47%	65%
сини незаможних селян	35%	26%
сини трудової інтеліґенції	18%	9%

Військовий і політичний вишкіл. Вишкіл у війську спирається на «сталінську військову науку», на службові установи, програми і на воєнний досвід совєтської армії. У вишкіл тут впроваджено засаду «соціяльного змагання», як теж «обов'язкової товариської допомоги» супроти слабших зі сторони спосібніших вояків і старшин. Щоб вирізнити зразкових вояків і підстаршин декретом з вересня 1951 року введено особливі відзнаки і то аж — 19! Ці відзнаки звуться: «Зразковий стрілець», «Зразковий кулеметник» і т. д. Ці відзнаки розділюються постійно — 1-го травня, 22-го липня і 12-го жовтня (це військове свято з приводу роковин бою під Леніним).

Вояк втрачає право носити всі оці відзнаки, коли в наслідок якогось прогріху попаде до «карної сотні». Таких карних сотень багато зокрема на Шлезьку, де їх вояки мусять працювати по вугільних шахтах.

Політичний вишкіл і виховання. Політичний вишкіл полягає на введенні комуністичної партії (ППР!) в військове життя та на збільшенні її ролі в ньому. Одночасно особливо підкреслюється культ Червоної (совєтської) армії:

«Характеристичні особливості Червоної армії, отже її вірність і безмежна посвята справі визволення працюючих мас, її нерозривна пов'язаність з народом, її глибокий і міжнародній характер — стають все далі та в усе більшій мірі прикметами польської армії» (місячник «Войско Людове», ч. 11, 1951).

Військовий вишкіл спирається на дуже високих вимогах щодо дисципліни, при особливому підкреслюванні авторитету зверхника:

«Наказ зверхника однаковий що й закон. Будь-яка дискусія з приводу наказу не допущенна. Зверхник зобов'язаний настоювати на тому, щоб його наказ виконано без решти. Тут не допущені будь-які огляди як теж усякі «заохочування» зі сторони зверхника, щоб даний наказ виконувати».

Мусить бути створена залізна дисципліна, яка — згідно з комуністичною інтерпретацією — повинна виробитися в висліді політичного роз'яснювання й зрозуміння обов'язків:

«Свідоме ставлення до військової служби та ці вояцькі обов'язки, що звідси випливають, це вислід політичної свідомости і громадянської дисципліни польського народу. Польська армія, що зв'язана із своїм народом нерозривними вузлами, бере собі приклад і черпає одушевлення з патріотичної постави та з морально-політичної дисципліни польського народу» («Войско Людове», ч. 12, 1951).

З того виходить, що комуністична партія (ППР), яка власне командує польською армією, радо користується патріотичною фразеологією.

Ідеологічні ухили. Видимий знак різниць у поглядах серед лав ППР на справу розаґітування армії була справа колишнього заступника міністра оборони, ген. Маріяна Спихальського, який і досі ще перебуває у Мокотівській тюрмі в Варшаві.

Його погляди були осуджені Кремлем, і тому його й знято з керівного становища і «зліквідовано». Від його прізвища й створено термін «спихальщизна», що рівнозначний із «правицевим» ухилом.

1951-ий рік став роком розчавлення оцієї «правицевої змови в армії», роком безоглядного засудження «спихальщини», подібно як «ґомулківщини» на політичнім відтинку. Місячник «Войско Людове» (ч. 12, 1951) оці ідеологічні ухили вияснює на такий лад:

«Ґомулківщина й спихальщина промостили шлях ворожим і антинародним силам з-під знаку Татара на такі становища в армії, де їм у високій мірі була дана змога реалізувати плян збройного повалення народної демократії».

«Одночасно спихальщина плянувала послабити значення і вплив партійної організації в рамках армії. Щоб досягти цієї мети Спихальський застосовував тітівські методи, в основі яких покладено плян розпорошити партійні організації в колах соціяльних працівників. Про затаєну ціль таких методів зовсім відкрито висловився на процесі проти Раєка тітівський аґент Пальффі, стверджуючи, що він, Пальффі, в своєму характері керівника політичної акції в мадярській армії старався ліквідувати партійні організації, і на їх місце хотів створити одну масову організацію, в склад якої входили б усі старшини, і яка стала б для всього старшинського корпусу і для всієї армії осередком для вишколу в шовіністичному дусі».

«У своєму намаганні применшити авангардистську ролю партії в армії Спихальський не тільки висував на високі становища осіб реакційного походження ,але, ідучи за прикладом Ґомулки, ще й відкривав їм широко вступ у партію. Пропаґуючи в демагогічний спосіб свій клич про необхідність попирати доріст молодших співробітників, він обсаджував відповідальні становища в партійно-політичному апараті старшинами, що для нас були політично чужими, коньюнктурниками, а нерідко й безпосередніми ворогами, — одночасно ж виключував старшин-комуністів, ідеологічна стійкість яких вже була випробувана в важких боях ще підчас гітлерівської окупації та підчас 2-ої світової війни; у своїй ліквідаторській політиці супроти старшин по політичних школах він перешкоджував допливові свіжих кадрів з-посеред кляси селян і робітників».

«Ця персональна політика Спихальського в польській армії дуже нагадує персональну політику Троцького в Червоній армії, а яку було нап'ятновано на 8-му з'їзді большевицької партії. Подібно як Троцький схилявся перед військовими спеціялістами царської армії, так само й Спихальський робив це супроти старшин санаційної армії. Подібно як Троцький був вороже наставлений супроти старих большевицьких кадрів Червоної армії, так само вів себе й Спихальський супроти комуністичних старшин, що служили в польській армії. Особливий запал проявив Спихальський у своїх спробах усунути з-посеред наших рядів високоцінених російських старшин, що повнили службу в польському війську, отже супроти людей, що своїми глибокими військовими знаннями і своїм велетенським бойовим досвідом жертвенно і щиро ділилися із саме розбудовуваними польськими збройними силами так, як їм це й наказує сталінська школа інтернаціоналізму».

«Завдяки розгромові ґомулківщини і завдяки чуйності ЦК-ту під керуванням товариша Берута, завдяки поставі партійних організацій у самій армії і перш
зав
се завдяки старшинам-комуністам — спихальщині не вдалося здійснити своїх підлих плянів. Розгром правицевого й націоналістичного ухилу ґомулківщини й спихальщини дозволив армійським партійним організаціям стати керівним чинником при мобілізуванні сил згідно з задачами, що їх було поставило верховне командування».

Військові видання. В 1952 р. військові видання були публіковані здебільша міністерством оборони і військовими чи то політичними установами, що йому підлягають. Декілька військових видань появилося в 2-ій половині 1952 р. і в видавництві «Чительнік».

«Пшеводнік бібліографічни» за 1952 р. називає такі військознавчі позиції: 4 позиції уставів і інструкцій; 28 позицій — з теорії військознавства (в тому 18 перекладів з російської мови!); 23 позиції з політики й виховання (в тому 8 перекладів з ро-

сійського); 2 позиції — з польської історії; 22 позиції з російської історії; 10 позицій — різного.

Порівняно з попередніми роками серед цих військових видань вражає цілковите зникнення уставів і інструкцій; вони власне вже стали виданнями таємними. Зменшилося й число теоретичних робіт у ділянці стратегії й техніки — на користь підручників, які служать для заспокоєння біжучих вишкільних запотребувань. Цікава ж за те та обставина, що порівняно велике число праць (аж 9 супроти всіх 49) присвячено воєнноморській фльоті. Зустрічаємо тут бойові й службові устави, описи й спосіб обслуговувати різне спорядження як теж і — історію совєтської воєнноморської фльоти. Так само дається помітити виразний зріст публікацій, що присвячені політичному вихованню.

Совєтські старшини в польській армії. Совєтизація польської армії знаходить свій вислів першзавсе в тому, що на керівні становища в армії призначено совєтських старшин. Крім совєтського маршала Костянтина Рокоссовського, якому надано польське громадянство, совєтського походження є тут ще такі високі старшини: ген. Владислав Корчиц — шеф генерального штабу; ген. С. Т. Поплавський — головний командувач наземних військ; ген. Вацлав Комар — головний квартирмайстер; ген. Іван Туркєль — головнокомандувач летунства; ген. В. Казановіч — шеф штабу летунства; адмірал Черков — головнокомандувач воєнноморської фльоти; його два заступники — адмірали Шельонґовський і Урбановіч. Зрештою ж і найважливіші ключові становища займають совєтські старшини: ген. Сухов — командувач танкової армії; ген. Матвеєвський — начальник моторизованих частин; ген. Кашніков — шеф військової школи в Рембертові, подібно зрештою як і його заступник — ген. Барінов.

Подібно мається справа і з обсадою функцій окружних, дивізійних і полкових командирів. Щолиш нижчі становища обсаджені майже виключно старшинами-поляками.

Совєтська армія в Польщі. Окремі частини совєтської армії можна зустріти в східніх областях Польщі. В центральній Польщі червоноармійців можна побачити по більших містах, як от — Варшава, Лодзь, Познань, Краків, Ряшів, Люблин, Білосток. Найбільше скупчення совєтських військ це західня Польща (себто терен на схід від Одри-Ніси); там розташована 6-та совєтська армія, що передше звалася «Северная группа войск Рокоссовского». Головні осередки скупчення цієї 6-ої армії це: Ліґніца (там і її головний штаб), Болеславець, Сьвіноуйсьце, Щецін, Вроцлав тощо. Совєтські летовища розташовані в: Сьвідніці, Злоториї, Ключевому (біля Староґроду), Хойні (на Помор'ї), два в Бжеґу над Одрою, в Ліґніці, тощо.

Щодо прохарчування, то власне немає істотних різниць поміж пайкою совєтського й польського вояка. Назагал совєтське військо дуже строго відізольоване від місцевого населення і має власні харчопостачальні пункти.

Осередки міжнародного військового вишколу. В Польщі перебувають втікачі з Греції, Юґославії, Еспанії й їх тут підготовляють ув окремих вишкільних центрах до майбутніх «акцій». Один з-поміж найбільших отаких осередків приміщений на острові Воліні (в усті Одри) і призначений для вишколу грецьких партизан.

Польська воєнноморська фльота. Головна воєнноморська пристань це Ґдиня. У склад фльоти входять такі кораблі:

1) 1 торпедувальник «Блискавіца», збудований у 1937 р., тонаж — 2000 тонн, швидкість — 38 морських вузлів/год.;

2) 3 підводні човни: «Рись», «Жбік», «Семп»; два перші це міноносці (тонаж на поверхні моря — 965 тонн, під поверхнею — 1230 тонн), а третій збудований 1937 року (тонаж — 1090/1450 тонн);

3) фльотилія виловлювачів мін, що складається з таких дивізій: «Морс», «Фока», «Дельфін» (це колишні американські кораблі), «Чайка», «Мева», «Рибітва»; три дивізії совєтського типу: «Кроґулєц», «Корморан», «Каня», «Качор», «Кондор», «Альбатрос», «Ястшемб», «Яскулка», «Орлік»;

4) фльотилія швидкісних човнів, що складається з таких одиниць: «Шибкі», «Сьмяли», «Блискавічни», «Дзєльни», «Карни», «Одважни», «Бистри», «Нєдосьцігли» й інших;

5) допоміжні кораблі: гідрографічний корабель «Жураф»;

6) вишкільний корабель «Іскра»;

7) 5 неозброєних буксирних кораблів: «Майстер», «Містш», «Жеґляж», «Капер», «Кракус»;

8) 3 танкери: «Краб», «Жулв», «Сьлімак».

Одинокий корабель «Блискавіца» ще надається до воєнних дій. Підводні човни «Рись» і «Жбік» надаються хіба для вишкільних цілів; третій же ж підводний човен «Семп» — перестарілий і вже непридатний для воєнних операцій. Фльотилія швидкісних човнів призначена поборювати ворожі підводні човни. Фльотилія виловлювачів мін з воєнно-оперативного погляду не становить жодної поважної вартости.

Польські воєнні кораблі можуть у воєнних операціях брати хіба дуже обмежену участь. Зате куди більше значення має морський берег Польщі. Польські пристані СССР зможе використати як свої оперативні й постачальні бази.

Парамілітарні організації. «Служба Польсце» (СП) це моральна повинність всієї молоді обох статей від 16-го до 19-го року життя включно (на практиці ж до 20-го, себто аж до призову в армію).

Завдання цієї організації це: фаховий вишкіл молоді, політичне виховання, фізична й військова справність. Насправді ж то на перше місце ставляється тут військову справність, а на друге — виконування публічних робіт.

По містах існують робочі відділи «СП» по школах, по місцях праці тощо. По селах основуються сільські відділи «СП». Більші відділи «СП» звуться батальйонами й підлягають окружній командантурі; на вищому щаблі вони звуться бриґадами й підлягають воєвідській командантурі.

На літо передбачуються тут три чергові зміни з погляду вправ і публічних робіт. Кожна така зміна триває два місяці. Взимі працює декілька таких добровільних бриґад «СП». Цілістю справ «СП» керує головна командантура з полк. А. Славом.

1952 р. затягнено в картотеку «СП» річники 1934 і 1935. Число обидвох цих річників сягає приблизно 350 000 хлопців і около 380 000 дівчат.

«Ліґа Пшияцюл Жулнєжи» це масова організація, головне завдання якої — вести політичну й військову пропаґанду серед селянства й робітництва. Шеф цієї організації — Степан Матушевський це член Політбюра ППР. Його заступник — ген. Нашковський, «главполітрук» армії. У 1952 р. ця організація налічувала 1,500 000 членів. З організаційного погляду «Ліґа Пшияцюл Жулнєжи» побудована за совєтським зразком «ДОСАрм»-у. Одне з найважливіших завдань цієї «Ліґи» це популяризування серед населення військознавства і різних ділянок військового спорту. З ініціятиви цієї «Ліґи» щорічно зимою й літом влаштовуються т. зв. «спартакіяди». Ця ж «Ліґа» включає теж окремий відділ для аматорів короткохвильної радіотехніки.

«Ліґа Морска» це організація з таким же характером, що й «Ліґа Пшияцюл Жулнєжи» і займається популяризуванням серед населення справи воєнноморської фльоти та розбудженням інтересу для мореплавби.

«Ліґа Льотніча» подібно популяризує серед насе-

лення справу військового летунства. Вона влаштовує курси паращутистів (спадунів), ширяківців (літання безмоторовими літаками), пільотування.

Крім оцих названих організацій у Польщі ще діють: «Ліґа Кобєт» і «Польскі Червони Кшиж» — готовлячи жіноцтво до воєнно-санітарної служби.

Всі ці організації, само собою, виховують своє членство в комуністичному дусі.

Г. Д. Ф.

Оперативні принципи наступу в німецькому формульованні

Наступ діє рухом, вогнем, ударом і напрямом, в якому відбувається.

Наступ можна провести з одного напряму проти фронту, (такий наступ звичайно — найбільшої сили), проти крила флянки, або тилів противника. Зрештою він може початися і з декількох напрямків. Нові напрями наступу постають при прориві ворожого фронту у самому місці прориву.

Ще найтяжче виконати **чоловий наступ**, проте він трапляється найчастіше. Навіть частини, вжиті не до чолового наступу, мусять звичайно наступати чолово.

Чоловий наступ проти рівнорядного, готового до оборони ворога це довгий впертий змаг за перевагу. Він вимагає куди більших сил і засобів та закінчується вирішенням переважно тільки тоді, коли фронт противника прорвано.

Охопний наступ успішніший від чолового. Одночасне охоплення обох ворожих крил вимагає чималої власної переваги. Глибоке охоплення, що сягає аж на зади одного чи то й обох ворожих крил у т. зв. «мішку», «кітлі», може довести до знищення противника.

Найзвичайніше охоплення «кільце» трапляється тоді, коли призначені для його виконання сили вже заздалегідь спрямовуються проти ворожого крила чи боку.

Охоплення важливо починати аж вподлизу ворога. Перекидування сил на самому бойовищі з метою охоплення можливі лиш у сприятливому терені, або вночі.

Охоплення мусить намагатися оточити головні сили противника на вирішному напрямі. Успішність охоплення залежить від того, чи та в якому розмірі вдасться противникові своєчасно перекинути свої сили на загрожений напрям.

Враз із намаганням просунути охоплювальне крило все далі, наступає надмірний розшир і роздріб власних сил. Тому в випадку нерозвіданого положення воно краще розташувати охоплювальне крило спершу вглиб.

Хто охоплює (оточує), той наражує й себе на небезпеку самому бути охопленим. Командир повинен брати до уваги і таку можливість. Однак він не сміє лякатися послаблення фронту, якщо це веде до переваги власного охоплювального крила.

Охоплення вимагає одночасного зв'язування ворога від фронту.

Найпевніш ворога можна зв'язувати наступом на весь його фронт. Однак такий наступ вимагає великих сил, яких може в такому випадку забракнути охоплювальному крилові. Тому часто тут приходиться вдоволитися наступами з обмеженою метою, абож споввидними наступами. Деколи супроти сильнішого ворога можна теж зайняти й вичікувальну поставу.

Якщо противник наступає від свого фронту, слід боронитися або ставляти затримний спротив. Тоді продовжування охоплення може принести більший, а затримка охоплення й перехід до протинаступу — певніший успіх.

Бічний (флянковий) наступ розгортається із доданочасового напряму наступального маршу або в наслідок обходу. Він особливо успішний, коли противника заскочить і не дасть йому часу на протизаходи. Він вимагає великої рухливости й омани ворога на іншому місці.

Коли напрям наступального маршу чи то обхід вийнятково вможливлюють **наступ від тилу**, то можна добитися чималих успіхів, якщо власні сили достатньо великі а ворог заскочений.

Проривний наступ намагається розірвати тяглість ворожого фронту й охопити його крила в місці прориву.

Передумови його успіху — це заскочення, вибір місця прориву там, де для наступаючої піхоти вигляди корисні (теж і в глибині терену прориву), та де розпоряджаємо чималими силами, щоб могти після прориву наступ повести далі. Наступ повинен початися на ширині більшій, ніж ширина передбаченого прориву, щоб зв'язати та стримати ворога на боках (флянках) прориву. Теж і решту ворожого фронту слід тоді зв'язувати.

Що ширший влім, то пробійніше можна увігнати вперед власний проривний клин. Під рукою повинні бути резерви, щоб могти відперти взад кинуті проти крил (флянок) нашого прориву ворожі резерви.

Удачний прорив слід використати, доки пічнуться ворожі протизаходи. Що глибше напасник вдерся, то успішніше він може перейти до охоплення і тим легше вдаремнити спробу противника — відступом взад знову замкнути прорваний фронт. Тому й слід оминати надтоскорого звертання на боки в випадку удачного прориву.

Удачний прорив можна використати щолиш за допомогою армійської кінноти й моторизованих з'єднань. При тому їх підтримують нальоти винищувачів і бомбовиків на підтягувані нові ворожі сили.

Наступ з обмеженою метою повинен вибороти обмежений щодо своїх розмірів успіх. Звичайно його стосують там, де надіятися такого успіху дозволяє положення. Поведений на догідному місці, він може мати велике значення. Зрештою його завданням може бути ще затримка чи то зв'язування ворога.

Виконання наступу з обмеженою метою не різниться від способів переведення інших родів наступів. Ціль наступу може бути дуже близька й досяжна невеличкими силами, але може теж вимагати і введення в дію всіх сил. Коли ціль наступу близька абож сам він легкий, то напасник часто й не потребуватиме розташовувати своїх наступальних сил вглиб.

Наступ слід своєчасно застановити. Військо сміє вийти поза мету наступу тільки тоді, коли це йому було дозволено. Рішення на такий дозвіл вимагає уважного обміркування.

Деколи краще наступ підсунути ворогові, а самому перейти в наступ щолиш тоді, коли ворог уже зв'язав свої сили. Вибрати відповідну хвилину до переходу в наступ не легко. Постає небезпека, що рішення до наступу буде винесене несвоєчасно, чи то взагалі його не буде.

Якщо слід рахуватися з тим, що ворог прийме наступ лиш на те, щоб пізніш самому перейти в наступ, або, що він перед наступом ухилиться, тоді ці можливості слід узяти до уваги при розподілюванні сил та при введенні їх у дію.

Кожний наступ вимагає суцільного проводу, то ж не сміє роздрібнитися на поодинокі, непов'язані наступи.

Головну силу й масу стрілива слід зосередити на вирішальному місці. При охопленні їх місце на охоплювальному крилі, зрештою ж — залежно від наміру, положення й місцевости; — Звичайно ж там, де най-

краще можна виявити й використати силу всіх родів зброї. На цьому місці й має наступ свій осередок ваги («Schwerpunkt»). Такий осередок ваги визначують: при насаді наступу — вузькі бойові смуги, заходи для зосередження вогню всіх родів зброї (теж і з сусідніх бойових смуг), та скріплення вогню окремо приділеною важкою зброєю піхоти й артилерією; підчас самого наступу — посилення вогню та введення бойових возів (танків) і резерв; далекосяжний вплив на вибір осередку ваги має артилерія, а деколи теж і бойові вози.

Коли вирішного місця наперед пізнати не можна, слід осередок ваги створити навгад, і — в випадку потреби — згодом його, цей осередок, туди перенести, абож він буде знайдений аж пізніш. Якщо підчас наступу успіх заповідається на іншому місці, теж і там, де його очікувано й передбачувано, тоді цей успіх рішуче слід використати. Якщо осередок ваги намічено перенести чи то створити аж пізніш, то повинні бути на поготові сильні резерви, як теж повинна бути підготовлена можливість зосередити сильну дію всіх родів зброї в новому місці.

Творення осередку ваги повинно найти вислів у заходах поодиноких командирів. Доцільно теж наказати поодиноким частинам, де вони повинні покласти осередок ваги.

Як правило кожний наступ веде почерез більш чи менш важкі кризи до вирішного пункту і йдеться про те, щоб командування впізнало цей пункт та щоб після того виявило доволі рішучости виринулий успіх негайно всіми силами поширити, чи то невдачі оминути.

Коли в дотеперішньому складі наступ не може власними силами успішно далі розгортатися, тоді слід врухомити його шляхом зміни в розподілі сил або шляхом підведення свіжих сил та поновного наладнання дії вогню. Якщо ж це не можливо, тоді звичайно доцільніше наступ стримати, аніж, продовжувати його, наражувати боєздатність війська на непевну гру.

Ширина бойових смуг піхоти в наступі повинна відповідати передбаченому зужиттю її (піхоти) сил. Ширини — залежать від завдань, від особливостей терену, від вогневої підтримки всіх родів зброї та від імовірної сили ворожого спротиву. Ширина бойової смуги обабіч опертого об сусіди піхотного курення вагається звичайно поміж 400—1000 м.*)

Як підставу для ширини бойової смуги мішаного з'єднання в наступі можна прийняти, що для однієї піхотної дивізії, складеної з трьох піхотних полків, із достатнім числом артилерії, треба рахувати в рухомому бою і в терені, догідному для всіх родів зброї, приблизно 4000—5000 м.*). (Деколи в наслідок введення сил у групах або в наслідок створених прогалин, ці ширини можуть збільшуватися.) Коли воно йде вже надто далеко, то важко стане не лиш кермувати битвою, але й підсилювати її на вирішному місці новими підкріпленнями з глибини.

Ширина бойової смуги обабіч опертої об сусіди піхотної дивізії, яка наступає на вирішному відтинку, не повинна в головному наступі проти ворога на міцно укріпленому становищі сягати більш, ніж 3000 м.*), якщо наступ має бути переведений без зміни свіжими силами, а його успіх — використаний.

Деколи воно може виявитися конечним — не впоратися з завданням на одному місці, щоб тим робом добитися звуження ширини наступу та зискати потрібні для наступу сили.

Мета наступу визначує його напрям. Це слід подати в бойовому завданні.

Визначення **бойових смуг** має на меті запобігти тому, щоб обабіч оперта піхота взаємно собі не перешкоджувала в розгортанні до наступу чи то в його переведенні. Бойові смуги обмежують теж і бойову розвідку. Визначення бойових смуг це простий засіб, як управильнити творення осередку ваги. Воно не конечне виповнювати військом бойову смугу в цілій її ширині.

Визначення бойових смуг в дальшому помагає узгіднювати дію частин, що наступають поруч себе, однак воно не повинно впливати так, щоб ці частини заскорузло й боязко втримували взаємне чуття. Бойові смуги дають необхідні напрямні іншим родам зброї і передусім артилерії, яка безпосередньо підтримує піхоту. Однак такі бойові смуги, не повинні артилерії заваджати в тому, щоб вона використала сприятливі можливості для спостерігання бойових становищ теж і в межах сусідніх бойових смуг. Те ж саме обов'язує й важку зброю піхоти.

Бойові смуги у більших розмірах визначуються за допомогою мапи, у менших — згідно з тереном. Вони, ці бойові смуги, повинні сягати так далеко в сторону ворога, як далеко існує можливість при пляномірному наступі дотримуватися їх. Відповідно до змін положення слід наказувати й зміни цих смуг. Важливі пункти повинні лежати в обсязі бойових смуг, якщо на ці пункти не ведеться наступ кількох з'єднань.

Відкритих крил (флянок) звичайно не обмежують. Для сусідніх зрештою неопертих з однієї сторони з'єднань вистане часто сама **розмежувальна лінія.** За певних умов вистачає й саме окреслення мети наступу.

Наказ до наступу повинен включувати в собі виразні ознаки наміреного переведення наступу. Розподіл завдань мусить брати до уваги правильне відношення поміж необхідною єдністю діяння та самостійністю поодиноких з'єднань і ще берегтися, щоб за далекосяжним наказуванням не спинювати швидкости й розгону самого наступу.

ПЕРЕВЕДЕННЯ НАСТУПІВ

Підстави для співдії родів зброї

Мета всіх родів зброї, що співдіють у наступі, це наблизити піхоту до ворога в стані ударної й вогневої сили достатньої для остаточного вирішення, вможливити піхоті глибоко проломити ворожі становища та остаточно зламати силу ворожого спротиву. Ота ціль буває досягнена щолиш тоді, коли ворожу артилерію здобуто, абож примушено її відступити.

Всі роди зброї, що співдіють у наступі, мусять взаємно знати можливості свого діяння та брати до уваги межі своєї виконоздатности, врешті ж — вони повинні втримувати поміж собою постійний і тісний зв'язок.

Співдіяння піхоти в наступі та артилерії, що її підтримує, надає вигляду самому перебігові наступу. Дії обох цих родів зброї впродовж всього наступу не даються ні фронтально ні глибинно від себе відділити. Артилерійська підтримка піхоті в наступі сягає геть аж до найдальших меж артилерійського розсіву. Поза цією межею піхота мусить вести наступальний бій своєю власною зброєю.

Спільний командир відповідає за постійну узгідненість підтримки наступу піхоти артилерією. Його артилерійський дорадник це найстарший командир артилерії, а при піхотній дивізії — звичайно начальник артилерії.

Постій начальника артилерії находиться назагал у найближчій віддалі від командира дивізії.

Коли піхотна дивізія не має начальника артилерії, то найстарший командир артилерії може відділити свій командний пункт від такого ж пункту командира дивізії, якщо цього вимагає справа керування його власними частинами.

Найстарший командир артилерії меншого з'єднання, напр. зміцненого полку піхоти, часто буде примушений обрати свій командний пункт там, де це найкорисніше для підтримки піхоти. Для цього завдання він мусить мати особистий вгляд у терен наступу та надійний зв'язок до своєї артилерії й до піхоти, яку підтримує.

---

*) як мірити на ворожому відтинку.

В армійській кінноті швидка зміна положень звичайно вимагає, щоб найстарший командир артилерії перебував при надрядному командирі кінноти.

Особисте зрозуміння повинно вможливити знайти те, що правильне. Де це тільки можливе, там спільний командир повинен піти на зустріч найстаршому командирові артилерії. Цей останній повинен підтримувати взаємний контакт почерез зв'язкового старшину, а спільний командир — за допомогою технічних засобів зв'язку, якщо командні пункти лежать безпосередньо поруч себе.

Спільне керування вогнем повищує дію артилерійського вогню і вможливлює швидке його зосереджування на вирішних місцях та в вирішних хвилинах.

Піхота однак вимагає підчас переводження наступу проти ворожої піхоти, що становить собою вшир і вглиб розсіяні, важко схопні цілі, щоб артилерія співділяла з нею безпосередньо та щоб могла повсякчасно задовольнити її, піхоти, вимоги. Тому як правило піхотний полк зданий на співпрацю з якоюсь одною артилерійною частиною (чотою, батерією чи дивізіоном), якої сила в різних обставинах буває різна. Ця частина може бути піхоті підпорядкована тоді, коли дотичне піхотне з'єднання має самостійну задачу, чи коли терен бою дуже непроглядний і розтягнутий, абож коли з якихсь інших ще причин спільне керування артилерійським вогнем не можливе. Вартість такої співпраці зростає, якщо дотичні з'єднання обох цих родів зброї разом співділяли завжди.

Начальник артилерії*) може **безпосередньо** розпоряджати **артилерією** приділеною і тією, що була **підпорядкована** знову ж з наказу командувача, однак мусить перед тим повідомити про це дотичних командирів піхоти. Теж і артилерія, підпорядкована піхоті, повинна втримувати зв'язок із начальником артилерії. Її швидке притягнення до інших завдань командувач може підготовити шляхом інструкцій до її виїзду на позиції.

Командир піхоти ставляє артилерії, на яку він зданий, внески на підтримку. Командир тієї артилерії має їх прийняти. Якщо ж водночас він одержить і від начальника артилерії ще якісь інші завдання, то повинен запитати про його рішення щодо того, котре завдання слід виконати спершу; в наглих випадках артилерійський командир мусить це зробити на власну відповідальність.

Підпорядкована артилерія підтримує піхоту згідно з наказами того командира піхотного з'єднання, якому вона підпорядкована. Довше її підпорядкування піхотному з'єднанню дуже зменшує силу вогню замкненого артилерійського з'єднання. Тому таке підпорядкування піхоті слід обмежити на виняткові випадки, і командир піхотного з'єднання повинен зголошувати про це командувачеві.

Піхота й артилерія свою співпрацю зобов'язані забезпечити взаємним, постійним і тісним зв'язком. Зв'язок слід втримувати не тільки поміж командирами, але теж і з піхотою, що на самому переді, передусім з її важкою зброєю, чи вірніш із її стежунами (обсерваторами), та із стежними (обсерваційними) пунктами артилерії, єдино з яких часто й можна мати вгляд у терен наступу піхоти.

Не слід допускати до того, щоб накопичувати поруч себе стежні пункти артилерії та різних родів важкої піхотної зброї. Найстарший дано місцевий командир повинен у такому випадку управильнити справу. Звичайно для артилерії слід залишити стежні пункти з найдальшим визором. Співдії і правильному виборові цілів допомагає швидка й виразна (недвозначна) передача помічень і визначення цілів поміж піхотою й артилерією.

Сусідні командні пункти цих обох родів зброї допомагають якнайшвидшому обмінові думками. Командири батерій і дивізіонів зв'язані однак, — з уваги на стеження, стріляння й керування вогнем, — з певними пунктами в терені. Командири ж піхоти можуть деколи обирати свої командні пункти впоблизу командних пунктів командирів дивізіонів, чи батерій.

Якщо командні пункти цих обох родів зброї не дадуться примістити разом, то слід повести поміж ними зв'язок технічними засобами чи то й особливими органами.

Команда артилерійського зв'язку дивізіону артилерії приміщується звичайно там, де підтримка найважливіша й де безпосередні враження від бою повинні бути використані для вимог швидкої підтримки артилерією. Часто її приділюється до куреня, в смузі якого лежить осередок ваги наступу. Деколи команда зв'язку артилерії може заступити теж командира дивізіону при командирові піхотного полку. Також батерія, що діє поза своїм з'єднанням (дивізіоном), може бути змушена вислати групу зв'язку, подібну до команди артилерійського зв'язку.

Піхота обов'язана підтримувати працю команди зв'язку артилерії. Співпрацю тут доповнює ще й безпосередній зв'язок поміж стежними пунктами артилерії чи то висуненими допереду стежунами артилерії та піхотними частинами в передовій лінії.

Радіовисильне спорядження обох родів зброї, світлові знаки піхоти й летунської розвідки на найменших висотах — оце ті дальші доповнюючі засоби зв'язку.

Піхота повинна знати, як розподілена артилерія, котрі артилерійські частини її підтримують, де положені командні і стежні пункти артилерії, а в міру спроможности теж і дальші стежні пункти артилерії лежатимуть у її смузі та який терен опановує артилерія своїм стеженням і своєю траєкторією (польотом стрілен). Ці відомості становлять одну з підстав для введення в дію й вогню родів її, піхотної, важкої зброї. Піхота повинна подати артилерії довідома про перебіг своєї передової лінії та повинна постійно артилерії зголошувати зміни в ворога, стверджені бойовою розвідкою.

Артилерія мусить знати, де лежать командні пункти найближчої піхоти, що її вона підтримує, та який терен опановує піхота своїми родами зброї; артилерія сама мусить постійно довідуватися про перебіг передової лінії піхоти та про її, піхоти, дальші бойові наміри. Тому артилерія повинна постійно стежити за власною й ворожою передовими лініями.

Артилерія подає найуспішнішу підтримку в боротьбі проти ворожої піхоти за допомогою вогню, керованого наземним стеженням. Але її допомога найшвидша й найпевніша тоді, коли її стежні пункти і вогневі становища розташовані позаду піхоти в наступі, навіть якщо цей наступ розгортається успішно.

Де артилерія не може подати вогню, керованого наземним стеженням, там піхота в наступі мусить часто сама своїми власними родами зброї перейняти завдання безпосередньої підтримки, бо пологе стріляння артилерії з відкритої позиції для подробиць піхотного бою не вистачає.

Бойові вози (танки) й піхота, що співпрацюють із собою, повинні мати, загально беручи, ту саму ціль наступу; в міру спроможности, — ворожу артилерію; як правило бойові вози вводиться там, де шукається вирішення в наступі.

Наступ бойових возів розгортається або в такому самому напрямі, що й наступ піхоти, або з іншого напряму. Міродатний чинник є тут — терен. Тісна зв'язаність з піхотою відбирає бойовим возам переваги в їх швидкохідности і робить їх за певних умов жертвою ворожої оборони. Їх слід стосувати так, щоб їх просування вперед виключило ворожу зброю, яка стримує наступ піхоти, і що головне — ворожу

---

*) — назва «начальник артилерії» означає в дальшому всякого найстаршого командира артилерії в мішаному з'єднанні.

артилерію, абож щоб вони разом з піхотою прорвалися вглиб ворожих становищ. В останньому випадку доцільно підпорядкувати їх тому командирові піхоти, на відтинку якого вони наступають.

Деколи такий наступ бойових возів може доповнити підтримку артилерії, яка в останній фазі наступу піхоти стає все важчою, абож він може виповнити зміну становищ артилерії, коли вона, артилерія, задля дальшої підтримки піхоти мусить іти вперед.

Командувач узгіднює дію бойових возів та співпрацю з іншими родами зброї. Інші роди зброї на відтинку наступу бойовими возами мусять орієнтуватися саме на них.

Дію наступаючих бойових возів піхота повинна використовувати для швидкого просування вперед. Частини важкої зброї невтралізують ворожу протипанцирну артилерію. Коли ворожий спротив оживає й затримує швидке просування піхоти, то його, цей спротив, слід зламати всякими способами і то яко мога швидше, часто шляхом введення в бій задніх відділів бойових возів.

Артилерія охоронює наступ бойових возів. Вона бере під свій обстріл ворожу оборонну зброю, поборює ворожі стежні пункти або задимлює їх, придушує своїм вогнем частини лісу чи місцевини, мимо яких проходить наступ бойових возів, або ж відгороджує їх вогнем і перешкоджує наступові ворожих резерв. Наступ бойових возів можуть супроводити панцирна артилерія на самохідних ляфетах і моторизовані протипанцирні гармати.

До з'єднань бойових возів мусять бути приділені змоторизовані сапери. Вони й усувають запори та перешкоди, зміцнюють мости та влекшують перехід почерез рови й болота.

Винищувальна авіяція підтримує бойові вози своїми нальотами на ворожу оборонну зброю, артилерію й резерви. Низько-льотні літаки можуть підтримувати зв'язок поміж командувачем та з'єднанням бойових возів і остерігати перед наступами ворожих бойових возів.

Як погода гарна, то наступ бойових возів можна підтримати ще штучною димною заслоною.

Зв'язок поміж бойовими возами та іншими родами зброї, що беруть участь у їх, танків, наступі і передусім — артилерію, є необхідний і втримується умовленими знаками чи то засобами розвідки. Перед наступом слід дати змогу особисто зговоритися командирам частин, що співдіють у наступі.

Мисливські і бомбові літаки можуть підтримувати наступ або безпосередньо ,абож посередньо — своїми наступами на віддалені цілі.

Війська протиповітряної оборони вступають у дію щоб відтяжити й заготовити сили наступу та забезпечити виступ артилерії й підтримку бойової повітряної розвідки.

Поодинокі протилетунські батерії слід розташувати так далеко впереді, щоб вони могли досягнути ворожих літаків далеко по той бік передової лінії. Охорона перед ворожими — розвідкою й нальотами з повітря над місцем прориву мусить бути запевнена своєчасно.

Сапери підтримують піхоту в наступі при її усуванні запор, переборюванні перешкод та ще в наступі на ворожі укріплені опірні пункти. Зрештою вони можуть ще й шляхом пристосіблення терену для довозу й відвозу війська виконувати важливі для бою послуги.

Бойові матеріяли можуть, — поруч поборювання артилерії й резерв, — виявитися корисними при наладнуванні чи змінюванні запор на токах. Піхоту, що йде в наступ, слід своєчасно повідомити, коли й де будуть застосовані бойові матеріяли та як довго триватиме їх діяння, щоб вона могла згідно з тим підготовити своє просування вперед.

(Продовження в наступному числі)

О. Сагор

Атомова артилерія

Останні роки настільки загартували людську вразливість, що світова преса майже байдуже й незамітно відзначила 25-те травня 1953 р., себто день, коли перша атомова гармата вистрелила в пісковій пустині Невади свою гранату на ціль, розбудовану за всіми вимогами військової техніки. Що це таки була непересічна історична дата, світ ще, може, відчує аж колись.

Цю атомову гармату розвинено з довгоцівкової гармати на залізничній установці; важить вона ок. 85 тонн і може вистрілювати звичайні і атомові гранати; її цівка довга кругло на 12 м, а артилеристи звуть її «атомовою Анною». При тому варт пригадати, що патронка артилерії це св. Варвара, а німецька прабабка нашої «атомової Анни» звалася «довга або товста Берта».

Слід пам'ятати, що обидві атомові бомби: на Гірошіму й Наґасакі — були такі великі й важкі, що їх мусів везти аж бомбовик-надфортеця «В-29»: кожна з них важила по 10 тонн. Вага ж оцієї вистреленої атомової гранати доходить всього ок. 500 кг. отже — порівняно з цими бомбами її вагу зменшено в двадцятеро, тоді як її дія дорівнює половині дії цих бомб.

Воно було куди легше сконструювати атомову бомбу велетенських розмірів і ваги, ніж гранату із атомовим «запальником», дія якої дорівнює дії 15 000 тонн вибухової речовини. Сама граната завдовжки в один метр; її переношувано за допомогою окремого крану, випалено ж електрично із безпечної віддалі: обслуга пішла в закриття аж за 5 км від вогневого становища; граната розірвалася, як наказано, 150 м над ціллю, віддаленою за 10 км від вогневого становища.

Американська армія вже замовила 20 таких гармат; кожні дві гармати становитимуть одну батерію і зможуть одночасно стріляти й 28 см-гранатами.

Але вирішне тут, чи такі атомові гранати можна продукувати фабрично в достатній кількості, себто чи західній світ має подостатком урану, щоб могти одночасно випускати атомові летунські бомби, гранати і керовані на віддаль ракети. Щоправда, то ніби атомова граната може заступити ок. 20 000 звичайних гранат, алеж без серійної продукції тут не обійдеться. Ще інша проблема це кошти продукції: вони будуть велетенські. Тому то атомова артилерія так і залишиться зброєю багатих народів, подібно як і атомові бомбовики, які зрештою, відколи їх розвинуто, відбирають право на існування атомовій артилерії, хоча й неслушно: бо ж атомова граната не узалежнена ні від погоди, ні від пори дня, ні від летовища, як воно справа мається в випадку літаків.

Дехто прирівнює винахід цієї гранати із ролею, яка в воєнній техніці припала винаходові стрільного пороху. Справді ж нове тут те, що атомову зброю вдалося достосувати до обставин поля бою. Досі бо готовлено атомові бомби на т. зв. стратегічні цілі глибоко в ворожому запіллі (як от на ключові пункти зброєневого промислу, пристані, великі міста). Засяг дії їх радіоактивних променів такий великий, що при застосуванні цих бомб на бойовищі могло б бути наражене й власне військо. Тому то й було сконструйовано малі, «тактичні» атомові бомби, що

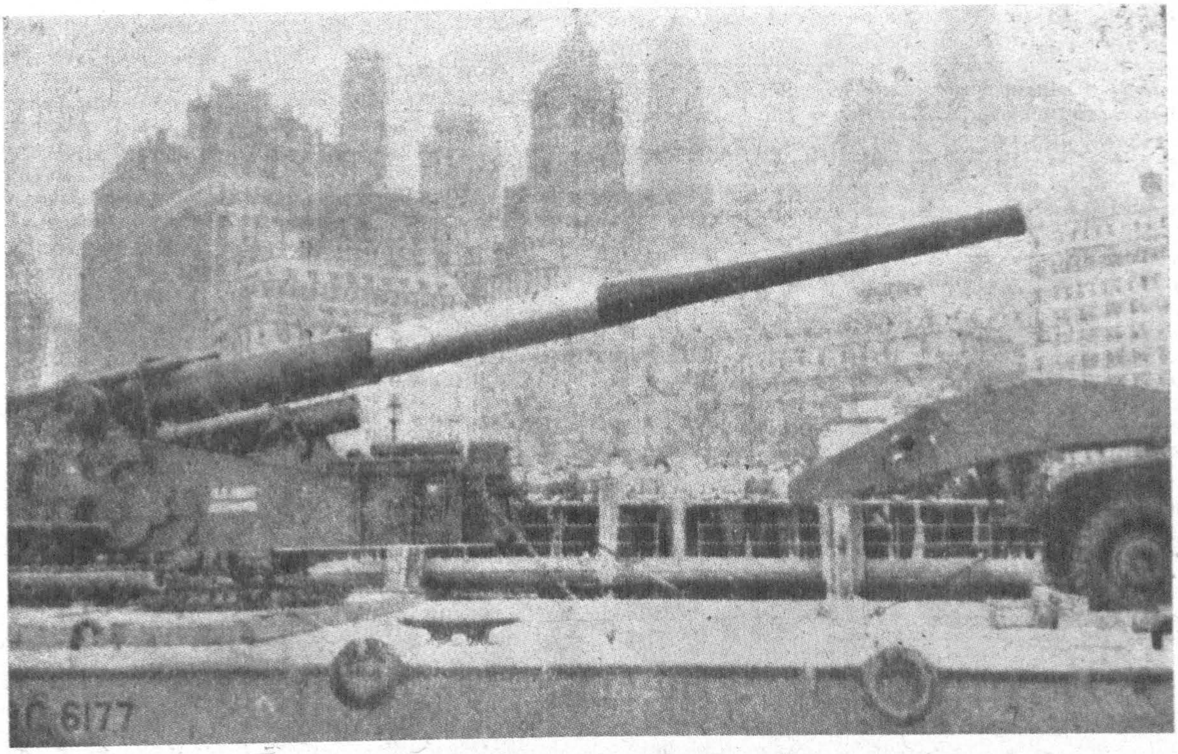

Перша американська атомова гармата

служать для підтримки війська в його наземних боях. Таких тактичних атомових бомб різних зразків — відповідно до цілі застосування — в США буцімто є вже понад 600 штук. Зовсім же ж маленькі атомові бомби «Бейбі» можуть бути вже навіть скидувані турбомисливськими бомбовиками. Супроти них атомова граната мала б ту перевагу, що вона цільніша, її можна вистрілювати й за умов, непригожих для літака. Однак достріл атомової гармати — тільки 32 км, отже куди менший від засягу тактичного летунства чи то керованих на віддаль ракет. А останні посилено конструюються сьогодні в США, Великобританії і, мабуть, в СССР.

Ще інші неґативи атомової гармати це — її вага, труднощі з підшуканням відповідних вогневих становищ та з переховуванням небезпечної амуніції, невеликі можливості маскування, а врешті й загроза, що в рухомій війні така гармата і її стрільво можуть легко впасти в ворожі руки.

Військовики-знавці гадають, що атомова артилерія внеможливить масовані спроби прориву — піхотними, артилерійськими й танковими дивізіями. Тепер совєтська армія на випадок війни мусіла б оминати всякого зосереджування наступальних сил, ба навіть мусіла б їх розпорошувати й маскувати. Переправа через річки стане майже неможливою. Оборона здобуває один новий козир; вона може ощаджувати власні частини, тоді як напасник не матиме їх доволі. Але на найближчий час усе воно ще мало ймовірне. На всякий випадок, тактичне й стратегічне мишлення саме зазнає ґрунтовних змін.

Однак покищо ще й самі американці не мають тут великого досвіду, европейці ж, від Монтґомері й Жуена починаючи, — загалом таки жодного, бо відомий американський закон забороняє передавати навіть союзникам найважливіші таємниці атомової зброї. Отже генеральний штаб ОПАП-у повинен враховувати таку зброю, тактику й стратегію, що відома покищо хіба американській верхівці. А однак уже враховують, скільки то дивізій могла б ця зброя заощадити, і це стосується — бодай у французькому мишленні — саме німецьких дивізій. У Вошінґтоні кружляє чутка, що Европа незабаром повинна дістати атомову артилерію. Очевидно, це буде американська артилерія, яка ще тільки збільшить далі залежність союзників від американської армії.

Алеж уже перейдено і до теоретичного бодай вишколу на курсах атомової зброї для вибранців-

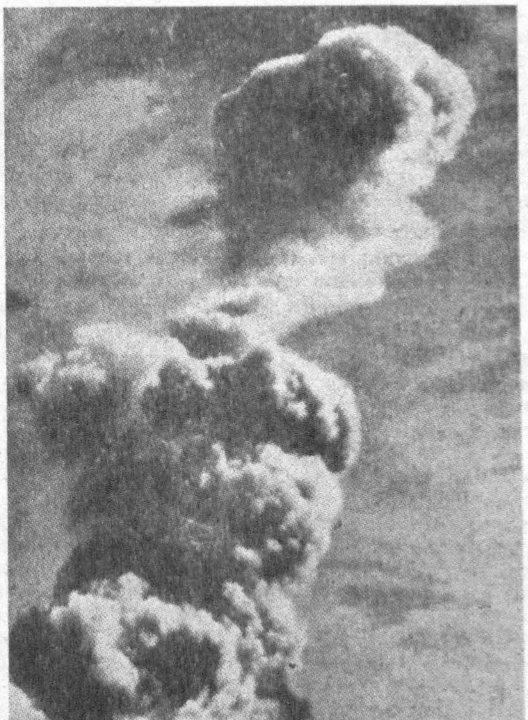

Вибух першої атомової гранати

командирів, від генерал-майора починаючи, та для неамериканців-штабовиків ОПАП-у, щоб усі вони могли бодай вичислити, яких типів і скільки атомової зброї вони потребуватимуть для оборони своїх фронтових відтинків. Химерним збігом обставин ці курси перенесено саме до Обераммерґав, місця традиційних представлень мук Христових...

Знову ж інші, критичніше настроєні, думають, що однак, не слід перецінювати значення атомової зброї (бомб і артилерії). Стара зброя 2-ої світової війни, мабуть, ще таки й далі визначуватиме і на майбутнє тактику. Атомові гранати й бомби проти розпорошених і окопаних у терені частин великої дії не мають. Теж і залога танка порівняно добре хоронена. І хіба всякі скупчення, що їх просто не дасться оминути в запіллі фронтової смуги (як от переповнені летовища, заготовні становища моточастин чи перелюднені залізничні вузли) — це вдячні цілі для атомової зброї.

Очевидно, всі згідні, що тактична атомова зброя краще надасться для оборони, як для нападу; оборонець бо розчленований рідко і вглиб — він хоронений заздалегідь підготовленими становищами й закриттям. Зате ж напасник мусить скупчувати сили на вирішному місці, а такі його заготовні райони тоді серйозно загрожені. І навпаки, рухома оборона старатиметься примусити напасника скупчуватися там, де вона його хоче мати. Природні просмики, долини поміж горами, переправи почерез річки — тільки влегшують такий плян оборонця. Можна так само й штучно створити такі просмики, — побудувавши всюди інде міцні укріплення. Це зокрема можливе при обороні відтинка поміж Північним морем та Альпами. З того можна приблизно й уявити собі значення цієї нової зброї для справи оборони Західньої Европи. За її допомогою створюється деякий рівноважник числовій і масовій перевазі совєтських полчищ, — очевидно, при передумові, що США затримають і надалі своє перше місце в конструюванні й продукуванні атомової зброї.

В Европі перший дивізіон атомової артилерії з трьома батеріями по дві гармати дістане, як згадано вже вище про Вошинґтонські поголоски, під кінець 1953 року 7-ма американська армія, розташована в Західній Німеччині.

Звіти К-ня відтинку УПА — *З документів боротьби*

Оперативні зведення відділу УПА 91 „Басейн"

(Продовження з попереднього числа)

12) Наскок на розвідників.

Дня 26. 9. 47 р. о год. 12-ій в полудне двох стрільців з ланки Берези підвідділу к-ра Тараска на підставі розвідки спіймали двох розвідників, що квартирували в лісі над с. Нанчілка Мала і саме варили собі їсти. До спійманих покликано референта ЕВ, який перевів слідство.

Як виявилось, один з-поміж них був два місяці на вишколі, а за завдання мав — організувати розвідочну мережу з 25-ти осіб і розвідувати в районах Стрілківському й Турчанському. До диспозиції дістали пістолі, щоб на випадок потреби нападати на двох-трьох повстанців, арештовувати їх, спровокувати; те саме — з підозрілими людьми. Другий був підлеглий першому. Оба дали низку матеріялів, викрили більше розвідників та зрадили декілька пунктів. Після допиту їх зліквідовано.

13) Сутичка двох стрільців із групою червонопагонників «ОВБ».

Дня 13. 10. 47 р. двох стрільців — Веселий і Хмель з роя Довбуша підвідділу к-ра Тараска — зустрілися з групою червонопагонників в числі 11 чоловік із застави с. Головецько.

Опис сутички: Двох стрільців Веселий і Хмель вертали ввечорі із стрічного пункту. Між сс. Гровьовою, Головецьким та Вицьовом їх помітили большевики з с. Головецька і зараз же почали забігати їм дорогу до ліса. Большевики їх випередили, залягли в потоці, і коли стрільці наблизилися на віддаль яких 30 м, один із большевиків крикнув: «Стой, пропуск!». Стрільці попадали на землю й почали відступати в сторону ліса. Большевики відкрили по них вогонь з кулемета, ППШ і десятистрілок, ранячи при тому стр. Веселого в руку і в ногу. Він пробіг ще декілька метрів і впав. Йому на підмогу прибіг стр. Хмель, забандажував рани і так вони пройшли ще около 5 км. Ранений ослаб, стр. Хмель залишив його, привів підмогу та переніс раненого в безпечне місце.

Наступного дня большевики в числі 100 осіб зробили облаву на той ліс, де трапилася сутичка. Облава тривала від год. 8-ої рано до 14-ої по полудні. У висліді облави знайшли табір рой. Довбуша, який і спалили. З табору забрали: 18 м картоплі, 2 пари білля, 10 свічок, 100 шт. набоїв совєтських, джаґан, пилу, сокиру, 4 рискалі. Все це відвезли до с. Посіч на заставу.

14) Облава і сутичка з ворогом.

Дня 15. 10. 47 р. о год. 5-ій вранці погранвідділ, в силі 200 чоловік, почав облаву на ліс «Кропиву», на ліс поміж с. Бандровом та Яловим, а згодом на ліс «Бадів». Облава тривала до пісяполудня 16. 10. Під час облави ворог двічі наткнувся на рій Козака під командуванням к-ра Тараска та на двох кущовиків. Рівночасно під час цієї облави з ворогом зустрілась охорона к-ра Кармелюка.

Опис облави: Щоб забезпечити себе на зиму к-р Тараско з одним роєм вибрався в Устріччину за м'ясом.

Вранці о год. 5-ій, коли рій ще спав, в лісі між сс. Бандрів—Ялове стійковий помітив большевиків у віддалі 50 м, то ж заалярмував рій, що тихо вбрався і почав відступати у протилежному напрямі. Коли рій підсунувся до скраю ліса, помітив тут ворожі застави, то ж вернувся і почав відступати в другому напрямі, де знову наткнувся на большевиків. Дійшло до перестрілки, але рій, відстрілюючись, відступив до більшого ліса. Ворог старався забігати відступ, але рій заліг і вогнем з усієї зброї спинив ворога та відступив без втрат.

На другий день 16. 10. облава продовжувалась. Розвідка з с. Тиха, донесла, що в селі спокій, однак від сторони с. Стебник о год. 10-ій впали стріли. Рій, помітивши большевиків, що йшли розстрільною в напрямі с. Тиха, почав відступати в напрямі ліса «Малий Столець». Коли наблизився до дороги, що йде з с. Тиха до Галівки, почув свистки та три постріли; це алярмувались застави у віддалі яких 100 м. (Застави зайшли були в ліс ще вночі, так що цивільне населення їх не бачило). До місця, куди рій мав переходити дорогу, почали бігти большевики. Рій зайняв бойові становища, а з ним щекількох стрільців з куща, яких забрав к-р Тараско, остерігаючи їх, що вони пропадуть, якщо не прорвуться з роєм. Рой. Козак відкриває вогонь з кулемета і разом з ланковим Березою перебігають дорогу, залягають і далі обстрілюють ворога, щоб його здержати і дати змогу іншим прорватися через дорогу. Ворог хотів іти в погоню, але діставши сильний вогонь, здержався, ожидаючи допомоги. У міжчасі ж рій зник у кущах. У висліді облави рій втрат не мав жодних, однак в лісі впало троє людей з охорони к-ра Кармелюка; вони квартирували окремо. Це — сл. п. віст. Жук (брат к-ра К.) віст. Рудий і віст. Ксеня.

Після облави в криївці к-ра Кармелюка згинув віст. Кулик, розбираючи міну; також з охорони к-ра Кармелюка.

Ворог мав втрати, але їх числа усталити годі.

Вистріляно муніції: 107 шт. набоїв совєтських, 141 шт. набоїв до ППШ.

(Увага: В цьому терені діяв аґент-«внутренник» кущ. Богдан і кущ. Шумний; їх зліквідовано. Однак ще є якийсь аґент, який докладно інформує ворога про появу якоїнебудь групи повстанців. Примітка К. В. — Х.).

15) Сутичка із спецбоївкою лейтен. Басова.

Дня 29. 10. 47 р. один рій під командуванням к-ра Тараска о год. 7-ій ввечері стрінувся між сс. Бистре та Лип'є, р-н Стрілки, зі спецбоївкою лейтен. Басова в числі 20 чоловік.

Опис сутички: Рій ішов організувати харчі на зиму. Зустрівшись з ворогом, був обстріляний із віддалі 100 м, то ж негайно зайняв становища, вистрілив до ворога три ракети та засипав його сильним вогнем. Бій тривав 20 хвилин. Ракети так вразили ворога, що він не поважився наступати. Він помітив, що має до діла з групою УПА.

Вистріляно муніції: 235 шт. набоїв совєтських, 35 до «Мавзера», 75 до ППШ.

16) Наскок большевицької спецбоївки на повстанців у с. Плоське.

Дня 23. 11. 47 р. о год. 21-ій, большевицька спецбоївка під командуванням ст. лейт. МҐБ Кривенка, в числі 12 чоловік, наскочила в с. Плоське, р-н Стрілки, на ланку з пвд 476 рой. Довбуша, в числі 6 осіб, та на двох стрільців з куща.

Опис наскоку: Ворог підсунувся під хату, куди зайшли повстанці; стійковий його затримав і заалярмував інших, що були в хаті. Стрільці повибіґали з хати і вив'язалась перестрілка, в наслідок якої між хатами гине рой. Довбуш. В протилежному кінці села був саме тоді з іншою групою постанців віст. Липовий. Не орієнтуючись, де стріляють, спішить повідомити рой. Довбуша; по дорозі ж зустрічається із спецбоївкою, з чого й вив'язується перестрілка, в наслідок якої гине віст. Липовий.

Наші втрати: двох убитих.

Втрати в матеріялі: 1 ППШ, 250 шт. набоїв до ППШ, 1 рушниця і 80 шт. набоїв, 2 гранати, література та інструкції для зимової групи.

Ворожі втрати: 1 ранений.

Тіла убитих забрав ворог до райцентру Стрілки.

17) Розконспірування лісорубами бункру зимової групи рой. Козака, підвідділу 476.

Дня 28. 11. 1947 р. трьох лісорубів, вертаючися з роботи з гори «Столець Великий», натрапили на зимовий табір рой. Козака над с. Нанчілка Мала (Соснівка), р-н Стрілки.

Лісоруби підійшли близько до бункру і, помітивши стійкового, завернули назад. Стійковий крикнув «Руки вгору!», однак лісоруби рук не піднесли, а один з них вистрілив з рушниці. Тоді рой. Козак серією з автомата поранив большевика.

В наслідок цієї зустрічі один з большевиків занімів (із страху), а опісля помер.

Зимова група забрала частину харчів і вийшла з цього ліса. Заалярмовані лісоруби в с. Нанчілка Велика (Великолісся), яких 30 осіб, що в селі були без кулеметів і автоматів, а тільки дехто з рушницею, несподівано прибігають до ліса на місце сутички озброєні в автомати, а що п'ятий з кулеметом (зброю вони держали в селі законспіровано перед населенням). Між лісорубами було чотирьох спеців МҐБ-істів з Дрогобича, що під маскою лісорубів вели свою роботу, розвідуючи за підвідділом к-ра Тараска. (У зв'язку з тим К. В. остерігало к-ра Тараска, що МҐБ-істи, п'ючи й гуляючи з дівчатами, ведуть розвідку про к-ра Тараска й його підвідділ).

У висліді облави лісоруби забрали харчі, що залишились були в бункрі. Із забраних 20 метрів картоплі гнали горілку. Зимова група рой. Козака втрат у людях не мала.

18) Наскок большевиків-пограничників на зимовий табір к-ра Рубаня.

Дня 26. 12. 47 р. на зимовий табір к-ра Рубаня на горі Магурі біля с. Лопушанки, р-н Стрілки, зробили наскок 300 пограничників з погранзастави Турка—Лютовиська.

Опис наскоку: Вранці о год. 4-ій яких 100 пограничників обступили табір у віддалі 30-50 м. Решта большевиків зробила застави у віддалі 1 км. Стійковий, помітивши большевиків, що підсувалися під табір, повідомив к-ра Рубаня. К-р Рубань негайно зриває міни, що однак не експльодують, а тоді дає наказ прориватися. Група відразу відкриває по большевиках сильний вогонь, від якого гине кількох пограничників.

У прориві ранені: к-р Рубань, стр. Ворон; стр. Новий убитий. Відступаючу групу, що для змилення слідів розчленовується, ворог переслідує. В дальшій перестрілці був ранений стр. Снігур.

Наші втрати: один убитий, трьох ранених, серед яких раненого стр. Ворона зловлено живцем.

Втрати в матеріялі: 1 ґвинтівка, 100 шт. набоїв, це забрав ворог разом із спійманим стр. Вороном.

Крім цього ворог забрав з бункру: 20 м бараболі, 1 м товщу, бриндзю, 2 м муки, 40 кг круп, 3 м сухарів, 17 л спірту, 4 м м'яса, 30 л нафти, 30 л бензини, 1 далековид, 1 годинник та куховарське приладдя.

Ворожі втрати: кул. Спартак бачив, що впало п'ятьох пограничників у хвилині, коли він вистрілив довгу чергу з кулемета в скупчену групу пограничників в потоці на віддалі 30 м. (Між цивільним населенням ішли балачки, що впало 19 большевиків, в тому числі майор погранзастави).

Тіло поляглого стр. Нового забрав ворог та поховонив у с. Хащові, р-н Турка.

19) Наскок пограничників на зимову групу рой. Ваньки.

Дня 26. 12. 47 р. пограничники, що робили наскок на зимову групу к-ра Рубаня, натрапили на зимовий бункер рой. Ваньки на Магурі.

Стійковий помітив большевиків заздалегідь, повідомив групу, що вийшла з бункеру без бою.

У висліді наскоку впали зимові харчі даної групи.

20) Наскок спецбоївки Денісова на трьох повстанців.

Дня 12. 1. 1948 р. трьох стірльців з роя Ваньки — під командуванням ланкового Липи, — після упадку бункру організували харчі в с. Головецько, р-н Стрілки. На них наскочила спецбоївка під командуванням лейт. Денісова, в числі 10 чоловік.

Опис наскоку: Спецбоївка помітила повстанців, що заходили до хати, обскочила хату, обстріляла стійкового стр. Січового і ранила його. Віст. Липа і віст. Вітер вискакують з хати і, відступаючи, відстрілюються; тут був ранений віст. Вітер.

Наші втрати: двох важко ранених, що дострілюють себе.

Втрати в матеріялі: 1 кулемет «Мадяр», 1 рушниця «Мавзер», 5 дисків до кулемета, 150 набоїв до кулемета, 60 шт. набоїв рушничних і 2 гранати.

Ворожі втрати не відомі.

Тіла убитих ворог забрав до райцентру Стрілки.

21) Прорив двох зимових груп крізь ворожі застави.
(Звіт хор. Романа).

Дня 7. 3. 1948 р. відбулася велика облава на ліс між сс. Лаврів, Нанчілка Велика (Великосілля), Нанчілка Мала (Соснівка), Тиха, р-н Стрілки, і на с. Росохи, р-н Хирів, в якій брало участь 1200 большевиків під командуванням підполковника Фьодорова та капітана Сущенка.

Опис облави: Дня 6 — 7. 3. 48 р. вночі о год. 12-ій ворог обступив згадані села та чекав до ранку. Вранці розстрільною зійшов в села, провірюючи, чи немає повстанців. Після перевірки подався в напрямі с. Лаврова, лишаючи під лісом стійки, у відстані 100 — 200 м одна від одної, а в важливіших місцях — застави. Під с. Лавровом завернув в напрямі ліса, розтягнувши розстрільну через ліс аж до с. Волошинової та подався в напрямі ліса «Яблінка».

Тому що: а) передбачувано весняні облави, бо цілу Самбірщину та, почавши від Нижанківщини, почерез Добромильщину, Хирівщину, Старосамбірщину, Устрiччину, Стрілківщину, Турчанщину геть аж до Боринщини навідали нові частини військ НКВД;

б) місця зимових груп хор. Романа і рой. Козака були розконспіровані, в наслідок пошесті тифу;

в) одна група від одної була близько.

У зв'язку з тим хор. Роман зарядив щоранку збиратися обом групам разом, щоб на випадок облави можна було прорватися.

Опис сутички й прориву: Дня 7. 3. 48 р. огод. 6-ій вранці стежа повідомила, що с. Нанчілка Велика обставлена ворожими стійками. О год. 9.30 хор. Роман, будучи коло стійкового помічує ворожу розстрільну, що просувається в напрямі їхньої криївки. Стійкового висилає повідомити групу, а сам з одним стрільцем займає становище в кущах, думаючи, що ворог криївку обійде. Бачучи, що середина ворожої розстрільної таки прямує на криївку, хор. Роман відкриває вогонь. З ворожої сторони чути крик:

— «Вніманіє, ребята, здєсь Тараско, будет крепкій бой!».

Приймати бій чи йти в прорив було недоцільно, тому що спереду була поляна, почерез яку треба було перебігати, а позаду була густа ворожа розстрільна. Тоді хор. Роман наказує пляновий відступ в напрямі ліса «Яблінка». У віддалі 100 м від криївки ліве вороже крило почало оточувати групу. Тому що стрільці були переважно у большевицьких формах, ворог спершу не зорієнтувався, хто це, і почав подавати умовлені знаки зброєю, на які стрільці відповідали такими ж самими. Але ворог скоро зорієнтувався, що це повстанці і відкрив сильний вогонь, повстанці відповіли власним вогнем. Тут в перестрілці був ранений віст. Вовк, якого група забрала з собою. Ворог, поражений вогнем, на хвилину задержується, з чого група користає й подається горі потоком Грабовим. Ворог непомітно просувається за групою і коли група завертає з потока в напрямі ліса «Яблінки», сильним барабанним вогнем вдаряє по ній із заду та з правого флангу. Хор. Роман наказує залягти та відкрити по ворогові сильний вогонь. Вив'язується бій, в якому большевики, спаніковані сильним вогнем зі сторони повстанців та власними жертвами, припиняють вогонь і — крім криків ранених — все втихає. Тут був ранений віст. Крук, якого, на його просьбу, хор. Роман наказує пвх Вільному дострілити.

Група в бойовому ладі подається далі, в напрямі ліса «Яблінки». Ворог, діставши сильного прочухана, задержується і групи вже далі не переслідує. На верху «Яблінка» натрапляє група на ворожі застави, розставлені вздовж хребта на відстані 100—150 м одна від одної. На наказ хор. Романа «У прорив!» група розтягається в розстрільну та з окликом «Слава!» ліквідує першу ворожу заставу; вив'язується короткий бій, в якому ліквідує другу ворожу заставу. Одночасно третя застава, йдучи на підмогу, скочила на ланкового Березу, що вбиває одного большевика і не дозволяє большевицькій заставі обстрілювати групу з флангу.

Провадити бій далі було недоцільним, тому що від тилу підходила ворожа розстрільна, яка кожночасно могла вдарити по групі. Група, перебившись крізь ворожі застави, подається в напрямі с. Нанова, а в слід за нею йде ворог та час-до-часу її обстрілює. Тут ворог був уже так близько, що почав кричати «Здєсь, здєсь бандьори!». Пвх Вільний вбиває з десятистрілки одного большевика, а решта задержується. Група, переходячи через поляну, знову наскочила на большевиків, в сутичці з якими відлучується ранений віст. Вовк. Ворог наступає в напрямі групи також з с. Росіх. Шукати раненого віст. Вовка не було сил і часу, бо люди були виснажені тифом; до того ж ще й через те, що зимою не рейдувано. Раненого віст. Вовка віднайшли за слідом у гущавнику большевики і дострілили.

Група подається далі в напрямі с. Нанова, а на горі, не зважаючи на те, що за нею йде ворог, 10 хвилин відпочиває, ведучи далі перестрілку. Большевики постійно кричали «Ура, вперьод!», але насправді то з місця не рухалися. На ворожий крик стрільці відповідали «Шмірото, босото, на — мішок!» — «Іванцю, ходи, получиш медалі!» — це кричав ст. віст. Зірка. Про це опісля большевики оповідали селянам в с. Волошиновій та Нанчілці, говорячи «кляті бандьори!». Після відпочинку група подалася хребтом гори в північному напрямі понад с. Нанову. Далі большевики за групою не йшли.

На другий день большевики підтягнули більші сили та ще раз проходили розстрільною згаданий ліс, але нікого не зустріли. Ця облава тривала три дні. Після облави ворожі сили подалися в напрямі лісів Старяви. Траса бою мала 4 км.

Наші втрати: двох убитих.

Втрати в матеріялі: одна рушниця німецька, 100 шт. набоїв рушничних, 100 до кулемета і одна граната.

В таборі впало: один ракетник, 10 ракет, один далековид, 1,5 м сухарів, 30 кг круп, 50 кг бобу, 40 кг смальцю, один патефон, 15 кг паперу і зимова вишкільна література.

Ворожі втрати: 19 убитих і невідоме число ранених. Багато ранених бігли під час бою до с. Нанчілки, з закривавленими руками й головами, щоб їх забандажувати. Один большевик був такий переляканий, що, відірвавшись від своєї групи, до полку долучив аж за три дні.

Вистріляно муніції: 450 шт. набоїв совєтських, 50 шт. набоїв німецьких, 350 шт. набоїв до ППШ.

Тіла убитих ворог забрав до р-ну Ст. Самбір.

Бій тривав півтора години.

22) Наскок спецбоївки на криївку повстанців у с. Галівка, р-н Стрілки.

Дня 19. 3. 48 р. о год. 6.20 спецбоївка під командуванням ст. лейт. МҐБ Кривенка, в числі 18 осіб, зробила наскок на хату, де квартирували: рай. госп. Горський, бойовик ЕВ (Екзекутивного Відділу) Степовик, рой. Козак, ланк. Береза і віст. Голосний.

Опис наскоку: Дня 18. 3. 48 р. один жулік проходив селом і запримітив рух у хаті, де квартирували повстанці, і зайшов туди. Рай. госп. Горський наказав господині дати йому їсти, і пояснивши йому, хто ми і за що боремося, відпустив, не знаючи, що це розвідник.

Жулік негайно пішов на заставу до с. Мшанець і зголосив Кривенкові, за що одержав від нього 400 крб. і одяг. (Після цього випадку цей розвідник був зловлений реф. ЕВ.).

Вранці 19. 3. 48 р. о год. 6.30 спецбоївка під командуванням ст. лейт. МҐБ Кривенка, в числі 18 осіб, обступила хату та почала шукати за криївкою. Коли большевики знайшли вхід до криївки, рай. госп. Горський, бачучи безвихідне положення, стріляє всіх з пістоля, рой. Козака ранить в обличчя, а опісля стріляє себе. (Рой. Козак здається ворогові живцем, сипле криївки, які знає, та низку цивільних, що співпрацювали з повстанцями).

Наші втрати: чотирьох убитих і один здався живим, в тому числі з підвідділу: двох убитих і один здався.

Втрати в матеріялі: 3 ППШ, 1 МП 42, 1 десятистрілка, 1 наган, 1 пістоль-«бельгійка», 1 пістоль-«сімка», 3 диски з набоями до ППШ, 3 магазинки з набоями до МП 42, 2 коробки з набоями до десятистрілки і 5 гранат.

Ворог втрат не мав.

Тіла поляглих стрільців ворог забрав до райцентру Стрілки.

Підвідділ 478 УПА під командуванням ст. бул. Березного

(за час від 1. 5. 47 до 1. 5. 48 рр.)

1) Акція на молочарню в с. Сушиця Велика, р-н Хирів дня 17. 8. 47 р., переведена роєм. в силі 7 чоловік під командуванням рой. Бистрого.

Знищено одну машину-кружлівку, дрібне молочарське приладдя, забрано 8 баньок-транспортівок. Рій після акції відійшов без жодних втрат в наміченому напрямі.

2) Сутичка дня 17. 8. 47 р. роя під командуванням рой. Зенка з большевицькою спецбоївкою в с. Райтаревичах (Верхівці), р-н Ст. Самбір.

Опис сутичнки: Рій ввечер і о год. 22-ій вечеряв у хаті. Спецбоївка розстрільною підсувалась поміж хати. Стійковий, помітивши ворога, вистрілив до нього, ранячи при тому одного большевика. Заалярмований рій вибіг з хати, відкрив вогонь і відступив із села.

В наслідок ворожого вогню, були вибиті вікна, постріляні двері і обстановка в хаті. З люті ворог застрілив з тої хати дівчину, а її батька арештував.

Повстанці втрат не мали.

Вистріляно муніції: 30 шт. набоїв совєтських, 15 до ППШ.

3) Акція роя під командуванням ст. бул. Березного на молочарню в с. Рогізно, р-н Ст. Самбір, в дні 28. 8. 47 р.

Знищено: одну машину-кружлівку, одну прасу до масла та сира й іншу дрібну обстановку. Спалено одну автомашину (вантажну), що транспортувала контингенти збіжжя з сусідніх сіл до р-ну. Забрано з молочарні 9 баньок-транспортівок.

Після акції рій, відступаючи селом, вийшов на ворожу засідку; вив'язалась перестрілка і рій був змушений залишити баньки.

Втрат у людях не було по жодній стороні.

Вистріляної муніції в звіті не подано.

4) Сутичка роя під командуванням ст. віст. Косаренка, в числі чотирьох чоловік, підчас стягання контиґенту в с. Білич, р-н Ст. Самбір, з большевицькою спецбоївкою дня 1. 10. 47 р.

У висліді перестрілки згинув віст. Іскра, якого тіло і зброю забрали на другий день стрільці і похоронили на кладовищі в цьому ж селі.

5) Наскок ворожої спецбоївки, в силі 6 осіб, під командуванням ст. лейт. НКҐБ Ігнатова, на групу рой. Соловія, зайняту при копанні криївки в лісі над с. Рогізно, р-н Ст. Самбір, дня 14. 10. 47 р.

Опис наскоку: Ворожа спецбоївка зайшла з протилежної сторони, де не було стійки, зближилась над яму, відкриваючи спершу вогонь по стійковому, а згодом з криком «Бандьора, здайсь!» — почала стріляти по ямі з ППШ. Трьох стрільців разом з рой. Соловієм були в ямі, глибокій на 1,60 м. Зброю, що лежала на березі ями, не вдалось вхопити відразу, бо в цьому напрямі стріляли большевики. Тоді стр. Богдан вистрілив 8 шт. набоїв з пістолі «мадярки», а також рой. Соловій та ланк. Сталевий викинули по одній гранаті і це здержало на мить наступ большевиків і дало змогу стрільцям вискочити з ями. На березі стояв кулемет, до якого прискочив кул. Грива і хотів зайняти становище. Але тут вже було трьох большевиків, що хотіли його роззброїти, і вхопили за кулемета. Грива не мав пістоля, а що стріляти з кулемета було неможливо, змушений був втікати горі потоком, залишаючи кулемета. Інші стрільці з рой. Соловієм відступили без втрат.

В наскоці втрачено: 1 кулемет типу «Мадяр», 110 шт. набоїв мадярских, 1 ППШ, 70 шт. набоїв до ППШ, 2 шинелі, 2 палатки, 10 м. бараболі, 20 кг вепрового м'яса.

Ворожі втрати: 1 убитий і 1 важко ранений в голову.

Вистріляно муніції: 8 шт. набоїв до пістоля і 3 гранати — совєтські.

6) Сутичка сан. підвідділу Буйного, рой. Моряка, стр. Лева і кущ. госп. Бориса з большевицькою спецбоївкою на стрічному пункті в с. Передільниці, р-н Добромиль, дня 29. 10. 47 р.

Опис сутички: Перед год. 22.30 вночі з хати, куди зайшли повстанці, вийшов кущ. госп. Борис. По якомусь часі присутні в хаті, почули сильне гавкання собак. Сан. Буйний, рой. Моряк та стр. Лев вийшли з хати і під плотом помітили вогонь папіроски. Зорієнтувавшись, що це большевики, виходять брамою на вулицю і вигоном прямують до ліса. Дорога йшла вивозом. На березі вивозу помітив сан. Буйний якусь постать, що, запримітивши їх, залягла. Тоді з правого і з лівого крила впали постріли і вигуки «Вперьод!», «У наступленіє!» На ворожі крики і постріли повстанці відповіли вогнем з ППШ, вбиваючи при тому одного большевика і одного ранячи.

Це здержало наступ большевиків, а повстанцям дало змогу відв'язатися на деякий час від ворога. Большевики, бачучи, що група відступає в напрямі ліса, переслідувала їх далі. Сан. Буйний зорієнтувався, що відступити до ліса не буде можливо, бо вже дніє, завертає рінню біля потока, за плечі большевикам, до села; ворог же пігнався в ліс.

Група щасливо переднювала в селі, коли ворог робив облаву в лісі.

Вистріляної муніції в звіті не подано.

7) Наскок большевиків на хату в с. Грушатичі, р-н Нижанковичі. Дня 10. 2. 48 р. о год 17-ій вранці чотирьох большевиків з адміністрації, проходячи біля хати, де квартирували сан. Вій, пвх відділу 95 а Цяпка і стр. Мох, помітили крізь вікно стр. Моха. Большевики відскочили від хати та пострілами заалярмували 15 пограничників з погранзастави Міжинця, що квартирували в сільраді с. Грушатичі.

Стр. Мох, запримічений большевиками, негайно залярмував своїх друзів, що спали на горищі коло криївки-перебійки, а тоді на большевиків кидає гранату. Йому в допомогу йдуть сан. Вій і пвх Цяпка, що стріляють крізь двері, проганяють большевиків за третю хату і відступають в сторону с. Чижки, р-н Ст. Самбір. В погоню вслід за ними йдуть 15 пограничників. (В селі Грушатичі осталося чотирьох большевиків грабувати хату, яку повстанці хотіли спалити, щоб не розконспіровувати способу будувати криївки, однак підпалена вогка солома погасла.

Між сс. Грушатичі та Чижки повстанці увесь час відстрілюються. Перед селом Чижки сан. Вій і стр. Мох побігли ліворуч, в напрямі кількох хат між сс. Чижки та Грешичі, а пвх. Цяпка побіг просто до с. Чижки, натрапив підводу, завернув і поїхав в ліс між сс. Чижки та Биличі. Так само розділились і большевики: одні побігли за сан. Вієм і стр. Мохом, а інші за пвх. Цяпкою, якого так і не здігнали. Сан. Вій, ранений в крижі, падає біля хат і сам достріляється, а в лісі коло лісничівки (біля с. Гдешич) гине стр. Мох, якому загородила дорогу нова група пограничників, що приїхала на конях з погранзастави Міжинець.

Третя група пограничників, на конях, пігналася в напрямі с. Гдешич, а далі через с. Сяночани до с. Чижки, щоб перетяти дорогу пвх. Цяпці. Тут оставили коні, а самі розстрільною пішли на розшуки в ліс.

Наші втрати: двох убитих. Тіла забрав ворог до родинного села сан. Вія, — Борщевич, згодом до райцентру Нижанкович на показ, а опісля на по-

гранзаставу до с. Міжинець, де в лісі, в невідомому місці їх похоронено.

З убитими впала: одна десятистрілка, один пістоль італійського типу, 100 шт. набоїв совєтських, 100 шт. до ППШ, одна оборонна совєтська граната і одно ППШ.

Ворожі втрати: один ранений, а двох, що підчас погоні за повстанцями роззулися і бігли босоніж снігами, померли на запалення легенів.

Вистріляно муниції: 70 шт. рушничної совєтської, 130 шт. набоїв до ППШ та одну оборонну совєтську гранату.

8) Наскок большевиків на хату в с. Передільниці, р-н Добромиль. Дня 21. 2. 48 р. до с. Передільниці приїхали 20 большевиків та обставили хату, де квартирували двох повстанців з підвідділу 478: чот. сан. Буйний і рой. Моряк, та двох з «Холодного Яру»: ком. боївки ЕВ Сокіл і ст. віст. Їж.

Опис наскоку: Дня 2. 1. сан. Буйний одержав повідомлення, що в с. Передільниці є ранений ком. ЕВ Сокіл, тому перейшов туди до криївки, щоб його лікувати. Після 19. 11. долучує туди хворий рой. Моряк.

Дня 21. 2. приїхало до с. Передільниці 20 большевиків, що обставили хату та почали розшуки за криївкою, де були повстанці. Бачучи, що криївки не знайдуть, заквартирували в сусідній хаті, а підозрілу хату державали обставлену стійками. Того ж самого дня, майор, капітан і двох бійців від'їжджають до Добромиля, а дня 22. 2. знова приїжджають, переводять трус, нічого не знаходять, арештовують і забирають до району жінку з цієї хати, а хату держать далі обставленою.

Дня 24. 2. приїжджає той самий майор і декілька старшин таксівкою, а на двох вантажних машинах около 70 пограничників; вони вже докладно знали місце криївки, яку під терором всипала заарештована жінка. Старенькій бабусі наказали вигнати худобу із стайні, а самі кулеметним вогнем пересікли стіну, де була криївка-перебийка. Від цих стрілів гине сан. Буйний і рой. Моряк, а ком. Сокіл і ст. віст. Їж вискакують наверх, де ранені дострілюються.

Втрати пвд: двох убитих, сан. Буйний і рой. Моряк, з ними впали 2 ППШ і 200 шт. набоїв до ППШ.

Загальні наші втрати: чотирьох убитих. (Яка зброя впала в руки ворога із сл. п.: ком. Соколом і ст. віст. Їжем не відомо).

Ворог втрат не мав.

Тіла вбитих повстанців ворог забрав до райцентру Добромиль.

9) Облава на с. Волошинову, р-н Ст. Самбір. Дня 4. 3. 1948 р. о год. 4-ій вранці большевики в числі 500 осіб оточили с. Волошинову, де з пвд. 478 перебували: рой. Косаренко і віст. Думний. В іншому місці села були курієри, які тієї ночі прийшли із поштою до к-ра пвд. 513 — Оріха, щоб він негайно вийшов зі села, бо можуть бути облави та про це повідомив рой. Косаренка. Курієри, а саме: ст. віст. Рибалка — з охорони К. В., ст. віст. Байдак і віст. Буйний — з охорони хор. Мирона, з ними тереновик віст. Грім.

О год. 4.30 ст. віст. Рибалка, ст. віст. Байдак і віст. Буйний прориваються з оточення. Під лісом ст. віс. Рибалка з автомата ранить одного большевика, а другого вбиває гранатою. Ст. віст. Байдак з рушниці також вбиває одного большевика. В бою з большевицькою заставою ранений в ліву руку віст. Буйний. З теренової мережі віст. Грім, в хвилині, коли стрільці-курієри пробивалися, завернув до села, заховав рушницю і передягнувся в цивільний одяг. Однак сексоти видали його большевикам.

Десь біля год. 7-ої большевики наскочили на рой. Косаренка, що скрився на горищі. Рой. Косаренко вбиває одного большевика, одного ж ранить; при тому однак ранений сам і віст. Думний. Щоб не попасти живцем в руки ворогові, стріляють себе.

Втрати пвд: згинув рой. Косаренко і віст. Думний. З теренової мережі спійманий живцем віст. Грім. З охорони хор. Мирона ранений віст. Буйний. З убитими впала зброя: 1 ППШ, 1 рушниця, а також рушниця зловленого віст. Грома і 100 шт. набоїв рушничних.

Обидві групи вистріляли муниції: 210 шт. набоїв до ППШ, 50 шт. наб. рушничних і 3 совєтські гранати.

Ворожі втрати: трьох убитих і трьох ранених.

Тіла убитих повстанців забрав ворог до райцентру Ст. Самбір. В пробою відзначився відвагою ст. віст. Рибалка, що вміло зліквідував ворожу заставу і випровадив своїх друзів.

10) Облава большевиків на ліси й села. Дня 10. 3. 1948 р. большевики, в силі 1150 чоловік, провели облаву на ліси й села: Терло, сс. Смільниця, Рудавка, Сушиця Велика, Тарнавка, р-н Хирів.

Опис облави: Вночі з 9 на 10. 3. большевики обставили згадані ліси й села та поробили застави в середині ліса, на які просувалася густа розстрільна від сторони сіл, щоб витіснити на них повстанців. О год. 8.30 командир однієї зимової групи пвд 478 бунч. Чорний, який квартирував з 10-ма стрільцями в лісі коло с. Сушиця Велика, вислав стежу, що у віддалі 200 м. від табору помітила ворожу заставу. Большевики, віддавши два пострілі, почали оточувати стежу. Група, що стояла в таборі, почувши пострілі, відступила з місця таборування, займаючи становища на горі, й очікувала стежі. Коли стежа долучила, група стала відступати далі. Большевики не зорієнтувались, куди відступила стежа, віддали ще декілька пострілів з десятистрілки, але в іншому напрямі.

В часі, коли група підходила під гору, ст. віст. Кучерявий, хворий на пропуклину, йдучи позаду, застрілився з рушниці. Він боявся, щоб підчас облави його не зловили живцем. Решта стрільців, вминаючи ворожі застави, відступила в напрямі с. Біличі і щасливо вийшла з облави. Тіло вбитого ст. віст. Кучерявого забрав ворог до райцентру Ст. Самбір.

Втрати в матеріялі: 1 рушниця «Мавзер», 150 шт. набоїв (це впало разом із ст. віст. Кучерявим), з табору большевики забрали літературу для зимової групи і 23 книжки.

11) Наскок повстанців на капітана МВД в с. Райтаревичі (Верхівці), р-н Ст. Самбір. Дня 14. 3. 48 р. о год. 19-ій ввечері декількох стрільців з пвд 478 під командуванням ст. бул. Березного, при співучасті працівників техланки д. Шрама і кущ. Дуба, зробили наскок на капітана МВД Попова та двох сержантів в с. Райтаревичі; вони були біля засуджених в'язнів, що працювали при вирубці ліса, а попри це займалися ще розвідкою.

Опис наскоку: Коли стемніло, розставлено забезпечення, кущ. Дуб (Дон) і стр. Дуб підсунулися під хату, слідкуючи за рухами большевиків. Сержант, що був черговим, був на подвір'ї з пістолею і полагоджував потребу. Запримітивши, що хтось іде, він підійшов до повстанців і спитав «Кто там такой?», не знаючи, що це повстанці. Взявши його на мушку, повстанці крикнули: «Руки ввьорх!». Він підніс руки і сказав «Хлопци, нє стрєляйтє!»

Стр. Дуб підійшов до нього, зловив за руки і привів його до к-ра Березного. Маючи добру розвідку від сержанта, ще краще обставили хату, взяли сержанта наперед себе і казали вести до хати, де був капітан і другий сержант. Двері до хати були закриті. Пійманий сержант крикнув: «Открой!». З кімнати впало запитання: «Кто йдьот?», а сержант відповів: «Ну, свой!» і подав прізвище. Капітан відчинив двері, не замітивши позаду повстанців. К-р Березний увійшов до кімнати, намірив ППС-ку капітанові в груди і крикнув: «Руки ввьорх!». Бачучи своє безвихідне становище, капітан кидається на стр. Дуба і ловить його за рушницю. **Стр. Дуб стрі-**

лив йому в живіт, а к-р Березний випалив чергу йому в груди. Капітан впав і другий сержант здався живцем. Після пропаґандивної балачки обох сержантів звільнено.

На ворогові здобуто: 3 десятистрілки, 60 шт. набоїв, пістолю типу «Токарев», один мундир і чоботи.

Повстанці вийшли без втрат.

12) Наскок спецбоївки на повстанців. Дня 3. 4. 48 р. рій під командуванням к-ра Березного, враз із декількома працівниками теренової сітки заквартирував у лісі коло с. Чижки, р-н Ст. Самбір.

Опис наскоку: О год. 13-ій спецбоївка під командуванням ст. лейт. Ігнатієва, в числі 18 осіб, підсунулася під табір, де квартирували повстанці і відразу сипнула кулеметним вогнем. Від перших пострілів були ранені два стрільці: стр. Залізняк — в суглуб, в коліно, а стр. Крет — легко в ногу.

Стрілець Залізняк не можучи відступати, ще деякий час стріляє до большевиків, а врешті, бачучи своє безвихідне положення, стріляється з пістоля. Стр. Крет — легко ранений, відступає при допомозі стрільців. При відступі між повстанцями і большевиками зав'язався бій, в якому вбито большевицького кулеметника і двох большевиків ранено. Один з-поміж них був важко поранений в правий бік, а другий — сержант — легко поранений в ногу.

Наші втрати: один стрілець важко поранений дострілився і другий легко ранений.

Ворожі втрати: один убитий і двох ранених.

Вистріляно муніції: 50 шт. набоїв совєтських і 60 шт. до ППШ.

13) Ворожа засідка в с. Чижки р-н Ст. Самбір. Дня 12. 4. 48 р. о год. 20-ій, чотирьох стрільців з пвд 478, що йшли на зв'язок до рой. Зенка від к-ра пвд, вийшли на ворожу засідку в селі Чижки.

Опис сутички: Щоб пов'язатися з усіми своїми роями к-р Березний вислав чотирьох стрільців на зв'язок до рой. Зенка. Ці стрільці, переходячи почерез с. Чижки, натрапили на ворожу засідку, в силі 15-ти осіб. Большевики сипнули сильним вогнем з кулемета та автоматів. Стрільці, відстрілюючись, відступали. При відступі був убитий ст. віст. Богун. Решта стрільців, відступаючи, натрапила на другу ворожу засідку, що їх також обстріляла. Стрільці завернули в протилежний бік і відступили без втрат.

Наші втрати: один убитий. В матеріялі втрачено: 1 рушницю «Мавзер», 70 шт. набоїв.

Воро втрат не мав.

Вистріляно муніції: 20 шт. набоїв рушничних.

Бул. УПА Беркут

На засідці

(Спомин)

— «Ну, хлопаки, вчора ми просиділи спокійно, зате сьогодні будемо мати порядну роботу» — сказав до нас к-р Зенон, коли ми виходили з лісу біля села Ліски.

Він дав розшукам наказ маршувати в напрямі ліса біля села Угринів, де містилися наші магазини з амуніцією та мінами. Марш був утяжливий, бо кожен із нас обвантажений зброєю та харчами на кілька днів. Рік 1947 навчив нас, що треба все призбирувати запаси харчування і з ними не розлучатися. До сіл не все можна було заходити через велику кількість розташованого в них польського війська, яке наїхало до нас виселювати українське населення на Східну Прусію. Сьогодня несли стрільці дві почетвертовані свині. Йдемо обережно, бо ніч місячна і нас видно здалека. Кожен розглядається довкруги та ніде не видно жодної хмаринки, яка закрила б нас перед зрадливим сяйвом місяця.

По кількох годинах утяжливого маршу, без пригод, доходимо до спасенного ліса. Кожен з нас із полекшою віддихає та кладеться на траву. К-р Зенон коротко нараджується з чотовими щодо відповідного місця постою. Виставляє зорців і наказує обсервувати дорогу, якою ми прийшли. Кругом спокійно. Стрільці перезуваються, перевивають ноги, які під час маршу чоботи понаглотували аж до крови. Після годинного відпочинку рушаємо далі. З огляду на брак води к-р Зенон не хотів залишатися на краю ліса, а рішив перейти ще два кілометри дороги та зупинитися біля джерел, в яких свого часу польське військо було затруїло воду. Та на щастя в цей час нікого з повстанців в цьому лісі не було і потруїлись лише дикі свині.

В глибині ліса ми почували себе безпечніше. Вояцтво вже не придержувалось обов'язуючої віддалі, йшло гуртом й півголосом розмовляло. Так наблизились ми до моста на малій річці. Тут стрінула нас несподіванка. Нараз затарахкотів кулемет та в повітря вилетіла червона ракета. Не було іншої ради, як прийняти бій. Паде команда: «Праве крило вперед!» — і далі нічого вже не було чути, бо все злилось в один шум та клекіт кулеметної пальби. Як пізніше виявилось, це була засідка із десяти польських вояків. Їхня одиниця квартирувала в селі Угринів. Про неї ми знали, однак не сподівались, що ворог набрав аж такої відваги, щоби робити засідки серед лісу. Коли ми зорієнтувались, що це тільки одна засідка і ніякої помочі вони не можуть дістати, ми дуже скоро з ними справились. В кількох хвилинах ми окружили їх з трьох сторін і вогнем наших кулеметів зігнали всіх до купи. Вони зайняли становища в придорожнім рові та звідтіля оборонялись своїми трьома кулеметами. Та тут уже перебрав їх на себе стр. Андруша із відділу к-ра Дуди. Він, родом з східних областей України, був незвичайно відважним вояком. Воював тільки гранатами, якими все був пообвішуваний кругом пояса. Я тоді з подивом дивився як він одну за одною посилав свої «галушки» у цей нещасний рів, що по кількох таких «подарунках» став могилою для тих, які в ньому шукали спасення.

По двадцятьхвилинному бою ми вже сміло могли позбирати зброю ворожих вояків. Вбитих було дев'ять осіб, бо одному таки вдалося вирватися зараз на початку, коли ми ще не вспіли їх окружити. Біля поляків знайшли ми також сухий харч на кілька днів. Можна було здогадуватись, що їх завданням було стежити вдень за рухами, а ніччю робити засідки, одним словом вони також застосували партизанську тактику. Наші втрати: один легко ранений. Після бою ми чимскорше забрались з побоєвища, бо треба було знайти пригоже до квартирування місце, а сонце вже зійшло. Вдень ми не могли ніде рушитися з ліса, то ж рішились в ньому перемучитись цю днину. Який кілометр від побоєвища ми заквартирували у досить густому лісі-молодняку і там створили оборонне коло, бо були певні, що нас таки будуть шукати. І так воно зрештою сталося. Польське військо перешукало цілий ліс, але нас не знайшло. Цілий день ми пролежали на становищах у найбільшому напруженні. До того далась нам у знаки ще й жара, бо сонце пражило немилосердно, а води ані на лік ніде не можна було дістати. Все це вояцтво пере-

носить терпеливо, нетерпеливлячись лише сонцем, яке немовби на злість дуже поволеньки посувається по небі. Так просиділи ми до години 16-ої. Щойно тоді відітхнули з полекшою. Кудись зникла нервозність, кожен дістав гумор та ... відчував голод, став ворогові відгрожуватися, мовляв нехай тільки у терені трошки спокійніше стане, тоді кожен з нас дасть себе в знаки тим ворогам, які ще тут залишаться. Чейже все так бути не може, щоби тільки ворожого війська роками станціонувало по селах.

Вечером переходимо до другого ліска, що ріс відокремлено від більшого масиву ліса. Коли я почув, що тут будемо квартирувати, мене огорнув страх. Заледви кількадесять кущів і тільки ж карлуватих сосонок служило нам за маскування. Та іншої думки був к-р Зенон. Він казав, що коли польське військо знає, що ми перебуваємо цілою сотнею, то напевно будуть нас шукати в більших лісах, а на такі кущики не будуть взагалі звертати уваги. І вдійсності його слова справдились. Другого дня облави перейшли великим лісом попри нас, залишаючи нас у спокою. За це ми не дали їм спокою. Лише запав сумерк, ми знову помаршували лісом біля села Угринів, що попереднього дня його ми запалили. Прийшовши на місце ми взялися до роботи. Відмагазинували міни та артилерійські стрільна 150 мм, які заступали нам міни. Їх дія багато страшніша від т. зв. «телермін». Із трьома десятками таких «куферків», ми вернулися під село Варешин, де проходила шоса Грубешів-Варяж. Витягаємо цегли із шоси і вкладаємо по вісім штук стрілен із повикручуваними запальниками. Кладемо їх в цей спосіб, що вони своїми чубками сходяться разом і творять звізду. Потім у середину приміщуємо одну німецьку міну, яку німці вживали для підриву залізничних рейок. У цей ладунок вкладаємо електричний запальник, який зробили наші техніки зі звичайної жарівки від кишенкової лямпки та запальника від німецької гранати. От і все. Міна готова, ще й цеглою прикрита, так що йдучи гостинцем зовсім нічого не запримітиш. Електричні проводи від ладунку до батерії, товщиною тонкого шпаґату, йдуть попід землею кілька метрів поза шосу. Таких мін ми заклали чотири, у віддалі, в якій їздили одна від одної польські військові автомашини. Під час праці ми не мали ніяких перешкод, бо ніхто ніччю по шосі не швендявся, тимбільше, що було це поблизу ліса, який простягався від шоси у віддалі приблизно сімдесяти метрів. По обох сторонах засідки стояло наше забезпечення із кулеметами.

Закінчивши роботу ми пішли спати. Залишились тільки стійкові, що мали завдання стежити чи часом не захочеться якомусь дятькові орати поле, по якому проходили каблі до наших мін, та вчасно повідомити про появу ворожого війська. Ранок не приніс нам нічого цікавого. Стійкові, що були на краю ліса, звітували, що рідко переїзджають авта з військом, а ще рідше цивільні люди возами.

«Що ж, — сказав к-р Зенон, — не зловимо сьогодні, зловимо завтра, а всеж таки щось муситься тут напороти. Покищо година дванадцята, то будемо чотами чистити зброю.»

Так проминув час до години другої по обіді. Зброя була почищена і все готове. Всі чекають, чи не прибіжить стійковий з вісткою.

І ось надійшла ця сподівана вістка. Прибігає стійковий та звітує, що в напрямі Варешина марширує дві сотні поляків. Точного числа не можна подати, бо вони ще досить далеко. Паде наказ: «На становища!» Підходимо обережно на край ліса та займаємо заздалегідь приготовані становища. Руки нервово притискають приклад кулемета. Мимоволі насувається думка, що не так сталось як ми собі бажали — міни були приготовані на авта, а не на піхоту, яка розтягнулась в марші. Та нараз із противної сторони їдуть авта. На жаль порожні. Пропускаємо їх та ждемо коли вже надійде військо. Втім обсерватор з лівого крила подає, що авта задержалися біля того війська, яке маршувало. Невже ж нас шофери зауважили і попереджають піхотинців. Однак за хвилину подають нову вістку по лінії, що авта завернули і на них вантажиться військо, значить авта виїхали по нього. Знова наказ: «Приготовитись!», хоч уже й без того усе готове. Щераз поправляю гилячки куща, щоби впевнитись чи не будуть заслоняти поля обстрілу. Врешті зліва загули мотори над'їзджаючих авт. Наші мінери вп'яли очі в позастромлювані проти кожної міни у рові знаки і з батеріями в руках чекають коли то вже авто зрівняється із знаком, щоби в цей мент влучити електричний струм. І врешті ... дочекалися. Чотири страшних зриви сколихнули повітрям, а за ними заговорило наших двадцятьп'ять кулеметів та інша зброя. Лісом покотилась луна, а шосу покрив дим із мін.

Коли дим розвіявся першзавсе шукаю нової цілі для свого кулемета. Та от і вона: перекинене у рові авто, а біля нього вояки ВП збирають свою зброю З поспіхом залягають у придорожньому рові та відкривають вогонь по лісі. Ми, однак, маємо добрі становища і їх вогонь не дуже нам загрожує. Скоро ліквідуємо тих, які залягли по нашій стороні гостинця та робимо наступ на тих, що скрились по противній стороні Це нам вже не так дуже легко вдається, бо поляки зайнявши за насипом вигідні становища, відкрили по нас сильний кулеметний вогонь. Зараз на початку наступу стає тяжко раненим чергою з кулемета в живіт к-р Дуда, якого негайно відносимо до ліса. Тоді к-р Зенон дає одним наказ підтримувати з ліса вогонь, а іншим підсуватися до ворога з гранатами. В такий спосіб ми добиваємось до насипу шоси. Тут знову стає тяжко раненим в ногу стр. Мороз з відділу к-ра Дуди. Починаємо кидати гранати. Це вже дещо помогло — праве крило поляків починає відступати, хоч ліве ще держиться. До нього нелегко дібратися, бо вони рівнож обороняються гранатами.

Бій тріває вже годину. Ще стає раненим рой. Моряк у ногу, але на щастя рана легка, так, що ще сам може зійти з поля бою. К-р Зенон наказує палити авта. Забираємось до цієї роботи, як нараз паде новий наказ до відступу, бо від Варешина показались танкетки. Два авта вже горять. З жалем відходимо від решти, яка залишилась ще незапалена. Та нема іншої ради, бо танкетка вже здалека відкриває кулеметний вогонь по лісі.

В лісі забираємо своїх ранених та відступаємо. Добиваємось до якоїсь кольонії поміж лісами. Тут беремо одну підводу для ранених та організуємо дещо харчів. Ранених з охороною к-р Зенон відсилає до більшого ліса на Холмщині, де були приготвані бункри, а ми ще до пізної ночі маршуємо у противному напрямі від того куди поїхали наші ранені.

Поза нами чути стрілянину. Це танкетки їздять попід лісом та обстрілюють його.

По кількох годинах маршу, оминаючи села, ми станули в досить великому лісі. Тут робимо довший відпочинок. Погоня вже нам тепер не страшна, бо ніч перекреслила всі ворожі пляни. Вояцтво починає кожен на свій лад оповідати свої переживання. Треба признати, що деяких стрільців належало б подивляти за їх відвагу та холоднокровність.

По відпочинку к-р Зенон розчленовує сотню на малі групи та дає наказ розійтись у різні сторони. Визначує також мертвий пункт для пошти та пункти для зустрічей. Я попадаю до групи, яку очолює к-р Зенон. По короткому вояцькому прощанні розходимось.

Куди ми йдемо не знаю, бо к-р Зенон про це нічого не говорив, а терен для мене також незнаний.

Марш тяжкий, бо кожен дуже втомлений, а до того ще попівночі почав падати дощ. З дощу ми були раді, бо він затирав за нами сліди.

Над ранком ми опинились у маленькому лісочку біля села Телятина. Зараз таки розпалюємо вогнище та просушуємо одежу. К-р Зенон рішив переждати тут кілька днів, щоби отримати звіти від усіх груп.

Третього дня стрільці принесли пошту, з якої ми довідалися про вислід бою. Втрати польського війська: двадцять дев'ять убитими і тридцять оден тяжко ранених, що були лишились на полі бою. Окрім звідомлення ми дістали вістку, що к-р Дуда, який був тяжко ранений, помер. Цю вістку всі прийняли з великим сумом, бо вояки дуже любили к-ра Дуду.

Ст. булавний УПА Шеремета

Бій за бункри

Спомин, присвячений вшануванню пам'яті кулеметника, ст. булавного Сума, відзначного Бронзовим Хрестом Бойової Заслуги II кл.

Вечером 25 листопада 1945 р. друга чота відділу Месники III. вимаршувала з місця постою біля Сурмачівки в напрямі с. Щебоволки і звідси до річки Любачівки, щоб знищити дерев'яний міст на шосі Олешиці-Запалів.

Прибувши на місце і забезпечившися заставами, чота взялася до роботи. Вранці коло пів п'ятої години міст уже плив з водою.

Втомлені ми вертаємося до табору, потішаючи себе, що відпочинемо в теплих бункрах-землянках і заспокоїмо голод, бо ж кухарі напевно вже зварили сніданок.

Наближаємося до с. Щебоволки: нас трьох з к-ром Калиновичем ідемо до зв'язкової хати, чота ж криється в лісі.

Починає падати перший сніг. Нас воно не тішило, бо ж можна було сподіватися, що ворог, використовуючи сліди, посилить облави. Засягнувши розвідки, прямуємо до чоти. Від стійки ч. 1. — а були три стійки — довідуємося, що в таборі все в найкращому порядку. Нам на зустріч виходить службовий Голуб і к-р Калинович подає йому плян денних зайнять чоти. Побажавши собі доброго сну, розходимося згодом по землянках.

Чотовий Калинович квартирував при першому роєві, а я при третьому. Перетомлене воянтво 3-го роя смачно спало, а дехто й захропів. Здавалося, що спокій, який царить отут у землянці, панує і в цілому лісі, та що все довгруги прислухається, як падає перший сніг. Одначе так не було. Ворог вже не спав. Саме тоді совєтсько-польське військо з кількох сторін увійшло до невеликого лісу, що поміж селами Сурмачівка, Щебоволки, Бахорі, Мачуги і Лихачі, шукаючи добичі. Вранці, кілька хвилин перед 7 год., його бічне обезпечення, що надходило від села Сурмачівки, наблизилось до нашого стійкового ч. 3. Стійковий Бідоша, побачивши перед собою ворога на недалекій віддалі, скриваючись, прибіг до табору й зголосив про небезпеку. Ланковий Мотика взяв кулемета і вийшов надвір, щоб провірити цю небезпеку. Ворог, нічого не передчуваючи, спокійно підходив щораз ближче до нашого табору. По ньому й Мотика відкрив з кулемета вогонь. Заскочені поляки розбіглися, але вже за декілька хвилин почали стріляти в нашому напрямі. Не тривало й хвилини, як чота зайняла заздалегідь приготовані оборонні становища. Чота тоді налічувала 42 люда, присутніх було 28, а готових становищ вистачало на 3 вояків.

К-р Калинович покликав ройових на нараду. Але довго радити не було часу, бо внедовзі і з протилежного напрямку ворог відкрив по нас вогонь. Щойно тоді ми зорієнтувались, що ми оточені. Треба було рішатися, чи йти у прорив відразу, чи чекати до вечора. Однак тому, що чота була перетомлена, а надворі падав сніг, — і це улекшувало б ворогові погоню, — рішено чекати вечора.

Ворог почав наступати, засипаючи нас градом куль. Наш вогонь щоправда був рідший, зате цільний. У нас панував спокій і порядок. Усі накази командира виконувано вповні. Польське військо наступало раз за разом, та кожний його наступ залишався безуспішним. Час плив тоді аж надто помалу: здавалося, що дневі так і кінця не буде. В 9 год. усе притихло. Дехто вже думав, що ворог вже відступив і нас залишив. Насправді ж то противник робив перегрупування й підтягав нові сили до наступу. До нас доходив гук автомашин, що ними він підвозив поповнення.

Декілька хвилин пізніше ворог знову почав наступати на наші бункри-землянки. З галасом і криком, — як це звичайно робили большевики, — засипаючи нас градом куль, польське військо кинулося в наступ. Цим разом ворог зосередив свої сили на бункер 3-го роя. Стрільці того роя прийняли ворога цільним вогнем. Після декількох хвилин завзятого бою наш кулемет відмовив послуху. Небезпека загрожувала цілій чоті, якщо б ворог увірвався до одного бункру. Негайно нам на підмогу приходить із 2-го роя кулеметник Сум — один з найкращих кулеметників усієї сотні. Поява Сума з кулеметом нас дуже підтримала на дусі. Аж любо було дивитися, як вправно Сум натискав пальцем спусковий язичок кулемета, пускаючи довші й коротші черги в гущу наступаюэщого ворога. Ворог скоро запримітив його вогневе становище і спрямував декілька своїх кулеметів, щоб знищити Сума. Але не дармувало й воянтво 3-го

роя. Цільними пострілами помогло Сумові відбити наступ. Після кожного такого відбитого наступу приходило кілька хвилин спокою. Під час перерви хлопці покурювали й чекали нової навали, а Сум зміняв своє вогневе становище.

У перерві ворог підтягнув важкі кулемети-«максими». Коли ж однак к-р Калинович цільним вогнем зліквідував обсаду одного такого «максима», тоді ворог за допомогою линов відтягнув усі «максими», що їх був приготовив до наступу, і далі наступав лише при підтримці легких кулеметів і автоматів, зосереджуючи увесь вогонь на 3-ій рій і на кулеметника Сума.

Сум знав ціну свого кулемета-«дехтяра» і довіряв йому. Тому спокійно і впевнено натискав на його спусковий язичок. За кожним натисненням кулі несли наїздникові смерть. Ворог з люті скаженів. Сум — старий вправний кулеметник: це ж бо він один вийшов ціло з чоти командира М'яча, яка згинула в нерівному змагу в Угнівщині на провесні 1945 р., це ж його кулемет на річці Любачівці під Новою Греблею знищив ворожу заставу на залізничному мості на прикінці вересня 45 р. Чому ж тепер, у таку загрозливу хвилину, він не мав би виконати того, чого від нього вимагають?

Однак сталась інакше: о 10.30 год. черга з ворожого кулемета поцілила Сума в голову. Ліва рука кулеметника опустилася безвладно вниз, а права все ще державла кулемета. Сум похилився до долу. Вірні друзі підняли його на ноші: санітар Малина давав першу поміч. Кулемета перебрав муніційний Муха. Чи ворог запримітив — годі сказати. Мабуть, ні. Муха пустив ще декілька черг і противник відступив.

До 12 год. більшого наступу не було. Надворі все ще далі падав сніг, але вже з дощем. О 12 год. розірвалося гарматне стрільно недалеко від нас. Хтось крикнув: «Хлопці, поможі!» Та в ту ж хвилину знову впали чотири гранатометні стрільна, вже ближче до наших землянок.

Цілу годину ворог обстрілював нас із чотирьох важких полкових ґранатометів, не щадячи при тому стрілен. Думав, що нас знищить.

Ми боялись тільки одного: щоб ламане цими стрільнами гілля не падало з дерев на наше поле зорення, бо тоді полякам було б легше наступати.

Коло 1 год. ворог перестав бити з ґранатометів, а пішов у наступ. У наступ кинув сотню, — як поляки казали, — «фризиєрів» чи «швольожерів»: вони й мали нас остаточно зліквідувати. Треба визнати, що ці йшли в атаку куди відважніше, ніж попередні, але слід теж додати, що й згинуло їх куди більше.

Після їх наступу, аж до 3.30 год., тяглися хіба лише перестрілки. У нас ще був ранений кулеметник Горошко з 1-го роя.

Рана кулеметника Сума була смертельна. Кулі пройшли крізь голову, уплило багато крови. Одначе він держався. Його постава віч-на-віч смерті підняла усіх на дусі. Коло 2 год. він покликав до себе санітара Малину і запитував про наше положення та про те, чи ще хтось ранений. Тоді сказав, що буде вмирати, та що його опускають сили. Просив переказати мамі про його смерть, передати їй останій привіт та щоб не виглядала його надаремне, він їй уже не допоможе, бо матері-Україні віддає свою найважчу жертву.

Батька Сум уже не мав. Подав ще ім'я, прізвище та родинне село. Попрощав усіх, побажав перемоги і на декілька хвилин перед 3 год. віддав Богові свою лицарську душу.

Ця трагічна картина смерти до краю зворушила нас. Кожний із ще більшим завзяттям і ненавистю стояв на своєму становищі, і в дусі присягався, що гідно помстить смерть вірного друга.

Надворі почало сутеніти. Стан амуніції у нас помалу вичерпується. Ракетами ворог починає освітлювати терен бою. Перед нами питання: що ж далі? Те, що ворог ракетами освічував передпілля, нам помагало багато. Ми бачили, як ворожі вояки стрибками підбігали в нашому напрямі. Ми почали стріляти в ту сторону, але ворог також відповів пострілами й все почалось на ново. Ціляти було годі, бо надворі вже зовсім стемніло. Поляки почали кидати ґранатами. Між ними зчинився крик: було чути погрози польських старшин до вояків. Їх гнали до наступу брудною польською й большевицькою лайкою.

Цей перший вечірний наступ тривав майже пів години. У тому наступі в нас від відламка ґранати був ще один ранений — ройовий Сабаль. Знову кілька хвилин перерви і ворог знову кинув свіжі сили до наступу. Але й цей наступ не набагато різнився від попереднього: хіба тим, що противник більше намагав криком. Ситуація ставала загрозливою: ворог почав все більше напирати і здавалося, що кінця тому не буде. І в ту грізну хвилину впав наказ к-ра Калиновича: «Друзі, якщо ворог увірветься до котрогось бункра, тоді рій на власну руку йде на прорив! Збірний пункт там і там, кличка така і така! Якщо ні, чекати поки скінчиться наступ, а тоді рій виходить із бункрів і йде у прорив! Виходимо перед бункер 2-го роя! Напрям прориву — село Сурмачівка».

Ворог попробував своїх сил і цим разом теж відступив. Тоді ще раз пронісся голос командира: — «Друзі! Зідхніть до Бога, хай діється його воля. Забрати ранених, приготовити ґранати і виходити! Йдемо у прорив!»

Впродовж дуже короткого часу без най-

меншого шелесту всі три рої вже стояли перед бункром ь-го роя. Ранених — стр. Горошка і рой. Сабаля — взято поміж 1-ий та 2-ий рої. Притишене «Вперед»! і всі рушили з місця.

Все робилося так тихо, що ворог почув нас аж що лиш тоді, коли ми відійшли від табору на яких двадцять кроків. З правого крила на нас посипався вогонь. Тоді й заговорила наша зброя. Під напором нашого вогню ворог відступив. У ворожому перстені зробилась прогалина. Ще декілька пострілів, ще розрив декількох ґранат і — ми вийшли з оточення. Під час прориву був поранений стр. Клен, з 2-ого роя. Заки ми вийшли з лісу, кілька разів зустрічали польські стежі чи застави, але вони після кількох стрілів розбіглися і ми мали вільну дорогу. По лісі ми розбіглись по кількох людей, щоб скоріш вирватися з нього: тут на кожному кроці були густі ворожі застави. Ще тієї самої ночі ранених відставлено в село. Після нашого відступу ворог наступав уже на порожні бункри і запалив їх.

У два дні пізніш напроти побоєвища, за лісовою лінією на тлі молодого лісу, похоронено кулеметника Сума. Його могила й березовий хрест говорять прохожим про те, як боролись українські повстанці з наїзником.

Кінчався листопад, надходив грудень. Треба було знову братись до праці — до будови нових бункрів. Декілька тижнів пізніш наші стрільці принесли пісню про цей бій: її співала вже ціла околиця.

Оцей бій за наші бункри, що мали дати нам відпочинок, переконав ворога, що надто великий запал у поборюванні повстанців не поплачується. У цей бій ворог кинув проти нашої горстки, себто проти 28 вояків, своїх — 900. У висліді бою у нас були: один вбитий, один важко ранений в руку і в ногу та два легко поранені. Зате ж втрати ворога виносили: 78 вбитих, понад 13 ранених і 18 пропалих без вісти (мабуть, скориставшись із нагоди, пішли до хати). Здобича ворога на нас — пів корови забраної з нашої кухні. Польські вояки казали в селі Бахорі, що за відро м'яса прийшлось заплатити дорого: двома сотнями людей вбитими й пораненими. Від того бою ворог уже не пробував щастя в лісі майже цілу зиму, обмежуючись погрозою, що з весною, як лише зникне сніг, нас знищить.

Ще до 10 грудня чота побудувала нові бункри-табір та забезпечилася ще краще. Підходи до табору позаміновувано більшими й меншими мінами.

Ранньою весною засіяно квіти на могилі незабутнього кулеметника Сума.

Вістун УПА Цвіркун

Верховина промовляє

Круту, темну стежку залишили ми за собою на сизій від роси траві. Перед нами височать шпилі Кремінного, а далі — верховини, поки зір сягає... Звертаємо в столітні смереки і дуби, прикрашені весняною листвою. В долині гадюкою, вилискуючись до сонця і ревучи, шалено мчить у гірській тіснині річка Орява, перерізуючи в кількох місцях шлях Сколе–Климець. Пташиний ноктюрн наповняє увесь ліс. Показалося сонце у всій своїй величності... вічности...

По кількагодинному марші ми відпочивали серед любої весняної природи, а сотенний Грузин і чотовий Летун пішли підбирати місце на засідку.

— Чогось свербить мене права долоня — каже кулеметчик Верба.

— Річ проста, друже, рука проситься до кулемета, хоче сьогодні перестріляти цих бандитів із Славська з капітаном на чолі, що автомашиною мають їхати до с. Козьови судити людей за не здачу позики! — відказую йому.

— І колгосп насильно там хочуть заложити. О, будуть знову тортурувати народ! — зітхаючи, додає Скригулець.

— Будьте спокійні і певні, що не вони вже будуть судити народ. Наша зброя виконає сьогодні на них смертний присуд! А тебе, мій голубчику, рука свербить ще й тому, бо чує, що вечером обніматиме Євцю. Знай, що вірна вона тобі. Я мушу тобі признатися: раз хотів її приголубити до себе, бо й гарна вона, але не дозволила навіть ближче до себе доступити. А що помагає партизанам, то не тайна. Всі в селі беруть її за приклад! — дещо басом підтягає Дунайчик.

— Ади, де б вона хотіла заміняти такого, майже на два метри росту і ясного, як місяченько вповні, за такого «ні бери мене, ні лиши мене». Тобі трапиться хіба вже вдовичка! — сміється Стріла.

Верба «спалив раки», — не дивота, бо молодий ще та гарячий хлопчина, — і хотів усім відрубати, але розмову перервав прихід командирів.

В густих кущах біля 5 метрів від дороги, яка вилась як вуж, виповзала з села Козьови на верхи і кидалася звідти вниз до с. Коростова, залягли ми вичікуючи ворога. Біля дороги, глибокою до 30 метрів кручею, пливе річка, а за нею скалиста стіна. Місце на засідку вимріяне. Ворог нікуди не зможе вирватися.

Дорогою проходять і проїжджають селяни. Часом проїде мимо нас і машина з большевиками і цивільними. Шкодуємо населення, тому пропускаємо і большевиків. Погано над самою дорогою непорушно вичікувати годинами, бо не можна ні з ким перекинутись словечком, і година стає роком.

Сонце добивалося горизонту, а автомашини з бандитами ще немає. Чи може взагалі сьогодні не будуть їхати? Ні, мусять їхати, бо командир дістав добру розвідку. Витривалости треба мені — думаю — витривалости.

Важко лежати спокійно, вичікуючи ворога, а ще важче вдержатися, коли він безкарно проходить біля тебе. Цівка сама звертається на нього і хоче бігти за ним, мусиш її насильно держати.

Чи можеш не рватися до бою, коли в тебе грудь жевріє наснагою відплати? А є за що відплачуватися: — за мою любу Лемківщину! Я її люблю, люблю понад усе! Вона мене родила, годувала, пестила, гартувала. Я там — на рубежах України, стояв на сторожі не займання своєї Батьківщини. Там ми віками охороняли Її. Прийшов лютий кат з Москви і Варшави і тих, що не загинули на місці,

замордовані по-звірськи, силою зброї викинув з рідних сторін. Так, викинув, але не вирвав нам цієї землі, бо вона осталась в наших серцях!

Від цієї згадки, від хвилювання, я мокрий. Грудь ґудзики відірвати хоче...

Та чи по відплату кличе мене тільки Лемківщина? — думаю собі. Та ж кличе мене ціла скатована Україна. Кличе: Київ — подикому зруйнований Андрієм Боголюбським, Батурин — вирізаний впень Петром І-шим, Запорізька Січ — зруйнована Катериною ІІ-ою, неповинна смерть Кальнишевського, Полуботка і тисячі інших козацьких старшин, знищених московськими царями. По відплату кличуть герої з-під Крут і Базару, мільйонні жертви голоду з 1933 і **1946** рр., мільйони впавших українців на фронтах, гнаних силою у передову за імперіялістичні цілі Сталіна. Про відплату кличуть тюрми, морди, заслання, мільйони катованих селян, силою штика загнаних у голодні сталінські колгоспи. Мести взивають тисячі героїв-революціонерів і повстанців, що загинули в боротьбі з кривавим московсько-большевицьким окупантом!

Нагло завиває вихром ліс і чую, що він несе не тільки скарги і біль катованих, але і розносить грізні слова і чини протесту українського народу. Чую в ньому брязкіт нашої зброї, бо Україна, хоч стогне, але не кориться. Україна кипить революційною боротьбою. Я чую вже і дикий рев опричників окупанта, що гинуть від нашої кулі.

Знаю чому сьогодні тут чекаю на клятого москаля. Глибока любов України і жадоба чину каже мені з крісом в руці бити катів мого народу. Доля народу в наших руках — я це бачу!

Кільки таких думок перейшло мені головою не спишу. Але чи це тільки мені? Коли розглядаюся, то те саме бачу і у Верби, і в Дунайчика, і в Стріли, і Скригульця. А таких верб, дунайчиків, скригульців, ну й цьвіркунів, Богу дякувати, Україна має тисячі. А нові тисячі, мені здається, що вже й мільйони, готові станути в бойову лінію проти окупанта.

Серед задуми потрясло мною: «Увага! Їдуть!»

Нараз безмежну тишу, тишу перед бурею, прошиває різкий голос командира Грузина:

— Вогонь!

Рясний кулеметний, автоматний і крісовий вогонь сипнув по автомашині. Вона з люттю пробігла ще 5 метрів, запорола носом у рів, перехилилася кривоверба і сперлася на придорожню смереку.

Вогонь нашої зброї позмітав з платформи машини вилискуючі орденами за бандитські розбої груди московських опричників. Летіли вони настрімголов у пропасть річки, де з радістю вода заливала їхні скривавлені морди, щоб стогін не опоганював краси української гірської природи.

К-р Летун кинув на машину ґранату і з окликом «Вперед!» вискочив на дорогу.

Я скочив у придорожний рів і бачу: один бандит вискочив з кабіни і тримається смереки, щоб не впасти у провалля. Прицілююсь з кріса і, як галушка, летить він в долину. Дивлюся: другий ховається в протилежному рові. Посилаю і йому гостинця — натягнув ногами.

Нараз один бандит-капітан, командант цієї зґраї, з рова посилає серію з ППС-а і від неї паде наш чотовий Летун. Я аж крикнув коли це побачив. Прицілююсь, але купа каміння заслоняє його.

— Вербо! — кричу до кулеметчика, — там у рові є ще живий один поляк. Дай йому, але добре дай! (Я тоді забув, що це большевики, а не червоні поляки, але вони всі бандити).

Верба однією чергою перетинає його на двоє. Я прискакую, забираю ППС-а і торбу з документами.

Скригулець скочив на машину, витягнув ніж і відрізав автомата, що завис з вбитим бандитом, що хотів скакати. Забрав і кріса, що покинув його один з бандитів. Більше не вдалося нічого забрати, бо вся зброя попадала враз з бандитами у провалля, а к-р Грузин дав знак до відступу, бо позаду їхали дві нові автомашини з большевиками.

Ми забрали тіло к-ра Летуна і були вже в лісі, коли большевики залягли в придорожні рови і обстрілювали ліс. Бою з ними ми не зводили, бо нас було тільки 17, мали лише два кулемети та тіло впавшого друга-командира.

— Бачиш, Вербо, що не дурно тебе рука свербіла. Прожив ти сьогодні гідно, ще й дотепер червоний від цього, — каже йому кулеметчик Стріла.

— Але і ти не дармував, братчику, — відповідає Верба. — Шкода, що цих других, які тепер над'їхали, не дозволив нам командир угостити. Мій кулемет аж плаче, бо є нагода гаркнути, а дармує.

— Треба похоронити командира Летуна, тому не маємо часу залишитися, — відізвався сотенний Грузин, що чув нашу розмову.

Під верхом у цьому лісі виросла ще одна могила, могила без хреста, без вінків із пахучих квітів і калини. На ній тільки кусок колючої тернини, яка кожному пригадує, що той, хто в ній спочиває, пройшов важку, тернисту путь.

Над могилою підлетів жайворонок невисоко й повиснув, мов на ниточці, і затюркотів похвальну пісню Героєві Української Національної Революції. І в ній ми відчули, що тільки

> «... Шлях важкий, тернистий
> У рай заведе променистий.
> Нікого з нас не лякає він...»

— — — — — — — — — — —

Було це в червні місяці 1948 р.

Ворог втратив 9 вбитими, між ними одного капітана, двох лейтенантів та трьох важкоранених, які попадали з автомашини між щілини скель, що виставали над водою.

Населення раділо, що знищено грізну енкаведівську банду, що знущалася над ним.

(«Гомін Волі» ч. 8, 1950 р. Видає підпілля в Дрогобицькій Окрузі).

Вістун УПА Деркач

Моє бойове хрищення в партизанці

(Спомин)

Я хочу бути вояком УПА

Після 1945 р. до відділів УПА, приймали лише добровольців, що наполегливо напрошувалися на невигоди, серед яких живуть усі члени підпільної боротьби включно з їх найвищим командуванням та УГВР. Приймали лише тих, яким нерівна боротьба з усіма ворогами України й готовість жертвувати своє життя в обороні рідного краю була остаточною метою їхньої дії й життя.

Ще вдома, з великим зацікавленням я часто приглядався рейдуючим чи квартируючим в нашому селі відділам і кілька разів просив командирів, щоб забрали мене з собою. Але не легко було дістати їх згоду. Одні говорили, що я пізно вродився, другі питали, хто буде пасти корову мамі, інші казали зачекати поки мені вуса виростуть, а ще інші, що вони ворогів самі не знищать та ще й мені багато роботи останеться.

Так минали дні за днями, хлопців у селі оставалось чим раз то менше, а мені хоч іди самому в ліс і організуй свою УПА.

Я був тоді розчарований і понижений, наче б до

нічого нездібний, ще й дівчата «маминим синком», а то й «офермою» називали, що було для мене найбільшою зневагою.

Щоб позбутись пониження, я з іншими ровесниками-друзями організували та магазинували зброю, амуніцію, дуже часто й без відома кущевих властей, на яких спочивала ця рсбота та організація. Ми робили це з думкою, що все це придасться майбутньому відділові, куди нас остаточно прийняти мусять.

Раптом одного погідного вечора весною 1946 р. прийшла до нашого села чота з відділу к-ра Бродича під командуванням к-ра Дороша й повідомила, що прийматимуть, на превелику мою радість, добровольців від 14 літ вгору до відділу УПА. Мене огорнула незвичайна радість як кожного юнака, що має охоту стати вояком, вояком у своїй власній армії, серед своїх стрільців та командирів, де всі накази та команди подавані в рідній мові, де українська традиція.

З радістю в душі прибіг я до хати, щоб заявити своїй мамі, що завтра по обіді відходжу з групою вояків УПА до відділу, бо вже отримав згоду уповноваженого по мібілізації к-ра Дороша.

Така моя, вже військового стилю, заява викликала цілу бурю спротиву мами та інших членів родини. Тут однак я почував себе вже вояком і були б вони згідні чи ні, це мені зовсім не перешкоджало приготуватись завтра до відходу.

Приготування для мене, це була в дійсності найменша дрібниця. Зброї й амуніції я до того часу вже стільки наорганізував, що можна було б пів відділу озброїти. Під оглядом виряду та зброї мені нічогісінько не бракувало. Мій кріс, що його я чистив вже багато тижнів наперед, вийшов тепер з підпілля й навіть, здавалось, гарніше виглядав в руках вже ось-ось вояка УПА.

Прощання з юними мріями

Мама із сльозами в очах просила, щоб я таки залишився вдома, брат був обоятний, сестра потакувала за мамою, але всі ці просьби наче мене не стосувалися, бо мої думки тоді вже кружляли поміж вояками та командирами УПА, яких я мав нагоду вже бачити, і пробував відгадати як мене приймуть. Дивився я на ліс та гору Хрещату, яку називали столицею, Києвом, і думав, скільки то таємниць криється в тому лісі і довкола гори, скільки чоловіків оставили свої родини і живуть у невигодах, а все заради кращого завтра. Чи ж за ними не плакали їх мами, дружини або діти? Чи ж лише одна мама чекатиме свого сина, якого може й ніколи не побачить? Чи ж одні діти виглядають батька, який полекшив би життя й забезпечив би родину перед що раз то гіршою нуждою? А тоді чому саме я маю чекати і дивитися, як відділи польського безголов'я знущаються й винищують населення моєї Лемківщини?

Усі ці сумні картини, витворили в мені невмируще бажання помсти й, маючи вже нагоду, жодна сила мене вдома довше не могла б задержати.

Напередодні вступлення до відділу УПА я вважав за свій обов'язок бути чесним і здисциплінованим вояком, совісно виконувати накази своїх командирів і здобути волю для свого поневоленого народу, або вмерти в боротьбі за неї.

* * *

Я син селянина. Уродився я та зріс на Лемківщині, на підніжжю широко знаної серед повстанців гори Хрещатої, або «Київ», з села Довжиця, Сяніцького повіту. Я лемко. Моя скромна освіта обмежує мої спроможності красномовно описати все те, що я особисто переживав і з чим хотів би поділитись з українським громадянством на еміграції, куди й мене завела доля. Вміру моєї спроможности спробую передати щиро все, що в пам'яті осталося. Може тим хтось покористується.

З кріпкою вірою в серці

Була весна. Соняшні проміння прогнали сніги, які покривали чудовий гірський краєвид, та солом'яні лемківські стріхи, що від грубої верстви снігу пообвисали й наче старий дідусь чекали весняного сонця. Гірськими потічками весело шуміла вода, овочеві дерева вбирались у квіти, а птахи радісно вітали погідні весняні дні. Батько-ліс поважно колихався під легкий подув весняного вітру, а листки, які розвивались один наперед одного, наче раділи, що й вони допоможуть воякам УПА скритись перед небажаним оком ворога. Йому той ліс був найбільшою перешкодою.

В селі було гамірно й весело. Прибували новобранці з інших довколишніх сіл, зустрічалися із своїми знайомими, які рівнож відходили, або оставались ще вдома, ожидаючи другого покликання. Стрільці к-ра Дороша приготовлялися до відходу.

Після обіду, що його дівчата приготовили, повідомили усіх новаків, щоб вже з повним вирядом зійшлися до одної хати, де чекав к-р Дорош. Ройові зробили збірку, а командир по короткій промові, а радше поученні, переглянув виряд, наказав непотрібні речі залишити й доповнити зброю, кому бракувало. Опісля наказав розійтись та за годину бути готовими до відходу.

Була це хвилина, на яку кожний з нас — новобранців — давно вже чекав. Сльози в очах матерей дівчата, що із сльозами в очах махають хусточками. чи наречених, зворушили нас, але команда: «Позір! В трилаві збірка!» — виручили нас з прикрого становища, а деяким, в тому числі й мені, сльози, що ось-ось виступали, були б підорвали вояцьку поставу. Перечисливши, чи когось не бракує, подано знову команду: «Струнко! Ряд з-права ходом руш!»

Цю різку команду я ще до сьогодні пригадую. Вона прошила мою сповнену мрією стати вояком та прощання з родиною. Ще й тепер бачу жінки та дівчата, що із сльозами в очах мають хусточками. Щойно тоді мій мозок прошила свідомість, що може в останнє я їх бачу, та якщо й житиму, то чи зможу подати потішаючу вістку.

По короткому марші ми вийшли за село, звідтіля я ще раз оглянувся та помахав шапкою до людей, що супроводжали нас зором. Чим дальше ми заходили в ліс, тим більше було цікаво знати про дійсне життя в ньому. Воно здавалося неможливим постійно в ньому перебувати, але це тільки нам новакам, бо старші стрільці щойно в лісі почували себе безпечно наче вдома. Ніхто з них не побивався за хатою, родиною, дорогими, за селом, як неодин з нас, бо для них ліс був хатою, а воятство —ріднею.

Зближався вечір. Ми зближались до табору, де квартирував відділ к-ра Бродича. За півгодини — за словами старих, познайомлених вже з тим тереном вояків, — ми мали прибути до табору. Дивувало мене, як ті чужі в тому терені люди так докладно в ньому орієнтувались та знали всі його тайники, про які, пасучи десять літ худобу, я не знав. Небаром зупинила нас стійка, і по обміні кличками, що стосувалося на місцях постоїв, ми увійшли до табору.

В партизанському таборі на полонинах

Назустріч нам вийшов сам к-р Бродич в товаристві бунчужного та інших командирів, відобрав звіт від к-ра Довбуша та привітав усіх новобранців.

Опісля службовий показав нам наші квартири, які були вже давніше побудовані, казав оставити виряд та приготовитись до вечері, яку саме стрільцям видавали. І тут уперше довелось мені спробувати партизанської зупи, яка по довшому марші смакувала добре, однак кількісно новаків не зовсім задовільнила.

По вечері — збірка до молитви, яка надала святочного настрою, зокрема нам, яким перший раз довелось бачити спільне таборове життя, а також тому, що ми мали змогу бачити цілий відділ за винятком тих, що виконували службу.

По наказові та молитві ми мали досить часу запізнатися із стрілецтвом та деякими командирами. Принесені нами наплечники скоро опорожнились, а їхні дари в виді домашніх колачів та пляшок затіснили знайомство і дружбу, а передусім покращали настрій і повстанський гумор. Так ми провели весело перший вечір у лісі серед справжніх повстанців, про життя яких, перебуваючи вдома, тяжко було собі уявити.

О 10 годині все втихло, лише стежі та стійкові повертаючи із зміни, потихо між собою розмовляли. Свіже ліжко із смерекових галузей не було дуже вигідне, а крім того, різні думки снувалися в голові, відганяли сон. Друзі, не призвичаєні підпорядковуватися наказам, час до часу перекидались словами, службовий кілька разів звертав увагу й аж пізної ночі всі позасипляли, а нічну тишу переривали з-рідка сонні голоси вояків, які снили про пережите.

На другий день рано о 7 годині вже знову цілий відділ стояв на збірці, куди долучили й нас новаків. Відбулася молитва, а по ній снідання. Цілий відділ, за винятком службової чоти та нас, яких не уважали до часу лікарської комісії за вояків, відійшов на заняття. Лікарська комісія мала на днях прибути до нашого відділу.

І тут знову для багатьох постала проблема: чи буде принятим чи його наженуть до хати, куди після прощання соромно було б вертатися.

В безділлі ми перебули три дні, приглядалися заняттям старших вояків та чистили свою зброю й ждали вечора, коли знову зможемо стрінутись із старим вояцтвом.

На четвертий день остаточно дочекалися лікарської комісії. Почався перегляд, який розчарував багатьох новобранців. Прибуло нас 25, після лікарського перегляду осталось лише 12, серед яких на превелику мою радість остався й я. Решту відіслано до хати.

Партизанський вишкіл

Зараз же того самого дня, після лікарського перегляду, з нами почали «бавитись» у військо. Зробили з нас окрему групу, призначили двох ройових для вишколу (один називався Новий, другого псевдо я на жаль забув). Під точною контролею сотенного вишкільника та бунчужного, а в загальному командира відділу, почато навчання.

Відділи УПА не могли позволити собі на зовсім докладний і поступовий вишкіл, як це буває в регулярній армії, бо обставини й час не дозволяли. Щоб однак дати воякові максимум знання, щоб він став повновартісним вояком у дуже короткий час, треба було добре «дати йому в шкіру» й це й на нашій шкірі ми болюче відчули.

Ставлення командирів у загальному було можливе за винятком деяких, вискоки яких ми, нові, мусіли терпеливо зносити, та ще держати в таємниці від к-ра Бродича, який був безоглядний і карав справедливо, не зважаючи ні на ранґи, ні на функції. Такою поведінкою командир здобув собі любов і пошану усього стрілецтва.

В терені було досить спокійно так, що під час нашого тримісячного вишколу, нам ні разу не прийшлося понюхати пороху. Ми мали час та спокій на здобуття військового знання, що нам у майбутньому вже на практиці мало придатися.

По вишколі нас приділено до різних роїв та чот. Я та дург Ворона попали до першої чоти, чоти к-ра Дороша, в якій я служив до останку мого перебування в УПА. Мій ройовий Палій, був строгий, але тому, що сам був добрим вояком, це саме давало йому повне право тримати тверду дисципліну, яка виявилася доцільною.

«Покінчено час вишколу та відпочинку — ходило між вояцтвом —, а будемо братися за засідки та наскоки на розташоване по селах польське військо». Ми самі думали теж, що здалося б на практиці здати іспит партизанської зрілости.

Зв'язатись з ворогом в партизанських обставинах не тяжко, якби не те, що на цьому терені к-р Хрін був для польських, російських та чеських військ пострахом, і вони боялись заходити в ліси, звідки не було для них вороття. Ворог побоювався заходити малою кількістю навіть до прилісистих сіл, бо знав, що, не отримавши, скорої помочі, буде зліквідований. Він дістав добре в шкіру під час виселення Лемківщини від к-ра Хріна, тому тепер підтягнув великі сили та оперував більшими одиницями. Заносилося на друге з черги виселення Лемківщини, тому оціліле від вивозу, завдяки втечам у ліси та обороні УПА, українське населення жило в постійному страсі та непевності.

У відділах УПА велася підготовка до «гарячих жнив». Про це ми знали від прибуваючих до нашого відділу кур'єрів. Здавалося, що цей рік у зв'язку з балачками про неминучу цього року війну між Заходом і Сходом вирішить нарешті українське «бути чи не бути».

Скупчення польського війська по довколишніх селах означало виселення й облави, означало остаточний двобій польського війська з українським населенням та віділами УПА на тому терені.

Вивіз українського, а частинно й польського населення, з т. зв. Закерзоння позбувало нас матеріяльної бази, що було найголовнішою передумовою нашого існування та дальшої дії на тих безлюдних теренах.

Всі ці питання виявилися поза засягом нашої «хлопської філософії» так, що оставалося нам лише слухати своїх командирів і вірити, що вони знайдуть вихід із кожної, навіть найкритичнішої ситуації.

Я сню про боротьбу за волю Лемківщини

Одної ночі я поклався спати, як звичайно в повному поготівлі (що в більшості серед усіх відділів практикувалося для забезпечення від небажаної неспodіванки) і чомусь довго перекидався з боку на бік, не міг заснути. Коли заснеш твердим сном, то здається, що й ті найближчі, цебто «ті під сорочкою», що не опускають людини в найгіршій біді, також відпочивають. А зараз мені здавалося, що вони всі до мене позлазилися наче курята в час негоди під крила квочки, наче передчували надходячу небезпеку, шукали в мене оборони. Мимоволі пригадалася мені поговірка старих вояків - лемків, ще з першої світової війни, що «перед твоєю смертю й воші тебе опустять». Невже ж на щось заноситься й я мав би сам один остатись, бо інші друзі всі дуже спокійно сплять? По півночі я все ж таки заснув. Але трибожні сни мучили мене до ранку. У сні я вів затяжні бої за волю моєї Лемківщини, яка манила мене сміхом блакитних дівочих очей, гамором розсміяних хиж, та журбою злиднів ... аж нараз службовий не дуже то ввічливо проказав ранню зорю.

Вранці питав я сам себе, що властиво мають означати цей сон та якесь дивне внутрішнє передчуття. Але як кажуть — «поживем-побачим».

День був погідний, мовчазний ліс як звичайно не зраджував своїх таємниць і здавалося, що ще один день промине спокійно.

Перший партизанський бій

Нараз я почув кулеметні постріли на першій стійці. В таборі заряджено алярм... І вже я біжу з друзями розстрільною в сторону, звідки чути густі кулеметні черги та поодинокі крісові постріли. Зближаємося до стійки, яка із свого становища стримує польське військо перед наступом вдолину, де примістився наш табор. Запримічую, що коли б ворог замкнув вихід із долини, наш відступ був би неможливий.

Ліве крило поляків було вже в лісі і наш відділ зайняв становища проти них, відкриваючи вогонь. Почався справжній бій. К-р Бродич висилає рій ройового Палія зайняти другий край лісу, куди поляки не вспіли ще дійти. Там нам пощастило привітати ворога на відкритому терені. Ворог відразу відступає. Наші становища під горою знайшлися під густим вогнем ручних ґранат, які котяться самі з гори в долину й унеможливлюють наші спроби наступу вперед. Рій Палія, відігнавши ворога й не бачучи їхньої спроби поновного наступу, а чуючи густі розриви ґранат, що говорило про скору перевагу ворога, із власної ініціятиви робить фланковий наступ. Відділ польського війська був цим заскочений, пробував оборонятись на два боки. Цей наступ ройового Палія уможливив нашому роєві наступ від долини і змусив поляків до панічного відвороту. Завдяки роєві Палія та його власній в тому випадкові ініціятиві польські «сіли збройне» в силі 350 вояків були розбиті. Наш відділ був охоронений від поважних втрат. Мій перший партизанський бій був переможним. Думаю: добрий початок.

На полі бою, поляки залишили 14 вбитими, 12 тяжко раненими. 11 легко ранених вспіли забрати з поля бою із собою. Ми здобули один кулемет, 26 крісів, багато ґранат і амуніції більше, ніж самі вистріляли в бою. З нашої сторони впав ройовий другої чоти Граб. Він хотів забрати кількох поляків в полон, що попідносили руки вгору, й коли Граб піднявся бігти до них, інший прошив його чергою з автомата.

Тимчасом із села Брунари, де квартирувало польське військо, на кількох автах наспіла поміч. Ми бачили, як одне авто перевернулось на закруті, причому було 5 вбитих і кількох ранених, що потвердили мешканці того села. Це, здається, теж було причиною, що допомога вже не встрявала в бій і залишила нас у спокої. Ми рівнож не переслідували ворога. Під час бою наші два коні, сполохавшись від пострілів, втекли від відділу й, як ми під вечір довідались, поліція в селі Снітниця їх зловила. Чотовий Дорош, маючи добрий настрій по вдалому бою, за дозволом к-ра Бродича пішов із своєю чотою та відібрав коней. Поліція навіть не пробувала ставити спротиву.

Вечером ми похоронили на полі бою ройового Граба та, упорядкувавши свій виряд, відійшли.

Це був мій перший бій, в якому довелось мені брати справжню участь і після якого я почував себе вже вояком УПА. Перший бій, мабуть, найбільше говорить про відвагу чи страх нового стрільця й, як він в ньому вив'яжеться, так його трактуватимуть навіть найкращі його друзі. Отже ж мені напочаток повелось непогано. Я дістав від ройового признання за відвагу, в яку він перед тим ніяк не вірив. Почуття страху та схвилювання вже при перших стрілах я старався перемогти, хоч, направду кажучи, це мені вдалося зробити з великим зусиллям.

Довгий час після цього бою ми обговорювали злі та добрі поступки стрільців і командирів, щоб в майбутньому їх використати та оминути всяких похибок. Вони звичайно важать на більших чи менших втратах з нашого боку.

Сьогодні тут — завтра там...

На новому постою біля села Поляни в Криницькому повіті нам довелося недовго ждати на відвідини ворога. Цим разом вже по стрілах стійкового ворог навіть не чекав, заки відділ зайняв бойові становища, а відступив, що й конем був би його не дігнав.

Зміняти часто місця квартирування зимою не дуже практично, а побудувати новий табір, який сяктак забезпечив би від зимна, вимагає часу і скорше чи пізніше треба його знову покинути, бо витоптані в снігу стежки вказують ворогові точний напрям. Ворог не мав завдання нав'язувати боїв, а лише відшукати місце нашого постою.

І знову після цих відвідин ми були змушені залишити наш табір, щоб оминути вже пляново наступ в несподіваний для нас час. Другий табір ми побудували біля села Чертіжна і, придержуючись усіх правил конспірації, перебули там кілька тижнів.

Наша розвідка доносила нам вістки про діяльність ворожих військ, про масові перевірки лісів, про знущання над селянами, стосування страшних тортур супроти невинних селян, про всипи, зраду тощо.

Йорданський обід

На Водохрища-Йордан, коли ми приготовлялися до урочистого святкування, а кухарі приготовили святочний обід і відділ стояв в черзі по обід, знову стійковий заалярмував нас наглими стрілами, що ворог зближається. Такою вісткою кожен був до краю обурений, а неодин, кидаючи їдунку, відгрожувався ворогові за втрачений обід. Мовляв, побачимо в бою, хто з нас ще їстиме. Вхопивши зброю і баняки з обідом, вискакуємо до заздалегідь приготованих становищ за табором. Сотня польського війська, думаючи, що ми вже відступили, громадою кинулась до табору. Але тут зустріла її неприємна несподіванка. Ми, зорієнтувавшись, що ворог у малій силі й що ми зможемо дати собі з ним раду, зараз же пішли в протинаступ і примусили непрошених гостей до відступу. Кількох польських вояків вже вспіли забігти аж до наших землянок, а один із них, напевно музикальний, вхопив скрипку нашого роя та, побачивши втікаючих товаришів, почав з нею втікати.

«О, це вже грабунок» — відізвавсь хтось із наших — і чергою з кулемета виписав йому музичний диплом на плечах.

Крім цього польське військо оставило ще сім вбитих; кількох ранених вдалось їм забрати із собою. По одногодинній перестрілці сотня польського війська під нашим протинаступом розбіглася. Ми їх не переслідували погонею.

Наша скрипка знову повернулась до своїх власників і ми зараз же відограли польським полеглим, нещасним жертвам совєтсько-польського режиму похоронний марш: «В моґіле цемней сьпіш на векі».

Ми, не маючи ні вбитих, ні ранених, взялися в святочному настрої кінчати наш перерваний йорданський обід.

*

Не думай читачу, що завжди нам так щастило. На війні є всіляко. Це лише перша увертюра моєї партизанської долі й моє щастя, що вона була переможна!

Ідея нації посідає домінуюче становище серед усіх інших чинників, що впливають на хід історії. Вона є найбільша сила історичного процесу, в зударі з якою капітулюють усі інші сили, скеровані проти неї. Вона через те визначає і основну розвиткову тенденцію історичного процесу.

П. Полтава

З КНИЖОК І ПРЕСИ

Jan Stransky: East wind over Prague, London 1950, стор. 244

В оцих своїх спогадах відомий чеський політик-демократ теперішню совєтську окупацію Чехії зве тільки «східнім вітром над Прагою». Трішки несподівано, бо його глибоко песимістичний тон промовляв би радше за окресленням **клімат**, ніж тільки **вітер**.

Самі спогади для нашого читача, що давно пережив усе те, про що західньому «шпісбюрґерові» («який випадково досі ще знаходиться по щасливій стороні залізної заслони»!) хоче оповісти автор, тільки рекапітулюють речі, добре відомі вже від років, методи, застосовані цим разом ще й над Велтавою. Зате цікавим тут може бути спосіб реаґування на російсько-большевицькі експерименти й пропаґанду в пересічного чеха, включаючи — й самого автора.

Спершу декілька слів про автора. Після окупування Чехії німцями він тікає до Польщі, а звідти до Англії й Франції, бореться проти німців над Марною, після капітуляції Франції рятується знову до Англії, де служить у чехословацькій бриґаді всю війну; як член екзильного уряду враз із Бенешем у 1944 р. літаком їде до Москви, щоб притягнути до співпраці в уряді чеських комуністів, далі почерез Київ переїжджає до Кошиць і звідси вже за Червоною армією приїздить до Праги. Як чільний політик опозиції до комуністичного режиму він залишається в Празі аж до лютневого перевороту 1948 р., коли враз із ріднею перед арештуванням втікає за границю вже вдруге — цим разом на захід. У книжці подрібно зупиняється над періодом від «визволення» Чехії по переворот 1948 р. Проблем «високої політики» оминає, можна гадати зумисне; зате намагається витовкмачити отому західньому буржуа (до його світогляду й повинні апелювати всі авторові арґументи!), — як це так сталося, що країна з такими назагал впорядкованими соціяльними відносинами й сильним «середнім» станом, як нею була довоєнна Чехія, — могла враз отак «без бою» заламатися під атаками большевицької пропаґанди.

Книжка написана дуже легко й приступно; зрезиґновано тут із большевицької теорії в Чехії, а весь натиск покладено на «практику».

Оце переміну в психіці чеського дрібноміщанина, його вступання в члени компартії автор виясню́є низкою причин: перша — це зламання хребта самостійній економіці країни і загалом гідності людини роками гітлерівської окупації («зґляйхшальтування»!), далі — наївністю представників західньої й чеської демократії при своєчаснім пляновім і вирафінованім підготуванні комуністів — російських і чеських еміґраційних у Москві, — системою залякування прихильників демократії совєтськими окупаційними військами зі сторони місцевих комуністичних поплентачів. В наслідок того прийшла зневіра в силу й можливу підтримку західніх демократичних потуг, що залишилися сліпими й глухими на розпучливі крики людей поза залізною заслоною. Неостанній засіб комуністів тут — це притягання до себе людей виглядами на звичайнісеньку матеріяльну наживу. Власне із давніх комуністів-мучеників за ідею не залишилося дослівно нічогісенько. Поселених у потраничних районах, звідки передше виселено німців, до комуністичного табору зганяє побоювання, що поворот західньої демократії означатиме й поворот німців, добра яких вони посіли, означатиме реставрацію давніх відносин. Окремі пункти оцих міркувань автор багатюще ілюструє прикладами з життя чеського населення після 1945 р.

Зустрінемо тут огидні сцени з господарки й поведінки «визвольницької» Червоної армії з ґвалтуванням жінок на кожному кроці, п'яниченням, грабежем. Автор, що всетаки й досі не втратив іще традиційного чеського сантименту для «великого слов'янського брата», інтерпретує цю поведінку, гадаємо, хибно. На нашу думку, все те в ЧА було заплановане наперед: дати відплив нагромадженій енергії, почуттям сили мас ЧА, які інакше могли б звернутися проти зненавидженого ладу у власній державі; атаками ж насилля — порізнити місцеве населення з червоноармійцями. Якби так автор був собі з того здав справу, то менш оперував би терміном «азіятський», а глибше зрозумів би диявольську східність кремлівських володарів. Він тоді й глибше пізнав би, що й його чеські комуністи-квіслінґи це тільки фіґурки, безоглядно перетасовувані Москвою. Але він подібно, як і останньо в Берліні, лає єдино власних ґротеволів і ульбріхтів, і не має відваги глянути правді в очі, що промотором його фірлінґерів і запотоцьких є «старший брат з Москви».

Прочитуючи авторові спогади, нам мимохіть пригадується розпучливий крик українців напередодні другого походу большевиків у 1943 р.: мовляв, хай приходять і хай заллють **усю** Европу, бо тоді нам, українцям, від того легше стане; проти большевицької Москви звернуться всі підкорені нею народи, а тоді в її поваленні будемо зацікавлені не лиш ми — українці. А вийшло, ті хто так говорив, помилилися: берлінці, Странський воюють тільки проти місцевих послушників Москви, а не мають відваги глянути в очі властивому спричинникові лиха — московському ведмедеві.

Із натяків у книжці виходило б, що Странський нібито керує підпільною чеською організацією спротиву комуністичному режимові. Нещасна та організація, якої провідники змагають єдино до реставрації минулого стану, в тому випадку — вигідного довоєнного життя чехів. Таким ідеалом можуть жити хіба психічні дрібноміщани; алеж якщо вони можуть безкровно дістати хай і менші, але все ж вигоди від окупаційного комуністичного режиму, то вмирати за реставрацію вони не стануть.

Пожиття під большевиками й подвійна еміґрація ще не навчили нашого автора шукати джерела сили у власному народі: він усю надію все ще покладає на «антанту». Його однак бере розпука, що та демократична «антанта» цілковито не бажає собі слухати неприємних стогонів з-поза «wrong side of the iron curtain» (відворотної сторони залізної заслони), і в найкращому випадку готова запросити нещасливця на «sorry»-бенкет (ніби від англійського «sorry» — «дуже нам прикро, що вам так трапилося, але . . .»). Якби так достойний автор був знайомий із історією свого східнього слов'янського брата («молодшого»!), ще в 1945 р. був би проглянув, куди веде російська тактика, як теж — що таке значить рішення «великих чотирьох» чи надії на почуття справедливости в західніх великодержав. Томущо він дошкульно пізнає аж тепер те, що ми вже спізнали понад 30 років тому, то звідси в нього — песимізм і недовір'я до сил власного народу, оборона слабодухости всіх отих швейківських типів, що їх він і згадує в спогадах. Справжні борці за чеське визволення не жебратимуть у Заходу, але шукатимуть ключа до вирішення у себе вдома і в таких же співпоневолених Москвою народах.

Для українського читача було б ще хіба цікаво почути від цього чільного політика чеської опозиції про українців. Бо ж автор повинен був пережити відділення Карпатської України від ЧСР і боротьбу з рейдами УПА в 1947 р. Проте українці в нього згадані лише один-єдиний раз (гадаємо —

хіба через недогляд!): коли автор з Бенешем повертався з Москви і в Києві на бенкеті в уряді УССР (1944 р.), «коли то п'яні реґіональні комісари стали говорити в дуже єретичних висловах про своїх російських панів і навіть про улюбленого Маршала» (себто Сталіна) стор. 11). І більш ні словечка. Ґадаємо, це не припадок, але звичайне швейкіянство: труслизість сміливо назвати проблему, правда, немилу реставраторським мріям західнього «шпісбюрґера».

Але це не єдиний залишок вчорашнього в шановного автора: із своїм учора, яке його привело на еміґрацію, він іще не попрощався. Він християнин, алеж терпить на комплекс ґерманофобства. На його думку, це і справедливо і по думці бажань всього чеського народу, ну, й на рішення західніх «великих трьох», щоб із Чехії виселювати, позбавивши майна, всіх німців. Зі справжнім християнством це хіба має небагато спільного. Зате ж це в стилі тих західніх фразерів, що тепер по Німеччині й Бенелюксі скрізь роз'їжджають із гарними словами про «західньо-европейську християнську культуру» й про «східнє монгольське азіятство» . . . Не на такій площині може дійти до майбутнього справжнього порозуміння поміж народами й до справжнього визволення й чеського народу. Не по шляху реставрації добробуту ситих поверсайських народів із часів до 1938 року!

О. Ф.

Edward Crankshaw: Russia by daylight, London 1951, стор. 240

Традиційна вже наївність, іґноранція й цинічна поверховність західньої літератури про Схід Европи ще сьогодні такі великі, а наш еміґраційний читач до них уже так далеко привик, що як йому попаде в руки книжка, яка бодай хоч у дечому ближча вірного насвітлення проблем східньоевропейської історії, то цей читач заплющує очі на всякі інші промахи в авторовому спостеріганні чи розумуванні. А ще як припадком цей автор здобудеться на геройський подвиг і догляне в большевизмі російський націоналізм, то це українського читача таки зворушує мало не до сліз.

До таких рефлексій нас приводить саме й оця чергова публікація англійського журналіста (у Москві в рр, 1941—43 від працював при Британській Військовій Місії, а з 1947 р. як кореспондент «Обсервера»), що за собою має вже низку праць про Росію й СССР та їх взаємини з Великобрітанією.

Автор виходить із слушного заложення, що і в холодній війні слід уточнити, хто саме ворог, а хто приятель, і кудою пробігає «головна бойова лінія».

Його безперечна тут заслуга це те, що він влучно відкриває російську суть Леніна (не все, може, й усвідомлену самим Леніном!), Ленінові й Сталінові «поправки» теорій Маркса — і то в напрямку їх змін у російському націоналістичному дусі.

Тоді як про Сталінів російський шовінізм (яскраво виражений у відомому тості з 1945 р.) загально відомо, то про «доброго Леніна» чомусь іще й досі в неодного українця покутує тепла згадка, може, викликана переконанням, що на методи свого продовжувача він був би хіба не пішов. Тому не від речі буде коротко передати авторові думки.

Ленінове «доповнення» Марксової теорії про самостійний розвиток окремих країн почерез революцію до соціялізму (після того, як вони пройдуть усі етапи економічного розвитку) — полягало в твердженні, що «часи змінилися» і експлуатацію нижчих кляс вищими замінено експлуатацією одних країн іншими: увесь капіталістичний Захід у світовій війні спрямував свої намагання на експлуатування економічно відсталішої Росії, і це й приспішило в Росії прихід комунізму (а що, до речі, Маркс уважав неможливим). Отак Ленін зробив справу перемоги комунізму в Росії — міжнародно-пролетарською справою, Росію ж — базою всесвітньої революції, словом, включив справу Росії в комуністичну ідеологію, а російських большевиків спрямував на підбій світа в ім'я комуністичного спасіння. Засада, що кожен засіб, який веде до мети, — добрий, і задалі твердження про релятивність кожної тези («залежно від обставин, місця й часу» — отже напр. доцільно пропаґувати кличі національної свободи в інших державах, і поборювати такі кличі як шкідливі в СССР!) — дала обґрунтовання пізнішій Сталіновій політичній і ідеологічній акробатиці.

Сталін пішов далі по лінії, витиченій Леніном, — проповідуючи гасла «соціялістичної батьківщини» 1931 р. й можливости «побудувати соціялізм і в одній країні» — при наявності «капіталістичного довкілля». Щоб оборонити цей «соціялізм в одній країні» була проведена раптовна індустріялізація й колективізація, яка й коштувала СССР мільйони жертв в наслідок пасивного спротиву селян. Москву проголошено Меккою комуністів по всьому світі; справу Росії до решти зідентифіковано із справою комунізму. 1934 р. осуджено в історіографії марксистську схему історії Росії Покровського, 1941 р. відновлено ґльорифікування деспотів в історії Росії, а після 2-ої світової війни Панкратова передаґувала історію російських підбоїв суміжних народів, вихвалюючи благодійність російського імперіялізму. У дискусії з приводу лінґвістичної теорії Марра в 1950 р. Сталін остаточно зірвав насправді з марксизмом, проголошуючи загалом його релятивність: мовляв, не вірно прикладати цитати з Маркса до умов середовища, інакшого ніж те, що його Маркс знав, і далі — переміна скоками однієї катеґорії в іншу, нову діє тільки в суспільностях, повних протиріч, але вже не обов'язує там, де суспільні кляси собі не ворожі, отже — в СССР.

Автор розправляється з твердженнями росіян-еміґрантів та розчарованих комуністів про те, що, мовляв, лиха, які впали на Росію, вийшли від Леніна-большевика, і не Леніна-росіянина. На його думку, большевизм це виплив російського духа. На тактику нового комунізму виразну печать поклав російський нарід. Кренкшов вдається в обширні аналоґії поміж політикою Росії царської й теперішньої комуністичної, при чому наводить і інструкції Троцького большевикам в Україні щодо їх політики супроти національних змагань українців (стор. 41). Слушні теж авторові завваги про викривлений образ СССР у книжках розчарованих комуністів Кравченка й Кистлера.

На тому й кінчається, ми сказали б, вартісне в авторових міркуваннях; бо те, що він у дальшому говорить про «вдачу російського народу» (Russian people, Russia — в нього СССР) це менш чи більш сумнівної вартости, дешеве синтезування, до того ще й писане з певного аспекту. Тому що тут він повторює в голос дуже популярні на Заході погляди, не від речі буде і з ними ближче познайомитися. При термінології не слід забувати, що — за доброю західньоевропейською традицією — термін «російський нарід» у нього однозначний із нашим терміном «підсовєтське населення». Де треба, то він знає розрізнити ще «великоросів», «українців», «білорусів», польських українців» тощо. То ж тут слова «російський» вживаємо в його розумінні.

Підлеглість деспотизмові «російський нарід» характеризувала впродовж усієї історії: цей нарід завжди боровся тільки за покращання особистих життєвих умов і ніколи за повалення якогось політичного принципу (стор. 47). Отже й не було тут «мучеників». Знесення панщини прийшло тут указом згори, а не в висліді революційного руху мас.

«Росіяни» мишлять завжди скрайностями: прагнуть зразу всього і як «опортуністичний» відкидають шлях будь-яких компромісів. Знають тільки або повну підкореність деспотизмові, або повний анархізм — свободу. Існування таємної поліції у них уважається хоч і злом, але все ж у принципі необхідним. Відсутність природних кордонів, степовий безмір — витворили в них експансіоністську тенденцію в політичному й стратегічному мишленні: ніби в якомусь півсні напирати все вперед так далеко, аж поки не будуть осягнуті якісь природні кордони, чи то доки організований спротив не заставить їх спинитися. Тоді вони ніби «пробуджуються» із свого півсну й з полегшею попадають знову ж у пасивність. Інші ще причини цього експансіонізму: економічні (забезпечити собі доступ до морів і виходи з них) та традиційний російський месіянізм. Корені цього останнього автор вбачає у замкнутій у собі московській відсталості, що погірдливо гляділа на «опортунізм» і компромісовість Заходу — отже його «моральний упадок»; ця тенденція згодом прийняла форму намагань російською потугою «врятувати» світ — спершу слов'ян, згодом православних, а врешті загалом усіх «пролетарів».

Вже як звичайна образа людей, що силою історичних обставин (а за які співвинна й авторова батьківщина, яка посередньо — своєю політикою в рр. 1917—21 причинилася до всадовлення большевизму на Сході Европи!) опинилися в межах СССР, звучать авторові міркування про сучасні відносини в СССР. Тут уже не знаєте просто, чому більше дивуватися: безличному цинізмові ситого західнього буржуа («шпісбюргера»!) чи його ігноранції; обоє бо немалі. М. ін. для нього Басарабія й «Молдавія» (Молдавська ССР) це в СССР дві різні країни (стор. 207). Як і всі західні т. зв. «специ», так і він совєтські питання знає виключно з перспективи Москви, поза яку далеко не виїздив, і тим самим проблеми неросійських національностей СССР знає здебільша тільки на підставі офіційних даних.

Читаючи його виводи про сучасні умови життя в СССР, набираєте враження, що все те написане на те, щоб західньому бізнесменові розвіяти всі ті його скрупули, які він іще мав би, закуповуючи зрошене потом і кров'ю каторжан совєтське дерево, і далі — позбавити турбот альбіонського обивателя, що, зацікавлений у консумуванні благодатей своєї занепадної імперії, та як вогню боїться війни із експанзивною Росією-СССР і отже жадний почути всяку вістку, що, мовляв, «там ще не так то зле, як пишуть», ну, і на базі бізнесу дасться все мирно полагодити із «Олд Джов» — Сталіном. Звідси воно і в інакшому світлі виступають авторові виводи про «традиційне російське» в большевизмі: мовляв, підождемо, і ті літи на Сході Европи вернуться до стану давніх добрих часів з-перед 1-ої війни, а тоді — заторгуєм.

Большевицькі жорстокості автор збуває вигідною теорійкою про те, що деспотизм завжди притаманний «росіянам», до розумного самоуправління на західній лад вони не спосібні, держиморди типу Сталіна їм якраз понутру, а врешті всіх оцих жорстокостей вони зовсім не відчувають так, як західній европеєць, то й нічого нам ними надто перейматися. Словом, приповідка кріпосника-поміщика: «Хлопа не бий, то хлоп слабий». Автор уважає відповідним підтримати таку свою думку вийнятком із своїх репортажів ще з 1943 р., яку — задля її безличного цинізму — приводимо вповні: «Російський нарід у мирний час не був би на багато щасливішим під інакшим режимом (ніж Сталінів!). Справді, якби так вони були залишені самі собі, то майже певно розпалися б на безліч малих і майже примітивних громад. Словом, перестали б бути громадянами СССР, і тоді були б проковтнені Німеччиною й Японією. Ціна, яку вони платять за те, що є громадянами незалежної нації, це — маршал Сталін. Це жорстока ціна, але це має й свої позитиви. І воно, само собою, не є першим обов'язком державного мужа на цьому етапі світової спільноти допитуватися своїх людей, чи вони були б щасливіші під чужим володінням... Сталін втримав російський нарід вкупі і примусив його озброїтися коштом превеликих терпінь.» (стор. 136). Як бачимо, то в основу цих думок покладено глибоко-расистський погляд про «нездібність» східньої людини наладнати свої власні справи. Та й нужда в СССР, мовляв, не така то вже велика, як рівняти її не із західнім життєвим стандартом, але з довоєнним російським.

Англійського ситого міщанина автор заспокоює, що, мовляв, нічого б пхатися до СССР когось «визволяти» чи «помагати», бо тим людям із їхньою тиранією добре, а колись інтервенція в 1918 р. тільки допомогла сконсолідуватися розкладеному большевизмові, а без такої тиранії, то цей терен розпався б на безліч анархічних громад. І тут годі сказати, чого в тому більше: цинізму чи ігноранції; бо ж Захід інтервеніював тоді за поворотом реакційного Денікіна й «іже со ним» до того саме на неросійських територіях, а чим відштовхнув національні кола (що нітрохи анархії не несли!) в бік большевиків. Подібно нині «американські приватні кола» платять мільйонами долярів на підтримку російських шовіністів-емігрантів у їх боротьбі проти національних рухів. Теж хіба як свідоме викривлювання фактів слід розглядати авторове твердження, що «польські українці» в 1947 р. «борються проти колективізації, як тому 20 років їх східні брати» (стор. 207); невже ж тільки отака «шлунково-особиста» — як на іншому місці він це зве — ціль боротьби УПА?

Захід, мовляв, не знав про концтабори в СССР, бо ж туристи, хоч і бачили нераз нужденно-зодягнутих людей при лісових роботах, то уважали їх хіба за якихось звичайних робітників. Та й самий зрештою концтаборовий режим для «росіян» не такий страшний, як напр., західній людині. Заслання в Сибір це ніяка каторга, це тільки щось на половині поміж плановим керуванням робучою силою та примусовим поселенням. Та й у Сибірі навіть свобідніше живеться ніж деінде в «Росії», а з концтаборів теж поверталося чимало здоровими. Загалом цієї системи ніхто не «плянував», вона зросла отак сама від себе (стор. 182—6). Але загалом сьогодні в СССР йде до кращого: знесено кару смерти, викинених з партії вже не розстрілюють, як давніш, а як Сталін не завойовуватиме нових країн, то й число отих 10 000 000 в'язнів по концтаборах спаде... (193 стор.). Цинізм це чи наївність?

І більше ще можна навести отаких авторових цинічних міркувань...

Борців проти тиранії і в російському і в інших східньоевропейських народах не бракувало ніколи; тільки про них завжди воліли ситі, випашені буржуа на Заході промовчувати, щоб не мати викидів совісти при всяких «бізнесах» із деспотами в Східній Европі. І автор дивується, чому там такі осамітнені справжні борці за свободу з погордою ставляться до такої-от забріханої західньої «моралі».

І ще одне: подавані автором «синтетизовані» характеристики «російських людей» можуть стосуватися головно хіба російської імперської плівки, а там — і того забувати не слід — немало «культуртреґерів» і «ділових людей» походило саме з ідеалізованої автором Середущо-Західньої Европи.

О. Гор.

ПОДЯКИ

Пожертви на Фонд Місії УПА в Канаді склали:
в Сент-Кетрінз, Онт., 23 травня 1953 р., на весіллі п-ва Павлини й Михайла Климочків присутні гості — 76,06 дол.;
в Торонті, Онт., 30 травня 1953 р., на принятті у п-ва І. і А. Тістечок присутні гості — 25 дол.

Пожертви на інвалідів і хворих вояків УПА в Европі склали в США:
українці у Філядельфії під час різдвяних свят 1953 р. на руки місцевої групи вояків УПА — 352 доляри;
в Нью-Йорку під час забави, влаштованої заходами нью-йоркського відділу «Об'єднання прихильників визвольної боротьби України» і радіопрограми під керівництвом п. Петра Задорецького, що відбулась 18 квітня 1953 р., гості добровільними датками — 60 долярів.

Усім жертводавцям щиру подяку складає
Фінансовий відділ Місії УПА

За Самостійну Соборну Українську Державу

Воля Народам! Воля Людині!

ДО ЗБРОЇ

ЖУРНАЛ УКРАЇНСЬКОЇ
ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

ВИПУСК
21 (34)

ГРУДЕНЬ
1953

РІК
ВИДАННЯ
VI

ЗМІСТ:

1. Місія УПА: Політичне значення уповноважень з України . . . 1
2. З. Семенів: Криївки і бункри „гріб" чи „шапка-невидимка" підпілля . . . 2
3. С. К.: До історії розвою совєтської таємної служби до 1945 року . . . 4
4. І. Кисіль: Система укріплених районів як концепція оборони СССР . . . 9
5. Г. Д. Ф.: Оперативні принципи наступу . . . 14
6. М. Богор: Картини воєнної концепції США . . . 17
7. С. Данилюк: Проєкт західньо-німецької армії - ЕОС-ти . . . 20
8. М. Богор: Стратегічні вогнища кризи на Близькому Сході . . . 22
9. М. Славомир: Червоний Китай - нова мілітарна сила . . . 25
10. В. Г-ий: На суді підпілля . . . 26
11. І. Чуб: На українському Підляшші в рр. 1944 - 1948 . . . 29
12. В. Демчук: Із новин військової техніки . . . 36
13. С. Прірва: Рецензія . . . 39

Ціна одного примірника журналу „ДО ЗБРОЇ“:

в Німеччині	1.— нм.	у Франції	100.— ффр.
у Вел. Брітанії	2.— шил.	в США	0.50 дол.
в Бельгії	12.— бфр.	в Канаді	0.50 дол.
в Голляндії	1.20 ґульд.	в Австралії	2 шил. 6 пс.
у Швеції	1.20 кср.	в Арґентіні	3 пези
у Швайцарії	1.— фр.	в Бразілії	5 крз.

Адреса В-ва: „DO ZBROJI“

MÜNCHEN 2, Karlsplatz 8/III, US-Zone Germany

Видає Місія УПА при ЗП УГВР.

Druck: „Logos“, München 8, Rosenheimerstr. 46 a.

Політичне значення уповноважень з України

Закордонне Представництво УГВР отримало від Президії і Генерального Секретаріяту Української Головної Визвольної Ради на рідних землях наступний документ:

„Генеральному секретареві закордонних справ УГВР Миколі Лебедеві.

Оцим підтверджуємо мандат Ваш і всього Закордонного Представництва Української Головної Визвольної Ради репрезентувати за кордоном УГВР в краю і весь український визвольний рух на землях.

Завдання Закордонного Представництва такі:

1) Репрезентувати за кордоном Українську Головну Визвольну Раду, Українську Повстанчу Армію, Українське Визвольне Підпілля та весь український визвольний рух на землях.

2) Проводити за кордоном політично-дипломатичну та інформаційну акції по лінії визвольної боротьби українського народу.

3) (не публікується)

Закордонне Представництво УГВР є також найвищим керівним органом для всіх тих учасників УПА і підпілля, які опиняться за кордоном.

При Закордонному Представництві УГВР по лінії Української Повстанчої Армії діє місія УПА.

Від імені Президії УГВР:
(–) М. І. Лісовий
Голова Генерального Секретаріяту УГВР:
(–) полк. В. Коваль

Підтвердження мандатів генерального секретаря закордонних справ УГВР, мандату Закордонного Представництва УГВР та Місії УПА найвищим керівництвом революційно-визвольної боротьби українського народу на рідних землях має важливе не тільки внутрішнє, але також і зовнішньо-політичне значення.

Зовнішньо-політичне значення підтвердження мандатів лежить у тому, що:

1. УГВР поновлює перед зовнішнім світом свою волю і можливість-у противагу силою накиненому т. зв. урядові УССР-репрезентувати правдиву волю і політичні прагнення українського народу, який під політичним керівництвом УГВР зорганізовано і централізовано веде визвольну боротьбу проти російсько-большевицького окупанта-поневолювача;

2. своїми уповноваженими визначає умандатовані інституції і визначає рамки дії, викладені в наведених вище завданнях.

Внутрішньо-політичне значення цих уповноважень лежить у тому, що:

1. УГВР підкреслює, що суверенні права лежать у народі і еміграція є хоч і органічною, проте малою його частиною;

2. визначаючи своїх уповноважених, чітко відмежовується, з одного боку, від манівців опортунізму, а з другого — від противизвольної дії певної частини української еміграції;

3. що база УГВР лишається далі найкращою політичною формою співдії між еміграцією і українським народом;

4. окремим підкресленням мандату Місії УПА підноситься важливість централізації інформації про УПА та дії по лінії військових справ.

Треба вірити, що українська громадськість на чужині зуміє оцінити як зміст, так і факт такого документу за кордоном і тепер, згідно з його волею, буде старатися виконувати свої великі завдання і обов'язки супроти свого народу і тих, що борються за його визволення від російсько-большевицького імперіялізму та кремлівської тиранії.

Місія УПА

З. Семенів

Криївки і бункри „гріб" чи „шапка-невидимка" підпілля

Вже від появи повстанських криївок, особливо ж від часу перших жертв у них, втерлося було поміж підпільниками переконання й поговірка, що «криївка — це гріб для повстанця». Таке переконання знаходило своє виправдання в незвичайно високому відсотку втрат у людях по криївках, порівняно до загального числа жертв, а далі в тому, що в разі нападу ворога на криївку, можливості оборони, відступу, чи знищення ворога були мінімальні. Поминаючи збіг щасливих обставин, або ж незвичайну проворність, хитрість і холоднокровність повстанців, завдяки чому вдавалося нераз вирватися з обложеної криївки, наносячи ще й ворогові жертв, все ж у більшості випадків це не траплялося, а зібрані в криївці повстанці бували розірвані вкиненими туди ворожими гранатами, чи то вдушені газами, або навіть димом з ракети, якщо самі не пострілялися, чи — що трапляюся дуже рідко — не поздавалися живими.

Та з бігом часу погляди на проблему криївок і бункрів почали мінятися. При досліді причин такого незарадного явища виявилося, що в більшості випадків виною тут була недосвідченість, необережність, а то й злегковаження засад конспірації. Але з другого боку тиск ворога і щораз то нові методи в поборюванні повстанського руху призвели до серйознішої постави до проблеми криївок і бункрів. На місце початкової неохоти чи й навіть неґативного ставлення до криївок приходило поступово переконання про їх конечність і доцільність. Врешті дійшло до того, що ціла територія діяння підпілля була вкрита невидимими підземними сховищами, які не раз і не два рятували й рятують тих же підпільників перед очевидною загибіллю. Криївки й бункри не вважаються й сьогодні ідеальною розв'язкою проблеми охорони життя й здоров'я повстанців, а радше «конечним злом», однак це «лихо» виправдало себе в більшій мірі впродовж довгих років нещадної боротьби. Криївки й бункри це свого роду форма повстанської дефензиви. Вони, — якщо певні з погляду законспірованости, — стають «шапками-невидимками», якраз у часі найбільших переслідувань і найжорстокіших акцій ворога. Вони дають найкращу змогу раненим і хворим повстанцям лікуватися, перемінюючись у підпільні шпиталі. Вони теж це свого роду варстати праці для підпільної пропаґанди, ховаючи в собі цілі технічні ланки з писальними машинами, циклостилями, друкарнями тощо.

Заздалегідь слід визначити різницю поміж термінами бункер і криївка, щоб не вводити неясностей. Тут належить сказати, що сьогодні засаднича різниця поміж першим і другою полягає тільки в тому, що при системі бункрів маємо до діла з виставлюванням стійок, чого не практикується при криївках. У криївках наслуховують тільки внутрішні підслухи. Дальша ознака бункрів це положення: вони мусять мати відповідне поле відступу на випадок викриття бункра ворогом. При криївках це відограє вже меншу ролю. Зрештою ж, обі ці форми повстанських сховищ в основному тотожні.

З появою криївок і бункрів в українському підпіллі зустрічаємося ще за німецької окупації. Повстанські відділи, які стаціонують переважно на місці (як ото всякого роду вишкільні сотні, охоронні відділи), зокрема ж у горах, будують для себе в дотідних лісових місцях укріплення. Звичайно це побудовані з кругляків (круглого дерева) приміщення, вкопані в землю і замасковані землею, з отворами для стріляння. Ці бункери розташовані так, що творять кругову оборону, — напр. довкруги верха гори. сполучені поміж собою траншеями. Звичайно один такий бункер приміщує одну чоту. В разі нападу на такий табір відділ займає оборонні становища й зводить бій. Крім того, практиковано ще замінування передпілля такого табору, а це давало безпечність перед несподіваним нападом ворога. Однак були побудовані теж бункри, які не творили кругової оборони, і були просто призначені для квартирування повстанців; довкруги них тоді були приготувані становища для оборони. Але й були теж будовані з кругляків звичайні бараки, що не мали якихось особливих оборонних влаштувань і служили тільки за хвилеве місце перебування.

Отака система бункрів не мала якогось особливого значення, а то через те, що повстанські відділи не засиджувалися довго на місцях, а до того й не займали якогось вичікуючого становища. Така система здебільше стосується тільки часів німецької окупації, як не враховувати Закерзоння, де місцями подібний бункровий спосіб зрідка застосовувано ще й під польсько-большевицькою окупацією.

Щодо криївок за німецької окупації, то тоді вони не мали масового застосування. Якщо хтось і користувався ними, то це були поодинокі працівники теренової мережі, які діяли одинцем і на випадок небезпеки мусіли мати сховок. Натомість відділи УПА вживали криївок тільки для магазинування харчових припасів. Тоді були це викопувані в землі звичайні ями з дерев'яними стінами, долівкою й стелею, а до яких вів окремий замаскований вхід. Ціла така криївка була зрівняна з поверхнею землі, на ній росла деревина й хащі так, що хто не знав де вона міститься, не міг її знайти.

Заінтересування криївками зростає перед самим переходом фронту. Сподіючися в терені великої кількости ворожого війська, відділи УПА будують такі криївки для себе. Ті криївки однак знаходять тоді мале застосування, бо були ще можливості перейти фронт.

Та вже зараз після приходу большевиків криївки починають прибирати на вазі. Можна сміло сказати, що масове їх поширення сталося завдяки цивільному населенню. Чоловіки-цивілі, що ховаються перед призовом до Червоної армії, придумують всілякі способи для сховку перед масовими облавами, що тоді спадають на українське село. Відділи УПА ще тоді діють цілими одиницями, квартируючи по лісах, а часами й по селах.

Після формального закінчення війни в 1945 р., коли Москва кидає Червону армію, що повертається з-під Берліна, до боротьби з повстанцями, приходить до будування криївок повстанськими відділами. Звичайно, розчленовується ці відділи на рої і кожний з них у визначеному йому терені має забезпечитися відповідним сховищем. Очевидно, кожний з цих роїв міг бути розчленований на групи по 3—4 особи, що в практиці й роблено.

Треба зазначити, що ще й тоді криївками повстанці користувалися дуже рідко. Раз тому, що Червона армія не дуже то виявляла охоту боротися з повстанцями, а подруге тому, що тоді ще існувало до криївок і бункрів надто велике упередження й неохота. Аж перші сніги зими 1945/46 р. змусили повстанські відділи розчленуватися, а кожну з розчленованих груп забезпечити себе криївками чи бункрами. Це сталося тим конечніше, що на терен діяння УПА Москва прислала незвичайно великі сили «спецотдєлів» МВД й МҐБ, які для того, щоб забезпечити згідні з бажанням Москви «вибори» 10. 2. 1946, мали ще й завдання знищити українське підпілля. Несприятлива погода й великі сніги, якими не можна було ходити, бо зали-

шалися сліди, силою обставин примушували повстанців частіше користуватися своїми сховками й вибиратися з них при заверюсі, чи тоді, коли падав сніг. Не будь тоді криївок і бункрів, не можна було б собі уявити успішно проводжених протиниборчих акцій українського підпілля. У всякому разі без криївок і бункрів було б безмірно велике число власних жертв.

Від зими 1945/46 р. як бункри так і криївки знаходять уже досить часте застосування — рідше в літі, частіше в зимі. На часте їх стосування впливає теж зміна тактики визвольно-революційної боротьби, а саме перехід на чисто підпільні форми. Розчленовані групи повстанців, призначені до певного терену, стараються якнайкраще заховати себе перед оком ворога й його аґентурної мережі, а таку законспірованість дають саме бункри й криївки. Вони теж дають змогу заховатися перед ворожими облавами, що неминуче приходять завжди після повстанських акцій на ворожі знизда чи ворожих чиновників.

Куди інакше виглядала справа на Закерзонні, де червона Польща не розпоряджала такими великими силами в боротьбі з повстанцями, як большевики. Система криївок і бункрів існувала тут тільки в безлісних околицях, особливо ж на Холмщині. На решті Закерзоння відділи УПА діяли нерозчленовано й не застосовували цих влаштувань. Лише Ярославщина й Любачівщина знала бункри, які там служили відділам УПА за «казарми»; довкруги бункрів тоді були приготовані становища для оборони на випадок нападу ворога. Криївки на Закерзонні застосовували головно працівники теренової мережі.

Коли йдеться про техніку будування криївок і бункрів, то тут існують певні засади, найменше злегковаження яких може довести до фатальних наслідків. Перша така засада це вимога якнайстрогішої конспірації. Кілька гірких наслідків недотримування її примусили повстанців ставитись до цієї проблеми з якнайбільшою обережністю. В основному про якусь криївку чи навіть бункер знають лише ті, хто в ній мають перебувати. З тим в'яжеться теж засада, що криївку кожний будує для себе. Це значить, що група, яка призначена до певного місця, мусить власними силами її спорядити, скриваючись навіть перед іншими повстанцями, а вже нічого говорити про цивільне населення, чи навіть про випробуваних прихильників підпілля. Найчастіше буває так, що навіть зверхник поодиноких груп старається не знати про точне розположення криївок, вдоволяючись тільки заподанням місцевостей, в яких вони знаходяться. Така конспірація стосується не тільки часу будови, але й загалом цілого часу існування такої криївки. Коли її на якийсь час залишається, тоді позначується всілякими способами місце її положення, щоб повернувшися туди назад, можна було провірити, чи вступала туди якась людська нога. При всяких найменших підозрілих познаках стосується якнайстрогішу провірку походження цих познак, а коли не можна впевнитися щодо їх причин, тоді залишається дану криївку чи бункер, як неможливі для дальшого вжиткування. Так само поступають, коли не відоме місце перебування хоча б одного члена даної групи. Жорстока дійсність примусила рахуватися з усілякими можливостями, хоча б не знати яким великим довір'ям обдаровувано цих людей.

Дуже важлива справа це **підшукання** місця для криївки чи бункра. Тут годі подати якусь загальнообов'язуючу рецепту на це питання, бо залежно від теренових умов і залежно від того, наскільки в цій справі орієнтується ворог, вибір місця в кожному такому випадку буде інший. Та все ж у загальному можна сказати, що тоді, коли криївки можна будувати і в населених пунктах, і на полях, і в лісах, то будування бункрів рішуче вимагає закритого терену, щоб в разі наскоку ворога можна було з боєм, чи без нього, — відступити. Передусім входять тут до уваги ліси, непрохідні нетрі тощо.

При підборі місця на криївку чи бункер слід теж прослідити можливості **непомітного доступу до них,** — і то як людей, так і з погляду на роблення ними слідів. Для прикладу можна б навести, що напр. підхід по каміннях гірського потока, або по втоптаній стежці — буде добрим, натомість по зораній ріллі — не можливим для користування. Знову ж вхід у лісі у засаді приймається добрим. Повстанська практика й винахідливість знають тут багато можливостей, яких тут називати не станемо.

Неменш важлива справа це **ґрунт,** в якому має бути збудована криївка чи бункер. Від того узалежнюється в великій мірі і **спосіб** її будови. У глинкуватому ґрунті можна будувати «довбану» криївку, тоді як у пісковатому ґрунті приходиться її робити «розкопом». Перший спосіб безперечно кращий, бо при ньому не зрушується поверхні землі, за вийнятком невеличкого клаптика, з якого починається «вгризання» в землю. При сипких ґрунтах необхідно давати, крім стелі, ще й стіни з дощок або кругляків; при масних і тяжких ґрунтах до криївки можна робити довгі й зигзакуваті входи (при бункрах цього не робиться) та ще окремі віддалені від себе такі самі виходи; на пісках їх трудніше збудувати. Тут також важливе питання «підшкірної» води. Там, де вона близько поверхні землі, криївка не може бути така вигідна, як у тих місцях, де ця вода виступає глибше. Тому залежно від того криївки будуються різної висоти: такі, що в них можна лише сидіти, але й такі, що в них можна й на повний ріст проходжуватися. Між іншим, для того щоб криївка відповідала всім вимогам конспірації, вона мусить мати над стелею досить землі — товщиною бодай на один метер. Це потрібне для того, щоб при ходженні по верху не чути було підозрілого гудіння під порожнечі під ногами. Так само земля над стелею мусить бути добре втовчена, бо ж інакше після дощу чи й розсталого снігу вона западеться й прозрадить положення криївки. Взагалі ж поверхня землі в тому місці, де побудована криївка не сміє нічим відрізнятися від довкілля. В лісі на ній ростуть дерева або кущі, на полях збіжжя тощо. Спеціяльного маскування потребує вхід до криївки, який буває такої величини, щоб людина могла просунутися до середини. Його особливе маскування конечне тому, що ця частина криївки найчастіше вживається.

У зв'язку з будуванням криївки виринає ще одна трудність, а саме — куди діти свіжу землю, щоб вона не прозраджувала близького положення криївки чи бункру. Вона може бути віднесена до річки, якщо річка досить впоблизу, або на поля, де є така ж свіжа земля, або ж врешті придумуються ще всякі інші можливі способи.

Свіжо збудовану криївку або бункер вживається не зразу. Нормально вони мусять простояти деякий час невживаними, щоб можна було переконатися, чи справді ніхто не замітив їхньої будови, а далі чи не виникають якісь браки щодо їх маскування.

Щолиш після такої основної провірки можна споряджувати криївку в усе, що необхідне в ній до життя. В першій мірі повинна бути вода, сухарі, товщ, м'ясні консерви, овочі тощо. До бункрів можна теж забирати картоплю й ярини а то тому, що коли бункер має догідне положення, то ніччю можна в ньому, чи біля нього варити теплу страву. Як до бункрів, так і до криївок стягається теж відповідну кількість літератури, щоб на випадок довшого перебування в них не дармувати й не нудитися.

Є ще дві важливі речі, які теж вимагають розв'язки: це проблема доступу повітря й приміщення відпадків. Вентиляція влаштовується вже при будуванні криївки, або й по її викінченні. Отвір для допливу повітря мусить виходити так, щоб забезпечував постійну і достатню циркуляцію повітря,

алеж і не зраджував самої криївки. Його можна відвести в дупло старого дерева, або під відповідно повкладане каміння. Небезпечно приміщувати його в місцях, на яких може лежати багато снігу, бо цей сніг буде танути й зрадить положення криївки. Щодо відпадків, звичайно практикується начиння, які можна герметично замикати. Бувають «кількакімнатні» криївки, в яких тоді під туалету відводиться окреме приміщення.

Як уже сказано, криївок і бункрів найбільше вживають взимку. Тоді то відбуваються в них різні можливі зайняття: від науки грамоти починаючи (якщо є хтось, хто не вміє писати ні читати) аж до політично-ідеологічних та теоретично військових вишколів включно. Тут теж зроджуються писані спомини повстанців, літературні спроби — поезії, нариси тощо.

Самозрозуміло, що в часі «криївкового» сезону дуже утруднені зв'язок і розвідка. Але й тут знайшла повстанська дотепність вихід. Зв'язок втримується в значній мірі за допомогою т. зв. «мертвих пунктів», себто віповідна пошта, залишається чи відбирається в умовленому місці, а розвідку ведеться здебільша за допомогою довірених селян, які в означеному часі й місці зголошують про ситуацію в терені чи то умовленими сиґналами, чи відповідними знаками.

Боротьба з ворогом у цьому часі нормально зменшується до конечного мінімум. Проводяться тільки необхідні бойові акції і то в часі догідної до того погоди. Виконавши потрібне завдання, повстанці розходяться назад до своїх сховищ під прикриттям ночі, стаючи таким чином невловленими.

Наприкінці слід ще декількома словами згадати про методи ворога в вишукуванні повстанських криївок і бункрів. Після того, як недописали широко подумані облави (як напр. «червона мітла»), він став стосувати інший спосіб. Передусім взявся «прочісувати» ліси й поля, але малими комплексами і то в підозрілих місцях. При цьому він користувався даними своїх донощиків і сексотів, як теж спирався на власному досвіді. Звичайно терен такої малої облави був основоно провірюваний за допомогою довгих загострених дротів, що їх встромлювано в землю, щоб переконатися, чи вона зрушена, чи ні. Він так само послуговувався собаками, які мали за нюхом завести до криївок чи бункрів (проти цього повстанці теж мають відповідні способи!). Коли ж ці методи не давали бажаних успіхів, застосували большевики висилання сексотів у підозрілі місця. Також посилено роботу аґентури. Але й тут вони не мали великого щастя. Здебільшого, якщо й віднайдуть якусь криївку, то це сталося в наслідок звичайного припадку, або ж — хіба що прозрадилися самі повстанці власною неконспіративною поведінкою, чи то що була т. зв. «всипа», себто донос аґентури. Найприманливіше для большевиків це зловити живого підпільника (за це одержують ордени й підвищення в «чині»); його тоді піддають нелюдським тортурам і змушують або вести себе до відомих йому криївок, або ж бодай вказати місця, в яких такі криївки можуть бути. Коли людина не видержує знущань, психічно заламується й веде ворога, тоді й найчастіше підпілля зазнає дошкульних втрат.

До віднайденої криївки самі большевики не входять. Насамперед закликають повстанців здатися живими, а коли не має відповіді, тоді силують заходити туди або зловлених денебудь селян, або ж самих донощиків на те, щоб переконатися, чи там кого немає. В таких випадках підпільники мусять добре уважати, щоб не вбити ні в чому неповинних селян. Боротьба над криївкою триває часами доволі довго. Обложені викидають гранати і стараються вирватися наверх. Коли це не вдається, тоді останніми кулями дострілюються. Така боротьба в українському підпіллі знає безліч прикладів надлюдських зусиль і геройства.

Підсумовуючи сказане, приходиться ствердити, що як криївки так і бункри, — хоч і безперечно мають багато від'ємного, а передусім відбиваються на самому здоров'ї повстанців, — все таки виявилися єдиними в підбольшевицькій окупації надійними сховищами й місцями відпочинку для членів визвольного руху.

С. К.

До історії розвою совєтської таємної служби до 1945 р.

ВІДДІЛ РОЗВІДКИ ВІЙСЬКОВОЇ ОКРУГИ (ПРИГРАНИЧНІ ВІЙСЬКОВІ ОКРУГИ)

Розвідковому управлінню підлягають під час миру по військових округах, а передусім у пограничних військових округах, розвідчі відділи — РО, що мають за завдання вести військову розвідку у прикордонних чужих теренах.

Побудова РО приграничної військової округи відповідає в зменшеному форматі побудові РУ; тут теж діють подібні головні відділи: «аґентура», «військова розвідка» (загальне стеження за допомогою військових відділів) і «використання». До того слід додати, що відділ «загального стеження військовими відділами» (розвідка військовими відділами) про РО військової округи організовує й керує під час миру акціями, при переводженні яких трапляється нарушення кордону (як от нелегальний перехід кордону', а що звичайно тоді приписується «безвідповідальним елементам», «бандитам», тощо.

Відділові «аґентура» підлягають висунені аж до самого кордону «оперативні групи» чи «розвідково-інформативні кордонні станиці» (поґранічний розведочний пункт) — ПРП.

Коротко перед вибухом німецько-совєтської війни наказ НКО і Генерального штабу ЧА, що його РО Балтійської особливої військової округи вислав до своїх підвідділів, включує в собі цікаві подробиці про кордонну розвідкову діяльність СССР на випадок війни. Згідно з цим наказом, кордонна інформативно-розвідкова станиця (ПРП) це перший орган розвідкової служби ЧА, за допомогою аґентів на кордоні і він, ПРП, має давати відомості про стан суміжної держави. ПРП має права самостійного військового відділу і підчинений безпосередньо РО-ві відповідної військової округи. Ширина діяльности ПРП-ів в основному визначається розміром офензивних операцій армії. Завдання ПРП-ів полягає, згідно з мобілізаційним пляном (мобпляном), у постійному стеженні призначеного їм оперативного терену, як можливого майбутнього терену боїв, і стеження за всіми деталями ворожих наземних відділів і за укріпленнями в ворожому прикордонному терені, а далі за шляхами, тереновими спорудами, бензиновими станціями, за політичним і господарським станом та особливо ще повинні охоплювати здобування документарних даних (матеріялів). При виконанні цих завдань слід:

а) використовувати всі леґальні можливості,

б) застосовувати всі методи й засоби аґентів,

в) використовувати всі вказівки, заподавані розвідковою службою охоронних пограничних відділів НКВД і органів НКҐБ.

Підстава для успішного переведення усіх цих завдань це працездатна мережа аґентів і співпрацююча з нею служба передачі інформацій як за

допомогою осіб, так і технічними засобами. На випадок війни треба підготовити резервових аґентів, а закордоном створити запасову мережу аґентів. Керівник ПРП підлягає безпосередньо шефові РО своєї військової округи і працює згідно з його розпорядженнями. Він стоїть у зв'язку із командирами розташованих у його терені відділів ЧА та охоронних відділів пограничних військ НКВД, що переймають на себе військову охорону ПРП; далі ж він стоїть у зв'язку ще із особами, що їх йому вкаже керівник його зверхнього РО.

Керівникові ПРП і його заступникові підлягають 3-6 помічників, а часто ще й висильна радіостанція.

У дальшому цей совєтський наказ устійнює, що з початком воєнних дій ПРП має бути підпорядкований — розпорядженням РО військової округи чи то фронтового штабу — шефові РО армії та в окремих випадках — корпусу на час їх акцій у цьому оперативному терені. У першому році совєтської війни німецька протирозвідка викрила багато т. зв. «Оперативних пунктів», що або самі висилали аґентів, або ж служили за місця виходу й переходу за кордон аґентів, висиланих РО-ми фронтів та армій.

Тому, що десь від початку 1943 року не стверджено жодної діяльности отих «оперативних пунктів», то здогадуються, що ті пункти скасовано ще перед цим роком.

ВІДДІЛ РОЗВІДКИ ПРИ ФРОНТОВОМУ ШТАБІ

Розвідкові відділи фронтів підлягають з фахового погляду шефові оперативної групи Розвідкового управління. Завданням РО фронтового штабу є розвідувати й опрацьовувати положення в ворога — протилежному фронтовому відтинкові в глиб окупованої ворогом території приблизно на 300 км.

РО фронтового штабу за допомогою передаваних напрямних та розпорядків керує розвідкою аґентів і стеженням військових відділів РО-ів при підлеглих йому арміях; згідно з даними німецької протирозвідки, його участь під час війни становила около 71% всіх відомих випадків розвідкової служби ЧА. Це була в ЧА й найактивніша клітина розвідки за допомогою аґентів. Совєтські аґенти, особливо ж ті, що на окупованих німцями теренах діяли від 1943 р., часто говорили про переорганізацію й нову побудову розвідкового апарату та про зміну в ділянці завдань РО-ів фронтів і армій. Йшлося про те, що від грудня 1942 р. аж до травня 1943 р. нібито було відібране РО-ам фронтів і армій право висилати власних аґентів. РУ Генштабу видало в 1942 році наказ, що його передавав полонений німцями старшина РО так: «Розвідка за допомогою аґентів централізується і підпорядковується безпосередньо Розвідковому управлінню Генштабу. Будуть влаштовані школи, що підлягатимуть безпосередньо РУ-ню, тому що школи при фронтах не оправдали себе...» Таким чином було розпущено станиці висилки аґентів РО-ів при фронтових і армійських штабах чи то їх враз із новоорганізованими школами підпорядковано центрально РУ-ню. В лютому 1943 року РУ влаштувало на цілому протинімецькому фронті «Розвідкові пункти», що були зовсім незалежні від штабів відділів і як з погляду місця так і підчинености і мали опрацювати лише приділені їм відтинки фронту. Вислані цими «розвідковими пунктами» аґенти одержували свої завдання від РУ. Озброєння й харчі ці «розвідкові пункти» діставали з осередків виряду, що були заповнені харчами, зброєю, амуніцією, одягом, радіоприладдям — постачаними з Москви. Таким чином мали бути досягнуті по змозі якнайбільша централізація й зберігання в таємниці акцій аґентів. Та ці нові порядки себе не виправдали, і ці «розвідкові пункти» було знову розпущено або ж безпосередньо підпорядковано фронтовим РО-ам і так було відновлено попередню организацію та попередній поділ завдань.

Згідно з дальшими інформаціями німецької протирозвідки, враз із зміною назви Розвідкового управління на — «Головне розвідкове управління» при Генеральному штабі Червоної армії — згодом мав бути перезваний і «Розвідковий відділ» (РО) при штабі фронту на — «Розвідокве управління» (РУ).

Шеф РО як старшина при штабі фронту для слідження за положенням у ворога має пересилані йому РО-ми армій звіти про положення в ворога звірювати із своїми власними розвідковими досягненнями та, використавши пересилати до РУ почерез шефа фронтового штабу як власний звіт про положення в ворога. Йому та його заступникові, що давніш як комісар РО-лу був особливо відповідальний за ці відділи (вони мали в загальному й 20-30 старшин) підлягали такі відділи:

А. «Аґентура» — станиця висилки аґентів; для неї вживано ще й назви «3-ій відділ РО-лу фронту». Із конспіративних причин вона звичайно була приміщена у відділі яких 20-30 км від фронтового штабу. Вона висилала аґентів і, — якщо для цього не було окремого відділу, — то й саботажистів. Двох чи й більше старшин її **«1-го підвідділу»** займалися вербуванням аґентів. Потрібні для цього розмови з «кандидатами» майже ніколи не відбувалися при самому РО, а тільки на численних «конспіративних квартирах» — КК (інша ще їх назва це «секретна квартира» — СК), що були в розпорядженні «аґентури» і звичайно находилися в районі її місця постою. Там аґенти отримували приміщення — по змозі кожен окремо — діставали завдання й проходили вишкіл поодиноко та рідко коли — групами; там вони також чекали повернувшися з роботи на дальші завдання.

2-ий підвідділ виконував «оперативну» аґентурну роботу, себто висилав аґентів. В одному до «аґентури» приналежному таємному відділі переховували акти аґентів та опрацьовувалися їхні персональні справи.

Існування й діяльність «саботажних або диверсійних відділів», що організовували висилку диверсантів у великому маштабі, німецька протирозвідка ствердила лише при РО-ах тих фронтових відтинків, де на окупованому німцями терені не оперували партизанські відділи. При інших фронтових штабах давали «аґентури» розвідкові та саботажні доручення окремо або пов'язано з собою. В тому другому випадку «аґентури» називалися також:

Б. «Аґентурно-диверсійний відділ».

Відділові «аґентура», а часом теж безпосередньо шефові РО фронтового штабу, підлягали — часто й далеко у засяг армії висунені «Розвідкові або оперативні пункти». Вони бували розбудовувані особливо тоді, коли фронт стабілізувався, і служили за місця спорядження та за пункти приходу й відходу аґентів, — також для груп аґентів РО-у — і втримували з РО радіозв'язок.

РО-ли фронтових штабів висилали все частіш також окремі або «спеціяльні групи». Ці акції приготовляв і ними керував відділ «Аґентура» РО-у спільно з відділом «стеження за допомогою військових відділів». Членами цих спеціяльних груп були найчастіш надійні червоноармійці, а зрідка й невійськові, що добре знали околицю; вони підлягали керівництву досвідченого старшини ЧА. Сила цих груп була дуже різна: від 10-100 людей, досконало озброєних автоматичною зброєю. Як приклад наведемо склад однієї такої розвідувальної групи: вона складалася з вартового відділу числом у 20 людей, господарської групи — 5 людей і розвідувальної групи — 50 людей, поділених у дальшому на три підгрупи. Члени цієї групи були ви-

школені по розвідкових школах ЧА. Для цієї розвідкової діяльности групі ще додано відділ фахівців у мінерстві (висаджуванні), що здебільша були членами фронтових «самостійних саперських батальйонів».

«Спеціяльні групи» звичайно вели розвідку у німецькім оперативнім терені і лиш у дальшому мали за завдання виконувати саботажні акції на важливі військові об'єкти. Особливо кваліфіковані аґенти такої групи бували насаджувані на так званих «легальних» становищах при різних німецьких службових установах. Звідти вони, як резиденти, за допомогою зв'язкових з-посеред місцевого населення, наладнували розвідкову мережу. Вербування зв'язкових могло відбуватися тільки за дозволом РО фронтового штабу після того як була переслана радіозв'язком відповідна опінія. В цей спосіб група наладнувала в своєму районі діяння доволі численну «резидентуру», що з нею була пов'язана почерез поодиноких «резидендтів» — членів групи. Так здобуті групою матеріяли доповнювалися ще захопленими німецькими документами, особливо ж оперативними залучниками та зізнаннями припроваджених німецьких вояків як «язиків». Виправу по такі «язики» кожна група мусіла робити 1-2 рази в місяць.

«Спеціяльні групи» стояли в безпосередньому зв'язку з радіо-вузлом РО фронту.

При виконуванні отаких розвідкових інфомативно-службових завдань «спеціяльні групи» працювали незалежно від партизанських відділів, що діяли на даному терені. Відділи партизан одначе були зобов'язані кожночасно подавати допомогу «спеціяльним групам». Лише деякі «спецгрупи» мали виразний наказ взагалі уникати всякого контакту з партизанськими групами.

В. Розвідка військових відділів (загальне стеження військовими відділами).

Крім шефа з-поміж старшин тут працювали: один старший і трьох молодших помічників. Вони давали вказівки й напрямні відповідним відділам при армійських і дивізійних штабах. Ці вказівки і напрямні стосувалися головно до розвідування, веденого піхотою. Стежна робота інших родів зброї була керована «розвідковими органами управління відділів фронту» напр. панцирних відділів, артилерії, піонірів, розвідкові досягнення яких передавалися до відділу «розвідка військових відділів» (стеження військовими відділами).

Від часу, як у 1941 р. розв'язано «розвідувальні (стежні) батальйони фронтового штабу», то РО фронту не розпоряджав уже власними розвідковими відділами. Зрідка однак діяла ще т. зв. «особлива фронтова розвідкова сотня мотоциклістів», що висилалася на розвідку при марші вперед. Для особливо важливих завдань насильної розвідки і для більших стежних акцій РО-ві були підчинені «спеціяльні розвідкові відділи». Звичайно ж, то розвідкові запотребування РО-лу фронтового штабу виконувалися розвідковими відділами дивізій і полків.

Відділ «розвідка військовими відділами» охоплює також і летунське стеження, але траплялися випадки, коли стверджено самостійні відділи летунської розвідки в рамках РО-ів фронтів. Вони виконували свої завдання власними розвідувальними літаками і стояли в зв'язку з летунством, приділеним фронтові. Помічення з повітря передавалися за допомогою розмовних засобів зв'язку з літака безпосередньо одному з помічників відділу; летунські фотознімки опрацьовувала фотолабораторія «фотографічного відділу» фронтового штабу.

Г. «Використання». Шеф відділу «Використання» його три помічники й чотири перекладачі опрацьовували такі ділянки:

а) принімання й використовування звітів про положення в ворога від підчинених армійських та інших військових відділів;

б) принімання й використовування даних розідки аґентів, стеження військових відділів, радіорозвідки тощо;

в) переслухування особливо важливих воєннополонених;

г) перекладання й опрацьовубання здобутих ворожих матеріялів;

д) збирання даних ворожої пропаґанди і передавання цих даних до відділу пропаґанди «Політичного відділу» (ПО) без якогонебудь власного опрацьовування; таке опрацьовування відділові «Використання» було заборонене;

е) принімання й дальша передача інформативних звітів РУ;

є) на підставі власного використання згаданих повище джерел щодня в 12-ій годині висилано телеграфічно до Розвідкового управління Генштабу ЧА «інформацію про положення на фронті»;

ж) щодня в 6-ій годині підлеглі групи й одиниці були інформовані про власну діяльність та про положення ворога;

з) двічі в місяць появлявся «Інформативний бюлетень» (листок інформацій про ворога), де подавали свіжі відомості про ворога, його нову зброю, його методи оборони тощо. Цей «бюлетень», підтверджений шефом штабу й друкований у друкарні фронтового штабу, розділювано поміж підлеглі одиниці.

Відділ «Використання», крім запасних перекладачів, мав ще свій «технічний відділ» для споряджування висиланих аґентів, підпорядкованих рівночасно відділові «Аґентура».

Ґ. «Керманич інформацій» Розвідкового відділу (РО). Він звався ще — «помічник шефа РО». Так як при РУ, так і тут йому підлягав «радіовузол» для зв'язку з висиланими радіоаґентами й розвідковими групами як теж для зв'язку з РУ і РО-ми армії. Радіовузол розпоряджав змоторизованими радіостанціями і підсував їх до переду аж під фронт — як станиці для співпраці з відповідними аґентами, резидентами, розвідковими групами тощо.

Радіо-розвідку вела «сотня радіо-стеження», яку для РО приділював полк розвідки при фронтовому штабі. Пересічно вона складалася з 10-12 підслухових апаратів, що з них кожний має слідити радіо-рух ворога на відтинку дивізії чи армії, що знаходилися напроти нього. Якщо такий радіо-підслух ствердив незнану до даної пори ворожу радіовисильню, тоді приїздили так звані «прицільні (засічні) підслухові апарати» в терен близько фронту й розташовувалися один від одного у відстані яких 30 км. За допомогою прицілювання (засічки) стверджувано місце постою ворожої радіостанції і зголошувано про це «Керманичеві інформації» та шефові РО, який на далі наказував одному підслуховому пунктові дальший нагляд над нею. Для контролю радіо-руху на власному, совєтському боці та ще для підслухування ворожих радіо-аґентів у фронтовому терені призначувалися ще окремі підслухові апарати — «прицільні» (засічні) станиці.

«Персонал» для сотні радіо-стеження та її технічне спорядження постачалися розвідковим полком фронту. При радіо-стежній службі постійно дижурував перекладач Відділу інформацій, щоб могти з місця перекладати незашифровані радіовістки; інші ж (зашифровані) вістки розшифровував спеціяльний «Шифровий відділ».

Д. «Оперативна централя вишколу» або **«Штаб шпигунських шкіл»**. Під такими й подібними назвами проходив вишкіл аґентів у районі фронту і підчинявся одному керівництву й одному наглядові. Централі вишколу висилали окремих інспекторів теж до шкіл розвідувачів при арміях. Безпосередньо РО-лові фронту підлягали також школи, що

в своїх трьох відділах вишколювали аґентів розвідки, диверсантів і радіо-розвідувачів; при тому вони тісно співпрацювали зі співробітниками відділу «Аґентура», чи й з відділу саботажів та з Керманичем інформацій.

Крім того часто ще влаштовувано спеціяльні численні курси й вишколи, як от напр. дівчат-інформаторів, тощо.

Наскільки численні ці курси та як інтенсивно по них проходив вишкіл, показує хоча б той факт, що на початку 1944 року при РО Західнього фронту на німецьку сторону було перекинуто нараз не менш 70 груп аґентів, — а кожна з цих груп складалася з 7-8 чоловік, спеціяльно вишколених для розвідкових завдань; а їх вишкіл тривав два місяці щодня по 12 годин.

Е. «Відділ шифрів» — розшифровував і зашифровував таємні шифрові депеші поміж РО-лами фронтів, і далі — до РУ-ня і до підлеглих РО-лів армій. Цей відділ працював зовсім незалежно від шифрового відділу фронтового штабу, який відкомандовував йому лише персонал.

Є. «Таємний архів» із персональним, адміністративним і іншими відділами.

Ж. «Розвідкові органи управління відділів фронту» для повноти образу слід згадати, що вони насправді великого значення для совєтської таємної служби не мали: вони ніяких аґентів не висилали, і тільки співпрацювали з РО-лами фронтового штабу і доповнювали їх образ положення в ворога ще своїми вислідами слідження.

Найвищому командувачеві фронту підлягали «Управління дивізіонів артилерії, панцирних і саперних батальйонів», тощо. Кожне з цих управлінь мало, як «2-ий відділ» свого штабу — РО. Напр. РО штабу «Управління панцирних відділів» складався:

а) з шефа відділу, що контролював працю по підлеглих йому панцирних одиницях;

б) з одного помічника в ранзі майора, що вивчав панцирні відділи противника і для цього й переслухував воєннополонених;

в) з двох помічників у ранзі капітанів, з яких один керував справами «використовування» та інформацій. Від РО штабу фронту до нього приходили відповідні звіти радіо-стеження, звіти висланих аґентів, летунського стеження, тощо, і їх він порівнював із звідомленнями про положення в ворога, що їх мав від підлеглих панцирних відділів. Крім того він виготовлював звіти про типи танків ворога і вів ситуаційний шкіц положення ворожих танкових частин.

Другий помічник мав за завдання розвідувати терен плянованих на майбутнє власних танкових операцій. Щоб прослідити властивості терену він зв'язувався з топографічним відділом штабу фронту і з управлінням саперних відділів.

г) з двох перекладачів для перекладення здобутих матеріялів і документів та для переслухування воєннополонених по спецпитаннях панцирної зброї тощо.

РО-ли управлінь відділів, вправді, не були підчинені РО-лові фронтового штабу, алеж інформували його про відділи ворога, пересилаючи напр. поточні звідомлення про ворожу артилерію й мапи, та діставали від нього напрямні й стежні завдання.

Розвідковий відділ — (РО) фронтового штабу пропонує напр. 20-ом танковим відділам перевести розвідувальну акцію, щоб задобути матеріяли, захватити або зліквідувати штаб ворожої частини тощо.

ВІДДІЛ РОЗВІДКИ ПРИ АРМІЙСЬКОМУ ШТАБІ

Завдання Розвідкового Відділу (РО) армії зводилось до розвідування й опрацьовування положення в ворога, як правило, до 150 км вглиб поза головну лінію фронту. Він (РО) керував розвідковою діяльністю РО-ів дивізій і сам висилав аґентів для розвідування ворожого оперативного терену як також спеціяльні військові одиниці для простеження безпосереднього фронтового терену. Число висланих ним аґентів звичайно становило тільки малий відсоток порівняно з числом аґентів, що їх висилав РО фронтового штабу.

Який великий штаб являв собою РО армії, коли йдеться про самий склад старшин, що ними розпоряджали РО-ли армії, показує хоча б такий факт, що навіть по менших РО-лах армії працювало 10-15 старшин, а також численні співробітники й перекладачі із службово-інформативними завданнями, не згадуючи вже про адміністративні кілтини РО, як от — персональні відділи, канцелярії тощо. Сила і склад РО-лів поодиноких армійських штабів, правдоподібно не були однакові і залежали від особливостей даного оперативного терену та від спеціяльних завдань даної армії, як це напр. було в «Пробойових арміях».

Одночасно шеф РО випрацьовував положення в ворога для армійського штабу; він проредаговував надіслані звіти дивізій та свої власні розвідкові дані і пересилав усе те як свій власний звіт враз із ситуаційним шкіцом про положення в ворога почерез шефа армійського штабу до шефа вищого РО. Йому та його заступникові, що, — крім політичного нагляду над персоналом РО-лу, — ще міг вести один з-поміж наступних підвідділів, підлягали такі підвідділи армійського РО-лу:

А. «Аґентура», в якій — при пересічному числі персоналу — працювали: керівник відділу, звичайно — майор, його заступник, 2 помічники та 2-4 співробітники. Поділ завдань в обох підвідділах «Аґентури», — у відповідно поменшеній формі — такий самий, як і в подібнім відділі РО фронтового штабу, а саме:

а) 1-ий підвідділ «вербування й вишколу аґентів»; і її цей підвідділ переводить тільки на доручення; для цього підвідділ має 1-2 старшин; висилкою аґентів займався наступний підвідділ;

б) 2-ий підвідділ «оперативний» — висилав аґентів поодиноко та ґрупами. Аґенти під час підготовки й аж до часу висилки були приміщувані по численних конспіративних квартирах в околицях «Аґентури»; ці квартири часто були розбудовані як місця відходу й приходу аґентів та як дрібніші відгалуження самої «аґентури».

Видавані «Аґентурою» РО-лу армії та підтверджені РО-лом фронту завдання стосувалися майже завжди розвідки про ворога, і лише в небагатьох випадках стверджено ще й саботажні акції. Компетентний для цього відділ саботажів або диверсії існував правдоподібно лише при тих штабах армії, що то в засягу її діяння по німецькій стороні головної лінії фронту не діяли партизанські відділи. Деякі РО-ли армії вели власні школи й вишкільні курси для аґентів, а які мабуть, підлягали відділові «Аґентури». Викладачами по цих школах найчастіш були старшини відділу «Аґентура».

Б. «Розвідка» (стеження за допомогою військових відділів). Керівник відділу стеження військовими відділами не лише видавав фахові вказівки розвідувальним частинам дивізії й полків щодо виконання даних їм доручень, але й сам проводив стежну роботу. Для цього він мав у розпорядженні власні відділи та спеціяльні частини, як теж розвідувальний стежний відділ армії. Спосібні вояки тих відділів часто були приділювані до «Аґентури» й слід розрізнювати їхні групові акції у глибоке запілля ворога від акцій груп аґентів. Ці з'єднання складалися з молодших, але ж провірених вояків, що по змозі повинні були бути членами партії чи комсомолу, і були звербовані або ж відкомандовані з інших відділів. Де на те дозволяли фронтові обставини, там ці стежні відділи проходять постійно вишкіл, переводили розвідувальні акції, денні мар-

ші із стежними завданнями, вчилися пізнавати організацію, відзнаки і спосіб боротьби ворожого війська, тощо. Бодай третину часу, призначеного на вишкіл цих стежних відділів, присвячувано на політичний вишкіл і на пропаґандивну обрібку, щоб на перід виключити думку про втечу до ворога.

Ці відділи мали за завдання розвідувати терен при головній лінії фронту, а далі — ворожий оперативний терен, при тому вони повинні були простежити місце й перебіг головної лінії фронту, ворожі укріплення, силу відділів, тощо, а також виконувати напади на ворожі бойові становища й штаби та приводити полонених т. зв. «язики», для переслухування. Для виконання завдання стежним відділам звичайно давався реченець, найбільше з 8 днів; для довших акцій вживано окремих спецвідділів РО армії чи фронту. Лише рідко траплялося, що на завдання ішов цілий стежний відділ, щоб у більшій акції перевести насильну розвідку при головній лінії фронту; здебільша ж таке розвідування проходило поодиноко або групами по 2-5 розвідувачів, що як групи близької й далекої розвідки могли проникнути і до 30 км в глиб поза ворожу лінію фронту. У розвідкових відділах армії було стверджено в декількох випадках окремі «сотні далекої розвідки», що висилали свої відділи з розвідковими й саботажними завданнями щодо військових об'єктів куди глибше в ворожий оперативний терен. Згодом завдання наземної розвідки передано розвідковим частинам дивізій та полків, а відповідні частини при штабах армій розв'язано.

Летунська розвідка, переводжена до травня 1943 року РО-лом, згодом була передана відповідному відділові фронтового штабу.

В. «Використання»; шеф цього відділу опрацьовував враз із своїм заступником і бодай трьома перекладачами власні розвідкові дані, додаючи ще зізнання полонених, захоплені ворожі документи, тощо. На основі дивізійних звітів про положення, він опрацьовував звіти про положення в ворога, рів ситуаційні шкіци ворожих становищ і передавав їх шефові штабу та РО-лові штабу фронту.

Відповідні зверхні і підлеглі штаби відділів були постійно інформовані про положення в ворога.

Г. «Радіо-пункт», обсаджений радіооператором та його заступником і «ключовим», що втримував зв'язок із РО-лом армії, з РО-лом фронту та ще з РО-лами сусідніх армій. З висиланими аґентами «радіо-пункт» звичайно радіо-зв'язку не мав.

Ґ. «Шифровий» підлягав безпосередньо шефові РО-лу. В його роботу «відділ шифрів (8-ий)» армійського штабу не мав ніякого вгляду.

РОЗВІДКОВІ ОРГАНИ ДИВІЗІЙ І ПОЛКІВ

Розвідковий відділ (РО) дивізії мав за завдання розвідати про положення в ворога на протилежному відтинку фронту вглиб і до 20-30 км. Для цього він мав у своєму розпорядженні розвідувальні частини; аґентів він назагал не висилав. В лютому 1942 року було видано до РО-лів дивізій наказ, як доповнення стежної діяльности, висилати теж і аґентів у вороже у вороже запілля вглиб геть аж до 30 км. Мабуть, у березні 1943 року цей наказ було відкликано. Для РО-лів дивізій заледве залишено завдання — в рамках їх постійної діяльности — турбуватися про перехід аґентів почерез лінію фронту та принімати цих аґентів при повороті.

В РО-лі дивізії працювали: шеф РО (звичайно майор або капітан), його заступник, 1-2 помічники, 1 перекладач та декількох канцеляристів. Поділу на підвідділи відповідно до ділянок тут вже немає. Головні його, РО-лу, завдання такі: використовувати переслані йому відомості про положення в ворога та звіт про них пересилати шефові дивізійного штабу, опрацьовувати звіт про положення в ворога й пересилати його РО-лові армії, переслухувати военнополонених та перебіжців, в разі потреби також і місцеве населення, вести розвідку за допомогою розвідкової сотні при дивізії та врешті — переправляти через фронт аґентів, яких висилали на роботу РО-ли фронтів та армій.

Напр. в одному наказі контррозвідкового відділу совєтської 19-ої армії до його ж підлеглої станиці при дивізії вимагано негайного звіту про те, чи можлива на її відтинку переправа аґентів. Далі про те сказано так: «Треба мати на увазі, що переправа в запілля ворога з важливими завданнями має бути переведена компетентними товаришами. Тому конечно цей перехід забезпечити так, щоб жертв і втрат було якнайменше (згідно з вказівками ЦК ВКП(б)». Також і переправою аґентів контррозвідки займалися звичайно РО-ли, інколи при допомозі розвідкової сотні при дивізії.

Розвідкова сотня дивізії — до 1943 року кожна дивізія мала свій дивізіон розвідки — підлягала безпосередньо командирові дивізії. Однак на практиці то нею розпоряджав РО, від якого вона одержувала доручення — на основі поставлених командиром дивізії розвідкових завдань. РО мав також добирати людей до розвідкової сотні та готовити їх до їхньої діяльности. Про загальний склад і завдання таких розвідкових відділів було вже говорено при РО армії. Розвідкова сотня дивізії звичайно складалася з 2-3 чот, по 40 людей кожна, узброєних головно ручними гранатами і машиновими пістолями. Одне з найважливіших її завдань було підшукувати шляхом збройних випадів ударних відділів місця, догідні для переправи аґентів чи то й більших відділів. В цих місцях переправлялися згодом окремі відділи РО штабу армії і фронту, не рідко силою геть аж до батальйону, щоб виконувати близько за головною лінією фронту розвідкові й саботажні завдання. Суцільна висилка розвідкової сотні дивізії траплялася тільки дуже рідко тому, що більші ударні відділи звичайно бували розбиті і більше вже не поверталися. Як показує виданий в квітні 1943 р. таємний наказ НКО, то передусім достава німецьких «контрольних» полонених мала спричинювати важкі втрати і то так, що лише за ціну 20-30 совєтських убитих міг бути доставлений один німецький полонений. Тому цей наказ дивізіям і полкам дозволив на висилку лише менших груп, приблизно по 10 людей. Більшу акцію, згідно з тим, могли виконувати лише армії.

В штабі полку завдання розвідувати про положення в ворога виконував «2-ий помічник шефа штабу полку» — (ПНШ 2 — помічник начальника штабу 2). Із розвідкових частин то полк мав: одну розвідкову роту піхоти (25 чоловік) та одну чоту кінноти (около 12 вершників). Вони підлягали безпосередньо командирові полку; насправді ж то ними керував «ПНШ 2».

Їх теж тільки рідко висилано як цілість; переважно ж у малих стежах і групах, що мали розвідувати й брати полонених на головній лінії фронту та вглиб і до 10 км поза нею.

ПРОТИРОЗВІДКОВА СЛУЖБА (КР) ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ

1. Від ОО НКВД до ОКР НКО «Смерш»

Протирозвідка внутрі відділів Червоної армії була й є постійно лише частиною завдань тих організацій, що кожночасно мають забезпечувати «внутрішню безпеку». Інша ж, куди більша частина завдань цих організацій лежить в безперебійному нагляді над відділом: вони реєструють і переслідують навіть такі малі прояви «антисовєтського наставлення», як загальне й політичне невдоволення, нездисциплінованість, недостатнє узброєння й постачання тощо. Таким чином буцімто мала б бути на-

перід відібрана зовнішньому ворогові змога вести плянову розвідку й розклад внутрі ЧА.

Нагляд над відділами і протирозвідка працюють рука в руку: широко розгалужена мережа першого нагляду служить одночасно обороні перед аґентами, що вже втиснулися чи втискаються, і через те служить головному завданню протирозвідки, яка ще крім того старається розвідати за допомогою протирозвідки, веденої в ворожому терені про пляновану звідти висилку аґентів — і то ще в стадії приготування. Числом цих завдань вияснюється факт, чому організація совєтської протирозвідки внутрі відділів є безпорівнання більша, як організація військової розвідкової служби.

Короткий погляд на розвій військової протирозвідки дає змогу пізнати, що вона в основному була побудована відповідальним за безпеку цілої держави, — отже теж і військових відділів, — Народнім Комісаріятом Внутрішніх Справ (НКВД). На зразок попередніх «військових відділів ҐПУ» (Государственное Політическое Управленіе) були побудовані «окремі відділи НКВД» (ОО НКВД — «особие отдели НКВД»). Вони були, як це часто говорилося в совєтських наказах, окремими відділами НКВД, приділеними до штабів «Збройних сил» СССР, яким вони виключно підлягали. Тому ОО НКВД були приділювані як штабам ЧА, ЧФ, летунства, так і штабам пограничної охорони «Внутрішніх військ НКВД», міліції тощо. Якісь, напр. «цивільні ОО НКВД», скажімо при установах НКВД поодиноких республік, областей і районів, — не існували.

Є однак можливе, що в станиці НКВД штабів гарнізонів і в станиці НКВД тих місцевостей, де стояли військові залоги, були вбудовані «окремі відділи» (ОО), одначе завданням тих ОО було виключно наглядання над місцевими військовими частинами. Зазначуємо виразно, що часті популярні згадки про цивільні ОО НКВД в запільних районах полягали на постійному змішуванні ОО НКВД із призначеними для цивільного сектора проти розвідковими відділами КРО НКВД — станиць. В Червоній армії ОО НКВД розтягли на все — від ген. штабу до групи стрільців — свій всюди присутній нагляд і протирозвідку і то в такій мірі, що ті відділи скоро стали конкретним поняттям і символом шпигування, придушення всякої думки, символом політичного переслідування. Тому означення ОО НКВД залишилося як слово щоденного вжитку червоноармійця ще довго живим, і то ще навіть тоді, коли його вже офіційно було змінено. Це сталося вперше в лютому 1941 року, коли ОО НКВД — у зв'язку з новим розподілом НКВД на НКҐБ і на властиве НКВД, — був перезваний на «ІІІ Відділ» та підпорядкований НКО (Народньому Комісаріятові Оборони). Коротко після вибуху війни, в липні 1941 року, однак було знову привернено попередній стан і ОО НКВД існували далі, приблизно до травня 1943 року. Впродовж війни їхній засяг діяння постійно збільшувався. Також новостворені відділи і штаби партизан зачислювалися до «збройних сил» СССР і мусіли бути під опікою НКВД. Крім того протирозвідування ставало щораз можливіше хоча б і для того, щоб належно поборювати насаджуваних ворожих аґентів, що слідкували за совєтською оборонною силою, а при тому не занедбувано й загального внутрішнього нагляду по військових частинах. Це пересунення наголосу на протирозвідку знайшло свій вислів у травні 1943 року в Червоній армії. Тоді перейменовано ОО НКВД на: «Протирозвідковий відділ (КРО) «Смерть шпіонам» (ОКР НКО «Смерш»), коротко «Смерш», а з цим відділено його від НКВД й підчинено Народньому Комісаріятові Оборони (НКО). Також і тим разом рівнобіжно з тим прийшло до створення НКҐБ (Народній Комісаріят Державної Безпеки), і через те ОО не зникли зі схеми совєтської протирозвідки. Названі організаційні зміни стосувалися ОО НКВД лише совєтської армії, зате ж залишилися вони, ОО НКВД, при партизанських відділах і, правдоподібно, теж при пограничних відділах, відділах НКВД і при міліції. З цих причин подаємо понижче побудову ОО НКВД при вищих штабах Червоної армії. Вона дозволяє й на далекосяжні заключення і щодо розчленування та форм праці теж і наявних сьогодні протирозвідкових відділів Совєтської армії.

І. КИСІЛЬ

Система укріплених районів як концепція оборони СССР

Розглядаючи деякі совєтські форми бою, не можна поминути воєнної доктрини, що з неї випливають методи й принципи ведення війни совєтською армією.

Марксо-ленінське вчення про організацію пролетарської революції та побудову комуністичного ладу в усьому світі, є теж основним кістяком і воєнної доктрини, активно впливає на совєтську військову стратегію. Воно тримає загнузданим генеральний штаб і недопускає свобідного мишлення. Особливо помітно було це в період воєнних кампаній. Без дозволу з Москви ніодин командувач арміями, чи командир дивізії не міг самостійно винести бойового рішення, бо йому грозив розстріл. Це ж і вияснює, чому совєтські маршали не умирали власною смертю.

Такі маршали, як Фрунзе, пізніш Блюхер, Тухачевський та багато ще інших генералів, що були непоганими полководцями, якщо оцінювати їх із військового погляду, попадали в неласку тому, що часами відхилялися чи то забували за основну частину марксо-ленінської теорії.

Совєтські полководці, як показує пракитка, виховані у т. зв. «вольових якостях» стають справді ініціятивними старшинами, що вільно мишлять і вільно рішать, алеж це тоді утруднює над ними контроль з боку політбюра. З цих то причин плянування в совєтському генеральному штабі військових кампаній могло і навіть мусіло відхилятися від основної, т. зв. генеральної лінії комуністичної партії СССР.

Можливо такі маршали й генерали ще й досі були б у живих, якщо діяли б так, як діє нині маршал Ворошилов, або партійний Булґанін (ми звемо його партійним тому, що він ніколи не мав нічого спільного з військом, а лише комуністична партія випестила його собі на втіху та поставила на контрольний пост над фактичними полководцями). Немає сумніву, що маршал Блюхер і Тухачевський, якщо вони були б марксо-ленінськими доктринерами в повному розумінні, то для них

були б нині слава й пошана більші від тих орденів, що їх Ворошилову на старість припоручив роздавати Кремль. Можна думати, що й маршали Жуков та Тимошенко теж досягли нині високого щабля в військовому керівництві, але й вони правдоподібно нині на роздоріжжі; — покаже аж майбутнє. Історія показала, що диктатура веде неминуче до взаємонищення серед самої олігархічної верхівки.

Совєтська воєнна доктрина тримається наступально-аґресивно-імперіялістичного принципу, а гаслами, спеціяльно-підібраними для совєтських офіцерів і вояків, настирливо виховує їх в еґоїстичному, ворожому наставленні до народів західнього світу і до всього, що не комуністичного чи совєтського походження. На пропаґандивно-політичних годинах у Совармії вщіплюють гасло: «Битимемо ворога на його ж території». Звідси то в совєтських академіях і воєнних школах особливо розроблювалися вправи з обсягу наступального та зустрічного бою. Коли ж справа стосувалася інших форм бою, то вони відштовхувалися на другий плян. Ці принципи обов'язували в совєтській армії до тридцятих років.

У тридцятих роках совєтська воєнна доктрина доповнилась новим гаслом: «Чужої землі не хочемо, але й із своєї ні п'яді не дамо нікому».

Особливу увагу приділено такій формі бою, як **оборона,** що її почали вивчати вже рівнобіжно і з такою ж увагою, як і бій наступального характеру.

Поштовхом до цього із сторони совєтського головного командування був страх та плян відмежуватися від західнього світу; на Заході саме в цей період розбудовувано лінії Мажіно й Манергайма, і це заставило СССР і собі перейти на систему оборонних валів на випадок, якщо б його, СССР, несподівано заатаковано.

Витрачення великих сум та матеріялів на будову залізобетонних споруд, смуг і пасм перед війною примусило до створення в прикордонних місцевостях цілої системи укріплень здовж кордонів Бесарабії, Польщі, Білорусі, на Дніпрі, Далекому Сході та в особливо важливих стратегічних напрямках величезних просторів СССР. Розбудована фортифікаційна оборона, що розрахована на підтримку польових стрілецьких з'єднань і частин, така поєднана теоретична оборона повинна була дати не менше як 10—15 куль впродовж одної хвилини на один метер оборони земної площі. Тому також оборона стала важливим чинником у системі совєтського бою.

Совєтська оборона як правило поділяється на такі складові елементи:

1. передпілля, що охороняється бойовою охороною дрібних підвідділів, а в залежності від величини передпілля — батальйоном чи й полком;
2. фальшивий передній скрай оборони;
3. справжній передній скрай оборони з його вогневими одинциями і ДОТ-ами («довготривалими огневими точками»);
4. глибина оборони з запасовими бойовими становищами для вигідного маневру в глибину запілля і здовж фронту;
5. протитанкової й протиартилерійської резерви для протиудару в разі несподіваного прориву або обходу з флангів в глибину оборони, та протиповітряної оборони;
6. ціла мережа траншей, що пов'язані шляхами сполучення для постачання зброєю, харчами, поповненням живої сили та для евакуації ранених; мережа оборонних перепон-споруд: протипіхотних мін (ППМ), протитанкових мін (ПТМ), спотикачів, мало замітних перетинів (МЗП) з непомітного тонкого дроту розкиданого в траві, ескарпів, земляних бункрів (ДЗОТ-ів — «довготривалих земляних огневих точок»), «їжаків», лісових завалів, колючого дроту в один, два, три кілки, та інших електричних дротів з обов'язковим використанням природньомісцевих перетинів, річок, ярів, обривів, багон тощо;
7. з обов'язковою засадою — виконувати всі дії вночі без вогню, а вдень — замасковано під колір місцевости та обов'язково закопати в землю озброєння і тяглову силу. Після того, коли ворог знесилів у боротьбі з різними несподіваними тяжкими перетинами, совєтська постійна оборона повинна була б обов'язково переходити до протинаступу.

Справжній передній скрай оборони за совєтськими уставами має назву уявленої лінії, що її накреслює ціла система вогневих одиниць: ручних кулеметів, станкових важких кулеметів, протитанкових рушниць, окремих піхотних гарматок, легких земляних споруд (ДЗОТ), гвинтівок, автоматів, мінометів та іншого озброєння близького бою.

Завдання справжнього переднього скраю оборони це — дати на віддалі не менше 400 метрів перед собою цілу систему масового вогню, покриваючи місцевість двослойовим, трьослойовим шаром вогню, що примусить ворога передчасно розчленуватись, розгорнутись та виявити свої головні сили й основний замір свого наступу, проти якого оборонець негайно повинен відкрити активний вогонь із глибини оборонної смуги, а також підготувати до бою резерви з завданням перейти до протинаступу.

Для того, щоб справжній передній скрай оборони не був розгляданий ворогом і став несподіванкою для нього, совєтська тактика стосує ще **фальшивий передній скрай,** що служить допоміжною лінією спротиву та обману.

Фальшивий передній скрай оборони називається так тому, що він справді не є основ-

ною правдивою лінією оборони: на ньому зброя й військо розташовані тимчасово, з легкими бойовими становищами і лише на поверхні землі.

Ця тимчасова лінія вибирається в зовсім іншому місці і напрямках від основної оборони. Завдання фальшивого скраю оборони, завести обов'язково ворожі відділи в блуд, відволікти тактичну увагу противника та примусити його підставити свої фланги безпосередньо якраз під дії основного вогню справжнього переднього скраю основної оборонної смуги чи району.

Відділи, що розташовані на фальшивому передньому скраю, відходять поступово під натиском ворога, тримаючись за місцеві закриття; вони відходять на одне чи друге крило справжньої головної оборони, заманюють в пастку ворожі відділи, а якщо є змога, то манять в такому напрямку, де розташовані «кулемети кинжального діяння», щоб знищити ворога.

Передпілля поділяється на дві частини: на **стратегічне** і на **оперативно-тактичного призначення.**

Передпілля стратегічного призначення це терен, місцевість, що тягнеться на десятки кілометрів, починаючи від ворожих бойових становищ наступу до переднього скраю основної лінії оборони.

На стратегічному передпіллі в бойовому порядку можуть бути розташовані полки, дивізії а то й цілі з'єднання, що мають за завдання рухомою обороною, прикриваючи одне одного, відходити від ворога; одночасно вони мають за завдання вимотати, знесилити, та частково знищити противника, а пізніше відійти на свої оборонні становища в глибину оборонної смуги поміж укріплення.

В такий спосіб передпілля дає змогу бойовим гарнізонам оборонної глибини та на всьому відтинку здовж фронту виграти на часі, щоб успішно зайняти і приготовити залізобетонові фортеці до рішучого головного бою, як пляцдарм на основному стратегічному напрямку цієї оборонної смуги чи пасма. Таке стратегічне передпілля советського фронту в другій світовій війні було організовано від річки Прут, Серет, Дністер в напрямку Одеси, як теж в інших напрямках советських фронтів; воно себе не виправдало через цілу низку німецьких оперативно-тактичних несподіванок.

Оперативно-тактичне передпілля повірняно зі стратегічним передпіллям розраховане на менші маштаби окремих операцій, а тому воно організується в основному стрілецьким з'єднаннями, або стрілецькими дивізіями на своїх відтинках оборони. Оперативне передпілля для цілого піхотного з'єднання може бути розтягнуте на двадцять — тридцять кілометрів вперед, а тому на прикриття терену виділяються частини не більше одної третини сили від з'єднання.

Стрілецька дивізія організує передпілля в 15—20 кілометрів з виділенням сили не більшої від полку, полк — не більшої від куреня, а деколи — то відповідні спеціяльні відділи підсилення; про це рішають рельєф місцевости та оперативна важливість оборонного відтинку і величина оборонної смуги.

Фортифікаційна оборона (укріплені райони) відрізняється від тимчасової рухомої оборони і від позиційної (постійної) оборони тим, що вся її оборонна глибина складається з цілої низки різноманітних залізобетонових вогневих фортець, що себе взаємно підтримують, і то — як в глибину так і вздовж фронту; вони розраховані на довготривалість своїх гарнізонів, що їх підтримує піхотне військо поміж фортифікаційними спорудами.

Підчас ведення бою в той спосіб, коли навіть ворог зайде геть далеко в глибину оборонних становищ таких укріплень, залога кожної довготривалої споруди з бетону й заліза (ДОТ — долговременная огневая точка) повинна самостійно оборонятись та не віддавати ворогові своєї фортифікаційної споруди, аж поки противник не буде головними зусиллями знищений, отже тому: набої, їжа, стріливо, — все те розраховане з резервою вести бій впродовж довгого часу в оточенні ворожого війська («вмерти, але не підкоритись!»). Кождий такий гарнізон можна взяти живим або знищити хіба лише за допомогою бльокування, себто закидати амбразури (прорізи, відкіля ведеться вогонь) мішками з піском чи землею, щоб залогу примусити зупинити вогонь, чи то також під'їздом танків, які своїм корпусом, дотикнувшись до амбразур, загороджують ведення вогню з ДОТ-ів, а тоді вже сапери (піоніри) підкладають під споруду підривні матеріяли та цілком її висаджують в повітря враз із гарнізоном.

Советська фортифікаційна оборона вповні пов'язана з постійною польовою обороною піхотних військ; сисетма таких укріплень плянована советським головним штабом по всіх оборонних зонах території СССР. З того погляду поділяється на:

а) оборонні укріплені зони, до яких входять по одній до трьох військових округ;

б) оборонні укріплені пасма-смуги;

в) укріплені оборонні райони військових з'єднань;

г) укріплені райони військових частин;

д) укріплені райони куренів;

е) укріплені райони сотень;

ж) основні вогневі напрямки (кути обстрілу), по дві-три вогневих одиниць на одну чоту;

з) окремі вогневі одиниці (ДОТ), що звуться гарнізонами, мають вогневі напрямки обстрілу та пов'язані підземними кабелями (телефон, електрика).

Укріплені райони в цілому згори і аж до окремих ДОТ-ів заповнюються цілою системою побудованих споруд, що як правило виготовлені в пов'язанні з вимогами місцевости, а які рішають про побудову залізобетонових фортець-споруд різних величин спротиву і вогневої сили; ці споруди бувають різної системи й величини. Їх найпоширеніші типи — такі:

1) **МС** («малое сооруженіе»); така залізобетонова споруда (ДОТ) має найтонші залізобетонові покриття, стеля товщиною 25—30 сантиметрів, стіни до 40 сантиметрів. З озброєння має один станковий і один ручний кулемет. Гарнізон складається з трьох вояків, що мають в запасі гранати, два автомати, стрільна і їжу.

Тактичне завдання цієї споруди це прикрити вузький підхід, прохід, яр, балку, міст, що вигідний для підходу ворога. В основі кулеметний вогонь має завдання «кинжального діяння»; знищити ворога, підпустивши його як найближче в свій кут обрстрілу.

2) **М-1** («марка один»), це залізобетонова споруда, товщина побудованих стін якої доходить до одного метра, а стеля товщиною до 40 сантиметрів; її озброєння — два станкових кулемети, один ручний кулемет, запаси набоїв, гранат, амуніції. Гарнізон обслуги числом 4—5 вояків. Вогневий обстріл провадиться з двох амбразур.

3) **М-2** («марка два») — залізобетонова споруда; її товщина стін 1,40 сантиметрів, стеля 90 сантиметрів; озброєння — три станкових кулемети, ручний кулемет, амуніція, стрільна, гранати, їжа. Гарнізон складається з 6—7 осіб; вогневий обстріл провадиться з трьох амбразур з поземим кутом 180 градусів.

4) **М-3** («марка три»), це залізобетонова одиниця, що має споруджені стін товщиною 1,50 сантиметрів, стеля товщиною одного метра; споруда — двоповерхова; озброєння: три станкових кулемети на другому поверсі та один-два кулемети на нижньому поверсі. Така споруда має круговий обстріл. Озброєння 5—6 станкових кулеметів, один ручний кулемет, два до трьох автоматів, резервове озброєння, набої, гранати, їжа та вода. Гарнізон складається з 12—15 осіб обслуги. Така споруда будується на оперативно-важливих напрямках та для вогневої підтримки сусідніх споруджень як у переді так і по заду, а які своїм вогнем не в силі прикрити місцевости навколо себе.

5) **Напів-капонір** — залізобетонова споруда, що має спеціяльно оперативно-тактичне завдання, забезпечує важливі напрямки та повне коло обстрілу. Товщина залізобетону така ж, як у будові М-3. Кут обстрілу на пів кола. Це двоповерхова будова, що вгорі має дві гармати калібру 76 мм, які провадять вогонь крізь дві тяжко закривальні амбразури. Внизу — три станкові кулемети, що ведуть вогонь у колі 180—300 градусів з трьох амбразур. Завдання кулеметів — прострілювати мертвий кут гармат та забезпечити вогнем їх кут схилу. Гарнізон обслуги складається з 20—25 осіб, що забезпечені зброєю близького бою та резервами стрілен, їжі й води.

6) **Повний капонір** — має на озброєнні три гармати 76 мм калібру. Кут обстрілу 360 градусів. Станкових кулеметів три. Обслуга — 25—30 осіб, в тому числі середніх старшин 1—2. Така залізобетонова розбудова має близько біля себе схований під землю цілий стрілецький курінь, що діє за спеціяльним завданням, а також у боротьбі з ворожим десантом. Такий курінь, що схований під землею, має біля себе бетонову споруду, а під землею повне забезпечення електросвітлом, їжею, водою, що там набирається власною водяною помпою. Є також помпа випомповувати тяжке повітря і впомповувати свіже. Є апаратура охолоджувати вистріляні гільзи, кімнати для відпочинку вояків з відкладними ліжками, кімната для варотвих, туалети тощо. Цілий курінь підчас бою в поготівлі що хвилини до ведення бою. Командир такого спорудження обсервує місцевість в напрямку ворога при допомозі періскопа зпідземелля, а який замасковано виступає над поверхнею землі 10—20 сантиметрів.

Всі залізобетонові споруди: МС М-2, М-3, півкапоніри і капоніри — мають у себе в середині окремі відгорожені кімнати, що називаються **казмати;** помпу добувати з-під землі воду для водою холоджених кулеметів і для пиття гарнізоном; коли потрібна вода, її обслуговує один із вояків в ручний спосіб. Є також ручна помпа випомповувати отруйні гази від стрілен. Амбразури, крізь які ведеться вогонь, щільно закриваються сталевими плитами; є там періскоп для спостерігання за ворогом,, є аптечка для перев'язки легко ранених. Дворик, що викопаний у землі поруч з кожною залізобетоновою будовою, замаскований одночасно над поверхнею землі; в ньому може відпочивати гарнізон в часі спокою.

Слід відмітити, що коли провадиться бій, у казематах (окремих кімнатах) дуже тісно, бо в них навантажено багато стрілен, їжі, амуніції; крім того особливо ж важко гарнізонові (воякам), що веде вогонь, бо від стрілянини дуже глушить і шкодить на слух; тому ж, що гази збираються, від них часто хворіє увесь гарнізон. Бувають випадки що вояки чадіють, дістають болі голови та під час бою примушені або припинити вогонь, або залишити свої бойові каземати, вийти на дворик, щоб відпочати та дихнути свіжим повітрям. Крім названого озброєння, в таких спорудженнях уживається спеціяльно пристосованого стола для кожного кулемета, а на цьому столі розрахована лінія поземного мірника, яка дає

змогу точно стріляти не тільки в день, а і в ночі в різних напрямках поземного кута. Для цього на кождий кулемет своєчасно вдень приготовляється стрілецька картка, яка обов'язково находиться біля кулемета, і нею користується старший вояк націлювач кулемета. На ній відповідно нанесені головні орієнтівні предмети в терені «(орієнтири»), легко помітні крізь амбразуру в місцевості. До них зміряні відстані за допомогою вирахівних апаратів, вирахуваний кут схилу за допомогою кільця на станковому кулеметі.

Таким чином кулеметник вивчає орієнтири, кождий зокрема, ще до початку ведення бою та мусить їх знати напам'ять і на вигляд, знати назви відстані та їх важливість у відтинку своєї амбразури, де пердбачається можливе появлення ворога. Томущо в кулемети вода подається весь час під натиском помпи, то кулемети нагріваються менше і дають більше вистрілів на мінуту, ніж пересічний кулемет такої ж системи в полі; там бо час іде ще й на заміну гарячої води та нових цівок. Для того, щоб організовано й пляново вести вогонь з окремих ДОТ-ів та цілою системою району оборони взагалі, то вживаються стрілецькі картки не лише на кождий кулемет, але також на кожду бетонову спроруду і на цілий оборонний район. Форма стрілецької кулеметної картки на один кулемет виглядає так:

Кулемет № 2 — старший кулемета
сержант Петров.

Стрілецька картка для кулемета (ДОТ-у) № 357.

Назва місцевих предметів, орієнтирів та їх номери	Поземий кут на столі для кулемета	Кут по кільці кулемета	Віддалення до орієнтирів у метрах	Азимут в градусах	Помітка, де головний орієнтир або напрямок
1. Церква	20	1	1 800 метр.	180	головний
2. Телеграфний стовп	30	3,5	1 700 метр.	175	
3. Окремий будинок	20	4	300 метр.	185	
4. Роздоріжжя	110	5	780 метр.	90	
5. Хрест біля дороги	46	13	1 200 метр.	120	головний

Склав комендант (ДОТ-у) № 357
лейтенант — *Козлов*

Будова і ситема вогню

Для того, щоб покрити всю позему площину найбільш насиченим вогнем, легкою та тяжкою зброєю, Совармія застосувала спеціяльну організацію вогню. Така система вогню розподіляється на окремі елементи. Сильніший і насиченіший вогонь використовується в першу чергу в особливо важливих напрямках. Також поділяють у якнайдогідніших вогневих взаємодіях в підтримці один одного на **турбування ворожого війська,** або на його **знищення.**

Вогонь советської постійної оборони з фортифікаціями в укріплених районах має такі вигляди і назви:

а) вогонь фронтальний,
б) вогонь косоприцільний,
в) вогонь фланговий,
г) вогонь кинжальний,
д) вогонь рухомих — мандрівних катюш,

Вогонь фронтального діяння має основні напрямки діяти проти ворога безпосередньо перед собою в кутах обстрілу 45—90 градусів, в основному в середині оборонної лінії переднього скраю оборони.

Косоприцільний вогонь розташований в право і ліворуч від фронтального. Такий вогонь має кути обстрілу від 90—180 градусів і використовується на підтримку фронтального вогню при взаємодії з вогнем бойових становищ з глибини оборони.

Вогонь флангового діяння використовується виключно для прикриття слабих флангів і для обстрілу вздовж лінії переднього скраю оборони як допомога фронтальному і косоприцільному вогневі.

Кинжальний вогонь пристосований в найбільш вузьких проходах, на мостах, просмиках, ярах, болотах та інших місцевих невигідних проходах.

Вогонь мандрівних гармат, кулеметів і катюш — реактивного діяння, вживається в основному для того, щоб завести в блуд ворога та обдурити що до власного розташуван-

ні вогневих одиниць на головній обороні і особливо не передньому скраї лінії оборони.

Артилерія й танки на всю глибину оборонного пасма, смуги чи району прикривають оборонні становища своїми вузлами спротиву в поготівлі, щоб якщо потрібно — перейти в протинаступ, або в повний артилерійський чи танковий бій при взаємодії з піхотними частинами та з фортифікаціями укріплених районів.

Переходячи до висновків відмічаємо, що СССР та його генеральний штаб мало приділив уваги перед другою світовою війною вивченню принципів **рухомої оборони,** що й виявила німецько-советська війна; СССР пляново оборонятись, маючи величезні простори, та застосувати рухомої оборони не вмів. Тому вона, оборона, не була однією з головних форм плянового бою; армія ж мала вигляд незорганізованої товпи людей, що лише втікали (між іншим, в першу чергу комісари й політпрацівники!) від блискавичного німецького наступу, а місцями втримували її лише «заградітельниє отряди», розстрілюючи своє власне військо.

Фортифікаційна оборона укріплених районів була зовсім не використана. Советська армія ледве-ледве вспіла вирвати зі своїх укріплень зброю й гарнізони. Німці, добре розвідавши советські укріплені райони, знайшли догідні місця обходу і без спротиву обійшли залізобетонові споруди.

Г. Д. Ф.

Оперативні принципи наступу в німецькому формуванні

Штучний дим може в догідних умовах погоди й вітру заслонити власні війська підчас наступу та закрити вгляд у терен ворожим стежним пунктам і відділам оборонної зброї. Штучна димова заслона має велике значення при здобуванні некритого терену. Наступаючі частини повинні користати її обмежене тривання. Артилерію слід повідомити про ймовірне поширення заплянованого задимлення, щоб вона згідно з цим могла ще поробити відповідні заходи.

Дивізійний відділ зв'язку будує і втримує по змозі до кожного командира безпосередньо підчиненого командирові дивізії чи то начальникові артилерії, телефонну сполуку. Всі командири важчих частин підчас просування вперед і підчас розбудови своєго командного пункту дбають про забезпечення лінії зв'язку.

Застосування засобів зв'язку мусить відповідати осередкові ваги наступу.

Мережі піхоти й артилерії слід підчас побудови бойової мережі прокладати окремо. Зв'язкові лінії артилерії мають першенство.

Запас засобів зв'язку слід тримати напоготові, щоб підчас успішного розгортання наступу мати забезпечений певний зв'язок із частинами, що в бою, зокрема ж — із піхотою й артилерією.

Поперечні лінії зв'язку влекшують співдію окремих родів зброї і швидкий обмін поробленими поміченнями.

Якщо підчас наступу вийнятково не дасться втримати безпосередньої телефонної сполуки з підчиненими командирами, то дивізійний відділ зв'язку прокладає вперед тільки головну вісь зв'язку, яка складається з кількох дротових ліній. На прикінці цієї головної осі слід розбудувати місце зголошень «Meldestelle», від якого й до якого має йти зв'язок.

Дивізійний командний пункт мусить бути намічений, бо його положення має великий вплив на розбудову бойової дивізійної мережі зв'язку. Її поширюють зв'язкові мережі стежного відділу, летунських сил і протилетунських відділів. Дивізійний відділ зв'язку встановляє сполуку поміж отими мережами та бойовою мережою зв'язку дивізії.

ЗАГОТОВА ДО НАСТУПУ

Якщо розвідка виявить, що противник імовірно рішився на оборону, тоді як правило після попереднього розгорнення до бою слідує заготовка війська до наступу.

Наказ про заготову до наступу управильнює заготову піхоти, обезпечення цієї заготови та поведінку частин, що вже знаходяться в бою, виступ артилерії як теж звіди й розвіди. Слід змагати до того, щоб уже в наказі про заготову подати можливо найбільше даних для переведення наступу й таким чином поробити всі необхідні приготування, отже: окреслити завдання поодиноких родів зброї, подати вказівки щодо запасу стрілива (муніції), щодо поведінки легких колон і бойових ешелонів, як теж щодо лікарського й ветеринарного забезпечення. Як правило слід теж подати ще й постій кінних валок постачання. Пізніш самий наказ до наступу може після того вже звучати коротко.

Терен для заготови піхоти корисний тоді, коли дає закриття перед ворожим стеженням і вогнем та дозволяє сподіватися, що піхота піде з нього певно вперед в найуспішнішому для наступу напрямі й під охороною підтримувальних родів зброї. Закритий терен треба по змозі використати для підсування вперед із району заготови й охороняти його тільки важкою зброєю піхоти й артилерією. Терен, що необхідний для стежних пунктів та для розгорнення піхоти до наступу, треба за особливих обставин зайняти вже раніш.

У відкритому терені заготова піхоти як правило повинна відбуватися вже на далекій відстані від противника. Її з'єднання не мусять стояти висунуто допереду на ту саму висоту, що частини, які можна підвести ближче до ворога, і які мусять згодом облегшити просування тим частинам, що находяться далі позаду.

Піхоту, заготовану для охопного маневру слід так віддалити від тієї піхоти, що уставлена проти ворожого фронту, щоб внутрішні крила обох їх не заходили на себе.

Найпізніше з вимаршем до заготови піхота починає свою бойову розвідку. Окрім цього вона мусить безпосередньо забезпечити свою заготову й пізніше розгорнення, яке виникає з цієї заготови.

Розгорнення артилерії відбувається узгіднено з повільною заготовою піхоти, яку ця артилерія забезпечує.

Перед розгорненням артилерії командувач повинен вислухати звіту начальника артилерії про підтримні спроможності артилерії, зокрема ж коли вони мають великий вплив на переведення наступу чи то можуть вимагати аж окремих розвідів.

Розвідка стежних пунктів і вогневих становищ артилерії мусить взяти до уваги можливість зосере-

джування вогню на ймовірно вирішних місцях наступу. Тому командувач і командир піхоти, які розпоряджають приділеною чи то підпорядкованою артилерією, повинні своєчасно повідомити артилерію про свій намір і про те, як саме вони задумують повести наступ.

Артилерію слід уставити на становищі так, щоб вона могла впродовж тривання наступу сповнити свої завдання по змозі вже з цієї первісної позиції для того й поодинокі батерії, — також і ті, що призначені поборювати ворожу артилерію, — мусять зайняти вогневі становища далеко висунуті допереду. Однак терен, його різьба, форма трєкторій на різних відстанях і можливості їх бокового повертання можуть отим поставити межі згаданим вимогам.

Приділена й підпорядкована артилерія мусить перебувати вглизу піхоти. Вже тим одним, як теж завдяки коротким лініям сполуки поміж стежними пунктами й вогневими становищами, вона збільшує швидкісність, певність і успішність своєї вогневої підтримки.

Де змінювання становищ оминути не дасться, там артилерія не сміє переривати своєї дії, і тому мусить знайти змогу переводити таку зміну становищ ешелонами (штафлями).

Слід оминати накопичування батерій у тісному просторі. В дивізіях, що розпоряджають сильною артилерією, воно може виявитися доцільним стягнути з'єднання й одиниці артилерії в окремі групи; передусім це трапляється при наступі на становища.

Артилерію забезпечує піхота, що находиться перед нею у фронтовій лінії. Окреме забезпечення може виявитися необхідним і від боків (флянок). Перед несподіванками повинна охороняти власна чуйність, а кожне з'єднання артилерії за допомогою близького забезпечення й далекого стеження мусить бути приготоване на самооборону, головно ж перед ворожими танками.

Підчас заготови піхоти артилерія робить всі підготовні заходи для підтримки наступу піхоти. Вона покриває вогнем важливі цілі в ближчому районі наступу, спровоковує вогонь ворожої артилерії й поборює відкриті ворожі батерії, як теж батерії протилетунської артилерії. Начальникові артилерії слід своєчасно поставити в розпорядження артилерійські літаки, далі ж ввести в дію стежний дивізіон чи відділ. Більші рухи військ та інші важливі цілі слід брати під обстріл вже на далеку відстань.

Воно може виявитися доцільним обмежити число батерій, яким доручено виконувати оці завдання, а то щоб передчасно не зрадити ворожій артилерії, що чигає лиш на те, власних намірів і вогневих становищ.

ПЕРЕБІГ НАСТУПУ

Наскільки ще підчас заготови не було про це вже наказано, то **наказ до наступу** визначує передусім ціль наступу, розчленування піхоти, її бойові смуги чи то розмежовувальні лінії, розташування й вогневу підтримку артилерії та реченець початку наступу, і врешті резерви та місце їх розташування.

Відношення сил власної артилерії до ворожої та можливість поборювати її — впливають на вибір терену для піхотного наступу, напору початку наступу, і вимагають інколи притягнення й інших родів зброї та бойових засобів.

Піхота, що наступає при сильній підтримці артилерії, не потребує боятися відкритого терену. З особливих причин — передусім через незначну підтримку артилерії, — можна рішитися на те, щоб піхота якнайдовше підготовлялася в відкритому терені, що не наражений на стеження ворожою артилерією й важкими родами зброї. Використання темряви і штучного диму можна брати до уваги тоді, коли просування вперед мусить бути заслонене перед вогнем ворожої артилерії, керованим із землі.

Наступ піхоти починається просуванням вперед родів легкої піхоти під охороною артилерії й важкозбройної піхоти.

Підчас наступу вперед групи розгортаються (в розстрільну) і збираються (в стрілецький гусак), наскільки цього вимагає терен і вороже протидіяння, — з неправильними відступами й проміжками та в достатній глибині. Слід використовувати закриті й слабо обстрілювані місця. Коли до цього змушує ворожий вогонь, то просування вперед проходить скоками або перебіжкою групами, по декілька людей, чи то й поодинцем. В передишках стрільці примощуються в терені так, щоб позмозі уникнути дії ворожого вогню. Вогонь легких кулеметів слід відкривати аж тоді, коли відстань для нього корисна. Під охороною їх вогню стрільці продовжують далі попереднє просування. При дальшому іще наближенні до ворога беруть теж і вони, як треба цього участь у вогневому бою.

Рука в руку з отаким просуванням легкозбройної піхоти за нею просувається хвилями (ешелонами) важкозбройна піхота. Її співпраця з частинами на самому переді повинна бути тим тісніша, що виразніш виступають вогнища ворожого спротиву. Тоді може виринути потреба підпорядкувати частини важкозбройної піхоти командирам передових піхотних частин. У переглядному терені така потреба може виринути вже на самому вступі бою. Інші частини підтримують наступ із вогневих становищ, розташованих далі позаду. Теж і їх треба підсувати хвилями (ешелонами) допереду. Введення важкозбройної піхоти мусить іти впарі із намаганням уможливити зосередження її дії та поширити вогонь артилерії, головно за допомогою мінометів, і то на цілі, що їх артилерією досягнути важко.

Дальше підсування до ворога проходить при стараннному нормуванні вогню й руху частин, що підходять некриті, і не сміє відбуватися без підтримки. Підчас того, як вони просуваються вперед, сусідні частини стримують ворога — переважно своїми легкими кулеметами враз із родами важкої зброї. Аж до хвилини рішального влому йдеться завжди про те, щоб мати данохвилеву й даномісцеву вогневу перевагу й використати її для швидкого просування вперед. Окопуючись, частини, що не можуть іти вперед, створюють собі криття. Вони використовують кожну нагоду на те, щоб підсунутися все далі. Якщо згодом виявляться у ворога слабі місця, то на них спрямовується посилений наступ і тудою й підходять затримані частини.

Ініціятивність нижчих командирів і їх тісна співпраця мають на усіх етапах цього підсування велике значення.

Артилерія підтримує наступ піхоти, головно поборюючи ворожу артилерію й піхоту. Обидві ті цілі артилерія напасника мусить поборювати впродовж цілого наступу, хоча звичайно й не з однаковою силою. Поборювання інших цілів триває коротше.

Поборювання ворожої артилерії в цілому відбувається під керування начальника артилерії й істотно залежить від можливостей розвідки й від запасу стрілива. Артилерійські летуни й стежні частини попередніми розвідами терену наступу достачають підстав для артилерійського поборювання. Керманич артилерійського поборювання мусить втримувати зв'язок із командиром протилетунської артилерії та з командиром летунів, щоб при їх допомозі забезпечити дію артилерійських летунів. Придушення ворожих батерій досягається одночасним вогневим нападом кількох власних батерій, а на довший час — стрілянням газовими стрільна — примусити ворожі батерії мовчати можливе тільки при великому накладі стрілива та при забезпеченому стеженні; найбільше надаються до цього важкі гармати.

При поборюванні ворожої піхоти йдеться про те, щоб артилерією доповнити дію власної піхоти. Терен діяння артилерії, і дуже часто теж ще й важких

кулеметів, лежить переважно в глибині ворожої піхоти, що наступає від флянок, тоді як вогонь легких кулеметів, і частково теж і мінометів (гранатометів), може аж до хвилини самого влому залишатися на передових лініях ворога. Коли ж, артилерія, що співпрацює з піхотою безпосередньо, не вистачає для підтримки, начальник артилерії мусить допомогти ще й рештою артилерії підтримати передусім ту піхоту, що наступає на вирішальному відтинку.

Треба змагати до того, щоб сильні частини ворожої артилерії поборювати ще перед виступом власної піхоти до наступу.

Однак нерідко щолиш просування власної піхоти відслонює все більш і більш розподіл ворожих сил та родів оборонної зброї, що протиставляються наступові. Головно ж переважна частина становищ ворожої артилерії, часто аж до самого початку наступу, залишається зовсім невідомою, і то до тієї міри, що посилене поборювання ворожої артилерії стає можливим аж підчас наступу на основі стверджень за допомогою різних засобів розвідки.

Тому на початку наступу піхоти по змозі численні батерії без шкоди для своєї вогневої чинности мусять підготовитися на те, щоб поборювати свіжо виринулі частини ворога, і зокрема ж батерії, які до цієї пори мовчали. Зате ж слід уважати звичайною розтратністю стрілива, коли перед початком наступу піхоти обстрілювати ті місця ворожого терену, обсада яких не стверджена.

Якщо ж положення та недостатня сила й можливості стеження за ворожою артилерією дають мало виглядів на артилерійське поборювання перед початком наступу, чи то й підчас тривання самого наступу, тоді слід заздалегідь масу артилерії спрямувати проти ворожої піхоти.

Що більше прояснюється образ ворожого спротиву, то важливішим буває зосередження переважного вогню артилерії на декілька місць ворожого фронту, де й можна надіятися власного успіху. В такому положенні командувач не сміє завагатися відтягнути на деякий час поодиноким з'єднанням піхоти підтримку артилерії, а в даним випадку просування піхоти, що наступає поруч, підтримувати за чергою.

Негайне використання піхотою артилерійської дії має вирішне значення. Якщо дальший наступ піхоти вимагає попереднього порозуміння з артилерією, тоді перерви в цьому просуванні вперед виявляються неминучими. Що ближче підійшла піхота в наступі до ворога, то більше часу треба, щоб доручити їй накази та повідомити її про заплянуване зосередження вогню власної артилерії.

Помалу піхота підсувається до ворога в різних місцях на відстань вриву. Якщо рішення виконати врив виходить з передової лінії, тоді вона, ця передова лінія, повідомляє про це підпоміжні роди зброї світляними чи іншими знаками; повідомлення ж про таку нову ситуацію передається всіми можливими способами. Підпоміжні роди зброї в разі потреби посилюють свій вогонь на місце вриву й переносять його, цей вогонь, вперед відповідно до просування піхоти. Вони підстерігають передусім такі цілі, які щолиш тепер виринають, негайно їх поборюють і продовжують поборювати цілі, положені у глибині районів вриву, і то так довго аж не треба буде від них перенести вогонь ще далі. Що глибше вривається піхота в ворожі становища, то важливішою стає охорона перед ворожим флянкуванням. Зорці всіх підпоміжних родів зброї повинні йти зараз же за найпершими частинами піхоти.

Коли піхотні частини, призначені до вриву, не можуть заздалегідь порозумітися із підпоміжними родами зброї, то ці останні мусять намагатися бистрим зоренням за діями на полі бою відгадати наміри піхоти і прийти їй із допомогою. Деколи підпоміжні роди зброї можуть переносом вогню з передових становищ ворога дати власній піхоті нагоду виконати врив.

Якщо піхота продісталась на ширшому фронті на відстань вриву і його, врив, можна виконати суцільно, тоді слід унормувати наказом потрібне перед вривом посилення вогню підпоміжних родів зброї, як теж пору самого вриву й перенес вогню щодо часу й місця.

Так постають вриви меншого чи більшого розміру, які відривають ворожі частини з інших відтинків фронту; із місць вриву успіх поширюється в глибину ворожих становищ. Піхота, скріплена задніми частинами, продовжує свій наступ просто на гнізда й пункти ворожого спротиву. Наступ розпадається тепер звичайно на поодинокі бої. Частини важкозбройної піхоти та інші задні відділи охороняють передні частини від боків і від заду, тому й треба їх тримати впоблизу. Наступ слід безугавно підсилювати дальшими частинами досиланими від заду, як теж довозом стрілива; інакше бо він скоро втратить на своїй силі в глибині ворожих становищ. Швидке, сміливе використання початкового успіху дає запоруку на дальше поширення цього успіху.

Як тільки після вриву помічено, що артилерія не зможе згодом із своїх доданочасних вогневих становищ достатньо підтримати піхоту в її часткових боях, батерії змінюють свої становища допереду на наказ, або й самостійно. Вони займають становища можливо найближче піхоти, що виконала врив, входять з нею у зв'язок, поборюють ті ворожі частини, що ще ставляють спротив, і своїм вогнем запевнюють дальше використання початкового успіху.

Протипанцирна зброя їде зараз позаду піхоти, що виконує прорив; своєчасно слід підтягнути допереду і частини протилетунської оборони.

Щолиш струс ворога на широкому фронті це ознака близької перемоги.

Дальший прорив у дотеперішньому напрямі наступу аж до здобуття ворожої артилерії це й є найближче завдання наступаючої піхоти. Передчасного звернення в бік слід вистерігатися так довго, аж доки становищ противника не проламано остаточно. Військо, що робить прорив, мусить мати певність, що його боки хоронені. Підтягнуті допереду резерви запобігають затримам наступу, відбивають ворожі протинаступи й пожвавлюють порив іти вперед. Їх, ці резерви, треба вжити там, де мав місце успіх, щоб його використати цілою силою. Теж звернення в бік, — щоб звивати ворожий фронт, — це справа підтягнутих допереду резерв, які головно для того і вводяться в дію. З частин, що залягли, з відтягнутих до тилу та з тих, що відбилися, треба формувати нові резерви.

Ворога, що не було знищено підчас прориву і безпосередньо зв'язаного з ним охоплення, треба переслідувати.

Пощастить ворогові знову усадовитися, чи то зайняти становища далі в тилу, тоді на нього треба знову наступати. Для цього мусить бути запевнена єдність наступу в часі й просторі та заново наладнана вогнева підтримка.

Коли ж наступу не вдасться завершити вирішенням ще перед смерком, тоді військо що наступало, як правило готовиться на ніч до оборони. Слід обміркувати, чи не далося б, перетасувавши вночі власні сили, зараз зранку продовжувати наступ успішніше на іншому місці. Однак треба рахуватися з тим, що ворог теж може вночі відзискати свободу рухів, та що напасник найближчого дня може знайтися в обличчі зміненого положення. Така можливість трапляється передусім тоді, коли за дня вже не можна було виконати охопного наступу. Розвідувальні наскоки повинні виаснити положення. Наступальні частини можуть водночас затримати противника на місці.

Коли по стороні противника не очікуємо ніякої ґрунтовної зміни в положенні, то слід наступного дня вранці дати наказ продовжувати наступ — на

(Далі на 41. стор.)

М. Богор

Картини воєнної концепції США

Дві карти, які містимо, тобто атомову карту світу і карту міжнародних мілітарних зобов'язань США ілюструють два найважливіші компоненти воєнної доктрини США.

Карта міжнародніх мілітарних зобов'язань США показує ґеополітичне становище США і Західнього бльоку відносно Східнього бльоку з одного боку та стратеґічне становище двох противних світів, які є вихідними стратеґічними позиціями при завтрішньому зударі.

Атомова карта світу показує розміщення центрів продукції атомової зброї, яка відіграє велику ролю в майбутній війні. Атомові центри є теж найважливішими мілітарними об'єктами, на які будуть спрямовані ворожі атаки.

Загроза атомової війни збільшилася з хвилиною здобуття через СССР атомової, а опісля й водневої бомби. Уся дипломатія і стратегія опинилася під впливом водневої бомби.

При сучасному стані холодної війни, тобто стані війни веденої політичною, господарською і ідеологічною зброєю — уся політика кожної країни достосовується до стратегічних вимог. Воєнні бюджети займають щонайменше 50% усіх видатків. Усі союзи переслідують лише стратегічні потреби. Перегони в озброєнні, винаходах нової і продукції модерної зброї — це тепер теж елементи, які мусить узгляднити дипломатія. Дипломатія дуже чітко реаґувала на факт вибуху совєтської водневої бомби. Головно тільки вибух водневої бомби був для Заходу товчком для започаткування т. зв. політики «розрядки протиріч і взаємного недовір'я» як відповідь на кремлівську «офензиву миру». Як бачимо, це ні моральні ні політичні арґументи, бо в такі, бже обі сторони не вірять, лише арґумент сили.

І знову у політично-дипломатичній акції Заходу з'явилася стратегічна компромісова для російського імперіялізму концесія у постаті концепції т. зв. «ґарантії безпеки СССР». Кремль поборюючи оборонну політику США в Европі (ОПАП) та Азії (Тихоокеанський пакт) твердив, що її метою є окружити СССР, і тому появилася концепція «ґарантії» як поступка в користь російському імперіялізмові.

Нова програма Пентагону

Цікаво, що так само проблему кремлівської загрози від водневої бомби розуміє Пентагон. Новий шеф генерального штабу збройних сил США адм. Радфорд виступив з домаганням покласти натиск на клясичну стратегію і з безапеляційним осудом безцільних бомбових налетів, що «злизують» цілі міста, які опісля треба власним коштом відбудовувати. Радфорд однак не зрікається атомової і нової ракетної зброї, лише виступає за її доцільним тактичним застосуванням. Нова концепція Пентагону дає можливість американській дипломатії знайти компроміс із домаганнями Кремля, який завжди вимагав заборони атомової зброї. Поворот США до клясичної стратегії є можливим, коли Кремль із свого боку не лише припинить продукцію її, але також згодиться на міжнародну контролю. На думку Радфорда, Кремль має не менший страх перед атомовою війною, ніж західній світ, і тому буде вистеріґатися світової війни, обмежуючись виключно до льокальних воєн, як це було в Кореї та Індо-Китаї. Коли в травні на пресовій конференції один журналіст запитав Айзенгауера, чи не означає іменування адмірала Радфорда нової програми озброєння та перенесення пункту тяжіння американської стратегії з Атлянтійського океану (тобто з Европи) на Тихий океан (тобто на Азію), Айзенгауер уникливе і жартівливо відповів: «Чи ви ще не знаєте і не чули про те, що випадково земля є кругла?». На згадане питання посередньо дали відповідь генерал Бредлі (давній шеф Пентагону) та адмірал Радфорд (теперішній шеф штабу). Ще генерал Бредлі твердив, що американська стратегія не знає проблеми першенства якогонебудь континенту. Ця проблема не чужа і новому американському шефові генерального штабу адміралові Радфордові. Ще як адмірал на тихоокеанському театрі війни та командуючий морським летунством, він перший висунув принцип, що «авіоносці — морська база майбутности», отже принцип летунсько-морської стратегії у ґльобальному маштабі. Радфорд дійсно приніс до Пентагону нову програму. Він являє собою типового представника комбінованої ґльобальної стратегії, яка будує оперативні пляни на співпраці летунства, повітряних летунських баз, рухливих летунських піхотних з'єднань (парашутні частини) та малих морських одиниць.

Стратегія «ґльобальних кругів»

При кінці квітня цього року прийшло до з'ясування нових принципів американської стратегії між старим і новим генеральним штабом під проводом Айзенгауера. В основу нової стратегії США лягли ідеї брітанської морської стратегії, концепція американського адмірала Мегана та вимоги Мек Артура та Тефта про потребу оборони «периферії», тобто країн поза океанами. В цій стратегічній концепції ядро оборони творитимуть збройні сили США, які задумані як стратегічна резерва на терені США. Зовнішній круг, периферії довкола СССР мають бути зорганізовані як система летунських і морських опірних пунктів і вивиновані атомовою зброєю та стратегічним летунством. Сюди входили б країни ОПАП-у, Близький Схід, Японія і країни тихоокеанського пакту. Внутрішній круг мав би бути обсаджений суходільними збройними силами автохтонних армій цих країн з їх укріпленими позиціями і вивинований танковими частинами і комбінованим тактичним летунством та зброєю на далеку віддаль. Цей круг розбудовують реґіональні союзники США в Европі та Азії при фінансовій і збройній допомозі США.

ТИХООКЕАНСЬКИЙ ПАКТ

Підписаний у вересні 1951 р. між США, Новою Зеляндією й Австралією пакт, називаний теж «АНЗСША» від початкових літер держав-учасників, з метою обороняти Тихий океан відбув уже двократні річні наради. Тихоокеанський пакт як нова клітина у світовій стратегії США має велике оборонне значення. Якщо йдеться про азійський театр, то його доповняють: пакт із Японією від вересня 1951 р., пакт із Філіппінами від серпня 1951 р. та пакт із Формозою Чан-Кай-Шека.

Плян поширити оборонну систему Тихоокеанського пакту включенням ще й Великобрітанії та Японії покищо не вийшов із стадії затяжних переговорів. Оборону Тихого океану перейняли на себе США. Цим пактом США ґарантують мілітарну безпеку Новій Зеляндії й Австралії, членам брітанського Коммонвелту. Безпека, яку давала Великобрітанія й власні збройні сили дотичних країн, була достатня і тому прийшла «зміна варти».

АМЕРИКАНСЬКО-ЕСПАНСЬКІ ДОГОВОРИ

США і Еспанія підписали у Мадриді 26 вересня три договори, які дають США право користувати з еспанських летунських і морських баз, а Еспанії американську фінансову допомогу на господарські і мілітарні цілі.

(Далі на 20. стор.)

ПІВНІЧНО-АТЛАНТІЙСЬКИЙ ПАКТ (ОПАП) заключений в квітні 1949 р. з метою спільної оборони всіх договірних сторін перед аґресією на якогонебудь союзника. Членами ОПАП-у є:

1 — США, 2 — Канада, 3 — Ісляндія, 4 — Норвеґія, 5 — Великобрітанія, 6 — Голляндія, 7 — Данія, 8 — Бельгія, 9 — Люксембурґ, 10 — Портуґалія, 11 — Франція, 12 — Італія, 13 — Греція, 14 — Туреччина.

РІО-ДЕ-ЖАНЕЙРСЬКИЙ ПАКТ

заключений в серпні 1947 р. з метою взаємної оборони. Членами цього пакту є:

1 — США, 15 — Мексіка, 16 — Куба, 17 — Гаїті, 18 — Домініканська республіка, 19 — Гондурас, 20 — Ґватемаля, 21 — Ель Сальвадор, 22 — Нікараґуа, 23 — Костаріка, 24 — Панама, 25 — Колюмбія, 26 — Венесуеля, 27 — Еквадор, 28 — Перу, 29 — Бразілія, 30 — Болівія, 31 — Параґвай, 32 — Чіле, 33 — Арґентіна, 34 — Уруґвай.

ТИХООКЕАНСЬКИЙ ПАКТ

заключений у вересні 1951 р. з метою взаємної оборони і безпеки Тихого океану. До нього належать:

1 — США, 35 — Нова Зеляндія, 36 — Австралія.

ДВОСТОРОННІ ПАКТИ:

Договір з Філіппінами від серпня 1951 р. До нього належать: 1 — США, 37 — Філіппіни.

Договір з Японією від вересня 1951 р. До нього належать: 1 — США, 38 — Японія.

Договір з Кореєю від жовтня 1953 р. До нього належать: 1 США, 39 — Корея.

Договір з Еспанією від жовтня 1953 р. До нього належать: 1 — США, 40 Еспанія.

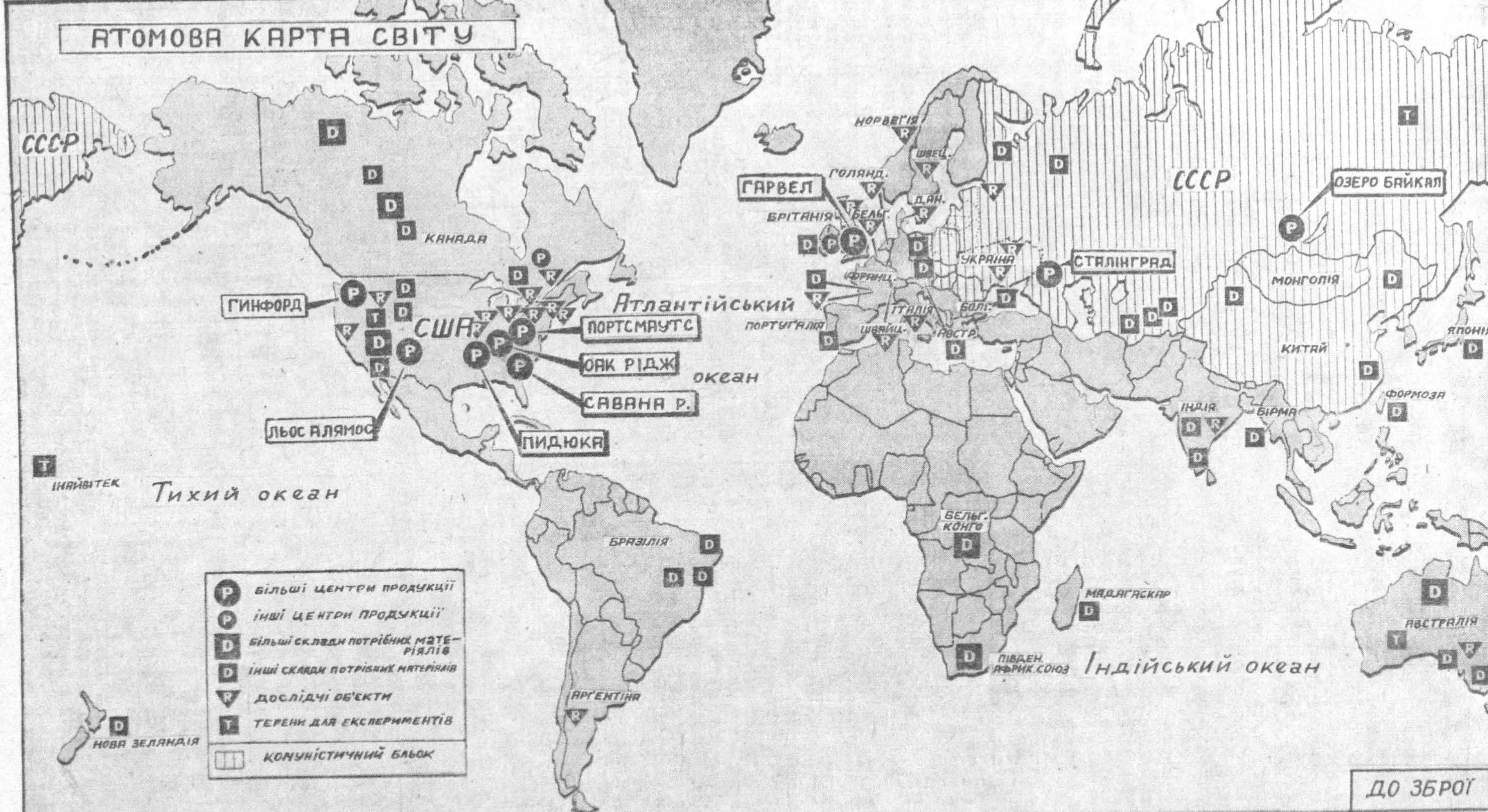

Інформації щодо американської продукції атомової зброї базуються на даних, устійнених Комісією атомової енергії. Інші інформації є базовані на найбільшдоступних американцям джерелах. Умовні знаки вказують значніші продукційні центри.

Договори заключено на 10 років з двократним продовженням що 5 років на дальших 10 років.

Значення цих договорів має велике політичне і мілітарне значення так для договірних сторін, як і для укладу сил на Середземному морі.

Договори між Еспанією і США означають:

Стратегічно: наладнюють і ущільнюють оборонну систему ОПАП-у через посереднє включення Еспанії як американських летунських (біля Мадріду, Катальонії і дві біля Севілії) та морських баз (Кадекс і Кортаріна). Еспанія стратегічно забезпечує европейську флянку із африканського і середньо-морського напрямку та охороняє невральгічний пункт Середземного моря Ґібральтар — ворота на Атлантійський океан з одного і Середземного моря з другого боку.

Політично: випроваджує Еспанію, як новий фактор на Середземне море, що дає політичні можливости нового укладу сил і їх рівноваження. Передусім дає більшу свободу США, які були тут зв'язані лише впливами Франції (опірні пункти у фр. Марокко непевні можливістю там революції) та Великобрітанії.

Психологічно: Союз Еспанія-США будує для США сприятливу базу для порозуміння із арабським світом а передусім Арабською Лігою. Еспанія презентується як політичний каталізатор між арабським націоналізмом і американськими оборонними інтересами. США перебуває в конфлікті з арабським світом лише через утотожнювання себе із французькими і брітанськими колоніяльними інтересами.

Еспансько-американський союз може започаткувати нову епоху американсько-арабської приязні.

Новий курс мілітарної політики післявоєнної Японії

У вересні 1951 р. в Сан-Францісько 54 держави підписали мировий договір з Японією, який ліквідував стратеґікну порожнечу, що постала на Далекому Сході після падіння мілітарної сили Японії (1945 р.). Цю порожнечу намагалися заповнити з одного боку «народньо-демократичний» Китай та СССР, і з другого боку США пактом із Японією, пактами взаємної допомоги з Філіпінами (1951 р.) та Тихоокеанським пактом (1951 р.), які мали були балансувати мілітарну силу поміж Сходом і Заходом в Азії.

Одночасно з мировим договором у Сан-Францісько у вересні 1951 р. підписано теж у Вашінґтоні договір про взаємну допомогу поміж США та Японією.

Перший договір не так відкривав Японії шлях до вільного світу, як радше відвоював для США позицію втраченої стратегічної рівноваги. «Золоті ворота», як це в 1951 р. названо цей мировий договір, були сильно заблоковані договором про взаємну допомогу. Договір про взаємну допомогу давав США право на втримування на японській території сухопутніх, морських і летунських опірних пунктів «для вдержання миру й безпеки на Далекому Сході». Щойно війна в Кореї відкрила США очі на потребу відбудови збройних сил Японії. У першій післявоєнній японській конституції була постанова, що забороняла творити нові національні збройні сили Японії. Серед усіх прошарків Японії панувало супроти відродження мілітаризму наставлення «без мене». Корейська війна створила нову атмосферу. Тоді прийшло до зформування перших відділів міліції, яка в 1952 р. начислювала вже 110 000 міліціонерів.

Нова фаза військової політики

Нова фаза в наставленні до цієї проблеми настала щойно із підписанням додаткової умови до договору про взаємну допомогу поміж США й Японією в серпні цього року, що вже передбачувала відбудову японського воєнного господарства, та друга — із вересня цього року, т. зв. «адміністраційно-суддейська», що признала японське судівництво над американськими вояками поза ґарнізонами американських опірних пунктів. Це остаточно розвіяло японський «пацифізм» та «невтралізм», — «дух самураїв» переміг.

У пляні є ще дальші концесії США в користь Японії, щось на лад еспанської умови від 1 жовтня цього року. Щойно під впливом таких поступок США на користь Японії прийшло до устійнення одної політичної лінії щодо військової політики Японії поміж урядом Йошіди та опозицією, очолюваною Шіґемітсу. Японія взялася творити свої власні збройні сили, проголосивши переміну міліції в т. зв. «корпус національної безпеки» та підвищивши його до 200 000 люда.

Міліція, звана тут «поліційним корпусом», постала ще за ген. Мек-Артура. Вона дістала тепер завдання, — враз із японськими громадськими вояцькими організаціями: Кайкокей — союзом колишніх старшин армії, Суйкокей — союзом старшин колишніх моряків та Кокудо'нкей — союзом старшин летунства, — створити кадри майбутньої національної армії.

Сьогоднішній поліційний корпус начислює 110 000 вояків і зорганізований в чотирьох територіяльних дивізіях по 15 000 вояків та в одній спеціяльній групі в числі 10 000 вояків; до того слід додати ще Мілітарну Академію в Токіо, де вишколюються 400 старшин на 4-річному курсі.

Поліційний корпус має теж летунські й морські відділи. Летунський відділ має 44 літаки, переважно типу американських артилерійських стежних літаків. Морські сили, зорганізовані в т. зв. «міліції охорони побережжя», налічують 7.590 морців та 18 фреґат по 1.400 тонн, 50 десантних човнів по 250 тонн та декілька мінонoсних суден. Озброєння: американська зброя — легка й важка.

У проводі поліційного корпусу стоїть генерал-лейтенант Баяші, що як міністер входить до кабінету.

Плян відбудови збройних сил

передбачує впровадження трійкової структури, себто поділ на: армію, летунські й морські збройні сили. Перебудова повинна відбуватися в трьох фазах впродовж шістьох років. Суходільні збройні сили запляновано на 15 активних і 15 резервових дивізій.

Летунські збройні сили: 28 000 літаків.

Морські збройні сили: 300 000 тоннажу, летунські — 1 500 машин. Кошти спорядження виноситимуть яких п'ять мільярдів долярів. Половину з того японці сподіються дістати від США.

Коли мова про політичну воєнну лінію, то Японія має лише двосторонній пакт із США і не належить до Тихоокеанського пакту. Японія вже висловила своє бажання належати до нього, але немає ще жодного конкретного пляну піти на зустріч цьому бажанню. Японія не має теж жодного договору з іншими азійськими країнами.

С. Данилюк

Проєкт західньонімецької армії — ЕОС-ти

Коли 7-ого травня 1945 р. переможена німецька армія скапітулювала в Раймсі перед союзними військами й фактично перестала існувати, то, здається, на те, щоб силою фактів через сім і пів років німецький парлямент мусів погодитися із думкою Аденауера (грудень 1952 р.), що західньонімецька армія ЕОС-ти (Европейська Оборонна Спільнота) мусить бути виставлена. Виставлена покищо в силі 12-ох бойових з'єднань (приблизно 12 дивізій) і то **в европейських рамках,** на чім так дуже зале-

жить французам і англійцям, що мають перманентний страх перед пруським вояком як загрозою для власних держав і для цілої Европи. Однак не виключене, що віч-на-віч загрозі майбутньої війни, а ще більш в часі самої війни після різних пертрактацій і вимог ситуації ці німецькі бойові з'єднання можуть бути збільшені. Вільний світ потребує німецького вояка як головного оборонця Европи, і тут не багато поможуть всякі ресентименти.

деякими дальшими уточненнями ЕОС) повинна начислювати: сухопутніх військ — 360 000, летунства — 80 000 і воєнно-морської фльоти — 18 000 чоловік. Щодо цієї останньої формації, то на думку німецьких експертів, ця воєнна фльота із своїм 1 800 корабельним тонажем могтиме показуватися хіба на прибережних водах. Далі — з-поміж усіх запляновaних ЕОС-ом 5 000 тактичних літаків, німці розпоряджатимуть 1 300 машинами. Летунство по-

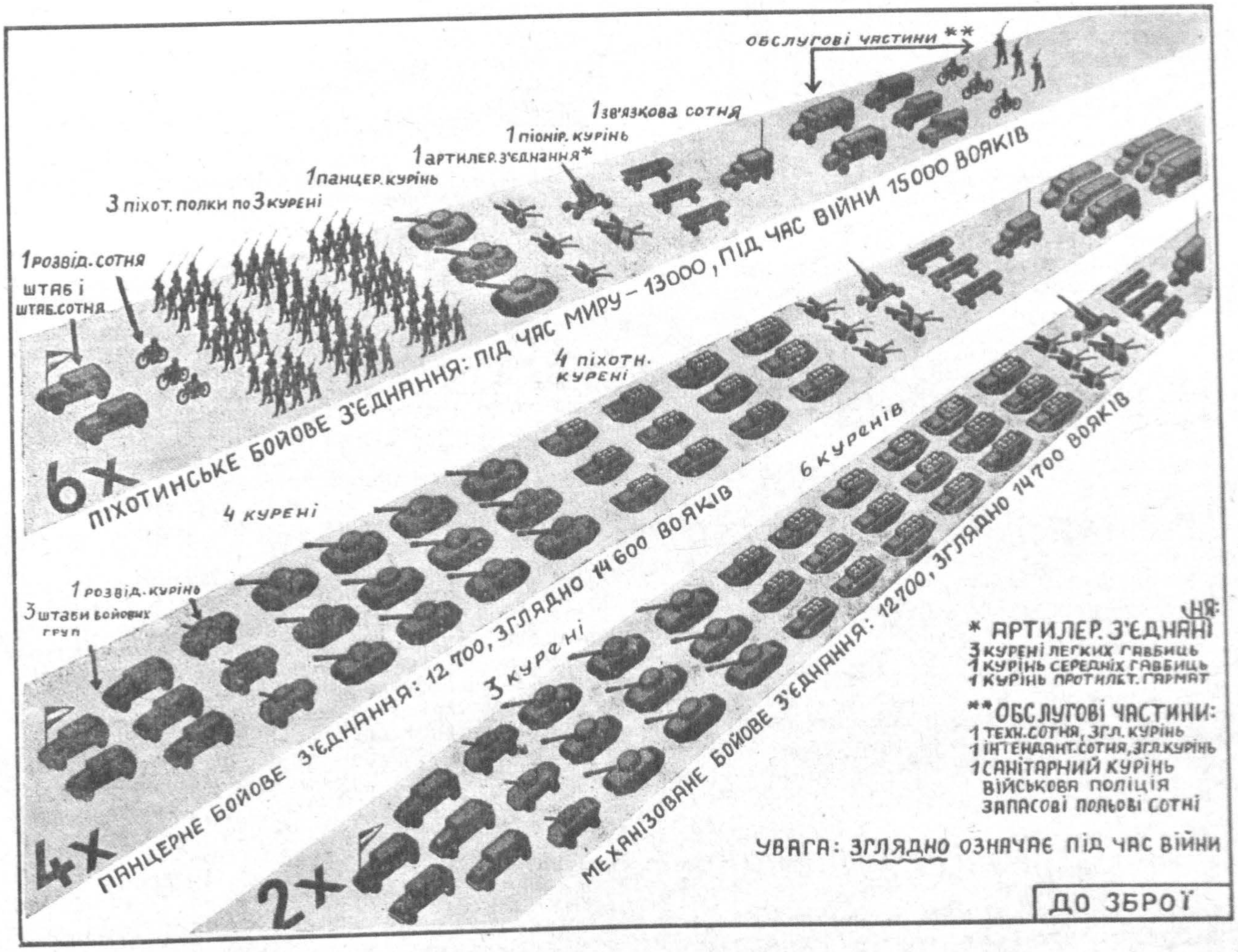

Ситуація продиктувала, що тепер стоятиме Західня Німеччина враз із США, Британією й Францією проти СССР тоді, як останні три держави ще не так давно в 2-ій світовій війні стояли з СССР у смертельній війні проти Німеччини.

Ось із таких причин конечним було зафіксувати в договорі про ЕОС в 6-тій статті, що: «договір не допускає жодних вирізнювань у трактуванні держав-членів». Знову далі у військовім протоколі до договору про ЕОСпільноту — стаття І: «основна національна частина це бойове з'єднання» (менша як дивізія, але самовистачальна і як бойово так і технічно рухливіша). Цим самим плян Плевена про інтеґрацію батальйонів пішов до архіву. Договір про ЕОС 27 травня 1952 р. підписали в Парижі такі держави: Німецька Федеративна Республіка (Західня Німеччина), Франція, Італія, Голляндія, Бельгія й Люксембурґ. Західньонімецьке міністерство оборони має цю армію вже готову на папері, чекаючи на ратифікацію парляменту (а вона прийде, бо ж урядова коаліція має тепер у парляменті абсолютну більшість); після цього за яких три місяці зможуть вже перші рекрути увійти на подвір'я касарень.

Підчас миру майбутня німецька армія (згідно з

ділятиметься на: тактично-оборонні мисливські бомбовики — (разом 75 літаків у трьох ескадрилях; одна ескадриля — 25 літаків), мисливці для польотів за всяких атмосферичних умов — 36 літаків (три ескадрилі по 12 літаків)*, технічні розвідувачі — 54 літаків (три ескадрилі по 18 літаків) і легкі бомбовики та транспортовці — 48 літаків (три ескадрилі по 16 літаків).

Членування армії в загальному представлятиметься так: шість піхотних бойових з'єднань, чотири панцирні бойові з'єднання і два змеханізовані бойові з'єднання (дальше членування подане на окремій схемі). Ці з'єднання повинні бути готовими до кінця 1954 р. під умовою, що США дадуть озброєння. Виставлення, укомплектування й членування та взагалі вишкіл спиратиметься на воєнному досвіді, що його німці здобули на фронтах проти СССР. Крім західньонімецьких дивізій ЕОС налічуватиме ще такі національні частини: 14 французьких ди-

*Прототип мисливця за всяких атмосферичних умов це американський літак типу Ф 89. Він має два реактивні мотори, обслугу із пілота й радарника, комплектне спорядження радаром, що уможливлює вночі і в мряці знищувати ворожі літаки і при тому самому залишатися непомітним для ворога.

візій, 12 італійських, три-чотири бельгійські, три голяндських дивізій й одну люксембурзьку бригаду. Допомогу ЕОСпільноті в разі нападу СССР подали б: США — шість дивізій, Британія — чотири дивізії, Канада — одну бригаду і по одній бригаді Данія й Норвеґія. Оце й усе, що мала б Европа для оборони — згідно із договором про ЕОС.

Суттєва різниця поміж майбутніми західньонімецькими бойовими з'єднаннями й колишніми німецькими дивізіями представляється так:

а) щодо постачання кожна дивізія сьогодні дуже внезалежнена і тим самим куди рухливіша від колишніх дивізій;

б) всі бойові з'єднання є вповні змоторизовані (на американський зразок), отже, — як це висловився ген. Гойзінґер, — доба коней на европейськім театрі війни належить до минулого;

в) танкові дивізії матимуть вдвічі стільки танків, як за часів Ґудеріяна (тепер у них повинно бути по 280 танків);

г) до кожної танкової дивізії буде прикріплено чотири піхотні курені, щоб обезпечувати власні танкові з'єднання від ворожої піхотньої протипанцирної зброї;

ґ) якщо положення дозволятиме, тоді до кожних двох танкових дивізій буде додано по одній супровідній танковій дивізії (змеханізованому бойовому з'єднанні), щоб опанувати здобутий у наступі терен;

д) піхотні бойові з'єднання (дивізії) мають дістати свої власні танкові відділи.

Три бойові з'єднання становитимуть корпус; аж на тому щаблі можливою буде інтеґрація, — з тим однак, що й корпуси зможуть бути національними, якщо це виявиться конечним із організаційних чи тактичних міркувань. Інтеґрація буде ще конечною й тому, що в разі совєтського наступу напевно через політичну ситуацію, армії будуть сяк чи так вимішані, і отже — як це висловлюються німецькі військовики, — воно краще вже сьогодні, в мирний час, таку інтеґрацію застосовувати.

Декотрі німецькі генерали могтимуть дістати територіяльне командування з уповноваженнями від центрального европейського генерального штабу, і отже будуть порівняно незалежними командувачами. Їм підлягатимуть около 5 000 німецьких старшин технічного й адміністративного апарату. Ціла Европа буде поділена на воєнні округи і тоді німецькі національні округи припадуть німецьким генаралам.

Боннське міністерство оборони матиме більшменш такі завдання:

а) політичне заступництво в органах ЕОС,

б) військове законодавство і мілітарну адміністрацію і

в) евіденцію та поповнення.

Уповноваженому ЕОСпільнотою німецькому територіяльному командувачеві зможе тільки в деяких випадках міністерство оборони НФР давати мобілізаційні пляни та вказівки. Рекрутацію вояків, підстаршин і старшин передбачено в основному з-поміж молоді, однак більш ніж половину (бодай на початках) на підстаршинські і старшинські становища покликатимуть вояків із військовим стажем із 2-ої світової війни.

Військові ступені мають бути устійнені в такому порядку: 4 ступені для вояків, 5 ступенів для підстаршин, 3 ступені для молодших старшин, 3 ступені для штабових старшин і 4 ступені для генералів. В загальному для німецької армії потрібно 22 000 старшин, а на початках — 18 000 старшин. В наступному році західньонімецька армія потребуватиме 40 генералів, 250 полковників, 900 підполковників, 2 000 майорів, 6 300 сотників і 12 300 поручників та хорунжих. Кожну військову особистість від полковника вгору затверджуватиме німецький уряд; при уряді ж діятиме військова комісія із 15-ох «поважних індивідуальностей», — як це сказав Т. Блянк.

До 9 місяців (після ратифікації) будуть вишколені кадри — около 100 000 люда — як зародок армії, а колишні фронтовики будуть перешколюватися впродовж двох місяців, щоб стати рамовим персоналом для кадрів майбутньої армії. Військова повинність буде заведена для річників: 1933, 1934, 1935 (очевидно після схвалення такого закону) і молодь Західньонімецької Федеративної Республіки піде служити до війська під німецькими й европейськими прапорами. Казарм для молодих рекрутів є подостатком.

М. Б.

Стратегічні вогнища крізи на Близькому Сході

У конфлікті Схід — Захід, Близький Схід це як з політичного так і стратегічного погляду «м'яке підчерев'я» стратегічних плянів в обох суперників.

У холодній війні поміж Сходом і Заходом йдеться саме в першу чергу про приготування догідних стратегічних позицій.

У сучасній констеляції сил і двоподілі світа на сфери впливів двох антагоністичних світових центрів — одного в Білому Домі і другого в Кремлі — Близький Схід це особливо важливий невтральгічний простір. Близький Схід геополітично й стратегічно це власне простір поміж Ґібральтаром та Босфором вздовж побережжя Північної Африки із морською маґістралею Середземного мор'я. Вагу Близького Сходу як помосту поміж Европою, Азією й Африкою з його морськими шляхами ще тільки підкреслює його багатство: щонайменше дві п'ятих відомих резерв нафтових джерел світу. Айзенгауер назвав цей простір «найважливішим простором світу».

Дипломатична й таємна боротьба за Близький Схід, що її ведуть поміж собою три великі потуги: СССР, США й Великобританія, — не дала ще жодного вирішення. «Третя сила» — бльок арабських народів, зорганізованих в «Арабській лізі», що був, а частково ще й надалі залишається іграшкою-м'ячиком у розгрі поміж Сходом і Заходом, — з політичного, господарського і передусім з мілітарного дуже слабенький — і не відограватиме, мабуть, серйознішої самостійної ролі у стабілізації відносин.

Спільна характеристична прикмета всіх арабських країн це:

* релігія, що дуже тісно пов'язана з усіми формами господарського, соціяльного й політичного життя, і важить більше ніж льояльність супроти держави;

* природний приріст населення — непропорційний до технічного розвитку господарства й промисловости;

* февдальний устрій в парі з відсталістю техніки, казкові багатства з одного боку і жалюгідна нужда з другого — гальмують ріст національного відродження;

* колонізаційні чи концесійні обтяження національного господарства в користь західніх потуг ускладнюють міжнародню співпрацю;

* пробудження національної свідомости й державної незалежности спалюється у спорі Схід-Захід;

* мілітарна слабість і відсталість визначає на міжнародній шахівниці підрядну ролю «Арабській лізі» як самостійному чинникові;

* пов'язаність провідної верстви з протирічними інтересами трьох різних ідеологій (іслям, Захід і комуністи) те геостратегічних інтересів Схід — Захід підважує їх значення у власних масах;

* ідеологічна вбогість пан-арабської ідеї, себто невтралізаційного курсу.

На цьому політичному тлі легше зрозуміти суть конфліктів поміж Великобританією й Єгиптом за

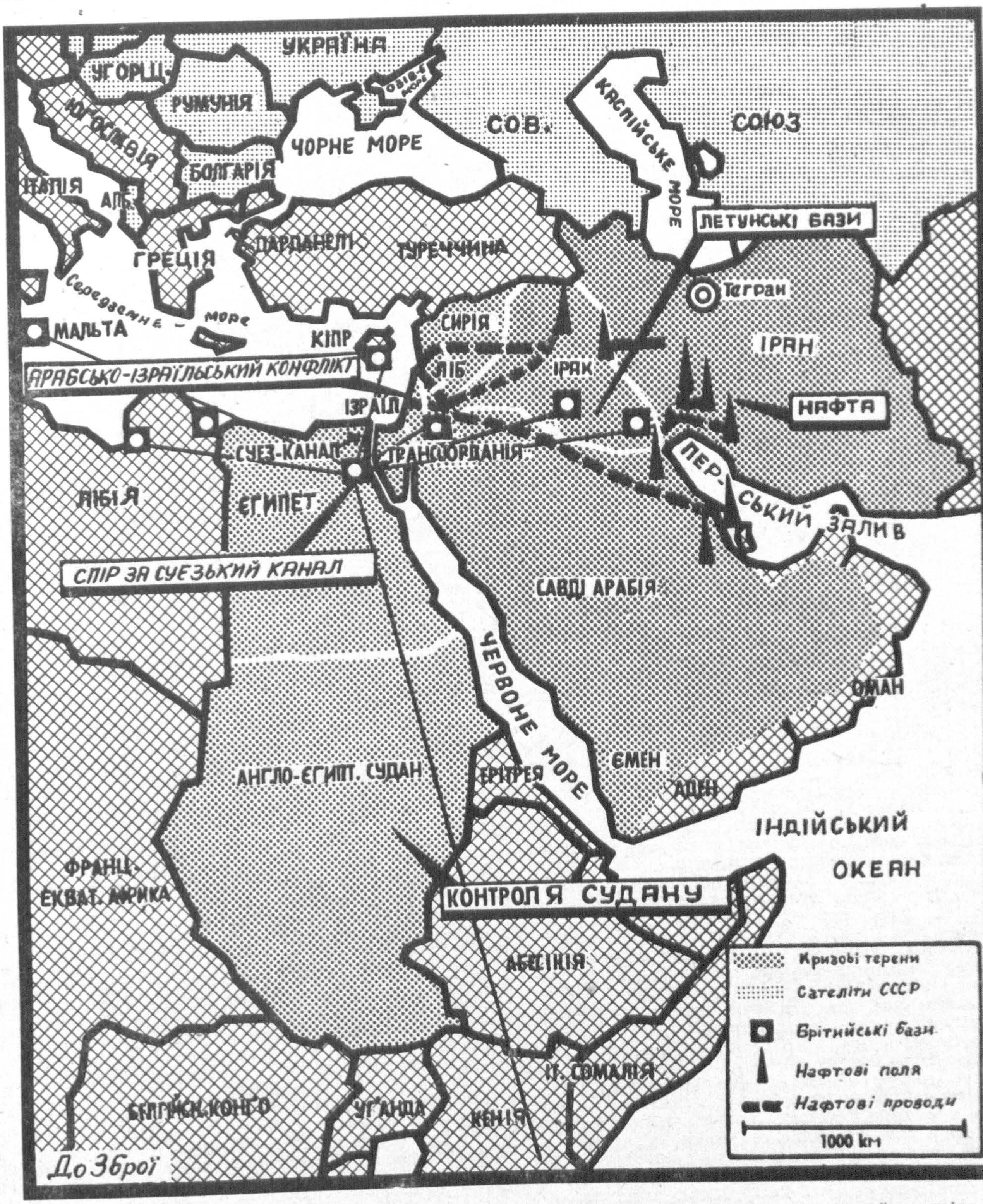

суезький канал і Судан, поміж Великобританією та Іраном (Персією) за нафтові джерела, поміж Ізраелем і Йорданією за граничні території.

Ми тут зупинимося лише над конфліктами, що мають стратегічне значення, себто над справою суезького каналу.

Насамперед коротко про об'єкт спору, що він собою представляє:

* **з географічного погляду:** це 900 квадратових кілометрів пустині вздовж суезького каналу, найдовшого в світі, 161 км довгого, 45—115 м широкого, пересічно 13 м глибокого;

* **з фінансового погляду:** це воєнний матеріял ціною біля 2,4 мільярда НМ, будівлі й тривалі воєнні споруди ціною дальших 3,6 мільярдів НМ;

* **із стратегічного погляду:** це центральна база постачання брітанської оборони для всього Близького Сходу, Середземного мор'я й Африки. Згідно з оцінкою Л. Гарта: трамплін для протибольшевицької офензиви;

*** з політичного погляду:** це терен під суверенністю Єгипту — однак акційна спілка має права до 1968 р., перешкода, що яка вонеможливлює для США створити тут опірний пункт проти комунізму, а командуванню ОПАП-у — відтинок «Близький Схід»;

*** з психологічного погляду:** це джерело, з якого випливають невтралістичні тенденції Арабської ліґи.

Після 18. 6. 1953, себто після проголошення Єгипту республікою з ген. Наґібом у проводі — прийшло до відновлення безпосередніх розмов поміж Єгиптом і Великобрітанією щодо виведення брітанських військ із зони суезького каналу; розмов ще досі не закінчено. Наґіб свою позицію до переговорів скріпив торговельним договором на достави у висоті 10 мільйонів НМ із СССР (10. 8. 1953), спільною ухвалою сімох арабських держав про спільну оборону каналу (28. 8. 1953) та пропозицією до США про уділення кредитів. Такі «забезпечення» доводять, що Наґіб наполягатиме на передчасне виведення брітанських військ і не заспокоїться пляном інтернаціоналізованої оборони каналу.

В Ірані — після трагічних подій з усуненням прем'єра Моссадека й номінацією ген. Загеді (19. 8. 1953) прем'єром — все ще й далі непроглядне, і то як внутрішнє становище (сильна комуністична партія »Тудег», нез'ясоване становище релігійного руху мулли Кашані, нерозгромлені прихильники Моссадека так теж і спірна справа нафтових концесій Англо-іранської нафтової спілки.

Затяжний спір поміж Ізраїлем і арабськими країнами знову зактивізований граничним конфліктом поміж Ізраїлем і Йорданією. Нез'ясована теж і позиція Іраку, який щораз більше підпадає під впливи Москви.

БАЛКАНСЬКИЙ ПАКТ

В лютому 1953 р. Юґославія, Греція й Туреччина заключили пакт про взаємну політичну, господарську й воєнно-мілітарну співпрацю. Ця остання оформлена окремою додатковою клявзулею. Таку форму про «воєнно-мілітарну» співпрацю вибрано, попорше, щоб поминути потребу дозволу від ОПАП-у для Греції й Туреччини і, подруге, тому, що Юґославія не хоче безпосередньо належати до ОПАП-у. Значення балканського пакту можна звести до таких пунктів:

стратегічного: він зміцнює південний фланг ОПАП, виповнює прогалину, що відслонювала Адріятик у системі ОПАП-у, втягаючи посередньо Юґославію в оборону Заходу, а врешті для Греції ліквідує частину відтинка північного фронту;

політичного й господарського: стабілізує і унормовує відносини передусім поміж Грецією й Юґославією, а далі й поміж Грецією та Туреччиною;

психологічного: включення комуністичної Юґославії в оборонну систему Заходу має великий притягаючий політичний і ідеологічний вплив на сусідні комуністичні сателітні держави, і зокрема на Альбанію, Болгарію, Румунію та Угорщину.

Остання нарада держав балканського пакту в Беоґраді від 10 листопада 1953 р., на якій прийшло до оформлення постійного секретаріяту й мілітарної комісії, стояла перед питанням, як забезпечити таємність інформацій про балканські і передусім про юґославянські оборонні пляни та збройні сили, що могли б дістатися до італійських рук почерез штаб ОПАП-у. Напружені взаємини поміж Юґославією й Італією за Трієст утруднюють тіснішу координацію між партнерами. Останньо Тіто дав зрозуміти, що в разі підтримки Заходом у справі Трієсту він має намір вступити до ОПАП-у.

ТУРЕЧЧИНА — ВОРОТА МІЖ ДВОМА СВІТАМИ

Входова брама до арабського світу зі Сходу це Туреччина із своїм становищем окремої центральної стратеґічної оборонної позиції та невральґічного пункту над дарданельськими протоками. В чому ж саме вага Туреччини як центральної укріпленої позиції південно-флангового рамени кліщів ОПАП-у і брами до Близького Сходу?

Значення цієї позиції велике і підчас миру і підчас війни. Підчас миру збройні сили Туреччини, від 30. 10. 1951 р. члена ОПАП-у, впливають втихомирюючe на советську загрозу для Близького Сходу. Мілітарно сильна територія Туреччини, яка почерез Тракію сусідує з Грецією, на дарданельських протоках тримає ключ до Середземного моря, а на спільному з советською Вірменією та Азербайджаном кордоні охороняє арабський світ перед СССР. З погляду майбутньої тотальної війни та модерних методів її ведення Туреччина творить центральну позицію ОПАП-у, придатну і для оборони і для наступу.

Проти південного флангу ОПАП-у, себто проти те-

рену Туреччини й Греції, спрямовані два совєтські фронти: **чорноморський** від Дунаю по Кавказ, з простором концентрації й постачання в Україні, та **кавказький** від Озівського до Каспійського морів (охорона кавказької нафти та протиіранський фронт!). Оба ці фронти — вже через центральне положення комуністичного союзу держав — можуть отримувати підкріплення резервними частинами цілого СССР.

Це геополітичне й стратегічне положення Туреччини й Греції як центральної позиції при обороні Близького Сходу з одного боку та вихідної стратегічної позиції для протиудару чи наступу на СССР з другого (з метою: відтяти СССР від кавказької нафти, відтяти відступ совєтських армій і сателітних держав та невтралізувати збройні сили сателітних армій, створити на Україні оперативну базу для наступу на Москву) — створює з них, себто з Греції й Туреччини, в рамках воєнних плянів антагоністичних бльоків невтральний терен цілої воєнної системи більше ніж «дах Близького Сходу», але власне — «ворота» поміж цими двома світами: Сходом і Заходом.

Червоний Китай — нова мілітарна сила

Перемир'я в Кореї на засаді «статус кво» з політичного погляду і при воєнному висліді 0 : 0, що його осягнула китайська «визвольна» армія в зударі з модерною американською армією з великою летунською і морською перевагою, — все те виносить збройні сили Китаю як новий чинник міжнародньої політики.

Не лише в гарячій, але й у холодній війні, у дипломатичній грі, збройні сили та їх бойовий дух це той основний арґумент, чинник, що забезпечує міжнародні впливи.

Теперішні збройні сили Китайської народньо-демократичної републіки (офіційна назва) постали з «революційно-визвольної армії» часів громадянської війни, що велася між Мао-Тсе-Тунґом і Чан-Кай-Шеком, та врешті з — досвіду трирічної війни в Кореї.

Будівничими й реформаторами китайської армії уважають молодих генералів: Лін-Піао та Ліою-По-Ченґ, абсольвентів совєтської академії генерального штабу ім. Фрунзе, та самого Мао-Тсе-Тунґа й ген. Чу-Теґа.

Революційно-визвольна армія після перемоги над армією Куомінтанґу Чан-Кай-Шека складалася спершу з чотирьох, а опісля з п'ятьох армій. Кожна польова армія мала свою визначену територію порозташування, постачання, рекрутації та терен операцій. П'ять польових армій стоять сьогодні в своїх округах як міліційні з'єднання з дефензивними завданнями крайової оборони. Стан цих міліційних армій — понад 12 мільйонів. Рекрути переходять тут 12-тижневий вишкіл та шости-тижневий курс що два роки. Около 10% стану цих армій — це кадрові підстаршини й старшини. Озброєння — переважно японського й совєтського походження та трофеї 2-ої світової війни. Поміж поодинокими польовими арміями різниці великі; вони подиктовані територіяльними завданнями оцих поодиноких польових армій: і так 2-а й 3-я польові армії (долина Янтсенкіянґу й південний Китай — загроза від національно-китайської Формози) мають модерне спорядження, моторизовані піхотні й артилерійські відділи, сильну протилетунську артилерію й тактичне летунство (3-я армія — біля 2 000 бойових машин).

Це на наші поняття була б крайова армія, чи дефензивні частини збройних сил.

Від вибуху корейської війни червоний генеральний штаб почав формувати окремі частини у т. зв. «офензивні армії», армії «марксистів». Ці частини — в силі 1 000 000 вояків — брали участь у війні в Кореї під назвою «добровольча визвольна армія». «Офензивна армія» — приблизно один мільйон вояків — поділена на дві армійські групи: південну з **трьома** корпусами й північну, складену з **шістьох** корпусів. До 1955 р. число корпусів мало б зрости **до 14.** Організаційна структура сперта на совєтських зразках. Це переважно піхотні дивізії. За американськими даними, вже зорганізовано один танковий та один змоторизований корпус із совєтським спорядженням і озброєнням. Офензивна армія має власне тактичне летунство, що складається з мисливських і бомбових з'єднань. Мао-Тсе-Тунґ хвалиться, що до трьох років, себто до 1956 р., ціла офензивна армія буде модерно озброєна й споряджена на совєтський лад.

До 1955 р. обі армії мають начислювати 30—40 мільйонів вояків. Західні фахівці вказують на великі недостатки у зв'язку, постачанні й прохарчуванні. Червоний Китай дуже гордий на цю свою нову офензивну армію, на цей «меч» — у протиставленні до «щита», що його творять дефензивні сили територіяльних армій.

За оцінкою ген. Колінса, шефа штабу американської суходільної армії, — двоподіл на офензивні й дефензивні збройні сили це найкраща розв'язка проблеми модерного способу керівництва війни. Китайські принципи організації збройних сил та стратегії — це синтеза поміж модерними здобутками техніки й давніми китайськими засобами ведення партизанської війни. Генеральний, корпусні й дивізійні штаби працюють за совєтським зразком. Їхні кваліфікації ще слабі.

З початком липня 1953 р. Пекін вперше запросив на свої великі військові маневри теж портуґальських старшин. Маневри відбувала саме офензивна армія, її 11-а, 14-а, 17-а дивізія II-го корпусу й частини IV-го корпусу південної групи.

Мета запрошення західніх штабовиків очевидна: це охота погрозити Заходові. Загальне враження портуґальських старшин позитивне. Вони підкреслюють, що тепер годі пізнати тих партизан з-перед 1950 р. Вони тепер модерна й здисциплінована армія. Це були б лише критичні замітки щодо вищого складу старшин та поодиноких штабів. Як своєрідну новість, портуґальські старшини підкреслюють вміння штабів користуватися партизанкою. Належного видавання наказів (ці західні старшини володіли катайською мовою!), зв'язку, постачання та застосування тактичного летунства китайське командування не вміло якслід зорганізувати ані використати. Співпраця поміж летунством і піхотою та загалом із наземними військами на маневрах функціонувала незадовільно, хоч терен маневрів був проглядний. Проте маскування військ було майстерне й портуґальцям заімпонувало.

Портуґальські старшини дають дуже високу оцінку цій офензивній армії Мао-Тсе-Тунґа. Передусім високо оцінюють китайського вояка, як відважного, мало вибагливого, добре вишколеного та перейнятого бойовим духом. Нижчий командний склад дуже добрий, натомість середній та вищий не стоїть на висоті своїх завдань. Поповнення з совєтських чи власних військових академій йде пиняво.

Намагання скріпити збройні сили Китаю це одна з найбільших турбот червоного Китаю, що саме переживає добу «мілітарного комунізму».

Ця програма мілітарного комунізму визначає тепер всю внутрішню і зовнішню політику Китайської Народньої Республіки. Зараз на другому пляні стоїть програма індустріялізації й воєнної продукції. Китай навіть провадить досліди над атомовою

зброєю. Вже в жовтні 1950 р. засновано в Банконі науковий центр для атомових дослідів. До цього центру мали б входити теж російські вчені Йоффе й Скобельцина, французький фізик Кюрі та англійський вчений Понтекорво.

Мілітарний, державний і партійний апарат та мілітарна політика — це тепер основні рушії життя всього «народнього» Китаю. Висунені з вибухом війни в Кореї гасла відвоювання Формози й допущення Китаю до ОН — й надалі залишаються основними напрямними зовнішньої політики, яка мала б бути реалізованою саме за допомогою арґументу сили. Вихід на азійську арену нової мілітарної сили (та, яка веде війну в Кореї, у В'єтнамі й на Маляях) мобілізує Захід до протизаходів, що він їх вбачає у відродженні Японії та в творенні збройних сил з-поміж протикомуністичних азійських народів. Цей останній засіб скриває в собі далекосяжні політичні можливості, що можуть надати нове обличчя констеляції сил на Далекому Сході. Однак творення протикомуністичних національних армій при допомозі США (корейська армія) йде радше темпом волів ніж «джіпа», і це тоді, як Азія, її проґресивні елементи, живе вже атомовою добою.

Спомини

Б. Г-ий

На суді підпілля

Нова большевицька окупація українських земель що прийшла на зміну німецькій, принесла нові форми й методи боротьби проти українського визвольного руху та зміну нашої підпілльної тактики.

В початковому періоді окупації большевики вживають до акцій проти українського підпілля червону армію. Однак скоро виявилося, що ці недбало підготовлювані і звичайно на сліпо проводжувані акції не тільки не завдавали визвольному рухові серйозних ударів, а, навпаки, наражували введені в акцію червоноармійські частини на деморалізацію. Ці частини складалися у великій кількості з українського елементу. Воякові такої частини досить було однієї розмови на квартирі в селянина, щоб вповні зрозуміти антинародність своєї функції. Нерідкі були випадки, коли вояки перед акціями в розмовах з населенням відкривали свої пляни і цілі. Вже самі облави проти частин УПА, з вигуками й пострілами, що нагадували мисливську нагінку, могли служити зразком, як цього роду акції не повинні виглядати.

З часом, на зміну ЧА приходять спецвідділи МВД, які поруч згаданих вище акцій організують ще аґентуру й допоміжні відділи — «істребітельні батальйони», чи, як їх коротше називає населення, «стрибки».

Як інші терени окупованої України, де діяло українське визвольне підпілля, так і Самбірщина в скорому часі була покрита мережею ворожих аґентурних пунктів та станицями «істребітельних батальйонів», при чому ворог дбайливо використовував для своїх цілей національні антаґонізми на цьому терені. Крім цього діяли ще оперативні боївки, які складалися з вояків МГБ—МВД під командуванням старшин аґентурно-оперативної роботи. На півдні від Нового Самбора такими боївками командували ст. лейт. МГБ Сіров і лейт. МВД Башинський; на північ від Нового Самбора — ст. лейт. Козаков і ін.

Відділ «стрибків» у с. Дубрівка був великою загрозою для українського підпілля. Маючи безпечне положення біля міста, цей відділ проводив із своєї бази часті випади в терен, паралізував наші зв'язки й терроризував населення, при чому визначався незвичайною жорстокістю. Ліквідація цього пункту ставала щораз більш пекучою і необхідною справою.

З уваги на невелику віддаль від Нового Самбора (3 км.) і часте стаціонування там різних большевицьких частин, як теж з огляду на відкритий терен, важко було ліквідувати це вороже гніздо отвертим боєм. Мусів бути обдуманий плян, за яким, при участі невеликої кількости людей, підступом можна було добитися успіху. Для переведення цієї акції підібрано з терену Самбірщини кращих бойовиків, які за власною ініціятивою могли діяти в кожних обставинах.

Завдання це доручено боївці з Старосамбірського району під командуванням Дубія, боївці з Стрілківського району під командуванням Залізняка (Осип) і боївці з Новосамбірського району. Командуванням над цілістю перебрав Кардаш — Ігор. Ціла група складалася з 18 людей.

На день 14. VI. 1946 згадана група зійшлася вечером в селі Кульчиці. Тут, після вечері, Кардаш перевів коротку відправу, на якій з'ясував ціль акції і найближчі завдання групи, а саме: виконати смертні присуди на начальникові відділу «стрибків» у Дубрівці, на його заступникові й одному членові відділу; решту відділу розброїти і загрозити дальшими смертними присудами у випадку продовжування акцій проти українського підпілля і населення.

Тому, що ця акція мала бути переведена підступно, ще цього вечора забрано з маґазину большевицькі однострої і перебрано в них частину бойовиків. Місцевих підпільників та інших, які перебували на цьому терені, повідомлено, що в найближчих днях знаходитимуться на цьому терені повстанці в большевицьких одностроях і у випадку несподіваної зустрічі з ними не стріляти зразу без спроби порозуміння.

Наступного дня група перейшла на денний постій до ліса між селами Кульчиці-Вільшаник-Угерці. Тут при допомозі станичного Дзвона зорганізовано кілька одностроїв, в які переодягнулося ще кількох людей з групи. Після обіду відбулася ще одна відправа, на якій точніше обговорено плян акції. Вечером група перейшла на нічліг до села Ваньовичі. Тут зорганізовано однострої для решти бойовиків.

В пляні було затриматися в цьому селі до половини наступного дня і звідси почати акцію на Дубрівку, однак тому, що загрожувала небезпека большевицького наскоку на село, над ранком група відійшла на постій між селами Гуменець і Дубрівка.

Згідно з партизанською засадою акцію можна було почати щойно по полудні, щоб у випадку несподіваної зустрічі з переважаючими силами ворога мати скоро перед собою вечір.

Тому, що ліс був малий і рідкий, куди часто заходили місцеві селяни за деревом і з худобою, не можна було закватирувати в ньому незамітно в закритому місці. Щоб замаскувати себе перед цивільним населенням, рішено грати ролю большевицького відділу. Бойовики ходили по лісу, випитували зустрічних селян про повстанців, лаяли їх

за зв'язки і підтримку повстанцям, в наслідок чого створилося враження, що в цьому лісі якийсь пу. Дубій перейшов в Старосамбірський район, большевицький відділ проводить облаву. Ця вістка облетіла не тільки найближчі села, але дійшла й до оперативних працівників МВД Самбірського району, які думали, що на облаву в цей ліс зайшов відділ із сусіднього району або з обласного управління МВД. Нічого дивного, що станиця «істребітелів» у Дубрівці не виявила найменшого зацікавлення тим, що діється в лісі. В цьому селі вони почували себе такими безпечними, що й не могли припускати якоїнебудь загрози з боку повстанців.

По полудні о 2,30 год. група вийшла з лісу у стрілецькому ряді, узброєна у два кулемети ППД, ППШ, гранати і пістолі та подалася в напрямі села Дубрівка.

Попереду йдуть: в пагонах капітана МВД — Дубій, в пагонах ст. лейт. — Залізняк, в пагонах ст. лейт. — бойовик Оріх і в пагонах лейт. — Кардаш. Зайшовши на присілок Павлівка, група розходиться по хатах і згідно з большевицькими нормами поведінки забирає в селян їжу, не питаючи їхнього дозволу, і обідає.

При найбільш загостреній обережності входять в село. Реакція населення на їх появу різна: одні, з страху тікають з вулиці чи з погордою відвертаються, інші з усміхами й цікавістю приглядаються «новому» і незнаному відділові «большевиків».

Група затрималася біля хати начальника місцевого відділу «істребітельного батальйону». Він був вдома і, коли завважив советських вояків на своєму подвір'ю, не помічаючи нічого підозрілого, вийшов з хати і привітав новоприбулих. Кардаш і Дубій відповіли на його привіти і підійшли ближче. Дубій, що слабше володів російською мовою, зайнявся крученням і закурюванням папіроски, а Кардаш, підбираючи наказочний тон зверхника, повідомляє його, що під час облави на сусідуючий із селом лісок втікли два заховані в ньому бандити в напрямі села і заховались між хатами. Кардаш жадає від нього, як місцевого начальника стрибків, негайно скликати свій відділ, щоб допомогти групі у відшуканні цих бандитів.

— «Я вас не знаю — заявив місцевий начальник стрибків — але випадково є сьогодні в нашому селі мій новий начальник і може краще буде, коли ви звернетеся до нього, а цей вже дасть мені відповідне доручення».

— «Який начальник?» — спитав Кардаш.

— «Башинський, щойно призначений начальником штабу „істребітельного батальйону" Самбірського району».

І місцевий начальник стрибків не помітив нічого. Не помітив, як на згадку про Башинського іскрами спалахнули очі незнаних гостей і як в їхніх головах перебудовується цілий плян акції. «Зловити його. Зловити живим» — впало рішення. Цього страхітливого бандита, на чию совість стільки сліз та крови і згарищ записала Самбірщина.

— «Добре, підемо до нього, а там вже побачимо» —відповів Кардаш. І взявши його поміж себе, Кардаш і Дубій пішли мовчки в напрямі, що його цей вказав, а за ними пішла решта групи в стрілецькому ряді і в бойовій готовості.

Господарські забудування селянина, де квартирував Башинський, були обведені високою огорожею. Саме в тому моменті, коли група появилася на подвір'ю, Башинський сідлав коня, мабуть, збирався вертатися до Самбора. Побачивши групу советських вояків, а з ними місцевого начальника стрибків, він спинився в своїй роботі.

Коли Дубій і Кардаш із місцевим начальником підійшли ближче. Башинський жартівливим тоном звернувся до Дубія:

— «Чого ж ви його взяли товариш капітан, це ж начальник істребітельного відділу».

— «Я його не знаю і тебе теж не знаю» — відрубав різким тоном Дубій.

Башинський бачить, що тут жартів немає, підступає ближче до Дубія і в приписаному порядку звітує йому, подаючи свій ступінь і функцію. Дубій подає йому руку і просить зайти до кімнати на розмову.

Здавалось, що група, підготовляючися до акції, звернула увагу на найменшу подробицю, що обережність була на кожному кроці. Тотожність виряду і зброї, уживаних в емведівських частинах, була основно провірена і ні місцевий начальник стрибків, ні Башинський не знайшли тут нічого підозрілого. Але стискаючи правицю незнаного суворого капітана, бистрий емведист завважив на його пальці великий срібний перстень, а на ньому тризуб...

Хвилина збентеження і рій думок в головах партнерів.

Але права рука емведиста, якою треба було сягнути по зброю, спочивала в твердій руці Дубія.

Тепер вже не можна було тратити ні хвилини. Кардаш, що стояв з боку, скаче Башинському на спину, ловить його за шию. Йому допомагає бойовик Осип і в трьох звалюють на землю та в'яжуть емведиста. Така сама доля постигла і дубрівського начальника стрибків, заки цей ще зміг зрозуміти, в чому справа. Частина бойовиків, яка стояла перед огорожею на вулиці для маскування перед населенням того, що діється на подвір'ю, затримує повний спокій і замикає доступ до фіртки.

Щойно тепер зв'язаному Башинському стало ясно, в чиї руки він попався. Тепер вже під емведівськими одностроями він пізнав тих людей, які були йому добре відомі з знимок і подібних описів сексотів, тих, яких він так довго шукав і з якими він так бажав зустрінутися, тільки не в таких обставинах.

— «Друже Курінний — звертається до Кардаша Башинський, не зважаючи вже на вищі емведівські степені на одностроях інших, — даруйте життя».

Обох пов'язаних відпроваджено до будинку сільради. Тут група застала дижурного відділу стрибків, якому заборонено вихід з кімнати. Оба кулемети заняли становища на догідних для оборони місцях. Чотирьох бойовиків залишилося для охорони арештованих, а решта розійшлася по селі, щоб практикованим большевицьким способом зігнати всіх стрибків і населення до сільради на «мітінґ». При тому зокрема пильну увагу зверталося на припровадження туди всіх стрибків, хоч би навіть насильно. Приблизно за годину в будинку сільради на одному шнурі нав'язано 10 стрибків, тобто всіх, які в той час були в селі, а під сільрадою зібралася понад сотня селян.

Коли всі з групи прибули на місце, на подвір'я сільради виводять арештованих і ставлять їх перед селянами, що прибули на «мітінґ».

Кардаш виступив з промовою в якій відкрив зібраним всю правду, з'ясував цілі боротьби українського визвольного руху, підкреслив, що большевизм є однаковим ворогом як українського, так і польського народів (населення села мішане) і накінці з'ясував всі злочини арештованих та візвав зібраних висловити свою думку щодо виміру кари для тих, над якими українське підпілля ще не винесло смертних присудів.

Промову Кардаша перериває стійковий і зголошує, що в село в'їхала підвода з ворожими вояками.

— «Зловити живими і припровадити сюди. Якщо ставили б спротив, вистріляти», — дає доручення промовець і говорить далі.

За кілька хвилин п'ять роззброєних советських вояків стояло коло арештованих стрибків.

— «Наш присуд для начальника відділу «істребітельного батальйону» за його злочинну роботу — кара смерти. Виконати!»

Начальника відв'язано із шнура та поставлено під стіну. Постріли із кількох автоматів перервали його благання і покаянні заяви.

— «Наш присуд для заступника начальника... Кара смерти...»

Інших арештованих, над якими не було смертних присудів, треба було тільки роззброїти і залякати. Із шнура відв'язано першого з ряду і переведено короткий допит, після чого Кардаш візвав зібраних висловити свою думку щодо його провини і виміру кари.

Було ясно, що із зрозумілих причин ніхто з присутніх не міг прилюдно осуджувати арештованих, а зокрема вимагати для них смертної кари. Йшлося тільки про те, наскільки ще саме населення знаходить зрозуміння і виправдання для них. Але тут зайшла несподіванка. Увага селян була звернена куди інде. Замість відповіді на поставлене питання піднялися занепокоєні голоси: «А з Башинським що буде? Башинського давайте».

— «Башинській наш і нам з ним ще багато говорити треба, — відповів Кардаш, — а тут розглянемо тільки справи інших».

Заспокоєні виясненнями «мітінґуючі» висловлювалися за помилування кожного відв'язуваного по черзі стрибка і вислухували їхні покаянні заяви. Бойовики, що стояли ближче зібраних селян, поволі поринають в їхньому оточенні. Кожний хоче підійти ближче, побачити живого повстанця. Один тисне йому в руку гроші, інший пхає в кишеню пригорщу тютюну. Кожний хоче чимсь вгостити

«Мітінґ» закінчився. Група затрималася ще на розмові з полоненими совєтськими вояками, вони з охорони МТС. По виясненювальній розмові їх відпущено.

В цьому моменті стійковий зголошує, що шляхом і полями до села наближається ворожа розстрільна.

В міжчасі Дубій на коні Башинського з двома бойовиками пішов в другий кінець села, щоб провірити, чи не повернувся до дому ще один стрибок, на якого був смертний присуд. По дорозі наскочив на авто з большевиками, що в'їздили в село. Емведівський однострій і кінь Башинського ввели большевиків у блуд, з чого скористався Дубій і перший пустив кілька черг по ворожому авті Втративши в дальшій перестрілці коня, Дубій відступив і долучив до групи, що зайняла становища біля сільради. Тут зав'язався сильний бій, в ході якого повстанці під напором переважаючого ворога перейшли в повільний відступ на поля в напрямі села Ваньовичі. Високе збіжжя на полях давало прикриття перед ворогом.

Зближався вечір, а з ним і можливість цілковито відв'язатися від большевиків. Зв'язаний і триманий на шнурі Башинський відступав, залягав і наступав на своїх визволителів, доки ніч не перервала бою.

Передбачаючи сильні погоні, розшуки й облави вночі і в наступних днях, Кардаш розпустив групу. Дубій перейшов в Старосамбірський район, Осип у Стрілківський. Кардаш з трьома вояками і Башинським вирішив не йти до лісу на денний постій, тільки вибрав місце на відкритому терені майже під самим Самбором, розраховуючи, що в цьому терені ворог не буде робити облав. Цілий день вони перележали на полі, в житі, а вечером перейшли в ліс між селами Вільшаник-Угерці-Кульчиці, який в день большевики основно перевірили.

Тут почалися допити Башинського. Емведист свідомий своїх злочинів супроти українського визвольного руху та українського населення, за які він тепер перед повстанцями мусить понести відповідальність, вирішив по кількагодинній розмові рятувати себе в той спосіб, що почав говорити про все, що знав.

Третьої ночі перейдено в ліс між селами Кульчиці-Дубляни-Городище, де далі продовжувано допитувати Башинського. Допити тривали 10 днів, у висліді чого українське підпілля отримало незвичайно цінний матеріял.

Одинадцятого дня суд видав смертний присуд. На кілька годин перед виконанням Башинському відчитано присуд і дано йому можливість сказати останнє слово. Хоч він і не міг сподіватися для себе іншого кінця, все ж таки вістка про смертний присуд викликала в нього потрясаюче враження. По кількох хвилинах він звернувся до Кардаша і попросив його, щоб цей дозволив зблизитися всім підпільникам, що були в таборі, бо він готовий сказати своє слово. Всі підпільники, за винятком стійкових, підходять до засудженого.

«Друзі! Я хочу перед вами сказати своє останнє слово — почав Башинський. — Вам може здаватися, що я хочу вжити в цей вирішний для мене момент ще одного підступу. Але так не є. Я свідомий, що для мене не може бути іншої кари, як кара смерти. Не тільки я, але й ви знаєте, що я маю на своєму сумлінні безліч невинних жертв, як з рядів підпілля, так і з-поміж цивільного населення. Про це знають усі селяни, які чули моє ім'я. Тому ще раз підкреслюю, що для мене іншої кари немає. В противному випадку, коли б я появився на волі, в тих селах, де я проводив свою злочинну роботу, ви не знайшли б місця. Вас сокирами виганяли б із сіл за таку злочинну легкодушність. Я, будучи в ваших руках і побачивши вашу хоробрість і дисциплінованість та визнаючи в дусі справедливість вашої боротьби, вже багато днів жалію, що я не попав у ваші руки ще тоді, коли я не мав за собою цих страшних злочинів. Мені відомо, що у вашому підпіллі є люди, які колись займали визначні становища в большевицькій адміністрації, чи навіть в органах МВД, а сьогодні віддають услуги визвольній справі. Я жалію, що і я не міг віддати свого знання і досвіду. В цих днях, коли я в ваших руках, мені часто стояв перед очима мій батько, який тяжко працює в колгоспі, і сестра, яка довгий час переживала большевицьку тюрму. Ваш присуд справедливий. На закінчення я тільки прошу повідомити листом моїх батьків, що я згинув як бандит, що не знав меж у жорстокостях супроти рідного народу».

Після цього засуджений звернувся до Кардаша і попросив у нього паперу та олівця. Отримавши це, він написав листа наступного змісту:

«До РО МВД. Перекажіть усім українцям, що знаходяться в органах МВД-МҐБ, щоб заперестали вести цю мерзенну боротьбу проти братів-українців, які знаходяться в лавах ОУН і УПА. Я в короткому часі вмираю з переконанням, що боротьба ОУН і УПА справедлива і доцільна. Я жалію з цього приводу, що я не папав у руки українського підпілля ще тоді, коли я міг був включитися в цю боротьбу і змагати до визволення українського народу. Башинський».

Подібні листи він написав ще на дві приватні адреси. В одному з них доручає своєму приятелеві наладнати зв'язок з українським підпіллям і запевняє його, що тоді він побачить всю несправедливість боротьби проти українського визвольного руху.

«Прошу обов'язково переслати ці листи на подані адреси. Я готовий!» — Закінчив Башинський.

ІВАН ЧУБ

На українському Підляшші в рр. 1944-1948

Коли у травні 1948 р. наша трійка вступила до оселі «Ґанґгофер Зідлюнґ» у Реґенсбурзі і ми допитувались, де тут живе хтось з вояків УПА, один добродій, що тепер ходить собі по землі Вашінґтона, а тоді урядував у таборовій адміністрації референтом суспільної опіки, відкликав мене на бік і почав дуже «конспіративно» випитувати мене, хто ми і звідки. Коли я йому відповів, що ми повстанці і що ми діяли на Підляшші, він подивився на нас підозріло і, — я не забуду його настороженого запиту: «Невже ж на Підляшші теж діяли УПА й

І. Чуб — автор, весна 1946 р. — колонія Кривовілька на Більщині.

підпілля ОУН? Чи взагалі можливе, щоб там на якомусь Богом і людьми забутому Підляшші могло таке бути?» Він щораз уважніше придивлявся до мене, і тоді впало друге питання, якого я, мабуть, не забуду так довго, доки житиму: «А коли ви вже твердите, що на Підляшші теж було підпілля, то, — яке воно було: бандерівське чи мельниківське?»

Така була наша зустріч із першим представником нашої політичної еміґрації і таке «політичне» було його питання.

Ми навіть не пробували говорити тому еміґрантському партійному функціонареві про те, що там у нас вдома — у бункрі і в лісі — це питання давно забулося, та що поміж моїми друзями, — коли їм Бог дасть дійти сюди, — знайдеться і колишній «бе» і «ме», і колишній член КПЗУ і такий, що ще недавно називав себе «русином», «православним», «тутешнім» і що кожен зпоміж них тепер дасть відповідь: я був воїном УПА, я був бойовиком революційно-визвольного підпілля, наш політичний провід була УГВР. І, хоч як недовірливо дивитимуться на нього, додасть ще: ми діяли на Підляшші.

Ми тоді не входили в дальшу розмову з цим добродієм, але попросили сконтактувати нас із котримось з раніш прибулим сюди вояків УПА.

Від того весняного дня пройшло вже немало років і сюди за нами пробилась ще не одна група друзів. Ми помалу перемінялись теж із вояків у таких же самих еміґрантів, їли ірівську юшку, робили «документи» для «скринінґів», проходили безконечні комісії і — тепер уже з далекого Чікаґа, Філядельфії, Торонта чи Аделяйди часом приходить лист: лист від друга.

Тепер уже ніхто не ставить під сумнів питання про дії УПА й підпілля на українськім Підляшші. Але час помалу стирає чіткість образів минулого: забуваються дати, імена, події, місцевості, втрачаються адреси розсіяних по світі друзів. Щоб не повторилося колись те, що зустріло мене першого дня моєї еміґрації, щоб бодай коротко розказати про те, як виглядали ці північно-західні українські окраїни в 1944—1948 рр. пишемо ці скромні рядки.

*

Піднімецька окупація

Перехід фронту, що на Підляшші відбувся в початках літа 1944 р., розв'язав доволі складне питання червоних партизан, які до того часу були панагніздом червоної партизанки. Поруч російських за своїм складом відділів, що прийшли сюди з біломи терену. Незлий для партизанської боротьби терен, що його творили ліси й болота Підляшшя та ще, може, в більшій мірі прокомуністичні настрої деякої частини населення причинилися до того, що за німецької окупації Підляшшя від 1943 р. було руських лісів, діяли тут ще жидівські, польські і українські групи. Німецькі репресії, що посипались на населення (як от напр., вистріляння майже всіх чоловіків українського села Білка б. Парчева за співпрацю з партизанами, арешти прокомуністичного елементу, арешти й розстріли за переховування жидів, за нездачу контиґентів, тощо) — лише доливали оливи до вогню.

Правда, ОУН зуміла охопити своїм впливом середньошкільну молодь. Головно українська ґімназія в Холмі, торговельні школи у Володаві й Білій Підляшській були тереном, де оба відлами ОУН розгорнули були чималу роботу. На терені Володавщини навіть було встановлено на деякий час взимку 1943 р. зв'язок почерез ріку Буг з волинськими відділами УПА, що діяли тоді по східній стороні ріки. Місцеві чинники національного підпілля вислали були декілька осіб на партизанський вишкіл у старшинську школу УПА в Карпатах, інших декілька пройшло повстанський вишкіл на південній Холмщині; — разом усіх 12. Справу опанування Підляшшя продискутовувано доволі часто і наприкінці 1944 р. два курені УПА: один під командуванням Наливайка, а другий із загону Островського — вирушили з південної Холмщини з завданням зайняти підляшські ліси. Час однак був уже спізнений і ці відділи УПА дійшли лише до с. Білополе, займаючи північну і північнозахідну Грубешівщину. Наближення фронту перекреслило ці плани.

Перехід фронту

І аж з переходом німецько-большевицького фронту, коли то українська частина Підляшшя була включена в склад червоної Польщі, тут створюються нові сприятливіші умови для того, щоб здійснити давній плян. Це ставало тим більш актуальним, що договір поміж урядами червоної Польщі й УССР про «виміну» населення наглив до поспіху, коли взагалі і на терені Підляшшя пляновано поставити тій ворожій акції якийсь серйозніший спротив.

Вже наприкінці літа 1944 р., командир відділу УПА «Вовки» Ягода, який оперував у південній Холмщині, носиться з думкою перейти із назагал непригожого для партизанської діяльности, вбогого на ліси терену південної Грубешівщини — на Підляшшя. Він висилає туди розвідувальну групу під командуванням Яструба, чотового однієї з чот «Вовків», уродженця села Сухава на Володавщині. Група приходить на місце призначення, але, не зумівши зв'язатися з місцевим підпіллям, яке після переходу фронту перебувало в доволі здеорганізованому стані, та маючи терен, назагал трудний для привиклих до «упівських республік» Галичини й Волині вояків, вертається після двох тижнів назад і складає Ягоді досить песимістичний звіт про відносини в терені і про вигляди для нашої роботи в ньому. Це однак не спинило к-ра Ягоду далі думати перекинути туди бодай частину свого відділу; це вже роблять аж його наступники, бо він сам гине в заскоченні в серпні 1945 р. Але про це потім. Власне у такому плані треба розглядати теж прихід на Підляшшя пізньою осінню 1944 р. групи підпільників ОУН.

Десь у листопаді 1944 р. приходять сюди з терену Грубешівщини чотири підпільники (Хмара, Володя, Микола і Ч.) під проводом Хмари. Від весни 1944 р. вони перебували в південній Холмщині, де перейшли відповідний практичний вишкіл у повстанській роботі. Їх завдання було підготовити терен для приходу відділів УПА після невдачі групи Яструба, отже розбудова підпільної мережі, санітарних пунктів, протирозвідки як також відповідна пропаґандивна і в разі потреби бойова противиселенча акція, коротко — опанування терену. Правда останнє (акція проти виселювання) не мало виглядів на великий успіх, отже приходилось числитись в головному на допомогу відділів, що діяли на півдні.

Хоч які неспівмірні були сили в перших початках, то завдяки ентузіязмові своїх членів, знанню терену (він був їхнім рідним тереном!), знанню ментальности й психіки підляшського селянина, а в великій мірі теж завдяки специфічним умовам, зв'язаним з переходом фронту, а після того з маревом виселення, яке вічно висіло над головами селян, — група зуміла в короткому часі зорганізувати струнку підпільну мережу, що виявила усі познаки закріпитися тут на довше, а з приходом сюди відділів УПА — вповні опанувати терен.

Не місце тут зупинятись подрібно над окремими виявами діяльности підпілля підчас весни й літа 1945 р. Безперечно вони не мали розмірів і розмаху роботи по інших теренах «Закерзоння». Той, — хто шукав би тут маршуючих сотень, зайнятих міст, горіючих ворожих танкеток, — буде розчарований, бо він нічого такого не знайде. І навіть тоді, коли на Підляшшя приходять рейдом відділи УПА, і згодом — терен був вповні опанований нами; поза декількома сутичками, у яких ворог мав кільканадцять вбитими, жодних серйозніших бойових операцій тут не було. Але все ж досвід того часу, робота, оця дрібна муравлина, невидна робота підпільних клітин, селекція й виховання кадрів, поруч у головному політично-пропагандивної та, — коли це було доцільно, ще й бойової роботи, — все воно власно стало підставою наших дальших успіхів на Підляшші.

Цікаво було б з перспективи часу, приглянутись бодай коротко тим основним заложенням нашої діяльности, правильність яких доказала практика. Як сказано Підляшшя не належало до теренів, особливо придатних для розвитку протибольшевицького резистансу, і тамошній досвід міг мати не лише історичну вартість. Згадаємо найсуттєвіше. Перше й основне це була ширина рамок і то не лише як прийом, як тактика, але як закон. Ті, хто прибули на Підляшшя як вишколені підпільники, були безперечно вихованці ОУН (для історичної правди треба додати теж — групи С. Бандери), але вони вміли знайти спільну плятформу для всіх: і для тих «мельниківців», і для тих з колишнього КПЗУ, і для синів учорашніх «руських» та «православних». А тою загальною плятформою була УПА, була повстанська армія — всеукраїнська, непартійна, — була УГВР і її підпільна адміністрація — ОУН. Добре пам'ятаю, як при нашому від'їзді з Грубешівщини в листопаді 1944 р., тодішній керівник Холмської округи ОУН Жен, який дуже добре знав терен Підляшшя ще з рр. 1939-40, — даючи нам напрямні для роботи, пішов навіть так далеко, що просто заборонив вживати назви ОУН. А, до речі, він був старий ОУН-івець; не затратив однак вміння тверезо оцінювати ситуацію і відповідно до того достосувати наші прийоми. Для ілюстрації ще такий факт: Видавничий осередок, що перевидавав надіслані згори, з проводу ОУН речі, а згодом видавав власного підпільного «Холмсько-підляшського Інформатора», називався «Видавництво УПА „Боротьба"».

Коли говорити про конкретний випадок Підляшшя, безперечно, теж сама поява відділів УПА відограла тут вирішальну ролю.

Праця підпілля до літа 1945 р.

Про весну й літо 1945 р. можна лише повторити вже сказане: велася звичайна дрібна праця над монтуванням підпільної мережі. Коли приходилось виконати якісь менші акції щоб роздобути зброю чи амуніцію (розззброєння «зв'язістів» ЧА у селі Сушно б. Володави взимку 1944-45 р., чи засідка на МО [«Міліція Обивательська»] Вишничі, яка згідно з даними нашої розвідки, везла більшу кількість зброї, в літі 1945 біля села Мутвиця на Володавщині), то вони були добре підготовані і кінчилися успішно. А що найважливіше: вживаючи підчас таких акцій польської мови, наше підпілля загалом не було видне для місцевих поліційних органів, які мали доволі клопоту з польським національним підпіллям, що то ще від часів німецької окупації задержалося в терені (група «Ястшомба» та інші: напр. рейдуючий відділ ВІН-у, що його розбили з'єднання УБП Люблин і НКВД біля села Довгоброди над Бугом в зимі 1944-45 при спробі прорватись на Полісся).

Створений підпільний пропаґандивний центр займається переважно лише видавничою роботою; СБ (Служба Безпеки) веде розвідкову і протирозвідкову діяльність; господарська референтура проводить експропріяцію державної установи «Рольнік» у Славатичах (літо 1945 р.), щоб роздобути засоби, потрібні на закуп ліків і медичного приладдя. Створено санітарні пункти й вишколено санітарні кадри як також зорганізовано магазини з одягом (одяг був виключно військового походження, здобутий, куплений або просто зареквірований). Зв'язок з округою, що мала осідок у Грубешівщині, функціонував назагал нормально.

Зміни в настроях населення

У міжчасі багато дечого змінюється теж у настроях населення. Як вже було сказано, на Під-

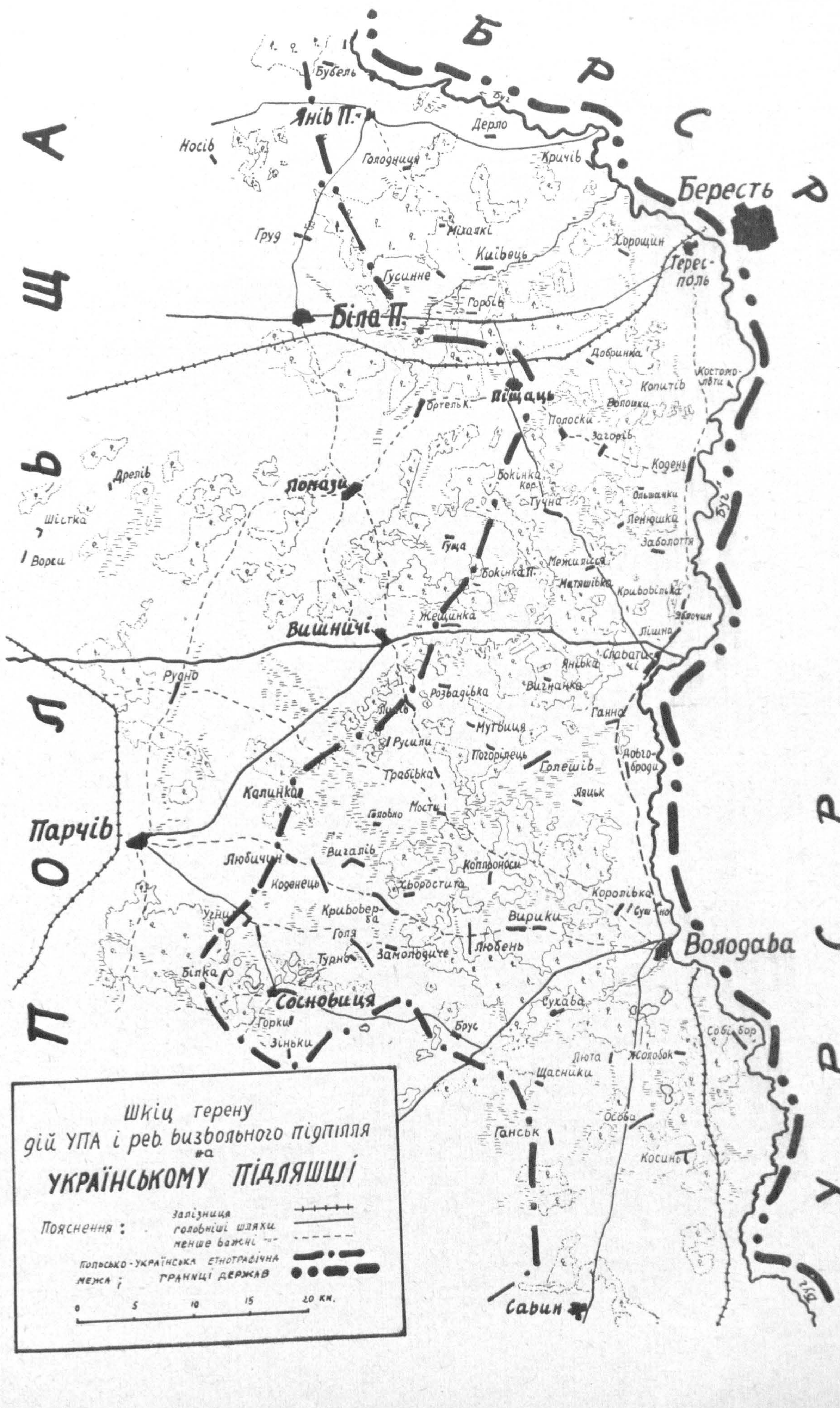

Шкіц терену
дій УПА і рев. визвольного підпілля
на
УКРАЇНСЬКОМУ ПІДЛЯШШІ
Пояснення:
Залізниця
головніші шляхи
менше важні
польсько-українська етнографічна межа;
границі держав
0 5 10 15 20 км.
ПОЛЬЩА
БРСР
УРСР
Берестя
Тересполь
Біла П.
Янів П.
Вишнічі
Парчів
Володава
Сосновиця
Сабин
Помази
Піщаць
Бубель
Носів
Голодниця
Дерло
Кричів
Груд
Міляякі
Київець
Гусинне
Горбів
Хорощин
Добринка
Костомолоти
Копитів
Вопошки
Полоски
Загорів
Ортель К.
Коденв
Бокінка Кор.
Тучна
Ольшанки
Ленюшка
Заболоття
Гуща
Бокінка П.
Межиліся
Метяшівка
Кривобілька
Жещинка
Лішна
Дрелів
Шістка
Ворси
Рудно
Славатичі
Янівка
Вигнанка
Розвадівка
Люців
Русили
Мутвиця
Ганна
Погорілець
Голешів
Добброди
Трабівка
Яцьк
Калинка
Головно
Мости
Любичин
Вигалів
Коденець
Хворостита
Коппоноси
Королівка
Угни
Кривоверба
Голя
Вирики
Любень
Турно
Замолодиче
Біпка
Горки
Зіньки
Брус
Сухава
Собі бор
Люта
Щасники
Жолобок
Ганськ
Особа
Косинь
Буг

ляшші були закорінені віддавна впливи комуністичної аґентури. За німецької окупації було створено ППР (Польська Партія Роботнїча) і там виявлялася її робота. Не слід забувати, що на Підляшші комуністичні впливи розвинулись були саме в тім вакуумі, який заіснував після того, як поляки заборонили в почтаках 1930-их років будь-яку культурно-освітню українську працю, а яка передше — особливо в формі «Рідних хат» і кооперації — досягла була немалого розвитку. І тому прокомуністичні елементи Підляшшя в своїй масі були українські. Попри виразно аґентурний елемент, який по переході фронту опинився на чолі червоної адміністрації, більшість людей з партквитками чи без них, але за своїми переконаннями лівої орієнтації, була розчарована тою ролею, яку їй казали грати. Вони були українцями-комуністами і мріяли про прилучення Підляшшя до УССР, а їх заставляли належати до польської ППР і будувати польську червону адміністрацію. Ще в 1939 році неодин зпоміж них поїхав «на родіну» і опісля з нічим повернувся назад. І лише божевільна гітлерівська політика терору, була штовхнула від 1943 р. цей терен знову в обійми червоної-партизанської пошести. Вартий окремого відмічення факт, що коли переходив фронт і набирали до польської армії, то молоді хотіли йти не до неї, але до ЧА (с. Хворостика, с. Коденець). На такому отже тлі виселенча акція, яка покищо мала ще форми добровільности і до того загрожувала тільки українцям, — витворювала почуття національної солідарности. Як не враховувати невеликого числа виразно аґентурного і продажного елементу, то сказане повище можна прикласти до більшости підляшських комунізуючих українців. Після періоду протинімецького резистансу, опинившись тепер і на далі із зброєю в рядах міліції, абож озброєного партійного апарату сіл (зброю вони мали для оборони перед каральними виступами польського національного підпілля!), ці елементи були податливі на впливи нашої пропаґанди бодай настільки, що їх можна було зробити нешкідливими на нашому відтинку.

Ще восени і взимку 1944-45 українське населення холмського повіту було виселено до УССР. Цей факт треба приписувати натискові польської червоної адміністрації і національного підпілля, (наприклад — спалення польським національним підпіллям українського села Верховини взимку 1944—45 р.), бо про примус у такій формі, як він відбувався хоча б у роках 1946—47 тоді ще не було мови. І ось Підляшшя, відповівши рішучим «ні» на всякі агітаційні заходи в цьому напрямку, опинилося в такому становищі, коли треба було всякими дорогами шукати порятунку перед загрозою, яка все ще висіла над головами. Старше покоління, хоча й розчароване, шукало його в захопленні місцевої червоної адміністрації, молодше знайшло його в УПА. І тому в нас траплявся, мабуть, не один такий випадок, коли син (як це було у випадку Хмари) керував працею нашого підпілля, хоч його батько був колись чільним членом підпільської КПЗУ; або, що арештованого принагідно через СБ працівника володавського УБП (Ужонд Безпеченьства Публічнеґо»), Будька з с. Кривоверба, старого комуніста випускають, бо він мав за собою великі заслуги у «Рідній Хаті» та в українському культурно-освітньому житті за часів німецької окупації, а врешті й не можна було записати на його рахунок жодного протиукраїнського вчинку.

Приходять перші відділи УПА

В липні 1945 р. на Підляшшя приходить перший відділ УПА. Це був відділ «Кочовики» під командуванням Штиля; згодом приходить ще відділ УПА під командуванням Шумського. Ці відділи належали до групи УПА «Бут» із УССР і мали визначений рейд по терені Люблинського воєводства Польщі. Вони в травні прийшли в південну Грубешівщину, а звідти почерез холмський повіт, що тоді вже повністю був без українського населення прийшли на Підляшшя. Відділ Штиля вернувся назад тією ж самою дорогою, а відділ Шумського перейшов біля с. Славатичі на терен СССР. Осінню на Підляшшя приходить ще частина відділу «Галайда II» під командуванням Чавса, а незабаром ще й «Вовки І» під командуванням Крапки.

Самозрозуміло, поява такого числа повстанців, а головно ж ще метод постійного лявірування, створював враження такої сили, що всі станиці МО по волостях зразу ж втекли до містечка Володава, де мали охорону стаціонованих там гарнізонів ВП («Войсько Польське»), а в терен показувалися тільки великими групами частини ВП і УБП. Коли ще на додаток у бою на колонії Голешів у листопаді 1945 р. один рій відділу «Вовки І» під командуванням ройового Кіндрата нищить майже цілий персонал УБП Володава, то міліцийні частини майже нікуди не показуються. Щоб показати, як оце декілька бойових успіхів можуть мати такий вплив на ворога і населення, спинимося докладніше на цьому бою.

На колонії Голешів у поляка-господаря (Червонка) була приміщена шпиталька УПА, де перебувало двох ранених бійців відділу «Вовки І» та санітар. Син господаря доніс про це до УБП Володава. Двома автомашинами УБП поїхало брати ранених. Але в міжчасі зовсім припадково закватирував над ранком у тій хаті рій УПА к-ра Кіндрата, — яких 18 вояків. Працівників УБП, що під ослоною ранньої імли оточили хутір і сподівались зустріти там двох ранених бійців УПА, привітав вогонь сильного зіграного роя УПА. У висліді — 17 чоловік УБП було вбитих, двох попало до полону, а тільки декільком пощастило втекти, і то, здається, лише один був цілий. Наступного дня приїхали сюди осталі в живих працівники УБП під охороною ВП, господаря вбили, а хутір спалили. Вони думали, що донос його сина це була звичайна собі провокація. Цей випадок став дуже скоро відомий по всьому Підляшші і не диво, що розвідка УБП не мала чим хвалитися в майбутньому. Цікаво, що — за словами полоненого тоді секретаря ПКМО Володава — сили УПА, які тоді були на Підляшші, ворог оцінював на дві тисячі.

Облави, що їх тоді в терені проводили відділи ВП, обмежувались до обстрілів лісів із мінометів (напр. обстрілювання лісу «Охожа»!) і до прочісок менших лісових комплексів, які для відділів УПА не принесли жодної шкоди. Впродовж літа й осені 1945 р. відділи УПА втратили трьох бійців, між ними політвиховника «Вовків І», Марка (Новину), — які впали підчас наскоку ВП і УБП біля колонії Королівка в жовтні 1945 р., та кількох хворими й раненими, які однак скоро були спосібні до дальшої боротьби. Відділ УПА к-ра Шумського після переходу на терен Полісся, звів бій з частинами погранвійськ НКВД, у висліді якого кілька вояків відбилося на західню сторону Буга.

З чисто бойових успіхів можна хіба ще зарахувати знищення підвідділом «Галайда II» під командуванням Чавса автомашини із старшиною МВД та декількома рядовиками біля села Грабівка. Про сміливий наскок роя Кіндрата на державний банк у місті Парчів, який виконано тоді, коли за повідомленням розвідки місто було вповні без поліції й війська (вони виїхали були на облави!) і який — крім около пів мільйона польських золотих — зробив не малу рекляму партизанській вмілості УПА як про чисто бойовий не можна говорити, бо підчас цілого наскоку не вистрілено ні одного набоя. Це стосується, правда, нашої сторони, бо заалярмована підмога з Люблина приїхала кіль-

канадцятьма панцерками та автомашинами і ще довго обстрілювала з мінометів Макоський ліс біля Парчева, куди від'їхав був рій Кіндрата. Арешти цивільного населення, що їх у зв'язку з тим виконало УБП, надто численні не були та й усі арештовані після деякого часу повернулись додому.

Леґенда про 2 000 повстанців

Головна роля, яку відограла поява відділів на Підляшші, лежала отже в площині впливу на настрої населення. Не здобуття якоїсь там кількости зброї чи знищення якогось там числа ворожої поліції як таке, — але дослівно параліж ворожої адміністрації самим фактом появи. Піднесений настрій населення, здобуття його прихильности та співпраці — не мислимі без такої леґенди про тисячі повстанців, які ворогові ввижались за кожним кущем, хоча фактичний числовий стан усіх відділів не на багато мабуть перевищував 200 вояків.

При цій нагоді слід згадати ще про один аспект, зв'язаний з приходом відділів УПА: з першими відділами приходять сюди уповноважені округи (Мілько, Граб, Ікар), які передусім заходились біля переговорів із польським протибольшевицьким підпіллям терену. До таких переговорів у скорому часі дійшло. З нашої сторони приймали в них м. ін. участь Мілько. Граб і к-р Чавс, а з польської: Пайонк, Дзірит і інші. Переговори відбулися на колонії Тучна. З української сторони говорено про представників від УПА, з польської — від ВІН-у. У висліді тих переговорів встановлено компетенції обох рухів. У стосунку до українського населення всі компетенції признавались за УПА, в стосунку до польського за ВІН-ом. Встановлено терен діяння обох партнерів, майбутню співпрацю у відкриванні большевицької аґентури, виміну пропаґандивної літератури, тощо. Від того часу усі поточні справи на тому відтинку були розв'язувані без поважніших конфліктів поміж обома сторонами. Господар села Межилісся, у якого був свого часу зв'язковий пункт до УПА, мабуть, розказуватиме ще своїм унукам, як то перед тим, поки переїхати через село, до нього приходили члени ВІН-у, повідомляючи, що тими двома автомашинами, які переїздитимуть тоді-то через село, їхатимуть їхні хлопці і «хай ваші повстанці не подумають часом, що це якась міліція і хай не нароблять стріляниии». В тому часі всі відділи УПА відійшли були вже давно назад і в терені залишилося лише місцеве підпілля, якого ніколи аж так багато не було, щоб у кожнім селі мати свою боївку.

Дещо з організаційної проблематики терену

З організаційних змін, які наступили в тому часі, найважливіша — це піднесення Підляшшя до рівеня надрайону з усіми наслідками, що з того випливають. Майже одночасно прийшла болюча втрата: смерть Хмари, що, попавши в руки ворога, був застрілений на вулиці Володави в листопаді 1945 р. Разом із Хмарою був попав теж Мілько, заступник керівника холмської округи. В зимі 1945/46 він був засуджений на смерть червоним польським судом в Холмі. Між матеріялами, які знайдено в його сумці, був теж протокол із переговорів з польським підпіллям і це послужило червоному люблинському часописові, мабуть «Ґлосові Люду», темою до серії статтей про те, як то польське підпілля пактує з «найгіршими ворогами Польщі».

Керівництво надрайону перебирає тоді Володя («Ярий», «Шпиль») і його заслуга дальша розбудова сил місцевого підпілля. Сталою болячкою терену був брак людей. Місцеве керівництво підпілля домагалося цілий час призначення на постійно на Підляшші якогось відділу УПА (вони тоді діяли на Грубешівщині). Відділ «Вовки І» к-ра Крапки, який у 1945 р. прибув останнім у рейд, мав властиво наказ залишитися на Підляшші на стало. Однак нарада старшин відділу чомусь вирішила, що зимування тут для відділу було б надто тяжке і в висліді — відділ повернувся в грудні 1945 р. назад на Грубешівщину; там теж в лютому 1946 р. частина його — включно з командиром — була знищена в бою з большевиками біля с. Ліски.

З місцевих підпільників як також виздоровців, що позалишались тут від рейдуючих відділів, зорганізовано впродовж зими 1945/46 та перших місяців весни 1946 доволі справну надрайонову БСБ (Боївку Служби Безпеки), яка на весну начислювала вже три повні рої. Вона не засиджувалась ніколи на місці, але невпинними рейдами по Володавськім і Більськім повітах, окремими добре зорганізованими і проведеними акціями створювала враження, що в терені перебуває відділ УПА, а перед тим уже мали місцеві поліційні чинники научку, що воно значить, як теж і відповідний «респект» із осені 1945 р.

Підсумки за зиму 1945/46 рр.

Із тодішніх вдалих акцій слід назвати роззброєння ППР-у у селах: Кривоверба, Кропивники, Замолодиче, Вирики. Властиво ці відділи не представляли великої загрози, але відколи на відтинку польського підпілля відносини унормувалися, їх існування було небажане, а в деяких випадках шкідливе. При цій нагоді було арештовано й покарано декілька осіб з-поміж них, яким доказано діяльність на шкоду УПА. На той час припадає теж пожвавлена протирозвідкова діяльність нашої СБ, яка розкриває червону аґентуру. Так напр. схоплено ляйтенанта НКВД, на колонії Ганна, який розбудовував аґентуру для Домачівської командантури погранвійськ НКВД, що на східній стороні Буга; роззброєно станицю МО в с. Ганна, а при цім знищено працівника УБП Володава, який керував ворожою аґентурою на північній Володавщині; зліквідовано декількох менше шкідливих аґентів тощо. Все це тримало ворога у шаху і він у терен запускався лише сильнішими групами вдень із своїх опірних пунктів по містах, виконуючи менші й більші наскоки. Підчас такого одного наскоку на с. Турно 15. 2. 1946 р. гине районовий західньої Володавщини Шрам та референт СБ того району Сосновський. У березні 1946 р. гине в сутичці із відділом ВП у с. Копитів на Більщині кулеметник Щигол із надрайонової БСБ. Це й були б всі втрати підпілля в тому періоді.

І в хмарний день буває часом соняшна година

Ще наприкінці зими 1945/46 розвідка подала, що поляки готують на весну 1946 р. уже примусове виселення українців з Підляшшя. Першою мала б прийти на чергу Володавщина. За цей час частково «відукраїнізовано» теж і червону адміністрацію того терену: функціонарі українці були вислані в інші, чисто польські терени. Влада ставала справді польська і тепер уже не можна було мати жодних ілюзій щодо того, як виглядатиме виселення, коли до нього прийде. Власне в такій ситуації і зрозуміле намагання теренового керівництва підпілля — за всяку ціну створити боєздатну місцеву групу, яка могла б бути готова до дії вже на весну. «Мобілізація» як метода вербування виявилась не всюди придатною; не було виглядів на якісь великі успіхи теж із тими трьома роями БСБ, що їх створено, та із декількома десятками підпільників, розсіяних по цілому Підляшші, що їх можна б стягнути докупи на випадок потреби. А від однієї

лише пропаґанди, від самих летючок і закликів — не виїздити, годі було ожидати дуже великих успіхів. Можливо, куди інакше була б витлядала справа, коли б тут залишився був на зиму 1945/46 відділ УПА «Вовки І» к-ра Крапки і при ньому було створено бодай одну місцеву сотню. Роблено отже те, що лиш було можна; доцільною видавалася відповідна пропаґандивна робота за допомогою листівок серед розташованих по містах ґарнізонів ВП, які безперечно були б кинуті на продовження такої виселенчої акції. Останнє дало деякі успіхи вже підчас самого виселювання.

А все ж були й тоді ясні моменти. Мабуть, ніхто з-поміж п'ятьдесятки підпільників — учасників святкування Великодня 1946 р. у лісі біля села Жещинка на Більщині не забуде так скоро тої хвилини. Там саме відбувалася тоді відправа керівників окремих районів, прибула також у повному складі БСБ. Сл. п. Микола, керівник господарської референтури надрайону подбав про те, щоб були не лише паски для кожного; з'явилася навіть бочівка пива. В терені було спокійно, ішла весна і з нею нова надія вступала в повстанське серце. Так воно було з приходом кожної весни, але цієї, мабуть, було найвеселіше.

Акція насильного виселення українців до УССР 1946 р.

Між тим однак лихо не спало і на виселенчу акцію не прийшлося довго ждати. Вона почалася десь у травні 1946 р. Ворог кинув сильні групи ВП. Після прочіски лісів, яка нам не нанесла жодних втрат, та після арештів українського населення і спорадичних погромницьких виступів (як напр. у с. Окуниці на Володавщині) вони при переводженні виселення вели себе доволі пасивно. Впродовж найгіршого часу велика частина населення переховалася в сусідних польських селах, віддавала на переховання майно до сусідів поляків із того самого села, а сама тікала до лісу, і поскільки виселювання відбувалося за чергою село за селом, а вже «виселене» село здебільшого залишали в спокою, то селяни верталися туди назад. І цим разом це було виселення до УССР. Частина однак селян не видержувала нервово. Подруге, це здебільша були колишні опірні пункти протинімецьких червоних партизан і там був найбільший відсоток комуністів: вони, хоч із жалем, покидали свої хати, щоб там, в УССР все ж бути поміж українцями. Я пригадую собі розмову з одним таким колишнім членом КПЗУ із одного з сіл Володавщини. Від першої появи підпілля на Підляшші в нього квартирували наші підпільники; особливо пропаґандивний осередок мав там деякий час своє улюблене місце і я сам декілька разів спокійно приглядався крізь щілини в стрісі хліва, як до нього заїздила міліція і вони випивали собі, згадуючи собі старі часи. Він належав до «розчарованих» ще з часів відомих випадків із Скрипником та Хвильовим, хоча це не перешкоджало йому згодом у тому, щоб співпрацювати з червоними партизанами за підімецької окупації. Наші видання він студіював досить ґрунтовно і над «Плятформою УГВР» велась у нас нераз подрібна дискусія. Перед його від'їздом влітку 1946 р. я ще бачився з ним і ціла його родина із сльозами на очах прощалась зо мною. Мені було важко сказати щось переконливе проти його арґументів. В основному вони зводились до того, що, мовляв, оборонитись перед виселенням не вдасться, що все ж це вже рік по війні і збирається на довшу передишку, що поляки рішені за всяку ціну викинути українське населення Підляшшя і спротив може тільки відволікати справу, але ніколи не зможе змінити її ґрунтовно, а тоді вже краще виїхати скоріше на Україну і бодай забрати все своє майно, не чекаючи аж на те, як вивезуть туди під військовою ескортою, дозволивши взяти лише один клунок.

Ми довше спинились саме над тим окремим випадком, бо він характеристичний для способу думання тої частини населення, яка в час виселенчої акції 1946 р. покинула свої села. В тому часі опустіли вповні такі села, як Капленоси, Красівка, Калинка, Замолодиче, а також у великій мірі ще інші села південної Володавщини. І це тоді, коли напр. наша «столиця» Голешів залишилась зовсім неторкнутою, подібно як інші сусідні з Біло-Підляшським повітом села, які в цей критичний час просто розбіглись. Повіт Біла Підляська залишився зовсім незаторкнутий виселенчою акцією.

Шість проти 150

Підчас виселенчої акції загинула була ланка бойовиків БСБ. Під проводом «Колі» цих шість бойовиків, опинившись в оточенні серед яких 150 чоловік ВП і УБП на колонії Голешів, бились до останнього набою і загинули всі. Ворог мав кільканадцять раненими і близько 10 вбитими, між ними старшина росіянин, працівник УБП Володава: цей останній мав напр. «пеха» підсунутись ближче, щоб закликати оточених здатися. Черга з «дегтяря» Колі закінчила його аґітування. Із цивільного населення поляки вбили тоді двох селян: одного, що його ранила була заблукана куля, а другого, бо знайшли в нього на палатці кров і домагалися, щоб сказав, де є ранені повстанці (звався Трохимюк Адам). Тоді теж спалили 13 хат. Опісля через два дні ще тривало «переслухування» інших селян, яких зігнали до двох стоділ. Переслухував слідчий з УБП; коли на запит про повстанців запитаний відповідав «не знаю», то його кидали на землю і били, доки не зімлів, потім відливали водою і ця процедура повторювалась наново. Це згадуємо не тільки як один відокремлений епізод, але загалом як типову ілюстрацію «переслухування». Вертаючись до самого бою, треба додати, що ця ланка СБ складалася із свіжо «змобілізованих» бойовиків, і не дивлячись на порівняно невеликий бойовий досвід, показалася справді повновартісною. Тіла поляглих друзів похоронено опісля на цвинтарі біля села Межилісся на Більщині.

Загалом літо 1946 р. принесло більше наших втрат. В липні впали на колонії Міхалки (Більщина) три працівники надрайонової господарської референтури, а на колонії Добринка загинув її керівник Микола (Фесь); в половині жовтня на колонії Замолодиче (Володавщина) впала підпільна шпиталька, в якій загинуло двох ранених (Осип, політвиховник відділу «Вовки І» і Дуб) та дві санітарки УЧХ (Зірка й Леся); в сутичці з ВП на колонії Заболоття загинув у листопаді 1946 р. один бойовик БСБ (Степовий); ще в липні 1946 р. загинув був на колонії Розвадівка в сутичці з УБП Артур, керівник пропаґанди району північної Володавщини, а на колонії Городники впали три бійці відділу УПА к-ра Чавса (частина відділу «Галайда II»). Між тим, у сутичці з ВП на колонії Кузавка в листопаді 1946 р. паде Незабутий, працівник господарки, три інші підпільники були ранені, а один попав у полон (Перин).

А Граб стріляє

Говорячи вже про цю сутичку, не можна не згадати про справді геройську оборону групи, в якій особливо відзначився Граб. Відділом ок. 50 чоловік ВП, група була витіснена на рівне поле але продовж трьох годин зуміла витримати ворожий вогонь та під прикриттям вечора — хоч на трьох їх два були легко ранені, — проривається з оточення. Ворог же ж мав убитих і ранених. Подібний ви-

падок трапився двом іншим підпільникам на колонії Розвадівка, де їх заскочила яка двадцятка чоловіка ВП підчас сну. Бойовик Яцько вбиває з пістоля вояка ВП, що ліз по драбині на хлів, де Яцько спав, а зіскочивши на землю, хватає ППШ вбитого, та застреливши ще двох поляків прориваеться в сторону недалекого лісу.

Котюзі по заслузі

Але крім того були й інші прикрі речі. Найгірша з них це була дезерція Чумака. Це був вояк відділу УПА к-ра Шумського, який від літа 1945, коли то цей відділ ішов рейдом через Підляшшя, остався тут. Приділений до БСБ, він мав змогу орієнтуватись передусім про місця квартирування й про шляхи перемаршу БСБ. Підчас виселенчої акції і зв'язаних з нею облав він здається ворогові. Перед тим ще — на доказ повного зірвання з усім дотеперішнім він стріляє підпільника з яким тоді квартирував у лісі біля с. Любень. Поява Чумака в мундирі УБП з відділом ворога, арешти і побої селян, про яких він казав, що там квартирували повстанці, тощо — все те мало пригноблюючий вплив передусім на населення. В осені 1946 р. відділ ВіН Ястшомба зробив нам ту прислугу, що під час наскоку на приміщення УБП у Володаві, мабуть, 22. 10. 1946 — вбив між іншим, і провокатора Чумака. На тім місці треба однак згадати, що за цілі чотири роки дій УПА й підпілля на Підляшші, це був одинокий випадок, коли хтось з-поміж бойовиків пішов на службу ворога. У 1946 році ми мали ще трьох дезертирів із числа «змобілізованих» весною 1946 р., але вони не принесли жодної шкоди: це були хлопці, які просто хотіли врятувати своє життя і вони за допомогою своїх родин з місця залеґалізувались на «Земях одзисканих», не даючи ворогові інформації на шкоду підпілля.

Підсумки

Підсумовуючи все сказане про виселенчу акцію 1946 р., треба сказати, що вона не дала ворогові ожиданого успіху: майже половина українського населення Володавщини перетривала на місцях. Найкраще видержали села, які були нашими «твердинями», не зважаючи на те, що саме там ворожий терор був найлютіший. Селяни українського Підляшшя, маючи опору в наявності збройної протибольшевицької боротьби, пішли на спротив ворожій акції, не дивлячись на всю тимчасовість осятнених при цім успіхів. Бо цей успіх — було відтягнення виселення ще на один рік. Частини ВП, які проводили виселення, — треба признати, — вели себе доволі пасивно і це треба б записати на рахунок нашої освідомної пропаґанди серед них, як також впливів польського протибольшевицького підпілля, яке із своїх міркувань осуджувало виселенчу акцію. Окремі звірства — це була робота терористичного апарату УБП.

Як і передбачувано сили підпілля у розумінні чисто бойового спротиву були порівняно з ворогом (1 полк ВП) такі малі, що не можна було й думати про бойові успіхи у протиакції проти виселення. Підвідділ УПА к-ра Чавса, що у самому розгарі акції прибув знову рейдом на Підляшшя із своїми кількадесятьма повстанцями, ситуації не змінював. Але з другого боку при відсутності хай і слабого збройного підпілля широкий пасивний спротив цивільного населення був би, мабуть, немислимий. Втрати в людях 1946 р. були теж досить дошкульні. Під охороною батальйонів ВП, що цілий час вешталися по терені, вертається до волостей міліція, яка раніш втекла була до міст. Над р. Бугом закріплюються станиці ВОП, які хоч і майже не приймають участи у виселенчій акції, все ж розбудовують у прикордонній смузі свою розвідку і патрулюють границю. Границя, правда, для нас не представляла такої ваги, як по інших теренах, бо весь час зв'язок втримувано з південними теренами Закерзоння, де перебувало тодішне наше (для Підляшшя) керівництво, але все ж наявність збільшеного числа ворожих пунктів утруднювала ситуацію, навіть після того, як облави й виселення втихли. Сміливий наскок відділу ВіН під командуванням Ястшомба на Володаву (сам він уродженець міста Володави) у жовтні 1946 р., який — хоч і не закінчився повним знищенням УБП Володави, але все ж дещо «успокоїв» голови працівників УБП і ПКМО, — про станиці МО у волостях і не згадуючи. Декотрі волосні МО втікають на початку зими 1946/47 знову до міст.

Те, що треба записати виключно на рахунок нашого підпілля, це було недопущення до заселення виселених українських сіл польським елементом із корінних польських земель. У плані тієї акції спалено декілька опустілих сіл (Капленоси, Калинка, Красівка, Замолодиче) та систематично не допускано поселенців закріпитися.

Це питання, безперечно, було й залишиться доволі дискусійним. Питання доцільности такого прийому інакше виглядає з перспективи кількох років і затишної еміґрації, а інакше з перспективи безпосередньої боротьби, коли то, батько виїжджаючи, говорить синові-повстанцеві «Не дай моєї кривавиці полякові!». Тому то легко зрозуміти того сина, коли він краще пускав усе з димом, як мав дивитися, як чужий зайда мав би сидіти на його батьківщині і наживатися його добром. На те, чи колись той батько повернеться назад, тоді були такі малі надії. Зрештою, це можна критикувати чи схвалювати, але згадати треба, бо це факти.

Крім згаданого вже відділу «Галайда II» к-ра Чавса, що на Підляшші був до осені, восени приходить ще група СБ к-ра Остапа, ок. 25 чоловік. З Остапом, пригадую, прибула тоді теж керівниця окружного УЧХ Світлана. Обі ці згадані групи відходять під кінець осені назад на Грубешівщину і в терені остаються лише місцеві сили. Після деякого розгублення підчас всип Чумака місцеве підпілля Підляшшя працювало далі зовсім нормальним темпом.

(Продовження в наступному числі)

Ідея нації стала вирішальною силою саме тому, що вона відповідає найглибшим природним прагненням усіх народів — прагненням жити незалежним національним життям.

П. Полтава

Перегони в атомовій зброї

З німецьких «V-2» постали надракети (супер-ракети) з атомовим ладунком

Не повних два роки після того, як скинено першу атомову бомбу на Гірошіму, — а саме 6-го листопада 1947 р., — міністер зовнішних справ Молотов подав до відома, що СССР також має атомову бомбу. Цю вістку підтвердив півтора року пізніш, президент Трумен, заявляючи, що в СССР відбувся вибух атомової бомби. Американський монополь на атомову зброю — зламано. Почалися перегони в продукуванні цієї страшної зброї. «Дігнати й перегнати» Америку і в цій ділянці стало гаслом СССР. І з цього часу чуємо щораз то нові повідомлення з Вашінґтону й Москви про вдалі винаходи й продукцію нової атомової зброї, нищівна сила якої більшає все далі. Це відчувається неначе тикання годинника, що почав спішити.

Американський спеціяліст у ділянці атомової фізики Оппенгаймер недавно порівняв в США й СССР до двох скорпіонів, замкнених в одній пляшці, з яких кожний — може завдати один одному смертельний укол, але при тому мусить зарискувати своїм власним життям. Така ситуація витворилася, в першу чергу тому, що обом сторонам вдалося наповнити бомби й ґранати тим самим вибуховим матеріялом, вибухова сила якого є в 20 000 разів більша від вибухової сили такої самої кількости трінітротолюолю. Вибухова сила водневої бомби ще куди більша від згаданої повище.

Атомові бомби, що їх 1945 року скинено на Японію, були дуже «незручні» й дуже вразливі. На місце призначення їх можна було транспортувати тільки в повільних великих літаках, проти яких все ж таки можна було успішно боронитися. Так само «незручна» й воднева атомова бомба, бо вибухає тільки після дуже скомплікованих атомових експльозій в середині самої бомби. Для транспортування водневої «А-бомби», американці плянують ужити реактивних чотири-моторових літаків типу Б-47 як також вісім-моторових типу Б-52, серійна продукція яких уже почалася. Великобрітанія має теж у розпорядженні три типи чотири-моторових реактивних літаків далекого польоту. («Валіянт», «Вулькан» і «Віктор»). Всі ці типи літаків можуть розгорнути скорість не багато нижчу від скорости голосу, а їх висота польоту лежить поза засягом наземної оборни. Їм однак загрожують літаки з понадзвуковою скорістю. Отже й проти них можна боронитися, хоча й трудніш воно.

Ракети полюють на літаків у стратосфері

Саме зростання нищівної сили атомових бомб не внесло б власне ґрунтовної революції в розвою модерної зброї. Якщо така революція відбувається, то це тому, що крім реактивних бомбовиків винайдено новий засіб транспортувати вибуховий матеріял — ракети. Вони можуть бути самокерувальні, або керовані на віддаль і далі — можуть бути заряджувані атомовим ладунком. Зроблено досліди щодо використання цієї нової можливости в розвитку офензивної і дефензивної зброї. При тому стверджено, що вже в недалекому часі слід буде числитися з ракетною атомовою зброєю. Оборона проти такої зброї покищо тільки одна: перешкодити вистрілові такої ракети.

Деякі дані про стан і напрямок оцього розвитку

Конструкція нової ракетної зброї в США, Великобрітанії та в СССР спирається передусім на німецьких «V-ракетах» («Фав»-Ваффе), а передусім на «V-2». Залишалося тільки розв'язати проблему збільшення засягу польоту, цільности і вибухового ладунку цієї самокерувальної ракети, якою німці з Голляндії обстрілювали успішно Лондон 1944 року. Англійці обчислили, що, якщо советам вдасться збільшити засяг польоту «V-2», хоча б тільки на 20 відсотків, то вони зможуть заатакувати Лондон із східнього берега Ельби.

При випробовуванні захоплених в Німеччині «V-2» (біля 50 штук) вдалося американцям досягти висоти 140 км, тоді коли німці, тією ж самою ракетою досягли тільки яких 100 км висоти. Американці збудували опісля свою власну похожу на «V-2» ракету «Вікінґ», яка може досягнути висоти 180 км; звідси й слід здогадуватися, що й засяг її польоту відповідно збільшився. Але на тому не кінець: досліди ведуться далі, а їх мета — це збудувати такі ракети, засяг лету яких сягав би 5 000—8 000 км. Обставина, що американцям вдалося вже, вмістити атомовий ладунок у стрільна порівняно меншкаліброви гармат, промовляє за тим, що і в ракетах далекого польоту такі ладунки дадуться вмістити.

Не зважаючи на те, що засяг польоту й скорість німецької «V-1» були менші від «V-2», американські морські сили розвинули далі і цей тип конструкції і збудували нове реактивне стрільно, кероване на віддаль, якому на ім'я «Реґулюс». Вже побудовано два крейсери, «Бостон» і «Кембера», що озброєні такими стрільнами.

В американських летунських силах впроваджено керований на віддаль реактивний бомбовик типу «Матадор», який може розгорнути майже звукову скорість, а засяг його польоту доходить до 400—500 км, а далі — подібної конструкції реактивний бомбовик «Snark», який може розгорнути понадзвукову скорість.

Також німецьке стрільно, кероване на віддаль, яке попало до рук альянтів з переходом на їх сторону воєнного італійського корабля «Рома» 1943 року, находиться в стадії дальшого розвитку як в США й Великобрітанії, так і в СССР. Мова йдеться про кероване на віддаль стрільно, яке можна вистрілювати з літаків у повітрі, а згодом скеровувати його на ціль. Це подібне до «люфтторпеди» стрільно зможе, з одного боку помітно збільшити засяг дії атакуючих літаків, а з другого боку дуже утруднити оборону самих цілів. Згадане стрільно німецької конструкції мало засяг дії тільки 10 км. Американським летунським силам вдалося стрільном власної конструкції «Раскаль» добитися куди більшого засягу дії як також спорядити його атомовим ладунком. Трудноці щодо дальшого уліпшення конструкції цих стрілен лежать у тому, що керування ними на віддаль, — а яке тоді вимагає спеціяльної апаратури,— стає труднішим із збільшенням віддалі до цілі.

Дефензивна зброя

Розвиток отакої офензивної зброї дав поштовх дослідам над пристосуванням тієї ж самої зброї в дефензиві. Довгі роки здавалося, що розвиток дефензивної зброї безнадійно відстає. Але от на по-

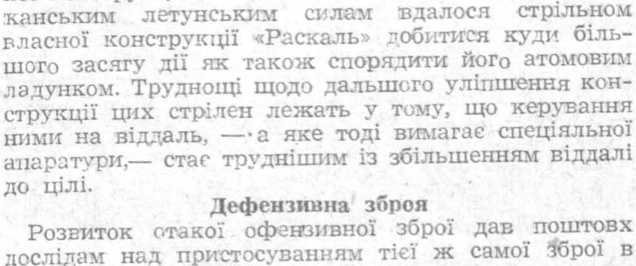

«Wasserfall» — протилетунська ракета німецької конструкції, з якої постали «Nike» і «Sparrow».

чатку цього року брітанське міністерство постачання подало до відома, що вдалося сконструювати протилетунські оборонні ракети, які діють також

«Ніке» — американська оборонна ракета проти літаків з понадзвучною скорістю.

проти літаків з понадзвуковою скорістю у висоті 18 000 м, і що жодний літак, керований пілотом, не зможе від неї втекти. Скорість цієї ракети більша від відомої досі скорости літаків. Подібно висловився й генерал Бредлі про ракету «Nike». І в цьому випадку опираються на німецькій конструкції зменшеної ракети «V-2», що то звалася «Wasserfall» і яку збудовано останнього року війни. Вона могла досягнути висоти 20 км, її скорість доходила до 100 км на годину, а її вага перед вистрілом виносила 4 тонни. Розвиток і уліпшення цієї зброї пішли в двох напрямках: поборювання нею літаків з землі, а також застосування її в повітряній боротьбі поміж літаками. Вже вдалося сконструювати ракету «Sparrow», що може розвинути скорість більшу від подвійної скорости звука. Такими ракетами вже споряджені авіоматки мисливських літаків американських морських сил.

Конечність зревідувати принципи оборони Заходу

Реасумуючи все сказане про розвиток наймодернішої дефензивної зброї, мусимо ствердити, що вона, справді, з успіхом може діяти проти атакуючих літаків, керованих пілотами, але при сучасному стані її розвитку, вона може тільки доповнити, і не — заступити в обороні мисливські літаки. Далі ж приходиться ствердити, що проти ракет з атомовим ладунком покищо ще немає ані способу ані зброї для успішної протиоборони, крім, — як уже згадано — щоб перешкодити вистрілові такої ракети. Але і в цьому сумному ще одне відрадне: воднева бомба ще довго залишатиметься «незручною» так, що її можна буде транспортувати тільки літаками, а проти них все ж можна успішно оборонятися.

Після того, як СССР-ові вдалося зламати американський монополь на атомову зброю, над принципами західньої оборони поставлено великий знак запитання. Атомові бомби втратили відстрашливе значення для СССР (він же зможе віддячитись тим самим!). СССР уже вирівняв атомову перевагу США і через це примушує Америку добиватись втримання рівноваги за допомогою інших родів зброї. Воно теж правда, що і в розвитку водневої бомби СССР вже наступає американцям на п'яти і можливо, що й цю перевагу американців вдасться большевикам вирівняти. Виходить, що з технічно військовими здібнощами СССР, яких досі недоцінювано, слід таки числитися, а це вимагає ревізії дотеперішніх принципів оборони Заходу.

Останні інспекції, що їх під цю пору відбувають американські військовики по всьому світі, можливо й свідчать про те, що в США прийшли до переконання про потребу таки зревідувати дотеперішні військові витрати.

„Навтилюс" і „Морський вовк"

Підводні човни, порушувані атомовою енергією.

В минулому столітті французький геніяльний письменник Жюль Верн написав фантастичну повість п. н. «20 000 миль під водою», в якій автор пише про великий підводний човен «Навтилюс», що здобуде глибину морів. «Навтилюс», цей фантастичний прототип підводного човна, зацікавив мізки технічного світу, в наслідок чого й було винайдено та побудовано перші підводні човни, що однак тільки частково відповідали фантастичним прикметам «Навтилюса». Їх глибина занурення і час перебування під водою були обмежені. Сьогодні, в часах атомової енергії, «Навтилюс» став дійсністю.

Ще донедавна можна було почути голоси, що сумнівалися в можливостях застосувати атомову енергію для практичних потреб; «Навтилюс» і «Морський вовк» розвіюють усі сумніви щодо цього. Людина «ув'язнила» атомову енергію і над нею здобула контролю. Вже стверджено, що кораблі можуть бути порушувані атомовою енергією, а незабаром ця енергія зможе гнати також самоходи й літаки.

«Навтилюс» — дійсністю.

14 червня 1952 р. в Ґротон відбулося святкове відслонення кілю нового підводного човна, який порушуватиметься атомовою енергією, а якому на ім'я «Навтилюс», В «Collier's» від 20. XII. 52 р. читаємо про нього таке: «Нартилюс» зможе місяцями перебувати під водою, зовсім не танкуючи пального. За допомогою радару він зможе з далекої віддалі викривати ворожі літаки, як також з великою скорістю зможе наблизитися до ворожого побережжя і там вистрілювати стрільна, керовані на віддаль. Він зможе легко маневрувати попід льодовими горами. Його скорість буде більшою від знаної досі скорости кораблів. Він зможе зануритися так глибоко під воду, що кожний інший корабель не буде в стані нанести йому будь-якої шкоди. Головна бойова сила цього «чудодійного човна» лежить у наступі, але він зможе служити також і як транспортовий корабель. Головна рушійна сила «Навтилюса» це атомова піч, але крім того він розпоряджає ще дісельовою електричною машиною й батеріями.

23-го жовтня цього року п'ятьдесять репортерів отримало дозвіл оглянути напівготового «Навтилюса». Капітан Роберт Л. Мор, який керує будовою цього човна, заявив, що цей новий підводний човен принесе революційні зміни в підводній війні. Будову човна закінчать весною наступного року, а

його залога начислюватиме 70—100 людей. «Навтилюс» зможе куди довше перебувати під водою, ніж будь-який досі збудований човен. (Дотеперішній рекорд перебування під водою сягає 56 днів).

«Морський вовк»

Будова «Навтилюса» ще не закінчена, але вже в вересні цього року в Ґротоні святковано відслонення кілю нового підводного човна, якому на ім'я «Морський вовк». Покищо відомо, що «Морський вовк» зможе перебувати під водою по кількасот годин, пливучи із швидкістю 20—25 вузлів на годину. Місткість його — до чотирьох тисяч тонн. Самий мотор «Морського вовка» виявляє помітний поступ порівняно з мотором «Навтилюса». Зменшена швидкість невтронів викликає тут високу температуру, яка за допомогою особливого приладу швидко перетворює воду на пару. Пара порушує турбіни, які в свою чергу приводять в рух ґвинти. Рушій човна — атомова піч — дає змогу невтронам виявити енергію в двадцять разів більшу від тієї, що витворюється в реакторі його попередника. Кошти будови «Морського вовка» становитимуть 55 000 000 долярів.

Безпека залоги човна обдумана до найменших подробиць. Апарати, що витворюватимуть необхідне людині повітря, сперті на найновіших досвідах. Особливу турботу конструкторів виявлено в забезпеченні залоги від шкідливих діянь радіоактивности. Ізоляція в човні ідеальна й охороняє людський організм від промінювання, шкідливого здоров'ю.

Все це вможливлює човнові оплисти земну кулю, не зупиняючись ніде. Це дає змогу, — як сказав секретар фльоти США, — «перенести боротьбу під ворожі брами», оскільки «наші стратеґічні кордони лежать не біля нашого побережжя, а в евроазійському обширі і наші воєнні операції повинні змагати до того, щоб їх там і надалі тримати.»

На кінець варт замітити, що фльота вже задумує будувати третій підводний атомовий човен з місткістю до 6 000 тонн і з швидкістю 35 вузлів.

Проблеми сучасної панцирної техніки

Війна в Кореї, в яку безпосередньо чи посередньо були втягнені всі великодержави, а яку вважали, до деякої міри полем для випробовування зброї й військової техніки, принесла в ділянці панцирної зброї небагато нового. Причини цього: поперше гористий терен півострова, який майже не дозволяв застосовувати панцирних з'єднань для оперативних завдань, а подруге, воюючі сторони, щоб занадто не відкривати карт, стримувалися з уводженням в дію своїх танків нової конструкції.

Обі сторони в загальному застосували танк в ролі штурмової гармати для супроводу піхоти та підтримки її підчас наступу.

Не зважаючи на те, війська ОН, які спершу мали тільки танки перестарілих типів, як от: «Pershing» і «Sherman», були змушені, з уваги на велику перевагу над «Т-34», замінити їх танками англійськими (типу «Centurion») і американськими (типу «M-47 Patton»), які совєтським танкам принайменше дорівнювали.

Два напрямки розвитку

Після 2-ої світової війни технічний розвиток панцирної зброї йде в двох напрямках:

1) збільшення вогневої сили важких танків, в першу чергу, шляхом вбудовання гармат калібру 12,8 см, а частково також 15 см, як також шляхом застосування стрілен з великою початковою скорістю і відповідно до того більшою пробійною силою і врешті шляхом збільшення витривалости самого опанцирення;

2) удосконалення легких і півважких танків.

Не зважаючи на завзяті намагання, ще найменший успіх відмічено в ділянці погінних аґреґатів, а це погіршило порівняно з 2-ою світовою війною співвідношення тягару танка до сили його мотора. Від цього співвідношення залежить швидкохідність танка як також його пристосуваність до терену.

У фаховому світі в дискусіях над технічними проблемами будови танків підкреслюється, що розвиток в напрямі все далі важчих танків відбивається від'ємно на їх, танків, швидкохідності й рухливості та на пристосуваності до терену. Побоюються, що «танки-слони» в майбутній війні не відогравати муть вирішальної оперативної ролі.

Найзавзятіші прихильники цього напрямку, особливо ж в США, обстоюють думку, що доба надважких танків скінчилася. Вони пропонують звернути від того уліпшування панцирної техніки і зосередити головну увагу на будові легких і півважких танків, дуже швидкохідних і рухливих. Цього роду танки — враз із повним переставленням супровідних бойових з'єднань: стрільців, артилерії й постачання на опанцирені вози на гусеницях, — привернуть панцирній зброї знову її оперативне й вирішне значення.

Однак цього роду танкові з'єднання недопишуть там, де зустрінуться з обороною складеною з важких танків.

Беручи під увагу оці згадані додатні й від'ємні сторінки, то можемо здогадуватися, що в майбутньому в склад танкових з'єднань входитимуть легкі, півважкі і важкі танки.

Військові новини

США: В 1952 році в США випродуковано понад 52 мільйони артилерійських стрілен і три більйони рушничної амуніції.

США й Абесінія підписали оборонний договір. На підставі цього договору Америка доставлятиме Абесінії воєнний матеріял, а американські військові дорадники допомагатимуть вишколювати абесінську армію.

В армії США приступлено до організації оборонних протилетунських батальйонів. Вони будуть споряджені керованими на віддаль протилетунськими ракетами «Ніке».

Для користування у важких сотнях «фюзільєрів» віддано безвідштовхну протипанцирну гармату — калібру 105 мм. Сотня складатиметься з двох чот, з яких кожна буде мати чотири 105 мм гармати, і з однієї чоти з двома 75 мм гарматами.

Великобританія: Для користування в англійській армії передано цілу низку нової піхотньої зброї: 7 мм-самозарядку, новий кулемет і протипанцирну гранату, яку можна вистрілювати із звичайної піхотної рушниці. Вона важить 595 гр, але її пробійна сила більша від найсильнішої гранати протипанцирної гармати в 2-ій світовій війні.

Англійський танк «Centurion» став стандартним озброєнням військ ОПАП-у. Для військ ОПАП-у США замовили в Англії танків цього типу на суму 98 мільйонів долярів. Швеція вже закупила в Англії 80 штук танків «Centurion» на суму 20 мільйонів долярів. Цей танк двічі важчий від найважчого танка який продукують у Швеції.

Західня Німеччина: Уповноважений для військових справ уряду Німецької Федеративної Республіки Теодор Блянк подав до відома, що після ратифі-

Рецензія:

ПЕТРО МІРЧУК: УКРАЇНСЬКА ПОВСТАНСЬКА АРМІЯ, 1942—52.

На книжковому ринку появилася товста, на 319 стор., книжка про УПА. У вступі автор уточнює, що це «нарис історії УПА»; що правда, застерігається, що можуть бути недоліки, бо треба було «вінотовувати», «провірювати» й «розшифровувати» різні факти з підпільних матеріялів. Та, як бачимо, автор вважає, що він дав собі з тим раду, бо випустив книжку в світ.

Позитив книжки це те, що в ній поміщено дуже багато підпільних матеріялів і документів, згадано багато подій, прізвищ і т.д., а що на еміґрації досі, — за вийнятком декількох споминів-книжок, — було розкинене по друкованих і циклостильних виданнях, а то й досі мабуть лежить десь по архівах у машинописах. Для тих, хто шукатиме матеріялів про УПА, книжка даватиме вказівки, де їх можна знайти. На жаль, автор не все подає джерела, або майже взагалі їх не подає, коли якусь справу зреферовує на підставі підпільних документів чи оцінок еміґраційних публіцистів.

В основному книжка написана з допомогою редакційних ножиць. Автор передруковує цілі підпільні публікації, чи витинки з них, пов'язуючи їх своїми коментарами, міркуваннями чи просто замітками. Меншу частину пише автор сам, при тому нерідко зреферовує підпільні чи еміґраційні видання, не подаючи джерела.

В першу чергу — декілька заввав до опрацьовань автора: на 246 стор. автор зачислює до ВО (Воєнна Округа) «Буг» в часі переходу большевицько-німецького фронту шість куренів УПА. Насправді ж то ці вичислені «курені» були лише сотнями, а тільки сотня «Галайда» згодом розрослася в курінь (дивись про них теж на ст. 115). ВО-ги «Сян» тоді ще не було (постала аж 1945 р.). Також відділи «Вовки» й «Месники» були лише сотнями, а не куренями, і входили до ВО «Буг» (і не до неіснуючої тоді ВО «Сян»!). Скорочення «ТВ УПА» означає «Тактичний Відтинок», а не «Тереновий Відтинок» (247 стор.), зрештою на 266 стор. автор вже вживає правильної назви. Про ТВ «Данилів» у 1945—47 рр. дані не повні. Про ТВ «Басейн» — дані неправильні: він охоплював інший терен — тобто Ярославщину, Любачівщину й Равщину і до нього належали інші відділи УПА: «Месники» I, II, III, IV, V (п'ять сотень).

Я навів оті приклади, щоб показати як несолідно й хаотично автор опрацював свою **цілу історію.** Правильні відомості про ці відділи знаходимо на іншому місці в документарній частині книжки — та в моїм нарисі «Дії УПА на оперативному терені між річками Сяном і Бугом в рр. 1944—47» («До Зброї», чч. 16 і 17). Таких неточностей, що доводять несолідність, куди більше. Наведу ще декілька неточностей, яких автор міг би був оминути, якщо б серйозно був поставився до історичної праці: Наприклад **ТВ** «Маківка 24» на стор. 234 і 246 і далі — це **ВО**, на стор. 222 подано вірно **Т. В.**; Юрченко на стор. 249 організує курінь на Грубешівщині, себто на Холмщині, і його розбивають коли він переходить кордон до УССР, а на стор. 166—7 він «проривається» з УССР; поручника робить майором (Кацо), сотнями УПА командують полковники (П. Полтава був тоді лише сотником). Це лиш мала частина прогріхів з розділу «Організаційна структура УПА» стор. 233—254. В цьому розділі автор переплутав яку половину всіх даних а звідси й його твердження — невірні.

Розуміється, що неправдиві є числа — про 50 куренів УПА, чи 80 000 вояків УПА і 20 000 вояків національних відділів, та понад 100 000 членів ОУН, бо вони, оті цифри підраховані «мірчуківським» методом.

Слабо й нефахово опрацьовані розділи на теми, що вже були опрацьовувані — чи в Україні, чи вояками УПА на еміґрації. Ці розділи це: «За свободу народів» (в ньому немає про взаємини УПА з німецькими союзниками як от мадярами, румунами, італійцями), з різними західньоевропейськими частинами в німецькій армії, з «вермахтом»; потім розділ про ЧА й УПА і врешті розділ про концепцію співпраці з поневоленими народами. (хоч їх уже опрацював П. Полтава).

Навіть розділ «Узброєння та господарське постачання УПА» — тема, що теж була опрацьовувана вояками УПА тут на еміґрації (статті Е. Зоряного: «Як узброювалась УПА», «До Зброї», ч. 5, і Є. Прірви: «Самооборонні Кущові Відділи», «До Зброї», ч. 12) переповіджені з перебільшенням автора, фаховими промахами, яких авторові як невійськовикові не вдалося оминути. Ще гірше вийшов написаний на подібний лад розділ «Рейди УПА» — (дивсь, стаття З. Семенова: «Рейди УПА і їх значення», «До Зброї», ч. 16). Тут здорово перекручені дані. Рейд відділу «Галайда» II (на Підляшшя) приписано відділові УПА під командуванням З., що відбувся

кування договору про ЕОС в Німеччині буде впроваджена 18-місячна обов'язкова військова служба для 460 000 до 480 000 молодих німців. До кінця травня 1953 р. зголосилося вже 70 000 добровольців. Тижнево зголошується по 3 000, при тому в останньому часі зголосилося багато молодих річників, які при війську ще не служили.

Східня Німеччина: Палата репрезентантів брітанського уряду подала до відома, що східньонімецька «Фольксполіцай» начислює 90 000 вояків у наземній армії, 6 000 у летунських з'єднаннях і 4 000 у фльоті.

СССР: За найновішими обчисленнями головного командування ОН, совєтський бльок має тепер під зброєю 5,5 мільйонів вояків, з того 4,5 мільйона тільки в совєтських дивізіях. Летунські сили совєтського блоку начисляють тепер 20 000 бойових літаків, крім численних резерв. Совєтська морська фльота має понад 300 підводних човнів найновішої конструкції.

Нові совєтські танки. На підставі даних Інформаційного бюра Головної квартири ОПАП-у — в Совєтському Союзі припинено продукцію танків типу Т-34. Запасні його частини будуть продукуватися далі. Вони призначені для сателітів і Китаю, де переозброєння армії закінчиться не скоріше, як у 1955 році.

У совєтській армії танки Т-34 будуть незабаром вповні замінені новими танками Т-54, що озброєні, окрім кулеметів, також гарматою калібру 10 см.

Повідомляють, що восени 1953 р. також почалася масова продукція самохідної гармати калібру 15,2 см. Вона зможе розвинути скорість до 30 км на годину.

Нові совєтські літаки. В червні 1953 р. над Балтійським морем відбулися совєтські повітряні маневри. В них взяли участь кілька ескадриль совєтських мисливських літаків типу МіҐ-19. Крила цих літаків у виді грецької букви «дельта» сконструював конструктор Церановський. МіҐ-19 споряджений радаром найновішого типу. Він може розвинути скорість більшу від скорости звуку, а щодо конструкції він зараз найкращий в світі літак цього типу. Масова продукція цих літаків почалася в березні 1953 р.

Крім того в маневрах взяли участь ще й бомбовики типу ТУ-31. Покищо немає ще докладніших технічних даних про нього.

в 1945 р. а не в 1947 р. Переплутані також дані про рейд у Східню Прусію.

Бездоганні лише розділи: «З реєстру дій УПА в 1946 р.» та «Із бойових дій УПА», бо це передруковані документи підпілля. Дещо інакше стоїть справа в тих розділах, де крайові матеріяли автор пов'язує своїми коментарами. В розділі «В боях зі спец-відділами НКВД-МГБ (1944—45 рр.)» — є, щоправда, багато даних про бої УПА, але ж ні їх підбору ні спроби автора дати характеристики совєтських методів поборювання УПА («великі й малі облави» і т. д.) не можна брати серйозно. «Червона мітла» чи «Рубаха» — це не відділ совєтських партизан, — як це вмовляє автор, — а «мітла» — це назва поліційних з'єднань, складених частинно з совєтських партизан, що мали, «як мітлою» змести підпілля, Рубаха ж — це знову один з ватажків. Те саме стосується про «сталінських дітей» та інших новотворів на зразок: чув, що дзвонили, тільки не знати де.

Подібно складений розділ «Бойова тактика УПА». Тут найбільше місця займає передрук статті Ратника, але тому, що стаття дискусійна, то й не дає відповіді на питання про тактику УПА.

Інші розділи куди гірші, абож зовсім нікудишні. В загальному про них можна сказати, що автор не вивчив матеріялу і тому не має уяви ні про большевицькі методи поборювання УПА, ні про методи організування боротьби УПА й підпілля, ні про конкретну ролю населення, а без цього немислимо писати історію УПА.

От взяти б хоча такий розділ: «Поворот большевиків» (стор. 95). В ньому є і про русифікацію, і про експлуатацію села й міста, і про церкву, і про з'їзди інтелігенції, і про багато іншого — словом, накопичення матеріялу, поданого, як підпіллям, так і большевицькою пресою. Але автор не свідомий, що ці дані стосуються різного часу: багато названих справ не мали жодного відношення до УПА, чи то відбувалися на тих теренах, де УПА не діяла тощо. Зрештою вони й так не з'ясовують підсовєтської дійсности. В теренах діяння УПА всі намагання большевиків в той час ішли на закріплення адміністрації і впливів поліції, а це можна було зробити шляхом зламання нашого визвольного руху, і цьому основному завданню була тут підпорядкована вся політика большевиків. І, щоб висвітлити умови, в яких діяли підпілля й УПА, треба під таким кутом підійти до характеристики большевицької дійсности.

На кінець спинюся ще на характеристиці боротьби УПА на українських землях під Польщею (розділ «На Закерзонні» стор. 160), про що за кордоном порівняно ще найбільше матеріялів, — щоб показати, наскільки опрацювання автора годяться з дійсністю. З опису автора виходить, що поміж УПА й поляками — підпіллям, населенням і польськими «большевиками» — постійно велась війна, і навіть наведені ним підпільні матеріяли підібрані в тому ж пляні. Лиш звіт з наступу на Грубешів — спільно польських і українських повстанців — говорить про щось інше: дає картину співпраці з польським підпіллям. Яким же чином в автора тоді отак нагло поєднались польські й українські визвольні сили? За кордоном аж надто багато документів про співпрацю поміж УПА й ВіН-ом, а що почалася в квітні 1945 р. (навіть опрацьовані в «До Зброї», ч. 10—13), щоб автор міг про це не знати. І про те, що большевикам лише пізніше вдалося зорганізувати банди з польського місцевого шумовиння, які діяли проти УПА в деяких околицях Карпат і біля містечка Синяви Ярославського повіту. Автор же ж обмежився до картин про мордування українців і до оборонних дій УПА.

Боротьба УПА мала тут свої періоди: три виселенчі акції польського уряду, жнивна акція і останні наступи проти УПА літом і осінню 1947 р. У всіх періодах ворог мав свої характеристичні прийоми. Автор, крім згаданого оце повище, говорить ще про поворот ЧА і про останній наступ. Але й тут вводить своє товкмачення історії. Різні пересунення відділів УПА для переходу фронту він називає відтягнення за інструкцією Головного Командування УПА в Карпати й на Волинь. За твердженнями автора виходить, що на «Закерзонні» довший час не було відділів УПА і за цей час закріпилися «поляки», а потім відділи УПА мусіли пробиватися назад осінню й весною 1944—45 рр. Автор вичислює сотні під командуванням майора Рена, відділ «Вовки», курінь під командуванням Юрченка, сотню Голуба, що пробивалися, — тимчасом вони тоді були таки на місці. Загін Рена вернувся на Лемківщину зараз по переході фронту, а курінь Юрченка зорганізувався на Холмщині й переходив до УССР, та там був розбитий. Сотня Голуба була в складі цього куреня. Решта перечислених відділів УПА, що начебто перейшли на Закерзоння — щоб бити поляків, прийшли вже після договору з ВіН-ом і мали доручення від командування ВО в УССР іти рейдом на Словаччину, в Польщу чи на Білорусь (вд «Перебийніс», К-р Шумський). Тут і знаходимо «розправу» автора з «москофілами й членами та симпатиками КПЗУ» на Холмщині, мовляв, вони виїхали до СССР добровільно. Москофіли були лише в колишній Австро-Угорщині, а КПЗУ — з Комінтерну виключена ще 1929 р. — перестала діяти ще перед 1939 р. і тому не могла в 1944 р. мати своїх членів і симпатиків; колишні ж члени КПЗУ сиділи по совєтських тюрмах, або на високих становищах у Польщі (знали польську мову), чи врешті вдома або — в УПА, розчаровані большевизмом. Боротьба відділів УПА з початком 1946 р. посилилась не тому, що на Закерзоння прийшли нові відділи УПА, а просто тому, що тоді польський уряд виселював українську людність і всі сили УПА були спрямовані на розбиття цього пляну Кремля. І про цей відтинок боротьби можна б отак спростовувати багато ще «історичних» тверджень автора. Але думаю, що й того досить, щоб показати, яку історію УПА П. Мірчук дає читачеві.

Є. Прірва

Подяки

На фонд Місії УПА склали:

В Бразілії, Прудентопіль редакція «Праця» за стараннм о. д-р. Іринея Вігоринського — 106,50 крузейрів.

В Канаді дня 15 серпня 1953 на принятті в п-ва Ваврух у Торонті присутні гості склали на руки п. П. Вірстюка — 13 длярів.

В США п. В. Мельничук у Кліфтоні — 7 дол. та п. О. Р. в Нью-Йорку — 5 долярів.

На інвалідів УПА:

20 вересня 1953 р. в Торонто — Канада, під час святкування уродин п. Василя Біловусяка, присутні гості склали на руки п. О. Федорева пожертви на суму 35,25 дол., з чого призначено на інвалідів УПА 27,25 дол.

Жертводавцями були: Е. Федорів, М. Чіпак, В. Каласцюк — по 5 дол.; М. Шик — 3 дол.; І. Чопій, Г. Спас, П. Семків, Е. Дорош, Ф. Лебохорський — по 2 дол.; В. Амбросяк, І. Прокоп, С. Штирюк, М. Федунчик, Ст. Стефанко, В. Марків, М. Форостина — по 1 дол.; Михайло Вирва — 0,25 дол.

Усім Жертводавцям сердечну подяку складає
Фінансовий відділ Місії УПА

Оперативні принципи...

(Закінчення з 16. стор.)

те, щоб усі роди зброї, головно ж артилерія й танки, мали час підготовитися. Вищі командири часом не повинні лякатися видавати накази, ще заки й мають завершений образ денних боїв.

Ніч можна використати на те, щоб підсунути власну піхоту ближче до ворога і, заки ще розвидниться, зайняти становища догідні, для продовження наступу. Деколи воно може бути доцільно нічними наступами здобути частини терену, важливі для продовжування наступу. Зміни частин, і то навіть помітно надщерблених, сміють траплятися тоді хіба тільки вийнятково.

Вночі треба утруднювати рух ворога в безпосередньо ним обсадженому терені, і вподблизу нього, а головно його підкидування підмог і довіз стрілива. Робити це слід неправильним турбувальним (перешкоджувальним) вогнем, наскільки на це дозволяє стан стрілива, і далі — бомбленням навіть дальшого ворожого запілля.

Якщо до світанку пощастить підготовити вихідні становища, догідні для прориву, то в означений час можна приступити до штурму. Однак артилерія зможе тільки тоді успішно підтримати такий ранішній наступ, коли вихідні становища піхоти, що наступає, і ворожі становища будуть їй своєчасно відомі та коли вона матиме достатнє число точок зачіпу для кермованого стеженням вогню.

Вогонь, керований стеженням, раннім-ранком є для неї через несприятливі умови стеження часто неможливий. Тому може зайти потреба обрати пізнішу пору для виступу піхоти.

Вогнем на інші відтинки фронту ворога слід змилити щодо запланованого власного наступу та щодо місць задуманого прориву.

Коли нема певности, чи положення ґрунтовно зміниться, тоді треба підготовити все, щоб тоді можна було продовжувати наступ найближчого дня. Устійнення самого реченця наступу може бути застережене до окремого наказу.

Якщо приходиться числитися з істотною зміною положення у ворога, тоді звичайно треба дальший наступ оперти аж на новій розвідці.

На випадок, якщо — після успішно проведеного наступу — не вистарчає сил продовжувати його далі, тоді здобутий терен треба закріпити. **Перейдення до оборони,** — чи то, коли йдеться про передишку, чи про конечні заходи, — мусить бути окремо наказане. Важливе ще швидке перегрупування і впорядкування піхоти та її важких родів зброї, як теж негайне управильнення діяльности артилерії. Ця діяльність повинна охоплювати не лиш відбивання наступів ворожої піхоти, але також і придушування вогню ворожої артилерії, який — за даної ситуації — піхота звичайно відчуває дуже дошкульно.

Адреси представників В-ва „До Зброї“:

Австралія: **Fokshan Library & Book Supply**
1 Barwon Street
Glenroy W. 9, Vic.

Арґентіна: **Denysiuk Mykola**
c. Curapaligüe 790
Buenos Aires

Бельгія: **Schrajter F.**
4 rue des Bouleaux
Cheratte, Liege
чекове конто для пересилки грошей: Camp. 2 376.24

Бразілія: **Bajluk Dmytro**
Caixa Postal 6
Sao Caetano do Sul
Sao Paulo

Великобріт.: **Prokop Konstantyn**
131 Eastcot e Lane
South Harrow, Middlesex

Венесуеля: **Dejneka Alexander**
UKRAFOT Av. Espana
Edificio Panamerica
Caracas Catia

Канада: **O. I. Eliashevsky**
118 Medland St.
Toronto 9, Ont.

США: **Klym Jaroslaw**
114 East. 11th Street
New York 3, N. Y.

Франція: **Soroczak Myroslau**
27 rue Michelet
St. Etienne (Loire)

Тунезія: **Sawtchak Wolodymyr**
Barage de Ben-Metir
Ain' Draham B. P. 15

Швайцарія: **Dr. Prokop Roman**
Wabernstr. 40
Bern

Швеція: **Harbar Kyrylo**
„Ukrainska Sellskapet“
Box 32
Stockholm 1

За Самостійну Соборну Українську Державу

Воля Народам! Воля Людині!

ДО ЗБРОЇ

ЖУРНАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

ВИПУСК
22 (35)

БЕРЕЗЕНЬ
1954

РІК
ВИДАННЯ
VII

ЗМІСТ:

1. І. Бутковський:	Дороговказ	1
2. М. Ч.:	Дисципліна в підпіллі	3
3. З. Семенів:	Політичне виховання в УПА і підпіллі . .	4
4. С. К.:	До історії розвитку сов таємної служби	9
5. Г Д. Ф.:	Оперативні принципи в зустрічному бою	13
6. Є. Прірва:	Проблеми зв'язку в УПА і підпіллі . . .	18
7. Д. Кведер:	Юґославська партизанська війна	21
8. І. Чуб:	На українському Підляшші	31
9. В. Демчук:	Атомове поле бою	37
10. О. Горбач:	Рецензія: Історія українського війська	39

Ціна одного примірника журналу „ДО ЗБРОЇ":

в Німеччині	1.— нм.
у Вел. Брітанії	2.— шил.
в Бельгії	12.— бфр.
в Голляндії	1.20 ґульд.
у Швеції	1.20 кср.
у Швайцарії	1.— фр.
у Франції	100.— ффр.
в США	0.50 дол.
в Канаді	0.50 дол.
в Австралії	2 шил. 6 пс.
в Арґентіні	3 пези
в Бразілії	5 крз.

Адреса В-ва: **„DO ZBROJI"**

MÜNCHEN 2, Karlsplatz 8/III, US-Zone Germany

Адреси представників В-ва „До Зброї":

Австралія: **Fokshan Library & Book Supply**
1 Barwon Street
Glenroy W. 9, Vic.

Арґентіна: **Denysiuk Mykola**
c. Curapaligüe 790
Buenos Aires

Бельгія: **Schrajter F.**
4 rue des Bouleaux
Cheratte, Liege
чекове конто для пересилки грошей: Camp. 2 376.24

Бразілія: **Bajluk Dmytro**
Caixa Postal 6
Sao Caetano do Sul
Sao Paulo

Великобріт.: **Prokop Konstantyn**
131 Eastcot e Lane
South Harrow, Middlesex

Венесуеля: **Dejneka Alexander**
UKRAFOT Av. Espana
Edificio Panamerica
Caracas Catia

Канада: **O. I. Eliashevsky**
118 Medland St.
Toronto 9, Ont.

США: **Klym Jaroslaw**
114 East. 11th Street
New York 3, N. Y.

Франція: **Soroczak Myroslau**
27 rue Michelet
St. Etienne (Loire)

Тунезія: **Sawtchak Wolodymyr**
Barage de Ben-Metir
Ain' Draham B. P. 15

Швайцарія: **Dr. Prokop Roman**
Wabernstr. 40
Bern

Швеція: **Harbar Kyrylo**
„Ukrainska Sellskapet"
Box 32
Stockholm 1

Видає Місія УПА при ЗП УГВР.

Druck: „Logos", München 8, Rosenheimerstr. 46 a.

РІК ВИД. VII | БЕРЕЗЕНЬ 1954 | ВИПУСК 22 (35)

Дороговказ

У четверті роковини смерти сл. п. ген. Р. Шухевича

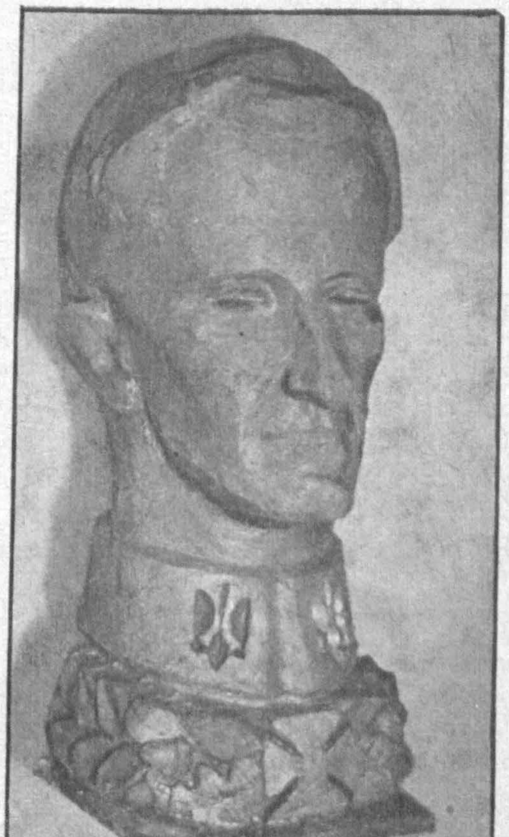

Погруддя ген.-хор. Романа Шухевича
роботи арт. різьб. М. Черешньовського
(з арх. В-ва «Український Самостійник»)

В березні цього року минає чотири роки, як на українській землі згинув у збройній боротьбі проти більшовицького окупанта Головний Командир УПА, Голова Проводу ОУН, Голова Генерального Секретаріяту УГВР - ген. Тарас Чупринка, Тур, Роман Лозовський - в одній особі Роман Шухевич. Згинув Командир УПА, організатор і надхненник визвольного революційно підпілля, найвизначніший політик і керівник визвольного руху, але боротьба не припинилася, ішла й іде далі.

Як перед чужинцями так перед багатьма з-поміж української еміґрації постає питання: Де є те животворне джерело, з якого український народ черпає наснагу до боротьби проти сили, що виграла другу світову війну, що насильно потоптала і топче незалежність багатьох народів і ще тепер паралізує і блькокує встановлення миру в усьому світі?

Де є та сила, що сколихнула українську стихію і запалила її до боротьби на всіх ділянках національного життя?

Постійні турботи, які Москва має в Україні, безнастинні чистки, безперервні пересунення та зміни на високих урядових, партійних і культурних постах, стосування поступок на переміну з спробами наступу на українство, істерична пропаґанда про „дружбу українського і російського народів" та вкінці свідчення чужих дипломатів, журналістів і поворотців з совєтського заслання, полону і тюрем, про стан національної свідомости і почуття національної окремішности, не говорячи вже про офіційні звіти і документи визвольного підпілля з Рідних Земель, доводять що сучасна Україна знаходиться в поході, в наступальному бою за свої національні, соціяльні й культурні права та за місце у вільній сім'ї народів.

Відповіді на питання, де є джерела національної сили, треба шукати передусім в ідейно-програмових заложеннях українського визвольного руху та в їх наслідках, тобто в самому факті існування збройної боротьби. Те, що український визвольний рух дістав у свої руки зброю, є у великій мірі заслуга ген.-хор. Р. Шухевича.

Гітлерівська расова і колоніяльна політика з її жорстокими методами поневолення упрощувала українську плятформу боротьби і зводила її в площину боротьби за голе існування, яка зроджувалася і розгаряла стихійно. Протинімецький фронт був отже другорядним і проминаючим питанням. Головна увага керівництва визвольної боротьби мусіла бути спрямована на головного ворога України - большевицьку Москву. Боротьба з большевизмом, з його перфідними і рафінованими методами, не йде тільки в біологічній, але передусім в політичній, культурній, релігійній, родинній площинах і в площині за душу людини взагалі

Щоб успішно протиставитися цій багатогранній загрозі, потрібно було не тільки технічного, але й політичного та морального озброєння.

Українська Повстанча Армія вже на початках разгорнення боротьби, в брошурі „За що бореться УПА“ виказала своє політичне обличчя. Прапорами, під якими вона мобілізує не тільки український але також і інші поневолені народи — це демократія і боротьба за реалізацію чітко окреслених гасел національного та соціяльного визволення і справедливого міжнародного порядку. В УПА побіч українських частин організовуються національні частини інших поневолених народів СССР, щоб у спільному фронті, за спільні права, протиставитися спільному ворогові Москві.

Під впливом зустрічі з новими елементами з східньоукраїнських земель та зустрічі з новим окупантом ідеологічні і політично - програмові принципи, що ними до цього часу послуговувалася ОУН, треба було змінити. Організація переживає глибоку кризу, яку щойно в серпні 1943 р. ліквідує III Надзвичайний Великий Збір ОУН. Відпадають догми і доктрини, відпадає вождівський принцип керівництва, а на їх місце входить у дію нова програма, сперта на засадах демократичного і справедливого суспільного економічного ладу. Р е а л і з а т о р о м і п р о м о т о р о м н о в о г о п о л і т и ч н о г о к у р с у с т а в ген. Р о м а н Ш у х е в и ч. Він був одним із тих, що вміли і мали відвагу відрізнити зерно української визвольної ідеї від полови, вміли очистити її від засмічення чужими українській духовості тоталітарними тенденціями.

Програма УПА, нове політичне вірую ОУН та плятформа УГВР - це є ті джерела, що дають українському визвольному рухові силу, яка сколихнула українську стихію до боротьби. Передусім створення УГВР, якій стільки часу і уваги присвятив сл. п. ген. Роман Шухевич, було логічною послідовністю цих великих змін, що їх пережив визвольний рух під час другої світової війни. Факт, що український визвольний рух не зважаючи на великі людські втрати, далі діє і знаходить поповнення своїх кадрів, свідчить про те, що його ідейно програмові заложення правильні, бо завжди притягають нових борців, які є готові за реалізацію їх вмирати. Це доводить, що вони не потребують жодних коректив, а зокрема коректив з далекої еміграції, ба що більше, такі намагання насильно внести „поправки“ розцінюються на батьківщині як диверсія.

Ген. Роман Шухевич - властивий стратег і тактик визвольної революції - вів бійця УПА і українського революціонера на тих ідейно-програмових позиціях. Ці ідейно-моральні засади дали силу бійцям — про яких він говорить, що вони „займуть місце мужнього спартанця в історії людства“,— із слабшим співмірно до ворожого технічним озброєнням протиставитися безпощадному займанцеві. В тактиці визвольної боротьби ген. Роман Шухевич безупинно має на увазі як внутрішнього так і зовнішньо-політичний аспект. Противиселенчі і протиграбіжницькі акції під час обох окупацій, протиколгоспні акції на західніх українських землях, велика противиборча кампанія, роз'яснювальна акція серед вояцтва совєтської армії, винищування органів ворожої безпеки, ламання перманентних бльокад і організація спільного фронту поневолених народів, пропаґандивна листівкова акція серед інших народів СССР, проведення відкритої і широкої боротьби за Закерзоння, пропаґандивні рейди частин УПА на терени сусідніх держав та республік СССР і великий рейд в Західню Німеччину, це тільки поверховий перелік акцій, що їх виконали УПА і визвольне підпілля під керівництвом Р. Шухевича.

Треба підкреслити, що сам факт існування боротьби на українських землях, зокрема її вияви, спрямовані на зовнішні ефекти, дали бажаний успіх для закордонної політики. Тільки завдяки боротьбі на українських землях українське питання стало нині актуальним у міжнародній політиці. Україна стала проблемою не лише для самої Москви, але й для всього світу.

Таємниця авторитету і значення генерала Шухевича лежить у рідкій сполуці прикмет та гармонійному поєднанню серця і розуму, втілене в одній особі чеснот вояка, громадянина і політика. Ці прикмети висунули його на чоло українських подій сучасної бурхливої і жорстокої доби. При оцінці визвольних змагань його ім'я буде нерозривно зв'язане з тими подіями. В розгарі дії 5 березня 1950 року впав генерал Шухевич у боротьбі, на яку кликав мільйони, в якій командував тисячами. Впав спокійний за дальшу долю керованої ним боротьби, бо на його місце залишилися співтворці його діл, а зокрема, якщо мова про ідейно-політичний зміст боротьби, залишився його наслідник полк. Коваль.

„Якщо колись спокійно зможемо глянути на наш пройдений шлях, - пригадуються його слова,- ми будемо мати чисту совість, бо ми були всюди там, де було потрібно наших сил, нашої дії, де була потрібна наша кров“.

Справді генерал Роман Шухевич віддав вже всю свою кров, а на його світлий життєвий шлях можемо дивитись вже ми. Він для нас світлий дороговказ.

Коли український народ здобуде свою самостійну, національну державу, він буде йти в аванґарді боротьби за найширше співробітництво між усіми народами світу.

П. Полтава

М. Ч.

Дисципліна в підпіллі

«Буду чесним, дисциплінованим і революційно-пильним воїном».
(Із присяги вояка УПА).

1. ЩО ТАКЕ ВІЙСЬКОВА ДИСЦИПЛІНА

Дисципліна — **основа** війська і передумова кожного його успіху. Коли б у війську не було безумовного підпорядкування одиниці, не можна було б ані втримати його, ані ним керувати. Без суворого послуху не можна ані вишколити військового відділу, ані теж вести його в бою. Оцей безумовний послух ми вкладаємо в одне загальне поняття — військова дисципліна.

Під поняттям **військова дисципліна** — розуміємо: точне і сумлінне виконування наказів і доручень своїх зверхників та перестерігання приписів військових правильників.

У залежності від роду дій розрізняємо **маршову, вогневу, бойову** і т. п. дисципліни, які, насправді належать до загальної військової дисципліни.

Маршова дисципліна охоплює всі ті правила, що торкаються маршу війська, як, наприклад, точно займати свої місця в ладі, маршувати в наказаному темпі, без дозволу не говорити, не співати, не курити, не виходити з колони тощо. Подібно й вогнева дисципліна перестерігає виконання правил ведення успішного вогню, а бойова — правила ведення бою в даних умовинах.

Залежно від того, з яких спонук випливає військова дисципліна та які її зовнішні вияви, розрізняємо: **механічну** (відрухову), **свідому** (внутрішню) і **формальну** (зовнішню) військову дисципліну. Всі ці три роди дисципліни у війську взаємно доповнюються, одначе свідома дисципліна повинна бути тут основною.

Найчастіше стрічається у війську механічну дисципліну, яку відділ може засвоїти найлегше. Цю дисципліну осягається шляхом довших вправ, під час яких боєць виконує видані йому накази зовсім механічно, і це по якомусь часі входить в його «кість і кров». Наслідки такої механічної дисципліни часто спостерігаються у цивільних осіб, які недавно вибули з військових рядів і ще довший час поводяться так, як у війську. На такій саме механічній дисципліні здебільша основуються армії з багатонаціональним складом, вояки яких не є спаяні між собою якоюсь високою ідеєю. Треба дуже високо моральних і свідомих великої мети бійців, щоб можна було виховати їх у свідомій дисципліні і щоб вона вистачала їм переборювати трудноші й небезпеки під час війни.

В кожній армії військова дисципліна є, в першій мірі, механічна, а в меншій мірі — свідома. Свідома дисципліна військового відділу — це ідеал, до якого змагають усі військові командири-виховники. Вона випливає з духових спонук і основується на високому почутті вояцького обов'язку та на свідомості великої мети за яку бореться армія.

Механічна дисципліна, як вказує вже сама назва, має своє джерело в певних військових навиках, які військовий відділ засвоює собі шляхом довших вправ. Ця дисципліна впродовж якогось часу може змінитися на свідому дисципліну, яку, одначе, завжди таки доповнює механічна дисципліна. Тим то, впроваджуючи у відділ свідому дисципліну, не треба геть зовсім нехтувати механічною дисципліною, бо й вона має у війську своє важливе значення.

Формальну дисципліну виплекується у військовому відділі, подібно, як і механічну, шляхом відповідних вправ. Вона конечна у війську для втримання ладу і порядку в середині відділу. Формальна дисципліна виявляється назовні в таких точно визначених військових формах, як постави, віддавання почестей, зголошування і т. п.

Механічна, свідома і формальна дисципліна мають у війську своє призначення і взаїмно одна одну доповнюють. Однак основою військової дисципліни повинна бути свідома дисципліна.

2. ЗНАЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ У ВІЙСЬКУ

Як сказано вище, основою війська є дисципліна. Зокрема свідома дисципліна бійців підносить високо моральну вартість відділу і тим самим його боєздатність та робить цей відділ видержливим на найбільші трудноші і небезпеки. Відділ, який тільки зовнішньо зіграний, а не є здисциплінований, під натиском ворога може легко розсипатися. А в мирні часи тільки завдяки існування дисципліни у війську можна вести трудну вишкільну працю.

Безумовне підпорядкування власної волі зверхникові може бути деколи трудним, головним чином, тоді, коли тому противляться власні бажання і погляди. Тільки сильне переконання, що висока дисципліна є необхідна у війську для виконання наложених на нього народом завдань, може створити сприятливі умови для вишкільної роботи. Кожна людина, яка вступає у військові ряди, має якісь навики з цивільного життя, які завжди з початку дуже утруднюють ведення військового навчання у відділі. Щойно впровадження сильної дисципліни у відділі дає змогу командирові виконувати цим відділом навіть найтрудніші військові вправи.

Ще більше значення має військова дисципліна під час війни, коли вояки є виставлені на найбільші трудноші й постійні небезпеки. Навіть хороброму і сильно моральному відділові, коли в ньому немає дисципліни, свою волю накидає йому здисциплінований ворог. Військова дисципліна робить військовий відділ боєздатним, а це в бою є запорукою перемоги. Навіть воєнні виснаги й небезпеки, які загрожують здоров'ю і життю вояків, не є перешкодою до перемоги над ворогом для такого відділу, в якому існує висока дисципліна.

Тим то кожний командир повинен дбати, щоб у його відділі крім хоробрости, любови до рідного краю й інших моральних прикмет, передусім була висока дисципліна. Зокрема дуже здисциплінованим мусить бути український повстанець, який бореться з ворогом у багато трудніших умовах, ніж вояк кожної іншої реґулярної армії.

Дисципліна зобов'язує не тільки рядових бійців, але ще більше — командирів, які повинні бути зразком здисциплінованих вояків.

Завдяки суворій дисципліні озброєна маса творить зорганізоване військо, здатне під час миру до важкої вишкільної підготовки, а в час війни — до виконування важких бойових завдань. Тим то від усіх українських повстанських командирів і бійців вимагається **високої** і **свідомої** дисципліни.

3. ВИПЛЕКУВАННЯ І ВТРИМУВАННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Виховувати здисциплінованого бійця — святий обов'язок командира і політвиховника відділу та всіх звехників бійця. За втримання дисципліни у військовому відділі відповідає цілий командний склад відділу, а командир відділу — зокрема.

Тим то командир відділу повинен подбати про

те, щоб кожний боєць (новобранець), що приходить до його відділу, пройшов основний вишкіл про військовий наказ і його виконання, про обов'язки бійця і взагалі про все, що творить основу військової дисципліни. Кожен боєць мусить знати, що від нього вимагається і що йому загрожує на випадок відмови виконати наказ або неперестерігання приписів військових правильників.

Дисципліна вимагає свідомого виконування усіх розпорядків і наказів. Виданий зверхником наказ мусить бути виконаний своєчасно, без відмови або якихнебудь завваг. Підлеглий не сміє питатися про причину або мету наказу. Коли підлеглий наказу не розуміє, тоді у військовій формі прохає його виснити. Треба вимагати від підлеглих охочого виконування наказів, хоча б мета наказу була їм незрозуміла, завдання складне й важке, а виконання зв'язане з небезпекою.

Дуже важливо, щоб командир від самого початку виховування заслужив собі в бійців свого відділу відповідне **довір'я і пошану.** Необхідно, щоб підлеглий був переконаний, що його зверхник ніколи не видає непотрібного і недоцільного наказу або такого, який не є службово конечний.

Нарешті підлеглий повинен мати довір'я до військового знання і здібностей командира, до його моральної вартости та переконання, що командир краще знає положення і зуміє вийти з кожної ситуації. Основана на взаємному довір'ю дисципліна зробить відділ високо боєздатним.

При виховній роботі командира дуже велике значення має його особистий приклад, який для кожного бійця править за зразок. Бійці засвоюють собі, звичайно, всі прикмети своїх зверхників без розбору, чи ті прикмети добрі чи недобрі. Длятого то командир, вимагаючи дисципліни від бійців і сам мусить відзначатися високою дисципліною супроти своїх зверхників і військовим тактом супроти своїх підлеглих. Відповідна поведінка командира, видавання наказів і провірка їх виконности, поуки про військові приписи і т. п. дуже сприяють піднесенню дисципліни у відділі.

Дуже успішний засіб піднесення дисципліни у відділі, зокрема у новозорганізованому, — це **впоряд** (формальна муштра). Тим то впоряд треба переводити у відділах досить часто та в кожних умовах.

Для втримання дисципліни у відділі командир розпоряджає різними засобами, а передусім: а) відповідною особистою поведінкою і добрим впливом; б) нагородами; в) карами. Останнього засобу втримання дисципліни командир повинен вживати тільки у випадках явного порушення дисципліни. В основному треба підтримувати дисципліну у відділі більш виховними засобами, а менше — карами.

Командир сприяє втриманню дисципліни у відділі, коли він:

а) сам точно виконує накази і доручення своїх зверхників;

б) видає службово необхідні накази та провіряє їх виконання;

в) ніколи у прияві бійців не критикує своїх зверхників або безпосередніх зверхників бійців, ані теж не допускає до такої критики в своїй приявності;

г) притягає до відповідальности підлеглих за кожне порушення військової дисципліни;

г) поводиться супроти своїх підлеглих справедливо і з військовим тактом, допускаючи їхні завваження, внесені службовою дорогою до відповідного зверхника;

д) кожний особливий вчинок підлеглого, який сприяє піднесенню дисципліни, старається нагородити, згідно з відповідними військовими приписами.

Дуже сильно обнижує дисципліну відділу його довша бездіяльність або велика фізична перевтома, фамілійна поведінка командирів супроти бійців, потурання командирами самовільних вчинків бійців, як зражуюча поведінка з населенням, реквізування різних річей і т. п.

З цього бачимо, що рівень дисципліни у відділі залежить передусім від самого командира відділу, який розумним керуванням відділу і виховною роботою у відділі може піднести дисципліну відділу до відповідної висоти.

Зразком дисципліни українського повстаця ми ставимо свідому дисципліну, основану на високому почутті національного і вояцького обов'язку. Така висока дисципліна УПА — дуже важлива запорука її незламности і перемоги.

(Передрук з підпільного краєвого журналу «Повстанець» ч. 5—6, квітень—травень 1945 р. Рік II. Видає Українська Повстанча Армія).

З. СЕМЕНІВ

Політичне виховання в УПА і підпіллі

Моральна вартість армій відогравала й щораз більше відограватиме одну з вирішних роль при осягненні перемоги над ворогом. Високі духові вартості вояка, получені з вивінуванням, озброєнням, вивченням воєнного ремесла, в парі з політичним розсудком державних кругів — є тими чинниками, які разом дають т. зв. «чуда» в часі воєнних дій. Брак хоч би одного з тих компонентів, поза випадковим збігом щасливих обставин, призводить до декомпозиції й скоріше чи пізніше до певних поразок.

Ці засадничі істини в більшій мірі мають значення, коли йдеться про повстанські армії. Це є армії, які постають з правила під ворожою окупацією країни і ставлять собі за мету знести нестерпний стан ворожого панування. Виникнення цих армій зумовлене в першій мірі авторитетом політичного керівництва і прогресивністю кличів, які вони голосять. Авторитет та ідея є спроможні притягнути, або принайменше прихилити до себе маси, щоб далі черпати з них людський матеріял для заповнення повстанських рядів. Тому цілі боротьби мусять бути чітко і ясно окреслені, вони мусять сходитися з інтересами народу й мусять бути вищі, ніж ті, що їх голосить ворог. На основі цього в народніх масах витворюється переконання про конечність і доцільність боротьби, як засобу до здобуття самостійности. Тоді народ еманує зі себе найкращих своїх синів до підпільної армії, сам жертвує своєю безпекою, несе повстанцям допомогу всім, що є в його спроможностях.

Повстанська армія не мала б можливости протягом довшого часу втриматися при існуванні, коли б призов у її ряди відбувався при допомозі примусу. Її члени рекрутуються тільки на основі добровільности, бо такий їх набір є головною запорукою стійкости, безпеки й певности. Розуміється, що при цьому належить звертати пильну увагу на різного роду провокативний елемент. Насильно змобілізований рух спротиву опинився б незвичайно скоро в катастрофальному положенні. Він давби спочатку дезерції, а згодом агентура й провокації роз-

садили б його зсередини, залишаючи тільки по ньому сумну славу, що компромітувала б організаторів та цілу ідею боротьби.

Інтензивність підпільної боротьби узалежнена в великій мірі також і від сили й проникливости ворожої окупації. Там, де вороже панування є слабше, де воно не має опертя в народі, там дія визвольного руху може набрати загрозливих для цієї окупації розмірів. Навіть при сильному нажимі окупанта, при вміло проведеній аґентурній роботі й киненні проти нього цілого окупаційного апарату — воно втримається, коли це підпілля не дасться викінчити на барикадах, не дасть себе заманеврувати на манівці, не втратить контакту з народніми масами. В тому випадку підпілля мусить обмежуватися тільки до найконечніших і найефектовніших дій.

При цьому немалу ролю відограє теж спосіб ворожої боротьби. Коли б це зілюструвати на прикладах з протинімецької і протибольшевицької боротьби УПА, то виявиться цілий контраст одних і других умов. Тоді, коли Німеччина, була зайнята своїми загарбницькими війнами, і не могла кинути потрібної кількости війська проти УПА, не могла і не мала можности наладнати відносин з потрібною кількістю продажного елементу, тоді СССР мав справу значно влегшеною, особливо по закінченні війни. Большевики є майстрами в організуванні провокативного елементу. Боротьба з німецьким окупантом не відогравала особливих труднощів, з большевиками мається справа незвичайно складніше. Колективізація на селі, а тим самим обмеження харчувальної бази повстанців, кинення довільної кількости спеціяльно вишколених поліційно-військових сил для поборювання, стосування найрізнороднiших методів боротьби, а щонайгірше сильна розбудова донощицько-провокативного апарату — є тими головними труднощами, з якими сьогодні мусить рахуватися українське підпілля.

Ці наші вступні завваги є спрямовані на те, щоби вказати на ту незвичайну стійкість, ідейність і самопосвяту українського повстанця, який серед найважчих обставин зумів уже понад 10 років витримати на своїй стійці. Звідки ці, приречені на безупинну й виснажуючу боротьбу люди черпають корм для такої надлюдської постави?

Питання незвичайно складне й ледви чи без довгих і солідних студій на місці, можна на нього врешті відповісти. Ми тут заторкнемо тільки одну ділянку, яка безумовно в значній мірі спричинюється до такого стану — **політичне виховання в УПА.**

УПА не тільки бойова, але й політична сила

В тому аспекті ставлено справу від самих початків і це мало своє виправдання. Ставити наголос на сам тільки військовий бік справи, було б недоцільним, хоч би вже тому, що не було передумов для військових дій ширшого маштабу. Упадок ґітлеризму потягав за собою неминучий прихід большевизму. Орієнтація на війну Заходу з СССР була нереальною. Тому ставка політичного керівництва йшла в цьому напрямі, що доведеться ще довший час проводити лише найнеобхідніші дії військово-політичного характеру з обмеженою ціллю: зберегти якнайдовше сили для рішального моменту. Пізніші події потвердили правильність таких міркувань і зв'язаних з цим заходів.

Новий прихід большевиків приніс зі собою отруйливу «пропаганду й агітацію», нове порозуміння родинної і суспільної моралі, нове докорінно змінене розуміння історії, традиції тощо. Ці «блага» не були б такими страшними, коли б вони відносилися тільки до старшого віком населення. Нажаль, загроза була в першій мірі для дітвори й доросту. Струджені селяни, які згодом перемінювалися в колгоспних кріпаків, не все мали змогу, а то й потрібну свідомість протиставитися насильно накиненому світоглядові. Та й ті, які могли б протидіяти цьому лиху, потребували допомоги, бо над ними стало висів Дамоклів меч — МВД.

Ці причини давали поштовх до того, щоби зробити УПА політичною армією, свідомою своїх цілей і завдань, готовою нести тягар боротьби не тільки в повстансько-військовому, але й політично-пропагандивному аспекті. Йшлося про те, щоби зробити вояка УПА рівночасно носієм і захисником ідей волі, самостійности, соборности і справедливого соціяльного ладу. Він мав стати діючим пропагандистом справи, за яку боровся, мав давати відповіді на питання дня й бути відповідальним за всі свої вчинки. Одним словом, йшлося про те, щоби він був політично виробленою людиною.

Розв'язання цієї проблеми було пов'язане з важкими труднощами. Не вистарчало, щоби повстанець був тільки свідомий своєї національної приналежности й готовий боротися. Попри це він потребував ще мати певну потрібну дозу інтелігенції на те, щоби успішно справлятися зі своїми завданнями. В УПА знайшлися люди різних суспільних прошарків, найбільше таки дітий села, які поза народню освіту, а то й кількома клясами народньої школи, не мали змоги, або не могли набути більше знання. З цим станом треба було рахуватися й поробити заходи, щоби зарадити лиху. Треба було звернути увагу не лише на виховування характеру вояка, але також на подрібніше прищеплювання йому плятформи боротьби, з якої він мав стартувати в своїй пропагандивній роботі.

Іншого роду трудністю було знайдення програми, в імя якої мала вестися боротьба. До якої змагаємо України, яке вона має мати обличчя, яка влада і який устрій, який суспільний лад має прийти на зміну большевизмові? — це були питання, з якими можна було зустрінутися в розмовах з селянами, робітниками, не говорячи вже про інтелігенцію. На ці питання треба було давати вдоволяючу відповідь, коли УПА мала йти з народом і в ім'я його інтересів вести боротьбу. Врешті, і кожний повстанець хотів знати в ім'я якого ідеалу він має бути готовий жертвувати своїм власним життям.

В останніх роках і після війни єдиною діючою політичною силою в Україні залишилася тільки ОУН. Вона мала величезні впливи і поперття в народі. Вона дала найбільший вклад в організацію УПА й вела боротьбу проти всіх режимів. Вона мала всі шанси прищепити свою ідеологію в УПА, очолити її й надавати напрям боротьбі. Такою нагодою вона, однак, не покористувалася. В УПА опинилися люди різних світоглядів і політичних переконань, були й давні противники ОУН, але їхній патріотизм наказував їм стати по стороні тих, які не складали зброї перед окупантом. Треба було знайти іншу, сприятливу для всіх плятформу боротьби. Таким чином, завдяки УПА і ОУН дійшло до створення УГВР — цього начального керівного тіла, в якому поруч провідних членів ОУН зайняли місця патріоти інших політичних переконань. Без крихітočки пеpеборщення можна сказати, що постання УГВР було одним з найбільших досягнень внутрішньої політики в часі другої світової війни.

Цим способом УПА дістала для себе політичне завершення й політичну плятформу. Вона стала підпільною армією, в якій кожний український патріот, без різниці своїх політичних переконань, знаходив для себе місце. Єдиною передумовою було тільки те, щоб він хотів активно боротися проти поневолення, за самостійність українського народу.

Завдяки наполегливій праці над особистим вихованням кожного вояка, над засвоюванням ним цілей і завдань, за які ведеться боротьба, тобто над політичим виробленням того вояка, УПА стала тим чим вона є: повстансько-визвольною армією цілого народу з чітко визначеним політичним обличчям. Крім боєвих дій, виконує вона теж величезну

освідомлюючо-пропагандивну роботу, як у власному, так і серед чужих народів. Вистарчить тільки згадати, яким великим довірям користується вона серед населення, коли вже довгими роками ворог не зумів розірвати кріпких вузлів, які їх разом в'яжуть. Вона є організатором чи то активного, чи пасивного спротиву населення, вона, завдяки прогресивності її ідей, спирається виключно на власний народ і користується активною його підтримкою.

Чистота визвольних ідей

Поодиноких людей оцінюємо після їх вчинків, не дивлячись часто на мотиви, якими вони кермувалися. Так розцінюємо і вчинки групи людей, суспільні чи політичні рухи.

Коли ж ідеться про повстанську армію, то й ту існує подібний підхід до справи. Однак треба додати, що підхід цей є більш регористичний. Під люпу громадської думки підпадає не тільки підпілля в цілому, але й поодинокі його члени. Тут існує радше нахил узагальнювати всі поступовання повстанців. Буває так, що публічний вчинок одної людини, особливо незгідний з громадськими поглядами, в найкращому разі кидає тільки тінь підозріння на цілий визвольний рух, а то й часто відштовхує, або вороже наставляє до нього ціле суспільство. Людські властивості, однак, не все є ідеальними. Цей момент мусів бути особливо узгляднений в УПА. Коли вона голосить ідеї гуманности й справедливости, то й її вчинки і вчинки її членів не можуть розбігатися з цими ідеями. Зміряючи до визволення народу з неволі, УПА не може рівночасно діяти в противному напрямі. Це її дискредитувало б і в найкоротшому часі вона втратила б усе довіря, яким напочатку користувалася.

Послідовність дії, згідна з голошеними кличами, мусить ціхувати кожний визвольний рух. Він, в межах можливого, мусить консеквентно зміряти до здійснювання своїх ідей. Він у зародках мусить ліквідувати противні цьому наміри своїх членів, коли фактично має сповнити свою місію.

Що було б сталося, коли б УПА голосячи, що не воює проти Червоної армії, рівночасно вбивала всіх зловлених до полону червоноармійців? Немає найменшого сумніву, що в короткому часі після таких перших вчинків вона наставила б до себе вороже цілу Червону Армію й большевики не потребували б для ліквідації УПА вишколювати спеціяльних відділів МВД-МГБ. І тільки завдяки тому, що УПА залишилася на практиці вірною голошеним кличам, в боротьбі проти себе вона зуміла зневтралізувати Червону Армію, ба щобільше, знайти в її рядах багато випробуваних друзів, навіть у вищих командуваннях, які різними можливими способами помагали підпіллю.

Ставимо друге питання: що було б сталося, коли б вояки УПА, виступаючи проти ворожого грабування населення й терору, самі, нехай і неофіційно, займалися б таким грабежем або терором? Висновок з цього вийде ясний. Тоді моментально УПА не то що не мала б ніяких симпатій в народі, але кожний селянин при появі повстанця шукав би захисту у ворога, а в слід за цим, без опертя на народ, були б неможливими ніякі дії УПА. І ще одно: що було б сталося, коли б УПА не відмежовувала режиму від народу, а ставила їх під один знаменник? В такому випадку вона напевно не мала б такого позитивного розголосу серед чужих народів, як це в дійсності було. Тоді не були б можливими пропагандивно бойові рейди по Чехо-Словаччині, Польщі, Румунії, Білорусі і т. д.

Вже цих кілька прикладів наявно доводять, що чистота визвольних ідей підпільної армії мусить бути вдержувана включно до нюансів. Ті ідеї мають бути засвоєні кожним членом визвольного руху й придержувані на кожному кроці. Різні спроби людей, які не повинувалися б цьому, мусять бути радикально усунені.

Протягом свойого існування УПА зуміла втримати своє ім'я чистим і неcплямленим. Вона консеквентно здійснювала і здійснює свою програму й хоч як населеню дошкулює ворожий терор, воно все є тісно пов'язане зі своєю армією. Цим однак, ми не хочемо сказати, що все в УПА було ідеальним. Безперечно були тут і певні промахи, особливо на нижчих щаблях. Тут послужимося прикладом з піднімецької окупації. Командир сотні, яка діяла в околиці Кам'янки Струмілової, Орел, на власну руку переводив переговори з німцями в напрямі співпраці з ними. Частково, цю співпрацю він почав здійснювати, так, що незабаром населення поставилось до відділу вороже й усе це шляхом скарг дійшло до відома вищого командування. Щоби змити пляму, яка безумовно була б лягла на цілу УПА, к-р Орел пішов під воєнний суд і був розстріляний.

Шляхом вірности голошеним кличам і плятформі боротьби, шляхом їх здійснювання на практиці й шляхом береження обраної політичної лінії, УПА досягла того, що в даний момент можна було досягти — цілковитого довіря свого й чужих народів і активної ними підтримки в боротьбі. Ідеї УПА стали ідеями народу, а воїн УПА став дійсним оборонцем прав України.

Політичне виховання в УПА

Виконування завдань УПА в політично-пропагандивному напрямі зустрічалося б з великими трудностями, коли б не було створено окремого політвиховного відділу. Командири відділів, маючи обов'язок дбати про військову підготовку й бойову готовість своїх відділів, не все могли, а то й мали змогу займатися ще й цими справами. Вони в засаді не обов'язково мусіли визнаватися в нюансах політичного курсу, бо вистарчало, коли вони мали фахове образування. Не є тайною, що військові фахівці рідко займаються справами політики. Вони попросту мають до неї певне упередження, а то й нехіть. Повстанським командирам мусіли в допомозі стояти люди, які повинні були зосереджувати свою увагу виключно на проблеми моральної вартости вояків і на згідну з загальними настановами боротьби дію. Саме ця функція припала політвиховникам.

В структурі УПА політвиховник займає одну з першорядних функцій. Він є заступником команданта по політвиховній ділянці й у зв'язаних з нею справах має рішаючий голос. Ділово підпорядковується він політвиховникові вищого щабля.

Найбільше поле діяльности має політвиховник сотні, а це тому, що діє він безпосередньо в бойовій одиниці і має безпосереднє відношення до практичного здійснювання намічених завдань, як теж має кожночасно потрібних до диспозиції людей. Сотня, як окремо діюча в підпільних умовах одиниця, має теж найбільші шанси проводити всю політично-пропагандивну роботу серед населення, впливати на формування його думки й здійснювати на практиці потрібне відношення до ворога, його адміністративного апарату та військових чи політичних частин. Справи не міняє й пізніше розчленовання сотень, бо поодинокі її групи є зі собою тісно пов'язані й таким чином вплив сотенного політвиховника є самозрозумілим.

Але з другої сторони, тут може виникнути теж поважна небезпека, коли сотенний політвиховник не вміє належно впоратися зі спочиваючими на ньому обов'язками, або коли він не вміє наладнати дружніх відносин з командирами, обо з вояцтвом. Тому зрозумілим є, що при підборі сотенних політвиховників наголос мусить падати на людей, які уздібнені до цієї роботи й як під моральним,

так і під військовим оглядом не можуть мати ніяких закидів. Мусять це бути бездоганні одиниці, які зуміли б здобути потрібний авторитет серед вояцтва, командного складу й населення. Крім цього мусять вони мати відповідне образування й психологічні уздібнення, щоби могти розуміти людей, знаходити до них відповідний підхід і допомагати їм в кристалізації їх думок.

В залежності від того, чи відділ діє в цілості, чи розчленовано, чи виникає потреба мати ще більше людей до допомоги, може політвиховник сотні в порозумінні з командиром призначити ще окремих чотових політвиховників. Над ними має він безпосередній нагляд і контролю їхньої роботи.

В часах, коли дозволяли умовини, особливо за німецької окупації, відбувалися окремі курси політвиховників, на яких протягом кількох тижнів підготовлялося кандидатів на такі пости. Такі вишколи відбувалися звичайно при політвиховному відділі Воєнної Округи. Згодом, коли через сильний натиск ворога, групове проводження вишколів було зв'язане з великими труднощами й небезпекою, підбір кандидатів відбувався індивідуально й політвиховник вищого щабля проводив індивідуальну підготовку кандидата на політвиховника нижчого щабля.

Діловим зверхником сотенного політвиховника є політвиховник куреня. До обов'язків останнього належить: давати інструкції, завдання й служити порадами сотенним політвиховникам, як теж проводити контролю їхньої роботи. Він у свою чергу орієнтується про ситуацію в терені й згідно з нею дає напрямні щодо відповідних заходів у цьому напрямі. Місце його знаходиться звичайно при штабі куреня, з практичних однак взглядів може він перебувати й біля поодиноких сотень. Через політвиховника Тактичного Відтинка, Воєнної Округи й Групи завершується гієрархія політвиховників у Головному Командуванні.

В формаціях українського підпілля є ще одна функція, яка характером своєї роботи є зближена до політвиховника. Є це пропагандист в організаційній структурі ОУН. Як говорить сама назва, займається він пропагандою визвольних ідей передусім серед населення і в ворожому окруженні. Різниця між ним, а політвиховником полягає в тому, що політвиховник діє у власному нутрі й при допомозі, як теж за посередництвом повстанців своєї частини — назовні. Діяльність організаційного пропагандиста проявляється передусім назовні. Організаційного пов'язання між одним і другим немає. Тут може існувати тільки взаїмна допомога, зокрема у виконанні завдань щодо населення, чи ворожого середовища. Організаційний пропагандист не має ніякого відношення до внутрішнього виконування обов'язків повстанського політвиховника.

Завдання й методи дії політвиховників

Діяльність політвиховника як внутрі так назовні мусить бути продумана до подробиць, щоби в своїх наслідках давала повний успіх. Коли політвиховник є свідомий свого становища й можливостей проявляти свої здібності, тоді може він незвичайно високо піднести моральну, а за тим і боєву вартість своєї частини, а далі — змоделювати свою частину так, що вона буде користуватися цілковитим довірям свого населення й пошаною ворога. Сам політвиховник не мусить і не потребує вибиватися на перше місце, або робити про себе непотрібний розголос. Вповні вистарчає, коли він стається «невидимим», але діє так, що вся намічена робота й усі завдання знаходять своє правильне завершення. Політвиховник, який не розуміє, або переоцінює чи недоцінює свою вартість, ніколи не зможе добитися успіхів. Зарозумілість і хвороблива амбіція, як це зрештою часто буває на всіх суспільних становищах, призводить до втрати авторитету й людина з такими комплексами скочується внедовзі до загального посміховища. Тому політвиховник в першій мірі мусить присвятити багато уваги самому собі. Своєю поведінкою, інтелігенцією, естетичним виглядом, моральними і бойовими вартостями він мусить світити прикладом для свого довкілля.

Діяльність політвиховника, йде в чотирьох напрямах: по відношенні до командного складу, бійців, населення й ворога.

а) Діяльність серед командирів.

Політвиховник є заступником командира по політвиховній ділянці. Він бере активну участь у всіх старшинських відправах і нарадах. Він має обов'язок і право звернути увагу на політичний бік плянованих боїв, акцій і іншого рода дій відділу, тобто вказувати на те, чи є вони згідні з загальною плятформою боротьби й наказами командування. Зокрема він має служити командирові порадами про потребу відповідних політичних дій. Його голос є важливий при підношенні заслуг вояків і нижчих командирів, як теж при подаванні кандидатів до авансів, похвал, чи нагород. Орієнтуючись про моральну, а за тим і бойову вартість відділу й подаючи свої пропозиції, він може домагатися від командира поробити в цьому напрямі відповідні заходи — провести певні акції, або й заперестати певні дії. Таксамо може він домагатися проведення відповідних бойових чи пропаґандивних дій, які з огляду на пропаґандивно-політичний ефект мали б важливе значення.

У відношенні до нижчих командирів, завдання політвиховника полягає в тому, що він має припильновувати, щоби вони мали, крім потрібного морального рівня, теж належний авторитет серед вояцтва. Особливо він повинен перестерігати додержування засад справедливости й людяности. При певних недоліках, спільно з командиром, має він поробити всі заходи, які оздоровили б ситуацію.

Крім офіційного, повинні лучити політвиховника з командирами дружні відносини. Практика виказала, що шляхом особистих розмов і при застосовуванні відповідальної тактики, дається осягнути далеко більші наслідки, як це можна було б зробити службовим порядком. Дружня порада, навіть вище поставленому командирові, знаходить більше зрозуміння, як виправдана вимога. Делікатне й дискретне звернення уваги на незнання певних справ кінчиться звичайно тим, що людина, якій зроблено таку заввагу, шукатиме шляхів здобути більше знання.

б) Діяльність серед повстанців.

Коли б послужитися вояцьким жартом і сказати, що командир є батько (повстанці називають його «старим»), а бунчужний мамою, то треба було б додати, що в підпільних умовах політвиховник є нянькою відділу. В його руках знаходиться свого роду термометер, який при гарячковому стані каже бити на сполох і подавати для лікування конечні середники. Висловлюючись конкретніше, політвиховник є цією людиною, яка повинна знати настрої бійців і відповідно до їх стану застосовувати такі заходи, які давали б максимум успіху у боротьбі. Можна теж було б сказати, що він є душею відділу. Завдання його в цьому напрямі можна схопити коротко: держати високо моральну й бойову вартість повстанців. Однак до виконання так короткого завдання веде довгий і трудний шлях. Людська бо душа підпадає різним коливанням і дуже часто в наслідок непригожих обставин попадає в депресію, з якої трудно її вирвати. Знайти світ радости в підбольшевицькій окупації, навіть найбільшим оптимістам не все вдається. А однак, не зважаючи на несприятливі об-

ставини, повстанці не то що не піддаються настроям страшної доби, але де тільки дається, витягають зі своїх «арсеналів» запаси здорового жарту й обмінюються невимушеними дотепами. Вдержати погідний настрій вояцтва, це половина успіху роботи політвиховника.

Ми згадували вже, що виховання характеру повстанця, це одна з перших і основних цілей політвиховника. Осягнувши її він може постепенно ставити собі й інші цілі, як всестороннє образування, політична грамота, тощо.

Способи, якими політвиховник може осягнути намічені цілі, є різні. Найбільше успіхів дають окремі, невимушені розмови з поодинокими вояками. Їх треба вести прямо й одверто. З розмови повстанець має вичути, що політвиховник відноситься до нього щиро й без жодних упереджень.

Успішними бувають теж групові гутірки, в яких політвиховник має спонукати учасників брати в них живу участь і щиро висловлювати свої думки, чи наболілі питання. Можуть бути теж офіційні збірки цілого відділу, на які політвиховник мусить заздалегідь бути підготований, щоби провести політвиховні зайняття. Вони, однак, надаються тільки до окремих для цього пристосованих тем.

Щодо тем гутірок і розмов, то їх можна підшукати безліч і всі можуть бути цікавими. Вибір таких тем стоїть політвиховникові вільно до диспозиції. Залежить тільки від того, наскільки він здібний і спосібний справитися з такими завданнями.

Крім таких тем, політвиховник має ще цілий ряд інших — більш складних: дає огляди міжнародніх подій, коментує власне положення, потягнення власних керівних чинників, ознайомлює вояцтво з підпільною літературою, а далі дає пояснення ворожої політики супроти України, дає відповіді на питання, з якими при зустрічах з населенням може зіткнутись повстанець, повчає як заховуватись і про що можна говорити з населенням. Далі, може він перейти до подавання лекцій з історії й географії, спочатку України, а далі й інших країн.

Окремим виховним чинником є улаштовування національних та релігійних свят і в зв'язку з тим плекання народніх традицій і релігійних почувань. Час до часу можна теж уряджувати окремі веселі вечорі, або й навіть, якщо дозволяють обставини, театральні виставки. Поведінка самого політвиховника є теж свого роду виховним середником. Його підхід до вояка має бути радше приятельський, хоч це не виключає рівночасного існування дисципліни й карности. Повстанець має бачити в ньому свого друга, якому можна все розказати, нічого не скриваючи, в надії, що знайде тут найкращу пораду. В бою, марші, на постою, в часі голоду й невигод, як теж у часі «добробуту» — політвиховник все має бути взірцем для повстанців. Коли б він заломався скоріше від усіх, то всі його попередні виховні заходи залишилися б тільки кепським жартом. Він мусить триматися засади, що вимагати в других високих моральних вартостей, це значить мати їх у себе, вимагати в других карности, це значить бути карним насамперід у відношенні до самого себе.

в) Діяльність серед населення.

Подібно, як у попередньому випадку, має тут політвиховник теж багато можливостей здійснювати свої завдання. Він повинен стало тримати палець на живчику суспільних настроїв і в разі потреби спрямовувати їх у відповідному напрямі. В життєвому інтересі всіх повстанських відділів і цілого підпілля лежить якраз те, щоби населення було свідоме за що ведеться боротьба, допомагало в ній й щоби мало довіря до людей, які взялися за здійснювання шляхотних завдань.

Не треба, мабуть, говорити, що успішні дії повстанських відділів, зокрема вдалі бої, засідки, наскоки, тощо, як рівнож усякого роду листівкові акції у відношенні до ворога, автоматично спричиняють піднесенння настроїв населення. Особливо діється це тоді, коли такі успішні дії проводиться в часі занепаду духа населення після сильних ворожих операцій, які здушували повстанську боротьбу. Одна вдала акція робить часами більше як багатогодинні розмови.

Завданням потітвиховника є теж звернути увагу на належну поведінку повстанців з населенням, бо це теж один з пропагандивних засобів. Зовнішній вигляд і настрій повстанця включно з чемним заховуванням, вже при першій зустрічі з населенням залишають таке враження, якого не зможе подолати ворожа пропаганда. Повстанець ніколи не сміє бути занедбаним або похнюпленим. Воякам свойого відділу політвиховник повинен вияснити й доказати, що бадьорість, жартівливість, пісня, ввічливість і пошана до людей — є шляхами, при допомозі яких вдається дуже багато осягнути.

Тут ще треба сказати, що праця у відношенні до населення не є завданням тільки самого політвиховника. Вона тяжить на кожному повстанцеві, а політвиховник має її тільки унапрямлювати й контролювати, хіба що певних завдань повстанець не може подолати, тоді це спадає на політвиховника. Гутірки з населенням на актуальні теми, давання їм порад і вказівок, можуть і повинні виконувати поруч політвиховника теж усі повстанці, але проводження мітингів, відвідування шкіл у часі навчання, як теж до певної міри розмови з інтеліґенцією — це вже домена дії політвиховника.

Крім згаданих чинностей, на політвиховникові спочиває ще обов'язок, своєчасного поширювання актуальних кличів серед населення й відповідного розміщення підпільної літератури. Коли це роблять повстанці, то він має лиш безпосередній нагляд.

Для доповнення треба ще додати, що в повстанських відносинах, коли дозволяють на це обставини при політвиховному осередкові Воєнної Округи твориться ще окремий пропаґандивний відділ. Такий відділ, маючи приготовану програму діяння й рейдуючи по терені, проводить серед населення мітинги, дає хорові, чи театральні виступи, тощо. В останніх часах, наслідком сильного ворожого тиску, такі відділи мусіли припинити своє існування.

г) Діяльність у відношенні до ворога.

Тих, які знаходяться у ворожому таборі, українське підпілля ділить на кілька категорій: перша категорія — висланники Москви, які з ідейних мотивів трактують Україну, як свою колонію, друга категорія — це продажний елемент, який не кермується ніякими почуттями, а виконує роботу ради грошей чи власних вигод, і третя категорія — це ті, які впали жертвою власної несвідомости, або змушені обставинами бути на службі окупанта. Згідно з цим поділом, міняється і відношення українських повстанців до кожної з цих категорій. У відношенні до першої групи людей (сюди треба зарахувати більшість партійців, емґебістів і емведистів) найбільш промовистою залишається мова зброї. До інших двох груп, особливо до останньої, можна добиратися й іншими засобами.

Різкої різниці між другою і третьою категоріями не можна провести, бо тут вплутуються справи почуттів людини, які не все вірно проявляються назовні. Зрештою, ця справа належить до підпільних органів безпеки і нас тут не обходить. Нам йдеться лише про те, щоби ствердити, що пропаґандивна діяльність підпілля в цьому напрямі не все йде на стисло означену адресу.

Завдання підпільної пропаґанди полягає в тому,

щоби унешкідливити у відношенні до себе і населення якнайбільшу кількість тих, що є у ворожому таборі, незалежно від того, чи є вони явними чи скритими його співробітниками. Як згадано, ідейним большевикам найбільше промовляє сила повстанської зброї. Інші знову ж стаються часто нешкідливими завдяки пропаґанді, слову й поведінці повстанців. Очевидно менше можна розчисляти на те, що подасться продажний елемент (платні аґенти, сексоти, провокатори і т. п.), бо він діє за засадою «хто більше дасть». Натомість люди, які діють для ворога через несвідомість, або примушені відносинами (ті, які під терором зобов'язалися доносити про повстанців, насильно змобілізовані істребітелі, голови сільрад і частина інших адміністративних урядників, а передусім червоноармійці), майже все даються знетралізувати, а то й прихилити на сторону повстанців.

Одним з найсильніших для ворога «арґументів» є вдалі повстанські бойові дії. Вони навівають страх на тих, які рахуються зі своїм життям. Особливо приголомшуючим середником є атентати на чолових представників ворожої влади й визначніших провокаторів. Така дія повстанців примушує оглядатися «на задні колеса» тих, які хотіли б робити кар'єру.

Згідно з оголошеною засадою, що УПА не воює з Червоною Армією, треба було вистерігатися з нею боїв. На еміґрації були вже передруковувані всякі відозви й листівки до червоноармійців у загальному і червоноармійців поодиноких національностей зокрема. В них є висвітлення ставлення УПА до ЧА. При цьому треба сказати, що в більшій чи меншій мірі ці відозви все роблять своє. Боротьба УПА знає безліч прикладів, в яких насильно загнані до боротьби проти УПА червоноармійці або «не бачили» повстанців, або стріляли «Богові в вікна».

Деморалізуючим середником для людей ворожого середовища є теж постава самого населення. Населення, коли воно неприхильно відноситься до ворога, є так би сказати посереднім пропаґандивним засобом повстанців. Знаємо багато прикладів, де навіть чільні емведисти, завдяки обережній роботі цивільних людей, виявили свою прихильність до УПА, а коли було можливе, то й звільняли ув'язнених, або крадькома казали хрестити своїх дітей у церкві на те, «щоби були кращими за своїх батьків». Ці справи ще не назріли так, щоби про них можна було вже говорити.

Але є багато й таких, які співпрацюють тайно з ворогом, бачучи поставу повстанців до населення і навідворот, переконуються, що ворожа пропаґанда не все є вірною й стають неактивними, або зривають з ворогом. В підпільних умовах є безліч випадків, коли донощики, які зобов'язалися розвідувати про підпільний рух, зголошують про одержані завдання повстанцям. Очевидно, такий донощик вже не є страшний. Його треба тільки обминати й не давати йому матеріялу на донос. Такі донощики перетворюються з ворогів на приятелів підпілля. Таксамо ряд істребітелів хоч формально є на службі ворога, фактично ж однак співпрацюють з підпіллям.

Всі вищезгадані справи є дуже делікатні й заплутані. Зі сторони повстанців вимагають вони доброї обізнаности й їх розуміння.

Окремою справою є пропаґандивна дія українських повстанців у відношенні до ворога при допомозі різного рода закликів, чи листівок. Розкинувши їх в найбільш людних місцях (тут можна послуговуватися й цивільними людьми) довершується пропаґанда у подвійному напрямі — в стосунку до ворога й населення. Нехай і не кожний з ворожого табору сприйме належно заклики підпілля, але якась частина всетаки призадумається. Це діє теж і на населення, бо воно радіє, коли бачить якунебудь, нехай незначну дію повстанців.

Роля повстанського політвиховника в усьому цьому комплексі справ є незвичайно важлива. Тоді, коли вищі політвиховні осередки, маючи проглядність ситуації ширшого терену, займаються встановлюванням загальних напрямних пропаґанди і політвиховної роботи, продукуванням літератури, доставою її в потрібній кількості відділам і контролею роботи, то нижчі політвиховники здійснюють усю намічену роботу на практиці. Їх завданням є допильновувати, щоби не було дисонансів між плятформою боротьби, а конкретною дією. В цьому напрямі на них тяжить велика відповідальність. В дружній співдії з командирами й повстанцями, як і самим населенням, можна добитися значних успіхів. Сприймаючи реально обставини й відкидаючи наївність у віношенні до ворога, а відповідно до того проводячи вміло намічену роботу, бійці УПА й їх політвиховники вдаряють на ідейно-пропаґандивний ворожий мур, роблячи великі прогалини в машині терору в СССР.

С. К.

До історії розвою совєтської таємної служби до 1945 р.

2. Побудова «окремого відділу» (ОО НКВД) як попередника КРО НКО

ОО-ли НКВД в совєтській армії були чуже тіло, бо ж ані їхні службові станиці ані їхній персонал — не могли діставати наказів від військових чинників. Вони підлягали лише ОО-лам, приділеним кожночасно безпосередньому вищому штабові Червоної армії, Червоної фльоти чи летунства, а почерез них врешті централі НКВД. Їхні працівники не належали до командного складу Червоної армії, лише були старшинами «політичної служби» з титулом «ҐБ», себто «Ґосударственной Безопасності».

Старшини ОО НКВД, що як правило були членами партії, переходили звичайно стан вишколу працівників НКВД тому, що їхні завдання в військових частинах були в загальному подібні до завдань різних відділів НКВД цивільного призначення. Щоб узяти до уваги й особливості роботи ОО в Москві й по військових округах, були влаштовані школи протирозвідки й «семинарі», в яких були вишколювані особливо уповноважені й «оперативні робітники ОО» для ведення нагляду над військовою частиною і на цих школах поповнювано майбутній персонал ОО. На цих вишколах ніколи не забували про: «піднесення ідейно-політичного рівня ЧА» та про відомості з засад організації й тактики ЧА.

При фронтових штабах не стверджено постійних шкіл для співпрацівників ОО НКВД, хоч були там такі для аґентів. Якщо навіть була про них згадка то йшлося про замаскування вишколу аґентів протирозвідки. В окремих відступах часу відбувалися сходини всіх керівників ОО і їхніх співробітників, щоб передати їм нові накази й напрямні, і також щоб скріпити їхній політичний настрій за допомогою «вчення Маркса — Леніна»; такі лекції тоді читали члени політичного відділу (ПО) при фронтовому штабі.

Для аґентів і резидентів советської протирозвідки існують, — крім відповідних факультетів загальних шкіл НКВД, — ще й спеціяльні навчальні заклади, що були керовані управлінням ОО НКВД і його відділами при фронтових штабах; а від 1943 р. їх перебрав відділ «Смерш».

А. Управління ОО НКВД — (УОО НКВД). ОО всіх збройних сил СССР були зібрані в управлінні ОО при НКВД СССР. Його побудова остаточно не вияснена. На підставі німецьких даних із зізнань советських аґентів і співробітників ОО спробуємо схематично представити стверджені відділи й поле діяння УОО.

Шефові ОО, що одночасно був 3-ім заступником народнього комісара внутрішніх справ, підлягали:

а) ОО-ли при військових округах і фронтових штабах ЧА; Ними, цими ОО-лами керував перший заступник шефа;

б) Шеф ОО Червоної фльоти; під його проводом були ОО-ли НКВД при штабах фльоти;

в) Шеф ОО НКВД охоронних погранічних відділів;

г) Керівний відділ для ОО НКВД при партизанських штабах і відділах (підчас війни!);

д) «І-ий відділ» для політичного й військового нагляду над вищими штабами ЧА, між іншим, також і Розвідочного управління (РУ) при Генеральному штабі ЧА;

е) По два до п'ять відділів для поодиноких родів зброї. Тут опрацьовувано звіти доставлені відповідними відділами ОО-лів фронтових штабів і видавано напрямні для їхньої дальшої праці;

є) Протирозвідковий відділ - КРО (6-ий відділ), як чинник боротьби з ворожими аґентами у відділі протирозвідки в окупованих ворогом теренах і ще додатково як чинник військової й політичної розвідки та саботажів;

ж) «7-мий відділ» для опрацьовування й зберігання персональних актів аґентів як теж і слідчих актів сліджених осіб (дезертирів, симулянтів, тощо);

з) Другому заступникові шефа підлягає «Слідчий відділ». Він переводить слідства згідно з § 58 Советського карного кодексу в усіх випадках контрреволюційної діяльности і має за завдання притягати до відповідальности теж особи, що напр. завинили в військових невдачах чи відворотах. На підставі висліду слідства він ставить у даному випадку теж внески на покарання — особливо ж щодо вищих і найвищих старшин ЧА;

і) «Відділ шифрів»; тільки шеф цього відділу і шеф УОО знає шифровий ключ, уживаний у шифровій пошті НКВД із ЦК ВКП (б) і зі службовими станицями ОО;

й) Адміністративний апарат під керівництвом «Помічника шефа».

Б. ОО-ел НКВД при фронтовому й армійському штабах. Побудова ОО НКВД при фронтовому штабі в відповідно зменшеній формі відповідає побудові ОО-лу при армійському штабі. Число персоналу ОО НКВД при фронтовому штабі виносило яких 70—100 чоловік, при чому туди не вчислено приділених військових частин, як от напр. «вартової сотні» чи то «сотні команданта». В загальному сюди відносяться в основному подані вже при викладі про УОО пояснення до поодиноких відділів.

3. Побудова протирозвідкових відділів ОКР НКО «Смерш» при штабах ЧА.

Наказ Сталіна, позначений найвищим ступенем таємности «К», що окреслював переназвання та зміну підпорядкування ОО НКВД, мав бути виданий, за непідтвердженими вістками, дня 10. 4. 43 р. На думку советських кол, головною причиною цього наказу було бажання НКО усунути чужий для армії орган нагляду ОО НКВД і зібрати під своїм проводом усю військову таємну службу, і то розвідку і протирозвідку. Відповідно до того службові степені попереднього персоналу ОО було змінено з додатком «ҐБ» на військові службові ступені. Зрештою змінилося небагато: як виходило з метод і праці нового ОКР НКО — «Смерш» та з основних наказів, виданих свого часу для ОО НКВД і НКҐБ, то ОКР НКО «Смерш» і персонально і з погляду завдань надзвичайно близький ОО-лам НКВД. Навіть поповнення персоналу для ОКР «Смерш» приходило й далі з цих народніх комісарятів (НКВД і НКҐБ).

Як попередньо ОО НКВД, так згодом ОКР не підлягав ані командирам відділів ані їхнім штабам. Саме через це й був можливий внутрішній, свобідний від якихнебудь впливів нагляд над військовими частинами й над їхніми командирами. З того приводу дорога звітів поодиноких відділів «Смерш» не йде почерез приналежні штаби лише просто до безпосередньо вищого ОКР, а почерез нього остаточно до НКО.

А. Головне Управління КР при НКО «Смерш» (ГУКР — НКО «Смерш»). Шефом цієї найвищої військової протирозвідки став Авакумов, дотеперішній шеф УОО НКВД. Він підлягав безпосередньо Народному Комісарові Оборони, отже — безпосередньо самому Сталінові. Завданням УКР при НКВД було керівництво цілою протирозвідковою роботою і висилка власних, особливо важних аґентів протирозвідки закордон чи на ворожий терен. Побудова ГУКР НКО «Смерш» не вияснена вповні. Воно однак певне, що порівняно з розчленуванням попереднього УОО відпали ОО погранічних відділів і партизанських штабів, що були підпорядковані НКҐБ і ОО штабів фльоти, а які підлягали безпосередньо НКВМФ. Інші ділянки праці, як можна було заключувати на підставі діяльности, залишилися ті самі.

Б. Організація протирозвідки при фронтових штабах ЧА. Про неї відомо мало. Вона також є в обсязі Управління УКР НКО «Смерш». На підставі різних даних приймається, що в основному вона побудована так, як уже згадуваний ОО НКВД при фронтовому штабі.

Передусім, як вже було сказано, носієм протирозвідкової акції на ворожому терені є 6-ий відділ. Зпоміж усіх військових станиць протирозвідки акції аґентів переводить найчастіше відділ «Смерш» при фронтовому штабі.

Управління протирозвідки при фронтовому штабі мусіло передавати до ГУКР не лише щодвотижневі, але також щоденні звіти із своєї діяльности. Те саме стосується і до всіх підпорядкованих відділів, аж до відділу «Смерш» при дивізії і до уповноважених при полках і батальйонах включно. Це можна розцінювати як доказ на намагання до якнайбільшої інтенсивности советської протирозвідкової діяльности.

В. Відділ протирозвідки ОКР — НКО «Смерш» при штабі армії. Схема його побудови виявляє порівняно з попереднім ОО НКВД при штабі армії, чималі відхилення. Згори треба приймати, що різниці тут, як і при всіх організаціях того роду постали з достосування до місцевих умов.

Завданням ОКР-НКО «Смерш» при арміях це загальне ведення протирозвідки підчиненими військовими відділами та боротьба проти аґентів внутрі відділу. Висилку аґентів у ворожий терен, особливо з протирозвідковими завданнями, він стосував куди рідше, ніж напр. УКР при фронтовому штабі. «Смерш» при армійському штабі мав чотири підвідділи; менш цікавих з огляду розвідки його відділів не будемо тут обговорювати. В кожному з цих чотирьох підвідділів працювали: керівник, заступник, 1—2 уповноважених і около двох оперативних уповноважених. Загальне число персоналу ОКР-НКО «Смерш» при армійському штабі звичайно не виносило менше як 100 чоловік:

старшин і рядовиків, при чому сюди не враховується «вартова чота».

Шеф «Смершу» мав завдання слідкувати за командиром армії і його штабом. Він керував за допомогою свого шефа бюра мережею нагляду, вбудованою в армійський штаб, отже також і в РО. Один до двох заступників шефа опрацьовували справи безпосередньо підчинених армій і військових частин.

а) I підвідділ, або **«Оперативний відділ»** давав відділам протирозвідки при підлеглих штабах напрямні для політичного військового нагляду їхніх військових частин і провірював їхню роботу за допомогою окремо висланих уповноважених. Правдоподібно, що він мав ще дальші підвідділи, які відповідають різним родам зброї.

б) II підвідділ переводив висилку аґентів, особливо ж аґентів протирозвідки у ворожий терен. Він вербував аґентів і вишколював їх до роботи.

в) III підвідділ мав, за непідтвердженими вістками, переводити нагляд над частинами запільних теренів армії і над цивільним населенням в околиці армійських штабів.

г) IV підвідділ це власне слідчий відділ; він провірював і переслухував передусім ті особи, що були запідозрені в приналежності до німецької протирозвідки.

д) Командант був, між іншим, відповідальний за певне перетримування арештованих осіб в таборі чи у в'язниці. Охорону полонених вела «вартова сотня» абож «сотня команданта», яку часто називали «самостійна сотня ОКР». При армії вона складалася з 150 людей, звичайно комсомольців; їх уживали ще як: кур'єрів, ордонансів, конвоїрів-охорону при розстрілах, а часом теж для облав і для контролі осіб.

Г. ОКР-НКО «Смерш» при штабі корпусу. Від корпусу вниз відділи протирозвідки (ОКР) звичайно протирозвідкових аґентів у ворожий терен не висилали а займалися лише загальним наглядом своїх відділів та ще в своїм обсязі протирозвідкою.

В ОКР-НКО «Смерш» при корпусі працювали від 9—11 старшин: шеф відділу, його заступник, 3—4 слідчих старшин, 3—4 оперативні уповноважені і командант вартової чоти. Загальний стан людей виносив около 20 чоловік. До того приходила ще вартова чота в силі 20—30 чоловік.

Ґ. ОКР-НКО «Смерш» при штабі дивізії мав радше характер підвідділу («отделеніє») і тому його персонал далі розчленований не був: поділ його завдань представляєся так:

шеф «Смершу» — слідкував за командиром дивізії та за його штабом;

1 заступник шефа — мав нагляд над запіллям армії чи то тільки дивізії;

1 старший оперативно-уповажнений — наглядав за відділами дивізії;

1 слідчий старшина — переслухував підозрілих осіб;

1 командант вартової чоти — командував цією чотою в силі 15—20 чоловік;

1 секретар, 2 писарі, з того один шифровий; три шофери; адміністраційний та канцелярійний персонал як допоміжні сили;

Три «оперативно-уповноважені» — для роботи «Смершу» по полках;

9 помічників «оперативно-уповноважених» — для роботи «Смершу» по батальйонах.

У бойовій акції повинні були находитися: шеф ОКР-НКО «Смерш» дивізії та його старший уповноважений при першій частині (штафлі) дивізійного штабу, і інші співробітники — при його другій частині.

Д. Організація протирозвідки від полку до найменших одиниць. Давніші підвідділи («отделенія») ОО НКВД при полках були розпущені «старшими уповноваженими» протирозвідки. Ці — уповноважені «Смершу» при полках і батальйонах це й є властиві виконавці нагляду над військовою частиною та працівниками боротьби з аґентами у внутрі цих поодиноких відділів і частин. Вони влаштовували за допомогою своїх співробітників — т. зв. «оперативних урядовців» у кожній сотні і фронтовій частині, а далі і в кожній чоті, — свої «резидентури», яких керівниками були «резиденти», звичайно політично та з погляду характеру найбільш довірені люди. Щоб не розконспірувати їх відразу як співробітників «Смершу», то вибирано звичайно такі особи, що вже завдяки своєму військовому становищу могли стикатися з усіми підчиненими службовими ступенями, — як от сотенний, бунчужний, санітар, чотовий, зброяр, маґазинер, тощо — а які ще політично не виявили себе. Кожний «резидент» мав свого заступника, який мав, як говорилося в одному захопленому німцями наказі, в разі вибуття «резидента» вести далі нагляд і передавати важливі вістки до уповноваженого. Кожний «резидент» вербував собі в загальному 6—8 довірених, т. зв. «секретних осведомітелей» (СО). Вони мусіли підписати зобов'язання, в яких прирікали негайно зголошувати всякі протисовєтські вислови й поголоски. Також вербувалися «СО» ще й з-поміж старшин; вони однак підлягали звичайно уповноваженому при полку чи батальйоні безпосередньо. Кожний СО діставав групу 5—6 червоноармійців для постійного нагляду. Також і менші відділи діставали свого СО, напр. щоб запобігти переходові до ворога нестережених стеж. Підчас бою особливо випробувані і відважні бійці, яких іменовано «патріотичними аґентами», дбали про бойову мораль своїх товаришів. Вони мали діяти негайно при всяких познаках страху й дезерції. Основна засада при розбудові цієї мережі нагляду це маскування діяльности її членів. Нікотрий донощик («секретний осведомітель») не сміє знати про другого; навіть резиденти не знають один про одного. Кожний знає лише того, що його звербував, і виключно йому мусить на письмі звітувати. Поміж уповноваженими і його резидентами, як також поміж резидентами й «секретними осведомітелями» відбувалися, згідно з укладеним місячним пляном, непомітні зустрічі. Звичайно СО звітували резидентові до 5—10 днів, а резиденти уповноваженому 1—2 рази в місяць. Резидент керував роботою своїх СО самостійно, уповноважений лише унапрямлював її. Уповноважений ОКР при полках і батальйонах мали в розпорядженні особливо досвідчених аґентів, які займалися виключно певними особами чи групами осіб, а про яких СО почерез резидентів звітували як про підозрілих. Таким чином дана особа чи група осіб, за совєтською фаховою назвою, ставала «ціллю аґентур». В разі потреби в арештуванні уповноважений звертався до ОКР-НКО «Смерш» при дивізії і її вартова чота ставала тоді в його розпорядження як екзекутива.

У цій системі нагляду співпрацювала, — при повному обсадженні місць, — більше як одна шоста цілої совєтської армії. Густота цієї мережі надзвичайно утруднювала просякання ворожих аґентів у совєтські частини і тому була, та й досі ще є, одним з найважливіших засобів оборони перед ворожою таємною службою.

4. Завдання КРО в подробицях

Три головні галузі завдань: загального нагляду над частинами, далі боротьби з аґентами і врешті протирозвідки — включають в собі багато подрібніших завдань, з поміж яких назвемо тут тільки найцікавіші за німецькими даними на підставі захоплених совєтських наказів і зізнань придержаних совєтських аґентів.

а) Загальні заходи КРО-«Смерш» розтягалися не лише на саму військову частину, але й на цивільне населення, що жило в терені діяння цієї частини. Співробітники військової протирозвідки розрізню-

вали в такому випадку двоякі «аґентури», себто в цьому випадку засяги діяння аґентів, що організовано були опрацьовувані кожночасним «оперативним відділом» для нагляду над частиною і для боротьби з аґентами.

б) «військова аґентура» — керувала накресленою повище мережею нагляду в військовій частині і вишукувала через акцію т. зв. «масової аґентури» (себто загального нагляду над більшим кругом осіб) всіх тих бійців, що напр. були запідозрені в недостатні військової ревності, в політичному незадоволенні, в боязливості, в шпіонажі, в саботажах тощо, чи що плянували втікати чи симулювати недугу.

в) «вартова аґентура (сторожевая аґентура) — організувала за тими самими напрямними нагляд над цивільним населенням у безпосереднім сусідстві «командного пункту» — (КП), себто близько командних становищ і штабів ЧА, крім того ж іще в місцевостях, зайнятих відділами, які належать до запільного оперативного терену, а в яких немає станиць НКҐБ.

Вартова аґентура перешкоджувала в роботі розкладовим елементам чи то ворожим аґентам з поміж цивільного населення втискатися до військової частини. Якщо ОКР-НКО «Смерш» стверджував групу аґентів противника серед цивільного населення, то вбудовував поміж них власних аґентів, чи то звербовував одну особу з-поміж запідозрених, щоб вона спостерігала за іншими.

Це завдання було незвичайно важливе в теренах, з яких відступили німці. Хоча остаточна перевірка населення таких теренів залишалася наспілим органам НКҐБ чи НКВД, то організація протирозвідки Червоної армії проводила таку перевірку теж і від себе. Вона ставила при тому особи, прихильні до німців, чи то такі, хто співпрацював з німцями, перед вибір: або залишатися «зрадником батьківщини», або ж «відпокутувати гріх перед батьківщиною» відповідною роботою за німецькими лініями. Таких насильно завербованих аґентів висилав опісля «Смерш» сам, або віддавав у розпорядження іншим станицям, що висилали аґентів, як напр. РО, НКҐБ тощо.

До загальних заходів нагляду і охорони військової частини протирозвідкою належало також забезпечення запільних теренів армії і фронту. Це забезпечення було в багатьох випадках перейманє шефом ОО НКВД, а згодом ведене далі відділом «Смерш». З цим було зв'язане керівництво заставами і відділами забезпеки, які мали охоронити частину підчас маршу, а одночасо перешкодити її загальний відворот назад.

г) аґентурна оборона внутрі відділу. Незалежно від загального апарату нагляду, що служить одночасно для викривання роботи ворожих аґентів, протирозвідка, особливо ж при фронтах і арміях, веде ще й численні інші заходи, щоб перешкодити таємним діянням ворога.

5. Співпраця КРО-НКО «Смерш» з іншими організаціями совєтської таємної служби

а) З розвідковим відділом (РО) штабу армії і тим самим з відділом «Смерш» — згідно з зізнаннями співробітників «Смершу» — офіційно не було жодної співпраці. Якщо така співпраця і була, то вона полягала виключно на контакті керівників обох цих відділів.

Фактично, однак, стверджено численні спільні пункти в роботі обох цих організацій. Так напр. ОКР подавав важливіші розвідкові відомості військового характеру для РО того самого штабу і, якщо було потрібно, притягав спеціялістів військового РО для переслухувань полонених і аґентів. Часто передавано розвідковому відділові осіб, які ОКР розпізнав як підозрілих і під пресією звербував їх до совєтської таємної служби. З другої сторони РО не був зобов'язаний зголошувати своїх аґентів перед остаточним звербуванням до «Смершу», де їх мали переслухувати особисто чи то на підставі документів ствердити їхню надійність. Назагал одначе, цієї вимоги не додержувано і РО зголошували своїх аґентів перед відходом і після повороту до ОКР лише в разі підозріння.

б) Зі станицями НКҐБ й НКВД співпраця була весь час незвичайно тісна. Це випливало вже з того, що старшини ОКР-НКО «Смерш» виходили з командного складу та шкіл НКВД. Та й зрештою названі завдання військової протирозвідки можуть бути успішно виконані лише тоді, коли вони доповнюються цивільними відділами КРО по місцевих станицях НКҐБ совєтського адміністративного терену. Обі організації тому постійно обмінювалися звітами.

Висилка аґентів НКҐБ в оперативний терен подавалася, якщо потрібно до відома КРО-лам при штабах частин, щоб забезпечити поворот аґентів до того, хто давав їм завдання. Ці аґенти мали подати найближчим ОО-лам всі ті розвідкові матеріяли, які можна було відкласти, однак їх не слід було питати про джерело інформацій.

Тому, що НКҐБ провірювало населення теренів, знову окупованих відділами Червоної армії, то його органи часто натрапляли на особи, що видавалися придатними до висилки поза німецькі лінії, і тоді передавали їх, — якщо на них не було ніякого запотребування, — відділам «Смерш» найближчих штабів. Таку обміну вістками й особами вів також «Смерш», що зі своєї сторони представляв відділам НКҐБ особливо цікавих німецьких аґентів для дальших допитів і для можливої висилки.

Врешті «Смерш» співпрацював ще:

а) з політичним відділом (ПО), та

г) з партизанським рухом. Вплив що його мали давніші ОО НКВД враз із політичними організаціями частини (ПО) на партизанський рух і його побудову, зменшився з закріпленням партизанського руху і його власних протирозвідкових організацій.

ОО НКҐБ партизанського руху і «Смерш» при штабах ЧА зголошували собі взаємно протисовєтсько-наставлених осіб і тісно співпрацювали при заходах біля їх арештування та покарання.

Лише розчленувавши СССР на ряд національних держав назавжди унеможливиться відродження імперіялізму Москви.

П. Полтава

Г. Д. Ф.

Оперативні принципи в зустрічному бою

ЗУСТРІЧНИЙ БІЙ

Зустрічний наступ приходить тоді, коли противники зустрічаються при маршу і вступають у бій без довшої підготови.

При зустрічному бою рішення й дії відбуваються в непевне.

Непевність і невиясненість положення, що доводить до несподіваного зудару, це й найчастіша причина зустрічного бою.

Але й навіть наперед знаючи про ворога, можна вдатися в зустрічний бій, саме коли один, чи й обидва противники наступають негайно, або після кулеметної підготови. Таке рішення може мати тоді на меті використати власну кращу бойову готовість, здобути важливий терен чи то використати якийсь інший ще тактичний задум; таке рішення може зродитися тільки з почуття власної переваги.

Теж підчас бою для поодиноких з'єднань можуть створитися ситуації, що мають ознаку зустрічного бою.

Залежно від вихідного положення зустрічний бій оформляється різно. Часто перебіг бою тих частин, що на самому переді, має вплив на розвій і продовжування дальшого бою.

При негайному наступі обидвох противників з маршу може дійти до змінливих боїв, у яких самостійність нижчих командирів і тугість війська мають вирішальне значення.

Інакше розгортається зустрічний бій, коли оба противники вступають у бій заздалегідь розгорнено, далі ж — коли один з-поміж них після першого зудару веде себе вичікуюче або ж коли обидва найперше пробують збільшити свою бойову готовість заготовою сил.

Якщо один з противників врешті спиняється й переходить своєчасно до оборони, то другий може інколи бути примушений — щоб виконати наступ — застосувати методу наступу на становища.

У зустрічному бою успіх має той, хто випереджує противника і тримає його в залежності від власної ініціятиви. Скоре пізнання догідности положення, швидке (навіть при невиясненому положенні), негайне видання наказів, — це необхідні тут передумови.

Найпевніша підстава успіху це більша бойова готовість. Вона примушує противника боротися проти переваги та влегшує ведення дальшого наступу в бажаному напрямі.

Тільки вийнятково при зударі можна виразно впізнати намір противника. Коли поміж обидвома противниками лежить важливий відтинок терену, що має значення для обидвох, треба рахуватися із швидким просуванням вперед ворожої передньої сторожі. Здержливости противника можна очікувати тоді, коли на його боці годі помітити якусь перевагу в бойовій готовості чи то якийсь особливо корисний терен.

Щолиш вступні бої зможуть як правило внести деяку ясність, однак чекати аж на це можна тільки в вийняткових випадках. Коли командувач повідомлений своєчасно про примарш противника, він буде пробувати вже самим способом і порою розгортання до бою визначити початок і перебіг цього бою.

Якщо командувач своєчасно не прогляне положення, то підчас маршу кількома похідними колонами для командирів цих колон може виринути потреба поробити самостійні рішення, і то далекосяжного значення. До данохвилевих своїх завдань вони мусять триматися так довго, доки не зміняться їх передумови. Коли сумежна похідна колона вступить у бій, а допомога їй потягала б за собою відхил від завдання і маршової цілі, то все ж зрікатися з більших успіхів не слід.

Завдання командувача є скоро взяти в руки керівництво бойовими діями, що їх самостійно започаткували команди.

Завдання передньої сторожі — це запевнити командирові похідної колони свободу рішення, дальшим частинам час до бойової готовости, а масі артилерії й важкозбройній піхоті корисні умови стеження; — оце завдання може бути виконане шляхом наступу або оборони. Рішуче діяння матиме часто успіх. Обмежений відступ в обличчі сильнішого ворога і нестриятливому терені, може бути вказаний і може скоротити час власного розгортання.

Бойове поготівля передньої сторожі треба перевести якстій. Своєчасне застосування тяжкозбройної піхоти й артилерії передньої сторожі допомагає зламати перший спротив ворога, спинює просування противника й приваблює вогонь ворожої артилерії. Коли до передньої сторожі приділені бойові вози, то її заскочний наступ на неготового противника може мати великий успіх.

Коли зголошено про негайний наступ передньої сторожі, то слід якнайкоротшою дорогою, без усякої затримки, спрямувати піхоту в вирішальному напрямі і під охороною скоро-готових частин її важкої зброї розгорнути її до наступу з маршу чи то після спішної заготови.

Якщо командир передньої сторожі рішиться на оборону, тоді може виявитися доцільним, розтягнути широко артилерію передньої сторожі на те, щоб змилити противника щодо її сили та щоб примусити його до обходів і сбережної поведінки. Так само й піхота займає нераз ширший фронт, ніж воно, з уваги на її силу, вказане для переведення успішного бою. З уваги на те, що її скоро відтяжать головні сили, в тому немає ніякої безпеки.

Після того, як передня сторожа сповнила своє завдання, її треба зняти.

Своєчасне підтягнення й розгорнення дальшої артилерії подає опору фронтові, що саме створюється. Слід змагати до суцільного застосування артилерії. Командири похідних колон часто мусітимуть самостійно стосувати підпорядковування артилерії своїм колонам. Командувач може взяти цю можливість до уваги, приділюючи артилерію поодиноким похідним колонам і управильнюючи форму її підпорядкування. Він тим скоріше матиме змогу оформити остаточний виступ артилерії згідно із своїм наміром, що сильніша та артилерія, яку він собі застеріг для власного розпорядження, та що певніший і скоріший зв'язок із похідними колонами.

Виперед у введені в дію артилерії і її стежних засобів ще найкраще забезпечує артилерійську перевагу над ворогом. Тому може виявитися доцільним — наказати ввести в дію всю артилерію, навіть ще доки вступні бої вияснять положення.

Таким чином виступ артилерії в зустрічному бою відбувається дуже різно — залежно від положення, від попереднього розгорнення до бою, від форми першої бойової зустрічі, від розподілу артилерії на поодинокі похідні колони й залежно від терену — і веде часто лиш згодом до її суцільного застосування. Часто перший наказ командувача до начальника артилерії зможе назвати лиш загальний намір і бойове завдання для артилерії в загальних зарисах. В дальшому перебігу командувач застерігає собі вплив на артилерію печерез бойові завдання, що виникнуть із виясненого положення.

На основі вступних боїв, і по змозі і особистої оцінки терену, командувач рішається, як вести бій далі.

Якщо він, — з уваги на користі від швидкого діяння, — не вважає доцільною заготову головних сил до наступу, тоді кидає їх до наступу безпосередньо з маршу і дає наспіваючим частинам поодиноко чи й разом **наказ до наступу.**

Наказ до наступу, який — якщо цього не сталося вже раніше — скасовує похідний уклад головних сил, призначує піхоті головне бойове завдання, розчленування, ціль наступу й бойові смуги чи то розмежувальні лінії та запевнює їй підтримку родами зброї, що співдіють із нею в наступі.

Наказ до наступу для артилерії включує в собі бойове завдання, розпорядки про її розчленування та про остаточне введення в дію. Наскільки артилерія не підпорядкована поодиноким з'єднанням піхоти, вона повертається знову під накази начальника артилерії.

Війська, введені в дію з глибини, повинні, заініціювуючи бойову розвідку, вияснити положення перед фронтом та на неопертих крилах (флянках), забезпечитися перед можливими ворожими заскоченнями.

Завданням усіх командирів є подбати про акуратність у співдіянні родів зброї при наспіх розпочатому наступі.

Коли власний намір і поведінка ворога вже не вимагають того, щоб поодинокі частини вступали в бій з похідної колони, командувач переводить заготову частин, ще не кинутих до наступу. Теж і тут ідеться про те, щоб, діючи спішно, випередити противника. Затримка частин аж до дальшого вияснення положення чи то надто далекий розмах тут не повинні мати місця.

Якщо вирине конечність вжити дальших сил, ще заки саму заготову закінчено, тоді не слід із цим вжиттям зволікати.

Незалежно від того, чи наступ піхоти попередила заготова чи ні, це для його переведення значення не має.

Коли вступні бої й терен виявили, що негайне продовжування наступу успіху не заповідає, або коли введення в дію головних сил не може мати впливу ще того самого дня, тоді вказана здержливість. Огляд на сусідні з'єднання може теж мати вплив на рішення, чи продовжувати вступні бої, вводячи в дію головні сили.

Наступ на оборонні становища.

Заходи напасника залежать від його наміру, від поведінки ворога, від взаємовідношення сил, від положення й сили ворожого становища і від терену наступу.

Коли ворожого становища не можна обійти чи охопити, тоді приходиться піти на нього чоловим наступом і попробувати це становище прорвати.

Переведення чолового наступу визначується тим, як напасник може виявити свої сили й засоби в просторі та в часі. Якщо вони для прориву не вистачають, тоді треба звузити ціль наступу.

Що тяжчим заповідається наступ, то ґрунтовніше слід його підготовити. Час, що його потребує напасник до підготови, виходить теж і оборонцеві на пожиток.

Запотребування сил і засобів наступу залежить від сили ворожої оборони. Наступ, започаткований недостатніми силами й засобами, може довести до болючих протиударів від сторони ворога.

Щоб вести наступ, важливо своєчасно розпізнати ті пункти ворожих становищ, які рішають про посідання цих становищ. Це має вирішальне значення, щоб визначити осередок ваги власного наступу.

Щолиш **плянова розвідка** достачає звичайно остаточних даних для підготови наступу та для його започину. Із розвідкою слід сполучити прослідження терену для наближення й наступу. Першусього слід ґрунтовно провірити надійність мапи.

Летуни-розвідувачі зможуть застукати ворога ще при роботі, якщо вони заранні появляться над його становищами. Розвідка оком і фотознімкою дозволить їм вглянути в засоби ворожої оборони перед становищами як і теж в них самих. Ці летуни можуть здобути дані для далекобійного вогню та можуть приспішити його відкриття. Власні мисливські літаки забезпечують власну летунську розвідку і атакують ворожі розвідувальні літаки та прив'язані бальони.

Наземна бойова розвідка доповнює летунську. Коли бойова розвідка не може проникнути вперед, тоді приходиться добитися її інколи й силою.

Слід підготовити застосування стежних засобів артилерії.

Розвідкою і звідами керує командувач.

При наближуванні до ворожих становищ йдеться про те, щоб розпізнати, де починається головна бойова лінія. У передпіллі становищ противник вестиме бій затяжно. Напасник повинен рахуватися з появою висунених становищ і бойових передніх стійок перед головною бойовою лінією.

Напасник повинен змагати до того, щоб постійно перебувати в жвавому русі вперед. Вогонь важкої артилерії з великих віддалей затримувати його не сміє. Ворожі батерії треба мерщій примусити мовчати. Зрештою ж підсування відбувається як правило численними малими групами, складеними з найнеобхіднішої піхоти й артилерії, чи то в міру потреби ще й із бойових возів. Ці групи мусять скоро прорвати чи то відсунути назад передові частини ворога. А щоби не стримувати самого просування вперед, то по змозі слід пробиватися попри висунені становища противника.

Коли положення головної бойової лінії не вияснене, чи то коли противник ставляє зразу завзятий спротив, чи врешті, коли хочемо оминути того, щоб передчасно не попасти в засяг сильного вогню з ворожих становищ, тоді наближування мусить відбуватися відтинками Алеж ця обставина не сміє позбавляти війська можливости, використовувати сприятливі нагоди.

Ціллю наближування є терен для розгорнення артилерії та для її стежної діяльности проти ворожої головної бойової лінії.

Коли унаявлено ворожу суцільну піхотну оборону й сильний артилерійський вогонь із вогневих становищ, що розташовані все далі в глиб, то це як правило, доказ, що осягнуто межі ворожого головного бойовища. Тоді піхота окопується й переймає охорону розгортання артилерії та її стежних пунктів. Вона мусить мати змогу можливі випади ворога відбити.

Масу піхоти й хвилево ще не потрібні роди зброї можна затримати поза межами успішного вогню ворожої артилерії.

Дальші звіди й розвідка подрібно прослідживують ворожі становища і служать керівництву наступу. Для цього звичайно треба відкинути взад бойові передні стійки ворога.

Постійне стеження за тереном наступу здобуває дані для поділу цілів поміж власною артилерією й важкозбройною піхотою.

Артилерійські літаки і стежний відділ (дивізіон) треба вжити до розвідки цілів для власної артилерії. Вони часто достачають остаточних даних для розгортання артилерії. Алеж воно не повинно затягатися з цього приводу.

Світливна розвідка схоплює здогадне вороже головне бойовище на фотознімку. Командування і військо дістають потрібні відбитки.

Слід розвідати можливості для застосування бойових возів.

Сапери стверджують головно рід і силу ворожих запор і перешкод.

За працею ворожого зв'язку стежить служба підслуху. Необхідно забезпечити власний рух зв'язку перед подібними засобами противника.

Вогнем артилерії з наперемінних вогневих становищ і розвідувальними випадами треба змусити оборонця до того, щоб він виявив свою залогу. Власні розвідувальні випади важливі зокрема тоді, коли слід рахуватися у противника з місцевим відступом, чи то із сповидною обсадою.

Часу для всяких ходів розвідки не слід визначувати надто коротко. Тільки на підставі певних і докладних звітів можна наладнати успішну співдію родів зброї. Пізніші зміни забирають дорогий час, бувають дошкульні і спричинюють втрати.

На основі вислідів розвідки і звітів командувач вирішує про потребу **перевести наступ.**

Більші сили слід підтягнути проти тих відтинків, де може себе вповні виявити всестороння дія засобів наступу. Для прориву не вільно вибирати тісних місць, щоб проривної частини не наражувати на зосереджений вогонь оборонця. Успіх на одному місці прориву мусить датися перевести й на інше місце, щоб тим приспішити упадок проміжних відтинків у ворожих становищах. Сильні пункти у ворожих становищах доцільно відокремити від себе чи то охопити (оточити). Ізольовані ворожі частини треба здушити, чи то унешкідливити її якось. Височини, на які оборонець може зосередити сильний вогонь власної артилерії, можна звичайно легше здобути за допомогою наступу обабіч них. Пункти, що згодом бувають важливі для власного стеження, та терен, догідний для бойових возів, — можуть мати рішальне значення при виборі місць для прориву; не байдужий теж і терен позаду ворожих становищ.

Ціль наступу треба обирати ближче або дальше, залежно від сили того з'єднання, що виконує наступ.

Якщо наступу не можна перевести за одним тягом, тоді приходиться переводити поодинокі наступи з обмеженою ціллю, зрештою, в можливо коротких відступах часу. Алеж від цього не сміє потерпіти спішне використання успіху.

З уваги на вогневу готовість артилерії оборонця, розгортання артилерії напасника повинно відбуватися особливо обережно. Розташування батерії у терені слід переводити старанно, беручи до уваги їхнє завдання, вимоги, стеження й терен.

Приготування артилерії до вогневої діяльності підчас наступу та постачання її стріливом вимагають часу.

Вихідні становища до наступу піхоти повинні бути підсунені до ворога так близько, як це лиш можливе, повинні давати розгорнутій піхоті закриття та вможливлювати стежну діяльність для важкозбройної піхоти й артилерії, необхідну для безпосередньої підтримки наступу піхоти.

Часто останні вихідні становища треба щолиш здобувати безпосередньо перед наступом піхоти.

Найпізніше з рішенням командувача щоб наступати, розсилаються ще необхідні накази для артилерії, накази про розчленування піхоти до наступу, про розбудову бойової мережі зв'язку та про її сполуку з іншими ще окремими мережами і накази щодо інших приготувань, необхідних до наступу.

Заслухавши начальника артилерії, командувач наказує про **розчленування артилерії,** згідно з її завданнями. При цьому треба деколи взяти до уваги навіть розділення поодиноких з'єднань на частини, головно в випадку важкої артилерії. Що труднішим видається наступ, то більш уваги слід присвятити тому, щоб на вирішальні місця наступу могти швидко зосередити вогневу перевагу власної артилерії.

Коли дивізії у складі корпусу борються поруч себе на вузьких бойових відтинках, то воно може виявитися доцільним, щоб командування корпусу дало дивізіям інструкції про їх розчленування, а головно про розчленування приділеної артилерії, та доручило їм бойові завдання і поза їх бойовими смугами. Загально беручи, командування корпусу своє безпосереднє розпоряджування корпусною артилерією обмежує до найважчих батерій, які мають тоді окремі завдання на далекі відстані.

Командувачів **плян наступу** становить собою підставу для вогневих плянів артилерії й піхоти. Командувач може доручити начальникові артилерії розроблений вогневий плян для артилерії, який тоді — залежно від ваги наступу — повинен бути складений у загальних обрисах, або й подібно, а при наступі на сильні становища він може бути міродайним для визначення часу й мети наступу піхоти.

Вогневі пляни артилерії й піхоти мусять бути узгіднені. Йдеться про те, щоб ними охопити всі відомі цілі, які супротивлятимуться наступові, та щоб негайно поборювати всі невідомі ще до даної хвилини цілі, які виринуть аж із початком чи то й підчас наступу, передусім же ж теж і такі, які діятимуть флянкуюче з сусідних відтинків ворожого фронту. Тому вогневі пляни піхоти й артилерії мусять брати до уваги теж і глибину бойовища. Всі ці завдання вимагають докладного договорення нижчих командирів піхоти й артилерії, що співпрацюють на поодиноких бойових відтинках. Вони, ці командири повинні подрібно устійнити взаємне доповнювання своїх родів зброї та взаємну допомогу як теж подбати про те, щоб навіть тоді, коли вогонь притихне, важливі цілі таки обстрілювати далі. Коли вогневі пляни артилерії й міномeтів (гранатометів) схрещуються на тому самому полі цілів, то в окремих випадках міномети можна підпорядкувати артилерії.

Від виступу піхоти до вриву в головне бойовище ворога слід постійно змагати до вогневої переваги над ворожою артилерією. Щоб піхота могла просуватися вперед, така вогнева перевага необхідна переважно тоді, коли противник розпоряджає сильною артилерією з добрим пристрілом. Слід завчасу примусити мовчати теж і ворожі протилетунські батерії.

Артилерія оборонця старається перед поборюванням вберегтися, а цьому можна нераз перешкодити добрими засобами стеження й активною летунською розвідкою. Інакше ж то її поборювання стане можливим щолиш тоді, коли наступ піхоти примусить оборонця зрадити вогневі становища своїх батерій.

Розпізнані з деякою певністю ймовірні ворожі батерії треба перед виступом власної піхоти до наступу так поборювати, щоб вони не могли вже серйозно турбувати наступу. Якщо артилерія оборонця слабша, то згадані батерії буде тоді можна далі шахувати навіть слабими силами; з черги слід поборювати нововиринулу артилерію і негайно ввести в дію достатню кількість артилерії для безпосередньої підтримки піхоти. Коли ж однак оборонець виявить на початку наступу нашої піхоти нову сильну артилерію, тоді інколи треба супроти неї аж вибороти собі вогневу перевагу. Слід врахувати й ту перерву, яка в наслідок цього настає в наступі піхоти. Що важче стає поборювати ворожу артилерію, то важливіше буде в рішальних хвилинах наступу осліпити вороже артилерійське стеження за допомогою штучного диму. Лиш дуже рідко вдається перевести поборювання ворожої артилерії несподівано швидко чи то — на початку наступу піхоти. З другого боку — несприятливі умови стеження можуть не дозволити на якийсь інший вибір, хіба що прийдеться пересунути реченець піхотного наступу.

Заготовлення піхоти до наступу у вигідних становищах залежить від охорони, що її ті становища дають перед ворожим вогнем, та від реченця пі-

хотного наступу. Якщо вихідні становища не догідні, а початок наступу ще не назначений, тоді їх, ці вихідні становища, слід займати пізніше. Слід прослідити, чи не має критих доріг для примаршу.

Міродайними для визначення реченця наступу є: успішне поборювання ворожої артилерії, змога заготовити піхоту в вихідних становищах і вислідн невпинно веденої бойової розвідки; його слід назначувати можливо найпізніше.

У визначеному часі піхота залишає свої вихідні становища.

Переведення наступу піхоти і швидкість, з якою цей наступ проходить, залежать від того, як близько до ворожої бойової головної лінії було підсунуто вихідні становища, яка форма поземелля (терену) в місці наступу, наскільки сильно опановує його вогонь оборонця та як міцно оборонець його тримає ще своєю обсадою. Коли вихідні становища помітно від себе віддалені і слід рахуватися з сильним ворожим вогнем, то може виринути можливість — використати для першого просування вперед — сумерк. Теж штучна димна заслона може влегшити просування крізь відкриті частини терену. Де ворожий вогонь примушує піхоту зупинитися, там вона окопується. Тоді вона помалу пробивається то тут то там вперед, використовує просування зосереджений в часі й просторі вогонь своєї важкої зброї й артилерії і знову окопується. Отаке неугавне працьовите просування піхоти в сторону сильно розбудованої ворожої головної бойової лінії може — в разі важких умов наступу — тягнутися цілими днями. В такому положенні піхота підсуватиметься спершу розчленована глибоко й рідко, щоб передусім виманити ворожий огонь, а командир мусітиме застосувати свою важкозбройну піхоту та артилерію.

Коли цей плян виконано і перевага власної артилерії стала помітною, то на перший плян висувається все більше при дальшому просуванні зпереду вогневий бій піхоти. Якщо це виявиться доцільним, то слід скріпити — передові відділи наступу. Важкозбройна піхота мусить діяти там, де артилерія в достатчоній мірі не може впливати на хід бою. Тоді, як у випадку слабшого ворожого спротиву прорив може безпосередньо наступити після підсуву в напрямі ворожої бойової лінії, то завзято боронювано противником головне бойовище перед проривом слід далеко вглиб підготовити за допомогою зосередженого вогню всіх родів зброї для цього прориву, а противника — виснажити.

Прорив, залежно від міці головного ворожого бойовища оформлюється різно. При слабій обороні він часто виявлятиме самостійність нижчих командирів і нагадуватиме собою форми прориву при наступі в непідготованому терені. Завзята оборона може накинути потребу прорив оформлювати суцільно. Тоді останньої ночі перед проривом піхота згущує свої лінії на переді і намагається підсунутися до ворога так близько, як це лише можливе, щоб вповні використати вогневу підтримку. Прорив це тоді звичайно суцільний наступ на пробій в докладно визначеному часі. Його реченець слід аж до останньої хвилини зберігати в таємниці. Прорив слід починати на світанку, якщо хочемо оминути того, щоб піхоту, яка йде в наступ за видна не наражувати на діяння керованого стеженням ворожого вогню. Піхота не сміє нічому дозволити відвернути свою увагу від основного завдання, і — підсуваючися слідом за вогнем власної артилерії й важкозбройної піхоти, пробивається аж до цілі наступу. Коли вороже головне бойовище сильно укріплене, то може виринути потреба до знищування перешкод вжити саперів. Слід своєчасно звільнити частини артилерії для завдання супроводити піхоту, яка йде у прорив та підпорядкувати тій піхоті, батерії, що помітять можливість просування вперед на власне рішення.

За допомогою наладнаної співдії поміж вогнем та штурмовим просуванням вперед і при співпраці всіх родів зброї ворога треба, після вриву в його становища, перемогти на самому головному бойовищі в численних поодиноких боях, і то перемогти аж до повного прориву, чи то аж доки не буде осягнуто першу ціль наступу. Як не в пляні зараз таки йти далі поза ту осягнуту ціль, то здобутий терен слід пристособити для оборони і тримати його так довго, аж доки наступ можна буде повести далі. Негайно слід вислати звіти й перевести розвідку. Противник може підчас наступу зробити спробу перенести свою оборону до задньої лінії, щоб там оборонятися далі у кращих умовах; він може теж пробувати — загалом відтягнутися від нашого дальшого наступу. В обох випадках він, звичайно в ночі змагатиме до того, щоб відв'язатися від напасника.

Частини, що борються на переді, звичайно пізнають що найскоріш, коли противник не хоче продовжувати боротьби на доданохвилевих становищах. То ж тоді вони повинні бистро стежити за всім, що діється у ворога. Теж і спонука до дальшого просування вперед тоді нерідко вийде від частин, що наступають в переді. Слід змагати, щоб шляхом гострого напирання втримати з ворогом стик. При цьому слід звертати бачну увагу, чи терен не затруєний.

Коли противник відступає на недалеку задню лінію, тоді напасник повинен здобути за допомогою розвідки передусім дані про нові становища ворога та про можливості наближення до них. В разі нічного відступу противника, більші сили зможуть піти вперед щолиш досвіта. З уваги на сподіване сильне протидіяння ворога, головно ж його артилерії, вони повинні підсуватися відтинками і рушити вперед щолиш тоді, коли маса власної артилерії буде готова до вогню з нових висунених до переду вогневих становищах.

Коли треба сподіватися, що противник подасться далеко взад і не буде можливо негайно перейти до погоні за ним, тоді командувач наказує, як себе має вести артилерія, управильнює настигання піхоти та призначує постій резерви. З переходом головних сил почерез доданочасову передову лінію часто треба буде підождати аж до ранку. Коли це можливе, то вперед слід іти навперейми ворогові. Треба рахуватися з протиударами відступаючого противника.

Скорочений спосіб наступу можна застосувати тоді, коли противник захитаний передніми боями, чи то ще не зовсім готовий до оборони, чи врешті коли трапляється ще якась інша нагода, — заскочити його і скористатися з власної переваги. Від положення й сили ворожого становища залежатиме, наскільки можна буде зректися з подрібної розвідки та з інших приготувань до наступу і яку далеку ціль визначувати. Швидке розгорнення сильної артилерії, скоре розгорнення й заготова піхоти на близькій відстані від ворожого становища — в короткому часі вможливлюють використати власне догідне положення. З'єднання бойових возів, своєчасно готові до введення в дію, облегшать наступ, чи інколи його щолиш зроблять можливим взагалі. Серед догідних умовах погоди й терену може пригодитися і штучна димна заслона.

Супроти противника, який ставляє затяжний спротив напасник осягне свою ціль тоді, коли наступатиме великими силами на одному відтинку. Коли такий наступ доб'ється швидкого й глибокого прориву, тоді противник залишить дуже скоро і цілий терен. Якщо йому пощастить своєчасно відступити, тоді йдеться про те, щоб гострим напиранням і наміченням далеких цілів наступу йому, противникові, уже не дати відв'язатися від нас і перешкодити йому створити новий фронт. Коли ж противник усадовлюється далі позаду, тоді новий наступ треба повести проти іншого місця його фронту, щоб таким чином його заскочити й тим скоріше добитися нового прориву. Для тієї мети завчасу необхідно зформувати нову

групу наступу. Слід тримати близько масу артилерії; доцільним може виявитися застосування бойових возів, саперів треба підтягнути до переду, а з частин зв'язку ввести в дію тільки те, що найнеобхідніше.

Погоня. Втома війська не сміє ніколи бути причиною перерви в погоні за ворогом. Але ж і командир на має права вимагати неймовірного; ним нарівні мусять керувати сміливість і безоглядність. Кожний мусить дати з себе все, що можливе. Заходи для погоні треба поробити своєчасно. Перецінення успіху, який саме довершується, скриває в собі небезпеку серйозних протиударів ворога. Сили, застосовані до погоні передчасно, можуть в остаточному підірвати успіх перемоги. Переможець переслідує ворога на широкому фронті, завжди змагаючи до того, щоб противника охопити (оточити), перегнати його, загородити йому на особливих відтинках відступ, або ж відтіснити його від його ж таки задніх зв'язків.

Противника вганяють в руки погоні ще й за допомогою запор на його ж задах.

Якщо на підставі летунських та інших звітів, та на підставі напирання власних частин і на підставі послабленого ворожого протидіяння, а деколи теж і на підставі звідомлень сусідніх відтинків, командир пізнає, що противник не може втримати поля бою, то тоді до можливих меж запалює волю до перемоги у своїх підкомандирів, у вирішному напрямі погоні врухомлює всі сили, якими розпоряджає, та посилає вперед яко мога швидше нові зформовані **відділи погоні.** Роди зброї з порівняно вищою швидкістю і рухливістю — повинні переслідувати ворога в першу чергу. Широкі можливості відкриваються для армійської кінноти і великих моторизованих частин. Їм слід приділити моторизованих саперів, протипанцерну зброю й протилетунські війська. Де наввипередного переслідування ворога не можна почати з крила (флянки), або якщо дорога тудою надто далека, приходиться війська погоні кидати крізь місця прориву. В таких місцях небхідно тоді впору наладнати упорядковані умови наказодавства.

Мисливські й бомбові літаки — слід кинути проти відступаючих сил противника, залишаючи на пізніш інші завдання. Літаки тоді збільшують розклад ворога і вносять заколот на тилових шляхах, відтинках і залізничих станціях.

Розвідувальні літаки зорять ворожі шляхи відступу і стежать за можливими наспілими ворогові підмогами.

Нижчі командири, що находяться вповлизу ворога, використовують перші рухи його відступу і, не чекаючи наказу, кидаються за ним у погоню. Вони повинні діяти сміливо й самостійно. Слід використати всі слабі місця ворога, що відступає. Із сусідними й подальшими відділами вони шукають сполуки й співпраці тільки під аспектом спільного поборювання ворога. У розгарі погоні не вільно призабути про звіти, які цілі осягнуто.

Забезпечення всіх родів зброї стріливом це передумова енергійного переведення вогневої погоні.

Зокрема **артилерія** спосібна переслідувати ворога далекосяжністю свого вогню й поворотливістю. Де це тільки можливе, там вона посилає свій вогонь до можливо найбільшої нагальности. Її частини залишаються на місці так довго, доки відступаючого ворога можна ще поборювати вогнем обсервованим і вогнем на підставі мапи. Головно ж треба взяти під обстріл дальші цілі; однак це обстрілювання не сміє перешкоджувати власній піхоті в погоні. Далекобійні батерії покривають якнайсильнішим турбувальним вогнем шляхи відступу ворота й його залізничні станції.

Інші сильні з'єднання напирають вперед враз із піхотою, що в погоні, не дають ворогові осадовитись, поборюють його протинаступ й поступово переймають вогневі завдання тих частин, що ще по заду.

Вогнем, і можливо найгострішим напиранням **піхота** перемінює початкову поразку ворога в повний його розклад. Де треба, вона атакує ворога ручною гранатою і холодною зброєю. Роди її важкої зброї не сміють лякатися займати становища зараз таки за нею, чи то навіть і в передовій лінії. Де ворожий спротив сильніший, там слід пробиватися вперед попри нього, заднім частинам залишаючи його зломання. Їх треба підводити до переду скрізь там, де погоня здобуває ґрунт найшвидше. Теж і вони повинні оминати передчасного звертання в бік (для охоплювального маневру).

Затруєні противником смуги терену треба обійти і позначити їх для тих військ, що йдуть позаду. Крізь такі смуги військо може пробитися на автомашинах. В місцях, які відтруїти легко (шляхи, незарослий терен), треба якмога швидше поробити переходи.

Сапери, що їх не кинено в погоню загороджувати ворогові шляхи відступу, дбають про направу шляхів і доріг позаду військ погоні, які переслідують ворога.

Частини зв'язку підтримують усіма силами сполуку поміж командувачем і військом, що в погоні. Передача звідомлень тут часто змушена користуватися засобами бездротного зв'язку. Дивізійний відділ зв'язку прокладає осевий провід до переду у напрямі погоні і то зараз же за найпершими частинами піхоти. Коли ж ворог стане знову до боротьби, треба розбудувати звітовий пункт, з якого слід прокласти зв'язок до війська і навпаки. Засоби зв'язку, що вжиті в підслуховій службі, підчас погоні мають змогу для багатющого підслуху ворожої служби зв'язку.

Всі командири супроводять військо, що переслідує ворога, чи то йдуть безпосередньо за ним.

Тилові позиції й задні сторожі ворога не сміють переслідувача відтягнути від вирішального напряму і зв'язувати поважніших його сил. Вперто треба пробувати підійти до головних сил ворога. Відповідно до того слід теж підтягати до переду й резерви і, як треба, формувати з них нові ударні групи, що наново йтимуть вперед у погоню. Коли ворог заляже в терені, з якого не зразу його можна викинути, тоді наступи знову слід підготовляти більш пляново й підтримувати їх сильнішою артилерією.

Розчленування з'єднань, що постачають стріливом, засобами боротьби й харчами, проходить так підчас самого просування вперед і не сміє вводити розладу у справний перебіг погоні. Командувач мусить звільнити частини, що ведуть погоню, від журб про доставу й від транспортування.

Підчас **погоні вночі** піхота вдаряє фронтально, вздовж шляхів, а артилерія в тому ж часі посилає до якнайбільшої нагальности свій турбувальний вогонь на найдальші відстані. Поодинокі батерії намагаються йти вперед і займати становища згідно з мапою. Вони ведуть турбувальний вогонь, а деколи мають змогу навіть встрявати в штурмові бої піхоти. Звіти з передової лінії про осягнуті цілі повинні запобігти тому, щоб військо, яке веде погоню не попало під вогонь власної артилерії.

Нічні нальоти літаків можуть ще скріпити діяння артилерії в терені ворожого відступу.

Відділи, що призначені до переслідування ворога навперейми, треба висилати по змозі ще вночі.

Погоню можна зупинити тільки на наказ командувача. Погоня не сміє стримуватися перед якимось одним відтинком терену.

Є. Прірва

Проблеми зв'язку в УПА і підпіллі

Про значення зв'язку в УПА і підпіллі не треба багато говорити. Дію зв'язку, засобу керівництва, порівнюють до кровоносної і нервової системи людського організму, без правильної діяльности яких приходить до негайного паралічу чи завмирання організму. Зв'язок в підпіллі далеко складніша і відповідальніша проблема, ніж у всяких інших організаціях. Наші визвольні формації діють на терені менше чи більше опанованім ворогом, що дозволяло лише в деяких періодах і лише частинно користуватися нормальними, леґальними засобами зв'язку.

Далі постійна дія ворога, властивості терену й конечність строгої конспірації ставить поважні труднощі в його справжній діяльності.

В історичному перекрою засоби і форми зв'язку можна поділити на три періоди, що мали свої окремі особливості, хоч і багато спільних рис. Перший це піднімецький період боротьби 1942-1944 рр., другий — підбольшевицький період — широких форм повстанської боротьби від 1944 до 1946 р., і третій — часи підпільних форм боротьби — від початку 1946 р. по сьогодні. Звичайно про засоби і форми зв'язку третього періоду боротьби говорити ще завчасно і ми обмежимося до загальної характеристики.

Якщо йдеться про засоби й форми зв'язку, їх можна поділити на таких п'ять родів:

1) **Зв'язок при допомозі зв'язкових,** кур'єрів чи післанців. Він полягає в тому, що члени зв'язкової мережі, почавши від звичайного післанця що переносив записку чи пакет до сусідної камениці, а скінчивши на кур'єрах, що їхали і тисячу кілометрів, напр. зі Львова в Донбас, переносили чи перевозили записки, пакети тощо на місце призначення. Такі зв'язкові послуговувалися ворожими засобами комунікації (поїзд, авто, трамвай тощо), а також мандрували по партизанських лініях. Ролю того рода зв'язкових приходилося нераз виконувати і дипломатичній службі УПА, коли вона їхала в таку подорож, де ще не було підготованого ґрунту.

2) **Штафетні лінії** — це були спеціяльні лінії зв'язку підпілля, що мали завдання якнайскорше перекидати людей і пошту на далеку віддаль.

3) **Тайники,** практиковані широко головно в третьому підпільному періоді боротьби. Це є умовлені пункти, криївки чи замасковані скриньки, в яких одна сторона залишає пошту, а друга забирає.

4) **Пункти-резиденти.** Це були зв'язкові, дуже часто живучі легально, до яких зголошувалися на кличку. До них приїжджали поїздом чи підпільним зв'язком, а вони получували з відповідним чоловіком зв'язковою лінією чи давали потрібні інформації.

5) **Спеціяльні місії і рейди.** Де не можна було зв'язатись описаними способами, там на зв'язок вирушав відділ чи група УПА рейдом (напр., зв'язок між Грубешівщиною і Підляшшам, зв'язок закордон). Вони приходили на місце і там зв'язувалися з потрібними людьми.

Зв'язок між центральними клітинами УПА, ОУН і УГВР

В першу чергу займемося зв'язком між вищими клітинами нашого визвольного руху, тобто між Головним командуванням і Краєвими командуваннями УПА (Командування УПА Північ, Схід, Південь, Захід) та іншими підзвітними відділами і внутрі Головного Військового Штабу (ГВШ), що часто перебували в віддалених від себе пунтах з огляду на безпеку. Подібно був побудований також зв'язок між ОУН і Краєвими проводами ОУН (КП ОУН), а з повстанням УГВР між поодинокими Секретаріятами і підзвітними клітинами.

При цих установах нашого визвольного руху існували окремі відділи або референтури зв'язку, що мали завдання побудувати зв'язкові лінії до потрібних відділів і клітин УПА і підпілля, їх забезпечити та контролювали їх справність і безпеку.

Найважливішим засобом зв'язку стають післанці звані «кур'єрами». Тут в першу чергу на увагу заслуговують кру'єрки, що їздили поїздами, автами чи іншими засобами комунікації ворога. Позитивом того зв'язку було, що кур'єрки відносно скоро могли прибути на місце призначення, неґативом, що такі подорожі були небезпечні, бо німці безперервно проводили облави, контролі «лапанки» до роботи в Німеччині, і часто не помагали і «найліпші» документи. Тому такими засобами було перевозити лиш невеликі записки, як інструкції, накази, короткі повідомлення тощо, що мусіли бути добре зашифровані. Більші пересилки, як підпільну літературу, ліки тощо перевозили головно залізничники чи обслуга льокомотиви, що мали де пакети заховати, або перевожено їх автами. Тоді залога була в німецьких уніформах та мала відповідні документи і супровідні листи. В цей спосіб перевожувано деколи людей. Часто приходилося їхати також з певними завданнями ворожими комунікаційними засобами, в першу чергу для наладнання зв'язку, для організації або наладнання розвідочних клітин в ворожих центрах. Напр. поїздки зв'язкових ОУН до Києва в 1942 р., коли то в наслідок арештування порвались зв'язки з клі-

тинами ОУН в Києві. Про одну з таких поїздок оповідає Є. Стахів в статті «В місії УПА і УГВР до Італії в 1944-45 рр.» (Сучасна Україна» ч. 18 (69) від 6. 9. 1953 р.).

Форма зв'язку кур'єрами лише в мінімальній мірі задоволяла потреби підпілля. Найбільше значення мали т. зв. **штафетні лінії.** Ними проходили основні маси людей, пошти і літератури, а також всякого майна: ліки, харчі, матеріяли до друку та друкарські прибори, зброя, амуніція тощо.

Штафетні лінії були побудовані так: що 20-30 км. був зв'язковий пункт, де постійно дижурили підводи та верхові коні. За справну дію штафетної лінії відповідав її шеф. На пункті можна було задержатись недовше як 5 хвилин. Подорож відводою, верхи чи пішки мусіла проходити як змога найшвидше. По дорозі можна було затриматися тільки для засягнення розвідки. Де було потрібно, зв'язкові пункти мали до диспозиції бойові групи, а навіть і відділ УПА (при переходах кордонів) для охорони переходячих людей. Звичайно цею формою зв'язку користувалися вищі старшини УПА чи провідні члени підпілля, чи охорона перевожуваного майна. Коні на зв'язкових пунктах були власністю підпілля, де таких не було, там селяни дижурили з підводами. Кожна головна штафетна лінія зв'язку мала ще запасові лінії, що починали негайно діяти, коли були якісь перешкоди на першій, або вона була розконспірована перед ворогом. Для безпеки таких ліній, або, щоб вона не була надуживана, вздовж шляху, що кілька зв'язкових пунктів був контрольний пункт, де перевірювано, чи переходячі по лінії люди мають потрібний дозвіл і чи знають кличку до даного зв'язкового пункту.

Подорож по такій штафетній лінії проходила надзвичайно скоро. На віддалі до 150 км. і більше, нею можна було скорше дістатися на місце призначення, як залізницею, що їздила тоді доволі нерівномірно. Напр., я їхав штафетною лінією з Самбірщини з с. Татари до Львова не цілу літню ніч (в червні 1944 р). Багато про поїздки штафетними лініями і їх справність оповідає О. Мартович в «Українській Трибуні» ч. 1-2, 314 за 1949 р. в статті «На мандрах в УПА». Між ГК УПА її краєвими командуваннями, коли вони були віддалені було дві, а то і три рівночасно діючі штафетні лінії, та окремі ще резервові. Часто ці лінії рівночасно виконували послуги і до нищих клітин (ВО УПА) чи були спільні для УПА і ОУН. Кромі того були **окремі штафетні лінії для перевоження великих вантажів.** Напр. в 1943 р. лінія Волинь—Галичина, і Полісся—Галичина, якими з Галичини йшли для УПА різні товари, харчі і — в першу чергу сіль для відділів УПА і населення Полісся, в 1944 р. лінія «Карпати» із Словаччини і Радехівщини обабіч Львова до Карпат, що ними їхали цілі валки підвод були під охороною відділів УПА.

Під большевиками

Большевики зразу кинули проти УПА великі сили військ МВД. В кожному районі постійно квартирувало від сотні до куреня військ МВД, не вчислюючи іншого поліційного апарату і допоміжних частин. Постійна і строга контроля ворога засобів комунікації і подорожних, вже в перших місяцях побуту большевиків доказали, що користуватися ворожими засобами комунікації для переїзду кур'єрок, не говорячи вже про мужчин, було неможливо. Пенетрація відділами МВД терену, нічні засідки та підслухи, врешті доноси сексотів, унеможливлювали також просуватися по штафетних лініях кінно чи підводами. Штафетні лінії почато обслуговувати вже в перших місяцях побуту большевиків **піхотними кур'єрами.** Але цей зв'язок натрапляв всеодно на дуже поважні труднощі, тому, що ворог всі свої зусилля спрямовував на ліквідацію підстави цього керівництва підпілля — зв'язку. Справна дія зв'язку стала одною з поважних проблем, які важко було розв'язати. Через брак зв'язку нераз відривались поодинокі терени чи групи УПА від своїх командирів чи зверхників (напр. група УПА Холодного Яру на Київщині).

Коли війська МВД нераз бльокували села цілих районів, а то і всі терени діяння УПА (перша така бльокада зимою 1945-46 перед виборами), тоді прийшло дальше удосконалення штафетної лінії. Це удосконалення полягало на введені **«мертвих пунктів», «тайників»** і **пунктів зустрічі** кур'єрів одного зв'язкового пункту з кур'єрами другого.

«Мертвий пункт» — «тайник», це сховок чи невеличка криївка, викопана в землі, в якій кур'єри одного пункту залишали пакети з поштою і записки, а кур'єри з другого пункту опісля їх забирали. Таке пересилання пошти з одного «м. п.» до другого звичайно відбувалося що 5 до 10 днів.

Пукти зустрічі були назначувані поза населеними пунктами на непідозрілому і догідному терені, щоб ворог не міг зробити засідки. Зустрічі кур'єрів, що переводили людей чи переносили пошту, відбувались також що 5-10 днів, а то й рідше в назначених годинах, звичайно увечорі або над ранком. Якщо кур'єри не прибули на пункт в означений час, тоді зустріч ще була актуальна на другу ніч.

Час зустрічей кур'єрів на штафетній лінії чи відбирання пошти з мертвих пунктів були так побудовані, що на одному пункті зв'язку перебувала підпільна пошта чи переходячі люди від 3-6 днів, але пересічно на цілій штафетній лінії не довше 4-ьох днів на відтинку одного пункту (30-40 км.).

Зв'язковий пункт складався з командира і 4-8 кур'єрів. На зв'язковому пункті вони мали криївки для себе і для гостей, що проходили по штафетній лінії. Мертві пункти були віддалені від зв'язкового пункту 15-20 км., тобто одну ніч обережного маршу. Недалеко мертвого пункту чи пункту зустрічі зв'язкові мали криївки, в яких перебували день чи довше, коли треба було чекати на сусідів. Крім командирів цілої штафетної лінії, введено ще командирів менших відтинків для контролі справности та безпеки зв'язку. На випадок непрацездатности зв'язку були передбачені кур'ери, що знали мертві і зустрічні пункти з дальшими звенами зв'язку, які получувалися безпосередньо. Була опрацьована ціла система контролі прохожих зв'язком, щоб забезпечити зв'язок перед евентуальною провокацією. Крім того була широко застосована практика безпосередніх кур'єрів, головно на близьку віддаль та далекий зв'язок з закордоном.

Бойовий зв'язок

Зв'язок в УПА і підпіллі був децентралізований, опертий на директивах, інструкціях і загальних вказівках.

Якщо йдеться про УПА, то вона не мала жодних труднощів в керівництві боями, бо УПА не діяла великими з'єднаннями.

За німецьких часів для бойового керівництва при нечисленних операціях більшими з'єднаннями, використано засоби, які має реґулярна армія (радієвий на Волині, телефонічний, мотоциклевий, кінний, піший, та всі засоби сиґналізації).

За большевиків зразу ж відпав радієвий, телефонний і мотоциклевий зв'язок, а згодом і кінний. В дальшому УПА діяла лише сотнями та малими відділами, що вже не вимагало складного зв'язку. Організація і побудова таких зв'язків в основному не різнилась від реґулярних армій.

Зв'язок підпільної адміністрації

Це безпосередній зв'язок між низовими клітинами підпілля, села з селом, чи СКВ (самооборонний кущевий відділ) з СКВ. За німецької окупації був в кожному селі зв'язковий пункт, був шеф зв'язку і кілька чи і кільканадцять кур'єрів, дуже часто до всіх дооколишніх сіл. Для пересунень по зв'язку широко використовувано тоді підводи — їхали селяни за чергою, а в час , коли було глибоке болото — верхом. За большевиків був зв'язок тільки на піхоту, рідше кінно. До того за большевиків найбільше використовувано зв'язок між СКВ, що в перших роках — до кінця 1945 р. звичайно перебували влітку в лісі, взимку по селах. Цей зв'язок використовували також дуже широко люди, що проходили штафетними лініями, в першу чергу з огляду на безпеку (місцеві зв'язкові з СКВ добре знали терен і відносини). Зв'язок між селами відогравав меншу ролю. Був ведений в першу чергу жіноцтвом, дуже часто навіть старими бабусями, головно під час облав, коли большевики арештували молодих дівчат поза оселями, а ніччю робили засідки.

На особливу увагу заслуговує місцевий зв'язок, получений з вартою, що мав охороняти оселі перед несподіваними наскоками ворога, організований вперше чергу цивільним населенням. В цьому наш нарід був дуже винахідчивий і прямо неможливо подати в короткій характеристиці всіх прикладів. Наведемо декілька для ілюстрації: На горбочку за селом, якщо розуміється такий був, або в такому місці звідки видко околицю, цілими днями бавилися діти. Якщо в напрямі до села їхав ворог, дітвора з криком кидалася в село і це був знак, щоб всі загрожені ховалися і ховали майно від грабежі. Або: в час облав хтось з кожної хати працював на господарстві біля дороги. Коли йшов ворог — вони повідомляли з уст до уст про небезпеку. Польська газета в 1946 р., мабуть «Жолнеж Польскі», кепкує собі з того роду зв'язків на полонині так: на кожній горі в Карпатах стоїть жінка і як іде ВП вони сиґналізують про небезпеку «ґолим тилкем».

Найширше й найбільш досконало того рода зв'язок при допомозі народу був побудований на Волині в 1943 р., колито німці уряджували погроми цивільного населення. Тоді кожне село мало все своє майно закопане, а підручне на возах і в часі появи німців все, що жило втікало в ліси під охорону відділів УПА. Тоді кожне село мало ватру чи зорців в селі, за селом, на спеціяльних вежках, що в час зближення ворога як за татарських часів при помочі сиґналізації (дзвін, биття в рейку, запалення сирої соломи) повідомляли негайно про небезпеку. Село, що завважило ворога, повідомляло також сусідні села і командира відділу УПА.

Безпека зв'язку

Терен діяння УПА і підпілля є вкритим великою кількістю всяких зв'язкових ліній, що пробігають у всіх напрямках, на коротші і довші віддалі. За німецької окупації в системі підпільного зв'язку брав участь в деяких селах сливе кожен селянин. Це було закономірне, бо в боротьбі брало участь все українське населення. Ворог вів боротьбу з усім народом. Звичайно, коли узглянити пізніший досвід підпілля, в багатьох випадках можна було більш раціонально побудувати систему зв'язку, але на це тоді не було часу.

В боротьбі з большевиками реорганізацію подиктувало саме життя. Щораз нові труднощі в боротьбі з військами МВД підказали обмежити поштові і людські пересилки до мінімум, не говорячи вже про такий люксус як пересилання харчів, одягу чи інших товарів

на далекі віддалі. Від 1946 р. сильно обмежено централізоване друкування газет, книжок та журналів і поодинокі області й округи діставали їх лиш в кількох примірниках. Вони вже самі помножували її на цикльостилю, машинах до писання, щоб вистарчало для кадрів підпілля та населення. В зв'язку з переходом на підпільні форми боротьби, робота зв'язку завмирає осенню, коли передбачують, що впаде сніг і починається щойно на весну. Кромі того наступила цілковита децентралізація керівництва підпіллям, що постала також через труднощі у зв'язку. Тепер інструкції діяльности видаються вже на довший час. Коли порветься зв'язок на якийсь час, відірвана клітина має напрямні для дальшого ведення праці. Звичайно, велике значення в боботьбі з большевиками в сучасному має підтримка зверхників чи і взаємний моральний вплив. Для вдержання зв'язку між низовими клітинами та провідними членами руху, кождий провідний член є прикріплений до якоїсь області, безпосередньо керує роботою і несе за неї відповідальність.

З огляду на безпеку кожна лінія зв'язку має свій номер, чи поазбучне позначення. Коли якийсь пакет йде кількома лініями, то на ньому позначується назва чи число лінії. Кожен к-р зв'язкового пункту не знає більше, як йому потрібно. Так само люди, які висилають пошту, знають лише як вони мають адресувати. Кромі того, що певний час — двічі річно, при розконспіруванні частіше — шеф зв'язку міняє номерацію підлеглої йому системи зв'язку.

З проблемою безпеки зв'язана також метода конспірації пунктів квартирування визначних діячів підпілля та важливих осередків.

Щоб унеможливити ворогові розкрити таємниці підпілля в підпільних записках широко стосуються коди і шифри.

Пересилані письма складувано в рольку, якнайменшого розміру, перешивано ниткою і заляковувано печаткою. Це уможливлювало контролю, чи записка не була відчинена в дорозі. Дальші заходи, щоб записки не попали в руки ворога були: кождий зв'язковий носив пляшечку з бензиною і в випадку безвихідного положення дер записки, підпалював їх, або, як на це не було часу, підкладав під себе торбу з поштою разом з граною і розривався гранатою. Так в безвихідному положенні покінчили життя багато героїчних зв'язкових УПА і підпілля.

Ген.-лейт. Душан КВЕДЕР

Юґославська партизанська війна

Відомий швайцарський військовий журнал «Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift», (1953, ч. 7-9, Фрауенфельд) помістив статтю шефа вишколу юґославської армії, яка подає цікаві помічення з історії й досвіду тітівської партизанки як теж неменш цікаві міркування автора щодо ролі партизанки в майбутньому. З деякими скороченнями подаємо понижче хід його думок. **Редакція.**

Передвоєнна юґославська армія була розбита й знищена впродовж 12 днів у квітні 1941 в., країну ж поділили поміж собою після капітуляції — Німеччина, Італія, Болгарія, Угорщина й Альбанія; встановлено нові кордони, а країну обсаджено сильними військовими й поліційними з'єднаннями. Вся армія попала в полон. Офіційний політичний провід утік за кордон, а населення залишилося без охорони.

Перші місяці окупації пройшли на готуваннях до резистансу. До перших зачіпних дій зформованих юґославських партизанських відділів прийшло в червні 1941 р., і вже в липні почали вибухати перші повстання.

Першими організаційними формами були загони із 10, 100, 1 000 та геть аж до 3 000 чоловік, побудовані за територіяльним принципом і прикріплені з організаційного, психологічного й постачального погляду до якогось терену чи то до окреслених сіл. Для кожного краю-области створено окремий крайовий штаб, а для всієї Юґославії верховний генеральний штаб із Тітом у проводі. Стратегія цього руху спротиву від самого початку була наставлена на найуспішнішу в такому випадку — офензивну боротьбу. І сам перебіг цієї боротьби виявив, що тільки така постійна активність спроможна підсичувати й скріплювати в народі духа спротиву та що тільки така активність уможливлює поширення повстання і організаційну розбудову партизанської армії. Згідно з планом цієї загальної стратегії власного проводу оці створені юґославські загони розгорнули успішну офензивну тактику. Спершу почали з наскоків на поодиноких бійців і вартових окупанта, а згодом перейшли до нападів на поодинокі ворожі патрулі й колони, що проходили селами й лісами. Таким способом витіснено окупаційні війська з деяких теренів, а в висліді чого юґославські загони здобули деяку безпеку щодо свого розташування, рухів і постачання. Понадто ж перейдено до систематичного знищування зрадників, ворожих шпигунів і колябрантів, чим осягнено безпеку не тільки для самих відділів, але й для цивільного населення. Як же ж отак була запевнена деяка безпека запілля як свобідної у деякій мірі операційної бази, то ці партизанські загони (вони стали у міжчасі куди численнішими) перейшли до загального контролювання ворожої мережі зв'язку. У висліді постійних засідок і наскоків на ворожі патрулі й колони, у висліді знищування ворожих комунікацій і об'єктів, зв'язок поміж окупаційними ґарнізонами постійно рвався чи то був загрожений. Скріплені партизанські загони здобували на ворогові важку зброю, яка їм уможливлювала проводити наскоки й на ворожі ґарнізони: спершу на дрібніші, а згодом і на більші. У висліді цих дій окупант був примушений розв'язати дрібні ґарнізони й скупчитися по більших місцевостях, що їх тоді й відповідно укріпив. У висліді зліквідування таких опірних пунктів стало можливим пов'язати терени різних партизанських загонів і створити перші визволені території. На них і створено народні визвольні комітети і ці перейняли в себе функцію цивільної влади.

В липні й серпні 1941 р. прийшло вже до загальних повстань на цілих областях. У Західній Сербії 7. 7. отак визволено територію завбільшки в Швайцарію. 13. 7. повстали проти італійського окупанта чорногорці і, за вийнятком трьох ворожих опірних пунктів, визволили всю Чорногору. Впродовж декількох тижнів роззброєно майже всі італійські частини. Незабаром прийшло до вибуху повстань теж і в Словенії, Хорватії, Боснії й Герцеґовині. Окупантів ці повстання заскочили й збили з пантелику: вони бо не сподівалися такого резистансу і тим самим їм не вдалося якстій застосувати відповідних протизаходів; мусіли погодитися з тим, що «мала війна» перемінилася в справжню велику. Восени 1941 р. окупаційні частини (німецькі, італійські, болгарські й угорські) у Юґославії налічували 24 дивізії — 390 000 чоловік, а як сюди додати ще «четників» Недіча й Міхайловіча в Сербії й Чорногорі, «усташів» Павеліча в Хорватії і «білу ґвардію» в Словенії — то це число сягало пів мільйона. Партизанські ж загони налічували яких 80 000 бійців і розпоряджали фабрикою легкої зброї (рушниць, бомб і стрілива) в Ужіцах у Західній Сербії. Успішно протиставлятися партизанам самими лише карними експедиціями та відділами погоні для окупантів було вже годі: вони мусіли перейти до широкозапляннованих офензив; за півчетверта років війни (1941 до літа 1944) таких великих офензив проведено сім. Крім цих офензивних операцій у великому маштабі, поведено ще низку дрібніших наступів на поодинокі терени й вогнища повстання: брали в них тоді участь ворожі з'єднання в силі 2 — 30 000 чоловік.

Німецькі офензиви. Першу таку реґулярну офензиву поведено в листопаді-грудні 1941 р.; її пункт тяжіння це Західня Сербія. У Сербії тоді діяли 23 партизанські загони із якими 25 000 бійців, визволена ж від окупанта західньо-сербська територія, завбільшки в Швайцарію, охоплювала й порівняно великі міста, як от Чачак, Ужіце й Пожеґа. Німці кинули на цю офензиву п'ять і пів дивізій враз із артилерією, танками й летунством. Безпосередньо після цієї офензиви, 22. 12. 1941 (сьогодні це «день юґославської народної армії»!) створено першу юґославську партизанську бриґаду. Слід пам'ятати, що німці тоді стояли під Москвою й Ленінградом, а західні альянти в Північній Африці теж опинилися були в критичній ситуації.

Другу офензиву почали в Східній Боснії з початком 1942 р. дві німецькі дивізії та деякі частини «четників» і «усташів»; заплановано й участь декількох італійських дивізій, алеж ті через власну скрутну ситуацію в Чорногорі й Герцеґовині не змогли прибути. Не зважаючи й на цю офензиву, партизанські сили зросли в усій країні: звільнено чималі терени в Чорногорі, Боснії, Хорватії й Словенії і зформовано нові реґулярні бриґади.

Третю офензиву (15. 4. 1942 по кінець червня 1942) розпочало німецьке командування двома німецькими й вісьмома італійськими дивізіями як теж немалими частинами «четників» і «усташів». Від липня по листопад 1942 наступали італійці в Словенії якимись 100 000 бійців. Підчас цієї офензиви юґославське командування зформувало нові бриґади з партизанських загонів Сербії, Чорногори й Східньої Боснії та з п'ятьма бриґадами повело протиофензиву на Східню Боснію. Число цих бриґад зросло так далеко, що годі було командувати ними з одного центру; то ж створено більші оперативні з'єднання: дивізії і армійські корпуси. Під кінець 1942 р. юґославська визвольна армія налічувала вже 150 000 бійців, зформованих у два корпуси з дев'ятьма дивізіями, 36 самостійними бриґадами, 70 батальйонами, 15 сотнями й 79 партизанськими відділами. Окупаційні ж сили в Юґославії зросли в тому ж часі на 630 000 бійців (35 дивізій, 5 бриґад, 15 полків і 146 батальйонів), до чого слід іще дочислити ок. 170 000 «четників» і «усташів». Впродовж яких сімох місяців 1942 юґославська армія виконала безліч офензивних операцій і заново створила в центрі країни визволену територію — «Тітову державу», як її звали німці; вона охоплювала більшу частину Хорватії, Західньої й Середущої Боснії та частини Дальматії й Герцеґовини. Ускладнювалися проблеми командування, бо ж тут приходилося розв'язувати справи, що ними нормально займається уряд. З-поміж представників народів і партій, що брали участь у цій боротьбі, 26. 11. 1942 в Бігачі створено «Антифашистську Раду Національного Визволення» як політичне репрезентативне тіло народів Юґославії. Така ситуація в Юґославії як теж і те, що силам «осі» все гірше велося на фронтах в СССР і в Африці, — примусили німців та італійців можливо якнайшвидше юґославський фронт зліквідувати чи то бодай так звузити, щоб могти хоча б якусь частину в'язаних на ньому сил кинути на Схід чи в Африку, абож врешті бодай забезпечити лінії зв'язку печерез Балкан до Африки. До того ж німці й італійці тоді серйозно сподівалися альянтської висадки на Балкані й тому запланували нову офензиву з метою знищити партизанський рух, ще заки до такої висадки прийшло б.

У цій четвертій офензиві, що почалася з кінцем січня 1943 р., вжили німці шість, а італійці п'ять дивізій; планували оточити «Тітову державу» й застосувати тактику прочісування, щоб таким чином знищити партизан на Петровій Ґорі, Ґрмешу та в кітловині Неретви. На початку цієї німецько-італійської офензиви юґославське командування зформувало оперативну групу з п'ятьох дивізій і рішилося на протиофензиву в напрямі Чорногори, щоб там заново підняти повстання, що його там вдалося було здушити окупантом враз із «четніками». Рішено перенести з собою й 4 000 ранених у попередніх боях. Несподівано ця оперативна група прорвалася широким фронтом на Неретву й розгромила італійську дивізію «Мурдже», здобуваючи одночасно й усе її озброєння. Цю затримку над Неретвою якстій використав противник для загального оточення: німці кинули в цей «казан» дві дивізії й одну бриґаду «усташів», італійці ж — дві дивізії. Оперативну групу враз із усіми раненими оточено; у найкритичнішій фазі цієї операції промір «казану» виносив всього яких 35 км. Над Неретвою дійшло до битви, в якій юґославська група розбила противника, переправилась через річку й таким чином вможливила евакуювання ранених. Але в наслідок незвичайної перевтоми й важких життєвих умов серед поранених і війська вибухла пошесть плямистого тифу; а що щеплінки не було, то ж чимале число бійців померло. Після цієї битви рештки оперативної групи — три боєспосібні дивізії, себто все, що санітарям вдалося врятувати перед тифом, — продовжували похід в напрямі Чорногори.

Знаючи про скрутне положення партизан, німці розпочали п'яту офензиву. Юґославська група перебувала тоді в рідко заселених теренах Чорногори й Санджаку, лікуючи своїх кілька тисяч тифозних бійців. Дбайливо підготовляли німці цей черговий «казан»: закінчивши в квітні зосереджування сил, почали операцію. Серед завзятих наступальних боїв, зокрема над річкою Сутєскою, юґославські частини здобули три німецькі оборонні становища й прорвали перстень оточення: то ж дальша німецька офензива це був удар в порожнечу. Сама ж юґославська група прорвалася в Східню Боснію й створила нову визволену тери-

торію. Решта ж партизанських загонів у Хорватії, Боснії й Словенії скористалася з тієї обставини, що головні ворожі сили були зв'язані у четвертій і п'ятій офензивах, перейшла до протинаступів і «Тітова держава» постала заново, цим разом на ще більшій території. Підчас і після 5-ої офензиви до югославського командування стали прибувати західно-альянтські військові місії, то ж воно влітку 1943 р. прийшло до висновку, що наближаються важливі події на західньому фронті. Німецький відступ на Смоленськ і Київ та головно висадка альянтів у Сицилії казали сподіватися, що Італія напередодні капітуляції. У цій новій ситуації югославське командування рішило перекинути свої сили в західні райони країни, що їх окупували італійці. 8. 9. 1943, коли уряд Бадолія скапітулював, на югославській території перебувало 15 італійських дивізій. У висліді негайної акції югославських частин та загального повстання на всій окупованій італійцями території 11 з-поміж цих італійських дивізій були роззброєні й полонені чито добровільно чито силоміць; при тому їх окремі відділи добровільно приєдналися до боротьби проти німців. Всіх полонених незабаром звільнено. І тільки чотири італійські дивізії були німцями роззброєні чи то включені до німецької армії. Югославська партизанська армія незвичайно зросла на силах і озброїлася всіми родами зброї, включно з важкою. Визволено всю Дальматію, Західню Хорватію й Західню Словенію. Майже все адрийське побережжя опинилося в югославських руках. Скріплені партизанські загони якстій повели наступи на німецькі опірні пункти на периферіях звільненої території й нанесли німцям дошкульних втрат.

Побоюючись альянтської висадки у звільненій Дальматії, німці зібрали всі наявні сили й розпочали в вересні 1943 р. шосту офензиву проти югославської армії, що тоді налічувала: 9 армійських корпусів (27 дивізій), 8 самостійних бригад, 13 батальйонів і 123 партизанські відділи — разом 300 000 чоловік. Противник кинув в цій офензиві 21 німецьку (250 000 бійців) і півчетверта угорських дивізій (27 000 бійців). Хоч у висліді такого сильного натиску партизани мусіли залишити великі пристані на побережжі, все ж їм удалося зберегти свої сили ненадщербленими, а під кінець перейти й до протиударів. В листопаді 1943 р. після цих успіхів скликано другу сесію Антифашистської Ради й створено Національний Комітет, що став виконувати функції уряду; щоб приспішити остаточне визволення країни, він і зарядив загальну мобілізацію.

Останню велику (7-му) офензиву противник повів у травні 1944 р. 24-ма німецькими, 9 болгарськими, 1 повною і 5 неповними угорськими дивізіями. Проти них стояло 13 югославських армійських корпусів (38 дивізій та ще 20 самостійних бригад і 107 відділів). Офензиву розпочато несподіваним скиненням парашутного полка у Дрварі, осідку югославської головної квартири, — з метою взяти в полон чи знищити штаб враз із Тітом. Із розбитого в рукопашному бою цього німецького парашутного полка врятувалося яких 120 бійців після того, як наспіли німецькі танкові частини. Тіто й штаб врятувалися. У важких боях по всій країні заламалася й ця німецька офензива. Противник втратив 20 500 вбитими і 6 500 полоненими. Здобуто 96 гармат, 19 танків, 3 літаки, 16 000 рушниць і 160 вагонів воєнного матеріялу; знищено ж: 175 гармат, 250 ґранатометів, 108 танків, 37 літаків, 700 вагонів, 96 судноплавних об'єктів тощо.

Тепер югославська армія перейшла до операцій у широкому маштабі (налічувала тепер: 17 армійських корпусів із 51 дивізією, 23 самостійні бриґади і 107 відділів — ок. 500 000 бійців). Проти них мусіли німці наприкінці 1944 р. вжити своїх 40 дивізій із 580 000 бійців. А в тому ж часі на італійському фронті проти 24 альянтських дивізій стояло всього 27—28 німецьких дивізій із якими 350 000 бійців. Після 7-ої офензиви ініціятиву перейняла югославська армія. В половині 1944 р. особливого значення набула Сербія: можна було сподіватися, що незабаром совєтська армія осягне почерез Румунію східній кордон Сербії; почерез Сербію планувала відступати й та німецька армійська група, що окупувала Грецію. То ж стратеґічне завдання югославців було — остаточно визволити Сербію й відтяти відворот до Белграду згаданій німецькій армійській групі, що налічувала 350 000 бійців і 10 000 машин. З тією метою зосереджено на західньому кордоні Сербії сильну оперативну групу із дев'ятьох дивізій, що враз із місцевими п'ятьма дивізіями після завзятих боїв визволила велику частину Сербії. Коли ж у вересні 1944 р. совєтські частини наблизилися до югославського кордону, то більша частина країни була вже в югославських руках.

Почалася велика битва за звільнення Беґраду: у наступі на столицю брали участь вісім югославських дивізій при підтримці совєтського змеханізованого корпусу. Дев'ять дальших югославських дивізій при підтримці болгарської армії спинювали відступ німецької армійської групи «Е» з Греції. Після 6-денних вуличних боїв Београд здобуто; німці тут втратили 25 000 бійців убитими й полоненими. Рештки ж групи «Е» прорвалися на захід почерез Боснію. Із Сербії за допомогою македонських партизанських дивізій звільнено й Македонію. Одночасно поведено наступ і в Середущій Дальматії, яку визволено в середині листопада 1944 р. у висліді скомбінованої двомісячної офензиви: десанту з островів і наступу чотирьох дивізій від суші. Це привело до відрізання шляхів відступу частинам німецького 21. армійського корпусу в Альбанії й до його знищення чорногорськими партизанськими з'єднаннями.

У висліді цих операцій створився реґулярний югославський протинімецький фронт — від Сави по Адрію, —припертий на правому, північному крилі в Угорщині до 3-го українського фронту совєтської армії. З черги отже перейдено до формування великих модерних дивізій із важкою зброєю включно. Наприкінці 1944 р. і в початках 1945 р. зформовано чотири армії: І-шу з 10 дивізіями (130 000 бійців), ІІ-гу з 12 дивізіями (100 000 бійців), ІІІ-тю з 7 дивізіями (95 000 бійців) і IV-ту з 14 дивізіями (95 000 бійців). В резерві головного командування залишилося ще сім дивізій. Всі операції проводжено в погодженні з альянтським командуванням в Італії та з совєтським верховним командуванням. Кліщеві операції північного й південного крила, що закінчилися здобуттям Кляґенфурту, привели до капітуляції німецької балканської армії з фельдмаршалом Лиром. У них югославська армія знищила 140 000 бійців противника, а в полон взяла 240 000; при тому здобула: 2 950 гармат, 180 000 рушниць, 31 000 штук автоматичної зброї, 9 500 вантажних автомашин, 480 танків і 140 літаків. Сама ж вона налічувала тоді 800 000 бійців.

Але й жертви югославського населення були велетенські: за час війни число населення зменшилося на 1,7 мільйона із давніх 15 мільйонів; в тому 305 000 впало на фронтах. Противник же ж утратив у Югославії впродовж війни 450 000 вбитими і 559 000 полоненими. В тому ж часі югославські частини здобули чи знищили: яких 4 600 гармат, 13 400 кулеметів, 600 000 рушниць, 7 100 гранатометів, 300 літаків, 930 танків, 20 000 автомашин тощо. Знищено ж чи то важко пошкоджено: 153 фабрики, 72 електростанцій, 104 шахти, 3 300 за-

залізничних і шляхових мостів, 840 залізничних станцій, 90 тунелів тощо. Після 1943 р. залізничний транспорт зменшився до 16% своєї пропускної спроможности.

Проблема територіяльної війни. Остання війна навчила вояків по всіх країнах неодного. Одна з-поміж сторінок цього багатющого досвіду це те, що всі загрожені якоюсь аґресією країни підготовляли оборону своєї території в формі фронтальної лінії спротиву здовж кордонів. Напасник же ж, використовуючи всі позитиви заскочення, проламлював таку форму спротиву за чергою в усіх нападених країнах. Його змеханізовані й змоторизовані колони проламлювали лінію фронту, сильні наступальні клини вганялися вглиб нападеної території, цілі області бували відрізувані, окремі ж групи армії оборонювача — оточувані. Великі з'єднання піддавалися чи то були знищувані, армія розпадалася, капітулювала й ішла в полон; напасник же ж порівняно спокійно почерез капітуляцію переходив до окупування країни. Так за чергою зліквідовано Польщу, Данію, Норвеґію, Бельґію, Голляндію, Францію, Юґославію й Грецію. Неуспіх фронтального спротиву проти аґресії приносив із собою капітулювання уряду й наявних армій. Єдиний винятoк тут це тих декілька з'єднань, що відступили поза загальну лінію альянтів і там, без поповнення мужвою з рідних земель, продовжували боротьбу у складі альянтських армій.

Окуповані ж народи, здебільша пригноблені пережитою поразкою й здеморалізовані капітуляцією, приймали ворожу окупацію як якесь неминуче зло. Розвивалися прерізні форми отвертої й замаскованої співпраці з окупантом. Людський потенціял і економіка цих народів запереставали бути активним чинником стратегії альянтського бльоку; ба якраз навпаки — вони ставали таким чинником ворожої стратегії. Алеж як війна у світовому маштабі затягалася, то народи окупованої території помалу прочунювали від первісного приголомшення й приходили до пізнання, що війна з ворогом ще не закінчилася з хвилиною поразки підчас фронтального спротиву; відкривали в собі проґресивні й готові на боротьбу сили та починали організовувати активний резистанс окупантові. Але цей рух у багатьох країнах геть аж до закінчення війни не набрав відповідного розмаху, бо обмежувався головно до господарського саботажу й оминав отверттих зударів з ворожою збройною силою. Стратегічне значення цих рухів спротиву залишилося доволі обмеженим; велетенські потенціяльні резерви окупованих переможцем народів залишилися для альянтської стратегії здебільша невикористаними.

Головна перешкода для розвитку оцих визвольних воєн, — крім інших політичних мотивів та ще крім браку зрозуміння для мілітарної ваги резистансу у альянтського військового командування, — полягала в тому, що вишколену передвоєнну армію, її старшинський корпус і врешті її зброю й спорядження у висліді капітуляції було передано ворогові. Не роблено найменших приготувань — матеріяльного, організаційного чи психологічного характеру, — щоб іще в мирний час, коли існували для того чудові передумови, створити базу для можливої визвольної війни в майбутньому. Тому то визвольні рухи здебільша тільки серед найважчих жертв і недостатків, просто імпровізуючи мусіли створювати свою нову збройну силу. Найдалі на цьому шляху поступила Юґославія: доказом, що повстання проти окупанта не мусить обмежуватися тільки до господарського саботажу й до дрібних акцій партизанів, але що така війна може успішно вестися і більшими реґулярними з'єднаннями у формі територіяльної війни аж до остаточного звільнення країни власними силами.

Як же стоїть це питання супроти загрози нової світової війни? Без сумніву, в Европі вже є країни, що мають реальні вигляди в разі ворожої аґресії могти оборонятися фронтально. До них належить і Юґославія, оборонні спроможності якої зокрема на суттєвих для країни стратеґічних напрямках з дня на день завдяки власним засобам і джерелам постійно зростають, а останньо ще збільшилися в наслідок союзу з Грецією й Туреччиною як теж завдяки допомозі воєнним матеріялом зі сторони США. Було б безглуздям, якби ті країни, кордони яких збігаються з оборонною лінією Атлянтійського пакту чи то ті зокрема, що розпоряджають великими власними оборонними силами, — в наслідок занехання фронтального спротиву зразу залишили ворогові добровільно частини своєї території та допустили, щоб він без труду займав важливі осередки їхньої батьківщини. Вони мають повне право намагатися спинити аґресію ще на прикордонні чи то в близькій глибині власної території. Вони навіть повинні докласти всіх сил, щоб у протиофензиві прогнати напасника із своєї батьківщини та розбити його на його ж території. Це найкраща й найідеальніша відповідь на всяку аґресію. Тому то й армії таких держав повинні бути організовані, озброювані й вишколювані під аспектом модерної оборони й протиофензиви.

Алеж деякі европейські країни ще й досі не мають найменших матеріяльних передумов, щоб стосувати таке розуміння оборони. І це слід брати до уваги у стратегії кожної країни зокрема. Як же ж вперто триматися того, щоб аґресію спиняти фронтальним спротивом, і то навіть і тоді, як немає передумов для успішної оборони, — то воно насправді тільки допомагає напасникові: це бо дає йому змогу накинути оборонювачеві знищувальну битву, в якій, оборонювач, може тільки втратити свою армію. Можуть повторитися ситуації, типові для 1939, 1940 і 1941 рр. Тому то воно не йдеться тут ніраз — бодай нині — про якийсь песимізм чи дефетизм, якщо приходиться рахуватися з можливою окупацією деяких територій у Західній Европі. Надто бо добре відоме співвідношення сил, що їх сьогодні оба супротивні бльоки в стані виставити, щоб могти рішуче виключати таку можливість для кожної з-поміж цих держав. То ж реально й отверто враховуючи можливості такої частинної чи повнісної окупації, кожна країна мусить собі ясно відповісти на питання: яку оборонну концепцію належить обрати та яку форму боротьби слід підготовити й здійснювати, щоб оминути капітуляції навіть і тоді, коли переможний ворог увірветься в країну?

Країна, що не матиме змоги всієї армії відтягнути рівнобіжно із альянтським фронтом, чи то країна, якій вдасться тільки частину своєї армії відтягнути на територію сусіда у систему стабілізованого фронту, тим одним ще аж ніяк не розв'язала питання своєї співучасти у війні. Насправді то щолиш у цьому моменті вона стоятиме перед важенним рішенням: що робити? Тоді перед нею стоятимуть лише дві можливості: або капітулювати абож далі вести війну в новій формі, яка відповідатиме оцій зміненій воєнній ситуації й цьому новому співвідношенню сил.

Немає сумніву, що капітуляція деморалізує нарід і широко відкриває шлях коляборуванню та різним формам національної зради. З капітуляцією нарід втрачає щось, що куди важливіше ніж державна територія — втрачає свою армію, себто засіб відзискати свободу й державну територію. І що найголовніше: капітуляція союзної чи то навіть невтральної країни, окупованої тим самим напасником, це з погляду остаточної перемоги якоїсь коаліції у війні — річ безглузда й непотрібна. Вона шкідлива не лише для дотичної країни й для мораль-

ного обличчя народу, але й для спільної справи альянтів. Вона бо непотрібно віддалює момент перемоги коаліції, а для дотичної країни здовжує тривання окупації, насилля й жертв. Теж і для одиниці капітуляція це в ніякому випадку не розв'язка проблеми її існування. Навіть якщо ця одиниця безумовно піддається ворогові, то тим — за сьогоднішніх умов безоглядної капітуляції — вона ніраз іще не забезпечує ні життя собі чи то своїй сім'ї, ні свого майна та карієри. Поневолення сьогодні у більшості випадків однозначне якщо не з наглою й швидкою особистою катастрофою, то бодай із смертю у повільній агонії.

В разі продовжування війни у новій формі оборонювач не сміє сильнішому противникові давати змогу знищувати у фронтальних боях (а які тоді вже не мають виглядів на успіх) свою військову організацію, живу силу своєї армії, озброєння й запаси. Досвід визвольних воєн недвозначно виявив, що те суттєве, чого на війні слід боронити, це не так територія, як саме жива сила. Жадна територія не вдасться втримати, якщо пропаде армія, і навпаки — можна назад здобути всякий втрачений терен, якщо існує армія.

То ж після зліквідування клясичного фронту не сміє наступати піддача чи капітуляція, а тільки — зміна форми війни. Повинна прийти **рухома, територіяльна війна** замість клясичної фронтової. Така зміна форми не завжди наступатиме нараз; перша форма перероджуватиметься в другу. Елементи територіяльної війни вже існують у фронтовій, подібно як і деякі елементи фронтової залишатимуться в територіяльній; з наближуванням перемоги оборонювача — форми територіяльного способу ведення війни все далі замінятимуться формами фронтального ведення війни. Можливо навіть, що деякі форми фронтальної війни стосуватимуться і впродовж усієї війни, як от напр. оборона якоїсь «редути» (з природи важкодоступного укріпленого терену в горах, багнах тощо).

Нинішні европейські армії мусять рахуватися з можливостями вести війну в обох цих формах: фронтальній і територіяльній. Єдино такий підхід в стані недопустити до капітуляції й розкладу армії, в разі, якщо фронтальне ведення війни на власній території виявиться безвиглядним. І аж тоді, коли ці армії будуть настільки сильними, що зможуть відбити всякий ворожий наступ, тільки тоді відпаде потреба в територіяльній стратегії й тактиці як засобах оборони.

Досі в історії воєн не було ще випадку перейдення від фронтальної форми війни на територіяльну, а тому деякі військові теоретики й практики скептично ставляться до такої думки. Алеж у світі не приходиться робити тільки те, що вже було кимсь роблене впродовж історії; інколи доля примушує шукати нових доріг і методів. Якщо в дальшому з'ясовуватиметься югославський досвід територіяльної війни, то воно ще не значить, що такий шлях і такі методи були правильні. Алеж варт над ними спинитися хоча б тому, що вони мали успіх.

1. Югославський досвід виявив, що територіяльна війна за сьогоднішніх умов це вже не тільки «мала війна» (навіть хоча й охоплює типові дії малої війни), але таки справжня «велика війна». Її не слід звати просто «партизанською війною», бо з цим окресленням назагал зв'язані дії малих відділів, проводжені в користь власного чи союзного реґулярного фронту. Під модерною територіяльною війною слід розуміти самостійну чи бодай інтеґральну складову частину загальної коаліційної війни. Така війна може так само, як і фронтальна війна дотичної нації, мати важливі й далекосяжні цілі — остаточне визволення країни від ворога. Вона, далі, — **реґулярна** війна. Історія вже знає приклади, коли в ворожому запіллі різні акції виконуються й реґулярними більшими чи меншими частинами. І югославська визвольна війна була теж територіяльною реґулярною війною. Всіми бо частинами, малими й великими, командував один центр а свої операції вони переводили за засадами реґулярного ведення війни. Реґулярний характер територіяльних бойових дій був підтверджений у 1949 р. і міжнародньою конвенцією. У модерній територіяльній війні переважний елемент творять дії великих реґулярних частин. У Югославії виявилося, що для існування більших реґулярних частин та для вможливлення їм операцій конче треба в терені, проти ворожих ліній зв'язку і в містах комбінувати їхні дії із діями менших, теж реґулярних, партизанських відділів. Великі з'єднання в'язатимуть рухому головну силу противника, а малі загони розпорошуватимуть його й зв'язуватимуть його вроздріб та тим самим утруднюватимуть чи то й перешкодять йому зосередити головну силу армії. Характеристичне для територіяльної війни це те, що її ведуть більші реґулярні з'єднання: від полка геть аж до армійського корпусу. Їх можна зформувати вже підчас цієї війни, як воно й було в випадку Югославії, абож — в разі перейдення армії з форм фронтальної війни на територіяльну — це можуть бути ті ж самі частини, що вже існують; їх тільки слід зробити рухливішими, менш обтяженими й достосованішими до цієї нової форми бойової діяльности. Цю особливу форму реґулярної війни слушно треба б називати **територіяльною війною** вже хоча б тому, що в такому окресленні знаходить вислів ця обставина, що таку війну ведуть не здовж якогось одного чи більше фронтів, але на всій території держави. Це окреслює, очевидно, тільки форму такого ведення війни та її основне стратегічне й тактичне розуміння, а ніяк її політичний зміст. Своїм бо змістом такі бойові дії це **визвольна війна.** Алеж не всяка визвольна війна мусить завжди бути територіяльною; вона залишатиметься малою війною, якщо спиратиметься виключно на акціях дрібних і найдрібніших відділів. Типовими для територіяльної війни є не чітко окреслені, наперід визначені фронти (хоча в ході війни може прийти й до них), а тільки використання всієї державної території, далі — незалежність від одного терену і врешті — свобідне маневрування. Операції більших з'єднань можуть розгорнутися то в цім то в тім районі, малі ж партизанські загони контролюють усю територію. Там, де виступають більші реґулярні з'єднання, там постають звільнені терени, що їх відповідно до оперативних вимог можна залишити, щоб десь на іншому місці створити нові.

2. Територіяльна війна в цивілізованій країні це організована й планово ведена війна. Її керівництво виразно зцентралізоване, хоч у подробицях передбачається куди більше самостійність і ініціятива підчинених, ніж воно є в випадку фронтальної війни. Сила й перевага реґулярної територіяльної війни супроти типової «малої війни» полягає в одностайному, зцентралізованому керівництві першої. Дисципліна мусить бути стосована в територіяльній війні бодай настільки ж гостро, якщо не гостріш, як і в фронтовій. Територіяльна війна не сміє стати дезорганізованою війною за засадою: «Поступай, як можеш і стріляй на ворога там, де його зустрінеш». Такий резистанс завдав би ворогові втрат, які не були б аж ніяк співмірними із власними жертвами. Там, де немає зорганізованої повстанської армії, сам нарід спонтанно хватає за зброю щоб рятувати своє життя й дім, і розпочинає повстання та боротьбу. Такі повстання й стихійні вибухи засуджені на невдачу, якщо своєчасно не прийде до створення строгої військової організації повстання та до зформування військових частин. Ініціятива народу чи й одиниць у резистансі проти окупанта завжди побажана та позитивна і з політичного і з військового

поглядy, але тільки тоді, коли якстій буде охоплена міцною організацією. Всяку дезорганізацію, анархію й самоволю слід безоглядно здушити; вони бо послаблюють резистанс, принижують серед народу повагу для армії і зменшують вигляди на оперативні успіхи. Грабежі, плюндрування, знущання над населенням і тому подібне, якщо таке трапляється, слід безмилосердно викорінювати. В Югославії в таких випадках сантиментальности не було.

3. Вже в останній війні визвольні війни були **політичними**, ідеологічними війнами в куди більшій мірі ніж фронтальні війни світових потуг. Можна здогадуватися, що в якімсь можливім майбутнім зударі політичний характер визвольних воєн напевно виступить ще виразніш. Цей підкреслений політичний характер визвольних воєн виражується в тому, що не лише загальне ведення війни пов'язується тісно з політичними подіями в самій країні і в світі, але що й окремі операції чи навіть дрібні тактичні дії тісно в'яжуться з конкретними й специфічними данохвилевими політичними проблемами на якомусь окресленому терені. У визвольній війні кожен курінний чи й навіть сотенний, і особливо ж командант партизанського відділу, змушений самостійно розв'язувати цілу низку політичних питань і таким чином — вести свою політику. Без такої передумови його військові акції не можуть бути доцільними й розумними. Це таки факт, якого в такій війні ніяк не оминути, хоч би там як гаряче бажали собі старшини европейських армій відсепаруватися при виконуванні свого військового фаху від політики. Вирішна роля **морального чинника,** мабуть, ніде так чітко не виступає, як саме в визвольній війні. Тільки той нарід знайде в собі достатню моральну міць вести таку війну, який чи то вже розв'язав пекучі соціяльні й національні проблеми по думці бажань широких народніх мас, чи то бодай розв'язує їх в ході цієї війни або за її допомогою. Тільки за таких умов визвольний рух може змобілізувати широкі прошарки населення на боротьбу проти ворога, а визвольна армія може отримати цінну, повсякденну підтримку цивільної людности і зокрема селянства, а без якої годі й думати про будь-яку діяльність чи то в великій територіяльній, чи то в малій партизанській війні. Територіяльна війна це війна народня і не можливо її вести без всебічної і добровільної підтримки народу. Слід пам'ятати, що застосовувати в такій війні якийсь примус дуже важко. Не слід теж забувати, яка величезна роля в такій війні припадає жінкам і молоді.

У творі «Про війну» (кн. 6, розділ 26) Клявзевіц говорить про противників «народньої війни», що то виступають проти такої війни тому, що вона може бути однаково небезпечна для внутрішнього ладу як і для зовнішнього ворога. Такі переконання панують ще й сьогодні в урядових колах різних европейських країн. Алеж історія визвольних рухів за останню війну виявила, що острах за своє становище вповні безпідставний у будь-якого суспільного прошарку чи політичної групи, якщо вони рішенo виступають у боротьбі проти окупанта. Широкі народні маси боротьбу проти окупації таки вестимуть і немає такої сили, яка б їх від того спинила. Хто ж у цій боротьбі стоїть осторонь, той свій вплив і позиції втратить, а хто з ворогом пактуватиме, той буде знищений враз із ним. Тільки у висліді ставання осторонь підчас визвольної війни панівні кола наражуються на риск політичних переворотів і аж ніяк у висліді підтримки й активної участи в такій війні.

Окреме політичне питання превеликої мілітарної ваги у визвольній війні **це боротьба проти п'ятої колони.** П'ята колона це незвичайно важливий засіб окупанта в боротьбі проти народу, який і після капітуляції не складає зброї і не піддається. Без п'ятої колони окупант сліпий і безпорадний. Рішучий удар проти 5-ої колони перед початком воєнних дій чи то бодай у хвилині їх розпочинання ще не розв'язує питання цієї ворожої агентури. Невблаганною логікою вже сама окупація породжує нові роди п'ятої колони. Навіть серед людей, про яких ніхто б під час миру навіть і не був подумав, знаходяться мізерні слабодухи, опортуністи-людці, мало свідомі з національного погляду, боягузи й моральні нулі, спекулянти й самолюби, що особисту користь ставитимуть понад інтерес нації й пристануть до ворога, спершу може лище як невтральні, згодом як його дрібні співробітники, а врешті таки як зрадники й шпигуни. Не такий бо аж довгий шлях від того мовчазного визнання, що окупація — річ неминуча, до тієї хвилини, коли окупант увіпхає такому слабодухові в руки зброю для боротьби проти власного народу. Тому то й боротьба проти такої 5-ої колони у визвольній війні це не лише питання мілітарної акції, себто не лише справа фізичного знищення цієї колони. Щоб така мілітарна акція могла числити на успіх, (бо ж ця 5-та колона появляється все нанoво з кожним припливом війни), то її необхідно підтримати впертою й продуманою політичною боротьбою, яка й причиниться до **ідеологічного й морального** знищення 5-ої колони. А така політична акція у передвоєнному періоді це одне з-поміж найважливіших приготувань до майбутньої територіяльної війни.

4. Територіяльну війну завжди супроводять насилля, терор і репресії окупанта. Всяка війна тягне за собою людські жертви й втрати в національному майні. Територіяльна війна забирає свої жертви не лише з бойової лінії, але й з-поміж цивільного населення; цим то вона й різниться від клясичної фронтової війни. Але й ця спричинює нині своїми далекосними вогневими засобами, атомовою зброєю, хемічними й біологічними середниками, літаками й керованими на віддаль стрільнами — подібне. Жертви серед цивільного населення сьогодні конче йдуть у парі з будь-котрою формою модерної війни. Нарід, що рішений вести територіяльну чи навіть малу війну, мусить бути на такі жертви приготовлений; нарід, що не схотів би їх скласти, взагалі не може й думати про врятування своєї національної чести та про виборення собі свободи й самостійности. На війні просто немає якихсь надійних засобів, якими б можна вберегтися перед жертвами на фронті і в запіллі. Але югославський досвід виявив, що в територіяльній війні існують зовсім надійні засоби, за допомогою яких таки можна зменшити число цих жертв. Нація ж, що на територіяльну війну переходить із фронтової і отже таким чином зберігає свою міжнародньоправну тяглість, понадто має ще й ту перевагу, що їй з правного погляду ніхто не може оспорювати тих охоронних зобов'язань, що передбачені гаазькою конвенцією. Найкращий засіб, як оберегти доросле чоловіче населення перед репресіями, це включити його до військових частин або бодай озброїти для самооборони. А коли майже все чоловіче населення Югославії було включене у військові частини, чи то озброєне по селах як народня самооборона, аж тоді стали неможливими проти нього ворожі репресії. У великій мірі це стосувалося теж і жінок та особливо ще молоді. Активна співучасть у боротьбі цих категорій населення власне їх радше охороняла ніж наражувала на небезпеки. Найнадійнішим же засобом проти незгідного з міжнародніми постановами розстрілу полонених було притримування полонених вояків ворога. Найуспішнішим же засобом проти репресій супроти жінок, дітей і старців була завжди посилена дія партизанів і все далі ширші розміри повстання. Як же ж ворог ствер-

див, що масові масакри оцього слабого населення ведуть хіба до іще завзятішого спротиву народу, до нових повстань і до ще потужніших ударів наших військових частин, то засумнівався в доцільності такої власної поведінки. Тільки сильна власна армія в стані охоронити нарід перед ворожим терором і репресіями. Репресії ж стають тим менш можливими, що більше саме повстання пошириться на всі інші області країни.

5. Щоб могти передбачити й розпланувати такий територіяльний спротив окупантові, треба мати реальне уявлення щодо можливостей окупанта контролювати окуповані ним терени та щодо можливостей існування й боротьби самої визвольної армії. Юґославський досвід недвозначно показав, що там, де діють наші власні більші частини, там окупант не може втримати свого ґарнізону, що був би менший бодай від скріпленого куреня. Менші бо ґарнізони і особливо ж різні дрібні жандармерійні станиці постійно наражені на певне знищення. Густота ж таких ґарнізонів завжди залежала від сили юґославських військ на дотичнім терені. Там, де діяли тільки дрібніші партизанські відділи, там було й більше число дрібніших ворожих ґарнізонів; а це облегшувало ворогові контролю, нашим же ж частинам утруднювало дію, а цивільному населенню зменшувало безпеку. Там же, де діяли більші юґославські з'єднання, та ще зокрема як вони розпоряджали важкою зброєю, там число більших опірних пунктів ворога було невелике; а це дозволяло партизанським з'єднанням на більшу свободу маневрування, цивільному ж населенню це запевнювало більшу безпеку і врешті уможливлювало створювати звільнені райони. Вже на тій підставі (по одному ворожому куреневі на один опірний пункт!) можна собі виробити дійсний образ окупації країни, що вестиме територіяльну війну. Отже дев'ять опірних пунктів на одну ворожу дивізію! А важливих міст, виробничих поселень, торговельних осередків і більших сіл у кожній европейській країні — сотні. Чи ворог буде в стані кинути аж стільки дивізій, щоб забезпечити бодай сяку-таку, все ж однак далеко не достатню, окупацію країни, — про те можна б сумніватися. Бо ж залишатиметься ще реґулярний фронт альянтів, залишатимуться ще інші европейські країни, в яких напасник натрапить на такі ж самі проблеми, і врешті — залишатимуться ще й безмежні простори самого СССР і сателітних країн, де теж будуть потрібні цілі дивізії й армії, щоб і ці народи тримати в покорі. У кожній країні, що вестиме модерну територіяльну війну, — крім окупованих міст, — будуть іще великі свобідні райони, свобідні села й міста, що даватимуть доволі можливостей для всіх родів операцій, дрібних і великих, для постачання армії і для зорганізування служби зв'язку й розвідки. Нарід, що скапітулював, і особливо ж той нарід, адміністративний апарат якого перейшов на службу напасника, можна тримати під окупацією за допомогою кількох поліцистів, підтримуваних місцевими аґентами; може, як резерва був би потрібний ще якийсь перекидний поліційний полк. За те ж нарід, що не піддався, — навіть коли на важливіших комунікаційних лініях постійно пересуваються сильні ворожі колони, а по найважливіших центрах стоять ворожі залоги, — можна тримати під контролею тільки за допомогою чималого числа найкращих дивізій, але й тоді все ще залишається доволі місця й можливостей продовжувати резистанс проти окупанта. Отже окупація за таких обставин територіяльного спротиву це річ **зглядна;** насправді бо цілого народу, цілої державної території окупувати не можна ніколи. Більша частина народу і більша частина національної території залишаються свобідними завжди тоді, коли так хоче нарід і його армія.

6. Вже з дотепер сказаного можна заключувати, що оперативна база територіяльної війни знаходиться не в містах, але **по селах,** себто в цих відкритих, просторих теренах, що їх не в стані контролювати навіть і якнайгустіш розташована окупаційна сила. Тільки такий саме маневрувальний простір вможливлює існування більших реґулярних частин, їхнє постачання, зв'язок і безпеку. Тільки в оперті на такі терени можлива поважніша успішна боротьба. Цілями ж юґославських операцій із такої бази були звичайно саме міста — головні бази окупанта, отже його найістотніші й найвразливіші пункти. Без опертя на такі визволені терени в Юґославії годі було б і думати про якийсь перехід від дрібніших партизанських загонів до масової армії. Тільки отак став можливим розріст початкової партизанської армії з її 92 відділами (разом 80 000 бійців) під кінець 1941 р. у реґулярну масову армію, складену з 53 дивізій (800 000 бійців) підчас кінцевих операцій 1945 р. Теж і найвищі мілітарні та політичні керівні установи дуже скоро — ще в 1941 р. — перенесли свій осідок із окупованих міст на село під військову охорону. Алеж воно ще аж ніяк не значить, що вся дія визвольного руху мала б обмежитися тільки на села. Конче потрібно, щоб таку війну підняти й **по окупованих містах.** Визвольна війна по містах порівняно з селами щоправда не осягне тих самих форм і розмірів, але все ж становитиме важливу частину у цілості военних дій. Особливої ваги можуть набрати широкі перспективи господарського саботажу та атентати на поодиноких зокрема шкідливих представників окупаційної влади й адміністрації. В разі ж наступу на місто із-зовні немалу допомогу можуть подати озброєні групи в самому місті. Зрештою ж міста відіграють важливу ролю в постачанні військових частин прерізним матеріялом, що його годі роздобути на селі; теж їх велике значення і для рекрутування та поповнення військових частин.

7. Територіяльна війна юґославського народу розгорнулася була на порівняно великому просторі (держава налічує яких 257 000 квадр. км.). Партизанським з'єднанням воно давало широкі можливості для маневрування, концентрування, розпорошування й відтягання частин з окремих теренів, загрожених ворожою офензивою, як теж для перекидування військ у віддалені райони, щоб там провести несподівану офензиву. Тому за кордоном висловлювано думку, що, мовляв, Юґославія могла вести територіяльну війну тільки завдяки своїм порівняно великим просторам і що, мовляв, тому ведення такої війни по менших країнах куди більш утруднене, якщо взагалі можливе. Глибша перевірка юґославського досвіду виявляє, що такі погляди не витримують критики. Хід боротьби в Юґославії дав багато переконливих доказів на те, що й території окремих країн місцевим дрібнішим і більшим з'єднанням давали подостатком простору для всіх родів маневрування й операцій. Якщо ж поодинокі з'єднання залишали час до часу свої «традиційні» райони, то робили це не тому, що до того примушував їх ворог, але що просто оперативна доцільність диктувала їхнє вжиття в іншій околиці. З другої ж сторони одні й ті самі частини цілими роками діяли в своєму районі. Як приклад такого обмеженого маневрового простору можна навести Словенію, що охоплює щось понад 20 000 кв. км. (Швайцарія — 41 200 кв. км.). Через особливо делікатне положення цієї країни (вона була безпосередньо включена в адміністративний склад Третього Райху й Італії), далі через особливі задачі для словінських загонів — відрізати важливі лінії зв'язку, — а врешті й через специфічні умови боротьби на цьому терені — Словенія вела цю війну з куди більшою автономією ніж інші юго-

славські області. Тому словінські частини рідко співдіяли з частинами інших областей. Впродовж усієї війни, не зважаючи навіть на особливо завзяті офензиви окупантів, словінські частини ніколи не були примушені залишити свій оперативний терен і пересуватися на територію інших областей Югославії. Єдино в Хорватії раз вони мали за завдання підтримати місцеві хорватські з'єднання при переведенні однієї більшої операції і після того повернулися знову в Словенію. Але словінським командувачам ніколи не здавалося, що вузькі кордони їхньої батьківщини не дають їм достатнього маневрувального простору для життя й боротьби. Є ще й інша причина, яка відбирає всяку підставу для такого побоювання з приводу ніби надто вузького маневрувального простору в майбутній війні. Вже сьогодні зовсім певно можна числитися з тим, що згідно з досвідом із останньої війни всі народи Европи, що опиняться під окупацією, в меншій чи більшій мірі вестимуть у якійсь формі боротьбу спротиву. Тому ж усяка повстанська армія знайде підтримку і по суміжних країнах. В разі ж особливо скрутної ситуації окремі частини зможуть знайти притулок і на території сусіда. Отак напр. італійська партизанська дивізія «Ґарібальді-Натісоне», що оперувала в північно-східній області Італії — в Фріюлії, багато разів зазнавала гостинної зустрічі зі сторни словінських частин. Болгарські ж партизанські загони часто хоронилися були на території Східньої Сербії.

8. Часто на Заході можна зустрітися з твердженням, мовляв, успішна територіяльна війна в Юґославії була можлива тому, що там терен головно гористий і що, мовляв, така війна в країнах, де гір мало, бодай дуже утруднена, якщо загалом можлива. Досвід опрокидує й таку думку. Погляд, мовляв терен у Юґославії переважно гористий, не вірний: 54,8% території лежать понижче 500 м над рівнем моря, а 27,4% — це терени 500—1000 м над рівнем моря; отже 82,2% всієї території це хвилястий маневровий терен понижче 1 000 м над рівнем моря. Як же ж сюди додати ще 14% середньогірських теренів з висотою в 1 000—1 500 м, а які з мілітарного погляду не різняться істотно від терену 500—1 000 м, то вийде, що маневровий терен Юґославії охоплює аж 96,2% всієї поверхні; справжні гори (1 500—2 000 м) займають всього 3,5% а високі гори (понад 2 000 м) — заледве 0,5%. Отже юґославські партизани жили й боролися в терені, що надається не лише для модерно озброєної піхоти, але й для дії моточастин, танків, артилерії й летунства. Юґославський досвід опрокидує думку, мовляв, вести партизанську чи то територіяльну війну в гористому терені легше, ніж у середньо попеpетинаному. Юґославські частини якраз уважали гори недогідним і трудним тереном боротьби та постійно їх оминали, скоро тільки це ставало можливим. У гористий терен вони заходили лише тоді, коли того не можна було оминути підчас маневрування, чито коли їх туди витіснила ворожа перевага. Маневрування й бої в горах вимагають великого фізичного напруження та особливого спорядження; утруднені там — постачання, транспорт, зв'язок і розвідка. На менших же висотах вести війну легше всякій армії, отже й партизанській. І що найважніше: в горах, де власне ворога й не було, партизанам нічого було робити і власне не було кого поборювати. А їхня ж функція це й була боротьба, яку вони могли вести лише там, де перебував ворог, а його можна було знайти лише на рівнинах та на нижчих висотах.

9. Подекуди на Заході панує погляд, що в їх країнах неможливо чи то бодай дуже важко вести територіяльну війну через число й густоту населених місцевостей та ще через добре розвинену мережу шляхів. Треба признати, що в Европі справді є деякі країни чи то райони, де операції широкого маштабу у визвольній війні утруднені через особливо велику густоту населення на майже абсолютно рівнинному терені. Алеж більшість европейських країн в основному не підходить під цю катеґорію терену. Не належить сюди й Юґославія ні як цілість ні її окремі області. Із пересічним числом 63 мешканців на 1 кв. км Юґославія деякими областями своєї території належить густіших, деякими до рідших від пересічного залюднення районів Европи. Для прикладу взяти б хоча Словенію, що з того погляду ще найбільш подібна до західньо-европейських країн і тим самим її досвід тут найбільш повчальний. Густота населення тут — 70,5 мешканців на 1 кв. км, чи то навіть і більша, якщо відчислити її північно-західні високоальпійські райони, в яких насправді й не ведено жавних боїв. У цій же Словенії, що переважно зіндустріялізована й налічує чимале число міст, впродовж цілих чотирьох років виконувано всі роди операцій частинами, що ще 1943 р. начислювали два корпуси з шістьох дивізій, три самостійні бриґади й яких 15 партизанських загонів із кількох сотень бійців кожен (загальний стан — яких 35—40 000 люда). Ця густота населення на терені боїв партизанським з'єднанням ніколи не стояла на заваді. Навпаки, частини намагалися завжди проривaтися в найбагатші райони, що їх звичайно ворог і найзавзятіше обороняв. Умови життя й боротьби там були помітно легші, постачання харчами й пристарування різного спорядження куди видайніше, мобілізування нових бійців куди догідніше, забезпечення поранених простіше; там куди легше давалася зорганізувати система ліній зв'язку й розвідки. Те саме стосується й густоти мережі шляхів. Трудно знайти в Словенії якийсь пункт у терені, що в повітряній лінії був би віддалений від найближчого автового шляху більш ніж на 10—15 км. Ці шляхи, може, не так добре виасфальтовані, як на Заході, але ж усі вони мають твердий підмурівок так, що добре надаються для військових автотранспортів. І ця мережа шляхів нїраз не спинила партизанських дій. Ці шляхи, правда, послужили ворогові, але ж так само придавалися й нашим частинам. Коли ми хотіли, щоб ними не користувався ворог, то в нас було доволі засобів і можливостей, щоб зробити їх невжиточними для нього.

10. На Заході часте твердження, що успіхи юґославської визвольної війни слід пояснювати порівняно відсталим цивілізаційним рівнем і порівняно низькою життєвою стопою довоєнної Юґославії; народи бо з низьким життєвим рівнем куди краще надаються до такої форми війни ніж хоча б високоцивілізовані народи Західньої Европи. Треба однак ствердити, що низька життєва стопа сама в собі це ще не причина, щоб у даній країні могла розгорнутися визвольна війна. Якщо б воно так було, то важко б зрозуміти, чому напр. болгари чи румуни, які щодо життєвої стопи не різняться від мешканців багатьох районів Юґославії, чому вони не створили якогось чіткого протинімецького руху проти окупанта, хоч могли були мати для того стільки ж причин, що й юґославці. А до того слід пам'ятати, що підчас останньої війни багато високоцивілізованих народів вело бойові дії серед умов, що ні раз не були легші від тих, серед яких вела війну Юґославія. Подумати б тільки про велетенські зусилля англійського вояка в африканських пустинях чи то американського — по заокеанських джунґлях. Теж і положення привиклих до високої життєвої стопи німців не було ніраз легке серед відсталих теренів СССР. А й французькі макізари якось давали собі раду серед умов своєї цивілізованої батьківщини: а що вони не розгорнули якслід своєї діяльности, то це ніраз не викликане

їхнім цивілізаційним рівнем, а тільки загальним розумінням своєї боротьби й завдань, що їх вони собі ставляли. Воно не вірно пояснювати бойовий дух чи готовість на жертви в якомусь народі його цивілізаційним ступенем. В історії можна знайти доволі прикладів, щоб довести, що цивілізовані народи раз виявляють сильного бойового духа, а раз знову готовість скапітулювати. Таке трапляється й серед високоцивілізованих народів. То ж причин появи бойового духа слід шукати деінде. Деяку ролю в розвитку великого бойового духа відіграють славетні бойові традиції. Але тільки з них самих успіху ще не буде. Територіяльну війну в майбутньому може вести кожен нарід незалежно від рівеня своєї цивілізованости, якщо в ньому житиме висока національна свідомість і прагнення свободи та незалежности.

11. Армія, що готовиться до фронтової війни і передбачає згодом в висліхі дальшого розвитку мілітарної ситуації перехід до територіяльних дій, неминуче мусить розв'язати питання про рід узброєння. Щодо ведення фронтової війни сьогодні погляди в усіх арміях приблизно однакові й насуваються самі від себе: потрібно наймодерніших зразків озброєння, себто зброї з великою нищівною силою, високим завтоматизуванням і цільністю, з великим засягом дії і з високою рухливістю. В разі ж переходу на територіяльну війну вимоги, ставлені озброєнню, такі: 1. воно повинно бути достосоване до постійних маневрувань і дуже рухливих дій; 2. повинно випалювати швидкі черги і 3. повинно враховувати вогонь і черги на близьку відстань. То ж накидається запотребування: в дуже рухомій, легко переносній зброї невеличкої ваги; у зброї з великою нищівною силою і з можливостями якнайшвидше зосереджувати вогонь; у зброї, засяг якої може бути й невеликий. На всякий випадок хибна тут думка, мовляв, частини, що ведуть територіяльну війну, чи там партизанські загони, що виконують тільки підтримувальні дії в ворожому запіллі, — мусять бути споряджені виключно легкою піхотньою зброєю. З таким скромним озброєнням вони б ніколи не мали виглядів на поважніші успіхи. В Югославії виявилося, що територіяльна війна якнайрішучіше вимагає застосування найрізнороднішої важкої зброї. Саме важке озброєння було тією передумовою великих успіхів, що їх можна було добитися в другій половині війни проти потужних зосереджень добре укріпленого противника. Алеж треба брати до уваги і те, що не всі зразки озброєння, що придатні й необхідні у фронтовій війні, будуть необхідними й для всіх фаз територіяльної війни, бо ж це суперечило б вимозі про рухливість територіяльних операцій. Воно необхідно важкі типи озброєння на деякий час облишити й скрити перед ворогом. Вряди-годи, особливо ж у нас, широкого розгортання війни та власних офензивних дій, нераз трапляються випадки, коли можна та треба застосувати й важку зброю. Ще підчас і таки після останньої війни сконструйовано декілька нових зразків зброї, що помітно облегшуватимуть ведення майбутньої територіяльної війни. Згадати б лише про протитанкову зброю, про легкі міномети та про інфра-червоне прицільне приладдя до ведення стрільби ніччю. Вони подадуть розв'язку трьом великим питанням територіяльного діяння: боротьби проти опанцирених возів, знищування укріплених возів, знищування укріплених становищ і успішного вогню при нічних акціях.

12. Вигляди модерної територіяльної війни не були б доволі ясними, якби не підкреслити особливо велетенського значення летунства для цієї форми війни, бо ж саме летунство в великій мірі і уможливлює її ведення. Модерні **парашутні** з'єднання це насправді й не що інше, як типові частини територіяльної війни. Якщо в останній війні вони, за декількома вийнятками, виявили не всі можливості свого застосування, то причин тому м. і. слід шукати і в тім, що їх надто обтяжувано вимогами, які випливали з засад фронтального ведення війни і в тому, що вони виявилися не надто елястичними для стосування в територіяльних акціях. Але вони мають куди більше можливостей на застосування, — зокрема ж на власній окупованій ворогом території, чи в союзній країні, — ніж їх за ними признається. Якщо вони застосують відповідну тактику, то їхне перебування в ворожому запіллі не буде часово обмежене, як не було воно обмежене і для югославських дивізій, що то роками оперували посеред ворожих розташувань. Нові можливості для рухливости зв'язаних із тереном з'єднань територіяльного ведення війни розкривають ще транспортові літаки. Бо ж такі з'єднання можуть для своїх маневрів користуватися не лише маршами й прониканням але й отими літаками. Таким чином зростають можливості заскочення й швидкого переносу вирішних пунктів бойових дій з одного терену в інший. Велике значення при наступах на укріплені опірні пункти чи то при відбиванні численніших ворожих сил мають бойові літаки. Летунство може послужити ще й як важливий середник при постачанні частин, зокрема ж тими матеріялами, що їх важко вирвати з рук окупаційних військ. Транспортові літаки набувають вирішального значення при евакуюванні ранених і хворих, що то в територіяльній війні становлять велике обтяження для оперативної армії. Евакуювання альянтським летунством декількох тисяч ранених наприкінці 1944 і в 1945 р. до Південної Італії дуже відтяжило й піднесло бойового духа югославських частин. Літаки дуже допомагатимуть у наладнуванні зв'язку поміж поодинокими командними станицями та вможливлюватимуть частіший взаємний особистий зв'язок поміж членами цих станиць. Тому то для кожної країни, що передбачає можливе ведення територіяльної війни, конче слід розбудовувати власне летунство. Як транспортні літаки вистачатимуть менші типи із носністю яких двох тонн вантажу. Зокрема ж слід підкреслити придатність гелікоптерів, бо ж вони відкривають зовсім нові можливості для постачання й евакуювання. Винахідливість частин у «здобутім» районі вмітиме завжди створювати тимчасові летовища.

13. У західніх арміях, що призадумуються над можливим застосуванням територіяльної війни у своїй батьківщині, особливо ж виринають сумніви щодо можливостей **постачання**, і то зокрема — стріливом. Без сумніву, це доволі трудна справа, але й вона не без виходу. Поміж югославською давньою і новою визвольною армією з організаційного погляду не було жадної тяглости: нову бо зорганізовано на зовсім іншому принципі. При тому ж у початках незвичайної цінности набула та зброя й стріливо, що їх нелегальні організації та населення з власної ініціятиви ще при розпаді давньої армії були заховали й зберегли. Було того мало, але все ж досить як на початок. З наведеного прикладу можна заключувати, що на першопочаток територіяльної війни для реґулярної армії вистане тієї зброї й стрілива, що ними вона розпоряджує при перейденні від фронтально до територіяльної форми воювання. Понадто ж кожна держава в разі планового готування територіяльної війни розпоряджає достатніми засобами, щоб заготовити по відповідних схвоках багатющі припаси різнородних матеріялів на цілі місяці чи й роки такої війни. В територіяльній війні однак належить зуживати куди менше стрілива, ніж це звичайно трапляється у фронтовій; там належить добре призадумуватися, куди висилається кожен окремий патрон чи гра-

ната. З дальшим розгорненням війни територільна армія може переставитися на постачання зброєю і стріливом шляхом здобування їх на ворогові. Ця здобича залишилася геть аж до закінчення війни головним джерелом югославського постачання военними матеріялами.

* * *

При оцінці сьогоднішньої обороноспосібности Заходу, само собою можна тільки висловити повне признання для великої ваги модерно озброєних дивізій з тими багатьома засобами вогневої підтримки, ваги стратегічного летунства, атомової бомби й атомової артилерії, керованих стрілен та всіх інших модерних типів зброї, — їх значення для фронтального відпору напасника та для дезорганізування його запілля. Ці модерні засоби війни на клясичному фронті в можливій майбутній війні, очевидно, становитимуть підставу оборонної сили й протиофензиви. Алеж поруч із таким признанням для цих модерних засобів тільки аж надто часто недоцінюється того велетенського мілітарного й політичного значення резистансу тих народів, що то в висліді розвитку подій попадуть під ворожу окупацію.

Про їх резистанс або загалом не згадують абож згадують тільки отак принагідно як про якийсь там собі маловажний допоміжний засіб партизанки. Тому то сьогодні робиться таки дуже мало, щоб заздалегідь підготовити якийсь **організований резистанс.** Оцінюючи взаємовідношення сил східнього бльоку й держав ОПАП-у, на Заході виходять із заложення, що всі ворожі дивізії будуть вжиті на клясичному фронті. А власне на цьому фронті число цих ворожих дивізій могло б бути на багато менше, якщо б ворог був примушений вжити чимале їх число підчас війни проти повсталих народів. А з того виходить, що в сьогоднішньому плануванні залишається невикористаними велетенські резерви спротиву напасникові. Вага ж визвольних воєн для світової стратегії превелика і аж ніяк не слід було б її занечувати при обчислюваннях співвідношення сил у світі. У своїх спогадах «Перстень замикається» Черчіль пише: «Ці партизанські сили (Югославії й Альбанії) в'яжуть стільки ж німецьких дивізій, що брітанська й американська армії разом взяті» (стор. 292).

Вигляди на **остаточну перемогу** в якійсь майбутній світовій війні — в руках союзних сил об'єднаних проти напасника. Така перспектива спирається не лише на більшому господарському й сирівцевому потенціялі цих союзних потуг, а який може мати вирішний вплив на вислід такої війни; така перспектива включає й моральну перевагу тих потуг, якщо вони вестимуть війну, **якої вони не викликали.** Ці вигляди даватимуть велику моральну підтримку для всякого нападеного народу, теж і для того, що часово опиниться під окупацією напасника. Алеж вони не можуть служити достатньою моральною підтримкою для тих народів Европи, що їм окупація загрожує. Своїх бойових властивостей вони не можуть виплекати на базі сподівань, що в разі якоїсь окупації їх рятуватимуть визволителі з-зовні. Бо такі сподівання можуть лише приспати, і ніколи розвинути чи то підтримати бойові чесноти будь-якого народу. Загрожений нарід мусить собі усвідомити, що він може боронитися й відбивати ворожий напад своїми власними силами і не сміє очікувати порятунку аж від інших. Загрожений нарід мусить усвідомити собі, що він непереможний — навіть в разі окупації. Тільки такий нарід може витримати напад, окупацію, терор і репресії, вибороти собі свободу й незалежність та істотно причинитися до спільної перемоги над напасником. Але такі вигляди на власну успішну боротьбу, навіть із данохвилево сильнішим противником мусять бути побудовані на реальних мілітарних спроможностях і на реалістичнім розумінні боротьби. Імпровізування визвольної війни без попередньої підготови можливе, — доказали ж того приклади Норвеґії, Франції, Італії й інших окупованих країн підчас останньої війни. Теж у Югославії, де щоправда певне підготування до такої війни вже було, в основному мілітарна організація мусіла бути створювана аж підчас війни; але такий шлях важкий, томливий, повний зусиль і жертв. Якби так давня югославська армія була підготовила щось реальне для такої форми продовжування війни проти завойовника, то положення визвольного руху було б, без сумніву, куди легше. Отже армія, що в своїх воєнних планах враховує м. і. і варіянт часткової чи й повної окупації своєї території ворогом, своєму народові робить велику прислугу, якщо вона систематичними підготуваннями теж і до цієї форми воювання заощадить тому народові важкий шлях імпровізованого резистансу підчас майбутньої окупації.

Організаційної розв'язки питання підготови до територіяльної війни не слід шукати в творенні якихсь окремих частин для цієї форми війни. Цілу армію належить вишколювати для обох цих форм — фронтальної й територіяльної війни, — бо ж часто годі буде передбачити, чи й котрі саме частини слід буде залишити в ворожому запіллі. Матеріяльна підготова до територіяльної війни різнородна, і тому її слід провести ще заздалегідь, підчас миру. При тому незвичайну вагу може мати психологічна підготова. Перед останньою війною можна було зустрітися з таким наївним поглядом, що мовляв всяке готування на випадок окупації чито навіть будь-яка розмова про можливий неуспіх фронтального спротиву напасникові викликає дефетистичні настрої в армії і в народі, а тому однозначна з послабленням сили спротиву й бойового духа. Таку нереальну оцінку сил і недоцінювання потреби підготовити територіяльну війну проти окупанта, — бо ж це був в остаточному наслідок такої оцінки, — прикривано фразами про абсолютну непереможність нації і про потребу офензивного розбиття всякої агресії. Тим самим посередньо визнавано, що поразка напасником фронтального спротиву означатиме кінець і що з нею кінчиться боротьба й почнеться капітуляція та поневолення. Алеж тоді власне нічо ще не скінчене , а в найменшій мірі боротьба та війна. Насправді ж то тоді повинен саме наступити перехід із однієї форми війни в іншу, яка щоправда трудніша й кривавіша, а яка однак буде тим менш трудною й кривавою, що солідніше було її підготовано. Отже підготова до територіяльної війни ще підчас миру ніраз не означає ширення якогось дефетизму в армії й серед народу, а тільки відкриває нові перспективи для рятування національної чести й самостійности.

Якщо напасник знає, що враз із зліквідуванням фронтального спротиву якоїсь країни, зокрема ж малої, заломиться всякий дальший спротив цієї ж країни, а вона сама готова скапітулювати й покоритися, то він розпічне свій наступ при першій-ліпшій нагоді. Якщо ж він однак знає, що в дальшій країні після поконання фронтової армії його ще чекає на цілій окупованій території дальша жахлива, виснажлива й дошкульна територіяльна війна, то він тоді напевно застановлятиметься, чи справді воно оплачується. То ж територіяльна війна це поруч сильної оперативної армії додатковий переконливий арґумент примусити напасника шанувати мир і занехати нападу.

Спомини

І. ЧУБ

На українському Підляшші в рр. 1944-1948 (II)

Тиша перед бурею (зима 1946/47 р.)

Зима 1946/47 була на диво спокійною. В грудні 1946 їде Володя, керівник підляшського надрайону на Грубешівщину, щоб особисто дістати вказівки про пляни проводу щодо нашої дальшої діяльности. Було зовсім ясно, що з весною наступного року треба знову числитися з якимись несподіванками, хоча договір про «виміну» населення між Польщею й УССР і вигас був 15. 6. 1946 р.; а для того були потрібні вже тепер нові напрямні. На тім місці треба сказати, що дотепер нам не все вдавалося на час дістати інструкції, коли приходилося входити в деталі розрібки якогось нового питання і надрайоновий провід мусів багато дечого рішати самостійно. Зв'язок із округою, осідок якої весь час містився на південній Холмщині, був доволі рідкий. Про таку річ, як напр., щоб святочні матеріяли від крайового проводу прийшли в час, не могли ми й мріяти. Перешкодою було саме те, що підляшський надрайон становив собою український острів, до якого доходити треба було через зовсім виселений, і тепер уже вповні польський, терен холмського повіту і північної Грубешівщини. Яких сто кілометрів такого відкритого терену з неукраїнським населенням, не було так дуже легко проходити зв'язковим групам. Були надії теж, що, може, в наслідок відповідних аргументів представлених особисто вдасться все ж від командування відтинка УПА «Данилів», до якого належало й Підляшшя, виклопотати для нашого терену призначення на постійно якогось відділу УПА, та в разі потреби в наступнім 1947 році дістати більшу бойову допомогу для протиакцій ворогові. Прикрий досвід із літа 1946 р., коли то на Підляшшя прибув лише один відділ «Галайда II» к-ра Чавса, діяльність якого була обмежилась до самозбереження, далі ж втрати в людях підпільних кадрів, а при цім ще й наука про те, що методою «мобілізації» тяжко створити сильнішу бойову місцеву групу, заставляли серйозно призадуматись над питанням, як і чим протидіяти н вому ворожому натискові, що його треба було сподіватися в 1947 році. З поїздкою Володі зв'язувано отже чимало надій.

Фрагмент з Великодня 1948 р.

А в міжчасі робота підпілля йшла справно далі. Особливо пропаґандивна робота, вишколи, перевишколи, для якої звичайно найкраще надавалась зима, робота СБ тощо.

Як працювала пропаґанда

Цікаво, напр., що саме від грудня 1946 р. почав виходити видаваний силами надрайонової референтури пропаґанди «Холмсько-Підляшський Інформатор», цикльостилеве видання, що появлялося тиражем 300 примірників і виходило що десять день. Появилося всього 20 чисел; останнє з 10. 6. 1947 р. Правда, місцевими силами була редаґована лише сторінка радіо-вістей, всі ж інші були передруками видань, надісланих «згори». Тому нераз приходилось робити такі «штучки», як от використовувати старі минулорічні мареріяли, зв'язані з такими святочними подіями, як от національні чи релігійні свята, з нагоди яких звичайно бував відповідний наказ чи звернення УГВР, ГК. УПА чи КП ОУН, не подаючи при тім давньої дати журналу, і лише його число, коли він появився був десь іще попереднього року; все те, — щоб тільки дати газетці актуальности. До речі, програмові статті, заклики й відозви були звичайно зредаґовані так, що їхня актуальність була завжди без закиду. Це може тепер видатись дивним, що редакція «ХПІ» опрацювала звичайно тільки радіовісті (звичайно лондонського БіБіСі та «Голосу Америки», а також Москви й інших), але на більше потрібна була згода КП.

Редактор має пеха

Крім того періодичного видання було дуже багато роботи з перевиданням різних летючок, закликів, звернень. Вони були на різних мовах: українській, російській, польській а навіть англійській. В англ. було приміром звернення: «до цілого культурного світу», яке з'ясовувало наше ставлення до справи насильного виселення з Закерзоння. Самі методи поширювання були дуже різні: з підпіллям ВіН ми вимінювали постійно по кількадесять примірників кожного нашого видання. Летючки розкидано і розліплювано в терені. Багато летючок в російській мові вкидано у поїзди, що йшли лінією Варшава — Берестя з доставами на конто репарацій з Німеччини і вони десь між вугіллями та іншим крамом їхали у глиб СССР. Останнє було тим легше, що на цій лінії відбувався дійсно сильний рух, а ми розпоряджали у залізничному персоналі відповідними впливами. Багато речей висилано поштою, але для того, щоб ворог не міг розкрити їх на місці висилки (поштові уряди терену Підляшшя вели цензуру всіх відсиланих листів) висилалося летючки кудись у місто центральної Польщі або «Зем Одзисканих» і звідтам малими кількостями вкидалось на пошту. Адрес достарчала польська офіційна преса, в якій бували різного рода оголошення і з поміж них вибиралось адреси польської інтелігенції. На адреси чужинецьких посольств, які тоді знаходились у Варшаві й інших містах Польщі висилано було теж наші видання, але я дуже сумніваюсь чи вони доходили до них з огляду на польську цензуру. Про відгук тяжко говорити, бо для того треба було б розпоряджати в терені самої Польщі більшим числом своїх інформаторів. Одним відгуком на те, як здається у березні 1947 р. ми сипнули були тим способом більшу кількість летючок в польській мові на адреси у Варшаві, була лайлива стаття у котрійсь з поль-

ських варшавських газет. Загалом треба сказати, що одну ціль напевно осягалось: витворювано атмосферу непевности між ворогом, що ще збільшувалося фактом, що листи були висилані з теренів далеких від наших баз, з теренів корінної Польщі.

Про відгуки між місцевим польським населенням Підляшшя можна загалом сказати, що вони були позитивні, хоча тут може промовляв не лише наш ідейний багаж, як також у великій мірі респект перед наявною нашою силою.

Хотів пех, щоб попередникові «ХПІ», друкованому лише на машині, а який охоплював лише радіо-вісті та вістки з ворожої преси і розсилався лише для керівників окремих районів і членам надрайонових референтур підпілля (кільканадцять перших його чисел було вислано й «догори»), закрався був раз «редакторський чортик». Подала колись польська преса дуже лайливу статтю проти еміграційного клюбу «Межимор'я», а молодий підпільний редактор, за засадою, що, мовляв, мусить бути добре те, що лають большевики, взяв тай додав до передруку деяких вийнятків тої статті свій коментар. Той молодий редактор хоч і закінчив був гімназію одним з перших та мав ще інші «плюси», не знав бідолаха, що воно там властиво є те ціле «Межимор'я», а раз розмахнувшись пером, наговорив щось там і про ріст антибольшевицького бльоку народів. Але найгірше полягало в тім, що «абн» він написав був із великої літери. Після двох місяців з «поштою» приходить і лист із підписом КП, а там — після початкових слів признання і похвали — дочитується він і до вияснення, що це таке «Межимор'я» та ще до спокійної вказівки: вистерігатись від коментування питань, про які не знається, що вони собою справді являють. Наш бідний молодий редактор був опісля дуже обережний і, хоч не раз «свербіло перо», більше уже не показував своїх здібнощів. Правда, на цьому нічого не втратив «Холмсько-Підляшський Інформатор». До речі, хоч і «наша газета», як називали її українські селяне Підляшшя, була у кожному українськуму селі, ми так і не діждались на неї дальшого коментаря КП.

Референтура це не тільки шеф

Може б на цім місці сказати ще декілька слів і про роботу самого надрайонового осередку пропаґанди. В часі найкращого розвитку він складався з сімох людей: технічний осередок під керівництвом Стефка (теж — радист), машиніст Ґеник, циклостилісти і загалом «головні техніки» Ігор та не більший від нього Нитка. Був ще вишкільник — здібний промовець, а коли когось теж цікавило б — колишній політв'язень польських тюрем за... комуну; він тепер умів, мабуть, найкраще з-поміж усіх нас словом громити її, Сковорода (Кричевський) ну і врешті — сам відповідальний редактор і референт (а в початках 1945 р. в оній особі — ціла «пропаґандивна референтура»!) Ч. із своїм зв'язківцем Вітею. По районах (а Підляшшя поділялось на чотири райони) були ще районові референти пропаґанди. Правда, справу ставлено так, що кожен підпільник повинен бути пропаґандистом, і кожен, в міру своїх сил, і старався ним бути. Не один, мабуть, напам'ять вивчив «Платформу УГВР» хоч це не перешкоджувало, щоб найскоріш зловив контакт із селянами той, хто починав від добрих протибольшевицьких дотепів. Ще тепер пригадую, як селяне реготались, коли, здається, покійний Артур починав свій допеп про сталінську конституцію від слів: «Товаґіщі мужчина, товаґіщі женщина». А Артур як колишній підстаршина Ч. А. знав їх немало. Технічний осередок працював увесь час справно. Тим більше, що, закріпившись подалі від лісів, де вештались БСБ чи відділи УПА, а за ними ґаняли УБП і ВП, на надбужніх хуторах Заболоття, Кривовільки й Лішни на Більщині завдяки бездоганній конспірації зумів спокійно продовжувати свою роботу, не дивлячись на те, що нераз майже «під носом» вешталися вояки ВОП-у. Спокійно може власне завдяки тій обставині, що ворог ніколи не сподівався знайти нас там. Правда, згідно з відповіднім зарядженням не сміли туди показуватись інші підпільники, щоб не накликати біди. Тяжче було спершу роздобути такі речі, як папір, матриці, циклькостиль тощо. Але відколи наладнано взаємини із ВіН-ом, вдалося все потрібне діставати через одного поляка-спекулянта, який мав теж деяке відношення до польського поротибольшевицького підпілля. Отже не диво, що напр. на те, щоб привести для нас закуплені балі паперу, він наймав з Варшави вантажну автомашину і вона притранспортовує все те до його хати, а звідти перебираємо його ми. Бідні Нитка й Ігор, що це перебирали, мусіли пів ночі різати пилкою таку одну белю паперу (це був газетний папір, що його ми опісля різали на потрібний формат!), щоб загалом його було можна якось навантажити на віз і відвезти замагазинувати меншими кількостями по різних місцях. Не тут місце вдаватися у всі деталі того, як виглядали свята і будні такого підпільного пропаґандиста, господарника чи СБ-іста, тому й обмежимось тільки оцією маленькою диґресією на тему підляшської підпільної пропаґанди. Але може й вона дасть хоч дещо плястичніше уявлення про те, що криється під зчаста сухими даними офіційних звідомлень.

Підсумки за зиму 1946/47 р.

Вертаючись отже до ширшої теми, про зиму 1946/47 р. можна лише сказати, що вона пройшла без замітніших випадків, якщо не числити розброєння самим Володею і його трьома чоловіками охорони — чотирьох вояків ВП на колонії Голя (Володавщина, де здобуто тоді «деґтяр» і три ППШ), кількох акцій нашого розвідкового апарату та часдо-часу наскоків групи ВП під проводом якогось працівника УБП на те чи інше село. Треба признати, що повстанська протирозвідкова служба перешкодила й тепер ворогові розбудувати свою аґентуру. Виселенча акція літа 1946 р. і успіхи населення у протидії тій акції були тою рішальною силою, яка здобула повну симпатію для УПА й підпілля серед усього українського населення на Підляшші. І то не лише серед тих свідоміших, тих усіх «бувших», але і серед тих, у яких поняття національности ще не так давно було окреслювано словами «руський», «православний», «тутешній» чи, що за німецької окупації брали польські «кенкарти». Це створювало атмосферу, в якій не могла розвиватися ворожа аґентура. Спокій у терені можна, мобуть, записати — крім слабости ворожої розвідки — ще й на рахунок того факту, що великі сили ворога було тоді кинуто в інші терени дій УПА, передусім у Карпати. Тамже ж гине в одній засідці сам віцеміністер війни Польщі Сверчевський.

«Помста за Сверчевського»

Смерть Сверчевського знайшла й на Підляшші свій відгомін. Під гаслом «земста за Сверчевскєго» володавське УБП (між ін. його працівник зі с. Турно Матчук Іван) мордує кільканадцятьох українців на Володавщині, а між ними в селі Кривоверба — Шамрика Андрія й Ринковського Івана (перший був «винен» тим, що його син був у підпіллі, другого ж дочка була попереднього року засуджена на сім років в'язниці за співпрацю з УПА), у с. Хворостита селянина Глину, одного селянина у с. Замалодиче і в с. Голя та ще по інших селах. Всі їх тіла носили сліди звірських тортур. Ця робота

це діло працівників УБП: Пунди, І. Матчука й інших ще, що походили з сіл Коденець, Турно і Кривоверба, продажного й аґентурного, походженням українського елементу. Шеф нашої протирозвідки сам походив з того терену й не диво, що після того він ліквідує тут всі менш чи більш винні аґентурні елементи, які ще дотепер до деякої міри толеровано.

На польському відтинку на цей час припадає процес «уявнення» ВіН-у і польське підпілля перестає взагалі діяти на Підляшші.

Горять села

З весною 1947 р. червона адміністрація робить нові спроби заселити порожні українські села Володавщини. В нашій протиакції, яка припала на декілька день перед новою хвилею виселення, було спалено кілька сіл (Пешиволя, Сосновиця, Королівка, Зіньки, Горки, Вигалів, Угрин, Грабівка, Любень).

Цей останній крок був раніш довго обдискутований у керівних колах надрайону, і з уваги на те, що наспіли були вістки про нову хвилю насильного вивозу, яка мала б початися з початком червня 1947 р. і що треба було знову числитися, що лише силами підляшського надрайону треба буде вести протидію, а поляки ж поселенці відразу приходили зорганізовані в озброєну ОРМО, і тим самим збільшували число опірних ворожих пунктів, — поспіх при розв'язці того питання був конечний. Загальні напрямні КП були: спротив вивозові усіма силами і за всяку ціну. Тому, що на відкладання, — а воно сталося б, якби так консультуватися окружного проводу, — не було місця, рішено скликати нараду керівних чинників підляшського надрайону. На такій нараді, що відбулася в початках травня 1947 р. з участю всіх керівників районів і надрайонових референтур та к-ра Давида від відділу УПА «Вовки III», який весною 1947 р. прибув сюди з частиною свого відділу, — після довгої дискусії і було прийнято таке рішення. Акція пройшла вдало без наших втрат. Поселені вже місцями поляки панічно розбіглись, а ОРМО не вспіла віддати й пострілу.

Це й був теж і початок нової хвилі облав і засідок ворога; одночасно приходить теж нова хвиля насильного виселення.

Ця хвиля була найсильнішою і куди жорстокішою від усіх попередніх- вона й зуміла викинути все українське населення терену. У виселенчій акції приймали участь два полки ВП, скріплені поліційними частинами: УБП, МО, ВОП. Вся ця маса ворога були постійно в русі. Порушувалися одиницями не менше пів сотні чоловік. Для зілюстрування, як виглядало таке виселення, подаємо короткий опис виселення села Голешів на Володавщині.

Виселення с. Голешова відбулось дня 14. 6. 47 р. Ще перед сходом сонця село було оточене з усіх сторін, якими 800 чоловік ВП. Треба згадати, що ще вночі ворог підсунувся в бойовому порядку і закопував важкі кулемети, а перед розстрільною, що почала підсуватися з першим блиском сонця, попереду просувалося декілька танкеток. Селяне, що пробували втікати, всюди зустрічали ворожу розстрільну. Селянам було дано годину часу на те, щоб узяти шось зі свого майна. Можна було брати лише те, що кожен міг зі собою понести. Спротив був якнайдикіше зламаний. Група УБП, що находилася при цім відділі ВП, щоб створити паніку — вбиває селянина Хроля Федора, два сини й дочка якого були в підпіллі. Розбещені вояки, грабують селянське майно, насилують молодих дівчат (між іншим, 15-літню Марусю звану «Лобач»), побивають чоловіків. Селян забирають на вантажні автомашини, які під ескортою танкеток від'їжджають до залізничної станції Володава. Після селекції у відповідних таборах — до Східньої Прусії. У самому Голешові вивезено було теж місцевих поляків.

Не в кожному селі ворог сподівався такого спротиву, як у Голешові, і не всюди при веселюванні брали участь такі великі сили ворога, але в кожному був однаковий нелюдський терор, побиття, розстріли, грабунки, насильства. Виселенню підпадають теж декотрі місцеві поляки, особливо на колонії Голешів, Данці, Янівка і інших (це переважно «небажаний» для УБП елемент). Українцям не помагають вже й польські «кеннкарти», бо кожен, у кого в документі стоїть «православний», підпадає виселенню.

У висліді тієї виселенчої акції з Підляшшя були викинені всі українці на 99%. Всі вони були розсіяні по Східній Прусії, по Горішнім і Долішнім Шлезьку та Поморї.

Для доповнення картини подамо ще статистичні дані про Підляшшя. Ці статистичні дані ми одержали від Голови ЕВ НТШ проф. д-ра В. Кубійовича. Вони подані на основі урядових джерел і власних обчислень проф. Кубійовича.

ПОВІТ	РІК	ПРАВОСЛАВНІ	
Біла	1905 р.	69 900	57,0%
	1908 р.	27 700	23,2%
	1931 р.	18 700	16,1%
Володава	1905 р.	71 400	58,0%
	1908 р.	46 500	37,5%
	1931 р.	33 600	29,4%
Радзинь	1905 р.	32 700	37,3%
	1908 р.	4 000	3,8%
	1931 р.	1 900	1,9%
Сідлець	1905 р.	13 100	36,1%
	1908 р.	0 800	1,9%
	1931 р.	0 700	1,9%
Соколів	1905 р.	6 500	9,0%
	1908 р.	1 400	1,7%
	1931 р.	200	0,6%

Подані числа православних назагал покриваються з поняттям українців на цьому терені. Особливо зіставлення за рр. 1905, 1908 і 1931 — цікава картина польського наступу на українське Підляшшя. Порівнання стану за рр. 1905 і 1908 дає дуже ясну картину наших втрат в час масового переходу на римо-католицизм, переходу викликаного попереднім насильним «оправославленням» українців-грекокатоликів тих теренів, що його провів скоріш російський царський уряд. З появою у 1905 році царського указу, який дозволяв свободу віровизнання, наступив масовий поворот, але вже до польського католицизму, а це було рівнозначне на цих теренах з переходом до польського національного табору. Хоч і значна частина тих латинників, чи «калакутів» (як їх називали місцеві) залишилась при вживанні української мови, але з бігом часу все зростав польський вплив і в мовнім відношенню, так, що в роках, про які говорить наш огляд, українська мова була мовою тільки старшого покоління, а молодь вживала вже польської розговірної мови, і вважала себе членами польської національної спільноти.

Порівняння стану за 1908—1931 роки теж не менше виразно унаглядняє великі втрати, які зазнав український стан посідання на Підляшші в час першої світової війни, коли то майже всі українці були депортовані відступаючими російськими арміями на Схід. Лише частина з них повернулася назад. Українське Підляшшя пережило вже в роках першої світової війни ситуацію аналогіч-

ну до рр. 1944—47. Тоді також окупант вигнав був українців з їх прадідівських земель і довгі роки прийшлося їм жити розсіяними поза їх батьківщиною. Але це не перешкодило тому, щоб з приходом можливостей для повороту, українці Підляшшя вернулися знову на землю своїх батьків.

Як закінчиться найновіше вигнання з років 1944—47 та які числові втрати треба буде відзначити за цей час, покаже щойно будуччина. Правда, воно теж стосується і цілости українських земель т. зв. «Закерзоння».

На час тої виселенчої акції підпілля Підляшшя було здане знову виключно на свої сили. Підкріплення з інших теренів, де, до речі, натиск був ще сильніший, ми так і не дочекалися. Проти двох полків ВП і кількох сотень поліції ми мали всього около 40 підпільників. У таких випадках нічого не поможе і найкраще знання партизанських прийомів і найгарячіші бажання. Декілька наших сутичок, що мали тоді місце, не могли аж ніяк вплинути на вислід виселенчої акції.

Смерть незабутнього друга

Під час самого розгару ворожого наступу 18. 6. 1947 р. гине на колонії Кароліна б. Сосновиці, керівник підляшського надрайону Володя (Ярий) і його три близькі співробітники (Федь, Летун, Міша). Після півгодинного бою, оточені переважаючою силою ворога, вистрілявши всі набої, Володя достріюється, а Федь розривається гранатою. Два інші впали від ворожих куль. Тіло Володі роздягнуте донага ворог завозить і кидає його в його родиннім селі Турно. «Ваш крвави Володя нарешце здехл» — це й була надгробна промова. Дещо раніше паде в сутичці біля колонії Замолодче Беркут, працівник надрайонового СБ. В обох випадках ворог мав декілька вбитих і поранених.

Завдяки просторості терену, великим лісам і змозі відійти на «гарячий» час у сусідні польські терени, підпілля без якихсь дальших втрат видержує акцію ворога. Після закінчення виселення, коли то головні сили ВП відходять та ворог намагається лише силами поліційних частин почати знову акцію поселення поляків, на місце виселених українських селян, сили надрайону вистарчають ще для того, щоб до цього не допустити.

Після смерти Володі керівництво надрайону перебирає Ч., а членами надрайонового проводу стають Стефко, Василь і Олесь. Окремими районами керували тоді Максим, Славко і Гайдак.

Ми ще тут!

На кінець літа і початок осені 1947 р. припадали б між іншим, нові наші акції. Засідка на шосі Володава—Люблин, яку виконав Максим, і де в руки підпілля попадає тодішній командант ПКМО-Володава та два команданти волосних станиць МО (Сосновиця і, здається, Волосковоля). Двох рядових міліцієнерів, що тоді теж попалися, — відпущено. Трьох же згаданих після переслухання органами СБ, — за поповнені ними злочини під час виселенчої акції — зліквідовано. Може, цікаво було б напр. при тій нагоді згадати, що всі вони були колишні протинімецькі партизани АЛь (Армія Людова) і БХ (Батальйони Хлопске). Було роззброєно станицю ОРМО (ок. 25 чоловік) у с. Линів. Це було польське калакутське село на границі Володавщини і Більщини, перше, де створено чисельнішу станицю ОРМО. Для того, щоб підтяти зло в корені, рішено знищити цей опірний пункт. Забрано майже всю зброю без помітнішого спротиву. Загрожено, що в разі спроб творити нову станицюОРМО село буде спалене. Ліквідовано одного агента УБП. Подібну акцію проведено було теж на станицю ОРМО на колонії Щасники. Тому, що ворог ставив тут спротив, було спалено частину хат членів ОРМО. Ті дві акції як теж одночасне нищення виселених сіл, які лежали близько лісів, і де ми переважно діяли (а через створення в них ворожих опірних пунктів ми були б шаховані!) — все те держить терен у постійному шаху. Знищені були села-Кривовілька, Матяшівка, Межилісся, Ляцьк, Голешів, Мости, Кривоверба, Янівка. Це здебільша села й хуторі, отже знищено тільки невелику частину хат. Хуторі оставлено, бо на них поселенці однаково не важились залишатися. Місцеві поляки-селяни не взяли більше ніде зброї, а постійна наша протиакція не дозволила ніде засісти польським поселенцям.

Зрозуміло, що й ворог не спав: весь час ведуться облави. Вони однак не завдають більшої шкоди. Наші втрати за той час: один бойовик (Карась), який паде підчас акції проти заселювання поляками села Голешова, та надрайоновий референт-господарки Василь і санітарка УЧХ Оленка, що гинуть у заскоченні ворогом на колонії Ляцьк у вересні 1947 р. Від кінця літа на Підляшші перебувала частина підвідділу «Галайда II» (рій Шепеля), яка восени відходить назад на Грубешівщину. Тим роєм було також передано «пошту» «догори» із запитом про дальші напрямні.

Повне виселення українського населення Підляшшя в літку 1947 р. ставило доцільність дальшого існування тут підпілля під знак запиту. Подруге вигляди на перезимування були малі, себто треба було числитися з більшими втратами в людях. Ми робили останні порахунки з ворогом у терені і ожидали наказу про відхід на територію УССР. Нікому тоді й в думку не приходило, що можуть прийти якісь інакші доручення.

Епілог

Однак пізньої осени приходять зовсім не ожидані інструкції: вповні добровільний вибір кожного вояка УПА й підпільника поміж трьома можливостями: відхід до УССР, леґалізація на «земях одзисканих» або відхід до Німеччини в американську зону. Для відходу до УССР не подано жодного зв'язку. Леґалізація в Польщі лишала за собою постійну загрозу бути викритим. Отже залишалась — еміґрація: це означало й кінець підляшського надрайону.

Підчас приходу на терен Підляшшя к-ра П. — окружного провідника холмської округи ОУН, підляшський надрайон начислював 33 підпільники. З того: йти на еміґрацію вирішили 14, леґалізуватися в Польщі — 8, пішли в рейд у Східню Прусію з командиром Прірвою — 6, залишились поодиноко — 3, пішли на власну руку до Галичини — 2 (оба — уродженці тих земель, що під УССР). Такий був стан у грудні 1947 р.

Тому що зима не була пригожа для рейду до Німеччини, перша група перезимовує, відійшовши в сусідні польські терени Межиріччини, конспіруючись як польський протибольшевицький відділ НСЗ (Народне Сіли Збройне). Тому, що тут польське підпілля від зими 1946/47 рр. уже не існувало, вдається в тій порожнечі,яка там заіснувала, провести цілу зиму 1947/48 рр. Нас це дивувало тим більше, що ми пригадували собі, які були відносини в терені нашого попереднього діяння, де жодна група, яка появлялася не могла б ніколи перебувати так довго в терені, щоб ми її не помітили.

«Пшиймійце до оддзялу»...

Добрий для партизанської боротьби терен Межиріччини, протибольшевицькі настрої населення і його прихильність до нас (ми всі говорили весь час лише по-польськи!) викликала нераз фантастичну думку залишитися тут надалі і справді діяти як польська частина. Двічі траплялися тут моменти,

коли до нас зголошувались хлопці, що з якихось там причин пошукувало їх УБП, і просили прийняти до «оддзялу»; треба було бачити, який розчарований був, такий молодий поляк-патріот, коли йому говорено, що ми не маємо дозволу від свого командування на таке, бо наше завдання є перетривати тут зиму, а там далі ми відходимо назад у якийсь там терен центральної Польщі. Хоч у міжчасі УБП спорадично робить випади (особливо після того, як на колонії Козли б. Ломаз ліквідовано декількох поліцистів МО, які просто самі влізли в руки заквартированої тоді в одній хаті нашої групи, ну й після ліквідації одного аґента УБП, чого домагалися місцеві поляки), все ж ворог нічого більш нам заподіяти не міг. На колонії Козли загинув був, правда, один підпільник (Лобода), а двох інших (Гайдак колишній керівник району південної Більщини і працівник СБ — Чміль) гинуть на прикінці лютого 1948 р. на колонії Піщаць підчас наскоку УБП — Біла Підляшська, а бойовик Крук попав ранений в руки ворога, — але ці випадки треба записати більш на конто власної необережности, як сили ворожої акції. Ту групу, що рейдувала по Межиріччині, очолював від грудня Стефко. Між іншим він мав на колонії Рудно скрутну хвилину, коли — під ослоною ночі і сніжної завії — десятка червоних міліціонерів з Комарівки оточила була хату, де він із частиною друзів був задержався. Лише завдяки його відвазі й рішучості вислід бою був: кількох вбитих і ранених міліціонерів з-поміж яких, здається лише один чи два втекли цілими, тоді, як наші не мали жодних втрат. З першими днями весни група переходить знову в старі терени діяння на Володавщині. Найдовше лишається вона в багнистому комплексі лісу «Охожа» біля Голешова, що був прекрасний для партизанської дії, а довколишні поляки, які ще де-не-де залишились прихильно ставились до нас і співпрацювали з нами. Правда, маючи такий великий терен і можливість лявірувати, як Підляшшя, не було й тяжко зберегти групу від втрат і дочекати літа, коли зелені ліси і жита давали надію успішно виконати рейд до Баварії. Треба згадати, що двічі передало було лондонське БіБіСі вістку, ще восени 1947 р. про те, що до Баварії прибули групи українських повстанців і що їх інтернувала американська окупаційна влада. Далі згадувано, що домагання большевиків видати їх, американцями були відкинені. Хоч ми постійно слухали радіопередач вільного світу, та це й було все, що ми знали про долю тих груп. Все ж — одне було певне, що в випадку нашого приходу до Баварії ми не будемо видані назад большевикам.

За цей час, ми втратили двох підпільників, арештованих ворогом. Це була Буря, довголітня зв'язкова і санітарка та Зіна, зв'язкова і остання працівниця осередку пропаґанди підляського надрайону. Вони обі були схоплені ворогом в одній місцевості вже на колишніх німецьких землях, прилучених до Польщі, де вони були залеґалізувались. Перевезені опісля до тюрми в Люблині вони були засуджені польським судом на кільканадцять років в'язниці.

Приблизно тоді ж — у лютому 1948 р. — ворог схопив керівника району західньої Володавщини Максима, що перевезений до в'язниці у Володаві повісився в келії, щоб не зрадити вовогові жодних тайн. У Східній Прусії раненим попадає в руки ворога Кропива. Це й були б усі наші втрати за зиму 1947/48 рр.

В половині березня 1948 р. вертається трьох підпільників (Андрій, Сойка, Марко), які у грудні 1947 р. прилучилися були до групи к-ра Прірви, що йшла рейдом у Східню Прусію. Вони довший час не могли зв'язатися з групою Стефка; при тім мали дві сутички з УБП на колонії Віторяж, і здається на колонії Конкольовніца на Радзинщині (в останній був вбитий командант ворожої міліційної групи і кількох міліціонерів було ранених) та аж під кінець квітня 1948 р. дістали зв'язок.

Останній Великдень у партизанській «столиці»

Великдень 1948 р., що його ми відсвяткували в «Охожі», був останнім того роду святом на підляшських пустарях: на ньому було вже лише 15 підпільників.

З того Великодня збереглось у мене декілька знимок. На одній з них біля провізоричного дерев'яного риштовання, що символізувало «стіл», на якім розставлені хліб, яйця, ковбаса і запалена свічка; по обох боках постаті друзів. Вони лише з поясами й короткою зброєю (довга стояла подалі від стола!). Знимка стара й невиразна і лиць

Останній Великдень на Підляшші, — 1948 р.

тих, що сидять далі майже не пізнати. Але спереду зовсім добре знати Олега, а напроти Марка, похмуро задивившсь перед себе Сойка, а широку усмішку дебелого Андрія закриває вже частинно гілля, зиркає на нашу сторону через плече Стефкові Зенко і блищать відзнаки на здобутому мундурі усміхненого Славка, Остап, що біля нього хоче й собі показати своє козацьке лице, і ще трохи можна розпізнати Граба, але Нитки й Богдана вже не пізнаєте. Ззаду і боків — плетиво гілляк гущавника підмоклої Охожі із першими весняними листками, були тлом на тій невиразній постарілій знімці.

Дух з автоматом у руках

Треба було б згадати, що ворог пробує знову населювати терен поляками, але це важко, бо через попалені села їм немає де задержуватися. Населенці, що появляються на деяких заціліліх хуторах, дуже бояться, вони не ночують в хатах а то й утікають назад. Зпоза кожного куща увижається їм рушниця сина того селянина, якого літом минулого року вивезли. Румовища сіл і пустарі, де були колись квітучі поля, створюють відповідну атмосферу для того, щоб ночами бачити всюди духів у піввійськових уніформах із автоматом в руці. Щоб зарадити лиху і все ж не дати урожайній землі лежати облогом, місцеві польські ґмінні уряди пробують розв'язати це в той спосіб, що обробляють частину землі із виселених сусідних українських сіл місцевими силами, знаючи, що проти місцевих поляків ми ніколи не виступали, а проганяли лише пришельців з дальших сторін. Місцями плянується заснувати колгоспи (ПҐР). Але, не зважаючи на відсутність якоїсь свіжої нашої

протиакції, лише дуже невелика частина пустарів була засіяна на весну 1948 р.

В червні 1948 р. від'їздить перша наша трійка і після 10 днів увіходить щасливо на терен Баварії. Решта друзів двома групами вирушає з Підляшшя літом 1948 р. Про те, як відбувався їх рейд, як їм приходилос. провести зиму 1948/49 у Свентокшиських горах Польщі, це вже тема для іншої статті. Тут треба б хіба ще згадати про перехід через Підляшшя групи к-ра Прірви, що вертався назад з рейду по Прусії. Але все це належить властиво до епілогу. Це епілог до історії боротьби

Перед відходом у рейд до Зах. Німеччини.

одного невеликого теренового центру протибольшевицького резистансу, який починався із чотирьох повстанців, до його буднів і свят, успіхів і поразок, осягів і помилок.

Дещо математики

Для любителів математики, які шукають її всюди, можна було б ще сказати: Підпілля надрайону числило 75 уродженців Підляшшя, до яких доходили ще 12 уродженців інших українських земель, а які були сюди приділені. З того загинули — 36, пропали під час рейду без вісти — 6, засуджені на довголітню в'язницю — 6. Це стан з осені 1949 р. Тут подані були б лише ті, які були підпільниками-«професіоналами». Число «леґальників» було дещо більше, але у деякій частині це були наші хлопці і дівчата, молодь і старші, що ходили на розвідку, возили «пошту», розкидали летючки без того, щоб бути формально втягненими в наявну підпільну мережу чи приймати участь у бойовій діяльності. Але їх робота була тим не менш потрібна й корисна. В своїй головній масі вони не були розкриті ворогом і були вивезені враз із своїми родинами підчас виселенчих акцій.

Нарід з нами

Але передусім це були симпатії українського населення, які вможливили існування, розвиток і боротьбу УПА й нашого підпілля. Без того основного, без протибольшевицького наставлення загалу населення, без його допомоги й співпраці з нами, без його жертвенности й героїзму, немислима була б уся ця кривава маніфестація українськости північно-західніх українських окраїн.

Скептик і людина, що шукала б у тій боротьбі передусім військового аспекту, має всі дані на те, щоб бути розчарованим. Бо з військової точки погляду ми не розбили ворога, але він нас, а зрештою привиклому оперувати поняттям «полк» чи «дивізія» наші 70 бойовиків це властиво ніщо. Та зовсім інакше виглядає все воно, як підходити з іншого «штандпункту», коли шукати в тих роках перш завсе вияву політичного зростання українського населення тих земель, вияву всієї антинародности забріханої большевицької системи, вияву тих глибоких процесів, які проходять внутрі нації, і тих таємних і могутніх сил, які назрівають у її глибинах, і врешті — вияву правильности й вартости тих ідей, що їх у ці бурхливі роки кинула УГВР за які в рядах УПА і революційно-визвольного підпілля боролися і борються українські патріоти.

Козацька могила

Колись, ще малим хлопчиною, їдучи до церкви до села Голя на Володавщині, мій покійний батько показував мені місце, що звалось Козацькі Могили. Воно нічим не відрізнялося від свого оточення, на ньому росли собі такі самі сосонки, як всюди інде і білий пісок прозирав так само й тут з-під скупої трави. Ніхто не знав, з яких часів ці могили хто там лежить. Але пам'ять про те, що це козацькі, жила. І тоді я дістав першу лекцію історії. Чи маю додавати, що таких лекцій не забувається.

Недавно в одній еміґраційній газеті ми знайшли слова, якими й могли б кінчити цей короткий нарис:

«Державність і воля — це такі дивні справи, які не тільки вимагають, але й люблять кров. І то не абияку. Тільки добру, найкращу, найшляхетнішу... І тому народ, який хоче мати волю й державність, мусить все тримати на поготові найкращу свою кров, щоб віддати її їм у жертву».

Українське Підляшшя теж склало свою криваву жертву.

Заввага: Згадані тут імена повстанців є всі повстанські псевда, під якими вони діяли в рр. 1944 — 48 на Підляшші.

Мілітарна ґотовість стала в новітні часи такою вирішною передумовою національної екзистенції, що вона мусить визначувати всі заходи, на яких спираються основа і поступ нації.

Гомер Лі: „Година англосасів“

В. Демчук

Атомове поле бою

В квітні 1952 року на Yucca-Flat відбувся на висоті 1 000 метрів вибух атомової бомби сильнішого типу. Годину після експльозії в тому самому місці скинено парашутні відділи, які вже без жодної небезпеки змогли злучитися в тому самому терені з наземними відділами, що під час експльозії знаходилися в закритих схоронищах, віддалених 7 кілометрів від місця експльозії.

У зв'язку з вибухом того типу атомової бомби французький підполковник Боке (Bocquet) припускає, що не тільки властиві тактичні атомові бомби, але також сильніші — типу, застосованого в Гіросімі й Еніветок, можуть бути вжиті в рамках тактичних військових операцій. Про такого роду застосування атомової бомби реферує він військовому журналі «Revue militaire d'information» (число 208, жовтень 1952 року). Розглянено там три типи експльозій:

1) експльозія атомової бомби типу Гіросіма на висоті 600 метрів;

2) експльозія сильнішої атомової бомби — типу Еніветок на висоті 800 метрів;

3) експльозія тактичної атомової бомби на поверхні землі або в землі.

Загально відомо, що про експльозію атомової бомби, крім клясичних нищівних дій як от тиск і горяч, виступає нова нищівна дія — радіоактивних променів. Цю останню нищівну дію звичайно поділяють на:

1) початкову нищівну дію, що триває від одної до трьох хвилин після експльозії і 2) пізнішу нищівну дію у формі затруєння поверхні землі й повітря. Ця остання нищівна дія має великий вплив на дальші можливості ведення бойових дій і тому займемося нею ще окремо.

Цікаві є дані про нищівну дію експльозії атомової бомби на людей і матеріял при перших двох видах експльозії.

НИЩІВНА ДІЯ АТОМОВОЇ БОМБИ ПРИ ПЕРШОМУ ВИДІ ЕКСПЛЬОЗІЇ

На людей:

А. Горяч: нищівна дія до 4-ьох кілометрів. Охорона перед нею це стрілецькі рови й штучні схоронища. В критичному положенні слід лягти ницьма до землі й прикрити нехоронені частини тіла.

Б. Радіоактивні промені: (їх початкова нищівна дія, що триває одну хвилину).

а) на поверхні землі: радіюс смертельної дії около 1 300 метрів; в радіюсі 1 500 метрів — нездібність до дальших бойових дій.

б) в стрілецькому рові глибиною в один метер: радіюс смертельної дії — 500 метрів; в радіюсі 600 метрів — нездібність до дальших бойових дій.

в) в стрілецьких ровах глибиною 2 метри: радіюс смертельної дії — 400 м; в радіюсі 450 метрів — нездібність до дальших бойових дій.

Повну охорону дають тільки схоронища типу бункрів зо стінами товщиною бодай 60 см бетону або 1 м землі.

Безпека обслуги танків залежить від товщини опанцирення. Опанцирення товщиною 20 мм зменшує нищівну дію променів «ґама» на 30%, а опанцирення товщиною в 100 мм редукує цю нищівну дію до одної четвертини або одної п'ятої.

На матеріял:

а) Танки. Легкі й середні танки поблизу місця експльозії зазнають цілковитого знищення. В радіюсі 300 м всі танки під впливом тиску зазнають більшого чи меншого пошкодження і стають непридатними до дальших бойових дій.

Під впливом горячі в поблизу місця експльозії, де температура доходить від 3 000 до 4 000 степенів Ц, всі танки загоряються. (Під впливом тиску розриваються збірники з горючим). На більшій віддалі (від 300 м) спалюються запальні частини танків. А врештою навіть танки з опанциренням товщиною в 100 мм в радіюсі 1 000 м стають неспосібними до дальших бойових дій з уваги на нищівну дію променів «ґама» на обслугу танків.

б) Неопанцирені засоби транспорту зазнають повного знищення геть аж до віддалі 800 м, а в радіюсі 2 000 м зазнають пошкоджень і стають не до вжитку.

НИЩІВНА ДІЯ ЕКСПЛЬОЗІЇ АТОМОВОЇ БОМБИ ПРИ ДРУГОМУ ВИДІ ЕКСПЛЬОЗІЇ

а) Горяч: радіюс смертельної дії — около 3 600 м. Попарення шкіри — до 5 500 м.

б) Початкова радіоактивна нищівна дія: радіюс смертельної дії около 1 700 м.

Дальші дані про нищівну дію цього типу експльозії такі:

— на поверхні землі нищівна дія на людину — до 4 000 м;

— у стрілецьких ровах до 800 м;

— у сховищах з бетону товщиною 1 м немає загрози навіть вполизу осередка експльозії.

Обслуга танків загрожена в радіюсі 1 400 м.

в) Дія тиску: збільшений тиск в радіюсі 3 200 м 3,7 кілограмів на один квадратний сантиметер. Середній тиск в радіюсі 4 500 м — 1,9 кілограмів на один квадратний сантиметер.

Проблеми радіоактивного затруєння після експльозії атомової бомби

ПІЗНІША РАДІОАКТИВНА ДІЯ

Причина пізнішої радіоактивної нищівної дії при експльозії атомової бомби, а яка виявляється у формі радіоактивного затруєння повітря й поверхні землі, це радіоактивний розпад урану чи то плютонію. Радіоактивні паро-подібні продукти розпаду, після опадення високої температури, що то витворюється під час експльозії, конденизуються на наявних у повітрі тілах (порошинах, краплинах води) і на землі та роблять їх радіоактивними. Величина затруєної зони залежить від способу застосування атомової бомби, а також від її типу. При експльозії атомової бомби на висоті 600 м (Гіросіма) немає майже ніякого затруєння, бо радіоактивна пара піднімається вгору і не має змоги осісти на землі чи то на більших порошинах. У випадку експльозії в землі (ердміне) чи під водою наступає затруєння розпорошеної землі чи води, часточки яких можуть згодом покрити більший чи менший терен. Числові дані про ступінь затруєння знаний нам тільки з експериментальної атомової бомби під водою біля острова Бікіні. Для вибуху атомової бомби під землею приходиться прийняти порівняно непевні дані, оперті тільки на здогадах.

При експльозії атомової бомби під водою затруєння у віддалі 3-ьох кілометрів є на п'ять разів менше, ніж у віддалі 2 км, а на віддалі 5 кілометрів воно зникає. При експльозії під землею затруєння зникає вже на віддалі 4-ьох км.

ВИДИ РАДІОАКТИВНОГО ЗАТРУЄННЯ

1. Затруєння поверхні землі. Радіоактивні атоми, що опадають на землю з пилом, або скондензовані на ньому, випромінювують двоякого роду промені: промені **«ґама»**, нищівна дія яких сягає до висоти кількох сот метрів, і промені **«бета»**, які діють нищівно до висоти кількох метрів. Проти променів «ґама» охороняє тільки тверді тіла великої товщини (панцирні плити, бетонові стіни і дуже товсті дерев'яні стіни). Проти променів «бета» досить надійну охорону подає звичайний одяг. В загальному радіоактивне промінювання меншає з висотою.

2. Затруєння повітря. Радіоактивні атоми, що кондензуються на порошинах із проміром меншим, ніж 5 мікроміліметрів, уносяться в повітрі. При віддиху вони діють шкідливо на вразливі віддихові органи; при тому найшкідливіші тут, ще не розбиті, перемінені в пару атоми плютонію, якщо вони дістануться у віддихові органи. Протигаз дає повну охорону проти цього роду затруєння повітря. Таке затруєння повітря може тривати від кількох годин до кількох днів.

ПЕРЕМАРШ ЧЕРЕЗ ЗАТРУЄНИЙ ТЕРЕН

1) Пішо: на час допущеного перебування в затруєному терені, а тим самим і можливість перемаршу через цей затруєний терен впливають такі чинники: інтенсивність радіоактивного затруєння і час вмаршуванн в такий затруєний терен після експльозії. Інтенсивність радіоактивного промінювання, від якого залежить інтензивність затруєння, вимірюється в рентґенах на годину **(r/h)**. Їх нищівна дія залежить від часу їх діяння, тобто — говорячи математично — від добутка **r/h. x**, при чому **«x»** означає час діяння. Тут треба зазначити, що цей закон у випадку експльозії атомової бомби з уваги на закони радіоактивного розпаду в скомплікований спосіб мусить бути змодифікований.

Для прикладу подаємо табелю, з якої видна велика роля часу вмаршування в затруєний терен після експльозії.

Інтензивність затруєння	r/h = 25	r/h = 25	r/h = 25
Вмаршування в затруєний терен	1/2 год. після експл.	1 год. після експл.	1 1/2 год. після експл.
Допущений час для перемаршу	3/4 год.	2 год.	5 год.

В розпорядженні командирів відділів стоять з фаховою порадою спеціяльні старшини, що скомпліковані обчислення тут роблять самі або ж у порозумінні з атомовими спеціялістами. Віддаль перемаршу від центру експльозії залежить також від часу вмаршування після вибуху атомової бомби.

При перемарші почерез затруєний терен слід пам'ятати, що:

а) розпорошений у повітрі пил є радіоактивний. Він діє шкідливо на віддихові органи і шкіру. (Охорона: протигаз і щільно закритий одяг).

б) радіоактивність на землі і при землі є більша ніж на висоті 1-2 метрів. (Отже не слід зсідати з автомашини).

в) всі предмети включно з водою є радіоактивні. (Непотрібно їх не слід дотикатися).

2) Переїзд автами має велику перевагу над перемаршем пішки. Поперше, скорочується час перемаршу, а подруге, вояки є віддалені від землі понад 1 м. Нормальні стіни вантажної автомашини подають уже надійну охорону перед променями «бета», правда, ці промені в загальній шкідній для організму дії мають відсотково малу участь (около 10%). Для охорони перед дуже шкідливими променями «ґама» конче збільшити товщину стін за допомогою дерева чи заліза. Якщо приймемо, що на пішого вояка нищівна дія променів «ґама» виявляється в 100% то: 3 см. дерев'яні стіни авта зменшують цю дію до 80%, збільшена ж на 10 см дерева товщина стін зменшує нищівну дію до 45%, побільшена ж на 1 см заліза товщина стін зменшує цю дію до 60%, а комбінація 10 см дерева і 1 см заліза — до 12%.

Танки, в яких дно товсте на 1 см, бічні ж стіни на 2 см, а передня стіна — на 4 см, зменшують нищівну дію до 35%, а танки з товщиною стін: дно — 5 см, боки — 9 см і перед — 12 см, зменшують нищівну дію до 4%.

ПЕРЕБУВАННЯ В ЗАТРУЄНОМУ ТЕРЕНІ

У схоронищах і стрілецьких ровах. Схоронища (дах яких зрівняний з поверхнею землі), що видержують тиск, який постає при експльозії атомової бомби, подають надійний захист також проти пізнішої радіоактивної дії. 20 сантиметровий шар землі зменшує інтенсивність нищівної дії радіоактивних променів на половину. Вже самі стрілецькі рови, навіть без накриття подають майже повну охорону, якщо за допомогою провізоричного накриття й шляхом перекопання дна стрілецького рова знешкідливити той радіоактивний пил, що опадає згори.

Перебування на поверхні землі. Вояк, що в часі бою мусить знаходитися на поверхні землі, наражений у більшій мірі на пізнішу нищівну радіоактивну дію. Дія променів «ґама» на висоті 20 см над поверхнею землі є на 50% більша, ніж на висоті напр. — 1 м. Зате промені «бета» при землі діють сильніше і спричинюють місцеве попарення шкіри. Дуже тяжко також охоронитися перед запорошенням одягу, рук і волосся радіоактивним пилом, а від якого згодом дуже тяжко увільнитися. І тут кожен вояк повинен у такій ситуації старатися по змозі окопатися і прикритися землею.

Рецензії:

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА

2-ге доповнене вид., Клюб Приятелів Укр. Книжки, І. Тиктор, Вінніпеґ 1953, стор. 532 (1-ше вид. Львів 1935, стор. 568).

Йдеться про помітно поширене об'ємом, зовнішньо чепурне друге видання відомої загалові укр. військовиків львівської Тикторової «ІУВ». Про пекучу потребу такої книжки свідчать дотеперішні передруки окремих частин з неї (1941 р. у Львові розділу С. Шрамченка про укр. чорноморську фльоту, 1947 р. в Авґсбурзі розділу З. Стефанова про збройні сили доби Центральної Ради). Оце друге видання — поширене доданими новими розділами: доповнення М. Капустянського про козачі війни й Визвольні змагання та про І УД УНА (організацію й фронтові бої), С. Шрамченка — про укр. воєнну фльоту за Директорії й про долю цієї фльоти, С. Росохи — про «Карпатську Січ», М. Левицького — про бої І УД під Бродами та Л. Шанковського — про УПА.

Ген. М. Капустянський головним чином подає свої міркування про політику П. Сагайдачного супроти Польщі і далі ж — зреферовує за О. Переяславським перебіг Лоївської кампанії М. Кричевського 1649 р., спростовує дрібні недокладності в розділах про збройні сили доби Визвольних змагань та довше зупиняється над питанням маневрового характеру укр.-польської війни 1918—19 рр. та над питанням Чортківської офензиви. Причин нашого неуспіху під Львовом і Вовчухами автор ладен шукати радше в про-польській інтервенції Антанти ніж у млявості чи й нездарності укр. командування.

Додана стаття С. Шрамченка це власне логічне докінчення статті того ж автора про укр. фльоту — в попередньому виданні; технічні міркування (стор. І—568 надруковані фототипічним способом як відбитки І-го видання!) були причиною, що це закінчення відорване від основної статті.

Отже насправді вповні новий матеріял — це статті про «Карпатську Січ», про І УД та про УПА. Заки перейдемо до їх обговорення, хочемо коротко зупинитися над підходом до питання історії укр. війська взагалі так, як вона потрактована в цій книжці — з деяким відхиленням аж в останньому її розділі про УПА.

Немає сумніву, що й це видання «ІУВ» становить собою, не зважаючи на різні недоліки (про них далі), монументальний твір в укр. військовій історіографії, подібно як було ним і перше видання. І на цьому виданні виховуватиметься молоде покоління вояків, подібно як і на першому виховувалося. То ж і слід йому присвятити тимбільше критичної уваги на те, що ми свідомі такого формуючого впливу оцієї книжки на загал наших військовиків, то й дозволяємо собі на вповні відверті критичні застереження. При тому наші завваги стосуватимуться цілости «ІУВ» — не тільки доданих розділів.

В першу чергу не погоджуємося тут щодо підходу до проблеми історії укр. військознавства і то й з тими нашими історикамии і військовиками, які створили **плян** «ІУВ» в 1930-их рр. Бо саме за цим пляном пішов видавець оце 20 років пізніш, не зважаючи на критичні пересторги й замітки (теж автора цих рядків), ні на ширший підхід до цієї проблеми хоча б у відділі «Військо» в Енциклопедії Українознавства. Наше попереднє покоління істориків і військовиків потрактувало заплановану «ІУВ» (теж і в гаслі «Військо» розділу про Україну в Укр. Загальній Енциклопедії,) — не як **історію військової справи в Україні,** а тільки звужено — як історію **укр. національних військових формацій,** при чому теж самовільно потрактовано проблему, котрі саме формації в нашій історії можна уважати укр. **національними.** Отже підхід не історичний і не державницький. Так напр. знайдете розділ про галицьких стрільців із 1848 р., а не знайдете про кубанське козацьке військо й його устрій; знайдете розділ про І Укр. Дивізію, а не знайдете про Укр. Визвольне Військо, чи хоча б — про укр. відділи в Червоній Армії з початком 1920-их років. Реґіональний патріотизм чи припадковий вибір? Гадаємо, що радше те друге. До речі, теж дуже неконсеквентно збережено й отой вузько-національний підхід до історії укр. війська; бо ж — подано систему оборони укр. земель у литовсько-польську добу, а вже ні слівцем не згадані такі ж системи в австрійсько-російську добу чи хоча б після І-ої світової війни по окремих займанщинах; зрештою і до цієї ж княжо-козацької доби не подано такої оборонної системи на Закарпатті чи на Буковині (Молдавії). А це ж теж укр. землі. Вже поминаємо таке питання як — військово-організаційна система наших кочових сусідів, у яку були поневолі втягнуті й укр. степові племена — бродники й берладники і від яких, мабуть, неодне перейняли згодом і козаки. З того погляду розвідка проф. І. Крип'якевича про військо княжої й козацької доби вже на 1930-і роки відставала від відомостей історичної науки, а що вже говорити про 1953-ій рік. Вона бо (ця розвідка) зовсім не розділює якслід і різних етапів у розвитку організації козаччини «на волості» й на Запоріжжі. Чомусь поминено зовсім навіть таке питання як організація й тактика гайдамацьких і коліївських загонів. Так само — це вже хіба згідно зі згаданим звуженим підходом до історії укр. війська — поминено справу організування козачих полків в Україні в добу наполеонських воєн та польського повстання. А через те — і втратилася тяглість в історії укр. війська козацької та найновішої доби. Дарма шукатимете якихось вісток про «кантонування» рос. війська в Україні чи про «військові поселення» й загалом про «рекрутчину». З того погляду наші історики й військовики ніраз не були оригінальні: такий підхід вони засвоїли собі від поляків, що теж вузько потрактували історію війська в себе (пор. М. Кукель: Гісторія войсковосьці в Польсце).

Розуміємо, що так могли схоплювати це наші історики ще 20 років тому, а з технічних причин та для дешевіших коштів друку видавець волів перше видання передрукувати тут без змін. Так тоді все ж можна було звернутися до когось з-поміж наших **істориків,** щоб усі оті речі доповнив в додатковому розділі; бо ж тих побіжно тільки названих отут прогалин таки не заповнили замітки ген. М. Капустянського.

А вже зате зовсім несподівано натрапляємо на порівняно обширний відступ уже не про військову формацію, але про працю в таборі полонених та про діяльність комбатантської організації на еміґрації й її видання (стор. 626—8), а що очевидно випадає з пляну книжки; бо ж тоді треба б говорити бодай про такі ж табори полонених після Визвольних змагань та про такі ж інші ще організації комбатантів після І-ої й 2-ої світової війни і про їх видавничу й воєнно-дослідну діяльність, — до речі, в сумі куди обширнішу ніж хоча б Братства к. вояків І УД. Чому тоді нічого не сказано про видання хоча б «Червоної Калини», про «Табор», «За Державність» та інші еміґраційні комбатантсько-військові чи хоча б про українсько-мовну

видавничу діяльність харківської Школи Червоних Старшин на початку 1920-их років?

Поважний недолік першої й другої частини «ІУВ», написаної проф. І. Крип'якевичем, — це відізольоване трактування історії військової справи в Україні від такої ж історії на Заході Европи й по сусідніх країнах. А тут повинен був йому послужити добрий приклад польських військових історіографів. Та й до того ці розділи написані радше зі становища історика культури, ніж зі становища історика військовознавства: історика військової організації, тактики, стратегії. Завдання це не таке то вже легке, бо мусів би тут бути в одній особі — військовик і історик. На такого нашого Дельбрюка, мабуть, прийдеться ще пождати. А властиво без пов'язання нашої історії війська з такою ж історією війська по сусідніх країнах незрозумілими стають всі оті заміни козацьких полків в гусарські чи пікінерські під Росією, чи то хоча б справа заведення муштри. Незрозуміла прогалина постає поміж середньою (козацькою) добою й новітніми часами та їх військового організацією, тактикою й стратегією. Вже й ця обставина промовляє за трактуванням історії укр. війська таки як історії військової справи в Україні. Інакше ж — то ми дуже далеко не вийдемо поза стиль і підхід «двовимірових» «Оповідань про славне військо запорізьке низове» небіжчика А. Кащенка. А наш військовий нарібок не зможе заплідити своєї військової думки досвідом нашого ж військовознавства в минулому і мусітиме й далі сягати до аналізи боїв чужих полководців. З погляду історії тактики то наша й козацька доба ще майже зовсім не вивчені. Не рятують тут справи і ті нечисленні монографічні опрацювання, що вже існують. Наші бо історики вважали, що це питання належить до військовиків, військовики ж — що до істориків...

Дуже нерівно випала й методологічна сторінка «ІУВ»: єдина тільки — а до речі, й найміцніша з усього доповнення — стаття Л. Шанковського про УПА подає дуже вичерпну бібліографію джерел, з яких зачерпнуто інформації й дані, чи то матеріяли, де можна знайти подробиці з дотичного питання. Немає бо такої бібліографії і в І-ому виданні «ІУВ», а й ніяк не надолужують цього браку зацитовані дві позиції доповнень М. Капустянського. А скласти ж такий показник міг би був перший-ліпший історик. Відсутність саме таких бібліографічних вказівок для зацікавлених дальшими й глибшими студіями — уважаємо дуже прикрим недоліком, який зводить це видання до категорії популярних видань.

Годі вважати заміcткою такого бібліографічного показника у статті про І УД дивну замітку що «матеріяли подав **пор.** І УД Ф. Кордуба», стор. 628 (до речі, у І УД п. Ф. Кордуба **поручником,** «оштуфом», не був!). Та ж про І УД й її структуру та історію вже стільки матеріялів опубліковано в виданнях Братства; вистане тільки побіжно перегорнути річники «Вістей Братства». Бо ж так то й не знати, кого винити за ті прикрі промахи в цій статті, що їх ми помітили: автора, а чи постачальника матеріялів. Бо ж прецінь «розпізнавчий відділ» (Авфклерунґс-абтайлюнґ) і «фюзилерський курінь» це ж одне і те саме! (Стор. 609). Тільки ж першої назви вживано в німецьких панцирних дивізіях, а другої в піхотних. То ж не диво, що про названий на стор. 609 курінь фюзилерів І УД нічого не далося вже сказати, бо ж усе про нього й його склад сказано під «розпізнавчим відділом» (краще б уже «дивізіоном»!) стор. 610. А такої похибки можна було б уникнути, якби так заглянути хоча б у друковані у «Вістях» матеріяли (напр. С. Гуляк: Фюзилірський курінь, «Вісті», 16/17, стор. 6), а не тільки в сам «KStN» (Виказ воєнної обсади частин німецької армії). Так же само військовика-артилериста компромітує підпис під знимкою на стор. 632, що це, мовляв, «Важка польова гавбиця в дії», тоді, як це просто «Зенітна гармата 8,8 см на вправах, застосована для поборювання танків», бо ж зрештою важка гавбиця 15 см на стор. 619 — виглядає зовсім інакше.

Мабуть зайво було оповідати про тактично-організаційні позначування частин І УД, коли вони однакові з такими ж позначками ще з давнішого періоду і вже виступають в попередніх розділах (напр. на стор. 522). Так само хіба було зайво подавати прізвища поодиноких старшин із командування чи штабів І УД тимбільш, що ці заподання і так не комплектні, бо за прізвищами почислені тільки німці. Заподання про числовий стан, озброєння й спорядження частин І УД — хоч і поназивано там дуже багато цифер — однак втрачають свої вартості вже тим, що не сказано, про який саме час ідеться; бо ж усі ці речі мінялися бодай тричі (перед Бродами й двічі на Словаччині): зміни ж ішли в напрямі скумулювання функцій і отже поменшення числового стану, а далі зменшення й спорядження частин.

Порівняно побіжно подано історію І УД: боротьбу за її укр. характер, історію т. зв. поліційних полків та їх бойових дій, історію зв'язків УД з підпіллям та УПА. А в висліді — цей розділ вийшов, не зважаючи на масу зайвих інколи цифер і подробиць, — блідо.

Проглядно написаний М. Левицьким розділ про саму битву під Бродами, до якого використано аналізу й опубліковані матеріяли май. В. Гайке, шефа штабу І УД. Тільки знову ж — чому б того не подати в бібліографічних відсилачах? Інакше ж необзнайомлений подумає, що цей матеріял подається оце вперше.

Стаття С. Росохи про «Карпатську Січ», хоч написана з щирим патріотизмом, однак багатьох істотних питань із постання, організації й історії ОНОКС, на жаль, не висвітлює. Немає накресленої хоча б організаційної схеми ОНКС, розбудови її клітин низових і командних, не довідуємося й нічого про пляни, як ГК ОНОКС уявляло собі оборону Закарпаття й як ці пляни були виконані, чи змінені, як працював «штаб» тощо. І знову вражає повна відсутність бібліографічних нотаток про ті публікації, з яких автор черпав дані до своєї статті. Бо ж знимки здебільша взяті з публікації «К. У. в боротьбі за волю» (Відень, 1939). Критичні ж думки до тих самих питань подають «Спогади про Закарпаття» Є. Врецьони («Укр. Трибуна», Мюнхен, 1949) і дуже шкода, що автор їх ані не бере до уваги, ані не збиває.

Єдиний Л. Шанковський дотримується методології науково-історичних праць і більшість своїх тверджень спирає на джерелах, куди й відсилає здебільша читача, а тим його праця про УПА дуже корисно відбиває у цілій книжці. У складній і оспорюваній проблемі початків збройної протинімецької боротьби й постання УПА він старається зберегти об'єктивний підхід історика, цитуючи і беручи до уваги опубліковані матеріяли різних середовищ. Слідне однак і в нього в кількох місцях промовчування деяких спірних проблем, — гадаємо, хіба з національно-виховних міркувань. Такий «педагогічний» підхід тут однак, на нашу думку, шкодить історикові, бо він тоді змушений поминути неодне, хай і неприємне явище. Розуміємо, що на об'єктивне розглянення неодного тут ще рано, бо й немає фактично опублікованих всіх матеріялів. Але й тоді б краще в кожному такому випадку згадати бодай про таку спірну проблему з наявними сьогодні хай двома різними насвітленнями. Це тоді скоріш приведе дальших дослідників до застанови й розсліду цих питань.

Бібліографічні вказівки називають низку статтей, розпорошених по різних періодиках, що сьогодні доступні вже хіба тільки для дуже небагатьох щасливців. Зрештою — розвідка Л. Ш-го це, мабуть, перша вдала спроба синтезувати всі досі

опубліковані матеріяли про постання й боротьбу УПА на всіх фронтах, зміни в її структурі й тактиці і то геть аж по початок 1950-тих років. Крім друкованих матеріялів автор ще користувався неопублікованими архівними матеріялами ЗП УГВР.

Автор чомусь однак поминув деякі проблеми з укр. протинімецької боротьби: згадати б лише питання укр. «націонал-комуністичних» партизанських відділів на СУЗ (не совєтських!), чи й питання про процес організаційного підчинення ГК УПА різних партизанських відділів на Волині й на Сх. Поділлі. Поминена й ціла низка питань чисто військового характеру в випадку побудови УПА, а вони ж цікавитимуть військовика в неменшій мірі, як і опис самих операцій. Назвемо їх тільки: організаційна схема цивільної адміністрації й її відношення до військових клітин УПА, побудова служби УЧХ, побудова СБ (Служби Безпеки), побудова служби пропаґанди й інформації, чи навіть врешті організаційна побудова відділу УПА чи СКВ проблеми озброєння й постачання, та питання зв'язку поміж ГК й відділами, проблема криївок, організаційний поділ терену (з яких міркувань саме такий поділ заведено), чи то зміни в ньому. Все це теми для окремих підрозділів, які вже почасти були опрацьовувані. А помилявся б той, хто б думав, що «про те ще не час писати», бо ж «розконспіровуємо ті питання перед большевиками». Це не вірно, бо ж напевно МВД-МҐБ ті проблеми має розроблені до подробиць і тільки наше громадянство уявляє собі, що це великі секрети. Серед причин чому частина укр. громадянства («безпартійна»!) на еміґрації так довго залишалася «невірними томами» щодо УПА, є й те, що наша закордонна інформація вживала радше загальникових фраз ніж фахових опрацьовань для конкретних питань із побуту, організації й тактики УПА. Словом, недописали тут ні військові еміґраційні чинники, що не поспішили зі своєчасними **фаховими** опрацьованнями проблематики УПА. Це наука й на майбутнє.

Поважний недолік доданої частини «І УВ» це те, що вона не мала одного редактора, який би намітив був і плян статтей для окремих авторів (чи то ножицями повитинав зайві «патріотичні» вступи і речення зі знаками вигуків) і узгіднив матеріяли доданих статтей, щоб вони себе доповнювали, а не повторювали того ж самого іншими словами; бо ж так то виховзнулася ціла низка питань, а трапилася ціла низка повторень; одна стаття (Л. Шанковського) написана джерельно-історичною методою з заподанням джерел, інші ж — популярно-публіцистичною, без жодних цитувань. Поминуто (крім уже згаданих питань з історії військової військової справи в Україні до І-ої війни) — ще: питання укр. відділів ЧА і їх долі, питання праці військової референтури ОУН під Польщею, військової політики окупантів супроти українців поміж обома війнами, питання укр. відділів у 2-ій світовій війні по німецькій стороні (Укр. Леґіон Сушка, ДУН, УВВ, УНА, УЛС, «шуцманшафти» тощо), по альянтській стороні (українці в 2-му поль. корпусі Андерса, в І-ій чехословацькій бриґаді ген. Свободи, у французькому резистансі, чи хоча б — в американській та канадійській арміях). Тим самим — «ІУВ» енциклопедією з історії військової справи в Україні не стала, хоч перешкод об'єктивної натури для того власне й не було, бо ж можна було належно підготовити доповнення відповідних розділів чи статтей, якби так це видання мало було чи то тугого головного редактора чи ред. колеґію, яка б рецензіями ці недостачі була доповнила. І це дуже велика шкода, бо ж так скоро на нове видання «ІУВ» ніхто в нас не спроможеться і цей підручник, чи власне подекуди тільки — неповний збірник матеріялів, — на десять років у нас служитиме військовикам посібником з історії війська.

На кінець кілька завважень щодо мови «ІУВ». Ми не прихильники надмірного й одностороннього пуризму в лексиці укр. літ. мови. Алеж від того мовного макаронізму, що його зустрічаємо хоча б у статті про І УД — робиться прикро, як читати про оці всі «фернваґени», «функваґени», «командоґерети», «офенрори», «оштуфів»; так міг говорити в І УД примітивний «селепко», алеж такоговоляпюку не можна вводити в науково-історичну статтю, бо ж без окремого словника того читати годі. Вистало б було тільки трішки понатужити мізок і знайти укр. вирази, а для уточнення в дужках ще подати й німецькі. Так само і військові звання можна було дати найперше українські, і тільки в примітках їх німецькі відповідники.

Відсутність мовної коректи в поданих розділах свідчила б про те, що був збережений і стиль і терміни авторів, а отже претензії можна мати саме до них, а не до всесильного анонімного редактора (як це звичайно буває). Не треба хіба згадувати, що й модерна військова тактика має свою власну термінологію (її так чудово зберіг був у розділах про княжу й козацьку добу «ІУВ» такий винятково у нас високо-культурний мовний редактор як покійний проф. Сімович!) і її повинні б собі засвоїти в першу черґу — самі військовики. І тоді не писали б так вульґарно (з погляду тактичної термінології), як от напр., що дивізія «мандрує» . . . (наче група прогульковців або босяків), але що військова частина **маршує, вирушає маршем, просувається . . .** Наскільки в кожній армії звертають увагу при навчанні тактики саме на отакі термінологічні «дрібниці» (їх бо приходиться стосувати в наказах!), то про це знають усі ті, хто мав будь-коли до діла з якоюсь старшинською школою чи курсом.

Вже ввійшло в добру звичку всіх наших еміґраційних видань випускати всяке друковане слово з жахливо неохайною друкарською коректою (можна бо все зіпхати вину на складача-чужинця!), бо й так, мовляв, «від того Україна не загине . . .» Це так, але воно справді прикро шукати інколи по цілій сторінці загубленого лінотипного рядка, враз із якими загубився й кінець одного чи початок наступного речення. Здається, що видавництво не подбало в випадку «ІУВ» про авторську коректу друкарських відбиток, а це дошкульно відбилося в тих місцях нових розділів, де цитуються прізвища та зокрема місцеві назви, що при них інколи і найсміливіша фантазія читача не відкриє справжньої назви (напр. Заболтщина чи Зіболтщина, Тісна чи Тисна й багато такого). Стосується це зокрема статті Л. Шанковського, де таких місцевих назв (і похибок!) ще найбільше.

О. Горбач

За Самостійну Соборну Українську Державу

Воля Народам! Воля Людині!

ДО ЗБРОЇ

ЖУРНАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

ВИПУСК 23 (36)

ЧЕРВЕНЬ 1954

РІК ВИДАННЯ VII

ЗМІСТ:

1.	Нерозривна єдність з народом	1
2. М. Богор:	Стратегічне значення Криму	3
3. В. Демчук:	Ракети „четвертий рід зброї“ в СССР	5
4. С. Данилюк:	„Національна армія“ НДР	10
5. З. Бжезінський:	Партійна контроля Совармії	14
6. М. Б.:	Страт. компоненти конфлікту Схід-Захід	22
7. Ст. вістун УПА Левко:	Кривавий епілог одної зради	25
8. Орест:	Записки підпільника	28
9. С. Хрін:	Вістун УПА Тетяна	29
10. Вістун УПА Камінний:	Залізна завіса	31
11.	З новин військової техніки	32
12.	З книжок і преси	34

Передруки дозволені при заподані джерела

Ціна одного примірника журналу „ДО ЗБРОЇ“:

в Німеччині	1.— нм.	у Франції	100.— ффр.
у Вел. Брітанії	2.— шил.	в США	0.50 дол.
в Бельгії	12.— бфр.	в Канаді	0.50 дол.
в Голляндії	1.20 ґульд.	в Австралії	2 шил. 6 пс.
у Швеції	1.20 кср.	в Арґентіні	3 пези
у Швайцарії	1.— фр.	в Бразілії	5 крз.

Адреса В-ва: **„DO ZBROJI“**

MÜNCHEN 2, Karlsplatz 8/III, US-Zone Germany

Видає Місія УПА при ЗП УГВР.

Druck: „Logos“, München 8, Rosenheimerstr. 46 a.

ЗА САМОСТІЙНУ СОБОРНУ УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ

ВОЛЯ НАРОДАМ ВОЛЯ ЛЮДИНІ

РІК ВИД. VII ЧЕРВЕНЬ 1954 ВИПУСК 23 (36)

Нерозривна єдність з народом

В десяту річницю Української Головної Визвольної Ради

В липні цього року минає десять років, як з ініціятиви Української Повстанчої Армії створилось найвище керівництво української визвольної боротьби, що на свому установчому зборі прийняло назву УГВР. Десять років існування і дії в умовах большевицької дійсности, це аж надто великий час і тому така річниця заслуговує на те, щоб її окремо відзначити. Відзначити зокрема тому, що цю переломову подію — створення всенаціонального керівництва визвольної боротьби на широкій базі включення в боротьбу широких шарів української суспільности з різних українських земель і різних політичних переконань на єдиній ідейній плятформі боротьби за УССД — промовчують і свої, і чужі. А все ж історик двадцятого століття в житті українського народу з певністю мусітиме відмітити цю подію, як подію небувалої ваги в історії українських визвольних змагань.

В чому ж ця незвичайність події?

Поперше, в створенні УГВРади український визвольний рух дав доказ своєї небувалої державницької зрілости. Український визвольний рух, що знаходив свій вияв в одній організованій політичній силі, якою довгі роки була Організація Українських Націоналістів, і в мілітарній силі, що нею в даний період стала УПА, вийшов на державницький шлях не тільки в свому наставленні й боротьбі за відновлення української держави, що завжди було характерним для цих організованих сил, але й прийняв організаційні форми боротьби, які самі собою свідчили про державницьке розуміння наших визвольних змагань. Інакше говорячи, з поширенням впливів визвольної боротьби і втягненням в неї широких шарів суспільности треба було дати структуральний вияв цьому в існуванні такого органу, який відповідав би такому розвиткові, щоб не тільки учасництво в боротьбі, але й відповідальність і керівництво спочивали в органі, який вже у свому складі і своїй ідейній плятформі був би віддзеркаленням учасництва в боротьбі різних шарів української суспільности.

Особливо націоналістичний рух, організований в ОУН, фактом своєї всебічної підтримки при створенні УГВР і включення себе в загально-національну структуру й нову організаційну побудову дав доказ великої державницької зрілости. Хоч тягар політичної боротьби залишався й на далі на плечах ОУН, вона в цих переломових роках дала доказ, що їй не йдеться про владу, а тільки про найкраще служіння визвольній справі свого народу. ОУН була готова ділитись з усіма самостійницькими силами керівництвом і відповідальністю навіть тоді, коли ті сили, що не були в рамках організації, були в даний час незначні.

Подруге, в останній світовій війні постала ситуація, де на ділі весь народ і всі його прошарки включились в боротьбу чи в УПА, чи в запіллі. Весь народ ніс на своїх плечах тягар визвольних змагань. Удари ворога вдаряли не тільки по підпільниках і повстанцях, вони однаково вдаряли по українських селянах, робітниках і інтеліґенції. Кожний українець відчував національно-політичний гніт окупанта, кожний співчував організованій визвольній боротьбі. Кожний український патріот по своїй силі допомагав на тому відтинку національного життя, де йому довелось працювати, українським організованим політичним і збройним силам. Бо кожний жив,

працював і боровся за ці самі ідеї. Тому створення загально-національного політичного керівництва було логічним визнанням факту участи широких мас українського населення в боротьбі в її найрізноріднішиx виявах.

Українська Головна Визвольна Рада, і це треба особливо підкреслити, створилась на вільній від окупанта українській території, що її своєю зброєю боронила Українська Повстанча Армія.

Сам Збір УГВР відбувся під охороною УПА, яка була господарем, що гостив у себе представників народу і з нетерпеливістю чекав на далекосяжні рішення цього новоствореного представництва.

Щоб оцінити саму подію створення найвищого органу визвольної боротьби, треба було бути свідком того ентузіязму, що в найважчому періоді, коли через українські землі перекочувались полчища ворожих гітлерівсько-німецьких і російсько-большевицьких військ, огорнув всіх підпільників і повстанців. Ще не вспіли роз'їхатись учасники збору до своїх місць призначення, як по всіх найдальших закутках українських сіл і міст появились документи, які сповіщали народ про те, що почалась нова доба в історії українських визвольних змагань.

Універсал і плятформа УГВР ішли з рук до рук. Вони з'ясовувалися всюди, навіть на будинках чужої окупантської влади. Їх відчитувано у всіх відділах УПА, які складали та відновляли свою присягу на вірність УГВРаді, як свому найвищому політичному керівництву.

УГВР виправдала дотепер всі сподівання підпільників і повстанців. Вона ні в чому не сплямила українських визвольних прапорів. Вона залишилася з народом, разом з ним ділить його долю і далі керує ним в його боротьбі за волю. За кордон УГВР вислала тільки своїх представників для зовнішньо-політичної роботи. Правда, з учасників самого Збору і відповідальних членів УГВР неодин вже загинув смертю героя. Між ними треба відзначити сл. п. Ген. Тараса Чупринку, який постановою УГВР затверджений Головним Командиром УПА, одноголосно був обраний на пост голови Генерального секретаріяту УГВР та обняв також пост ген. секретаря військових справ. На особливу згадку заслуговують організатор УПА на Волинській землі, голова І. Великого Збору УГВР, пізніше покликаний на пост ген. секретаря внутрішніх справ УГВР сл. п. Ростислав Волошин-Павленко і відомий письменник-новеліст, молодий революціонер, сл. п. Позичанюк.

На їх місце приходять нові. Вони переймають заповіти поляглих і далі керують боротьбою.

На порозі нового десятиріччя УГВР українські організовані політичні та збройні сили в Україні відзначають в липні історичну подію постання УГВР і віддадуть належний поклін тим з її членів, що вірні заповіту Універсалу

«На жертівнику Батьківщини покладемо свою працю, боротьбу і життя . . .»

померли смертю героїв.

Також українське громадянство за межами батьківщини, особливо всі учасники підпільної боротьби в Україні, долучать і свій поклін для вшанування поляглих членів УГВР та відсвяткують річницю її постання, підкреслюючи тим свою нерозривну єдність з народом-героєм, який своїми жертвами й своєю боротьбою під керівництвом УГВР промощує шлях до волі.

Генерал Тарас Чупринка

Виходячи з заложення, що всяке народне представництво доти є справжнім виразником волі народу, коли воно діє серед народу і від нього не відривається, Великий Збір УГВР постановив, що місцем перебування УГВР є Українські Землі, а за кордон виїжджають тільки окремі члени УГВР з окремими дорученнями. Така постанова забезпечує УГВР перед перетворенням її в еміґрантське представництво та робить її у політиці цілком незалежною від будь-яких сторонніх сил.

Визвольна боротьба, що її провадить в останні роки український народ під керівництвом УГВР, є найкращим підтвердженням того, що ввесь український народ, який бореться проти большевицьких окупантів та їх українських аґентів, беззастережно визнає Українську Головну Визвольну Раду та її цілком підтримує.

Особливо яскравою і могутньою маніфестацією єдности українського народу на Українських Землях з УГВР є цілковитий бойкот т. зв. виборів у верховну раду СССР та бойкот таких же виборів у верховну раду УССР та місцевих рад, що його на заклик УГВР, не зважаючи на найдикіший терор 1946 р., 9 лютого і 21 грудня 1947 р. Бойкотуючи на заклик УГВР большевицькі вибори, український народ не тільки здемаскував диктаторський, тоталітарно-терористичний, глибоко антидемократичний характер большевицького режиму, але й провів своє публічне масове голосування за УГВР та її Генеральний Секретаріят — за свій Парлямент і Уряд.

(„До ґенези Української Головної Визвольної Ради", „Бюро Інформації УГВР" ч: 2. за серпень 1948 р.)

М. БОГОР

Стратегічне значення Криму

Указом Президії Верховної Ради СССР від 19-го лютого 1954 р. передано Кримську область із складу РСФСР до складу УССР. Акт передачі був урочисто інсценізований. Мотиви такого рішення згідно з актом передачі були: «спільність економіки, територіяльна близькість і тісні господарські й культурні зв'язки між Кримською областю і Українською ССР». Дальші мотиви такого рішення з'ясовані в промовах членів Президії Верховної Ради **Російської СФСР** та членів Президії Верховної Ради **Української ССР.** Перші підкреслюють, крім наведених уже мотивів, ще актуально-політичні як: «відзначення трьохсотліття возз'єднання України з Росією» та «дружби народів СССР». Другі приймають «щедрий дарунок» як наслідок справедливого розв'язання територіяльного питання між народами СССР.

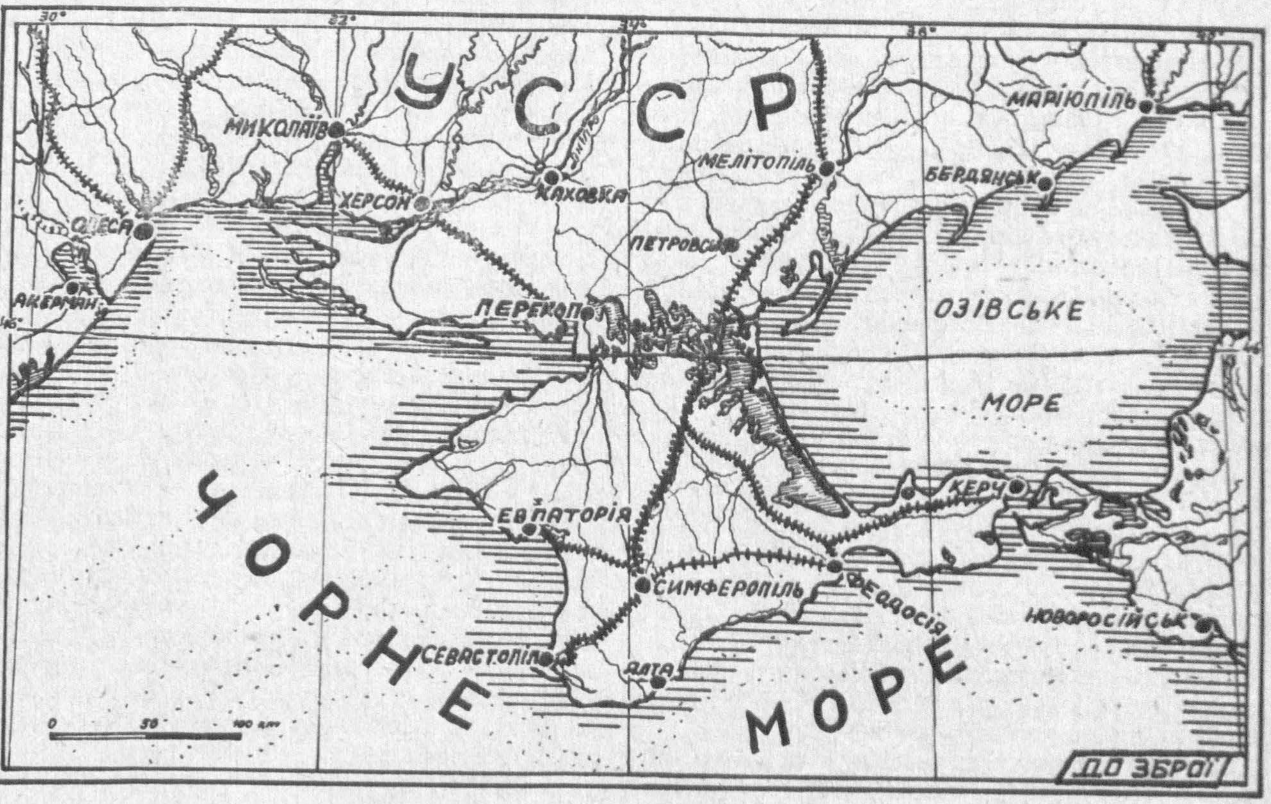

Про фактичний національний склад людности Криму обі сторони не згадують.

Факт прилучення Криму до України викликав великий шум і різного роду оцінки та інтерпретації причин цього факту як в українській так і в світовій пресі.

Одні розглядають подію як «тільки чергову ланку внутрішньо-советських взаємин», другі — як «міжнароднополітичний акт, який символізує нову національну політику СССР в цьому східньому бльоці».

Коли йдеться про першу тезу, тобто про оцінку акту як «лише внутрішньо-політичного акту, — то тут існують ще окремі становища. Одні вбачають в акті «лише поступки супроти буржуазного націоналізму» або «данайський подарок з метою шахування України», другі «лише пропаґандивний акт — советський блеф», інші «лише адміністративний акт, продиктований стратегічними вимогами».

Коли йдеться про другу тезу, тобто про оцінку акту як міжнародно-політичного акту, — то йому закидують «політично-правні недоліки», бо хоч УССР це член ОН, але в советській дійсності не має повної суверенности. Ця обставина може квестіювати визнання кордонів України в міжнародному праві. Світова преса оцінює це приєднання як політичний акт, вимушений не тільки внутрішніми, але теж зовнішніми причинами — тобто ростом українського народу. Ми не зважуємося відповісти на питання, чи приєднання Криму лише номінальне і ніби нереальне а чи дійсно історичне явище; ми беремо його як факт, без ближчих окреслень, щоб відповісти на поставлене в заголовку питання.

АКТ ПРИЯЗНІ ЧИ ДАНАЙСЬКИЙ ПОДАРОК?

Як показала історія, то Росія як континентальна збройна сила життєво заінтересована,

щоб побережжя, — зокрема Чорного моря, — були в її посіданні, тому теж і в Криму проваджено русифікаційну політику супроти татар, стараючись пересунути якнайдалі вглиб континенту українську етнографічну межу. Зменшити число непевних українців і колонізувати передусім міста російським і чужонаціональним елементом завжди було стратегічною метою Кремля. Чи ця політика змінилася? Коли вона змінилася, тоді прилучення Криму — це «акт приязні», коли ж ні, то Крим тут — данайський подарунок. Завданням Кримської области буде відмежувати Україну від заморських сусідів та шахувати від півдня. Крим був кілька разів в історії України базою та помостом звідкіля йшла як допомога так і напад на Україну. Особа Хмельницького, з якою Кремль зв'язує тепер прилучення Криму, дає певну історичну перспективу цій політиці. Коли дотепер вся Україна була насильно запряжена до воза російського імперіялізму, то тепер її висовують як співтворця нового ладу в світі. Прилучення Криму — це ціна, за яку думається впрягти український нарід до всеросійського імперіялістичного воза. Це не конче мусить мати неґативний вплив на ріст державницької свідомости й тугости українського народу. Підкреслювання «дружби» України з Росією, яке ведеться не лише в СССР, але теж в усіх сателітних державах, має дати відповідь на питання: чи можлива ставка Заходу на поневолені народи в боротьбі з большевицьким тоталітаризмом? Сьогодні протибольшевицька політика Заходу, яка йде у форватері російських єдино-неділимців навіть теоретично не спроможні ліцитуватися з Кремлем в «національному питанні народів СССР». Це напуває Кремль вірою у «вічну дружбу».

Якщо поминути цю часову політичну дійсність і поглянути на це питання чисто теоретично, то тоді факт прилучення Криму і стратегічне значення цього півострова для України набирають зовсім нового насвітлення. На далеку мету прилучення Криму, який геополітично і стратегічно творить одність з Україною, може показатися історичним здобутком. За посідання Криму йшла довга війна, він був побоєвищем різних народів, що намагалися опанувати його від моря і суходолу. В старовину були тут фенікійські, грецькі і римські оселі. За Крим провадили війну ще українські князі, опісля козаки та останньо українська держава 1918—20 років. Росія опанувала Крим 1783 р. Большевики в 1921 році дозволили на постання там Кримської Автономної Республіки, яку в 1945 році зліквідували, вимордувавши і частинно виселивши татар, а Крим прилучили як окрему область до Російської СФСР. Після 1945 року на Криму провадилися колонізація його переважно росіянами й українцями.

Визнаючи етнографічний принцип як основу для проведення кордону та принцип добровільного органічного об'єднання націй, нам годі перейти до денного порядку над політичним становищем Криму й захоплюватися спадкоємством цього «татарського кладовища» з ласки Москви. Не можемо однак забувати стратегічного значення Криму для України. Україна не може дозволити, щоб Крим став випадовою базою проти України чи фортецею, яка загрожувала б вільному доступові до Чорного моря — життєвій маґістралі України. Крим як географічна одиниця сполучений з Україною 7-кілометровим перешийком. Всі залізниці пов'язують Крим із запорізько-дніпровським басейном та чорноморським портами Херсоном і Миколаєвом. Поверхня Криму виносить 25 557 квадратових кілометрів із 1 200 000 населенням. Який у тому відсоток українців, годі ствердити. Одні подають 23%, інші знову 45%.

КРИМСЬКІ ПОРТИ

Прилучення Криму до України скріплює її значення в чорноморському басейні у висліді здобуття природніх портів, які мають господарське та стратегічне значення. Такими важливими воєнними портами є: Євпаторія, Севастопіль, Феодосія, Керч.

Найбільша українська воєнно-морська фортеця на Чорному морі є тепер Севастопіль з своїм природнім філіялом — Балаклавою. Севастопіль має власні воєнні доки для будови кораблів та підводних човнів, великий воєнний порт з десятками природніх пристаней, суходільне й водне летовище, морську школу, артилерійське депо, морський арсенал та різного роду маґазини. Балаклава це природній допоміжний порт Севастополя. Там приміщена база підводних човнів з летовищем, — обі модерно укріплені. Оба порти мають добре залізничне сполучення з іншими портами та з Мелітополем. Крім воєнних портів оба міста мають теж окремі господарські порти. Севастопіль начисляє около 120 000, а Балаклава, що з ним сполучена трамвайною лінією, 2 500 мешканців. Феодосія, около 30 000 населення, має передусім господарський порт, летунську школу з аеродромами, радіовисильню, військовий ґарнізон та різного роду депо. Керч, — 110 000 населення, — сторожевий порт Озівського моря, має господарський порт, хоронений фортецею Єнікале з летовищем, воєнними маґазинами та бензиновими станціями. Євпаторія — 31 000 населення — і Ялта — 22 000 населення — це передусім курортні і торговельні порти, які можуть відогравати допоміжну ролю.

Крим належить до одеської воєнної округи, якою командує генерал полковник К. Н. Ґаліцький, що замістив на цьому пості маршала Ґ. К. Жукова.

Командиром чорноморської фльоти є адмірал Н. Й. Басистий.

В. ДЕМЧУК

Ракети «четвертий рід зброї» в СССР

Розвиток ракетної зброї поступає скорим темпом вперед. І коли в ділянці теорії мізки технічного світу були зацікавлені ідеєю сконструювання міжпланетних ракет як найлегшого засобу зв'язку з недосяжними дотепер світами, то в практиці вже нині здобутий тут досвід використано для розвитку нового, четвертого роду зброї — ракет.

В минулих роках дуже часто можна було почути вістки про вдосконалювання ракетної зброї в СССР. Нераз доводилося чути голоси, мовляв, свої успіхи в ділянці ракетної і летунської зброї большевики завдячують німцям: переможці використали німецький досвід і випустили німецькі конструкції під своєю фірмою. Таке твердження було б, може, і правдиве, бо ж большевики дуже часто присвоюють собі чуже й подають його за своє — щоб отакою пропаґандою звеличати свої успіхи. Є і такі голоси, які твердять, що оці згадані досягнення большевики завдячують своїй розвідці, яка за допомогою розенберґів чи фуксів викрадає найтаємніші технічні і військові новості. Ми не заперечуємо, що оба ці фактори в великій, а може і в вирішальній мірі причинилися тут до розвитку, алеж слід ствердити, що цілковите заперечування здібнощів советських науковців і конструкторів — це таки фальшивий підхід до засади «вивчати ворога». Воно не вірно перецінювати спроможності ворога, алеж, і легковажити його спроможності та досягнення це неменш шкідливо.

Советська ракетна зброя ще й нині сповита серпанком таємничости. Але деякі дані про неї вже продісталися крізь залізну завісу і ми їх оце подаємо.

Від 1949 року існує в Москві спеціяльне управління для ракетної і для «V»-зброї, у проводі якого стоїть і роботою якого керує А. С. Яковлев, відомий за кордоном советський конструктор літаків. Оце спеціяльне управління створено більш-менш в тому самому часі, як розпочалася серійна продукція цієї нової зброї і як уже було майже закінчено перший плян будови ракетних вистрільних баз у західніх районах СССР. Від цього часу це спеціяльне управління перетворилося в четвертий рід війська. Продукція нової ракетної як також атомової зброї, плянове їх стосування а також досліджування космічних променів — підпорядковані безпосередньо міністерству війни СССР.

Традиції советської ракетної зброї

В 1924 році при військовій летунській академії в Москві було створено центральну організацію для досліджування ракетної проблеми, а вже в 1936 році СССР вважається, як твердять німці, за передову країну в ракетних і міжпланетних досвідах. В тому ж самому році конструктор літаків Б. Н. Юрієв працює над проєктом літака з двома реактивними моторами, в якому пілот був би уміщений лежачки, подібно як воно є в американському літакові типу XF-79B. Такого літака однак не збудовано. Дуже поважних успіхів в теоретичній ділянці добився й Центральний моторотехнічний інститут (ЦІАМ Баранова) в Москві. До цього інституту було прилучено також бюро для розвитку і досліджування ґазових летунських турбін. Інженер-конструктор моторів Трескін (помер у 1940 році) включив до пляну праці того інституту також проєктування реактивних моторів. Праці в тій ділянці провадились однак у дуже обмежених рамках. В тому самому році проф. Уваров розпочав свої праці над ґазовими турбінами й ракетними моторами. Зимою 1941/42 р. вперше піднявся в повітря советський літак з толоковим мотором; в кінці літакового кадовба була вбудована турбіна. В тому самому році в центральнім аеродинамічнім інституті (ЦАГІ) було виготовлено проєкт «ракети Дуцкіна», яку вбудовано в удосконалений В. Ф. Большевітіновим прототип мисливського літака. Перший пробний польот того літака відбувся в 1943 році і скінчився трагічно.

Все оте вказує, що советські науковці й конструктори вже віддавна займалися розвитком турбін і ракет.

Большевицькі досягнення під час останньої світової війни

Коротко перед другою світовою війною Інститут ЦІАМ на замовлення Червоної армії розпочав праці над розвитком відомої «катюші», яку впроваджено в бойові дії вже в грудні 1941 року. Конструктором цієї ракетної гармати був ген.-лейт. А. Костіков. В перший день війни (22 червня 1941 р.) советське летунство атакувало німецькі наземні війська новою зброєю. В склад тих бойових летунських з'єднань входили літаки низького польоту типу «Ільюшін — (Ил-2) штурмовик». Цей літак був озброєний трьома ракетами, приміщеними під крилами на спеціяльних рейках. Кілька місяців пізніше появляються перші прототипи зісховзних бомб-ракет. В грудні 1941 р. появляються, також вперше, бомби з запальниками, що їх можна було приводити до вибуху на віддаль 150 км без жодних проводів. Із впровадженням мисливських літаків типу «ЛаҐ Ґ-3» в 1943 році появилися нові ракетні стрільна, що важили 25 кг. Вони, ці ракетні стрільна, могли розгорнути скорість до 250 м/сек і пробивали панцирну плиту товщиною в 17 см. Ще інші ракетні стрільна, калібру 82 см, мали довжину 59 см, розгортали

скорість 350 м/сек і були заряджені 380 грамами вибухового матеріялу. Їх заступлено після війни уліпшеними німецькими летунськими ракетами, які мали калібер 55 мм і несли ладунок 350 гр вибухового матеріялу. Як оповідають найновіші втікачі із Східньої Німеччини, отакими чи то подібними ракетами озброєні й нині літаки типу МіҐ 15. Вони приміщені по три під крилами літака на спеціяльних рейках. Цього роду ракети продукується в багатьох зброєннєвих фарбиках СССР. Як приклад можна згадати фабрику зброї Сестрорезьк біля Ленінграду.

Система керування вогнем — «Ахіллова п'ята» СССР

Так як у ділянці розвитку ракетних стрілен СССР-ові вдалося добитись чималих успіхів, то в ділянках — керування на віддаль, радарної техніки і з обома ними пов'язаної техніки керування вогнем — їм не дописало. Поступ у прецизійній індустрії та в електротехніці не дотримав кроку розвиткові ракетної зброї. Ситуація не покращала і після перенесення відомої німецької фабрики мірничих приладів «Асканія» до Куйбишева.

«V-1» із серпом і молотом

В другій світовій війні багато модерної німецької зброї попало в руки СССР-ові як воєнні трофеї. Спершу большевики поклали великий натиск на уліпшення німецького «V-1». Однак совєтський модель «V-1» має зовсім іншу будову ніж його німецький першовзірець. Він складається з двох менших частин, між якими приміщений вибуховий матеріял. Завданням такої конструкції було збільшити незадовільну скорість німецького «V-1». Керування цією ракетою помітно уліпшено за допомогою радару. Кількакратно збільшено вибухову силу ракети. Скорість ракети тепер ніби досягає до скорости голосу. Уліпшивши вистрілові рампи, збільшено значно й початкову вистрільну скорість ракети. З одної вистрілової рампи большевики можуть вистрілювати одну ракету на протязі 90 сек (а це дає 40 вистрілів на годину!). В одному бойовому становищі вистрілової ракетної бази знаходиться до 20 вистрілових рамп. Звичайне математичне обчислення доводить, що з одного такого бойового вистрілового становища можна буде вистрілювати 800 ракет впродовж одної години. Пробні вистріли стрілен типу «V-1» помічено в вересні 1952 р. в Перна недалеко Ельбінґу (Східня Прусія).

2 000 уліпшених «V-2» — місячно?

Ракети «V-2», що їх збудовано заново за старим німецьким взірцем, становлять головне озброєння совєтських ракетних військових одиниць. Заки говорити про дальші уліпшення, треба в першу чергу згадати ракету «А-9», що являє собою ракету «А-4» з крилами. Совєтська конструкція «А-9», в основному подібна до німецької «А-4». Засяг її польоту доходить 640 км. За допомогою спеціяльного повітряного гальма можна зменшити скорість ракети коротко перед ціллю, тобто перед вибухом, — до 176 км/год. Проєктований засяг польоту німецької «А-9» становив тільки 483 км.

Німецький проєкт ракети «А-10» викликав в СССР велике заінтересування. Над здійсненням цього проєкту ведеться в СССР гарячкова праця. Засяг польоту цієї кількаступневої «ракети-велетня» плянували німці на 5 633 км. Її вага під час польоту мала б виносити 86 263 кг. Вона являє собою ракету «А-9» з двома допоміжними погінними ракетами, які відлучувалися б від головної «матірньої» ракети, осягнувши висоту 255 км. До 1949 року працями над цією ракетою керував німецький дослідник д-р В. Гельман спільно з проф. фон Брок. Після його успішної втечі в 1949 році (правдоподібно до Арґентіни) праці провадяться далі під керівництвом совєтського дослідника проф. Артакіянова. Останній був перейняв у 1945 році керування залишками німецької ракетної дослідної станції в Пенемюнде.

За даними, що походять від німецьких інженерів-втікачів, в СССР серійно продукується ракета «А-4», яка перевищає свій німецький першовзір з кожного погляду на 40%. Вістки, мовляв, совєтська ракетна індустрія випускає місячно 2 000 штук «А-4» («V-2») ще не справджені. Ці дані походять від німецького інженера-втікача, який працював у фабриці, де ці ракети продукуються серійно.

Совєтські підводні ракети

В совєтські руки попала також німецька ракета, якою були споряджені німецькі підводні човни. Мова йде про ракету типу «А-12». Вона трішки менша від типу «А-4» («V-2»!) і має спеціяльне приладдя для вистрілювання під водою. Досліди над цією ракетою провадяться в СССР вже від років. Засяг її польоту мав би становити 225 км, а вистрілювати її можна з підводних човнів (правдоподібно з глибини 90 м). Вже стверджено, що вистріли цієї ракети з підводного човна відбуваються на Балтицькому морі. Ракетний мотор входить в дію щолиш аж як ракета опиниться над водою. В воді ракету порушує спеціяльний мотор, конструкція якого ще покищо не знана. Совєтська морська фльота має чимало кораблів, що озброєні ракетами. Лінкор (лінійний корабель) «Совєтський Союз» має на покладі одну, або й більше вистрільних ракетних рамп. Ракети, якими озброєний цей бойовий корабель, подібні до німецьких ракет типу «V-2» («А-4»). Останньо совєтські бойові кораблі озброєно новою ракетою незнаної ще конструкції, а яку звуть «ракетою Молотова».

Незнані совєтські ракети

За офіційними совєтськими даними, Сибірський політехнічний інститут заплянував і

сконструював ракету, що нею можна керувати на віддаль, а яка призначена для перевозу пошти. Пробні польоти цієї ракети нібито відбулися ще в 1952 р. Ці ракети вистрілювано з периферій Москви в напрямі Сибіру.

Конструкцію кількаступеневої ракети, засяг польоту якої має становити 3 500 км (!) закінчено вже в 1951 р. Серійна продукція цієї ракети правдоподібно почалася ще в 1952 р.

Про дві інші ракети, керовані на віддаль («ҐВАІ» і «ракета Кандельяка ч. 4») покищо ще немає конкретних даних.

Німецькі конструктори на службі Кремля

Під час і після другої світової війни в совєтські руки попали не тільки готові ракетні стрільна і пляни нових ракет, але також багато інженерів-спеціялістів і дослідників ракетної зброї. Їх «переселено» до СССР і примушено працювати над дальшим розвитком ракетної зброї. У висліді цієї «співпраці» постали нові ракети типу «М-1» і «М-100». Обі ці ракети заплянували і сконструювали німецькі інженери і дослідники в дослідній ракетній станції в Підбереззі. Зимою 1949/50 р. керівником Заводу ч. 1 ракетної дослідної станції став інженер Борис фон Шліппе. На передмісті Москви — Хімки є теж дослідна ракетна станція. Керівником цієї станції був німецький інженер Курт Шель. Після його арештування і заслання на п'ять років примусових робіт керівником цієї станції став інженер Уфер. Хемічний відділ цієї станції займається розвитком нових погінних матеріялів для ракет. В Хімках приміщується також т. зв. дослідна станція «V-2», завданням якої уліпшувати здобуті воєнні трофеї.

«М-1»

Ця керована на віддаль кількаступенева ракета складається з головної ракети (властиве стрільно, в тилу якого вбудована ракета на плиннім горючім) і з трьох допоміжних погінних стартових ракет на ціпкім горючім. Завдання допоміжних ракет це винести головну ракету на висоту 7 000-8 000 м. Цілість вистрілюється з землі з круглих вистрільних рамп. До початку самого старту цілість придержувана у вистрільних рампах за допомогою пружинних затисків, які випускають стрільно тільки тоді, як уже всі три допоміжні ракети загоряться. Стрільно разом з допоміжними ракетами важить 1 500 кг, а без них — головна ракета важить 650 кг. Саме стрільно, головна ракета, довге на 4,5 метри, а найбільший діяметр циліндричної частини кадовба становить 60 см. Крила з формою рівнораменного трапезу мають 90 см глибини. Керма, приміщена на задній частині стрільна, складається з чотирьох стрільчастих пластів, що з кадовбом стрільна творять кут 45 градусів. Саме стрільно, крім носового загострення, має циліндричну будову. В середині кадовбища, в половині стрільна приміщені два збірники з плинним горючим: передній з них містить рідину «С», а задній — рідину «Т». В тилу стрільна приміщений ракетний мотор, сила відштовху якого становить 1 300 кг. Час дії цієї вбудованої ракети виносить 30 секунд. Допоміжні ракети на ціпкім горючім мають силу відштовху 1 400-1 500 кг. Вони прикріплені ззовні кругом кадовбища головної ракети і сполучені перстенем, завданням якого є скупчувати силу відштовху всіх трьох ракет. Вони, ці ракети, кожна з осібна довгі по 1,6 метра, а діяметр всіх трьох разом виносить 1 м. Час горіння допоміжних ракет становить 15 сек. Після 14 секунд горіння допоміжні ракети виносять головну ракету на висоту 7 000-8 000 метрів і надають їй майже звукової скорости (М=0,9), а тоді відпадають від неї. Далі в дію входить уже головна ракета, яка й надає стрільнові понадзвукової скорости (М=1,3).

«М-100»

В стадії випробовування знаходиться також друга ракета типу «М-100». Випробовується тривкість сталевих масивних профілів при понадзвуковій скорості. Побіч прямокутної форми крил випробовується також трикутні крила з формою «дельта». Вага цього стрільна становить 450 кг, а вбудована ракета на ціпкім горючім має силу відштовху 1 300 кг. Це стрільно виносять на велику висоту ракетоносні літаки і щолиш там відбувається його старт. Час горіння цієї ракети становить 8 секунд. Ракетний мотор важить 150 кг і вміщує в собі 70 кг пороху, правдоподібно — чорного. Він і надає стрільнові прискорення М=1,3, себто таке, що переходить понадзвукову швидкість. Після старту вже не можна впливати на дальший польот цієї ракети.

Совєтські фантазії

В совєтському журналі «Оґоньок» від 1. 12. 52 р. читаємо: «На місяці повіватиме совєтський прапор». В статті під цим заголовком А. Штернфельд передбачує розвиток совєтської ракетної зброї в проміжку дальших 50 років. Там говориться про «сателітів землі» і про проєкт побудови світового летовища «космодром» для міжпланетних ракет в місті Калуґа (в цьому місті народився совєтський дослідник ракет проф. К. Е. Цьолковський!).

Ракетні дослідні станції

Головна квартира досліджування ракетної проблеми в СССР це Інститут ЦІАМ в Москві. Він має свої філіяли по інших місцевостях, з яких, для прикладу, згадаємо Ленінград. В Куйбишеві-Південь знаходиться дуже важливий центр досліджування ракетних моторів. Там працює чимало німецьких спеціялістів. Керівником ракетної станції Куйбишев І (Самара) є «герой Совєтського Союзу» Андрій Костіков. Він — винахідник відомої «катюші» і ракетних стрілен, якими були

озброєні советські літаки вже в перших роках другої світової війни. Слід згадати й про інші таємні ракетні дослідні станції на Уралі в околиці Молотова, а саме — про стадіон біля Уральського, около 75 км на південний схід від Солікамська. У великих бетонових галях вузькоколійною залізницею. Недалеко цієї фабрики є й завод турбо-літаків «ч. 45». В тій таки околиці знаходиться й фабрика «ч. 305» — зброї «V».

Ми назвали ті центри ракетної індустрії, що не належать до строго таємних. Є ще т. зв.

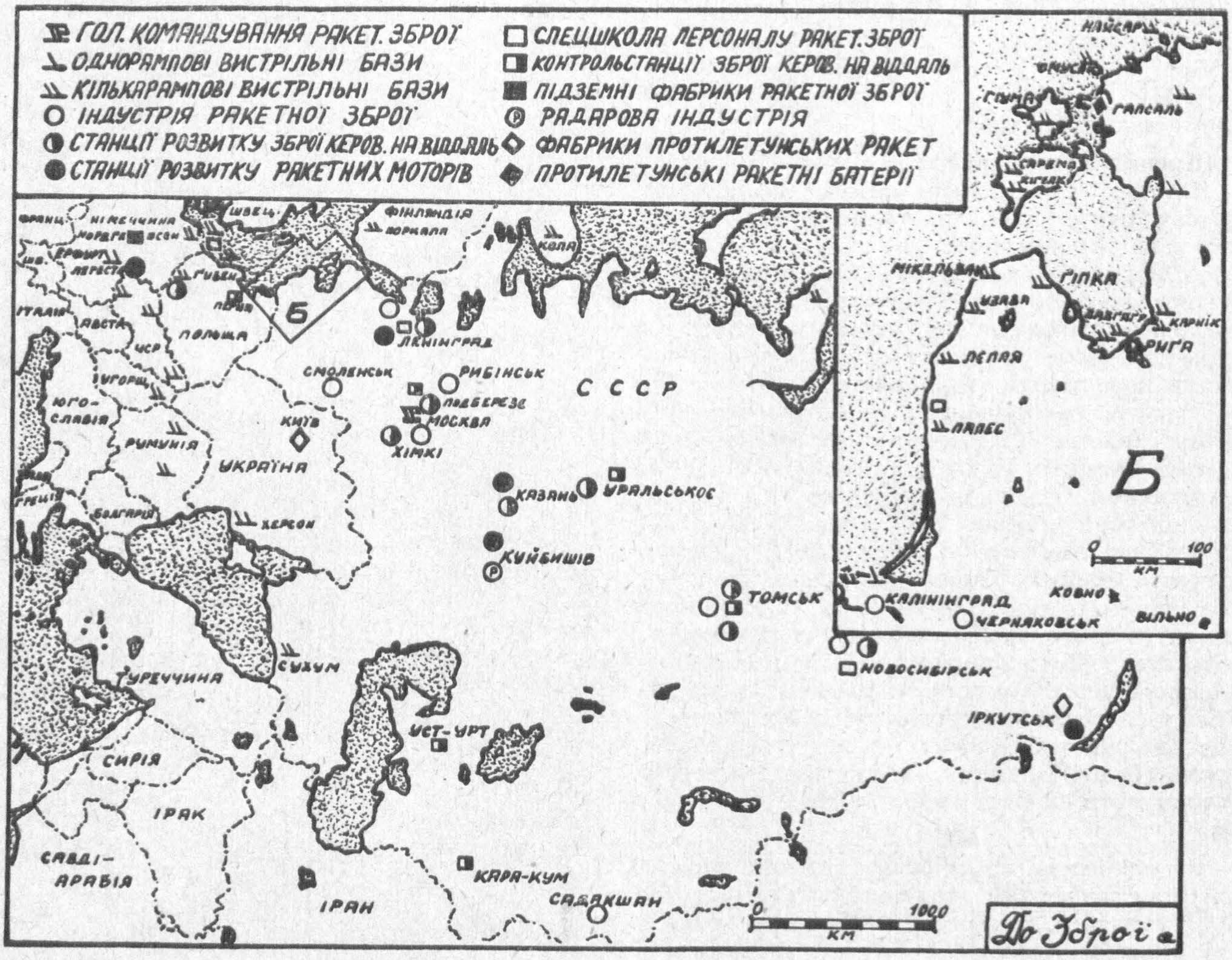

Карта вистрільних баз і індустрій ракетної зброї СССР

день і ніч гудуть електромотори, що працюють для поблизького поля дослідів, — як говорять очевидці. На старому естонському полігоні для гострого стріляння недалеко Вальдекі, на південь від Талліну, постала дослідна станція, що займається досліджуванням кривих баллістичних стрілен, керованих на віддаль.

Індустрія ракетної зброї

Найбільш відома фабрика ракетної зброї знаходиться на передмісті Москви — в Хімках. Ця фабрика «ч. 465», продукує від 1947 року стрільна, керовані на віддаль. Ціле забудовання фабрики займає простір величиною в 1,5 квадратового км. Там є п'ять великих галь довжиною в 200 м, велика станція з горючим (етиль-алькоголь) у спеціяльному будинку. Поодинокі забудовання сполучені фабрики «А», тобто індустрійні центри, що позначаються таємним номером з літерою «А». Інші знову називаються зовсім «невинно»: як от «фабрика автомобілів» в Томську, в якій виготовлювано частини протилетунської оборонної ракети «С-2» («Wasserfall»). Ця «фабрика автомобілів» випродуковує танки, і то передусім такі, що споряджені ракетними гарматами, далі — «катюші», а в спеціяльній, відокремленій частині — турбіни й ракетні мотори для літаків.

Недалеко Смоленська при автостраді на Москву знаходиться давній відділ московської автомобільної фабрики «ЗІС». Там виготовляються спеціяльні вози для ракетних стрілен. Фабрика є під контролем виключно армійських старшин, а її робітники живуть на фабричному терені і не мають права його опускати.

Протилетунські стрільна, споряджені радаром, продукуються в фабриках Києва й Іркутська. Дальші дуже важливі фабрики лежать в Бадакшані (Туркестан). На Камчатці в місті Маленково ніби також знаходиться фабрика ракетної зброї. Недалеко Калініна є дослідне ракетне поле, а це промовляло б за тим, що й там знаходяться фабрики ракетної індустрії. Біля Томська є дослідне ракетне поле, з якого можна вистрілювати ракети в північному напрямі — на тундру і на східній Сибір, і то майже на необмежену віддаль.

Слід відмітити, що не всі центри ракетної продукції знаходяться на давній території СССР: дослідна ракетна станція знаходиться в Кеніґсберзі (тепер Калінінград), а в «Гайделяґрі» (в Польщі) постало друге Пенемюнде. Частини ракетної зброї продукується також у Східній Німеччині (переважно оптичне й електричне приладдя!).

Вистрільні ракетні бази проти европейських країн

В европейській частині СССР найбільше ракетних вистрільних баз знаходиться на побережжі Балтицького моря з точкою тяжіння в прибалтійських державах, а останньо також на польському побережжі і на німецькому острові Рюґен. На оцих теренах є принайменше 20 ракетних вистрілових баз, з яких кожна має бодай 20 вистрілових рамп. Найважливіші з них розташовані в околицях м. Риґи. З вистрілових ракетних баз біля м. Ґіпка можна вистрілювати ракети в напрямі на м. Кіруна в південносхідній Швеції. Подібне можна сказати про вистрілові ракетні бази на островах у Ризькій затоці. На північ від столиці Латвії положена дуже важлива вистрілова база — Царнікан. З багатьох вистрілових баз, що лежать на південь від латвійського побережжя і на півострові біля Кеніґсберґу, можна обстрілювати Швецію і Балтицьке море. Також на північному побережжі Балтицького моря знаходяться вистрілові ракетні бази. Навіть на екстериторіяльному просторі Порккалля у Фінляндії є одна вистрілова база.

Ще інші ракетні вистрілові бази знаходяться на західньому побережжі Балтицького моря, а головно на острові Рюґен. На найвище положених місцях цього острова будуються вистрілові бази, вистрілові рампи яких спрямовані на данський острів Борнгольм і передусім на вхід до Балтицького моря. Є в пляні розбудувати вистрілові бази на околицях міста Штеттіну і на островах Уседом і Волін. Ці бази будуватимуться коштом — польським, але будуть під наглядом «старшого брата».

Вистрілові рампи ракетних вистрілових баз біля м. Польберґ-Деп і Генкенгаґен є спрямовані на острів Сааремаа (Езель); їх однак можна повернути на 180 градусів і тоді вони націлені на Рурщину. В околиці Вольґаст і Анклян знаходяться вистрілові ракетні бази з поодинокими і потрійними вистріловими рампами. Плянується побудувати вистрілові рампи недалеко Ерфурту і з них можна буде обстрілювати мости на Райні, а в разі потреби також голляндські портові міста Антверпен і Роттердам.

В Чехо-Словаччині є також вистрілові ракетні бази: найважливіші з-поміж них біля Пільзна і Кеніґсґрецу (Кральове Градец). З ракетних вистрілових рамп біля Пільзна можна обстрілювати важливі переходи через Альпи, а передусім Бреннерський просмик.

В північній Угорщині вистрілові рампи спрямовані проти Юґославії і на Адрійське море. Подібно і в Румунії. Вистрілові бази там побудовані в карпатських лісах. З них можна обстрілювати Дарданелли. Вистрілові ракетні бази на побережжі Чорного моря і в кавказьких горах мають таке саме призначення.

Ракетні вистрілові бази проти американського континенту і Аляски

Ракетні вистрілові бази з отаким завданням лежать у північно-східньому Сибірі на півострові Анадирі. На цьому півострові в січні 1953 року створено спеціяльну військову округу з головною квартирою в м. Анадир. У північних районах СССР в околицях Архангельська і в лиманах рік Об і Єнісей розбудовані бази для старту зброї далекого польоту понад північний бігун. Хоч немає докладних даних про побудову тих баз, все ж таки можна здогадуватися, що й вони розбудовані не гірше, як бази в Прибалтиці.

С. ДАНИЛЮК

«Національна армія» НДР

ПОЛІТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ Й ГЕНЕЗА

Коли президент «Німецької Демократичної Республіки» і полковник Совєтської армії **В. Пік** проголосив 1 травня 1952 р. формування східньонімецької «Національної армії», то це було ствердженням факту, що така армія вже існує під покришкою «Народньої поліції» (VoPo), бо вже в 1950 р. було в східній зоні Німеччини 127 000 люда під зброєю.

Завданням цієї армії, — про яке очевидно не говориться, — керованим і заплянованим із Москви було: а) бути знаряддям клясової боротьби і б) допомогти большевицькій світовій революції. До цього ж завдання ідеологічно підготовляють і вишколюють цю «національну армію» совполіткомісарі, щоб збудувати комуністичний «рай» в цілому світі, а покищо бодай у цілій Німеччині.

Підготовка до створення армії почалася ще тоді, коли то совєтський представник в Раді безпеки занюхав відродження німецького мілітаризму. З початком 1948 р. німецькі старшини в совєтських таборах полонених дістали до виповнення анкети, не знаючи, що воно має означати, та не думаючи про консеквенції, ці анкетні листки виповнили. В липні 1948 р. переходить по старшинських таборах німецьких полонених із московського міністерства внутрішніх справ совєтський полковник Штерн (колишній «ціс.-королів.» старшина, дезертир 1-ої світової війни) і переслухує німецьких старшин. По кількох тижнях надійних з-поміж них звезли до табору звільнень, віддаленого 19 км на північ від Москви, і цей таки полковник Штерн, тепер уже в цивільному, пропонує німецьким старшинам службу в т. зв. «народній поліції» Німеччини. Декотрі із вдячности, інші щоб не бути «клясовим ворогом», а ще інші з міркувань бути звільненими чи інших ще, поголосилися добровільно, бож вигляди — бути останнім полоненим в СССР чи зазнати чистки — принадними не були. Нині в «народній поліції» і в «національній армії» вже своя кляса надійних і бюрократичних вельмож, що виросла із східньонімецької компартії та комсомолу і що втримує цих вартових комунізму на належному рівені та в боєготовости. Сприяє цьому ще й безробіття, соціяльна конечність та потреба рятувати власне загрожене існування. Большевики, здаючи собі справу з того, що німці в цій армії, вірні лінії комунізму ще не є, створили тривимірний апарат ПК («політіше культур»), що сягає від сотні аж до головного командування. Представник ПК є міродайним чинником, бо жадний командир частини без нього не може прийняти жадного рішення, чи то в військовій, політичній, а чи в дисциплінарній справі. Отже тут існує подвійне командування — на совєтський лад. Ієрархічно представники ПК підлягають головному командуванню ПК, а ці знову Політбюрові й ЦК-ові СЕД (східньонімецька компартія).

В листопаді 1951 р., крім всіляких родів поліції, — доречі чистовійськової формації, — було вже 60 000 чоловіка, розподілених по більш як трьох десятках станиць; до того доходило ще 15 шкіл із около 10 000 люда; всі ці станиці представляли собою скелети дивізій. Отже такий скелет чи кадр дивізії мав тоді вже: штаб із відділом постачання й транспорту, санвідділ, інтендантуру й будівельне керівництво; чотири команди по одному до трьох піхотних відділів, один відділ тяжких кулеметів, один відділ середніх ґранатометів, та одну команду артилерії для чотирьох дивізіонів, у кожнім з них по дві вогневі сили. Позатим: розвідувальний відділ з кадрами і з панцирними розвідувальними возами та ще відділи — зв'язку, піонірський (саперний), протилетунський, протипанцирний, тяжких ґранатометів і танковий. Повна моторизація й приміщення були в інтенсивній розбудові.

Згадати б іще, що по цих станицях відбуваються постійні чистки від політично ненадійного елементу; напр. цього року зчистили отак 10 000 вояків. Коли ж ця чистка була наробила вже багато галасу, то прийшов наказ здержати чистку, але ж армійці стали порушувати службові приписи вже навмисне, щоб в цей спосіб вирватися з армії, яка готується воювати проти єдинокровних братів з західньої Німеччини. Східньонімецький уряд кладе найбільший наголос при політвихованні на: «піднесення політичної свідомости серед рядовиків, підстаршин і старшин до задовільного рівеня», на «опанування техніки зброї, яка має причинитися для добра народу», на «прищеплення почуття глибокої дружби до Совармії як до переможної й наскрізь зразкової армії», на те щоб «бути готовим кожночасно до боротьби, до того щоб усіх нищити, а не брати до полону, — бо ж з ворогом інакше й не можна».

Озброєнням, уніформуванням, маскуванням, транспортом, зовнішністю й вихованням бійці «нацармії» у східній зоні Німеччини майже не відрізняються від бійців Совєтської армії. Транспорти тяжкої зброї та вояцтва відбуваються під маскою Совармії і то звичайно вночі із забороною розмовляти з залізничним персоналом та з цивільними (усуваються навіть усі військові відзнаки підчас транспортів).

До кожної службової станиці (кадри дивізії) прикріплено яко дорадників п'ятьох совєтських штабовиків, то є полковника чи майора (як комісара ПК), по одному артилеристові, піхотинцеві й танкістові та помічника командира. Скрізь у плянах є російська мова і хто її вивчає, тому це запевнює 50% успіху в його карієрі. За словами **Ґротеволя,** в пляні є створити 250 000-ну армію. Всі колишні старшини заанґажовані в цій армії. Цікаво відмітити, що большевики, — щоб привернути честь німецького вояка і в цей спосіб легше притягнути німців до цієї армії, — наказали по всій східній зоні будувати пам'ятники поляглим у 2-ій світовій війні німецьким воякам. Уряди праці ведуть виказ всіх військовоповинних, щоби в разі потреби могти подати міністерству евентуальних кандидатів на старшин (інтеліґенція!) і рекрутів (молодь). Всі ті, хто ведений на тих списках, вже були перевірювані державною службою безпеки. По лінії творення таких національних армій і після незаперечних успіхів у тій ділянці у своїй батьківщині — в Карльсгорсті працює заступник чеського міністра оборони, **чех Зденек Грушка,** що стосує тут ту саму методу, якої було вже вжито і по сателітних країнах.

Східньонімецька газета **«Народний поліцист»,** це військовий орган, що допомагає виховувати поліциста й вояка і далі — підготовити його політично до громадянської війни, до протиакції ворожому теророві тощо.

РЕКРУТУВАННЯ

Рекрутування проводиться систематично по повітах, де зазначується «повинність» даного призовника і далі — до якого роду зброї він намічений, як от: до загальної нарполіції, до національної армії, до повітряної поліції, до поліції морської фльоти, до пограничних відділів, а чи до відділу різних сторож. Що ж до числа рекрутів то для прикладу можна взяти хоча б місто Ерфурт, де від жовтня до грудня 1953 р. покликано 360 призовників, а дальших 160 призовників покликано з ерфуртського повіту. Як узяти під увагу, що ціла східньонімецька республіка має 217 повітів, то легко можемо вирахувати пересічні поповнення нацармії впродовж двох-трьох місяців. Допомагають при рекрутуванні, як уже було сказано, уряди праці, напр., молоді до 25-го року життя не давали спрямування на працю, щоби з неї створити отак резервуар для поповнювання лав армії, поліції і парамілітарних організацій.

До форм військового вишколу треба б зачислити на всякий випадок теж і готові вже напівійськові організації молоді як от: східньонімецький комсомол (ФДЮ), Товариство спорту і техніки та будівельну службу, яким вистане лише надягнути уніформу і в дечому дошколитися, бо ж вони вже тепер в цих організаціях відбувають польові вправи й гостре стріляння. Отже Німецька Демократична Республіка (ДДР) в ділянці війська та боєготовости набагато випередила Німецьку Федеративну Республіку (ДБР), бо ця остання, крім кількох куренів «поготівлян» і виготовленого на папері проєкту армії в уряді Т. Блянка, не добилася нічого поза дебати своїх і європейських політиків довкола створення німецької армії в рамках ЕОСпільноти.

ВТЕЧІ І НЕНАДІЙНІСТЬ

Але день-у-день ці «щасливці національної армії» втікають до західнього Берліну чи до західньої Німеччини, маючи досить східньонімецького «раю» й армії. Напр. статистика виявила, що в 1951 р. втекло до західньої Німеччини — 1 309 нарполіцаїв (в тому 436 вояків «національної армії»!), в 1952 р. — 2 049 нарполіцаїв (в тому 1 075 вояків), а в 1953 р. — 4 308, і з того 2 329 вояків «нацармії». Отже що далі, то все більше вояків втікає до західньої Німеччини, а народні поліцаї показуються вже політично надійнішими і їх втікає менше; режим напевно «скріпив» їх лави і посилив «ідеологічне» вишколення, тоді як в армії цього ще непомітно. Згадати треба, що від 17 червня 1953 р. (дата повстання східньонімецьких робітників) щомісячне число втікачів-вояків майже подвоїлося. За утопійні кличі комуністів з Москви (підтримувані і своїми домашніми!) та за чужі інтереси воювати і то в першу чергу проти своїх братів із західньої Німеччини, а далі проти інших народів Заходу, — вони не схотять, — хиба, що будуть ПК комісари гнати з-заду вогнем автоматів (це ж випробувана метода під час війни в Совєтській армії!).

СТРУКТУРА Й ШКОЛИ

Наприкінці 1949 р. і з початком 1950 р. східньонімецька «національна армія» майже устабілізовується. Старшинський склад як скелет армії розподілений по 15-ти школах і 39 службових станицях, нараховував на тоді ок. 6 000 люда. Школи були зорганізовані так, що це були одночасно і підстаршинські школи і школи за родами зброї; на їх обсаду й складалася частина згаданого числа старшин.

В листопаді 1952 р. було: «поготівлян», «VoPo», «морців», і летунських частин 130 000 під зброєю, а в 1953 р. збільшено це число на 350 000.

Вишколювано головно на вишколах: в основному (рекрутському), збросвому і тактичному, спертих на совєтських зразках і на найновіших досягненнях совєтської воєнної техніки та практики (напр. на досвіді з корейської війни).

«Школи нарполіції» такими були тільки з назви, а насправді були старшинськими школами. «Поготівля» для замаскування перезвано на «службові станиці». «Службові станиці» тоді це мішане бойове з'єднання за со-

ветським зразком, в 1951 р. силою ок. 1 700 старшин і вояків (скелет дивізії!), пізніше в дивізії було 8 500 люда. «Команда» ж відповідає своїми завданнями куреневі. «Відділ» — це піхотна сотня; «чота» й «рій» (група) вживаються в загальноприйнятому значенні.

«Службові станиці» поділяються на: керівництво, штаб, три піхотні команди (I-III Kdo), одну артилерійську команду (IV Kdo), один відділ спецрозвідки (S I), один відділ спецзв'язку (S II), один піонірський спецвідділ (S III), один протипанцирний спецвідділ (S IV), один протиповітряний спецвідділ (S V), один ґранатометний спецвідділ (S VI), один панцирний спецвідділ (S VII), один транспортний відділ, одну штабову охоронну чоту, один санітарний відділ або штафету.

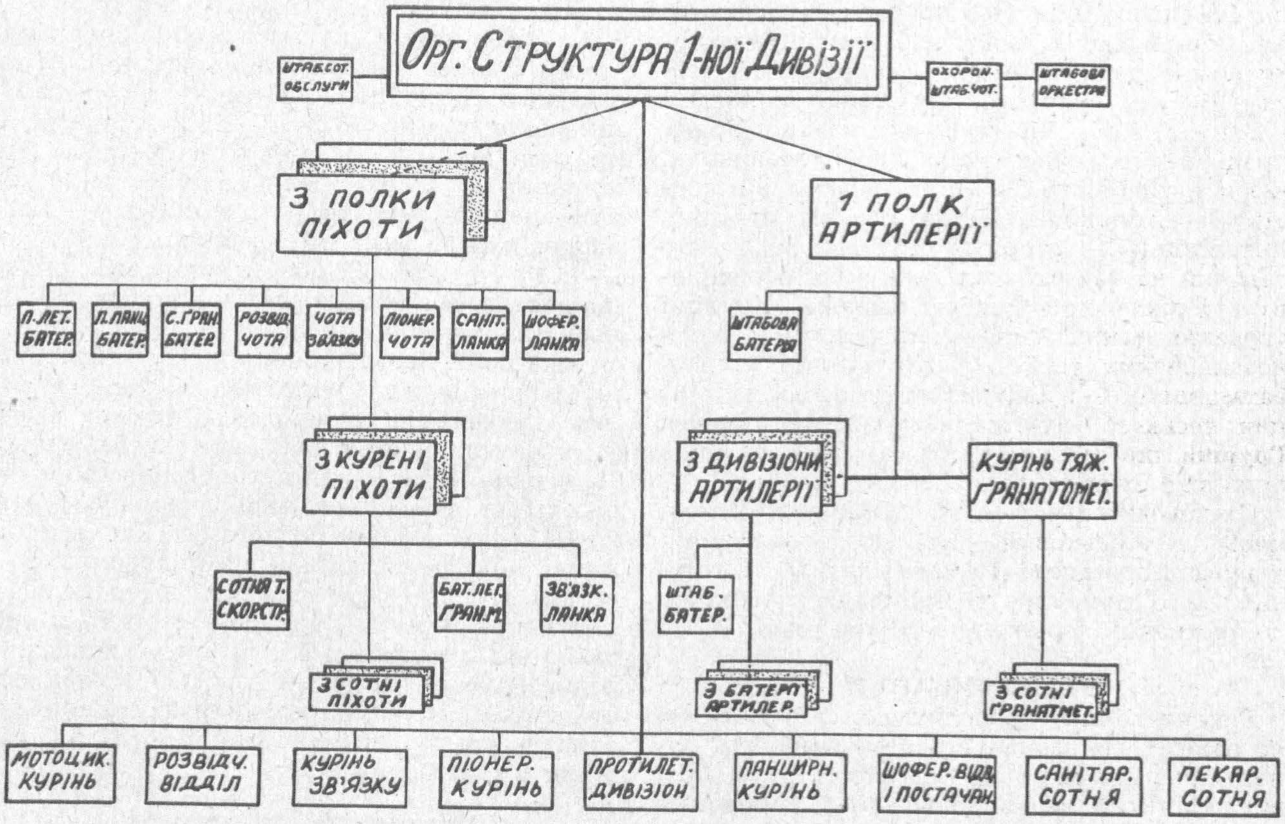

Ця «національна армія» за станом на 1. 1. 1952 р. мала вже устабілізовану структуру, в тому:

три старшинські школи (вищу старшинську школу, протилетунську старшинську школу і школу чотових політкультурників — «політкомісарів»);

12 шкіл кандидатів на старшин (школу ПК — політкомісарів, три піхотні школи, школу артилеристів, школу зв'язківців, школу піонерів (саперів), школу танкістів, школу зброярів, шоферську школу, спортову школу і школу перекладачів);

24 «службових станиць» нарполіції (тепер це дивізії, а передше — бойові з'єднання в рамках і на зразок совєтської механізованої бриґади);

два піонірські спецкурені;

чотири центральні склади постачання (центральний склад постачання (ZVL), центральний склад піонірського спорядження (ZGL), центральний склад зброї й амуниції, центральний санітарний парк);

чотири одиниці керівництва;

один великий збройовий варстат;

два великі (головні) шпиталі;

три військово-відпочинкові доми;

п'ять великих військових об'єктів (стоять покищо порожні в розпорядженні!).

До цього доходить ще ок. 20 000 пограничників, 11 000 транспортової і 90 000 фактичної поліції (кримінальної й адміністративної). Ці сотні тисяч армії й поліції утримує східньонімецька держава із своїх 18 мільйонів податковців. Члени «національної армії» чи поліції діставали жалування (жолд) 280 східньонімецьких марок, харчову картку № 1, та приміщення. Молодь же, що туди вступати не хотіла, стояла перед дилемою праці в копальнях або втечі до західньої Німеччини, що однак не все вдавалося.

Дивізії «національної армії» складають шість армійних корпусів, яким і підпорядковані протилетунський, протипанцирний і піонірський полки. Решту вільного часу поза вишколом військові частини використовують для будови казарм і доріг.

Слід іще згадати, що зараз існує шість «партизанських шкіл», заснованих весною 1953 р., завдання і вишкіл яких окутані серпанком таємниці. В тому ж 1953 р. відкрито

«Високу школу для національної оборони», себто військову академію. Вступ до цієї академії забезпечений тільки для упривілейованих: членів компартії (СЕД), комсомольців (ФДЮ) і для членів «Військово-спортово-технічного товариства». Викладачами в цій академії є совєтські штабові старшини, а російська мова там обов'язкова.

Політлекції по частинах ведуться денно по дві-чотири години; їх теми охоплюють: історію рухів німецького робітництва, державознавство марксизму-ленінізму, історію німецької революції, досягнення й безпеку совєтської зони Німеччини, національні фронти й «комітети миру».

Школа «політкультури» в Торґав над Ельбою вишколює політкомісарів в таких дисциплінах: історичний матеріялізм, марксистська філософія, теперішнє положення у світі в комуністичному насвітленні.

Школу перекладачів (вона потрібна для ведення розвідки) було приміщено спершу в Ляйпціґу, але ж через міжнародні виставки отже й міжнародній характер міста її перенесено в 1950 р. до Гольцдорфу в Тюрингії. Навчання в ній триває 12 місяців і абсольвентові надається ступінь сотника з призначенням до вищого штабу. Головні предмети там: політвиклади, російська мова — спеціяльний курс, російська мова по просто-вояцькому, німецька мова, рахунки, географія, спорт, стріляння, основний військовий вишкіл, службові приписи і тактика. Згідно з пляном за 12 місяців школа повинна випускати 250 абсольвентів.

ГОЛОВНЕ КОМАНДУВАННЯ Й СУД

Головне командування армії офіційно носить назву **«Головного Вишкільного Управління» (HVA)**; до весни 1950 р. воно звалося «Головне Управління для Вишколюваня (HVS).

Генеральним інспектором був тут **Вільгельм Цайсер,** колишній німецький старшина з 1-ої світової війни, визначний енкаведист в еспанській громадянській війні, а передтим совєтський шпигун в Китаї. Весною 1950 р. він передає командування над військом і поліцією **Гайнцові Гофманові** — дотогочасному секретареві **В. Ульбріхта,** а сам цілковито присвячується праці в міністерстві безпеки. Гофман — абсольвент Академії ім. Фрунзе, боровся в інтернаціональній бриґаді, що брала участь в еспанській громадянській війні, має совєтське громадянство й одружений з росіянкою. Коли вибухла війна в Кореї, то Г. Гофман сказав перед старшинами штабу: «ми не є поліція, але вояки. Коли прийде до боротьби ми будемо воювати пліч-опліч разом із совєтською армією».

Осідок головного командування знаходиться в Берліні-Адлерсгофі, Рудовершоссе, в будинку колишнього досвідного заведення німецького летунства.

Головне управління німецької народної поліції (HVDVP).

ГУправлінню ж підпорядковані: охоронна, кримінальна, адміністраційна й транспортова поліції. Сюди належить ще погранична поліція, парамілітарні частини сторожі «Перстень навкруги Берліну». Названі типи оцих різних поліцій мають свої поліційні вишколи та функції. Ступені тут впроваджено таксамо як за гітлерівських часів.

Поліція від «національної армії» назовні різниться кольорами краваток: армія носить сорочки і краватки кольору хакі, а поліція носить сорочки кольору хакі з червоними краватками.

На 46 генералів поліції й армії лише дев'ять з-поміж них це колишні активні старшини. На кожних сімох генералів припадає один колишній старшина Вермахту, а на кожних шістьох старшин один був вишколений в СССР.

Військовий суд очолює полковник **Берґер;** його заступником є майор Авріх. Військовий суд поділяється на суд чести і на загальний військовий.

При кожній дивізії є суд чести із командуючих старшин; при полках є один, а по куренях три старшини для спеціяльних випадків. Військовий злочин карається смертю, політичні ж і кримінальні проступки перенесенням до карного куреня.

СТАРШИНСЬКІ ЗВАННЯ Й ЖОЛД

Всі «товариші» старшини отримують місячний жолд і функційну плату за такою тарифою:

Жолд: хорунжий — 250 НМ (ост), поручник — 300, надпоручник — 350, сотник — 400, майор — 450, підполковник — 550, полковник — 700, ген-майор — 1 300, ген-поручник — 1 500-1 700.

Функційний додаток до цієї основної платні отримують майже всі старшини, бо ж ясно, що кожний має якусь функцію; чотовий — 275 НМ (ост), сотенний — 300, заступник курінного — 375, курінний — 450, заступник командира полку — 575, командир полку — 700, інтендант — 825, шеф штабу — 800.

ПОВІТРЯНІ СИЛИ

1. 7. 1952 р. прийшло до створення поліційної повітряної сили, що на тепер має одну летунську дивізію, поділену на три полки: 1-ий летунський полк розташований у Коттбусі — його командир це колишній сотник летунства, а тепер майор Курт Бітерліх; 2-ий летунський полк розташований у Каменці (Саксонія), а 3-ій у Бауцені.

В кожнім полку є один курінь наземного персоналу й один технічний курінь (вартівнича сотня, шоферська сотня і сотня летовища).

Кожний полк має три ескадри («ґешвадер»), а до першого полка в Коттбусі приділена ще сотня парашутистів. В 1953 р. ці три полки дістали від СССР 50 мисливців типу «ЯК 18». Контроля кожного полку належить приділеній сюди двадцятці совєтських старшин-летунів. Кожний вишкільний польот чи повітряні вправи відбуваються в присутності совєтського летуна і з необхідним тільки мінімальним натанкуванням бензини (це заходи проти втечних польотів). Совєтська сотня радіозасікання в Бавцені пильно береже цих польотів східньонімецьких «орлів», а в випадку втечі можна негайно вислати свої реактивні літаки й примусити такого сміливця приземнитися. В 1952 р. молодих німецьких пілотів вчили лише вистартовування й приземнювання, а зараз відбуваються вже й мистецькі та бойові польоти. Для цього дорозбудовуються летовища в Анкляммі, Хемніці, Древніці, Франкфурті над Одрою тощо.

На початку 1953 р. з-поміж 5 000 летунів-курсантів успішно закінчили вже вишкіл 1 350 пілотів.

Початки розбудови й організування цього летунства припадають на березень 1951 р., коли то було створено Головне управління для повітряного вишколу. Командування цією летунською силою перейняв генерал-інспектор **Гайнц Кеслер;** його заступником є шеф-інспектор Гайнц Цорн, колишній майор німецького летунства.

Осідок головної квартири повітряних сил це — Берлін-Йоганністаль. Головне командування повітряних сил за допомогою і з обсадою совєтськими летунами провадить вишкіл для старшин летунства при школі кандидатів на старшин протилетунської оборони в Пінов-Укермарк. І тут теж, як зрештою і всюдиінде, цією справою керує совєтська місія з Карльсгорсту.

Школа ширяківців у Гарцберзі (Тюрингія) і в Дамґартені теоретично і практично вишколює майбутніх пілотів у летунських і метеорологічних основних знаннях.

ЗАЧАТОК ВОЄННО-МОРСЬКОЇ ФЛЬОТИ

Побіч Головного вишкільного управління, що насправді й є головним командуванням збройних сил східньої Німеччини, є ще й Головне управління морської поліції, себто насправді — головне командування воєнно-морської фльоти. Головне командування належить генерал-інспекторові **Вальдемарові Вернерові.** Сама ж воєнно-морська фльота перебуває щолиш у стадії організування й вишколу при совєтській воєнно-морській фльоті на Балтійському морі. Воєнні кораблі та модерно-технічне випосаження для цієї фльоти дадуть совєти, таксамо як і при летунстві.

Слід згадати, що до своєї тактики і оперативних вправ большевики притягають і сателітні армії, а в тому й східньонімецьку «національну армію. Напр. у травні 1952 р. перша східньонімецька дивізія, що належить до армійської групи Північ, брала участь у великих совєтських маневрах поміж Вислою та Ельбою під командуванням совєтського генерала армії **Беричева.**

З. БЖЕЗІНСЬКИЙ

Партійна контроля совєтської армії

Zbigniew BRZEZIŃSKI: Party Controls in the Soviet Army, "The Journal of Politics", Ґейнсвілл, США, XI, 1952.

Одна з найважливіших і найперших задач усякої тоталітарної держави це створити міцне знаряддя для оборони й насилля; алеж одночасно приходиться подбати й про льояльність такого апарату супроти держави. Так теж постала й совєтська армія, згідно із словами одного з-поміж її організаторів «з самооборонних потреб робітничої кляси, що взяла державну владу в свої руки» (Л. Троцький; Як озброюється революція? Москва 1924, 3 т.) Завданням армії було служити новій пролетарській державі й обороняти її. Алеж це завдання вона могла б лиш тоді виконати належно, коли її відданість справі пролетаріяту й пролетарській державі буде безсумнівна. Тому й прийшлося розбудувати струнку й усеохопну систему контролі для політичного нагляду над армією.

Найпростіший метод забезпечити собі відданість армії полягав у тому, щоб до неї приймати спершу виключно тільки вповні надійний і відданий пролетарській державі елемент, себто членів компартії. Алеж у перших роках революції партійне керівництво, щоб відвернути загрозу поразки, було змушене прийняти послуги багатьох колишніх царських старшин, бо ж революційні армії потребували фахово кваліфікованих командирів. Після переможного ж закінчення громадянської війни почато заміщувати цих старшин військово вишколеними комуністами. Не зважаючи на початкові труднощі, що то на деякий час привели були навіть до обниження числа комуністів у ЧА, вже в 1927 р. діяло знову 6 воєнних академій і 44 старшинських шкіл і поступово партійці, серед командного складу стали брати верх над безпартійними. За соціяльним походженням 22,4% ком. складу це були сини робітників, а 56% — сини селян. 1934 р. відсоток «безпартійних» у ЧА дорівнював відсоткові партійців і комсомольців, а 1939 р. більшість складу ЧА становили вже партійці, парткандидати й комсомольці.

Партійці це ідеологічний хребет армії; вони ґарантують її льояльність і наче барометер реєструють чи то реґулюють всяке виникле незадоволення. З-посеред партійних лав ЧА контрольні органи рекрутують свій військово підшколений нарибок. Від партійців очікується, що вони кожен зокрема й почерез свої армійські організації виховуватимуть армію в патріотичному й державному дусі та що з того погляду завжди передуватимуть добрим прикладом.

Майже одночасно з ЧА розбудовано в її рамках і цілу ієрархію політичних (воєнних) комісарів, що мали за завдання стежити за надійністю червоноармійців і ще головно — перейнятих із кол. царської армії вищих командирів. Серед постанов 5

з'їзду рад 10. 7. 1918 читаємо: «Воєнні комісари це сторожі міцного й непорушного зв'язку ЧАрмії й держави робітників та селян у цілому. Тільки бездоганних революціонерів, надійних передових бійців пролетаріяту й сільської бідноти слід назначувати воєнкомами, в чиїх руках доля армії».

Комісари мали однакову наказодатну владу, що й командири, і всякий наказ, щоб міг стати правосильним, мусів бути контрасиґнований комісаром. Далі ж комісари мали право касувати накази й доручувати арештування командирів за контрреволюційну діяльність. Як керівну установу для комісарів створено в травні 1919 Політичне Управління, що одночасно діяло й як Військовий відділ ЦК КП(б).

Після війни пробувала т. зв. «військова опозиція» переперти на 10 партз'їзді скасування цієї системи комісарів, чи то бодай добитися обкроєння комісарських компетенцій. Хоча ті намагання й не повелися, то все ж 1924 р. признано військовим командирам виключну наказодатну владу в ділянці військових дій, постачання й адміністрування. Зрештою ж пробувано в усіх тих випадках, де командирами були випробувані партійці, скумулювати функції комісара й командира.

Закінчивши реорганізування й модернізування армії, наказом від 22. 8. 1935 наново заведено особисті військові звання для командирів. Наступний такий наказ завів такі ж ранґи й для політкомісарів (від низу починаючи: молодший політрук, політрук, батальйонний комісар, полковий, дивізійний, корпусний, армійський комісар I-ої й II-ої ранґи). Стосунок же поміж комісарами й командирами, що в усіх неполітичних справах посідали неподільну наказодатну владу, залишився поки без змін. Чистки вимагали загостреної контролі над армією і це привело до наказу від 15. 8. 1937, який знову встановлював рівноправність комісарів у військовій ділянці. Спільно з командирами мали й комісари як «очі й вуха партії та уряду в армії» («Правда», 8. 9. 1938) по своїх частинах нести цілковиту політичну відповідальність. Одночасно присвячувано все більше уваги добрій політичній роботі по військових частинах й розгорнуто пожвавлену кампанію за посиленою політичною діяльністю серед армії (див. промова Ворошилова на 18. партз'їзді 1939 р.).

Щоб усунути ті безперечні недоліки, що то виявилися в ЧА підчас фінляндської війни, рішено — крім інших іще реформ — завернути до принципу неподільної наказодатної влади. 12. 8. 1940 скасовано становище комісара й заміщено його «заступником командира по політичній частині» (замполіт). Обґрунтовує це бат. ком. І. Школьнік у статті «Про скріплення єдности в командуванні в ЧА» у пропаґандивнім журналі ЧА «Політучеба» (ч. 27, IX, 1940). Замполіта підпорядковано кожночасному командирові, що вповні відповідав за свою частину і то — і з військового і з політичного погляду. В рік пізніше, 16. 7. 1941, наново заведено політкомісарів з переляку від перших поразок у німецько-совєтській війні, коли шукано засобів, як би піднести бойову мораль воєнної машини, що просто розпадалася. Такий стан залишився без змін рік, аж поки дещо не покращало воєнне положення. Щоб повищити ударну силу військових частин під час воєнних дій, за допомогою неподільної наказодатної влади, 9. 10. 1942 уряд знову звернувся до попередньої схеми і на місце комісара знову повернувся замполіт. Не зважаючи на деякі дрібні зміни, оця ж схема в армії діє в основному ще й сьогодні.

Вже цей короткий огляд історії розвою органів політичної контролі в ЧА показує, як живо совєтське керівництво цікавилося надійністю своїх збройних сил. Він далі показує, як там пробували шляхом експериментів встановити продумане взаємовідношення поміж строго політичною контролею надійности і мілітарною ударною силою, що її годі собі уявити без ініціятиви наказодатної влади військового командування.

Політична надійність і льояльність Совармії забезпечені за допомогою заплутаної, алеж не менш зазубленої й ієрархічно побудованої системи політичних контроль, що в армії охоплюють кожну ділянку життя. Ця система контролі має служити для того, щоб прищепити військовій частині духа колективної дійової готовости, бійців же партійців побудити до політичної активности. Для того й створено дві паралельно діючі, але тісно поміж собою пов'язані контрольні системи: **політичної й партійної контролі.** Отаке розрізнювання нiраз не значить, що органи політичної контролі не мають нічого спільного з компартією, бо ж свої завдання вони й отримують якраз беспосередньо від парткерівництва. Важливо однак, що органи політичної контролі занімаються всіми бійцями Совармії, тоді як органи партконтролі в першу чергу стежать за діяльністю партійців в армії і аж за їхнім посередництвом контролюють непартійців. Докладніш схопити оці різниці в функціях, а що існують поміж органами політичної й партійної контролі, можна аж шляхом глибокого вивчення їх побудови і їх методів праці.

Політичне управління

У статутах КП СССР стоїть: «Напрямні лінії для партроботи в РСЧА подає Політ. Управління РСЧА, що як Військовий відділ підчиняється ЦК ВКП(б)». Оцей Військовий відділ, означуваний далі як ПУР, долучений до міністерства військових справ СССР, алеж одночасно становить один з-поміж відділів ЦК КП СССР; це теж очевидний доказ про дуже тісне пов'язання армії з партією. Начальник ПУР і його оба секретарі назначуються ЦК-ом компартії і підтверджуються Політбюром. Як не враховувати контролі МҐБ, то ПУР це одинока установа, компетентна у справі плекання відданости й нагляду над нею в лавах Совармії.

Поодинокі відділи ПУР мають такі завдання: складати вишкільні програми й навчальні пляни для політнавчання в Совармії; проводити у власних школах підготову кадрів для парторганізації в армії; видавати політично-пропаґандивну літературу для армії (щоденний тираж виданої ПУР-ом воєниздат-ом у 1939 р. такої літератури виносив 1,725 000 примірників); керувати культурно-освітньою роботою в армії; вони врешті реґулярно складають ЦК-ові звідомлення про мораль у війську а шляхом реґулярних обіжників, інструкцій і наказів як теж надсилаючи інструкторів, вишкільників і інспекторів, постійно втримують якнайтісніший контакт із старшинами й бійцями. Далі ж ПУР наглядає над червоноармійськими кінами, клюбами, освітніми гуртками, армійськими бібліотеками та над всіми іншими засобами пропаґанди, що ними совєтський боєць постійно оточений.

Для вишколювання своїх керівних кадрів ПУР влаштував спеціяльні школи. Одна з-поміж них це Військово-політична академія ім. Леніна, абсольвенти якої відкомандовуються до військових частин як кваліфіковані політичні старшини. Число таких політстаршин сягало в 1939 р. кругло 34 000; притому слід пам'ятати, що це заподання стосується передвоєнної ЧА, що то згідно з загальним переконанням була куди слабша від сьогоднішньої Совармії.

Організаційна структура П. У. Р.

Підчинений ПУР-ові апарат розчленований докладно так, як і армія, і достосовується до військового стосунку підчинености. Органи ПУР діють на всіх щаблях військової організації. ПУР-ові підчинені безпосередньо політуправління військових округ (ПУОкр) та політуправління незалежних армійських груп (ПУАрм) — відповідно до даномісцевих загальних військових стосунків. Істотна

різниця поміж ВОкругою й Армією (незалежною) полягає в тому, що військова округа це територіяльний наказовий обшир армійського верховного командування в середині СССР, тоді як у випадку армії (незалежної) йдеться про оперативні з'єднання, що в повній готовості розташовані у прикордонних областях СССР. ПУОкр і ПУАрм в обсязі своїх компетенцій мають ті самі функції, що й ПУР. Коротко, ПУОкр відповідальне за мораль, ідеологічний вишкіл і за політичну чуйність війська в межах військокруги. Алеж одночасно воно відповідальне — і це неабияк дивно — і за мілітарну готовість ґарнізонних частин округи.

Начальник ПУОкр — себто замполіт військокруги — і його заступник назначуються ПУР-ом і підтверджуються на своїх становищах ЦК-ом партії. Замполіт військокруги підчинений безпосередньо начальникові ПУР-у. Згідно з парт. статутами одна з головних передумов на це становище це бодай 5-річне членство в компартії. Замполіт військокруги керує роботою шістьох відділів ПУОкр, що в свою чергу служать для окреслених завдань: 1) відділ кадрів, компетентний у відряджуванні політстаршин на роботу; він постійно звітує ПУР-ові про їхню працю; 2) відділ аґітації й пропаґанди, що наглядає за армійськими театрами, клюбами тощо і зчаста співпрацює тут із місцевими парторганами при їхніх імпрезах; 3) відділ культури й виховання, що контролює речову придатність і правильність ідеологічної лінії у вишкільних програмах армії; 4) відділ комсомолу, яким керує компетентний для питань ЛКСМ заступник начальника ПУОкр; завдання цього відділу це організування клітин ЛКСМ в армії й нагляд над ними; 5) відділ преси, що відповідальний за видавання й розкольпортування військової газети дотичної військокруги; 6) відділ постачання, що безперебійно постачає книжки, часописи, ігри тощо для частин.

ПУОкр-ові підлягають політвідділи корпусу (ПОКор) як посередні ланки до політвідділів дивізій. Замполіт корпусу і його заступник назначуються ПУР-ом і підтверджуються ЦК-ом партії. Теж і ПОКор розчленований на різні підвідділи. Їхнє головне завдання це наглядати за контрольними органами дивізій і бриґад та втримувати зв'язок поміж ними й ПУОкр-ом.

Замполіт дивізії й його заступник теж назначуються ПУР-ом. І вони мусять мати бодай 5 років партстажу, згідно зі статутами КП СССР. Замполіт дивізії повинен звітувати замполітові корпусу про політичну мораль своєї частини; він враз із командиром дивізії відповідальний за військову готовість дивізії. При опініюванні старшин дивізії, а яке вирішує про всяке підвищення ранґи, його слово має велику вагу.

Замполіт дивізії керує політвідділом дивізії (ПОДив), що побудований за тими ж засадами, що й ПУОкр. Для контакту з частиною він розпоряджає чисельним вишкільним штабом. Його «інструктори» мають стежити особливо за політроботою по всіх частинах дивізії і вишколювати активістів для політроботи в частині. То ж що деякий час постійно влаштовуються роз'яснювальні курси, участь у яких беруть не тільки вояки, але й політичні аґітатори й пропаґандисти. Сотенним вони подають звідомлення про всякі недоліки, стверджені в доточній частині. Крім того вони принукують старшин творити дискусійні гуртки для вивчання марксизму-ленінізму й для поглиблення політосвіти.

Такій різнородності задач ПОДив-у відповідає й чисельність його апарату. Згідно з заподаннями колишнього совєтського старшини у ПОДив-і його дивізії на фронті було аж 59 старшин середніх ранґ, а які мали за завдання займатися тільки політичним наглядом над частиною. Полковник, начальник ПОДиву мав для помочі 6 штабних старшин і понад 50 молодших старшин. (Політвідділам фронтових частин часто додавано т. зв. «стажистів», себто старшин, що, закінчивши якийсь військово-політичний курс, перед назначенням на політстаршин, проходили фронтову практику). А при тому мова тут тільки про дивізійний відділ; крім нього були ще політстаршини по поодиноких підчинених частинах. Згідно з зізнаннями іншого старшини-недавнього перебіжника, до політвідділу дивізії належать сьогодні як правило 20-25 старшин, не враховуючи інструкторів вишкільного штабу.

Замполіт полка

Наступний функціонар цієї ієрархії ПУР-у це замполіт полка, назначуваний ПУОкр-ом і підтверджуваний ПУР-ом. Він відповідає за всю партполітичну роботу, за культурно-виховну програму й за всі масові акції в полку. Секретареві полкової парторганізації він подає напрямні для його політичної діяльности (про неї далі). Замполіт полка обов'язаний щотижнево звітувати ПОДив-ові про мораль своєї частини. Командир полка з замполітом відповідають за військову й політичну готовість своєї частини.

Замполіта в його праці підтримує «політчасть», що складається з секретаря, інструктора-пропаґандиста, завідувача клюбу й секретаря партбюра полка. «Політчасть» організує й наглядає за цілим ідеологічним вишколом полка та займається ще різними завданнями з ділянки соціяльної опіки. Офіційний партжурнал «Партийное строительство» (Н. Шаповалов, Ленін і Сталін — великі творці ЧА, ч. 4, II. 1938, стор. 22) подає отаку ліричну дефініцію ролі полкового замполіта: «Коли командир полка це голова полка, то полковий комісар повинен бути одночасно батьком і душею полка».

Замполіт полка стоїть на найнижчому щаблі ієрархії ПУР-у, як не враховувати таких вийняткових випадків, коли виступає ще замполіт батальйону. До 1943 р. біля кожного сотенного стояв ще замполіт сотні, що одночасно стежив за сотенним; алеж тоді скасовано це становище, мотивуючи це офіційно тим, що, мовляв, армія осягнула задовіль-

Схема партконтролі полка

ний стан вишколу й вистане, якщо окремі партійці особисто турбуватимуться дальшим ідеологічним школенням своїх співтоваришів. Політичний нагляд над частиною передано безпосередньо сотенному. Але останньо сотенним знову додано замполітів. В лютому 1950 р. директивою ЦК ВКП(б) заведено знову замполітів сотень і батарей. Вони підлягають безпосередньо сотенним, а щодо своєї політроботи — замполітові полка. На них спочиває головно політвишкіл свіжо призваних річників і старшинського нарибку. Далі ж вони обов'язані скріплювати мораль і дисципліну частини, щодень проводити з бійцями й підстаршинами політзаняття й турбуватися їхніми життєвими умовами й позаслужбовими заняттями; сотенний має в них надійну підтримку при виконуванні поставлених йому й його частині завдань; як орган партії замполіт інформує сотенного й зверхні політоргани про морально-політичний стан частини та про всі застосовані політичні й культурні заходи тощо.

Передше сотенний замполіт виголошував щодень доповідь про актуальні питання, зреферовував останні пресові повідомлення і писав звідомлення про політичну поставу бійців своєї сотні. Отакі звідомлення він що три дні пересилав зверхньому політстаршині, себто як правило — замполітові полка. Так отже на вершок цієї піраміди постійно напливають від самого низу інформації про політичну надійність Совармії. При цих завданнях як теж і в його загальній політпропаґанді сотенного замполіта підтримували ще й молоді совєтські бійці, що в гурткових дискусіях і в політичних обговорюваннях у рамках чот виступали як керівники дискусіями.

Виконування завдань влегшене совєтському політстаршині широкою мережею вишкільних і пропаґандивних установ, втримуваних й керованих ПУР-ом; м. ін. сюди належать чисельні червоноармійські кіна, клюби, бібліотеки, часописи тощо. Кожен полк має власну читальню, де бійці завжди знайдуть підібрану політстаршиною лектуру. Багато частин видає власні газетки, розкольпортовувані поміж вояцтвом. Напередодні вибуху 2-ої світової війни в ЧА було: ок. 26.500 «ленінських кутків», кругло 2.000 клюбів і 267 «домів червоноармійця», бібліотеки ж разом налічували ок. 25 мільйонів томів («Политучеба красноармейца», XI, 1939, ч. 29, стор. 19). Під час війни забезпечення червоноармійця лектурою ще посилено: за наявними звідомленнями поміж фронтові частини роздано 225.659.800 книжок і брошур. Крім того ще ок. 256.800 пересувних бібліотек, вивінованих пересічно 30-40 книжками, обслуговували фронтові з'єднання (Л. Шікін: Партполітична робота в ЧА під час вітчизняної війни, «Партійное Строительство», VI. 1945, ч. 12, стор 14).

Партустанови в армії

Цей апарат замполітів, політінструкторів, ПОДив-ів, ПУОкр-ів, «ленінських кутків» підтримує і доповнює струнка система парторганів, яка проходить крізь усю структуру армії. Хоча ця парторганізація в першу черґу обслуговує призваних до військової служби партійців, алеж її черговa важлива задача полягає в тому, щоб практичною допомогою і таки власним авторитетом підтримувати замполітів і їхні штаби. А вони це та міцна база для політичної контролі й нагляду над частинами.

Організаційно найвища партустанова в кожній військокрузі це окружний парткомітет, члени якого — за вийнятком секретаря — обираються партійцями дотичної військокруги. Секретаря назначує ЦК КП СССР; тимсамим він уже автоматично уважається так якби обраним. Партком посилено вербує членів, заходиться біля скріплення партдисципліни, контролює вишкіл кандидатів у партію, ладнає непорозуміння поміж підлеглими парторганами і стежить за політичною поставою партійців окружної парторганізації. Секретар окрпарткому це водночас член окружної військради, центральної військово-адміністраційної влади військокруги. Окрпартком підчинений безпосередньо військовому відділові (ПУР-ові) ЦК КП СССР.

Черговa тут установа це дивізійний партком, що працює в рамках дивізії; його члени обираються з обираних на один рік п'ятьох членів та з керівного секретаря, назначуваного ПУОкр-ом. Їхні функції в основному ті ж, що й окрпарткому. Далі в цій партієрархії слідує партбюро полка, що його п'ятьох членів обираються партійцями полкової парторганізації. Керівний секретар, що тоді звільнюється від усіх військових обов'язків, назначується від ПОДив-у. Він відповідає перед замполітом полка і почерез цього перед політвідділом дивізії (ПОДив-ом). Партбюро сходиться раз у тиждень, щоб обговорити найважливіші питання, які виникають із праці в рамках полка як цілого чи то по підчинених парторганізаціях. Всі інші справи полагоджує секретар, найвпливовіша людина партбюра.

В кожному полку є ок. 12-15 сотенних парторганізацій, а в кожній сотні бодай одна основна клітина партії. Кожних п'ять партійців творять одну партклітину («партячейку») — найнижчу одиницю в парторганізації. У проводі партячейок, які налічують нижче семи членів, стоїть назначуваний згори парторг (анізатор). В ячейках, що налічують більш як сім членів, крім парторга, є ще тричленне обиральне бюро. Однак парторг ячейки ні не звільнений від своїх військових обов'язків ні не має якихось особливих привілеїв. За партійцями право відкинути такого назначеного згори парторга; назначується тоді інший. У спеціяльних випадках ПОДив може назначувати навіть членів партбюра.

Парторг, подібно як і зверхні функціонарі полкової й дивізійної парторганізації, відповідає за партвишкіл, за відбування сходин, за виконання партпостанов в рамках своєї частини та за чіткість партдисципліни. Він тісно співпрацює з політстаршинами та з ОО («особим отдєлом») МҐБ. В партійних справах парторг дивізійної, полкової чи сотенної парторганізації стоїть понад всіми військовими зверхниками, наскільки вони є членами його парторганізації.

А до такої організації мусять належати всі партійці в військовій службі. Бійці, що вступають до військової парторганізації, автоматично вважаються й членами ПК СССР. Партієць, призваний до військової служби, стає так же само автоматично членом парторганізації своєї частини. Ці парторганізації це клітини КП СССР і підчиняються так же само, як і всі інші організаційні клітини КП, партдисципліні та вказівкам ЦК й Політбюра.

Оці парторганізації Совармії доповнюються й скріплюються ще комсомольськими організаціями. Л. Мехліс, колишній начальник ПУР-у, каже: «В середині ЧА комсомол обов'язаний підтримувати організацію ВКП(б) і являє собою головний резервуар для поповнювання рядів партії в РСЧА» (Л. Мехліс: «ВКП(б) про комсомол і молодь», Комсомольська Правда, 16. 3. 1938). Політичною діяльністю комсомольців керують спільно відділ ЛКСМу в ПУР-і та ЦК КП СССР. Окремі комсомольські організації в армії підлягають політвідділам та замполітам своїх частин.

Комсомол в армії

Основна клітина ЛКСМ у Совармії це полковий комсомол. Ним керує 3—5-членне бюро, якщо дотична клітина налічує нижче ста членів; абож — 5—7-членне бюро, якщо членів понад 100. Це бюро відбуває бодай двічі в місяць засідання. Єдино компетентний функціонар тут це секретар бюра, що мусить бути членом партії, або кандидатом в члени, — правда, цієї інструкції підчас війни не дотримувалися так строго, — а його назначення пов'язане з затверженням від замполіта полка.

В сотні провід 20-членної (і більше) клітини ЛКСМ складається з 3-5-членної президії та з секретаря. Якщо ця клітина налічує нижче 20 членів, то нею керує комсорг. І секретаря і комсорга затверджує політичне керівництво частини. Кожна клітина ЛКСМ обов'язана бодай двічі в місяць відбувати сходини.

Згідно з напрямними з 1938 р., а що в основному зберегли важність ще й досьогодні, комсомольська організація в армії виконує такі функції: умово добре розвинуті комсомольці підбираються за інструкторів для «аґітації» серед політично індеферентних бійців; вони обов'язані допомагати політстаршинам при розбудові вишкільних гуртків і вести культурно-освітню роботу в війську; вони пропаґують спорт і фізкультуру, присвячуються праці в полковому клюбі, заохочують своїх співтоваришів користатися бібліотекою й «ленінським кутком», вони беруть участь як співробітники й редактори у виданих окремими частинами стінгазетах і газетках. Словом, комсомольці служать за підгонювачів і за зразок.

Централізація політконтролі

Розмежування компетенцій поміж органами політконтролі та органами партконтролі це чисто формальна справа і служить засобом влегшити адміністрування. За обома бо ними наглядає партія, і обох їх обов'язують безпосередньо директиви ЦК КП СССР. В обох випадках відповідальні працівники це не тільки партійці, але й особливо надійні й випробувані партфункціонарі.

І політстаршини і партфункціонарі цих військових організацій втримують тісний зв'язок із місцевими парторганізаціями. Вони обов'язані підтримувати ці місцеві парторганізації в їх акціях і імпрезах. При особливих нагодах, як от перед загальними виборами до Верховної Ради, повінь аґітаторів і партійців з-посеред лав армії заливає дотичні гарнізонні місцевості й їх віддалену околицю, щоб допомогти місцевим парторганізаціям у передвиборчій пропаґанді. Так напр. у виборчій кампанії 1937 р. сама тільки московська військокруга змобілізувала 1.500 аґітаторів.

В усіх питаннях практичної координації політроботи в армії військову парторганізацію обов'язують вказівки ПУР-у та інструкції підлеглих ПУР-ові органів, бо ж ПУР це одночасно й відділ ЦК партії. Це виявляється хоча б у тому, що секретарі дивізійних парткомів та секретарі партбюр назначуються ПУОкр-ами чи то ПОДив-ами і що за всю політроботу відповідають перед дотичним замполітом. Цей стосунок підчинености позначається й на військових званнях: замполіт полка це звичайно полковник, парторг полка — майор, а комсорг — капітан; замполіт батальйону — капітан, а комсорг — старший лейтенант. Адміністративний нагляд ПУР-у над цілістю політроботи в армії виразно спертий на партстатутах. Це кількакратно повторювали різні начальники ПУР-у, що забирали слово в справі завдань партії й комсомолу в армії.

Членство в партії це почесть, що її кожен член обов'язаний здобувати аж шляхом невтомної, зразкової діяльности у військовій і політичній ділянці. Це партієць повинен мати завжди перед очима «і в стрілецькому рові, і на відпочинку, і в розвідці, і в атаці» (Шікін). У звідомленні начальника ПУР-у про ролю партії в 2-ій світовій війні сказано: «Хоч комуністи становили порівняно малу частину серед великої маси нашої армії, алеж їх вплив був завжди великий, бо всі їх уважали ідеологічно свідомими кадрами» і вони з самовідреченням служили партії й батьківщині.

Через те, що компартія це єдина і всесильна політорганізація СССР, то для армійських парторганізацій з цієї місіонарської задачі та з інших обов'язків партійця випливають далекосяжні, ніде не скодифіковані дисциплінарні повновласті. Зчаста партбюра виступають проти тих партійців, що виявляють байдужість чи то недбальство при виконуванні своїх службових повинностей. Зчаста накладані тут кари далеко переходять межу внутрішньопартійного правильника. За свідченнями одного сов. полковника часто траплялося так, що парторганізації проводили слідство проти партійців у його частині. Його самого зняв був партком із його становища, бо він — ніби то всупереч виразному наказові — зарядив відступ своєї частини. До того ж закинуто йому холодне ставлення до політроботи серед війська. Отака перейнята цим парткомом роля, що в практиці відповідала б ролі надзвичайного воєнного суду, свідчить про неокресленість у розмежуванні контрольних управлень, а це в свою чергу широко допускає самовільну їх інтерпретацію та надає парткомові подвійну владу.

Примус вступати до партії

Можна слушно здогадуватися, що сила партії й її вплив серед армії не так то вже зовсім незалежні від числового стану парторганізацій у війську. Тому партія постійно змагає до того, — і це одночасно випробуваний метод забезпечити собі відданість армії, — щоб підвищити число свого членства серед війська. Як це заявив маршал Васілєвський на 19 партз'їзді, то 86,4% старшин і генералів це партійці й комсомольці. Під час війни зараз після загальної мобілізації, яка охопила була й широкі маси політично байдужої сільської молоді, зараз проведено посилену кампанію за підвищення числового стану членів, а який помітно був опав у висліді важких поразок ЧА з початком війни. Партійців і старшин, а про політкомісарів вже й нічого згадувати, якнайенергійніше закликувано докласти всіх зусиль щоб поповнити лави партії новими членами. Ще 19.8.1941 ЦК ВКП(б) скасував давнішні передумови для прийняття в кандидати і в партію у війську. 9.12.1941 у тій справі видано відповідний доповнювальний правильник. Зроблено все можливе, щоб притягнути до партії якнайбільше активу молоді. Згадуваний уже сов. полковник наводить тут цікавий випадок із 1943 року. Один молодий лейтенант, дуже шанований задля своєї відваги й люблений серед своїх бійців, дослівно був присилуваний вступити в партію. Спершу йому вдалося викручуватися від закликів зі сторони парторганізації і своїх зверхників до вступу; незабаром однак його просто повідомлено про вже прийняту постанову прийняти його в партію. Як же ж він заявив, що не почуває себе достойним такої чести, то йому вияснено, що він виявив себе спрвжнім большевиком вже хоча б своєю зразковою поведінкою і тим автоматично став кандидатом у партію. Не залишилося вже нічого іншого, як тільки ще й формально внести заяву про прийняття.

І справді число партійців під час війни дуже скоро зросло. Так напр. за останніх шість місяців 1942 р., коли окупована німцями територія була найбільша, новими членами й кандидатами в партію записалося 640.238 бійців і командирів. Впродовж же всього 1942 р. членами й кандидатами в партію стало понад мільйон бійців. Про велитенський зріст членства свідчить і заподання, що ок. 50% усіх розданих в армії орденів і відзначень отримали комуністи й комсомольці. А за час війни отак відзначено понад 7 мільйонів бійців. Серед осіб, яким надано до 1.9.1944 5.400 почесне звання «героя СССР», аж 2.970 було партійців. Згідно з післявоєнними статистиками, серед усіх «героїв СССР» 65% це партійці, а 13% комсомольці. Але в дуже багатьох випадках то цих «героїв СССР» та орденоносців прийнято в партію аж після цих відзначень, частково теж під примусом. Хоча про сьогочасний стан партчленства в армії і немає цифрових даних, то все ж відсоток партійців, не зважаючи на чистки після закінчення війни, можна гадати — все ще доволі високий. Це головно

стосується старшин, і то в першу чергу вищих, для яких членство в партії це насправді життєва конечність.

Вже з того можна бачити, що ця вбудована в Совармію система контролі не служить єдино для того, щоб серед війська примусом і заборонами спинити відхід мас від режиму. Цим уже займаються ОО-ли МҐБ, що стосують тут свої відповідні методи, а їхні очі стежать в армії за всіми ділянками життя. Властива ж міць цієї системи політконтролі полягає в енерґійних намаганнях, проведених систематично на широкій основі масовости, — щоб бійця Совармії зробити активним носієм режиму.

«Політобрібка» рекрутів

Військовообов'язаний в СССР ще перед призовом провірюється з політичного погляду місцевими органами МҐБ і районового військового комісаріяту. При тій нагоді виготовляється відповідний акт про його політичне обличчя. Після цієї першої провірки призовника передається вишкільним функціонарам, що відразу, ще таки під час їзди до вишкільного табору, починають політнавчання. Цій першій «політобрібці» советські власті присвячують особливо велику увагу, бо ж багато призовників насправді аж тут уперше охоплюються машинерією політвиховання. З прибуттям до вишкільного табору призовників ділять на групи по 25-30 чоловік, і це вможливлює тісніший контакт з кожним зокрема. До кожної групи приділюється вишкільного функціонара, а в допомогу йому звичайно двох помічників, здебільша комсомольців. Вони живуть разом з новиками й постійно звітують політвідділові про їх поведінку. На всяких зібраннях, що починаються зараз таки, новики ніяк не сміють бути відсутніми. Там втаємничують бійців про їх політповинності і отак починається властива політробота з ними. В цьому початковому періоді за призовниками докладно слідкують і ведуть серед них пожвавлену пропаганду. Всю вихідну й прихідну пошту провірюють партфункціонарі й органи МҐБ. Змістом такої кореспонденції користуються для доповнення «характеристики» кожного призовника зокрема. Спершу призовники сміють тільки двічі в місяць писати листи, що їх слід кидати в окремі для того призначені листові скриньки в приміщенні частини. Компетентні для рекрутського вишколу виховники зобов'язані виготовляти письмові звіти (політдонесення) про поведінку новиків, і ті звіти служать за підставу кінцевим звідомленням відділів військокруги, пересиланим до ПУР-у.

По всіх частинах відбуваються реґулярні спеціяльні інспекції уповажненими командуванням військокруги чи й верховного командування Совармії, а які в першу чергу служать для провірки політморалі частини на місці. У виданнях ПУР-у часто говориться про такі інспекції, а політстаршини, по відділах яких стверджено недоліки в політвихованні, мусять наслухатися різької критики. Ці інспекції свідчать про ніколи непослабну турботу за політичну надійність війська. Це знаходить свій вислів і в щоденних зайняттях бійця. Його навчальний день починається годиною політінструктажу а кінчається політзібранням. Бійці обов'язані брати участь у політобговореннях, де мова про обов'язки бійця, про присягу, про традиції дотичної частини, про батьківщину, про конституцію СССР, про п'ятирічку, про актуальні питання світової політики тощо. В багатьох випадках їх скликають схвалювати резолюції, як от напр. у зв'язку з акцією підписів під «Стокгольмською мировою деклярацією». А так то бійців постійно навчають «чуйности» супроти шкідників і шпигунів. Їм постійно пригадують про обов'язок негайно зголошувати про підозрілі елементи та про протидержавні вислови свого довкілля.

Теж і старшини не звільнені від політроботи. На них — подвійна відповідальність. Як командири вони співвідповідають за політичну надійність своїх частин, а як старшини Совармії мусять особисто посідати систематичне «політзнання» і політичний досвід. Партії особливо залежить на ідеологічному вишколі старшини і тому за допомогою ПУР-у вона старається можливо якнайбільше старшин приєднати у свої члени. «Політробота серед старшин та генералів набрала великих розмірів. Вони здобувають систематичний вишкіл на реґулярних курсах та доповідях про важливі питання внутрішньої й зовнішньої політики та марксизму-ленінізму». (Шікін).

Від старшин вимагається, щоб вони навіть на фронті, напр. рішаючися на дефензивне чи офензивне ведення боротьби, керувалися не тільки тактичними, але й морально-політичними міркуваннями.

«Соцзмагання»

Старшин і бійців заохочується брати участь у «соцзмаганнях», щоб таким чином посилити їх ідеологічний вишкіл. В рамках такого змагання зобов'язуються бійці напр. в якомусь окресленому часі вивчити майже напам'ять декілька розділів «Короткого курсу історії ВКП(б)» чи то поінформувати своїх співтоваришів про окремі ділянки сов. життя. На таке «соцзмагання» можна визвати й товаришів другої чоти; переможець тоді дістає почесне звання «ударника». Його публічно хвалять у полковій (стін) газетці, ставлять зразком його ж співтоваришам і поіменно називають у денному наказі. «Ударникам» прислуговують і деякі привілеї: напр. для них зарезервовано деякі місця в клюбах, театрі чи й кантині. Грудь гордого переможця в «соцзмаганні» прикрашують відзнакою.

Військвідділ ЦК партії (ПУР) видає різні підручники й журнали, щоб допомогти політробітникам в армії при їх праці. Давніш (у 1930-их рр.) ще подавали тираж таких видань; так напр. тираж одного з-поміж багатьох видань того роду — «Пропагандист РККА» доходив у 1936 р. 68.500 — 70.000 примірників. По цих журналах обговорюється організаційна підготова й оформлення відчитів і доповідів; там подані напрямні для «навчальних плянів» там обговорені найкращі навчальні й виховні методи. Для політвиховання поручається напр. така методика: 1.доповідь груповода про дотичну тему, 2. особиста лектура, 3. дискусія, 4. спільне обговорення проробленого матеріялу. По цих виданнях доволі подрібно обговорюються різні «теми», проінструктовується політстаршин, котрі пункти в тих «темах» найістотніші. Першусього їх заохочується по змозі якнайцікавіше оформлювати такі години політінструктажу. Крім того журнали подають докладні пляни зайнять для розбірки різних тем. З нагоди особливих свят і роковин опубліковуються ще додаткові теми для продискутування.

З тих видань ПУР-у ясно видно, як дуже там турбуються про рівень політвиховання. Принагідно публікуються дописи замполітів і партактивістів із звідомленнями про успіхи їх діяльности та про випробувані ними самими, особливо успішні виховні методи. Час-до-часу широко використовується можливість «самокритики», щоб таким чином піддати жару тим політінструкторам, що не виконують своїх обов'язків, чи що не в стані викресати з себе побажаного одушевлення. Така самокритика набирає зчаста доволі різких форм, а дотичну жертву тоді звичайно називають по імені. Інколи забирають слово ще й інші установи, що їм може щось не подобатися в виданнях ПУР-у. Так напр. в офіційному журналі партії «Партийное строительство» (X. 1945, ч. 19) появилася була гостра критика на видавану ПУР-ом газету «Агитатор и пропагандист РККА», мовляв, її політкоментарі відстають від подій а редакція складає свій матеріял несистематично.

Зчерги коротко про місце, що його фактично займає політробота й політвиховання в навчальному пляні частини. Напр. подає один сов. полковник, який під час війни був відряджений на курс у тилові райони, що програма передбачувала там на стратегію й тактику щодень 4 години, на розбірку військових уставів — щодень 2 год., а на історію партії й політвиховання — щодень 6 годин. Очевидно, що як порівнювати цей випадок з іншими даними, то цих «6 годин» це вийняток, алеж ішлося тут про вишкіл старшин, наділених широкими повновластями й відповідальністю та й до того під час війни, коли надійність ЧА це для партії була справа вирішного значення. За зізнаннями совєтського вояка-перебіжника з 1949 р. командир його частини мав щодень перед зібраною мужвою півгодинну доповідь про актуальні політичні питання. Майже стільки само часу призначувано щовечір на «політроботу». Зрештою ж, то двічі в тиждень збирано бійців на двогодинну лекцію на тему життя Леніна, Сталіна тощо. Принагідно висвітлювано ще фільми, як от «По той бік Ельби». Ці дані були підтверджені іншим перебіжником, який подавав, що в СССР на політнавчання припадає тижнево кругло 4 години (це згоджується з довоєнними даними) і що те число годин було підвищене до 12 на тиждень з хвилиною переїзду його частини до Німеччини.

Чи можливий «бонапартизм»?

Так отже контрольна система, що її партія розбудувала в Совармії, поєднує нагляд за допомогою офіційних військових контрольних органів із позаслужбовим політичним «зґляйхшальтуванням» аморфної маси воянтва, при чому важливу ролю відіграє тут прошивання армії партійцями. Елемент примусу, що його заступають у цій контрольній системі ОО-ли МҐБ, зрівноважується за допомогою зручних, доцільних намагань з'єднати собі відданість війська і створити атмосферу, яка згори внеможливлює будь-яку опозицію.

За перших років совєтської влади видатні люди принагідно висловлювали побоювання, що в СССР може прийти до «бонапартистського перевороту»; злорадісно очікувано, що армія одного дня скористається з нагоди взяти владу в свої руки. Хоч сьогодні вже такого побоювання звичайно не висловлюють, але компартія своєї чуйности не послабила; справі надійности свого збройного рамени вона й на далі присвячує якнайбільшу увагу.

Вбудування такого апарату політконтролі в реґулярну замкнуту в собі військову організацію викликає очевидно деякі незадоволення й конфлікти. Дисципліна, строгий стосунок підчинености і єдність наказодатної влади це ті найголовніші особливості всякої військової організації. Враз із апаратом політконтролі, що розпоряджає власною ієрархією, у цю військову організацію вдирається чуже тіло і тимсамим якраз командири підвідділів дуже легко попадають у прикрі ситуації та в труднощі.

За теперішньої системи контролю всякий командувач Совармії відповідає і за військову готовість і за політвишкіл своєї частини. Але в практиці то політичною роботою в частині керує старшина, що в цій ділянці підлягає не військовому командирові частини, але зовсім іншому зверхникові. А крім того командир у рамках всієї цеї політсистеми з деякого погляду залежний від свого політстаршини, хоч той номінально йому й підчинений. А звідти до деякої міри становище командира частини проблематичне.

Совєтський старшина знає добре, що він може мати успіхи і зробити карієру тільки тоді, коли його вважають політично надійним. Він знає, що його відданість дуже часто оцінюється на основі звітів замполіта, зверхником якого він власне й є. Але в багатьох випадках він — через свої обов'язки командира й відповідального за військовий вишкіл частини попадає в конфлікт із вимогами політвиховання. Плянування військового вишколу зчаста колідує з вишкільним дорученням і пляном годин замполіта. Як же командир пробує вжити свого авторитету, то дуже можливо, що йому закидатимуть, мовляв, він не здає собі справи з ваги політроботи в армії. Як же ж знову він достосується у всіх справах до свого замполіта, то це ослаблюватиме його становище командира і інколи може фатально відбитися на бойовій готовості його частини. То ж воно зрозуміло, чому в совєтському старшинському корпусі панує переконання, що принцип єдности наказодатної влади («єдиноначаліє») це тільки формальна уступка, яка залишає незаторкнутою властиву систему безпосередньої політконтролі. Деякі старшини переконані навіть, що така розв'язка привела насправді до загострення політконтролі над командирами-військовиками, бо ж поширено їх відповідальність, ніраз не збільшуючи їх авторитету. Рішення, щоб замполіт відповідав разом з командиром, означає, що замполітові надано однакову наказодатну владу, а до того йому ж належить іще й політичний нагляд. Трапляться ж якісь недоліки, то критика в основному спрямовується проти командира і неодин з них пам'ятає ще добре про чистки 1937/8 років і ролю, що її тоді відіграли політстаршини.

Площина конфліктів

Можна б навести неодин випадок, коли командири, попавши в конфлікт із замполітом, — програли. Один сов. старшина подає напр. у своєму щоденнику, що він не міг інтервеніювати у справі вояка своєї частини, проти якого начальник ОО-лу МҐБ й замполіт повели слідство. Замполіт заступав думку, що супроти важкого положення для прикладу слід когось покарати і для цього й підшукав одного вояка, якому закинуто ніби самоскалічення й — розстріляно. Сотенний хоч і був особисто переконаний про невинність того вояка, однак інтервеніювати не міг. Іншим разом мало не знято зі становища того ж старшину, бо парторг пожалівся, що той не залишив йому доволі часу на політвиховання вояків своєї частини. Один полковник знову ж подає, що не міг вийти без непорозумінь із жодним замполітом. Мав враження, що за ним постійно слідкує його ж замполіт. При щомісячних збірках цілої частини його замполіт публічною критикою постійно намагався підірвати його авторитет. В іншому випадку командир дістав догану за те, що деяким залогам танків наказав упорядкувати свої танки, коли одночасно відбувалося політичне зібрання, в якому ті його вояки не могли брати участи. Траплялося, що замполіти нітрохи не зважали на важливі військові рішення командування частини. Один полковник подає, що напередодні битви в районі Курська влітку 1943 було відряджено бійців фронтових частин на доповіді про різні політичні питання. Напр. полкові парторги мусіли слухати доповіді «Як організувати політроботу в дефензиві», для батарейних парторгів влаштовано семінар «Про обов'язки батарейного парторга,» командирам гармат говорено про те, що «протитанкові гармати це непробійний фронт», наводчикам «Цiляйтэ ворога в кожній ситуації», чотовим «Як зорганізувати виконання політичних задач ще краще», тощо.

Постійні вербувальні кампанії за вступом у партію у воєнних роках тут ще тільки загострювали загальне напруження. Командирам постійно нагадувано аґітувати за можливо якнайчисельнішим вступом їх підчинених у партію; їх роблено особисто відповідальними за підвищення числа партійців по їх частинах; вони повинні були дбати навіть за рівномірний розподіл того числа по різних підлеглих їм частинах. Старшини опинилися поміж двох огнів: не повелося їм істотно підвищити числа членів партії у своїй частині, то їм закиду-

вано політичну байдужість, а це тягло за собою бодай упослідження при авансах. Як же ж знову навербували багато кандидатів, то приходилося давати особисту поруку за їх політичну надійність. А що всім було відомо, що партія що деякий час проводить реґулярні чистки, то старшини цією новою задачею дуже захоплені не були.

Словом, советські старшини дуже дошкульно відчувають цю систему політконтролі через зв'язане з нею обмеження їхніх компетенцій, через оці загострені спори щодо компетенцій з причини названого уже стосунку подвійного зверхництва і через атмосферу непевности, створену в наслідок приявности замполіта. Навіть для найвідданішого старшини його підчинений, що не тільки контролює його рішення, але й звітує про його ж відданість і може спричинити його упослідження чи й зняття зі становища, — це сіль в оці. Мужва й підстаршини почуваються супроти органів політконтролі в армії назагал теж погано; але це жалі об'єктивного характеру. Рядовики жаліються, що політробота забирає їм вільний час, який повинен їм припасти на розваги й дозвілля. Під час війни говорено, що замполіти причинилися до зайвих жертв, бо з засади протестували проти відступання чи то заявлялися за рисковними кривавими наступами.

Бійці мало цікавляться політичними дискусіями і тому стільки уваги звертається, щоб ці дискусії оформити якнайцікавіше. Один перебіжник подає, що він політзаняття завжди використовував для дрімки, інший знову, що в політроботі бере серйозну участь всього 10% бійців; решта ж волить вдавати невіжих, а на питання під час гуртків дискусій відповідати наївними «не знаю» чи то стандартними штампами.

То ж органам політконтролі в армії приходиться боротися з деякою байдужістю й пасивним спротивом; серед старшин і мужви вони або зненавиджені абож бодай нерадо бачені. Бійці й підстаршини незадоволені тим, що їм забирається частку дозвілля та примушується конче вивчати речі, які їх не цікавлять. І ще сердяться з приводу різних кампаній і закликів, з приводу яких приходить звичайно до пожвавлення політроботи. Дуже багато бійців ідентифікує органи політконтролі з різним таємним МҐБ, бо ж загально відомо, що праця замполіта здебільша полягає в тому, щоб стежити за політичною надійністю частини й звітувати про неї. Цей факт, без сумніву, дуже істотно причиняється до непопулярности органів політконтролі і створює сильний психологічний спротив проти всього політвиховання. Такі ж тенденції діють і серед командирів: тут однак діє в першу чергу обмеження їхнього авторитету і немила приявність підчиненого, що строго слідкує за особистою й службовою поведінкою зверхника.

Алеж було невірно покладати надто великі надії на наслідки цих зрозумілих непорозумінь. Слід пам'ятати, що:

1. Вістки про це походять здебільша від советських перебіжників, що засадничо не погоджуються з сов. режимом абож бодай стараються назовні підкреслити це своєю поставою; тому вони схильні змальовувати сов. дійсність темними барвами й особливо ще підкреслювати все від'ємне; почасти теж і тому, що гадають, ніби таке змальовування хочуть від них на Заході й почути.

2. Неслід отак зпроста уявляти собі, що сварки поміж командирами й замполітами це в цілій Совармії правило; є бо й багато люблених та шанованих замполітів. Зрештою ж наявні сьогодні хоча б ідеологічні розходження зчасом, і зокрема з ростом числа партійців в армії, все меншатимуть.

3. Надто похопним було б думати, що отакі без сумніву наявні конфлікти самі від себе можуть розростися в якесь загальне зненавидження системи, партії й політкерівництва. Сам ресентимент проти політконтролі не підкопає льояльности армії супроти держави.

Немає сумніву, що партії досі вдавалося втримати Совармію в руках. Вистане вказати на Тухачевського й Жукова. Понадто ж більшість сов. старшин зацікавлена в упривілейованому становищі у советському режимі, а власне від його тяглости й залежить їхнє майбутнє, їхнє соцположення, їхня вся карієра. За останні роки дається ствердити виразна тенденція дати сов. старшині упривілейоване місце в советській суспільності — відповідною уніформою й повищеною платою. Все це якось помагає осолодити старшинам гірку пілюлю політконтролі.

Духовий профіль вояка

А до того — постійна систематична пропаґанда, не ослаблювана жодними супротивними силами, врешті-решт таки має деякий успіх. День-вдень повторюваних й відповідно обґрунтованих арґументів годі отак просто відкинути і щось всетаки залишається. А потім цей «осад» наростає настільки, що доводить аж до повного водностайненого мислення вояка, як того саме й бажають органи політконтролі. Зрештою ж уже сама вимога постійно виявляти назовні почуття політичної солідарности й відданости це один з методів політконтролі, який створює атмосферу зовнішньої політичної байдужости і перешкоджує всякому справжньому контактові й поважній обміні думок поміж вояками. Вони нерадо «сповідаються» один одному, а крім того згори зумисне ще розсівається взаємне недовір'я. Одночасно ж прошивання всіх військових частин численими партійцями, мґб-істами й функціонарами ПУУР-у робить будь-яку військову змовуву дуже неймовірною, через оті майже непереборні труднощі.

Залякування, гноблення й ідеологічна муштра разом та ще до того й факт, що багато советських вояків духово загалом неспроможні проглянути всю забріханість втовкмачуваного їм зручно політвиховання, — все те причиняються до того, що велика частина офіційної пропаґанди таки сприймається зовсім пасивно. Напр. 1941 р. советські військовики були твердо переконані в тому, що їм без труду вдасться відбити всякий німецький напад, — хоч, щоправда, тут міг грати ролю й характеристичний для більшости країн типовий шок. Зрештою й найбільш незадоволені советські вояки схильні признати деякі покращання, що їх завів режим у ділянці соціяльної опіки, шкільництва тощо. Багато советських вояків, що то в 1939 і після 1944 пізнали країни Середущої й Західньої Европи, явно висловлювали своє здивування високим життєвим стандартом по цих країнах. А це якраз свідчить про деякий успіх давніших пропаґандивних намагань, наскільки вони були спрямовані на те, щоб дати воякові фальшивий образ про відносини на Заході.

Завдання органів політконтролі це дбати про безумовну відданість армії советській державі. З тією метою за сов. вояком постійно й посилено слідкують, провірюють його вірність режимові, його безугавку обробляють пропаґандою, щоб усунути кожен інакший зв'язок чи переконання, а з його свідомости — найменшу тінь нельояльности. Фахівці аґітпропу виховуються й школяться на маневрах навіть для безпосередньої фронтової дії. Репортаж військової радіостанції «Волга» від 6. 10. 1953 про «Політпідбудову лекції тактики в танкових сотнях» подає напр.: «Найважливіша передумова для успішного виконання всіх завдань і зокрема для розв'язки тактичних проблем це належне зорганізування політично-партійної роботи... Після відмаршу на терен вправ аґітатори вияснили залогам танків бойові готування. Заки виїхано в дію, командант повторили бойові завдання, а аґітатори відбули обговорення з залогами. А слід підкреслити, що політ-

партійна робота в танкових частинах у бою дуже трудна. Тому, що залоги знаходяться в танках, то ця робота полягає головно в коротких зверненнях. Як тільки залоги повернулися до табору, то в таборовій газетці вже могли перечитати звідомлення про хід оце якраз відбутої вправи. Досягнення ж найуспішніших бійців подаються у стінгазеті у приміщенні кожної частини».

Виникає питання, чи така партійна політконтроля має за наслідок скріплення чи ослаблення Совармії. Навіть як поминути мілітарні міркування, то з певністю можна сказати, що советське керівництво уважає таку контролю абсолютно необхідною. При тому воно, мабуть виходить із заложення, що Совармія без такого апарату політконтролі вже через саме зникнення тертів і обмежень наказодатної влади командирів — як чисто військове знаряддя може й стала б міцнішою, алеж з другої сторони змаліла б її надійність і в висліді того ослабла б армія як зброя советської влади. Отже в основному йдеться тут про питання розподілу тягару й зрівноважування.

Як довго державна структура й належна сюди супремація партії не будуть загрожені якимись виразно окресленими силами, то надто скоро воно уважати неґативні симптоми цієї політконтролі потенціяльною загрозою для нагляду партії над Совармією. Навпаки, томущо немає ніякої загрози зовні, то вбудовані в Совармію органи політконтролі не тільки, що зможуть зберегти бажаний послух і відданість війська для держави, але їх навіть ще більш укріпити. А якщо колись ця відданість буде виставлена на пробу, то можна лише надіятися, що стане можливим використати це незадоволення, яке в деякій мірі безперечно існує не тільки в Совармії але й у інших ділянках советського суспільства, — для успішного зневтралізування цієї системи політичної контролі. Але тут очевидно не поможе жоден легкодушний оптимізм, а тільки ґрунтовне вивчення механізму цієї системи партійної контролі, а до якого належить як істотна й невіддільна частина і контрольний апарат в середині Совармії.

М. Б.

Стратегічні компоненти конфлікту Схід-Захід

Із загального стратегічного погляду конфлікт між Сходом і Заходом це в першу чергу протиріччя поміж континентальною і морською потугою. Історія визнає такі протиріччя закономірними. Сучасний конфлікт між Сходом і Заходом характеристичний своєю ґльобальною формою. Відомо, що сьогодні вже не існує ні чисто морських ні континентальних потуг у клясичному розумінні. Людина, як земна істота, здібна лише до завоювань та панування на суходолі.

Карта розташування збройних сил СССР

Для морських націй море й морські шляхи це не лише додатковий потенціял, але й життєвий простір. Для них морська сила є тими підвалинами, на яких стоїть життєвий інтерес нації. Для континентальних держав життєвим простором є суходіл, а море — лише додатковим. Звідси між обома силами виника-

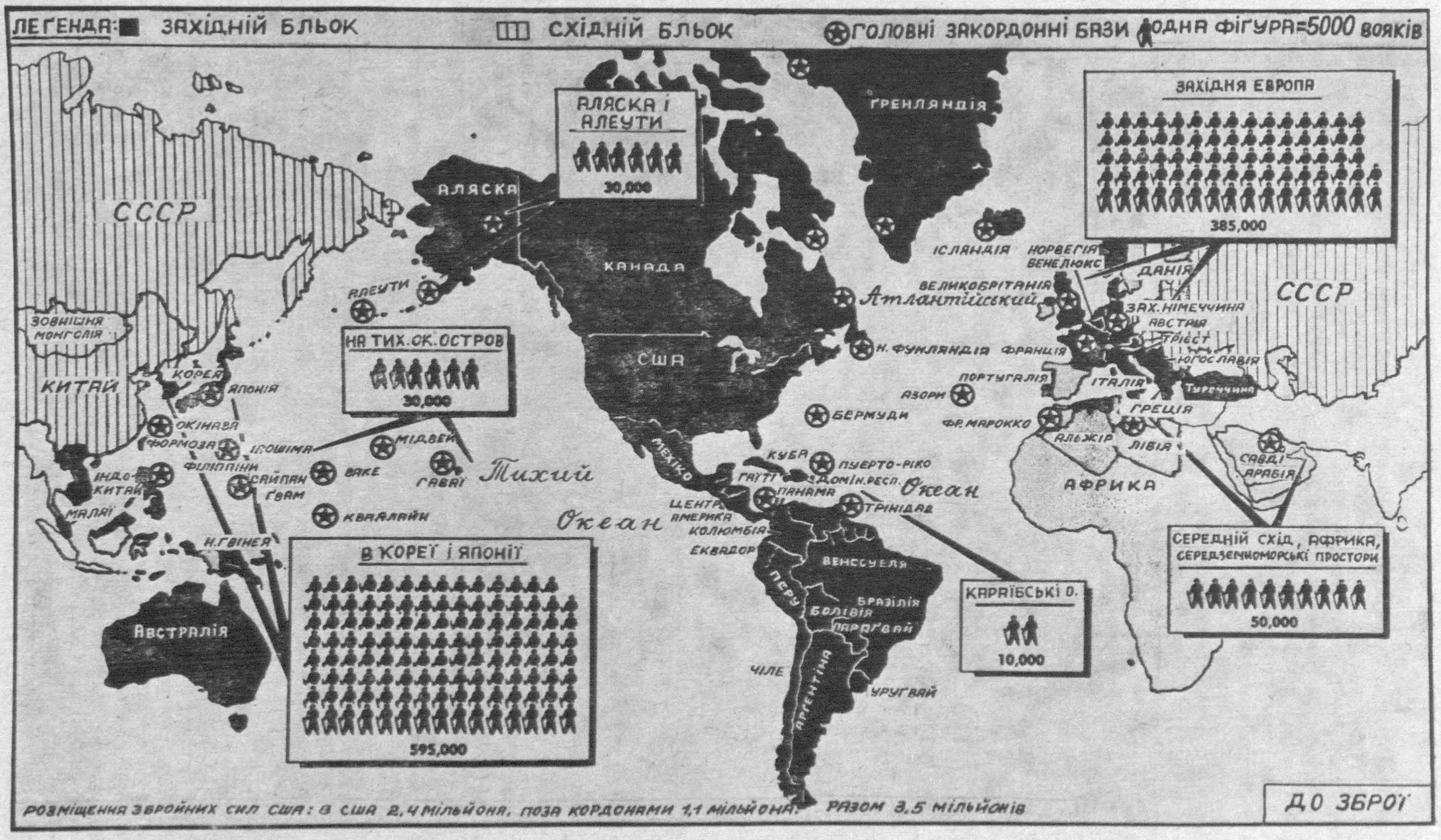

Карта розташування збройних сил США

ють глибокі психологічні різниці та геополітичні погляди, які входять як складові компоненти у воєнні доктрини даних народів. Сучасні мілітарні потуги розбудовують всі конечні воєнні засоби, себто: сили суходільні, морські й повітряні, але їх застосування щодо загальної структури та щодо стратегічної ролі основно поміж собою різняться.

Життєві інтереси морської потуги лежать передусім у забезпеченні свободи плавби на морях, забезпечень морських шляхів, вільного доступу до портів та у забезпеченні їх від суходолу перед континентальним аґресором.

Життєві інтереси континентальної потуги лежать у безпеці її суходолу та далі в контролі й обороні внутрішніх морів і портів. Отже, т. зв. зовнішня лінія оборони не вибігає поза територіяльні води чи води найближчих сусідів.

До конфлікту між континентальною і морською потугою приходить саме у висліді стику протилежних інтересів, тобто в конфлікті щодо потреби безпеки, з одного боку, вільного доступу до морів морської потуги та потреби забезпечення від моря, потреби контролі та безпечности побережжя континентальної сили, з другого боку.

Стратегічна проблема у сучасному конфлікті поміж морськими потугами Заходу й континентальними потугами Сходу, лежить в питанні:

а) наскільки континентальні потуги СССР-КНР (Китайська Народна Республіка), мають власні основні морські інтереси й настільки вони мають засоби вести морську війну, щоб перемогти морську потугу?

б) наскільки знову ж морські потуги мають власні континентальні інтереси й відповідні засоби, щоб перемогти континентальну потугу на суходолі.

Оборона цих основних інтересів і оцінка власних сил у порівнянні з ворожими є тією базою, на якій спирається воєнна доктрина, себто основні принципи мислення й воєнної дії. Різниці поміж воєнними доктринами континентальних і морських держав лежать не лише в розпізнанні різних стратегічних цілей та стратегічних прямувань, тобто політичного змісту війни та кінцевої воєнної мети, але теж і в різниці способів забезпечувати основні інтереси нації, далі — в різниці щодо засобів та способів вести війну, а також у самій національній психіці.

Сучасна стратегічна концепція США спирається на двох основних підставах: на обороні Атлантійського океану, тобто на організації Північно-атлантійського пакту, та на обороні Тихого океану, тобто на Тихоокеанському пакті, який є щолиш зав'язком оборонної системи на Далекому Сході. Щоб забезпечити ці оба океани США заключили ряд колективних і двосторонніх пактів оборони з европейськими та азійськими континентальними державами (дивись «До Зброї» ч. 21 (34) «Схема воєнних пактів США»), а надто — на цій підставі набули прав на власні морські й летунські бази по цих країнах. (Дивись «Карта розташування збройних сил США»).

Принцип концентрації збройних сил

У стратегії важливе значення має принцип концентрації сил. Його Клявзевіц зформулював так: «Найкраща стратегія це бути завжди сильним, насамперед загально, а пізніше — у вирішному пункті. Звідси закон для стратегії: централізувати свої сили». Отже централізація в просторі й часі — для стратегічної й тактичної мети. Цей принцип тісно пов'язаний з принципом економії сил, який вирішує питання про концентрацію сил родами зброї та за їх доцільним застосуванням.

Співвідношення цих компонентів воєнної доктрини СССР і США ілюструють і наочнюють дві карти: карта розташування збройних сил США та карта розташування збройних сил СССР.

Постійні совєтські протести проти американських морських і летунських баз та намагання Кремля виштовхнути США з Европи це й є основним завданням совєтської дипломатії, яка працює по лінії стратегічних вимог імперіялістичної політики СССР. Розташування американських бомбовиків та мисливців довкруги залізної завіси це той основний елемент, на якому базується оборона США й Европи. США мають на сьогодні 175 бойових летунських груп, більша частина яких розташована поза материком. З-поміж 200 наявних баз аж 120 розташовано поза кордонами США. Ще цього року це число має побільшитися до 150. Поза кордонами перебуває понад 250 000 летунського персоналу. Охорону летунських баз ведуть або самі американці або частково країни, де ті бази розташовано. Коли зважимо, що кожний літак коштує кілька мільйонів долярів, тоді матимемо картину коштів, що їх витрачають США для оборони Европи.

Інакшу картину представляє розташування збройних сил СССР — континентальної потуги. Вони розташовані й сконцентровані або на власній території або по окупованих країнах. Тут принцип концентрації й економії сил дає великі позитиви. Під сучасну пору СССР має 175 кадрових дивізій, з того 65 танкових або вповні змеханізованих. Летунські збройні сили налічують 20 000 літаків модерних реактивних типів. Сильно розбудовується також протилетунську оборону, споряджуючи її радарними устаткуваннями. Стан морських збройних сил постійно зростає. Пункт тяжіння поставлено тут на підводні човни. СССР має в чинній службі 300 підводних човнів середнього й легкого тонажу.

Перспективи

Розвиток сучасної воєнної техніки в ділянці навіґації (удосконалення летунства далекого радіюсу дії) та створення необмежених засо-

бів нищення (атомові, водневі й кобальтові бомби, ракетна зброя, хемічні й біологічні засоби провадження війни) — основно змінюють засаду стратегічного керівництва війною. По штабах ведеться щоденне досліджування впливу цих факторів на форми й стратегію найближчої війни.

Ці нові засоби нівелюють дотеперішню різницю між континентальними й морськими потугами. Тепер обі сторони мають більше засобів вести проти себе успішну війну. Проблема простору, транспорту, зв'язку і скорости вже не становить важливої різниці між континентальною й морською потугою.

Спомини

Ст. вістун УПА Левко

Кривавий епілог одної зради

В гарний погідний серпневий день 1945 р. наша сотня із куреня «Вовки» під командуванням к-ра Багряного квартирувала в лісі біля с. Потуржинська Вілька, Грубешівського повіту (Холмщина). Попередньої ночі прибув до нас наш курінний сот. Ягода (Черник), щоб провести контролю вишколу новиків і побалакати з стрілецтвом

Як звичайно, так і того дня, о 7 год. рано службовий підстаршина проголосив ранню зорю. За 15 мінут стрілецтво помилося і стало на збірку до молитви. По молитві сот. Ягода витав нас і питав, як ми почуваємося та чи нам чого не бракує. По сніданні всі вояки сиділи гуртками. Одні гуторили, другі грали в шахи, а ще інші поскидали сорочки і виловлювали «звіряток». Ці найбільше «набирали себе» вислідами удалих ловів. К-р Ягода був також занятий полюванням.

Моя група займалась оповіданням дотепів і веселих історій. До нас підійшов чотовий Лев і запропонував, щоб потихеньку заграти. Ми грали тільки на губах. Почалась музика. Стр. Міша грав на трубці, інший — флейті, к-р Лев помагав басом, і т. д. Виходила гарна музика. К-р Ягода зацікавився нами, він закінчив своє полювання і присівся до нас. Коли ми скінчили грати одну пісню, він попросив заграти ще одну і дозволив голосніше грати.

Та наразі прибіг стійковий і зголосив к-рові Ягоді, що зі сторони с. Угринова жене трапом верхівець просто в напрямі нашого табору. К-р Ягода дав наказ затримати вершника і привести до табору. Стійковий побіг, а к-р проголосив поготівля.

За кілька хвилин стійковий привів до к-ра селянина із с. Угринова, що був нашим розвідчиком і тому знав де квартирує відділ. Селянин був задиханий, видно всіми силами старався прибути до відділу якнайскорше. Він оповів уриваними словами, що до села приїхала на авті група погран-військ МВД — 20 люда — із Сокаля і між ними є відомий зрадник Юрченко.

Юрченко походив із с. Себечева, Сокальського повіту і за німецьких часів був курінним УПА на Холмщині. Коли МВД розбило його відділ і пізніше його зловило, він пішов на собачу роботу до большевиків. При його допомозі наробили багато шкоди нашому рухові і цивільному населенню в нашому терені. З ним пізніше пішло ще біля 10 вояків УПА, заловлених в облавах, і потім вони разом з емведистами робили облави на наші села і були гірші, як самі большевики. Групою командував ст. лейт. Леонов. Юрченкові причепили «майора» для пропаганди, але в дійсності він був звичайним емгебистом (в його військовій книжечці стояло «красноармеец). Це зразу большевики конспірували, але коли його використали, поводилися з ним як з нікчемником. Напр. коли квартирували на селі, емведисти спали на ліжках, а він з кількома своїми товаришами — на землі.

Селянин оповів, що емведисти роблять ревізії в деяких хатах і збираються їхати до Нісмич, де того дня був празник.

К-р Ягода, подумавши трохи, рішився зліквідувати цю большевицьку банду, і то за всяку ціну. Тут мушу сказати, що на Юрченка роблено вже десятки разів засідки і спроби його зліквідувати кінчилися неуспіхом.

Командир Ягода зарядив збірку відділу і питав, хто хоче з ним іти на малу виправу. Зголосився цілий відділ. Командир Ягода визначив перший рій, в якому був і я. Крім того взяв ще кілька кулеметників. Другий, третій і четвертий рій вислав з бунчужним Лисом. Решта сотні зісталася в лісі. Була 11 година перед полуднем. Ми посідали на дві підводи, що були постійно в таборі — санітарна, а друга з харчами. Бунчужний Лис зі своєю групою мав іти на піхоту. Його група мала зробити засідку на шосі Угринів-Долобичів. Наша група рушила через село Павлів до села Нісмичі, де командир сподівався застати Юрченка. До села Нісмичі було около 10 кілометрів. Командир дав наказ їхати як найскорше, що тільки витримають коні.

Лісом ми їхали спокійно і безпечно. Коли ми виїхали на край ліса командир задержав підводи. Недалеко йшла шоса з Угринова до Долобичева, на якій бунчужний Лис мав робити засідку. Далі ми їхали вже партизанською

дорогою, через поля. Під селом Павловичі один кінь з першої підводи не витримав скорої їзди, впав. Ми його скоренько випрягли і далі їхали одним. В перших хатах села Павлович ми змінили коні — взяли в селян, бо наші вже не витримували форсовної їзди. В селі Павловичах квартирував командир Дуда з частиною свого роя. Група Дуди — це на наших теренах був спецвідділ для особливих завдань. Половина цього відділу були придніпрянці, що знали добре російську мову. Вони носили большевицькі уніформи. Друга частина це волиняки і холмщаки, що знали теж польську мови і носили польські уніформи. Цей відділ діяв також вдень, вдаючи при зустрічі ворога большевиків чи поляків, що було вигідніше. Це допомагало йому при помочі різних трюків доказувати чудес. Командир Ягода наказав Дуді їхати з нами і за п'ять хвилин Дуда з своїми стрільцями і ми виїхали в сторону села Нісмичі.

До Нісмич ще було півтора кілометра. Дорога йшла сіножатами поміж вербами і кущами верболозу, так що ми непомітно під'їхали під саме село. Яких триста метрів від перших хат ми позлазили з підвод і підсунулися під шосу Угринів-Нісмичі.

Ще ми не заняли добрих становищ як побачили, що з села Угринова наближається підвода. Хлопці пізнали знайомого селянина з села Угринова. Командир Ягода вийшов до нього, щоб засягнути інформації. Дядько сказав командирові, що тому пів години большевики від'їхали до села Долобичева. Командир Ягода закляв: — «Проклятий собака має щастя». Він повернувся до нас і наказав:

«Їдемо хлопці на шосу Долобичів- Варяж. Може той собака затримається в Долобичеві, а ми тим часом перетнемо йому дорогу».

Ми поїхали на шосу Варяж. В 13-ій годині ми вже були на шосі, під самим містом — около півтора кілометра від перших хат. Там були старі німецькі окопи з часу переходу німецько-большевицького фронту. На полях ніхто нічого не сіяв, росли великі бур'яни, так що можна було сховатися як в кущах.

Лежимо на становищах і чекаємо. Нас було 15, всі в польських або советських мундурах. Командир Ягода кілька разів проходив вздовж розстрільної і давав вказівки. засідка була розположена на довжині яких 200 метрів. Чотовий Лев і ройовий Хоробрий були першими від сторони села Долобичів, зараз біля них кулеметчик Вишня з амуніційним, а я був п'ятий. Ми мали перші бити по авті, коли авто в'їде напроти нас, а після нас мали стріляти інші і кидати гранатами. Командир Ягода був на чолі лівого крила — від Варяжа. Він мав на собі польський уніформ. Чотовий Лев через далековид стежив за шосою зі сторони Варяжа. Так ми пролежали одну годину, потім другу, але ніхто не над'їздив. Сонце пекло жахливо. Найбільше турбувало всіх, що зрадник Юрченко міг втечи ще заки ми прибули на засідку. Аж по двох годинах чотовий Лев завважив, що з Долобичева їде підвода і подав це по зв'язку до командира Ягоди. Командир Ягода дав наказ добре заховатися, а сам ще з двома вояками в польських уніформах вийшли на шосу і пішли на зустріч підводі. На підводі їхав селянин. Ягода затримав його і провірив документи (представився як польська поліція). Це був селянин з міста Варяжа, вертався з Долобичева. Від нього ми довідалися, що в Долобичеві є авто з «рускімі товажишамі», десь біля 20 осіб. Нам того і тільки було треба. Ми дуже втішилися — значить були дані на те, що Юрченко таки попаде в наші руки. Командир відпустив підводу, а коли вже вона зникла, вернув назад до нас. Кожен був знесилений від спеки, але ми лежали терпеливо, бо була надія, що вдасться нам зліквідувати того зрадника, на якого найгірше нарікало населення і нераз нам докоряло, чому ми його не знищимо.

За якийсь час з сторони Варяжа виїхала знову підвода. Командир, Ягода подав по лінії що їде 4-ох большевиків і вони напевно нас помітили, бо дивилися також через далековид. Далі командир Ягода наказав, що за всяку ціну мусимо їх ліквідувати без стрілу, бо пропаде ціла справа — стрілянина остереже Юрченка. Підвода з большевиками зближалася помалу до нас.

Коли большевики зближилися на яких 100 метрів, вони поскакали з підводи і зі зброєю на поготові підходили ближче (це були мвдисти, що, як ми пізніше довідалися, охороняли советського комісара для справ виселення українців, що перебував в селі Долобичеві). Командир Ягода вислав на провірку емведистів ройового Діброву з Придніпрянщини (він добре говорив по-російськи і мав мундир лейтенанта мвд) і ще трьох вояків в советських уніформах. Вони мали в відповідний момент розброїти большевиків. Діброва вийшов напроти них і запитав: «Хто ви такі». «Ми красноармейци» — відповіли всі нараз. Діброва зажадав документів, бо «нада ж проверить». Один з них, старший сержант підійшов до Діброви і подав документи, а інші — далі зі зброєю на поготові — відійшли на другій бік шоси, стали за бугром і пильно стежили за всіми нашими рухами.

Командир Ягода побачив, що це рафіновані драбуги і не вдасться їх взяти без стрілу, тому дав Діброві умовлений знак, щоб їх пропустив. Може вони наберуться відваги і посідають на підводу, а тоді ми їх знищемо. Щоб їх не насторожувати Діброва поінформував їх, що ми дістали відомості що тут мають проходити повстанці і тому ми чекаємо на засідці. Але большевики не були дурні. Старший сержант ішов вже дальше шосою, а три інші —

йшли з другого боку шоси ровом зі зброєю на поготівлю. Так пройшли вони майже на другий кінець засідки. Тоді командир Ягода подав по зв'язку, щоб всі приготовились і наказав командирові Дуді, щоб вийшов напроти них і коли пічнеться стрілянина, заліг з другої сторони шоси, щоб легше знищити тих трьох за шосою.

Командир Дуда взяв від одного стрільця кулемета (це він робив в кождому бою) і ще з одним стрільцем вийшов на шосу. Оба були в польських уніформах. Він наказав большевикам стати і ще раз зажадав документів. До старшого сержанта підійшов Ґонта, взяв його документи в руки і ставив різні питання, щоб тільки довше їх затримати. Але молодший сержант, що стояв в рові, щось зорієнтувався. Він крикнув: «Серьожа, ето наверно бандити», і відразу посіяв з автомата по командирові Дуді. Рівночасно ми всі сипнули по большевиках. Старший сержант, що стояв на шосі згинув відразу, але тьом іншим вдалось залягти і вони почали відстрілюватися. Перестрілка тривала коротко, бо вістун Андруша з Харкова ще в першій хвилині перестрілки просунувся через шосу, підкрався близько большевиків і кинув на них ґранату. Як тільки ґраната вибухла він підняв голову і побачивши, що один з них ще живий, крикнув: «Рукі вверх».

Енкаведист підніс руки вгору, бо вже й так не мав чим стріляти. Ґраната розірвала йому десятизарядку. Двох інших погинули.

На наказ командира Ягоди ми забрали вбитих на підводу, полоненого зв'язали і замаскували на шосі сліди крови. Двох стрільців відвезли їх до Павличівського ліска і там мали чекати на нас. З ними пішов також командир Дуда, що був ранений в руку.

На засідці лишилися лише 12. Коло 16-ої години чотовий Лев подав, що з Долобичева їде 10 підвод з військом. На наказ командира Ягоди ми відсунулися до 100 метрів назад і лежали в бур'яні. Це їхали донські козаки, що в літі 1945 року збирали сіно на Холмщині, звідки вже населення виїхало до СССР. Потім вернули ми знову на наші становища.

По кільканадцять хвилинах прокотилось по зв'язку від чотового Лева: «Готуватись, їде авто, напевно Юрченко!» Командир Ягода подавав по зв'язку останні накази. Між іншим, щоб, як буде можливо, Юрченка взяти живого. Старатись стріляти йому по ногах.

Як авто вже було біля 30 метрів від чола правого крила, кулеметчик вістун Вишня пустив з «діхтяра» серію просто в мотор і вбив шофера. В кабіні крім шофера їхали Юрченко і старший лейтенант Леонов. Коли згинув шофер, Юрченко вхопив за керму і хотів їхати далі. Але вже грали всі наші кулемети, автомати і кріси. Саме проти мене з кабіни вискочив на шосу Леонов і хотів витягнути з кабура пістолю, але серія з автомата чотового Лева повалила його долів. Авто ще кілька разів підскочило, заїхало в середину нашої розстрільної, переїхало через рів на противну сторону шоси і стало в картоплях. Частина енкаведистів згинула відразу, а решта позіскакували з авта, залягли і почали відстрілюватися.

Почався завзятий бій. Нічого не було чути лиш клекіт кулеметів і шум автоматів. Ворог боронився завзято на життя і смерть. Становища мав він доволі вигідні, хоч всі большевики лежали купою. Знищити їх можна було тільки гранатами.

Командир Ягода дав наказ іти в наступ. Наші вояки проскакують через шосу і одні оточують большевиків, інші підсуваються ровом, щоб закидати їх ґранатами. Я також проскакував стрибком шосу, коло вбитого Леонова, коли впала мені в око його пістоля. Я постановив відчепити пістолю, бо ще не мав а хто знає чи командир мені призначить її, якщо хтось інший її знайде. Я підсунувся до Леонова і притягнув його за ногу в рів та забрав пістолю і тоді подався далі вперед. Стрілянина тривала дальше.

Нараз вибухла ґраната в большевицькому кублі. То вістун Андруша підсунувся знову на близьку віддаль і закидав їх ґранатами. На хвилину большевицькі кулемети замовкли. Було чути лише стогін ранених. По хвилині я почув стукіт по дисці «діхтяра». Значить серед большевиків є ще живі. Їм затявся кулемет. По хвилині він почав стріляти і щойно тоді, коли Андруша кинув ще дві ґранати, стріли замовкли.

Ми обережно підсунулися до большевиків і почали провіряти, перекидали всіх побитих до гори обличчям — шукали за Юрченком. Врешті один крикнув: «Є чортова морда». Командир Ягода аж зітхнув. «Ну нарешті попав».

На наказ командира Ягоди частина пішла вздовж картопель, може деякі ще поховались. Інші поробили застави від Варяжа і до Долобичева. Перед нами вискочив з картопель один енкаведист і хотів втікати, але повстанці посіяли по ньому з усієї зброї і він упав. Був ранений в ногу і здався. Це був один з провокаторів, українець з Долобичева. Його окружили і почали допитувати. Коли всі були заняті сексотом, під горбком вискочив з картопель ще один — зрадник Габданко, і цьому одному, на жаль, вдалося втекти. Він скрився за горою, а коли ми вибігли на горбок, він вже добігав до сулимського гайку.

Бій тривав 45 хвилин. Згинуло 18 емведистів, 1 попав в полон, 1 втік. З нашої сторони згинув стрілець Крук і було двох ранених.

Ми позбирали большевицьку зброю і перешукали большевиків. Вони мали в кишенях квашені огірки, цибулю, куски сала, м'яса, хліба тощо, все всуміш. За пазухами мали

пограбовані жіночі хустки, панчохи, сорочки і інші речі. В самого Юрченка знайшли за пазухою шкіру на чоботи, яку, як виявилося пізніше, зрабував у одного селянина у Нісмичах. (Пограбовані речі ми віддавали людям назад). В старшого лейтенанта Леонова знайшли ми багато дуже вартісних документів, між ними незашифрований список цілої сітки сексотів на Грубешівський повіт, на якому було позначено, коли якийсь сексот з'являвся на зустріч, а які ховалися перед большевиками. Тоді ми здобули 4 кулемети, 8 десятизарядок, 3 ППС, 8 пістоль і багато іншої зброї і амуниції.

По закінченні роботи ми від'їхали. Радости нашої не було кінця, хоч жалували за погибшим товаришем Круком, що був дуже добрим товаришем і вояком. Коли пізніше ми прибули до якогось села, то селяни гостили нас чим могли, старались нам як мога догодити і виказати свою прихильність за те, що ми покінчили з найбільшим їх ворогом.

Орест

Записки підпільника

24 липня 1948 р. — друг Беркут і я — заквартирували в с. Корчин (р-н Сколе, Дрогобицька обл.) на «Потоці» (так називається частина села).

Останніх днів населення цього села переживало «страшний суд», як називали селяни, — часи татарського лихоліття. 21 липня до села заїхали партійці, «стрибки» і МВД закладати в селі колгосп. Вони цілими днями й ночами бігали по селі і зганяли людей до сільради, щоб вписувалися в колгосп. Навіть ніччю зганяли напівсонних людей, босих, неодягнутих жінок. Населення як звичайно, ставило большевикам спротив. В сільраді просьбою, грозьбою, аґітацією, а врешті підступом і побоями старалися зламати геройську поставу селян, які ніяк не хотіли вписатись до колгоспу. Цю людину, яка не хотіла вписатись до колгоспу відсилали до окремої кімнати, в якій сиділо двох найлютіших катів цього ж р-ну — один це Благодир, насланий партієць, голова сільради в с. Синевідсько Вижне, Скільського р-ну, другий — Костів Богдан, родом з с. Крушельниця, Скільського р-ну, большевицький вислужник, перший секретар райкомсомолу. Ці два п'яні бандити кидалися на людину, як тигри на свою здобич. Людину, яка попалась у їхні руки виносили від них напівпритомну, цілу синю, скривавлену. Кількох господарів так збили, що їх з місця відвезено до шпиталю, де один з них за кілька днів помер, а решта лежали по кілька днів, а то й тижнями хворими. Багато мужчин і жінок повтікали в цей час до лісу, щоб у лісі пересидіти цей страхітливий час.

Большевицькі бандити, бачучи, що нічого не вдіють, бо всі люди втекли до лісу, — рішилися на підступ. 24 липня пополудні в Корчині вже не було ні одного сталінського бандита.

* * *

24 липня друг Беркут і я квартирували в с. Корчин у свідомих господарів, які дуже добре ставилися до нас і до нашого руху. Ці господарі не мали дітей — їх було двоє: жінка віком коло 45 років і її муж — коло 50 років. Жили вони в згоді, чесно і заможно. Коли побачили нас, то мало не плакали з радости, так зраділи немов би побачили своїх дітей з там-того світу.

Ми обидва спали на стриху, на свіжому пахучому сіні, як у перині. Були ми дуже втомлені цілонічним маршем, тому спали дуже смачно аж до снідання. Господиня принесла нам мидницю, ведро води, щоб ми помились, а потім сніданок. Поснідавши, ми попросили в господині газет, які за кілька хвилин, вона нам принесла. По обіді господиня сказала нам, що большевики виїхали з села до району. Тоді почала нам оповідати про знущання сталінських бандитів над селянами села Корчин. При тому питалася нас, в який спосіб ставити спротив большевикам. На це друг Беркут дав їй відповідь та підпільну протиколгоспну літературу. Перед вечером прийшов господар із с. Синевідсько В. і дав нам розвідку та сказав, що в селі спокійно, большевиків немає. Ми прийшли до хати, почистили убрання, чоботи, помилися і нетерпеливо дожидали вечора.

Я мав якесь прочуття, бо чомусь був дуже насторожений. Друг Беркут сказав мені: «Я піду сам на ,Потік'», бо маю багато справ до полагодження, а ти йди на «Шляхту» (частина села) і принеси наплечник з книжками, бо завтра, як лише смеркне, відходимо».

Вже смеркало. Ми попрощалися так подружньому, що мені самому опісля було дивно — так прощались, немов би назавжди. Я йшов і думав, мені було дивно чому ми так якось особливо сьогодні прощались. Йдучи, в мені зростало якесь напруження, якийсь неспокій був у моїй душі — чому, сам не знаю, і я насторожив свою обережність. Йдучи на «Шляхту» я ніс у руках натягнуту папашку. По дорозі я вступив до кількох знакомих мені господарів, поговорив з ними і дав протиколгоспні листівки і заклики. Селяни жалілися, що Костів Богдан — кровопиєць, людожер, казав, що до неділі або бу-

де в Корчині колгосп, або йому голова злетить.

Я вступив також до голови сільради, щоб довідатися точніше про большевицькі звірства. Цікавило мене яким способом большевики стараються змусити селян вступати до колгоспу та чи мають і які успіхи. Голова оповідав про нечувані звірства, які большевики примінюють до селян. Казав: «І мене були прив'язали за ногу до стола, але за кілька годин відв'язали». Чи мають які успіхи про це не знав, бо большевики тримали це в таємниці, але був певний, що не мають, бо населення трималося по-геройськи.

Я довго не задержувався, залишив голові протиколгоспну літературу і вийшов. За мною вийшла хатня дівчина — Оленка, восьмиклясниця. Я розпитував її про теперішнє шкільне життя і про багато інших речей, які мене цікавили.

* * *

Ніч була тиха і погідна. Село спало, тільки круглолиций місяць, випливши на безмежне небо, освічував стурбоване цілоденною працею і страхіттями село. Я стояв і розмовляв із Оленкою. Наразі на краю «Шляхти» загавкали собаки і зараз втихли. Ми далі стояли. Раптом почувся тупіт. Вона сказала: «Чуєте, їх іде багато ». Я відповів — чую, то нічого. Незабаром я завважив дві постаті, які йшли дорогою. Я відбезпечив свого автомата і сів за тином під хатою. Бачу — тіні повертають до тієї хати, де я присів. Вже виразно бачу дві постаті: одна в круглій емведівській шапці і палатці (хоч було погідно і тепло), в лівій руці держить ППШ, — другої постаті я добре не бачив, бо йшла позаду.

Я холоднокровно приложив свого вірного автомата до плеча і пустив коротку чергу — сім куль. З мого автомата вилетіло сім куль в самі груди емведівського вислужника — зрадника українського народу, першого секретаря райкомсомолу — Костів Богдана. Він із страшним ревом, як дикий звір, повалився на землю. Другий бандит, що йшов позаду Богдана скочив на дорогу за тин і почав стріляти до мене (він був ранений і помер у шпиталі). Я скочив у сад, звідси у другий і третій. Коли я вийшов на дорогу, то чув густі постріли коло хати голови сільради. Я вже собі з цього нічого не робив, — я тепер пан ситуації.

Місяць світив мені дорогу, і я з гордістю, немов пів світу побідив, бадьорим кроком йшов дорогою, яка вела до лісу.

* * *

В цей час, коли я вбив Богдана, він якраз ішов по голову, щоб забрати його до сільради, а решта большевиків (їх було багато) мали окружити село і зробити облаву. Це, одначе, большевикам не вдалося, бо мої постріли насторожили людей і вони повтікали до лісу. Надраном большевики наловили трохи людей, які не вспіли втекти, і робили з ними мітинґ. На мітинґу змушували людей, щоб підписували заяви вступу до колгоспу. Одначе, з селян ніхто не вписався.

Так большевицькому вислужникові Костів Богданові скоріше злетіла голова, а в Корчині колгоспу таки не вспів заложити.

* * *

Другого дня через корчинських селян я получився з другом Беркутом й іншими повстанцями. Всі вони складали мені ґратуляції.

Ми пішли далі... Пішли казати українському народові правду. Ми пішли далі — бити таких богданів . .

Так борються українські повстанці і революціонери за правду, за волю народу. **Так українські повстанці і революціонери били, б'ють і битимуть усіх ворогів волі України.**

6. XII. 1948 р.

С. Хрін

Вістун УПА Тетяна

(Прощання і перехід кордону)

Курінь УПА, а з ним багато добрих друзів відійшли 29 червня 1947 р. в УССР. Після їх відходу відбулась велика облава, яку проводили кількадесять тисяч поляків, большевиків і чехів. Сам відхід рідного війська все ж таки вплинув на кадри. Курінь цей був же ж їхньою обороною і гордощами. Одні приготовляють пляни відходу під зону, другі приготовляють іти вслід за сотнями.

Таня прощається з рідними повстанцями. Може й назавжди доведеться залишити рідне село, де вродилась, зростала, де пройшли її діточі і юні літа. Прощає свої стежечки, поля й ліси. Прощає могилку матусі. У хусточку завиває грудочку землі. Прощає свої села і гори, куди проходила днями й ночами, полагоджуючи організаційні справи. Прощає свої улюблені місця, де пережила гарні хвилини повстанчого життя, де співала своїх улюблених пісень.

«Прощайте, я може верну до вас! Тепер іду продовжувати святе діло в Україні. Туди пішли сотні, туди кличе мене обов'язок, туди пішов мій рідний батько, рідні і Василько!»

Таня любила Україну. Вона знала, що бути в лавах бійців, це ще не любов. Повною любов'ю України буде називатися та, що полюбить її чесно і правдиво. Хто в боротьбі за неї віддає всі сили свої, працю, знання і здібноці. Хто з насолодою приймає труди і невигоди, біль і смуток, і із запалом виконує завдання і завжди старається себе вести гідно, примірно, в зустрічі з ворогом є безстрашним, опанованим в небезпеці, йде без скарг і в боротьбі себе вдосконалює! Вона знає, що в праці й боротьбі кріпне і росте людина. Треба йти по вказівках досвідченого боротьбою проводу і бути вірному до загину.

Востаннє прощається зі своєю подругою-односельчанкою повстанцем д. Калиною. Обняла її, приголубила. Прощай, зітхнула. Чи доведеться нам ще тут зустрінутись? Важко, це не відоме. Воно далеко перед нами.

Прощай Калино. Згадуй добрим словом, хай з тобою йдуть радощі, які ми разом прожили, я їх беру також з собою в Україну. Вони будуть для мене насолодою у хвилинах самоти.

Коли впаду то згадай мене і скажи батькові, що я пішла правим шляхом, який він мені вказав і вірною була Україні до кінця.

Дві подруги прощалися як вояки: Слава Україні! Героям слава!

На горі Маґурі зібралось багато повстанців; між ними провідник Мар, д. Давиденко та інші. Провідник відходить під зону, а д. Тетяну, Марійку, Марту, Дуная і д. Стира прощає в небезпечну дорогу. Дівчата-повстанці, кожна зокрема дістає на пам'ятку «на віно 1 доляр». Важко було розставатися з друзями, із котрими спільно проведено 3 роки підпільної боротьби. Ще умовляють собі таємні пункти, час стріч й обіцяють зустрінутись в Україні.

В напрямі кордону посувається 5-ох повстанців. Далеко в лісах чути ворожі постріли. Вони йдуть мовчки. В цю ніч 14. VIII. 1947 р. мають перейти кордон. Її це завдання не лякало. Вона в цю хвилину роздумувала над стрічею з зв'язковим ст. віст. Савкою на горі Маґурі. Він до неї приносив від Василька записки «На — тя». Перед Савкою згадала гарні давні дні. Питалася чи піде до к-ра Біра. «Поздоровіть його від мене, скажіть йому, що я також переходжу кордон десь біля Дидьова або села Руське і буду в котромусь прикордоннім районі». Савка обіцяв виконати це. В очах Тані стояли сльози. 16. VIII. буде переходити він кордон з Буревієм.

Находила ніч. Перейти большевицький кордон, дуже важко і не дивниця, щоб не дразнити себе, не роздумувати над важким завданням, а погодитися з твердим фактом, тому всі мовчали. Кожен бажав, щоб темні тіні, щасливо вийшли на ясні береги дня.

Таня відчула тепер жаль за Васильком. Ця людина, якою вважала найближчою собі в світі, сьогодні відійшла далеко. Їй хотілось в цю хвилину подивитись на його обличчя, прочитати чи він той сам.

Ось і Сян. Блестить і б'є холодом вода. Підсуваються обережно. Ніхто не роздягається. Таня найвідважніша між ними, перша рунула в глибоку по пахи воду несучи в руках пістолю і клуночок, а в ньому стара шинеля, щоб перешити собі з неї плащик, хустка, дрібні речі, записки, а в малому вузлику грудочка землі з могили матусі і зілля пристріт і любисток-васильок на пам'ятку.

Загартована партизанськими маршами грудь, всисає холодний воздух, рвучкі хвилі льодом обливають тіло, проникають до кості. Бистрі неспокійні партизанські очі шукають ворога на кордоні. Перебрили воду. В тім блиснули ракети, впали стріли. Усі залягли, але Таня зорієнтувавшись, що їх тут ворог запримітить на рівнині, перша скочила і шепнула «за мною». Ворожі черги з кулеметів блискучими жемчугами летіли одна за другою.

Перервались через алярмові дроти, заорані скиби і зникнули в полях.

Заблудили. Хлопці-друзі втратили напрям. Та Таня скоро їх орієнтує і беруть напрям на село Лютовиска. Тут в'яжеться д. Стир через селян з повстанцями і ця група повстанців уже біля батька сл. п. провідника Левка над с...

Безустанні дощі. Дівчата на Бадьові. Наші буди. Пор. Кармелюк, пор. Мирон, хор. Тараско, реф. Зимний, реф. Чорнота, реф. Чорнота малий, пров. Бойко, та ряд стрільців. Зловлені аґенти. Відношення до дівчат стає романтичним.

*

Вона йшла в Україну, виснажена з голоду, втомлена маршами і сталою погонею ворога. Ішла, щоби не тільки продовжувати боротьбу, але як жінка, дати примір іншим. Любила Україну безмежно.

(Фраґмент із записок к-ра С. Хріна, що він їх підготовляв для спомину про вістуна Тетяну.)

Вістун УПА Камінний

Залізна завіса

Спомин, присвячений вшануванню пам'яті впавших друзів

Наш відділ «Переяслави I» належав до воєнної Округи «Буг», Тактичного Відтинка «Розточчя». Терен його дії: Яворівщина. Засадничо, згідно з партизанською тактикою і в наслідок здобутого досвіду, повстанські відділи рідко коли трималися свого терену. В більшості вони «рейдували», щоби цим способом дезорієнтувати ворога й утруднити йому збирання відомостей про відділ. Таким «рейдуючим» відділом був і наш. Час до часу зустрічались ми з командою Тактичного Відтинку в заздалегідь умовленому місці, діставали нові накази й інструкції, а потім знову рушали в дорогу. За наказами переходили ми теж на Закерзоння. Тут, особливо в Ярославщині, був неначе наш другий терен діяння. Відділам, які тут діяли під командою к-ра Залізняка, приносили ми часто допомогу в формі медикаментів, амуніції й грошей.

Однак, продіставатися в якийнебудь бік через польсько-большевицький кордон було нелегкою справою. Большевицькі погранзастави слідкували за нами незвичайно пильно, особливо ніччю. Тим способом хотіли вони унеможливити всякий зв'язок і утруднити взаїмну допомогу між українськими повстанцями по обох боках границі. Коли додати, що кордон цей був ще всякими можливими способами забезпечений, тоді стане ясним з якими труднощами мусіли ми рахуватися.

Осінню 1946 р. наш відділ під командою к-ра Бриля повернувся з Закерзоння в Яворівщину. Тут мали пов'язатися з к-ром Тактичного Відтинка й дістати від нього нові доручення. Крім цього, мали ми ще зорганізувати різні необхідні речі, яких на Закерзонню було брак, а в Україні можна було їх скоріше набути, чи купити, або й здобути в боях. Все це мало бути призначене для ще одного відділу нашого ТВ, який залишився на Закерзонню, як теж для відділів к-ра Залізняка.

Полагодивши всякі формальності з Командою ТВ і зорганізувавши всі потрібні речі, особливо теплий зимовий одяг, ніччю 1. II. 46 відділ вирушає в рейд на т. зв. Закерзоння. По дорозі, в с. Висівка, долучує до нас ще вишкільник к-р Лобода, разом зі своєю охороною. Всі обладовані тягарем. Трьох коней, яких беремо зі собою, навантажено амуніцією. З Висівки вибираємося далі в намічену дорогу.

Ніч була темна, замрячена. До цього падав ще густий дрібний дощ. Дорога дуже тяжка, бо під ногами ховзько. Вантаж і одяг намокли й тим додали ще більше тягару воякам.

Щораз ближче зближаємося до кордону. При зовсім замряченій і темній ночі зоровий зв'язок між повстанцями був неможливий. Та це нам аж так дуже не перешкаджало, бо кожний з нас мав добре розвинений слуховий змисл і партизанський «нюх». Такі нічні марші нам не першина.

Промокле й змучене вояцтво ледве волікло ногами, але вірило в щасливий перехід кордону, хоч був він не абияк стережений. Перед границею були побудовані обсерваційні й підслухові вежі, на яких стало сиділи большевицькі підслухи. Поміж вежами знаходилися замасковані большевицькі підслухи. Поміж вежами знаходилися замасковані бункри, в яких перебували большевики. Бункри мали між собою телефонічне получення. Перед ними знаходилися дротяні загороди, подекуди позаміновувані. Цього большевикам ще не вистачало. Вони обвели їх електричною струєю й автоматичними ракетами. Не завваживши дротика, який получував зі собою ці ракети й зачепивши його ногою можна було спричинити вистріл червоної ракети, а тим самим повідомити погранзаставу, що хтось небажаний проходить кордон. У віддалі 100 м. від дротяних загород простягався широкий пас заораного й заскородженого кордону, на якому по слідах пограничники орієнтувалися про те, чи хтось смів його нарушити.

Граничні перешкоди не були для нас аж такі страшні тому, що ми добре орієнтувалися про їх розположення. Підсунувшися ближче до границі, переднє обезпечення відійшло дещо більше вперед, щоби приготовити декілька проходів у дротяних загородах для переправи відділу. Воно справляється зі своєю роботою досить скоро так, що незабаром і відділ наближається до приготованого місця. Задержуючи якнайбільшу тишину проходимо попри наших вояків з переднього забезпечення, які зайняли становища. Один за одним переступаємо уважно ракетовий дротик. Але тут біда, що коневі наказу не даси. Він, як на злість, зачіпає за дріт і рівночасно з тим темноту прорізує світло ракети. Не тривало й хвилини часу, як в наш напрям посипалися з усіх боків стріли. Почався бій. Большевики були від чола і по боках. При світлі ворожих ракет, які тепер безупинно освічували поле бою, з правого боку почав по нас бити ворожий кулемет. Він мав добре

поле обстрілу. Примусив нас залягти. Командир роя бул. Воїн вистрілює просто на це вороже гніздо ракету. Використовуючи її світло, кулеметник віст. Залізняк посилає туди черги зі свойого «Дегтярова». В короткому часі ворожий кулемет мовкне. Вороже гніздо знищене.

— Вперед! — видає наказ к-р Бриль.

Вояцтво рушило допереду, але дальший марш утруднює нам друге вороже гніздо з ліва. К-р Бриль звертається з наказом до роєвого ст. віст. Вітряка, щоби цей знищив його. Вітряк зі своїм роєм зав'язується в бій, але по короткому часі в ньому гине, разом зі стр. Омельком. Тоді к-р Бриль заходить це гніздо зі заду й довгою серією з автомата ППС нищить трьох большевиків, які там були.

— Бігом допереду. — паде наказ.

Вояцтво зривається і під сильним ворожим вогнем підбігає стрибками вперед. В цьому часі паде прошита кулею 8-літня дівчинка, яка разом зі своєю мамою проходила з нами кордон. Большевики вбивають нам теж наших коней обвантажених амуніцією.

Переднє обезпечення пішло пробоєм. Частину большевиків воно знищило, а решта розскочилася на боки. Там знова зазнали ми дошкульної втрати — згинув командир-вишкільник Лобода, який був біля переднього обезпечення, та стр. Тато.

Кількох стрільців прискочило ще до вбитих коней, розвантажило їх під свистом ворожих куль і забравши амуніцію відступило за відділом. Большевики посилають ще за нами серії, часто спалахують ще ракети, але нас закриває вже закерзонська темна ніч. Ми перейшли кордон.

Відбившись від границі яких 5 км., робимо в корчах біля с. Чапляків першу зупинку для відпочинку. Тут командир розділив забрану з коней амуніцію між поодиноких вояків. Потім маршируємо далі до більшого комплексу Кобильницького ліса. Біля присілка Ломина перебуваємо протягом цілого наступного дня. Кожний відпочивав після струдженої ночі.

Вечором вирушили ми в дальшу дорогу. Мандрували цілу ніч. Щойно над ранком добилися до куреня к-ра Залізняка. У великому лісі біля с. Сурмачівка квартирував його один відділ.

Наші втрати в бою на пограниччі були: впавшими 4-ох повстанців і одна дівчина та пропавших 3 коні. Як донесла нам пізніше розвідка, то большевицькі втрати були далеко більшими від наших. Число своїх ранених большевики законспірували.

Із новин військової техніки:

ВЕЛИКОБРІТАНІЯ:

Нові типи літаків. На найдовшому засіданні цього сезону, яке відбулося на початку березня цього року, Палата Репрезентантів схвалила, що на протязі одного року половину брітанських денних мисливських літаків становитимуть літаки типів «Swift» і «Hunter». Цим рішенням нарешті покладено кінець довгим очікуванням заміни перестарілих типів мисливських літаків новими, які дорівнюють найновішим совєтським мисливським літакам.

Рівночасно в бюджетному році 1954/55 повинно, в двічі збільшитися число нічних мисливських літаків, спочатку новою версією типу «Venom», який має заповнити час, доки в користування RAF-у не буде відданий новий літак типу «Jarelin». Цей новий тип нічного мисливського літака має крила у формі дельти, може розвивати скорість понад 1 000 км на годину, може діяти незалежно від атмосферичних умов і може оперувати в стратосфері. Практика показала, що численні радарні прилади і ракетні гармати, що конечні для поборювання реактивних бомбовиків вночі і при поганих атмосферичних умовах, можуть бути транспортовані тільки двомоторовими мисливськими літаками.

На цьому ж засіданні подано також, що вже почалась серійна продукція бомбовика V-кляси типу «Vickers Va Liant». Незабаром пічнеться також серійна продукція бомбовиків тої самої кляси типів «Victor» і «Vulkan».

Новий підводний човен. Вже закінчено будову нового підводного човна, що зветься «Explorer», і якого будову почато в 1948 році. «Explorer» може розгорнути скорість (під водою) 20 вузлів (37,1 км) на годину, а його мотори порушує надокис водня (воденьгіпероксид); відпадає отже потреба в допливі атмосферичного кисня а це уможливлює довге й безперервне перебування човна під водою.

Новий брітанський підводний човен «EXPLORER»

Цей новий підводний човен являє собою уліпшений німецький підводний човен, якого конструктором був німець д-р Вальтер і який попав в руки англій-

цям у 1944 році ще заки німці могли його вжити в бойових операціях.

Нові танки. Брітанське міністерство війни повідомило, що в користування панцирним частинам передано новий танк «Conqueror». Цей новий танк — порівняно з танком типу «Centurion» — ширший, розгортає більшу скорість, має краще опанцирення і споряджений сильнішою гарматою.

Знатоки твердять, що гармата цього нового танка має калібер 120 мм, а це зрівнює цей танк з совєтським танком «Йосиф Сталін III» і з німецьким «Тигром».

«Conqueror» — порушуваний аеро-мотором найновішої конструкції. Його гармата є споряджена спеціяльно уліпшеною електронною контрольною системою, що уможливлює стріляння як горизонтально так і вертикально. Обслуга танка складається з 4-ох людей.

США:

Нові бойові літаки. 15 березня ц. р. американські журналісти мали змогу вперше оглядати два цілком нові бойові літаки, що можуть стартувати **вертикально** (вторч) і **приземлюватись простопадно.** Ці

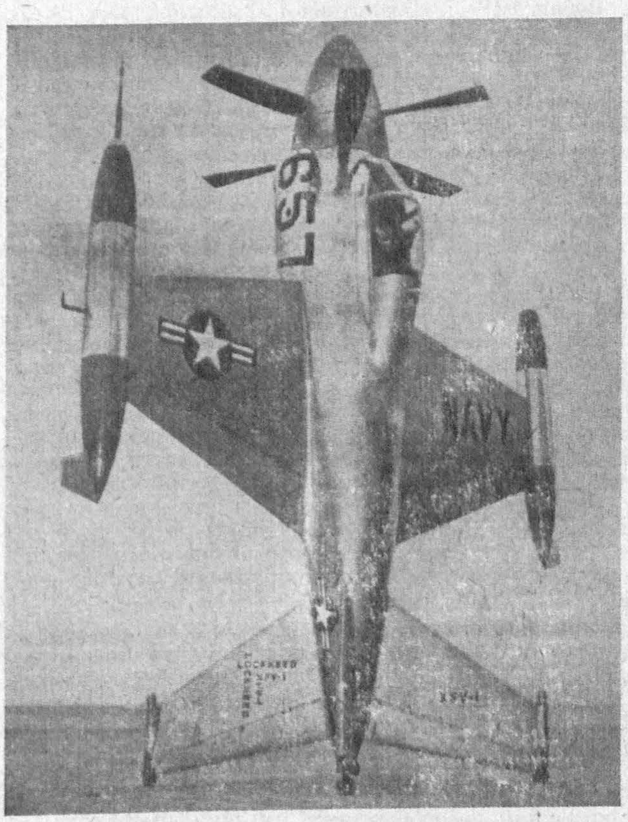

«XFV-1» в позиції до вертикального старту

нові літаки, що то вносять такі революційні зміни в летунстві, це «XFV-1» і «XFY-1», подібні до себе випуски двох різних фірм.

Обидва літаки споряджені турбо-пропелерним мотором, який порушує літака безпосередньо — силою поштовху і, посередньо — силою тягнення за допомогою вправлених ним в рух двох пропелерів, які обертаються в протилежних напрямках. Сила цього мотору виносить 5 500 PS.

Сила поштовху і сила тягнення оцього турбо-пропелерного мотора є більша як тягар літака, а це виключає потребу летовищ чи авіоматок в дотеперішньому їх виді.

Обидва літаки можуть розгорнути в поземному польоті скорість 800—900 км/год. Сидження пілота сконструйовані так, що пілот сидить завжди в однаковій нормальній позиції, незалежно від вертикального а поземного польоту.

Обидва літаки, які покищо є тільки експериментальними літаками, знайдуть широке застосування передусім в морських збройних силах, далі і в летунстві, головно там, де терен буде непридатний для посадки чи старту нормальних літаків.

Літак «XFV-1» може стартувати вертикально і поземно, а «XFY-1» тільки вертикально.

Праці над цього типу літаками тривали три роки. Найважливішою проблемою була належна тягова сила мотору; це питання знайшло свою розв'язку в турбо-пропелерному моторі.

«Скайсвіпер» — «вимітач неба». В США випродуковано нову автоматичну протилетунську гармату, що діє подібно як кулемет. Ця гармата споряджена радарним приладом, який викриває реактивні ворожі літаки при всіх атмосферичних умовах і при повній темноті на малій і середній висоті. Вона має теж рахівничий апарат, який після наставлення даних, відчитаних з радарного плиладу, автоматично наставляє гармату на ціль і рівночасно заряджує гармату.

Калібер цієї гармати 75 мм. Зарядження і вистріл відбуваються автоматично. Стрільна важать 12,5 фунта, її далеконосність — 4 милі, а скорість її вогню — 45 вистрілів на мінуту. Стрільно має запальники, що розриваються перед ціллю.

Радарний прилад, засяг дії, якого становить 24 км, автоматично і в відповідних проміжках часу провірює («вимітає»!) небо. Ця протилетунська гармата важить 10 тонн а перевозиться її тракторами. Для урухомлення її підстави (ляфети) і радару потрібно 5 мінут часу.

Виміри гармати при транспорті: довжина — 7,62 м, ширина — 2,43 м, висота — 2,13 м.

Над цією гарматою, яка є справді «чудом техніки», працювали 10 літ. Вона складається з 12 000 частинок, 317 різних радіових і електричних лямп, 572 різних підйомних механізмів та понад 3 200 м різних дротів. Її продукується тепер серійно. На її випродукування потрібно около 250 годин праці.

Ці гармати тепер вжиті для оборони побережжя США. Вони творять неначе «оборонну парасолю» над США.

Нові керовані на віддаль літаки для ОПАП-у. Головна квартира американських летунських збройних сил подала до відома, що в першій половині березня цього року почалисоя перші транспорти нових, незнаних дотепер літаків типу «Матадор В-61» до Німеччини. Ці керовані на віддаль літаки є призначені для летунських збройних сил ОПАП-у. Місце їх постою в Німеччині держать в таємниці. Фахівці твардять, що бази цих літаків є віддалені від теперішньої залізної завіси на 150 км.

«Матадор — В-61» є подібний до реактивного бойового літака. Він споряджений реактивною турбіною, а старт його відбувається при помочі спеціяльної ракети з вистрільних рамп. За офіційними даними цей літак може розвинути скорість 900 км на годину, а засяг його польоту становить 500 км.

З книжок і преси:

ТВОРЦІ МОДЕРНОЇ СТРАТЕГІЇ

E. M. Earle: Tvorci moderne strategije, Беоґрад 1952, стор. 603 (переклад збірної праці п. н. «Makers of Modern Strategy. Military Thougth from Machiavelli to Hitler», Princeton 1943).

Помилятимемося, хто й надалі гадає, ніби старшинський корпус юґославської армії це ті ж самі напівграмотні партизанські командири, що вчора. Молода держава заставила своїх військовиків працювати туго: без кінця відвідувати всякі курси — від «політграмоти» й середньошкільних предметів аж по вузькоспеціялізовані з військознавства. Для вояцтва (й для військової пропаґанди серед цивільного населення!) видається тижневик «Народна армія» й ілюстрований журнал «Фронт»; для старшин — журнал «Војно дело» (Військова справа) і спеціяльна серія військової бібліотеки. Вже й не згадуємо про популярно-інформативні публікації та про масу белетристично-спогадової літератури з останньої війни — в загальних видавництвах. Маємо тут до діла із справді подивуґідною енерґією й рухливістю; де недостає власних сил, там нераз не цураються перекладати з інших мов, сьогодні головно — з англійської.

Саме й оця книга це переклад американської збірної публікації 20 авторів з-перед десятка років; нераз тут не відстрашувало те, що останні її розділи (про стратегію ЧАрмії, Гітлера й японців) писані з перспективи 1943 р.

Книжка подає перегляд ідей воєнної доктрини від Макіявеллія по Сталіна й Гітлера, а які лягли в основу понять модерної стратегії всіх націй. Сама публікація була опрацьована в своїх розділах окремими фахівцями американцями за загальною редакцією Е. М. Ерла, видатного вченого військознавця й ітсроика військової справи при університеті в Прінстоні. Кожен розділ має ще подану порівняно обширну бібліографію англомовних опрацювань, дотичної теми, отже й цілість це щось ніби орієнтівний провідник для охочих судіювати дотичні питання. Юґославські перекладачі не посоромилися подати для своїх читачів енциклопедичні пояснення до імен і подій, що названі в тексті. Розгляд розвитку стратегії включає не тільки військовиків, але й напр. економістів, геополітиків чи воєнних істориків, що їх ідеї принесли щось нове, чи то вплинули й на стратегічні концепції; при тому з військовиків взято до уваги теоретиків, і не практиків військового діла. Теми ж підібрані так, що в цілому книжка подає й образ національних воєнних доктрин Франції, Німеччини, Англії, СССР, США, Японії і врешті — повітряної й морської війни. — В цілому книжка написана так приступно, щоб її могли розуміти й невійськовики; зрештою її інтенція й була познайомити з воєнною проблематикою якнайширші кола громадян, бо ж війна це не тільки справа військовиків, чи то, як говорив Клемансо, «війна це надто серйозна справа, щоб її можна було передати в руки генералам». — Юґославські видавці застереглися єдино перед «ідеалістичним поглядом на суспільні явища» авторів та перед «недостачею правильної аналізи й висновків, спертих на базі матеріялістичного вчення».

Макіявеллі був першим, хто по-новочасному став розуміти воєнне мистецтво: на його думку, існування й велич держави «забезпечені лиш тоді, коли військова сила займе належне місце в політичному ладі (даної держави)». В наслідок воєнно-технічних (винахід пороху й розвиток артилерії!) і тактичних змін (зріст ролі піхоти на війні!) у способі воювання в 15—16 ст. Італія стала бойовищем завойовницьких сусідських армій. Недоля власної батьківщини серед патріотів викликала живе зацікавлення військовими питаннями. Щоб здешевити кошти війни з м. Пізею, 1506 р. схвалено в Фльоренції перший закон про загальну військову повинність громадян Тоскани (ordinanza), які й стали відбувати реґулярний військовий вишкіл. Автором цієї думки був саме Макіявеллі, що як військовий теоретик заступає думку, щоб для перемоги в війні вжити всіх наявних сил і то не лише збройних. Підкреслював вирішну ролю людини (вояка) і матеріялу (артилерії) на війні і звідти рішуче заявлявся проти наємного кондотьєрського війська Для нього бій це ціль кожної воєнної дії, а для вояка найважливіше це дисципліна, більш навіть ніж мужність. Для М-ія війна перестала бути знаряддям реалізування вищих цілів (Божої справедливости, правди), а методи воювання перестали підчинятися етичним міркам і обмежуватися тільки до устійнених лицарськими традиціями правил. Успішний вислід війни, — гадав М-і, — залежить від вирішення отаких чисто раціональних питань щодо засад її ведення. Отак вивчання війни він зробив соціяльною наукою: її він відділив від розгляду етичних цілів і тісно пов'язав з устроєвим, економічним і політичним мисленням.

Вобан. Розріст французької армії впродовж 17 ст. ішов у парі зі спорядженням її артилерією й технічними частинами, а це вимагало й стрункішої побудови її командувальних установ, а розвиток фортифікаційної техніки — окремої підготови старшин. Не дивно, що саме з Франції вийшов військовий інженер С. Вобан, якого теоретичні праці про облогу, здобування й оборону фортець вплинули на військову думку Заходу в 18 ст., і здобування твердинь стало уважатися неначе найважливішою акцією в тодішніх війнах. В-н був основоположником «військової географії» Франції (вивчував оборонність її кордонів!), споборником організування окремих технічних частин в армії, винахідником баґнета і врешті — прихильником казармування вояків, а не заквартировування їх серед населення. Вперше став стосувати систему «глибинної оборони» укріплених пунктів. Розуміючи стратегічну ролю твердинь, пропаґував політику «заокруглювання посідань» Франції. Твердині для нього важили як пункти, що контролюють важливий шлях і як пункти боепостачання. В обороні Франції перед нападом передбачував створення тяглої лінії укріплень із твердинями як особливими опірними точками. Ці його міркування лягли в основу модерного поняття «укріпленої смуги».

Фрідріх Великий, Ґібер, Бюльов. У висліді французької революції 1793 р. професійна армія замінилася загально-громадянською, а війна з «обмеженої», династичної стала народньою (національною), «необмеженою», «тотальною». Зросло суспільне становище вояка, що й лежить в основі модерного авторитету вояка в громаді. Свідомого ідейного борця стало можливим вживати і в розімкнутих бойових формаціях без побоювання, що він здезертирує. — У тогочасній же Прусії страх перед дезерціями силуваного вояка привів до казармування, а з другої сторони — до широкої опіки над ним з погляду постачання, до педантного його вишколення й прищеплення йому почуття безоглядної здисциплінованости. Страх перед риском (коштовного!) бою приводить до стратегії облягання твердинь і дрібних успіхів отже — затяжних воєн. Шлеською війною 1740 р. Ф-х В. започаткував стратегію «блискавичної війни»; праці над поліпшенням пруської армії зробили з нього й військового теоретика: через обмежені засоби країни, що не витримала б затяжної війни та ще щоб охоронити армію перед дезерціями, — доручував пруській армії саме блискавичну війну. Ці думки й лягли згодом в основу стратегічних мірку-

вань новітніх німецьких військовиків, хоч сам їх автор пізніш обстоював позиційну війну, війну затяжних маневрів, розбудову твердинь і армійських маґазинів (бо ж у бою рішає часто випадковість і тому не варт «рискувати»!), а звідси й доручував маршовий порядок частин, тотожний бойовому.

Ентузіяст Фрідріхової стратегії француз Ґільбер теоретично обґрунтував потребу патріотичної, хоч і обмеженої числово, армії; на здобутій території така армія не повинна спинятися перед всякими реквізиціями, щоб тяганням за собою маґазинів не стала неповоротливою. Саме в тому часі французька армія ввела важливу зміну: як тактичну військову одиницю введено дивізію. Ґ-р пропонував тактику окремого маршування таких дивізій і сконцентрованого їх вдаряння в місці бою (цю засаду згодом широко стосував саме Наполеон!), щоб так уникнути транспортно-постачальних труднощів.

Граф Д. Бюльов розвинув ідею «політичного простору»: для нього держава без належного мінімального простору — неефективна, бо всяка сила має свою мінімальну межу. Він впровадив розрізнювання понять тактики, стратегії й оперативної бази (лінії, що сполучує оба скрайні заготівно-постачальні бази, з яких і вирушатиме наступ!). З Наполеонової тактики поробив висновки про вищість рухомої війни над позиційною; воєнна наука це опановування засад керування арміями в плянованих концентричних ударах.

Клявзевіц і Жоміні — інтерпретатори Наполеона. Теоретичними інтерпретаторами практичних воєнних успіхів Наполеона були швайцарський француз Жоміні та пруський німець Клявзевіц, основоположники модерної військової думки. Жоміні, сам вичувач Бюльова й Клявзевіца, начальник штабу в Наполеонового маршала Нея, а згодом реформатор російського генштабу, свої думки висловив головно при нагоді аналізи воєн Фрідріха В. й Наполеона. Військознавство завдячує йому устійнення поняття внутрішніх і зовнішніх оперативних напрямків та визначення причин, що про такі напрямки співвирішують. Для нього основні (і незмінні в часі!) засади стратегії це: 1) привести свої сили на вирішну точку бойовища та по змозі й на комунікаційні лінії ворога і 2) відповідним маневром кинути свої головні сили там, де в ворога (і на бойовищі!) сили менші, а при тому так, щоб пляново були нараз використані всі їх можливості. Мистецтво ж того полягає в правильному виборі оперативного напрямку (оперативний напрямок для Жоміні це та вся смуга, що її займає армія, виконуючи своє завдання!). Битви вирішуються не всіми наявними силами взагалі, але тільки тими, що були кинуті в бій. Внутрішній оперативний напрямок буває тоді, коли приходиться діяти проти кількох ворожих армій, виступаючи за чергою проти кожної з-поміж них окремо; тоді він догідніший від зовнішнього. Завдання командувача це заволодіти оперативною зоною (простором поміж власними й ворожими оперативними базами!), а тим самим Ж-і заявляється й за перевагою офензиви над обороною. Він вперше довів отак, що «хаотичні» марші Наполеона по Европі мали глибоко-раціональну підставу.

Тоді як Ж-ія цікавили теоретичні засади стратегії, то Клявзевіца займав характер самої війни. Він правильно схопив, що найперша ціль тут це ворожі оперативні сили, а найважливіший засіб війни це бій; війна ж це акт насилля над противником, щоб той вчинив нашу волю; вирішується вона кров'ю й філянтропії не знає; вивчати ж теорію війни можна тільки з поступків воєнних геніїв і не спекулятивно. Тактика це наука про застосування збройних сил в бою, а стратегія це наука про стосування боїв, щоб досягти воєнної цілі. Всі дії вояка спрямовані єдино на підготову до боротьби в окресленому місці й часі. Війна це продовженя державної політики іншими (насильними) засобами, але політичні напрямки й задуми вже не повинні суперечити засобам війни (це пункт, що викликував дуже розбіжні тлумачення!). У війні з ворожою коаліцією найперше слід ударити на найсильнішого противника для моральної дії й на інших, слабших. К-ц заторкнув і питання психологічної війни. Для нього найкраща стратегія це бути сильним взагалі, а далі сильним у вирішній точці. У спорі, що сильніше: оборона чи напад — заявлявся в стратегії за обороною — з політично-моральних міркувань, алеж — скорий, енерґійний напад це найуспішніший пункт оборони. Підкреслював вагу ірраціонального чинника на війні — вартости бойового духа армії, і не тільки її чисельности.

Економісти: А. Сміт, О Гамільтон, Ф. Ліст. Економічний розвиток европейських країн у 19 ст. звернув увагу й на все більшу ролю в війні економіки країн. Низка економістів-теоретиків принесла чимало нового до модерного розуміння стратеґії. — А. Сміт теоретик економічного лібералізму уважав, що оборона країни важливіша від добробуту, себто для оборони власної свободи слід змобілізувати всі економічні ресурси; Ф. Ліст тут висловлювався, що «сила важливіша від багатства». На думку Сміта, держава повинна постійно призбирувати запаси золота й срібла як воєнний фонд; вона повинна інтервеніювати в економічних справах, якщо там ідеться про воєнну потугу народу, вона бо спирається на економічних підвалинах. Був прихильником професійної армії, щоб не відтягати громадян від продуктивної праці. — О. Гамільтон, американський політик пропаґував економічне унезалежнення США від воєнно-важливого промислу закордону (власну розбудову зброєневих фабрик і воєнно-морської фльоти). Німецький еміґрант-економіст Ф. Ліст був завзятим прихильником протекціонізму супроти власнокрайової індустрії, щоб тим забезпечити незалежний економічний потенціял на час війни. Нінащо здасться багатство одиниць, якщо заслабим буде народ, щоб захистити цей добробут і безпеку від інших народів; влада повинна підтримувати зростання воєнної потуги держави. Був прихильником економіки більшепростірних комплексів. Підкреслював вагу залізничних ліній для оборони кордонів, зокрема ж Німеччини, яка з розбудовою мережі залізниць стала міцним оборонним бастіоном в Европі. Слушно підмітив, що така залізнична мережа дозволяє зменшувати число постійних армій по европейських державах, бо дає змогу перекидувати їх в загрожені райони. Звернув увагу на проблему прохарчування армії й населення в війні.

Енґельс і Маркс. Друга половина 19 ст. принесла з собою й розрібку питань соціяльної війни й повстань, зокрема Енґельсом і Марксом. Оба вони, зацікавлені в зреалізуванні гасел соціяльної революції, живо займалися питаннями стратеґії. Їх можна б уважати батьками тотальної війни, яка має тільки різні фронти: збройний, економічний, психологічний. Куди важливіша роля припадає тут Ф. Енґельсові, що сам був виучувачем Клявзевіца. Е-с був завзятим прихильником офензиви й «войовничости», а свої теоретичні міркування спирав на досвіді поразок революції 1848 р. Для нього дефензива це смерть усякого повстання. Економічна криза породить соціяльну революцію. В стратеґію увів визначування догідности пори. Проповідуваний обома ними «союз революції з селянством» був згодом майстерно застосований большевиками в 1917 р. Вдумливі були Енґельсові аналізи операцій Кримської й Німецько-французької війни 1870 р. Основою проповідуваної ним позитивної військової політики була доктрина про демократичну армію («озброєний нарід») і віра в нехибне її поступове реалізування, як вислід все дальшого умасовлення армії і загальної військової повинности.

Мольтке і Шліффен. Вишкіл, організація й теоретичне вивчення природи воєн непомірно скріпили

пруську армію в 2-ій половині 19 ст. Створений Шарнгорстом 1806 р. і унезалежнений від міністерства війни 1921 р. пруський генштаб відіграв велику ролю в розвитку німецької воєнної доктрини. Становище начальника генштабу чудово використав Мольтке, що факт розбудови мережі залізниць у Німеччині прекрасно використав у битві під Садовою 1866 р. та під Седаном 1870 р. Наполеонову засаду концентрування маси війська вже на самім бойовищі в висліді точного штабного плянування. Цими перемогами М-е довів слабість т. зв. внутрішніх оперативних напрямків при змодернізованому транспорті противника та при малому оперативному просторі. В обличчі грядучої франко-російської коаліції М-е був за позиційним триманням німцями фронту на заході й офензивою проти Росії на сході.

Однак його наступник Шліффен рішився за блискавичним міцним наступом на Францію і цей плян з 1905 р. в основному був німцями двічі застосований: у I-ій і 2-ій війні. Ш-н присвячував усю увагу модерній військовій техніці й створив рухому важку артилерію та нові роди зброї (залізничні й повітреплавні частини), був прихильником стратегії знищування противника. Серед німецьких військовиків створив школу, пройняту вірою в перевагу стратегічної ініціятиви, рухливости й маневру оточування. У 2-ій війні німці здійснили засаду несподіваности й рухливости маневру за допомогою механічних і моторизованих частин, вжитку яких навчилися були від західніх армій під Камбре й Амієном 1918 р. Шліффенів же плян змінено в 1940 р. настільки, що обрано проти французів прорив на Седан і два оточувальні маневри після нього: на південь і на північний захід.

Дю Пік і Фош. Проблемами боротьби, паніки й загалом психології вояка зайнявся 1866 р. французький військовик Ардан дю Пік. На його думку, римські вояки рівноважили в себе діяння страху за допомогою дбайливо плеканої дисципліни й бойового ладу (леґіону). У бою поразка наступає в тої сторони, моральна спаяність котрої зламана. Бій це конфлікт двох протилежних воль і аж у дальшому — двох фізичних сил. Зброя ефективна лише настільки, наскільки впливає на мораль противника. Атака успішна тільки супроти противника, що подається, а заламується в обличчі неподатливого противника. Її вислід вирішений ще заки дійшло до рукопашного бою, бо двох однаково рішучих воль немає: хтось завжди подається. Місце страху римських вояків перед карою (в разі трусливости в бою!) нині повинна заступити «когезія» (пов'язаність) членів частини («еспрі де кор»), вихована педантним вишколом і заправою. Заявлявся за офензивою й за добірною немасовою армією.

Поразка під Седаном 1870 р. заставила французів зреорганізувати свій «ета мажор» (1874), відкрити вищу воєнну школу та ближче зайнятися студіями німецької військової думки, щоб подолати свого противника. Один з-поміж найвидатніших французьких військовиків того покоління був виучувач Клявзевіца маршал Ф. Фош. Сумнівався в можливості виготовлений теоретичний плян виконати в бою в подробицях, бо ж обставини завжди накидають зміну (це емпіризм у стратегії!) і обмежують свобідне розпоряджування силами. Проповідував засаду економлення силами, свободи акцій (себто незалежно від накидуваної волі противника!) та безпеки акцій. Власне ідеальної безпеки власних акцій осягнути годі, бо ж якби забезпечувати скрізь, то воно довело б до розпорошення сил. На таку безпеку складається матеріяльна забезпеченість перед таким ударом противника, якого собі не бажаємо, і тактична певність, що дана ціль буде осягнута всупереч намаганням противника (а то — досліджуючи наперед усе до подробиць, захороняючи власні скупчені сили та зв'язуючи сили ворога там, де це доцільне!). Бій може бути маневровий, коли максимальний і рішучий натиск у вибраному напрямі викличе в ворога заскочення й завершиться перемогою, — або паралельний чи лінійний, коли наступ ведеться в усіх точках, а командувач очікує догідного місця й часу, де ініціятива анонімних рядовиків добилася успіху, щоб там той успіх використати й поширити. У війні наступає повільне взаємне вичерпування сил і переможе витриваліший. Це було ніби пророче передбачення війни 1914-18 рр. Фош добре розумів вагу нової воєнної техніки: кулемета, колючого дроту, артилерії й високо цінив вогонь артилерії в підготові наступу піхоти. Воля до перемоги це перша передумова в війні і отже обов'язок кожного бійця; але неменш важлива й скрайня рішеність командира, що нею він мусить надхнути й бійців. Підкреслював превелику ролю командира в цілості армії та вагу пов'язаних плянових операцій.

Колоніяльна війна. Для теорії колоніяльного способу війни найбільше причинилися французи Бюжо, Ґалієні й Ліотей. Така війна звичайно ведеться на велетенських незнаних просторах проти числово куди сильнішого противника, що цей терен знає і з нього черпає своє постачання й поповнення. Власна висока якість, головно узброєння, мусить надолужити числову перевагу противника. Інша тут і ціль, ніж воно є в звичайній війні: не нищення ворога й території, але їх покорення; отже це питання окупації й успішного зорганізування здобутої території. Підбій Африки коштував французів багато жертв і тривав понад сто років (1830-1934), заки вони правильно оцінили особливості колоніяльної війни. — Бюжо був першим командувачем, що закинув в Альжирі засади клясичної війни, зробив свої війська рухливими і став закладати опірні пункти. Особливі труднощі насувало ще воювання в горах: Бюжо уважав за необхідне опанувати їх вже задля самого терену, а не задля його оборонців. Досягнути ж того слід сконцентрованим пересуванням з різних напрямків. Належить зломати мораль і потенціял ворога і знеохотити його відновлювати воєнні дії. Бюжо пропаґував римську тактику колоніяльної війни в Африці. Ґалієні й Ліотей схилялися радше до психологічного віддіювання на тубільців: висували ідеал старшини-організатора й адміністратора в колоніях; підбій же повинен проходити поступово, і не «маршовими колонами», а при тому куди важливіша тут політична ніж військова акція. Це т. зв. стратегія «олійних плям»; кожну здобуту позицію слід якнайскоріш пов'язати з власним запіллям.

Г. Дельбрюк. Вивчення історії воєн належало до обов'язків старшини німецького Генштабу. На тій традиції й виросла праця воєнного історика Г. Дельбрюка «Історія воєнного мистецтва», де вперше застосовано нові методи для критики джерел про давні війни. Для свого народу Д-к став публіцистом-інтерпретатором оперативних потягнень Генштабу в I-ій війні. На підставі студій з історії воєн прийшов до заключення, що є дві стратегії: знищення чи поконання противника і стратегія втомлення його маневром чи позиційною війною.

Черчіл, Л. Джордж, Клемансо. Розвій воєнної техніки, пов'язання війни з економікою країни, мілітаризація населення підчас війни, націоналізація воєнних зусиль, словом — тоталітаризація війни — все воно причинилося до всебільшого впливу «цивілів» на воєнні справи в демократичних країнах. Позиційна війна 1914-18 рр. вчинила матеріял (сировини) вирішним чинником. Першим схопив проблему сировини й індустрії в війні Ратенав у Німеччині і вже під кінець 1914 р. тут був створений при міністерстві війни «відділ воєнної сировини» (Kriegsrohstoffabteilung). В Англії таким питанням займалися Л. Джордж і В. Черчіл. В дальшому останній вирішно причинився до розбудови англійською індустрією летунства й танків, які й вирішили війну. — У Франції віна 1914 р. принесла спір за

розподіл компетенцій поміж прем'єром, Клемансо як прем'єра й міністра війни дуже скріпило вплив цивільного чинника на рішення питань війни.

Е. Людендорф як командувач, що програв війну, у своїх пізніших міркуваннях з її приводу став теоретиком «тотальної» війни, ідею якої згодом підхопив А. Гітлер. За Л-фом, війна сьогодні є тотальна: бо театром дій є цілі території воюючих націй; бо ведуть її всіми засобами цілі держави і не тільки армії; бо участь у ній великих мас людей вимагає підтримати власні зусилля і послабити ворожі якнайінтенсивнішою пропаґандою; бо врешті готування до неї починається далеко до початку збройних дій. А щоб добитися успіху, то всіми цими засобами війни мусить керувати одна найвища влада — верховного командувача. Техніка поширила театр дій і отже нація може розпоряджатися людьми й засобами як в обложеній твердині; різниця поміж борцями й не-борцями відпадає. З економічного погляду нація на випадок війни мусить бути вповні самовистачальна. Добра пропаґанда повинна ніби передбачати розвиток подій. На Л-фовий критиці недостатків довоєнного німецького офіцерського прошарку спералися згодом Гітлерові військові реформи.

Ленін, Троцький, Сталін. У військовій ділянці Ленін був учнем Клявзевіца й Енґельса. «Імперіялістичну» світову війну бажав перетворити в громадянську, а переможну революцію 1917 р. в Росії поширити на всі воюючі держави. Ведучи пропаґанду пацифізму й клясової ненависти, большевики знищили бойову мораль російської армії і тому, прийшовши до влади, в обличчі німецької інвазії опинилися без війська. Не рятувала тут положення ані пропаґанда большевиків з Троцьким серед німецького воïцтва за мир ані Ленінова теорія про несправедливі (загарбницькі) й справедливі (соціяльно — й національно-визвольні) війни; прийшлося творити власну армію. Цього доконав Л. Троцький як нарком війни, приймаючи до ЧА, армії робітників і селян, ще й колишніх царських старшин і підстаршин («спеціялістів»!) і завернувши до клясичних засад внутрішньої організації війська (зцентралізована й здисциплінована армія!), а для більшого впливу компартії завівши установу політкомісарів. Проти нього виступила «військова опозиція», проголошуючи тактикою революції партизанську війну. Троцький заперечував існування окремої марксистської теорії ведення війни й більшої доцільности офензиви чи дефензиви взагалі. Перемогла опозиція з Фрунзе й Сталіном. На думку Фрунзе, воєнна доктрина існує вже в самих підставах суспільно-державної організації і підпорядковується цій останій. А для совєтської держави найкраща — офензива. Другою проблємою «військової дискусії» було питання: що краще — міліція чи реґулярна постійна армія? Тут вирішено компромісово, приймаючи спершу паралельне існування реґулярних, кадрових і територіяльних, міліційних частин. Щолиш Тухачевський перепер ідею якнайкраще вишколеної реґулярної армії й офензивности ЧА, в разі війни. — Після Фрунзе 15 років керував військовими справами СССР К. Ворошилов, завзятий противник Троцького, що й привів ЧА до максимального розвитку; він же опікувався воєнною ділянкою п'ятирічок і перекидував індустрію з західніх областей СССР на схід. — Значення Сталіна — в його економічній підготові СССР до війни шляхом індустріялізації країни. Теорію ж про «капіталістичне оточення» підготовано населення психічно на воєнні зусилля, а масовими парамілітарними організаціями (Осоавіяхім!) проводжено військове навчання населення ще й поза армією. Напередодні 2-ої війни звернено від патріотизму соціяльної кляси до патріотизму російської батьківщини.

Мажіно і Л. Гарт. На скоре заламання французів 1940 р. дуже вплинули: ослаблення армії внаслідок скороченої військової служби і попередні концепції оборони країни за допомогою укріпленої смуги до часу загальної мобілізації. (т. зв. лінії Мажіно, розбудованої від 1929 р.). В основі останньої лягла віра ген. Шовіно й марш. Петена в вогневу силу оборони і в обраховувані надмірні втрати напасника на боронену лінію (на основі досвіду з Вердену!).

Великобританія будувала свою оборону на сильній фльоті й авіяції, тому й утримувала мінімальну лише професійну суходільну армію; занедбуючи її моторизацію. Завдяки однак двом військовим публіцистам — Дж. Фаллерові й Л. Гартові вдалося тут освідомлювати загал про поступ військової думки щодо ролі танкових частин і авіяції. Фаллерові «Операції поміж механізованими силами» (засади ведення танкових операцій) 1937 р. однак знайшли були покищо куди ширший відгомін у Німеччині й СССР, ніж у самій Англії; його міркування й лягли в основу застосування танків у воєнних операціях Німеччини й СССР. — У дискусії щодо висилки англійських сил до Франції Л. Гарт заступав думку обмеженого континґенту таких добре вишколених частин у ролі стратегічної резерви та одночасного бльокування противників. Це й привело згодом до катастрофи під Дюнкерком.

Гавсгофер, геополітики. Під кінець 19 ст. німецький географ Ф. Рацель розвинув був теорію «політичної географії», важливим виразом якої і є на його думку — війна. Його розуміння держави як «організму» із своїм власним «простором» підхопили пізніші «геополітики» (між обома війнами) як основу своєї теорії про «життєвий простір» (Lebensraum) націй. Пропаґатором «великонімецького життєвого простору» після І-ої війни став баварець К. Гавсгофер. На його думку, окрему життєво-простірну одиницю характеризує автократія (економічна самовистачальність). Під самим же «лебенсравмом» розуміли геополітики право даної нації на достатній простір для свого населення (це поверхня враз із людськими й природними ресурсами на ній!). Молода й проґресивна держава (її розуміли як організм!) мусить отак поширюватися коштом других. Претенсії геополітиків обмежувалися спершу німецьким **мовним** обширом, згодом — **«культурним»**, а там — **«торговельним»**, як тими, які з природи припасти мали б Німеччині. Світ поділено на три «пан-області» — ідеальні з погляду автаркійної господарки обшири: Пан-Америку, Евро-Африку й Пан-Азію, з евентуальною тут ще 4-тою «Пан-Русією» (СССР-Індія!). Очевидно, організування таких «пан-областей» може наступити єдино шляхом війни. Нація має право на «природні» кордони і отже й на аґресивну війну за їх осягнення. Р. Гесс був пильним учнем К. Гавсгофера, а він саме був правою рукою Гітлера при писанні деяких розділів «Майн Кампф-у». Вчення німецьких «геополітиків» прийнялося єдино ще в Японії.

А. Гітлер. Успіх Німеччини в першій половині 2-ої світової війни можна пояснити тісною співпрацею технічно-фахових старшинських кол армії з ідеологією нацизму, що зуміла духово змобілізувати для воєнних плянів тих кол німецький нарід. Нехіть і страх перед затяжною позиційною війною привели до відновлення теорії блискавичного способу воювання, спертого на змоторизований і змеханізований армії й сильному летунстві. Гітлерове шукання «життєвого простору» на Сході Европи тягло за собою в дальшому й зламання французької потуги, щоб не опинитися в кліщах двох фронтів одночасно.

Маган. Теорію морської стратегії розвинув американський історик і політик А. Т. Маган (1890) і його міркування стали основою британської й американської морської політики, а далі й інших морських потуг. У відрізненні від французької теорії про оборону побережжя й «торговельну», кружлякову війну (охорону власних торгових суден і

нападання на ворожі!) як завдання воєнно-морської фльоти Маган істотну ціль морських сил вбачає в переможенні ворожої фльоти і в досягненні отак контролі над усім морем. Радив без сорому нападати на слабшого противника і втікати перед сильнішим. Слабшій фльоті залишається сконцентровано замкнутися в якійсь пристані і так бодай в'язати частину ворожої сильнішої фльоти (це тоді «фльота, що існує», «fllet in beig»!) або часово концентруватися проти слабших частин ворожої фльоти. У розвитку якоїсь нації в морську потугу рішає географічне положення даної країни, її фізикальна форма, її природні багатства, її населення та влада і національний характер. Багато важать мирні заняття населення (торгівля!). Сьогодні розвиток суходільного й повітряного транспорту дуже зменшив ролю морського (і стже й значення морських потуг!), а продукція синтетичних виробів — значення економічної бльокади морською потугою.

Французька «Молода школа» 1880-их рр. фльоті приписувала тільки другорядну ролю після армії — і то ролю виловлювача ворожих торговельних кораблів та ще передбачувала застрашувальний обстріл ворожого побережжя кораблями фльоти. Ця ідея знайшла застосування в розбудові підводних човнів у Німеччині — саме для таких завдань. — Англійський морський теоретик Дж. Корбетт уважав, що найкращою обороною власної морської торгівлі є захватити ворожі морські бази («наші кордони це вороже побережжя!»).

Мало досліджена японська морська думка. Труднощі при вивчанні постають з того, що японці обмежувалися або до перекладів чужих праць у тій ділянці, абож не оголошували друком своїх оригінальних думок взагалі. То ж приходиться робити посередні заключення аж із їх способу діяння. Японська історія знає радше «кораблі транспортувати військо» ніж властиві бойові кораблі для морських битов, чито — згодом фльоту тільки як помічника суходільній армії при здобуванні ворожих портів. Відроджена наприкінці 19 ст. фльота стратегічну думку перенесла в ділянку тактики (себто — практичної битви): прогнати ворожі кораблі з вод тих власних кораблів, що перевозять армію (для порівняння: свою швидкість використовували англійські кораблі, щоб наздігнати й перемогти противника!). Отаку ролю охорони військових транспортів і забезпечення материка — повнилн японська фльота і в 2-ій війні.

Теорія повітряної війни: Дует, Мічел, Северскі. Поважні студії над застосуванням літаків проти суходільних цілів і проти фльоти почалися після 1921 р., коли літаки США підчас вправ затопили бомбами кол. німецький бойовий корабель «Остфрізлянд». У розвитку стратегії повітряних сил основу творять доктрина італійця Дж. Дуета і американського генерала В. Мічела. Дует твердив, що літак це могутній засіб нападу, оборона проти якого не розпоряджає успішними засобами; бомблення населення й фабрик по містах зламає мораль ворога та його індустрію. Мічел підкреслював загрозу не тільки від летунства для індустрії, але й для наземних і морських сил, при чому проєктував створення й парашутних частин. На доктрині обох їх спиралися дії німецької авіяції в 2-ій світовій війні. О. Северскі, продовжуючи думки Мічела, уточнив можливості й недостатки летунства в останній війні; у летунстві вбачав вирішний чинник війни; пропаґував збільшення радіюсу дії літаків. На його міркуваннях сперлося американське стратегічне летунство.

Недостає оцій книжці про модерне розуміння війни — опрацювання засад партизанської війни. Це й зрозуміле: студії над нею почалися аж після закінчення останньої світової війни, коли були опубліковані дані й зібраний досвід з неї в поодиноких країнах. Як не враховувати інших указаних тут браків, то це справді цінний посібник до історії воєнних доктрин і варт було б, щоб і молоді укр. військовики познайомилися з окремими бодай його розділами — обширніше. **О. Г.**

Полк. Геррінґтон: ПЛЯНУВАННЯ ПОВІТРЯНОГО ДЕСАНТУ, «Мілітері Ревю», лютий 1952 р.

На тактичний плян повітряного десанту в рамках дивізії складаються такі головні елементи:

1. завдання,
2. визначення терену висадки,
3. визначення границь бойової розвідки та забезпечення,
4. організація тактичних одиниць,
5. плян посадки,
6. плян перелету.

Завдання: його ставить головне командування в операційних рамках дій суходільних військ або в рамках окремого пляну аґресії і стратегічного плянування. Завдання може бути подане в цілості або частково, відповідно до етапів плянування.

Визначення терену посадки та об'єктів опанування: При визначуванні границь терену висадки треба насамперед визначити такі фактори: а) завдання, б) час сепаратної дії відділів повітряного десанту та теренові умовини, в) сподівану протиакцію ворога, г) можливості зв'язку.

Коли йдеться про визначення об'єктів опанування, тоді наказодавець повинен розважити: 1) чи опанування об'єктів забезпечує виконання завдання, 2) чи опанування об'єктів можливе для виконання при більшому спротиві ворога, 3) чи об'єкти є домінуючими пунктами в терені і чи забезпечують можливості маневрування, 4) чи їх опанування і втримування є конечні для втримування даного причілка.

Визначення границь бойової розвідки та забезпечення: Це завдання отримують перші відділи, які забезпечують свобідну посадку головних сил десанту. Вони в пізнішій фазі переймають завдання передньої сторожі та відділів забезпечення головних сил при наступі ворога. Їхні позиції повинні бути висунені так, щоб давали вгляд у ворожий терен та щоб були розташовані під охороною артилерійського вогню десанту.

Організація тактичних з'єднань: Організацію бойових з'єднань командувач дивізії повинен достосувати до поставлених йому завдань при забезпеченні їхньої оперативності. В першій фазі посадки з'єднання повинні бути децентралізовані, бо це забезпечує рухливість і цей стан повинен тривати аж до хвилини наладнання зв'язку. Найважливішою проблемою у цій фазі є втримати свої райони причалювання.

Плян посадки: Він мусить узглядновати провідну думку, як забезпечити відділам можливо найкраще маневрування в перших діях після висадки. Плян повинен передбачувати: які частини, де й коли мають приземлюватися. Провідною ідеєю пляну висадки є конечність скинути відділи біля об'єктів або на об'єкти, які даним відділам призначено зайняти.

Плян повітряного транспорту тісно пов'язаний з пляном висадки і повинен бути запляннований спільно з командиром летунства та з командирами відділів повітряного десанту щолиш після устійнення пляну тактичних дій поодиноких відділів

Оборона причілка: Концепція оборони причілка це завдання командира дивізії і його штабу. Вона

залежить від озброєння відділів, від оцінки терену, від співвідношення сил, від летунської підтримки, від можливостей зв'язку з головними силами тощо. Концепція оборони може бути запляннована як кругова оборона, як оборона получена з наступом, як оборона получена з відступом на устійнену головну лінію спротиву або ж врешті як рухома оборона. Рухома оборона трапляється найчастіше тоді, коли частина має сильну летунську підтримку і коли добре функціонує зв'язок між наземними силами й летунством.

Полк. Кінцер: ПОВІТРЯНИЙ ДЕСАНТ ПІХОТНОЇ ДИВІЗІЇ, «Мілітері Ревю», жовтень 1953 р.

Основне питання, що його собі ставить автор, це: чи дивізія піхоти може виконати повітряний десант на гелікоптерах? На це питання автор старається відповісти на основі досвідів з корейської війни. Сучасна воєнна доктрина США передбачує опанування і втримування мостових причілків при допомозі в першу чергу парашутних відділів, а опісля — піхотних відділів, що їх тоді має перевезти летунство на гелікоптерах та транспортових літаках. Скидання вояків на парашутах має багато неґативних сторінок. Воно спричинює велике розпорошення людей і матеріялу в терені, воно узалежнене в великій мірі від погоди та врешті — дуже вразливе на ворожий вогонь. Найкращий засіб перекидувати штурмові відділи це гелікоптери. Удосконалення гелікоптерів для транспортових та воєнних штурмових завдань це одне з найважливіших питань сучасних технічних дослідів. Вже продукуються гелікоптери, що можуть перевозити 15—20 озброєних вояків або ж $2^1/_3$ тонн вантажу. Останньо сконструйовано гелікоптер, що може перевозити й 40 вояків, тобто він рівновартний тут транспортовому літакові. Серійна продукція таких гелікоптерів вже почалася. Алеж гелікоптери мають свої додатні і від'ємні сторони. Позитивна ціха гелікоптерів — це передусім величезні можливості приземлюватись у всякому терені. Від'ємні ціхи це: порівнянно мала скорість і вразливість на ворожий вогонь, та загально можна сказати, що гелікоптери не лише витримують порівняння з транспортовими літаками, але в дечому їх перевищують. Перед гелікоптерами велике майбутнє ще й з тої причини, що кошти їх продукції порівняно малі.

Дію тактичних відділів піхоти, скиненої за допомогою гелікоптерів, можна порівняти до дії давньої кавалерії, чи пізніших дій розвідувально-стежних панцирних відділів. Таким відділам можна поставити такі завдання: 1) опанувати переправи й проходи, 2) опанувати важливі теренові пункти чи місцевості, що лежать в напрямі наступу, 3) їх можна вжити для використання дії власної атомової зброї, 4) для підтримки власного протинаступу та 5) для прискореного опанування й приготування терену для власної оборони.

Досвід в Кореї і проби на вправах виявили, що гелікоптери надаються до застосування на тактичному щаблі, і то і в обороні і в наступі. Висновок автора такий, що відтепер жодний командир піхотинської дивізії не зможе обійтися без того роду транспортового засобу. Гелікоптери посилюють елемент руху і вогню піхоти в небувалих розмірах та дають відділам великі можливости для тактичного маневрування. Десантні частини, на думку автора, в стратегічних операціях, в яких братимуть участь цілі дивізії, переймуть ролю летунської фльоти, а піхотні десанти виконуватимуть ролю тактичних засобів. Цей стан триватиме так довго, доки гелікоптери не досягнуть 4—8-кратної довжини теперішнього радіюсу своєї дії.

РОЛЯ ТАНКІВ У ПОВІТРЯНОМУ ДЕСАНТІ, «Амор», серпень 1953 р.

У склад американської дивізії повітряних десантів входять два дивізіони танків (140 штук) типу «М-48». Найважливіша проблема це їхній транспорт та постачанням горючим, а далі питання як найкращого їх використання в десантних операціях. На цю тему висловлюють свої думки старшини танкових частин і подають такі розв'язки:

1) Заступити танкові дивізіони двома дивізіонами протипанцирної артилерії 105 мм, яку можна скидати на парашутах. Ця зброя дуже рухлива, може бути вжита не лише як протипанцирна зброя, але може теж дати вогневу підтримку при наступальних операціях.

2) Інший пропонує, щоб ці два танкові дивізіони були скріплені сотнею саперів та куренем піхотної артилерії. Вони мали б тоді за завдання за окремим пляном при активній підтримці власного летунства пробиватися до дивізії.

3) Ще інший проєкт розв'язку вбачає в поліпшенні постачання танкових дивізіонів горючим.

4) Останній дискутант доводить, що роля танків у повітряному десанті така сама, як і в інших операціях нормальних дивізій. Існує лише різниця щодо постачання їх горючим. Ці труднощі це й є головна проблема, яка має теж вплив на тактичні операції, тому треба лише обмежити завдання танків та посилити їх співпрацю з піхотою. Ці домагання зумовлені: а) залежністю від постачання з повітря, б) більшою потребою тісної співпраці з піхотою, в) потребою посилити наступальні операції і танків і піхоти, г) потребою окремого пляну дії на випадок оточення ворогом.

Пполк. арт. Жільберт: ПОБОРЮВАННЯ ДЕСАНТІВ, «Мілітері Ревю», лютий 1953 р.

Повітряний десант має свої позитивні і неґативні прикмети. На силу повітряного десанту складаються:

1) оперативна гнучкість, тобто спроможність нападати на довільний об'єкт на фронті, на тилах та в глибокому запіллі;

2) раптовність заскочення, що є наслідком скорости та раптовности дій;

3) догідність оборни повітряного причілка, яка — з одного боку — дозволяє на круговий маневровий вогонь по зовнішніх лініях та — з другого боку — забезпечує і веде розвідування на всіх напрямках;

4) дає летунську підтримку, бо кожен десант може відбуватися лише при власному пануванні в повітрі, або бодай при власний повітряній перевазі.

Неґативні сторони повітряного десанту знову ж такі:

1) вразливість підчас приземлювання, бо курінь потребує пересічно одну годину на самовпорядкування, заки може прийняти бій;

2) звичайно десантні частини не мають підтримки важкої зброї, тобто артилерії й танків;

3) десантні частини мають обмежену рухливість в терені;

4) десантні частини мають тільки обмежену спроможність в першій фазі користатися елементом вогню.

Найкраще поборювання десантів і оброна перед

ними — це, в першу чергу, справна розвідка та чуйна алярмова система, які тоді невтралізують елемент заскочення. Далі — це всі ті засоби й дії, що обмежуть сили десанту та використовують слабі сторони того роду операцій. Для поборювання десантів, крім алярмової системи, треба ще тримати в стані поготівля частини, рухливі й забезпечені великою силою вогню. До цих завдань надаються: відділи протилетунської артилерії та легкі танкові з'єднання, коли не вистачає власне тактичне летунство.

Хід протиакції: а) Перші протиудари звичайно приймає місцева оборона, тобто служба безпеки, алярмова служба, протилетунська артилерія та найближчі ґарнізони, доки в бій не ввійдуть частини територіяльної армії. Їхня протиакція звичайно обмежується до оборони місцевих об'єктів та найближчих теренових пунктів;

б) Другу фазу протиакції започатковує впровадження в дію стежних панцирних з'єднань, які непокоять ворога, не даючи йому змоги закріпитися, а далі — розпізнають його сили, ліквідують гнізда ворожого спротиву та приготовлять співдію з місцевими й головними силами;

в) Рішальний бій за ліквідацію більшого ворожого десанту провадять маневрові резерви даного відтинка; звичайно це скріплена панцирна дивізія. Вона негайно вдаряє, коли:

— район ворожої висадки віддалений на декілька годин маршу,

— терен уможливлює маскування перед ворожим летунством,

— власне летунство може забезпечити перемарш.

Протиакція може наступити щойно наступного ранку, коли:

— район ворожої висадки знаходиться оподалік,

— ворог має повітряну перевагу а власна летунська охорона слаба,

— тереновий марш навпростець не дає ні ослони ні охорони і спричинив би великі втрати.

Виконання протиудару: Наступ на терен ворожої висадки повинен бути переведений в якнайскорішому темпі і одчайдушно з метою використати початкову слабість ворога. Найкраща форма наступу тут кліщовий, многосторонній або оточувальний наступи. Ці форми наступу дають такі позитиви:

— утруднюють дію ворожого летунства,

— утруднюють ворогові сконцентрування вогню й маневрування,

— уможливлюють операції власних танків і збільшують моральну дію на ворога,

— круговий наступ та оточення діють на ворога пригноблююче та обмежують його спроможність заткати прориви.

Керівництво протидесантної акції повинно скупчуватися в одних руках. У першій фазі воно належить командирові району, а в другій — командирові панцирної дивізії.

Летунська підтримка може мати місце навіть при загальній ворожій летунській перевазі, але під умовою гармонійної співпраці летунства з наземними військами. Акція проти ворожого десанту свого найбільшого ворога має у ворожому летунстві. Звідси пункт тяжіння цілої акції у першій фазі лежить в активній і пасивній протилетунській обороні. Втрати можна зменшити, коли будуть застосовані такі засоби оборони:

— маскований рух власних військ,

— використання теренового закриття і маршування навпростець, а не битими головними шляхами, які здебільша бувають під ворожим спостеріганням і вогнем,

— примарш відбуватиметься з різних напрямків і в бойовому розчленуванні,

— скорі й енергійні наступи,

— активне поборювання ворожого й співпраця з власним летунством.

ПОДЯКИ

На Фонд Місії УПА склали в США:

В місті Філядельфія під час Різдва 1954 за ініціятивою місцевої групи вояків УПА на збіркові листи Місії УПА: по 10.— дол.: Шеремета Ст., Чайка; по 5.— дол.: Петришин, Марія Головата-Козак, Теодор Крочак, Полоп'юк Мих., Філь А., Філь Д., Ярослав...-Полатайко, Сирота У.,Березинський Т., Ігнатюк І., Остапович Е., Богдан . . ., Прокопчук І., Тарас Гу . . ., д-р Старух Б., Голуб Ст., Микита М., В. Ост . . . к; по 3.— дол.: Сенейко Ст.; по 2.— дол.: Осташ Мих., Петро Т . . ., Ярема Ст., Тарнавський П., Завадовський Е., Ярош Катерина, Калітан І., Стасюк В., Дуцилович М., Бо . . ., Т. Б.-Б., Флюнт Р., Сі . . . Іван, Бродович І., Медвідь І., Жовнірів, Левочко Б., Дикан М., Смоляк О.; по 1.— дол.: Романик Й., Світенко Лонгин, Мідзак Мих., Зуляк В., Керу . . ., Ко . . . кий Петро, Шаран І., Еберкад Ян, Пишко Антон, Гук Осип, Остапович Марія, Колос Мих., Григор Давид, Наконеч . . ., Т. К., Шекерик Андрій, Козак О., Возьний В., інж. Сікори . . . Іван, д-р Гук Мих., проф. Вол. І. Мо . . юс, Дикий Р., Дмитренко В., Качан Ярослав, Загасайло, Сімович Ю., Мартинович М., Швець, Новоженюк Ст., Вбр . . ., Петрів В., Дорош П., Соболь І., У . . . Мир., Гвість Ст., Татомир Вол. Ромо . . ., Наболотний П., Михалюк О.; **разом 190.- долярів;**

П. Микола Москва через представника «Сучасної України» в США — **1. 10 дол.**

На інвалідів УПА склали в Канаді:

Гості, присутні 6 березня 1954 р. на весіллі у п. Теодора Дупнака в Торонті, — **14 долярів.**

На пресовий фонд журналу «До Зброї» склали в Канаді:

Гості присутні 19 вересня 1953 р. на весіллі у Панства Марії й Михайла Гавриляків у Вінніпеґу, — **20 долярів.** Збірку з рамені Станиці вояків УПА в Вінніпеґу перевели панна **Ірина Ільків** і панна **Стефанія Пелек.**

Усім Жертводавцям сердечну подяку складає:

ФІНАНСОВИЙ ВІДДІЛ МІСІЇ УПА

На допомогу хворим, раненим та нездібним до праці воякам УПА в Европі склали в США:

з нагоди христин у Вп. П. **Е.** і **С. Ґречило** дня 15. 8. 53 в Нью-Йорку присутні гості на руки Е. Семенка: по 5.- дол.: Е. Ґречило; по 2 дол.: В. Юрків, М. Макар; по 1.- дол.: В. Козицький, С. Гречило, В. Поворозник, В. Гнатів, А. Стахів, Б. Комуницький, М. Іванюк, Е. Гречило, В. Кравець, А. Дяк, П. Лучка, І. Мінко, Е. Сенко, П. Гула; по 1. 04 дол.: М. Мокрівський; по 0. 52 дол.: В. Мілян; по 0. 50 дол.: І. Мінко; **разом 25.06. долярів;**

з нагоди христин у Вп. П. **С. Гарата** в Трой Н. Й. дня 7. 9. 53 присутні гості на руки В. Терлецького: по 2.- дол.: В. Жовнір, М. Ф., В. Роман; по 1.- дол.: В. Терлецький, Е. Наболотний, П. Коцур, І. Куцер, Т. Малевський, Мр. Гоп. І. Кошикар, С. Гарат, Р. Куцер; **разом 15.- долярів;**

з нагоди христин у Вп. П. **В. Куцера** в Трой Н. Й. дня 20. 9. 53 присутні гості на руки В. Романа: по 3.- дол.: В. Куцер; по 2.- дол.: Філь, В. Роман, Ф. М.; по 1.- дол.: Кавчак, Коргун, Бобеляк, Терновий, Наболотний, В. Клим, Жерибинський, С. Гарат, М. Бойко, П. Клим, В. Макух, М. Філь, Д. Скалій, Жовнір; **разом 23 долярі;**

з нагоди христин у Вп. П. **І. Жеребинських** в Трой Н. Й. дня 4. 10. 53 присутні гості на руки В. Романа: по 2.- дол.: М. Гаврилюк, В. Куцер, В. Роман; по 1.- дол.: І. Курляк, Е. Коновальчик, А. Жеребинська, Т. Яхвак, М. Курляк, І. Куцер, В. Терновий, А. Лищишин, І. Бобиляк, Д. Скалій, А. Курляк, А. С. Лищишин, Кошикар; по 0.50 дол.: Юсин; **разом 19.50 долярів;**

з нагоди вінчання Вп. П. **Гавриїла Мілчаковського** і **Євгенії Лесів** дня 19. 9. 53 в Трой Н. Й. присутні гості на руки С. Адамчука — **42. 70 долярів.**

Станиця вояків УПА в Нью-Йорку бажає Новонародженим та Молодій Парі многая літа, рівнож усім Жертводавцям шле щиру подяку за їхні пожертви і на майбутнє закликає пам'ятати про тих, що з любови до Батьківщини в боротьбі з окупантом втратили своє здоров'я.

За секретаря Станиці в Нью-Йорку
М. Мокрівський

У «Сучасній Україні» ч. 8 (85) від 25 квітня 1954 р. на стор. 12 в шпальті подяк помилково надруковано: 1) «українці міста Філядельфія під час Різдва 1954 за ініціятивою місцевої Станиці вояків УПА» — має бути: «за ініціятивою місцевої групи вояків УПА»; 2) «на весіллі у п. Теодора Дупнака в Торонті — 10.- дол.» — має бути: 14 долярів.

За недогляд прохаємо вибачення у шановних Збирачів і Жертводавців.

ФІНАНСОВИЙ ВІДДІЛ МІСІЇ УПА

ДО ЗБРОЇ

ЖУРНАЛ УКРАЇНСЬКОЇ
ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

ВИПУСК
24 (37)

ВЕРЕСЕНЬ
1954

РІК
ВИДАННЯ
VII

ЗМІСТ:

1. І. Бутковський:	Організаційна структура УПА	1
2. І. Кучер:	Післявоєнна танкова продукція СССР	8
3. Р. Всеволод:	Німецька протилет. артилерія	11
4. В. Демчук:	Воднева й кобальтова бомби	16
5. М. Б.:	Маршал Монтґомері	19
6. Б. Монтґомері:	Завдання ОПАП-у й сов. загроза	21
7. С. Данилюк:	Костянтин Рокосовський	24
8. І. Чуб:	Партизанський полонений	25
9. Б. Г-ий:	Зуб за зуб	28
10. Б Г-ий:	Атентат — щоденна картина	29
11.	З книжок і преси	31
12.	Військові новини	39

Передруки дозволені при заподанні джерела

Ціна одного примірника журналу „ДО ЗБРОЇ“:

в Німеччині	1.— нм.	у Франції	100.— ффр.
у Вел. Брітанії	2.— шил.	в США	0.50 дол.
в Бельгії	12.— бфр.	в Канаді	0.50 дол.
в Голляндії	1.20 ґульд.	в Австралії	2 шил. 6 пс.
у Швеції	1.20 кср.	в Арґентіні	3 пези
у Швайцарії	1.— фр.	в Бразілії	5 крз.

Адреса В-ва: **„DO ZBROJI“**

MÜNCHEN 2, Karlsplatz 8/III, US-Zone Germany

Видає Місія УПА при ЗП УГВР.

Druck: „Logos“, München 8, Rosenheimerstr. 46 a.

РІК ВИД. VII **ВЕРЕСЕНЬ 1954** **ВИПУСК 24 (37)**

І. БУТКОВСЬКИЙ

Організаційна структура УПА в час німецької окупації

Друга світова війна внесла побіч нових елементів з ділянки техніки, що змінили стратегічне і тактичне обличчя війни, ще один дуже важливий елемент: територіяльну партизанську і підпільну війну.

Як масове явище виступали на арену воєнних дій цілі народи, продовжуючи війну навіть тоді, коли їхні реґулярні армії ворог розбив і зліквідував. Виступали і такі народи, що своїх реґулярних армій зовсім не мали. Виступали один по одному так, як викликали їх на воєнну арену історичні події.

Форми цієї боротьби в різних народів і в різних фазах війни були різні, як теж різні були політичні концепції, на яких ця боротьба базувалася. Здебільшого це інтервенційні концепції, зор'єнтовані на одну з воюючих великодержав і дуже часто цими великодержавами інспіровані.

Український народ спромігся побіч інших концепцій на самостійницьку концепцію, що без орієнтації, без зв'язку й допомоги від будь-якої з воюючих сторін, знайшла активну підтримку найширших народних мас.

Зовнішнім виявом цієї концепції, а заразом і її реалізатором, було українське визвольне підпілля, як політична сила, і Українська Повстанча Армія, як збройна формація.

До цього часу питання організаційної структури цієї збройної формації не було ще висвітлене, коли не згадувати деяких статтей і мемуаристичних публікацій, що займалися цим питанням фраґментарно й посередньо.

Заки перейти до самої теми, хочу звернути увагу на існуючу також і в нас, плутанину понять «партизанський» і «повстанчий». А нам бодай треба б їх конечно від себе відрізняти.

Партизанщина походить від латинського слова «pars, tis» — частина, й уживається на окреслення частини воюючої реґулярної збройної сили, яка у ворожому запіллі, послуговуючись окремими методами виконує окреслені оперативні і тактичні доручення свого командування, доручення, яких в силу обставин не можуть виконати реґулярні фронтові частини. Характеристичною рисою партизанщини є те, що вона не знає поняття території такою, як її розуміє реґулярна армія і за неї вона не воює. Вона знає тільки терен, тобто поземелля, яке менше чи більше надається, щоб завдати ворогові втрат і яке дає менші чи більші можливості для збереження власних сил.

У випадку УПА окреслення «повстанча» є не лише метрикою її народження, не лише її ґенезою, але й означенням, що підкреслює її суверенність та незалежність. Її поява є суверенним виявом волі народу до самостійного життя. Вона має свій керівний осередок на рідних землях і жодна посторонння, чужа сила не має впливу на його рішення і виконність цих рішень. Її питома стратегічна концепція не перерішує ані її організаційної структури, ані тактики. Ці елементи є зумовлені обставинами, в яких доводиться провадити боротьбу.

Коли йдеться про **тактику** УПА, то вона є партизанська, і якщо побіч окреслення «повстанча» в деяких випадках уживатиму і другого — «партизанська», то тільки в тактичному, а не концепційному розумінні.

Приступаючи до обговорення організаційної схеми УПА, тобто організації і дії керівних органів, беру до уваги 1944 р., бо в тому

році замикається один її період, диктований однією ситуацією, тобто німецькою окупацією. Беру цей момент ще й тому, бо в половині того року УПА дістала своє політичне вивершення у виді Української Головної Визвольної Ради.

Хочу подати по можливості **статичний** переріз, а не історичний нарис, бо це друге не вміщалося б у рамки однієї статті.

Територіяльний поділ

Із характеру УПА як народної, повстанчої збройної сили, що веде боротьбу проти окупанта в його запіллі, з політичної концепції цієї боротьби та стосованої в ній тактики випливала її організація. Поділ на стосовані в реґулярних арміях чітко окреслені одиниці й роди військ не міг мати примінення в УПА на цьому етапі боротьби, якщо ця боротьба мала бути успішною. При творенні організаційної структури треба було узглянити два принципи:

збереження єдности і цілеспрямованости всього руху (стратегічна централізація),

і забезпечення якнайбільшої оперативности відділів (децентралізація виконности).

Збереження цих принципів ґарантував територіяльний і адміністративний поділ. Із вимог конспірації зв'язків і постачання треба було дотримуватися адміністративного поділу території окупантом, вводячи тільки незначні, географічними і тактичними моментами диктовані, корективи.

Отже ціла територія, на якій діяла УПА, розподілялася на такі краї:

1. Північний Край (Волинська й Житомирська області),

2. Західний Край (Львівська, Тернопільська, Станиславівська, Чернівецька й Дрогобицька області, та Перемищина з Лемківщиною і Холмщина),

3. Південний Край (Вінницька й Кам'янець-Подільська області)

і відповідно до цього поділу діючі на окреслених теренах сили мають назви УПА-Північ, УПА-Захід і УПА-Південь.

Наступною й найнижчою територіяльною одиницею є **Военна Округа.** Це одиниця, яка не покривалася з існуючим тоді окупантським адміністративним поділом, а була тенденція зрівняти її з межами совєтської области, яку німці поділили були на кілька своїх округ. Таке розмежування Военних Округ, хоч не без винятків, було проведене на терені дії УПА-Захід, який ділився на 6 Военних Округ, а саме: I. ВО — Львів-місто (її нечисленні відділи квартирували в Янівських лісах), II. ВО — Львівська область і Холмщина, III. ВО — Тернопільська область, IV. ВО — Станиславівська й Чернівецька області, V. ВО — Дрогобицька область і VI. ВО — Перемищина й Лемківщина, тобто південна частина тієї території, що пізніше в історії відограла велику ролю під назвою **Закерзоння.** Неможливо було застосувати цей принцип у такій мірі на терені УПА-Північ, де важлива ворожа постачальна артерія, шлях Львів—Київ диктував інший поділ.

Штаби

Головний Військовий Штаб (ГВШ) як орган керівництва Головного Командира УПА складається із шефа штабу і наступних відділів:

I. Оперативного
II. Розвідувального
III. Вишкільного
IV. Організаційно-персонального
V. Тилового
VI. Політично-виховного.

Оперативний відділ розпрацьовує бойові акції, координує і керує ними при допомозі загальних інструкцій та конкретних наказів, розпрацьовує пляни та тактичні заходи на різні фази боротьби і окремі ситуації, плянує і керує великими рейдами важливішого політичного значення та більшого територіяльного засягу, дає загальну оцінку становища, забезпечує всі терени здобутими мапами і наладнує власну продуцію мап.

Підпорядкованим цьому відділові старшинам для тактичних завдань, які були тільки при штабах двох найвищих щаблів у структурі УПА, тобто при ГВШ і КВШ, припадало подвійне завдання: першим з них було розпрацювати на евентуальне майбутнє пляни зцілювання партизансько діючих відділів у фронти; другим вже практичним їхнім завданням було організувати партизансько діючі фронти і керувати їхніми акціями у випадку появи небезпеки, що загрожувала двом або більше територіяльним одиницям, чи лише одній, але для відсунення якої потрібна була концентрація сил не тільки з одного терену. Якщо такі фронти були творені на теренах більше, ніж одного краю, або силами більше, ніж одного краю, то організування і керівництво ними належало до компетенції старшин для тактичних завдань УПА при ГВШ. Якщо такі акції могли бути проведені в межах і силами одного краю, то ними керували старшини для тактичних завдань краю.

При цьому треба зазначити, що в таких випадках не йшлося про концентрацію усіх сил даної територіяльної одиниці чи одиниць, а про якусь їхню частину, бо опорожнення цілого терену створювало потенціяльну небезпеку й на інших місцях.

Розвідувальний відділ зосереджує, розпрацьовує і використовує увесь розвідочний і контррозвідочний матеріял.

Вишкільний відділ опрацьовує напрямні і програми вишколу, програми старшинських і підстаршинських шкіл, оргaнізує і керує безпосередньо навчанням у старшинських школах, зосереджує весь досвід боротьби і розповсюднює його окремими вишкільними інструкціями, опрацьовує і видає правильники та різну військову літературу, керує рівномір-

ним розподілом закупленої чи здобутої ворожої військової літератури.

Організаційно-персональний відділ опрацьовує організаційні схеми, проводить реєстр стану, полагоджує персональні справи, господарить відповідно до потреб кадрами старшин і інших фахівців.

Тиловий відділ виконує свою складну і розподіл ліків і всякого санітарного матеріялу, вивінування польових шпиталів. До нього належало також плянування і організування виробничих підприємств різних ділянок.

Політвиховний відділ, хоч він останній в структурі штабу, все ж таки він найважливіший. Він вказує мету боротьби, обґрунтовує її, проєктує політичну тактику, накреслює

важку в підпільних умовах боротьби функцію при допомозі служб озброєння, постачання і санітарної служби. До нього належать ведення реєстрів різнородної зброї і муніції (УПА вживала зброю різних армій) як уживаної так і маґазинованої, центральна господарка зброєю і муніцією, реорганізація і уніфікація озброєння на поодиноких теренах, центральне керівництво в постачанні харчами, одягом, взуттям, організування і рівномірний перспективи боротьби. Формація того роду як УПА є формацією з дуже виразним політичним характером і цей момент мусів бути узгляднений в її структурі. Вона зродилася з політичної концепції і, організуючись на принципі добровільности, мусить здобувати передусім симпатії й підтримку власного населення та відзвук серед чужих народів, мусить намагатися деморалізувати й демобілізувати ворога. Отже вона мусить мати розбудо-

ваний виховно-пропаґандивний апарат який міг би високо підняти моральний, ідейний та політичний рівень власного вояцтва і його публічними виступами, особистим прикладом і, що найважливіше, політично цілеспрямованими акціями перетворити УПА в політично-пропаґандивну силу, доповнюючи такий її характер відповідно до ситуацій видаваними листівками і пресою.

Безпосередньо підпорядковані Головному Командирові УПА інспектори виконують функцію його контрольного органу на всій території дій УПА.

Шефові ГВШ є підпорядкована **служба зв'язку,** що своєю мережею зв'язує його з Головним Командиром, начальниками поодиноких відділів та краями, і **центральний технічний зв'язок** (ЦТЗ).

Структура **краєвих військових штабів** (КВШ) така сама, як ГВШ. Вони мають ті самі відділи і служби за винятком ЦТЗ і виконують ці самі функції на територіях поодиноких країв, а в випадках перервання зв'язків з Головним Командуванням вони є найвищим керівним органом на терені своєї дії.

Військовий штаб воєнної округи (ВШВО) в своїй структурі відрізняється від попередніх тільки тим, що не має старшин для тактичних завдань, а командир ВО не має інспекторів. Інший також є характер роботи цього штабу.

Відмінно, як в інших збройних формаціях цього рода, в УПА територіяльний поділ зупинився на досить високому щаблі. Дальші кроки вниз скривали в собі небезпеку надмірного роздріблення диспозиційних осередків і позбавлення дієздатности боєвих одиниць. Дальший територіяльний розподіл міг мати добре застосування у випадку боєвої організації, яка веде підготову до загального зриву-повстання, а в міжчасі займається розвідочною, саботажною й диверсійною акціями, але не у випадку УПА, яка була наставлена на ведення боєвих дій. Впрочім цей принцип стосований в інших генерально був узгляднений також і в УПА, але тільки в окремих ділянках штабової роботи, яка потребувала допоміжного адміністративного апарату.

Коли Головне Командування є стратегічно-координаційним центром, а КВШ виконує цю функцію на окресленому терені то **Воєнна Округа** це той щабель у структурі УПА, на якому починається безпосереднє керівництво збройною силою та її акціями. Дальше йде вже тактичний поділ.

Величина території, кількість населення, його настрої й боєва готовість, теренові можливості, потреба й доцільність — це ті фактори, що рішали про кількість і якість відділів на терені Воєнної Округи. Всі віділи Воєнної Округи творили **групу УПА.** Кількість їх на теренах поодиноких Воєнних Округ була різна й доходила до тридцяти. Відділ в системі УПА це найнижча, самостійна діюча боєва одиниця.

Всі перераховані дотепер щаблі на конструкційній драбині УПА не дають жодного уявлення про її силу, не є жодними поняттями, які в уяві неознайомленого викликали б конкретний образ. Щойно уточнення, що відділ — це сотня, до певної міри відкриває серпанок мряки. Тільки до певної міри, тому що партизанська сотня не є таким конкретним поняттям, як сотня реґулярної армії, навіть тоді, коли ці сотні, як в УПА, побудовані за чітко окресленими схемами. Коли в реґулярних арміях виховання, вишкіл, техніка й сама складність машини, якою є армія применшують у великій мірі значення індивідуальности, то в партизанській частині індивідуальність командира має незвичайно велике значення. Дві чисельно однакові сотні, з однаковим вогневим випосаженням і однаковим вишколом, є дві зовсім різні сили, вартість і вагу яких визначують передусім якості сотенних.

Курінь і загін

Збройна сила ВО, тобто Група, складалася з відділів або як ми вже уточнили, із сотень, з яких кожна підпорядкована безпосередньо командирові ВО. Тільки у випадках потреби для переведення більших акцій, що вимагали концентрації більшої сили, сотні по 3—4 були лучені в курені, а два і більше куренів творили загін. Об'єднування в курені й загони для ведення зачіпних акцій відбувалися тільки на наказ командира ВО. На функції курінних були визначуванні кращі командири відділів, що входили в склад куренів. Командування над загоном перебирав з правила командир ВО, або начальник його штабу. Тільки для ведення оборонних акцій квартируючі в сусідстві відділи могли самі об'єднуватися в курені, якщо не було можливости на час дістати на це згоди чи наказу від зверхника, а потреба такого об'єднання була очевидна. На такий випадок командири куренів були завчасу визначувані при розташовуванні відділів у терені. Тільки у виняткових випадках на деяких теренах діяли курені як постійні бойові одиниці.

Виминання посередніх організаційних щаблів як постійно діючих одиниць було диктоване вимогою можливо на якнайвищому командному щаблі пізнати добре силу й вартість кожної складової частини групи і забезпечити відповідно до потреб успішне керування операціями. Момент безпеки перед великими наслідками евентуальної ворожої інфільтрації був тут також врахований.

Для квартирування відділи мали повизначувані доволі широкі райони, а часте перекидування їх з одного в інший район доводило до того, що кожний відділ у кожному закутку Воєнної Округи почував себе вдома. Це підносило його здатність маневрування, а тим

самим боєву вартість на кожному місці ВО залежно від потреб. Із важливіших неґативів цієї конструкції, яким — з уваги на часом далеку віддаль від командного осередка — була трудність у зв'язках і в наслідок цього в наглих випадках брак відповідних наказів рівноважилися випливаючим із нього позитивом, бо виробляв у командира відділу почуття від-

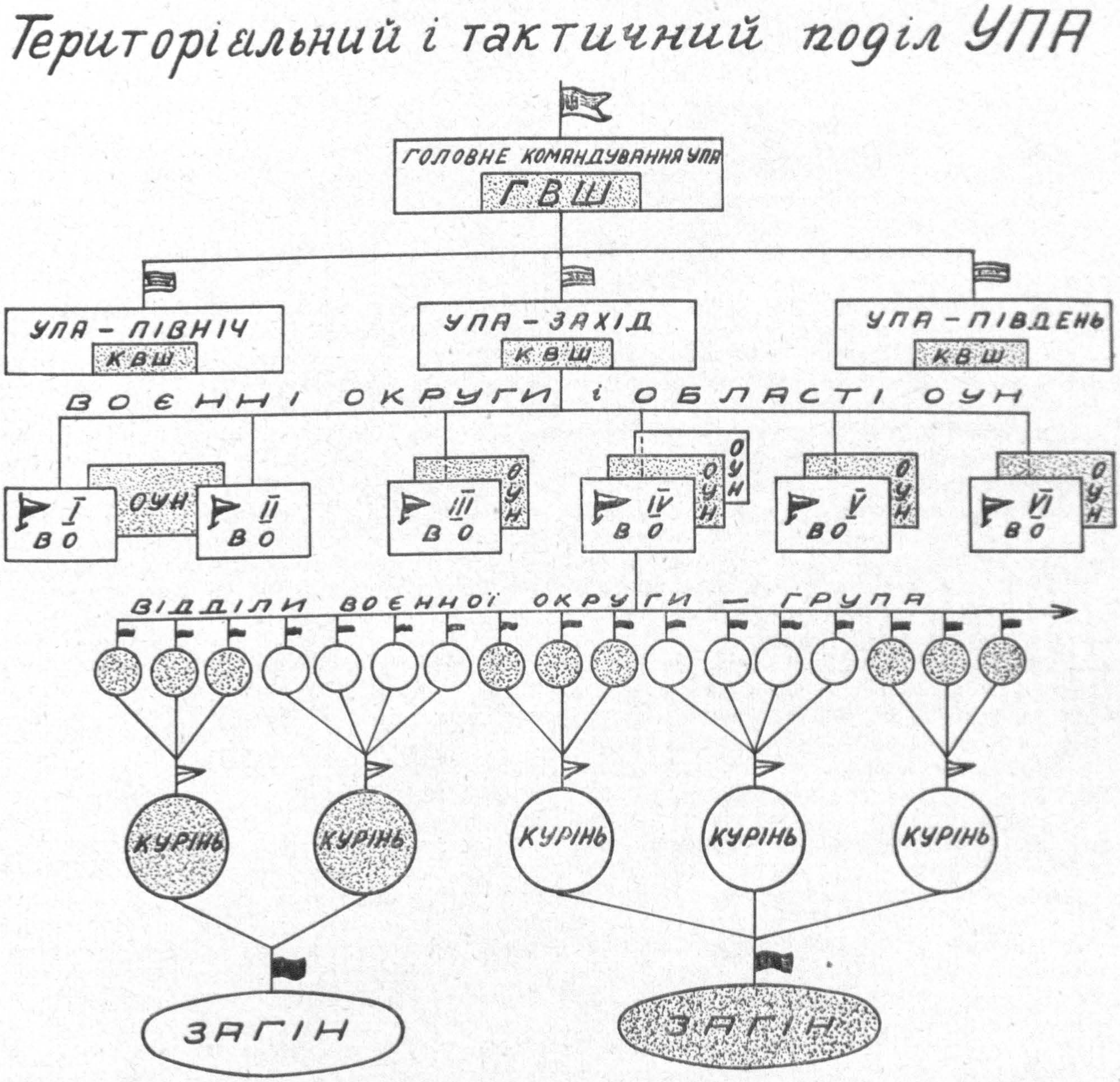

повідальности і сприяв виявові ініціятиви. А коли ще додати, що «місце постою командира ВО є в сідлі», як вимагало зверхнє командування, що він находився в постійному рухові і був завжди там, де відділам загрожувала, чи могла загрожувати, небезпека, де його присутність була конечна, то і цей неґатив значно блідне.

Самооборонні відділи

Були ще й інші арґументи, які промовляли за дальшим територіяльним роздрібненням і творенням льокальних боєвих одиниць, арґументи, розцінювані зокрема з аспекту оборони населення перед ворожим терором. До них належали: добре знання терену і людей, а в наслідок цього кращі можливості розвідки, підступу, засідки чи відвороту і значно вищий степень завзяття в обороні рідного села. Їм у противагу виявлялися також і великі неґативи: погубне для партизанської частини засиджування на одному місці, сприяння деконспірації, плекання льокального патріотизму, холодно невикалькульовані рішення, а у випадку невдач і людських втрат — образ вбитих синів, братів, мужів чи батьків викликав серед населення заломання і зневіру.

Але й це складне питання знайшло розв'язку в організації т. зв. **Самооборонних Кущових Відділів** (СКВ). Весь боєздатний і охочий до цього елемент одного чи кількох сіл, залежно від кількости цього елементу й розположення сіл, був зорганізований у відповідні

боєві одиниці і конспіративно, звичайно ночами, вишколюваний. Це звичайно були цивільні люди, що мали заховану зброю по домах, які у випадку небезпеки, зокрема ночами, ставали в обороні села. Ця розв'язка не є оригінальна, але й не копійована. Вона була стосована в інших країнах рівночасно і скоріше, зокрема широко стосували її червоні китайці в боротьбі проти японської окупації. Так отже побіч, умовно називаючи, реґулярних частин УПА існували нереґулярні міліційні одиниці, що зокрема вживані на відкритих теренах, де не могли постійно квартирувати відділи, давали позитивні наслідки.

Озброєння

Озброєння відділів УПА є диктоване партизанською тактикою, якою вони послуговуються. Відділи УПА — це піхотинські сотні, побудовані й озброєні за двома схемами: **схема 1** (легка) — 168 людей, озброєні в рушниці, легкі скоростріли, автомати, пістолі, ручні гранати, вибухові речовини і **схема 2** (тяжка) — 186 людей з тим самим озброєнням із додатком трьох станкових скорострілів і трьох мінометів калібром не вище 82 мм.

Дуже рідко і тільки на терені УПА-Північ були організовані і вживані кіннотні відділи та артилерійські батерії. Вони були приділювані до більших одиниць: до куренів і загонів, які діяли на часово звільнених від окупанта теренах.

Коли кіннота ще знаходить своє виправдання в партизанських умовах боротьби, то гармата скриває в собі велику небезпеку. Її дуже незначні в тих умовах позитиви ніяк не рівноважать неґативів. Вона обезвладнює по-партизанськи діючу частину, зменшуючи її рухливість і прив'язуючи її до хоч би найгірших доріг, дає ворогові велику можливість успішно її переслідувати. Прив'язання вояка до його зброї позбавляє його можливости своєчасно збагнути загрозливість становища і свідомість небезпеки збігається звичайно з моментом повного розгрому й заглади, як це було в випадку Ковпака.

Частинна розв'язка цього питання, яка давала можливість виеліміновувати неґативи артилерії, а використовувати її позитиви, була знайдена у формі т. зв. «потенціяльної артилерії». Всіх вояків відділу, що служили в реґулярній армії в артилерії згруповувано в один рій. Завданням цього роя в час бою з ворогом, який розпоряджав артилерією, було ввійти в посідання непошкодженої гармати і його власною зброєю бити по його становищах. Здобуту гармату, якщо було можливо забрати її з поля бою, заховувано в недоступному для ворога місці й опісля вживалося її тільки в окремих випадках для переведення деяких акцій і для вишкільних цілей. Поза тим функцію артилерії в партизанських частинах досить добре виконує середній калібер міномета.

Пов'язання з ОУН

Побіч УПА як політично-збройної формації діє на цих самих теренах широко розгалужена політична організація ОУН. Між тими двома чинниками мусіла бути забезпечена гармонія, зокрема на тому щаблі, де починалася практична дія. Такими відповідаючими собі щаблями були Воєнна Округа УПА й область в структурі ОУН.

Роля і функція ОУН не обмежувалася тільки до функції політичної партії. Крім тої, яка зосереджувалася головно в пропаґандивній, а частинно і в організаційній референтурах, вона всіми іншими референтурами виконувала ще іншу — адміністративну функцію. Зокрема по заснуванні УГВР вона перебрала і ролю адміністративного апарату всього визвольного руху.

Пов'язання, яке було застосоване на цьому щаблі, було компромісом між апартійністю УПА і конечністю такого пов'язання. Командир ВО входив у склад обласного проводу ОУН з правом вирішного голосу. Він мусів орієнтуватися в усій роботі ОУН, а зокрема у функціонуванні її адміністративного апарату, що був заразом таким же апаратом Воєнної Округи. З другого боку, респектуючи вище згадану апартійність УПА, а зокрема беручи до уваги випадки, що на постах командирів ВО були люди, які або нічого спільного з ОУН не мали, або належали до іншого її відламу, обласний провід ОУН міг тільки висловлювати свої побажання щодо переведення чи занехання боєвих акцій. Права видавання доручень чи наказів провід ОУН у відношеннях до УПА не мав. Висота щабля, на якому це пов'язання було застосоване, а вслід за цим політична виробленість і зрілість людей, що виконували функції на цих постах, забезпечували гармонійність у функціонуванні обох чинників.

Дальшими щаблями в побудові ОУН були округа, повіт, район і станиця. Починаючи від округи до району включно, в керівних клітинах на цих щаблях були люди, що в організаційній номенклятурі називалися військовими референтами даного проводу. В УПА їх називали організаційно-мобілізаційними, або коротше «оргмобами». Вони були членами організації й організаційно їй підпорядковані. Їхніми діловими зверхниками в своїх ділянках були два начальники відділів штабу ВО, а саме: організаційно-персональний і тиловий. «Оргмоби» із своїми відповідно до потреб розбудованими апаратами були саме тим продовженням перерваного на щаблі ВО теріторіяльного поділу, але вже з звуженими до чисто адміністративного характеру функціями.

По лінії організаційно-персонального відділу ВШ ВО до «оргмоба» належало: провадити реєстри військовоздатного елементу в свому терені, вишукувати потрібних в УПА

фахівців, поповняти добровольцями здекомплектовані відділи, чи давати новобранців для новоформованих. По лінії тилового відділу штабу: маґазинувати зброю та муніцію й постачати нею відділи, в співпраці з господарським референтом ОУН — наладнувати прохарчування відділів, організувати й маґазинувати медикаменти, організувати й постачати медикаментами шпиталі, дбати про організування виробничих варстатів. До нього належало також організування і керівництво згадуваними попередньо льокальними самооборонними відділами (СКВ).

Зв'язки

Зв'язок — це нервова система підпільного організму. Від справности його функціонування залежить дієздатність підпільного руху й успішність його боротьби. Тому в УПА до цієї ділянки, виділеної в окрему службу, були ставлені великі вимоги. На начальників цих служб ставлено добрих і метких організаторів.

На теренах дій УПА, де існувала мережа ОУН, військовим штабам і відділам були доступні її зв'язкові засоби, одначе з уваги на те, що ці зв'язки, перевантажені великим організаційним рухом, функціонували надто повільно для вимог керівництва військом, штаби УПА скрізь розбудували власну систему зв'язку.

Основою зв'язкового апарату була мережа зв'язкових пунктів, розкинених по всьому терені, що получені з собою в різних напрямах творили зв'язкові лінії. ОУН розбудовувала свої зв'язки для перевоження пошти, людей та постачання і звичайно мусіла вживати до цього підвод, що прив'язувало цей зв'язок до шляхів, а тим самим наражувало на небезпеку деконспірації і зустрічі з ворогом. Щоб зменшувати цю небезпеку, така лінія мусіла мати свій пункт у кожному селі, куди вона переходила, завданням якого було розвідувати про ворожі рухи в своїй околиці і в випадку небезпеки припиняти зв'язковий рух. До дальших обов'язків належали виміна коней, підвод і охорони.

Цими лініями зв'язку часто переходили постачальні валки УПА.

Окремі зв'язкові лінії УПА в основному будовані для передавання наказів і звітів, спиралися на кінному зв'язку, при чому віддаль між зв'язковими пунктами була досить велика, а контакт між ними втримувано звичайно найкоротшими польовими стежками. Цей зв'язок мусів бути побудований так, що часова віддаль між КВШ і ВО не могла бути більша, ніж 24 години, а в середині ВО — не більша, ніж 12 годин. Побіч активної лінії існували ще запасні.

Крім цього основного і найпевнішого засобу для зв'язків були вживані ворожі середники льокомоції, власні механізовані засоби (авта, мотоциклі), а на теренах звільнених від окупанта, побіч існуючої телефонічної мережі, яка тільки частинно могла бути вживана, розбудовувано власне польове телефонічне сполучення.

Ця мережа зв'язку і така система його функціонування була вживана лише для сполучування керівних осередків. Бойові відділи в бою користувалися засобами зв'язку, вживаними в аналогічних одиницях реґулярних армій.

Обов'язок утримування зв'язків в УПА був в обох напрямах — згори вниз і знизу вгору так, що у випадку розірвання зв'язкової лінії активність обох розірваних кінців давала більшу запоруку відновлення контакту.

ЦТЗ

Центральний Технічний Зв'язок (ЦТЗ), що знаходився при ГВШ, — це радієвий зв'язок у стадії підготови. За німецької окупації він ще практично не діяв, а згуртована в цьому осередку невелика кількість фахівців займалася вишколюванням на окремому курсі персоналу, збиранням і монтуванням технічних засобів для навчання і практичної дії.

Школи

Дуже важливою проблемою в УПА був вишкіл власних старшинських і підстаршинських кадрів, доплив яких із реґулярних армій був замалий і в великій мірі не покривав запотребувань. Для розв'язки цієї проблеми були покликані краєві старшинські і підстаршинські школи, останні організовані щонайменше по одній в кожній ВО.

Такі старшинські школи на терені УПА були дві: одна на терені УПА-Північ і друга в Карпатах на терені УПА-Захід. Їх організували начальники вишкільних відділів КВШ. Інструкторський склад старшинських шкіл був заразом апаратом начальника вишкільного відділу ГВШ для опрацьовування підручників до загального вжитку (звичайно переклади) і важливіших проблем повстансько-партизанської боротьби. Господарсько і тактично старшинські школи були підпорядковані командирові ВО, на терені якого перебували.

*

Ця стаття не з'ясовує подрібно всієї проблематики структури і побудови УПА. Вона однак накреслює основні елементи, без яких уточнити та зрозуміти значення і ролю УПА в новітній історії України було б неможливо.

ІВАН КУЧЕР

Післявоєнна танкова продукція СССР

Хто в 1941—45 рр. брав активну участь у боротьбі проти большевиків, той мав змогу переконатися, що мілітарна сила СССР спиралася на панцирній зброї. Помиляється однак той, хто на тому самому шляху шукав би розвитку потуги Совєтської армії в період 1945—50 рр., тобто в роках першої післявоєнної п'ятирічки. Тоді, як інші галузі воєнної індустрії СССР затримали по сьогоднішній день свою «автономність», то танкова продукція пов'язана тісно з іншими галузями машинобудівельної промисловости, насамперед з автотракторною, транспортною та сільськогосподарською. Діючий в часі війни наркомат, а опісля — міністерство, танкової промисловости був весною 1946 р. зліквідований, а керівник танкової продукції СССР В. А. Малишев був призначений міністром транспортного будівництва. Цілий ряд суто-танкових будівельних заводів передано в розпорядження транспортного, автотракторного й сільськогосподарського будівництва. Тільки мала кількість машинобудівельних підприємств була відділена для продукції танків. Все ж таки большевики зуміли переставити й організувати машинобудівельну індустрію так, що на випадок війни вони зразу можуть приблизно 90% всіх вищезгаданих нетанкобудівельних заводів переключити на повну продукцію танків. Таким способом в СССР існують два роди підприємств, які, — частково нехай і в потенції, — ніяк не поменшують панцирної потуги СССР:

1) заводи, які надалі продукують танки та запасні частини до них;

2) заводи, які випускають машини транспортного або сільськогосподарського характеру, але впродовж короткого часу можуть бути переставлені на продукцію танків.

Яка ж була причина, що заставила большевиків переключитися на ці нові рейки танкової продукції? Ахілловою п'ятою СССР є суходільний транспорт. Паралізувати його, значить нанести основний удар Совєтській армії. В майбутній війні такого удару треба сподіватися з боку ворожого летунства, і тому інструментом успішної оборони на тому відтинку може бути тільки сильне власне летунство. Знову ж морські кордони СССР, — той догідний пляцдарм для висадки ворожих військ, — найкраще обороняти з моря. То ж звідси висновок: ні першої ні другої галузі продукції не можна зменшувати; залишилася ж тільки — танкова промисловість.

Та не тільки стратегічні міркування призвели большевиків на шлях компромісової можливо навіть ідеальної розв'язки питання. Вирішним чинником в тій проблемі була катастрофальна ситуація, що заіснувала в післявоєнних роках на сільськогосподарському й транспортному фронтах. Тут дошкульно відчувався брак тяглових та землеобрібних машин. Положення було настільки загрозливе, що в 1946—47 рр. почато відкрито говорити про повний провал цих ресурсів совєтського господарства і тільки радикальні методи могли запобігти катастрофі.

В лютому 1947 ЦК ВКП(б) видав наказ відносно «засобів підйому сільського господарства в післявоєнний період», в якому настоюється на:

1) негайному поширенні машинових парків в сільському господарстві;

2) переведенні основного ремонту сільськогосподарських машин. Це все могло бути зреалізоване тільки коштом других галузей машинобудівництва, в цьому випадку — танкової промисловости.

Перед відповідальними людьми поставлено вимоги виповнити до кінця першої післявоєнної п'ятирічки якнайвищі норми. Почалась не тільки гарячкова перебудова вже наявної танкової індустрії на транспортну і головно на продукування сільськогосподарських машин, але теж будовано й нові заводи. Під час цієї акції малося на увазі одне: і перебудову старих і будову нових заводів проводити так, щоб їх в разі потреби можна було заставити негайно випускати бойові танки серійним способом. Таким чином:

а) створено можливості збільшити продукцію транспортних і сільськогосподарських машин;

б) до небувалих розмірів розширено потенціял танкового будівництва;

в) розпоряджаючи часом, присвячено багато уваги конструкторській і дослідній роботі.

1950-ий рік приносить деякий зворот в танковому будівництві СССР. До цього причинилася зовнішньо-політична ситуація (війна в Кореї, в Індо-Китаї, загальне міжнароднє напруження тощо) та покращання відносин на сільськогосподарському відтинку. З тією хвилиною почалося повільне виділювання машинобудівельних об'єктів для продукції танків. В основу цієї продукції покладено принцип децентралізації, тобто не творено спеціяльних танкобудівельних заводів, які продукували б усі деталі танка, і в яких провадилося б монтаж танків, але почато виробляти різні частини в різних машинобудівельних фабриках. Такий принцип має свої добрі і злі сторони. Він уможливлює використати для воєнних цілей цілий ряд маши-

нобудівельних заводів, які в основному призначені для мирної продукції. Також з конспіративного погляду така система незвичайно утруднює ворожим розвідкам здобути повне уявлення про стан воєнної продукції. З другого боку, ця система незвичайно трудна щодо адміністрування. Відомо бо, що в СССР різні машинобудівельні заводи — залежно від того, що вони в основному продукують, — підлягають різним міністерствам,

Т 34/85

які дуже часто не тільки між собою тихо ривалізують, а то й себе взаємно саботують. Таким чином кооперування, цей найважливіший елемент, у такій системі продукції залишає багато до побажання. Бували випадки, що, напр. танкомонтажні заводи отримували подвійну доставу гусениць, а за те місяцями мусіли чекати на оптичне приладдя. Був випадок, що одному заводові, в якому монтовано легкі розвідувальні танки, доставлено гармати для танка типу «Йосиф Сталін».

Сучасний стан приблизно такий: танки чи їх частини продукуються в яких сто заводах або в танкобудівельних цехах більших машинобудівельних об'єктів. Всі вони працюють 365 днів у рік, по три зміни денно. З територіяльного погляду вони поділені адміністративно на такі групи:

1) південна група (УССР та Кавказ);
2) ленінградська група;
3) середущоросійська група;
4) приволжська група;
5) уральська група;
6) західньо-сибірська група;
7) східньо-сибірська група.

Південна група спирається на власну металурґічну базу (Донбас, Приозів'я, Кривий Ріг). Для неї працюють «Запорожсталь», «Азовсталь» та останньо Маріюпольський завод ім. Ільїча, в якому виготовляються броньові плити для танків Т-34. Головні заводи південної групи це Харківський завод ім. Ґорького.

Завод № 183 це складова частина Харківського тракторного машинобудівельного заводу (ХТЗ) і є неначе одним з його цехів. Під час війни цей завод було перенесено на Урал і, проти всяких сподівань, вже в 1944 році знову змонтовано в Харкові. В цьому заводі випускано серійно Т-34 і Т-60. В ньому працює пересічно 3 000 робітників.

Київський танкобудівельний завод ім. Ґорького випускає танки середнього типу і він, як не враховувати його адміністративної незалежности, технічно підпорядкований заводові № 183. Він має філіяли: в Комарівці під Києвом, в Корсунь-Шевченківському під Києвом, (побудований щолиш у 1948 р.) та у Львові —Львівський танковий завод, що пов'язаний із Львівським автозаводом.

Маріюпольський танковий завод пов'язаний з Маріюпольським металурґічним заводом ім. Ільїча. Спочатку цей завод постачав другим танкобудівельним підприємствам спеціяльну сталь та бронеплити. Однак вже від 1947 р. мало б тут працювати 5—6 000 людей над будовою танків, а видайність продукції мала б досягти 2 000 танків річно.

Найважливіший завод **ленінградської групи** це **Завод № 185,** що адміністративно підлягає тричі-орденоносному заводові ім. Кірова. Він випускає важкі танки типу «Й. С.» Працює в ньому 15 000 робітників. Річна видайність перевищує видайність усіх трьох танкобудівельних заводів південної групи.

«Йосиф Сталін III»

Ленінградський завод ім. Сталіна продукує танки середнього типу; його річна видайність 2 000 танків. Головними конструкторами тут інженери Котін і Духов.

Завод № 232 «Большевик» подібно як і завод ім. Сталіна пов'язані тісно з Кіровським заводом. Вже в 1926 р. випускали тут танки М. С.-1 та Т-24. Він являється одним з-поміж тих нечисленних заводів, де будова танків проводиться комплектно.

До середущоросійської групи належать **Каменецький завод № 38 ім. Куйбишева,** в якому виробляються не тільки танки, але також знамениті артилерійські тягачі. Головний конструктор тут інж. А. І. Козякін;

Брянський танковий завод, пущений в рух 1946 р. Він повністю споряджений станками, що були демонтовані в східній зоні Німеччини; випускає дві тисячі танків на рік; **Ярославський автозавод** (ЯАЗ) з річною видайністю 1 500 танків. Єдиний в СССР випускає танки розвідувального типу, нової конструкції, назва якого ще не відома.

Найбільший танкобудівельний об'єкт **приволжської групи** це відомий **«ГАЗ» (Ґорьковський автозавод ім. Молотова).** Танкобудівельний цех цього заводу випускає три тисячі танків річно. Він тісно співпрацює з заводом «Новое Сормово», що й доставляє йому танкові гармати й бронеплити. Антени для танків отримує «ГАЗ» із Саратовського заводу електроприладдя, а радіоприймоники із Ґорьковського радіозаводу ім. Леніна.

Завод № 112 співпрацює з «ГАЗ-ом»; його робітники це майже виключно в'язні (близько 10 000 людей); річна видайність — понад 3 000 танків.

Виксунський танковий завод також співпрацює з «ГАЗ-ом». Цей завод це власне дослідний об'єкт без серійної продукції.

Вороніжський завод, побудований щолиш 1947 р.; серійний випуск танків почався тут щолиш 1948 р.; працює в ньому 6 000 робітників; річна видайність — понад 2 000 танків.

Сталінградський завод «Красний октябрь» випускає 3 000 танків річно.

Уральська область — це основна база советського танкобудівництва, яка випускає 50% всієї танкової продукції СССР. До неї зараховується **Челябінський танкобудівельний** центр (головно завод ім. Кірова) — що дає приблизно 3 000 танків річно, далі **Танковий завод ім. Сталіна** в Нижньому Таґілі, «Уралмаш», — що є головною дослідною базою танкобудівництва, — **1-ий і 2-ий Свердловські танкові заводи** з видайністю 4 000 танків типу «Йосиф Сталін», **Чкаловський завод № 174** (випускає приблизно 700 танків типу Т-34), і врешті, **Оршський танковий завод** з річною видайністю 2 000 танків середнього типу.

До західньо-сибірської групи зараховується **Сталінський танковий завод** (Сталінськ в Кузбасі), який випускає 3 000 танків річно і в своєму розпорядженні має власний поліґон, та **Новосибірський завод** з дуже незначним випуском танків.

У східньо-сибірській групі відомі покищо тільки три танкові заводи, а саме **№ 104 в Іркутську, Чітинський танковий завод** і **Хабаровський** танковий завод. Річна їх продукція близько 5 000 танків.

На основі тих статистичних даних, що стоять тепер у нашому розпорядженні, в 1953 р. СССР випустив ок. 70 000 танків різних типів.

В аванґарді цілої низки советських конструкторів танків стоять три світилища:

1) «герой соціялістичної праці» і лавреат сталінської премії першого ступення — Йосип Яковлевич Котін; під час війни він був головним конструктором Наркомату танкової промисловості; він же конструктор знаменитого «КВ» й «Йосиф Сталін»; тепер він головний конструктор Кіровського заводу в Ленінграді.

2) «герой соціялістичної праці» лавреат сталінської премії першого ступеня за 1945 р. Микола Леонідович Духов; тепер він інженер Кіровського заводу і рівночасно головний конструктор танкового заводу № 100.

3) «герой соціялістичної праці» Олександер Олександрович Морозов, творець Т-34, лавреат сталінської премії першого ступня за 1943/4 (за удосконалення типу Т-60); від 1941 р. по сьогодні він займає становище головного конструктора тричі - орденоносного заводу № 183 в Харкові.

На нових серійних випусках советських танків помітний вплив німецьких конструкторів. Завважується вже споріднення з німецькими «Тиграми» і «Пантерою». В уральських танкобудівельних заводах працюють такі німецькі конструктори: Гуґо Зандлер, Гайнріх Кунце, Антон фон Поллер, Ґустав Серторіюс і інші.

Конструкція і провірка нового танку займає приблизно 15 місяців. Щойно тоді може новий тип попасти на серійну продукцію. В загальному помітна тенденція не вводити якихсь революційних новинок, а радше придержуватися тих форм і типів, які оправдали себе в останній війні (широкі гусениці, куті а не литі вежі, антимагнетне покриття, мотори Дізеля). Через те стандартними типами советських танків залишаються й надалі «Т-34» і «ЙС». Перший важить 30 тонн, другий — 54 тонн і має дводулову гармату. В «Уралмаші» будується важкі типи в 70—80 тонн, які виглядом пригадують німецьких «Фердінандів». Продукція їх однак не є масовою. Крім малого радіюсу дії і неповоротливости, ці танки оправдали себе в дії єдино як артилерія при обстрілюванні ворожих споруд.

Котін і Духов сконструювали два нові типи танків, яких назви нам покищо не відомі. Один з них важить 42 тонни і помітний цим, що має коротку-дулову гармату американського типу; він будується в Кіровському заводі в Ленінграді. Другий тип це легкий розвідувальний танк, дуже скорий і поворотливий. Як з цього видно, то в СССР серійно випускають щонайбільше п'ять-шість типів танків, і тому говорити про «сорок чи більше типів» можна тільки під аспектом історичного розвитку всієї панцерної зброї СССР*).

*) Маємо на увазі **танкову** продукцію, а не продукцію всієї панцерної зброї.

Основна тенденція советських конструкторів це: 1) достосовувати танк до боротьби на болотистих теренах і зимою; 2) осягнути максимальну простоту конструкції.

З того бачимо, що большевики зуміли не тільки зліквідувати господарську кризу післявоєнних років, — яка безумовно мусіла відбитися неґативно також на танковій продукції СССР, — але й створити потенційну базу, яка дозволить їм уже в другому році після мобілізації спорядити Советську армію річним випуском понад 150 000 танків.

РОМАН ВСЕВОЛОД

Німецька протилетунська артилерія

ІСТОРІЯ, ЗБРОЯ, ОРГАНІЗАЦІЯ

Предтечі протилетунської артилерії й її дальший розвиток в Німеччині

Першими в новітній історії воєн, хто в війні почав стріляти «в повітря», були, мабуть, німці. Сталося це 1870 р. при облозі Парижу, а змушені вони були просто французькою винахідливістю й імпровізаційним хистом. Французи, оточені в Парижі, застосовували для зв'язку з незайнятою частиною Франції вільні бальони, що їх, до речі, винайшли були їхні ж земляки ще 78 років до цього. Очевидно, що бальонів не могли поборювати ані кінні стежі шаблями ані піхота штиками. До цього треба було гармат спеціяльної конструкції. Очевидно, що німці спочатку мусіли теж імпровізувати. Але скоро сконструйовано для поборювання такого роду цілів спеціяльну ляфету з необмеженими полями обстрілу на боки і з висотним полем обстрілу від —3^0 до +85^0. Щоб збільшити скорість стріляння стосовано т. зв. «барабанні оборотові маґазинки» (як у пістолях), або ж відпальні прилади, подібні до замків ґвинтівки.

Французи випустили за час облоги Парижу 66 бальонів. Перший бальон зістрілили німці 12.11. 1870 р. Всіх протибальонових гармат було довкруги Парижу — п'ять.

Цю історію, мабуть, скоро забули б всі, якщо б на початку 20 ст. не винайдено літака і, — як це звичайно буває з усякого роду технічними винаходами, — в першу чергу всі мілітарні потуги почали його вживати для воєнних цілів. Спершу для розвідувальних, а потім — із удосконаленням летунства — і для поборювання ворога з повітря тощо. Вже самі розвідувальні польоти не були надто «мило бачені» воюючими сторонами, тимбільше, що вдосконалена фотографія вможливлювала роблення зняток з повітря.

Про поборювання літаків літаками в 1914 р. ще годі було думати, і тому німецькі штаби пригадали собі й витягнули з музеїв майже призабуті протибальонові гармати; їх тоді вдосконалено і так із протибальонових гармат („Ballonabwehrkanone" —BAK) постали протилетунські гармати („Flugabwehrkanone" — Flak). Одною з перших країн, яка мала таку зброю, була Німеччина й тут вона була піоніром та в 1-ій світовій війні вела перед.

В серпні 1914 р. німецька армія мала 18 гармат 7,5 см, що однак не були об'єднані в батерії, але діяли одинцем. Тоді бракувало ще практичного досвіду. Військові кола тоді також ще не враховували можливостей нальотів з повітря на відкриті міста. Всетаки на західньому фронті ще тоді німці обезпечували військові об'єкти протилетунськими гарматами або кулеметами.

З вибухом 1-ої світової війни число й якість літаків помітно росте й кращає. В парі з тим летунство починає з повітря атакувати наземні цілі. Тут французи знову виявилися піонірами: вони спершу скидали 12 см довгі сталеві прути на наземні цілі. Щоби протидіяти тому, збільшено число протилетунських гармат. Часто там, де протилетунських гармат бракувало, імпровізовано тоді їх із польової артилерії на дерев'яних ляфетах. Самі кулемети не вистачали, бо висота польоту літаків зросла до 2 000 — 4 000 м.

Самі прицільні прилади вже не відповідали призначенню, бо тут виринули нові проблеми стріляння в тривимірному просторі до рухомих цілів із скорістю приблизно 25 м/сек. Також організаційна система виявилася незадольною і вже 1915 р. об'єднано поодинокі гармати в чоти, батерії і батальйони. Цей новий рід зброї дістав свого командувача. 1916 р. знову переорганізовують протилетунську артилерію, підпорядковуючи її як і всю протилетунську оборону, — генералові повітряних сил.

1918 р., саме перед закінченням 1-ої світової війни на побойовищах появляються нові прецизні автоматичні, скорострільні гармати калібру 37 мм і півавтоматичні скорострільні тяжкі гармати калібру 88 мм, які стали прототипом дальших гармат і їх дещо вдосконаленими бачимо ще й у 2-ій світовій війні. На них взорувався весь світ щодо конструкції

протилетунських гармат після 1-ої світової війни. Також дуже рано в 1-ій світовій війні протилетунським батеріям додано було прожектори із проміром зеркала 110 см, (на кожну батерію один) для освітлювання літаків вночі.

Після закінчення 1-ої світової війни Німеччина мала 2 900 гармат усіх калібрів, які зістрілили були 1 590 літаків і цепелінів. Цей новий рід зброї показався вже тоді, ще майже в пеленках, всесторонньою зброєю, — встряваючи навіть у наземні бої, і добився великих успіхів у поборюванні ще новішого роду зброї — танків.

В періоді після першої світової війни аж до 1935 р. заборонено Німеччині вдержувати окремі полки протилетунської артилерії, продукувати протилетунські гармати, а також і працювати над їх удосконалюванням. Протилетунські батерії існували тільки в рамках артилерійських полків. Законспіровано перед переможцями всетаки йшла далі праця над розвитком протилетунської артилерії. Піоніром на цьому відтинку були в великій мірі морські збройні сили, які на т. зв. «кишенькових крейсерах» старалися розв'язати проблему озброєння гарматами озброюючи їх в протилетунські гармати і призначуючи їм завдання звичайної артилерії. Через це виникала потреба вліпшувати і випробовувати нові типи гармат. В 1930 р. введено як стандартне озброєння нову 20 мм. легку гармату, що стала стандартним озброєнням легких і мішаних батальйонів. 1929 р. випробувано новий вирахівно-командний прилад („Kommandogerät") для важких батерій і переведено з ним стріляння до рухомих цілів у повітрі до тягненого за літаком на довгій линві коша. Вирахівно-командні прилади були достосовані до особливостей літакових прицільних приладів для скидання бомб, і отже принимано, що літак перед скиненням вантажу бомб мусить перелетіти якийсь час, — найменше 500 м, — в простій лінії, не змінюючи ані висоти ані скорости свого польоту. Із т. зв. «бомбовими килимами» тоді ще ніхто не рахувався.

З приходом Гітлера до влади почалися інтенсивніші воєнні готування й таємне дозброювання. Протилетунську артилерію вповні змоторизовано, згідно з концепцією «блискавкової війни», і створено тут нові вишкільні відділи та штаб, покищо — в замаскованій формі.

В 1935/6 рр. почалося вже відкрита розбудова протилетунської артилерії в рамках творення «Вермахту», при чому протилетунську артилерію включено до німецької повітряної зброї (Luftwaffe) і цим створено особливі з організаційного погляду стосунки, де командуванню летунських збройних сил підпорядковувано частини протилетунської артилерії. Це мало свої додатні й від'ємні сторони.

Вже після двох років у розпорядженні німецького головного командування стояло 30 важких і 6 легких дивізіонів протилетунської артилерії. Дію цієї зброї випробувано під час еспанської громадянської війни. Там громаджено досвід і надавано вже тільки прецизности і теоріям і самій зброї; до того бо часу їх розроблювано тільки ля募бораторійно. Не диво, що в т. зв. «Леґіоні Кондор» брало участь аж дев'ять батерій протилетунської артилерії, які зістрилили 61 червоний літак. Ці батерії також випробовувано в наземних боях, де вони себе теж вповні виправдали. Досвід, здобутий на еспанських полях битв, використовувано і при дальших реформах і розбудові протилетунської артилерії; згодом однак не все воно виявилося корисним.

Командувачами німецьких повітряних сил були Удет і Ґерінґ, оба вони летуни мисливських літаків із 1-ої світової війни; через те вони не добачували всіх спроможностей бомбардувального летунства, бо до того ще головно спирались на досвіді з еспанської війни, де не все виходили на яву останні технічні досягнення. Вони вперто трималися засади, що летунство головно буде виконувати напади з бриючого польоту, і в зв'язку з тим в роках перед 2-ою світовою війною головне командування повітряних німецьких сил кладе особливий натиск на розбудову легкої протилетунської артилерії, творячи навіть мішані дивізіони. Це наглядно видно на підставі числових даних про стан протилетунської артилерії на листопад 1938 р. Тоді було: 146 тяжких батерій (8,8 см.) 140 легких (2 см.), 120 середніх (3,7 см.) і 72 прожекторних батерій. Це теж і останній стан під час миру.

Вибух 2-ої світової війни застав німецьку протилетунську артилерію не приготованою вповні: бракувало ще резерв, конче потрібних при прецизній зброї, а що опісля далося відчути при відборонюванні масових нальотів. Т. зв. «вереснева» протипольська кампанія не ставила особливих вимог до цього роду зброї; німецькій протилетунській артилерії й не довелося дуже активно встрявати в бої. Польське летунство було дуже слабе і знищене таки майже на землі. Із браку завдань у властивій ділянці, себто в протилетунській обороні, три полки протилетунської артилерії, які брали участь у цій кампанії, часто встрявали в наземні бої й довели, що протилетунська артилерія це всебічна зброя. До кожнього корпусу було приділено по одному дивізіонові мішаної, а до кожної панцирної й моторизованої дивізії по одному легкому дивізіонові протилетунської артилерії.

На західньому фронті від осені 1939 р. до

весни 1940 р. майже не було дій альянтського летунства, і це дало німцям час для дошколу резерв і для поповнення матеріялом.

В офензиві на Данію і Норвегію брало участь також кілька батальйонів протилетунської артилерії. В Норвегії в битві за Нарвік активну участь брала також і протилетунська артилерія, що сповнювала ролю і звичайної артилерії і навіть добилася успіхів в обстрілі морських ворожих з'єднань.

В офензиві на Францію 1940 р. німецька протилетунська артилерія була вже організована в корпуси. До цілого фронту приділено було два корпуси, кожен по три до чотирьох полки. Вони часто самостійно виконували чисто піхотні та артилерійські завдання. Разом вони зістрілили в цій офензиві 586 літаків, знищили 331 танк, багато бункерів і декілька кораблів. Згодом деякі батерії протилетунської артилерії приділено до т. зв. операції „Seelöwe" — для висадки на брітанські острови. Ці батерії мали взяти на себе охорону експедіційного корпусу перед атаками з повітря а також підтримати вогнем піхотні з'єднання при висадці. До цієї висадки однак не прийшло і головну силу протилетунської артилерії перекинуто на південний схід для нових операцій проти балканських держав, а згодом проти СССР.

1940 рік можна вважати роком, в якому закінчилася мобілізація. Тоді протилетунська артилерія начислювала 1 210 батерій «люфтваффе» (летунства); до того числа треба б ще додати кілька десятків батерій при моторизованих дивізіях і деяке число батерій воєнно-морської фльоти. Далі сюди додавано все ще нові батерії, число яких виносило в 1940 р. 141 важку і 126 легких батерій. Тоді то вперше наголос пересунено на важкі батерії. 1941 р. число батерій знову зростає — до 1 719. Тоді ж випробовують новий тип важкої гармати калібру 10,5 см і остаточно входить в дію найновіший тип калібру 8,8 см, який щодо видайности не уступає місця новій 10,5 гарматі. Але чомусь німецьке командування не рішилося продукувати цих легших 8,8 см гармат, і випускало важкі, трудні до пересуву 10,5 см гармати. Консервативність німецького «вермахту» стояла на перешкоді також і при розвої радару. Чомусь було рішено продукувати непридатний до стріляння прилад «Вюрцбурґ» і не прийнято до продукції доволі добрий тут прилад фірми «Льоренц». Щолиш пізніше німецьке командування помітило свою помилку, але було вже запізно. Подібно стояли справи з розвитком протилетунських ракет. Щолиш тоді наказано їх продукувати, коли альянти в повітрі мали вже незаперечну перевагу. В цьому випадку Англія була протилежністю Німеччини. В Англії відразу належно оцінено важливість цих двох останніх зброй і вже в «битві за Англію» ці два роди зброй (радар і протилетунські ракети) стали може чи не вирішними.

1941 р. вислано декілька дивізіонів протилетунської артилерії з експедіційним корпусом Роммеля до Африки. Тут німці вперше стрінулися з сильним у повітрі ворогом і тому мусіли постійно підсилювати свій корпус протилетунською артилерією так, що під кінець — в боях за Туніс — сили німецької протилетунської артилерії дорівнювали одному корпусові. Протилетунська артилерія і тут була застосовувана і як протитанкова артилерія і в наземних боях.

Того самого року кинуто порівняно величезні сили на східній фронт, відтягаючи з теренів Німеччини більшість вишколених батерій і персоналу. В першій фазі походу на схід (до 1943 р.), — коли ще перевага німців в повітрі була безспірна, — головним завданням важкої протилетунської артилерії було поборювати важкі большевицькі танки, проти яких німці тоді ще не мали відповідного калібру протитанкової артилерії. Важка протилетунська артилерія мала великі успіхи і при поборюванні панцирних поїздів та бункерів. Большевицьке летунство спершу обмежувалося до тактичного бомблення з малих висот. При цьому також слід згадати, що большевицькі літаки-штурмовики часто атакували наземні цілі з бриючого польоту і були відпорні на вогонь кулеметів і протилетунських гармат 2 см, бо були опанцирені. З тих причин опісля куди більшу увагу тут присвячено середнім гарматам калібру 3,7 см.

В боях на східньому фронті брали участь два німецькі корпуси протилетунської артилерії, по два-три важких полки й по стільки ж легких кожен.

Від 1942 року західні альянти почали масові нальоти на Німеччину. Дотеперішні сили німецького т. зв. «гайматфляк-у» не вистачали, і тому німецьке командування притягнуло до служби на цьому полі старших віком людей, учнів, чужинців і навіть дівчат. Очевидно, що такий стан відбивася на ефективності оборони, тим більше що повітряна перевага Заходу стає щораз то більша. Західні альянти ще 1942 р. захватили німецький радар і зуміли з успіхом елімінувати його дію. Напр. в нальотах на Гамбурґ вся протилетунська артилерія була «осліплена», бо всі командновирахівні радарові прилади були виелімінованi. Спершу альянти скидували паски цинфолії довжиною половини радарової хвилі. Цього однак не вистачало і опісля деякі літаки були споряджені спеціяльним приладям, яке перешкоджувало радаровим апаратам ловити літаків на свій екран.

Всіх літаків за час війни зістрілила німецька протилетунська артилерія приблизно

12 000—14 000. На одного зістріленого літака припадало около 4 950 вистріляних стрілен легких гармат або 3 350 важких. При цьому треба взяти до уваги, що в цих числах включено й ті стрільна, що їх вистріляно в наземних боях (отже й цю цифру треба б було зредукувати на яких 50%). Як рахувати в середньому, що одна легка ґраната коштувала 7,50 нм, а одна важка 80.— нм, то дістанемо на один зістріл легкою артилерією 37 125,— нм, а важкою артилерією 268 000,— нм. Порівняно з коштом продукції літака й вишколу летунів це дуже мала сума.

ЗБРОЯ Й ПРИЛАДИ

Німці ділили протилетунську артилерію на такі групи:

легка — калібром до 3,6 см,
середня — калібром 3,7—5,9 см,
важка — калібром 6—15,9 см,
найважча — калібром понад 16 см.

В інших армія звичайно гармати калібром до 40 мм клясифікують як легкі; далі ж поділ як в німецькій армії.

В дальшому коротко схарактеризуємо поодинокі типи гармат, вживаних у 2-ій світовій війні. Багато з-поміж них тепер мають хіба музейну вартість, але деякі ще й досі своєї вартости не втратили і з деякими змінами все ще й нині можуть знайти застосування.

Легкі гармати

Гармата — 2 см 30: це перша легка гармата того типу. Вона в дечому нагадувала гармати типу «Ерлікон». Вповніавтоматична із скорістю стріляння (практичною) 120 вистрілів/мін. Засяг — 2 000 м вертикально, горизонстально — 4 800 м, практична цільність вертикально до 1 000 м. Пересувна на підвіззі, що його на вогневому становищі відтягувано.

Гармата 2 см 38: вліпшена порівняно до попередньої, з більшою швидкострільністю (180—220 вистрілів на мінуту) з уліпшеними й упрощеними прицільними приладами. Початкова скорість стрілен обох цих гармат — 800—990 м/сек. Цеї другої гармати вживано як однодульної або як чотиродульної на дещо зміненій ляфеті. В чотиродульній можна було стріляти з усіх дул одночасно, або ж по два дула на зміну.

Стрільна, що вилітали з дула із скорістю 1 200—1 400 м/сек., вже не ввійшли до вжитку в 2-ій світовій війні. Дула тих гармат були вимінні і їх треба було після 120 вистрілів скорого вогню замінювати. Така зміна тривала декілька секунд. Вага стрільна: 122 і 145 грамів.

Середні гармати

3,7 см гармата 18, 36 і 37: вповніавтоматична скорострільна гармата з практичною швидкострільністю 80 стрілів/мін. та з початковою скорістю стрілу 820—870 м/сек. Засяг: вертикально до 3 000 м, горизонтально до 6 500 м. Пересувна на двоколісному підвіззі, що його при стрілянні відтягано з вогневого становища. Вага стрільна: 625—750 грамів.

3,7 см гармата 43: як попердня, тільки з більшою практичною скорострільністю — 150 стрілів/мін. В обох цих типах гармат дуло було вимінне після 70 вистрілів скорого вогню.

Цей другий тип виступав також як дводульна гармата.

5 см гармата 41: вповніавтоматична з практичною швидкострільністю до 130 вистрілів/мін. Засяг: вертикально до 4 500 м, горизонтально до 13 500 м. В практичному вжитку вона виявилася незадовільною і тому її масово не продуковано. Була вліпшена під кінець війни, але ще не випробувана в практичних діях.

Важкі гармати

8,8 см гармата 18, 36, 37: півавтоматична, скорострільна гармата; швидкострільність — около 20 вистрілів/мін. Засяг: вертикально до 9 750 м, горизонтально 14 800 м. Початкова скорість стрільна: 840 м/сек.

8,8 см гармата 41: вдосконалена з попередньої, нижча, з довшим дулом і засягом; початкова скорість стрільна: понад 1 000 м/сек.; частини дула вимінні.

Оба ці типи гармат пересувні на чотироколісних підвіззях, що їх з вогневого становища відвожувано.

10,5 см гармата 39: півавтоматична скорострільна гармата. Відбезпечування стрілен і заряжання відбувалося електрично. Швидкострільність: 15 вистрілів на мінуту. Початкова скорість стрільна: 900 м/сек. Засяг: вертикально 10 500 м, горизонтально 17 300 м. Пересувна подібно, як і гармата калібру 8,8 см.

12,8 см гармата 40: подібна до гармати калібру 10,5 см, з більшим засягом і непересувна.

Крім того, пробно були вживані ще гармати калібром 15 см на бетонових підставах.

Прожектори: мали проміри — 60 см, 150 см і 200 см. Їх засяг був від 1 600—6 000 м вертикально. Спершу вони співпрацювали з підслуховими приладами (побудованими на акустичних принципах), а згодом — з радаром. Під сучасну пору розвиток радару пішов так далеко, що в практиці прожекторів протилетунська артилерія більш не вживає.

Загороджувальні бальони: вживалися, щоб унеможливити ворогові бомблення з низького польоту. Перешкоду являли собою линви, на яких ті бальони були прив'язані. Висота, до якої вони сягали: 2 500 м. Їх утримування дуже коштовне, а успіхи дуже проблематичні. Вживають їх над особливо важливими об'єк-

тами; але щоб вони мали якесь ефективне значення, то їх треба там дуже багато.

Прицільні прилади: В легкій і середній протилетунській артилерії вони майже такі самі. Вони можуть бути механічно-вирахівні (вичислюють всі дані механічно), електричні (подають вартості на підставі оборотів самої гармати по горизонталі і вертикалі електрично) і найпростіші лінійні (вартості вичислюється геометрично, наствивши відповідні вартості). При цьому кожна гармата самостійна і стріляє на підставі даних індивідуально, або що найвище централько керована з тактичного погляду чотовим, що веде стрільбу.

У важких батеріях для цілої батерії вартості подаються централько для кожньої гармати. Для того кожна одиниця має тут свій командно-вирахівний прилад. Він мірить відстань до цілі, вичислює напрямок і скорість її льоту і на підставі того вираховує вартості і подає централько до кожної гармати. Завдання гармашів при гарматах це тільки дані вартості відповідно наставити чи то покрити на освітлених лямпами кругах. Так же само відбезпечується і саме стрільно. Випал наступає на команду. Курс і відстань до літака можна встрановлювати оптично за допомогою далекоміра, або ще краще за допомогою радару.

Німецька протилетунська артилерія розпоряджувала трьома типами вирахівно-командних приладів і допоміжними приладами, що знову ж мали ролю резервних, — в разі знищення чи нефукціонування властивого приладу.

Відстань міряно оптично далекомірами на засаді простірного бачення. В тій цілі штучно розширювано ширину бачення до 1 м чито 4 м. Це можна зрозуміти, як узяти до уваги, що відстань ми оцінюємо на підставі кута бачення наших двох очей.

Радар: німці знали ще від 1938 р. Вартости його німецькі штаби недоцінили своєчасно й не розвинули належно приладу. Перші прилади були подумані на те, щоб дістати образ в повітрі. Вони працювали на доволі великій довжині хвиль (понад 2 м) і мали надто широкий сніп променів. Через те для стріляння протилетунської артилерії вони були непридатні. Дальші вдосконалені типи скоро попали в руки альянтів і тому то вони могли з успіхом протидіяти німецькому радарові.

До німецької протилетунської артилерії належали ще протилетунські ракети. Їх розвиток прийшов так пізно, що німецьке командування вже не мало часу застосувати їх ефективно.

Організація німецької протилетунської артилерії

Через підпорядкування протилетунської артилерії повітряним збройним силам створювалося часами досить складне становище: Частини протилетуської артилерії приділені до наземних військ, не були їм підпорядковані, і напр. мали з піхотою лише співпрацювати. Накази міг видавати тільки командир протилетунської артилерії. Очевидно, що воно часами доводило до конфліктів. І, як воно звичайно буває, таким станом не були вдоволені командири наземних з'єднань. Тому дуже скоро «Heer» (армія) почала творити свої власні частини протилетунської артилерії, т. зв. «Heeresflak», а дивізії СС ще тим більше. Крім того, воєнноморські збройні сили мали теж свою власну протилетунську артилерію.

Саме включення протилетунської артилерії до летунства не було зле подумане. Німеччина була поділена на т. зв. «Luftgaukommando» (повітряні округи) і вся оборона повинна була зосереджуватися в їх руках. Крім того, протилетунська артилерія має більше точок стику саме з летунством, ніж з іншими родами зброї.

При розгляданні організації протилетунської артилерії візьмемо до уваги її організацію під час війни на фронті й на терені Німеччини, як також її організацію в рамках поодиноких дивізій.

В полі протилетунська артилерія летунства була об'єднана в корпуси, що складалися з двох до трьох дивізій. Кожна по тричотири полки з трьома-чотирма мішаними і легкими дивізіонами. Організація штабів дивізій і полків була тут подібна до інших родів зброї. Самостійною одиницею був уже дивізіон.

Мішаний дивізіон складався з трьох батерій 8,8 см (чотири важкі гармати і дві гармати 2 см), з двох батерій 2 см (12 гармат в чотирьох чотах), з одної батерії постачання, з чоти зв'язку тощо. Легкий дивізіон складався з двох батерій 2 см і одної батерії 3,7 см (дев'ять гармат у трьох чотах) і одної батерії 2 см — чотиродульної. Важкі батерії мали, крім цього, ще приділені по три прожектори 150 см, а легкі по три прожектори 60 см.

Відповідними до дивізій організаційними одиницями на терені Німеччини були групи чито підгрупи. Їх організація була подібна, тільки тут часто поодинокі батерії були об'єднувані в більші одиниці, керовані централько одним вирахівно-командним приладом.

Дивізіони в поодиноких дивізіях складалися з двох, або тільки одної, батерій 8,8 см, одної 3,7 см і одної 2 см. В панцирних дивізіях, крім того, кожен полк мав одну сотню протилетунських гармат калібру 2 см.

✳

Нині часто можна почути думку, і то навіть серед військовиків, мовляв, тепер протилетунська артилерія це вже перестаріла зброя і, нібито належить уже до історії. Роз-

виток летунства, його скорість і висота польоту — нині майже внеможливлюють якесь відземне відборонювання летунського нападу. Можливо, твердять вони, треба буде переставити таку оборону на ракети. Але при тому вони забувають, що в парі з тим іде розвиток і гармат. На оборну власними мисливськими літаками не завжди можна числити. Також забувають, що в Кореї не так то давно війська Об'єднаних Націй найбільше втрат потерпіли від вогню власне отої «перестарілої» зброї. На фронті літаки все ще літають не з максимальною скорістю і не на максимальних висотах; то ж ніякому командирові більшого з'єднання нині не прийде на думку з протилетунської артилерії зреziґнувати.

ВОЛОДИМИР ДЕМЧУК

Воднева й кобальтова бомби

16 липня 1945 р. на пустині в Нью-Мексіко, США, мав місце вибух першої атомової бомби. Кількадесятирічні мрії науковців сповнилися. Їм вдалося звільнити енерґію, яку містять в собі ядра атомів ізотопів найтяжчого елементу урану і тим самим започаткувати нову добу — добу атомової енерґії, чи докладніше — добу ядрової енерґії, яка в військовій ділянці дала початок новій зброї — атомовій бомбі.

Несповна в місяць після цього першого пробного вибуху, та нова страшна зброя збирала перше жниво в Гірошімі і Наґасакі. 143 000 вбитих і 85 000 знищених будинків — це кривавий білянс нищівної дії двох атомових бомб.

Але мізки науковців не спочивали. Ґратулюючи собі взаємно за осягнений успіх, фізики були свідомі, що атомова бомба це тільки початок зброї з понаднищівною силою. Бо перший атомовий вибух вможливив новий спосіб звільнювання ядрової енерґії, а саме через сполуку атомів найлегшого з первнів — водня в новий елемент — гелій. 16-те липня 1954 р. започаткувало в умах фізиків нову добу — добу «водневої» енерґії, яка в марті 1954 р. дала початок новій зброї, з теоретично необмеженою нищівною силою — водневій бомбі.

Соняшна енерґія

До початку доби атомової енерґії, безпосереднім чи посереднім джерелом усіх енерґій, що ними ми користувалися, було сонце. Вугілля, що постало з скам'янілих рослин, маґазинує в собі соняшну енерґію в виді хемічної енерґії. Нафтова ропа, що теж органічного походження, скриває в собі теж енерґію соняшних променів в формі хемічної енерґії. Ця замаґазинована енерґія звільнюється при процесі горіння в виді світла й тепла. Джерело енерґії спадаючої води, водяної пари й вітру це теж посередній вплив сонця. Навіть такими енерґіями як притягання землі й електромагнетизм ми можемо послуговуватись тільки завдяки соняшній енерґії.

Енерґія, яку сонце випроміньовує в простір в одній секунді в формі світла й тепла, дорівнює енерґії, яка звільняється при спаленні 15 більйонів тонн вугілля. Що ж є джерелом цієї, астрономічної величини, енерґії? Звідки вона береться? Цим питанням займалися науковці сотні років, але щолиш в останніх п'ятдесятьох роках дали нам на це відповідь.

1922 року відомий англійський професор хемії, лавреат нагороди Нобеля, Франсіс Вільям Астон висловився, що джерело соняшної енерґії це водень. В грудні 1938 р. три тижні перед відкриттям реакції розпаду ізотопів урану в Німеччині, д-р Бете виступив з епохальною гіпотезою, що соняшне «горіння» це безперебійна переміна водня в гелій. (Чотири атоми водня, з якого принаймні в більшій частині складається сонце, сполучуються в один атом нового первня — гелій).

Отже сонце це величезна «піч», в якій «спалюється» водень, а соняшна енерґія — це енерґія, яка звільняється з ядер атомів водня при сполуці їх в гелій.

Що таке ядрова енерґія?

Щоб відповісти на таке питання мусимо заглянути в середину атому й приглянутись ближче його складовій частині — ядрові. Атом кожного первня (а є їх 92 природних і 6 штучних) складається з ядра і з електронів, що кружляють довкруги нього. З черги ядро складається з наладованих додатньою електричністю **протонів** і з електрично невтральних **невтронів.** Оба ці складники ядра атому мають, між іншим, дві дуже важливі прикмети, над якими коротко зупинимось.

Поперше: протони і невтрони можуть один в одного перемінюватись, само собою, при відповідних умовах.

Подруге: тягар вільних протонів і невтронів у вільному стані є більший від їх тягару в ядрі.

Ця різниця тягару дорівнює енерґії з якою ядро держиться купи. В тому місці мусимо собі пригадати, що затрата тягару є завжди

пов'язана з постанням енергії. (Продукти процесу горіння важать завжди трішки менше як складники, що брали участь у горінні, а різниця тягару дорівнює власне тій енергії, яка звільнюється при горінні в формі світла й тепла). Атомова або докладніш ядрова сила це вияв своєрідної пра-сили, що втримує протони й невтрони в ядрі. І якщо ми навіть не знаємо її природи, то її величину можемо вичислити дуже докладно за формулою Айнштайна: $\mathbf{E = m.c^2}$ (Енергія дорівнює добуткові з затраченої маси і скорости світла до квадрату). На підставі теорії Айнштайна матерія й енергія це два види однієї й тієї самої пра-субстанції, а не як це досі уважали, що це зовсім інакші величини. Матерія, каже Айнштайн, це «заморожена енергія», тоді як енергію можна уважати коливанням матерії. На підставі формули Айнштайна обчислено, що один ґрам матерії — це «заморожена енергія», що дорівнює опаловій вартості 3 000 тонн вугілля.

Ізотопи водня

Довго перед тим, заки стало відомим, що величезна кількість енергії звільнюється при «ланцюговій реакції» розпаду ізотопів найтяжчого первня — урану, дослідники знали, що енергія астрономічної величини звільниться, якщо вдасться сполучити чотири атоми водня, найлегшого елементу, в один атом гелію. Гіпотеза Бете говорить, що власне таке явище має місце на сонці. Довго здавалося, що сонце одиноке має монополь на спосіб переведення даної сполуки і що на землі воно не можливе.

1932 року, тобто десять літ після оцеї славної заяви Астона, відкрито в природі новий вид водня — його ізотоп **девтерій**. Він знаходиться в воді в концентрації 1:5 000. Його ядро складається з одного протону й одного невтрону (ядро нормального водня складається всього тільки з одного протону). Його популярно називають «важким воднем», а воду, в склад якої він входить, «важкою водою». Скоро після його відкриття стверджено, що цей «брат» нормального водня може бути вжитий як дуже енергійна вибухова маса, але під умовою, що вдасться знайти «сірник», яким цю масу можна б було «запалити». Дослідникам вдалося навіть ствердити, що температура цього «сірника» мусітиме досягати 50 000 000 степенів Цельзія, а час його горіння 128 секунд. Досягнення такої високої температури, що є вдвічі більша від температури, яка панує в середині сонця, невміщувалося в рамках можливого в передатомовій добі.

Така висока температура постає власне при атомовій експльозії. Отже перший вибух атомової бомби переніс можливість «запалювання» водня в площину можливого на землі. Здавалося, що «монополь сонця» в тій ділянці зламано. Але досягненням потрібно високої температури ще не вирішено всіх проблем. Температура, що постає при атомовій експльозії вистачала, але час її дії був на 100 000 000 закороткий. Отже газоподібний девтерій, як «сирівець», для водневої бомби не надавався. Якже ж мається справа з плинним девтерієм? (Загально відомо, що кожний газ можемо перемінити в рідину обнижуючи його температуру й піддаючи його дії збільшеного тиску. Девтерій перемінюється в рідину в температурі - 238 степенів Цельзія і під тиском 180 атмосфер). Тут справа далеко краща, бо щоб запалити плинний девтерій, температура 50 000 000 степенів Цельзія мусіла б діяти 200 мікросекунд. Але і цей уже дуже короткий час є на 200 разів коротший від часу дії атомової експльозії. Щоб атомова бомба змогла запалити плинний девтерій, температура що постає при її експльозії, мусіла б виносити 400 000 000 степенів Цельзія.

Реасумуючи все можемо ствердити, що сам девтерій до побудови водневої бомби не надається. Але науковцям вдалося «перехитрити» природу: їм вдалося штучно створити третій вид водня ізотоп — **трітій.** Цей ізотоп водня може колись і виступав в природі, але нині його в природі вже немає. Його можна одержати штучно в атомовій печі, «обстрілюючи» невтронами атоми легкого металю — літію. Він є тричі тяжчий від нормального водня. Його ядро складається з одного протону і з двох невтронів. Його ядро маґазинує в собі вдвічі більше енергії, ніж ядро девтерію. Температура, що постає при атомовій експльозії і час її дії виявились достатніми щоб запалити плинний трітій, тобто щоб змусити його до ланцюгової реакції сполуки в гелій. Тепер вже ніщо не стояло на перешкоді до зреалізування водневого вибуху.

Перший вдалий водневий вибух

1 листопада 1952 року на островах Маршала відбувся перший вибух водневого вибухового тіла, що не мало ще вигляду бомби. Ця вибухова апаратура, бо бомбою цього не можна було назвати, важила 65 тонн. Вона не надавалася до транспортування літаками. Більшість тягару становили апарати для витворювання необхідного високого тиску й холодільниці, завданням яких було перемінювати ґазовий водень у плинний і в такому стані втримувати його.

Техніка вибуху

Як і кожне вибухове тіло, так і воднева бомба складається з двох головних частин: з вибухової речовини і з запальника. Вибухову речовину водневої бомби становить хемічно сполучена вибухова маса, в склад якої

входить у великій більшості **девтерій.** Запальником водневої бомби служить атомова бомба, в середині якої знаходиться **тритій.** До вибуху приходить так:

Спершу «запалюється» атомова бомба через сполуку двох кількостей урану 235, які

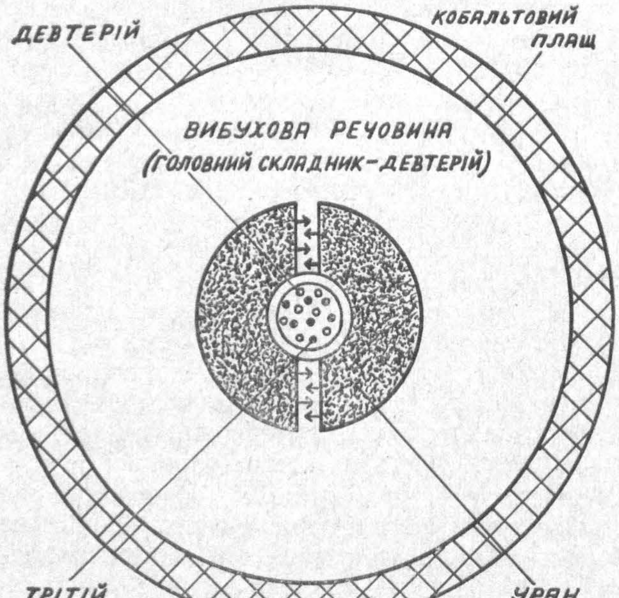

в сумі є більші від «критичної маси», тобто такої кількости урану, яка випромінює достатню кількість електронів для викликання ланцюгової реакції розпаду. Температура, яка витворюється при тому, «запалює» трітій, і він перемінюється в гелій, а енергія, яка при тому звільнюється, з черги «запалює» девтерій і змушує до ланцюгової реакції переміни вибухової маси в гелій.

Само це епохальне досягнення науковців ще однак не було започаткувало доби водневої бомби. Як ми вже вище згадали, перша воднева «бомба», що вибухла 1952 р., була незручним кольосом, який не надавався до транспортування.

Доба водневої бомби почалась недавно. 1 і 26 марта 1954 р. відбулися дві дальші експльозії атомової бомби на островах Маршала на Тихому океані. Ці дві експльозії розпочали страшну добу військової зброї — добу водневої бомби. Після тих двох останніх вибухів розійшлася була чутка, що з «мокрої» водневої бомби, вибух якої відбувся в 1952 році, сконструйовано «суху», в якій стали зайвими апарати для витворювання високого тиску й холодільниці. «Суха» воднева бомба, позбувшись тяжкої апаратури, стала транспортабельною і тим самим стала королевою зброї з найбільшою нищівною силою. Кажуть теж, що скоро стане можливим сконструювати водневу бомбу без запальника з трітію, продукція якого сполучена з дуже великими коштами. (Кошти продукції одного кілограма трітію виносять один мільярд долярів). Це означало б, що кожна держава, яка має атомову бомбу, зможе при порівняно невисоких коштах перемінити її в водневу бомбу. Техніка цієї переміни мала б бути дуже проста: уранову бомбу без трітію вміщувано б у вибухову масу, яку становитиме девтерій.

Кобальтова бомба

Можливість легкої і з малими коштами сполученої переміни уранової атомової бомби у водневу бомбу це тільки переходова фаза до ще страшнішої зброї, нищівної дії якої знаними досі одиницями визначити не можливо, ба навіть годі собі уявити. Заки однак назвемо цю страшну зброю по імені і подамо її ко-

роткий опис, зупинимось над «недоліком» водневої бомби порівняно з урановою. Енергія, яка виділюється при експльозії водневої бомби є майже 1 000 разів більша від енергії, усталої при експльозії атомової бомби в Наґасакі, або, висловлюючись простіше, нищівна

дія водневої бомби в формі тиску й горячі є майже 1 000 разів більша від нищівної дії при експльозії атомової бомби, що її було скинуто на Наґасакі. Але нищівна дія водневої бомби в виді радіоактивних променів далеко не дорівнює тій же, що виступає при атомовій бомбі тої самої сили, що воднева. Бо гелій, що в часі експльозії постає з водня, не є радіоактивний. Щоправда при експльозії водневої бомби звільнюється деяка кількість радіоактивного пороху, але його нищівна дія, себто його радіоактивна нищівна дія, далеко менша від радіоактивної нищівної дії продуктів розпаду урану. Існує однак можливість цей «недолік» водневої бомби вирівняти. Якщо цю можливість зреалізують, то тоді народиться найстрашніша зброя, яку людський ум досі зміг видумати: кобальтова бомба.

Перехід від водневої до кобальтової бомби мав би бути дуже простий: потрібно тільки водневу бомбу вбрати в кобальтовий плащ. При експльозії звільнені електрони проникають в атоми кобальту і перемінюють їх в радіоактивний ізотоп, час «пів-життя» якого триває три роки. Це означає, що впродовж трьох років розпадається перша половина його маси, а впродовж дальших трьох років половина з решти і т. д.

Небезпека від кобальтової бомби полягає в тому, що в часі експльозії кобальт вповні перемінюється в радіоактивну пару, яку вітер може нести сотнями кілометрів. Там, де така радіоактивна пара чи пил впадуть на землю, там вони нищать все живе.

Про нищівну дію кобальтової бомби американський атомовий фізик висловився так: «Одна кобальтова бомба, скинена над Прагою, зможе знищити все живе на просторі поміж Уралом і Лондоном». Обчислюють що 300 кобальтових бомб вистане, щоб перемінити землю в мертву планету.

М. Б.

Маршал Монтґомері

Коротка вояцька промова, виголошена на пресовій конференції в Парижі про завдання ОПАП-у й потенційну совєтську загрозу знову висунула на перший плян міжнародного життя маркантну постать брітанського маршала, заступника головнокомандуючого збройних сил ОПАП-у в Европі,

Бернарда Ло Монтґомері,
вайкаунта Ель-Алямейну.

Його паризька промова поділала на всіх мрійників про «мирне співжиття двох державних систем», як відро зимної води на розпалені голови, а на тих, які бачать спасіння і ґарантію безпеки в атомовій зброї, — як остережливий крик Касандри. Монтґомері заперечив сподівання одних і других. Він, як ніхто інший, реально оцінює назріваючу атомову добу і жорстоку стихію війни. Війна формувала його волю, характер, знання і визначала весь його життєвий шлях. Тому його голос осторогі стократною могутньою луною звучить у всіх закутках світу. Цей вояк відкрито ставить перед очима світу совєтську загрозу, реальність атомової війни і закликає до готовости. Дотеперішні осяги, теперішній пост і весь життєвий шлях не тільки уповноважують його до такого виступу, але є попросту обов'язком, від якого він не міг ухилитись.

Бернард Ло Монтґомері народився 17 листопада 1887 року в Улстері (північна Ірляндія) як син протестантського єпископа. В ріднім домі дістав він глибоко релігійне виховання, яке витиснуло незатерту печать на всю його особистість, формуючи його як глибоко релігійну, моральну, просто аскетичну людину. На 21-ому році життя Бернард Ло Монтґомері вступає до армії, до славної кадетської академії в Сендгарсті. Як ляйтенант піхотного королівського полку Ворікшір дістає першу

вояцьку пробу. Чотири роки світової війни він бореться на французькому фронті, де був два рази тяжко ранений, здобуває найвищі брітанські та французькі бойові відзначення і ступінь капітана. Між двома світовими війнами виконує різні військові функції в різних частинах комонвелту і в 1939 році був підне-

сений до ступеня генерал-майора. Щойно друга світова війна, в якій Монтґомері командує 3. дивізією II корпусу у Франції в 1939—1940 рр., і події після Дюнкерку несподівано висувають його на чоло брітанських збройних сил. Він відзначається і заслужується біля організації підготови оборони брітанських островів проти німецької інвазії. Від 13 серпня 1942 р. Монтґомері командує 8. брітанською армією і на цьому посту зостається аж до грудня 1943 р. За цей час 8. армія з боями перемаршувала від Ель-Алямейну через Сіцілію та південну Італію до річки Санґро. Головна офензива брітанців під Ель-Алямейном, яка закінчилася 4 листопада 1942 р. цілковитим погромом німецького експедиційного корпусу маршала Роммеля, — це один з найкращих лаврових вінків у вояцькій кар'єрі Монтґомері. Цей період своєї діяльности він описує у своїх споминах п. н. «El Alamein to the River Sangro». Його книжка є майже винятком у воєнній мемуаристиці в тому розумінні, що автор не силується на квітистий стиль, лише сухо, безпристрасно з'ясовує свою ролю в ліквідації африканської кризи. На тлі мемуарів про африканську кампанію чітко і плястично зарисовується маркантна, спижева (а не блискуча, як його противника Роммеля) постать Монтґомері як стратега і полководця. Монтґомері не є «зухвалець» як Роммель, він сухий калькулятор, який шукає щастя не в риску, а в послідовній пляновій дії. У своїх мемуарах він не закриває факту, що завжди старався виступати з переважаючими силами, які вважав головною ґарантією перемоги. Істотним є те, що він завжди вмів подбати про ці сили і тримати їх там, де цього вимагала ситуація. Якщо Роммель часто ставив все на одну карту і на власне щастя у своїй тактиці проривів, то Монтґомері переважно тримався широкого фронту і лише обмежувався до вишукування і «нащипування» слабих місць противника. З послідовністю сухого калькулятора Монтґомері не шукає надзвичайних оказій, не використовує нагод, лише послідовно і вперто виконує раз прийнятий плян. Він осторожно, як слимак, виставляє свої ріжки не на те, щоб ударяти-нищити, а на те, щоб вистежити небезпеку. Це акцентування забезпечення за собою матеріяльної переваги і обережність є наймаркантнішою прикметою Монтґомері як полководця і стратега.

Імпровізація, яка в разі успіху дає ефект, не є сферою, в якій живе ум Монтґомері. Лише тверда логіка і холодний розрахунок є елементами, якими він грає. Цю рису його характеру критикує його земляк генерал Фаллер, бо вона, на думку критика, не використовувала рухливости танкової зброї і обмежувала операції до матеріялових битв. Зате ця тактика знайшла схвалення в австралійського воєнного історика Честера Вільмота. Згаданий історик у творі «The Struggle for Europa» вбачає в тактиці Монтґомері найкращі зразки стратегії, яку дала друга світова війна. Коли Черчіл у другій світовій війні репрезентував англійську політику, то Монтґомері репрезентував її воєнну стратегію. Вільмот характеризує різниці між американською і брітанською стратегіями: в своїй стратегічній концепції американці заступали погляд, що великою перевагою в полі треба знищити ворога на всьому широкому фронті, а англійці — що боковими наступами треба його ослабити і знищити головним ударом в серце; тобто англійці хочуть ворога «виманеврувати», а американці «виснажувати в матеріялі». Тактично англійці заступають погляд концентрованого удару в серце, а американці — сталого, безперебійного наступу на широкому фронті. В оперативній дії американці дають командирам завдання і повну ініціятиву, а англійці при операціях хочуть мати вплив на виконання і можливість зміни завдання. Якщо йдеться про стратегічну мету, то американці бачать її лише в знищенні або в примушенні ворога коритися їх волі, а брітанці при мілітарному плянуванні кладуть ще вагу на зовнішньополітичні цілі.

Цей період у житті маршала Монтґомері є вирішний у формуванні його стратегічної і тактичної думки.

На початку 1944 року Монтґомері був головнокомандувачем брітанської інвазійної армії в Европі. Вільмот вважає, що якби було прийнято плян інвазії Монтґомері на Рурщину, війна була б скінчилася на один рік скоріше і большевики не сиділи б сьогодні ні в Берліні, ні в Відні.

На пості головнокомандувача інвазійної армії Монтґомері показав себе супроти американців як простолінійний командир з власною волею, який вміє відстояти свої погляди.

Після капітуляції Монтґомері виконує функції мілітарного губернатора в Західній Німеччині, в 1946 році стає шефом брітанського генерального штабу, а згодом переймає також пост заступника головнокомандувача ОПАП-у. Через цей його пост спадає на його плечі співвідповідальність за оборону Европи.

Остання його промова дає проникливу аналізу сучасного становища і відповідь на питання, як виглядатиме війна в атомову добу і як треба до неї підготуватися, щоб її пережити. Цьому завданню присвячує тепер 66-літній маршал усі свої сили і все знання, набуте за 45-літню військову службу.

МАРШАЛ МОНТҐОМЕРІ

Завдання ОПАП-у й совєтська загроза

Головна квартира збройних сил атлантійського пакту в Европі влаштувала в Парижі 24 травня ц. р. обід для акредитованих при інформаційній службі ОПАП-у кореспондентів, на якому брітанський маршал Монтґомері, заступник головнокомандувача збройних сил ОПАП-у, виступив з широкою доповіддю про воєнні сили совєтського бльоку і про напрямні політики мілітарної оборони Заходу. Доповідь Монтґомері дає вичерпні інформації про мілітарну силу европейської частини східнього бльоку, які дотепер були подавані лише неофіційно й частково.

Нижче подаємо повний текст промови Монтґомері. РЕД.

1. Ми маємо доручення розбудувати військову силу, створити військову зброю й бути готовими цю зброю використати, якщо дістанемо таке доручення від Ради ОПАП-у.

2. Це доручення включає різні чинники, з яких наступні заслуговують на окрему увагу:

а) форма загрози й сила ворожої армії, відповідно до нашої оцінки,

б) форма сподіваного ворожого нападу.

Напад може бути без попередньої підготови, себто, переведений тільки тими силами, які зараз находяться у Східній Німеччині. Це дало б ворогові перевагу з уваги на ненадійний напад, до якого ми б відразу не були готові.

Напад ворога з попередньою підготовою, себто, що ворог розпічне пересування військ, про що ми можемо своєчасно довідатися й поробити потрібні протизаходи.

3. Третя світова війна може початися через помилкову калькуляцію або через помилку. Ситуація може так розвинутися, що десь у світі заіснує велике напруження. Провідники з обох сторін втратять панування над ситуацією і нагло ми найдемося в положенні, коли будемо задалеко і не буде вороття, навіть тоді, коли обидві сторони війни не хотітимуть.

В такому випадку ми на деякий час будемо заскочені. Але якщо ми будемо готові, то ми не повинні найтися у надто злій ситуації; Росія потребуватиме чимало часу, щоб розбудувати такі збройні сили, які могли б нам навести поважніший удар, при чому в той самий час наше летунство зможе ворогові завдати поважних пошкоджень.

Цей рід війни, через помилку, може стати дійсністю кожної хвилини. Ми мусимо воювати тоді такою зброєю, яку будемо мати і в такий спосіб, як наші війська будуть підготовані. На ділі, ми мусимо зробити найкраще тим, чим розпоряджаємо і ми не повинні в'язатися наперед розробленим пляном, призначеним для зовсім відмінної ситуації.

4. Оборонна організаційна система ОПАП мусить бути підготована, щоб зустріти кожну загрозу не тільки в якомусь сподіваному реченці, але на багато років наперед. Витрати, пов'язані з обороною, мусять розміщуватися в рамках практичних можливостей і економічних спроможностей.

а) Збройні частини мусять бути готові в кожний мент до бою без будьякої мобілізаційної процедури.

б) Резервові частини готові кожної хвилини дати підтримку активній армії і готові до бойових акцій в будь-який час в разі потреби.

в) Надійні лінії постачання і зв'язку.

г) Надійна організація цивільної оборони.

ґ) Цілість повинна бути так підготована, щоб збройні сили могли кожночасно перейти якнайскоріш до наступу.

Щоб зрозуміти цілість проблем, конечним є усвідомити собі, що включає модерна війна, яку веде якась держава.

Держава у війні

5. Модерна війна є тотальна, себто включає кожну галузь національного життя.

6. Всі фази національних воєнних зусиль є тісно зі собою переплетені, від фабрики аж до фронтової лінії. Держава у війні — це одна єдність; морські, суходільні, повітряні збройні сили, робітники промислу, цивільна оборона, — всі вони є членами тієї єдности. Кожний член мусить виконувати тут свою важливу функцію. Працюючи самотужки, окремі члени не зможуть вив'язатися зі своїх завдань у повній мірі. Але в цілому, всі разом добитися перемоги зможуть.

7. Держава у війні — це воююча одиниця. У війні в рамках тієї єдности держави є різні компоненти національних зусиль, з яких кожний становить для себе цілість.

З того погляду ведеться війна продукції, що й проходить по заводах.

Є війна, яку веде цивільна оборона, в рамках охорони перед повітряними нападами ворога, в обслуговуванні поранених в нападі, пожарна служба, людина на вулиці.

Є війна в повітрі.

Є війна на суші.

Є війна на морі.

Всі вони є зі собою пов'язані і творять разом найвищу єдність національної воєнної машини.

8. Врешті, війни й бої виграється тільки боротьбою, ніколи ж інакше. Три ділянки — повітряна, суходільна й морська — мусять діяти скоординовано, щоб їхні зусилля були ефективні.

Операції в рамках отих трьох ділянок є взаємно пов'язані.

Є очевидним, що в нації мусить бути воля боротися, рішення змагатися за кінцеву мету аж до перемоги, не зважаючи на те, що станеться. З того погляду виховання сильного національного характеру ще в мирному часі це дуже важлива справа.

ОПАП у війні

10. Вже з однією нацією проблема не легка. Але з 14 націями труднощі помножуються багатократно. Кожна нація прагне бути самовистачальною. Коли ж це має бути правилом, чого тоді можна очікувати від оборонного союзу.

Справжньою відповіддю буде спільна оборона. Це означає дійсну єдність. Але справжня єдність немислима без деяких невеликих поступок по лінії національної гордости чи суверенности для спільної цілі.

Тут нам треба ще пройти довгий шлях. Довкруги нас ще чимало чуттєвости. Це стосується не тільки наших політичних керманичів; військові керманичі мають теж свою частку вини. Повинна розгорнутися міжслужбова співпраця; ми, вояки, не можемо вимагати співпраці націй, якщо ми самі не наладнаємо міжслужбової співпраці.

В тій площині зроблено кольосальний поступ, але ще чимало місця для дальшої роботи.

11. Якщо знову війна струснула б цим світом, від чого хай нас Господь хоронить, ми маємо змогу користуватися зброєю, якої не знають аннали воєн.

Дехто твердить, що коли війна буде вестися об'єднаними силами, атомової зброї вживати не будуть; я з тим не погоджуюся. Дехто каже, що війну можна буде виграти, тільки застосовуючи атомову і водневу зброю, спрямовану проти індустрійного потенціялу і моралі ворога; з тим я теж не погоджуюся.

На мою гадку страх перед атомовою війною стримує у великій мірі від війни. Коли ж війна вже почнеться, обидві сторони схочуть цю зброю використати.

Для мене одна справа ясна: найбільший бій у війні буде зведений в повітрі, але ми мусимо бути теж готові до війни на суші.

12. Ми наближаємося до доби незвичайного наукового проґресу. Коли тільки атомова й воднева зброя появилася на горизонті — слово «розпорошування» набрало великої ваги і то не тільки в тактичній площині, але теж у загально-національній, коли йдеться про засоби ведення війни.

Якщо війна буде накинута західньому світові, вільні нації матимуть труднощі з перемогою, коли не зможуть вільно діяти наші повітряні й морські збройні сили. Повітряні збройні сили це панівний чинник у модерній війні. Важливі для нас теж морські збройні сили.

Досі ще не пороблено таких поліпшень, щоб для вільних націй можна було зменшити потребу перекидати постачання і виряд для війни через океани світу у час війни і миру. Коли ми не зможемо включити у війну в Европі сил американського континенту, Европа впаде.

13. Ми ще не находимося в періоді, коли ми зможемо сказати, що війни закінчилися. Час до часу в історії до голосу приходять злі люди, які силою накидають оточенню свою волю. Гітлер був таким чоловіком; Мусоліні був другим. Інші можуть появитися. В 1914 і в 1939 роках ми мусіли втратити дещо часу, бо ми не були ще готові. Тратити час у наступній світовій війні не буде можна. Наука дала аґресорові змогу завдавати важкого удару без ніякого попередження.

Тепер, як ще ніколи досі, суттєвою є справа справжньої підготови. Нація, яка може себе задовільно зорганізувати в часі миру щодо людських резерв і продукції і яка може легко й скоро переставитися з мирного стану на воєнний — така нація здобуде початкову перевагу і виграє війну.

14. Ключ до того, щоб ми перетривали в майбутній війні, лежить у руках науковців. Але й військова думка й тактична доктрина завжди мусять поступати вперед.

Армія мусить бути спосібна сприйняти кожночасно нову зброю й застосувати її у змінливий обстанові. Натиск треба покласти на організацію, тактичні концепції і збройневу систему.

Ми мусимо достосовувати нашу військову ділянку до поступу науки. Ми не сміємо дозволити собі на таку помилку, щоб застосовувати зброю сьогоднішнього чи завтрішнього дня, і при тому зберігати тактику з попередньої війни. Очевидно, що впровадження атомової й водневої зброї зумовляє зміни в наших сухопутніх збройних силах. Кожний крок наближує нас все більше й більше до пункту, від якого не буде вороття; це ж знову зумовить конечність більших політичних рішень.

Зміни є невідхильні. Проґрес не є невідхильний. Прогрес залежить від здорових рішень і далі — від дії.

15. Ми мусимо зайнятися основним вивченням майбутньої війни на суші. Малу користь принесе застосування нової зброї при зберіганні організації з другої світової війни, а впроваджуючи тільки конечні тактичні зміни. Такий підхід не продуктивний.

Кожна думка про те, що впровадження атомової і водневої зброї не заторкне організації армії і тактики суходільної війни — це безглуздя. Ми мусимо перевірити наші армії, їхній виряд, щоб побачити, які зміни треба впровадити в атомову добу. Повна зміна потрібна у резервових частинах армії збройних сил ОПАП-у й по всіх країнах Европи й поза Ев-

ропою. Теперішній метод поповнювання резервових частин вже перестарілий.

16. Щоб успішно вести війну на суші, нам потрібно такі чотири основні предумови, як мінімум:

Перше: Ми мусимо мати добрі «активні» (кадрові) збройні сили в часі миру і то щодо числа, та щодо їх бойової готовости — без будь-якої мобілізаційної процедури. Ці збройні сили мусять бути вишколені і споряджені можливо якнайкраще, щоб були рухливі, мали велику ударну силу, офензивний характер, високу бойову мораль, щоб були якнайкраще здисципліновані й під командуванням молодих і активних командирів. Це мусять бути вояки й командири, які стоятимуть непохитно в обличчі жаху атомової війни. А стоятимуть вони непохитно тільки тоді, якщо будуть добре вишколені й високо здисципліновані.

Друге: Ми потребуємо резервових частин, добре зорганізованих, які були б спроможні бути мобілізовані за ешелонами, при чому кожний ешелон повинен ще в мирному часі бути так підготованим, щоб могти кожночасно, в разі потреби, вступити в бій.

Третє: Наші активні й резервові збройні сили мусять мати добре постачання й зв'язок, щоб уже в перші тижні війни подати всяку потрібну допомогу фронтові.

Четверте: Ми мусимо мати здорову цивільну оборону на кожній національній території.

Ціла філософія, що зумовляє такі вимоги щодо суходільних збройних сил це те, щоб наші активні збройні сили в часі миру були такі, щоб унеможливити для Росії розпочати наступ без попередньої мобілізаційної підготовки і пересувань більших збройних сил. Тоді для ворога буде немислимо нас заскочити. Наші активні збройні сили унеможливлять совєтським збройним силам дійти до важливих для нас теренів, де ми будемо скупчувати й звідки будемо висилати наші резервові частини.

Зростаюча механізація і сила вогню суходільних військ

1. Від 1947 р. і до сьогодні стан совєтських суходільних збройних сил, які нараховують 176 дивізій, числово утримується на однаковій висоті. Ґрунтовно проте змінилася їх потуга через ріст механізації і сили вогню. Зріст механізації й сили вогню наступив через споряджування дивізій кращими і сильнішими моторами й через придїл до піхотних дивізій додаткових танкових відділів та додаткових відділів артилерії. СССР розпоряджає тепер 65 танковими або тотально моторизованими дивізіями.

2. СССР та европейські сателіти в раз із Східньою Німеччиною мають сьогодні понад 6 мільйонів вояків, з чого 4,5 млн суходільних сил;

3. Від 1947 р. стан сателітних дивізій подвоївся і становить тепер 80 дивізій. З погляду якости вони дорівнюють совєтській армії.

Готовий «пробойовий клин» на Европу

4. СССР тримає на поготівлі пробойовий клин для раптового нападу на Західню Европу. Цей ударний клин складається з 22 совєтських дивізій, стаціонованих у Східній Німеччині. Це є танкові дивізії з повним воєнним станом танків і повно моторизованим постачанням. Цей клин підтримують 60 совєтських дивізій, стаціонованих по сателітних державах і західніх областях УССР і БССР, не враховуючи потенціялу ще сателітних армій.

5. Мобілізаційна система в СССР є періодично випробовувана, щоб перевірити функціонування мобілізаційного апарату. Після 30 днів мобілізації східній бльок може з своїх лише европейських теренів післати на фронт 400 дивізій.

Совєтське летунство стає поважною загрозою

6. Числовий стан совєтського летунства в останні роки не змінився і становить 20 000 літаків. Раптовий ріст бойового потенціялу совєтських летунських збройних сил проявляється в скорості перестанови всього летунства на реактивні мотори. В 1951 році було лише 20% реактивних моторів, а в 1954 році вони досягають уже майже 100%.

7. Подібна еволюція наступила в легких бомбовиках. В 1951 р. в активній службі не було реактивних бомбовиків, а на початку 1954 р. є вже більше, ніж $^2/_3$ реактивних бомбовиків.

8. Від 1951 р. в категорії середніх бомбовозів ТУ-4 (рівнорядний американському Б-29) число цих бомбовозів в активній службі подвоїлося.

9. Надто ж в останній час в активній службі появилися нові типи середніх і тяжких реактивних бомбовиків.

10. Широкий плян серійного вишколу летунського персоналу стало підносить бойовий потенціял летунських збройних сил.

11. Програма побудови нових аеродромів і летовищ для різного роду реактивних літаків на сьогодні вже втричі більша, ніж в 1951 р. Програма кладе натиск на будову таких аеродромів передусім у східній Европі.

12. В сателітних державах створено летунські збройні сили. В 1954 р. вони споряджені на 50% реактивними літаками різних типів, число летунських майданів подвоїлося, а персонал осягнув задовільний рівень вишколу і задовільний числовий стан.

13. Протилетунська оборона з численними летунськими майданами в східній Европі, летунськими контрольними пунктами, алярмовою системою та мережею пунктів протилетунської артилерії скоро перетворюється в

Полонений знає, що на самім початку голос Володі цідив помалу від стола:

— Ми безперечно могли б вас розстріляти. Ви приїхали з групою володавського УБ брати одного нашого раненого. Ви були б його взяли і він остався б десь гнити у вашому підвалі. Але поховзнулась нога . . . Рій Кіндрата показався справнішим ваших «воїнів». І ви тепер в наших руках. Ми знаєм вашу функцію в ПКМО. Ми взагалі «дещо» знаємо . . . І то не тільки про саму вашу особу. Але так «дещо» більше . . . Це «дещо» у Володі виходить підкреслено і його олівець тарабанить по листку записаного паперу на столі. На той папір звертається часто погляд полоненого. Він має страх перед тими чорними рядками прізвищ, що на ньому.

Полонений знає, що Володя говорив:

— Ми могли б вас безперечно розстріляти... Коли б ролі були інші і я сидів би на вашому місці на тім стільці, ви, мабуть, інакше могли б говорити зо мною. Але . . . — Володя робить малу павзу — але . . . нам не справляє спеціяльної приємности переселити вас туди, де ваші посилають наших хлопців. Ми, зрештою знаємо, що на вашій особистій картотеці не записано покищо нічого такого, за що ми мусіли б вас обов'язково розстріляти. Ви, бували, правда, при переслухуваннях арештованих селян, але . . . ми знаємо, що на вас особисто вони за дуже не нарікають.

— Нам треба інформацій! Розумієте? — Але інформацій правдивих. Не пробуйте крутити. Ми знаємо «дещо» і зможемо провірити. Колись я говорив так же само, як оце з вами, з іншим працівником володавського УБ. Ви знаєте, хто це: — Бутько зі села Кривоверба. Ми його відпустили . . . Ви це добре знаєте. Ви навіть знаєте, що ваші з УБ замкнули потім того самого Бутька і він ще тепер сидить десь у Люблині. Але ми його відпустили. Розумієте ? . .

Голова полоненого підтверджує, що він зрозумів.

Полонений знає, що Володя говорив:

— Ви були в червоних партизанах. Але не один з наших хлопців там теж бував. Завтра митимете нагоду поговорити з одним з них. Пригадаєте старі часи.

— Ви були секретар володавської ПКМО. Але . . . ви були тільки секретар. Секретарів багато і їх всюди треба. Чому б вам не бути секретарем ? . . . Бутька ми відпустили. Він тільки пообіцяв, що не працюватиме більше в УБ. І він вийшов . . .

— Ви знаєте тепер — відмірено скандував голос Володі — за що йде гра. Грайте в відверті карти. Ми вміємо цінити навіть ворогів, які грають з нами відкритими картами . . . Нам треба інформацій. Вони для нас цінніші вашої голови. Отже гра почалась . . . Слухаю, що ви скажете . . .

⁕

Полонений знає, що говорив Володя. І з його уст тепер пливе безперервний потік слів. Їх так багато у нього, що він хвилинами просто захлинається. Він деколи мусить ковтати слину, яка йому збирається в устах. В правому куті виразних уст також її жмуток.

Полонений говорить. Його рука бере хвилинами склянку чаю, яку приніс Летун з кухні, і підносить до уст. Потім він ставить її собі на колінах і придержує лівою . . . — Цигарку? — простягається запитливо рука Володі. Полонений підводиться зі стільця і його права рука рівно несе її до губ. Пальці Летуна й Міші сторожко біля розщеплених кобур пістоль, а очі на руках полоненого. Полонений сідає знову на стілець під стіною. Він жадібно втягає в себе дим цигарки.

Полонений говорить . . . «Плютоновий» закладає в машинку вчетверте нову картку паперу.

Переслухання триває вже третю ніч. Обличчя полоненого поголене і мундир вже зашитий. Він уже зовсім освоївся з атмосферою тої невеликої кімнати. Вдень він спить на підлозі і звичним рухом подає вже перед тим руки, на яких замикаються круглі пальці заліза. Вдень біля нього дрімає стійка з автоматом на колінах.

⁕

— Хлопчисько багато знає, — каже до мене Володя — мабуть, розкається . . . Інформації, які подає, правдиві. Треба буде, мабуть, випустити.

— Та зрештою якийсь українець — докидаю й собі. Чи тільки один він пішов до міліції ? . . В Холмі належав до юнацтва. З його ланки двох пішло туди, де він був. За Німеччини, правда, вбивство поляка Х. на колонії Кривоверба його діло. Але цей, був відомий україножер. Фенька зробив був це з наказу червоних, з якими мав уже тоді контакти. Червоних, але українців . . .

Міша й Летун прислухуються мовчки розмові. В них також почуття деякої симпатії до полоненого.

— Прийдеться випустити — констатує коротко Володя. Але протокол дотягнемо ще до кінця. Інформації справді чогось варті. Ми тепер матимемо майже цілий особовий склад міліції Володавського повіту. УБП теж у повному складі. Зі ступнями, функціями і описом кожного включно. Аґентурна сітка по селах, виходило б, дуже слаба. Але є також кілька помітніших пташків. Треба буде котрогось з них взяти і «переговорити» окремо. Хай працює на дві сторони, коли може працювати для них.

— Ні, про аґентуру по селах полонений знає мало. Зрештою, це й не дивниця. На це є окремий відділ в УБ. Сексотську сітку північної Володавщини маю від одного зі села Погорілець, якого було зловлено в с. Ганна, коли роззброювано тамошню міліцію. Дещо знайшлось в торбі одного працівника УБ, вбитого на Голешівських кольоніях. Помалу працюємо, — вдаряє рукою Володя по своїй торбі. А Феньку, — продовжує він, — я спеціяльно взяв сам особисто в свої руки; «крупніша риба!». Тепер навіть вдоволений, що не передав його комусь з наших слідчих. Могли б ще наплутати якоїсь єрунди. А то й не випустити. Я розумію, що їх батьків вивезло те ж саме УБ, і хлопці не можуть того ніяк забути. Але помста є часто тільки сліпою . . .

— Що ж думаєш ти робити? — питає Володя.

— Вертатиму до своїх, — відповідаю. Стефко й Ігор вже мабуть трохи стужились в Кривовільці. Зрештою, треба ж видавати нове число «Інформатора». Дотепер вдавалося випускати його кожних десять днів.

— Щось нового зі світа? — кидає Володя.

Здвигаю раменами:

— Мир, брате, про війну ані слівцем. Лондонське БіБіСі страшно миролюбне . . . Сидять собі спільно біля круглого стола і вихвалюють астраханський кав'яр.

— Але ми ще її дочекаємо — падає трохи самопевне з уст Володі. — Напевно дочекаємо. Чубе, а тепер робитимемо нашу малу дрібну роботу далі . . .

✳

Заходжу до кухні. Здоровкаємось з господарями. Вони мене добре знають. Колись ще в самих початках це була перша квартира, на яку мене був завів Зенко. Відділів УПА на Підляшші ще тоді не було і тітка злякано подавала тоді мені на горище миску якогось борщу, по якім плавали блискучі ока льняної олії. Господарі були вбогі.

Тепер на сковороді шкварчало м'ясо і пахла свіжа картопля. Тітка готовила хлопцям їсти. — М'ясо дали хлопці. Тільки картопля наша. Не можуть прецінь голодувати — виснює тітка.

Вона якось трохи злякано дивиться крізь вікно, де між двома нашими стрільцями зелений мундир полоненого.

— Нічого, тітко, випустять — кидаю в її сторону, відгадуючи думки господині. Вона тепло усміхається до мене:

— Ми вже з моїм старим хотіли собі говорити з вами про це. Він же ж говорить по нашому. Тільки до Володі не сміли з тим звертатися. Але до вас якось більше відваги. Ми ж уже старі знакомі і ви завжди були такі добрі . . .

— Таким страшно добрим то і я не є, тітко — обороняюсь. — У мене ж також автомат, а він не для розмови. Тільки не перехвалітьс... — сміюся до неї.

— Отже випустять . . . з полегшею зідхає тітка, і її рука робить знак хреста на грудях.

Сідаємо до вечері.

Надворі починає помалу вечоріти. Довгі тіні від дерев саду лягли на зелену траву подвір'я. Господарів син заганяє до хліва худобу. Дерев'яна жердка зводу колодязя пискливо скрипить. Під недалекою стіною ліса рядок корів, що повертаються з паші.

Скриплять тонко входові двері хати і чути кроки кількох ніг у хатніх сінях. Легко стукнули двері сусідньої кімнати. Це привели знову полоненого.

✳

Відсуваю від себе порожню миску.

— Смакувало надзвичайно! — кидаю в бік печі, де порається тітка. — Навіть моя мама не змогла б зготовити краще.

— Бачу, що ви готові мене теж перехвалити — відмахується вона. — Коли є з чого, то можна вже щось зготовити.

Надворі починає сутеніти. Господар ставить на стіл лямпу і шукає за сірниками. В хаті тихо . . .

✳

І нагло в цю сонливу надвечірню тишу хати громом вривається якийсь стукіт в сусідній кімнаті. Потім тонкий брязкіт збитого скла і стрілою темна згорблена постать по під вікном кухні. Довгими скоками вона садить через подвір'я в сторону ліса. В сінях тупіт ніг і коротка метушня.

Від дверей стодоли чути різьке, коротке «Стій!» і маленький вогник з цівки пістолі. Один сухий тріск короткого пострілу.

Згорблена постать підривається. Вона дивно випростовується, розкидає руки, задержується хвилинку стояти і як сніп валиться навзнак. З дверей розкритих сіней в її сторону плечі кількох наших стрільців. Від стодоли побрязкує «дегтярем» Андрух.

Вискакую надвір. Біля темної постаті, що розкинулась на землі з пістолею в руці малий . . .

На землі бурою шматою мундир полоненого.

Міша закидає на плече свій автомат і якось винувато в сторону Володі:

— Я відвернувся був на хвилину до дверей. Летун вийшов був за чимсь до сіней. І власне в тім моменті він скочив у вікно. Я тільки побачив ще, як мигнули його плечі під стіною і посипалось з вікна скло. В дверях сіней от-от не збив мене з ніг Летун. Але він не втік. . . — ще схвильовані нотки в голосі Міші.

— Так! Він не втік. . . — цідить крізь зуби

Володя. — Тільки шкода, що протокол не закінчений.

— А ми думали цю зволоч випустити, Чубе, — звертається до мене Володя. — Хотіли випустити. . .

— Але він ще може жити. Принесіть відро води.

Чобіт Володі вгрузає в боці темної постаті, що на землі. Вона здригається.

— Живе! — Міша ллє відро води.

— Коли зовсім очуняє, перев'яжіть і приведіть до хати — вже в ходу кидає Володя.

Темна постать на землі починає ворушитись.

*

В кухні, куди заходжу за своєю торбою, злякане обличчя тітки. Її голова біля вікна, що виходить на подвір'я. У великих темних очах несмілий запит.

— Хотів утікати. Підстрілили — кидаю сухо.

Рука тітки робить знову знак хреста на грудях, а уста нечутно ворушаться. Вона молиться.

На білих стінах невеликої кімнати темні наші тіні. На розі стола присів Володя. Лямпа, що стоїть праворуч від нього якось неспокійно блимає. Під стіною, на стільці біла сорочка полоненого і червоне п'ятно на висоті грудей з правого боку. Темна краска його лиця у жовтому світлі лямпи сіра, як земля. Обома руками держиться він за поруччя стільця, а плечі сперті на стіну, що ззаду. Зпід густих чорних брів із темних ям блискучі очі. Його голова деколи починає хитатись наперед і шорсткий приклад Мішиного автомата підносить її знову догори.

Рука полоненого помалу виводить підпис під недокінченою сторінкою протоколу. Але вже при самім кінці олівець випадає з неї, і ціле тіло хилиться вперед. Його знову підкидають до стіни.

В очах Володі темні вогники. Його заціплені вузькі губи цідять помалу:

— Ви програли вашу гру, пане секретарю володавського ПКМО. . .

Полонений дивиться в його сторону. Його щелепи починають повільно ворушитися, немов би він щось жував. І тільки очі блищать з-під чорних брів. Але в них немає вже страху. В них якась тверда безнадійна рішучість і резиґнація разом.

Він щось хоче говорити. Але слово не може вийти з його уст. З лівого куточка риска закривавленої слини.

Нахиляю голову до його губів.

Десь з глибини грудей, в яких щось свище і клекоче майже нечутне:

— Вбийте . . . хлопці . . . Я . . . заслужив . . .

Б. Г-ИЙ

Зуб за зуб

В перших роках другої большевицької окупації на Західніх Українських Землях неможливим було малим групам МҐБ-МВД безкарно діяти в терені. Тому ворог створив сильні групи, завданням яких було паралізувати й нищити український визвольний рух. До боротьби з повстанцями кинено не тільки безпосередньо призначувані до цього органи МВД-МҐБ, але й всіх інших україножерів: суддів, прокурорів і начальників різних установ з їх урядовим персоналом. Всі вони разом становили неразчималу загрозу. Однак для багатьох з-поміж них приходив теж час, щоб розпращатися з цим світом передчасно.

На терені Старо-Самбірського району Дрогобицької области большевики створили отаку одну сильну групу, спорядивши її найкращою зброєю. Ця група робила досить часто випади в терен і, треба признати, що деякі з них їй удавалися.

В часі Великодніх свят 1945 р. частина підпільників опинилася в лісі, що простягався горами т. зв. Канони, понад селами Стрільбичі й Биличі. Підпільники хотіли святкувати в спокою, але це їм не вдалося: згадана большевицька група зробила наскок, в якому повстанці мали поважні втрати — згинув окружний референт СБ Сивий і його заступник Бегідь. Оба вони родом із с. Мшана біля Львова. Сивий, у цивільному житті був відомий як Сивенький Михась, а Бегідя знали як студента й в'язня німецької тюрми. Оба вони, молоді підпільники, дуже надійні, користувалися великим авторитетом і пошаною всіх, хто їх знав. Смерть цих двох підпільників потрясла всіми: повстанці поклялися за всяку ціну віддячитись большевикам і пімстити смерть друзів.

Від часу наскоку большевиків проминуло лише кілька днів. Повстанці лаштувалися до відплатної акції за цих двох провідних підпільників, а підпільна розвідка діяла в усіх можливих місцях, щоб підшукати для такої акції відповідну нагоду. В згаданому лісі квартирував повстанський відділ і теренові підпільники, чекаючи й готовлячись до розправи з ворогом.

І врешті наспіла довго очікувана вістка: розвідка донесла, що визначні працівники компартії, МВД-МҐБ та начальники різних

установ, — при відповідній охороні, — виїжджають на провірку терену й для поладнання різних справ. У відділі відразу настав рух: кожний провірював справність своєї зброї, прикріплював виряд і нетерпеливо очікував наказу до вимаршу. Сотенний Біль, командир місцевого відділу, подав маршруту й повстанці разом з місцевими підпільниками вирушили у вказаному напрямі.

При дорозі між селами Стрільбичі й Биличі розмістилася повстанська засідка. Дехто починав уже нервуватись, бо ворога не було видно. Невже ж завернули? На марне приходилося ждати?

Та ні. Десь біля полудня залунали співи большевицької банди. Незабаром показалися підводи, а на них озброєні по зуби партійні бонзи. Кожний повстанець принишк до землі і вп'ялив зір в сторону ворога, що наближувався. Раховано підводи: одна, дві, три... всіх їх було вісім. Ще хвилинка, ще дві і зніметься хуртовина.

Розспівана валка, нічого злого не прочуваючи, зрівнялася з засідкою повстанців. Немов град, посипалися нараз на неї повстанські кулі. На возах замішання. Дехто, хто не впав від перших куль, пробував боронитися. Але все воно даремне: повстанські кулемети й автомати не давали ворогові змоги дійти до «слова». З восьмох підвод вдалося втекти лише одній, що, як переднє забезпечення, була далеко напереді. На ній було п'ятьох бандитів. Всі інші залишилися на місці. Між 34-ма сталінськими вислужниками, яких прийняла в своє лоно українська земля, були судді, прокурори, секретарі партії й інше займанське начальство.

Зібравши трофеї, повстанці вернулися назад у ліс, горді, що гідно пімстили смерть своїх друзів.

Б. Г-ИЙ

Атентат — щоденна картина

Часто обставини складались так, що чільніших большевицьких вислужників не було змоги покарати, бо вони, хоч жорстокі й «відважні» супроти безборонного населення, безперервно думали про власну безпеку й оточувалися відповідними охоронами. Найчастіше то вони «маґазинувалися» в містах, сподіючися, що тут для них найбезпечніше. Однак і таких досить часто досягла справедлива рука українського повстанця.

З незалежних від місцевих органів МВД-МҐБ причин на терен Самбірщини приїжджає 1947 р. спецвідділ обласного МҐБ, який складався переважно з вищих і спосібніших старшин. За окремими інструкціями й власною ініціятивою цей відділ проводить розрібку й боротьбу на протиукраїнському визвольному відтинку. Вже в короткому часі як селянство, так і підпілля відчуло присутність цього відділу. Один з його членів, що виступав під прізвищем Поліщук, «розробив» підпільників так, що й листи їм став від себе посилати. В них він закликав підпільників зголошуватись до влади, обіцяв прощення провин та щасливе життя. Інші члени того большевицького спецвідділу перевели вже ряд арештів, а ще інші саме підготовляли масовий вивіз населення на ніч 20 жовтня.

Листи Поліщука до підпільників значення не мали. Звичайно вони ставали темою веселих гутірок підпільників. Таким був напр. лист Поліщука до славного бойовика Дубія, якому Поліщук обіцяв царство в Радянському Союзі, при умові, що цей залишить боротьбу. При тому Поліщук жалкував, що цей «марнує в підпіллі своє молоде життя» і т. п. Та найбільшою турботою підпілля було підготовлюване вивоження населення. Треба було щось робити, щоб воно хоч не пройшло безкарно. Щоправда, тяжко й рисковно було досягати тих, які займалися підготовкою вивозу й його проводженням, але треба було рішатися.

Член підпілля Кардаш, якому добре були відомі большевицькі пляни щодо вивозу, рішився сам піти в місто й розправитися з тими, що не знали меж своєму бандитизмові.

Була неділя 20 жовтня 1947. Сонце хилилося вже до заходу, як Кардаш у супроводі підпільниці-зв'язкової вийшов з підпільної квартири на вулиці міста і, вдаючи з нею пару «закоханих», подався в напрямі дому, де приміщувався згаданий спецвідділ обласного управління МҐБ. Не доходячи ще до цього будинку, він побачив, як з нього вийшло трьох старшин МҐБ.

— Стріляти всіх трьох! — з місця майнуло в думці.

Приспішували кроку, але так, щоб не викликати підозріння. Кардаш на ходу відбезпечував оба пістолі, що їх тримав в обох кишенях плаща, та тихцем сказав до зв'язкової:

— Оксано, стріляю тих трьох.

— Добре — відповіла захоплено дівчина. — Я буду стріляти теж.

Ще яких 15—20 кроків до емґебістів. Нараз, Оксана, вдаючи, що посковзнулася, схопила Кардаша за руку й прошепотіла:

— Ні! Ні!

Вона запримітила, як з правої сторони, з подвір'я одного дому виходили озброєні в довгу зброю большевики. Не залишалося іншої

ради, як облишити думку про вбивство всіх трьох та — почати з дівчиною жартувати... Так вони пройшли біля трьох емґебістів і тих, що вийшли з подвір'я на хідник вулиці. Тих останніх було приблизно 15 люда і всі вони озброєні в довгу й автоматичну зброю. В разі стрілянини відступ звідси був би неможливий.

Кардаш пройшов вулицею, потім подався на другу і так вони вдвійку вийшли на край міста. Залишати місто без нічого було прикро. Треба б, щоб большевики зайнялися цієї ночі ще чимось іншим, а не тільки арештами й вивозом. Треба, щоб до арештованих дійшла вістка, що з руки повстанця згинув хоч один бандит, який проводив арештування й вивіз. До того ж: вивіз не міг пройти безкарно.

З такими думками поверталися Кардаш і Оксана назад під будинок спецвідділу МҐБ. Не вспіли ще добре розглянутися на боки, як з дому вийшов большевик — майор МҐБ. Прямував в сторону ринку.

Це той страшний україножер, — впізнав большевика Кардаш. — Спішім, Оксано, за ним.

Обоє прискорили кроку. Та Оксана не може належно дотримувати кроку, а бігти годі, щоб не викликати підозріння. Кардаш її залишає, і сам все більше наближається до майора. Він уже може впізнати всі деталі своєї жертви. Ворог показався Кардашеві відомим бандитом: був середнього росту, сильної будови, при боці мав пістолю «Токарева», вбраний в елеґантну уніформу, що й мало підходила до його садистської пики.

Ідучи за ним, Кардаш косить очима на боки, підбираючи «місце» для емґебіста, а рівночасно на відступ для себе й Оксани.

Майор виходить з вулиці на ринок. Переходить корзо і прямує до ратуші. Це вже остання пора, бо от-от зайде в браму...

Кардаш робить ще пару приспішених кроків, а за тим чути два сухі вистріли пістолів. Коли емґебіст повалився на брук, Кардаш холоднокровно завертає назад і спішно доходить до Оксани, що за ним цілий час слідкувала й очікувала стрілу. Тепер у неї світилися очі, а обличчя прозраджувало юнацький захват.

— Гляди, гляди, — майже викрикнула вона , — як утікають!

І справді: большевики, що користали з недільної відпустки й проходилися корзом, почувши постріли а там і побачивши поваленого на бруку майора МҐБ, втікали в двері першого ближчого дому, або шукали іншого сховища. Кардашеві й Оксані приємно було бачити це...

В місті заграли алярмові сирени. Передчасно освічено всі вулиці, заблоковано всі виходи з міста. Однак усе вже було доверщене. Може самому Кардашеві був би відступ і не вдався, але Оксана, що знала всі закутки міста, виявилася тут чудовим проводирем. Обоє вони вчасно добилися до Дністра, а звідси щасливо дібралися до «свого» лісу.

Не діждався бандит оглядати, як їхатимуть у Сибір ті, що їх він туди висилав. Та й сам вивіз не пройшов за пляном: органи МВД-МҐБ та їхні війська в першій мірі зайнялися бльокадою міста й розшукуванням «вітра в полі». Большевики вивозили людей із Самбірщини, але в тому ж часі відвезли на кладовище й одного з-поміж тих бандитів, що ті вивози підготовляли.

В наслідок недоцінення керівними політиками світу тієї небезпеки, яку являло собою 1918-23 рр. загарбання большевиками національних держав окремих народів кол. царської Росії, сьогодні світ має до діла з загарбанням большевицькою Москвою половини Европи і з небезпекою поширення большевицького панування не лише на цілу Европу й Азію, а й поза ці континенти.

Щоб назавжди звільнитися від загрози імперіялізму Москви, треба сьогоднішній багатонаціональний СССР перебудувати на принципі самовизначення народів. Лише розчленувавши СССР на ряд національних держав назавжди унеможливиться відродження імперіялізму Москви.

Концепція Самостійної України буде основним елементом пляну знищення большевицької тюрми народів, яка становить сьогодні гніздо наганебнішої реакції і найнебезпечнішої агресії у світі, буде основним елементом впрядкування Східньої Европи і величезної частини Азії. Побудова українським народом Самостійної Української Держави буде величезним кроком вперед на шляху до встановлення дійсної рівноваги в світі і забезпечення тривалого миру між народами.

П. ПОЛТАВА

З книжок й преси

Д. Каров: ПАРТИЗАНСКОЕ ДВИЖЕНИЕ В СССР в 1941—1945 гг., Институт по изучению истории и культуры СССР, Исследования и материалы I, 11, Мюнхен 1954, стор. 7—112.

З подвійною цікавістю ми взялися за лектуру оціеї однієї з найсвіжіших публікацій оплачуваного американцями мюнхенського Інституту, до якого останньо приступило й деяке число відомих укр. еміґраційних учених. Нам було ще цікаво, чи в зв'язку з тим якось змінився великоросійський шовіністичний тон давніших «наукових» еляборатів цієї установи; було цікаво, як автор-росіянин потрактував делікатне «національне питання» в СССР, у зв'язку з партизанським рухом. Після прочитання отакої-от «наукової» публікації можна хіба поґратулювати дотичним членам УВАН, НТШ, УВУ й УТГІ, що набули такого кваліфікованого «співколеґу»; в серії бо видань оцього Інституту годі собі поруч прізвища якогось Д. Карова уявити прізвище напр. автора «Географії України й сумежних земель. . .»

У фактичному матеріялі наш автор спирається на даних із совєтських друкованих спогадів партизан і підпільників (М. Нікітіна, В. Козлова, А.Фадєєва, В. Андреева, Б. Ігнатова, І. Козлова, Д. Медвєдєва, П. Вершигори, А. Федорова) про партизанську боротьбу в Ленінградщині, на Білорусі, в Україні й Криму та Кубані, далі на «даних преси» (на жаль, наш «дослідник» не подає, крім післявоєнного власівського «На рубєжє», ніодної назви!), а врешті — а чого він не називає! — на даних німецьких розвідкових матеріялів. Не обійшлося, як побачимо, і без творів власної фантазії.

Виходячи з однієї цитати з Леніна, він твердить, ніби то в СССР аж до 1941 р. ніколи серйозно не враховували можливости вести партизанську війну й не вивчали зв'язаних з нею питань; звернулися до того, мовляв, аж після перших поразок ЧА в червні 1941 р. (стор. 24, 70). Зформовані ж із молодих допризовних комсомольців як зав'язки партизанських загонів «істрєбітєльниє отряди» за браком досвіду на населення серйозного враження не робили й були б, мовляв, розбіглися взимку, якби так німці не надавали їм більшої ваги та своєю політикою не загнали в ліс цілих груп населення (партійців, «оточенців»-червоноармійців, чоловіків і жінок з сіл покараних за саботаж і диверсії, довершені в сусідстві). Але автор при тому противорічить сам собі, коли на іншому місці говорить про подрібну підготову складу таких загонів, про маґазинування зброї й харчів для них та про відряджування до них надійних військовиків. Наш «учений» так само просто не помічує, що такому твердженню тоді виразно суперечать його ж таки багатосторінкові дитирамби в честь ніби то вродженого «народам Росії» «русского патріотизма», ображеного фактом окопування їх спільної «родіни» (доречі, підтримані принагідними загальниками з кількох німецьких авторів, по-телячому захоплених «руссішер натурменш-ом» або «руссіше зееле»!).

Діями посталих із «істрєбітєльних отрядов» партизанських загонів керували спершу підчинені ЦК-ові ВКП(б) й НКВД — республіканські штаби партизанського руху (напр. в Україні в його проводі стояли — Н. Хрущов і Строкач; в склад же укр. відділу при НКОборони в Москві входили: Корнійчук, Співак, Старченко; кубансько-козачим партиз. рухом керував високий партієць П. І. Селезнєв із штабом в Астрахані; кримським же підпіллям — Іван А. Козлов). Почерез підпільні обкоми партії Штаб партиз. руху керував підпільними міськорганізаціями, районними організаціями й їх партизанськими відділами та ще партизанським відділом самого обкому; штаб же окремої армії втримував ще свого уповноваженого на німецькій території — для зв'язку з партизанськими загонами свого відтинку. Після наради в Москві видатних партизанських командирів у вересні 1942 р. (у ній брав участь і С. Ковпак, і Федоров і Козлов з України й Криму) було створено зараз же в половині вересня 1942 «Центральний штаб диверсионной работы в тылу у немцев», підчинений Раді Оборони, НКО й НКВД; цьому ж ЦШДиверсії тоді підчинено окремі республіканські штаби партизанського руху; ЦШД безпосередньо ж розпоряджав ще рейдуючими загонами й партизанськими відділами спеціяльного призначення. Аж до весни 1943 р. ЦШД займався прискореним готуванням технічних кадрів для партизанських відділів (зв'язківців, мінерів, зброярів, розвідувачів) по окремих школах; до того використано головно енкаведистів, знайомих з давнішого з дотичним тереном; передумовою прийому в такі школи була наявність закладників по совєтському боці. Аж до кінця 1943 р. ЦШД підтримував ще й окремі національні совєтські партизанські відділи (напр. в Криму декілька татарських, окремі козацькі), але згодом їх закинуто. З приходом ЧА в партизанських відділах (їх членів перереєстровано!) СМЕРШ провів основну «чистку» і рядових членів кидано на безвиглядні відтинки фронту, де вони — непідготовлені до реґулярних операцій — зазнавали велетенських втрат.

Число совєтських партизан на укр. землях (з Кримом і Кубанню) автор оцінює на 85 000 чоловік у 1 830 загонах (стор. 102), себто виходило б пересічно по 46 чоловік у загоні; на жаль, і тут — як і при всіх його інших цифрах — не сказано, ані про який це час мова, ані як автор прийшов до таких цифер (для порівняння: всіх сов. партизан він числить на 190 000 у 3 350 загонах!).

За авторовими (неправіреними!) даними, партизанські загони на укр. землях можна б поділити на такі, що підчинялися директивам з «бальшой зємлі» і на такі, що самочинно творили під час німецької окупації свої власні «партизанські краї» чи навіть «совєтську владу без комуністів». Всі вони діяли головно в районах лісових комплексів (Чернігівщина, Полтавщина, Житомирщина, Білоцерківщина, Чигиринщина, Першомайщина). «Трансністрію» й Одещину большевиками було використано як постачальну базу (там закуповувано в румунів зброю, лікарства, харчі — для партизанських загонів Правобережжя!) та як поміст, кудою перекидувано власних аґентів на Балкан і в Західню Европу; тому й не ведено явних диверсійних акцій.

Серед правовірних совєтських партизанських загонів в Україні автор називає такі: 1) в Холоднім Ярі загін залишеного партійця Андрія Куценка, складений із комсомольців сусідніх сіл Михайлівки, Ребедайлівки, Райгороду й Косарів; він спеціялізувався на зриванні залізничої лінії Київ —Ростов під час Сталінградської кризи; 2) загін Гончаря, що діяв там же й рекрутувався з тієї ж Михайлівки; 3) загін Ґонтаря в 70—80 чоловік в районі с. Дуплянщини недалеко від Полтави; зривав залізничу сполуку Київ—Полтава; 4) загін Віктора Чувикіна у східній Дніпропетровщині, що свій штаб мав таки на передмісті Дніпропетровська — Амурі; 5) загін Моєжа в 45 люда під Чигирином в 1942—43 рр., що оперував спеціяльно проти дніпровської судноплавної лінії Кременчук —Черкаси; 6) загони комсомольця Якова Батюка під Ніжином і партійця Ярового в районі м. Лиса Гора; загін Трофима Карнаухова на південь від Кременчука й загін Дулепи — під Кірогра-

дом; 8) загін «Студенок» під Глуховом, що зформувався тому, бо нібито в с. Студенок прийшла була «немецкая армейская часть состоявшая преимущественно из галичан. Этот отряд расстрелял значительную группу населения как приверженцев сов. власти. В этот же день... чуть ли не половина села оставила свои дома и создала партизанский отряд... Будучи украинцами по происхождению эти люди вели самую жестокую борьбу как с оккупантами, так и с укр. националистами» (стор. 70); 9) до першого повороту большевиків діяла в Харкові підпільна большевицька організація під керуванням енкаведиста Саєнка, члени якої рекрутувалися головно з лав технічної інтеліґенції; ядро її — 50—60 люда — було залишене большевиками зразу з евакуацією міста; організація виконала низку атентатів і саботажів. Зрештою ж підпільна мережа вербувала ще німецьких вояків дезертирувати до партизан, де їх згодом використовувано як техніків і зброярів.

У випадку всіх «самостійних» партизанських загонів автор з подивугідною невтомністю не забуває повторювати, що з «укр. націоналістами» вони нічого спільного й мати не хотіли і що навпаки — власне завжди тут «ґалічанє» в німецькій уніформі своєю жорстокою поведінкою загнали тих людей в партизани; його фантазія вміє тут майже в кожному випадку розповісти якусь відповідну історійку з «ґалічанами» — правда, без жодних ближчих заподань, як і годиться «вченому» з мюнхенського Інституту. Йдеться про такі партизанські відділи: 1) бриґада Науменка, ок. 7 000 люда, що в січні-травні 1943 діяла проти німців у трикутнику Дніпро-Десна на північ від Києва, де створила окремий «партизанський край», незалежний від ЦШД в Москві; за браком належного військового керівництва була 13. 5. 1943 розгромлена кінним козачим полком полк. фон Юнґшульца (згодом у складі дивізії ген. фон Панвіца); з організаціями, «имевшими укр. шовинистический характер», Н-о зв'язуватися не хотів; 2) в Полтавщині партієць Кудря, незадоволений поведінкою загонів Ґонтаря й Шуби, до яких був відряджений, відходить влітку 1942 р. в Диканські ліси й організує в окремій «республіці» над долішньою Ворсклою власний загін; з поворотом большевиків він свій загін розпустив, а сам скрився; 3) в районі Черкаси-Сміла-Кам'янка місцева поліція, «раздраженная постоянными поборами немцев, галицийских отрядов», спершу об'єдналася з совєтськими партизанами й прогнала німців, а далі й — сов. партизан та створила «незалежну республіку»; 4) в с. Сапіги на Глухівщині місцевий староста із 180 поліцаями так же само «усамостійнив» своє село і від німців і від сов. партизан від весни 1943 р. аж до німецького відступу; 5) в грудні 1942 р. в районі с. Марбуда на Глухівщині розташовано поліційний загін в 200 чоловік, зформований «исключительно из галичан» під командуванням к. старшини польської армії Мих. Грабасюка; незадоволені німецькою політикою в Україні поліцаї з сов. партизанами воювати не хотіли і в серпні 1943 р. перебігли до партизан, де їх здебільша перестріляно; Г-к же там залишився командиром невеликого укр. сов. партизанського загону.

І врешті ще одна квітка: «У западной Украине партизанские отряды существовали лишь там, где русское население было преследуемо галичанами и немцами, видевшими в партизанах только русских» (стор. 31). Про яку це «західню Україну», «русское население» й «переслідування галичан» тут мова, автор не зраджує ближче і хіба не помилимося, як скажемо, що він тут щось надто вже пробрехався — навіть як на «наукове видання» мюнхенського Інституту. Несерйозного дешево - публіцистичного характеру оцієї «наукової» брошури нітрохи не рятує грізна відсоткова табеля «настроїв населення» окупованих німцями теренів (стор. 12), до того ж вираховувана з прецизністю до одиниць (напр. в Україні в нього у містах: «противників німців» — 17%, противників сов. влади — 69%, «безразличных» — 14%, тоді як по селах цей стосунок такий: 9% — 81% — 10%), що з неї сміялася б навіть Срулькова кобила.

В автора вповні промовчана боротьба УПА: навіть такої назви наш «науковець» не знає. Годі бо вважати замісткою такого розгляду фразу (стор. 106), що «протисовєтські партизанські відділи діяли і в країнах, сумежних з СССР — в Польщі, в Прибалтиці, в Ґаліції, Буковині. Завдяки підтримці населення вони могли проіснувати аж до 1950 р... і врешті були знищені частинами Совармії, які уважали їх просто ворогами своєї Батьківщини». (Відколи це тільки війська МВД звуться «частинами Совармії» — для нашого корешка, що через помилку — а може й ні? — опинився по цей бік залізної завіси?).

Перепачковано в нього чимало про Власова й про його ніби то велику популярність серед совєтського населення.

Трактування партизанського руху як ніби то випливу стихійного «руського патріотизму» серед «народів Росії» з ненависти до окупантів — проздраджує велику подібність такого його погляду до офіційного большевицького підходу; з однією різницею: большевики тут не говорять тільки про «Росію» й «народи Росії» та єдино про «руський патріотизм».

Ані об'єктивні причини (далеко не всі матеріяли нині вдоступлені!) ані в іще більшій мірі авторові інтелектуальні прикмети (зоологічний великоросійський шовінізм!) не дозволили йому — навіть у межах нині здійсненого! — вичерпати поставлену тему. Цілої низки питань, зв'язаних з партизанським рухом в межах СССР в останній війні, автор просто не бачить, а його дешевий пропаґандивний тон і неприхована тенденція (у нього СССР це те саме що Росія, а підсовєтські народи це «народи Росії»!) кваліфікували б цей еляборат радше для підвалів у власівському «Ґолосі народа» або в «На рубєжє», ніж для видання, що має в заголовку назву «Інститут», а науковим секретарем якого є, все ж таки, професор Українського Вільного Університету Михайло Міллер...

О. Ф.

Полк. Франц фон Ґертнер «ШАРНГОРСТ — ШЛЯХ І ЧИН» Мюнхен, 1954
Franz v. Gaertner Oberst a. D. „Scharnhorst-Weg u. Werk" Verlag von R. Oldenbourg.

Про німецького військового організатора й полководця Ґергарда, Йогана Давида Шарнгорста література дуже багата; вистане навести найновіші праці: Ґерберта Блянка «Вояки», фон Кохенгаузена «Від Шаргорста до Шліффена», В. Ґерліца «Німецький Генеральний штаб», Р. Гена «Спадщина Шарнгорста», Штадельмана «Судьба Шарнгорста й духовий світ», та низку давніших праць, щоб переконатися, що постать Шарнгорста завжди зацікавлювала й давала нові аспекти сучасному поколінню німецьких вояків. Оця праця Ґертнера не присвячена історичній біографії чи аналізі історичної постаті Шарнгорста; це радше спроба на тлі доби Шарнгорста й аналогічних тодішніх проблем знайти вказівки для сучасности, заплідніти сучасну німецьку військову думку, яка, як і за Шарнгорста, переживає добу хаосу, переоцінки вартостей та шукає нових демократичних шляхів для свого втілення. Звідси то книжка Ґертнера й має два основні розділи. Перший: Життя й чин; другий: Значення Шарнгорста для сучасности. Основне значення цієї нової праці лежить в акту-

альному пов'язанні двох діб німецької історії та в тому, що автор ключем Шарнгорста хоче розв'язувати сучасні військові питання.

« Життя й чин Шарнгорста »

Шарнгорст народився 12 листопада 1755 року в Борденау біля Гановеру як син селянина. Це селянське походження й було тим джерелом, що дало рушійну силу його характерові. Цілеспрямованість, витривалість, простота й нескомплікованість були йому вже притаманні. Шарнгорст весь час був скоріш організатором, виховником і вчителем ніж наказодавцем чи полководцем. Як 17-літній юнак Шарнгорст вступає до Артилерійської воєнної школи графа Шамбург-Ліппе, що вже був здобув славу своєю участю в брітанській армії та своїми успіхами в реорганізації португальської армії. З цієї школи він виніс пізнання взаємовідносин між політикою й війною. Після смерти командира школи Шарнгорст, 22-літній ляйтенант артилерії, переходить як викладач до артилерійської школи в Нордгаймі, де працює аж до 37 року життя й осягає ступінь капітана. В тому часі він вибивається на перше місце як вишкільник та військовий публіцист. Він видає два підручники «Ташенбух» і «Гандбух» для старшин, перевидає й доповнює працю Фридриха Великого: «Unterricht des Königs von Preußen an die Generäle seiner Armee» та редаґує «Neuer militärischer Journal», який втішається почитністю також за кордоном. Великий організаторський талант та знання воєнного мистецтва Шарнгорста увидатнюється щолиш під час протинаполеонських воєн. В гановерській службі Шарнгорст здобуває ступінь полковника та наділення шляхетським станом. В травні 1801 р. Шарнгорст переходить на службу пруського короля. Тут йому доводиться бути першим реформатором перестарілої станової пруської воєнної системи, яка в зустрічі з революційною французькою армією не могла встоятися (загальна військова служба запроваджена Наполеоном, застосування розімкнутих форм боротьби, нова соціальна структура армії, зміни щодо військової політики тощо). Реформаторська діяльність Шарнгорста проявлялася в трьох напрямках:

1) вишкіл старшинського нарибку в воєнній академії,

2) діяльність у військових товариствах,

3) організація новочасного генерального штабу.

«Воєнна академія для молодших старшин» була заложена в королівському замку в Берліні в 1804 році за плянами Шарнгорста. Наука в академії тривала три роки й мала таку програму: на першому році навчання проходжено теорію тактики й науку про «малу війну», тобто про стежі, польові варти, забезпечення та напади. На другому році пророблювано застосовувальну тактику, тобто форми бою, займання бойових становищ, марші та квартирування. На третьому році вивчувано вже стратегію, тобто пляни кампанії та війни й засади оперативної дії. Головним предметом навчання була історія воєн з узглядненням організації армії, державної структури та воєнної мети у кожночасній війні. В тому часі проходило переставлювання з теорії «стратегії вичерпання», тоді панівної, на нову теорію «стратегії нищення», яка здобувала все більше визнавців. Шарнгорст зформулював тоді свій відомий принцип: «Ніколи сконцентровано не стояти, зате завжди сконцентровано вдаряти», а що його 65 років пізніше Мольтке, учень Шарнгорста, зформулював в зобов'язуючій дотепер тезі: «Окремо маршувати — об'єднано вдаряти». Шарнгорстові належить також і створення, що військо це не «імперіюм ін імперіо», а лише «частина цілости». Цю тезу Шаліффен і Клявзевіц розгорнули у суцільну теорію про політичний характер війни.

Військові товариства, засновані Шарнгорстом, сповнювали допоміжну, а частково й паралельну, ролю до воєнної академії. Вони багато причинилися до популяризування Шарнгорстових реформ та до прищеплення нових мілітарних думок.

Реорганізація генерального штабу ішла рівнобіжно з реорганізацією старшинського корпусу, із запровадженням нового воєнного правосуддя та дисциплінарного статуту, нового мобілізаційного закону та з реорганізацією структури війська. Душею й промотором всіх тих реформ був Шарнгорст. Передчасна смерть 23 червня 1813 р. в Празі вже не дозволила Шарнгорстові бачити наслідків своїх зусиль та творчого реформаторського духа. Його діло продовжували далі маршал Шліфен, Мольтке та Клявзевіц.

Значення Шарнгорста для сучасности автор бачить в аналогії завдань, які тепер стоять перед німецькими вояками, що шукають розв'язки для актуальних проблем, і яких могла б заплідними духова спадщина Шарнгорста. Такими проблемами є: вирішення воєнної концепції, яка відповідала б сучасності, розв'язка питання про взаємовідношення поміж урядом та нацією, устійнення засад воєнного правосуддя та меж послуху одиниць владі, вирішення організаційної структури старшинського корпусу та його завдань, демократизація армії та оцінка модерних тенденцій, що їх висуває нова доба.

Найкращі зразки воєнної концепції, які відповідали б сучасному положенню німецького народу автор вбачає в пруській концепції. Пруська концепція узгляднює первні християнського виховання та ієрархію завдань, себто вона побудована на чіткому правопорядку, на розмежуванні обов'язків і прав та вояцької незаплямованости. Пруська традиція може сучасності передати геополітичні й воєнногеографічні знання Сходу, який мав вирішне значення й матиме його далі на історичну місію німецького народу в світі.

Шарнгорст пережив великі політичні переміни на переломі XVIII і XIX ст., коли чиста абсолютистична форма правління уступала шлях до державного керівництва пробудженим народним елементам. Базою для реформ Шарнгорста була засада співпраці й координації між урядом та народом. Сучасність вимагає тепер теж такої координації між урядом, парляментом і найширшими прошарками народу. Вояк це лише громадянин в уніформі. Авторові ще найбільше подобається швайцарська система міліції, яка найкраще розв'язала це питання.

Коли йдеться про воєнне право, військову дисципліну й устійнення меж військового послуху, автор рекомендує тут швайцарське законодавство, яке включає багато Шарнгорстових думок, коли йдеться про цю проблематику.

Головним питанням, яке стало перед Шарнгорстом в його праці над реформами, була чистка старшинського корпусу. Та сама проблема, це тепер найважливіше питання німецьких пляновиків нового німецького «вермахту». Основний ключ, за допомогою якого автор радить розв'язувати це питання, це заложення, що випливають з «пруської концепції», а саме чи кандидат симпатизує з цими шляхами й цілями. За допомогою цих засад Шарнгорст перевів чистку пруського генерального штабу, дбаючи при тому ще про координацію поміж «шляхом і ціллю».

Між армією й демократією немає жадних протиріч; навпаки, в традиційних демократіях вони себе доповнюють. Німеччина, хоч і має тристалітню традицію пруського воянтва, але дотепер не мала ще передумов для організації своїх збройних сил на демократичних засадах. Дорога демократизації збройних сил для Німеччини зовсім нова, і тому автор подає Швайцарію як приклад, гідний наслідування.

У новій добі, якою для німецької військової думки має бути сучасна Німеччина, військові діячі повинні повернутися з дороги «ізоляції вояцького стану» до Шарнгорстових засад, що військо це частина цілости народу, і до Клязевіцового навчання, що війна це політика, продовжувана іншими засобами.

М. Б.

Hans Meier-Welcker: „DEUTSCHES HEERWESEN IM WANDEL DER ZEIT", Weizacker-Verlag Arolsen 1954.
Ганс Маєр-Велькер: «НІМЕЦЬКА ВІЙСЬКОВА СПРАВА ВПРОДОРЖ ІСТОРІЇ»

Поняття військова доктрина виникло лиш з постанням національних держав, тобто з появою конституційних і парляментарних монархій та республік. Постійне або реґулярне військо (військо, яке існує під час миру) розвинулося з королівських і княжих почотів, особистих охорон володаря. До кінця XVII ст. не було сталого війська і лише скликуване в разі потреби ополчення декотрих станів. Постання сталого війська уможливили: довготривалі війни (30-літня війна), постання грошового господарства, занепад суспільного значення станів та зріст центральної влади. Перший етап в організації сталого війська це королівські персональні охорони та так зв. затяжне військо, де окремі князі чи полководці виступають як працедавці, а вояки як наємна сила за заплату-жолд (жалування). В Німеччині першу сталу армію під час миру утримує електор Фрідріх Вільгельм в Бранденбурґу (31 000 вояків), а яка зформувалася за шведсько-польської війни (1655 до 1660 р.) . Опісля таке стале військо впроваджує король Фрідріх Вільгельм І (76 278 вояків), Фрідріх II і інші. В тому часі німецькі князі формують свої сталі військові одиниці, що їх і піднаймають за певною оплатою іншим князям чи державам, навіть поза кордони Німеччини. Ця інституція «затяжного», «жолдового», «грошового» війська знаходить застосування майже в кожній країні. Таке військо складається з відділів піхоти, легкої, тяжкої й панцирної кавалерії та гарматних відділів. Правне життя такого війська нормували т. зв. ординарії, тобто умови між «працедавцем» (королем, князем, містом, іншою державою) та «працюючими», тобто затяжними вояками. Національні збройні сили тоді складалися з війська, організованого на давніших засадах ополчення різного рода станів та з затяжного війська. Організаційна структура й військовий закон по таких затяжних військах залежали виключно від волі командира. Щолиш Фрідріх І в 1726 р. впровадив засаду залежности номінацій старшин від князя. Фрідріх II накинув примусову систему вишколу, поділ на військові вербункові округи та 1746 р. створив військову адміністрацію з компетенціями воєнного департаменту під проводом королівського генерального ад'ютанта. Ця інституція дала початок становищу генерального квартирмайстра, і згодом була переорганізована в генеральний штаб. Інституцію генерального штабу впроваджено щойно 1792 р. Біля 1780 р. Юстус Мезер вперше висловив домагання загально військової служби. Цю засаду зреалізував щойно Карно, шеф штабу Наполеона. Докорінну зміну в військових питаннях принесла аж французька революція і реформи Наполеона, що мали великий вплив на розвиток військової думки також у Німеччині. Ролю великого реформатора в Німеччині відограв Шарнгорст.

Французька революція мала вплив не тільки на політичну й соціяльну постановку військового питання, але також і на саму організацію збройних сил, стратегію й тактику. Створення дивізій як об'єднання частин різного рода зброї піднесло рухливість війська й уможливило оперування окремими колонами. Розчленування й ешелонування вглиб унезалежнило командирів від поземелля та від тогочасної лінеарної й зустрічної тактики ведення бою. Нові форми організації й ведення бою були використані в Баденському князівстві. Тут бо ще 1803 р. створено воєнне міністерство, а на рік пізніше впроваджено поділ на мобілізаційні кантони та нову дивізійну структуру збройних сил. В Німеччині збройні сили поділялися тоді на дві окремі формою й змістом частини: на територіяльні війська, покликувані в час війни на основі загального обов'язку й організовані на старих засадах, та на реґулярні війська, організовані й школені ще під час миру на нових організаційних засадах та на засаді добровільного зголошення.

Впродовж 18—19 ст. з цих двох форм війська витворилася одностайна система, сперта вже на устроєвому законі та на воєнному законодавстві. Найважливішими питаннями тут були: роля й місце збройних сил в державі, організація й роля генерального штабу, — і передусім його співвідповідальність за збройні сили й за місце в державній структурі, — впровадження загального обов'язку військової служби, проблема вишколу, постачання, поповнення та проблема меж послуху державній владі; постава супроти цих проблем зазнала чималої еволюції.

Щолиш перша світова війна дала змогу випробувати нові форми та скристалізувала ці основні питання. Автор подрібно подає історію проводження реформ в поодиноких князівствах Німеччини, організацію й силу німецьких збройних сил під час першої світової війни, історію постання нових родів зброї, летунства, танкових частин, допоміжних частин та процес механізації армії. Аж перша світова війна принесла перші мільйонові армії.

Версайський договір приніс обмеження німецьких збройних сил до 100 000 та заборонив Німеччині мати інші роди зброї крім суходільних. Основними законами, в яких розвивалося військове питання в Німеччині, були — закон ще з 6. 3. 1919 р. та з 31. 12. 1920 р. Законом від 23. 3. 1921 р. було впроваджено нові засади, яких вимагав республіканський устрій у Німеччині. Тоді схвалено заборону загальної мобілізації та загального обов'язку військової служби, знесено окреме мілітарне судівництво, залишаючи за командирами тільки дисциплінарне судівництво, обмежено ролю генерального штабу до ролі дорадника міністра чи то міністерства війни. Основи військового виховання й вишколу були нормовані розпорядком шефа штабу фон Секта від 1. 1. 1921 р. та розпорядком від 18. 5. 1926 р. Вони забороняли членам збройних сил брати якунебудь участь в партійній чи політичній діяльності. З приходом Гітлера до влади Німеччина звільнилася від усіх обмежень версайського договору. І так в 1932 р. піднесено число збройних сил до 150 000 вояків та зламано давніші обмеження на продукцію тяжкої зброї, артилерії тощо, в 1933 р. впроваджено окреме військове судівництво, 1934 р. прийнято мобілізаційний закон та закон про загальний обов'язок військової служби і про підпорядкування армії канцлерові й фюрерові а не конституції, в 1935 р. знову впроваджено новий закон про збільшення збройних сил Німеччини до 550 000, новий військовий територіяльний поділ, нові постанови щодо загальної військової служби (один рік активної служби, служби в резерві до 35 року життя та служби в територіяльній обороні до 45 року життя) та нову організацію армії. Постановою від 4. 2. 1938 р. Гітлер перейняв зверхництво над збройними силами, що на основі закону від 1. 8. 1934 р. про об'єднання посту президента й канцлера робило його диктатором і цим змінювало всю дотогочасну структуру збройних сил Німеччини. Дальший розвиток військових справ пішов по лінії тотального воєнного законодавства. Вояки присягають уже не на конституцію держави, лише на вірність фюрерові, немає вже поділу на три окремі демократичні функції державної влади, все підпорядковується волі одної особи; за все відповідає перед «божим провидінням» і про все вирішує фюрер. У цій вождівській концепції роля збройних сил та всіх їх інституцій це слухняно перевести тотальну мілітаризацію нації, не мавши при тому жадної відповідальної керівної

функції в державній ієрархії. Ця система з грюкотом провалилася в другій світовій війні враз із своїм творцем.

Автор присвячує багато уваги організаційним схемам поодиноких типів дивізій, поділові на територіяльні воєнні округи, які більше пов'язані з питанням організації армії, ніж з проблемою концепції збройних сил.

В останньому розділі під наголовком «Розвиток військової думки після другої світової війни» автор вияснює погляд німецьких військових кол на ролю й організаційну структуру німецьких контингентів у нових плянах. Автор наводить погляди визначних німецьких політиків, які домагаються озброєння Німеччини, бо жодна нація не може існувати без здорового військового духа оборони. Власна армія забезпечує панування права в середині держави, життя й свободу народу супроти зовнішніх ворогів. Вона це одинокий ґарант національного права та міжнародного миру, а далі — передумова плідної інтернаціональної співпраці й рівноправности серед інших народів.

Атор подає історію розвитку плянів включення німецьких контингентів до оборони Европи. Спеціяльну увагу присвячує проєктам організаційної структури дивізій, що їх мала б виставити Німеччина. Вони виявляють зовсім новий характер побудови збройних сил, спертий на нових демократичних засадах, опрацьованих бюром Блянка, уповноваженого канцлера Аденауера для військових справ. Ці пляни доводять, що не йдеться про ремілітаризацію Німеччини, але про створення нових збройних сил спертих на демократичному правопорядку та засадах міжнародної співпраці. Праця автора може заступити підручники для студій військового питання взагалі і як така заслуговує на пильну увагу.

М. Б.

П. К. Игнатов: ЗАПИСКИ НА ПАРТИЗАНИНА, стор. 734, Софія 1953 (болгарський переклад з російського: «Записки партизана», Москва 1949)

Оце болгарський переклад широко популяризованої в межах СССР і в країнах «нардемократії» «історії» совєтського партизанського руху на Кубані (докладніше в Краснодарщині) в 1942—3 рр. Першу частину своєї книжки автор опублікував ще 1944 р., останню — 1949.

Власне це щось ніби спогади-нотатки «Баті» (самого П. Іґнатова), командира одного з найактивніших партизанських загонів, — з безліччю епізодів про пригоди окремих партизан та їх відділів, а які з оцим «матірним» краснодарським відділом були пов'язані хоча б тільки вишколом. Крім історії організування свого відділу (ще від листопада 1941 р., себто на цілих 10 місяців до приходу в Краснодар німців!) і його дій на Кавказькому підгір'ї над р. Афіпс (на південь від Краснодару) за час німецької окупації Краснодару (9. 8. 1942 — 11. 2. 1943) і далі — крім епізодів з боротьби партизанських загонів в перед- і за-піллі німецької «Синьої лінії» (Кубанського мостового причілка!) аж до остаточного витіснення німців на Крим (9. 10. 43) — автор розповідає ще про протинімецьку боротьбу краснодарського большевицького підпілля. Загін «Баті» це не пересічний собі совєтський партизанський відділ: він складений з большевицької партійно-інтеліґентської верхівки Краснодару, при чому є в ньому декілька «старих большевиків», що їм не чужий досвід партизанських боїв ще громадянської війни; ядро загону становлять партійці, інженери й техніки краснодарських заводів — в тому напр. і суцільні їх сімейства. 10-місячна підготова перед зайняттям німцями міста дала час і змогу докладно провірити надійність членів, провести ґрунтовний бойовий вишкіл та заправу на фізичні невигоди і заздалегідь розбудувати в безлюдному передгір'ї табір відділу (усім цим керує парторганізація!), куди той згідно з пляном і був відтягнувся, залишивши Краснодар враз із арієрґардними частинами ЧА. Аж до того часу загін був якнайстрогіше законспірований під маскою «групи протилетунської оборони» заводу «Ґлавмарґарін» чи то «групи особливого призначення» (себто для боротьби з ворожою диверсією). Спершу загін обмежувався до розвідки про ворога (її висліди передавано для ЧА!), а далі з хвилиною загального наступу ЧА він перейшов до якнайактивнішої засідкової й підривно-диверсійної роботи: влаштовувано засідки на німецько-румунські відділи й «поліцаїв», зривано німецькі залізничні й шляхові сполуки, маґазини тощо. Для того й було влаштовано власними силами мінерсько-підривний курс і для інших загонів. Після звільнення Краснодару від німців туди повернулися й партизани: там тоді було влаштовано десантно-партизанську школу, яка й стала перевишколювати отаких обзнайомлених з рідними теренами уроженців ще незвільнених від німців районів для перекидання їх туди літаками. — Подібно ж старанно було підготовлено й роботу залишеного при відступі ЧА з Краснодару партійного й комсомольського підпілля. Як центральну проблему того підпілля представлено — опанування керівних становищ в обсадженому німцями місцевому промислі та в адміністрації і планове саботування продукції, знищування насаджуваних німцями «шпигунів» і виринулих «ворогів народу» та «зрадників». З хвилиною, коли вже деяке число розкритих німцями партійців опинилося в становищі нелеґальних, перейдено й тут до збройної диверсії: час тут знову дивним-дивом збігся з грядучою офензивою ЧА в жовтні—листопаді 1942 р.

Оце й майже все з тієї товстенької книжки, що можна б окреслити як таке, що більш-менш відповідає правді. Ми не маємо змоги провірити правдивість тієї маси поданих автором подробиць; це могла б зробити аж людина, що мала бодай частковий вгляд у совєтську партизанську й підпільну боротьбу на Кубані. Всі однак авторові епізоди так грубо скидаються на шабльонові «воєнні» звідомлення «Совінформбюра» з типовими прикладами «героїчної боротьби совєтського народу з фашистськими захватчиками», всі змальовувані постаті такі штучні й далекі від життя і так нагадують совєтські літературно-пропаґандивні штампи, що ми не помилимося й кривди авторові не зробимо, якщо все те назвемо великою брехнею. Стару народню мудрість «бреше як москаль» треба б, прочитавши оцю книжку, справити на «бреше як большевик». Друга така книга вийшла б, якби так почати виказувати всю авторову пропаґандивно-«виховну» лож. Обмежимося кількома прикладами. — 40-особовий партизанський відділ, в сумі взявши, знищив впродовж несповна 6 місяців одну німецьку дивізію і безліч воєнного матеріялу (не станемо перелічувати того подрібно, бо місця шкода!) при власних втратах — 3 убитих, 2 зліквідованих німцями і 2 важко ранених (стор. 328); партизанин Бережной, викладач одного з краснодарських вузів ліквідує німецького офіцера Штайна, представника «ґавляйтера» (!) Криму і кілька тижнів може в ролі того ж Штайна безпечно обертатися серед німців на Кубані, відповідно керувати їх військовими (!) операціями і вийти живим доказавши чудес на суходолі й на воді, незгірш героїв у Сєнкевічевих романах (стор. 665—725). Кому відомі труднощі в бездоганному опануванні німецької мови по совєтських школах і кодекс звичок німецької військової машини, той на таке «заливання голодних кавалків» може тільки усміхнутися. Не знаю, чи навіть наївний американський читач (йому «ребята» засервували були таку ж «буйду на ресорах» в книжці І. Крилова «Совєтський штабний старшина»!)

добровільно хотів би в таке повірити... А подібними паперовими подвигами оці «спогади» аж кишать.

Інколи в автора обзивається совість, що брехня вийшла надто неймовірна і він тоді старається обґрунтувати її; тяжко поранений партизанин після висадження моста пливе ще два кілометри в студеній воді зимою і, очевидно, виходить живий (німців автор завжди усмерчує сотнями в куди «невинніших» випадках!). Молодий лікар чудується, що він такого в медичних книжках ще не зустрічав і дістає відповідь: «Багато чого немає там, хоча б і тому, що всі ті підручники, з яких ми вчилися, писані перед війною, і тепер треба буде багато дечого в них справити... Сам напр. напишу розділ, що його ще перед роком уважав би був щонайменше необґрунтованим, — про те, як зростає опірна сила людського організму, коли серце сповнене ненавистю до ворога і впевненістю у власній перемозі...» (стор. 607). Постать отого героїчного ц. к. канонира з 1914 р., що то «при каноні стояв і фурт-фурт ладував; вража куля його вже забила давно, а він все ще стояв і фурт-фурт ладував» з новим, совєтським ідеологічним змістом не сходить тут зі сцени від першої до останньої сторінки «спогадів». Тут немає ні одного німця, що мав би бодай краплину «оливи в голові» і бачив більше ніж те, що йому хотіли б показати большевики; за те всі партизани діють геть до подробиць продумано, мудро, ну й за встановленими компартією прикметами «добрих большевиків». «Поліцаї» й «зрадники» це завжди найчорніші типи, без будь-яких ідейніших мотивів і спонук. І так без кінця.

Очевидно, ціла низка питань у цих «спогадах» явно промовчана: тут не сказано ні словечка про внутрішню організацію партизанського загону, про ролю «особого отдєлу» НКВД-НКГБ в ньому (як і в краснодарському підпіллі!): що більше — тут і слів таких не зустрінете. Промовчано про повітряний і радіо-зв'язок і боєпостачання з ЧА тощо. Не згадується й ціла національна проблематика Кубані: для нікого вона тут просто не існує! Глухо тільки виринає вона в підретушованій формі постійних згадок про запорожців як про предків оцих козацьких станиць і козаків та в відсутності надто нахабних місць про «великий руський народ». Це власне й усе як не враховувати українських прізвищ і місцевих назов. Не названі й усі методи большевицького підпілля: большевики тут виступають як дуже дбайливі про збереження життя своїх людей і мирного населення (як же ж би інакще!) — у відрізненні від німців. Нам довелося в американському таборі інтернованих в Людвіґсбурзі зустріти колишнього ґештапівця, члена «Зондеркоммандо СД», що «урядувало» в Ростові й Краснодарі. От що розповідала ця людина, якій доречі були добре відомі і будинки Ґештапо при Пелчинській і при Лонцького у Львові:

Як вірних «помічників» німцям большевики залишували, від Лівобережжя почавши, в подарку своїх агентів, які на ключових позиціях в адміністрації мали за завдання тільки якнайгостріше виконувати німецькі зарядження супроти цивільного населення. Начальником же поліції в Краснодарі виявився один з членів НКВД-івської «тройки» з Ростова доби єжовщини; пізнали ж його ним же таки переслухувані козаки. Але про таке в Іґнатова не знайдете й слова. Так само як і про те, що в 1942 р. повиходили ще живі козаки-партизани, які скривалися тут ще від 1920-тих років. Не згадує Іґнатов ні про створені з кубанців полки Козацької дивізії Паннвіца ні про причини проведеного в дні 23. 2. 1944 р. виселення большевиками чеченців та інґушів, а далі — каламиків і кримських татар; а всі вони сусідували з тереном його партизанських дій.

Якби не українські свідоцтва «поцейбічних» учасників про подібний червоний терор по таборах совєтських воєнно-полонених, то прийшлося б заперечувати й імовірність таких же відносин по краснодарських фабриках під німцями — як оце їх змальовує автор. Тут реґулярно працює місцком партії, бюро комсомолу, таємна фабрика вибухових матеріялів для партизанів, відбувається суд над артистом, що посмів лаяти совєтську власть — і все це на очах або під носом у німців. Годі б повірити тому, якби не свідчення українця Сергієнка («В кігтях тиранів», 1953) чи осетинця Ірона («В німецькому полоні», «Вісті Братства к. в. 1 УД», 1953) про такий же большевицький терор серед полонених червоноармійців по таборах в Україні і навіть у Німеччині. Це вже справді феномен, який переростає понятність таких відносин для людей, що такого не пережили на власній шкірі. Можливості такого терору підтверджують доречі останньо й випадки з масовими таборами полонених корейців та китайців і про це забувати не слід.

Іґнатов описує таку «здисциплінованість» робітників на фабриці в Краснодарі: у висліді керованого замаскованими большевиками саботажу німці не були спроможні пустити в рух ні за пів року фабрики, яку згодом большевики пустили в рух впродовж тижня. Напередодні ж німецького відступу з Краснодару завданням місцевого підпілля це недопустити до зривання німцями заводів та різних об'єктів і до вивожування устаткування та воєнного матеріялу. Воно зрозуміло, що тоді цей явний спротив міг уже набрати й масових форм: для багатьох бо, що так багато надій зв'язували були з німцями, це була остання нагода відкупити собі «прощення гріхів» від большевиків, що саме верталися в місто. Про такі однак мотиви автор, ясна справа, — не пише.

Але він все ж хоче якось опрокинути той відомий хоча б з німецьких кінотижневиків фотоматеріял про вітання скрізь місцевим населенням німецької армії. І він знаходить вихід: це був просто німецький трік; напр. заповіджено аж друкованими афішами (!) населенню Краснодару, що йтимуть совєтські полонені і їм можна буде подати на одній з площ передачі, — то ж зібралася маса народу. А тимчасом зараз же вслід за десятком полонених над'їхали авта з німцями і їм оце тоді кілька підставлених «поліцаїв» кинуло китиці квітів, а брехливі німецькі фоторепортери це чимскоріш зфільмували (стор. 411-2)... Себто, все воно відбувалося дуже просто! Отже невіжим на такий спосіб автор «вияснив» цілу таємницю отих проклятих кінотижневиків. Довір'я для совєтської преси серед населення таке велике, що «ті фашистські гади» змушені аж складати тим самим шрифтом і ладом «Правду» і в ній давати тільки «викривлені інформації» щоб таким чином захитати довір'ям населення до совєтської влади (стор. 106-7, 556); справді фантазія достойна мізків плаченого американцями франкфуртського «Сатірікона»!

І можна б отак без кінця наводити приклади того, як оце большевики «переписують» історію останніх таки років. Робиться це і в формі «спогадів», як оце тут про Кубань, і в формі художньої прози, як це зробив — за «Сталінську премію» небіжчик Ю. Яновський в «Київських оповіданнях» — про піднімецький Київ. Бо ж як витривало повторювати навіть найбільшу брехню, то врешті щось з неї таки прийметься...

О. Г.

Нові бойові засоби означають і нову тактику: АТОМОВА ЗБРОЯ Й НАЗЕМНА БОРОТЬБА

„An Consantoir — The Irish Defense Journal“

Славнозвісний вибух водневої бомби на Тихому океані ще виразніше, геть до меж можливого, підкреслив стратегічне значення атомової зброї. Та не зважаючи на цілу повінь коментарів після нього, все ще таки в достатній мірі не вияснено ймовірного тактичного застосування цієї зброї. Характер і форма цієї зброї, нині доволі ясні, тоді як інформації про її тактичну ролю залишилися тільки доривочними. — Армія США вже споряджена 28 см атомовою артилерією; п'ять її дивізіонів (кожен по шість гармат) вже навіть розташовано в Европі. Ці гармати — вони можуть вистрілювати і давні звичайні і нові атомові ґранати — важать по 83 тонни і, як на свою вагу, спроможні неабияк маневрувати: транспортування відбувається в трьох ешелонах із швидкістю 56 км/год. Вже вирішено подібною зброєю спорядити й брітанську армію: північній армійській групі ген. Ґейла ще на початку ц. р. було приділено спеціялістів від стосування офенсивної й дефенсивної атомової зброї. В день св. Патріка маршал Монтґомері подав був, що міністерство війни постановило підтримати пляни про передачу в розпорядження командувачів наземними військами зброї для обстрілу атомовими ладунками керованої на віддаль. Цю зброю, мабуть, включать до артилерії як керовану на віддаль середнього засягу.

А що брітанська армія покищо не розпоряджає атомовою зброєю для обстрілу наземних цілів, то підчас операцій вона була б здана на атомову підтримку летунства. Вже від року в Англії розташована ескадра бойових бомбовиків типу «Тандерджет» для дій атомовою зброєю і загально можна тут сказати, що майже 40% тих 4 000 бойових літаків, що стоять у розпорядженні ОПАП-у, це «Тандерджети - Ф 84», що спосібні перевозити й атомову зброю. Споряджена достатньо атомовими ґранатами артилерія США може за всякої погоди, вдень чи вночі засипати поцілами будь-яку ціль геть аж до 32 км відстані. Західні бойові бомбовики для підтримки наземних військ можуть засипати бомбами ще куди віддаленіші цілі і то не з меншою швидкістю, що дійсний успіх свого вогню осягнути сподіється й артилерія. В 2-ій світовій війні совєтські армії судорожно притримувалися власне засади, щоб власні наземні частини підтримувати змасованою артилерією й сильними з'єднаннями бойових бомбовиків. Застосування атомової зброї для скріплення такої дії це тільки логічний висновок з такої засади. Кожна потуга очевидно достосовуватиме свою військову техніку до власних засобів і спроможностей, але видається, що вже сама природа тактичної атомової зброї викличе в наслідку нові й навіть революційні засади боротьби на бойовиці.

Атомові експльозії спричинюють знищення створеною енергією й світлом, промінюванням і горячою: кожна ж з-поміж цих сил діє вбивчо вже сама в собі, і така дія кожної з них різна щодо засягу й часу тривання. Засяг же й час такої вбивчої дії досі офіційно ще не відомі докладно. Всі ті сили діють без розбору, свій це чи ворог: то ж фронтові частини, що стосують атомову зброю проти ворога, який і сам її має, мусять старатися уникнути діяння не тільки ворожої атомової зброї, але берегтися й перед силами, що їх вони ж самі були розгнуздали. А на ділі це не така то проста справа: бо ж обстрілювання атомовою зброєю підхожих ворожих цілів, хоронення перед дією і ворожої і власної атомової зброї — вимагають не лише розвитку спеціяльної техніки, але правдоподібно й отвертішого вияснення засад воювання нею.

Опубліковано декілька вислідів атомових маневрів, проведених армією й фльотою США: відомо, що на відстані 1200 м від нульового пункту (себто від точки в терені, що находиться докладно під осередком вибуху) був без решти знищений дерев'яний дім, на відстані 2100 м серед пустині загорілися дерева юка, на відстані 1500 м згоріла автомашина, на відстані 500 м горів навіть пісок, алеж на відстані 270 м 22-тонновий танк «М-24», хоч і штовхнутий по землі на 15 м далі, все таки був тільки легко пошкоджений і очевидно придатний для вжитку. Частини, що брали участь у вправах, знаходилися в закритті на відстані 3,6 км у ними ж самими вибудованих скріплених стрілецьких ровах і, наскільки відомо, не зазнали жодних втрат. Ніяких подробиць не оголошено про дію радіоактивного промінювання.

Ці дані стосуються спеціяльного випадку, коли атомова ґраната вибухла на висоті 100 м, себто на висоті, що була, мабуть, замалою, щоб показати повну дію сили експльозії; для повного використання цієї дії найдогіднішими висотами вибуху були б, мабуть, 300-350 м; а викликати вибух на такій висоті спроможні і артилерія і бойові бомбовики.

Теоретично то одна атомова бомба чи ґраната атомової артилерії можуть знищити цілу дивізію; в практиці це може трапитися лише там, де дивізія скупчена в зімкнутому бойовому порядку, напр. для прориву, для переправи через річку, чи то під час висадки на мостовому причілкові в тісному районі. В обороні, коли дивізія розтягнута на 7—10 км, а понадто добре окопана, то, згідно з оцінками, вибуло б втратами в людях і спорядженні не більше 15%. З того ясно, що мале з'єднання в обороні може знищити за допомогою зручного стосування атомової зброї куди сильнішу ворожу частину, що наступає; на перший погляд отже малочисельність частини набувала б особливого військового значення; але вона тут насправді з мілітрного погляду фатальний неґатив: бо ж тільки сильні власні наземні війська є в стані присилувати ворога зосередити свої сили і тільки поважні сконцентровані наземні з'єднання становлять вдячну ціль для атомової зброї.

З того погляду і далі все ще потрібні сильні наземні частини в силі дивізій і корпусів на атомовому бойовиці; помітно ж змінилося тільки їхнє завдання: вони бо в першу чергу не служать для того, щоб поборювати ворога своїми власними бойовими засобами, але щоб його чито змусити чито заманити стати вдячною ціллю для атомової зброї.

А в тому зосереджуванні власних військ, щоб примусити й ворога до сконцентровування, і лежить небезпека; командувач стоїть тут перед нелегкою проблемою: він бо справді мусить змасовувати свої власні сили, щоб присилувати ворога зробити те ж саме; але ж він мусить одночасно свої власні сили і відповідно розкинути, щоб вони не стали такою ж вдячною ціллю для першого вогневого випаду атомової артилерії наступаючого противника чито для відборонного вогню противника в обороні, який своє змасовування застосовує єдино як воєнні хитрощі. Командувач мусить хоронити свою власну частину перед промінювальною дією своєї й ворожої атомової зброї за допомогою плянового розгортання; таке удачне керування частинами вимагає якнайвищої зручности, предокладного вишколу й спеціяльного виряду. Можливо, що війна й не є строгою наукою, алеж її успішне ведення серед атомових умов вимагає якнайкращих математичних здібностів та витонченої техніки від старшини, рядовика й машини, а які кудикуди переходять поза вимоги вміння.

Дальше ж видається, що піхотна дивізія в своїй теперішній формі вже не спроможна відіграва-

ти в таких операціях панівної ролі; скоре й прецизне звивання і також розгортання вимагають легких для керування, швидких і спосібних порушуватися в терені частин; модерна ж дивізія надто тяжка для скорих рухів і надто тяжкувата, особливо ж щодо своїх тилових служб, щоб могла бути легко керованою. Моторизована піхота зв'язана з мережею шляхів, головно через свої неопанцирені машини, без охорони зверху, без охорони перед хвилями повітряного тиску та перед дією радіоактивного пилу. Для бойових завдань ще найкраще підходили б легкі опанцирені вози, об'єднані в невеликі з'єднання, надто дрібні, щоб становити вдячну ціль для ворожої атомової зброї, зате ж кожночасно досяжні для тактичного скупчування за допомогою радіостанцій і забезпечені високою вогневою силою. Цю теорію підтримує той факт, що совєтський Генштаб застосував у літніх маневрах 1953 р. бойову групу з яких 1300 танків «И. Сталин III» із сильною артилерією, бойовими бомбовиками та іншими підтримними родами зброї для прориву крізь глибинно ешелоновані ворожі становища при умові ще, що ворог застосовує атомову артилерію; це правда, що танк типу «И. Сталин III» це важкий танк, але принцип тут, як бачимо, той самий.

Як приймати, що атомова зброя стає панівною, якщо не вирішною зброєю на бойовищах, то треба тоді й ствердити, що великі піхотні з'єднання втратили своє панівне місце на тих бойовищах і що піхоту з «королевої бойовища» здетронізовано. Воно, може, й правда, що для стійкої оборони важливого становища найкраще підходять піхотні частини, підтримувані атомовою зброєю; алеж стійка й довготривала оборона, як дивитися на речі ширше, війни не виграє. Чимскоріш мусять бути виграні битви, щоб перешкодити тій формі війни, що то ведеться стратегічними бомбовиками й атомовою зброєю на знищення цивільного населення й воєнного потенціялу оборонювача. Воно очевидно було б помилково на основі тих передумов далі заключувати, що піхота загалом уже не гратиме в війні поважної ролі: піхота в великій кількості й надалі зможе накидувати такому ж велико-числовому ворогові свою волю, як це було в минулому, але тепер, мабуть, не шляхом поборювання й знищування противника своєю власною піхотною зброєю, але тим, що вманевровуватиме противника в таке становище, коли його можна буде знищити іншою зброєю. Вона напевно гратиме важливу, якщо не вирішну ролю проти ворожих частин, що розташовані широким фронтом; вона охоронятиме тактичну атомову зброю й окупуватиме територію, яку здобули частини, що використали вогонь атомової зброї.

Інж. д-р О. Шваб: ПРО МІСЦЕ ТЕХНІКИ В ОБОРОНІ КРАЇНИ

«Дойче Зольдатенцайтунґ», ч. 8, від 19. 2. 1953

У зв'язку з усе більшою актуальністю озброєння Західньої Німеччини і його обсягу варт пригадати висловлені з того приводу перед роком міркування відомого німецького автора (книжка: «Вояк і інженер»), що вирішним чинником перемоги уважає швидкість, з якою спроможна достосуватися з технічного погляду нація до нових вимог. Причину двократного програшу Німечини в обох світових війнах він вбачає саме в недотягненнях Німеччини у тій ділянці. І того не слід спускати з ока сьогодні. Поверсайська Німеччина була обставлена цілою низкою заборон і обмежень у продукції важкої зброї, а 100-тисячна армія цікавилася тільки «тактикою при обмежених засобах» і занедбала справу розвитку воєнної техніки; а згодом про принципи її розвитку рішали люди, без поняття про всі зв'язані з тим питання, що до неї ставили пересадні вимоги щодо видайности й часу.

Ґльобальна стратегія вимагає інакших технічних заложень, ніж обмежено-простірна і хто в ній хоче активно співдіяти, то мусить призадуматися, чи він у стані виконати передумови щодо наукових досягнень і відповідних людських ресурсів, а чи він мусітиме обмежитися єдино до функції виконавця то ж і майбутню ролю німецького народу можна накреслити вже сьогодні.

Було свого часу повідомлено, що можливо наймодерніше озброєння запланованих 12 німецьких дивізій уже стоїть готове в США і що його достава зв'язана тільки з ратифікуванням ЕОС. Володіння такою наймодернішою зброєю і відповідне її тактичне стосування це справа швидкого технічного вишколу для високо кваліфікованого підстаршинського та відповідного технічного старшинського корпусу. Без попередніх основних загально-технічних фахових знань у галузі машинобудівництва й конструкції приладдя, авт і моторів, далі ж — у ділянці оптики, мірництва, високонатужної техніки, вільноатмосферної фізики, балістики, хемії, вибухових і будівельних матеріялів тощо — годі говорити про якийсь прискорений вишкіл інструкторів, обраховиний на коротше, ніж один рік. Бо ж тут немає місця для принагідних робітників і балакунів. Загальна ж політично-демократична підстава нової армії мусить творитися, попри фахову придатність, ще й на зовсім інакшій площині.

У стратегічній атомовій зброї — з базою в Англії — німці участи мати не будуть; це ні конечна ні принципова справа, бо ж і при вжитті чи виконанні її рішатимуть не німці. Але німці відчують протиудар тієї зброї в разі кинення їх на східній фронт чи й у разі нападу на Німеччину, то ж вони вже чисто технічно зацікавлені в можливих охоронних заходах і в активній обороні проти неї; отже звідси така німецька вимога це безспірна підстава їх співучасти в загальній европейській оборонній системі. Тут конечний спеціяльний вишкіл і притягнення технічного підготованого круга осіб, що не спиратиметься на давніший досвід, але сповнить головно технічно-наукові передумови, і то і в штабі плянування, і по командних штабах і в технічному керівництві. А що йдеться тут про ґльобальні великопростірні оборонні споруди, то сама Німеччина такого завдання сповнити і не в силі, але тим чіткіш і настійливіш вона мусить добитися тут своєї співучасти. В першу чергу йдеться тут не про військову, але про вільну й неперешкоджувану науково-дослідну співучасть і виміну думок.

Не менші вимоги щодо плянованої тактичної атомової зброї в рамках модерної артилерії: щоправда, ще й досі немає ясних і остаточних уявлень про її супровідні віддіювання на ворога і на своїх в разі її тактичного застосування. То ж на споряджування німецьких з'єднань такою зброєю прийдеться ще довго почекати. Алеж пасивну сторону її стосування слід негайно брати до уваги при споряджуванні німецьких дивізій, щоби згодом не бути заскоченими. І до таких оборонних дослідів мусить бути без обмежень допущена німецька наука; персонал давнього «вермахту» тут може допомогти тільки частково; сюди треба притягнути молоді німецькі технічно-наукові кола й дати їм змогу здобути відповідні вишкільно-підготовні підстави у співпраці з закордоном; обмеження на тому відтинку оборони зробили б загальну оборонну систему в Німеччині вповні другорядною.

В ділянці танкової зброї слід числитися з масовим її вжиттям по обох сторонах; і тут німці із свого досвіду можуть подати видатну допомогу, і то з тактичного і з технічного погляду; теж і підбір активного круга осіб на труднощі тут не натраплятиме. Але воно ще не все: масова оборона

вимагає тут нових засад на технічній основі, і перед німецьким винахідницьким духом відкрите тут широке поле для плідної співучасти.

Дальший важливий пункт німецького озброєння це летунство: якщо на першому місці серед німецьких завдань буде поставлено оборону, то відпадатиме покищо далекопольотна ділянка: як стратегічна зброя вона підлягатиме рішенням загального генерального штабу західніх народів. Інша справа це безпосереднє відборонювання ворожого повітряного прориву: тут загалом не сміє бути жадних обмежень технічної натури, ні фізикальних, ні баллістичних, ні радіотехнічних, ні авіотехнічних, ні щодо радарових ракет, ні щодо вибухових речовин, ні щодо погінних матеріялів будь-якого роду чи системи. Вишколу німецьких мисливських летунів не вільно відкладати аж до часу, поки не буде подостатком німецьких літаків, але з уваги на вимаганий для того час і число такий вишкіл добровольців повинен початися якстій.

Перед технікою протитанкової й протиповітряної оборони в Німеччині слід поставити ясні завдання. Середуща Европа для майбутньої ґльобальної стратегії це лише передпілля, і ніякий вирішний терен. Ніодна світова потуга другій не дасть нагоди оточити й знищити атомовою зброєю свої головні сили на західньо-европейському «півострові» чи то на його відногах. Східній напад на цей простір масовими силами так довго залишатиметься неправдоподібним, як довго непереможена зовнішня повітряна потуга є в стані в тилу ворога, що прорвався на цей «півострів», на всіх його лініях зв'язку створити атомові бар'єри, оточити його й систематично знищувати. Технічний натиск оборони слід отже класти проти повітряного нападу, а на суходолі — проти швидких танкових з'єднань, що матимуть за завдання знищувати промисл, паралізувти рух і загалом ширити загальну деморалізацію й терор. То ж з технічного погляду німецький оборонний простір мусітиме мати на своєму східньому кордоні тверде опанцирення, зосереджене в сотнях глибоко-ешелонованих «їжакових» становищ, що їх годі було б отак просто залити. Розташованих тут танкових частин не слід причислювати до тих 12 дивізій оперативного вжитку, число яких і так недостатнє.

Немає такої зброї, що її німці могли б перейняти в досконалому технічному стані: хто в таке вірить, чи про таке пробує переконувати німців, той втрачає з очей досвід двох світових воєн. Володіння новою приділеною зброєю впродовж року вже приведе до того, що і техніка і тактика здобудуть новий досвід; воно й не мусять бути завжди ґрунтовно нові конструкції. Вигляди на кращу ефективність тієї зброї лежать і в її тактичному застосуванні і в поліпшенні дії різних додаткових приладів; а вияснення й розвитку такого не слід гальмувати через виключування німців від того. Провірка всього того повинна бути вможливлена в німецьких інженерних штабах. Все те можна зробити і в якихсь надрядних рамках; ці справи це лише питання технічної доцільности із збереженням нормалізації в фабрикуванні.

Цим заторкнуто основну ділянку в рамках цілої збройової техніки, а саме організацію дослідних і поліпшувальних завдань та плянову розбудову оборонно-технічного високого шкільництва поруч військових шкіл для вишколу модерного, технічно й тактично якнайкраще підготованого старшинського корпусу. Давня підстава такого вишколу сьогодні вже не придатна.

Нова оборонна організація Европи вимагає чіткого розподілу відповідальности поміж військовим стосуванням зброї та її дальшим технічним уліпшуванням. Якщо політика вимагає европейських рамок для тактично-стратегічного генерального штабу, то технічно-стратегічні штаби для розвитку зброї, складені з фахівців, могли б зовсім добре мати національні рамки; суперництво в техніці це завжди великий спобудний підпомагач. Якщоб німці задоволилися тактикою, то були б невисокої думки в оцінці своєї ролі і своїх досягнень.

У дальшому розвитку техніки вимагана гармонійна співпраця всіх народів у свобідному поєднуванні часткового досвіду окремих народів із одним загальним досвідом в атмосфері довір'я. Зброєва бо техніка не знає стандартної розв'язки раз на завжди: тут тільки йдеться про даночасове достосування. Всі технічні речі пливкі, бо ж технічне мишлення це постійний проґрес і не костеніє на якомусь данохвилевому пункті. Швидкість же, з якою воно достосовується до нових досвідів із зброєю під час миру й на війні, це вирішний чинник перемоги...

Ці думки німецького автора цікаві не тільки з погляду того, якого мінімуму уступок вимагають німці за свій збройний континґент для оборони Західньої Европи, але — і ці проблеми не без інтересу й для нас — й які питання воєнно-технічного порядку стоять сьогодні перед повновартісною армією, яку приходиться щолиш розбудовувати.

К. С.

Військові новини

США

Стрільна з атомовим ладунком — керовані на віддаль, для Европи.

Головне командування американських збройних сил повідомило, що незабаром прибуде до Европи батальйон артилерії ракетних стрілен «Корпораль». Батальйон «Корпораль» складається з: 10 вистрільних рамп і 531 вояка обслуги. Ракета «Корпораль» розгортає скорість, яка кількакратно перевищає скорість голосу. Засяг її дії це 160—180 кілометрів, а її цільність дорівнює цільності гармат важкої артилерії. Її можна начиновати або звичайним вибуховим матеріялом, або ж атомовим ладунком, нищівна дія якого дорівнює тоді нищівній дії атомової бомби 1945 р. Оці згадані ракети мають бути застосовані в ролі артилерії для підтримки піхоти і для поборювання наземних цілей.

Крім того, до Німеччини має прибути ще одна ескадрилля керованих на віддаль бомбовиків типу «Матадор».

ВЕЛИКОБРІТАНІЯ

Англійці втримують тепер під зброєю 850 000 вояків. 4 дивізії розташовано в Німеччині і по дві над Суезом та в Кенії, решта ж по різних стратегічно важливих пунктах «Комонвельту». В перших днях серпня ц. р. міністер війни заявив, що англійська армія буде реорганізована згідно з вимогами стратегії атомової зброї. В розпорядження піхоти має бути віддана більша кількість гелікоптерів (шрубовиків), а що зробить її, піхоту, елястичнішою й рухливішою. Міністер постачання повідомив, що під цю пору випробовується прототип нового мисливського реактивного літака «Р-1», який в горизонтальному польоті розгортає понадзвукову скорість.

ОПАП

Бельгійські рушниці й американські набої становитимуть спорядження військ ОПАП-у.

Вже узгіднено, що війська ОПАП-у уживатимуть в майбутньому американських рушничних набоїв Т-65 (калібер 7,62 мм).

З-поміж багатьох типів рушниць-автоматів оста-

точно вирішено прийняти для військ ОПАП-у бельгійську рушницю F. N. Її первісний калібер 7 мм, після впровадження набоїв Т-65, буде перебудований на кал. 7,62 мм. Технічні дані F. N.: тягар — 3,9 кг, довжина — 1,05 м; набої з неї можна вистрілювати поодиноко й чергами; частота стрілів — 620 на мінуту. Вона споряджена спеціяльним приладом вистрілювати рушничні ґранати. Можна ж її також вмонтовувати на спеціяльну ляфету.

НІМЕЧЧИНА

За офіційними даними «фольксполіцай» («народна поліція») в Східній Німеччині начислює 80 000—85 000 людей. Це чисто військові одиниці, зорганізовані на совєтський лад. Вони розпоряджають: 1 300 танками й артилерією на самохідних ляфетах та 1 300 польовими, протилетунськими й протитанковими гарматами. Крім того, Східня Німеччина має ще 55 000 поліції служби безпеки і 25 000 прикордонників.

Федеративна поліція Західньої Німеччини начислює 16 000 людей. Вона озброєна: пістолями, рушницями, легкими кулеметами та розпоряджає 50 панцерними возами. Крім того, її поодинокі країни держать разом 10 000 поліцаїв. Крім оцих названих поліційних з'єднань для спеціяльного призначення, у Федеративній Республіці є ще 90 000 поліцаїв, озброєних тільки пістолями.

В Західній Німеччині один поліцай припадає на 450 мешканців, а в Східній — один на 100.

ЯПОНІЯ

Японія почала організовувати нову армію. Вперше будуть зформовані дві суходільні дивізії й летунство, що за п'ять років мають начислювати 40 000 вояків і 1 300 літаків. Інструкторів, озброєння й воєнний матеріял доставлятиме Америка. Головнокомандувач новоствореної японської армії заявив, що тоді, як американці й південні корейці перейmуть на себе оборону перед Китаєм, для Японії останеться обороняти північний відтинок перед СССР.

СССР

Совєтський генерал-професор про атомову війну.
В офіціозі міністерства оборони СССР «Красная ну. В першій статті з цієї серії («Красная звезда» від ну. В першій статті з цієї серії (Красная звезда» від 2.8. 1954) генерал-майор і професор Б. Олісов, між іншим, пише, що вирішальний вплив на вислід майбутньої війни матимуть і надалі вояки на бойовищах, а не стратегічне летунство й атомова зброя. Стратегічне летунство й атомова бомба становлять «дуже велику небезпеку» для міст і цивільного населення, — пише генерал, — але вони не матимуть «майже жодного впливу на вислід боїв на поодиноких полях боїв. «Вороги миру», — читаємо далі, — надто переціняють справжні можливості й якості атомової зброї, а роблять вони це тому, щоб застрашити світову опінію. Нині проти атомової зброї можна вже успішно боротися, а частини військ, добре вишколені й споряджені відповідно з вимогами атомової війни, зможуть успішно переводити воєнні операції, — закінчує генерал.

Костянтин Рокосовський

(Закінчення з 24. стор.)

відкомандований із СССР до Польщі. Восени 1949 року він прибуває до Варшави ще як маршал СССР, а вже через декілька днів, дістає польське громадянство і вслід за цим звання «маршала польського народу». Рокосовський як «маршал Польщі» займає зараз такі керівні пости в державі: міністра оборони, шефа поліції безпеки та члена політбюра й ЦК Польської робітничої партії (компартія Польщі). З приїздом Рокосовського пов'язується звільнення маршала Ролі-Жимерського із становища міністра оборони та заарештування його заступника, ген. М. Спихальського, якого знову ж обвинено тоді в «правицевій змові серед армії»; в армії почався період ґрунтовної чистки під керуванням Рокосовського. Його накази й розпорядки виконуються безпроволочно і охоплюють військову, політичну й господарську ділянки державного життя.

Як уже згадано, завдяки Рокосовському польська армія на нині стала надійною сателітною армією СССР і сповнює важливу ролю в стратегічних плянах Москви. По всіх штабах, в головнокомандуваннях армій чи то на всіх ключових позиціях міцно сидять сьогодні большевицькі старшини, зодягнені в польську уніформу. Ці високі старшини дістають краще жалування, приміщення та харч ніж відповідні польські. Отже панами ситуації тут не автохтонні поляки, а висланники Москви. Згадати б треба, що вони мають польські особисті документи, однак серед вояцтва чи населення розрізняють їх зараз через те, що вони не опановують якслід польської мови. Польських старшин, які раніш займали ці високі пости, що їх тепер посіли колишні совєтські громадяни, було зліквідовано під закидом військової й державної зради чи то в наслідок чисток: отак винищувано здоровий національний елемент Польщі.

У склад найвужчого штабу співробітників Рокосовського увіходять: генерали Корчиц, Поплавський і Комар — вони всі три — колишні совєтські старшини, мабуть, з походження поляки; їх було приділено до генерального штабу в характері відповідальних за плянування, вишкіл і постачання; зрештою ж до штабу співробітників належить іще шеф політичного відділу польської армії Нашковський, поляк вишколений у Москві. Під керуванням оцих людей і впроваджується до польської армії совєтські методи військового й політичного вишколу.

Як далеко під Рокосовським пішла совєтизація польської армії може послужити факт, що формулу присяги замінено тут із: «за оборону віри і батьківщини» на «стояти в однім фронті з Совєтською армією». При військовій кар'єрі — найбільше важать знання російської мови й комуністична надійність, ніж військові здібноці чи соціяльне походження.

Такими реформами й досягненнями оправдав себе колишній маршал СССР, а сьогоднішній «маршал Польщі» Костянтин Рокосовський в польській республіці, перед своїм наказодавцем — Кремлем. В зударі Сходу й Заходу Рокосовський комуністичних надій не заведе.

Адреси представників В-ва „До Зброї":

Австралія:	**Fokshan Library & Book Supply** I Barwon Street **Glenroy W. 9, Vic.**	**Канада:**	**O. I. Eliashevsky** 118 Medland St. **Toronto 9, Ont.**
Арґентіна:	**Denysiuk Mykola** c. Curapaligüe 790 **Buenos Aires**	**США:**	**Klym Jaroslaw** 114 East. 11th Street **New York 3, N. Y.**
Бельгія:	**Schrajter F.** 4 rue des Bouleaux **Cheratte,** Liege чекове конто для пересилки грошей: Camp. **2 376.24**	**Франція і Туніс:**	**Soroczak Miroslaw** Oury-Sud 69 **Florange (Moselle)**
Бразілія:	**Bajluk Dmytro** Caixa Postal 6 Sao Caetano do Sul **Sao Paulo**	**Швайцарія:**	**Dr. Prokop Roman** Wabernstr. 40 **Bern**
Велико-британія:	**Prokop Konstantyn** 25 Hillcrest Rd. **London W. 3**	**Швеція:**	**Harbar Kyrylo** Box 62 **Huddinge**
Венесуеля:	**Dejneka Alexander** UKRAFOT Av. Espana Edificio Panamerica **Caracas Catia**		

ДО ЗБРОЇ

ЖУРНАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

ВИПУСК
25 (38)

ГРУДЕНЬ
1954

РІК
ВИДАННЯ
VII

ЗМІСТ:

1. І. Бутковський: За яку концепцію 1
2. М. Богор: Принципи революційної доктрини українського підпілля 6
3. БПП: Загальні основи української партизанки . 11
4. М. Б.: Збройні сили сучасної Юґославії 12
5. С. Данилюк: Два портрети , ... 14
6. М. Громенко: „Прощання провин“ 17
7. І. Чуб: Степан 21
8. Беркут: В обороні господаря землі 25
9. О. Г.: „Совєтська військова доктрина“ 26
10. О. Ф.: Танки і танкова продукція в СССР. . . . 33
11. О. Ф.: Перспективи модерної війни 38
12. І. М-п: „Спогади маршала Маннергайма. . . . 39
13. Р. Гаєцький: „Стратегія для Заходу“ І. Слесор . . . 40

Ціна одного примірника журнала „ДО ЗБРОЇ“:

в Німеччині	1.— нм.	у Франції	100.— ффр.
у Вел. Брітанії	2.— шил.	в США	0.50 дол.
в Бельгії	12.— бфр.	в Канаді	0.50 дол.
в Голляндії	1.20 ґульд.	в Австралії	2 шил. 6 пс.
у Швеції	1.20 кср.	в Арґентіні	3 пези
у Швайцарії	1.— фр.	в Бразілії	5 крз.

Адреса В-ва: „DO ZBROJI“

MÜNCHEN 2, Karlsplatz 8/III, West Germany

Адреси представників В-ва „До Зброї“:

Австралія: **Fokshan Library & Book Supply**
1 Barwon Street
Glenroy W. 9, Vic.

Бельгія: **Schrajter F.**
4 rue des Bouleaux
Cheratte, Liege
чекове конто для пересилки грошей: Camp. 2 376.24

Великобрітанія: **Ing. Jaroslaw Hawryliw,**
26, Beaconsfield Rd.
St. Albans, Herts.

Венесуеля: **Dejneka Alexander**
Alta Vista
Calle La Colina 145
Caracas Catia

Канада: **O. I. Eliashevsky**
118 Medland St.
Toronto 9, Ont.

США: **Klym Jaroslaw**
114 East. 11th Street
New York 3, N. Y.

Франція і Туніс: **Soroczak Miroslaw**
Oury-Sud 69
Florange (Moselle)

Швайцарія: **Dr. Prokop Roman**
Wabernstr. 40
Bern

Швеція: **Harbar Kyrylo**
Box 62
Huddinge

Видає Місія УПА при ЗП УГВР.

Druck: „Logos“, München 8, Rosenheimerstr. 46 a.

ЗА САМОСТІЙНУ СОБОРНУ УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ

ВОЛЯ НАРОДАМ ВОЛЯ ЛЮДИНІ

РІК ВИД. VII ГРУДЕНЬ 1954 ВИПУСК 25 (38)

І. Бутковський

За яку концепцію?

Нехай вічна буде слава,
Же през шаблі маєм права.

(гетьман І. Мазапа)

Можливо, що ці слова великого нашого державника і політика, вживані часто як мотто при різних нагодах, стають уже трафаретною фразою, але вони вічно актуальні, бо вкладений в них зміст політичного думання, бо захована в них та істина, яку ми нині і повсякчасно мусимо собі усвідомити.

Зброя — це основний чинник і знаряддя політики кожного народу зброя — це єдиний шлях здобути, закріпити і втримати державну незалежність. Політика і зброя пов'язані в одну нерозривну цілість. Так їх розглядають військові теоретики, так до них підходять і політики, а кожна сторінка історії людства підтверджує нерозривність цього вузла. Цієї істини вчить нас і наша історія.

Живемо в інтервалі поміж двома важливими історичними етапами, в інтервалі, що називається «холодний мир». За нами пройдений етап — друга світова війна, перед нами наступна історична драма — наступна світова війна. Аналіза сучасного дуже проблематичного «холодного миру» і накопичування вже при самому його встановлюванні стільки протиріч і конфліктового матеріялу дають нам право бачити перспективи нової війни, а рівночасно ставлять перед нами обов'язок провести основну аналізу досвіду минулої війни й поробити належні висновки на майбутнє, розглянути українську політику цього періоду й дії української зброї в напрямі реалізації постулятів цієї політики.

Якщо ми однозгідно констатуємо факт, що український народ знаходиться в стані поневолення, то так же само однозгідно мусимо зробити висновок щодо української політики. І якщо ця політика має бути українською, тобто суверенною і спрямованою на забезпечення інтересів українського народу, то вона може бути **тільки визвольною політикою,** а в стосунку до кожночасного окупанта — фактичного чи потенціяльного — **безкомпромісовою.** Вона мусить бути зорієнтована і сперта першзавсе на власні сили і **то наявні власні сили,** бо інакше то така орієнтація буде порожньою фразою, що їй ми самі не віримо і щодо якої не можемо вимагати, щоб хтось чужий їй повірив і враховував її як реальний чинник у свої пляни, чи то бодай її респектував.

Вже при побіжній спробі аналізи українського питання в часі другої світової війни, шляхів української визвольної політики і політики заінтересованих в українському питанні, чи радше в українській території, воюючих сторін як теж діючої на цьому політичному тлі української зброї, приходиться ствердити факт, що серед українського народу існували **три політичні орієнтації,** а вслід за цим і три роди збройних формацій, а саме: **орієнтація на німецьку політику, орієнтація на власні сили,** тобто українська визвольна політика, і врешті **просовєтська орієнтація.**

Політичні орієнтації поневоленого народу не завжди покриваються з політикою, яка

єдино відповідає його інтересам. Це діється в наслідок слабої політичної зрілости, опортунізму його провідних прошарків, або ж примусовости становища; всі ці явища можна розцінювати рівночасно і як причини і як наслідки поневолення. Дуже часто те, що в державних народів п'ятнується як національну зраду, те в поневоленого народу називається тільки політичною орієнтацією.

Ці політичні орієнтації в нашому народі в часі другої світової війни цікавлять нас сьогодні настільки, наскільки вони були рушійною силою, що заставляла український елемент брати зброю до рук **добровільно** і воювати за здійснення прийнятих концепцій. Не будемо розглядати тих випадків, коли український народ на основі обов'язуючих **окупантських законів був змушений воювати** в їхніх арміях, як теж залишаємо на боці й розглядаємо як звичайне авантюрництво ці випадки, коли українці воювали добровільно без жадних політичних мотивів.

Повертаючись до названих уже трьох орієнтацій, треба ствердити, що поміж обома скрайніми, тобто пронімецькою й просовєтською, орієнтаціями була засаднича різниця, зокрема коли йдеться про дальші зв'язані з ними пляни.

Коли йдеться про українські збройні формації, сперті на пронімецькій орієнтації, то в останній світовій війні їх було кілька: український курінь, зформований і вишколений напередодні війни і вжитий у поході проти Польщі, далі українські леґіони „Nachtigal", „Roland", що в перших місяцях війни воювали проти СССР, опісля були відтягнені з фронту, здемобілізовані й переформовані в поліційну частину, що була вжита аж до початку 1943 р. для поборювання совєтської партизанщини на Білорусії, далі зформована на західньо-українських землях 14 дивізія «Галичина», що наприкінці війни була перейменована на 1-шу Українську Дивізію, і вкінці — діючі на різних відтинках курені й сотні Українського Визвольного Війська. Ці останні формувалися з полонених червоноармійців і мали дещо інший характер. Вони, не зважаючи на формально-добровільний принцип, застосовуваний при їхній організації, не були продуктом продуманої й дозрілої політичної концепції, але радше вважалися за єдину можливість вирватися з німецьких таборів полонених — таборів смерти й тому важко встановити настільки при зголошуванні до цих формацій відігравав ролю політичний, а чи біологічний момент — прагнення зберегти власне існування. Свідомість цих жахливих умов у німецьких таборах полонених відбирає нам право на критичний розгляд щодо доцільности чи недоцільности у творенні цих частин. Тому розглядаючи формації, що воювали по німецькому боці, в основному приходиться брати до уваги ті, в яких добровільність і політично-національний момент були очевидні.

До українських добровільних частин, що формувалися на базі просовєтської орієнтації мусимо зарахувати партизанські частини. Подобається нам це чи ні, хочемо ми цього чи ні, все таки совєтський партизанський рух, опертий великою мірою на українському елементі, це історичний факт. І тут чи не найбільший парадокс в історії другої світової війни — парадокс, в якому відображено весь трагізм українського питання в цьому періоді.

Жорстока окупаційна практика гітлерівської Німеччини й цілі її політики на Сході породжували, — зокрема в Східній Україні, — партизанський рух, що — в безвиглядному положенні й не маючи інших перспектив — зв'язував себе з совєтською політикою та системою і шукав у ній свого місця. А відповідно підбираний і приділюваний командний та політичний склад партизанських частин пильно дбав про те, щоб цьому рухові надати большевицьке п'ятно й не допустити в ньому до надмірного національного забарвлення та до проявів національно-політичних тенденцій.

Розвиток історичних подій в часі другої світової війни покликав до життя й дії ще одну українську збройну формацію — Українську Повстанчу Армію, що ступила на історичну арену як реалізатор постулятів української визвольної політики. Вона вийшла на воєнну арену не як продукт кабінетних комбінацій, але як історична закономірність, як вислід **політичного виховання** й наставлення народних мас, на жаль, тільки західньо-українських територій. І це не окрема заслуга, ані цих західньо-українських мас, ані їхнього провідного прошарку, але заслуга передусім історично-політичних умов, що заіснували на цій частині українських земель.

Наші визвольні змагання з часу першої світової війни, хоч і закінчилися трагічною невдачею, але безслідно не пройшли. Стихійний процес національного відродження й політичної активізації проходив серед народних мас всієї України як продовження цих змагань іншими методами і як готування до чергової розправи з окупантами при сприятливих для цього умовах.

На східньо-українських землях большевицькому окупантові вдалося рафінованими методами й нечуваним терором здезорганізувати й звузити цей процес. На західніх землях, де можливості були кращі, цей процес продовжував розширюватися. В цьому процесі формувалася українська визвольна концепція, в якому організувалася й зростала в силу підпільна Організація Українських Націоналістів, що виховувала свої кадри **до безкомпромісової боротьби з окупантами** й ста-

вала реальним силовим чинником української визвольної політики. Вона не тільки вміла з успіхом провадити підпільну боротьбу проти окупантів, але й використовувала кожну нагоду для себевияву як державно-творчої сили. В 1938—39 рр. вона відіграла визначну ролю в історії Карпатської України.

Історичний епізод Карпатської України зокрема повчальний з погляду співвідношення і співдії політики та збройної сили. Не важливі нам тут всі ті труднощі й болі, серед яких зроджувався акт проголошення самостійности, важно те, що на захист нового державного твору стала відразу збройна сила, «Карпатська Січ», що організувалася й озброювалася всупереч волі тодішнього окупанта на те, щоб бути готовою до активного виступу в слушний час. Виявивши велике зрозуміння для збройної сили, ОУН відіграла в процесі організування «Карпатської Січі» велику позитивну ролю. Що ця збройна сила не змогла забезпечити існування молодої держави, це вже окреме питання: спроба відновлювати українську державу на маленькій і далекій периферії української території мусіла в силу політичних обставин покінчитися невдачею, не зважаючи навіть на те, чи саме технічне переведення цієї спроби було правильне чи ні.

І в дальшому ході історичних подій та сама ОУН, залишаючися вірною своїй безкомпромісовій політиці в стосунку до окупантів і зберігаючи й надалі велике зрозуміння для ваги збройної сили, допустилася важливої помилки.

З названих нами збройних формацій, що воювали по стороні німецької армії, дві перші були творами ОУН. Перша з них — курінь, що брав участь у поході проти Польщі, — не відіграла жодної історичної ролі, бо політичні обставини склалися так, що в них не було можливости для українського політичного, а тим самим і збройного виступу. Зате другій частині — леґіонові, що в червні 1941 р. став до боротьби проти Червоної Армії, — була визначена історичними подіями деяка роля.

Проголошена актом 30 червня 1941 р. відновлена Українська Держава і її Тимчасове Державне Правління залишилися без одного вояка, коли здогадний, — але ж не договорений, — союзник, в розпорядженні якого знаходився Український Леґіон, виявився звичайним окупантом і став ліквідувати те державне правління та встановлювану ним адміністрацію. Організаційне пов'язання цього леґіону з окупантом ставило його у становище, на яке він не був належно приготований і не мав жодної наміченої розв'язки на випадок такої ситуації. Він не міг рішитися зразу на протинімецький виступ, хоча з політичних міркувань такий виступ був би правильним і доцільним. Цього не міг він зробити як з психологічних так і технічних причин. А відтягнення його з фронту, демобілізація й переформування в політично безбарвну поліційну частину були вже тільки наслідками непродуманого до кінця кроку.

Психологічні й реальні передумови для протинімецького виступу існували вже на початку гітлерівської окупації. Цинічні воєнні проклямації, в яких звільненим від большевизму народам обіцювалося тільки право на працю й молитву, а вслід за цим ліквідація встановлюваної української влади — були достатнім визовом для збройної боротьби, яку й готові були підняти створені стихійно і добре озброєні міліційні та вишкільні частини.

Перша хвиля депресії, помітна в нового окупанта після невдачі під Москвою, створювала відповідний психологічний ґрунт також з його боку і давала ґарантію на успішність української боротьби проти нього вже на самих початках окупації. Так отже вбудована в систему окупанта ця збройна частина, не зважаючи на своє безкомпромісове політичне наставлення, не змогла відіграти тієї ролі, якої вимагали від неї історичні події. Тому акт 30 червня, не підтриманий українською зброєю, тобто безпосередньою боротьбою за його реалізування, **залишився тільки політичною демонстранцією без практичного значення.**

Щойно в пізнішому, бо аж з початком 1943 року, коли вже існувала й діяла УПА, створилися можливості для переходу цього леґіону — чи радше зорганізованої з нього поліційної частини — до боротьби проти окупанта. Фермент, що постав у цій частині в наслідок дій УПА і загальної політичної ситуації, примусив німецьке командування із страху перед переходом її на бік повстанців здемобілізувати остаточно й цю частину, що одначе не стало на перешкоді, щоб майже весь її елемент включився в короткому часі в лави УПА, де й відіграв, якщо не вирішальну, то в усякому разі незвичайно велику й важливу ролю в процесі дальшого її росту.

Українська Повстанча Армія, як загальнонаціональний твір і як силовий фактор української визвольної політики, не є явищем новим і безприкладним у нашій історії: вона стала продовжувачем і сучасним носієм світлих воядьких традицій своїх історичних попередниць і взяла на себе обов'язок реалізувати їхні ідейно-політичні задуми. Її пов'язання з попередніми визвольними змаганнями не тільки декларативні, але живі — персональні. В її рядах на керівних постах опинилися старшини Армії УНР, Української Галицької Армії, в її рядах віддавало батьківщині рештки своїх сил воядтво наших реґулярних армій, повстанчих і козачих загонів.

Постановою Української Головної Визвольної Ради й наказом Головного Командування УПА з 1947 р. старе козацьке свято Покрови

встановлено святковим днем УПА, як роковини її постання. Це пов'язання УПА із світлою козацькою добою прийшло як вислід історично-політичних міркувань, а не як чисто формальне пов'язання обох періодів збройних змагань. Воно прийшло теж як органічне явище знизу. Воно існувало серед вояцьких мас УПА і в народі.

Козацький період з історії України ставав найпочитнішою лектурою того часу. Як колись пов'язування запорізького війська із світлими традиціями княжої доби, так пов'язування сучасного визвольного руху з козаччиною підносило дух, гордість і бойову поставу вояцьких і народних мас.

Незабутньою в моїй пам'яті залишається історія однієї брошури з літа 1944 р. і її вплив на настрої народних мас, брошури без початку й кінця, без наголовку й автора. Хоч час і мандрівка з рук до рук видимо зменшували її об'єм, то все таки населення Станиславівщини жадібно вичитувало в ній те, що для нього було найцінніше. Ця брошура вигрібала з-під пороху забуття історію їхніх сіл з-перед трьох сот років, коли на галицькій землі під Зборовом стояли переможні полки Богдана Хмельницького, коли під проводом своїх священиків і знатніших селян ставав до боротьби весь народ і споряджений примітивною навіть на той час зброєю йшов здобувати центри ворожої влади. Аналогія поміж добою Хмельницького й сучасною була для них очевидна і ентузіязм їхніх предків з приводу недалекого визволення огортав їх в такій же самій мірі. Волосна старшина цих сіл приносила до командування Воєнної Округи УПА списки всього військового спосібного чоловічого елементу, виготовлені раніше на наказ німців, вимагала визначити набірні комісії й запевняла про готовість усіх іти в УПА «бо вже прийшов час». Але так насправді не було: «той час» тоді ще не був прийшов.

Аналогія до тої доби і її аналіза цікавила також і керівні органи визвольної боротьби. І вони приходили до висновку, **що успіх в революції і постання української козацької держави були можливі тільки тоді, коли на сторону Січі перейшло реєстрове козацтво,** що існувало з волі й ласки тодішнього окупанта. В часі діяння УПА історичні події й умови складалися так, що наше новітнє **«реєстрове козацтво»** стояло ще під прапорами обох окупантів. І для УПА залишилася покищо оборона населення перед ворожим терором, розбуджування, та підтримування революційних настроїв серед народних мас і **плекання концепції збройної боротьби** та **зберігання бодай мінімум організованих сил на слушний момент.**

Коли б у часі проголошення акту 30 червня 1941 р. існувала готова концепція відповісти збройною боротьбою на спробу ліквідації відновленої державности, то можливо, що історичні події були б склалися інакше, більше прихильно для справи нашого визволення.

Розгортаючи збройну боротьбу в часі, коли по цілій окупованій німцями території були ще величезні запаси совєтської зброї й амуніції, коли наша молодь не була ще проріджена людоловлями й вивозами до Німеччини на роботу, коли скрізь по нашій території тисячами вмирав за дротами таборів полонених український вояцький елемент, ми були б добилися великих успіхів у цій боротьбі і з'єднали б для концепції збройної боротьби за власну державу народні маси **всієї української території.** Нову совєтську окупацію була б зустріла могутня, по всій Україні розгалужена і центрально керована підпільна організація з сильними кадрами, політично й технічно підготованими до боротьби з нею.

За цей втрачений час на значній частині української території Москва використала те, що прогайнували ми, закріпила свій вплив і забезпечила собі підтримку значної частини населення тільки тому, що не було там тоді нас, як надійного силового чинника, що взяв би в оборону їхні інтереси перед гітлерівським окупаційним режимом.

Якщо розцінювати інші українські збройні формації з погляду української визвольної політики, а зокрема ті, які воювали по німецькому боці, то треба ствердити, що всі вони безпосередньо як такі не виконали жодної історичної ролі. Як уже попередньо було сказано, важливу ролю в розбудові УПА відіграв склад легіону, що був створений у 1941 р., тобто його учасники індивідуально, а не ця частина як цілість, як окреслена збройна формація. До деякої міри подібну функцію виконали й ті вояки Дивізії, що зберегли себе від совєтського полону під Бродами й перейшли до УПА. Перед рештою її складу є ще деякі перспективи.

Коли йдеться про інтенції вояцтва українських частин, що воювали по німецькому боці, то вони недискусійні. Трактуючи німецьку окупацію, як явище проминуще, вони використовували створені можливості для боротьби в дану хвилину з грізнішим, історичним ворогом Москвою, — а на майбутнє трактували це як змогу бойового вишколу й готової організації, щоб у слушний момент стануть до боротьби тільки за свої власні цілі. Зокрема у випадку Дивізії, враховуючи час і умови, в яких вона формувалася, треба дуже чітко відрізнити ці інтенції вояцтва від німецьких плянів, які були ясні, і від політики допоміжних при її організуванні українських кіл, яка була щонайменше незрозумілою.

Однак, не зважаючи на інтенції вояцтва, можливість реалізувати власні пляни, узалежнена від укладу воєнних подій, таки не прийшла.

На мобілізацію всіх українських живих і матеріяльних сил, на мілітарний акт, як кінцеве зусилля всього народу для здобуття самостійної держави, в воєнних і політичних умовах другої світової війни не було місця. Переможцем на східньо-европейських побойовищах залишилася Москва, що свою силу завдячувала не тільки безглуздій політиці Третього Райху, але й активній політичній, матеріяльній і мілітарній підтримці своїх західних альянтів. І саме цей момент відбирав перспективу успіху всякому загальному протисовєтському зривові не тільки в Україні, але на сході Европи взагалі.

Тому, не зважаючи на переговори і підготування до евентуального переходу Дивізії до УПА і не зважаючи на готовість вояцтва Дивізії на такий крок, такий перехід був не тільки з технічних причин неможливий, але й недоцільний. Недоцільно було кинути масово у важкі умови партизанської боротьби вояка, вишколеного й думаючого категоріями реґулярної армії тоді, коли сили УПА були достатніми для виконування своєї історичної функції на тому етапі боротьби, функції передусім — політичної.

Що вояцтво Української Дивізії не мало змоги віддати своє знання й силу своєї зброї на послуги українській визвольній політиці, а мусіло скласти великі жертви за чужі інтереси, то вина за це спадає на тих, що в безвиглядних умовах чинно підтримали саму концепцію її творення.

Аналогія до кінцевого етапу першої світової війни не повторилася і не буде пересадою, коли цей її момент назвемо **неповторною історичною нагодою.** Такі випадки, щоб обі воюючі сторони, вичерпані воєнними зусиллями й внутрішніми потрясеннями залишали на полі бою порожнечу, це в історії явище небуденне і на ілюзії, що така нагода повториться вдруге, не можна будувати політичної концепції, узалежнюючи її зреалізування від випадків, які розвиваються тільки в наслідок діяння чужих сил, коли власна примушена вичікувати бажаного моменту. До речі, і цей кінцевий момент першої світової війни доводить правильність тези про потребу чіткої, безкомпромісової, спертої на народні маси визвольної політики, бо коли б перед і таки в часі першої світової війни в Україні така сильна концепція існувала й мала відповідно зорганізовані кадри, готові для її реалізування взяти зброю до рук, то виснажену війною царську імперію була б угробила не петерсбурзька, а київська національна раволюція. Що історія на сході Европи в такому випадку була б покотилася інакше, не треба доводити.

Якщо вважаємо, що єдиним позитивом створення Дивізії є тисячі вишколених бійців і старшин, то цей позитив треба завдячувати існуванню і діям УПА, **бо тільки її поява змусила німців в її противаґу організувати Дивізію.**

Наслідки існування українського визвольного руху замітні і на політиці Москви в стосунку до України. Якщо не було б УПА й її боротьби, якщо не було б українського збройного підпілля, якщо не було б врешті активного й пасивного спротиву українського народу на всіх ділянках його життя, і то незалежно від безпосереднього пов'язання цього спротиву із збройним визвольним рухом, Москва не те, що не мала б потреби йти на поступки українському народові, ба навпаки, — використовуючи існування по німецькому боці українських збройних формацій, була б жорстоко розправилася з українським народом, як народом-«коляборантом», чого досьогодні, — рахуючися з фактом існування боротьби як проти німецької так і проти совєтської окупації, — зробити не може.

Ці поступки Москви, хоч вони й тактичного характеру, будуть тривати доти, і вона мусить іти на них так далеко, поки триватиме спротив і як глибоко він вростатиме в наш національний організм.

*

Український народ зможе добитися власної державности тільки тоді, коли буде мати ясну концепцію визвольної політики, сперту на власні організовані сили. **Мусить бути сильна «новітня Січ», щоб у відповідний час на її бік могло перейти «новітнє реєстрове козацтво».** Існування цього «новітнього реєстрового козацтва» — нашого вояцтва по чужих арміях — це невідхильний наслідок стану поневолення нашого народу, а його участь у війнах за чужі й ворожі нам інтереси треба розцінювати як національну трагедію й української руки до творення нашої збройної сили під чужими прапорами прикладати не вільно, бо української крови за чужі інтереси проливати не можна.

(Доповідь Івана Бутковського, що її він виголосив у Мюнхені 14 жовтня 1954 року з приводу Свята Покрова — ,,Дня зброї'' УПА. — Редакція)

М. Богор

Принципи революційної доктрини українського підпілля

Завдання цієї статті це з'ясувати принципи революційної, воєнної доктрини, які лягли в основу дії українського визвольного підпілля. Тема ця не легка. Навіть у державних народів це трудноці тяжкі до переборення, бо з'ясування понять, що постійно еволюціонують, утруднює оцінку різнородних елементів, що стосуються всіх галузей науки, а тимбільше утруднює зведення їх в одну воєнну доктрину.

В нашому випадку, коли ми маємо з'ясувати воєнну доктрину **таємної війни,** ці трудноці ще зростають, бо ми входимо надто ще в сферу **законів революції.** Але хто продирається крізь джунґлі і мряки понять, той, хоч може й блукає, але все ж має шансу вийти на світло дня; хто ж залишиться стояти на місці, той напевно згине. Ми будемо розглядати лише **принципи,** тобто витичувати напрямки та аналізу обмежемо до основних питань воєнного мислення.

Вийдемо від дефініції, що таке воєнна доктрина. «Воєнна доктрина це науково обґрунтований **погляд** компетентних національних чинників, який випливає з державного ідеалу, національної свідомости, оцінки модерної війни та власних спроможностей **застосувати збройні сили та засоби насилля** до наявних та потенціяльних загроз».

Отже йдеться про те, як народ приготовляється, як стосуватиме всі засоби, що стоять у його розпорядженні, щоб у відповідному часі охоронитися перед загрозою, її перемогти або ж, щоб засобами насилля щось здобути.

Ця дефініція включає такі складові елементи:

1. Погляд компетентних чинників на державний ідеал;
2. Стан національної свідомости;
3. Погляд на війну й на її модерні форми;
4. Оцінку власних національних сил та збройних сил зокрема;
5. Власну стратегічну концепцію;
6. Оцінку наявних і потенціяльних ворогів.

Відповідь на цих шість проблем, пов'язаних в одну систему, складається на зарис воєнної доктрини. При розгляді революційної воєнної доктрини українського підпілля, яке діє під чужою окупацією, сюди доходять ще відмінні компоненти, подиктовані вимогами і цілями української революції.

Вихідним пунктом для воєнної доктрини кожного народу, теж і поневоленого, є його погляд на ідеал своєї держави.

Це проблема філософічно-політична. Українське підпілля зформулювало її у плятформі УГВР, а автори Полтава, Горновий та Кужіль — у статтях, які вийшли на еміґрації книжкою під назвою: «Позиції українського визвольного руху». Нас цікавитиме лише питання конституційного визначення місця для збройних сил у проєкції державної структури та організація і співвідношення на щаблях керівництва й екзекутиви.

Місце збройних сил

В республіканському ладі на найвищому щаблі можна прийняти три різні органи основного рішення, яке випливає з конституції: 1) президент в т. зв. президентському устрою (типу США); 2) канцлер в т. зв. канцлерському устрою, а який має право рішення незалежно від поглядів своїх міністрів; 3) Рада міністрів в нормальному демократичному устрою.

Коли йдеться про українське підпілля, цю справу нормує Тимчасовий устрій УГВР, який приймає засади Ради міністрів. Функції Ради міністрів сповняє генеральний секратаріят УГВР з головою та генеральними секретарями. Справами збройних сил керує генеральний секретар військових справ, що заразом є головним командиром УПА. Генерал Тарас Чупринка був головою генерального секретаріяту, генеральним секретарем військових справ та головним командиром УПА. На ділі тут бачимо сильну централізацію виконної влади. Генеральний секретаріят звітував перед президією УГВР (склад: президент, трьох віцепрезидентів і чотирьох членів), а відповідав за свою працю перед Великим Збором УГВР (25 осіб). Ціла організаційна структура українського підпілля спирається на двох засадах: **централізації керівництва та децентралізації виконання.** Така організаційна структура є доцільна. Кожна організація керівної влади залежить від різних чинників, а передусім від завдань і цілей, умов у яких вона діє, та від наявної якости персоналу. Для підпільної організації звичайні критерії раціоналізації й цілеспрямованости ускладнюються ще підвищеними вимогами безпеки в того роду організації. За критеріями, що їх подає наука про засади організації (Betriebslehre), то вже на певних щаблях функції, зв'язані з керівництвом дії, вимагають сповнювання таких завдань:

1. Вказання завдань і цілей;
2. Оцінка становища;
3. Координація дії;
4. Винесення рішення;
5. Контроля виконання;
6. Адміністрація персоналу й матеріялу.

У підпільних умовах всі ті завдання сповнював генеральний секретаріят та Головне Командування УПА а на виконних становищах теж Організація Українських Націоналістів (ОУН).

Коли йдеться про вказання завдань і цілей, то в державі визначує їх уряд при меншій або більшій підтримці населення. В революційній організації ці завдання мусять бути відчуті, вони мусять відповідати широким кругам населення а не бути висловом амбіції лише деяких одиниць. Ці завдання не можуть бути зформульовані штивно, але мусять передбачувати ряд різних можливостей.

Коли йдеться про оцінку становища, яке тут назагал дуже ускладнене, вона потрібна для устійнення цілей і завдань та для визначення бази для рішень. Оцінка ситуації це скомплікований мисливий процес. Її ціллю не є рішення, але вказання можливостей дії та вказання альтернатив.

Ієрархія завдань

Рішення це творча дія, яка випливає з цілей, оцінки ситуації та з спроможностей у даному часі. Спосіб, як виносяться рішення, визначує конституція. Інші функції, які ми навели, гадаю, — не потребують ближчого окреслення, бо вони чисто технічного характеру.

Всі дослідники чи керівники підпільно-таємної війни (Мікше, Мао-Тсе-Тунґ, Клявзевіц, Реймонд, Ксавер) устійнили, що підпільні рухи постають за певних соціяльних і політичних умов стихійно з переважно невійськових формацій і що при розрості такого руху найважливішою проблемою стає **створення однієї організації,** одноцілої з погляду ідейного, політичного і з погляду збройних дій. Подібна є також генеза збройних формацій українського підпілля. Тимчасовий устрій УГВР мусів отже створити центральні органи, які координували б політичну, військову й господарську діяльність підпілля. Критерії, які диктували організаційну структуру УГВР як керівного органу визвольно-революційної організації, випливали з концепції визвольної боротьби. Така концепція, — як дефініює Мольтке, — це врахування політичних моментів до воєнної стратегії та координація політичної й військової справи. Після другої світової війни на це питання воєнна наука проєктує назви: «політична стратегія держави», «генеральна стратегія», «політика оборони держави». За його часів цісар був найвищим політичним і воєнним сувереном, не було ще тотальних воєн то ж його думки відносяться радше до стратегічних операцій, а не до координації боротьби всього народу на всіх ділянках життя. Гітлер, Сталін і Муссоліні легко застосовували ці тези, бо їх не обов'язували розмежування компетенцій влади. У демократичних державах перехід від стану миру в стан війни є таксамо трудний, як і сама підготова до війни. Звичайно в часі миру й війни по демократичних державах існують «ради оборони», які й займаються цими питаннями підготови народу до війни, а в часі самої війни вони мають всю суверенну владу. Організаційна структура УГВР носить признаки такого воєнного кабінету чи ради оборони. Концепція визвольної боротьби, — «генеральна стратегія», — носить характер синтези ідеї тимчасової державної формації й революційно-підпільної формації.

Спершу розгляньмо ті елементи визвольної концепції, що їх включає в своїй генеральній стратегії кожда держава. Генеральна девіза, під кутом якої оцінюється засади генеральної стратегії, звучить:

«Всі помилки дадуться виправити за вийнятком помилок верховних органів влади».

Треба відмітити, що генеральна стратегія кожного народу має свої особливості. Коли поняття стратегії в воєнному розумінні це поняття давнє, то поняття «генеральної стратегії», «політичної стратегії», «політики оборони держави» це поняття нове, яке постало під час другої світової війни, щоб окреслити координацію в усіх ділянках національного життя, яку диктувала потреба тотального запряження всіх засобів на підготування війни і на ведення її цілим народом. Ми будемо послуговуватися поняттям «генеральна стратегія», щоб добитися ясности викладу. Генеральна стратегія підпільного руху «з'ясована в плятформі УГВР, в тимчасовому устрої, в постановах III-го НВЗ та в підпільній публіцистиці. Генеральна стратегія, — згідно з дефініцією адмірала Кастекса, — охоплює цілість завдань, зв'язаних з провадженням війни, тобто політичні, господарські, психологічні та воєнні питання. В нашому випадку — підпільної боротьби, сюди доходять ще революційні умови, які комплікують завдання.

Революційні елементи

Які додаткові вимоги ставить революція в підсовєтській дійсності?

Щодо політики: є два способи провадити політику. Перший — це політика від випадку до випадку, від одного до другого закруту коньюнктури, словом — політика імпровізування. Другий — то політика з далекосяжною концепцією, програмовим, політичним, ідеологічним і суспільним змістом, сперта на реальну оцінку матеріяльних і духових сил народу та на реальну оцінку міжнародної коньюнктури щодо власних спроможностей. Держава може позволити собі і на перший спосіб політики. Для революційно-визвольної боротьби політична програма це передумова успіху. Тут ми стверджуємо, що це основний елемент генеральної стратегії, але тих про-

грамово-політичних заложень тут розглядати не будемо.

Із зв'язку, який існує поміж війною та революцією, большевики висунули таку тезу, що капіталістичну війну треба перемінити на домашню, громадянську війну. Подібно й українським революціонерам присвічує думка, щоб війну поміж Сходом і Заходом перемінити в війну для визволення українського народу. Передумовою для такого використання **світової війни** чи **революції в СССР є необхідне існування не лише самого революційного аванґарду, але й постійного революційного настрою та утвердження національного ідеалу серед широких народних мас.** Це можна осягнути безперебійною революційною боротьбою. «В сучасних умовах революція, — як оцінює українське революційне підпілля, — мусить мати передусім суспільний характер. Революція не є повстанням чи протирежимною війною. Вона є можлива тільки там, де загамований процес еволюції, нагромаджені внутрішні, устроєві, суспільні, духові а передусім національні суперечності, які виключають всякий компроміс». Є основна різниця між стихійною готовістю до революції та організаційною й матеріяловою підготовою до неї. Народ як стихія, як маса, може сповняти в найкращім випадку деструктивну, а ніколи конструктивну ролю. Для успішної підготови революції мусить існувати свідомий прошарок, — найкраще чітко зорганізований рух, який мав би підтримку більшости населення. Цей рух мусить мати свою ідейну, політичну й соціяльну програму та тактику. Тільки в безпосередній боротьбі з наявною дійсністю, яку несе окупант, може вона утриматися в душі народу. У підсовєтській дійсності півлеґальна така дія — не можлива, тому першою проблемою стала тут вимога **втримувати організоване підпілля.**

Стратегічні заложення

По черзі перейдейдемо всі елементи політичної стратегії, яких вимагає державна рація та вимоги революції. Найважливішим елементом політичної стратегії це **визначити політичні цілі й мету.** У плятформі УГВР читаємо: «УГВР прагне **відбудови** Української Самостійної Соборної Держави на всіх землях українського народу засобами **революційної боротьби** проти всіх ворогів державної самостійности українського народу та засобами **співпраці** з усіма прихильниками такої самостійности». Отже на сьогоднішньому етапі визвольної боротьби український народ ставить собі ціллю зірвати «союз» УССР з СССР, привернути державну суверенність, встановити владу з волі народу, об'явлену вже IV Універсалом (22. 1. 1918) та актом соборности (22. 1. 1919) та в етнографічних границях закріпити свою державність з окресленим політичним і соціяльним змістом. Тимчасовий устрій і плятформа визначають ще й шлях, який веде до цієї мети:

1. Засоби революційної боротьби у всіх проявах національного життя;
2. Шляхом співпраці з усіми прихильниками української самостійности;
3. Шляхом об'єднання всіх політичних елементів, незалежно від їх ідейного світогляду та політично-групової приналежности, а що стоять на ґрунті політичної суверенности та політичної незалежности українських визвольних змагань. Політично-соціяльна плятформа має тільки служити базою до об'єднання та запорукою підтримки українського народу. Боротьба за національну самостійність має бути незалежна від впливів сторонніх сил;
4. УГВР перебуває на українських землях, закордон може вислати своїх делеґатів. Це є концепція підпільного уряду, яка протиставляється урядові УССР та концепції «леґального уряду» на еміґрації.

З цих декларацій бачимо, що в основі політичної стратегії лежить конечність існування на українських етнографічних землях суверенного, загально-національного тіла, яке керувало б боротьбою українського народу та противажило насильницькому урядові УССР. Український народ знаходиться в перманентній революційній боротьбі з окупантом та підготовляється до **встановлення власного незалежного уряду з волі народу** та політично-соціяльного устрою, який ухвалить вільна конституанта (засада тимчасовости всякої влади та суверенности народу).

В основу політичної стратегії підпілля лягли отже такі основні закони, правила, статути й методи революційної дії:

а) Із силою закону (тобто наказу й заборони) діють засади:

1. Орієнтація на власні сили усього народу; (Т. У. п. 2. Джерелом влади УГВР є воля українського народу, виявлена в самостійницьких змаганнях всіх діючих сил народу);
2. Єдности українського визвольного підпілля (засада концентрації сил);
3. Безкомпромісовости супроти ворога (засада принципіялізму);
4. Ієрархічного підпорядкування в рамках, визначених законом та засадами генеральної стратегії (засада iustitia fundamenta regnorum та засада цілеспрямованости).

б) Із силою принципу (що випливає тільки з духу закону, але залишає більше свободи волі в його застосуванні і є радше провідною думкою, ніж законом):

1. Співдія із союзниками при збереженні повної суверенности та національно-державної рації;

2. Суверенний чинник мусить діяти на рідних землях (щоб виключити інтервенцію та двоєвладдя);
3. Тільки підтримка цілого народу ґарантує успіх боротьби;
4. Тільки збройно-революційною боротьбою можна здобути суверенність.

Крім закону й принципів у політичній стратегії підпілля діють ще **правила,** тобто життєві правди, які випливають з пізнання певних істин; **статути й методи дії,** що, як правила, визначають дію чи спосіб дії в окремих випадках. До них треба зачислити **бойові правильники** та **засади конспірації** й методи боротьби з ворожою аґентурою.

Завдання УПА

На цьому тлі генеральної стратегії підпілля, завдань і метод, якими воно діє, можна розглядати питання про місце збройних сил та насильницьких засобів, тобто в нашому випадку ролю УПА, а в пізнішому етапі ролю збройного підпілля. УПА була зорганізована як **збройне рам'я визвольного руху,** отже як частина революційної цілости. Для УПА ставлено в період 1944—46 рр. такі завдання (період 1946—47 рр. переходовий, а в 1948 р. УПА діяла тільки в Карпатах, всі ж інші відділи УПА були розчленовані і включені в рамки збройного підпілля. «Бюро інформації УГВР за лютий 1950 р.»):

1. Охорона підпільного руху та часткова оборона населення (боївки та СКВ — на територіяльному принципі);
2. Збройними діями проти окупанта (передусім — проти МВД та партії) надхнути український народ вірою, що стан його поневолення це переходова стадія, та підтримати рух спротиву;
3. Деморалізувати окупанта й паралізувати його заходи на фізичне винищування, асиміляцію та експлуатацію;
4. Маніфестувати перед зовнішнім світом волю українського народу жити самостійним життям (рейд УПА за кордони);
5. Підготовляти кадри для потреб організації, підпілля та збройних сил.

Це були ті політичні й стратегічні завдання, що їх визначала генеральна стратегія підпілля. Як бачимо, це цілком інші завдання, як їх дістає реґулярна армія. Для УПА головним ворогом були МВД й партія. Для військової підпільної доктрини це найважливіший пункт, бо від устійнення стратегічної цілі й центрального пункту сили ворога залежить уся тактика. Як ці завдання сповняла УПА? Нам тут не йдеться про саму дію, лише про її доктринальні й тактичні заложення. **Свечін** (Стратегия», Москва 1926) так формулює поняття стратегії: «Стратегія це мистецтво комбінувати приготування до війни й групування операцій, щоб осягнути цілі, що їх війна ставить збройним силам». Є основні різниці щодо цілей, які ставиться двом різним збройним формаціям, навіть як залишати на боці вже саму різницю щодо якости цих сил та методів їх дії. Реґулярним збройним силам ставляться такі завдання:

1. Знищити збройні сили ворога («стратегія знищення» — Vernichtungsstrategie; її найважливіший теоретик це Клявзевіц);
2. Вичерпання ворога, щоб примусити його покоритися нашій волі; («стратегія вичерпання — Ermattungsstrategie; її теоретик — Людендорф);
3. Співдія з іншими засобами господарської, політичної й психологічної війни з метою деморалізації противника, викликання громадянської війни, зламання волі боротьби противника («тотальна стратегія»; її теоретики: Ленін, Фуллер, Кастекс та інші).

Коли йдеться про УПА, то тут годі говорити про стратегічну доктрину в військовому розумінні, але скоріш — у політичному розумінні. УПА має лише **воєнну тактику** і то в її **оперативному** й **тактичному розумінні.**

В історії УПА можна відмітити два окремі тактичні періоди.

Перший період від кінця 1943 р. до 1946 р., який має основні прикмети:

1. Тенденція до операцій великими з'єднаннями повстанських відділів та тенденція втримувати постійну бойову стичність з ворогом;
2. Тенденція опановувати не тільки великі лісові комплекси, але й цілі райони, а що приводить до потреби оборони того терену;
3. Тенденіція творити реґулярні суходільні сили та вживати реґулярної практики ведення боїв.

Це надавало діям УПА характеру повстання, бойовим же діям характеру **оперативної партизанки.** Якщо критично проаналізувати ті тенденції, то треба ствердити, що вони переходили компетенції, які їм визначала генеральна стратегія підпілля. Це сталося, мабуть, тому, що інакше було психологічне наставлення командирів та вояків УПА, які нерадо переходили на нову тактику підпільної боротьби та бойових акцій малими рухливими відділами. Треба підкреслити, що це своєчасно помітило Головне Командування УПА й протиставилося тим тенденціям, як це видно з деклярації ОУН з травня 1945 р. та відозви УГВР з листопада 1946 р. Ті тенденції ще проявлялися геть аж до 1947 року.

Характеристика тактики оперативної партизанки це вже окрема тема.

Другий етап УПА носить характер **тактичної партизанки.** УПА діє вже малими відділами аж до 1948 року. Характеризувати тактичну партизанку, її бойові форми це теж окрема тема, над якою тут не будемо зупинятися.

Про третій період, тобто від 1948 року, коли ціле підпілля, всі його клітини переформовуються в збройні відділи й основним бойовим — не політичним — завданням ставлять собі **самооборону з метою втримати одну центрально-зорганізовану підпільну організацію,** ще публікацій дуже мало. Цей період носить характер вже виключно **революційно-підпільної організації** з чисто політичним змістом.

З'ясовуючи принципи воєнної доктрини підпілля, ми обмежилися до з'ясування тільки основних пунктів. Інші пункти як: оцінка ситуації й свідомости населення, погляди на війну, її модерні форми, оцінка власних сил і потенціяльних ворогів це елементи дуже змінні і їх оцінювання отут носило б чисто спекулятивний характер.

Деякі окремі питання

Зате до теми належить назвати ще окремі проблеми, які червоною ниткою проходять крізь її різні складові елементи. Тут обмежимося також тільки до важливіших питань.

З характеру визвольної боротьби народу з окупантом виринає **перше питання: як приготовляти народ до цієї боротьби** — через ідею революційности мас, чи мілітаризацію мас. У нас плекається пропаґанду революційности мас, при тому розуміється революцію як «могутню правицю, що схопить тиранів за горло», як «революційні дії, які стихійно запалюються», як «стихію, що все валить в ім'я своєї ненависти до ворога». Лише відокремлені голоси заперечують цю пропаґанду, вимагаючи мілітаризації мас, тобто притягнення революційної стихії й патріотизму в систематичну організовану форму на засадах ієрахічного підпорядкування, як це є в військовій організації.

УГВР пішла шляхом мілітаризації всього руху.

Друга проблема: наскільки геополітичне положення України узалежнює нашу закордонну політику. В організаційній структурі УГВР її проводить генеральний секретар закордонних справ та Закордонне Представництво. Вплив географії має ще велике значення на вирішення плянів УПА щодо визначення оперативних теренів та баз УПА.

Третім таким важливим питанням **є проблема безпеки** в підпілі. Безпеку досягається за допомогою розвідки, протирозвідки, рухливости, організацією цивільного населення та рутинованими засобами, принятими теж у реґулярній армії, напр. дисципліною. Українське підпілля для сповнювання цих завдань має відповідні центральні органи. Проблема безпеки стає все скомплікованішою рівнобіжно з поширеням руху спротиву та з його умасовленням. Головні квартири, табори й різні інші установи нормально мусять приміщуватися в недоступних теренах. Всі влаштування є рухомі; їх береже випрацювана система сторожі й попередження. Заздалегідь приготовляються місця на зміну так, що кожна інституція, загрожена акцією, може скоро евакуюватися. Велику ролю тут відограють теж засади конспірації, що їх підпілля витворило під час своєї боротьби.

З проблемою безпеки зв'язане також питання доцільної **контролі цивільного населення,** щоб забезпечити собі його підтримку й лояльну співпрацю. В українському підпіллі ці завдання осягаються шляхом: 1) виховання населення до співпраці з революційним рухом; 2) насильницькими акціями на нельояльних; 3) шляхом організації цивільного населення й притягання його до допоміжної праці для підпілля; цією ділянкою займається ОУН; 4) шляхом оборони населення перед окупантом.

Четверта проблема це питання **людських кадрів.** Індивідуальність та відданість справі тут найважливіші фактори, які мають вплив на конструкцію цілого підпілля. Яких фахівців потребує революція? Передусім фахівців до політичної війни й пропаґанди, організації підпільної боротьби, фахівців партизанської війни, фахівців у питаннях безпеки й розвідки та технічних фахівців.

Інші питання, як от: моралі та питання технічної натури — постачання, озброєння, зв'язку, санітарні — не такі скомпліковані; їх ми тут не заторкуватимемо.

Наш висновок: Політична концепція УГВР це великий здобуток української політичної думки. На сьогодні й на найближче майбутнє вона для українського народу це дороговказ, а вивчення її це наказ хвилини.

Збройна боротьба Української Повстанської Армії врятувала честь української нації в другій світовій війні та виписала кров'ю її право на волю і незалежність.

(З наказу КП ОУН)

Загальні основи української партизанки

Прийоми боротьби партизанських відділів суттєво різняться від прийомів боротьби реґулярних військових відділів. Наступ, оборона, зустрічний бій, маневр — основні форми боїв реґулярного війська, в той час, як партизанські відділи використовують якнайширше маневр, застосовують другорядні для реґулярного війська засоби: різного роду засідки, напади та дії диверсійного характеру.

Партизанські відділи узброєні переважно легкою зброєю піхоти, тому не маючи задовільних засобів придушення і знищення ворога, дуже рідко застосовують такі форми бою, як наступ і сталу оборону. Там, де потрібно очистити якийсь терен від ворога або знищити ворожу залогу в якомусь місці, партизанські відділи широко застосовують напади, використовуючи моменти несподіванки і заскочення ворога.

Рухому оборону партизанка застосовує у випадках крайньої необхідности. Найчастіше лише тому, щоб затримати ворога, мати змогу упорядкувати відділ і випровадити його з загроженого терену. Партизанські відділи в більшості випадків діють у бою самостійно, не маючи на крилах співдіючих з ними сусідів. Тому в час бою завжди потрібно нам про це пам'ятати та забезпечувати крила не лише зоренням, але й вогневими засобами.

Навіть невеликі партизанські відділи, що примінюють широко різні форми боротьби та сміло маневрують, можуть робити враження великої сили. Несподівані напади та засідки вміло получені з діями диверсійного характеру, спрямованими головно на ворожі засоби комунікації та зв'язку, дезорганізують управління та сіють серед ворога непевність.

Щоб мати якнайбільшу кількість маневру, можливість нападу та засідок, партизанський відділ повинен знати район своїх дій «маневровий простір». В цьому повинно йому допомогати добре зорганізоване розвідування. Командир партизанського відділу повинен кожночасно знати про:

а) силу і склад ворожих відділів та про зміни, що зайшли в цьому відношенні;

б) місце розташування ворожих відділів;

в) те, що роблять ворожі відділи;

г) моральний стан та боєздатність ворожих відділів;

ґ) узброєння ворожих відділів.

На основі цих відомостей командир партизанського відділу може передбачити ворожі дії супроти власного відділу, **відповідно вчасно** на них реаґувати та плянувати свої дії. При такому поставленні справи можливість заскочення зі сторони ворога буде зведена до мінімуму.

Командир партизанського відділу повинен **докладно** знати маневровий простір свого відділу. Зокрема він повинен знати у маневровім просторі свого відділу:

а) оселі, їх величину, розміщення, склад населення та його відношення до відділу, непомітні підходи до осель;

б) шляхи та лінії зв'язку поміж оселями, мости та інші шляхові споруди;

в) місця вигідні до зорганізовання засідок та шляхи підходу до них;

г) перебіг шляху, місця догідні для спущення потягу з рейок і нападу на шляхи підходу до них;

ґ) місця придатні на постій відділу і непомітні підходи до цих місць.

Знаючи постійно ситуацію і терен своїх дій, командир відділу зможе відповідно в ньому маневрувати. Тому він повинен старатися, щоби його відділ був завжди рухливий, готовий кожної хвилини змінити своє місце постою та не був обтяжений зайвим майном, яке своєчасно треба за розпискою передати тереновій владі, або до власних сховищ, якщо такі зорганізовано. Тим то відділ повинен мати якнайменше возів, а для перевозу амуніції (запасної) та важкої зброї вживати в'юків.

Окремі партизанські відділи, що перебувають у сусідніх теренах, обов'язково повинні втримувати поміж собою постійний тактичний зв'язок. Цей зв'язок повинен служити ціллям взаємної інформації про ворога і на випадок потреби взаємної допомоги, співпраці при переведенні окремих дій та взаємного забезпечення.

Святий обов'язок партизанського відділу, у випадку нападу ворога на сусідній партизанський відділ, допомагати цьому відділові всіми силами та засобами. Заздалегідь треба встановити умовні знаки, що уможливлювали б викликання допомоги та відтак відрізнення власних відділів, що прийшли (приходять) з допомогою, від ворожих відділів. Ці знаки командири відділів повинні зберігати в строгій таємниці. При переведенні дій, що вимагають більше дій і засобів, або при переведенні дій рівночасно на більшому терені, командири сусідніх відділів договорюються про співпрацю. **З бою не вільно відступати без наказу спільного командира, а при рівнорядному зговоренні, без повідомлення і згоди сусідів.**

Про передачу ранених та хворих, а також про потрібний одяг та харч треба договоритися з тереновою революційною владою.

Командирові партизанського відділу доводиться часто вирішувати складні питання життя і боротьби відділу, зовсім самостійно

без посереднього та постійного керівництва з боку його зверхників. Тому **командир не повинен боятися відповідальности, а проявляти власну ініціятиву.** Він повинен всі свої дії переводити серйозно та продумано, а свій відділ постійно удосконалювати у бойовому і політичному відношенні. Треба пам'ятати, що воєнне мистецтво, а особливо мистецтво партизанської боротьби, постійно удосконалюється на полі бою деколи чинами непомітних бійців та командирів. Обов'язком командирів усіх ступенів — вміти підходити та підмітити добрий самопочин окремих бійців та командирів щодо нових прийомів та форм партизанської боротьби, поширювати їх та удосконалювати. Кожний бій свого відділу командир повинен проаналізувати (детально з'ясувати), виявляючи додатні та від'ємні сторінки того бою, способи усунення виявлених недоліків і ці справи докладно обговорити з підпорядкованими командирами, а якщо можна, то й з бійцями. Тільки таким чином відділ буде підвищуватися.

В житті партизанського відділу бувають хвилини, коли відділ знаходиться в дуже важкому положенні (становищі), наприклад, в оточенні більших чи менших ворожих відділів, дуже часто без відповідного харчу і відповідного одягу, чи взуття. Холоднокровність, зрівноваженість, витривалість, погідний настрій командира та його продумана постава та наказ додають бійцям певности і рішучости та витривалости при переборюванні труднощів. Навпаки, зайва метушня, розгубленість та нервове галасування, суперечні один одному накази можуть посіяти навіть серед найкращого відділу зневіру і паніку і довести його до загибелі. Тому кожний командир, крім праці над підпорядкуваними, повинен дбайливо плекати в собі необхідні вояцькі прикмети.

Командир відділу повинен вміти з'єднати навколо себе відділ. Осягне він це не потуранням своїм підпорядкованим, а встановленням твердої дисципліни та порядку. Ні один випадок у відділі, злий, чи добрий, не повинен пройти повз увагу командира. Неуважних до служби, боягузів та панікерів він повинен нещадно карати, а сумлінних, ініціятивних, відважних і відданих справі вирізняти та заохочувати до кращих вчинків. Він мусить дбати про матеріяльне забезпечення всіх підпорядкованих, а особливо хорих та ранених до часу передачі їх тереновій владі, а навіть після цього; виплекувати серед вояків **дружбу і побратимство,** взаємну повагу один до одного, взаємодопомогу поміж вояками на полі бою навіть з **пожертвуванням власного життя для рятування командира чи друга в необхідних випадках.**

Знову кожний вояк не повинен лякатися брати на себе відповідальність і керівництво всім відділом, якщо зайде потреба, що він може перебрати на себе керівництво і при тім треба пам'ятати, що найгірше поступає той, хто боїться відповідальности й нічого не бере на себе.

(Передруковано із «Бойового правильника партизанки» — видання УПА.)

М. Б.

Збройні сили сучасної Югославії

Мілітарне питання в Югославії притягає увагу Заходу головно з двох причин, а саме: через її приналежність до Балканського пакту та через її комуністично-тоталітарний устрій. Основним мотивом розгляду мілітарного питання для нас отут є питання способів і методів переходу партизанської армії Югославії в регулярну армію.

В останніх роках в Београді появилася ціла низка публікацій, присвячених історії т. зв. «визвольної армії Тіта» та проблемам, які стоять перед Югославією в цій ділянці.

Сучасна Югославія має 256 800 кв км поверхні, 16, 250 000 населення, 2 225 км суходільних та 765 км морських кордонів. Югославія, як відомо, це комуністична країна, тепер федеративна республіка з диктаторським режимом. В країні існує загальний обов'язок воєнної служби для чоловіків і жінок від 14 до 68 року життя (для жінок до 60 року). Військову повинність виконують тут у формі: парамілітарної служби, активної й резервної служби в армії та різного роду «служби батьківщині». Активна служба в армії і в летунстві триває 24 місяці, а в фльоті 36 місяців. Жінок обов'язує санітарна служба, служба в протиповітряній обороні й по допоміжних службах — впродовж двох років і 21 днів. На парамілітарні організації складаються мілітарні частини безпеки та політичної поліції (УДБ) і крайова міліція в сімох складових федеративних республіках (КНОЮ).

За новою конституцією (схваленою 1954 р.) головнокомандувачем збройних сил є маршал Тіто в своїх функціях голови держави, прем'єра й міністра війни. Як заступник міністра війни йому підлягає шеф генерального штабу. Шефові генерального штабу підчинені окремі штаби трьох родів збройних

сил. УДБ підлягає міністерству внутрішніх справ, а КНОЮ підлягає сімом крайовим міністрам внутрішніх справ. В разі війни передбачається децентралізація й тоді всі малі місцеві частини оперують самостійно, але підлягають безпосередньо головному командуванню (отже — засада децентралізації виконання й централізації командування).

Суходільна армія має окрему мирну й окрему воєнну структуру. При кінці травня 1953 р. мирна структура охоплювала 37 дивізій совєтського типу, які й були зорганізовані в трьох командних групах: Београд, Заґреб і Сараєво. Сухопутня армія це переважно запряжні піхотні дивізії, крім яких, правдоподібно, є ще: п'ять танкових, чотири артилерійські та три панцерні. Узброєння цих дивізій різноманітне: почавши від совєтських і німецьких аж до англійських типів зброї («Т-34», совєтська артилерія й легка зброя та німецька зброя).

Летунство має всього (в 1952 р.) 700—900 літаків («Ме-109», «Як-9», «Ю-52»); до того в 1953 р. від США Юґославія отримала ще 4 американські «Тандержети», а 150 «Тандержетів» повинні були бути доставлені до кінця 1953 р. При допомозі американців Юґославія розбудувала дві летунські бази, а саме: Београд і Заґреб-Кумровец.

Фльота посідає 50 малих воєнних одиниць, які однак ще не невтралізують большевицької загрози з баз Альбанії, ані загрози з баз підводних човнів альбанського опірного пункту Сазено.

На час війни під сучасну пору передбачується перестановка на партизанські методи ведення війни на передгір'ї та реґулярна оборона на окресленій лінії в горах.

Як творилася юґославська армія?

У юґославському «Календарі вояка за 1954 р.» є подана історія і склад «Народної визвольної армії», з якої постала сучасна юґославська армія. Партизанська війна в Юґославії почалася влітку 1941 р. й була тоді ведена малими повстанськими відділами. В травні 1945 р., себто наприкінці війни, ця армія начислювала 800 000 партизан, зорганізованих у бриґади, дивізії й армійські корпуси та розпоряджала вже артилерією, танками й літаками. За юґославськими даними, в вересні 1944 р., коли прийшло до тісної міжнародної співпраці поміж СССР і Юґославією, «Народна визвольна армія» начислювала 17 піхотних корпусів із 51 дивізією, 107 партизанськими з'єднаннями й 93 самостійними куренями; разом — около 500 000 бійців та допоміжнього персоналу. «Народна визвольна армія» від 1941 до 1945 р. мала 350 тисяч вбитими та 400 тисяч раненими. Втрати німців та італійців у бротьбі з юґославською партизанкою за той же час, за юґославськими даними, становили 450 тисяч старшин підстаршин та вояків. Це число мало б свідчити про завзятість боротьби та незначний совєтський вклад у «визволення».

Післявоєнні проблеми

Найважливішою мілітарною проблемою Юґославії після закінчення війни стало питання вишколу військових кадрів та перевишколу армії. Біля 90% всіх старшин «Народної визвольної армії» рекрутувалося з-поміж селян і робітників, які в часі війни здобули старшинські ступені на основі воєнних заслуг, але ж не мали відповідних знань, загальної освіти та педагогічної практики, щоб могти сповняти ролю вишкільних кадрів. У партизанських воєнних школах пройшло воєнний вишкіл около 28 тисяч старшин ще в часі війни. Зараз після війни тітовський головний штаб покликав до життя цілу низку старшинських шкіл, старшинських і підстаршинських перевишкільних курсів, військових академій та фахових шкіл для всіх родів зброї. За час від 1948 до 1952 р. в тих школах пройшла навчання понад 21 тисяча старшин, які рівночасно набували крім військового також і загальне знання. В 1953 р. в Юґославії існувало 15 старшинських шкіл для активних старшин, 4 мілітарні академії, 25 фахових шкіл та 13 шкіл для підстаршин. Школи ці вивіновані старанно й фахово. Характеристичним однак явищем є брак адептів до служби на кадрових старшин і підстаршин. Рекрутські школи мають інший характер, ніж західньоевропейські, бо крім військових знань, подають ще загальні й державне виховання в комуністичному дусі. Час навчання в піхотинських школах триває 2 роки, а в школах для летунства, танкових частин і фльоти — 3 роки.

Передпризовний мілітарний вишкіл обов'язковий для кожного юнака й дівчини вже від 17 року життя. Для шкільної молоді він починається вже від 5-ої кляси середньої школи і ведеться теж за час навчання в університеті аж до покликання до активної служби. У середніх і високих школах мілітарну підготову переводять фахові вчителі під наглядом армії. Селянську й робітничу молодь вишколюють старшини резерви, а засоби навчання дає армія.

Рівночасно з таким тотальним примусовим військово-вишкільним навчанням ведеться також пожвавлена видавнича акція, яка на різних рівенях пропаґує справу військовознавства.

Другим основним питанням післявоєнної Юґославії є створення власної воєнної продукції. У Юґославії бо не було більшої воєнної індустрії й до 1948 року Юґославія купувала всю зброю від СССР, а після розриву з Москвою ці її запотребування заспокоювали США й Великобританія. Від 1948 р. Юґославія приступила до творення власної воєнної про-

дукції. За 300 мільйонів долярів, що їх отримано від США, побудовано 35 нових фабрик амуніції й зброї. До розбудови тих фабрик була притягнена вся юґославська армія. Сьогодні Юґославія в своїх фабриках уже продукує легку зброю, яка заспокоює вповні всі потреби армії. Розпочато будувати фабрики для продукції власних гармат. Летунська індустрія випускає вже серійно два типи мисливських літаків, а фльота — новий тип торпедних човнів, які надаються для оборони побережжя.

З розростом власного летунства велика увага в Юґославії присвячується будові аеродромів та будові прикордонних укріплень.

Коли йдеться про виховання армії, то всі партійно-ідеологічні інституції в армії розбудовані на зразок Совєтської армії, але тут вони не мають вже того значення і впливу. На питання, чи юґославська армія політично надійна, себто чи була б вірна комуністичному режимові в разі війни, на Заході немає одностайної відповіді. Поділені також думки щодо оцінки сучасної стратегічної концепції Юґославії, яка залежить від політичної лінії теперішнього режиму, а ця лінія доволі зиґзакувата. На Заході багато говориться про нові невтралістичні тенденції політики Тіта, хоч він сам твердо заявляє, що йому йдеться про можливість ведення самостійної політики. Від 1953 р. Юґославія належить до Балканського пакту, який в'яже її через двох інших союзників, а саме Грецію й Туреччину, із ОПАП-ом. Поголоски, мовляв Тіто задумує вступити до західньоевропейського союзу (ЗЕС) і до ОПАП-у, останньо були ним спростовані й відкинені як нереальні. Нав'язання дипломатичних взаємин і СССР і його сателітами, з одного боку, та намагання заключити пакт Делі-Беоґрад, з другого, вказують скоріше на невтралістичні тенденції.

Степан Данилюк

Два портрети

Альфред Ґрюнтер

Із створенням Західньоевропейського Союзу (ЗЕС) та з прийняттям до нього Західньої Німеччини Рада ОПАП-у признала більші компетенції головному командуванню (контроля кадрів і вишколу, зміни реґляментів, стратеґічне розташування сил) і підпорядкувала всі збройні сили ЗЕС-у ОПАПові, а саме американському чотирозірковому генералові Альфреду Ґрюнтерові, який заразом є й головнокомандувачем американських збройних сил в Европі. Він же ж після генерала Ріджвея (тепер шефа суходільних збройних сил США) переємник діла, створеного Айзенгауером в Европі.

Альфред Максиміліян Ґрюнтер народився 3-ого березня 1899 року в слабозаселеній місцевості Плейт Сентер у стейті Небраска — в родині видавця тижневика „Сиґнал". В ранній молодості Альфред (15 років) був щирим пацифістом і лише випадок із критикою батькових статтей про конечність приступлення США до війни спонукує його зголоситися до війська, щоб злагіднити заподіяну батькові кривду.

Так наприкінці першої світової війни, маючи 19 років, Ґрюнтер як молодий ляйтенант після закінчення кадетської школи в Вест Пойнті вступає до артилерійського полка і від цього часу носить уже постійно військовий однострій. З Вест Пойнту Ґрюнтер виходить одним з чотирьох найкращих кадетів. Очевидно, молодий ляйтенант в полку з уваги на брак здоров'я не мав поля для діяння чи навіть змоги вибиватися, але вперта й послідовна вдача та охота до математики й воєнної теорії промощували йому шлях далі. Його зверхники, помітивши, що він надається більше до штабів, ніж до польової частини, відряджують його до школи генерального штабу в Форт Левенвітрі в стейті Канзас, яку він і закінчує 1939 року. Від того часу Ґрюнтер працює й набирає досвіду в штабах. І всі його зверхники й співтовариші признають його за „найбільшого й досконалого пляновика в вояцькім одязі" та за рідкісного стратега.

Кар'єра Ґрюнтера починається щойно у другій світовій війні, а саме 1 серпня 1942 року, коли генерал Айзенгауер покликає його на становище заступника шефа генерального штабу альянтських військ у Лондоні. За рік Ґрюнтерові за його невсипущу працю в штабі (першорядний пляновик, зручний стратег і визначно-холодний рахівник та далекозорий висновківець) підвищують звання: з полковника до генерал-майора (однозірковий генерал) і зараз таки призначують на становище начальника штабу 5-ої американської армії. Після закінчення війни Ґрюнтера спершу призначили головнокомандувачем американських окупаційних військ в Австрії, а 1946 р. перевели на керівне становище в „Нейшнел Вор Ко-

ледж-і" в США. Звідси Айзенгауер стягнув його як доброго стратега й пляновика до монтування ОПАП-у і призначив до свого штабу на становище начальника генерального штабу оборонних сил Европи.

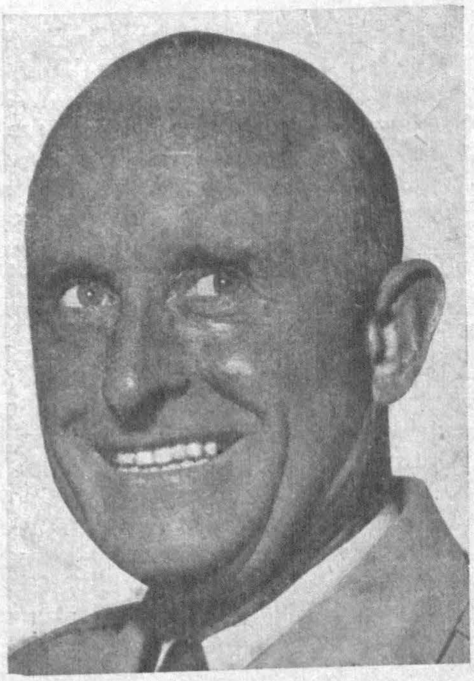

В травні 1953 року Ґрюнтер приходить на місце Ріджвея — на становище головнокомандувача ОПАП-у. Його завданням стає створити, як це він сам каже, „оборонний щит і відплатний кулак Европи" проти всякого напасника. Пильність і наполегливість, з якою він працює, найкраще характеризує в Ґрюнтера його французький співробітник і товариш зброї, маршал Жуен: „Коли пролунають Ґрюнтерові кроки, то можна подумати, ніби росіяни вже маршують в Надрайнщину, коли входить в кімнату він сам, то з обличчя можна вичитати, ніби росіяни вже в Меці, а коли він відкриє уста то можна повірити, що росіяни вже перемаршовують попід Тріюмфальну Арку". Ґрюнтер і надалі залишився любителем цифр, що враховує всі можливості — ворога й свої власні. Його оборонний щит передбачує нанести важкий удар першим наступальним ворожим частинам, особливо ж силою протиудару власного стратеґічного й тактичного летунства, і далі — сповняти ролю гальма на 200-кілометровому просторі поміж річками Одрою і Райном. Отже Ґрюнтер плянує й підготовляє в першу чергу оборону, але при тім не забуває, що напасника можна перемогти лише наступом, себто „знокавтувати" сильним ударом „карального меча".

На становище головнокомандувача ОПАП-у, що його очолював сам теперішній президент США Айзенгауер призначувано завжди людину, яка, крім військових знань і досвіду, мала б ще й прикмети доброго дипломата.

Найважливіша проблема в такому колективному організмі, як ОПАП — це завжди вміння добитися згоди і взаємного довір'я. Генерал Ґрюнтер і в цій ділянці виявляє небуденні здібноці. Перед його кар'єрою поле дій ще відкрите.

Маршал Георгій Жуков

Найвідоміший сьогодні маршал і стратеґ СССР, і то не тільки в своїй країні, але й у світі, це маршал СССР — Георгій Костянтинович Жуков. Його тепер запропоновано й на головнокомандувача східнього військового бльоку европейських держав.

Жуков, син незаможних селян, народився 1895 року в селі Стерековка, положеному над річкою Окою недалеко Калуги. Після закінчення народної школи, молодий Георгій їде до Москви вчитися кушнірства. При цім одначе він не переставав днями й ночами мріяти про якісь вищі студії; але аж після двадцяти й кількох років йому вдається здійснювати це за большевиків у військовій Академії ім. Фрунзе.

На такій праці застає Жукова 1914-ий рік, коли його вперше покликають до війська. Першу військову муштру Жуков проходить у драґунському полку в Новгороді і в цьому полку залишається аж до вибуху революції в 1917 році. За зразкову службу під час війни командування відзначило його двома

Георгіївськими хрестами. Поле для діяння й виявлення військових знань відкривається перед ним щолиш після революції. Як улюбленця полку „солдатські ради" висувають

його на свого делеґата до Верховного Совєту та обирають на голову швадронового комітету. В 1918 р. він спершу стає червоноармійцем, а після року членом комуністичної партії. Під час громадянської війни Жуков воює на східньому фронті як старшина кавалерійської дивізії і там його й поранено. Після закінчення війни добивається становища командира полка (комполка), далі командира дивізії (комдива), а згодом командира козачого корпусу (комкора). В цім козачім корпусі Жукова відзначують орденом Леніна, за зразкове ведення своєї частини.

Жукова згодом кидають туди, де щось „кипіло": то як обсерватора, то як учасника. В 1936-38 рр. він бере участь в еспанській громадянській війні, 1938-39 рр., він воює вже в Монголії і на річці Халхін-Гол оточує і знищує шосту японську армію, за що йому присвоюють звання „героя СССР"; зчерги командує одним відтинком у зимовій кампанії проти Фінляндії в 1939-40 рр. Напередодні 2-гої світової війни Жукова призначують на становище начальника генерального штабу і — заступником наркома оборони, а з вибухом війни Сталін висилає його на преважливий з кожного погляду відтинок — в Україну.

Вершок цієї кар'єри Жукова це бої під В'язмою і на периферіях Москви, що започаткували зворот у німецько-совєтській війні та принесли перемогу Червоної Армії, а далі й СССР. Постать Жукова завдяки цим битвам входить у леґенду т. зв. „Вітчизняної" війни. Через цей зворотний пункт і за врятування столиці СССР Жуков дістає вільну руку в діянні від диктатора і від партії. „Стріляйте, інакше я вас постріляю!", — це слова Жукова в боях перед Москвою до високих політкомісарів ЧА, сказані в приявності Сталіна й Булґаніна. Таким чином він відсуває комісарщину й партійний нагляд, якого ні він ні Червона Армія недолюблювали, а він сам здобуває собі серед червоноармійців великі симпатії й довір'я. Вся політкомісарщина підпорядковується його керівництву, маючи на увазі, що Жуков відповідальний на полі бою за долю СССР. Однак, коли Жуков пронюхував інший вітер з Кремля, він піддавався й не йшов проти уряду лобовою атакою.

В 1942-43 рр. Жукова кидають на найбільш загрожені відтинки: Курськ, Київ і Житомир; в 1944 р. як командувачеві 1-ого українського фронту йому припадає честь „визволяти" Рівне, Луцьк, Коломию і Чернівці та Карпати.

В 1945 р. у проводі 1-ого білоруського фронту Жуков із Рокосовським „визволяють" Варшаву, а згодом він разом з Конєвим (без Рокосовського) здобуває лінію річки Одри, а далі й сам Берлін. Тут його очікує крім військового тріюмфу ще й моральний: він заставляє гордих німців підписати безумовну капітуляцію Німеччини в Карльсгорсті; як переможець від СССР її підписує саме Жуков.

Як авторитет і тріюмфатор Жуков залишається не довго на становищі головнокомандувача совєтських окупаційних військ в Німеччині; за наказом Сталіна його переводять у Москву до міністерства оборони й на головнокомандувача совєтських збройних сил в СССР, на те, щоб за декілька місяців у 1946 р. перевести його на становище Командувача Одеської, а пізніше Сибірської воєнної округи. Ці переміни прийшли як наслідок Сталінової неласки, в яку Жуков попав: скоро забулися його вчорашні перемоги й порятунок СССР.

Підсумовуючи все, можна ствердити, що Жукова вважають: маршалом-переможцем, рятівником Москви, визволителем Ленінграду, переможцем з-під Сталінграду, здобувником Берліну, трикратним „героєм СССР", найбільше разів відзначуваним в СССР старшиною (26 різних відзначень!).

В березні 1953 року радіостанція Москва повідомила про смерть Сталіна, і вже незабаром про переведення чи „відсибірщення" маршала Жукова. І справді Жуков тепер заступник, а на ділі фактично діючий міністер оборони в уряді Маленкова (формально, міністром оборони є Булґанін!). Сила і вплив Жукова зросли ще більше, коли під час афери Берії армія відограла немаловажну ролю із своїми танками під проводом Жукова. Від цього часу значення совєтської армії та маршала Жукова у внутрішній політиці СССР все більше зростає.

„Прощання провин“ і повстанська відповідь

ВП ганялось за нами, немов навіжене. Мета його була ясна: зчепитись з нами в чоловому бою, щоби потім оточити нас і розбити. На ліквідацію нашого відділу була призначена ціла дивізія, тобто 8 000 вояків. Це вже не був жарт. Ми добре здавали собі справу з того, яка є наша ситуація. Треба було дуже вміло ввихатися між ворожими частинами, щоб не дати себе заманеврувати. Треба було подвоювати і потроювати зусилля, щоб не довелось нам задорого платити кров'ю. Було тільки те щастя, що погода нам сприяла.

В такій ситуації наблизились Зелені свята. 31 травня ми заквартирували в малому ліску над с. Добрянкою. Лісок цей був сполучений з комплексом Кузьминського лісу. Тут мали ми ще дві бочки м'яса, а в селі була ще картопля. Мали надію, що трохи підживемо.

Ніч була погідна і гарна. Кухарі варили їжу для відділу на цілий день.

1 червня і першого дня Зелених свят вояцтво зірвалося на ноги дуже рано. Кожний енерґійно потягався, вдихав на повні груди повітря і спішив привести себе до святочного вигляду. А тим часом о. капелян лагодився до відправи Богослуження. На маленькій поляні був уже зроблений з гіляк престіл, застелений гарним вишиваним обрусом. Настрій створився справді святочний. Дехто з повстанців приступив до сповіді. О 7 годині почалось Богослуження. Тісним півколом обступили вояки престіл, слухали служби Божої і молилися.

По закінченні Богослуження кухарі, як звичайно, винесли на поляну гарячу зупу і печені в вогні картоплі завиванці з самої картоплі. По сніданні всі розляглися на малій поляні і відпочивали. Сонце підійшло вже високо вгору і пекло немилосердно.

З краю лісу було видно спустіле село Добрянку. Селянські хати були обшарпані. Не було господаря, який дбайливою рукою привів би все до порядку. Натомість у гості прибували сюди банди цивільних поляків: щоденно, під охороною ВП вони виїжджали з недалекого міста Бірчі до українських сіл на грабіж. Червона Польща дороблялася майном українського селянина, який з діда-прадіда вкладав тут свою працю, сподіваючися забезпечити краще життя своїм нащадкам. А тепер, викинений польськими червоними сатрапами, він їхав у невідоме під сильною охороною ВП. За донесеннями нашої розвідки, ці бідні люди цілими тижнями чекали біля Сянока і Переворська на транспорт. Хто встиг взяти з собою чи, радше, мав чим транспортувати трохи харчу, той ще спромігся сяк-так якийсь час видержати. Але гірше було тим, які не могли зовсім нічого взяти з собою. Бували випадки, що люди примирали з голоду.

Сонце хилилось до заходу, як над нами перелетіли два ворожі літаки. Вони скидали над лісами летючки. За якийсь час одна з них була вже в наших руках. З зацікавленням беремося до її читання. Це було звернення до відділів УПА. Польський червоний уряд закликав усіх повстанців здавати свою зброю і голоситися до найближчих польських команд. Хай повстанці, мовляв, видадуть або постріляють своїх командирів — і всі провини будуть їм прощені. Наприкінці летючка закликала поспішати, бо реченець короткий. Після цього реченця, говорилося в ній, не буде вже пощади нікому.

Ще не скінчили ми читати летючки, як вояцтво порскнуло сміхом, перемішаним вигуками глуму і погорди до червоних „покровителів".

— Хай прийдуть! — говорили повстанці. — Хай спробують! Що ж, ми все чекаємо — дорога до нас теж вільна.

На поляні збивалась чимраз більша група бійців. Летючок появилось уже багато, так що кожний міг уже мати „свою".

— Нічого, хай скидають щодня! — говорили декотрі з завзятих курців. — Будемо мати, в чім крутити цигарки.

Чималий гурток підстаршин і бійців стояв біля густих молодих яличок. Там теж жваво читали летючки, а після цього розгорнулась балачка про їх зміст.

— Диви брате, шляк би їх трапив! Хоче голота, щоби ми своїх командирів постріляли! — нервувався якийсь голос. — Гади прокляті! Вони думають, що в нас буде так, як в їхньому підпіллі. О, брате — ще довго ні! Я сьогодні мав би свойого командира стріляти? Я, старий партизан? Третій рік, як я в цьому відділі. Разом ділили долю і недолю, разом, рам'я об рам'я, в кожному бою, і то все в першій лінії... А тепер мав би я його стріляти? Це нечувана річ. На таке можуть піти тільки ті, які це оголошують...

Всі розмови припинились, коли бунч. Соколенко дав наказ приготовитись до збірки. Незабаром весь відділ стояв півколом у трилаві. К-р Байда звернувся до всіх з промовою, темою якої був зміст летючки. Атмосфера при цій збірці була вільна і тому повстанці просто сміялися з наївної відозви польського червоного уряду. Кожний з нас

добре здавав собі справу з того, що все це — підлий підступ і блеф.

Після к-ра Байди заговорив до вояків і я. Питав, чи хтось хоче звільнитися з відділу, але охочих не було. Жартома запропонував стріляти командирів, але у відповідь гримнуло:

— Не діждуть собаки! Плювати нам на ворожі заклики!

Я закінчив словами, що, скільки в нас буде сил, будемо воювати разом, а в потребі спільно наложимо головами. Всі, задоволені, розійшлись.

День добігав до кінця. Сонце вже заховалося за горами. Наказую бунч. Соколенкові вибрати 12 вояків, які мали б тільки автоматичну зброю. Незабаром усі вони стояли в лаві. Передаю командування над цією групою ст. віст. Оленеві з П. Ж. Всі ці вояки були в мундурах ВП. Від к-ра Байди Олень дістав окремі доручення. Вертаючи назад до відділу, група мала купити м'ясо в польському селі Рудавка біля Бірчі. Якби вона нас не знайшла в нашім терені, то мала прибути в оперативний терен к-ра Бурлаки, а там уже нав'язати зв'язок з нами. З'ївши по кілька печених картоплин, група зголосила про свій відхід і рушила в путь.

В досить глибокому потоці кухарі варили вечерю. Цим разом уже саму бараболю, бо м'ясо нам вийшло і в цьому лісі ми більше своїх маґазинів не мали. А тим часом на поляні було досить гамірно. Деякі гуторили, інші притишеним голосом наспівували пісень. К-р Байда висловив думку, що завтра рано нам треба буде перекинутись над Кузьмину. Вирішуємо, що теперішній наш постій може вже бути розконспірованим і тому мусимо звідси вибратись. Устійнюємо, що, поснідавши рано, підемо шукати іншого місця.

Зв'язкові нанесли свіжого чатиння і постелили на землі леговище для почоту. На простелені на чатинні коци лягли к-р Байда, к-р Лагідний, д-р Шувар, виховник Зорян, бунч. Соколенко, я і зв'язкові Перець, Крик і ще дехто. Ніч була дуже тепла. З вечора ще світив місяць, а тепер між гіллям дерев поблимували зорі. Спати не хотілося, тож пішли розмови. Теми були різні: згадували минулі бої і пригоди, обговорювали теперішні обставини . . .

Кухарі принесли вечерю. Картопляні книдлі або «шрапнелі», як їх називали повстанці. Попоївши, повстанці клалися спати. Ще дехто гомонів, але незабаром сон склеїв очі, і над табором зависла тишина . . .

Над ранок наказую скріпити стежі й підслухів. Крім того, на означених місцях виставляємо застави, які на день стягнемо. Решта вояків залишається на місці. Не знаючи, що принесе з собою наступний день, не заряджуємо ранньої зорі. Хто виспався, встав, хто ні — спав, скільки хотів. О 8 годині кухарі принесли на поляну снідання — таке саме, як і вечеря.

Саме закінчили ми снідання, як від сторони с. Ляхава повернулася стежа і зголосила, що з присілка Ропа (с. Брижава) в напрямі с. Ляхава перемаршувала група ВП на 70 осіб. Відразу після цього заряджую в таборі гостре поготівля.

Будемо мати бій, і то обов'язково, — сказав бунч. Соколенко. — Я мав поганий сон, який ворожить, що буде бій, але для нас він закінчиться добре.

— Ну, то все гаразд, — жартував я. — Хай скорше снідає стежа, бо зараз виходимо з цієї «шийки» в глибину лісу.

В ту саму мить прибігла друга стежа від сторони присілка Кам'янки і сповістила, що на віддалі 150 м. скорим темпом посувається в нашому напрямі розстрільна ВП.

Ситуація була досить погана. Для того, щоб розгорнути відділ для оборони, місце було добре. Алеж до вечора ми не мали б змоги вдержатись тут. Тому конечно треба було вириватися звідси пробоєм. Але виходити пробоєм означало наразити себе на великі втрати.

На довге роздумування не було часу. Треба було діяти, і то якнайшвидше. Хапаю свою машинову пістолю і командую:

— Друга чота — розстрільна! За мною бігом вперед!

Решта залишилася в резерві.

Разом з к-ром чоти Іменним біжимо вперед. На бігу вся чота розчленовувалась. Пробігши понад 50 м., ми опинились у місці, де «шийка» лісу ставала ширшою. Я хотів розчленувати ще третю чоту, залишивши в резерві тільки першу, але спереду почулась польська мова: «Прендзей! прендзей!»

— На становища! — даю команду.

Всі прилягли. Кожний на швидку руч маскував себе, чим міг. Ліс у цьому місці був досить рідкий, але, на щастя, наші становища були легенько під горбок, так що ворог міг нас завважити щойно з віддалі яких 15 метрів. Обидві чоти, які зостались в резерві, вже сяк-так себе впорядкували. На те, щоб розгорнути їх до бою, не було місця. Лежачи в резерві, вояки й так були надто скупчені.

— Стріляти тільки на наказ! — подаю команду по лінії другої чоти.

Лежав я біля бул. Чумака і ст. віст. Смика, завзятого старого кулеметника, який вмів орудувати своїм кулеметом, немов пером.

— Ну, сьогодні треба їм, гадам, справити добрий баль, — заговорив Чумак. — Замість наших командирів будемо стріляти їхніх.

Нараз виринула густа розстрільна ворога. Всі вояки — молоді, здорові як дуби. Посередині ішов скорим кроком досить молодий польський поручник.

— Вже чи ні? — запитав Чумак.

— Ще ні, — відповідаю йому, а сам не зводжу очей з польського старшини. — Смик, дивися, отой бльондин — старшина. Вогонь!

Вмить зчинилось пекло. Командир ворожого відділу тільки замахав руками і разом з іншими повалився неживий на землю. Після цього на кілька секунд усе втихло. Клякаю на коліно і оглядаю поле бою.

— Вперед! Бігом!

Немов лявіна, рвонули повстанці. Говорю собі, що виграш буде наш, бо маю змогу розгорнути всі чоти. Подаю руками знак резерві, і за кілька секунд усі чоти вирівнялись у бойовій лінії.

Нараз на нашому правому крилі залящали кулемети. Це розбитки першої ворожої лінії, які розбіглись по лісі, почали нас обстрілювати з флангу. А тим часом передні розшуки, яких ми вислали наперед, сповістили, що на нас наступає друга ворожа лінія.

— На становища! — і все падає на землю, квапливо маскуючись.

— Тут уже буде тяжче пробитись так скоро, як у першій лінії, — відізвався к-р Лагідний.

Висловлюю надію, що, може, ні, бо ворог, мабуть, не припускає, що ми пробилися так скоро. Мабуть, думає, що ми зчепилися з його першою лінією, і тому поспішає на поміч своїм.

І справді — стало ясно, що друга ворожа лінія поспішає на допомогу першій, не знаючи, що ми вже її розбили.

— Увага! Не випускати ані одного набоя надурно! — попереджаю ще раз по лінії.

На становища 3-ої чоти ворог наскочив найперше, і вона змушена була відкрити вогонь. Рівночасно на всій лінії зчинився гураґанний вогонь. Перестрілка тривала яких 15 хвилин. Ворог дістав скріплення і рушив до атаки.

— Приготовити ґранати! — даю наказ.

Секунда-дві — і два пронизливі свистки дали повстанцям знати, що прийшов час на ручні ґранати. Глухі вибухи сколихнули всією околицею. Серед густого диму, який душив нас своїм чадом, почули ми крики, стогони, плач, прокльони.

Але ворог теж не дармував. Він засипав нас густим автоматним вогнем і своїми ґранатами. Але і цим разом нам щастило. Ми розташувались на маленькім узгір'ї, а ворог був трохи нижче від нас. Його кулі і ґранати нас зовсім не разили.

Кличу до себе к-ра Лагідного і виховника Зоряна:

— Виховнику — до першої чоти, Лагідний — до другої! Як буде два свистки, то це знак до ґранат. Три свистки — це бігом вперед.

Зчинити великий крик, щоб вони думали, що нас багато. Ясно?

— Так є! — відповіли обидва.

— Отже до діла, друзі. Я з к-ром Байдою залишаюсь біля другої чоти.

Ворог не припиняв свого кулеметного вогню.

— Ну, Громенку! Спішись, пане-брате, щоб не було пізно! — наглив к-р Байда.

Приклякаю знову на коліно і оглядаю становище. Довго не надумуючися, дму два рази в свисток. Знову сколихнув повітрям вибух кільканадцяти десятків ґранат. І в цей момент від чотового Залізняка прибіг зв'язковий і зголосив, що цю чоту почали обстрілювати ззаду. Там, на правому крилі ворог уже почав їх оточувати. Вкладаю в рот свисток і видаю три гострі свистки. Гуркітню кулеметів, розрив ґранат і зойки поранених перервало могутнє повстанське «Слава», разом із свистами. Годі описати цей момент. Здавалося, що гори разом з лісами перевертаються.

— Вперед! Вперед! — командували всі командири. Повстанці, з позатиканими за пояси шапками, з розкуйовдженими чупринами, ґналися вперед, немов розлючені леви. Пробігали полем, густо застеленим ворожими трупами. Ті з поляків, які залишилися в живих, панічно втікали, гублячи торби з амуніцією, шапки тощо.

— Забрати зброю і амуніцію!

Утікаючих повстанці брали з коліна на мушку.

Щоб якнайшвидше відв'язатися від ворога, відділ налягав на ноги. Сонце вже підійшло до полудня і пекло, немов навіжене. Кожному з чола котився піт. Від поту промокла вся одежа. Ми мали трьох паранених і бракувало нам стежі з п'ятьох чоловік. Вона не встигла долучитись.

Нараз знову таки з нашого правого крила заграли кулемети. Ворог напосідав і хотів спровокувати нас на чоловий бій.

— Притримувати їх вогнем! — даю наказ по лінії. — Ей, Макар! Давай ґранатомета! Я й забув про нього. Махай з ним до третьої чоти!

Наказую відділові маршувати вперед. Хоч і під ворожим обстрілом, але таки посуваємося. В цей час, один по однім, розляглися два вибухи стрілен ґранатомета. Це повстанець Макар на правому крилі бив по переслідуючому нас ворогові. Після цього постріли затихли, ворог погоню припинив. Зробив він це, мабуть, з певним наміром.

Посуваючися лісом, ми наблизилися до доброго горбка, що через нього або попри нього нам треба було перейти, якби ми схотіли дістатися до більшого лісу. За яких 70 метрів від цього горбка відділ нагло дістав сильний автоматичний вогонь. Відразу всі залягли. Довелося плюнути з пересердя. К-р Байда витягнув хустку і обтирав з лоба піт.

— Напосілася на нас голота, — заговорив він стурбовано. — Аж на третій лінії взяли нас.

— Нехай їх шляк трапить! — вирвалось мені. — Хвилинку відпочинемо. Треба зорієнтуватись, де вони мають найбільші опірні гнізда.

На мою гадку, цей горбок треба було нам здобути і посадити там один рій з двома кулеметами і кількох автоматників. К-р Байда погодився з моїми думками:

— Спробуй, — сказав він. — Якщо тут не дасться, то треба буде на них ударити з нашого лівого крила, бо там їхній вогонь найслабший.

— Перше спробую тут.

Раптом кілька ворожих ґранат розірвалося відразу ж перед нами. На щастя, нікому нічого особливого не сталося. Тільки чотовий Іменний дістав кілька відламків у задню частину тіла. Рани були легкі. Він ходив собі на повний ріст по лінії, не зважаючи на ворожий вогонь. Стрілянина дедалі сильнішала. Прикликаю до себе Макара і разом з ним прибігаю на середину лінії проти гори. Тут лежали два рої — Калини й Лози.

— Ну, хлопці мої! — сміючися, звертаюся до вояків. — Цей горбок треба буде прибрати в свої руки. Допоможе вам ґранатометом Макар.

— Все в порядку! — відповіли молоді і завзяті командири роїв.

— Вйо, Макаре, давай! — наказую ґранатометникові. — Тільки цільно, по верху «груника»!

Калина й Лоза готувались до атаки. В цей момент підбіг к-р Лагідний, і я передаю йому команду над обома роями.

— Якщо будете вже на горі, то розклинуйте ляхів на дві половини, а тоді рушимо з боків. Ясно?

Дивлюся на годинник — пів до дванадцятої. Принаглюю групу. А тим часом Макар вдало обстрілював з ґранатомета горбок, на якому окопався ворог. Ворожа розстрільна на обох схилах гори, замаскована, мовчала. Мабуть, хотіли нас перехитрити, думаючи, що ми підемо відразу в атаку, і сподіваючися справити нам «баль» — такий самий, який справили ми їм у першій і другій лінії. Ці ворожі хитрощі ми враховували і тому не пішли в атаку всім відділом.

Енерґійними стрибками, під охороною ожини, Лагідний підбігав з своєю групою до вершка «груника». Ще хвилина, і на ньому розірвалось кільканадцять ґранат, вкриваючи усе курявою. На вершку вже господарили повстанці. Розділивши групу на дві частини, Лагідний спрямував вогонь на ворога у двох напрямах. Між поляками зчинилася паніка. Такого «трюку» вони не чекали.

— До атаки! — наказую відділові і подаю три свистки.

— Слава! — загриміло довкруги, і повстанці рвонули стрибками до ворожих окопів. Але там уже нікого не було. «Боґатерове» розбіглися, немов барани. Вихованці сталінського прихвостня Берута показували своє бойове вміння.

— Наліво! — спрямовую нашу розстрільну. — Скорше, хлопці!

Ще кілька хвилин, і зможемо зовсім відв'язатись.

Ще трохи побігавши за втікаючим ворогом, зупиняю повстанців. Кожний був мокрий від поту. Декому позасихала на устах піна. Всі були спрагнені. Хочу подумати про кількість ВП в сьогоднішньому бою, але на це нема часу. Треба маршувати далі. Висловлюю думку, що було, мабуть, більше, ніж у Борівницькому лісі.

Попереду маршує перша чота, потім охорона поранених, далі друга чота, а за нею третя, яка мала давати забезпечення ззаду. Половина третьої чоти к-ра Залізняка розгорнулась у розстрільну, а половина ішла стрілецьким рядом. По якомусь часі ВП очуняло і почало далі робити за нами погоню. Не дивно — їх гнали старшини НКВД! К-рові Залізнякові знову довелося завзято відбиватися від ворога. Відв'язавшися від нього, відділ відступав дальше. По якомусь часі ми скрутили направо в комплекс Кузьминського лісу. Постріли затихли.

Шоса Бірча-Сянік, через яку думали ми пробратися на другу сторону, була обложена ворожим військом. Крім цього, по ній їздили панцерні авта. Не було іншої ради, як піти в глибину лісу на горбок і зайняти кругову оборону. Так ми і зробили. Незабаром почали над нами кружляти ворожі літаки.

Припускаю, що до вечора прийдеться ще повоювати, тому наказую відділові окопуватись. А тим часом санітари з д-ром Шуваром робили пораненим перев'язку. Питаю бунчужного про наші втрати, але виявляється, що, на диво, вони дуже малі. Маємо вісьмох поранених, які проте можуть маршувати; крім того, п'ятеро вояків із стежі не встигло долучитись до відділу. З такого становища виявив своє задоволення і к-р Байда.

З недалекого потоку принесли води. Кожний був виснажений і мав шалену спрагу. Дві години безупинного бою зробили своє. Тепер, окопавшись, повстанці відпочивали. До вечора, однак, було вже спокійно. Командний склад перевів нараду.

В міжчасі я закликав до себе референта господарки, який мав у цьому лісі 20 захованих літрів меду.

— Друже Кум! — звертаюся до нього. — Підіть з кількома вояками і принесіть той

мед, бо не маємо що дати їсти пораненим, та і всі здорові зголодніли.

Група повстанців на чолі з Кумом відійшла і за годину повернулася з медом.

Проблема харчування ставала щораз пекучішою. Вертатися в ті ліси, де знаходяться ще наші маґазини, було б завеликим ризиком. Ворог уже щось знав про них і бльокував ці місця. Нам треба було вийти з цього лісу, і то найнепомітніше, бо за даними розвідки весь цей комплекс ВП брало в обкруження. Рішаємо перекинутися ввечорі в ліс над Сільною Тирявою — Крецівською Волею.

(Виняток із спогадів М. Громенка, що готовляться до друку окремою книжкою.)

Іван Чуб

Степан

Коли Степан говорить, його очі робляться малі-маленькі і їх майже не видно. Вони в нього вузькі й червоні, немов би він завжди невиспаний. Повне м'ясисте лице, вкрите ластовинням і рідкий, русявий чуб. Його рука деколи піднімається й іде пальцями через верх голови. Коли він про щось думає, палець його правої руки задержується за вухом і ніготь шукає за думкою.

Думка виходить в нього повільно й уста мелють, не кваплячись, окремі слова. Уста в нього повні, а неголена борода покрита рідкою рудуватою щетиною. Часом його лівиця підпирає м'ясистий підборідок і обличчя виходить тоді ще більш подібне до круглої червонавої дині, що її оце восени принесли з городу за клунею і чомусь, насадили йому на коротку шию.

У Степана стара, заялозена совєтська фуфайка і штани з простого, саморобного полотна. Їх барва була колись темно-синя, але тепер це тяжко розпізнати. На лівому коліні темніша латка, і один колосок соломи причепився до роздертого правого рукава фуфайки.

У цілій своїй постаті Степан має щось з великого, непорадного ведмедя. Це помітно особливо тоді, коли він іде. Він коливається тоді з ноги на ногу й увесь тягар його огрядного тіла перевалюється з правої на ліву. Хід у нього повільний, немов би в нього завжди було багато часу. Йому ніколи не спішно.

Степан сидить тепер на лаві й великі чоботи сховані під столом. В куточку уст димить цигарка.

Коли він її скручував, пальці дерли помалу кусочок паперу зі шматка якоїсь старої газети й так же само без посміху насипували тютюну. Тютюн у нього в якійсь малій металевій коробочці, що її вийняв з кишені фуфайки. Лівою рукою зняв зі стіни нафтову лямпу і, нахиливши скло до себе, довго тягнув, поки цигарка почала диміти. Вона так і лишилася в кутку його повних уст, коли він тепер говорить:

— Но, трохи намолотили сьогодні, Грицю? — повільно тягне Степанів голос. — Десь за тиждень треба буде й собі обтрясти трохи збіжжя і завезти до млина. Прийдеш помогти?

Старий Гриць потакує головою:

— Ти ж нам також помагав, Степане. Скажи тільки кілька днів наперед, — коли.

Вони все говорять про такі звичайні: щоденні речі: про молотьбу, про те, як вродило збіжжя, про оранку, про нездужання Грицевої жінки, про те, що червона Степанова корова вродила теля... Вони рідко коли говорять про щось інше.

А хутір Степана зараз напроти Грицевої хати й одне невеличке вікно слабо блимає в пітьмі вечора червоним світлом.

Але сьогодні вийнятково Степан тягнув:

— Подумай собі, Грицю! Як була та облава на наших хуторах, прийшло й до мене кількох поляків і давай до мене: „Де ти переховуєш ваших бандитів?!".

Я подивився на нього й кажу: — Пане, у нас немає жодних бандитів. Я не знаю, про що ви говорите. Коли не вірите, то шукайте собі здорові. Але я тепер викидаю гній із хлива і це тільки знаю...

— Вони полізли десь до клуні, відімкнули шпихлір, і заглядали навіть під ясла в хліві. А я за той час викинув з пів воза гною... — Потім пішли до Трохима.

— Чого вони тут у нас шукають ті вояки? — повільно тягне Степанів голос і приплющена шпарка його очей дивиться невинно на Гриця. — В лісі то може ще й хто волочиться. Але в нас спокійно. До мене ще ніколи ніхто не заходив і я не вірю в ту цілу історію.

Гриць і собі розводить руками:

— Мусять щось робити, бо за це їм платять гроші. І їздить ця наволоч по селах і не дає людям спокійно працювати.

— Мене тоді були взяли на фірманку, — розповідає Гриць, — аж до Тучни треба було їх відвозити. По дорозі присівся до мене якийсь старший і давай вговорювати, і то так

по-доброму, по-дружньому: „Що до вас ніхто не заходить, то я вам вірю... Але ось ми чули, що до вашого сусіда заходять вночі якісь люди. Ви не чули, чи в нього лає коли собака вночі? Це ж недалеко... Ми їдемо тепер самі, ніхто нас не чує і ви можете все мені по-тихеньку розповісти. І ніхто не дізнається. що це ви розповідали...

— Я йому казав, — продовжує Гриць, — „Пане, у нас ніхто не ходить ніччю і я нікого не бачив. І собака у сусіда спокійна. Чого це вам здається, що в нас мав би хтось переховуватися? Ми спокійні люди. Ми працюємо й платимо податки. Даємо континґент і нічого іншого поза нашою працею не знаємо. Мій свояк був у вашій армії десь аж у Берліні і дістав навіть за це якесь відзначення... А ми всі тут темні і навіть читати добре не вміємо. У нас не заходить ніхто вночі! А коли б хтось заходив, то ми вам зараз все зголосили б, і солтис перший прийшов би до вас і все розповів би.

— За німців то було інакше, — казав я йому. — Тоді в нашім лісі ховалися жиди. А навіть той Мендель зі Заболоття то бував у мене нераз погрітись і під'їсти... Він тепер десь у Білій Підляській і недавно приїздив до мене й дякував.

— Але тепер у нас спокійно. У нас нікого чужого не видно й ніхто не заходить ночами.

— Закляв щось під носом старший, — продовжує Гриць, — а другий так і не втерпів: „Від тих проклятих українців нічого не доб'єшся! Всі вони сволочі і один другого криє. Прикидаються тільки дурачками. Але дати йому 25 гарячих, — заспіває, як пташинка весною. Тоді пригадує собі все.

— Вже я боявсь, що дадуть мені лупня в Тучні. Але якось відпустили й без нього...

— І чого ті поляки від нас хочуть? —дивується й собі Гриць. — У мене ж ніколи нікого не було. Я нікого не бачив. Ти ж віриш мені, Степане?!

— Певно, певно, шо вірю, — притакує Степан. — Ми ж сусіди й знаємо себе від малечку. Ех, ті польські червоні обірванці! Не дають людям жити. І чого? — Бо їм приснилося, що в нас мав би хтось переховуватися, якісь українські партизани. А в мене ж так само, як у тебе — навіть польський документ...

Степанових очей при тім майже не видно і його обличчя кругле, як диня.

Вони знову говорять про погоду, про врожай, про телятко і про нездужання Грицьової жінки. Вони вже ні словом не згадують про облаву й чужих вояків, що то за кимось шукали по хуторах.

А потім Степан встане, скаже „добраніч!" та, не кваплячись, подасться до дверей. Він ще голосно висморкається біля воріт загорожі й доріжкою повільно зачовгають його кроки.

— Де ти пропадав цілий вечір?! — буркне на нього жінка. Він, може, щось відповість, а може й ні. Може, скаже, що Гриці обіцяли допомогти молотити збіжжя, може, крутитиме цигарку, може, різатиме бакун і напихатиме ним металеву коробку. А, може, й розвалиться так у чоботях і фуфайці на тапчані, а його зачервонілі очі жмуритимуться спочатку до світла лямпи на столі й язик звогчуватиме час-до-часу повні уста.

Степан не цікавиться нічим, як тільки своєю роботою, полем, худобою. Степан нічого іншого не знає й не бачить. Нікого не питає й нікому ні про що не розповідає. Степан нікому не вірить...

Такий то є той Степан.

* * *

Але це не було б усе. Я знав ще іншого Степана.

І того дня, коли на хуторах робили облаву і Степан був такий зайнятий викиданням гною — він ні трошки не звертав уваги на те, де ходять і чого шукають ці чужі жовніри. В той день, правда, його очі були ще вужчі і ще спокійніші, як звичайно.

Його погляд біг часом у сторону розкритих дверей клуні, що закладена по сам верх снопами, але в ньому не було нічого іншого, як звичайна, трохи неокреслена, турботливість запрацьованого селянина. Часом він застромлював вили в гній і розминав плечі. Ліниво розводились його грубі, тяжкі руки і сопів ніс. Він тягнув тоді під носом рукавом заялозненої фуфайки і спльовував на землю. Потім брав знову вили в руки і входив у хлівні двері.

Але в той же самий час Степан знав, що під тими снопами в клуні є малий сховок, вистелений сіном, і в ньому хтось сидить. Цей хтось був ще в хаті, коли вбігла Степаниха й крикнула:

— Поляки!

Той хтось зловив свого автомата, накинув на плечі Степанову бурку і пішов до клуні. Перед дверима клуні він уже приспішив кроку й вузькою драбиною поліз на верх снопів від стіни і поспіхом осунувся вниз у сховок. Степан накидав ще похапцем на верх більше снопів, а потім зліз драбиною на тік і чим скорше виніс її та положив біля клуні.

Потім Степан взяв вили в руки і пішов до хліва. Ще махнув рукою до жінки, щоб відійшла від вікна і вона також прийнялась собі за якесь діло.

Вона лущила горох. Кілька в'язанок гороху лежало на долівці й її пальці витягали по декілька сухих стеблин і вилущували білі горошинки зі стручків у миску, що стояла на її колінах.

Коли в хату ввійшов перший вояк, вона й

не підвелась зі стільця, а тільки рука задержалась на хвилину в повітрі з двома стручками між пальцями. Вона запитливо дивилася на зелену, вояцьку шинелю й на автомат в його руці, немов би хотіла сказати:

— Пощо це все, коли напроти тебе тільки сама, вже немолода жінка?

— Де поховались ваші бандити? — заговорив по-польськи жовнір.

Але вона його не розуміла.

— Які бандити, пане? — вона питалася зачудовано, — у нас немає нікого. Ось, коли хочете, то поможіть мені лущити горох. А зараз теж щось теплого звариться і, може, з'їсте з нами.

Вояк закидав на плече автомата і проходив до дверей другої кімнати. Коли відкрив їх, вона підвелась також:

— Я зараз вам відкрию і дальші двері. Вона взяла ключ і застромила його в замок дверей, що ведуть до комірки. Але її очі уважно стежили за рухами жовніра.

— Ще потягнув би щось . . . — розповідала вона потім. — Коли перший раз робили в нас облаву, то в сусідів пропала пара чобіт. Таке то тепер повелось те польське войсько. . .

Жовнір обкинув оком комірку, казав відкрити віко найбільшої скрині, що там стояла, а потім вернувся назад до кухні й пив горнець молока, яке йому подала Степаниха.

— Добре поховались, — проворкнув він.

Але жінка дивилась на нього, не розуміючи, про що йде мова:

— Пане, ви собі щось кажете, що хтось там добре сховався. Але я вас не розумію. Мій чоловік ось там на подвір'ї, а я тут. І це все. Діточок нам Бог не дав. Ми нікого не потребуємо ховати, бо в нас нікого іншого немає. Я не знаю, чого ви від мене хочете і за чим шукаєте. Але я вам відкрию й покажу все.

Жовнір оглядав ще кухню, допивав молоко і потім, не сказавши ні слова, вийшов надвір. Там крутилося ще декілька інших таких же зелених шинель, стріляючи поглядами на всі сторони.

Розстрільна посувалась вже до шоси й вояки скоро подались за своїми.

А Степан саме застромив знову вили в гній. Він повільно виймав з кишені тютюн і грубі, короткі пальці крутили цигарку. Потім звогчив край папірця язиком і застромив цигарку в губи. Не знайшовши сірників у кишенях, він сплюнув і, не кваплячись, поколивався до хати.

— Ну, і. . . ? — питала його жінка.

— Пішли до Трохима. Від лісу вже нікого не видно. Мабуть, не прийдуть більше. Розлазилась тепер ця наволоч, як ніколи. Готові ще взяти мене на підводу і треба буде кудись везти тих антихристів. . . — бурмотів Степан.

Степаниха сідала знову лущити горох і з печі пахло свіжо звареною капустою.

— Але їсти занесу йому до стодоли десь пізніше, коли ці від'їдуть, — казала вона до чоловіка.

— Певно, що так! Не помре з голоду. А в схованці він може собі й переспатись; там тепло й є чим укритись.

* * *

Коли ми перший раз зайшли до Степана на квартиру й попросили їсти, він повільно відповідав нам:

— Хлопці, я не знаю хто ви: поліція ви чи військо. Але нам казав солтис, що не можна нікому давати їсти і я вам нічого не дам. Ви маєте зброю і ви можете собі самі взяти. Того вам забороняти не можу. Але дати, то я вам нічого не дам. . .

Я знав уже добре тих недовірливих і обережних селян і тому тільки поспитав, де є хліб і молоко. Я ще казав завісити вікно рядном і заглянув до другої кімнати, чи не можна б там переспатись. В другій кімнаті лежало в куті насипане купою збіжжя і стояли якісь мішки. Вона ще не була викінчена; там було нетоплено.

Ігор скидав свою шинелю й сідав на лавку біля стола. Я наливав з глечика молоко і ми мовчки відламували куски хліба.

— Пане господарю, — казав я ще до Степана, — ми є українські партизани. Вірите ви мені чи ні, то вже ваша справа. А тепер я вам скажу тільки одне: ви не смієте нікому говорити про те, що ми у вас є, чи взагалі були. Коли б ви десь проговорились, з вами буде біда. Ми не любимо жартувати. Наші друзі знають, де ми квартируємо. І коли б ви спробували донести до поліції і нам щось сталося б, — вони вас знайдуть; а розправа буде коротка. Завтрішній день ми теж будемо в вас. Ми сидітимемо в другій кімнаті. Ви не смієте за той день відходити нікуди з села.

Починати з ним якусь іншу розмову в той час не мало глузду. Він все одно нам не повірив би.

А Степан дививсь мовчки на нас і дим з його цигарки піднімався під стелю.

Потім Степаниха стелила на долівці сінник і шукала за рядном, щоб було чим прикритися. Ми поклали наші торби під голови, і вона здмухнула світло лямпи.

Коли ми заходили до Степана потім, він вже вірив, хто ми. Він знав також про те, що в хуторах під лісом квартирував часто Володя зі своєю охороною, що так же само, як у нього, нічні гості бували й у сусідів. Він знав, на кого лаяли часом собаки вночі і чиї тіні снувались доріжками.

Він взагалі багато знав, той Степан. Але одночасно він рідко коли говорив з нами про

щось інше, як про свої щоденні справи й турботи.

І тільки тоді, коли жінка відходила кудись до сусідів на прядки, коли ми лишалися з ним вдвійку, він ставав говірливіший.

Він був без міри обережний — той Степан. Колись я його спитав, чи сусіди не мають довгого язика. Якась настороженість була тоді в його очах, коли він мені звільно відповів:

— Всі тут свої люди і про нікого не можна сказати чогось злого. Навіть солтис-поляк свій чоловік, бо він з наших. Кожен з них дасть вам, хлопці, з'їсти і нікому нічого не зрадить. Навіть своєму сусідові не розповість. . .

Я тоді мусів вияснити, що й я не думав інакше та що це питання було власне зайвим. Тоді помалу випогоджувалися його очі й він уже дружньо простягав мені свій бакун.

Коли Ігор і Улас зайшли раз до нього на тиждень з нашим циклостилем, зробили в стодолі схованку. З хатнього вікна було добре видно дорогу і можна було б здалека запримітити, якби так наближавсь ворог. Цілими днями Степан тоді знаходив якусь роботу на подвір'ї чи в стодолі і його очі були сторожкіші від наших. Ворог міг показатися тільки вдень, бо ночі були вже наші — партизанські.

Геник і Стефко сиділи з писальною машинкою і з радієм у сусідів. Вечорами Геник приносив матриці, і Ігор з Уласом працювали цілими днями біля циклостилю.

Зимові дні плили помалу і так же само повільно проходили партизанські будні.

Степаниха варила теплу страву і вчвірку сідали до їди. Брали ложки й зі спільної миски черпали скромненький борщ. Степан був убогий.

Часом він заглядав до Ігоря і просив показати те, що вони друкували. Він повільно ворушив губами, читаючи, а його палець водив по рядках. Коли йому щось подобалося, він тільки казав коротко: — Це, правда, хлопці! Це чиста правда!

Але в довші балачки рідко коли вдавався.

І тільки тоді, коли ми зговорювалися про виселення, його губи оживали. Це виселення цілий час висіло над селами.

— Знаєте, хлопці, говорив він тоді, — трохи страшно, як подумаєш про те, що зробили б зо мною поляки, коли б вас тут застукали й почалася б перестрілка. Але коли пригадати, як нас грабили поляки перед тим, як вас тут не було, і який порядок ви зробили з тими бандитами, то вже й той страх під час облав, не такий важний.

— Але от чорти хочуть нас виселити. . . Ото біда, хлопці. Коли минулого літа виселювали Володавщину, то й у нашому селі переховувалось багато родин звідти, поки не пройшов самий гарячий час. Тепер вони повернули назад і сидять якось знову по домах. Але що буде, коли літом прийде знову виселення? Де ми тоді мали б ховатися? Не взяти ж мені кріса і не йти з вами, бо вже застарий. І так одного дня прийдуть і поженуть нас кудись. Поженуть. . .

І тоді його очі обкидали поглядом хату, і в них світилося тверде глибоке прив'язання й жаль, немов би він вже тепер прощався з хатою.

— Моїми власними руками будував я це все, — показував свої долоні Степан, — з моєї кривавиці виросла ота хата, і хлів і клуня, — все, що тут бачите. . .

— Але, коли виженуть нас поляки, то лишіть, хлопці хату стояти! — сказав він мені.

Це було тоді, коли ми зговорились про осінні заграви, коли палало кілька пустих виселених наших сіл на Володавщині.

А в кутку його уст диміла невідлучна цигарка і за вікном білів сніг.

Степан зовсім не цікавився зброєю. Коли я його раз запитав, чи в нього де не залишилось амуніції з часу, як сюдою переходив фронт, він подивився на мене зачудовано:

— А пощо я мав би її заховувати?! Чи з неї можна зварити борщ? Ні, хлопці, — казав він, — я ніколи не брав чогось такого в руки. І не візьму.

Але коли прийшло літо й селові визначено речинець виїзду, коли Степан готував скрині на дорогу, — він зайшов до Гриця і вперше за весь час спитав його, де можна стрінути наших хлопців.

Вночі застукав до нього Ігор.

Степан був уже в ліжку. Він накинув щось на плечі і вийшов надвір.

— Я щось маю передати, — сказав він притишено. Потім взяв лопату в руки і пішов межею за стодолу.

В одному місці, де на межі сивів невеликий камінь, він зупинився і мовчки почав копати.

Під не глибоким прошарком землі лопата зачепила за якусь тверду річ. Це була мала, дерев'яна скринька. Степан без поспіху обтрушував землю з віка, витягнув якийсь пакет і почав його розмотувати.

— Візьми це, Ігоре, — казав він подаючи дві ржаві пістолі, — може, вони вам пригодяться. А мене й так скоро вивезуть.

— Ми полюбили вас всіх, хлопці, як своїх дітей — стискав він Ігореві на прощання руку. — Але хату оставте стояти. Може колись ще повернемо. . .

Беркут

В обороні господаря землі

Весною 1946 р. на т. зв. Закерзоні шалів терор режимовців нової Польщі. Ворог виганяв з рідних сіл та хат тисячелітніх правних господарів цієї землі. Одних гнали каторжними валками на схід, другі скривалися по нетрях. В лозах над річками, по лісах стояли вози, навантажені рештками врятованого від грабунку селянського майна, а заплакані жінки зацитькували дрібних дітей і з острахом та з жалем дивились на свої села, від яких відганяв їх страх перед цівками гвинтівок і штиків режимних поляків, які гнали їх у незнане майбутнє.

В Лазах, Ляшках і ще інших селах Ярославщини, перемінених в бази виселенчої акції польське військо готовилося до своєї щоденної акції — на довколишні села.

В тому часі чота УПА під командуванням чотового Бича дістала наказ вийти з Сінявських лісів, злучитися з відділом командира Крука і вдарити на ці польські частини.

Після чищення й зарядження зброї запальними кулями, після форсовного нічного маршу вранці наші зв'язкові зустрілися на зв'язковому пункті — у присілку Мельники біля села Кобильниці. Ми побачили село — пустарище. Кількадесять господарств розкинулися над піскуватим потоком. Люди вже там не жили: їх вигнано. Лише непривітня ніч, м'явкотіння здичавілих котів та стукіт дверей, що ними грався вітер, нагадували, що тут колись плило інакше життя. Тепер там царила тиша, що навівала сум та прагнення відплати. Десь коло Перемишля погасала заграва, яка нам давала знати про упівську ніч і помсту за наших братів там. Звільна кануть у темряву хвилини гарячкового напруження. Нерви розпружуються аж коли почало сіріти. У довгому партизанському стрілецькому ряді зникаємо поміж хатами й минаємо село. Командир наказує бойове поготівля. Після довгого маршу зупиняємося й виставляємо алярмові стійки. Стежі провірюють положення.

Звільна довкруги в природі будиться ранішнє життя. Різноперi весняні співаки тримтливим щебетом вітають день на опустілій українській землі; їм байдуже, що горстка партизан готовиться до нерівного бою. Не знали й ми, що наші кулі, призначені для польської режимової солдатески, цим разом влучатимуть у справжніх винуватців сьогоднішнього лихоліття — в енкаведистів.

Бо сталося так: як тільки червонаве сонце кинуло перші промені на ранкові роси, нашу передишку перервав короткий наказ: „Готовсь!" Протираючи стомлені очі, ми питалися:

Що сталося? Де ворог?

Від польсько-українського кордону на віддалі трьох кілометрів просувався большевицький відділ НКВД, около сорок людей, а який „прочісував" з собаками терен.

Ми чекали, зайнявши півколом вогневі становища. Ворог тимчасом, не помітивши нас, ввійшов у лісок і кожної хвилини міг стати перед нашими дулами. Та нараз на дорозі, що вела з Млинів, затарахкотіла „папашка" й ворог заляг, а до нас прибігли лише наші розвідувачі із звітами про становище. Прийшлося чекати аж до десятої години.

Около десятої з ліска висувається ворожа розстрільна. З-поза горбка, віддаленого від нас на яких двадцять метрів, висуваються постаті енкаведистів і виходять на мушки наших цівок.

Не стріляємо, бо був такий наказ. Але скоро передано по лінії: „Огонь!" Натискаю на спусковий язичок і постать, що саме підбігла, розкинувши руки, паде ниць під клекіт наших рушниць і кулеметів. Ті, що не попадали від перших пострілів, раптом завертають, а за ними вискакують наші хлопці. Командир Крук на ходу шле за ними свої кулі. „Слава!" і „гур-р-ра!" мішаються в одну бойову симфонію. Це пишеться історія упівської відплати кровожадному окупантові, що то хоче силою запанувати на нашій прадідній землі.

Одному енкаведистові вдалося заховатись в стодолі й звідтіля вбити нашого кулеметника й одного стрільця. Розпізнавши ворога, намагаємося його зліквідувати: не помогла однак черга з папашки, прийшлося викінчувати його аж киненою ґранатою: криваві плями на стінах доводили, що ворог зліквідований.

Кільком енкаведистам таки вдалося втекти. Двох з них, допавши на будзинецьких полях коней, що ними орав польський селянин ниву, пігналися на них над кордон.

Нам пора відв'язатися від ворога. Пробігаючи поле бою, забираємо зброю, хоронимо двох наших полеглих друзів та, забравши раненого, відходимо в більший ліс біля села Тухлі. Як трофеї — з нами один полонений та військово-погранична собака.

З села Грицьки виїжджає ворожа танкетка, а над нами вже гудуть советські „кукурузяники". Відійшовши декілька кілометрів від поля бою, займаємо один лісовий горбок, творимо оборонний перстень і чекаємо. Йти вдень небезпечно. Але цей день проходить в очікуванні спокійно. Над нами справді кружляють літаки, недалеко лунають пострілі,

(Закінчення на 41 стор.)

З книжок й преси

СОВЄТСЬКА ВІЙСЬКОВА ДОКТРИНА

Raymond L. Garthoff: SOVIET MILITARY DOCTRINE, **Ґленков (Ill), США 1953, стор. 587 (409).**

Після періоду, коли совєтознавчий відтинок американських публікацій всеціло опанували коньюнктурні «специ» з-поміж давнішої й новішої російської еміґрації, прийшла стадія, де і в тій ділянці в США перейдено до джерельних студій. Оця книжка й є отаким серйозним кроком вперед у військовій совєтознавчій ділянці — мабуть, найосновнішою на сьогодні студією про питання совєтської мілітарної доктрини. Правда, вона теж не без деяких недоліків, але — про них згодом.

Авторові була доступна майже вся найважливіша совєтська військова література як теж і неопубліковані критичні свідчення німецьких високих військовиків з часів 2-гої світової війни; все те автор мав змогу звірювати ще із свідченнями десятків сов. перебіжників-військовиків. Нічого згадувати, що йому відомі всі головніші позасовєтські публікації про ЧА. Майже кожна його думка сперта на цитатах із відповідної сов. літератури (60 сторінок книжки одні відсилачі!). Його висновки дуже обережні й обґрунтовані. Дуже жалко, що сьогодні годі вдоступнити українській громаді українсько-мовний переклад тієї праці: це усунуло б не один з тих мітів про ЧА, що їх у нас поширили післявоєнні дилетанти в військовій публіцистиці. До речі, Ґартоффова книжка дочекалася вже німецько-мовного перекладу й отже формуватиме погляд на ЧА не тільки в англо-мовному світі.

За змістом книжка поділяється на три частини: коротко про основи сов. військової доктрини, найобширніше (майже три четвертини тексту!) про «сов. засади війни», — себто про засади стратеґії, оперативки й тактики, як їх розуміють у СССР, — та дещо коротше про «сов. доктрину щодо оперативного й тактичного застосування окремих родів зброї». Власне найціннішими й є обі останні частини. В окремих ще «додатках» автор спиняється над практичним вислідом цих теоретичних положень «на суді історії» (в першій половині німецько-сов. війни, себто до грудня 1941 р.), подає схематично організацію сов. збройних сил, словник спеціяльних совєтсько-російських військових термінів і дуже обширну (ок. 50 стор.!) інтерпретовану бібліографію предмету.

На сов. стратеґічну думку склалися традиції російської довоєнної доктрини, погляди марксистських теоретиків (зокрема Енґельса) на військові питання, досвід большевиків із Громадянської війни та врешті погляди західніх військових теоретиків, занесені почерез марксистів, що студіювали Клявзевіца (Енґельс, Ленін), та почерез кол. високих старшин царської армії, що перейшли на службу в ЧА. Основні положення сов. мілітарної доктрини тут не різняться ґрунтовно від таких же західніх. До сов. особливостей належить тут: підкреслюване пов'язування війни і військових питань з політикою, яка й рішає напр. про обрання головного стратеґічного удару; підкреслювана роля бойового духа армії й «тилу» (населення). Сов. стратеґія претендує тут на наукову підставу при своїх рішеннях і в плянуванні: цю підставу творить тут «холодний обрахунок співвідношення сил та спроможностей власних і ворожих», залежно від того тут тоді можуть черґуватися відступ чи офензива.

Враховуючи живіший відгук російської «душі» на оборону проти напасника ніж напр. на ідею «визволювання трудящих», — сов. пропаґанда всяку війну, ведену в інтересі СССР, зве «обороною перед чужою аґресією».

Автор коротко зупиняється над «військовою дискусією» початку 1920-их рр. (Троцький, Фрунзе) та над її основними проблемами. Під «військовою наукою» в СССР розуміють військове мистецтво (стратеґію й тактику) враз із певними питаннями позамілітарного характеру (національна «мораль» — дух, економіка країни й політика її уряду). Від Свечіна («Стратегия» 1926) почавши тут запроваджено, крім стратеґії й тактики, розрізнювання ще проміжного щабля у військовому мистецтві — «оперативки» («теорії й практики організування та керування операціями фронту, — себто армійської групи, — й армії»); звідси — керування скоординованими операціями групи «фронтів» належать уже до «стратеґії», а операціями корпусів і дивізій — до «тактики». Перманентними діючими чинниками серед засад війни сов. військознавство уважає: 1) стійкість тилу, 2) мораль армії, 3) кількість і якість дивізій, 4) озброєння армії і 5) організаційні здібнощі командного складу; до проминущих чинників — зачислюється напр. заскочення тощо. — На практиці то найсильніший вплив на ЧА мало штабне мислення колишніх царських старшин (вони головно працювали над військовими уставами 1936 рр.; Шапошніков властиво плянував усі сов. операції в 1919—42 рр.!), а в найновіші часи тут в СССР повертаються навіть до поглядів царського генерала Драґомірова, надхненника рос. військових уставів 1904, 1912 й 1914 рр. Прославляються Суворов, Кутузов, Брусілов та адмірали Ушаков, Нахімов, Макаров. — Як ув основу стратеґічних думок у міжвоєнний період кладено досвід Громадянської війни, так сьогодні — досвід німецько-совєтської; окремі операції докладно простудійовуються у військових академіях ім. Фрунзе й Ворошилова, а висновки з цих студій — спершу в формі «дискусійних думок» — публікуються в журналі «Военная мысль». Так отже Історичне управління Генштабу формує тут дальший розвиток сов. військової думки.

Від марксизму большевики на заранні засвоїли собі динамічну засаду офензивности в веденні війни, вона бо ворогові накидає власну ініціятиву і вносить важливу засаду заскочення. З психологічної точки бачення надмірне наголошування офензивности й ініціятивности якось відображує той підсвідомий страх перед отим ворожим «капіталістичним» довкіллям. Крім піхотної офензиви, введено в останній війні ще поняття «артилерійської», танкової й «повітряної» офензив (до речі, масової підготови піхотної офензиви дотичними родами зброї, бо ж і так роля всіх тих родів зброї в сов. доктрині зводиться до підтримки піхоти в бою!). На саму ж офензиву складається: підготова (1—6 годин обстрілу ворога важкою зброєю й бомблення), атака (піхоти з танками), забезпечення офензиви (перед ворожими протиатаками — головно танковими — теж шляхом зліквідування оточених ворожих вогневих точок) і використання успіху (шляхом перегрупування сил для наступних ударів). **Офензиву ЧА веде перевагою маси власних сил на дотичних відтинках** (при взаємовідношенні власних і ворожих сил як 4—6:1), яка має в дальшому й забезпечити успіх даної офензиви та використати його (ЧА потребувала ок. 2 місяців, щоб підготовити здобутий терен на базу для нової офензиви). Офензиву, — якщо вона стратеґічно вказана на даному відтинку, — доручається завжди в разі сприятливого взаємовідношення сил своїх і ворожих (а воно на окремих відтинках постійно міняється і отже його можна перехилювати на свою сторону відповідними перегруповуваннями частин!). Щоб заскочити противника, то офензивних ударів слід вести одночасно більше, алеж не всі вони є «го-

ловними оперативними чи стратегічними напрямками».

Важлива однак і **часова чи територіяльна дефензива** (коли слід економити сили для удару в головному напрямку; коли треба виграти час на те, щоб перегрупувати сили для головного удару чи то для удару в головному напрямку; коли треба втримати якусь територію; коли треба дезорганізувати атакуючого противника на те, щоб згодом перейти до офензиви). Дефензива може бути невступчива (штивна, цупка) або рухома (у німців «еластична»); важливий відтинок оборони мусить бути боронений головними силами; проривів же поміж основними центрами боятися не слід.

На **оборонні становища складаються:** 1) висунуті до 25 км передові застави (з мінними полями й смугами запорового вогню артилерії й летунства), 2) головна лінія оборони в 1,5 км глибини (вона складається з індивідуальних вогневих точок, які своїм вогнем покривають увесь простір; наголос тут покладений на протитанкову оборону), 3) запасні оборонні становища й друга лінія оборони — в декілька кілометрів вглиб — з танками для відбиття прориву і з вузлами спротиву для самостійної дії навіть в разі ворожого прориву й оточення. У невступчивій обороні виступає кілька спеціяльно вглиб розбудованих ліній (шанці, артилерійські й танкові позиції, протитанкові рови, запори й заміновані поля) із ДЗОТ-ами (бункрами — «долговременная земляная огневая точка») як вузлами у тій лінії. — Рухому оборону характеризують: постійні протинаступи, тверда контроля над відступом і «спалена земля» за собою в разі відступу. Шляхом протиофензиви воно дуже догідно перебирати ініціятиву від ворога, ослабленого в висліді власної офензиви.

Військова дискусія 1920-4 рр. підкреслила й вагу **маневровости** в новочасній війні: істота маневру як найважливішої передумови для перемоги — виражена в організованому русі з'єднань, підтримуваному всією міццю вогню, — полягає в тому, щоб поставити ті свої з'єднання в положення, якнайдогідніше супроти ворога. Маневр допомагає втримати за собою ініціятиву, і виграє той, хто її має в руках; захопити ініціятиву в свої руки допомагає й заскочення ворога. — Успіхові допомагає ще швидкість дії, рухливість, організація і вдале достосування себе до терену дії. Скривання власного заміру, заскочення, швидкість рухів — допомагають успіхові маневру (у погоні за відступаючими німецькими частинами ЧА просувалася зі швидкістю 20—40 км денно, а її танкові клини — і до 100 км денно!). Найбільший промах командування це не винести жодного рішення, абож винести його запізно. Важливо мати свій ініціятивний «протиплян» і згодом його активно й послідовно реалізувати.

Але цю **динамічну теорію маневровости** в ЧА було засвоєно аж напередодні 2-ої світової війни, бо до того часу власне реалізовано ідею лінійної і позиційної оборони в формі т. зв. «лінії Сталіна» (Умань—Київ—Вітебськ—Стара Руса) із розбудованими опірними точками, вузлами спротиву й «укріпленими районами» (де розташовано постійні ґарнізони з додатком ще польових частин). Німецький удар 1941 р. заскочив ЧА при «переношенні» тієї лінії над західніший кордон СССР з 1939 р.

Основні форми офензивного маневру це: фронтальний удар, прорив, обхід і охват флангів противника; всі вони змагають до оточення ворожих частин і знищення їх тоді частка за часткою. Щоб тримати ворога в непевности щодо напрямку головного удару, слід повести одночасні удари на різних напрямках. Одночасний прорив ворожої оборони із кількох напрямків (кліщовий охват) для дальшого оточення ворожих частин у проміжку поміж раменами таких «кліщів» це типовий сов. маневр, почавши від Сталінграду (Корсунь, Яси—Кишинів, Броди); попередньо його успішно стосували німці (Білосток, Київ, Менськ, Смоленськ, Умань). Фронтальний наступ це основний і найчастіший маневр в офензиві, щоб у «нищівному ударі» проламати ворожу лінію оборони (тактичним проривом уважається 15—30 км широкий і 4—12 км глибокий прорив ворожої лінії оборони; оперативним — до 50 км широкий). — Коли немає ворожої військової групи, вартої оточення, чи то коли терен не підхожий — ЧА стосувала клиновий («розсікальний») удар: у створений нищівним ударом тактичний прорив ворожої оборони кидано сильні механізовані з'єднання й вони його поширювали й поглиблювали до розмірів оперативного значення. Такий прийом стосовано при слабших ворожих силах і при відсутності ворожих сильно укріплених становищ, коли не було вже загрози, що такі розсічні клини будуть оточені й знищені ворожим протинаступом.

Оточення й знищення ворожих військ по окремих частинах це ціль офензиви. При оточенні (зчаста подвійному чи потрійному — з усе дальшими раменами охопних «кліщів»!) слід розрізняти внутрішній і зовнішній обвід (периметр) охопних рамен «кліщів»: завдання внутрішнього обводу це концентричними атаками знищувати оточеного ворога, завдання ж зовнішнього обводу — це відбивати ворожі відтяжувальні атаки з-зовні та прориви оточеного ворога (приклади таких оточувальних операцій проілюстровані битвами під Сталінградом, Корсунем-Шевченківським, Ясами-Кишиневом, Бобруйськом). Завдання авіяції тоді — це опановувати повітря (забезпечивши так своїй піхоті й танкам свободу маневрів!) й знищувати оточенців.

Особливо **вразливими дісцями у противника** (а підсвідомо — в себе!) сов. **доктрина уважає фланги й тил,** на які й слід зосереджувати власні атаки. Проти сов. оточувальних операцій німці оборонялися тим, що знищували за всяку ціну одне з-поміж охопних рамен «кліщів», при чому ЧА-ії траплялося й таке, що друге рам'я тих же «кліщів» всетаки вперто — на свою загибіль — змагало досягти запланований пункт даної охопної операції (1941 р. під Бобруйськом, в серпні 1943 р. під Харковом!).

Зустрічний бій — через невиразні й скорі зміни ситуації, переходові бойові дії й намагання обох сторін перехопити ініціятиву — вимагає великої ініціятивности нижчих командирів і виключає «плянування наперед». А якраз таке «плянування наперед» притаманне сов. військовому мисленню: ініціятива ж передбачена тільки для командувачів на найвищому щаблі, тоді як на тактичному чи навіть на оперативному щаблі — **передбачується** тільки виконування пляну, поданого згори.

Засада зосередження більших сил на вирішному відтинку і в відповідному часі обов'язує і в сов. доктрині. Змасовування сил і їх перевага повинні мати місце тільки на вирішному напрямку, зате ж їх зайва надвишка — понад вимагане «насичення» — приводить до зайвих втрат від ворожого вогню (в офензиві займають: піхотна сотня — 250 м, батальйон — 650 м, полк — 1650 м — не враховуючи тактичних резервів!). Щоб могти змасовано вводити в дію артилерію на вирішних напрямках, в ЧА було створено її стратегічні резерви — АРГК (Артиллерия — Резерв Главного Командования). Устав артилерії з 1937 р. передбачував на 1 км фронту 60—80 гармат (у 1944 р. на 1 км припадало 150—200 гармат, а під Берліном аж 670 гармат на 1 км фронту!). Подібно доручується масове стосування танків (під Сталінградом їх було 25 на 1 км, під Берліном 4000—6300), як теж — масове ведення в дію й тактичного летунства.

Осягнуту перевагу сил слід на вирішному напрямку втримати аж до кінця операції, поки не буде осягнуто заплановану ціль. Головний удар на вирішному напрямку повинен бути тричі такий силь-

ний, ніж напр. якийсь зв'язаний з ним допоміжний удар. — **Найважливіша справа в стратегії це вибрати напрямок головного удару:** а він ніраз не там, де такий удар найлегше нанести, але там, де поразка ворога — з уваги на цілість війни — найважливіша; при такому опреділенні йдеться і про завдання удару і про питання сил та засобів, що мають бути вжиті для такого удару. Чинники, що вирішують про обрання напрямку головного удару, це: 1) знищення головної ворожої сили, 2) спроможності власних сил, 3) спроможності й розташування ворожих сил, 4) здогадні протидії ворога включно з підтягненням ним резервів, 5) теренові й кліматичні догідності й перешкоди (напр. з уваги на більшу загартованість росіян на морози то ЧА свої протинімецькі офензиви виконувала здебільша взимку!). — Зате на інших, побічних напрямках слід економити свої сили.

Аж до 1942 р. втримувався розподіл складу з'єднання на: **ударну групу** (2/3—3/4 всієї частини, на вирішному напрямку) і на зв'язуючу групу («сковывающая г-а», 1/3—1/4 всієї частини, на побічних напрямках); 1942 р. знесено цей поділ, який мовляв присуджував «зв'язуючу групу» до недіяльности. Тоді ж знесено й поділ «ударної групи» на другий і третій ешельони (їх завданням було — закріпити здобутки першого ешельону «ударної групи»!); від чоти починаючи, густо ешельоновано дивізію вглиб, а це приводило до поважних втрат від ворожого вогню; то ж тоді заведено засаду: якнайбільше піхоти в першій лінії бере рівночасну участь в атаці. Ешельонування вглиб залишено тільки на корпусному й армійському щаблях.

Добившися прориву ворожої лінії, не слід втрачати темпів просування вперед. Швидке темпо тут допомагає використати час, створює непередбачені ворогом ситуації й позбавлює його ініціятиви. Темпо слід утримати і під час зв'язаної з проривом погоні за відступаючим ворогом; що більше — темпо тоді навіть слід усе збільшувати і щодо сили і щодо нагальности. Сов. стратегія підкреслює радше зростаючі на силі удари, ніж напр. блискавкові удари спочатку, як це їх воліла німецька стратегія. Тут тоді вже не може бути місця на передишки (при проривах ЧА робила 10—12 км денно; під Кіровоградом в січні 1944 р. — 22 км денно; у погоні 20—25 км денно, а вийнятково 60 км). Темпо просування тут узалежнене від швидкохідности формації — головно танко-їздної піхоти (танки — до 100 км денно) чи то механізованої піхоти. Танкові армії Маліновського в Манджурії в серпні 1945 р. проїздили 200 км денно.

Погоню слід організувати безпосередньо після прориву — при якнайдальшій ініціятиві всіх командирів — і вести погоню аж до повного знищення ворога. В погоні важливу ролю грає механізована піхота (число таких дивізій дуже збільшено тепер в СССР на кошт танкових!), авіяція й кавалерія. Буває два види погоні: 1) пряма, фронтальна — по тих самих шляхах, що ворог відступає, 2) куди успішніша паралельна — по шляхах, рівнобіжних до ворожого відступу, на те щоб, забігаючи наперед, оточувати ворожі сили й їх знищувати. — В погоні не слід затримуватися при ворожих укріплених точках чи відізольованих його групах.

Але одночасно здобутки прориву слід і закріпити. Труднощі бо тут виринають із постачанням, через типову тут самозадоволеність від успіхів: у її висліді не проводиться під час погоні належне перегруповування сил — відповідно до нових обставин — та закріплювання тилу й підтягнення резервів. Ціль війни це не якась обмежена територія, але повне знищення ворожої сили. Знищення досягається оточенням і перевагою власних зосереджених сил. Оточеного ворога знищується по частинам у серії знищувальних боїв (отже тут не може бути «Ферніхтунґсшляхт», але «Ферніхтунґсфельдцуґ»!). У випадку кількох фронтів слід починати від найважчого.

Обмежений відступ це жодне нещастя: до нього вдаються при несприятливому співвідношенні сил і тут він стільки ж оправданий, що й офензива. Подібно ж — до відступу слід вдаватися, коли при офензиві годі закріпити початкові успіхи. Це отже «маневр взад», щоб здобути свободу діяння й забезпечити дальші активні операції. Непідготованість ЧА до відступу в 1941 р. коштувала її впродовж перших 3 місяців 2 мільйони полонених, дві третини танків і три четвертини літаків. У відрізнені від німецької тактики відступу короткими скоками взад при спеціяльних арієргардних силах — ЧА відступала довгими томливими рухами. Подібно й «спалена земля» була радше актом розпуки, ніж пляновим прийомом. Відступ мусить бути організований: призначеним для спротиву ворогові частинам ЧА від 1942 р. було заборонено пробувати прориватися з оточення, але боротися до останнього. Щоб стримувати власні відступаючі частини було зформовано «заградительные отряды» (відомі ще з часів Громадянської війни, а згодом вони 1922 як ЧОН — «части особого назначения» вживалися навіть при маневрах; в вересні 1941 р. НКО наказав формувати «заградотряды» в силі 1/9 бойової сили частини — по сотні на кожен батальйон; згодом їх формовано виключно з військ НКВД).

Під **резервами** розуміється всякі ресурси: матеріяльні й духові, мілітарні й політичні. Найповажніший закид німецькій «блискавковій війні» роблять в СССР за її недоцінювання справи резервів. При стратегії зростаючої сили ударів стратегічні резерви слід постійно скупчувати в якнайбільшому числі для пізнішого підтягання до фронту, щоб забезпечити темпи запланованого просування вперед. Таку напр. функцію сповняють спеціяльні артилерійські резерви (АРГК), стратегічне летунство (АДД — Авиация Дальнего Действия) й парашутні частини (ВДВ — Воздушно-Десантные войска), з розпорядження Ставки приділювані фронтам для спеціяльних завдань.

Завдання оперативних і тактичних резервів в обороні — це протиставитися всякому ворожому проникланню й проривові, в офензиві — відбивати чи знищувати всякі ворожі протиатаки та використовувати й закріплювати здобутки чи скріплювати погоню. Основна резерва батальйону це піхотна чота з середньоважкою зброєю, розташована 300—400 м втилу, полку — піхотна сотня з середньо-важкою й протитанковою зброєю 500—600 м втилу, а для дивізії — скріплений батальйон до 1 км втилу. — Такими ж резевами служать і «заградотряди».

Сов. доктрина вимагає абсолютної єдности стратегії, доктрини, організації (себто — командування) й пляну. Тим то в противника намагається таку єдність розбити. Застосовуючи в боротьбі всі можливі засоби, так само і в військовій доктрині відкидається тут фаворизування котрогось одного роду зброї. Сов. доктрина спирається на взаємопов'язанні наземних родів зброї (піхоти, танків, артилерії й тактичного летунства), яким тільки до помочі стоять напр. военно-морські сили, стратегічне летунство, парашутні частини й партизанські загони. Тим то тут відкидають і стратегічні теорії про перевагу летунства (Довгета), танків (Фаллера) тощо. Всі роди зброї повинні бути застосовані аж до меж їх спроможностей. Характеристично, що тут — у відрізненні від США — не підкреслюється якось особливо ваги стратегічного бомблення. Зате постійно наголошується питання про взаємодію всіх родів військ — при провідній ролі наземних військ. При Генштабі таким координуванням займається Оперативне управління, в війні ж його здійснював в основному «фронт» (армійська група). **Оперативний наказ** командувачеві «фронту» розпрацьовувався на по-

дрібні накази при співучасті командувача фронту, його начальника штабу, оперативного старшини та підчинених «фронтові» командувачів танкових частин, артилерії й тактичного летунства. — Підкреслювано вагу батальйонного командира при співдії танків і артилерії з піхотою. Тактичні «повітряні армії» ВВС («Военно-Воздушные Силы») приділюються піхотним «фронтам» з відповідними зв'язковими старшинами нижчих з'єднань такого летунства при піхотних командних пунктах. В амфібійних (морсько-десантних) операціях на внутрішніх водах командує піхотний начальник, на морі ж — фльотний начальник аж до часу, доки не забезпечено успіху даної десантної операції.

Індивідуальність командувача грає ролю тільки на найвищих щаблях (командувач «фронту» має деяку оперативну свободу), від нижчих же очікується щонайвище ініціятиви тільки в виконуванні схеми, поданої згори; то ж у «непередбачених» пляном ситуаціях тут помітна безрадність. Гнучкість, ініціятивність, енерґійність у рішеннях Ставки (верховного командування) було зате помітно в другій половині німецько-совєтської війни. У відрізненні від Гітлера Сталін як начальник Ставки у всіх своїх рішеннях спирався на влучних порадах своїх військовиків: Шапошнікова, Жукова, Маліновського, Васілєвського.

Після вибуху війни (в часі 30. 6. 1941 — 19. 7. 45) Раднарком був замінений ГКО («Государственный Комитет Обороны»), складеним із 5—6 членів Політбюра ВКП(б) під керівництвом Сталіна, що 19. 7. 1941 як «маршал СССР» зайняв пост наркома оборони, а в серпні 1941 і верховного головнокомандувача збройних сил СССР. В 1941—6 рр. Сталінові безпосередньо підлягала Ставка, складена з 12—14 військовиків, яка й складала стратеґічні пляни воєнних операцій. У мирний час її місце займає Генштаб. Деякі члени Ставки одночасно були відряджувані для безпосереднього керівництва окремими операціями ЧА.

У працях міжвоєнного Генштабу та військових академіях велику ролю відограли колишні царські старшини (Шапошніков, Свєчін). Штабова праця з організаційного погляду поділена поміж низку «головних управлінь» (оперативне, розвідкове, зв'язку, організаційно-мобілізаційне, топографічне й історичне); як і в німецькому генштабі, оперетивне «ГУ» (Главное Управление) це основний відділ Генштабу, а його, (ГУО), начальник це одночасно заступник начальника штабу. ГРозвідкове Управління займається тільки військовою й повітряною розвідкою; справи протирозвідки підлягають вповні МВД. Розвиток військової доктрини доручений Історичному Управлінню (його орган — журнал «Военная мысль»).

Від командувача («руководителя») на найвищому щаблі вимагається: ініціятивности, обраховування, плянування й виношення рішень (вміння вести, тверезо оцінювати положення, влучно використовувати можливості й передбачувати розвиток подій). — На нижчих щаблях на вміння виносити рішення не звертається уваги, а зате — на виконування рішень і доручень згори: одиноке завдання польового командувача це організувати й оперативно уточнювати та розробляти плян, поданий Ставкою.

Як і в царській ще армії, **військові «документи»** поділялися спершу на накази й директиви, при чому директиви залишали виконавцеві більше свободи рішень в їх реалізації. Згодом усунено в ЧА початкову бюрократію (напр. заки наказ згори дійшов до оперативного щабля, мусів пройти 5 підписів!). **Наказ** мусить ясно ставити підчиненому його завдання і включати: 1) з'ясування бойової задачі вищого командного щабля враз із місцем і ролею даної частини в загальному пляні як теж і сусідніх частин та допоміжних родів зброї, 2) з'ясування задач дальших ешельонів вищої інстанції і співпраці з ними в ході операції, 3) з'ясування задач інших причасних родів зброї та умов співпраці з ними, 4) розподіл основної задачі даної частини на низку дальших чергових, частокових задач, що тоді складаються на цілість даної основної частини, 5) оцінку ворога, власних сил, місцевости (терену) й часу.

З мотивів збереження таємниці інколи перед важливими операціями наказ видається нижчим командувачам особисто й усно. Виключно усно даються накази від батальйонів вниз; полкові командири видають накази на місці усно, а якщо час дозволяє, — то й на письмі. — Накази на найвищих щаблях мусять включувати і вказівки на випадок можливих передбачених альтернатив. Від нижчих командирів військовий устав вимагає «докладного, своєчасного і безумовного виконування наказів».

За час війни сов. польові командування зазнали низки змін: у хвилині вибуху нім.-сов. війни були три велитенські й непрактичні «фронти» (північно-західній під Ворошиловим; західній під Тимошенком і південно-західній під Будьонним). У жовтні 1941 р. Жуков замінив Тимошенка, а Тимошенко — Будьонного. Згодом ще у 1941 р. такі польові командування поділено на: ленінградський, волховський, півн.-західній, калінінський, західній (московський), півд.-західній, південний і кавказький «фронти», що їх число й назви піднялися (найбільше було 17 таких «фронтів» або армійських груп!). В грудні 1943 р. всіх їх поперезивано на: прибалтійський, 1—3 білоруські, 1—4 українські фронти. На «фронт» звичайно складалося 5—7 армій враз із 1—2 тактичними летунськими «повітряними арміями» й спеціяльними артилерійськими й танковими формаціями. — В ширину «фронт» займав відтинок у 200—240 км, а в глибину 80 км (а як включувати його тилову зону операцій — 400 км). Командувачеві «фронту» підлягало 9—12 безпосередньо підчинених і постійно приділених командувачів. «Армії» (3—4 дивізії без проміжного щабля корпусів!) припадали вже лише оперативно-тактичні завдання. Командувач «армії» вже лише «уточнює» накази згори — в подробицях, організує комбіновану дію з резервами, кинутими в бій, проводить потрібне перегруповування й організує зцентралізоване керівництво. Командувачеві «фронтом» припадало право обирати напрямок головного удару в рамках пляну «Ставки». — Батальйонний командир вивчає ситуацію на бойовищі, уточнює групування бойової формації, розташовує свої резерви й важку артилерію та проводить необхідні перегруповування. — Сотенний командир веде особисту розвідку, уточнює ситуацію на бойовищі та організує вогонь і здобування цілів. Ген. О. Бредлі висловлювався, що 1945 р. над Ельбою американським лейтенантам дозволювано на більшу ініціятиву, ніж сов. дивізійним командувачам. — В війні піхотній сотні дозволювалося тільки три можливі формації: в лінії, в клині попереду і в клині дозаду (півколі до ворога). Після війни допущено ще й ешельонування вглиб, якщо дана сотня перебуває на флянці. Танкам в наступі приписувано зімкнутий лад груп із невеличкими лише можливими відхиленнями від визначеного напрямку, не зважаючи навіть на важкі втрати.

У практиці командирів карано власне не так за **самовільну ініціятиву**, як за неуспіх започаткованої ними на власну руку операції, і цей страх перед відповідальністю вбиває в ЧА ініціятивність командирів. Через важкі втрати в командному складі внаслідок особистого керування бойовими діями й розвідкою — в 1942 р. було дозволено полковим і дивізійним командирам керувати своїми частинами від тилу. Поруч командира важлива роля припадає його «замполітові» та начальникові штабу, який може в імені свого командира видавати накази. Польовий штаб налічує 6 відділів (оперативний, розвідковий, зв'язку, кадрів — персональний, — тилу, топографічний і допоміжних служб).

Знесені спершу **старшинські звання** царської армії почато відновлювати 1935 р. (маршалів), а всі

інші — в 1940 р. В 1940 р. заведено знову військове здоровлення старшин, а в 1942 р. відновлено висміювані давніш пагони (нараменники) й помітно піднесено побутовий добробут старшин. У чистці 1937—38 рр. зліквідовано 60—90% вищих командувачів, 90% вищих командувачів, 90% генерелів, 80% полковників і до 30 000 інших старшин (на всіх 70 000). Від 1943 р. заведено кадетські школи («суворовські» в армії, «нахімовські» в фльоті: 7—9 річні, а випускники з них ідуть тоді ще на 2 роки до старшинських шкіл!); дуже велике число воєнних старшин ще було вислано на вищі військові курси. Вік сов. генералів сьогодні куди нижчий у пересічному від віку їх західніх колеґ.

Політичну надійність і бойову мораль частин забезпечується шляхом ідеологічного політвиховання, нагляду мережею таємної поліції й терору супроти ненадійних і нездисциплінованих. Сов. вояк хоробрий, витривалий, здисциплінований, патріотичний і зарадний, хоч і далекий від сов. ідеалу в двох пунктах: політичного ентузіязму й задоволення існуючими побутовими умовами. Він воює радше в обороні власної батьківщини, ніж задля «визволювання гноблених» — і відповідно до того сов. пропаґанда кожну свою «справедливу» війну примушена представляти як «оборону перед аґресією». Під час нім.-сов. війни була спеціяльно прищіплювана «ненависть до ворога (німців)». Пропаґовану «турботу про вояка» заперечує практикована засада масових дій з їх девізою «ворог усіх перебити не в стані». Тілами власних вояків (часто з карних батальйонів!) «розміновувано» мінні поля. Успіх в бою в сов. думанні не мислимий без важких втрат у людях. Так само більш уваги присвячується в ЧА направі спорядження й машин, ніж напр. опіці над пораненими. Психічні слабі сторінки в вояка (страх — як вислід гону до самозбереження!) переборюється шляхом пропаґанди: впоювання ідеї відданости справі й батьківщині; а допомагає тут іще страх перед таємною поліцією («Смерш-ем») і публічним осудом та соромом.

Щодо ролі й форм політвиховання в ЧА та функцій замполітів авторові погляди не різняться в основному від поглядів, з'ясованих З. Бжезінським (див. «До Зброї» ч. 23/36). Проглядно в нього з'ясовано історію й ролю таємної поліції («окремих відділів», «Смерш-у») в ЧА. — Втримувати мораль серед вояцтва служать ще: загострений від 1940 р. дисциплінарний устав і устав внутрішньої служби, — що в своїх післявоєнних виданнях (1946, 1948, 1950) ще далі загострюють дотичні приписи; подібно муштрові устави піхоти з 1947 і 1948 рр. насправді дуже далеко нав'язують до засад «пруської дисципліни» (ясно, що зветься це тут «традиціями російської армії»!). Восени 1942 р. було заведено карні батальйони, кидані звичайно як «гарматне м'ясо» на безвиглядні фронтові дії. Для заохоти існує низка орденів і відзначень, роздаваних масово (10 940 «героїв СССР»; 11 мільйонів інших відзначень — порівняти до того 269 «медалів чести» та 1.400 409 інших відзначень в США за 2. світову війну!).

Бойові устави піхоти 1942—45 рр. **забороняють воякам**, навіть коли грозить смерть, **здаватися в полон.** Звідси й незацікавленість полоненими ЧА, «бо ж вони вже не можуть більше боротися». В кількох випадках (напр. під Орлом і Новгородом Сіверським) сов. літаки бомбили табори полонених червоноармійців. Число однак сов. полонених за перший рік війни сягало понад 4 мільйони.

Одна з найважливіших прикмет провідника це здібність передбачувати розвиток подій на основі марксистського вчення, а яку нібито посідав у найвищій мірі — Сталін. У практичних операціях це передбачування спирається на вірній оцінці ситуації й оминанні випадковостей. Згідно бо з марксистською теорією — ніщо не діється «випадково». Командир же повинен постійно спиратися на співвідношенні сил (своїх і ворожих) як найважливішому тут чинникові. У зв'язку з тим преважлива роля припадає розвідці (в тому й відбороненню ворожої розвідки!) в сов. військовій доктрині. До війни діяло аж кілька сов. розвідкових мереж (Комінтерну, НКВД-ІНО, армійського Розвідкового управління і морсько-фльотська). Страх однак тут перед «провокаціями» привів був до того, що напр. кількакратно було знехтовано остереження перед підготовлюваною нім. інвазією 1941 р. Сов. доктринна наказує вести розвідку перманентно й безугавно. Устав 1936 р. вимагав від кожного командира висилати власні розвідувальні групи. І справді сов. розвідка стояла високо в нім.-сов. війні.

Відповідно до того високо розвинена й техніка підступу й обманювання ворога (активна — дезінформування ворога й пасивна — маскування перед ним власних намірів та розташування). Таке маскування-обман мусять вестися за окресленим, ясним і доцільним пляном армійськими штабами. Щоб скрити напрямок головного напряму — одночасно ведено більше ударів; широко стосовано атрапи й споводні становища («танки», «літаки» на становищах!), пересування військ вночі, переодягання власних вояків у німецькі уніформи, замасковані засідки самохідної артилерії, в які заманювано німецькі танки. Маскування власних готувань уважається однією найважливіших передумов успіху. Маскування мусить бути природне, однорідне в деталях і змінне в комбінаціях. ЧА виявилася мистцем в маскуванні. За маскування важливіших споруд відповідальні сапери (піоніри). Нераз надійність маскування центрів зв'язку провірювано навіть власним спостеріганням з літаків. До маскувальних несподіванок ЧА належали «підводні мости» (на яких 30 см під поверхнею води!).

Подібно важливим співчинником успіху в бою уважається **момент заскочення** — шляхом: 1) забезпечення секретности власних замірів, 2) замаскування зосереджень і рухів, 3) активного обману «фальшивими діями й інформаціями», 4) маскування людей і машин, 5) неочікуваної переваги сил, 6) неочікуваного застосування нової зброї або тактики, 7) зручного маневру й швидкости. Характеристично, що знову ж наголос ставиться радше на «неочікувану перевагу власних сил», ніж на неочікуваність самого удару. — Дуже підкреслюється в ЧА елемент забезпечення перед заскоченням зі сторони ворога — головно ж власною розвідкою й протирозвідкою.

Щоб виключити з бою елемент випадковости, ще особливо підкреслюється **вагу готовости.** Їй допомагає якнайдальша стандартизація й упрощеність спорядження (у 1942 р. на 20 типів нім. танків — СССР зосередився на продукуванні тільки двох їх типів — «Т-34» й «ИС»; на 170 нім. типів гармат — всього декілька советських; на американських 17 типів мисливських, 23 бомбових, 15 транспортових літаків — в СССР тоді ж уживано таких же типів — 5:6:2!). Особливу вагу кладеться на вишкіл старшин і вояцтва, спертий на бойовому досвіді і якнайбільш наближений до бойових обставин. Штаб вправляється в складанні низки «варіянтів» операцій — на випадок змінених обставин наступу. Мирному вишколові старшин служать: вправи біля «піскової скрині» — полігону, конференції й семінарі, студії над мапами, оперативні схематичні гри («летучкі») та польові маневри — які зчаста якраз повторюють якусь операцію з російських і советських воєн. Але бойова підготованість вояцтва далеко не задовільна: у війні 3—4 місячний вишкіл уважався достатнім для піхоти; подібно й для інших родів зброї. У висліді ж того через брак вправи армія зазнавала важких втрат. Кращою була артилерія. Найкраще справа тут стояла в летунстві, але й тут незадовільно, як порівняти до західніх методів (70—90 годин літання на 7—9 місячному курсі для летунів ВВС, а 120 годин літання летунів стратегічного летунства АДД). Високохвалена сов. «находчівость» це часто тільки рівноваження недоліків і промахів ув офіційній підготовці чи вишколові, а — хоч звичайно дуже корисна

та необхідна — всетаки в однанковій мірі ненадійна й марнотратна.

Під запіллям (тилом) сов. доктрина розуміє не тільки постачальні, адміністративні й вишкільні функції та простір за фронтовою лінією, що його звичайно так називають в оперативному розумінні, — але весь СССР. Підкреслюється вага запілля — пов'язано з фронтовими частинами — зокрема з часів Громадянської війни. — Тил, у вужчому військовому розумінні, має заспокоювати всі потреби фронтових частин. До тилових служб залічується: постачання харчами й пальним, транспорт, зв'язок, сан.-медична служба, будова мостів і шляхів (за вийнятком фронтових!), втримування складів постачання й резерв та врешті — в разі потреби — евакуювання. Всі служби підлягають начальникові тилу. Найнижча одиниця, що має власний тил, це полк. Тил у нім-сов. війні потребував завчасної 10—15 денної підготови перед операціями. Наказ для тилу підписується командувачем, начальником штабу й начальником тилу. Не зважаючи на підкреслювану вимогу щодо централізованости тилу, теж советське — як і давніше російське— постачання це слабе місце всіх операцій. Першість у постачанні віддається стріливу й пальному (на початку 1943 р. на валховському фронті 15 дивізій впродовж 6 днів вистріляло 18 000 тонн амуниції). Хребет постачальної мережі становлять в СССР залізниці й автотранспорт; але більшість сов. піхотних дивізій впродовж усієї війни таки залишалася на кінній тязі.

Але й адміністративно-тиловий «хвіст» сов. армії куди менший він західніх (на кожних 100 000 вояків американської армії всього 23 000 беруть участь у бою; в ЧА ж їх 80 000!). Сан.-медичний персонал ЧА становить всього третину такого ж персоналу американської армії. То й куди нижчий тут поворот виздоровців до військової служби. Зате куди більше турботи присвячується вже хоча б направі вибулих машин.

Розділ Ґартгоффової книжки про застосування наземних військ ЧА зреферовуємо обширніше в наступному числі журнала.

Сов. летунство не творить одноцільного роду зброї і залежно від своїх завдань поділяється на 6 частин: 1) тактичне летунство армії (ВВС СА — Военно-Воздушные Силы Сов. Армии), 2) тактичне летунство фльоти (ВВС ВМФ — Военно-Воздушные Силы Военно-Морского Флота), 3) стратегічне далекопольотне летунство (АДД — Авиация Дальнего Действия), 4) мисливське летунство протиповітряної оборони (ИА ПВО — Истребительная Авиация), 5) парашутні частини (ВДВ — Воздушно-Десантные Войска), 6) цивільне летунство (ГВФ — Гражданский Воздушный Флот). — Крім того невелику летунську силу втримує ще Головне управління Північно-морського шляху, далі — МВД-МГБ, деяке число вишкільних літаків — ДОСААФ (Добровольное Общество Содействия Армии, Авиации и Флота), незначне число обсерваційних літаків має ще артилерія; є ще й деяке число зв'язкових літаків.

Літаки цивільного летунства приділюються в часі війни ВДВ й АДД для їх потреб. Характеристична в ЧА здисциплінованість у польотах формаціями тощо. Мисливська й штурмова авіяції організовані в: ланках (4 літаки), ескадріллях (12 літаків). Бомбовики й розвідувальники налічують тут: 3-9-32 машини. 3—4 полки творять дивізію (100—150 машин), 3—4 дивізії — корпус (350—500 машин); повітряна армія налічує 1 000—1 400 літаків. Бойова одиниця в мисливському й штурмовому летунстві це «пара» (2 літаки) і «група» (6—8 літаків). Всі нижчі формації аж до дивізії а то й корпусу включно — складаються з однорідних літаків і аж армії включають у собі різні роди (винищувачі, штурмовики, бомбовики, розвідувальники. Дві третини всього летунства СССР це летунство ВВС для підтримки наземних сил (штурмовики, винищувачі, мисливські літаки, розвідувальники). Для підтримки наступу піхоти створено навіть поняття «повітряної офензиви». Кожна «повітряна армія» служить підтримувати «фронт» (армійську групу) — у формі приділення (підчинення командирові наземних військ) чи підтримки. Тоді як командирові ескадріллі подавано, крім головної, ще й запасну ціль для заатакування, то командир «групи» не мав права міняти визначеної йому цілі нападу. Літаками керували летунияспостерігачі з землі.

Відборонювання ворожих бомбових атак на СССР це в основному задача винищувачів (мисливців) автономної ПОВ (Противо-Воздушная Оборона) а не ВВС. Винищувачі призначаються як супровід штурмових і легких бомбовиків. Полк звичайно ділиться в війні на 4 «групи», з яких одна була постійно в польоті, а одна в бойовій готовості на летовищі (звичайно 8—50 км за фронтом). Крім польотів зімкненим ладом, винищувачі ще зчаста літали «парами» на «вільні лови». Понад половина всіх польотів сов. авіяції в останній війні належить саме винищувачам. — «Штурмовикам», себто легким бомбовикам (їх звано ще «повітряна піхота», «повітряні танки»!) — другій важливій групі сов. авіяції — припадала функція підтримувати танки й піхоту в наступі (їх летовища були 15—100 км за фронтом; вони літали звичайно «ланками» — з 4 машин, або «групами» з 6 машин) Їм для охорони приділювано — звичайно на те саме летовище — на полк штурмовиків — полк винищувачів. Задача бомбової авіяції ВВС було скріплювати дію артилерії на найважливіших цілях ворожої лінії оборони. Атаки (поземі й пікувальні) проводилися зосереджено або ешелонами. Їх дію контрольовано спостеріганням із землі. То ж полкові командири, «замполіти» й начальники штабів знаходилися на наземнім стежнім пункті. Через меншу маневровість бомбовиків уживано звичайно в зімкнутих формаціях і з супроводом винищувачів. Летовища їх були 30—150 км за фронтом. Після війни дуже збільшено їх число.

В 1930-их рр. головну вагу кладено на далекодійну бомбову авіяцію (АДД) і від 1936 р. існувала окрема група ТБС (Тяжёлые Бомбардировочные Силы), що однак соромно завели в 1941 р.; їх відбудовано згодом у 1942 р.; у війні їх уживано для далеко-польотного тактичного бомблення (їх летовища були до 300 км за фронтом, для підтримки сов. партизан і для далекої розвідки. Як «18-ту повітряну армію» оцю АДД підчинено 1944 р. Ставці. Після війни і тій ділянці присвячується особливу увагу. — Парашутні ВДВ підчинені безпосередньо Міністерству оборони (від жовтня 1941 р. і переорганізовані в 1943 р.; від 1936 р. вони звалися АОН — «Армия Особого Назначения»). Хоч СССР був піоніром в ділянці парашутних військ, але великої ролі його ВДВ в війні з німцями не відіграли — через свій недостатній вишкіл. Бази парашутних військ розташовувалися ок. 150 км за фронтом і звідти їх перекидувано. Велику вагу їм призначується в погоні. Основним з'єднанням ВДВ була бриґада (3 500—4 200 люда із 4 піхотних батальйонів по 700 люда кожен та з допоміжних одиниць), озброєна автоматично зброєю, міномєтами й легкими гарматками. Після війни здвоєно числовий стан бриґади.

ПВО в середині СССР підлягає безпосередньо Міністерству Оборони; на противоповітряну оборону складається: ВНОС — Воздушное Наблюдение, Оповещение и Связь, — винищувальники ПВО (ИА ПВО — Истребительная Авиация) і ЗА ПВО (Зенитная Артиллерия ПВО). Обі останні звуться ще часом АЗО (Авио-Зенитная Оборона). Пасивна й цивільна противоповітряна оборона (Местная ПВО) підлягає МВД і координується з міліцією й протипожарною сторожею. ВНОС включає радарове спостерігання, мережу прожекторів тощо і подає: час, курс (напрямок), висоту, число та тип ворожих літаків. Активну оборону стратегічно важливих ліців ведуть винищувачі ПВО (вони уважаються елітарною частиною!), що в війні постійно патрулюють впоблизу

великих міст. — Зорганізована в батеріях і дивізіях для оборони спеціяльних пунктів зенітна артилерія ПВО не підлягає ГУ артилерії чи наземним військам (там є своя зенітна артилерія при з'єднаннях, споряджена гарматами калібру понижче 85 мм!). В війні вона не вела цільного вогню, але радше намагалася творити в повітрі «вогневу запору». Малу її видайність тепер намагаються піднести шляхом посиленого вишколу. — Допризовний летунський вишкіл молоді в СССР провадить ДОСААФ (він налічує ок. 15 мільйонів членів!). Технічна сторінка льотних умов на сов. літаках ще й нині не задовільна.

Сов. фльота — ВМФ — була підчинена НКВС (НК Вооружённых Сил) аж після війни у 1946 р.; в 1950—53 рр. знову було відновлено окреме Міністерство ВМФ, поки в березні 1953 р. його не включено в Міністерство Оборони. Сов. воєнно-морські сили складаються з: 1) наповерхньої фльоти, 2) підводної фльоти, 3) набережної артилерії, 4) внутрішніх (озерно-річкових) фльотиль, 5) морської піхоти, 6) воєнно-морських баз, 7) прибережних укріплених районів і 8) різних вишкільних, адміністративних, політичних і тилових частин.

Прибережна оборона — аж до 80 км вглиб, враз із спеціяльними районами Прибалтики, Владивостоком і Петропавловськом — належить до компетенції ВМФ: вана включує — СНиС (Службу Наблюдения и Связи), радарні установи, прибережну рухому й фортечну та зенітну артилерії, мисливське летунство, протихемічну оборону, заміновування і ґарнізони морської піхоти по фльотних базах і в спецпунктах.

Є 4 фльотні командування (фльоти: Північна, Балтійська, Чорноморська й Далекосхідня або Тихоокеанська); серед них найсильніші це Балтійська й Чорноморська фльоти; найсильніш укріплене — балтійське побережжя. Фльота в сов. доктрині служить теж тільки для підтримки дій наземних військ і для забезпечування їх флянгів та тилу від морських берегів. У зв'язку з тим тут наголошується вагу підводної війни, оборонного застосування наповерхніх суден як і поділом воєнно-морських сил на 4 окремі команди; підводні човни споряджуються шнорхелями для далеких дій. Наповерхні морські сили порівняно слабі й застарілі — вони власне й ніколи не зводили морських битов. Сов. доктрина обмежує завдання фльоти радше до «оперативних зон» ніж до знищування ворожих морських сил.

ВВС ВМФ — тактичне летунство фльоти з базами виключно на суходолі — служить для підтримки всіх родів морських операцій («поширювати оперативну зону фльоти»!); кожна з-поміж 4 фльот розпоряджає 1—2 «повітряними фльотами» летунства ВВС ВМФ.

Амфібійні операції-десанти (з піхотними чи парашутними частинами) теж розглядаються єдино як комбіновані дії для підтримки армії. Висадка (десант) складається з двох ешельонів: першого, штурмового — морської піхоти, — і другого, закріплювального, складеного із спеціяльних армійських частин.

Окремий розділ книжки присвячено проблемам сов. доктрини про боротьбу в спеціяльних умовах: в лісах і багнах, у горах, у степах і в пустині, в густозаселених місцевинах, при переходах річок, в полярних районах та вночі; тут ЧА виявила високий рівень вишколу й заправи.

У горбкуватому терені преважливою справою уважається здобуття «командних висот». Більші міста ЧА звичайно старалася взяти обхідними маневрами. Для оборони власних міст притягано й цивільне населення (Ленінград, Ростов). Помічався нахил до нічних атак окремими ударними групами. При переходах річок — щоб створити мостові причілки — ЧА звичайно вела вперті й коштовні атаки в багатьох пунктах (серед них завжди було кілька сповидних!). Сов. доктрина уважає ЧА-ю краще підготовленою для війни взимку й тому всі свої важливіші операції проводила зимою. Часто траплялося, що вояків і старшин карано за поморожения, бо уважається, що їх можна оминути. — Нічні атаки уважалися нормальними для піхоти (рідше для танків); пересування частин проводжено виключно вночі. При атакуванні Берліну атакуючим частинам густо освічувано шлях з боків і з тилу прожекторами. — Штурмові й легкі бомбові літаки не були підготовані до акцій вночі; далекопольотне ж летунство виконувало свої нальоти звичайно тільки вночі

Завдання партизан зводяться до: 1) дезорганізування ворожого тилу (переривання й нищення ліній транспорту й зв'язку та постачальних баз), 2) провокування ворожих відплатних акцій на цивільне населення, а звідти й викликування незадоволення тієї людности окупацією, 3) допомога для операцій ЧА й розвідка для неї, 4) зв'язування ворожих сил, 5) пропаганда серед народу за підтримкою для воєнних зусиль СССР, 6) відстрашування людности відплатними акціями від співпраці з ворогом, 7) ведення просовєтської пропаґанди на окупованих ворогом теренах. Діяльність компартії не обмежувалася тільки до організування й підготови протинімецьких загонів, але й до підчинення собі «самородних» партизанських загонів, посталих у висліді жорстокостей німецької адміністрації. Спорядження здобували сов. партизани від німців; скидано його й літаками. Партизанські загони оминали відкритих зударів з нім. частинами й обмежувалися здебільша до швидких маневрів і ненадійних наскоків; загони («отряды», «батальйоны» з 50—400 люда) інколи об'єднувалися в вільно пов'язані «бриґади» (з 500—5 000 люда). Дисципліна в партизанських відділах була дуже строга. — Крім загальних партизанських відділів були ще менш чисельні диверсійні групи, складені з енкаведистів і червоноармійців та висилані зі спеціяльними й розвідковими завданнями; їх тоді тримано відізольовано від місцевих партизанських загонів. Однак ЧА аж до 1942 р., коли було осягнуто контролю над партизанськими відділами, — назагал скептично ставилася до партизанських звідомлень і інформацій. Зв'язок із партизанськими загонами втримувано радіом і літаками (це останнє передбачувано ще 1922 р.!). Для літакового зв'язку розроблено цілу систему. Головні ж завдання літакового зв'язку були: 1) координування з центром (наказами, старшинами НКВД й штабу, скинутими аґентами, інколи й привоженням партизанських командирів у Москву), 2) улегшувати доставу до центру розвідкових даних, зібраних партизанами, 3) постачання партизан зброєю, радіостанціями, політичною літературою, медикаментами, 4) евакуювання ранених або старшин ЧА, що добилися з полону чи оточення до загону а були потрібні в ЧА. — Вживано ж тут різних типів літаків аж до кур'єрських, транспортових ГВФ (цивільного летунства) й літаків АДД. Останні відбули тут 7 000 польотів (включно з польотами для підтримки словацьких і юґославських партизан). До Центрального Штабу Партизанського Руху в Москві було приділено зв'язкових старшин від летунства ВВС і АДД. Такі польоти як правило відбувано вночі й вони становили інколи навіть і четвертину всіх бойових завдань летунства даного відтинку. Була тісна співдія партизан навіть із операціями ЧА (під час нім. наступів на Севастопіль, Ростов, у східній Естонії в 1944 р., на Білорусії).

Особливості тактики партизан автор з'ясовує згідно з поглядами Мікше (див. «До Зброї» ч. 15/28 за червень 1952).

В 1942 р. було видано «Сопутник партизана» як підручник для партизанської боротьби. Партизанські дії зводилися в основному до двох типів: засідок і рейдів. Успіхів партизани добивалися і в знищуванні нім. танків пляшками з запальною рідиною, палення лісу довкруги замаскованих там

танків тощо. Рейдуючий загін поділявся звичайно на 3 ешелони: бойову групу, знищувальну групу й на резерву (що часто тоді робила засідки на наспілу погоню). Всі рейди й засідки були докладно підготовлювані заздалегідь до подробиць із детальним спостеріганням (часто виконуваним дівчатами), з розділюванням докладних індивідуальних задач. Побоюючись відплати, населення як правило партизан не видавало, хоч і відчувало їх як тягар. «Сов. календар» на 1947 р. подає, що всього партизан було 200 000 у 2 145 відділах, а найбільшого насилення їх дії набрали в 1943 р.; 100 000 німецьких тилових відділів в Білорусі в 1943 р. було замало проти цих партизан; в операціях проти партизан співділо з німцями може 500 000 «collaborating Russians and Ukrainians». В самій Україні проти партизан німці вжили: 1941 р. — 50 000 «фашистських» частин, 1942 р. — 120 000, а 1943 р. — 424 000. Німецькі кур'єрські й автові шляхи були настільки нарушені, що приходилося тут послуговуватися літаками. Проти партизан німцям доводилося кидати цілі дивізії; від серпня 1942 р. питання протипартизанської боротьби німці підчинили Відділові Операцій.

Не зважаючи на свої вилúкі позитиви, Ґартгоффова книжка має й свої поважні недоліки: до них належить в першу чергу **повне промовчання національної й соціяльної проблем в сов. доктрині і в ЧА** (напр. питання національних частин чи робочих батальйонів, питання охорони кордонів СССР і «внутрішніх військ» НКВД-МВД і хоча б «національної політики» в них, питання про уповноважених МО по окремих союзних республіках та про їх компетенції), — **а далі й мобілізаційні схеми.** Ні слівцем автор не згадує й про боротьбу УПА та про зустріч із нею сов. партизан. У цих питаннях кінчиться його американський об'єктивізм. Характеристично теж, що серед поручуваного списка еміґрантських публікацій, у яких мовляв можна знайти цінні дані про сов. мілітарні питання, натрапляємо на ґазети й журнали: «Новое Русское Слово», «Посев», «Часовой», паризькі: «Российський Демократ», «Возрождение» і — **ніодного** українського... Хоч напр. совєтські українсько-мовні публікації, присвячені «визволюванні», — йому таки відомі. Гадаємо, що тут авторова «інспірація» (my wife Vera Alexandrovna!) іде таки від якихось вищих кол. І це найтраґічніше. Не тільки для українців. І того не слід спускати з ока нашим політичним чинникам, як зважити, з якого високого «благословення» книжку видано.

Але з другої сторони воно й ганьба для українських істориків і військовиків, що й досі **не опрацювали українського національного питання в ЧА й її доктрині** (напр. Червоне козацтво Примакова, українські територіяльні й кадрові частини в ЧА 1920—35 рр., харківська Школа Червоних Старшин, проблема творення українських частин у 1945 р., національна політика в ЧА й ЧФ, мобілізаційна політика в УССР тощо!). Інколи бо й годі вимагати від чужинця знання того, чого здебільша й українці-колишні совєтські старшини не завжди — знають.

О. Г.

ТАНКИ Й ТАНКОВА ПРОДУКЦІЯ В СССР

Erich Toussaint: DER PANZERKAMPFWAGEN IN DER SOWJETUNION, „Neue Zürcher Zeitung", 29. 11., 1. 12. і 2. 12. 1954.

Як показав досвід Корейської війни, то для танка з'явилися нові серйозні противники в формі порожнинної гранати (Hohlgranate) й напальмової бомби. Порожнинні стрільна, що їх вистрілюють із літаків та з протипанцерних цівок (Panzerrohr), пробивають опанцерення товщиною в 28—30 см. У запалювальній смузі напальмової бомби з її горячою 1500⁰ Ц розтоплюється «Т-34». Д-р В. Буш, кол. шеф американської комісії для воєнно-наукових дослідів за Рузвельта, ще перед трьома роками заповідав кінець великим офенсивам змасованих танкових з'єднань. Теж і скорочення совєтських витрат на військові потреби у 1953/4 бюджетному році на 3,1%, здається, підтримувало б думку тих, хто твердить, що сьогодні у танковій війні оборона має перевагу над наступом.

Невже перевагу має протитанкова оборона? Але такі висновки ще передчасні й тут слід привезти деякі обмежні ствердження. Першусього, в Кореї танки ще все таки були головною опорою всіх проривів і стосували їх північні корейанці зовсім у стилі своїх совєтських учителів: як необхідну підтримну зброю, яка діє в тісній співпраці з піхотою. Як же прийняти, — на підставі досвіду з 2-ої світової й Корейської воєн, — що в протитанковій обороні перемога над танками залишається за тим, хто здобуде перевагу в повітрі, то все воно тут зводиться до питання, хто ж матиме оцю перевагу в повітрі у майбутній війні. А совєтські літаки «МиГ-15» в Кореї оправдали себе над усякі сподівання й можна гадати, що не забракне їх і в тій якійсь найближчій війні. Їх сьогодні вже заступають навіть новими модернішими типами.

А поскільки сьогоднішня протитанкова оборона спирається на засаді порожнинної гранати, то тут теж приходиться сказати, що цей порожнинний ладунок (заряд) все ще не вільний від чималих недостатків, і то без уваги на те, як його вистрілювати: звичайною гарматою, чи безвідштовхною, ачи за допомогою ракетного погону. Головний недостаток цієї гранати це те, що вона й досьогодні залишається здебільша зброєю для рукопашної боротьби, а для стосування такої зброї вимагається дуже міцних нервів. Далі ж — дуже немила справа це розсів цієї гранати, а до того є ще й такі особливі привісні панцерні «запаски» (чи «сорочки») перед властивими опанцерювальними плитами, через яких дія отих порожнинних гранат виходить ослабленою, а то й зовсім таки зникає. Слабою сторінкою цього стрільна це, без сумніву, його надто мала початкова швидкість, а що дуже неґативно відбивається на відстанях 500—600 м (доречі, особливо рішальних у танкових боях!), а що вже говорити про відстані понад 1000 м. То ж при середніх відстанях всюди волять ще й сьогодні таки клясичну протитанкову гармату з пологою траєкторією та з нормальним панцеропробійним виповненим в середині стрільном — себто гармату самого таки танка, — а при дальших відстанях довгоцівкову гармату з високою початковою швидкістю, вбудовану на опанцереному гусенично-хідному підвізі, себто т. зв. штурмову гармату (звуть її ще «протитанковим ловцем» — Panzerjäger).

Тож воно буде цікаво кинути оком на совєтську індустрію й на тій підставі попробувати зробити висновки із цього найновішого воєннотехнічного розвитку в СССР.

21 завод в европейській частині СССР, на Уралі й у Західньому Сибірі серійно й далі випускає танки та штурмові гармати. Як правило, керують або ж бодай наглядають за цими заводами військовики. Відповідні постачально-допоміжні фабрики вирізняються особливо прекрасною згинальною технікою важких сталевих плит. Раніше в СССР воліли кованого танка, що по собі і легший і триваліший від виливного. Теж і в Німеччині тут стосовано техніку вальцювання й ковки. Але ж деякі частини танка, напр. вежу, приходиться виливати і в СССР, бож тільки в виливаному танкові можна добитися особливих гранато-сховзних форм і конструкційних кутів. Провірка цупкости панцеро-плитних стопів на полігонах проходить при як-

найвищій совісності. Нагляд за танковими заводами доволі строгий: вже від років тут майже не затруднюють чужинців. Тільки в дуже небагато цехів попали тут інженери-німці. У відрізненні від ракетної зброї, від будови підводних човнів і літаків — німці в випадку будови танків не багато могли навчити большевиків.

Переставлення промислу. Сьогоднішня продукція танків і штурмових гармат, 30—40% всієї вирібничої спроможности СССР, вистачає, щоб покрити советські й сателітні запотребування в мирному періоді. Виготовляючи ведення тих заводів, що сьогодні ефективно працюють для танкової зброї, приходиться поминути Середущий і Східній Сибір не лише через брак докладніших даних, але ще й тому, що значення таких заводів у Красноярську, Іркутську чи Хабаровську покищо не особливе, бо обидва найважливіші залізні й сталеві заводи цих далекосхідних районів — забайкальська фабрика в Петровську Забайкальському й «Амурсталь» у Комсомольську — не налажать до числа заводів-ґіґантів. Але ж у наявному процесі деяких пересунень сов. індустрії в напрямі Аляски прийдеться на дальшу мету рахуватися і з посиленішим упромисловленням цих далекосхідніх районів.

Воно майже безсумнівне, що в районах поміж західними кордонами й Середущим Сибіром (Східній Сибір приходиться, на жаль, за браком безспірних даних у цих міркуваннях поминути!) СССР розпоряджає понад п'ятьома могутніми металюрґійними промисловими комбінатами, які й творили основу сов. вирібництва танків і штурмових гармат в останній війні та випускали геть понад 50% всіх сов. опанцерених возів. Аж три таких комбінати знаходяться в районі Уралу. Так само відомо, що всі 5 комбінатів ще деякий час і після закінчення війни вповні продукували танки та аж 1946 чи найпізніш 1947 р. переставилися на випуск інших виробів, які однак постійно були якось пов'язані з програмою виробу танків. Від монтажних зоводів різняться комбінати тим, що з-зовні привозять тільки сирівці (залізну й іншу руду та вугілля), все ж інше — включно до гайок — продукують самі; очевидно, за вийнятком оптичного приладдя. В випадку чистих монтажних заводів зчаста справа мається так, що спорядження танків оптикою, радієм і зброєю продукується у власних таки поблизьких споряджувальних цехах.

Увесь СССР поділений на окремі зони виробу танків, з-поміж яких кожна повинна бути можливо самовистачальною з економічного й технічного погляду, і то так, щоб танкові чи то монтажні заводи даної зони отримували потрібну сировину, спорядження й запасні частини можливо у власній зоні. Шоб забезпечитися перед повітряними атаками, фабричні заведення належить розпорошити по всій країні. Ця система походить від померлого в 1947 р. кол. начальника танків марш. Федоренка та від технічного організатора продукції танків в останній світовій війні, а сьогоднішнього віцепрем'єра Малишева.

Фабрика вагонів у Нижньому Таґілі. Найважливіший танкобудівельний завод у 1941—45 рр. це фабрика вагонів у Нижньому Таґілі (130 км на півн.—схід від Свердловська за Уралом на високорівні, 1500 м, над р. Таґіл). Саме місто це широко розкинені баракові робітничі поселення: число мешканців тут підскочило із 160 000 у 1939 р. на 350 000. Воно власне й важко говорити тут про «місто», бо досі то муровані тут всього 3 адміністративні будинки, решта ж — включно з фабричними галями — з дерева; щолиш останньо розпочато будувати житлові доми в 3-4 поверхи; по заводах затруднено тут около 80 000 робітників.

Вагонобудівельний завод, що його було розпочато будувати ще 1931 р., розкинутий на просторі багатьох квадратних кілометрів, налічує 16 500 робітників, що працюють на три зміни; найкваліфікованіші його сили працюють у підземних головних монтажних галях. Головний цех вповні споряджений американськими й німецькими машинами. Допоміжно-постачальні цехи широко розкинені за засадами децентралізації по всій високорівні, пов'язані поміж собою електричними вузько- й нормально-колійними залізницями й затруднюють бодай щераз стільки робітників, що й централя. Перед головним входом стоїть тут на постументі позолочений танк — 30-тисячний у воєнній продукції. 1945 р. річна продукція доходила тут бодай 10 000 танків «Т-34» на всіх 80 000 за воєнні роки. 1946 р. цей завод переставився на випуск вагонів. Плян передбачував продукцію 70 000 чотири-осних вагонів — 50-тоновиків.

Танко- й тракторо-будівельний Завод «Кировец» у Челябінську під керівництвом віденського еміґранта Зальцмана уважається найбільшим заводом Челябінська й найкраще керованим підприємством СССР. Хоч на західні поняття виробльовані тут норми доволі низькі й видайність праці воєнно-полонених спеціялістів в четверо-шестеро перевищала таку ж видайність місцевих сил, то все ж завод сьогодні працює з прибутками. Він складається з великих галь, праця по яких уже далеко механізована конвеєрами й подавальними пасами тощо. Машиновий парк складається з американських машин та з сов. машин, випущених за американськими моделями. Кувальний цех, галі якого тягнуться з один км, налічує 40 75-тоннових молотів. Електромагнітними кранами підніймаються навантажені залізом 60-тоннові вагони. З технічного погляду цей челябінський завод може рівнятися з будькотрою якнайкраще спорядженою західньо-европейською фабрикою. Хоч від 1945 р. ціла низка машин тут не працює, але ж розбудівні роботи біля заводу ведуться далі.

Під час війни завод спеціялізувався в продукуванні танків «Т-34» й головно важких танків «ИСталин» I-III. Сьогодні ж він випускає річно: ок. 15 000 гусеничних тракторів із мотором Дізля в 170 кінських сил, 1 500 танків «Т-43» та ще запасні частини для танків і осі для іншого автозаводу в недалекому Міяссі.

Челябінськ, поруч Свердловська й Ґорького, належить до сов. міст із особливо швидким зростанням числа мешканців: воно тут піднялося із 273 000 у 1939 р. на 600 000, правда, враз із тими 20 карними таборами, що лежать на території міста; один такий табір належить і згаданому заводові.

«Кировський завод» у Ленінграді стояв на третьому місці щодо танкобудівництва; перед І-ою світовою війною він був відомий як «Путіловський з-д». Цей велитенський комплекс із доменними печами, вальцівними й монтажними галями, з найрізнороднішими допоміжними варстатами й власною пристанню — зосереджується в дільниці поміж Московською й Балтійською залізничними станціями. Найбільша корабельня Ленінграду «Ждановская верфь» як і завод на північ від Балтійської станції — теж належать до «Кировського заводу».

Сильно пошкоджений під час війни вогнем німецької артилерії й летунства, від 1948 р. працює цей комбінат із своїми 40 000 робітників знову повною парою. На цьому заводі й зродилися важкі типи танків «КВ-1» та «КВ-2» як теж модерніші «ИС», сконструйовані інж. Котіном. Сьогодні цей завод випускає, крім бойових кораблів, ще трактори, важкі залізничні крани, сільсько-господарські машини, лісопилки й ровери (велосипеди). Але одночасно цей завод все ще випускає щоденно декілька танків і чимале число різних частин танка (напр. колеса) для інших ленінградських танкових за-

водів. Ще від 1946 р. до його складу належала й група примусово-зобов'язаних інженерів-німців.

«Красное Зормово». В районі спливу Волги й Оки в Ґорькому (колись Нижньому Новгороді), де до революції відбувалися славетні ярмарки, розбудували большевики, ще від перших п'ятирічок почнавши, імпозантний промисловий квартал; у висліді того, населення Ґорького зросло на 644 000 в 1939 р. і на 800 000 сьогодні, при чому немалу ролю тут відіграли й примусові заслання. Ґорький сьогодні — шосте щодо величини місто СССР. Фабричний квартал на низинному лівому березі Оки це власне теж здебільша нужденні робітничі бараки.

Завод «Красное Зормово» був подуманий спершу як фабрика паровозів, але ж роками відігравав важливу ролю в програмі танкової продукції і річно випускав найменше 5 400 танків «Т-34» або «Т-43». Від 1947 р. він працює для воєнноморської фльоти, доставляючи панцерні плити й інші корабельні частини, при тому випускає й залізничні колеса, вагони, паровози та ще яких 3—4 танки щоденно. Окремий відливальний цех випускає тут тільки танкові вежі для монтажних заводів на Уралі. Завод тягнеться яких понад 3,5 км, а серед його 10 000 робітників немало політичних засланців, в тому й жінок.

Ґорьковську продукцію танків доповнює ще й відомий автозавод ім. Молотова, що то в кількох спеціяльних цехах випускає танки «Т-34», «Т-43» й «ИС».

«Уралмашзавод» у Свердловську це найважливіший центр совєтської продукції штурмових гармат. На терені Свердловська (Єкатеринбурга), що сьогодні налічує 600 000 мешканців, розташовано 7—10 карних таборів. Перед входом до «Уралмашзаводу» на цоколі поставлено штурмову гармату із підписом «1941—1945»; сьогодні цей завод із 10 000 робітників випускає нафтово-добувні помпи (насоси) й гармати. На передмісті Шило, 18 км. на схід від центру міста, вибудовано після 1944/45 р. нову частину цього ж заводу із 20 велитенськими галями. Зраз там продукують високо-тискові кітли, а згодом виробльоватимуть вагони й паровози; в разі війни завод підготовлений і на випуск танків.

Зараз у перших післявоєнних роках прийшло в СССР до надпродукції танків. По різних заводах танки стояли тижнями ба й місяцями по заводських подвір'ях і ржавіли, очікуючи транспорту. Під Ленінградом відставлювано танки в карельських лісах, а під Ґорьким вирубувано тоді в лісі просіки, щоб у них уставити танки, таки просто під деревами, тільки частково накривши їх брезентом. У висліді того СССР обнижив свою продукцію танків на 60—65%, на користь головно випуску вагонів і тракторів, бо потреби залізничного транспорту й сільського господарства в 1945—53 рр. видавалися тут особливо пекучими.

Запасні танкові заводи. Під час війни було переставлено тракторну індустрію в 70% на продукування танків. Вже від років однак її важливіші галузі знову працюють для сільського господарства, наскільки тому якось не заважає запотребування армії в тягачах для гармат. Але ж деякі свіжо збудовані під час війни фабрики вже наперед влаштовані так, щоб могти в разі потреби випускати танки.

Незвичайно важливу ролю в часі війни відіграватиме новий тракторно-танковий завод у Вороніжі. Саме місто було під час війни в 80 відс. зруйноване, а в тому й танковий завод «Красний Октябрь». Тоді як відбудова самого міста проходила доволі пиняво, то завод «Красний Октябрь» большевики відбудували в 1945-48 рр. знову й спорядили його вповні демонтованими в Німеччині машинами. Враз із «Харківським Тракторним Заводом» належав воронізький перед війною до найважливіших в СССР.

Подібне значення матиме й завод у Владимірі, місті на лінії Москва-Ґорький із 53 000 мешканців; завод почато будувати 1943 р.; у жовтні 1945 р. випущено тут 500-ий, а 1947 р. 5 000-ий трактор, щоправда, легкого типу із 8 кінськими силами. Ведеться праця над його дальшою розбудовою і, як виглядає, місцевим чинникам залежить на розрості цього заводу до міри найважливіших тракторних в СССР. В усякому разі завод спеціялізувався сьогодні вже на виріб плятформних возів із вистрільним спорядженням для легких керованих на віддаль стрілен.

В 1946—50 рр. вибудовано тракторно-танковий завод у Менську; на просторі 9 км² із 6 000 робітниками, що працюють на три зміни, це найбільший зараз завод Білорусі, що перевищатиме й новий менський автозавод.

До дальших тракторних заводів, що їх не заторкнула була війна, але тоді продукували вони танки, належить: південно-уральський в Орську та кавказький у Георгієвську. Орський завод, частини якого розкинуті по цілому місті, із своїми 5 000 робітників сьогодні знову випускає трактори.

Чимало новозбудованих тракторних заводів, мабуть, зарезервовано для сільського господарства. Так напр. бобруйський завод на Білорусі продукує трактори не тільки для України, але й для Польщі та Румунії. Новий харківський завод — сильно механізований, має ок. 2 000 одних спеціяльних працівників — продукує гусеничні трактори як тягарі для важких молотілок із іншого харківського заводу «Серп і молот». Новий завод у Запоріжжі спеціялізувався на продукцію розсівалок для штучних погноїв; новий завод у Краснодарі, подібно як і давніший у Куйбишеві, випускає легкі трактори для МТС-ів. Не вияснене питання, які завдання матимуть обидва найбільші совєтські тракторні заводи в разі війни: сталінградський і рубцовський (в районі Алтаю) «Алтайский Тракторний Завод» у Рубцовську досі розвивався порівняно повільно й випускав річно яких 15 000 тракторів. Сталінградський же завод, що то в відрізненні від харківського випускає ще й мотори, затруднює яких 4—5 000 робітників, серед яких є багато покараних «коляборантів», що то в 1941—5 рр. були на праці в Німеччині. Від 1950/1 р. можна говорити про щоденну продукцію яких 50 тракторів-бульдогів. Тракторний завод лежить у північній частині міста, після нього в напрямі на південь тягнеться завод «Красный Октябрь» а врешті завод «Красные Баррыкады», що випускає нафтодобувні вишки та гармати; увесь цей фабричний квартал простягається вздовж Волги на яких 18 км.

Вагонобудівельні заводи. До тих 6—8 тракторних заводів, що то в рамках танкобудівельної програми доповнюватимуть нижньо-тагільський, челябінський та інші комбінати-ґіганти, можна б зачислити ще деякі інші заводи, які під час війни, або ж до німецької окупації випускали виключно танки, а сьогодні переставлені на подукцію цивільного запотребування. До них належать в першу чергу заводи, що зараз серійно випускають залізничні вагони. І так сьогодні «Завод ім. Ілліча» в Маріюполі, — розбудовуваний зараз як завод-ґігант, при якому можна говорити про свого роду окреме містечко, — випускає вагони-цистерни для бензини й нафти. «Сталінозавод» у Краматорську в Донбасі випускає пульманівські вагони. Теж два інші колишні танкові заводи Донбасу — в Дружківці та в Кадіївці — сьогодні продукують вагони. Колишній танковий завод у Кірові (на півн.-схід від Ґорького) доставляє сьогодні залізничні крани; завод у Моржанську (поміж Москвою й Куйбишевом) продукує вантажні автомашини; завод у Красноармійському (на південь від Сталінграду) продукує човни-тягачі та моторові човни: колись танковий завод біля Тули випускає сьогодні вагонетки й насоси для шахтів. Колишній танковий завод у Києві-Сирці після війни перестався на

виріб мотоциклів, отримавши машини фабрики Закса з Ляйпціґу. Зате ж новий завод автомашин, вагонів і тракторів у Дніпродзержинську можна легко переставити на продукування танків.

Продукування допоміжних частин. В тих ділянках, що якось пов'язані з продуванням складових частин танків із заліза й сталі, назагал сов. індустрія впорується з усіми вимогами: напр. у випадку панцерних плит, товстих сталевих пластів, коліс для танків, гусениць, осів, веж, гайок, пружин, коліс-зубчаток, циліндрів, вентилів. Дещо скрутніша була справа з випуском панівкових ложищ у перших післявоєнних роках: дотичні заводи в Москві (Ґубна), Менську, Кадіївці, Куйбишеві й Саратові не все могли виповнити запотребування; звідси то закуповувано ті вироби леґально й нелеґально на Заході. Ґуми сьогодні подостатком, відколи нове поселення ґумового заводу в Різковому біля Курська й завод у Медвижинську біля Ростова — оба вони працюють на базі «буни» — були притягнені для заспокоювання потреб танкової продукції. Ґуми вживають у формі 40 мм товстої прокладки поміж панцерними плитами штурмових гармат, у формі вальчиків вкладати в хідний механізм танка та ще як зовнішню «сорочку» проти магнітно-порожнинних зарядів (Hafthohlladung).

Всі заводи для виробу моторів Дізеля під час війни підлягали бюрові постачання танками. В СССР вже здавна присвячувано особливу увагу розвиткові унезалежнених від кліматичних умов моторів, що працюють на тяжких оливах. Важливий тут завод ім. Леніна в Харкові та крапоткінський завод на Кубані.

Щодо постачання оптичного та радієвого приладдя то СССР все ще в великій мірі зданий на східньо-німецький промисел. Деяку ролю тут відіграють відповідні східньо-німецькі фабрики: тюрінґська «ІКА» в Зондерсгавзені, фабрика оптичного приладдя (Цайса) в Єні, «РФҐ» в Берліні-Обершиневайде та відповідна фабрика в Дрездені. Тоді як свого часу американці забрали були в свою зону з Єни 83 фахівців, то большевики вивезли звідси 270 спеціялістів і 94% всього устаткування в СССР. До того ж забрали з собою ще й дальших 30 спеціялістів із приналежних до фабрики Цайса варстатів Шотта, а які виробляли скло для Цайсових сочок. У Красноґорську, 18 км на Захід від Москви, сьогодні виробляються фотографічні сочки, медичні апарати, льорнети, окулярні скла як зрештою й оптичне приладдя для танків і літаків. Зрештою ж німецькі спеціялісти вишколювали ще совєтський персонал на шліфувальників скла для будови точного приладдя. Ще іншу фабрику Цайса розбудовано в Києві: тут працюють над стереотрубами, гарматними панорамами, прицільним приладдям протитанкових гармат та над «Ляйками» марки «Київ».

Проблема нікелю. Одиноке справді серйозне питання для СССР це справа продукування нікелю. Всупереч деяким західнім з'ясуванням воно таки не відповідає правді, нібито СССР самовистачальний в ділянці нікелю. Звідси воно й стають зрозумілими голосні останньо пачкарські історії із перепачковування нікелю з Австрії на схід. Тільки рудники нікелю в Сальмієрві біля Петсамо (їх отримав СССР після війни!) та південно-уральські в Орську-Халіловому виявляють руду, що дорівнює високовідсотковим канадійським; усі ж інші совєтські руди нікелю — вбогі на відсоток нікелю. Нікелеві гути в Петсамо, в Мончеґорську біля Мурманська, в Уфалеї (середущий Урал), в Лесопільні й Халіловому (південний Урал), післявоєнний великий завод в Усть-Каменогорську (на лінії Леніногорськ-Алма Ата) та концтабірна гута в Норільську (заполяр'я Середущого Сибіру) — не в стані виконати велетенських запотребувань СССР.

Але навіть оте скрутне положення СССР щодо постачання нікелем не може закрити істотного факту, що в разі війни гуртова спроможність совєтських 48—50 танкових заводів вистане, щоб наздігнати, чи й навіть перевищити, випуск танків у США, Англії й Франції разом взятих. В США передбачається 16, у Франції 3 фабрики для продукування танків; випуск танків в Англії стоятиме десь на половині дороги поміж американським і французьким. Американський річний плян випуску бойових возів розрахований на яких 35 000 тоді, як совєтський — на далеко понад 50 000. То ж СССР з того погляду у скрутному положенні не опиниться.

Технічні і практичні тенденції. Загальні напрямні при будові совєтських танків здавна вже відомі. Йдеться тут про той основний факт, що в СССР нераз не люблять експериментувати з новими типами танків, але волять уліпшувати ті старі типи, що себе оправдали в бою. Ще інша тенденція тут полягає в тому, щоб давати перевагу не так легше-опанцереному — а зате й швидшому — танкові, як радше спрямовувати розвиток ще далі на сильно-опанцерений танк із великою вогневою силою, при чому й не повільний. Врешті ж совєтський досвід промовляє за можливо найпростішим внутрішнім спорядженням танка й можливо простою його загальною побудовою, щоб його можна було на фронті скоро й з успіхом направляти по рухомих репаратурних варстатах. Переважають же серед сов. танків такі типи:

1) «Т-34» й «Т-43». «Т-34» це швидкий, терено-їздний танк вагою в 32 тонни, пригожий для великих оперативних рухів; споряджений 12-циліндровим тяжко-оливним мотором, що має форму «V» і при вазі 800 кг може виконати працю 600 кінських сил (раніше 500 КС) в 2 000 У) мін.; з одним затанкуванням погінного матеріялу може проїхати до 360 км і на шляхах осягає швидкість до 60 км/год.; його максимальне опанцерення — 70—75 мм; споряджений гарматою 7,62 см без надульного гальма, двома кулеметами 7,62 мм; залога — 4 особи. Хоч «Т-34» на 1—2 тонни легший від «Шермана», та нижчий він від нього всього на 40 см. Головна прикмета, за якою його можна на віддалі розрізнити від типу «ИС», це його 5 ходових коліс, над якими зовсім немає підтримних коліщат. Стверджене під час війни його слабе місце — під вежею, обстріл якого часто спричиновав зривання цілої вежі або заклепку її, пробувано усунути сильнішим чоловим опанцеренням.

Модернізований зразок «Т-34» називають ««Т-43». Це тип споряджений довгоцівковою гарматою 85 мм із надувальним гальмом, зенітним кулеметом 12,7 мм; товщина його чолового опанцерення сягає 150—160 мм. Його залога може бути збільшена до 5 осіб, куди — крім командира танка, шофера, націлювача й заряджальника — може долучитися ще й радист.

2) Типи «И(осиф) С(талин)». Із важких танків типу «КВ-1» та «КВ-2» був розвинений зчасом тип «ИС», І-ий і ІІ-ий моделі якого здебільша передано сателітам: ці типи уважно надто плоскими в буґовій частині та надто повільними як на свою вагу. Спільна прикмета всіх тих трьох моделів «ИС» це 6 ходових коліс, три підтримні коліщата над ходовими колесами, одне погінне й одне керувальне колесо — у підвіззі. Далі ж іще кидається в очі далеко вперед висунена цівка гармати з надульним гальмом. Стандартний тип це «ИС-ІІІ», вагою в 52—54 тонни, споряджений гарматою 12,2 см із умонтованим зверху танка зенітним кулеметом 12,7 мм. Супроти куди гранчастішої форми «Т-34» цей тип впадає в очі гранато-сховзним наклоном своїх опанцерювальних плит, себто куди більшою «аеродинамічністю» своєї форми. Товщину опанцерення при «ИС-ІІІ»підвищено до форми 150 мм, а в випадку гармато-щитової плити навіть до 200 мм, — при одночасному підвищенні видайности мотору Дізеля до 800 КС. Тому що гармата калібру 9 см становить горішню границю, до якої в танку можна заряджати ще без спеціяльного заряджувального механізму,

то ж большевики тут у «ИС-III» просто відділили гранату від заряду (ладунку). Теж і тереноїздність танка «ИС» дуже добра: в моделі «ИС-І» на 1 см² землі припадало тільки 0,814 кг тягару; відповідний тиск в німецьких типах «Киніґстіґер» виносив 0,900 і 1,243 кг. Для порівняння можна ще згадати, що важкий американський танк «Паттон» при своїх 800 КС і 45 тоннах споряджений одною гарматою 9 см, одною легкою зенітною гарматкою і одним кулеметом, тоді як брітанський «Центуріон» при своїх 45—50 тоннах має літаковий мотор на 635 КС і гармату 8,5 см.

3) Штурмові гармати «СУ-100» й «СУ-249». Тоді як західні держави продукували в останній війні виключно танки з вежами і ще й сьогодні тримаються такої системи, то СССР продукував ще поруч танків чимало штурмових гармат для рухомої протитанкової оборони та для артилерійської підтримки піхотних дій; у висліді того наприкінці війни тут взаємовідношення поміж танками й штурмовими гарматами було 2:1. В СССР і нині ще будують штурмові гармати. Танк може впродовж мінути повернути 2—6 разів по 360° свою вежову гармату; штурмова ж гармата — без такої вежі — має такий поворітний кут обмежений всього до 15—20° і отже для повного обернення на 360° мусить ранжувати цілим підвіззям. Через відсутність вежі зовнішній профіль штурмової гармати виходить куди присадкуватішим, хоч калібер гармати тут зчаста куди більший, ніж у танка та й сам її перед куди сильніше опанцерений (зате ж боки вже куди слабші!). Штурмова гармата стріляє із твердого становища, тоді як танк може стріляти й на ходу — і то навіть не так уже погано на відстані до 400 м.

На підвіззі танка «Т-34» сьогодні трапляються на практиці ще три типи штурмових гармат: а) доволі рідкий сьогодні «СУ-85» із гарматою 8,5 см; б) теж рідкий і сьогодні вже більш не продукований «СУ-122» із короткоцівковою гавбицею 12,2 см; в) як серійний тип змодернізована штурмова гармата «СУ-100» із протитанковою гарматою 10 см, сконструйованою 1944 р., а яка без труду пробиває опанцерення товщиною в 19 см. Її особливість це командирська вежа праворуч від гармати.

Серед важких штурмових гармат часта ще й нині — у Східній Німеччині чи Австрії навіть — «ИСУ-122» на підвіззі танка «КВ-1» (завдовжки в 6,80 м, завширшки в 3,35 м) вона має гавбицю 12,2 см. Найважча на сьогодні советська штурмова гармата це «СУ-152» — гармата 15,2 см із надульним гальмом на підвіззі того ж «КВ-1». Як стандартний важкий тип штурмової гармати зарисовується однак «СУ-249» — довгоцівкова гармата 12,2 см із надувальним гальмом, на підвіззі танка «ИС». Отже розвій штурмових гармат йде в напрямі «СУ-100» та «СУ-249».

Від штурмових гармат треба ще відрізнювати гармати на самохідній установі, себто на підвіззях танків, але ж із просторою надбудовою, хороненою панцерними плитами, а яка дозволяє обслузі на більшу свободу рухів і на кращу проглядність терену, ніж воно є в випадку штурмової гармати. Йдеться тут про рухому артилерію, стосовану в вирішних пунктах, а яка може вести вогонь і з закритої позиції. Досі запримічено в СССР — як найсерйозніші ще експерименти — вбудовування продукованої Скодою гавбиці 20,3 см на підвіззя «КВ-1».

Нові експерименти й напрямки. Та не зважаючи й на таку безперечно консервативну поставу, все ж у конструюванні советських танків помітні й модерні тенденції та експерименти. Тут треба б згадати в першу чергу про новий 75-тонновий танк із 4 моторами, споряджений довгоцівковою гарматою та 6 кулеметами, в тому двома зенітними. В випадку цього моделю слідна тенденція якось виключити «мертві кути обстрілу», що їх пробувано допоміжно обороняти вогнем із машинових пістоль крізь спостерігальні амбразури. Далі ж відомими стали ще й досліди з т. зв. «танковою черепахою», бойовим возом низької будови (всього з 1,50 м високий!), в якому шофер і стрілець лежать ницьма. Крім того випробовувано ще танки та штурмові гармати з двома вежами, але ці досліди помітнішого успіху не виявили.

В ділянці будівництва моторів тє СССР зацікавився літаковим мотором Юнкера «JUMO-233», що й справді надається краще для танка, ніж для літака. Випробовувано теж і автоматичний механізм, експериментований, напр., на німецькому «Киніґстіґер-і», але про якусь серійну будову не відомо нічого. Розвиванням модерних танкових моторів мав би займатися й завод літакових моторів ч. 82 в Москві-Тушіному. Щоб же ж збільшити терено-їздність своїх танків. в СССР пробують збільшити ширину ґусениць із 60—80 см до норми 1,20 м. Проти порожнинних гранат впроваджено панцерні пласти, товщиною декілька мм. т. зв. «запаски» чи «сорочки», що з властивими панцерними плитами сполучені окремими пружинами. Тому що в останній війні тільки командирський танк бував споряджений радіостанцією, а що в разі його вибуття із строю зараз дуже дошкульно відбивалося на цілій колоні, то ж тепер помітно скріплено спорядження танків радіостанціями. В дальшому помічається вбудовування в танк доземних цівок у дні — можна гадати, для розсівання хемічних бойових речовин. Само собою, намагаються й тут поліпшити стабілізатори, щоб могти краще стріляти гарматою на ходу, як теж і сконструювати модерні прожектори інфра-червоних променів для їзди і в темряві.

Організація танкової зброї. Згідно з оцінкою верховного командування Атлантійських збройних сил (SHAPE) у Парижі, советські наземні сили налічують 227 дивізій, а серед них на першому місці — танкові війська із 63 дивізіями; зчерги йде артилерія з 58 та піхота із 52 дивізіями. Решта ж припадає на: мотопіхотні дивізії (36), повітряно-десантні дивізії (6) та ще деякі інші з'єднання. Загальне число танків в СССР переходить далеко поза 50 000. Тут належало б іще відмітити, що кошти продукції, втримування й направи матеріялу танкової зброї є куди-куди нижчі, ніж це справа мається з літаками, які й зуживаються на багато швидше.

Советський танковий корпус (назви бо «танкова дивізія» на війні не вживається!) складається з трьох бриґад, по три батальйони кожна, а в батальйоні по 21 танкові. Доходять сюди ще: 1—2 піхотні бриґади із штурмовими гарматами, важкими мінометами й вогнеметами; артилерійський полк із гарматами 8,5 см й 15,2 см та з «катюшами». Так отже на танковий корпус складаються: 200 танків і 100 гармат, серед яких чимале число штурмових гармат, 24 протитанкові гармати й 28 зенітних гармат.

Бронетанкові «Академія ім. Сталіна» в Москві та «Академія ім. Кірова» в Ленінграді це найважливіші тут старшинські школи серед усіх 25 військових академій та вищих військово-учбових закладів. Інші ще важливіші танкові школи діють у Сальську на Кубані, у Юґовському біля Молотова (на Уралі), в Омську (Зах. Сибір) та школа штурмових гармат у Бачайці біля Ґорького. Служба в танкових частинах триває рік довше, ніж у піхоті.

Великі танкові ґарнізони і тепер зосереджені вздовж західних кордонів СССР: коло Берестя кілометрами тягнуться скупчення танкових з'єднань. У Зв'ягелі (Новгороді Волинському) й Логині біля Житомира постійно розташоване чимале число танкових дивізій; Кам'янець Подільський має великі танкові депо. Інші важливіші танкові залоги европейської частини СССР — по дивізії в кожному випадку — це: Коняково біля Тули, Мічурінськ (Козлів) та Саратов.

Зреферував **О. Ф.**

ПЕРСПЕКТИВИ МОДЕРНОЇ ВІЙНИ
PERSPEKTIVEN DES MODERNEN KRIEGES „Neue Zürcher Zeitung", 3. 12. 1954

Модерна війна з розмірами обох останніх світових воєн від цих своїх попередниць різнитиметься істотно і характером нової зброї, що стоятиме в її розпорядженні, і звідси й розмірами спричинених цією зброєю знищень. Вже саме закінчення 2-ої світової війни — зі скиненням двох атомових бомб восени 1945 р. на Гірошіму й Наґасакі — накреслило перспективи такого тотального знищення. Від того часу атомова зброя знайшла вже й тактичне застосування і сьогодні істотно визначує всяке військове плянування, навіть по малих державках, наставлених виключно на оборону.

В «Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift», 10, 1954 накреслює її редактор, оберст-дівізіонер Е. Ульманн у статті «Війна атомовою зброєю» проблеми стосування атомової зброї, а з чим без сумніву належить рахуватися в якійсь прийдешній війні супроти все дальших атомових зброєнь великодержав. На першому пляні в цій дискусії стоїть питання про те, наскільки головно застосування тактичної атомової зброї (атомових гармат тощо) впливатиме на форми ведення війни. В основному фахівці згідні в тому, що йтиметься тут тільки про ступневі зміни в веденні війни так, що й надалі слід притримуватися «клясичного складу» армій, і то головно наземних військ, і слід присвячувати якнайбільше уваги їх старанному вишколові й спорядженню. Для армії, що в разі війни стоятиме проти ворога, спорядженого атомовою зброєю, насуваються деякі консеквенції й щодо її тактичної поведінки та плянування. Щоб не послужити вдячною ціллю для атомової бомби чи гранати, належить у куди більшій мірі, ніж це було досі, оминати змасовування військ. З другої ж сторони така необхідність щодо розкинутости військ вимагає й якнайбільшої рухливости й швидкости їх дій, які й уможливлювали б творення вирішних точок оборони та рівноважили б зв'язані з децентралізацією неґативи розпорошености сил. Ця засада децентралізації й великої рухливости важлива не тільки для «безатомового» оборонця, але й для спорядженого атомовою зброєю напасника, який в свою чергу швидкими діями примушуватиме противника зосереджувати в певних районах свої сили, щоб могти їх тоді з успіхом закидати атомовими бомбами.

Нові завдання для оборони країни. Згаданий Е. Ульманн приходить до таких висновків щодо оборони Швайцарії, а частково й інших дрібних країн, що не посідають атомової зброї: здавна вже відомі засади про розкиненість військових частин, достосованість до терену, маскування, окопування й закриття треба ще тільки інтенсивніше й дбайливіше підкреслювати на кожному кроці; з другої сторони не можна спускати з ока факту, що надто велика децентралізація в небезпечній мірі послаблює обороність. Скрізь, де треба очікувати прориву противника й де отже передбачається його спинювання, там повинні бути під рукою такі здецентралізовані швидкі резерви — найкраще — змоторизовані з'єднання. Важлива роля припадає танкам в таких скорочасових твореннях вирішних пунктів оборони ще й тому, що танки можуть, напр., проїхати радіоактивно-заражений терен без небезпеки для своєї залоги вже в декілька хвилин після експлозії, — і надовго перед усякою іншою військовою частиною, — обставина дуже важлива в обличчі загрози від атомової зброї. При вишколі наземних частин слід пам'ятати, що — не зважаючи на всю цю децентралізацію — на фронті боротьба на близькі відстані мусить бути ведена з достатньою вогневою силою, бо ж тільки в висліді такого зв'язування атакуючих частин напасника внеможливлюється стосування ним атомової зброї. Така багата в різні варіянти оборонна система рухомих швидких з'єднань за передумову мусить мати ще збільшену самостійність старшин на всіх ступенях військового керівництва.

Згаданий автор — з уваги на те, що східній аґресор в обличчі факту атомової оборони цілої західньо-европейської лінії за вийнятком швайцарського відтинка може пробувати прорватися наме через Швайцарію, — пропонує й малій Швайцарії розбудувати в себе атомову зброю теж.

Охорона перед атомовими бомбами. В тому ж числі «ASch Mz» май. Ф. Кеслер розглядає на підставі англо-мовної літератури «Діяння атомової бомби» — в наслідок горячі, тиску й промінювання. У своїх виводах, присвячених охоронним заходам проти такого діяння атомової бомби, автор стверджує, що, крім згаданої вже здецентралізованости частин на фронті, технічні заходи тут залишаються в силі ті ж самі, що й колись перед «клясичною зброєю» — себто закриття й окопування. Стрілецькі ями й шанці на фронті (а підземні сховища для цивільного населення по містах!) не втратили свого значення й досі, бо ж — відповідно виконані — подають надійну охорону і перед дією горячі та тиску і перед промінюванням. Та передумовою тут залишається відповідна поведінка одиночного бійця, що мусить доповнювати ці організаційні й технічні протизаходи оборони (децентралізацію й відповідне закриття). Добитися цього це справа вишколу й відповідних роз'яснень, які мусять тут використати увесь відповідний досвід, пороблений арміями великодержав. І так напр. військово-вишкільний відділ швайцарських збройних сил уже видав відповідний устав для своїх санітарних частин про дію атомової зброї та про відповідні медично-охоронні протизаходи. Виготовляються відповідні інструкції й для військових частин. Теж і на цивільному відтинку в Швайцарії вже пороблено відповідні заходи, щоб шляхом пропаґанди серед населення й шляхом студій над найдоцільнішими протизаходами заповнити прогалину й тут; у Берні напр. засновано для того «Швайцарський союз для цивільної охорони».

Радіоактивні речовини. Крім дії горяччю й тиском, атомові гранати й бомби перш3авсе закажують місцевість іще й радіоактивними речовинами, які цей рід зброї й роблять дуже небезпечним і просто несамовитим. Така дія власне не зводиться тільки до порівняно невеликого району властивого знищення від вибуху, але — залежно від погоди й вітру — зчаста охоплюватиме доволі великий простір. Пошкодження в наслідок такого промінювання, як це їх зазнали японські рибалки на Тихому Океані в зв'язку з американськими атомовими досвідами, — оце й є власне приклад такої нелегкої для поборювання небезпеки. Очевидно, й тут треба спиратися єдино на факти і не на підступну й хитро обраховану ворожу пропаганду, яка хотіла б витворити тут психозу страху й таким чином збаламутити уявлення про справжні розміри небезпеки, підірвати довір'я для можливих і тут охоронних заходів і таким чином спаралізувати волю перетривати серед війська й серед населення.

Крім такої промінювальної дії, зв'язаної з атомовою експлозією, велику увагу присвячується ще тим окремим радіоактивним бойовим засобам (речовинам), що постають при всякому атомовому реакторові як «відпадкова речовина», і що їх можна згодом, незалежно від скидання атомових бомб, розсівати по ворожому терені подібно, як і всякі інші отруйні речовини. Особлива небезпека від них полягає в тому, що їх наявности не можна відразу ствердити людськими змисловими органами. Для цього потрібно окремих чутких мірничих приладів, що

працювали б перманентно й подавали б алярмові сиґнали, скоро тільки інтенсивність проміНювання — у зв'язку з якимсь віддаленим вибухом чи то в наслідок застосування радіоактивних бойових речовин прийме розміри, небезпечні для людського організму. Сконструювання й розставлення такого сторожового алярмного приладдя це питання, яке цікавить і військову і цивільну протиатомові оборони.

Отруйні речовини проти нервової системи. Тим, що їх важко розпізнати а порівняно просто застосувати, споріднені ці радіоактивні бойові засоби з так званими отруями проти нервової системи, стосування яких зараз вивчається шляхом експериментів по великодержавах; так отже колекція масово-знищувальних середників побільшиться ще на цілу низку доволі зрадливих примірників. Ці нервоотруйні речовини типу трільони діють убивно навіть у найдрібніших скупченнях. Перенесених у рідинному стані на місце застосування їх там розпилюють напр. так, що вибухають вбудовані в бомбу каністри з цією отруєю і при тому витворюються невидні для ока хмаринки чи випари цієї отруї. Вони діють в основному як вдихові отруї, але одночасно й більші їх краплини на шкірі можуть спричинити таку саму познаку отруєння (напр. параліч), що й вдихання цих випарів.

І тут серед охоронних протизаходів стоїть на першому місці сконструювання таких виявних приладів, які зголошували б за допомогою відповідного алярмного сиґналу навіть найдрібніший слід тих бойових речовин. Тут варт хіба відмітити, що всі ці отруї посідають одну властивість — найперше діяти на очі: вояк відчуває печення в очах, ще заки вдихне смертельну давку цієї небезпечної пари. То ж і тут одиночний боєць відповідно до того могтиме вберегтися, якщо таке печення в очах сприйме як алярмовий сиґнал і негайно надіне протигаз (протигазову маску), або ж заживе атропіни, що являється тут протиотруєю й розподілюватиметься в відповідній формі серед бійців. Важливо знати військовій частині, як і зрештою й цивільному населенню, що і радіоактивні і нерво-отруйні бойові речовини прекрасно надаються для отруювання харчових засобів чи водопостачання цілих міст. В руках окремих диверсантів чи навіть добре зорганізованої п'ятої колони вони можуть стати жахливою й дуже зрадливою зброєю. До сумних перспектив модерної війни належить і таке, що ворожі елементи й «затруювачі криниць» в середині країни зможуть підривати оборонну силу даної країни в нестрічаних іще досі розмірах.

Отже всі ці нові роди зброї ставлять оборону країни перед безліччю нових і трудних для розв'язки питань. Але виявилося, що навіть проти цих бойових речовин є протиотруї, які внеможливлюють або ж дуже утруднюють стосування цих отруй та можуть вирішно обнизити їх діяння. Це тоді, якщо в країні і в її армії не буде шляхом найрізнородніших застрашувань зламано рішеноcти оборонятися, а дотичні протизаходи й протизасоби будуть застосовані правильно й доцільно.

Згаданий Е. Ульманн закінчує: «...нарід не сміє психічно піддатися атомовому шокові. — Атомова зброя не сміє зламати нашого спротиву, ще заки її загалом введено в дію.»

Зреферував **О. Ф.**

СПОГАДИ МАРШАЛА МАННЕРҐАЙМА

«THE MEMOIRS OF MARSHAL MANNERHEIM»

Спогади маршала Маннерґайма накреслюють сильветку визначного фінляндського вояка, життя якого характеризується безупинними боями на фронтах, сильветку відданого патріота на становищі президента своєї батьківщини. Ціль життя Меннерґайма — це боротьба за збереження незалежности своєї батьківщини перед загрозою большевизму з одного й німецького нацизму з другого боку.

Майже чверть сторіччя Карл Ґустав Маннерґайм проявляє себе то в провідній ролі вояка, то ще в відповідальнішій — державного мужа. Як старшина царської армії він бере активну участь в боях з японцями (1904 р.). Перша світова війна застає його знову в рядах царської казенщини, спершу в званні полковника, а пізніш генерала. Факт підвищення Маннерґайма до ступеня генерала, і то в царській Росії, де чужинцеві не легко було добитись подібної кар'єри, вказує на його непересічні здібності. В боях з німцями і австрійцями Маннерґайм проявляє небуденну відвагу, зразкове опанування воєнної техніки та вміння стосувати її в практичних ситуаціях. В 1917 р. він стає свідком розвалу російської імперії, а далі очевидцем Жовтневої революції. 1918 р. він організує фінську білу армію, стає її мізком, паралізує всякі спроби Москви встановити в Фінляндії червоний уряд, проґаняє останні «пролетарські» загони, в наслідок чого Фінляндія стає самостійною державою. Нарід вшановує Маннерґаймові заслуги, вибираючи його реґентом країни. На новому становищі Маннерґайм докладає всіх своїх сил і знань, щоб експлуатовану дотоді Росією Фінляндію перетворити в країну, життєздатну, господарського погляду, скріпити й по змозі перевишколити її збройні сили, щоб були завжди готовими боронити фінляндських кордонів перед сусідом з «вовчим апетитом». Це йому вдається тільки частково. Кожний раз приходиться зводити йому завзяті спори з урядом, щоб виторгувати хоч мінімум на військові цілі. Тодішній фінляндський уряд, в склад якого входило багато антимілітаристських соціялістів, не все ясно оцінював ситуацію і передбачував розвиток подій. Маннерґайм однак вперто й рішуче добивався бюджетових призначень для армії й часто зводив персональні спори з керманичами держави.

Не диво, що 1939 р. застає країну не вповні підготованою до таких важливих подій. Заатакована куди сильнішим з числового погляду і першорядно озброєним наймодернішою зброєю та добре вишколеним ворогом Фінляндія опинилася в критичному положенні. І знову важке завдання припадає саме Маннерґаймові: він командує героїчною фінляндською армією, мобілізує весь народ для цієї справи й нерідко наносить ворогові тяжких ударів. Після довгих і затяжних боях Фінляндія виходить з війни переможеною країною. Вона зазнає чималих територіяльних втрат, але все ж таки залишається незалежною державою.

Вибух другої світової війни застає Фінляндію в ґуже невигідному становищі. Бувши передтим об'єктом торгів поміж Німеччиною й СССР, з вибухом цієї війни двох вчорашніх союзників Фінляндія нав'язує вимушений союз з гітлерівською Німеччиною й активно втягається в війну. Завданням фінляндських частин під командуванням Маннерґайма було відібрати загарбану большевиками в зимовій війні територію й привернути кордони з-перед 1939 р. Цю передумову Маннерґайм блискуче завершує, однак у висліді програшу Німеччини большевики вдруге обкроюють територію Фінляндії. Після заключення дуже невигідного мирового договору з большевиками маршала Маннерґайма обрано президентом держави. 1946 р., коли стан його здоров'я далі гіршав, коли вичерпувалися рештки енерґії його бурхливого життя, Маннерґайм дякує за президентське становище. Останні дні життя проводить у Швайцарії.

☆

Оці спогади маршала Маннерґайма треба оцінювати з двох аспектів: з мілітарного й політичного.

Як головнокомандувачеві збройними силами Фінляндії Маннергаймові доводиться тричі розмовляти з напасником мовою зброї. Тільки 1918 р. йому вдається вийти переможцем і тим самим вибороти незалежність країни. Зимова війна 1939-1940 рр. скінчилася, самозрозуміло, поразкою, що спричинила територіяльні втрати. Ніхто не міг очікувати від країни з 4-мільйоновим населенням більшого героїзму, самопосвяти, вояцького запалу, як це їх проявила Фінляндія віч-на-віч багато разів сильнішого ворога. Безпристрасно, холоднокровно, без найменших проявів романтичного захвату Маннергайм оцінює кожноразово ситуацію, використовує всі можливості, що з неї випливають і робить об'єктивні висновки. Як вояк з покликання він дає обширну критику всіх воєнних кампаній, в яких брав участь, а при тому не боїться самокритики. Читач його спогадів вичитає про всі причини, що склались на поразку російських військ у війні з Японією; моральний розклад, соціяльна несправедливість, магнітна сила комуністичних кличів — це ті основні чинники, що спричинили розвал російської імперії 1917 р. На цьому місці можна Маннергаймові зробити слушний закид, що він ні словом не згадує про національні прагнення народів, які входили в склад імперії.

На окрему увагу заслуговує характеристика зимової війни та совєтського вояка (1939-40 рр.). Фінляндські війська могли втриматися тільки завдяки вмілому й мудрому командуванню. Вміння маневрувати, стосування партизанської тактики й наподіваних ударів з тилів чи з флянків — це ті моменти, що дозволяли здебільша успішно протиставитись сильнішому ворогові. Зупиняючись на характеристиці совєтського вояка, Маннергайм підкреслює, що совєтське командування переціновало свої спроможності, покладаючи надто великі надії на модерну зброю та техніку. Вищих старшин ЧА Маннергайм уважає не все добрими командирами й уважає, що вони в кожній ситуації притримувались старого випрацьованого пляну і не проявляли особистої винахідливости. Простий боєць зате, — твердить Маннергайм, — це повний посвяти вояк, людина з твердою натурою, невибаглива й спосібна в найпримітивніших умовах винести все на своїх плечах.

Маннергайм не тільки вояк. Він людина, що вміє кожну створену ситуацію завчасу проаналізувати і бачити її очима політика-реаліста. На першому пляні лежить в нього інтерес свого народу. Незвичайне далекосяжне розпізнавання інколи дуже складних ситуацій, передбачування з того таких чи інших наслідків, дипломатична зручність, все те — це дуже позитивні риси Маннергайма як політика. Аж ніяк не можна закинути йому ґерманофільства в часі другої світової війни. Навпаки, він противник III-го Райху, противник нацизму не менш, ніж большевизму. Коли йдеться про поодиноких представникові III-го Райху, то Маннергайм старається бути якнайбільш об'єктивним.

В політиці Маннергайм був постійно великим прихильником сили й ненавидів політичної наївности й глупоти. Декілька сторінок своїх спогадів він присвячує на те, щоб скритикувати царя Миколу II, засуджує слабість Тимчасового уряду й особисто Керенського після Жовтневої революції. Не менш гостро критикує фінляндський уряд за байдужу поставу до реалізування оборонної програми після визвольної війни 1918 р.

Маннергайм це людина аристократичного духа, переконана в правильності свого думання і в спроможності виконати кожний взятий на себе обов'язок. Толерантний у своїй дії, бистроумний, він уперто прямує до визначеної мети. В найкритичніших хвилинах зимової й другої світової війни, не зважаючи на своє підірване здоров'я, Маннергайм залишається на своєму становищі й холоднокровно переносить може аж образливі передумови большевицьких мирових договорів. Він із задоволенням стверджує, що пролита героїчним фінляндським народом кров не пропала марно: вона зберегла респект для Фінляндії серед усіх миролюбних держав і створила підставу для самостійного існування фінської держави.

Книжка цінна з кожного погляду: вона дає обширний матеріял для читача-вояка, а щодо огляду політичних подій нашого сторіччя вносить великий вклад історичних фактів. Для сучасних політиків холодної війни, чи то політики стримування большевизму, спогади Маннергайма можуть послужити знаменитим показовим матеріялом.

І. М-н.

Маршал летунства сер Джон Слесор: СТРАТЕГІЯ ДЛЯ ЗАХОДУ

Наприкінці 1954 року появилася книжка маршала Великобританії, що вже своїм наголовком полонює увагу навіть пересічного читача. Йдеться бо про «Стратегію для Заходу» пера маршала, що від 1915 р. є активним вояком брітанських збройних сил. Маршал Слесор брав участь у першій світовій війні в Франції і на Близькому Сході, поміж обома світовими війнами повнив службу в Індії та в міністерстві повітряних збройних сил Великобританії. В 1940 р. сповняє важливу місію в США, а в 1942 р. стає заступником шефа штабу повітряних сил і рік пізніше командиром побережної оборони Великобританії. Після війни Слесор стає наступником маршала Сліпа на пості команданта Імперської школи оборони. Від 1950 року до 1953 р. він займає становище начальника штабу повітряних сил Великобританії.

Улюблена праця маршала це історія воєн. В 1936 р. він видає маленьку книжечку «Сила в повітрі і суходільні збройні сили» в якій протиставляється панівній тоді теорії Доуґета про домінацію летунських збройних сил і висуває тезу про потребу гармонійної співдії всіх родів збройних сил. В книжці «Стратегія для Заходу» автор відходить від чисто мілітарного розуміння стратегії і займається радше «великою стратегією», «політичною стратегією». Слезор здефінійовує поняття стратегії як керівництва політичними, економічними, індустрійними й збройними засобами з метою осягнути політичну мету Заходу. На 180-ох сторінках книжки автор старається з'ясувати всі ці проблеми передусім під політично-стратегічним кутом. На думку Слесора, ціль стратегії Заходу це не знищити комунізм, лише «загнати воюючий комунізм назад у його власні кордони і старатися тримати його на них». Це старі арґументи західніх політиків про «контейнмент» і «співіснування». Автор не подає кордонів СССР і треба припускатти, що йому йдеться про кордони СССР з 1939 р. «Ми не маємо — каже Слесор — Богом даної місії знищити комунізм... Комунізм починає нас інтересувати, коли він хоче опанувати інші країни шляхом зовнішнього насилля чи то шляхом внутрішньої підривної акції». Як бачимо, Слесор правильно оцінює методи комуністичної тактики, але в висновках він не спроможний скочити вище мірки згубного «контейнменту». Політичні міркування брітанського маршала дуже боязкі, а через те й стратегічні висновки не виявляють далекозорости та цілеспрямованости. Його чисто військові заключення логічні і реальні. Говорячи про засоби масового знищення, Слесор підкреслює, що в 2-ій світовій війні ними були не так воєнні дії, як газові камери і концентраційні табори. На думку Слезора російяни тут

експерти не менші за нацистів. Помилково приписує нацистам ролю вчителів для росіян, бо насправді було, мабуть, навпаки.

В розділі п. н. «Ворог» автор подає оцінку сили та спроможностей большевиків. Він остерігає Захід перед недоцінюванням ворога. СССР має перевагу не тільки в людських резервах, силі вогню й боєготовості, але й перевагу в центральному положенні, яке подає йому тактичну перевагу в разі конфлікту з сусідами. Недоліком СССР є проблема постачання та національне питання. Це останнє питання нагадує йому Австро-Угорську імперію та проблеми, які вона мала під час війни й які вирішили її долю. Автор критикує совєтську зовнішню політику, порівнюючи її з політикою Наполеона III-го, який мав часові успіхи, але через брак далекозорого пляну угробив долю Франції. На думку автора, найбільшим недоліком політики Заходу є страх перед ворогом, який її паралізує, і незгода серед союзників щодо політичної мети супроти СССР.

Війну в сучасних умовах маршал Слесор вважає безглуздям, яке не принесло б перемоги нікому. Засобами масового знищення буде не тільки атомова зброя, але кожний модерний засіб воєнної штуки. Атомова бомба, що є основною силою Заходу, це лише застрашливий засіб проти тих, хто хотів би силою накинути свою волю СССР-ові та запобіжний засіб перед світовою війною. Малі або льокальні війни це лише засоби холодної війни і для того Захід мусить удержувати сильні армії. Якби Захід відмовився від атомової зброї, то це призвело б скоріш чи пізніш до третьої світової війни і можливого програшу Заходу. Це теж причина, чому СССР так гостро і всякими засобами поборює атомову бомбу. Заборона атомової бомби мала б лише тоді глузд, якщо б заборонено вживати всієї іншої модерної зброї. З СССР можна договорюватись лише з позиції так зв. «політики сили». Перегони в озброєнні не конче ведуть до світової війни. Небезпека для Заходу в гоні до озброєння лежить у тому, щоб Захід не зброївся аж до — банкротства.

В розділах «Сила, що її нам треба» й «Головна зброя» автор подає плян організації збройних сил і зброї, яка ґарантує бойову готовість. Такою реальною силою є сьогодні бомбовик і атомова зброя Сам бомбовик не може нанести рішального удару, тому мусить мати ще мисливців та співдіяти із суходільною армією. Суходільна армія мусить бути мобільною та боєздатною. Слесор обстоює перевагу загальної військової служби над професійною армією, за якою промовляють педагогічно-суспільні мотиви. Вся штука полягає на балянсуванні бюджету поміж летунством, суходільною армією і фльотою. Основним критерієм при балянсуванні повинна бути остаточна мета ворога, проти якого прийдеться воювати, та ще власна стратегічна мета.

Европа, на думку автора, це бастіон проти комуністичної загрози. Цей бастіон можна б тримати осторонь від розгривок поміж Сходом і Заходом, якби створити «невтральний пояс» від Скандінавії почерез Німеччину аж до Чорного моря. Тоді «pax Atlantica» мав би вигляди стати довготривалим.

Р. Гасцький

В обороні господаря землі

закінчення з 25. стор.

але до нас ворог не доходить. Вже сумерком сповняємо останню прислугу раненому другові, що внаслідок поранення вмирає, й хоронимо його. Наша розвідка доносить, що всі довколишні ґарнізони заалярмовані та що курінь пограничників, відділ польської артилерії із села Харитона й піхоти з Млинів і танкові частини з Ляшок цілий день переводили облави. Партизанська ніч дозволила нам отрястися від ворожої погоні і ми, проходячи крізь ворожі застави, щасливо добилися до своїх вихідних баз.

Після бою польське населення розповідало:

— Але бандерофцуф било як мров'я і добже далі москальом по кулях. . .

Скреготали зубами й большевики, кажучи:

— Бандьори харашо стрелялі, но зачем било поджиґать сьола?

Ми не хотіли, щоб хати, збудовані кривавицею наших батьків, могли послужити нашим катам. Ця ніч і ранок, коли ми мстилися за кривди, заподіяні нашим батькам на Ярославщині жорстоким окупантом Москвою і їх сателітом режимною Польщею, завжди стоять перед моїми очима; вони нагадуватимуть і ворогові тих, хто зі зброєю в руках умів постояти за свою справу. Ми не дозволяли безкарно глумитися ворогові над нашою волею, потоптаною совєтсько-польським імперіялізмом.

ДО ЗБРОЇ

ЖУРНАЛ УКРАЇНСЬКОЇ
ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

ВИПУСК
26 39

ТРАВЕНЬ
1955

РІК
ВИДАННЯ
8

ЗМІСТ:

1. Є. Прірва: Чорне море — брама у світ 1
2. М. Богор: Нове становище в Европі 3
3. В. Демчук: Атомова енергія в індустрії 7
4. О. Г.: Стосування наземних сил в совєтській військовій доктрині 11
5. В. П. Стахів: Сім років українсько-японських взаємин . . 19
6. сотн. В. Ворон: На мандрах скелету старшинської школи УПА 23
7. Іван Чуб: Партизанський епізод 29
8. віст. І. Камінний: В гарячу днину на партизанському шляху . 31
З книжок і преси 33
Військові новини 38

Ціна одного примірника журналу «ДО ЗБРОЇ» :

Країна	Ціна
в Німеччині	1.— нм.
у Вел. Брітанії	2.— шил.
в Бельгії	12.— бфр.
в Голляндії	1.20 ґульд.
у Швеції	1.20 кср.
у Швайцарії	1.— фр.
у Франції	100.— ффр.
в США	0.50 дол.
в Канаді	0.50 дол.
в Австралії	2 шил. 6 пс.
в Арґентіні	3 пези
в Бразилії	5 крз.

Адреса В-ва: „DO ZBROJI“
MÜNCHEN 2, Karlsplaz 8/III, US-Zone Germany

Видає Місія УПА при ЗП УГВР.

Druck: Paul Müller, München 2, Hirtenstr. 15

ЗА САМОСТІЙНУ СОБОРНУ УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ

ВОЛЯ НАРОДАМ ВОЛЯ ЛЮДИНІ

ДО ЗБРОЇ

РІК ВИД. VIII — ТРАВЕНЬ 1955 — ВИПУСК 26 (39)

Є. Прірва

Чорне море – брама у світ

(В 37-му річницю вивішення жовтоблакитних прапорів чорноморської фльоти)

Тепер властиво не існує проблема доступу України до моря, так як вона існувала перед 200 роками, чи навіть ще раніше, коли українське неселення доходило до чорноморських берегів, і була постійна небезпека наскоків кочових орд, що відпихали його назад, в заліснені терени. Політично-мілітарну боротьбу російської імперії за доступ, зразу до Чорного, а згодом до Середземного моря і за створення випадових баз для дальшої експансії, **виграв український народ популяційно.** Сьогодні українці заселяють морське побережжя від устя р. Дунаю до м. Адлер на кавказькому березі (разом 1 800 км). Більша частина цього побережжя — від Дунаю аж поза Маріюпіль над Озівським морем — є південною, морською границею сьогоднішньої форми української державности — УССР.

Сьогодні питання українського моря **є питанням нашого національного визволення,** з осягненням якого воно буде автоматично розв'язане. Так стояло воно вже перед 37 роками, коли прямо чорноморська фльота вивісила українські державні прапори в портах української національної території.

В цьому питанні вимагають лише розв'я-

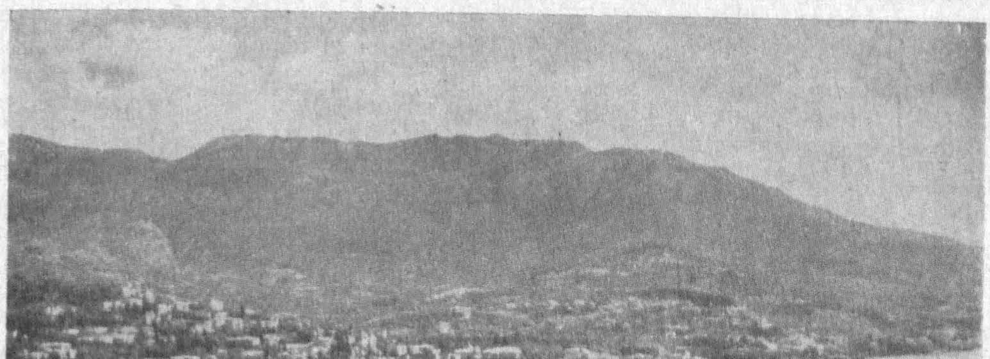

Ялта на Криму, де в лютому 1945 р. відбувалася конференція між Рузвелтом, Черчілем і Сталіном

зки ще ті заселені українцями території, які не входять в склад УССР і питання кримського півострова. **На Кримі** (територія якого виносить 26 тис. квадратових кілометрів з 1 200 000 населення) є мішане населення. За совєтським переписом населення з 1926 р. на Кримі було 714 тис. населення і жило там 179 тис. татар (25,1 %), 77 тис. українців (10,8 %), 300 тис. росіян (42 %) і решта — інші національності. Однак доказано, що ці дані про національні відносини були зфальшовані, бо вже за переписом з 1897 р. жило в Кримі 65 тис. українців, а за статистикою з 1926 р. 80 тис. населення переселено із території УССР, отже українців повинно бути багато більше.

Після війни большевики жорстоко розправилися з найбільш неспокійним населенням Криму — татарами, яких масово винищили, або виселили в різні райони СССР. На їх місце правдоподібно поселено українців, передусім з Лемківщини і Холмщини (в 1944-45 рр.). А також тепер на Крим поселюють українців, в зв'язку з будовою там зрошувального канала і у зв'язку з пляном інтенсифікувати сільське господарство на степовій частині півострова. Отже найбільш правдоподібним, що населення Криму тепер в більшості є українським і це є чи не одною з найважливіших причин, які вирішили про прилучення Криму до УССР.

Нерозв'язаним лишається ще **питання кримських татар,** які при розвалі СССР будуть повертати домів. Українська політика повинна дати їм передумови, щоб вони самі вирішили свою долю. Не йдеться тут лише про моральний бік цієї розв'язки, але це необхідне мабуть і для наладнання добросусідських, дружніх відносин з нашим південним сусідом — Туреччиною.

Далеко складніша проблема Кубані, і Підкавказзя заселеного українцями. Вона зв'язана із цілим комплексом території між Чорним і Каспійським морями, Доном і Волгою. На цьому просторі живуть козаки, росіяни і українці, а на самому підгір'ї — північно кавказькі народи. Північно-кавказькі народи як в минулому, так і тепер боряться за своє визволення і вони при розвалі російської імперії мабуть оформляться в окрему Північно-кавказьку федерацію, евентуально спільну із закавказькими народами.

Так само на решті цього простору козаки виявили державницькі стремління і створили в рр. 1917-21 козацькі республіки, що прямували до федерації, а в часі другої світової війни козацькі державницькі тенденції ще змоглися. Отже, на цьому просторі вони при розвалі СССР можуть оформитися в окрему державу. Для України вигідніше мати на сході приязну самостійну Козакію, ніж російського сусіда і тому Україна повинна підтримати державнотворчі змагання козаків.

До іншого круга проблем належить справа унормування відносин на всьому чорноморському просторі, що досі, в зв'язку з імперіялістичною політикою Росії, а опісля — СССР, були ненормальні. До Чорного моря прилягає ряд держав — Болгарія, Румунія, Україна, Козакія, Грузія і Туреччина, а якщо брати до уваги країни пов'язані з Чорним морем річковими шляхами — то ще Угорщина, Австрія (р. Дунай), Білорусь (р.Дніпро), Росія, Казахстан, Туркестан, Узбекістан і Азербайджан (система Волго-Донського і Каспійсько-Аму Дарського водного шляху). Безперечно, шо ті держави, що лучаться з Чорним морем річковими водними шляхами, можуть мати тільки справедливі вимоги, щоб так як і Дунай, були відкритими для міжнародної плавби також ріки Дніпро, Дон і Волга. Цю справу повинні урегулювати відповідні міжнародні конвенції зацікавлених народів.

Якщо йдеться про перший ряд причорноморських держав — положених безпосередньо над Чорним морем, то треба сподіватися, і до цього повинна стреміти українська політика, щоб між ними настав період довготривалого миру і дружби.

Всі чорноморські народи тепер поневолені, або загрожені (Туреччина) російським імперіялізмом і вже перший етап — визволення чи відсунення небезпеки поневолення з боку Росії — створить сприятливі політично-психологічні підстави майбутньої співпраці. До того, відсунення російської небезпеки до північних кордонів України, ще не означатиме ліквідації цієї небезпеки і це вже буде змушувати причорноморські народи, яких спільний економічний і людський потенціял буде приблизно такий великий, як Росія в етнографічних межах, бути в тісному політично-військовому союзі, щоб спільно відстоювати свою незалежність.

З хвилиною пересунення російської небезпеки на північні кордони України, Туреччина зможе багато більше присвятити уваги внутрішньому розвиткові країни і, самозрозуміло, повинна бути зацікавлена в тому, щоб ця небезпека не наблизилася знову в майбутньому.

При такій проєкції перестане існувати проблема Босфорського проливу, який прагне опанувати Росія, щоб мати випадову базу на Середземне море. Тоді також Чорне море зможе вповні виконувати ці економічні і культурні функції для всіх чорноморських країн, в тому і для України, які воно нормально повинно би виконувати. Головні економічні райони України — Донбас з кам'яним вугіллям і сіллю, Кривий Ріг і Керч — із залізною рудою, Нікопіль із зложищами мангану і інші,

положені у вигідній віддалі від Чорного і Озівського моря. Також сільсько-господарські райони України із рідким населенням (чорноморські степи), з яких Україна може продавати лишки зерна за кордон — положені якраз над морем. Це сприятиме живому товарообміні України і піднесе значення Чорного моря, що досі було радше невелике в зв'язку з політикою економічної автаркії Росії. Українська сировина мандрувала залізницями в різні промислові райони Росії для перерібки, не зважаючи на те, що залізничний транспорт дуже дорогий в порівнянні з морським, а також деяка сировина з далеких районів Росії йшла на перерібку в Україну, тоді коли її дешевше можна було купити на світових ринках, перевозячи морським шляхом. Так само в Україні плекалося цілий ряд неекономічних культур, як цитруси, бавовну, кавчуконоси тощо, хоч за зібрані на цій площі інші культури можна було б на закордонному ринку закупити багато більше цього товару. До подібних метод, щоб не підтримувати економіки СССР, удавалися і інші чорноморські країни. Напр. турецька металюрґійна промисловість працює на не кращій від криворізької залізній руді, транспортованій аж із Швеції.

Всі ці аномалії в політичному і економічному житті Східньої Европи може усунути тільки побудова над Чорним морем самостійних держав, не зв'язаних жодними анормальними зобов'язаннями супроти якихсь імперських центрів.

Союз чорноморських держав конечний, щоб боронитися перед російським імперіялізмом. Звичайно, було б ще краще, щоб майбутня російська держава, яка — віримо — буде демократична, визбулася своїх імперіялістичних традицій. Це було б корисне не тільки для сусідніх держав, що змогли б звернути свою основну увагу на направлення заподіяних російським імперіялізмом шкод і для дальшого економічного і культурного розвитку, але і для самого російського народу. Вся енерґія російського народу була імперіялістичною клікою спрямовувана на скріплювання мілітарної сили імперії і на нові завоювання. Доступу Росії до Чорного моря на нормальних основах міжнародного права (системою Волго-Донського річкового шляху) ніхто не квестіюватиме. Всякі інші потягнення чи арґументи, так тепер як і в майбутньому, треба трактувати, як намагання знову творити випадові бази для майбутніх завоювань.

Фундаментальні заложення української державности не лежать, як то залюбки для підкреслення своєї «соборности» повторюють різні наші еміґрантські стратеги і політики в трикутнику: Київ - Львів - Ужгород, (або замість Ужгороду — Чернівці) а на берегах Чорного моря. Лише на цій підставі (Чорного моря) можна розбудовувати тривалу будівлю української державности, першими поверхами якої будуть Донбас і басейн Дніпрового коліна, а Чорне море шляхом... у широкий світ!

М. Богор

Нове становище в Европі

Із ратифікацією паризьких договорів, які за оцінкою американського міністра закордонних справ Даллеса відкривають «новий розділ історії Західньої Европи», дорога для організації нової німецької армії є відкритою. І так 5 травня, в день безумовної капітуляції Третього Райху, в Бонні довершилося святочне зложення ратифікаційних документів двох останніх держав Франції і Великобританії і з цим моментом постала нова суверенна Німецька Федеративна Республіка (НФР).

Далі в часі від 7 до 12 травня уконстатувався змінений і поширений ЗЕС (Західньоевропейський Союз), до якого прийнято НФР та Італію, і в рамках якого Німеччина виставить нову армію.

Правні і політичні норми для нової німецької армії доповнює ще третій акт від 9-11 травня, а саме урочисте прийняття НФР до ОПАП-у як 15 члена. Цим дорога до американсько-німецького мілітарного союзу відкрита, дорога, яку СССР обстрілює барабанним вогнем дипломатії, мілітарних погроз та шахуванням через КНР на Далекому Сході.

Акт творення ЗЕС-у збігається із проголошенням декретів верховного совєта СССР про анулювання французько-совєтського (від 10 грудня 1944) і брітансько-совєтського (від 1942 р.) договорів про взаїмну допомогу проти відродження німецького мілітаризму та із «конференцією для справ безпеки східнього бльоку», яка відбувалася у Варшаві в травні з участю міністрів оборони і міністрів закордонних справ СССР, Польші, Чехо-Словаччини, Угорщини, НДР, Румунії, Болгарії, Албанії та делегації КНР в характері спостерігача. Мета конференції — створення східнього мілітарного бльоку в противагу ЗЕС-ові.

Західньоевропейський Союз (ЗЕС)

Західньоевропейський союз, який постав як намістка ЕОС (Европейської оборонної спільноти) наслідком домовлення в Лондоні від 3 листопада 1954 р. та паризьких угод від

23 листопада, уконстатувався 7 травня. Основниками цього союзу є сім европейських держав, а саме: Великобрітанія, Франція, 3 держави Бенелюксу, Італія та Німецька Федеративна Республіка (НФР). Первісною формою союзу був брюссельський пакт від 1948 р.,який був спрямований проти «відродження нацизму і німецького мілітаризму". Урочисте уконстатування відбулося в приміщенні брітанського посольства в Парижі. Політична директором якої став італійський адмірал Ферері та **сталий комітет озброєння** із власним секретаріятом, який має тісно співпрацювати з ОПАП-ом, щоб оминути двоторовости. Головою секретаріяту цього комітету став француз Шарль Крістофіні, який є рівночасно заступником теперішнього секретаря ЗЕС-у.

Як відомо, договір про реорганізацію ЗЕС-у покликує **Раду ЗЕС-у** зложену із міністрів за-

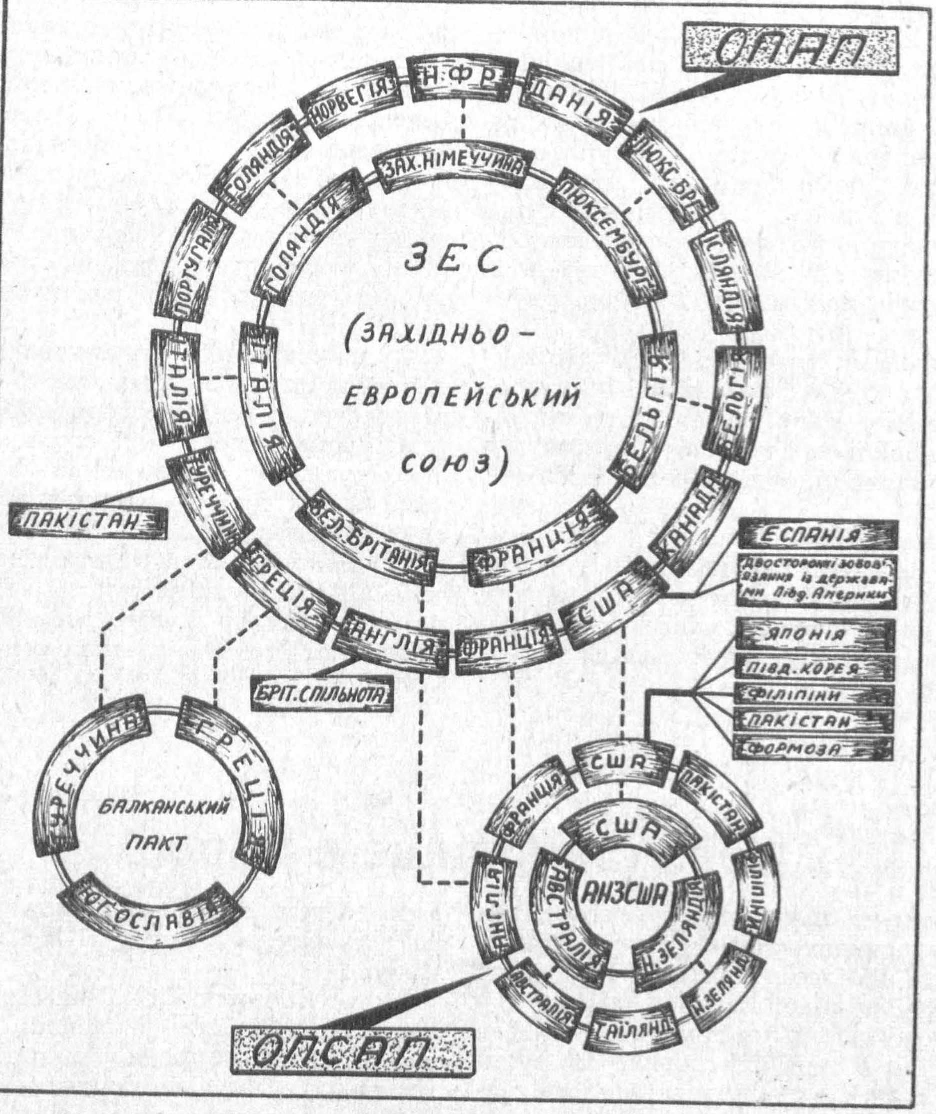

Схема пов'язання між ЗЕС, ОПАП-ом та іншими пактами країн Заходу і Азії

частина договору була вже устійнена в паризьких актах. На конституційному засіданні визначено її персональний склад. На пост **генерального секретаря** ЗЕС-у визначено бельгійця Люї Ґофена, останньо амбасадора в Анкарі, його заступниками і асистентами визначені: німець фон Еддорф та брітанець Петер Фресер. Місцем осідку генерального секретаріяту визначено Лондон. Далі створено два окремі органи для постійної співпраці ЗЕС-у із ОПАП-ом (Оганізація Північноатлантійського Пакту) з постійним осередком в Парижі а саме: **аґенцію контролі озброєння**, кордонних справ, як начального політичного органу оборонного пакту. Далі «протокол про стан збройних сил», який є складовою частиною договору, докладно визначає стан спільних збройних сил та їх організаційну структуру. Коли йдеться про НФР то стан її збройних сил в цілості підпорядкований ЗЕС-ові і ОПАП-ові (збройні сили інших держав не є всі підпорядковані) буде такий: 12 рухомих, вповні моторизованих і вивінованих сильними панцирними з'єднаннями дивізій, тактичне летунство в силі 1 300 літаків передусім з'єднання ловецькі, розвідочні та на-

земної боротьби і морська фльота обмежена до завдань оборони побережжя. Інтеґрація збройних сил буде переведена щойно на щаблі армії так, що армійський корпус підлягатиме ще національному командуванні. Коли йдеться про воєнну індустрію то тут існують для НФР обмеження, а саме: заборона продукції атомової, біологічної і хемічної зброї (АБЦ зброї). Майбутня німецька армія буде в принципі національною армією але під контролею ЗЕС-у та як цілість органічно включена до ОПАП-у.

Німеччина 15-ий член ОПАП-у

Оперативне плянування і керівництво збройними силами НФР належить, в рамках постанов атлантійської ради, до якої входить НФР, компетенції генерального штабу ОПАП-у. Німеччину в генеральному штабі заступає тепер ген. Ганс Шпайдель. Органічне включення збройних сил НФР до ОПАП-у означає, що органи ОПАП-у рішають про організаційну структуру і дислькацію німецької армії на просторі Федеративної Республіки а не німецькі чинники. Ця концепція німецької національної армії в рамках ОПАП-у виказує певні елементи інтеґрації, які характеризували пляни т. зв. «европейської армії» в ЕОС. Широка дискусія, що її викликала не опублікована брошура «Европейський вояк німецької національности» а яку тепер перевидано під заголовком «Про майбутнього німецького вояка» показує, яка еволюція зайшла у зміні поглядів. Ідея національно мішаних дивізій в ОПАП-і, яку свого часу висміяв сов. ген. Штеменко, (хоч в СССР звичайним терором і русифікаційними засобами утримується цю засаду в советській армії) в Европі не знайшла схвалення і провалилася під ударами критики самих військовиків.

На тлі боротьби за суверенність армії прийшло також до розколу в т. зв. «бюрі Блянка» неофіційному міністерстві оборони НФР. У гострому конфлікті між бюром Блянка і звільненим зі служби полк. Боґіславом фон Боніном йшлося про право диспозиції власними національними збройними силами. Фон Бонін висунув тезу, що національний інтерес НФР вимагає, щоб німецька армія боронила кордонів а не як вимагають стратеги ОПАП-у мала визначену свою ролю в рамках загального пляну ОПАП-у.

За стратегічним пляном Боніна криється політична концепція. Основні заложення її такі: становище поділеної Німеччини вимагає окремої політичної концепції, яка не конечно буде покриватися із концепцією Франції чи США. Завдання німецьких збройних сил є передусім боронити, з одного боку, кордонів НФР, бо лише оборона, як засіб має моральне оправдання, а, з другого боку, не замикати дороги до об'єднання Німеччини. Існуючі оборонні пляни, на думку Боніна, не викону-

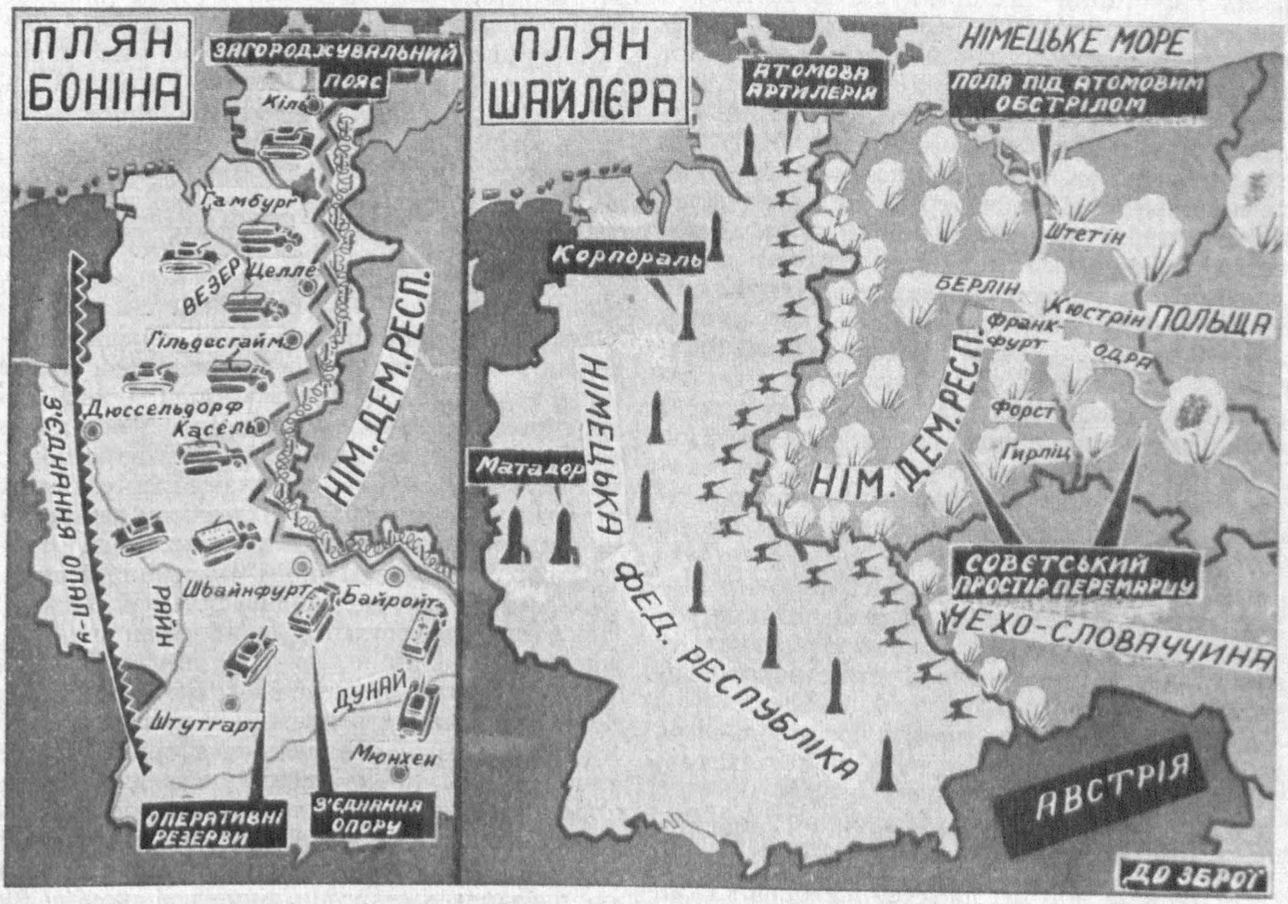

ють обох вимог. Коли німецькі збройні сили і генеральні штабовики раз будуть інтеґровані то пізніше з мілітарних причин їх не можна буде звідти витягнути. Це унеможливлює СССР згодитися на об'єднання Німеччини. Існуючі пляни перемінюють терен НФР в побоєвище. Щоб оминути ті дві головні перешкоди Бонін жадає чіткого розмежування збройних сил ОПАП-у від збройних сил НФР, тобто, повної суверенности німецьких збройних сил та сталої оборони (хоч модерної) на кордонах НФР. Йому не йдеться про побудову якоїсь «лінії Мажіно» лише про 50 км пояс рухомої оборони. З цих дефензивних завдань випливають теж і організаційні та структуральні принципи для армії, які мусять бути достосовані до оперативних вимог. Вони вирішають, шо дотеперішній поділ німецьких збройних сил на 6 танкових і 6 мот. піхот. дивізій а решта 200 000 творить самостійні армійські з'єднання різного роду зброї, від протилетунської артилерії до піонірів — це помилковий поділ, який треба змінити і залишити лише 6 танкових дивізій в ролі «пожежної сторожі в пекучих пунктах пояса збройної тами», зновуж решту збройних сил зорганізувати як «загороджувальні дивізії нового типу». В першій лінії вони були б озброєні протитанковою зброєю, протилетунською артилерією, штурмовими арматами і моторизованими протипанцирними арматами. Для дивізій ОПАП-у Бонін призначує завдання: на початку війни охорону а після відступу ролю оперативних резерв за лінією Райну.

Ген. Гойзінґер, кол. шеф операційного відділу армії, має такі замітки до цього пляну:

1. «запора» Боніна може протиставитись наступаючим танкам але її змете ворожа піхота,

2. для оборони фронту від Східного моря до Альп за клясичним воєнним поняттям треба 70 дивізій,

3. озброєння «загороджувальних дивізій» є дорожче ніж дивізій передбачених Блянком.

Незалежно від цієї дискусії американський ген. Шайлер вияснює проблему оборони Західньої Німеччини. Його концепція не в'яжеться потребою оборони терену та передбачує, з одного боку, елементарний відступ і опізнювання ворожого наступу через різного роду «їжакові редути» та мостові причілки а, з другого боку, офензивний протиудар. Шайлер оформлює завлання протиудару слідуюче:

«Нашою оперативною ціллю буде морд, а атомова експльозія нашим основним інструментом морду».

Для цієї мети ОПАП на території НФР має відповідну зброю, якою може обстрілювати терен концентрації ворожих сил. Із тактичної атомової зброї є до диспозиції: п'ять батальйонів атомових гармат (кожній по 6 гармат — калібер 28 см і радіюс дії 35 км), ракетні батальйони (ракети „Honest Johns“ калібер 72,2 см, радіюс дії 32), на віддаль керовані ракети «Корпораль» (довжина 12,19 м., калібер 76 см, радіюс дії 241 км), на віддаль керовані бомбовики «Матадор» (радіюс дії 800 км) та 600 бойових літаків озброєних тактичною атомовою зброєю.

Цю оборонну концепцію «припливів і відпливів» ген. Ґюнтер охрестив стратегією «вперед». Концепція атомової оборони не має багато прихильників в Европі. Французький ген. Жійом назвав її «стратегією самогубства». Ідея «морду» як основа стратегічного думання може бути «бумеранґом», який вбиває того, хто його кинув. СССР має не лише рівнорядну атомову зброю але є сильніший в «клясичній зброї». Передумовою успіху такої стратегії є конечність самому вдаряти наперед. Стратегія ця із ідеєю нищення належить давно до минувшини. Війна є іструментом політики. Але від американських генералів вимагається, щоб вони вміли, як треба битися а не робити політику, яку робить президент.

До армії ще далеко

Виступ на арену міжнародної політики суверенної Німеччини міняє докорінно уклад сил в західньому таборі. Німецькі збройні сили є побажані як для скандінавських країн так і для центральної Европи, бо вони тепер матимуть її як свою передню сторожу. Навіть у випадку невтралізації Німеччини стратегічне становище зміняється в користь цих країн.

Справді, покищо, окрім «касарняної поліції» НФР не має ще жадної більшої збройної сил і для виставлення їх потрібно ще найменше два роки.

Бюро Блянка передбачає, що насамперед бундестаґ ухвалить відповідні правні основи. Як перший буде розглянений т. зв. «вояцький закон», який унормує права і обов'язки вояка. Опісля прийде покликання до кадрової служби. 1/3 майбутньої армії буде кадровою, тобто вояцький стан буде їх званням. Правдоподібно, що вишкіл старшин пічнеться скоріше, бо їх спершу набиратимуть на принципі добровільности. Перші рекрути на основі закону про обов'язкову військову службу прийдуть щойно в 1957 році.

Збройні сили є лише засобом політики, а ця тепер стоїть в полоні тези, що насильними засобами, тобто атомовою війною, не дасться переформувати дотеперішнього катастрофального ладу в світі. Тому є лише один шлях «коекзистенції», розброєння та відгородження двох антагонічних світів США і СССР «санітарними кордонами», кордонами невтральних держав. Попросту, йдеться про невтралізацію усієї Західньої Европи. Пословиця каже: «людина стріляє а Бог кулі носить». Так є і з політикою.

В. Демчук

Атомова енерґія в індустрії

В попередніх статтях про атомову енерґію ми розглядали тільки її нищівну дію — її воєнне застосування. Ми ствердили, що розбиття атому дало початок новій зброї, яка внесла революційні зміни в військову техніку. Вона, ця нова зброя, змінила військову стратегію й тактику докорінно.

На зміну атомовій прийшли воднева й уранова бомби, нищівна дія яких тисячекратно перевищує нищівну дію атомових бомб, скинених наприкінці останньої світової війни на Гірошіму й Наґасакі. Відомо теж, що дуже легко сконструювати кобальтову бомбу, нищівну дію якої годі собі навіть уявити. Вистане ствердити, шо 300 кобальтових бомб (їх ще називають «самовбивними бомбами») вистачає, щоб перемінити землю в мертву планету. Політична ситуація з її маревом війни, яке повисло над світом зараз після другої світової війни, заставила наукові й технічні мізки працювати власне в тому напрямі — в напрямі якнайбільшого використання нищівної дії ядрової енерґії в першу чергу. Розбиття атому розпочало нову добу — атомову добу і то не тільки в ділянці військовій але й в індустрійній. В останніх десятьох післявоєнних роках щораз то більш уваги присвячується проблемі використання будівної дії атомової енерґії — проблемі використання атомової енерґії для індустрії. Вже цілі штаби фахівців працюють теоретично й практично над цією проблемою.

Отут постараємось коротко подати все, що досі зроблено в напрямі «запряження» атомової енерґії до праці для добра людства. Вже нині «атомовим мотором» порушується американський підводний човен «Навтілюс». Від кількох років працює в США атомова піч (ядровий реактор), покищо тільки для продукції радіоактивних ізотопів урану. Вже нині працює в СССР перша електрівня в світі, джерелом енерґії якоїї є атомова піч.

Атом — джерело енерґії

Заки перейти до названої теми, приглянемося внутрішній побудові атому, бо тоді краще можна зрозуміти процес звільнювання ядрової енерґії.

Атом, що своєю побудовою нагадує соняшну систему, складається з ядра, мікроскопійну величину якого годі собі навіть уявити, й електронів, що перебувають у вічному русі довкруги цього ядра. Саме ядро складається з двох частинок із майже однаковою масою, з яких одна, заряджена позитивним електричним ладунком називається п р о т о н, а друга електрично невтральна н е в т р о н. Протони й невтрони пов'язані між собою тзв. ядровою силою. Кожному протонові є підпорядкований один електрон, що заряджений неґативним електричним ладунком через що атом, як цілість, є електрично невтральний. Маса електрону в стані спочинку дорівнює 1/1800-ій маси протона. З уваги на те можна говорити, що маса атому є скупчена в ядрі. Кількість протонів по ядрах атомів є різна — від одного протона в найлегшому атомі, себто атомі водня, аж до 92 — в найтяжчому атомі урану. Протони надають дотичному первені хемічних властивостей а також визначають їх місце у періодичній системі первнів.

Тоді, як кількість протонів в ядрах атомів того самого первня є постійною, то кількість невтронів може бути різна. Напр. ядро нормального водня складається тільки з одного протону, а ядро його різновидности —девтерію — з одного протону й одного невтрону. Первні, ядра атомів яких складаються з однакового числа протонів алеж із різного числа невтронів називаються і з о т о п а м и. Ті останні відіграють у ядровій атомовій фізиці величезну ролю.

Хемічні явища, синтези й аналізи між двома чи й більше первнями відбуваються тільки в сфері електронної мряки, а саме ядро не бере в них жодної участи. З уваги на порівняно малі сили, шо держать електронів при ядрі, енерґія, що звільняється при хемічних реакціях, є теж порівняно мала. Тому при екзотермічній тепловій реакції спалення вуґілля, тобто реакції сполуки вугілля з киснем, з одного кілограма звільняється тільки 7 000 кільокальорій енерґії.

При розбитті ядра атому входять в дію ядрові сили, які є мільйон разів більші від електронних (сил, що держать електронів при ядрові). Ядро розпадається при тому на дві чи більше часточок, маса яких, взята разом, є на 1/1000 менша від маси того ж ядра перед розбиттям. Ця затрата матерії (маси) є мірилом енерґії, яка звільняється при розбитті ядра атому, а величину її обчисляємо при помочі формули Айнштайна $E=mc^2$ (E - енерґія m - затрачена маса, c - скорість світла).

Енерґія, звільнена при розбитті одного ядра атому є дуже мала. Вона виносить 10^{-14} Kwh Ця предрібна величина може збудити в нас сумнів щодо величини атомової енерґії,але, якшо взяти до уваги, що в одному грамі урану є аж $2{,}56 \cdot 10^{21}$ атомів, тоді цей сумнів напевно зникне.

Насправді при розбитті всіх ядер атомів одного кг маси звільняється 25,2 мільйонів Kwh, а що відповідає затраті 1 гр маси. Якшо можна було б і осталих 999 гр маси цілковито перемінити в енерґію, тоді її величина сягала б 25 мільярдів Kwh.

Атомові палива

На щастя, чи може на нещастя людства — природа наділила його одиноким природним ізотопом одного елементу, ядро якого при зударі з невтроном відповідної скорости тратить рівновагу й розпадається, а звільнена при цьому енерґія є мільйон разів більша від енерґії, що звільнюється при хемічних теплових реакціях. Цим ізотопом є ізотоп урану — **U-235,** ядро якого складається з 92 протонів і 143 нетронів. Він виступає в природі в металічному природному урані в кількості 0,7%. (решта — 99,3 % U-238. Ядро U-238 складається з 92 протонів і 146 невтронів. Як бачимо, ядра обох видів урану складається з одного і того ж числа протонів (92), через те їх хемічні властивості є однакові, а це робить неможливим відділення їх один від одного хемічними методами. Цього можна добитися тільки шляхом дуже скомплікованих і через те дорогих фізичних метод. Кошти продукції 1 кг. чисто рафінованого природного металічного урану сягають около 313.- нм, тоді як продукція 1 кг. U-235 сягають 80 750 нм. З цих коштів продукції можна собі уявити ті трудноці, що виникають при добуванні незаступного й одинокого в природі здатного до розбиття первня.

При розбитті ядра атому U-235 шляхом обстрілу його невтронами із відповідною скорістю вилітають з нього 2-3 нетрони, які при відповідних умовах можуть служити до розбиття дальших ядер атому U-235. Це може відбуватися нагло, якшо кількість U-235 дорівнює „критичній масі", тобто коли виступає явище достатніх зударів звільнених невтронів з ядрами ще нерозбитими. Тут маємо до діла з ланцюговою реакцією, яка має місце при вибусі атомової бомби.

В атомових печах (ядрових реакторах) для одержання енерґії для індустрійних цілей цей процес ланцюгового розпаду є реґульований спеціяльними засобами. Процес розпаду відбувається повільно, бо маса U-235 не перевищає «критичної маси». При зударі невтрону при дуже великій скорості з ядром урану U-238 — ядро останнього абсороує цей невтрон, —в наслідок чого постає новий штучний ізотоп урану — плютоній Pu-239, який має властивості як U-235, тобто його ядра при обстрілюванні їх нетронами розпадаються, звільняючи велику кількість енерґії і більше невтронів від тих, що то були це розбиття спровокували, — що спричинили реакцію розпаду. В загальному є можливо перемінювати уран U-238, шо виступає в природі, в новий його ізотоп який можна уживати в атомовій печі як «атомове паливо». Також уже доказано, що обстрілюванням ядер торію електронами з великою скорістю, можна перемінити його в уран U-233, що його теж буде можна уживати як «атомове паливо». Реасумуючи, можна сказати, що досі розпоряджають трьома видами «атомового палива» **U-235, U-233 і Pu-239**,. З них тільки уран U-235 виступає в поводі, але за його допомогою можна продукувати штучні «атомової палива» (уран **U-233** і **Pu-239).**

Атомова піч

Головна частина атомової печі це **ядровий реактор,** в якому «спалюється атомове паливо», тобто відбувається розбиття ядер одного з названих оце трьох ізотопів урану шляхом обстрілу їх повільними невтронами.

Дальшими складовими частинами атомової печі є:

1) **модератор,** завданням якого є зменшувати скорість звільнених при розбитті ядра невтронів;

2) **абсорбатор** (поглинач), завданням якого є реґулювати доплив струї невтронів;

3) **система охолоджування й відпроваджування тепла,** що постає в ядровому реакторові;

4) **засоби безпеки й охорони,** завдання яких є, з одного боку, при найменших аномаліях припинити реакцію розпаду, а з другого боку, охороняти обслугу й довколишнє населення перед нищівною дією радіоактивних променів які постають при розбитті ядер.

Як уже згадано, досі розпоряджають трьома видами атомового палива: природнім — **U-235** і штучними — **U-233** і **Pu-239.**

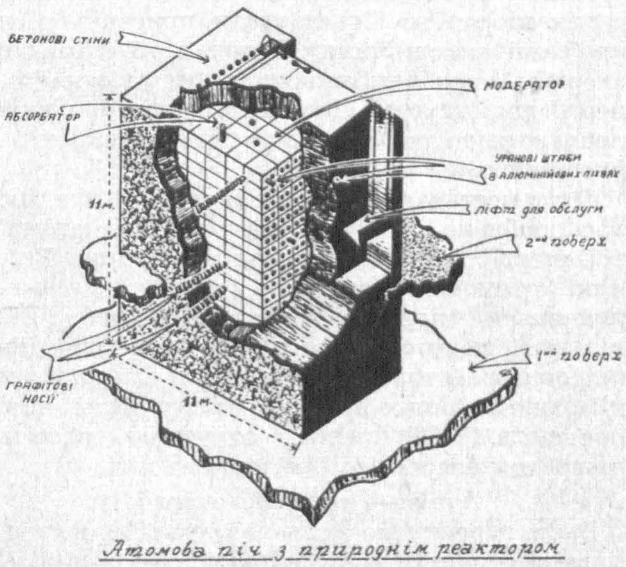

Атомова піч з природнім реактором

Атомову піч можна заладовувати, залежно від її типу, чистим, природнім металічним ураном, який містить в собі 99,3 % U-238 і 0,7 % — U-235, або тим же з домішкою інших атомових палив і то в ціпкому або рідинному виді. Найбільш уживаними тепер є уранові штаби в алюмінійових піхвах, завданням яких є, з одного боку, зберігати уран перед коррозією, а з другого, не допустити до самовільного звільнення радіоактивних газів.

Охолоджування й відпроваджування теплоти може відбуватися звичайною або важкою водою, відповідними газами (гелієм) і рі-

динними металами (мішаниною калію і натрію) Охолоджувальні засоби не сміють абсорбувати (вбирати в себе) невтронів, себто не сміють стати радіоактивними.

Реґулювання струї невтронів, а тим самим і самого ланцюгового розпаду, відбувається речовинами, які спосібні абсорбувати невтрони або зменшувати їх скорість. Цю функцію виконують модератор і абсорбатор.

Бетонові стіни товщиною в три метри на загал достатньо охороняють перед нищівною дією радіоактивних газів

Як працює атомова піч?

Розгляньмо процес, який відбувається в атомовій печі, а передусім в ядровому реакторі. В нашому прикладі розглядатимемо процес в природньому реакторові тобто такому що працює на природньому рафінованому металічному урані (99,3 % U - 238 і 0,7 % U - 235)

Щоб «затопити» в атомовій печі потрібно відповідного «сірника». Ним є повільний невтрон, скорість якого виносить 2 000 м на сек. Цей повільний невтрон, вдаряючи в ядро U-235 розбиває його на дві частини (повстають два нові елементи — барій і криптон, вага яких взята разом є менша від ваги розбитого атому). При розбитті, крім звільненої енерґії, яка виступає у виді тепла, звільнюються пересічно 2,5 невтронів, скорість яких є 40 мільйонів разів більша від скорости повільного електрону, що спричинив розбиття. Ця скорість виносить 80 мільярдів м на сек. Якщо б атомовим паливом служив тільки U - 235, тоді звільнені невтрони могли б розбивати інші ядра того ж урану й наступило б явище ланцюгової реакції. При надмірній кількості U - 238, ядра якого не розбиваються, а навпаки — поглинають скорих невтронів,ця реакція заникає. Щоб її вдержати застосовано «трюк» а саме: скорих невтронів безпосередньо після їх звільнння з розбитих ядер U - 235 скеровується у відповідне середовище -медюм яке й зменшує їх скорість. Таку функцію виконує модератор. Невтрони з відповідно зменшеною скорістю вникають знову в уранові штаби і вже як повільні невтрони розбивають ядра U - 235. Модераторами можуть бути **графіт і важка вода.**

Отак уже від років працює природний реактор в Brookhaven National Laboratory, США. Цей студійний реактор служить для продукції радіоактивних ізотопів, але не як джерело теплової енерґії. Релятивна втрата невтронів у цього типу реакторові є тим більша, що більшим є співвідношення поміж загальною поверхнею уранового палива й його повним об'ємом.

Найважливіше явище в ядровому реакторові є енерґія, шо в виді тепла звільнюється при розбитті ядер. Вона розгріває уранові штаби й мусить бути відпроваджена і то не тільки тому, шоб її згодом використати для різних індустрійних цілей, але й тому, щоб запобігти заникненню ланцюгової реакції, бо із збільшенням температури зростає скорість невтронів а тим самим збільшується поглинання скорих невтронів ураном U - 238.

В загальному можемо сказати, що в природньому реакторові ланцюгова реакція є самостабілізуюча. Зі збільшенням температури зростає скорість невтронів через що збільшується їх поглинання й тим самим сповільнюється ланцюгова реакція як і навпаки.

Модератором у природньому реакторові в Brookhaven є графіт. Він має форму великої кістки, яка складається з 60 000 різних трьох вимірних форм різної величини. Цю кістку поземо вздовж і повперек перехрещують відповідні величини канали, в яких приміщено уранові штаби в алюміньйових піхвах, якими циркулює охолоджувальний середник. Щоб вповні заладувати реактор потрібно кілька тонн урану.

Ланцюгова реакція в цілому є опанована а чи то реґульована абсорбатором (поглиначем) невтронів: в реакторі в Brookhaven абсорбатором є штаби з борової сталі, які за допомогою відповідного устаткування, порушуваного електромоторами можуть опускатися в реактор і вийматися з нього відповідними доземими каналами. Дію абсорбатора можна порівняти з бібулою. Бор абсорбує невтрони і тим самим частково або й вповні припинює ланцюгову реакцію, яка після витягнення абсорбатора автономно продовжується. Це витягання й опускання абсорбатора можемо порівняти з відкриванням і примиканням піддувала в звичайній огрівальній печі.

Циркуляція охолоджувального середника відбувається за допомогою відповідних помп і компресорів.

Типи ядрових реакторів

На сьогодні в лабораторіях збудовано вже 12 різних типів реакторів, з яких одначе тільки мала частина може дати початок великому реакторові до здобування енергії для індустрійних цілей.

Повище оце було описано будову й дію т.зв. природного реактора, що працює на природньому металічному урані і з повільними невтронами. Такий реактор вже від років працює в США в Brookhaven National Laboratory. Правда, його завданням не є продукція теплової енерґії а лише радіоактивних первнів, але легко можна собі уявити, що енерґію, яка в формі тепла звільнюється в реакторі можна використати для порушування парових машин чи турбін.

Є реактор, що працює тільки на чистому U - 235 з швидкими невтронами. В цього типу реакторах немає модератора як теж охолоджувальна система є куди простіша.

Крім «повільних, природних» реакторів, що працюють на природнім металічнім урані з повільними невтронами, і «швидких, збагаче-

них» реакторів, що працюють на природному урані, збагаченому ураном U - 235 чи Pu - 239, з швидкими невтонами існують ще посередні типи реакторів. Ті останні й дадуть початок великому індустрійному реакторові.

« Індустрійний » реактор

Індустрійний реактор мусить відповідати двом головним вимогам: він мусить бути безпечним, тобто не сміє загрожувати довколишньому населенню чи то в наслідок експльозії а чи радіоактивности, навіть тоді, коли б недописали засоби реґулювання й безпеки, і мусить з господарського погляду оплачуватись.

Над першою вимогою ведеться фахова дискусія поміж фахівцями США й Великобрітанії хом розбиття ядер первинного ладунку й продукції нового атомового палива Pu - 239, і то в кількості, що дорівнюватиме принаймні кількості первинного ладунку (тут для кращого зрозуміння слід пригадати, що природний металічний уран складається з 99,3% U - 238, ядра якого не розбиваються, але абсорбуючи один невтрон перемінюються в ізотоп Pu - 239, ядра якого вже можна розбивати) .Теоретично в одній фазі праці атомової печі буде можна випродукувати Pu - 239 більше від первинного ладунку. Отак можна буде використати природний уран майже вповні. Надвишку Pu - 239 можна буде вжити як первинний ладунок в інших реакторах.

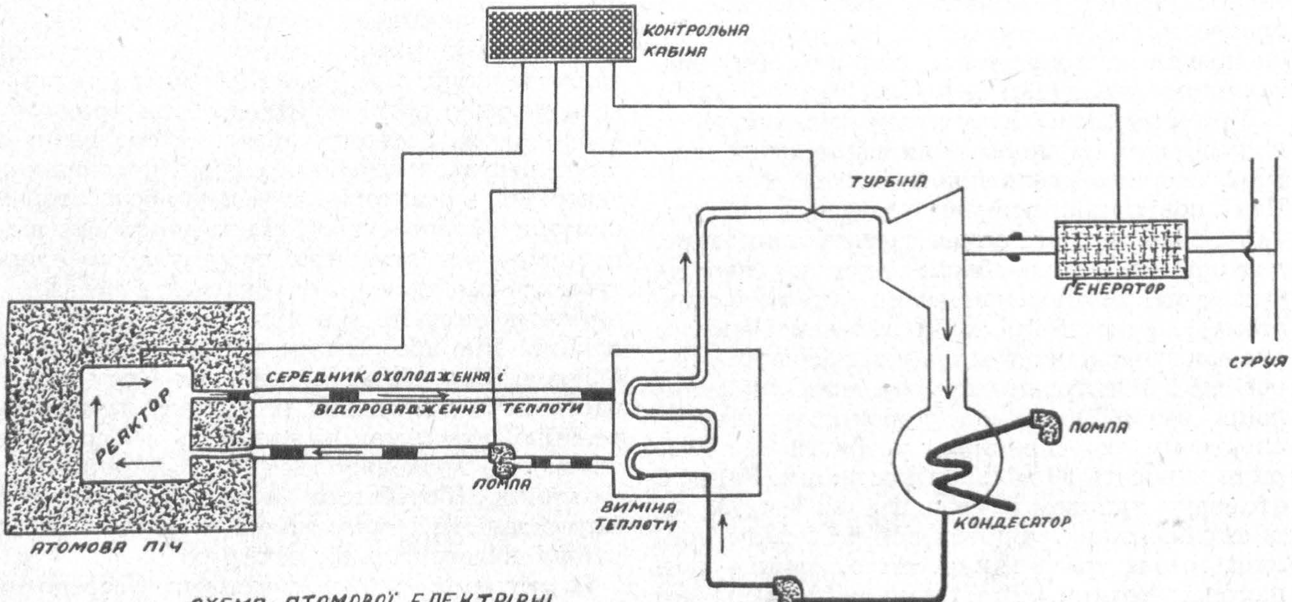

СХЕМА АТОМОВОЇ ЕЛЕКТРІВНІ

З точки бачення рентабельности вже сьогодні можемо твердити, що майбутній великий індустрійний реактор буде працювати за т. зв. «принципом Брідера». В своїй останній стадії розвитку цього типу реактори працюватимуть на природному металічному урані з швидкими невтронами. Щоб «затопити» в цього типу атомовій печі потрібно буде т. зв. первинного ладунку U - 235 або Pu - 239. В цього типу реакторові проходитимуть рівнобіжно два процеси: продукції теплової енерґії шляхом розбиття...

Великий індустрійний реактор Брідера ще не народився. Як твердять відповідні американські кола, ще промине 10—15 років, заки пічнуть працювати перші типи цього реактора й людство стане користуватися струмом з «атомових» електрівень. Перші кроки в опануванні атомової енерґії й її застосовуванні для добра людства вже зроблено. Ще потрібно тільки меншого чи більшого проміжку часу, щоб атомова доба заволоділа в світі вповні.

Модерна війна є тотальна, тобто включає кожну галузь національного життя. Всі фази національних воєнних зусиль є тісно зі собою переплетені, від фабрики аж до фронтової лінії.

З того погляду ведеться війна продукції, що проходить по заводах.

Маршал МОНТҐОМЕРІ

Стосування наземних сил у совєтській військовій доктрині

(Розділ із студії «Совєтська військова доктрина» Р. Л. Ґартгофф, Ґленков 1953).

Піхота вважається в сов. доктрині «царицею бойовища» й займає центральне становище в разі співдії різних родів зброї. Після війни виникла була тенденція змодифікувати такий підхід, алеж попередні військові устави й писання постійно його підкреслювали і отже традиція закорінилася цупко.

«Польовий устав» із 1936 і 1940 рр., «Положення про наступальний бій» із 1942 р. та врешті «Бойовий устав піхоти» з 1942—5 рр. виразно стверджують, що «Піхота це основний рід зброї» і що «піхота... вирішує про вислід бою». Ці устави стверджують і повторюють у дальшому, що «співдія усіх родів зброї організується в інтересі піхоти, яка й виконує головну ролю в бою». Такого вчать не лише піхотних старшин, але напр. і молодих старшин летунства, що їм приходиться читати в своєму офіційному підручникові «Тактика авіяції» таке: «То ж обов'язок інших родів зброї, що співдіють у бою з піхотою, це діяти на користь піхоти, забезпечуючи їй, піхоті, просування вперед під час офензиви та стійкість під час дефензиви». Збільшена увага для летунства, бронетанкових сил та для артилерії, як це виразно стверджено, ніраз не означає, ніби піхота перестала бути «основним родом зброї».

Може, багатомовну познаку змодифікування таких поглядів слід вбачати в поминенні і то вперше, виразного ствердження про піхоту як основний рід зброї в «Польовому уставі» з 1944 р. Але новіші коментатори таки далі підкреслюють цю центральну ролю піхоти: 7. 11. 1950 московське радіо інтерпретувало досвід із корейської кампанії, мовляв, він доказує, що «всупереч твердженням злощасних американських стратегів, основним родом зброї таки залишається піхота, спосібна координувати свої дії з іншими родами зброї». У німецько-совєтській війні на практиці майже завжди керівництво об'єднаними операціями передавано піхотним командувачам. І німецькі і сов. звідомлення вважають саме піхоту головною опорою Совармії в останній війні. — У червні 1941 р. сов. піхотну («стрілецьку») дивізію саме редуковано до стану 11 000 бійців. Коли Айзенгауер сказав був Жукову, що американські дивізії свій числовий стан із 17 000 бійців втримують, то той був здивований і замітив, що тоді як він сам намагався втримувати стан дивізії на 8 000 бійців, то на практиці дивізії зчаста у затяжних боях спадали щодо своєї сили на 3 000 — 4 000 люда. Це очевидно наслідок сов. системи не скріплювати частин шляхом постійного поповнювання аж до повної їх бойової сили, але радше допускати до їх повного здекомплектування й зформувати в запіллі нову дивізію із недобитків із кількох інших.

Від закінчення останньої війни Совармія помітно намагалася модернізувати свою піхотну зброю. Дуже уліпшено «новий тип» стрілецької дивізії й підвищено її рухливість. Сов. піхотна дивізія налічує сьогодні ок. 11 000 бійців і, хоч на одного бійця тут припадає більше вогневої сили, ніж напр. в американській піхотній дивізії, то вона, сов. піх. дивізія, має менше органічного (власного) транспорту й стійкости через менше число своїх органічних допоміжних служб. Вона споряджена багатюще дрібною й середньою автоматичною зброєю. До того ж ще й число стрілецьких дивізій зменшено,бо немало зпоміж них було механізовано. Сьогодні дивізії СА куди сильніші ніж у 1945 р.

Та не зважаючи на цю центральну ролю піхоти в нім. — сов. війні,її поповнювано тільки другокласним людським матеріялом; це тоді, як летунство, артилерія, танки, фльота й спецчастини діставали найосвіченіших і найінтеліґентніших призовників. Низько-якісної піхоти вживано як пробойових відділів і стосовано як «гарматнє м'ясо» в куди більшій мірі, ніж у будь-котрій іншій европейській армії. Жуков пояснював Айзеґауерові, що сов. метода розміновувати розпізнані мінні поля від протистрілецьких мін полягає просто в висилці на них цілих піхотних з'єднань. Він говорив: Втрати, що їх ми маємо від протистрілецьких мін, ми уважаємо тільки рівнозначними з такими втратами, що їх ми зазнали б від кулеметного й гарматнього вогню, якщо б німці рішилися були обороняти цей дотичний терен сильними з'єднаннями, і не мінними полями. До того ж, мовляв, важкі втрати й так неминучі в усякій операції. В 1945 р. істотні резерви вишколеної людської сили СССР були помітно на вичерпанні; після війни СССР намагається цю слабу сторінку перебороти.

Артилерію зчаста звуть «головною ударною силою» СА. Уважана підтримною зброєю для піхоти вона відограє куди важливішу ролю, ніж хоча б на заході. На першотравневих святкуваннях 1937 р. Сталін заявляв, що «хто б гадав, ніби війну можна виграти тільки сильною авіяцією, дуже б помилявся. Як оглянутись назад на нашу історію, то можна помітити, яку велику ролю відограла в війнах саме артилерія». Можливо, що ця заввага була подиктована грядучою тоді чисткою серед лав стратегічного летунства: чистку то серед

нього проведено, але не знати, чи не намічувано й якоїсь зміни в військовій доктрині. Свого часу (під час фінляндської кампанії) Сталін назвав артилерію «богом війни», а в одному із своїх загальних воєнних наказів окреслював її як «головну ударну силу ЧА» (ч. 225 від 19. 11. 1944).Власне всі сов. статті й книжки, що хоча б побіжно займаються артилерією, згадують бодай одне з тих крилатих словечок. Часто звуть її ще «головним засобом придушення (ворога)», а «Польовий устав» 1936 р. стверджував, що «артилерія має більшу силу й потужність вогню з-поміж усіх родів наземних військ». Ген-ляйт. Прочко стверджував 1946 р.: «Наша військова доктрина боролася проти тих «теорій», що то применшували ролю артилерії в сучасній війні. Ні танки ні летунство, байдуже який би там не був їх розвиток, не в стані замінити артилерії. Вона була й залишиться надалі наймогутнішою зброєю ЧА». Є деяка ривалізація поміж представниками артилерії й летунства щодо релявної ваги обох їх. СА продовжує горді традиції кол.російської армії, враз із запізненим і нині переборщеним відмічуванням інших рос. досягнень. 1939 р. в СССР святковано 550-ті роковини рос. артилерії, яка веде свій «початок» геть від Дмитра Донського, та особливо ще підкреслювано тут заслуги Петра І.

На початку 1920-их рр. виникла була завзята дискусія щодо піхотнього зверхництва над артилерією; представники обох посварених сторін виявили тоді слабу обзнайомленність із спроможностями другого роду зброї. Один піхотинець старшина наводив тоді інструкцію для артилерії одного з ранніх сов. військових журналів: «Стріляти часто й голосно; воно ніраз не важливо, де, — так довго доки це не по своїх». Спір тоді вирішено на користь піхоти як «головного роду зброї», хоч «Польовий устав» 1936 й 1940 рр. продовжував поділ артилерії із «Уставу» 1929 р. на «артилерію для підтримки піхоти» й на «далекобійну» артилерію. «ПУ» із 1936 р., хоч ясно підносив центральну ролю піхоти, стверджував: «Артилерія має найбільшу силу й потужність вогню з-поміж усіх інших родів наземних військ. Її вогонь діє глибоко проти живої сили й відкритих та закритих вогневих засобів противника, проти його артилерії й танків; вона так само б'є по його повітряних силах. Арт. вогонь промощує шлях для всіх наземних сил у наснупі та загороджує в обороні шлях противникові. Артилерія це могутній засіб поборювати ворожі ДОТ-и (довгочасові вогневі точки)». У своєму коментарі до цього «ПУ» Тухачевський підкреслював: «В усіх фазах бою піхота, кавалерія й танки мусять бути підтримані вогнем артилерії.

Повторюючи слова про це домінантне завдання артилерії, про підтримку вогнем, «ПУ» з 1940 р. стверджував, що «арт. підготова це найважливіший засіб забезпечити успіх атаки» і що «організуючи офензиву, командувач присвячує особливу увагу бойовому використанню артилериії». Покладено натиск на безпосередню підтримку піхоти й танків артилерією. «ПУ» 1936 р. наказував: «Ніяк не вільно допустити до перервання зв'язку поміж піхотою й артилерією, хоч би на хвилину...» Багато разів повторювано, що «остаточна мета арт. дії це допомогти піхоті й танкам виконати свої завдання» і що «вирішну ролю при такій підтримці піхоти відограє арт. вогонь, спроможний знищити, зруйнувати й здобути всі ворожі засоби оборони». За час війни стосування польової артилерії зазнало п'яти головних змін: 1) збільшеного концентрування зброї, 2) впровадження «арт. офензиви», 3) ще більшої централізації арт. командування 4) широкого стосування гранатометів та гармат для вогню прямим наводженням, 5) широкого стосування артилерії на самохідних установах (ляфетах).

Сов. наголошування масового стосування арт. вогню за час останньої війни привело до норми 300 гармат на 1 км фронтової лінії, а в деяких операціях до ще більшого зосереджування артилерії. У Ялті Сталін дораджував західнім альянтам піти за сов. прикладом і добитися «могутньої переваги в артилерії, якій він власне й приписував тоді швидке просування ЧА вперед в лютому 1945 р.

У директивах із січня 1942 р. Сталін (Ставка) «вперше в історії воєнного мистецтва» завів поняття «арт. офензиви» (артиллерийское наступление). Коротко: «Арт. офензива полягає на постійній підтримці піхоти й танків змасованим дійсним вогнем артилерії й гранатометів впродовж усього перебігу офен зиви». Арт. офензива складається з трьох чергових по собі стадій: підготовки, підтримки наступу та з допомоги в забезпечуванні досягнень. Двох старшин артилеристів описали її подрібно; вони чітко розрізнювали поміж арт. офензивою та давнішими діями артилерії: «Перед цією директивою арт. дія в основному обмежувалися до т.зв. «арт. підготови» наступу... Директива тов. Сталіна привела до перевороту у в поглядах всіх, в тому й артилерійських командирів, як теж до перевороту в формі самого бою». Насправді ж, то зміна не була такою докорінною і хоча й привела до важливого й корисного збільшення в застосуванні артилерії, то все ж тільки доповнювала давнішу доктрину про постійну підтримку. Та обставина, що таке-от звичайне собі поширене застосування артилерії уважано (чи бодай описувано) за «переворот» допоможе зрозуміти й формальну» сов. доктрину, яка зчаста переборщує вагу т.зв. «сталінських інновацій» та сов. доктринових «вишостей». Про арт. офен-

зиву гадають, що вона найкраще доповнює засаду про співдію родів зброї.

Та куди важливішим чинником у сов. застосуванні артилерії від оцеї розхваленої арт. офензиви було створення потужної АРГК (Артиллерія-Резерв Главного Командования). Наприкінці 1941 р., після початкових втрат великого відсотка сов. артилерії, марш. Воронов переконав Сталіна «розкуркулити» піхотні дивізії з більшости їх органічної артилерії й почати творити сильні резерви. 1943 р. кожній дивізії відібрано один з її двох арт. полків. Артилерію тоді зібрано в полки, дивізії, армії і навіть корпуси (з 80 дивізіонів!) і відряджувано від верховного командування «як позичку»; нею керували арт. старшини, підчинені старшому командувачеві (звичайно піхотинцеві). Це було добре для великої стратегічної гнучкости і для потужних змасованих ударів, алеж гальмувало швидке просування в самій офензиві й отже утруднювало закріплення здобутого терену та вимагало довших попередніх готувань для нової офензиви. Цих труднощів при просуваннях вперед не хочуть признати сов.військові автори, ба декотрі то й вихваляють оту нібито легкість артилерії дотримувати піхоті кроку в маршуванні вперед. В загальному то арт. старшини волять цю систему окремого арт. командування. Післявоєнна сов. доктрина в дечому змодифікувала таку практику (піхотна й механізована дивізії мають сьогодні по два арт. полки кожна!), алеж зберегла й цю систему централізованих стратегічних резервів.

В останній війні широко стосовано артилерію прямого націлювання (прямой наводки) із вогневих становищ у фронтовій лінії (для відстаней 200—900 м). У 1941 р. таку тактику подиктувала конечність: приходилося строго контролювати й економити стріливо, згодом же така тактика приймалася все більш через свої очевидні добрі сторінки. Компетентні оцінки стверджують, що приблизно одну п'яту сов. артилерії стосовано саме на такий лад у боях. Ген. полк. Чібісов стверджував 1946 р. шо на 1,5 км фронту стосовано яких 30 гармат шо стріляли прямим націлом. На Волховському фронті 1943 р. було 44 прямонацілових гармат на 1,5 км, а під Севастополем у 1944 р. і 70 на 1,5 км. Під Берліном у 1945 р. так застосовувано дуже високий відсоток гармат.

Широке застосування гранатометів (мінометів) дуже причинилося до скріплення сили вогню. У сов. поняттях гранатомети вважаються артилерією. 1941 р. було створено окремий наркомат продукції гранатометів (він проіснував до 1945 р.) для масового продукування гранатометів, як заміни артилерії в часі, як артилерію збирано в АРГК. Гранатометів уживано в великих скупченнях у формі «гранатометних полків» чи навіть і «дивізій».

Ще одною немалою новиною в СА було широке застосування самохідної артилерії (на самохідних установках-ляфетах, т.зв. артилерія СУ). Марш. Ротмістров, чільний поборник танкової війни, домагався в 1945 р. самохідних гармат як доповнення (не заміни!) для танків і артилерії в характері інтеґральної частини танкових з'єднань. Його думку було в основному прийнято. Неспроможність артилерії супроводити піхоту й танки в їх переможному поході викликала потребу в рухливішій артилерії. Він писав: «Швидкі темпи наступальних операцій висунули нову вимогу щодо маневровости артилерії, а практика показала, що якщо атакуючі частини не дістають арт. підтримки в слушну хвилину, то ця артилерія втрачає зразу свою вагу. І тут могла б допомогти самохідна артилерія; своєю вогневою силою й рухливістю вона доповнює польову артилерію, супроводить танки в бою й допомагає в розгорненні офензиви». Ротмістров підкреслював особливо значення цієї зброї в боротьбі проти ворожих танків та згідно заявляв, що «польова артилерія майже не придатна проти модерних танків».

Ген.ляйт. Прочко назвав три засади як особливо важні для застосування артилерії: «1)стосувати власну артилерію **неочікувано** для ворога, 2) **замасковувати** артилерію на вирішних напрямках після врахування резерв і другорядних напрямків, 3) добитися якнайтіснішої **співдії** з піхотою, танками й летунством на всіх етапах бою». Полк. Буґаєв розрізнює чотири «особливості артилерії», що й нормують її стосування: 1) засяг вогню, 2) заскочення, 3) легкість керувати цим вогнем і 4) рухливість. Система керування вогнем у сов. артилерії дуже проста й спирається на одному чи двох обсерваційних (стежних) пунктах та на деякому стосуванні малих органічних стежних літаків. Методи стеження примітивні. як порівнювати їх із найновішим тут станом в США, але тим не менш успішні при сов. змасованому вогні.

Всупереч загальному враженню від сов. масово-сконцентрованого стосування артилерії, все ж арт. вогонь тут був здебільша вогнем по цілям (aimed fire), а не по наміченим з карти площинам (blanket fire). Його стосовано й для покривання невеликих площ чи смуг при підготові наступу, але й тут — по цілям (особливо по здогадних чи розпізнаних ворожих вогневих точках). Зчаста обстрілювано постійно певні, наперед намічені зональні лінії, щоб не дати ворожим частинам чи то танкам шляхом відстрашення чи знищення пройти почерез них. Колишні сов. старшини твердять, що такий обстріл мав навіть повний успіх. — В наступі артилерія стріляла пів — до шести годинний загороджувальний вогонь і від хвилини власної атаки відсувала цей вогонь все далі в сторону ворожого тилу вузькими прогалинами в 100 м завширшки,

крізь які тоді наступила власна піхота, при чому крізь інде вогнева запора була стріляна далі непослабно. Таким чином піхотна атака могла початися ще заки ворог помітив, що вогневу запору частково вже знято. Власні жертви від такого дефензивного вогню, що виникали через лихе рахування чи вистрілювання, уважано як неминучу ціну; вони й так, мовляв, менші, ніж ті втрати, що прийшли б від ворожого вогню, якби так вогневу запору зняти загалом. Зчаста для підступу спинювано нагло увесь загороджувальний вогонь, щоб заціліли ще ворожі гармати відкрили вогонь і так зрадили свої становища. Інколи після якої двогодинної підготови арт. вогонь спинювано одночасно з піхотно- танковим наступом; але куди частіш, то цей вогонь тільки пересовувано глибше в ворожу смугу оборони. — Якже закінчилася плянова арт. підготова, то згідно з пляном розпочинано піхотно-танковий наступ, без уваги на заціліли ворожі вогневі точки й інші перешкоди; тільки поразка цієї власної сили приводила до неплянованого відновлення вогневої запори.

Польова зенітна артилерія зорганізована в спеціяльних батеріях і полках; головна тактична засада полягає тут в скупченні зброї й вогневої сили (а отже й втрат від ворожої атаки). Сов. зенітна артилерія ніколи належно не розвинула відповідної тактики, щоб протиставитися пізнішій німецькій формації т. зв. «зіркових рейдів», коли то літаки надлітають з усіх напрямків. Стратегічна протилетунська оборона зорганізована незалежно.

Ракетову (реактивну) артилерію, як близько- й далеко-польову зброю саме, розвивають, частково в оперті на німецькі досвіди. Кожна механізована й танкова дивізія має один ракетометний дивізіон (із 12 «катюш»), а більші з'єднання мають приділені спеціяльні частини ракетометної артилерії. Як подають, то й розвиток керованих на віддаль ракет підчинено в основному головному управлінню артилерії.

Бронетанкові війська. СССР рано почав розбудовувати свої панцирні сили й великий натиск на їх розвиток клав був ще в 1930-их рр. Подібно як німці й французи, отже зовсім інакше ніж брітанці й американці, ЧА розвинула два типи панцирних з'єднань: «танкову дивізію» й «механізовану дивізію». Сов. танкова дивізія з незрівноваженою перевагою танків рівноцінна німецькій „Panzerdivision" чи французький „Division Cuirassée"; механізована ж дивізія відповідає нім. „Panzer-Grenadierdivision" чи франц. „Division l'égère motorisée". В червні 1941 р. ці формації названо танковими «бриґадами» та «мото-механізованими корпусами», в ході ж війни перезвано на танкові й механізовані «корпуси» (з 12 000 чи то 17 000 бійцями); 1945 р. їх знову окреслювано як танкові й механізовані дивізії. Танкова дивізія в першу чергу застосовує свою масову ударну силу щоб добитися проникнення й пролому міцної ворожої оборони, механізована ж дивізія очолює погоню й використовує досягнення танкової. Танкова дивізія з яких 10 500 бійців має порівняно слабий стан органічної піхоти (ок. 2 000 люда) й артилерії та складається з трьох полків середньоважких танків, з одного полка важких танків та з одного змоторизованого стрілецького полка. Змеханізована дивізія зрівноважена тут уже краще: налічує всього ок. 13 000 бійців у трьох змеханізованих піхотних полках, одному середньоважкому танковому, одному важкому танковому й одному полку самохідної артилерії. Всі ці полки в середині зрівноважені деяким числом піхоти в усіх танкових і танків у піхотних полках. Танкова дивізія налічує ок. 200 середніх і 44 важких танків; таким чином сов. танкова дивізія приблизно відповідає американській панцирній (armored division) щодо числа танків (америк. дивізія має 373 опанцирених возів порівнано з 250-300советської, але советська має важчі танки), зате ж слабша щодо числа своєї органічної піхоти (у сов. танковій дивізії всього 10 500 бійців — в американській панцирній—16 000). Сов. механізована дивізія із її 175-200 танків і самохідними гарматами куди більш нагадує америк. піхотну дивізію з її 149 танками, з тим однак, що сов. дивізія має важчі танки; їх числовий стан: 12 800 у сов. та 18 600 в америк. дивізії.

Доктрину танкової війни формулював 1936 року «Польовий устав», а вияснив і поширив коментар Тухачевського з 1937 р. до цього уставу, як теж «Польовий устав» та «Загальна тактика» із 1940 р. Названі там чотири бойові особливості: 1) висока швидкість, 2) могутня сила вогню, 3) могутня ударна сила, що її досягається рухом і змасуванням бойових возів, 4) невразливість на звичайний ручний та кулеметний вогонь і відламки легкої артилерії. 1937 р. Тухачевський підкреслював ту обставину, що танки відограють велику ролю не тільки при підтримці піхоти, але й у самостійних діях. Проте аж до війни їх і далі розділювали по піхотних з'єднаннях для безпосередньої підтримки. Арт. підтримку для танків підкреслювано аж так далеко, що нехтовано засадою рухливости — відповідно до вимог уставу, який казав: «В усіх випадках танкова атака мусить бути забезпечена арт. підтримкою й ніколи не вільно її розпочинати без такої підтримки . . .» У военному щоденнику відмічував 31. 7. 1941 р. ген. Гальдер: «Російська (себто советська!) доктрина танкової атаки це: скрізь потрішки!» Велетенське співвідношення початкової сов. военної сили було втрачене зараз у перших тижнях війни: себто СССР втратив тоді аж 17 500

танків із числа всіх 24 000 (здебільша застарілих типів). І впродовж більшої частини 1942 р. танки були здецентралізовані й приділені до стрілецьких дивізій для підтримки. Змінено таку засаду 1942 р., почавши стосувати танки масою, скупчивши їх на фронті — особливо в напрямку головного удару — як безпосередню підтримку піхоті. Подібно, як це справа малася з артилерією, і тут верховне командування керувало їх продукцією й створювало з них масові формації. Починаючи від битви за Сталінград, такі панцирні з'єднання кидано в наступальні операції як прямий супровід піхотним формаціям. Після битви під Курськом у 1943 р. й особливо в 1945 р. стосування танків масою стало звичайною річчю. Створено танкові й механізовані «армії» з 3-4 танкових дивізій (їх аж до 1945 р. називано «корпусами»!), зводячи отак геть аж до 1 000 танків під одну команду.

Зараз сов. доктрина щодо застосування бронетанкових сил підкреслює вживання великих танкових з'єднань у тісно пов'язаній співдії з піхотою. В разі підготови наступальної операції танкові з'єднання скупчувано в смузі яких 70-100 км за фронтовою лінією. З цього району скупчування їх підтягувано на підготовні становища яких 20-30 км за фронтом; врешті ж безпосередньо перед початком офензиви вони підходили вночі до випадових становищ, що знаходилися до 10 км за фронтом. Вслід за арт. і повітряною підготовою піхота розпочинала наступ, а перший ешелон танків, що діяв як її пряма й безпосередня підтримка, просувався не дальше як 200-400 м позаду. Другий і третій ешелон танків підвозили з собою в осягнутий пролом піхоту. Під час війни розвинуто спеціяльну форму співдії в висліді потреби, щоб піхота товаришила танкам, а саме — танкоїздну піхоту («танковий десант»). Ген. -полк. Катуков писав: «Піхоту, посаджену на танки, яка користується ними як засобом проїзду до переду щоб зв'язатися з ворогом, ми називаємо танкомим десантом». Пересічно 10 чоловік присідається на кожен середньоважкий танк.

Перше завдання важких танків це знищити ворожу протитанкову оборону й зброю. Самохідної артилерії вживають у безпосередньому пов'язанні з танковими силами, щоб подати їм флангове й тилове забезпечення. Середньоважкі ж танки невтралізують ворожі вогневі точки. Свою підтримку піхоти танкові з'єднання в загальному координують із арт. і летунською підтримкою. Ешелони механізованих з'єднань, що йдуть услід, мають розгорнути й поширити здобуті досягнення. Але ще й у 1944 р. ген. -ляйт. Ковальов признавався, що «на жаль, не все можна було виповнити цю вимогу. Зчаста приходилося танковому з'єднанню (що то було намічене для поширення пролому після того, як він був створений) виконувати пролом ворожої оборони враз із такою скомбінованою формацією». Він наводив операції під Орлом (1943), Бобруйським і Вітебськом (1944) як вийняткові випадки «масового застосування танків із безпосередньою підтримкою піхоти» і як великий успіх у проламанні всієї глибини ворожої оборони. Це він протиставляв ранній стадії нім.-сов. війни: «Аж до інструкцій тов. Сталіна на початку 1942 р. . . . піхотні командири зчаста визначували танкам завдання з поспіхом і тому не конкретно, а співдії танків з піхотою й артилерією не було організовано в належний спосіб. Ці командири кидали танки в бій малими групами, не рахуючися з їх технічними можливостями й станом. Звідси й ішли недопущенні втрати в танках і в танковому персоналі як теж і в механізованих частинах та в піхоті».

Танкові з'єднання відограли велику ролю в шести з-поміж великих операцій в другій половині війни: під Сталінградом (1942), під Курськом-Орлом (1943), під Корсунем-Шевченківським (1944), на Білорусі (1944), під Варшавою (1945) та під Берліном (1945). У декількох випадках танкових формацій було з успіхом вжито у співдії з кавалерією: і так під Корсунем у лютому 1944 оперували разом танкова армія Ротмістрова та кавалеріський корпус Селіванова, подібно й у 1944 р. кавалерія допомагала танковим з'єднанням при оточенні під Бобруйськом. Післявоєнна сов. доктрина заново підкреслює оминання чолових атак і нащупування ворожих флангів і тилу. Само собою, це не заступає спеціяльного завдання танкової дивізії, яким тут є проломова атака на ворожу міцну позиційну оборону. «Бойовий устав танкових і механізованих частин» із 1944 р. стверджував: «Танк атакує з максимальною швидкістю, посиленим вогнем на ходу здушує ворожі гармати, гранатомети, здогадні кулемети й піхоту та зручним маневруванням використовує особливості терену, щоб вийти на фланг чи тил ворожих засобів вогню, оминаючи лобової атаки». В обороні великі танкові з'єднання звичайно відтягаються до тилу й їх замінюють самохідні гарматні полки, аж до відновлення чи то започаткування офензиви. Воно тут подібно мається справа і в доктрині САШ: «Устав польової служби. Операції» каже: «Танки це в істотному наступальна зброя. Їх тримається в резерві у закритому становищі поза засягом дійсного вогню ворожої артилерії аж доки ситуація не буде догідною для їх ужиття. Вони становлять потужну резерву в руках командувача чи то проти ворожих танків чи то для підтримки загальній протиатаці чи протиофензиві». Танки, призначені для застосування в позиційній обороні,

звичайно були окопувані в землі, з одними лиш вежами понад рівенем як «танкові вогневі гнізда» чи то малі нерухомі фортеці (звичайно з підготовленими запасними становищами). Запасних танкових частин вживано для протиатак. Сов. доктрина вимагає, щоб «у всякому разі командувач танкових частин мав резерву. Ця резерва мусить мати таку силу, щоб командувач міг вирішити вислід бою, розвиваючи успіх ударної групи чи то поборюючи несподіваний протинаступ ворога». В разі активної глибинної оборони малих танкових частин уживають зчаста як засідок.

Крім цих функцій — у наступі, ударній підтримці, прониканні крізь ворожу лінію в погоні й оточуванні, — танкових частин вживають іще для інших завдань. За браком відповідного панцирного чи то розвідувального воза під час війни зчаста в такій функції вживано середньоважкого танка. Катуков підмічував, що танки добре придавалися тиловій чи передній сторожам.

Після війни, не зважаючи на широкомаштабну демобілізацію піхоти, танкові частини було скріплено і то і абсолютно і релятивно. Супроти воєнного співідношення — згрубша одна танкова чи механізована дивізія на 10 піхотних — нині воно вирівнялося до 1:3 або й 1:2. Відсоток механізованих дивізій все далі зростає, бо піхотні дивізії все далі механізуються.

Найповніше й найцікавіше зреферування післявоєнної сов. доктрини щодо танків подав був 1945 р. марш. Ротмістров, видатний генерал бронетанкових частин. Як полковник він дораджував був ще 1940 р. докорінно підвищити незалежне масове стосування танків; він повторює звичайну загальну вимогу про конечність співдії поміж родами зброї, алеж при тому виразно визначує танковим силам бодай таке ж центральне місце, що й піхоті та артилерії; він їм приписує «вирішну ролю в атаці». Хоч і застерігається, що «жоден окремий рід зброї не може перемогти ворога без допомоги від інших родів зброї», то додає: «Тим не менше це не значить, що танки мусять у всіх типах операцій і на всіх етапах якоїсь операції діяти тільки в тісній співдії з іншими родами зброї, особливо ж із піхотою». Ротмістров твердить, що ні артилерія, ні піхота (ні обидві разом!) не в стані вповні проламати ворожу оборону: «Артилерія може знищити, зневтралізувати ворожу вогневу систему вглиб до 6-8 км, а за допомогою добре вишколеної піхоти цю смугу спротиву можна зайняти, алеж проламання ворожої оборони все ж іще не наступить . . . І так офензива, проведена без танків, зможе відкинути ворожу лінію оборони нан 6-8 км взад, алеж вона ще неспроможна проламати оборону . . . Досвід останньої війни виразно показав, що маса піхоти, озброєна піхотною зброєю, не може рівнятися своєю вогневою силою з танками, з їхньою потужністю вогню та здібністю маневрувати на бойовищі». Міркування Ротмістрова про застосування танків у наступі це сьогодні найновіші ще сов. доступні погляди в тій ділянці. Він казав: «Вслід за проломом оборони танки повинні йти в атаку хвилями, ешелонованими вглиб. У перших двох або трьох ешелонах атакують важкі танки й самохідні гармати, в останніх же двох-трьох ешелонах — середньоважкі танки із механізованою піхотою та із моторизованою артилерією закріплюють і розвивають досягнення перших ешелонів. Ясно, що не завжди і не скрізь буде потреба в такому великому скупченні; на багатьох відтинках, очевидно, частини виконуватимуть наступальну операцію, дотримуючися давніх норм про зосередження танків у бойових з'єднаннях піхоти, але там, де командування захоче добитися вирішального висліду, мусітиме скупчити на бойовищі можливо якнайбільше танків. Увесь досвід попередніх операцій учить нас, що де танків було вжито масово і з увагою для їх бойових спроможностей, там як правило осягано великі успіхи, а самі танкові сили зазнавали тільки незначних втрат» («Военная Мысль» 1946, ч. 8). Він виразно підкреслює, що танки стали головним засобом поборювати ворога в цілій глибині його оборони і що «без сумніву, танк розв'язав проблему найдосконалішого поборення оборони»; він сміливо повторює: «Треба признати, що вирішною силою наступу сьогодні є танк». Ротмістров врешті називає причини, чому танки мають перевагу над іншими родами зброї: 1) тільки танк у наступі спроможний під'їхати на коротку відстань від ворога й знищити його зблизька своїм вогнем, 2) тільки танк може виконати безперервну атаку, знищуючи на ходу своїм вогнем і гусеницями точки ворожого спротиву, що ще залишилися після арт. підготови, 3) тільки танк який має гармату й кулемети, здібний у наступі з якнайкращим успіхом знищувати всі протипіхотні бойові засоби, боротися проти ворожих танків і артилерійської оборони, 4) завдяки своєму опанциренню тільки танк може йти аґресивно в атаку без страху перед кулеметним, легкоартилерійським, автоматним і рушничним вогнем та спроможний своїм вогнем поборювати ці дефензивні зброї, а в висліді зручної дії може вийти переможцем із цієї боротьби, 5) тільки танк при своєму моторі й гусеницях може атакувати на великій швидкості та знищувати ворога, ще заки той приготовиться до боротьби з танком.

Деякі хиби й слабі сторінки танків підкреслюються сов. і німецькими військовиками. І так ще навіть у квітні 1945 р. надшарпаній 6-ій нім. танковій армії вдалося відбити куди сильніші сов.танкові сили. Наприкінці війни

СА мала труднощі в координуванні просування вперед своїх танків і піхоти, хоч блискавковий похід марш. Маліновського крізь Манджурію в серпні 1945 р. (1 100 км у 5 днях) показав, що підстава для далекосяжного просування танкових і механізованих частин була, бодай там, де були можливі заздалегідні приготування.

Німецькі джерела, хоч і признають сов. танкові частини потужними бойовими з'єднаннями, то звичайно уважають, що ті далеко не використовували своїх потенційних можливостей і то з технічних і з тактичних причин. Сов. танкова тактика змагає до стереотипних завчених зразків. Назагал під час війни вишкіл був недостатній; досвідчені водії вибули надто скоро, заки нові поповнення могли бути довишколені якслід. І так напр. німці подавали, що сов. водії танків зчаста їхали хвебтом горбків замість яром, бо ж так їм було легше їхати, і то не зважаючи на великі втрати з того приводу. Їх їзда в бою була зчаста непевна а танки старалися збиватися в купи (частково за недостачею радіозв'язку і через необхідність зорового зв'язку). Більшість сов. звідомлень про вишкіл змальовує тут, само собою, дуже відрадну картину; але один раз ген. полк. Катуков признав: «Кілька слів ще про вишкіл танкових залог, що приходять як поповнення. Їх вишкіл зчаста бував недостатній у деяких поглядах. їм часто-густо недоставало досвіду в веденні танка та в бойовій вправі. Це було спричинене економленням амуніції й пального під час вишколу та ще бажанням можливо не зуживати надто вишкільних танків. Бійців навчано кидати дерев'яні гранати замість бойових, строго обмежувано бензину й стрільна, що їх можна було зужити на вправах. А в висліді власне не зекономлено нічого, бо ж вишкіл приходиться доповнювати на фронті, де тоді приходилося тратити час і зуживати гостру амуніцію й пальне, необхідні для інших цілів» (Журнал Авто-Бронетанковых и Механизированых Войск 1945, ч. 8). Генерали інших служб зате знайшли деякі обмеження в можливостях застосування танків, а про які танкісти не згадують; і так ген.-май. Коркодінов із генштабу заявляє: «...танкові частини виявляють низку недоліків: 1) у їх складі надто мало піхоти, щоб вони могли без решти прочесати й очистити від противника місцевість та втримувати її міцно, 2) вони мають в своєму складі надто мало артилерії, щоб могти вповні здусити організовану ворожу оборону 3) вони не спроможні перебороти в бою цілу низку природних і штучних перешкод; тому то танкові з'єднання лише вряди-годи можуть діяти без допомоги частин інших родів зброї та летунства» (Морской Сборник 1946, ч. 6). Сов доктрина танкової війни передбачує органічне включення у танкові дивізії самохідної артилерії; поборником стосування такого типу артилерії є й марш. Ротмістров Його думки в великій мірі прийнято й самохідна артилерія включена вже в нові механізовані й танкові дивізії як супровідна рухлива артилерія. Самохідні гармати йдуть зараз же вслід за танками (на відстані 300-400 м), подаючи їм флангову й тилову охорону. Сов. механізована дивізія має сильне поповнення важкими самохідними гарматами, танкова дивізія має середньоважкі гармати цього типу, а стрілецька дивізія має самохідні гармати меншого калібру.

Кавалерія. Давнє зацікавлення в маневрі, недостача летунства й танкових сил привели до особливого прив'язання до кінноти в молодій ЧА. Фрунзе навіть твердив, що хоч і перша світова війна з її позиційними фронтами послужила знаком схилку кінноти, алеж у майбутніх маневрових війнах кіннота виконуватиме «незвичайно важливу ролю». Сталінові висловлено повне признання й одобрення за створення першої в історії кав. армії під командуванням кол. стар. фельдфебеля Будьонного. Успіхи червоної (і білоґвардійської!) кавалерії зродили немалу надію на стратегічне значення цього роду зброї в 1920-их і 1930-их рр. Декотрі військовики були стриманіші й підкреслювали тільки особливі роди завдань, що зокрема надаються для кав. дій, і так Шапошніков твердив, що новітній далекострільний вогонь і позиційна війна зробили кавалерію менш придатною та підкреслював, що кавалерія завжди дуже важлива, алеж у новій функції — для крилових атак, в обороні та в розвідці. Хоч багато хто з таким не погоджувався, то все ж найбільшу вагу кавалерії приписувано для далекосяжної розвідки, що в ній кавалерія, мовляв, успішніша ніж летунство, якого — як говорено — належить вживати тільки для «виповнення» рамок розвідки, здобутою кіннотою («Военная Мысль й Революция» 1924, 2).

Зацікавлення для цього роду зброї було живе і Ворошилов говорив на 17-му партз'їзді в 1934 р.: «Найперше треба покінчити раз на завжди із шкідливими «теоріями» про замінення коней машинами та про усунення коня з армії». «Польовий устав» 1936 й1940 рр. та «Бойовий устав кінноти» з 1941-2 рр. кладуть основу під сов. застосування кавалерії в сов.-німецькій війні. Підкреслюються її рухливість, швидкість і маневровість; її вважають спосібною і для незалежної і для об'єднаної операції з іншими родами зброї. Належно доцінюється в обох випадках її вартість для атак на фланг і тил та для непокоєння противника. Великі кав. з'єднання окреслюються як «стратегічна кавалерія», що як «резерва високого командування» служить для особливих рейдів чи то для розвинення здобутих досягнень.

Сов. застосування кінноти в сов.-німецькій війні було прекрасне порівняно з безцільними шаржами польських вуланів на німецькі танки. Під час війни втримувано 30-50 кав. дивізій, зчаста вживаних у корпусних з'єднаннях (три дивізії із 19 000 люда, включаючи ок. 8 000 шабель, себто вершників на конях). Таке масове застосування кавалерії було єдиним в своєму роді; справді тільки ЧА мала таке велике число кінноти. В червні 1941 р. німці вже були змеханізували всі свої кав. дивізії, крім однієї (того згодом неодин німецький генерал гірко жалів). Після війни СА збільшила стан кав. дивізій із 4 500 на 5 500 люда, не жертвуючи при тому її рухливістю на користь збільшеної сили вогню.

Як стверджує устав, кінноту стосується в незалежній і в поєднаній з іншими родами зброї діями. Її головні завдання це: 1) флангові й тилові атаки самостійно абож у співдії з піхотною чи танковою частиною — для пролamання слабої лінії оборони, 2) охоплення й оточення, 3) ліквідування оточеного ворога, 4) непокоєння ворога при активній обороні та 5) у погоні.

Було багато випадків в останній війні, коли кав. частини з успіхом брали участь у об'єднаних операціях з іншими родами зброї: під Москвою 1941 р. понижче Сталінграду 1942 р., під Таганрогом і понижче Києва 1943 р., під Корсунем, Бобруйськом і в напрямі Висли в 1944 р. Найвизначнішими однак були самостійні рейди в вороже запілля, що їх почато в 1941 р. Ген.-полк. Доватор, убитий згодом у битві за Москву, залишався впродовж двох тижнів на нім. тилах восени 1941. Кав. корпус ген.-ляйт. Бєлова оточив і знищив дві німецькі дивізії в жовтні 1941. В боях за трикутник Дніпро-Березина один кав. корпус вийшов надприп'ятськими багнами на тили німецького корпусу недалеко Бобруйська й відрізав йому всі зв'язки й постачання із запіллям на 8 днів. В зимі 1943-4 в районі Прип'яті німців була оточила червона кіннота. Кав. корпус ген.-лайт. Бєлова з успіхом оперував на німецьких тилах в влітку 1942 р. Ген. Гальдер, тодішний начальник штабу нім. армії, записує в щоденнику за 17 червня 1942 таке: «Кав. корпус Бєлова тепер кружляє в районі на захід від Кірова. Це людина, що за нею нам приходиться кинути не менш семи дивізій». У важливому моменті в 1942 р. козацький кав. корпус ген.-ляйт. Соколова перебуває із самостійним кав. завданням у німецькому тилу 135 днів, аж до успішного повороту через фронтову лінію.

Кінноту уважають доповненням, а ніраз якоюсь замінкою, танкових і механізованих сил. Її стосують з успіхом за таких умов терену, клімату й логістики (постачання), коли годі вжити танкових частин. Вона особливо добре придається до операцій в болотнисті пори року,коли танкові дії дуже обмежені. Непослабне покладання на кінноту як окремий рід зброї стоїть у різкому противенстві до недавного скасування кавалерії в американській армії. Слід іще відмітити тут одну цікаву особливість: незвичайний ступінь ініціятиви й сміливости дій, дозволений кавалерії, порівняно з іншими родами зброї СА. Ініціятивности домагаються тут усі підручники; воєнний же досвід показує, що особливу вагу кладено на пригадування «Бойового уставу кінноти», що «кіннота мусить бути вихована в дусі сміливих і відважних розв'язок».

Саперно-інженерна й хемічна служби. СА призначує своїм фронтовим родам зброї, в першу чергу піхоті, та тиловим службам багато таких завдань, що їх на Заході звикли вважати ділом піонірських частин. Сов. піхота не лише окопується сама, але несе багато труду біля виконування вогневих становиц для «окопаних» танків і для гармат, включно з безліччю запасних та фальшивих атрапних становищ. Витривалість сов. вояка тут використовується до краю. Вже було згадано про ролю піхоти в «розміновуванні» мінних піль; вона відограє велику ролю і при маскуванні, фортифікуванні, будові мостів, закладанні надорожних засік, розбудові становищ та достачає робучих рук для інших побудов. Саперних частин вживають головно як вишколеного ядра технічного керівництва великомаштабними побудовами та для будови спеціяльних мостів тощо. Їх знаряддя й методи дуже часто примітивні (напр. будова мостів із круглякового дерева почерез річки й багна), алеж здебільшого вповні успішні.

Ще одна, може найголовніша, функція бойових саперів це виконування зривів і закладання земляних мін та інших вибухових речовин. СА розпоряджає великим багатством таких мін і вміє імпровізувати нові, подібно як будувати пастки всіх ґатунків. Під Курськом у 1943 р. було закладено на 1 квадр. км 1 700 протистрілецьких і по 2 000 протитанкових мін. У Києві і в Севастополі в 1941 та 1942 рр. детонували запалювані на віддаль міни та знищили цілі бльоки домів вже після того, як німці зайняли ці міста. Сапери обслуговують і вогнемети (один батальйон у кожному піхотному корпусі).

Воєнно-хемічні частини (БХВ) обслуговують «отруйні речовини», димні та запальні матеріяли; може, в майбутньому вони обслуговуватимуть бактеріологічну зброю. Ця зброя має ту перевагу, що її можна стосувати скрито і відверто та що надається для підривного вживання. Галасливі обвинювання, мовляв, США плянують і ведуть досліди бактеріологічної війни та застосували бактерії в Північній Кореї, може послужити вказівкою, що СССР сам готовиться до бактеріологічної війни.

Зреферував **ОГ.**

Б. П. Стахів

Сім років українсько-японських взаємин, 1934-41

(Розділи з книжки спогадів «СИЛЮЕТИ ПОСТАТЕЙ І ФРАҐМЕНТИ ПОДІЙ»)

Українська політична мемуаристика з міждіб'я двох світових воєн є надто вбогою, щоб на підставі джерельних студій і досліджування її можна було дати вичерпну картину розвою української політичної думки за той час, перевести всесторонню аналізу поодиноких подій і політичних плянів, заходів та зусиль і, базуючись на цій аналізі, зробити відповідні об'єктивні висновки для сучасности і майбутнього. Політичні та громадські діячі того часу з різних — в більшості випадків, мабуть, із незалежних від них — причин не зафіксували у своїх спогадах або окремих політичних творах ні поодиноких подій, учасниками чи споглядачами яких вони були, ні не висловили своєї оцінки та погляду на важливі справи загальнонаціонального значення.

Може дехто сказати, що активним учасникам історії не так уже легко писати про події недавнього минулого, мовляв, для писання спогадів потрібні і відповідний вік такого діяча (Й. В. Ґете радив, напр., дочекати 70 року життя!), і відповідна часова перспектива, без якої спогади про події та постаті мають звичайно дуже суб'єктивний характер. Але з досвіду чужих народів знаємо, що такою нічим необґрунтованою стриманістю і «скромністю» не керуються політичні діячі цих народів, інакше за вітринами книгарень у всіх країнах світу не появлялося б стільки видань мемуаристського характеру за останній час, зокрема за час другої світової війни. Дехто, мабуть, скаже, що політична ситуація України і нашого народу ще не дозволяє писати про справи недавнього минулого зовсім відкрито, докладно і детально, бо, мовляв, за всім цим пильно стежить вороже око і ворожа рука матиме можливість доповнювати картотеки своїх поліційних і розвідувальних установ даними, винотованими власне з цих спогадів.

Ми однак твердимо, що вже пора зафіксувати події та справи, що мали місце в українському житті **до 1941 року.** Ці події є вже історичним минулим, здатним для дослідів у наукових кабінетах українських істориків, соціологів, юристів і економістів залежно від того, яких ділянок національного життя ці справи стосувалися. Але й про справи після 1941 року можна, на нашу думку, вже тепер писати, зберігаючи при цьому тільки деякі заходи обережности, головно щодо осіб, які залишилися і живуть на батьківщині.

Чому треба уважати дату 1941 року межовою?

Поперше, якщо брати до уваги формально-правний бік справи, то у всіх цивілізованих країнах світу вдомашнився звичай, що після 10 років архіви стають доступними для дослідників за вийнятком хіба дуже таємних документів, зміст яких є ще актуальний поза той окреслений час. Останньо в деяких країнах підвищено цей термін на 15 років.

Подруге, 1941 рік створив велику цезуру в політичному житті України вже самим фактом, що в тому році територія нашої батьківщини стала експериментальним полем для ворожих українській державній самостійності імперіялізмів і тереном дій посиленого українського революційно-визвольного руху. Можемо цілком сміливо твердити, що тоді розпочалася **нова доба** визвольної боротьби України.

✲

Одночасно треба ствердити, що революційна і політична діяльність **Організації Українських Націоналістів — ОУН** досі не зафіксована в достанній кількості публікацій документарного і мемуарного характеру, щоб на підставі таких видань можна вже нині написати історію революційної боротьби і визвольної політики цієї організації за час від її постання до поширення її революційної діяльности на всю українську етнографічну територію. Стартом до такого поширення був саме **1941 рік.**

Історія української політичної думки останніх десятиріч залишиться тільки фраґментом, якщо в ній не буде узгляднена історія ОУН. А такої історії ще не можна писати, бо немає ще зафіксованих всіх елементів та фактажу з революційної та політичної діяльности цієї політичної організації українського народу.

✲

Зокрема дуже вбогими є мемуаристика і документація з ділянки української зовнішньої політики в цілому і поодиноких зовнішньо-політичних акцій, контактів та взаємин зокрема.

Всі ці моменти є спонукою для автора зафіксувати в цьому циклі статтей **фраґменти** із взаємин між ОУН і японськими політичними та військовими діячами і накреслити **си-**

люсти тих, хто в цих взаєминах і контактах приймав активну участь, а то й виконував тільки досить скромну ролю спостерігача **подій і постатей.**

1. ГЕНЕРАЛ ОШІМА -- ВОЯК І ПОЛІТИК КРАЇНИ СХОДЯЧОГО СОНЦЯ

Член ПУН-у і уповноважений представник ОУН в Німеччині **сотник Ріко Ярий,** завданням якого в Берліні було не тільки підтримувати зовнішньо-політичні взаємини з німецькими відповідальними політичними та військовими колами, але й шукати контактів до дипльоматичних представництв тих держав, в яких не було ні представництв, ні окремих представників ОУН, зумів впродовж своєї діяльности на берлінському дипломатичному паркеті здобути собі в німецьких колах таке довір'я, пошану і особисті політичні позиції, що ті кола дуже радо давали йому до послуг свої зв'язки до поодиноких дипломатів інших европейських та позаевропейських країн. Одним із найкращих і найодвертіших таких посередників був пенсіонований **підполковник цісарської служби Курт Ґребе,** який в німецьких політичних і військових колах втішався визнаним всіма становищем знаменитого знавця української проблеми, а в українських колах УНДО і ОУН — справжнього приятеля української визвольної справи. Зокрема як організаційний референт «Европейського конґресу національних меншин» і як колишній посол до польського сейму він розпоряджав знаменитими контактами до міністерства закордонних справ на Вільгельмштрасе. Кожний з чергових директорів департаменту східніх справ цього міністерства мав завжди прихильне вухо для порад і суґестій пполк. Курта Ґребе, політичними приятелями якого з українського боку були не тільки **полк. Євген Коновалець,** сот. Р. Ярий та **сот. Сидір Чучман,** але й **д-р Дмитро Левицький** і українські посли у варшавському сеймі пані **Мілена Рудницька, Зиновій Пеленський, Василь Мудрий, д-р Любомир Макарушка, Володимир Загайкевич** та інш., тобто передусім ті посли УНДО, які на женевському паркеті Ліґи Націй боронили прав українського народу під польською окупацією.

Коли влітку 1933 р. сот. Ярий сондував у міністерстві закордонних справ можливість відповідної рекомендації з німецького боку для нав'язання поважного політичного контакту з амбасадою Японського цісарства, то йому поручили тоді звернутися за посередництвом пполк. Ґребе до тодішнього цісарсько-японського військового аташе **полк. Гіроші Ошіми,** який у своїх розмовах з німецькими дипломатами нераз висловлював своє велике зацікавлення українською справою і бажання дістати солідні зв'язки до поважних українських політичних кіл, принципово ворожe наставлених до большевизму і СССР.

Полк. Гіроші Ошіма — пізніший генерал і японський амбасадор у Берліні, тобто офіційний представник не тільки уряду, але й цісаря — був довіреним речником тих японських політичних і військових кіл, які свою зовнішньо-політичну концепцію будували на традиційній ворожнечі Японії до російського імперіялізму і на засаді, що Росію треба відіпхати від Тихого океану, усунувши її політично і територіяльно зовсім з Далекого Сходу. Ця антиросійська й антибольшевицька концепція особливо плекалася серед старшин **Квантунської армії,** що була розташована на азійському суходолі і на рахунок якої треба мілітарно і політично брати всю манджурську кампанію 1931 р. Японський прем'єр під час другої війни **ген. Гідекі Тоджо,** особистий і політичний приятель Ошіми, був висунений на цей пост «квантунською офіцерською хунтою», яка мусіла однак зобов'язатися перед відповідальними колами воєнно-морської фльоти, що вона не загострюватиме взаємин з СССР.

Для постійних безпосередніх контактів з ОУН Ошіма висунув одного з своїх довірених співробітників у бюрі воєнного аташе **майора Томочіку,** який дістав наказ стало інформувати його про зміст усіх політичних розмов і про цілість справ. Ошіма також сам особисто надалі докладно цікавився українською справою і використовував кожну нагоду перебування **полк. Є. Коновальця** в Берліні для зустрічі з ним, щоб бути в курсі українських справ. Пізніше, коли він став уже амбасадором, він постійно запрошував відповідальних діячів ОУН до себе в гості для обміну думок і пильного студіювання становища в Україні. При цих відвідинах був звичайно також майор Томочіка, а коли його відкликано до великого генерального штабу в Токіо, підвишивши його до ранґу підполковника, — кожночасний цісарсько-японський військовий аташе в Берліні разом із своїм зв'язковим старшиною для українських справ.

Амбасадор Ошіма постійно підкреслював, що в Японії — в політичних колах і у великому генеральному штабі — існують велике зрозуміння та симпатії для визвольної боротьби України, що у великій розигрі з російським імперіялізмом на Далекому Сході треба мати союзника в безпосередньому західньому сусіді Росії — в Україні. Він обстоював думку, щоб кожний японський військовий аташе в Берліні студіював українську проблему і щоб в його бюрі постійно був зв'язковий старшина, який докладно орієнтувався б в українському питанні.

За час семи років — 1934-1941 рр. — такі військові аташе пильно вистудіювали укра-

їнську проблему, зокрема її революційно-визвольну течію: **генерал Кавабе** (1938-1940рр.) і **генерал Окамото** (1940-1941 рр.).

В характері зв'язкових старшин для українських справ діяли за той час такі офіцери цісарсько-японського великого штабу, аташовані до бюра військового в Берліні: **майор Томочіка** (1933-1935 рр.), **підполк. Усуї** (1935-1937 рр.), **підполк. Манакі** і його співробітник **майор Наґата** (1937-1939 рр.) і **підполк. Ямато** (1940-1941 рр.).

Всі вони дістали з Токіо письмові признання за свою роботу і авансували на один ранґ вище або вже в ході своєї діяльности, або після її закінчення і відкликання назад до Токіо. На японських бойовищах другої світової війни вони виконували відповідальні штабові або політичні завдання: в Китаї, Індо-Китаї, Індонезії і Бірмі.

Докладно і детально про всі ці справи буде ще сказано в дальших розділах.

*

Вже на цьому місці уважаю за доцільне подати, хто з українських політичних та військових діячів стояв тоді у взаєминах з офіційними представниками далекосхідньої »країни сонця».

Про полк. Євгена Коновальця і сот. Ріка Ярого я вже згадав. У різний час при різних нагодах офіційні зустрічі або постійні взаємини з боку ОУН мали:

генерал-полковник Віктор Зелінський, генерал- хорунжий Микола Капустянський, генерал-четар Віктор Курманович, полковник Андрій Мельник, поручник Михайло Колодзінський (пізніший полковник Карпатської Січі — Гузар), **поручник Олекса Гасин** (пізніший полковник УПА — Лицар), **Іван Ґабрусевич, Ярослав Барановський, Володимир П. Стахів, Микола Митлюк, Орест Чемеринський** («Ярослав Оршан», розстріляний німцями в Києві в грудні 1941 р.), **Михайло Качмар та ін.**

В основному однак ці офіційні зв'язки лежали в руках полк. Є. Коновальця сот. Р. Ярого та автора цього циклу статтей.

Вже під час першої розмови, в якій взяли участь з японського боку тодішній полк. Г. Ошіма і майор Томочіка, а з українського — сот. Р. Ярий, виникло питання створити в Токіо офіційне представництво ОУН або післати туди, бодай для втримування постійного зв'язку, одного члена ОУН. Японські співрозмовці підкреслювали таку потребу, арґументуючи її м. ін., фактом, що в Манджурії — зокрема — в Харбіні — живе кільканадцять тисяч українців, які охоче включаються в протибольшевицьку діяльність. Це антибольшевицьке ставлення важливе також тим, що на Зеленому Клині (Примор'я і Приамур'я) великий відсоток тамошнього населення складають українські поселенці. До того в далекосхідніх з'єднаннях червоної армії українці творять майже більшість.

Від висловлення такої суґестії чи навіть пропозиції аж до її реалізації було досить далеко. Передусім треба було знайти добровільця, шо погодився б поїхати «на інший кінець світу».Далі такий кандидат мусів відповідати не тільки тим вимогам, які кожному членові ставила ОУН, але й вимогам дипломатичної оглади і політичної зрілости та розгорнености.

В чергових розмовах виявилося, що японські старшини є дуже точно зорієнтовані в українській визвольній проблемі, що японські посольства у Варшаві і Букарешті стежать не тільки за політичним життям українців у Польщі і Румунії, але також і за життям у підсовєтській Україні.

При цій нагоді розмова якось зійшла на українсько-польські пересправи в Лізі Націй де окрему комісію для дослідження польської «пацифікації» в Галичині очолював японський дипломат **Сато,** в якого особисто інтервеніював полк. Є. Коновалець, що до 1936 р. постійно перебував у Женеві. Ошіма з'ясовував і оправдував тодішню поведінку японського голови цієї комісії тим, що політична практика цієї міжнародної інституції базувалася на дивній засаді підкреслювати слушність справи і обвинувача (українські скарги), і обвинуваченого (оправдання польського міністра закордонних справ Авґуста Залеського).

—Сато був тільки жетвою женевської дипломатичної аритметики — говорив Ошіма. — Але завдяки головуванню в цій комісії він став одним з наших добрих знавців східньо-европейської проблеми, а зокрема української. Японія не є вже членом Ліґи Націй і наших дипломатів ніхто не примусить тепер займати двозначне становище. Хіба, що вони робитимуть це з власної ініціятиви, або на доручення нашого міністерства закордонних справ.

Була це одвертість, гідна радше вояка, а навіть політика (що заступає свою концепцію), ніж дипломата. Генерал Гіроші Ошіма мав справжню вояцьку натуру: любив говорити правду і вмів цю правду обстояти. Відомою є його дуже драматична дискусія з Ріббентропом на Темпельгофському летовищі, коли «Гітлеровий дипломатичний комівояжер» відлітав до Москви, щоб підписати договір із Сталіном. Менше відомою є однак така ж його одверта розмова з тим самим Ріббентропом після окупації угорськими військами українського Закарпаття.

Це однак аж ніяк не означає, що японський генерал-амбасадор був кепським дипломатом, він тримався тільки засади, що його «не вислали ні цісар, ні цісарський уряд за кордон на те, щоб оббріхувати партнера, навіть якшо б це мало виходити на користь моїй кра-

іні». Методи його дипломатії різнилися від тих метод, які поточно називають «клясичною дипломатією»: замість недомовлень він уточнював справи конкретно, замість робити натяки він ясно висловлював свій погляд, замість втікати до двозначностей він радше мовчав, якщо не смів висловлюватися одверто. Завданням дипломата, в його розумінні, було здобувати довір'я для політики власної країни і віддячуватися партнерові таким же довір'ям. І, здається, що в цій його засаді можна знайти розв'язку для його трагічного політичного становища.

Ошіма, вихований у військових традиціях безпосередности і одвертости, — його батько був видатним генералом і втішався великим довір'ям цісарського оточення, — повірив, був, мабуть, у по-акторськи заграну «безпосередність і одвертість» диктатора Німеччини, який позував на вояка «чистої води». Політика Ошіми і його політичних однодумців з Квантунської армії була спрямована передусім на те, щоб «оточити большевицького колоса російського імперіялізму» і поставити його на коліна. Треба пригадати, що т. зв. німецько - японський антикомінтернський договір, підписаний в листопаді 1936 р., був сконцептований не міністерствами закордонних справ обох країн, а Ріббентропом (що був тоді тільки «амбасадором для окремих доручень») і полк. Ошімою, тодішнім цісарсько-японським військовим аташе в Берліні.

Будучи послідовним пляновиком «політики оточення СССР», Ошіма шукав партнерів для такої політики не тільки в державних західньоевропейських націях, але й серед політичних сил тих народів, шо були поневолені російсько-большевицьким імперіялізмом. Орієнтуючись при цьому на сили безпосередньої політичної дії, він мусів скорше чи пізніше знайти шлях до ОУН.

З великим огірченням він згадував невдачу місії Юзефа Пілсудського в Японії 1905 р. і факт, що російсько-царська армія на бойовищах в Манджурії під час російсько-японської війни 1904-1905 рр. у великій кількості складалася з українських вояків, які боролися надзвичайно хоробро і завдали багато втрат японцям. Останній факт він окремо підкреслив у розмові з генерал-полковником Віктором Зелінським, який за хоробрість в одному з манджурських боїв став генералом і дістав царську золоту шаблю. Це, на його думку, не сміє вже ніколи повторитися.

Чи думав ген. Ошіма над тим, коли інтернований альянтами в Німеччині він влітку 1945 р. довідався, шо в Манджурію вмаршула совєтська армія, в склад якої знову входило багато українців, і що шефом совєтської контрольної комісії в Токіо був назначений генерал-українець — Дерев'янко?

Такій можливості в майбутньому, а її ген. Гіроші Ошіма та його політичні однодумці мусіли теоретично враховувати, була протиставлена політична концепція, на якій в 1934-1941 рр. будувалася японсько-українська співпраця, партнером якої з українського боку була ОУН, точніше висловившись, — Провід Українських Націоналістів.

Що такої можливости не можна було оминути, в тому не має вини ні по боці японських (зокрема ген. Ошіми), ні — українських партнерів. Організація Українських Націоналістів була ж примушена европейським союзником Японії — Німеччиною організувати збройну боротьбу роти німецького імперіялізму і німецької окупації України.

(Далі буде)

Дальші розділи цього циклу статей:

2. Подорож члена ОУН до Японії
3. Генерал Кавабе про „вишневу країну" і „країну черешневого квіту"
4. Білий шовк — символ жалібного співчуття
5. Японці на Закарпатті
6. Фінляндське інтермеццо — зима 1939 р.
7. Генерал Окамото: „Коли в Україні жнива?"

Сот. УПА В. Ворон

На мандрах скелету старшинської школи УПА

Заки перейти до поданого періоду моїх спогадів, дозволю собі завернути ще в минуле, щоб нав'язати до вже опублікованих у «До зброї» спогадів пор. З. Семенова про другу старшинську школу УПА в Карпатах (див. З. Семенів: Другий випуск старшинської школи УПА «Олені», «До зброї» в 17-30, листопад 1952, стор. 18 - 25).

Після зради осетинця поручника Каца, інструктора зброєзнання Другої старшинської школи УПА «Оленів» в Карпатах та в висліді того — після трагедії під горою Болтом біля с. Липи, обі вишкільні сотні кінчали випуск окремо. Перша сотня під командою хор. Щита, — в якій і я був кандидатом на старшину, — вже напередодні наскоку большевиків, тобто 14 жовтня 1944 р., на наказ командира школи май. Поля відійшла в гори в південному напрямі. Маршуючи потоком Глубока ми перейшли під вечір через річку Мізунку і вже в темноті вийшли на сам вершок гори Щавна. Зриви мадярських потягових мін, на які натрапило наше переднє забезпечення, примусили нас задержатися. Не маючи змоги розміновувати в темряві, ми розташувалися на самому шпилі гори, хто де стояв. Вранці, з чотирьома раненими, ми обережно і з трудом спустились вниз над малий потічок.

Пополудні гураґанний вогонь, а далі і власна розвідка — принесли нам невеселу вістку про наступ большевиків на табір школи та про ліквідацію її штабу включно з її командиром май. Полем.

Друга сотня командира Коника, що досить щасливо вийшла із цього несподіваного заскочення, відійшла в протилежному напрямку і ми з нею вже більш не зустрілися.

Зпоміж інструкторів — при першій сотні остався пор. Ярема від полевої служби та партизанської тактики, пор. Крутий (наддніпрянець) від піонірки, д-р Кум (жид), що викладав службу здоров'я та сам сотенний, хор. Щит від стрілецького вишколу, внутрішньої служби та впоряду (муштри). Інші інструктори, як от пор. Береза, пор. Степовий (обидва наддніпрянці) та сот. Боровий, при школі відпоручник Головного Військового Штабу, залишились при другій сотні.

Фраґмент із присяги другої старшинської школи УПА «Олені»

В тому часі більшість зпоміж нас мала вже за собою одномісячний рекрутський вишкіл у вишкільній сотні «Тигрів на школі кадрів ОУН під горою Лютою біля с. Липи та три місяці самої старшинської школи, яку ми проходили під час переходу фронту. Про повний шести місячний курс після розбиття

школи не могло бути мови. Близька зима, натиск ворога та запотребування в терені на людей із партизансько-військовими знаннями промовляли за приспішеним випуском старшин.

Хоч ворог бльокував нам доступ до сіл, що були для нас базою прохарчування, та хоч як намагався нас за всяку ціну оточити й зліквідувати, все ж таки наша сотня з партизанською впертістю та витривалістю, міняючи серед безупинних маршів постої та харчуючися здебільшого грибами й пізніми лісовими ягодами, витримала до офіційного закінчення.

З обох масивів лісів між річками Мізункою-Свічею-Чечвою, що служили нам останньо «полігоном», приємно згадується тиха поляна в доріччі потоку Погарецька і річки Ілемка, де ми проходили останній тиждень вишколу. Погідна осінь, затишні колиби й обороги, запашне сіно, дивний — немов перед бурею — спокій від ворога, а головне сяке-таке постачання харчами, дали нам змогу нарешті належно відпочати.

От і на цій поляні застало нас 26-те листопада 1944 р., — дата, що сама по собі власне нікому нічого й не говорить; але для нас це був святковий день, день закінчення старшинської школи нашої першої сотні. За нами, немов у кошмарному сні, залишились цілі чотири місяці боротьби за знання й існування. Сьогодні й ми міцно та гордо стискали в кишенях порваних мундирів-лахміття роздані нам зосвідчення. Я особисто був особливо зворушений при відчитанні наказу. Хоч уже на школі на самому початку мене вирізнили функцією заступника ройового, а в останніх двох місяцях передали мені команду роя, то все ж таки перша льоката, що мені припала, була для мене найбільшою почестю. П'ятьох із сотні, а саме, Шрама, Чайку, Тура, Клоса й мене подано для затвердження до ступенів старших булавних до Крайового Військового Штабу УПА-Захід.

Ще того самого дня ввечері відправлено абсольвентів школи згідно з призначенням в терен. Обірвані, декотрі босі, але з запалом в очах, прощаючися й бажаючи собі взаємно успіхів, зникали група за групою в темному лісі. Вони знали почуття обов'язку — на них ждав терен. Розійшлись, але не всі. На місці залишилось нас 20.

Мандрівний скелет старшинської школи УПА

При світлі вогнища я розглянувся по залишених: самі вибрані. Зібраних у лаві «залишенців» вибив із задуми сотенний Щит. Він коротко з'ясував призначення нашої групи та важливість нашого завдання як скелету старшинської школи. Згодом розділив функції, звернув увагу на конспірацію групи та під кінець потішив нас відпочинком у Чорному Лісі. Не зважаючи на те, що мрією не одного з нас було приступити до активної боротьби з ворогом, значить піти до праці в терен, ми в душі тішились, що мали честь належати до цієї малої групи.

Організаційно скелет складався з командира та з його почоту, із спецгрупи для розвідки і зв'язку та з роя охорони. В склад почоту хор. Щита входив бунчужний, ст. бул. Запорожець, кол. чотовий хор. Крук, д-р Кум та інструктори — поручники Ярема і Крутий. Спецгрупа складалася з колишніх ройових Аскольда, Бурого і Чичирка під командою колишнього чотового, старшого булавного Симпатичного. Рій охорони начисляв 10 людей, а команду над ним передано мені. В його склад входило вісьмох абсольвентів школи, а саме: Шрам, Чайка, Тур, Клос, Лютий, Мізунь, Липа, Ворон, — та ще Стьопа й Санітар, які школи не кінчали.

На озброєння скелету складалися: два ручні кулемети Дехтярова й «чешка», позатим — по половині автоматична зброя і рушниці. Половина людей мала ще пістолі.

Наш рейд у Чорний Ліс мав за завдання не тільки зійти дещо з гір на відпочинок, але в першу чергу пов'язатися з командуванням УПА. Нова ситуація, що створилася з приходом большевиків, вимагала — як у питанні поповнення кадрів старшин і підстаршин так і цілости УПА — реорганізації й іншої тактики, ніж це було під час німецької окупації. Щодо самої старшинської школи, то пекучі втрати, нанесені школі зрадником Кацом, мусіли бути поповнені, а командний і інструкторський склади знову з'єднані. Мова про таке могла бути лиш на весну, значить, треба було пов'язатися з командуванням та, зашившись кудись на зимовий час, ждати на рішення. Передбачувано тяжку зиму — підбольшевицьку.

Ще того самого вечора ми вирушили вниз руслом річки Погарецька, що впадає до Ілемки. За нами залишилось вміло замасковане місце однотижневого постою та столочена поляна, а з тим і останні спомини із старшинської школи.

Наш маршрут після виходу з глухих лісів мав проходити селами. Кожний уже думав про відвошивлення, гарячу купіль, чисте білля. Були й такі, кому привиджувалися вже дівчата.

Зустріч із боєвими відділами

Другого дня наша розвідка донесла, що в поблизу знаходиться сотня Заморського. Вислано зв'язкових, а ті принесли нашій групі гостинне запрошення. Командирові нашої групи йшлося про докладну розвідку в дальшому терені; всім було також цікаво побувати серед бойової сотні.

Ми знаходились на терені куреня командира Журавля, в склад якого входила і сотня Заморського. На сході Журавлів курінь сусідував із куренем командира Летуна, через терен діяння якого ми саме мали проходити.

В сотні Заморського нас прийняли з українською гостинністю. Вони саме вечеряли. Кухар пожалував обірваних «офіцерів» та щедро і досхочу ділив густу горохов'янку, варену на м'ясі. Братва, наївшись досхочу, поклалась під ялиці. Скоро знайшлося трьох знайомих друзів. Відряджені щолиш вчора з нашої сотні до командира Заморського, вони вже парадували в приличних одностроях. Новоспечені ройові зорганізували нашвидку дещо тютюну й ми закурили з нагоди такої скорої зустрічі. Посипались жарти, що їх перервала аж вечірня зоря (відбій). Не один з нас збогатився цеї ночі на ще один сумний досвід: з'їсти дві повні їдунки горохової зупи для доброго вояка це дрібниця, але витримати здуття від недовареного гороху — це трішки складніша справа. Не було жарту; дехто зовсім не спав цієї ночі й качався попід дерева; хто ж часто бігав у корчі... До одного навіть покликано серед ночі д-ра Кума. Пізніш ми каялися й обіцювали більш не грішити обжирством.

Під вечір другого дня сотня Заморського, а з нею й наша група, подалась ближче с. Ілемні. Ліси, на терені яких ми зараз знаходились, тягнуться від річки Свічі в прямій лінії на схід аж до райцентру Перегінсько, а за Перегінськом далі на схід пішов уже Чорний Ліс. В північній частині згаданого масиву часто стрічалися більші й менші полонини, а на них колиби, обороги, а то й стодоли з сіном. Тут населення випасало вівці. Ті полонини та сіно по колибах були ідеальними для квартирування тим більше, що вже брав мороз.

На Федорівській полонині над річкою Ілемкою ми квартирували вже два дні. Мав прибути сам курінний Журавель. Від нього хор. Щит сподівався отримати вичерпну розвідку. Самого курінного я знав з видження ще з часів школи кадрів. Він був тоді сотенним і квартирував недалеко нас, де й вишколювались сотні — його, Ясьміна й Шила.

З охороною і з почотом командира Журавля, — всі на конях, прибула й вояк-дівчина, в якій ми пізнали полтавку Марійку. З автоматом на грудях, санітарною сумкою при боці, — ніби вродилася на коні, — ця наддніпрянська красуня закрутила голову всім дослівно. Я бачив досі багато жінок у підпіллі, бачив навіть цілу чоту дівчат під час рейду загону командира Рена, але ця дівчина мала в собі щось інакше, бойове, партизанське. Дружність і самопосвята до-

повняли її красу. Наш Стьопа, якого випадок у минулому звів був з цею дівчиною, заки вона попала до УПА, був у ній закоханий по вуха. Мабуть, збудилися у нього спомини, бо на її вид, а ще до цього в товаристві вищих командирів, він почервонів, як рак. На дотинки товаришів, що його Марійка «всякла», вміло відгризався та, сміючись говорив: «Називається годі, знайду кращу, і то — скоріш за вас». Як зрештою пізніше показалось, словам пристійного кучерявого Стьопи можна було вірити. В жінок він мав особливе щастя.

Курінний Журавель доніс, що вповлизу появились большевики і радив хор. Щитові остатися ще при сотні. Сам від'їхав.

Саме я й Тур маячили в гарячці під купою шинель та коців, як на заставі загрохотіли кулеметні й автоматні черги. На неї наскочила большевицька стежа, та обстріляна — в поспіху втекла. Можна було сподіватися ворожого наступу, а що і в сотні було декількох перестуджених, то доцільним було відступити. Зігріті після спожиття приписаних д-ром Купомом таблеток, щільно закутані в коци, ми з допомогою товаришів ступали нога за ногою, мов на похоронах, посередині сотні. Ворог залишив нас у спокої.

Наші селяни — наша підпора

Покинувши сотню наша група подалася під с. Суходіл. На нічліг ми зійшли в Медвежу. Цей присілок серед лісу, яких три кілометри віддалений від села, мав колись кілька господарств. Тепер тільки в одній осамітненій хаті блимало світло. З інших «хиж» осталась тільки одна пуста при дорозі над річкою та інще самітна стодола на узбіччі на скраю ліса. Все інше пішло з димом в наслідок бою УПА, здається, з німцями. Дід, що жив тут з дочкою та з осиротілими внуками, ніяк не хотів дати нам розвідки про стан у Суходолі. Ми були для нього чужі і він не довіряв нам. Щолиш п'ятнадцятирічна внучка, до якої, мабуть, вже підморгнув Стьопа, налякавшись, що ми підемо в село, вибігла за нами та кликнула: «На всякий випадок обережно, товариші; ідіть у село, там квартирують ваші; тут можуть на вас напасти бандити». Ми зрозуміли, що вона мала на думці і, виставивши дві стійки, розклались у сіні стодоли, що стояла під лісом. Мала Гандзя видно підглянула нас у темноті і, впевнившися ще більше, що ми свої, хоч і незнайомі, здається переконала старого. Дідові жалко стало, мабуть, бідних повстанців, бо згодом стійковий привів старого до стодоли. Він хотів бачити командира. З кошем «бандурки» та з банькою молока в руках старий просив зрозуміння за його негостинність та надмірну обережність. Присівши при розкладеному нами на тоці вогні, дід потрактував нас бакуном та, смокчучи свою «запіканку», розбалакався на добре. Під час бою врятувалась тільки його, ця за дорогою, хата та зайнята нами стодола. «Шміраки», — тому що він вперто сидить на своїй Медвежій і не хоче переселитися в село, як це зробили другі, — переслідують його та слідкують за ним. Він не покине своєї хати хоч і мали б вивезти його на Сибір. Зрештою, хто ж допоможе тоді своїм хлопцям? О, старий знає всіх тутешніх повстанців! Він пізнає їх по голосі та інших умовлених значках. Часто приходять чужі, але їх веде завжди знайомий. Зовсім чужим дід не довіряє, бо це може цілком добре бути й «босота». В подібний спосіб хотіли його вже часто спровокувати до балачки. Наша група для нього також чужа, але гідна поведінка, близька йому мова, ну та й внучка переконали його. Деякі вже спали, а вогнище ледве жевріло, як дід побажавши доброї ночі, потюпав до своєї хати.

На світанку ми вже мали розвідку. Гандзя була досвіта в тітки над Суходолом, а ця знає дослівно все, що кому потрібне. Отже, большевики ще в ночі відійшли до села Липовиці, — розказувала вона стійковому Стьопі, що саме вийшов на зміну. Видно докладнішої розвідки хотів Стьопа від дівчини й довго ще б її «розпитував», якби поручник Ярема на нього не нагримав. Остаточно це ж стійка, а не залицяння. Це вистачало, щоб «невинного Стьопу» натягати кілька днів.

З Медвежої до Суходолу було добрих три кілометри. Пізного пополудня ми ввійшли в село, де на нас ждала приготована вечеря. Великі разові, — кажуть також «зрібні», бо рапаві як сире полотно-саморобка, — вареники та густе кисле молоко смакували нам краще всіх страв у мами. Коли потемніло, ми перейшли конспіративно окружною дорогою в Чорний потік біля села, де було декілька хат. Квартирувати тут вигідно, бо далеко від людського ока та першорядний терен до відступу. Нам ішлося не так про відпочинок, як про купіль та генеральну чистку наших мундирів. Примістившися в одній обширній хаті над потоком, ми нарізали купу дров та розклали в потоці велике вогнище. У всіх можливих баняках та відрах, зібраних по тутешніх господарях, ми гріли воду. Беручи під увагу примітивні засоби, це не жарт протягом ночі викупатись, повідвошивлюватися, випрати, позалатувати та «випрасувати» одяг двадцятьом людям. Мов свіжо народжені, переодягнені в чисте білля, якого по дві пари ми отримали від місцевого господарника, та залишивши за собою згарище брудного лахміття, ми відступили на день до лісу. Квартируючи на краю лісу під Чорним верхом, ми вперше від місяців мали змогу бачити вільний клаптик світу. Перед нами внизу серед лісів простягалася велика лисина, а на ній с. Суходіл. На південний схід від нього видніла така ж сама друга величезна поляна з селом Липовицею. Обі поляни сполучувала річка Чечва, що випливала у стіп Сиглісу Суходольського та, в'ючись на північ попри Липовицю-Суходіл, зникала в села Луги, Спас, Струтинь Вижній і Нижній та на півночі від райцентру Рожнятів зливалась з річкою Дубою. З Липовиці вздовж русла Чечви тягнулася дорога та лісова «вузькоторівка».

Під вечір лісами, виминаючи Суходіл, наша група підсунулась під с. Липовицю. Прийшлося ждати доброї пів години, поки наші зв'язкові пов'язалися із станичним. Несподіванкою для нас була тепленька хата та приготовані для нас чисто застелені столи. Хор. Щит заздалегідь замовив вечерю. Може десяток причепурених дівчат та молодиць порався поміж столами.

Нам було цікаво, що звело до купи стільки жіночого роду. На жаль Стьопі, як на злість припала черга йти на стійку. Обжирство повторилось наново, але тим разом з вини кухарок, бо «вміли варити а не знали, як подати». Не сподіючися аж п'ятьох потрав, — здебільшого картопляних, — наша братія позволила собі забагато звичайної «ріпки» з молоком, капустою та крупником, не залишивши місця на піднесені під кінець вареники і баранину. Найгірше вийшов на цьому однак Стьопа. Він не тільки що найкоротше побував серед обожуваного ним жіночого роду, але до цього мильно поінформований злобними колегами, навіть не брався до пишних вареників і баранини. Прямо не було куди. Після вечері під час дальшого маршу по стрілецькому рядку часто передавалось: «Стати! Стьопа пристав!»

Цеї ночі ми зробили добрий шмат дороги. Під кінець маршу сипнув сніг, закриваючи наші сліди і замерзлу землю білим кожухом. Ми знаходились зараз у підкарпатському терені на пересічній висоті від 500 до 600 метрів. За нами бовваніли засніжені Карпати. Маршувати цим тереном було багато легше, але впарі з тим ставало моторошніше. Ми відчували брак карпатських гір, непрохідних нетрів і лісів. Там ми почувались свобідно й безпечно.

Постоєм станула наша група у господаря під лісом біля с. Пороги. Від теренового господарника ми отримали 100-кілову свиню. Дехто радо забавлявся в різника. Зварено прекрасний обід, а згодом і вечерю; решту ж м'яса й сала, насоливши, поділено на рівні залізні порції. Цієї ночі ми хотіли долучити до сотні, що квартирувала за горою в лісі. Від референтури зв'язку ми отримали зв'язкового, що мав нас допровадити до табору сотні. Ситі й задоволені, прислуха-

ючись до скрипіння й тріскання від морозу здоровенних буків, ми пробивалися глибоким снігом. Сніг падав цілий день і покрив землю доволі товстим шаром. Через те й треба було частіше міняти переднє забезпечення. Врешті нам залишилося зо два кілометри дороги до табору сотні, тобто щоб зійти з гори вниз в глиб густого лісу.

Зв'язкові порозумілись на заставі і нас впущено до табору. П'ять бараків, розміщених в оборонному порядку, служили приміщенням для чотирьох чот та командира сотні з почотом, із ПЖ (польовою жандармерією) і зв'язковими.

Невимовна радість огорнула декого з нас, бо в командирові сотні ми впізнали нашого колишнього сотенного ще із школи кадрів, командира Шума. Приємно було ще раз побачити цього молодого енерґійного старшину. На перший погляд не легко було розгадати, що являє собою ця мала постать з обличчям дівчини, глибокими синіми очима та довгим льняним волоссям. Насправді, це був першорядний інтеліґентний, гострий, але дружній партизанський командир.

Серед інших ми пізнали ще бунчужного сотні Стерню, зброяра Чалого (обидва наддніпрянці) та чотового сотні Кривоноса, що на школі кадрів був моїм чотовим. Були й інші, але призабулися їх прізвища.

На привітання знайшлася й пляшчина гострої, до якої ми добули свіже сало. До пізньої ночі ми всуміш розповідали собі взаємно всячину.

Наступного дня ми розглянулися до таборового життя бойової сотні. Роздягнене до пояса вояцтво починало день ранішньою «руханкою» (фіззарядкою) та миттям у замерзлому потічку, чи власне — в снігу. Своїй сотні Шум давав постійно якесь зайняття. Він знав, що безділля призводить до лінивства, натомість сталий рух і зайняття підвищують бойову здатність та почуття вищевартости повстанчої одиниці.

Годину перед вечером ми були свідками трагічної картини. Я перший раз у підпіллі бачив польовий суд та екзекуцію. Суд відбувався публічно, тобто в присутності зібраної в трилаві сотні та нашої групи, як гостей відділу. Судили трьох дезертирів із сотні, які не те, що здезертирували, але склали зброю та зрадили ворогові про місце постою.

Мені впав під час цеї розправи один цікавий момент; не тільки ціла сотня вигуком «куля зрадникам!» засудила обвинених на кару смерти, але й вони самі в обличчі смерти призналися до вини, а двох з них в останньому слові не просили помилування і вважали смерть за найсправедливішу для них кару.

На квартирах

Із сотнею к-ра Шума дворічним маршем, зійшовши першого вечора коротко на вечерю в с. Прислопі, ми перейшли навпоперек Чорний ліс та добились до старого табору під с. Грабівкою. Цим табором часто користувалися різні сотні.

Вечером ми сходили в село, робили застави, — головне сильну заставу від села Завою, звідкіля кожночасно можна було сподіватися ворога, — та цілу ніч квартирували в теплих хатах.

Одного дня, — а був сильний мороз, — ми залишилися днювати в селі. Несподівано налетіли на заставу від с. Завою большевики. Застава відповіла сильним вогнем, однак ворог натиснув і змусив її до відступу. Вперше я побачив, що значить добра бойова сотня під командою холоднокровного, розважного командира. Рій за роєм вискакував без паніки з хат та займав становища. Почалась на добре перестрілка. Щоб відтяжити населення, сотенний Шум зарядив відступ до старого табору. Після плянового відступу до лісу сотня зайняла становища біля табору і добре замаскувалась. Большевики, що йшли по слідам, завважили колиби з чатиння, то ж з догідних становищ добру хвилину обстрілювали табір гураґанним вогнем. Коли впевнились, що там немає ні живої душі, кинулися натовпом припускаючи, що буде що рабувати. Сотня привітала їх цільним вогнем. Хоча це й була «спецгрупа по боротьбі з бандитизмом», однак, залишивши декількох убитих на полі бою, вона втікала, як тільки могла. Щолиш після декількох годин, коли ми спокійно робили перекур в глибині лісу, большевики отримали підсилення й поважилися піти ще раз на табір, який, до речі, вже однаково був розконспірований, і його спалили. Переслідувати сотню вони не зважилися.

До відділу прибули якісь кіннотники. Зразу можна було пізнати, що між ними є вищі командири. Один з-поміж них кремезний, це й був курінний З., до куреня якого належала сотня Шума, а другий — середнього росту, рудавий і білий на обличчі — командир Грім, що очолював місцеву воєнну округу УПА. Наш сотенний хор. Щит і пор. Ярема довго розмовляли з к-ром Громом. Опісля оба прибулі командири познайомилися з нашою групою.

Ми не радо прощалися з сотнею Шума, що дістала наказ відійти. Одержавши зв'язок, ми долучили до сотні Шрама. Табір цього відділу стояв під с. Хмелівкою. Здоровенні колиби, ущільнені мохом та великі вогнища посеред них давали вповні захист перед морозом надворі. З сотнею Шрама ми гостювали кілька разів у Хмелівці й у Глибокому. Наша група квартирувала по селах завжди в двох близьких хатах і окремо забезпечувала себе алярмовими стійками. Наш охоронний рій тримався все разом. Місцеві села були багатіші за гірські так, що відступаючи ранком в ліс, кожний вояк дістав від населення гостинця.

Вишколюємо новобранців і воюємо

Одного вечора прибула до Хмелівки невишколена сотня новобранців під командою к-ра Олега. Можливо, що за дорученням к-ра Грома, ми долучили до цього відділу, щоб дати новобранцям кількаденний рекрутський вишкіл. Ще тої самої ночі, ми взяли зі собою харчі та подались з відділом Олега на північний захід в сторону с. Красна. У проміжних постоях в глибині Чорного Лісу, а згодом після переходу річки Лукви, в лісах під Красною наша група зайнялась практичним вишколом відділу за пляном зайнять, розпрацьованим хор. Щитом.

Село Красна розкинене навпоперек шоси, що тягнеться з півночі на південь у Чорний Ліс. Около вісім кілометрів в південнозахідній стороні лежить райцентр Перегінсько. З тієї сторони при шосі недалеко тріанґуляційного пункту знаходиться большевицький обсерваційний пункт. Залога бункру, — 7 людей, — була добре озброєна й споряджена радіостанцією. З уваги на можливе донощицтво, та ще й тому, що з бункра було видно село, як на долоні, ми сходили в село вночі й таки за ночі відступали в ліс.

Другої ночі досвіта, коли відділ відходив із села, щолиш в останній хвилині, як тилове забезпечення переходило попри наші квартири, службовий по сотні пригадав собі повідомити нас про відхід. Наш алярмовий скоро побудив усіх і ми спішились, щоб не запримічениими вийти в ліс. Все ж таки зав'ючення коня, що його ми тримали для транспорту тягарів, забрало нам дещо часу. Надворі сіріло. В тому моменті на горі з ліва, приблизно в стороні, кудою ми мали відступати, впали стріли. Пор. Ярема та хор. Козак, що долучив останньо до нашої групи, мабуть, як майбутній інструктор, побігли на горб, щоб розглянутися в ситуації. У міжчасі ми висунулися стрілецьким рядком до крайніх хат і вичікували повороту Яреми й Козака. Хвилину пізніше посипалися густі автоматні черги на горбі. «Большевики!» — промайнуло у кожнього з нас.

Іти слідами попередніх було б безглуздям. Із вистрілів довкруги села ми впевнились, що це плянова акція і що село оточене. Треба було скоро діяти та шукати догідного виходу, поки ще не розвидниться на добре. Хор. Щит розгубився. Мого роя він післав пробувати щастя на південному напрямку, а сам остався з рештою поміж хатами. У боях ми новики, пороху не нюхали, але в найбільшому порядку, як це нас вчили, ми кинулись у розстрільну. Чи мало б це бути правдиве перше бойове хрищення? Я, що зачислявся до сильних, носив останньо сам «дехтярова», Чайка — «чешку».

Ми вже були зо 100 метрів за хатами, коли Чайка шепнув: «Большевики!»

Дискутувати не було часу. До ліса був іще добрий шмат чистого поля. Можуть нас висікти до останнього. Кажу завернути. Таким самим порядком відступаємо назад поміж хати. По нас не стріляють. Дивно, — та ж мусіли нас завважити! Решта наших ще між хатами. Дядьки крадькома виглядають з-поза хат. Наш д-р Кум, думаючи що перехитрить ворога, а може і нас усіх, лізе в криївку під гноєм. Господар вже хоче його закидати, але він таки роздумується і в останньому моменті вискакує.

Трохи смішно, але й самозрозуміло. Людина попадає в паніку, бо в такій ситуації ще не знаходилась. Але й у інших серце б'ється приспішено. Від середини по долішній кінець навкруги села стріли густішають, а в горішньому, де ми, — мовчанка. Правдоподібно ворог чекає на нашу появу. Тактику наганяння під застави ми добре знаємо. Однак не було іншого виходу. Хор. Щит кидає до відступу спецгрупу та бунч. Запорожця. Вони, як один, мають автоматичну зброю. Їхнім завданням було добитись бігом до лісу, зайняти там становища й прикривати своїм вогнем відступ других. Найгірше, що не знаємо добре положення ворога на цьому відтинкові. Можливо, що він жде на скраю лісу на тих, що будуть відступати. Чотовому Симпатичному не треба було багато говорити: він відважний і досвідчений вояк. Між іншим, під час акції німців на першу старшинську школу в Карпатах він був важко поранений. На половині дороги до лісу по відступаючих посипався гураганний вогонь із згаданого вже горба. Бачимо, як деякі в неладі падуть та знову зриваються. Це не залягання. Мабуть поранені.

Ледве спецгрупа скочила в кущі, як більшість охоронного роя зривається у наступ. Біжимо трішки ліворуч від попередніх. Також на середині поля, — бо видно щолиш у тому місці ворожі застави нас бачать, —дістаємо сильний вогонь, цим разом перехресний. По нас стріляє також застава з півдня, яка недавно ще без труду могла зліквідувати наш цілий охорнний рій. Кулі порпають замерзлу землю та свищуть невпинно попри вуха. Однак не до цілі. Кількакратно падаючи, добиваємося чудом здорові до лісу. Його краєм підбігаємо задихані на горб та з-за дерев сиплемо по горішній ворожій заставі. В долі чот. Симпатичний із своєї «півкрісівки» (штурмґевера) успокоює долішню заставу. Тим улегшуємо відступ решті. Завдяки ранішній годині, що обмежувала ворожим заставам поле зору, а тим самим і цільного обстрілу як також і через відсутність (це для нас покищо було загадкою!) застав від лісу на заході, ми вийшли досить щасливо з критичного положення. Після долучення всіх ми ствердили, що маємо двох легко поранених, а саме — бунч. Запорожця й Аскольда. Дехто ще мав продіравлений наплечник чи шинелю; Турові куля відорвала зап'яток у чоботі, а Лютому розбила накладку рушниці. Відступаючи глибше у ліс, ми стрінули чоту, що спішила нам на допомогу, і з нею ми долучили до цілости. Між хор. Щитом та сот. Олегом дійшло до гострої виміни слів. Через недбалість службового підстаршини ми мали двох ранених та чи й не двох убитими, бо ж бракувало ще пор. Яреми і хор. Козака.

Щолиш тепер ми довідались, що перші постріли в горішньому кінці села впали були від большевицької застави, що спішила зайняти становища під лісом, та що вони були спрямовані на тилове забезпечення сотні, що саме ховалася в лісі. Відступ сотні в ліс не дав большевикам виконати пляну, а це сприяло відступові нашої групи з фронту без обстрілу. Щолиш, коли сот. Олег відступив з відділом в ліс він довідався, що наша група ще в селі. Зразу вислав її на допомогу чоту, а ця по дорозі зустріла нас у відступі.

Стрілянина в селі не вгавала. Большевики почали господарювати поміж хатами та, як звичайно, розправлятися з населенням. Ціла сотня лежала на становищах, коли стежа донесла, що лісом іде розстрільною якесь військо. Ми не рухалися з місця. Сотенний Олег загадав направити зроблену помилку та помстити на ворогові наші втрати. Крізь далековид розпізнано відділ к-ра Хмари, що саме надходив. Ліс закишів від повстанців. У всіх піднявся бойовий настрій, а командири сотень врадили піти наступом на село та прогнати грабіжників.

Щоб ворог у селі і залога большевицького обсерваційного пункту за шосою нас не запримітили, дві наші сотні пішли лісом на заставу від Перегінська, а одна від Рожнітова. Щолиш коли чоти доходили на свої місця, сотенні розкинули решту в широчезну розстрільну та з північного й західнього напрямку рушили на село. Большевики не сподівалися такої сили партизанського війська і в поспіху залишали село. Тут і там почалася перестрілка.

Командири сотень перерахувались, що наженуть ворога на заставу від Перегінська, куди — на їхню думку — він повинен був відступати. Замість шосою попри бункер в сторону Перегінська большевики відступили вздовж села за шосу в напрямі лісу над річкою Лімницею.

Залога з бункру подала по радіо розвідку до райцентру, а оточена пізніш одною чотою, вона вимагала негайної допомоги. З Перегінська большевики рушили автоколоною на відсіч. До бункра, що, до речі, був сильною землянкою на чистому горбі та мав першорядне поле обстрілу, не можна було ніяк доступити. Аж «панцерфаустами» (протипанцерними п'ястуками) з прямої наводки в отвір вдалося розбити верх землянки. При спробі атаки виявилося, що ще не всі з залоги бункру погибли. Осталі при житті боронилися завзято. На наш заклик «Здатись;», вони відповідали брудною лайкою. Мабуть мали немало гріхів на своїй душі і знали, що УПА їх не помилує. В тому часі колона большевиків під'їхала під нашу заставу. Миттю всі, немов прочуваючи засідку, висілі з авт і розчленувались у широку розстрільну. Цей несподіваний маневр ворога засудив засідку на невдачу. Завдавши наступаючим крім того дошкульних втрат, чоти, не мавши надто вигідних становищ, відступили, а большевики кинулись бігом до села. В такій ситуації викінчити бункер не було можливо і чота, що облягала бункер, вже під густим обстрілом відступила в село. Ворог, що зазнав немало втрат раненими, задовольнився врятуванням осталої при житті залоги бункру й відступив до району.

Сотня Хмари, повечерявши, зразу відійшла. Наша група і відділ Олега похоронили поляглих пор. Ярему і хор. Козака, що їх знайдено біля окопів на горбі, відправили на санітарний пункт обох ранених та подались попри с. Петранку до Угринова. Ми мали щастя, бо в тій околиці було мало снігу, а й той за дня розтаяв так, що за нами не залишилось слідів, хіба що в болоті.

Цілих три дні ми сиділи спокійно в селі. Наша група використала вільний час на теоретичне навчання новобранців. Як звичайно, відділ квартирував роями і по роях ми відбували зайняття.

Як у пісні: нині тут а завтра там...

Засиджуватись повстанчим відділам на одному місці, якщо нема всіх ґарантій конспірації, дуже небезпечно і це дуже часто приводить до розгрому таких одиниць. Беручи це до уваги, ми покинули гостинний Угринів і подались на південь. Гостюючи декілька годин у Грабівці, я востаннє побував у столиці легендарного Чорного Лісу. Перейшовши ті ліси вздовж і впоперек, ми призвичаїлись до них цілковито. Це досить великі масиви лісів поперетинані лініями і дорогами. Ті лінії були мінусом для відділів УПА. По них ворог мав змогу дістатись навіть панцерною зброєю у будь-який закуток і, роблячи застави та засідки, міг пляново прочісувати окремі відтинки. Однак повстанці знали краще положення та під час частих облав і бльокад застосовували хитру тактику виминання ворога. У критичній ситуації відділи проривались у прочісані вже частини лісу або в Карпати. Харчувалися в довколишніх селах,

засіки яких у спокійний час поповнялися з дальшого терену.

Перетомлене вояцтво засипляло під час маршу по довгих монотонних лініях Чорного лісу і аж добрий стусан у бік на короткий час будив знову тих, що спали на ході.

Надходив вечір, як ми станули перед копальнями с. Майдану. В горах, а також і тут, для переходу менших рік і потоків населення будувало кладки з колод. Деякі з них не мали поруччя. З таких кладок, а ще до того потемки, невправні вояки злітали у воду. Сьогодні, хоч була вже половина грудня, річка Луква під Майданом не замерзла. Наш Стьопа, що вправді був справним вояком, поховзнувся і пірнув у воду. Було багато сміху, але перемоченому до нитки Стьопі збиралося радше на плач. Вмить на ньому все замерзло мов панцир і він доволі натупцювався та наклянцав зубами, поки розподілено людей по квартирах. Дещо пізніше він уже задоволено вигрівався на широкій селянській печі. Місцеві дівчата, а було їх дві, на заздрість іншим привели миттю його уніформу до ідеального стану, бо ж в разі наступу не буде хлопець виривати в Адамовому костюмі. У випраному полатаному й «на кант» випрасованому нашвидку мундирі виглядав наш Стьопа з його МП-40 та з оригінальними ладівницями ще найбільш «пофіцерськи» з-поміж усенького охоронного роя. Господар нашої квартири роздобув десь «літрину» й наша братія, ковтнувши самогону, затягнула повстанчих. Мов на заклик, нехотя позбігались сусідські дівчата, стало гамірно й весело. Хлопці нашого роя інтеліґентні, знають делікатні жарти та всі добрі співаки із невичерпним репертуаром. Глибокий баритон Шрама звичайно верховодив. З запертим віддихом дівчата слухали його сольо «Як би я мав ті скарби прецінні». Вечірці поклав край хор. Щит, впадаючи до хати із своєї квартири. Звичайно, йому не до вподоби було сидіти у себе із своїм почотом та старими бабусями.

Досвіта немов за кару вислав мене хор. Щит з Шрамом і з Стьопою на стежу скраєм лісу в південний кінець села. Ми порпались вже зо два кілометри у глибокому снігу, як нараз на заставі, де квартирувала сотня, заграли кулемети. Вантажна автомашина з большевиками в'їхала, не сподіваючись під дула цілого роя застави, що вже вичікував ворога. Заскочені чергами понад їхні голови і закликами здатись, большевики зіскочили з авт. З п'ятнадцятьох їх тільки кільком удалося втекти. Автомашина згоріла.

Вертаючися в поспіху, ми якраз ще змогли долучити до тилового забезпечення сотні, що відступала на гору Ґронь. На самому шпилі гори ми підшукали відповідні становища та виставили сильні застави.

Вичікуючи на ворога, сотня зайнялась практичними польовими вправами. Такі вправи на чистому пухкому снігу далеко приємніші для вояка за подібні в інших порах року на твердій землі чи в болоті. Тому й не дивно, що «наступ на ворожі позиції» і цим разом закінчився жвавим «рукопашним боєм», в якому обі сторони натерли себе відповідно снігом. Кінець забаві поклав перекур.

Із сумерком ми тихцем у довжезному змії, ввійшли до села Прислíп. Наша група попала на ту саму квартиру, на якій перебувала під час перемаршу зі сотнею Шума в Чорний Ліс. Наші господарі зраділи нами. Розпитували, що нового в дальшому терені та чи всі живі й здорові. Населення любило рідне військо, раділо його успіхами й оплакувало поляглих, наче своїх синів. Село Прислíп недалеко райцентру Перегінсько й тому, щоб оминути неприємних несподіванок від ворога, ми зразу після вечері вирушили в дальшу дорогу.

Бої та марші вчать

З уваги на ворожу аґентуру повстанчі відділи — для змилення слідів — відмаршовували у протилежних напрямках свого маршруту та, вживаючи різних партизанських трюків, вміло маскували за собою сліди. Часто застосовувано тактику розчленування відділів, — а що в разі погоні розпорошувало сили ворога й унеможливлювало йому зосередження в одному пункті. Таке розчленування відділів практикувалося ще найбільше під час облав. Ця тактика давала більші ґарантії конспірації, гнучкого маневру та хоч частково розв'язувала важливе питання прохарчування людей. Контртактикою ворога тут під час великих облав була бльокада, часто бльокада цілих повітів і областей. Ворог, наткнувшись на якусь повстанчу частину, старався не випустити її з ока, зв'язати її боєм, підтягнути сили, оточити її й знищити. На «чорну годину» облав-бльокад треба було мати власний запас харчів по лісах. За час мого перебування в кількох сотнях у цьому часі я бачив непідготованість відділів на час таких облав. Вони були змушені підступом або силою, застосовуючи несподівані випади або довгі марші-рейди в населені пункти, здобувати собі харч, на ділі, даваний щедрою рукою українського населення. У відділах, що мали недостатній партизанський досвід, або представляли собою слабу бойову одиницю, я був свідком великого голоду. Такі відділи рятувала від паніки, деморалізації й дезертирства сильна рука, розважність і дружність їхніх командирів. У пізніших часах вповні виправдала себе тактика розчленування відділів, а в кінцевому етапі вона довела навіть до реорганізації УПА на малі бойові групи, самовистачальні з кожного погляду.

Після вечері в Прислопі ми виминули с. Ясінь і попрямували до с. Липовиці. Від цього села ділив нас понад кілометр лісової смуги, коли враз прийшло до кількахвилинної перестрілки впереді сотні. Противник зударився з переднім забезпеченням і обі сторони зайняли становища та відкрили раптовий вогонь. Одні й другі опинилися на голому полі без належного поля до відступу. Напевно дійшло б до обосторонніх втрат, як би не оклик з протилежної сторони «Давай свіжий кружок!» зрадив нашим, що маємо до діла правдоподібно зі своїми. Почалось перегукування та врешті прийшло до порозуміння. Це був рій з куреня Летуна. Він не сподівався зустріти в тому терені чужого відділу і, наткнувшись несподівано на переднє забезпечення сотні, вояки якого були одягнені в большевицькі уніформи, думав битися до останнього. Від вояків Летуна ми отримали відрадну розвідку, що на цьому терені назагал спокійно. Однак ми все ж не ввійшли просто в село, а розташувались таки на місці сутички у кількох хатах біля лісу. Ясним було, що такий постій слід добре законспірувати перед рештою села. Вояків, що відпочивали по хатах охороняли добре замасковані стійки й застави. Тільки люди довір'я могли входити й виходити з місця постою. Інших, а головно підозрілих, був наказ затримати аж до відмаршу відділу. На таких постоях бувало, що крім господарника теренової сітки та його довірених людей, село ніколи не довідалось про заквартирований відділ. Відходячи, відділи брали із собою харчі, щоб могти в іншому місці знову стати скрито постоєм, а в разі погоні не голодувати.

Пополудні дядько доніс, що з Ясіня піхотою й на санях посувається чимала група большевиків. Сотенний Олег стягнув забезпечення і ми ще за білого дня перейшли боком села на його другий скрай у ліс. К-р Олег задумав зробити засідку, якщо б большевики пробували прямувати до села Суходолу. Треба признати, що в таких випадках він часто шукав поради хор. Щита, а його окремі ройові й чотові — у нас. Місцевий терен надавався до засідки, бо в тому місці ворог мусів проходити мостом вузькоторівки понад річку, на який із становищ засідки було ідеальне поле обстрілу. Ми ждали надаремне, бо крім кількох пострілів у селі, мабуть, на кури, ворог не дав про себе відчути. Напевно отримав розвідку від якогось сексота про велику силу повстанців, а що сам був числово слабший, то спішно завернув назад.

Звідсіля було заледве декілька кілометрів до с. Суходолу. Сотня Олега завертала трішки іншою дорогою у свої терени. Нам не було по дорозі з нею. Ми прощалися дружньо з вояцтвом, з яким ми були

хоч коротко, але скоро побратались. Командир Олег дякував хор. Щитові і всім нам за дружню поміч у перевишколі його відділу, а ми зі своєї сторони бажали йому й воятцву успіхів і багато партизанського щастя.

Недалеко чорніли гори. Ми думками перелітали їх шпилі і нетрі, чули шум могутніх дерев та дзюрчання потоків, вдихали запах свіжої живиці і голосно раділи поворотом з «відпочинку». Нема то як наші Карпати.

Іван Чуб

Партизанський епізод

Над сивою стрічкою міднянських лісів, що далеко на обрії, помалу показувалось сонце. Ці ліси вже по другому боці кордону, а від заходу широка надбужанська низина, на якій — серед замерзлих тепер старих річищ Бугу — групи хат Новосілок. Далі на захід, де долину замикає легкий схил, його ж з краєм телефонічні стовпи значать шлях, що йде з Заболоття на Славатичі. Над ним простяглося довгим рядком хат село Лішня. Декілька хат дійшло від села і зупинилося далі від дороги, в сторону Новосілок.

І саме тепер стежкою, шо веде до них від Лішні, ішов молодий років тринадцяти мужчина в гарній військовій шинелі з відзнаками поручника поліції. Глибоко на чоло він насунув окутий бляшкою козирок шапки, щоб захоронитися від сонця, що світило просто в вічі. Очі в нього були трішки заспані, але свіжість зимового ранку заставила нашого незнайомого крокувати доволі жваво. Сніг, що з ночі припорошив був стежку, був липкий і чіплявся до підошов чобіт. Тоді Ян замашисто стукав каблуком в землю. Як глянути на сліди, що він залишав за собою, то можна було помітити чималі згустки снігу з виразною відбиткою підкованих каблуків. Коли він знову повторив таку операцію і невдоволено копнув чоботом відділений кусок збитого снігу, його губи змололи якесь коротке прокляття. Ні, Ян не був дуже вдоволений з того маршу, як і взагалі зі своєї відпустки, проводженої у своїх рідних. Він знав, шо в терені неспокійно. Коли він три дні тому назад приїхав до Білої Підляської і згідно з уставом зголосився в повітовій міліції, йому там так і сказали:

— Ми не відповідаємо за вашу голову й тому не радили б їхати до батьків. З українцями немає жартів.

Ян однак наполягав на своєму:

— Вдень же напевно ніхто з них не покажується, а ніч можу переспати в когось із знайомих. Зрештою, станиця пограничників недалеко від Лішні й кожного дня селом проходить кілька разів прикордонна стежа. Пересторожуете, обивателю капітане! — звертався Ян до керівника слідчого відділу більської міліції, — я ж колись був у партизанах і на них знаю раду.

Капітан з жовтим лицем і підпухлими очима глянув був прищулено на співбесідника та закінчив розмову:

—Ваша воля! Але вашу зброю залишіть у нас на станиці. Коли наложите головою, то бодай вашої зброї вони не дістануть. Я вас перестеріг і мій обов'язок виконаний.

Власне тепер, коли Ян був уже біля самих дверей хати, йому пригадалася ця розмова й він не зміг стримати себе від глузливої усмішки.

Боягузи! — бовкнув — роблять з мухи слона. А ось уже скільки сиджу й нічогісінько не чути.

Він почав насвистувати якусь мелодію, одночасно обмітаючи старанно сніг з чобіт. З правого боку біля самих дверей у підвалину було вбито для цього кусок заліза, і Ян протягнув підошвою по ньому. Потім ширнув ще декілька разів ногами по дерев'яній витирачці, що лежала перед порогом і відчинив двері. Знадвору впало до сіней трішки світла й біля парника можна було помітити кілька старих відер. В тих парниках варять для свиней картоплю. З малого дерев'яного корита визирав товкач, що ним мнуть картоплю, коли її гарячу серед пари висиплють у корито й додають ще трохи полови та отрусів.

Широкі вхідні двері відійшли вліво і Ян переступив поріг. Лівою рукою він примикав їх тепер, а права, яку все тримав у кишені, потяглась до клямки других дверей, що до кухні. Він уже поклав був пальці й хотів натиснути, коли різке, коротке «Руки догори!» за його плечима приневолило Яна задеревіти на місці. Не завагавшися ні на хвилину, його обидві руки спішно піднялися вгору. В ту ж мить у вхідні двері стукнув чобіт того, хто стояв за Яновими плечима, і двері з лоскотом зачинилися. Ян почув, як щось твердого діткнулося його плечей на висоті лопаток, і одночасно з дверей кухні, що самі відкрились, недвозначно моргнула на нього цівка автомата. Рука того, що стояв за Яновими плечима почала перешукувати його кишені. Вона мацнула кілька разів на висоті його пояса а потім шарпонувши ґудзик шинелі, блискавкою витягла пістоль, що був засунений за паском Янових штанів на животі.

— Маєш її? запитав той з кухонних дверей.

— Є! — відповів Федь. Влодкове лице задоволено роз'яснилося.

— Заходь до хати! -- скомандувава він Янові, що все ще стояв далі в сінях з піднесеними вгору руками.

— Сідай! -- Влодко вказав йому стілець.

А сісти Ян справді потребував. Його фізіономія ідеально відображувала почуття страху. Ціла процедура обшуку була коротка, але за той час Ян вспів передумати дуже багато й станути віч-на-віч з логічним висновком: кінець!

І це його просто спаралізувало. Ноги й руки почало розхитувати, як у пропасниці, з його обличчя втекла вся кров і воно стало жовто-зелене, як у мерця. З нього гляділи великі чоловічки вицвілих, сірих очей і безкровні розхилені губи. Сідаючи на стілець, Ян усе ще не опускав рук. Із сусідньої кімнати доносилось хлипання перестрашеного жіночого голосу, шо мішав слова молитов із благальним:

— Ой, не вбивайте його! Ох, пане золотий! Ох, Боже милосерний! . . .

Це була Янова мати, а його сестра лежала на ліжку з втуленою в подушку головою, її тіло здригалося від заносистого плачу.

Янове обличчя, що спочатку було задеревіло в дивній гримасі, тепер пересмикнулось, заскакали його бліді брови і скривилось спазмом плачу.

— «Панове, я не винен. . .» вишептав блідими губами.

В хаті були, крім Влодка, ще три інші наші хлопці: Федь, що далі стояв збоку з пальцем на спусті пістоля, Ґеник у дверях до спальні, біля ніг якого клячала Янова мати, та Ігор задивлений у вікно в сторону села. Влодко закидав тепер свою «пепешку» на плече.

— Припиніть музику! — гримнув голос Влодка. Він при тім невдоволено насупив брови і кинув косий погляд в бік Янової матері. Але серйозність зникла скоро з його лиця і воно знов заясніло тою ж самою задоволеною усмішкою.

Бо треба признати, що було з чого радіти. Новенький п'ятнадцятистрільний бельгійський пістоль був тепер у нього. Першого дня Янового приїзду Влодко вже знав про те, шо Ян появився. Мало того, він знав також, що Ян приїхав без службового пістоля, але привіз свою приватну незареєстровану п'ятнадцятку. І тій п'ятнадцятці треба завдячувати, що Влодко вирішив скласти Янові візиту. Бо хоч Ян і був керівником слідчого відділу міліції в одному з повітів Ольштинського воєвідства, хоч був червоним партизаном за Німеччини і тепер партійним, але на відтинку боротьби проти УПА ніде ще не вспів проявитися. Тому фактові треба також завдячувати, що при сьогоднішніх відвідинах Ян не втратить нічого крім того пістоля й уніформи. Цілу ніч втовкмачував це Влодко якнайспокійнішим і найлагіднішим голосом Яновій матері. Бо вони прийшли ще звечора, перешукали хату і, не знайшовши Яна, рішили почекати до ранку, коли то Ян напевно повинен прийти на сніданок до своїх. Мати вже й тоді заливалась рясно слізми, але потім трохи успокоїлась. Тепер же, побачивши сина у наших руках, знову заголосила і Влодкові слова не були в силі спинити того потоку сліз, шо плив з її очей.

Влодко скривився невдоволено і перевів зір на Яна.

— Поручнику, хоч ви не ревіть! — кусливо докинув він дивлячись на сльози, що котилися йому з очей. Ян прикусив губи і витирав рукавом лице.

— Панове, я невинен! . . . — повторив він вдруге дерев'яним голосом.

— Опусти руки! — казав Влодко, присідаючись ближче до Яна. — А тепер, браток, я хочу з тобою про дещо поговорити. Але не маєш чого боятися, — впевняв Влодко, — сьогодні ми ще не прийшли по твою голову, ти ше не заслужив на це. Хоч з другого боку наші сьогоднішні відвідини повинні бути тобі знаком, що маєш бути чоловіком на тій твоїй станиці. Ніхто не може ґарантувати, що завтра не повториться сьогоднішній день, тільки з гіршими наслідками. . .

Почалась довша балачка. Ян запопадливо подавав свої папері, розповідав про свою роботу на станиці, в червоних партизанах на Поліссі, тремтливим голосом переконував, що він ніколи не мав до діла з політичними справами, а виключно з кримінальними проступками. Він говорив ламаною білорусько-польською мовою, бо він сам не був з Підляшшя, як і його рідня, що сиділа тут на господарстві українця, який під час першої хвилі виселення був примушений виїхати за Буг. Влодко витягнув записник і нотувава собі імена функціонарів тої міліційної станиці, де служив Ян. Ольштин, правда, далеко і Влодкові ці інформації не дуже потрібні. Але можна передати польському підпіллю для використання. З ними ж ми тепер союзники і їх це напевно цікавитиме. Про Більщину Ян знав небагато, але те, що говорив, покривалося з тим, шо Влодкові вже було відоме. Отже поручник не брехав.

Ян помалу приходив до себе. Тільки тоді, коли Влодко наказав йому скидати його уніформу і чоботи, нова хвиля блідости покрила Янове лице. Але, побачивши, що Влодко також вовтузиться зі своїми чобітьми, щоб їх скинути, він знову заспокоївся. Влодко наприкінці розмови сказав був Янові:

— Але уніформу ми заберем. Ви кінець-кінців функціонар міліції, а мені теж не ходити в порваних штанах. На станиці вам дадуть друге. Пару день можете походити і в моїх лахах.

Мундир і шинеля поручника лежали на Влодкові, як вилиті. Він ще підійшов до дзеркала і задоволено посміхаючись до себе, поправляв перепас.

Потім уже біля дверей козирнув молодій білявій Яновій сестрі і тепліше промовив:

— А не казав я, що ваші сльози непотрібні?! І пощо було стільки плакати? . .

Вона дивилась на нього мовчки і слаба усмішка показалася в кутиках її великих блакитних очей. На довгих віях білявки ще далі блистіла срібна краплина.

— Дякую! — сказала вона.

А Ян у порваній Влодковій уніформі сидів, сперши голову на руках, біля стола і мовчазно дивився на підлогу. Він зовсім не повертав голови до вікна, щоб побачити, куди відходять його гості. До обіду ніхто не виставив з хати носа. Пересторога, щоб поліція не довідалася про випадок аж до другої години дня, мала свою вагу.

Наша чвірка взяла в сусіда санки й вони помчали скоро на захід. При переїзді через Лішню якийсь господар підніс нам на привітання шапку і кликнув:

— Ви щось сьогодні так рано робите патрулю!

Влодко підсміхнувся і мовчки йому відкозирнув.

Вістун УПА І. Камінний

В гарячу днину на партизанському шляху

Ввечері 12 червня 1945 р. ми з нашим підвідділом під командуванням к-ра Бриля були в с. Висівка. за наміченим пляном командира, ми мали добитися до полігону між Немировом-Равою Руською і Явором, де тягнуться великі ліси. Очевидно, за одну літню коротку ніч цієї дороги ми не могли пройти. То ж, вирушивши звечора зі с. Висівка ми були змушені задержатися над ранком біля села Наконечного, в малих кущах, що тяглися на яких 200 метрів завдовжки.

Втомлене цілонічним маршем, вояцтво кладеться спати, виставивши стійки. Але довго відпочивати не довелося: вже пів восьмої вранці прийшов ст. віст. Парфенюк, що стояв на стійці від с. Наконечного і зголосив к-рові Брилеві, що з села чути сильний грюкіт автомашин. Командир зарядив відразу гостре поготівля і в усі чотири сторони вислав по двох вояків на стежі. В міжчасі прибула до нас зі села зв'язкова. Вона принесла вістку, що почерез Наконечне проїхало яких три тисячі большевиків, які й подалися в напрямі Краковецького лісу, а ще яких 500 большевицьких вояків осталося в Наконечному і з їхніх готувань можна здогадуватися, що вони збираються йти в нашому напрямі.

Надто довго чекати на ворога не довелося. Біля 9-ої прибігає до нас стежа, що була відійшла в напрямі Наконечного, і приносить тривужну вістку, що на нас ідуть розстрільною большевики. В тому ж самому часі чуємо постріли з противного напряму — від села Чернилява, куди були відійшли на стежу Лис і Циган. Через яку чверть години прибігає Циган і приносить сумну вістку, що вони наскочили на большевицьку заставу і від її сильного обстрілу був ранений стр. Лис. Не мавши сили відступати, він дострілився. Стр. Лис походив зі села Чернилява й добре орієнтувався в цьому терені.

Наше положення стає критичнішим, коли в 9,20 приходять дві інші стежі й зголошують, що на деревах сидять большевики й спостерігають околицю. На основі того орієнтуємося, що ми оточені й вирватися нам легко не буде. Через декілька хвилин прибігає й стр. Чорнота, що стояв був на стійці від с. Наконечного, та зголошує к-рові, що большевицькі голоси чути вже на віддалі яких 300 метрів.

К-р Бриль наказує постягати всі стійки й відступати в напрямі полігону. Зсуваємося в глибокий яр і ним прямуємо на північний схід. До нас долучує надрайоновий провідник теренової мережі ОУН — Інгул, що теж десь тут перебував враз зі своєю охороною із 10 стрільців. Наш підвідділ нараховував тоді 60 люда враз із командиром.

Просуваючись боєвим ладом, наближуємося до дороги, що веде з Черниляви до Яворова. Тут треба було задержатися, щоби провірити, що діється на шляху. Незабаром переднє забезпечення подає, що на дорозі знаходиться большевицька застава. Немає іншого виходу, як лише пробоєм прорватися на другу сторону. Так рішає наш командир. Одну кулеметну ланку — стрільців Шугая, Листка та Кріля — залишає як заднє забезпечення на віддстані 50 м. з завданням забезпечувати тил.

Якнайобережніше підсуваємося до дороги й зненацька вдаряємо сильним вогнем по большевиках. Після декількох хвилин вони роблять нам місце, а ми відступаємо далі — вже по другій стороні дороги. Наша перша ціль — дістатися до кущів біля с. Чернилява. Але тут ще одна перешкода: з правої сторони по нас почав бити большевицький тяжкий кулемет «Максим». Не було іншого виходу, як заляг-

ти. Зручний кулеметник Парфенюк спрямовує свого «Токарева» на большевицького «Максима» і, знищивши своїм вогнем його обслугу, примушує його замовкнути.

Відступаємо далі до кущів. Та тут натрапляємо на другу заставу. Прийшло до рукопашного бою, в якому головну ролю відограють автомати й гранати. Після короткого завзятого бою прочищуємо кущики, де були сиділи большевики. Тут нам так легко не обійшлося, бо маємо втрати: падає наш сотенний санітар Сірко з Бібреччини, а важко ранений у груди стр. Кухар з Городенки (пов. Коломия) розривається власною гранатою. Легко ранений наш кулеметник Чорнота, що походив зі села Наконечного. Його забираємо з собою й далі відступаємо в наміченому напрямі. До нас не долучили й стрільці з заднього забезпечення, бо їм на першій лінії большевики перетяли дорогу.

Вже добре таки втомлені доходимо до с. Вахули. Тут у криївці залишаємо раненого стр. Чорноту, а самі подаємося далі, в напрямі присілка Новини. Але яких 200 метрів за селом нам перетинає дорогу третя большевицька лінія.

Тут ми вже змушені зайняти становища та звести реґулярний бій. Всетаки надто довго нам зупинятися годі, бо большевики могли б нас оточити й знищити. Треба було проламати ворожу лінію, щоб дістатися до намічених командиром лісів. Це нам вдалося аж після запеклого 20-хвилинного бою й після немалих труднощів. В бою вбито кулеметника Дорка, родом із с. Бунова, ранено стр. Тигра з охорони провідника Інгула, від відділу відстали стрільці Зазуля й Явір, про яких не знати, що з ними сталося.

Год. 12,30. Сонце пече немилосердно. В грудях не стає віддиху, тіло мліє від перевтоми. Знеможене вояцтво не має вже сил від ступати. Бачучи важке положення вояцтва, к-р Бриль заряджує коротку передишку й дозволяє скинути з себе зайвий вантаж. Дехто з-поміж перемучених залишає палатки, блюзки, а навіть взуття, задержуючи при собі тільки зброю й амуніцію. Так «розвантажені» рушаємо в дальшу дорогу.

А тимчасом, большевики об'їхали нас кіньми й автомашинами та таким чином підтягнули свої сили наперед нас. Біля присілка Новини переходимо маленьку річку, — там кожний відсвіжується водою, — й подаємось далі, залишаючи присілок ліворуч. Але вже біля фільварку Новинів «босяки» привітали нас кулеметним вогнем і зв'язали нас довшим боєм. Тут воюємо вже «фаховіше»: не відв'язуємося від ворога, а навпаки — наступаємо на нього з могутнім криком «Слава!»

Від нашого цільного вогню падає багато напасників, щоб уже ніколи не встати. Серед большевиків зчинилася паніка й вони почали втікати навмання. Смішно було дивитися, як вони втікаючи, клали собі на рамена автомати й стріляючи наосліп позад себе. Після 45-хвилинного бою ми здобули перемогу без жодних власних втрат.

Та задержуватись нам не можна. Дійшовши до присілка Халупки, заскакуємо тут до хатів по розвідку й харчі. Потім без перепон перескакуємо шлях Немирів — Яворів і добираємось до великого ліса. Однак, на тому наше «гоненіє» ще не скінчилося, бо від права посипався на нас ворожий вогонь. Але це вже нам не страшне, бо ми були в лісі.

— Хлопці, якщо в вас ще є амуніція, то дайте їм повстанського бобу — сміючися, заохочував пров. Інгул.

Повстанцям цього двічі не треба говорити. Все пішло в наступ і незабаром розігнано большевиків, а двох пограничників зловлено живцем. Зовсім відв'язалися від большевиків аж у 4-ій год. Подавшись глибоко в ліс, заквартировуємо там на ніч і на день.

Вночі з 14-ого на 15-те червня ми вирушили в напрямі с. Наконечного, щоб дістати розвідку й довідатися про залишених стрільців. До села дійшли вже над ранком. Довідуємося, що большевики позбирали наші уніформи і своїх трупів та, заїхавши до Наконечного, показували все те населенню як нібито побитих повстанців. Селяни, хоч і як їм серце стискалося з жалю, не показували цього по собі. Тимбільше раділи нами тепер, коли бачили нас живими й переконалися, що ворог їх грубо обдурив.

Довідуємося, що й наші стрільці, які були залишилися під час бою по між большевицькими лініями, всі живі; легко ранено тільки стр. Шугая з заднього забезпечення. Гірше сталося з раненим стр. Чорнотою, що його ми були залишили в селі Вахули. Ввечері він ішов з двома тереновими до с. Наконечного, але зараз же за селом натрапив на засідку і був убитий з іще одним тереновим, псевда якого не знаю.

Перекусивши в селі, подалися на день до ліса Бірки біля села Поруденко. Вдень приходить до нас зв'язкова подруга Соломка і приносить нам докладні дані з району. Ось вони: в облаві брали участь 32 000 большевиків, вбитих мали 36 люда, де кількох пропало без вісті, а число ранених законспірували. На нашу адресу ворог посилає всякі погрози.

Наші втрати: п'ятьох убитих з відділу і один з теренових та ще — двох легко поранено.

О. Федоров: «ПІДПІЛЬНИЙ ОБКОМ ДІЄ», Державне видавництво політичної літератури УССР, Київ 1949 р.

Після закінчення «великої вітчизняної війни» партія рішила затерти погане враження панічної втечі большевиків з України в 1941 р. і забронзувати якось той період, повний невдач і катастроф та нездарности бюрократичного апарату. Спершу для замилення очей населенню, яке знало про широку діяльність УПА в західніх областях України, пишуть свої спомини про рейди Ковпак, Вершигора, Медведев. Опісля партія рішила підмалювати історію й інших областей, тим більше, що визвольний рух говорив про свої широкі успіхи під час німецької окупації. Робиться намагання представити масовий народний спротив, керований партією у всіх областях України, що то був організований Центральним Комітетом КПУ зараз після відомої промови Сталіна від 3 липня 1941 р., а Строкач на доручення Хрущова, Бурмістренка і Коротченка стає керівником т. зв. «Українського штабу партизанського руху» з осідком спершу у Києві, а опісля аж у Москві. Пускається блахмана, що вже в липні 1941 р. організовано партизанські загони в Києві, Харкові, Дніпропетровську, Чернігові, а з Донбасу навіть переслано такий загін в Київщину і він оперував в Малинських лісах уже в серпні 1941 р., але опісля чогось опинився аж у Брянському лісі. Створюється враження, що не було ніякої паніки, але що все проводжено пляномірно з розчисленням на тверду й затяжну боротьбу з ворогом.

13 жовтня 1941 р. радянське інформбюро повідомляло:

«В околицях міста Дніпропетровська провадиться невтихаюча партизанська війна проти фашистських загарбників. Тут оперують сильні рухливі партизанські загони. Загін під командуванням тов. М..... Невелика група партизанів на чолі з товаришем Ч. проникла до Дніпропетровська...»

Це все явна брехня. Кожний мешканець Дніпропетровська знає, що червоних партизанів там не було, але історію треба творити.

Так створив історію і О. Ф. Федоров, перший секретар Чернігівського обкому, двічі герой Совєтського Союзу.

На вступі своєї книги він підкреслює, що на виклик Хрущова він їздив у перших днях липня до Києва, щоб засягнути інструкцій щодо підготови кадрів для майбутньої партизанщини.

Німці зайняли Чернігів і цілу область під кінець серпня 1941р.; Чернігів зайняли, мабуть, 26 серпня, а згідно з заподаннями Федорова підпільний обком партії був зорганізований ще 10 липня в складі: Федоров, Попудренко, І. Д. Компанець (секретар Тернопільського обкому), Петрик, Катранов, Новіков, і Рудько — та підпільний обком комсомолу з Бойком і Красіним у проводі. 10 серпня був зорганізований обласний партизанський загін у числі 200 чоловік і скритий у приготованих бункрах в урочищі Туліно Корюківського району біля річки Снов. Командиром групи став Попудренко і 27 серпня переправився через фронт, попращавшись з Федоровим, який — замість іти в підпілля — чомусь почимчикував майже з усіма членеми обкому на схід. Мабуть, страшно було перед німцями. 15 вересня відбув Федоров нараду обкому в складі; Петрик, Капранов, Компанець Рудько і Сиромятніков (секретар Житомирського обкому — також чомусь утікав) у Яблінці, на ще незайнятій німцями території. На нараді рішено вернутися до Корюківських лісів і злучитися з Попудренком.

Але страх робить своє і ми бачимо Федорова з його партійцями 16 вересня в Пирятині, Полтавської области, куди він втік перед наступаючими німцями. Але Пирятин опинився в оточенні і дальше тікати було нікуди. Отже рад-нерад треба було скриватися перед німцями і так поправді Федоров став партизаном, а вся попередня історія з підготовою, мабуть вигадана, чого доказом є описана Федоровим на 168 сторінках історія його двомісячної мандрівки з Пирятина до Корюківського ліса. На цілому, около 200 кілометровому, шляху Федоров, — як він сам описує, — не стрінув, за одним вийнятком, клітини комуністичного підпілля, навпаки, комуністи майже всі поголовно зареєструвались у німецьких властей. Сам Федоров описує як він організував особисто йому знакомих партійців у районах. На стор. 16 Федоров пише навіть: «Серед моїх читачів, можливо, є люди, які гадають, що партизанський рух виріс стихійно. Признаюсь, що і я тільки після згаданих бесід з ЦК КП(б)У зрозумів, яку велику і серйозну попередню роботу повинна була проробити партія...» І слушно признає Федоров, що не могло бути стихійного большевицького партизанського руху на території України, бо український народ за Сталіна битись не хотів, про що пише Федоров на іншому місці на стор. 211–212, описуючи перший відкритий мітинґ в селі Савинків, на який скликано всіх комуністів і комсомольців з околиці в числі около 50 душ. Під кінець мітинґу виступив: — «худорлявий, погано одягнутий дядько років п'ядесяти, з гострим, уважним, але прямим поглядом». Він спитав Федорова: «А дозвольте до Вас звернутися, чи Ви українець будете?» Після репліки Федорова дядько продовжував викладати свою політичну програму: — «Я так дивлюся: Україна вся під німцями? То чого ж нам тут про партію думати? Залишили Україну, так і тікайте з неї. А ми самі вже з німцями справимось чи...» Прибічники Федорова так і не дали скінчити. Апатія до комуністів відчувалась скрізь, а тимчасом місцеві й зайшлі українські націоналісти з західніх областей почали захоплювати адміністрацію у свої руки, як от бурґомістр у Холмах, українець з якоїсь західньої области (стор. 322).

Тому у своєму «Наказі № 1», виданому 30 жовтня 1941 (стор. 122-123) Федоров наказує провести чистку по Молодівицькому районі і для того: пункт 3. Для переслідування і покарання зрадників батьківщини затвердити надзвичайну трійку в складі Отряшенка, Прядка, Зінченка. Пункт 4: а) знищити районного старшину Неймиша, заступника старшини Лисенка; б) Лісові Сорочинці — знищити старосту і поміщика Домантовича; в) Знищити старосту в селі Редьківка, а в наказі від 9 листопада 1941 р. (стор. 150): Знищити в с. Заудайка старосту й українських націоналістів (околиця Крут). В усіх невдачах Федорова і його прибічників винні куркулі, українські націоналісти, що повлазили в адміністрацію, і тому він рішив заступити їх своїми людьми і дає наказ комуністам, де лише можна, пролізати в старости, райуправи, поліцію та на перекладачів.

Стор. 237; «Крім того ми намагалися за допомогою різних хитроців поставити старостою свою людину. З першої книги читач уже про одного з таких ставлеників большевицького підпілля — Єгора Бодька. Його було залишено в Лісових Сорочинцях. Райком партії прямо намітив його на цю посаду. І тепер ми продовжували підбирати нових людей для такої роботи».

Федоров згадує також про партизанів-самостійників. Тому два роки «Вперед» писав про чернігівських партизан, які не були ні большевиками, ні націоналістами, а так би мовити комуністи-самостійники і про них, мабуть, згадує Федоров на стор. 204—205.

«В деяких загонах виникла давно засуджена партією система виборів на командирські пости і я почав вимагати, щоби всі загони, які дислькуються на території Чернігівської области були зв'язані з обласним штабом і координували свої дії... Слово командира закон... — Федоров продовжує. — Мені доповіли, що один завзятий прибічник вольниці проповідує такі ідеї;... Я, каже, люб-

лю партизанщину, щоб, значить воля і ніяких гвоздей, що значить: ти командир, чи ти? Командиром є той, за ким підійметься в бій народ... Партизан до гурту збирається, коли ворогів треба бити, а після бою знову сам собі хазяїн. Викликали ми цього «вовка» до штабу.

— Так це ти серйозно говориш, що залишився в лісі з власної ініціятиви?

— Я, — відповідає чернігівець. Я далі Чернігівщини йти не захотів. Вирішив лишитись і з ворогом битися тільки на своїй землі... —

Захистникові «свободи індивідуальности» — так його називає Федоров, дано наказ «здати зброю і на гауптвахту».

На стор. 236 є згадка про самостійницьких партизанів, яким большевики примічали усе ярлик німецьких вислужників, чи що німці їх самі організували до боротьби з большевиками.

«Окупаційні власті розраховували, що їм пощастить підняти проти партизанів населення. Де-не-де німці створювали фальшиві партизанські загони... Народ шукав захисту од цих бандитів і звертався не до окупаційних властей, а до нас... Наша розвідка встановила, що одна з таких банд перебуває на хуторі Луківці Корюківського району».

Що большевики не підготовили партизанського руху заздалегідь свідчить факт, що Федоров не мав друкарні, а першу друковану листівку під заголовком: «Хто такі партизани і з ким вони воюють» випущено аж у половині грудня 1941 р. (стор. 273). Також не було лікаря. до чого призна́ється Федоров на стор. 274. Врешті найголовніше — Федоров не мав радіозв'язку. Перший радіозв'язок одержали 3 січня 1942 р. (стор. 288) при помочі радиста, якого скинено парашутом з літака в Орловських лісах для шпіонажу. Та впрочім партизани займалися тільки саботажем і шпіонажем, рухом народним вони не були, хоч Федоров на кожному кроці підкреслює потребу підтримки від широких мас, якої він до кінця не мав.

В січні 1942 р. загін Федорова начисляв 450 чоловік, а з кінцем грудня 1942 р. — 900 чоловік. З кінцем 1942 р. Федорову підпорядковано також партизан Житомирської области.

Євген Стахів

О. Сабуров, герой Радянського Союзу: **ЗА ЛІНІЄЮ ФРОНТУ, (переклад з російського) Книжково-журнальне видавництво, Львів 1953.**

У своїй книжці, яка є лише першою частиною споминів, Олександер Сабуров описує (не мішати з Максим Сабуров, віцепрем'єром СССР!) партизанські дії большевиків в південній частині Брянських лісів в околицях Севська, Трубчевська, Буди в часі від приходу німців до кінця лютого 1942, коли то він дістав наказ від Строкача переправитися в Хінельський ліс та, зв'язавшися з Сидором Ковпаком, приготовляти рейд на захід, про що обіцяє описати в другому томі, який ще не появився.

Капітан А. Д. Русанов, що від червня 1942 р. був у Строкача адьютантом для особливих доручень, а в квітні 1943 р. був скинений з літака в районі Бахмача, попав через якийсь час у німецькі руки, розповів про Сабурова, що він був до війни політруком пожежної охорони НКВД в Києві. Вся його партизанська кар'єра була побудована на обмані людей та на надзвичайній брехливості. Попавши в оточення 1941 р., він з 9 людьми переховувався в Брянському лісі. Він мав радіостанцію. В тому ж лісі переховувалось ще чимало дрібних груп, що були врятувалися пів час ударів німецької армії. Сабуров почав навідуватися до цих груп, удаючи з себе заступника наркома НКВД УССР. Звичайно на його честь різано відібраних від селян баранів, варено самогон, влаштовувано п'яничення. Зібрані від командирів окремих відділів відомості Сабуров передавав по радіо до Москви, приписуючи собі чужі дії.

Кожний український читач споминів Сабурова потвердить, що Русанов дав правильну характеристику. Сам Сабуров, подібно як Федоров, хоче підробити історію і каже, що в Києві Строкач дав йому якесь доручення, яке він виконав, але опинившись на тилах німців, стримав увесь свій відділ, в якому він був політруком та з групою 9 людей зайшов до Брянських лісів. В лісі він організував оточення, як він називає, тих червоноармійців, що були оточені німцями на схід від Києва. Хоч він старається доказувати, що це був народний рух, то однак читач бачить, що відділи складалися переважно з тих оточених НКВД-истів, політруків, червоноармійців тощо, які іншого виходу, як скриватися в лісі, не мали.

Сабуров каже, що 12 грудня 1941 р. він нав'язав радіозв'язок з Строкачем, який іменував його командиром усіх груп у південнім Брянськім лісі.

Для нас буде цікавий другий том споминів, бо перший описує російську етнографічну територію на самій границі з українською, але одне місце буде нас спеціяльно цікавити, а саме зорганізована російськими білими еміґрантами в містечку Локті коло Севська «Націонал-соціялістична партія всія Русі» (стор. 209); мова йде, мабудь, про НТС, бо Сабуров робить замітки, що патроном тої партії був полковник Ґештапо в Севську Шперлінґ, який одночасно був американським розвідувачем, та його помічник Половцев (з шрамом на щоці). Головним організатором партії був білий еміґрант Воскобойніков, який мав охорону з царських офіцерів з Польщі, Франції й Чехо-Словаччини. Воскобойніков випустив «Маніфест» і «Деклярацію», в якій говориться про «єдину неділіму Русь», «геть большевиків» і «священна приватна власність» і «права трудящих».

Розвідчик Сабурова Буровихін, що, вкравшися в довір'я Шперлінґа, працював в охороні «центрального комітету партії», повідомляє на стор. 213, що в Локті стоїть коло 350 горлорізів, в основному колишні білі офіцери. В січні 1942 р. Сабуров напав на Локоть та знищив Воскобойнікова і його партію.

Спомини Федорова, Сабурова послужили радянським письменникам як сюжет для їх романів. І ось Іван Шамякін в романі «Глибока течія» (переклад з білоруської мови), Державне видавництво художньої літератури, Київ, 1954 р., описує партизанську боротьбу на південній Білорусі коло Гомеля. Також і тут автор старається показати партизан всенародний рух селян.

Євген Стахів

Д-р Сенґер та Еттерлін: МОДЕРНА СОВЄТСЬКА ТАНКОВА ДИВІЗІЯ, Wehrwissenschaftliche Rundschau, 4. 6, 1954.

Структура нинішніх танкових дивізій в СССР спирається на засадах совєтського танкового корпусу з воєнного часу 1942-45 рр.

Танковий корпус був першим великим з'єднанням для оперативних завдань. Він постав із самостійних передше танкових бриґад, з'єднань, що були призначені для підтримки піхоти. Таке механічне об'єднання самостійних тактичних одиниць в танкові з'єднання залишило характеристичну рису на структурі совєтського танкового з'єднання. І так танкова бриґада, а пізніше полк, затримала свою структуру і в збірних танкових з'єднаннях. Танкові бриґади стали придатними самостійно до різного рода боїв, щолиш тоді, коли їм додано необхідні піхотні й артилерійські частини, розвідувальні й забезпечні відділи.

Середньоважка танкова бриґада 1943-45 рр. складалася в головному із таких частин:

а) трьох танкових батальйонів

Танкові відділи є куди менші, ніж рівнорядні

одиниці інших родів зброї. Організаційною одиницею є танкова чота з трьома танковими возами. Тут дотримуються трійкової засади і так: сотня мала 10 танків (10-ий танк це сотенна команда), а три сотні зі своїми дещо більше понад 30-ма танками складали — танковий батальйон. Совєтський танковий батальйон мав заледве половину тієї сили, що американський чи німецький танковий дивізіон.

Разом совєтська танкова бриґада мала за планом около 100 танків і досягала заледви половини тієї ударної сили, що її мав німецький танковий полк з 1942 р. із своїми також 3-ма танковими батальйонами. Фактичний же стан батальйону не переходив двох сотень, так, що спорядження однієї бриґади танками не перевищало 65 бойових возів.

б) дивізіону артилерії

Типовою в структурі совєтської армії є тісна співпраця між легкою артилерією й нижчими тактичними піхотними частинами. Совєтській танковій бриґаді з 1942 р. приділено «тимчасово» один артилерійський дивізіон — 12 гармат, — (польові гармати [пушки] М 1939, пізніше М 1942, калібром 7,62 см).

в) піхоти

Танкова бриґада (подібно як і брітанська) мала один піхотний курінь, що складався з трьох стрілецьких, з однієї гранатометної (мінометної) й однієї протитанкової сотень. Цей стрілецький курінь був моторизований. Зчасом — через недостачу автомашин для транспорту — під час війни супровідна піхота присідалася на танкові вози («танковий десант»).

г) розвідувального куреня

Тому, що танковій бриґаді ставлено далекосяжні самостійно-бойові завдання, то їй приділювано розвідувальний батальйон. Цей курінь в пересічному складався з: однієї танкової сотні, однієї сотні панцирних возів для обстежування терену і з однієї стрілецької моторизованої сотні. В процесі спаювання бриґади в танковий корпус, цей розвідувальний батальйон зліквідовано в бриґаді і зосереджено при танковім корпусі.

ґ) Курені бойового забезпечення

Щоб відтяжити командування бриґади від дрібніших одиниць, всі такі спеціяльні відділи, а саме: протилетунський, піонірський (саперний), протигазовий, відділ керування рухом і відділ польової жандармерії, зорганізоно в один спецкурінь.

Почавши від 1944 р. важкі танкові з'єднання виступають як самостійні армійські групи. Нерідко їх згуртовують у «проривні танкові полки» із змінним складом частин. В 1943 р. вони були споряджені танками типу КВ 85, а в 1944 р. танками типу «Йосиф Сталін І».

На цім самім підвіззі розвинуто «СУ» 152 (потім ЙСУ 152), штурмовий танк із 15,2 см гавбицею; їх на південнім фронті було зформовано в артилерійські полки.

Ці танкові з'єднання були приділені танковому корпусові для наступальних операцій проти сильних ворожих становищ як зброю прориву в вирішних пунктах.

Після війни оці обидві згадані одиниці об'єднано в полк панцирно-штурмових гармат. Відтоді аж по сьогодні таке скумулювання це зразок для всіх совєтських танкових з'єднань.

Важкі танково-штурмові з'єднання в колоні (у поході) зорганізовані в чотах по два танки, мабуть за принципом, що панував по дивізіонах штурмових гармат.

Танковий корпус мав, крім танкової бриґади, одну а то й більше моторизованих стрілецьких бриґад. Ці бриґади складалися з трьох не надто сильних курнів, з батерії артилерії, з куреня польового забезпечення, а згодом ще й гранатометного (мінометного) куреня.

Танкові й стрілецькі моторизовані бриґади в більшій чи меншій мірі творять основне ядро організаційного стану у воєнній побудові танкового корпусу. При тому дуже важливим було різне приділювання артилерії в розпорядження корпусові. Згідно з теорією про доцільність впроваджувати в дію великі з'єднання артилерії для підготови прориву чи для поборення вирішного пункту оборони ворожого фронту приділювано артилерію танковому корпусові. Таке приділювання здебільша проводжено з артилерійських з'єднань армії і то в силі навіть артилерійської дивізії. Зрештою в оборонних чи переслідувальних операціях танковому корпусові (не бувши з ним поєднана організаційно) давала вогневу підтримку також важка артилерія. Артилерійські дивізіони танкової бриґади переймали згодом артилерійські завдання, як і протитанкову оборону в повні.

Наприкінці війни танковий корпус мав таку артилерію: один гранатометний (мінометний) полк, один полк зенітної артилерії, один протитанковий батальйон, один батальйон вогнеметів, 1-3 полки штурмових гармат.

Оця картина побудови танкового корпусу згодом все більш мінялася: прибували нові з'єднання; головне командування лише рідко розбивало зіграні з'єднання танкового корпусу. Отак після війни з танкового корпусу постає танкова дивізія як організаційна одиниця, що більше-менше дорівнює танковим дивізіям західніх армій.

В 1949 р. завершується період організаційного розвитку танкових з'єднань. Воєнний досвід і розвій техніки дозволяють устійнити однорідну побудову. Характеристично, що загальна демобілізація після війни не заторкнула танкових дивізій, ба навпаки: їх числовий стан і силу вогню навіть піднесено. Під час війни на 10 піхотних дивізій припадала одна танкова, а тепер це співвідношення змінилося на 3:1

Побудова танкової дивізії

Новочасна совєтська танкова дивізія складається (подібно, як під час війни танковий корпус) із трьох танкових полків та з одного стрілецького (піхотного) полка. Окрім цього, тут є ще один важкий танковий полк та неодностайна кількість артилерійських частин: така нерівність постала наслідком розвоєвого процесу із останньої війни.

В подробицях дивізійні з'єднання мають ще такі спеціяльні відділи:

а) полки середньоважких танків

Із танкових полків зник розвідувальний дивізіон. Три танкові відділи ще затримано, однак трійкову систему сотень заступлено двійковою. Батальйон відповідає німецьким чи сьогоднішнім західнім танковим сотням із 21 танком. Танкова дивізія західнього типу має три батальйони середньоважких танків із ок. 65 танками.

До кожного із трьох танкових батальйонів (як раніше до танкової бриґади) додано супровідну піхоту — в силі одного моторизованого стрілецького куреня.

Полк середніх танків ще й сьогодні споряджений танками старого типу «Т 34/85» з-перед десяти років.

Більшість піхотних куренів споряджено легкими вантажними машинами, але щораз то більше їх заступають 6-колісні стрілецькі панцирні вози.

б) полк важких танків або т. зв. полк штурмових гармат

Важкий танковий полк постав в часі війни із самостійних важких танкових з'єднань. Також тут батальйони складаються з 21 танка й відповідають одній танковій сотні західнього типу.

Ті частини споряджені всуміш: важкими танками «ИС І», «ИС ІІ» та все більшим числом «ИС ІІІ», ловецькими танками типу «ИСУ 249» або «ИСУ 122», як також «ИСУ 152». Можна здогадуватися, що полки середніх танків вже замінено полками важких танків. Із повідомлень преси відомо, що в 1954 р. у зимових маневрах в Україні брало участь шість дивізій, споряджених танками типу «ИС ІІІ».

Полки важких танків теж розпоряджають супровідною піхотою в силі стрілецького куреня; тут вояки озброєні автоматами й виконують близьке забезпечення танків.

в) стрілецький полк

Всі три курені стрілецького полка зорганізовані таксамо, як і супровідні курені при полках середніх танків. Окрім того, стрілецький полк має ще дивізіон легкої артилерії та батальйон гранатометів (мінометів).

Цей полк насьогодні таксамо як і супровідні курені, повинен бути споряджений 6-колісними стрілецькими панцирними возами. Ці вози служать ще теж як: бойові вози для піхотинців, як тяглові машини для польових гавбиць і як самоїздна ляфета для гранатометів. Якщо цей віз сповняє бойову ролю стрілецького панцирного воза, то його залогу, складену з стрілецького роя, замінює обслуга важкого кулеметного роя.

г) артилерія

Танкова дивізія має один гранатометний (мінометний) полк (120 мм і 160 мм), один полк важкої артилерії (122 мм), курінь метачів — Werferbataillon — (132 мм) і один полк зенітної артилерії (3,7 см і 8,5 см).

ґ) дивізійні спеціяльні частини

Окрім скріпленого розвідувального курення (дивізіону), танкова дивізія має, подібно як і стрілецька дивізія, ще окремі частини: курінь піонірів (саперів), курінь зв'язку й курінь постачання.

В цій побудові варт підмітити:

1) Збільшене застосування танка «ИС III», якого 12,2 см гармата й важке опанцирення враз із досконалим зовнішнім оформленням має перевагу над бойовими танками США типу «М 48», ба навіть і над рухливішими «Паттонами».

2) Мішання важких танкових з'єднань із бойовими возами й штурмовими танками. Ця специфіка совєтської структури не має застосування в західньому світі: бо ж ні споріднені «Кловз саппорт тенкс (CST)» (танки безпосередньої підтримки) ні «Паттон» із 10,5 см гавбицею не є відповідниками ні що до числа ні що до вогневої сили — для совєтських танків, споряджених у «ИСУ 152».

3) Стосування легкопанцерних возів як стрілецьких панцирних возів. Ці вози вирівнюють порівняно малу рухливість важких танкових полків. В панцирних боях їх не можна тримати так цупко разом як важкопанцирені та вповні на гусеничному ходу, стрілецькі панцирні вози американських танкових дивізій, але за те при їх допомозі можна скоріше використати можливости перемоги. Велика скорість возів на колесах уможливлює стрілецьким панцирно-возовим з'єднанням скоро й несподівано здобувати терен передпілля.

Порівняння структур.

Новочасна совєтська танкова дивізія начислює около 270 танків. В противагу американська танкова дивізія з 1953 р. начислювала 250 середніх танків. Коли прийняти, що стандартна одиниця збройних сил ОПАП-у це танковий батальйон, себто з'єднання із 60-80 танків, то совєтська дивізія має три середні й один важкий танкові батальйони. Кожному совєтському батальйонові організаційно підчинено один стрілецький курінь. Співвідношення поміж танковими батальйонами й піхотними куренями є як 4 до 7.

Варт підмітити, що порівняно з відповідною дивізією ОПАП-у у сов. танковій дивізії посилено командний склад.

Тоді як у західньому танковому батальйоні є 1 штабовий старшина, 3 сотенних і 12 чотових, тоді в совєтському полку рівнорядної сили є 4 штабових старшин, 6 сотенних і 18 чотових (тут не входить у рахубу старшинська обсада стрілецького куреня).

Всі чотири танкові з'єднання й стрілецький полк, що то їх має сов. танкова дивізія, є безпосередньо підчинені штабові дивізії. В дивізіях ОПАП-у бракує спільного керівного органу поміж штабами трьох бойових груп. Зате коли західнє танкове з'єднання має спаяну побудову тому, що малі тактичні одиниці до нього є приділені, тоді совєтським дивізіям бракує на рівені між самостійним танковим з'єднанням і дивізією подібного командного елементу який мають західні танкові дивізії у штабах бойових танкових груп.

Совєтська танкова дивізія має ще три курені піхоти більше, ніж дивізія ОПАП-у. Зате ці курені і числом і спорядженням приблизно на четвертину слабші від відповідних західніх куренів. Але знову й тут є більший командний орган, ніж по західніх куренях. Через отаке «пересунення ієрархії» танкових одиниць, т. зн. через піднесення танкової сотні до батальйону в західньому розумінні, а танкового батальйону до полка, вдалося тісно пов'язати 4 піхотинські курені із танковим з'єднанням дивізії.

Додатня сторінка совєтської побудови полягає в тому, що вже під час миру піхотні одиниці є тісно пов'язані з танковими, підпорядковані спільному командуванню; «піднесення в ранзі» танкових відділів (в рамках полка) дає перевагу командирові-танкістові над командиром-піхотинцем.

Сов. підпорядкування чотирьох мішаних з'єднань дивізії це знову слаба сторінка порівнянно до західньої структури. Для совєтської дивізії не є можливим, щоби напр. два танкові з'єднання підчинити одному спільному й невтральному командуванню бойової групи, бо ж годі було б знайти відповідне керівництво. З цієї організаційної побудови випливає конечність співпраці не тільки із чотирма але і з п'ятьма командними штабами на висоті дивізії.

Додатня сторінка тісного пов'язання піхотних відділів із танковими має той неґатив, що утруднює зформовування піхотних відділів в одну одиницю для піхотних цілей, напр. коли ці відділи опиняться в обороні.

Інакше ніж по совєтських куренях, курені дивізій ОПАП-у, є самостійні і що до свого бойового підчинення і що до свого постачання. Цю додатню сторінку дивізій ОПАП,у совєтські дивізії вирівнюють тим, що мають у розпорядженні піхотний полк із трьох куренів.

Загально можна сказати, що у відрізненні від структури дивізії ОПАП-у, совєтська побудова танкової дивізії не дозволяє творити у любий мент нову бойову одиницю; зате совєтські дивізії розпоряджають при більш менш однаковій силі танків ще відповідними піхотними відділами, які й уможливлюють командуванню, доцільне змішування танків з піхотою. Звідси то, як оцінювати силу піхоти, то в совєтській дивізії більша, ніж у західній дивізії.

Побудова совєтської танкової дивізії є чотирочленна. Це членування відповідає панівному поглядові про тактичні засади танкових частин. Побудова дивізій ОПАП-у є також чотирочленна, бо нормально приймає творення бойових груп із двома двочленними бойовими з'єднаннями. Але тут — третій, резервовий бойовий штаб, допускає також і тричленність, а що в совєтській дивізії не можливе.

Піхотний полк це додатковий елемент, що достосовує совєтську дивізію до змінних бойових ситуацій краще, ніж воно можливо для західньої дивізії. Цей піхотний полк може в бою створювати такі тимчасові ситуації, що їх західня дивізія без додатних піхотних сил не могла б подолати. Так напр. совєтська дивізія на вузькім відтинку фронту своїми піхотними силами може наступати перед танками. Таксамо може краще використати для оборони свої тимчасові досягнення, здобуті боями піхоти. Піхотний полк може перейняти на себе забезпечення й маневрувальні завдання, не забираючи супровідних куренів піхоти, організаційно пов'язаних з танковими з'єднаннями.

Та не зважаючи на цей позитив, себто на кращу пристосованість і придатність для всіх форм бою, побудова совєтської танкової дивізії визначає її як наступальне з'єднання для спеціяльних завдань. При заміненні середніх танків «Т 34/85» важкими «ИС III», оперативна рухливість цієї дивізії дедалі менша. Вона правда рухливіша від немоторизованої совєтської піхоти, але — порівняно з совєтськими механізованими частинами та з західніми моторизованими дивізіями — це повільніше з'єднання.

При розгляді побудови західнього й східнього типу танкових дивізій виринають питання: чи злиття важких танкових з'єднань в одну дивізію є ще оправдане? Чи не краще було-б — замість ці виставлені на повітряну небезпеку, численні й порівняно малорухливі бойові засоби скупчувати в одну тактично-самостійну, алеж лише умовно придатну до всіх форм боїв одиницю, — творити малі військові частини, підчинені армійській групі? С. Д.

Г. А. Кох: ПРОБЛЕМИ ПОВІТРЯНОЇ ОБОРОНИ В СЬОГОДНІШНЬОМУ АСПЕКТІ, Wehr-Wissenschaftliche Rundschau, Januar 1955.

1. Для керівництва війни значення летунства, яке впродовж 40 років зазнало небувалого технічного розвитку, є таке велике, що воно, летунство спричинило зміну форм війни, стало основним чинником при всякому стратегічному плянуванні. Сьогодні існує безліч теорій, які уважають летунські збройні сили вирішним засобом у війні. Теорія і досвід війни навчають, що впровадження в дію летунства докорінно змінило усе тактичне й оперативне керівництво війни. Нова зброя вимагає нових ідей для свого застосування, родить нові технічні винаходи та нові засоби проти оборони. Оба ці напрямки розвитку можуть привести до докорінної зміни тактичних і оперативних поглядів. Цю тезу чітко підкреслив розвиток у ділянці летунства й протилетунської оборони.

2. Завдання й засоби повітряної оборони. Основним завданням повітряної оборони є передусім охорона власних бойових сил, національної індустрії та цивільного населення, що й є основними складниками національної сили. Ці загальні основні завдання протилетунська оборона може сповнити лише тоді, коли їй пощастить знищити або знешкідливити ворожі засоби нищення, ще заки ці останні досягнуть простір розташування цілів, призначених до знищення. При сьогоднішньому розвиткові летунства й ракет жодної цілі не можна вважати забезпеченою. Технічні й тактичні проблеми, що виникають із цього ствердження, тільки підкреслюють різнородність загроз та потребу нових засобів оборони.

Щоб виконати своє завдання повітряна оборона розпоряджає власне двома родами засобів оборони, а саме: літаками й місцевими наземними засобами протиповітряної оборони. До першої групи належать реактивні літаки з понадзвуковою скорістю та з ракетним озброєнням з більшим або меншим радіюсом дії; до другої групи належать передусім протилетунська артилерія, ракети із постійними вистрільними рампами та ручна система. Особливо важну ролю в повітряній обороні повнять засоби зв'язку й повідомлень, що переплітаються з обома іншими засобами оборони. Вислід оборони часто залежить від справного функціонування засобів зв'язку, в радіо-війні з близькими і далекими станціями обстежування і повідомлення.

3. Чи наземна повітряна оборона ще актуальна? Багато теоретиків заперечує доцільність наземної протилетунської оборони, але на думку автора, найновіший воєнний досвід доказує про потребу наземної оборони, бож жодне летунство не може дати заслони без прогалин. У наземній обороні артилерія й ракети спільно відограють ще найбільшу ролю. При обороні з'єднань у рухомій війні протилетунська артилерія має першість перед ракетами, зате при обороні нерухомих об'єктів справа мається навпаки: ракети все далі витісноватимуть протилетунську артилерію. Досі ще жодна армія не усунула з активної служби своєї протилетунської артилерії, а навпаки — США й СССР впровадили нові типи цієї зброї із новими приладами. Наприклад США впровадили т. зв. «Скай вайпер» (вимітач неба), нову протилетунську гармату калібру 7,5 см.

4. Технічний розвиток протилетунської артилерії від 1945 р. знаходить свій вислів у вдосконаленні вже самих приладів стріляння й націлювання. Проблема стріляння до повітряних цілів це для протилетунської артилерії найважливіше питання. Артилерист має два способи націлювання а саме: при низькому і при високому надлеті. Низьким числиться налет із висоти 20 — 600 метрів, а високим наступ з висоти до 15 000 метрів. Атомові налети мають такі самі форми, лише що в бойовому з'єднанні є один або два літаки, які й скидають А-бомби. Ці два способи налету привели до розвитку двох типів протилетунських гармат, а саме: легких та середніх і важких калібрів гармат.

Протилетунські ракети спочатку були подумані як вогнева запора проти глибинних налетів, як намістка бальонових загороджень, а тепер розвинулися до спеціяльного роду зброї проти високо-польотних бойових з'єднань бомбовиків, до роду зброї, що має перевагу над найтяжшою протилетунською артилерією при поборюванні налетів понад 6 000 метрів висоти.

При прямому надлеті протилетунській артилерії в практиці залишається всього двадцять секунд на поборювання літаків, що летять зі скорістю 300-350 метрів на секунду, а при американській ракеті типу «Ніке» (радіюс дії 32 км) аж 60 сек. У боротьбі проти ракет, керованих на віддаль, скорість яких сягає понад 6 000 км на годину, дотеперішня протилетунська артилерія заводить вповні. Досі покищо ще не можливий одночасний старт кількох ракет, керованих на віддаль, що відтяжував би оборону проти них через обстріл їх вистрільних баз відповідними власними ракетами. Досвіди зістрілювати ракети на льоту досі ще не дали позитивних наслідків, бо радарні прилади не вспівають реєструвати такої скорости.

Модерна важка протилетунська артилерія, переважно калібер 8,5 см а в СССР і 15 см є сьогодні вже зброєю, керованою автоматично електро-гідравлічно й радаром. З уваги на тягар для оборони на фронті надаються лише типи калібру 8,5 см і 9 см, що мають сталеві охоронні щити. В засягу дії ворожої артилерії ракети не надаються до застосування. Коли йдеться про оборону запілля, то тут знаходить застосування і найтяжша протилетунська артилерія і ракетні з'єднання, яким визначується завдання поборювати надлетілі летунські з'єднання ще перед їх концентрацією і перед скиненням бомб.

Важка модерна протилетунська артилерія тепер є: а) автоматизована і керована електро-механічно одним командним приладом; б) ладована (заряджувана) електричними машинами, а що в висліді дає велике заощадження часу; в) має поширені на боки і вгору пересувні мірники, які працюють з видайністю зворотів 350-400 пунктів на секунду; г) розпоряджає стрільнами удосконаленими і що до сили вогню і що до початкової скорости.

Насьогодні модерна легка й середня протилетунська артилерія (кал. 2-8,5 см) це органічна складова частина приділена всім іншим родам зброї. Для піднесення сили вогню постали нові конструкції двійняків, троячків, чвораків давного типу, а для заощадження часу при обслузі і для прецизности прицілу їх споряджено радарним приладдям та автоматизовано все обслугування. Боротьба за заощадження часу при обслуговуванні гармат започаткувала цілу низку нових удосконалень приладів стріляння й керування вогнем.

Модерний радарний прилад важкої батерії сьогодні двочастинний і складається із стежного апарату з радіюсом дії 200-300 км та із стрільного приладу з апаратом точного поміру відстані на 50-60 км. Знак цілі вискакує автоматично із стежного апарату у стрільному приладі, заки ще ціль осягнула ту відстань, на яку батерія може стріляти. Через получен-

ня радарного приладу із рахуковою машиною, яка автоматично наставляє гармати, осягається таке використання часу, що перші стрільна вилітають із гарматньої цівки ще 20-30 сек. перед надлетом цілі в засяг вогню батерії. Як відомо, протилетунській артилерії стоїть лише 20-30 сек. до поборювання цілі, тому цей винахід дуже важливий і вможливлює поборювати модерний літак, який в 15-ти секундах пролітає 5 км. Кожен командир батерії, який точно керує вогнем, має тепер окремий прилад для стеження й керування вогнем.

Найвищий стан розвитку осягнули ракети і їх вживатимуть до поборювання літаків на висоті 6 000 м. Згідно з повідомленнями США й СССР обидві країни зорганізували вже окремі ракетні відділи. Про організацію таких відділів і про індивідуальну тактику цієї зброї покищо є лише загальні вістки й немає ще основніших даних. **М Б.**

Ген. майор Н. Е. Pyman: ТАНКИ В ДОБІ АТОМОВОЇ ВІЙНИ, Journal Royal United Service Institution, травень 1954.

Ролю кавалерії першої світової війни переняли в другій світовій війні змоторизовані частини, скелет і головну ударно-пробойову силу яких творили танки. Сучасні змоторизовані частини є без порівняння сильніші й успішніші від клясичної кавалерії завдяки своїй великій силі вогню, більшій рухливості та можливостям підтримки від сильного летунства. Вони добивалися імпозантних успіхів, коли їх стосовано в відповідному часі, напрямі, при належній підтримці інших родів зброї та при смілому командуванні. Основні умови стосування таких скорих, рухомих частин залишилися ті самі, незалежно від зміни самих родів рухомих частин. Їхня роля в воєнних діях завжди мала вирішний характер, а це каже надіятися, що ця роля втримається й на майбутнє. В майбутніх воєнних діях елемент руху зріз у всіх родах зброї — тому те й рухомі роди зброї в майбутніх повітряно-суходільних операціях мусять бути ще скоріші і не так, як досі — сконцентровані, але відповідно розпорошені. Атомові засоби масового нищення змінюють докорінно способи застосування танків, але самі засади-принципи ведення війни залишаться в своїй основі ті самі. Атомові засоби нищення можуть бути застосовані на троякий лад, а саме: в формі А-бомби, ракет та гарматніх стрілен. Це каже здогадуватися, що одна з найістотніших передумов успіху в війні, а саме — конечність летунської переваги, перестає бути вирішною. В майбутньому, коли ворог має можливість вжити А-зброю, всяка концентрація власних військ — навіть при власній летунській перевазі — буде непрощеним гріхом.

В наступі сама А-зброя при допомозі осягнутих виламів у ворожому фронті не буде давати успіхів, якщо тих виламів не виповнити діями рухомих тактичних частин, розташованих і скритих на широкому просторі поза лініями дії ворожого вогню. Такі частини тоді діятимуть децентралізовано, а їхнім пунктом зустрічі буде щолиш глибоке запілля ворога. Ця тактика вимагатиме прецизности розкладу рухів і доцільности удару.

В обороні дія танків мусить передусім обмежитися до ролі рухомих резервів, алеж не — як це було досі — сконцентрованих в одному місці, а тільки розпорошених; стосувати ж їх слід для ліквідації ворожих проломів чи протинаступів, які викликали б потребу концентрації більших сил, тобто творення нових цілів для А-зброї. Теоретично танкові частини найкраще надаються до успішного використання наслідків атомового знищення.

А-зброя вимагає реорганізації танкових частин та нового допоміжного узброєння, яке пристосувало б їх до атомової війни. Конче потрібна нова організація розвідувальних частин, унезалежнення від битих шляхів та спорядження їх кращими засобами розпізнавання. Далі ж прийдеться запровадити нові засоби зв'язку. Вже навіть малі танкові відділи, як бойові з'єднання, мусять бути якнайсамотнійші і якнайжиттєздатніші. Самостійні для розвідування і для повної самооборони. Для того то й треба зменшити танкові відділи, щоб вони не стали ціллю для атомової зброї. Це можна зробити коштом перенесення репаратурних варстатів і амуніційних возів до вищих клітин та в висліді забезпечування танків амуніцією й паливом при допомозі гелікоптерів.

Автор висуває теж побажання що до будови майбутнього танка. Щоб танк залишився ядром панцирної зброї, він мусить збільшити свою скорість, силу вогню — не збільшуючи при тому своєї ваги, — і ще повинен зменшити свою поверхню. Коли йдеться про організацію бойових частин і про їх усамостійнення, автор домагається приділити їм протипанцирну оборону. Роля танкової дивізії буде тісно зв'язана із застосуванням А-зброї. Про цю ролю, рішатиме справність координації поміж командуванням танкових частин і командирами частин атомової зброї. Скорість рішення завжди у кожній рухомій війні набуває ключової ваги і від нього залежить успіх дії також і танкових частин. **М. Б.**

Військові новини

«Нью-лук» в американській фльоті. Американський міністер воєнно-морських сил Charles S. Thomas склав 8.3. перед мілітарною комісією палати репрезентантів сенсаційну заяву про нову стратегію морської війни, яка постала в наслідок розвитку техніки й нової зброї. Революцію в морській стратегії спричинює впровадження керованих на віддаль стрілен. В цьому році командування фльоти задумує перебудувати наступних 4 крейсери на плаваючі вистрільні рампи для керованих на віддаль ракет. Керовані на віддаль ракети заступлять артилерію для поборювання ворожих кораблів. Вже почалася перебудова крейсерів „Camberra" і Boston". Інше застосування в новій стратегії матимуть і підводні човни. Підводні човни із атомовим рушієм, які мають необмежений часово радіюс дії, будуть теж вжиті як вистрільні рампи для керованих на віддаль ракет. Раптова поява на морській поверхні такого човна і відкриття смертельного і прецизного вогню матиме рішальне значення при морських операціях. Будова нових авіоматок є конечна для зміцнення оборони прибережних, територіяльних вод. Вони, як рухомі летовища для бомбовиків, споряджених атомовою зброєю, надаватимуться до наступу на цілі, віддалені більше ніж 1 600 км. В загальному інакше виглядатиме бойова летунська одиниця, яка буде з'єднанням різного роду типів бойових літаків.

Великобританія впроваджує американські атомові ракети. Британський міністер війни Ентоні Гід заявив перед палатою депутатів, що уряд рішився вивінувати британську армію американськими атомовими керованими на віддаль ракетами. В квітні і травні виїдуть до США вояки на інструкторський курс, а з кінцем року будуть зформовані окремі ракетні відділи. Йдеться про ракети типу «Корпораль Марк II», якими вже тепер озброєні американські

з'єднання в Европі. Ще цього року відбудуться в Німеччині маневри цих ракетно-атомових відділів.

Морська протиатомова оборона. На водах Середземного моря біля острова Мальта брітанська крайова й середземноморська фльоти відбули п'ятиденні маневри (10—15 березня), які вперше мали завдання вправу в обороні транспортових кораблів перед атомовими нападами з повітря і з-під води. Брітанська адміралія дістала дуже цікавий і повчальний матеріял із досвіду цих маневрів.

Японія дістає американську зброю й допомогу в вишколі. Голова «Управління національної оборони» Японії Омура подав до відома, що згідно з японсько-американським договором про безпеку і взаємну допомогу в новому бюджетному році дістане від США зброю на суму 200 мільйонів долярів. В березні було передано Японії 22 модерні воєнно-морські літаки. До кінця травня США повинні перевишколити японських летунів і передати нових 85 реактивних літаків. Перевишкіл відбудеться на острові Кюсю на летунській базі Тацикава.

Американські воєнні бази в Японії. Японські джерела подають, що влітку 1954 р. на теренах Японії США мали 719 аеродромів, полігонів, воєнно-морських баз та радарних станцій, які поступово переходять у руки японців. Найкращі летовища (25) є на острові Окінава, побудова яких коштувала 500 міль. долярів, а також біля міст Тагови, Йокота (біля Токіо), Ітави, Дитосе, на яких розташовані тяжкі бомбовики та інше. Найкращі воєнні бази є в портах: Йокосука, Сасебо, Омино і інших. На основі договору збройні сили США мають тепер обмежене право на летунські й морські бази в Японії.

Швеція впровадила танкову атомову зброю у свої плани оборони. В травні шведський міністер оборони Еріксон подав до відома парляментові, що Швеція продукуватиме власну атомову зброю та що тактичну атомову зброю буде взято до уваги при плянах оборони. Найважливішою проблемою оборони є приготування пасивної протиатомової оборони в формі протитанкових бункрів, які будуються в скелях. У плянах міністерства оборони є перенести всю воєнну продукцію в такі схоронища в скелях, далі будувати підземні і летунські майдани, порти для підводних човнів і фльоти та схоронища для міського цивільного населення.

Швеція строго дотримується т. зв. «збройного невтралітету» й здана лише на власні сили. Швеція, на 7 мільйонів населення, зобов'язаного до однорічної загальної військової служби, втримує 200 000-ну армію, яка становиме реґулярні рамки для всіх збройних сил на час війни.

Летунські збройні сили, за плянами останньої п'ятирічки, мають 3 500 літаків, переважно модерних, реактивних на 21 летунську базу Багато з цих баз уже з підземними сховищами. Морські збройні сили пристосовані до оборони побережжя. Швеція має 30 модерних підводних човнів.

Плаваючі радарні станції. Перший з поміж тих чотирьох морських кораблів американської фльоти, що їх пляновано перебудувати на плаваючі радарні станції, повернувся з пробної плавби до морської бази Норфолк, Вірджінія. Його передано офіційно в розпорядження відповідним частинам фльоти.

Цей перебудований «Liberty-Frachter» з останньої світової війни, який носить тепер назву «YAGR-1», це перший спеціяльний радарний корабель американської фльоти. Щоправда, вже давніше деяке число кораблів різної будови, споряджених спеціяльними радарними апаратами, було відряджено до служби на океані, але ці кораблі були тільки переходовою розв'язкою проблеми охорони материка перед ворожими налетами на відкритих водах. Їх незабаром замінять спеціяльно перебудовані кораблі, першим з поміж яких є «YAGR-1». Таким чином радарні станції, що були розташовані на побережі, пересунено далеко в океан, а це помітно збільшує оборонний потенціял США.

В майбутніх тижнях «YAGR-1» відбуватиме пробні плавби, під час яких вишколюватиметься технічний персонал.

Перебудовуються ще три дальші кораблі. Вони були віддані в розпорядження фльоти правдоподібно в березні або в квітні цього року.

Рухомі летовища на колесах. Американські реактивні літаки могтимуть стартувати в майбутньому з «аеродромів» вмонтованих на спеціяльних автомашинах.

В майбутньому американські реактивні літаки не потребуватимуть для старту коштовних летовищ, що вимагають великого простору. Американські летунські сили повідомили, що недавно керовані пільотами реактивні літаки були вперше вистрілені зі стартових площадок, вмонтованих на спеціяльних вантажних автомашинах, які своєю конструкцією нагадують рухомі вистрільні бази для керованих на віддаль ракет типу «Матадор».

Перший такий старт літаком типу «F-84» відбувся недавно на одній з летунських баз у Каліфорнії. Під кадовбищем цього літака знаходилась спеціяльна апаратура для прикріплення додаткового стартового рушія. Стартові площадки, вмонтовані на спеціяльних, дуже звинних вантажних автомашинах, є споряджені спеціяльними підоймами, при, помочі яких реактивний літак підноситься в напрямі польоту. Старт відбувається так, що в хвилині, як реактивні мотори працюють повною парою, додатковий стартовий рушій штовхає літак з такою силою, що той відразу може вже вдержатися в повітрі.

Це «мініятурне» рухоме летовище уможливлюватиме на майбутнє старт літаків вподлизу ворожої оборонної лінії.

Воєнний корабель атомової доби — «АРК РОЯЛЬ». Наймодернішу авіоматку в світі, споряджену апаратурою для керування на віддаль, та вповні забезпечену проти радіоактивної дії атомової й водневої бомб, віддано в лютому в розпорядження брітанської фльоти. Ця перша в світі авіоматка, що відповідає всім вимогам атомової війни, важить 36 800 тонн, а кошти її продукції виносили 20 мільйонів фунтів стерлінґів. «Арк Рояль» могтиме транспортувати атомові бомби геть аж до ворожої оборонної лінії. Ворожий атомовий чи водневий напад на неї не зможе вивести її з ладу зразу. Жодний аеродром на суходолі не є так добре хоронений перед радіоактивною нищівною дією атомової чи водневої бомби, як цей «перший воєнний корабель атомової доби».

Будову, авіоматки «Арк Рояль», довжина якої виносить понад 200 метрів, почато перед 11 роками; її попередницю затопили німці на Середземному морі. Про цей корабель можна сказати, що він на «власній шкурі» до найдрібніших нюансів відчув нагальний розвиток модерної воєнної техніки, яка саме в тих роках спеціялізувалася в атомовій проблемі. Його перший плян треба було — супроти нових винаходів і уліпшень — все наново зміняти. В першу чергу треба було розв'язати проблему стартових площадок для реактивних літаків, скорість польоту яких досягла, ба навіть і переступила, границю скорости голосу, а це вимагало довших площадок як для старту так і для приземнення. Брітанські техніки розв'язали цю важку проблему при помочі двох винаходів, що їх застосовано на авіоматці «Арк Рояль». Старт реактивних мисливців відбувається за допомогою парових катапульт, тобто літаки не стартують самі але їх вистрілюється при помочі згаданих катапульт. Ці нові катапульти можуть «вистрілювати» теж тяжкого літака.

Найважливішою однак новістю цієї першої авіоматки атомової доби є її забезпеченість перед радіоактивним затруєнням. Авіоматку, якщо вона не знайдеться в центрі експльозії, можна буде вивести з затруєної зони натиснувши кілька «ґузиків», що містяться в спеціяльній каюті. На кораблі знаходяться спеціяльні атомові каюти, що становитимуть схоронище для обслуги корабля на випадок затру-

ення його радіоактивними речовинами. Вони могтимуть перебувати в них так довго, доки спеціяльні відділи не очистять корабля. В тому ж часі можна буде керувати кораблем з контрольного центру за допомогою системи приладів керування на віддаль.

Залога «Арк Роял» в мирному часі начисляє 1 000 люда, а на випадок війни може бути збільшена до 3 000.

Збройні морські сили США на Далекому Сході. Охоронну службу на Далекому Сході повнить американська «тихоокеанська фльота», яка в травні цього року досягла свого найвищого стану. Головнокомандувачем американської тихоокеанської фльоти є адмірал Стамп. Він розпоряджає такими силами: 400 военними кораблями, — в тому в районі Формози п'ятьома великими авіоматками з 300 реактивними бомбовиками і 200 літаками інших типів, — далі 6 крейсерами, 50 міноносцями і фльотиллями інших підводних човнів, 30 групами летунських збройних сил та 300 000 вояками зорганізованими в бойові групи.

Найбільший военний корабель світу. В доках Нью-Порт-Ньюз у Вірджінії, США, спущено недавно з кілю найбільший военний корабель світу — супер-авіоматку, яку охрищено «Forrestal» — ім'ям міністра оборони, що то в 1947 р. своє урядування розпочав реорганізацією американської фльоти. В святковій промові з нагоди оцього спущення з кілю адмірал Robert B. Carney заявив: «Цією авіоматкою, що може примістити на собі 90 літаків, в майбутньому буде можна охороняти перед ворожим нападом і ті частини світу, де немає розташованих великих летунських з'єднань».

«Forrestal» будова якого тривала 2,5 року, відбувши пробну плавбу, буде в осени ц. р. переданий у розпорядження американській фльоті. Обслуга цієї супер-авіоматки начислює 466 старшин і 3 360 рядовиків.

Поверхня чердака виносить 1,6 гектара; він 311 м. довгий та 76 м широкий. Теоретично беручи, на ньому можна помістити поруч два найбільші пасажирські кораблі світу «Квін Мері» і «Квін Елізабет», а ще й тоді останеться місце для кількох літаків.

Оця авіоматка витискає 54 200 тонн води, а з машинами, всіма устаткуваннями й літаками 69 000 тонн. Її гаряче-парові турбіни високого тиску мають силу 200 000 кінських сил (PS). Цей корабель може розгорнути найбільшу скорість — 30 вузлів на годину. Цікаво відмітити, що в середині корабля вмонтовано 300 км. різного проміру рур і 460 км електричних проводів. До телефонної централі оцього «плаваючого аеродрому» включено 2 300 телефонних апаратів.

За допомогою наймодерніших катапульт можуть стартувати й найважчі, розташовані на авіоматці літаки. Авіоматка споряджена наймодернішими радарними апаратами, які запевнюють безпечне приземнювання навіть при поганій погоді.

Кошти продукції цього найбільшого в світі военного корабля виносили 197,8 мільйонів долярів. 175 мільйонів долярів коштуватиме удержування розташованих на кораблі літаків.

Нове озброєння реєактивних літаків в США. «Фалкон» (сокіл) — найновіше й найменше ракетоподібне стрільно становитиме в майбутньому озброєння реактивних літаків американської летунської фльоти. Воно має власний рушій і елетронний мозок, що дозволяє йому автоматично звільнитись від літака й заатакувати ворожий бомбовик, скоро тільки його викриє радар. «Фалкон» розвиває понадзвукову скорість і, як показала практика, певно попадає в ціль.

«Навтилюс» — перший підводний човен, порушуваний атомовою енергією — віддано в користування американській фльоті. Подібно як перед 150 роками перший паровий корабель розпочав нову епоху в будові кораблів, добу парових кораблів, так 17. 1. 1955 р. «Навтілюс» розпочав добу атомових кораблів, епоху використання атомової енергії для порушування засобів комунікації взагалі.

17. 1. 55 р. з американської морської бази Ґронтон виплив на першу пробну плавбу перший в світі підводний човен, порушуваний атомовою енергією, — «Навтілюс». Це перший і покищо одинокий корабель, що могтиме плавати місяцями без танкування палива. Він може поринати глибоко й може перебувати під водою майже необмежено довго, може розгортати велику скорість і майже без шуму маневрувати, через що ворогові рідко коли пощастить його вишукати.

«Навтілюс» — це, в першу чергу, зброя наступу. Він може майже непомітно наблизитися до ворожих морських з'єднань, а в бою, завдяки своїй великій рухливості й звинності, перевищає з бойового погляду кожний корабель. Далі він може сповняти фунцкції: міноносця, транспортового корабля. Він дуже добре надається для охорони морських висадок, рятункових операцій, до обсервації ворожих портів чи морських баз тощо.

Джерелом енергії для рушіїв цього підводного човна є атомова піч, що працює за принципом керованої й контрольованої ланцюгової ядрової реакції. Реактор його атомової печі працює на U-235 з повільними невтронами (див. стаття «Атомова енергія в індустрії» в цьому числі «До Зброї»!). Одержана в реакторі енергія в формі тепла використовується для витворювання пари, яка з черги порушує машини корабля. Реактор «Навтілюса» належить до типу термальних реакторів, в яких охолоджування й виміна тепла поміж реактором та паровим кітлом відбувається водою. Конструкція цієї атомової печі, настільки малої й безпечної, що надається до вмонтування підводному човні, де кожний квадратовий сантиметер мусить бути максимально використаний, — це надзвичайне досягнення модерної техніки.

Піонером ідеї використання атомової енергії для порушування засобів транспорту є контрадмірал Human George Rickover, один з-поміж найстарших і найдосвідченіших інженерів-старшин американської фльоти.

Будову «Навтілюса» почато 14. 6. 1952 р. Технічні дані про нього через вповні зрозумілі причини держаться в великій таємниці, але неофіційно говориться, що атомовий мотор Навтілюса має силу 7 500 PS, — що відповідає силі двох паротягів.

При будові «Навтілюса», яка тривала 19 місяців (від 14. 6. 1952 до 17. 1. 1954), інженери й техніки мали змогу здобути багато досвіду. Вони мали змогу вивчити нові методи корабельного плянування, нові способи спалювання, нові способи продукції трубових проводів, і, що найважливіше, вони на практиці вивчили азбуку ядрової фізики.

«Навтілюс» є 91,5 метрів довгий, витискає 3 000 тонн води і, інакше, ніж усі інші підводні човни, саме під водою розгортає більшу скорість, ніж над водою. Під водою він розгортає скорість 20 вузлів (морських миль, 1 м. м. = 1853 м), отже понад 37 км год.

Кожний фунт атомового палива U-235 відповідає 1,1 мільйон літрів бензини або 1,300 тоннам вугілля. Запасові джерела енергії становлять: кілька моторів Дізеля, і акумулятори-батерії, які можуть працювати автоматично, себто незалежно від атомової печі.

Поруч спеціяльних апаратів для виміни повітря під час плавби під водою і спеціяльних кліматичних устаткувань «Навтілюс» є забезпечений сильно згущеним киснем. Тому, що ядровий реактор і рушії працюють зовсім незалежно від допливу повітря, теоретично повинно б бути можливе оцим підводним човном обплисти землю під водою впродовж 29 днів.

Адреси представників В-ва «До Зброї»:

Австралія:	**Fokshan Library & Bokk Supply** 1 Barwon Street **Glenroy W. 9, Vic.**	**Канада:**	**O. I. Eliashevsky** 118 Medland St. **Toronto 9, Ont.**
Арґентіна:	**Prof. Bohackyj Jurij** c. Soler 5039 **Buenos Aires**	**США:**	**Klym Jaroslaw** 114 East. 11th. Street **New York 3, N Y.**
Бельгія:	**Schrayter F.** 4, Rue des Bouleaux **Cheratte,** Liege чекове конто для пересилки грошей: Camp. 2 376 24	**Франція і Туніс:**	**Soroczak Miroslaw** Oury-Sud 69 **Florange (Moselle)**
		Швайцарія:	**Dr. Prokop Roman** Wabernstr. 40 **Bern**
Велико-британія:	**Ing. Jaroslaw Hawryliw,** 26, Beaconsfield Rd. **St. Albans, Herts.**	**Швеція:**	**Harbar Kyrylo** Box 62 **Huddinge**
Венесуеля:	**Dejneka Alexander** Alta Vista Calle La Colina 145 **Caracas Catia**		